Thesaur, cruc

A
27-301

IJS

26 v to S- 1

1

R - 10910

Biblioteca Universitaria
GRANADA
Leg. 27
Lib. 301

Nº 7-64

i R843077

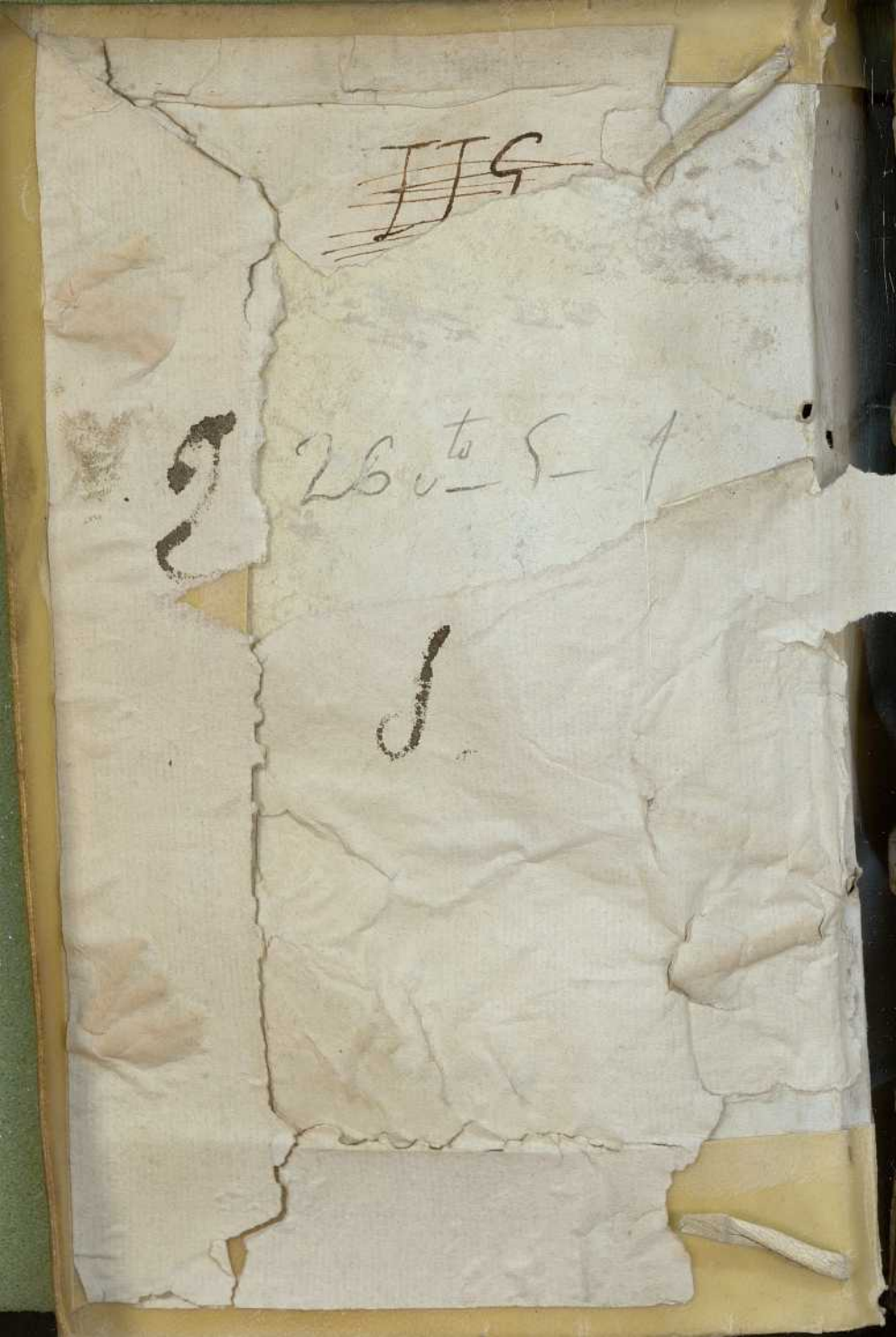

R-10910

i11843974

Nº 1
73-64

Biblioteca Universitaria
GRANADA
A
27
301

LAMPAS, SIVE

FAX ARTIVM LIBERALIVM,

HOC EST,

THESAVRVS CRITICVS,

IN QVO INFINITIS LOCIS THEOlogorum, Iurisconsultorum, Medicorum, Philosophorum, Oratorum, Historicorum, Poetarum, Grammaticorum, scripta supplentur, corriguntur, illustrantur, notantur,

Tomus Primus.

Ex otiosa Bibliothecarum custodia erutus, & foras prodire iussus,

A IANO GRVTERO.

Cum Indice & Locorum & Memorabilium.

PRODIT FRANCOFVRTI

E Collegio Paltheniano, Sumtibus Ionæ Rhodii Bibliopolæ.

ANNO M. D. C. II

ILLVSTRIBVS, GENEROSIS, MAXIMÆQ; SPEI FRATRIBVS GERMANIS, DN. IOANNI, DN. ANDREÆ FIRleijs, de Dambrouica Baronibus, &c. Polonis.

INVENIRI *quamplurimos, qui contemnant, aut etiam carpant Criticen, quid mirum! Oraculi iam vox est, haud Senecæ:* Non tam bene cum rebus humanis agitur, vt meliora pluribus placeant. argumentum pessimi, turba est. *Et bene, quod passim pauculi semper aliquot reperti sint, hoc est, melior quisque veritatis interpres, qui istud siue studium, siue artificium, suo æstimauerint pretio, censuerintque ortum bono literarum. Absque eo certe, quibus non lateret in tenebris, quibus non implicaretur nodis genus omne disciplinarum? Verbo rem dicam: perierant sacra pariter ac profana: profecta eorundem monumenta, eorundem cultores. Nam si oratio ea nulla est, quæ non intelligitur, quis erit ille Lynceus simul & Alexander, qui penetret tenebras plusquam cimmerias, qui dissoluat nexus plusquam Gordios, quibus mixtim occupãtur editionis antiquissima libri omnes minimi maximi? Imo, extra omnem est controuersiam, summas istis habendas agendasq; gratias, qui miserti diuinarum humanarum rerum scientias, adminiculante modo laboriosa diligentia, modo excultiore ingenio, modo iudicio solertiore: optimis quibusq; scriptoribus in illo mero Barbariæ Occano naufragis, vtro subuenerunt, ac velut e Pharo vniuersis ac sin-*

gulis salutarem lucem, & cum luce portum aperuerunt. Horum e numero, quasi Castorum, cum fuerunt & hi plane ab illo Gothorum diluuio principes, bonum est prorsus factum Typographorum optimi, qui eosdem vno complexos volumine, ex otiosa Bibliothecarum custodia producit, typisq; suis elegantioribus renouat,

Item vt Medea Peliam concoxit senem,

sed neq; ego male qui eosdem, sub liquido celebratissimi nominis vestri auspicio, Europæum hunc orbem secure perambulare iubeo: vtiq; cum alias etiam non tralatitie studiorum vestrorum tyrociniis inseruire queant: vtpote qui præter censuras suas, exhibeant item larga manu, ritus priscos, ac tanquam per aliquam fenestram Momi, palam ostendant animam animumq; auctorum: sine quo literaturæ genus omne nihil sane, nisi

Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademtum,

quemadmodum vos ipsi, Illustres Domini Barones, experimini quotidie, & experiemini accuratius adhuc, paulo adultiores, cum dapes istæ Criticæ non odore tantum ac sapore suo, sed multo magis nutrimento commendabiles, expriment vobis illam vocem,

Dulces ante omnia Musæ.

Auguror enim, nec temere, vos aliquando iam iuris vestri, pertinacius incubituros studiis his humanioribus, quibus nunc tam alacriter operam datis magnorum Parentum suasu: si non aliis de caussis, at vel ideo, ne videamini degenerare velle a priscis illis Firleiis, qui auctorati fere semper indiuiso Martis & Minervæ contubernio, coronabantur

Serenatam duplici diademate frontem.

Etsi enim ante aliquot centum annos, quibus vestrum genus tota viguit Polonia, abesset politia illa literarum hodierna: at fugite suspicari defuisse viris tam prudentibus traditos, per manus ne, an per ora Annales publicos priuatos, in quibus, vt in speculo contemplarentur, quod imitari possent, quod vitare: quibusq; præterea sic maiorum instruerentur institutis atque exemplis, vt cum quauis senectarerum cognitione certarent,

— — — metasque tenerent,
Ante genas dulces quam flos iuuenilis obumbret,
Oraque ridenti lanugine vestiat ætas.

Plane

Plane horum præsidiis, tam regnante Mieżlao quam Boleslao audace, magnos se fecerunt Firleij, non amiciores ciuibus suis, quam formidolosiores hostibus: tantæq; iam tunc dignationis sub Vladislao, vt Ostaphius Firlejus militia probe spectatus, adsumeretur in aulam, Regi primum a Dapibus, deinde etiam a Ferro; Dapiseri, Ensiferiq; cognomine insignis. Vestigiis huius institit, sub Casimiro magno, Stanislaus Firlejus, qui dum victoriæ bellicæ monumenta perennia fugacium tergis hostiũ cruento inscribit telo, Petrus interim Firlejus, togatæ militiæ melior, per Lublinensem prouinciam conuẽtus, ac iudicia obit, non minore abstinentia, quã iustitia. Iam dominante Casimiro IV. cum a Tartarorum 40. millibus ferro atq; igni misere infestaretur Polonia, ac requireretur tantæ calamitatis vindex, itum est a Sigismundo rege ad abauum vestrũ Nicolaum Firlejum: eoque constituto generali, vt vocant, exercituũ regni Polonici Duce: res adeo feliciter successit sub manu, vt concisis vno alteroque circa Copestrinum prælio quatuordecim Tartarorum millibus, reliquam manum vagam ac licẽtiore populatione diffusam, intra suos repelleret fines pullus ille Martis: primusq; castrorũ in patria ex arte metandorum ac muniendorũ auctor: post quæ tamen tanta egit modestia, vt & Regi & toti Aulæ extra inuidiã esset, non extra gloriã. Quare etiam, defuncto Alberto adsumtus Casimiro filio ad intima consilia: cuius sine ductu nullum memorabile facinus ab eodem rege gestũ perhibetur. Vnde, iam decreta legatione Turcica ad Bajazethum omniũ prima, hic vnus eminuit inter purpuratos, qui Constantinopolim fœderis constituendi ablegaretur: quo in munere talem se gessit, vt reduci ingestus sit Cracouiensis ille, quem dicũt Castellanatus, proxima a Rege inter seculares dignitas. Ex Nicolao nascitur proauus vester Petrus Firlejus, Russiæ Palatinus: quo nemine regio illa magis reuerita est, minus verita. Erat enim vir moderationis atq; auctoritatis cuiusdã, vt sic loquar, robusta: quiq; deinde, excitatis passim magnificis ædificiis, compararetur Romano Lucullo. Sicut generi, ita & magnitudini patris successerunt filii tres, Joannes, Nicolaus, Andreas: quorum maximus natu decoratus item a rege Palatinatus Cracouiensis insignibus, nec nõ regni Archimareschallatu: qui honores interim non stirpis claritudini, non maiorũ nominibus dati sed propriæ virtuti, sed perspectæ industriæ. Dederat enim operã liberalioribus disciplinis in Germania, Gallia, Italia, perlustra-

taq; insuper Africa, Asia, ac terra illa sancta, ad suas redierat vere alter Vlysses, qui e tam variis populorum vrbiumq; moribus, pararat sibi vberem cinnũ florentis cuiusdam tam scientiæ quam sapientiæ: vnde item adhibitus grauissimis Regis sui negotiis: eius præterea ore locutus, hinc Imperatorũ maximo Carolo V. inde Regum lõge optimo Ferdinando: sed & comitiis Wormacienſibus interuenit, ac fœdera cum Imperio Romano atq; hereditariis Austriacæ domus ditionibus regio nomine renouauit. Nec minor morũ ingenii ve integritas vt nec dignitas, reliquo fratrum pari: prouecto vtroq; ad Senatoriũ regni gradũ, demandatoq; Nicolao Castellanatu Rauenſi, mox etiã Palatinatu Lublinenſi, Andreæ vero Castellanatu Lublinenſi, ac Palatinatu Sandomirienſi. Quid nũc dicã de liberis Ioannis quinq; numero? Nicolao, Andreæ, Ioanne, Petro, Henrico. An non in omnia virtutũ exempla geniti edueatiq; fortunã ſibi ipſis facere potuiſſent, niſi eadẽ tam bene natis vltro apparuiſſet pediſſequa? Nicolaus ſane Palatinus Cracouienſis, ob multifariã eruditionem, ſolertemq; peregrinatione Germanica, Gallica, Italica, comparatã ſapientiam, tãtæ fuit apud Reges, Henricum III. Stephanum Bathorum, Sigiſmundum III. gratia atq; æſtimationis, vt quãuis maximis quibuſq; regni præfectus curis perageret tamẽ fideliter legationes plurimas, Pariſienſem ad Regẽ Carolum IX. Viennenſem ad Imperatorem Maximilianum, Pragenſem ad Imperatorem Rodulphũ; quin cum eũ dies fatalis mediis occuparet Varſoviæ comitiis, non ſecus atq; in domeſtico luctu mœrentib. publice cũctis Senatoribus, ipſemet Rex dignũ duxit, cuius funus extra portã vſq; proſequeretur pedes. Sed nec alter patruus veſter Ioannes, ſupremus Theſaurarius regni & Capitaneus Lublinenſis, cuiquã cedit ſuorũ ſiue doctrina, ſiue dexteritate ingenii, ſiue fide ac probitate. Certe eo ſucceſſu ante bienniũ Oratorẽ egit ad Imp. Auguſtum Rodulphum, vt antea Regi acceptiſſimus nunc longe ſit acceptior. Fratres reliqui Petrus & Henricus, dudũ ſummis honorib. pares, iam inibi ſunt, vt a Rege Sigiſmundo æſtimatore ingeniorũ acerrimo protrahantur in publicũ regni theatrum, ne tam vitalis familiæ vena ſitu obſoleſcat, ſed vtiliter curſu perenni,

-- Per medium denſi tranſeat iter populi,
Dulce viatori laſſo in ſudore leuamen:

exemplo videlicet viri incõparabilis, patris veſtri Andreæ, Senatoris regni, non e multis, ac Caſtellani Radomienſis, nec non Capitanei

Couel-

Couellensis in Vellinia, literarum ac literatorum admiratoris singularis: quod ipsum etsi abunde testatus sit tota sua illa peragratione Italiæ, Galliæ, Italiæ, clarius tamen adhuc palã facit partim institutione nupera Gymnasii in oppido suo Koczko, vbi religionis ac virtutis omnis incunabula non modo largiter fouet, sed alit & promouet, partim eo & vos, Generosiss. Domini, quo quam maturrime digni euaderetis Firleia domo, aquilæ instar pullos statim eiicientis e nido, a lacte gremioq; matris abreptos extrudit in viam illã regiam virtutis ac doctrinæ, per quã compendio pergeretis ad editũ templũ veri Honoris. & ipsum ita agitis strenue, ita alacriter, sub cura Ephori vestri Salomonis Negebaueri Pruteni, viri in quo eruditio cum comitate, probitas cũ grauitate certare videntur, vt non tã stimulo indigeat, quam freno: vixq; adeo sufficiat deprædicando præter modestiã atq; obedientiam debitã, progressus vestros ad pietatem ad literas insignes. Idẽ quoq; facit hospes vester Laurentius Zincgreffius ICtus ac Consiliarius Palatinus notæ primariæ, cui non modo indolem vestrã atq; industriam abunde approbatis, sed etiam toti Aulæ, ipsiq; adeo Electorum maximo, Friderico IV. censori alioqui eorũ, quibus mentes non e vulgo, plane edecumato. Ideoq; vos inter paucos, & mensa sua & alloquiis sæpe dignatus, summa gratia summoq; fauore libens prosequitur: quo ipso iudicio, macti esse Barones Illustres, atq; in ea studia totis deinceps animis incumbite, quæ vobis, tã modo teneris solidum aperiunt iter ad famam gloriamq; sempiternam, & firmo vtiq; calcabitis pede, si manseritis mentis vestræ, hoc est, institeritis deinceps vestigiis maiorum vestrorum, nec nõ eorum quoq; omniũ, quos in toga in sago illustres, omnis etiamnũ celebrat memoria. Cui rei: quoniam & mea aliquid commodare potest opera, est & omnia de isto capite vobis polliceamini: & quidem merito, quippe quem tã auide, tam assiduo hactenus publice frequentatis: vt videamini, non tam præire exemplo ceteris Nobilibus, quam sedulo isti serium facere conuitium. Me sane ita obligastis ardore illo animi generoso, vt ingratitudinis notam sustinendam mihi putauerim, nisi hoc qualicunq; scripto, hinc exsultationem, meam inde obseruantiã erga vos, vestramq; tam illustrem familiam, & priuatim & publice probauissem.

IANVS GRVTERVS.

SYLLABVS AVCTORVM MISCELLANEORVM.

PHILIPPI Beroaldi Annotationes centum in varios auctores.
Eiusdem appendix Annotationum.
Item Annotationes in Seruium, in Plinium, &c.
Domitii Calderini Obseruationum libri tres.
Baptistæ Egnatii Racemationes.
Baptistæ Pii Annotationes priores & posteriores.
Corn. I. Vitellius in Merulam Cap. XXVI.
Iacobi a Cruce Annotationes in varios, Cap. XXI.
Pii Antonii Bartolini Auctarium.
Iani Parrhasii Quæsita per Epistolam, &c.
Laur. Abstemii Annotationes aliquot.
L. Scoppæ Collectaneorum Liber Vnic.
Flauii Centuria.
Floridi Sabini Subcisiuorum Libri III.
Nannii Miscellaneorum Libri X.
Item Apologia.
Robortelli, &c.

INDEX

INDEX ACCV RATVS SCRIPTORVM LO-CORVMQVE, QVI TOTO ISTO volumine, aut emendantur aut illustrantur.

A.

Achillis *Commentaria Aratea* Polit. Misc. cap. 17

Acron ad od 2 lib. 1. Hor. *Omnes manubiæ albæ & nigræ Palladis esse dicuntur, &c.* Nann. Misc. 3 cap 3. Idem emendatus suppletusque ordine a Nannio Miscell lib 3. cap. 4 5. & aliquot præterea sequentibus. Repreh. in Horat. *virgine tacita*: item Virg. *tacita silentia Lunæ.* Polit Misc. cap. 100.

Paul Ægineta 3 Periodeut. de *laborantibus bile atra.* Polit. Misc. cap. 50.

Ælian. Var. hist. lib. 2. cap. 2. de *Magaby & frequentante officinam Apellu.* Polit. Misc. cap. 48. Idem Var. lib. 3. cap. 42. de *Prætidum nominibus.* Polit. Misc. cap. 50. lib. 12. cap. 18. Var. Hist. *de Thyone.* Egnat. Racem cap. 1. Var. lib. 14. cap. 47. de *Helena Zeuxin, quam nemo gratis spectabat.* Polit. Misc cap 74. lib. 3 cap 3. Animal. *de corneibus, earumq; concordia.* Polit. Misc. cap. 67. lib 12 cap. 10. Animal. de *Muribus.* Polit. Misc cap. 96. lib. 15 cap 29. Animal. de *Geranæ regina Æthiopum.* Parrh. Ep. 40.

Æschylus in Agamemn. de *Thessia urbe Teuthrantu.* Polit Misc. cap. 29.

Alciatus taxatus in voce *Area*, de verb. signif Florid Subc. 1. cap. 9. Item in *Litore.* Florid. Subc. 1. cap. 0.

Alexander ab Alex. notatus in *Reperire & Invenire.* Flor. Subc. 1 cap 7 Item in voce *Deprecor* Sabin Subc. 1. cap. 8. item in *Pulsare ac verberare.* Flor Subc. 1 cap 8.

Ambros lib. 5. Hexam. *Aues non erubescunt reuerendi senis membra portare.* Pius Annot. post. cap 69. lib. 6 Hexaem. *Novit pia anus annuntiare veris initium.* Pius Annot post. cap. 69 lib. 6. Hexaem. *delectet in freno maxillas tuas carnes constringi.* Pius Annot. post. cap. 67. lib. de ieiun. *Maior vis vini quam veneni.* Polit Misc. cap. 61. lib. 3. de ieiunio, de *Psalterio.* Polit. Misc. cap. 14.

D. Ambros. *antrum dictum ab obscuritate, quasi atrum.* Flau. Con cap. 94

Ammian. Marcell. *virile ac muliebre secus sine ætatis ullo discrimine trucidabant.* Parrhas. ep. 43.

Antiphanes *de Centaurorum lusu.* Parrh. ep 36.

Aphthonii Progymnasm. de *Rosa, ipsa cruore Veneris.* Polit Misc. cap. 10.

Apollodor lib. biblioth. de *Prati filiabus.* Polit. Misc. cap. 56.

Appollonius lib 1. Argonaut. *de tellure Daxide.* Polit. Misc. cap. 37.

Appian. lib. 2. ciuil. de *nomine urbis Epidamni atq; Dyrrachii.* Pius Ann. post c. 137.

Appian. lib 2. ciuil. de *Afreanis tubæ, sonitus venenis inficientib.* Beroald. Annot. 42.

Appian. in Libyc. de *Hannibale puteis mergente senatum Aceranorum,* Beroald. Annot cap 10.

Appian. in Syriac. *de statuis Lysimachi cornigeri.* Polit. Misc. cap 79.

Apul. lib. 1 met *modo si papyrum Ægyptiam arguta, &c.* Pius Annot. post. cap. 40.

Apuleius lib. 1. metamorph. de *sermone Milesio.* Polit. Misc cap. 16. Idem, *Non quidem curiosum, sed qui velim.* Beroal. Annot. cap. 51. lib. 1. *Ego dani, vesperna, &c.* Pius Annot post cap. 40. lib 1. met *sacciariam faciens merebam.* Beroald. Annot. cap. 76. Apul. 1. met. de *Hecale anu.* Polit. Misc. cap. 24 & Beroal. Annot. cap. 72. Lib. 2 *conspicor medio foro procerū quendam senem: insistebat lapidem.* Pius Annot. prior. cap 10. lib. 2. met. *certe perspicaciorem ipso Lynceo.* Scoppa coll. libr. 2. cap. 13. lib. 2. *vel mustellatis pipleis laceratur.* Pius Annot. prior. cap. 8. lib. 2. *Miserere per adepta Coptitica, &c.* Pius Annot. prior. cap 9. lib. 2. met. *Solu & iustitiæ testatus oculum.* Pius Annot. pr. cap 7. lib 3. met. *totam adium lanienam cruenter exercuit.* Beroal. Annot. cap. 73. lib. 3. met. *nocturnas aues prehensas foribus videmus affigi.* Pius Annot. post cap. 33. lib. 3.

met. *Nec laremrequiro, nec domitionem paro*, Parrh. epist.37. Item, libr.4 met. *Quem vulgus indoctum rosas laureas appellat*, Pius Anno pr.c 5. Item, lib.4 met. *Et sonus tibiæ Zygiæ, mutatur in querulum Lydii modum*, Pius Annot post.cap.188. Item, libr.4. *Inuocato hilaro & prospero Euentu*. Pius Annot.prior.c.6. Item, lib. 5.met. *Prius centies moriar*. Flau.Con.cap. 61. Item, libr.6. met. *Conueniat retro ad metas Murtias Mercurium*, Beroald. Annot.c.49. Item, lib.7.met. *auro monetali zonu refertis*. Beroald.Annot. cap.15. Item, lib 8 *Te rogabit decidenti sarcinæ funiculos ex porrigas*, ita emendat, cum fuisset, *fusticulos*. Pius Annot. post.cap.40. Item, lib.8.metam. de *Sacerdotibus Deæ Syriæ*, Beroal Annot.cap 25. Item, lib. 8. met. *Cappadocum me mentiar*. Beroald. Annot cap.17 Pius anno post.cap.39 Itē, lib.8. met. *Rebar me iam mereri causſariam missionem*. Pius Annot. prior.c.4. Item, lib 9. *At dominus meus Latinæ linguæ ignarus*, Flor.Sub.2.cap 1. Item, lib. 10. *Prænobilis illa potio, quam sacram doctiores nominant*, Pius Annot. post. cap.40. Item, lib.10. *Ex more perpetuo in vrnam aream deberent conici calculi, &c.* Pius Annot post c.91. Item, lib.11. *Cista secretorum capax penitus celas operta magnificæ religionis*, Pius Annot pr.cap 9. Item, lib. 11.met. *Dextra sistrum gestabat læua cymbium*, Pius Annot.post c.40. Item, lib. 11. *De literis Ægyptiorum ignorabilibus*, Beroald. Annot.c 37. Item, lib.11.met. *In collegium me pascophorem ſū, &c.* Pius Annot.post.c 96. Apul.lib 1.Flor. *vel lapis vnguine delibutus*, Pius annot.prior.cap. 10. Item, lib.1.Florid. *Si funepeus timuerit*, Beroal. Annot.cap.74. Item, lib.2. Flor. *Ampulla olearia*. Beroald Annot.c. 46. Item, lib.3.Flor. *Plenius gratias canacuiusq; libro mandabo*, Pius Annot. prior. c.4 Item lib.4.Flor. *De contentione Protagoræ atq; Euathli*, Pius Annot. post.cap. 73. Item de Socr *Et Balthes polimiam inspicimus*, Pius Annot.post c.194. Item, de Socrate: *Nec audet aliquid pronuntiare vel Hector vel Lampo, &c.* Pius Ann. post. c.193. Item, de Deo Socr. *nec Anticlia, nec Arcisius &c.* Parrh. epist. 39. Item, Apol 1. *& Luna noctium conscia*, Pius Annot.post c.198. Item, in Apolo.1. *Nitelas oris ex Arabicis frugibus*. Pius Annot. post.c.104. Item, Apolog.1. *Antipathes illud quæritur, trochilli vngues, tenta radiculi, herbæ, surculi, auræ cinges, trichæ, cordilæ &c.* Pius annot.post.c.197. Item, Apol. 1. *Intecto rostro sine noxæ periculo exculpsit*, Pius Annot.post.cap 199. Item, Apol. *Nec Vlysses scrobem, nec Æolus follem, &c.* Beroald. Annot.c.75 Item, Apolog.1. *Potest cancer ad Vlcera, Alga ad Querceru*, Beroal. Annot.c.76. Item, Apol.1. *Tromus librorum*, Beroal. Annot.c.19. Item, Apol.1. *Rectum dente, vt setant me eorum non pigere*, Pius annot.post.c.199. Item, Apolog.1. *Feminal nullo pacto reperiēs, &c.* Pius Annot. post cap.198. Item, Apol. 1.de *cratera Helenæ*, Beroald. Annot.cap. 75. Item, Apol.1. *Albus an ater esses ignorari*, Beroald. annot. cap.38. Item, Apol.lib.1. *Negant vidisse vnum saltem in finibus eius aut lapidem vnctum*; Pius Ann. prior.ca.10. Item, Apolog. 2. *Quoniam non formosa pupilla*. emend. *pupula*, Pius annot.post.cap 197. Item, Apol.2. *Ego ille sim Charondas vel Demogorgon, vel Hismosēs, vel Iohannes, &c.* Pius Annot. post. cap.195. Parrh.epist 11. Item, 2. Apol. *Quis Eurybatus aut Thrynondas, &c.* Pius annot.post.ca.196. Item, 2. Apol. *Quis Palamedes, quis Sisyphus*, Parrh.epist.11. Item, Apol.2. *O subtilitas digna robore*, Beroal. annot.app.cap.10. Item, Apol.2. *Tanta formido ferri est, sine cludine saltas*, Pius Annot.post.c.197. Item, Apol.9. *Imacei prorsus & buccones reperiantur*, Pius Annot.post.cap.67.

Arbiter: *Iunonem meam iratam habeam*, Polit. Misc.c.89. Item, *Vix nauita Porthmeus sufficiet, &c.* Pius annot. post.c.47. Item, de *Cucuma*, Polit.Misc.c.30, Itē, *Testis silvester aedon*. Pius anno.post.c.48.

Archiæ Epigr. Græcum de *quatuor Græciæ certaminibus, eorumq; præmiis*. Pius Anno. prior.cap.11.

Argyropylus reprehēsus circa vocem *Endelechia*. Polit.Misc.c.1.

Aristid. Orat. pro Pericle, vsus versu Eupolidis de *Fetho sedente in labiis*. Polit. Misc.cap.91.

Aristophan. Pluto πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι μιλήσιοι. Polit.Misc.c.88. Item in Ra-

in Ranis. ἀηδόνιον pro cantu hirundinis. Nann. Misc. 6. cap. 6. Item, in Ranis: *In vase fictili per hyemem extruitur.* Nann. Misc. 1. c. 2. Item, in σφῆκες, *perpessate ad fulgetras* Polit. Misc. c. 32.

Aristotel. 2. Animal. de *Carbatinis camelorum*, Polit. Misc. cap 2. Item, lib. 7. Animal. de *superfatatione fœminarum*, Pius annot. prior. cap. 3. Item lib. 5. Ethic. de *permutatione Glauci ac Diomedis*, Beroald. Annot. cap. 48. Item, 1. Moral. Eud. de *Smyndiride* Polit. Misc. cap. 15. Item. lib. 1. Polit. *ὕβλος ac βάνουσος, vt differant*, Pius annot. post. c 26. Item lib. 1. Polit. legendum ἐμφάνυσες, item ἐμφάνυσες. Pius Annot. post. cap. 135. Item, lib. 4. Polit. *dimidium plus toto*, Beroal. Annot. app. cap 3. Item, 4 Polit. *Et demagogus & assentator idem sunt, &c.* Nann. Misc. 8. cap. 1. Item, 5. Polit. *Olim cum idem esset & demagogus & belli dux, in tyrannidem euadebat*, Nann. Misc. 8. cap. 1. Item, lib. OEconom. *crebro haurire nihil aliud est, quam quod dici solet terebratum vas.* Pius Annot. post. cap. 140. Item, in OEcon. *De oculo domini equum pinguefaciente*, Pius Annot. post. cap. 30. Item, Problema de *Melancholicis* aliter versum quam Gaza verterat. Polit. Misc. cap. 90. Item, in Problem. *Prandendum large, cœnandum parce*, Beroald. in Seru. paragraph. 24.

Leon. Aretin. reprehens. libr. 6. Ethic. in *Recte ait Agathon, hoc solo Deum priuari, &c.* Pius Annot. post. cap. 132. Item, in versione Aristotel. 7. Ethic. *vel Carcini in Alope Cercyon.* Parrh. Epist. 12. Item, lib. 7. Ethic. in: *ceu Theodecti Philoctetes a serpente percussus, vel cancri causa Percion.* Pius Annot. post. cap. 133. Item, ad Aristot. lib. 1. Politic. *in Homosypnia atq; Homocapnia*, item in *Homogalactia*, Pius annot. post. ca. 135. Item in versione Aristot. lib. 3. Politic. *Talis primatus est apud Epidamnon & apud Opuntas, &c.* Pius annot. post. cap 137.

Artemidor. lib. 1. Somn. de *tribus virilibus seruis.* Polit. Misc cap. 31.

Athenæus libr. 9. Dipnosoph. de *Gerano Æthiopum*, Parrh. ep. 40.

Ascon. lib 1 Diuin. *Latinæ fabulæ perpaucis res agebantur personis, vt Atellanæ, togatæ, &c.* Pius annot. post. ca. 71. Item, in Diuin. *& per assam vocem ore prolatam.* Pius annot. post. c. 71. Item in Diuin. lib. 1. *Quod leuiter a Cicerone dictum & neuterice.* Pius annot. post. c 70. Item in Milonem: *tum fasces ex lecto Libitinæ atratos attulit.* Nann. Misc. 4. c. 21. Item. Orat. contra Pisonem: *Minime eq; in Sicilia cum equitatu transferat ad nos*, legend. *Mutinaque.* Beroald. annot ca. 77. Item, Orat. pro Scauro: *Capistro sub rogaciuitas*, legend. *campestre*, Beroal. annot. c. 77. Item, Orat. Togæ candidæ: *Quod Veritas non haberet, dedit gladiatores*, legend. *Quod varias non*, Beroal. annot. cap. 77. Item, 2. Verr. *Legitimos habent omnes tribus diuisores*, Nann. Misc. 10. c. 6. Item, 3. Verr. de *manubiis.* Nann. Misc. 3. c 3. Itē, 3. Verr. *Thensas alta diumitate, &c.* Nann. Misc. 7. c 9. Item, de *Ludis plebeijs*, Beroal. annot. c. 8. Vitell ca. 22. Item, de *notis emplastonis*, Beroald annot. c 51. Item, de *Prædibus*, Beroal. annot cap. 96. Item, de *sacrificio Solitaurilium.* Beroald. annot. c 50. Item, de *Scorteis, nummum receptaculis.* Polit. Misc. c. 62. Item, *Sectores sunt dicti qui spem lucri secuti, &c.* Nann. Misc. 9 c. 2. Item, emendat. in *Seplasia*; pro quo erat *Selapsia*, Beroal. annot. ca. 77. Item, *Tela ex vetere more in atrio texebantur*, Flau. Con. c. 14. Item, de *signo Vortumni, flectentibus se ad Rostra ad dextram*, Flau. Con. cap. 38.

D. August. lib 4. de ciu. Dei: de *Dea Strenua*, Beroal annot. c. 49. Item, lib. 5. de ciu. Dei: *propter diuersum horæscopum, & ob hoc diuersos esse cardines.* Pius anno. post. c. 66. Itē, lib. 5. de ciu. Dei: *Tanta naturæ vis est, vt cum conceperit fœmina, deinde alterū concipere omnino non possit.* Pius annot. pr. c 3. Item, lib. 7. de ciu. Dei: *De licentia turpitudinis in Liberi sacris, &c.* Pius anno. post. ca. 146. Item, lib. 10. de ciuit. Dei: *Nomē Heroum a Iunone dicitur tractū.* Beroal. in Seru. parag. 7. Itē, lib. 11. de ciu. Dei: *De septenarii numeri perfectione, &c.* Flor. Sub. 2. c. 10 Item, lib. 11. de ciu. Dei. *Numerus quippe senarius primo cōpletur, &c.* Florid. Sub. 2. c. 10. Itē, lib 15. de ciuit. *Neq; nolle modo audiendi, qui aliter annos illis temporibus cōputatos, &c.* Flor. Sub. 2. c. 2. Item, lib 19. de Ciuit. *Simulacrum quod digito labiis impresso, &c.* Polit. Misc cap. 83.

D Aug. lib.21 de ciu. Dei: *carbones eos sustinere solent qui limites figunt ad conuincendũ litigatorem.* Pius Annot.prior.cap.10.

Auien. *Hinc & Damascus nobili natus Sige.* Parrh 842.f. De *imagine Occasionis.* Polit. Misc. cap.49 Ep g. *Punio sic Persas vaniloquos Nemesis.* Pius Annot. post.cap.70. Epig *vt pœnitent sic Metanœa vocor.* Flau. Con. cap.34. Scirpus in Eunum, continens verbum Λειχεῖ. Polit Misc c.40.

Auson. *medicum quod Iapyga dicunt.* Parrh. epist. 43. Epigr. *Cum dabit vxori molitor tuus.* Beroal Annot cap 97 Pius Anno. post.cap.64. Item Epig *molitur per vtraque cauernam.* Beroald Annot cap. 97. Pius Annot. post. cap. 64. Item Epigr. *lambere, non molere* Beroal. Annot.ca.97. Pius Annot. post. cap. 64. Item, Epigr. *subula, pulli premo.* Pius Annot. post cap. 205. Item. Epigr. *Dum cysion cosium & putas, &c.* Beroal Annot.cap.97. Item, Epigr *Canus rogabat Laidos noctem, Myron.* Pius Annot.post.cap 43. Item, Cæs. *Impiger egelido mouet arma seuerus ab Istro* Pius Annot.post.ca 192. Item, in Gripho tem. *Iuniadæ patri inferias, &c.* Parrh epist.43. Item. *de trinis Tarentini ludi trinoctiis.* Polit Misc cap.58 & Beroald. Annot.cap 23. Item in Griph. *Ter clara instantis Eoi Signa canit serus deprensa Marte satelles.* Parrh.epist.43. Item in Gripho. *Tris primas Thracum pugnas tribus ordine sellis, &c.* Parrh. ep.43. Item in Gripho. *Secus muliebre.* Parrh ep.43 Item, Monosyll *Libyæ feralem alum Sepe* Beroald. Ann.cap 100. Item, Monos. *Imperium, litem, Venerem, cur una notet Res.* Pius Annot. post. cap 35. Item Monos. *Tergora dic clypeis accomoda quæ faciat, glus* Parrh. epist 43. Item in Monos. *thieus vt perit vindex fuit altiuolans grus* Parrh.epist.43. Item Monos. de *Vade* & *Præde* Beroal. Annot cap 96. Item Monosyl. *Nec Genius domum Larunda progenitus Lar.* Parrh ep.43 Item in Monos. *vnde Rudinus ait diuum domus altisonum cœl.* Parrh 813.f. Item Monosyl. *quod affruit endo suam do.* Pius Annot.post.cap.43. Item Monos. *quid significet Tau* Pius Annot.post cap. 43. Item in Monos. *homo Cres.* Beroald. Annot.cap 39. Item, *Nos Thymeles sequimur.* Beroald Annot. cap.89. Item, de *Melonis alba pagina, Gnidijs nodis, Cadmi nigellis filiabus, notisq; sepia.* Polit. Misc. cap. 39. item Beroald. Annot.cap 98. Item, *Scis me id nomen mutuo quod in vsu vulgi est, nec solere &c* Vitell.cap.10. Itẽ, *Grauschola nomine dicta est, &c.* Parrh.ad Cicer.mil 831.pr. Item, *Themasq; quam condus magis.* Beroal.Annot c.19. Item, *Cui subiugabo de molarium ambagibus, &c.* Polit Misc.cap 64 item, Epist ad Symmach. *velut Gallus Euclionis.* Beroal.Annot.cap.99. Item, Epist ad Theon. *inter choreas Deoida raptam subdu t.* Parrh. 862.pr. Item in epist. *mutuum mihi scabunt* Beroald Annot app cap.2. Item, epist. *Vna fuit tantum quæ respondere Lacones litera* Egnat Racem cap.3. Item, epist. *Terasoque altis Arcados vectus vole.* Pius Annot.post ca.201. Item, *Nec Dodonæi cessit tinnitus ahenæ* Pius Anno post. cap.154. Item, *vel eiso tri iugi.* Beroald. Anno c.64. Item, ep. *Aere Sepiasia deripiare caue.* Beroal. Annot. cap 77. Item in Panegyr. *Passus non septa, non campum.* Beroald in Seru par.38. Item, *aliquoties correctus* Scoppa Coll.1. cap.13.

B

IOdocus Badius Ascensius vituperatur. Florid.Subc.2.cap.22.

Baptista Mantuanus deridetur. Florid. Sub 2.cap 6.

Basil.Magn. *Poeta inquit, optimum illum esse qui per seipsum quæ agenda sunt conspicaretur.* Pius Annot. post cap 22.

Philippi Beroaldi vituperatio Florid Sub. 2 cap 9.

Beroaldus taxatus in Virg. *Trudutur e ficu radix oleagina ligno.* Flor. Subc 2. cap.16. Item, reprehensus in *Sophoclco cothurno.* Flor.Sab.Subc.2 cap.13. Item, notatus in *his quæ Solem bu frigore serfit.* Florid. Subcil.2 cap.14. Item, reprehensus in *tristisque Senectus.* Florid Sub. 2. cap.12. Item, reprehẽs in *Maturate fugam.* Florid Sub 2.cap 10

Boetius lib. 3 Geometr. *Semper signum in omnibus terminis positum est, aut aliquos cineres aut carbones, &c.* Pius Annot.prior. cap.10. Item, lib.3.Geom. *Agrorum termini sunt finales cunulæ & porcæ, &c.* sic commendat: loco *cunabulæ vel nouercæ.* Pius Annot.prior. cap.10. Item in Topica Cic.

Cic. *Tribus modis uxor habebatur; usu, farre, coemtione*, Pius Annot. post. cap. 3. Itē, *Phlegmaticus Venereo accessu mensurnus permolliri deberet*. emend. *permulcere*, Pius Annot. post. cap 64.

Budæo prælatus Politianus. Florid. Subc. 2. cap. 7.

Budæus notatus in *Sortiri dicas*, Nann. Misc. 9. cap 7. Item, notatus in *admittere equum*. Flor. Subc. 2. cap 8.

C.

Aul Cæcinna ad Ciceronem *Hæc si non cogitat, omnibus in rebus felix est, &c.* Nann. Misc 3. cap 23.

Cæsar. lib. 2 belli Gall. *Sectionem eius oppidi vniuersam Cæsar vendidit*, Beroal. Anno. cap. 85. Item lib. 6. Gall. bell. *concilium in Lutetiam Parisiorum trāsfert*, Parrh. epist. 10. Item lib. 6. belli Gall. de *Druydibus Gallorum*, Pius Annot. post. 2. 62. Item lib 7 Gall. *Actametsi humeris dexteris exserti animaduertebantur, quod insigne pacis esse consueuerat*, Parrh. ep 57. Item, lib 3. Ciuil. *In castris Pompeij videre licuit trichillas stratas*, emendat. *thericlea strata*. Beroal Annot. app. cap. vlt.

Callimachi fragmentum de *Berenices coma*, Polit. Misc. cap 68. Item, poema, *Hecale* Polit. Misc cap. 24. Item, Hymno Apollinis, ad *Hecalem suam alludit*, Polit. Misc. cap. 24. Item, Hymno Apollin. de *Ara ex cornibus Cynthiadum caprearū*, Polit. Misc cap. 52. Item in Delo: *famulinō silentiu lebetu*, Pius Annot. post. cap. 53. Item, versus de *lauacro Palladu*, Polit. Misc. cap 80.

Calliistrati ecphrasis *simulacri Occasionis*, Polit. Misc. cap 49.

Calpurn Bucol. *Vocalem superet si turpior adonabubo*, Plau. Con cap 9c. itē, Eclog. *metas imitata cupressus*, Pius Annot post. cap. 168. 1. Item, *Diceru in silua iudex audisse Thalea*, Pius Annot. post cap 39. Item, *Vidimus & tauros quib. deformis scapulis thirsus eminet*, Pius Anno post. cap. 39. Item, *Et non sine cornibus apros*, Pius Annot. post cap. 39. Item, *Hic mucos lepores, &c.* Pius Anno post cap 39. Item, *Manticoram siluis, &c.* Pius Annot. post. cap. 39.

Calui poetæ versus de *Pompeio caput scalpente vno digito*, Pol Misc. cap. 7.

Iul. Capitolin. in vita Anton. Pii: *incendium* CCCXL. insulas absumsit. Beroal. Annot. c. 55. Item, in Vero, de *Prasina a Veneta q. factione*, Beroal. Annot cap. 92. Item, in Pertinace: *Tenuiaq. lacernas & chiridotas, &c.* Pius Annot. post ca. 58. Item, *de decem Cameloparadalis*, Beroald Annot. cap. 14.

Capirol. in Gordian. *Opera Gordiani Romæ nulla erat, præter quædam Nymphea & balneas*. Pius Annot. post cap. 126.

Cato lib. de re rust. *Frons occipitio prior est*, Pius Annot. post cap 30. Item, *Inter orbem & militarium, &c.* Beroal. Annot. cap. 102 Item, de re rust. de *luna silente*, Polit. Misc. cap 100. Item, de re rust. *Cultro facito struem & sertum vti adsiet*, Pius Annot. post. c. 147. Item, de re rust. de *Martis solitauribus*, Beroal. Ann. c. 50.

Catulli quamplurima loca aut explicata, aut emendata. Sabell. Annot.

Catulli *Passer* allegoricus. Pol. Misc. cap. 6.

Catull. Epigr. *Quod zonam soluit diu ligatā*, Scoppa Coll. 1. c. 10. Item, Epig. *Nec villa vota literalib. Diis*, Flor. Sub. 1. c. 10. Itē. ep. 10. *Meus sodalis Cinna est Cattus*, Bero. Annot. cap 38. Item, Epig. *Casto veniam obuius Leoni*, Parrh ep. 12. Item, Epigr. *Quæ nec pernumerare curiosi possint, nec mala fascinare lingua*, Pius Annot post. c. 25. Item, Epigr. *Conturbabimus illa ne sciantur, Aut ne quis malus inuidere possit*, Pius Annot. post. cap. 25. Item Epig. *Non custos si fingar ille Cretum*, Pius Annot. post. cap. 6. Item, Epigr. 42 *regare qualis sit imaginosum*, Beroal. Annot. 38. Item, *Expernata securi*, Polit. Misc. cap. 73. Item Epig. de *consonantibus cum aspiratione*, Polit. Misc. cap 19. Item Epigr. de *Harpocrate*, Polit. Misc cap. 83. Epigr. 94 in Cæsarem: *albus an ater homo*, Beroal. Annot cap 38.

Catullo assertæ, *Crepidæ carbatinæ*, Polit. Misc. cap 2.

Catull Epigr. *Valle sub alarum trux habitare caper*, Beroal. Annot cap. 13.

Catull. Eleg. *Idem me ille Conon, &c.* Beroal. in Seru. paragrap 43. Item *Vt Chalibon omne genus pereat*, Polit. Misc. cap 68

Catull. *Oarion* retinendum, non *Aorion*, Polit. Misc. cap. 69.

Catull. Epithalam. *Quam mater prope Deli-*

um depositi Oliuam, Parrh. 869. f. Item, Epithal. *A capite ad calcem illustratur a Robertello*, pag 1422 & seqq.

Cornelii Celsi laus. Florid. Sub. 1. cap. 4. f.

Celsus, de *quartana febri, eam nemmem iugulare*, &c. Flau Con. cap. 17.

Corn. Celsus lib 2. c. 16 *Siccus calor est & arena calida & Laconici*. Robert. de Lacon. Item, lib. 3. *Alii vel amamum vel syeamynum lacrimam fronti inducunt*, Pius anno. post. c. 101. Item lib. 5. *Vbi vero phalangium nocuit*. Beroal. in Plin lib. 10. Item, de *Ichthyocolla*. Beroal. in Plin. lib. 7.

Censorin. de *Anno Iuliano*, Beroal. annot. cap. 9.

Clem. Alexandrinus in Stromat. de *Itano Sammite*, Parrh. epist. 60.

Cleomedes lib. 2. circularis inspectionis, de *Prosecha*, Polit. Misc. cap. 30.

Claudian. lib. 1. de raptu. *Nereta Neptunũ complectitur Amphitrite*. Flau. Con. ca. 7. Item, 2. de raptu: *Hunc Helicon genuit*, Flau. Con. c. 5. Itẽ, lib. 2. de raptu: *de rosa signata cruore Deæ Veneris*. Polit. Misc. cap. 11. Item, 2. de raptu: *Confessus generum nimbis, Hymenæum, &c.* Nann. Misc. 7. c. 14. Item, lib. 2. de raptu: *Qua fontes Erasine tuos*, Scoppa. lib. 1. Coll. c. 3. Itẽ, l. 3. de raptu: *Si tu salua Ceres*, Flau. Con. cap. 7. Item, in Ruff. *Et quos nascentes explorat gurgite Rhenus*. Pius annot. post. ca. 23. Parrh. 895. fol. Item, aliquoties emendat. Paneg. 1. in Stiliconẽ. Scoppa Coll. ca. 4. lib. 1. Item, lib. 1. in Stilic. *Hesperidum Triton, & Git duriſimus amnis*. Scoppa Coll. 1. c. 4. Item, Paneg. *Arbore præsaga tabulas animasse loquaces*. Parrhas. 875. pr. Item, *Semine Cappadocum sacris præsepibus edunt*, Pius annot. post. c. 40. Item, *Flammea sollicitum prænelatura pudorem*, Pius annot. post. cap. 80. Claud. Epigr. de Nilo: *domitorq; ferarum Cyreus*, Scoppa lib. 2. Coll. c. 6. Ibidem *per Meroen Elemyaq; feros*. Scoppa. ibid.

Columella lib. 1. Agric. de *Laconicis*, Polit. Misc. c. 38. Item, lib. 1. *Somnium regis rumoribus auguratur*, Beroal. annot. cap. 17. Item, lib. 1. *Quocunq; domini occult accessere, in ea parte*, &c. Pius annot. post. c. 30. Itẽ lib 2. *Melica semel seritur decem annis omnibus*. Pius annot. post. c. 32. Item, lib. 2. *Alii hac eadẽ aqua vel amurca insulsa* Pius annot. post. c. 33. Item, lib. 4. *De vberta te vinearum Cerretanarum* Beroa. in Plin. lib. 14. Item, lib. 3. *Genus est animalis, volucra appellatur*, Pius annot. post. ca. 34. Item, lib. 4. *Tarui arũ vel de lapide noxium posse comparari putant*. Pius annot. pr. c. 10. Item, lib. 5. *Vinguer annotinos teseratę*, Pius Annot. post. c. 90. Item, lib. 10. c. 3. bis substituendum *Eubemeri* nomẽ, pro *Homeri*, Polit. Misc. c. 35. Item lib. 10. *Saccus anuersa meta similis*, Beroal. annot. c. 36. Item, lib. 11. *Lotum in quo medicam proxime vere*, &c. Flor. Sub. ca. 19. Item, lib. 12. de *cruce & campis*. Beroald. annot. c. 101. Itẽ, *Distorto corpore compe*. Beroal. in Plin. lib. 28. Item, *Nocturnas cruciũ. volucres suspendit*, Pius annot. post. c. 33. Item, *Mercibus vt vernis diues Portumnus abundet*, emend. *diues Vertumnus*. Pius annot. post. c. 33. Item, *dum Bacchi Naxius ardor celeretur*, &c. Pius annot. post. cap. 157. 1. Item, *Nec Pelycletæa vel Phragmonis, aut Agelada Arte laboretur*, Pius annot. post. c. 157. 1. Item. *Et spicula Phœbus Dira Nepe*, &c. Pius annot. post. c. 158. Itẽ, *Nunc caput Arcadicæ nudum cute fertur asella*, Scoppa. Coll. 1. c. 27. Item, *Atq; vbi iam tuto necdum confisus Olympo, sed trepidus profugit Chelas*, &c. Pius annot. post. c. 158. Item, *Tu penitus matris eradere viscera matris*, &c. Pius annot. post. c. 159. Item, *Imitba iam teneris frondentlacinacula*, Pius annot. post. cap. 160. Item. *Et Pelusiaci protulet pocula zythi*, Pius annot. post. c. 161. Itẽ, *Detectura quidem fronti data signa futurum*, Pius annot. post. c. 162. Item, *Nec gratuis hausturu tollentibus ilia vellat* Flau Con. c. 92. Item, *Mox vbi nubigenæ Phryxi nec portitor Helles*, Pius annot. post. c. 163. Item, *Priuignasq; rogat proles*, Pius annot. post. c. 164. Itẽ, *Et lacrimas imitata tuas Cynaretia virgo*. Pius annot. post. c. 164. Item, *Surgi glomerata corymbo Myrtiolo*, &c. Pius annot. post. 168. 1. Item, *Hispida parat cynare*, &c. Pius annot. post. cap. 168. 1. Item, *Et malachæ prono sequitur qua vertice Solem*, Pius annot. post. cap. 168. 2. Item, *Quamuis oculis inimica coramble*, Pius annot. post. cap. 166. & Parrhas. epist. 13. Item, *Nunc similis calatho spinisque minantibus horret*, Pius annot. post. cap.

cap.168.1. Item, *Nascuntur volucres serpiq; eruca per hortos*. Pius Annot. post. cap.170. Item, *Oxyma comprimite & grauibus densate cylindris* Pius Annot. post. cap.169. Item, *Tum modo dependent vicini, modo more cylindri*, Pius Annot. post. cap.172. Item, *Lubrica iam lapathos, iam thamni spontе vireſcunt*, Pius annot. post. cap.171. Item, *At qui ſub trichila manantem repit ad vndam*, Pius Annot. post. ca. 173. Item, *Congylu illuſtri mittit quem Nurſia campo, quaque Amiternum deſertur buntas aruis*, Pius Annot. post. c.174.

Corn. Nep. in Attici vita: *Elegans, non magnificus*, Pius annot. post. c.8.

Curt. lib.3. *Bactra deinde & Battana, &c.* emend. *& Ecbatana*, Pius annot. post. ca. 130. Item, lib. 7. *Iam Ebatana peruenerat caput Mediæ*, legend. *Ecbatanæ*. Pius Annot. post. cap.130. Item, lib.8. *Incola Petram Aornum nomine appellant*, Beroald. Annot. cap.96. Item, lib.9. *remisit Alexander arma, moribundo similis*, Beroald. in Seru. paragr.26. Item, lib.9. *Virtutem veſtram rerum quas geſturus ſum vadem prædamque habeo*. Beroald. Annot. cap.96.

D. Cyprian. lib.2. Ep. *Capſaces non minuetur*, Beroal. Annot. c.46. Item, libro de orig Idolor. de *Iouis antro & ſepulcro in Creta*, Polit Miſc. cap.35.

in Ciceronis Epiſtolis familiaribus multa præpoſtere poſita a Bibliopolis, in ordinem reſtituta, Polit. Miſc. c.25.

Cicer. lib.1. Fam. Ep.1. *Senatus religionis calumniam*, Scoppa Coll. 1. c.11. Item, Famil. lib 1. Epiſt. ad Lentulum: *Ne tibi ego idem reponam cum veneris*, Parrh. Ep.23. Item, lib. 1. Fam. Epiſt. *Tanquam Vlyſſes cognoſces tuorũ neminem*. Flau. Con. c.42. Item, lib. Epiſt ad Lentulũ: *Nam neq; de monumentis meu ab iſi adiutus es, &c.* Flau. Con. ca. 78. Item, lib. Fam. Ep. ad Lentulum, *qui ſplendorem & ſpeciem huius vitæ intuentur*. Nann. Miſc. 4. c.19. Item, lib. 2. Fam. Epiſt 11. *Sed tamen ſedulo ſit, & inprimis a Pariſco*, Cruc. c.10. Item, lib. 2. Ep. Fam. 15. *Is qui erat competitor tuus & idẽ meus, aſſenſu eſt ei qui ornauit res noſtras diuinis laudibus* Cruc. c.10. Item, 2. Fam. Ep 15 *De Ocella parũ ad me ſcripſeras*. Cruc. c.19. Itẽ, Fam. lib. 6. Ep. ad Torquat, *In qua plura & ornatiora parietes ipſi loqui poſſe videntur*, Parrh. Ep. 23. Item, lib. 6. Fam. Epiſt. *Cum ad 11. Kal. intercalares priores venirſem*, Vitell. c.28. Item, lib. 7. Fam. Ep. *Quomodo placebit tibi lovem lapidem iurare*. Cruc. cap.10. Item, lib. 7. Fam. Epiſt. 18. *Nam quod in palmpſeſto, &c.* Cruc. cap.10. Item, lib. 8. Epiſt. Fam. *Veternus ciuitatis*, Beroal. Annot. c.60. Item, lib 10. Fam. Epiſt ad Plancum: *Sed Vlyſſem appellauit πολύτροπον*. Flau. Con. cap. 43 Item, Ep. ad Trebat. *Philotheorum te præbuiſti*, Polit. Miſc. ca. 87. Item, lib Fam. Epiſt. *Fundamenta credas Coſena: alteri Coſſutianarum tabernarum*, Flau Con. c.54. Itẽ, Epiſt. ad Trebat. *de terra ſitio*. Polit. Miſc. cap. 18. Item, lib. Epiſt. Fam. *Sero ſapiũt*. Beroal. Annot app c 5. Item, Epiſt ad Tyron. de *Panicis*, Polit. Miſc. c. 28. Itẽ, lib. Epiſt. ad Volumnium: *Quod ſine prænomine familiariter, vt debebas ad me epiſtolam miſiſti*. Robert. de Nomin. Item, lib. vlt. Fam. Ep. *Demotrius iſte nunc plane Bilienus eſt*, Flau. Con. cap. 26. Item, Epiſt. ad Brutum, de *Setamachia*, Polit. Miſc. cap. 24. Item, lib. Epiſt. ad Q Fratrem: *Eius operæ repente a Græceſtaſi*. Beroal. in Plin. lib 33. Item, lib. ad Q. Fratrem: *Quod cum ad templi monumentumque noſtrum ciuitates pecunias decreuiſſent*: Flau. Con. cap. 78. Item, Epiſt. ad Brutum, de *Organo*, Polit. Miſc. c. 34. Item, 1. lib ad Attic. de *terra ſilio*, Polit, Miſc. cap. 18. Item. lib. 2 ad Att. Ep. *Dices fortaſſe dignitatis ἄλις tanquam ἰρὸς ſalutis*, Pius annot. poſt. cap. 7. Item, 4. ad Attic. *Nouo nomine erit Cæcilius, &c.* Polit. Miſc. c. 31. Item, 4. ad Att. *O virum, o ciuem Mummium*, Polit Miſc. c. 85. Item, 4. ad Att. *Huic ioculari diſputationi ſenem illum intereſſe nolui*, Parrh. Ep. 59. Item, lib. 5. ad Att. de *Panicis*, Polit. Miſc c. 28. Item, 6. ad Att. ep. 2. *Sumtu iam nepos euadit Scaptius*, Rob. lib. de nomin. Itẽ, l. 6. ad Att. *noſti illas lecythus*, Beroal. annot. c. 46. Itẽ, lib. 7. ad Att. Ep. *Nec enim cõquiſitores φευγοπωγωνίας audent*. Parrhaſ. ad Cic. Mil. 832. m. Itẽ, ad Atr. lib. 11. *Quo animo ſit in me Arabarches*. Parrh. Epiſt. 23. Item, lib. Epiſt. ad Attic. *Habei Scytalam Lacenicam*. Bero. anno. c. 62.

Cicer Epist. ad Attic. *Dii auerruncent*, Beroald. in Seru. parag. 60. Item, de *Myrotecio Hierata*, Beroald. Annot. cap. 46. Item epist. ad Attic. ἐπὶ τῇ φάκῃ μύρου. Beroald. annot. append cap. 13. Item, lib. ad Attic ep. 9. *Nosti illas ληκύθους*. Nann. Misc. 9 cap. 3 Item, lib. epist. ad Att *Candidati apud Catonem sestertia quingena depositurunt*, Pius annot. post. cap 3. Item, lib epist ad Attic. *Callipedes assiduo cursu cubitum nullum præcesserit*, Calder. Obseru lib 3. cap. 2. Item, lib. Ep. ad Attic. *Omnes Coryci subauscultore videntur*, Beroal. Annot. cap 59. Item. lib. Epist. ad Att *Ea visum iri ficta esse*; emendat loco, *ea visu mirifica esse*, Calder. lib. 3. Obseru. c. 2. Item, *Sinamus coracem pultem suum excludere*, Pius Annot. post. c. 73. Item, lib penult. ad Attic. de *cerula miniata*, Pol. Misc. cap. 53. Item, lib. vlt. ad Attic. *Cerulas miniatulas extimescebam*, Polit. Misc cap. 53.

Cicer. pro Aruſp. reſpõſ. ter tentatus, Sabell. Obſeru. Item, pro Aruſp. reſponſ. *iure mancipii iure nexi*, Beroald. Annot. cap. 91. Item in Augur. reſponſ. *Illi cũ ludos facerent, seruos de cauea extre iubebat*, Vitell. cap 22. Item, de Aruſp. reſponſ. de *Megalesibus*, Beroald. Annot. cap 8.

Cicer. pro Balbo aliquot locis tentatus, Sabell Obſeru. Item, pro Cæcina: *Iudicio centumuirali hanc sententiam defendit*, Vitell. ca. 21. Item pro Cæcina: *Prætor is qui iudicia dat nunquam petitori præstitit, qua actione illum vti velit, &c.* Vitel. cap. 21. Item in Catil. *Quid quod ab aduentu tuo ista subsellia vacua facta sunt*, Vitell. cap. 23. Item, pro Cinna. *Cum ampliandi potestas esset*, Beroal. Annot. ca. 51. Cicer pro Cluent. *Tum C. Iunium qui illi quæstioni præfuerat imectum esse meminit*. Vitell. cap 21. Item. pro Cluent. *Stalenum ipse ad subsellia adduxit*. Vitel cap 23. Item, pro Cluentio. *quod C. verres prætor urbanus subsortitionem eius in eo codice non haberet*, Vitell. cap. 21. Item pro Cluent. *Ecce tibi eius modi sortitio, vt in primis Balbo & Gutta esset iudicandum*, Nann. Misc. 9. cap 7 Item pro Cluent. *Vno iudicio multa est ab eo petita, &c.* Vitell. cap 21. Cic. pro Cornelio: *Passus est a populari consessu subsellia Senatoria separari*, Vitel. c. 23. Cicer. pro Flacco. *Iu tucabit is principes eius ordine quinquaginta*, Vitell. cap. 21. Item, pro Flacco. *Vna sedent, ex accusatorum subsellijs surgunt, &c.* Vitell. cap. 23.

Cic. pro A. Licinio: *cum res agatur apud Prætorem pop. Rom. & apud iudices, &c.* Vitell. cap. 21.

Cicero pro leg. Manilia ter quater tentatus Sabell Obseru. Item, pro leg. Manil. *vsq; ad Hispaniam legatos electanis misit*, Scoppa Coll 1. cap. 7.

Cicero pro Milone pluries tentatus. Sabell. Obseru. Item, pro Milone a capite ad calcem aut emendatur aut explicatur a Parrhasio, pag. 827 & seqq.

Cicero pro Murena aliquoties correctus de cõiectura Sabell. Obseru. Item, pro Murena: *Odit pop. Rom. priuatam luxuriam; publicam magnificentiam diligit*, Pius Annot. post. cap. 8. Item, pro Murena: *Ibi ego te ex iure manu cõfertum voco*, Flor. Sub. 2 cap. 1.

Cicero Philipp. 1. *Quid de ea lege quæ promulgata est, de tertia decuria iudicum, &c.* Vitell. cap. 21. Item, 2. Philipp. *Quod cũ socia tãquam Sisaponem tenebas*. Flau. Con. cap. 20. Item, 2. Philipp. *cum Gallicis & lacerna cucurristi*. Flau. Con. cap. 20. Itẽ, 2. Philip. *inde Cisio ad vrbem aduectus*, Beroal. Annot. cap. 64. Item, Orat. 1. Philipp. de *verbo Græco, quo in sedandis discordijs vsa Athenæ*, Beroald. Annot. cap. 61. Item, Philipp. 6. de *lano medio*, Scoppa. Coll. cap. 2. Item, Philipp. *Qui ad illud scelus sectionis auderet accedere*. Beroal. Annot. cap. 85

Cicero in Pisonem: *Prætera, duos de lapide emtos*, Pius Annot. prior. cap. 10. Item, in Pisonem: *Sex Cladium ludos facere, & prætextatum volitare passus es*, Vitell. c. 22.

Cicer. pro Planciõ: *quo diuisore corrupta sit*, Beroal. Annot. cap. 91. Item, pro Plancio bis ter tentatus. Sabel. Obseru. Itẽ, pro Plancio: *Ne ego aliquid de thensis misericordiæ caussa dicerem*. Nann. Misc. 7. cap. 9.

Cicer. pro Roscio: *te Fanni a tuis subsellijs te testem sustollabo*, Vitell. cap. 23. Item, pro Roscio Amerino bis ter tentatus. Sabell. Obseru. Item, pro Roscio Amer. *minorem annu sexaginta e ponte deiecerit*.

Beroald. Annot. cap. 6. Item, pro Roscio Amer. LV. *mill a passuum cursu peruolauit*, Beroal. Annot. cap. 64. Item, pro Roscio Amer. *Eosdem fere sectores fuisse bonorum & colorum*. Beroal. Annot. c. 85. Item, pro Roscio Amer. *Neq; accusatore muto, neq; tesse quisquam vtitur, eo quod accusatoru subsellio surgit*, Vitel. cap. 23. Itē, pro Roscio Amer. *Literam illam, cui vos vsq; eo inimici estis, vt etiam calumnijs deritis, ita vehementer ad caput affigent*, Vitel. cap. 23. Item, pro Amerino: *hæc confilia a Poetis, vt effictos nostros mores in alienis personis*, Scoppa Coll. 1. cap. 25. Item, contra Rull. *Curiata tantum auspiciorum caussa remanserunt*, Nann. Misc. 10. c. 6. Item, pro Sextio ter quater sollicitatus. Sabeli. Obseru. Item, pro Sextio: *per tribunum aliquem & sexcentas operas*, Beroal. Annot. c. 91. Item, pro P. Sulla bis sollicitatus. Sabell. Obseru. Item in Vatin. *De quibus duos prætextatos sedentes videt, te Ædilitiam prætextam in toga, &c.* Vitel. cap. 22. Cice. 3. in Verr. *Si lex ampliandi factat potestatem*, Beroald. Annot. cap. 51. Item, lib. 3. in Verr. *Digitum tollit Iunius patruus*, Calder. Obseru. l. 3. c. 3. Item, 4. Verr. *Dicas fortitum Syracusis ille edixerat*, Nann. Misc. 9. cap. 7. Item, 6. Verr. *Habe Canephoras*, Beroal. Annot. cap. 63. Item, in Verr. *Insistebat in manu Cereris dextra simulacrum pulcerrime factum Victoriæ*, Parth. epist. 57. Item, in Verrem. *Circum pedes homines formosos & literatos esse dicebat*, Calder. Obseru. lib. 3. cap. 1. Pius Annot. pr. cap. 1. Item, lib. 1. Diuinat. *de talorum quatuor iactu*, Beroald. Annot. cap. 27. Item, lib. de Diuin. *Altis auibus dextra, aliis leua datū est, &c.* Beroald. in Seru. parag. 46. Item, lib. 2. de Diuinat. *Optimum auspicium, si sinistrū*, Beroal. in Seru. paragr. 20. Item, lib 2. Diuin. *Error memoriæ, tribuentis Agamemnoni verba Vlyssis*, Polit. cap. 53. Misc. Item, lib. 2. Diuin de *Ato loquente* Beroald. Annot. cap. 27. Item, 2. Diuinat. *quidam in porticu Cauneas clamitabat*, Beroal. Annot. cap. 69. Item, 1. Finium: de *Ennii Medea*, Polit. Misc. c. 27. Item, lib. 2. de Finib. *accipensere cum decumano*, Beroal. Annot. app. cap. 5. Item, lib. 2. de Finib. *Tanquam de narthecio promant*. Beroal. Annot. app. cap. 6. Itē, de Leg. de *seruo nocturno*, Polit. Misc. c. 10 Item, lib. 1. de nat. Deor. de *M. Oli auto deferente sitellam*, Beroald. Annot. cap. 53. Itē, lib. 2. de Natur. Deor. *Penus est omne quo vescuntur homines*, Beroal. in Seru. parag. 16. Item, lib. 1. Offic. *Contra officium est, matus damnum anteponi minori*, Scoppa Coll. 1. cap. 8. Item, lib 1. Offi. *Nisi iniuria lacessitus*, Scoppa Coll. 1. ca. 9. Item, lib. 1. Offic. *Thermopylu Leuctrus. Hinc sunt Cocles, hinc Decii, &c.* Parth. ep. 17. Item, lib. 1. Offic. in *Strato*, emendatus. Sabell. Obseru. Item, 1. Offic. *Aut lege, aut consuetudine, &c.* Nann. Misc. 9. c. 9. Item, 1. Offic. *Cum perfectis plenes, sapientibus, sed cum his, cum quibus præclare agitur. si sint simulacra virt.* Nann. ibid. Item, 1. Offic. *Erranti comiter viam commonstrat*, Nann. Misc. 9. cap. 9. Item, 1. Offic. *Prohibere aqua profluente, &c.* Nann. ibid. Item, 1. Offic. *O domus antiqua, &c.* Nann. ibid. Item, lib. 2. Offic. *Orestes nuper prandia in semitis decumæ nomine*, Beroald. Annot. app. cap. 11. Item 2. Offic. *Virit ad medium Ianum sedentibus*, Nann. Misc. 4. cap. 13. Item, 2. Offic. *Qui semper aliquid inquirunt*, Nann. Misc. 9. cap. 10. Item, 2. Offic. *Omnis, opinio ad eam spem traducenda*, Nann. ibid. Item. 2. Offi. *& barbarū & stigmatian.* Nann. ibid. Item, 2. Offic. *L. Crassus non aliunde mutuatus est, &c.* Nann. Misc. 9. cap. 10. Item, 2. Offic. *A maioribus in toga dignitatis principatus.* Nann. Misc. 9. cap. 10. Item, lib. 3. Offic. *In quo media officia comparant*, Nann. Misc. 9. cap. 11. Item, 3. Offic. *Fas est cum vtilitatis ratione comparari*, Nann. Misc. 9. cap. 11. Item 3. Off. *Qui quicquid sibi dare facere oportet*, Nann. ibid. 3. Offic. *Omnium hereditates posse conuerrere*, Nann. ibid. Item, 3. Offic. *Fide sacratum ius perpetuū falleret*, Nann. ibid. 3. Offic. *Quod autem affirmate quasi, &c.* Nann. ibid. 3. Offic. *Et qui per indulgen in patrem*, Nann. ibid. 3. Offic. *Quid rectius? bene vtire.* Nann. ibid. Item, 3. Offic. de C. Mario. *Omnibus vicis statuæ factæ sunt ad eas thus & cerei*, Parth. ep. 57. Itē, lib. 2. Acad. quæst. *Eadem illa ars quasi Penelopes telam retexēs, &c.* Scoppa Coll. 1. cap. 32. Item, lib. de Senect. de *sodalitatibus constitutis, Magna*

matris Idæa sacris, Beroald. annot. cap. 8. Item, de Senect. de *Suadæ Medulla*, Polit. Misc. cap. 91. Item, Somn. Scipion. *Erit que cognomen tibi id per te partum, &c.* Robort. de Nomin. Item, 1. Tusc. *reliquum sic etecit vt idrefonaret. &c.* Parrh. epist. 36. Item, lib. Tusc. *Ergo hoc poterit Samnis spurcus homo, &c.* Ctuc. cap. 18. Item, lib. 5. Tusc. de *Italicis bis in die saturis*, Beroal. in Seru. paragr. 24. Item, in Bruto: *Historia facta a mendosior laudationibus funebribus, &c.* Robort. de hist. facult. Item, in Bruto, de *Suada*, Polit. Misc. cap. 91. Item, lib. de claris Oratorib. *Cæsar sanos quidem homines a scribendo deterruit*, Flor. Subc. 1. c. 2. Item, de opt. gen. Orat. *Æschines tanquam Æsernius, non (vt ait Lucilius) spurcus homo, &c.* Parrh. ep 60. Item, de Oratore: *Quasi per transennã adspeximus*, Beroal annot. cap. 93. Item, lib. 1. de Orat. *Si mihi calceos Sicyonios attulisses*, Beroal. annot. append. cap. 18. Item, lib. de Oratore: *In versu vulgus si est peccatum, videt*, Flor. Sub. 2. cap. 1. Item, lib 2 de Orat. *Erat historia annalium confectio. &c* Beroald. in Seru. paragr. 12. Item, lib 2. de Oratore: *Ne in rutis quidem & casis solum tibi paternum*, Beroal. annot. c. 62. Item, lib. 2. de Orat. *Agas asellum*, Parrhas. epist. 50. Item, lib. 2. de Orat. *Quid Decius, nuculam an confixum vis facere?* Parrh. epist. 50. Item, 3. de Oratore: *Cuius in labris Leporem habitasse dixerunt*, Polit. Misc. cap. 91. Item, lib 3. de Orat. *Magis laudari vngue rum quod terram quam crocum. &c* Beroald. Annot. c 62. Item, lib. 3 de Oratore: *Samnis in ludo ac rudibus cuiuis satis asper*, Parrh. ep. 60. Item, 3 de Oratore: *Aut consuetudo sermonis quotidiani ac domestici*, Flor. Sub. 2. c 1. Item, 3 de Orator. *Cum audio socrum meam Læliam, Plautum mihi aut Nœuium videor audire*, Flor. 2. lib. Subc. c. 1. Item, 2 de Iuuent: *Ille qui cũ agitur exceptione aut addi oportere*. Nann. Misc. 9. c. 6. Item, 1. de Iuuent. *Ex hostibus equum emtum cuius prædæ sectione venierit*, Nann. Misc. 9 c. 2. Itẽ lib 1. Rhetoric. *Ille nihilominus castellam detulit*. Beroal. annot. ca. 53. Item, lib 1. Rhet. *Sed assumta cætraria re comprobatur*. Cruc. c. 11. Item, lib 1. Rhetor. *Tonet disturbat*, Beroald. annot. cap. 6. Item, lib. 1. Rhet. *Actium poetam compellauit in scena*. Cruc. cap 11. Item, lib. 2. ad Heren. *Semel tentatus*, Sabell. Obseru. Item, lib. 2. Rhet. ad Heren. de *Ennij Medea*, versa ex Græco Euripidis. Polit. Misc. c. 27. Item, 2. Rhet. de *Fortuna saxeo globo instãte*, Cruc. cap. 11. Item, 2. Rhetor. *Nomen cum dicimus, sæpe etiam cognomẽ intelligimus*, Robort de Nomin. Item, lib. 3. ad Heren. de *Tostibus arietinis*. Polit. Misc. cap. 62. Itẽ. 3. Rhet. *Rem vbi pagunt, oratione pangunt*, Cruc. c. 11. Item 3. Rhetor. *Per exercitus, classes, arma, tormenta, euocationes hominum, &c.* Cruc. cap. 11. Item, lib. 4. ad Heren. bis tentatus. Sabell. Obseru. Item, lib. 4. Rhetor. *In palæstra qui tadas ardentes accipit celeriorem esse in cursu*, Beroal. annot. app. c. 18. Item, 4. Rhetor. *Per consequentiam significatio sit*, Scoppa Coll. 1. c. 19. Item, lib. Partit. *Quod ea litera de accusatore soleat dari iudici*, Nann. Misc. 9. cap. 4.

D.

Didymus Grammat. de *necessitate Diomedea*, Pius annot. post. c. 1.

Diodor. libr. 1. *A pascophoris præcones solos, &c* Pius annot. post. c. 96. Item, lib 5. de *decimis Herculi oblatis*, Beroal. annot. c. 11. Item, lib. de *Nysa quæ nomen dedit Dionysio*, Beroal. in Seru. parag. 32.

Diomed. Grammatic. de *Xerxe, cuius aduentu nemo eo die iuuentus est quæ solitus erat chorus virginum Dianæ Caryatidis hymnum canere*, Parrh. ep 55.

Dio. Cass. libr. 30. de *Augurio salutio*, Polit. Misc. cap. 13.

Dion Cassius lib. 37. de *Nominib. dierum, cur Planetis assignata*, Polit. Misc. c. 8. Item, lib. 37. *Inuentum fuit Ægyptiorum septenario numero dies includere, eorumque singulos singulis syderibus assignare*, Parrh. epist. 63. Itẽ, lib. 43. de *Camelopardali*, Polit Misc. cap. 3 Item, libr. 47 de *cursu equorum ipsis Cerialibus*, Polit. Misc. cap. 85. Item, lib. 47. *De pileo & pugiunculis duobus in numismate Bruti*, Polit. Misc. ca. 70. Item, lib. 53. de *Pyriaterio* Agrippæ. Polit. Misc. cap. 38.

Dionysii interpres, Priscianus Polit. Misc. cap. 9.

Dionys. Halic. lib. 1. Antiq. de *venditione liberorum*, Nann. Misc 10. c. 5. Item, Halic. libr. 9. de *Comitiis tributis popularibus*, Nann. Misc. 10. c. 6. Item, Halic. de *Luco Iouis Indigetis*. Sabell. Annot. in Plin. lib. 3. cap. 5. Item, Halic. lib. 1. de *Argeis*. Beroal. annot. cap 65. Item, Halic. lib. 1. & 2. de *Canephoris*, Beroal. annot. cap. 63. Item, Halic. lib. 2. de *Ducibus Curiarum factu sacrificuli*, Beroal. annot. c. 51. Item, Halic lib. 14. de *Amphyctionico cœtilio*, Beroal. annot. cap. 67. Item, Halicarn. lib. de Interpret. de *Choliambo*, Polit. Misc. cap. 64.

Dioscorides de Prœti filiabus furentibus, Polit. Misc. cap. 50.

Doleti arrogantia deridetur, Florid. Sub. 1. cap. 2.

Domitius Cald. reprehēs. in *asse Minerualis* Iuuenalis. Polit. Misc. c. 21. Itē, in *Echo Græcula* Martialis, Polit. Misc. cap. 22. Item reprehensus in explicat. Sat. 5. Iuuenal. *tanquam habeas tria nomina*, Polit. Misc. cap. 31. Item, repreh. in *cambre repetita* Iuuenalis, Polit. Misc. cap. 33. Itē, reprehēs. in *Pytismate* Iuuenalis. Polit. Misc c. 38. Item, repreh. circa Martialis *aram frequentem cornibus*, Polit. Misc. ca. 52. Item, repreh. in *gemino cornu* Martial. Pol. Misc. cap. 56. Item, repreh. in Ouid. Ibide: *in equo est elisus guttur acerno*. Polit. Misc. c. 75. Domitius quater taxatus in explicatione aliquot locorū Ouidii in Ibin. Abstem. Annot. cap. 1. 2. &c. Item, notatus in *Broteo*, Parrh. epist. 9. Item, notatus in *Conditore historia non professurae*, Parrh. epist. 9. Item, notatus in Ibide Ovid. *Aut vt Acarnides, &c.* Parrh. ep. 46. Item notatus in Martial. 6. ep. 38. *Iuita tecta*, Parrh. ep. 57. Item, notatus in *Iuba templa Statii*, 1. Silu. 1 Flau. Con. c. 63.

Donat. in Grammat. *Audio Secutorem Retiarium occidisse*, Pius annot. post. c. 88.

Doxopater de *Crocodilite*, Polit. Misc. c. 55.

E.

Sex. Empyricus lib. 4. Pyrrh. de nominibus filiarum Præti. Polit. Misc. cap. 50. Idem de Euhemero, Polit. cap. 35. Ephorus, de Cimmeriis in Italia iuxta lacum Auernum. Beroal. ann. cap. 84.

Erasmus aliquoties protectus contra virulentiam Doleti. Flor. Subc. 1. cap. 2. Item contra rabiem Robortelli. Nann. Misc 8. c. 1. & viginti seqq. Notatus in *Laterem lauare*. Nann. Misc. 2. c. 16.

Eumen. Paneg. de *ara Misericordiæ Atheniensium*, Pius annot. post. c 47.

Etymologicum in Κοπαϊδέων. Parrhas. epist. 36.

Etymologicon in Οὐοστιος. Scoppa Col. 1. cap. 32.

Euseb. lib. 1. hist. Eccl. *Hoc in Archiuis publicis Ediſſenæ ciuitatis*, Pius annot. post. cap. 121. Item lib. 1. hist. Eccl. *Abagarus Vehama filius Toparchæ, &c.* Pius anno. post. cap. 122. Eusebii interpres lib. 4. Hist. Eccles. *Misso curione ad populum, iubet voce maxima*, Beroal. annot. ca. 51. Item, lib. 5. de Euang. præp. de *Cleomede pugile*. Flau. Con. cap. 55. Item, eod lib. *Simile quid Locris accidisse fertur*, Flau. Con. c. 56. Ibidem, *Eutycalem*, mutandum in *Euthymum*, Flau. ibid.

Eustathii 2. Odyss. de *Philyra adhibita ad nauticos rudentes*, Polit. Misc cap. 72.

Eustath. Odyss. 3. de *Sciamachia*. Polit. Misc. cap 34. *Item*, de *Thespio Teuthrantis filio*, Polit. Misc. cap. 29.

F.

Festus in *Argeos*, Beroald. annot. cap. 65. Item, in *Atrium proprie est genus, &c.* Flau. Con. cap. 14. Item, in *Buteo, Sanqualis, &c.* Pius annot. post. c. 16. Item, in *Canephora*, Pius annot. prior. c. 9. Itē, de *Cimmeriis*. Beroal. annot. c. 84. Item, de *Cispio monte*, Beroald. annot. cap. 55. Item, in *Clunaclum*, Pius annot. post. ca. 197. Item, in *Diminutus capite*. Pius annot. post. cap 44. *Item*, in *Doliola*, Pius annot. post. cap. 11. Item in *Fertum*, Pius annot. post. cap. 147. *Item*, in *Hasta calibari*. Beroald. annot. cap. 1. *Item*, in *Heluacea*. Scoppa Coll. 2 cap. 1. Item, de *Histrionum* deriuatione, Beroal. annot. cap. 89. Item, *Lapidem silicem tenebant turaturi per Iouem*, Pius anno. prior. cap. 10. Item, in *Lautia* Beroal. annot. ca. 52. *Item*, in *Mamertini*, Pius annot. post. cap. 31. Item, *Manticularum vsus pauperibus in nummis recondendis*, Pius annot. post. cap. 111.

Festus de *Manio consecratore lucri Aricini Dianæ*, Beroal. Annot. cap. 45. Item in *Ordinarius homo*, Pius Annot. post. cap. 190. Item, in *Tenora*, Beroal. in Seru. paragr. 16. Item, in *Prædæ* Beroal. Anno. c. 96. Item in *Quercero* Beroald. Annot. cap. 76. Item, in *Scortes*, Polit. Misc. cap. 62. Item, in *Sectio*, Beroal. Annot. cap. 85. Itē in *Sectores*, Nann. Mis. 9. c. 2. Item, *Sepulcra antiqua in puteorum morem excauabantur*, Scoppa Coll. 1. cap. 28. Item, in *Solitaurilia*, Beroald. Annot. cap. 50. Item, de *Spectione Augurū*, Beroal. Annot. cap. 44. Item, in *Tibia dextræ ac sinistræ*, Nann. Misc. 1. cap. 6.

Firmic. lib. 2. *Mors illi per gonorrhœam infertur*. Pius Annot. post. cap. 123. Item, lib. 2. *Scio hoc in loco Mercurium Psephodectas sæpe fecisse*. Pius Annot. post. c. 91. Item, lib. 6. *Gonorrhoicas mortes efficiet*, Pius Annot. post. cap. 123.

Flor. lib. 4. cap. 6. bis emendatus, in voce *consalutant*. item, in, *non ingemiscat eum*, Egnat. Racem cap. 4.

Frontin. lib. 2. *Metellus in Hispania aduersus Herculem*, legend. *Herculeum*. Pius Annot. post. cap. 76. Item, lib. 3. *Tanquam Cæsarianus tribuni cornicularius*, Pius Annot. post. cap. 77.

Fulgent. lib. 1. *Ornatus petax habendi insatiata*. Pius Annot. post. cap. 97. Item, lib. 1. de nominib. equorum Solis, *Erythræus, Æthon, Lampos, Phlogeus*. Pius Annot. post. cap. 97. Item, lib. 1. *Omnis vitæ potentia petax in aspectum sui, &c.* Pius Annot. post. cap. 97. Item, lib. 2. *Sibi eentum equites primus omnium acquisiuit*, legend. *adsciuit*. Pius annot. post. ca. 97. Itē, lib. 3. Myth. de *Myrrhæ fabula*, Pius Anno. post. c. 165. Idē, de *Suggrundariis infantum*, Beroald. Annot. cap. 29.

G.

Theodoro Gadaræo, *vnde cognomen*, Beroal. Annot. cap. 79.

Galen. lib. 2. ὑγιεινῶν, de *Sciamachiis*, Polit. Misc. cap. 34. Item, lib. 2. in enarrat. sentent. Hippocr. *Perrumq; mandens, nec non adhibens Zuthum, &c.* Pius Annot. post. cap. 161.

Gauradæ Græci versus, in quibus *recantat Echo*, Polit. Misc. cap. 22.

Theodori Gazæ laus. Parth. ep. 60.

Teod. Gaza repreh. in Problemate Aristotel. de *Melancholicis*. Polit. Misc. c. 90. Item in *Iynge*. Pius Annot. post. cap. 2.

Gaza adiutus in versione librorum Aristot. de *Animalibus, interpretatione Trapezuntii*. Polit. Misc. cap. 90.

Gellius de errato Ciceronis, *ponentis Aiacem pro Hectore*, Polit. Misc. cap. 53. Idem reprehensus in illo Virg. *Munera lætitiamque Dei*. Parth. ep. 33. Item, reprehend. ad illud Virg. 6. *Tua postuma proles, &c.* Parth. 34. Item lib. 1. cap. 9. *Quadrare atque verbo appelletur κοινόβιον*. Flauius. Con. cap. 81. Item, lib. 1. cap. 21. *Iouem lapideum paratus sum iurare*, Pius Anno. prior. cap. 10. Item, lib. 2. de *Aspiratione literæ h*. Polit. Misc. c. 19. Item, lib. 2. de *Ventis illustratus*, Flor. Subc. 2. c. 5. Item, lib. 2. *Nostri nam q; Galli ventum ex sua terra flantem, &c.* Flau. Con. cap. 15. Item, lib. 2. cap. 22. *Horatianus ille Atabulus*. Beroal. Annot. c. 54. Item, lib. 2. cap. 22. *Carmen melici Poetæ*, Beroald. Annot. cap. 58. Item, lib. 2. c. 23. *Diomedis arma & Glauci non dispari*, Beroal. Annot. cap. 48. Item, lib. 2. cap. 24. *Antiquo ritu mutitarent, &c.* Scoppa Coll. lib. 2. cap. 10. Item, 2. cap. 24. *Quicquid esset natum e terra, ut e, arbore*, Scoppa ibid. Item, lib. 2. cap. 24. *Huius legis Lælius Poeta meminit, &c.* Scoppa ibidem. Item, lib. 2. *Illo te ducam, vbi non despues*. Pius Annot. post. cap. 11. Item, lib. 3. *Vbi iste monebat esse, nisi eum nihil erat*, Flau. Con. c. 20. Item, lib. 4. c. 2. de *Myope quoq; qui luscios sus Latine dicitur, & σκαῖ νὸς ὤ, &c.* Beroald. Annot. c. 81. Item, lib. 5. de *Annalium atq; Historiæ differentia*, Beroald. in Seru. paragraph. 12. Item, lib. 5. *Auerruncus & Robigus*. Beroald. in Seru. parag. 60. Item, lib. 5. de *Veiove*, Beroal. ibidem. Item, lib. 6. c. 2. *Propter consequentiæ nodi*, Scoppa Coll. 1. c. 19. Item, lib. 6. ca. 16. de voce *Deprecer*. Flor. Subc. 1. cap. 8. Lib. 7. cap. 1. *In quem diem locum q; vadimonium promitti iuberet*. Nann. Misc. 9. cap. 6. Item, lib. 7. c. 17. *Plautus quoque quid esset Obnoxius nescuit?* Pius Annot. post. cap. 3. Item, lib. 7. *Cui cognomentum insano factum est, quantam natura intractabilior,*

bilior. Pius *Annot.* post. cap. 113. Item, lib. 2. cap. 16. *Tria nomina Parcarum sunt, Nona, Decima, Morta*, Pius *Annot.* prio. cap. 3. Item, lib. 9. *Cum id ad Argæos*, Beroal. *Annot.* cap. 65. Item, lib. 10. de eis quæ terminantur in *Bundus*, Beroal. in Seru. paragr. 26. Item, lib. 10. ca. 11. de significatu verbi *Maturare* Florid. Sub. 2. cap. 10. Item, lib. 11. cap. 2. *Cupidus, elegans, vitiosus, &c.* Pius *Annot.* post. c. 8. Item, lib. 12. cap. 6. *Ænigma de Termino*, Polit. Misc. cap. 36. Item, lib. 13. cap. 4. *A pictoribus Rhetoricisque antiquitus.* Scoppa Coll. 2. cap. 10. Item, lib 13. *Id commentos esse homines arusicatores, & cibũ quæsumq; ex mẽdaciis captantes*; Pius Annot. post. cap 59. item, lib. 13. cap. 23. de *Manubia*, Nann Misc. 3. cap. 3. Item, lib. 14. cap. 1. *Disciplinam Chaldæorum, tantæ venustatis non esse*, Nann. Misc. lib. 1. cap. 7. Item, lib 14. de *anno sexagesimo tertio climateric.* Beroal. *Annot.* cap. 47. Item, lib. 14. ἐπὶ τῇ φάκῃ μύζον. Beroal. Annot. append. cap. 13. Item, lib. 15 cap. 1. *Montem Caspium cõspicimus*, emendat *Cispium* Beroal. *Annot.* c. 55. Item, lib. 15. de *diffissionibus dierum*, Polit. Misc. cap. 41. Item, lib. 15 cap. 17. *Cum ex generib. omnium suffragium feratur, curiata comitia, &c.* Nann. Misc. 10. cap. 6. Item, lib 15. c. 30. *Ad literarum disciplinas serius adeunt, &c.* Nann. Misc. 4. cap. 25. Item, lib. 16. c. 17. de *Aio Deo* Beroal. *Annot.* c. 57. Item, lib. 16. Noct. cap. 18. *Speculum nihil imaginat.* Beroal. *Annot.* cap. 38. Item, libr. 17. cap. 16. *Anates Pontica dicitur edendis vulgo venenis vitiitare*, Beroald. in Plin. lib. 25. Item, lib. 18. *Patricij Megalesibus mutitare*, Beroal. *Annot.* cap. 8. Item, lib. 18. c. 8. *In eo numero manst, quo in maxima non est pars hominum, &c.* Nann. Misc. 4. cap. 25. Item lib. 19. *Audio prænomina Patricierum, &c.* Flan. Con. cap. 37. Item, lib. 20. c. 1. *Cum febri rapida & quercera.* Beroal. *Annot.* cap. 76. Item, lib. 20. c. 8. de *Æluorum oculis*, Beroal. *Annot.* cap. 56. Item, lib. 20. c. 11. *nihil cum amaracino sui*, Beroald. *Annot.* append. cap. 14. Item de Varronis Satyra *Sciamachia*. Polit. Misc. cap. 34.

H.

Hegesipp. lib. 5. *Augustus nomen imperii est, quod augeat suos, non quod alienos opprimat.* Scoppa. Coll. 1. cap. 9.

Heliodori locus libr. 10. Æthiopic. de *Camelopardali*, Polit Misc. cap. 3.

Hephestion, de *Metris*, Polit. Misc. cap. 44. Idem, de *Spondæo quintæ sedis Choliambi.* Polit. Misc. cap. 64.

Heraclitus Scotinus Epist. ad Hermodorum, de *Ephesiorum moribus*, Polit. Misc. cap. 51.

Herodian. lib. 1. de raptu *Ganymedis* Pius Annot. post. cap. 91. Item, lib. 1. *De libellis e Phlyra*, Polit. Misc. cap. 72.

Herodot. lib. 3. de *Solis mensa in Æthiopia.* Beroal. *Annot.* cap. 82. Item, Esse pe de *carnibus anserinis quibus vescebatur Sacerdo. Ægypti.* Beroald. *Annot.* cap. 5. Item, in Terpsic. *de literis Cadm.* Polit. Misc. cap. 39. Item, in Thalia, *Electri in Eridano nascentis fabula*, Flor. Subc. 1. c. 16. Item, lib. 8. de *face quam Vulcano per vices ferre cursores perseuerant.* Beroal *Annot.* app. cap. 18. Item, in Vran. de *duobus Parnasi cacuminibus*, Beroal. in Seru. paragraph 33.

Heron in Pneumaticis, de *Automato.* Polit. Misc. cap. 97.

Hesiod. in Theogon de *Vulcano ex sola nato Iunone.* Polit. Misc. cap 89. Item, de eo, *qui a se, aut monitu aliorum sapit*, Pius *Annot.* post. cap. 22. Item, Opera & Dies, *toto dimidium plus*, Beroal. Annot. app. cap. 3.

Hieron. Præfat. in Biblia: de *Tanta fonte potantem*, Beroal. append. *Annot* cap. 1. Item, in Prologo Galeato: *quod ex ipsa phrasi probari potest.* Beroal. *Anno. c.* 78. Item, super Genesim: *Hic Libyus victor, victis Libyn nomen dedit, & Libyes a se vocauit, qui antea, &c.* Scoppa Coll. 1. ca. 22. Item, in lib. 3. Reg. *Nec lecythus olei minuetur*, Beroald. *Annot.* cap. 46. Item, in Epist. ad Ephes. *De munere Minervali*, Polit. Misc. cap. 21. Item, de *Sportulis Saturnalium*, ibidem. Item ad Ephes. de *Diana multimammia*, Polit. Misc. ca. 51. Item lib. de instit. Monachi: *Lactatius quasi quidam fluuius Eloquentiæ, &c.* Sabin. Subc. 2. c. 4. Item Epist. ad Dardanum, de *Psaltery forma*, Polit. Misc. cap. 14. Item, Epist. contra Diaconum Sabinian. *Sic subantem te & lasciuientem.*

Beroal.anno c.83. *Item*, Epist.ad Donnionem: *vt dicta eius soleant Curionum esse dictata* Flau.Con.cap.68. Ead. Epist. *Vno rotatu gladij vtrunque percutere*. Flau. Con.cap.69. *Item* epist.ad Eusstath.de *capsace*, pro *lecytho*, Beroal.annot.c.46. *Item*, lib. contra Heluidium: *Albus an ater sit, nescio*. Beroal.annot.c.80. Item, contra Ioh. Hierosolymitanum: *Cimmerijs, sicut aiunt, tenebris inuoluta*, Beroal. annot.c.84. Item, contra Iouinian. libro 1. *Hierophantas quoq; Athenienſiũ vſq; hodie cicutæ ſorbitione caſtrari*, Pius anno. poſt.c.51. Item, contra Iouinian. *Chalcacius quoq; illa ſilla Cleonis, &c.* Flau. Con. cap.25. Item, lib.1. contra Iouin. *Et hic ſeculares videtur vobis nouus & elegans: ſed nemo ſcit præter me vbi me premat*. Pius annot.poſt.c.118. Item, contra Iouin. *ad iura Apicij & Paxamij, &c.* Flau. Con. cap.86. Item, contra Iouinian. de *Ariſtomeno virginum duodecim deſenſore*. Abſtem.cap.5. Item, lib.2. contra Iouinian. de *Attagene*, Beroald.annot.cap.3. *Item*, lib. 2. contra Iouinian. *Epicurum noſtrum ſubantem in hortulo ſuis*, Beroald. annot cap.82 Item, lib.2 in Iouinian. *Craſſus populus ortygometrã ſcribitur ad cholerã vſq; ructaſſe*, Pius annot.poſt.c.54. *Item*, Epiſt. ad Paulinum: *vt Gymnoſophiſtas & famoſiſſimam Solu menſam videret in ſabulo*, Beroal.annot.c.82. Item, in vita Pauli Eremitæ: *conſpicit hominem equo mixtum, &c.* Flor.Sub.2.c.6. Item, in Ruffin. *Manum petetis, & pedem porrigit*, Pius annot.poſt.c.55. Item, Epiſt.ad Saluinam. de *Attagene Ionico*, Beroald. annot. cap. 3. *Item*, Epiſt. ad Tranquill. *Originem propter eruditionem legendum arbitror, &c.* Sabin. Subc.2.cap.4.

Homer. lib. 2. Iliad. de *Menelao vltro veniente ad dapem*, Polit Miſc. cap.97. Item, lib. 5. Iliad. *Tydidem haud noris quorũ nam in partibus eſſet, An ſocius Græcis, an miles in agmine Troum*. Nann. Miſc.7. cap.6. Item, iliad 6. de *permutatione Glauci ac Diomedis*, Beroald. annot. cap. 48. Item 4. Odyſſ. de *Nepenthe*, Beroald. annot.cap.75. *Item*, lib.10. Odyſſ de *Elpenore qui aſtragalon fregerat*, Beroald. annot.cap.27.

Horat. 1. Od. 1. *vi trabe Cypria Myrtoum ſecet mare*, Parrh.839.pr. *Item*, lib.1. Od. 2. *Omne cum Proteus pecus egit altos viſere montes*, Cruc.cap.6. *Item*, lib. 1. Od. *Imprimeretque muris hoſtile*. Scoppa, Coll. 1.cap.28. Item, lib 1. Od. *Nunc & campi & areæ, &c.* Flor. Subc.1. cap.9. *Item*, lib. Od. *Sine reges, ſiue inopes erimus coloni*, Beroal. Annot.c.17. *Item*, 1. Od. 27. *Oſcinem corum prece ſuſcitabo Solu ab ortu*, Pius annot. poſt.cap.50. *Item*, lib.1. Od.36. *Threſſa ne careat pulera dies nota*. Cruc.c.6 Scoppa Coll.2.cap.12. *Item*, lib.Od. *Impellunt animæ lintea Thraciæ*, Flor.Sub.2.cap.5. Item, lib.1. Od. *Nexæ phalyra coronæ*, Polit. Miſc. cap. 72. & Beroald.annot cap.4. *Item*, lib.Od. *Me nunc Threſſa Chloe regit*, Cruc.c.6. *Item*, lib.Od. *Seu malis vetita legibus alea*, Pius annot.poſt. cap.72. *Item*, lib.2. Od.7. *quem Venus arbitrum dicet bibendi*, Beroald.annot.cap.27. *Item*, lib.2.Od. *Me to tuget pauimentum ſuperbo*, Parrh. epiſt. 30. *Item*, libr.2. Od. *Cum tacita virgine Tonſifex*, Polit.Miſc.cap.102. *Item*, lib. 3. Od. 8. *Occidit regu Cotytionis agmen*, Egnat.Racem.cap.14. *Item*, libr.3. Od. 23. *Cras vel atra nube polum pater occupato, &c.* Nann. Miſc.6.cap.9. *Item*, libr.3. Od.27. *Te neq; lenius vetet ire picus, nec vaga cornix*, Beroald. in Seru. paragr.46. *Item*, Od. libr. *Quod auarus vt terra premam*, Parth. epiſt. 4. *Item*, Epod. de *Attagene Ionico*, Beroal.anno.c.3. item, Epod. *Iamque ſubando, tenta cubilia, &c.* Beroald.annot.cap.83. item, Epod. *cubat hircus in alto*, Beroald.annot. cap.13. item, Epod.de *Cotytijs*, Polit.Miſc.cap. 10. item, Epod. *Ventu iturus non ſcis*, Parrhaſ.epiſt.35. item, de *ludis ſecularibus*, Polit.Miſc.cap.58. item, libr. 1. Sat.1. *Quid iuuat immẽſum te argenti pondus, &c.* Nann. Miſc 3.cap 25. Ibid. *Sirtes vltum panis venales inter onuſto &c.* Nann. d.libro cap.26. item, lib.1. Sat. *Aliquorum Comœdia prifca virorum*, Flor. Subc.1.cap. 15. item, lib.1. Sat.1. *Lucilius anſus Primus in hunc operis componere carmina morem*, Flor.Subc.1. cap.15. item, 1. Sat.1. v. 100. *Fortiſſima Tyndaridarum*, Nann. cap. 27. v. 108. *Nemon vt auarus, &c.* Nann. cap. 28. item, 1. Sat. 2. verſ.14. *Quinas hic capiti mercedes exigit*. Nann. Miſc.

Misc. lib. 4. cap. 1 f. item, 1. Sat. 2. *Nomina sectatur modo*, Beroald. annot. cap. 31. item, 1 Sat. 2. vers. 31. *Macte virtute esto inquit sententia, &c.* Nann. Misc. 3. ca. 29. item, 1. Sat. 3. vers. 25. *Cum tua peruidens mala*, Nann. Misc. 3. cap. 30. item, libr. Sat. *nomen venus Permolere uxores*, Beroald annot. cap. 97. item, 1. Sat. 4. vers. 87. *Prator cum qui præbet aquam*, Nann. Misc. 4. cap. 2. item, 1. Sat. 5. vers. 97. *Gnatia Lymphis iratis exstructa*, Nann. Misc. 4. cap. 3. item, 1. Sat. 6. *Et lotum demisit pectore clauum*, Bart. Auct. cap. 34. item, 1. Sat. 6. vers. 59. *Non ego circum me Saturnano vectari rura caballo, &c.* Nann. Misc. 4. cap. 4. item, 1. Sat. 6. v. 99. *Nunc mihi curte ire licet mulo*, Nann. Misc. 4. cap. 5. item, lib. 1. Sat. *oppedere Iudæi*, Beroald. Annot. cap. 18. item, 1. Sat. 7. *Et frugi quod sit satis, hoc est, vt vitale putem*, Nann. Misc. 4. cap. 10. item, lib. 1. Sat. *Veluti qui Iunonis sacra ferret*, Beroal. annot. cap. 63. item, 1. Sat. 9. *Rapit in via clamor vtrinque*, Nann. Misc. 10. cap 1. item, 1. Sat. 10. vers. 12. *Defendente vicem modo Rhetoris atque Poetæ*, Nann. Misc. 4. cap. 26. item, 1. Sat. 10. vers. 21. *O seri studiorum!* Nann. Misc. 4. cap. 25. item, 1. Sat 10. vers. 34. *Insanius, ac si Magnus, &c.* Nann. Misc. 4. cap. 10. item, 1. Sat. 10. v. 43. *Facta canis pede ter percusso*, Nann. Misc. lib. 4. cap 6. vers. 45. *Virgilio annuerunt capno de ture Camænæ.* Nann. ibidem. item, 1. Sat. 10. vers. 43. *Pede ter percusso*, Nann Misc. 4. cap. 24. vers. eodem, *forte epos*, Nann. ibidem. Item, 1. Sat. 10 vers. 53. *Nil comitu tragici mutat Lucilius Atti.* Nann. Misc. 4. cap. 23. item, 1. Sat. 10. *Cannusini more bilinguis*, Parrhas. epist. 37. item, *Nominibus certis expendere nummos.* Beroald. Annot. cap. 31. item, *Lento Samnites ad Lumina prima duello*, Cruc. cap. 18. item, *Accedas operæ agro non Sabino*, Beroald. Annotat. cap. 91.

Horat. lib. 1. Sat. *Quos torret Atabulus*, Beroald annot. cap. 54. Item, Sat. vlt. de *Digito indice*, Polit. Misc. cap. 62. Item, Vade, vale, caue ne tituues. Beroald. in Seru. 49.

Horat. 2. Sat. 1. vers. 60. *O puer vt sis vitalis metuo.* Nann. Misc. 4. cap. 9. Item, lib. 2. Sat. *Integrum perdunt lino vitiata saperem*, Beroald. in Plin. lib 19. item, libro Sat. *Accipenseres mensa infamis*, Beroald. annot app. cap 5. item, lib. 2. Sat. *foris est promus, &c.* Beroald. annot. cap. 19. item, libr. 2. Sat. 2. *Vnctam conuiuis præbebit aquam*, Nann. Misc. 4. cap. 2. item, 2 Sat. 2. vers. 114. *Metalo in agello*, Nann. Misc 4 cap. 7. item, lib 2. Sat. 2. *Gula digna rapacibus Harpyis*, Beroal. annot. cap. 19. item, 2. Sat. 2. vers. 281. *Libertinus erat qui circum compita, &c.* Nan. Misc. 4. cap. 11. item, 2. Sat. 6. vers. 4. *Vt propria hæc mihi munera fixis*, Nann. Misc 4. cap. 8. item, lib. 2. Sat 3. vers. 18. *Res mea lauum ad medium fracta est*, Beroald. annot. cap. 20. Nann Misc. 4. cap. 13. Scoppa 1. Coll. cap. 2. item, libr. 2. Sat. 3. vers. 117. *Vnde octoginta annos natus*, Beroald. annot. cap. 21. item, lib. 2. Sat. *Gaudent prænomine molles auriculæ*, Robort. de Nomin. item, 2. Sat. 7. vers. 62. *Mutatve loco peccatve superne*, Nan. Misc. 4. cap. 12. item, 2. Sat. 7. *Vertumnis quot quot sunt natus iniquis*, Pius annot. post. cap. 33. item, 2. Sat. 8. *Vt Attica virga cum sacris Cereris*, Pius annot. prior. cap. 9. item, 2. Sat. 8. *Naso suspendis adunco*, Calder. Obseru. lib. 3. cap 7. item, libr. 2. Sat. *Mitteret in pyrgum talos*, Beroald. annot. cap. 22. item, lib. *Empedocles ferventem frigidus Ætnam insiluit*, Florid. Sub. 3. cap. 4.

Horat. lib. 1. Epist. 1. vers. 54. *Hæc Ianus summus ab imo perdocet*, Nann. Misc. 4. cap. 13. Beroald. annotat. cap. 20. Scoppa 1. Coll. cap. 2.

Horat. 1. Epist. 1. vers. 62. *Tuorum Nænia, quæ regnum, &c.* Nann. Misc. 4. cap. 16.

Horat. 1. Epist. 2. vers. 11, *Paris, vt solus regnet viuatq; beatus, cogi posse negat.* Nann. Misc. 4. cap. 14.

Horat. lib. Epi. 2. *& Circes poculanostri*, Scoppa Coll. 1. cap. 32.

Horat. 1. Epist. 2. vers. 35. *Si nolis sanus curres hydropicus*, Nann. Misc. 4. cap. 15. Item. 1. Epistol. 3. vers. 4. *Anfreta vicinas intercurrentia turres*, Nann. Misc. 4. cap. 17. Item, 1. Epist. 5. vers. 1. *Archaicis conuiua recumbere lectis*, Nann. Misc. 4. cap. 18. Item, libro 1. Epistol. *Laudare vtroque pollice*, Polit. Misc. cap. 42.

Item, *Diluit Helleboro crimen bilemq́, meraco*, Pius Annot. post. cap. 87. Item, libr. *Iocularia ridens Percurram Paulum*, Parth. ep. 59. Item, lib. 1. Epist. *Et cogat trans pondera dextram porrigere*, Flor. Sub. 1. cap. 11. Item, lib. Ep. *Sponsi Penelopei*, Scoppa Coll. 1. c. 32. Item, 1. Epist. 6. *Et quæ pari quadrat acetum*, Beroal. Anno. app. c. 9. Item, lib. 1. Epist. 6. v 39. *Cappadocum rex*, Beroal. Annot. c 17. Item, lib. 1. Epist. 6. v. 59. *Si fortunatum species & gratia præstet*, Nann. Mis. 4. c. 19. Item, lib. 1. Epist 6. v. 65. *Mimnermus vti censit*, Nann. Misc 4. cap. 20 Item, 1. Ep 6. de *Suadela*, Polit M sc. cap. 91. Item, lib. 1. Epist. 7. v. 6 *Designatore decorat lictoribus atris*, Beroald. Annot. cap. 16. & Nann. Misc. lib. 4. c. 21. Item lib. Epist. *Vilia vendente tunicato scruta popello*. Parrh. 871. fol. Polit. Misc. cap. 30. Item, 1. Epist. 10. v. 48. *Digna sequi potius quam ducere funa*, Nann. Misc. 4. c 22. Item, lib. 1. Epist. *Tremunt ulnæ conuulsa capræ* Beroal. annot. c. 13. Horat. *In neutram partem cultus miser*. Cruc. cap. 12. Item, libr. 1. Epist. *Triuiis attollere curat Fractо crure planum*. Beroal. Annot. cap. 12. Item, 1. Epist. 17. de *Chlamyde texta Mileti*, Polit. Misc. cap. 16. Item, 1. Epist. 18. *Pausiaca torpes insane tabella*, Beroald. in Plin. libr. 21. Item. 1. Ep. 19. v. 6. *Laudibus arguitur vini vinosus Homerus*, Nann. Misc. 4. cap. 25. Item, Epist. vlt. de *Festu quinquatribus*, Polit. Misc. c. 21. Item lib. 2. Epist. *Cius sus ratione tuentis acerui*. Beroal. Annot. app. c. 9. Item, lib. 2. Epist. 2. *qui zonam perdidit*, Beroal. Annot. c. 15. Item, lib. 2. Epist. *albus & ater*. Beroal. Anno. c. 38. Item, lib. 2. Epist. *Adiecere bonæ paulo plus artis Athenæ* Florid. Subc. 2. c. 3. Horatii locus, de *Panthera confusa camelo*, Polit. Misc. c. 3. & Beroal. Annot. cap. 14. Item, in Arte. *Orpheus ad cius ab hoc lenire tigres, &c.* Flor. Subc. 3 c. 7. Item, Arte Poet. *Cur acquirere pauca, si possum inuidere*. Flau. Con. cap. 82. Item, Arte: *Leges inuidere ligno* Scoppa Coll. 1. c. 14. Item, in Arte: *Mora aq, recte validius oblectat populum*, Rubor. in lib. de Rhetor. Itē, lib... *Deriser vero plus laudatore mouetur*. Nann. M sc. 1. c. 8. Item, de arte: *Mox etiam agrestes Satyros nudauit, &c.* Flor. Subcis. 1. cap. 15. Item, *Ambiguam tectu re noua Salomina futuram*, Cruc. cap. 4. Item, in arte: *Si sciat internoscere mendacē verumq́, beatus amicum*, Nann. Misc. 3. c. 23. Item, Arte: *Moralaque recte fabula* Nann. Misc. 1. cap. 24. Item, arte Poet. *Nihil interfit Dauusne loquatur, an audax Pythias, &c.* Parth. Ep. 4. & Cruc. cap. 6. Item, in arte: *Tyrtæusq́, manes animos in Martia bella versibus exacuit*. Flor. Subc. 3. c. 1. Item, Arte. *Ignotum tragicæ genus inuenisse Camenæ dicitur Thespin*, Flor. Sub. 1. cap. 15. Item, Arte: *Nomen Iambum cū senos redderet ictus*, Nann. Misc. 4. cap. 24. Item, Arte Poet. *Quis elegos emiserit auctor Grammatici certant*. Cruc. c. 6. Flor. Sub. 1. c. 15. Item, arte: *Difficilis, querulus, &c.* Beroal. in Seru. paragr. 28.

Hyginus in Aquila, de *Merope in aquilam versa, a quo dicti homines Meropes*, Flau. Con. c. 60. Item. in Arctophylace: *cum Iasione Electra filio concubuisse*, Flau. Con. c. 11. Item, de *Conone Mathematico*, Beroald. in Seru. paragr. 43. Item, in Capricorno: *Dianam altero simulata*. Flau. Con. c. 72. Item, in Equi signo: *Euripides Euippen Chironis filia dicit*, Parth. Ep. 7. Item, de Icari: *vire vino pleno circa quem sodalis eius saltarent*, Beroal. in Seru. paragrapho 55. Item, *Instituere ut currere lampadem iactantes*, Beroal. annot. app. c. 18. Item, in Leone: *Quo voto dare natum crimen in Veneris Arsinoes confinatus*, Flau. Con. cap. 71. Item, de *Panico terrore*, Polit. Misc. cap. 28.

I.

IVuen. Sat. 1. *Nunquamne reponam*, Scoppa Coll. 1. ca. 26 Parth. Ep. 23. Item, Sat. 1. *Lucus Martis, & Æolis victimum rupibus antrum*, Egnat. Racem. c. 6. Flau. Con. c. 29. & Parth. Ep. 2. Item, Sat. 1. *Frontonis platani conuulsaq, marmora clamant*. Parrhas. Ep. 23. Item, Sat. 1. *conuulsaq, marmora clamant, & assidua ruptæ lectore columnæ*, Egnat. Racem. cap. 6. Item, Sat. 1. *assiduo ruptæ lectore columnæ*. Parth. ep. 23. Item, Sat. 1. v. 26. *Cum pars Nasicæ plebis*. Flau. Con. c. 30. Item. 1. Sat. v. 106. *Crepitat Concordia nido*, Polit. Misc. cap. 67. Item. Sat. 1. v. 116. *Quæq, salutato crepitat Concordia nido*, Flau. Con. c. 53. Itē. Sat. 1. *Criminib. debent hortos*, Beroal. Ann. c. 30.

Item,

Item, Sat. 1. v. 157. *Et latum media sulcum deducat arena.* Flau. Con. cap. 48. Item, 1. Sat. v. 130. *Aegyptius atq; Arabarches,* Pius Annot. post. cap 93. & Flau. Con. cap. 49. Item, 2. Sat. v. 13. *Cadantur tumida medico ridente marisca,* Pius Annot. post. cap. 101. Item, Sat 2. v. 47 *Illos defendit numerus iunctaq; umbone phalanges.* Parrh. epist. 20. Item, Sat. 2. *Coronata caput ostendebat asello,* Scoppa Coll 1. ca. 27. Item, 2. Sat. v. 57. *Horrida quale ficit residens in codice pellex,* Parrh. ep 22. Item, Sat. 2. *Supercilium obliqua producit acu.* Flau. Con. cap. 66. Item, Sat 2. v. 97. de *Baptis & Cotytto,* Polit. Misc. c. 10. Item, 2. Sat. v. 98. *per Iunonem iurare,* Polit Misc. ca 89. & Parrh. ep. 23. Item, Sat. 2 fine: *Mittentur bracæ, &c.* Beroal. anno. c. 33. Itē, Sat. 3. *Translatus ad Marsos, mensamque Sabellam* Beroald. annot. c. 32. Item, Sat. *ad quam Gorgonii delapsa est penna caballi,* Parrh. ep. 24. Item, Sat. 3. *si rectum minuit amicus: si turbo inuerso crepitum dedit aurea fundo,* Parrh. ep. 36. Item, Sat. 3. *Gymnasia transi. &c.* Parrh. ep. 24. Item, Sat. 3. *facinus maioris abolle,* Parrh. ep. 24. Item, Sat. 3. v. 296. De *Proseucha,* Polit. Misc. cap. 30. Item, Sat. 3. f. *me quoque ad Eluinam Cererem,* Scoppa coll. lib. 2. cap. 1. Item Sat. 4. *iam quartanam sperantibus aegris,* Flau. Con. cap. 17. Item, Sat. 4. De *sfatereulo Gigantum,* Polit. Misc. cap. 11. Item, Sat. 5. *tanquam habeas tria nomina,* Polit. Misc. cap. 31. & Flau. Con. cap. 66. Item, Sat. 5. v. 23. *si frigida circumagunt pigri sarracæ Bootæ,* Parrh. epist. 1. item, Sat. 5. *vos anguillo mauet longa cognata colubra,* Flau. Con. cap. 18. item, Sat. 5. *Et circumducto vehitur per rura phaselo,* Pius annot. prior. cap. 9. item, Sat. 6. Tot premit ordinibus, vt adhuc compagibus altū Ædificat caput, Parrh. ep. 37. pa. 2. item, Sat. *antique quæ proxima surgit ouili,* Beroal. in Seru. para. 38. item, Sat. 6. *post hunc radentur tubera,* Calder. obser. lib. 3. cap. 6. item, Sat. 6. *Plebeium in circo positum est & in aggere fatum,* Parrh. ad Cic. Mil. 32. 10. item, Sat. 6. & *pigneta popeana spirat.* item, Sat. 6. *totum Oxyphorum sitiens, &c.* Parrh. epist. 26. item Sat. 6. *Cum sit turpe magis nostris nouisse Latine,* Flor. 2 lib. sub. cap. 1. item, De *pollice verso,* Polit. Misc. cap. 42. item, Sat. 6. *consulit ante phalas Delphinorumque columnas,* Parrh. epist. 28. item, Sat. 6. *Tandem aperit vultum & tellaria prima reponit,* Bart. Auct. cap. 23. item, Sat. v. 241. *silvolam producere,* Parrh. epist. 27. item Sat. 6. v. 259. *quarum delicias vel pannicului Bombycinus vrit,* Beroal. in Seru. para. 55. item, Sat. 6. v. 295. *hinc fluxit ad Isæos & Syparis colles,* emend. *ad ipsos,* Polit. Misc. cap. 15. Parrh. ep. 28. item, Sat. 6. v. 340. *cophino fœnoq; relicto Arcanam Iudæa, &c.* Parrh. ep. 18. item, Sat. 6. v. 349. *rimabitur extra cateli,* Parrh. ep. 18. item, Sat. 6. *nec historias soliat omnes,* Parrh. epist. 29. item, Sat. 6. v. 550. *faciat quod deferat ipse,* Parrh. epist. 18. item, Sat. 6. De Messalina: *Dormire virum cum senserat vxor, &c.* Flor. sub 3 c. c. item, Sat. 6. *Et nigrum flaua crinem abscondente galero,* Flau. Con. cap. 44. item, Sat. 6. *Transeris supposito, & gaudia voteque sæpe ad Ilycos decepta lacus,* Parrh. epist. 28. item, Sat. 6. *prægustat pocula pappas,* Parrh. epist. 28. item, Sat. 6. *Sed clamat Pontia fœci, &c.* Parrh. ep. 28 item Sat. 6 *facinus tamen ante peregi,* Parrh. epist. 28. item, Sat. *De littore Cretæ Passiuu, &c.* Beroal. in Seru. para. 54. item, Sat. 7. *cambra repetita magistros* ita retinet contra *Crambe* Politiani, Scoppa. coll. lib. 2. cap. 2. item, Sat. 7. *Cacoethes scribendi.* Polit. Misc. cap. 46. item, Sat. 7. *cum surgit subsellia versis,* Parrh. ep. 23. item, Sat. 7. *condita pyxide Lydæ,* Polit. Misc. cap. 46. item Beroal. annot. cap. 34. item, Sat. 7. *solum Russati pone lacertæ,* emendatur *rasi si sapone.* Beroald. annot. cap. 31. item, Sat. 7. v. 87. *intactam Paridi nisi vendat Agauen.* Parrh. ep. 4. item, Sat. 7. v. 154. De *Crambe repetita,* Polit. Misc. cap. 33. item, Sat. 7. v. 160. *nil salit Arcadico iuuenci,* Scoppa coll. 1. cap. 27. item, Sat. 7. *& cum se vertent annus,* Vitell. cap. 28. item, Sat. 7. *dubitem grandi cum codice nomen.* Beroald. annot. cap. 31. item, Sat. *Zonam lacua morsuque tenebit,* Beroald. annot. cap 15. item, Sat. 8. v. 32. De *Nano* quodam nomine *Atlante* insigni. Polit. Misc. cap. 23. item, Sat. 8. *longæ ventoso conducta sub aere texit,* Flau. Con. cap. 13. item, Sat. v. 159. *Syrophœnix vdus amomo,* Pius annot. post. cap. 93. item, Sat. 8. *quid enim resinata iuuentus,*

Pius annot. prior. cap. 1. Item, Sat. 8. v. 212. de *Corio bouis & simia parricidarum*, Polit. Misc. c. 20. Item, Sat. 8. *inscriptaque lintea vadit* Plau. Con. c. 47. Item, Sat. *Prandebat sibi quisque Deus*, Beroald. in Serv. paragraph. 24. Item, Sat. 9. *Fanum Isidi & Ganimedem Pacis, &c.* Plau. Con. cap. 74. Item, Sat. 9. ver. 101. *Occultum ve teges vt cuius Martu*, Beroald. annot. c. 35. Item, Sat. *atque ebore & lata testudine*, Beroald. annot. ca. 36. Item, Sat. 9. *vno digito scripere caput*, Polit. Misc. cap. 7. Item, Sat. 10 *Famosos Equitum cum Dictatore magistros*, Cruc. cap 5. Item, Sat. 12. ver. 194. *vbi pandit Tabracha saltus*, Beroald in Plin. lib. 5. Item, Sat. 10. de *Minerua vno asse parta*, Polit. Miscell. ca. 21. Item, Sat. 11. ver. 30. *nec enim loricam posuit Achillis Thersites*, Plau. Con. cap. 31. Item Sat. 11. *& magno cum poscit pisce latine*, Forid. Subc. 2. cap. 1. Item, Sat. 11. *Domi natas, nostraque ex arbore mensas*, Beroald. annot. cap. 41. Item, Sat 11. *testudo Troiugenis factura fulcrum*, Beroal. annot. cap. 36. Item, Sat. 11. ver 122. *latos nisi sustinet orbes Grande ebur*. Beroald. annot. cap. 41. Item, Sat. 11. ver. 173. *qui Lacedæmonium pedemate lubricat orbem*, Polit. Miscell. cap. 38. Egnat. Racem. c. 17. Plau. Con. ca. 51. Item, Sat. 11 ver. 191. *Megalesiaca spectacula mappæ*, Calder. obseruat lib. 3. cap. 14. Item, Sat. 11. v. 192. *Prædo Caballorum Prator*, Beroald annot. cap. 32. Pius annot poster. cap. 3 Item, Sat *a plebeis longe Megalesia*, Beroal. annot. cap. 8. Item, *tetrumque nouitius horret Porthmea*, Pius annot. post. cap 48. Item, Sat. 14. *parno mouet arma frutillo*, Beroald. annot. cap. 22. Item, Sat. 14. *In quantum sitis atque fames est*, Plau. Con. cap. 77. Item, Sat. 14. de *Ceteris auleis*, Polit. Miscell. ca. 85. Item, Sat. 14. f. *nec diuitiæ Narcissi*, Florid. Sub. 3. cap. 5. Item Sat. 15. ver. 5. *Dimidio magica resonant vbi Memnone chordæ*, Florid. Subc. 2. cap. 1. Item, Sat. 15. *infans minor igne rogi*, Beroal. Annot. cap. 29. Item, Sat. 15. *Terra malos homines nunc educat atque pusillos*, Scoppa. Coll. 2. cap. 8. Item, Sat. 15. *Nam genus hoc hominum iam dereuescebat Homero*, Flor. Subc. 2. c. 2.

Ioseph. lib. 1. Antiq. *Apud Ascalonam Nymphæa condidit & balneas*, Pius annot. post. cap. 26. Item, lib. 2. Iud. *laureis vtescebantur & vinculis*, Pius annot. post cap. 124. Item, lib. 2. Iud. *Saducæi Imaginem omnifariam negant*, Pius annot. post. cap. 125. Item, lib. 2. Iud. *Ignem archiuo imitere, volentes omnia creditorum documenta dispendere*, Pius annot. post cap. 121. Itē, lib. 6. Iud. *Gonorrhœi item leprosos ciuitas arcebat*, Pius annot. post. c. 123.

Iub. obseq. *In lectisternio Iouis luna cum integumentis quæ Ioui erat apposita, decidit*, Nann. Misc. 7. c. 16.

Iunius Philargus de *lecto Iunonis Lucinæ in atrio*, Polit. Misc c. 89.

Iustin. lib. 3. de *Tyrtæo Lacedæmoniorum duce*, Flor. Sub. 3. c. 10. Item, lib. 7. *Europe regis filio in cunis prolato, &c.* Pius anno. post. ca. 46. Item, li. 14. de *Deidamia Pyrrhi filia*, Parrh. epist. 48 Item lib. 15. de *Callisthene Philosopho*, Abstem. annot. cap. 2. Item, lib. 24. de *nece Deidamiæ Pyrrhi filiæ*, Parrh. ep. 48. Item, lib. 28. de *Laodamia Pyrrhi filia in Dianæ occisa*, Abstem. annot. ca. 3.

L.

LActan. lib. 1. *Catamitum aut per legionem rapuit cuius insigne Aquila, &c.* Pius annot. post. c. 98. Item, 1. Instit. de *Euhemero*, Polit. c. 35. Item li. 2. Instit. diu. *in centum atque viginti annis metam colloeauit & c.* Florid. Sub. 2. c. 4. Item, lib. 4. *Cimmerios tenebris arriorem*, Beroald. annot. cap. 84. Item, lib. 5. cap. 3. *stultum est igitur id putare Apuleium nolusse, & c.* scribend. Apollonium, Pius annot. post. c. 99. Item, lib. 5. c. 3 *voluit ostendere Apollinem vel pariu vel etiam, &c.* legend. *Apollonium*, Pius annot. post. c. 99. Idem, post. *peritior vtig, Apuleius, qui cum eum Domitianus*, emend. Apollonius. Ibidē. Item, lib. 7. ca. 24. *Dies Sabbathi in linguā Hebræorum a numero nomen accepit*, Flor. Subc. 2 c 4. Item, Carm. de Phœnice: *Quam nec Iuleæ voces, &c.* Plau. Con. cap. 89. Item, ibid. *quod suauis cantat aedon*, Plau. Con. cap. 90.

Diog. Laertii loca versionis Erasmianæ, plusula in disquisitionem vocata a Robortello, Nann. Misc. 5. ca. 1. 2. & aliquot sequētibus. Item, li. 8. in Emped. *& Aidoniu, & venerandu. Nestis*, Pius annot.

not poſt.c.92.
Libanii de *Roſa Veneri* luſus, Polit. Miſc. cap.11.
Liuius ſepties emendatus explicatusque li.1.Sabel annot. Item,lib. 1. *Quæ ante conditam condendamue urbem poetice*, &c. Nann.Miſc.5.c.2. Item,lib.1. *Tiberinus celebre nomen flumini dedit*,Con.cap. 96. Item,lib.1.*Situs eſt quemcum que eum dici ius fas eſt* &c. Nann.Miſc.5.cap.3. Item, lib. 1. de *Ioue Indigete*, Sabell. annot.in Plin.lib.3.c.5. Item,lib. 1. *Pinarii ad ceteram dapem venirent*, Nann.Miſc.5 ca.4. Item, lib. 1. *Lucerum nomina & originis cauſſa incerta eſt*, Scoppa Coll 1. cap.16. Item, lib. 1. *ſunt qui eam directo arma periſſe dicant*, Nann.Miſc.5 ca.5. Item, 1. *vt Hoſtilius cecidit*, &c. Nann. Miſc. 5.cap.5. Item,lib.1. *vt primo pugnatum ſit ad Speiæquo Marte*, Cruc. cap. 14. Item , lib.1. *prius pene quam Romulus quiq; cum eo equites erant*, Nann.Miſc.5.c.6.mox:*Ibi viribus nulla arte adiutis*, &c.Nann.ibid. Item.li. 1.*intercalares menſibus interponendo*, &c. Nann.Miſc.lib.5.cap.7. Item , lib. 1.*quo linguæ commercio quenquam ad cupiditatem diſcendi excitaſſet Pythagoras*, Flor.Subc. 1.ca. 13. Item , lib. 1. *Pontificem deinde Numa Martium Martis filium*, &c.Nann. Miſc.5.ca.7. *Item* 1.*vt fides ac inſiurandũ proximo legum*, &c. Nann. Miſc. 5. cap.8. mox:lucus erat quẽ medĩ, &c. Nann. ibid.c.9. Item,lib.1.de *Argeis*, Beroal. annot.c 63. Item , li. 1. *inſtructum diſciplinæ tetricæ ac triſti Sabinorum*, Flor.Subc. 2.ca.12. Item,lib.1. *Augur ad lauam eius capite velato ſedem cepit*, Cruc.in Obid.li. 1.met.ver.381. Item,1. *quæ Argaei Pontifices vocant*, Nann.Miſc.5.c.10. Item li. 1.*vbi Dianium nuper fuit*, Cruc.c. 4. Itẽ, 1. *Quod ſine fraude mea pop.q.Rom. Quiritium fiat*, Nann.Miſc.5.c.11. Item,1. *verbena caput capillosq; tegens*, Nann. Miſc.5. c.11. Item,lib. 1. *Ad Murtia data ſedes*, Beroal. annot.cap 49. Item , lib.1.*quæ haud facile in,in quibus nata erat, humiliora ſineret*, Nann.Miſc.5.c.11. Item,lib.1. *numero tantum alterum adiecit*, Nann.Miſc. 5.cap.13. item, lib. 1. *vt patres fierent auctores*. Parrh.836. m. item,1.*muliebri dolo occupaſſe regnum*, Nann.Miſc.5. cap.14. Item,1. *Iam enim ita clam quidem nitebantes, vulgo tamen eum appellabant*. Nann. Miſc.5.c.15. item.li.1. *cenſum maturauerat metu legis de incenſis lata*, Cruc.c.14. item,li.2.*ſex ſepties emendatus illuſtratuſq;* Sabell.annot. item,lib.2. *quia tamen ſo pretio venibat in publicũ omnis ſumtu ademtũ priuatis*, Nann.Miſc.5.c.16. item, l. 2. *ſi tranſitum pontem a tergo reliquiſſent*, Nann. Miſc.5.c.17. Item,2.*ceteri, vt cuiq; cecideri*, Nann.Miſc.5.c.18. item, 2. *tributum iniquo ſuo tempore imperatum*, Nann.Miſc. 5.c.19. item 2.*& conſules magis non conſideri quam non credere ſuis militibus*, Nann. Miſc.5.c.20. Item 2 *Gradiuumq; Martẽ alioſq; ſuratus inuocat Deos*, Nann.Miſc.5. c.21. item,2.*inuentor legis Voleronis, ſic Lectorius actor tum*,&c Nann.Miſc.5. c. 22. item,2.*ſe unico conſule electo aduerſus tribuni iam poteſtatem*, Nann.Miſc.5.c.23. item , li.4. *quater quinquies emaculatus de coniectura*, Sabel.obſ. item,li.4.*de poſtuma V.V.ampliata*, Beroal annot.c.51. item.li.5.de *Aio Loculio*, Beroald.annot. c.57. item,li.7.*exercitus ex cauſſarii*, Polit.Miſc.c.92. Pius annot.poſt. c.4. Itẽ, li.8. *Placuit ad auerruncandam Deum iram*, Beroal.Seru.parag.vltimo. Item, li. *Marti ſolitauribus piaculum fieri*, Beroal. annot.ca.50. item,lib 4.*Tum Dictator, Macte virtute Seruili eſto*, Nann.Miſc.5.c. 29. item,li. 10. *Prodigiorum auerruncatorum cauſſa*, Beroal.in Seru.parag. vltimo. item , li. 21. *ſepties correctus atq; illuſtratus*, Sabel.annot. item,li.22.*ſtellaq; illata eſt*, Beroal.annot.c.53. item,li.2. *ſuſpenſa prora nauem in puppim ſtatuebat*, Nann.Miſc 7.ca. 3. item,lib.26.*Comitia magni Curionis*, Beroal.annot.c.51. item, lib.27.*Hic vbi ad portam eſt ventum, Latine omnes loquentes, excitant vigiles*, Flor.Sub. 2.c.1. item,li.27.de *auro viceſimario*, Beroal.annot.c.90. item lib.28.*Locus inde lautiaq; legati præberi iuſſa*, Beroal.annot.c.52. item,lib.30.circa finem, *hoſtis eis Tarraconem*. ita emend. cum legeretur,*ſtoicoſis Tarracone*, Egnat. Racem.c.4. item,li.30 *Sed etiam quod triſtem cenſurã exſpectabant*, Flor. Sub.2.c.12. item,li.33. *Non erat melius, niſi de qua conſulimus, vectoriſſe*, Nann. Miſc. 2.c.5. item,li.35. *Sic Fomente Albano Latinus carnẽ datã*. Beroal. in Pli.li 2. item,li. *Marcello conſule Gratianus*.

cum tonuisset, vocati Angures, Beroal. annot. c. 44. item, li. 37. De *Pyra Oeta montis*, Beroal. anno. cap. 71 item. 38. *stuppam picemque & malleolos ferentes*, Parth. ad Cic. Mil. f32. pr. item, lib. 40. *permissum vt publice Latine loquerentur*, Flor. Subc. 2. cap. 1.

Lamprid. in cõmodo: *Dalmaticatus in publicum processit*, Pius annot. post. cap. 58. item, in Commodo: *Habuit & hominem pene prominentem, vltra modum animalium, quem Onon appellabat*, Pius annot. posterior. cap. 60. item, Elegab. *de piscibus coctu conditura Veneta*, Beroal. annot. cap. 92 item, in Elegab. *Fecit & in colle Quirinali enatulum, id est mulierum Senatum*, emend. *Senaculum*, Pius annot. post. ca. 60. item, in Helagab *Pinxit se vt seplasiarium*, Beroal. annot. cap. 77. item, in Elagab. *qui ei bene vasatos perquirerent*, Pius annot poster. cap 60.

Christoph. Landini stultitia in scrutandis poetarũ allegoriis, Flor. Sub. 2. c. 24.

Liuii poetæ Tragœdia, cuius extrema parte titulus erat: *Equus Troianus*, Beroald. annot. app. cap. 4.

Longi Pœmenic. lib. 2. *de calceis carbatinis*, Polit. Misc. c. 2.

Lucanus lib. 1. Pharſ. ter quater tentatus, Sabell. obſer. ſeu annot. poſter. item, li. 1. *Heſperiam Calpe ſummaque impleuit Atlante*, Cruc. cap. 4. item, lib. 1. *Aut hic erat ait nulla ſine lege per auũ mundus*, Cruc. cap. 4. item, lib. 1. *vidimus & Martem Libyes*, Vitell. cap. 4. item, lib. 1 *menſaſque priores Aſpernata fames*, Beroal. annot. c. 41. item, lib. 1. *ardenti ſeruitia bella ſub Ætna*, Abſtem. cap. 11. item, lib. *lectorque ſuorũ ipſe ſui populus*, Beroal. annot. cap. 5. Nann. Miſc. 9 cap. 2. item, lib. 2. quater ſollicitatus, Sabell obſeruat. item, lib. *de Bardis Gallorum Sacerdotibus*, Pius annot poſt. cap. 62. item, lib. 2. *motura Dahæ vt clade Getaſque*, Cruc c. 4. item, lib. 2. *& tunctu Iſapi Iſauro*, Abſtem. cap. 10 item, lib. 2. *tenuem producit in aquora lunam* Cruc. cap. 4 item, lib. 3. aliquoties, emendatus de coniectura, Sabell. obſer. lib. 3. *& elapſa portitor Helles*, Cruc. c. 4. item, lib. 3. *Pontus & Herculeus auſtrino gloria metu*, Beroal. annot. cap. 40. item, lib. *Perſephonæ noſtræq; Hecates pars vltima, per quam, &c.* Parth. ep. 55. item, lib. 3. *Hinc & Scythoniæ gentes, &c.* Cruc. c. 4. lib. 4. aliquoties tentatus, Sabell. obſer. lib. 4. *fontibus immixto ſtraunt per rura veneno*, Beroal. annot. c. 42. item, li. 5. *nec matus ne narum, nec littoris ictus*, Beroal. in Seru. para. 52. item, lib. 5. *bis ſollicitatus*, Sabell. obſer. item, lib. *Treſque petunt, veram credi Salamina carinæ*, Beroal. annot. c. 43. Cruc. c. 4. item, 5. Pharſ. *fluctus decimus*, Polit. Miſc. c. 86. item, li. 5. *Nec cælo ſeruare licet, tonat augure ſurdo*, Beroal. annot. cap. 44. item, lib. 5. Pharſ. *non cuncta carinæ Debebit*, Beroal. annot. 30. item, lib. 6. *bis tentatus*, Sabell. obſer. item, lib. 6. *vbi quondã Penthesus exul, &c.* Parth. ep. 32. item, lib. 6. *puppim retinent in mediis echenei aquis*, Pius annot. pr. c. 1. item, lib. *cum fata Camilli te Cæſar, &c.* Cruc c. 4. item correctus lib. 7. Sabell. annot. item, lib. 7. *Non iſtas habuit pugnæ Thaſſalia partes quas dira cladis*, Beroal. in Seru. parag. 34. item, lib. *& latis vlulare triumphis*, Nann. Miſc. 7. c. 14. item, lib. 8. *pluries emend. de coniectura*, Sabell. obſer. item, lib. *Bacchumque auertere Nyſa*, Beroal. in Seru. parag. 32. item, li. *Pictaque ſeruabant magicas animalia linguas*, Pius annot. prior. c. 7. item, lib. 9. *non ſemel de coniectura correctus*, Sabell. obſer. item, lib. 9. *tabificus ſapo*, Beroal. annot. cap. 100. item, lib. *Eudoxi vincetur ſaſtibus annus*, Beroal. in Seru. parag. 22. Vitell. c. 28. item, lib. 9. *extremo menſu peritiimus orbe*, Beroal. annot. cap. 41. item, lib. *cingere Pellæo preſſos diademate crines, &c.* Pius annot. poſt. c. 196. item, lib. 9. *Hunc genuit cuſtos Nili, &c.* Pius annot. prior. c. 9. item, lib. 10. *correctus*, Sabell. annot.

Lucianus in Amorib. De *Ariſtide*, Polit. Miſc. c. 16. item, li. de Aſtrolog. De *Ægyptiis quare brutorum cultum mentibus eorum inſederit*, Flor. Subcif. 3. c. 1. item, in tit. Charon. *de epulis mortuorum*, Pius annot. poſt. c. 115. item, li. de Electro ait neq; populos Eridane neque electrum videri, Flor. Subc. 1. c. 16. item, lib. de inerud. multos libr. De *Sybaritidos auctore*, Polit. Miſc. c. 15. item, in Pſeudom. De *Oratoribus, quibus calcei carbatini*, Polit. Miſc. c. 2. item, lib. de Saltat: *Lauores vbi & Caſtore*

a Castore an Polluce caryatidare didicerunt (genus & hoc saltationis in Laconya Caryis) nihil non cum Musica faciunt, Parrh. ep. 55. item, in Sympos. Philosophorum *de ratiocinatione Ceratine*, Polit. Misc. cap. 54. item, in Timone: *Ad Danaidum dolium aquam ferre videor*, Pius annot. post. cap. 140. item, in Vitarum vendit: de *Crocodilite*, Polit. Misc. c. 55.

Lucill. lib. 3. *& seruita quidem vt vendat seruitarius laudat*, Flor. Sub. l. c. 5. item, *aci pensere cum decumano*, Beroal. annot. app. c. 5.

Lucret. lib. 1. *de Equo dirateo*, Polit. Misc. c. 5. item, lib. 1. *Angusto fetu rapidum mare dirimit vdas*, Scoppa Coll. l. c. 32. item, li. 1. *tam portas propter alienas signa manus dextras ostendunt alienari*, Pius annot. post. c. 5. item, lib. 2. *quasi cursores vitai Lampada tradunt*, Beroal. annot. app. cap. 18. Pius annot. post. cap. 114. item, *& cum scæna Croco Cilici perfusa recens est*, Flau. Con. c. 84. item, lib. *Scipiades belli fulmen*, Beroal. in Seru. parag. 32. item, lib. 4. *Hic vbi nixari nequeunt, insistereque alis*, Pius annot. post. c. 128. item, lib. 4. *in pedibus Sicyonia ridet*, Beroal. annot. app. c. 18. item. lib. 5. *en vitæ Centauri non sit ago: Nulla fuit, &c.* Flor. Subc. 2. cap. 6. item, lib. 6. *Denique amaracinum fugiat sus*, Beroal. annot. app. c. 14. item, lib. 6. *Hic locus est Cumæ apud, Etruscæ per montes, &c.* Parrh. 134. nu.

M.

Macrobius vide post dictionem Martialis.

Mart. lib. 1. Spectac. Epig. 1. *Assiduus iacet nec Babylona labor*, Scoppa Coll. l. c. 29. item, Spectacul. Epigr. 1. *Tritia molles honores*, Polit. Misc. cap. 51. item Spectacul. Epigr. 1. *Cornibus ara frequens*, Polit. Miscell. cap. 52. item, lib. de Spectacul. de *vrso grani cornu gemino*, Polit. Miscell. cap. 56.

Martial. Epig. lib. 1. præfat. *nec Epigrammata mea scribat*, Nann. Miscell. 9. cap. 4.

Martial. lib. 1. Epigram. præfat. *Lasciuam verborum licentiam, &c.* Florid. Subc. 1. cap. 6.

Martial. 1. Epig. 10. *Sed qui bellus homo est, Cetta, pusillus homo est*, Parrh. 873. num.

Mart. 1. Ep. 13. *Canaque salsuræ A lbula fumat aqui*, Parrh. epist 51. Item, 1. Epigr. 28. *μηπω μονομαχα συμποτων*, Parrh. ca. 4. Item, Epig. 35. *Rara Summæni fornice rima patet*, Vitell. cap. 25. Item, lib. 1. Epigr. 62. *Censetur Aponi Lucio suo tellus*, Vitell. cap. 6. Item. 1. Epigr. 67. *quanti constat & tumus vilis*, Vitell. ca. 24. Item, lib. 1. Epigr. 80. *agas animam*, Parrh. epist. 50. Item, 1. Epigr. 99. *Sed nil patrono perrigit: hæc chiragra est.* Nann. Misc. 8. cap. 3. Item, lib. 1. Epigr. 105. *de magistro nigra bellua*, Polit. Miscell. cap. 23. item, 1. Epigr. 113. *Cum te non nossem dominum regumque vocabam, &c.* Vitell. cap. 20. Item, Præfat. lib. 2. *Epigrammata Cur one non egent*, Beroald. annot. cap. 51. Item, 2. Epigr. 19. *Vides illum subsellia prima tenentem*, Vitell. cap. 23. Item, lib. 2. Epigram. 19. *Splenia tolle, leges*, Vitell. cap. 23. Item, lib. 2. Epigram 35. *In Rhio puto te Phœbe lauare pedes*, Calder. obseruat. lib. 3. cap. 4. Item, 2. Epigram. 39. *Cecciua famosæ Donæ & Ianthima mœchæ*, Bart. Auth. cap. 61. Item, lib. 2. Epigram. 40. *Cacuba saccentur*, Beroal. in Plin. lib. 19. Item, lib. 2. Epigram. 41. *Ride si sapis o puella, &c.* Beroal. annot. cap. 24. Item, lib. 2. Epigram. 53. *Liberior Partho viuere rege petes*, Cruc. cap. 8. Item, lib. 2. Epigram. 86. *Mollem debilitate Galliambon*, Cruc. cap. 8. Item, 2. Epigram. 86. de *Echo Graculæ*, Polit. Misc. c. 22. Item, 2. Epigram. 86. *Quid si per faciles vias petauri, &c.* Vitell. cap. 13.

Martial. 2. Epigram. 86. *Quid thorus a Nilo, quid Sidone tinctus olenti*, Vitell. cap. 14. Item, lib. 3. Epigram. 4 *Æmiliæ de regione viæ*, Pius annot. poster. cap. 27. Item, lib. 3. Epigram. 23. *Cur non mensa tibi ponitur a pedibus*, Calder. obseruat. lib. 3. cap. 1. Pius anno. prior. c. 1.

Martial. lib. 3. Epigram. 68. *Schemate nec dubio, sed aperte nominat illam, &c.* Pius Annot. post. cap. 146.

Martial. lib. 3. Epigram. 74. *Rufina, Veneto nec resecare luto*, Pius Annotatio. prior. cap. 1.

Martial lib. 3. Epigram. 82. *Retyo flexus ad pedum turbam*, Calder. obseruat. lib. 3. cap. 1.

Martial. 3. Epigram. 81. *Summæni anas cocnet*

inter vxores, Vitell.ca.25. item, lib. 4. Epigram.1 *Romuleum ſacra Terentus*, Sabel. annot.ad li.1.Silu.Statii & Polit.Miſc. cap. 58. item,4. Epigram. 4 *Crudarum vebulæ quod Albularum*, Parth. epiſt. 51. Item 4.Epigram,19. *leuem curſu vincere quartus Atam* Cruc cap.16. item, lib.4. Epigram.43. *Iuro per Syrtes tumores*, Beroald.annot.cap.25. item,4.Epigram. 45. *qui prima nouo ſignat veſtigia luſtro Impleratinnumeras Burrus Olympiadas*, Vitell. cap.28. item.4.Epigram.49. de *Patrocle amico Achillis*, Polit. Miſc. cap.45. item, lib. 4. Epigram.55. *Hæc tam ruſticæ male quam Bitumtes*, Cruc.cap.8. item,4. Epigram.79. *Parui ſiſtula Candyli ſonabit*, Cruc.in Ouid.lib.1.met.v.711. item,li. 4.Epigra.90. *Pondero,poto,cano &c.* Flau. Con.cap.12. item 4 Epigram.91. *Nec ſumma potes in ſeeda teneri*, Vitell. cap.3. item 14.Epigram.195. *Tantum parua ſuo debet Verona Catullo*, &c. Florid Subc. 3. cap.9. item,lib. 5. 3. *Attonitus viſo modo præſide mundi*, Cruc.cap.5. item, lib. 5. Epigram. 10. *Et laudant Catuli Iuba templa ſenes*, Flau.Con. cap.62. Parth. epiſt. 57. item.5.Epige.17. *lato niſi Gellia clauo nubere*, Bart. Auct. cap. 34. item,lib.5. Epigram. 17. *nupſiſti Gellia ciſtifero*, Pius annot.prior.cap.9. item, lib. 5. Epigr. 57. *Fama Rutilium ſua relinquas*, Egnat. Racem.cap.9. Item,5.lib.63.Epigram. *digitum ſuſtulit hoſtibus*, Calder.obſeru. lib.3. cap. 3. item, lib. 5. Epigram. 92. *Probter vicinum qui prætioſus erat*, Pius annot.poſter.cap.30. item, lib. 6. Epigram. κακοφάτ Paula ἐσθ τὸ τοῦ amat, Vitell. cap. 5. item, lib.6.Epigram.38. *eentumque viri deſumque corona Vulgus & infantis Iulia tecta placent*, Parth. epiſt. 57. item.6.Epigram. 42. *Nec fontes Apont rudis puellis non mollis Sinueſſa*, &c. Vitell.cap.26. item.6.Epigram.42. de *ritu Laconum*, Polit.Miſcell.38. item, li. 6. Epigram. 77. emendatus in *Atlantis mulo compare*, Polit.Miſcell.cap.23.item, lib. 6. Epigram. 85. *Et reſonet planctibus in Æmylia*, Pius annot.poſt cap.27.item, lib.6.Epigram.93. *Tam male non olent ora Leonis*, Pius annot.poſt. cap. 15. item,li. 7. Epigram. 17. *fatui Poppyſmata Cunni*, Flau.Con.cap.51. item,7. Epigram.27. *Nec Tarteſſiacis Pallas tua Ruſo trapetis*, Cruc.cap.17. item, lib. 7. Epigram.29. *Cretatam Prator cum vellet mittere mappam*, Calder.obſeru.lib.3.cap.14. item, 7. Epigram. 67. *Hunc miratur adhuc centum grauis haſta virorum*, Vitell. cap.21. Item,lib.7. Epigram. *Nam cum me murem* legendum.non,*vitam*, Polit. Miſc. cap.96. Item,lib. 8 Epigram. 2. *Et lingua pariter locutus omni*, Cruc.cap.8. ite, 8.Epigram.6. *Hi duo longæuo cenſentur Neſtore fundi. Tollice de Pylio trita columba nitet*, Vitell.cap.6. item, 8. Epigram.15. *Et libant Latia tertia dona tribus*, Vitell. cap.17. item,8.Epigram.56. *Sint Mecænates,non deerunt Flaccc Marones*, Florid. Subc.2.cap.13. item,8.Epigram.16. *Tu licet & noſtrum dixit Alexin amet*, Parth. epiſt.4. item,9.Epigram.12.de *Earino, & Ares Ares Græcorum*, Polit. Miſcell. cap.44. item,lib.9.Epigram. 28. *Turgentique ſcæua cana labra voliſtæ*, Flau. Con.cap.67. item.lib. 9. Epigram.60. *In ſeptis diuagatus*, Beroald.in Seru.paragraph.38. item,lib.9.cap.60.*teſtudineum Hexaclinon*, Beroald. annot. cap.36. Item.9.Epigram.93.*Campis duos Apollo ſic murinis*, Vitell.cap.25. item,lib.9.Epigram.96.*tam ſtupidus nec Glauce fuiſti*, Beroald.annot.cap.48. item, 10. Epigram. 4. *legas Ætia Callimachi*, Parth. 873 m. item, 10.Epigram.21.*qua vix intelligat ipſe Modeſtus*, Flau.Con.cap.19. item, 10. Epigram. 22. *Cur ſpleniato ſæpe prodeam mento*, Vitell. cap. 23. item, 10. Epigram. 41. *Conſtatura fuit Megalenſis purpura centum Muſibus*, Vitell.cap.22. item,10.Epigram. 41. *Et populare ſacrum bu millia dena tuliſſet*, Vitell.c.1. item 10. Epigram. 630. de annuius *vita bis Spectata Tarento*, Polit.Miſcell.ca.58. & Beroald.annot.cap.23. item, lib.10.Epigram. 79. *cucumam feeit Otacilius*, Pius annot.poſt. cap. 61. Polit. Miſcell.cap. 30. item, lib. 10. Epigram.90. *Barbam vellere mortuo leoni*, Pius annot.poſt.cap. 14. item,li.11 Epigr.7. *Donabo tibi paſſeres Catulli*, Politian.Miſc.c.m. item Flor. li.1.Subc.cap.5. item,11.Epig.22. *Quam rota tranſiuſſa tottes impacta petauro*, Vitell.ca.11. item.11.li.23.Epig. *Inde tragos celeres, pili*, Beroal.annot.c.13. item, li.

11.c.32. *Hic Cellarius experitur artes*, Beroal. in Seru. parag. 16. item, 11. Epig. 44 *sed illas Oebalius flammas iussit abire puer*, Parr. 872. pr. item, 11. Epig. 46. *Intrasti quoties inscriptæ limina celæ*, Flau. Con. c. 47. itẽ, li. 11. Epig. 70. *Qualia Dulichio fata fuere cani*, Pius annot. post. ca. 13. item, li. 11. Epigr. 70. *Qui nec Erigones mallet canem*, Pius annot. post. c. 13. item, 11. Epig. 73. *Drauci nata sui vocat venenum, &c.* Parrh. 872. m. item, lib. 12. Epigr 42. *velarunt flammea vultus*, Pius annot. post. cap. 80. item, li. 12 Epig. 48. *infelix damnata spongia virgæ*, Vitell. c. 9. item, 12. Epigr. 58. *Auicillariolum tua te vocat vxor*, Vitell. c. 8. item, li. 12. Epig. 61. *transmittere cæcubasaxo*, Beroal. in Plin. li. 19. item, li. 12. Epigr. 75. *Pastus glande nates habet Secundus*, Beroal. ann. app. c. 17. itẽ, li. 12. Epigr. 89. *negligentem ad pedes vernam*, Pius annot. prior. c. 1. item, li. 12. Epig. 97. de *libellis Sybariticis*, Polit. Misc. c. 15. item, 13. Epigra. 1. *Omnis in hoc gracili Xenorum turba libello*, Bart. Auct c 6. item, lib. 13. Epig. 20. *Nursinas poteris parcius esse pilas*, Pius annot. post. c. 174. item, li. 13. Epig. 33. *Trebula nos genuit*. Beroal. in Seru. parag. 34. item, li. 13. Epig. 38. *De primo matre tacta colostra damus*, Beroald. in Seru. parag 42. item, 2 Epig. 41. *Pelignus puto dixerat poeta*, Parrh. epist 4. item, lib. 53. Epig. 54. *Ceretana perna*, Beroald. annot. c 28. iterum in Plin. li. 14. item, li. 13. Epig. 56. *Te fortasse magis capiet de virgine porca*, Vitell. c. 1. item, li. 13. Epig. 56. *Me materna graui de sue vulua capit*, Vitell. ca. 1. item, li. 13 Epig. 68. *Galbula decipitur calamis & retibus*, Pius anno. post. c. 29. item, li. 13. Epig. 91. *Ad Palatinas expensera* Beroal. annot. app. ca. 5. item, lib. 13. Epig. 106. *Genuit vindemia Cretæ*, Beroal. in Seru. parag 54. item. lib. 13. Epig. 110. *Si foliata sitis*, Pius annot. post. cap. 163 item, 13 Epig. 120. *De Spoletinis, quæ sunt carios a, &c* Abstem. cap. 7. item, lib 13. Epig. 124. *Cerretana nepos ponat*, Beroal. in Plin. lib 14. item, lib. 13. Epigr. 125. *Bacchofertilis Aulon*, Beroal. in Seru. parag. 23. item, 14. Epig 1. *Sunt apina tricæ*, Sabell. annot. in Plin. lib. 3. c. 11. itẽ, lib. 14 Epig. 15. *Non sum talorum numero par tessera*, Beroal. annot. c. 27. item, 14. Epigr. 16. de *Turricula*, Beroal. annot. ca. 22. item, 14. Epig. 21. *armata graphiaria ferro*, Beroal. annot. ca. 26. item, lib. 14. Epig. 28. de *terta meta*, Beroal. annot ca. 36. item, lib. 14. Epigr. 68. *Clara Rhodos coptam quam tibi misit, edat*. Vitell. cap. 4. item, lib. 14. Epigram. 68 *Galbula decipitur calamis & retibus*, Vitel cap. 16. item, lib. 14. Epigr. 78 *Artis ebur medicæ Narthecia*, Beroal. annot. app. cap. 6. item, lib. 14. Epig. 89. *de mensis Cutreis siluæ Atlanticæ*, Beroal. annot cap 41. item, lib. 14. Epig. 103. *Tauperiore merotingere Cinapotes*, Beroal. in Plin. lib. 19. item, li. 14. Epigra. 132. *totas cuperem misisse tacernas*, Calder. obser. li. 3. cap. 5. item, 14. Epig. 193. *Vsat amatorem Nemesis lasciua Tibullum*, Parrh. ep. 4. Item, lib. 14. Epig. 217. *Dic quotus es, quanti cupias cœnare, &c.* Beroal. annot. cap. 103.

Macrob. in Somn. Scipion. *Explebo numerũ reddarq; tenebris*, Beroald. in Seru parag. 28. item, lib. 1. in Somn. Scip. de *numero septenario* ad illud Virgilii *O terq; quaterque beati*, Beroal in Seru. parag. 5. item, li. 1. Saturn. de *simulacris hominum in fluuium demissis*, Beroal. annot. c. 65. item, 1 lib. Saturn. de *semibus deponitanis*. Beroal. annot. ca. 6. item, lib. Sat. *Transisse veteres & cœnitasse patentibus ianuis*. Beroald. in Seru. parag. 24. item. de *Orbona Dea* Sabell. annot. lib. 2. c. 7. in Plinium. item, li. 5. Saturn. *in quo de Deiotaro quodam poeta sic ait*, Flau. Con. ca. 85. item, li 6. Saturn. *Maturum est quod neq; citius, &c.* Beroald. in Seru. parag. 6. item, li. vlt. Saturn. de *Areopagitarum taciturnitate*, Beroal. anno. ca. 35. item, Saturn. de *cantu in ludo saltatorio*, Polit. Misc. ca. 14. item, li. vlt. Satur. de *Helena poculo*, Beroald. annot. c. 75.

Mamert. Paneg. in Iulian. *hilarem diritatem Cachinnantemq; sauitiam*, Pius annot. post. c. 45.

Anton. Mancinelli vituperatio, Florid. Subc. 2 c. 20.

Manil. li. 1. *Gnosia deserta fulgent monumenta puellæ*, Pius Annot post. ca. 157. 2. item, li. 2. *Cardinibus qui per mundum sunt quatuor omnes*, Pius annot. post ca. 66.

Manilius lib. *Serpentem super ora cubantem Infelix nati, &c.* Pius annot poster. cap 17.

Martian. Capella lib. 1. *Triuscum foret a*

dyterasque referares, ginnologesis, legend. *Cyculogis*, Pius Annot. poster. cap.128. Item, lib. 1. *Tuberda vix dum vel paterna contremens, &c.* emend. *Bupada*, Pius annot.post.cap.129. Item, lib. 2. de *libris in Philyræ Cortice subnotatis*, Polit. Misc. cap.72 & Beroald.annot.cap 4. Item lib.4. *Terdita ne qua vnquam cornua fronte ferant*, Polit.Miscell.ca.54. Item, l.b. 9 *Et medicos cantus melica grata tulit*, Scoppa Coll.1 cap.34. Item de *deliciis Milesiis*, Polit. Miscell. cap. 16. Item, *Avocante Lyde*, Polit.Misc.ca.46. Item, *Chrysippus proprium confumat acerum*, Beroal.annot.app.c 9.

Martian. Capella: *Heroas ab Hera, quæ terra, dictos*, Beroald. in Seru.

Martian. Capella: *Cognoscentium quoq; perfregere subsellia*, Parrh.ep.23.

Pompon. Mela in Cretæ descript. *Tali statione atque morte*, Parrh.epist.15. Item, de *Mensa Solis in Æthiopia*, Beroal.annot.cap.82.

Georgius Merula, *Masyx Calderini*, Polit. Misc.c.9. Item, integro libro reprehensa Vitellio defendente Calderinum, pag.581.& sequentibus.

Mimnermi sententia, *viuere est, in amoribus ac locis agere*, Nann Misc.4.c.20.

Minutius Felix de *Cali filio*, Polit.Misc.c.18.

Modest. de Vocib.rei milit: *vexillationes vocantur a velo, quia velis, hoc est flammulis vtantur*, Pius annot.post.cap.78.

Modest. de Vocib.rei milit: *quibus insidentes clibanarii, &c* Pius annot.post c 81.

Iulius Modestus, Grammaticus celeberrimus, Flau.Con.c.19.

N.

NAzar. Paneg. in Constant. *Macedd. regem suum in eunis ad aciem detulerunt*, Pius post.c.46.

Nazar. Paneg. ad Constant. *Operimento ferri equi atque homines partier obsepti, clibanarii: in exercitu nomen est*, Pius annot.post er.c.81.

Nicetes Choniates de *Tanicis phantasmatis* Polit Misc.c 28.

Non. in *Assa*, Pius annot.post. c.71. Item, in *Cisum*, Beroald.annot.ca.64. Item, reprehensus in *Fasce iniuste*, Pius annot. post.c 14.

Non. Marcell. *Flaccorum minuere quidam Sannis*, Parrh ep.60.

Nonius in *Grallatores*, Pius annot. pr. ca.r. Item, in *Myopes* Beroald. annot. ca. 81. Item, in *Parochus*, Vitell.ca.7. Item, in *Thalargas*, Beroald.in Seru.paragraph. 19. Item in *Remulcare*, Flor. Sub. 1. c.3. Item, in *Transenna*, Beroal. annot.c.93.

Nonn. lib 5. Dionys. *de Actaone inuidente Tiresiæ*, Polit. Misc.c.80.

Nonnus lib. 10. Dionys. de *Panos Flagello*, Polit. Misc c.28.

Nonni Dionysiac. lib. 40. de *inuenta Purpura*, Polit. Misc.c.12.

O.

OVid.1 met.v.15. *Quæ, erat & tellus illic & pontus & aether, &c.* Cruc. annot. in Ouid. Item,1.met.v.29. *elementaque grandia traxit*, Cruc annot.in Ouid. Item, 1.met.v.56 *Et cum fulminibus facientes frigora venti*, reponit *fulgura*, Cruc.anno. in Ouid. Item, 1. met. v. 91. *nec verba minantia fixo Aere ligabantur*, Cruc. in Ouid. Item,1.met.v. 121. *Tum primum & densi frutices & virga fuit a, &c.* Cruc.in Ouid. Item,1.met v.307 *Quæsitis, diu terris volucris, &c.* Cruc in Ouid. Item, 1.met.v.381. *Discedite templo & velate caput cinctæque resolute vestes*, Cruc. in Ouid. Item,lib.1. met. v. 452. *Primus amor Phœbi Daphne, &c.* Cruc.in Ouid. Item, 1.met. v. 580. *Eridanusq; senex Ideisque Amphrysus & Æas*, Cruc. in Ouid. Item,1.met ver.598. *Consitaque arboribus Lyrcea reliquerat arua*, Cruc.in Ouid. Item,1.met.ver.711. *Hoc mihi consilium tecum dixisse manebit*, Cruc. in Ouid. Item,1.met. ver. 719. *Saxoq; cruentum deiecit, & maculat, &c.* Cruc.in Ouid. Item,1. met. ver. 778. *Æthiopasque sues transit*, Cruc.in Ouid. Item,lib. 2. met. de Ocyrrhoe: *Nomen quoque monstra dederunt*, Parrh.epist.7. Item, lib. 2. met. *tu non inuenta reperta es*, Florid. Sub.1. ca. 6. Item,2.met.v.627. *intusta busta peregit*, Cruc.in Ouid. Item, lib. 2. met. *Mumichiosque volans agros, &c.* Scoppa. Coll.1.c.35. Pius annot.post.c.74. Item, 2.met.v.710. *gratamq; Minerua despectabat humum, cultæq; arbusta Lycæi*, Cruc.in Ouid. & Parrh.561.pr. Item,li.2.met.*in Palladis arces Pura coronatis portabant sacra canistris*, Pius annot.pr.c.9.

Ouid. 2. met. v. 793. *Summa papauera carpit*, Cruc. in Ouid. Item, 3. met. v 321. *Trima fide, vocisque datæ tentamina*; Cruc. in Ouid. item, 4. met. v. 45. *de te Babyloma narrat Dercetis, &c.* Cruc in Ouid. itẽ, 4. met. vers. 285. *Quare male fortibus vndis Salmacis enerues*, Cruc. in Ouid. item, lib. 4 metam. *Polypus hostem continet, ex amnis demissu parte flagellis*, Beroal annot. append. cap. 15. item, 4. met. *Bis terque per auras More rotat fundæ*, Flor. Subc. 2. cap. 10. item, 4. met. vers 278. *Daphnidis Idæi, &c.* Cruc. in Ouid. itẽ, lib. 4. met. *Et Crocon in paruos versum cum Milice flores*. Beroal. in Plin. lib. 16. item, 4. met. vers 391. *Tympana cum subito non apparentia raucis Obstrepuere sonis*, Cruc. in Ouid. item, 4. met. v. 757. *& tanti præmia facti Indotata rapit*, Cruc. in Ouid. itẽ, 5 met. v. 74. *Ecce Syenites Phorbas*. Cruc. in Ouid. item, 6. metam. *inter bis sex Leucothoen famulas ad limina cernit*, Cruc. c 9. item, 6. met. *Illic incumbens cum Palladis arbore palmæ*, Parrh. 869. f. item, lib. 6. *Medioq; e vulnere saxi exfluisse fretum*, legendum non, *ferum*. Egnat. Racem. cap. 8. item, lib. met. *Quippe pedum digitos in quantum est quæque secura*, Flau. Con. c. 77. item, lib. 6. met. *hanc Iuno iussit certamine victã esse gruem*, Parrh. epist. 40. item, 6. met. *Quaq; pater Coryti parua tumulatus arena*, Parrh. 862. f. item, libr. 6. met. *Inscritur medium radiis subtegmen acutis*, Vitell. c. 3. item, lib. met. 6. *varius Deoida pastor elusit*, Parrh. 861. m. item, lib. 6. met. *sensit Delphina Melanthos*. Parrh. 841. f. item, 6. met. *Et te flaua comas frugũ mitissima mater sensit equum*, Parrh. 862. m. item, lib. 6. *Te quoq; mutatum Neptune iuuenco Virgine in Æolia posuit*, Egnat. Racem. c. 11. Parrh. ep. 42. item, lib. 6. met. *Fele soror Phœbi latuit*, Flau. Con. cap. 72. item, 6. met. v. 611. *Non est lacrimis hoc, inquit agendum, sed ferro*, Cruc. in Ouid. item, libro 6. met. *Ibat ad antiquas Hecalu Persidet aras*, Parrh. epist. 55. item, lib. 7. metam. *Carmina Naiades non intellecta priorum soluunt ingenijs, &c.* Parrh. epist. 38. item, lib. 7. met. *Te quoq; Amyclide posuisset in æthere Phœbus*, Parrh. 841. m. itẽ, 7. met. vers. 384. *Effugit natorum vulnera Combe*, Parrh. 863. m. item, 7. met. vers. 610. *aut dantur in altos Indotata rogos*, Cruc. in Ouid. 4. met. v. 757. item, lib. 8. met. *Actoridaq; pares, &c.* Parrh. ep. 41. item, libr. 8. metam. *Et missus ab Elide Phileus*. Parrh. epist. 41. item, 8. met. v. 755. *ferum Tropæus illa absinuit*, Parrh. 864. m. item. libr. 9. *Terq; quaterq; rotatum Mittit in Euboicas*, Flor. Sub. 2. ca. 10. item, lib. 9. metam. *Cares, & armiferos Lelegas*, Beroal. in Seru. paragr. 36. item, metam. 9. *Quisq; premit vocem, &c.* Polit. Misc. ca. 83. item, 10. met. *Primitias frugum dant spicea serta comarum*, Parrh. 865. m. item, lib. 10. *Festa pia Cereris celebrabant annua*, Pius annot. prior. cap. 9. item, lib. 10. *Ves quoq; flexipedes hedera venusta*, Parrh. 867. m. item, 10 met. *Quam tria qui timidus medio portante catenas Colla canis vidit*, Parrh. 864. m. item, lib. 10. metam. *Acrisius illi, Iupiter huic*, Parrhas. epist. 39. item, 11. met. *Arcadiæ tamen est impensior illi Cura suæ*, Parrh. 850. pr. item, lib. 11. metam. *Decime ruit impetus unda*, Polit. Misc. cap. 86. item, 11. met. v. 474. *quæ pars admonet absit*. Cruc. in Quid. item, 11. met. *si sit circumspicit illic Qui modo visus erat*, Cruc. in Ouid. item, lib. 12. met. *intonsum compellat Sminthea dictu*, Beroal. annot. app. c. 12. item, 12. met. *Annos vixi bis centum; nunc tertia ducitur ætas*, Flor. Sub. 2. c. 2. item, lib. 12. met. *Vidi ego Petræum conantem vellere terra Glandiferam quercum*, Parrh. epist. 4. item lib. *Tribus hæc excurrit in æquora linguis*, Cruc. ca. 4. item. lib. 14. met. *Mos fuit niueis atrisque lapillis, His damnare reos illis absoluere*, Pius annot. post. cap. 91. item, 14. met. v. 90. *floriliq; locatas colle Pithecusas, &c.* Parrh. 866. m. item, lib. *Separat Aonios Actæis Phocis ab aruis*, Pius ann. post. c. 156. itẽ, 14. met. v. 92. *fraudem & periuria quondã Cercopum exosus, &c.* Parrh. 866. pr. item, 13. v. 479. *Tunc quoq; cura fuit partes velare pudendas*, Cruc. in Ouid. item, 14. met. v. 573 *cadit Ardea Turno sospite dicta potens*, Cruc. in Ouid. item, vlt. met. *memoremq; time Rhamnusidu iram*, Pius annot post. cap. 70. item, lib. vlt. met. *& spissa lirtaru Ancon*, Egnat. Racem. cap. 18. item, lib. 15. met. *Tratidas attonitas, &c.* Beroal. annot. c. 70. & Polit Misc. c. 51. item, 15. met. v. 620. *Cornuaq; aurati possi-*

bus insculpunt. Cruc. in Ouid. item, 15. met. v. 704. *dextra prærupta Ceraunia parte Romechoumq; legit.* Cruc. in Ouid. itē, lib. Amor. El. *Cogit nos linea tangi.* Nann. Misc. 1. cap. 20. item, lib. Amor. *Te quoq; promissam Xantho Pœnee Creusam, &c.* Parrhas. epist. 49. item, lib. Amor. *Cum raput vultus Xanthe Nereæ tuus.* Parrh. Ep. 49. item, lib. 1. Amor. *Qui latus argueret, corneus arcus erat.* Florid. Sub. 3 c. 2. itē, lib. El. *Ianitor indigne dura religate catena.* Parrh. 867. fol. item, lib. 3. Amor. Eleg. *Inachus in media Bithynide pallidus esse dicitur.* emend. *Melia.* Parrh. Ep. 6. item, lib Eleg *Ecce coturnices inter sua prælia viuunt.* Flau. Con. c. 76. item, lib. de Arte: *Quos faciunt tustos ignis & vnda viros.* Cruc. c. 5. item, in Arte. *Tallidus in Lyncem, siluu errabat Orion; Pallidus in lenta Naide Daphnis erat.* Parrh. 854. f. item, Arte am. de *Naulij.* Polit. Misc. cap. 14. item, lib. de Arte: *Offendat nares virque paterq; gregu.* Beroald. annotat. cap. 13. item, lib. Arte: *Contiguus poni Scipio magne tibi.* Parrh. 853. m. item, Arte: *Pœnas qua luce pependit Lusa maritali Gallica veste manus* Parrh 854. m. item, de rem. Am. *Quare nouem cur esse vias dicatur.* Parrhas. 856. f. item, lib. de remed. Am. *Et per quod noctes sapius esset iter.* Parrh. 856. m. item, de remed. *Cessit ab Idæa coniuge victa prior.* Parrh. 857. pr. item, lib. 1. remed. Amor. *Et modo Niliaca carmina lusa modis.* Pius annot. post. cap. 40. item, lib. 1. de Remed. *ex illo Zeile nomen habes.* Beroald. annot. cap. 11. item, 2. lib. Remed. *extremum seu trahit ille pedem,* Polit. Misc c. 64. item, *Et careant lotii oculos vitiantibus agri.* Beroald. annotat. cap. 81. item. Epist. Deianir. de *Teuthrantia turba,* Polit. Misc. cap. 29. item, Epist. Hermion: *Vecta peregrinis Hippodamia rotu.* Flau Con. c. 4. item, Epist. Hypsiphyles: *Et quæ nescierim melius, male quæritur herbu.* Flau. Con. cap. 1. item, Epist. *Castaque fullaci zona recincta manu.* Scoppa Coll. 1. c. 33. item, Epist. Hyperm. *Qua tibi caussa fuga? quid lo freta longa pererrat.* Flau. Con. cap. 3. item, Epist. *Non venit ante suam nostra querela diem.* Vitell. c. 28. item, Epist. Didon. *Inque loco regis sceptraq; sacra tene.* Flau. Con. cap. 2. item, Epist. Med. *At tibi Colchorum memini, &c.* Florid. Sub. 1. ca. 9. item, Epist. OEnon. *Defensa est humili casa pruina casa.* Parrh. 858 m item, Epist. OEnones: *Theseus, nisi nomine fallor, &c.* Parrh. ep. 29. item. Penelop. *Vix Priamus tanti totaq; Troia fuit.* Scoppa Coll 1. cap. 32. item Epist. Penelop. *Sine quis Antilochum narrabat ab Hectore victum.* Polit. Misc. cap. 76. Scoppa Coll. 1. c. 33. Parrh. Ep. 29. item, Epist. Sapph. *Nec me Pyrine subeunt Mnaisve puellæ: Nec me Lesbiadum.* Egnat. Racem. cap. 2. Parrh. epist. 21. item, Fast. de *Mineruali discipulorum.* Polit. Misc. c. 21. item, Fast. *Ne fullare caue, proximus ater erit.* Beroal. in Seru. parag. 49. item, Fast. *Qui Puteal Ianumq; timet celereſque Calendas.* Scoppa 1. Coll. cap. 2. & Nann. Misc. 4. c. 13. Beroal. annot. c. 20. item, lib. Fast. *Pontibus præcipitasse senes.* Beroald. annot. c. 6. item, lib. Fast. de *Deabus Talettinis.* Beroal. anno. c. 25. item, Fast. *Simulacra virorum scirpea, &c.* Beroald. annot. c. 65. item, lib. Fast. *Veseaq; parua vocant,* Beroal. in Seru. parag. 59. itē, lib. 1. Fast. *Tempora cum causis Latium, &c.* Parrh. 874. m item, lib. 1. Fast. *Cum tot sint Iani cur stas sacratus in vno?* Scoppa 1. Coll. c. 2. Nann. Misc. 4 c. 13. item, lib. 1. Fastor. *Semper agatne rogat, &c.* Polit. Misc. ca. 60. item, 1. Fast. de *capro vitem rodente.* Polit Misc. c. 26. item, lib. 1. Fast. *Det iecur in lances Inachi vacca,* legend. *Inache laute.* Beroal. annot c 5. item, lib. 2. Fast. de *Curione Maximo.* Beroald. annot. c. 51. item, 2 Fastor. *Comat virgineas hasta comas.* Beroal. annot. c. 1. item, lib. 2. Fast. *Et digitis tria thura tribus sub limine ponit.* Flor. Subc. 2 c. 10. item, lib. 3 Fast. *tempora quarta die,* legend. nō *quinta.* Beroal. annot. c. 9. item, 4. Fast. *Circus erit pompa celeber, &c.* Polit. Misc. c. 85. item, 4. Fast. *Sacratusque Mylam pascua lata bouum.* Flau. Con. c. 6. item, 4. Fast. *Pallade sit Tychio,* legend. non, *Titio.* item, 4. Fast. *vicibus factis incunt conuiuia.* Beroal. annot. cap. 8. item, 5. Fast. *Frigidus Argestes.* Beroal. annot c. 2. item, 4. Fast. *Namque Leontinos Amasenaque flumina curst.* Scoppa Coll. lib. 1. cap. 3. item, 5. Fast. *Incinctus phityra capillos.* Polit. Misc. cap. 72. & Beroald. annot. cap 4. item, lib. 6.

lib. 6. Fast. *Cantabat mœstis tibia funeribus.* Pius annotat. post. cap 188. item, lib. 6. Fast. *Surgit humo iuuenis telis adflatus austri.* Scoppa Coll. 1. cap. 12. item, 6 Fast. *Et populus Laurens Lanuuiumque meum.* Cruc. c. 16. item, 6. Fast. *Nec Latium norat quam præbet lonia.* Beroal. annot. c. 3. item, 1. Trist. *fluctus undecimo prior, t olit.* Misc. cap. 86. item, 2. Trist. de *Sybaritidos auctore.* Polit. Misc. cap. 15. item, 2. Tristium, de *Aristidæ Milesiacis.* Polit. Misc. cap. 16. item, 2. Trist *Tantalides Pisæam Phrygij vexit eburnus equis.* Parrh. 839. m. item, libr. Trist. *Nec graue magnanimi robur mirare Rutili.* Egnat. Racem. ca 9. item, 5. Trist. *Barbarus hic ego sum quia non intelligor vlli.* Florid. Subc. 2. cap. 1. item, *Nec titulus inimo notetur.* Pius annot. post. c. 105. item, 1. de Ponto: *Fructibus assiduis lassa senescit hyems.* Flor. Sub. 2. c. 14. item lib 1. de Ponto Eleg. *Sepe precor mortem, mortem quoq; deprecor idem.* Florid. Sub 1. cap. 8. item, lib. 1. de Ponto: *Nec tantum Clario Lyde dilecta Poetæ.* Parrhas. 860. a. m. item. lib. 2. de Ponto Eleg. *cui nobilitatis origo Nomen in Eumolpo peruenit vsque Coty.* Egnat. Racem. c. 14. item. 2. de Ponto Ele. *Sic pater in Pylios, Cumæos mater in annos viuant.* Flor. Sub 2. c. 2. item. 3. de Ponto: *Tristia deformes pariunt absinthia campi.* Florid. Sub. 2. cap. 12. item, in Ibin: *Ant vt Amyntiadem turpi dilectus amore.* Pius annot. post. cap. 12. item, in Ibin. *Liuida se scopulis vt virgo, &c.* Parrh epist. 47. item, in ibin. *Dux Pœnus mersit putealib. vndis.* Beroal. annot c. 10 Abstem. c. 1. item, in Ibin. *vt ille non profectura conditor historia.* Abstem. annot cap 2. Parrh. epist. 9. item, in Ibin. *Filius vt Cereru frustra tibi semper ametur.* Parrh. 862. m. item, in Ibin. *Te nequicquam placidum spondentia Martu Sidera pressserunt.* Pius annot. post. cap 49. item, in ibin. *vt illi vnum qui toto corpore vulnus habet.* emend. *cui* & *erat.* Parrh. Ep. 44. item, in Ibin *vt puer Arpagides referat, &c.* Abstem. c. 4. item. in Ibid. *Comicus vt liquidu pernit in vndu.* Beroal annot. cap. 10. item, in Ibin. *Vtque patrem Sameus, condat te Phœbus.* Parrhas. epist 45. item, in Ibin *Quam tua vel Pterela, vel tua Nisæ fuit.* Parrh. 858. pr. item, in Ibin. *Natag, vt Æacidæ iaculis moriare adactu.* Abstem. annot. c. 3. Parrh. ep. 48. item in Ibin. *Loquax in equo est elisus guttur Agenor.* Pius anno. post. c. 151. itē, in in Ibin. *Sitag, Taphagæa caussa leæna necu.* emend. *Thayllæa.* Parrh. epist. 8. item. Ibin. *Vt legem pœna cui dedit ipsa parens.* Parrh. ep. 45. item, in Ibin. *Aui vt Acarnides insutus pelle iuuentæ.* Parrh. ep. 46.

P.

Latin. PAcat. Paneg. *Capita diminuta, & vitam are taxatam.* Pius Annot. post cap. 44.

Pacuv. *Repandirostrum, incurvicerutcum pecus.* Pius annot. post. c. 18.

Palæphatus de *Scylla meretrice in maris mōstrum conuersa.* Parrh. 838. pr.

Pallade versus, de *Grammatico gignente, masculum fœminam, neutrum.* Pius annot. pr cap. 3.

Pallada: οὐκ ἀλόγως ἐν διζύφοις ὤιαμεν. emendē. ζιζύφοις, Pius anno. post. c. 37. item, lib. 1. de re ruſtic. *Campas siculneo cinere persequuntur.* Beroal. annot. c. 101. item, libr. 5. *Vas aneum miliario simile.* Beroal annot. c. 102. item, *Raphanū sicut Brassicam constat esse vitibus inimicam.* Flau. Con. c. 97. item, libr. Agr. de formula *passi conficiendi.* Beroal in Seru. paragr. 54. item, *Marrubij, multog, sodi contingere succo.* Pius annot. post. c. 33. item, *Vt in sterilē res agat acta gradum,* Pius annot. post. c. 35. item, *Nec enim formator agricolæ debet artibus & eloquentia rhetores æmulari.* Flor. Sub. 2. ca. 1. item, lib. Agr. *Noctua pennu patentib. extensa suffigitur.* Pius annot. post. cap. 33.

Pausan. in Attic. de *Ptolomæo rege Ægypti, patrem ei non tam Lagum quam Philippum Amyntæ.* Pius annot. post. c. 106. itē, in Attic. *Visuntur saxa argentea, in quibus rei omnes accusatores q, consistunt.* Pius annot. post. c. 40. item in Att. *Nemesis sanū est, qua supra ceteros Deos superbis inexorabilis est.* Pius anno. post. c. 70. item, in Atti. de *Promothei ara, a qua ad vrbē cum accēsis facib. currunt.* Pius annot. post. c. 114. itē, in Att. de *Ara Iouis ad Municbiū.* Pius annot. post. c. 74. item in Bœoticis de *tauris Æthiopicis, qui Rhinocerotes dicti.* Polit. Misc. c. 56. itē, lib. 1. Eliac. de signo Iouis Olympii. *elata altera manu.* Parrh. ep. 57.

Pausan. in Messen. de *aquis trans Antenem albis sulfureis, &c.* Parrh. ep. 51. item, lib. 2. de signo Ioue, *cui tertius oculus in fronte media*, Scoppa Coll. lib. 2. c. 9. item, lib. de *Satyris, eorumq; in fœminas Libidine*, Pius annot post. cap. 275.

Persii Præfat. *Cantare credas Pegaseium melos*, Polit Miscel. 44. Scoppa Coll. 1. c. 34. Item, præfat. Sat. 1. *Coruos poetas & poetridas picos*, Scoppa Coll. 1. c. 16. item, Sat. 1. v. 26. *Quid faciam? sed sum petulanti splene Cachinno*, Scoppa Coll. 2. c. 12. item, Sat. 1. v. 60. *Sed quamquam hæc rara auis est.* Scoppa Coll. 2. cap. 12. item, Sat. 1. v. 106. *Sed numeri decor est & iunctura addita crudo. Claudere sic didici versum Deresynthius Attis*, Cruc. cap. 3. item, Sat. 1. ver. 109. *Costam longa subduximus Apennino.* Cruc. cap. 3. item, Sat. 2. v. 14. *Nerio iunx tertia ducitur vxor*, Scoppa Coll. 2. c. 12. item, Sat. 3. *Insana multum laudanda magistro*, Pius Annot. post. c. 113. item, Sat. 4. *Panucea Baucis, cum bene discincte cantauerit ezyma verna.* Scoppa Coll. 2. c. 11. item, Sat. 6. *Trecto est mihi Manius heres.* Beroald. annot cap. 45. item, Sat. 6. *Chrysippe tui finiter acerui*, Beroal. Annot. app. c. 9. item, Sat. 6. *Non in festuca lictor*, Polit, Misc. ca. 98. item, Sat. 6. *Verterit hunc dominus, &c.* Polit. Misc. c. 98. Item, Sat. 6. *Exit Marcus Dama.* Polit. Misc. c. 31. itē, *De arūdine nodosa.* Polit. Misc. c. 39. item, Sat. *quisquam faxit olutum*, Scoppa Coll. 1. cap. 17. item, Sat. *cur me in decursu lampada poscis?* Pius annot. post. c. 114. item, Sat. *Aspice quam longa diuerberet aera sanna.* Pius annot. post. ca. 3. item. Sat. *De gente hircosa Centurionum.* Beroal. annot. cap. 13. item, Sat. *Anticyras melior sorbere meracas.* Pius annot. post. c. 87. item, *Cappadocas rigida pauisse catasta.* Beroald. Annot. cap. 17. item, Sat. *Est nunc Brisei quem venosus liber Acci.* Scoppa Coll. 1. c. 34. item, de *nigra Sepia.* Polit. Misc. cap. 39. & Beroal. annot. c. 98. item, de *Terra progenie.* Polit. Misc. ca. 18. item, Sat. *Angusta cello non fallier orca.* Beroald. annot. cap. 22. item, Sat. *Cum bene discincto cantauerit ezyma verna.* Pius anno. post. c. 169. item Sat. *Cicer ingere large rixanti populo, nostra vt Floralia possint, &c.* Cruc. cap. 3. item, Sat. *Hem superdam aduehe Tonto*, Parrh. ep. 37. item, Sat. *in decursu lampada poscis*, Beroald. Annot. app. c. 18. item, Sat. *Hanc tuba candela, tandem q; beatulus alto Impositus lecto.* Pius annot. post. cap. 188. Bapt. Pius carpitur ad Virg. *medicaputres accipiunt.* Flor. 2. Sub. c 19.

Phalar. Epist. ad Polycletum: *misi poculorū Thericleorum paria decem*, Beroal. Annot. app. cap. 21.

Philo Iudæus libr. de Mose, de *Sybariticis.* Polit. Misc. c. 5.

Philostr. lib. de vita Apoll. de *fonte Tantali*, Beroald Annot. cap 1.

Plato in Cratylo, de *etymo Agamemnonis*, Nann. Misc. 7. cap. 13. Item, lib. 1. de Legib de *Tyrteo.* Florid. Sub 3. c. 10. Item. lib. 3. de Legib. *dimidium plus toto.* Beroal. Annot app. c. 3. Item, in Phœdone, de *Cycnis vicina morte canentibus.* Pius anno. post c. 128. Item, in protagora: *Bene tecum agi putares si Eurybatum offenderes & Thrynondam, &c.* Pius Annot. post. cap. 196. Item, lib. 1. de Rep. *Putas me adeo furere, vt Lesnem tondere audeam.* Pius annot. post. c. 15. Item, lib. 6. de Rep. *Dio ad eā necessitate cogetur ea facere*, Pius annot. post. c. 1. item, in Sympos: de *Patrocli Achillis, ætate*, Polit. Misc. c. 45.

Plauti Amphitruo sæpe emēdata, aut verius commentarius eius. Pius Annot. post. cap. 201. Item, Amph. Prologo: *Alcmenam vxorem cepit vsurariam*, Pius Annot. post. c. 3. Item, Amph. Prolog. *Conquisitores singuli in subsellia sunt.* Pius Annot. post. ca. 3. Item, Amphit. *Me a portu præmisit domum, vt hæc nuntiem vxori* Nann. Misc. 2. cap. 14. Item, Amphit. *Vulcanum concluserim in cornu cervi?* Parrh. 876. pr. Item, Amphitr. *Aut satisfaciat mihi, atque adiuret insuper Nolle esse dicta, &c.* Nann. Misc. 2. c. 7. Item. Amph. *Tu certe lauatus es aut ceritus.* Abstem, ca. 3. item, Amphitr. *quin istanc tubes pro cerrita circumferri.* Amph. *quin facto est opus*, emend. *ferto.* Pius annot. post. cap. 147. Item, Asinaria sæpius emēdata, seu potius commentarius ad Asinariam. Pius Annot. post. cap 202. Item, Asinar. *Ad fustidinas & ferricepidinas insulas.* Pius annot. post c 11. Item, Asin. *Indicatum me vxor adduxit domum.* Pius Annot. post. ca. 202. Item, Asin. *Facio facetum me atq; magnifi-*

magnificum virum. Pius Annot. post. c. 8. Item, Asin. *Picus & cornix est a lena.* Beroal. in Serv. paragr. 46. item, Asin. *Sed quid hoc quod picus vlmum tundit?* Pius annot. prior. c. 5. item, Asin. *Cum illiciebas blande ad te benedice.* Florid. Subc. 1. cap. 8. item, Asin. *Auceps quando concinnat aream.* Florid Subc. 1. c. 9. item, Asin. *Demam de ordeo, tolutim in hadriss.* Pius Annot. post. cap. 35. Item, Aulularia sæpius emendata; vel potius commentarius in Aululariam Pius Annot. post. cap. 203. item, Aulul. *E suo ingello sumus si quis exit,* Pius annot post. c. 15. item, Aulular. de *agno curiane.* Beroal. annot. ca 51. Item, Bacchides sæpius emend. aut verius in Bacchides commentarius. Pius annot. post. c. 205. Item, Bacchid. *Faxo tam eris Linus, & ego Hercules.* Pius annot. prior. cap. 8. Item, Bacchid. *Te fictam confiteorem Soricina nania,* Parth. epist. 59. item, Bacchid. *Herculem fecit ex patre, decumam partem ei dedit.* Beroald. Annot. app. c. 11. item, Bacchid *homines remulco sequi, &c.* Flor. Sub. 1. c. 3. item, Bacchid. *a transenna hic turdus lumbricum petit.* Beroal. annot c 93 item, Bacchid. *in eo ipso adstas lapide, ubi præco prædicat.* Pius anno. prior. cap. 10. item, Bacchid. *Obsonate pellucibiliter.* Beroald. Annot. c. 103. item, Bacchid. *malacissandus es.* Pius Annot. post. cap. 102. 2. item, Captiuei aliquoties emend. vel potius commentarius in Captiuos. Pius annot. post. ca. 204. item, Capteiu. *Scio absurde dictum hoc derisores dicere.* Nann. Misc. 1. c. 8. item, Capteiu. *Nunquam alibi quadrigis, &c.* Pius annot. post. c. 3. item, Capteiu. *Iouem supremū testem do Hegio.* Pius Annot. post. cap. 3. item, Captei. *inter sacrum sem & saxum.* Pius Annot prior. cap. 10. item, Casina: de *Situla.* Beroald Annot. ca. 53. item, Casin. *Retroiter sim cedam, imitabor nepam.* Pius annot post cap. 158. item, Casin. *Imitabor nepam, recessim dabo me ad parietem.* Pius annot. post. c 13. item, Cistell. *Innoluulum quæ in pampini folio interta implicat se.* Pius annot post. cap. 34. item, Curcul. *Tu petalon, &c.* Scoppa Coll. 2. cap 7. item, Curcul. *Ubi quid surripuere, aperto capitulo.* Pius annot. post. c. 71. ite, Curcul. *Satis est locus incubare* Pius annot. post. c. 10. item, Curcul. *robusto carcere vt pereatis.* Beroald. Annot app. c. 10. item, Curc. *Hoccine pacto indemnatum atq; intestatū obripi.* Nann. Misc 10. c. 1. item, Curcul. *Nec vlli homini nutet, nictet, annuat.* Pius annot. post. c. 128. item, Epid. *Cumatile aut plumatile,* Pius annot. post. cap. 194. item, Epid. *Me aleatu dentibus deriderent filius,* Pius annotat. post. cap. 3. Item, Menæchmi aliquoties correcti; siue potius commentarius in Menæchmos. Pius annot. post. c 205. item, Menæch. *Mihi pollinctor sanè qui eum pollinxerat.* Bart. Aust. cap 5. item, Menæch. *Vel mane etiam mille passuum, commoratus cantharum Placide pulta.* Pius anno. post. cap. 1. item, Menæchm. *Demiror vbi nūc ambulet Messenio.* Flor. Sub. 2. c. 1. Item, Merc. Act 2. Sc 3 Nunquam ędepol me vincet: hic commodius poscit, pater. Nann Misc. 2. c. 2. item, Merc *Dina Astante, &c.* Flor. Sub 2. c. 7. item, Milites: *Si vnam epityrum, &c.* Vitell cap. 2. item, Milit. *Lolio victitare,* Pol. Misc. c. 66. Beroal. Annot. ca. 81. item, Milit. *Tu quidem cæcus non lusciosus es.* Beroald. Annot. cap. 1. item, Milite. *ingenua, an fellucā facta.* Polit Misc. c 98. item, Milit. *Causiam habeas ferrugineam.* Beroald. annot. cap. 92. item, Milite, *is color thalassicus est.* Beroal. Annot. cap 92 item, Mostell. *Subagito blandis & benedicis dictis,* Florid. Subc. 1. c. 8 item, Most. *Videre coagmenta in foribus, &c.* Polit. Misc. c. 66. item, Persa: *Hedie in transenna doctis ducam dolis.* Beroal. Annot. cap. 93. item, Persa: *Vincere tis gralatorem gradu.* Beroald. annot. c 94. item, Pœnulo Prolog. *Neu hoc varientur virgis & coris domi.* Nann. Misc. 2. cap 9. item, Pœnulo: *Neu designator præteriens vbi habitet.* Nann. Misc. 4. ca. 21. item, Pœnulo. de *imperio histrico.* Beroal. annot. cap. 89. item, Pœnulo: *Mea colostra, meus dulciculus casseus,* Beroald. in Serv. paragr. 42. item, Pœnulo: *Continuo is me exsyncer astum facerit.* Beroald. Annot. c. 95. item, Pœnulo: *Miseram esse prædicat buccam sibi.* Flor. Subc. 2. cap. 23. item, Pœn. *Mantileatam tunicā habere hominem addecet,* Pius annot. post. cap. 58. item, Pœudol. *Sum promus condus, & procurator penis.* Beroal. annot. c. 19.

item, Rud. *Ostreas, balanos captamus.* Pius annot. post. c. 3. item, Rud. *Bith excalfactas.* Pius Annot. post. cap. 161. item, Rudent. *Virile secus nunquam vllum habui.* Parrh. epist. 43. item, Rudent. *Nolo murmurillum fieri.* Pius annot. post. ca. 3. item, Rud. *in ætate hominum plurimæ fiunt transfennæ.* Beroal. annot. c. 93. item, Stich. *Sambucas adduxit secum, &c.* Pius Annot. post. c. 3. item, Stich. *Vno Gelasino minus est quam dudum fuit.* Pius Annot. post cap. 3. item, Stich. *Terti plane non obnoxie.* Pius annot. post. ca 3. item, in Sticho: *Scis tu me esse imi subsellij virum.* Vitell. cap. 23. item, Trinum: *Deferere illum & deinuare in rebus aduersis pudet.* Florid. Subc. lib. 1. cap. 8. item, Trinum: *quod dedisti scortis? Ibidem vna trahe.* Florid. Subc. 2. cap. 1. item, Trucul. *Nunc is est fundus nobis.* Nann. Misc. 1. ca. 15. item Trucul. *detraxi partem Herculaneam.* Beroal. annot. app. cap. 11. item, Truculent. *Corrumpor situ, ita miser, &c.* Pius annot. prior. c. 2. item, Fragm. de *Scraptitio, diobolaribus, scenicolis, ac miraculis.* Pius annot. post. c. 34. item, *Aliquid mali propter vicinum malum.* Pius annot. post. cap 30.

Plin. Præfat. natur. histor. *Omnia opera tanquam nouissima inscripsere, &c.* Polit. Misc. c. 47. item, Præfat. lib. Natural. *vt canem Homeromastigas.* Beroal. annot. c. 11. item, locis pluribus restitutus explicatusq; lib. 2. ac nominatim cap. 1. 2. 3. 5. 8. 9. 10. 11. 15. 20. 23 35. 39. 48. 49. 50. 56. 61. 69. 72. 73. 77. 87. 90. 106. 108. Sabell. Annot. item, lib. 2. triginta amplius locis sollicitatus Sabell. Obseru. seu Annot. post. item, lib. 2. *Ex semetipsis totidem Deos faciunt Genios.* Polit. Misc. c. 85. item, lib. 2. *Sol omnia intuens, omnia etiam exaudiens.* Pius annot. pr. c. 7. item, lib. 2. *Figuram vmbræ terræ similè metæ, ac turbini inuersæ.* Beroal. annot ca. 36. item, lib. 2. *In Æmylia via Fauentina lina, &c.* Pius annot. post. c 27. item, lib. 2. c. 66. *multo maxime,* legẽd. non, *vulgo maxime.* Sabell. annot. item, lib. 2. c. 69. *deprehenderunt & dioptræ.* Beroal. annot. c. 66. item, lib. 2. c. 95. *Sunt & in Nymphæa paruæ saltatrices dictæ, &c.* Parrh. 378. pr. Finn. emendatus exan inatusq; lib 3. cap. 1. 4. 5. 11. 24. Sabell. Annot. item, libr. 3. octo, decem locis sollicitatus Sabell. Obseruat. seu Annot. Secund. item lib. 3. c. 5. *Carnem in monte Albano soliti accipere.* Beroald. in Plin. item, libr. 3. de *terminu Latij antiqui,* Beroal. annot. in Seru. paragraph. 1. item, ter quater correctus. lib 4. Sabel. Obseru. seu annot. tam priorib. quam posteriorib. item, lib. 4. cap. 23. *Nostri Tartession appellant quam Pœni appellauerũt Gadira.* Egnat. Racem. c 14. item, lib. 5. quinquies sexiesve tetatus. Sabell. Obseru. item in Annot. item, lib. 5. cap. 3. *Opidum Tabracha citium Romanorum.* Beroal. in Plin. item lib. 5. ca. 29. *ciuis Cadmo, qui primus præfatam orationem condere.* Flau. Con. cap. 100. item, lib. 5. ca. 30. *Sminthium templum durat.* Beroal. anno. app. ca. 12. Item, lib. 6. emendatus cap. 1. 17. 18. 23. 25. 27. 28. 29. 30. Annot. item bis ter in Obseruat. item, libr. 6. *Seres lanitio siluarũ nobiles, &c.* Beroal. in Seru. paragr. 55. Item, lib. 7. cap. 11. 20. 23. 24. 26. 43. 44. 45. 60. Sabell. Annot. item, libr. 7. ter quater tentatus. Sabell. Obseru. item, lib 7 c. 3. *Reperitur & in Peloponesso quinos quater cubita.* Scoppa Coll. 1. cap 32. item, lib 7. cap. 24. *Inuenta est a Simonide melico.* emend. loco, *medico.* Calder. Obseru. lib 3. c. 13. item, lib. 7. *Cum Curio inter rostra & Argeorum thesin prospexisset.* Beroal annot. c. 51. item, lib. 7. *Corpore vescos esse sed eximijs viribus.* Beroal. in Seru paragr. 59. item, lib 7. de *Thalangibus fustibus &c* Beroal. in Seru. paragr. 19. item, libr. 7. *Annum quidam Lunæ senio determinabant vt Ægyptij, &c.* Flor. Sub. 2. cap. 2. item, lib. 7. *Eiusdem familiæ Scipioni post eum cognomen Salutio minus dedit.* Pius annot. post. c. 185. itẽ, lib. 7. *Lege Scansili annorum occidua, quam climacteras appellant.* Beroald. Annotat. cap 47. item, lib. 7. cap. 37. *Cui Amphyctiones Græciæ honorem habuere.* Beroald. annot. cap. 67. item, lib. 7. *Non cremari hominem priusquam genito dente* Beroald. annot. cap. 29. item, lib 7. *Primusq; Cæsar, a cæso matris vtero dictus.* Beroald. in Seru. paragr. 9. item, l. 7. c. 41. *Lampido vna in omni ævo refertur, quæ regis filia, regis vxor, regis mater fuit.* Scoppa Coll. 1. c. 24. item, lib. 7. c. 56. *Dædalus Ichthyocollã* Beroal.

Beroal.in Pli. item, lib. 7.c.56. *Prefam orationem condere Therecydes Serius instituit.* Plu.Con.c.110. item, lib.7. *Claudius Cæsar scribit Hippocentaurum in Thessalia natũ.* Flor.Sub.2.c.6. itẽ, lib.7. *Sunt & Satyri subsolanu Indorũ montibus.* Flor.Sub 2 c.6. item,lib.7.vbi loquitur de Balalte:*quotidiano solis ortu cõtractum radii crepare dicunt* Flor.Sub.3.c.1. item,lib.8.aliquoties sollicitatus. Sabell.Obſ. item, lib. 8.c 1.7.17.36.44. Sabell.Annot. itẽ, lib. 8.c.8.de *Uru.* Beroal.in seru.paragr 27. itẽ,lib. 8. c.12 *Nicei nobilis pyctæ Byzantij geniti.*Flau.Con.c.9. item,lib 8.c.12 *ipſe in auum degenerauis Æthiopẽ.* Flau. Con. c.9. itẽ lib 8.c.17. *nunc Varias & Tardos appellant.*Beroal.anno.c.77. item,lib.8. de Echmo.*Hac cute expoliũtur veſtes.fraus magnã & ibi monopolium inuenit,&c.* Bart. Auct c.41. item,lib.8.de *bone Api.*Flor. Sub.3.c.1. itẽ,lib.8.c.42.de Bucephalo: *alios paſtim reycions* Flau. Con.ca.10. itẽ, lib.8.c. 42. *eodẽ peruenisse ab Veiis,&c.* Beroal.in Plin. item, lib. 8. c. 50. *quos Nyctalopas vocant.*Beroal.annot.c.81. item, lib.8.c.55. *Magna propter venatum eum viuerru gratia eſt.* Beroal annot.c.68. itẽ, lib.9.c.17. *Piſcium nobiliſsimus habitus acipenſer.*Beroal.annot.app.c.5. item,lib. 9.de *teſtudinum putaminibus.* Beroal. annot.c.36. item,lib.9.c.18.25.Sabel.Annot. item,lib.9.c.38. *Me iuuene violacea prætexta vigebat,cutus libra denariũ centum veniebat,&c.* Vitell.c.27. Item, lib.10.c. 3.6.23.64.Sabell.Annot. item. 10. c.1. *Tta librata ſtantes nauigant ramorum armamentis.* Nan.Miſc.10.c.2. lib.10.c.7.*San. qualem atq, immuſulũ augures Romani magnæ quæſtioni habẽt.* Pius annot.poſt.c.16. item,lib.10.c.23.*Aquilone maxime volant ortygometra duce.* Pius annot.poſt.ca.54. item,lib.10.c.24. *Cæcina Volaterranus, Equeſtris ordinis &c.* Eguat. Racem.cap.9. item,lib.10. *Cornuicibus venent ſeme gratiſsimus cibus.* Flau.Con.c.76. item, lib. 10.de *Attagene Ionico.* Beroal.annot.c.3. item,lib 10.*Tetraones.* Polit. Miſc.ca.57. item,lib.10. *Cornicales inauſpicata garrulitate,&c.*Beroal.in Seru.parag.46. itẽ, lib.10 *Apodes alsus Cypſeli appellantur.*Pius annot.poſt.c.108. Item,lib.10.*Meſſalina elegit in certamen nobiliſsimã e proſtitutis anicillam, eamq, die ac nocte ſuperauit quinto ac vigeſimo concubitu.* Flor.Sub 3.c.5. item, lib.10.de *Copta,quã contra Nilum muniunt hirundines* Beroal.ann.c.37. & Pius ann. pr.cap.9. item,lib.10.c 74.*Thalanges & Aranei.* emendat:*Phalagia & aranei.*Beroal.in Plin. item,lib.11.c.24.*Maxime eam augente gratiam fumo.*Vitell.c 2. itẽ, lib.11.c.37. *Electitia vocatur illa hac Porcaria.*Vitell cap.1. item,lib 11.c.37. *Nouæ mores ſubdolæ irriſioni dicauere naſum.* Calder.Obſeru.lib.3.c.7. item, lib.11.c.37. *Genæ XII tabularum interdicto radi a fœminis vetantes.*Obſeru. lib.3.c.7. itẽ,lib. 11.cap.*Lynx collum circumagit aduerſum ſe.* Pius annot.poſt c.2. itẽ,lib.11 de *hortis penſilibus Semiramidu.* Pius annot. poſt. c.178. Item, lib.12. cap.24 29.37.43.45. 46.49. Sabell. Annot. item,libr.12.de *Amomo arbore.*Beroal.in Seru.parag.44. item,lib.12 *Iure luxuriæ eodem Numinum ora ſpectantur & menſarum pedes.* Beroal. annot.c.41. item,lib.12. *Cyperum in Italia appellatur liguſtrum,* Beroald. in Seru. paragr.39. Item,lib.13.ca.4.44.Sabell. Annot. item,lib.13.c.11.*Mox & priuata linteis confici cepta aut cera.* Vitell. cap.3. item, lib.13.cap.12. *Vnius ſcedæ reuulſum plures infeſtante plagulas.*Vitell.c.3. Plin. ibid. *Indecoro viſu pertranslucida,&c.* Vitell.ibid. item,lib.13.c.12. *Igitur & ſecũdo corio ſtamina fiãta ſunt,e primo ſubtegmine.*Vitell.c.3. item,lib.13.*Vocemq, hominum quem priores contemplentur adimere.* Flau.Con.cap.83. item, lib.13. de *inſania circa menſas citreas.*Beroal. annot.ca. 41. item, lib.13. *in totam arentes Thebaidem* Beroal.annot.c.36. Item,lib.14.bis tentatus cap. 14. Sabell.Annot. item, lib.14.cap.1 6. Sabell.Annot. item,14. cap.5. *Cicuta homini venenum eſt;cicutæ vinum.*Polit.Miſc.c.61. item,lib.14.ca.6. *Ceterano inter Gallias conſiſtit auctoritas.* emend.*Cerretano* Beroald.in Plin. item, libr. 14. *Vt plus capiamus, facco frangimus vires.*Beroald.in Plin.lib 19. item, lib. 14. *Virgilius cerafis vlmum dicat.* Florid. Sub.1 cap.12. item, lib. 14. *Picem acrefina condire muſta vulgare eſt.* Beroald. in Seru.paragr.31 item,lib 14.repoſitum *Ceretano* pro *Ceterano.*Beroald.Annotat. cap.28. item,lib.14 c.4. Annot.Sabell.

Plin. lib.15.c.19. *Quæ omen fecere M. Crasso Caunee.* Beroal annot.ca.69. item, lib. 35. c. 22. *Caryon a capitis grauedine propter odoris grauitatem conuenit dictum.* Pius annot.prior.c.1. item, lib.15. *Ara fuit Romæ Veneris Myricæ* Beroal. annot. c.49. item, lib.15. de *Thebaicis.* Beroald.annot. c.36. item, libr.15. *Aquæ peregrinæ sunt Zizipha, &c.* Pius annot.post.c.37. item, lib.15.cap.vlt. *Traditus mos est ramos, quos tenuerunt serendi.* Pius annot. post. c.39. Item lib.16.ter quater emend. Sabell. Obseru. item,lib.16.ca.2.14.35.45. Sabell.annot. item,lib 16.c.10. *Hinc fraus Sepiasia.* Beroal.annot.ca.77. item,lib. 16.c.11. *Lignum cedri concisum furnis undique igni extra circudato seruet.* Flau. Con. cap.74. item,lib.16.c.16. *Canna attigua radici congruit ad tibias sinistras, qua ad cacumen assurgit ad dexteras.* Nann. Misc.1. cap.6. item,lib.16.cap.25 *De hedera quæ vocatur Smilax.* emend. *Milax.* Beroald. in Plin. item, libr.16. *Diem coitus Lunæ ab aliis silentis Lunæ, &c.* Polit. Misc.cap. 100. item, lib 16.c... *Alii rhodedaphnen sempiternum fronde rosæ similitudine.* Pius Annot. prior.c.5. item,lib.16.de *Thilyra.* Polit.Misc.c 72. Item,lib.17.ca.11. bis tentatus.Sabell.Obseru. item,lib. 17.cap.4.5.22. 23.80. Sabell Annot. itē, lib.16. *Vaccinia Italiæ in aucupijs fata.* Beroal.in Seru.paragr.39. item,lib.17.c. 5.de *vnguentibus terram olentibus.* Beroal. annot.c 62. item,lib 17. *Æmiliæ viæ in viridicas Atiniarum, &c.* Pius annot.post. cap.27. item,lib.17.de *Simonide Melico.* Beroal.annot.c.58. item,lib 17 *Celebratur & Thericles nomine.* Beroal. annotat. app.c.21 Item, lib.18.bis ter tentatus. Sabell Obseru. item, lib.18. *Silente Luna seri iubent.* Polit.Misc cap.100. item, lib 18. *Dea quam nominare sub tecto est religio.* Flau.Con.c.52. item,lib 18. de *medica herba* Flor.Sub.2.c.19. item,lib.18. *Frontem domini plus prodesse quam occipitium.* Pius Annot. post.c.30. item, lib. 18. *Quarto seri sulco Virgilius existimatur voluisse.* Beroal.in Seru.parag.47. item, lib.18. *Iustum est e medijs radire semodios, & pollini sex aut quinque.* Pius annot.post. cap.83. Item. libr.19 ter aut amplius solicitatur. Sabell. Obseru. item, lib. 19.cap.1.4.5.7.Sabell.annot. item.lib. 18. c. 3. *Seruius ouium bonog, effigie primū æ signauit* Beroal.in Plin. item, lib.19. cap.4. *In remedio Satyrica signa quanquam hortos, &c.* Pius Annot. prior.c.2. item, lib 19.c.5. *Odium raphano cum vitæ maximum.* Flau.Con.cap.97. item, libr.19. cap.7. *Exprobrauere lapsana se vixisse.* emēdat. *Lampsana.* Pius annot.post.cap.186. item, lib.19.c.8. *De radice chara.* emendat: *caro.* Pius annot.post.c.186. item, lib.18. *Est & aquarum significatio, &c.* Beroald.in Seru.paragr.32. item,libr.19. *Inuetorari vinæ saceisg, eastrari,* Beroal.in Plin. item,libr.19. *Mirum esset non licere caruis pecori vesci; non licet plebi.* Pius annot.post. c. 168.1. item,lib.19 *Libanotis odorem thuris, myrrhæ myrrhæ.* Pius annotat.post.c.165. Item,lib.20.cap.4.9. Sabell.Annot. item,lib.20.c.2. *Stinuessana aqua sterilitatem fœminarum & virorum infantam abolere prodantur.* Vitell.cap.26. item, lib.20.de apio: *Nam id defunctorū epulo dicatum.* Pius annot. post.cap 115. item, libr.20. *De nape, cui nomen bunion.* Pius annot.post.c.174. item,lib.21.c. 8.emaculatus.Sabell.Obseru. item libro 21 c 19.34.Sabell.Annot. item,lib. 21.c.2. *Ex ingenio Pausiæ pictoris.* Beroald. in Plin. item, libr.21. *celerrime nascitur ozymum.* Pius annot.post.c.169. item, lib.21.de *Lemniscis.* Polit.Misc. ca 72.& Beroal.annot.c.4. Item, lib.22. & lib. seqq.aliquoties sollicitatus.Sabell obseru. item,lib.22.cap 17.25.Sabell.annot. item.lib.22.ca.22. de *Hecale Callimachi* Beroal.annot.c.72. item, lib.22. cap.vlt *Succus lupini Smigma fuit, quo &c.* Beroal.annot.c.38. item,lib.23 de *Tytrocampu.* Beroal.annot.c.101. item,libr 23. *Vtilissimum omnibus sacco virilibus fractis.* Beroal.in Plin.lib.19. item,lib.23. de *Thebaicis.* Beroal.annot. c.36. Item, lib.24.c.10. *Milax quog, qui & nicophoros.* Beroald.in Plin libr.16. item.lib.24. *Matrona in Thesmophoriis Athenensium, &c.* Pius annot.prior.c.9. item,lib.24. *Leguſtrum quæ in Oriente Cyperos.* Beroal. in Seru. paragr.39. item,libr.24. *pernicioria & brassica cum vitæ odia.* Flau.Con. cap.97. item,lib.24 de Nouellio: *Nihil ad elidendum in pauimentis sonum ex vini rolli-*

reliquisse. Parrh. ep. 36. item, lib. 25. cap. 2. 7. 9. Sabell. Annot. item, lib. 25. ca. 2. de Nepenthe. Beroal. annot. c. 75. item, lib. 25. cap. 2. Sanguinem anatum Ponticarum misere antidotis. Beroal. in Plin. itē, lib. 25. c. 5. Optimum vno eius loco circa Pyram. Beroald. annot. cap. 71. item, lib. 25. ca. 5. Galli sagittas in venatu elleboro tinguunt. Beroal. in Plin. item, lib. 25. cap. 5. Lacte earum sanasse Pratides furentes. Beroald. annot. cap. 70. & Polit. Misc. cap. 50. item, lib. 25. ca. 10. Satyrii radix Venerem, atiamsi omnino manu teneatur, &c. Pius annot. prior. cap. 2. item, lib. 25. Cicuta tollit Venerem testibus circa pubertatem illita. Pius annot. post. c. 51. item, lib. 25. vetant dari causeariis vel latere vel faucibus. Pius annot. prior. cap. 4. item, lib. 26 c. 8. de rustica Hecale Callimachi. Beroal. annot. c. 72. item, lib. 27. cap. 12. Smigma mulieres faciunt ex his. Beroal. annotat. cap 88. item, lib. 27. de Atabulo vento Apulia. Beroal. annot. ca. 54. item, lib. 28. cap. 1. 8. 9. 10. Sabell. Annot. item, lib. 28. cap. 11. Sanguine hirci sanari luscitosos, nyctalopes appellant. Beroal. annot. c. 81. item lib. 28. cap. 12. Cutem erugari & candorem custodire lacte asinino. Calder. Obseru. lib. 3. cap. 6. item, lib. 28. Medetur Pityocampes venenis. Beroal in Plin. item, lib. 28. Fulgetras adorare poppysmis Polit. Misc. cap. 32. item, lib. 28. Inguinibus alligantes nouenis septenisve nodis. Flor. Sub. 2. cap. 10. item, lib. 28. Ossa ex acetabulis paruarum prabent vsum dentifricii. Beroal. annot. app. cap. 25. item, libr. 28. pollices premere. Polit. Misc. cap. 42. item, lib. 28. cap 40. Asinæ lac conferre aliquid & candori in mulierū cute. Calder. Obseru. lib. 3. cap. 6. item, lib. 29. cap. 1. Ictum fulmine Æsculapium, quoniam Tyndaridam reuocasset ad vitam. Scoppa Coll. 1. cap. 12. item, lib. 29. c. 1. Videbamus senes Consulares vsq; in ostentationem rigentes. Beroal. annot. app. cap. 7. item, libr. 29. Aduersus omnia mala medicamenta pollet sanguis anatum Ponticarum. Beroal. in Plin. lib. 25. item, lib. 29. Superimponi oportet splenium e melle decoctum, &c. item, lib. 30. c. 5. 10. Sabell. Annot. item, lib. 30. Hanc puto Latine vocari Galbulam. Pius annot. post. c. 29. item, lib. 30. de Bupreste. Beroal. annot. c. 101. itē, lib. 30. de Cochleis laudatissimis. Beroal. annot. c. 36. item, lib. 32. c. 7. Ichthyocolla appellatur piscis, &c. Beroald. in Plin. item, lib. 33. c. 1. & 3. Sabell. Annot. item, lib. 33. cap. 1. Ædiculam æream fecit in Græostasi. Beroal. in Plin. item, lib. 33. c. 8. de Boni euentus simulacro dextra pateram, sinistra spicam ac papauer tenente. Nann. Misc. 4. c. 3. item, lib. 33. Vtinam e vita posset in totum abdicari ateri sacra fames, &c. Pius annot. post. ca. 152. item, lib. 33. Multos post eacogneuimus seruitute liberatos opulentiores, pariterq; tres Claudii principatu, Pallantem, Callistum & Narcissum. Flor. Sub. 3. c. 5. item, lib. 33. de permutatione Glauci ac Diomedis. Beroal. anno c. 48. item, lib. 33. de Canephoris. Pius annot. pr. ca. 9. item, lib. 33. Seruorum caussa Nomenclator adhibendus. Beroal. annot. ca. 17. item, lib. 33. Marciferos Luciferesve; male pro, Marcipores Lucporesve. Beroal. annot. ca. 79. item, lib. 33. Iudicū quoq; non nisi quatuor decuriæ fuere primo, &c. Vitell. cap. 21. item. 33. de miniariis Si saponensibus. Beroal. annot. c. 31. item, lib. 33. de Harpocrate in digitis portato. Polit. Misc. cap. 83. item, libr. 34. cap. 4. 6. 8. Sabell. Annot. item, lib. 34. c. 8. de Cephisodoro: fecit & conclonantem manu sublata. Parrh. ep. 57. item, lib. 34. Polycleti pueri Astragalizontes. Beroal. annot. cap. 27. item, lib. 34. Dædalus & inter fictores laudatus, &c. Pius annot. post. cap. 17. 1. item, lib. 34. cap. 11. credunt Seplapsiæ, ea omnibus quidem fraudibus corrumpenti. Beroal. anno. cap. 77. item, lib. 35. c 3 Clipeum a cluendo, &c. Parrh. ep. 19. item, lib. 36. c. 5. de Scopa duabus Chamateris. Beroal. anno. c. 63. item, libr. 35. cap. 9. Sabell. Annot. item, lib. 35. c. 11. Stemmata vero lineis discurrebant ad imagines pictas. Nann. Misc. 7. c. 16. item, lib. 35. cap. 11. Asprenati reo Cassius Seuerus accusator, &c. Flau. Con. c. 55. item, lib 35. de Oeni asello spartum arrodente. Polit. Misc. c 81. item, lib. 35. cum pingeret poppyzonta, retinentem equum. Pol. Misc. c. 32. item, lib. 35. de Alexandro frequentante officinam Apellis. Polit. Misc. ca. 48. item, lib. 35. c. 40. Ægle, Panes, Calassius, & Onager. emend. Panacea. laso. Flauius. Con. cap. 39. item, lib. 36 c. 16. Sabell. Annot. item, lib. 36. de Ponte subtil-

sio. Beroal. ann. c. 65. itẽ, lib. 36. *Praxitelis Romæ opera sunt, Thyades & Caryatides.* Pius anno. post c. 119. ite, lib. 37. c. 2. Sabel. itẽ, lib. 17 *Lacryma electrum omnib. annis fundere iuxta Eridanum.* Fior. Sub. 1 ca. 16. itẽ, lib. vlt. de *succino nascente in insulis Septentrionalis Oceani.* Flor. Subc. 1. cap. 16. item, lib *vii Smiclica.* Beroal annot ca. 28. item, lib. *Terrã carios im caue ne plaustro, &c.* Beroa. in Seru. parag. 49. item, libr. *Corium mancep proxima sutrinæ examinauit.* Beroald. annot. cap. 91. item, lib. 1. epist. 2. *Si modo tu forte asse errori nostro album calculum adieceris.* Cruc. c 17. item, libr 1. epist. 2. *Matri nostri lecythus fugimus.* Beroal annot. c. 46. Nann. Misc. 9. cap. 3. item, lib. 1 epist. 3. *Crebris excursionibus auscultat.* Cruc cap. 17 item, lib 1. epist. 4. *in Carsulano.* Cruc. cap. 17. item, libr. 1. epist. 5. *Cui est cum Cicerone amulatio, & qui non est contentus, &c.* Cruc. c. 17. item, lib. 1. epist. 8. *est enim paulo gloriosius & elatius* Cruc. cap. 17. item, lib. 1. ep. 15. *olina Bætica.* Cruc cap 17. item, libr. 2. epist. 17. *Transitu interiacente qui suspensus & fubulatus conceptum vaporem, &c.* Cruc. cap. 17. item, lib 2. epist. 20. *Habes climactericum tempus, sed euades.* Beroal. annot. cap. 46. item, lib. epist. *Erant in proximo stylus & pugillares, &c.* Vitel. ca 3. item, libr. 3. epist 5. *Cibum interdiu leuem & facilem, veterum more sumebat.* Beroal. in Seru. parag. 24. item lib. 5. epist. 2. *Ne illam quidem solertiam Dumedo, in permutando munere.* Beroald. annot. cap. 48. itẽ, epist. *conuitio Scazontes extorquet.* Pol. Misc. 64. itẽ Paneg. *Sau sumi domin. arroeissima effigies tanto victimarum cruore colebatur.* Parth. ep. 37 itẽ, lib. 9. ep. 6. *nunc fucum panno pannum amant, &c.* Beroa. annot. c 92. item, Paneg. de *vigesima.* Beroald. annotat. cap. 90 item. Paneg. in Traian *vt facilius esset itaros quam propinquos habere.* Pius annot. post. c 45.

Plutarch. in Æmil. *Nemo vestrum nouit vbi me pulcer nic calceus premat.* Pius annot. post. cap. 118. item Alex. *Ot somũ prandij ambulatio nocturna, cœna vero prandij parcitas.* Beroal. in seru. paragraph. 24. item, in Anton. de *Troiano ornato chlamyde & cassia.* Beroald annotat. cap. 92. item, in Artax. *Atossam ita amabat, vt ne vitiligine quidem infectam fastidiret.* Pius annot. post. cap 120. item, in Artaxerxe: *Fuisse autem in annulo incisas Caryatidas.* Pius annot. post cap. 119. item, in Coriolano: τρίτον ὄνομα Robert de Nomin. item, Demetr. de *Sosigene cui aurei ccc. in cingulo militari.* Beroal. annotat. cap. 15. item, Crassus de *Aristide Milesiacis.* Polit. Misc. c. 16. item, in Galba: de *largitionibus Neronis factis scenam palæstramque agitantibus.* Beroald. annot. cap. 89. item, in Lysandro, de *Scytale Laconica.* Beroald. annot. cap. 62. item, in Numa, de *distractione liberorum.* Nan. Misc. 10. cap. 5. item, in Pericle: *Æginam velut Pyræi lippitudinem delẽdam censuit.* Beroal. annot. app. cap. 19. item, in Sylla de *Satyro.* Florid. Subc 2. cap. 6. item, in Sylla: *appellãte se ἐπαφρώδη.* Nann. Misc. 1. cap. 7. item, Theseus, de *ara in Delo.* Polit. Misc. ca. 52. item, Theseus, de *Hecale.* Polit. Misc cap. 24. & Beroal. annot. ca. 72. item, in Timol. *apij coronas sepulcris imponere vsurpatum est.* Pius annot. post. cap. 115. item, de Adulat. de *Magabyzo frequentante officinam Apellis.* Polit. c. 48. item Apopht. Reg. ὁ Τοῦτος διδύσκει τὰς βασιλικὰς καὶ λευκὰς. Pius annot. post. c. 26. item, Apoph. in Scip Æmiliano, de *vasis gemmatis & thericleis.* Beroald. annotat. app. cap. 21. item, in Apopht. de *Gelone Carthaginenses cogente ne liberos Saturno immolarent.* Beroald. annot. append. cap. 20. item, in Apopht. Pericl de *Ægina quasi Pyræi lippitudine.* Beroald. annotat. app. ca. 19. item, lib. de clar. mulier. de *Chimera & Bellerophonte historice.* item, lib. de Conuiu. septem Sapient. de *Sybaritarum inuitatione.* Polit. Misc. cap. 15. item, libr. de Ei Delp. de *Nabis.* Polit. Misc. ca. 14. item, de Garrul. de *vino superante cicutam.* Polit. Misc. ca. 81. item, lib. de Iside: de *Harpocratu taciturnitate.* Polit Misc. c 83. item, de laude sui; *De chœro Lacedæmoniorum trifario, senum, puerorum, iuuenum.* Polit. Misc. c. 88. item, de Numin. Vindicta: de *festuca iniecta manumittendis.* Polit. Misc. ca. 98. item, in Problem. de *Argeis.* Beroal. annot. cap. 63. item, Probl. *de hasta cælibari.* Beroald.

roald. annot. cap. 1. item, Problem. de *Leutis legatu praberi solitis*. Beroald. item, Problem. *Mulieres uno aut duobus appellabuntur nominibus*. Robor. de Nomin. item, libr. Probl. *Cur Romani peregre redeuntes præmitterent qui nuntiarent aduentum*. Nann Misc. 2. cap. 14. item, lib. 1. Sympos. de prouerbio, *Odi memorem compotorem*. Parrh. ep. 14. item, 2. Sympos de *Hieronicis, & de iactione mari*, Polit. Misc. cap. 99. item, lib. Sympos. de *Nablis*. Polit. Misc. c 14. item, Verum prud. Animal. de *Ara ex cornibus Apollinis sacra*. Polit. Misc. c. 52.

Polemon. lib 2. de *Exercitide qui vicerat & Caryarum certamen in Lacedemonia*. Parrh. epist. 55.

Polyæn. lib. Strat. *Apud Macedones ne puerpera quidem calida lauantur*. Parrh. ep 58. item, lib. 8. Stratag. de *Deidamia Pyrrhi filia*. Parrh. epist. 48.

Polyb. lib. 5. *Mallem cynædos sambucasq; vexisse*. Pius annot. post. c 3.

Politian. notatus in *Amaryllidis* etymo. Nan. Misc. 6. c. 1. item, notatus in expl. 2. Æneid. *tacita per amica silentia Lunæ*. Parrh. ep. 1. item, notatus in *Passere Catulli*. Flor. Sub. 1. c. 5. item in *Oaxe Virgiliano*. Flor. eod lib. c. 6. item, repreh. in versione Herodiani, in *imperio promercali*. Pius ann. post. c. 94. item, repreh. in versione Pausaniæ, ἐδὲ ἀρχῶν. Pius annot. post. c. 38.

Pollux lib 1. de *inuenta Purpura*. Pol. c. Misc. 12. item, lib. 4. c. 4. περὶ ἐπαύλεως ῥηθρᾶς καὶ δημαγωγῶν. Nann. Misc. 8. c. 1. itē, lib. 11. *Subiectum scroto cauum taurum vocant*. Pius annot. post. cap. 84. item, in *Riscus*. Parrh. epist. 59.

Porphyrius, de *vento Atabulo*. Beroald. annot. cap. 54.

Portius Latro apud Senecam *de Pompeio, uno digito caput scalpente*. Pol. Misc. c. 7.

Priscian. de Aspiratione vocalium & consonantium. Polit. Misc. c. 19. item, lib. 3. *in tripode vetustissimo Apollinis, quæ stant in Xerolopho Byzantii*. Pius annot. post. c. 177. item, lib 6. de *Publipore & Marcipore*. Beroal. annot. c 79.

Æmil. Probus in Aristide: *a Themistocle collubrifactus testula*. Beroa. ann. c. 80. item, Maronis enarrator de *Præsidibus*. Polit. Misc. cap. 50.

Proclus libr. de Sacrificio: *Selinotropiam ad Lunam verti, &c.* Pius. ann. post. c 168. 2.

Propert. lib. 1. Eleg. 1. *Cynthia prima suis miserum me cæpit* Flor. Sub. 2. c. 22. itē, lib. 1. Eleg. 1. *Hylæi percussus vulnere rami*. Parrhas. ep. 4. itē, lib. 1. El. 11. *Et modo Thespros mirantem, &c.* Parrh. ep. 3. item, lib. El. *Et Myos exiguum flexit acanthus iter*. Pius ann. post. c. 168. 1. itē, lib. 2. El. 1. *Dicite quo pariter carmē tenuastis in antro*. Florid. Sub. 1. c. 15. item, lib. 2. El. vlt. *Desine & Æschyleo cōponere verba cothurno*. Flor. Sub. 2. c. 13. itē, lib. 2. El. *Si puer es alto trajice tela tua*. Pius ann. post. c. 150. itē, lib. 2. Eleg. *Quæ notat Argyunti pœna natatis aquas*. Parrh. 868. m. item, lib 2. Eleg. *Hæc eadem docti confessa est pagina Calui*. Flor. Sub. 3 c. 9. itē, lib. 2. Eleg *Nestoris est visus posse tria lustra cinis*. Flor. Sub. 2. cap. 2. itē, lib. 2. Eleg. *Dolia virgineu idem ille repleuerit vrnis*. Pius annotat post. cap 140. item, lib. 2. El. *Tu non Antimacho, non tutior ibis Homero*. Flau. Con. c. 98. item, lib. 2. Ele. *in assidua mutem tua nomina lingua, &c.* Pius annot post. ca. 25. item, lib. 2. Eleg. *Cū iam flectant Icarii sidera tarda boues*. Parrh. ep. 1. itē, lib. 2. Eleg. *Tibia funesta tristior illa tuba*. Pius ann. post. c. 188. item, lib. 2. Eleg. *Iactaq; Latinis mœnia lit-toribus*. Flau. Con. c. 13. itē, lib. 2. Eleg. vlt. *Tu canis umbrosi subter pineta Galesi Thyrsin*. Parrh. ep. 4. item, lib. 3. El. 1. *Nec Iouis Elei cœlum imitata domus*. Parrh. epist. 57. itē, lib. 3. Eleg. *Orpheu te tenuisse feras, &c.* Flor. Sub. 3. c. 7. item, lib. 3. Eleg. *Mania cum Graio Neptunia prepist aratro victor*. Scopp. Coll. 1. c. 28. item, lib. 3 Eleg. *Patum Obruis insano terq; quaterq; mari*. Flor. Sub. 2. c. 10. item lib. 3. Eleg. *Portabat alueus sanctos viros*. Beroal. in Seru. parag. 28. item, lib. 4. Eleg. *Tauerat hos Thœbi filia Lampetie*. Flau. Con. c. 6. item, lib. 4. Eleg. *Pæana Amphion rupe Aracynthe tua*. Scoppa Coll. 1 cap. 21. item, lib 4. Eleg. *Nescia nefariis accubuisse nouis*. emendat. *Nescia se flammis*. Pius annot. post. c. 25. item, libr. 4. Eleg. *Prima mihi variat lineuibus vua racemos*. Pius ann. otat. post. cap. 33. item, libr. 4. *de Tyresia a Tiresia senescente*. Polit. Misc. cap. 80.

Propert. lib. 4. *Funem qui torqueat Ocno.* Polit. Misc c 81. item, lib. 4. Eleg. *& a proauo ducta Canone domus.* Beroal. in Seru. paragr. 43. item, libr. 4 Eleg. *Ducebant matræ Iulia sacra boues.* Plau. Con. cap. 62. item, libr. 4. Eleg. *Primaga'eritu posiit prætoria Lygmon.* Pius annot. post. cap. 25. item, lib. 4. *Conflauit imaginis aurum, Ardente ex nostro, &c.* emendat. *aurum Parthenia ex.* Pius annot post. c. 25. item, 4. lib. Eleg. *Codicis immundi vincula sentit anus.* Parrh. epist. 22. item lib 4. Eleg. *Et grauiora rependit iniquis pensa quasillis.* Parrhas. epist. 22.

Prudent. adu. Symmach. de *pollice conuerso.* Polit. Misc. cap. 42.

Q.

QVintil. lib. 1. *Studiorum initia a perfectissimo quoq; optime tractari, &c.* Flor. Sub. 1. c 1. item, lib 1 *Nondum prima verba exprimit iam coccum intelligit, iam conchilium posit.* Scoppa Coll. lib. 2. c. 3. item, lib. 1. Instit *A sermone Græco puerum incipere malo.* Flor. Sub. 1. c. 1. item, lib. 1. c. 5. *vt biclinium, aut contra, vt epitogium, & Anticato* Calder Obseru lib. 3. ca 11. item, lib. 1. c. 5. *& mappam Circo quoq; vsitatum nomen.* Calder. Obseru. lib. 3. c. 14. item, lib. 1. *Marcipotes Publipotesq;.* male, pro *Marcipores Publiporeq;.* Beroal. annot ca. 79. item, lib. 1. Instit. de *Ceratinis* Polit. Misc. c. 54. item lib 1. de *Crocodilite.* Pol. Misc. cap. 55 item, lib. 1. *Pollio deprehendit in Liuio Patauinitatem.* Plau. Con. cap. 45. Florid Sub. 1. lib. 1. c 2. item, Instit. lib. 1. de *Assirationibus* Polit. Misc. c 19. itē, lib. 1. de *Mimographo Sophrone* Cruc. ca. 15 item, Instit. lib. 3 *Decem millibus denariorum didicisse artem quā edidisse Euathlus dicitur.* Pius annot. post. c. 71. item, lib 3. *Cum in eam insulam secessisset, dicitur Tutus Cæsar.* legend. *Tibertus Cæsar.* Beroal. annot. c. 79. item, lib. 1. *& partibus Centumuiralium, quæ in duas hastas diuisa sunt, &c.* Vitell. cap. 21. item, lib 8. ca. 3. *Tau Gallicum imminet, &c.* Pius annotat. post. cap. 43. item, lib. 8. *Patauinitatem Asinius in Liuio reprehendit* Plau. Con. cap. 45. item, libr. 8. *Clodia vocata Quadrantaria, (lytemnestra, intriclinio Coa, &c.* Robort. de Nomin. item, notatus libro 8. quod opinaretur *Obsequii* vocabulo vsum primo Terentium, Parrhas. epist. 58. item, Instit de *habitu Pacificatorio.* Polit. Misc. c. 65. item, lib. 9 Instit. de illo Virg. *qui non risere parentes,* Polit. Misc. cap. 89. item, libr. 10. Instituit. de *persuadendi Dea* Polit. Misc. c. 91. item, libr 10. Instit. *Ad fusiendam etiam aphæresin.* legend. *etiam phrasin.* Beroald. annot cap. 78. item, libr. 10. *Et Pollionis & Cassy reus Asprenas est.* Plau. Con. cap. 51. item, lib. 10. *impense petierit, vti subsellia in Basilicam transferrentur.* Vitell. ca. 23. itē, lib. 11. *vtrum Cæsar sit ater an albus.* Beroald. annot. cap 38. item, lib. 12 *Naturalem eloquentiam, quæ cum liberis, seruis, coniugibus, amicis, &c.* Florid. Sub. 2. cap. 1. item, in Mil. Mariano. *Nihil tale nouere Germani, &c.* Pius annot. post. cap. 12. item, lib. de claris orator: *Extemporalis audaciæ atque ipsius temeritatis vel præcipua iucunditas est.* Parrh epist 57.

R.

ROborell. respondetur ad aliquot Apophthegmata quæ vertit Erasmus. Nann. lib. 8. cap. 1 2. & aliquot sequentibus.

S.

SAlluſt. in Catil. *Tamen in primis arduum videtur res gestas scribere.* Cruc. c. 12. item, in Catil. *Sicut effecta parentum multis tempestatibus haud, &c.* Cruc. cap. 12. item, in Catil. *Satis loquentiæ, sapientiæ parum.* Cruc. cap. 12. item, in Catil. *Libido stupri ganeæque, citeriique cultus non incesserat minor.* Cruc. cap 12. item, in Catil. *nunquam Hispanos præterea tale facinus fecisse.* Cruc. cap. 12. item, in Catil. *Quod fictū primo populares coniurationis concussérat.* Nann. Misc. 2. cap. 15. item, in Catil. *ante quam sine fraude liceret ab armis discedere.* Cruc. cap. 12. item, in Catil. in orat. Cæsaris: *ea populus lætari.* Cruc. cap. 12. item, in Catil. *Næ ista vobis mansuetudo &c.* Cruc. cap. 12. item, in Catil. *Nedum illi corruptis moribus victoria obtemperarent.* Cruc. cap. 12. item, in Catil. *Paulo diuersi alii alibi stantes, &c.* Cruc. cap. 12. item, Iugur. *Victi omnes in gentem nomenq; imperantium concessere* Scoppa Coll. 1. cap 22. item, Iugurth. *Prima Cyrene colonia Thereon.* Cruc. cap. 13.

item

item, in Iugurth. *quos accidam aut quos appellem?* Cruc.ca.12. item, Iugurth. *In quit Latine? nam apud Numantiam loqui didicerat.* Flor.app.Sub.2.c 1. item, Iug. *neq; patrandi belli cognouit* Cruc. c.13 itē, Iugur. *Ego flumen Mulucha non egrediar.* Cruc.c 13. item, Iug. *Dum ipse ad imperandum Tisidium vocaretur* Cruc. cap.13. item, Iug. *Comperior Bochū magis fide Punica.* Cruc.c.13. item, Fragm. *aliquot aduersis cicatricibus & effosso oculo; quo deho nestamento corporis maxime lætabatur.* Parrhas.epist.56. item, *Transenna demissum Victoriæ simulacrum.* Beroal.annot. c.93.

Sammon. Serenus: de *Acipensere.* Beroal. annot.cap.5.

Sedul. *Tragicoue boatu Ridiculoue Gete.* Parrhas.876.f.

Seneca 1. benef. *apud quem præcingantur & spissa aut phacasia prodeant* Flau.Con cap. 41. item, lib 1. de benef. *fordidæ libidinis & ancillariolum vocant.* Vitell. cap. 8. item, lib. 6. Benef. de *Designatoribus & Libitinariis.* Beroal.annot.c.16. item, li. 7. cap. 10. de benef. *Centesimæ sanguinolentæ.* Beroal.annot.ca 90. item, Epist. 24. *Exsilium Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter.* Egnat. Racem.c.9 item Epist. *statim circumagitur.* Polit.Misc ca. 98. item, Epist. *Hoc plerig, ordinarius patribus & postulatitiis preferunt.* Pius annot. post.cap.190, item, Epist. *Adice obsonatores quibus domini palati notitia est.* Beroal. annot.c 103. item, Epist. *Cornua non perdidisti.* Polit. Misc.cap 54. item, Epist. de *Philosophia parte paranetica.* Beroald. annot. app. cap.8. item Epist. *Non vis nisi Ceryx, aut Prytanis, &c.* Beroal annot. cap.51. item. Epist. *Trastigiatorum arctabula & calculi.* Beroal.annot app cap.15. item, Epist. 80. *Omnes molestos ad sphæromachiam avocauit.* Flau. Con.cap.40. Beroal.annot.app.c.8. item, Ep. *Quomodo pythrolutram decet gausapatus.* Beroald. annot.appen.cap.7. item, Epist. *Ille tantus Pythrolutres, qui &c.* Beroald.annot. app.cap.7. item, Epist. *Singulis Genium & Iunonem dederunt.* Polit. Misc. cap. 89. item, Epistol. 109. *Si fas cædendo cœlestia scandere, &c.* Flauius Conject. cap. 46. item, lib. 1. Nat. quæst. cap. vlt. *De specu lis cur inuenta.* Beroald.annotat. cap.38. item, libr. 3. Nat. quæst. *Facundus hercle vir Cæcina.* Egnat. Racem cap.9. item, lib. 4. quæst. natur cap. 2. *Abaton Græci vocant, nec illam vlli nisi Antistites calcant.* Pius annot post. cap. 82. item, lib. 4. Quæst. natur. *Arabulus Apuliam infestat* Beroal.annot. cap. 54. item, lib. 1. de Clemen *aratrum vetustu vrobus inducere.* Scoppa Coll. 1. cap. 28. item, 2. de ira: *O formosum spectaculum!* Beroald. annot cap. 10. item, de Tranq. cap. 2. *Græci εὐθυμίαν vocant.* Beroald annot.app.ca 8. item, de Tranquil. cap. *Non vis nisi Consul, aut Prytanis aut Ceryx, aut Suffes administrare Remp.* Pius annot. post c. 96. item, in Apocol. *Ludere percusso fritillo.* Beroald.annot.ca.22. item, lib 3. Contr. de voce *Agon'.* Polit. Misc. cap 60. item. Contr. *Nomen tuum pependit in fronte.* Flau. Conject cap.47. item, Tragicus. Agamemn *fluctus hanc decimus regit.* Polit. Misc. cap. 89. Senecæ in Hercule furente restitutus locus de *fera Luna conceptus.* Polit. Misc. c 17. item, Herc. Fur. *Sequitur superbos vltor a tergo Deus,* emend. cum prius esset, *vltus.* Pius annot post.c.70. item, Herc. OEtheo: *Thressa sub Rhodopes iugis.* Cruc. cap. 6. item, in Hippolit. *Et qua Thyasis vallibus amnis, &c.* Scoppa Coll 1.c.35. item, in Hippol. *Lucaque boues.* Cruc. cap. 6. item, Hippol. *Latuque fert cornibus vri.* Cruc.cap.6. item, Hippol *Talis erat eum placuit hosti Theseus.* Parrh. Epist.16. itē, in Hippol. *Fluctus refundens ore Thylæus rapax.* Cruc.cap 6 item, Medea v. *Ipsaque vocem perdidit Argo.* Parrhas.875. pr. item, in Octauia: *Qua lacrimis nostris quæstus reddet Aedon.* Cruc. cap. 6.

Seru. taxatus in *Anfacti vallu, &c.* Florid. Subc.2.cap 18. item, reprehenditur in *Aubus oscinibus, &c.* Pius annot. post. cap.50. item, reprehensus in *Oaxe* Virgilii. Polit. Misc. cap 37. item, repreh. in illo Virgilii Bucol. *cui non risere parentes, &c.* Polit. Misc. cap. 89.

Seruii interpretatio reiecta super Virg. *tacita silentia Lunæ.* Polit. Misc cap. 22. Seruius defensus in illo *quod victi victorum nomen accipiant.* Scoppa Coll. 1. cap 22. item, in 4. Æneid. *Apollinis Hyperborei oracula Loxia ferunt.* Pius annot

poſt.cap.49. item,de *Prætidibus*. Beroald.annot.cap.70.

Seuerian. de *Lunæ & Solis creatione*. Polit. Miſc.c.p.94.

Sidon libr.1. Epiſt. *Troquen inter aceres minutientem*. Pius annot.poſt.ca.20. item, Epiſt. *nunc quædam frtuola, nunc ludo apta virgineo ſeruta donabat*. Parrhaſ. 871. m. itẽ, lib.7. Epiſt. de *Scrutis donatis ludo virgineo*. Polit. Miſc.ca.30. item, *Orcheſtram quatit alter Euripidu*. Pius annotat. poſt. cap 28. item, *Iam famæ Iuuenalibus peracti*. Pius annot.poſt.cap.21. item, *Chryſippi potuiſſet ex aceruo*. Beroald. annotat. app.cap.9.

Silius lib.1. *Sceptraq, fundauit victor Lauinia Teneri*. Flau. Con.c.13. item,libr.1. *Famuli turbato ad limina ſomno, &c.* Cruc. ca. 9. item,lib.1. *Is fuit exſuperam æſtu ſed deuius æqui* Cruc.cap.9. item,lib.2. *Queis nobile nomen Conditus excelſo ſacrauit colle Zacynthus*. Cruc.cap.9. item, lib.1. *Dubio veſtigia niſu Alternata trahens aduerſus ab aggere cedit*. Pius annot. poſt.cap.192. item,lib.1. *inuiſaq, tauro Paſiphaæ*. Flau. Con.cap.64. item,lib.1. *Phocæa effundit vaſtos balliſta molares*. Pius annotat.poſt. cap.136. item, libr.1. *Vos & Mamertem Sicult contra arma tyranni*. Pius ann.poſt. cap.31. item,libr.1. Pun. *Eualidam duris euellit ab oſtibus haſtam*. Pius annot. poſt. cap.192. item,libr.2. *Et qui longa dedit terris cognomina Phœnix*. Cruc.c.9. item, libr.3. *Fœmineos prohibent greſſus, ac limine curant Setigeros arcere ſues*. Cruc.c.9. itẽ, lib.4. *Poſcere cæde Deos veniam*. Beroald. ann.app.c.20. item, lib.7. Punic. *in antro Conditur abrupto Proteis*. Parrh. ep.3. item,lib 8. *Ocni priſca domus paruiq, Bononia Rheni*. Cruc.c.20. item,lib. *Sacrificã lato veſtem diſtinguere clauo*. Batt. Auct.ca. 34. item, lib. 8. *Tullius æratas raptabat in agmina turmas Regia progenies, &c.* Scoppa Coll.1.cap 5. item,lib.8. *Qui Fiſcelle tuas arces*. Flau. Con.ca.65. item,lib. *queribunda ſenectus*. Beroal.in Seru.parag 28. item,lib.14. Pun. *decimeq, volumine pontum expulit*. Polit Miſc.c.86.

Sipontinus aliquoties notatus. Parrh.ep. 37. item,ſub Brotei, & Fidentini præceptoris nomine millies taxatus a Domitio. Parrh.ep 37.

Solin. *Æthiopes & Atlãticæ gentes, Nigri flumine diuiduntur*. Scoppa Coll.1. c.4. itẽ, *Ictius ſepium putredo ſequitur*. Beroal. ann. c.100. item, *Tritanum gladiatorem armatura Samnitem, &c.* Parrh.ep 60.

Fl. Sofipater: *Rex qui vocabat ad cœnam ſi ſibi ea rex exhibenda indiceretur, quam exhibere non poſſet, reſpondebat, iſto vilius hominis erit cœna*. Parrh.epiſt 59.

Spartian. in Adriano: *Fuit Demarchus in patria ſua, Athenis Archon*. Pius annotat. poſt.c.57. itẽ, in Hadrian. *Venandi uſq, ad reprehenſionem ſtudioſus*. Parrh. ep.60. item,in Hadr *eiuſdem Seruiani beneficiarium anteuenit*. Parrh. epiſt.61. item,in Hadr. *in ſano quog, Nicephori Iouis*. Parrh. ep.61. item, Hadr. *Fulmen decidens hoſtiam & victimarium afflauit*. Parrh.ep.61. item,in Adrian. *Iam hoc patri tuo negaui*. Pius annot.poſt.c.43. item, *Catactianes libros obſcuriſſimos ſcripſit*. Parrh.epiſt. 61. item, in Hadr. *Omnes cauſſarios liberalitatibus ſubleuauit*. Pius annot.prior. c.4. item, Hadr. *Fuit & iam Tiberi inundatio. tius Latii multis ciuitatibus dedit. tributa, &c.* Parrh.ep.61. itẽ, Hadr. *Iudices ſumtus coſtituit, & ad antiquum, &c.* Parrh. epiſt.61. item, Hadr. *In morbum incidit letalem*. Parrh.ep.61. item,Hadr. *decreto conſulatu, cum ſumtibus*. Parr.ep.61. itẽ, in Ælio Vero: *vt ſatisfaceret voluptati & iuriurando, &c.* Parrh.epiſt.62. Ibid. *Hos verſus vita non capit veri*. Parrh.ep.62.itẽ, ibid. *Verus ſane cum Marco, & cum eodem Marcus, æquale geſit imperium*. Parrh.ep. 62. item,in Vero:de *Cæſare, vnde primus appellatus*. Beroal in Seru. parag.9. itẽ, in Peſcen. Nigro; *ne milites in Ioris nummos portarent*. Beroal.annot.c.15.

Statius Papinius Præfat. lib.1. Siluar. *quadam feſtinandi voluptate fluxerant*. Parrh. ep.37. item, præf.lib.1 Siluar. *Quid quod hæc ſerum erat continere*. Parrhaſ.epiſt.57. item, Præf.lib. 1.Silu. *& tu fortaſſe pro collega mentieris*. Parrh.epiſt.57. item,lib.1. Silu. 1. v. 1. *Qua ſuper impoſito moles gemmata coloſſo*. leg. *ſuperi*: item, *geminata*. Flau.Con.cap.27. item, 1.Silu.v.2. *Stat Latium complexa forum*. Parrh, epiſt. 57. item, 1. Siluar. verſ. 2. *Cælone peractum fluxit opus, Siculis, &c.* Parrh.ep.57. item libr.1. Silu.1. v 3. *Siculis an conformata ca-*

minis Effigiem, non effigies legit Parrhas. epist.57. item, libr.1.Silu.vers.7. *Equus & attonitis vidit domus ardua Daci* Cruc. cap.5. item, Silu.1.v.16. *Ora mixta notis pacis bellique.* Polit. Misc.cap.65. Parrh.ep. 56. item,1.Silu.1. v.18. *exhaustis Martem non amplius armis.* Parrh epist 57. item, vers. 19 *magnoq; superbit pondere.* Parrh. ibid. itē, lib 1.Silu. Equus Dom. v.20. *Hinc obuia limina pandit.* Parrh. epist.57. item, v.21. *ingenti propellit Strymona flatu.* Parrh.ibid. item,v.28 *dat Cattis Dacisq; fidem* Parrh.ibid. item, vers.29 *te signa ferente & minor in leges iret gener & Cato castris.* Parrh.ep.53. item, v.30. *hinc Iulia templa tuetur.* Flau. Con.c.63. Parrh.ep. 57. item,vers.32. *Terga pater,blandoq; videt Concordia vultu.* Cruc.ca.5. Parrh. ep. 52. item,ver 36 *an tacita vigilet face Troicus ignis.* Cruc.cap.5. Parrh.ep.57. item, vers.38. *Leuam Tritonia virgo non grauat.* Parrh.epist.57. item, v.38. *Dextra vetat pugnas.* Parrh.ep.57. item, vers. 40 *Ceu stimulis accēdit equum.* Parrh.ibid. item, vers.53. *Ænea captiui crinem tegit vmbula Rheni* Parrh.ep.57. item,vers.54. *Hunc & Adrastraus extimuisset Arion.* Parrhas. ep.54. item,vers 69. *Famosus q; lacus nomen memorabile seruat.* Cruc.ca.5. item, vers.86. *Latia qui contra templa Dionea Cæsarei stat sede fori.* Cruc.ca.5. Parrh.ep.57. item,v.90. *Vix lumine fesso explores quam longus in hunc despectus abillo.* Parrh.ep.57. item,v.97 *Sub nocte silenti eum superis terrena placent.* Parrh 247. Cruc c.5.itē,vers. 101. *Vtere perpetuum populi magniq; Senatus munere.* Parrh.ep.57. item,v.102. *Optasset q; nouo simile te ponere templo Atticus Elei senior Iouis.* Parrh.ep.57. item,v.105. *mitis Ora Tarax,* non, *Tonans.* Sabell.Ann. contra Parrh ep.57. item, v.109. *tuosq; Latus huic dono videas dare thura nepotes.* Parrh.ep.57. item,v.242. *& insigni geminat Concordia tæda.* Parrh.ep 57.paragr 2. itē,v.vlt. *Latus huic dono, &c.* Parrh ep.57. Stat.1.Silu.2.Epith.Stellæ.v.5. *Solemnem thalamis cocuntib.ignem, & de Pierijs vocalē fontibus vndam.* Cruc.c.5. item, v 21. *& olenti spargere nimbo.* emēd. *thymbra.* Flau. Con.c.84. item,v.27. *Cessent mendaces obliqui carminis æstus.* Parrh.ep.57.parapr.2. item,v.28 *Ille solutus amor.* Parrh. ep.57. parag.2. itē, v.35. *amplexu tandem satiare potito coniugio.* Parrh.ep.57.parag.2. itē, v. 41. *Hunc propter tutum Pisæa lege trement currere, &c.* Parrh.ibid. item,v.45. *Te potius presa veheret Tritonia biga.* Parrh. ep. 57.par.2. item,v.76. *tota quondam tibi dulce pharetra.* Parrh.ep.57.parag.2. itē,v.116. *mihi dulcis imago Profluit.* Parr.ep.57.parag.2. itē,v. 17. *celsa procul aspice fīa honores, suggestūq; coma.* Parrh.ep.57.par.2. itē,v.119. *quantum q; egomet Nereidas exto.* Parrh.ep.57.parag.2. item,v 123. *ipsi erraretis amores.* Parrh.ep 57 parag.2. itē, v.152. *Et concolor alto vena mari.* Cruc.c.5. itē,v.165. *vacuiq; modestia lecti.* Parrh.ep. 57.parag 2. item.v 169. *fugientib. vtera donis.* Parrh.ep.57.parag.2. item, v.179. *Cybeleia nouis Limina* Sabell. Anno. itē, v.261. *multum q; pares bacchamur ad aras.* Parrh.ep 57. itē 1.Silu.3. Tiburt. Mātii. v.27. *Sestiacos nunc fama sinus pelagusq; natatū iactet, & audaci tūctos Delphinas ephœbo.* Cruc c.5. itē, Pap.1 Silu.3.v.53. *Calcabā nec inopinus opes* Sabel. Ann. in Plin. l.13. c.4. item,1.Silu.Tiburt.v 56. *superantq; nouis Asarota figuris.* Cruc.c.5. itē,lib.1. Silu. Tib. Manlii. v.64. *Albēsq; lacus altosq; &c.* Parrh.ep.51. itē lib 1. Silu. Tib. Manlii.v.66. *per obliquū penitus qua laberis amnē Martia, & audaci transcurris flumina plumbo.* Parrh.ep.51. itē.1. Silu.3.v.70. *anteis Anienus fonte relicto.* Cruc.c.5. itē.lib. 1.Silu. Tiburt. Mālii.v.79. *alias Tyrinthia sortes.* Sabell. Anno. itē,lib.1.Silu.4. Soteria,de *Ara Tarēit.* Pol. Misc.c.58 & Beroal.annot.c.23. Sabel. Ann. itē,1 Silu, 5.v.58. *Quid nunc strata sola referā tabulata, crepantes Auditura Pilas.* Robert. lib. de Lacon. itē,2.Sil 1.viridesq; resultāt Taurubulæ. Cruc.c.5. itē, lib.2. Silu. Psittac. v.20. *lungēs iterata vocabula Perdix.* Sabel. Annot. itē,2. Silu.vlt. *Vnctis Bætica provocat trapetis.* Cruc.c.17. itē,lib,2. silu.in Lucanū: *Bætim Mātua prouocare nolu.* Flor. Sub.2.c 20. itē lib.1.Silu. Præf *hac qui tā fideliter inhæres quiete dignissime* Scoppa Col.1.c.30. ead. Præfat. *quia sequi nō possumus.* Scopp.ibid. itē.3. Silu.1.v.64. *Fecūdisq; Larē Polli nā hospes habebā.* Scop ib d. itē,3. Silu.1.v.129. *viridesq; resultat Taurubulæ.* Scop. Col.1.c.30. itē,3. Silu.1.v 7?. *Extē lāq; colos: durā scio vincere mortē* Scop. ibid. item, li.3. Silu.2.v.30. *explores ri? ea granii are molorchus.* Pius.ann.post.c 11.

Statius lib 3. Sil. 2. Propempt. Celeris. ver. 110. *ripa Cecropio ſtagnata luto.* Beroal. annot. cap. 37. & Pius annot. prior. cap. 9. Cruc. ca. 5. item, lib. 3. Silu. 2. v. 110. *cur inuida Memphis.* Beroald. annot. cap. 37. item, lib 3. Silu 3. Lachrym. Etruſci: *marito ſurrexit in Arctos*, legend. non, *arcus.* Sabel. Annot. item, lib. 3. Silu. 3. v. 130. *Rumpentesq; roſæ*, legend. videri non, *Rubentesq;.* Sabel. Annot. item, lib. 3. Silu. Coma Earini, verſ. 25. *mitis Deus incubat angui.* Sabel. annot. item, 3. Silu. vltim. *Thelebouma, domos trepidi vbi dulcia nauta.* Scoppa Col. 1. c. 30. item, Papin. Præfat. Silu. lib. 4. *& ſphæromachias ſpectamus &c.* Beroal. annot. app. c. 8. item, lib. 4. Silu. 2. v. 51. *Votiuam laſſi quaſſamus lampada myſtæ.* Parrh. 847. m. item, 4. Silu. vlt. emend. *cereos olentes.* pro eo quod erat, *arenets.* Beroal. annot. cap. 36. item, libr. 4. Siluar. vlt. Saturn. *caſis pilea ſuta de lacernis.* Calder. Obſeru. libr. 3. cap. 5. item, lib. 4. Silu. vlt. *Cymphei rigata campi.* Beroald. annot. cap. 36. item, lib. 4. Silu. vltim *domus cochlearum.* Beroal. annot. cap. 36. item, lib. 4. Silu. vlti. *Chartæ, Thebaicæve, Caricæve.* Beroald. annot. c. 36. item, lib 4. Silu. vltim. *Turbine conditus ruenti Prunorum globus.* Beroald. annot. ca. 36. item, lib. 5. Silu. 1. v. 60. *Caſta Mycenæo connubia polluit auro.* Cruc. ca. 5. item, 5. Silu. 3. v. 7. *Fugere meos Parnaſia crines Vellera.* Parrh. 847. f. itē, 1. Theb. *mentitaq; manes Creta tuos.* Polit. Miſc. ca. 35. item, 1. Theb. 499. *Haud paſti ſocia defendere noctem Culmimibus.* Parrh. 858. m. item, lib. 2. Theb. ad Palladē, *qua te bijugo temone frementem Intemeratarū volucer, &c.* Parrh. ep. 55. item, lib. 2. Theb. *qua te biiugo temone frementem intemeratarum, &c.* Parrh. 847. f. item, 2. Theb. *Arcadoi Euppi ſpolium cadit æreus orbis.* Flau. Con. c. 87. item, lib 2. Thebaid. *Inde per Arcturum mediæq; ſilentia Lunæ.* Parrhaſ. Ep. 1. item, 4. Theb. *Plaudentiq; habiles Caryæ reſonare Dianæ.* Pius annot. poſt. c. 119. Parrh. ep. 55. itē 850. pr. item, lib. 4. Theb. *Siluas montano duplex Hylæus ab antro præcipitat.* Parrh. ep. 4. item, lib. 4. Theb. *arte Lyrceus & ingēi Inachus.* Cruc. in Ouid. lib. 1. met. v. 598. itē, 4. Theb. *templūq; Alcæ nemorale Mineruæ.* Parrh. 849. pr. item, 4. Theb. v. *Tu ſepare cœtu Elyſios Perſæa pios.* Parrh. 848. f. item, lib. 4. Theb. v. 460. *minor ora profundæ erigitur Cereri.* Parrh. ep. 55. item, lib. 4. Theb. v. 481. *Tu ſepare cultu Elyſios Perſæa pios.* Parrhaſ. ep. 55. itē, lib 4. Theb. v. 485. *Angue tor excuſſo & flagranti prætia taxo, &c.* Parrh. ep. 55. item, 4. Theb. *Idæis vitulatibus æmulus Azan.* Cruc. in Ouid. 2, met. v. 406. Parrh. 849. f. item, 5. Theb. *vetiti trās alta Thoanta ſtaterna regnare Chio.* Parrhaſ. 850. f. item, libr. Theb. *cum ſignum luctus cornu grane mugit aduneo Tithæ.* Pius annot. poſt. c. 188. item, lib. 8. Theb. v. 201. *Moloſſi quercus anhela Iouis.* Parrhaſ. 874. m. item, 10. Th. *Optataq; Pæan Templa Lycie dabit.* Parrh. 851. m. item, libr. Theb. *Stygiæq; ſeueros Iunonis thalames &c.* Parrh. ep. 55. item, lib. 11. Theb. *Victara laurus, & ſupplicis arbor oliuæ.* Pius annot. poſt. c. 75. itē, lib. 12. Theb. *Hic victi belli patriaq; e ſede fugati cōueniūt, &c.* Pius. annot. poſt. c. 47. item, lib. 12. Theb. de *arua hoſpita.* Polit. Miſc. c. 24. item, lib. 12. Th. *Longa refugū mare frangeret vmbra.* Parrh. itē, lib. Theb. *rudes thyrſos hederis veſtiſtu Acharnæ.* Parrh. 851. f. item, lib *Propellentēq; Lituam Cephiſi glaciale caput.* Parrh. 868. m. item, Achill. *Patroclus Achilli par ſtudiis æuiq; modū.* Polit. Miſc. c. 45.

Strabo lib. 1. *Si quis Eireſionem obiurget Atticam, pendētibus quaqua verſum omnis generū pomis, &c.* Pius annot. poſt. c. 75. item lib. 3. *Cerretani tenent, a quibus multifariam pernæ conduntur.* Beroald. in Plin. lib. 14. item, lib. 5. *Eridanus nullibi terrarū exſiſtit.* Cruc. in Ouid. lib. 1. met. v. 580. itē, lib. 6. de *ſitu Epidamni.* Pius anno. poſt. c. 137. item, lib. 7. de *Boſphoro Cimmerio.* Beroal. anno. c. 84. item, li. 12. de *rubrica Sinopica.* Beroal. ann. c. 86. item, lib. 13. *Gargarus in ſuperioribus Idæ partibus, &c.* Beroal. in Seru. parag. 50. item, lib. 14. de *Corycæis ſubauſcultatoribus.* Beroal. annot. c. 59. itē, lib. 15. de *Petra Aorni.* Beroal. anno. c. 96. item, lib. 15. de *arbore lauro, qua guſtata iumenta moriebantur ſtumantes in more morbi comittalis.* Pius annot. pr. c. 5. Item, lib. 17. *Hinc fuit Theodorus Orator, &c.* Beroal. ann. c. 79. item, lib. 17. de *ſtrepitu quem mane edit ſtatua Memnonis.* Florid. Sub. 3. ca. 1. item, de *Cotyttiis.* Polit. Miſc. ca. 10.

Strabo

Strabo lib. vltim. de *mensis Romanorum ex Mauritania petitis*, Beroal. annot. cap. 41. item, li. de *Myrmidombus*, & *cur ferantur versi in formicas*, Cruc. cap. 21. Item, de *Sybaritis*, Nann. Misc. c. 15.

Suet. Cæs. ca. 4. *vt Apollonio Molonis operam daret*, Pius annot prior. cap. 8.

Suet. Iul. ca. 10. *vbi pars apparatus exponeretur*, legit: *par.* Cruc. ca. 16. item, ca. 12. *sorte iudex in reum ductus*, Vitell. cap. 21. Item, cap. 16. *dimisso telloribus abiectaque pratexta domum clam fugit*, Vitell. cap. 22. Item, ca. 19. *Sed cum edilitatem Comitijs*, legit, *edilitij*, Cruc. c. 16. item, ca. 20. *vt ad genua sibi accideret*, Cruc. c. 16. item, ca. 20. *Obnuntiantem collegam armis fore expulit*, Beroald. annot c. 44. item, c. 30. *remissionem petentes, tertia mercedum parte releuauit*, Nann. Misc. 4. c. 1. item, ca. 39. *sessum in quatuordecim scamna per Orchestram transiit*, Cruc. c. 16. item, c. 39. *sessum in quatuordecim e scena per Orchestram*, &c. Pius annot. post. ca. 179. item, c. 41. *Tribunos aratri, quod erat iudicum genus tertium, sustulit*, Vitell. cap. 21. item, ca. 44. *data M. Varroni cura comparandarum ac digerendarum*, Cruc. in c. 16 item, ca. 50. *quem gemens Ægysthum appellare consueſſet*, Pius annot. post. c. 180. item, ca. 52. *eadem naue thalamoq; pene Æthiopia*, &c. Pius annot. post. c. 182. Item, c. 52. *immensa tribuit, vt Nasa scripsit*, emēd. *& vasa scripsit*, Pius annot. post. cap. 181. Item, c. 53. *conditum oleum pro viridi appositum*, Pius annot. post. c. 183. item, cap. 56. fine: *ad Pompeium Macrum scripsit*, Pius annot. post. cap. 184. item, ca. 59. *cui ad approbrium vitæ Salutioni cognomen*, Pius annot post. c. 184. item, cap. 63. *per angustias Hellesponti victor nauicula traijceret*, legit ex inſ. vectoria nauic. Cruc. c. 16. item, c. 70. *vna voce, qua Quirites eos pro militibus appellarat, circumegit*, Pius annot. post. c. 187. item, c. 80. *e ponte dejicerent*, Beroal. annot. ca. 6 item, ca. 84. *Deinde tibicines & scenici*, &c. Pius annot. post. c. 188.

Suet. Aug. cap. 2. *ei proauum exprobrat restionem*, Pius annot. post. c. 189. Item, ca. 3. *inter diuisores, operasq; campestres*, Beroal. annot. cap. 91. item, c. 16. *atq; inter alios C. Sosium*, Cruc. c. 16.

Suet. Aug. cap. 29. *vt separatim in eo publica iudicia & sortiones iudicum fierent*, Vitell. c. 21. item, c. 31. *Salutis Augurium*, Polit. Misc. ca. 13. item, ca. 32. *Ad tres iudicum decurias quartam addixit*, &c. Vitel. ca. 21. Item, cap. 31. *marmoreo Iano super posuit*, Scoppa. 1. Coll. ca. 2. item, ca. 43. *praterquam adulescentulum Lucium honeste natum*, &c. legit, *Lycium*, Cruc. c. 16. item, c. 44. *Primus subsellionum ordo vacaret Senatoribus*, Vitel. c. 23. item, 45. *Spectauit studiosissime pugiles & maxime Latinos, non legitimos atque ordinarios modo*, Pius anno. post. c. 190. item, cap. 45. *aut Xysticorum certationes*, &c. Beroal. annot. cap. 89. Pius annot. post. c. 191. item, ca. 47. *Vrbes Latinitate vel ciuitate donauit*, Vitel. ca. 19. Item, 67. *Thallo a manu*, Calder. obseru. li. 3. c. 1. item, cap. 71. *qui Venerem iecerat*, Beroald. annot. cap. 27. item, c. 72. *proxima vbi loca Lanuuium, Traneste*, &c. Cruc. c. 16. item, c. 92. *sinister calceus pro dextro induceretur*, Sabel. annot. ad Plin. li. 2. c. 7. item, c. 99. *videretur Mimum vita commode transegisse*, Cruc. c. 16. item, c. 101. *legauit tribubus tricies quinquies sestertium*, Vitel. c. 17.

Suet. Tiberi. cap. 1. *Ata Claudio gentis principe*, Cruc. ca. 16. Item, cap. 38. *per iocum Callipedes diceretur*, Calder. in obseru. lib. 3. cap. 2. item, c. 42. *Sestio Gaulio libidinoso*, &c. Cruc. c. 16. item, c. 61. *In recognoscendis custodijs*, Beroal. in Seru. paragra. 29.

Suet. Calig. cap. 16. ad quatuor decurias ludicum, quintam addidit, Vitel. ca. 21. Item, cap. 18. *interfecta modo Africanarum venatione*, Beroald. annot. cap. 77. item, cap. 22. *Tetraones*, Polit. Misc. c. 57. item, c. 26. *modo ad pedes stare succinctos Linteo*, Calder. obseru. lib. 3. cap. 1. item, ca. 26. *Custodiarum seriem recognoscens*, Beroal. in Seru. paragraph. 29. item, c. 37. *nummos e fastigio Basilicæ Iuliæ sparsit*, Patrh. epist. 57. item, cap. 55. *Incitato equo, cuius causſa pridie circenſes*, &c. Pius annot. poſter. cap. 24.

Suet. Claud. cap. 11. *Omnium factorum dictorumque veniam & obliuionem in perpetuum sanxit*, Beroald. annot. cap. 6. item, cap. 21. *Troiæ lusum exhibuit & Africanæ*, Beroal. annot. c. 77.

Suet. Claud. 21. de *Automatis*, Polit. Misc. cap. 97. Item, cap. 21. *morituri te salutant, respondisset, Auete vos, &c.* Cru. cap. 16. Item, c. 35. de *thecis graphiariis*, Beroal. annot. c. 26.

Suet. Ner. cap. 11. *Iuuenalibus senes quoque*, Pius annot. post. cap. 21. Item, cap. 20. *ante cantare destitit quam incoatum absoluaret nomen*, Calder. obseru. lib. 3. cap. 9. Item, cap. 22. *aliquo liberto mittente mappam*, Calder. obseru. lib. 3. cap. 14. Item, cap. 25. *mos Hieronicarum introire per partem muri Dectam*, Polit. Misc. cap. 99. Item, cap. 26. *a Laticlauio cuius vxorem attrectauerat*. Barr. Anct. cap. 34. Item, cap. 26. *arrepto pileo vel galero popinas ibat*. Flau. Con. cap. 44.

Sueton. Nerone cap. 45. emendatus, in *Ascopera*, Polit. Mis. cap. 20. Item, cap. 48. *vt ad diuerticulum ventum est*, Nann. Mis. l. c. 9.

Suet. Galba. cap. 15. *si quid sceleris aut Xysthi*, legendum vult, non *aut histrici*, Beroal annot. c. 89.

Suet. Othon. cap. 7. *πὶ δὲ μοὶ καὶ μικροῖς ἀνδράσι*; Pius annot. post. cap. 24. item, cap. 12. *faciem pane madido tenire consuetu*, Calder. obser. lib. 3. cap. 6. Item. cap. 12. *Galericulo capitis propter raritatem capillorū adaptato*, Flau. Con. cap. 44.

Suet. Vitell. cap. 2. *sectionibus & futuris compendium nactus*, Beroald. annot. cap. 85. Item, cap. 16 *Zona se aureorum plena circumdedit*. Beroal. annot. c. 15.

Suet Vespas. c. 1. *Publicum quadrageſimæ in Asia egit*, Beroal. annot. c. 90. Item, c. 1. *operarum mancepi*, Beroal annot. c. 91.

Suet. Domit. cap. 2. *sæpe etiam carpsit obliqui orationibus*, Parrh. ep 57. paragrap. 2. Item, cap. 8 *ambitiosas centumuirorum sententias rescidit*, Vitell. cap. 21. Item, c. 11. *Erat calida inopinatæq; sauitia*, Pius anno. post. c. 45. Item, cap. 13. *Ianos arcusq;, &c.* Cru. c. 16 & Nann. Mis. 4. ca. 13. Scoppa 1. Coll. c. 2. item cap. 14. de Parodia *super vite & capro*. Polit. Mis. c. 26. item, ca 14. *solus pleraſq; custodias audiebat*. Beroal. in Seru. parag. 29. item. c. 14. *Epaphroditum a libellis &c.* Cald. obser. li. 3 c. 1. item, c. 17. *adarti Clodianus cornicularius, &c.* Pius annot. post. c. 77. item, c. 18. *Vsque adhuc terre animum probastu ac vultum*, Parr. ep. 56. item, cap. 23. *Scalas inferri clipeosq; & imagines coram detrahi*, Parrh. ep. 19.

Suet. de *lemniscatis coronis*, Polit. Mis. ca. 72.

Suet. de claris Gram. *Orbilius corniculo meruit*, Pius annot. post. c. 77.

Suidas in *βάκωνος*. Pius annot. post. cap. 26. item, in *Cottabo*, Parrh. ep. 36.

Suidas de *Crambe*, Polit. Mis. c. 33. item, de *Coty Dea*, Polit. Mis. c. 10. item de *Hecate*, Polit. Mis. cap 24.

Suidas in *Lastaurotornos*, Pius annot. post. c. 84.

Suidas, de *mensa Hyperbereteo*, Pius annot. post c. 65.

Suidas de *Milesiacarum veretro e corio*, Polit. Mis. c. 16.

Suidas de *necessitate Diomedaa*, Pius annot. post. c. 1.

Sudas in *Ortygocopus*, Pius annot. post. cap. 54. Item, in *Phrynonda*, Pius annot. poster. cap. 196. Item, in *Tityrum*, Vitell. cap. 2. Item, in *Tsalterio*, Polit. Miscell. cap. 14.

Strabo lib 8. de *Rhio*, in *Achiuorum solopromontorio*, Cald. obser. li. 3. c. 4.

Sudas, in *Sambuca*, Pius annot post. cap 3. Item, de *Sybaritis*, Polit. Mis. cap. 15. item, in *τύμπανος*, Pius annot. post. cap. 84. Item, in *Tyrtæus*, Florid. Sub. 3. cap. 10. Item, in *Xerolophos*, Pius annot post. cap. 177.

Sudas in *Xystus*, Pius annot. post. cap. 191.

Sulpit. ad Cicer. lib. 4. Epist. fam. *Ab Athenienſibus locum sepulturæ intra vrbem vt darent impetrare nō potui, &c.* Scoppa Coll. 1. cap. 28.

Symmach. lib. Epist. *Mutuum scabere mulos* Beroal. annot. app. c. 2.

Synes. Epist. 3. *de mortuis in aqua*, Nann. Miscell 7. cap. 2. Item, Epist. de *aditime Catyttus*, Polit. Miscell cap. 10. Item, de Prouident. de *tumultibus Panicis*, Polit. Mis. c. 28.

Synes. lib. de Somniis: *Vtrum huc tendant Iynges*, Pius annot. post. c. 2.

T.

TAcit. lib. *vbiq; hasta & sector*, Beroal. annot. cap. 85. Item, li. 13. Annal. *Manet tamen abolitio quadrageſimæ quinquageſimæq;*, Beroal. annot. c. 90. Item, lib. Ann. *vt ferarum tergis contecti, laniatu ca-*

num

num interiret, Parth. ep. 46. Item, lib. 15. Ann. *inditum Imperatori flammeum*, Pius annot. post. cap. 80. Item, 16. Annal. de *ludu Circensibus*, Polit. Miscell. cap. 85. Item, de German. *domum spatio circumdant nullis cohærentibus ædificiis, more insularum*, Beroald. annot. cap. 55.

Tarræi Lucilii fabula *de Talo*, Pius annot. post cap. 6.

Tarræus Lucillus Grammaticus, *de necessitate Diomedea* Pius annot. post. c. 1.

Terent. Adelph. Act. 2. Sc. 1. *purges hanc iniuriam nisi nolle factam esse*, Nann. Mis. 2. c. 7. Item, Act. 2. Sc. 1. *Ante ades non fecisse erit melius hæc cunctitium*, Nann. Mis. 2. ca. 8. Item, Act. 2. Sc. 1. *vsque ad necem operire loris SAN loris liber?* Nann. Mis. 2. cap. 9. item, Act. 2. Sc. 4. *Ego ad forum ibo, vt hunc absoluam*, Nann. Misc. 2. cap. 10. item, *Obsonat, potat olet, &c.* Florid. Sub. 1. cap. 5. Item, *Istoc vilius*, Parth. ep. 59. item, Act. 5. Sc. 2. *Quid ais bone vir? hem, est frater domi, &c.* Nann. Mis. 2. cap. 11. Act. 5. Sc. 7. *Iube nunc iam dinumeret Babylo illi, &c.* Nann. Misc. 2. c. 12. item, *Tu inter eos restim ductans saltitabis*, Nann. Mis. 4. cap. 22. item. *fortunatus qui isto animo sies*, Nann. Misc. 3. c. 23.

Terentii Andria, *Modo ferit Flaccus Claudi filius tibiis Taribus, dextris ac sinistris*, Nann. Mis. 1. cap. 6.

Terent. Andriæ Prologo, *populo vt placerent quas feciſſet fabulas, &c.* Scoppa. lib. 2. Coll. ca. 7.

Terent. Andriæ Prologo, *Andriam & Perinthiã, qui vtramuis recte norit, ambas nouerit*, Scoppa Coll. 1. c. 25.

Terent. Andr. Sc. 1. *tunc vno ore omnes omnia bona dicere*, Scoppa Coll. 2. cap. 7. Nann. Mis. ca. 8.

Terent. Andr. Sc. 1. Act. 2. *vt animus in spe atq; timore antehac attentus fuit*, Nan. Mis. 1. c. 9.

Terent. Andr. Sc. 2. *Bona verba quæso*, Nan. Mis. 1. c. 3.

Terent. Andr. Act. 1. Sc. 5. *Adeon hominem inuenustum, &c.* Nan. Mis. 1. c. 7.

Terent. Andr. act. 2. Sc. 3. *nec tu ea causa timueris hæc quæ facis*, Nann. Mis. 1. ca. 1. Ibidem: *inuenies inopem potius quam te corrumpi sinat*, Nan. Mis. li. 1. c. 1. item, act. 3. Sc. 2. *Ehe, an tute hæc intelligenti assimulari*

ari? Simo. Irrideor. Nann. Mis. 1. c. 2. ite. in And. Sc. *Ego Critonẽ video: eccere is est*, Nan. Mis. 2. cap. 21. item, de *Thaidis matre peregrina*, Polit. Misc. c. 27. item, act. 3. Sc. 3 *Quid meritus? DAV. Crucem*, Nan. Mis. 2. cap. 22.

Terent. *Erubuit: Salua res est*, Polit. Miscell. ca. 101.

Terent. Andr. Act. 4. Sc. 1. *Tanta vecordia innata cuiquam vt siet*, Nann. Mis. 1. cap. 9. Item, act. 4. Sc. 5. *vidi (cantharam) sustrincatam*, Nann. Mis. 1. cap. 2. item, act 4. Sc. 5. *ego hunc in mediam viam prouoluam, teque ibidem pervoluam, &c.* Nan. Mis. 1. ca. 10. item, act. 5. Sc. 2. *Glycerium se scire esse ciuem Atticam*, Nann. Misc. 1. cap. 11. item, act. 5. Sc. 4. *At mihi vnus scrupulus adhuc restat*, Nann. Miscell. 1. cap. 16.

Terent. in Eunucho, *Egit L. Ambiuius Turpio, L. Attilius Prænestinus, tibiis duabus dextris*, Nann. Mis. 1. cap. 6.

Teren. in Eunuchi Prologo: *Si quisquã est qui placere sibi studeat bonis, quã plurimis, &c.* Scoppa. Coll. 1. cap. 25. item, *Colacem esse Nœuii & Plauti, &c.* Nann. Mis. 1. cap. 13. Item, *Qua bene vertendo, &c.* Nan. Mis. 1. cap. 4. item, Act. 1. Sc. 1. *sed ipsa egreditur nostri fundi calamitas*, Nan. Mis. 1. cap. 15. item, *Plurima salute Parmenonem summum suum impertit Gnato*, Scoppa Coll. 2. Coll. 6. item, act. 2. Sc. 1. *Munus nostrum ornato verbis quod poteris*, Nan. Mis. 1. c. 17. item, act. 2. Sc. 2. *ego neque ridiculus esse, neq; plagas pati possum*, Nan. Mis. 1. c. 14. item, act. 4. Sc. 2 *certe extrema linea amare, haud nihil est*, Nann. Mis. 1. cap. 20. item, act. 4. Sc. 2. *vbi ad ipsum veni diuerticulum*, Nan. Mis. 1. c. 19. item, *Diminuam ego tibi caput nisi abu*, Nann. Mis. 9. cap. 12.

Teren. Heauton. *Alta est primum tibiis imparibus, deinde duabus dextris*, Nann. Mis. 1. cap. 6. item, Prologo: *Duplex qua ex argumento facta est simplici*, Nan. Mis. 1. ca. 4. Ibid. *Repente ad studium hunc se applicasse musicum*, Nan. 1. c. 5.

Ter. Heaut. act. 2. Sc. 3. *portant quid rerum*, Nan. Mis. 1. c. 21.

Ter. Heaut. act. 2. Sc. 3. *Eho sceleste quo Bachidem ducis? SYR. quo ego illam? ad nos scilicet*, Nan. Mis. 3. c. 3.

Terent. Heaut. Act. 3. Sc. 2. *Ne ego te magnifice tractare possum*, Nann Misc. 2 ca. 2. Item, Act. 3. Sc. 2. *mille nummum posit*, Nann. ibid. Item, Act. 4. Sc. 2. *triumpho, si licet me latere tecto abscedere*, Nann Misc. 2. cap. 4. Item, Act. 4. Sc. 1. *Vah bartolare euenisse ex sententia*, Nann. Misc. 5. Item, Act. 4. Sc. 8. *Scilicet daturum*, Nann. Misc. 2. c. 5. Item, Act. 5. Sc. 1. *Huc intro latus lectus*, Nann. Misc. 2. c. 6.

Terent. Hecyra. Prologo: *atque ab arte Musica*, Nann. Misc. 1. c. 5.

Terent. Hecyræ Prologo: *ob eam rem noluit referre, vt iterum posset vendere*, Nan. Misc. 2. c. 3. Item, Act. 3. Sc. 1. *Abi Parmeno intro, ac me venisse nuntia*, Nann. Misc. 2. c. 14. Item, Sc. vlt. *Quo me est fortunatior, venustatisq; adeo plenior*, Nann. Miscell. 1. cap. 7.

Terent. Phorm. Act. 1. Sc. 1. *Amicus summus meus & popularis Geta*, Nann. Misc. 2. cap. 11. Item, Act. 1. Sc. 5. *Laterem lauem*, Nan. Misc. 2. cap. 16. Item, Act. 2. Sc. 2. *Ecce re, quid si reddet*, Nann. Misc. 2. cap. 21. Item, CH. *st. quid has metuis fores?* Pius annot. post. c. 4. Item, Act. 3. Sc. 2. *Metuo lenonem, ne quid sue suat capiti*, Nann. Misc. 2. c. 20. Item, Act. 4. Sc. 3. *Sexcentas potius scribito dicas*, Nan. Misc. 2. c. 18. item, Act. 4. Sc. 4. *In neruum potius ibit*, Nann. Misc. 2. c. 19.

Terentianus Maurus. de *Gallambo*, Cruc. ca. 8. Item, *Sed Græcula quædam scholicæ nutela vocis*, Pius annot. poster. cap. 104. Item, *instar tituli fulgidula notabo milto*, Pius annot. post. c. 105.

Tertull. Apologet: *Deus Christianorum Onomychites, &c.* Pius annot. post. cap. 108. Item, *de Cœli, item de Terræ situ*, Polit. Misc. cap. 18. Item, *quis illic sicarius, quis manticularius*, Pius annot. post. cap. 110. Item, de *Saturnalitiis*, Polit. Misc. cap. 21. Item, *tum sicarij, venarij, magi, &c.* emēd. *venerarij*, Pius annot. post. c. 110. Item, lib. de Corona, de *Lemniscis*, Polit. Misc. cap. 72. Item, lib. 3. adu. Praxeam, de *Rhinocerote vnicorni*, Polit. Misc. cap. 56. Item, lib. de *Resurrectione*, de *Patroni nomine seruo communicato in manumissione*, Polit. Miscell. ca. 31.

Theocr. Idyll. 5. *In me mala iacit Clearistæ filia*, Nan. Misc. 6. c. 5.

Theocriti Fistula de *Pano auxiliante Athenientibus contra Persas*, Polit. Miscell. c. 28.

Theognis: *mihi fida sigilla parabis, quæ clam de versu tollere nemo queat*, Nann. Miscell. 6. cap. 11.

Theon Arati interpres, de *Panos concha turbinata*, Polit. Misc. c. 28.

Theophrast. li. 9. de *Tyra parte montis Oetæ, vbi optimus Hellebori prouentus*, Beroald. annot. c. 71.

Thucyd. lib. de *Ioue Munichio*, Pius annot. post. c. 74. Item lib. 1. de *situ Epidamni*, Pius annot. post. c. 137.

Tibull. 1. Eleg. 1. *Iam modo non possim contentus viuere paruo*, Scoppa. Coll. 1. cap. 31. vers. seq. *Nec semper longæ deditur esse viæ*, Scop. ibid. item, lib. 1. Eleg. 3. *Danai proles in cauæ Lethæas dolia portat aquas*, Pius annot. post. c. 140. Item, lib. 1. Eleg. 3. *ensem immiti sæuus duxerat arte faber*, Parrh 868. prior. Item, lib. Eleg. 4. *Ne fuge te teneræ puerorum credere turbæ, &c.* Pius annot. post. cap. 116. Item, lib. 1. Eleg. 6. *At mihi seruandam credas, non sæua recusso verbera, detracto non ego vincla pedum*, Parrh. 876. f. Item, lib. 1. Eleg. 7. *Et Iouis occultis conscia cista sacris*, Pius annot. prior. c. 9. Item, li. 1. Eleg. 7. *Arida nec pluuio supplicat herba Ioui*. Pius annot. post. cap. 117. Parrh. 867. m. Item, li. 1. Eleg. 8. *Nescius vltorem post caput esse Deum*, Pius annot. post. cap. 70. Item, li. 2. Eleg. 3. *Delphica Tytho*, Parrh. 868. prior. Item, lib. 2. Eleg. 4. *Annua constructo serta dabit tumulo*, Pius annot. post. cap. 115. Item, lib. 2. Eleg. 7. *magnifice mihi magna locuto*, Pius annot. post. cap. 8. Item, lib. 3. Epig. 3. *Audiat auersa non meus aure Deus*, Parrh. epist. 35. Item, lib. 3. Eleg. 3. *felicem terq; quaterque diem*, Beroal. in Seru. paragraph. 5. Item, lib. 4. Ad Messalā, *Phœbo gratissima dona Cretes tulit*. Beroal. annot. c. 39. Item, lib. 4. ad Messal. *Testis Inalpinis & pauper natus in armis*, Parrh. 867. prior. Item, lib. 4. *Cimmerion etiam obscuras accesit ad arces*, Beroal. annot. cap. 84. Item, lib. 4. *Vixerat ille senex quamuis dum terna per orbem sæcula, &c.* Flor. Sub. 2. ca. 2. Item, lib. 4. *obscura cauis celebrabant orgia cistis*, Pius annot. prior. c. 9.

Tibull.

Tibull. lib. 4. *pressumque quassilo Scortum*, Parrh. ep. 22.

Timon Phliasius de *Euhemero*, Polit. Mis. c. 35.

Trebell. Pollio *Gallienus apud Athenas Archon erat*, Pius annot. post. ca. 17. Item, *Bardocucullum vnum, cucullia villosa duo*, Pius annot. post. c. 61.

Trebell. Pollio in Claudio: *Cumacum cupream vnam*, emend *cucumam*, Pius annot. post. c. 61.

Tryphiodorus de *Anticlo*, Polit. Miscell. cap. 75.

Max. Tyrius de *Milesiorum vesti u mollori*, Polit. Mis. cap. 16.

Max. Tyrius de *luxu Sybaritarum*, Polit. Mis. cap. 15.

V.

VAl. Flaccus hosties, deciesve tentatus lib. 1. Argonaut. Sabell. obser. Item, li. 1. vers. 1. *Prima Deum magnu canimus freta pertsa nautis*, Scoppa Coll. 1. cap. 15. Item, lib 1. *Belius ingrato Serapen quod fuderit arcu*, Pius annot. post. c. 145. Item, lib. 1 pro *Te quater ardenti tergo*, emend. *ter quater*, Egnat. Racem. cap. 19. Item, *duodecies sollicitatus*, lib. 2. Argon. Sabell. obseru. item, 2. Argon. *decima tumor vnda*, Polit. Mis. cap. 86 item, lib 2. *illius aras Vrbe super, celsique vident velamina templi*, Pius annot. post. cap. 146. item, *pluries tentatus*, lib. 3. Argon. Sabell. obseru. item, lib. 3. pro, *Inde per armatos, Minyis, &c.* emend. *Inde ter arm.* Egnat. Racem. cap. 19. item, 3. *fundo veluti cum Caua ab imo Vincla Iouis &c.* Parrh. 852. m. Item, 3. Argon. *inque Dei latuit terrore Lycæi*, Polit. Mis. cap. 31. item, lib. 3. Argon. de *Tanicis terroribus*, Polit. Mis. cap. 28. item, lib. 3. *opima cadauera nostro Languite ait ferro*, sic legit non *ferro*, Pius annot. post. ca. 147. item lib. 4 *quas Iris aquas, quas torqueat Ancon*, Egnat. Racem. c. 18. item, lib. 4. *lea manat tuba sordida luctu*, Pius annot. post. cap. 102. item, li. 4. *lucis egentem insuper Harpyiæ Typhoides, ira Tonantis, &c.* Pius annot. post cap. 148. item, lib. 5. Argon. *sapius tentatus*, Sabell. obseru. item, lib. 5. *Distulerant sed bella toros, tum Phronius & Agus, &c.* Pius annot. post. cap 149. item, *pluribus locis tentatus*, lib. 6. Argon. Sabell. obseru.

Item, lib. 6. *ceu septus in arcto Dat catulos post terga Leo*, Pius annot. post. cap. 102. Item, *sapicule diuinatione sollicitatus*, lib. 7. Argon. Sabell. obseru. item, lib. 8. Argon. *bis tentatus*, Sabell. obseru. item, li. *Fert grauis in uito victorum Nestora tergo*, Parrh. ep. 2.

Valerii Maximi duo loca emendata. lib. 1. Sabell. annot. item. li 1. *Tuas aras tuaq; sanctissima templa Diue Iulij veneratus*, Parrh. ep. 57. item, lib. 1. c. 1. *Maiores statas solemnesq; ceremonias, &c.* Cru. cap. 15. Item 1. cap. 1. *Victorias aureas quæ simulacrorum porrectis manibus sustinebantur*, Parrh. ep. 57. item, lib. 1. cap. 1. *mortuus pœnas rependit, quas viuus effugerat*, Cru. c. 15. item, 1. cap. 7. *cum in villa quadam campi Atinatis*, Flau Con. cap. 36 Item, lib. 1. cap. vlt. *Aristomenis cor pilu refertum inuenerunt*, Abstem. cap. 5. item, lib. 1. c. vlt. *quare alteram in Macedonia, alteram in Caleno agro aquam, &c.* legit, *in Taphlagonia*, Cru. cap. 15. item, *correctus*, lib. 2. Sabell. annot. Item, lib. 2. cap. 6. de *ara consecrata Diti Patri*, Beroal. annot. cap. 23. item, lib. 3. *in collegium poetarum venienti nunquam assurrexit*, Parrh. epist. 57. item, lib. 3. cap. 7. *Capax genere si spiritus dictum regis Cotys*, Egnat. Racem. cap. 14. item, lib. 5. cap. 7. *Iacebat in lectulo moribundo similis*, Beroald. in Seru. cap. 26. item lib. 5. cap. 1. *Caput Tyrrhi texit causa*, Beroal. annot. cap. 92. item, lib. 6. cap 3. *de robore præcipitati sunt*, Beroal. annot. app. cap. 10. item, lib. 6. cap. 5. *Charondæ Thurii præfectior & abscisior Iustitia*, Egnat. Racem. cap. 12. item, lib. 7. *Punicanos lectulos pellibus hædinis strauit*, Cru. c. 15. item, lib. 7. cap. 7. *testamentum naturalis patris quo præteritus erat, apud centumuiros rescidit*, Vitell. c. 21. item, li. 7 c. 8. *Testamento is filium instituit heredem, quod Ti. Longus sanguine proximus, hasta iudicio subuertere frustra conatus est*, Vitel. c. 21. item, lib. 8. cap. 7. *sub capite Sophronis mimos habuisse fertur*, Cru. c. 15. Item, lib. 9. cap. 1 *cum Seplasia ei & Albana, castra esse cœperunt*, Beroal. annot. c. 77.

Varro Atacinus de *tellure Oaxide*, Polit. Mis. c. 37.

Varronis Satyra nomine *Scyamachia*, Polit. Mis. c. 34.

Varronis liber titulo, *Mani*, Pol. Mis. 1c 1. lib. de ling. Lat. de *Argeis*, Beroald. annot. c. 65. item, lib. 1. ling. Lat. de *monte Cispio*, Beroald. annot. cap. 55. item, lib. 1. L. L. *hic paruirudentum sibilus, hic incurvicervicum pecus*, &c. Pius annot. post. cap. 18. Item, lib. de ling Lat. *Apud Terentium, scortatur, potat, olet vnguenta de meo*, Florid. Sub. 1. cap. 5. Item, de L. Lat. & *in gladiatoribus Samnites*, Parth. epist. 60. Item, de re ruſt. lib. 1. *Hoc ter mones cantare iubet*, &c. Flor. Sub. 2. cap. 10. item, lib. 1. de re ruſt. *ſcribunt opus eſſe medica ſeſquimodium*, Pius anno post. c. 32. item, lib. 1. cap. 1. de re ruſt. *Lympham & Bonum Euentum*, Nann. Miſc. 4. cap. 3. item, lib. 1. de re ruſt. *vt dextra tibia alia quam ſiniſtra*, &c. Nann. Miſ. 1. cap. 6. item, lib. 1. Ruſt. *Euhemeri libri*, Polit. Miſ. ca. 35. item. 2. de ruſt. *aut ſi e præda ſub corona emit, tum ve cum in banu ſectioneue cunii publice venit*, Nann. Miſ 9. cap. 2. item, lib. 3. de re ruſt. *non curſu lampada tibi trado*, Beroald. annot. app. cap. 18. item, 3. Rer. ruſt. de *Mineruali*, Polit. Miſ. c. 21.

Veget. lib. 4. de re milit. *Occid. cardinem tenet Zephyrus*, &c. Florid. Sub. 2. cap. 5. Item, lib. 4. *ſortitus eſt Aparctias, cui adhæret Caecias*, Pius annot. poſt. c. 78. item, lib. 4. *nautas Venetas eſſe induendos*, Beroal. annot. ca. 92.

Vibius Sequeſter, de *Lutetia Pariſiorum*, Parrh. ep. 10.

Vibius Sequeſter de *Oaxe*, Polit Miſcell. cap. 37.

Virg. 1. Buc. *Ludere quæ vellem calamo permiſit agreſti*, Scoppa Coll. 2. c. 7.

Virg. 1. Ecl. v. 31. *Poſtquam nos Amaryllu habet, Galatea reliquit*, Nann. Miſ. 6. cap. 1. item, 1. Ecl. ver. 61. *viridis proiectus in antro*, Nann. Miſc. 6 cap. 2. Item, Ecl. 1. & *rapidum Cretæ veniemus Oaxem*, Florid. Sub. lib. 1. cap. 6. Item, 1. Ecl. *Anté ſiniſtra cauæ monueſſet*, &c. Beroald. in Seru. paragraph. 40. item, 1. Bucol. *vſque adeo turbamur agris*, Flau. Con. cap. 79. Item, 2. Ecl. verſ. 5. *vbi hæc incondita ſolus*, &c. Nann. Miſc. 6. cap. 3. item, Buc. 2. *Amphion Dircæus in Actæo Aracynthо*, Scoppa Coll. 1. cap. 21. Item, Buc 2. *Alliaſerpillumq; herbas contundit olentes*, Scoppa Coll. 1. cap. 20. Item, 2. Ecl. v. 57. *concedat Iolas*, Nann. Miſ. 6. cap. 4. Item, Bucol. 3. *In medio duo ſigna, Conon*. Beroal. in Seru. paragraph. 43. Item, Ecl. 3. ver. 64. *Malo me Galatea petit*, Nann. Miſ. 6. cap. 1. Item, in Bucol. 4. *tuus tam regnat Apollo*, Cruc. in Ouid. lib. 1. met. v. 452. Item, Eclog. 4. *Nec Deus hunc menſa, &c.* Pius annot. prior. cap 3. Item. 6. Eclo. v. 74. *Quid loquar aut Scyllam niſi quam fama ſecuta eſt*, &c. Cruc. c. 2. Nann. Miſ. 6. ca. 6. Item, Ecl. 7. ver. 69. & *victum ſtruſtra contendere Thyrſin*. Nann. Miſ 6. cap. 10. Item, Bucol. 7. *Tum canit Heſperidum miratam mala puellam*, Cruc. c. 5. Item Bucol. 7. *Soli cantare periti Arcades*, Cruc. c. 2. Item, in Pharmaceut. *Sola Sophoclea tua carmina digna cothurno*, Florid. Sub. 2. cap. 13. Item, Pharmaceutr. *Terna tibi hæc primum triplici diuerſa colore*, &c. Florid. Sub. 2. cap. 10. Item 8. Ecl. v. 50. *Improbus ille puer*, &c. Nann. Miſcel. 6 cap. 7. Item, 8. Ecl. v. 58. *Omnia vel medium fiant mare*, Nann. Miſc. 6. cap. 9. ver. 59. *Tracepsnorti ſpecula de montis in vndas*, &c. Nann. Miſ. 6. cap. 9. Item, Ecl. 8 *Trahſque caput ſace, ne reſpexeris*, Polit. Miſ. cap. 80. Item, 8. Ecl. v. 56. *Orpheus in ſiluis*, &c. Nann. Miſc. 6. c. 8. Item, Bucol. 8. *Sophoclea tua carmina digna cothurno*, Beroald. in Seru. paragraph. 45. Pius annot. poſt. cap. 28. item, Bucol. 8. *Neſcio quid certe eſt, & hylax in limine latrat*, Nann. Miſc. 1. cap. 21. Item, Bucol. 8. *Lupi Mœrin videre priores*. Flau. Con. cap. 82. Item, Bucol. 8. *hanc ſine tempora circum Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros*. Beroal. in Seru. paragraph. 45. Florid. 2. c. 13. Item, Bucol. 9. *Quis humum florentibus herbis Spargeret*, Beroal. in Seru. paragraph. 46. Item, Eclog. 4. legendum, *qui non riſere parentes*, non, *cui*, Polit Miſ. c. 89. Item, Buc. 5. *Aut Alconis habet laudes*, Pius annot. poſt. cap 17. Egnat Racem. cap. 191 Item, Ecl. 5. *Pollio & ipſe facit noua carmina*, Flau. Con. cap. 95. Item, 1. Georg. *clariſſima mundi lumina liber & alma Ceres*, Abſtem. c. 3. Itē, 1. Georg. *Grandiaq; eſſoſſu mirabitur oſſa ſepulcrō*. Scoppa Coll. 2. c. 8. Item, Georg. 1. *Gneſiaq; ardenti decedat ſtella coronæ*. Pius annot. poſt. c. 137. 2. Item, 1. Georg. *cui prima frementem fu-*

dit equum tellus, Parth. ep 35. m. Item, li 1. Georg. *Ipsa suas mirantur Gargara messes*, Beroal. in Seru. parag. 50. Item, li. 1. Georg. *Croceos vt Tmolus odores mittat*, Flau. Con. c. 84. Item, Georg. 1. *Et fratris radiis obnoxia surgere Luna*, Pius annot post. c. 3. Item, Georg. li. 1. *resonantia longe Littora misceri*, Beroal. in Seru. para. 52. Item, li. 1. Georg. *tunc te queq; Medica patres accepturn fuci*, Pius annot post. c. 32. Flor. Sub. 2. c. 19. Item, li. 1. Georg. *& amaru in tiba fibru*, Pius annot. post. c. 160. Item, Georg. 1. *Quæ bus solem, bu frigora sensit*, Beroal. in Seru. parag. 47 Flor. Sub. 2. c. 14. Item, Georg. 1. *triſtiſq; lupini*, Flor. Sub. 2 c 12. Item, 1 Georg. *aut atræ maſſam picu vrbe reportat*, Flor. Sub. 2. c. 15. Item, li. 2. Georg. *ipſa ingens arbor faciemq; ſimillima lauro*, Pius annot. prior. c. 5 Itẽ, li. 2. Georg *maturu metuẽdus Iupiter vuis*, Pius annot post. c. 117 Item, 2. Georg. *glandemq; ſues legere ſub vlmu*, Flor. Sub. 1. c. 12. Item. Georg. 2. *Velleraq; vt ſoliis deſpectant tenuia Seres* Beroal in Seru. parag. 55. item, li. 2. Georg. *facundu imbribus æther Coniugis in gremium læta deſcendit, &c.* Nan. Miſ. 7. c 14. Item, Georg. 2. *iunctos ſaltare per vites* Beroa. in Seru. parag. 55. Item, Georg. 2. *Truditur e ſicco radix oleaginа ligno*, Beroal. in Seru. para. 53. Flor. 2. Sub. c. 16. Item, Georg. 2. *croceos vt Tmolus odores*, Beroald. in Seru parag 48. Georg. li. 3. *At vero Zephyru cũ læta vocantibus æſtas*, Flor. Sub. 2. ca. 5. Item, 3. Georg. *Tuluerulenta coquat maturis frugibus æſtas*. Flor. Sub. 2 c. 11 Item, Georg. li. 3. *Mileſia magno vellera mutentur, &c.* Pius annot. poſt. cap. 52. Polit. Miſ. c 16. Item, 3. Georg. *ſtudiorum atque immemor herbæ victor equus*, Cru. ca. 2. Item, li 3. Georg. *Dura iacet pernox inſtrata ſaxa Cubili*, Flor. Sub. 2. c. 19 Item, li. 3. Georg. *Iniuſto ſub faſce viam dum carpit*, Pius annot. poſt. c 14. Cru. in Ouid. 2. m. v. 627. iternumque in Virg 3. Georg. itẽ, li. 3. Georg. *denſo diſte iere pyrgu*, Pius annot. prior. ca. 9. Item 3. Georg. *Troiique parens & Troiæ Cynthius auctor*, Parth 836. prior. Item, 4. Georg. *Et cuſtos furum atq; auium cum falce ſaligna, &c.* Flor. Sub. 1. c. 6. Item, 4. Georg. *turpes paſcit ſub gurgite Thocas*, Cru. c. 2. Item, li. 4. Georg. *Quã niger humectat flauẽtia culta Galeſus*, Scoppa Col. c. 8. Item, li. 1. Æn. v. 1. *Laurinaq; venit Littora*, Flau. Con. c. 13. Item, li. 1. Æn. *genus vnde Latinum*, Scoppa Coll. 1. c. 22. Item, 1. Æn. *ſpumas ſalis ære ruebãt*, Parth. 838. m. Item, 1. Æn. *Maturate fugam* Beroal. in Seru. para. 6. Flor. 2. Sub. c. 10. Item, 1. Æn. *Æoliam venit*, Cru. c. 2. Item, 1. Æn. *Tantane vos generis tenuis fiducia veſtri?* Nan. Miſ. 7. c. 2. Itẽ, 1. Æn. *Connubia iungam ſtabili propriamq; dicabo*, Nan. Miſ 4. c. 8. Item. 1. Æn. *Teq; ſiluigenerum Tethys emat omnibus vndis*, Scoppa Col. 1. c. 21. Item lib. 1. Æn. *Ipſa Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem*, Nan. Miſ. li. 3. c. 3. Item, 1. Æn. *ingens a vertice pontus in puppim ferit*, Nan. Miſ 7. c. 3. Item, 1. Æn. *O terq; quaterque beati*, Beroald. in Seru. parag. 5. Nan. Miſ. 17. c 2. Item, li. 1. Æn. *Se quoq; principibus permixtum agnouit Achiuis* Flor. Sub. 3 c 2 Nan Miſ. 7. c. 6. Item li 1. Æn. *Nec tam auerſus equos Tyria Sol iungit ab vrbe*, Scoppa Col. 2. c. 9. Item. li. 1. Æn. *Munera lætitiamq; Dei* Parth. ep. 33. Item, 1. Æn. v. 742. *Tũ Buiæ dedit, increpitãs ille impiger, &c.* Nan. Miſ 7 c 8. Item, librũ Æneidos primũ ſcholiis explanat ordine totũ Robortelius pag. 1437. Item, 2. Æn. *Nec mihi iam patriam antiquam ſpes vlla videndi*, Parth. 841. pr. Item, 2. Æn. *Stella facem ducens* Beroal in Seru. parag 20. Item, li. 2. Æn. *Sanguine placaſti ventos, & virgine cæſa*, Parth. 840. m. item li 2. Æn. *tacita per amica ſilentia Lunæ* Parth. ep. 1. Polit. Miſ. cap. item, 2 Æn. *Vadimus immixti Danaũ, laud numine noſtro*, Parth. epiſt. 35. item 2. Æn. *Nunc qualis Diomedis equi*, Parth 839. m. item, 2. Æn. ver. 239. *ſumemq; manu contingere gaudent*, Nan. Miſ. 7. c. 9. item, 2. Æn. v. 433 *Limen erat cæcæque fores*. Nan. Miſ. 7. cap 11. item, lib. 2. *hinc ſpargere voces in vulgum ambiguas*, Pius annot. poſt. cap 89. item, Æn. 3. *de patera fuſa inter cornua vaccæ*, Poli. Miſ. c. 26. item. 3. Æn. *auri ſacra fames*, Flau. Con c 35. item. 3. Æn de Pyrrho: *Patriaſq; obtruncat ad aras*, Parth. 841. med. item, li. 3. Æn. *Et glacialis hyems Aquilonibus horret vndas*, Flor. Sub. 2. c 5. item, li 3. Æn. *Acragas magnanimum generator equorum*, Pius annot. poſt. c. 40.

Virg lib. 3. Æn. *Caulonisq; arces*, Beroald. in Seru. paragraph. 23. item, 3. Æn. v. 164. *Hesperiam Graij cognomine dicunt, Terra antiqua, &c.* Nann. Mis. 7. cap. 7. item, 3. Æn. *Hesperium Siculo latus abscidit*, Flor. Sub. 1. c. 17. *Item*, 3. Æn. v. 551. *Hinc sinus Herculei, si vera est fama, Tarenti*, Parrh. 842. m. *Item*, 3. Æn. ver. 502. *Populosque propinquos Epiro Hesperia, &c.* Nann. Mis. 7. cap. 12. Item 3. Æn. ver. 614. *Nomine Achemenides*, Nann. Mis. 7. cap. 13. item, li. 4. Æn. *Dum trepidant alæ saltusque indagine cingunt*, Scoppa Coll. 1. cap. 22. *Item*, 4. Æn. ver. 167. *fulsere ignes & conscius æther*, Nann. Mis. 7. cap. 14. *Item*, 4. Æn. ver. 168. *summoque vlularunt vertice Nymphæ*, Nann. Mis. 7. cap. 14. *Item*, 4. Æn. *Bacchatamq; iugis Naxon*, Parrh. 843. m. Item. 4. Æn. ver. 254. *aut similis quæ circum littora, circum Piscosos scopulos humilis volat æquora iuxta*, Nann. Mis. 7. c. 15. Item, 4. Æn. ver. 442. *Alpini Boreæ nunc hinc, &c.* Parrh. 843. prior. Item. 4. Æn. *Terque quaterque manu pectus percussit*, Flor. Sub. 2. ca. 10. Item, 4. Æn. ver. 459. *miro quod honori colebat velleribus niueis & festa fronde reuinctum*, Nann. Mis. 7. cap. 16. Item, lib 4. *Vnum exuta pedem vinclis, in veste recincta*, Cru. in Ouid. li. 1. met ver. 381. Item, 4. Æn. ver. 510. *Tercentum tonat ore Deos*, Parrh. 843. f. Item, 4. Æn. ver. 696. *quia nec fato merita nec morte peribat*, Nann. Mis. 7. ca. 17. Item, lib. 5. *Centauro inuehitur magna*, Pius annot. prior cap. 9. Item, lib. 5. Æn. *Et me Iouis equis Oriens afflauit anhelis*, Parrh. 847. prior. Item, lib. 6. Æn. *Titaniaque astra*, Beroal. in Seru. ca. 31. *Item*, 6. Æn. *Suaque arma viro, vemumq; tubamq;*, Flor. Sub. 2. cap. 17. *Item*, lib. 6. *lucent genialibus thoris aurea fulcra*, Beroal. in Seru. paragraph. 30. *Item*, lib. 6. *accipit alueo Æneam*, Beroal. in Seru. parag. 28. Item, li. 6. Æn. *Et consanguineus Lethi Sopor*, Parrh. 844. m. Item, 6. Æn. *Pallentes habitant morbi tristisq; senectus*, Flor. Sub. 2. cap. 12. Item, lib. 6. *Ostiaque iamq; domus patuere ingentia centum sponte sua*, Pius annot. post. cap. 128. Item, 6. *Nec vero hæ sine sorte datæ sedes*, Nann. Mis. 9. ca. 7. Item, lib. 6. *Saxum ingens volunt alii, radiisque rotarum, &c.* Beroal. in Seru. paragra. 29.

Virg. lib. 6. *silex iamiam lapsura cadenti imminet*, Beroal. in Seru. paragraph. 30. Item, lib. 6 Æn. *Expleto numero reddarque tenebris*, Beroal. in Seru. ca. 28. Item, li. 6. *Sedet æternumque sedebit Infelix Theseus*, Pius annot. post. cap. 9. Item, lib. 6. Æn. *gemines duo fulmina belli Scipiadas cladem Lybiæ*, Beroald. in Seru. parag. 32. Item, lib. 6. *tua postuma proles quam tibi longæuo serum, &c.* Parrh. epist. 34. *Item*, 6. Æn. *propria hæc si dona fuissent*, Nann. Mis. 4. cap. 8. Item, 7. Æn. *magna manes ter voce vocauit*, Flor. Sub. 2. cap. 10. Item, li. 7. *multis memoratus in oris Anxuris vallis*, Flor. Sub. 2. cap. 18. Item, lib. 7. *Thelebœum Capreas cũ regna tenerem*, Scop. Col. 1. c. 30. ite, 7. *Hunc Fauno & Nymphæ gentis Laurẽte Marice*, Parrh. 845. m. ite, 7. Æn. *Eductũ Egeriæ lucũ, humentia circum, &c.* Flau. Con. c. 16. Item, li. 7. *Sulphurea Nar albus aqua*, Flor. Sub. 2. cap. 10. Item, lib. 7. *vrit odoratam nocturna in limina cedrum*, Flau. Con. cap. 74. Item, lib. 7. Æn. *Nec dextra erranti Deus abfuit*, Pius annot. post. cap 70. Item, lib. 7. Æn. *Pellibus incubuit stratis*, Pius annot. post. cap. 10. *Item*, li. 8. *& magnus circenſibus actis* Cru. cap. 2. *Item*, 8. *Tatioq; seni Curibusq; seuero*, Florid. Sub. 2. cap. 12. item, lib. 8. *Liquidoue potest electro*, Pol. Mis. c. 71. item, 8. Æn. *quantum ignes animæque valent*, Florid. Sub. 2. cap. 5. Item, lib. 8. Æn. *Quem Venus ante alios astorum diligit ignes*, Florid. Sub. 2. cap. 7. *Item*, lib. 8. Æn. *Chimerã sustinet, Æthnæos effantem faucibus ignes*, Florid. Sub. 2. cap. 6. Item, lib. 9. Æn. *voluenda dies en attulit vltro*, Nan. Mis. 5. cap. 2. Item, lib. 9. *Talatini sedemque petit Euandri*, Polit. Mis. ca. 71. Item, li. Æn. 9. *Intonuit læuum*, Beroal. in Seru. paragraph. 20. Item, lib. 9. *Dardanio Anchisæ Armiger ante fuit fidusque ad limina custos*, Cru. cap. 9. Item, lib. 9. *Et tunicæ manicas & habent redimicula mitræ*, Pius annot. post. cap. 58. Item, li. 10. *Tanditur domus omnipatentis Olympi*, legend. non, *omnipotẽtis*, Egnat. Racem. cap. 19. Item, lib. 10. *Quot prius æratæ steterant in littore proræ*, Florid. Sub. 1. cap 3. f. Item, 11. *Et socii amissi petierunt æthera pennis*, Parrh. 846. prior. Item, lib. 12. *Qualia nunc hominum producit corpora tellus*,

lus, Flor. Sub. 2. c. 2. Virg. in Cyri: *quod nec sinat Adraſtaa, Ladere vtrumque vn ſtudeat, &c.* Pius annot. poſt. c. 70.

Virg. in Cyri: *ſeu Lamiæ mater ſit ſiue Crataïs, ſiue illam monſtro, &c.* Parrh 838. m.

Virg. in Cyri. *quem fibula ritu Mopſopio teretis, &c.* Parrh. 836. prior.

Virg. in Cyri: *Docta Talephatia teſtatur voce papyrus*, Parrh. 838. prior.

Virg. Catal. *Serpentes hederæ vix habuere locum*, Parrh. 867. m.

Catal. Virg. *Anne coronato vix lapide illa regit* Pius annot. poſt. c. 115. Item, *Tau Gallicum imminet*, Pius annot. poſt. cap. 43. Item, in Eleg. de Mecœnat. *Brachia purpurea candidiora die*, Flau. Con c. 24.

Virg. Culice: *& numina Thoæ virginis aſſignant*, Parrh. ep. 31.

Virg. Priap. *Quare tegat nullus cur ſua ſigna Deus*, Pius annot. poſter. cap 53. Item, *Nemo meo melius neruum tendebat Ulyſſe*, Flor. Sub. 3. cap. 2. Item, *Nota ſuburanas inter puellas*, Vitel. c. 25. Item, *Tſolcon ille vocat quod nos, &c.* Pius annot. poſt. cap. 41. Item, de *anu quam Theſeus in rogo reperit*, Polit. Miſc. cap. 24. Beroald. annot. cap. 72. Item, *Frondenti ramo vix potuiſſe legi*, legend. putat *thamno*, Pius annot. poſt. cap. 171. Item, *Tullorem maciemque laruialem*. Flau. Con cap. 70. Item. *Ducens ex Elephantidos itbellis*, Pius annot. poſt. c. 2. 41. Item, *Ductor ferreus inſularu aque, &c.* Parrh. 868. prior. Iterum 876. prior. Item, *Vnda Tenedos aquoriſque Regi*, Flau. Con. cap. 59.

Vitruu. lib. 1. de *Caryatibus ſubactis, earumq; fœminis, &c.* Pius annot. poſter. cap. 119. Item, lib. 2. de *ſonte Salmacidis*, Cruc. in Ouid. 4. met. ver. 285. Item, lib 2. *& id Abaton vocitari iuſſerunt*, Pius annot. poſt. cap. 82. Item, lib. 4. *& intergerinis creta, beronibuſq; ex vlua factis calcetur*, Pius annot. poſt. c. 81. Item, lib. 5. de *Laconicis*, Polit. Miſcell. ca. 38. Item, lib. 5. de *Xyſtis* Beroald. annot. cap. 89. Item, lib. 6. *Ariſtippus recta Gymnaſium contendit*, Parrh. epiſt. 24. Item, lib. 7. de Zoilo Homeri libris obtrectando, & rege Ptolomæo, Beroal. Annot. c. 11.

Vitruu. lib. 8. *libratur aqua dioptru aut chorobate*, Beroal. annot. c. 66.

Vitruu. li. 8. *Melampus pu gauit Prati filias*, Beroald. annot. cap. 70.

Anton. Volſcus taxatur in Propert. *Cynthia prima ſuis miſerum*, Flond. Subc. 2. cap. 23

Flauius Vopiſc. in Aureliano: *Amneſtia decreta exemplo Athenienſium*, Beroal. annot. cap. 61.

Flauius Vopiſc. in Aureliano: *Gallicanæ conſuluiſſe Dryadas*, emend. *Gallicanos conſ. Druydas*, Pius annot. poſt. c. 62.

Flau. Vopiſc. in Aurelian. *de Miliarenſi portico*, Beroal. annot. cap. 102.

Vulcatius in Auidio: *quod aruſpices de eo denuntiarent*, Pius annot. poſt. c. 59.

X.

Xenoph. 3. lib. Anabaſ. *de calceis carbatinis*, Polit. Miſ. c. 2.

Xenophon Epheſius lib. 1. Epheſiacor. de *ſolemni feſto Diane*, Poli. Miſ. c. 51.

Z.

Zoſimus de *Surena*, Polit. Miſcell. cap. 16.

Zoſimus *de ludis ſecularibus*, Polit. Miſcell. cap. 58.

ff.

ff. Proœmio: *Græco vocabulo lytas appellare*, Scoppa Coll. 2. c. 13.

ff. Proœmio: *De permutatione Glauci & Diomedis*, Beroal. annot. cap. 48.

ff. 1. 2. De orig. iuris: *Decem trib. plebis, Conſules duo, decem & octo Tratores*, Egnat. Racem. c. 7.

ff. De orig. iuris: *illotis vt ita dixerim, manibus, &c.* Pius annot. poſt. c. 178. 2.

ff. 2. lib. de orig. iur. *quibus ſuperbus Demarati Corinthii filius*. Bart. Auct. c. 96.

ff. De orig iuris: *quæ in numero fuit reges eiiciendi auctor Brutus* Egnat. Racem. c. 7.

ff. De orig. iuris, *P. Rutilius Rufus*, Egnat. Racem. c. 9.

ff. De orig. iur. *Q. Tubero ille Stoicus*, Egnat. Racem. c. 9.

ff. De orig. iur. *pater Cacina*, Egnat. Racem. cap. 9.

Leg. 12. tabul. *Mulieres genas ne radunto*, Calder. obſeru. li. 3. c. 7.

ff. 1. 3. De legib. & Senatuſc. *facit in ſimilem legis, qui ſaluis verbis, &c.* Nann. Miſ. y. c. 11.

ff. 1. li. de legib. 3. *in his quæ auromata ſequuntur accidunt*, Bart. Auct. cap. 8

ff. lib.1.16.tit.De offic.Proconſ. ὅτε πάντα, ὅυτε πάντοτε, ὅυτε πᾶσι πάντων, Polit. Miſ.c.95.
ff.1.li.de offi.Proconſ.*neq; auare modum Xenionum excedat*, Bart. Auct.c.6.
ff. De officio Proconſulis, *legendum, iudicii Dandi ius habet*, Polit. Miſcell.cap.78.
ff.2.4.de in ius vocando:*eum qui inde in ius vocaret, vim inferre videri*, Nann. Miſ.li. 10.c.1.
ff.2.li.10.de eo per quem factum erit:ſiue ignorantes quid eſſet quod comminiſceretur, Bart. Auct.c 17.
ff.li.2.13.de edendo.*producere ad album*, Polit.Miſ.c.82.
ff.2.li.de edendo, *producit aduerſarium ſuũ ad album*, Bart. Auct.c.70.
ff.li.2.tit.11.ſi quis cautionibus, *de die diffiſo*, Polit.Miſ.c.41.
ff. lib.3.2.De his qui not.infam.*de miſſione cauſſaria*, Polit.Miſ.c.92.
ff. tit. De his qui notantur infam. *de deſignatoribus*, Beroald. annot. c.16.
ff. De his qui not. infam. *Neque thymelici neq; Xyſtici ignominioſi habeantur*, Beroal. annot.c.89.
ff. De his qui not. infam. *vt neque thymelici neq; Xyſtici*, Bart. Auct.c.2.& 3.
ff.4.9.Nautæ caup.ſtabul.*quos vulgo nautebatæ dicunt*, Bart. Auct.c.66.
ff.5.4.ſi pars hereditat. petatur, *quinquies quaternos emxam Teloponeſiam*, &c. Scoppa Col.1.c.32.
ff. 7.lib.de vſufruct. 1. *nouum tectorium parietibus imponere non poteſt*, Bart. Auct. cap.73.
ff. 7.lib.de vſufru.L.item ſi ait, *Seminarios fructus puto ad fructuarium pertinere*, Bart. Auct.c.76.
ff.8.2.de Seru. vrb. præd. *non licet autem tubulos habere admotos ad parietem*, &c. Robert.li.de Lacon.
ff. 8.3. de Seru. ruſt. præd. *Iter eſt ius eundi ambulandi*, &c. Nann. Miſ.9.c.5.
ff. 8.5.ſi ſeruitus vindicetur, *labra & terreas cucumellas*, Bart. Auct.c.37.
ff.9.li.2.ad leg. Aquil. *Si fornacarius ſeruus*, Bart. Auct.c.9.
ff. 12. 4. de condictione cauſſa data, &c. *Paris Tantomimus*, Bart. Auct.c.48.
ff.14.li.3 de Inſtit.act.*ſi ſeruum Pollinctorem habuerit*, Bart. Auct.c.5.
ff. Depoſiti 16.3.*item Ciſtophori decem*, Bart. Auct.c.1.
ff.li.16.de *Saccaria negotiatione*, Beroal. annot.c.76.
ff. 18.1. de contrah. emt. *Sabinus Homero teſte vtitur qui exercitum Græcorum are, ferro, hominibus, &c.* Pius annot. poſt. c.152.
ff. 18.2.de in diem adiectione: *aliquoties*, emend. *in voce addico & adnicio*, Bartol. Auct.c.47.
ff.19.1.de action.emti. *Quæro an pila quæ ab auctore domui coniuncta erat*, Bart. Auct. cap 15.
ff.de action.emti. *Epiſtomea fiſtula*, Bartol. Auct.c.52.
ff.lib.19.2.tit.Locati & conducti: *Si ciſiarius dum ceteros tranſire contendit*, Beroal. annot c2.64.
ff. 21.1.de Ædil.edicto:*Cui Deus deeſt, non eſt morboſus*, Beroal.anno.ca.81.
ff.de Ædil. edicto, *quod genus morbi Græci vocant Myopa*, Beroal. annot.c.81.
ff.de Ædil. edicto, *an traulus & is qui tardius loquitur*, Flau.Con.cap.27.
ff.de Ædil. edicto, *quæſitum eſt an Aphthiphus ſanus ſit*, Egnat.Racem.c.9.
ff.23.5.de fundo inſtructo, *Fornacator*, Bart. Auct.c 9.
ff.23.5.de fundo inſtructo, *Atrienſes*, Bart. Auct.c.45.
ff.de Adminiſtr.tut.26.7. *Alogiſta*, Bartol. Auct.c.43.
ff.29.4.quis teſtamento liber, *Sed etſi heredis interfecerit*, Bart. Auct.c.33.
ff.30.de legatis & fideicom. *libri e Philyra*, Polit.Miſ.c.72.
ff.de legat. *Seruos obſonatores non videri*, &c. Beroal.annot.c.103.
ff.33.li.1.de annuis leg. *ſeminunciam & ſiciliacum*, Bart. Auct.c.26.
ff de legat. 3. *fucinum & ianthinum continebitur*, Bart. Auct.c.61.
ff.33.9.de penu legata, *Logarius*, Bart. Auct. c.40.
ff.33.li.6.de tritico & oleo leg. *œnomeli quoque plane*, &c. Bart. Auct.c.4.
ff.de tritico vino, &c.33. 6. *Embamma auũ continebitur*, Bart. Auct.c 44.
ff.33.10.tit.de ſupell.leg. *ſupellex ex teſtudine*, Beroal.annot.c.36.
ff.34.2.de auro & arg.leg. *amphitapa*. Bart. Auct.c.25.

ff.34. de auro & arg. leg. *mitræ, semitræ, calantica.* Bart. Auct. c. 15.

ff. de auro & arg. legato: *si habebat militarium argentum.* Beroal. annot. c. 102.

ff. de auro & arg. leg. l. pediculis. *etiam quod in Basilica fuerit muliebre,* Bart. Auct. c. 72.

ff. 39. libr. 3. de aqua pluv. *vt per sulcos item porcas aqua, &c.* Bart. Auct. c. 16.

ff. de aqua & pluu. arc. *vt per sulcos itemque porcas aqua, &c.* Pius annot. pr. c. 10.

ff. 39. lib. 4. de publicanis: *lana succida.* Bart. Auct. cap. 28.

ff. 39. lib. de publican. *Smyrna, pentaphyllon, malobathrum, costum omum, calamus, &c.* Bart. Auct cap. 18. 19. 20. 21. 22.

ff. de publ. *pelles Baumestiæ.* Bart. Auct. c. 65. Ibid. *sarcocollæ.* Bart. cap. 66.

ff. 41. 1. de acqu. dom. *Si pro libero se gerat, vt fecit Spartacus.* Pius Annot. post. c. 52.

ff de verb. oblig. 45. 1. *Si sine verbis annuisset, non tantū non ciuiliter, &c.* Bart. Auct. c. 55.

ff. 41. 7. pro derelicto: *Si merces ex naue iactatas inuenisset, num ideo vsucapere, &c.* Bart. Auct. cap. 31.

ff. 47. 11. de extraord. crim. *ap hæ arbores colligāt aggeres Nilotici, &c.* Pius ann. pr. c. 9.

ff. de extraord. criminib. 47. 11. *Si quis ficomorum exciderit, &c.* Pius ann. post. c. 101.

ff. 47. lib. de abig. 14. *Vel capram vel Berbicem abduxerint.* Bart. Auct. cap. 10.

ff. 48. 8. ad l. Corn. de sicariis: *aconitum pityocampes aut bupreſtin.* Bart Auct. c. 12. & 13.

ff. ad leg. Corn. de sicar. *Si clauæ percusserit aut cucuma.* Pius annot. post. c. 61.

ff. 48. lib. ad L. Corn. de sicar. *qui hominem libidinis causſa vel commercii castrauerit.* Bart. Auct. cap. 75.

ff. ad leg. Corn. de sicariis: *Cucuma.* Bart. Auct. cap. 36.

ff. ad leg. Corn. de sicar. de *Pytiocampis & Bupreſtibus.* Beroal. annot. c. 101.

ff. 48. 18. de quæstionib. *Venenary capite puniendi.* Pius annot. post. cap. 110.

ff. 48. de Pœnis. 19. *instituuntur venatores aut Purritharii.* Bart. Auct. c. 11.

ff. 49. 16. de re milit. *Mistio causſaria est, cum quis vitio animi vel corporis, &c.* Pius annot. prior. cap. 4.

ff. 49. 17. libr de Castrensi peculio: *Si ante commilitium factum sit testamentum.* Bart. Auct. cap. 68.

ff. 48. 19. de Pœnis: *Ne eo loci sedeant, quo in publico instrumenta deponuntur, archiuo forte vel grāmatophylacio.* Pius ann. post. c. 121.

ff. 50. 1. ad municipal. *Titio cum esset Romæ studiorum gratia.* Bart. Auct. cap. 77.

ff. 50. 6. de iure immunitatis: *Veterinarii.* Bart. Auct. c 7.

ff. 50. 8. de administr. rerum ad ciu. *Calcularii errores retractatio etiam post decennia, &c.* Pius annot. post. cap. 91.

ff. 59. 8. de administ. rer. ad ciu. &c. *referipserunt Sitocomas indemnes.* Bart Auct. c. 49.

ff. 50. 4. lib. de munerib. & hon. *Nam decaproti, &c.* Bart. Auct. cap. 38.

ff. vlt. libr. de munerib. & honor. *Emporia & hospitatura, &c.* Bart. Auct c. 27.

ff. vlt. lib. 15. de Censib. *Quæ post censum editum nata.* Bart. Auct. c. 74.

ff. 50. 26. de verbor. sign. *Locus sine ædificio in vrbe area appellatur.* Flor. Subc. 1. c. 9.

ff. de verb. sign. *vidua etiam quæ non nupta, &c.* Pius annot. post. c. 52.

ff. de verb. sign. *Noxæ appellatione omne delictum contineri.* Beroal. in Seru. parag. 3.

COD.

Cod. 1. lib. 2. de sacrof. Eccl. *Nemo Apostolorum vel Martyrū sedem humanis corporib. æstimet concessam.* Bart. Auct. c. 71.

Cod. 1. 2. de sacrof. Eccles. *vel in Prochotrophion, &c.* Pius annot. post. cap 42.

Cod. 1. 3. de Episcop. & cleric. *Brephotrophium.* Bart. Auct. cap 56.

Cod. 1. libr. de Episc. & clericis: *Schemate.* Bart. Auct. cap. 32.

Cod. 1. 27. de offic. præf. præt. Africæ: *pro annonis & capitatione.* Bart. Auct. c. 57.

Cod. 1. 36. de offic. Comitis Syriæ: *Syriarchia.* Bart. Auct. c. 50. Ibidem: *Liminarchia.* Bart. ibid.

Cod. 3. 1. de iudiciis l. quotiens: *quo magis apud eum quoq; qui, &c.* Bart. Auct. c. 54.

Cod. 4. 40 quæ res vendi nō possunt: *lana blata & oxyblata.* Bart. Auct. c. 63.

Cod. 4. 59. de monopoliis: *vel pectinum forte aut echini.* Bart. Auct. cap. 41.

Cod. 4. 66. de iure emph. *Emphyteumata.* Bart. Auct. cap. 46.

Cod. 6. 21. de testam. militis: *Tribunus laticlauius.* Bart Auct. cap. 34.

Cod. 6. 25. de instit. & substit. *Quod testator fines eorum & certaminis formā.* Bart. Auct. cap. 60.

Cod. 7. 37. de quadrien. præscript. *Sacro-*

Sanctis Ecclesiis & xenonibus & ptochotrophiis. Pius annot. post. cap. 42.

Cod. de publ. oper. 8. 12. in voce *Basilica*; non idem esse cum *Ecclesia*. Bart. Auct. cap. 72.

Cod. 9. 4. de custod reor. *ne quis receptâ custodiam dimittat*. Beroal. in Seru. c. 29.

Cod. libr. 9. *Cum vir nubit in fœminam viros paritur am. & r.* Pius annot. post. c. 53.

Cod. 10. libr. 41. de munerib. patrimon. *Decaprotia*. Bart. Auct. cap. 39.

Cod. 10 47. de excusat. munerum: *pannarios*. Bart. Auct cap. 35.

Cod. 11. 7. de murilegis: *Baphiorum*. Bart. Auct. cap. 30.

Cod. 11. lib. 8. de vestib. holoberis: an legẽdũ sit potius *Holosericis*. Bart. Auct. c. 64.

Cod 11. lib. 11. de vestib. holoberis: *quartum de scrinio bephiæ*. Bart. Auct. c. 29.

Cod. 11. lib. 11. Nulli cicere in frenis, &c. *Cucurnis vero omnibus personis, &c.* emendat, *cucumis*. Bart. Auct. c. 37.

Cod. 11. 77. de cupressis: *Lucuco & Lucuca*. Bart. Auct. cap. 53.

Cod. 12 41. de metatis: *Epidematicisne*, legẽdum an *epimetaticis*. Bart. Auct. c. 62.

INSTIT.

Instit lib. 2. tit. de Legat. *Si quis in nomine cognomine, prænomine, agnomineue legatarii testator errauerit*. Robort. de Nomin.

Instit. lib. 3. *Illud est quod vulgo dicebatur permutatione rerum emtionem & venditionem contrahi*. Pius annot. post. c. 152.

Instit. de Codicill. *Diui fratres Seuerus & Antoninus*. Bart. Auct. c. 59.

Instit. lib. tit. *Pœnam eadem lex irrogat prædicatoribus*. Pius annot post. c. 53.

DECRET.

Decret. Canon. Distinct. 23. *Concedemus Dalmaticarum vsu decorandos esse*. Pius annot. post. cap 58.

Decret. Canon. Distinct. 27. *Qui dies apud Græcos Hyperberetei menses, &c.* Pius anno. post. cap. 65.

Decret. Distinct. vlt. de Con. *De cœnulâ surgere antequam thymelici ingrediantur*. Beroald. annot. c 89.

EX SACRIS.

Genes. cap. 6 *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est; eruntque dies illius centum viginti annorum*. Florid. Sub. 2. cap. 4.

Genes. cap. 44. *Scyphus quem furati estis, ipse est e quo bibit dominus, & in quo augurari solet*. Nann. Misc. 7. cap. 8.

Regum lib. 1. c. 11. *Et adorauit Astartem deam Sidoniorum*. Flor. Subc. 2. c. 7.

Lib. 4. Reg. *Depinxit oculos suos stibio*. Beroald annot. cap. 86.

Psalm. 1. *Non sic impii, sed tanquam acus quod proiecit ventus* Pius annot. post. cap. 56.

Psalm. 30. *Statuisti in loco spatioso pedes meos*. Nann. Misc 2. cap. 4.

Psalm. 89. *Mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesterna quæ præterit*. Flor. Subcis. 2. cap. 4.

Hierem. Propheta, *Cum pinxeris stibio oculos tuos*. Beroal annot. c. 86.

Hierem. *Laquearia pingit sinopide*. Beroald. annot. cap. 86.

Hierem cap. vlt. *Et factum est in xxx. anno transmigrationis Ioachim, duodecimo mense, vicesima quinta mensis*. Florid. Subcis. 2. cap 2.

Ezechiel Propheta. *Circumliniti oculos stibio*. Beroald. annot. c. 86.

Daniel. *Adferte mihi oleum & smigmata*. Beroal. annot. cap. 88.

Esdras: *Exsurgens ante atrium templi, abijt in Pascophorium Ionathæ*. Pius annot. post. cap. 96.

D. Matthæi cap. 10. de *pecunia in zonis*. Beroald. annot. cap. 15.

Lucæ cap. *Erunt signa in Sole & Luna*. Nann. Misc. 7. cap. 14.

Petr. 2. Epist. *Vnus dies apud Dominum sicut mille anni, & mille anni sicut dies vnus*. Flor. Subcis. 2. c. 4.

FINIS.

VARIARVM, NOVARVM ET ANTIQVARVM OBSERVATIONVM, EMENDATIONVM, LECTIONVM, MIscellaneorum,

SYLLOGE I.

Continens Angeli Politani miscellaneorum centuriam primam. Præfatio ad Laurentium Medicum.

CVm tibi superioribus diebus, Laurenti Medices, nostra hæc Miscellanea inter equitandum recitaremus, delectatus arbitror nouitate ipsa rerum, & varietate non illepida lectionis, hortari cœpisti nos, vt vnam saltem ex eis Centuriam (nam centenis libri singuli capitibus explicantur) publicaremus. Quod nunc vtique simul auctoritate tua, qua maior, nobis quidem, nulla in terris est, simul ratione adducti facimus. Quoniam nostra ista iam nonnulli vel cum puluisculo conuerrunt, sic vt aliis pridem, sibique, nostrorum titulo laborum nimis placeant. Quanquam scimus inuidia magna fore hos libros, & multum sermonis subituros, vt qui de magni nominis auctoribus libere pronuntient. Sed non id nostrum exemplum. Nam scriptores ferme omnes sic suas tuentur partes, vt alienas oppugnent, ac laudis occasionem plerumque de aliorum erratis petant, tum sæpe a tenuioribus, & gregariis, velutique postremæ notæ, qualis ego, vel Cluuienus, etiam proceres illi (*vt ita dixerim*) & anteſignani quidam literarum sugillantur. Vetus est autem dictum, *Conjectia mille testes.* Scit illa prorsus nihil hic odio datum, nihil stomacho, candide omnia, & simpliciter, nihil aut insectanter, aut maleuole, nihil oblatrandi studio, nihil ostentandi voto protulimus, animo q; semper ad probandum (*si liceret*) quam ad improbandum propensiore fuimus. Neque videlicet strophis aut cumeulis, sed libero examine, libera veritatis fronte, rem gessimus. Ac non id quæsiuimus, vt aliquam doctis hominibus veluti labeculam aspergeremus, sed id cauimus potius, ne sub illorū auctoritate studiosorum

fides periclitaretur. Denique in eos potissimum cuneus hic ex professo directus, in eos hic aries ex destinato temperatus, qui contra veri faciem, pro vernaculo quidem sibi, sed imaginario tamen sensu frontem durant, eos acie styli maxime compungimus, qui stylum vertere, hoc est, qui sua errata dispungere non didicerunt. At inordinatam istam, & confusaneam, quasi syluam, aut farraginem perhiberi, quia non tractim & cõtinenter, sed saltuatim scribimus & vellicatim, tantum abest vt doleamus, vt etiam titulum non sane alium, quam Miscellaneorum exquisiuerimus, in quis græcum tamen Helianum, Latinum sequimur Gellium, quorum vtriusque libri varietate sunt, quam ordine blandiores Quanquam ne Clementis quidem Alexandrini Pontificis, apostolicique viri commentaria, quæ στρωματεῖς, quasi stragula picta dixeris inscribebantur, alium profecto nobis titulum, nisi varietatis istius insinuabãt. Etenim de Aristoxeni taceo commentariis, quos patri ferme titulo citat eo volumine Porphyrius, quod in Harmonica Ptolemæi composuit. Denique si varietas ipsa, fastidii expultrix: & lectionis irritatrix in Miscellaneis culpabitur, vna opera reprehendi rerum quoque natura poterit, cuius me quidem profiteor, tali disparilitate discipulum. Quod si ad omnem se minutiem demittunt, hoc vero apud Latinos exemplo etiam Cæsaris, Varronis, Messalæ, Ciceronis, Plinii, Quintiliani, aliorumque similium facere licet, quos æmulantibus, & errare honestum. Quare quod istos veluti patricios decuit, etiam me quasi minorum gẽtium non dedeceat. Par adeo celebritas nominum, vel græca inserit, vel ex commodo interpretatur, idque nunc ad sensum, nunc ad verbum, quod hic vtrumque. Iam si cui parum quæpiam enucleata, fortasse etiam nimis dura, obscuraque videbuntur, certe is nec ingenio satis vegeto, nec eruditione solida, fidelique fuerit. Sicubi barbara quædam, & obsoleta deprehendentur, ea vero de industria dispersimus, etiã vt barbaris & ineruditis placeremus, & fieret liber corrasa vndique gratiola vendibilior. Si qui remotiora dicent hic inueniri vocabula, quam vt sumta credãtur de medio, ne isti arbitror sententiam suam mutabunt cum adusq; medium literaturæ promouerint. Nec enim desunt, quibus etiam (*vt ait M. Tullius*) alabastrus vnguenti plena putere videatur: Tum in hoc genus scriptionibus, quæ non se populo venditant, sed paucis modo parantur, vsus istiusmodi reconditæ supellectilis, præsertim verecundus, minime improbatura bonis. Nec enim renouare sit probrum, quę iam pene exoleuerunt, si modo hæc ipsa, non vetustescere, adhuc, sed veterascere de integro possint. Si quem nõnulla interim offendent eloquendi diuerticula, minus fortasse homini nota, qui decẽ tantum Ciceronis paginas, nihil præterea lectitauerit, vtique ab hoc ego, ad eruditos prouoco, præcipue credo laudaturos, quę ab ipso improbabuntur. Nihil autem forsan intolerabilius, quam vt de te

Heciianus.
Gellius.
Varietas blandæ.
Clemens Alexand.

Vetustescо
Veterascо.

de te sententiam ferat indoctus, qui tamen sibi ipse doctissimus videatur. Si quis vbi quid refellitur, multarum vel auctoritatum, vel rationum moles deiiderat, at victoriam sciat illic a nobis, non victoriæ quæri satietatem. Si longiuscula capita alia, breuiuscula rursus alia putabuntur, credamus hanc quoq; esse legem noui operis, vt æquale habeat nihil, nusquam sibi sit par, semper dissimilitudine claudicet, vnamq; istam regulam tueatur, ne quid ad regulam, ne quid ad perpendiculum, libellamq; reuocet. Si liberior stylus insolentis existimabitur naturę, forsan benignior interpres simplicitati potius tribuet, quę nec ingenuos dedecet. Sicubi porro cōsuetudo refragabitur, at veritas, quæ nugas nō facit, aut veritatis vicaria consuetudo melior patrocinabitur. Nam & sumtū consuetudine dicitur, quod aduersus auctoritatem sit receptū, & error sæpe consuetudinis obiectatur a doctis. Tum pulcre sic ait quidam, *Cōsuetudo sine veritate*, vetustas erroris est. Deniq; si pauculas respersimus interim scrupulosā, & anxia, quodq; verius subacida, vel ex philosophia, cuius iam pridem sumus candidati, vel ex orbe illo disciplinarū, quæ studio sapientiæ famulantur, at ea stomachum tamen lectoris prædulcibus marcētem, recreabunt fortassis, & exacuent. Nam quo hæc omnia grata sui vice cōspirent, & quodam velut antitheto fœderentuur, pene de calcaria *(quod dicitur)* in carbonariam decucurrimus & id operam dedimus, vt alternatim deinceps inter se cōtraria quoq; subsequerētur, quæ nos querelæ istiusmodi eximerent. Nec.n. deficri apud nos etiam patimur, quæ sint amœna magis, & oblectatoria, ne dixerim illecebrosa, quam vel vtilia, vel necessaria, siquidē est *(vt ait Varro)* aliud homini, aliud humanitati satis, etiamq; citra emolumentū. Speciosa interim petuntur, non Hercle minus, quam sine specie cōpendiū. Ergo vt agrestes illos, & hircosos quædam ex his impolita, & rudia delectabūt, exasciataq; magis quam dedolata, nec modo limam, sed nec runcinas experta, nec scobinas, ita ediuerso vermiculata interim dictio, & tessellis pluricoloribus variegata, delicatiores hos capiet, volsos, & pumicatos, ne conflatis vtrinq; vocib. & æquabili vel plausu, vel sibilo, aut ad cælū efferar, aut ad humū deiiciar. Mediis autem inter hos, & neutro notandis, quasi quidā diuersorū Cinnus *(vt ait Cicero)* satisfaciet, non vno aliquo excellens, & omnium tamen particeps. Nec enim gustus idem omnibus, sed suum palatum cuiq;. Tum credo & exspuent in conuiuio quidam, pro fastidioso, & vesco, quod mox in culina pro suaui liguriant, & opimo. Nos ista certe non foro & curiæ, sed cubiculo, & scholæ parauimus, eoq; studuimus, nescio an & præstiterimus vt si quæ hic essent, omnino faciles essent, & simplices munditiæ, non operosa, & pigmentata lenocinia, color, nitorque verus, & ingenuus, non ascitus, & exarcula congruens habitus, & expeditus, non onerosus, & lasciuiosus. Postremo cuicuimodi

Consuetudo.

Prouerb.

Homo. Humanitas.

Cuicuimodi.

exeant, quoquo modo hæc accipiantur, minime profecto recusamus, sed nec opinor euademus communem illam scribetium sortem, male audiendi, sit modo ita cordi lectoribus. Quinimo isti aleæ caput obiectamus, neque patrocinium respicimus, quod vitro nobis ademimus cesura. Decernaturq; potius in nos, traducamur, vexemur, quam nō literarum publica fraus, quarum nobis est honor propriis vtilitatibus antiquior, etiam nostro aliquo, vel famę, vel otii dispendio redimatur. Nam quo ista quæso studiorum cōmunium professio, si iam ventum ad hæc vsque est, vt quod officium studiis vniuersi debemus, cessare omne tamen suspicione degeneri patiamur? Quo pacto vel durare vltra, vel esse iam poterit honestarum literarum syncerita, soluta penitus censura, dum sic æque omnes inuidiam perhorrescimus? Quanquam (*quod ad me attinet*) vtinam labori meo non contemtus potius quā inuidia debeatur. Illud enim prope in votis est, si modo quod ait Liuius, *Inuidia velut ignis alta petit.* Quin agitedum studiorum cultores optimi, prosequisque alacres, gramen hoc inexpugnabile, quo bonæ fruges humanitatis præfocantur, auellite, subnascentesque sacris stirpibus, quasi perniciosissimas ederas, & omnem earum succum lapsibus erraticis exsorbentes, abrumpite penitus, & detruncate. Non desunt interpolatores veritatis, ne desint quoque redintegratores, exstet vindex aliquis rogo, & patronus periclitantium disciplinarum. Nam ego vt vnus e medio, quid mihi liberum sit, vtique experiar. Faciam nec ne operæ pretium post videro. Quorsum tamen fluxerit, aut quocunq; res ceciderit; æqui boni faciam, planeque malignitatum omnium, & obtrectationum venena, non deuorabo modo, sed (*quo sum stomacho*) etiam concoquam, certus, veritatis hunc esse quasi genium, simul atq, in publicum appareat, vt odiosa, inimicaq; sit vulgo. Conniueant igitur alii licet, & dicere verum mussent, ego vnus profecto (*quicquid erit*) non dissimulabo iudicium, non supprimam quæ sentiero, non indulgebo iam talibus patientiam, sed vel huic libello meo, saltem semiiubere, sic insusurrabo. Vidi, vidi ipse libelle, cottidieque video, multa in literis fieri capitalia, compilari subdole aliena, confingi ad libidinē, quæ cui commodum, ascribi etiam idoneis, quæ nec agnoscant, allegari qui non extent auctores, citari quinetiam pro vetustis, nullibi comparenteis codices, cōpleri libros omneis operosissimis vanitatibus, falsa pro veris ascita pro natiuis, nouitia pro vernaculis, supponi, pollui, adulterari, oblini, incrustari, distorqueri, confundi, præcipitari, interuerti omnia, nulla fide, nullo nec pudore, nec iudicio, quodq; his omnibus pestilentius, occasione quoque recētis artificii, qualibet stolidissimas opiniones in mille voluminū trāduces momento propagari. Posti remo (*vt semel dicam*) etiam nunc multos, auriculas habere asini. Dicat his aliquis, Quid tu autem? Fateor equidem, possum falli, vt humanus, sed neminem profecto scien-

Mussent palam mutire non audeāt Ex Persio.

sciens fallo, & vt mendacium fortasse dico, sic certe non mentior. Tum egomet mi ignosco, Meuius inquit, imo autem (extra iocũ) nec egomet mi ignosco, & si quid indoctius, incautiusq; protulero, refutari a quouis cupio, refutaturus ipse me; si fuero admonitus. Non enim sic me peruerse amo, vt errare alios malim, quã inoteseere qui errem. Sed ex eorum sum numero & ipse, qui proficiendo scribunt, & scribendo proficiunt. Ac de isto quidem fors videtit. Illud verissimum, si domi commentarios istos diutius, atque in manibus habuissem, & regustare interim ex interuallo licuisset, longe instructiores fuisse eos, locupletiores, adminiculatiores prodituros. Videlicet hocillud est præcipue studiorum genus, quod vigiliis augescat, vt cui subinde ceu fluminibus ex decursu, sic accedit ex lectione minuatim quo fiat vberius. Tũ incondita nunc quoque pleraque, ineliquata, indiscussa, non rotunda, non tornata adhuc, sed quæ aurem prorsus præterierint, vtpote restrictim cogitata & ex tempore potius, quam a cura, quanquam ex abundanti pene styli negotium curat, & elocutionem concinnat, quem cana & veritas, & fides præcipue sollicitat. Enimuero ne putent homines male feriati, nos ista quæquæ sunt, de fece hausisse; neeq; grammaticorum transiluisse lineas, Pliniano statim exemplo nomina prætexuimus auctorum, sed honestorum, veterumque duntaxat, vnde ius ista sumunt, & a quibus versuram fecimus, nec autem, quos alii tãrum citauerint, ipsorum opera temporibus interciderint, sed quorum nosmet ipsi thesauros tractauimus, quorum sumus per literas peregrinati, quanquam & vetustas codicum, & nomismatum fides, & in æs, aut in marmore incisæ antiquitates, quæ tu nobis Laurẽti suppeditasti, plurimum etiam præter librorum varietatem: nostris commentationibus suffragantur. Vt autem vel exemplo doceremus, circulatorum præstigias, & impostoras omneis esse tollendas, refrenandamque adeo quorum piam lasciuiam, quæ iam sicuti cancer late serpit, inaniter de præscripto, & licenter egrediendi, nusquam aliquando veteris scripturæ testimonium citauimus, ne quid adscriptitium, ne ve quid vsquam suberductitiũ prævaleret, quin sua quodq; facie repræsentauerimus, & eas apposuerimus notas, vnde exquiri penitus vsq; a stirpe possit auctoritas. Atq; vt muneris huius nostri nullæ prorsus appendices desiderẽtur, etiam capita ipsa rerum, titulis inclusa breuissimis, sed in quis maior quam pro numero vtilitas, cõcenturiauimus, & ceu breuibus ceris ingentes summas, calculatorum more collegimus, quo negligentiæ delicati lectoris ipsi potissimum subscriberemus. Proinde sicuti sub Aiacis clypeo Teucer Homericus, ita nos vtiq; sub vmbra tui nominis latitantes, centuriatim dabimus in barbaros impressionẽ. Ita editiones subinde aliqua, vel æquis, vel iniquis mos geretur. Et quandam pensante vice, sicut illis quod osculẽtur, ita his, abũde superabimus, quod mordeant. Mordebũt autẽ puto

Appendix. fœm. gen.

Impressionẽ, impetũ moremilitari.

Vitiligatores. *Plin. in prol.* *Multos fore qui vitiligēt id est, vitio alligent vi tuperent.* *Quo iure quaq; iniuria, fusque deq; ferentes*

noſtra, vel rabioſuli quidam, quos eleganter Cato vitiligatores appellat, iſto potiſſimum litigandi vitio, veluti morbo laborantes, cerebroſa gēs & irritabilis, qui ſine cauſſa, ſine diſcrimine, clauſiſq; (quod aiunt) oculis, quodcunque nomen adlatrant. vel qui rurſus aduocatione mercenaria, venalique ſententia, cuicunq; ſemel auctorati, atque addicti, quaſique, dediti mancipio ſint eundem tueri, pugnaciter, pertinaciterque quo iure, quaq; iniuria obſtinauerint. Vel iactanticuli illi, & nugiurndi, pleni tumida ſed & fatua coniectura qui ſeq;, & ſua dunteaxat etiam ſine riualibus adamant, ſibi fauent, alios obtrectant. Vel poſtremo lucifugi quidam veritatis, & (*vt planius dixerim*) blattarii, literatores, qui defluctib. oculis, vereq; noctuinis, non diem tantū ſereniorem, ſed nec vmbram ſubluſtrem ſatis ferunt. Nam de illis dubitat nemo, quos liuoris tinea comeſt, quos rubigo ſubrodit inuidiæ, qui gloriam alterius, ſuam pœnam, felicitatem alterius, ſuam carnificinam faciunt, qui profecto contabeſcunt alieno, quos ægreſcens proſperis maleuolentia, ſeu tortor inteſtinus iugiter excruciat. Sed & cenſores item pulpitarii (*nec autem de doctis, ſonio q; nunc agimus*) ſolent plerunq; fodicare nos, & ſtudiis obſtrepere iſtis. Etenim pleni ieiunitatis, literas humanioreis, apud inſciam plebeculam, pene dixerim ſolenniter, buccis concrepantibus infamant, & craſſa ruſticitate feroculi, quam ſolam (*quod & Hieronymus ait*) pro ſanctitate habēt ſic in eas, & earum ſtudioſos, ampullofis proclamationibus, infrēdentes, inſpumanteſque, deſæuiunt, vt facile ſe declarent etiā Græcos illos improbare, & pene odiſſe, vere ſanctas animas, Baſilium, Chryſoſtomum, Gregorios, etiam Latinos, Cyprianum, Ambroſium, Auguſtinum, Hieronymumq; ipſum, & alios id genus noſtræ religionis antiſtites, gentium, linguarumque omnium diſciplinis, velut opibus Ægyptiorum ſuffarcinatos. Quo mihi etiam videtur admirabilior deliciæ tuæ Marianus hic Genazanenſis, nec in theologia cuiquam ſecundus & omnīū quos in eccleſia concionantes audiuimus, non prudentiſſimus modo, ſed & facundiſſimus, cuius neque ſuſpecta populis ad bonam frugem tendentibus eloquētia, quoniam vitæ incredibili ſeueritate commendatur, nec e diuerſo triſtis, aut reformidabilis auſteritas, quoniam poetica delenimenta, pulcramque iſtam literarum varietatem, nitorem, delicias non aſpernatur. Vt igitur lana, purpuram bona fide potura, certis prius inficitur medicamentis, ita literis arbitror, doctriniſque talibus, excoli animos (*quod ait in Hortenſio Cicero*) & ad ſapientiam excipiendam imbui, præpararique decet. Atqui non tamen ob iſtos pigebit, aut exigere ſtylo, quicquid hoc noſtrarum lucubrationum eſt, aut experiri, quid concedatur in illos, qui fraudes in literarum negotio concipiunt capitales. Nam & ego Philoxeno ignoſco, ſicuti Cicero idem, ad Atticum ſcribens, redire in carcerē, quam mancipare iudicium præoptanti, maxime ſi non præſenti

Pulpitarii.

Feroculi

Iu. imitatur.

ſeculo

seculo, sed quasi æternitati, prout etiam dictum a Thucydide, seruire scriptores conuenit. Eoque libri puto ipsi, monumenta vocantur, quod ad memoriam magis posteritatis incorruptius iudicaturæ, quam ad ineptam præsentis temporis gratiolam, spectare debent. Ergo vt quam maxime (*si licebit*) hæc non exstinguatur solum, sed etiam opprimatur improbitas, effuse omnia deprauantium, nec abeat in exemplum, trita, & prostituta frons, atque oris tanta duritia, iam nunc centurias sequenteis, pro susceptо (*arbitror*) salutari conatu, neutiquam ad huius primæ gustum repromittimus. Quos enim molli nunc articulo tractamus, quos leui & lento brachio tangimus, fortius dein puto prememus, atque vrgebimus, & cõtenti paulisper interim, prælusoria, velitarique pugna, mox viribus collectis, toto exercitus robore depræliabimur. Quinetiam (*quoniam tunica propior pallio*) vindicabimus audacter, & gnauiter a plagiariis, ac furunculis interdum nostra, & asseremus liberali caussa manum. Nostra vero nunc accipi tantum volumus, quæ labore, industriaque ipsi magna principes extudimus, nec expalpari vnquam, nec extorqueri nobis ea passuri, quamdiu licebit, nostra inquam, non eiectamenta, sed pignora. Nam vt hæc in medium vice missilium, direptui, conculcatuique relinquimus, ita illa nobis recipimus, & defendimus, hæc exponimus, illa & agnoscimus, & tollimus, sed ita tamen, vt imitari simias nolimus, quæ suos dicuntur fœtus quãlibet deformes, pro formosissimis admirari. Nec erunt opinor hæc quoque nostra, quanquam leuioris operæ studia, seu ludicra verius, dedecori tibi Laurenti Medices, cui nunc adscribuntur. Adscribuntur autem, non magis adeo, vt me gratum beneficiis tuis approbent, aut reponant gratiam, quod auxiliarium te, quodque consiliarium habuerunt, quam vt auspicato procedant, & vt in iis tui memoria frequentetur, ex quo liber auctoritatem capiens, magni celebritate nominis commendetur. Tum cui summa studiorum meorum debetur omnis, ab eo quoque portio ipsa iure incipiet. Et Hercule veluti bellaria sint ista, secundis accepta mensis. Quoniam rectæ cœnæ, speciem, vicemque grauiora illa occupant, qualia tibi multa, vel Marsilius Ficinus Platonis, vel Aristotelis interpres Argyropylus Byzantius e philosophiæ penu congesserunt. De isto enim præ cunctis admirando, non Pico iam, sed (*vt ipse appellare soleo*) phœnice potius, qui nunc in tua lauru nidificat, tanta mea quidem exspectatio est, vt ausim Propertio succinere, *Cedite Romani scriptores, cedite Graii*. Tu vale patrone incundissime, & (quod facis) perge fauere doctis, perge literas excitare, perge a situ recipere rem Latinam, ab interitu Græcam, quo tui memoria nominis ab iniuria prorsus obliuionis asseratur.

Monumẽta cur libri.

Simiarum in catulos amor.

Ficinus. Argyrop. Picus Mirandula.

Defensus a calumnia Cicero, super enarrata vi noui apud Aristot. vocabuli, quod est endelechia.

CAPVT I.

ARgyropylus ille Byzantius, olim præceptor in philosophia noster, cum literarum Latinarum minime incuriosus, tum sapientiæ Decretorum, disciplinarumque adeo cunctarum, quæ cyclicæ a Martiano dicuntur, eruditissimus est habitus Hic & apud Medicem Cosmum decreto publico patrem patriæ, & dein apud Cosmi filium Petrum, nepotemque adeo Laurentium hunc, decus vbique nostrum, patriæ simul, auitæq; virtutis heredem, suæque R. P. columen, insigni fuit & auctoritate, & gratia, quibus etiam libros dicauit Aristotelis a se versos in Latinum, sed & ipsum vir adhuc quidem puberem Laurentium dialecticis imbuit, eaq, philosophiæ parte, qua de moribus præcipitur. Cæterum (*vt homo Græcus*) perquam ferebat iniquo animo, nobilem illam, nec (*vt Theodorus Gaza putat*) importunam M. Tulli Ciceronis exclamationem, qua Græciam verborum interdum inopem, quibus se putat abundare, non eloquentius fortasse, quam verius pronuntiauit. Obid igitur subiratus Latinæ copiæ genitori, & principi, Græcus magister, etiam dictitare ausus est (*quod nunc quoq; vix aures patiuntur*) ignarum fuisse non philosophiæ modo Ciceronem, sed etiam (*si dis placet*) Græcarū literarum. Vix enim dici potest, quam nos aliquando, id est, Latinos homines, in participatum suæ linguæ, doctrinæq; non libenter admittat ista natio. Nos enim quisquilias tenere literarum, se frugem, nos præsegmina, se corpus, nos putamina, se nucleum credit. Sed vt ad Argyropylum reuertar, oculos ad hunc modum nostri parentis viuentis, victurique sigillantem, vtebatur hoc ille velmaxime argumento, quod in primo Tusculanarū quæstionū scribat Cicero, censere Aristotelem quintam esse quandam præter elementa naturam, de qua sit mens, verbaque deniq; ipsius ita legantur. Quintum genus adhibet vacans nomine, & sic ipsum animum *Endelechian* appellat nouo nomine, quasi quandam continuatam motionem, & perennem. Sed enim nemo est (aiebat) in Aristotelis lectione paulo frequentior, quin sciat entelechian esse potius Aristoteleum verbum, neutiquam significans quod Cicero putat, continuatam motionem, & perennem, sed perfectionem potius, aut consummationem quampiam. Nam cum vellet Aristoteles quasi nomenclaturam facere intellectuum suorum, verba ipse quæpiam noua concepit animo, velutique dein peperit, in quis hoc quoque, per quod indicatur forma, speciesq;, cui perfectionem res quæque suam debeat. Quod enim quidque est, ab hac est entelechia potissimum. Cicero autem non quidem hanc Aristoteleam vocem, sed aliam prorsus ei cōtiguam, finitimamque similitudinis præstigio falsus enarrauit. Entelechos enim continuatim, mobiliter, continuataque mobilitas endelechismos,

ἐνδελέχεια. ἐντελέχεια.

Copiosissime de his Budaeus lib. primo de Asse.

chismos, vnde hanc Aristotelis entelechiam deduci putauit ille, quæ non d literam tamen, sed t potius habeat in syllaba secunda. Iam autores contra Ciceronem stare, quam libet magnos Peripateticos adiciebat. Et vt homo erat omnium (*vt tum quidem videbatur*) acerrimus in disputando, atq; aurem (*quod ait Persius*) mordaci lotus aceto, præterea verborum quoque nostrorum fundidator maximus, facile id vel nobis, vel ceteris, tum quidem suis sectatoribus persuaserat, ita vt, quod pene dictu quoque nefas, pro concesso inter nos haberetur, nec philosophiam scisse M. Tullium, nec literas Græcas. Enimuero re dein tota diligentius perquæstigata, meas esse parteis, & item cuiuscunque Latini professoris existimauit, Ciceronis gloriam qua vel maxime contra Græcos stamus, etiam vice capitis omni contentione defensare, quanquam illam sua non antiquitas modo, sed quædam prope diuinitas extra ictum, supraque iniuriam posuit. Iam primum igitur Argyropyli huius apud me quoque non exigui ponderis auctoritas, aliis auctoritatibus, multoque (*arbitror*) valentioribus refellenda est, tum ostendendum, ex eo quod obicitur, augeri Ciceronis præconium nedum decrescat. Et prodibunt in medium latis (*arbitror*) quod ad philosophiam modo pertinet, idonei Ciceronis laudatores (*vt simus interim quam pauciſſimis contenti*) Boetius, Macrobius & Augustinus. Nam quis Boetio, vel in dialecticis acutior? vel subtilior in mathematicis? vel in philosophia locupletior? vel in theologia sublimior? Quem tanti iuniores etiam philosophi longe (*arbitror*) omnium perspicaciſſimi fecerunt, vt Aquinatem Thomam diuum hominem, Magnumque illum Thomæ præceptorem (*Deus bone*) quos viros habere meruerit enarratores & ab ipsius sententia, ne sit vlla quidem pene iam pronocatio. Porro de Macrobio, cui rogo magis credendum quam laudanti præcipue Boetio? Denique ipsius Augustini tam alte nisa in omnibus ferme disciplinis est auctoritas, vt extra omnem fit aleam posita, sic vt ab ea iam ne transuersum quidem (*quod dicitur*) vnguem recedi, fas habeatur. Etenim tanta ingenti constat eum celeritate viguisse, vt quicquid de arte loquendi & differendi, quicquid de dimensionibus figurarum, de musicis, de numeris præcipitur, etiam sine magna difficultate, nullo hominum tradente perceperit, tanto dein acumine præstitisse disputandi, vt iure in vno isto potissimum, totius veritatis niti patrocinium videatur. Consideremus igitur quid hi singuli saltem de Cicerone senserint quantumque ei tribuerint in philosophia, tum credamus audacter, non cuiusuis esse, calumniam conflare homini, qui fuerit a laudatissimis hominibus tam singulariter laudatus. Boetius itaque non modo sic vtitur identidem M. Tulli testimoniis, vt ea perfirmissimis & inuiolabilibus obiciat argumentis, sed & ipsius Topicorum (*qui maxi-*

ἐνδελεχῶς.
ἐνδελεχισμός.
Nedum.
Ciceronis laudatores
Boetius.
Thomas.
Alber. magnus.
Macrobius.
Augustinus.

mus est honor) suscipere interpretationem non erubescit. Macrobius autem sic in vnius eiusdem libri vel exigua particula versatur, vt nec Platoni comparem facere, nec omnibus insignire eum disciplinarum omnium titulis dubitauerit. Deniq; Augustinus cum in Academicis, quanquam sub alterius persona, nunc suum Ciceronem, nunc sapientem appellans, tandem ab ipso inquit in Latina lingua philosophiam & incoatam esse & perfectam, tum in Confessionib. vbi neutiquam personatus, eos ex professo damnat,

Personatus. qui linguam Ciceronis mirantur, pectus non ita. Quin imo quod affectum mutauerit ipse, quod ad eum preces & vota conuerterit, quod desideria non eadem quæ prius habuerit, quod omnis ei vana spes euiluerit, quod immortalitatem sapientiæ quæsierit æstu cordis incredibili, postremo quod surgere iam cœperit, vt ad

Hortensius Ciceronis. Deum reuerteretur, cuncta hæc esse Ciceronis munus fatetur, vnique prorsus illius libro, qui vocaretur Hortensius omnem suæ salutis occasionem retulit acceptam. Non enim ad acuendam linguam liber, *inquit*, ille offerebatur, nec loquutionē mihi, sed quod loquebatur persuaserat. Quod isti vtinam legissent, qui somnium

Hieronymi somnium. ægroti nobis Hieronymi vapulantis ad tribunal obiectant, nec illud saltem cogitantes, illum ipsum Hieronymum, quum post repetitam dein statim Ciceronis lectionem, periurus a Rufino argueretur, etiam grauissime conqueri, quod sibi ab illo suam et somnia obicerentur. Ceterum (*vt ad propositum reuertar*) vicerit sane vel Argyropylus, vel quiuis alius Ciceromastix. Sed rogo istas

Ciceromastix. prius transcendere audeat auctoritatum moles, quas opposuimus. Enimuero de Græcis literis facilior, proniorque sententia. Quis enim tam hispida aure, quis tam inimicus veritati, qui si pauca modo peneque etiam tumultuaria græca verba, sparsim adhuc vel in epistolis ipsius olfaciat, quiequam se dicat vnquam

Possidonius. Isocratis μυθήκιον. Ex Cic. ad Atticū mutuatum. At istue videris Politianus cum suo Cic. Budaus certe diuersum probat, idq; non leuibus argumentis. βλαισευτικῶς. magis aut elegans aut Atticum, tota quoque Græcia reperisse, sic vt iure Possidonium, doctissimum illum hominem deterruerit a scribendo, iure Græcam nationem Græco de rebus suis commentario conturbauerit, in quo se ait libro totum Isocratis Mythecion, atque omneis eius discipulorum arculas, tum non nihil etiam Aristotelea pigmenta consumsisse. Qua mihi videtur fiducia, non minus aliquando Græcæ quam Latinæ linguæ veluti pomerium protulisse. Sit argumento vel illud (*vt vno interim contenti exemplo simus*) quod innocentiæ vocabulum negat habere apud Græcos vsitatum nomen, sed habere ait posse tamen βλαισευτικῶς. Tum castigat interdum quoque, ceu segnitiam quorundam apud illos vocabulorum, sicuti cum velle eos ait quidem distinguere, sed parum valere verbo, quod vel in illis probant, quæ sunt melancholia, & furor, vel item in eo quod πόνον pro labore confusius illi, & dolore pariter accipiunt, tum melius aliquid nos dicere indicat, quam illos, vt conuiuium, vt alia,

multo-

multoque melius quædam notata esse verbis Latinis, quam Græcis, quod & significat multis locis reperiri, sed & carere hos ipsos nomine rei cuiuspiam, quam maxime habeant familiarem, non dissimulat. Nec vllus eorum tamen quamlibet iuquirendo se torserit, inepti reperire adhuc, aut excogitare vocabulum potuit. Iam vero nonne Apollonius quoque ille Molo rhetorum omnium sui temporis celeberrimus, audita semel græca M. Tulli, sed & extemporali oratione, defixus diu stetisse, ac denique ita mirabundus, pronuntiasse dicitur? Ego vero te quidem Cicero, cum laudo, tum admiror, sed me Græcorum fortunæ miseret, tædetque, quod humanitatis & eloquentiæ decora, quæ sola nobis reliqua feceramus, ea quoque per te (*quantum intelligo*) Romanis arrogantur. Enimuero hoc illius iudicium non Latinus, non ineptus aliquis, sed Plutarchus ipse Græco vir ingenio, Romana grauitate in literis reculit. Ergo ad hunc sane modum de scientiæ ipsius deque Græcæ linguæ peritia, testatum nobis veteres reliquerunt. Age vero nunc endelechian quoque istam pensitemus, seram Ciceronis calumniatricem. Vtrum ne istic igitur reprehenditur, quod Aristotelem dixerit adhibuisse Cicero, quintam quandam præter elementa naturam & sic ipsum animum nouo nomine appellauisse? Quod & Alexander Aphrodisæus Peripateticorũ omnium etiam ab Auerrhoe laudatissimus, in egregie subtilibus illis naturalium quæstionum libris ostendit, quos a se lectos diuus Hieronymus gloriatur, & Porphyrius in commentario, quod in Aristotelis decem genera per interrogationes edidit, & responsiones, & Themistius super hos, in paraphrasi de anima secunda, & Simplicius vbi Aristoteleum paris argumenti volumen interpretatur, & Quintilianus Aristides in tertio de musica, & postremo in epistola quadam sua diuus Ambrosius, *vt alios interim præteream*, vnanimiter prope significauerunt. Quanquam de hoc vtique, ne in verbis quidem Aristotelis ipsis vlla dubitatio est. An illud potius culpatur, quod endelechiæ vocabulum nec suis literis notauerit, & alium quam Aristoteles intellectum, *sicuti supra diximus*, accommodauerit? Principio igitur quæro ego ab istis, quonam maxime argumento entelechian potius quam endelechian scriptum collegerint ab Aristotele? Tam enim verbum nouum hoc quam illud, nec minus altero significari animus quam altero potest, nec Aristoteles ipse perfectionem potius quam motionem illam indicari continuam noua voce, pronuntiat. Crediderint ita sane, Prophytius, Themistius, Simplicius, aut siqui compares, quæ autem tãdem inuidia est, etiam Ciceronem aliter quam posteriores opinatũ, si stare ipse sic quoq; tueriq; gradum bene, & fortiter potest. Nam sit vtra lectio verior, ea quam Cicero agnoscit, an quæ apud posteros obtinuit, in incerto adhuc est. Etenim libri omnes Arist.

Inepti vocabulorũ.

Apollonius Molo de Ciceron.

Endelechiæ.

Aristoteleorum libro-

rum corruptio.

Neleus Scepsius.

qui tam grandi nunc quidem auctoritate pollent interpolati plenique multis erroribus olim sunt editi, si fidem Straboni accommodamus, auctori non malo. Siquidem Neleus ille Scepsius, Coriſci filius, & Ariſtotelis Theophraſtique non ſolum auditor, ſed & bibliothecæ ſucceſſor, & heres, libros vtriuſque philoſophi Scepſin, hoc eſt in ſuam patriam comportaſſe vniuerſos perhibetur. Hicque dein a poſteris ipſius, metuentibus videlicet Attalicos reges, librorum iſtiuſmodi ſtudioſiſſimos, infoſſi terræ, negligenterque habiti diu, tandem aliquando ab Apellicone Teio magna emti mercede dicuntur, ſed carie, ſituque (*quod neceſſe fuit*) multis exeſi & labefacti locis, quos tamen inconſultius ſupplere Apellicon ipſe librorum quam philoſophiæ ſtudioſior, & pro arbitrio (*quemadmodum quidem putabat*) emendare auſus, plurimis temerauit erroribus. Hi tamen aduſque Sullæ tempora (*ſicuti Plutarchus memorat*) Athenis delitescebant. Nam Peripatetici veteres ordinariis iſtis, quibus omnis inſtruitur philoſophia carentes, paucos modo, quos vocant Exotericos habuerunt, eoque poſteriores exquiſitius philoſophati, quod Ariſtotelis volumina (*quanquam alicubi contaminata*) peruolutabant.

Apellicon Teius.

ἐξωτερικοί. *externi.*

L. Sulla.

Quippe Lucius Sulla bibliothecam Apelliconis iſtam repertam Athenis, Romam primus tranſtulit, tum grammaticus Tyrannion, & ei pene ſuppar Andronicus Rhodius, is qui libros etiam Peri hermenias negat eſſe Ariſtotelis, magna copia libros eius philoſophi tabulis etiam, neſcio quibus, editis inuulgarunt. Quocirca nihil eſt quod iam dubitemus quin de ſynceritate primæua lectionis iſtius, præſertim tantillo diſcrimine, vel libera ſit in vtranque partem ſuſpicio, vel (*ſi alterutri accedendum*) tutius Ciceronem ſit præferri, longe priorem quam Alexander eſt, primus ex illa cohorte, quam diximus, Ariſtoteles enarrator, quem Seueri floruiſſe temporibus, vel ipſius de fato ſignificat opus, æqualemque propemodum, ſeu paulo credo maiuſculum, ſummis illis Academicis Origine, & Plotino.

Matricem conſcribellatam.

Quid autem prohibet, quo minus Cicero ipſe videre matricem quoque librorum Ariſtotelis, qui fuerint ipſius ætate publicati, ſi non incorruptam, certe (*ſicuti diximus*) conſcribellatam potuerit? Tum & conſulto factum ab homine doctiſſimo crediderim, vt libero pectoris muro ſeptus, eam nouo huic Ariſtotelis vocabulo interpretationem, iure accommodare ſit auſus, quæ cum Platonis in Phædro ſententia, ſuper animæ motu ſempiterno, atque (*vt Varro inquit*) dio, conſentiret, de qua ipſe quoque vel in Tuſculanis quæſtionibus, vel in ſexto reipubl. volumine, commeminerit. Quando & Philoponus in Ariſtotelis vita, & Simplicius in commentariis de anima, & in extremo Peri hermenias libro Boetius ipſe, germanas eſſe, & compares vtriuſque philoſophi ſententias aſſeuerant, etiamque libros

libros septem composuisse Porphyrius traditur, quibus hoc maxime argumentum colligeretur, eandem Platonis esse prorsus, & Aristot. hæresin, quod & Picus hic Mirandula meus in quadam suarum disputationum præfatione tractauit, & vero verius esse, copiosissimo opere (*credo*) pulcerrimoq; peruincet (nisi me tamẽ gustus fefellit) quod de Platonis hac ipsa, quã dicimus, & Aristotelis concordia, noctes atque dies molitur, & cudit. Ita non modo, non errasse in vocabulo isto noster Cicero, sed vel eruditius aliquanto, quam ceteri, vel ad suam sectam scripsisse accommodatius, intelligetur, vt quod de clarissimi viri doctrina, tam idonei, quam superius ostendimus, auctores sponderunt, etiam ipsemet, in quo præcipue diuerticulo calumniam patitur, largissime, cumulatissimeque præstiterit. Nec autem nouum Ciceroni, aut inusitatum, calumniam pati a Græcis, quando etiam Didymus sex libros aduersus eundem composuit, sillographos imitatus maledicos scriptores, qui tamen libri iudicio doctarum aurium sunt improbati. Sic aduersus generosissimum leonem, procul despectis vocibus, etiam quidam sæpe lucernarii canes baubantur.

Platonis & Aristotelis concordia.

Didymus aduersus Ciceronem.

Sillographi

Lucernarii canes baubantur.

Qua sint crepida apud Catullum Carpatina quod probe scriptum, vocabulum, perperam mutatur.

CAPVT II.

VAlerius Catullus in epigrammate quodam sic ait,

Ista tamen lingua, si vsus veniat tibi, possis
Culos & crepidas lingere carpatinas.

Quæsitum vero a multis, explicatum adhuc a nemine, quæ sint *carpatina*, seu *carpatina crepida*. Nam vtrunque recte, sed & item *carbasina* dicitur. Quidam autem plani, & tenebriones in literis, vetere expuncto vocabulo, nescio quas supponunt, aut *Cercopythas* aut *Coprotinas* ex hara productas, non schola, vocabula nuda, nomina cassa, & nihili voces. Nos de Græco instrumento, quasi de cella proma, non despicabilis, nec abrogandæ fidei proferemus auctoritates, quibus & lectio præstruatur incolumis, & interpretamenti nubilum discutiatur. Iam primum igitur, Iulius ipse Pollux, *libro 9. ad commodum Cæsarem* Carbatinas esse ait rusticum calciamentum, sic a Caribus appellatum. Aristoteles vero in 2. de animalium historia, *camelos calceari carbatinis* scribit, *ni scilicet in exercitu, longiore itinere fatiscant.* Sed & quatuor exstant Græce nimis quam libelli elegantes Pœmenica tituli, quorum in 2. senex quidam cum pera, & calceis carbatinis introducitur, & Lucianus in dialogo, qui vel Alexander, vel Pseudomantis inscribitur, oratores quospiam e Paphlagonia *carbatinis calceatos* ait. Denique etiam Xenophon Socraticus Anabaseos 3. *Cum defecissent*, inquit, *veteres calcei, carbatinas habebant ex recentibus coriis bubulis confectas.* Quem etiam locum, dissimulato tamen auctore, Suidas adducit

Carpatina Carbasina Crepida.

πλάνοι, errones impostores.

Carbatina.

Libri περιβοήτων.

Qua

Quin interpres quispiam Xenophontis eiusdem, *carbatinas* esse addit, barbaricum calciamentum.

Quibus verbis Horatius Camelopardalin significauerit, quaque sit eius animantis facies, quibusq; etiam nominibus censeatur & quo primum tempore visa in Italia.

CAPVT III.

HOratius in epistola ad Augustum, *Diuersum*, inquit, *confusa genus panthera camelo*. Nos olim iam publica prælectione dictauimus videri eum de camelopardali, quæ vulgo *girafa* dicitur, sentire. Quam enim vocamus *pantheram*, Græci *pardalin*. Et hanc a rege dein ipso Ægypti, qui *Sultanus* vocatur, inter munera alia dono missam Laurentio Medici vidimus, non tam meo, quam ingeniorum omnium virtutumque patrono. Tantum mirati sumus habere ipsam cornicula, quanquam mas erat, quoniam de his nihil hactenus in veteribus memoriis legebamus. Ceterum Græcus Heliodorus non dilutæ scriptor auctoritatis, libro Æthiopicōn 10. in hanc ferme sententiam de ea meminit, cum scilicet Hydaspæ regi Æthiopum dono datam ab Auxomitarum legatis fabulatur. *Postremo*, inquit, *accessere etiam Auxomitarum legati, non vectigales illi quidem, sed amici, & fœdere iuncti, qui beniuolentiam rebus prosperè gestis indicantes, cum alia & ipsi munera obtulerunt, tum in primis animantem quampiam inusitata specie, naturaque, cuius ad magnitudinem cameli proceritas, color, pellisque Panthera, maculis veluti florentibus variegata. Postrema infra alaum partes, humi subsidebant, sicuti in leonibus videmus. Humeri, pedesque priores, atque item pectus præter cæterorum membrorum rationem procera. Tenuit ceruix, & quæ de reliqua corporis mole, in olorinum collum se tenderet, Camelo caput simile. Maior ipsa pene duplo, quam Libyssa Struthi, subscriptosque velut oculos torue motans connuebat. Incessus autem longe animantium cæterarum terrestrium, vel aquatilium dissimilis; neque enim vicissatim crura simul, sed dextra pariter, dein sinistra vtraque agitabat, cumque ita suspensa proferebat latera, tractu motuque tam facili, vt eam quo vellet, tenui capistro vertici deuincto, veluti firmissimo vinculo, magister perduceret. Hæc vt est conspecta animans, omnem continuo multitudinem obstupefecit, speciesque nomen inuenit ex iis, quæ præcipua in corpore, sic vt ex tempore eam populus Camelopardalin appellauerit.* Hactenus Heliodorus. Dion vero Græcus & ipse auctor, in 43. Romanæ historiæ libro, de Cæsare narrans, ita ferme scribit: *Camelopardalin vero primus ipse Romam adduxit, & populo ostendit. Id animal cetera camelus, crura autem inæqualia habet, posteriora prioribus magis breuia, vt a clunibus attolli sensim, quasi ascendenti simile incipiat, corpusque reliquum sublime admodum cruribus prioribus sustentatur, sed ceruix in altitudinem*

Sultanus.

Heliodorus.

Variegata.

Struthus Libyssa.

Vicissatim.

Hæc animans.

dinem pene peculiarem ſe tollit. Colore ipſa maculoſo, ceu panthera, quo fit, vt amborum promiſcuo vocabulo cenſeatur. Plinius vero de camelis tractans, hoc quoque addit, *Harum aliqua ſimilitudo in duo transfertur animalia. Nabun Æthiopes vocant, collo ſimilem equo, pedibus & cruribus boui, camelo capite, maculis albis, rutilum colorem diſtinguentibus. Vnde appellata Camelopardalis, dictatoris Cæſaris Circenſibus ludis primum viſa Romæ. Ex eo ſubinde cernitur, aſpectu magis quam feritate conſpicua, quare etiam ouis fera nomen inuenit.* Conſimilia ferme huic etiam Solinus prodidit, quo loco de Æthiopibus. Sed & M. Varro in libro de lingua Latina ad Ciceronem, *Camelus*, inquit, *ſuo nomine Syriaco in Latinum venit, vt Alexandrea Camelopardalis nuper adducta, quod erat figura vt camelus, maculis vt panthera.* Niſi etiam nuper, quia verbum ex Varrone dimidiatum pardalis tantum, neſcio quis Grammaticus in Lexicon retulerat ſuum. quod per ordinem literarum compoſitum circumfertur. Centum autem Gordiani principis ludis exhibitas, auctore Capitolino feras oues accepimus.

Ouis fera. *Pardalis.* *Ouis fera.*

Quam multa Poetarum interpretibus legenda, quodq; ſatyram Perſius de Alcibiade Platonis effinxit.

CAPVT IIII.

QVi poetarum interpretationem ſuſcipit, cum non ſolum (quod dicitur) *ad Ariſtophanis lucernam*, ſed etiam *ad Cleanthu* oportet lucubraſſe. Nec proſpiciendæ autem philoſophorum modo familiæ, ſed & iureconſultorum, & medicorum item, & dialecticorum, & quicunq; doctrinæ illum orbem faciunt, quæ vocamus *Encyclia*, ſed & philologorum quoq; omnium. Nec proſpiciendæ tantum, verum introſpiciendæ magis, neque (quod dicitur) ab limine, ac veſtibulo ſalutandæ, ſed arceſſendæ potius in penetralia, & in intimam familiaritatem, ſi rem iuuare Latinam ſtudemus, & inſcitiam cottidie inualeſcentem profligare, alioqui ſemidocta ſedulitas, cum magna ſui perſuaſione, detrimento ſit, nõ vſui. Plurima tamen, in philoſophorũ maxime operibus inuenias, quæ ſint in poetarum noſtrorũ libros aſcita, quale videlicet, quod etiam annos abhinc aliquot Perſium publice poetam enarrantes indicabamus, ſatyram ipſius quintã, cuius eſt initium, *Rem populi tractas*, ad Platonici dialogi, qui primus Alcibiades vocatur, exemplar, veluti delineatã, ſic vt non ea ſolũ, q̃ de iuſto, atq; iniuſto, deq; ſui cuiq; notitia, Socrates inibi cum Alcibiade agit, delibaſſe ex eo pudenter, ſed locos etiam quoſpiam, ſi non magni momenti, certe Veneris tamen pleniſſimos, & leporis duxiſſe indidem Perſius intelligatur. Quod genus & illa, *Dic hoc magni pupille Pericli*, quoniam Socrates quoque oſtendit, omnium maximum viſum Alcibiadi, quod ipſi relictus a patre tutor Xanthippi filius Pericles. Sic item, *Dinomaches ego ſum*, dictum ex eo quod apud Platonem ſic eſt, ὦ φίλε παῖ κλεινὶς ἦ δ' ὃς Δεινομάχης.

Encyclia. *Ab limine.* *Quod genus.*

Consimiliter quod ait ibidem, *Tecum habita*, nonne dialogi eiusdem peruidisse videtur voluntatem? Siquidem (quod Proclus enarrator affirmat) nihil hic aliud Plato, quam literam Delphicam respexit, monentem, se quisque vt norit. Quod & Picus Mirandula, noster amor, in *Heptaplo* sua, quam mox editurus, de septiformi sex dierum geneseos enarratione, pulcerrime tetigit. Hæc igitur inuenisse aliquando, vel inuicem etiam contulisse, non emolumentum modo studiosis, sed & voluptatem peperit, minime vulgarem.

Heptaplus Pici.

Qui sit apud Lucretium durateus equus, *quodq; legendum apud Valerium Flaccum*, non quidem nox Dorica, sed durica, vel duria *potius, in libro Argonauticōn secundo.*

CAPVT V.

Durateus equus.

LVcretius in primo de rerum natura, *nec cum durateus Troianus Pergama partu Inflammasset equus nocturno Graiugenarū.* *Durateum* vocauit equum illum Troianum ab Epeo fabricatum, perite simul, & eleganter, quæ græca vox & poetica ligneum significat, & sane durateon vocat hunc etiam Homerus equum libro octauo Odysseæ sic inquiens. Ἀλλ' ἄγε δὴ μετάβηθι ἐπὶ ἵππειον δόμον ἄσιον δουρατέου τὸν ἐπειὸς ἐποίησεν σὺν Ἀθήνῃ.

δουρατέου.

Et item paulo post.

δουρατέον μέγαν ἵππον, ὃν δὴ καὶ πάντες Ἀχαιοὶ.

δούρειον. *Opici.*

Vulgoque eundem *non durateon, sed durion*, communiore lingua, sicuti etiam poeta Aristophanes. At enim opici homines dictionem sibi incognitam expungere, proque illo, *quod est durateus*, reponere nugamēta quæpiam vel dura tuens, vel dira tenens, occeperunt. Id ne attentare amplius audeant, visus mihi sum factutus operæpretium, si de isto quoq; non nihil Miscellaneis inseruissem. Sed & codicem proxime nobis Argonauticōn Valerii Flacci peruetterem, Taddæus Vgoletus Parmensis Matthiæ Pannoniorū sapientissimi, & inuictissimi regis aulicus, homo literatissimus ostendit, e quo fluxisse opinor & ceteros, qui sunt in manibus, cuius in secundo sic est, *Manet immotū nox durica fatis*, non vt vulgo legitur, dorica. Quæ certo aut vera, & emendata lectio, aut (quod suspicor magis) veræ proxima, vt quod & visus & vocalitas persuadet, nox duria sit apud illum, qua scilicet, inclusos vtero Danaos, *equus ille durius, hoc est idem qui durateus*, patefactus ad auras reddidit. Neq; autem diphtongus impediat. Quam enim δούρειον Græce, tam & δούριον.

Val. Flacci locus. Taddæus Vgoletus.

Duria nox.

δούρειον, ἢ δούριον.

Quo intellectu Catullianus passer *accipiendus, locusque etiam apud Martialem indicatus.*

CAPVT VI.

Passer. Osceniorem.

PAsser ille Catullianus, allegoricōs vt arbitror osceniorem quempiam cælat intellectum, quem salua verecundia, nequimus

mus enuntiare Quod vt credam, Martialis epigrammate illo persuadet, cuius hi sunt extremi versiculi.

Da mihi basia, sed Catulliana.
Quæ si tot fuerint, quot ille dixit,
Donabo tibi passerem Catulli.

Nimis enim foret insubidus poeta (quod nefas credere) si Catulli passerem deniq; ac non aliud quippiam, quod suspicor, magis donaturum se puero post oscula diceret. Hoc quid sit, equidé pro styli pudore, suæ cuiusq; coniecturæ, de passeris natiua salacitate relinquo. *Insubidus poeta.*

Pathicos homines Iuuenalem innuere, qui digito scalpant vno caput, idque de Calui poetæ versiculis.

CAPVT VII.

Qvi digito scalpunt vno caput. Sane mollem virum ex eo significari apud Iuuenalem in Satyra nona nemini dubium, sed & Pompeium sic a Clodio notatum, Plutarchus indicat in Pompey vita, vt illud interim omittam, quod in libello quoque eo, notam hanc Pompey attigit, cui titulus est, Quo pacto fiat, vt inimici quoque prosint. Quin & Ammianus Marcellinus historiæ libro 17. Pōpey obtrectatores ait, etiam hoc in eo ludibriosum & irritum obseruasse, quod genuino quodam more caput digito vno scalpebat. Ceterum non tam mollis ex his verbis, quā plane pathicus, & draucus aliquis designatur. Quod genus homines in Satyra vniuersa Iuuenalis infectatur. Alioqui languidus oppugnator & lenuncidus, vel potius (vt ita dixerim) siculneus poeta sit iste, si iam quasi in molles feratur, hactenus in pathicos inuectus. Alludit enim, sicuti mihi videtur, ad Calui poetæ versiculos in Pompeium, de queis ita est apud Senecam in libris oratorum & rhetorum. *Carmina quoque*, inquit, *eius quamuis iocosa sint, plena sunt ingentis animi, dicit de Pompeio, digito caput vno scalpit, quo credas hunc sibi velle virum.* Hucusque Seneca de Caluo. Quare cum poeta Iuuenalis indicare conaretur, confluere Romam *pathicos omneis*, hoc est eos, qui sibi virum vellent, festiue id innuit ex particula Calui versiculorum, tum quidem (vt est veri simile) notissimorum, per quam consequētia noscitarentur. Deque his item supradictis Calui versiculis, ientire Porcium Latronem declamatione quadam apud eundem Senecam arbitror, qui ita dicat. *In Cn. Pompeium, terra, mariq; victorem, fuit qui carmen componeret, vno (vt ait) digito caput scalpentem. Fuit aliquis qui licentia carminis, tres auratos currus contemneret.* Hæc Porcius Latro. Quoniam autem liber hic Senecæ, quem adducimus, rarissimus adhuc inuentu, propterea quasi nouum dignati sumus hunc locum nostris commentationibus, ne quis exposita nimis forsitan, & proculcata, veluti q; in medio iacentia putet, retulisse. *Scalpentes caput digito vno.* *Draucus Lenūcidus.*

Cur Errantium siderum vocabula, dierum tributa, rationesq; inibi ordinis eorum, scitu relatuque iucunda.

CAPVT VIII.

Dierum nomina cur a planetis.

NOmina ista dierum, de stellarum errantium vocabulis appellata, quam habeant aut originem, aut rationem, nusquam sane alibi me legere, quam apud historicum Dionem memini. Cuius ex libro septimo atque trigesimo sic verba possumus interpretari. *Nam quod his septem stellis, qui planetes vocantur, dies assignari, receptum est, inuentum quidem putatur Ægyptiorum. Sed in omnes tamen homines haud ita pridem (vt si dixerim) vulgari cœptum. Ceterum Graci veteres (quantum equidem sciam) nullo prorsus eam rem pacto cognitam habuerunt. Quoniam vero, cum nationibus aliis, tum Romanis, vel maxime, sic mos peruulgatus hic est, vt quasi iam patrius videatur, pauca super iis edisseram, & quo pacto quaue causa sic ordinentur, exponam. Duplex igitur audita mihi ratio est, vtraque sane haud intellectu difficilis, sed vt amba tamen inspectionem contineant. Nam si quis harmoniam, qua dia tessaron appellatur, qua vna vu vniuersa musica totius contineri creditur, ad stellas has, quibus omnis cœli ornatus distinguitur, eodem quo feruntur ordine, retulerit, atque ab orbe illo supremo, qui Saturno tribuitur, incipiens, omissis duobus sequentibus, quarti denique dominum nuncupauerit, ac dein duos item alios transiliens, septimum adiecerit, eodemque modo progrediens, praesides illorū deos subin dein orbem recensuerit, atque ita dies adnumerauerit, deprehendet omnes ratione quadam musica cum caelesti illa distinctione, ornatuque congruere. Ceterum hac vna est, qua fertur ratio. Altera vero eiusmodi. Si diei, noctisque horas a prima statim cœperis numerare, sic vt eam Saturno, dein sequentem Ioui, tertiam Marti, quartam Soli, quintam Veneri, sextam Mercurio septimam Lunæ tribuas, per eam scilicet orbium, seriem qua ab Ægyptiis traditur, atque idem denuo facias, donec horas quatuor & viginti transeas, inuenies primam sequentis diei horam Soli coharentem. Tum hoc idem in quatuor illis & viginti horis, eadem qua prius ratione si facias, Luna primam tertii diei horam conciliabis. Quod si subinde hoc ipsum in ceteris obseruabis, congruentem plane deum, sibi dictis qualibet asciuerit.* Hæc Dion, festiua nimis & arguta, ni fallor. Sed quoniam vulgo nunc Sabbatum, diesque Dominicus, vetus amisere nomen, cum ceteri etiam nunc retineant, scire studiosos cōuenit, & hunc Saturni, & illum Solis appellatum. Nam de Solis die (quantum equidem nunc recordor) etiam Sozomenus Græcus historicus, etiamque diuus Hieronymus, de Saturni autem, vel hic ipse Dion libro eodem, vel Fontinus in Strategematis, vel item poeta elegiarum Tibullus, vel postremo etiam Tertullianus in Apologetico, & Gaudentius in sermonibus commeminerunt. Sed & Faustus Mileuitanus Manichæorum propugnator ille maximus

Planetes.

Sabbatum. Dies Dominicus.

mus, ita inquit, *Placet suscipere sabbatorum otium, & Saturnalia manus insertare catenis.* Nec illud omiserim, mutata dierum istorum nomina, in quæ nunc a Christianis vsurpantur, auctore Constantino principe, sicut in illius Græca laudatione meminit Nicephorus. *Dierum nomina a Constant. mutata.*

Quid in literis Domitio & quatenus credendum, deque illius euidenti, pudendoque errore super voce attegias.

CAPVT IX.

Irue Maurorum attegias. Hoc Iuuenalis hemistichion de satyra quartadecima, quam aut erudite, aut fideliter, aut etiam perspicaciter enarret Domitius, age iam (si vacat) inspiciamus. Sed pauca de homine prius, si quis hæc etiam fortasse. Domitius igitur Calderinus Veronensis, qui decem ab hinc annos vita functus, vir fuit acris ingenii, multæque in literis industriæ, latinæ linguæ diligentissimus, Græcæ non incuriosus, non prosam condere absurdus, non carmen. Nimium sui tamen (quod opera ipsius testantur) admirator, ac pro sententia cui semel adhæserat, etiam contra verum contumax, & refractarius. Tum ob id in scribendo quoque iactantior, atque omnium præse contemtor, omnium quam minima occasiuncula cauillator, & sine discrimine vellicator. Itaq; etiam simultates eum doctissimorum hominum nimio plures exercuerunt, odioque apud eos neutiquam obscuro laborauit. Auctoritatis vulgo tam magnæ fuit, vt Romæ inter professores, iuuenis adhuc, primam sibi celebritatem vindicauerit. Cuius tuendæ, ac retinendæ gratia, factum complures putamus, vt in suis operibus frontem perfricuerit, & per æqua, per iniqua famam captans, parum ex fide quæpiam retulerit, nonnulla etiam male solers, & præstigiosus, speciem quidem primorem veri habentia, magno credentium dispendio, sententiis ignorabilius implicuerit, & puluerem (quod aiunt) oculis offuderit, aut sicubi maior difficultas, nec absistens, nec congrediens, spem lectoris eluserit. Ita dum nescire se nihil probare contendit, etiam Parthis aliquoties, & Cretensibus mendacior inuenitur. Cuius exemplum secutis aliis quoque, in omnes iam literarum articulos (vt verbis vtar Varronis) hæc mali gangræna sanguinolenta permeauit, præciendaq; delectili styli parte certatim a doctis omnibus, ne ad vitalia vsque desepat. Sunt autem editi ab eo grammatici commentarii aliquot, vt in Martialem, Iuuenalemque poetas, quos & Medicibus meis, Laurentio, Iulianoque fratribus dedicauit, a quibus etiam muneribus est amplissimis honestatus. Sed & in Statii siluulas & in epistolam Sapphus. in Ibin quoque Nasonis edidit quæpiam, plena nimirum bonæ frugis, vbi non fucum facit, & lectoris credulitatem ludificatur. Ceterum Georgius Merula vir plane doctus, ac diligens, longeque quam Domitius in scribendo cautior, & nũc primi fere nominis, non remulo (quod aiunt) *Domitius Calderinus.* *Refractarius.* *Perfricuerit frontem.* *Per æqua & iniqua.* *Gangræna.* *Domitii cõmentarii.* *Merula laus.*

ſed velificatione plena inuectus, commentariorum illius in Martialem per multis editis notis, licentiam primus hominis, magno veluti paſſu gradientem, prorſusq; iam ferocientem compeſcuit. Nos quoque dein primæ ſub flore iuuentæ, non quidem vt ipſius libros plane de manibus excuteremus, ſed vt ſomniculoſam iuuenturé, velut in aurem vtramque dormientem, expergefaceremus, in ipſo iam tum noſtræ profeſſionis tyrocinio ſic eundé leniter quandoque, quaſique parcente manu feriebamus, & nũc idem facturos præfamur, vtcunq; res ferat, quo fides nobis libertasq; cõſtet. Neq; enim patiemur, quatenus vires ſupperent, impune illudi credulæ iuuentuti, & ſimplicia ingenia ſupplantari. Quoniam autem (vt eſt apud Plautum) *feliciter ſapit is, qui periculo alieno ſapit*, cauebimus ipſi quidem pro virili, ne quid in hos libros quod non defendi queat auctoritatibus, referamus. Quid autem ad ſummam de ipſo ſentiamus, ſi vitia virtutibus penſamus, & qua parte ingenii maximè ſteterit æſtimemus, vel epigramma teſtetur noſtrum, quod in ripa Benacilacus, ipſo Domitii natali ſolo, Baccius Vgolinus Florentinus, atque Angelus Maffeus Veronenſis, illius memoriæ ſtudioſi, nouennium ferme ab hinc, incidendum ſaxo curauerunt, quod & hic adſcribam.

Epigramma Politi. Domitio dicatum.

Aſta viator, pulueremq; vides ſacrum,
Quem vorticoſi vexat vnda Benaci,
Hoc mutat ipſum ſæpe Muſa Libethron,
Fontemq; Siſyphi, ac viretta Permeſſi,
Quippe hoc Domitius vagiit ſolo primum,
Ille, ille doctus, ille quem probe noſti,
Dictata dantem Romulæ iuuentuti,
Mira eruentem ſenſa de penu vatum,
Abi viator, ſat tuis oculis debes.

Sed nimis multa fortaſſe de homine, pauca præſertim polliciti, quod eo tamen cõſilio fecimus, vt offam veluti quampiam grammaticis iſtis diobolaribus, omnia quaſi per nebulam videntibus, obiiceremus, qui nihil omnino rectũ putabunt, niſi quod ipſi denique tritum diu, proculcatumque de ſuis illis profitetium commentariolis excerpſerunt. Ad attegias autem quod attinet, ipſius hæc Domitii verba ſunt. *Alii, inquit, accipiunt lingua Maurorum attegias mapalia ſignificare. Ego potius intelligo, hoc ſignificare Mauritaniam ad extremam partem Libyæ. Dionyſius.*

Ad ſummam Libyen habitant attegias vndas,
Alcida qua ſunt ſtatuæ Mauruſia plebes.

Hæc ille, videns vtique meliora, deteriora ſequens. Volebamque ſane iſta credere, ſed rumor vera negat eſſe. Dionyſium vero citat auctorem Domitius, qui ſi vnquam vocabuli iſtius mentionem feciſſe vllam reperietur, cedam, tollamque manum iam tum, meque omnium haberi vaniſſimum non recuſabo. Sed vt omni remota veſica-

veſica rem putemus ipſam, non ſunt Dionyſii verſus hi, non ſunt, verum Priſciani potius, quo libello Dionyſium poetam de Græco interpretatur. Corrumpit eos autem Domitius, atque deprauat. Nam quod apud Priſcianum fuit, *ad Teithyos vndas*, priore inducta interpolataque ſcriptura, pro eo ſuppoſuit *attegias vndas*, neutiquam (vt arbitror) facturus, ſi rationē carminis, aut ſi ſpatia morasque ſyllabarum conſuluiſſet, cum vocabulum, *quod eſt attegias*, antepenultima porrecta ſyllaba, contra ipſius quem interpretatur teſtimonium, tum poſtrema breui, contra omnium poſuerit auctoritatem. Bene quod exſtat Dionyſius, cuius eſſe Græcos illius argumenti hos puto verſus. *Priſciani verſio.*

ἀλλ' ἤτοι πυμάτῳ μὲν ἐπὶ γλωχῖνα νέμονται
ἀγχοῦ τυλάων μυχμαστίδος ἔθνεα γαίης.

Licet autem euoluas iam totum, videbis ne minimam quidem ſuſpicionem ſubeſſe attegiarum apud Dionyſium, videbis alium citari pro alio, expungi verā ſcripturā, ſupponi falſam, rationē ſyllarū vel carminis haberi nullā. Et dubitabit aliquis ab ipſo iam liberrime diſſentire, & refutare has nugas, vel ſi præiudicata pridem de hominis ingenio, doctrinaque opinio, cauſſam faciat inuidioſiorem? Ceterū *attegias* ipſi vel tabernacula, vel vmbracula, vel ſi hoc magis placet) mapalia intelligimus, qualia Mauri colunt, qui Numidæ a Romanis, vt hiſtoriæ ſcriptor Herodianus eſt auctor. Vocabulum id Rufinus vſurpat in libro Ioſephi de bello Iudaico ſeptimo. *Cum adeſſetum*, inquit, *diem veniſſet, quo attegias in honorem dei, componi ab hominibus mos eſt.* Nam quod Latine Rufinus *componi attegias ait*, id ipſe auctor Ioſephus σκηνοποιεῖσθαι dixerat Græce. *Præiudicata opinio.* *Attegia.* *Rufinus Ioſephi traductor.*

De Baptis, & Cotytto, deque Cotyttiis, tum apud Iuuenalem, & Horatium recta indicata lectio, enarratioque.

CAPVT X.

Ecropiam ſoliti Baptæ laſſare cocyton. Hunc Iuuenalis verſum Domitius expoſiturus, erraticis (vt ita dixerim) ſuſpicionibus fibulam laxans, ineptias hallucinatur, & nugas meras, Baptas eſſe, inquiens, Cereris ſacerdotes, *Cocyton* Cererem. Nec arbitror hoc vnquam dixiſſet, ſi quod in homine non pudoris dixerim, ſed ſenſus omnino veſtigium fuiſſet. Nos enim tunc demum crediturī, cum quiſpiam proferetur, quo ſatis certo auctore ſtetur. Sed eſt hoc familiare huic (agam enim iam liberius) vt cum nihil explicare poſſit, implicet, & quicquid obuium ſit, arripiat, eoque feratur diffidente conſcientia, quo denique ipſum impetus errabundæ opinionis impellit. Nos antiquam comœdiam poetæ Eupolidis inuiſuſpicamur, quod veterum excellens auctoritas perſuaſit. Etenim de ea ſic Platonius Græcus auctor, vbi de cœmediarum differentiis agit ἔστιν γὰρ ἡ σύγκρισις ἐπὶ τῷ διδάξαι τοὺς βλαπτομένους ἀπο- *Hallucinatur.* *Eupolidis comœdia.*

Bapta. πυξάντας εἰς τὴν θάλατταν ὑπ' ἐκείνων εἰς οὓς κάθηκε τοὺς βαπτᾶς. Scimus inquit, *Eupolin, quoniam Baptas fabulam docuerit ab iis ipsis in mare summersum, contra quos Baptas emiserat.* Lucianus quoq; in ea oratione, quæ inscribitur ad ineruditum multos emittantem libros, in hanc ferme sententiam. *Dic mihi*, inquit, *etiamne Æschynis orationem aduersus Timarchum legis? an vero illa omnia seu, & nosti singula? Aristophanem vero & Eupolin subiisti? Baptas integram fabulam pellegisti? Tum nihil ex his pertinere ad te putasti? neque ea cum agnosceres erubuisti?* Sed & Hephestion in enchiridio, de acatalectis agens, duos citat versiculos ex Eupolidis Baptis. Et Suidas vnum ex eisdem in vocabulo, quod est Atrypheros. Iam primum igitur constare opinor, Baptas comœdiam fuisse veterem, & mordacem, poetæ Eupolidis. Quod autem comœdiæ argumentum, quæ materia per ipsa, quæ nunc exstant, vestigia, sagaciter indagabitur. Athenienses igitur ea tempestate, sacra quædam, religionesque peregrinas, nouosque deos asciuerant, quibus nocturnæ peruigilationes essent instituræ, magnorum dein flagitiorum caussa sicuti Romæ Bacchanalia. Sed inter sacra cetera, fuere etiam quæ dicerentur Cotyttia. Contra hæc nocturna Cotittya scripsisse Eupolin Baptas putamus, sed & alios comicos, interque eos Aristophanem quoque videmus, totum hoc genus peruigiliorum, & peregrinitatis exagitasse. Sic vt Iuuenalis, quæ Romæ fierent contra ritum ceremoniarum, non dissimilia dicat iis, quæ Baptæ Athenis in nocturnis cotyttiis patrarent. Cicero in legibus sic ait.

Cotytia sacra.

Nocturna sacra inhibe dr.

Quid autem mihi displiceat in nocturnis, poeta indicant comici, qua licentia Roma data, quidnam egisset ille, qui in sacrificium cogitatam libidinem intulit, quo neque impudentiam quidem oculorum adici fas fuit? Et mox idem. *Atque omnia nocturna (ne nos duriores forte videamur) in media Gracia Diagondas Thebanus lege perpetua sustulit. Nouos vero deos, & in his colendis, nocturnas peruigilationes, sic Aristophanes facetissimus poeta veteris comœdiæ, vexat, vt apud eum Sabadius, & quidam alii Di peregrini, iudicati e ciuitate eiciantur.*

Diagondas.

Aristoph. Sabadius.

Apparet vtique de Ciceronis testimonio, cum Aristophanem, tum comicos alios veteres, contra nouos deos, contraque nocturnas peruigilationes, aciem styli destrinxisse. Cum vero ex superioribus liqueat Baptas fuisse comœdiam, qua turpia & obscœna carperentur, atque hic de Baptis, deque nocturnis Athenienfium sacris mentio; quæ nos Cotyttia fuisse appellata declarabimus, quis non intelligat iam, Baptas fuisse denique, qua potissimum fabula, talia vexarentur? Strabo autem in libro de Geographia 10. *Cotyttia, Bendidiaque sacra fuisse apud Thracas narrat, ex quibus Orphica sumserint originem, deamque nominat Cotyn, cuius faciat Æschylus mentionem.* Tum idem paulo post, *Athenienses*, ait, *multa ex peregrinis sacris accepisse*, ὡς καὶ ἐκωμῳδήθησαν, inquit. Sed & inter cetera, quæ peregrina ab iis recepta sacra commemorat, prima

Bendidia.

Cotys.

na enumerat Thracensia, quæ supra ostendimus *Cotyttia*, *Bendidiaque* appellari. Liquet igitur, *Cotyttia* ab Atheniensibus sacra externa coli solita, liquet etiam vexata a comicis. Coniectura autem ducimur, vt cum de *Baptis* hic mentio, quam scimus fuisse Eupolidis comœdiam, deque sacris Atheniensium nocturnis, in ea potissimum id genus sacra exagitarentur. Ceterum deam, quæ talibus præesset ritibus peruigiliisque *Cotytto* vocatam putamus, a qua etiam recta ratione *Cotyttiorum* est innata appellatio, quæ quoniam dea comœdiis veteribus defamatissima, ideo Synesius in epistola quadam, cuius principium est ὁ κύριός σου ὁ ἄλλος καὶ τὴν ἀσωτείαν, ad hunc plane modum narrat. ἐρωᾷ μὲν ἡ κυρία τῆς παλαίστρας ἐφόρου δὲ κατὰ μικρὸν πέπτει. κότυττοι δὲ τοῖς ἄλλοις ἀπίστοις κονισταῖς νεωκορεῖ. Quibus verbis significatur, eum de quo in epistola agat, non Mercurio congruere, non Herculi, palæstræ præsidibus, sed esse, *Cotyttus* ædituum, ceterorumque apud Atticos despicatissimorum. Quare *Cotytto* legendum non *cocytum*, præsertim cum syllabæ repugnet quantitas, quæ ne tum quidem breuis, cum c alterum subtraxeris, vt Domitius præscribit, inscite ille quidem nimis (sit vero venia) nimis inquam inscite, negligenterque, qui non cogitauerit primam nominis syllabam, non posito modo, cui duntaxat occurrit, sed natura quoque productam. Quidam tamen hanc deam *Cotyn* maluere, quam *Cotitto*, sicuti Strabo supra, sicuti alibi Synesius idem his verbis. Ἰαμβῶν δὲ φησιν τὸν ἄνδρα ἠμιγυνον αὐτὸν ἐργάσασθαι τῶν περὶ κότυν. *Audacter*, inquit, *pronuntia virum eum semimarem statim, sodalemque Cotys.* Quem exponens locum Suidas, *Cotyn deam coli ait turpium præsidem. Vnde*, inquit, *sunt Clisthenæ, & Timarchi, & quicunque lucri gratia formam colunt, ad infandam libidinem, sicut effœminati & capillum fingentes vniuersi.* Sed & alibi credo inuenient quibus hæc adiuuentur, viri docti, si doctrinæ studium adhibuerint. Quin apud Horatium quoque in Epodis ita legendum existimamus. *Inultus vt turiseris Cotyttia*, non vt plerique codices *Cocytia*. Et in vetustissimo libro, qui sit Georgi Antonii Vespuccii Florentini, græce, & latine docti hominis, vocabulum id antepenultima syllaba t retinet, non c, vestigium arbitror vnum adhuc integrum, veræ integræque lectionis.

Cotytto.
Cotyttiorũ appellatio.
Timarchi.
Clisthenæ.
Horatii loc.

Sententia de Claudiano exposita, relatu praquam lepida fabella. Tum fabella altera non insuauior e Graco itidem versa, super Venere & rosa.

CAPVT XI.

CLaudianus in libro de raptu Proserpinæ secundo, de Venere Dea rosas purpureas colligente loquens, ita inquit:

Sic fata, cruoris Carpit signa sui.

Locus sane videri obscurus poterat, nisi apud Aphthonium in

Aphthonii

Rhetorica progymnasmata.

Progymnasmatis rhetoricis, exposita fabella sic propemodum. *Qui rosa pulcritudinem demiratur, plagam Veneris consideret. Amabat Adonin dea, Mars ipsam. Quodq; dea foret Adonidi, Veneri Mars erat. Deus deam adamabat, deaque hominem sequebatur. Par cupido, tametsi genus dispar. Perimere Adonin Mars zelotypus tendebat, finem putans amoris, Adonidis necem. Ferit Adonin Mars. Accurrit auxilio Venus, festinans in rosas incidit, ac se spinis implicuit, ita pedem perforatur, qui vulnere manarat cruor, de se rosam colorauit. Sic rosa, quæ prius candida, quod nunc cernitur, facta.* Attigimus ipsi quoque fabellam hanc in Rustico nostra, versiculo illo.

Idalio pudibunda sinum rosa sanguine tinguit.

Sed & vniuersam pulcerrime numeris vernaculis complexus, Mœcenas hic æui nostri Laurentius Medices, vt in omni virtute, sic etiam in poetica eminentissimus. Nonnus autem poeta mirificus lib. 1. & 40 Dionysiacῶν Martem ipsum, cum ab eo fuerit Adonis occisus, in aprum semet vertisse fabulatur, ita de venere scribens. μάννηᾗ σῶν σὰκ ἤθελε λεύσσειν τερπωλὴν ἄτε μᾶλλις, ἐπεὶ σὺς εἰκόνι μορφῆς ἁνὴρ καρχαρέων θανατηφόρον ἴον ἰαλλων ζηλομανὴς ἤμιλλεν ὕρδωνιδι πατμὸν ὑφαίνειν. Negat his versibus Nonnus delectatam fuisse apris Venerem, quoniam fore cognouerat vt apri figurã indueret aliquando Mars, ac præ zelotypia necaret Adonin. Rosam vero esse alioqui gratam Veneri, nec ille tacet lepidissimus epigrammatum vates.

Nonnus poeta.

I felix rosa (inquiens) mollibusque sertis
Nostri cinge comas Apollinaris,
Quas tu nectere candidas, sed olim
Sic te semper amet Venus memento.

Vergilii Elegidion.

Sed & Vergilius in Elegidio quodam suo (cur autẽ non suum credamus, quod omnium sit elegantissimum?) sic ait.

Sideris & floris est domina una Venus.

Cæterum Libanius ille quoque sophista Græcus, nec vlli Atticistarum secundus, ita quodam velut angulo super argumento isto de rosa Veneris, lusitat, *Quo* inquit, *tempore iudicem deabus pastorem fabula dedit, male habebat Iunonem, male Mineruam quoque cestus ille Veneris, in quo amabilitas, in quo etiam Cupido est. Ita venturas prius in certamen negabant, quam vbi a se Venus medicamentum foret amolita. Sic enim cingulum illud appellabant. Atqui ne vos quidem, Venus aiebat, lenociniis vacua. Tu diadema aureum crinibus, tu galeam similiter auream geris vertice. Sed enim fucos istos habere per me vobis liceat, liceat modo per vos ornatum, comtumque mihi alium ascisere cinguli vice. Sic morem deabus gerens, ire ad Scamandrum pergit, lectura flores, qua se pratum sub ripa explicabat herbidum. Simul aquula ipsa blanda, perspicuaque suberant, & ad lauandum illices. Lota ibi dea, statim (qua causa venerat) ornatum quarebat sibi. Tum nescio qui mire suauis, aspirare odor visus. Iam*

Cestus Veneris.

Illex.

lilia;

lia, iam violas legerat dea, cum tamen odor ille magis interim, magisque blandiebatur. Pergit aura flagrantis vestigia subsequi, videt rosam, visamque naribus admouet, & esse hanc suauiolentia illius matrem cognoscit. Ibi flores aspernata ceteros abiicit hami, tantumque rosis coronata, recepit se ad Idam denuo. Nec autem plus Veneri fles, quam flori Venus, conciliare gratiam visa. Adeoque confestim Iuno, Minerua que victa, vt ne ipsa quidem pastoris exspectarint calculum, sed adcurrentes vtraque sertum crinibus detraxerint, florem que deosculata ipsum, rursum Veneris capiti reposuerint. Hactenus de rosa Libanius, cuius tamen linguæ Græcanicis pictæ coloribus, nitidissimum tectorium, nescio an ad vnguem nostra ista tumultuaria latinitas repræsentauerit. *Rosa.* *Græcanici colores.*

Quomodo inuenta purpura, simul explicatus Nonni locus, Græci poetæ.

CAP. XII.

QVo pacto inuenta sit purpura, non alienum fuerit hic referre, vel vt Græci poetæ Nonni locus intelligatur, vel vt fabella præquam lepida, Latinis intacta, noscatur. Est autem apud Pollucem libro de verbis idoneis ad Commodum primo, in hanc sententiam. *Tyrii ferunt* (inquit) *captum amore Herculem nympha cuiusdam indigena, cui nomen Tyro, sequebaturque eum* (inquiunt) *canis antiquo more, quo dominum canes vsque etiam ad concionem comitabantur. Quare canis hic Herculeus irreptantem scopulis purpuram conspicatus pereſa caruncula, sua sibi labra cruore puniceo infecit. Cum igitur ad puellam Hercules adiisset, delectata illa insueta tinctura, quam ceu florentem in eius canis labris aspexisset, affirmauit sibi cum illo posthac nihil fore, nisi ad se vestem afferret, etiam canis illius labris splendiorē. Quocirca inuenta Hercules animante, collectoque sanguine, munus puella detulit, primus* (vt Tyrii dictitant) *auctor Punicæ infectura.* Nos igitur in Rustico nostra, propter hoc ipsum denique *concham diximus Herculeam* cum purpuram significaremus. Porro autem Nonni poetæ versiculi super hac ipsa fabula sic in libro 40. Dionysiacōn inueniuntur. *Præquam.* *Tyro.* *Inuenta animante.* *Concha Herculea.*

Καὶ τυρίης σκοπιάζε δεδευμμένα φάρεα κύχλῳ
Πορφυρίεις σπινθῆρας ἀκοντίζοντα θαλάσσης.
ἦχι κύων ἀλιεργὸς ἐπ' αἰγιαλοῖσιν ἐρέπλων
Ἐνδόμυχον χαροπῇσι γενειάσι θέσκελον ἰχθύν,
χιονέας πόρφυρε πυρηίδας, ἔνδοθι κύχλα
χείλεα φοινίξας ὀλιερῷ πυρὶ, τῷ ποτε μούνῳ
φαιδρὸν ἀλιχλαίνων ἐρυθαίνετο φᾶρος ἀνακτῶν.

Salutis augurium quod sit apud Suetonium.

CAPVT VIII.

SVetonius Tranquillus in Augusto sic ait. *Nonnulla etiam ex antiquis ceremoniis paulatim abolita restituit, vt salutis augu-* *Salutis augurium.*

rium &c. Quod autem foret salutis augurium, video etiam a doctis aliquot ignorari. Nos eam rem libro 7. & 30. Dionis historiarum ad hanc sententiam repperimus. *Tum vero etiam salutis augurium, quod appellant, longo interuallo fecerunt. Est autem modus augurii quispiam, vt si Deus permittat, salutem populo poscant, quasi ne salutem quidem a Dis petere fas, ni prius hoc ipsum Ds concesserint. Obseruabatur autem dies vna quotannis, in qua nullus ad bellum proficisceretur exercitus, nemo se contra pararet, nemo pugnaret. Quocirca in assiduis periculis, maximeque ciuilibus, neutiquam fiebat. Nam & arduum in primis, puram rebus his omnibus diem seruare, & perquam absurdum videri poterat, vltro seditionibus detrimenta sibi ipsos incredibilia conciliare, cum & victis ea res futura esset, & item victoribus pernitiosa, mox autem salutem a diis immortalibus petere. Ceterum tum fieri quidem augurium eiusmodi potuit. Sed ne id quidem purum processit, quoniam aduersa quapiam aues deuolarunt, vnde augurium captum, aliaque item signa inauspicata apparuerunt.* Idemque etiam libro 54. scribit, ab Augusto pace, terra, marique parta Ianum clusum, neque non salutis augurium factum, quod ante multis caussis fuerat omissum.

Naulia quæ sint in Ouidi artibus, atque inibi de barbaris organorum appellationibus, quibus Græci, nostrique vtantur, quodque etiam Chaldæi Græca interim, nostraque id genus vocabula non aspernantur.

CAPVT XIV.

Disce etiam duplici genialia naulia palma
Vertere, conueniunt dulcibus illa modis.

Naulia.
Nablia.
Naula.
Nabla.

NAulia diminutiuum puto, siue *nablia* ab illis quæ vel *naula* vel *nabla* dicimus. Etenim *b* literas & *u* ferme pro eisdem positas inuicem sæpe veteribus monumentis adnotauimus. Suidas etiam, *nabla* organi species ait, & idem alio loco. *Psalterium inquit organum est musicum, quod naula etiam vocatur.* Quin & Sophoclis versum Plutarchus ad ducit, ἐ ναῦλα κωκυτοῖσιν, ἐ λύρᾳ φίλα, li. 10 eo quem super *a* Delphico fecit, sed & Theodoretus in psalmos de eo meminit, & Plutarchus in libris Symposiacis. Ex quo nos in Nutrice,

Non qua duplici genialè resultant
Naula citata manu.

Organorum nomina.

Sunt autem multa organorum barbara nomina, sicuti Strabo narrat libro decimo, inter quæ *nabla* quoque enumerantur, hoc est *psalteria*. Sed & illud obseruaui nuper apud Danielem prophetam, ducente me, scilicet in receſſus illos, & sacra studiorum suorum penetralia Ioanne Pico Mirandula, Græca etiam quæ videantur, Latinaque adeo istiusmodi organorum nomina, quanquam paulo corruptius, a Chaldæis quoque auctoribus vsurpari, vt *carna* pro *cornu*, *cathros*, pro *cithara*, *sabecca* pro *sambuca*, *psanterin*

Carna.
Cathros.

pro

pro *psalterio*, *samphonia* pro *symphonia*. Quin Gallus Solomo, ordinarius apud Hebræos enarrator sacrarum literarum, *Neuel* ait esse hebraice, quod ibi *psanterin*, id est, *psalterium* legatur. Constat autem literis id nomen tribus נבל ex quo etiam *nauel* in Esaia legitur, & Amos, & Græca dein figura *naulon*; a quo diminutum sit *naulon* hoc Quidianum. Siquidem nouitiæ istæ sunt notæ, quibus Hebræi nunc pro vocalibus vtuntur, vt idem & comperit, & ostendit Ioannes Picus Mirandula meus, vnus omnium prorsus ab omni parte beatissimus, in opere singulari atq; admirando, quo psalmos a septuaginta versos, isto notarum præcipue argumẽto, docet Hebraicæ veritati respondere. Ne iam insultare Iudæus, aut obicere possit, ea nos in templo singulis canere horis, quæ ne ipsi quidem satis versa fideliter existimemus. Deniq; *genialia* cur dixerit Ouidius, facile noris, verba ipsa legens de Scipionis Aphricani Æmiliani oratione, contra legem iudiciariam Cornelii Gracci, quę posita sunt in Macrobi Saturnalibus, eorumq; principium sic est: *Decentur præstigiæ inhoniſtas, cum cimadulis & sambuca psalterioq; eunt in ludum histrionum, discunt cantare, quæ maiores nostri ingenuis probro ducier voluerunt. Eunt, inquam, in ludum saltatorium inter cimados, virgines, pueriq; ingenui.* Sic Scipio. Tum Ambrosius quoq; libro ipso de vtilitate ieiunii tertio, *psalteria* docet adhiberi conuiuiis, vt libidines incitentur. Sed enim in comœdiis quoque crebra psaltriarum mentio. Porro vocabulum ipsum Hebraicum est, nam Græce *psalterium* dicitur Latine laudatorium, sicuti diuus Hieronymus ait in epistola *ad Dardanum*, *docens in clypei modum quadrati esse formatum*, chordarum decem, quanquam Romanus Emanuel hebraico commentario in psalmos, *vtricularium putet esse fistulam Neuel*, videlicet etymon sequutus, quod ab *vtre* deduci vocabulum illud apud Hebræos videatur.

Sabecca.
Psanterin.
Samphonia.
Neuel.
Naulon.
Naulon.
Picus Mirandula.
Neuel.

Qui fuerit auctor Sybaritidos, *de quo Ouidius*, deque Sybariticis libellis *apud Martialem*, luxuque item cetero Sybaritarum.

CAPVT XV.

OVidius in epistola ad Augustum libro Tristium secundo, sic inquit,

Nec qui composuit nuper Sybaritida fugit.

Sybaritis.

Quæritur inter literarum studiosos, quinam sit is, qui *Sybaritida* composuerit, quoduc ipsius operis fuerit argumentum. Nos vtrunq; apud Lucianum deprehẽdisse videmur, in oratione quæ est ad ineruditum, qui multos emtitaret libros. In ea scriptum est ad hanc fere sententiam *Dic mihi hoc quoq;, inquit, si Bassus ille sophista vester aut tibicen Battalus, aut cimadus Hemitheon Sybarita, qui vobis mirificas conscripsit leges, quo pacto insanire oporteat, & velle, & pati, ac facere illa, si horum quispiam nunc leonis pellem circundatus, clauamq; tenens incedat, quid, eum ne putes Herculem*

Hemitheon.

Philo. Sybaritica nequitia.

spectantibus visum iri? Sed & Philo Hebræus, in vita ipsa Mose, *Comœdias* inquit, & *Sybariticas nequitias componentes.* Martialis quoque in libro duodecimo epigrammatωn de *Sybariticis libellis* ita.

Qui certant Sybariticis libellis,
Musseti pathicissimos libelles,
Et tinctas sale pruriente chartas,
Instanti lege Raffe, sed puella
Sit tecum tua, ne Talassionem
Indicas manibus libidinosis,
Et sias sine fœmina maritus.

Sybaritarũ luxus.

Hemethion igitur fuisse videtur, non vt Domitius atiolatur *Sybaris*, a quo vel *Sybaritis*, vel libelli *Sybaritici* oscenissimo sint argumento compositi. Notabiles autem sunt in primis luxu & deliciis *Sybarita*, sic vt præcipuos omnium colerent Ionas, atque Tyrrhenos, quoniam alteri Græcorum, alteri barbarorum luxuriosissimi. Ab his etiam *fabulæ Sybariticæ*, quales ferme apud Æsopũ, & prouerbium deductum, *Sybarites per plateam*, contra fastosius ingredientes. Atque hæc quidem de *Sybaritis*, aliaque non dissimilia Suidas. Plutarchus autem in conuiuio septem sapientum, *morem fuisse* scribit *Sybaritis, mulieres ab vsque anno priore ad conuiuia vocandi, vt veste, auroque moliri exornareque per otium se possent.* Sed & Maximus Tyrius in dissertatione tertia de voluptate, primos enumerat *Sybaritas* inter eos populos quos, vult mollissimos, deliciosissimosque videri, neque non Sybariticas etiam saltationes commemorat. Quin idem in dissertatione alia, cui titulus, *Qua finis sit philosophiæ*, fere in hanc sententiam, *Crotoniates*, inquit, *oleastrum adamat, Spartiates armaturam, venationes Cretenses, luxum Sybarites, Ionchoros.*

Sybarites per plateam.

Hinc ergo Iuuenalis.

Nullum crimen abest, facinusque libidinis, ex quo
Paupertas Romana perit, hinc fluxit ad Istros
Et Sybaris colles.

Sybarita dictum insulsum.

Astipulatur & Strabo, qui *Sybaritas, omni sua felicitate, propter delicias, luxumque, septuaginta solis diebus fuisse* narrat *a Crotoniatibus exturbatos.* Quin dictum quoque Plutarchus *Sybarita* ponit in Pelopide, negãtis mirũ facere Spartiatas, qui se in bellis morti obiicerent, vt tantos labores, victumque illum, quo vtebantur, effugerent. Aristoteles autem Moralium Eudemiorum primo, *Smyndiriden quoque Sybaritam*, comparem Sardanapalo, inter voluptarios nominauit. Illud vrbanum sane, quod Aphricanus tradit in Cestis, sic enim græce liber ipsius de re militari inscribitur *Etenim Sybaritas eo deliciarũ* venisse narrat, *vt equos nouitia introducerent, ita institutos, vt audito tibia cantu, statim se tollerent arrectos, & pedibus ipsis prioribus vice manuum gestus quosdam chironomias motusque*

Hiſtoria non vulgaris.

Chironomia.

motusq; ederent ad numerum saltatorios. At enim tibicen, inquit, *ibi quisquiam contumelia affectus transfugit ad Crotoniatas hostes, paulo ante prælio superatos a Sybaritis, & quod e re foret illorum, pollicetur (si fidem modo habeant) sua opera Sybaritarum cunctorum equites in ipsorum venturos potestatem. Creditares, & belli dux creatus a Crotoniatibus tibicen, conuocat omneis quoquot eiusdem forent in vrbe artificii, modulamentumque iis indicat, atque vt visum tempus, præcedere in hostem iubet. Sed enim Sybarita fastu prætumgidi, quod equitatu superabant, eunt contra, prælioque conserunt. Hic autem ante repente dato signo tibicines vniuersi consonant. Ecce tibi igitur confestim modulamine agnito, cantuque illo vernaculo, tollunt, eriguntque semet in pedes equi Sybarita, sessoribus excussis, & quod tripudium domi didicerant, etiam in acie exhibent. Ita capti omnes equites, sed humi iacentes, omnes equi, sed tripudia repræsentantes.* Equorum tripudia.

Tantum de Sybaritis Aphricanus.

De Aristida Milesiacis, de quo sit apud Ouidium, deq; Milesiorum deliciis.

CAPVT XVI.

OVidius idem, in eadem ad Augustum epistola sic ait.

Vertit Aristiden Cisena, nec obfuit illi
Historia turpes inseruisse locos.

Qui sit hic Aristides, quaue libros materia fecerit, magna hæsitatio, nos autem studiosam iuuentutem ad auctorem Plutarchum delegamus, cuius in M. Crassi vita, sub hoc propemodum intellectu verba sunt. *Collecto igitur Seleucensium senatui, libros Aristida Milesiacōn perquam impudicos ostentauit, nihil in eo mentitus, siquidem re vera fuerant inter Rustis sarcinas reperti. Quod & Surena præbuit occasionem probri, cauillique aduersus Romanos, cum ne inter bella quidem continere semet a rebus, literisque huiusce modi valerēt.* Milesiaca Aristida.

Ita Plutarchus. Est autem Surenas apud Persas magistratus nomen, quasi prætorem dixeris, quod & Zosimus ostendit. Atq; hunc quidem Plutarchi locum transcriptum plane, sicuti alia pleraque, in Appiani quoque historia deprehendes. Lucianus item in amoribus, sub hoc pene sensu, de Aristide. *Magnopere*, inquit, *me narratiuncularum tuarum perquam impudicarum lepida, & dulcis suadela lactauit, vt propemodum te esse Aristiden, meque sermonibus crederem Milesiacis demulceri.* Surenas.

Quocirca etiam Apuleius epigramma ipsum statim, quod in fronte asini sui collocauit, ita exorditur. *At ego tibi sermone isto Milesio, varias fabellas conseram, auresque tuas beniuolas lepido susurro permulceam.* Ex quo Martianus, *Nam certi* inquit, *mythos, poetica etiam diuersitatis delicias Milesias, & reliqua.* Milesius sermo. Milesia delicia.

Fuere autem Milesii quoque deliciis, luxuque notabiles, ex eoque prouerbium Græce fertur, οἶκοι τῶ μιλησίω, μὴ δὲ ἐνθάδε. Hoc est, *domi, non hic Milesia*, videlicet in eos, qui domesticum luxum celebrant, vbi minus probatur. Nam sic Lacedæmone Milesius ho- Prouerbiū.

lesius hospes audiuit, cum delicias patrias extolleret, sicuti etiam scriptum in Zenodoti prouerbiorum collectaneis. Sed & Maximus Tyrius idem significat, qui Milesios a vestitu molliore vocat ἐυεμονοστάτας. Ex quo apud Vergilium in Georgicis,

Milesia vellera nympha
Carpebant.

Ex quo illud Horatianum.

Alter Mileti textam cane pensus, & anguì
Vitabit chlamydem.

Iones d. licati. Sunt autem omnino Iones quoque ceteri præquam deliciis habiti defluentes, quod in veteribus memoriis passim. Ceterum ne hoc quidem tacitum præterimus, Veretro solitas vti Milesiacas fœminas, e corio, sicuti scriptum etiam apud auctorem Suidam, quin item apud eundem legimus, a Milesio Cadmo libros compositos quatuor de soluendis amoribus.

Correctus in Tragœdia Senecæ locus, atque ex Græca remotione fabula declaratus, super Nemæo leone.

CAPVT XVII.

Sene. locus. IN tragœdia Senecæ, quæ Hercules furens inscribitur, hic Senariolus legitur.

Vulgarii. *Sublimis atlas luna concipiat feras.*

Alias enim codex habet vetustus, ex publica Medicæ familiæ bibliotheca, non *atlas*, vt in vulgariis exemplaribus. Cuius intellectū loci non temere aliunde quam ex Achille desumseris, quem auctorem Iulius quoque Firmicus in Matheseωn libris, & citat, & laudat. Is igitur in cōmentatiis Arateis, cum de luna verba facit, ita scribit ad verbum, εἰ καὶ δὲ ἐπ' αὐτῆς οἰκησιν ἄλλω ποτιμους τε καὶ ὅσα ἐπὶ γῆς, καὶ τὸν λέοντα τὸν νεμεαῖον ἐκεῖθεν πιστεῖν μυθολογοῦσιν, id est, *in ea etiam habitari, fluuiosque esse, & cetera, sicut in terra. Quin Nemæū quoque illinc cecidisse leonem fabulantur.* Ex quo nos in Nutrice,

Lunæ habitationes. *Nemæaq; tesqua lunigenam mentita feram,*

Quid sit apud Iuuenalem Fraterculus gigantu. Quidquid apud alios Terræ filius, ibidemq; de Mani vocabulo.

CAPVT XVIII.

Vnde fit vt malim fraterculus esse gigantis.

VEtus poeta Iuuenalis hunc, ex Satyra quarta, quicunque hactenus interpretati sunt, hærent in salebra, quantum video, nec enarrare illi quidem mihi, sed risum captare anilibus fabulamentis, vel derisum potius videntur. Quippe alii gigantas in simias conuersos, alii post gigantas a Terra simiam productam in deorum contemtum commiscuntur: frigidiora his alia, quæ sicut ille Martialis rhetor, *Neronianas thermas refrigerarent.* Etenim nullo quantum intelligam sensu, nullo (quod dicam) dicuntur tradente

Neronianas thermas. refrigerare.

dente has nugas auctore. Mihi fraterculus gigantis significare hominem videtur, nullis maioribus ortum, ignoto genere, obscuroque, quoniam cuius ignorabantur parentes, eum vulgo appellare veteres Terræ filium consueuissent. Ex quo Persius,

Præsto est mihi Manius heres
Progenius terra, quare ex me quis mihi quartus
Sit pater, haud promte dicam, tamen adde etiam vnum,
Vnum etiam terra est iam filius

Fraterculus gigantis.

Vides igitur vel vnius auctoritate Persi, terræ filium dici, cuius nescirentur parentes. Nec adeo putes ocioſe *Manium* illic a Persio nominatum. Vt enim omittam quæ *de Manio* scribit Aricino Pompeius, etiam *Mani* nomen ipsum Græcus auctor Sozimus, Romanæ historiæ li. 3. nō quia natus *mane*, sicuti ceteri, sed a *manibus* ait appellatum. Quin M. Varronis liber compluries a Marcello citatur *Mani* titulo etiam nescio quid alicubi de funere attingens, vt fauere hunc quoque augurer nobis. Cicero item in primo epistolarum volumine ad Atticum: *Sed hæc ad te scribam alias subtilius, nam neque adhuc mihi satis nota sunt, & huic terræ filio, nescio cui, committere epistolam tantis de rebus non audeo.* Sed idem quoque in epistola ad Trebatium sic ait. *Cn. Octauius, an Cn. Cornelius quidem tuus familiaris, summo genere natus, terræ filius.* quod in quibusdam codicibus deprauatum, proque eo suppositum *Tere filius*, cum verior scriptura maneat adhuc in libro peruetere, quondam doctissimi viri Philelphi, nunc Laurenti Medicis, patroni literarii, simulque in libro altero de vetere (vt apparet) exscripto, qui nunc in bibliotheca publica Medicæ familiæ. Vides a Cicerone quoque, nihilo secius, ignotum prorsus hominem *terræ appellari filium.* Lactantius etiam, diuinarum institutionum lib. 1. his vtitur verbis, *Minutius Felix in eo libro, qui Octauius inscribitur, sic argumentatus est Saturnum cum fugatus esset a filio, in Italiam q; uenisset, Cæli filiū dictum, quod soleamus eos, quorum virtutum miremur, ad quos repentina aduenerint, de cælo cecidisse dicere, Terra autem, quod ignotis paventibus natos terræ filios nominemus.* hactenus Lactantius. Sed & Tertullianus in apologetico, de eodem Saturno sic scribit. *Dictus autem terræ & cæli filius, quia ignoti, vel ex inopinato apparentes de cælo superuentisse dicuntur, vt terræ filios vulgus vocat, quorum genus incertum est.* Quare cum hoc præoptaret, homo esse obscurus, quā nobilis Iuuenalis, quod olim prodigio par erat in nobilitate senectus, vtpote sequentibus in eam Romanis principibus, malle se ait fraterculum gigantis, hoc est terræ, filium quod (vt ostendimus) obscurum significat, quam nobilem, patriciumque. Gigantes enim terra editi. Suauius autem fraterculum, quam fratrem, ne videretur vastitatem illam, molemque gigantei corporis, sed generis duntaxat ignobilitatem concupiscere.

Manius.

Manius Varronis.

Terræ filius.

Cice. locus.

Philelphus.

Cæli filiū

Super aspiratione citata quapiam, simul enarratum Catulli nobile epigramma.

CAPVT XIX

Aspirationis vsus.

QVintilianus libro Oratoriarum institutionū primo, de aspiratione agens, ita inquit. *Parcissime ea veteres vsi etiam in vocalibus, cum eos, ire eosque dicebant, diu deinde seruatum, ne consonantibus aspiraret, vt in Graecis, & in triumpis. Erupit breui tempora nimius vsus, vt chorona, chenturiones, prachones adhuc quibusdam inscriptionibus maneant. Qua de re Catulli nobile epigramma est.* Hęc ille Putamus autem epigramma citari hoc potissimum.

Commoda dicebat, si quando commoda vellet,
Dicere, & hinsidias Arrius insidias.
Et tum mirifice sperabat se esse locutum,
Cum quantum poterat dixerat hinsidias.
Credo sic mater, sic liber auunculus eius,
Sic maternus auus dixerat, atque auia.
Hoc misso in Syriam requierant omnibus aures,
Audibant eadem haec leniter, & leuiter.
Nec sibi post illa metuebant talia verba,
Cum subito affertur nuncius horribilis
Ionios fluctus, postquam illuc Arrius isset,
Iam non Ionios esse, sed Hionios.

Est vero obseruandum, vt etiam in pronuntiando, quemadmodum in scribendo, vocibus aspires. Quod nunc Graeci, tantum in consonantibus, Latini ne in consonantibus quidem retinuerunt. Contra veteres Latini etiam in loquendo, vocalibus aspirabant. Ex quo Cicero in oratore ad Brutum ita scribit. *Quin ego ipse cum scirem, ita maiores locutos esse, vt nusquam nisi in vocale aspiratione viterentur, loquebar sic, vt pulcros, Cetegos, triumpos, Cartaginem dicerem. Aliquando, idque sero, conuicio aurium, cum extorta mihi veritas esset, vsum loquendi populo concessi, scientiam mihi reseruaui.* Sic Cicero. Sed & aureolum vidi equidem nuper apud Laurentium Medicen nomisma, cum titulo, TRIVMPVS. Et item argenteum alterum, cum vulgatiore hoc TRIVMPHVS. Quin Au quoque Gellius in secundo Noctium Atticarum, testatur *veteres hanc literam, seu spiritum, plerisque vocibus verborum firmandis* (vt ipse inquit) *roborandusque inseruisse, vt sonus eorum esset viridior, vegetiorque.* Sed & Priscianus ait, *aspirationem vocalibus extrinsecus adscribi vt minimum sonet, consonantibus autem intrinsecus, vt plurimum.* Quare si constare tibi Catulliani epigrammatis leporem voles, aspirationem ipsam suo loco, quantum poteris pronuntiabis. Sed ista video iam sic innotuisse, vt aliena fortasse cuipiā videri possint, atqui tamē pene adhuc equidem adolescens, coram literatis aliquot, quos & meminisse arbitror, de hoc ipso loco

Vsum loquēdi populo.

Triumpus.

oco ad Domitium Florentiæ retuli, qui sic ei statim applausit, vt ingenue fateretur, se plus eo die, ab vno scholastico didicisse, quam multis ante annis a quopiam professorum. Scit Aurelius Arimi-nensis (vt alios omittam) qui nunc Pataui degit, præstanti, iuue-nis, & ingenio, & literatura, quam multos abhinc annos, istam de nobis enarrationem Florentiæ tum quidē agitans acceperit, quā-que sit (vt idem postea Patauii narrabat) noua prorsus, ignotaq; iam tum visa omnibus, ad quos de ea. Catullum autem plane vniuer-sum, Veronæ (scit hoc vir liberrimi ingenii Baccius Vgolinus) intra officinam quampiam, quo nos pluuia coegerat, viris aliquot literatis, pene cogentibus, enarrauimus, cum quidem illic adesset etiam Guarini propinquus, Ioannes Baptista (ni fallor) nomine si- *Dantis.*
mulq; Dantes quidam Aligherius, quintus vt aiebat a Dante Flo-rentino poeta, neque non duo, qui tum Veronæ, non indocti ho-mines profitebātur, magnaque itidem scholasticorum manus, ita pronis auribus, nostra illa qualiacunque, accipientes, vt identidem clamarent demissum cælitus Angelum sibi (sic enim aiebant) qui poetam conterraneum interpretaretur. Neque ob id istorum ta-men commemini, quo inuenta mea mihi deniq; vni, nullo in par-ticipatum recepto tribui postulem (non enim sic mihi arrogo) sed ne quis forsan alienis laboribus me, quasi coruum, aut vulturem relictis ab aquila cadaueribus putet vesci.

Emendata apud Suetonium, & enarrata vox hæc ascopera.

CAPVT XX.

VItiati deprehenduntur Suetoniani codices in Nerone. Nam sic vtique in omnibus: *Alterius collo, & scopa deligata, simulq; titulus. Ego quod potui, sed tu culleum meruisti.* Nam neque scopa Latine dicitur numero singulari, & si maxime dicatur, nihil ta-men commercii scopis & culleo. Sed enim in vetustis exemplari-bus vestigium, vt arbitror, exstat incolumis veræque lectionis, hoc modo. *Alterius collo ascopa deligata.* Quare si literam penultimam perscripseris, *Ascopera fiet*, quod & esse rectissimum puto: siquidem *Ascopera.*
est *ascopera* sacculus pelliceus, compositumque nomen Græce est, ex vtre & sacco, de quo vocabulo ita scribit Suidas, ἀσκοπήρα· τὸ μαρ-σύπιον ἤτοι σακκοπάθιον. Marsypium significare Suidas ascoperam docet. Hæc ergo fuit *ascopera* Neronianæ statuæ collo deligata, *cullei symbolum*, quoniam matricida. Quod enim culleo parricidæ insuuntur, qui sit e corio bouis, eius cullei veluti instar quoddam repræsentauit, qui deligauit ascoperam. Iuuenalis de parricida & culleo sic:

Et deducendum corio bouis in mare, cum quo,
Clauditur aduersis innoxia simia fatis.

Quid sit aut minerual aut Mineruale munus, ex eoque sententia Iuuenalis, & Varronis exposita.

CAPVT XXI.

Iuue. locus

Visquis adhuc vno partam colit esse Mineruam. Hoc ex decima Iuuenalis poetæ Satyra, Domitius ita exponit, vt eius neutiquam videatur peruidisse intellectum *Mineruam partam, id est, cuius ludis quinquatribus, vt posset certare, adeptus est.* Quo quid est absurdius, aut incõcinnius? an quęso vno assequispiam assequatur, vt certare de eloquentia publice possit? Ceterum minerualе munus, quod & minerual dicitur, innuisse Iuuenalis videri potest, mercedulam magisterii scilicet a scholasticis dari solitam, potissimumque, arbitror, ante quinquatria, per quos dies pueri vacabãt. Vnde Horatius in extrema Epistola,

Mineruale munus.

Ac potius puer vt festis quinquatribus olim,
Exiguo gratoque fruare tempore raptim.

Quinquatribus a scholis vacandum.

Sicuti Saturnalibus, & Calendis, item mos habuit. Quare de quinquatribus agens Ouidius in Fastis, ita inquit,

Nec vos turba ferit censu fraudata magistri,
Spernite, discipulos attrahet illa nouos.

De Minerual hoc munere, etiam diuus Hieronymus ita meminit in epistolam scribens Pauli ad Ephesios, quod etiam in Canonicis Decretis inuenias. *Legant* inquit, *Episcopi atque presbyteri qui filios suos secularibus studiunt literis, & faciunt illos tomos diu legere, & mimorum turpia scripta cantare, de ecclesiarum sumtibus forsan eruditos, & quod in corbonam pro peccato, virgo, vel vidua, vel substantiam suam totam effundens, quilibet pauper obtulerat, hoc in Calendarũ strenam & Saturnalium sportulam, & minerualе munus grammaticus & rhetor, aut in sumtus domesticos, aut in templi stipes, aut sordidum conuertit in lucrum.* Quas autem *Saturnalium sportulas* vocat Hieronymus has nomine absoluto *Saturnalitia* Tertullianus. Varro quoque in tertio libro rerum rusticarum, sic de minerual. *Axius, Merula mi, inquit recipe me discipulum villaticæ pastionis illa. Qui simulat promi ieris minerual incipiam* (inquit) *id est cœnam.* Ludit enim Merula hic apud Varronem, quoniamque Axius discipulum se velle recipi dixerat, ipse sibi Minerual promitti postulat, quasi magistro. Cœnam autem iocose Minerual appellauit, quia magisterii merces. Ne forte igitur poetæ sensus hic erit, eum quoq; qui semel præceptori minerual porrexerit, quod per assem designatur, id est, qui paucis diebus rhetori aut grammatico operam dederit, optare totis quinquatribus, quæ festa erant Mineruę ingeniorum præsidis, non modicum quippiam, sed eloquium & famam Demosthenis, aut Ciceronis.

Saturnaliũ sportula

Saturnalitia

Minerual.

Cuiusmodi sint versiculi, in quibus (vt ait Martialis) Echo gracula recantes.

CAPVT XXII.

Supina carmina.

MArtialis in secundo epigrammatωn, de supinis quibusdam superuacuisque carminibus agens, in quibus multus labor, minima

minima laus faciendis, hoc quoque inter cetera scribit,

Nusquam Græcula quod recantat Echo.

Domitius autem Græculam accipit Echo, vocem Græcam insertam, quasi se neget Martialis Græcis vsiam verbis vti in suis epigrammatis, quod contra deprehenditur. Aut nos igitur coniectura fallit, aut innuuntur versiculi quidam, sic facti, vt in extremis respõsitationes ex persona ponantur Echus, sententiam explentes, & mortem tuentes illius victima regerendi. Quales etiam vernaculos ipsi quospiam fecimus, qui nunc a musicis celebrantur, Hẽrici modulaminibus commendati, quosque etiam abhinc annos ferme decem Petro Contareno Veneto patricio non inelegantis ingenii viro, mire tum desideranti, nonnullisque aliis literarum studiosis dedimus. Sed & exstant Græci quoq; Gauradæ cuiusdam antiqui poetę, quos & apponam.

Αχὼ φίλε μοι συγκατάνευσόν π	π.
ἐρῶ κρέλσηαι. ἀλ' ἐμ' οὐ φιλεῖ.	φιλεῖ.
σπεῦσαι δ' ὁ καιρὸς κωὐχ ἡσυχᾷ οὐ φέρει.	φέρει.
τὺ πίνυν αὐτῷ, λίξον ὡς ἐρῶ	ἐρῶ
Καὶ πίειν αὐτῷ, κερμόπων τὺ δὸς.	τὺ δὸς.
ἀχὼ τί λοιπὸν, ἢ πόθος τυχεῖν.	τυχεῖν.

Legendum apud Martialem cum compare mulo, quod plerique cum compare gibbo, simul explicata ratio in eo, sensusq; verior.

CAPVT XXIII.

MArtialis epigrammaton sexto,

Non aliter videtur Atlas cum compare gibbo.

Sic enim & vulgo legunt omnes, & pro rectissimo exponunt, quicunque sunt in cultu literarum celebriores. Nos contra in codicibus plerisque veteribus, minuiq; vacillantis auctoritatis, & fidei sic inuenimus. *Non aliter videtur Atlas cum compare mulo.* Mulo inquam non gibbo Neue surdis (quod aiunt) agatur testimoniis in hac ipsa gentis Medicæ bibliotheca publica, codex habetur vetustissimus Langobardis literis, quem & Domitius olim Florentię pellegit. Sed & Veronæ mihi pagellas quaspiam antiquissimi voluminis Bernardinus quidam adulescens, vt tum vilis est haud illiberalis, Domiti propinquus, commodauit, cum quidem vna esset mecum Baccius Vgolinus absolutissimi vir ingenii, candidissimiq;. Neq; non Romæ quoq; volumen item Martialis, Langobardis characteribus ostendit, legẽdumq; nobis indulxit Bernardinus Valla, vir & carminum studio & iuris scientia, & generis nobilitate, atque opibus, prætereaque humanitate quapiam non vulgari celebrandus. Quin Florentiæ item præter hos alium codicem, primæ nobilitatis ciuis Pandulfus nobis Oricellarius semimeterę dedit vtendum, in quis vtiq; singulis, hanc quam dicimus scripturam reperias. Neq; autẽ diffitear etiam illam superiorẽ in vno, altero q; nõ plane nouo exẽplari vidisse me, sicuti in eo q; Romę in Palatina

Surda testimonia.

Bernardinus propinquus Domitii.

Baccius Vgolinus.

Bernardinus Valla.

Taddæus Vgolettus.

bibliotheca, mediæ antiquitatis, & item in altero tum quidē quum legebamus Franciſci Saxetti Florentini negotiatoris, nunc autem Taddēi Vgoleti Parmenſis, humani, doctique viri, qui regi Pannonum Matthiæ regii prorſus animi principi libros, ornamentaque alia Florentiæ nobis iſta prodētibus procurabat. Nam in eo quem

Bernardus Michelotius

mihi nuper doctus vtraque lingua vir Bernardus Michelotius ab neſcio quo ſibi Peruſino commodatum dedit inſpiciendum gippo ſcriptum corruptius adnotaui. Quare quum ſuperiorem illam veluti conſtantem, ſolidamque reperiamus in melioribus ſcripturam, quærendum videtur, quid ſibi Atlas poſtulet, cum compare mulo, quaue cauſſa perinde rideatur vti Maurus elephanto vehens. Porro Atlantem, de Iuuenalis verbis, nanum quendam, pumilumue fuiſſe temporibus illis, haud ignoratum colligimus. Sic enim inquit,

Atlas.

Nanum cuiuſdam Atlanta vocamus.

Vt ex contrario per deridiculum ſit Atlas appellatus, qui foret pumila ſtatura, ſicuti

Canibus pigris, ſcabieque vetuſta
Turpibus, & ſicca lambentibus ora lucerna,
Nomen erit tygris, pardus, leo, ſiquid adhuc eſt
Quod fremat in terris violentius.

Sed & muli pumuli, vel mulæ, tum in precio ſunt, inq; deliciis habitæ. De quis in diſtichis idem Martialis.

His tibi de mulis non eſt metuenda ruina,
Altius in terra pene ſedere ſoles.

Si quando igitur nanus hic Atlas mulo conſimiliter nano & compare ſibi vtebatur, veriſimile eſt rideri ſolitum publicitus, ſicuti etiam Maurus niger deriſui vulgo, quoties cōcolorem ſibi elephantum inſcenderat. Vnde inquit idem in primo.

Et molles dare iuſſa quod choreas
Nigro belluа nil negat magiſtro.

Conuenit autem propoſito, argumentoque poetæ in eum, qui iuuenis & validus, & pauper, lectica idētidem tamen a ſex, & ipſis iuuenibus validis, pauperibuſque geſtabatur. Atque vt illi ſuperiores nihilo ipſe ſecius, cunctis deridendi ſui dabat occaſionem.

Quadam ſuper hecale anu in memoriam data, deque poeſi Callimachi, tum ex epigrammatis Priapeis expoſitus locus, & item alter apud Statium, quodque vitioſe legitur de eo in Apuleianis codicibus.

CAPVT XXIV.

Æqualis tibi, quam domum reuertens
Theſeus repperit in rogo iacentem.

Hecale.

Hecaleſion ſacrum.

VErſiculi ſunt hi de Priapeis epigrammatis, per quos, aut ego fallor, *aut Hecale anicula* demonſtratur, a qua Theſeus olim aduleſcens hoſpitio comiter acceptus eſt. Vnde ſacrum quoque Heca-

Hecalesion per pagos celebre fuit *Hecalo Ioui*, non sine ipsius *Hecales* honoribus. Quã etiam *Hecalenen* diminutiua forma vocabãt, quoniam ipsa quoque adulescentem adhuc Thesea salutare aniliter & huiusce modi excipere diminutiuorum blanditiis consueuisset. Quoniam autem proficiscente ad pugnam Theseo, sacrum Ioui pro illius reditu vouerat, ac priusquam reuerteretur, ipsa obiit diem, vicem hanc Thesei iussu pro hospilitate recepit, sicuti Philochorus memoriæ prodidit. Qua de re Plutarchus in Thesei vita cõmeminit. Ceterũ de ea iustũ poema Callimachus fecit Hecalen nomine, sicuti innuit item versiculus ex notissimo epigrammate.

Μέλπω δὲ Ἑκάλης τῆς φιλοξείνου τροπάεις.

Multique passim reperiuntur auctores Hecalen citantes Callimachi. Nam & herbas edules enumerat aliquando Plinius, quas rustica illa Hecale apud Callimachum apponat, sicuti Crethmon in lib. xxvi. Sicuti etiam Sonchon in xxii. Quamuis in nouis codicibus Hecate sit ibi, non Hecale. Vestigium autem veræ lectionis manet adhuc in antiquis eis, qui sunt in publica gentis Medicę bibliotheca. Quin vbi Callimachus in Apollinis ait hymno. *Crethmon.* *Sonchon.*

ὁ φθόνος ἀπόλλωνος ἐπ' οὐατα λάθρῃ θ' ἕπιν,
ἐκ ἀγαμαι τ' ἀοιδὸν, ὃς οὐδ' ὅσα πόντῳ θ' ἀείδει.

In eum locum sic interpres propemodum. *Per hac* inquit, *illos accusat, qui sic in eum cauillarẽtur, quasi magnum facere poema non posset. Vnde coactus est Hecalen facere.* Verba interpretis ita sunt ἐγκαλεῖ διὰ τούτων τοὺς σκώπτοντας αὐτὸν μὴ δύνασθαι ποιῆσαι μέγα ποίημα, ὅθεν ἠναγκάσθη ποιῆσαι τὴν Ἑκάλλην.

Hinc nos in Nutrice,

Battiades Hecalen sonat, & Marathonia gesta
Celsior assueto.

Sed & Statius in extremo Thebaidos de hac ipsa.

Nec fudit vanos anus hospita fletus.

Et Suidas *Hecalen ait heroida quampiam esse apud Callimachum.* Denique Apuleius in primo Metamorphoseos de eadem puto, *Si contentus* (inquit) *lare paruulo Thesei illius cognominis patris tui virtutes amulaueris, qui non est aspernatus Hecales anus hospitium tenue.* Neq; autem ignoro deprauatam fere vbique esse scripturam, siquidem *nõ Hecales anus, sed Ales anus*, præcerptis aliquot literis, scriptum plerunque inuenies, vt in transcursu etiam Apuleianos codices emaculemus, & lectorem veluti superpondio dimittamus onustum. *Apuleii locus emaculatus.*

Quam multa in Epistolis familiaribus, qua nunc habentur Ciceronis prapostera, tum quem in ordinem restituenda.

CAPVT XXV.

NActus sum Ciceronis Epistolarum familiarium volumen antiquissimum, de quo etiam supra dixi, tum ex eo ipso, alterũ

Codex Epistolarum Ciceronis.

descriptum, sicuti quidam putant Francisci Petrarchæ manu. Descriptum autem ex ipso liquet multis argumentis, quæ nunc omiserim, sed hic posterior, quem dixi, codex, ita est ab indiligente bibliopola conglutinatus, vti vna transposita paginarum decuria, contra quam notata sit numeris deprehendatur. Est autem liber in publica gentis Medicę bibliotheca. De hoc itaque vno quantū cōiiciam, cuncti plane quotquot exstant adhuc epistolarū earundem codices, ceu de fonte capiteque manarunt, inq; omnibus præposterus & peruersus lectionis ordo, qui mihi nunc loco restituēdus, quasiq, instaurandus. Quare adhibe quæso animum, quicunque liberales has literas amplecteris. Igitur in libro 8. Cæli epistola ad Ciceronem, sic incipit. *Certe, inquam, absolutus est, me repræsentante, pronuntiatum est, & quidem omnibus ordinibus, sed & singulis in vnoquoque genere sententiis. Vide modo, inquis*, hucusque ordo nondum interpellatus. Quæ autem statim sequuntur verba, *literis ostenderis, &c* diuersa prorsus a superioribus, atque alterius epistolæ inuenias. Perge porro ab ea ipsa epistola deinceps numerare sequentis, ad eam, quę sit 24. cuius ita principium, *Non me Hercules, nihil vnquam enim*, quæ cum superiore continuatur, vt legas ita, *Certe, inquam, absolutus est, me repræsentante, pronuntiatum est, & quidem omnibus ordinibus, sed & singulis in vnoquoque genere sententiis. Vide modo inquis. Non me Hercules. Nihil vnquam enim.* Atque ita reliqua subtexe, donec ab ipsa, quam diximus alterius esse epistolæ, perueneris ad sequentem decimam, cuius hoc initium. *Sic tu, inquis, Hircium?* quam eo vsque lege, dum in verba hæc incidas, si vllam spem, quæ simul offenderis, totū hoc delebis, *Aut in tecto vitii*, cetera mihi probabuntur. Totum hoc inquam delebis aut inducer, quoniam aliena plane huic loco. Mox denuo recurres ad ea quæ posita perperam sunt, in illa Cæli, de qua primitus dictum, atque ita continuabis lectionem. *Si vllam ſpem literis oſtenderis*, ita tractim legens, ad epistolam peruenies. 23. sic videlicet incipientem, *Duabus eius epistolis respondebo*, clausamque hac fini. *Si enim nihil est in parietibus, aut in tecto vitii.* cetera mihi probabuntur. Post eam quæ statim consequi debet epistola, quæ nunc ab illa vndecima, sic ordines. Delectauerunt me tuæ literæ. Comprobat hunc ordinem quem posuimus, non solum codex vterque vel ille antiquus, vel hic ex eo statim natus, a quo ceteros quoque omnes bibliopolæ vitio depranatos liquet, sed intellectus etiam sensusque ipse luce clarior, sic vt acutius inspicienti quicquid vsquam prorsus obscuri est, ambiguique tollatur.

Versiculi in Fastis e Græco super vite & capro, tum parodia quæpiam obscurior apud Suetonium.

CAPVT XXVI.

Ouid. locus. OVidius in primo Fastorum.

Sus dederat pœnas, exemplo territus horum

Palmite

Palmite debueras abstinuisse caper.
Quem spectans aliquis dentes in vite prementem,
Talia non tacito dicta dolore dedit.
Rode caper vitem, tamen hinc cum stabis ad aras,
In tua quod spargi cornua possit, erit.

Nimirum hi duo versiculi de Græci poetæ distícho perquam inclyto festiuoque facti, quod in primis celebre fertur, & *volitat dicta per ora virum*. Nam cum dixisse quempiã illa memorat, ipsum nimirum auctorem carminis Euenum digito designauit. Loquitur autem in Græcis versiculis vitis ipsa sic scilicet,

Κήν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἐπὶ κερποφορήσω
ὅσσον ἐπισπεῖσαι καὶ σὺν τραγὶ θυομένῳ.

Vertit hos nimirum quam potuit ad vnguem poeta ingeniosissimus, & sunt tamen in Græca nonnulla, quæ noster parũ enarrate, Quin si veris concedendum, transmarinam illam nescio quam Venerem, ne attigit quidem noster Quod vitium, linguæ potius minus lasciuientis, quam parũ copiosæ. Sed quoniam in Græci huius distichi mentionẽ incurrimus, afferamus etiam quod apud Suetonium in Domitiano est, vt obiter illi quoque non in obscuro loco, lucem interpretationis inferamus, velutique auctariũ demus merce ipsa neutiquam vilius. Verba igitur ita sunt: *Vt edicti de excidendis vineis propositi gratiam faceret, non alia magis re compulsus creditur quam quod sparsi libelli cum his versibus erant,* *Suetonii locus.*

Κήν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἐπὶ κερποφορήσω
ὅσσον ἐπισπεῖσαι καὶ σὺν τραγὶ θυομένῳ.

Quod enim supra vitis capro minitabatur, hoc eadem nunc Cæsari, pulcerrima Hercules, parodia, *Vel si me, inquiens, ad radicem comederis, tantum tamen vini producam, quantum immolando Cæsari possit infundi.* Mos enim veteribus, vti capitibus stantiũ sub ictu cultroque victimarum vinum infunderetur. Sic apud Maronem videlicet,

Ipsa tenens dextra pateram pulcerrima Dido
Candentis vaccæ media inter cornua fundit.

Igitur neci Domitianum Cæsarem per hos versiculos libelli destinabant, quoniam vt Suetonius idem scribit, *Ad summam quondã vbertatem vini, frumenti vero inopiam, existimans nimio vinearum studio negligi arua, edixit nequis in Italia nouellaret, vtque in prouinciis vineta succiderentur, relicta vbi plurimum dimidia parte, nec exsequi rem perseuerauit.* Meminerint autem studiosi nos in hoc inuẽto, non vno duntaxat nomine in cõmune consuluisse, quoniam in plerisque adhuc Suetoni codicibus, etiamque nõnullis veteribus, non modo Græcos hos versiculos non inuenias, sed ne vestigium quidẽ ac ne locũ etiam quo se recipiant. Sed eos nos quoniam tenebamus iam pridem, vtpote lepidissimos, facile mox de obsoletis mendosisque exemplaribus singulas pensitando, paulatimq; nunc agnoscendo, nunc restituendo literas peruestigauimus.

Verba in Ciceronis Epistola ex Enni Medea de Graca Euripidi.

CAPVT XXVII.

Euripidi genitiuo. Cic. locus. Gypsatissima manus.

CIcero in Epistola ad Trebatium, *Hoc tibi tam ignoscemus nos amici, quam ignouerunt Medeæ, quæ Corinthum arcem altam habebant, matronæ opulentæ optimates, quibus illa manibus gypsatissimis persuasit, ne sibi vitio illa verterent, quod abesset a patria. Nam multi suæ rē bene gessere, & publicæ, patria procul. Multi qui domi tatem agerēt, propterea sunt improbati.* Nemo ex his, quorum ædita sit sententia, suspicatus est adhuc, non esse ista plane Ciceronis verba, sed poetæ alicuius magis, cui liceret vti vocibus illiusmodi figurisque, ceu sunt illa, quæ Corinthum arcem altam habebant, & matronæ opulentæ optimates, neque saltem hoc viderūt, Iambos adhuc in his versibus exstare integros duos, aliorumq; quasi discerpta membra veluti noscitari. Nos hæc ex Enni Medea verba esse collegimus, non quidem suo prorsus ordine, sed quo cōmodissimum Ciceroni fuit, allegata. Nam quū de Græca Euripidi versam ab Ennio Medeā in Latinū cognouissemus, sententiam protinus horum verborum de ipsa nimirū Euripidi tragœdia, quando illius Enniana iacturam fecimus, libuit aucupari. Sic igitur in ea fabula cum matronis Corinthiis loquēs inducitur Medea, vti persuadeat non sibi verti vitio oportere, quod absit a patria, quando multi, inquit, honesti etiam procul a patria, multi contra domi fuerunt inglorii. Nam male audiebant peregrinæ fœminæ, vnde illud Comicū. *Adeone est demens; ex peregrina?* Similiter tacere posse ait Parmeno, *Samiam fuisse Thaidis matrem, tunc Athenis vicitantis.* Versiculos autem Euripidis ipsos, ex Medeæ persona, ne quis fortasse desideret, hic adscribemus.

Terentius in Andria.

Κορίνθιαι γυναῖκες ἐξῆλθον δόμων.
Μὴ μοίπ μέμψηθ' οἶδα γὰρ πολλοὺς βροτῶν
σιμνοὺς μὲν αὐτὰς, τοὺς δὲ πρᾶγμάτων ἄπο,
τοὺς δ' ἐν θυραίοις, οἱ δ' ἀφ' ἡσύχου ποδὸς
δύσκλειαν ἐκτήσαντο καὶ ῥαθυμίαν.

Quod autem diximus poetam Ennium de Græco vertisse tragœdiam Euripidi Medeam, partim de verbis Ciceronis coniectamus, qui sic ait in 1. de bonorum malorumque finibus. *Quis enim tam inimicus pene nomini Romano est, qui Enni Medeam, aut Antiopam Pacuuii spernat, aut reiciat? Qui se iisdem Euripidi fabulis delectari dicat, Latinas literas oderit?* partim etiam quod Enniana tragœdiæ principium multis locis, vt a Quintiliano volumine quinto, vt a Cicerone in libro de Fato, vt item ab aliis auctoribus identidem citatur, sed nusquam tamen longiore tractu, quam in rhetorico secundo eiusdem Ciceronis ad Herennium. Quod hic ex codicibus variis emendatum subscribimus, vt illustretur obscuritas, locis aliquot in lingua Latina oboriens, quoties vnus, aut alter de eius tragœdiæ principio versus allegatur, suppresso

Rhetorici ad Heren.

presso auctoris nomine, simulque intellectu suspenso. Locus ipse apud Ciceronem sic est. *Ne Ennium, inquit, & ceteros poetas imitemur, quibus hoc modo loqui concessum est.*

Vtinam ne in nemore Pelio securibus
Casa accidisset abiegna ad terram trabes,
Neue inde nauis incoanda exordium
Cœpisset, quæ nunc nominatur nomine
Argo, qua Argiui vecti, delecti viri
Petebant illam pellem inauratam arietis,
Colchis imperio regis Peliæ per dolum.
Nam nunquam hera errans mea domo efferret pedem
Medea animo ægro, amore sæuo saucia.

Est autem trabes in versiculo secundo, singularis numeri, quemadmodum & Priscianus legit libro septimo. Vetustissimi enim (vt ipse inquit) etiam trabes pro trabs proferebant. Euripidi vero tragœdiæ principium, si cum Ennianæ conferas, feceris arbitror operæ pretium, quod & subnectam. *Trabes.*

Εἴθ' ὤφελ' ἀργὼς μὴ διὰ Συμπληγάδος σκάφος
πλεύσαν ἐς Αἶαν, κυανέας συμπλοκὰς πετρῶν
μηδ' ἐν νάπαισι πηλίου πεσεῖν ποτε
τμηθεῖσα πεύκη, μηδ' ὁρμίσαι χέρας
ἀνδρῶν ἀρίστων, οἳ τὸ πάγχρυσον δέρος
Πελίᾳ μετῆλθον, ἢ γὰρ οὐ δέσποιν' ἐμὴ
μήδεια πύργους γῆς ἐπῆλθε' Ἰωλκίδος,
ἔρωτι θυμὸν σωλαγεῖσ' ἰάσονος.

Panici terrores qui vocentur, eoq; locupletissimi citati testes.

CAPVT XXVIII.

IN Ciceronis epistola ad Tyronem, quæ posita in extremo familiarium volumine, sic scriptum est. *Et si Atticus noster, qui quondam me commoueri πανικῶς intellexit, idem semper putat, nec videt quibus præsidiis philosophia septus sim, hercle quod timidus ipse est, δημοσθενεῖ. Panica* vocantur (vt arbitror) a Græcis repentini quidam terrores & consternationes, quales vtique lymphatici metus, vsq; adeo inreuocabiles, vt non ratione modo, sed mente etiam careant. Quo item verbo Cicero idem vtitur in epistola ad Atticum libro quinto. *Scis enim, inquit, quædam πανικὰ dici.* Facit item Hyginius *de Panico terrore* mentionem, quo loco de capricorno his verbis. *Hic enim dicitur, cum Iupiter Titanas oppugnaret, primus obiecisse hostibus terrorem, qui Panicos dicitur, vt ait, Eratosthenes,* quam fabulam & Germanicus innuit in Arateo commentario. Euripides in Medea sic ait.

Καὶ τὴς μεγαλαυχοπόλων δέξασθ' ἅπαξ
ἥ παυσὸς ὀργὰς ἥπιον θεῶν μόλοι,
ἀπόλοιτο.

Panos, autem vocat iras Euripides, sicuti est apud antiquissimum ipsius interpretem, πὶ παυικὰ δείματα, id est, *panicos terrores*, ὁπ τὰ τῶν αἰφνιδίων φόβων καὶ ταραχῶν αἰτίαν τὸ παν ἐνόμιζεν. *Quoniam, inquit, repentinorum terrorum, & consternationum causam Deo Pani tribuunt.* Et apud Synesium in libro de prouidentia, sic inuenio ferme, καὶ παυικοῖ δεινοῖσι μεθ' ἡμέραν τὸ στρατόπεδον καταλάμψανον: *Et Panici tumultus interdiu exercitum occupabat.* Quo loco ampliter etiam cuiusmodi essent hi denique terrores, explicatur. Quin interpres etiã nescio quis, ita verba hæc ipsa Synesi enarrat, *vt Panicos appelluri terrores dicat*, cum repente in exercitu viri equiq; perturbantur, nulla comparente causa. Solent enim, inquit, fœminæ vi numinis instinctæ, Panos orgia clamoribus concelebrare, quibus vtpote repentinis metu audientes afficiantur. Sed & Nicetes Choniates non aspernabilis omnino inter Græcos auctor, *Panicorum meminit phantasmatum*, in oratione quapiam sua. Theon quoque Arati poetæ interpres, *militasse* ait *Panα Deum aduersus Titanas, primumque eum vidisse conchamillam tortilem & turbinatam, quα pro tuba vtuntur inuenisse, quα Grace Cochlos appellatur, factumque ipsius opera, vt isa armandi socios interim fieret copia, dum sonitu quocunq; illo, qui Panicos vocatur, in fugam Titanes agebantur.* Sed & Nonnus poeta *Dionysiacῶν x.* furentem describens Athamanta, *nunc insano Panos flagello furiatum ait, nunc intra ipsius aures bombum illum insonuisse Panici Saturnii flagelli.* Verba ita sunt.

Nicetes rhetor.

Theon.

Cochlos.

αἰηθὴς ἀθρόοις μανιώδεα πανὸς ἰμάσθλῃ,
ἐκ δ' οἰ ἐνέδυν ἀνιεῖς.

Et item.

παυικὸν ἀγρίης ἐπιδόμενος ἐπ' ἰμάσθλης.

Quo autem nunc piaculo Valeri Flacci, pulcerrimos poetæ versus taceam super hoc ipso positos, in libro Argonauticῶν tertio, *Dant, inquit, athere longe*

Signa tuba, vox & medium emissa tenebris.
Hostis habet portus, soliti rediere Pelasgi,
Rupta quies, Deus ancipitem lymphauerat vrbem
Migdonia Pan iussa ferens sæuissima matris,
Pan nemorum, belliq; potens, quem lucis ab oris
Antra tenent, patet ad medias per deuia noctes
Setigerum latus, & torua coma sibila frontis.
Vox omnes super vna tubas, quα conus & enses,
Quα trepidus auriga rotis, nocturnaq; muris
Claustra cadunt, talisq; metus non Martia cassis
Eumenidumq; coma, non tristis ab athere Gorgo
Sparserit, aut tantis aciem raptauerit vmbris.
Ludus & ille Deo, pauidum præcipibus aufert
Cum pecus, & profugi sternunt dumeta iuuenci.

Quin

Quin lib. etiam 6. apud eundem barbarus quispiam ad terrorem incutiendum simulacra Panos prætulit:

Hispidus ingę Deę latuit terrore Lycæi.

Sed & Sozimus historiæ Græcus auctor in lib. 3. *monstroso aspectu quempiam apparuisse, pellitum dicit, Albanis, Romanisq; prælium commissuris.* Etenim Deum Panа belligerum fuisse, vel ex argumento Nonni cognoscimus, vel ex Theocriti fistula, nam in ea sunt ista quoque verba de Pane Deo. *Sozimus historicus. Pan belliger.*

ἁ εἰδὼς πάν Θ' ἁρέναις τέρμα στίκτους.

Eundemque fuisse Athenienſibus auxilio contra Persas cum alibi legimus, tum in ea ipsa quam diximus fistula, his verbis,

ὃς σθένει αὐορέαν ἰσπωδέα
παπποφόνε τυέλησ' ἀφέλεσθε.

Vnde sint apud Ouidium Teuthrantia turba. Thespi vocatæ filiæ.

CAPVT XXIX.

OVidius in epistola Deianiræ ad Herculem.

Nec tibi crimen erunt Teuthrantia turba sorores,
Quarum de populo nulla relicta tibi est.

Notissima quidem fabula, etiamque a Diodoro prodita, super Thespi natabus ab Hercule compressis. Cur autem *Teuthrantia turba* vocentur, hoc tam plerisque incompertum atque ignotum est, vt audeant literatores pro illo *teuthrantia*, *Thespiæa reponere*, nimisquam improbe insciteque. Nos de eo inuenimus apud Eustathium Homeri interpretem, vbi maxime Catalogum enarrat. φησὶ γὰρ τῶν ἐθνικῶν συγγραφεύς ὅτι κλισμαὶ εἰσὶν ἡ Θεσπιὰς θεσπιάδες καὶ δὲ τινες θεσπίαι, ἀπὸ τοῦ Θρασέως καὶ πανδίονος. Ex auctoritate scilicet cuiuspiam, qui de gentibus conscripserit, Thespiam tradit a Thespiade fuisse conditam, sicut autem nonnulli scribant a Thespio Teuthrantis filio, Pandionisque nepote. Quare *Teuthrantia turba* Thespi vocatæ filiæ ab auo *Teuthrante*. Denique & Æschylus in tragœdia Agamemnone, Thespiam vrbem *Teuthrantiu* appellauit. *Teuthrantia turba. Thespia. Teuthras.*

Vocabula inuentu rara nec tamen singularia, Cucuma, Proseucha, Scruta.

CAPVT XXX.

VOcabula quæpiam sunt ita rara inuentu, vt si iterum in ea incidamus, ob id feciſſe operæ pretium videamur, quoniam singularia credebantur, sicuti est *cucuma* apud Martialem in hoc Hemistichio, *Cucumam fecit Oratilius.* Nam sic in Satyrico legimus Petroni Arbitri, *Tum illa carnis etiam paululum delibat, & dum coæquale natalium suorum synciput in carnarium furca reponit, fracta est putris sella, quæ statura altitudinem adiecerat, anumque pondere suo deiectam super focum mittit. Frangitur ergo ceruix cucumæ, ignemque conualescen-* *Cucuma.*

tem reſtinguit, atq; totam faciem excitato cinere perfudit. Exeoque
Cucumion. inclinatum diminutiuum *cucumion* inuenio apud Arrianum in libris de Epicteto, quo maxime capite περὶ κυνισμοῦ, hoc eſt, de Cynica profeſſione loquitur, atque adeo verba Arriani ponam, ὃν αὐτὸν κουκούμιον ἔχειν ἔπρεπε θερμὸν ποιοῦντα πρὸ παιδίου ἐν αὐτὸ λούσῃ. *Habe.* inquit, *eum cucumion oportet, vbi calfacſtet puero quo ipſum lauet. Cucumion dixit* Græca conſuetudine, quod nos *cucumulam* non
Proſeucha. inconcinne. Sed & Proſeucha tantum apud Iuuenalem inueniri vocabulum pro loco mendicabulorum putatur, cum tamen Cleomedes in ſecundo circularis inſpectionis libro aduerſus Epicurum differens, ita propemodum loquatur: *Ex iis nonnulla e lupanaribus aſcita, quædam ſimillima his, quæ in cerialib. a fœminis dictitantur, alia vero ex media proſeucha*, atque ab iis ipſis qui illic mendicant
Scruta. deſumta, Iudaica plane & retrita, longeque etiam reptilibus humiliora. Sed & ſcruta dixit Horatius quidem ſemel in hoc verſiculo:

Vilia vendentem tunicato ſcruta popello.

Dixit iterum quantum videam Sidonius Apollinaris libro epiſtolarum ſeptimo per hæc verba. *Nunc quadam friuola, nunc ludo apta virgineo ſcruta donabat.*

Quid ſit illud apud Iuuenalem, tanquam habeas tria nomina, *quodq; manu emiſſi patronorum ſibi nomina imponebant, deq; in nomen adoptando ex teſtamento.*

CAPVT XXXI.

ET ponere foris, ſiquid tentaueris vnquam
Hiſcere, tanquam habeas tria nomina.

Sane Domitius idem (nam ceteros omitto interpretes, cum ipſo vt præfractiore congredior) Domitius igitur ſic hunc ex 5. Iuuenalis ſatyra locum enarrauit. *Si velles*, inquit, *loqui, quaſi tu quoque vnus eſſes ex nobilibus, quaſi innuat, quod tantum his, qui nobi-*
Nomina tria quibus. *les ſunt loqui liceat. Nobilitas enim cognomine, agnomine, & nomine deſignabatur. C. Iulius Cæſar.* Hactenus ad verbum Domitius. Ceterum tria nomina, nec ſoli habebant nobiles, nec vniuerſi, ſed hi potius arbitror, qui e ſeruitio manumittebantur. Quocirca ſenſus quoque vel ob id acutior atque concinnior, vt conuiuator ne liberum quidem putet, neue pro libero fari æquum cenſeat, quem ſibi conuiuam vocauerit. Hoc ſi non auctores haud lubricæ fidei comprobant, vincor nihil eſſe Domitio penſitatius. Artemidorus igitur Epheſius, ſiue is Daldianus dici mauult in libro de ſomniorum coniecturis, primo, Græce ille quidem, ſed ad hanc ſententiam, *Noui autem quendam, inquit, ſeruum hominem, qui ſibi habere tria virilia viſus. Dein vero liber factus eo pacto tria pro vno habuit nomina, duobus aſſumtis patroni nominibus.* Hæc Artemidorus. Septimius quoque Florens Tertullianus in libro de reſurrectione ſic ad verbum, *Oro te, inquit, ſi famulum tuũ libertate mutaueris, quia*

eadem

eadem caro atq; anima permanebunt, quæ flagellis, & compedibus, & stigmatibus obnoxia retro fuerant, idcirco ne illas eadem pati oporteb it? non opinor. Atqui & vestis albæ nitore & anuli aurei honore, & patroni nomine, ac tribu, mensaque honoratur. Hinc illud opinor Persianum: *Exit Marcus Dama.* Probat morem Cicero quoque epistolarum ad Atticum volumine 4. sic scribens, *De Eutychidegratum qui vetere prænomine, nouo nomine T. erit Cæcilius, vt est ex me & te iunctus Dionysius M. Pomponius.* Sed vt obiter hunc quoque Ciceronis, non inobscurum locum interpretemur, nosse oportet, etiam morem fuisse, vt heredes testamento in nomẽ, familiamq; adoptarentur. Sicuti est a Cæsare C. Octauius, quemadmodum scribit & Suetonius in Iulio. Quocirca post eam diem semper est ille Cæsar, vt in epistolis quoque Bruti ad Ciceronem, appellatus. Quemadmodum & Q. Scipio collega in consulatu Pompei, qui cum filius Naficæ foret, ex testamento in Metelli pii genus adoptatus, eius etiam nomine vocabatur. Sicuti libro historiarum xl. scribit Dion. Quare etiam T. Pomponius Atticus heres relictus a Q. Cæcilio ex dodrante, sicuti scribit Cornelius Nepos in ipsius Attici vita, postea vt est apud Varronem in secundo de re rustica, ex T. Pomponio Attico Q. Cęcilius Atticus est appellatus. Quare Eutychidem manumissum T. Cæcilium Eutychidem vocauit, vetere prænomine suo. nam T. Pomnius olim dicebatur, nouo nomine, quod haud pridem Q. Cæcilius vocari cœperat. Sic seruus Dionysius, M. Pomponius Dionysius vocatus est, ascito Ciceronis prænomine, Attici nomine. Sed & Milesius Alexander, cui Polyhistori cognomentum fuit, Cornelius est etiam a Cornelio Lentulo appellatus, a quo videlicet fuerat manumissus, sicuti quæ Suidæ dicuntur collectanea, testantur.

Persii locus.

Cic. locus.

Suidæ nomine collectanea.

Restituta Plinianis Codicibus abolita pridem vox, quidq; poppysmos aut poppysma significent, quodq; mos poppysmis adorandi fulgetras.

CAPVT XXXII.

COrrigendus apud Plinium locus, ex lib. 28. naturalis historiæ, cap. 2. quo tractatur, an sit in medendo aliqua vis verborum, subducta enim vox vna, qua vetus indicatur consuetudo, vetustiore quoque testimonio comprobata. Sic autem plerique codices habent, *Fulgetras adorare consensus gentium est.* Sed in vetustis duobus exemplaribus, ex ipsa Medicæ gentis nobili bibliotheca, sic scriptum. *Fulgetras adorare poppysmis consensus gentium est.* Quam lectionem vel Aristophanes facetissimus poeta confirmat in comœdia, cui σφῆκες inscriptio. Nam apud eum Philocleo quidam senex ita loquitur, *vt se dicat poppysantibus* (liceat autem sic verbo vti) *fulguraturum.* Tum interpres antiquissimus, *morem hunc esse ait, vti ad fulgetras poppysetur.* Verba Aristophanis hæc sunt κἂν ἀστράψῃ ποτ' ἐγώ. Tum interpres hæc, ἐὰν δὲ πῶς ἀστραπὴς ποτ' ἐγώ-

Plinii locus.

Poppysmi.

ξέν. Quemadmodum ergo apud Iuuenalem, Martialemque poetas poppysma legitur, & poppysmata, sic apud Plinium poppysmis a casu recto, qui sit poppysmus. Est autem factitia de sono vox, id significans, quo maxime nondum perdomitis equis adulamur, vti Maximus in lexico, & Nicas item & Suidas. Vtitur verbo etiam Sophocles. ποππύζεται ζυγὴ λάτρις. sicut & Pollux meminit in septimo Onomasticῶν. Quin idem quoque in primo, sifti equum poppysmo docet, hoc ipsum vsurpans vocabulum, quod & Plinius, qui tamen etiam libro eiusdem naturalis historiæ quinto trigesimoque sic ait, *Similis & Nealcem succedisse in spuma equi, similiter spongia impacta sequutus dicitur, cum pingeret poppyzontem, retinentem equum* Dexippus etiam Platonicus philosophus, in dialogo, quem edidit in Aristotelis Categorias, ita scribit. ἡ ἔστις ἀμαθὲς ψόφος, ὡς ἐπὶ ποππυσμάτων.

Cambre qua sit apud Iuuenalem, superque ea Gracum prouerbium.

CAPVT XXXIII.

Occidit miseros Cambre repetita magistros.

Calderini de Cambre sententia.

HVnc Iuuenalis versum, Domitius idem Calderinus his verbis enarrat. *Cornelius de declamationibus ita scribit. Declamationes, aut ex historiis trahebantur, sicuti sane nonnulla vsque adhuc, aut ex veritate, ac re, si qua forte recens accidisset, itaq; locorum etiam appellationibus additis proponi solebant, & sic certo collecta, editaque se habent. Cambre igitur inscriptio est declamationis a loco. Nam oppidum est in Teuthrania Troadis, vt scribit Plinius & e proxima regione est Lesbos, in qua Mitylenen occupauerunt tyranni, vt auctor est Strabo, Nigrissilus & Megarogilus, Alcæus poeta eos carmine est insectatus, vnde aureum plectrum habuisse dicitur auctore Fabio. De tyrannis electis Cambre declamatio semper erat repetenda a magistris. Hac placet sententia, vt conueniat cum eo quod dixit.*

Cum perimit saeuos classis numerosa tyrannos.

Quod alii a Cambro Scytharum rege, cuius meminit Diodorus, Cambren declamationem deducunt, nulla ex parte accomodatum est. Hactenus igitur Domitius, tortuosa prorsus, & tergiuersanti oratione, cuius ex verbis hæc denique colligitur, confusa necessitate sententia; *Cambren* declamationem ab oppido Teuthraniæ appellari, quod & a locis nomina declamationibus imponantur. & *Mitylenen* tyranni occupauerint, oppidum in Lesbo, vt id poeta versiculo illo significet,

Cum perimit saeuos classis numerosa tyrannos.

Nos igitur proponerentur necne a veteribus controuersiæ, locorum appellationibus additis, non laboramus, quamuis hoc non Cornelius (vt ipse dicit) sed Suetonius Tranquillus scripserit in libello,

bello, quem de claris grammaticis, rhetoribusq; composuit, eumque libellum, non vt Corneli, sed vt Suetoni, Domitius quoq; ipse superius agnoscit, & suo se laqueo (quod dicitur) implicat, exponēs (vt quidem sibi videtur) versiculum eiusdem satyræ,

Parte alia solum rus sati pone lacerta.

Iam vero *Cambren* (vt quod nunc instat agamus) esse inscriptionem, id nos plane pernegamus. Quin audacter pronuntiamus, neque tale quippiam apud idoneos modo scriptores inueniri, neque si maxime inueniatur, ideirco tamen ad tyrannos eos, qui *Mitylenen* occupauerint, referendum, cum oppidum Cambre non modo non in Lesbo, sed ne in insula quidem sit vlla. Quare, quod pace *sua dixerim*, nihil hac Domiti commentitia opinione, si quis modo eam diligenter excutiat, dici, fingique potest, aut absonum magis, aut inconcinnum, & ridiculum, sic vt sese ipsa nullo impellente subuertat. Neque autem caussa fuit, cur *Mitylenen* ad Alcæū confugeret, vt classis numerosa tyrannos perimeret, quando inter primas controuersiarum materias, tyrannicidarum præmia numerat Cornelius in eo dialogo, quem de claris edidit oratoribus. Ita sibi omnia tenebrarum & caliginis ingenia Domitius offundit, quoties velut e nassa piscículus nequit exsinuari, quodque Aristotelem facere docet Atticus philosophus, non inelegans Platonis propugnator, vt quemadmodum sepia sparso sub oculos ipsos, manumque piscatoris suo sibi succo, elabitur, ita ille deprehendi metuens, sententias de industria obscuritatibus infuscet, hocin hunc hominem potius conueniat, nunquam magis, quam cum pene tenetur, inuoluentē semet, obnubilantemque ambagibus, & quoddam sicut atramentum perplexitatis interuomentem. Quod autem quidam vir alioqui doctus, & industria sua bene de literis meritus, in commentario nuper edito, de Gambra, Anathoque affert ex Probo, vt ipse inquit, Iuuenalis interprete, fateor equidē, nec scire me quinā sit hic Probus, nec putare eū esse cuius Gellius, aliique ex veteribus meminerint. Fides ergo de eo apud auctorem sit. Mihi tamen quod videtur, exponam breuiter, *nam*, vt ait ille nescio qui tragicus, *veritatis simplex oratio est*. Græcum igitur hoc, arbitror, prouerbium Iuuenalis expressit. δὶς κράμβη θάνατος quo significatur, *bis posita Crambe mors esse*. Crambe autem brassicæ genus, vt fastidium videlicet repetitæ sæpius controuersiæ denotaret, cum vulgo quoque recalfacta brassica iam in prouerbium fastidii concesserit. Maluit autem Græcum vsurpare quam Latinum vocabulum poeta, vel quia tritius id Græcis quam Latinis prouerbium, vel sane quia species etiam quædam brassicæ proprie appellata *Crambe*, tenuioribus, vt est apud Plinium, foliis & simplicibus, densissimisque, amatior sed efficaciissima. Ipsius vero Græci prouerbii mentionem Suida facit,

Pace sua.

Atticus philosophus.

Sepia naturæ.

Græcū prouerbium.

Crambe.

ponique etiam in conuiuiis, *Cramben* docet, quod sit ebrietati contraria, quemadmodum in libro de re rustica testatur Cato.

Vitiose quapiam in epistola Ciceronis, deq; vocabulo quod est Sciamachia.

CAPVT XXXIV.

RVsticum nimis & illepidum, sordidumque adeo plane vocabulum Ciceronis epistolam occupauit, eam quæ est ad Brutum isto principio. *Mirabiliter mi Brute lætor*, sic enim in ea legimus, *Meaq; illa vehementes contentiones tanquam scientia ad nihilata esse videantur.* Quod quidam tamen hactenus corrigunt, vt dicant tanquam si iam adnihilatæ esse videantur. Consulant quæso eruditi, peritique idoneorum verborum veterumque lectionũ, consulant suum quisque iudicium sensumque, ac tum demum credere audeant, *adnihilatas contentiones*, scriptum fuisse a Cicerone. Nos in codicibus duobus Medicæ familiæ, quorum supra quoque fidem allegamus, mendose id etiam, sed tamen vt erroris adhuc vestigium non sit abolitum, sic reperimus, Tanquam *Sciamachala* esse videantur. Quare suspicamur legendum, *sciamachia.*

Sciamachia. Sunt enim *sciamachia* nihil sane aliud, quam vmbratiles pugnæ. Sentit enim Cicero hoc vtique frigere iam se plane in senatu, non succedentibus Bruto rebus, suasque illas vehementeis contentiones, sciamachias videri. Vocabulum ipsum, perquam est elegans apud Græcos, & magnopere vsitatum. Quin Galenus quoque medicus in libro secundo ὑγιεινῶν sic ait. μεταβαίνειν ἢ καιρὸς ἐπὶ τὰ παχέα χωρὶς διὰ τονίας καὶ βίας, ὀρθῶς δ' εἰσὶ τοῦτο τὴν σκιαμαχίαν. Inter celeres exercitationes, quæ tamen attentæ violentæque non sunt, etiam cursus adnumerat, & sciamachias. Denique vel Eustathius in Odysseæ commentario Rhapsodiæ tertiæ, de verbo eo sic meminit. ὁμοίως ἢ τῷ μὴ, ὑπὸ σκιᾶς μαχώμεθα, φαῦλον δηλοῖ ἐδὲν. ἔθος τοις τὸ σκιὰς λέγειν σκιαμαχεῖν. Et M. Varro satyram vnam e suis illis Menippeis Sciamachiam inscripsit. Hæc enim est apud Gellium vera ex antiquis exemplaribus lectio, non vt quidam etiam scribunt *Criomachia.* Quin paulo etiam supra in epistola eadem Ciceronis, vocabulum alterum quod est ὄργανον, de Græca scriptura deprauatum migrauit in Latinam. Nam pro eo quod erat ὄργανον, factum iam *optanon*, neque autem hoc quoque ab vllo hactenus animaduertitur. Quare sic legeris, plane iam Brute frigeo. Organon enim erat meum senatus, vt quo pro organo Cicero, proque instrumento vtebatur.

Gellij locus.

Organon.

Locus in M. Varronis, & item alter in Columella libris rei rustica defensus a vitio, quadamq; super Euhemero mihi, & Iouis sepulcro, & Cretensibus addita, & locus apud Statium declaratus.

CAPVT XXXV.

IN M. Varronis lib. 1. rerum rusticarum mendose legitur illud, *Aristæ*

Aristæ & granum omnibus fere notum, gluma paucis. Itaque id apud Ennium, solum scriptum scio esse in Ephemeridis versibus. Nam quod habent etiam, qui putantur emendatissimi codices, in Ephemeridis versibus, hoc ego in venerandæ vetustatis exemplari e publica gentis Medicæ bibliotheca sic inuenio, in Euhemeri libris versus. Neque autem dubium est, Ennii sacram historiam significari a Varrone *de Euhemero* in Latinum versam, quam videlicet & Lactantius identidem, & Eusebius citat, & Augustinus. Verba Lactantii de libro diuinarum institutionum primo sic habent. *Antiquus auctor Euhemerus, qui fuit e ciuitate Messana, res gestas Iouis, & ceterorum qui Dii putantur collegit, historiamque contexuit ex titulis, & inscriptionibus sacris, qua in antiquissimis templis habebantur, maximeque in fano Iouis Triphylii, vbi auream columnam positam esse ab ipso Ioue, titulus indicabat. In qua columna gesta perscripsit, vt monimenta essent posteris rerum suarum.* Hanc historiam interpretatus est Ennius, & secutus, cuius hæc sunt verba: *Vbi Iupiter imperium Neptuno dat mari, vt insulis omnibus, & qua loca sunt secundum mare omnibus regnaret.* Dein Lactantius idem locos Ennii nonnullos, de hac ipsa historia iterum atque iterum adducit, quos equidem breuitati studens præteribo. Quin ipsius quoque *Euhemeri* verba Sextus item allegat Empiricus, Pyrrhoniorum maxime volumine quarto, vocatumque ait Atheon, sicuti Melium Diagoran, Prodicum Ceum, Theodorum Cyrenaicum, complureisque alios. Ac de eo quoque Timon Phliasius (vt arbitror) sic ait.

Varr. loc

Euhemerus eiusq; libri.

Atheon.

Εὐήμερε θ' ἱερῶν ἀλαζὼν ἄδικα βιβλία ψύχων.

Sed his omissis, illud vtique acrius inspiciendum est apud Columellam quoque libro x. Capite autem tertio, vbi de apibus agitur, bis Homerum citari pro Euhemero in peruulgatis codicibus, quod & vetustissimus indicat liber, de priuata familiæ Medicæ bibliotheca, literis Langobardis exaratus, & item alter e publica eiusdem gentis, quem de vetusto exemplari, Nicolaus Nicolus, vir doctus & diligens sua manu perscripserit, tum & ratio astipulatur, cui nulla resistunt claustra: siquidem apud Homerum fabula nulla istiusmodi de apibus reperitur, ac verisimile est, scriptam fuisse ab Euhemero potius, qui Iouis historiam composuerit, cuius apes illæ fuisse nutrices prædicantur. Quod autem apud hunc ipsum (vt arbitror) Euhemerum, de quo supra diximus, scriptum repererat poeta Callimachus in sacra eadem historia, Iouem in Creta vitam consummasse, atque inibi sepulcrum eius esse in oppido Cnoso, in quo sepulcro eius inscriptum fuerit antiquis literis Græcis ζὺς κρόνος, id est, Latine, Iupiter Saturni, quod hoc inquam poeta doctissimus & scriptum ab illo cognouerat, & pro confesso a Cretensibus habitum, testatumque, ob id opinor in hymno ipso ad Iouem, *Cretenses*, in-

Colu. loc.

N. Nicolus.

Iouis sepulcrum.

quit, *semper mendaces, qui sint Iouis sepulcrum fabricati, cum nunquam ille obierit, perpetuoq; sit.* Versus autem hi sunt:

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.
Κρῆτες ἐπιμηνανθῶ, σὺ δ' ἐ γάνες, ἐσσὶ γὰρ ἀεί.

Propterque hoc ipsum denique, Statius quoque, opinor, in primo Thebaidos inquit. *Mentitaque manus Creta tuus.* Cyprianus etiam martyr, homo disertissimus, in libro de origine, & generibus idolorum, *Antrum Iouis ait in Creta mutitur, & sepulcrum eius ostenditur*, quanquam parum emendate scripta verba hæc in nouis codicibus reperiuntur. Porro Cretenses adeo mendaces habiti semper, vt Græco prouerbio, quod est, κρῆτα κρῆτα χρῆζειν, nihil aliud significetur, nisi mendacio vti adversus mendacem. Sed & Cretensis illius Epimenidis versiculus hic a Paulo etiam Apostolo citatus atque ob id etiam sanctificatus est:

Cypriani lo.

Prouerb.

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.

Id significat, Cretenses semper mendaces, mala bestiæ ventres pigri. Nam versiculi prioris hemistichion, de Epimenide sumsit Callimachus. Quocirca eleganter etiam hoc Ouidius in amoribus.

Cretes erunt testes, nec fingunt omnia Cretes. Et alibi.

Nota loquor, non hoc quæ centum sustinet vrbes,
Quamuis sit mendax, Creta negare solet.

Solutum hic & enodatum, quod ænigma de Varronis libro citat Gellius.

CAPVT XXXVI.

Au Gellii locus.

Locus est lib. 12. cap. 6.

AEnigma illud ex Varrone, quod Gellius proponit, & inenarratum relinquit, vt legentium coniecturas acuat, equidem soluturum me meo quoque periculo profiteor. Est autem tale in tribus senariis. *Semel minus ne, an bis minus sit, non sat scio, An vtrunque horum, vt quondam audiui dicier, Ioui ipsi regi noluit concedere.*

Terminus Deus.

Terminum significare videtur, qui Deus concedere Ioui noluit, cum capitolium exaugurabatur. Ouidius Fastorum secundo.

Quid noua cum fierent capitolia? nempe deorum
Cuncta Ioui cessit turba, locumq; dedit.
Terminus, vt veteres memorant, inuentus in ade
Restitit, & magno cum Ioue templa tenet.

Dubitat ergo hic scirpi auctor, semel minus, an bis minus fecerit, an vtrunque horum, ex vtroque autem, hoc est ex semel, & bis resultat ter. Quare non semel minus, non bis minus, sed Terminus fuit, qui Ioui ipsi regi noluit concedere.

Lapsum

Lapsum fœde Seruium super Oaxe fluuio, & Creta.

CAPVT XXXVII.

ET *rapidum Cretæ veniemus Oaxem.*

Hoc ex prima bucolicōn ecloga, sic enarrat ad verbum Seruius. *Rapidum Cretæ, inquit, lutulentum, quod rapit cretam. Creta alba terra dicitur, Nam Oaxis fluuius est Mesopotamiæ, qui velocitate sua rapiens albam terram turbulentus efficitur.* Hactenus ille. Sed enim ego Oaxem Cretæ insulæ fluuium intelligi crediderim potius. Nam Vibius quoque Sequester Oaxem Cretæ fluuium dicit esse, a quo & ciuitas Oaxia. Quare Apollonius, Cretam quoque insulam, tellurem Oaxida vocauit in primo Argonauticōn his verbis. Oaxis.

ὀλκυλοι ἰδ' αἶψα ῥηϊδίως, ἅτε τε νύμφη
ἀγχάλη δίκτυόν· αὐὰρ ἐπὶ ἀμφοτέρηφι
δεξαμένη γαίης οἰαξίδ' ἰθύνεσκε.

Hoc autem postremum ita Varro transtulit, ille arbitror Attacinus alicui operis interpres:

Et geminis capiens tellurem Oaxida palmis

Neque vero non conuenit rationi, vt qui dispersum iri toto orbe suos populares velit ostendere, de insula quoque in medio, velut mediterraneo mari sita, tum autem & de altera tota penitus orbe diuisa meminerit.

Expositum Iuuenalis carmen, contra omnium hactenus sententias, super Laconico, & Pityismate.

CAPVT XXXVIII.

QVi *Lacedæmonium pityismate lubricat orbem.*

Versus hic ex vndecima Satyra Iuuenalis, varie prorsus expositus est hactenus, atque (vt arbitror) indiligenter. Nam Domitius *Pityisma* dicit esse irrotationem e leui sputo, de verbo *Pityo*. Lacedæmonium vero orbem pro anulo accipit, quoniam, inquit, *a Lacedæmoniis anulorum vsus manauit, vt senatores, & equites, per anuli mentionem significentur.* Porro alter eruditissimus homo, quem tamen nominare parcimus honoris gratia, qua parte ab eo dissentimus, saltationem putat esse Lacedæmoniam, sed ingenue tamen fatetur, nihil adhuc de eo se legisse, nisi tantum apud Pollucem, mentionem factam Lacedæmoniæ saltationis. Tertius denique vir ipse quoque doctissimus, *trochum* intelligit de arbore pinu fabricatum, quod *pitys* dicatur pinus, vnde sit *pityisma*. Nos e tribus his opinionibus, honorem præfati auctorum nullam plane probamus. Principioque negamus orbem Lacedæmonium significare anulum posse, quoniam nusquam legatur anuli originē manasse a Lacedæmoniis. Plinius autem quem Domitius adducit, tantum ferreo etiam tum anulo Lacedæmone vti refert. Quod si tollitur non posse Lacedæmoniū or- Iuuenal. loc.

bem pro anulo accipi, sicuti certe tollitur, nihil profecto commentitia illa irroratio valebit. Neque tamen *a pityo*, quod nunquam verbum inuenias, sed *a pityzo* magis *pityſma* deducetur, quod apud Nicam Grammaticum declaratur. Qui vero saltationem putat esse Lacedæmoniam *pityſma*, cum de eo nihil inueniat, facile (vt esse ingenuus consueuit) potiori sententiæ cesserit. Quod item facturum credo, qui *trochum* putat e pinu factum *pityſma* esse, cum nec vsquam lectum, nec ad rem faciat, & syllabæ ratio pugnet, quoniam *pitys* habeat priorem correptam syllabam, vt ex primo liquet etiam Theocriti versiculo. Nos igitur *pityſma* legendum credimus, vt inscitia librariorum syllabam de medio demserit. Quod haud mirum est in tantis tenebris. *Pityſima* vero intelligimus exercitationem, de qua Galenus excellens medicus in secundo ὑγιεινῶν libro. Quamuis apud eum sit verbum potius *pityliz in*, quam nomen *pityſima*. Ceterum recte *pityſima* fit inde, etiam vsitatissima proportione. Nequeadeo incongruum Galeni Græca verba prius adscribere, dein pro captu nostro interpretari. Cum igitur exercitationum varia genera noter, ac de iis etiam doceat, quæ veloces quidem, sed extra intentionem, violentiamque sint, inter quas & hæc ipsa sit, de qua nunc agimus, ita scribit ad verbum. τὸ δὲ πιτυλίζειν ὑπειδὰν ἐπ' ἄκρων τῶν ποδῶν βεβηκὼς, αἰωρεῖσθαι τῷ χεῖρι κινεῖ τὸ σῶμα, τῷ μὲν ὀπίσω φέρων, τῷ δὲ πρόσθεν, μάλιστα δὲ τοῖς γυμνάζονται τοῦτο τὸ γυμνάσιον ἵν' εἰ καὶ ποτε σφάλοιντο πρόσω ἢ τοίχῳ ῥαδίως ἐρεῖσαντες, καὶ οὕτω δὴ γυμναζόμενοι λανθάνει τε τὸ σφάλμα καὶ ἀσθενέστερον γίνεται τὸ γυμνάσιον. *Est*, inquit, *pityliz in, vel si manus pityliſſare, cum quispiam summis pedibus ingrediens, manus protendit, ocyſſimeque mouet, alteram retrorsum scilicet, alteram prorsum, quo potiſſimum gymnasii genere ad parietes exercentur, vt si ubi lapsentur, apprehenso mox pariete facile resurgant, atque ita exercentium lapsus fallant, & ipso fit exercitatio imbecillior.* Porro Lacedæmonium orbem, Laconicum ipsum acceperim, vt in quo soleant ad eum modum exerceri. Dion historiarum 53. libro, Laconicum in vrbe vaporarium, aut sudatorium (sic enim interpretari videmur posse, quod est apud eum *pyriaterium*) ab Agrippa ædificatum tradit. Dein *Laconicum* dicit appellatum, quoniam Lacedæmonii per ea tempora nudi, vnctique præ cunctis exercebantur. Laconicum istud & Martialis innuit, ita inquiens:

Hæc videntur recantare Politianus epiſtola lib. xi. epiſtol. sexta.

Lacedæmonius orbis.

Pyriaterium.

Ritus si placeant tibi Laconum,
Contentus potes arido vapore,
Cruda virgine, Martiaq; mergi.

Sed & Columella in libro de agricultura primo sic. *Atque miramur gestus effœminatorum, quod a natura sexum virile denegatum, muliebri motu mentiantur, decipiantque oculos ſpectantium.*

tium. Mox deinde, *vt apti veniamus ad ganeas, cotidianam crudi-tatem Laconicis excoquimus, & exusto sudore sitim quærimus.* Iam igitur vel ex his Columellæ verbis constare cuiuis potest, quos iam potissimum poeta significet, nempe eos dubio procul, qui diem totum in Laconicis istis, gymnasiisque conterererent, vncti, nudique. *Quare etiam lubricat,* inquit, *propter oleum & vnguen, quo defricti excerbantur.* Seneca etiam lib. epistol. 7. ad Lucilium nihil aliud prorsus, quam Laconica insinuat, ita narrans: *Quid mihi cum istis calentibus stagnis, quid cum sudatoriis, in quæ siccus vapor corpora exhausturus includitur, vt omnis sudor per laborem exeat?* Restat vti nunc, quoniam orbem dixit, etiam doceamus fuisse in orbem constructa *Laconica*, quod ex lib. 5. Architecturæ apud Vitruuium patet, in his verbis: *Laconicon sudationes, quæ sunt coniungenda tepidario, æque quam late fuerint, tantam altitudinem habeant ad imam curuaturam hemisphærii, medium que lumen in hemisphario relinquatur, ex eoque clypeum æneum catenis pendeat, per cuius reductiones, & dimissiones perficietur sudationis temperatura. Ipsumque ad circinum fieri oportere videtur, vt æqualiter a medio flammæ vaporisque vis per curuaturæ rotundationes perueniat.* *Laconicorū figura.*

Scirpus exsolutus Ausoni vatis, de Cadmi filiabus, Melone, Sepia, & Cnidiis nodis.

CAPVT XXXIX.

SCirpum quem Theoni Grammatico per dimetros iambos acatalectos proponit ingeniosus, & non ineruditus poeta Ausonius, sic nos tentabimus explicare. Sed ipsos prius versiculos ascribamus. *Ausonii loc.*

Aut adsit interpres tuus
Aenigmatum qui cognitor
Fuit meorum, cum tibi
Cadmi nigellas filiæ,
Melonis albam paginam,
Notasq; furus sepia,
Cnidiosq; nodos prodidit.

Ex his autem postremus versiculus, libris quidem vulgatioribus mendose legitur, *modos* habens, vel meos, pro eo quod nos reposuimus *nodos.* Sic autem inuenio cum in aliis nonnullis, tum in libro Ioannis Boccacii manu perscripto, qui nunc in bibliotheca sancti Spiritus Florentina seruatur. Ceterum nec ratio metri patitur alterutrum vel modos, vel meos. Quoniam iambum esse non pyrrhichium sede illa secunda oportet. Literas igitur Cadmi Phœnicis munus, & papyrum Niloticam, & atramentum scriptorium, & calamum librarium literatoris eius germanum instrumentum videtur mihi Ausonius sub hæc inuolucra complicasse. Cadmus enim literas primus in Græciam attulit e Phœnicia. Testatur Herodotus in Terpsichore, *Phœnicas eos,* inquiens, *qui Cadmo duce venere in Græciam, literas vernaculas, & patrias, tera attulit.* *Cadmus in Græciam literas attulit.*

hoc est Phœnissas ostendisse primitus Græcis, sed fluxu ætatis, ait, cum voce nota quoque sensim mutata. Primique iis Iones vsi. Quare etiam φοινίκεια sunt appellata. Cadmeas autem se quæque vidisse, scribit Herodotus, literas in templo Apollinis Ismenii, Thebis in Bœotia cælatas in tripodibus quibusdam, de quibus tria citat epigrammata, maxime (vt inquit ipse) Ionicis similes. Quamobrem si veteres Græcæ literarum notæ, non aliæ quam Phœnicum, Latinæ vero non aliæ fuere, quam Græcorum, sicut & Plinius indicat, citata ipse quoque Delphica (Nam illud tabula nouitium est, & ab eruditis additum) manifestum est etiam Latinas literas, non alias esse, quam quas a Cadmo didicerimus. Quare ob id eas Cadmi filias vocat Ausonius, quoniamque atramento minusculæ imprimuntur, ideo suauiter nigellas. Obid igitur Zeno sic in epigrammate,

Οἵδε πίτυρα φοινισσάλις ἐφθὸν ἐκ νηδύμου
Κεῖν' ἀφ' ἑγραπτὴν νίκας ἐχὶ σελίδα.

Timon quoq; Pyrrhonius, vt apud Sextum legimus, libro Pyrrhoniorum quarto sic scripsit,

γραμμαλικὴ τῆς ὕπνου ἀκατασκεπὴ ἐλ' αὐάρησις
αὐδ' ει δόδασον δρῦφ φοινικεῖα σήματα κηδόμεθ.

Zopyrion vnus ex illis auctoribus, quibus constant collectanea, quæ Suida nomine circumferuntur.

Cadmi Phœnica signa, notas literarum vocitans. Omitto quod & Suidas, aut Zopyrion potius *φοινίκεια* vocatas literas ait. Omitto Plinium, ceteroisque permultos, qui dicant eas a Cadmo in Græciam allatas. Nam cum diuersi quæ legerant apud Herodotum passim meminerint, satis ipsi fecisse videmur, quod ista reddimus auctoritati. Nec enim tam numeranda, sicuti putamus, veterum testimonia sunt, quam ponderanda. *Melonis vero album paginam* ob id ait, quod papyrum Nilus producit, ex quo paginæ fiunt candidæ. Nilus autem a veteribus Latinis nondum assuetis Græcæ linguæ, Melo vocabatur, quemadmodum Pompeius in vocabulo, quod est *alumento* declarat. Quanquam habent plerique codices, non Melo sed milo, mendose inicitque. Quare vacillantem (si videtur) auctoritatem, adminiculo Serui substentabimus, cuius in primo Æneidos ita verba sunt. *Sane Atlas Græcum est, sicut Nilus. Nam Ennius dicit, Nilum Melonem vocari, Atlantem vero Telamonem.* Sic ille. Denique pro atramento in literarum formas lito *sepiam* capimus etiam apud Persium,

Melo qui & Nilus. Pomp. locus.

Atlas.

Sepia.

Nigra quod infusa vanescat sepia lympha.

Scilicet ob eius piscis ingenium, qui liquorem dicatur atrum profundere, quo fortassis olimque atramentum conficeret. Ex quo Martianus: *Debinc que nigello puluere, qui ex fauilla confectus, vel sepia putaretur, illato per cannulas eadem resanari.* Furuum porro nigrum, de quo & furem dici putat Varro. Sed & Horatius ex eo quoque, *Furua* (inquit) *regna Proserpinæ.*

Furuum.

Et

Et furuas hostias Diti patri, Valerius Maximus, Sed & ante eum Varro nigras interpretatur. *Cnidios dein nodos accipe*, quos Acalami probatiores Cnidii, sicuti Plinius ait libro 16 historiæ naturalis. Affectauit autem imitationem Perhanam, cum dixit nodos, quoniam & ille scripserat, *Nodi Cnidii*

Inque manus charta nodosaque venit harundo.
Scripsi simile vatu eiusdem epigramma, emaculatum,
atque enarratum.

CAPVT. XL.

Ausonii locus.

QVem nuper vatis Ausonii scitpum enodauimus, redegit in mentem nobis tetrastichon eiusdem facilius intellectu fortasse, si quis & emaculatum habeat codicem & Græcæ literaturæ non sit iguarus, vt cui vel alterutrum desit, non minoris sane laboris futurum, quam hoc est ænigma superius. Versus hi sunt,

Lau eros & ityς, chiren & eros ityς alter
Nomina si scribas, prima elementa adime,
Vt facias verbum quod to facis Lune magister.
Dicere me Latium non decet opprobrium.

Nempe de primis singulorum ipsorum nominum literis seriatim inter se coagmentatis Græcum dissultat hoc verbum λείχει, quod est Latine lingit, vt eo verbo (sit autem honor auribus) inguinum liguritor Eunus, aut siquid tale addiuinas, insinuetur. λείχει.

Quod in digestis Iustiniani principis diem diffusum male pro eo, quod est diffissum legitur, vt & apud Gellium, diffundi, & definitiones, pro illis diffindi & diffissiones. atque mihi de Pandectis Florentinis nonnihil.

CAPVT XLI.

Diffindi diem.

DIffisionis vocabulum, & item quod dici solitum, in iudiciis diffindi diem, pene iam sublatam e medio, atque inscitia quadam improba, importunaque bonis artibus exitiosa iam obliteratum restituere ipsi pro virili conabimur, & reuocare diligentia nostra. Vtitur ista loquendi figura etiam iureconsultus Vlpianus in 74. ad edictum, per hæc sane verba, quæ posita libro primo Digestorum sunt, sub hoc titulo: *Si quis cautionibus in iudicio sistendi caussa factis, non obtemperauerit.* *Si quis*, inquit, *in iudicio se sisti promiserit, & valetudine, vel tempestate, vel vi fluminis prohibitus, se sistere non potuit, exceptione adiuuatur. Nec immerito. Cum enim in tali profissione præsentia opus sit, quemadmodum potuerit se sistere, qui aduersa valetudine impeditus est? Et ideo etiam lex xij. tabularum, si iudex vel alteruter ex litigatoribus morbo sontico impediatur, iubet diem iudicii esse diffissum.* Hactenus Vlpianus. Diffisum autem legendum, non diffusum quod omnes habent hi ferme libri, qui sunt in manibus. Atqui volumen ipsum Iustiniani Digestorum, seu Pandectarum, dubio procul archetypum, in ipsa curia Florentina a summo magistratu publice *Sistere*

Pandectæ Pisanæ.

adseruatur, magnaque veneratione, quanquam raro id, etiamque ad funalia ostenditur. Est autem liber haud quota spoliorum, prædæque Pisanæ portio, sæpe a cõsultis citatus, maioribus characteribus, nullisque interuallis dictionum, nullis item compendiariis notis, quibusdam etiam saltem in præfatione velut ab auctore plane, & a cogitante, atque generante potius, quam a librario & exceptore inductis, ex punctis, ac superscriptis, cum Græca epistola, Græcoque etiam pulcerrimo hoc epigrammate in prima fronte.

Compendiaria nota.

Βίβλον Ἰουστινιανὸς ἄναξ τεχνήσατο τήνδε,
τὴν ῥα περιφρονιανὸς μεγάλῳ κάμε πιμπασιλῆϊ
εἰδότι ἠρακλῆϊ παναίολον ἀσπίδα τεύξας,
ἢ ἐπὶ μαρμαίρουσιν ἀγαλλομένῳ πέπλοις θεμείσων.
ἀνθρωποι δ' ἐσίης τε δορυκλύτου τε λιβύσσης
εὐρώπης τε πίθοντας ὅλου σημάντορα κόσμου.

Cuius tamen voluminis legendi, ac versandi per otium mihi est vni facta copia, Laurentii Medicis opera, cauſſaq;, qui vir suæ reip. princeps, dum studiosis obsequatur, etiam ad hæc vsque officia se demittit. Igitur in Pandectis his, non iam Pisanis, vt quondam, sed Florentinis, in quibus pura sunt verba, nec vt in ceteris plena maculis, & scabie, diffisum repetio non diffusum. Quod idem apud Aul. quoque Gellium video deprauatum, libro, qui nunc vulgo 13 cum sit 15. emendatis codicibus. Nam vbi hæc verba legimus, *atque in rerum quidem definitionibus, comperendinationibusq;*, hic ego in codice Gelliano, ex bibliotheca publica Medicæ familiæ, quem vir haud indoctus, (vt tum ferebant tempora) sed diligens tamen in primis Nicolaus Nicolus ex vetustissimo exemplari fideliter pro suo more descripserit, ita inuenio. *Atque in rerum quidem diffisionibus, comperendinationibusq;*. Quod si suspicio libera mi detur, malim credere equidem, in dierum, quam in rerum, veram habuisse & incolumem scripturam. Quin eodem capite Gellius, *iussi igitur*, inquit, *diem diffindi*. Sic enim in eodem codice, quod in his petuulgatioribus, *diem diffundi*.

Libri Auli Gel. inuersi.

Alius Gellii locus.

Pollices in fauendo premi, sicut in denegando fauorem, verti solitos, ex eoque sententia Horatii, Iuuenalis, & Prudenti declarata.

CAPVT XLII.

Hora. locus.

HOratius in primo epistolarum libro.

Consentire suis studiis, qui crediderit te,
Fautor vtroque tuum laudabit pollice ludum.

Vtroque, inquit, *pollice* Porphyrion, hoc est, vtraque manu, vt sit tropos synecdoche a parte totum. Sed ne quem forte veteris scriptoris auctoritas infatuet, ei quoque aurem leuiter peruellemus. Scriptum est igitur apud Plinium libro 28. in hæc verba, *Pollices cũ faueamus, premere etiam prouerbio iubemur*. Ex quo Iuuenalis peritissime illud. *Et verso pollice vulgi, Quemlibet occidunt populariter*, Ceu si verso pollice tollatur fauor. Denique etiam Prudentius in heroico

heroico aduersus Symmachū, ita contra Vestales, quæ muneri gladiatorio intererant declamauit:

Et quoties victor ferrum iugulo inserit, illa
Delicias ait esse suas, pectusque iacentis
Virgo modesta iubet conuerso pollice rumpi.

Pollicem vertere.

Nam vt fauere qui pollicem premerent, ita puto qui verterent denegare gladiatoribus fauorem credebantur.

Quam multas habuerint antiqui diphthongos.

CAPVT XLIII.

Diphthongi veteres.

Diphthongi apud Latinos non plures quatuor perhibentur, cum septem nos eas saltem inueniamus in antiquis vel marmoribus, vel nomismatis, quorum nobis copiam ingentem Medices Laurentius suppeditat. Nam præter illas vulgatissimas, quæ sunt *ae, oe, au, & eu*, est adeo inuenire etiam *ai, & ei, & item ou, pro illis a, i, u*, in veteribus monumentis. Et *ai* quidem pro *a*, nonnulli cum litera *i*, non *e*, Græcorum more semper efferebant, vt Quintilianus ostendit. Quidam singulariter tantum, cum in genitiuum vel datiuum casum incidissent. Vnde etiam Aimilius pro eo quod sit Æmilius, alicubi Romæ in antiquis spectationibus adnotauimus. Omnino autem cum supra testudinē Panthei ascendissemus, fragmentum ibi marmoreum cum eiuscemodi scripturæ vestigiis offendimus. Ex quo etiam diæresin videmus factam in illis quę vel apud Virgilium sunt, Aulai, pictai, & quod nunc mendose legitur, aquai. Porro autem diphthongus ei frequentius inuenitur, peneq; etiam in confesso est, quod & nomismata pleraque & marmora vetustissima declarant, & argumēta ipsa lautinarum comœdiarum, quæ Capriui, quæ ve item Menechmi inscribuntur. Nam si versum singulorum primas subinde literas cōnectas, *Capteiuei & Menaechmei* resultabit, vt sit vbique *ei* diphthongus. *Præterea fouri, non furi legimus in nomismate alio*, vt prima syllaba diphthōgo producatur. Qualis etiam apud Græcos est Quid autem de eo dicam, quod & Quintilianus indicat, & nos aliquando obseruauimus, vt vocalem producendam gemmarent, *cum in aureo nomismatio, felix per e geminum, in ereo autem Galba principis virtus per i duplex* reperiatur. Iam illa ἀκτὴ, nonne etiam apud nos in Græcis saltem nominibus, vt in *Harpyia Orithyia, Thyiadeque* reperitur? vt non iam septem diphthongos, sed decem quoque habuisse videri maiores queant.

Ai diphth.

Aquai. Ei diphth.

Fouri

Vocales geminatæ.

Pegasæum nectar legi oportere apud Persium, non melos.

CAPVT XLIII.

Persi locus.

Persius in Epigrammate, quod proœmii vice fungitur,

Cornos poetas (inquit) & poetridas picas,
Cantare credas Pegasæum melos.

Nos in vetustissimo commentario, literis, quas Langobardas vocant, perscripto, quod etiam publice nostris auditoribus exhibui-

mus, sic ad verbum inuenimus. *Pegasæum nectar*, in aliis *melos*, ex quo existimamus veterem, syceramq; scripturam nectar habuisse, nouitiam vero & mendosam, *melos*. Sed & Pomponius Lætus Romanæ princeps academiæ, diligentissimus homo antiquitatis, veterem ita habere Persianum codicem, multis audientibus affirmauit, hunc nostræ lectioni suffragantem. Quod & ratio tamen carminis euicerit. Nam cum oporteat nouissimum choliambi pedem, spondeum poni vel trocheum, melos autem nunquam, neque apud Græcos, neque item apud nostros, nisi breui priore syllaba accipiatur, mendum profecto fuerit in versu, si melos admiseris. Nam quod autumant nonnulli, λ literam vim producendi habere apud Græcos, quod omnino tacuit auctor metrorum singularis Hephestion, id ego inueniri quidem scio, sed in obscuris duntaxat quibusdam, & ignobilibus schedis, exemplumque asserti ex Homero, apud quem heloria prima intenta syllaba legamus. Id autem quam friuolum, quam leue sit, & nugatorium, vel hoc euidentissime declarat, quod vsu tam & auctoritate doctissimi cuiusque receptum est, vt id vocabulum apud Homerum quoque λ duplici notaretur. Cæterum si maxime concesserimus, fieri hoc solere aliquando apud Græcos, non tamen continuo credendū est, illius nodi vsum licentia Persiū Græca vna appellatione, quā vix semel in tanta scriptorum silua Græci vsurpare ipsi reperiātur, præsertim cum neque apud Græcos, quantum equidem obseruauerim, neque item apud Latinos, aliter quam breui priore syllaba melos inueniatur. Nam quantopere hanc solis concessam Græcis licentiam fugitarint Latini veteres, vel Martialis poeta declarat, cum se de nomine ipso *Earini* tantopere torquet, nec sibi saltem pro *Earino* ἐαρινὸν dicere permittit, vulgata apud Græcos licentia, id est literam interponendi, sicut apud Homerum ἐπ' ἀϊόσσι διαπρὸ.

Hephestion auctor metrorum.

ἐν ἀρχῇ prima Ilia.

Atque adeo Martialem ipsum audi,

Dicunt tarmon tamen poetæ,
Sed Græci, quibus est nihil negatum,
Et quos Ares Ares licet sonare,
Nobis non licet esse tam disertis,
Qui musas colimus seueriores.

ἄρης ἄρεσς Ilnad.

Quare nihil dubitandum, quin sit illud melos in Persiano versiculo tanquam verruca deformis recidendum, restituendumq; nectar, quæ ratio nobis toto capite & vetusta pariter auctoritas adnuerunt.

Patroclo iuniorem Achillem, contra quam aut Æschylus prodiderit, aut vulgo existimetur.

CAPVT XLV.

DIsseminata inter omnes iam pridem, receptaque opinio, Patroclum fuisse Achille iuniorem, ab eoque velut adamatum, sicut forme Hylan ab Hercule, tum innuere hunc ipsum Martialis creditur, sic inquiens,

Æacida

Æacide propior lenè æmicus erat.

Quare etiam versiculo cuidam nequissimo ex Hermaphroditi libellis vulgo quoque applaudebatur. Ceterum Statius in Achilleide parem denique vtriusque ætatem prædicat, ita inquiens,

Insequitur magno tam tum connexus amore
Patroclus, tantisque extenditur æmulus actis.
Par studiis æuique modis, sed robore longe,
Et tamen æquali visurus Pergama fato.

Plato autem in Symposio, longe diuersum contendit. Nam & multo iuniorem fuisse Achillem declarat, & ipsum potius a Patroclo adamatum, vtpote imberbem adhuc, nec Patroclo ipso modo, sed heroibus etiam cunctis formosiorem. *Quin ea causa dii*, inquit, *illum honoribus egregiis affecerunt, vt ad insulas fortunatas mitterent, quod amatorem tanti fecerit, vt non pro eo solum mori, sed ei vel immori, quam in patria consenescere præoptauerit.* *Achilles patroclo iunior.*

Quin Æschylum Plato idem ceu nugacem taxat, quod is quoque Achillem Patrocli fuisse amasium prodiderit, testemque vtriusque ætatis Homerum citat, cuius si quispiam verba (nam hæc vtique Plato non posuit) sibi indicari postulat, legat in vndecima Iliados Rhapsodia sub Nestoris persona, quibus cum mandatis Patroclum filium pater Menœtius ad bella demiserit.

Cacoethes apud Iuuenalem tetrasyllabon, non cacethos. Et condita pyxide Lyde, non incondita legendum. Simul enarratus apud Martianum locus, haud, arbitror, indiligenter.

CAPVT XLVI.

IN septima Iuuenalis poetæ satyra sic scriptum, *Iuue. locus.*

Tenet insanabile multos
Scribendi cacethos, & ægro in corde senescit.

Vocabulum autem quod est *cacethos*, neque a Græcis vspiam vsurpatur, neque a Latinis, sed neque ratio carminis admittit. Quare *cacoethes* legendum suspicamur, vt sit quod apud Græcos τὸ κακοήθες. Eo namque verbo frequentissimo vsitatissimoque mala consuetudo significatur. Quod item in vetusto codice Langobardis exarato literis reperimus, cuius mihi potestatem legendi fecit Franciscus Gaddius Florentinus, summi magistratus a secretis, prudens, humanusque vir, nec Literis incultus. Sed & ille versus ita in eodem. *Cacoethes.*

Turgida nec prodit condita pyxide Lyde.

Quod alibi perperam sic est, *In pyxide condita Lyde.* vt animum intelligas *Lyden* illiusmodi medicamenta venditantem, crassam, & (vt inquit Plautus) *doliarem.* Quod & Capella fortasse spectans, & facetissime super ebrio Sileno ludens, ita inquit: *Ac dum mouere gressum cupit auocante Lyde.* Nam vt si *Canthara* vel *Pirrhia* nomina vel *Baucidos* inaudias, continuo suffarcinatas tibi, & vinosas, & pannucias, quasdam delectione cõfinxeris. Ita nomine audi- *Iuuena. loc.* *Lyde. Doliaris.*

to *Lydos*, mox hanc Iuuenalis turgidam recordaris, vt mirifice sint inductæ ad excutiendos cachinnos personæ, vino venas inflatus Silenus, & ventriosa *Lyde*, quæ titubantem, & lapsabundum etiam (si dis placet) auocet ab irrisu.

Quæ Plinius super titulis veterum artificum pendentibus prodiderit, ea de monumentis etiam veteribus agnita Roma, sicuti & speciem Vergiliana egidos.

CAPVT XLVII.

ROmæ nuper in atrio Mellinæ domus, marmoream quandam veluti basin aspeximus, in qua Græce sic erat, σέλευκος βασιλεὺς λύσιππον ἐποίει. Id Latine valet, *Seleucus rex Lysippus faciebat.* Erat ibi tum nobiscum Ioannes Laurentius Venetus, summi pontificis a secretis, homo linguæ vtriusque doctissimus, omniumque istiusmodi quasi lauticiarum studiosissimus. Is igitur nos submonuit, quod & statim arripuimus, agnouimusque non temere illic ἐποίει potius quam ἐποίησεν, hoc est *faciebat*, quam *fecit*. Siquidem, vt ait Plinius in præfatione librorum naturalis historiæ, Summi illi artifices, etiã absoluta opera pendenti titulo inscripsere, vt Apelles faciebat, & Polyclitus, tanquam incoata semper arte, & imperfecta, vt contra iudiciorum varietates supereesset artifici regressus ad veniam, velut emendaturo quicquid desideraretur, si non esset interceptus. Quare, inquit, *plenum verecundiæ est illud, quod omnia opera, tanquam nouissima inscripsere, & tanquam aliquid singulis fato sit ademtum.* Tria autem non (vt ille opinatur) amplius absolute traduntur inscripta. Ille fecit, quæ suis locis reddit. Quo apparuit summam artis securitatem auctori placuisse. Et ob id magna inuidia fuere omnia ea. Ceterum etiam alibi Romæ similes inueniri titulos, idem Ioannes Laurentius Venetus asseuerabat. Vidimus item, quod etiam his Miscellaneis nostris putauimus inserendum, marmoreum quoddam in vrbe eadem Palladis simulacrum gestans Ægida squamoso draconum corio contectam, sic vt extremum ipsius ambitum dracunculi item ad limbi, aut fimbriæ vicem circuncluderent. Erat ibi tum nobiscum Iulianus Bononiensis, cui nunc ex re cognomen Antiquario factum, simulq; Georgius Italianus Genuensis, homo rerum abditarum inuestigator experientissimus, cũ statim Vergilianos versus recordati, quibus eam demum Palladi clypei cælaturam mire expressisse poeta incomparabilis videbatur, ita in octauo Æneidos libro scribens:

Aegis Palladis.

Antiquarius.

Ægidaque horrificam turbata Palladis arma
Certatim squamis serpentum, auroque polibant.
Connexosq; angues, ipsamq; in pectore diuæ
Gorgona desecto vertentem lumina collo.

De Megabyzo scripsisse alios, quod Plinius de Alexandro, ventitare in Apellis officinam soliti.

CAPVT

CAP. XLVIII.

PLinius Secundus in volumine historiæ naturalis 35. ventitare in Apellis excellentissimi pictoris officinam solitum ait Alexandrum Macedonem, non artificio solum, sed comitate etiam hominis delectatum. *Qui & in officina*, inquit, *imperite multa differenti, silentium comiter suadebat, rideri eum dicens a pueris, qui colores tererent.* Hoc quod de Alexandro Plinius scribit, Plutarchus ad Megabyzum retulit, in eo volumine, quo disputat, quæ sint adulatoris & amici discrimina. Cuius si verba Latine interpretemur, hæc fere sunt. *Apelles*, inquit, *pictor assidenti sibi Megabyzo, superque brachia, & umbra dicere nonnihil tentanti, viden'*, inquit, *ut pueri meltda (coloris id genus) terentes tacenti nuper tibi animos adhibebant, purpuramque demirabantur, & aurum? Sed idem te nunc deridet, loqui super iis, qua haud didiceris, incipientem.* Quin Helianus quoque in libris historiæ multifariæ, ad Megabyzum & ipse, non ad Alexandrum retulit.

Plin. locus.

Megabyzus.

Contentio epigrammatum Græci Posidippi, & Latini Ausonii, super Occasionis imagine, tum pulcherrima ecphrasis Græci Callistrati.

CAPVT XLIX.

AVsonii poetæ celebre est epigramma, quo simulacrum describitur Occasionis. Nam sic vtique Deum, quem Græci καιρὸν appellant, interpretatus est. Sed enim longe miror, quid ita Phidiæ tribuerit, quod erat Lysippi. Extat adhuc enim Posidippi Græcum comparis argumenti, de quo suum finxerit Ausonius, quanquam in Græco Lysippus Sicyonius artifex, in Latino Phidia perhibetur. Porro autem summis digitis Græcus auctor ingredi, Latinus insistere dicit rotulæ. Talaria vterque adnectit, vterque faciem crine tegit, vterque occipitium denudat. Nouaculam tamen dextra gerit Græcus ille καιρὸς, & Pœnitentia comes iungitur Latinæ occasioni. Figuræ sunt apud vtrunque poetam pariles, plus tamen aliquanto arridet Græcæ: nam in istis omnibus (vt ita dixerim) mangonissandis, nescio quo pacto Græci beliores, quam Romani nostri, tum velut ab antigrapho decidere apographon erat necesse. Sed & Callistrati legimus ecphrasin simulacri eiusdem mire festiuam, qua confirmatur a Lysippo id opus factum, publice Sicyoniis spectabile. Porro autem ex ære hunc ait esse Deum Callistratus, puerum adhuc primæ pubis a capite florulentæ ad pedes. Tum formosum eundem, sparsisque fauonio crinibus, & multa frontis gratia, genarumque adeo, & corporis totius pulcritudine, Dionysio maxime similem, quin & insistere pilæ suspenso gradu, pinnatis pedibus. Sed & capillos idem Callistratus in oculos pueri, genasque deflectens occipitium crinibus liberat. Cetera denique scriptoris huius condimenta, & lenocinia, delicias, festiuitates, argutiasque transmarinas, ex ipso vtique petendas auctore arbitror. Fit autem, nescio quo pacto,

Auso. locus.

Antigraphon.

Apographon.

Romana grauitas. Nicephorus.

lasciuiolas vt istas, & electatiunculas, quasi textam Mileti chlamydē, cane peius & angui, Romana reformidet grauitas. Illud haud quaquam prætermittam, Nicephorum quoque non inelegantem scriptorem Græcum, sic orditi, quam de virgine deipara composuit orationem, vt cum super imagine ista nescio temporis dicerim, an Occasionis loquatur, referat eam ad temporis illius, quisit Græce chronos, fugacissimam celeritatem.

Locus in Plinianis exemplaribus emendatus super nomine Prætidum, atque imbi de ipsarum furore relata historia.

CAPVT I.

Plin. locus.

IN quinto & vigesimo naturalis historiæ libro verba Plini Secundi, quo capite de helleboro tractatur, ita in vulgatissimis codicibus reperiuntur: *Melampodis fama diuinationis artitus nota est, ab hoc appellatur vnum hellebori genus Melampodion. Aliqui pastorem eodem nomine inuentisse tradunt, capras purgari pastore illo animaduertente, datoque lacte earum sanasse parotidas furentes.* Ceterum *non pastore, sed pasto, non parotidas sed Prœtidas* in codice vno vetustissimo, ex nobilissima ista Medicæ gentis bibliotheca inueniebamus. *Sed de pastore & pasto* facile est. *Sic Prœtidas non parotidas* legēdum manifesta fides, eamque vel indubitatissimam, verissimamque esse scripturam, præterquam quod ratio docet in primis efficax (quid enim sint parotides furentes? aut quid paretidibus aurium vitio, cum veratro?) tamen & Dioscorides bonus auctor apertissime declarat ita scribens. *Veratrum nigrum, id alii Melampodium, alii ecbolum, quidam polyrrhizum appellant. Melampodium vero quoniam eo Melampus quidam pastor Prœti furentes filias purgasse videtur, atque curasse.* Sic ille. Sed Athenien sis Apollodorus in bibliotheca (nam ita liber eius appellatur) purgationem Prœti filiarum potius ad vatem Melampoda, quam ad pastorem refert, *natasque ait ex Prœto & Sthenoboea filias Lysippen, Iphinoen, & Iphianassam, quas vbi primum adoleuerint, vexata insania sunt, seu quoniam (vt scribit Hesiodus) Liberi patris ceremonias non acceperint, siue (quod est apud Acusilaum) quoniam Iunonis contemserint simulacrum. Postea autem quam furere occœperint, toto Argiuorum agro prius errabundas, dein vero etiam per Arcadiam Peloponnesum, vniuersam sui decoris oblitas, locis solis excucurrisse, donec Melampus Amythaone, filiaque Abantis Idothea natus, vates scilicet, & qui primus medicamentis sanare, ac purgationibus inuenerat, curaturum se virgines spoponderit, si pretium sibi pars regni tertia transcriberetur, Cui cum Prœtus minime assentiret, videlicet mercede tam immani deterritus, magis magisque indies gliscere furorem illum virginum cœpisse, contagione etiam ad mulieres ceteras demigrante, sic vt vulgo suam quæq; domum relinquerent, filios occiderent, ac per solitudines vagarentur. Quare propagante se etiam atque etiam calamitate, cum daturum Prœtus postulatam mercedem*

Parotides.

Veratrum, Melampodium.

Prœtidum furor.

Excucurrisse. Melampus.

uedem pacisceretur, iam vero non prius curaturum Melampus ait, quam tum alterum tantum agri fratri quoque suo Bianti adiudicaretur. Hic vero metuentem Prœtum, ne si præsentem conditionem recusaret, plus etiam subinde postularetur, consensisse in eam mercedem. Actum demum Melampoda valentissimum quenque iuuenum comitem sibi asciuisse, clamoribusque eas atque enthea quadam (sic enim inquit) chorea Sicyona vsque de montibus compulisse. Ceterum in persequendo, maximam natu Iphinoen exstinctam, reliquas purgatione vsas restituisse. Tum Melampodi eas, & Bianti Prœtum tradidisse, ipsumque deinde filium genuisse Megapenthen. Enthea chorea. Hactenus ferme Apollodorus. Helianus autem nomina Prœtidibus in omnifaria historia *Elegen facit, & Celenen.* Sextus porro Empiricus Pyrrhoniorum quarto, Polyanthum Cyrenæum dicere scribit in libro de Asclepiadarum genitura, *Prœti filias ab Æsculapio fuisse insania liberatas, in quam iunone irata inciderant.* Adicit Ouidius purgamine mentis earum Biantem misisse in Catorium fontem, cuius potus abstemios faciat. Prœtidum purgatio. Prœtidum nomina. Probus Maronis enarrator.

Sed enim qui Probus vulgo putatur, haud improbus omnino Maronis enarrator, & ipse testem citat Hesiodum, fabulamque pene sicut hæc est Apollodori, quanquam brevissime perstringit. Hunc autem in eis errorem fuisse mentis, animique, boues vt se crederent, quod Vergilius, quoque in Bucolicis significat, neutiquam videri fabulosum debet, siquidem Ægineta medicus Græcus auctor in tertio Periodeutico de atra bile, deque insania ipsa narrans, vsu quoque venire ait, vti quidam sibi brutæ animantes esse, vocesque imitari illarum videantur. Prætereaque nonnullos arbitrari se vasa esse testacea factos, tum autem ob id metuere, ne confringantur. Paulus Aegineta.

Cur in Ephesia Diana templo molles appellati honores a Martiale.

CAPVT LI.

CVr molles dixerit honores in Tritia templo Martialis, hoc est in Dianæ Ephesiæ, etiam hæc afferri possunt, scita (ni fallor) & arguta satis, sed quæ tamen interpretes omiserunt. Ac primo quidem de *multimammia* possumus dictum existimare. Nam vt diuus Hieronymus in epistolam Pauli ad Ephesios scribit, *Erat Ephesi templum Diana, & eiusdem in ipso multimammia*, id est multarum mammarum effigies, qua cultores eius decepti putabant eam omnium viuentium nutricem. Possumus item ad pompam referre, de qua Xenophon Ephesius in primo Ephesiacorum libro scribit ad hanc sententiam. *Agebatur autem, inquit, solenne eis locis Diana festum, ab vrbe ad templum, quasi stadia omnino septem. Celebrare pompam virgines omnes indigenæ oportebat, splendide in primis ornatas, præterea que ephebos, Abrocomæ equalis, qui eũ annũ circiter decimũ septimũ agebat, & cum ephebis aderat, velutiq; primas in ea pompa ferebat. Magna a vi hominu spectaculo interierat, vel popu-*

Martialis locus. Multimammia. Festum Diana.

rium vel hospitum. Siquidem mos habebat, vti in ea celebritate, sponsi virginibus, & ephebis vxores inuenirentur. Procedebat ergo ordinatim pompa, primo scilicet sacra faces, canistra, & suffimenta, tum autem equi, canesq;, & venatoria arma, nonnullorum quoque bellica, sed pleraque tamen pacalia. Fœminarum se quaque velut ad amatoris oculos composuerat, virginumque ordinem ducebat Antia.

Antia.

Xenophon Ephesius.

Sic vtique Xenophon scribit, non quidem Athenensis ille, sed alter eo non insuauior Ephesius, qui paulo post etiam ita subdit: *Vt igitur peracta pompa, venere in templum sacrificatum multitudo omnis, atque ibi ornatus pompa soluetus omnis. Et conuenere eodem viri, fœminæque, ephebi, & virgines.* Non absurdum est autem propter Dianæ quoque sacerdotem molles honores audire, de quo etiam nonnihil Domitius ex Strabone. Ceterum Heracliti Ephesii summi philosophi, scilicet illius, qui ex obscuritate librorum Scotinos, hoc, est tenebricosus appellabatur, quique omnibus humanis actibus illacrymabat, illius inquam Heraclitiad Hermodorum exstat epistola, qua sic ferme in Ephesios cauillatur. *Quanto Ephesii meliores lupi, atque leonis. Non se inuicem mancipant, nec aquila aquilam emtitat, nec leoni leo ministrat pocula. Sed neque canem canis exsecat, vt vos Dea sacerdotem exsecuistis Megabyzum, metu ne virgini vir consecretur & quo pacto impii aduersus naturâ, pii, situs aduersus simulacrum. Principio enim id agitis, vt dius primus imprecetur sacerdos amissa virilitate. Quin deam quoque impudentis velut insimulatis, metuentes ne illi ministretur a viro.*

Heraclitus Scotinos.

Sacerdos castratus.

Qua sit apud Martialem Cornibus ara frequens.

CAPVT LII.

Mar. locus.

IN superiori epigrammate locus est hic alter, neutiquam a Domitio, neue ab aliis, quantum videam cognitus.

Dissimuletq; Deum cornibus ara frequens.

Quod enim Domitius Hammonis templum in Libya accipit, nullo pacto procedit. Nam cum hic magnificentissima orbis terrarum ædificia memorentur, quæque inter miracula referentur, vt ex eorum comparatione, amphitheatri preconium crescat, ridiculum profecto fuerit de templo hic Hammonis audire, pauperrimo scilicet, vt Lucanus ait his versibus.

Hammonis templū pauperrimum.

Ventum erat ad templum, Libycis quod gentibus vnum
Inculti Garamantes habent, stat corniger illic
Iuppiter, vt memorant, sed non aut fulmina vibrans,
Aut similis nostro, sed tortis cornibus Hammon.
Non illic Libycæ posuerunt ditia gentes
Templa, nec eois splendent donaria gemmis,
Quamuis Æthiopum populis, Arabumq; beatis
Gentibus, atq; Indis vnus sit Iuppiter Hammon.
Pauper adhuc Deus est, nullis violata per ævum
Diuitiis delubra tenens, morumq; priorum
Numen, Romano templum defendit ab auro,

Neque autem aut ex Plinii, aut ex Maronis dictis colliges templum Hammonis apud Nasamonas insigne vel ædificiis, vel, opibus fuisse, si verba ipsa diligenter vtriusque pensitabis. Et quidem mentior nisi ara potius Apollinis in Delo accipienda, quod *Cerationon bomõ* dicunt, inter septem orbis spectacula, sicuti Plutarchus ait, celebrata, quæ tantum ex dextris cornibus sine glutino vllo, aut vinculo, coagmentata, compactaque sit. Hoc autem Plutarchus in eo scribit opusculo, quo tractat, vtra prudentiora sint, aquigena, an terrigena animalia. Deque ara eadem sic Ouidius in epistola Cydippes ad Acontium meminit hoc versiculo:

Κεράτινος βωμός.

Miror & innumeris structam de cornibus aram.

Plutarchus etiam in Theseo de ara in Delo scribit, *non quidem ex dextris, sed ex sinistris tantum cornibus compacta*, quem κεράτινον βωμὸν appellat, nisi mendum sit exemplarium. Laertius quoque Diogenes Ceratinæ aræ, hoc est, e cornibus factæ mentionem non nullam facit in Pythagoræ vita. Quin & Callimachus poeta in Apollinis hymno, Quadrimum adhuc Apollinem scribit ex cornibus cynthiadum caprearum, quas soror Diana in venatu occiderat, aram compegisse, fundamentaque item, & parietem e solis struxisse cornibus, ipsius autem sunt hæc verba:

Τετράετης τὸ πρῶτα βεμέλια φοῖβος ἔπηξε
Καλῇ ὠν ὀρτυγίῃ, περιηγέος ἐνδοθι λίμνης,
ἄρτεμις ἀρχωσσαν καρήατι σωνεχὲς αἰγῶν
κυνθιάδων φορέεσκεν, ὁδ' ἔπλετο βωμὸν ἀπολλὼ
Δείματο μὲν κεράεσσιν ἐδ' ἰθέλια, πῆξε δὲ βωμὸν
ἐκ κεράων, κεράων δ' περὶ τοίχους.

Ob id ergo, inquit Martialis, dissimulet Deum, quasi non iam Dei esse id opus videri queat, quo alterum longe præstantius, hoc est amphitheatrum mortali manu factum. Saneque per totum epigramma signatis vsus est verbis argutissimus poeta, qui Memphin silere iubet, quia barbara, nec iactari vult Babylona labore assiduo, quoniam ipsa quoque iactatio intellectum laboris habeat. Et negat laudandos ob id *honores Triuiæ*, quia molles, neque enim mollibus præconia debentur. Negat etiam quæ aere pendeant Mausolea, supra aera ipsum, hoc est, ad astra vsq; ferri oportere, vt sit hoc epigrammate nihil vtique pensitatius.

Martialis argutia.

Quod positum nomen Agamemnonis in M. Tulli diuinationibus, pro Vlyssis est, tum in transcursu locus in epistolis ad Atticum, non inelegans, super miniatula ceva, correctus & enarratus.

CAPVT LIII.

AVlus Gellius in noctibus illis suis, maxime candidis, errorem notat Ciceronis manifestissimum, non magnę rei, neque erralle eum miratur, sed errorem non esse postea, vel ab ipso animadversum, vel a Tirone suo. Nam cum Homeri versus Cicero quospiam vertat in Latinum, dicere illos Aiacem scribit apud eum

Ciceronis erratula. Gell. libertus.

poetam, cum reuera dicantur ab Hectore. Facit hæc Aul. Gellii libertas, vt ne ipse quidem verear referre in his libris paululũ quidam compar huic eiusdem Ciceronis, penoque illi superiori germanum, & geminum, nisi forte (quod animus crediderim tamen interuallo) mendum fuerit exemplarium. Quamuis etiam in antiquissimo quoque libro non dissimiliter scriptum inueniamus, nec sane lubricus ex literarum vicinitate sit in alterutrum nomen lapsus. Verba sunt Ciceronis in libro diuinationum secundo. Nam illud mirarer si crederem, quod apud Homerum Calchantem dixisti ex passetum numero belli Troiani annos auguratum, de cuius coniectura sic apud Homerum, vt nos otiosi vertimus, loquitur Agamemnon:

Genuinum forte sit leg.

Iliad. β.

Ferte viri, & duros animo tolerate labores,
Augurus vt nostri Calchantis fata queamus
Scire, ratos ne habeant, an veros pectoris orsus.

Ac deinceps versus quoq; ceteros Homericos, a se conuersos exponit. Quod igitur hæc Agamemnonem loqui apud Homerum Cicero tradit, si modo ita scriptum Cicero reliquit, hoc neutiquam verum probatur, cum apud Homerum ipsum in secunda Iliados Rapsodia, non Agamemnon, sed Vlysses istius sententiæ versus pronunciet. Neque est quod quisquam aut stomachetur, hæc apud Ciceronem quoque deprehendi, aut miretur, cum appareat ex ipsius epistolis, nonnunquam huiusce modi errata memoriæ fuisse in Ciceronis libris, vel ab Attico, vel a Bruto animaduersa, atq; curata. Sicut illud in oratione Ligariana de L. Cursidio, quod erratum fatetur esse suum: *Sed (vt aiunt) inquit μνημονικὸν ἁμάρτημα.* Sicuti quod in oratore arbitror, *Eupolim pro Aristophane Cicero posuerat.* Dein Atticus Atistophanen pro Eupolide reposuit. Itaque etiam vereri se Cicero dicit *aliquando, ne sua syntaxis miniata illius cerula pluribus locis notanda sint.* Quod autem incidit, vt de miniata cerula meminerimus, corrigendus obiter, & interpretandus nobis hic ex epistola ad Atticum libro penultimo locus est, in quo ita scriptum perperam inuenitur. *His literis scriptis, me adsyntaxes dedi, quæ quidem vereor, ne nimia tua pluribus locis notanda sint, ita sum meteoros, & magnis cogitationibus impeditus.* Ego legendum puto, *ne miniatula cera tua* pluribus locis notandæ sint, vt sit intellectus, ad libros componendos, id enim Græce syntaxis, Ciceronem se dedisse. Sed vereri tamen ne miniatula cera ipsius ad quem scribit Attici, quo sæpe vteretur emendatore, pluribus locis notandæ sint, quoniam meteoros, hoc est suspensus animi foret Cicero, & magnis cogitationibus (vt ait) impeditus. Consuescrat opinor Atticus, siqui parum absolute locus a Cicerone tractaretur, ei loco rubellas ceras affigere, quod nunc quoque solemus. In codice autem, quem fuisse aiunt Francisci Petrarchæ primitus, certe Colucci Saluiati dein fuit, & post hunc

Miniata cerula.

Locus epistolarum ad Atticum.

Superflue. σύνταξις.

μετέωρος.

hunc Leonardi Aretini, mox & Donati Acciaioli, virorum suæ cuiusque ætatis eruditissimorum, sic adhuc exstat, *ne mintata ceruta tua*. Quod si penultimæ dictionis penultimam literam paululum a summo produxeris, hoc est de i litera I feceris, omne procul dubio mendū sustuleris. Sed & peruulgatis codicibus sic in extremo rursum volumine epistolarum adhuc earundem legitur, *Ceruias enim tuas miniatulas illas extimescebam*, vt iam omnis hoc testimonio superior ambiguitas aboleatur.

Ceratinæ qui sint apud Quintilianum.

CAPVT LIIII.

CEratinæ qui sint apud Quintilianum I bro primo, non temere quis tibi explicet inuenias. Qui autem Græca voluerint Latinaque commentaria, plane intelligent ratiocinationis inexplicabilis esse eam speciem, quæ nescio quas ansas atque vncos arte dialecticæ pe plexitatis inferret. Sic arbitror appellatam a materia ipsa, qua vterentur verborum, sicuti est apud Senecam libro epistolarum quinto ad Lucilium, *Sederem*, inquit, *otiosus, & eiusmodi quæstiunculas ponens, Quod non perdidisti habes. Cornua non perdidisti, cornua ergo habes, aliaque ad exemplum huius acuta delirationis concinnata.* Sed de hoc item in Atticis noctibus inuenias. Cerata autem Græce dici Cornua quis nesciat? Meminit huius etiam Lucianus in philosophorum Symposio, sicuti de Sorite atque Therizonte. Sed & in dialogo item mortuorum Castoris & Pollucis, ita ferme iniquiens: *Et cornua inter se producunt, & crocodilos faciunt, & eiusmodi perplexa docent interrogare, vt ex cornibus scilicet, hanc quam diximus Ceratinen ratiocinationem, nec ratiocinationem veritus, quam tenduculâ accipias.* Quin etiã in dialogo altero, cui vel somni vel Gallus est nome. *Et docens* inquit, *duabus negationibus, vnam confici affirmationem, noctem que non esse, si dies sit. Interdum etiam cornua mihi esse dicebat, aliaque id genus.* Huiusce modi autem dialecticis in percunctando quæstunculis, quales frequenter ingeniorum acumen excogitat, etiam Milesius Eubulides plurimum vsus, sicut a Laertio Diogene in Euclidæ Megarensis vita pronuntur, vt Latine conemur interpretari *Mentiens, fallens, electra conuelata, acerualis, & ceratine, vel cornea, & item calua.* Ex quo in hanc sententiam est apud Comicum nescio quem, vt idem prodit Laertius: *Contumeliosius autem Eubulides Ceratinas interrogans, & mendacibus gloriosisque sermonibus oratores versans, abiit Dem sthenis habens volubilitatem.* Quem etiam locum Suidicitauit. Sed & Zenon ille Cytieus inter cauilla cetera dialecticorum, Ceratinas item & vtidas numerabat, sicuti idem in libro septimo de vitis philosophorum prodidit Laertius. Quin hoc ipsum postremo nobis insinuat Martianus Capella libro quarto, cum inquit. *Perdita neque vnquam cornua fronte ferant.*

Quinti. loc Ceratinæ.

κέρατα.

Qui sint Crocodilitæ apud eundem.

CAPVT LV.

APud Quintilianum eundē libro item primo etiam de Crocodiline mentio fit, obscuro & ipso pleriſque, ignotoque vocabulo. Ceterum de hoc inuenimus apud Aphthoni. Græcu enarratorem Doxapatrem, quamuis apud eum Crocodilites potius quam Crocodiline, quod & verius puto. Verba ipsius ita Latine interpretamur. *Serra, inquit, & Crocodilites ſicuti eſt in Ægyptiaca fabula. Mulier quæpiam cum filio ſecundum fluminis ripas ambulabat, ei Crocodilus filium abſtulit, redditurum dicens, ſi verum mulier reſponderet. Negauit illa fore vt redderetur, atque ob id aquum arbitrabat reddi.* Crocodilites. πρίων. Hactenus ille. Moxque idem, *Crocodiliten*, inquit, *hanc propterſitionem vocant*, Crocodili huius gratia, quam etiam πρίονα id eſt, Serram vocari a Græcis indicat. Adiuuat Lucianus in dialogo cui titulus, Vitarum venditiones, ita ferme Chryſippum loquentem inducens, eique reſpondentem quempiam, qui ſe profiteatur emtorem. *Conſideraſ igitur ita, Eſt ne tibi filius? Quo ſum iſtud? Si forte illum iuxta fluuium errabundum Crocodilus inueniat, rapiatque, dein redditurum polliceatur cum verum dixeris, vtrum reddendus ei videatur nec ne. Quid eum ſentire dices? Rem ſane perplexam interrogas.* Ex his vt arbitror, liquet etiam Crocodiliten ſicuti ſupra cerationen, ſophiſmatos eſſe parum explicabilis ſpeciem, quo dialectici veteres, potiſſimum que Stoici vterentur. Exquiſitæ ambiguitates. Quod genus eleganter Quintilianus exquiſitas ambiguitates appellauit.

Cur Gemino Cornu Martialis dixerit in ſpectaculis, vbi de Rhinocerote, deque tauris Æthiopicis.

CAPVT LVI.

Mart. locus. MArtialis epigramma eſt in ſpectaculis, de Rhinocerote, cuius extremi verſus hi ſunt:

Nanq; grauem cornu gemino ſic extulit vrſum,
Iactat vt impoſitas taurus in aſtra pilas.

Domitius ita enarrat. *Gemino, inquit, cornu forti, & vehementi. Vergilius: Gemino dentalia dorſo. Vel quoniam Rhinoceros habet duo cornua, vt apud Pauſaniam ſolum legi, quorum alterum inſigni magnitudine ex naribus exſtat, alterum ſuperne erumpit, exiguum, ſed validiſſimum.* Tertulliani laus. Fatetur ſane Domitius apud vnum ſe Pauſaniam legiſſe Rhinocerotem duo habere cornua. Quid autem Plinium, quid Solinum, quid alios credimus vnum Rhinoceroti cornu tribuentis duntaxat? an videlicet ignoraſſe omnis, quod ſolus animaduerterit Pauſanias? Quid porro Septimio Florenti Tertulliano reſpondebimus Chriſtianorum omnium, quorum quidem Latine opera extent, vt antiquiſſimo, ſic auſim dicere in omni pene literatura diligentiſſimo, qui libro aduerſus Praxeam tertio, verba illa enarrans de vetere inſtrumento *Tauri decor eius. Cornua vnicornis, cornua*

nua eius, in cis nationes ventilabit ad summum vsq; terræ. *Non vtique* inquit, *Rhinoceros destinabatur vnicornis, nec Minotaurus bicornis, & quæ sequuntur.* Ceterum de eo Pausanias in Bœoticis meminit, neq; autem omnino Rhinocerotas duo habere cornua, nam hoc manifesto refelli poterat, sed tauros dicit esse in Æthiopia, qui Rhinocerotes vocẽtur. ὅτι σφίσιν ἐπ' ἄκρᾳ τῇ ῥινὶ ἓν κέρας ἐστὶν *Quoniam*, inquit, *illis in summa nare singulis vnicum cornu, tum aliud supra non magnum, verum in capite, ne initio quidem cornua.* Non igitur Pausanias aut insigni magnitudine alterum cornu, aut alterum ait esse validissimum, quod ob id eminiscitur fortasse Domitius, vt his facilius vrsus extollere tur. Neque autem de Rhinocerote ipso sentit Pausanias, sed vt diximus de Æthiopico tauro, qui similitudine quapiam & ipse Rhinoceros a quibusdam vocabatur. Quare nos ita putamus exponẽdum Martialem, vt vrsum videlicet a Rhinocerote cornu illo vnico elatum, eiectatumque sentiat, grauem gemino cornu hoc est grauem tauro faturum, cui sunt cornua gemina, vt cornu sit dativi non ablatiui casus. Nam cum tauri pilas cornibus ad astra euentilent, extollere vrsum tamen non poterant grauem gemino cornu, propterea que eum mirabilius quamlibet vno cornu Rhinoceros extulit.

Rhinoceros.

Tauri Aethiopici.

Qua sint apud Suetonium Tetraones, correctumque erratum Plinianis exemplaribus.

CAPVT LVII.

TEtraones in Caligula Suetoni, quæ sint aues, omnino ignoratur. Verba ipsius hæc: *Hostia erant phœnicopteri, pauones, tetraones Numidicæ, meleagrides, phasianæque generatim per singulos dies immolarentur.* Ceterum iuuentu res erat haud difficilis, nisi Plinianos inemendatissimos haberemus codices. Nam quod apud illum legimus libro 10. historiæ naturalis, vbi de anseribus agit, *Decet Erythrotaonas sum nitor, absolutaque nigritia.* Hoc in illo vetustissimo Pliniano exemplari, de Medicæ gentis bibliotheca publica, pene legitur emendate, videlicet vna tantum commutata litera, qualia multa in vetustis omnibus voluminibus interpolata vocabula. Nam cum ipsa quoque mendosissima pleriſque sint locis, vestigia tamen adhuc seruant haud obscura veræ indagandæ lectionis, quæ de nouis codicibus ab improbis librariis prorsus obliterantur. In eo igitur sic est: *Decet & traonas*, vt si ordinem duarum primarum literarum inter se commutes, *tetraonas dissultet.* quare ita apud illum Politiano auctore legas: *Decet tetraonas suus nitor, absolutaque nigritia. In super ciliis cocci rubor. Alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit. Quorum & colorem reddit, nec vlla auis excepto Struthocamelo, maius corpore*

Tetraones.

Plin. locus.

Erythrotaones.

Struthocamelus.

implens pondus, in tantum aucta, vt in terra quoque immobilis prehendatur. Gignit eas alpes, & septentrionalis regio. Hactenus ille de tetraonibus.

Origo & ritus ludorum secularium, prætereaque ad id alia, citatumq; eo Sibillæ oraculum, mox & obiter explicata quædam, rursusq; alia refutata non inutiliter.

CAPVT LVIII.

Secularium ludorum origo.

ERit arbitror operę pretium colligere hic etiam secularium ludorum originem, causamq; nominis, & item quot annorum interiecto spatio, quoties quę facti, quo ritu, quibusque deis celebrati. Nam & res est ipsa per se cognitu nō indigna, cui studiū modo sit vllum vetustatis, & ad intelligendos poetarū locos nonnullos ingens attulerit adiumentū. Quum igitur bellum inter se Romani, Albaniq; gererent, & vtraq; in procinctu iam staret acies, exstitit repente quidam monstrosa specie, pelle amictus furua, vociferans iubere Ditem patrem, deamq; Proserpinam, fieri sacrū sibi priusquā prælium cōmitteretur. Quo perterrefacti viso Romani, protinus arā sub terra ędificarunt, & statim sacrificio facto, pedum 20 aggere contexetunt, vt esset omnibus præterquā Romanis ipsis ignorabilis. Sed enim euenit, vt Valesius Valesius, vnde nomen & origo Valeriæ familiæ, clarissimus in gente Sabina & locuples homo, rusticæ vitæ, aram hāc quam diximus, ita diuinitus inuenerit. Erat ei nemus ante villam proceris maxime arboribus, quæ statim fulmine ictæ, conflagrarunt. Nec multo post filii duo & filia correpti pestilentiæ morbo, ad desperationem vsq; medicorum laborabant. Cum sese igitur laribus familiaribus aduoluens pater, pro librorū salute, suū, mœstrisq; puerorum capita deuoueret, vox e nemore, quod tactū de cœlo statim audita, saluos fore eos spōdens, si Tiberi ad Tarētum peruecti, calfactam, Ditis & Proserpinæ foco, de fluuio ipso biberent aquam. Quoniam vero longissime abesse Tarentum, scilicet in extrema Iapygia, nec proxime eam vi bē reperiri Tiberim vllum fluuium sciebat, spem sibi deterrimā fingebat, etiam inde territus, quod inferarum potissimum vox illa potestatum meminisset. Sed impositos nihilo secius in lintrem filios, Hostiam pergens, mox ad campi Martii regionem deuexit, ibi recreare sitientes, & æstu febrique laborantes desiderans, qua placidissime amnis labitur, exponit in ripa ægrotos, ac dum tumultuariam sibi tegeticulam concinnat, extincto igniculo, admonetur a gubernatore petendum potius Tarentum (nam ita locus in proximo vocabatur) etenim fumum sese illic aspicere. Tum vero lætior audito Tarenti nomine Valesius, deos adorans, & salutē sibi liberorū iamiā propemodū bona fide spondens, agi prorsum iubet, & illuc maxime nauigiū appellit. Quo cū peruenisset, haurit aqua festinato de flumine fretusq; omne tenacius arrepto, fumigans ibidē solū flatu solicitat in flammā, calfactamq; mox aquā porrigit in calice pueris. Succedit autē potui somnus. Vident in quiete illi

Dęmonum præstigia.

Valesius Valesius.

Origo Valeriæ familiæ.

Tegeticula.

Tarentus.

spongia sibi a nescio quo detergeri morbū. Tum præcipio, vt Diti patri, & Proserpinæ, furuæ ibidem mactarentur hostiæ, trinoctiumq; perpetuum choris & carminibus concelebraretur. Surgunt igitur recuperata valetudine, visumq; illud patri renuntiant. Is homo loculeos defodi iaciundis altè fundamentis humum iubet. Inuenta igitur sic ara est ea quam diximus, cum titulo Ditis & Proserpinæ. Mactat ille (quod erat iussus) furuas continuo victimas, & trinoctium sacris frequentat, tot enim numero filios media de morte receperat, ex eoque Manius Valerius Tarentinus appellatus, quod a Diis manibus in Tarento liberorum suorum valetudinem impetrauisset. Ad hunc igitur modum quidam tradidere. *Manius Valerius Tarentinus.*

Atenim M. Varro libro de scenicis originibus primo, *Cum multa, inquit, portenta fierent, & murus ac turris quæ sunt inter portam Collinam & Exquilinam, de cœlo tacta essent, & ideo libros Sibyllinos Quindecemuiri adiissent, renuntiauerunt vti Diti patri, & Proserpinæ ludi Tarentini in campo Martio fierent tribus nocturnis, & hostiæ furuæ immolarentur.* Hactenus de origine. Seculares autem, non quia fierent anno vel centesimo denique, vel etiam centesimo decimoque, nuncupati, quod vtrunque sicut assertores habet, ita reipsa penitus coarguitur. Sed ob id magis credi potest, quod plerunque semel hominis ætate fierent, vt multa alia, quæ rara sunt post seculum euenire loquentium consuetudo vsurpat. Tarentini autem a loco ipso qui Tarentus ob id vocatur, aut quod ara ibi Ditis patris (quemadmodum supra diximus) in terra occultaretur, aut quod ripam Tiberis fluuius eo loco reciperet, ex quo etiam Rumon dictus a veteribus, & in Sacris Serra nominatus, quod ruminaret, hoc est, exederet, & secaret ripas. Vnde ait Maro: *Ludi Tarentini. Seculares cur dicti. Tarentus. Rumon Serra.*

Stringentium ripas, & pinguia culta secantem.

Ceterum de temporum interuallis, quibus isti ludi referrentur, fides in ambiguo est. Siquidem in carmine seculari Horatius *vnde nos decies per annos* fieri declarat, quod & commentarii Quindecemuirorum, & diui Augusti edicta, & ipsius denique Sibyllæ, quod adhuc exstat oraculum, confirmauerint. Contra vero centesimum redire post annum, tam Valerius Antias, quam Titus Liuius, & item M. Varro testati perhibentur. Quod enim legimus apud Herodianum trium spatio ætatum solitos instaurari, vereor vt emendata sit ibi lectio, nostramque ob id e Græco interpretationem cum venia legendam censeo. Nec autem (si tempora dinumeres) aut quanta interualla retro fuerint, aut quanta esse debeant, omnino colligas. Instituti autem primi secularis ludi, post exactos reges a P. Valerio Publicola qui primus consul fuit, existimantur. Etenim laborantibus pestilentia ciuibus, apud hanc ipsam quam diximus aram, publice nuncupatis votis, atrum bouem Diti pro maribus, concolorem pro *Secularium tempus. Secularium institutio.*

fœminis iuuencam Proserpinæ mactauit, ludosque & lectisternia trinoctio fecit, & aram terra sicut ante fuerat exaggerata occuluit, inscriptam titulo isto: *P. Valerius Publicola frumentarium campum Diti & Proserpinæ consecrauit, & ludos Diti & Proserpinæ Romanorum salutis ergo feci.* Secundos autem secundo & quinquagesimo post Romam conditam factos anno, admonitu sibyllinorum carminum, tradit Græce Zosimus, missis, occupata morbo ciuitate, lectis ad hoc viris, qui libros consulerent, ex quorum responso, denuo regesta humo apud aram hanc ipsam, in extremo campi Martii, de more sacra & ludi persoluti, restitutaque Romanis iterum est incolumitas. Cor fulem vero scriptor hic, vnum duntaxat exemplario fortasse mendo, M. Publium Quintium nominauit, cum Censorinus M. Valerium, & Spurium Verginium consules prodat. Idemque tertios, & item quartos consulum temporibus, quos & nominatim citat auctoritatibus Antiatis Valeri. T. Liui, Varronis, Pisonis, Gellii, & Heminæ comprobat factos, etiamque commentarios Quindecemuirum sacris faciundis, in testimonium asciscit. At enim quoniam lubricus in propriis nominibus, & item in numerorum notis librariorum lapsus, vitiata ista (ni fallor) in Censorini commentario reperies. Ceterum diuus Augustus abolitus eos paulatim (sicuti quidam putant) atque intermissos instaurauit, magno (vt Liuius ait) apparatu, L. Censorino, & M. Manlio Puellio consulibus, Attcio autem Capitone circumitum, spatiumque subiciente, ritum vero sacrorum libris indicantibus Sibyllinis. Porro sextos, Claudius se consule iiij. & L. Vitellio quasi anticipatos ab Augusto, nec legitimo tempori reseruatos, quamuis ipse in historiis suis prodidisse memoretur, intermissos eos Augustum multo post diligentissime annorum ratione subducta, in ordinem redegisse. Quare vox etiam irrisa præconis traditur, inuitantis more solemni ad ludos, quos nec spectauisset quisquam, nec spectaturus esset, cum superessent adhuc qui spectauerant, & quidam histrionum producti olim, tum quoque producerentur. Etenim Stephanionem, qui primus togatis saltare instituit, vtrisque secularibus ludis, Augusti videlicet, & Claudi, saltasse accepimus, qui lxxxiiii. non amplius anno interfuere, quamuis & postea ille diu vixerit. Septimos Domitianus, sc. xiiij. & L. Minutio Rufo consolibus, computata ratione temporum ad annum, non quo Claudius proxime, sed quo olim Augustus ediderat. Denique in nomismatis variis apud Laurentium nostrum Medicem, stelographiam quoque istam vidimus LVD. SÆC. FEC. COS. XIV. Ac de his Papinio sentire in Sylua ad vrbis præfectum Gallicum, cui titulus Soteria, iam tum nostris auditoribus ostendebamus, cum volumen ipsum scilicet abhinc nouennium publice interpretabamur. Verba ita sunt.

2.

3.

4.

5. *Augustum.*

6. *Claudius.*

Stephanio.

Alias Annos

7. *Domitianus.*

Stelographia.

Nec

Nec tantum induerint fatis noua secula crimen,
Aut instaurati peccauerit ara Tarenti.

Quo loco Domitius noster, quanquam de Tarenti ara, disque ipsis manibus meminit, nihil omnino tamen super secularibus istis suspicatur. Iam vero apud Martialem, quam pene idem suæ literaturæ, ne dixerim ingenii quoque obliuiscitur, quem scilicet & tunc, & cum Fastos anno post enarrabamus, luculente (nisi fallor) coarguimus. Est autem Martialis epigramma de matrona, quæ puto binis ludis, Claudi scilicet, Domitianiq; interfuerat, in eoq; etiam hic versiculus:

Bis mea Romano spectata est vita Tarento.

Quo loco parum cordatus homo hic, trigesimo quoque anno celebrari sacra ad Tarentum dicit consuesse, quod nec aliquis etiam fando audiuerit. Quin idem illos ex quarto eiusdem poetæ libro versiculos pertractans:

Hic colat ingenti redeuntia secula lustro,
Et qua Romuleus sacra Tarentus habet.

Etiam posteriorem diuungit a priore, & vt in illo seculares ludos, ita in hoc commentitia ista tricenaria sacra putat insinuari. Facit autem Tarenti huius etiam Varro in Latinæ linguæ commentario, etiamque vel iterum in Fastis Ouidius mentionem. Sed redeo vnde digressus. Centesimo decimoque post Domitiani ludos anno, instaurauit & eos imperator ille Septimius Seuerus, cuius etiam nunc Romæ pulcerrimus spectatur triumphalis arcus, cum filiis, Antonino & Geta, Chilone & Vibone consulibus. Quos ludos & vidisse se memorat Herodianus, & Dion ætate sua factos memoriæ prodidit. Post Seuerum negat instauratos Zosimus, quoniam hic annorum centum & decem pene receptus auctoritate ambitus, in consulatum Constantini Christiani principis tertium, & Licini, quem dein bello ipse vicit, incurrisset. Nos tamen apud Eusebium in chronicis, & Eutropium in historiarum libro nono legimus, *Philippo imperante (quanquam primus fuisse Christianus Imperator creditur) millesimum annum Romanæ vrbis ingenti ludorum apparatu*, & spectaculorum fuisse celebratum, bestiasque in circo innumerabiles interfectas, & ludos in campo Martio theatrales tribus diebus ac noctibus, populo peruigilante concelebratos, quibus ludis secularibus, etiam dicitur Philippus Iunior, is qui nunquam risisse creditur, patrem Philippum seniorem perlantius cachinnantem, vultu auersato notauisse. Restat vti de ritu carptim paucula perstringamus. Instantibus itaque ludis tota Italia præcones missitabantur, conuocatum ad ludos, qui nec spectati, nec spectandi iterum forent. Tum ætatis tempore, paucis antequam spectacula ædebantur diebus, Quindecemuiri sacris faciundis in Capitolio & Palatino templo, pro iuggestu consiten-

8. *Septimii Seueri arcus*

9. *Philippus Imperator Christianus primus.*

Philippus iunior.

Secularium ritus.

Piamina. tes, piamina diuidebant populo, quæ erant, teda, sulfur, & bitumen. Nec tamen ad ea seruis quoque accipienda ius vllum. Coibat autem populus, cum in quæ supra retulimus loca, tum præterea in Dianæ templum quod erat in Auentino, & cuique tritici-

Ad instar. cum, faba, hordeumque dari mos. Tum ad instar Cereris initiorum pernigilia fiebant. Vbi vero iam aduenit festus dies, triduum, trinoctiumque sacris intenti in ripa ipsa maxime Tiberis agitabant. Sacrificia vero Ioui, Iunoni, Apollini, Latonæ, Dianæ, prætereaque Parcis, & quas vocant Ilithyias, tum Cereri, & Diti, & Proserpinæ sus. ipiebantur. Igitur secunda primæ noctis hora, princeps ipse tribus aris ad ripam fluminis extructis, totidem agnos, & vna Quindecemuiri immolabant, & sanguine imbutis aris, cæsa victimarum corpora concremabant. Constructa autem scena in theatri morem, lumina & ignes accendi, & hymni concini, ad hunc vsum tum maxime compositi, & item spectacula edi solenniter solita, data celebrantibus hæc mercede, tritico, faba, hordeo, quæ supra inter vniuersum populum diuidi ostendimus. Mane vero capitolium ascendere, sacra ibi de more agitare, tum in theatrum conuenire ad ludos, in honorem Apollinis & Dianæ faciundos, consueuerunt. Sequenti die nobiles matronæ qua hora præcipitur ab oraculo, conuenire in capitolium, supplicare Deo, frequentare lectisternia, canere hymnos ex ritu, mos habebat. Tertio denique die in templo Apollinis Palatini, ter noueni pueri prætextati, totidemque virgines, patrimi omnes matrimique, græca Romanaque voce, carmina & Pæanas concinebant, quibus imperium suum & incolumitatem populi, diis immortalibus commendabant. Quod siquis fortasse quæsierit quod genus tunc aut ludorum fieret, aut sacrificiorum, sciat & ludos celebrari omnibus theatris, atque omne genus, & sacrificia templis omnibus consuesse, noctu pariter atque interdiu. Nam de scenicis & Circensibus minime dubitatur, cum Domitiani ludis histriones interfuisse meminerimus, præterque Circensium die, quo facilius centum missus peragerentur, singulos a septenis spatiis ad quina legerimus correptos. Illud vtique in Augusto memorabile, qui ludis istis iuuenes vtriusque sexus prohibuit vllum nocturnum spectaculum frequentare, nisi cum aliquo maiore natu propinquorum. Enimuero his prout in mentem desubito venerunt expositis, iam nec ille vatis Ausoni versiculus ambiguus relinquetur: Trina Tarentino celebrata trinoctia ludo.

Iam nec obscura apud Horatium ratio exstiterit, cur Parcas, Ilithyan, Dianamq; ex Auentino, cur & puerorum vota, & Quindecemuiros memorauerit, & item Sibyllinos versus qui nunc quoq; apud eundem Zosimum vetustissimis quidem codicibus citra vlla fastigia, qualesq; de industria subiecimus, inueniuntur.

Ar-

Ἀλλ' ὁπόταν μήκιστος ἵκηι χρόνος & αὐγὰς πέμψει,
ζωῆς εἰς ἐτέων ἑκατὸν δεκάκυκλον ἀέξων,
Μέμνησ' ῥωμαΐδι, εἰ μάλα λήσεαι αὐτοῦ,
Μεμνῆσθαι τὰ δὲ πάντα θεοῖσι μὴ ἀθανάτοισι
Ῥέζειν ὑμπόδιον παρὰ θυμὸν ἀΐδας ἄπλετον ὕδωρ
ὅππωι σεινόπατον, νυξὶ ἡνίκα γαῖαν ἐπέλθηι,
Ἠελίου κρύψαντος ἐὸν φάος, ἔνθα σε ῥέζειν
Ἱερὰ παντοίοις μηρυομένοις ἄρνας τε καὶ αἶγας
Κυανέας, ἐπὶ ταῖς δειλειδυὰς ἀρέσασθαι
Παῖδα τέκνους θυέσσιν, ὅπηι θέμις ἔνδι δὲ γαίηι
Πληθομένηι χθονὸς οὖθαρ ὑπερθύοι τε μέλαινα,
Παλλύνηι πάχυρα δὲ διὸς πιερὰ δῶμα ἀοιδῶν
ἡμαὶ μηδ' ἐπὶ νυκλί. θεοῖσι γὰρ ἀγχιόλοισιν
Ἡμέτερος πέλεται θυέων τρόπος, ὡς δὲ καὶ αὐτὰς
Ἱρεύειν ἑκατόμβας δεῖμος ἀγλαὸν ἤρης
Διξάσθω νηὸς παρὰ στυ καὶ φοῖβ & ἀπόλλων,
Ὅς τε καὶ ἠέλι & κικλήσκεται ἶσα δεδέχθω
Θύματα λητιάδης ἀειδόμενος τε λαπίνοις
Πιπάνοις κούρηις κούρηισι τε νηὸς ἔχοιεν.
Ἀλσανάτων χορὸς δὲ κέρκι χόρον αὐτεῖ ἔχοισι,
Καὶ χορὸς παίδων ἄρσην ωχυς. ἀλλὰ γενέων
Πάντων ζωόντων, οἷς ἀμφιθαλὴς ἔλα φύτλη
Λίβα γάμου ζυγίαις δεδεμνημένη ἤπαπ κεινῶ
Γυιὸς ἤρης πιερὰ δῶμον ἀοίδιμον ἐδέλωσαι.
Δειμάτων λισσέσθωσαν. ἅπασι δὲ λυμάτα δοῦναι
Ἀνδράσιν ἠδὲ γύναιξι, μάλιστα δὲ θηλυτέρηισιν.
Πάντες δὲ ξοίνηισι φερεσθόων, ὅσα κεμίζειν
Ἐξ θέμις θνητοῖσιν ἀπαρχόμενοις βιότοιο
Δαίμοσι μειλιχίοισιν ἱλάσμασι καὶ μακάρεσσιν
Οὐρανίδαις, πάσσε πάντα τιθησαυρισμένα κείθω
ὄφρα τε θηλυτέρηι καὶ ἀνδράσιν ἰδρύωσιν,
ἔνθεν πορσύνης μεμνημένοι & ἔμμοσι δ' ἔσω
νύξι τε παισιτέρηι θεοπρέπτους κατὰ θώκους
Γαμωλήθης ἄγυιας, ἀπὸ θ' ἑλωτι μειχθα.
πάντα τοι σὺ φρεσὶν ἦσιν ἀεὶ μεμνημένος & εἶναι
Καὶ σοι πᾶσα χθὼν ἰταλὴ καὶ πόσις λαπίνη
Αἰὲν ὑπὸ σκήπτρηισιν ἐπαυχένιον ζυγὸν ἔξει

Cur autem non & Latinos eos tentemus reddere si non eleganter, vtpote extemporales, ex fide tamen, seruato etiam quantum liceat incomtæ illius sed venerandę vetustatis colore nonnullo, aut squalore potius. Igitur ita qui volet eos togatis illis adhuc quidem rusticanis adscribat:

Ast vbi iam humanæ longissima tempora vitæ,
Orbis agens annos vix ferat centumque decemq;
Sis Romane memor (licet alta oblivia tentent)

Sis memor, vt quas e nimium Tiberina coarctat
Repa, feras dis in campo solemnia sacra,
Cum nox atra premit terras, tectusq; latet sol,
Agna, caprigenumq; pecus genit alibus parcis,
Hostia furua vtraq; cadant, tum numina placa
Lata puerperio (quod fas fuat) Ilithyias.
Terra suem ferat, & scropham sibi fertilis aram,
Sed Iouis ante aram candenti corpore tauros
Luce feri, nam lux superis gratissima diuis.
Iunonis templum nitida ceruice iuuenca
Imbuat, atq; itidem Phœbus placetur Apollo,
Quem vocitant etiam solem, Latoa propago.
Pæanas puerique canant, puerique Latinorum
In templo. Sed enim pueri, puerique seorsum
Concelebranto choros, verum hæc sit patrima proles
Matrimaque, at nupta genibus Iunonis ad aram
Orante immisa, diuamque in vota vocanto.
Februa quinetiam vir quisque & fœmina, quanquam
Fœmina præcipue, accipito, de hinc adibus omnes,
Primitias vita placidis placamina diuis
(Qua fas est) & cœlitibus portanto beatis.
Ante domi tamen illa memor tibi habeto reposta,
Qua dare mox vsu liceat poscente viriq;
Fœmineoque gregi, tum digna sedilia diuis,
Perq; dies iuxta & noctes multesima turba
Complento, & lepidis mista sento seria ludis.
Qua tibi si stabili sint omnia condita mente,
Cuncta tuo Italia tellus, cunctique Latini
Subdent colla iugo, & victoris sceptra timebunt.

Non Vergilium sed Ouidium videri Priapei carminis auctorem. Tum versiculum illum, qui sit apud Martialem, Ride si sapis o puella ride, Nasonis esse proculdubio, sed ex epigrammatis potius quam aut ex artibus aut ex tragœdia Medea videri citatum, moxque nouum quippiam & mirum de Medea Nasonis adscriptum.

CAPVT LIX.

QVæ Priapeia vocantur epigrammata, Virgilio plerique tribuunt, inter quos etiam est (arbitror) Seruius. Ceterum ego in Senecæ libris illis, qui iam diu delituerant, nuperq; in lucem, quàquam non admodum synceri prodiere, quibusque oratorum & rhetorum sententias, diuisiones, colores suasoriarum complectitur (nisi forte mendosum credamus, quod habetur exemplar vnicum) subditicia esse, nec Virgilii, sed Ouidii deprehendo. Siquidem illius in volumine secundo verba ita sunt: *Hoc genus sensus memini quendam prætorium dicere, cum declamaret controuersiam de illa, quæ egit cum viro mala tractationis, quod virgo esset & damnata*

minata. Postea petiit sacerdotium. Nouimus, inquit, istam maritorum abstinentiam, qui etiam si primam virginibus timidis remiserẽt noctem, vicinis tamen locis ludunt. Audiebat illum Scaurus, non tantum disertissimus homo, sed venustissimus, qui nullius vnquam impunitam stultitiam transire passus est: statim Ouidianum illud:

Dum timet alterius vulnus inepta loci.

Et ille excidit, nec vltra dixit. Hucusque Seneca. Nouimus autem hunc esse versiculum in Priapeio epigrammate, cuius principium est:

Obscure poteram tibi dicere.

Sed & stylus ipse (ni fallor) & prorsus Ouidiana quæpiã in eis versibus germana lasciuia. Quatenus autem sit huic auctoriti fidendũ, legentium sit iudicium. Nos vt non pro vano scriptimus hoc, ita nec pro confesso. Certe sic Ouidio cõuenit etiam in ceteris obscenioribus: sic Virgilium contra dedecet, a virginea quoque verecundia Parthenian vocatum, titulus istius operis, vt quamlibet iniurato testi & suspecto pudeat tamen profecto non credere. Sane illud in confesso, scriptisse epigrammata quoque alia Nasonem, de quis versiculum citat hunc Priscianus. *Parthenia vocatum Vergilium.*

Larte ferox casso Cossus opima tulit.

Et apud eundem ludentem legerat sane Quintilianus istud:

Cur ego non dicam furia te furiam?

Nec alibi certe crediderim quam fuisse in epigrammatis, quem citat hendecasyllabum Phalecium Martialis.

Ride si sapis o puella ride.

Nam quod præceptum respicit aliquod ex artibus Domitius, id vtique vel auctoritate refutatur Martiani Capellæ, qui videlicet in Satura pro versiculo Naſonis eum nõ pro Martialis agnoscit. Audiui etiam qui crederent de tragœdia esse Medea, quam Tacitus, quam laudat Quintilianus, & quam fuisse (quod miror) pene Vergilianis consutam versibus, auctor Tertullianus est, & nos in Nutrice significauimus. Sed hoc mihi non fit verisimile. Quis enim vel in Græca vspiam, vel in tragœdia Latina phalecios legit, aut quid omnino tragicum sapit hic versiculus, a tetrica illa grauitate resiliens penitus atque abhorrens? An vero non & Martianus ipse negat propemodum clare de tragœdia hunc esse. si verba modo ipsius fideliter recitata, diligenter quoque expendantur? An non ille Saturam suam, quod auitera & censoria, quodque nimium tragici supercilii lusus castigauerat, quasi repercutiens, & ad frontem (quod dicitur) exporrigendam inuitans, *Pelignus*, inquit, *de cetero tuuenus versiculo respisce, & (ni tragicum corrugaris)*

Ride si sapis o puella ride.

Ni tragicum, inquit, *corrugaris*, id est, nisi frontem caperas tragica seuerit udine. Quod significat rugarum tristitia & squalore asperas. Igitur si de tragœdia sit ipsa versiculus, quo reuocare vno ma- *Caperare frontem.*

xime

xime Saturã ſuam poeta hic ab auſteritate illa tragica molitur, ſane locus hic (vt arbitror) frigidus hybernas cana niue conſpuet alpes Iam ſi quis de ſynceritate lectionis iſtius ambigat, libros velim Martiani veruſtiſſimos inſpiciat e publica Medicæ gentis Florentina bibliotheca, ſic enim profecto fidem noſtram credo ſua diligentia adiuuabit.

Agon verbum, quo victimarius vti ſolitus, de quo etiam in Faſtis Ouidius.

CAPVT LX.

OVidius in primo Faſtorum

Nominis eſſe poteſt ſuccinctus cauſſa miniſter,
Hoſtia cælitibus quo feriente cadat,
Qui cultros tincturus ſanguine cultros,
Semper agat nec rogat, nec niſi iuſſus agit.

De hoc mactandæ victimæ ritu, deque item verbo quo ſacerdotis miniſter vteretur, apud vnum duntaxat Senecam in libro eodem oratorum, rhetorumq; tertio, factam reperio mentionem per hæc verba: *Deinde cum ſi holaſticorum ſummo fragore, & tu quiſquis es carnifex, cum ſtrictam ſubſtuleris ſecturus, antequam feriat patrem reſpice.* Belle deridebat hæc Aſinius Pollio. *Filius*, inquit, *ceruicem porrigat. Carnifex manum porrigat, deinde reſpiciat ad patrem, & dicat, Agon'? Quod fieri ſolet victimis. Sed loco quoque remoto, aiebat rem veriſſimam, non poſſe carnificem venire, niſi eo tempore, quo tam exorari pater non poſſet.* Hæc Seneca. Quo colligitur, verbum quo victimarius idẽtidem vtebatur, Agon' fuiſſe, hoc eſt, agone. Quare belle Ouidius. *Semper agat nec rogat, nec niſi iuſſus agit.*

Agon'

Erratum in codicibus Plinianis ſuper cicuta, vinoque. Quodq; mendoſe apud Macrobium Aconitum pro Conio.

CAPVT LXII.

Plin. locus.

VErba ex epiſtola Androcidis ad Alexandrum Magnum, clari ſapientia viri, vitioſe poſita in Plinianis his codicibus reperiuntur hoc modo. *Vinum potaturus rex, memento te bibere ſanguinem terræ. Sicuti venenum eſt homini cicuta, ita & vinum.* Leuis profecto ſententia, nimiſque violenta & coacta, addo etiam inſipida, falſaque, vinum eſſe homini venenum, ſicuti cicutam. Sed enim in veruſtiſſimo illo Medicæ familiæ Pliniano codice, citato a nobis iam ſæpe, ſic inuenias. Cicuta homini venenum eſt, cicutæ vinum. Nam vt hominem cicuta, ſic cicutæ virus meri potus extinguit. Ex coq; perſuadere Alexandro nititur Androcides vt tanquam re potentiſſima parcius vtatur vino, quod veneni venenum ſit. Vnde non diſpari ſenſu terræ eſſe ſanguinem docuerat. Quocirca de verbis eius ita Plinius concludit, neque viribus corporis vtilius aliud, neque voluptatibus pernicioſus, ſi modus abſit. Conſimiliter etiam idem in lib. 5. & 20. de cicuta narrans vt homini exitioſa, *Remedium eſt*, ait, *priuſquam perueniat ad vitalia vini natura*

Cicuta vinum venenũ
Vinum vtile.

excalfa-

excalfactoria. Quod idē Dioscorides prodidit. Diuus igitur Amb. in libro quem de vtilitate ieiunii composuit, Etiam, inquit, *maior vis vini, quam veneni.* Denique venenum vino excluditur, non vinū veneno. Sed & Plutarchus in Symposiacis libris, eadem ferme quæ Plinius de cicuta. Tum eum locum, sicutique alios permultos, prope ad verbum conatus exprimere est in Saturnalibus Macrobius. Quanquam in omnibus, quos quidem hactenus viderim Macrobianos codices, *Aconitum pro cicuta* reperitur, sicut in vetustissimo etiam Bernardi Micheloctii bene literati hominis, & amici nobis. Sed enim opinor mendum esse id exēplarium, nec enim mihi tam fuisse ineruditum Macrobium persuaserim, vt quod esset Græce Conion, ipse Aconitum verterit. Libentius crediderim, Græco vsum vocabulo, sicuti quoque Amb. in Nabuthemero Conium dixit, quod ex Basiliano paris argumenti libro & tituli cicutam Rufinus transtulit. Lubricus autem sane lapsus, in aconitum de conio.

Qui sint Arietini testiculi, qui digitus medicus, apud Tullium.

CAPVT LXII.

Rhetor Cicero.

Cicer. locus.

Medicus.

CIcero ad Herennium libro tertio, de memoriæ artificio tractans, ita imaginem quandam instruit. *Et reum,* inquit, *ad lectum eius statuemus, dextra poculum, sinistra tabulas, medico testiculos arietinos tenentem.* Quo loco video hęsitare literatores quospiam etiam haud extremæ sortis, quid sit quod legimus, *medico testiculos arietinos tenentem.* Medicus autem vnus e digitis quinq; vocatur, hoc est, vt arbitror, minimo proximus. Porphyrio enim super Horatianum illud ex vltimo sermone:

Qui si quid forte lateret,
Indice monstraret digito.

Digitorum nomina.

Sic ait, Hoc ideo, quia certis nominibus singuli digiti appellabantur, & sunt hęc nomina. Pollex, index, famosus, medicus, minimus. Quidā vero e Græcis credo iunioribus nomina digitorū ῥωμαϊκὰ sic esse scribit. ἀντίχειρ, δεικτικὸς, ἰατρὸς, δακτυλιώτης ὠτιαῖος, vt si dicas, *Pollex, index, medicus, anularis, auricularis.* Quod equidem nec affirmo, nec refello. Tantum notandum, medicum ab eo dictum, qui sit medius, aut famosus, non qui minimo proximus. Apud ipsos autem leguntur hæc nomina. ἀντίχειρ, λιχανὸς, σφάκελος, ἐπιβάτης, μυωψ. *De testiculis autem Arietinis* legis in vocabulo *Scortes* in Festi compendio sic. *Scortes, id est, pelles testium arietinorum, ab eisdem pellibus dicti.* Tantum apud Festum. Sed enim Pedianus *sportas, sportulas, sportellas,* nummum esse ait receptacula, *& saccos, sacculos, sacellos, & crumenas, & vellicas, & scorteas, & manticas, & marsypia.* Vt nihil sit dubium quin e digito eo qui sit minimo proximus suspensas haberi velit *scorteas,* hoc est, *e testibus arietinis* pelliceas crumenas.

Testiculi arietini.

Scortes.

Sperto.

Loculorum nomina.

Marsypia.

Aliter citari a Varone Terenti verba, quam aut in exemplaribus habeatur, aut Donatus agnouerit.

CAPVT LXIII.

Terentius. Scortari.

MArcus Varro in libris de lingua Latina sic ait: *Apud Terentium, scortatur, potat, olet unguenta de meo. Scortari est fœdum meretriculam ducere.* Sic ille, ac deinceps alia in eam sententiam. Cererum Terentiani omnes ad vnum codices, *non fortatur habet*, vt Varro legit, *fœdo sonat*, Locus autem in Adelphis est. *Obsonat, potat, olet unguenta de meo.* Quam lectionem etiam Donatus agnoscit. Quid hic igitur dicemus? mendum ne esse in Terentianis omnibus codicibus, an (quod vix credere ausim) memoriola vacillasse Varronem quoq; ipsum πολυγραφώτατον a Cicerone appellatum, sicuti eundem Ciceronem Gellius deprehendit? Vt fateamur etiam, maximis quibusque ingeniis officere incuriam nonnunquam, prodesse vsquequaque diligentiam.

Diligentia vtilitas.

Declarati versus Ausonii, sed & Ouidii super Choliambo, aut Scazonte.

CAPVT LXIV.

Auso.lo.

AVsoni poetæ sunt trimetri versus ita,

Cui subiugabo de molarum ambagibus,
Qui machinali saxa voluunt pondere:
Tripedes caballos, terga ruptos verbere.

Choliambi Scazontes.

Quid hic eum significare opinemur? Nempe, vt arbitror, versus illos, qui Choliambi vel Scazontes appellantur, vt si dixeris claudicantes, quales apud Persium in principio, qualis ille item Martialis, ab ipso nominatim citatus:

Apollinarem conueni meum Scazon.

Est enim Scazon trimeter iambicus, senis & ipse constans pedibus, sicuti rectus iambicus, hoc vno dispar, vt etiam scribit Hephestion quod rectus postremam sedem, iambo, pyrrhichioue occupat, in antepenultima cunctos accipit pedes, quorum modo id metrum sit capax, circa syllabarum quantitates indifferens. Sed claudus hic iambicus claudulam postulat spondaicam vel trochaicam prorsus. Penultimum autem pedem, non disyllabum modo, sed iambum plane, vel spondęum. Quod vero ait Hephestion, Spondęum recipi sede quinta choliambi, nunquam equidem apud Latinos inuenire me commemini, ipse versiculum hunc adducit Græcum:

ἐπ' ἄκρῳ ἑλκων ὥσπερ ἄλλαντα ψύχων.

Et Quintilianus Aristides Græcus auctor in libro de Musica, super iambico loquens trimetro, *Claudum fieri ait, quando in extremo spondæum recipit.* Denique Ouidius quoq, in priore libro de amorum remediis de vtroque iambo sic scribit:

Liber in aduersos hostes stringatur Iambus,
Seu celet, extremum seu trahit ille pedem.

Sunt autem vtrique ad maledicentiam, libertatemque facti truces & cruenti. Quare ob id stringendos etiam ait Ouidius in aduersos

hostes

hostes. Dionysius item Halicarnasseus in libro de interpretatione, *vehemens aut acre metrum esse choliambos ait.* Idemq; mox Hipponacten, cum lacessere conuitiis inimicos vellet, *infregisse ait de industria metrum, ac pro recto claudum fecisse & abnumerum*, hoc est, acrimoniæ consentaneum, conuitioque. *Nam sicuti dissoluta figura parat acrimoniam*, sic, vt ille inquit, *dissoluta compositio.* Quare caballos vtiq; choliambos eos Ausonius nominat, quorum tralationem duxerat ab essedo, & vehiculo, cui caballi adiunguntur & vt tardos ostenderet, *de molarum ambagibus captos dicit*, præterea que *terga ruptos verbere*, tum eosdem *tripedes* vocauit, quia Græce trimetri, quamuis senos habeant pedes, nam bini quique pro singulis videntur in iambicis capi. Qui machinali saxa voluant pondere, propterea dixit, velut molas describeret, quas versare ipsos indicauerat, vel, vt eos violentos, feroceisque ostenderet allegoricos, quasi qui lapides ingentes torquent & voluunt in hostem. De trimetro item vtroque hic idem Ausonius alibi Græco versiculo,

Choliambi

Abnumerus

Caballi.

Trimetri.

ἐλιπόδλω σκάζοντι ϰ̀ ἀσκάζοντι τρίμετρον.

Quod Latine sic vertas,

Loripedem Scazonta, & non scazonta trimetrum. De scazontibus eisdem sic in epistola quapiam ex libro quinto apud iuniorem Plinium, *Proinde aut rumpe moras, aut caue ne eosdem istos libellos, quos tibi hendecasyllabi nostri blanditiis elicere non potuerunt, conuitio scazontes extorqueant.*

Scazontes.

Qui sit habitus in statuis pacificator, deque eo sentire Statium in prima sylua.

CAPVT LXV.

STatius in Syluula prima, quæ in equum maximum scripta est.

Statii locus.

Iuuat ora tueri
Mixta notis belli, placidamque gerentia pacem.

Tum idem.

Dextra vetat pugnas.

Quem locum Domitius sic enarrat, *Dextra vetat pugnas*, hoc est, *inermis est in statua, vel ad dextram est templum Pacis, quod non placet inquit.* Ceterum sicuti placet hic sensus, Dextra vetari pugnas, quia sit inermis, aut item quod de tẽplo ipso traditur Pacis, quanquam nec auctori quidem placet suo, feram non moleste scilicet huic sententiam meam non probari. Nam ego notari habitum puto, qui pacificator in statuis diceretur. De quo ita legimus apud Quintilianum. *Fit & ille habitus, qui esse in statuis pacificator solet, qui inclinato in humerum dextrũ capite, brachioq; ab aure protenso, manũ infesto pollice protẽdit, qui quide maxime placet iis qui se dicere sublata manu iactant.* Hactenus Quintilianus. Exstat autẽ adhuc pacificatore habitu (ni fallor) statua illa Romæ, quæ pro ęde Lateranensi inter prima vrbis spectacula conuisitur.

Habitus pacificator Quint. loc.

Locus in Plauti Mustelaria, & item alter in Milite, vindicatta vitio.

CAPVT LXVI.

Plauti loc. IN Mustelaria Plauti locus est mendose scriptus plerisque codicibus ad hunc sane modum. *Viden' ornamenta in scribus? video. Specta qua arte dormiunt. dormiunt. Ille quidem vt conuenit volui dicere.* Sed cum de his neque sensus eliciatur vllus, & festiuum Plauti dictum vitio librariorum pereat, faciam, vt arbitror, operæ pretium, si scripturam incolumem de Plautino codice citato a nobis, iterum reposuero. Est autem prorsus hæc. *Viden' coagmenta in scribus? video. Specta qua arte dormiunt. dormiunt. Illud quidem vt* *Conniuere.* *conniuent volui dicere.* Nam quia conniuere dicuntur, qui dormitant, vt apud Cinnam lectus est versiculus:

Iam grauis ingenti conniuere tubula somno.

Coagmenta. Proprerea cũ in foribus iuncturas esse minime laxas, id enim coagmenta sunt, Tranio seruus ostenderet, dormire eas ridicule prius, dein etiam conniuere ioculariter dicit, ex oculis dormitantium ducta metaphora. Similiter corrigendum puto locum alterum ex

Plauti loc. alter. Plautino Milite, qui sic vitiose legitur. *Mirus oleo victitare te, tam vili tritico. Quid tam? quia luscio' us. Verbero adepol tu quidem cauus non luscioſus.* Nam cum nullus hinc elici sensus queat, legendum arbitror sic. *Miruſt Iolio victitare te, tam vili tritico.* Siquidem hoc

Miru' ſt. vbique idem apud Plautum, *miru' ſt, pro mirum* est reperies. Atque Iolio vitiari oculos etiam ait Ouidius Fastorum primo:

Et careant loliis oculos vitiantibus agri.

Fulgentius. Notat id Fulgentius quoque non contemnendus Grammaticus. Quare cum Sceledrus seruus luscioſum, vitiatisque oculis conseruum Palestrionem velit significare, mirum esse ait victitare eum

Iolio victitare. *Luſcioſi.* *Luſcicii.* lolio, cum sit ipsum triticum tam vile. Iolio autem victitare eum, colligere se vel inde affirmat, illudens quod sit luscioſus. Luscioſi porro ceu luscicii, qui vitium hoc habent oculorum, vt clarius vesperi quam meridie cernant.

Cornicem videri apud veteres concordiæ ſymbolum, non vt omnes apud Iuuenalem exiſtimant, iconiam.

CAPVT LXVII.

PRo comperto iam habetur, iconiam deniq; esse qua concordiæ repræsentaretur apud priscos effigies, atque ita versiculum

Iuue. locus. Iuuenalis omnes interpretantur:

Queque ſalutato crepitat concordia nido.

De eo tamen nullum omnino afferunt testimonium, quod auctoritatis adminiculo sustentetur. Ego cornicem magis accipio, ductus Heliani Græci scriptoris testimonio, qui libro de animalibus

Cornicum concordia. tertio, de hac autsic propemodum scribit. *Cornices*, inquit, *inter se fidiſſimæ sunt, & cum societatem coierint, maximo se opere diligunt. Neque id genus animalia videat quiſpiam licenter miſceri, & temere.*

Quin

Quin hoc quoq; dicitant, qui res istiusmodi callent, altera exstincta, comparem viduam degere. Ceterum id quoq; audio, veteres in nuptiis post hymenæum, cornicem inuocare signum; id concordiæ dare iis cõsueſſe, qui liberum quærendorum gratia conueniſſent. Tum qui ſedes auium & volatus obſeruant, inauſpicatum eſſe captantibus auguria dicunt, vnius tantum cornicis obſequium. Sic ille. Sed & in nomiſmatis aureis duobus Fauſtinæ Auguſtæ, manifeſtam prorſus imaguculam nuper mihi Laurentius Medices oſtendit cum titulo ipſo concordiæ.

Verſus ex Callimacho ſuper crinibus reginæ Berenices, atque inde mendum ex Catulli exemtum verſiculo.

CAPVT LXVIII.

ELegiam Callimachi de crinibus Berenices inter ſidera receptis mira elegantia vertit in Latinam linguam nobilis poeta Catullus, quamuis pleraque ſint in ea corrupta, mendoſaq; & temere ſcripta librariorum inſcitia. Sed argumentum ipſius partim apud Hyginum Latinum auctorem, partim etiam apud Theonem, neq; non Achillem quoque Græcos Arati enarratores inuenias. Græca ſane ipſa Callimachi elegia non exſtat ad nos quantũ cõpererim, ſed ætate intercidit. Apud Theonem tamen, Arati eiuſdem interpretem principium illius tale reperio. *Catul. loc.*

ἦ μὲ κόνων ἔβλεψεν ὐν ἠέρι τὸν Βερενίκης
βόστρυχον, ἢ κείνη πᾶσιν ἐθήκατο θεοῖς.

Prętereaq; in commentariis ſuper Apollonium Rhodium ex Lucilio Tarrheo, Sophocleo, ac Theone collectis, vbi de Chalybibus agitur libro ſecundo, ſic adeo eſt inuenire. μέμνηται αὐτῶν καὶ καλλίμαχος χαλύβων ὡς ἀπόλοιτο γένος· τηλόθεν αὐτὸ λοιμὸν τὸν κακὸν φυτὸν οἱ μὲν ἔφηναν. Ex quo verſiculum ſic illum legendum quis dubitet? *Iuppiter vt Chalybon omne genus pereat*, Vt ſit Chalybon Græce dictum. Atque hoc inſerte legunt quidam Telorum. Vulgatiſſimi codices celitum retinent contra etiam metri rationem. Sed hanc ſcio noſtram obſeruationem iam pridem eſſe peruulgatam, quam tamen a nobis ortam, vel ille ipſe ſcit qui vulgauit, libenterque etiam fatetur vir doctiſſimus vndecunque Picus. *Apollonii cõmentaria.*

Oarion ſyncriter eſſe apud Catullum, quod Aorion iſti legunt, qui bonos violant libros.

CAPTV LXIX.

IN elegia eadem Catulli ex Callimacho, Oarion legitur pro eo quod ſit Orion. Quam quoniam integram adhuc inuiolatamque dictionem nonnulli temere attentare iam incipiunt, contra hanc ſiniſtram imperitorum audaciam ſtandum mihi eſt omnino, aiunt, pede, vel Callimachi eiuſdem auctoritate, qui ſic in hymno ipſo in Dianam, etiam nunc exſtante, ait. *Catulli loc.*

οὐδὲ γὰρ ὧτος οὐδὲ μὴν ὠαρίων ἀγαθὸν χάρμ' ἐμηχήσαντο.

Sed & Nicander Theriacων libro conſimiliter.

βοιωτῷ τύχῃσι κυκνῶν μέγεν ὠαρίωνι.

Et Pindarus in Isthmiis.

οὐ γὰρ φύσιν ὠαρίωνείαν ἔλαχεν. Et alibi.

ὀρείαν πλειάδων μὴ τηλόθι ὠαρίωνα νέεσθαι.

Quare putat Eustathius quinto in Odysseam commentario, παρὰ τὸ ὠαρίζειν appellatum. Non igitur Aorion, sed Oarion vera lectio.

Cuius in Bruti nomismate symbolum sint pileus & pugiones.

CAPVT LXX.

Bruti imago insignita pileo & duobus pugiunculis.

SI quis nomisma Bruti reperiat ipsius cælatum imagine, prætet eaque pileo, & duobus pugiunculis, ne diutius in explicanda ratione caussaque laboret, legat historiarum Dionis librum xlvii. *Nam ex his*, inquit, *Brutus significabat, ab se, & Cassio patriam liberatam.* Sed enim pileum gestari ab his solitum, qui libertatem nacti, vulgatius, manifestiusq; quã vt sit auctoritatibus cõfirmandũ.

Quapiam vulgo legi adhuc apud Maronem contra regulam contraque rationem metri.

CAPVT LXXI.

Verg. locus.

PVdet referre quam manifestum, sed nondũ tamen a quoquam (quod sciam) nisi nobis indicibus animaduersum, mẽdum Vergilianis codicibus inoleuerit lib. Æneid. octauo:

Quod fieri ferro, liquidoque potestur electro.

Electrum. Potestur.

Ceterum in volumine illo, quod est in intima Vaticana bibliotheca, mire vetustum, & grandibus characteribus perscriptum, non potestur offendas, sed potest vsitatius verbum. Quæ etiam verior esse lectio, vel inde probatur, quod electrum vbique prima syllaba longa, tam apud Græcos ponitur, quam apud nostros. Neque quicquam interpretes super verbo posterur alioqui nouo, inusitatoque loquuntur. Haud tamen præterit me, veteres hoc quoque protulisse, sicut Pacuuium in Chryse, sicut etiam Lucretium, quemadmodum & poteratur lectum a Nonio Marcello est in Cæcilianis annalibus. Sed & alter locus itidem vitio consimili laborat, apud eundem poetam,

Vergilii alter locus.

Sceptra Palatini, sedemque petiuit Euandri.

Euander.

Cum in volumine eodem *non petiuit trisyllabum, sed petit dissyllabum* scriptum inueniatur, Quod & metri vis cogit, alioqui prima syllaba Euandri, contra omnem vel rationem, vel consuetudinem breuis foret. Est vero in vtroque versu spondęus quinta sede. In verbo autem petit syllaba ipsa posterior, vel quia sit in fine, vel quia coaluerit vna ex duabus, iure producta est. Martianus autem Capella syllabam docet vbiq; esse communem, quæ desinat in T. literam, sicut in illo cernimus Vergili,

T finita syllaba communis.

Nam tibi Thymbre caput Euandrius abstulit ensis.

De Philyra & lemniscatis coronis.

CAPVT LXXII.

Philyra

PHilyra quid sit video nesciri a plerisque, peruersequeetiam a nonnullis interpretibus accipi. *Philyra.*

Nam vocabulo eo sic vtitur Horatius in primo carminum,

Dispŭcent nexæ philyra coronæ. *Horat.lo.*

Et Ouidius item quinto Fastorum,

Ebrius incinctus philyra conuiua capillos *Saltat.*

Quo apparet vsum ipsius apud veteres in coronamentis fuisse percelebrem. Iam primum igitur si conferas quæ super philyra Theophrastus in tertio de plantis, quæ ue item Plinius in decimosexto natur. historiæ narrant, facile nimirum cognosces, eandem apud nos esse tiliam, quæ philyra sit apud Græcos. Ac sic etiam Theodorus Gaza quantumuis homo doctus & diligens interpretatur. Porro autem tuniculæ etiam quædam ex libro ipso tiliæ arboris, vel ad eius imitamentum factæ, quibus aut lemnisci fierent, id est, fasciolæ de coronis pendulæ, aut libelli, Græco vocabulo peculiariter appellatæ philyræ. Testatur partem ex his eodem libro Plinius his versibus: *Inter corticem & lignum tenues tunicas, multiplici membrana, e quibus vinculæ tilia euocantur, tenuissima earum philyra coronarum lemniscis celebres antiquorum honore.* Rursusque idem libro 1. atque xx. de lemniscis & philyris ita meminit: *Crœssus dives primus argento, auroque folia imitatus ludis suis coronas dedit. Acceſſerunt quoque & lemnisci, quos adiici ipsarum coronarum honos erat propter Hetruscos, quibus iungi nisi aurei, non debebant. Puri diu fuere ij, calare eos primus instituit P. Claudius pulcer, bracteaſque etiam philyra dedit.* Porro lemniscatas coronas, etiam (ni fallor) in nomismatis Laurenti Medicis identidem videmus, deque his mentio quoque apud Suetonium, sicuti item a Pompeio Festo lēniscorum vocabulum diligenter exponitur, deque lemniscis itidē nonnihil Tertullianus quoque in libro de corona militis. Nicas autem in commentario, quem per ordinem literarum cōposuit, Græce ille quidem, sed in hunc ferme intellectum philyram interpretatur, *philyra, inquit, planta librum papyro similem habens, ex quo etiam funes complicant.* Esse autem ductilē philyram lanicii modo, vel netilem potius, innuit & Tertullianus idem in libello eo, qui de pallio inscribitur. Quin Herodianus etiam Græcus auctor olim a nobis in Latinum conuersus, & Innocentio octauo pōtifici maximo dedicatus, libro ipso historiæ primo mentionem libelli facit e philyra tenuissima, vtroq; versum replicabili. Sed & Capella Martianus libro de Philologiæ nuptiis secundo, *Cernere erat*, inquit, *qui libri quantaq; volumina, quot linguarum opera ex ore virginis defluebant. Alia ex papyro, qua cedro perlita fuerant, videbantur. Alii carbaſinis voluminibus implicati libri, ex ouillis multi quoque tergoribus. Rari vero in philyra cortice ſubnotati.* Tum ista quoq; Vlpiani verba reperias in titulo digestorum, de legatis, & fideicōmissis. *Librorum appellatione continentur omnia volumina, siue in charta, siue*

Tilia. *Lemniſci.* *Calare.* *Lemniſci.* *Corona.* *lemniſcata.* *Nica commentarii.* *Philyra.*

in qualibet alia materia. Sed & si in philyra, aut tilia, vt nonnulli conficiunt, aut in alio corio, idem enim erit dicendum. Denique etiam Eustathius in commentario secundo Homericæ Odysseæ, facta prius de nauticis rudentibus mentione, *corticem tiliæ dicit*, quam Græce *philyram nominat, plurimam in id genus funium suppeditare materiam.* Receptum autem videtur ex eo, vti coria quoque singula, vel tunicas, aut membranulas etiã materiæ disparis a tilia, philyras vocent, aut philuras, y Græca in u commutata, veteri & peruulgata Latinorum consuetudine. Sicuti de papyro agens Plinius libro 13. *Præparantur ex eo*, inquit, *chartæ diuisa acu in pratenues, sed quam latissimas philuras.* Nam illud vtique ad hæc enarranda, neutiquam pertineat, quod idem ait Plinius lib. 14. *Philyra cocos, & polline nimium salem cibis eximere.*

Philura.

Salis exemtio.

Vocabulum quod est expernata, *Catullianis videri exemplaritus reponendum.*

CAPVT LXXIII.

QVOD nunc traditurus sum, fortasse a nonnullis, vt incertum & vacillans, parumque adhuc exploratum deridebitur, & exsibilabitur. Sed ego mihi de eo dicendum putaui, ne vestigium istud antiquitatis pene iam abolitum, qualecunque sit, extingueretur. Ostendit mihi Romæ abhinc quadriennium Manilius Gallus Græcus homo, sed Latinis literis adprime excultus, fragmentum quoddam Sexti Pompei Festi (nam ita erat in titulo) sane quam vetustum, sed pleraque mutilatum, præterosumque a muribus. Quod me magnopere tenuit, siquidem reliquiæ illæ qualescunq; ex integro ipso volumine superabant, quod auctor Festus composuerat, non ex hoc autem compendiario, quod nunc in manibus coactum, violenter & decurtatum, scilicet ab ignobili, & indocto quodam, nec isto quoq; nomine, satis bene de literis merito. Nonnullas quoque ex eodem fragmento Pomponius Lætus vir antiquitatis & literarum bonarum consultissimus, sibi pagellas retinuerat quas itidem legendas mihi describendasque dedit. Ex lectione igitur ea suspicatus vtique sum, verbum me Catullianum, quasi postliminio in suas sedes reuocaturum. Siquidem vbi exponitur in hoc compendiario, vocabulum Supernati, quod eos significare ostendit, quibus fœmina sunt succisa in modum suillarum pernarum, atque ex Ennio versus allegatur:

Festi Pompeii opus.

Pom. Læt.

Catull. loc. Supernati.

His pernas succidit iniqua superbia Pœni.

Hoc vtique loco vetus codex circunrosam plane habet expositionem, sed ita tamen, vt appareat ex reliquiis literarum male cohærentibus. Catullum quoque post Ennium adduci, citariq; eum versiculum qui nunc mendose sic legitur:

In fissa Liguri iacet se, arata securi.

Nam vt de carminis residuo nihil mihi arrogem temere, videbar sane tum syllabatim quæque olfactans, etiam pro explorato afferre posse

re posse, *expernata* legendum in eo, *non separata*, quantum ex paucis illis poteram veluti minutalibus, aut ramentis colligere, quantumque etiam vel ex obliteratis pene iam vestigiis ariolari. Quod si cui pendere adhuc veri fides videtur, at pendeat equidem malo, quam aut cadat, aut iaceat. Nos aliquod in eo certe, nec arbitror iniuria, ponimus firmamentum. *Expernata.*

Historia non illepida super Zeusi pictore, & Helena.

CAPVT LXXIIII.

ZEusis ille pictor Heracleotes adprime nobilis etiam Helenæ pinxit imaginem Crotoniatibus nimis quam laudatam, de qua Cicero in rhetoricis contra Hermagoram, luculentissime scripsit. Sed quod obiter in Hæliani libris omnifariæ historiæ superioribus annis apud Ioannem Laurentium Venetum, magnæ quidem in pontificia curia auctoritatis, nec minoris tamen in literis eruditionis, sed & emunctæ naris hominem, Romæ legimus, id nobis neutiquam indignum visum, quod hic etiam legeretur. *Neminem* ait *spectatum Zeusis admittebat, nisi qui manu pretium dedisset.* Ex quo vulgo etiam tunc Helena meretrix vocitata, quoniam quæstuaria. *Zeusis. Helena imago. Io. Laur. Venetus. Helena cur meretrix.*

Emendata vox in Ibide si simul explicata sententia neutiquam nota hactenus.

CAP. LXXV.

FNarrauit Domitius libellum Nasonis in Ibin, præfatus ex Apollodoro se, Lycophrone Paulania, Strabone, Apollonio, aliisque Græcis, etiamque Latinis accepta scribere. Multa in eo cõmentario, vana, ridiculaq; confingit & cõminiscitur ex tempore, cõmodoq; suo, quibus fidem facit, aut se frontem penitus amisisse. *aut tam magnum sibi fuisse interuallum inter frontem, & linguã* (sicut ait quidam) *vt frons comprimere linguam non potuerit.* Furor est, adhuc aliquos tam cæcos istius hominis inueniri amatores, vt ad ista nondum, suos qualescunque oculos, aperiant. Furor est profecto, furor, dare occasionem impudentiæ ceteris fouendo errore: etiam alicuius, quoniam fuerit interdum sententiæ non pœnitendæ. Sed quid istis facias literationis, non literatoræ magistris, qui nullo magis, quam talibus nugis supercilia tollunt, vt cochleæ cornua, quorumq; plumbea prorsus ingenia, quam magis excolũtur, tam magis obbrutescunt. At enim ne penitus ludamus operã, dissimulatis his quos sua facit vtilitas contemnẽdos, exsequemur reliqua propositi. Mihi igitur ille vnus locus inter ceteros mouere stomachum solet, qui sic mendose nunc legitur, *Domitius Cald. Inter frontẽ & linguam interuallũ. Literationis magistri.*

Vtque loquax in equo est cuius gutture Agenor,
Sic tibi claudatur pollice vocis iter.

Vbi sic ait *Domiti. Agenor lapsu equi inserta ori manu exstinctus est.* Ita ne tandẽ vir doctissime? Sed oro te mi Domiti, Græcũ profer si potes, aut Latinum modo idoneum fabulæ istius auctorem, nec recusabo iam, quin me nõ dixerim Græcarum, aut admiratorem cui, sed

viri quoque literati, quibus hic labor exsudat, pro indoctissimo iam proque etiam impudentissimo damnent, & quidem cunctis suffragiis, quoniam a te dissentiam. Mihi sane recta esse & emendata scriptura videtur, si rationi libera coniectura sit, non Agenor, sed Acerno, vt de Anticlo dictum accipiamus. De quo est etiam apud Homerum lib. quarto, Odysseæ. Nam cum ad equum illum Troianum, trabibus contextum, grauidumque militibus impulsu numinis accessisset Helena, voces imitari vxorum cuiusque occœpit, vt inibi delitescentium desideria euocaret, refricaret memoriam, responsa tentaret elicere. Sed enim reliquis patientiam, silentiumque præstantibus, cum solus Anticlus in respondendi lubrico, articuloque iam foret, statim est ab Vlysse præuentus, & manibus impressis suffocatus. Itaque intercepto, vel interstructo potius indicio periculum depulsum. Ceterum Tryphisiodorus quoque Græcus auctor in poemate, quo de Ilio capta scribit, Anticlũ hunc Ortygiden appellat, vxoremque eius nominat Laodamian, ita inquiens,

Ouid. in hui. locus. Anticlus. Helena conatus.

Laodamia.

ὀρτυγίδης δ' ἄνπκλος ὃν ἀντίθι πιθνειῶτα
ἱππαδακρύσαντις ἐνεκτερέιξαν ἀχαιοί.

Et item alibi sic:

ἄνπκλος δ' ὁτε πέιτζον ἐδέξατο λαοδαμείης
Μῆνος ἀμοιβαίην ἀνεβαιλεῖτο γῆζυν ἀνοίξας·
ἀλλ' ἐδυσεύς κατέπαλτο,

Ambra Politiani.

Et alia deinceps addit, per quæ fabula omnis similiter ab Homero versibus permultis explicatur. Sed & nos in Ambra sic attigimus:

Indiciique metu præclusum pollice fauces
Anticlon Ortygiden.

Domitii licentia.

Consimilia vero istis apud Domitium multa, quæ facile arguant, quo fuerit illius processura licentia, præsertim sic inuitata fauoribus imperitorum, nisi morari apud superos adhuc quidem iuuenis desisset.

Non Antilochum ab Hectore sed aliter videri legendum in prima heroidum.

CAP. LXXVI.

Ouid. in heroi locus.

IN prima heroidum Nasonis epistola, sic legitur:

Siue quis Antilochum narrabat ab Hectore victum.

Amphimachi cades.

Sed victum, necatumque ab Hectore Antilochum, profecto neutiquam reperietur. Quare aut *Amphimachum* crediderim legendum, aut non *ab Hectore, sed Memnone.* Constat enim ex 13. Homeri Rhapsodia, *occisum ab Hectore Amphimachum Cteati filium*, qui de Græcis ducibus vnus etiam in catalogo numeratur. Constat item interfectum *a Memnone filium Nestoris Antilochum.* Quamobrem vt in eo quod obtinuerat hactenus mendum deprehenditur manifestatiũ, sic his a nobis ita pro tempore suffectis, quæ lector velim boni consulas, aliqua ni fallor gratia si non veritatis, at certe veri similitudinis assentatur.

Antilochi cades.

Quo argumento dicendum Vergilius, non Virgilius.

CAPVT LXXVII.

VErgilius dicendum ne sit, an *Virgilius*, vt nunc vulgo loquũtur, hoc est cum vocali secunda, an cum tertia potius in prima syllaba, video adhuc inter eruditos ambigi. Ceterum vt ego Vergilium dicam magis per e, quod iam placere quibusdam per nos etiam doctis incipit, quam Virgilium per i, quod vulgo nimis obtinuit, in caussa sunt veterrima aliquot monumenta, nostræ obseruationi patrocinantia, quæ libens equidem subiiciam propter propudiosos nescio quos, & æruginis plenos, odio omni, fastidioque dignissimos, qui quanquam semper elementarii sunt, vindicare tamen inter indoctos fautores audent sibi censuram literarum. Sic vt istam quoque qualẽcunque nostram vetustatis deprehẽdendæ, ac reuocandæ (si liceat) diligentiam, studiumque non cauillentur modo, sed & ita reprehendant acerbe, quasi flagitium facere putent, quod his otium oblectemus, vel (vt ipsi magis contemtim, quod ob hæc otio nostro inuideamus, dum in rebus adeo friuolis, & leuibus operam sumimus, quasiq; tempus, rem pretiosissimam, in superuacua erogamus. Qui tamen si legissent, aliquãdo maximos viros de singulis quoq; literis integra volumina composuisse, ac ne Cæsarem quidem ipsum veritum in hanc tenuitatem descendere, darent fortasse mihi veniam, non occupatissimo homini, siquando inter altiora studia, etiam res istiusmodi tracta rem, paruas quidem, sed quibus etiam magna inuentur. Neque enim reprehendi me iure puto, si hæc etiã, sed hæc sola cõsecter, ad q̃ nõ vt ab otio ad studiũ, sed vt a studio ad otiũ me refero, & in quę non tam feror ex professo, quam casu incido, ceu si litoribus ex commodo inambulans, conchas interim colligam securus. Neque tamen in id ego supercilium subduco, nec inde me censeri, facile paterer, vt qui non *Apinas modo* hæc esse *& tricas*, vt in prouerbii ludicro est, verum etiam pene nihil & noui, & fateor. Sed tamen hoc ipsum tam nihil, præstat agere, quam longas ad ipsorum fortasse exemplum trahere oscitationes, & grunnire in cœno turpiter, aut quam omnino nihil agere, *ne nihil prorsus agendo, male discamus agere* Reddenda igitur testimonia sunt nobis, necubi fides claudicet, ac ne quid non in expedito sit noscere volentibus. Inuenies igitur Volsinis mensam quampiam marmoream, vetustissimis, peneque exoletis characteribus intra ædem Christinæ virginis, quæ pro ara est Apostoli Petri, vbi VERGILI legitur. Inuenies etiam Sutri nomen hoc Vergilius ita notatũ in mensa item lapidea, qua videlicet & ipsa intra ædem virginis vice vtuntur altaris. Idque nos vtrunque non sine aliquot arbitris etiam de proximo inspeximus. Neque enim antiquarum duntaxat inspectionum auriti testes, sed & oculati esse concupiuimus. Quin

Vergilius.

Propudiosi.

Ærugo.

Vindico.

Literarum illustratores.

Apinæ.

Tricæ.

in Pandectis quoque iis, quæ nunc Florentiæ publice asseruantur, libro ipso Iustiniani principis archetypo, non aliter quam per e notatur id nomen. Sicuti etiam in volumine Maroniano literis maioribus parato, qui Romæ in intima Vaticana bibliotheca, mire vetus ostenditur. Prætereaque commentarium Tiberi Donati nunc in manibus habet Landinus, homo & eloquens & eruditus, & Florentiæ iam diu doctor bonarum literarum celebratissimus, cui se præceptori adolescentiæ meæ rudimenta magnopere debent, & qui nunc in professione quasi dixerim collega, locata iam in tuto sua sibi fama, nobis adhuc in stadio laboriosissime decertantibus, ita fauet, vt quicquid ipsi laudis acquirimus, quasi suum sibi amplecti atque agnoscere videatur. Is igitur (vt diximus) commentarium Tiberi Donati habet in manibus, & ipsum grandioribus notatum vetustis characteribus, cuius auctoritas hoc haud dubium reliquerit. Quod item in codice diui Aug. de ciuitate Dei ex publica Medicæ familiæ bibliotheca, neque non in Columellæ ex priuata eiusdem gentis, literis vtroque Langobardis exarato. Tum in Senecæ epistolarum libro peruetere, cuius mihi copiam fecit, Nicolaus Michelectius Laurenti Medicis a secretis, elegantis homo ingenii, multisque item aliis venerandis antiquitate voluminibus, identidem nunc Iacobo Modesto Pratensi familiari nostro, & studiorum adiutori, nunc aliis item nostris auditoribus, vtcunque aut res ferat aut exigatur, ostendimus. In collectaneis autem quæ nuperrime ad Laurentium Medicem Iucundus misit, vir vnus, opinor, titulorum, monumentorumque veterum supra mortales ceteros nō diligentissimus solum, sed etiam sine controuersia peritissimus, relata quoq; inuenio elogia duo, quæ Romæ (sicut ille indicat) in marmoribus inueniuntur. P. VERG. LIVS DONATVS. Et iterum. C. PAPIRIVS CESTVS VERGILIÆ OPTATÆ VXORI SVÆ BENE MERENTI DE SE. Quamuis autem monumenta ista tanta seculorum vetustate roborata, mihi satis ad præsidium sint, attamen res ipsa quoque astipulatur & ratio. Nam sicuti a vere dictæ vergiliæ stellæ, sic a vergiliis ipsis, vel item a vere proprium hoc nomen crediderim inclinatum potius hercle, quam a virga, quod quidam nugantur, laurea. Nam id cū apud auctorem minus idoneum inueniatur, tum refellitur hoc ipso, quod multi ante hūc editū poetam, eodem sunt appellati nomine. Quamdiu igitur aut non testimonium grauius, aut non ratio valentior exhibetur, vtiq; a vetusta magis consuetudine, quam a noua inscitia standum est, vnde hæc sartago loquēdi venerit in linguas. Etenim magna pars iuniorum caligamus ad veri conspectū. Quin vt reliqua exsequar, Verginius quoq; nomen huic finitimū, non Virginius in marmoreo nuper labro pro æde ipsa diuæ Matiæ Maioris insculptum Romæ animaduertimus.

Christoph. Landinus.

Iucundus Veronensis.

Additam falsonegationem primo Digestorum volumine, quo capite de officio proconsulis agitur & legati.

CAPVT LXXVIII.

PAulus Iurisconsultus libro secundo ad edictum ita scribit: *Legatus mandata sibi iurisdictione iudicis dandi ius habet.* Sed hæc verba in primo Digestorum volumine, quo capite de officio proconsulis & legati tractatur, addita perperam negatione in plerisque codicibus inuenias, sic videlicet: *Legatus mandata sibi iurisdictione iudicis dandi ius non habet.* Ceterum in Pandectis istis Florentinis, quas etiam archetypas opinamur, negatio prorsus est nulla. Quo fit, vt interpres legum Florentinus Accursus, mendosum & ipse nactus codicem, pene dixerim miserabiliter, se torqueat. *Dig. ff. loc.* *Archetypa Pandecta.*

Cur Lysimachi regis facies in nomismatis cornigera.

CAPVT LXXIX.

LYsmachi regis facies in nomismatis cornigera. Caussa eius apud Appianum in Syriacis. Namque ait ab eo ferum taurum de sacrificio Alexandri magni vinculis elapsum, retentum manibus ambabus, & occisum. Atque ob id inquit ἀνδριάσαι ἐπὶ τῆς αὐχένος, ἐπὶ πᾶσῃ τῇ κεφαλῇ. Quod significat, ob id eius statuis denique apponi cornua. *Lysimachi facies cur cornigera.*

Fabula ignotior de Tiresia & Pallade, qua sensus aperitur Propertianus.

CAPVT LXXX.

PRopertius in libro elegiarum quarto sic ait:

Magnam Tiresias aspexit Pallada vates,
Fortia dum posita Gorgone membra lauat.

Propertii locus.

Exstat adhuc hymnus Callimachi poetæ, cui titulus εἰς λουτρὰ τῆς παλλάδος. In quo fabula Tiresiæ multis elegiacis versibus in hanc ferme sententiam tractatur, fuisse nympham quampiam Thebis, cui nomen Chariclo, Palladi præ ceteris gratam, matrem Tiresiæ. Sed quum se Pallas aliquando & Chariclo item in Heliconio Hippocrene, nudæ per æstum lauarent, ac tum casu venator Tiresias ad eundem fontem sitiens accessisset, Mineruam scilicet imprudens nudam conspicatus, statimque oculis est captus. *Nam ita Saturniis legibus cautum*, inquit, *vt qui Deum nudum cernat, ingenti mercede cernat.* Cui simile quippiam de Dearum conspectu etiam Abammon Ægyptius, in epistola scribit ad Porphyrium philosophum, quam tamen existimat Proclus Iamblichi potius esse quam Abammonis, ex quo Vergilius: *Transque caput iace, ne respexeris.* Quod & Leucothea Homerica monuit Vlyssem. Sed & illuc vnde abii redeam. Cum in hanc Tiresias calamitatem incidisset, mota lacrymis Chariclus Nymphæ Pallas, & vatem eum, & longæuum, & post obitum quoque prudentem, sapientemque præstitit, & baculo insuper donauit, quo veluti duce, vestigiis inoffensis graderetur. Quod & nos in Ambra sic attigimus, quum de poeta loqueremur Homero. *Chariclo.* *Tiresias cur oculis captus.* *Saturnia leges.* *Abammon.* *Verg. loc.* *Baculus Tiresia.* *Ambra loc.*

Baculum dat deinde potentem
Tiresiæ magni, qui quondam Palladæ nudam
Vidit, & hoc raptam pensauit munere lucem,
Suetus inoffensos baculo duce tendere gressus.

Nut. loc. Et item sic in Nutrice Tiresiam periphrasticos insinuauimus. *Quid cui post visos nudatæ Palladis artus Cernere nil licitum?* Quin hinc apud Nonnum lib. v. Dionysiacῶν, ita exclamans inducitur Actæon, *vt felicem Tiresian dicat, qui citra mortem tantum amissis oculis Mineruam aspexerit nudam, quæ etiam lumen ademtum in animum ipsius transtulerit.* Atque adeo sic ait,

ὀλβίε τειρεσίη, σὺ μὲν ἔδρακες οὐτὸς ὀλέθρῳ
γυμνὸν ἀϊαινομένης οἰκτείρμονος εἰδὸς ἀθήνης

Et paulo post,

ζώεις σῶν βλεφάρων ὀλέσας φάος. ὑμετέρων δ'
ὀφθαλμῶν ἀμάρυγμα νόῳ μετέθηκεν ἀθήνη.

Hactenus autem super hoc poetæ loco scripseramus, cum nobis Picus noster Mirandula, quasi Cynthius alter, in illo ipso quo iam hæc imprimenda fuerant articulo, aurem vellit, & admonuit, vt elegiam quoque ipsam Callimachi, quæ videlicet vna exstat apud Græcos (quantum equidem sciam) sed & rariſſima est inuentu, subiiceremus, & quanquam spatiis iniquis excluſi temporis, vertere eam quoque tamen in Latinum tentaremus. Ego vero qui nec scribere alieno stomacho libenter soleo, nec extemporalitati satis confido, non distuli tamen id onus quoquo modo subire. Quoniam cum quid a me Picus exigit, nec licet mihi nescire quod nesciam, nec non posse quod nequeam, vel quod homini me cariſſimum sentio, vel quod plus eum videre in rebus meis quam meipsum mihi persuadeo. Vertimus igitur pene ad verbū, & quod *Faceta dicto.* Græce dicitur παραπόδα, non sensu modo, sed numeris etiam quod est difficilimum, coloribusque seruatis. Tantumque nunc admonemus lectorem, paucula videri mihi adhuc mendosa in Græcis exemplaribus, quæ non erat pudoris nostri corrigere, sed & septimum ipsum a fine versiculum reliquo vno duntaxat vocabulo exoleuisse. Quem nos tamen Latinum pro coniectura suffecimus. Illud item scito est opus, nostrum hoc esse interpretamentum, & a nobis denique fluxisse, priusquam in vllius commentariis ebulliret, quod & Syluæ per se ipsæ quas citauimus, tot ab hinc annos editæ probabunt, quarum videlicet alteram magno sumus olim conuentu publice multis excipientibus interpretati. Sit ergo nostri iuris, quod nostri fuit muneris, *ne quarta omnino luna* (sicuti prouerbium fertur) *nati credamur*, vt aliis tantum modo ad Herculis exemplum laboremus. Iam illud quoque miror, cur & Domitius, & alii quidam post illum, quocunque momento, quacunque occasione scribere audeant hoc, aut illud imitatione Callimachi dictum fuisse a Propertio, cum præter hymnos pauculos, nihil

Luna quarta nati.

nihil prorsus exstet ad nos poetæ istius, nec autem plane quicquam quod amoris argumenta contineat. Sed aures ad Callimachi iam versiculos subscriptos veteri more fine vllis accentiunculis arrigamus.

Καλλιμάχυ εἰς λωτρὰ τῆς Παλλάδ☉.

Οσσαι λωτροχόοι τὰς παλλάδ☉ ἔξιτε παῦσαι
Ἔξιτε. ταὶ ἵππων ἄρλι φρυασσομέναν
Ταὶ ἱερὰὶ ἐσάκυσται. καὶ ἄγε☉ οὔτυκ☉ ἔρπε.
Ξῦθι νυῦ ὦ ξαύθα, ξῦθι πελασγιάδες.
Οὐ πανθ' ὁμαλὰ μεγάλως ἀπεείψαθ' ὁ πάγχυς
Πολὶν κόνιν ἵππειαν ἐξελάσσαι λαγόνων.
Οὐδὲ ὁκα δὴ λύθρῳ πεπλασμένα πάντα φέρεσθε
Τεύχεα τῶν ἀδίκων ἥνθ' ἀπὸ γηθυέων.
Ἀλλὰ πολὺ περίτερον ὑφάρμοσθ☉ αἰχένας ἵππων
Λυσαμένα πάγαις ἔκλυσεν ὠκεανῶ,
Ἰδρῶ καὶ ραδαμίγας, ἰφθίβασεν ὄν πυκλύτε
Πεῦτε χαλινοφάων ἄφρεν ἀπὸ στομάτων
Ὡς ἴτ' ἀχαιιάδες καὶ μὴ μυρῶ μὴ ἀλαβάστρω
Συρίγγων αἴω φθέγγον ὑπαξόνιον
Μὴ μυρῶ λωτροχόοι τᾶ παλλάδι μηδὲ ἀλαβάστρω
Οὐ γὰ ἀθαναίαν χρείαν τᾶ μικᾶ φιλέει.
Ἴστε μηδὲ κάτοπτρον ἀεὶ καλὸν ὄμμα θ' τῖας.
Οὐδὲ ὁκα ταὶ ἰδαῖαν φρυξ ἐδίκασεν ἔριν.
Οὐδὲ ἐς ὀρείχαλκον μεγάλα θεὸς ἁδὲ σιμᾶν☉
Ἔβλεψεν δίναν ἐς Δαφνομιδίαν
Οὐδὲ ἤρη. κύπρις γ' διανγέα χαλκὸν ἐλοῖσα,
Πίλλακι ταὶ αὐταν ὧς μετθῆκε κόμαν
Ἃ γ' ὡς ἐξήκοντα Δαφρίξασα διαύλως
Δία παρ' ὄρωτα θ' ἱλακέδαιμόνιος
Ἀστέρας, ἐμπρεπόμενος ἐτείψαθ' ἱλιὰ λάβοισα
χρίμφα θ' ἰδίας ἐκγόνα φυλίας.
Ὦ κῶρε, θ' γ' ῥοῦθ☉ αὐέδραμε πρῶτον, οἷαν
ἢ ῥόδον ἢ σίδας κάκκος ἐλαχρύσω.
Τῷ καὶ νεῦ ἄρσαντε κάμοσατε μῦθον ἕκαστον
Ὧ κάστωρ ὦ καὶ χρίστα ἡρακλέης
Οἵστε καὶ κτεάνοι παγχρύσεον ὡς ἀπὸ χαίτας
Πέξηται λιπαρὸν σμαραγδόλιθον.
Ἐξιὸ' ἀθαναία πεσσῶ ἴοι καὶ ὑμῖν☉ ἴλα
Παρθενικὰ μεγάλων παῖδες ἀπεσσείδαν.
Ὠθαία, φέρεται δὲ καὶ ἀ διομήδε☉ ἀσπὶς,
Ὡς ἐθ☉ ἀργείων τῶτο παλαιότερον.
Ευμηδὴς ἐδίδαξε τὸν κεκμηότα μῶ☉ ἰησοῦς,
Ὅς ποτε Ἕκτορα τὸν γυῖς ἐπὶ οἱ θεινάθην
Δαμῶν ἐβιαιάζοντα φυγᾶς, πεὸν ἰχῶ ἄγαλμα
Ὤιχετ' ἔχων. κρείοντι εἰς ὀργὰς ἀκίσατο

Κρεῖον ὀρ⊙. στῆ δ' αἶμ' ὀπ' ἐρώοτιν ἔθηκεν
ὃν πέτρας. ὧς νῦν ἔνομα παλαπίδες
Ἐξιθ' ἀθαναία πρὸς ἑπτάλιχνυσιοπήληξ
Ἵππων ἠδ' σακέων αἰόμορα παγχάων.
Σάμεργον ὑδροφόρησι μὴ βαπίητε. σάμεργον ἄρχ⊙
Πίνετ' ἀπὸ κραναὴν μηδ' ἀπὸ τῶν πεζαμῶν.
Σάμεργον ὦ δᾶλαι ζωὴν ἐλπίδας ἐς φυσιόδειαν
Ἧες ἀμυμονίω ὁἰοιτε ταὐδαναὼ
Καὶ γὰρ δὴ ζεύσω, πηλὶ αὐχένιν ὑδατόμιξας
Ἡξεῖ φορβαίην ἵνα χ⊙ ἐξ ὀρέων
Τἀθαναίης λοίτρον ἄγων καλόν. ἀλλὰ πέλασσε,
Φρύσιος μάκ' ἐθέλων τὴν βασίλειαν ἰδεῖς
Ὅσκεν ἰδὴ γυμναὶ τὰν παλαίδα τὴν πολιοῦχον
Τῶρ γὰρ ἐσόψεται τῆρ παυσυρίσιον
Ποτνί' ἀθαναίᾳ σὺ μὰν ἐξίδε μέσφα δ' ἐγώπι
Τεῖς δ' ἐρίω. μῦθ⊙ δ' οὐκ ἐμὸς ἀλλ' ἑτέρων.
Παῖδες. ἀθαναίᾳ νύμφαν μίαν οὐ ποκὰ ἤδης
Πάλυπ καὶ ὠΐδη φίλαν τὰν ἐξέρων
Ματέρ' ἐτεροσίαο, κὴ ἐπὸκ χωλὶς ἐλύτο,
Ἀλλὰ κὴ ἀρχαίων οὔτ' ἐπιθεσπίων
Ἠπιόρων εἰς ἁλίαρτον ἐλαύνῃ
Ἵππας βοιώτων ἔργα θέρχομμα
Ἠπιόρων εἶνα οἱ τεὐώμορον ἄλσ⊙
Καὶ βωμοὶ ποτέμεν κεῖντ' ἐπὶ κορυλίω,
Πολλάκις ἀδαίμων μὶν ἐὼ ἐπιθάνατο δίφρῳ
Οὐδ' ἄορι νύμφαν ἐδὲ χορηστύσιαν.
Ἀδεῖαν πλέθεσκον οὐ' ἔχ⊙ εἶτο χορείκλω.
Ἀλλ' ἔπ κὴ τήναν δάκρυα πολλ' ἔρμε,
Καὶ ὣς ἀθαναίᾳ κὴ ζυμιον δοῦσιν ἐτύρευν
Δὴ ποτ' ἐδ πέωλων λυσαμόρα περόνας,
Ἵππω ἐπὶ κραναᾷ ἑλικωνίδι κἀλαρόσιον
Λῶβ⊙. μισαμβρεναὶ δεῖ χορ⊙ ἀσυρία.
Ἀμφότερα λώον⊙. μισαμβρεναὶ δ' ἔσαν ὧραι.
Γοῦνα δ' ἀσυχία τλῦο κατεῖχεν ὀρ⊙.
Τειρισίας δ' ἔπ μὲν⊙ ἄμυν κύσιν ἄρλι γλυεῖα
Περκάζων ἱερὸν χῶρον αὐερίφειλο
Διψώσας δ' ἀφάβολα πολιρρόον κλύζε κραναὰς
Σχέτλι⊙, σὺκ ἐθέλων δ' εἶδε τὰ μὴ θέμιθες.
Τὸν δ' χολωσαμβρα πρὸς ὅμως ἐπεστέφασεν ἀθαναία,
Τίς σε τ' ὀφθάλμως σὺκ ἐπεπισόμβρον,
Ὦ σὺπρείδα χαλιπλὼ οὐδὲν ἄχαρι δαιμόν,
Ἀμβὶ ἔφα παῖδες δ' ὄμμα δ' ἐνυζ ἔβαλεν,
Ἐγαθὴ δ' ἀφθ⊙, ἐπόλλασεν γὰρ αὐίαν
Γωνα δ. κὴ φωνὶν ἔσχεν ἀμηχανία.
Ἀνύμφα δ' βόασε, μηνιτὸν κἀρδ' ἐρίξας
Ποτνια. ποιαῦται δαίμονες ἔστ' φίλαι.

Ὄμμαΐ μοι ϝ παῖδος ἀφείλεο. τέκνον ἄλκτε
εἶδες σ' ἀθανάτας σῆτα κῆλα χαρόνας.
Ἀλλ' σὺν αἴλιον πάλιν ὄψιαν, ὠ ἐμὲ θείλαν
Ὦ ὄρ☉ ὦ ἐλίκων σὸν ἕλμοί πιέσλτε.
Ἦ μεγαλαυχ λίγων ἐπρηξα ο. δυρκαὶ ὀλέσταις
Καὶ πτοκαὶ ὃ πολλὰς φάεα παῖδος ἔχῃς.
Ἀ μὴν ἐπ' ἀμφοτέραισι φίλον πρὶ παῖδα λαβοῖσιν
Ματὴρ μὴν χέρων εἶτον ἀηδονίδων.
Ἆρ βαρὺ κλαίνσα, θεὰ σ' ἐλέησεν ἑταίραν
Καί μιν ἀθανάτα πρὸς τὸ σ' ἔλεξεν ἔπ☉.
Δίαγ ὐμᾶ μιχθὰ πάσσα βάλευ, πάλιν ὅσσα δ' ὀργαὶ
Εἶπας, ἐγὼ σ' ἄτιτ τέκνον ἔθηκα λαόν.
Οὐ γὰρ ἀθανάτα γλυκερὸν πέλ' ὁμιχλᾶ παίδων
Ἁρπάζεν. κρήνοισ σ' ὧδε λέγονά νόμοι.
Ὄσκεῖεν, ἀθανάτων ὁκα μὴ θεὸς αὐτὸς ἕλησιν
Ἁθρήσῃ μιθῶ τὸν τὸν ἰδεῖν μεγάλῳ
Ἀμφ. γόνῳ τὸ μὲν ἐπάλιν ἄγρετον αὖτι ῥύσιτο
Ἔργον. ἐπεὶ μοῖραν ἄσ' ἐπένυσε λίνα,
Ἰνίκα τὸ πρῶτον νιν ἐγείναο. νῦν ἦ κομίζῃ
Ὦ σύνοισι δαίμονι τέλθ☉ ὀφειλόμενον
Ὅσα μὲν ἀνθρώπων ἐσ ὕστερον ἔμπυρα καύσῃ
Ὅσσασ' ἀρίστῳ☉ τ' μόνον σύχνομβροι
Παῖδα τ' ἀοιδοτάων ἀκτιώνα τυφλὸν ἰδέαι
Καὶ τὴν☉ μεγάλας στυδερμι☉, ὀρτέμιδ☉
Ἐσ τέτμ. ἀλλ' σὺν αὖ τὸν ὄτι δρόμ☉, εἴτ' ἐν ὄρεσσι
Ῥύσβυντιν ξυὶν τάμῳ ἐκηβολίαν.
Ὁπποτ' ὰν σὺν ἐθέλων ὠδὶν ἀναλύσῃ λόεσσα
Δειμθι☉. ἀλλ' αὐτὰρ τ' πὶν αὖ ἀκλαυστὶ κιθεῖς.
Τυτακὶ δὲ πτησσύνπ. τὸ σ' ὕε☉ ὀστέα ματρὸς
Λίξειτιν ὁρυμαῖς παῦρος ἐπρχόμβρα.
Ὀλόϊσαν ἐρέει σε καὶ σύαίονα χθυσοῦ
Ἐξ ὀρέων ἄλαον πυσὶ ὑπὸ δεξαμβάν.
Ὦ ἐπέρα τῷ μὴ πι μινύρεο, τῷ ἦ δ' ἄλκα
Τῷ χάριν ἐξ ἐμέθεν πολλὰ μνρεῦν πέρᾳ.
Μαὶ πν πειθήσω νιν ἀοιδίμον ἐσομβροισιν
Ἡ μέγα τῶν ἄλλων δὴ πρεσβύτερον.
Γνώσεῖτιν σ' ὄρνιθας ὅς αἴσι☉, οἵτε πέτονται
Ἠλιθα καὶ ποίων σὸν ἀγαθεῦ πέρυσας.
Πολλὰ ϝ βοιάρισι θεόπρεπα πολλὰ ϝ καὶ μὲν
Χρήσῃ καὶ μεγάλοις ὕστερα λαβδακίδαις.
Δώσω καὶ μέγα βάκτρον ὁ οἱ πόδας ἐς δέον ἄξει,
Δώσω ϝ βιότᾳ τέρμα πολυχρόνιον,
Καὶ μόν☉ σύτε δύνῃ πεπνυμέν☉ σὺ νεκυέσσι
Φοιβήσῃ μεγάλῳ, ἴμι☉ ἀμισθί.

ὡς φαμβία κατίνδυσεν δ' οὐτελὲς, ὥκ' ἐπινδύσῃ
παῖδας ἐπεὶ μύνας ζοὺς τόγε θυγατέρων
δῦκεν ἀθανάτα πατρώια παῦτα φέρεσθ
λωτεχόοι. κατὴς δ' ὅτις ἔπκτε θέων.
ἀλλὰ διὸς κηρυφὰ, κηρυφάδι & ὥκ' ἐπινδύεα.

θυγάτηρ.

. . . . . .

ἔρχετ' ἀθανάια νῶῖ ἀτρεκὲς. ἀλλὰ δ'' ἔχεσθε
ταὺ θεὸν ὦκώρεα τῶργ & ὅσσις μέλεῖ,
Σωὶ τ' ὄυαρελίας σωτεδύγμασι σωὶτ' ὀλολυγαῖς.
χαῖρε θεὰ. κηὸ δ' ἄρχε & ἰναχίε.
χαῖρε κηὶ ἐξελάοισι κηὶ ἐσ πόλιν αὖτις ἐλάοσις
ἱππους κηὶ δαναὸν κλέος & ἄπαν & σίω.

In alia Bibliotheca repertus.

Iam noſtros quoq; legito, qui male collocare bonas horas volet, attamen cum venia quaſo, & conniuentibus oculis.

Politiani ex Callimacho in Palladis lauacra.

I Te foras agedum, quacunq; liquentibus vndis
Membra lauatura Pallados, ite foras.
Ipſa venit, fremitus ſacrorum audimus equorum.
Ite agedum flaui, o ite Pelaſgiades.
Non prius ingentes lauit ſibi diua lacertos,
Ilia quam abſterſit puluere cornipedum.
Nec tum quando armis multa iam cade cruentis
Venit ab iniuſtis horrida terrigenis,
Tum quoq; equum ſubducta iugis fumantia colla
Perfudit largi fontibus Oceani,
Dum ſudor, guttaq; putres, dumq; omnis abiret
Spuma oris circum manſa lupata rigens.
Ite o Achiua, ſed non vnguenta, aut alabaſtros,
Audio certe ipſum ſtridulum ab axe ſonum,
Palladi lotrices non vnguenta, aut alabaſtros,
Nulla etenim diue huic vnguina miſta placent.
Ferte nec huic ſpeculum, vultu eſt pulcerrima ſemper,
Nam nec in Ida olim iudice ſub Phrygio,
Sed velor ichalco, magna hac dea, vel Simoentis
Spectauit, quanquam vertice perſpicuo.
Nec Iuno, ſed ſola Venus, ſe ſplendido in are
Vidit, eandem iterum diſpoſuit q; comam.
Bis ſexaginta ſpatiis verum incita curſu,
Stella apud Eurotan ceu Lacedamonia,
Perfrecit tantum pingui ſe diua liquore,
De baccis, arbor quem ſua protulerat.
O puera emicuit rubor illico, matutina,
Quem roſa, quem grano punica mala ferunt.
Ergo marem nunc tantum olei quoq; ferte liquorem
Quo ſe vnguit Caſtor, quo Amphitryoniades.

Fer-

Ferte etiam solido ex auro, quo pectine crines
Explicet, & pinguem cæsariem dirimat.
Exi age iam o Pallas, præsto tibi virgineus grex
Nata magnorum carus Aceslioridum.
O Pallas, quin iam clypeus Diomedi & ipse
Fertur, vt Argiuum mos vetus obtinuit.
Eumedes docuit, meditans tibi grata sacerdos,
Cum in se composito cerneret interitu
Ire malam sortem, fugit quippe ille, tuamq;
Ad montem Crion sublstulit effigiem.
Ad montem Crion, tum abruptis imposuit te
Cautibus hasq; vocant nunc quoq; Pallatidas.
Exi age qua expugnas vrbes, cuiq; aurea cordi
Cassis, equumq; fremor, cum sonitu clypeum.
Vos hodie vndifera ne tinguite, vos hodie Argos
Fontibus ex ipsis, non fluuiis bibite.
Vos hodie ancillæ ferte vrnas ad Physadean,
Aut ad Amymonen progeniem Danai.
Nanq; auro & multis permistus floribus vndas
Diffluet e latio Inachus ipse iugis,
Et purum feret huic laticem, caue tu ergo Pelasge,
Ne nudam imprudens aspicias dominam.
Aspiciet nudam qui Pallada, qua tenet vrbem,
Vltra iam hoc Argos cernere non poterit.
Iam veneranda exi Pallas, dum quiddam ego istis
Dicam, nec meus hic sermo, sed alterius.
Vnam olim o puera Thebis dea Pallas amabat
Nympham, præ cunctis quas habuit comites,
Matrem Tiresia, nunquamq; fuere seorsum,
Sed siue ad veterum mœnia Thespiadum,
Siue Coroneas, seu tenderet illa Haliarton
Bœotum visens vecta iugis populos,
Siue Coroneas, vbi pulcer odoribus halat
Lucus, vbi ara ipsi Curalium ad fluuium.
Sæpe illam curru secum dea vexit eodem,
Nullaq; Nympharum colloquia, aut Thyasi
Grata fuere satis, nisi præforet ipsa Chariclo.
Verum & ei multæ debita erant lacryma,
Quamuis cara comes magnæ foret vtiq; Minerua.
Nam se olim peplis vtraq; depositis
Dum lauat in lymphis Heliconidos Hippocrenes,
Vtq; die vacuus mons tacet in medio,
Dum lauat ergo vtraq;, & media sunt tempora lucis,
Dumq; est in toto plurima monte quies,

Tiresias vnus canibus comitantibus ibat
Per loca sacra, leui flore genas nitidus,
Immensamq; sitim cupiens releuare, petito
Fonte, videt quæ non cernere fas homini.
Hic irata licet sic illum affata Minerua est,
Quis te non vllis iam redditurum oculis,
O Euerida malus hæc Deus in loca duxit?
Sic ait. at pueri lumina nox pepulit.
Astitit, obticuit, dolor illi vt glutine vinxit
Genua, sonum tenuit vocis inops animus.
At Nympha exclamans, quid nato ait o dea factum est?
Nunquid vestra dea talis amicitia?
Lumina mi pueri rapuisti, pectora nate
Vidisti infelix Pallados iliaq;,
At non & solem cernes iterum, heu misera o mons
O Helicon rursum non peragrande mihi.
Magna nimis paruis mutas, qui lumina nati
Pro ceruis paucis dorcadibusq; habeas.
Sic puerum amplexus charum complexa lacertis
Mater flebilium carmen Ædonidon
Triste gemens iterat. sed enim miserata Minerua
Tunc sociam verbis talibus alloquitur,
Dia, inquit, mulier verte hæc qua protulit ira.
Non per me captus luminibus puer est,
Nam pueris auferre oculos haud dulce Minerue,
Verum Saturni legibus hæc rata sunt,
Vt quicunq; Deum aspiciat, nisi iusserit ipse,
Mercede ingenti scilicet aspiciat.
Dia igitur mulier fieri hæc infecta nequit res,
Quippe ita Parcarum fila voluta manu,
Editus vt primum puer est sed tu accipe contra
O Euerida quod maneat pretium.
Munera Cadmeis pro quanta adolebit in ignes
Quanta & Aristeus, votaq; suscipient,
Natus vt impubes Actæon, vnicus illis
Tantum oculis careat. namq; erit & Triuia
Concursor, sed non cursus, non amulus illum
Tela arcus iaciens montibus eripiet,
Cum diuam (licet inuitus) se fonte lauantem
Viderit. At fiet qui modo erat Dominus,
Esca suis canibus. Sed enim nemora omnia lustrans
Dum genitrix nati colliget ossa sui,
Tunc te felicem, tunc dixerit esse beatam,
Cui mons vel cæcum reddiderit puerum.
Parce queri mea grata comes, nam plurima contra
Huic ego te propter præmia contribuam,

Esse dabo egregium vatem, quem protinus omnis
Perpetuo celebret nomine posteritas,
Cognoscet volucrum qua prospera, quaq; volata
Irrita, cuius item triste sit augurium.
Plurima Bœotis oracula, plurima Cadmo
Hic canet, & magnis plurima Labdacidis.
Huic ingens baculum dabo, quod vestigia ducat
Qua velit, huic vitæ tempora longa dabo,
Mox & honoratus Diti, colet inferna regna,
Inter & exstinctos vnicus hic sapiet.
Adnuit his Pallas dictis quodq; adnuit illa
Perficitur, soli Iuppiter hoc tribuit
Natarum e turba, qua sint patris omnia ferre
Lotrices, mater nulla deam peperit.
Immo Iouis vertex, vertex Iouis omnia nutu
Perficit, & nata prorsus idem licitum est.
En vere nunc Pallas adest. Eia ergo puella
Quis Argos cura est, ite deam accipite,
Cumq; bonis verbis, & cum prece, cumq; vlulatu
Salue o diua, vrbem protege, & Inachiam,
Salue hinc abscedens, iterumq; huc flecte iugales,
Ac rebus Danaum sis precor auxilio.

De Ocno, & Asello, quodque apud Propertium mendose legitur orno.

CAPVT LXXXI.

APud Propertium eundem quarto elegiarum libello, ita duo versiculi leguntur: *Propertii locus.*

Dignior obliquo funem qui torqueat orno,
Æternumq; tuam pascat aselle famem.

Diu fateor animum meum stimulauerat, ac pupugerat quidam quasi scrupulus, donec eum codex vetustus euellit, quem mihi Bernardinus Valla celeber iureconsultus, & primæ homo nobilitatis Romæ abhinc ferme quinquennium commodauit, vbi non *orno*, sed *ocno* legi, legisseque me statim duobus eruditissimis iuuenibus ostendi, qui me domi commodum salutauerant. Liquet autem insinuari, a Propertio Socraticæ illius picturæ argumentum, de qua sic Plinius libro naturalis historiæ 35. narrat. *Et piger*, inquit, *qui appellatur Ocnos (spartum torquens, quod asellus arrodit)*. At enim piger hic Ocnus (vt video) multorum inuitamentis vagus repente factus, & desultor, cottidie iam sedes mutat. Quapropter vt certo in siliquastro conquiescat aliquando, petenda fides est ab eo maxime codice, quem citauimus, hoc est, (vt vere dixerim) a stirpe, de qua istius coniecturæ pullulauit occasio. Sic enim quiuis intelliget, neutiquam me *Bern. Valla.* *Commodit.* *Ocnos (spartiũ torqueat.*

mihi asserere aliena, sed mea duntaxat, inque meis libris nil prius esse fide.

Quod in Digestis titulo de edendo legatur ad alium, legi ad album conuenire.

CAPVT LXXXII.

Digest. loc. IN titulo *de edendo*, qui secundo Digestorum volumine legitur, verba Vlpiani sunt ita libro quarto ad edictum: *Eum quoq; edere Labeo ait, qui producat aduersarium suum ad album. & demonstret quid dicaturus est.* Sic etenim scriptum in Pandectis ipsis Florentinis. Atqui codices omnes, qui sunt in manibus, *nō ad album, sed ad alium habent.* Vnde multa videlicet Accursii hæsitatio. De albo autem prætoris intelliges.

De Harpocrate.

CAPVT LXXXIII.

Catulli loc. EPigramma est Catulli:

Lalius audierat patruum obiurgare solere,
Si quis delicias diceret, aut faceret.
Hoc ne ipsi accideret, patrui perdidit ipsam
Vxorem & patruum reddidit Harpocratem.
Quod voluit fecit, nam quamuis irrumet ipsum
Nunc patruum, verbum non faciet patruus.

Quæsitum diu quinam is foret Harpocrates, de quo mentionem & hoc loco faciat Catullus, & item in altero epigrammate, sic inquieus:

Si quidquam tacito commissum est fido ab amico,
Cuius sit penitus nota fides animi,
Me vnum esse inuenies illorum iure sacratum
Corneli, & factum me esse puta Harpocratem.

Nos tamen & Venetiis, & item Veronæ (quod diximus) abhinc annos octo ferme de eo studiosis aliquot publice responsitauimus, quorum nunc testor fidem, conscientiamque, si cui forte aliena adscribere, ac non mea potius mihi videor vindicare. Plutarchus igitur in libro quem de Iside fecit & Osiride, *Harpocratem* scribit *ex Iside ipsa natum & Osiride, qui cum illa iam mortuus rem habuerit, sed natum tamen præmaturo partu, debilitatisq; cruribus.* *Porro editum eundem circa bruma tempus minus absolutum & rudem, præ florentibus puta, præuirentibusq; terræ fœtibus, quocirca etiam leniis primitias illi offerri. Neq; tamen, inquit, aut imperfectum esse Deum, aut infantem, aut deniq; legumen aliquod existimandum, sed rudis imperfectiq; sermonis, minimeq; articulati præsidem quendam potius ac moderatorem. Ex quo etiam digito labra comprimit, argumentum taciturnitatis & silentii. Quin mense eo, quem vocant Mesorem, primitias leguminum offerentes, ita dictitant, lingua fortuna, lingua damon. Deque ægyptiacis arboribus, Persicam in primis ei sacratam ferunt, quod fructus cordi, frons linguæ persimilis.*

Harpocrates. Eius significatio.

Persica arbor typus.

Hactc-

Hactenus ex Plutarcho de Harpocrate, carptim, vellicatimque, & per intervalla. Meminit eiusdem Lucilius quoque poeta Græcus in epigrammate ad Dionysium, monens vt siquem habeat inimicum, nec Isin ei, nec Harpocraten, aut qui cæcos Deus faciat iratos precetur, cogniturum quid Deus, quid Simo valeat. Sed & Tertullianus in Apologetico sic ait, *Serapidem, & Isidem, & Harpocratem, cum suo cynocephalo, capitolio prohibitos inferri, id est, curia deorum pulsos, Piso & Gabinius consules, non vtique Christiani, euersis etiam aris eorum abdicauerunt, turpium & otiosarum superstitionum vitia cohibentes, his vos restitutis summam maiestatem contuliſtis.* M. autem Varro in libro de Latina lingua ita scribit: *Calum & Terra, hi dei iidem qui Aegypti Serapis, & Isis, & si Harpocrates digito significat vt taceas.* De hoc igitur intellexit Ouidius libro Metamorphoseon nono. *Serapis & Isis.* *Ouid. loc.*

Sanctaq; Bubastis, variis q; coloribus Apis,
Quiq; premit vocem, digitoq; silentia suadet.

Et item Augustinus libro de ciuitate Dei 19. *Et quoniam, in quiens, fere in omnibus templis vbi colebantur Isis & Serapis, erat etiam simulacrum, quod digito labiis impresso, admonere videretur, vt silentium fieret, hoc significare idem Varro existimat, vt homines eos fuisse tacerent.* Hactenus Augustinus. Sed in epistola Abammonis Ægyptii ad Porphyrium, quam aut in Græcam vertisse orationem, aut certe composuisse Platonicus Iamblichus existimatur, de Deo quodam veluti secundo fit mentio, cui nomen Ægyptiaca lingua fecerit Icheon, hunc ostendit silentio coli oportere. Quod idem etiam de summi Dei cultu prolixe Porphyrius ἐν τῷ περὶ ἀγαλμάτων. Quin Dauid item propheta psalmum ita quempiam incoat. *Aug. loc.* *Icheon.* *Dauidis loc.*

לך רומיה תהלה אלהים בציון

Lecha dumia tehila elohim beZion.

Id Latine significat, *Tibi silentium laus, Deus in Sion.*

Quod aliter tamen interpretes septuaginta verterunt, hoc est, *Te decet hymnus Deus in Sion.*

Quare Harpocratem puto Ægyptii suis adhibebant sacris, qui silentio colendum ostenderet summum Deorum. Plinius quoque de Harpocrate in libro naturalis historiæ xxxiii. hactenus meminit. Iam vero etiam Harpocratem, statuasque Ægyptiorum numinum, in digitis viri quoque portare incipiunt. Vt ergo ad Catullianum Lælium redeamus, scite ille quidem, ne obiurgaretur a patruo, posthabita illius quam comprimebat vxore, ipsum iam cœpit irrumare patruum, eoque pacto tacere coegit, quoniam loqui fellator non potest.

De libertinis, qui vocentur dediticii.

CAPVT LXXXIV.

Inſt. loc. INſtitutiones hæ quæ vocantur in iure ciuili, Iuſtiniani principis nomine editæ, ſed a Triboniano tamen, doctiſque aliis viris compoſitæ, etiam Græce ſcriptæ ſub eodem prorſus intellectu reperiuntur. Niſi quia ritus quidam, conſuetudinesque Romanorum veteres, vberius aliquanto, & laxius in Græco ipſo, quam in Latino codice referuntur, vt peregrinis hominibus atque a Romanorum more, conſuetudineque alienis, res tota penitus innoteſceret. Sed quod *de libertinis tia, qui dediticii* vocabantur, ſtrictius breuiuſque, in noſtris inſtitutionibus, non alienum viſum eſt ex Græci voluminis ſententia, prolixius hic, atque ob id etiam dilucidius explicare. Qui igitur apud antiquos manumittebantur, modo maiorem, & iuſtam libertatem conſequebantur, & fiebant ciues Romani, modo minorem, & Latini Iuniani ex lege Iunii Norbani fiebant, qui illorum quaſi ſectæ fuerit inuentor, atque auctor: modo etiam inferiorem, & fiebant ex lege Ælia Sentia *dediticii*. Nam ſi quiſquam diu ſeruitutem ſeruierat, ſupplicium ex delicto dediſſet, vt aut inſcriptus fuiſſet, hoc eſt, vt notas & ſtigmata inuſta fronti accepiſſet, aut in publicum carcerem coniectus, aut ex delicto verberatus, & ſe deliquiſſe confeſſus fuiſſet, dein gratia inita a domino manumitteretur, *Libertinus dediticius* vocabatur, ad exemplum videlicet peregrinorum *dediticiorum*. Nam cum aliquando peregrini quidam Romanorum vectigales, elatis animis bellum repente aduerſus eoſdem ſuſcepiſſent, tum victi vi, abiectis armis ſe victoribus dediſſent, hactenus humane tractati ſunt a Romanis, vt vitam quidem impetrarent, ſed hac velut ignominia notarentur, vt *dediticii* deinceps vocati ſint, quia ſe dedidiſſent. Quare etiam libertinorum hoc genus *dediticii* ſunt ab Ælio Sentio nuncupati, vt qui in admittendo crimine velut iidem fuiſſent, eodem quoque nomine appellarentur.

Libertini Dediticii.

Latini. Iuniani. Dediticii. Libertinus. Dediticius.

Cuiuſmodi apud Iuuenalem Cereris ludi accipiantur, deque Cerialium auctore Memmio.

CAPVT LXXXV.

Iuuu. loc. IVuenalis in Satyra 14 ſic ait.

Ergo omnia Flora,
Et Cereris licet, & Cybeles aulæa relinquas.

Nemo ex iis poetæ huius interpretibus, ſuper ludis Cereris quippiam locutus, non quo nomine appellarentur, non quæ fierent in eis, non item a quo primitus celebrati, non vbi de his facta mentio. Quæ ſingula tamen a boni, doctique interpretis officio non abhorrebant. Quocirca totum id nobis ſarciendum, ne curæ iſtius noſtræ ſcrupuloſitas in paruulis etiam momentis deſideretur. Ludi igitur *Cereris*, quorum hic eſt memoria, *Cerialia* dicti, quibus equorum curſus in circo celebrabantur, primuſque eos C. Memmius Ædilis Curulis fecit. Cornelius Tacitus in libro hiſto-

Cerialia.

riarum

riarum sextodecimo, de Nerone principe loquēs, *Tandem*, inquit, *statuere Circensium ludorum die, qui Cereri celebratur, exequi destinata, quia Cæsar raro egressus, domoque, aut hortis clausus, ad ludicra Circi ventitabat.* Et paulo post: *Vtque Circensium Cerialium ludicrum pluribus equitum cursibus celebraretur.* Ouidius in quarto Fastorum. *Circenses.* *Ouid. locus.*

Circus erit Pompa celeber, numeroque deorum,
Primaque ventosis palma petetur equis,
Hic cereris ludi non est opus indice caussa.

Dion quoque historiæ scriptor in libro 42 narrat, *potito iam rerū Cæsare, Ædiles tum primū duos ex patriciis, quatuor ex plebe creatos. Sed duos illos superiores, a Cerere fuisse denominatos idque ab illo initio scribit ad suam vsque ætatem permanere.* Idemque etiam Dion, libro 47. ante deuictum Brutum euenisse ait, *vt Ædiles plebei gladiatorum certamina pro equorum cursibus Cereri exhibuerint.* Præterea Laurentius Medices, vir omni laude præcellens, nomismata compluria nobis ostendit, quæ faciem viri barbatam, & intonsam habeant, cum duplici titulo, Quirinus & C. Memmi. Alterinsecus autem Cereris imagunculam draconibus vehentem, cum titulo huiusmodi. *Memmius Æd. Cur. Cerialia Preimus fecit.* Vbi etiam preimus non primus cum diphōgo in priore syllaba notatum obseruauimus. Hunc nos putamus autem Ipsum Memmium fuisse qui prætor cum L. Domitio fuerit, quique Cæsari obiecerit etiam ad cyathum & vinum Nicomedi stetisse, cū reliquis exoletis, quique eundem Cęsarem asperrimis orationibus lacerauerit. Mox reconciliatus, etiam suffragatorem in petitione consulatus habuerit. De quo sic in epistola ad Atticum Cicero libro 4. *O virum, o ciuem Memmium. Cæsaris omnes opes confirmant, cum eo Domitium consulem iunxerunt, qua pactione, epistola committere non audeo.* Ad eumque puto, vel certe ad filium, liber poetæ Lucreti de rerum natura scriptus. Siquidem & dignitas hominis, & tempora congruūt, nisi tamen arbitrari malumus, filium potius eiusdem C. Memmi, cognominem patri, ædilem Curulem tum factum a Cæsare. *Ædiles Cereales.* *Vehentem draconibus.* *Preimus.* *Memmius.*

De fluctu decimo seu decumano, cuius permulti poeta meminerunt.

CAPVT LXXXVI.

OVidii poetæ versiculi sunt in primo Tristium volumine:

Qui venit hinc fluctus, fluctus superemine omnes
Posterior nono est, undecimoque prior.

Decumanum intelligit fluctum, qui fieri maximus dicitur, sicuti oua quoque decumana dicuntur, quæ maxima. Nam & ouum decimum maius nascitur. Ex hoc scuta quoque decumana, quæ essent amplissima, sunt appellata. Et decumana in castris porta, ab hoste auersa. Sicutique *decumanus in agro limes* ab oriente ad occasum, nō mihi propterea videtur dictus, quoniā *quasi duocimanus*, *Decimum seu decumanum.* *Ouid. locus.*

vt M. Iunius Nypsus opinatur, id enim nimis durum, & coactum, sed quoniam longissimus. Nam cardo ipse iam dimidiatus decumano scilicet anticipante, consideratur. Sed de fluctu decimo, siue decumano, etiam in vndecimo Metamorphoseon poeta idem meminit his verbis:

Vastius insurgens decima ruit impetus vnda.

Et Silius Italicus libro 14.

Non aliter Rhodopes Boreas a vertice præceps,
Cum se immisit, decimoque volumine pontum
Expulit in terras.

Sed & Seneca in Tragœdia Agamemnone:

Hæc onere fidit, illa conuulsum latus
Summittit vndis, fluctus hanc decimus tegit.

Valerius etiam Flaccus Argonauticon secundo sic ait:

Quanta quoties & Palladis arte
Incassum decima cecidit tumor arduus vnda.

Lucanus quoque in quinto Pharsaliæ:

Hæc fatum decimus, dictu mirabile, fluctus
Inualida cum puppe leuat.

Vt vel hoc ipsum notabile sit, atque insigne, tantopere decimum istum fluctum velut a conspirante poetarum choro celebrari.

Quod erat in Ciceronis epistola vocabulum Philotheoron, corruptum dein improbe in nomen, quod est Philocteten.

CAPVT LXXXVII.

Cicer. locus.

IN Ciceronis epistola ad Trebatium, cuius initium, *In equo Troiano si is esse, in extremo, sero sapiunt*: ita scriptum fere cunctis exemplaribus inuenitur. *Deinde quod in Britannia non minus quam Philocteten te præbuisti, plane non reprehendo.* Diu me torseram, macerueramque eliciendo sensu de verbis his, neque procedebat. Quorsum enim de Philoctete hic Cicero? Sed enim postea codicem illum vetustissimum, Laurenti Medicis opera sum nactus, quē & superius citaui, minus multo quam ceteri deformatum, inquinatum, peruersum, conturbatum. Nam in eo sic erat: *Deinde quod in Britannia, non minus philotheorum te præbuisti, plane non reprehendo.* Nam *philotheorus* is est, qui spectationum studiosus, qualem se Trebatius in Britannia præbuerat, dum prælium fugitans otio se asserit, in armis mediis. Ex quo Ciceroni materia ioci, & cauilli.

Philotheorus.

Vnde illud tractum, fuimus Troes, quaque exstent in literis, super Lacedæmoniorum choro, & cantico.

CAPVT LXXXVIII.

Fuimus Troes Virg. locus.

FVimus Troes, hic loquendi color tam efficax, de consuetudine chori illius Lacedæmonii ductus, quasique in adagium ascitus. Nam vt est scriptum apud Plutarchum in libello, cui sic est titulus, *Quo pacto laudare se quispiam citra inuidiam valeat*, Chorus erat Lace-

Lacedæmoniorum tri farius, senum, puerorum, iuuenum. Canebant autem senes ita, ἄμμες πότ' ἦμεν ἀλκιμοι νεανίαι. Quo significabant fuisse quondam se robustos iuuenes. Pueri vero sic ἄμμες δὲ γ' ἐσόμεθα πολλῷ κάρρονες. Ex quo se futuros longe his meliores profitebatur iuuenū autē cātio hæc. ἄμμες δὲ γ' ἤμεν αὖ δὲ ἥλικες αὐγάσδεο Indicans ipsos iam id esse, & vel illi fuissent, vel hi futuros sperarent, eiusque rei paratos facere periculum. Quod item scriptum in Diogeniani collectaneis. Consimile prouerbium de Milesiis ponit Aristophanes in comœdia Pluto.

πάλαι πόθ' ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι.

Vt iam non esse eos viros fortes intelligamus, quos olim fuisse dicamus. Hoc intellecta Cicero de coniuratis agens, Vixerunt, inquit, exstinctos, ea voce nescio quo pacto significantius declarans, minusq; multo inuidiose quam si plane dixisset occisos.

Quod Seruius Grammaticus Bucolicos Maronis versus, tam mendose legit quam falso enarrat. Notataque ibi & relata quadam super imitandis pueris, superq; Dijs aliquot veterum, maximeq; Genio & Iunonibus.

CAPVT LXXXIX.

IN Bucolicis Vergilianis hi duo sic versiculi leguntur, *Verg. locus.*

Incipe parue puer, cui non risere parentes,
Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est. *Seruius notatur.*

Quos enarrans Seruius haud inceleber grammaticus, & veram lectionem (quod eius pace dixerim) contaminat, & fabulam sibi ex tempore, commodoque suo confingit cōtra omnem veterum auctoritatem. Neque enim cui, sed qui legendum, hoc est, non casu datiuo, singularique numero, sed plurali nominatiuo, quanquam vtrobique apud veteres eadem vox, iisdemque notata literis, sicuti in primo Quintiliani de Institutione oratoria, non oscitans lector inueniet. Ex quo etiamnum versiculus in 7. Valeri Flacci Argonauticon libro.

Curaque cui profuga forsan tenet alta carina.

Etiamnum inquam, iste versiculus, cui retinet, non qui, tam scilicet in vetustissimo codice, de quo reliqui fluxere, quā in his quoque peruulgatioribus. Quod autem dicimus qui legendum, non cui, docet idem Quintilianus in nono, figuram esse declarans hic in numero, sic vt plurali singularis subiungatur. *Ex illis enim, inquit, qui non risere, hunc non dignata.* Quis autem dubitet, quin de Vergiliane, lectionis incolumitate Quintiliano credendum sit potius, quam Seruio, præsertim qui manum quoque Vergili citet aliquando & Ciceronis? Quocirca manifestum est quod diximus, *Vulcanus* mendose locum a Seruio adduci. Fabulam autem sibi eundem ex *cur praci-* proposito, commodoq; finxisse quis non videat? eum nusquam ob *pitatus* id præcipitatum fuisse Volcanum legamus, quoniam deformis na- *& quod sit* tus, quoniamque ei non Iuno arriserit. Etenim poeta Homerus *Ioue natus.*

ob id ait, quod matri contra Iouem patrem suppetias tulerit. Natus enim ex Ioue & Iunone secundum Homerum Volcanus, licet ex Iunone sola fingat Hesiodus in Theogonia, sicuti ex solo Ioue Minerua dicitur. Vnde ἄπατωρ a Theocrito vocatur in ænigmatio, cui βωμὸς inscriptio. Quare parentes ad Iouem, Iunonemque vix satis etiam proprie referentur. Sed & illud sane quam frigide Seruius idem, quod neque admissum ad epulas deorum Volcanū dicit, neq; diuinos honores meruisse, quem Varro etiam *inter selectos Deos numerat septimum*. Tum ne processerit quidē vel isto pacto quod molitur Seruius, quando non ob id ait præcipitatū, quod haud riserit, sed quod ipsi haud arrisum. Viderimus, vtrum ne ipse mox credibiliora suspicer, certe iam Seruius verissimis reuincitur. Et quidem sic ego legerim, sic enarrauerim: Parētes Salonini pueri, de quo nunc agitur, vt sit *parentes vocandi casus, hunc qui non riserit, neque deus mensa dignatus, neque dea cubili*, hoc est, nec Genius nec Iuno viralibus auris dignum putauere hunc, ex illis, *qui non riserit*, vt sit figurate dictum, Quintiliano teste, pro eo quod est tūc, qui non risit, vel qui e numero est eorum, *qui non riserit*. Credebatur enim habere quisque suum deum, suamque deam, hoc est, suum Genium, suamque Iunonem vitæ præsides. Hos igitur indicauit Maro Catexochen. Mensa enim Genio conuenit, vt *Funde merum Genio, Iunoni lectus*. Quod Iunius quoque Philargyrius docet, hunc ipsum ita interpretans locum, *Pueris*, inquit, *nobilibus editis, in atrio Iunonis Lucinæ lectus ponitur Herculis mensura*. Sed & apud Varronem lectum est, *initiari pueros Educa, Potina, & Cuba, diuis edendi, potandi, & cubandi, vbi primum a lacte, & cunis transferunt*. Quam Varronis auctoritatem Donatus in Phormionem Terentianam adducens, etiam hunc ipsum citauit Maronis versiculum, atque idem Probum quoque retulit adnotasse. Mensa igitur & lectus argumenta vitalitatis, quod initiis ipsis adhiberentur. Cetera habet homo suam sibi ridendi proprietatem. *Qui vero non rideat, ei qui potest esse vita vitalis*? vt ait Ennius. Deum vero, deamque ad has referre Varronis Educam, Potinam, Cubamque nequeas, quod hæ fœminæ omnes, vt Augustinus etiam in libro de ciuitate dei sexto declarauit, sed ad Pilumnum ratione pari & Pitumnum, coniugales deos, quibus vt ait Varronem scribere Martianus in secundo libro de vita patrum, natus si erat vitalis, simul ab obstetrice fuerat sublatus, & in terra stratus, vt esse rectus auspicaretur, sternere etiam in ædibus lectum consueuerunt. Restat igitur, vti quod de Genio & Iunone diximus, auctoritatem quoque tibicinibus fulciatur. Plinius itaque nat. historiæ 1. *Cum singuli*, inquit, *ex semetipsis totidem deos faciant Genios, Iunonesque adoptando sibi*. Seneca epistolarum ad Lucilium vndeuigesimo: *Ita tamen*, ait, *hoc seponas volo, vt memineris maiores nostros, qui crediderint, Stoicos fuisse. Singulis enim & Genium & Iunonem dederunt*. Vnde arbitror Iuuenalis.

Deus selectus Vulcanus.

Loci enarratio.

Genius. Iuno.

Initiandi puerorum superstitio.

Ridere hominis principium.

Iunc locus.

Et

Et per Iunonem (inquit) domini iurante ministro.

Hoc enim reprehendit Satyricus poeta, quod non per Genium, sed per Iunonem domini ministeriuraret, videlicet more muliebri. Quocirca sic illa apud Petronium Arbitrum Quartilla loquitur. *Iunonem meam iratam habeam, si vnquam meminerim virginem fuisse. Nam infans cum paribus inquinata sum, & subinde proeuntibus annis, maioribus me pueris applicui, donec ad hanc aetatem perueni* Hinc etiam puto natum prouerbium illud, dicatur vt posse taurum tollere, qui vitulum sustulerit. Ceterum si detur modo, non iniquum plane a nobis peragi reprehensionem, labascereque iam commentum istud Seruianum, quod antequam talia prodebamus, pro indubitato obtinuerat, reliqua in medium (ne nobis blandiamur) libera opinatutis relinquemus.

Qui vir Theodorus Gaza quantumque tamen lapsus in Aristotelu problemate verso

CAPVT XC.

NOn recuso, quin sub censuram, sub aleamque veniat, qualecunque hoc erit, de quo scribam, dum ne sint in hoc aibo duæ mihi maxime suspectæ literariæ pestes, insciticia, inuidiaque, dum ne quis mihi amusotetos (vt verbo vtar quo Symmachus) dum ne quis opicus, dum nequis durus, & contumax, & in hominis verba, quam in veri fidem iuratus, contingat iudex. Quod si iudices etiam nuncupandi, non Tarentinos equidem, & Consentinos, & Siculos mea ista legere, sicuti sua quædam Lucilius, sed Latinos homines, Græcæ literaturæ non ignaros, non Iunium Congium volo, sed Scipionem? sed doctissimum omnium Persium, atque Rutilium, hoc est siqui sunt illis compares, macti prudentia, ingenio, doctrinaque viri, ad quorum iudicium iure sit elaborandum, qualis puta, si liceat, is ipse est, qui mihi instrumenta studiorum tam multa, oriumq; altissimum supped itat, auis atauisq; potens, Medices Laurentius, Florentinæ reip. columē cuius, cū iudiciū illud circumspectissimum, & naturalem quandam mentis altitudinem maxime quæque in actu rerum, vel ciuitates experiuntur, vel principes, tum eundē in literis, & humanitatis, ac sapientiæ studiis ei deniq; non admirantur, qui non penitus vt ipsi, qui non introrsus inspexerunt. Qualis est itē Ioannes Picus hic meus e Mirādulanis principibus absolutissimum naturæ opus, a quo phile sophia Latine iam meditans loqui, summum puto fastigiū accipiet. Quales præterea duo illi, sed vna deuincti amoris copula, Veneti patricii sunt, Hermolaus Barbarus, barbariæ hostis acerrimus, qui Latinæ philosophiæ velut arma, instrumentumq; verborū, sic aut aure diligentissima terget, aut incude noua fabricatur, vt ob ipsius industriam iam nunc pene in isto quidem genere, vel nitore, vel copia viuamus ex pari cum Græcis: Et Hieronymus Donatus, vir nescio vtrum grauior an doctior, an etiam humanior, certe

Tarentini Consentini.

Laurentii Medicis laus.

Pici Mirandula laus.

Herm. Barb.

Hie. Donatus.

omni lepore affluens, omni venustate, cuius tamen ob id vereor, ne leuior cuiquam censura videatur, quoniam me pulcerrimo carmine, sed & epistola vna atque altera mire laudauit. Licet enim tantum boni de me ipso, qui multum a tolerabili, nedum a perfecto absum, pudeat credere, magis tamen tanto viro pudet non credere, talia de me, sic (vt apparet) ex animo affirmanti, dum nostra hæc qualiacunque sunt, arriserint, floccipendo iam nunc imagines penitus, vmbrasque laruarum, quibus natura esse dicitur (vt sancti viri verbis vtar) *terrere paruulos, & in angulis garrire tenebrosis.* Theodorus igitur Gaza vir Græcus, & vt doctis etiam videtur eruditissimus, Aristotelis problemata vertit in Latinum. Sed in quo problemate quæritur, cur homines, qui ingenio claruerunt, vel in studiis philosophiæ, vel in rep administranda, vel in carmine pangendo, vel in artibus exercendis, melancholicos omnes fuisse videamus, & alios ita vt etiam vitiis atræ bilis infestarentur, in eo manifestius vtique (ni fallor) insigniusque exstitit interpretis erratum quam vt excusari iam, dissimulariue possit. Nam cum illic exempla subiiciat Aristoteles heroum, qui laborasse dicantur atra bile, primumque de Hercule agat, fuisse illum nimirum tali habitudine, signis, argumentisq; colligit istiusmodi, quod & Comitialis morbus sacer ab eo sit dictus, & filios occiderit vecors, vt in Senecæ tragœdia tractatur, & antequam obiret, scatentium vlcerum eruptione laborauerit. Vnde illa puto Nessea tunica venerit in fabulam, nam hoc quoque vitium atræ bilis est. *Ex quo etiam Lysandro Lacedæmonio proximo ante obitum, genua* id inquit, *vlcerum emersit.* Theodorus itaq; quod ad filios, & ad vlcera Herculis attinet, ita denique interpretatur. *Puerorum quoque*, inquit, *motio mentis idem hoc explicat, & eruptio vlcerum, quæ mortem interdum antecedit.* Cum sit ita Græce. καὶ ἡ περὶ τοὺς παῖδας ἔκστασις καὶ ἡ πρὸ τῆς ἀφανίσεως αὐτοῦ ἐν τῇ ἑλκῶν ἔκφυσις γινομένη.

Gazæ error.

Atra bilis.

Her. furor.

Comitialis morbus sacer.

Nessea tunica.

Vlcera Herculis.

Neque autem dubitem ex vsu esse, antequam ipsi locum vertimus, perpendere diligentius, quid sibi illud velit ἐν τῇ, quod ille dissimulat, quæ ve de præpositione, articuloq; illo abiuncto sententia elici possit. Et quidem ego sic arbitror legendum corrigendumq; ἐν οἴτῃ, vt sit ad verbum sensus. *Et in liberos suos pauor, seu mauis dicere mentis excessus, & ante obitum ipsius in Oeta vlcerum eruptio.* Quod autem pauorem maluimus, aut mentis excessum vertere, quam vt iste, motionem mentis, quæ Græce *sit Ecstasis*, auctorem sequimur in priore, quem psalmorum probat interpretem Pictauiensis Hilarius in posteriore Hieronymum, qui tamen alicubi solitarium quoq; illud excessus Latine pro illo Ecstasis reddidit. Nam pauorem Cicero quoque, *metum definit esse mentem loco mouentem* Sed de nomine alias. Nunc quod instat. Profert exempla Aristoteles, per quæ manifestum fiat, Herculē quoq; atra bile vexatū, sicuti dein Aiacē, Bellerophontē, ceterosq; ostendit, vt sensus ordo

Ecstasis.

Hilarius.

Atra bile vexatus Hercules.

ordo, ratio, prætereaque veritas inexpugnabilis, & vinci nescia, nostræ prorsus interpretationi suffragentur. Quorsum enim hic de pueris mente motis in mediis agatur heroibus? aut quæ magis ætas a bile hac atra, quem furorem dicimus, quam puerilis abest? Quid autem generalem hanc vlcerum ante obitum eruptionem accipit, quod neq; verba significant Aristotelis, & plane illius propositio, voluntatiq; contrarium? Nempe qui probare nitatur ex argumentis quibuspiam, atque exemplis, non pueros, non quoslibet atra bile, sed heroas, maximosq; viros inquietari. Quin illud etiam diligentius cogitandum, *facere ne tantum morbus, vt Aristoteles*, ait, *an etiam Hercules*, quod de suo Theodorus addicit, *appelletur*. Atqui locum eundem male versum a Petro etiam Apponensi, cui cognomentum, ex re Conciliatori factum, naturæ rerum, ac medicinæ consultissimo, sed vt tum fuere tempora, parum linguæ vtriusque perito homine minus equidem indigner. Is autem errantem suo semet indicio prodit, in commentario quodam super hæc ipsa problemata compositio. In eas enim se coniecerat angustias, vt explicare nil possit, ac stuporem, siue quod ait ipse, congelationem quæ pueris accidat, denominari inde cogatur dicere, hoc est (vt arbitror) ab Hercule. Quod ego illi tum dedero, cum denominationis istius vox quæpiam indidem pronuntiabitur. Sed enim Theodori causam faciet iam quiuis impulsam, prostratam, constrictam sciat, etiam si nihil adiiciamus. Quin ipse credo, si reuiuisceret, & de hoc admoneretur, neutiquam pro recto defenderet, si plus vero daret, quam studio potius, vt in duodecim scriptis adsolet. Quoniam moti semel pœniteret, concedi sibi postularet, vt calculum reduceret. Nec autem nos hæc de eo notaremus, si non plurimi faceremus. Non enim sic dementis otii sumus, vt iocolumi dignitate nostra velimus eo abuti contra recentem, nimiumque iam triuialium nugamentorum prouentum, contraque ista pene dixerim mendicabula & propudia garrulorum, nescio risu ne explodēda magis, an silentio dissimulanda, quo perpetuo ignobiles, inter suas ineptias delitescant. Hoc autem duntaxat attulimus, non quidem obstrigilandi, quod dicitur, causa, sed admonendi potius studiosos, qui scribendi onus hoc laboriosissimū pariter, inuidiosissimumque susceperint, ne quid vnquā de intentione remittant, neu parcant industriæ, operæque, neue indulgeant sibi, aut oneri cedant. Circumspiciant vndique, librent, pensent, exigantq; singula, nihilque non olfactent, non excutiant, non examinent, non castigent etiā atq; etiā, ac sub incudē sæpius reuocent. Consulantq; interim vel minus eruditos, & tenuiorum (vt ita dixerim) viriculas non aspernentur. Quando ita ferme comparatū est, vt in alienis erratis Lynceis simus, in nostris lippi, cæciq; ac non videamus, vt Catullus ait, *Mantica quod in tergo est*.

Petrus Apponensis.

Paranesis bona.

Sed inprimis caueant hoc tamen, qui scribunt, ne dū nimis ad vo-

ta laudum properant, cruda adhuc in publicum sua studia propel-
lãt. Illud in Theodoro mirari me fateor, quid ita scripserit in præ-
fatione librorum de animalibus Aristotelis, quibus vnis præcipue
cõmendatur, *aditu sese a nullo, nec certare adeo cum cæteris inter-*
pretibus, quos inquit *vincere nullum negotium est*, cum libros eosdẽ
sic Georgius Trapezuntius ante ipsum luculente verterit, vt vel red-
Georg. Tra- ditis quæ apud veteres inuenerat, vel per se denuo fictis, excogita-
pezuntius. tisq; vocabulis, Latiam prorsus indolem referentibus, vitio factũ,
nostro, primus opinor iuniorum, docuerit, cur ipsi minus multas,
quã Græci rerum appellationes habeamus. Hos igitur siquis li-
bros diligenter legerit, minus profecto Gazam laudabit, pene il-
lius vestigiis insistentẽ, quin si homo erit ingenuus, credo stoma-
chabitur, sic a Theodoro dissimulatũ, per quem maxime profece-
rat, sic habitũ pene contemtui ludibrioq;, cuius potissimũ labori-
bus insidiabatur, nobis vero etiam fortasse habebit gratiam, quod
ista reddere suis auctoritatibus contendamus. Nam quantum sibi
Georgius in eo placuerit opere, vel illa de præfatione verba signifi-
cant quibus sese libros eos *Latinis* ait *non minus elegantes, emenda-*
Lib. quarto *tosq; dare, quã apud Græces habeãtur.* Sed & hoc ad se trahere Theo-
sub finem. dorus conatur, vt item quæ de mensibus Græce prodidit, ex huius
potissimũ de qua loquimur interpretationis procœmio sublegũtur
At enim fuere, sicut apparet, acerbissimæ inter hos Græcos inimici-
tiæ, sic vt in grammatico quoq; suo cõmentario Theodorus Geor-
Pornobo- gium vocet hunc pornoboscon, quod alentem scorta significat, al-
scon. ludens arbitror ad Georgiũ veterum grãmaticũ, cui cognomentũ
Græci Chœroboscon dixere. Cetera porro, quæ Theodorus hic
edidit, vbi modo nõ repetundarũ sit accusandus, sicut eruditione,
diligentiaq: non carent, ita sunt, vt mihi quidẽ videtur, ad examen
quoddam strictius, curiosiusque reuocanda. Nos hoc loco nec do-
ctorũ nitida nomina tentamus apud imperitorũ decolorare iudi-
cia, nec tamen dissimulare, quid in quoq; desideremus, aut inhono-
ratũ transire volumus, cui veritas patrocinetur. Vt autem habe-
re stilũ quam maxime ingenuum, paratumq; volumus, ita quam
minime accusatoriũ, quam minime licentiosum & noxiũ. Nec. n.
tam vafritiã profitemur, quã exhibemus industriam. Quid autem
nos olim de doctrina æstimauerimus ingenioq; Theodori, Græcis
aliquot & Latinis epigrammatis testati sumus, quorũ nunc vnum
duntaxat, idq; Græcũ subiiciemus. Si quis tamen hæc quoque, si
quis captus amore leget. Igitur sic est.

Καὶ πρίγας πότ' ἀγὼν γαζῆθεοδώροιο ἀμφὶ
μούσαις αὖτ' ἀυσονίαις ἠδ' ἐλικωνιάσι.
Ταῖς μὲν γὰρ ἤρεσκεν, ταῖς δ' αὖθις ἐπῆλθ' ὀφελεῖν
ἐλλάς γῆ τίκτε τὸν γ' ἀυσονίη δ' ἐτράφεν.
Ἴσον δ' ἀμφοτέρων σοφίη γλῶττῃ τ' ἐκέκασο,
τὸν δ' οὐτ' αὐτὸς ζῶν σ' ἄρ' ἵκανε θανὼν

ἐλλὰ

ἐκκαὶ νῦ ἰπιλίης μεγάλη ἐπὶ ἐκκάδι πεῖθω
τιλετο, ὀφρα κλέος ξυνὸν ἦ ἀμφοτέρας.

Quo pacto vir idē Grace transtulerit, quod est apud Ciceronem, Suadamedulla, positaq; Eupolidos versus de Pericle, tum indicatū, quibus, demiq; dea Pitho Latinis appellationibus censeatur.

CAPVT XCI.

LIbellum Ciceronis aureolū de Senectute Theodorus idem Gaza non incōmode profecto, nec infeliciter vertit in Græcā linguam, sed est in eo quoq; (ne quid grauius dixerim) paulo nonnūquā indiligentior. Illud interim pro argumento sit, quod ait strictim Cicero, M Cethegū ab Ennio *Suadamedullam dictū*, vocabulum illud *Suademedulla*, μελίγηριν Theodorus, quasi tu dixeris *dulciloquum* interpretatur. Cum Cicero idem in Bruto locū hunc Enni, verbaq; sic ampliter exponat: *Suademedulla*, inquit, *Pitho quam vocant Graci, cuius effector est orator, hanc Suadā appellauit Ennius. Eius autē Cethegum medullam fuisse vult, vt quam deam in Pericli labris scripsit Eupolis sessitauisse, huius hic medullam nostrum oratorē fuisse dixerit.* Hactenus in Bruto Cicero. Quo apparet vtique non intellectum a Theodoro locū. Neq; enim μελίγηριν debuerat, sed πειθῶς μυελὸν interpretari. Neq; id pluribus tamen arguemus, quia verborū disceptationis res non est arbitro eius & cognitore Marco Tullio. Quoniā autem Marcus Tullius etiam Eupolin citat, qui deam scripserit hanc persuadendi sessitauisse in Pericli labris, quam Pitho vocet ipse, Suadā vero Ennius, agedū (si placet) ipsos ex Eupolidos δήμοισ (id enim comœdiæ nomen) versiculos subiiciamus, gratū puto futurum studiosis, si ceu spicilegium racemationemq; faciamus, aut si tabulas velut quaspiā ex hoc literarū naufragio collectas in corpus aliquod restituamus. Sunt autem quos inueniamus hi.

κράπεος ὅτος ἐγένετ' ἀνθρώπων λέγειν
ὅπότε παρέλθοι, ὥσπερ οἱ ἀγαθοὶ δρομῆς
ἐκκαίδεκα ποδῶν ἤρει λέγων τοὺς ῥήτορας.
παχὺς λέγειν μὲν, πρὸς δὲ γ' αὐτῇ τῇ παχὺ εἰ
πειθὼ τις ἐπεκάθιζεν ἐπὶ τοῖς χείλεσιν,
οὕτως ἐκήλει τῇ μόνος τῶν ῥητόρων
τὸ κέντρον ἐγκατέλιπε τοῖς ἀκροωμένοις.

Neq; autem istos Eupolidis poetæ versus, ex ipsius statim fontibus hausimus, vt cuius opera ętate interciderint, sed eorū partim ex interprete quopiā Aristidæ rhetoris accuratissimo, partim ex epistola Plini Iunioris accepimus. Quin Aristides ipse oratione quæ pro Pericle inscribitur, comici eiusdē testimoniū aduocans, ita loquitur: μόνῃ δὲ πειθὼ τις ἐπεκάθιζεν ἐν τοῖς χείλεσιν. Quā autem vocauit Ennius Suadā, puto eandē Suadela Horatius. *Sed bene*, inquit, *num matum decorat Suadela, Venusque.* Neque enim assentiam Porphyrioni, Veneris id epitheton existimanti. Nam Cicero in lib. de Oratore tertio, cum de Pericle loquatur, *Lepore maluit*

Suadamedulla.

Pitho.

Suadela.

Horat. loc.

Lepor.

nuncupare, quã Suadam, sic inquiens, *Cuius in labris veteres comici etiam cum illi maledicerent, quod tum Athenis fieri licebat, laporem habitasse dixerunt, tantamque in eo vim fuisse, vt in eorum mentibus qui audissent, quasi aculeos quosdam relinqueret.* Cõtra autem Quintilianus ne enuntiare quidem istius deæ Latinum ausus nomen, ita in decimo scribit Oratoriarum institutionum: *Et quod de Periele veteris comœdiæ testimoniũ est, in hunc transferri iust ssime possit, in labris eius sedisse quandam persuadendi deam.* Porro Martianus, modo Suadam, modo Pitho nuncupat. Nos eandem in poematis Manto, Ambraque nostris, modo Suadam, modo Leporem, videlicet Ennium, Ciceronemq; secuti.

Qui sint apud Liuium Caussarii.

CAPVT XCII.

Liuii locus. Caussarii.

Iuius in septimo ab vrbe condita, *Tertius,* inquit, *exercitus, ex caussariis senioribusq; a T. Quintio scribatur, qui vrbi, mœnibusq; præsidio sit.* Caussarii qui sint, nõ temere qui tibi explicet inuenias. Sed id ex verbis tamen Vlpiani iureconsulti lib. 6. ad edictum facile colliges. Ea sunt in tertio scripta digestorum volumine, quo titulo de his agitur, qui notantur infamia. Verba ita sunt. *Ignominia caussa missum, hoc ideo adiectum est, quoniam multa genera sunt missionum. Est honesta, qua emeritis stipendiis, vel ante ab imperatore indulgetur, & caussaria qua propter valetudinem laboribus militiæ soluit.* Ex quibus verbis ratiocinari possumus, caussarios proprie dici milites, valetudinis caussa missos.

Vindicata Iustiniani Principis præfatio quæpiam a vitiis, mendisque aliquot.

CAPVT XCIII.

PVdet me seculi nonnunquam istius, in quo sum natus, indocti nimis, & arrogantis, versantem animo identidem, quæ monstra rerum verborumq; libros etiam ipsos legum, quibus regimur, occupauerint. Sicuti quod nuper, dubiũ ridens, an stomachans, adnotabam in epistola Iustiniani quæ posita est ante Digestorum libros, Theophilo, Dorotheo, Theodoro, Isidoro, & Anatolio, & Thalleleo & Cratino viris illustribus antecessoribus, & Salaminio viro disertissimo scripta. Nã cũ doceat illic Imperator anni quarti studiosos Græco vocabulo *lytas* appellatos, & item quinti *prolytas,* vt in Pandectis exstat illis archetypis, cuncta nunc habent exemplaria *hircos* in priore, *coloristas* in posteriore loco, nihili vocabula, sed quæ tamen ab Accursio pro maxime idoneis enarrentur. Quin primi anni auditores, non *dispondii* (quod vulgo) sed *dupondii,* sicut in Archetypis inuenio, *tam friuolo,* vt idem ait, *quam ridiculo cognomine appellabantur.* Sed & in eadem epistola (vt in transcursu hoc quoq; ostendam) desiderantur verba de sexta Iliados Rhapsodia cum Glaucum & Diomedem nominat Imperator inter se dissimilia permutantes. Etenim post id verbum, sequi statim debet hic Homericus versus, si Archetypo credimus:

Lytæ. Proclytæ.

Dupondii.

χρύσια χαλκεῖα ἰχθυόμβρια ἐννεαβοίων.

Leptdum Seuerianæ commentum, de lunæ factura & solis, deque menstruis diebus & annuis.

CAPVT XCIIII.

PErcurrimus aliquando ego & Picus hic Mirandula, nunquam satis homo laudatus, subciuis horis, antiquos enarratores instrumenti sacri fœderis, Græcos maxime, Diodorum, Philonem, Gennadium, Aquilam, Origenem, Basilium, Didymum, Isidorum, Apollinarem, Seuerianum, alios id genus complures, quorum ille sicutiq; Latinorum sententias omneis, quam diligentissime cũ Iudæorum & Chaldæorum interpretum conferens opinionibus, nihil non euentilat, & pensiculat, vnde modo aut veritas elici, aut obscuritas tolli, aut roborari fides, aut refelli possit impietas. Sed quod apud Seuerianum superioribus diebus, auctorem luculentum, memini nos legere, visum est haud indignum, quod in hunc acciperetur gregem. Solem factum a Deo primitus, & lunam legifer Hebræus prodit, quarta mox vt orbem incoauerat die, qui tamen quoniam alterum diei, nocti alteram præfeciffet, etiam illum in orientis credi potest, hanc in occidentis posuisse confinio. Nec autem debuit (quemadmodum quidem hic opinatur) sic a principio statim lunã fingere Deus, vt detrimento affecta, vt decerpta, vt gracilescens, vt discriminata, vt inanis, vt diluta, vt exhausta foret lumine, qualem nunc esse eam vel nascentẽ, vel intermenstruã, vel senescentem, vel in coitu, vel in ipso quoq; deliquio videmus. Quin orbe pleno potius, integroque circulata, non gibbosa, non prætumida, non sinuata, non cornieulans, nõ diuidua, non silens, Etenim ista dein multiformitas temporum erat, & noctium & dierum velut interuallaris & discriminatrix futura. Quocirca edito recens, & matutinos ingrediente carceres sole, luna prorsus e regione metam finitoris radebat occiduam, munifex tum primum orbis & in suo quasi dixerim tyrocinio. Sed vt ad occidentem sol ipse circumactus est, etiam inuicem peruecta luna suo curriculo est ad orientis collimitium. Sic igitur audientes dicto, diei pariter præfuerunt, noctique. Cur autem non se tum potius, quartæ lunæ facies exhibuerit, quota est edita die? quoniam summum, inquit, luna quarta tenere occidentis limitem nequiuisset. Ita rotundata specie, plenoque prorsus ore quintamdecimam pro quarta exhibens, vndecim sibi dies velut arroganerat, ac totidem plane diebus luna solem natura præuertitur. Ex quo fit vt soli etiam iure dies illos restituat luna quasi bona fide restituat. Nam cum sit vndetriginta & semissis dierum menstruus lunæ calculus, dissultat hinc annarius duodecim menstruũ numerus e diebus omnino 354. Quæ summa vndecim sibi alios agglutinans, quos a primordio luna sicut auctuariũ præsumserat, annũ constituet hunc solarem 300. & 65. dierum. Tantũ Seuerianus, lepidiore tamen puto quam veriore cõmento,

Veteris test. enarratores.

Pici diligentia.

Luna & solis factura.

Luna quarta.

quo etiam crescere in immensum possit fabularis illa de Arcadum vetustate superlatio, qui proseleni, quod est ante lunares appellati, si fuerit in confesso diebus esse undecim lunam, non tam mundo ipso, quam initiali quoque die maiusculam.

Arcades proseleni.

Græcum elegans adagium super xeniis, Digestorum exemplaribus restitutum.

CAPVT XCV.

LIbet in gratiã iureconsultorum restituere Græcũ quoq; prouerbium sublatum plane de ipsorum libris, sed integrũ adhuc in Archetypo, sicut in epistola quapiam diui Seueri, & Imperatoris Antonini reperitur, ea citatur ab Vlpiano in primo de offi. proconsulis, eodemq; titulo ponitur in digestorum lib. 1 Verba sunt hæc epistolæ, quę quoniã elegantissima & plena bonæ frugis, edisscenda iis censeo, qui rempe gesturi. *Quantũ*, inquit, *ad xenia pertinet, audi quid sentimus. Græcum prouerbiũ est τὸ πᾶν πᾶσι, οὐ πᾶσι παντὸς οὐ πανταχοῦ πάντων. Nã valde inhumanũ est a nemine accipere, sed passim vilissimũ est, & per omnia auarissimũ*, Sic illi. Porro Græca verba possis ad hunc interpretari modum. Nec omnia, nec passim, nec ab omnibus.

Proverb. Græcum.

Quanta in muribus salacitas, & Æliani verborum interpretamentum, at q; inibi locus apud Martialem correctus & enarratus.

CAPVT XCVI.

IN septimo epigrammaton vulgatis quidem codibus ita est apud Martialem:

Martia. loc.

Nam cum me vitam, cum me tua lumina dicis.

Sed enim vetustissimi quique sic habent:

Nam cum me murem, tu cum mea lumina dicis.

Quod tamen a nullo est hactenus animaduersum, aut emendatũ. Quæri vero potest, quo intellectu puella blandiens amatori, murem eum vocet? An eodem quo etiam passerculum solet, quia mures quoque perhibentur salacissimi, sicuti scriptum inuenio libro Æliani duodecimo de animalium proprietate, verbis ad hanc sententiam. *Ferunt autem mures* (inquit) *salacissimos esse, testemq; adducunt Cratinum scilicet in Fugitiuis. Age nunc tibi de sereno aduersus mellitum muris fulgurabo Xenophontis. Sed enim fœminam qui q; murem narrant ad venerea esse prauabidam. Rursum q; apud Epicratẽ in choro. Fabula enim hæc Epicratis est. Postremo iuuit me detestabilis luna, deierans per puellam, per Dianam, per Persephatam, esse vitulam, esse virginem, esse pullam indomitam. At illa cauus erat murinus. Superiectione eam salacissimam dicere voluit, cum Cauum prorsus murinũ vocitauit. Et Philemon, Mus albus, cum quis eam. Sed pudet fari, Clamauit adeo statim detestanda luna, vt sæpe latere non est.* Hactenus Ælianus, auctoritatibus etiam magni nominis comicorum succenturiatus.

Mures salaces.

Automaton legendum in Suetonio, quod nunc vulgo aut ornatum, quidq; ea voce significetur.

CAPVT XCVII.

LOcus apud Suetonium in Claudio ita perperam legitur in pleriſq; voluminibus: *Si aut ornatum, aut pegma, vel quid tale aliud parum ceſſiſſet.* Cum veri, integriq; ſic habeant codices *Si Automaton, vel pegma.* Inſpice vel Bononiæ librum ex diui Dominici: vel item alterum Florentiæ ex diui Marci bibliotheca, quam gens Medica publicauit, vetereme vtrumque. Sed & vtroq; vetuſtiorem, quem nunc ipſi domeſticum poſſidemus, vt taceam complures alios, ne fortaſſis ambitioſior & nimius citandis teſtimoniis deprehendar, vbiq; hanc nimirum poſteriorem ſcripturam inuenies. Apparet ergo *automata* appellari ſolita, quæ ita mechanici fabricabantur, vt ſua ſponte efficere quippiam, velut ignara cauſa viderentur. Qualia nunc aut horologia ſunt, aut verſatiles quæpiam machinæ, in quibus imagunculas, occulta vi curſitantes, ludibundasq; miramur. Quales etiam vel fontes, vel ignes ipſi, quodam artificioſo temperamẽto, ſpecieq; noua, certis interuallis, aquas, flammaſue iaculantes. *Automatum* enim velut vltroneum, & ſpontale poſſumus Latine interpretari. Sic Homerus in 2. Rapſodia, veniſſe ad dapem Menelaũ dicit *automaton*, ſponte ſua ſignificans, non cuiuſpiam vocato, quaſi a ſemet impulſum. Sicut Euſtathius quoque exponit, qui deinde ait a iunioribus αὐτόματα vocari, quæ forte quadã fiant, quaſi μάτην, hoc eſt temere, ἢ ὡς ἔτυχεν. Et paulo poſt idem ſic addit propemodum: *Talis autem ſententia etiam illa mechanicorum nominauit automata.* Ceterum philoſophus Heron in Pneumaticis, *Aquam exprimi* ait *in ſublime automaton*, id eſt ſponte ſua. Quam ædiculam quoq; docet conſtruere, cuius accenſo igni fores item αὐτομάτως, id eſt, ſponte aperiantur, extincto eludantur: vt omnia quo diximus intellectu ſint audienda.

Automata.

Sueto. locus.

Automaton.

Perſii locus & item Senecæ declarati, deque manumittendis feſtuca ſeruis, & circumactu.

CAPVT XCVIII.

PErſius in ſatyra ſexta ſic ait:

Non in feſtuca lictor quem iactat ineptus.

Vbi poeta diligentiſſimus manumiſſum hominem ex vetere conſuetudine ſignificauit. Eſt enim a Plutarcho traditum in libello de iis, qui ſero puniuntur a Deo: *Morem fuiſſe Romanis, vbi quempiã manumitterent, vt eius corpori tenuem feſtucam inicerent.* Ex quo illud apud Plautum in Milite, *Quid eas ingenua, an feſtuca facta, ſerua an libera eſt?* Quoniam autem & circumagebantur, qui libertatem nanciſcebantur, fortaſſe vt oſtenderetur licere iam ipſis, pro ſuo arbitrio, quorſum vellent, moueri, quod & ſupra dixerat Perſius:

Verterit hunc Dominus, momento turbinis exit
Martius Dama.

Perſii locus.

Manumittendi ritus.

Et a prætore plerumque vindicta liberabantur, *propterea & inclat* inquit, *& lictor.* Nam lictores seni prætoribus apparebant. Circũagi autem solitos, qui manumitterentur, etiam Seneca docet in 8. 1. libri ad Lucilium epistola: *Philosophia,* inquit, *seruias oportet, vt tibi contingat vera libertas. Non differtur in diem, qui se illi subiecit & tradidit, statim circumagitur.* Hoc enim ipsum philosophiæ seruire, libertas est. Circumagitur hoc est manumittitur, liberatur q.

Circumagitur, id est liber fit.

Cur Muri partem desecere quod ait Suetonius, Hieronica soliti.

CAPVT XCIX.

Suetonii loc. Hieronica.

SVetonius in Nerone, *Reuersus, inquit, e Gracia Neapolin, quod in ea primum artẽ protulerat, albis equis introiit, disiecta parte muri, vt mos hieronicarum est.* Ita ille. Nemini autem est dubium, sacrorum certaminum victores, hieronicas appellari. Sed moris istius caussam tãtum adhuc inuenio apud Plutarchum, libro Symposiacon 2. in hanc sententiam. *Quod autem,* inquit, *victoribus curru vehentibus permissum partem muri diuidere, atq; deiicere,* hunc sane habet intellectum, non magnopere ciuitati muro opus esse, viros habenti, qui pugnare possint & vincere.

Vehentes. Murorum deiectio.

Quæ sint apud Maronem silentia lunæ, quæ vetusta virgo apud Horatium. Superiis Seruiana & Acroniana refutata sententia.

CAPVT C.

Verg. loc.

VErgilius Æneidos secundo:

Tacita, inquit, *per amica silentia lunæ.*

Seruius igitur, *Sciendum autem est,* ait, *septima luna captam esse Troiam, cuius simulacrum apud Argos est constitutum. Hinc est quod dicit: Oblati per lunam. Et alibi: Per eosdem noctem Tacita luna, aut more postico noctem significat, aut physica ratione dixit. Nam circuli septem sunt, Saturni, Iouis, Martis, Solis, Veneris, Mercurij, Lunæ. Et primus hoc est Saturni, vehementer sonat, reliqui secundum ordinem minus. Sicut audiuimus in cithara, cuius vltima chorda minus sonat.* Hactenus Seruius. Libenter igitur ab eo quæsierim, cur amica, Luna, latere, ac fallere conantibus, aut num Lunam quoque silentem apud M. Catonem, & item apud Plinium, ad eandem referat harmoniam planetarum. Quod autem *cithara vltimam chordam sonare* ait *minus,* hoc ita denique procedet, si vltimam non iam pro ima, sed pro summa capiat, quæ Græce hypate vocatur, vnde grauior excitatur sonus. Sicuti ab extima altera, & tenuissima, quam equidem libentius vltimam dixerim, acuta vox profertur, quæ plus sonare ob id videtur, quia prorsum tenditur, vt in libro de Musica secundo scribere ait Theophrastum Porphyrius in commentariis illis, quos in harmonica Ptolemæi scriptos reliquit, *Sicuti grauis ob id,* inquit, *minus auditur, quia circa diffunditur.* Quod ante & apud Macrobiũ legimus & item apud alios, Saturni

Hypate. Chordarum sonus.

Macro. loc. Saturni cursus.

orbem

orbem, cuius conuerſio ſit concitatior, edere acutiſſimum ſonũ, minime hoc arbitror a Platone, vel in Timæo, vel in rep probabitur, qui tardiſſimũ ſcribit eſſe Saturni orbẽ, quanquã hoc fortaſſe ad longiorẽ ſui curſus ambitũ referetur. Sed Ariſtoteles certe in libro ſecundo de cœlo, tardiores ob id ait eſſe ſuperiores orbes, quod impetu ſtelliferi octaui orbis, magis retardentur. Vt ergo vel Alexandri, vel Simplicii, vel item iuniorũ de eo opinionẽ prætermittã, ſi veram plane Macrobii ſententiã vis colligere, ad curſum referas diurnũ, qui ſine dubio celerrimus in ſupremis, & concitatiſſimus inuenietur. Sed nos hac ablegata cõmentitia (vt arbitror) Serui, minimeq; neceſſaria ſubtilitate, potius accipimus tacitæ lunæ ſilentia Lunam ipſam, quã vocant ſilentẽ, hoc eſt, minime tum quidem lucentẽ, vt latere inſidiæ magis poſſent, pulcra nimirum, & eleganti tralatione ab auribus ad oculos. Nam ſicuti ſilentio nihil auditur, ita nihil tenebris cernitur. Plinius igitur libro nat. hiſtoriæ 16. *Diem* inquit, *coitus Luna ab aliis ſilentia lunæ, ab aliis interluneum appellari.* Tum idem libro duodeuigeſimo & hoc ait, *ſilente Luna ſeri iubent.* M. Cato etiam in lib. de re ruſtica. *Nunc ſtercus euehi Luna ſilenti, nuncitem ſilente Luna. ficos, oleas, mala, pyros inſeri.* Poſtremo etiam prata primo vere iubet eadem Luna ſilente ſtercorari. Ridiculũ autem fuerit aut hæc Catoniana, Plinianaq; referre ad fidem muſicam, aut in vetuſtiſſima, vſuque receptiſſima locutione deſiderare iſtiuſmodi ambages. Equidem Lunam hic ſilentẽ, vt dixi, pro minime tum lucente acceperim, quod fuerat tempus Græcis obſeruandum. Neq; ita tamen interpretor, vt ad viuũ reſecem, atq; ipſum deniq; Lunæ coitum plane intelligam, cum nox tota tenebricoſa, nam hoc vtiq; refellitur, quoniã poeta mox ait: *Oblati per lunam.* Nondum igitur luna lucebat, cum illi a Tenedo ſub veſperam nauigabant Sed lucere tum cœpit, cum iam vrbem occupauerant. Non igitur, aut ſera fuerit, aut pernox Luna, tum nec Lunæ quidem omnino coitus, ſed tempus arbitror potius, quam diu illa non luceret. Etenim plura ſæpe quam videatur, vox apud poetas aliqua complectitur. Ob hoc igitur illud in noſtra Ruſtico:

Tacita luna ſilentia.

Luna ſilens.

Mala.

Quidq; ſilens moneat, quidq; intermenſtrua Phœbe.

Lo. in Ruſt.

Nec abſurde tamen, præter epitheti rationem temporariam, lunæ acceperis amica ſilentia, quoniam in auſpiciis quoq; ſilentium vocari Cicero ſcribit, ꝙ omni vitio caret. Iam apud Acronem quam pulcrum, quam ingenioſum, qui enarrans Horati locum, libro carminum ſecundo:

Amica ſilẽtia Lunæ.

Silentium in auſpiciis.

Horat. loc.

Dum capitolium
Scandet cum tacita virgine pontifex.

Tacitã virginẽ intellexit quaſi clarã ſacerdotii nobilitate, & vt hoc ineptis perſuadeat, auctoritate etiam abutitur Maronis, qui dixerit, *Tacita per amica ſilentia Lunæ.* Ceu ſi *tacita Luna* ſit hic etiã pro clara accipienda. Videlicet nõ & apud Dionyſium ſaltem Romanæ

Tacita virgo.

hiſtoriæ auctorem, & apud Plutarchū, aliosq; permultos Acro legerat ignorari prorſus ab omnibus quibus deniq; vel ſacris vel ſimulacris Veſtales virgines tuendis præforet, vt ob hoc ipſum quod præſtabat ſilentium, Tacita vocetur virgo, Troianam ſoli cui fas vidiſſe Mineruam.

SEd vt hic liber, quanquā ſic quoq; nimis longus, aliqua tamen veluti coronide cumuletur, & nihil ſit omnino inrepercuſſum, ſcire lectorem volumus, poſteaquā de magno quaſi populo, iam tū anno ſuperiore, Centuriam hanc vnam, ſicuti nunc eſt, niſi tantum pauculis ſubinde (vt fit) interſperſis floſculis adornaueramus, & ſpectanda publicæ amicis aliquot exhibueramus, emanaſſe in vulgus fabulam, non ſatis certo auctore, quæ ſuſurris aures iſthuſmodi compleuerit, nihil eſſe mirū ſi quædam noua & inſignia vel antea dictauerit Politianus, vel nunc referre in literis incipiat. Olim iam iſtæc omnia diligentiſſime perſcripta a Nicolao Perotto, qui fuerit Sipontinus pontifex, in eo maxime libro, cui titulū feciſſet Copiæ cornu. Nam quoniā plurimum auctoritate (ſic enim quicūque illi aiebant) apud Vrbinatē ducem cui dicatus is liber, Medices ſuus Laurentius & gratia valet, per eū videlicet operis iſtius, & quidem Archetypi facta eſt Pelituano poteſtas. Ergo ille, nunc rapinator, vt hunc ſemel inuncauit librum, velut inſtar quoddam virgulæ diuinæ, publicam prorſus materiam priuati iuris facit, & vt alter Æſopi graculus aliena ſuperbit pluma. De his itaque per aliquot iam conciliabula iactatis, euentilatisq; rumuſculis, cū mihi neſcio quid, vt eſt officioſiſſimus homo, Robertus noſter Saluiatus renuntiaſſet, non literarum modo, ſed literatorum quoq; omnū velut alba linea magnus amator, agnoui ſtatim inuidiæ morem, q, dum cui nocere molitur, in omnia ſeſe vertit, & vt ille apud Licentium Proteus:

Spumat aper, fluit vnda, fremit leo, ſibilat anguis.

At in quod ad ipſius ictus occalluerā, nō ſum propterea ſtudiis iratus meis, tantū laboris tali mercede rependentibus, nec ipſe me damnaui, quod non hanc teterrimā peſtem deſidia magis placaſſem, nec, vt nonnulli forſitan cupiebant, concerpſi librū, ſed eū potius ſepoſui paululū, & omiſſa in præſens edendi cura, tantumq; ſulcis velut interciſiuis, ita librū nonnunquā ſicut horrū rigans, pleniorē temē cogitatū velut a ſiliquis ad panes, hoc eſt, a ludicris ad Philoſophicę ſeria tranſtulit. Sic igitur verſare altiora quæpiam animo ſtudia, & opera grauioris inſtituī, quæ ſuo & ipſa tempore (ſi lecta potenter erit res) in publicam vtilitatem, quo magis argutatoribus iſtis oculi doleant apparebunt. Etenim ego tenera adhuc ætate, ſub duobus excellentiſſimis hominibus, Marſilio Ficino Florentino, cuius longe felicior quam Thracenſis Orphei citharā, veram (ni fallor) Euridicen, hoc eſt, ampliſſimi iudicii Platonicam ſapientiam, reuocauit ab inferis, & Argyropylo By-

Alias literas.

Nicolaus Perotius. Cornu cop.

Rapinator. Virgula diuina.

Alba linea.

Marſilii Ficini laus.

Argyrop.

lo Byzantio Peripateticorum sui temporis longe clarissimo, dabam quidem Philosophiæ vtrique operam, sed non admodum assiduam, videlicet ad Homeri poetæ blandimenta natura & ætate procliuior, quem tum Latine quoque, mito vt adulescens ardore, miro studio versibus interpretabar. Postea vero rebus aliis, negotiisque prementibus, sic ego nonnunquam de philosophia, quasi de Nilo canes, bibi fugique, donec reuersus est in hanc vrbem maxime Laurenti Medicis cum beniuolentia, tum virtutis & ingenii similitudine allectus, princeps hic nobilissimus Ioannes Picus Mirandula, vir vnus, an heros potius omnibus fortunæ corporis, animique dotibus cumulatissimus, vtpote forma pene diuina, iuuenis, & eminenti corporis maiestate perspicacissimo ingenio, memoria singulari, studio infatigabili, tum luculenta, vberique facundia, dubium vero iudicio mirabiliori, an moribus. Iam idem totius philosophiæ consultissimus, etiamq; varia linguarum literatura & omnibus honestis artibus supra veri fidem munitus, atq; instructus. Deniq; vt semel complectar, nullo nō præconio maior. Is igitur continuo me, cum quo partiri curas dulcissimas, & nugari suauiter interdum solet, & quem sibi studiorū prope assiduū comitem (qui summus honor) adiegit, is me instituit ad philosophiā, nō vt antea somniculosis, sed vegetis vigilantibusq; oculis explorandam, quasi quodam suæ vocis animare classico. Quocirca talē ego illum, tantumq; vel auctorem nactus, vel ducem, neutiquam occasioni defui, quin occurri potius & arripui, sic vt assiduo propemodum summorum tractatu auctorū, velut attrito crebrius silice pauculas saltem veri scintillas videar excudisse, tātumq; flammæ rapuisse fomitibus, vt in nocte cœca & illuni, iamiam mihi aliquid profecto fulgoris subluceat. Sed ecce tibi interim, dum totus in hoc ego, repente Cornu istud in vulgus. Fit concursus. Est in manibus. Effunditur. Excutitur. Quid multa? Calumnia me liberat. Vidisses continuo nonnullorum vultus lugubre quiddam tacentes, & quod antea nunquam soliti, nescio tum quo pacto (sicut ille apud Platonem Thrasymachus) erubescentes. Sed isti quidem Cornu, quanquam certe non vacuo, quid inesse tamen videram, non est huius temporis iudicium. Tantum constiterit imprætientiarum non idem spectasse me, quod eius voluminis auctorem, nec par vtriq; destinatum, præstitutumq; fastigium. Quod sicubi locos eosdem pro re nata forte vterq; tractauimus (id autem incidere alicubi fuit necesse) crassior tamen inter nos, quam inter Piramum, Thisbenque, paries. Argumento sit interim vel illa Iuuenalis *Cotytto*, quæ tamen apud ipsum *Cocytos* est, de qua tanquā de paupere regno cum Domitio digladiatur, *vel Ara item Martialis frequens cornibus*, *vel Philyra*, vel siquid aliud istiusmodi, quod optes cum meis manipularib. accensisq; cōmittere. Quin illud euenit, vt hoc ipso quo Miscellanea cessabāt interuallo, centū quędā

Pici laus.

Illuni nocte.

Cornucopiæ.

De repub. lib. 2.

Accensi.

adnotationes doctæ me Hercules (quis enim neget?) & laboriosæ ab homine amicissimo nobis, nec huius ignaro propositi, tum bene etiam literato, non sine beneuola, grataque nostri mentione publicarentur. In quis vnum casu credo vel alterum pati ferme atque apud nos argumento, compluscula certe germana illorum propemodum, quæ vel cum Fastos Nasonis abhinc nouennium ferme, vel postea cum Flacci satyras interpretabamur, quanta norunt omnes frequentia, publico auditorio dictaueramus. Per fauctę (si sit opus) deierem, tenens aram, cogitasse me statim, si non de meo, certe de communi iure concedere amico penitus, nec aliquid ex eis agnoscere, quorum sibi ille titulum, haud opinor iniuria vindicauisset. Nō enim sic fastu turgeo, sic mihi ipse faueo, vt videri velim tam docti hominis in aliquo doctor, ne mihi illud in os iaciatur, sus Mineruam. Sed quoniam sic ea se principem demū reperisse narrabat, vt ignorata prorsus (ita credo putauit) & inenarrata ad eam diem ceteris assseueraret, coactus fateor sum, quod & ipse pro ea quam profitetur humanitate, facile patietur, simpliciter, ingenueque professionem meam suspicionibus istis communis ignorantiæ absoluere. Nam sicut haberi iure vel inciuilis possim, vel arrogans, si non ei quoque, qui tam sit & diligens, & eruditus, domi & ista & meliora nasci putem (quandoquidem medio posuit Deus omnia campo) sic e diuerso patrocinium famæ deserere, non solum dissoluti, sed etiam (ni fallor) in semetipsum pene crudelis videri possit. *Et pereant*, Donatus aiebat, *qui ante nos nostra dixerunt.* Nos ei prospera, faustaque precamur & cupimus, qui nostra post nos aut inuenit, aut certe dixit. Tantum rogamus, ne pigeat in eorum consortium, quæ tanto ante, tam multi sub nobis exceperunt, & in quibus pro virili parte laborauimus, etiam nos, sicuti partiario admittere, ne non amicorum sint (quod ait Eutipides) cuncta communia.

Donati dictum diuū.

Miscellaneorum finis.

Quod ira in pueris optimæ sæpe indolis est argumentum.

Angelus Politianus Laurentio Medici Salutem

CVm poeta Accius Tarenti forte apud Pacuuium grandi iam ætate, & morbo corporis diutino affectum, multo ipse iunior diuertisset, eique tragœdiam suam, cui Atreus nomen est, desideranti lectitasset, dixisse Pacuuiū ferunt, *eorum quidem illud scriptorum ac poetici spiritus magnificentiam laudare se, duriora tamen illa, paulo q; acerbiora sibi videri.* Atque Accium id *quidem ita se habere respondisse, neque se tamen pœnitere, quippe qui meliora se deinceps scripturum speraret. Ingenia enim humana prope vti poma esse, quæ si duriuscula, ac gustatu acerba gignantur, tempestiue tamen maturescunt, fiuntque mitia, & iucunda. Sin vero statim mollia, atque vuida, præcoci usque similia enascantur, prius multo*

quam

quam matureſcant, vieta fiant, & putria. Itaque ingenio tanquam pomis relinquendum eſſe, quod ipſis die, atque ætate miſceatur. Quorſum nam iſtuc inquis? quoniam pleraque profecto Laurenti Medices, humano in ingenio ſimilia exſiſtunt, quæ cum ſpeciem vitioſæ depraua tæque naturæ præ ſe ferant, futuræ tamen virtutis indicia, optimæque indolis ſpecimen a ſapientibus iudicentur, quale forſan & hoc ipſum ſit, quod tuo nuper in filiolo, noſtroque diſcipulo iram, quæ quidem ex increpatione, acceptaque ignominia prouenit, minime improbandam eſſe pręmeruleram. Cuius quoniam iudicii noſtri rationem requiſiſti, non alienũ certe fuerit, paucis ea de re in præſentia diſputare. Neq; vero iram hoc tempore laudare propoſitum ſit nobis, quamuis & illam Peripatetici non inutiliter a natura nobis adhibitam putent, vtpote qua rum quibuſdam (vt aiunt) calcaribus fortitudinem incitet, tum vero a nonnullis id quod etiam Ariſtoteles inquit, in ipſius fortitudinis partem referatur: ſed cum ex omni vitiorum genere, id certe minimum ſit habendũ, quod a rationis orbita quam minime aberret, ira autem, ſi quidem Ariſt. credere oporter, vel ipſam quodammodo audiat rationem, eiuſq; quantum in ipſa eſt veſtigiis inſiſtat, omnium merito vitiorum minimũ eſſe illam credi par eſt. Quoniã vero, vt eſt apud Flaccum, *vitiis nemo ſine naſcitur, atq; optimus ille eſt, qui minimis vegetur*, iram profecto in puero haud omnino deteſtabilem eſſe, fatendum eſt. Contra vero affectio illa animi, quæ ira omnino vacet, quam ἀοργησίαν Græci vocant, haud mihi ſecus in puero, quam in equo adoleſcente tarditas, vituperanda videtur, quippe quæ infirma adhuc, imbecillaq; ętate cum a ratione proficiſci nequeat, a ſtupore certe, atq; animi hebetudine proficiſcatur neceſſe eſt. *Nam in quo permulta & frigida bilis eſt atra*, vt Ariſtot. in problematis ait, *ii ſtolidi ſunt, attoniti, ignaui. in quis permulta & calida, ii perciti, ingenioſi, acres, propenſi ad omnem excandeſcentiam.* Calorem enim phyſici longe magis quam frigus, naturæ conſentaneum putant. Cuius profecto argumentum, cum aliis permultis, tum vero ex anni temporibus perſpicue intelligitur. Cum enim *ſolaitur acris hyems grata vice veris, & fauoni*, mox pulcerrima illa mundi, naturæque ornamenta reuiuiſcunt, ſyluæ frondib. veſtiuntur, campi florib. omnifariam herbiſq; diſtinguũtur, e quib. & odorum incredibilis ſuauitas afflatur. Hinc auicularum blandiſſimis concentibus aer iam ſerenior demulcetur, hinc lymphæ riuis obſtrepunt manantibus, omnia oculis arrident, omnia auribus ſubblandiuntur. Prata, arua, colles, ſyluæ, conualles, ferarum & eicurum omne genus, ipſum præterea cœlum, ipſa (vt ita dicam) rerum natura ad pulcerrimum atque admirandum ſui ſpectaculum, aures, oculos, menteſque conuocant. Omnia pubeſcunt, ac laſciuiunt, omnia denique ludus habet. Venit æſtas vt callidior multo, ita & frugum, ſeminumq; omnium prouectu vberior.

Aorgeſia.

Hanc insequitur *autumnus calentis sordidus vuis*. Qui fortunatum illud Amaltheæ cornu, fructuum, pomorumque copia scaturiens, diuiti manu gestat. Quæ tandem omnia extinguit mox *glacialis hyems canos hirsuta capillos*. Sed redeo vnde digressus sum, qui illam inquam affectuum omnium vacationem, & quam Græci ἀπάθειαν vocant, tãtopere extollunt, ii mihi nõ hominis, sed trunci certe, aut lapidis, quæ nulla omnino sit, vitam fabricari videntur. An vero ego eum mihi amplæ, atq; optimæ spei puerum deligam, qui præcipientem somniculosus obaudiat, cui sit auris iugiter vellicanda, qui excutiendus manu sit, cui iurgia, cui verbera, cui faces sint admouendæ? Inspiciendum in primis Laurenti est, vt est apud poetam, & quis *cuiq; dolor victo, quæ gloria palmæ*. Qui enim recenti adhuc ætate ita esset affectus, vt neque is laude, neque ignominia moueretur, nihil ab eo quicquam egregium sperandum fore Lacedæmonii iudicabant. At vero Quintilianus magistrorum ille excellentissimus, eum sibi puerum dari postulat *qui victus ploret, victor insultet*. neq; vero eum in puero lusus offendit, quippe qui non secus, atq; hæc ipsa, de qua agimus ira, vegeti cuiusdam animi, erectæq; naturæ sit argumentum. Quapropter & apud veteres illos philosophantes, vt est apud Plutarchum, in prouerbii iam locum concesserat, quod dici solet: *Iram non habere, qui mentem non habeant*. Hinc illud fortasse est, quod cum ex oris habitu, morum quoque aspectus Aristoteles iudicat, *quibus*, inquit, *frons lata est, stupidi, quibus rotunda, iracundi sunt*. Manifestum videlicet argumentum naturam quoq; ipsam, vel ex oris lineamentis nos admonitos velle, nihil tam maxime a stupore differre, quã iracundiam. At vero cum duo diuersi inter se affectus ab vno quasi capite, & fonte emanantes diuersa quoque appellatione comprehendantur, alter quidem qui vt primos impetus remissiores habet, ita diuturnior multo, permanentiorq; est, radicesque altius in animos agit, alter vero acrior quidem primo & concitatior, sed suo sibi tempore placabilior, priorem illum quem Græci nunc μῆνιν, nunc κότον, nostri vero rancorem puto appellent, illiberalis cõtumaciq; naturæ signum esse, sapientes arbitrantur. Tendit enim ad odium, ad vltionem, ad iniuriam, ad contumeliam. Neque vero is recta vlciscendi via grassatur, sed dolo sæpius, atque insidiis nititur. Vbi maxime deferbuit, tum maxime est implacabilis. Si deprecere, exulceratur. Si supplices, recrudescit, occasiones nocendi obseruat & tempora, serpit quotidie latius, augescit indies. Quodque Homericus ille Achilles instat Plutonis portarum habebat inuisum, *aliud in pectore clausum, aliud in lingua promtum habet, altera* (vt inquit Plautus) *manu fert lapidem, panem ostentat altera*. Hic in mulierculis, hic in vulpecula, hic in iis qui abiecto sunt animo præ ceteris viget. Hunc diuine Homerus noster in rege regum Agamemnone adnotauit. Eique deinceps recta quasi

Id est indolentiam.

quasi analogia plurimorum turpiumque vitiorum, ac facinorum perpetua stigmata inurit. Hoc nihil tetrius, nihil virtuti & bonitati infensius, nihil humano ingenio perniciosius est. At vero ille alter, incitatior primo feruidiorque, mox tamen placabilior motus animi, qui a Græcis θυμὸς, a nostris vero excãdescentia appellatur: in iis plerumque eminere videtur, qui ingenuo sunt animo, & liberali, iidemque & misericordes, & placabiles præ ceteris sunt, qui ad excandescentiam propensiores. Neque vero ii vel in medio irascẽdi furore a rationis imperio penitus abhorrẽt. *videtur enim* (quod præclare Aristot. inquit) *audire illam quidem, obaudire tamen, ministrorum præcelerum more, qui antequam totum quod imperatur audierint, excurrant præ studio, ac deinceps in agendo aberrant, similes quasi sunt canibus, qui audito tantum strepitu, prius quam illi an veniat amicus consideraverint, venientibus omnibus sine discrimine allatrant.* Hic ille est impetus, qui (vt Homerus ait) *bellatorum animis robur iniecit*, hunc tubæ, hunc cornua, hunc classica, hunc militaris illa inuicem adhortatio, & clamor, hunc Imperatoriæ excitant cõciones, hunc vt cetera non accesserint, vnica veritas, & laudat & præcipit. *Irascimini*, inquit, *& nolite peccare, sol non occidat super iram vestram.* Hinc & illa ab Hesiodo laudata contentiõ orta est, quæ & ad virtutem & ad decus capessendum calcar eximium habet. Omnem hæc ipsa ex animo mollitiem, languorem, hebetudinemq; omnem exterminat. Hæc infirmos, sopitosque animos erigit, & maiores ad rem gerendam facit. Quid tu illam in egregiæ indolis puero conuitiis ignominiaque affecto iram præter gloriæ & virtutis studium interpretare? Non incusseras puero verbera, non minis perterrefeceras, verbis tamen lacrymas excussisti, quid plorat Petrulus meus? quid queritur? Nempe id ipsum ferme, quod & Myrmidones illi generosissimi Achillis commilitones, quod eius quam animo agitabant, bellicæ laudis gloriam non assequerentur. *Erubuit* inquit *comicus. salua res est.* An tu hanc puerilem iracundiam non eandem esse & pudorem putas? Simillima sunt ista. Laurenti, eosdem si recte æstimentur pariunt effectus. Pedissequæ ambæ sunt, & comites virtutis. Talem mihi Homerus Achillem effingit. Talem se mihi ostentat pius ille Aeneas, cum immortalitatis splendoris que stimulis accensus:

Terribilis sauam nullo discrimine pugnam
Suscitat, tarumque omnes effundit habenas.

Talis & Acheloum Ouidianus Hercules *iamdudum lumine torua*
Spectat, & accensa non fortiter imperat iræ.

Talem denique & Vergilianus ille generosus equuleus futurę virtutis indolem præse fert.

Tum si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nesciit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumque premens voluit sub naribus ignem.

Quod

Quod si cui forte naturæ rationis ignaro, nimis hæc iræ laudatio absurda esse videatur, vt cetera volentes concesserimus, nunquam mihi certe hoc extorquebitur iram in puero ingenuæ, erectæ, liberalisque naturæ esse argumentum. Accedent anni, literæ, disciplina. Omnia fient indies mitiora, ad maturitatem suo tempore ante quam marcescat, natura huiuscemodi perueniet. At non laudas in ætate iam constanti iracundiam. Esto, sit etiam flagitiosa, ac detestanda. Et gladius certe idem, si carnificis manu gestetur, detestabilis videatur. Si ad latus militis, aut imperatoris sit virtutis egregiique facinoris imaginem præ se ferat.

Pullulant sæpe generoso in animo vitia virtutibus admixta, non secus atque vberi solo, cui nondum manus agricolæ accesserit, rubi innascuntur, & sentes. Neque tamen qui agricolationis studio insudant vberem illam fœcundi soli speciē minus probant. Quamuis semihominis *vesano gramine fœtu Mādragoræ pariat flores, mœstamque cicutam, Nec manibus mitis ferulas, nec cruribus æque Terga rubi spinisque ferat paliuron acutis.*

Quapropter vt boni agricolæ, nihilominus noxias illas frugibus plantas, herbasque conuellere atque exstirpare solent, quod fœcundi soli ingenium ex illis animaduerterint, ita profecto parentes ac magistros nihilo magis teneris adhuc vitiis indulgere oportet, quod ea optimæ ingenuæque naturæ documenta præbuerint. Principiis obstandum, & quæ eminent, retundenda sunt. Tarquinique instar, papauerum summa capita virga demetenda, semperque valentioribus resistendum est. Neque tamen interim a naturæ bene institutæ ratione alienum esse putādum, siquidem *reddere qui voces iam scit puer, & pede certo Signat humum, gestit paribus colludere, & iram Colligit, ac ponit temere, & mutatur in horas.* Vale.

M. ANTONII SABELLICI ANnotationes in Plinium.

M. Antonius Sabellicus Dominico Grimano philosopho & equiti clarissimo S.

FAcis quod & nostrorum hominū pauci, ac nescio an versus nemo dixerim Dominice eques splendidissime: qui philosophiæ studia complexus: nostratia hæc oratoria quæ vestris illis tum naturæ: tum consuetudine olim arctissime cohærere: non vt leuia & parum sapienti viro necessaria: quod plerique faciunt: aspernaris: longaque per interualla respicis: sed vtriusque rei curas tecum ex æquo partitus sedulo das operam: vt tā tibi in hac parte quam in illa succedat studiorum profectus. Siquæ per hæc iampridem facile consecutus, vt tam orator non minus eminens quam philosophus habearis

bearis. Rara me hercule laus: ac quo rarior eo certe pulcrior. Sed in tuo isto præclaro instituto nihil perinde aiunt te ac historia delectari: nec immerito: alit illa, vt Fabius scribit, molli quodam & dulci succo orationem. Sed cum hanc quoque varie tractare dicaris, qua te diutius in sua admiratione detineat, præ naturali illa, quam Plinius sex & triginta complexus est voluminibus audio esse nullam. Verum quo maiori illius studio teneris, eo te iniquius ferre certum habeo, quod ex vberrima hac recentiorum hominum fruge nemo adhuc exstiterit, qui lectionem ipsam a vitio partim temporum iniquitate, partim librariorum inscitia contracto sit vindicare adortus. Adfuerunt qui sparsim paucissima quædam velut in transcursu subnotarent, fuitque illud intra hostium vallum iaculari non statariam conserere pugnam. Nos vero non quia plus virium quam illi haberemus, sed maiore quadam fiducia freti, tertio ab hinc anno Plinium eo consilio interpretandum suscepimus, vt non rerum solum, sed quantum in me esset omnis etiam verborum explicaretur ratio: fuit fateor certamen illud longe acerbius quam ab initio conceperam. Ita vt non vbique nobis immota steterit acies. Sed turbatus interdum aut pedem retuli: aut magnitudine rei deterritus terga pœnæ dedi, vicit tamen vicitque constantia magis quam viribus, ex longaque & varia obseruationum serie locos quosdam in amicorum conspectum cunctanter mehercule & cum rubore nonnunquam dedi. Sed adolescentes plerique, qui tum nobis forte operam dabant, immoderatius id facere, vulgoque talia velut mancipia bello capta in aperto proponere: quæ res effecit vt amicorum quidam, & in his Antonius Moretus homo, vt nosti, nostratium literarum perbelle eruditus, studiorumque fautor maximus, nunquam postea efflagitare a me destiterint, vt Plinianas eiusmodi annotationes quàm pressissime possem in ordinem redigerem, redactas in apertum referrem. Quod ipsum ne magis sua causa noluisse me quam non potuisse crederent, ex omni numero qui sane ingens fuit, pauca admodum atque illa ipsa nuda nulloque verborum apparatu breuiter collegi. Et in his nonnulla, quæ quoniam vtrinque in auctoritate laborarent, censui in medio relinquenda: Sed cum duas ferme ex eodem genere centurias scripsissem, essentque altera adhuc semiplena, impetus cœpit eam ex extrario quodam & quasi euocatorum numero sparsim hinc inde locis accersitis explere. Quod ipsum ex sententia aeptus, etsi iam prospicere cœpissem cui potissimum hanc obseruationis formam cognoscendam traderem: Tu vnus omnium vir præstantissime maxime dignus mihi visus es: quem inprimis tali munere impertiremus. Sciebam enim ita fore vt in tua ornatissima bibliotheca emendanda: quamquam nihil sit illa emendatius, nostram industriam non modo non aspernaretur, sed etiam daturus esses operam: vt diu ha nostra Centuria a me tumultuose conscripta: si non multa vi: apparatu saltem aliquanto honestiore per te essent in medium processura, quod ipsum vt præstes rogo te vehementer: & hortor. Vale.

Ex C. Plinii secundo libro, Capite primo.

ET ne ociose nimis Plinium aditemus: in ipso pene vestibulo obiicitur locus animaduersione dignus: *alios*, inquit, *rursus occasione hinc sumta, aut his data innumerabiles tradidisse mundos*: vt totidem rerum naturas credi oporteret: aut si vna omnes incubarent totidem tamen soles. Sic & verera & recentia Plinii, de iis duntaxat loquor quæ adhuc vidimus, habent exemplaria, at tu vide ne *vni* sit potius legendum: vt ad naturam referatur: nam si vna innumeros mundos incubare intelligas: frigide nimis ac parum (vt sic dicam) considerate a Plinio id dictum nemo non altius singula rimatus dixerit.

Cap. 7. Potest & in dubium venire quid sit quod ad *aedem larium Orbonea dea* Plinius dicat, aram fuisse: sed Macrobius auctor est pro familiarum incolumitate olim pueros Maniæ larium matri sacrificari solitos, nimirum sublato diro sacrorum ritu, quod ipse auctor affirmat a Bruto factum. Matronæ ad arcendam orbitatem hic Orbonam propitiarunt, vbi infando sacrorum instituto orbari consueuere. Eodem sane capite, *diuus*, inquit, *Augustus prodidit sibi calceum præposterè indutum, quo die editione militari prope afflictus est*. Ceterum Tranquillus Augustum scriptum reliquisse ait, *si mane sibi sinister calceus pro dextro induceretur*, qua Tranquille lectione datur intelligi *inductum*, esse potius legendum, quam *indutum*: nec eo inficias iæpius id verbum ab eodem vsurpari, quale est illud *calciamentum dextri pedis* antequã induatur. Verum hoc loco *inductum* eo citius legerim: quo propius vero est, vtrumq; Augusti verba libentius quam sua posuisse.

Cap. 8. Nec omnino inepte aliquis quæsierit quid sit quod Plinius dicat *tertium a Saturno sydus*, quod idem est quod & Martis a quibusdam *Herculis* vocari, & mox proximo loco *Mercurii stellam Apollinis*, at Macrobius subtili admodum dissertatione *Herculem & Martem solem esse demonstrat Apollinẽ, & Mercurii* eundẽ. Id ego in caussa esse crediderim potius, quam illud & Iginius ait Mercurium perpetuo signis quatuor nonnunquam cum sole esse.

Cap. 10. *Neq; Luna excedat latitudinem*: Verborum credo similitudo effecit, vt librarii *latitudinem* scripserint, *cum altitudinem* scribi oportuisset, & Plinii verba, quæ proxime subiiciuntur, aspicue demõstrant: *Vmbram*, inquit, *terra Lunaris orbis altitudine non transcendere*: id q; argumento esse quod reliqua sydera quæ sunt supra lunam terrestris vmbræ interuentu non obscurentur, sed solis vt alibi perspicue ostendit appropinquatione.

Cap. 41. Higinius *inter huius tauri*, inquit *finitionem & caudam arietis stellæ sunt, quas nostri vergilias, graci pleiadas dixere, est & tauri figuratio in eo talis vt caudã arietis spectet, tauri caput*. Gellius ex *hyadibus siue succulis* credidit tauri caput figurari reliquas corporis partes *vergilias*, quas greci *pleiadas* dicũt: Plinius in tauri cauda esse

sti

ait septem, quas appellauere *vergilias*, in fronte *suculas*, vsq; adeo diuersi in eadem re explicanda abeunt auctores.

Cap. 49. Inoleuit mendū Plinianis codicibus librariorū incuria ni fallor ortū, in quib. *a Mamertinis & Tudertibus legitur pro Amerinis*, sunt etenim *Ameria & Tuder* tum Vmbrię vrbes haud multū inter se distantes: *Mamertini* Campani fuerunt, qui Messanā in Sicilia *vt Polybius scribit* occuparunt. Plutarchi ad hæc lectio nobis astipulatur: is de eodem prodigio: *Ex Ameria*, inquit, *& ex Tuderto Italiæ vrbibus renūciatum est noctu per cœlum hastas ardētes, & scuta in principio errantia fuisse visa. Deinde inuicem irruentia more hominum pugnantium, acies impetusq; faciebant.* quibus Plutarchi verbis vtra sit vetior lectio facile potest colligi.

Cap. 65. Affirmabam ego constanter omni libraria fide aduersus reclamante tam vulgo quam mēdose loco haud multū inde diuerso *eruditur* legi, pro *truditur*, aut quod libentius dixerim *eluditur*, proximo inde capite multo maxime pro vulgo maxime. Item vnde septuagesimo *Africani*, pro *Affrani*, & longa inde intercapedine septimo supra centesimum capite *fons calidus tamen fluit*, pro *tamen vere fluit*. Ego hæc rimabundus antea sæpius ad disquisitionem vocabam. Vetustioris inde codicis testimonio confirmatus seueriori censuræ subiicere sum ausus.

Cap. 61. In nullam Plinianæ historiæ partem licentiosius grassata est librariorum insciția, quam in eam, quæ numeros contineret cuius cladis argumenta toto opere cōspersa lectoris oculos quantumuis cæcutientes crebra lancinant occursatione. Etenim quid tam a vero diuersum dici potest, quam quod vulgo legitur, *octoginta quinque millia, & sexaginta octo millia terra longitudinem patere.* At sic habent omnia, in quæ incidimus exemplaria. Ex Macrobio tamen & Ptolemæo colligitur, *stadiorum illam esse non passuū millia*, vt emendata lectio *octoginta quinque stadiorum millia, & sexaginta octo*. Eritque sensus terræ longitudinem quinque & octoginta habere millia stadiorum, ac supra eum numerum octo & sexaginta vt Arthemidoro placuit, vt autem Isidoro stadiorum millia nonagintaocto, duoque deuiginti.

Eod. Cap. Pari quidē deprauatione, sed errore adhuc magis pudendo eodem capite legere est a Gange ad vrbē Syriæ Myriadrum in Issico sinu positam, *quinquaginta quinque millia passuum decē & nouem esse*. Quasi vno die a Gange in Syriam decurri possit, quod ne Philonides quidem Alexandri cursor, per multos dies ne menses dicam, verum cōfecisset iter. Scribendum igitur *quinquaginta quinq; millia* stadiorum, cui numero si mille adiiciantur stadia septuagies centum millia passuum id spatium habere reperies.

Eod. C. Auget ad hæc lectoris solicitudinē locus, ab eo quē dixi numero quidem diuersus: sed offensa per ſ simili. In eo quidem est mensura. Adeo mari efficit *nonaginta octo millia passuum*, vbi nisi

ſtadiorum pro *paſſuum* legas, neque menſura, neque numerus conſtabit. Et niſi id ipſum feceris in iis, q̃ ex eodem capite, ſubiiciam, ridicula erit lectio alia inquit: *qua certior itinere terreno maxime patet a Gange ad Euphratem. l. millia paſſuum, 19.* vbi *ſtadiorum millia* illa eſſe *non paſſuum*, nemo eſt niſi & geographiæ ſit idem expers, qui non plane intelligat.

Eod. Cap. Grauarer ego plura huiuſmodi errata ex eodem fonte manantia vnum in locum congerere. Satis enim ex iis quæ diximus poterat diligens lector monitus videri, vt reliqua per ſe proſpiceret, niſi illud Thucydidis ſuccurreret ἁπλοῦν τε τοῖς πολλοῖς ἐξήνεγκε τῆς ἀληθείας. Ne igitur aliis: qui id laboris ſuſcipere fortaſſis recuſabunt in medio relinquatur: pauca ex eodem capite ſubnectam. *Quem menſura*, inquit, *Artemidori nonaginta efficit & ſexaginta nouem*, vbi niſi poſt nonaginta continuo *ſtadiorum millia* adiicias, nihil ſequitur. Sed huiuſmodi error tam frequens inde credo eſt quod Plinius nunc *per millia paſſuum* menſuras colligit, mox diuerſa ratione *per ſtadia*.

Eod. Cap. *Iſiodorus adiecit*, inquit, 12. *M. & L. vſque ad Tylen*: eſt fateor menſura parum ob incognita terrarum & pelagi interualla illuſtris, quia tamen ex Herodoto diſcimus quindecim dierum itinere Sarmatas supra Meotidẽ habitare, haud ita iudicii ſumus expertes, vt non perſpicue intelligamus mendoſe 12. *M. legi*, quin. 12. *potius ſtadi.* millia eſſe legendum, quæ lectio ſi non omnino ſit vera, videbitur tamẽ vero ſimilior ea, quæ Plinianis inoleuit codicib.

Ex 3 Lib. Cap. 2. Habent in Bethicæ deſcriptione omnia Plinii exemplaria Sexabdera dictionem coniunctim notatam. Ptolomæus tamen duo eſſe nomina perbelle demonſtrat. Ex illius ſecundo verba ſubiecimus vt magis perſpicuus eſſet error: *manoba*, inquit, *ſex: ſelambina, abdera*: Strabo. *Exinatorum*, inquit, *ciuitas eſt, a qua ſalſamentaria præcipuum ſunt nomen adepta: Dein Abdera*, quibus verbis plane colligi poteſt *abderam* legi oportere, non *ſexabderam*. Vbi illud interim monebo, perſuaſum me habere *ſexitanorum* ex Græco verti oportuiſſe, non *Exitanorum*. Etenim ex eo q̃ illi ἓξ dicunt, noſtri quidem ſex non aliter vertere conſueuerunt.

Eod. cap. *Illa ocyor refugit Scipionis rogum dixiſſet*. At Liuius auctor eſt, Gn. & P. Scipiones paucis diebus in Hiſpania ſecundo bello Punico oppreſſos, Publicumque poſt fratris interitum ab hoſtibus in turri quadam circumuentum flamma a barbaris iniecta cũ paucis in ea concrematum. Vide igitur an hic ſit locus, quem rogum Plinius appellauit.

Eod. Cap. Scio ad hæc plura exemplaria inueniri: *qua Mauritania habeant* pro *manentaria*. *Deitania* pro *editania*, *Pellendones* pro *pelendones*. Ptolemæus, & Plinii vetuſtior, ob idq; emendatior codex, lectorem vetæ lectionis admonent.

Eod. Cap. *Oppidum Laurentum locus indigetis*. Sic in Plinianis exem-

exemplaribus vulgo reperio, verū ego Dionysii verba secutus, *lucum* libentius legerim: *Latini*, inquit, *ei cum de Ænea interim loqueretur, templum construxerunt inscriptione tali praditum: patris diui terrestris qui fluuii numici vndas gubernat.* Inde hęc subiicit: *est enim ager exiguus, circumque arbores consita ordine spectatu digne*, quibus Dionysii verbis, locum ipsum Æneæ cōsecratum, nil aliud q̄ lucū fuisse demōstratur: nec video quid frigidius dici potuisset, q̄ lucum scribere, cum aut templū, aut locum, aut sepulchrū, aut aliud simile exprimi oportuisset: Quod Æneam louē Latii incolæ dixerint, Liuius est auctor: *Situs est*, inquit, *quemcunq; eum dici ius fasque est supra Numicum flumen Iouem indigetem appellant: Iouem* fixit non solem, vt Plinius, nisi diuersum potius lucum eum fuisse intelligas. Sed res auctoritate caret.

Cap. 5. *Vbi*, inquit, *a medio discursu Cynthos vocatur*, Polybius *Cocynthon non Cynthon* locū appellat. Verba ex secundo illius sunt quæ subiecimus: *Hac* ait *latera inuicem copulata, apicem trianguli faciunt propositū Italiæ promontoriū, quod Cocynthon incolæ vocant.*

Eod. Cap. Quærebamus quod esset *miliarium* in capite Romani fori, cuius Plinius eodem capite meminit, eoq; impensius in ea occupati eramus indagine, quo plures eiusdem rei auctores meminissent, nec expeditent *miliarium* quid esset. Tranquillus, & Tacitus Cornelius præterquam quod in Romano foro vterque statuit, *aureum etiam miliarium* appellauit. Sed Plutarchus homo in explicanda historia supra quam dici possit diligēs, perspicue docuit. *Per ædes*, inquit, *quæ Tyberii vocabantur gradiebatur in forū, vbi steterat columna aurea, in qua incisa omnes Italiæ viæ fuerunt*, quibus verbis quid *miliarium* esset haud obscure demonstratur.

Cap. 11. *Diomedes ita deleuit gentes Nomadorum Bardorumque & vrbes duas, quod in prouerbii ludicrum vertere apinā, Metaueram*, Sic vulgo Plinianis exemplaribus notatum reperies. Sed *apinam* & *tricam* legendū esse cōtenderim. Martialis vrbanissimi poetę carmē veræ lectionis admonet. *Sunt*, inquit, *apina tricaq;, & si quid vilius istis*, quibus verbis haud dubie colligitur per *tricam* & *apinam* id quod pene nihil esset olim significari solitum.

Cap. 13. Qui Plinianæ historiæ libros in capita diuidere primū adorti sunt, fecerunt hi quidē rē tumultuario lectori non ingratā, feciissentq; proculdubio & aliis haud parum vtile, si paulo accuratiore vsi essent partitione, pleriscq; enim locis incuria credo potius, quam rerum ignoratione id accidit, vt dimidiata periodus in duo mēbratim abierit capita, quale illud: *Iam tamen Colonia diui Claudii Sabaria & oppida Carambis Iulia*: vbi haud dubie ostēditur hæc omnia cū verbo quod in fronte est alterius capitis ordinari oportere, oppida enim, non syluas & glandifera dicuntur loca inhabitari, nec est cur in iis, quæ sequuntur quicquam desideres, cum possit id substantiuum verbum præstare.

Ex Lib. 4. c. 3. Insedit perquam multis Plinianis codicibus meñdum: vt *Taulu* pro *Daulis* legeretur, in qua sane emẽdatione illud succurrit, esse apud eũdem Plinium *in Thracia relationes intus Bizia arx Regum Thraciæ a Thereti nefasto crimine inuisa hirundinibus*, cũ Thucydides tradat: Thereum Dauliam tetræ Phocidos tunc a Thracibus habitatam tenuisse: vbi fœminæ circa ithim notissimũ facinus patrauere, Ait ad hæc Therem quendam. Sitalcis patrem magnum Odrysarum in Thracia regnum tenuisse, sed mihi huic necessitudinis cum Thereo fuisse. Hæc in trãscursu attigisse volui: quia non potui non mirari Plinium vanam vulgi persuasionem potius, quam grauissimi auctoris opinionem, sequi voluisse, præsertim cum Thucydidis opinionem in Phocensium rerum relatione non obscure repræsentet.

Cap. 11. *Mons Serium & Zonerum.* Hæc Plinius, si Plinii & non librariorum, potius sunt verba existimanda: Pomponius inibi *Seriphion & Zona* distinctis refert dictionibus, *promontorium*, inquit, *Seriphion, ex quo canentem Orphea secuta enarrantur nemora: Zona, tum schœnos*, hęc posui vt in vtram lector magis inclinauerit verioremque duxerit. sequatur lectionem, nos quando vtrinq; auctoritate laboratur, in medio relinquimus.

Ex Lib. 5 Cap. 4. Adeo quædam librariorum vel incuria, vel insciția, Plinianos libros inuertit, vt ne ipse quidẽ historiæ auctor si ad superos reuocari possit, valeat interpretari, quale est illud in Africæ descriptione *liberum Clupea in promontorio Mercurii. Item libera Curubis ne Apollinis*: sic omnia Plinii quæ vidimus habent exemplaria: sed nos Strabonis & Ptolemæi auctoritate freti *Neapolis & Apollinis* legimus, vt sit lectio *Curubis: Neapolis*: apparet enim vnius syllabæ mutatione locum deprauari contigisse.

Eod. Cap. Nec in eo minus ille de quo loquor offendisset, si sua recognoscens hæc quæ subiiciũtur perlegisset. Inde sic enim apud plures legere *est Thena Auesinatõ ma de sta cape*: Sed nos Ptolemæi vetustiq; exẽplaris lectione adducti ita emẽdauimus: *Theene. Macomada, Tacapa*, vel vt quidã habent: *Auesma, Comade, Stacape.*

Cap. 5. *Terminatur*, ait, Ptolemæus *Marmarica ab oriente ab Anthedone vsq; est & Paretonium haud multũ idem diuersum.* Quid sit igitur quod Plinianæ lectio *Pharendonẽ* habet viderint alii. *Accolunt*, inquit, ille Marmaridæ a *Pharedoni ferme regione.* Cetera ex illo si libet require.

Cap. 5 Non essent quædam obseruanda, si eruditorum tantum rationem haberemus, sed ea est quorundam vel insciția, vel inertia, vt ne ea quidem, in quibus insigniter est alioquin erratũ, aduertãt, quo fit vt velut alia pleraq; *Catabathmum* mẽdose haud pauci legant, vbi *Catabathynun* sit legendum. Salustius ab ortu solis decliuem latitudinem, quem locum *Catabathynon* incolæ appellant. βαθυνὸν enim græci profundum dicunt.

Cap.

C.14. *Arabia vero & Ægypto proxima per ea asperis dispersa montibus*, hęc Plinius. Ptolemæus, his finibus petream celebrat Arabiã, & in ea Petram vrbem. Vnde tertæ videri potest nomen inditum.

Cap. 24. *Ita natura dimicatio illa* ait Plinius *æquatur hoc eũte, quo vultro illo prohibente ire, qua velit.* Quæ Plinii verba nisi altius fuerint inspecta, credantur sibi aperte repugnare, ita vt alterum oporteat esse falsum: *sed si: sane* vt ille ait, *esse deprehendas si non omnia ad euentum referas.*

Cap. 27. *Nunc mõtana Gage Corydola.* Strabo non *Gagen*: sed *Gracum* vocat. Ptolemęus *Cogram*, verũ non tam hoc me mouet quam illud, quod proximo capite Indum flu. in Cibaritarum iugis ortũ, lx. dicat perennes fluuios recipere, torrentes amplius centum. Sed Indum in his terris, quod sciam, nemo posuit, nec de orientali illo potest intelligi. Quare vide ne *Nilum* sit potius legendum.

Cap. 29. *Carica minus quod primo condidisse Iones narrantur Athenis profecti.* At *Mutes* non minus legendum contenderim: *Miuntem* Iones duce Cydrelo Codri filio, vt Strabo tradidit, in Ionia condiderunt.

Cap. 32. *Teloſtobogorum piſſimnis.* Sic mendosi quidam Pliniani codices habent. Alii complusculi *Pisinus* Strabo *Tectosages*, inquit, *Phrygiam maiorem versus iuxta Pisinuntem* & paulo: *Pisinus emporium est eorum, qui in hac regione sunt, & templum maximum habet magna venerationis matris deum*, quibus Strabonis verbis apparet *Pisinus* dici, qua & *Selinus* forma.

Eod. Ca *Nunc reliqua in ora a Rio*, sic plura exemplaria. Sed vnũ cõclamatæ propemodum fidei ratio: quasi vna sit dictio. Ptolemęus *in ora Bithynia Heraclea*, inquit, *post Persilũ*: Tion: quod ita sane esse Plinii quoque verba demonstrant, *in ora*, inquit, *a Tio & non a Rio*. diuisimque non coniunctim.

Eod. Cap. Nullam Plinianæ historiæ partem magis librariorum lacinauit iniuria, quam hanc, quæ ad Geographię attinet rationẽ: ecce vel vno capite plura occurrunt, tam aut inuersa, aut mutilata vt somnulentissimum possint lectorem excitare, etenim quid inemendatius scribi potuit *quam Galeadon* pro *Galcedon*, & nõ multum infra *galeadonis*: quod nusquam terrarum quod sciam reperire sit *pro Calcedonis*. Plinius: Strabo: & Ptolemæus *Calcedonem* in Thracii bosphorii angustiis statuerũt, *Galeadonem*, neq, ibi neq; alibi scriptorum quispiam: quod sciam me legisse retulit.

Eod Cap. Sed quo propinquitate voris propius in virium fuit hoc q̃ dicã, eo maiore est studio ab iniuria vindicãdũ. Postea inqt græcorum oppidum: vbi contra omnem librariam fidem *Cæ orum* non *Græcorum* legendũ contenderim strabonis auctoritatẽ secutus, qui vno atque altero loco haud dubie demonstrat, Calcedonis cõditores *Cæcos* ab Apolline iudicatos: quia cum vrbem ipsam conderent locum eligere nesciuissent: Astipulanturque nostræ

opinioni ipsius Plinii verba quæ continuo sequuntur: *Cæcorum* ait *oppidum, quia locum eligere nesciuissent*, quod si græcorum legas nil certe sequetur.

Ex lib. 6. *Gens Macrocephali oppidum Cæsaris portus*: Sic vulgo. Sed *Cerasus* legendum docet Ptolomæus *Iscopolis Cerasus pharnacia*. Strabo. *Cerasus vrbs Ponti: quam cum Lucullus deleſſet, genus hoc pomi inde auexit, & a ciuitate cerasium appellauit*: Illud interim succurrit mirari, quod cum emendatius exemplar, nec fidei obipsam vetustatem contemnendę, *Cerasus* haberet, quidam *Cerassūtum* fecit, quasi vnum esset nomen. Ptolemæus *Cerasus* ait *pharnacia Ilſi portus trapezos* quibus aperte ille demonstrat diuisa esse hæc, non coniuncta.

Cap. 1. *Ad Helleſpontum*, inquit, *octingentorum x x v. millium paſſuum*, qua sane lectione haud vnum deprehenditur mendum. Etenim *Helleſponti* latitudo septem habet stadia. Çeterum idem Plinius alibi: *Helleſpontus ſeptem vt diximus ſtadiis, Europam ab Aſia diuidens*: Herodotus. *Iunxit Xerxes Seſton Abydo, ſpatii medium eſt. vij ſtadiorum*. Septē stadia passus habēt octingentes. lxxv. emēdata igitur erit lectio *octingentorum. lxxv. paſſuum*, idque non solum auctoritate sed ratione etiam probatur.

Cap. 17. Age vero quā ridicula, quam voce ipsa veritati proxima est depraua tio illa: *Alexādri*, inqt, *comites eo tractu indice, quē ſubegerāt ſcripſerūt. xv. oppidorū fuiſſe nullū, cominus gentium nouē*. Quæ sane lectione Plinio quidē ipsi si sic scripsisset sensu & ordine constare potuisset: Siquidem *Cominus* distinguas oportet legasq; *Cominus* id Strabonis demonstrat auctoritas, is de Alexandri victoria locutus. *Ciuitates* ait *quinque millia non minores Co Meropide, qua profecto multitudo per exceſſum nouem nationes dicuntur*, quinq; millium igitur opidorum cortige nullū Co minus Est enim Cos oppidum vt Plinius docet in Calimna insula Carpatho haud multū distans, est & insula vt idem auctor alibi Hippocrates genitus in Insula Co.

Eod. Cap. Quid sit præterea non video, quod eodem capite a *Libero patre ad magnum Alexandrum Indos*, ait, *reges clij. & annorum. vj. ac ſupra eum numerum. cccc. duos colligere* quod fieri nō potest, si ad Semeles filiū id referas. Sed aut in numero erratum dixeris, aut quod magis credo ad vetustissimū illum, quem Ægyptii ab initio sunt commenti allusit. Herodotus auctor est Græcos Bacchi nomē ab Ægyptiis audiuisse, *vt Neptuni* a Lybibus. Ceterum si ad annum solitarialem eum numerum referas, tempora parum cōuenient cum iis, quæ diuinæ literæ de mundi origine continent.

Cap. 18. Sunt fateor hæc quæ vno loco colligam, haud magni alicuius momenti, sed quibus lectorem minus solertem facile hallucinantem videas, quale est illud in extremo capite *de Gangis altitudine nuſquam minus. xx. millium paſſuum, quaſi ad ima tartara ſit*

vnus

vnus ille fluuiorum vado depressus. Sed, *xx. passuum* qui nō videt legi oportere. Et in proximo ab eo capite: *Darda* legūtur pro *Herba*, & *Pacale* insula pro *Pactale*: Si vera vtrobique est Strabonis lectio.

Cap. 23 & 25 *Patet oppidum stad. xxx. multoq; pulcrius sicut Actacinus ait Artacabane*: Verum vetus codex *antiquitus* pro *Actacinus* habet. Ceterum Varro *Atracinus* a Plinio citatur quod ex ipsius Epitomes haud dubie percipitur. Sic in eo capite quod vno interiecto est huic proximum *Parthitas & elymas*: pro *Parrithas & clymax* legere est. Præterirem ego hæc vt dixi, nisi errores apud imperitos errorum genitores essent.

Cap. 27. *Mox vasto alueo perfusus dextra Caracis oppidi infertur mari persico decimo ore.* Pōponius auctor est *Tigrim* eo modo quo oritur in mare volui. Herodotus & Plinius aiunt singulari eum alueo fluere. Superest vt non ad numerū sed magnitudinē id referas, obseruatum est enim *decimū quēq; fluctum, decimum quodq; ouum* prēcipua esse magnitudine, vnde & *decumanus* pro maguo accipitur, & *decumana porta* quæ in castris maxima fuit. Vide igitur ne *decumanos* sit potius legendum *siue decumano.*

Cap 28. Est & *Rarum* insulam legere pro *Bathum* in exemplaribus compluscults: & *stelle* pro *stele*: est enim græce στήλη columna. Hoc haud sane attigissem nisi vulgo fere alteram dictionem duplici liquida librariorum inscitia notatam offendissem.

Cap. 29. *Caspii montes longe absunt ab Ægypto & Arabia: quippe qui & mari, quod alioquin Hyrcanū dicitur nomē fecere*, mēdosū igitur illud apud Plinium. *Alterum duobus millibus passuum vltra Caspium montem*: vide igitur ne *Cassium sit* potius legendū: est is mons in Ægypti, & Arabiæ confinio: quidam in deserta Arabiæ statuunt, in qua nihil præter ipsum sit memoria dignum. Liuius, Strabo, Polybius, & Apianus meminerunt. Quod cassium sit legendum, Plinii verba pene arguunt: *vltra*, inquit, *Casium montem quod a xl. millibus passuum redit in Pelusiacam viam.*

Cap. 30. Operæ pretium est breuiter referre quot modis locum, quem proxime subiiciemus librariorum deprauarit inscitia, vsque adeo licentia, temere corrumpendi sæpius incumbit in iis, q̄ haud ita vulgo sunt nota, quasi tutius sit in tenebris, quā in aperto mendacium locare. Habēt Pliniana quædam exemplaria: *Quo Sanneti quum fugerēt* distinctis dictionibus, alii *ipsa Meticum* fugerint: atque aliter alii, verum quæ emendata sit lectio Herodotus docet, quo inquit, *Psamneticum* fugerēt. Fuit is Ægyptiorum rex, ob cuius sæuam regni administrationem. cc. & octo millia hominum ex Ægypto in Æthiopiam migrarunt.

Ex lib. 7. C. 11. *Eiusdē* inq t. *familia Scipioni posl. Gn. cognomē Salūti eminus dedit*: si Trāquillū quādoq; legissent: aut Plutarchū, qui ex duabus vocibus vnam fecere, facile a lapsu seruari potuissent: v-

terque illi Salutioni cognomen viro fuisse tradidit. *Salutio* igitur *minus*, non *Salum tominus* legēdū contenderim *minus* dico, quando alia vox *magis* propositæ materiæ conueniat nulla.

Eod. Ca. Sed qualis desultoria illa in elementorum syllabarumque in vno nomine reddendo depravatio, & Vibius quidam e plebe perquam similis Pōpeio fuisse a Plinio dicatur: si *Vebius* ille scriptum reliquit. Valerius enim bis eundem *Iunium* non *Vibiū* appellat. Nisi forte nomē potius hoc fuisse aliquis dixerit, illud vero cognomen.

Cap. 20. Ideo M. Varro vix in huiusmodi leues & otiosas obseruationes descenderem, nisi adeo multi ita somnolenta inertique lectione veterū scripta versarent, vt quoquo modo sit aliquid scriptum, tanquam nefas sit id mutare, indifferenter arriperent, cuius generis est illud quod in fronte posui, in quo omnia Plinii exēplaria pro *idem* habent *ideo*: atque ita esse si quis altiuscule Plinii verba attenderit, facile deprehendet.

Cap. 23. *Armodium & Aristogitonem tyrannicidas*: Thucydides in primo historiarum æque indigenas exteroſq; arguit scriptores: & veri inquirendi desidia: *Armodium & Aristogitonem* Tyrannicidas appellarint, quippe qui non Hippiam Tyrānum: sed Hipparchum eius fratrem adhuc priuatum ad Leocorium in Panathenaica pompa ornanda obtruncarunt.

Cap. 23. Credat, quis non videt inepte facere, si Plinii scripta mihi ex professo asserenda oppugnare incipiam, sed lectorem admonere, hoc est, ne omnibus temere assentiat: nō quicquam corrigere, aut mutare. *Anarchides*, inquit, *ille qui simili de causſa praciderit*, an *Anaxarchides* in quæstione cōiurationis in Tyrannum inter se sibi linguā præciderit haud facile dixerim. Illud cōpertum habeo *Anaxarchum* Abderitē a Nicocreonte Cypriorum Tyranno, quem apud Alexandrum in discrimen capitis adduxerat, post illius obitū in potestatē redactū, in pilamq; coniectū, cum ferreis malleis tunderetur. Tundite pilam Anaxarchi dixisse, *Anaxarchum non tunditis*, qua hominis cōstantia cōmotus Tyrannus, cū præcidi illi linguam iussisset, vltro mordicus sibi in Tyranni sinum conspuisse.

Cap. 24. Adiiciam nunc translatitium vnum: Simonide *medico*: pro *melico* in Plinianis esse exēplaribus. Fuit Simonides lyrici carminis scriptor. Cuius Cicero, Fabius & Papinius in syluis meminerunt: græci a suauitate carminis παρὰ τὸ μέλη ἢ τὸ μέλιτ-, *Melicum* dixere.

Cap. 26. Magniq; nomine inde capto Trāquillus auctor est, Cæsarem cū subito accessu Pharnacis Regis copias fudisset, *it sunt, qui te magnū fecere Pōpei Exclamasse*: quibus ille verbis significasse videtur nō ex Africa, sed ex Ponto magni cognomen Pompeiū reportasse. Plutarchus ex Sicilia reuersum a Sylla eū Magnū ait appellatum, nec supprimit tamen fuisse, qui illū eam in Africa appellationem

tionem adeptum tradiderint, posui ego hæc, nequis Tranquillo temere accedens, Plinio hoc nomine calumniam intenderet.

Cap. 43. *Mulionem castrensem Suffranium*, sic habent compuscula Plinii exemplaria, alia non pauca *Suffraneum*. sed vide, ne *Sufferaneum* sit potius legendum, a suffero, suppono. Plautus. *Intro ad vxorem vt tergũ sufferam ob iniuriam*, id est, supponam: Sed propius vero est *sufforaneum* reliquisse Plinium scriptum, vt quemadmodum *circumforaneum* dicimus, ita pari ratione. *Sufforaneum*, eritque in hoc semiplenus sensus, in illo plenior: sed hæc omnia coniectura magis quam ratione constant.

Eod. cap. *Ex quibusdam felicitatis inductus argumentis*. Nullo modo adduci possem, vt tam leuia obseruarem, nisi viderem huiusmodi errata non minus legentium, quam librariorum incuria inolescere. Quis enim tam expers est iudicii qui accuratius hæc intuitus non videat *quibusnam* esse legendum, non *quibusdam*. Etenim inficiatio illa est, & cum stomacho per parenthesin legenda, vt sit sensus: Sylla vnus ad hoc aui sibi Felicis nomen adoptauit, quibusnam felicitatis argumentis? quasi dicat, di boni quam turpibus & ab omni felicitate alienis, an quia tot ciuium millia proscribere potuisset?

Ca. 44. Et hoc dicebat *iam Baleariçus & Creticus diadematis iam Macedonicus erat*. Cuum hæc in ordinem redigeremus, forte apud me Palladius Niger, homo Plinianæ lectionis perquam studiosus, tum ille quoniam in hunc locum tanquam scopulum impacti hęseramus, obseruasse se aiebat apud Plutarchũ in Coriolano: Metellorum quendam quia diutius frontem vitta obligatus ob diuturnum vlcus in medium processisset Vittati cognomen adeptum, verum quia diadematis insigne vitta constare non ignorabamus, suspicari occæpimus ne *diadematus* sit potius legendum, quam *diadematis* Nec ita multo post ex Cicerone propemodũ sum adeptus quod cõiectura indagabamus, Is in ea Oratione quam ad populũ habuit *non vt pro Quint. Metello* ait *viro clarissimo iam spectata ætate filius no. L. Diadematus consularis, summa auctoritate, non Quintus Metellus Censorius*. Verum quum *diadematus* reliqua exemplaria haberent, vnum duntaxat satis spectatæ fidei *diademater* habuit. Ceterum ille quem Plinius *diadematum* appellasse videtur: Quint. non Lucii prænomen habuit, facilis variatio.

Cap. 45. *In summa ille Deus cœlumq; nescio adeptus magis an meritus heredẽ hostis sui filio excessit*: Ridiculũ est, ne propudium dicam vulgo ita receptum, vt suæ hostis filio heredẽ Augustum decessisse scripserint ad hunc diem omnes, velut Liuia Augusti fuerit hostis, cum quo an ad exitum vsq; vitæ coniunctissime vixerit Tranquilli verba perspicue demonstrant: *Repete*, inquit, *in osculo Liuiæ & hac voce defecit: Liuia nostri coniugii memor viue & vale*: Quin meminisse oportuit Tiberii patrem aduersus Augustum L. Antonii pat-

tes olim secutum. Atque vnum omnium post Perusinum bellum pertinacissime in partibus perstitisse, hostis itaq; sui non suæ si pudor est legere incipiant. Ceterum si non vere, melius tamen fecere illi, qui cum viderent id non recte ad Liuiam referri posse verbis & ordine inuersis, herede non suo filio excessit: scripsere.

Cap. 60. Facerem ego adhuc plus inuidiæ nostri seculi hominibus, nisi codices facie satis vetusta, & ob id forte fide conclamatiore sæpiusc̃ule & ipsi claudicarent, nam quid a prisca illa scribendi diligentia magis alienum dici potest, quam *Græcos thasim* diuisis dictionibus scripsisse, pro *Græcostasim*, id certe in caussa fuit vt minus ægre tulerim in aliis qui argeorum sit thesim: Sed quis ille Romæ aut vbi locus esset, Varro docet.

Ex lib. 8. Cap. 10. *Hæc vbi in ipso amne canali sefixit intolerando afficit dolore*, sic in multis: vetustior tamen eodex ipso amne carnali. *Sed anima canali melius*, id est, per quem meat anima, id est, spiritus. Nam quum duæ sint quasi canaliculæ, seu fistulæ ab oris faucibus deorsum tendentes: per earum vnam Plato & Philistion Locrus, Dioxippus Hyppocraticus, humores pulmoni ingãdo fouendo que necessarios defluere erediderunt. Hanc eandem esse τραχείαν ἀρτηρίαν, id est, *asperam arteriam* vocant, per quam spiritus a summo ore in pulmonem, atque inde rursus in os & in naris commeet, quanquam Herasistratus medicus negauerit per asperam arteriam quicquam potus aut cibi defluere: sed illi aliter, vt dixi, statuerunt, vt sine cunctatione affirmare possis *anima canali* esse legendum, qua spiritus & potus commeent. Altera *canalicula ea est*, per quam esculenta omnia, & vt soli Herasistrato placuit, item & poculenta ad stomachum defluunt.

Cap. 7. *Pugnauere & Cæsari dictatori tertio consulatu eius, xx. contra pedites quingentos. Tranquillus quinquagenis peditibus ait pugnatũ elephanis vicenis, tricenis vero equitibus.* In hoc igitur aut illo numero erratum esse oportet: Sed propius vero est Tranquilli numerum parum fideliter a librariis redditum, qui cum scriptum quingenis inuenissent, syllaba interposita quinquagenis fecerint: etenim quingenos dicimus, & quingentenos, vt sexcenos, & sexcentenos. Ceterum vtroque versu potuit vitium inclinare. Locum in medio relinquimus.

Cap. 17. *Magnitudini fatorum accepta ferri æquius quam ferarum naturæ arbitror.* Sic vulgo notatum reperio, verum qui non ignorant, quid inter *fero & refero acceptum* interfit, *referri* vt elegantius ita libentius legerim.

Cap. 36. *Mirer adiectum Numidicos vrsos cum in Aphrica vrsos non gigni constet.* Hæc Plinius. Verum si in Numidia tantum vrsos non generari dixisset, fuisset eius sententia adhuc æquius ferenda, at tota Aphrica feræ genituram exclusit. Quod an verum sit alii viderint. Illud non dissimulabo Herodotum rerum Africanarum

auctо-

auctorum diligentissimum tradere, Libyam inter multa & varia animalia vrsos quoque alere.

Cap. 44. *Nec pontes transeant perraritatem plantarum translucentibus fluuiis.* Tu vide ne *plancarum sit* potius legendum. Sunt enim *planeæ* tabulæ planæ a planicie dictæ, quanquam non eo inficias & *palangas* legi pro teretibus fustibus qua item materia solent pontes insterni. *Palangarum* auctor est Festus.

Ex lib. 9. Cap. 18. *Mullum.* 80. *Isbrarum in mari rubro captum Licinius Mutianus prodidit, quanta mercatura cum luxuria sub vrbanis litoribus inuentum est, & hæc natura vt alii alibi pisces principatum obtineant:* Sic vulgo legere est: Ex qua lectione non verbis solū, sed periodis quoque inuersis nullus quidem rectus potest elici sensus, tu vero *quanti* legito pro *quanta*, & est pro *cum*, verbumque substantiuum cum sequentibus iungito, erit itaque emendata lectio, *quanti luxuria mercatura*, id est, *luxuriosis hominibus mercaturis eum captum sub vrbanis littoribus*, id est, *vrbi propinquis. Est & hæc natura vt alii pisces principatum obtineant*, quasi dicat: Comparatum est natura vt alii pisces alibi suauiores iudicentur, ac per hoc maiore pretio digni, vt mullus qui si sub vrbano sit mari captus, melior sit gustu quam alibi. Estque ni fallor *mullus*, quem indigena: magis, quam exotica lingua Veneti *Barbionem*, Roani *triliam vocant*.

Cap. 25. *Est & admodum paruus piscis assuetus petris Echeneis appellatus.* Præteriissem hunc locum silentio, vtpote parum necessarium, nisi viderem quendam nostri temporis singulari alioquin doctrina, præstantique ingenio virum incuria credo, aut certe vocum similitudine deceptum, *Echinnum* pro: *Echeneide* accepisse simul, vt & locum in Anneo Lucano deprauatum corrigeremus. Ita est enim ferme receptum, vt carmen in eo legatur: *In mediis Echinnus aquis*, quum vel metri necessitate sit Echeneis legendum, prima enim in *Echinno* breuis est: quod Martialis carmen demonstrat: *Cortice depositio mollis Echinnus erit. Echeneis* ad hæc non *Echinnus* carinæ inhæret: quod Plynii verba haud dubie declarant. *Hoc carinis*, inquit, *adhærente naues tardius ire creduntur. Et rursus Caligulæ imperatoris ab astura antium remigantis quinqueremem quadringentis remigibus aduersum nitentibus retentam scribit captamque ab vrinatoribus gubernaculo herentem magna limacis similitudinem principis & aliorum oculis subiecisse. Quod Echinnus & Echeneis* re & voce differant eiusdem Plynii auctoritas demonstrat, *Scorpio inquit ladit dum manu tollitur Erythimus, Echeneis Echinnus.*

Ex lib. 10. Cap. 3. Homerus inquit & *parcnon* vocat, alii & *placum* quidam codices habent & *plancum*, sed πέλαγον Græci nigrum dicunt, & πλαγκτὸν errantem quare percnon libentius, & placunta legerim.

Cap. 6. *Vmbritius aruſpicum in noſtro æuo peritiſſimus parere tradit oua tredecim*, ſic vulgo notatum reperias: ſed quam ſit emendata lectio Ariſtotelis verba demonſtrant, qui *bina* ait *oua vulturem parere*. Tria igitur legas, non *tredecim*, vt vno abiecto, quemadmodum Vmbritius credidit, duo fœturam impleant, quod & Ariſtoteli videtur placuiſſe.

Cap. 23. *Pithonoſconam vocant, in Aſia patentibus campis vbi congregata inter ſeſe commurmurant*: ſic vetuſtus ille noſter codex, recentiores alii *Pithonis Cumen*. Strabo ex *Phritio Locrenſi veniſſe* ait, *qui locum non longe a Caiſtro condiderunt Cumen nomine*, quibus apparet *Phritionis Cumen* legendum non *Pithonis*.

Cap. 64. *Ex omnibus, quæ perfectos fœtus vel tantos & numeroſos edunt*: Siquis non verba ſolum, ſed verborum ſenſum altius attendat, conferitq; cum iis, quæ ſunt in alterius capitis fronte, haud dubie iudicabit, hinc non aliunde caput ipſum incoari oportuiſſe.

Ex lib. 2. cap. 24. *Non ad hoc videtur pertinere crebra tapexitas*, in pluribus exemplaribus ſic reperio, in quibuſdam vero *crebrate pexit aſcile*, ſed neutrum meo iudicio conuenit. Coniectura igitur magis quam auctoritate fretus *cribrata pexitas* libentius legerim, vt demonſtrare voluerit ex aranearum textura cribri rationem, & formam imitari. Ceterum videbitur fortaſſe alicui *pexitas* tam dura quam noua forma dictum, ſed a Pliniana verborum figura non multum abhorret: ſit tamen cuique volenti integrum ſi poterit in hunc & reliquos locos meliora comminiſci.

Ca. 29 *Quod maxime miremur famem quoq;, quapropter heſterna pabula præterquã ſciunt imminere, nos petant*: Quæ emendauimus: aſtipulaturq; nobis propemodũ vetuſtioris codicis lectio, in quam multo poſt incidi, qui *petere* habet *pro prater*, niſi tu quoque *petere* malis legere, vtſit ordo: Miremur, quod ſciunt imminere famem qua propter & *petere* externa pabula: Sed prior lectio vt verior, ita tutior.

Cap 37. *Diuo Auguſto equarum modo glauci fuere, ſupraq; hominem albicantis magnitudinis, quam ob cauſſam diligentius ſpectari eos iracunde ferebat*. Hæc Plinius. Tranquillus contra: *Oculos*, inquit *habuit claros ac nitidos, quibus exiſtimari volebat ineſſe quiddam diuini vigoris, gaudebat ſiquis ſibi acrius cõtuenti, quaſi ad fulgorem ſolis vultum ſubmitteret*. Quid magis diuerſum vterque ab altero tradere potuiſſet, in re ob temporum propinquitatem, prope oculis admota. Ceterum vter illa verius tradiderit, videbunt alii.

Cap. 27. Scio ego quantas in ſe his paucis annis conciuerint procellas, duo haud obſcuri nominis viri, dum hæc Plinii verba quæ ſubiiciam diuerſo ſenſu diſtraherent: *Antiqui abdomen vocabant priuſquam callere id ſcientes occidere non aſſueti*, vbi *callere* non ad ho-

ad homines puto referendum, sed ad *abdomen* ipsum, vt sit *callere callum habere*, quemadmodum *rubere*, & *pallere*, dicimus, *pallore rubore q; esse praditum*, Id ego admonui quia illi aliter omnino sensisse videntur.

Cap. 43. *Thracio enim studioso in C. Cæsaris ludo notum est dexteram fuisse proceriorem*: Sed tu *Thraci* potius legas. Quid Thrax in gladiatorio sit certamine notum est, fauet huic lectioni spectatæ fidei codex, in quo *Thraci* est non *Thracio*.

Cap. 45. *Camelo tali similes bisulcis se maiores paulo. est enim bisulco discrimine exigue pessimis vestigio carnoso, vt vrsi, qua de causa in longiore itinere sine calciatu fatiscunt*, de qua verborum forma nullus quod videam elici potest sensus, si *pessimis* legas, quare verior, nam saluior erit lectio, aut certe vero similior, si distinctis vocibus *per Simia* pro *pessimis* legatur.

Cap. 46. & 49. *Sues ex vtroq; genere existimantur, ideo fœtus earum hominem existimarunt habere facile conuicti*, sed vide ne *omen* potius quam *hominem* Plinius scripserit. & tertio ab hoc capite ne *Tredecco* sit mendose pro *Treuerico* notatum.

Ex lib. 13. cap. 4. *Folia cultrato mucrone lateribus in sese bifidatis bellas primum monstrauere gemmas*: Posset video in dubium venire quid sit, quod Plinius dicat, bellas gemmas a palmis monstrari solitas, sed ad illud credo alludsum, quod ex palmis scopæ fieri olim consueuere. Id Martialis carmen haud obscure demonstrat:

In pretio scopas testatur palma fuisse. Scopis igitur diuitum pauimenta verruntur, quæ an luxurioso illo seculo pretiose fuerint instrata, Papinius docet, *labor est*, inquit,

Memorare figuras: Aut ebur aut dignas digitos constringere gemmas. Et rursus:

Dum vagor aspectu imprudens; q; per omnia duco
Calcabam nec opinus opes.

Ca 44. *Frutex est & cythisus ab Antimacho Athenienſi miris laudibus prædicatus pabulo omniū*: Tu vide ne *ouium* sit legendū: nam si animalium subintelligas falsum est, si minus, quadrupedum addendum fuit: quanquam sic quoque vix crediderim omnibus indifferenter quadrupedibus ex vna herba optatissimum quæstum pabulum, cum aliæ aliis delectentur. Sed facta ita esse quadrupedum aut pecudum, aut aliud id genus addi oportuit, cum supra nullius generis animantium aut speciei meminisset. Nec obstat quod non multo post iumenta dicat eo pabulo pingueſcere, potest enim ita natura comparatū videri, vt alia pleraq; animalia eo pabulo pingueſcant sed vt ouibus sit quam commodatissimū.

Ex lib. 14. cap. 1. *Vt vindemiator auctoratus rogum ac tumulum excipiat*: Id sane dicere voluit tantam esse vlmorum proceritatem, vt is qui ad eam vindemiam conducatur, præter diurnam mercedē rogum etiam & tumulum excipiat, q. d. si tam eminenti arbore

lapsus exstingueretur, is cui locata erat opera rogi ac funeris pera solueret inpensam, aut certe funus & rogum mortuo repræsentaret.

Eod. Cap. *Atq; in delictis etiam pœnam honorat*: quid esset quod Plinius *pœnam* in delictis vitem honorare dixisset, petierunt a me apud Moretum bibliopolam sedente, patricii quidam adolescentes. Sed siue serio, siue tentandi gratia id illi facerent, breuiter occurri, quoniam vitis centurionis esset, non carnificis, aut lictoris gestamen, subiecique continuo illud Iuuenalis: *Nodosam post hæc frangebat vertice vitem: Si lentus pigra muniret castra dolabra*, Mox & Martialis alterum *Vare pares honias lata modo vite per vrbes*, honorificentior enim pœna quæ a Centurione quam quæ a lictore esset illata iudicata.

Cap. 4. *Magna fama fuit vetuleno Ægialo perinde libertino hoc in Campania rure veliterno maiorq; etiam fauore hominem, quam ipsum Afrieani colebat exilium.* Sed *liternino non Veliterno* legendum, hoc a *velitris* est illud a *literno* oppido, vbi Africanus exulauit, Liuius & Valerius sunt auctores. Distat Liternum a Velitris plura millia passuum, vocum tamen similitudo in causa fuit, vt error semel receptus lectorum incuria ad hunc diem inoleuerit.

Eod. cap Pudet me maiorum negligentiæ qui tantum librariorum vel incuriæ vel inscitiæ indulserint: vt quæcunque illi scripserunt, velut mysteria quædam, aut corrigere aut mutare nefas duxerint: Sed plus omnino nostrorum hominum recentiorum dico qui eiusmodi vitia turpiter recepta aliquanto turpius adhuc diem fouerint, neque enim ingenium his, aut eruditio, sed voluntas defuit. Adde quod pleraque adeo nuda occurrunt, vt nemo tam hebeti sit ingenio, cui sub primum occursum non ipsa in notescant vitia quorum genus est hoc quod dicam *Anno inquit fuit omnium generum bonitas. L. Opimio consule: quum G. Grachus. Tri. pl. seditionibus agitatis interemptus est ea cœli temperies fulsit, quam coctiuram vocant solis opere natali vrbis. Dc. xxxiiii. duratque adhuc vinea ducentis fere annis in speciem redacta mellis asperi, durant* non *durat* legendum est, *vina* non *vinea*, quod ita esse, vel ex eo percipi potest, quia in mellis speciem dixit *vina redacta*, quasi similitudinem aliquam cum melle vinea haberet, quanquam si sic esset, quod dicere ridiculum est, cur vna potius vinea quam alia asseruata, si omnium generum fuit bonitas. At sic habet vt dicitur, prona omnia in lapsum, reuocatu vero difficilia.

Ca. 6. *Liuia Augusta octoginta duos annos vita Punico vino rettulit acceptos*: Sed *pucino* non *punico* legendum esse Ptolemæus docet *pucinum* inquit *pinguendum forum Iulium concordia, Aquileia.* Et Plinius ipse *castellum* inquit *nobile vino Pucinum*, id ego Pucinum esse crediderim, quod hodie in maritima Istriæ ora Carnis finitima *Prosecum* corrupto nomine vocant, Est inibi græci miris laudibus

Picta-

Pictanum appellauerunt: tu vide ne *Pithanum* sit potius legendum πιθανὸν Græci probabile appellant.

Ex lib. 15 Cap. 4. *Notum est magistratus honori eius octingenis sestertiis strimenta olei vendidisse*: Ego *honorariis* libentius, *quam honori eius*, vnde nihil sequitur, legerim. Erant *honorarii ludi* sic n. Festus appellat quorum spectaculis plures dies impendebantur. Trãquillus ne quod maleficiũ negotiumue impunitate vel mora eluderetur triginta amplius dies, qui *honoratis* seu honorariis occupabantur ludis actui rerum accõmodauit. Quod ea quæ ludis superessent vendi consuessent, idem auctor demonstrat, *auctione* inquit *proposita reliquias omniũ spectaculorum hasta subiecit & venditauit exquirens per se pretia*. Et rursus inibi: *Nec dicendi finem factũ quoad tredecim gladiatores sestertiũ nonagies ignoranti addicerẽtur*. Erit igitur sensus: *notum est magistratus honorariis ludis vendidisse strigmenta, oleum scilicet quo atleta stringuntur octogenis sestertiis*. Scio ego nõ defuturos nõ qui ita facile nostræ huic opinioni accedant, verum meminerint illi nos non legẽ scribere, sed quæ sit integrum cuique vel probare vel si minus probanda duxerint, apertere pudiare, nitimur enim in plerisque coniectura, non ratione.

Ex lib. 16. Cap. 2. *Vlua & palustri iunco funes nectunt ad prætexenda piscibus retia, captumque manibus lutum ventis magis quam sole siccantes*. At *lotum* emendatior erit lectio, vt ad piscem captum, *lotum* id participium referas: Vt enim nimius æstus ita frigus nimium arefacit omnia. Alii *lutulentis manibus* habent, qui esset, quod non placet & lutum siccari solitum interpretari aliquis. Sed quæ primo rettulimus loco, aut vera sunt, aut certe a vero non multum distantia.

Cap. 14. *Picea resina feruentibus coacta lapidibus in alueis validi roboris, aut si aluei non sint, struis congerie velut in carbonis vsu*: sed *vstu* vt verius ita liberius legerim non *vsu*, ex qua lectione nihil sequitur vt fit velut cum carbones fiunt tunc enim ligna in congeriem quandam sternuntur, vt diligentius vrantur. Qui *vsu* legunt ipsi quid sibi Plinius velit si possunt dicant.

Cap. 35. *Sed tria maxime insignia genera herbacea ac virens, quæ plurima est, altera candido folio, tertia versicolor quæ Thracia vocatur etiam num herbacea tenuiora folia in ordinem digesta densioraque in alio genere diuersa omnia*, hæc inualuit lectio. Sed si tria genera, quo pacto alio dixit quum de secundo genere loqueretur? Præterea ad vtrum reliquorum generum id referri oportere dixeris, id certe intelligi non potest. In *albo* igitur, non *alio* legendum esse contenderim, quod *candido* folio supra secundo loco rettulit. Hanc veram esse lectionem is recte iudicabit, quisquis elocutionis legem diligenter fuerit rimatus.

Cap.45. *Durant a Veliterno Africani prioris manu satæ oliuæ. Item myrtus conspicuæ magnitudinis iubet spectus, in quo manes ferus custodire Draco traditur.* Hoc quoque loco error haud dubie corrigendus vbi *Veliterno* pro *Liternino* est, qualis sit emendationis ratio supra ostendimus.

Cap.45. *Vicina luco est ilex & ipsa nobilis, 35. pedum ambitu Caudicis, 10. arbores metiens singulas magnitudinis visendæ syluamque sola facit:* sic plures habent, alii vero 10. *arbores amictens*: Sed neutrum probo. Nam si, 10. arbores vnius magnitudine amictrentur, haud vtique visendæ fuissent magnitudinis, nec si metiens legas, quicquam propterea sequetur. *mentiens* igitur legendum contenderim, vt ilex sua magnitudine, & ramalium euagatione, 10. arborum speciem procul spectantibus exhiberet, quas ipsius ilicis præalta lateque diffusa cacumina mentirentur, quod ne mirum quidem auditu fuerit, huic qui illius caudicem se, 30. ambitu colligisse pedes, non ignorauerit.

Eodem Cap. Quid illud suspicandum ne est aliud quam vocis similitudinem librarios in ridiculum errorem traxisse, vt cum *tempe Thessalica* scribere debuissent, *templa* pro *tempe* mendose scripserint, quod vitium ita Plinianis codicibus tenaciter hæsit, vt vulgo hodie in illis ita non aliter sit legere. Quid *tempe* sint satis quidem notum est, ac omnino notius, quam vt de ea re maior nunc sermo habeatur.

Ex lib.17. Cap.4. *Punica vina in saxo coquuntur, Cecuba vites in Pontinis paludibus madent, qui Punica vina* pro *Pucinis* hoc quoque loco fecerunt, hebetiore quam lacertæ fuisse memoria arguuntur: Plinii verba, quæ ex quarto illius, alio loco recitaui, debuissent eos admonere *Pucina* non *Punica* scribi oportere, Castellum dixerat vino nobile *Pucinum*, quod vinum nobile ex Africa sit quandoque delatum, ipsi si possunt dicant.

Cap.5. *Homerus in armis ab eo calatam dixit: addidit que miraculum increscentis*, sed *a Deo* verius emendatiusque scripsissent, vt a Vulcano intelligas, qui Achillis arma fabricatus dicitur: Homerus est auctor, si *ab eo* legas, ad quem id potissimum referatur, cum nullius interim meminerit, non erit.

Cap.22. *Pedamenta optima, qua diximus aut radice robur oleaque* Quo minus vox est nota: eo maiore videntur multi fuisse venia digni, illi *qui radice*: scripserunt *pro ridica*: est enim *ridica* vt Varro ait pedamenti genus. Eius verba vt omnia magis perspicua essent subiecit: *Pedamentum* inquit *quatuor generum robustum, quod optimum solet afferri in vineam e quercu aut iunipero, & vocatur ridica.* Idem mendum rursus in eodem capite corrigendum.

Eodem Cap. *Si vinea ab vite caluata erit, sulcos inter ponito: vbique vineam radicem serito*: quasi duæ sint dictiones, tam vetera quam recentia exemplaria diuisas vtranque ab altera voces habent. Sed vi-

ui ra-

ni radix dicitur vitis, quæ iampridem humi defixa radicatur, quod ex ipsius Plinii lectione haud vno potest loco intelligi.

Cap. 23. *Æmylia via in radices A ini rum Ambitur frondem earum fugiens :* hæc quidam habent Pliniani codices, alii vero complures in *radice satinarum ambitur*: sed in *radicis* vt semel atque iterum monuimus emendatior erit lectio. Est quidem *radica* furca ad vites sustinendas, vt sit sensus in Æmylia regione, qua via nobilis ab vrbe Bononiam ducit, ea ratione vineæ putantur, vt vites in radicis suspendantur circa Atinias vlmos, quæ adeo frondosæ sunt, vt si vitem applicatam habeant vmbratili complexu.

Ex lib. 18. *Augurio coronario augendo dies constituantur*: Dion & Tranquillus auctores sunt : Augurium salutis longo tempore intermissum ab Augusto pace terra marique parta restitutum. Augurii ratio fuit vt si Deus permisisset, salus populo a diis deposceretur. Obseruabatur ad idipsum dies vna quotannis, qua nullus ad bellum exercitus mitteretur, nemo se ad pugnam expediret, nemo pugnaret: hinc certe fuit, vt cum in longa tam externorum, quam ciuilium bellorum serie talis dies haud facile obseruari potuisset, sit vetus illa Augurii ipsius cerimonia celebrari desita.

Eodem Cap. *Minutius Augur qui Spurium Melium coarguerat, farris pretium intimis nundinis ad assem redegit vndecimus plebis tribunus: qua de caussa statua ei extra portam trigeminam a populo stipe collata statua est*: Hæc Plinius, in quo illud primum quærebamus, quid esset: quod farris pretium dixerit, & non tritici. Cui quæstioni occurritur, trecentis post vrbem conditam annis populum Roma. farre tantum vt verius Flaccus prodidit vsum : Veniebat & illud in dubium quare, *vndecimus tribunus plebis* cum a nullo is tribunorum numerus tradatur ? Sed Liuius per cooptationem id semel euenisse videtur innuere : Quod ad statuam attinet, idem auctor auratam bouem extra portam trigeminam Minutio positam a populo prodidit.

Cap. 80. *Aut cum contemtus igni e se fauillam discutit: scintillam vs emittit.* Ego *contectus* libentius legerim. Nam quid frigidius dici potuisset quam semiexstinctum, ignem sopitumque contemtum appellare: at *contectus*: quod sæpius euenire solet, vt subito & inopinato crepitu ex eo scintillatio erumpat, meo iudicio verior erit lectio. Sed ego vt pleraque alia hoc quoque in medio relinquo.

Ex libro 19. Cap. 1. *Stupuerunt littora flatu versicoloria splendente*: tu vide ne impellente sit potius legendum, flatus enim impellit nec sub oculorum sensum venit.

Eodem Cap. *Mox Cæsar Dictator totum forum Romanum intexit, viamque sacram ab domo sua ad clivum vsq; in Capitolium.* Non

attigissem hunc locum, nisi omnia Plinii exemplaria sic haberent. Dure nimis, ne inepte dicam, rem sane perspicuam Plinius tradidisset, si ad cliuum vsque in Capitolium dixisset, cum *cliuus* nil aliud sit, nisi ipse Capitolii ascensus, & nō locus a colle diuersus. Sed Capitolinum cliuum video ab omnibus vulgo appellatū. Aut igitur ad *cliuum vsque Capitolinum* emendata erit lectio, aut quod magis placet, quodque vetus habet codex *viam sacram & cliuum vsque* in *Capitolium*. Sicque pro Iouis templo *Capitolium* positum intelligas.

Cap. 4. *In medio satyrica signa, quanquam hortos tutela veneriu assignantes Plauto.* Et ad nomen, & ad naturam satyrorum alludsum videri potest. Etenim veteres Græci σάτυρον virile membrum dixere, vnde satyros dictos arbitrati sunt quidam, quod sit pronum in libidinem id animal.

Cap. 5. *Sunt qui & allium & vlpicum inter Compitalia ac Saturnalia seri aptissime putent*: At *Compitalia* feriæ erant vt Macrobius ait conceptiuæ, quæ a magistratibus vel sacerdotibus concipiebantur in dies certos vel incertos, vt & Latinę feriæ sementinæ. Sic *Paganalia* & *Compitalia*. Haud igitur certum statuisset Plinius tempus, si per dies Compitalibus proximos allium & vlpicum seri iussisset. Sed locus vt plerique alii vocis est similitudine depraua-tus, legendumque non *Compitalia, sed Opalia*, quæ feriæ statæ erat ac tertio die post Saturnalia celebrari solita, Auctor est Varro.

Cap. 7. *Quamobrem appositas non memini degustare religio est*, Sic vulgo illud Plinii legitur, nos *non nemini* id est *alicui* emendatius credo legimus.

Cap. eodem *Mentha nomen suauitas odoris apud Græcos mutauit, cum alioquin mintha vocaretur.* At illud, ni fallor, allusit, quod μίνθη *mentha est*, μίνθος stercus, quare vide ne *minthos* sit legendum potius *quam mintha*, vel si ita sit legendum, aduerte ne quasi ἀπὸ τοῦ μίνθε, *mintha* esset literam in dictione mutari contigisse.

Ex lib. 20. Cap. 4. *Praxagoras & ilioso sis dandos censet pliston icis & colicis*, alii *phistonicis* habent, neutrum tamen emendate dicitur, at *Phistonicus* vera erit lectio, vt sit auctoris nomen, id ex Pliniana epitome facile condiscitur.

Cap. 9. *Quin & vrinam eius, qui brassicam potandam æstimauerit labefactamque, nerui remedio esse.* Sic omnis vulgo Pliniana habet lectio, ex qua vt pote inuersa, nullus integer elicitur sensus. Catonis verba vnde hæc ille mutuatus est haud dubie demonstrarant, *non æstimauerit* esse legendum, sed *æstauerit*: Ex illius re rustica hæc sunt: *Lotum* inquit *conseruato eius qui brassicam æstauerit*, hoc est comederit.

Ex lib. 21. Cap. 19. *Contra flos alba suppurata aperit ipsa discutit*, quid *sibi ipsa* illic velit haud video: Scio tamen ἴψιπος id est, *ips ipos* vermis speciem esse, quare vide ne *ipa* sit citius legendum.

Cap.

Cap. 34. *Hemina*, quam nostri *Minam* vocãt, *pendet drachmas Atticas centum*. Pudet me negligentię quorundam, qui cumin emendandis codicibus suam operã ad hunc diem locarint, tam somnu'ẽte deprauamenta quædam admiserint, vt propemodum appareat non tam nesciuisse eos, aut non potuisse locos quosdam a mendo vindicare, quam noluisse. Irascerer ego adhuc magis illis hoc loco, nisi viderem spectatæ quoq; fidei codices illorum incuriæ, ne inscitiæ dicam astipulatos. Etenim tam vetera quam recentia exemplaria, quæ vidimus, *Hemina* habẽt, pro eo quod *Mna* scribi oportuit, quasi vero id pueri ignorẽt, quæ a Græcis *Mna* dicatur, Latinos *Minã* dicere: Prisc ianus *libra* inquit *vel mnagraia drachmas habet nonaginta sex*. Et quod rursus ad nomen attinet: *Accipe præterea* inquit *patrio, quam nomine Graii Mnam vocitant, Nostrique Minam dixere priores*. Quibus perspicue colligitur *Mnam* esse legendum nõ *Heminam*, quæ est mensuræ genus sextariique dimidium.

Ex lib 22. Cap. 17. *Cuius effigies ex ære fusa, & nobilis ille sparginoptis*: Scilicet παρταλίζω fascia inuoluo καὶ ὄπτω video, *sparganoptis* credo non *sparginoptis* dicitur.

Cap. 22. *Vt quem Theseo apud Callimachum apponat Hecate*. Plutarchus in Theseo: At quæ de *Hecale* inquit, *deque eius hospitio fabulantur, aut omnino a veritate abhorrere videntur Hecale siumque ab Hecalo*, & mox paulo *Hecale, nam per diminutionem vocantes, quod cum inuenis admodum hospitio inuitasset Theseum*, quare *Hecale* vera erit lectio, & nequis id translatitium putet, Veneta Academia vbi tertio ab hinc anno hæc publice interpretabamur, emendatę a me lectionis deferet testimonium.

Eodem Cap. *Quorundam ex his facile noscuntur venena diluto rubore rancido aspectum liuido intus colore rimosastri pallidoque per ambitum labro*. Quærebamus quid Plinius cum rimosastri inaudito pene verbo sibi vellet, ceterum parum rei, quæ tractabatur accommodato: sed cum verbi nouitate permorus ad vetus exemplar confugissem, *rimosastera* scriptum inueni, eo & si parum integro coniectare cœpi ea, quæ nam verior videri posset lectio, vt non *rimosastri* scripserit Plinius, sed *rimosastro* potius hoc est labro rimosum aliquid imitante, nisi disiunctim *rimosa stria* quasi politie aliquis malit legere, quod non placet, siquidem & *striatas columnas* & *striatas conchas* legimus, & ab eo *quod stiare* polire est, sed *striam* pro politie ipsa non memini me legisse.

Cap. 25. *Tremulis plane ex aqua esse ieiunis statim a balneis demonstrat*: Hic *demonstret* non dicitur, nec est ad quem referre possit: Sed ex epitome ipsa intelligi potest vnde error sit ortus. Est inibi Damio medicus quare coniectura haud inepta adducimur scriptum a Plinio fuisse *Damio monstrat*, librariorum tamen incuria aut inscitia potius demonstrat auctoris nomine magna ex parte detrito esse factum, sed qui in emendatoria incident

exemplaria: accuratius fortasse locum illustrabunt.

Ex lib. 24. *Spissatur succus ex folliculis caulis aqua perfusis, mox in pila tusis exprimitur Organis.* Ego *Organis* potius legerim instrumētis, ab Organorū similitudine maiora pōdera molientiū dictis.

Cap 25. Herbas certe Ægyptias ab Regis vxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud *Nepenthes* obliuione tristitiæ veniamque afferens, & ab Helena vtique omnibus mortalibus propinandum. Medicamentum id fuisse plane constat, quod Helene apud Homerum Telemacho ad leniendos animi affectus propinat. Sed ne quale idipsum esset ignoraretur, Poetæ carmen subiecit:

αὐτίκ' ἄρ' εἰς οἶνον βάλε φάρμακον ἔνθεν ἔπινον
νηπενθές τ' ἄχολόν τε κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων

Et paulo post, τοῖα δῖος Ἀγαμήδ' ἔχε φάρμακα μητιόεντα,
ἐσθλά, τὰ οἱ πολυδάμνα πόρεν Διὸς ἐκ παρὰ κούρης
Αἰγυπτίης, τὴν πλεῖστα φέρει ζείδωρος ἄρουρα
φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα πολλὰ δὲ λυγρά

Sequuntur & alia plura quæ si quis cupiat cognoscere: ex quarto Odysseæ poterit.

Cap. 7. *Est & alia Nymphea in Thessalia amne Peonio, radice alba,* At *Peneio* potius quam *Peonio* legendum contenderim, in Thessalia enim *Peonium* quod sciam amnem ad hunc diem nō legi. Quid quod eodem capite *Geruli* etiam pro *Getuli* in quibusdam reperio codicibus scriptū? Sed tam hoc quam illud, meo iudicio vitio non caret.

Cap. 9. *Si verū est vbi fata sit nihil nocere mala medicamēta amuletum vocent, Amulerum* remedium contra veneficia, ab *amoliendo* dictum: alii a *Vase*, quo conderetur, quod non ita probo, appellatum credidere.

Ex lib. 28. Cap. 1. *At vulnera nodo Herculis pralibare.* quærebamus qualis esset Herculis nodus, qui vulnerib. vtilis esse diceretur, breuis is esse constitit, quē Dracones in Mercurii caduceo complicati suo nexu imitarētur.

Cap. 8 *Dextra pars Proboscidis cuti Lemna rubicata alligata impetus libidinum stimulat.* Verum non *Lemna*, Sed *Lemnia* legendū: est enim vt Dioscorides ait terra exsiccandi vim habens, in eaq; caprinū sanguinem misceri, & idcirco rubricam appellari, Quidam *Lemnam* recte dici, & *Lemniam* arbitrati sunt: Eodem capite codices quidam *Adipe asio* habent pro *lapide*: est *Asius* lapis vt idem auctor ait medicæ opis, candidi coloris, & vt pumex præcipuæ leuitatis, & rursus mendose inibi *Rupta*, pro *Rubeta*, in exemplaribus quibusdam scriptum reperio.

Cap 9. *Proxima in cōmunibus laus est adipi sed maxime suillo apud antiquos etiā religiosus erat, certe noua nupta introrantes etiamnum solemne habet postes eo attingere.* Iure mirari possis Plinium hæc affirmare,

mare, cum non multum infra ex Massurii auctoritate *Lupinam* dicat *Axungiam*, idcirco principatum apud maiores obtinuisse, quia nuptæ ea postes inungerentque, atque idipsum ne quid mali medicamenti inferretur, sed siue hoc siue illo sint vsæ, satis constat, ab ea vngendi ratione *vnxores* quasi vxores esse dictas.

Cap. 10. *Lardum quoque pingue, Pingue* Plinius dixit, quasi & *Macrum* dici possit, quo colligi potest *Lardum* a veteribus pro suilla carne quoquo modo salita vsurpatum, idipsum & satyrici carmen videtur significare:

Et natalitium cognatis ponere Lardum.

Credibile est solemnibus cœnis maiores non tantum pinguem carnem salitã, sed & macram apponere solitos: Iulius Capitolinus & ipsum *Lardum & Posca* inter cibos refert militares. Hæc collegi, quia video vulgo persuasum lardum tantum pingue esse, cum ex his & macrum esse appareat.

Eodem Cap. Quæsiuimus a plerisque Physicæ professionis viris multæ quidem celebritatis, quod morbi genus esset *Opistothon*, vnde & *Opistothonici*, nec repertus est qui fateretur se id vspiam legisse, verum Plinius vno duntaxat loco, cum sæpius alioquin eius morbi meminerit, *Opistothon* esse ait *dolorem inflexibilem*, hæc ille tantum.

Ex lib. 30. Cap. 5. *Tyria vero mactato corpore potæ*: Sed *Phthiria* potius legerim, est enim φθειρ. ῥὸν *Pediculus*, vt sit sensus Pediculi occisi si potui dentur, aut certe pediculi mactati corporis, ex corpore scilicet peremto sumti.

Cap. 10. *Podagricis in balneis vti folia Nitri prodest*: ex qua verborum salebra nihil quod videam sane potest elici: Tu vide ne verior sit lectio, *si vngi* pro *viti*: & *folia* pro *folia* legatur, vt sit ordo *prodest Podagricis vngi folia Nitro in balneis*, sed alii viderint, possit ne aliqua lectio verior accommodari.

Ex lib. 33. Cap. 1. *Et qui primus instituit cunctanter id fecit, leuisque manibus ac latentibus induit, cum si honos secutus fuisset dextra fuerit ostentandus*, hæc Plinius: Gellius quia a corde ad medicum leuæ manus digitum vena quædam decurrere creditur, eum honorem ab initio datum tradidit. Macrobius vt gemmarum delitiæ tutiores essent, non dexteræ, quæ magis operaria est, sed leuæ annulum a maioribus inductum, opinionum earum vnam tantum veram esse oportet, cum singulæ veræ esse possint.

Eodẽ Cap. *Inter Scipionem q; & Drusum ex annulo in auctione inimicitiæ cœpere.* Tu vide ne Cepionẽ sit legẽdũ, quippe qui cũ Druso inimicitias exercuit nõ Scipio. Cic. in ea oratione quam ad pontifices habuit: *M.* inquit *Drusus clarissimus tribunus plebis Pontifex fuit, ergo si is. Qu. Cepionis inimici sui postem ædium tenuisset, & pausa verba fecisset, ædes Cepionis essent dedicatæ v:* quibus verbis apparet, *Cepionem* cum fuisse cum quo Dru-

ſus inimicitias exercuit non *Scipionem*, vt omnes Plinii codices quos vidimus habent.

Cap. 3. *Libra autem pondus æris imminutum bello Punico primo cũ impenſis reſpublica non ſufficeret conſtitutumq; vt aſſes ſextantario pondere ferirentur: ita quinta parte facta lucri diſſolutum as alienum. Sextantario pondere* vulgo Plinianis exemplaribus legitur, quod ſi ſic eſſet: non quinta pars lucri facta eſſet. Sed ex ſex partibus quinque lucre factæ, nec imminutum diciſſet, ſed pene ad nihilum redactum. ſi cum libralis antea ferietur duarum vnciarum percuſſus fuiſſet, videndum igitur ne verior ſit lectio, *Dextantario pondere* decem videlicet vnciarum, vt duæ ſint vnciæ, in nouo aſſe lucre factæ.

Eodem Cap. *Vtpote cum ſæpius Claudius C. Gracchi familiaris auro repenſum caput eius exciſum ad Opimium tulerit*, hæc inualuit lectio *cum ſeptum vlcius* pro *ſæpius* ſcribi oporteat: Appianus & Plutarchus ſunt auctores.

Ex lib. 34. Cap. 4. *Sed illi Celatas tantum dicabant in ſacris victores. Celetas* tamen non *Celatas* vera eſt lectio: Græce κέλητας equos deſultorios vocant. Sunt qui deſultorios equos vocent, quia nudi agitentur, & expediti ab habilique ſeſſoris deſultu. Alii vt in Tranquilli paraphraſi diximus, quia duo equi nudi ſimul agitarentur, ac medio curſu mira celeritate agitatores ipſi, nunc huius, nunc illius inuaderent tergum. Nobis Manilii & Liuii auctoritas aſtipulatur.

Cap. 6. *Equeſtrem ſtatuam contra Iouis ſtatoris in veſtibulo ſuperiore domus Valeria fuiſſe publice conſulis filia*: Et ſi omnis libraria fides ſtet contra, quia veritas eſt oculis admota, miror locum non prius animaduerſum ab iis, qui ſuã impreſſoribus mercenariam locant operam, quis non videt *Publicolæ conſulis* non *publice* eſſe legendum. Fuit Valeria Publicolæ filia, quo conſule cum obſes data eſſet Porſenæ, ob clarum facinus in obſidibus ſeruandis patratũ, equeſtris illi ſtatua, vt Dionyſius & Plutarchus ſcribunt, publice eſt decreta.

Cap. 8. Sequens philoſophus *coelites* fecit, alii *cœlites* habent, ſed vide ne ſit *celetas* potius legendum.

Ex lib. 35. Cap. 9. *Sunt in eis exemplaribus nobiles paluſtri acceſſu villæ ſub collium ſponſione mulieres labentes, trepidæque ferentur plurima.* Inoluit ſatis ſuperque hæc lectio, ſed ex qua nullus redundet ſenſus: nos vetuſti codicis collatione ſuccollantibus ſponſione mulieribus correximus, vt ſit ſenſus: *fuiſſe circa villam figuratas fœminas ſe ſponſione quadam paluſtri tranſectu ſuccollantes*, quæ geſtandi ratio, tam portantibus, quam iis quæ portarentur eſſet formidoloſa.

Ex libr. 36. Cap 16. *E Macedonia conterminat Bonatam locatum petentibus dextra*, ſic plerique codices habent, alii Bobnea neutrum

trum tamen mẽdo caret: Ego *Bœbeida* locum legendum crediderim Plinius in Theſſalicæ relatione: *Fons Neſſeis Bœbeis lacus*, eodem auctore correximus apud Lucanum locum, in quo *Bœtida* pro *Bœbeida* fuerat notatum.

Ex lib 37. Cap. 2. *Licet æſtimare ex multitudine, quæ tanta fuit, vt auferente liberis eius Nerone Domitio theatrum peculiare trans Tyberim hortis expoſita occuparent, hoc a populo impleri canentes, & dum Pompeianus præludit etiam Neroni ſatis erat*: Hæc Pliniana habet lectio: Sed ea mendoſe quidem & corrupte, vt neque ordo neque ſenſus vllus lectori conſtare poſſit: Nos vero ita digerimus *vt canente*, ſe pro *canentes* legatur, *& Popeianus*, pro *Pompeianus*. vt ſit ordo: Murrini vnius fragmenta tam multa fuere, vt illa filius Conſularis viri, qui id vas poſſederat, a Nerone ademta impleuerint eius hortos, vbi ſibi Theatrum compararat, cum publice canere cœpiſſet. Eius rei Tranquillus eſt auctor. Theatrum dico non paruum: ſed tam amplum, vt ſatis fuerit Neroni, quãquam in ea laude ambitioſiſſimo idipſum impleri a populo ſe canente, cum dico maxime placere cuperet Popeiæ amoribus addictus: Quod Popeiam Nero perdite amarit, prius quam vxorem duxerit, Tranquillus, & Cornelius ſunt auctores. Hactenus noſtra: Nunc pauca translatitia ſparſim ab aliis obſeruata ſubiiciam, vt Plinium recognoſcentibus non ſit opus ea aliunde quærere.

In tertio Plinii.

Vbi carmen erat: Beroaldus Bononienſis Varronis, Liuii, & Seruii teſtimonio, potuiſſet & Ciceronem citare *Carnem* emendatius repoſuit. Libro 5.

Tabracham pro *Tachabracam*: Iuuenale, Pompeio, & Solino auctoribus. Libro 7.

Iethyocollam pro *Iithocollam*: Plinio, & Celſo. Libro.

Aueiis pro *habenas*: Plutarcho, & Solino. In eodem.

Viuerris pro *Interris*. Libro 10

Phalangia pro *Phalanges*: Plinio & Celſo Libro 14.

Cerretano & *Ceretano*: Mar. Trab. & Columella. Libro 18.

Æs pro *aras*: Plutarcho Libro 19.

Haredium pro *adium*: Feſto auctore, & Columella Lib. eodem.

Saccis pro *ſuccis*: Plinio, Varrone, Horatio. Libro 25.

In Venatu pro *Venenato*. In eodem.

Pyram pro *Epyrum* Theophraſto. Libr. eodem.

Sanguine anatum Ponticarum, pro *: anatum Ponticarum* Gellio. Libro 28.

Pityocampes pro *Phitocampes*: Columella, & Diodoro. Libro 33.

Gracaſtoſim pro *Gratotaſium*, Cicerone & Varrone. In Eodem.

Marcipores & Lucipores pro Marcifero, & Luciferes. Libro 35.

Pausiz pro Pausiani, & Plinio, & Horatio. Ex Politiani commentariis Libro 28.

Adorare Poppoysmis consensus: pro adorare *consensus*, Aristophane, Sophocle, Pollvce, Delippo. Libro 25.

Pyœtidas pro Parotidas. Dioscoride. Libro.

Cicutam esse homini venenum Cicuta vinum, pro *vinum esse homini venenum sicuti Cicutam*. Plinio, Dioscoride, Plutarcho auctoribus.

Et hi quidem pauci manipli Dominice vir clarissime ex ingenti disertorum numero insigni animaduersione digni sunt a me indicati. Ceteram multitudinem in qua minus Pliniana offensa esset maiestas, satis habui cum ignauiæ exprobratione, ad signa reuocare, supereſt vt de iis vir clarissime, quos ad tuum tribunal constituti, boni cõsulas, in qua animaduersionis forma ne quid reformides, duorum illustrium virorum in eadem causſa præiudicia tibi cognoscenda subtexui: Præstiti ego id libenter, cum ob id quod dixi, tum ne lateret, quid ad hunc diem in Pliniana militia corrigenda profecerit Romana lingua. Nunc sparsim ex nõ vno auctore paucas admodum obseruationes tibi subiiciam, exeunt equidem scitu ni fallor satis dignæ, & quod tute facile iudicabis, relatu omnibus iucundissime.

EX PRIMO LIVII.

PErhumane vt solet a me quæsiuit Lodouicus Reginus iuuenis nostratium literarum studiosus nec a Musis, vt dicitur, & Gratiis alienus, *quid esset quod Rom. historia auctor grauissimus Liuius eo libro vnum res Quiritium scribere est orsus, Neptuno solemnes consualia dixerit appellatos*: Cui id ego in causſa fuisse me arbitrari dixi, quia vt Seruius & Plutarchus scribunt equestrem Neptunum eundem. & *Consum* veteres credidere, & si non mihi excidisset, Dionysium nusquam Gentium credere Neptuno terræ domitori aram poni consueuisse, cum in parte vrbis Conso genio alioquin veteri religione dicata offenderetur. Quibus ille verbis innuere mihi videretur Consum a Neptuno equestri genium fuisse omnino diuersum. Sed neq; temere me illi accedere, identidem præfatus Stabonis & Macrobii testimonium celebratam, quorum hic circa Corynthiacum Isthmum nobile Neptuni templum illi in Delo aram fuisse memoriæ prodidisset: Nisi aliquis ita occurreret alium Neptunum Marinum esse, alium equestrem, quod Aristophanis carmẽ significare videatur, μὰ τοῦ ποσειδῶ τοῦτον τὸν ἱππιον per Neptunũ hunc equestrem siue equorũ domitorẽ. Et rursus τὸν θαλασσικὸν ποσειδῶνα, id est, *Marinum Neptunum*, quo fieri potest vt in Delo & Isthmo alterius Neptuni, fuerit hic ara, illic templum, sic propiora vero videri possint, quæ Dionysius, quam quæ Seruius & Plutarchus tradidere.

Eodem

Eod.lib. Conscenderamus forte cœnaculum domus, ego & Marsticanus hospes meus, vt inde Pisauranas ædes magnifico apparatu ex propinquo constructas, contemplaremur, cum Liuii decadas ea cœnaculi parte, quæ ædibus obuersa est, a puero temere relictas ille intuitus, confestim arripuit. Hic vero Liuii locus illi per quam obstrusus, tanquam ita euenire voluisset, est oblatus. Verba ex historiarum primo fuere *Intercalares*, cum ille de Numa Rege interim loqueretur, *mensibus interponendis ita dispensauit vt vicesimo anno ad metam eandem solis, vnde orsi essent, plenis annorum spatiis dies congruerent.* Tum ille ad me conuersus, quid sibi Sabellice hoc Liuius velit loco, vt ingenue loquar, haud sane intelligo. Tu vero si quid habes, quo scrupulum hunc possis exsoluere, fac ne diu desideremus. Tum ego quæris inquam, rem hospes minime vt sentio vulgatam, & quę, siquis quod multi temere faciunt præsenti acquiescas lectioni, nullo modo lectori constare possit. Etenim Græci, quos Numa haud dubie imitatus est, octauo quoque anno tres menses intercalandos constituerunt, hoc est, nonaginta dies, qui ex numero. xi. dierum & quadrantis octies multiplicato superabant. Nam cum annum illi ex. xii. Lunæ cursibus statuendum putassent, supereslentque ad solstitialem annum, dies. xi. & sex horæ, quarta. s. diei pars, eum dierum numerum octauo quoque, vt dixi, anno placuit intercalari, quare Græcos Numa imitatus videri non potest. Quin illud vide potius, quod subtilissima Macrobius dissertatione demonstrat, ne non *vicesimo* Liuius scripserit, Sed *vicesimo quarto quoq; anno.* Idque ex Numæ constitutione comparatum. Nam cum ad eum numerum dierũ, quem ad Lunæ cursum Græci constituerant, erant enim trecenti Liuio, vnum in imparis numeri diem Numa adiecisset, Romani simpliciter Græcorum intercalationem secuti, ob diem vnum, cuius obliti erant, non ea, quæ & Græcis constare potuit intercalandi ratio, quo postea errore cognito, Numa ne adhuc reguante patum compertum habeo, satis constat huiusmodi emendationem inductam, vt in tertio quoque octennio, id est, quarto & vicesimo quoquo anno nõ nonaginta, sed sex & sexaginta dies intercalarentur. Siquidem nonagenariũ numerũ explebant quatuor illi & xx. dies, qui quotannis singuli in honorem imparis numeri adiiciebantur. Etenim ille dies, vt dixi, neque lunari rationi ascribi potuit, neque Græcorum intercalationi erat insertus. Sed superuacuus, nec intellectus aliquandiu Romanis fluxerat. Erit igitur ni fallor vera Liuii emendataque lectio *vicesimo quarto anno.* Nec obstat, quod Liuius intercalationis illius Numam auctorem dixerit, cum Macrobius emendationem illam quandam fuisse innuat. Siquidem talis intercalãdi ratio ab eo profecta est, sed siue Numa, siue alii postea emendarint, iure id tutum auctori referas acceptũ.

Eod.li. Inter celebres & illustres familias, quæ ex diruta Alba Tulli

Hostilii regis temporibus Romam commigrarunt. Apud Liuium Tullios relatos reperio. Dionysius in earum relatione non *Tullios* sed *Iulios* memorat, cuius lectio eo mihi verior videtur, quo magis constat Iuliam gentem Tulliam longa Alba fuisse oriundam.

Eod. lib. *Tullius*, inquit Liuius, *ad Fœroniæ fanum mercatu frequenti negotiatores Romanos comprehensos a Sabinis querebatur:* Quibus Liuii verbis haud dubie apparet in Sabinorum potestate Feroniæ fanum ea tempestate fuisse: Nec desunt qui scribant circa Soracte montem & vrbem Feroniam & deæ templum religiosissimum fuisse: ipsamque a ferendis arboribus ita appellatam. Sed Dionysius in Latio haud procul Circeiis in Pometinis campis Ferouiæ templum a Spartanis conditum tradidit, nomenque datum Genio ab æquorea latione, Maroque vetustatis peritissimus *Circeiumq; iugum quis Iuppiter Anxuris arui Præsidet, & viridi gaudens Feronia luco.* Vide igitur ne vtrobique deæ templum fuisse dicendū sit. Cui opinioni siquis grauate accedat, perbelle fateatur necesse est, alteram opinionē esse falsam: Accedit & his tertia quædam, quod Ptolemæus *inter Lucam & Pistoriam Feronia lucum:* in Hetruria retulit, de quo nunc loco, an intelligi possit, viderint alii.

Eod. lib. Videbam ex Liuianæ historiæ studiosis, sollicite quosdam requirere, quæ esset *Murtia dea*, ad cuius ædem priscis Latinis Romam traductis, sedes ab Anco rege datas, Liuius tradidisset: Horum curiosæ indagini Pliniana opitulatur auctoritas: *Ara*, inquit, *ille fuit Veneris Myrteæ nunc Murtiam vocant*: Quibus verbis nemo non plane colligit, ea appellatione, quæ a Myrto facta esset, Venerem in parte vrbis quandoque cultam, sed res omnino notior, quam vt de ea prolixior habeatur sermo, idcirco quæ *de Murtia* alii tradidere, consulto missa fecimus.

Eod. lib. Inoleuit incuria magis, quam insciti a mendum, vt *Aruns Tarquinius* legatur *& Tullia minor prope continuatis funeribus, cum domos vacuas nouo matrimonio fecissent*: quæ lectio si vera esset, & fratrum & sororum minores natu periisse oporteret, vir. s. & vxor, si quidem Aruns quod Liuius haud obscure demonstrat, L. Tarquinio fratre, minor natu fuit, cui & iuniorem Tulliam matrimonio locatam, credere æquum est, quanquam eiusdem verba id perspicue demonstrant. Si vir igitur cum coniuge exstinctus esset, haud quaquam nouo opus fuisset connubio, verum sic habet, vt *maior Tullia & Aruns* Tarquiniorum fratrum minor, paucis diebus vita decesserint, quorum interitu, sceleratæ sunt postea superstitibus nuptiæ conciliatæ, *maior igitur Tullia non minor*, vt omnia quę vidimus habent exemplaria, vera emaculataque erit lectio.

Eod.

Eod. lib. Dionysius quod ad præsentem locum attinet, valide eorum refutat opinionem qui. *L. & Aruntem Tarquinios, Prisci fuisse Tarquinii filios* prodidere: In his est & Liuius Romanos secutus scriptores. Sed Dionysius non auctoritate solum, verum coniecturis & ratione nititur, quanquam huiusmodi historiæ variationes plurifariam apud veteres est obseruare. Cuius & id genus (etenim pauca subiiciam) dici potest, quod de Tarthesso longe diuersa ratione Plinius & Strabo scripsere. Sub corona venire aliter Festus, aliter Gellius: Dionysius *curru Romulum triumphasse* prodidit, Plutarchus *pedibus*. De muliebri saltatione diuersa Seruius & Macrobius senserunt: Appianus Calphurniam Cæsaris a Cluadio adulteratam Tanaquilli Pompeiam dixit. Tanaquil Prisci Tarquinii vxor a Liuio & aliis traditur Anci Martii, & Valerio. Liuius ob Cannensem cladem Cereris sacrum intermissum tradidit: Valerius ait ne intermitteretur ante tricesimum diem omnem luctum publico decreto absterssum. Mitto reliqua, quæ si numero exsequeremur, maius ex ea re tædiū quā gratia scribenti oriretur.

Eod. lib. *Itaq; Pontina manubia quæ perducendo ad culmen operi destinata erant.* Sic omnia quæ vidimus, Liuii habent exemplaria, sed locorum situm librarii secuti, particulam deprauarunt, nam & *Pontina palus* eo Latii tractu est, vnde manubiæ quæsitæ. Verum *Pometina* Liuium scripsisse, vel ex eo admoneri potuerunt, quod proximo ille loco dixerat, *Suessam Pometiam ex his vi cepit, vbi quum diuidenda præda. xl. talenta argenti aurique cepisset: concepit animo eam amplitudine Iouis templi.* Mitto reliqua. Dionysius & ipse *Suessam Pometiam* appellatam scribit. *A Pometia Pometinum* duci non *Pontinum* vel triuialibus imbuti literis intelligunt.

Lib. 2. *Mouebant consulem hæc sed tergiuersari res cogebat, adeo in alteram causam non collega solum præceperat sed omnis factio nobilium:* Frigide nimis, ac nescio quid diuersum abeo, de quo interim agebatur, dixisset Liuius, si credibile est ita eum scriptum reliquisse: Admonendus proinde lector. Videat *ne præceps eat* aut quod magis placet *præceps fuerat* Liuius potius scripserit, quas duas particulas in vnam verterit librariorum inscitia.

Eod lib. *Tito*, inquit, *Latino de plebe homini somnium fuit*: Plutarchus Dionysius & Valerius in relatione nominis Liuio astipulantur: Lactantius *Tyberium Atinium fuisse* tradit. Sed in eo haud magnum vertitur discrimen: Illud interim haud reticendum duxi, ludos, quos Liuius inibi magnos appellauit, Valerius nunc *Circenses*, nunc *plebeios* vocat: Lactantius & ipse *Circenses* fuisse ait. Vnde colligitur, *Circenses plebeios & magnos* eosdem fuisse: Pedianus post exactos reges pro libertate plebisue reconciliatione institutos tradidit. Dionysius significare mihi videtur, *Circen-*

les fuisse eos, quos Romulus in Sabinarum assimulauit raptu. Adiicio illud, quod ad loci emendationem attinet *Acronio*, vel, vt alii aiunt, *Atronio* patri familiæ nomen fuisse, qui seruum sub furca ludorum die ceciderat.

Eod. lib. Est in plerisque rerum scriptoribus quædam obseruare, quæ inter se omnino sint contraria, maximeque repugnare videantur, quale est illud, vt vno contenti simus loco apud Liuium: *Ad duo, inquit, bella exercitus scribitur ducendus. Fabio in Veientes, in equos spurio datur, in Equis nihil dignum memoria gestum est, Fabio aliquanto plus negotii cum ciuibus quam cum hostibus fuit.* Quibus perspicue verbis potest intelligi, Fabium in Veientes contendisse, proditumque a suis in acie. Verum non multo post: *Consensu* ait *exercitus traditam vltro victoriam victu equis, signa deserta, imperatorem in acie relictum & rursus nec Veiens hostis Hetruscaque legiones detrectant, prope certa spes erat non magis secum pugnaturos, quam pugnauerint cum equis.* Ecquid magis repugnans dici potuit, quam Fabio Veientes prouinciam datam scribere, cui maius fuerit cum ciuibus negotium quam cum hoste, & in equis nihil memoria dignum actum, mox paulo & in publico consilio & in procinctu Hetruscum proclamare in Equis rem Romanã a militibus proditam, quid præter memoriæ lapsum possit excusare, si Liuius citatus adsit, habebit vt opinor nihil, alii vbi in vtramque partem recte omnia rimati fuerint, boni consulant, Liuiumque si possunt a calumnia vindicent.

Eod. lib. *Id publicum consilium fuerit, an muliebris timor parum inuenio.* Hæc Liuius. At Dionysius *Valeriam Publicolæ sororem auctorem eius consilii* fuisse monstrat, Plutarchus ad hæc non *Volumniam*, quod ad narrationem illam, de qua nuper diximus, attinet, sed *Vergiliam* tradit *Coriolani coniugem appellatam.*

Eod. lib. *Consules inde Posthumius Albus, Sp. Furius, Fusios Furios Fabios scripsere*: Sic ille, si Liuium credibile est scripsisse ea, quæ ne ipse quidem, si ad superos reuocari possit, valeat interpretari. Sed videat lector, nam coniectura sæpe agimus, ne emendatior veriorque sit lectio: *Posthumius Albinus, Spurius Furius seu Fusius, Fusios Furios Fabius & quidam scripsere*, vt de Fabio pictore intelligas, qui rerum Romanarum vetustissimus, vt Dionysius ait, fuit scriptor, cui sane opinioni Fabii Quintiliani, verba aliquid omnino fidei adiiciunt, *Valesii*, inquit, *& Fusii in Valerios Furiosq; venerunt. In Fabiis eam mutationem factam*, nec ille, nec quod sciam alius, prodidit quisquam.

Eod. lib. Age vero quid illud? Inde ait ad multitudinem oratione conuersa *si vos vrbisque, si vestri nulla cura tangit. At vos veremini Deos*, nemo est lectionis structuræque Latinæ tam imperitus & expers, qui non vltro intelligat illud, *si vos vrbisque si vestri*

vestri nulla cura tangit, parum emendate lectitari, quis enim locus post *vrbis* coniunctiuæ dari possit particulæ haud sane perspicio, cum neque ordo id pati videatur neque sensus. Videbunt itaque alii, an recte aliquis dixerit, Liuium, *si vos vrbis quirites si vestri nulla cura tangit*, scripsisse potius quam *vrbisque*, sed siue inscitia siue incuria *quiquir.* paucioribus elementis dictionem notatam offenderant, *que* pro *quirites* fecerunt, erroreque semel recepto mendum Liuianis exemplaribus tenacius hæsisse credere æquum est.

Ex lib 1. Sunt velut minores in alto scopuli, qui eo nauigantibus habentur infestiores, quo & minus prouideri possunt, sic & offensacula haud parum crebra, similitudine quadam verborum Liuiana lectione latitantia, pro synceris & emaculatis recepta, incautius currentem tam sepe, quam turpiter fallunt, vt illud in primo ab vrbe condita, *lex erat*, inquit, *horrendi criminis, dum viri perduellionem iudicet a Duumuiris prouocarit, prouocatione certato si vincent, caput obnubito infelici arbori reste suspendito*, Verum *carminis* non *criminis* Liuium scripsisse, cum pleraque alia, tum imprimis Ciceronis verba plane arguunt, *Tarquinii*, inquit, *superbissimi atq; crudelissimi Regis ista sunt cruciatus carmina, caput obnubito, infelici arbore suspendite*, Mitto reliqua.

Eod. lib. Obscure nimis ne frigide dicam Liuius locum in primo perstrinxit, in quem siquis pendiculantibus, vt dicitur, oculis incidat, aut hallucinabundus inibi hæreat, oportet aut manifesta ignorationis confessione victus abeat. In censu enim, quem Seruius Tullus egit, referendo, cum suffragiorum explicaret rationem, *non*, inquit, *vt ab Romulo traditum ceteri seruauerunt Reges viritim suffragium, eadem in eodemque iure promiscue omnibus datum, sed gradus facti, vt neque excluſus quisquam suffragio videretur, & vis omnis penes primores ciuitatis esset, Equites enim vocabantur primi, octoginta inde prima classis centuriæ peditum vocabantur, ibi si variaret quod raro incidebat, vt secunda classis vocarentur, nec fere vnquam infra, ita descenderent, vt ad infimos peruenirent*. Ex quibus verbis, quæ suffragiorum esset ratio, haud intelligi potest. Etenim demonstrari oportuit, qua ratione comparatum esset, vt suffragium primæ classis ita polleret, vt si nihil in illis variaretur, non esset opus ad reliquos ordines peruenire. At centum nonaginta tres centuriæ, vt Dionysius demonstrat, Iuniorum seniorumque tamen scriptæ sunt, quo apparet octoginta centurias non potuisse id præstare, cum centuriarum dimidium non expleret, non modo superaret, nec si centuriarum numerus aliquanto minor fuerit, vt Liuio placere video, id accidere potuisset. Sed certe sic habet, vt ex Dionysii lectione condiscitur: Ascripserat Tullus decem & octo equitum centurias primæ classi, copulauit dico illorum suffragia, ita vt

octo & nonaginta essent centuriæ in primo ordine, quibus si in ferendo suffragio conuenissent, quia supra dimidium suffragiorum continerent, non erat opus ad inferiores classes deuenire. Hæc eadem Liuius, sed concise, vt dixi, & obscure nimis.

Lib. 2. Ne quæso grauentur docti aliqua his obseruationibus a nobis conspergi, quorum paulo proiectiores ne admoneri quidem velint: Nam, vt in missilibus spargendis nulla principis largitio populo grata esse potuit, si in Orchestra, aut intra equestria tantum, non in popularia concidissent: Sic literatorum vulgus in me reclamabit ex hac nostra lucubratione ad se nihil peruenisse, nec dubitabit in ambitionis suspicionem nostrum deuocare officium, quasi peritioribus ostentare id sit, non in medium scribere. Quanquam certo scio, non defuturos, vt delicato sunt plerique stomacho, qui hæc in publicum proiecta, indigna iudicent quæ non modo non digniores ordines, sed ne ipsum quidem cupiat vulgus colligere: adeo in locando magis quam parando nobis laborandum fuit officio: At sint tutabula hæc, marræ, sarcula, & alia id genus, viliora pandant ad eorum casum pagani, & rupices finum, videantque num emendata sit lectio apud Liuium: *tulit ad populum, vt Plebei magistratus tribunitiis comitiis fierent*: an verius *tributis comitiis pro tribunitiis* sit legendum: & mox *paulo insignem annum comitia tribunitia efficiunt*, pro *tributa*. Lælius Felix Gellio auctore tria comitiorum genera fuisse tradidit. *Curiata*, cum ex generibus omnium suffragium ferretur: *Centuriata*, quum ex censu & ætate: Cum vero ex regionibus & locis *tributa*, quibus Lælii verbis vtra sit emendatior lectio, facile est legentibus iudicare.

Eod. lib. Est eodem libro ita scriptum, *hos ignominiosa fuga domum se recipientes Rom. Consul in Algiolo consecutus ad vnum omnes occidit: Victor ad Columen, id loco nomen est, exercitu relicto castra locat*, vbi nemo non intelligit *relicto* nullo modo incolumi sensu stare posse. Quare videbunt alii *ne reducto*, aut quod æque placet *reliquo* sit potius legendum.

Ex lib. 21. Vellem ego librariorum inscitiam, veternosumque illud hominum genus, quod nostram proxime ætatem præcessit, vt post flebilem iacturam illam, quam Gothica tempestate Latina lingua in Liuiana fecerat historia, fragmenta hæc teterrimi illius naufragii posteris incorrupta tradidisse, nihil sane iniuria illa vetus nobis reliquum fecit, quod non hominum socordia vitiarit, vt nullibi fere sit Liuianam altius rimari historiam, vbi non domestica iniuria sua altius impresserit vestigia. Sed quo in primis illis voluminibus, quia omnia ibi magis ab hominum memoria remota, maior errori venia dari potuit, eo hæc, quæ subiiciam acerbiore accusatione digna. Lapsus in lubrico & in obscuro hallucinatio haud tam turpis quam in plano & aperto. En quis in nobi-

lissima

lissima maximeque celebri historiæ parte crederet. tam multa inuersa, lacera, mutilata legentibus occursura, vt non dubitem in vniuersum opus affirmare, nullū esse in tam spatiosis voluminibus folium, in quo non vnum atq; alterum sit actus inuentibus mendum deprehendere. Etenim quis est tam veteris historiæ expers: qui cum in secundi libelli Punici primo legerit: *quatuor & viginti peditū Romanū millia sunt scripta & octingenta equites*: non intelligat legitimum equitum numerum legionibus non esse redditū, cum ea potissimum tempestate terna millia peditum legionem explerent: perspicue apparet habuisse eum delectum sex legiones, quibus singulis, quia ducenti, vt Polybius scribit, equites ascriberētur, necessum est fateri, ita Liuium aliter scriptum reliquisse. Cui opinioni præter rationem Polybii quoque, vt dixi, astipulatur auctoritas.

Eod. lib. Quam inscite somniculoseque illi locum, cuius modo meminimus vitiarunt, tam certe seguiter, nec minus hunc, quem proxime subiiciam: *quadringentos*, inquit, *quinquaginta sociorum peditum pro quatuordecim millia*. Et continuo post *mille equites socios & mille & quingentos quinquaginta equites*. Eadem ratio & auctoritas præsentem locum ab iniuria vindicant.

Eod. lib. Receptum semel proximo loco vitium, tam tenaciter hæsit, vt vulgo Liuiana habeant exemplaria illa dūtaxat dico, quæ ad hūc diem videre cōtingit *Lybii Phœnices* duabus diuisim dictionibus pro *Lybophœnices*, tam Polybii auctoritas, quam Liuii verba, quę sequuntur, licet corrupta, id arguunt, *Lybophœnices*, inquit, *mixtum Punicum Afris genus*.

Eod. lib. Vbi verborum affinitas librariorum vulgus semel in errorem traxit, ita ferme euenire solet, vt mendacii vestigium tenacius impressum facilis eruditorum non reformidet sequela: Est apud eundem: *Hannonem Amilcharis filium vigilia prima noctis, cum parte copiarum maxime Hispanis aduerso fluuio ire iter vnius diei iubet*. Sed Hanno Amilcharis filius, qui idem erat & Hannibalis frater, quod paulo solertiorem potuit lectorem mendacii admonere, in Hispania fuerat ab Hannibale fratre relictus: At *Bomilcharis filium* nō *Amilcharis* scripsit Liuius, quod Polybii lectio quē ille in historia sequitur, haud obscure demonstrat.

Eodem lib. *Caius*, inquit, *per Cremonis tugum dicit transisse*: hæc Liuius, si ea Liuius scripsit. Verum quia id iugi nomē apud eos, qui de ratione terræ scriptum reliquere, nō reperio: suspicari libet *Cētronu* esse potius legendum: Strabo *via*, inquit, *per Salassos ad montes bifariam scinditur, vna quidem Potamum*, sic enim dicitur, *ducit per alpium summitates iumentis inaccessibiles: altera per Centrones prolixior*: Sed id ego in medio relinquo, alii forsitan siue in aperto sit veritas, siue in profundo, vt Democritus credidit, demersa melius viderint.

Eodem lib. *Iunonique hospita Lauinii maioribus hostiis sacrificaretur.* Semel atque iterum dixi, vocum affinitatem præter cetera librariorum temeritatem per æqua & iniqua præcipitem egisse, sed cum in plerisque digni quodammodo sint venia, hoc quidem loco procul dubio dignissimi sunt habendi, quæ enim vox tam arcte voci cohæsit vnquam quam *Lauinium Lauinio*? haud igitur mirum si cum Liuius *Lanuuii* scriptum reliquisset: notioris similitudine vocis decepti illi *Lauinii* fuerint Quod autem *Lanuuii* ille scripserit, Cicero præclare docet. *Date*, inquit, *Lanuuio municipio honestissimo, quod in hac tota caussa frequens mœstumque vidistis, nolite a sacris patriis Iunonis hospita, cui omnes consules facere necesse est, domesticum & suum consulem potissimum auellere.* Quibus Ciceronis verbis haud dubie apparet, quæ in hac parte sit emendata lectio.

Eod lib. Age nunc quam prona res fuit in lapsum ita Liuium vitiari contigisse, vt *insuper* pro *Insube* mendose sit in eo receptū, *Donec*, inquit, *insuper eques ducario nomen erat, faciemque noscitans consul hic est*, inquit, *popularibus suis, qui legiones nostras cecidit.* Quod Liuius *Insuber scripserit*, Polybii arguit auctoritas. Is in historiis tradit, C. Flaminium, qui ad Tranhimenum periit priore consulatu *Insubrum* legiones ab Abduam flumen cecidisse, eorum agro prius fœde populato Eram ego adhuc locos perpaucos ex primo alteroque Macedonici belli pari exemplo in apertum relaturus, vt ex iis, quæ in frontibus totius summæ mendosa occurrerent, facili coniectura lector indipisceretur, quid in recessu partium ipsi superesset, sed nostri pollitici memores, vt desultoria commentatione alterius centuriæ dimidium explerem us, a Liuianæ lectionis assertione digressus, quę si tota ab iniuria vindicanda sit, non centuriæ, sed plenissimæ scribēdę essent cohortes, ex aliis carptim pauca subiiciam.

Ex Primo Valerii.

EST leue omnino offensaculum, sed quia in ipso pene Vestibulo Valerii historiam adeuntibus occurrat, indignum duxi, non admonere lectorem, ne eos sequeretur, qui cum ad præclarum aliquod ædificium interius spectandum admittuntur, dum per aurum & ebur, vagos oculos cœco sequuntur gressu, quicquid humi dissectum sit, cespitabundi offendunt. *Tam*, inquit, *ille mehercule quam. Quint. Lemnii legati Scipionis.* at Liuius haud vno loco illum *Pleminium* non *Lemnium* appellat. Et rursus Tarquinus rex ait *M. Tullium Duū virum, quod librum secreta ciuilium fatorum continentem custodia sua commissum corruptus Petronio Sabino scribendum dedisset.* Dionysius. *M. Atylium eum* non *Tullium* appellatum scribit, sed vter verius nomen reddiderit, alii viderint.

Eod. li. Si sincera & emaculata Cicer. lectio, *Launuiique fuit Iunonis*

Veneris sospitæ templum, cui omnes consules facere patrio instituto oporteret, mendum apud Valerium inoleuit nihil ab eo diuersum quod Liuianis exemplaribus non multo antea a vitio vindicauimus. *C.* inquit, *Hostilius Mancurus vesana perseuerantia subsequitur, ui consuli Hispaniam ituro, hæc prodigia acciderunt: Cum Lauini sacrificium facere vellet, pulli cauea emissi in proximam syluam fugerunt.* Si consulum fuit, Iunoni sospitæ facere, quis est tam a vero alienus, qui inficiari audeat, *Lanuuii* legi oportere vbi *Iunonem sospitam* Ciceronis testimonio, a consulibus constet propitiari solitam.

Lib. 2. *Habitabat in villa sua prope vicinum Sabinæ regionis fretum.* In nullum adhuc Valerii exemplarium incidimus, quod non *fretum* haberet. Sed quo pacto id fieri possit vt Sabini agri villa vicina esset freto, cum Sabina tota mediterranea sit, qui vitiose locum hunc legere perseueratunt, ipsi, si possunt, dicant. Ego quod ex Strabone & Liuio didici, haud cũctanter affirmare possum *Eretum* non *fretum* Sabinæ regionis celebrem fuisse locum Tyberi proximum, de quo haud dubie videtur mihi Valerius scribere. Intendant igitur illi animum, videantque ne quod diligentissimus auctor *Eretum* scripsit, recentiorum insciti, vno duntaxat elemento inuerso, *Fretum*, vt cœcum esset multis offensaculum, fecerit,

Ex Lucani vj.

PLacuit, erratica vt dixi, salariaque, quam stataria annotandi ratione vti. Erit fortasse, si non, vt Pliniana, conducibilis, at relatu, vt spero, nihilo iniucundior. Nulla enim vt video lectio minus est lectori infesta, quam quę aut rerum sit, aut verborum varietate referta. Sed quid, magis aut varium, aut diuersum, videri possit quam Pollucis testibus repente abiectis, Cyllari tergum insilire, aut quid minus exspectatum, quam ex apertis historiæ campis, in poeticos saltus, nemorosaque vatum cacumina, solicitæ huius indaginis impetum conuertere? Offeruntque se mihi epicam molem subeunti, duo velut anfractus, continuis pene locis Lucani pharsalidos sexto, librariorum credo insciti, parum animaduersi, mihi namque *Euneos* pro *Eunus* vulgo legere est. *Citharedusque* pro *Titharœsius*. Alterutrum quidem mendum, vel mediocriter Geophragię peritus, ne admonitus quidem, per se facile deprehendat.

Lib. 7. Haud multum ab his diuersum illud in septimo. *Ire per ossa rapidus Boetida sanguis.* Verum nisi Strabonis lectio mendosa esset, *Bocheida* potius legendum dixerim. Sed Pliniana vox syncerior, quem secutus *Bœbeida* Anneum Lucanum non *Boetida* aut *Bocheida* scripsisse contenderim.

Lib. 10. *Lanigerum placidis compellat achorea dictis,*
O sacris deuote senex:

sic haud aliter habent omnia Lucani exemplaria, quæ ad hunc diem vidimus. Sed tu vide *ne linigerum* sit potius legendum. Ægyptiaci *vt Plinius scribit* sacerdotes lineis vtebantur vestibus. Ouidius quoque:

Nec fuge linigera Memphitica turba iuuenca.

Ritus enim ille sacrorum ex Ægypto translatitius fuit. Maro:

Linigeri fugiunt calui sistra atque turba

Prætereo Herodoti & aliorum testimonia, quæ sponte huic inhærent opinioni.

In Primo Syluarum Papinii.

VElles Papiniũ Statiũ, tam dextro genio, Thebas, fortissimũq; Achillẽ quam syluas decantasse: si non maius nomen, maiorẽ certe gratiam inde haud dubie reportasset: nulli vnquã, quod sciã, poetarum, magis proprium fuit, subito œstro incalescere ac vbi incaluisset fortius feliciusq; debacchari, vt quantumcunq; Phœbũ hauserit ac nescio an etiam maiorem eodem calore confestim reddat Sed consilium in materiæ delectu defuit. Cuperes, dixi, omnem eius operam in syluis locatam: nihil est illis amabilius, floridius, magisq; poeticum, sed quo lectio ea plus genii est sortita, ex eo maiore est studio ab omni iniuria vindicanda, quanquam non defuit, qui propemodum effecerit, vt non multum in illis desideraremus, sed quia & ipse homo haud sane vidit omnia, quale est illud sub primæ syluæ exitum:

Optasset que nouo similem te ponere templo,
Atticus Olei senior Iouis & tua mitia,
Ora tonans tua sydereas imitantia flammas
Lumina, contemto mallet Rhodos aspera Phœbo:

vbi si *mitis tonans* legas, præterquam quod frigide nimis dictum videri possit, parum recta similitudine vsus esset poeta, ab *Phidia* ad *Iouem* & ab eo rursus ad *Rhodum* transgressus: quare vide ne *Tara* sit non *tonans* legendum, vt conditoris nomen sit inibi pro *Tarento* positum: vbi Lysippus. Plinio auctore, Colossum lx. cubitorum ingeniose fabricatus est. Quæ sane opinio eo videtur vero propior, q̃a statim & Rhodũ subiecit, q̃ & ipsa Phœbi est Colosso nobilitata.

Lib. I. *Iam nũc Cibeleia mouit Limina & Euboeæ carmen legit ille Sibyllæ*: scio ego q̃ de *Megalesiacis ludis* alii suspicentur, quos Prætor stella instruxerit: Nec quid Cicero de loco, & ratione tradat, ignoramus: sed vix Papinius aut poetarum quispiam, tantum poeticę figurationi indulsit, vt cum instructos dicere voluisset ludos, *reclusa dea limina* dixisset, cũ *aditumi* id sit, nõ *pratoris*: verũ videdũ est ne *Cibeleia sit flumina* potius q̃ *limina* legẽdũ: Etenim in *Almone fluuio* ex Sibyllinorũ librorũ responsis, *Cibeles* numen placabatur, q̃ significanter Lucanus duob. visus est carminib. exprimere.

Et qui fata deum diuinaque carmina seruant.
Et lotam paruo reuocant Almone Cibellem:

nisi

Nisi quis sensum distinguat, hocq; ad Gallos, illud ad eos qui Sibyllinis præerant libris, potius referat.

Eodem libro. *Quod in templa darent alias Tyrinthia sortes.*
Et Prænestina poterant migrasse sorores:

Quod Herculis templum Tyburi esset, multorum declarant testimonia, sed quod mihi darentur responsa, nisi sum memoria lapsus, adhuc non reperi. Videat proinde lector, ne ad *Sibyllam*, quæ *Albunea* nomine vt Varro tradidit, Tyburi culta est, id totum referatur. Sed hoc ipsum vt pleraque alia in medio relinquo, coniectura enim hæc est, non ratio.

Libro tertio. Illud si vacat æquiore suspendant lance. Papiniani carminis studiosi, vera ne sit omnino lectio in tertio syluarum:

Merito surrexit in arcus.
Nondum stelligerum senior demissus ad axem

Claudius: An longe verior sit, *in Arctos* & non *in Arcus*: vt ad expeditionem illius Britannicam Poeta alluisse videatur. Nec quia merito dixit, aliquo modo obstat, quo minus in eum sensum accipias, quum ad nepotis meritum id haud inepte referatur.

Eodem libro. Quid illud? nonne reclamante syllabæ natura, conuitiumque lectori identidem faciente: in eadem receptum est sylua? vt ita carmen legatur:

Rubentesque rosæ primos moriuntur ad Austros.

Ego quando libraria fide laboramus *rumpentes* libentius legerim, id est tum primum florere incipientes: Sed hic aliquis quin magis seria scribis? Ast ego vulgo Papinianis codicibus sic reperio. Parũ me hercule ciuiliter agit, qui id superuacuum putet, quod pluribus sine controuersia sit profuturum.

Eodem libro. *Et festinantia sistens,*
Fata salutifero mitis Deus incubat angui:

Quærebamus cur anguem salutiferum Papinius appellasset, nec interim ignari eramus eorum, quæ ab aliis in eum locum traderentur. At succurrebat illud quod apud Aristophanem legere est, qui ait *anguem* in Aesculapii templo nocturnis horis lambendo curare solitum ægrotos, vt ad anguis officium alludens potius, quam quod sub salutiferi pedibus esset Dei, aut quia sub simulachro salutis figurari consuesset, salutiferum poeta dixerit.

Libro primo. Reuocant me iam longe progressum, ad loci disquisitionem, qui in primo est volumine: *nocturna ad Æsculapii eadem curationes*: Quo sane tempore seculares ludi & ipsi spectari consueuere: estque Papinii carmen:

Nec tantum induerit fatis noua secula lustris.
Aut instauratt peccauerit ara Terenti:

Vbi miror fuisse, qui ad Deos manes, alterius carminis sensum referendum putarent, & non ad seculares ludos potius. Quum non solum prioris carminis intellectus, vnde alterius ratio pendet:

Sed Martialis illud, quo veri sensus lectorem admonere posſit, vrbanissimi poetæ, carmen subiecit:

Te colat Albanæ redeuntia sæcula lustro,
Et quæ Romuleus sacra Terentus habet.

Quare vide ne annum summa alioquin religione præditum, secularibusque ludis insignem, Rutilii morte funestari vetet Papinius potius, quam a Diis manibus illius caput seruari.

Libro 2. *Quis refert ingens iterata vocabula perdix:* Quod perdix effinxerit vnquã humanam vocem, nullus quod sciam in historia tradidit. An satis apte *Cornix* legi posſit, alii viderint. Illud quod ad præsentem opinionem attinet, affirmare possum, Plinium auctorem esse, *Cornicem* sua tempestate, hoc potissimum nomine, in deliciis habitam.

EX CATVLLO.

SVbtexam nunc ex lepidissimi Catulli carmine quam paucissima, nec ipsa (vt aperte dicam) magni admodum momenti, quando ad hunc diem nõ defuerunt, qui sedula in vetustissimum poetam opera, consecuti sint, vt non adeo multa in eo desiderarentur, atque ex illis ipsis quædam, quæ consulto præterita videri possint. Sed sint illa quantumlibet leuia, quia ad lectionis emendationem attinent, pro appendice alteri centuriæ adiiciam, eritque hoc ipsum admonere lectorem, non docere. Etenim quæ in coniectura posita sunt, sciebam non temere recipi solere: nemo enim non libentius si opinione certandum sit, suo, etsi minus sit probabile, quam alterius optimo acquiescit iudicio. Sed quiin hæc inciderint, boni consulant. Nunc videat lector, an præter celebres aliorum opiniones, in fronte operis *Patroa virgo Diana* intelligi posſit, cui & Apollini *seculare* carmen decantari solitum satis superque constat: vt *sit Patroa* dicta, quasi patris nomen habens: est *enim Diana, quasi Iouiana.* Sed hoc ipsum ita probo, vt eam non omnino eorum repudiem, opinionem qui *& Patronam* legi posse contendunt, vt ad *Mineruam* videatur alludsum, quam Cicero in ea oratione, quam ad Pontificem habuit, *custodem vrbis* appellat: *vt operis æternitatem Dea* Catullus commendet, quæ etiam vrbis & ingeniorum patrona crederetur. Sed vt hoc in ambiguo est, ita illud affirmare non dubitarim, parum accurate a plerisque coniunctim legi proximum epigramma, cum eo, quod totius est summæ principium: *Lugete o iuuenes,* quod & materia vtraque ab altera diuersa, & suum in vtriusque calce acumen, altius intuentibus demonstrat.

Mirabar, quæ tanta librariorum fuisset incuria, imo quæ peritorum seu ignauia, seu negligentia, quod locum insignem passi essent contra metri rationem diutius versiculis illis hærere, quos in Phaselum suam lepidissimus poeta edidit: *Nouissem* enim vulgo in his notarum video, sed videant alii an *nouissime* aptius legi

posſit

possit, cui sane lectioni neque sensus neque syllabæ repugnat natura.

Legitur adhæc in Hendecasyllabo, qui in procacissimum Varri scortum, perquam lepide scribitur, *lsticam hominis*: sed vt *hominum* legatur desiderat metri ratio. Et in eodem carmine *Cinna est grauis*, vbi pro *grauis* carminis lege compulsus *Caius* libens reposueram: quod & fidei minus profligatæ, codices quidã habent.

Quid illud? num metricæ rationis gnarus quispiam in Sapphico illo Hendecasyllabo ad Turium & Aurelium tam leuiter librariæ fidei accesserit? vt seu *sacras* legat *sagittiferosq; Parthos*: quẽadmodum omnia habent Catulli exemplaria, an potius illud sequetur: *seu sacras Parthosq; feros sagittas*? Sed video illud obiici posse, quod non multo post *ait* subiicit, pari vt videtur licentia: *Pauca nuntiate meæ puellæ*, vbi an nunc *aite* pro *dicite* reponi posset, lectorem admonendum duxi: vt *ai* modo imperatiuo, vetusti forma, dictum suspicetur aliquis. Et ad Caluum non multo post: *Cur me tot malis perderes poetis*, vbi syllabæ natura commoti, *male* vt verius, ita libentius repositum iri velim, vt sit vera & emendata lectio: *Cur me tot male perderes poetis*.

Transeo quod ad Thallum scribens: *cum Diua*, inquit, *mulier aues ostendit oscitantes*: Vbi eadem ratione aliquis adductus, citius *mater* quam *mulier* legat, & vt citius ita fortasse rectius *ales* quam *aues*: Vt sit sensus, postquam *Alcyon Diua ales mater pullos habens ostendit oscitantes filios iã pene adultos*, sic *Alcyonios* præteriisse dies periphrasticos innuat.

Sed vt illa, quæ proximo loco dixi, in medio relinquantur, num tam secure & odiose aliquis Catulli carmen adierit, vt *amariores salices* arbitretur vetustissimum poetam a Pincerna sibi misceri, in resoluta voluptate petierit, quasi *amarum* pro *suaui*, aut *fumoso* metri necessitate coactus sit scribere. Ego quia neque Flaccum Horatium, neq. Martialem, aut alium quempiam vrbanorũ eiusmodi vsurpatione vsum reperio, haud inepte vt mihi videor ausim, *meraciores* inibi pro *amariores* reponere, tum quia vocis ratio est frequentior apud illos, quorum modo memini, tum etiã ob ea, quæ e vestigio subiiciuntur: *at vos quolibet hinc abite Lymphæ vimpernicies*. Ceterum id quoque admonere sit, non legem cuiquam scribere, integrum erit per me, omnibus vtrum libet, tenere.

Vix tamen illud quod proximo cap. in communem locum cõiecci, tam a poetæ sensu iudicari potuit diuersum, quam hoc, quod dicam, ab eiusdem lepore & genio alienum. Est in famoso carmine, quod ille in Cæsarem scripsit, ita vulgo versiculus notatus:

Vt ista vestra diffutura mentula: Cum nihil minus sale, & vt sit dicam eleganter dici potuisset, quam si ad vnum Cæsarem scribens *ista vestra* pro *tua* dixisset: vide igitur ne ille *vesta* potius

quasi edax scriptum reliquerit. Et illud παραγλῶσσος vim habuerit videri eodem loco duo epigrammata simili figura, & in vnius inuidiam profecta, librariorum inscitia in vnum coaluisse.

Liquisset campos & videret te in tuo: Sic in trimetro iambico ad sermonem versiculum scriptum reperio: Cui, ni fallor, lectioni, syllabæ ratio & sensus repugnant, vel certe alterum; quare ne grauetur lector aduertere: an *in tutu* sit potius dicendum; vt eadem qua *& obtutu* forma enunciandum intelligas.

Habet & ad Dianam seculare carmen hos versus:

Quam mater prope Deliam deposuit oliuam: In qua historia repræsentanda duo grauissimi, vt video a quibusdam committuntur auctores, velut eorũ alter in re trahenda sit ridicule hallucinatus. Sed videant illi, præter alia non pauca quę satis argute in medium contulere: ne *Delia oliua* de qua l epidissimus Poeta loquitur, sit alibi quam *in Delo* aut *Ionia*. Plutarchus in Pelopida auctor est *haud procul Orchomeno Protigrias profunda valle fluere Melonem amnem, cuius vnda ad radices montis frangantur, qui Delos cognominetur, esseque proximũ fluuio templum Apollinis, quod medicis temporibus adhuc vaticiniis floreret, vltra templum duos esse fontes, quorum alterum vsque ad sua tempora palmam, alteram oliuam dicerent, non ex duabus in medio plantis, sed quia filium Dea peperit: Nam prope esse dicunt, præcipitem locum vnde ipsa cecidit subito apparente apro: & ea qua ad Pithonem pertinet: & quod factum est in ipsius Dei generatione huic tribuunt.* Hæc ille: quibus recte suspicetur aliquis hanc esse *oliuam illam Deliam* iuxta quam sit Latona partu leuata.

Qui in Hendeca syllabo ad Licinium Caluum legunt:

Multum lusimus in meis libellis: Verioris admoneri lectionis, ex eo quod sequitur potuere, nam statim hæc subiicit:

Scribens versiculos vterque nostrum
Ludebat numero, modo hoc, modo illoc,
Reddens mutuo per iocum atque vinum.

Quibus apparet Catullum poetam non *in meis*: sed *inuicem* potius scripsisse.

Nisi exploratum haberem, ita omnino futurum, vt leuia hæc nimis, omnique obseruatione pene indigna, multi iudicaturi essent; quorum ne in ipsa quidem carminis explanatione, vel mediocriter prouecti, in scholis velint admoneri, adiecisse iis quæ diximus non pauca id genus alia, quę parum ni fallor emendate Catullianis inoluere codicibus, vt in Pelei & Thetidis nuptiis:

Illa inquit *atque alia viderunt luce marinas. Mortales oculi.*

Et mox paulo: *Teque adeo eximia Thetidis felicibus auctę.*

Cæterũ si quis altius sensum carminis metitur priore loco *haudque alia* potius quam *atque alia* legerit, vt sit sensus: illa luce nec vlla, mortales oculi, viderint Marinas Deas. In altero vero tædis

quam

quam *Theiedis* quia *felicibus* continuo sequatur. Et rursus in eodem carmine:

Aut cornigeram sudanti cortice pinum: Vbi nemo non *conigeram* legat potius. Nam & Maro *Ciparissum* ipsam *conigeram* appellauit. Addo & illud:

Cum primum inflati conspexit lintea veli: At constat se Ægæum præcipitasse, non quia vela viderit inflata, & secundis plena ventis, sed potius quia infecta, ac talia vt luctum præ se ferrent. Nam ille ita filium supra alloquitur:

Inde infecta vago suspendam linteia malo
Nostros vt luctus nostræq; incendia mentis:

Quibus verbis planum pene fit, veriorem esse lectionem *infecti* quam *inflati*. Per hoc enim secundæ auræ, per illud, luctus & tristitia significatur. Plutarchus *nigrum velum* filio ab Ægeo datum scribit, Simonides vero *puniceum*. Nec multum ad hæc inepte fecerit, si quis locum eodem carmine, fronte satis quidem perspicua, sed recessu caliganti & obscuro, intentius intuebitur: Verba sunt Ariadnes in Naxo a Theseo relictæ:

Si tibi non cordi fuerant connubia nostri
Saua q, abhorrebas prisci præcepta parentis.

Quod Ægeus pater præceperit Theseo vt rei vxoriæ studeret, nullo quod sciam loco legere est, quid quod ne *priscum* quidē poeta elegantiarum studiosissimus, eum appellasset, qui adhuc in humanis ageret. Superest igitur, vt ad Cecropem antiquissimum Athenarum Regem aliquis non inepte id referat, qui vt Trogus prodidit *biformis* fuisse traditur, quia primus maris & fœminæ connubium in ea terra conciliarit. Sed hæc tam leuia, vt dixi, quam multa sunt, a quibus referendis, quia exiguum operæ videbam inesse precium, simul quod abunde satis sit alteri centuriæ factum, quæ extrariæ huius euocationis genere explenda fuit, consulto abstineo τέλος.

M. Antonius Sabellicus Francisco Fortunio Salutem.

LVSI totum triduum Fortuni, his proximis feriis, nec nucibus lusi, non enim tam damnosam ludit aleam Sabellicus, sed chartis hisque lusoriis, sed Poeticis, Historicis, Oratoriis. Collusores affuere. C. Plinius, Cicero, Anneus Lucanus, & qui Argonautica scripsit Flaccus. Cum his tres integros egi dies, ac totidem noctes peruigil, dum loci ex illorum marginibus linea apice asteriseo, ceu cauterio notati, per iocum & lusum repetuntur, magnus chartarum crepitus, crebra & tumultuosa foliorum volutatio. Quæris quid actum sit tercentum & amplius locos in ordinem redegi, quos velut libello vno complexus ita digessi, vt quoto quisque sit capite libroue obseruatus, facile cognosci possit. Caterum exscripsi ego hos locos nullo verborum apparatu, cum tua causa, cui a principio in animo habui breuem hanc lucubrationem inscribere, ne forensibus causis tu mentem occupatus, prius quā

rem cognoſceres, vt nimis verboſam faſtidires, mouit me & illa ratio, quod ita perſuaſum habeo, in nulla re homines iuſtius rideri, quam cũ ſe in parua pueriliter oſtentant. Quod pleriq; hodie inepte faciunt, qui ſe magnum aliquid præſtare arbitrantur, cum vnum aut alterũ verbum, in poetis aut hiſtoricis repoſuere, & quod adhuc maiore ſit dignum riſu, tum impenſius id faciunt, cum emendatiore codice adiuti, locum reſtituerint, tanquam parum intelligatur non ingenii aut iudicii id eſſe, ſed fortunæ. Videntur mihi eiuſmodi homines pueros imitari, qui cum argentea careant pecunia, ſibi plumbeam conflant, vt pecunioſi videantur: Omnis oſtentatio odioſa: ſed in friuolis odioſiſſima. Quod cum ita ſit, nullã in re tam parua exſpectes a me verborũ copiam. Caterum quando, in iis, quæ nunc mittuntur, in multũ, liberaria fide & auctoritate laboratur: tantum peto abs te, vt Paranesim hanc putes nõ oraculum, quin potius ſi tibi integrum, volo de ſingulis, & vniuerſum de tota re iudicare, non enim legem ſcribo, ſed Campanus eques in via cauteriũ oſtendo. Quid quod in re tam tenui, nec ſolũ non exquiſito aliquo ſum vſus verborum fuco, copia ve orationis, ſed ne iudicium quidem vllum recens adhibui, præſenti recognitioni, omnia ad priſtinam illam cenſuram referens. Satis credo tibi nota eſt, verecunda illa profeſſionis ratio in tuo Sabellico, qui in obſcuris & ambiguis nihil mutat, nihil reſtituit, niſi iudicio fretus & auctoritate, vbi vtraq; re laboratur, aſteriſcum margini affigit, cum vero ſolo iudicio ſtatur, tum priſtina lectione integra, & ſi quid eſt, quod rectius reponi poſſit, particula in fronte ponitur ſubducta linea, monetq; interim lectorem, videat an eo modo rectius legi poſſit, in quo genere tota propemodum hæc obſeruationum ratio qua ad te mittitur poſita eſt. Vtere itaque tuo iudicio, & ſi qua eiuſmodi videbuntur quæ tuto recipi poſſint, poteris his vti, ſi voles, in tua bibliotheca emendanda, quanquam nihil ſit illa emendatius. Nec tu Fortuni contemnas hoc ſcribendi genus, quo & ſummi viri vſi ſunt, & humana ſcientia nihil repugnat, quippe qua magis in falſi refutatione ſita eſt, quam in confirmatione veri. Sed quid tam multa, quicquid hoc eſt, tibi vni datum puta, ſolum me cum ſolo loqui exiſtimes, amicum cum amico, in nullã fidem meã obſtringo, omnia in medio ſint. Ego quod ad officiũ attinet, ſatis me Fortunio placuiſſe arbitror, ſi in omnibus diſplicuero. Vale.

OBSERVATIONES M. ANTONII SABELLICI ex varia Auctorum lectione ad Franciſcum Fortunium.

PRIMVM omnium illud apud te teſtatũ relinquam, Vir amiciſſime, eſſe locos quoſdam, de iis loquor qui ad Plinium attinent, qui etſi priora illa noſtra obſeruatione in ordinem venere, ſunt nunc iterum tractandi, ne aliquid vidiſſe credantur, qui illos labefactare conati ſunt, non vt veriora dicerent, ſed ne noſtro acceſſiſſe iudicio viderentur. Sed alii penſitent quæ vtrinq; afferun-

tur ac boni consulant. Nam & ad primam illam calumniam attinet, vbi parũ apte in 1. cap. operis dicimus reposuisse *vni* pro *vna*, vt legendum sit *vni natura*, scili. *Incubent mundi*, & non *vna*, id est *simul*, vt vulgo legitur, nemo est tam iudicii expers qui non videat. Quod si *vna* legatur, nugatio quædã videri possit; vel frigida potius & otiosa loquendi ratio, quando non sit ad quod referri possit illa mundorum incubatio. Sed ab eiusmodi vitio nemo tam diuersus abiit quam Plinius.

Cap. 1. Adiicio illud, quod eodem cap. ac loco propemodum cõtiguo, neq; tunc est a me animaduersum, neq; postea ab vllo quod sciam. *Catera etiam in vno & immensa & innumerabilia.* Sic enim vulgo legitur. Ego particulam: *vt* reponendam censeo: eritq; meo iudicio emendata lectio. *Catera etiam vt in vno mundo* hoc videlicet qui nobis notus est. Scrutare alcius locum, & statues quid sequamur.

Cap. 3. Cæterum quando iudicio nitimur, non veteris alicuius codicis collatione, in quo genere obseruationis, multi, vt video, inepte gloriantur, putantq; se aliquid magnum præstare, si emendatiorem librum nacti, ex illius collatione castigent librariorum errata. Sed quæ mea sit de ea re sententia, quantum dico eiusmodi exemplaribus sit credendum, testatus sum sæpius, nunc vide, non enim legem scribo, vt non relinquam omnibus integrum sentire quæ quisq; velit, *contentus* ne sit legendum 3. cap. an vt omnes hodie legunt *concentus*, secuti videlicet ea quæ procedunt. Verum si quis attentius sequentia conferat cum præcedentibus multo plenius *contentus* implebit aures, quam *concentus*.

Cap. 5. Scribitur 5. cap. statim in fronte *ignitum*. Ego *igneum* libentius scripserim, referens præsertim ad elementum. Quid *ignitum* ab *igneo* distet liquido patet.

Eod cap. *Eademq; vniuerso cardine.* Inoluit hæc lectio, magis re non animaduersa, quam non intellecta. Ceterum. *Vniuersi* vt verius ita libentius legerim: vt terra *vniuersi* cardo intelligatur.

Cap. 8. Videbitur, scio, res parua, sed quia mendose legitur, non negligenda est macula quæ 8. cap. ceu nocturnum offensaculum, transmittit properantes, *inuentionibus* inquit *non dilatis*, cum *inuentoribus* haud dubie scripserit Plinius: id argumento est quod Anaximandri, Cleostrati & Atlantis nomina statim subiiciuntur.

Eod. cap. Nec ita multo post eodem capite legere est: *Tertium Martii quod quidam Herculis vocant ignea ardentis solis vicinitate.* Sic habent omnes codices quos vidimus, tu vide ne nugatio hæc quædam sit, *ignea ardentis solis vicinitate* satis erat dixisse *ignea vicinitate solis, aut ardentis solis vicinitate.* Sed procul abest Plinius ab eiusmo di vitio, nihil itaq; temere faciet qui *vi ignea* legerit, vt sit: *Tertiũ Martii quod Herculis vocant vi ignea*, vt ad syderis naturã referatur, inde naturę causa referatur scil. ardentis solis vicinitate.

Eod. Cap. Miror & illud non esse animaduersum, quod eodem capite omnia quę vidimus exemplaria, *tricenis* habent *pro trecenis*: & in calce *maioresque alus* legitur, cum *illis* non *aliis* vera & emendata sit lectio.

Cap. 9 Ideo *molliore* inoluit hæc lectio Plinianis exemplaribus: Sed *mollire* verius legatur: vt sit *mollire & soluere*. Pene pari incuria scribitur *eodem* pro *eadem*. Et mox in calce pluribus fere codicibus *violare* est pro *volitare*. Sunt parua hæc (quis nescit) Sed quia post tot censorias curas pertinacius durant, tollenda sunt.

Cap. 10. *Defectus suos & solu*: Nisi hæc, & quæ sequuntur vsque ad extremam periodum. cum iis quæ sunt in calce proximi capitis legantur, vaga & soluta erunt, nec erit quo referri possint.

Cap. 11 *Tertio ex vtraq; vastitas*. Sic pleraque exemplatia, quædam vero *certior* habent. Sed *tertia* si quis rem altius rimetur, vt verius fortasse, ita libentius legat.

Eod. Cap. *Sicut paruitatem terra ipsa deficiens*. Sed *ipse* vera est lectio, nam ad solem particula haud dubie refertur.

Cap. 15. Radiorum eius *contractu*: tu videne *contactu* scripserit Plinius.

Cap 20. *Patet plerosq; magna affectione cœli*. Sic statim in fronte capitis legere est. Verum sua lectio est *latet* non *patet*.

Cap. 23. *Eius patere appareat circulum*: Expende totam periodū ac libentius *circuli* leges: Et post paulo: *diametros* pro *dimetiens* audaculus aliquis reponat, non inepte. Nec loco multum diuersa *sextam vero partem* legunt alii. Sed qui Macrobium audit *sexagesimam* arbitrabitur a Plinio proditum.

Cap. 35. *Ac sine vllu radiis*: Sed *illis* emendatius: perpende locū & astipulaberis verbo.

Cap. 39. Inscribitur caput *de æstatis* tempestatibus: Sed tu *statis* reponito: dicuntur enim non magis æstiuæ, quam hybernæ tempestates, verum statis temporibus redeuntes.

Cap. 42. *Nec imbribus tantum tempestatibus, sed multis & corporum rarisexperimentis*. Nisi totum hoc superiori capiti restituatur, vaga fit lectio & omni vinculo soluta.

Eod. Cap. *Bootem quæ sequitur Septentrionem*: Vel pueri intelligunt *qui* esse oportere post Bootem: non *quæ*. Ceterum quum res tam facilis sit deprehensi omnia tamen Plinii exemplaria quæ vidimus ad hucin damno sunt, adeo pronum est cum multis errare.

Cap. 48. *Transitus fame tenentibus*: Haud dubie *ferme*, aut certe *fere* scripsit Plinius. Caute explora vt æque iudices.

Cap. 49. *Hebeti, mox iudicatu*: Hoc magis placet quam quod quidam reposuerunt *hebetius: mox iudicatum*: Vt sit sensus: hebes ratio fuit illa secundo loco: initia, cum ea dico collata, quæ postea secuta. Pulta & ad sensum iudica.

Eodem Cap. Nec illud credo superuacuum fit obiter notare o-

maribus

mnibus Plinianis exemplaribus *Traciam* legi & *Argestam* duorum ventorum nomina, cum semper *Argestam*, nisi mendosus sit, codex & *Treciam* non *Traciam* Aristoteles scribat: Etsi quid ἀργέστης quid ἀργέτης: quid τρέχω significent satis liquido patet, vnde esse videri possunt voces illæ, mendo itaque altera est lectio vindicanda, & fortassis in altero nomine vtraque. Vocat idem auctor Eurum *Apheliotem* quem nostrorum plerique *Subsolanum* qui ab ortu spirat æquinoctiali *Apheliotem* vocant. Legat in eodem capite aliquis fortasse libentius *molliri* quam *mollire* vt nunc vulgo legitur.

Cap. 50. Reponat hic idem sequenti capite haud inepte: *Etesias affert* pro eo quod inoluit: *deferet*.

Cap. 56. Nec illud tacitum feret lector, ab hoc nescio quo, verborum pensiculatore videndum esse, ne *depressa* verior sit lectio quam *deprehensa*: Et in eodem capite *contuentibus* verius scribatur quam *contuentibus*. *Contuentibus & patentibus* quod sequitur, paria sunt, cum discrimen in euentu notetur a Plinio.

Cap. 61. Nec absit pretium operæ (nisi quid aliud agens Plinium legat) decernere, standumne sit veteri lectioni, quæ *nec pluuio* habet an *namque pluuios* malit legere? Et mox Capite 67. *nullam* esse vt tenet consuetudo an *nullum* libentius sequatur. Et paululum infra *qua non alia probet?* vt legitur, an potius *quanam alia?* Friuola sunt hæc scio, sed nisi animaduersa sint, arguunt haud dubie in lectore negligentiam.

Cap. 69. Ad illud in medio relinquitur quod quemadmodum. *C. Affranii* lectio ob insolens prænomen non placet, sic. *C. Africani* non nihil auribus blanditur.

Cap. 72. *Nobilis* inquit *apud Arabiam victoria*: Nec Alexander vllam insignem pugnam in Arabia aut circa Arabiam depugnauit, nec si depugnata ab eo esset, *apud Arabiam* dixisset Plinius elegantiarum obseruantissimus: Sed *in Arabia*, vt arbitror, scripsisset, vel *non procul ab Arabia*. Quid quod Arabica expeditio fuit Macedonibus parum læta ob cœli intemperiem, si Curtius verus est auctor? Sed apud *Arbelam* emendatior erit lectio: Est is vicus non multum distans a loco vbi Darius ingenti prælio est ab Alexandro victus, qua pugna Persarũ opes prorsus conciderunt. Sub id tempus, quo est hoc euentu non procul ab *Arbella* dimicatum, Luna insigniter obtenebrata est. Idem Curtius est auctor.

Eod. Cap. Sed vt Plinii lectio, historiæ testimonio, ab inueterata labe superiore loco vindicatur: Sic qui sequitur nihil ociose prætereundus, ne vnum Plinius scripserit, aliud librariorum incuria legatur: Est enim eodem capite *neq; aliis*: quum plane appareat Plinium *non aliis*: sed *aliter* scriptum reliquisse.

Cap. 73. Non multum ab hoc diuersum, quod proximo capite scribitur *eidem est vsui*: quum *eadem* scribi oportuerit, nisi multũ opinione fallor.

Cap. 77. *Ceu tenuis linea in longum porrecta ſpatium*: Hęc inoluit lectio, ſic certe eſt, vt Flaccus inquit: *decipimur ſpecie recti*, Blanditur hęc lectio prima fronte lectori, vt venuſta & recta, ſed ſtructuram intentius ſpectantibus, inequalis appareat neceſſe eſt, quin *linea* potius ſit quam *linea* vt quadret ordo, & ſenſus procedat.

Cap 87. Iam vero neq; illud integre ponitur, vt arbitror: *Mireq; pars Ægypti.* Id etſi plus nimio vſu inualuit, *maior* tamen pro *miro* reponere audeat, qui Herodotum audit.

Cap 90. *Abſtulit Eubœa Atlantem &* Macriam: Sed *Atlantem* emendatius ſcribi, alius Plinii locus demonſtrat. Et mox cap. 94. *In Phœnice* inquit: *Agros, & cum ipſis Phegium Æthiopia ingum.* Vide ne *Iopes* ſit legendum, nam *Iope*, in Phœnice eſt, contra Æthiopia valde procul. Pari cura, capite vndecentesimo locus eſt a labe vindicandus: *Attollente ſecum ea mundo*, vulgo legitur. Ceterum ſi quis *attolente ſe ea, cum mundo* legat, erit lectio meridiana luce clarior. Poſſit & detrita etiam particularia *ea* legi *ſe cum mundo*, vt ſint duæ partes orationis, omnis copulæ expertes.

Cap. 600. Legis hæc ſcio contractiore fronte, ac iam dudum fortaſſe videris tibi operam perdere, cum pene inutilia ſectemur, ac parum digna, quæ a docto homine legantur. At omne quod dicitur ex re & verbis conſtat. Non minor meo iudicio verborum ratio, quam rerum in omni ſermone habenda eſt, ſunt enim verba velut imagines rerum, quibus confuſis, confundatur & totum ſchema neceſſe eſt. Quid, quod ne placere quidem poteſt oratio, niſi barbariſmi & ſolœciſmi vacet fœditate, a quibus vitiis nihil abſunt hæc verborum coinquinamenta, quæ ſuccincta indagine annotamus: Quale eſt illud, quod capite centeſimo ſexto tenacius hæſit incuria hominum, (quis neſcit) non ignorantia: *Hi trans alpes* habẽt omnia Pliniana exemplaria. Verũ cum appareat ad *vnũ Rhodanum* id referri qui *trans alpes* eſt, tollenda eſt fœditas ſolœciſmi, atq; *hic* pro *hi* reponendum. Et mox infra *in Italia* legendum eſt non *Italiam*, nam & lacuum qui in ea terra ſunt, ſupra mentio facta eſt.

Eod. cap. Mollis in eodem capite rectilineus ordo videri poteſt, vbi vulgo legitur in *Archadia Stimphali*, & tamen eſt locus a vitio vindicandus. Ineſt enim error deprehenſu facilis, ſi quis non obliuiſcitur *Stimphalum* vbique a Plinio enuntiari. Quod ſi *Stymphali* ſit patrius caſus, ſtetque pro locali aduerbio, *in Archadia* quis non videt vera & emaculata lectio eſt, vt ſit ordo: *In Archadia Stymphali*, perinde ac dicat aliquis: in Italia Mediolani vixit, in vrbe videlicet Mediolano, vt *in* ad *Archadia*, non ad *Stymphalum* referatur.

Cap. 108. *Ferunt a Media Pellicem*: Mirum eſt quantopere humana iudicia caligent interdum ad veritatem oculis admotam. Quid notius eſt, quam quo ſit euentu Medea Iaſonis repudium

vix,

vlta, & cum vel pueris nota sit fabula *a Media*, & non *Medea* omnes Pliniani codices quos vidimus habent, nisi forte aliquod ineſt rei mysterium quod profana mens non capiat.

Cap. III. Nec probo omnino quod in proximo eſt: *Extingui vero terra aut fœno Gnidus Creſias tradit.* Videat argutulus ille qui tam ſolicite omnia rimatur, *an ſimo* malit: quam *fœno* legere.

Cap III. *Gnidum octoginta quatuor millia paſſuum quingenti cum 25.* Ceterum *Con* (eſt enim Inſulæ nomen) non *cum* legendum. Strabo *Cyprum*, *Rhodum*, *Con.* Numeri qui eodem capite ponuntur: multo maxima ſui parte mendoſe leguntur.

Ex tertio Plinii. cap. 1. Inualuit vt arbitror error in primo capite tertii libri, vbi legere eſt: *Perſas & Pœnicas.* Qui hominum fuerint *Pœnices* non legi adhuc, quod ſciam, ſatis tamen conſtat in Hiſpaniam *Phœnices* veniſſe. Tyrii Phœnices ſunt quorum eſt colonia Gadis. Plinius & alii plerique id prodiderunt. Videat lector ne *Phœnicas* ſcripſerit Plinius, non *Phœnicas.* Nam quod aliquis dicat, *Pœnicas & Phœnicas* dici quia *Pœni* dicti ſint quaſi *Phœni* per belle decipiatur, in quo vado multi Latinorum hæſitarunt, ſi verus eſt Auctor Herodotus, qui *Pœnos* & *Getulos* credidit antiquiſſimos Africæ indigenas, quod ſi ſic eſt, vel ante *Phœnicum* in Aticam acceſſum, Pœni in ea terra fuere. Adſtipulantur huic opinioni qui *Libophœnices* vocant eos, qui circa Carthaginē habitarunt, manifeſto argumento appellationis eorum, qui cum Didone in Lybiam venere.

Cap. 4. *Montibus Gebenna & Iuribus.* Alii *vrbibus* habent, ſed neutrum paſſcedit, quin *Gebenna & Iura* legendum. Nam quod adit, omen attinet montis, idem Plinius in 4. cum ſuos reddit Comatæ Galliæ fines ac montes, inquit: *Gebennam & Iuram*, quibus Narbonenſem Galliam excludit.

Eodem Cap. *Octauianorum colonia.* Ego vt fortaſſe verius ita libentius legerim *Octauanorum*, ea videlicet ratione, qua & *Decumanorum.* Sic milites octauæ & decimæ legionis dicti. Pari ratione eodem capite: *Saluiorum* ſiue *Saluyum* audacius, quam *Salubirum*, *aut Salubium*, *& Salorum*, vt alii habent. In eadem enim terra *Saluyes & Saluij* leguntur, non *Salubij* quod ſciam, aut *Salubires.*

Eodem Cap. Admonendus eſt lector ne oculis vt dicitur pendiculantibus illud præterea, quod proximo loco legere eſt: *Exobiorum Linguanorum.* Videat ne verior ſit lectio *Albiganorum*: Plinius *Albiganorum* meminit, *Igaunorum* Strabo. Sed locus in medio relinquitur.

Cap. 5. Sunt proximo capite quędam in medio relinquenda, ſed quę a lapſu fortaſſis vindicanda ſint, vt illud: *Populorum latitat tenet.* Videat lector ne *terret* verbum magis quadret. Et mox pauko: *Gromium terrarum commercio patens*, cum *pandens* ſcripſiſſe

Plinius

Plinius videri possit actiua significatione, sequitur enim procurrens. Et vbi Valerius *Solanus* est, videne *Soranus* pro *Solano* reponi possit. Subit quod ad idē caput attinet illa reputatio, parū Plinio in quibusdam cum Dionysio & Liuio conuenire: Quale est illud quod inibi legitur *ex Apiolana praeda iacta esse a Tarquinio fundamenta templi Capitolini*: Cum duo illi *Sinuessanam* nam *Sinuessa* Pometia cognominata est, fuisse, non *Apiolanam* significent. Sit etiā parænesis hæc pro appendice capitis: vt quando inibi legere est *Meraria & Triquadra patria Hannibalis* videas ne *Indibilis* qui Hispanus Dux clarissimus fuit, rectius legatur. Quæ autem fuerit Hannibalis patria, multo notius est, quam vt scribi oporteat.

Cap. 18. *Venetorum matri Ateste*: Quod Ateste sit in Venetis nulli est dubium. Cæterum quid *matri* sibi velit, parum vt video fuit aliis curæ cognoscere. Vt cui dedimus hæc omnia pensiculatius cognoscenda, aduerte ne *atria* sit vera lectio non *matri*, vt facta sit librarii oblicinatione, versura quædam in dictione, vt. *m.* elementum ex prolatu præcedentis dictionis, astruxerit in fronte, amiseritque in calce *a* quod in sequentis particulæ vocem abierit. Multo conspectior locus qui sequitur ac cognitu facilior: *longitudinem* inquit *alpium 10. millia passuum patere*: Quæ lectio tam mendosa, quam quæ mendosissima, tutum sit credo reponere *decies centum millia*. Lege quæ sequuntur, & æque iudica.

Cap. 20. Sæpe vnū testatus sum, nec desinam identidem testari, esse adhuc Plinium in damno. Occurrunt enim, non pauca numero, quæ altius rimantibus, arguunt inhærere adhuc lapsus Plinianis codicibus temporum & hominum iniuria semel affusam. En vulgata est lectio & pro verissima recepta, vt Cap. 20. legatur *L. Æmilio & Statilio Regulo*. Polybius tamen demonstrat non *Sextilium*, sed *Attilium* Regulum fuisse Æmilii collegam Gallico tumultu.

Cap. 22. Ex libro quarto. *Insula ex aduerso Tesprotia*: Videne *Insula* sit verior lectio, vt cum Coeyra quæ sequitur iungatur: Nā *si Tesprotia Insula* legas, ex aduerso particula superuacua sit, & *Corcyra* dictio vaga quidem, & omni vinculo soluta. Iam & illud parum procedit quod scribitur: *Ceu quingentis fit stadiis longa: mox quatuor*: Verius sit, vt arbitror *quadringentis*: Nam incredibilis facta esset mutatio. Ex mox paulo *Eubœa & ipsa auulsa Bœotiæ*: quibus verbis haud inepte coniicias *Ceam* Bœotiæ auulsam: non *Eubœa*: Sed res in medio sit. Paria sunt quæ sequuntur loco haud multum diuerso: *Irrumpunt* inquit *in terris septem stadia, vt dictum est interuallo*. Sed aduerte ne *inter ista* rectius legatur, cum & Europæ, & Asiæ, proxime meminerit. Neque hoc quod sequitur multū implet aures, si ex vulgi opinione ordo māserit. *In arctū* inquit *coit laxitas*: At vera lectio sit credo, *coit aequor in arctum: laxitas* cum sequentibus iungatur.

A sue-

Cap.13. *A succino militia appellata: Miltos color est*: cur igitur nō *militia* emendatius sit, Aut cur non eodem capite *prodentium discordia* id est *scribentium*, quod peculiare est Plinii, ab eo proditum credamus, & non *prudentium* vt omnia habent exemplaria.

Cap.15. Vide præterea ne *vno ore* multo rectius scribatur *quam chore: Custodiente* quam *custodiens*: vt auferendi easu sit Plinius vsus, non recto. Sed tu vtrunque locum expende, & amice iudica.

Cap.22. *Hinc Oceanus*: tota prima periodus superiori capite restituenda est, atque inibi audacius, *Oceanus* legerim, quam *occasus*: potest & *vocatus* videri a Plinio proditum. Sed tu statue vtrum malis, vel relinque si placet locum in medio.

Ex libro quinto Cap.1. *Aliquanto excelsiores non tamen est*. Si ad vnam Insulam vox referenda est, non video cur non *celsior* singuli sit numero Plinius vsus; vt sit *Insula ceteris aliquanto celsior tantum par est fluctibus Oceani* Sed tuus esto.

Cap.2. Sunt scio hæc parua, sed quia eiusmodi sunt, vt nisi obseruata fuerint, & cum opus est in melius mutata, lectio inoffensa procedere non possit, adhibenda est mens, matureque iudicanda, nam tota hæc censura non mea, sed lectoris est. Videat igitur sit ne vera. *In Abila* quoque *monte* vt nunc legitur: an potius *inde Abila* mons: nam ad *fert* verbum quod præcedit, non est cur referas.

Cap.6. *A mari Atlantico cum inferiore Ægypto, 86. millia passuum*: Quod nefas propemodum sit credere, ita Plinium colligere: Verius igitur videri possit: *86000. passuum, vt sit octogies sexies centum millia passuum*: quamquam hic quoque numerus in dubium venit, non minus quam ille qui sequitur. *16. millia* pro *16.* (vt libet credere) *centum millia*. Sed hæc tutius in medio erunt.

Cap.28 *Amnis Indus Cybaritarum*: Quia priore illa nostra obseruationum editione, locum hunc indiscussum reliqui, nam de Indo flumine celebertimo id a Plinio scribi ridiculum sit credere, quā longissime distet a terra, quæ nūc scribitur, hāc nactus ansam vir alioqui egregie doctus vt plus vidisse crederetur, aliud nomen pro *Indo* astruxit in Plinii recognitione, haud dubie oblucinatus historiæ ignoratione. Liuius auctor grauissimus in bello Macedonico perspicue demonstrat, hunc quoque fluuium Indum nuncupari, adiicit & nominis causam. *Ad Tabusion* inquit *castellum vētum imminens flumini Indo: Cui fecit nomen Indus ab Elephante deiectus haud procul a Cybara*: Tale fuit & illud de quo mihi litem intendit, negans *petream Arabiam*, tanquam parum constet, vnde *petræa Arabia* sit dicta. Tale & illud de *Tio oppido in Bithynia*. Est & illud haud absimile, quod negabat *mentiri* pertinere ad inanimata, cum Plinius non vno loco ea vtatur figura. Et Virgilius:

Discet & in prato mentiri lana colorem. Et Anneus Lucanus:

Pholoe mentita bimembres. Sed cum laruis id certare

eſt. Illud dicam, nihil eſſe quapropter homo longius recedat a recto veroq; iudicio, quam cum aut nimium inuider, amicus ſit neceſſe eſt, qui recte vult iudicare, vt præclare ſcribit Ariſtoteles.

Ex lib 6. Cap 23. *Ad ſimilitudinem* inquit *atq; imaginem talium etiam circumfuſa eadem etiam cœli parte nulla differentia ſpectat:* Quaſi vero ſit certus aliquis *talus* aqua circunfuſus, & ad quandam cœli partem inſigniter obuerſus, vt terra de qua nunc agitur. Accedat fortaſſe ſomnolentus lector huic lectioni, imo acceſſerunt omnes ad hunc diē, nam niſi acceſſiſſent, curę fuiſſet alicui, locum ab inueterata labe vindicare, quare vide tu an pro *talo* recte *Italia* reponi poſſit, vt regio de qua agitur ſimilis Italiæ ſit poſitura, & cœli tractu, vt a ſeptentrione inter diuerſa maria exeat in meridiem.

Cap. 29. *Quid illud Agrippa* inquit *quatuordecim paſſus:* Nomen vel cæcis apparet id ſtare non poſſe. Sed verius fortaſſe aut certe vero ſimilius ſit legere, *quatuordecies centum millia paſſuum.* Pari cura videndum an ibidem *aſſuerunt* rectius legatur quā *auferunt*, & *Aepypte* emendatius ſit quam *Aegyptius.*

Et lib. 7. Cap. 11. Nec graueris cognoſcere, an 2. cap 7. libri *Balteolis* cum vulgo te legere oporteat, an *Balteolis* potius, nam quod *ad ſaltum* ibi eſt, haud dubie *aſſultim* magis probabis. Et in proximo capite, magis *quinot quater enixa* quam *binos*, vt nunc legitur, ſequens lectio, vtrum rectius ſit, facile demonſtrat. Et mox ſexto capite, libentius credo audies *ſuſpirauere*, quam quod nunc vulgo probant *reſpirauere*, nam ſequitur illud *oſcitatio letalis.* Et capite octauo vide ne *ſeceſſu* ſit reponendum, pro *acceſſu.* Et in decimo *alias* pro *alios.* Et duobus poſt capitibus, vbi illud eſt *matori ſimilem*, multo propius vero ſit, niſi opinione fallor, *matri ſimilem.*

Cap. 16. Haud minoris facienda quæ ſequuntur. Capite enim ſextodecimo *priuſquam* in ſupera parte ſcribitur pro *priuſque.* Et mox infra, vbi eſt *multo primum*, vide ne *prius* rectius legatur. Et pro *Iulia Auguſta* ne *Liuia* ſit ſcribendum, nam Iuliarum nulla, tulit Auguſtæ nomen.

Cap. 17. Nec q ſequenti cap. ſcribitur demū recipies, ſi penſiculate rem totam ſpectes: *Nec nunquam* inquit *id in fœminis*, tanquā fœminarum nulla magis ſiniſtra polleat manu quam dextra, quod omnino falſum ſit, tum eſt videre an ſic malis legere: *ne id vnquam vi*, vt ſic accipias quod nullus vnquā vi, operoſior fiat dextra quā ſiniſtra, poſt vero ſequatur fœminis mares præſtare pondere, defuncti viuentibus.

Cap. 30. *Prima in orbe ab Aſinio Pollione.* Sed tu *vrbe* reponas, licet alioqui falſum ſit, cum hic bibliotheca illa non ſit omnium prima in orbe poſita. Et octauo poſt capite *Mediam & Aiacem*, vbi *Madea* ſcribi oportuit, de Timomachi tabulis alia certior relatio.

latio. Et capite duodequinquagesimo, *tegatas* libentius credo leges, quam *rogatus*. Et mox quinquagesimo capite 30. *perduellium ea sis*, vide an *militus* subiicere velis, nam sic melius fortasse. Inde altero a quinquagesimo vbi *funeribus* est, *funebribus* satis honeste reponas. Iam & illud, quod supra scribitur, parum placet *heredem maiorem funeri instituisse*, quin *fratrem* magis probabis, si locum altius inspicias.

Ex lib. 8. Cap. 1. *Visique sunt fessi agritudine, quando & illos infestant morbi, per herbas supini in cœlum iacentes, velati tellure precibus alligata.* Ex quo verborum complexu nihil sequitur, tu qui sapis perspice, an verior sit lectio: *Herbam supini in cœlum iacientes velut precibus, id est, ad preces alligata.* An nulla, præterquam vno loco, mutatione facta, *ablegata* potius malis legere, expende locum, & amice iudica. Nec illud contemnito, quod quinto capite legitur: *miratur Aristophani gratam*, vide an magis placeat, *mira sitam Aristophani grātam.*

Cap. 16. *Et vbi sæuit in viros prius, quam in fœminas fremit. Infantes nōnisi in magna fame.* Qui ordo si recipiatur sequens periodus vaga erit, & omnibus vinculis soluta, nisi *fremit* verbum resumatur, quod ridiculum sit dicere leonem in magna fame fremere. At emendatior lectio sit credo, aut certe emendatæ propior, si vbi legeris, *in viros prius quam in fœminas sæuit*, inde non *fremit* verbum sequatur, *sed perimit infantes non nisi a magna fame.* Qui primum in vera lectione deflexit, *premit*, pro *perimit* fecit, vt credere par est, inde vt prona sunt omnia in lapsum, vox ex parte vna corrupta, abiit in alienum sonum, librariorum incuria.

Ex lib. 20. Cap. 4. *Centenas phalangas tertio quoque anno pensitasse Æthiopes. Afri fustes phalanges vocant.* At vide quia *faceles* Græce sit *fascis* an *fascelos* legi possit. Sed id tutius in medio relinqueris.

Ex lib. 14. Cap. 16. Vide in transcursu an satis integre legatur in calce 16. cap. *resistendum.* Quod si parum placeat, poteris fortassis rectius *insistendum* legere. Vt in sequenti capite, nescio an in *Italico genere*, malis legere pro eo, quod est *in altero genere*, nam & *Italicam Celtim esse* dixit Plinius. Et mox capite 21 videbis, an apte *est*, pro &, reponi possit, vbi illud scribitur: *Et similis Oleastro.*

Ex lib. 15. Cap 6. Nihil est, in quo crebrior sit lapsus, quam in eo, quod recto & vero affine est, capimur namque specie recti. Iam vero, quod *oleum acerbissimum*, legitur cap 6. quintidecimi libri, satis vere scribi nemo non existimat, & tamen si intentius locum speciem, magis fortasse laudabis *acerbissima*, vt *ad oliuam* referatur.

Ex libro 16. Capite 30. Vides credo quantum tibi tribuam, quod hæc tam multa, & ab aliis non animaduersa, & a quibusdā fortasse parum intellecta, tuo subiiciam iudicio, proinde non graueris

si qua visa fuerint, non ira magni ponderis hæc quoque cognoscere, & de his recte iudicare: Quale est quod libro. 16. Cap 5. & 30. legitur in alio genere, vbi si tibi videtur *albo* pro *alto* reponens. Et post paulo *vtcunq;* pro *vtrumq;*: Et mox 7. & 30. cap. *Salicis fatiua*: Si intentius locum tractes libentius credo legas: quam *Salicis flatim*, vt nunc est. Et 4 post cap. *Intra oppidum* emendatius tibi videbitur, quam *infra oppidum*. Emendatius: *Ispinum* quam *ipsum*: est enim *Ispinum* Hispaniæ oppidum.

Cap. 46. Est & illud non indignum de quo tecum statuas, scribendum ne putet *dulcior in* punicis: an *dilutior* potius. Et mox altero ab hinc cap. ab *eo celatam*: vt vulgo legere est: an *Deo calatam*: vide Homericum carmen.

Ex. lib. 17. Cap. 11. *Coriorum officinis*: At *Coriariorum* sunt officinę in quibus *Coria* conficiuntur, statue igitur vtrum velis. Et capite tertio & vigesimo haud dubie *Varicinu* corrupte legitur pro *Aricinu*.

Et lib. 18. Cap. 8. *In Ægypto* inquit: *ac Syria Ciliciaque & alia ac Græcia parte*: si me audis *Æolia* multo rectius legas *quam alia*. Considera terrarum tractum, nec Parenæsim hanc repudiabis. Et quinto deinceps cap. *Luna* inquit *procedente*: verum *precedente*: qui locum percipit audacter reponat. Et libri eiusdem Cap 15. pro eo quod per *eum* scribitur haud grauate *eruum*, de quo genere leguminis agitur. Et capite duodeuigesimo *humorum* lectio durat pro *humorem*. Et mox sequenti capite *vilitatem* librariorum facit incuria, cum Plinius *vtilitatem*, potius scripserit, vt credere est. Et demum illud vide an 30. huius voluminis capite recte reponi possit pro *pendunt pandunt*.

Ex lib. 19. Cap. 1. *Linumq; vere & viris decorum*. Sic omnia Plinii exemplaria. Vbi tu probes necesse est, quod pro *vere* libuit mihi *nere* verbum reponere. Et quod sequenti capite *parit* pro *petit*, quamquam & *petit* si quis legat, non multum meo iudicio discesserit a vero. *Solo* pro *folio* cum libeat. Habet & quintum caput *defecti* ad eas modice distantes, vide inquâ: ne *defecti*: verior sit lectio. Et loco non multum diuerso: *Iulia Augusta*: legitur pro *Liuia*. Et mox infra: *tunicis earum*, pro *tunicarum* indubitato librariorum errore. Nec abfit precium operæ. si 7. cap. vbi *non memini est*, tecum deliberes an *non nemini* malis legere, Et loco eiusdem capitis diuerso, *ac eruatim* magis placeat quam *aceruatis*.

Ex lib. 21 Cap. 8. Est labes vt reor non ferenda, capite octauo vigesimi primi libri: tu an locus emaculatione indigeat per ocium considera, *& tamen colorem commendat*. Sic habet vulgata lectio: vbi audaculus aliquis non dubitet pro iis, quæ inibi nunc sunt *eaeumen: colore commendatur* reponere.

Ex lib 42. Nunc aceruatim quæ sequuntur sunt tibi cognoscenda, ne Paranæsis hæc plus nimio sreicat, Vide igitur an libro 22.

vbi

vbi *de cocco* scribitur sit ne sua lectio hæc quæ inoluit. *Aphrica Lusitanis granū cocco*, an verius *grammis* pro *granis* legit possit, an loco diuerso Cap. 21. Cum *sole iterum* an potius *eum soluturum*. Et capite primo quarti & vigesimi libri *potione & fœtu* legendum sit, an *potione & fotu*. Libro sexto & vigesimo *Soachum* rectius legatur, an *Stomachum*. Et *succu* pro *fuctu* ibi est indubitato errore. Libro octauo & vigesimo capite nono. *Exitio his esse seruos* nunquam legas credo, sed *ceruos*. Et si pro eo quod est capite. 11. *singulare & remedium* vide an *singultus* reponi possit. pro *singulare*. Libro vndetrigesimo, quia capite. v. fienda legi non potest *findenda* ni fallor libenter repones. Pari iudicio libro trigesimo primo capite tertio, nunquam figularis *certa* quod legitur placebit, sed *creta*. Nec capite eodem, *oppida*, sed *oppido* quod est valde. Quin altero & trigesimo libro, capite sexto, nunquam *subent* legendum censeas, sed *subent*. Et mox illud .xxxiij. libro capite, nunquam vt arbitror adduci poterit tua ista Minerua vt *ferendam erat* citius legat quam *ferraum erat*. Vt *arcte vestes* libentius quam *hirta*. Et capite vndecimo videbis, an *Catum Elium* sit vera lectio, cum *Elium Tuberonem* scribat Plutarchus. Nec in calce capitis probabis credo, quod legitur, neque enim scribi debuit *orator Marius*, sed *arator*. nō *rapinas* sed *Arpinas*, nec *manipularis*, sed ex *manipularis Imperator*. Illud ad hæc cognosce, an mendose quarto & trigesimo libro scribatur *Cœlie* pro *Clœlie*, & *Lucretia & Bruti*, pro *Lucretio* & *Bruto*. Nam Spu. Lucretius & Brutus auctores fuerunt asserendæ libertatis, non *Lucretia*, quæ ante exactos reges sibi manum intulit. Et demum illud aduerte an pro *Alcamene*, vt nūc habet, sit vera lect.o *Alcmene*.

In Valerium Flaccum.

PRogressa est paræneſis hæc, cum operis enarratione, ad quartum vsque & trigesimum naturalis historiæ librum, si quæ deinceps obseruabuntur, non grauabor mi Fortuni annotare. Nunc quę ex Valerii Flacci lectione tibi subiecimus, attende, ac si qua digna videbuntur quæ recipiantur, vtere his, quando in hunc vsum tibi mittuntur in tua bibliotheca emendanda, cetera pro non missis habeto.

Ex primo Valerii Flacci.

Iam grauis & longus populis metus illius omnes,
Ionium quicunque petunt.

Tu vide ne melior sit lectio *amnes* quam *omnes*, nam sequitur illud *Otrym & Hemum*, vt accolas fluuiorum, & montium incolas formidoloso Peliæ imperio fuisse obnoxios, dicat poeta. Expēde carmen & boni consule:

Pellacas ettam comes exit ad vndas. Ego *vmbras* libentius legerim, nam in Pelio, vt Neuii carmen demonstrat, cæsa est materies ex qua nauis Argo compacta est. Et mox illud statue, malis

ne legere *omnis habet*, vt nunc omnia habēt exēplaria, an ꝙ rectius credo sit, *omnis auet*. Sit ne verius ꝙ alii legūt. *Viridi totus de fronte*, an *viridique thorus*, quod magis heroicum est. Et Satyra astipulatur, cuius illud est:

Syluestrem montana thorum cum sterneret vxor Frondibus

Et hoc vide, scripserit ne Poeta:

In solum hunc sauiet Æsona pontus: An potius *num sauiet*, quasi dicat ne in solum *Æsona*, sed & in *Peliam*. Nescio præterea an probes, quod videndum esse censui, legi non oporteret: *Prægnoscere diuum omnia* an *omina* potius. Est enim omen vt scis, & verborum & rerum. Et vbi, *diramque procul fuit*, vide an *diramque procul* malis legere. Et sequenti carmine *Discedere* potius quam *descendere*. Et vbi est *lentore tolum* non inepte facias si *Pholum* reponas. Est id Centauri nomen, vt scis. Iam vero poteris & illud decernere, vt vbi scribitur:

Celantque tua mea facta iuuenta. An *cedant* sit verior lectio. Et infra vbi illud est hemistichium: *Lucebit in ordine remum*, si placet lugebit potius legas. Sed tuum est statuere vtrum velis. Vt in eo quod sequitur.

Cantus in Æoo voluit quem barbara tuspis. Vbi vide an *Heoo* melius legi possit. Est *Heoa* littorale oppidum Africæ, in Lybien enim venit nauis Argo vt Orpheus scribit, vbi Canthus periit. Vbi præterea legere est:

Mea pectora tanguni: Etsi non ineptire credi possit qui pignora pro *pectora* reponeret, in medio tamen relinquas si me audis. Audacius fortasse quia tutius, aliquis infra *fulsere* legerit potius quam *fluxere*, vbi est illud:

Ceu picei fluxere poli: Non enim multum diuersum sit ab eo quod Poeta eminentissimus scripsit in primo Æneidos:

Ponto nox incubat atra: Et post paulo:

Micat ignibus æther: Et alibi non minus audacter, hic idem: *Magneque nepotem*, non *magno* statuet legendum, sed tu in his tuus esto. In his quæ sequuntur facilior deliberatio, quod & tute perbelle fateberis, nemo est enim qui, vbi scribitur:

Quantumque truces: si locum diligenter spectet, non *quantumque truces* malit legere. Cunctantius forsan accedat, vt vbi *patere dolores* passim legitur, malit ipse *paterere*. Sed Fortunii Minerua viderit hæc. *Ex Secundo Valerii.*

Age nunc & illud quod est in fronte propemodum secundi libri considera, statueque vna malis ne legere *erectat adesi*, an *eructat* quia magis aures impleat. Et post paulo *enecta* an *enecta* vel potius *erecta*. Et alibi *descendere tergo*, an *distendere*, vel quod adhuc verius sit, *defendere*. Et vbi. *Non fama non arte colus* est, *forma* malis quam *fama* esse. Vbi *hic cruor in thalamis*, *Item* quam *hic* magis placeat. Et quin & illud *miserere tene*, etsi satis stet per se sen-

ten-

sus, tamen vide an *miser ecce tene*, rectius scriberetur, vt ad præsentem statum rerum referatur. Sed paræuetica meditatio hæc est, non legis latio. Plura sunt præterea modico carminum compleru, etsi non magni ponderis, non tamen puerorum, coruos lapidibus insectantium, more prætereunda. Nam vbi *Et fuga*, est, *At fuga* libêtius legas. Et vbi *pube domos: puppe*. Vbi *reddere puppi, credere puppi*. Vbi *heu fatũ, heu ferũ*. Sed de his tu videbis. Quod sequitur manusculi cuiusdam est ponderis, ac videndum, an mutare libeat locum, non multum ab his diuersum, vt vbi *Instratu erans* scribitur: *sit mœrens* malis legêre. Et vbi *Immemoret terra* est, tu *Immemor & terra* esse malis. Et sequenti versu *referant* non *referet*. Video quid sibi velint qui scribunt: *Tunc tenuis ti Lemnos*, vt ad nauigantium opinionem referatur. Et quod aliquis statim à cœna, *cum facta* legerit, ne postridie ieiunus *qua fracta* legat. Et *qui flumina* à prandio, *flamea* malit vesperi nondum cœnatus. Et cui prius *fugere fortuna* placuit, ne *fregit* pro *fugeret* postea placeat. Et qui contiguo pene loco, *auxerat* probauit, ne *hauserat* postea probet. Qui *orbi*, & *fastis* ne *vrbi* & *fatu*.

Ex tertio libro Valerii Flacci. Vides credo quantum tibi tribuam, quod nihil horum est, siue facile sit iudicatu, siue interpretatu difficile, quod non libeas tuo subiiciam iudicio, vt in alterutram partem sit tibi integrum de omnibus statuere, nam quod ad me attinet, in iis duntaxat videbor mihi non omnino desipere, si qua fuerint abs te recepta. Cetera pro non scriptis habiturus. Quare attende cuiusmodi sit illud in principio tertii libri, vbi *Tundave Põto* scribitur, quod si quis & *rindave* legerit, num delirus is tibi videbitur. Sed tu vide an aliud melius reponi possit, nisi forte libeat nihil mutare: *Audacius* credo, patrium casum mutabis in rectum in eo carmine:

Torna coma sybila frontis: Vt *coma* malis legere quam *coma*: Et mox alio loco *Ræthus* libentius legas, quam *Cæthus*. Et minus cunctanter *Nubbe meri geminam*: quam quod scribitur. *Nube eri geminam*, vt si non ab eo dissimile:

Et geminis assurgit mensa lucernis: Ceterum vt in hoc quod dicam nihil fortasse mutabis, vt pro eo quod nunc est *desicit cernice tenus, defecuit* aut *defecuit* reponas. Ita ne admonitus quidem vbi *deficit* nunc est *desicit* scribi velis, aut certe *diffindit*. Et vbi *Vesubus, Vesuius*. Est is mons Campaniæ incendio olim nobilitatus. Nec in hoc quod dicam nisi vt probes, volo quippiam a me mutatum videri. Sed cur non probes? quod vbi antea legere erat: *veluti cum cessit in imi ego cenus processit* legendũ putaui: Et sequẽti carmine: *vincla Iouis* pro *vinda*. Teneas si placet hæc mecũ, quo ad meliora inueneris. Nec illud prius relictas quã locũ diligentius inspexeris, quod vbi: *si tanta Iouis fuit antea*, ego admonui vt lector videret *ne titanè* id est, *aurora* scripserit Flaccus. Et vbi *fortuna fuit*,

videret ne *furtiua* esse deberet. Et qui non putet verius scribi, *tunc inde* quam *nunc inde*. Videbit etiam, an vbi *aduersos montes descendere*, vt nunc est, possit ne satis honeste *auersos* pro *aduersos* legi, & *discedere* pro *descendere*. Sed tu scio hæc in medio relinques. Et rursus. Vbi *praetulerit est*, cur non *perculerit* reponas, vbi *pondere vetus, pudore inuentus*, vbi *cecidere, rediere*. Sic infra vbi est *fallit*, vide ne *fallor* esse debeat, vbi *adductu*, melius sit *abductis*. Vbi *mixtus, mixtus*, vbi *arenis, abenis*, vbi *vna, ima*, & vbi *Thebe* est, ibi melius fortasse sit *Phœbi*, vbi *pergere* est, nescio an *porrigere* repositurus sis: vbi *nos odiuum*, *vos odium*, vbi *atque ea mira furentis* pro *eadem ira*.

Ex quinto Flacci.

Quod manibus nunc pendet ab imis, Vide (nam tua est hæc deliberatio) ne *vnis* potius quam *imis* velis legere. Nam quod in ibi *mox* parum emendate legitur, pro eo quod est *mors*, vel cæci vident. *Et vna ferunt*, pro *vana ferunt Toto* pro *tuto*. Et *riue monet*, pro *monet*. Iam & illud quod non multum diuerso loco *recipit* legitur, vide ne *cecidit* legi oporteat. Et vbi *Erythrea* est, ne *Erythina* esse debeat. Vbi *medum*, ne *medii* verior sit lectio. Vbi *prensa est*, ne *pressa* esse debeat. Vbi *Phrixe faue*, ne *foue* reponi possit. Vbi *præcipit atque*, ne *præciput atque* scripserit Poeta. Ne *ferentem* fecerit librariorum ineuria, vbi esse debuit *ferentem*. Ne *rapta oris*, penus aliquis & vnguento delibutus legat pro *rapta thoris*. Et *stupefacta* pro *stupata*. Illud identidem considera, an vbi illud est *frater & amento nantes*, recte reponi possit, *amne sequi nantes*. Sed melius hæc in medio relinquuntur. Nam quod loco dein diuerso *habet* pro *hebet* est, ne me quidem monente tua sponte quod verius apparet secutus esses. Et infra *in ima* pro *in vna*. Et *Rex fortis* hic pro *feret, ater* pro *ater*, id est, *fumidus* & ambustus. Et *torto* pro *toto*. *Extantum* pro *extabat*. Et alibi *sub nomine Phœbi*, vide ne parum emendate legatur pro eo, quod esse debuit *lumine Phœbi*. Et *quem te horrifero* pro *quam te*. *Sortitus* pro *tutus, hostis* pro *hospes* & *arena* pro *habena*.

Ex libro 6. Flacci. Quo pluribus scatet offensaculis Flaccus, eo breuior esse cupio in te vel monendo, vel consulendo: Tu Fortuni quando ad tuæ bibliothecæ cultum pertinet inprimis meditatio hæc, ne graueris quæ adhuc restant, dicenda, mecum cognoscere. Ad illud omnium primum vide, an modico versum complexu censeas ex iis quæ dicam, aliquid mutandum. Nam *argus* videtur mihi inibi esse pro *angor*. Et mox *dictus* pro *mos dictus*. Et *Michael*, pro eo fortassis quod *Metlete*. Et mox a tergo aduerte, ne vbi *conti* est *canthi*, id est, currus esse possit. Vbi *flumine est*, ne *fulmine* emendatius legatur. Et vbi *aruus* ne *antius*. Et *torax* erigit imbres, *torrens* fortassis plus placeat quam *torax*. Sed non ita rem probes, vt non attendas, vt cum temere, *torax* tolla-

rollatur nam video & illud quoque ſtare poſſe. Multo rutius ſit fortaſſe pro *attes*, *aes* reponere, pro *fidaſmeni hydaſmant*, an *tothynace* ſit melius, quam *thotrindace Transfigit* quam *transfigitur*, vt *bonis exuuias*, quam *& vobis exuuias*. Et *arte manu* quam *ante manu*. Ingerunt ſe plura breui complexu, quæ niſi attendas oſcitantem & velut aliud agentem facile tranſmittant lectorem. Vt *ſqualentum*, pro eo q̄ *ſqualentem* debuit eſſe, niſi coniectura fallor Et qualis, pro aquilis, vtrumque pro *vtrinque*, *arcus* pro *artus tenduntur*, pro *ceduntur*. Et illud vide, an *primus* ſit verior lectio quam *prima: Sauus querelis* verior *quam ſeris*. Et *que viſo Atracio*, ne tam emendatum ſit, quam quod tu fortaſſe tua ſpōte reponas. *quamuis Atracio*, ne tam *adſpiramina*, quam *aſpiramina* vt vna ſit pars orationis non duæ Iam qui *habentibus* legit pro *labantibus* nullam habet metricæ rei rationem. Nec multum fortaſſe a barbariſmo diſtet qui *pertulit* malit legere, quam *perculit*. Vide vtrumque. Et a tergo *vibrata* aliquis paulo argutior magis probet credo, quam *vibratam*. Magis *errantes* quam *orantes*. Magis *prior* quam *precor*. Magis *Cyteos* quam *citatos*. Magis *impulit* quam *intulit*. Magis *imber* quam *Iber*, Citius *tunc* quam *nunc*: *notat* quam *rotat*. Expende ſingula & amice iudica. Qui ſi alius audaculus vbi illud eſt *Aprioris*, malit *his* ibi eſſe. Vbi *excelſis* nunc eſt velit *celſis*. Nec loco multum diuerſo pro *patruum patrium* reponat. Et a tergo, quid ſi *tam* qui *intamque* vertat. Et vbi eſt *ſubit* malit idem *ſubito* ſcribere. Et vbi *lucis*, *lux*, vt rectum caſum pro patrio reponat. Die rogo a aſtipulaberis huic? an inaliquibus, an potius in cunctis diuerſus abibis.

Et lib. 7. *Gracia quondam*, ſic prius erat legere, ego admonui videret lector ne *quoniam* pro *quondam* rectius legeretur. Et longo mox interuallo vbi *pateter* fuit, ne *pariter* eſſe deberet. Sed noſtra parænesis eſt, iudicium ſit tutum. Et in his quæ ſequuntur boni conſule, an emendatius ſit legere *eetu* quam *etati*, *audiat*, quam *audeat*, *pati* quam *petit:* Scio illud nō diſplicituram quod pro. *Qua reduntque dies*. *Quareditur*. *Itque dies* reppoſui. Tenebis credo hęc quo ad melius reperias. Nec illud fortaſſe reiicies, q̄ eodē verſu *ponata onata* repoſui, & vbi *humiles* erat, *habiles* feci, & vbi *de me* fuit, *da me*, vbi *me mea*, nunc *mea*, vbi *vulgata*, *tugulata*. vbi *te quoque mox*. vt *te quoque* eſſe feci, vbi *obruit*, *obſtruit* melior lectio viſa eſt. Nec dubitaui inepte facere, ſi lectorē admonuiſſem vt vbi *infectis* fuit, videret ne *iniectis* ſatis apte reponi poſſit, vbi *cœlo*, ne *cedo* eſſe deberet, vbi *tenuiſſem*, *renuiſſem*, vbi *non mea*, *nunc mea*. Et a tergo, vbi *quē* ſit, vide ne q̄n rectius ſetibi poſſit, vbi *ſtiti* melius ſit *ſtetit*, vbi *illuditur melius illuditur*. Et infra vide vbi *gelu* eſt: ne *genu* ſit ſcribēdū vbi *tribaca*, ne *thoraca* ſit verior lectio. Vbi *ſequenti*, *Setanti*. Sed hæc omnia in medio ſint. Poſtremo illud aduerte, an vbi *aduāt* legere eſt, *ne ruunt* melius ſit vbi *clamore* ne emendatius ſit

clangore scribere. Et in imo margine vbi *fico* est, *siculo* esse debeat.

Ex Lib. 8. Hoc demũ perpende, an vltimo libro, pro eo quod nũc *loquor est* possit ne honeste reponi *vocor*. Et longo post interuallo melius credo sit *fremens* scribere quam *tremens*.

In Pharsalida Lucani.

ET hæc sunt Fortuni, quæ ex duorum illustrium scriptorum lectione obseruata, tuæ exactissimæ Mineruæ pensitanda libens subieci. Nunc vt tuam locupletissimam bibliotheca huiusmodi pleniore adhuc officio demerear, adiiciam pauca ad Annei Lucani recognitionem pertinentia. Quæ qualia sint iam hinc cognosce.

Ex primo Annei Lucani.

Age nunc & quale sit illud in primo Pharsalidos considera, & si lectio, admoneberis, aliquanto mollior visa fuerit, ac vero propriior priore illa quę adhuc durat, da operam vt ne extremo saltẽ margine videatur excluſa.

Iussa (inquit) *mihi tam posse sequi quam velle necesse est.* Multa quidem volunt homines quæ obire non possunt, sed multo pleraque sunt quæ quia homines possint, velle debent, præsertim sit honesta sint. Quare vide ne conuerso ordine emendatior sit lectio, vt sit *tam velle mihi quam posse necesse est.* Nec multo post scribitur:

Castraque Vogesi curuam super ardua ripam: Referuntque omnes ripam ad Mopsam fluuium, qui ex Vogeso monte labitur, cum nulla interim fluminis fiat mentio. Dic rogo non multo melius sit *curuam rupem* legere, vt mons decliuis & rupibus præditus intelligatur. Iam quod ie co non multum diuerso legunt: *Cohibebant lingones armis* si attẽtius species id verbum, sine recto casu est, quare vide ne *cohibentia* sit verior lectio, vt ad signa referatur. *Nec inter Rhenum*, neque *nunc* legerim neque *tunc*, quod quidam faciunt, sed *hunc*, vt ad Cæsarem referas. Nec si quis *Nemeum Phœbe Leonem* legat, satis emẽdate id faciat. *Nemee*, vnde vox est, primam corripit Martialis *Nemeefondasa Leonem*, nisi forte pentimemeri factum defendat, tu vide an *Nemeeum* multo rectius legi possit. *Quem tela manusq.*: Sed *minas* fortassis melius sit, nisi ad externa auxilia id referas quæ Pharsalicæ pugnæ interfuerunt.

Ex secundo Pharsalidos.

Desiluit percussu humo: Sit haud dubie ordo & sensus durus nec multum distans a nugatione, si sic scripsisset Poeta quasi desiliens fuerit in cœlum arbiturus, & non ad ima. Præterea cum *desilit* nondum percussus humo est. Sed cur non potius *dissilit* reponat argutulus hic, pro *desilit*, vt vnus aliquis percussus & afflictus solo, examinatus sit desilientibus visceribus. Virgil. *Æraque dissiluunt.* Perpende vim verbi, & statue vtrum velis. Quid

illud

Hud*illinc Dalmaticis*: nonne & videbis libeat ne *Delmaticis* potius legere quam *Dalmaticis*. Apianus a *Dalminio Delmatiam* nominatam existimat, cuius opinioni astipulatur vetus epigramma in ipsa terra nuper refossum, vbi prima syllaba nominis cum e litera notatur. Nec illud multum quadraret Poetæ, si Poeta sic scripsisset vt legitur vulgo, eodem libro:

Vt maris Ægei medias si celsus in vndas:
Depellatur, Erix. Erix Siciliæ mons secundum Ætnam omnium qui ꝯ ea insula sunt maximus, vt Polybius scribit: At Sicilia procul ab Ægæo est Ionii maris & Cretici vastitate interiecta. Vide proinde ne Anneus Lucanus *Athros* & non *Erix* scripserit qui ad Ægeum pertinet: Est is in ora Macedoniæ qua Ægeo alluitur. Quid quod ne hoc quidem placebit: *in medium differret Athon*: quin vt tua est solertia reponas fortassis *deferret*, nec inepte arbitror.

Ex 3. & 4. Pharsalidos. *Quo te Fabritius regni non vendidit auro.* Ego non *regni*, sed *regi* Pyrrho videlicet proditum a Lucano suspicor, quanquam haud multum a vero distet id quod hodie legitur, tu vtrum malis videas. Talis quidem haud nō multum diuersa videri possit particulæ inflexio in eo quod supra est:

Nullasq; feres sine sanguine sacro, Sparsas raptor opes.

Vt sit ordo: nullas feres opes sine sacro sanguine, quod si recipias, non erit quo sparsas referri possit, multo proinde verior sit lectio si vbi *sine* est *nisi* reponatur, quadret enim haud dubie multo melius ordo si dicas, non feres opes nisi sacro sanguine, id est tribunitio sparsas. Vides credo qualia hæc sint, tu quid sequi velis tecum statue, admonere est hoc, non legem ferre. Potes etiam ni graue est, & illud pensitare, quando ita receptum est, vt quoniam dictio carminis vnius inoluit eodem libro, legitur enim:

Ora tot immensa comites missura ruina.

An *mixtura* æquior sit lectio: Enimuero qui venerant nō erant *missura* sed *mixtura comites immensæ ruinæ*. Potest & illud venire in dubium, scripserit ne Poeta loco non multum diuerso: *conferta cadauera puppes* an *conferta* potius, etsi vtrumque stare potest, laudabis fortasse magis *conferta*. Multo audacius possis in hoc quod sequitur tuum interponere iudicium, vt vbi contiguo pene loco legere est: *descendit in vndas, desedit* malis esse, sed nō tam hoc q̄ ꝙ sequitur videbis, ꝙbes ne magis *abductum quoties*, an quod recepta nunc habet lectio *adductum*. Et mox in quarto *abducto* fine libentius audies quis nescit quam *adducto*.

Ex 5. lib. *Parua quies miseris*: cognosce quæ sequantur totumque locum altius rimare, placebit haud dubie magis, *parta* quam *parua*. Et infra magis fortasse probes *ventis peremptibus* id est remittentibus *quam patientibus*.

Ex lib. 6. *Pompeiana canat nostri modo militis vmbra.*

Vide ne *noti* sit magis probabile, nam cur *nostri* si ad *Ericto* referatur? Iam & in septimo vbi illud est *per varias fortuna notas*: nisi casus & tempestates intelligantur, verior lectio videri possit *natura*: attende quæ sequuntur, & boni consule. Velis præterea libro eodem *non mixta plebe* vt vulgo legitur tenere, an *commixta* potius, videbis postea, si quod ceteri teneas, sentire videaris tantum nobiles concidisse, quod fieri non potuit.

Ex lib. 8. *Et totum mutare diem*: Dic rogo putas ne ab vllo fando auditum aut lectum aliquando, *muto vestem* pro eo quod est *moueo aut excutio*? *muto vrbem* pro *concito & commoueo*? neges credo, quod si sic est, cur non *motare* plus placeat, quod a *moueo* est, nisi forte malis accipere mutationem pro exilio, vt dicat Pompeius se in aliam mundi plagam iturum, vbi exul esse velit, quod omnino diuersum sit ab eo de quo nunc agitur. Par quæstio incidit ex eo quod eodem libro scribitur: *At magni cum terga sonent*: quam apte dicantur *pectora sonare ferro*, vides credo: Cur proinde non libeat suspicari librariorum incuria esse factum *sonent*: pro eo quod poeta *fouent* scripserit, vt sit, *dum magni pectora fouent ferrum* & non *ferro* permansisse in eo decus oris. Nec illud multo magis placeat, vt ingenue dicam quod ab *Icario littore Cypri* legitur, cum *Icarium* mare nihil ad Cyprum pertineat, suspicabar a poeta *Idalio* fuisse scriptum, non *Icario*: sed tu de his maturius statues. Tale est propemodum illius: *Aurora præmissa dies*: sed *Aurora* diei præmittitur, non dies *Auroræ*, quare verior lectio videri possit *promissa* non *præmissa*, vt ab Aurora intelligatur dies promitti illius splendore. Legas præterea si totum locum spectes eodem libro *inuersa tellure sedent* non *inuisa*, etsi plane apparet quid sibi velint huius lectionis assertores. Sed hi parum diligenter pendunt totum locum, sic enim ille loquitur, *si nondum ossa sedent subrutu fluctu a inuersa tellure, id est, euersa.*

Ex lib. 9. *Qua niger astriferis connectitur axibus aer*: Vix sanæ mentis aliquis credat poetam astrorum scientiæ peritissimum, *astrorum axes* cum de planetis haud dubie loquatur, dicere maluisse, *quam apsides*, quæ sint extremæ partes & velut circumferentiæ orbium, quibus planetæ vehuntur. Vide igitur *ne astriferis apsibus* scripserit poeta *proapsidibus*, vt *strilibus* pro *strigilibus*: De *apsidibus* Planetarum vide Plinium. Quid quod proximo loco libentius legerim *internos* quam *æternos*, sed vtrum quid tibi integrum relinquo. Inquit ille alias *post te fata sequar*: vide ne patum vere sic legatur sitque popularior lectio quia verior *post tua fata sequar*, vt *te* dicat quisquis fuit ille quem poeta facit loquentem, *nullam sequar dutem* post tuam mortem o Pompei te solum secutus in bella. Et hoc demum perspice an *attulit* pro *abstulit* tecte reponi possit, vbi illud est:

Qua pelago nomen Hephelias abstulit Helle:

Audio

Audio quid *abſtulit* ſibi velit ſed verius videtur *attulit*, vt ſit: *Helle ſuo appulſu morte obita nomen attulit pelago.* Sed hæc. vt ſæpe teſtatus ſum paræneſis eſt.

In M. Tullii orationibus emendanda. Exſpectas ſcio iam dudum, quo demum noſter hic euadat ſermo tacituſque mihi irafceris, quod nequeam his nugis modum imponere, per tædium ſcilicet ineptam lectionem, & vt, ipſe ais, minime vtilem. Sed tu Fortuni eo proceſſiſti vnde iam metam ſpectes, turpe ſit credo decurſa ſtadii parte multo maxima, a curſu deſiltere aut quia plus non poſſis, aut non poſſe videri velis, in omni re literaria vitioſa eſt lectoris inconſtantia, ſed in breui lectione vitioſiſſima, ſed nihil eſt (ſcio) te vno conſtantius, nihil magis aſſiduum & induſtrium, perge itaque procul ire, & hæc pauca quę ex M. T. orationibus huic Parœneſi adiiciuntur, in morem Laconicæ canis tranſcurrens, per lege.

Pro Pompeio. Admonui auditorem in nobiliſſima oratione illa, quam pro Pompeio ad populum habuit. M. Tullius, videret ne vbi illud eſt, *in ea prouincia pecunias magnas collatas habent* an emēdatior lectio eſſet *collocatas*, ſed tu multo melius ſtatues vtrum malis legere. Et illud *vide inſolita inflammatum victoria* ſit ne vera lectio an multo verior *inflatum* præſertim cum non dicatur ad quod victoria regem inflammarit. Nam quod *alibi inimicum* edictū vulgo ſcribitur, etſi a veri ſpecie eiuſmodi lectio non multum abhorret, delicatiores aures fortaſſe *iniquum* libentius quam *inimicum* audiant: Et in aduerſa fronte *atqui* potius quam *atq;*, & magis *vecturis* quam *iacturu* probet qui altius rem inſpexerit.

Pro Milone. Quid illud quod ſtatim in principio pro Milone *ſapientiſſimi & illuſtriſſimi ſcribitur.* Vide ne *iuſtiſſimi* potius quam *illuſtriſſimi* legi oporteat, ſequitur enim *neque iuſtitia ſua putaret eſſe neque ſapientia vt ſingula ſinguliſ referantur. Longo enim interuallo, quo a ſenatu dimiſſus eſt*, vulgo ſcribitur, vt haud dubie magis probabis *quoad ſenatus dimiſſus eſt* Noſti quid ni? quæ fuerit ratio dimittēdi ſenatus apud maiores. Nec illud fine ſtomacho feres ſæpius vna actione *Lauinium* legi pro *Lanuuium*: cum diuerſa eſſent oppida, hoc a Diomede ſi Appiano credimus, illud ab Æneа conditum Et vbi eſt *deprehendi poſſe iudicabatur*, neſcio an *indicabitur*, repoſiturus ſis: Et loco inde nō multū diuerſo librariorū haud dubie incuria, oblucinatio occurrit haud abſimilis vt *in dicātur* legatur ꝑ *iudicantur*: Et mox *fuiſſe* legere eſt ꝑ *fugiſſe*, & vbi eſt *iudicii* vel vt ali habēt, *conſilia iudicandu*, videbis an rectius *indicia* q̄ *iudicia* legi poſſit, videbis & illud an diuerſo loco *vbi eſt vita veſtra ſe faciſſe commemorat*: poſſit nerecte ſcribi *flexiſſe* pro *feciſſe*, ſequitur. n. illud *flecteret.* & mox *vbi ſuis inimicis* legitur, legi ne poſſit *ſautus* pro *ſuis*: & infra *feſtos & actos dies* ſit ne verior lectio *atros* q̄ *actos*, ſimile eſt illud *mecum temporum* pro *meorum temporū* vt arbitror: Et in perorāda oratione *patefeci protuli, exſtinxit*, multo fo: ſitan emēdatius

sit *populi*: ne sit palilogia quædam in *patefeci & protuli*: Sed tu tecum id per otium considera.

Pro Plantio. *Quametuendum*, ita enim scribitur in fronte orationis. Certo scio te *quare* repositurũ pro *qua*: nam mutaturus sis illud tum respondebo, non habeo cur affirmem vide tamẽ an magis quadret cum respondero Et in aduerso margine *an tamen* pro *tantum* reponi possit. Et mox vbi est *malum iudicium* an *maius* verior sit lectio ne pro *inuentitia familia iuuentia* honestius scribatur. Celebrat id nomen Catulli carmen. Dein folii interuallo, *Granius preco* vera sit ne lectio non *grauius* vt nunc est. Et aliquot post versus. *Tribuaria* libentius aliquis legat quam *tributaria* vt sit *atributuaria*, vt ab *vsu vsuaria*, *tumultu tumultuaria*. Illa vero leuiora videri possunt, & tamen vix in illis ausim quippã mutare vt didicam *insano* ꝑ in *sicco* legi oportere *inimicos* ꝑ *iniquos*. Et infra vide ne parũ recte legatur, *nõ enim* pro *nos.n. reficiendum* &, *reiiciandum*.

Pro P. Sylla Nec vbi pro. P. Sylla duobus foliis a fronte *memorẽ* vulgo legitur, magis probes *quam neminem*: Et duo post folia *intercessorem* inquit *fore perpessus est* vbi licet credo *professus* pro *perpessus* reponas.

Pro responso Aruspicum. *Idem per rempu.* scribitur non *per* vt arbitror legi debet sed *semper*. Et mox sequenti versu *ludus* ꝑ *ludius* & vno post folio *aduersis vulneribus cedere* pro *cadere*.

Pro L. Muræna Vide ne in progressu orationis pro Muræna ne *alienus* legatur pro *alienatus*. & prior lectio non vsque adeo suspecta sit. Et ne aliquanto supra *licet* legatur pro *scilicet*: Sequitur inde haud magno post interuallo *certarem* pro *certamen*. Et *numerabant* vel vt alii habent *muniebat* pro *nominabat*. Et in aduerso margine *confirmare* pro *conformare* & in calce orationis *Lauinio* pro *Lanuuio*.

Pro Ruscio Amerino. *Remniam legem* pro Roscio interpretari haud ita inexpedito est, liberet suspicari ne qui *Remniam* scripsit *remminimam* scribere debuerit, sed multo libentius hoc totum reliquo tibi pensitãdum: Et trigesimo post versu vbi *consensu* est, legas forte non inepte *consessu*, vbi *administer administerium*, & in calce orationis *probatum* vide ne multo aptius *orbatum* legi possit.

Pro Cornelio Balbo. Probes ne ꝙ primo folio, pro Balbo Cornelio scribitur *protendemus*. Incertũ habeo, ego ꝙ ad me attinet *perpendemus* multo libentius legerim. Et loco mox nõ multũ diuerso *mutatũ esse* legere est, vbi tu videbis an *multatum* esse legere sit, aut quod non multum diuersum videri possit *multauisse*: Vt & folio pene vltimo plura a tergo in vnum propemodũ locum congesta, quæ tua opera ind gent, etsi sunt eorũ quędã quę sua sponte se produnt quale est illud, *L. Cominius Tybur* ꝑ *Tyburis* & *Coponiis vestris* pro *Coponios nostri*, & *damnatos* ꝑ *damato*, Nã *velis ne extremo folio magis sellam* legere q̃ lectio rectior mihi videtur *an sententiam* nunc vt est, ũ *prafectum fabrum* an *prafecturam fabrum* per otiũ videbis.

Pro P. Sextio Iam illud pro Sextio satis credo ingenioſe repones: vt vbi *ita illa eſt* tu ibi *Italia* eſſe velis, & vbi *hoc homine, huic homini*, vbi vno poſt marginie *contemſi*, vide an *comti*, videlicet conſulis poſſit recte legi & hæc ex narrationis progreſſu.

Ex primo officiorum. Nunc locū attende in officialibus libris, quanq̄ nefas propemodū duxi, quicq̄ in his mutare, in quib. Petrus Marſus vir doctiſſimus ſit magna induſtria maiore cū laude verſatus, quia tamen nemo vt arbitror reptus eſt cui conſtiterit hæc ſcribendi ratio inoffenſa, non mirum, ſi vnū aliq̄ pteſierit omnia tractantem, quanq̄ non ſum tam arrogans, vt ꝙ dixero velim ꝓ oraculo haberi, tanq̄ non aliud verius eſſe poſſit. Et in primo Officiorum: *Hic Rhetorum campus de Maratone, Salamine, Plateis, Thermopylis, Leuctris, Stratocle*, miror referri ſenſum ad *Stratoclem* neſcio quem Græcorum ducū, cum *locorū* inſigniū ibi fiat mentio, non *ducū* quare vide mi Fortuni ne *ſtratoq.* ſit verior lectio. Thucydides auctor eſt octo hoſtiles gentes vno tempore circa Stratum vno populo vinci contigiſſe.

Ex 4. ad Herennium. Et in 4 eorū quæ de Rhetorica arte ſcribūtur ad Herennium, nunc quis ea ſcripſerit non q̄ritur, cū grauis figura demonſtratur, *propinqua eſt* inquit *ea fugienda eſt. ſi recte ea videbitur appellata ſic ſuffulta nominabitur.* Quid *ſuffulta* ſignificet, nemo eſt qui nō ſpicue videat. Sed quia illud ſequitur: *grauis oratio ſæpe imperitis videtur qua turget & inflata eſt*, vide ne ſupra rectius *ſufflata* ſcribatur q̄ *ſuffulta*, ſed inſpice locū & æque iudica Et loco hinc lōge diuerſo, ōnes quos vidimus codices *in dignitate expolitionis excuſationē habēt*, vbi vide ne *excuſeitationē* verius legatur Et nūc retro impetu auerſus videbis an in ſecūdo ad eundē Herennīū *in legitima conſtitutione tractanda legum & ſtipulationum breuiter exceptarum* malis legere quod vulgo legitur, an *exſcriptarum* potius, Sed tua eſt deliberatio hæc. Ex 5. Liuii ab vrbe condita.

Euoluebam nuper quartum Liuii ab Vrbe condita, aliud quiddam ſecutus, cum tranſcurſu tres loci, vnus poſt alium modico interuallo oblati palam fecere id de quo iam antea dubitabā, eſſet ne adhuc Liuius in damno cum pleriq: noſtratiū literarū aſſectatores, in ea lectione caſtiganda multum operæ inſumſerim. Sed patrū proſpere vt video res ab iis tentata maiore induſtria opus eſt vt Liuius rectus & ſarctus ſuis reſtituatur. *Hinc prohibitur, eſtis* inquit *vos tela hoſtium indefenſi multi.* Ex quo verborum complexu cum aut nullus aut durior quidā ſenſus ac pene ruſticus eſt elicere, curæ fuit pleraq; exemplaria conferre, quæ cum vno exemplo omnia legerentur, tibi integrum velles ne vbi *prabituri* eſt *peritur*, Et *vbi multi, inulti.* Et quarto poſt folio vbi eſt *inter aliquot tribunos plab. filio antiſtiti*, *tribuni plebis*, quia nullus rectus poſſit ſenſus ex ea lectione elici, vide ne multo melius *tribunitios* quam *tribunos* ſcribi poſſit, id eſt *viros plebeios* qui tribuni aliquando fuerint, ſed tunc priuati eſſent. Et folio poſt vno vbi eſt, quam noxam

cum se consen'u omnium equorum defensuros sponsserint: at videre est & tu emetfortasan alcius rimatus mecum sentias vt non inepte facturus sit aliquis qui *p consensu* quæ dictio inoluit *contemtu* malit legere. Sed iam plus nimio euagatus defatigaui te sequentē Fortuni, nūc tantū habeto huiusmodi obseruationes quę ad triū annorūlectionem pertinent, sine delectu a me tibi ex librorū marginibus excerptas, nullo verborum cultu, nulla copia imo ne iudicio quidē vllo adhibito. Omnia ad pristinā censuram referūtur quare, nihil minus a te peto quā vt in apertū referas si qua digna videbūtur quæ abs te recipi possint; vtere illis nam tua sunt, cetera supprime rogo, aut subito conscinde. Vale.

Ad Magnificum ac ornatissimum adolescentem. D. Vldricum Rosensem Boemum Philippi Beroaldi Bononiensis Epistola.

POrcius Cato ille Censorius, & omniū bonarū artiū Magister, scripsit reliquit: nōminus otii quā negotii reddendā esse rationem. Quo saluberrimo documento nos monuit, quadā esse negotia, quæ otiosi agere debeamus, quæ non minori nobis sint futura emolumento atq; ornamento, quam tumultuosa negotia, laboriosaq; occupationes. Quid autē otio literario iucundius? quid præstabilius excogitari potest: quod huic otio negotiū est anteponendū? quid deniq; pulchrius nihil agentes agere possumus, quā otiari in suauissimo musarū diuersorio? vbi mētes recreātur, animi pascuntur, vbi beata vita felicitas reperitur. O dulce otiū: & expetibile bonū: sine quo vita vitalis non est, sine quo otiū mors est (vt inquit verissime Seneca) viui hominis sepultura: hoc est illa (vt opinor) quies, quā D. Augustus sibi in tāta negotiorum mole precari nō desinebat. Hoc est illud otium, quid quia vsu non poterat, cogitatione præsumebat. Hæc est illa vacatio, quā a Repub. petebat: vt scil. aliquando ad desideratissimum literarū oblectamentum deuolutus vitā degeret trā quillissimam beatissimamq;. Ego itq; Catonianū oraculum secutus ratione otii mei hac tibi epistola adolescens ornatissime reddere constitui, ne forte credar Epimenidis dormire somnū, neue videar inter illos esse annumerandus, qui totos dies per desidiam ottantur, qui instar glirū torpentes maiorē aui partē somno conterunt: & vt ait Lucre. viui atq; videntes vitā perdunt. Quis quid igitur nobis otii datur a publicis lectionibus, quas tu non minus diligenter audis quam libenter, id omne conferimus ad cudendas annotationes, quibus partim loca apud Latinos scriptores obscura illustrare, partim mendosa emendare, & in vrā hoc est suam lectionem transducere pro virili parte elaboramus, partim quæ a recentioribus veterū poetarū interpretibus non satis pensiculate enarrata existimantur, ea inquisitius exactiusq; explicare contendimus. Et iam id genus excēta in luculentū quoddam quasi corpus redacta sunt, quæ ex multiuga priscorum scriptorū lectione curiosissime obseruauimus. Quod opus quoniā nondū temerario præcocis editionis honore inuulgandū esse decreuimus: memores illius Horatiani documēti, quo præcipitur ne editio præcipitetur, interea libellum hunc quasi curiorum, & (vt Græce dicitur) prodromon emisimus, quo anno-

tationes centum continentur, inter quas loci poetici non pauci a nobis secus explicantur, quam recentiores commentatores explicauerint. Sunt illi quidem eruditi & non modica in studiis literarum existimationis. Sed quis esse potest tam circumspectus, vt non aliquando labatur? quis tam Lynceus vt nihil vnquam incurrat? Ego vero ne videar caninam (vt inquit Aprius) exercere facundiam, id quod abhorret a meis moribus, legem illam hisce commentariis dabo, quam libellis suis festiuissimus dedit epigrammaticus Poeta, vt. s. nouerint parcere personis dicere de vitiis. Dicemus enim quid nobis videatur, citra alienam detractionem, quamquam non detrahit ille qui verum dicit, & nullius scriptoris quoad fieri poterit nomine abutemur. Non enim ad maledicendum sed benedicendum nati sumus, nec vlli obesse volumus detrahendo, sed pluribus prodesse cupimus commentando ea, quæ neq; in schola decantata neq; in schedulis triualibus protrita sint, hoc vnum mihi studium est, hic labor, hoc curamus, hoc molimur. In hoc denique vires omnis neruosq; contendimus, vt profacultatibus de Latina lingua bene mereamur. In cuius Gazophylacio cum alius offerat argentum, alius aurum, alius lapides pretiosos, nos quibus dapsiles diuitiæ non sunt, offeramus quod possumus, minutulos videlicet æreos quadrantes, qui quamuis contemptibiles pra gemmarum auriq; fulgore videantur, sunt tamen portiuncula thesaurorum. Sicuti nummus, qui in Crœsi diuitiis obscuratur, pars tamen est diuitiarum. Ceterum hæ quantulæcunq; sunt quæ superioribus temporibus mussitauimus, tibi Vlarice scholasticorum nobilissime dedicamus. Qui facis id quod perquam rari tui ordinis homines facere consueuerunt, vt. s. in magno fortuna collocatus bona animi amplexeris, qua philosophi prima & maxime honoranda bona esse prodiderunt. Non vis tu quidem degenerare a maiorum tuorum nobilitate, qua talis ac tanta est, vt non solum in latissimo Bohemia regno transalpinisq; nationibus familia Rosensis sit memoratissima, sed etiam in Italia vnde oriunda traditur, clara sit, & pij Pontifices maximi præconio celebrata. Qui Ioannem patrem tuum patruumque Henricum inclytos principes maximo cum honore verborum, post eruditi commendauit, nec immerito: fuerunt enim illi haud dubie omnium in Bohemia procerum florentissimi honoratissimique, & a Rege secundas dignitatis partes facile tutabantur, qui Christiana religionis assertores acerrimi, hæreticos continenter insectati sunt, intern ecino aduersus illos odio belligerantes, quorum reduuia plantaria vix vnquam radicitus euelluntur. Fuit iampridem peculiare familia Rosensis, ex qua tanquam ex equo Troiano innumeri proceres exierunt, vt hæreticis inimicitias sempiternas indixerint, hostilia bella denunciauerint, etenim hæc potissimum laude Rosenses reguliores tantur, quod hæreticorum secta in Bohemia soboleſcentis euersores existimatores q; dicantur. Et meditis sidus qui pure Deum colit, is non solum Dei cultores diligit, sed etiam digladiatur aduersus pseudoreligiosos qui instar scorpionum arcuato vulnere feriunt, dogmata ve-

nenata fundentes, & iuxta Plautinam sententiam, altera manu latidem ferunt, panem ostentant altera. Hac autem tempestate clarissimi fratris tui Voccei & Patrui, quos honoris caussa nominamus paterni auitiq; imperii habenas concorditer honorabiliterq; moderantur, maiorum virtutis imitatores, quorum vestigia sequi honestissimum est, vt sapientes dixerunt, si modo recto itinere praecesserint. Tu vero mi Vldrice adhuc adolescentulus, imo puer, relicto genitali solo patriosque deliciis sequestratus peregrinabundus Bononiam commigrasti vt apud nos ingenium disciplinis excoleres, linguam facundia expolires, politicos Italicorum mores noscitabundus inspiceres. Ceterum quia litera sine moribus male discuntur, tu studiis morum honestamenta copulasti domi forisq; modestissimus, & quia dominorum mores ex comitum moribus plerumque iudicantur, in comitatu tuo nemo non benemoratus beneque institutus agnoscitur. Habes virum rectum eundemque eruditum Alexandum, qui tibi tanquam Achilli Phœnix comes praceptorque datus est, quo nihil sanctius, nihil simplicius, nihil medius nouit. Domus tota expedita est paretque munificentia atque hospitalitati. In te nihil barbaricum, nihil reprehensibile conspicitur, qui tam id indolis specimen dedisti, vt virtuti maiorum splendorique familia haud dubie respondere videaris. Summa bonitate summa humanitate praditus, nec minore modestia, liberalis in primis quae medius fidius dotes sunt in adolescentulo maxime plausibiles, isque potissimum popularis fauor acquiritur, quamobrem tu quidem sicuti par erat matusti apud Bononienses, tam summates quam infimates & diligi & honorari. Ego autem in primis cuius auditorium iugiter frequentasti, quo doctore vti voluisti, te semper reuerenter colui, summaque pia benivolentia prosecutus, cui vt aliqua ex parte satisfacerem opusculum istud sub tuo nomine publicaui, tibique nominatim dedicaui, vt cum in patriam ad tuos remigraueris, habeas hoc quasi quoddam mei erga te amoris monumentum. Sane has annotationes nullo seruato rerum ordine confecimus, vtpote tumultuario sermone dictantes, & perinde cuiuslibet loci veniebat in mentem, vt quilibet sumebatur in manus, ita indistincte atque promiscue excerpentes annotanteque. Fœtus hic plane praecox fuit, vtpote citra mensium tempus & conceptus & editus. Quod si id genus annotamenta studiosis iuuenibus, tibique potissimum placuisse cognouero, ad alia mox edenda non inuitus accingar, qua ad iucundiorem gustum tota condiuntur. Vale decus scholasticorum, & me perinde dilige ac bonus doctor ab optimo discipulo diligi meretur.

Philippi Beroaldi Bononiensis Viri clarissimi annotationes.

VErsus sunt Ouidii, vt hinc ordiamur, in secundo Fastorum notissimi.

Nec tibi qua cupida matura videbere matri
Comat virgineas hasta recurua comas:

Qui plus habent difficultatis, quam in fronte polliceantur: his enim

enim ritus vetustissimus a Poeta significatur, quo in nuptiali cerimonia Romani veteres vtebantur, namque loquitur hoc in loco de hasta, quæ connominata est antiquitus *calibaris*, cuius cuspide caput nubentis comabantur, quæ in corpore gladiatoris stetisset occisi. Vt quemadmodum illa coniuncta fuerat cum corpore gladiatoris, sic cum viro noua nupta sit copulata, vel quia nubentes in *Iunonis Curetis* tutela sint, quæ ita appellabatur ab hasta, quæ lingua Sabinorum dicitur *curis*, vel quia signum est prima connubia violenta fuisse Sabinis, a Romulo raptis, vel quod viris fortibus coniunctæ, virilem cultum auspicantur & viros fortes se genituras ominantur, Auctores Festus & Plutarchus in Problematis. Sensus itaque est Ouidii monentis, super sedendum esse connubiis, dum per mensem Februarium fiunt parentalia, vt neque viduæ neque virgines illo tempore nuptias auspicentur, nec capillos comant hastâ cælibari, quæ nubentes comam diserimināre solebant propter causas antedictas. Hallucinantur qui *hastam recuruam* exponunt pro *calamistro* cum nulla proportio sit inter *calamistrum* & *hastam*. Qui aure hebetiore non sunt, neque a studiis literatum penitus retortidi, hi facile diiudicabunt triuialem esse atque protritam illam de calamistro enarrationem, quæ vero a nobis dicuntur Ouidii sententiæ esse accommodatissima, & de antiquitatis consuetudine de promta.

Apud Eundem in quinto Fastorum versus est scite docteque conscriptus, & ab ipso Poeta ita editus:

Frigidus Argestes summas mulcebit aristas. Vbi *Argestes* pro *vento* occidentali accipitur, & sensus est manifestatius. Hunc ventum scribit Plinius in xviii. naturalis historiæ flare ab occasu solstitiali & occidentali latere Septentrionis. Eiusdem meminit in secundo his verbis: *Ab occasu æquinoctiali Fauonius, ab occasu solstitiali Corus, Zephyron & Argestem vocant.* Aristot. id est, secundo meteororum refert: Argestem flare aduersus Eurum. Gellius in secundo noctium Atticarum, auctor est, eum flare aduersus, Aquilonem. *Frigidus* optimo epitheto pronunciatur a Poeta quoniam (vt tradente Plinio didicimus) ex frigidissimis ventis & *ipse, Argestes est*, sicuti omnes qui a septentrionis parte spirant, hunc Latini modo *Caurum* modo *Corum* appellitant. Qui Ouidium *frigidus Agrestis* dixisse putant, in libros. s. de corruptis exemplaribus factos incidêrunt, & perinde frigidam atque agrestem interpretationem attulerunt.

Idē in sexto Fastorū commemorans priscorū frugalitatē inquit:

Nec Latium norat quam præbet Ionia dines. Quem versum commentatores enarrantes aiunt, Nondum aduecti erant in Latium Cygni ex Ionia Asiatica. Non inuenio apud scriptores idoneos quod *Cygnea* caro inter delitias ganeæ. & luxuriosas dapes a præfectis popinarum commēdetur, cum auctore Alberto Magno

libro de animalibus. xxiii. dura fit & nullo iucundo sapore lautorum cœnis experenda, quocirca eo versu *de Attagene Ionico* Ouidium intellexisse, indubitanter asserimus, qui inter esculentiores aues præcipuo sapore censetur, vt indicat epigrammaticus Poeta cuius hi sunt versiculi:

Inter sapores fertur alitum primus,
Ionicarum gustus Attagenarum.

Et Horatius in Epodo inquit:

Non Afra auis descendat in ventrem meum,
Non Attagen Ionicus iucundior.

Quem locum enarrans Porphyrio ita scribit: Attagen auis est Asiatica inter nobilissimas habita, Ionicus vero ab Ionia dictus quæ est regio Asiæ. Sententiam hanc nostram Plinii quoque verba corroborant ita de Attagene scribentis in. x. naturalis historiæ. *Attagen maxime Ionius celebratur vocalis ales, capitis vero obmutescens, quondam existimatus inter raras aues.* Præterea ab Aulo Gellio in septimo Noctium Atticarum: *Phrygia Attagena numeratur inter edulia laudatiora.* Diuus quoque Hieronymus non minus grauiter quam eleganter ad Saluinam scribens sic ait: *procul sint a conuiuiis tuis Phasides aues crassæ, turtures. Attagen Ionicus & omnes aues quibus amplissima patrimonia auolant.* Ab eodem alibi dictum est *in Attagenem voras, & de aciperisere comesto gloriaris.* Idem in libro contra Iouinianum, 2. *Apud vos*, inquit, *Attagen & ficedula Mullus & Scarus in deliciis computantur.* Igitur volens Ouidius ostendere priscorum victum fuisse simplicem atque pabilem, ait, *auem quam mittit Ionia*, hoc est, Attagenem fuisse ignotam mensis antiquorum, qui nullas delicatiores dapes vestigabant, qui nullas peregrinas lautitias conquirebant, sicut posteri indulgentia fortunæ luxuriantis helluari, & saporibus pretiosis palatum suum oblectare cœperunt, vltra Phasim & Ioniam ventris causa nauigantes, quorum gulam seueriissimus vitiorum castigator, Anneus Seneca, censoria oratione frequenter insectatur.

In eodem luculento Fastorum opere scriptum est:

Ebrius incinctis philyra conuiua capillis Saltat, Ad cuius loci enarrationem sciendum est *philyras* esse membranas tenuissimas inter corticem lignumque arboris tiliæ, quæ vt docet Plinius in. xvi. in coronis celebres fuere antiquorumque honore. In hoc significatu accipitur *philyra* ab Ouidio demonstrante conuiuas saltare coronatos illis coronis, quæ ex philyra contexuntur, de qua dixit Horatius in Lyrico carmine scribens: *Dissipient nexa philyro corona.* Idem Plinius auctor est in. xxi. Claudium pulcrum celare lemnischo, quæ sunt coronarum ornamenta instituisse, bracteasque etiam *philyræ* dedisse. Idem *philyra* accipit pro capillamentis filisque tenuissimis cum sic inquit in. xxiv. *philyra troci num. um salem cibis eximunt.* Idem ita scriptum reliquit in. xiii. *Praparan-*

parantur ex papyro charta diuisa acu in pratenues, sed quam latissimas philyras. Quidam tamen Pliniani codices non *philyras* habent, sed *philuras* qua dictione significantur membranæ siue capillamenta tenuissima. Nusquam apud Plinium *philyra* significat nomen proprium fœminę coronariæ, sicut nōnulli arbitrati sunt. Martianus in libro de nuptiis *philologiæ philyram* accipit pro mēbrana tenuissima, de qua diximus, cuius hæc verba sunt: *libri philyræ cortice subnotati.*

Apud Eundem in primo eiusdem operis hi versus passim ita leguntur:

Nec defensa iuuant Capitolia, quo minus anser,
Det tecum in lances Inachæ laute tuas.

Menda est (vt ego existimo) in secundo versu, & illud *Inachæ laute* expungendum est, & in eius locum substituendum *Inachi vaca.* Ita hunc locum audentius emendaui nactus reuerendæ vetustatis codicem, in quo ita scriptum legimus *Inachæ vacca*, vbi vnius tantummodo literæ immutatione versus emendandus fuit, & in Nasonis familiam redigendus, quo significare voluit iecur anserinum in sacris deæ Isidis adhiberi, quæ *vacca* nuncupatur, ob fabulam notissimam, & patronymico nomine *Inachis*, hoc est, *Inachi* filia vocitatur, & de hac intelligere malim quam de *Inacho*, cum illius Deæ nomen & ceremoniæ monumentis historicorum ac poetarum sint cognitissimæ. *Inachi* vero nomen inter celebratos Deos ignotum. Exta autem anserum grata fuisse in sacris Ægyptiacis insinuare videtur illud Satyrici Poetæ carmen:

Vt veniam culpæ non abnuat, anseris magno. Herodotus quoque scribit in Euterpe, sacerdotes Ægyti vesci carnibus anserinis. Et Diodorus auctor est regum Ægyptiorum mensis, nihil præter anserem & vitulum inferri solitum.

Eiusdem Poetæ versus est in Fastorum libris vulgatissimus:

Pontibus infirmos præcipitasse senes. Ex quo vt opinor iroborauit conualuitque falsa vetus opinio, tanquam apud priscos Romanos sexagenarii de pontibus præcipitati necarentur. Sicut apud Caspios inclusi fame senes necabantur cum sexagesimum annum excessissent, sicut Herbices soliti fuisse dicuntur iugulare eos, qui septuaginta annos nati essent. Sicut Bactriani (vt auctor est Onesicritus) senio morbone confectos adhuc viuentes obiiciebant canibus. Sed hæc haud incredibilia dictu sunt, in Scythicis barbaricisque nationibus ab omni penitus humanitate sequestratis, quibus nullus mos, nullus cultus, nulla fuit mansuetudo: de Romanis vero istud existimare nefas est, a quibus omnium virtutum omnisque pietatis clarissima exempla fluxerunt. Dum itaque mecum scrutor causam huius inuulgatæ opinionis, probabilem apud Nonium Varronemque reperio Romanos, qui lx. annos habebant, liberos fuisse a publicis negotiis, neque suffragia

tuliſſe in creandis magiſtratibus, quæ per pontes ferebantur. Ideo in prouerbium res deducta eſt, vt diceretur ſexagenarios de pontibus præcipitari, quoniam ſcilicet a latura ſuffragii remouebantur, quæ per pontes fiebat, non in Tyberi fabricatos, ſed in campo Martio ſuffragiorum ferendorum cauſſa, de quibus intellexit Cicer. ſic ſcribens in primo Rhetoricorum: *pontes diſturbat, ciſtas deiicit.* Idem alibi ait: *Nempe tu & populum ſuffragii & magiſtratum cõſilio priuaſti, cum pontes diſturbaſti.* Et apud Tranquillum in Iulio Cæſare, id genus pontes ſignificari aſſeruimus, cum illum locum publica enarratione explicaremus contati: *Vtrum ne illũ in campo per comitia, tribus ad ſuffragia vocãtem partibus diuiſis, e ponte deiicerent atq; exceptum trucidarent.* Inde *depontanos* eleganter vocabulo ſenes appellatos eſſe legimus, ab iſta videlicet põtis deiectione, hoc eſt, ferendi per pontes ſuffragii ademtione. Hinc illud eſt elegantер nimis & ſcite dictum a Macrobio in primo ſaturnalium: *Admere ius doctis viris in verborum comitiis ius ſuffragandi, & tanquam ſexagenarios maiores de ponte deiicient.* Et hoc eſt, quod egregius Poeta Ouidius ſignificauit in Faſtis ſic ſcribens:

Pars putat vt ferrent iuuenes ſuffragia ſoli,
Pontibus infirmos præcipitaſſe ſenes:

Qui duo verſus toti referendi ſunt ad illum ritum antiquorũ, de quo iam diximus, & non ad illas ineptias, quas ſemidoctũ vulgus exiſtimat. Cicero quoq; in oratione pro ſexto Roſcio Amerino ad hanc rem illudens ait: *Habeo etiam dicere quem cõtra morem maiorum minorem annis ix. e ponte deiecerit.* Sunt qui dicant poſt vrbem a Gallis liberatam, ob inopiam cibatus cæptos ſexagenarios deici in Tyberim, ex quo numero vnus, filii pietate occultatus, ſæpe profuerit patriæ conſilio ſuo ſub perſona filii, quo cognito, illi ignoũ eſt, & mos talis abolitus. Scribit Feſtus quo tempore per pontẽ cæperunt ferre ſuffragium, iuuenes cõclamauiſſe, vt de ponte deicerentur ſexagenarii, qui iam nullo publico munere fungerentur, vt ipſi potius, quam illi, deligerent magiſtratus. Opinionem de ponte Tyberino, confirmauit Afranius. Propter hæc apud Tranquillũ in Cæſare dictatore potes intelligere de ponte Tyberino, quamuis aliter paulo ante tradiderimus. Nam cum inuidorum referta ſint omnia, cauendũ nobis eſt, ne calumniandi anſam calumniatoribus præbeamus.

Apud eundem verſiculus eſt in 4. Faſtorũ, qui & perperam legi & perperam enarrari ſolet:

Pallade ſit Titio doctior ille licet. Hunc verſum nos emendantes ita legimus vt pro *Titio*, *Tychio* pronuntiemus, & de *Tychio* artifice dictum eſſe aſſeramus cerdonum peritiſſimo, qui Aiacis clypeũ mirando artificio fabrefecit, de quo ita ſcribit Homerus: *Aiacis clypeum Tychius conſtruxerat olim, Cultor Hyles, habitus cerdone peritior omni.* Et huius carminis Homerici teſtimonio vſus eſt

Strabo

Strabo in vi. Geographiæ, & in xiii. vbi disputat ex ciuitate ne *Hyde* an *Hyle* fuerit *Tychius*, cum *Hyda* sub Tmolo in Lydia sit, *Hyle* vero in agro Bœotio.

Quæstio est apud Aulum Gell. lib. Noctium atticarum. xviii. *Quam ob caussam patricii Megalesibus mutitare soliti sunt?* quæ quæstio, quoniam ab ipso inenarrata relinquitur, me facturum operæ pretium æstimaui, si eam cum Nasonis carmine explicarem, & verbum illud *mutitare* quod rarum inuentu est, enodarem. Romani Hannibale Italiam vexante, sacra magnæ matris accita ex Phrygia Romæ collocauerũt, quæ accepit is vir, qui optimus a senatu iudicatus est Scipio Nasica, sicuti Liuius, Cicero, & Syllius Italicus memoriæ prodiderunt. Diem qui dicatus erat ipsius Deæ cerimoniis *Megalesia* nuncuparunt, vt docet Marcus Varro: Ludos quoq; celebrari voluerũt ante templũ in ipso magnæ matris cõspectu, qui & ipsi *Megalesia* dicuntur: dictio græcanica. Vnde Cicero in Orat. de Aruspicum respõsis loquens de *Megalesib.* ait *qui ludi ne vno quidẽ verbo appellãtur Latino*, vt vocabulo ipso, & appetita religio externa, & matris magnæ nomine susceptæ declaretur. Sed hæc tanquã nota transeuntes attingere satis est. Præterea antiquo Romanorũ ritu fuit institutum, vt ludis *Megalesib.* mutua inter se conuiuia patritii agitarent, propterea quod ipsa Dea sedem bene mutauisset ex Pessinunte Phrygiæ Romã transportata, quæ domicilii permutatio, numẽ magnæ matris fecit augustius & venerabilius, atq; ita patricii vicissim ineunt cõuiuia, & vt inquit Ouid. in Fastis: *Captant mutatis sedib. omen idem.* Et hoc significat ipsum verbum *mutitare*, h. e. mutua inter se cõuiuia agitare, sicut idem Gel. in secundo apertissime declarat, apposita ipsius verbi interpretatione, nimirũ istæ sunt illæ sodalitates, h. e. sodalitũ inter se mutua conuiuia, de quib. ait M. Cato Censorinus apud Ciceronem, cuius hęc sunt verba. *Primum semper habui sodales.* Sodalitates *autem me Quæstore constitutæ sunt sacris Idæis magnæ matris acceptis, epulabar igitur cum sodalibus omnino modice.* Ouid. verbũ illud, quod est mutitare, circumlocutione quadam Poetica expressisse videtur in quarto Fastorũ, vbi historiã Cybelis luculente memorans, ait, *Cur vocit. factus meunt cõuiuia quæro.* Et quoniam hoc in loco incidimus in mentionẽ *Megalesiorum* non est prætereunda illius satyrici carminis enarratio: *Atq; a plebeis longe Megalesia*, quo luuenalis haud dubie signat duo genera ludorũ, videlicet *ludos Cybeleios*, qui dicuntur, *Megalesia*, atque *plebeios*. Ludi autem *plebei* dicti sunt, quos exactis regib. pro libertate plebis fecerunt, aut pro cõciliatione plebis post fecessionẽ in Auentinũ. prout docet Pedianus Asconius. De his ita loquitur Liuius in 24. *Plebei ludi. M. Aurelio Cotta & M. Claudio Marcello cõsulib. ter instaurati sunt.* Plebeiorũ ludorũ crebra mentio est apud eruditos, de quib. intelligens Poeta satyricus ait, mulieres Romanas, quæ ludis & histrionibus vehementer oblectãtur, tristes esse &

mœstas quotiens ludi cessant, quotiens post plebeios ludos longo temporis interuallo *Megalesia* subsequuntur. Ita a *Plebeis* exponendum erit a *ludis*, hoc est, post ludos qui *Plebei* nuncupantur, & hic est verus Poetæ sensus. Qui aliter sentit, an bene sentiat, viderint eruditi.

Apud eundem Oui. versus est in iii. Fastorum deprauatus, quem errorem esse possit agnoscere quiuis vel mediocriter eruditus, quem non esse animaduersum ab his, qui doctrinæ nomine plurimum gloriantur, vehementissime admiror, ita enim in omnibus fere codicibus scriptum est:

Is decies senos tercentum & quinq; diebus
Iunxit, & expleto tempora quinta die.

Hanc lectionem multi sequentes interpretationem implicatissimam attulerunt, nec se vllo pacto explicare queunt, quocirca tu illud *tempora quinta die*, ita corrigito, *tempora quarta*, prout scripsisse Ouidium haud dubie credimus. Et sensus efficitur manifestarius: significat enim Poeta id quod manifestissimū est, Iulium Cæsarem dictatorem annum ad solis numerum accommodasse, qui CCC. sexaginta quinque diebus, & quadrante cursum conficit, & ita annus tercentorum & sexaginta quinque dierum, effectus est. Et ne quadrans deesset, statuit vt quarto quoque anno sacerdotes diem vnum intercalarent, quem *bissextum* censuit nominandum. Cuius rei auctores sunt Macrobius, Solinus, & Tranquillus. Itaque Ouid. quadrantem illum, hoc est, sex horas, quæ anno ciuili supersunt *quarta diei tempora* eleganter appellat, qui xxiiii. horarum spatio terminatur. Et pro illo quadrante diei, qui annum verum suppleturus esse videbatur, instituit Iulius Cæsar, vt peracto quadriennii circuitu dies vnus in mense Februario post terminalia intercalaretur. Ex quo scribit Censorinus *annos* ad suam vsque memoriam *Iulianos* vocitatos.

Apud Ouidium in Ibida versus hic est:

Comicus vt liquidis periit dum nabat in vndis. Quo versu Terentii comœdiarum scriptoris significauit interitum, qui teste Donato cum nauem conscendisset Græcia reuertens naufragio periclitatus occubuit, cum centum & octo fabulis conuersis a Menandro. Quidam tradunt Terentium, postquam sex populo edidit comœdias, iter in Asiam fecisse, & cum nauē cōstendisset, nusquam deinceps visum fuisse. Vnde vehementer illorum doctrinam desidero, qui in huius loci enarrationem interpretamenta nugatoria commenti sunt. Sicut in eo quoque loco parum curiose historiam pensitauerunt:

Vt quos dux Pœnus mersit putealibus vndis. Eo enim versu significatur Hannibalis crudelitas, quam vnus scriptorum maxime expressit Appianus in eo libr. cui titulus est Libycus, apud quem Publius Cornelius Hannibalis ducis Pœnorum truculenta fa-

ea facinora memorans ait: *Carthaginenſes Senatum Nucerinorum intra balnea concluſum, adhibito igne necauerunt, ciues abeuntes telis inſecuti ſunt: Ateranorum praterea Senatum per inducias fidentem puteis merſere, ora ſaxis obruentes*: Nec multo poſtinquit: *Captiuos Hannibal partim foſſis obruit, partim fluminibus immerſit, per quorum corpora tanquam per pontes ductaret exercitum.* Scribit Seneca libr. 2. de ira: Hannibalem cum foſſam ſanguine humano plenam vidiſſet, dixiſſe, *O formoſum ſpectaculum!* Sed iam ab Ouidio ad alios Poetas tranſeamus, pauca quædã prout memoriæ ſuppetunt annotantes, quæ interpretationis indigere videantur.

Pene præterii locum illum Ouidii, qui non fuit diſſimulanter prætereundus, qui eſt in primo de remedio amoris:

Ingenium magni liuor detractat Homeri,
Quiſquis es ex illo Zoile nomen habes.

Exiſtimant plerique omnes grammatiſtæ triuialeſque doctores Ouidium his duobus verſibus ſignificare voluiſſe inuidum, qui detrahebat Homero, ab illa Homerica detractione fuiſſe *Zoilum* nominatum, tanquam *Zoilus* liuidus detractorque ſignificetur. Sed longe aliud eſt, quod ſenſit Ouid. qui hiſtoriam vetuſtiſſimam ſignauit, quæ talis eſt: Zoilus libros ſcripſit aduerſus Homerum, eoſque tanquam rem luculentam attulit regi Ptolemæo, qui cum videret indigne capi vexarique omnis philologiæ ducem omniſque doctrinæ parentem, nullum Zoilo reſponſum dedit, quem mox ad egeſtatem redactum patibulo affecit. Hic cum eſſet Homeri æmulus atque obtrectator, adoptauit ſibi hoc cognomentũ, vt *Homero maſtix* nominaretur tanquam *Homeri flagellum*, *maſtix* enim Græce ſignificat *flagellum*: vnde comici Poetæ verberones *maſtigias* identidem appellant, & inde factum eſt, vt omnibus detractoribus hoc cognomen accommodemus. Plinius in procœmio naturalis Hiſtoriæ: *Vt oliter caueam iſtos homeromaſtigas*, ita enim captores ſuos nuncupat. Illud attende, quod docti ſcriptores vſurpant, obtrectatores omnes eleganter *mãſtigas* vocitari, addito illius nomine, cui obloquuntur, vt exempli cauſſa: *Ciceromaſtix* nominetur qui detrahit Ciceroni *Vergiliomaſtix* qui Vergilio. Inde ait Aulus Gel. quendam librum ſcripſiſſe aduerſus Ciceronem, qui infando titulo erat inſcriptus *Ciceromaſtix*. Igitur Oui. oſtendere volens maximos quoque Poetas & extra omnem ingenii aleam collocatos, eſſe obnoxios inuidiæ & obtrectationibus: dicit liuorem *Zoili* exarſiſſe in Homerum, qui eſt diuiniſſimus Poetarum, a quo liuore atque detractione Zoilus nomen inuenit, vt. ſcil. *Homeromaſtix* nomine deteſtando paſſim cognominaretur. Hiſtoria traditur a Vitruuio in 7. de Architectura. Huius Zoili teſtimonio nititur Strabo, quem vocat *Homeri vituperatorem*.

Apud Horatiũ in primo epiſt. vetus eſt verbũ & docte & eleganter collocatũ, & non paucos alioquin eruditos fefellit, ſic. n. ſcribitur:

Nec semel irrisus triuiis attollere curat
Fracto crure planum:

Vbi *planus* accipitur pro *scurra* & *sycophanta*, sicuti Cicero & Laberius acceperunt, & obseruauit. Aul. Gel. in 25. Noctium Atticarum. Qui existimant, *planum* apud Horatium nomen esse adiectiuum syllabæ ratione facile coarguuntur, quæ in *plana* prima, quando significat sycophantem corripitur, quando adiectiuum nomen est producitur. Clarum est quod a nobis dicitur, & quod ab aliis, adeo vt res ipsa seipsa sulciat, atq; corroboret citra aliena adminicula. Vnde hoc & id genus alia indicasse satis erit ac super.

Apud eundem in eodem epistolarum libro versus ille notissimus est:

Sed nimiùm arcta premunt olida conuiuia capra. Quo significat conuiuas & cœpulones nimis arcte discumbentes, nimisq; ob numerosam multitudinem constipatos, in mensa lædi fœtore molestissimo, qui modo *hircus*, modo *caper*, modo *tragos* nominatur a Poetis. Namq; vt auctor est Censorinus in secunda annorum hebdomade, vel incipiente tertia, vox crassior fit & inæquabilis, quod antiqui Latini dicunt *hirquitallire*, & inde ipsos putant *hirquitallos* appellari, q̃ tũc corpus *hircum* olere incipiat. Arist. id quod Latine *hirquitallire* dicitur, Græce vocat *tragiζειν* lib. 7. de animalib. quam dictionem interpres Aristot. in Latinum vertens *caprire* dixit. Idem Arist. in problematis auctor est, virus hirci illos redolere, qui rem agunt veneream, quiq; ea ætate sunt, quæ Veneri sufficiat, inde fœtorem alarum hircum vocitamus, quæ omnium maxime partium nostri corporis male olent, propterea quod immobiles, inexercitateq; habentur. Hinc est illud ab Horatio dictũ eleganter in epodo *cubat hircus in alu*: Catullus *caprum* appellat illo versiculo: *Valle sub alarum trux habitare caper.* A Mar. *tragos* Græce nũcupatur: *Inde tragos celeresq; pili mirandaq; matri Barba.* Et quoniã hircus maritum significat capellarum, & accipitur pro graueolentia, luculente & festiue dixit Ouid. *Offendat nares virq; paterq; gregis*, cum fœtorem hircinum significare voluisset, & ita ab Horatio Poetica quadam venustate olidæ capræ appellantur, male olentes conuiuæ. Ab hirco hircosus deriuatur, Persius: *Hic aliquis de gente hircosa centurionum.*

Idem ait in 2. Epistolarum. *Diuersum confusa genus Panthera Camelo.* Quo versu plane *camelopardalin* Poetica circunlocutione descripsit. Est autem *Camelopardalis* collo similis equo, pedibus & cruribus boui, capite camelo, albis maculis rutilum colorem distinguentibus, vnde appellata, *camelopardis*. Nabuna æthiopes vocant, vt auctor est Plinius in 8. natura. histor. Hoc est illud animal, quod Italici lingua vernacula *giraffam* appellant. Scribit Albertus Magn. libro vigesimosecundo de animalibus, suis temporibus Federicum imperatorem *Camelopardalin*, secum habuisse,

habuisse, & hac tempestate Florentiæ visa est dono missa Laurentio Medici a rege Ægyptiaco. Sensus Horatii est, risurum fuisse Democritum cui omnia mortalium ridenda videbantur, sicuti Heraclito flenda, si populum Rom. stupere vidisset aspectu *Camelopardalis*. Et hoc ideo dictum est, quia Plinio atque Solino auctoribus primum visa fuit Romæ ludis Circensibus Cæsaris dictatoris. Auctor est Iulius Capitolinus fuisse Romæ sub Imperatore *Camelopardales decem*. Erant qui existimant ab Horatio significari *Camelum* cum *Panthera* coeuntem, cum *Panthera confusa genus Camelo* doctissima periphrasi pro *Camelopardali* accipiēda sit, quę (vt diximus) ex maculis Panthera & capite camelino formatur, & ita cum Camelo genus Panthera confundit.

Apud eundem in eodem epistolarum lib. scriptum est: *Ibit eo quo vir qui zonam perdidit inquit*: Vbi non simpliciter dictum esse existimare debemus, *qui zonam perdidit*, sed morem priscorum exprimere voluisse, qui zonas nummis aureis refertas habebant, quod probatissimorum testimoniis comprobatur, in primis Tranquilli, qui scribit: *Vitellium zonam se aureorum plenam circumdedisse*. Et Apulei, cuius hæc sunt verba ex lib. vij. de Asino aureo: *Plotina pretiosissimis monilium & auro monetali zonis refertis incincta*. Præterea Caius Gracchus fortis Orator in oratione, quam habuit ad populum, sic scriptum reliquit: *Itaq; Quirites cum Romam profectus sum, zonas quas plenas argenti extuli, eas ex prouincia inanes retuli*. Tradidit Plutarchus in Demetrio: *Sosigenem aureos nummos, ccc. habuisse in cingulo militari pro viatico*. Spartianus quoque auctor est Pescennium Nigrum iussisse, *ne milites in zonis nummos aureos vel argenteos portarent ad bellum, sed publice commendarent repetituri post prælia quod dederant*. Quinetiam Lampridius Alexandrum Imperatorem Rom. dicere solitum ait: *Miles non timet nisi vestitus, armatus & calciatus, & satur, & habens aliquid in zonula*. Et talis est Horatiana sententia, inducit enim militem Lucullianum, qui factus erat dives & bene nummatus, recusantem ire ad castellum oppugnandum, & ita Imperatori Lucullo respondentem: *Ibit ad omne periculum rusticanus miles & inops, & qui zonam perdidit*, hoc est, qui aureos amisit, quos in zona milites portare consueuerunt, propterea quod mendicitas militaris ad omnem desperationem vocat armatum, qui vero satur est & aliquid habet in zona, timet pericula subire. Ad hanc veterum consuetudinem referendus est ille satyrici poetæ sensus:

Obrutus & zonam læua morsuque tenebit: Quem sane explanatores præterierunt, namque significare voluit Poeta Zonam a naufragio teneri, non solum manu, sed etiam mordicus, propterea quod zona erat monetali auro referta, quam ne perdat omnibus neruis viribusque contendit. Ecclesiastica sententia præcipit, ne æs, hoc est, pecuniam in zonis habeamus.

Idem in Epistola ad Mecœnatē scripta sic, inquit,

Designatorem decorat lectoribus atris. In cuius loci enarratione labuntur interpretes, & quid *designator* significet nō satis diligenter exponunt, sed nos omissis aliorum interpretamentis nostra probemus. *Designare* vetustissimo significatu est rem nouam facere, in vtramque partem & bonam & malam, sicuti docet Donatus enarrans illud Terentianum in Adelphis, *modo quid designauit.* Inde *designatores* dicti sunt curatores funerum, qui ludis funebribus præsunt ob eam causam, quod in his ludis multa fiant noua & spectanda. Scribit Iurisconsultus de iis, qui notantur infamia, *designatores ministerium non artem ludicram exercere, ideoque ignominiosos non habere.* Et sane locus iste a principe, vt verbis Iurisconsul. vtar, *hodie non pro modico beneficio datur.* Ad hoc idem pertinēt ia verba Senecæ subieci ex libro de beneficiis sexto, quæ hæc sunt: *An tu Aruntium & Aterium & ceteros qui captandorum testamentorum artem prōfessi sunt, non putas eadem habere quæ designatores & libitinarios vota? illi quorum mores optent nesciunt, hi familiarissimum quemque, ex quo propter amicitiam rei plurimum est mori cupiunt.* Hactenus Seneca. Sensus autem Horatii hic est, dabis inquit mihi, Mecœnas veniam diutius villicanti, & in agro commoranti, quam promiserim, quoniam ægrotare Romæ formido per dies autumni pestiferos, dum *designatores* hoc est præfecti ludorum funebrium lictoribus atratis decorantur, & per multorum mortes munia sua frequenter vsurpant funebribus ludis præsidendo.

Scribit idem Horatius in primo Epistolarum:

Mancipiis locuples eget aris Cappadocum Rex: Quo versu significat quosdam esse famulosos & famulitio numeroso copiosos, sed rei nummariæ egentissimos, & ita *Rex Cappadocum* non accipitur p *Rege Cappadocia*, sed pro eo *qui maximam habet familiam seruorum.* Rex enim alias dominus, alias regnator, alias diues significatur. Et ita apud luculentos scriptores frequenter significat diuitem atque potentem, quia a clientibus colitur & parasitis. Et in hoc significatu Iuuena. Martial. & Plautus accipiunt, & alibi ab Horatio dictū est. *Siue reges siue inopes erimus coloni.* Columella quoque libro primo de salutatore loquens ait, *somnium regis sui rumoribus auguratur.* Scribit eruditissime Donatus, regem nomen esse ad aliquid, vt dialectici loquuntur, vt enim libertus est patroni, ita rex parasiti, & parasitus regis. Cappadocas vero seruos appellamus a nomine regionis, ex qua venales optimi deportabantur, sicuti *Lydum* & *Syrum* prisci nuncuparant: sicuti *Dauum* & *Getam* vocitamus a *Getis* populus & *Dacis*, quos olim *Dauos* vocitatos esse existimat Strabo, ex quo apud Athenienses *Dauorum* & *Getarum* nomina seruilia in vsu erant frequentissimo, & inde apud Poetas Comicos identidem reperies seruos *Getas*, & *Dauos* appellitari. De Cappadocibus mancipiis meminit Persius: *Cappadocas rigida*

pinguis

pingues pauisse catasta. Et Martial. inquit. *Quid te Cappadocum sex onus esse iuuat?* Ad mancipia quæ ex Cappadocia bona deferebantur alludens Apuleius in libr. vij. de Asino aureo ait: *At ille Cappadocum me & satis forticulum nunciat.* Ita ab Horatio *Rex Cappadocum* dicitur *Dominus mancipiorum*, quorum legiones a nonnullis Romanorum locupletissimis habebantur, vt luculenter tradit Plin. qui in xxxiij. ait, *seruorum caussa nomenclatorem esse adhibendum.*

Scribit idem in primo sermonum: *Vin tu curtis Iudais oppedere.* Quod verbum vetus est, & significat *contra pedere*, nam a *pedo pedis*, cuius significatio notior est, quam vt egeat interpretationis, formatur *oppedere.* Id quod docet Priscianus in decimo, vtens istius versiculi testimonio. Errãt qui existimant *oppedere* dici quasi *pedem pedi* opponere. Nam præter auctoritatem Prisciani syllabæ repugnantis ratione refellantur, quæ longa est in verbo *pedo*, breuis in *pede.*

In secundo sermonum scriptum legimus, *Foris est Promus, & atrum defendens pisces hyemat Mare.* Vbi *Promus* non pro pisce accipitur, sed pro eo qui præest *promendis cibariis.* Etenim in familia potentiorum & luculentiorum alius est *Condus*, alius *Promus*, alius alii ministerio assignatus. *Condum* vero illum appellauerunt qui recondit in cellam penuariam, ipsa penora. *Promus* vero is dictus est qui depromit ea quæ vsionis gratia depromenda sunt, vt docet Fulgentius Placiades. Inde est illud Plautinum: *Sum Promus Condus & Procurator peni.* Et facete dictum est ab Ausonio: *Promusq; quam condus magis.* Et Apuleius eleganter in Apologia *Promum librorum* appellat eum, qui libris promendis & exhibendis præest: Senseriaque Horatii hic est. Eum qui multiplici corporis labore exercitatus ac delassatus est, esurientem non aspernaturum vilia cibaria, & si domi non erit *Promus*, hoc est, ille qui promat conditos in cellario cibos esculentiores, & si pisces haberi non poterunt mari hyemante & vndabundo, libentissime tamen panem cum sale in esca sumturum, ad sedandam murmurantis præ inedia stomachi esutitionem, namque, vt dicere solebat Socrates, *potissimum obsonium est fames*, vnde cum esurienti olim Ptolemæo cibarius panis in casa datus esset, nihil visum est illo pane iucundius. Ab eodem in eo sermone:

Gulanum gula digna rapacibus Harpyis, Speciose nuncupatur, significante videlicet helluonum ingluuiem mereri, vt ita cibaria illis luxuriosa Harpyiarum raptu de mensa eripiantur, & cõtactu fœdentur, quemadmodum *Phineo* cibos arripiebant, & immundo ore dapes polluebant. Poeticam elegantiam non penitus inspexerunt illi, qui existimarunt ab Horatio dici, *gulam dignam Harpyis*, per ea quæ voretur *ab Harpyia* vel quæ sit voracissima *vt Harpyia.* Qui in Poetarum lectione infrequens non est, is facilime

cognoſcet poeticum morſum ad id eſſe referendum, ad quod nos referri debere cenſuimus.

In ſecundo ſermonum Damaſippum introducit ſermocinantē, qui oſtendere volens ſe ære alieno & fœneratorum vſuris, omne patrimonium perdidiſſe, perquam eleganter ait, *poſtquam omnis res mea Ianum ad medium fracta eſt.* Nam Romæ in regione Baſilicæ Pauli conſiſtebant fœneratores, qui locus Ianus dicebatur, quoniam ſcilicet in eo Iani ſimulacra collocata viſebantur. Cuius rei meminit Porphyrio, vt alibi ſignat Horatius ſic ſcribens in primo epiſtolarum, *hæc Ianus ſummus ab imo perdocet*, Cicer. enim 7. Antonianarum *Ianum medium* ſicuti Horatius nuncupauit, & pro eodem ſignificatu accepit, cuius hæc verba ſunt: *Non poſſem ſine riſu dicere, Luc. Ant. Iano Medio, ita ne Ianus Medius in L. clientela ſit, quis enim vnquā in illo inuētus eſt, qui Lucio Antonio mille nummum ferret expenſum.* De hoc eodem intellexit Ouid eo verſu,

Qui puteal Ianumque timet celereſque Calendas. Ad *Ianum* igitur *medium* ait Damaſippus, ſe rem ſuam, hoc eſt, patrimonium fregiſſe, quoniam ſub fœneratoribus corruerat in vico Iani conſiſtentibus. Qui *ad medium Ianum* pro *mercatura* exponūt, quid ſibi velint ignoro.

In eodem ſermone perquam ſcite dictionē diuiſit, ita vt partem in fine ſuperioris, partem in principio inferioris carminis collocaret. Sic enim inquit *ſtramentis incubet, vnde octoginta annos natus.* Ibi illud *vnde octoginta* pro vna tantum dictione dictum accipere debemus, ſicuti *vndeuiginti, vndetriginta* veteres dictitarunt. Et *vnde octoginta* dixit Horatius, id eſt, lxxix. annos habens ætatis, hoc eſt octoginta, vnde vnum deeſt, ſicuti interpretantur Priſcianus in libro de ponderibus, qui hunc Horatianum locum curioſiſſime obſeruauit, & cum diligentia retulit. Nec mirandū eſt dictionem compoſitam duos in verſus fuiſſe diſtinctam, cum etiam ſimplicia verba diuidantur, vt in ſapphico Catulliano:

Gallicum Rhenum, Horribiles & vltimoſque Britannos

Et ab Horatio in ij. carminum dictio iſta *venale*, diuiditur eo verſu.

Groſſphe non gemmis neque purpura venale nec auro.

Quæri ſolet ab eruditis quid ſignificet apud eundem in ſecundo ſermonum *Pyrgus* eo verſu. *Mitteret in Pyrgum talos.* Namque non pauci ex eruditioribus *Pyrgum* eſſe dixerunt *alueolum*, hoc eſt, tabulam luſoriam, quam & *fritillum* appellari exiſtimauerunt, in quo duplici labuntur errore, cum neque *Pyrgus* ſignificet *alueolum*, neque *alueolus* pro *fritillo* accipiatur. Nos autem, *Pyrgum* eſſe dicimus illud vaſculum, quo coniecti tali agitati mittuntur, cuius effigies inſtar turriculæ eſt, vnde nomen mutuatur. *Pyrgos* enim græce *turris* latine ſignificatur. Marti. Latino verbo vti maluit & *turriculam* appellauit, namq; in apophoretis *lemma* eſt turricula,

quæ

quæ in eodē significatu accipitur, quo *Pyrgam* accepit Horatius: sic enim ipsa loquitur.

Quæ scit compositos manus improba mittere talos,
Si per me misit nil nisi veta facit:

A Persio per quandam similitudinem eleganter *orca* nominatur ita scribente.

Scire erat in voto damnosa canicula, quantum
Raderet, angusta collo non fallier orca.

Hæc est illa *turricula* siue *pyrgos* quæ alio nomine *fritillus* a Poetis identidem appellatur, neque vnquam significat *tabulam lusoriam*, quæ modo *alueus*, modo *alueolus*, nonnunquam *latruncularia tabula* nominatur. *Fritillum* autem esse idem, quod *pyrgum*, ostendit aperte Porphyrio, qui apud Horatium *pyrgum* dicit significare, quod nos *fritillum*, dicimus, in quo coniectæ tesseræ agitatæque mittuntur. Nil esse potest hac interpretatione manifestius, nil lucidius, nam dicit tesseras coniici fritillo tanquam vasculo, quo agitatæ deinde mittuntur in alueolum. Hoc idem indicat versus ille Iuuena. *Paruoque eadem mouet arma fritillo.* Illud enim epitheton *paruo*, haud dubie demonstrat de *turricula* dictum esse, nō de *tabula lusoria*, quæ lata & spatiosa esse consueuit. Seneca quoq; in libello, quem de Claudii ludo composuit, sic ait: *Æacus iubet Claudium ludere percusso fritillo.* Et mox:

Nam quotiens missurus erat resonante fritillo,
Vtraque subducto fugiebat tessera fundo.

Vbi haud dubie *fritillum* accipimus non pro *tabula lusoria*, sed pro *pyrgo*. Resonat enim *fritillus* concussione tesserarum quas ait subterfugisse de vasculo, priusquam emitterentur in tabulam lusoriam. Sed hæc hactenus, iam ad alia festinet oratio.

Apud Martialem in Epitaphio Matronæ, quod libr. x. continetur, legitur hic versus:

Bis mea Romano spectata est vita Terento.

Quo eleganter significare, voluit matronam, quæ loquens inducitur, se annos centenos vixisse. Nam per *Terentum Romanum*, ludos seculares intellige, quæ instituto veterum Romanorum centesimo quoque anno fiebant, sicuti Censorinus affirmat, ostendens, seculum eo annorum spatio terminari, quamuis Horatius Flaccus in carmine, quod secularibus ludis cātatū est, 100 & 110 quoq; anno ludos seculares celebrari designauerit. Idē ludi. *Terentini* cognominabantur, quoniam in campo Martio fiebant in eo loco, qui *Terentus* dictus est, quod eo loco ara Ditis patris in terra occultabatur, vt inquit Festus. Originem ludorum secularium refert Valerius libro secundo capite de institutis antiquis, qui docet quemadmodum in *Terento Romano*, hoc est, campo Martio, Valerius aram effodit Diti patri & Proserpinæ consecra-

tam, & hostias furuas Terenti immolauit, ludosque fecit continuis tribus noctibus, qui ob hoc *Terentini* appellantur a Censorino, de quibus eleganter dixit Ausonius:

Trina Terentino celebrata trinoctia ludo. Martialis igitur volens ostendere matronam diutissime vixisse, dicit eā bis spectasse *Romanum Terentum*, hoc est, ludos seculares, qui in Terento campi Martii fiebant, quos nemo bis spectare potest, nisi qui supra ætatem vixerit centenariam. Vnde eruditi autumant seculares dici potuisse, quod plerumque semel fiant hominis ætate. Potest & Epigrammaticus Poeta videri historiam suorum temporum significasse. Namque Domitianus (vt auctor est Tranquillus) fecit ludos seculares computata temporum ratione, ab anno non quo Claudius proxime, sed quo olim Augustus ediderat. Claudius enim ludos & ipse fecerat seculares, inter quos & diui Augusti ludos sexaginta tres non amplius anni interfuere, vt tradit Plinius in 7. Quocirca inter seculares Claudii & Domitiani non legitimum seculi spatium interfuisse cognoscimus, sed annos plus minus xl. medio interuallo esse colligimus, cum a secularibus Augusti ad seculares Domitiani ratio temporis legitimi computata conueniat. Et ita hic erit Martialis sensus, vt matrona in epitaphio dicat, se bis interfuisse ludis secularibus scilicet illis quos Claudius, & his, quos Domitianus ediderunt interuallo annorum circiter xl. Vnde proculdubio asserimus Martialē significare voluisse matronam tamdiu vixisse, vt bis seculares ludos spectare potuerit, inter quos non longa secula interfuerunt. Sicuti idonei scriptores affirmāt, quosdam histriones saltasse vtriusque secularibus ludis, & diui Augusti, & quos fecit Claudius Cæsar. Non possum non vehementer admirari viros eruditos, & magnę in literis auctoritatis, versum Martial. ita exposuisse, vt intelligant sexagesimum annum significari, & aiunt trigesimo quoque anno sacra celebrari solita in *Terento Romano*. In qua interpretatione duplex est error manifestarius: vnus, quod nullo idoneo auctore confirmant *ludos Terentinos* fieri solitos singulis tricenis annis: alter, q̄ esset, si id verū esset quod affirmant nō tamen versus Epigrammatici Poetæ id significaret, quod interpretantur. Nam si verum esset, quod minime verum esse concedo, vt trigesimo quoque anno ludi fierent in Romano Terento, nō tamen necessum esset eam expleuisse annum sexagesimum, quæ bis id ludicri genus prospectasset. Nam postquam nata fuerat adhuc infans, potuit vidisse, & deinde post annos xxx. iterum spectasse, adeo vt quæ sexagesimum expleuerit annum, potuerit non bis, sed ter interfuisse spectaculis, quæ trigesimo quoquo anno fieri consueuerunt. Sententia Poetæ hæc est, matronæ vitam bis spectatam fuisse in ludis secularibus, siue Terentinis, vel quod tot annos vixerat, quot inter binos ludos seculares intersunt, vel quod verius esse existimo, quia seculares ludos spectauit

&

& quos Claudius, & quos Domitianus fecerit, non obseruato seculi interuallo. De hoc *Terento* meminit Papy. in syluis illo versu: *Aut instaurati peccauerit ara Terenti.*

Hendecasyllabon eiusdem poetæ sic incipit: *Ride si sapis o puella ride, Pelignus puto dixerat poeta.* Existimant Martialis enarratores hoc dictum esse propter illam Ouidii sententiam, quæ est in libris de arte amandi: *Sin modici risus paruaq; vtrinq; lacuna.* Ego vero legi apud Martianum Capellam in libro de Astrologia hoc Hendecasyllabon ipsius esse Nasonis. Verba Martiani hæc sunt: *Peligni de de cetero tumidi versiculo respice, & in Tragicum corrugata, Ride si sapis o puella ride:* His Martiani verbis perspicuum est, versiculum istum ab Ouidio fuisse ita perscriptū, sicut a Martiale repetitus est, & (vt opinor) in tragœdia Ouid. cui titulus est *Medea* legebatur, q̄ scripsit magna cum laude q̄ ita laudat, Quinin 10. Medea Ouidii mihi videtur ostendere quantum vir ille præstare potuerit, si ingenio suo temperare quam indulgere maluisset.

Eiusdem est ille Phalæcius: *Iuro per Syrios tibi tumores.* Quæri solet quod per *Syrios tumores* sit iusiurandum. Nota sunt, quæ ab interpretibus traduntur, asserentibus illud, *tumores* referendum esse ad Syriorum naturam, qui sunt tumentes. Ego vero existimo iusiurandum esse per illos *tumores, atque vibices,* quæ in corporibus deæ Syriæ sacerdotum, partim ex prospectu gladiorum, partim ex ictu flagrorum conspiciebantur. Graphice enim & luculente Apuleius in 8. Asini aurei fanaticam religionem deæ Syriæ describit, quæ *omnipotens & omniparens dea* cognominatur. Cuius sacerdotes erant semiuiri effœminati cinædi, qui brachia renudata gladiis, securibusq; sibimet desecabant, & morsibus musculos incursabat & flagro tali ouium tesserato tumentia membra cedebant, per illos nunc *tumores* iurat poeta, quos in sacris deæ Syriæ sacerdotes fanatici suismet corporibus quisque inferebant, quemadmodū etiam iurat per *Berecynthios furores*, hoc est per illam furibundam bacchationem, quam *Galli, id est sacerdotes Cybeles* lymphata mente agitabant, virilia sibimet amputantes. Sunt enim communia & fere eadem numina *Cybele* & dea Syria. Et vt inquit Augustinus in 7. de ciuitate Dei, *non absurde multas Deas reuocant ad vnam, vt non tam sint dea multa, quam multa vnius nomina.* Quocirca existimo Ouidium in Fastis has deas appellasse *Palæstinas* perinde ac *furias.* Quæ scilicet in Syria, vbi Palæstina est colebantur, vbi dea Syria furorem incutit suis cultoribus, vbi sacra omnia fiunt plena furibundæ bacchationis. Interpres Ouidii nescio quid dictum minimeq; conueniens tradit de deabus Palæstinis.

Apud eundem in Apophoretis, Lemma est graphiarium, cui subiicitur hic versus:

Hæc tibi erunt armata suo graphiaria ferro:

Vbi *graphiarium*, & *graphiaria* nō sunt pro stylis ferreis accipiēda, quæ *graphia* nuncupantur. Sed pro *repositoriis graphiorum*: quēadmodum *panarium panis* & *granarium*, in quo grana recondūtur, & *armamentarium*, vbi naues reponuntur, eadem ratione *graphiarium* dicimus thecam, receptaculumq; graphiorū, id quod & ipsius poetæ versus, si quis penitus introspexerit, aperte significat: Nam cum inquit *graphiaria armata esse suo ferro*: nonne indicat ipsum (vt ita dicamus) loculamentum, quo *graphia* reconduntur futurum armatum atque instructum *suo ferro*, hoc est *stylis ferreis id est, ipsis graphiis*, quæ instar armorum sunt, ita vt olim Cæsar Dictator brachium Cascæ percussoris graphio traiecerit. Absurda & illepida mediusfidius foret poetæ locutio, si *graphiaria* pro *graphiis* acciperemus. Quid.n. tam absurde, atque inuenuste dici posset, quam stylos ferreos, hoc est, *graphia* armari suo ferro, cum non ipsum *graphium* eleganter armari dicatur semetipso, sed id quod *graphium* continet venustissime suis telis armatum esse dicatur. A Tranquillo repositoria graphiorum *theca graphiaria* appellantur.

Illud quoque distichon: *Non sum talorum numero par tessera*: non satis erudite, qui eruditionis nomine plurimum gloriantur, enarrauerunt, non enim Poeta eo in loco loquitur de numero punctorum, tanquam in talo plura, in tessera sint pauciora. Sed de numero talorū & tesseratum, quo in alea veteres vtebantur. Nam cum tribus tesserulis luderent, sicut etiam hac tempestate in foro aleatorio ludere consueuerunt, talos quatuor iaciebant in ludo talario, id quod ex Ciceronis lectione obseruauimus, ita scribentis in primo de diuinatione: *Quatuor tali iacti casu venerem efficiunt, nam etiam centum veneros si quadringenta talos ieceris, casu futuros putas*, idem alibi ait: *dixisti multa de casu. Vas venereum est ab* Horatio, *venus* dicitur eo versu: *quem venus arbitrum dicet bibendi*, & dixit Augustus: *Qui venerem iecerat tollebat vniuersos nummos. Tessera* Græce *cubus* nominatur. sic vt Græci *talum astragalum* dixerunt, quamuis *astragalus* in alia quoque significatione accipiatur, sicut apud Homerum, qui scribit in 10. Odysseæ: Elpenora lapsu scalarum examinatum esse, cum fregisset *astragalon*, hoc est *ipsam iugulī coniunctiuram*. Polycletus auctore Plinio lib. 34 fecit talis pueros ludentes, qui vocantur *astragalizontes*. Celebratur illud Lysandri Spartani apud Græcos scriptores apophthegma: *viros fallendos esse iureiurando, pueros vero astragalo*. Sed de talis & Venere dictum a nobis quoque est in commentariis Propertii satis copiose.

In quibusdam Plinianis annotationibus, quas pene puer edidi *Ceretanas pernas* a Martiale nominari scripsi, non propter *Cerites Hetruria* populos, sicut tradi solet. Sed propter *Ceretanos*: quos

Plinius

Plinius & Strabo in Hispania esse dixerunt, a quibus multifariam pernæ condiuntur, Cantabricis per quam similes prouentum, nō mediocrem hominibus exhibentes, apud quos vina quoque generosa nascebantur, de quibus dixit idem Martialis. *Ceretana nepos ponat si tima putabis*: De quo genere vini loquitur Plinius. 14. quem locum mendosum ita emendauimus, nam cum in omnibus passim codicibus legeretur *Ceterano* inter Gallias consistit auctoritas, nos emendauimus *Ceretano*, & ita *Ceretanas pernas & vina Ceretana* nominari scito a Martiale, non ab *Hetruscis Ceretibus* sed ab Hispanis *Ceretanis*.

Apud Iuuenalem in Satyra: Quis nescit, Volusi versus est, qui tāquam facilis & manifestus ab enarratoribus præteriri solet, in quo tamen sensus est arcanus ex prisca Romanorum consuetudine traductus. Verba poetę hęc sunt: *vel terra clauditur infans, & minor igne rogi*. Enimuero nemo est qui existimet huic loco vllum sensum occultiorem subesse, cum tamen subsit: namque vnica Plinii sententia hunc locum declarari obseruauimus, qui scribit in septimo naturalis historiæ *morem genitum non esse hominem priusquam genito dente cremari*. Ex quibus verbis hoc Satyrici poetæ dictum interpretamur, quod natura iubente gemimus, cum infans humatur, qui nondum genito dente cremari non meruit, & ob hoc *minor igne rogi* eleganter nuncupatur, quia scilicet nondum ad id peruenit ætatis, quæ rogali flamma comburi possit, *ideoque minor igne rogi est*, nō vt quidam autumāt, quod flamma crematus in cineres diminutus redigatur. Et hoc poeta furtim innuisse videtur, cum dixit: *vel terra clauditur infans*: quomodo scilicet infantes humabantur, hoc est, humo contegebantur, nec eorum cadauera, sicuti virorum cremabantur. Scribit Placiades, quod huic loco conuenit *sieggrundaria* dicta fuisse antiquitus sepulcra infantium, qui nec dum 40. dies compleuissent, cum nec busta dici potuerint, quia ossa quæ comburerentur nō erant, nec tanta magnitudo cadaueris, quæ loco tumesceret. Sed in his & id genus aliis, opus est iudicio, quo nil in omni doctrinarum genere prestantius est, cui primas, secundas, & tertias in studiis literarum merito concesserim, id quod Demosthenes in eloquentia pronuntiationi tribuebat.

Illud in prima Satyra: *criminibus debent hortos*: non id significat, quod vulgo dici solet, sed hoc, homines qui per virtutem diuites efficiuntur, debent eas diuitias virtuti, qui vero per flagitia & crimina fiunt opulenti, illi criminibus debent illas opulentias. Iuuenalis igitur significare volens virtutem Romæ fuisse contemtibilem, per scelera vero diuitias parari, adeo vt mali diuitiores essent bonis, ait *criminib. debent hortos*: hoc est, hi, qui habēt hortos exculentos, magnifica prætoria, mensas citreas, & id genus bona luculenta debent criminibus, quia sunt illa per fraudes & crimina assecuti.

Qui *criminibus* exponunt pro *hominibus criminosis*, elegantiam elocutionis non ad amussim pensitarunt. Talis est locutio apud Lucanum, apud quem ita ait in quinto Cæsar ad Amiclam nautã: *nõ vltra cuncta carina debebit*: Et alibi a Iuuenale dictum est: *prauis honores, quos illis damus ac dedimus, quibus omnia debes.* Translatio est sumta a debitore, qui debet creditori pecuniam, quam ab illo mutuo accepit. Scribit Cornelius Tacitus, Tigillinum vitiis adeptum esse præmia virtutum, ergo Tigillinus vitiis debebat præfecturam vigilum, & prætorii, aliaque ornamenta quæ vitiis erat consecutus. Apud eundem in satyra. *Et spes & ratio.* Versus hic est

Qui venit ad dubium grandi cum codice nomen.

Cuius hanc ego arbitror esse sententiam, vt dicat poeta. Cauffidicos magna sonare, cum a debitore, qui acrior est creditore, conducuntur, qui quidem debitor venit ad debitum dubiosum diluẽdum, cum codice scilicet accepti & expensi, & ita nomen hoc in loco pro debito accipimus. Sicuti apud Horatium.

Cautos nominibus certis expendere nummos. Et alibi

Nomina sectatur modo sumta veste virili
Sub patribus duris tyronum.

Nomina dicuntur tituli debitorum præsertim in his debitis, in quibus hominum *nomina* scripta sunt, quibus pecuniæ commodatæ sunt, & ita *nomina* debita, vel debitores significare docet Asconius. Apud Iurisconsultos *nomina* sæpissime leges pro debitis, debitoribusque vsurpari. Fœnerator Alphius, vt induit luculente Columella, dicere solebat *bona nomina interdum fieri mala, si nunquam interpellet.* & Cicin oratione pro Roscio eodem modo in eodem significatu *nomina* accepit, sic scribens *non reperiet parua nomina in codices, imo omnis summas.* Idẽ in epistola quadã ad Articũ, *professi* inquit *vt Salaminii totum nomen persoluerent. Codicẽ* vero non pro *volumine legũ* in hoc satyrici poetæ loco dictũ esse existimare debemus, sed pro tabulis in quib. accepti & expẽsi rationes perscribuntur, de quo ita loquitur Cicero: *Quomodo sestertia. 353. in codice accepti & expensi non sunt?* Idẽ alibi ait. *vtrũ cetera nomina in codicẽ accepti & expensi gesta habes an non?* Debitor igitur qui in ius vocatur a creditore, venit cũ grandi codice, in quo accepta & expensa perscripta sunt, ad nomen, hoc est, debitũ explicãdũ, ꝙ dubiũ & in certũ erat. Illud quoq; ꝙ paulo post subsequitur in eadẽ satyra, ita passim legitur, *Parte alia solũ rus sati pone lacerte*: ego existimo legendũ esse *rus Sisapone lacerta*, & ita in vetusto codice scriptũ deprehendi. Est autẽ *Sisapo* locus in Hispania, vbi minii celebri nascebatur, ꝙ docet Plinius lib 33. laudans *miniaria Sisaponensia.* verba Plin. hæc sunt. *Celeberrimũ minii ex Sisaponensi regione Bethyca miniario metallo vectigal. b. populi Rom. nullius rei diligentiore custodia.* Idẽ alibi ait, *Sisaponensib miniariis sua vena arena sine argento excoquitur*, sensus poetæ est: rus exiguũ non in Italia sed in prouincia & ea qdem longinqua, hoc est, regione *Sisaponensi* tantundẽ vale-

re, quantum patrimonia centum cauſſidicorū, ex quo colligimus Iuuenalem demonſtrare voluiſſe, cauſſidicos Romæ tenuiſſimum quæſticulum, lucellumque ſuis feciſſe temporibus.

Apud eundem verſus eſt hic cunctis in ore: *Translatus ſubito ad Marſos mēſamq; Sabellā.* Quē verſum ex aperto obſcurū, ex explicato implicatiſſimū (vt mihi videtur) cōmentatores efficiunt, hiſtoriā de Curio dentato ſignificari exiſtimantes, cum poetæ ſenſus ſit ſimplex, nec ad vllam hiſtoriam referendus, qui ad hunc maxime modum enarrandus eſt: Romæ pudet homines cœnare fictilibus, qui ſi repente ad Marſos, aut ad Sabellos trāferantur, minime hoc ſibi eſſe turpe exiſtimabunt, quoniam ſcil. Romæ delicatius, apud Marſos & Sabellos frugalius viuitur atque ruſticius. Et ita vulgo loqui conſueuimus, vt dicamus pudere nos vti vaſis fictilib. in vrbe, quibus ruri ſi vteremur, nulli turpitudini & probro eſſemus obnoxii. Quæ de Curio dicuntur nec apud hiſtoricos leguntur, nec huic loco ſunt accōmodata. Multa ſunt apud eundē, non difficili ſed ſubtili enodanda interpretatione. Sicut illud: *prædo caballorum prætor ſedet*, vbi ſatyrice & vrbane prætorē, qui pſidet ludis exhibēdis *caballorum prædonē* appellat, ꝓpterea q̄ palma ꝑmioq; fraudat meritos equos, & non ex equo, ſed ex animi libidine hunc & illum iudicat eſſe victorem, qui minime brauium meruerunt, vndē ꝑdo quaſi ſpoliator ipſorum equorū, quibus non dat meritos honores eleganter appellatur.

Illud quoq;: *Mittentur bracca, cultelli, frena, flagellū* nō ita exponere cōſueuimus, tanq̄ dicat hæc munuſcula puerilia mitti ei, qui Romæ factus ſit impudicus & effœminatus, ſed potius exiſtimauimus ſenſum eſſe contrarium, qui vnico illo verbo *mittentur*, totus continetur: Namq; ſignificare volens cōmercio Romanorum peregrinos adoleſcentulos contaminari, ait illos Romæ corruptos effœminatoſq; factos, & amatoribus indulgentes omiſſuros eſſe patrium habitū, & ſuæ regionis exercitationes, & ita *mittentur*, expo nemus, pro *omittentur*, ſicut apud eruditos ſępiſſimē vſurpari ſolet: & hic erit ſenſus omittētur & relinquātur *bracca*, hoc eſt, veſtimēta quib. vtuntur in patria, & *cultelli, frena, flagellum*, hoc eſt, ſtudia exercendorum equorum, & virilis diſciplina dediſcetur & ꝑ mo. ribus patriis, atque virilibus inſtitutis in patriam Romanos mores reportabunt, qui ſunt perditiſſimi & profligatiſſimi.

Illius quoq; in præſentia verſus in mentē venit: *Turgida nec prodeſt in pyxide conduta Lyde*: quo verſu exiſtimo ſignificatur fœmina nomine *Lyde*: quæ medicamenta geſtabat in pyxidibus inſtar pharmacopolarum, eaq; venditabat matronis ſterilibus tanq̄ accōmodata ad fœcunditatem iuuandā. *Turgida* eleganti epitheto cognominatur, quaſi corpulenta & ventricoſa. Sicut Plauto nuncupatur *dolaria Clauda*, *craſſa*, a Terentio *Cantara ſuffarcinata*, a Perſio *Pannutia Bauci*: ab Horatio *Pyrrha vinoſa*, hæc.n. epitheta anibus

& vetulis sunt accõmodata, vt inquit Donatus. *Condita pyxidẽ* vocat medicamentis refertam, quæ dictio a *condio*, non a *condo* deducitur, ideoq; pronunciandum est, media syllaba producta, & ita versus legendus. *Turgida nec prodest condita pyxide lyde*: vbi *condita* septimus est casus, & cũ *pyxide* copulatur. Ego nuperrime versum istum ita scriptum legi in vetustissimo codice, & olim Angelus Politianus latine græceque doctissimus mihi retulit, se ita locum istũ in Synceræ fidei libro scriptum animaduertisse. Quę de aranea dici solent, neq; traduntur ab auctoribus idoneis, neq; conueniunt, & nimis affectate ne dicam subabsurde *turgida lyde* pro *aranea* diceretur, cum neq; epitheton conueniat, & nomen sit remotissimum.

Illud quoq; prætereundũ non est, q̃ ab eodem dictũ est, & perq̃ docte & pq; elegãter. *Occultum veteges vt curia Martis arenis*: signat .n. quasi trãseunter morẽ Areopagitarũ, q̃ tacituri iudicia peragebant, id q̃ obseruauimus ex Macrobii lectione, cuius verba sunt hæc ex libro nouissimo Saturnaliũ: *Nam sicut apud Athenas Areopagita tacentes iudicant ita inter epulas oportet superfluere*: Ad hoc alluens Iuuenalis dixit: *Arcanum esse occulendum & tegendum*, sicuti cum silentio occuluntur & teguntur iudicia Areopagitarum.

Apud Papinium Statiũ hendecasyllabon est multiiugæ eruditionis refertissimum, in quo illud in primis indiget interpretationis: *Numquam turbine conditus ruenti prunorum globus atq; cotanorum*: quem locũ, vt pleraq; alia (q̃ arroganter minime dictũ velim) nos primi enodauimus. Voluit enim Poeta ingeniosus quodam verborum inuolucro, circumscribere vasculi illius formã, quo pruna & cotana inter saturnalitia xeniola missitabantur; nam *turbinis* recti figura (vt docente Plinio didicimus) *meta contraria est*, quę cum ab imo lata in acutũ cacumen fastigietur, econtrario *turbinis* effigies in imo est angustissima, in summo latissima, qualis est figura pyrorum, *cotana* autẽ quæ sunt genere ficorũ mittebantur in vasculis, quorum forma instar *metæ* est, q̃ indicat distichon illud Martialis: *Hæc tibi quæ totæ venerunt condita metæ.*

Si maiora forent cotana ficus erat.

Vbi *torta meta* significat receptaculum *cotanorum*, ad effigiem *metæ* figuratum: Neq; *mentæ* legendum est sicuti pleriq; omnes legere consueuerunt. Papinius ergo volens ostendere potuisse sibi q̃ munusculo saturnalitio ab amico mitti globum cotanorũ prunorumq; conditum in vasculo ad instar metæ figurato, non *metam* aperte nominauit, vt Martialis, sed *turbinẽ ruentem* pro *meta* intelligi voluit, quod sub obscure quidem, sed eleganter & venuste nimis dictum est. Nam cum *turbo* rectus contrarius sit *metæ*, *turborum ens* proculdubio erit *meta* simillimus. Scribit Plinius in secundo, quod in primis nostræ sententiæ adstipulatur: *figuram vmbræ terræ similem esse metæ ac turbini inuerso, quãdo mucrone tantum ingruat.* Et ita Martialis atque Papinius, vtpote syncroni alter aperte alter

per

per circuitum verborum loquentes, idem tamen dicunt. Econtrario Columella significare volens figuram *turbinis recti* dixit in 10. *Saccus inuersa meta similis*, qualis est quo vinum liquatur. Quæ dicuntur a commentatoribus de *turbine ruenti* plane ruunt, & ab opinione Poetæ dilabuntur. Sicut in eadem Sylua illud non satis pensiculate editum est: *charta Thebaica uel, Carycaue*, autumant enim *Thebaicas* epitheton esse chartarum & pro Ægyptiacis exponunt. Ego opinor a Papinio trium rerum in eo versiculo fieri mentionem, videlicet: *chartarum & caryocarum* quæ duo nota sunt & *Thebaicarum* quod ignotius est. Sunt autem Thebaicæ generosiores palmæ. Plinius in quinto decimo: *Crusta Thebaica placent, succo una & caryca.* Idem in 23. *succum decoctarum antiqui pro hydromelite dabant ægris ad vires reparandas, sitim sedandam, in quem vsum præferebant Thebaicas*: Ab eodem alibi *Thebaides* nominantur, qui 13. de palmis scribens inquit: *in totam arantes Thebaides*, & alibi: *Thebaidis fructus in cados conditur.* Præterea structura ipsa textusque verborum in hendecasyllabo Papinii insinuare videtur, non esse *Thebaica* pro adiectiuo accipiendum, sed pro substantiuo. Huc adde quod inter munuscula saturnalitia palmæ in primis mittebantur, id quod epigrammatarii Poetæ versibus notum est, & Ouidii testimonio ita scribentis: *Quid vult palma sibi rugosaque caryca dixi.* Itaque cum in tota Papinii sylua pleraque omnia ennumerentur, quæ in saturnalibus vtrocitroque mitti solita erant, neque vsque *dactyli* aut *caryotides* qui sunt palmarum fructus nominentur, proculdubio nomine *Thebaicarum* palmas significasse contenderim. Plura tamen ad hoc asserendum dicere supersedeo, cum euidens sit, & quid ab interpretib. dicatur, & quid a nobis, vtrum ergo videbitur cuique probabilius, eo vtatur. Illud vero haudquaquam oculis conniuentibus est transeundum, quod in eadem sylua *cochleas* pro testudinibus interpretantur, vbi hominum alioquin eruditorū desidero diligentiam, nō animaduertentium *cochleas* eo in loco nequaquam posse accipi pro testudine, etiam si *cochlearum* nomine testudines significarentur: Nam cum Poeta amicum sordidæ auaritiæ criminari vellet, vtpote nulla munuscula remittentem, respondit nec ea quidem, quæ viliſſima sunt, & nullo pretio censentur, sibi missitasse, qualia sunt oua, pilea, lardum, perna, lucanica, & id genus multa, inter quæ *cochleas* quoq; enumerat, q̄ paruo cōstant, quæ a clientib. ad patronos mittebātur, vnde ait Martialis saturnalitia munuscula recēsens *cum bulbis cochleisq; caseoq;*. *Testudo* vero *testudinisq; putamina* erāt in magna æstimatione, & solis vsurpata diuitibus, q̄a luxuriosis in mari q̄rebantur, q̄ secabantur in laminas & his lectos & repositoria vestiebant, sicuti docet Plin. in 9. & in 16. cuius verba hæc sunt: *Placuit materiē in mari quari, testudo in hoc sectā nuperq; portento-*

sis ingeniis, principatu Neronis inuentum, vt pigmentis perderet se, plurisq; veniret imitata lignum. sic lecti pretio quaruntur, ita lignum, emi testudinem fuit. Hactenus Plinius, inde scriptum est a Iurisconsulto Digestis de supellectile legata, nunc ex ebore & *testudine* supellectile vtuntur. Hæc est illa luxuries quam satyrice Iuuenalis Incessit his versibus: *Qualis in Oceani fluctu testudo nataret Clarũ Trougenis factura & nobile fulcrum.* Idem alibi supellectilem nobilem signans, ait: *atque ebore & lata testudine*, & a Martiale dictum est, *testudinem exclinon*, vt opinor, a luxurioso putamine, ex quo conficiebantur. Quicquid igitur in hoc loco referunt enarratores de testudine mecum facit & aduersus ipsos reclamitat, cum poeta illic vilia tantummodo munuscula nominet, qualia sibi conueniebant. *Testudines* autem inter pretiosa munera antiquitus enumerabantur. Dum vero ait: *Cyniphea rigata campis, cochleas* a regione laudauit, intelligens Africanas quæ sunt laudatissimæ, quarum cibus stomacho medetur. Post Africanas laudantur Astypalesæ cochleæ, & Siculæ, & ex insulis Campearũ auctor Plinius in 30 naturalis historiæ. In eodem hendecasyllabo error est non magnæ rei manifestus. Quem errorem esse, poterit agnoscere non aliquis eruditorum, sed qui tantũmodo rationem metricam calluerit, ita enim legunt hunc versum commentatores: *Quantũ valdare cereos arentes*, ex qua lectione phalæcius aperte claudicans efficitur in penultimo pede, quocirca emendãdum ita est, sicut etiam in bonis codicibus scriptum legimus: *Quantũ valdare cereos olentes*: quod epitheton *cereis* accommodatissimum est, & nulla efficitur phalæcii carminis præuaricatio.

Apud eundẽ tertio syluarũ, sylua est plena eruditionis & indigna interpretationis, in cuius enarratione interpretes eruditis auribus non satisfaciunt, & in eo potissimũ loco, vbi de Nilotico incremẽto loquẽs inquit. *Cur vada desidant & ripa coerceat vndas Cecropio stagnata lato.* Quem locum omissis aliorum interpretamentis, ita enarrabimus prout a Francisco Puteolano præceptore nostro viro eruditissimo didicimus, qui primus vt arbitror hunc nodum enodauit, qui Bononiæ literas literatas professus est explosis triuialibus nugatoriisque grãmatistarum præstigiis, quæ melius est nõ didicisse. Igitur q; & ingenio maximo & doctrina nõ mediocri præditus, & in rebus diiudicandis dubiis excellit, ita versum Papini enarrare solebat, vt diceret id significari a poeta, q; scribit Plinius in 10. qui loquens de nidificantibus auibus, luculentissime refert: *quemadmodum hirundines in Ægypti Heracleotico ostio molem continuatione nidorũ euaganti Nilo inexpugnabilem opponunt, stadii fere vnius spatio, quod humano opere perfici non posset. In eadẽ Ægypto iuxta oppidũ Copton insula est sacra deæ Isidi, quam ne lacesseret idem Nilus hirundines muniunt opere incipientibus vernis diebus, palea & stramento rostro firmantes.* Ex his Plinii verbis planũ fit, vt dicere solebat

lebat præceptor meus, cura Papinio dicatur, quod *ripa Nilotica vndas coerceat, stagnata luto Cecropio*, hoc est, munita nidis hirundinum luteis, quæ propter fabulam notissimam *Cecropia & Attides* cognominantur. Illa itaque continuatio nidorum, qui ex luto contexti sunt in ripa, euagantem Nilum coercet, per vnius stadii longitudinem, id enim spatium occupant nidi hirundinini. Subsequitur in eodem Papinii versu: *Cur inuida Memphis*. Caussa quæsti solet inuidiæ Memphiticæ? Commentatores nescio quid de Api memorant minime consentaneum. Inuida nuncupari videtur, propterea quod sacerdotes Memphitici, qui philosophiæ & Astronomiæ dediti erant in rerum scientia cœlestium cerimoniisque mysticis præcellebant, fuerunt incommunicabiles, nec dogmata disciplinasque aliis commonstrabant, imo plurima occultabant, Auctor Strabo libro vltimo Geographiæ. Præterea libri sacerdotũ Ægyptiacorum literis ignobilibus erant prænotati, vt a curiositate profanorum muniti essent, sicuti docet Apuleius libro vltimo de asino aureo, qui & ipse initiatus cerimoniis Isiacis, annunciare non vult sacrorum arcana ad intelligentias profanorum. Ob hoc dicta est, vt opinor a Papinio *inuida Memphis*, quoniam scilicet Ægyptiaci sacerdotes, tanquam inuidentia & liuore agitati, nolint communicare cum externis suas cerimonias disciplinasq; sacrorũ, quamuis alioquin exorati nonnullos Græcorum viros in philosophia præstantes docuisse ferantur, sicuti Pythagoram, Eudoxum, atque Platonem.

In epigrãmatis Catullianis, carmen est in Cæsarẽ, quo vetus proverbium exprimitur, si probe legatur & pleriq; viri alioquin eruditi sic legunt: *Nec si orem vtrum sis saluus an alter homo*: Nos vero ita legendũ esse affirmamus, vt in probatissimis codicib. legimus: *Albus, an ater homo*: Per quæ verba proverbialiter significat Catullus, se nihil facere, vtrũ Cæsar bonus sit, an malus, nã *albus* bonus & liberalis, *ater* malus & sordidus significatur, sicuti interpretatur Porphyrio apud Horatium, qui & ipse in secundo epist. vsus est hac prouerbiali elocutione illo versu. *Mortalis in vnum quodq; caput vultu mutabilis albus & ater*. Et hæc est illa Catulliana mordacitas q̃ signauit subobscure Quintilianus in 11. cuius verba subieci: *Negat se magni facere aliquis poetarum vtrum Cæsar sit ater, an albus homo, insania verte, vt id Cæsar de illo dixerit, arrogãtia est*. Ex his Quintiliani verbis colligimus hoc dictũ fuisse a poeta Catullo in Cæsarẽ, isto versiculo, & ita legendũ: *albus, an ater homo*, & prouerbiale dictum apud eruditos frequens est, sicut apud Apuleium, qui ita scribit in Apologia. *etiam libenter te nuper vsq; albus an ater esses ignorauí, adhuc hercle non satis noui*. Et apud diuum Hieronymum, qui non minus diligenter Ethnicorum libros lectitauit, quam ecclesiasticis dogmatibus incubuit, scriptum legimus in libro contra Heluidium Quare balbutis & erubescis, albus, vt aiunt, aterne sis? nescio.

Quare balbutis & erubescis? albus vt aiunt, ater ne sis nescio.

In eiusdem poetæ hendecasyllabo, hi duo versiculi lectitantur:

Non est sana puella, nec rogare, Qualis sit solet hæc imaginosum.

Quibus venuste & festiuiter poeta significat, puellam vtpote sanę mentis minime compotem, nusquam speculum contemplari, vt ex eius inspectione cognoscat, qualis ipsa sit. *Specula* enim ob hoc inuenta sunt, sicuti scribit Seneca libro primo quæstionum: *vt homo ipse se nosceret, deformis in speculo, vt sciret rediměndum esse virtutibus, quicquid corpori defuisset.* *Speculum* nouo quidem sed eleganti vocabulo, *imaginosum* Catullus appellat ab imaginibus scilicet, quæ in speculo numerose visuntur. Vnde & *speculo* vno, imagines vnius rei plures apparent, inde imaginare dicitur *speculum*, quo verbo in hoc significatu vsus est Gellius, sic scribés in decimoquinto Noctium Atticarum: *Speculum in certo loco positum nihil imaginat, aliorsum translatum facit imagines.* Illa igitur dicitur rogare *speculum*, quæ illud consulit, illud interrogat subinde spectaculo, qualis sit, & vtrum formosa an deformis appareat. Verba autem Catulli sic ordinantur, *non est sana puella, nec solet hæc rogare imaginosum.* hoc est, consulere *speculum*, qualis sit vtrum formositate conspicua, an deformitate monstrabilis. Apud eundem errorem leuiculæ rei, quem cognoscere possit quis, qui modo regulas metricas percalluerit: namq; in hendecasyllabo claudicat ille versus claudicatione secũdi pedis, manifestaria: *Cinna est graui, is sibi parauit.* Igitur legendum: Cinna est Caius is sibi parauit. Et intelligendum *de Cinna*, cuius præco erat Caius: Et ita sodalis Catulli significatur, qui dicebatur Caius Cinna. Quod autem *Caius* dictio trisyllaba sit, & faciat dactylum, etiam pueri sciunt, & docet illud Martialis carmen:

Non maius quam ter Caius esse tuum.

Apud Tibullum, quæri solet super eo versu:

Etiam Phœbo gratissima dona,
Cres tulit.

Quisnam intelligẽdus ille *Cres sit*, qui Phœbo gratissima dona dicauerit, nos vnico Ausonii versiculo diligentissime pensitato indubitanter de *Dædalo* dictũ esse affirmamus, qui vt carminibus poetarũ notum est, & potissimũ Virgilii, remissum alarũ Phœbo Cumano consecrauit. Sed non pauci reclamant asserentes, Dædalum Athenicnsem fuisse non Cretensem. Nos vero nõ inficiamur, eum Atticum fuisse, id q; historici & Diodorus in. v. testantur. Sed *Cretem* dicimus a Tibullo nominari, quia *Creta* vixit, *Creta* floruit, *Creta* architecturam in primis exercuit, labyrintho illo memoratissimo exædificato, vnde & *Cres* dictus est ab Ausonio, Cuius auctoritate fulti hunc locũ Tibulli ad Dædalũ referri debere asseueramus. Versus Ausonii hic est in monasyllabis:

Prapetibus pennis super aera vectus homo Cres.

Apud Lucanum in tertio Pharsaliæ, versus est, quem nos primi sicut multa alia enodauimus: quod tamen sine arrogantia

dictum sit. Lucani versum subiecimus, vt facilius nostra interpretatio, qualis sit percipiatur:

Pontus & Herculeis aufertur gloria metis. Qui hactenus Lucanum professi sunt sic exposuerunt, vt dicerent, ita ab Alexandro Magno positas fuisse in Ponto Euxino aras, pro metis terminisque expeditionum, sicuti ab Hercule in mari Gaditano columnæ positæ fuisse feruntur, nec quisquā est, qui non existimet hoc a Lucano significari, & hanc sententiam optime quadrare. Sed profecto longe aliud est, quam quod opinantur. Voluit enim, Lucanus illorum scriptorū opinionem significare, qui maria omnia interiora nasci existimauerunt non a freto Gaditano, sicuti plerique omnes affirmant, sed a Ponto Euxino. Cuius opinionis haud improbabile argumentū est, quoniam æstus semper e Ponto profluens, nūquam reciprocatur ad eundem, sicuti Solinus, & Plinius tradiderunt. Sensus itaq; Lucani hic erit: Pōtum Euxinum auferre illam gloriam metis Herculeis, quæ scil est vulgatissima: Herculē Abylam, quæ in Africa est, & Calpen, quæ in Hispania, iūctos olim colles diremisse, atque ita maria mediterranea admissa fuisse. Ideo autem *Pontus Euxinus* auferre dicitur hanc gloriam Herculi, quia maria omnia interiora illo capite nascuntur, non a Gaditano freto, & ita hæc gloria admissi intra terras Oceani, erit Ponto Euxinio, non Herculi ascribēda, quod expressius significare volens Lucanus subiunxit: *Oceanumq; negat solas exmittere Gades*: Hanc vnicam esse veramque Poetæ sententiam, diligens & subtilis lector agnoscet, si modo non sit aure neq; hispida neq; agresti.

Idem ait in primo, *mensasq; priores aspernata fames*, quem locum grammaticaliter exponentes *mensas* pro *cibariis* interpretantur. Nos vero dicimus a Poeta luxum Romanorum acerbe castigari, qui fastidiis frugalitatis priscæ moribus, mensas pretiosas, vsque ab extrema Mauritania petebant, quæ *Citre* a scriptoribus cognominantur, quarum existimationem auro æquiparat, vel potius anteponit Epigrammaticus Poeta, qui de *mensa Citrea* loquens ait:

Accipe felices Atlantica munera siluas,
Aurea qui dederit dona minora dabit.

Hæ sunt illæ mensæ, quas fœminæ viris contra margaritas referebant. Et olim Cethegus *mensam Citream* libris quatuordecim permutauit Luti fundi taxatione, siquis prædia tanti mercari maluit: Vnde a Plinio *harum mensarum insania* festiuo Epitheto dicta est, qui in 13. multa de *mensis Citreis* luculentissime præscribit. De his intellexit Strabo, sic scribens libro vltimo Geographiæ: *Mauritania arbores & multas & magnas habet, & omnia fert, & mensas ex vno integroq; ligno ac vastas Romanis suppeditat, pedes mēsarum citrearum eburneos facere eadem luxuria demonstrauit.* Vnde ait Plinius in 12. *Iure luxuria eodem numinum ora spectabantur, &*

mẽſarum pedes: Et idem ſæpe Martialis oſtendit. Et a Iuuenale elegãter dictum eſt de menſis Citreis, eburnicos pedes habentibus: *Latet niſi ſuſtinet orbes, grande ebur*. De menſis Citreis intellexit idẽ Lucanus in nono cum ait: *Extremo menſas epulaſq; petiuimus orbe*. Et idem alibi *Citreas menſas* appellat periphraſticos *orbes ſectos Atlantide ſylua*. Erant & *menſæ* antiquitus inter laudatas e *bruſco* nigreſcentes. Argentearum quoque menſarum vſum apud Romanos bonis fortunæ luxuriantes frequens fuit. Quales autem eſſent menſæ illæ priores, *quas fames delicatorum* (vt inquit Lucanus) *aſpernabatur*, docet Iuuenalis his verſibus:

Illa dominatas noſtraq; ex arbore menſas
Tempora viderunt, hos lignum ſtabat in vſus.
Annoſam ſi forte nucem deiecerit Eurus.

Quæſtio eſt inter eruditos quamnam hiſtoriam ſignauerit idem Lucanus his verſibus:

O fortunati fugiens, quos barbarus hoſtis,
Fontibus immixto ſtatuit per rura veneno.

Multi multa commenti ſunt, ſed nullo idoneo auctore conſiſtentia. Nos exiſtimamus hos verſus ad Iubam, & Curionis milites eſſe referendos. Scribit enim Appianus lib. 2. bellorum ciuilium, cum Curio, qui Cæſarem in bello ciuili ſecutus eſt, ex Sicilia in Africam nauigaſſet, Africanos quibus Iuba imperitabat veneno aquas infeciſſe, quas cum biberent milites Curionis, repente ægrotare cœperunt, & quædam quaſi nebula illorum viſum obducebat, ſomno caput inuadente, mox vomitus, deinde ſpaſmus totum corpus affligebat, ex quo debilitatus eſt non modice, atque vexatus omnis pene Curionis exercitus. Lucanus ergo huiuſce hiſtoriæ conſcius *barbarum hoſtem* appellat Iubam & illos Aphros, qui fugientes aduentantem Curionem veneno fontes letiferas atque aquas exitiales crediderunt. Non abſurde etiam referri hoc poſſet ad Iugurtham regem Numidarum, qui cum venturum Metellum Romanum imperatorem, hoſteſque Romanos audiuerat, pabulum & aquarum fontes corrumpebat, ſicuti docet Salluſtius in Iugurta. In illo quoque Lucani Poetæ verſu: *Treſq; petunt veram credi Salamina carinæ* exiſtimo ſubeſſe ſenſum occultiorem eruditioremq;, quam a grammaticis enarretur, qui talis eſt, Olim inter Athenienſes & Megarenſes de proprietate Salaminis inſulæ, vſque ad interitum armis dimicatum eſt, tandem poſt multas vltro citroque illatas clades & acceptas, Lacedæmonii iudices diſceptatores electi fuerunt, qui rem controuerſioſam, hoc eſt, Salamina adiudicarent Athenienſibus, quo quidem in iudicio Megarios ab Athenienſibus victos fuiſſe Homeri verſu traditum eſt, qui ſignificat Aiacem Salaminum naues ſuas Athenienſibus iunxiſſe, quem verſum Solon ex induſtria tanquam ſubditicium inſeruiſſe fertur Homerico poemati, vt ipſius Poetæ teſtimonio comprobaret, inſulam

ſulam Salamina Athenienſium a primordio fuiſſe: Verſus Homeri ſunt: *Bis ſenis Salamine Aiax cum nauibus ibat Cecropidum quo caſtra loco poſuere, phalanges.* Hæc a Plutarcho, Strabone, & Diogene Laertio traduntur. Meminit huius quoque exempli Quintilianus in v. docens auctoritatem Poetarum non eſſe repudiandam. Igitur Lucanus volens hiſtoriam hanc magis ſignare quam ſcribere, dixit, tres naues Salaminiorum remanſiſſe in Pyræo portu Athenienſium, quæ docent, Salamina credendam eſſe veram & nō ambiguam, hoc eſt, eſſe & antiquitus fuiſſe ſub dictione imperioque Athenienſium, non autem Megariorum. Qui non cutem Poetæ ſed ſanguinem quoque ipſum ac medullam (ſicuti dici ſolet) introſpicere voluerit, is profecto cognoſcet hanc noſtram interpretationem poeticæ ad amuſſim conuenire ſententiæ.

Apud eundem in quinto Pharſaliæ ſcriptum eſt:

Nec cœlo ſeruare licet tonat augure ſurdo, Quo verſu plane ſignat Poeta omnem augurum diſciplinam omnemque ritum priſcorum in creandis magiſtratibus fuiſſe ſublatum, poſteaquam ad vnum Cæſarem cuncta delata fuerint. qui dictator, qui conſul creatus eſt, præuaricato omni iure auſpiciorum. In commentariis enim augurum ſcriptum erat: *Ioue tonante, fulgurante, comitia populi habere nefas.* Hoc vt Cicero autumat, reipub. cauſſa conſtitutum eſt, comitiorum enim non habendorum cauſſas eſſe voluerunt. Itaque fulmen vitium ſolum eſt comitiorum: quod idem omnibus rebus optimum auſpicium habebatur, ſi ſiniſtrum fuiſſet. Quando igitur comitia Romæ habebantur, cauſſa magiſtratuum creandorum, ſolebant augures de cœlo ſeruare, hoc eſt, diligenter inſpicere, ſi aut fulmen vidiſſent aut tonitrua audiuiſſent: qua re per augures nunciata, illi magiſtratus vitio creati eſſe dicebantur, & ita ſe abdicare eo gebantur, namque vitium teſte Donato ſecundum augures eſt, ſi tonet tantum: vitium & calamitas ſi tonet, & grandinet ſimul & fulminet. Inde vitioſi magiſtratus vitio creati dicuntur apud Hiſtoricos. Et hoc eſt quod ait Liuius *expugnatum eſſe, vt vitioſus dictator per augures fieret.* Et alibi inquit, *Marcello conſulatum ineunte cum tonuiſſet, vocati augures vitio creatum videri pronunciauerunt.* Mendum eſt manifeſtarium in codicibus Liuianis impreſſis, vnius literæ immutatione, nam pro *tonuiſſet* impreſſum eſt paſſim *tenuiſſet.* Cicero in Antonianis *vitioſum conſulem* appellat, hoc eſt, vitio creatum, ex augurū diſciplina, qui nuntiationem habebant, qua comitia auſpiciis vel impedire vel vitiare poſſent. Et proprie hæc *obnuntiatio* dicebatur. Et *obnuntiare* dicuntur augures, qui aliquid mali ominis ſæuumque viderint: *Obnuntiatio* enim quaſi mali ominis nuntiatio eſt, id quod etymologia verbi ſignificat. Inde apud ſcriptores idoneos identidem reperies mentionem fieri *obnuntiationis*, & hoc eſt, quod ſæpiſſime legimus apud Ciceronem: *Clodium tuliſſe legem, ne quis de cœlo ſerua-*

ret, ne quis obnuntiaret, propter quam rogationem *obnuntiatio* (vt inquit Asconius) *qua pernicioſis legibus reſiſtebatur, erat ablata*. Et de hac *obnuntiatione* apud Tranquillum docuimus eſſe intelligendum in eo loco, lege Agraria promulgata, *obnuntiauit collegam armis foro expulit*. Senius Lucani hic eſt, non licet Cæſare dominante & conſulatum per vim occupante, comitiaque conſularia ex animi libidine habente, ſeruare de cœlo, nec *obnuntiare* per augurem, ſi vitium & calamitas interueniſſent, hoc eſt, *ſi fulminaſſet aut tonuiſſet*, imo augures ſurdos ſe eſſe ſimulant, ſi tonitrua in comitiis audiuerint, nec Cæſari *obnuntiare* audent. Ex quo docet, nullis auſpiciis Cæſarem creaſſe ſe conſulem, calcata pollutaque omni augurũ diſciplina. Illud ad *deſpectionem* in auguralibus poni antiquitus pro *inſpectione*. Quia ius ſacrorum auctore Feſto, augures habuerunt *inſpectione*, vt videlicet auſpicio rerum, quas vidiſſent rem gererent. Olim augurib. *ſpectio* data fuit ſine *nuntiatione*, qui mox nuntiationem habuerunt, de qua dudum dictũ eſt.

Legimus in codice Feſti Pompeii vetuſto: ex quo epitoma, quod paſſim legitur, circumſcriptum fuit: *Manium conſecraſſe Dianæ Aricinæ lucum Aricinum*, quem Tranquillus appellat *memorenſem* in Iulio Cæſare. A quo *Manio* multi & clari viri orti ſunt, & per multos annos fuerunt. Vnde prouerbium inuulgatum eſt, *multi Manii Aricię*. Ad hoc prouerbium alludens clanculum Perſius in nouiſſima ſatyra dixit: *Accedo Bonillæ, Cluuiumq; ad Virbi, præſto eſt mihi Manius hæres*. Nam cum de *cluio Aricino* loqueretur, *Manium* potius, quam *alium* non temere dixit, ſibi heredem præſto futurum. Sed memor prouerbii, quod eſt: *Multi Manii Aricię*, vt iam docuimus, eleganter & erudite *Manium* nominauit tanquam nomen apud Aricinos vulgatiſſimum, qui locus a grege triuialium doctorũ incurioſe ac negligenter magis contaminari ſolet, quam explicari. Illud addamus, quod antiquitus is *Manius* appellabatur, qui auctore Varrone *mane natus* diceretur, ſicuti qui *luce*, *Lucius*.

Quæri ſolet inter eruditos quid ſignificet illud apud Plin. lib. 1. epiſt. *Omnino Marci noſtri lecythus fugimus*. Ego exiſtimo illis verbis ſignificari nitores & floſculos amœnaſq; egreſſiones. Quibus Cic. in orationibus ſæpe vſus eſt, cum laude, *Namq; lecythus* Græce vas oleatium nuncupatur, quam dictionem Latini quoq; ſcriptores vſurpant. Vnde Hieronymus Teſtamenti veteris luculentus interpres, hoc verbo vſus eſt in lib. Regum. 3. cuius hoc eſt interpretamentum: *Hydria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur, vſq; in diem, in quam dominus daturus eſt pluuiam ſuper faciem terræ*. Idem alibi ait: *Paulum olei eſt in lecytho*. D. Cyprianus, qui inter ſcriptores Eccleſiaſticos latiniſſimus eſt, pro *lecytho* capſacen, eſt interpretatus. Ita enim ſcribit lib. Epiſtol. 2. *Fidelia farris non deficiet, & capſaces nõ minuetur*. Itidem Hieron. in Epiſt. ad Euſtachiũ *Capſacen pro lecytho appellatur*. Cur autem per *lecythus* apud Plinium intel-

intelligi existimem *flosculos & nitores* Tullianæ facundiæ. Ratio hæc est: Romani veteres balnea petentes oleo vngebantur, cuius liquor foris gratissimus est humanis corporib. sicut intus vini, ideoque Græci vitiorũ omnis genitores (vt vtar verbis Plinianis) olei vsum ad luxuriam verterunt in Gymnasiis publicando. *Amullam olearium* appellat Apuleius in 2 floridorum, quam Græce dicimus *lecython* vocitari, eamq; numerat inter balnei vtensilia. Cum ergo in balneis oleo vngerentur, & *lecythus*, hoc est, *ampullas olearias* vsurparent, ad corpus emaculandũ nitidumq; efficiendũ, eleganter & perquam scite Plinius appellat *Lecythus* illos nitores & amœnitates, quibus oratio nitida & ornata fieri solet, quemadmodũ corpus in balneis oleo ex Capsace infuso perunctum fit nitidius atque splendidius, videturq; Plinius imitatus esse ipsum Marcum Ciceronem, apud quem vno tamen in loco hoc elocutionis genus obseruaui; Sic enim scriptum reliquit in libro sexto Epist. ad Atticum: *Quid multa? totum hunc locum, quem in Aristocratia ego varie meis Orationibus, quarum tu Aristarchus es, soleo pingere, de flamma, de ferro, nesti illas lecythos valde grauiter pertexuit.* Vbi haud dubie Cicero per *lecythos* intellexit pigmẽta exornationesq; oratorias, sicut alibi se *Myrothecium* Isocratis totum consumsisse in commẽtario consulatus sui scribendo significat. Nam per *Myrothecium*, quod significat vnguentorum repositorũ, intelligi vult metaphoricẽ *pigmenta oratoria & id genus ornamenta dicendi*. Plinius ergo librum se scripsisse dicit, qui prope totus in contentione dicendi versabatur, *non tamen*, inquit, *ex omni parte fugi lecythos Marci Tullii Ciceronis*, hoc est, illas exornationes nitoresque & amœna diuerticula inserui, quibus Marcus Tullius orationes suas quibusdam quasi pigmentis condecorat atq; venustat.

Idem Plinius in epistola ad Caluisium sic scriptum reliquit: *Habes climatericum tempus, sed euades.* Quæ verba sunt legibus similima, quarum scriptum (vt inquit Seneca) angustum est, interpretatio diffusa. Erenim quid significet *climatericum tempus*, interpretatione latissima est explicandum. Chaldei appellant *climateras* pericula vitæ fortunarumque hominum, vt memorat Gellius in 3 quæ fieri grauissima dicuntur in septenariis, Et vt eruditissime trad. t Censorinus in libro de die natali, adparet per omnẽ vitam septimum quemq; annum periculosum & veluti *crismon esse* hoc est, iudicialem & *climatericon* vocari. Sed genethliaci ex his alios aliis difficiliores esse dixerunt, & nonnulli eos potissimum, quos ternæ hebdomades conficiunt putant obseruandos, hoc est, vnum & vigesimum, & quadragesimum secundum, & sexagesimum tertium. Postremum octogesimumquartum, in quo Stateas terminum vitæ fixit. Alii autem non pauci vnum omnium difficilimum *climatera* prodidere anno, scil. vno de quinquagesimo, quem cõplent anni septies septeni, & quadrati numeri qualis hic est, potentissimi dicuntur. Quidam *climatera* periculosum esse

dicunt annum sexagesimum tertium, qui ex septenatio ac nouenario permixtus est. Namque cum hebdomades nouem & enneades septem conficiunt. Et Gellius auctor est lib. 14. obseruatum esse sexagesimum tertium vitæ nostræ annum, cum periculo & clade aliqua euenire senioribus fere omnibus. Id quod diuus Augustus in epistola ad Caium nepotem optime expressit, his verbis: *Nam tu vitæ climacera communem seniorum omnium tertium & sexagesimum annum euasimus.* Si *climatericon* Latino vocabulo enuntiare velimus, commodissime interpretabimur *scalarium, climax*, enim Græce *scala*, *siue gradatio* nominatur, & Quintilianus figuram, quæ dicitur *climax* Græce *gradationem* appellat. Plinius quoque *Climacteras* elegantissime nuncupauit legem *scansilem* lib. vii. naturalis historiæ. Cuius hæc verba sunt: *scansili annorum lege occidua quam climacteras appellant.* Ex his omnibus (vt arbitror) abunde declaratum est, quid significet illud Plinianum, *habes climatericum tempus.* Hoc est, periculosissimum & maxime pernitiosum, siue annus ille fuerit sexagesimus tertius, siue quadragesimus nonus, siue quadragesimus secundus, siue quicunque alius *climatericus*, qui ex septenariis (vt dixit) maxime conficitur.

Idem in lib. v. scribens ad Flaccum ait, *Recipies epistolas steriles, simpliciter ingratas, ac ne illam quidem solertiam Diomedis in permutando munere imitantis.* Ne diu & maxime quæras, quæ fuerit Diomedis illa solertia in muneris permutatione, scito exemplum hoc sumtum esse ex Poemate Homerico. Namque in vi Iliados scribit Homerus Glaucum ac Diomedem in medium processisse, vt singulari certamine confligerent, Glaucum deinde post enarratos suos natales inuitatum a Diomede, vt ex hostibus hospites fierent, & hospitii necessitudine inuicem copularentur, *quod vt ceteri*, inquit, *intelligant, armaturam permutemus*, & ita inter se arma permutarunt, Glaucus aurea quæ centum boum pretio taxabantur Diomedi dedit, a quo accepit ærea, quæ nouem boum tantum æstimabantur, vnde ex hac tam impari armorum permutatione Glaucus stupidus & demens iudicatus, Diomedes vero solers & astutus, cum ille iacturam fecerit, hic lucrum. Hoc exemplum, quotiescunque de muneris, aut alterius rei comparatione dissimili fit disputatio, commodissime vsurpant Latini scriptores, adeo vt iurisconsulti in proœmio digestorum, concinniter & eleganter hoc vsi sint sic scribentes: *Nostris temporibus talis legum inuenta est permutatio, qualem apud Homerum patrem omnis virtutis Glaucus & Diomedes inter se faciunt dissimilia permutantes.* In cuius loci interpretatione meras nugas blactit Accursius. Plinius quoque in xxxiii. cum de commercus loqueretur, meminit huiusce permutationis armorum Glauci cum Diomedis armis, Aulus Gellius in 2. cum de Menandri atque Cecilii dispari comparatione caput conscriberet, dixit. *Diomedes hercle arma & Glauci non dispari magis*

pre-

pratio æstimata sunt: Aristoteles in quinto Ethicorum. *Qui sua* (inquit) *donat vt Homerus de Glauco scripsit, dedisse eum arma aurea pro ferreis, centeni pretii pro nouenis, huic iniuria non fit, nam in ipso est donare.* De hoc intellexit Martial illis versibus:

Tam stupidus nunquam nec tu puto Glauce fuisti,
Chalcea donanti chrysea qui dederas.

Sẽsus Plinii est Flaccũ:a quo acceperat optimos turdos, recepturũ epistolas suas penitus steriles, & sine vlla remuneratione, ex quo nec quidem imitaturum se dicit solertiam Diomedis, quod pro armis pretiosis dedit vilia, nam cum ille aliquid saltem pro remuneratione tradiderit, se nihil penitus remissurum esse festiuiter iocatur.

Liuius libro ab origine vrbis primo ita scriptum reliquit: *Ad Murtia data sedes.* Quibus verbis nõ solum subobscurus, sed etiam solœcissimus videri potest apud grammatistas, idcirco explicanda sunt luculentissimi scriptoris verba, quibus *Murtia nomine Deæ Venus* significatur, quam prisci *Myrteam* nuncuparunt, *a myrto* arbuscula, quę Veneri dicata est, vt auctor est Plinius in xv. *Ara fuit Romæ vetus Veneris Myrteæ, quam nunc Murtiam vocant*: De qua dea cum loqueretur Plutarchus in Problematis ita scripsit. *Quam nunc Venerem, Murtiam vocant antiquitus, vt videtur, Myrteam nominare consueuerunt.* Vnum genus Myrti *coniugulum* appellat Cato, a *coniugiis* videlicet, vt interpretatur Plinius, quia coniunctioni, & arbori præest Venus, *Murtia* deæ sacellum erat sub monte Auentino, qui antea *Murcus* vocabatur, vt dicit Festus. Huius sacelli meminit Varro, a quo Venus *Myrtea* nuncupatur. Ad hoc alludens Apuleius dixit eleganter in sexto de Asino aureo. *Conuenit retro ad metas Murtias Mercurium prædicatorem.* Declaranda sunt igitur verba Liuij hoc pacto, vt exponamus datas esse sedes, Latinis in ciuitatem acceptis, ab Anco rege habitandas iuxta ędem siue sacellum *Deæ Murtiæ*, vt iungeretur palatio Auentinus. Et hic honestissimus loquendi modus est apud antiquos vt absolute dicatur, *ad Diana, ad Vesta, ad Apollinis*: vt extrinsecus subintelligamus, templum. Ita Horatius libro primo sermonum: *Venium erat ad Vestæ*: id est, templum vel ædem. Terentius in Adelphis: *vbi ad Dianæ veneris, ito ad dextram*, id est, ad Dianæ tẽplũ. Et hunc antiquitus fuisse loquendi morem, optime declarant Porphyrio, & Donatus. Quo etiam decenter vsus est Cicero in epistolis ad Atticum his verbis: *Senatus ad Apollinis datus est.* Est præterea altera dea nomine *Murcea*, quam ita prisci nominarũt, vt ait Pomponius quod præter modum faceret hominem murcidum, id est, nimis desidiosum. Cui contraria erat Dea *Strenua*, cui sacra faciebant, vt homines faceret strenuos, cuius rei meminit Augustinus libro quarto de ciuitate Dei.

Apud eundem libro octauo, in omnibus codicibus hæc verba

leguntur: *Telo super quod stans consul precatus est hostem potiri fas non potest, si potiatur Marti suo lue, & aribus piaculum fieri.* Mendosa est nouissima clausula, & verbis semihiulcis male coagmẽtata, adeo vt nullus verus sensus percipi queat. Nos vero ita emendauimus, *si potiatur Marti Solitaurilibus piaculum fieri.* Sunt autem *Solitaurilia* sacrificia, quæ (vt docet Asconius Pedianus) censores vrbem completo quinquennio lustrantes, *de sue, oue, tauro*, faciebãt, a quibus tribus particulis nomen ipsum compositum esse existimant Quintilianus in primo, ita tamẽ vt non tam ex tribus quam ex particulis trium Solitaurilia coagmententur. Et hoc est illud sacrificii genus, quod circumscripsit Liuius his verbis. *Ibi instructum exercitum omnem Seruius sue, oue, tauriq; lustrauit, idque cõditum lustrum appellatum. Solitaurilia* ad agrum lustrandum circum agi docet M. Cato in libro de re rustica. Sensus itaq; Liuii hic erit: Cõsulem Romanum Marti *Solitaurilibus* hoc est *sue, oue, tauro* immolatis, sacrificaturum pro piaculo, si in hostis telo potitus fuerit, quo cum potiri nefas est. Quod autem Marti Solitaurilibus sacra facerent, docet M. Cato, qui sic ait: *Mars pater eiusdem rei ergo macte hisce Solitaurilibus lactentibus esto.* Idem alibi, ita verba mystici sacri concipienda esse præscribit: *Mars pater si quid tibi illisce Solitaurilibus lactentibus neq; satu factum est his Solitaurilibus piaculo.* De *Solitaurilibus* item ait Festus. *Solitaurilia* hostiarum trium diuersi generis immolationem signant, tauri, arietis, verris, q̃ omnes integri solidiq; corporis sunt, *solum* enim lingua Oscorum significat *totũ & solidũ.* Vnde apud Liuiũ *tela soliferrea* vocantur *tota ferrea.*

Apud eundẽ scriptũ est lib. 4. ab vrbe condita: *Posthumiam virginem vestalem, ampliatam, deinde absolutam pro collegii pontificũ fuisse sententia:* Vbi ampliatam intelligimus dictum esse ex consuetudine Romanorũ iudiciorum, quæ hoc modo peragebantur. Nãq; aut statim sentẽtia dicebatur a iudicibus, si absoluendus esset reus, aut amplius pronuntiabatur, si videretur esse dãnandus, & tũc iudices dicebãt, *non liquet*, hoc est, obscura causa est. Et vt eleganter docet Asconius Pedianus ampliandi signũ erat. *N. L.* quod significabat *non liquere:* Vnde *ampliatio* nascebatur, quæ appellata ab eo viderur, quasi amplius dicendi pronuntiatio, quia qui ampliabatur, interposita dilatione, rursus ad agendam causam redibat. De hac *ampliatione*, intelligendum est apud Plinii ita scribentẽ in libro, cuius titulus est de viris illustribus: *Manlius reus factus, & ob conspectum Capitolii ampliatus:* sensus Liuii est, virginem vestalem, cum de incestu accusaretur, fuisse *ampliatam*, hoc est, per ampliationem in secundã actionẽ, interposita dilatione, protractã. vt scilicet bis causam dicere posset, ex ritu Romanorũ iudiciorum. De hac *ampliatione* intelligit Cicero in tertia in Verrem his verbis: *Et si lex ampliandi faciat potestatem*, tamen isti sibi turpe existimẽt nõ primo iudicare. Idẽ in oratione pro Cinna, inquit, *cum ampliandi potesta-*

poteſtas eſſet, dixiſſe ſibi liquere. Idem ſcribit libro vigeſimo ſexto: *Inter maiorum rerum curas comitia magni Curionis vetus excitauerũt certamen, vbi maximus Curio ſignificat ſacerdotem, cuius ſacerdotii petitionem antiquitus nemo niſi ex prioribus habebat.* Sunt autẽ *Curiones* dicti a *Curia*, in quibus ſacerdotes ita res diuinas curant, ſicuti ſenatus res humanas in Curia hoſtilia curare ſolebat, vt ſcribit Varro. Inde ſacra quæ in Curiis fiebant *Curionia* priſci nuncupauerunt, & *Curionum es* dicebatur, quod dabatur Curioni ob ſacerdotiũ *Curionatus*. Dionyſius Halicarnaſſeus hos *Curiones* ſignare videtur, dũ ſcribit in ij. *Duces Curiarum factos eſſe ſacrificulos a Romulo imitato Graecorum cõſuetudinem*, apud quos inſtituta fuerunt *Prytanea*, in quibus ſacra fiebant ab his, qui maxima præditi eſſent maieſtate, qui græce *Prytanes* nuncupantur, quẽ magiſtratũ ſignificat Seneca ſic ſcribens in Epiſtolis ad Lucilĩ, *Non vis niſi Cerix, aut Prytanis, aut Suffes adminiſtrare Rẽpublicam.* Princeps Romanorum Curionum *maximus* cognominabatur, quẽadmodum in collegio *Pontificum*, is *maximus* dicitur, qui præeſt. De *Curione maximo* locutus eſt Ouidius, qui ſic ait in ſecundo Faſtorum:

Curio legitimis tunc Fornacalia verbis
Maximus indicit, nec ſtata ſacra facit.

Itaque de hoc ſacerdotio *Curionis maximi*, qui per ſuffragia creabatur, cum loqueretur Titus Liuius, dicit comitia *Curionis maximi* creandi cauſſa concitatiſſe vetus certamen, videlicet competitorum. In alia ſignificatione *Curiones* pro *præconibus* accipiuntur apud opinatiſſimos ſcriptores, apud quos identidem reperies *Curionem* pro *miniſtro atq; præcone* vſurpari. In hoc ſignificatu accipe apud Plinĩ ita ſcribentẽ libro ſeptimo: *Poſt aliquot annos adiectus eſt & meridies accenſo Conſulum id pronuntiante cũ Curio inter roſtra & Argeorum theſin proſpexiſſet, talem ſolem a columna anea ad ad carcerẽ inclinato ſidere ſuprema pronũciauit.* Iulius quoq; Capitolinus in Galienis inquit. *Ille per Curionẽ dici iuſſit, impoſturã fecit, & & paſſus eſt.* Idẽ alibi *per Curionẽ*, inquit, *dici iuſſit taurũ totiẽs non ferire difficile eſt.* Apud Apuleiũ ſcriptũ eſt in primo dę Aſino auteo *non quidẽ Curio ſum ſed qui velim ſcire vel cuncta, vel certe plurima:* vbi *Curio* accipitur in hoc ſignificatu Quamuis incurioſi parũ curioſe verba Apuleii pẽſitantes, iunctum iegãt *Curioſum*, vt ita duas dictiones in vnã indocte cõpingant. In hoc tenſu *Curio* accipitur a Martiale ita ſcribente: *Epigrammata Curione nõ egent.* Et interpres Euſebii in 4 hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ita interpretatus eſt: *Miſſo igitur Curione ad populum iubet voce maxima proteſtari Polycarpum tertio confeſſum Chriſtianum ſe eſſe.* Plautus vero in Aululari a feſtiuiſſime *agnũ, Curionem* appellat *macilẽtum*, tanquã ob curã ſit emaciatus. Vnde a contrario Apuleius in floridis, *agnum opimum, & pinguem* dicere volens, appellauit perquam diligenter *incurioſum.*

Apud eundem *lautitia* pro *lautia* in omnibus codicibus impreſ-

sum est, ita enim libro vigesimo octauo scriptum est, *Locus inde lautiæque legatis præberi iussa*, nos correximus *Lautia*, secuti auctoritatem sententiamque Plutarchi, qui tradit in problematis, quod Romani Quæstores legatis exterarum nationum munera mittebant, quæ *Lautia* dicebantur. Idem ægrotos curabant, qui si morbo Romæ interiissent, impensa publica funerabant. Præterea (vt auctor est Festus) *Lautia* epularum magnificentia nuncupatur, quod nomen a *lauatione* dictum autumant, quia apud antiquos elegantiæ, quæ nũc sunt, non erant, & raro aliquis lauabat. Ob hæc *Lautia* apud Liuium legere malim: quam *lauticia*, quamuis non nesciam quid *Lautus*, & *lautitia* passim significet, & quod farina ex tritico aqua conspersa antiquitus *lautitia* appellabatur, sed nil ista conueniunt cum Liuii sententia, qui *Lautia* accepit in eo significatu, quo Plutarchus & Festus acceperunt, vnde & ab eodem alibi dictum est *Lautia* Atalo fuisse decreta.

Ille quoque versus apud eundem mendosus est in libro vigesimo secundo. Cuius hæc verba sunt: *Testibus datis Tribuni populũ summouerunt, super re illa, qua lata est vt sortirentur, vbi latini suffragium ferrent.* Nos illud *super re illa, qua lata est*, ita emendauimus, *sitella* allata est, est autem *sitela* cistula qua suffragia populi creandis magistratibus legibusque ferendis, colligebantur, de qua ita scribit Cicero in oratione pro Cornelio de maiestate. *Neque mirum est legere codicem, cum intercedatur, quam sitelam ipsam cum ipso intercessore deferre.* Idem alibi pro *sitela*, *cistellam* appellat. Vnde in primo rhetoricorum ita scriptum legimus: *Saturninus legem ferre cœpit, collega intercedere, ille nihilominus cistellam detulit.* Idem libro primo de natura Deorum *sitela* meminit his verbis: *Aut igitur Tiberium Gracchum cum video concionantem in Capitolium de Marco Octauio deferentem sitelam, tum eum motum animi dico esse inanem.* Plautus quoque in Cassina *Situlam* atque *sitelam* crebro nominauit accepitq; pro vasculo, in quod sortes coniiciũtur. Sensus Liuii est, sitelã, hoc est, cistellã fuisse, vt in eam sortes coniicerent, & inde sortirentur, in qua tribu Latini suffragia ferre deberent. Hactenus de Liuio. Iam prout instituimus ad alios scriptores transeamus, satis est enim in præsentia pauca quædam degustare, & hinc inde centena annotamenta colligere.

EX AVLO GELLIO.

AVlus Gellius libro secundo Noctium Atticarum, in eo capite, quod de vocabulis regionibusque ventorum luculentissime scribit, ita tradit: *Præter hos quos dixi, sunt alii plurifariam venti commentitii suæ quisque regionis indigenæ, vt Oronus quoque ille ad Apulos.* Quid significet *Oronus ille ad Apulos*, hominem scire arbitror neminem, nec ipsum Gellium, si reuiuisceret hæc verba satis percepturum, quocirca nos sensum & ipsos literarum apices curiose speculati, ita emendauimus, & ita perscriptum fuisse a luculente

lento scriptore assueramus: *Horatianusque ille Atabulus.* Est enim *Atabulus* vetus ita peculiaris Apuliæ, vt Athenienſibus Sciron, vt Eubœæ Olympias, vt Narbonenſi Galliæ Circius, ſicuti docet Plinius in xxvij. Quem totum locum tranſtuliſſe videtur a Seneca ita ſcribente libro quarto quæſtionum naturalium: *Atabulus Apuliam infeſtat, Calabriam Lapyx, Athenas Sciron, Galliam Circius.* Hunc *Atabulum* Horatius Apulus tanquam Apulum & indigenam celebrat, cum ait libro primo ſermonum:

Incipit ex illo montes Apulia notos
Oſtentare mihi quos torret Atabulus:

Ob hoc ergo Aulus Gellius ſcienter & eleganter inter commentitios ventos *Atabulum* cognominauit *Horatianum*, quoniam ab Horatio peculiariter celebratur, vtpote *Apulus* ventus ab Apulo poeta. Exiſtimo hanc noſtram emendationem etiam iniquo iudici non diſpliciturum, cum nil poſſit eſſe accommodatius, cum hoc ſolum dicere voluerit Gellius, ſi quis diligenter attenderit. Scribit Porphyrio Atabulum ventum eſſe in Apulia ferentiſſimum, græca appellatione dictum quaſi τὸν ἀπὸ τῶν λοιμῶν, hoc eſt, nocumentum peſtilentiamque inferentem. Nam Atabuli flatus nimio calore Apuliæ peſtifer eſt & grauis.

Apud eundem locus eſt deprauatus vnius literæ inuerſione, quæ quamuis ſit parua corruptio, totam tamē obſcurat elocutionem. Ita enim libro decimoquarto ſcriptum eſt: *Cum deinde ſubeuntes montem Caſpium conſpicimus inſulam quandam occupatam igni:* Quid abſurdius dici poteſt, quam quod illi, qui Romæ ſunt, ſubeant *montem Caſpium*, quem ab Italia tot regiones, tot maria diſpeſcunt atque diſterminant? Nos vero pro *Caſpium Ciſpium* emendauimus. Eſt autem *Ciſpius* mons in Vrbe Roma in regione Exquilina, de nomine Ciſpi hominis dictus, vt autumat Feſtus. De hoc *Ciſpio* ita ſcribit Varro in libro primo latinæ linguæ: *Ciſpius mons ſuo antiquo nomine, etiam nunc in ſacris appellatur.* Idem in eodem: *Exquilinus eſt Ciſpius mons ſexticeps, apud ædem Iunonis Lucinæ, vbi ædititimus habere ſolet.* Dicit itaq; Gellius, ſe cum ſubiret hūc montem Romanum nomine *Ciſpium*, conſpexiſſe inſulam flagrātem, hoc eſt, domum ab aliis domibus ſequeſtratam, tales enim domus inſulæ appellantur, quia inſtar inſularum ſunt. In de crebro leges apud hiſtoricos, inſulas Romæ fuiſſe incendio conſumtas. Et olim (vt inquit Iulius Capitolinus) *imperante Antonio Pio, incendium tercentum quadraginta inſulas abſumſit. Germani*, auctore Tacito, *ſuam quiſque domum ſpatio circundant nullis coherentibus ædificiis more inſularum, quæ nuſquam continenti cohærent, ſed mari vndique ambiuntur.*

Apud eundem lib. xix. menda pertinax inueterauit. Ita enim in omnibus codicibus ſcriptum legitur: *Eluorum quoque oculi adeſdem vices Lunæ maiores fiunt, aut minores.* Ex quo genere anima-

lium *Eluri* sint, ignorare me non inficior, & cum diu anxieq; quæsiuissem apud idoneos scriptores, nullam *Eluorum* mentionem factam esse cognoui, nec vsquam *Eluros* reperiri arbitror, quorum oculos, minui & augeri, prout luna seneseit & adolescit Gellius opinatur, quapropter ex literarum similitudine, locum mendosum ita emendandum censeo, vt pro *Eluorum* legas, *Æluorum*. *Æluros* autem a Græcis appellari, quas latini feles nominant, nemo vel mediocriter doctus ignorat, de quibus scribens Plinius ita ait lib. x. naturalis historiæ: *Feles autem quo silentio, quam lentibus vestigiis obrepunt, quam occulto speculatu in musculos insiliunt, excrementa sua effossa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem sui esse.* Varro & Columella *felem* accipere videtur, p eo genere animalis, q vulgus *foinum* appellat. Plinius vero pro domestico animali, quod mures capit, quam Albertus Magnus modo *catum* modo *murilegũ* nuncupat, indocti *musipulam* appellant, cum muscipulas eruditi nominent ipsa *decipula*, quibus mures capiũtur. Vt Varronis & Senecæ lectione facile cognoscimus. *Æluron* hoc est, *Felem* Ægyptii venerabantur.

Apud eundẽ lib. 15. nomen Dei Romani deprauatũ legitur, nam pro *Aius*: *Arius* ab impressoribus scriptum est, corrupto nomine vetusto & sensu. Antiqui enim, *Aium* Deũ appellauerunt ab eo, q̃ aiebat & loquebatur, nãq; olim Romę audita vox est silẽtio noctis, clarior humana voce, q̃ iuberet & magistratibus nũtiari Gallos aduentare, vt prouiderent ne Roma a Gallis caperetur, ex eo dictus est Deus *Aius loquens*, vt docet Cicero in secundo de diuinatione. Liuius huic Deo templum factum fuisse in noua via, auctor ẽ, eũq; appellat *Allocutium*, quasi ab alloquẽdo nuncupatũ. Mihi videtur legendũ esse apud Liuiũ, pro *Allocutione*, *Aio loquenti*, vt cũ Varrone, Gellio & Cicerone concordet, a quibus hic Deus vno consensu *Aius* loquens nuncupatur. Quidã codices Liuiani habent *Allocutionem*: tanq; nomen Dei fœminino genere in casu recto sit pronũtiandum *Allocutio*. Qui apud Gellium legunt *Arrium*, hi profecto trioboli sunt, a Theologia Ethnicorum abhorrentes.

Apud eundẽ menda est manifestaria vnius tantũ literę inuersione, namq; vbi nominat carmẽ *Melici Poetæ* emendandum est *Melici Poetæ*. Dicimus enim *Melicos* Lyricos Poetas, & ita a Plinio Simonides, qui scriptor fuit *Lyrici* carminis. *Melicus* nuncupatur in septimo naturalis historiæ, quãuis in peruulgatis codicibus nõ *Melicum* legerimus, sed *Medicum* Ausonius: *Tu Melicos lyrico q̃ modos*. Ita apud Gellium nomen *Melici* Poetæ nõ pro nomine proprio accipiendũ est, sicuti semidoctũ vulgus existimat, sed pro nomine generali vniuscuiusq; Poetæ, qui *Melicus* sit, hoc est, Musicus, & Lyricus, nam antiquitus teste Fabio musici, idem vates & sapientes iudicabantur, vnde ait Martianus in libro de nuptiis Philologiæ. *Tu vatum Mela dulcibus camœnis* Et teste eodẽ: *Tertia symphonia diapason*

passion in melo prohibetur, quasi tu dicas *in Musica*. Idem *in Musica*, inquit, *quæ ad melos pertinent, harmonica dicuntur* Aristoxenus. Musicus vocis ratione diuidit in *Rhythmon & Melos*, quorū alterū modulatione alterū canore ac sono cōstat. Cēlomnus in li. de diuinatione Poeticā cognominat *Melicā*, cū Poetica veluti legitima Musica lrctior, magisq; modulata inualuerit, vnde omnes Poetas accommodato generalique epitheo *Melicos* appellare possumus. Igitur quando dixit Gellius, apud mensam legisse illū fuisse vetus carmen *Meluti* Poetæ, tu emenda *Melici*, & expone generaliter pro quolibet Poeta modulato & absoluto, vel pro Lyrico. Non me præterit *Melitum* nomen esse viri proprium, qui fuit vnus ex accusatoribus Socratis, & Socrati ob Poetas infestus, vt ostendit Plato in Apologia, sed in hoc loco Gelliano nequaquam de isto *Melito* intelligere debemus, scilicet corrigere & exponere prout nos & correximus & exposuimus. Marcus Cicero in epistolis ad Atticum vsurpat vetus prouerbium, quod minime invulgatum est, sic enim scribit: *Omnes enim Corycæi sub auscultare videntur, quod loquor*: Vbi *Corycæi* pro *curiosis* accipiuntur ex vetustissima historia. Nam tradunt historici totam Corici montis Asiatici præternauigationem latronibus plenam fuisse, qui *Corycæi* dicuntur, qui nouo genere insidiarum vtentes, dispersi per potus ad mercatores, qui applicuissent furtim accedebant, & sub auscultabant, quid rerum ferrēt, & quo nauigarent, postea illis oram soluentibus congregati eos adoriebantur, ac diripiebant. Ex quo omnes curiosos, & occulta ac secreta auscultantes *Corycæos* appellamus & in prouerbio dicimus *Corycæus auscultabit*, cum quis facere vel dicere secreto videatur, q̄ minime lateat, propter eos qui speculātur, & scire studēt, q̄ ea cōueniat. Huius historiæ & prouerbii meminit Strabo in decimoquarto.

Apud eundē pertinax menda irroborauit libro Epistolarum ad Cælium Ædile: in omnibus enim codicibus hæc verba passim legūtur: *Erat enim in eadē epistola veteranus ciuitatis*. Cuius clausulæ cū nulla sit sententia, nulla sit cōstructio, nos obseruatis curiosissime his epistolis, quas Cælius ad ipsum Ciceronē scribit ita emendauimus, vt pro *veteranus* legas *veternus*. Nā Cælius in quadam epistola cum Ciceroni significare vellet, omnia Romæ frigescere, & pene sopita quiescere sic scripsit *Nisi ergo cū tabernariis & aquariis pugnarem, veternus ciuitatem occupasset*. Ad hanc epistolam respōdens Cicero dixit: *Erat in eadem epistola veternus ciuitatis*, hoc est, hanc clausulam epistola tua continebat, quod ciuitas Roma veterno occupabatur, hoc est, marcore & somno. Nemo enim vel mediocriter eruditus ignorat *veternum* morbum esse, in quo inexpugnabilis est pene dormiendi necessitas (quem lethargū Græci nominant) q̄ genus morbi acutum est (& vt inquit, Celsus) nisi succurratur celeriter iugulat. Reperies identidē fieri mētionē *veterni* apud veteres scriptores. Auicenna & medici recentiores hanc

ægritudinem *subetum* appellitant, *a veterno veternosus* deriuatur. Cato *veternosum hydropicum* intelligi voluit, cum ait: *Veternosus quam maxime bibit*, tam maxime sitit. Igitur legendum est apud Ciceronem: *veternus ciuitatis*, non autem *veterantis*: vt epistola epistolæ, res rei, verbum verbo Cæliano, respondeat.

Scribit Cicero in principio Antonianarum, se vsurpasse verbum græcum, quod in sedandis discordiis vsurpauerat ciuitas Athenienſium. Quæri solet quodnam fuerit hoc verbum, & ad quas discordias sedandas id vsurpauerint Athenienses? Ego reperio hoc verbum a Græcis dici *amnestiam*, quo obliuio iniuriarum significatur, de quo luculéte hæc scripta est historia apud scriptores idoneos. Thrasybulum ciuitatem Athenarum oppressam a triginta Tyrannis in libertatem vindicasse, cum Atticos palabundos atque dispersos, quos sæuissimi Tyranni ex genitali solo expulerant, in patriam reduxisset, qui non minus prudentia ac moderatione vsus est, quam fortitudine ad cuncta pacificanda, pacemque reconciliandam. Namq; is legem tulit, ne quis ante actarum rerum accusaretur, ne qua præteritarum iniuriarum mentio fieret, ne quis mulctaretur. Et hanc Athenienses *Amnestiam* vocauerunt, hoc est, legem obliuionis, qua concussus & labans Athenienſium Reipub. status in pristinum habitum est reuocatus. Cicero igitur cum post interfectum Iulium Cæsarem iacere conaretur pacis fundamenta inter Romanos tumultuantes, dicit, se vsurpasse vetus verbum, hoc est, *Amnestiam*, vt ita obliuione sempiterna memoria discordiarum deleretur, quemadmodum apud Athenienses Thrasybuli consilio factitatum fuerat, & se vetus exemplum Athenienſium renouasse commemorat, videlicet illud, quod iam de Thrasybulo retulimus. Scribit Flauius Vopiscus in Aureliano: *Amnestiam fuisse decretam exemplo Athenienſium*. Deinde subiungit: *Cuius rei & Tullius in Philippicis meminit*. haud dubie locum illum signans de quo iam diximus: nunquam enim alibi Tullius in totis Philippicis vllam mentionem facit de *Amnestia*. Præterea auctor est Paulus Orosius Claudium Imperatorem Romanum in principio sui status vltronea clementia obliuionem omnium dictorū factorumq; sanxisse, & præclaram illam Athenienſium *Amnestiam* confirmasse, quam Romæ inducere Iulio Cæsare interfecto senatus Cicerone suadente tentauerat. Meminit illius quoq; obliuionis Tranquillus a Claudio sancitæ omisso *Amnestia nomine*.

Cicero in quadam ad Atticum epistola sic ait: *Habes Scytalam Laconicam*, quo prouerbialiter dicto significare voluit, epistolam breuissime concinnatam, & occulto significatu obscuratam, sicut Lacedæmonii veteres facere consueuerunt, qui occultare volentes literas publice ad Imperatores suos missas, ne ab hostibus exceptæ, consilia sua reuelarent, epistolas mirando commento scriptas mittebant, namq; lorum tenuissimum furculo tereti, atq;

oblongo

oblongo complicabant, in eoq; loro literas per transuersas iunctarum oras inscribebant: id lorum deinde ex furculo reuolutum Imperatori suo mittebant. Qui huiusce commenti conscius, furculo compari, quem habebat lorum, consimiliter circumplicabat, atq; ita literæ per ambitum eundem furculi coalescentes rursum corbant, & ita integram & incorruptam epistolam, & facilem legi præstabant. Hoc genus epistolæ Græce *Scytale Laconice, hoc est, Scytala Laconica* nuncupatur. Auctores Gellius & Plutarchus in Lysandro. Præterea in scribendo Lacedæmonii stylo breuissimo vsi sunt, qui *Laconismos* nuncupatur, quo in primis delectatus est Brutus. Vnde ait Cicero in epistola ad Brutum: *sed quid ago, non imitor Laconismon tuum* Igitur Cicero cum exemplū epistolę Marci Ant. ad se missæ inseruisset epistolæ ad Atticum, dixit, habes *Scytalam Laconicam*, hoc est, epistolam breuitate Laconica perscriptam, & super rebus arcanis compositam, sicut Lacones componere consueuerant. Possumus & ita commodissime exponere, vt dicit, Atticum posse facilime intelligere, atque percipere sententiam illius epistolæ Antonianæ, quam ad eum miserat, tanquam habeat furculū illum Laconicum, in quo circūplicantes epistolas illo loro perscriptas, vt supra dictum est, facile percipiebant, quicquid in epistola arcani absconditique contineretur. Namq; *Scytala* vtrumq; significat, & epistolam & baculum illum teretem, cui epistola circumplicatur. Subnectamus huic loco illud, cuius adeo nuper in mentem venit, quod deprauatum est apud eundem Ciceronem in secundo de Oratore, in quo hæc Crassi verba referuntur: *Sed dices te cum ædes venderes, ne in ruptis quidem & cæsis solum tibi paternum reliquisse.* Vbi non *ruptis* & *cæcis* legendum est, sed *ruptis* & *cæsis* quę verba cum non ab omnibus perciperētur, errorē perpererunt, mendamque fecerunt frequentissimam, in codicibus Ciceronianis. Antiqui enim *rupta cæsa* dixerunt, quæ venditor possessionis sui vsus gratia concidit, tuendoque contraxit. Illud quoque apud eundem in tertio de Oratore emendandum est, vt pro *ceram emendes terram:* Ita enim scriptum legitur: *Magis laudari vnguentum quod ceram, quam quod crocum olere videatur*, nos docēte Plinio non *ceram* sed *terram* didicimus esse legendum, qui libro trigesimo septimo loquens de generibus terrarum huius loci Ciceroniani meminit, eumque elegantissime declarauit, docēs, qualis sit terræ odor ille, qui in vnguentis a Cicerone probatur. Ait enim terram tunc emittere illum suum halitum diuinum ex sole conceptum, cui odori comparari nulla suauitas possit, cum arcus cœlestis capita sua deiecerit quiescente terra sub occasu solis, & cum a siccitate continua immaduerit imbre.

Idem Cicero in sexto Verrinarum, cui titulus est de signis ita scriptum reliquit. *Habe Canephoras deorum simulacra restitue.* Vbi verbo Græco *virgines Canephoras* appellat, quæ more Attico sacra

in ciſtulis repoſita capitibus ſuſtinebant. *Cana* enim græci dicunt quæ nos *Caniſtra* & per diminutionem *Caniſtella*, vnde *Canephora* appellantur, quæ ſacra huiuſcemodi vaſculis recondita capite ferebant, de quibus ſenſiſſe Horatium autumat Porphyrio, enarrãs illud in primo ſermonũ. *Perſape velut qui Iunonis ſacra ferret.* Nam *Canephorarum* lentiſſimus erat gradus portantium ſacra Iunonis. De Canephoris, ſcribit Dionyſius Halicarnaſſeus in primo, cuius interpres pro *Canephora* interpretatus eſt *Caniſtrifera*. Idem in ij. ait, ſic: *Quæcunque hæ, quæ Canephoræ, & Arephoræ dicuntur, miniſtrant in ſacris græcis.* Hæ quoque apud Romanos ſic appellatæ. Scribit Plinius libro trigeſimo ſexto ſcopam feciſſe Apollinem Palatinum, Veſtam ſedẽtem laudatam in Seruilianis hortis, duaſque Chamateras circa eam, quarum partes in Aſini monumentis ſunt: Vbi & *Canephorum* eiuſdem Plinius *Canephorum* accipit, & eo, qui capite geſtat ſacra, vt iam docuimus. *Chametra* autem ſi id quoq; ſcire deſideras, dicuntur humiles depreſſæque imagines. *Chame* enim græcorum aduerbium *humi* ſignat latine, vnde *Chametra* deriuantur. Senſus igitur Ciceronis hic eſt: Verrem admonet, qui ex ſacrario Heii Mamertini abſtulerat imagines Deorum, cũ duobus aliis ſimulacris ſacra in capite ſuſtinentibus, vt reſtituat ſimulacra Deorum, quæ religionis cauſſa conparauerat, & ſibi habeat *Canephoras*, hoc eſt, illa duo ſigna, quam eximia venuſtate habituque virginali Polyæctetus fabrefecerat quæ Heius Mamertinus in ſacrario ornamenti cauſſa collocauerat.

Apud eundem in Oratione pro Roſcio Amerino mẽdoſum verbum, quo tota ſententia obſcuratur, emendauimus. Verba Ciceronis hæc ſunt: *Decem horũ nocturnis, ſex & L. millia paſſuum ciſtis peruolauit*: Nos pro *Ciſtis* correximus *Ciſius*. Eſt autem *Ciſium* genus vehiculi birori vt inquit, Nonius, a quo *Ciſiarius* dictus, ipſe *Carrucarius* ſiue *Rhedarius*: hoc eſt, ipſius *Ciſii auriga*: quo verbo vſus eſt Iuriſconſultus, qui ſic ſcribit libro digeſtorum, xx. in titulo locati & conducti: *Si C ſiarius, dum ceteros tranſire cõtendit, ciſium euertit, & ſeruum quaſſauit vel occidit, puto ex locato eſſe in eum actionẽ. Ciſii* meminit Auſonius illo verſiculo: *Vel Ciſio triungi ſi placet in ſilas*: quãuis impreſſores non *Ciſio* impreſſerũt, ſed *Ciſo* corrupto vocabulo & ſenſu. Hanc dictionem vſurpat ipſe Cicero in ſecunda Philippica ſic ſcribens: *Delituit in quadam cauponula, atque ſe ibi occultans perpotauit ad veſperum, inde ciſio ad vrbem celeriter aductus domum venit capite inuoluto.* Hic quoque impreſſores peccauerunt, nam vbi ſcribendum erat *ciſio* impreſſerunt *caſſia*, qui tamen error non tam impreſſoribus eſt aſcribẽdus quam correctoribus, qui per *viam Caſſiam* exiſtimantes ad vrbem Antonium peruolaſſe. Non me prætent *Caſſia via* mẽtionem fieri apud luculentos ſcriptores quam ſtrauit Caſſius, ſed in eo Ciceronis loco, *Ciſio* legendum eſt, quod etiam Nonii auctoritate corro-

robatur. Iam clarum est, vt opinor, quid significare voluerit Cicero dicens: *Nuntiũ velocem ciſſis peruolaſſe*, qui scilicet in curru vehebatur expeditissimo. Quod autem vehiculo nuncius ille tãtum itineris vna nocte confecerit, idem paulo post apertius significat his verbis: *Non adeſt iſte Titus Roſcius, non ſuis manibus, in curru collocat Autumedontem illum, ſui ſceleris, acerbiſſimæ nefariæque victoriæ nuntium.*

Aulus Gellius libro noctium Atticarum 9. describens ceremonias Flãminicæ Dialis, ita inquit: *Cum it ad Argæos, neq; comit caput, neq; capillos depectit.* Quæri solet a studiosis Gellianæ doctrinæ quid significet *Argæos*, quæ dictio cum nodum habeat, enodanda est a nobis, prout ex mutis (vt aiunt) magistris accepimus. Apud Romanos antiquitus Pontifices ac virgines Vestales cum Flamminica Diali aliisque religione initiatis, simulacra ad imaginem hominum fabricata præcipitabant in Tyberim ex ponte sublicio, idque fiebat Idibus Maiis, appellabantq; talia simulacra *Argæos*, vt Dionysius Halicarnasseus docet in primo, & auctor est Plutarchus in problematis, qui quærit quare eiusmodi imagines *Argei* nuncuparentur, traditque antiquis temporibus barbaros ea loca incolentes, Græcos quos cœperant, in Tyberim præcipitare consueuisse. Hercules deinde, quod etiam memorat Dionysius illos edocuit, vt pro hominibus simulacra in flumen abiicerent, qui *Argei* nominabantur, quoniam veteres Græcos omnes, Argiuos communiter appellauerunt. Historiam Macrobius paulo immutare videtur in primo Saturnalium his verbis: *Epicadus refert Herculem occiſo Gerione cum victor boues per Italiam duxiſſet, ponte (qui nunc ſublicius dicitur) ad tempus inſtructo, hominum ſimulacra pro numero ſociorum quos caſu peregrinationis amiſerat, in fluuium demiſiſſe, vt aqua in mare deuecta pro corporibus defunctorum, veluti patriis ſedibus redderentur.* Hactenus Macrobius. De *Argeis* ita scriptum est apud Festum: *Argæos vocabant ſcirpeas effigies, quæ per virgines Veſtales iaciebantur in Tyberim.* De his intellexit Liuius sic scribens libro de vrbe condita primo: *Multa alia ſacrificia locaque ſacris faciendis, quæ Argæos Pontifices vocant dedicauit. Argeorum* meminit Marcus Varro, cuius hæc sunt verba ex Latinæ linguæ libris scripta: *Argei fiunt ex ſcirpeis virgultis, ſimulacra ſunt hominum, 30. ea quotannis ponte ſublicio a ſacerdotibus publice deiici ſolent in Tyberim.* De *Argeis* intellexit Ouidius in Fastis, quamuis *Argæos* non nominauerit, his versibus:

Tunc quoq; priſcorum virgo ſimulacra virorum.
Mittere roboreo, ſcirpea ponte ſolet.

Vbi *ſimulacra ſcirpea* haud dubie pro *Argeis* accipiuntur, & pro *ponte roboreo pons ſublicius* significatur, hoc est, *ligneus*, quoniam sine ferro, clauo cõstructus fuerat, vt meminit Plinius libro 36.

Apud Plinium libro secundo naturalis historiæ verbum vetus est, neque protritum, neq; inuulgatum, ita scribentem: *Nisi terra in medio esset, æquales dies noctesq; habere non posse deprenderunt & dioptra.* Vt autem intelligas, quid *dioptra* significent scito *dioptras* esse regulas, quibus antiqui vtebantur ad aquas librandas, vt docet Vitruuius architectus, qui sic scribit lib. 8. de architectura, *libratur aqua dioptris, aut chorobate.* Ideo alibi ab eodem *dioptræ libratinæ* cognominantur. *Chorobates* autem, si id scire desideras, est regula longa circiter pedes 20. quæ habet transuersaria. Ait itaq; Plinius ex *dioptris*, hoc est, regulis illis libratinis deprensum esse, terram habere non posse æquinoctia, nisi esset mundi media.

Idem in 7. ait: *Grammatica Apollodorus inuenit, cui Amphyctiones Græci honorem habuerunt.* Siqui sunt, qui nesciant quid significent *Amphyctiones*, illi ex nobis discant *Amphyctiones* esse publicum Græciæ concilium, vt scribit Cicero in Rhetoricis. Et meminit idem Plinius in 35. Vnde *decreta Amphyctionum* citat Demosthenes in Oratione pro Ctesiphonte. Constabat autem conuentus *Amphyctionum* iurisdictiones declarasse, & ciuitates decreuisse, quæ ad id concilium communiter accederent. Quidam non 7. sed 12. ciuitates conuenisse tradunt ad *Amphyctionum* commune *concilium*, quæ bis in anno singulæ legatum mittebant ad consilium, quem *pylagoram* vocabant. Postea etiam plures conuenere ciuitates, synodus etiam ipsa *pylea* nuncupabatur, quoniam ad *pylas* congregabantur, hoc est, ad portas, quæ nunc *thermopylæ* dicuntur. *Pylagoræ* autem, hoc est, ipsi legati, Deæ Cereri sacrificabant. Vnde autem *Amphyctionum* nomen ductum sit, docet Dionysius, qui sic ait in 14. *Amphyctionem Heleni filium commentum esse Amphyctionicum concilium, cui ab ipsius nomine nomen indiderunt.* Idem leges constituit, quas *Amphyctionicas* vocant, quibus ad cõcordiam amicitiamq; inter ipsos colendam inuitabantur. Deniq; quotiescunque *Amphyctionum* mentionem fieri reperies apud veteres scriptores, reperies autem sæpissime, in hoc significatu semper accipito.

Apud eundem hæc verba passim leguntur libro. 7. *magna propter venatum eorum in terris gratia est.* Nos dictionem vulgariam, & in hoc loco Pliniano nihil significantem expunximus, & in eius locum latinissimam vetustissimamque substituimus, Nam pro *in terris* emendauimus *Viuerris.* Sunt autem *Viuerræ* rusticæ mustelæ, quas Græci *Ictidas* vocant, quibus ossea sunt genitalia, sicut docet Aristot. 2. de animalibus: Et repetitum est a Plinio in 11. qui in 29. mustelas sylvestres a Græcis vocari *Ictides* tradit. *Ictida* autem Theodorus Gaza interpres Aristotelis doctissimus *Viuerram* interpretatur. Sensus itaque Plinianus hic erit: *Viuerras* esse in magna existimatione apud Balearicos propter venatum cuniculorum. Namque, vt subdidit idem Plinius iniiciunt *Viuerras* in specus

eus, qui sunt multifores, atque electos superne capiunt. Legatur ergo *Varro*, quæ sententia est luculenta & Plinio accommodata, & illud *in terra* deleatur, quo & elocutio & sensus dehonestantur.

Apud eundem lib. 15. Locus est reconditus, nec a quo intellectus fuerit hac tempestate, satis animaduerto. Verba Plinii hæc sunt de ficis scribentis: *Ex hoc genere sunt, vt diximus, cotona, & caricæ, quæque conscendenti nauim aduersus Parthos omen fecere. M. Crasso vsnales prædicantis voce Cauneæ.* Historia quam signat Plinius a nullo historicorum, quod equidem sciam, tradita est, nec ex ipso Plinio percipere possumus, quomodo *fici Cauneæ* omen fecerint M. Crasso proficiscenti ad Parthicam expeditionem. Ego ab vno Cicerone hunc locum declaratum esse perspexi his paucissimis verbis, quæ sunt ab eo scripta, lib. 2. de diuinatione: *Cum M. Crassus exercitum Brunduſii imponeret, quidam in porticu caricas Cauno aduectas vendens Cauneas clamitabat. Dicamus, si placet, monitum ab eo Crassum caueret ne iret, non fuisse periturum.* Hæc Marci Tullii verba, siquis diligenter pensitauerit, & iudicio præsentissimo perspexerit, profecto Plinianam sententiam alioquin subobscuram perspiciet, cuius hic est sensus: E genere ficorū sunt *Cauneæ* ex Insula *Cauno* aduectæ, quas venditor *Cauneas* clamabat, quando Crassus ex portu Brunduſino nauem conscendere cum exercitu molhebatur. Hoc nomine *Cauneas*, vēditor intelligebat se habere ficos venales ex *Cauno* deportatas: Qui vero omina obseruant, id verbum, *Cauneas*, malum nomen portendere Crasso dixerunt, quasi significare vellet, *Cauneas, Caue ne eas*, & ita interpretabantur ob hanc vocem, *Cauneas*, monitum esse Crassum ab eo venditore ficorum, caueret ne iret scilicet ad Parthicum bellum. Hoc est ergo, quod ait Plinius, *Cauneas* venales voce proclamantis fecisse omen Crasso, quia *Cauneas* significare videtur *Caue ne eas*. *Caunus* autem, vnde fici *Cauneæ* nuncupantur, ciuitas est & æstate & autumno pestilens, propter æstus ac pomorum copiam, vnde Cauni coloni admodum virides pallentesque exsistunt, in quos olim Stratonicus cytharœdus versu Homerico ita iocatus est: *Tale quidem genus est hominum, quale est foliorum.* Fuerunt *Caunii* Rhodiis subiecti, a quibus aliquando desciuerunt. Molo Orationem scripsit aduersus *Caunos*. Scribit Plinius in *Cauno* gigni homines lienosos.

In 25. vbi de Helleboro loquitur menda est his verbis, *Aliqui pastores eodem nomine inuenisse tradunt capras purgari, pastore illo animaduertente, datoq; lacte earum sanasse parotidas furentes.* In hoc enim loco dictio illa *parotidas* adulterina est, & ab incuriosis suppositā pro *Pratidas*. Namque Plinius eo in loco intelligi vult, *Pratidas* illas, hoc est, *Proti filias* carminibus Poetarum celebratas, cum furore agitarentur fuisse sanatas Helleboro a Melampode diuinationis arte clarissimo, a cuius nomine vnum Hellebori genus

appellatur *Melampodion*. De hac Melampodis curatione meminit Vitruuius in 8. de architectura sic scribens: *Apud fontem Clitorium Melampus purgauit, Prœti filias, restituitq; earum mentes in pristinam sanitatem*: Et Ouidius in 15. metamorphoseos, cum de *fonte Clitorio* loqueretur, cuius aqua epota facit abstemios ita subiunxit:

Siue quod indigenæ memorant Amythaone natus
Prœtidas attonitas postquam per carmen & herbas,
Eripuit furiis purgamina mentis in illas,
Mista aquis, odium q; mori permansit in vndis.

Seruius quoque enarrans illud. Virgilianum:

Prœtides implerunt falsis mugitibus agros: fabulose scripsit illas Iunonis iracundia ac insania fuisse vexatas, vt se vaccas putarent, adeo vt plerumque gemerent, & aratra formidarent, quas Melampus postea purgasse perhibetur. Addit Probus *Prœtidas* ob hanc dementiam patriam Argos reliquisse His itaque argumentis subnixi asseueramus, legendum esse *Prœtidas* non *Parotidas* apud Plinium tradentem qua medicina sanauerit *Melampus Prœtidas furentes*: Cuius rei etiam meminimus in Propertii commentariis. Non inficior *Parotidas* identidem ab eodem memorari pro *tuberculis*, quæ vt auctor est Celsus in sexto, sub auribus oriri solent. Sicut & nomen ipsum declarat. *Para* enim Græce *apud* signat, & *Ota, aures* dicuntur, vnde *Parotides* nuncupantur, sed haud quaquam in hoc loco apud Plinium *Parotidas* legere debemus, sed vt iam docuimus *Prœtidas*. Solent etiam iuxta dentes in gingiuis oriri *dolentia*, quas Græci *Parotidas* appellant, quarum remedia diligentissime scribit Celsus.

In eodem 25. eodemque capite mendosa dictio est his verbis: *Plurimum Helleborum nascitur in Oeta monte optimum vno eius loco circa Epirum.* Nusquam legimus locum esse in *Oeta monte Epirum nuncupatum, nec Epirotica regio Oeta* propinqua est, quo circa Theophrasti auctoritate confisi *Pyram* pro *Epirum* emendauimus, a quo Plinium hunc locum transtulisse facile cognoscas, si Theophrasti librum nonum de plantis, cum hoc Pliniano conferueris, in quo cuncta ferme leguntur de helleboro, quæ memorat Plin. & hæc inprimis: *Plurimus helleborus optimusque eo prouenit loco, non tamen vbique sed parte vna tantummodo Oeta quam Pyram vocant.* Ex his liquido apparet *Pyram* legendum esse, non *Epirum*. Cur autem locus ille in *Oeta monte Pyra* nuncupetur, docet Liuius libro 36. Cuius hæc sunt verba: *M. Atilius Oetam ascendit, Herculique sacrificium fecit in eo loco, quem Pyram (quod ibi mortale Dei corpus crematum sit) appellant*: Fabula est *Olyram* fluuium Herculis rogum exstinguere conatum esse, vna cum altero fluuio nomine *Mella*: Cuius rei meminit Strabo

nono

in nono Geographiæ. Sed hactenus de Plinianis mendis & obscuritatibus, quæ omnia ferme peculiari volumine priuatim annotamus, quod (vt speramus) neq; inutile neq; iniucūdū erit sectatoribus Plinianæ eruditionis: Sed iam ad alios tranſeamus.

Apuleius Madaurenſis plurimis ſcatet mendis, propterea quod plurimi eius lectionis ſunt infrequentes, quæ res ſcriptorem luculentum atque eruditum non ſolum reddit ſcrupuloſum, ſed etiam in dies magis mendoſum facit. Etenim vt in præſentiarum pauca ex plurimis deprauata attingam, quę ſuccurrunt. Nonne in primo de *Aſino aureo* mendum eſt, quod correctores diſſimulanter præterierunt? Verba Apulei hæc ſunt de Theſeo ſcribentis: *Non eſt aſpernatus ales anus hoſpitium tenue.* Truncatum verbū eſt *ales*, cuius nullus eſt, ſenſus nulla exſtat hiſtoria. Nos *pro ales Hecales* emēdauimus, ſecuti ſcriptores idoneos, qui tradunt vetuſtā ruſticam nomine *Hecalen* hoſpitiolo Theſeum ſuſcepiſſe, q̄ illo ad bellum proficiſcente vouit, ſe Ioui immolaturam ſi incolumis rediſſet in patriam, verum ante reditum illius exſtincta eſt. Cuius cadaueri dum in rogo ſemiuſtulatum eſſet, Theſeus ſuperueniſſe fertur, vnde a Poeta in Priapeis, *Hecalen* hanc ſignificante dictum eſt: *Æqualis tibi quam domū reuertens Theſeus repperit in rogo iacentem De Hecale* ſcribit Plutarchus in Theſeo. *Hecales* hoſpitium apud Græcos celebrat Callimachus, qui ſcripſit *Hecaleida* cuius teſtimonium citat Plinius in 22. quo in loco impreſſores, nequid acerbius dicam incorrectores, pro *Hecale, Hecate* impreſſerunt. Plini. verba ſubiecī, quæ hæc ſunt: *Eſtur, & ſoncos, vt quem Theſeo apud Callimachum ponat Hecale, caule vterque albus & niger.* Idem Plin. 26. cū *de Crethmo* herba loqueretur q̄ inter eas eſt q̄ eduntur ſylueſtriū herbarū, ita ſubiunxit: *Hanc certe apud Callimachum apponit ruſtica illa Hecale.* Cū de hac igitur intelligat Apuleius, legendum eſt *Hecales* anus, & illud *ales* obelo confodiendum.

Apud eundē, pro *laniena lanien* paſſim legitur, nullo ſenſu nulla cōſtructiōe, nulla latinitate ſeruata, ita.n. impreſſerūt: *Ne nefarius homicida totam ædium lanien, quam cruenter exercuit, impune commiſerit.* Quis non videt dictionem eſſe inuerſam? & *lanien* pro *lanienam* fuiſſe perſcriptum? quæ dictio peculiaris eſt ipſius Apulei, & ſignat quandam quaſi *laniationem.* Auctor eſt. M. Varro libro primo de Analogia *Lanienam* locum eſſe vbi caro venditur, quod vulgo *macellum* appellatur. Sicut *Pelleſuinam* antiqui vocitarunt, vbi pelles veneunt, videturque dicta eſſe *laniena* a *laniando*, vnde & *lani* dicti qui laniant pecora, & *laniſtæ*, qui laniandis præſunt gladiatoribus.

Idem libro floridorum primo ita ſcribit: *Si mimus eſt riſeris, ſuueres plus timueris, ſi tomœdia eſt faueris, ſi philoſophus didiceris*

Fateor me ignorare qd significet funere *plus timueris*. Quod si ita legatur, Apuleius ipse talia se scripsisse inficiabitur, & inuenustã insuliamq; elocutionẽ aspernabitur, nos ꝓ *funere plus* emẽdauimus *Funepeus*. Significat a. *Funepeus* eũ, qui graditur p funes, quẽ Latini vocãt *Funambulũ*, Græci *Schœnobaten*, q̃ vox iam ꝓ Latina recepta est. Primus Messala (vt autumat Porphyrio) pro *Schœnobate* dixit *Funambulum*, qua dictione vsus est & Terentius in Hecyra. Sensus est Apuleii: Spectatores ridere si minimum in Theatro spectauerint Histrioniam exercentem, timere vero si *Funepeum* animaduerterint per funes cum periculo ambulantem, tanquam iam iam lapsurus sit. Alibi idem Apuleius vsus est hac dictione sic scribens: *Comœdus sermocinatur, Tragœdus vociferatur, Funepeus periclitatur.*

Illud quoque indiget interpretationis, quod ab eodem in Epilogia scriptum est ex Homero translatum: *Nec Vlysses scrobem, nec Æolus follem, nec crateram aliquo piaculento medicauit.* Ad horum verborum enarrationem inspicienda sunt illa quæ de *Vlysse*, quæ de *Æolo*, quæ de *Helena* tradit Homerus, apud quem legimus in 11. Odyssææ *Vlyssem*, Circes consilio ad inferos demeasse, & scrobem effodisse mensura quoquouersum cubitali, atque in ea manibus defunctorum sacrificasse mulso, vino dulci, aqua, polentaque commixtis, quæ ouium mactatarum cruore repleuerit, atque ita facta est manium euocatio per scrobem. Et hunc Homeri versum æmulatus Sylius luculente scribit libro 13. Scipionem ad euocandos manes iussu Sibyllæ Cumanæ fecisse scrobem, & humo refossa desuper mella, vinum & lac fudisse cum immolatione bidentum: Hactenus de Vlyssis scrobe. *Æolus* vero quem non solum poetæ, sed & historici ventorum regem esse dixerunt, vtrem *Vlyssi* dedit ventosissimum, quo scilicet ventos omnes incluserat præter Zephyrum, vt illo flante domum classe sociisque superstitibus deportaretur. Hunc autem follem catena argentea arctissime alligatum Vlyssis socii resoluerunt thesaurum inclusum arbitrantes, vt cecinit in 10. Odyssææ, & ab Ouidio repetitum est in 13. metamorphoseos. Quod vero ad *Helenæ* crateram pertinet, propter quem locum ad hæc accessimus enarranda, scire debes, quemadmodum apud Homerum in 4 Odyssææ, *Helena* Telemacho Vlyssis filio desiderio patris comploranti crateram propinauit, in qua nobile illud Pharmacum vino commiscuit, quod *nepenthes* appellant quasi sine luctu: *ne* enim priuationem significat, & *penthos* luctum. Huius enim efficacissima vis est ad tristitiam animi auferendam, & obliuionem mœrorum omniũ conciliandam. Hoc autem luctus medicamentum Helenæ dono dederat Polydamia Thonis Regis Ægypti coniunx, qui Menelaum & Helenam hospitio susceperit. Huius pharmaci ab Homerica Helena Telemacho propinati, meminit Plinius lib. 25 his verbis

bit, Herbas certe Ægyptias ab regis vxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat Homerus, ac nobile illud nepenthes obliuionē tristitiæ veniamq; afferens, & ab Helena vtique omnibus mortalibus propinandum. Idem in 23 *nepenthes hoc mellitum nil aliud fuisse, quam vinum sentire videtur, quod curas dissipat, & securitatibus est accommodatum. Vnde de vino ita scripsit, iamque dudum hoc fuit, quod Homerica Helena illa ante cibum administrauit.* Macrobius vero hoc remedium mœroris quod Helena vino miscuerit, interpretatur esse *dulcedinem sermocinationis*, quæ non minus hilarare solet conuiuium, quam vini suauitas. Verba Macrobii ex libro Saturnalium nouissimo hæc sunt transcripta: *Si Homeri latentem prudentiam inseruerit altius, delinimentū illud, quod Helena miscuit, non herba fuit, non ex India succus, sed narrandi opportunitas, qua hospitem mœroris oblitum flexit ad gaudium.* Memineruntur huius quoque *nepenthis Homerici Herodotus in Euterpe.* Diodorus in secundo, & Strabo libro vltimo Geographiæ. Igitur Apuleius, vt iam illius eruditissimi scriptoris verba explicemus, ad refutanda argumenta accusatorum, qui pisces eum quęsisse ad magiam exercendam obiiciebant, ostendit auctoritate Homeri pisces magiæ celebrandæ adhiberi non solere, cum Homerus scribat nihil pisculentum adhibitum fuisse ab *Vlysse* ad scrobem illam, qua manes euocauit, nec ab *Æolo* ad follem illum, quo ventos inclusit, nec ab *Helena* ad craterem illam, qua Telemacho *nepenthes*, hoc est, luctus de linimentum propinauit, & ita docet falsam fuisse accusatorum criminationem, cum nihil negotii sit mago cum piscibus.

Idem in nominum similitudinem iocabundus ita scripsit: *Potest cancer ad vlcera alga ad Quercerum.* Quod primo loco posuit satis apertum est, quod postremo non satis, quocirca scito *Quercerum* dici frigidum cū tremore, qua dictione rarenter vsi sunt recentiores scriptores, frequenter vero verustissimi, vt Lucilius & Plautus. Præterea ita scripsit Aulus Gellius libro vltimo noctium Atticarum: *An tu forte morbum appellari hic putas ægrotationem grauem, cum febri rabida & Quercera*: Quibus verbis febrem significat frigidam cum horrore, quando totum corpus intremiscit, quæ grauis est ægrotatio. Præterea antiqui auctore Festo *Quercerum* dixerunt grauem & magnam. Alga vero res notissima est, cuius meminit Plinius in 25. Sensus Apuleii hic est, si ex vocabulo suspiciones ducuntur, poterit similiter propter nominum similitudinem *cancer marinus* accomodari ad vlcus, qui *cancer* nuncupatur, & *alga* quæ ab algore, hoc est, frigore deriuari videtur, accommodabitur ad *Quercerum*, hoc est, febrem frigidam, & grauem, quemadmodum & *calculus* hac ratione posset videri idoneus ad vesicam hominis calculosi. Si in manum sumseris ipsum Apuleium, facilius percipies, in quem sensum ista

dicantur. Nobis satis sit declarasse quomodo *alga ad Quercetum* accommodari posset. Sed antequã ad alios transeamus illud quoq; quod est in primo de asino declaremus: *saccariam faciens metebã*. Lego apud Iurisconsultos libro Digestorum. 16. *Saccariam negotiationẽ* nuncupari a nomine *sagorum*, quando scilicet *saga & id* genus vestimenta mercamur, vt in distrahendo lucrum faciamus, ille itaque eleganter dicitur *facere sagariam* qui exercet hoc genus mercimonii, vnde existimo apud Apuleium legendum esse *sagatia* ab huiusmodi negotiatione. Quod *si saccariam* legis significabit mercaturam *saccorum*, & ita accipitur pro negatione viliori, *siue saccariam* legas vt impressi codices habent, siue *sagariam*, vt mihi legendum esse videtur, & ita *sagaria* absolute dicetur. Sicut *argentariam & pyraticam*, & *fabricam* dicimus, quamuis an *pyratica* ita dici possit, vt *fabrica*, dubitauerint Quintiliani præceptores.

Apud Pedianum Asconium doctissimum Ciceronis interpretem, multa mendosa & mutilata repetiuntur: Sed interim illius loci venit in mentem, qui legitur in oratione contra Pisonem: *Minimeque in Sicilia cum equitatu transierat ad nos, ciuitatem Romanam datam, adeoque & pecuniam ex ærario.* Historia haud dubie hoc in loco significatur, sed illa dictio *minime*, valde lectorem perturbat sententiamque corrumpit, quis enim quæso vnquam legit ciuitatem Romanam donatam homini nomine *minime*, cum aduerbia nusquam pro nominibus propriis mortalibus imponantur, nos autem re diligenter pensitata pro *minime* correximus *Mutina*. Sicut ab Ausonio traditum esse proculdubio existimamus. Fuit autem *Mutines* vir impiger, & sub magistro Hannibale omnem belli artem edoctus, cuius virtus cum in Sicilia contra Romanos maxime enituisset, formidolosa esse cœpit Duci Pœnorum Annoni, cuius famæ Mutinis gloria officiebat, vnde cum iniuriis afficeretur præfectura spoliatus transiuit ad Romanos tradito prius *Agrigento*, quæ caussa fuit, vt omnis repente Sicilia ad Romanos inclinaret ob hæc merita *Mutina* in senatum Romanum introducto, honores habiti sunt, & ipse ciuis Romanus factus est, hæc traduntur a Liuio dispersim libro 25. 26. 27. ab origine vrbis: Et de hoc *Mutine* hoc in loco intellexit Asconius illum quoque locum qui est in oratione pro Scauro: *Capistro sub toga cinctus* emendauimus *campestre* super quo affatim scripsimus in Propertii commentariis. Idem in interpretatione orationis cui titulus est *toga candida* mendosus est his plane verbis: *Quod in Ædilitate, quam annuam non gesserat, Vertias non habuerat dedit gladiatores. Vertias* verbum est absonum, & absurdum citra aliquem significatum, nos pensitato sensu, & literis non multum immutatis, correximus *varias*. *Varias* autem *Pantheras* appellant,

iant, a macularum (vt arbitror) varietate, qubus sunt spectabiles. Vnde ita scribit Plinius in octauo in capite *de Pantheris*, *nunc varias & Pardos, qui mares sunt appellant, in eo omni genere crebrissimo in Africa Syriaque, quidam ab his Pantheras solo candore discernunt, nec adhuc aliam differentiam inueni.* Hęc Plinius, cuius auctoritate subnixus, *Varias* pro *Vertias* apud Asconium emendaui, qui significat ædilem dedisse spectaculum gladiatorium cum *Varias* hoc est *Pantheras* non habuisset, quas ædiles in ludis ædilitiis dabant. Sicut olim Scaurus in ædilitate sua centum. L. *Varias* exhibuit.

Deinde POMPEIVS MAGNVS quadringentas decem, Diuus Augustus quadringentas 40. Alia nomine *Panthera Africana nominantur*, in quo significatu accipiendum est illud apud Suetonium in Caligula: *Ediuit & Circenses plurimos a mane vsq; ad vesperam, interiecta modo Africanarum venatione, modo Troia decursione.* Male literati secuti libros impressos *Africanorum* legunt, cum legendum sit *Africanarum* & de *Pantheris* intelligendum, quarum venationem inter Circenses interposuisse Caligulam, signat Tranquillus. Senatusconsultum fuit vetus ne liceret *Africanas* aduehere. Idem Tranquillus auctor est: Claudium exhibuisse Africanas conficiente turma equitũ prætorianorum. In interpretatione eiusdem orationis, apud eundem, ex literarum transmutatione dictio vetusta corrupte legitur, impressores enim pro *siplasia* impressere *selansia*. Fuit autem *Seplasia* forum Capuæ in quo vnguentarii negotiabantur. *Seplasia* delitiis contusam fractamque fuisse Punicam ferociam testatur Valerius libro nono dictorum factorumque memorabilium. *Seplasia* meminit Cicero in Oratione legis Agrariæ contra Rullum his verbis: *Iam vero qui metus erat tunicatorum illorum in Alba, & Seplasia*, vbi *Albanam* intellige pro altero foro Campano, cuius fit mentio quoque apud Valerium. Hæc est illa *Seplasia* de qua ita scribit Plinius in 34 *Credunt Seplasia ea omnibus quidem modis corrumpenti.* Idem in 16. loquens de *risina* arboris piceæ: *Hinc* ait, *est fraus Seplasia*, vbi impressores non *Seplasia* impresserunt, sed sæpissime *Asia*. *A Seplasia Seplasiarius* deriuatur, accipiturque pro effœminato vnguentario. Lampridius in Heliogabalo, pinxit se vt cupedinarium, *vt Seplasiarium*, vt popinarium, propter vnguenta, quæ *Seplasia* conficiebantur. Dictum est ab Ausonio: *Ære Seplasia decipiare caue*: Quo versiculo pro *Ære Seplasia* odorem vnguentorum atque fragrantiam intelligi voluit.

Apud Quintilianum in decimo institutionum oratoriarum turpe mendum deprehendimus inter legendum, & etiam emendauimus, ita enim scriptum est: *Sed non quicquid ad aliquam*

partem scientiæ pertinet, protinus ad faciendam etiam Aphæresin, de qua loquimur accommodatum. Ex librariorũ impressorumque incuria menda facta est in eo verbo *aphæresim*, cum legẽdum sit *phrasin*, sicut & nos correximus, qua dictione tanquam latinitate donata vsi sunt Latini, vnde alibi idem dixit Quintilianus: *Macer & Lucretius, legendi quidem, sed non vt faciant phrasin, hoc est, corpus eloquentiæ.* Hieronymus in prologo Galeato: *Secundum Maccabeorum liber Græcus est, quod ex ipsa phrasi probari potest.* De hac itaque loquens Fabius, inquit, non omnia esse accommodata ad faciendam *hanc phrasin*, hoc est, elocutionem absoluendam, quæ ex aliqua parte sunt erudita.

Apud eundem in tertio pro *Tyberium Cæsar*, impressum legitur in omnibus codicibus *Titus Cæsar*: Quæ nominis deprauatio historiam peruertit, & tempora? Verba Quintiliani hæc sunt: *Theodorus Gadareus qui se dici maluit Rhodium, quem studiose audisse, cũ in eam Insulam secessisset, dicitur Tyberius Cæsar.* Sensus verborum istorum manifestarius est, sed ab historiæ fide dissentiens, si legatur *Titus* Cæsar. Namque Theodorus, de quo loquitur Quintilianus, docuit præcepta Rhetorices Rhodii per id tempus, quo *Tyberius* in eam Insulam secessit, vbi circa scholas & auditoria professorum assiduus fuit, & inprimis audiuit Theodorum, mansitque illic annos octo, de quo *Tyberii* secessu multa scribit luculente Tranquillus. Dictus est autem *Gadareus Theodorus a Gadaribus* ciuitate *Syriæ*, quam Iudæi sibi vendicarunt. Vnde ait Strabo lib. 17. cum de *Gadaribus* loqueretur, *hinc fuit Theodorus orator, qui ætate nostra vixit.* Strabonem autem ætate *Tyberii* scripsisse, clarum est ipsius testimonio, qui in sexto memorat, se *Tyberii* tempore floruisse Qui legit, apud Fabium *Tytus Cæsar* is, prorsus & historiæ, & temporum, ignarus est De hoc *Theodoro Gadareo* intellexit Iuuenalis illo versu: *Artem scindens Theodori.* Illud quoq; in eodem scriptore, quod adeo nuper legimus, indiget emendationis vnius literæ immutatione. Nam in primo: *Marcipotes Publipotesque* scriptum est, pro *Marcipores Publiporesque.* Maiores enim nostri a prænominib. dominorum seruos in familia nominabant, vnde a *Marco* & *Publio* dicti sunt *Marcipores* & *Publipores* quasi pueri, hoc est, serui Marci & Publii. Sicut *Quintipor* nomen seruile frequens fuit apud antiquos a prænomine domini, ita *Marcipor* & *Publipor* a *Marco* & *Publio* nominatur, vnde & emendandus est locus apud Plinium deprauatus: Namq; libro. 33. naturalis historiæ incuriosi scripserunt, *Marsiferos Lucriferosque*, vbi scribendum erat, *Marcipores Luciporesque*, pro seruis Marcii & Lucii. Et hoc est, quod ait Plinius, id genus seruos dominorum fuisse gentiles, id est, eodem nomine appellatos, quo domini appellabantur. *Gentilis* enim præter notam significationem dicitur is, qui simili nomine appellatur, id quod Cicero in Topicis, & Festus tradiderunt. Verba Prisciani ex libro sexto tran-

transcripta subiecimus, quibus aperte significatur quod dicimus. *Vt a puero composita, Publipor Publiporis Marcipor Marciporis.* Sic Probus. Ita enim antiqui pro *Publipuer & Marcipuer* dicebant. Quidam apud Plinium *Marsiferes* & *Luciferes* dici existimant, tanquam *baiulos marsupiorum, & loculorum*, sed male.

Æmilius Probus, qui vitas Græcorum imperatorum luculento sermone conscripsit, *Aristidem* tradit a *Themistocle collabefactum esse testula*: Quæ sententia cum non solum tyronibus, sed etiam veteranis sub obscura videri soleat, hoc in loco a nobis copiosissime explicabitur, qui studia iuuenum, & imprimis tui, fouere ac iuuare prouitili parte contendimus. Ciuitates antiquitus quæ populari statu regebantur, eos qui super excellere videbantur, vel propter amicos, vel propter aliquam aliam potentiam extra ciuitatem relegare solebant ad tempus, sicuti docet Aristot. libro 3. Politicorum. Athenienses vero exilio decennali mulctare consueuerãt potentes nimis ac excellentes gloria vitos, & hoc exilii genus *Ostracismon* appellauerunt, qui repertus est, non ad castigandam improbitatem, sed ad potentiam moderandam. *Ostracismus* autem ab *Ostrato*, id est, *calculo*, siue *testula* nomen sortitus est, qui in hunc maxime modum Athenis peragebatur. *Ostraci*, id est calculi viritim in consilio dabantur, in quibus quisque nomen illius perscribebat, quem vrbe cedere volu isset. Magistratus vero qui huic negotio præerant vniuersos simul, calculos recenseb ant qui nisi sex millium numerum excessissent, nihil confectum esse iudicabatur, vbi vero legitimus numerus repertus fuisset, eum 10. annorum exilio afficiebant, quem pluribus calculorum sententiis damnatum esse cognoscerent Hoc *Ostracismo* multi proceres Athenienſium inexilium e ciuitate electi sunt, vt Aristides, Themistocles, Cimon, aliique complures. Nemo autem sordidus, nemo ignobilis, nemo famosus, vt Plato Comicus inquit, consueuit *Ostracismo* mulctari, vnde id genus exilii apud Athenienses cessauit. Postquam Hyperbolus homo sordidus *Ostracismo* mulctatus est, qui nobilissimorũ & potentissimorum hominum, non autem sordidorum & humilium causſa fuerat institutus. *De Ostracismo* multa scribit Plin. in Aristide. & Alcibiade Hoc Latini *testularum exilium vocant.* Vnde etiam dixit Plutarchi interpres in Pericle, quod Pericles cum iuuenis esset veritus *testa* exilium nulla ex parte rempub. attigit Sensus itaque Probi Æmilii est Aristidem a Themistocle electum fuisse ciuitate collabefactum *testula*, hoc est decennali exilio *Ostracismi* mulctatum: Quam historiam copiose scribit Plutarchus in Aristide, qui in Themistocle sic ait, *testarum exilio* Aristidem ciuitate eiecit. Quotiens cumque leges *testarum* suffragiis electum fuisse aliquem ex principibus Athenienſium, scito *Ostracismon*, de quo diximus, hoc est exilium decennale significari.

In quarto apud Gellium locus est partim mendosus, partim præposterus, ita enim scriptum est. *De Mupope peri nodu quoque, qui lustrioſus Latine appellatur diſſenſum eſt.* In his paucis verbis multiplex error est, quem nos ita emendauimus, & ita Gellium scripsisse opinamur: *de Myope qui luſcioſos Latine appellatur peri nodu quoque diſſenſum eſt.* Et antequam sensum scriptoris explicemus, prius verba ipsa quid significent declaremus. *Myopas* Græci vocant in die parum videntes, quæ dictio composita est a verbo Græco *myo*, quod signat *claudo*: & *ops* quod dicitur *oculus*, quasi *myopes* propter visus hebetationem clausis oculis intueri videantur. Latini id genus homines *luſcioſos* appellitant, a *luſcatione* quadam vt opinor, quod scilicet *luſcos* imitentur. Alio nomine Græci *luſcioſos nyctilopas* vocant a nocturno videlicet aspectu. Plinius libro 28. ita scribit: *ſanguine hirci ſanari luſcioſos, nyctilopas appellant Graci.* Idem in octauo, in scriptum reliquit: *Tradunt capras non minus videre noctu, quam interdiu, & ideo caprinum iecur, ſi veſcatur, reſtituit priſtinam aciem his quos nyctilopas vocant.* Scribunt Iurisconsulti Digestis de ædilitio edicto: *Eum hominem morboſum eſſe qui neque matutino videt, neque veſpertino, quod genus morbi Graci vocant myopa.* Auctor est Nonius *Myopes*, qui Latine *luſcioſi* vocantur, ad lucernam non videre. De luscioso facete, vt semper Plautus dixit in milite: *Ædepol tu quidem cæcus, non luſcioſus es.* Et eodem loco, inquit *Mirum te lolio victitare, & tam vili tritico, quid ita? quia luſcioſus.* Vbi impressores pro *lolio* imposuerunt *oleo*, & ita Plautinam eruditionem deprauarunt. Dicunt enim (vt inquit Placiades) quod lolium comedentibus, oculi obscurantur, Cuius rei etiam testis est Ouidius illo versiculo:

Et careant lolio oculos vitiantibus agri.

Festus pro *luſcioſo*, *nuſcioſum* scribit, tanquam a nyctilopa hoc est a nocturno aspectu deriuatum sit, nisi forte a librariis confusa sunt, quæ Festus ipse ex ordine literarum optime digesserat. *Nodos* vero Græce Latine dicitur *edentulus*, hoc est ille *qui dentibus caret.* Erit itaque sensus Auli Gellii, talis: Dissensisse eruditos de *Myope*, hoc est eo, qui parum videt, qui Latine luscioſus appellatus, an redhiberi debeat tanquam morbosus. Similiter de *edentulo* quod ipse Græce dixit *peri nodu*, quæsitum est an sit *morboſus.* De quo scribens Paulus Iurisconsultus: *cui den abeſt*, inquit, *non eſt morboſus, maxima enim pars hominum dente caret, neque ideo morboſi ſunt, præſertim cum ſine dentibus naſcamur, nec ideo minus ſani ſimus donec dentes habeamus, alioquin nullus ſenex ſanus eſſet.* Sed iam ad Diuum Hieronymum transeamus, apud quem non minus eruditionis reperio atque facundiæ, quam apud Ethnicos scriptores.

Diuus Hieronymus in epistola ad Paulinum, quę in liminari est

pagina

pagina testamenti veteris, scribit *Apollonium philosophum perrexisse ad Æthiopiam, vt Gymnosophistas & famosissimam solis mensam videret insabulo.* Quæri solet a curiosis Hieronymi sectatoribus, quænam fuerit *solis mensa*, quam vt videret Apollonius ad Æthiopas accessit. De qua quid tradiderint luculenti scriptores eloquamur. Auctor est Herodotus in tertio historiarum fuisse in Æthiopia *pratum omnium quadrupedum carne refertum*, quam per noctem magistratus illic ponere festinabāt, & vbi illuxisset, cui libet licebat illuc accedere epulatum, indigenæ existimabant copiam epularum diuinitus suppeditari, & hanc solis mensam nuncupauerunt, ad quam inspiciendam olym *Cambyses* misit legatos in Æthiopiam. Solinus Græco vocabulo nuncupat *Heliotrapezam* hoc est solis mensam ἥλιος enim Græce *sol*, & *trapeza* mensa nominatur. De hac mensa solis ita scriptum reliquit Pomponius Mella: *Est locus in Æthiopia paratus semper epulis refertus, & quia vt libet vesci, vescentibus licet, Heliotrapezam appellant, & passim adposita sunt, quia affirmant innasci subinde diuinitus.* Interpretamenta quæ super hoc loco scribuntur a Nicolao de Lyra alioquin erudito, sunt mera deliramenta, neque sententiæ Hieronymi, neque historiæ accomodata.

Apud eundem libro secundo contra Iouinianū in peruulgatis impressisq; codicibus hæc verba leguntur: *Nunc restat vt Epicurum nostrum sudantem in hortulo suis inter adulescentulas & mulierculas alloquamur.* Ego vero illud *sudantem* emendandum esse censeo, & vnius tantū modo literæ immutatione legendum *subantem.* Namque *subare* vocabulo antiquissimo dicuntur sues cum libidinātur, vnde translatio quoq; facta est in cetera animalia, vt docet Porphyrio enarrans illud Horatianū: *tamq; subando tenta cubilia tectaque rumpit.* Et vt auctor est Aristoteles libro sexto de animalibus, ita *subare* dicitur in *subibus*, quemadmodum *equa* libidine stimulatæ dicuntur *equire.* Vnde & Columella: *mulam* appellat *equientem*, hoc est desiderio libidinis equum appetentem. Et hinc maledictū trahitur in mulieres libidinosas. In hanc sententiam loquitur Plin cuius verba subieci ex libro: *Verrē subantis audita voce nisi admittatur, cibū non capere vsq; in mactē. Vbi subantis* accipitur pro *libidinātis & Veneri inhiātis.* Ita Hierō. taxare volens Iouinianū, eū appellat *Epicurū subantē*, hoc est in coitum ruentē, & in coitus voluptate summū bonū collocantē. Et hæc erudita & pinde venusta sententia. Quod si *sudantē* legerimus, vt passim legitur, sensus erit plane frigidior atq; vulgatior. Hac dictione vsus est idem alibi in epistola contra diaconū Sabinianū, ita scribens: *sic subantem te & lasciuiātem, huc atq; illuc, rapiebat voluptas.* Et apud eundē plurimis locis hoc tanquam peculiare verbum deprehendes, sed fere semper librariorum impressorumque incuria, pro *subantem sudantem* leges.

Apud eundem contra Ioannem Hierosolymitanum dictio depraua ta est in his verbis : *Rogo quæ tanta est cæcitas Cimericiis, sicut aiunt, tenebris inuoluta.* Ego vero pro *Cimericiis* tenebris correxi *Cimeriis*, quod ex historia prisca veterique prouerbio depromtum est. Nam *Cimerii* populi fuerunt Scythici, a quibus Bosphorus *Cymerius* nominatus est. In cuius hostio fuit oppidum *Cimerion*, quod alio nomine *Cerberion* vocabatur, vt auctor est Plinius in quinto. Existimat Strabo in septimo dictum esse *Bosphorum Cymerium, quasi Cymbricum a Cymbis, qui incertis errabundi sedibus vsque ad Maotim paludem militiam agitarunt.* Cimeriorum clima obscurum est ac tenebrosum, vt idem memorat in primo, cuius rei etiam meminit Homerus sic loqueus de Cimeriis.

Illis sol nunquam Phaethontia lumina spargit,
Pernicioſa super nox semper tenditur ictu.

Tibullus Homerici carminis æmulator, ita cecinit in heroico poemate:

Cimmerion etiam obscuras accessit ad arces.
Quis nunquam candente dies apparuit ortu?
Siue super terras Phœbus seu curreret infra.

Cum itaque Cimeriorum regio esset tenebricosa & aer caliginosus, deductum est inde prouerbium : *Tenebræ Cimmeriæ*, quod vsurpat Lactantius sic scribens in quarto diuinarum institutionum: *O cæcum pectus, o mentem Cimeriis (vt aiunt) tenebris atriorem.* Lactantium (vt opinor) imitatus est Hieronymus, cuius verba ita emendanda sunt, prout emendauimus, & sic legenda : *Rogo quæ tanta est cæcitas Cimmeriis, sicut aiunt, tenebris inuoluta.* Qui *Cimericiis* legunt, sicut semidoctum vulgus lectitare consueuit, hi iudicio sunt plane *cinericio*, & omni penitus scintilla viduato. Ephorus auctor est, *Cimmerios* in Italia quoque fuisse iuxta lacum Auernum, eosque in subterraneis habitasse domiciliis, quorum more patriu esse, vt nemo solem aspiciat, noctu vero egrediantur. De *Cimmeriis* ita scribit Festus: *Cimmerii dicuntur homines qui frigoribus habitatas terras incolunt, quales fuerunt inter Baias & Cumas in ea regione, in qua conuallis satis imminenti iugo circumdata est, qua neque matutino, neque vespertino tempore sole contegitur.*

In Cæsaris secundo commentario ita scriptum est: *Sectionem eius oppidi vniuersam Cæsar vendidit.* Vbi *sectio* dictio est, vetus sicut & *sector*. Dicuntur autē *sectores* qui spem sui lucri secuti (vt docet Asconius) bona damnatorum emebant in auctionibus, ac postea pro compendio venditabant. Inde a Cicerone. M. Antonius sector Pompeii appellatur, quantum scilicet in subhastatione bona Cnei Pompeii redemerat, ideoq; ab eodē dictū est: *Inflammanter expectantibus omnibus, quisnam esset tam impius, tam demens, tam diis hominibusq; hostis, qui ad illud scelus sectionis auderet accedere? mutus est nemo prater Anton.* Vbi *sectione* in eo significatu accipit, quo

Cæsar

Cæsar, pro illa scilicet iuris persecutione, qua sectores vtuntur in auctionibus. Alibi a Cicerone eleganter dictum est in Oratione pro Roscio Amerino: *Nescis per ista tempora eosdem fere sectores fuisse bonorum, & colorum.* Cornelius Tacitus: *Vbiq; hasta & sector & inquieta vrbs auctionibus.* Denique crebra mentio est *sectorum* apud eruditos, qui pro emptoribus his accipiuntur, qui auctionantur bona hastæ subiecta. A Lucano dictum est *sectorq; fauoris ipse sui populus.* Vbi *sector* scienter & eleganter dicitur populus Romanus, quia fauorem suum vendebat candidatis spem lucri secutus. Sensus est Cæsaris venditam fuisse oppidi sectionem, id est, Cæsarem bona ciuitatis vendidisse sub hasta, his qui sectionem facere dicuntur. Et in hoc significatu *sectiones* accipiendæ sunt apud Tranquillum ita scribentem in Vitellio: *Cuius filius sectionibus & futuris vberius compendium nactus.* Scribit Festus *sectionem* significare iuris persecutionem, quæ interpretatio non multum abest ab ea quam tradidimus significatione, *sectores* enim facta in auctionibus *sectione*, ius suum persequuntur.

Hieremias Propheta ita inquit: *Cum pinxeris stibio oculos tuos frustra componeris.* In Ezechiele quoque legimus. *Circumlinisti tibi oculos tuos stibio, & ornata es modo muliebri*: Et libro quarto Regum scriptum est: *Depinxit oculos suos stibio, & ornauit caput suum.* Denique hæc dictio *stibium* scaturiens est apud Ecclesiasticos scriptores, & in primis apud Hieronymum. Quid autem sit *stibium* tam nescit Nicolaus de Lyra, quam nescire curauit. Vt autem studiosi sacrarum scripturarum intelligant, quid proprie *stibium* significet, quo ad venustandos oculos peculiariter vtebantur, sciant in argenti metallis inueniri lapidem spumæ candidæ atque nitentis, quem alii *stibium*, alii *alabastrum*, aliqui *turbasim* appellant, Cuiusuis principalis est circa oculos, quos dilatat, quorumq; fluitiones inhibet exulcerationesque. Ideo id *Graci Platyophthalmon* appellauere, ab oculorum scilicet dilatatione, auctor Plinius libro trigesimotertio. *Stibio* ergo oculos fœminæ pingebant, vt ita formosiores viderentur, quod viris, & maxime religiosis turpissimum est, & maximo olim probro dabatur. Vnde ait Apollonius. *Dic mihi crinem fucat Prophetes, stibio oculos linit?*

Idem Hieremias ita inquit: *Facit laquearia cedrina pingit q; sinopide.* Cum interpretes quid sit *sinopis* non explicent, a nobis explicandum est. *Sinopis* color est vnus ex coloribus natiuis, cui nomen inditum est vb vrbe Ponti *Sinope*, vbi primum inuenta est. Nascitur teste Plinio in Ægypto, Balearibus, Africa, sed optima in Lemno & in Cappadocia. *Sinopide* vsi sunt veteres pictores ad splēdorem. Rubricæ genus in ea voluere intelligūt quidam, vnde a Vitruuio libro septimo, rubrica *sinopica* nuncupatur, de qua ita scribit Strabo libro duodecimo Geographiæ: *In Cappadocia nascitur ea, qua Sinopica* rubrica dicitur, omnium optima, quæ cum Iberica

decertat, iccirco *sinopica* appellatur, quod eam mercatores eo deferebant, priusquam Ephesiorum emporium tam celebre esset.

In Daniele dicit Susanna ad puellas: Afferte mihi *oleum & smigmata*: Interpretes scribũt: *Smigma* esse aquam hordeam ad faciem abluendam, ego quemadmodum nescio an *Smigma* sit ex hordeo & aqua, ita hoc scio *Smigma* appellari omne quod purgat, emaculat, abstergit, a *Smicho* verba Græco deriuatum, inde ita scribit Plinius: *In rario officinis, & Smigma fit iam liquato ære atque percocto.* Idem alibi: *Smigmata mulieres faciunt ex his.* Idem in vigesimo secundo: *succus lupini smigma fit, quo solent fouere gangrænas.* et frequens est hæc dictio apud eundem, accipiturque pro vocabulo generali, quo medicamentum omne significatur, quod valet ad emaculandam faciem, & abstergenda corporum dehonestamenta. A *smigma* deriuatur *smicticus*, vnde a Plinio identidem *vis smictica* vsurpatur accipiturque pro efficacia tali, qualem habet *smigma* ad purgandum scilicet & emaculandum.

Apud Tranquillum in Galba dictionem deprauatam correximus, & pro adulterina verã venustam q. substituimus, verba Tranquilli hæc sunt: *Vt siquid scanici, aut histrici donatum olim venundissent, auferretur emptoribus*, Nos pro *histrici* emendauimus *xystici*, Dicũtur autem *xystici* athletæ, qui per hyberna tempora antiquitus exercebãtur in porticu quæ *xystes* apud Græcos appellatur. Auctor Vitruuius in libro quinto de architectura, qui docet quemadmodum facienda sunt *xysta*. Vsus est hac dictione idem Tranquillus in Augusto sic scribens: *Nec tamen eo minus aut xysticorum certationes, aut gladiatorum pugnas seuerissime semper exegit*, Vbi *xysticorum* nomine athletas intelligit. Apud iurisconsultos, digestis de his qui notantur infamia duæ dictiones iunctim locatæ pariter mẽdosæ leguntur, vbi ita scriptum est: *Neq; thecmelici neq; xestistici ignominiosi habeantur*, Nam pro *Thecmelici Thymelici*, pro *xestistuci xystici* corrigendum est. Et in eo significatu *xystici* accipiuntur, quem iam declarauimus. *Thymelici* vero vt hoc quoq; iurisconsultorum verbum explicemus, significant histriones, & Græci *thymelen* pulpitum & histrionicam appellant. Vnde a Vitruuio dictũ est *scanici* & thymelici. Græce separatim nominantur. Et Ausonius festiue scripsit, *Nos Thymelen sequimur.* In decretis quoq; distinct. vltima. de con. sacerdotes admonentur de conuiuio surgere debere antequam *Thymelici* ingrediantur. Sed vt ad Tranquilli sententiam explicandam reuertamur, dicit ille liberalitates Neronis a Galba fuisse reuocatas, vt id quod olim *scanicis* aut *xysticis*, id est, athletis donauisset id exigeretur. Hãc historiam Plutarchus apertioribus verbis explicat, quibus plane sententia Tranquilli fit manifestior, ita enim scribit in Galba: *Quas largitiones in Galba dederat scænam palæstramq; agitantibus, eas vehemẽtius repeti iussit præter decimam partem.* Eadem historia traditur a Cornelio Tacito

omissis

omissis *scænicorum xystricorumq;* nominibus. Præterea *xystici* dicuntur, qui *xysto* ludunt. Significat autem *xystos*, *hastile vel spiculum*, vnde *xystophoros* Græce nominatur, Latine *spiculator*. *Xystos* quoq; præterea dictas significationes accipitur pro ambulatione, in qua arbusculæ sunt in plurimas species effigiatæ, & talis significatur a Plinio libro quinto Epistol. ita scribente: *Ante porticū xystus concisus in plurimas species distinctusq; buxo.* Et vt auctor est Vitruuius Latini *xysta* ambulationes appellant, quas Græci *Paradromidas* dicūt. De *xysto* ait Cicero in Bruto: *Nam cum ambularem in xysto & essem otiosus domi.* Legatur igitur apud Tranquillum *xystici* potius quā *histrici*, & pro athletis accipiantur. Non ignoro *histricos* dici posse *histriones*, cum a Plauto in Penulo Imperator *histricus histrio* nominetur, & ab eodem alibi dictū sit: Hæc imperata sunt pro *imperio histrico*, pro eo qui *imperio histrionico* videatur; alludere Plautus *ad Histriam*, regionem, ex qua primum histriones venisse, & inde nomen sortitos esse autumat Festus, cuius auctoritati Liuius Valeriusque refragantur, scribentes nomen histrionibus fuisse inditum, quia *Ister* Tusco verbo *ludio* vocabatur. Verior est prior significatus, & historiæ accommodatior.

Idem in Vespasiano inquit: *Publicum quadragesimæ in Asia egit.* Ego existimo *Publicanum* potius quam *publicum* legendum esse, vt sit sensus, Sabinum de quo loquitur, fuisse Publicanum in Asia ad quadragesimas exigendas, hæc est enim elocutio & luculenta & erudita, vt ita dicamus: *agit Publicanum*, agit *senatorem*, *agit amicum imperatoris*, pro eo quod est facit officium publicani, senatoris, & amici imperatoris. Et hic mos dicendi apud eruditos est frequentissimus. *Quadragesima* vero est tributum & exactio sicut vigesima, & quinquagesima, centesima, & ducentesima, & id genus alia publicanorum fraudibus excogitata. Vnde ita scribit Cornelius Tacitus: *Manet tamen abolitio quadragesimæ quinquagesimæque, & quæ alia ex auctionibus illicitis nomina Publicani inuenerant.* Ita Cicero *Decumanos* in Verrinis appellat principes publicanorum, a quibus decimæ exigebantur: Et a Liuio *vigesimarium aurum* dici videtur, quod ex vigesimis exigebatur, quamuis in mendosis Liuianis codicibus non *vigesimarium aurum*, sed *incensimarium* legatur. De *vigesima* scribit Plinius in Panægyrico luculentissime. A Seneca *sanguinolentæ centesimæ* eleganti epitheto appellantur. *Ducentesimas auctionum* Italiæ olim Caligula remisit.

Idem in Augusto scribit: *Octauium Augusti patrem inter diuisores operasq; campestres proditum.* Quę verba cum a multis perperam intelligantur, a nobis in hoc loco explicabuntur. *Diuisor* criminis nomen est, hique antiquitus *diuisores* vocabantur, qui pecuniam inter tribus viritim diuidebant nomine candidatorum hoc est magistratus petitorum, quos Plautus magistros curiatum in

Aululatia vocat his verbis: *Nam noſter noſtra qui eſt magiſter Curiæ, audiere argenti dixit nummos, in viros.* Quærit Aſconius vtrum legitimos habeant tribus omnes *diuiſores* ſuos. *Diuiſores* autem nomen criminoſum fuiſſe, vtpote tribulium corruptoris in ferendo ſuffragio, docet Cicero in Orat. pro Plancio his verbis: *Quam tibi commodũ eſt vnam tribum deligere tu, doce id quod debes, per quem ſequeſtrum, quo diuiſore corrupta ſit.* Idem alibi ait: *Qui ſi erat diuiſor præſertim eius, quem tu habebas reum, cur abs te reus non eſt factus?* Idem alibi: *Docet inquit diuiſiſſe* pro eo quod eſt *diuiſorem fuiſſe* pecuniæ, inter ſuffragatores, vt libentius candidato ſuffragarentur. *Operas* vero *campeſtres* appellat eos, qui in *campo Martio* ſeruilem operam candidato impertiebantur, & pro eo laborabant, vt ſuffragatoribus ſuffragantibus magiſtratum conſequeretur. Nam cum *opera* fœminino genere, ſignificet teſte Vlpiano *diurnum officium*, accipiaturque pro operatione, ſignificat etiam ipſam perſonam quæ aliquid facit, ſicut docet Seruius, & ita accipitur frequenter apud Ciceronem, qui pluribus in locis *operas* contumelioſe appellitat ſordidos & abiectos, viliſque conditionis homines, vnde ait in Oratione pro Sextio: *Cum per Tribunũ aliquem & ſexcentas operas ſe fortunis ſpoliari videant.* Et alibi: *Operarum inquit ſuarum gladiis & lapidibus obiecerit.* Et in oratione pro Flacco: *Opera facerſſant, ſeruitia fileant.* Horatius quoque nomine *operæ* ſeruum ſignificauit illo verſ. *Accedas opera agro nono Sabino.* Idem Tranquillus alibi *mancupem operarum* nuncupauit, quem intelligi voluit conductorem redemtoremque ſeruorum. *Manceps* enim vt hoc quoque declaremus, ſignificat eum qui a populo aliquid emit conducitue. In hoc ſignificatu accipiendum eſt illud Plinianum: *Cortũ manceps proxime ſuturus examinauit.* Cicero *mancupes* appellat Romanos, publicanorum principes, qui quæſtus ſui cauſſa decumas redimunt a populo Romano. *Mancipũ* nomen a *manucapiendo* dictum eſt, vnde & ius mancipii deriuatur de quo ait Cicero in Orat pro Aruſpicũ reſponſis: *Iure auctoritatis iure mancipii iure nexi. Campeſtres operæ* dicũtur a Tranquillo ab eo, quod in campo Martio pro candidatis ſatagebant, & operabantur.

Legebamus nuper oblectamenti cauſſa Plautinam fabulam, cui titulus eſt. *Miles.* Inter legendum correximus locum mendoſum, & penitus deprauatum, adeo vt nullus ſenſus percipi poſſet, ſed priuſquam emendationi noſtræ applaudamus, verba Plauti, quæ in omnibus codicibus mendoſe perſcripta ſunt, referamus: *Cauſſa hanc habeas furugenet.* Quæ ſunt hæc portenta verborum, ipſe medius fidius Plautus talia nõ interpretaretur? Nos vero penſitatis curioſiſſime & verbis, & ſententia paulatim demutantes, ita correximus: *Cauſiam habeas ferrugineam. Cauſia* autem dictio eſt veruſtiſſima, qua ſignificatur tegumentum capitis calori aptum, vnde & nomen accepiſſe videtur. *Cauſis* enim Græce dicitur, Latine

tine *combustio*, & *causon* æstus: Inde ab Hippocrate & Auicenna *causon* febris æstuans appellatur. Hac dictione vtitur Valerius libro quinto scribens in capite de clementia: *Quemadmodum Antigonus caput Pyrrhi texit causia, qua velatum caput suum, more Macedonum habebat.* Scribit Plutarchus in Antonio: Ptolemæum Antonii & Cleopatræ filium ornatum fuisse chlamyde & *causia* cum diademate, qui erat habitus regum Macedonum ab Alexandro. Apud Martialem lemna est *causia*, accipiturque in hoc eodem significatu, quod declarat distichon subiectum:

In Pompeiano tectus spectabo theatro.
Nam ventus populo vela negare solet.

Ferrugineam causiam optimo epitheto Plautus appellat, quam intelligi vult subnigram, cæruleique coloris, hoc enim significare *ferrugineum* carminibus Virgilianis & Grammaticorum interpretationibus manifestissimum est. Igitur volens Plautus describere ornatum hominis *naucleri*, vult, vt habeat pro capitis tegumento *causiam ferrugineam*, qui color est marinis fluctibus similis. Vnde ab eodem Plauto is color in eadem fabula *Thalassicus* nuncupatur, hoc est, *marinus*, quamuis impressores pro *Thalassico*, *Thessalino* imprisserint, corrupto verbo & sententia, Græci enim *Thalassan* mare appellant, vnde *Thalassicus* deriuatur, idcirco dixit idem alibi: *Nescio quis secum incedit ornatu quidem Thalassico.* Hunc colorem *Venetum* scienter appellat Vegetius libro quarto de re militari, scribens: nautas veste *Venesta* esse induendos, & vela nauium exploratoriarum colore *Veneto* esse tingenda. Est autem *Venetus* color cæruleus, & vt inquit idem Vegetius, similis marinis fluctibus. Auctor est Lampridius Heliogabalum pisces comedisse coctos conditura *Veneta*, quasi in marina aqua cum colore suo. Hic est ille color, a quo Aurigarum factio *Veneta* nominatur, quæ factio apud scriptores memoratissima est, cui ita fuit addictus Vitellius, sicut Prasinæ factioni deditus erat Caligula, ita nuncupatæ a *Prasino*, hoc est, viridi colore. Et olim Verus Antoninus auctore Iulio Capitolino passus est iniurias a Venetianis, quod Prasinæ factioni contra eos faueret: vbi Venetianos appellat *Aurigas Venetæ factionis.* Et hic est ille *Prasinus Venetusque pannus*, de quo ita scribit Plin. lib. 8. Epist. *Nunc fauent panno, pannum amant, etsi in ipso cursu non mediocri certamine huc color illuc, ille huc transferatur, studium fauorq; transibit, & repente agitatores illos quos procul noscitant, quorum clamitant nomina relinquet tanta gratia, tanta auctoritas in vna vilissima tunica.* Hæc Plinii verba quidam neoterici interpretes perperam allegauerunt, parum diligenter animaduertentes Plinium in hoc loco ostendere voluisse inane studium Romanorum inanemque fauorem, qui non hominibus ipsis faciebant, sed colori quo erant induti, vnde ait: *si color panni ab vna factione ad alteram factionem transferatur, simili-*

ter spectatorum fauorem transituru, qui si personis ipsis fauerent, non rei actæ illis pannum sequeretur.

Scribit D. Hieronymus in prologo Paralipomenon, quod sæpe culpa scriptorum, vnum nomẽ in duo vel tria vocabula diuiditur, quod verissimum esse in compluribus aliis scriptoribus, tum in Plautino poemate deprendi, vbi sæpe duo vel etiam tria nomina subtracti e medio syllabis, in vnum vocabulum coagmentata deprendes, vel e regione vnum nomen propter latitudinem suam in duo vel tria vocabula diuisum. Legebam adeo nuper Persam Plautinam fabulam, in qua sic loquitur *Toxilus* seruus: *Hunc ego hominem hodie intra femina doctis ducam dolis*, vbi illud *intra femina*, ita emendandum est, *in trãsenna*. Significat autem *trãsenna* extentum funem, Sallustius *transenna demissum victoriæ simulacrum cum machinato strepitu tonitruum coronam Metello imponebat*. Cum ergo ex fune laquei intendantur ab his qui insidiantur feris capiendis, facete Plautinus seruus (in comœdiis enim serui fallaces inducuntur) dicit se dolis circumuenturum lenonem ducturumque *in transennam*, tanquam laqueos ex fune fraudulenter intenderit: Alibi in eodem significatu dixit Plautus in Baccidibus: *Nunc e trasenna hic turdans lumbricum petit.* Impressi codices pro *turdus* habent *tardus* Idem in Rudente sententialiter loquens ait: *O Gryppe Gryppe in ætate hominum plurima fiunt transenna vbi decipiuntur dolis, atque adepolin eas plarumque esca imponitur, quam siquis auidus posset escam auariter decipitur in transenna auaritia sua.* Ex his Plauti verbis aperte colligimus *transennam* significare decipulũ & laqueum ad decipiendum concinnatum In alio significatu, si Nonio credimus. *Transenna* accipitur pro *fenestra* apud Ciceronem libro primo de Oratore ita scribentem: *Quasi per transennam prætereuntes strictim aspeximus. Verba Saluſtii*, cuius auctoritate paulo ante diximus *transenna* nomine funem significari, allegat Nonius & accipit pro fenestra. Sed Seruius enarrans illud Vergilianum, *volucrem traiecto in fune columbam*, *Traiecto* expositit pro extento, & subiungens ait, *vnde transenna dicitur extentus funis*, & citans Sallustium testem illius verbis suam nititur de *trasenna* fulcire sententiam: Idem exemplum Sallustianum refertur a Macrobio in tertio saturnalium. Exempla Plautina, quæ iam recensuimus, cum Serui, opinione conueniunt.

Illud quoq; apud eundem in mentem venit, quod indiget modicæ castigationis, *vincere tu ceruum cursu*, vel *glabatorem gradu*, vbi *gralatorem* legendum esse Festus Varroque notificant, qui ambo hæc Plautina verba allegantes *gralatorem* dici demonstrant a gradu magno: Et hi proprie sunt *gralatores*, qui perticis superstantes magnis passibus gradiuntur. Has vero Plautinas mendas aliasque compluscolas dubio procul impressoribus adscribimus, non autem correctori Georgio Alexandrino, qui in memoria nostra vir doctissi-

doctissimus est, in cuius ingenium eruditionemq; eruditissimam, tam turpia errata non cadunt.

In Penulo introducitur seruus lenonis nomine *Synceraſtus*, qui ita loquitur: *Si herus meus me esse locutum cuiquam mortali sciat, cõtinuo is me exsincera fecerit.* Iampridẽ didici Varrone docente *Synceraſtum* esse, omnem medullam antiquo vocabulo Græco. Ex qua Varroniana doctrina ita hunc Plautinũ locum interpretor, vt dicat seruus *Synceraſtum* se futurum *exſyncera*, hoc est, *sine ſyncera ſto*, id est, medulla & pinguedine, propter verbera q̃ sibi irrogabit herus leno, si resciuerit eum esse cum aliquo collocutũ, & ita facetissime in nomen suum iocatus est, qui dicebatur *Synceraſtus*, quasi medullosus. Quod si ita legas me *exſyncera ſtum fecerit*, nõ absurde leges, *vt exſyncera ſtus* dicatur nomen contrarium *Sincera ſto*, quemadmodum ab eodem Plauto *expeculiati* dicuntur serui *sine peculio*. Et hæc erit sententia vrbanissima Plautini serui tanquam dicat, *ego qui nunc Synceraſtus quasi medulloſus & pinguis vocor*, male mulctatus ab hero perdam pristinũ nomen, & fiam *exſyncera ſtus*, quia factus macer & emaciatus flagris domini, melius nominabor & verius *exſynceratus* quam *synceraſtus*. Et ita sales Plautini ex nominis significatione ducuntur, sicut in Persa parasitus Saturio cum esuriret, ait *esurio venio, nõ aduenio Saturio*, tanquam qui esurit & famelicus sit, non vero nomine vocetur *Saturio*, quod a *Saturitate* deriuatur, meliusq; *esurio* tanquam ab esuritione sit nominandus. Sed hæc hactenus. Interdum vnius tantũmodo literæ atque inuersio totã immutat inuertitq; sententiam, sicuti licet intueri in his verbis, quæ apud Curtium dicit Alexander militibus ad concionẽ vocatis. *Veſtram virtutem rerum quas geſturus ſum, vadem prædamque habeo*, sane immutatio est vnius literæ in ea dictione *prædam* cum *prædem* legendum esse & ab ipso Curtio ita scriptum fuisse proculdubio credamus. *Præs* autem significat sponsorem, qui obligat sequique a magistratu interrogatus, vt præstet, quod promittit, respondet se *prædẽ esse*. *Prædes* vero differunt *vadibus*, quoniã vas appellatus est, qui pro alio vadimonium promittebat, vt docet Marcus Varro, quamuis de *vade* aliter tradiderit Laurentius Vallẽsis. Quartum ex Ausonii lectione intelligi datur, hæc est, differẽtia inter *vadem* & *prædem*, quod *vades* dantur in re capitali, *Prædes* vero in lite numaria. Versus Ausonii, quibus hæc differentia tradita est mox monosyllabis hi sunt. *Quis subit in pœnam capitali ſupplicio? vas. Quod cum lis fuerit nummar a quis dabitur? præs.* De *præde* idem scribit Festus q̃ Varro. *Prædes* poposcit Tribunus Plebis a Scipione Asiatico, cui mulctã irrogauerat, *vt auctor eſt Gellius*. De p̃dibus in significatu crebra mẽtio est apud scriptores opinatissimos. De p̃dibus ita scribit Asconius. *Prædes* dici *fideiuſſores*, quorũ bona p̃dia dicũtur. Igitur Alexãder magnus dicit apud Curtiũ, se habere virtutẽ militare *p̃ vade & præde*, tanq̃ militũ virtus satisfecerit &

fideiusserit pro rebus, quas Alexander gesturus erat, quemadmodum *prædes & vades* promittunt pro alieno, hi in re capitali, illi in lite nummaria.

Corrige illum, cuius quoq; locũ nunc in mentem venit. Namq; apud eundem scriptorem *petram, dornin* nominari leges, *In aornin* emẽdato Fuit n. apud veteres *Petra ides* peeps & inuia monumentis historicorum celebrata: *quæ Aornos* nominatur, quasi auibus inaccessa. *Vnde locum Graii diverunt nomine Aornon.* A enim priuationẽ significat, & ὄρνις auẽ. Hanc olim frustra ab Hercule obsessam fuisse fama vulgauit. Hanc Alexander maximo cum periculo occupauit, a quo arẽ in petra locatæ sunt. Mineruæ, Victorięq; De hac petra ita scribit Strabo lib. xv. *cum Alexander petram quandam nomine Aornin primo adortu cepisset, gloriabundi dixerunt Herculem petram adortum perinde repulsum esse.* Scribit Plutarchus Alexandrum, cum intellexisset hanc petram teneri ab homine meticuloso, dixisse: *nunc locus iste facilimus est captu.*

Apud Ausonium Poetam Burdegalensem ex minutulis literarum immutationibus maximæ difficultates emergunt, sicut in illo, quod quia præ manibus est referemus: *Dum cicton coctong, putas communis odoris, vbi* pro *cicton cystion.* pro *cocton costion*, legendum est, κνῆστις enim Græce dicitur Latine *vesica. Costos* autem frutex est odoratus. Igitur cum inter *cystin* & *coston* nulla sit differentia syllabarum, cum parua literarum sit immutatio, iocatur Poeta in Eunum cunilingum, quam *cystion*, j. vesicam locosque fœmineos & *coston* putabat esse communis odoris, quia vtroq; pariter delectabatur, nam *cystion* lingua lambebat, & *coston* naribus olfaciebat Quamuis ergo sit magna nominis similitudo inter *cystion* & *coston*, tamen maxima est odoris differentia, cum alterum exhalet mephites fœtoresque, alterum odorem spiret olfactu iucundum. Et quoniam incidimus in hoc Ausonii epigramma, ille quoq; versus, qui indiget emendationis, corrigatur, dicens *Hanc mediam lambere non videre.* Expungas illud *videre*, quod neque sententiæ conuenit, neque metricę rationi quadrat, & in eius locum substituas *molere.* Est autem *molere* verbum vetus, & significat subagitare, quo vsus est Horatius in sermonibus sic scribens: *Huic iuueni æquum est descendere, non alienas permolere vxores.* In passiuo significatu alibi Ausonius, inquit. *Deglubit, fellat molitur per vtram & cauernam.* Vnde molitores subactores dicuntur, in qua significatione accipitur apud eundem alibi sic scribentem: *Cum dabit vxori molitor tuus & tibi adulter.* Igitur Poeta mordax & perinde facetus significare volens Eunum fuisse cunilingum, & non subactorem mulierum dixit, illum *fœminam mediam*, hoc est, cunnũ *lambere*, quod lingua fit, non autem *molere*, quod fit mentula

A Enigma est apud Ausonium in epistolio ad Theonem, quo literas symbolice & obscure *Cadmi filias* appellat papyrum Niloticam

cam *melonis paginam*, apices atramento formatos *notas furua sepia*, & pro versiculis amatoriis *Cnidios modulos* dicit. Ideoque autem, vt sigillatim singula explicemus, obscuritatemque hanc illustremus literas *Cadmi filias* vocat, quoniam Cadmus literarum inuentor fuisse perhibetur, qui e Phœnice in græciam sexdecim numero attulisse fertur a Plin *lib. vij. de natu. hystor.* Vnde antiqui græci literas Phœniceas cognominauerũt, *vt auctor est Herodotus in Terpsichore.* Ait idem scriptor, se vidisse in templo Apollinis *literas Cadmeas* in tripodibus quibusdam incisas magna ex parte ionicis literis cõsimiles. Quin etiam Cornelius Tacitus Cadmum auctorem literarum fuisse autumat, rudibus adhuc græcorum populis. Non me præterit alia ab aliis scriptoribus de origine literarum cõmemorari, quibus in præsentia supersedebimus, cũ ad rem nostrã non pertineant. *Nigellas* optimo epitheto literas cognominat, propterea quod ex atramento scriptorio conficiuntur. *Melonis* vero *paginam* papyrum nuncupant, quæ peculiariter nascitur in palustribus Ægypti, aut quiescentibus Nili aquis, *vt docet Plin. lib. xiij.* Vnde *Niliaca* & *Niliotica papyrus* appellatur ab idoneis scriptoribus. *Melo autem*, apud antiquos Latinos dictus est *Nilus*, sicut Telamon Atlas, *vt tradit Seruius & Festus.* Per notas *furua sepia* ipsas literarum formas atramento scriptas intellige. *Sepia* enim pro sanguine habet atramentum, quod vbi apprehendi se sensit effundere consueuit, & ita in fuscata aqua absconditur, *vt meminerunt Plin & Aristot.* Inde *sepiam* accipimus pro atramento, & ita accepit Persius eo versu: *Nigra quod infusa vanescat sepia lympha.* Quod autẽ ait *Cnidios modos* intelligit versiculos amatorios propter Venerem reginam Cnidi Paphique, *vt ait Horatius.*

In Epistola ad Symmachum loquẽs de *grypo* ternarii numeri ita inquit: *Hunc cum velut galinaceus Euedionis, situ cartei pulueris eruissem excussum relegi.* Mendum est in illo *Euedionis* pro quo nos emendauimus *Euclionis*, & ita emendandum esse iudicabit, quicunque legerit vel solam Plauti *Aululariam*, in qua inducitur senex ille nomine *Euclio* omnium mortalium auaritissimus, qui gallum gallinaceum domesticum, & Staphilæ anus peculiarem fuste obtruncauit, propterea quod eum viderat occipientem *scalpurire vngulis*, vt vtar Plautinis verbis, vbi defossa erat aula illa auri plena. Itaque adhunc gallinaceum Eucionis alludens Ausonius ait se ita a situ puluereo, qui cartas infestat, eruisse librum, velut gallinaceus Euclionis scalpebat vngulis terram, tanquam eruere vellet thesaurum senis, in aula defossum.

Eiusdem in monosyllabis est ille versiculus: *An Lybia ferale malum sit Romula vox. ses.* Menda est in nouissimo verbo, quam nos ita correximus vt pro *ses*: emendes *seps.* Est autem *seps* serpentis genus ex cuius ictu membra percussa putrescunt. Vnde & nomen mutuari videtur, *sepo* enim verbum græcum significat *putrefacio*, &

sepsis

ſepſis dicitur putrefactio. De id genus ſerpētibus ita ſcribit Solinus in Poliſtore : *Ictus ſepiū putredo ſequitur*, Lucanus in nono Phaſſalæ hoc verſu naturam ſepis luculenter expreſſit. *Oſſaque diſſoluens cum corpore tabificus ſeps*, vbi epitheto elegantiſſimo & Etymologiæ accommodato vſus eſt. Idem decentiſſime narrat *ictu ſepis* exigui ſabellum militem Catonianum fluente cute fuiſſe conſumtum, eiuſque cuncta viſcera in terram effluxiſſe. Auſonius *ſepem* vocat *ferale malum Libyæ*, quoniam Africa ſerpentibus adeo fœcunda eſt, vt mali huius merito potiſſimum palma illi detur. Sēſus eſt Auſonii per interrogationem quærentis, an *ſeps* ſit Romula vox, hoc eſt, latina dictio, nam Græca potius eſſe videtur vel Græcanica cum a verbo græco deriuetur, de quo iam diximus

Apud iuriſcōſultos in titulo ad *legem Corneliam de ſicariis*, duę ſunt iunctim dictiones deprauatæ, & ex Latinis per incuriā librariorum ad barbaras dictiones traductæ. Nam in omnibus codicibus *Pyctuocarpas* aut *Bobuſtrum legimus*, cum legere debeamus *Pythiocampas* aut *Cupreſtin*, Nam *pythiocampa* ſunt erucæ venenatæ in pino naſcentes. Vnde & nomen mutuantur : Græce enim *pitys* vocatur pinus. Vnde & Pityuſę inſulæ a Græcis dictæ a *frutice* pineo monumentis ſcriptorum inclytæ. Campe vero ſignificat *brucum ſiue erucam* a flexura, quæ Græcæ dicitur κάμπη : *Pityocampe* quæ ſint docet Plin. luculentiſſime pauciſſimis verbis : quæ ſunt ex 23. tranſcripta. *Vſus ſæpe contra Cantharidas Bupreſtin pinorum erucas, quas Pityocampos vocant ſalmandras & contra venenata mordentia.* Idem in 29. ſcribens de Cantharidibus inquit. *Vis earum adurere corpus : cruſtas abducere, eadem Pityocampis picea naſcentibus.* Scribit Columella lib. 12. hæc verba. *Beſtiola quæ a nobis appellantur eruca græce campa nominantur* : Idem docet in lib. de cultu hortorum : *Has beſtiolas occidere omnes, & mori, ſi mulier quæ in menſtruis eſt ſolutis crinibus : & nudo pede ter circum areolas horti ducatur.* Verſus Columellæ hic eſt : *Voluitur ad terram diſtorto corpore Campe.* Palladius quoque de iiſdem vermiculis ita ſcripſit in primo de re ruſtica. *Campas nonnulli ficulneo cinere perſequuntur. Bupreſtis autem animal eſt ſimilimum ſcarabeo longipedi, rarum in Italia fallit inter herbas bouem maxime, vnde & nomen inuenit, deuoratumque tacto fela ita inflammat, vt rumpat.* Plinius libr. xxx. a quo identidem *Bupreſtis* mentionem fieri reperies, multaq; ab eodem tradi remedia aduerſus *Bupreſtis* venena. Igitur Iuriſconſultus ſcribit pigmētarios, ſi cui temere dederint *Pityocampas aut Bupreſtin*, quæ ambo venenata ſunt, teneri pœna legis *Corneliæ de ſicariis & veneficis.*

In titulo *de auro & argento legato* vetus verbum & elegans depriuatum eſt, vnius literæ adiectione, quæ menda quamuis leuis eſſe videatur, tamen ſignificatum vocabuli corrumpit elocutionemq; dehoneſtat. Ita enim ſcriptum eſt : *Certe ſi cacabos argēteos habebat*

habebat vel militarium argenteum, dubitari poterit, an escario contineatur. Illud *militarium* litera vna detracta corrigito *miliarium*, significat enim *Miliarium* vas ad coquendum accommodatum, de quo ait Cato in libro de re rustica. *Inter orbem & miliarium vnum digitum interesse oportet.* Qua figura sit *miliarium*, significare videtur Palladius libro quinto ita scribens: *Vas enenm miliario simile, id est, altum & angustum, vespere inter aluearia collocemus, & infundo eius ponamus lumen accensum.* In alio significatu *miliarium* dicitur columna aurea in capite Romani fori statuta, in qua incisæ omnes viæ Italiæ terminabantur. Et hoc *miliarium* Plinii. Tranquil. Plutarch. atque Taciti monumentis est celebratum, iuxta hoc *miliarium* consalutatus Otho fuit Imperator. In alio significatu accipitur *Miliarenses porticus* apud Flauium Vopiscum in Aureliano, & apud Tranquillum in Nerone: *Porticus Miliaria*, de qua dictione alibi plura dicemus.

Dixit iurisconsultus digestis *de legatis, seruos obsonatores non videri negotiationis appellatione contineri*, exposuit Acursius *obsonatores esse, qui custodiunt dominum in lecto, vel qui resonant & cantant domino in mensa.* O interpretationem expœnitentissimis doctrinarum sacrariis depromtam, o miseram & miserandam conditionem mortalium, qui Acursio ita addicti, ita mancipati sunt, vt cum illo errare malint, quam cū aliis vera sentire. Cuius interpretationē si quis ausus fuerit improbare, ille anathema sit, sed (quod cum bona venia dictum sit Acursii sectatorum) vbi quæso legit? vbi didicit Acursius hanc obsonatoris significationem? profecto nusquam, suum est inuentum, ipse peperit, ipse excogitauit, ipse cum suis hanc doctrinam tanquam filiolam exosculetur, nos certe riuales non habebit, qui legimus *obsonatores* dici eos, qui *obsonant*, hoc est, *obsonia*, quibus vescimur, scienter emūt, quod a verbo *obsono* deriuatur. Vnde ait Plaut in Bacchidibus, *obsonate pollucibiliter*, & alibi *cœnæ obsonaui*, i. *obsonium emi.* Et hoc verbum frequentissimum est apud veteres. Seneca lib. epistolarum ad Lucilium sexto inquit: *Adiice obsonatores, quibus dominipalati nouicia subtilis est.* Apud Mar. distichon est, cuius lemma est *obsonator*, quo manifeste declaratur, quis nomine obsonatoris intelligatur. Sic enim ait: *Dic quotus es, quanti cupiris cœnare nec vnum, Addideris verbum, cœna parata tibi est.* Igitur iurisconsulti sententia hæc erit: *obsonatores* i. eos qui præsunt emendo obsonio atque cibariis negotiatorum nomine non contineri. Sexcenta sunt id genus apud Iurisconsultos ab Acursio perperam enarrata Sed cū scire leges sit, non verba earum tenere, sed vim ac potestatem (vt Iurisconsulti tradunt) ab Acursio *medullas*, vt aiunt *ac sanguinem legum* exigamus, interpretamenta verborum ne petamus. ego de huiusce modi rebus pluribus non inuitus dicerem, nisi iam me numerum centum annotationum excessisse conspicerem. Quo circa receptui

canendum est. Alibi alia plura & vberiora scribemus. Satis sit hæc festiuarum mensturarum spatio composuisse, quæ vt festinantius ab soluerentur, & vt apud te clarissime Vldrice ex ipsa celeritate commendarentur, non scripsi, sed dictaui, excipiente Rainaldo nostro (vt optime nosti) viro probo, & mearum, quantulæcunque sunt literarum studiosissimo. Ego linguam, ille articulum, pariter mouebamus. Quamobrem si non eos flosculos, eamque venustatem in hac nostra tumultuaria dictione deprehendes, quam desiderabas, imputato dictanti, cū nō eodem dictemus lepore quo scribimus, nec orationis fila, tam apte tam cōcinne cūrexantur aliena, quam nostra manu. Ceterum hæc ideo concinnauimus, vt ex his rerum doctrinam colligeres, non verborum elegantiam sectareris. Quare me fecisse operæ pretium existimabo, si tu, si reliqui literatu bonarū studiosi, in annotationibus nostris aliquid inuenietis, quod tibi, quod illis, sit vsui legisse & voluptati meminisse.

Habes adolescens ornatissime has tanquam primitias frugum mearum, deinceps maturiores fructus accipies. Vale, & nostrum hunc libellum boni consule, & hoc hendecasyllabon si non sordescit, edisce.

Vldrici nitidos lares adite
Centena simul annotationes,
Atque a limine protinus salutem
Centenam, date regulo Rosensi,
Quo nil candidius dedere terra
Arctos, populis diu Latinis.
Qui comis facilis, libens, benignus,
Vos vultu excipiet sereniore:
Vos larga premet osculatione:
Vos & perleget & manu tenebit.
Illi nomine mox meo agminatim
Hæc mandata referte diligenter.
O gentis decus inclytum Rosensis:
O rara probitate nominande,
Auceps phasianas dabit volucres,
Venator capreas lepusculosque,
Piscator maris amniumque prædam,
Merces institor, horculanus herbas,
Sic mittet sua quisque, sic Philippus
Noster conditor: & parens patrono
Nos donat tibi tu nouos clientes
Sub patrocinio tuo tuere.
Vni nos tibi mittimur, dicamur,
Vni scribimur, omnibus legemur.
Vldrici nitidos lares adite
Centena simul annotationes.

Phi-

Philippi Beroaldi Bononiensis, contra Seruium annotationes. Ad Franciscum Cæsatum Mediolanensem.

Consueuerunt religiosi agricolæ primitias frugum diis immortalibus dicare. Consueuerunt eruditi scriptores elucubrata volumina, principibus quos venerantur inscribere. Quorum ego secutus exemplum, te vnum ex omnibus potissimum delegi vir præstantissime, cui mearum lucubrationum, quas nuper excuderam, primitias dedicarem. Enimuero ego te præ omnibus literarum literatorumque studiosissimum amantissimumq; cognoui, te summo ingenio, summa prudentia præditum, ac singularibus animi dotibus ornatissimum, summa admiratione prosecutus, tuam in iuuenili ætate Nestoream sapientiam suspexi, iam pridem colui, adamaui, qua cum Illustrissimis tuis principibus esset cognitissima, tibi haud immerito honoratissimam prouinciam iniunxerunt, vt hic apud nos Ducalis Oratoris munere quam amplissimo fungereris in qua quidem Præfectura virtutes tuæ singulares in dies magis elucent, cum omnibus nostratibus, tam sæculis comis tam vrbanus semper occurras, vt omnes te certatim ament ac venerentur, vt tu sine nobis possis, non sine te viuere nequeamus, vt magus vir Ioannes Bētiuolus, qui Bononiensiū caput est & columen, incredibile te benuolentia prosequatur, de te honorificentissime loquatur & sentiat, & propterea omnia quæ maximo futuro viro sint optanda, tibi supersunt. Cupient ceteri Oratores vestigia tua sequi, sed paucissimi assequentur. Sed hac hactenus ne ineptus sim, qui tam strictim virtutes tuas eximias memorando magis obscurare videar, quam illustrare. Nec epistolicus character permittit me effusius vagari. Accipe ergo vir circūspectissime lata fronte libellum a Philippo tuo in commentarios Seruii concinnatum, & succisiua tempora, his annotationibus perlegendis quæso impertiaris. Res est leuicula, nec inficior, sed quæ tamen æquo iudici dimea erga te obseruantia sempiternum. Vale decus meū, & Philippum tuum perinde ac soles ama.

SErvius, qui doctissimus a Macrobio nūcupatur, commentarios scripsit in Vergi. maximæ elegantiæ, nec minoris eruditionis. Vnde inter commentatores auctoritatem sibi summam comparauit. Verum (vt inquit) Varro *nemo vnus omnia potest scire*, & iuxta illud Horatianum, *quandoque bonus dormitat Homerus*. Nam cum plurima a Seruio bene & erudite dicta sint, nonnulla tamen reperiuntur parum curiose pensiculata, & ab historiæ fide discrepantia, idque potissimum in his rebus, quæ ad Geographiam pertinent licet animaduertere, namque ea scripsit Seruius, quæ eruditorum aures ferre nec possint, nec debeant. Quapropter cum errores commentatoris non minus obsint legentibus quam prosint bonæ interpretationes, institui summatim breuiter q; annotare loca quam plurima, quæ apud Seruium magis obeliſco asterico digna esse existimaui, quod negotium, dum Vergilianam

Poesim publico auditorio ꝓfiterer, suscipe nō recusaui, vt auditorib. id a me efflagitātib. gratificarer. Quibus ista exoꝛ piētib. dictaui nō eruditionis ostētādæ gratia, sed vt ꝓ virili parte iuuarē Latinæ linguæ studiosos, & potissimū Vergiliani poematis amatores. Non ego is sum, q̄ obstrigilādi gratia Seruio vel tātillū derogare velim, aut hominis doctrinam vellicare, imo Seruiū vtpote optimum cōmentatorem laudo & lectito. Sed quandoque deficientem ac minus recte enarrantem emendare contendi, studio *sacrosancto* & opera (vt aiunt) *tumultuaria*. Existimans me facturum esse operæ pretiū, si ea, quæ partim manca, partim inerudita apud Seruium legebantur, nostra industria integra & erudita legerentur. Proinde lectores rogo, quæsoq; vt hæc qualiacunq; sunt boni consulant, nec prius improbare moliantur, quam improbatione ac cēsoria nota digna esse cōperiunt, & hoc potissimū peto, ne quispiā cupiditate mordendi existimet, me solicitatum ista scripsisse, qui profecto stylū in manes defuncti stringere supersedissem, nisi mihi persuasum foret commentatios Seruii incuria temporum fuisse depraua tos mutilatosq; nec tales ab ipso, quales nunc passim leguntur fuisse publicatos. Hoc autem inprimis obseruaui, vt cōmodissime, quid mihi videretur, explicarē, idq; sulcirē ac roborarē auctoritate excellentissimorū scriptorū, quibus fides ab eruditis maior adhiberi solet, quam Seruio, & ne prolixior prologus fastidium pariat, hinc ordiemur, præponentes verba Seruii, deinde nostra subiicientes.

Seruius. *Latium duplex est, vnum a Tyberi vsque fundos, aliud inde vsq; ad Vulturnum.*

Philippus A Seruio dissentit Plinius scribens in iij. naturalis historiæ libro: *Latium antiqui a Tyberi vsque Circeios fuisse seruatum, deinde vsq; ad Larim fluuium processisse*, quod etiam refert Solinus in collectaneis.

Seruius. *Genus vnde Latinum. Nouimus quod victi victorum nomen accipiunt.* Potuit ergo victore Æneа perire nomen Latinum. Sed volens sibi fauorem Latii conciliare, nomen Latinum non solum illis non sustulit, sed etiam Troianis imposuit.

Philippus. Melius & verius locum Vergilianum declarant verba Liuii ita scribentis: *Æneas aduersus tanti belli terrorem, vt animos Aboriginum sibi conciliaret, ne suo eodem iure solum, sed etiam nomine omnes essent, Latinos vtramque gentem appellauit.* Hoc idem a Strabone in v. refertur, & Iustinus quoque in xxx. sic inquit, *Quid Latinos populos qui ab Æneа conditi videntur.* Ex his manifestissime apparet, cur Poeta dixerit, *Genus vnde Latinum.* Non inficior tamen a Vergi. Latinos populos appellari tanquam ita nuncuparentur ante aduentum Æneæ, cuius rei vel ille versus argumento sit: *Nec vetus indigenas nomen mutare Latinos.* Quod si verum, id est, quod Liuius, Iustinus, ac Strabo memorant, apparet non Latinos ante Æneam fuisse nuncupatos, sed *Aborigenes*

nes ac *Laurentes*, quos postea Æneas *Latinos* nũcupauerit. Præterea apud scriptores idoneos non memini legisse, quod victores victis nomina immutarent. Id quisque secum poterit pensitare & sequi, quod probabilius iudicabit.

Ser. *Vnius ob noxam. Noxam* pro *noxiam. Noxia* culpa est, id est, peccatum. *noxa* autem pœna.

Phil. Apud eruditos & idoneos scriptores *Noxa* pro culpa reperitur frequentius, quam pro pœna, quod iurisc5s. apertissime ostendit scribens de verb. sig. *Noxa appellatione omne delictum continet.* Inde *noxales actiones* nominantur a noxa, hoc est, maleficio & peccato seruorum. Quint. in declamationibus inquit: *Manifestissima quæq; noxa*, id est, *delicta* Ouidius: *Inuidiam noxa detrahit illa mea*, id est, culpæ. Liuius: *Ob quam meam noxam*, id est, *delictũ*, & ita passim apud eruditos *noxa* accipitur. Vnde Vergilius proprie locutus est *Vnius ob noxam*, id est, culpam, nec exponendum est, prout exponit Seruius *noxam* pro *noxiam*. Quin etiam *noxa* significat dãnum & periculũ ac detrimentum, in qua significatione iæpissime apud priscos reperitur. Ouidius: *Nocte nocent potæ, sine noxa luce bibũtur.* Columella, *Nebulas ac pruinam sine noxa perfert.* Et alibi: *Omnẽ iniuriam sine noxa patitur.* Suetonius: *Sine vlla sua noxa adesse Idus Martias.* Noxia vero sæpius adiectiuum est, quam substãtiuum, & significat *nocẽtem*, cuius rei plena sunt omnia, & *noxij fontes* nuncupantur. Curiosus profecto lector ex frequenti antiquorum lectione cõperiet, id verissimum esse, quod a nobis traditur, & differentiam illam Seruii, vtpote futilẽ ac prærancidam esse repudiandam.

Ser. *Nouem sunt insulæ Æoliæ post fretum Siculũ.*

Philippus. Geographi omnes scribunt *insulas Æolias* esse numero septem non nouem, quarum nomina hæ sunt *Lipara, Hiera, Strogyle, Didyme, Eriphusa, Phenicusa*, & nouissima *Enonymos*. Strabo in sexto, Plinius in tertio, Solinus: Mela de Æoliis quę aliis nominib. *Vulcania Liparea*, Ephestiades, nuncupantur, scribentes numero tantum modo septem esse dixerunt, quibus vtpote orbis situm describẽtibus credere malim, quam Seruio Grammatici partes vsurpanti.

Ser. *O terq; quaterq; beati*, id est, sæpius, finitus numerus pro infinito.

Philippus Eruditis auribus non satisfacit Seruii interpretatio, perinde ac vulgaris & frigidiuscula. Elegantius & eruditius Vergiliañ carmẽ interpretatus est Macrobius, qui in primo in somniũ Scipionis, cum septenarium numerum esse perfectissimum docuisset, deque eius vi ac potestate multa disseruisset, ita subiũxit: *Vnde Vergilius nullius disciplinæ expers & per omnia beatos exprimere volens ait: O terque quaterq; beati.* Hactenus Macrobius, cuius sententiæ astipulatur Tibullus illo versu: *O mihi felicem terque quaterq; diem.* Qui quidẽ versiculus nõ secus a Tibullo pũctuatus est,

quam a Virgilio: *o terque quaterque beati*, quod æmulatus est (vt opinor) Syllius sic scribens: *Fœlix o terque quaterque frater*: Non me præterit Strabonem enarrantem illud Homericum, terque die reuomit, scribere, quod talis superlatio ab omnibus vlurpatur. Vnde Homerus ait *ter beati Danai ter exorabiles & terq; quaterq; beati.*

Ser. *Maturate fugam*, cum *maturitate*, id est, cum *tranquillitate discedite.*

Phil. Insulsa mediusfidius, hæc est expositio, tāquam *maturitas* significet *tranquillitatem*, & *maturare tranquillum facere*, magis itaque Macrobio credendum est, qui in sexto Saturnaliū illud Virgilianum declarans sic scribit: *Maturum est quod neque citius neq; serius sed medium quiddam & temperatum est.* Et paulo post. *Sic ergo & Virgilius inducit Neptunum discessum ventis imperantem, vt & tam cito discedant tāquam fugiant, & tamen flandi mediocritatem in regressu teneant, tanquam mature, id est, temperate abeuntes.* Apud Gellium caput est elegantissimum, quo quid *mature* & *maturare* significet, abūde mōstratur. Cuius verba mutuatus est Macrobius.

Ser. *Heros vir fortis dicitur plus ab homine habens.*

Phil Nimis concisus est Seruius in explanatione Heroum, nec absolutam expressit rem, non parua significatione. Audiatur itaq; Augustinus copiosissime docens qui sint Heroes libr. x de ciuitate Dei his verbis: *Nomen Heroum a Iunone dicitur tractum, quod Graco Iuno Hera appellatur, & ideo nescio quis filius eius, secundum Grecorū fabulas, Heros fuit nuncupatus, hoc videlicet mysticum significante fabula, quod aer Iunoni deputetur, vbi volunt cum dæmonibus Heroas habitare, quo nomine appellant alicuius meriti animas defunctorum.* Idem vij. *Inter Lunā gyrum nimborum ac ventorum cacumina aerea esse animas, sed eas animas nō oculis videri, & vocari Heroas & Lares & Genios.* Ex his liquido patet qui sint *Heroes*, & vnde nomē sortiantur. Trimegistus quoq; auctor est, *Heroas* habitare inter aeris purissimā partē supra nos & terrā, vbi nullus est nebulis locus. Minime prætereundū est id quod Martianus Capella tradit in nuptiis Philologiæ *Heroas* videlicet ab *Hera* quæ terra dicitur, esse nūcupatos. Ista curioso interpreti fuerāt investigāda & enarrāda, nisi forte Seruius existimauit satis superq; esse, id quod tractabat mutilatum tradere atq; concisum, cū boni tamen Grāmatici officium sit Etymologias, verborum significataque vbertim explicare.

Ser. *Ex Illyrico venit quidam Henetus rex, qui Venetiam tenuit, a cuius nomine Henetiam dictam, posteri Venetiam nominauerunt.*

Phil Admiror Seruiū in tā manifestariū errorē incidisse, idque scripsisse, cū a nullo historicorū traditū sit. cum omnes idonei scriptores consono ore conscribant, in Paphlagonia regione Asiatica fuisse populos *Henetos* nominatos, a quibus in Italia oriundi sint cognomines eorum Veneti. Hoc Liuius in primo, Plin. in vj. Cornelios Nepos, &, Quint. Curtius memoriæ prodiderunt. Strabo

vero

vero opinatur *Venetos Italicos*, a Venetis Galliæ populis, Colonium fuisse deductos, istorum omnium (vt arbitror) merito Seruii est explosa sententia.

Ser. *Iulius Cæsar dictus, quod cæso matris ventre natus est.*

Philipp. Celeberrimi scriptores & potissimum Tranquillus ac Plutarchus scribunt, Cæsarem matri *Aurelia* olim dixisse: *Mater aut Pontificem, aut exulem filium hodie videbis.* Eadem laudatur quod nurum semper obseruauit, & singulari pudicitia fuerit prædita, atque vixerit, floruerit que viuente atque florente filio Cæsare. Præterea non ipse Iulius Cæsar dictator apud Romanos primus hoc nomine decoratus est, sed Scipio Africanus, vt auctor est Plinius, cuius verba hæc sunt ex libr. 7. *Auspicatius enecta parente gignuntur sicut Scipio Africanus prior natus, primusq; Cæsar, a cæso matris vtero dictus.* Solinus idem scribens Plinii verba corroborat. Hoc in loco memorandum est id, quod a Spartiano de *Cæsarum* nomine refertur, qui in Ælio Vero Imperatore tradit, eum qui primus Cæsar appellatus sit, hoc nomen esse sortitum ab elephanto, qui lingua Maurorum *Cæsa* dicitur, in prælio *Cæso*, vel quia mortua matre *cæso* ventre sit natus, vel cum magnis crinibus sit vtero parentis effusus, vel quod *oculos cæsios* habuerit.

Seruius *Compago* vsurpatum est, *compaginis* autem nemo penitus dicit.

Philip. Sententiam Seruii refellit Manlius in primo Astronomicon scribens: *Interdum æquali laterum compagine ductus.* Idem in eodem: *Aeriam in nebulam clara compagine versus*: Et Ouidius in primo metamorphoseos: *Atq; ita disparibus calamis compagine cera.* Et Seneca in 14. Epistolarum ad Lucillium cuius hæc verba sunt: *Siue flammarum violentia compaginem soli rupit, siue vetustas.* Inde *compaginatio* & *compaginatus* deriuatur, qua dictione vtitur sæpius Hieronymus, Augustinus, & Iosephi interpres Ruffinus.

Seruius *Augustus in primo Quirinus dictus est, & inde Cæsar, postea, quod obtinuit Augustus, sicut Suetonius probat.*

Philip. Cum talia in commentariis Seruii lego, in eam sententiam pedibus vado, vt existimem eos fuisse adulteratos, & in plurimis locis corruptos, mutilatos, inuersos. Etenim Suetonius nusquam hoc refert. Ceterum sic scribit in Augusto: *Infanti cognomen Thurino inditum fuisse, postea Caii Cæsaris, deinde Augusti cognomen assumpsisse, alterum testamento maioris auunculi, alterum Munatii Planci sententia, cum quibusdam censentibus Romulum appellari oportere, quasi & ipsum conditorem vrbis prænaluisse vt Augustus potius vocaretur. Thurinus autem vocatus fuerat a pago Thurino.* Nulla mentio, nullum verbum a Suetonio fit, quod *Quirinus* fuerit nominatus, nisi fortassis credere velimus in aliis a Tranquillo scriptis opusculis huiusce rei habitam esse mentionem, quod exi-

ſtimare ridiculum eſt: namque in commentariis Seruii etiam Plinius ſæpiſſime allegatur, ſed perperam. De his rebus, quarum nulla penitus apud Plinium fit mentio, quemadmodum de *Lyciſca* ſcribens Seruius ait: *Lyciſca ſunt, vt etiam Plinius dicit, canes nati ex lupis & canibus.* Hoc nuſquam apud Plinium reperitur, nuſquam in Plinio lectum eſt, qui quidem refert *canes in Gallia e lupis conciri, ſicut apud Indos e Tigribus*, ſed appellari *Lyciſcas* minime tradit. Idem *Crocutas* nuncupat ex cane lupoque conceptos. Quin etiam dicit Seruius a Plinio in nat. hiſt. mentionem fieri, de *lamandis cadaueribus & conclamandis*, cum apud Plinium nullum ſuper hoc verbum ſcribentem de his, qui dicti ſunt reuixiſſe. Libuit hæc duo exempli cauſſa ponere, cum ſæpiſſime (vt diximus) Plinium falſo citet Seruius, qui Ouidii quoq; allegat metamorphoſin referens fabulam *Phyllidis*, cuius rei nulla penitus mentio in eo opere facta reperitur. Ex his itaq; ego cõiecto aut mutilatos fuiſſe Seruii commentarios, aut non fideliter exſcriptos: non enim auſim affirmare tantum alioquin virum, tam pueriliter deliraſſe, niſi fortaſſis idem Seruio crimini damus, quod Senecæ dat Quintilianus, videlicet quod ab his, quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus fuerit. Nos ad propoſitum inſtitutum redeamus.

Seruius: *Hiſtoria eſt eorum temporum quæ vidimus vel videre potuimus: Annales vero ſunt eorum annorum, & temporum quæ ætas noſtra non nouit.*

Philippus. Etſi Seruio in hac re, Iſidorus libro primo etymologiarum ſuffragatur, tamen apud me pluris eſt auctoritas Ciceronis & Gellii, qui (vt opinor) & Seruio & Iſidoro doctiores exſtiterunt. Etenim Gellius in 5 eos arguens, qui de *hiſtoria & annalibus* idem quod Seruius tradiderunt, inquit: *Annales omnino id eſſe quod hiſtoria ſint. Hiſtorias non omnino id eſſe quod annales ſint, tanquam alterum ſpeciale nomen ſit, alterum generale. Itaq; hiſtoria erit rerum geſtarum expoſitio: Annales vero libri ſunt, id, quod factum quoq; anno geſtum eſſe continentes. Hiſtoria quo conſilio qua ratione res geſtæ ſint demonſtrat, affectus habet, auditorem commouet. Annales autem nudi ſunt, nihil habent incitamenti, nec commouere quicquam poſſunt ſimpliciter ſine vllis ornamentis, ſine fuco, ſine affectibus res geſtas continentes.* De quibus annalibus ita ſcribit Cicero lib. 2. de Orat. *Erat hiſtoria annalium confectio, res omnes ſingulorum annorum mandabat literis pontifex maximus, efferebat q; in album, & proponebat tabulam domi, poteſtas vt eſſet populo cognoſcendi, quæ annales maximi nominantur.* Vergilius itaq; omnium rerũ peritiſſimus ex perſona Æneæ tanquam pontificis dixit in primo: *Et vacet annales noſtrorum audire laborum.* Nam cum Pontifex annales conficiat, & Æneas a Poeta perinde ac Pontifex inducatur, merito *annales* appellat hiſtoriam rerum ſuarum. Et hic Maronianus verſus a Macrobio cum diligentia lectus eſt, & eruditiſſime expoſitus enu-

enuleatusque, à Seruio autem parum curiosè examinatus pensitatusque.

Ser. *Incusare proprie est superiorem arguere. Accusare vero vel parem vel inferiorem.*

Phi. Quis nō videt falsam ac penitus inanem esse differentiam, quam Seruius nobis persuadere contendit: nemo fere eruditorū in Latina lingua ita loquitur, nemo hanc differentiam obseruat, quinimo sæpissime secus legitur: *Cæsar in primo commentario omnium ordinum adhibitis ad consilium centurionibus vehementer eos incusauit.* Certe Cæsar militibus suis maior est, non minor, & tamen contra Seruii disciplinam dicit se illos *incusasse*: Et profecto latinissime locutus est. *Incusare* enim significat reprehendere vel culpare sine aliquo discrimine. Hinc Cor. Tacitus inquit: *Intemperiem cœli incusantes.* Et apud Diomedem legitur: *Incusante Cicerone Catilina conuictus est.* Quod quidem exemplum de maiore in minorem dici nemo inficiatur, cum consul Cicero fuerit, & Catilina priuatus. *Accusare* vero ab auctoribus idoneis vsurpatur, nusquam obseruata fetutina illa & rancida Seruii obseruatione, qua de re exempla ideo ponere supersedeo, quia talibus scatent scriptorum cuncta volumina.

Ser Dixit Terentius: *Quod plerique omnes faciunt adolescentuli, ordo est quod omnes faciunt adolescentuli, vt animum ad aliquod studium adiungant: plerique equos alere, plerique canes.*

Phi. Isthæc morosa nimis Seruii distinctio Terentiana verba obscurat, & ex apertis facit operta, ex nitidis sordida, ex manifestis ambigua: namque modus loquendi est apud eruditos, vt ita dicant *plerique omnes*, pro vna parte orationis, quod diligenter animaduertit Donatus apud Terentium & curiosis auribus demonstrauit, scribens, quod *plerique omnes* pro vna parte orationis dixerunt veteres, vt *plusquatis*, allegatque illud Neuianum. *Plerique omnes subigunt sub suum iudicium.* Hoc locutionis genus vsurpant locupletissimi scriptores, inter quos haud dubie numeratur Gellius, qui ita scriptum reliquit in primo: *Versus istos ex Georgicis plerique omnes sic legunt.* Et alibi: *pleraque omnia veterum literarum quæsita*: Et Macrobius: *Vultis ne diem sequentem, quem plerique omnes abaco & latunculis conterunt.*

Ser. *Apparet errare eos qui triclinium dicunt, ipsam basilicam vel cœnationem.*

Phi Errauit ergo Quintilianus, qui in vndecimo *triclinium* pro *cœnatione & conclaui* posuit sic scribens: *Vix eo limen egressio triclinium illud supra conuiuas corruit.* His verbis haud dubie Quintilianus *triclinium* appellat id, quod Cicero *conclaue* nominauit in secundo de Oratore, vbi idem quod Quintilianus, exemplum referens, inquit: *Hoc interim spatio conclaue illud vbi epularetur Scopas, concidisse.* In eodem quoque exemplo enarran-

do Valerius Maximus ita scribit: *Eo momento temporis triclinium in quo Scopas epulabatur collapsum est.* Vbi *triclinium* pro *cœnatione* apertissime ponitur. Quod si vera est opinio Seruii, errauit etiam Vitruuius architectus, qui in 6. docet, quemadmodum *Triclinia* partim æstiua, partim hyberna sint ædificanda, & in quam cœli partem vertenda. In expositione itaque *triclinii* Seruio in parte suffragor, namque in eo quod ait *triclinium* sterni solitum fuisse, quoniam antiqui tribus stratis lectis epulabantur, homini assentior. Vnde & apud Plinium legimus *triclinia* Romæ fuisse argentea & ærata, quæ proculdubio pro *ipsis lectis discubitoriis ac triclinaribus* accipiuntur. Nam & Liuius idem referens ait: *Lectos aratos ab exercitu Asiatico Romam adductos.* Quod autem insiciatur, Seruius, nusquam *triclinium* pro *cœnatione* reperiri, in hoc ab eo apertissime dissentio, & vt dissentirem, monuit me vetustissimorum scriptorum auctoritas, quos testes citaui, quibus magis profecto credendum est, quam Seruio. *Triclinium* itaque vt breuiter concludam, ipsos *lectos discubitorios* significat, & ipsam *cœnationem*, & in vtraque significatione eleganter & erudite vsurpabimus.

Seruius. *Inter penum & cellarium hoc inter est, quod cellarium est paucorum dierum, penus vero longi temporis.*

Philip. Conueniebat erudito Grammatico diffinire quid sit *penus*, deinde differentiam *peni* & *cellarii* demonstrare. Enimuero ex verbis Seruii nemo intelligit quid significet *penus*, quod profecto interpretatione dignissimum est, cum in eo non pauci per inscitiam a veritate deerrauerint, qua quidem in re, eandem castigationem meretur Seruius, qua apud Gellium quispiam insolens ac ostentator Grammaticus taxatur, qui de variis generibus *penoris* variisque declinationibus insolenter disserens, a Phauorino interrogatus, quid esset *penus* mussitabat, atque hallucinabatur, quocirca cum Seruius quid *penus* sit non dixerit, nec satis erudite a *cellario* distinxerit, existimaui me facturum operæ pretium, si illa quę de *penu* legi, quæ didici, quæ vigilando deprehendi, quæ a Seruio non traduntur, in medium afferrem, & his commentariis interexerem, ad iuuandam studiosorum scholasticorum eruditionem. Est itaque *penus* (vt Cicero in secundo de natura Deorum elegantissime docet) *omne quo vescuntur homines.* Cui suffragatur Festus scribens, *penora* dici res necessarias ad victum quotidianum. *Penarium vero* (*vt inquit Varro*) *appellarunt locum in quo penus seruabatur.* Ciceronis ac Festi auctoritatem corroborant verba Sceuolæ Iurisconsulti, qui ad demonstandam *penum* ita scripsit: *Penus* est, inquit quod *escarum aut potulentum est.* Ceterum vnde ipsum *penoris* nomen deducatur, commodissime declarat Phauorinus apud Gellium his verbis: *Quæ longæ vsioni gratia condebantur & recondebantur, ex eo quod non in promtu sint, sed intus & penitus habeantur penus*

nus dicta sunt: Et apud Iurisconsultos titulus est de *penu legata* vbi quæ appellatione *penus* intelligantur, copiosissime disputatur. Præterea officium fuerat diligentis commentatoris illud quod a Grammaticis ac literatoribus quæri solet de Virgiliano versu, non tacere, vtrum scilicet, legendum sit, *quibus ordine longo Cura penum struere*, an *longam penum*, Vtrunque enim legi solitum est. Huc adde quod *Cellarium* vix vnquam in ea significatione quam tradit Seruius reperitur, videtur enim *Cellarium* ea figura dici qua *panarium, granarium, penarium*, vt pro cella ac repositorio potius accipiatur, quam pro ipsis rebus reconditis, quemadmodum inquit Varro: *panarium dicitur vbi panis seruatur, granarium vbi granum reconditur, & penarium vbi penora custodiuntur*: Hoc ita esse docet Donatus scribens *cellarium* dici a *ponendis celandisq; rebus esculentis & potulentis*. Quin & Iurisconsultus digestis de legatis apertissime ostendit, *Cellarium* ipsum esse locum non res. Cuius verba hæc sunt: *Item Cellarium iunctum eidem Ditæ ab haerede meo ei concedi volo*. Apud Columellam titulus est *quemadmodum villica tractare debeat penora siue cellaria*. Quæ quidem in scriptio si non est subdititia, indicat *cellaria* idem esse quæ *penus* & fere congruit cum significatu Seruii. *Cellarius* vero masculino genere dicitur is, qui præest *cellario & penoribus recondendis*, de quo videtur intellexisse Plautus inquiens: *Sum promus, condus, procurator, peni*. De hoc Martialis: *Hic Cellarius experitur artes*. Et Columella in 13. *Quibus* inquit, *studium fuit pistoris & coci non minus Cellarii diligentiam suis præceptis instituere*: Et alibi: *Vt cibus*, inquit, *& potio sine fraude a Cellariis præbeatur*.

Ser. *Cum responsum fuisset, illic imperium fore vbi & Palladium, adhibito Mamurio fabro multa similia facta sunt*.

Philipp. Nemo scriptor idoneus quod equidem sciam tradit hoc, imo omnes consono ore referunt: *Peltam de cœlo lapsam, in Numæ manus decidisse*: Ad cuius similitudinem & formam vndecim alias *peltas*, hoc est, breuiora scuta Mamurius inter opifices solertissimus fecit, tanta arte, vt vera *pelta* vix dignosceretur, hoc scribit Plutarchus in Numa, hoc Ouidius in Fastis, hoc Dionysius Halicarnasseus in secundo. Hæc fuerunt illa celebratissima *Ancylia* quæ per vrbem tripudiantibus saliis in honorem Martis circumgestabantur. Atque id Seruius ipse confinxit, ipse peperit, ipse solus excogitauit, nulla fretus auctoritate, quod de Palladiis a Mamurio factis fabulatur.

Seru. *Barba singulari numero hominum, plurali quadrupedum dicitur*.

Philippus. Auctoritatem Seruii eruditorum refellit auctoritas, nanque *Barba quadrupedum* in singulari numero apud idoneos reperitur. Horat. in 1. sermonum: *Vtq; lupi Barbam varia cum dente colubra*.

Plin. In 28. *Afferunt & Magi sua commenta primum omnium, rabiem hircorum, si mulgeatur barba, mitigari.* Idem in 8. *Et in eadem specie barba tantum & armorum nullo discrimine quem tragelaphon vocant.* Et alibi: *Callistrices.* inquit, *toto pene aspectu differunt a simis, barba est in facie cauda lata diffusa priore parte.* Præterea non solũ *quadrupedum dicitur barba*, sed etiam alitarum rerum, quod haud dubie ostendit Plinius, sic scribens in trigesimo: *Cum geminos transit sol, crissis & auritus & virgultus gallinaceorum si una rasis barbis eorum.* Idem in 9. *Barbam* dici posse singulari numero, etiam in piscibus demonstrat his verbis, de mulis piscibus scribens: *Barba gemina insigniuntur inferiori labro.* Hic Cicero in paradoxis, & M. Varro in re rustica *mullos barbatulos* appellant. Idem etiam Plinius Bellionem florem quinis *barbulis* coronari refert in 21. Præterea *barba* de hominibus quoq; plurali numero dicuntur, contra Seruii auctoritatem, quod Sylius Italicus apertissime docet sic scribens in tredecimo: *Indoctes nunc propexis inpectora barbis Verrere humum.*

Ser. *Phalanx est lingua Macedonum legio.*

Phi. Diligens & curiosus cõmentator in enarratione phalangis, copiosius enarrare debuerat, & eruditius, cum *phalanx* ab omnib. dicatur, a pauciss imis quid sit intelligatur. Nanq; *phalãgem* prisci scriptores (vt mihi magistra lectione compertum est) appellarunt, non proprie *legionem*, vt autumat Seruius, sed *cuneum militarem*, quando. f. pes pedi, clypeus clypeo, vir viro, in acie cõserebantur, & hoc peculiare fuit Macedonum institutum, vt auctor est Liuius, & meminit Curtius, cuius hæc sunt verba: *Macedones phalangem vocant peditum stabile agmen*, quando Vir viro, armis arma conserta sunt. Idem traditur a Cæsare, qui in primo cõmentario refert Helvetios fecisse *phalangem*, h. e. clypeorum connexionem, quæ etiam *testudo* nuncupatur a doctis. Idem Cæsar paulo post inquit: *Milites nostri e loco superiori pilis missis facile hostium phalangem perfregerũt.* Vbi proculdubio accipitur *phalanx* pro armorũ connexione atq; testudine: Hinc per metaphorã a Satyrico Poeta dictũ est: *Iuctag vmbone phalãges. Et Phalangarii* appellati sunt milites, qui erãt in *phalange*, quales habuit ad imitationem Alexandri Magni Alexander Syrus Romanus Imperator, vt auctor est Lampridius. *Phalãgia* vero sunt ex genere aranearum, vt alibi docuimus ex auctoritate Plinii, Celsi, & Arist. Hoc in loco potissimum referendũ est illud, quod a Plinio traditur libro septimo: *Phalanges* etiam significare fustes, quibus Afri præliũ contra Ægyptios primi fecerunt. Nonius scribit *phalangas* dici fustes teretes, qui nauibus subiiciuntur.

Ser. *Stella facem ducens, id est, lumen quod vtiq; ex facib. nascitur.*

Philipp. Faceret procul tam futilis & inanis interpretatio, nam Vergilius de *face cœlesti* sensit, & quo apertius Poeticus sensus versus intelligatur, adscribemus verba Plinii ad hanc rem pertinẽtia,

qui

quiita scribit in secundo : *Emicant & faces non nisi cum decidunt visa, qualis Germanico Cæsare gladiatorum spectaculum edente præter ora populi meridiano transcurrit. Duo genera earum, lampades vocant planæ faces, alterum bolidas, quale Mutinensibus malis visum est, distant quod faces vestigia longa faciunt, priore ardente parte.* Hactenus Plinius : cuius verbis haud dubie declaratur, quid sibi velit Maronianus versus : *Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.* Et in eodem loco parum diligenter parumque curiose introspexisse videtur Seruius Vergilianam maiestatem, quando a Poeta dicitur: *Intonuit læuum.* Est enim id totum ex arcana augurum disciplina translatum, & a nobis diligentius exponendum, ad iuuandam studiosorum eruditionẽ. Ethrusci cœlum in 16. partes diuiserunt, ex quibus octo ab exortu, sinistras, totidem econtratio appellauere dextras, hinc omnia fulmina læua existimantur esse prospera, quoniam a læua parte mundi ortus est, vt auctor est Plinius, & vt scribit Cicero in secundo de diuinatione: *Optimum auspicium habebatur apud Romanos si sinistrum fuerat.* Verum cum Romani sinistra meliora existimarent, Græcis & barbatis dextra videbantur auspicatiora. Vnde apud Homerum Aiax sic loquitur : *Prospera, Iupiter his dextris fulgoribus edit.* Vergilius itaque omnis antiquitatis consultissimus, ex ritu Romani augurii dixit intonuisse *læuum* hoc est, *sinistrum*, quod felicitatem portẽdere credebatur, & imitatus videtur esse Eanium sic scribentem : *Cum intonuit læuum bona tempestate serena.* Non omittendum est a Latinis omnia, quæ bona sunt, sinistra nuncupari, etiamsi dextra sint.

Seru. *Ceruix cum numero singulari dicitur collum significat, si plurali vtamur, superbiam ostendimus, vt in Verrinis Cicero: Frange ceruices.*

Philip. Miror in errata tam manifesta, tam turpia lapsum esse Seruium, alioquin eruditum, vix enim talia refellenda sunt, cum seipsa refellant, ac sibi ipsis sint repugnantia, & contra veritatem reluctentur. Namque vetustissimi illi scriptores pluraliter *Ceruices* appellabant pro parte colli, nusquam *ceruicem*. Primus autem Hortensius creditur dixisse ceruicem figulari numero, vt auctores sunt Quintilianus & Varro. Si vera fuerit Seruii sententia, in solœcismum incidisse dicentur prisci scriptores, qui *ceruices* sæpissime, *ceruicem* non tam sæpe vsurparunt. In solœcismum incidit Cicero scribens in Vatinium inflato collo: *Tumidu ceruicibus* intulisti. & alibi *fregeris in carcere ceruices.* Vbi sine cõtrouersia *ceruices* p membro hominis accipiuntur. Errauit etiã Cato, cuius verba hæc sunt: *si caput aut ceruices dolent, ea lotio calido lauito.* Errauit Celsus dicens: *Cucurbitulæ ceruicibus admouendi.* Et alio in loco. *In ceruicibus glandula posita.* Quid multa? veteres pluraliter tantũ *cer*

uices dixerunt vt testis est Quintilanus, in 8. Præterea exemplum Ciceronis, quod pro se allegat Seruius contra ipsum facit, nam scribit Cicero Verrem multorum fregisse *ceruices*, cum iuberet eos decollari, non autem *superbiam* vt Seruius opinatur. Quinimo *ceruix* in singulari pro *superbia* sæpe ponitur, vnde dicitur homo *dura ceruicis*. Et a Hieronymo in interpretatione testamenti veteris dictum est: *Populus iste dura ceruicis est*. Huc adde q̃ *ceruix* nõ significat collum, sed *partem colli posteriorem*, quæ exterior est, vt docet Aristoteles in primo de animalibus, & vt auctor est Plin. in 11. *multis vertebratisq; orbiculatim ossibus flexibilis ad circumspectũ articulorũ nodis iungitur*. Et vt refert Celsus in 7. septẽ vertebræ in *cervice sunt*. Quin etiam *ceruix* non solum dicitur de animalibus, sed etiã de rebus aliis, Pompo. Mella: *sedet in cervice peninsula Cyzicum*.

Seruius. *Fastus superbia, est quarta declinationis, nam liber qui dierum habet computationem, secundæ declinationis est, vnde errauit Lucanus dicendo: Nec meus Eudoxi vincitur fastibus annus.*

Phil. Nimis audax ne dicam temerarius est Seruius, qui Lucanũ scribit errasse dicendo *fastibus* & non *fastis* cum Lucanus eruditissimus Seruio reliquisq; cõmentatoribꝰ excellentior, morem antiquorum vsurpauerit, qui *fastus* etiam p̃ *annalibus & libris* in quarta declinatione nõnunq̃ dicere solebant. Varro in Ephemeride: *Cæsar fastus correxit*. Columella in 10. *Sequor nunc Eudoxi & Metonis fastus Astrologorũ*. Et apud Horat. duplex scriptum inuenitur *fastos & fastus*. Et vt auctor est Priscianus eadem forma dicitur *fastus*, vel *fasti* qua *senatus* vel *senati* in secunda & quarta declinationibus.

Ser. *Caulonisq; arces. Caulon mons est Calabriæ, vt Horatius. Et amicus Caulon fertilis Baccho*. Phil. Si versum Horatianũ ita legeremus vt allegatur a Seruio, præuaricabimus normã Saphici carminis, q̃ in penultimo pede exigit trocheum, ideoq; legendum est. *Acus Aulon*, & ita in emendatis codicib. legitur. Est autẽ *Aulon* mons Calabriæ cõtra Tarentinam regionem vt Porphyrio scribit, fexax boni vini, de quo intellexit Martialis celebrans vinũ Tarentinum:

Nobilis & lanis & Baccho fertilis Aulon

Enimuero apud Virgil. *Caulon* legitur, & accipitur p̃ oppido, q̃ a Plinio collocatur in prima regione Italiæ, & Strabo in 6. *Cauloniã* appellat. Cui adstipulatur Mela in Geographia vt ego animaduerti. Et in historia potissimũ labitur Seruius, ac parum curiosus est, nam cum originem *Tarenti* referre vellet, dixit bellum inter Athenienses & Lacedæmonios fuisse conflatum, quod a fide historiæ penitus dissentit, cum bellum illud inter Lacedæmonios & Messenios per multos annos gestum fuerit, qui populi sunt in Peloponeso atq; contermini, & originem Tarenti referens Strabo istud copiosissime narrat. Ephorus quoq; & Iustinus idem tradiderunt.

Ser. *Apud antiquos in vsu non erant prandia*.

Phil. Non eo inficias olim me pedibus iuisse in sententiã Seruii, sed

sed ex multiplici variaque lectione deprehendi apud priscos in vsu fuisse nō minus *prandia q̄ cœnas*, & homines bis in die saturos fieri solitos, quod inprimis affirmat Cicero scribens in 5 quæstion: Tusculana: Platonem solitum improbare vitam Italicorū, quoniam bis in die saturi fiebant. Et apud Plaut. atque Terentium vetustissimos scriptores *prandia* celebrantur. Quin etiam Macrobius refert morem fuisse antiquorum Roman. vt patentibus ianuis *pransitare tur & cœnitaretur*. Apud Plinium in epistolis legimus quemadmodum Plinius scriptor nat. hist. *Cibum sumebat interdiu leuem & facilem veterū more, perinde ac prandium foret parcius, cœna copiosior.* Herodotus quoque auctor Megacreontis Abderitæ dictum celebratum fuisse, qui aiebat magnam sē gratiam habere Xerxi, quod non bis in die cibum caperet, nā si *prandiū & cœnam* iuberētur Abderitæ parare, de ipsis actum iri pessime asserebat. Hoc ideo in Xerxe admiratus est Abderites, quoniā illa quoque tempestate, q̄ haud dubie vetustissima fuit *prandere & cœnare* consueuerent. Huc accedit auctoritas Cornelii Celsi pcipientis bis die potius q̄ semel cibum esse capiendū. Celebrātur quoq; a Plutarcho apophthegmata Alexandri Magni, qui dictitare solebat *obsoniū prandii esse nocturnā ambulationem, cœnæ vero prandii parcitatem.* Supra dictorum sententias confirmat auctoritas Aristotelis qui scribit in problematibus, *prandendum esse large, cœnandum esse parce.* Hoc non præciperetur a doctissimo philosophorum, nisi in vsu *prandia & cœnæ* pariter fuissent. Hoc idem traditur ab Hippocrate medicorum excellentissimo, & Leonidæ Spartani dictum illud peruulgatum est. *Prandete commilitones apud inferos fortasse cœnaturi.* Floruit autem Leonidas proculdubio temporib. antiquissimis & inter antiquissimos est numerandus. Hic a Satyro Poeta dictum est: *prandebat siqi quisq; Deus.* Præterea a Valerio Maximo simplicitas antiquorum in cibo capiendo laudatur, qui in propatulo prandebant atque cœnabant.

Seruius. *Moris fuerat vt nubentes mariti postes oleo vngerent.*

Phil. Dissentit ab opinione Seruii Plinius qui scribit in 28. *nouas nuptas non oleo, sed adipe suillo, solitas fuisse postes maritorum intrantes attingere.* Masurius vero tradit palmam *lupino adipe* antiquos dedisse, ideoq; nouas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali medicamenti infereretur. Donatus quoque refert *vxores dici ab vngendis postibus, & cum puellæ nuberent, maritorum postes vngebant*, Sed quo vnguento siue adipe vterentur, non memorauit.

Ser. *Furibunda, id est, furenti simili.*

Philip. Pluribus in locis Seruius tradit nomina desinentia in *BVNDVS* significare similitudinem, quod itidem refertur a Prisciano, aliisque Grammaticis, quorum error manifestarius corrigitur a recentioribus scriptoribus. Et A. Gellius in 10. plenissime docet, quemadmodum ista omnia quæ terminantur hac par-

ticula *BVNDVS* significant atq; demonstrant, *vim & copiam & quasi abundantiam rei*, cuius id verbum sit, *vt lata abundus* dicatur. is, *qui abunde latus, populabūdus* qui passim ac strenue *populatur furibundus* qui vehementer *furit*, ceteraque id genus omnia, ita dici ostendit, vt particula hæc postrema declaret *largam vim ac fluentem copiam*. Ideo. a. exemplis supersedeo, quod in vulgus edita sunt innumerabilia, quæ Seruii, Prisciani ac reliquorum idem sentientium opinionem apertissime refellunt. Duo tantum exempla referam, quæ paulo remotiora sunt, quibus respondeat. nō posse scio, quæ haud dubie subnexuant dicta Grammaticorum Quin. Curtius, qui sine controuersia inter scriptores classicos assiduosque numeratur, ita scribit de Alexandro: *Quo vulnere afflictus, magna vi sanguinis emicante, remisit arma moribundo similis*. Si *moribundus* significaretur *simili morienti*, quid opus erat addere *simili moribundo*? nōne esset oratoria inuenusta inelegans & insulsa, quasi acciperetur *simili simili morienti*? Quin etiam Valerius Maximus, & ipse quoque scriptor non proletarius, de Antiocho loquens sic refert: *Iacebat ipse in lectulo moribundo similis, lamētabantur necessarii*. Multis itaque & his potissimum duobus exemplis liquido manifestatur, nomina in *BVNDVS* desinentia *similitudinem* significare non posse, sed potius copiam quandam & abundantiam rerum, a quibus producuntur.

Seru. *Vri boues agrestes sunt, qui in Pyrenæo nascuntur.*

Phil. Debuisset diligens & eruditus interpres copiosius de *vri* disputare, qui enarratione tam concisa & mutilata non satisfacit auribus curiosis. Non pigebit itaq; referre ea, quæ de *vris* apud eruditissimos scripta comperio. Plinius scribit *Vros* esse boues feros, vi & velocitate excellentes, quorum cornua taurinis similia, vt auctor est Solinus, capacissima sunt, adeo vt in mensis vicē præbeat poculorum. Quin etiam Albertus Magnus libro de animalibus 23. tradit tantam esse *Vri* in cornibus valitudinem ac robur, vt hominē cum equo ventilent. Cæsar in commentariis refert, Germanos venatione *Vrorum* corpora exercere, quos foueis captos interficiunt, & qui plurimos ex his interfecerunt relatis in publicū cornibus, quæ sint testimonio, magnā ferunt laudē. Magnitudo *Vrorū* paulo intra elephantes, specie & colore & figura tauri, in Germania peculiariter gignuntur, si credere volumus, Plinio, Solino, Cæsari, reliquisq; scriptoribus, qui frequentissimos *Vros* nasci in Germania tradiderunt, non. a. in *Pyrenæo* vt Seruius opinatur. Et ego annum ageus tertiū & vigesimū cum Parisiis celebertima totius Galliæ ciuitate, studia humanitatis publico auditorio profiterer, læpissime audiui ex Germanis auditorib. meis tales *Vros* hac quoq; tempestate in Germania subinde cerni, subinde capi, ac domitari. Et cū vnicuiq; res suę regionis esse debeant cognitissimę exploratissimaque, Germanis de rebus Germaniæ & speciatim de *vris* enarrabunt

rantibus fidem habendam esse duxi, & eo magis quod illorum verba cum scriptis eruditorum conueniebant.

Seruius. *Tristisque senectus, id est, severa:*

Plin Ego potius exponerē *tristis*, id est, *querula & morosa*: Namq; Poeta voluit epitheto demonstrare qualis sit conditio senectutis. Sunt a senes, vt scribit Cicero in Catone, & testatur Seneca, morosi & anxii & queruli atque difficiles, quod etiam diligentissime expressit Horatius in arte poetica seniles mores describens:

Difficilis querulus laudator temporis acti,
Se puero, censor castigatorque minorum.

Vergilium (vt arbitror) imitatus est Sylius illo versu:

Curaque insidiaq; atque hinc queribunda senectus.

Nam a Sylio senectus dicitur *queribunda* quasi plena querimoniarum quo modo a Vergilio tristis nuncupatur, & ab Horatio in carminibus, *morosa* ob varios scil. ac difficiles mores, quibus sunt obnoxii queruli senes. In eodem 6. volumine vbi dicitur: *Simul accipit alueo ingentem Æneam.* Exponit Seru. *Alueo* scilicet *fluminis* mihi videtur exponēdum esse *Alueo* scilicet *nauis*, vt intelligamus Æneam intra cymbam receptum fuisse a Caronte. Namq; *Alueus* elegantissime dicitur nauis siue ipsius nauigii receptaculum. Propertius euidentissime id ostendit sic scribens in 3.

Aut quidnam fracta gaudes Neptune carina,
Portabat sanctos alueus ille viros.

Liuius lib. 21. *Alueos informes raptim faciebant*, id est, *nauiculas.* Et idem lib. 10. *Pars* inquit, *fluuiatiles naues ad superanda vada stagnorum aperte planis alueis fabricatas complent.* Præterea *alueus* quē admodum de fluminib. dicitur, ita etiam de rebus aliis. Columella in nono: *Qua in alueolū ligneum conferat.* Plin. in 11. *Alueos ex cornu spectatos esse refert*, id est, *apum aluearia.* Et Varro *Alueos* inquit, *vbi apes sunt, alii faciunt ex viminib.* Palladius. *In Nouembre sordibus liberandi sunt aluei.* Præterea error manifestarius est apud Seru. historiā, qui quanto leuior est, tanto minore venia dignus. Scribit enim *Parthenopeū filiū fuisse Menalippe* cum filius fuerit *Atalante* puellę in cursu *pernicissime*, vt Statius atq; Diodorus meminerunt, quod & omnes historici testantur. In illo quoq; versu Maroniano:

Explebo numerum reddarq; tenebris

admiror Seruiū, cum more diligentis cōmentatores varias interpretationes attulerit, omisisse id q̄ a Macrobio relatū est, q̄ eruditionē maximā p̄ se fert, & Vergilianę sententię optime quadrat. Scribit, n. Macrobr. in somniū Scipiōis: *Animas sociari corporib. quibusdam numeris, qui numeri dū supersunt perseuerant corpus animare: cum vero deficiunt mox arcana illa vis soluitur, qua societas ipsa constabat, anima ipsa non deficit, quippe qua immortalis atque perpetua est sed impletis numeris corpus satisfecit, hinc illud est doctissimi vatis: Explebo numerum reddarque tenebris*: Hæc Macrobii interpretatio tam subtilis, tam elegans, tam erudita, prætermitti

non debuit a curioso commentatore, qui ex fontibus philosophorum vnde hauserat Macrobius, haurire potuisset, præsertim cum multa vndique exquisiuerit, sed vt mihi videtur nihil est cum prædicta Macrobii expositione comparandum.

Ser. *Custodia est qua custodit, non qua custoditur.*

Philip. Error hic est Seruii manifestarius cũ apud eruditos *custodia* reperiatur, pro eo etiam qui *custoditur* & in primis apud Iurisconsultos, qui differtissimi sunt. Digestis de custodia reorum ita scriptum legimus: *Ne quis receptam custodiam sine casu dimittat.* Et alibi manifestius: *Si custodia se interfecerit vel præcipitauerit militis culpa adscribitur: Et alibi: Si casu custodia defuncta esse dicatur:* Vbi semper *custodia significat reum & illum qui custoditur.* Quinetam Suetonius hoc vocabulo in hac significatione vsus est, cuius verba hæc sunt in Domitiano: *Nec nisi secreto atque solus pleraque custodias receptis quidem in manu catenis, audiebat.* Idem Tyberio: *In recognoscendis custodiis, precanti cuidam pœnæ maturitatem, respondebit, nondum tecum in gratiam redit.* Et in Caligula: *Custodiarum* inquit *seriem recognoscens.*

Ser. *Saxum in gens volunt alii, Sisyphum dicit, rad. isque rotarum: Ixionem dicit.*

Phil. Nemo inficiatur *Sisyphum* apud inferos hac pœna torqueri, vt saxum perpetuo volũat, iuxta illud Ouidii: *Sisyphus est ille saxum voluens que petens que, & Ixionem* a rota versari, vt idem: *Voluitur Ixion, sese sequiturque fugitque,* atqui curioso interpreti conueniebat diligentissime pensitare, an fabulæ Ixionis ad sensum Virgiliani carminis esset accommodanda, mihi enim haud quaquam quadrare videtur. Nam cum Poeta paulo supra dixerit, *Ixiona* apud inferos in tartaro cruciari, quid opus fuerat idem iterum referre? Ego autem cum Macrobio sentire malim, qui in somniũ Scipionis scribit: Poetam intelligere illos radiis rotarum pendere districtos, qui nihil consilio præuidentes, nihil ratione moderantes, nihil virtutibus explicantes, seque & actus suos omnes fortunæ permittentes casibus & fortuitis rotantur, illos autem saxum ingens voluere dicit esse intelligendos, qui efficacibus & laboriosis conatibus vitam conterunt. Nam philosophi quidam fuerunt, qui inferna aliud esse negauerunt, quam nostra corpora, & omnia quæ de inferis antiquitas fabulata est, in nobismetipsis reperiri, quapropter expositionem quoque Macrobii vtpote optimam memorabimus, quam refert super illo versiculo: *Lucent genialibus altis Aurea fulcra thoris,* vbi Seruius de *Tantalo* dicit esse intelligendum, & eius fabulam notissimam enarrat. Macrobius vero dicit ad omnes auaros hoc esse referendum, qui epulis ante ora positis excruciantur, fame, & inedia tabescunt, quos magis magisque acquirendi desiderium: cogat, præsentem copiam non videre, qui in effluen-

in effluentia inopes, egestatis mala in vbertate patiuntur nescientes parta respicere dum egent habendis. Præterea non videtur esse committendum illud:

Quos super atra silex iamiam lapsura cadenti
Imminet assimilis

Quem versum enarrans peritissime Macrobius, asserit eos esse intelligendos, qui arduas potestates & infausta ambiunt tyrannidem quoniam semper viuunt in timore, & sibi videntur exitium quod merentur excipere. quod Dionysio exemplo declaratur, qui aulæ Siculæ inclementissimus incubator, Damocli familiari suo, solam beatam existimanti vitam tyrannicam, volens ostendere quam misera esset & quam plena impendentium semper periculorum, gladium de filo tenui pendentem mucrone demisso, fuisse illius ceruicibus inter epulas imminere. & cum Damocles regias & tyrannicas præsentis mortis periculo aspernaretur: *Talis est*, inquit Dionysius *vitæ quã beatam putabas sic nobis semper mortem imminentem videmus.* Hæc historia præter Macrobium ab Eusebio & Ciceronе memoratur, ista autem omnia, quoniam eruditionis refertissima sunt, ac subtilitatis, referenda esse censui, vt qui expositione Seruii contentus non fuerit, aliquid audiat disciplinæ remotioris, quæ non minus delectare solet quam prodesse.

Ser. *Titania astra id est, solem quē vnum de Titanib. fuisse dixerunt.*

Phil. Diodorus lib. 6 apertissime nos edocuit quare *astra Titania nominentur.* Scribit enim Hypetionem, vnũ ex Titanibus primum astrorum, lunęq; & solis cursum ac naturam demonstrasse, & ob hoc stellarũ parentem existimatũ merito itaq; a Virgilio *astra*, id est stellæ *omnes* non solus sol, *Titania* dicuntur, quasi perpetuo epitheto, propter *Titanem Hyperionẽ*, qui syderũ pater fuisse creditur. Quinetiam reprehendit Seruius illos qui dicuntur hanc particulam *ergo*, aliquando poni pro caussa, cum illi bona locuti sint & Latine, qui hoc dixerint, Seruius autẽ non recte, qui hoc inficiatur. Nam vt auctor est Festus, *ergo* interdum significat gratiã, cum scilicet *gratia* intelligatur pro *caussa*, in, qua significatione accipitur apud Liuium scribentẽ: *Apollinares ludos victoriæ non pestilentiæ ergo fuisse constitutos*, id est *caussa*. Et M. Cato in re Rustica ita scripsit reliquit: *Tibi tus est porco piaculo facere, illiusce sacri conficiendi ergo.* Et alibi, *Haruncе rerũ ergo fundi terrã agrig, mei lustrandi.* Et alibi, *Mars pater te precor quæsoq, vti sies volens propitius mihi, domo familiæq, meæ, cuius rei ergo agrũ terram fundumq, meis Sou taurilia circũagi iussi.* In his omnibus plane locis *ergo* accipitur pro *caussa*. Præterea exstat exemplũ epistolæ antiquissimæ a cõsulibus Romanis ad Pyrrhũ Epirensem scriptæ, vbi hæc verba leguntur: *Sed cõmunis ex. empli & fidei ergo visum est, vti te salũ velimus.* Vbi sine controuersia, *ergo* significat *caussam*. Et apud Virgil. velint, nolint Grãmatici *ergo* intelligitur pro *caussa*, in eo versu. *Illius ergo venimus.*

Ser. *Nysa de vertice Tigres. Nysa mons est India. Nysa ciuitas est in monte Parnasso, in qua Liber colitur.*

Phil. Scribit Diodorus Bacchum cognominatũ esse *Dionysium* ab eo, q̃ educatus sit a Nymphis apud *Nysam Arabiæ vrbem*: Vnde ab *Ioue Nysaq; Dionysius* nuncupatus. *Nysa* etiam nõ tam mons est, q̃ ciuitas Indiæ celebratissima carminibus poetarũ, q̃ (vt auctor est Strabo) Bacchus condidit. Cuius etiã meminit Plinius 6. de qua copiosius & elegantius q̃ ceteri, scribit Curtius, referens, quẽ admodũ Alexander cum exercitu *Nysam* obsedit: & *Nyseæ* Alexandro se dedidere a Libero patre conditos se esse memorantes. Sita est ciuitas *Nysa* sub radicibus montis, quẽ *Meron* incolæ appellant, & cũ *Meron* Græce *femur* significet, inde Græci mentiendi trahere licentiã, Iouis fœminæ Liberũ patrem esse celatũ. Et de hoc monte intellexisse Maronẽ non ambigimus, quando inquit *Nysa de vertice Tigres*. Præterea alia est *Nysa* non in monte Parnasso, vt autumat Seruius, sed in Helicone, vt auctor est Strabo, de qua (vt opinor) sensit Lucanus cum scriberet: *Bacchumq; auertere Nysa.* Quin etiam in enarratione historiarũ, quas Poeta in 6 tangit parum fidus est Seruius & perperam allegat dicta historicorum, & potissimum T. Liuii. Namq; de Torquato sic scripsit Seruius: *Torquatus filium (vt dicit Liuius) fustuario necauit.* Manifestissimum hoc esse mendacium & turpissimum erratũ, nemo vel mediocriter eruditus inficiabitur, qui vel octauũ librum Liuii ab origine vrbis inspexerit, in quo aptissime ostẽdit, Torquatum imperasse lictori, vt filium securi percuteret, cuius verba ideo subscribere supersedi, quia & multa sunt, & quilibet, qui id nosse velit, illic facilime poterit inuenire. Ex hoc & id genus multis in eam (vt supra dixi) sententiam pedib. transeo, vt existimẽ Seru. non tales edidisse cõmentarios, sed quoquo modo fuisse corruptos adulteratosq;. Quis. n. non videt a Verg. dictũ esse: *Sæuumq; securi, Aspice Torquatum.* Videlicet quia *securi* in filium iusserat pater animaduerti, non autem, *fustuario* vt Seruius opinatur. Idẽ in expositione illius Maroniani versus:

Aut geminos duo fulmina belli, *Scipiadas cladem Illybia.*

Mihi noquaq; satisfacit, dum quãdã morosam nimis distinctionẽ adhibere contendit, vt *geminos Scipiadas* intelligamus illos duos Scipiones fratres, qui in Hispania perierunt Pœnorũ insidiis circũuenti, & *cladem Lybiæ* accipiamus pro duobus Africanis. Ego vero existimo Poetam illo toto versiculo intellexisse de duobus duntaxat *Africanis*, qui proculdubio fuerunt *duo fulmina bellorum*, qui ambo *cladem Libyæ & Carthaginis attulerunt*, in quo æmulatus videtur esse Lucretium, qui sic scriptum reliquit:

Scipiades belli fulmen Carthaginis horror.

Sequatur tamen vnusquisq; eam sententiam, quæ ipsi verior ac probabilior esse videbitur, cum nobis satis sit edocuisse, quid ipsi sentiremus. Suum vnicuique iudicium est & sua sententia

Ser.

Ser. *Parnassus mons Thessaliæ diuiditur in Cytheronem Liberi & Heliconem Apollinis.*

Phil. Auctoritas Seruii cum apud Grãmatistas ac literatores plurimũ pollebat, effecit vt omnes minus eruditi in hunc errorẽ delaberentur, asserentes *Cytheronem & Heliconẽ* colles esse Parnassi. Corrigẽdus itaq; hoc in loco est error publicus, ex auctoritate eruditissimorũ Geographorum, qui Grãmaticis in locorũ descriptione, haud dubie merentur anteponi. Primo igitur sciendum est, q̃ *Parnassus* mons est in Phocide regione, non autem in Thessalia vt scribit Plin. in 4. & Strabo meminit in 9. Sub Parnasso sunt Delphi clarissimi in terris oraculo Apollinis. *Helicon.* a. & *Cytheron* sunt in Bœotia, vt Plinius, Strabo, Mela, Solinus, reliquiq; omnes testantur, & Musis natale in nemore *Helicone* scriptores assignant, quæ & altitudine & ambitu non minor est Parnasso. Quod a. *Parnassus biceps & biuertex* a Poetis nuncupetur, non ideo debemus accipere vertices *Cytheronem & Heliconem*, vt Grammatici hallucinantur, sed ipsius montis cacumina. Cum ego curiosius inquirerem, quænam forent nomina duorum Parnassi verticum, reperi apud Herodotum in *Vrania* vnum ex verticibus Parnassi nominatum fuisse *Thiorea*, alterũ *Hyambeum*. Quocirca Herodoti auctoritatem sequens, id credere malo, quam q̃ *Cytheron Heliconue aut Nysa aut Cyrra aut Cyrphis* (namque & id traditur) fuerint vertices nuncupati. *Cyrra* & *Nysa* nomina quidem sunt ciuitatum, sed non collium, & Nysa non est in Parnasso, sed in Helicone: *Cirphis* vero rupes est non cacumen. Libuit hæc pauca annotare super verticibus duobus Parnassi ad errorẽ manifestarium refelliendum, qui a prioribus recentioribusq; minus eruditis passim receptus est.

Ser. *Mutusta Trebia postea dicta est, quam modo Trebulam dicũt apud hanc Hannibal delesit populum Rom. Lucanus: Quod non in Punica nati, tempora Cannarum fatimus. Trebiq; iuuentus.*

Philip. Quis non videt Seru. in rebus interdũ leuissimis impingere? & toto (vt aiunt) errare cœlo? vel hoc potissimum in loco, cum dicit apud *Trebulam*, q̃ dicta sit & *Trebia* ab Hannibale victos esse Romanos, q̃ a fide historica penitus est alienum. Namq; Hannibal apud *Trebiam* fluuium Placentinũ maximo prælio vicit cõsules Ro. *Sempronium Longum.* & *Cor. Scipionem*, *Africani patrẽ*, vt Liuius, Sylius, atq; Polybius apertissime narrant, & nemo vllo tempore hoc vnq̃ inficias iuit. Errat itaq; diligenter existimans *Trebiã* idem esse, quod *Trebula*, cum interuallo locorum & dissimilitudine significationis distinguantur. Nam *Trebia* fluuius est notissimus iuxta *Placentiam*. *Trebula* vero oppidũ fuit haud procul ab vrbe *Roma*, vt auctor est Plin. Et olim *Trebulenis* ciuitas data fuit a Romanis, vt scribit Liuius in decimo. *Trebula* calci laudatissimi conficiebantur, *Trebulani* cognominati, de quib. sic scribit Mart. in xenijs.

Trebulanes genuit, commendat gratia duplex.

Siue leui flamma, siue domamur aqua.

Trebiani fuerunt quoque populi contermini *Trebulanis*, sed hi nihil ad Trebiam, vbi Hannibal Romanos profligauit. Nec versus Lucani quicq̃ iuuerit Seruii opinionẽ cum apertissime referatur ad *Trebiã Placentinũ*, perperã itaq; allegatur a Seruio, qui altero quoq; loco alterũ Lucani carmẽ, parũ diligẽter paruq; curiose penitauit. Namque super eo Maroniano versiculo: *Infaustum interlunt Allia nomen*, ita scriptum reliquit: *Allia fluuius est, cui additur vnum L. propter metrum, vt reliquias, Lucanus bene posuit, quas alia clades.* Non possum nõ vehementer admirari Seruiũ in errores tam pueriles, tam manifestarios, tam crebro incidere. existimant n. Lucani versum referendum esse ad *cladem Alliensem*, q̃ quã ridiculum sit, quiuis animaduertere poterit, qui librum Lucani septimum diligentius introspexit, in quo carmen hoc legitur:

Non istas habuit pugna Pharsalia partes,
Quas alia clades.

Cuius sensus est manifestissimus, vult. n. respondere Lucanus omnes alias clades, quas Romani superioribus temporib. passi sint, non esse comparandas cum Pharsalica clade, q̃ cunctas alias exuperat, & ita *alia* sine controuersia accipitur pro *quamnomine*. Seruius vero credidit *alia clades* accipi *pro Alliensi clade*, tanquam ab *Allia* fluuio deriuetur, cuius primam syllabam apud Poetas semper productam repperi, quamuis Seruius reclamet. Ouidius:

Hæc erat in Fastis, tui dat grauis Allia nomen. Lucanus:
Et damnata diu Romanis Allia fastis. Syllius:
Maior & horrificis se extulit Allia ripis.

Sic a Poeta omnibus secutis naturam nominis, nulla metrica necessitate cogente *Allia* ponitur prima syllaba producta, quemadmodũ a Virgilio traditũ, & per *geminum*. l. ab eruditis scribitur.

Ser. *Cæres Nemea sylua est vicina Thebis in qua Hercules interemit leonem.*

Phil *Nemea sylua* est in Peloponneso, inter Cleonas & Phliuntem, in qua Argiui sacra celebrare consueuerant, quæ *Nemea* cognominãrur, vt auctores sunt Strabo & Diodorus, *Thebæ* vero sunt in Bæotia maximo intertuallo a *Nemea* sylua disiunctæ.

Ser. *Cæres insulani populi fuerunt, Leleges Thessali.*

Phil Sæpe admonuimus multa deprehendi in cõmentariis Seruii, quæ ad Geographiã pertinent, non satis exacte nec adamussim penitata, quæ virgula cẽsoria notari mereantur, quale est hoc, nã *Cares* non sunt insulani, vt ipse autumat, sed in continenti, & populi sunt Asiatici iuxta Meoniam Lyciam atque Ioniam collocati, vt Plinius Strabo & Mela tradiderunt. *Caria* toti imperauit, olim Mausolus. vt, auctor est Virrunis in secundo. *Caria* fuit *Halicarnassus & Mausoleum* illud celebratissimum, q̃ inter septẽ orbis spectacula meruit annumerari. Nec *Leleges* sunt in Thessalia, vt in curiose

rioſe refert cõmentator, ſed *Leleges & Cares* idem ſunt populi, vt meminit Strabo in 7. Nonnulli Geographi tradunt eos eſſe finitimos, atq; in multis *Caria* locis & ſepulcra *Legũ*, & monumẽta *Legia* nuncupata, oſtenduntur, & olim *Ioniã Aſiaticam Cares & Leleges* incoluerunt. *Cares* peculiariter barbari ſunt cognominati. Ceterum vt ego arbitror, videtur exiſtimaſſe Seruius *Lelegas* eſſe *Theſſalos*, quoniã verſu Lucani, quem ipſe allegat, oſtenditur *Lelegas* agrũ Theſſalicum quõdam teniſſe. Atqui Lucanus ideo videtur hoc tradidiſſe, quoniam *Leleges* fuerunt populi errabundi, & diuerſis in locis habitarunt. Nam vt ſcribit Ariſt in politica: *Acarnanum, Aetholum, Leucadiorum, Leleges hæc omnia loca incoluerũt.* Et olim etiam Theſſaliam tenuerunt, ſed non ipſi Theſſali fuerũt. Qui. *Caras & Lelegas* ita carmine coniunxit, ſicut & Virgilius, quoniam videlicet ſunt inter ſe contermini. Verſus Ouidii ex lib. 9. Metamorphoſeos hic eſt:

Cares & armiferos Lelegas Lyciamque pererrat.

Scribit Plinius in v. *Miletum* Toniæ caput *Lelegeida* fuiſſe nominatum. Idem Seruius exiſtimat, *Thermodoonta* fluuiũ eſſe Thraciæ, cum ſit Cappadociæ, quæ regio eſt Aſiatica, vt Plinius, Strabo, atq; Iuſtinus meminerunt, iuxta quẽ olim Amazones conſederũt, quarum regina vt auctor eſt Diodorus, in oſtiis *Thermodoontis* vrbẽ cõdidit, *Themiſcyram* nuncupatã, inde pugnas Amaſonũ *Thermodoonticas* appellat. Papinius in 1. ſyluarum, & Propertius in 3. ſic ait:

Qualis Amazonidum nudatis bellica mammis:
Thermodoonteis turba lauatur aquis.

EX BVCOLICIS.

Seruius. *Pecunia dicta a peculio.*

Phil. M. Varro Romanæ doctiſſimus, q. vocabulorũ etymologias acutiſſime ac eruditiſſ. p ſcrutatus eſt, tradit *pecuniam* a *pecore* nominatã eſſe, quoniã priſcorũ diuitiæ in pecore conſiſtebant. Sententiam Varronis confirmat Columella lib. 7. & Ouid illo verſu:

Hic etiam locuples, hinc ipſa pecunia dicta eſt.

Plinius autẽ in 33. ſcribit *pecuniam* ſortitã eſſe nomen a *nota* pecudis, quoniam antiquitus numi effigie pecudis ſignabantur. Hic Plutarchus aſſerit in Publicola, in vetuſtiſſimis numis ſignum fuiſſe ouis & ſuis bouisq; conſpectum.

Ser. *Septa ſunt loca in Campo Martio, & quia ſimilia ſunt ouilibus duo hæc inuicẽ pro ſe ponuntur*, vt Virgil. hoc loco *ſepta* p. *ouilibus poſuit, item Lucanus contra. Et miſera maculauit ouilia Roma.*

Phil. Elegantius & verius explanatum fuiſſet Maronianum carmen a Seruio, ſi dixiſſet, *ſepta* generali vocabulo ſignificant omnia loca munita, & quodam ſepimento vallata. Inde ſtabula, ouilia, bubilia, caprilia, & id genus reliqua *ſepta* nuncupantur. Inde *ſeptiatim* in campo Martio loca incluſa tabulatis, ſepta dici meruerunt, de quibus Martialis: *In ſeptis Mamurra diu multumque vagatus.*

Ausonius in Panegyrico : *Passus non septa non campū.* Et Suetonius, venationem in *septis* datā esse testatur. De his sentire videtur & Plin. sic scribens in *16, Trabs in porticib. septorum a M. Agrippa relicta.* Præterea M. Varro in re Rustica appellat omnia *septa*, quæ habet inclusa animalia q̄ pascuntur. Vnde ab eodem laudantur *septa* Fulvii Hirpini, *septa* Pompeii, id est, loca quib. cōclusæ feræ pascebantur. Idē inquit : *Intra septa villa habeas aquā.* Apud eundem inscriptio est de *septis* fundi. A *sepio* q̄ significat *munio* hæc dictio deriuari videtur. Inde *septus locus, septa villa, septum tectum* nūcupatur. Et apud iurisconſ. *septa* accipiuntur p̄ *obicibus & claustris*: quibus vtimur ad impetus fluuiorū coercendos. Præterea apud Lucanum non est exponendum *ouile* p̄ *septis*, sicut exponit Seruius. Nam *Ouile* erat locus in campo Martio ita peculiariter nuncupatus, de quo hæc Liuius li. 16. *Citatis Hetruriæ senioribus datum secreto in Ouili cū his colloquendi tempus.* Nam si verū esset id, q̄ tradit Seruius, videlicet Lucanum *ouilia* p̄ *septis* posuisse, nunq̄ Liuius tam licenti trāslatione vsus foret, vt ipse *ouile* p̄ *septū* poneret, cum Poetæ aliter q̄ historici loquantur. Ceterum Lucanus eo modo dixit *ouilia*, quo Liuius, quo Strabo, qui in 5 referens idem, q̄ Lucan. de crudelitate Syllæ, adeo conuenit cum Lucani verbis, vt alter ab altero accepisse videatur Strabonis verba hæc sunt: *Sylla alios qui arma proiecerāt ad millia tria, vel, vt alii, quatuor, in campo Martio ad Ouilia coactos immissis militibus iugulauit.* In eadem significatione accipiendum est apud Iuuenalem eo versiculo: *Antiquo quæ proxima surgit ouili*

Ser. *Liguſtrum flos est candidissimus, vaccinia viola.*

Phil. Apud Plin. legi *Liguſtrum & vaccinia* magis inter arbores, q̄ inter flores numerari. In 12. scribit Cyperum appellari in Italia *Liguſtrum*, & in 24. inquit *Liguſtrum eadem arbor est, quæ in oriente Cyperos, cuius acini contra phthiria sin sunt efficatissimi.* Idem in decimosexto refert, *vaccinia* Italiæ in aucupiis fata esse. Galliæ vero etiam purpura tingendi causſa, ad seruorum vestes.

Ser. *Aracynthus mons est Thebanus.*

Phil. *Aracynthum* scribit Plinius in 4. mōtem esse *Acarnaniæ*. Idem comprobat Martianus Capella. in Geometria.

Seru. *Arbuſtum quidam locum, in quo arbores sunt, volunt accipere.*

Phil. Mutilata hæc est interpretatio. Nā nō omnis locus, in quo sint arbores, nominatur: *Arbuſtum.* Quid si essent quercus ilicesque quamplurimæ? quid si innumerabiles? quid si sylua? an significanter *arbuſtum* nūcupabimus? minime: Etenim *arbuſtum* (vt ego accuratius animaduerti) pprie significat arbores *vitibus maritatas* atq; *vites feras*, q̄ in ordines digeruntur, vt docet Plin. Columella atque Palladius, scribētes quomodo *arbuſtū* fit faciendū. Vnde *vitis arbuſtiua* & vinū mustūq; *arbuſtiuū* appellatur, ex huiusce modi arboribus collectū. Cato quoq; collocat *arbuſtū* in octauo loco prę-

dio

diorum,& ne quispiam existimet eum intelligere de sylua,subiunxit loco nono ponendā esse *glandariam* syluam. Claudius Quadrigarius locum *in quo sunt arbores plurimæ* inusitato vocabulo *arboretum* appellat,quod ipse nimis liceter peperisse ac formasse creditur. Apud Palladium legi *arbustum* pro *castaneto* positum, quod non longe abest a Seruii significatione.

Ser. *Lac nouum,id est,colostrum quod neutri generis est,nam fœminini esse penitus non potest.*

Phil. In tam paucis verbis duplex ineſt error manifestarius:nam & fœmininо genere colostram reperiri,ostendit Columella in viij. his verbis: *Exiguum emulgendum est,quod pastores colostram vocant, ea nisi aliquatenus emittitur,nocet agno.* Idem traditur a Palladio,& Paulus in penulo fœmininо genere vsus est: *Mea colostra,meus molliculus caseus.* Præterea *colostrum* non proprie significat *lac nouum*, sed est *spongiosa densitas lactis*,a partu,vt auctor est Plinius,ad quod allusit epigrāmaticus Poeta illo districho,cuius lēma est *Colostrum*:

Surripuit pastor,qua nondum stantibus hædis,
De primo matrum lacte colostra damus:

A colostro colostrati dicuntur infantes.

Ser. *In medio duo signa Conon,Conon dux fuit,cuius nomen dicit, quia in omnium ore versatur.*

Philippus. Quis nescit *Cononem* fuisse Athenienſium ducem?omnib. insulis prę fuisse? Lacedęmonios profligasse? Athenas in pristinam libertatem restituisse?de quo Æmilius,Iustinus,Plutarchus multa tradiderūt. Sed diligentius accuratiusque cōsiderandū fuit, an apud Vergilium de hoc *Cononе* foret intelligēdum,an potius de *Conone* astrologo. Quocirca verius & eruditius interptatur Vergilianum carmen,Probus grammaticus,cuius hæc sunt verba: *Conon Samius Mathematicus: sed quamuis plures fuerint Mathematici eleganter errantem rusticum inducit dicentem, quis fuit alter? alter enim accipitur vnus de duobus, is autē Conon de astrologis libros septē reliquit:* Hactenus Probus. Huius *Cononis* Mathematici meminit Iginus scribens ab eo dictum esse Ptolomæo,quemadmodum ipse viderat crinem Berenices reginæ inter sydera collocatum, de qua re scripsit Callimachus carmē elegiacum,quod Catullus interpretatus est,in quibus versibus ita de *Conone* hoc scriptum est:

Idem me ille Conon cœlesti numine vidit,
Et Berenices vertice Cæsariem.

De hoc *Conone* intellexisse Propertium existimo, cū scripsit in iiij.

Me creat Archytæ soboles Babylonius Orops,
Oron,& a proauo ducta Conone domus.

Exponamus itaq; apud Vergilium de hoc *Conone* astrologo,sicut exponit recte Probus, non autem de *Conone* duce Athenienſium, vt perperam existimat Seruius.

Ser. *Amomum flos est Assyrius,vt Lucanus, Vicina messis amomi*

Phil. Miror Seruium auctoritate Lucani suam fulcire sententiam, tanquam a Lucano dicatur *Amomum* florem esse Assyrium qui more Poetico *Amomum* quidem nominat in decimo, sed quid sit haud quaquã aperte demonstrat. Debuisset itaque Seruius Plinium consulere, qui eum edocuisset *Amomum* non esse florem sed arbusculam, qui in duodecimo scribẽs de peregrinis arboribus, *Amomum* arborem esse commemorat, & eius vsum in vsu esse. Forma est vite labrusca, frutice venenoso, palmi altitudine, laudatur q̃ maxime parit *Amomum* Punici mali folijs simile, colore tusso, secunda bonitas pallida est, herbaceum peius, pessimum candidum, quod & vetustate euenit.

Ser. *Sophocleo tua carmina digna cothurno, ac si diceret quanquam impar sit ingenium meum laudibus tuis, nam tua laudes merẽtur exprimi Sophocleo tantum cothurno.*

Phil. Ego opiner eo versu a Virgilio laudari carmina Cæsaris Augusti qui florui t Poetica, qui (vt auctor est Tranquillus) reliquit libr um hexametris versibus cõscriptum, cuius titulus est *Sicilia & libellum* epigrammatum, præterea tragœdiam *Ajacem* exorsus est magno impetu, volens igitur Poeta laudare tragicum Augusti poema stylumq; grãdiloquum, dixit illius carmina digna *esse Sophocleo cothurno*, id est, *stylo & sublimitate* qua vsus est Sophocles in tragediis scriptitandis. Fuit enim apud Græcos haud dubie princeps tragici poematis, quod etiam memorat Plinius in vji. Hinc etiam in honorem Augusti a Poeta dictum est:

Atque hanc sine tempora circum,
Inter victrices hederam tibi serpere lauros

Tanquam Augustus *hederacea corona*, hoc est, *Poetica*, non minus coronari mereatur, quam *laurea*, hoc est, *triumphali*. Celebratur a Macrobio atque Tranquillo locus Augusti, qui cum interrogaretur quid ageret *Ajax tragœdia* quam quod displicuisset ipse deleuerat, respondit *Ajacem suum in spongiam incubuisse*: Audiui qui dicerent se vidisse poema Sophoclis ab Augusto donatum Romana lingua, quod si verum est, poterit commodissime ad id etiam referri carmen Maronianum.

Ser. *Ante sinistra cauа monuisset ab ilice cornix: Hoc ad auguralem pertinet disciplinam: Et paulo post: Cornicem dicit ab antiqua ad sinistram partem volasse.*

Phil. Virgilius vtpote omnium disciplinarum particeps, omnis expers erroris, legerat in augurum libris, cornicem a sinistra parte ratum facere auspicium. Ideo sinistram cornicem appellauit quasi a sinistra ratum facientem. Namq; vt Cicero scribit in libris de diuinatione: *Alijs auibus dextra, alijs leua datum est, vt ratum auspicium faciant*: Et alibi: *Cur a dextra* inquit *coruus, a sinistra cornix faciat ratum*: Illud quoq; Plautinũ in Asinaria huic sententiæ conuenit: *Picus & cornix est a leua: Coruus porro ab dextra*. Quod diligenter

genter videtur Maro obseruasse & facundissime transtulisse. Et hoc idē fortassis respexit Horatius sic scribens in carminibus: *Teq; nec leuus vetet ire picus, nec vaga cornix.* Non est hoc in loco prætereūdum id quod a Plinio traditur lib. x. videlicet *Cornicem esse alitē inauspicata garrulitatis, a quibusdam tamen laudatam.* Hæc omnia a curioso interprete fuerant inuestiganda, & ad enarrationē Virgiliani carminis publicanda. In eadē quoq; Ecloga, illud frigidiuscule exponit: *Quis humum florentibus herbis spargeret?* cum Poeta clāculum alludat ad carmē compositum in Daphnidis laudationem vbi iste versiculus legitur. *Spargite humum foliis, inducite fontibus vmbras.* *Ex Georgicis.*

Ser. *Qua bis solem, bis frigora sensit,* id est *qua bis & diurum calorem & noctium senserit frigora, per quod duplicem arationem ostendit, vernalem & autumnalem.*

Phil. Potior apud me est auctoritas Plinii qui Virgilianum versum secus quam Seruius interpretatur in xviij. sic scribens: *Quarto to seri sulco Virgilius existimatur voluisse, cum dixit optimam esse segetem, quæ bis solem, bis frigora sensisset* Futilis est me hercle Seruii interpretatio de *calore diurno & frigore nocturno*, cum Poeta loquatur de *sole æstiuo & frigoribus hybernis*: Et Probus Grammaticus mihi videtur elegantius atque eruditius enodasse nodum Maronianum scribēs, Poetam loqui de eo agro quē *noualem* vocamus, qui sub exitu hyemis hoc est initio veris proscinditur, & ita æstate quæ sequitur siccatur, deinde sub introitu hyemis semente facta sequēti æstate reddit fructum, & ita bis sentit *frigus*, semel ante æstatem deficiente hyeme, initio veris iterum post sementem, bis *solem*, semel æstate quando cessat, iterum quando fructum refert.

Ser. *Tmolus est mons Ciliciæ in quo nascitur crocum præcipue.*

Phil. Plinius in v. refert *Tmolum* montem esse, non Ciliciæ (vt Seruius opinatur) sed *Lydiæ* qui ante *Tymolus* vocabatur & erat vitibus consitus. Strabo quoque & Solinus idem sentiunt quod Plinius, *Tmolum* in Lydia collocantes, de quo sic scribit Ouidius:

Riget ardua alto
Tmolus in ascensu cliuoque extensus vtroque,
Sardibus hinc illinc paruis finitur Hypæis:

Iuxta Sardis positum esse *Tmolum* indicat Ouidii versus. *Sardis* autem vrbē esse in Lydia celeberrimam Herodoti & Plinii testimonio notissimū est. Præterea non absurdū fortassis foret illud Virgilianū, *Croceos vt Tmolus odores* ad *vinum* referre. Nam cum *Tmoli vineta* laudentur a priscis tanquā generosissima, videtur Poeta appellasse *croceos odores*, id est, *vinum Tmoli*, quod odoris & coloris crocei sit, quale vinū in primis laudatur a Palladio vtpote saluberrimū. Et in hanc sententiā vadit Porphyrio dicens *crocum* pro *vino* positū esse a Virgilio, & allegat istud hemistichion. Hoc ideo dixi, vt aliquid arguuus recōditiusq; memorarē, non vt Seruii exposi-

tionem refellere vellem, quæ Probi & Solini atque Columellæ auctoritate corroboratur, qui scribunt *Tmolum* esse *croco* florentissimum. Sed quia interdum gratæ sunt studiosis argutiores interpretationes, hæc pauca libuit, his commentariis intexere, sequatur vnusquisque quod velit.

Ser. Legunt in Terenti. *Caue ne te tristem sentiat: Hoc procederi non potest: nam ne & caue prohibentis sunt.*

Phil. Quamuis hoc exigere videatur regula Grãmatices, quod a Seruio præcipitur, tamen veteres scriptores sæpissime ita locuti sunt, vt hanc particulam, *ne* cum verbo *caueo* copularẽt. Horatius. *Vade vale caue ne titubes mãdata q; frangas.* Plinius: *Terrã cariosam caue ne plaustro neve pecore impellas.* Ouidius: *Ne fallare caue proximus ater erit.* Itaq; vtroq; modo & recte & latine dicitur, cum auctoritas veterum pro regula sit, & honestissimus sit error magnos duces sequentibus.

Ser. *Ipsa suas mirantur Gargara messes. Gargara montes Phrygij.*

Phil. Vergilianus versus vtpote eruditione refertissimus, eruditiorem exposcebat enarrationem. Cõcisus est interdum Seruius in rebus magnis, copiosus in paruis. Quis enim eliciet verã arcanãq; Vergiliani carminis sententiã, extali interpretatione: *Gargara* sunt montes Phrygii: Nemo eruditus ignorat *Gargara* esse montes vel potius cacumen montis *Idæ*, sed curioso cõmentatori inquirendũ fuerat curiosius, & pensitandũ diligentius, an Poeta posuerit *Gargara* pro mõte, quẽ fertilitatis esse dicit exẽplar. Ego apud Macrobiũ animaduerti Maronianum carmen explicari accuratissime, & lõge secus q̃ tradatur a Seruio atq; copiosius. Ait enim *Gargara* nomen esse cacuminis mõtis *Idæ* & *oppidũ* & Virgiliũ non de summo *monte*, sed de *oppido* loqui in Georgicis. Nam apud *Gargara* ciuitatem tanta erat frugum copia, vt qui magnum cuiusq; rei numerum vellet exprimere, pro multitudine *immensa Gargara* nominaret. Ita Alcæus, Aristophanes, & Varro, *Gargara* pro multitudine posuerunt. Et de his intellexit Ouidius illo versu: *Gargara quot segetes, quot habet Methymna racemos.* Non ergo *Gargara* pro *monte* apud Vergilium accipere debemus, prout accipit Seruius, sed pro *oppido*, vt sentiunt eruditi, quod positũ est in imis radicibus *Idæ* montis, & defluentibus inde humoribus *Gargara* irrigantur, fiuntq; feracissima. Cõfirmat Macrobii sententiam Plinius scribẽs in quinto: *Gargara esse montem & oppidũ.* Et Strabo in xiij inquit: *Gargarus in superioribus Idæ partibus locus ostenditur, a quo Gargara dicuntur Æolica ciuitas.* Faceret itaq; mutilata expositio, quam Seruius & Probus tradiderunt, qui ambo nihil dixerunt, nisi *Gargara* esse mõtẽ.

Ser. *Massam picis vrbe reportat, quia pix in agris nascitur, & in vrbe non, distracta in agrum reportatur.*

Phil. Poeta significare volẽs vsum *picis* agricolis esse necessarium dixit *picẽ* eos solitos in vrbe mercari, & ex vrbe in agrum reportare

tare aſello doſſuario, non autẽ, vt exponit Seruius, agricolas *picem* in vrbẽ deferre venalẽ, & reportare non venditam. Na ſi aduertiſſet diligentius Seruius conſuetudinem priſcorum agricolarũ, qui *pice* ad res q̃ plurimas vtebantur, dixiſſet profecto ſecus, ſentẽtiamque mutaſſet. Namq; priſci vtebantur in villa *pice* potiſſimum ad vina cõdienda, vt auctor eſt Plinius ſcribens in xiiij *Pice ac reſina condire muſta vulgare eſt:* Et abeodẽ ratio traditur cõdiẽdi muſta aſperſu *picis*, vt odor vino contingat & ſaporis acrimonia. Columella & Palladius *picem* ad vaſa *picanda* & q̃ plurimis in rebus vtiliſſimã eſſe tradiderunt. Porcius Cato admonet agricolas, vt vaſa habeant bene *picata*. Vnde *impicare* & *oppicare*, quod ſignificat *pice* linere, verba deriuantur, quibus ſcriptores rei ruſticæ frequẽter vtũtur. Hæc & id genus alia in expoſitione Maroniani verſus ab erudito interprete fuerant referenda, cum illa Seruii enarratio, nec Poeta, nec commentatore digna ſit.

Ser. *Aut reſonantia longe littora miſceri. Bis idem dicit.*

Phil Si Seruius curioſe penſiculateq; annotaſſet prognoſtica tẽpeſtatũ, quæ a Vergilio referuntur, quę exſequitur Lucanus, quæ enumerat Plinius, profecto non dixiſſet *bis idem dici a Poeta* in expoſitione carminis Maroniani. Namq; aliud eſt haud dubie fragor in mõtibus, tumor in mari, aliud ſonitus littorũ, aliud mugitus nemorũ. Proinde ad expoſitionẽ Vergilianorũ prognoſticorũ ſubiũgemus verba Plinii ex lib. xviij. q ita aperte, ita elegãter enarrãt dicta Poetæ, vt ab interprete nullo apertius elegãtiuſve poſſint enarrari. Verba Plinii ſunt hęc: *Eſt & aquarum ſignificatio. Mare ſi murmurauerit intra ſe ventũ prædicit. ſi identidẽ & hyemem & imbrem, littorũ ripæq; ſi reſonabunt tranquilla aſperã tempeſtatẽ:* Et mox paulo, *ſæpe & filetio mare intumeſcit, flatuq; altius ſolito, iam intra ſe eſſe ventos fatetur. Equidẽ & montiũ ſonitus nemorũq; mugitus prædicunt tẽpeſtatem:* Hæc verba Plinii adeo Poetæ carminibus cõueniunt, adeo quadrãt, vt alter ab altero mutuatus eſſe videatur. Et Lucanus Vergiliũ (vt arbitror) imitatus, talia quoq; & ipſe tẽpeſtatum præſagia recenſet in v. ſcribẽs: *Sed mihi nec motus nemorum, nec littoris idus:* Et paulo poſt: *Turbida teſtantur conceptos aquora ventos: Et ſi murmura pontí conſulimus cori venient mare.*

Ser. *Quin & caudicibus ſectis, & quod nunc dicit de oliua & Myrto, quarum ficcis ſtipites ſecantur vſq; ad medullam, & terra infoſſi ex ſe arbores gignunt, quod ſine dubio mirum eſt.*

Phil. Dicuntur a Seruio hoc in loco ea quę nec vera ſunt, nec veriſimilia, nec ab vllo ſcriptorũ memorata, neq; Vergilianis verſibus cõuenientia. Nãq; Poeta illis verſibus loquitur de inſitione, qua lẽuigatur falce truncus, & aut inter corticem lignumque inſeritur calamus, aut fiſſo trunco imprimitur medullæ, cuius rei tota diſciplina tradita eſt a Columella in iij. a Plinio in xviij. a Palladio pluribus in locis & tanta eſt vis inſitionis, vt etiam ſatiuæ plantæ ſylue-

ſtrium radicibus inſerantur, natura ſiccioribus, aptiſſima enim eſt inſitis ſiccitas, vt auctor eſt Plinius. Inde dictum eſt a Poeta: *Trudit(ur) e ſicco radix oleagina ligno*, id eſt, *olea inſeritur & radices agens viuiſcit etiam in ſicco ligno*, quod eſt mirabile dictu. Cato præcipit inſeri *oleas* luna ſicca.

Ser. *Paſſum dicitur a patiendo, nam muſtum decoquitur, & inde fit paſſum, hinc defrutum dictum quod defraudetur.*

Phil. Quemadmodū Etymologia vera eſt, ita ſignificatio falſa quam tradit Seruius. Nā *paſſum* non fit muſto decocto, neq; *defrutum* nominatur, & quantū diſtet *paſſum* a *defruto*, & quē admodum vtrūq; cōficiatur, docēt Columella & Plinius, ex quibus hæc pauca annotauimus ad paſſi defrutiq; demonſtrationē. Paſſum fit ex *vua* quā Græci *ſticam* vocant nos *Apianam*, *vua* in vite diutius ſole aduruntur, aut oleo feruēte, alii ſiccant in ſole *vuas* expanſas, donec paulo amplius dimidiū pondus ſuperſit: Arida deinde acina in dolium conuiciunt, eodem muſtum adiicientes, ita vt grana ſubmerſa ſint, quæ vbi combiberint ſeq; impleuerint, prælo premūtur, & ita vinū generoſiſſimum tollitur, *paſſum* nūcupatū a *patientia*. Qui autē volunt ſecundarium *paſſum* facere, adiiciunt vinaceis tantum aquæ puteanæ, quantū ex prima preſſura *paſſi* fluxerit. Et hoc equidē eſſe crediderim, quod neoterici lingua vernacula *maluatich* appellāt, quod generoſiſſimum ex inſula Creta his tēporibus mittitur, & antiquitus mittebatur, quod abunde declarat diſtichon Martialis, cuius lemma eſt paſſum:

Gnoſia Minoa genuit vindemia Creta,
Hoc tibi, quod muſſum pauperis eſſe ſolet.

Et Iuuenalis: *Quē gaudes pingua antiquo de littore Creta Paſſum & municipes Iouis adduxiſſe lagenas.* Qui etiam quæritur a Iuriſconſulto nn vino legato *paſſum* contineatur. *Defrutum* vero vinum eſt muſto vſque ad dimidiam partem decocto (namq; vt ſcribit Palladius *defrutum* a *deferuendo* dictum) vbi ad ſpiſſitudinem fortiter diſpumauerit effectum eſt, *ſapa* autē appellatur vbi ad tertias partes redacta deſcenderit. Idem Palladius formulam tradit *paſſi* conficiendi, quod conditum vaſculo, mellis more ſeruatur, quod cum expoſitione Seruii minime conuenit.

Ser. *Apud Seras ſunt in arboribus vermes bombyces qui in aranarum morem filia tenuiſſima deducunt, vnde eſt Sericum.*

Phil Hiſtorici omnes diſſentire videntur a Seruii ſententia, ſcribentes quemadmodum apud Seras ſunt arbores lanigeræ ſine vermibus, quarum frondibus caniciem depectunt aqua perfuſam, ex quo vellere veſtimenta conficiuntur, quæ ſerica nuncupantur, vt auctor eſt Plinius, cuius verba libuit ſubtexere ex lib. vj: *Seres laniticio ſyluarum nobiles perfuſam aqua depectentes frondium caniciem, vnde geminus fœminis noſtris labor redordiendis fila, rurſumq; texēdi, tam multiplici ope tam longinquo orbe petitur, vt in publico matrona trāsluceat.* Hoc idē Solinus in Collectaneis tradit. Et profecto Plinij

ac Solini verba ita Virgiliano carmini cõueniũt, vt ab illo mutuati esse videãtur, namq; Poeta sic scribit. *Velleraq; vt foliis depectant tenuia Seres*: Quo quidẽ versu apertissime demonstrat vellera & lanitiũ apud *Seras* colligi ex foliis, non autẽ confici a bombycib. vermiculis, sicut exponit Seruius. Enimuero *bombyces* non apud *Seras* sed in Assyria insula *Co* peculiariter proueniunt, qui quidem *bombyces* vermiculi sunt, telasq; araneariũ modo texunt, ad vestem luxumq; fœminarũ, quæ *bombycina* appellatur, cuius mentio fit apud Iuuenalem: *Quarum delitias vel panniculus bombycinus vrit*. Prima eas vestes texisse in insula *Co Pãphyla Platys filia* dicitur, vt auctor est Aristin 5. de animalibus, & repertum est a Plinio in 11. vnde vestis *Coa* nominatur, cuius crebro meminerunt Poetæ, & in primis Ouidius atque Propertius. Præterea non satisfacit mihi Seruius, in enarratione illius Virgiliani carminis, *vnctos saliere per vtres*, cum hic locus ab vnico tantum Higino (quod equidem legerim) optime declaretur, adeo vt nihil Virgilianæ sententiæ sit accommodatius. Scribit enim in libro de signis, Bacchum *vinum & vitem & vuam* Icaro tradidisse, vt ostenderet hominibus quo modo sereretur, & quid ex ea nasceretur. Hic cum seuisset *vitem* hircus in *vineam* se conijciens tenerrima quæque folia decerpsit, ex quo facto Icarus indignabundus, *hircum* interfecit & *eius pelle* vtrem cõfecit, quem vino plenum coniecit in medium, so daleſque suos circa eum saltre coegit. Alii tradunt Icarum cum a Libero patre vinum accepisset, statim vtres plenos in plaustrum imposuisse. Ex hac Higini narratione (vt ego sentio) Maronianum carmen apertissime illustratur, & sententia efficitur manifestaria.

Ser. *Cytorus mons est Macedoniæ in quo abundat buxus.*

Phil Diximus alias Seruium in rebus his, quæ ad Geographiam pertinent parum fuisse curiosum, cum in ipsius commentariis errores emergant manifestarii, qualis est hic. Nam *Cytorus* non est in Macedonia regione Europea, sed in Asiatica regione quæ *Paphlagonia* nuncupatur, vt auctor est Plinius. Fuit autem *Cytorus* ciuitas, a *Cytoro* Phryxi filio condita & appellata, quod Mela Strabo que testantur. In monte *Cytoro* buxus plurima nascebatur, vnde a Catullo *Cytorus buxifer* cognominatur. Credidit fortassis interpres Virgilianus *Macedoniam* & *Phalagoniam* eandem esse regionem, ob quandam nominis similitudinem, sed profecto quantum *Hispania scythica* a Veneto Eridano distingitur, tantum *Macedonia* abest a *Paphlagonia*, cum altera sit (vt diximus) Europea regio, altera Asiatica. Atqui hoc tam turpe erratum commentariis Seruii perinde ac depravatis asscribere malim, quam Seruio, quem mihi persuadere non possum tam negligenter commentarios scripsitasse. Ser. *Epidaurus ciuitas est Epiri.*

Philip. Quemadmodum in *Cytori* expositione errauit Seruius, vel potius ipsius adulterata volumina, ita in Epidauri enarratione turpis est error, cum ciuitas fuerit non in *Epiro*, sed in *Peloppon-*

neso, vt Plinius Strabo omnesque Geographi testantur, & fuit in Saronico sinu Epidaurũ oppidum locatum. Æsculapii templo celeberrimum: Alio nomine vocatur *Epidaurus*. Verum opinor Seruium similitudine nominis fuisse deceptum, cum *Epidannus* inueniatur, & *Epidaurus*. De *Epidauro* iam dictum est. *Epidannus* autem, cuius meminit Plautus in Mænechmis, ciuitas est Epiri quam Romani (vt in tertio scribit Plinius) propter inauspicatum nomẽ *Dirrachium* appellauerunt, de cuius conditorib. ita scribit Appianus: *Epidannus Rex vrbem condidit quæ ab ipso nomen assumsit*. cuius et filia & nepos Dirrachus portũ vrbi adiecit quod *Dyrrachiũ* appellatur. *Epidanni* meminit Lucanus in 9. *Ad cãpos Epidanne tuos*, quæ dictio in omnib. fere codicibus depraũata legitur, & pro *Epidanne* passim scriptum est *Epidaure*, quod nec historiæ, nec Lucani sententiæ conuenit, cum de *Seua centurione* loquatur, qui apud *Dyrrachium*, hoc est, *Epidannum* in partibus Cæsaris virtiliter dimicauerat, & memorabile facinus quod, historici omnes concelebrant, audacia prope incredibili patrauerat.

Ser. *Nec pinguedo, nec pinguitudo Latinum est.*

Phil. Si vera est Seruii sententia non Latine locutus est. M. Varro, Latinorũ omnium (vt ita dicam) latinissimus, qui in secundo de re rustica sic scriptum reliquit: *Sus præ pinguedine carnis non modo surgere non posset*. Idem in tertio: *Motus earum & lux pinguedini inimica*. Plinius quoque non Latine, si Seruium sequimur scripsit, qui haud dubie Latinam linguam locupletauit, cuius verba hæc sunt ex libr. 11. *In corde summa pinguitudo est quædam latis extis*. Et alibi: *Plerisq; animalium est pinguedo sine sensu*. Columella in barbaram lexin, id est, dictionem, lapsus est scribens in 13. *Non ola exprimitur amurca, sed & aliquod secum pinguitudinis attrahit*. Et alibi: *Respuit olei pinguitudo materiã, qualia e gummis*. Et Palladius: *Pinguitudine* inquit, *sua brachium quodcunq; proximum debilitauerit*. Quid multa? eruditorum libri scatent *pinguedine & pinguitudine*, cum quib. equidẽ malim errare, quam cum Seruii cõmentariis recte sentire.

Ser. *Vescas salicum frondes, id est, siccas & teneras: Nam vescum hoc est, proprie: Vnde & aranearum tela vesca vocantur.*

Phil. *Vescum* quid sit optime intelligemus, si eius originẽ & etymologiam diligẽter perscrutati fuerimus: Nam *vescum* ex *ve* particula & *esca* copulatũ est, vt auctor est Gellius in 15 noctium Atticarũ, & cum *ve* particula tum intensionem significet, tum minutionem, ita *vescum* vtriusq; diuersę significationis vim capitaliter enim Lucretius *vescum salem* dicit, ex edendi intensione, aliter Lucilius *vescum* appellat cum edendi fastidio. *Vescum* itaq; id significat, quod in esca & cibatu appetitur, & id quod fastidiosum est, in altero hæc particula *ve* intendit, in altero minuit. Et ita Vergilius appellat *vescum papauer* ab edendi intensione, quod videlicet in cibis adhibeatur, & *vescas salicum frondes*, quoniam scil. esris in-

uenco-

uencorum sunt accommodatæ. Festus quoq; scribit *vescum*, *fastidiosum* significare & *edacem*. Præterea vt aliquid de interioribus literis depromamus, *vescus* apud priscos pro *pusillo* vsurpabatur, quod declarat Ouidius in Fastis sic scribens:

Vegrandia farra coloni,
Quæ mala creuerunt, vescaq; parua vocant,

Et *vesculi male curati & graciles homines* nuncupantur: Namq; antiqui *ve* syllabā rei paruæ præponebant, vnde *Vejouis* pro *pusillo Ioue* dictus est, quamuis in alia significatione, vt mox docebimus accipiatur & *vegrandem fabam & minutā* vocitauerūt, & apud Ausonium *vegrādes messes* legimus pro *paruis*, & a Varrone scriptū est in re rustica: *Oues fiunt vegrandes ac imbecillæ*: In hac significatione (vt equidē arbitror) accipitur apud Plinium qui scribit in 7. *Corpore vescos esse sed eximiis viribus*. Seruii autem expositio (vt dicam q̄ sentio) non solum non vera esse videtur, sed etiam sibiipsi discors, cum *vescas* salicū frondes interpretatur *siccas teneras*, cum siccū tenero contrariū esse videatur. Exponamus igitur *vescas* frondes, vel quod *esca sint & cibaria* iuuencorū, vel (vt exponit Nonius Marcellus) q̄ *fastidiosæ sunt*. Cōmentatoris officium fuerat diligentius scitiusq; Vergilianum carmen arbitrari & super hac dictione *vescum*, cum vetustatem redoleat, & eruditionem reconditam præ se ferat, copiosius disputare & eruditius.

Ser. *Tenuis non gloria si quem lumina læua sinunt, id est, prospera vt alibi. Intonuit læuum.*

Phi. Romani antiquitus Deos quosdam vt prodessent colebant, quosdam vero ne obessent placabāt. Cum *Iouem* igitur & *Diouem* a iuuando nominassent, *Veiouem* appellauerunt demta atque detracta iuuandi facultate, vt auctor est Gellius in 5 Simulacrum enim *Veiouis* sagittas tenet, quæ sunt videlicet paratæ ad nocendum: quapropter eum Deum plerique Apollinem esse dixerunt. Præterea Vergilium quoq; aiunt multæ antiquitatis hominem sine ostentationis odio peritū, numina læua deprecari in his versib.

In tenui laborat, tenuis non gloria si quem
Numina læua sinunt, auditq; vocatus Apollo.

Significat enim quandam vim esse huiusce modi Deorum in *lædendo* magis quam in *iuuando* potentem. Et ita secundū Gellii auctoritatem, qui per quam scite & ad amussim Vergiliana maiestatē pēsitauit, exponemus, *Numina læua*, id est, *sinistra noxiaq;* & magis lædētia, quam iuuantia. Et quoniam in Gellii mentionem incidimus, admonēdi sunt illius scriptoris sectatores, vt locū emendent in eo capite, in quo de *Veiouis* differit, depravatum, cum in omnib. passim codicibus Gellianis hæc verba legantur: *In his diis quos placari oportet, vti malis a nobis vsq; frugibus natis amoueantur: Arungus habetur & Robigus.* Mendum est maximum in nouissimis tribus verbis, quod nisi emendetur, difficultates pariet inextrica-

biles, Nos vero Marte nostro, ita correximus: *Auerruncus habetur & Robigus.* Et ita corrigendum esse censemus, fulti auctoritate eruditissimorum: Nanque *Auerruncus* Deus est qui malorum auertendorum caussa colebatur, ab *Auerruncando* nominatus, vt docet M. Varro in libris de lingua Latina. *Auerrũcare* autem vocabulo antiquo significat *auertere atq; depellere* quam dictionẽ vsurpat Liuius sic scribens in 8: *Placuit ad auerruncandam Deũ iram victimas cædi.* Et in 10. *Prodigiorum auerruncandorũ caussa supplicationes in biduum senatus decreuit.* Cicero ad Atticum in Epistolis sic scribit: *Certe contra igitur inquis Dijs auerruncent.* Cato quoque in re rustica: *Viduertatẽ*, inquit, *vastitudinemq; calamitates, intemperiasque, prohibessis, defendas, auerruncesq;.* Et Festus Pacuuianum dictũ *amentiam auerruncassent tuam*, interpretatur, id est, *auertissent.* *Auerruncum* itaque Deum Romani colebant, & ab eo precabantur, *vt pericula auerruncaret*, hoc est, *auerteret amoliretur atq; propulsaret.* Legatur ergo apud Gellium: *Auerruncus* non autem *Arungus*, cum *Arungus* nihil significet, & dictio sit illiterata: *Auerruncus* vero sit Deus Romanorum, & dictio vetustissima, atque ex interioribus literis ac penitissimis depromta. *Aruncus* apud Plinium accipitur pro *villo* qui a capellarum mento dependet. Sed hoc, & id genus sexcenta alia quæ apud scriptores in Latina lingua reperiuntur, partim obscura, partim deprauata tractantur ac enodantur a nobis, vberiori volumine, quod quotidie cudimus, & adhuc sub incude est, quod edetur in tempore. In quo omni studio ac vigilantia contendimus, laboramus, enitimur pro virili parte de Latinæ linguæ sectatoribus bene mereri.

HÆc sunt vir prastantissime, quæ partim in Grammatica, partim in Historia, partim in Geographia apud Seruium commentatorem annotanda esse censuerim, nec inficias eo, alia quoq; apud eundem exstare quæ diligentius scitiusq; enarrari potuisse videantur, sed non mihi id studii fuit vt minutissima quæq; conficiarem, & iam vereor ne hæc sint satis superq;, cum Homeromastices obiter cauendi sint, & detractores formidandi, cum inuidia refecta sint omnia. Ceterum conscius sum mihi ipsi, quicquid in commentarios Seruii scripserim, id me candide atq; simpliciter scripsisse, sine liuore, sine studio vellicandi. Non ego is sum (vt optime nosti) qui obtrectationi alienæ scientiæ, famam mihi aucupari consueuerim, imo vt in his annotationibus sæpissime professus sum, Seruium laudo & laudandum esse censeo, atq; inter eruditos numerandum, in cuius commentarios nihil ego scribere ausus forem, nisi existimarem eos fuisse mutilatos, & iniuria temporum atq; infectia hominum depranatos. Scio viro bene inde cordi esse in mortuos scribere, scio cum defuncto, non nisi larvas luctari, scio fugiendum imprimis esse hominem obtrectatoris, & studium carpendæ facundiæ minime exercendum, quare te vir prastantissime vosq; ceteri lectores optimi ac candidissimi rogo quæsoq;, vt hunc libellum ita sine liuore perlegatis

atis, quemadmodum a me est sine liuore compositus, ita meo nomini faueatis, quemadmodum ego Seruio, ceteriſq; eruditis fauendum esse censeo, quod si aliquando Seruii commentarios videor culpare vehementius, danda est venia etati iuuenili, cum sexto & vigesimo etatis anno vix dum exacto, longius fortassis quam par fuerat spiritus ferociores me prouexerint, quin etiam calcaria subdidit conditio styli, quem hoc scribendi genus exposcere videbatur. Vt semel finiam quicquid scripsimus, id omne iuuandi caussa, non nocendi scripsimus. Tu autem vsr clarissime qui doctissimus es, & doctorum patronus vnicus, quicquid id est, qualecunque est, boni consulas quaeso, & Philippo tuo, cuius vitam, ingenium, linguam, & mores ingenuos, iam dudum habes cognitissimos, patrocineris aduersus calumniatores vitilitigatoresque, qui alieno nomine detrahentes, gloriolas & rumuſculos aucupantur. Vale mi Domine, mi Patrone, meum decus, & mutuo me dilige.

Eiusdem hendeca syllabon ad libellum.

I curre ad dominum citus libelle,
Irecta ad nitidi lares Casati
Quo nil candidius benigniusq;,
Quo nil doctius est politiusq;
Nostras diligit hic amatq; nugas,
Hic patrocinio suo fouebit,
Insontem, ingenuum, probum clientem,
In cuius gremio & sinu recumbens,
Frontem nec metues Catonianam,
Linguam nec metues Timonianam.
Nasutos quoq; naribus repandis,
Mordaces quoq; rictibus caninis,
Ranchos liuidulos, iocos dicaces,
Non assis facies, nil timebis,
Tutus præsidio mei Casati.
I curre ad dominum citus libelle.

Annotationes, seu emendationes in Plinium, quas olim edidit Philippus Beroaldus.

In libro tertio vbi sermo fit de Latinis populis, ita scriptum habent mendosi codices: *Cum his carnem in monte Albano solitt accipere populi Albenses.* In spectatæ fidei libris non *carmen* scriptum est, sed *carnem* & ita ipse emendaui secutus historiam: Namque in *Albano* monte Latinis *visceratronem* quotannis Romani dabant: M. Varronis ad hanc rem pertinentia verba subiici: *Latina ferie dies conceptus, dictus a Latinis populis quibus ex Albano monte ex sacris carnem petere fuit ius cum Romanis.* Liuius quoque libro trigesimo tertio idem demonstrat his verbis: *Feria Latina Pontificum decreto instaurata sunt, quod legati ab Ardea questi in senatu erant, sibi in monte Albano Latinis carnem, vt assolet, datam non*

esse: Nonne hi duo celeberrimi scriptores aperte monent, *carnem* apud Plinium legendum esse non *carmen*? Eodem Seruius quoque Grammaticus locuples auctor accedit, qui in primo commentario sic scriptum reliquit: *Viscera non tantum intestina dicimus, sed quicquid sub corio est, vt in Albano Latinis visceratio dabatur, id est, caro.* Et in septimo super Vergilianum illud: *Populiq; Latini*, ait, *qui intererant Albani montis viscerationi.*

In Quinto, locus per syllabæ adiectionem deprauatus est: *Oppidum Tachabracha ciuium Romanorum*, cum *Tabracha* legendum sit, & ita correxi, Iuuenalis testimonio, qui locum ostendens simiis frequentem, inquit:

Quales vmbriferos vbi pandit Tabracha saltus
In vetula scalpit iam mater simia bucca.

Namque in Africæ, vbi *Tabracha* est, saltibus & latifundiis, maximam simiarum esse multitudinem, Solinus & Strabo tradunt. Possidonius quoq; refert se in Libyæ oram delatum, syluam vidisse simiis plenam, quarum aliæ super arboribus, aliæ in terra sederent, nonnullæ catulos haberent & vbera dependentia: risisse itaq; cum eas vberibus graues cerneret nonnullas, caluas, quasdam etiam hernioſas. *Tabracha* meminit Pomponius Mela. *Tabracham* Sylius Italicus Tyrium opus appellat.

In septimo vbi rerum inuentores enumerantur scriptum legitur: *Dædalum inuenisse Lithocollam.* Nos exemplaria quam emendatissima secuti, correximus *Ichthyocollam.* Est autem *Ichthyocolla* glutinum e pisce factum (vt nomen indicat) de qua scribit Plinius in trigesimo secundo: *Ichthyocolla appellatur piscis, cuius glutinosum est corium, denique nomen glutino eius*: Et alibi: *Ichthyocolla*, inquit, *erugat cutem.* Cornelius Celsus medicamentis compluribus miscendam esse docet *Ichthyocollam.*

In octauo vbi de equis fit mentio, correctores inemendatum locum reliquerunt, non aduertentes historiam, sic enim scriptum est: *Maximum vero eodem*, id est, *in Capitolium peruenisse habenas cum palma & corona effuso Ratumena, qui ibi vicerat.* Ex his Plinii, si modo Plinio ascribenda sunt, verbis, nemo profecto intelliget, vbi, *vicerit Ratumena*, quod & sensus sit mutilatus indignusque Pliniana maiestate, nisi illud *peruenisse habenas* immutes, vt dicat, *peruenisse a Veiis*, & ita nos emendauimus, secuti historiæ fidem, & maxime Plutarchum, qui id ita clarissime refert, vt nihil amplius ambigendum sit. Scribit enim: *Veiis oppido Etruriæ, dum Circulus editur spectaculum Ratumenam agitatorem victorem & coronatum ex Hippodromo egredientem equorum celeritate atq; impetu Romam vsq; fuisse raptatum, eoq; e curru excusso equos in Capitolium peruenisse.* Solinus quoque idem breuiter refert, a Plinio (vt arbitror) acceptum. Ab hoc auriga *Ratumena*, Romæ

Romæ nomen est inditum Ratumenæ portæ. Auctores Festus, Plinius, & Plutarchus.

In decimo, vbi fit mentio de his, quæ inter se dissident, scriptum est: *Phalanges & Atanei.* Quid senserint hoc in loco correctores, coniectare non possum, nisi forte opinati sint legiones illas cuneosque Macedonum, quas ipsi teste Liuio *Phalanges* appellant, scriptoresque fere omnes celebrat agere discordias cum araneis. Quod quam ridiculum sit sentire, etiam insulsissimi intelligunt. Ego vero correxi sic: *Phalangia & aranei.* Est autem *Phalangium* ex genere araneorum, quorum noxii sunt morsus, vt scribit Plinius in 11. *Corpus exiguum varium acuminatum ad saltum ingredientium, Phalangius,* i. este eodem, *tricenos parit.* Idem in 29. *Phalangium est Italiæ ignotum, & plurium generum.* Et alibi: *Phalangion Græci vocant inter genera araneorum.* Cornelius Celsus in quinto: *Vbi vero Phalangium nocuit, præter eam curationem, qua manu redditur, sæpe homo demittendus in solium est.* Quid multa? hæc dictio apud Plinium adeo est frequens, vt correctores existimem, cum hunc præsertim locum non emendarint, obliuiosiores fuisse Curione, qui memoria ita fuit nulla, vt aliquotiens tria cum proposuisset, aut quartum adderet, aut tertium quæreret.

In 14. Vbi generosa vina referuntur, sic scriptum legitur: *Ceterano, scil. vino inter Gallias consistit auctoritas.* Quis quæso Geographus, quis historicus *Ceteranos* populos, quorum vina laudat Plinius, illustrauit? vel nudis saltem nominibus nuncupauit vnquam? Mehercule nullus. Atqui cum *Cerretanos* in Hispania nobiles fuisse legerimus, deprauatum permutatis literis locum sic emendauimus: *Cerretano inter Gallias consistit auctoritas:* Sunt enim *Cerretani* Hispaniæ populi, qui *Iuliani* cognominantur, & qui *Augustani*, vt auctor est Plinius in 3. Horum vina inter laudatissima locum habent, vt auctor est Plinius, quæ Martialis in Xeniis Setinis comparat:

Cerretana nepos ponat Setina putabis,
Non ponit turbæ cum tribus illa bibet.

Scio omnes fere eruditos viros hactenus existimasse Martialem hoc disticho esse locutum de *Cerretanis Etruscis*, in quo exponendo non minus errarunt, quam in illo, cuius lemma est *perna*:

Cerretana mihi fiat vel massa licebit,
De Menapis, lauti de petasone voret.

Crediderunt enim hoc quoq; ad *Ceritis* Etruriæ referendum, in quo manifestum erratū ne incideret, potuissent Strabonis lectione admoneri, sic in tertio Geographiæ scribentis, vbi de Hispaniarū situ habetur oratio: *Media Pyrenes loca conualles tenent, quas frequentes cultores habitant, quas qui maxima Hispaniæ portio Cerre-*

tanitenent, a quibus multifariam perna conditur Cantabricis perquam similes, prouētum non mediocrem hominibus exhibentes. Quid his Strabonis verbis lucidius esse potest? quid apertius? quę clarissime ostendunt, distichon Martialis non ad *Cerites* Ethruscos, qui nulla condiendi *pernas* laude censentur, sed ad *Ceretanos* Hispaniæ, quorum *pernæ* celebrantur, esse referendum. Namque cum ex Hispania & Gallia. M. Varronis atque Strabonis testimonio salsamenta mitterentur, laudatissima, videtur Martialis eodem carmine tanquam confinium regionum *pernas* cōiungere voluisse. *Ceretanarum* vinearum miram vbertatem, prouentumque incredibilem, Columella tradit in quarto.

In 16. cum in omnibus codicibus talis index sit: *De hedera qua vocatur Similax*, & eodem capite id verbum *Similax* sæpius repetitum sit. Fateor me, quo minus immutarem, superseditse, verum quemadmodum fabulæ conueniat nō intelligo, quæ *Milacem* appellat non *similacem*. Ouidius:

Et crocon in paruos versum cum Milace flores. Et Plinius ab Ouidio non dissentiens ait: Virginem eiusdem nominis propter amorem iuuenis Croci, mutatam in hunc fruticem. Huc accedit quod in 24. scribens de natura hederæ in medicina *Milacem* nuncupat, quam in 16. *Similacem* nominauerat, nisi exemplaria in hoc (vt equidem arbitror) deprauata sint, quod ideo facilius credere libet, cum apud eundem Plinium complures deprauatos indices deprehenderim, de quibus alias loquar. Præterea vt ad *similacem* redeam, Sestius grauis auctor *taxum* arborem a qua *toxica* nuncupantur, vocari dixit a Græcis *similacem*, & esse in Arcadia tam præsentis veneni, vt si qui dormiant sub ea, cibumue capiant, moriantur.

In 18. cum correctores ita emendauerint, vel verius deprauauerint: *Seruius rex ouium boumq; effigie primum aras signauit*, habuisse videntur quiddam commune cum lacerta, cui animali memoria inest nulla. Nam dicant quæso apud quem idoneum scriptorem istud vnquam legerint, cur non ad Plinium boni viri, si apud alios non reperiebatis, recurrendum censuistis, qui in 33. locum hunc (vt nos correximus) ita emendandum esse demonstrat: *Seruius rex ouium boum effigie primus as signauit*, non autem *aras*, id historiæ fides exigit. Idem Plinius repetit, cuius verba ex prædicto libro hæc sunt: *Seruius rex primus signauit as.* Antea rudi vsos Romæ Timæus tradit. Signatum est nota pecudum, vnde & pecunia appellata. Eodem accedit locupletissimus auctor Plutarchus, qui scribit apparere in vetustissimis numis insculptum signum bouis, pecudis, suis.

In 19. in mendosis codicibus verbum priscum prioribus literis ablatis mutilatum est, vbi scriptum legitur *adium* cum legendū sit *heredium*, & sic ego correxi. Est autem *heredium* (vt ait Festus) *prę-*

prædium paruulum: Et in legibus, 12. tabularum in horti significatione semper nominatur *heredium*, inde *herediolum* vsurpat Columella, cuius verba hæc sunt ex libro primo: *Ad eosdem iuuencos & quatuor iugerum auium herediolum redierit.*

In eodem vnius literæ inuersione mendum admissum est, ita enim scriptum habent deprauati codices: *Inueterari vina succisq; castrari*, cum scribendum sit *succisq; castrari*. Atqui video nimis leuia sectari, imo grauissima & nota digna. Non enim sono tam dissimile est *Thais* & *Hermione*, quam sensu *succus* & *saccus*. Nam si legendum admiseris: *Vina succu castrari*: Qui sensus Dii boni? quam ineruditus, quam ridiculus, & Pliniano acumini minime quadrans erit cõfingendus excogitandusque? Si vero *saccis* quemadmodum nos emendauimus correxeris, & sensum deprehendes elegantem, eruditum, & ex consuetudine Romana sumtum, atque a Plinio non discrepantem. Nam Romanum institutum fuit vetus *vina facco lineo* colare, vt essent innocentiora. Ideoque ait Plinius in 14. de vino loquens: *Quinimo vt plus capiamus, facco frangimus vires*: Et in 23. *Vtilissimum*, inquit, *omnibus facco viribus fractis*. Hæc Pliniana faciunt, vt existimem Martialem cum de ægroto Tongilo loqueretur, in secundo, sic scriptum reliquisse:

Cecuba faccentur quæq; annus coxit opimi, id est, *facco colentur*, cum *siccetur* passim legatur, ita enim salubriora purioraq; reddebantur. Vnde & in 20. ait:

Turbida solicito transmittare cecuba facco. Horatius quoque in 2. sermonum morem hunc transmittendi vina per saccum tetigit, eo versu: *Integrum perdunt lino vitiata saporem.* Vbi Porphyrio exposuit, *facco colata*. Et Martialis in Apophoretis. *Pauperiore mero tingere lina potes.*

In 25 legitur *Galli sagittas in venenato helleboro tingunt*. Nos correximus in *venatu*, auctorem secuti A. Gellium virum (vt Augustinus ait) multum facundæ scientiæ, qui eadem referens ex Plinio sumsisse se indicat, sic scribens in 16. Præterea id scriptum est in Plinio: *Legimus Gallos in venatibus tingere helleboro sagittas, quod iis icta exanimata fera teneriores ad epulas fiant*. Ex his Gellii verbis lucido apparet apud Plinium legendum esse in *venatu*, vt ipse emendaui, non autem in *venenato*. Eiusdem quoque Gellii auctoritas fecit, vt alterum quoque locum in eodem, 25. deprauatum corrigerem, ita enim scriptum est: *Mithridatis inuentum autumant in anatum Ponticarum miscere antidotis, quoniam veneno viuerent*. Quæ sunt hæc portenta verborum? quam consecisa sententia? quam indecora constructio? nisi illud in *anatum Ponticarum* sic emendes: *Sanguinem anatum ponticarum*, cuius rei non me auctorem habebis, sed Gellium sic scribentem in noctibus Atticis: *Anates ponticas dicitur edendi vulgo venenis victitare.* Scriptum etiam a Leneo Cn. Pompeii liberto Mithrida-

tem illum Ponti regem medicæ rei & remediorum id genus solertem fuisse, solitumque earum sanguinem miscere medicamentis, quæ digerendis venenis valent, eumque sanguinem vel potentissimum esse in ea confectione. Quid his Gellii verbis manifestius? quid lucidius esse potest, quibus idem enarrat quod Plinius, quin etiam ipsemet Plinius aperte demonstrat ita corrigendum esse, vt ego correxi, cuius verba ex libro vigesimonono hæc sunt: *Coagulum quoq; agninum aduersus omnia mala medicamenta pollet, item sanguis anatum Ponticarum.*

In 28. sic scriptum est: *Medetur Phytocampes venenis.* Ego vero permutatis literis emendaui *Pityocampes.* Est autem *Pityocampe* vermis siue eruca nuces pineas infestans, vt docet Plinius sic scribens in 23. *Vsus contra Cantharidas hupresti, pinorum erucæ, quas Pityocampas vocant.* Dictio composita ex *Pitya* & *campe.* Pitya vero inter genera nucum pinearum numeratur e pinastris singularis remedii aduersus tussim, vt Plinius refert in decimoquinto. Ab hac arbore *Pitya* Salamin *Pityusa* est nuncupata, vt auctor est Strabo in nono, quemadmodum & aliam in Hispania insulam *Pityusa* nomen inde esse sortiram scribit Diodorus in sexto. *Campe* vero est eruca infestans maxime hortensia, cuius meminit Columella hoc versu: *Voluitur ad terram distorto corpore Campe.*

In 23. Verbum barbarum pro latinissimo, insolens pro vsitato elegantissimoque receptum est, *Gratotasium* pro *Græcostasi*, sic enim scriptum est: *Flauius ediculam æream fecit in Gratotasio.* Non inficiabor ignorare me quid sit *Gratotasium*, imo ingenue fatebor. Quod si quis correctores interroget, quid id significet, nescio quid mussitabunt, & dictionem tanquam inauditam portentosamque reformidabunt: Ego vero correxi in *Græcostasi. Græcostasis* autem locus erat Romæ substructus sub dextra Curiæ Hostiliæ supra comitium, vbi nationum subsistentes legati, qui ad senatum essent missi. Is *Græcostasis* (vt interpretatur M. Varro) appellatur a Græcorum legatis ibi subsistentibus. De *Græcostasi* meminit Cicero in Epistola ad Quintum fratrem his verbis. *Deinde eius operæ repente a Græcostasi & gradibus clamorem satis magnum sustulerunt.*

In 21. Nec hoc quidem præteribo, proprium pictoris nomen depravatum est, vbi sic legitur: *Sicyon ex ingenio Pausiani.* Nos vero docente Plinio correximus, *ex ingenio Pausiæ*, & ita correctores Plinium secuti auctorem emendare potuissent, nisi lethargo oppressi, Cetuario similes exstitissent, cui etiam in fame manducanti si respexeris, cibi subrepit obliuio. Namque Plinius in 35. clarissime ostendit: *Pausiam* pictorem nuncupatū fuisse non *Pausianum*, cuius verba hæc sunt: *Pausiam Sicyonium primum in hoc genere*

genere nobilem. Vbi ei omnia illa, ne forte aliũ putes, adscribit, quæ in xxj. retulerat. Alibi quoque inquit *Pausia filius & discipulus Aristolaus.* Quinetiam Porphyrio pictorem nobilem fuisse *Pausiam* scribit : a quo tabellam *Pausiacam* nominauit Horatius. *Vel cum Pausiaca torpes insane tabella.* Ceterum hoc non solum hominis nomen in Plinio deprauatum legitur, id enim leuissime ferendum foret, sed tot ego deprehendi inuersa & ab historiæ fide discrepantia, vt ista priuatum volumen, non epistolam requirant.

Ad Inclytum Hannibalem Bentiuolum Philippi Beroaldi appendix annotamentorum post Suetonii enarrationes.

LIbuit has quoque annotatiuncvlas, inclyte Hannibal Bentiuole veluti appendiculam quandam apponere in calce commentariorum, vt animi lectorum, vniformi illa lectione fatigati, hoc veluti nouo pabulo recrearentur, & mutatione reficerentur, solent enim hac legentibus nõ minus iucunda videri, quam viatoribus iam itinere lassescentibus diuerticula amœna sunt, sed ne morosior sit prologus quam fabula, hinc pauca quædam digna cognitu nec indigna relatu, minimeque protrita exordiemur.

Quid significet illud Hieronymi ab Ecclesiasticis celeberrime vsurpatum *de Tantali fonte potantem.*

CAPVT I.

PLeriq; omnes Ecclesiasticæ literaturæ studiosi, anxie & sitienter vestigare solẽt, quid significet illud Hieronymi vulgatissimũ q liminarem paginam testamenti veteris introeuntibus statim obuium fit, vt: *Iarcham in throno sedentem aureo, & de Tantali fonte potantem audiret docentem.* Nugatoria nimirum sunt, quæ a commentatoribus referuntur. Nos vt pro virili parte iuuaremus studia studiosorum, ad eundem fontem accessimus, ex quo Hieronymus hausit. Philostrati enim penetralia ingressi explicationem inuenimus huiusce inuolucri latissimam, quæ talis est: *Apud Indos sapientes sunt Brachmana nuncupati, quorum princeps Iarchas nominabatur, eo tempore, quo Apollonius Thyaneus discendi visendique studio ad illos se contulerat, quem antecedentem ceteri qui erant duodeviginti apprensa manu salutauerunt.* Iarchas *autem nominatim salutauit, qui in excelso sedebat throno, quem ex ære fabrefactum aureæ statuæ compluscula exornabant: infra Iarcham sedebant omnes in sellis humilioribus, mox post philosophicam sermocinationem ostendit Iarchas Apollonio statuam Tantali subscriptione notatam, quatuor cubitorum longitudinis, quæ similis propinãti phialam porrigebat, in quam humor distillat incorruptibilis potionis phialã mensura nunquã excedentis. Ex hoc Tantali poculo bibere solebant Indici philosophi antequam somno indulgerent, & ita Iarchas potandi principiũ fecit ex phiala bibens, quæ largiter cũctos satiauit iugẽ humorẽ fundẽs, nõ secus ac si ex fõte scatuiret: bibit vna cũ philosophis*

Apollonius. Est autem amicitiæ firmandæ causſa huiuſcemodi compotatio apud Indos inuenta, qui miniſtrum eius faciunt pocillatoremq; Tantalum, propterea quod hic amiciſſimus manſuetiſſimuſque erga homines habitus eſt, poſt hanc ex phiala potionem, humi ſternunt corpora in lectis herbaceis, hac copioſe refert Philoſtratus libro tertio de vita Apollonii Thyanei, qui etiam ſcribit in ſeptimo quicumque bibunt ex Tantali Phiala participes periculorum cum amicis eſſe oportere. Ex hac enarratione iam perſpicuum fit cur dixerit Hieronymus, *Apollonium* peruenifſe ad *Brachmanas*, vt audiret Iarchã illũ principem philoſophorum in throno ſedentem æreo quidem, ſed qui aureis ſtatuis exornaretur, potantemque de *Tantali fonte*, hoc eſt, de *Phiala*, quam propinabat Tantali ſimulachrum, ex quo mihi videtur doctius & hiſtoriæ accommodatius legi poſſe de *Tantali Phiala, quam fonte*, cum inter *phialam & fontem* ſit quædam literarum proximitas, & ob hoc lubricus error. Quod ſi nihil placet immutare expones *fontem* pro *phiala*, ex qua liquor veluti ex fonte ſtaturiens continenter fundebatur Quæ a commentatoribus Eccleſiaſticis traduntur protrita ſunt, & a fide hiſtorica deerrantia, ſed ego malo hæc & id genus alia haurire ex liquido fonte, quam ex riuo turbulento.

Quid ſit verus prouerbium, *Mutuum muli ſcabunt*, quod in codicibus Auſonii & Nonii perperam ſcriptum legitur.

Caput ſecundum.

Apud Auſonium in epiſtolio prouerbium vſurpatur literis inuerſis dictionibuſque confuſis, quod eſt, *Mutuum muli ſcabant*, tu vero ita diſtincte legas & emendate, *Mutuum muli ſcabunt* cuius prouerbii ſenſus ſignificabat, tradere ſibi operas mutuas, & par pari rependere. Namque mulorum mos eſt vt ſe mutuo ſcabant & viciſſim defricent. Marcus Varro librum compoſuit hoc titulo: *Mutuum muli ſcabunt*, cuius teſtimonium citat Nonius quamuis Noniani codices mendo indelebili ſint maculoſi, in quibus hoc prouerbium corruptius legitur, quam in Auſonii voluminibus, ita enim ſcriptum habẽt: *Multum muli ſcabunt*, pro *Mutuum muli ſcabunt*. Prouerbii huiuſce meminit ſcienter & enodate Symmachus, cum in epiſtolis ſic inquit: *Mutuum ſcabere mulos, cui prouerbio ne videar eſſe cõſinis, præconium virtutum tuarum preſſo dente reſtringo.* Itaque cum *muli* ſoleant ſeſe viciſſim defricare & ſcabere, merito hoc prouerbium vſurpatur in conſimili remuneratione & talionis æquilibrio, quamuis a Scipione Æmiliano dictũ ſit iumenta quoniam manibus carerent, alterius frictione indigere. Hadriani, ꝙ non longe ab re eſt, iocus balnearis innotuit, qui plures olim ſenes euocari iuſſit, & alium ab alio inuicem defricari, cum illi ſe marmoribus attererent ad liberalitatẽ principis prouocandã qui ſeruis donauerat & ſumtibus veteranum quendã, qui ſe in balneis marmoribus deſtringebat, propterea quod ſeruum non haberet.

Quid

Quid intelligi voluerit Hesiodus, cum scripsit: *Dimidium esse plus toto.*

Caput tertium.

Hesiodus in libro cui titulus est ἔργα καὶ ἡμέραι, id est, *opera & dies* versum hunc posuit:

Νηπίοι οὐδ' ἴσασιν ὅσῳ πλέον ἥμισυ παντός.

Id est, *Ignorant stolidi quam toto sit dimidium plus.* Dissoluēda quæstio est, cuius mentionem fecit Gellius libro decimo septimo noctium Atticarum, nec tamen reliquit explanatum quid Hesiodus se dicere sentiat, cum *dimidium plus toto* esse dicit, quod communi plane sensui videtur reluctari. Plato libro tertio de legibus planissime explicat hoc ambigiosum, scribens rectissime dictum esse ab Hesiodo *dimidium plus esse quam totum*, quando videlicet *totum* comprehendere noxium est, *dimidium* vero temperate se habet. Hinc intelligi voluit *moderatum, immoderato* plus esse, vtpote *melius deteriore*, docetq; principatum moderate, constituendum esse & ad mediocritatem redigendum. Idem libro quarto de Republica laudans vitam *moderatam* tanquam *optimam*, Hesiodum illud sapienter dixisse commemorat, *dimidium esse plusquam totum.* Consimiliter Aristoteles in quarto Politicorum *dimidium esse plus toto* docet, ex eo, quod gubernatio *temperata* durabilior est & *melior*, quam *impotens & immodica*, ideoque Phocylides bene optauit *multa mediocribus optima*, & ipse *mediocris* esse voluit in ciuitate. Idem Aristoteles profitetur *mediocritatem & medium* esse optimum *mediocrisq; fortuna bonorum possessionem*, ait *optimum omnium esse existimandam.* Idem in Ethicis *virtutes mediocritates* esse tradit. Hinc illa apud Græcos catholica sententia, μεσότητος ἀρίστης εἶναι. Ex quo colligitur, *medium & moderatum optimum esse in vita degenda & plusquam totum appetendum.* Non me præterit aliter ab aliis Hesiodi versum exponi solere, sed hæc Platonica nobis & Aristotelica interpretamenta, magis probantur cum eruditiora sint & veriora.

Enodatus nodus ex epistola M. Ciceronis, ductus ex prouerbio: *Sero sapiunt Phryges.*

Caput quartum.

Mar. Cicero quadam ad Trebatium epistola sic cœpit: *In equo Troiano scis esse in extremo, sero sapiunt.* Neotericoteri, hoc est recentiores interpretes magis implicant, quam explicent sensum epistolicum. Scire autem debes vetus hoc fuisse prouerbium, *sero sapiunt Phryges*, quod a Troianis natum est, qui decimo denique anno velle cœperant Helenam, quæque cum ea erant rapta, reddere Græcis, a quibus decennali bello pressi vastati & vexati fuerāt, sed hæc sapientia Troianorum serotina, erat & nimis tarda, qui tunc demum resipiscere cœpetant, cum res, eorum forent deploratæ, & ægritudo irremediabilis, hoc autem prouerbium continebat

tur in extrema tragœdiæ parte, cui titulus erat, *Equus Troianus*, quam Liuius Poeta apud Latinos vetustissimus, cum primis condidit, vnde a Grãmaticis citantur testimonia Liuii *ex equo Troiano*. Huiusce prouerbii mentio fit in codice Festi Pompeii integriori, ex quo excerpta exscriptaque sunt illa, quæ vulgi manib. iugiter conteruntur. Iã satis liquet opinor, cur Cicero dixerit esse in Equo Troiano *sero sapiunt*, videlicet alludens ad prouerbium illud, *sero sapiunt phryges*? quod in extrema fabulæ clausula legebatur.

Emaculatum verbum ex versu Luciliano, inibiq; quædam super *Acipensere Decumano*.

CAPVT V.

IDem Marcus Tullius libro de finibus bonorum secundo vsurpat versus Lucilianos, in quibus ad Galloniũ sic loquitur Lælius: *Cœnasti in vita nunquam bene? cum omnia in ista consumis squilla atque accubas ære cum decumano*. Si Lucilius reuiuiscceret carmen hoc in poemate suo satyrico plane non agnosceret, summoueretque non solum vt subditititium, sed vt inuersum adulteratumque repelleret. Quid enim significat obsecro te *accubas ære cum decumano*? quis lepor? qui sales? quæ satyrica mordacitas. Ego etiam atque etiam & sensu introspecto & verbis syllabatim pensitatis sic censeo corrigendum, vt pro *accubas ære cum decumano* meo periculo legas, *acipensere cum decumano*. Lælius enim est, qui apud Lucilium carpit gulam Gallonii ganeonis & gurgitis, qui patrimonium helluebatur in vna squilla, quod genus piscis est & in *acipensere* prægrandi, qui piscis est inprimis nobilis, quem prodigis & gulonibus nutriunt maria, de quo Plinius noster libro nono naturalis historiæ hæc refert: *Apud antiquos piscium nobilissimus habitus acipenser, vnus omnium squamis ad os versis, contra aquam nando meat*: Fuisse autem *acipenserem* in honore mensarum præcipue temporibus Lælii & Africani testis est Macrobius in Saturnalibus, & Marcus Tullius memorat, qui ait oblatum esse Africano Scipioni *acipenserem*, qui admodum raro capiebatur, ad quem epulandum cum plures conuictores inuitaturus videretur, Pontius in aurem, *O Scipio*, inquit, *vide quid agas, acipenser iste paucorum hominum est*. Samonicus quoq; Serenus tradit hunc piscem a coronatis ministris cum tibicine introferri solitum in sacrum conuiuium. Quinetiam Martialis signare volens in magno pretio fuisse *acipenserem* atque inuenturarum, sic scripsit in Xeniis.

Ad Pallantinas acipenser a mittite mensas.
Ambrosias ornent munera rara dapes.

Decumanus autem *acipenser* a Lucilio dictus est, quem intelligi volebat prægrandem & enormem. Antiqui enim *decumana* omnia dici voluerunt magna, apud quos *scuta* quoque *decumana* vocabãtur, quod essent ãplissima, & *decumani* fluctus, quia essent

essent magni, ex quo apud Poetas decimus fluctus pro maximo & vndabundo celebratissimus est. Hinc *decumana* quoque *porta* in castris dici videtur, quod esset *ampla & patens*, sicut & *decumanus limes* in limitatione agrorum a magnitudine dictus putatur, cuius Plinius & Columella meminerunt. Candidus quæso lector diligenter pensitet verbum Lucilianum, syllabas trutinetur, literas elementarias conferat, sensum introspiciat, profecto correctionem hanc nostram non improbabit, quam si dicere fas est, nec Lucilius ipse sit improbaturus. Vt autem in hanc sententiam non pedibus sed calamo procliuius irem, impulit Horatianus Offellius, qui *Gallonium* hunc, cuius ingluuiē diximus a Lælio Luciliano taxari, morsu satyrico lancinauit & sale perfricuit ob hunc ipsum *acipenserem* decumanum. Sic enim scribitur in sermonibus, *Gallonī præconis erat acipensere mensa Infamis.*

Perpensa diligenter emendataque dictio apud Marcum Tulliū, in cuius libris legitur de *Nartheo* pro *Narthecio.*

CAPVT VI.

IDem Marcus Tullius in eodem de finibus bonorum & malorū volumine sic scribit: *Iam doloris medicamenta illa Epicurea tāquam de Nartheo promant.* Tu emendatius leges & verius de *Narthecio* Græci enim *nartheca* vocant ferulam assurgentem in altitudine, humilem vero & depressam, ὑποπεπλακώς *narthecion* dicunt, cuius rei mentio fiat a Plinio. Cum autem semen ferulæ morbis quibusdam auxiliari dicant medici, hinc *narthecion* pro repositorio medicamentorum vsurpatur, etiam si fuerit ex alia materia fabrefactum, vel quia id ligni genus accommodatum est ad seruanda medicamēta. Apud Martialem in Apophoretis lemma est *narthecion*, cui scribitur hoc distichon:

Artis ebur medicæ narthecia cernis, habebis,
Munera qua cuperet Pactius esse sua.

Commentatores Epigrammatarii Poetæ, exponunt *narthecium* pro *ferula*, de qua dictum est, aiuntque *ebur* dici a Poeta vel a candore *eburneo* vel quoniam in locum *scipionis eburnei* successit *narthecium.* Non inficior *ferulam* siue *narthecion* baculorum vsum senectuti potissimum præbere, quod & Plinius docet, sed hoc totum nihil prorsus ad Poetæ sensum enucleandum, qui (vt dicam quod sentio) omissa insectatione aliorum, quod a me vitium longissime abest, nil aliud significare voluit epigrammatista nomine *narthecii*, quam repositorium siue loculamentum medicamentorum, vt exponas *ebur* pro pyxide eburnea, quod & *narthecium* dicitur, in quo medicamenta seruantur. Ex quo significatu explicatior fit & lucidior sensus tam Ciceronis quam Martialis, qui *narthecium* plane accipiunt pro arcula medicamētaria, sicut *myrothecium* significatur *theca atque repositorium vnguentorum delicatiorum*, Græci enim μύρον vocant vnguentum & θήκην thecā

& loculum ac repositorium. Hinc dictum est illud a Marco Tullio quadam ad Atticum epistola, per translationem decentissimam: *Meus autem liber totum Isocratis myrothecium atque omnis eius discipulorum areulas ac non nihil etiam Aristoteleca pigmenta consumsit.* Sed vt narthecā id est ferulam reuertamur, eum sit Baccho dicata, ministri Dionysiaci in mysteriis Bacchicis ferulas gestabant, dicebanturque græco vocabulo *Nartecophori*, quasi *furuligeri*: Hinc illud apud Platonem in Phædone: *Nartecophori multi sunt, Bacchi vero pauci.*

Correctus Senecæ locus enarratusque de *Psychrolutre.*

Caput septimum.

Cum mihi decretum sit, non minus publicæ vtilitati studiosorum consulere velle, quam gloriæ priuatæ respectum habere, non me a proposito deterrebit humilitas rerum, imo tanto magis minuta quæque scrutabimur, quanto talia incuriosius transmitti solent. Legimus apud Senecam vsurpari vocabulum græcum quod si recte legatur elegantissimum est, sed bis apud eundem perperam legitur, sic enim in septimo epistolarum scriptum est: *Frigida cultor mitto me in mare, quomodo par sicholutam decet gausapatus.* Idem in xij *Ille tantus psicolutes, qui Calend. Ianuariis Europum salutabam:* Mendum est hic & illic, sed in primo loco insignitum magis, nos vtrobique sic emaculauimus, vt illic *psychrolutram*, hic *psychrolutres* legas, Græco enim vocabulo *psychrolutres* dicitur is qui frigida aqua corpus lauat, & balneo frigido lætatur. Charmis Massiliensis frigida etiam hybernis algoribus lauari persuasit, mersit, ægros in lacus. Hinc illud Plinianum ex libro vndetrigesimo: *Videamus senes consulares vsque in ostentationem rigentes:* Qua de re exstat etiam Annei Senecæ adstipulatio. Asserit his verbis Plinius, Senecam probare frigida lauacra, quę haud dubie non solum doctrina probat, sed etiam exemplo, cum ait se fuisse *psychrolutrem*, hoc est, *lauacri frigidi cultorem*, qui Calen Ianuariis quemadmodum legere, dicere, scribere aliquid, sic auspicabatur in *Virginē* desilire. Est autem *Virgo* fons Romæ clarissimus aquæ frigentis quam Mart. Agrippa Romā perduxit, quæ *Virgo* appellata est ex eo, q̄ quęrentib. aq̄ militib. puella virgūcula quasdā venas mōstrauit, vt docet Frōtinus lib. 1. de aquę ductib. Plinius lib. vero lib. 31. nomē *virgini* inditū esse ex eo autumat, q̄ riuū *Herculaneū* qui iuxta est, refugere videtur. Quantum autem Martia hausto præstat, tantum *Virgo* tactu præcellebat, ψύχω græce dicitur *frigus* ψυχρὸς *frigidus* λούτρον vero *balneum & lauacrum* vt composita ex vtraque dictione sit *psychrolutres* significaturq; lauacri frigidi cultor & amator, qualem se fuisse intelligi voluit Seneca, si finceriter & legatur & probe intelligatur.

Mendum occupasse codices Senecæ, in quibus pro *paranetica* philosophia corrupte scribitur *parentia*, pro *euthymia*, *ecthimia*.

Caput

Caput octauum.

Apud eundem pars philosophiæ, quam nos præceptiuam dicimus corrupto vocabulo Græco *parentica* nominatur, cum *paranetica* dicenda sit a Græco verbo παραινέω, quod significat *præcipio & admoneo*, inde παραινετικὸς *præceptiuus & admonitorius* ἐπαναίνεσις *præceptio siue admonitio*. Hinc Acron Horatianus interpres etsi non classicus non tamen proletarius identidem ait: *Hæc Oda parenetice scripta est*, pro eo quod est *præceptiue siue monitorie* sicut ab eodem dicitur, hæc *Erotice dicta est* pro *amatorie*. Non minus illud apud eundem emaculandum est ex libro epistolarum. II. *Asparomachiam*, auocauit pro ad *sparamachiam*. quæ dictio significat *pilarem lusionem* siue *ludicram pugnam sphæristarum*, qua dictione Papinius, quoque vsus est in epistola ad Marcellum sic scribens, *Sed & sphæromachias spectamus & pilaris lusio admittitur*. Sidonius ait in certamine *sphæra* se primum fuisse signiferum, & quoniã Senecæ adhuc res agitur restituenda forma est deformatæ dictioni, quæ nunc nuper in mentem venit, namque Democriti *εὐθυμία* legitur, p *euthymia*, Democritus enim *euthymiam* probauit tanquã beatæ vitæ effectricem, quę interpretatur animi tranquillitas, cuius & Cicero meminit libro quinto de finibus bonorum & malorum, de qua Diogenes Laertius ita prodidit in vita Democriti, finem esse rectum quietũq; animi statum quẽ *euthymiam* dicit, quæ non vt quidam male intelligentes, idem sit quod voluptas, verum secundum quem, animus magna tranquillitate cõstantiaq; beatus est, dum nullo metu, nulla superstitione, aut alia quauis perturbatione, angitur.

Explicatum carmen Persianum de *aceruo Chrysippi*, longe secus, quam a commentatoribus & Grammaticis explicari solitum sit.

Cap. 9. Persius satyrographus poema suum hoc versu cludit.

Depinge vbi sistam.
Inuentus Chrysippe tui finitor acerui.

Quo plane aliud significari videtur, quam aut commentatores nouerint, aut in scholis vulgo prodatur, non. n. ad aceruũ voluminum, q̃ innumera condidit Chrysipus, id referendũ esse autumo, sed ad argumentationes, quas Græco vocabulo *sorites* vocant: Cicero *aceruales* interpretatur, sed vt ipse ait in secũdo de diuinatione. *Sicut multa verba Græcorum sic sorites satis Latino sermone tritus est*. Igitur *Chrysippus* solitus erat per *soriten* argumẽtari & gradatim interrogare, ex quo argumentatio fiebat numerosior, & aceruus quasi quidam gradatim cumulabatur p propositionũ & p bationum, vt ita cõclusio efficeretur ad p bandũ quod moliebatur vltra plerũq; argumentationis. Quæ ex præceptione dialecticorũ tã perita est, ex institutione oratorũ, quinq; peritia fieri potest, vltra quẽ numerũ p gredi nõ licet, sed *sorites*, id est, *acerus* siue *acerualis Chrysippeus* in infinitum pene progrediebatur, diffusus p multiplicatio-

nem numerorum innumerabilem, cuius exemplū exstat apud eundem Ciceronem, qui in Hortensio quoq; *soritas* lubricos esse & piculosos tradit. Et post paulum: *Placet* inquit *Chrysippo cum gradatim interrogetur verbi caussa, tria pauca sint an multa, aliquando prius quam ad multa perueniat.* Mox post multa per soritas progrediendo tractata subiungit: *Hæc Chrysippea sunt nec ab eo quidem dissoluta.* Refert Laertius Chrysippum libros quatuor condidisse de *sorite.* Nimirum ob hūc *acerum Chrysippeum*, qui longius progrediebatur, ita vt vix concludendi modum inueniret. Dixit scite & eleganter Persius ex persona auari, cuius cupiditates immodicæ, nullo modo finiuntur per apostropham ad Chrysippum: O Chrysippe saltem tu depinge modum, vltra quem non progrediatur acceruus diuitiarum interminabilis, qui inuentus est finitor terminatorque tui acerui, hoc est, illius argumenti *soritæ*, qui quamuis longo ordine produceretur, tamen aliquando conclusionis modo cludebatur terminabaturque. Et hic est verus Poetę Tyrici sensus, hoc verum interpretamentum, hic est ille *acerus Chrysippeus*, in quo cęcutientes commētatores hallucinantur, de quo est adsipulatio illa Sidonii ex hendecasyllabo: *Chrysippi potuisset ex acero.* Et Martiani: *Chrysippus cumulet proprium consumat acervum*, qui alibi dixit soritas cumuli accessibus aggregans. Potest videri Horatius in hanc quoque *acerui Chrysippei* suspicionem lapsus esse, cum dixit:

Mille talentorum dentur, totidem altera porro,
Tertia succedant, & quæ pars quadrat acervum.

Illud quoque ex secundo epistolarum hinc opinor fluxit: *Dum cadat elusus ratione ruentis acerui.*

Quid sit *roboris supplicium* in lectionibus veterum scriptorum.

Caput X

Apuleius Platonicus philosophus in copiosissima illa & disertissima oratione, qua crimē magis a se alienum esse defendit, sic indignabundus exclamat: *O mirum commentum, O subtilitas digna carcere & robore.* Merito videri potest ignorabile, nec indignum explicatu illud *roboris supplicium.* Scito igitur *robur* in carcere dici locum, quo præcipitabatur malefici & sontes, & ex eo dictum, quod *robustis lignis* sepiebatur. De hoc *robore* in hoc significatu accipitur locus hic Apuleianus sicut & ille apud Valerium ex libro sexto dictorū factorūq; memorabiliū: *Quin etiā familiares eorum, nequit Romani populi inimicis amicus esse vellet, de robore præcipitati sunt.* Plautus quoque ad hoc *robur* allusisse videri potest, cum ait in Curculione: *Ego vos ambo in robusto carcere vt pereatis.*

Quam ob caussam *Herculanea pars* a Plauto dicta sit pro *decuma*, ubique quid sit *pollucere* & *pollūctum*

Caput

CAPVT XI.

PLautus Latinæ linguæ delitium in comœdia, cui titulus est, *Truculentus*, ex persona Getæ serui sic inquit: *Detraxi partem Herculaneam*, quo dicto significat *decumæ* se detraxisse, namq; veteres Herculi decimas dicauerũt. Quærit Plutarch. in quæstionibus, cur plerique copiosi & locupletes patrimonii sui *decimam Herculi* offerebant. Inquit quod *Hercules in monte Palatino boum quas Gerioni abstulit decimã immolauit, an quod Romanos ab Ethruscis decimari solitos liberauit, an illud potius quasi odiosas ciuibus & molestas nimias diuitias comminuentes eo pacto maxime coli Herculem existimabant? quem iccirco luxuriam coercere & comprimere delectaret, quod ipse paucis contentus frugaliter continenterque vixisset?* Refert Diodorus in 5. bibliothecæ, Herculem dictitasse eos, qui sibi iam diuo facto decimam bonorum dicarent beate feliciterque victuros, ex quo multi *decimas Herculi* vouerunt, posteaque fortunatiores facti bona sua ad quatuor talentorũ millia Herculi sacrarunt. Tradunt historici Syllã ex vniuersis fortunis *Herculi decimam* sacrificantem lauta pop. Rom. fecisse conuiuia. Consimiliter Crassus ille Romanorum ditissimus *decimam facultatum suarum partem, Herculi* consecrauit, epulumque populo dedit, viritimque Mnastres diuisit. Hoc idem a Lucio Lucullo factitatum est. De hac *decuma Herculi* dicata sensisse videtur Marcus Tullius, cum ait in secundo de officiis: *Vt Oresti nunc per prandia in semitis decumæ nomine magno honori fuerunt.* Quin etiam Terentius Varro in ea satyra, quæ inscribitur κεφαυνὸν, testatur, maiores solitos *decimam Herculi* vouere, nec decem dies intermittere, quin pollucerent. *Pollucere* autem est libamenta Herculi in aram porrigere, idque sacrificium, quod Herculi *decuma data, sit polluctum dictum.* Igitur cum *decumæ fortunarum Herculi* peculiariter dicatæ sint, elegãter & scite dixit Plautinus seruus se detraxisse *partem Herculaneam* ex bonis domini amatoris, intelligi volens se *decumam* sibi subduxisse. In hanc sententiam non minus scienter quam festiuiter dixit columẽ Plautinæ familiæ Chrysalus in Bacchidibus: *si frugi est Hercules fecit ex patre, decumam partem ei dedit.*

Correctus Ouidii versus, inibique nonnulla super *Smintheo* Apollinis cognomento digna memoratu.

CAPVT XII.

IN codicibus Ouidii volumine metamorphoseon. 12. versus hic perperam legi & perperam enarrati solet,

Talibus intonsam compellat Cynthia dictis.

Tu vero dictionem illã *Cynthia* veluti adulterinã subdititiãq; obelisco confodito, & in eius locum *Sminthea* cum asterisco substitue, accipeque pro Apolline. Inter cetera enim Apolli-

nis cognomenta quæ multiiuga sunt, hoc quoque celebre est, quo *Smintheus* cognominatur. Autumat Macrobius in primo saturnalium Apollinem *Sminthea* dici ὅτι ξιὼν θεῖ quia *feruens* currit, sed Homeri interpretes & Strabo Homericæ maiestatis illustrator prodiderunt Apollinem *Sminthea* a muribus tanquam Apollini sacris cognominari, qui lingua Cretensium σμινθίοι appellantur, mythici. Referunt Teucris e Troia profectis datum esse oraculum, ibi eos sedem posituros, vbi terrigenæ eos adoriretur, id circa Maxicum dicunt contigisse, maximamque agrestium murium multitudinem noctu exortam quicquid armorum & vtensilium ex corio inuenissent corrosisse, Teucrosq; ibi mansisse. Heraclides Ponticus auctor est mures ibi circa templum Apollinis abundare & sacros existimari, simulacrumq; Apollinis ita instructum esse, vt murem pedibus premat. Multis in locis fuit antiquitus celebratum *Sminthei* nomen. Nam iuxta *Maxicum* duo loca sunt, quæ *Sminthea* vocantur. Item in Larisseo agro & in Pariano locus erat *Sminthius* appellatus. Item apud Rhodium & Lydum, nunc (vt inquit Strabo in 13.) templum *Sminthium* vocat. Apud Plinii dictio mendosa est in quinto natu. histo. Namq; pro *Sminthium* templum, legitur *Zmitium* templum durat. In vrbe Chrisa fuit Apollini *Sminthei* templum cum statua, cuius pedimus subiacebat. quam Scopas Parius fecit. Homerus in prima iliados Rhapsodia mentionem facit *Sminthei* Apollinis in oratione Chrysæ sacerdotis.

Considerandum pensitatumque solerter prouerbium Græcum, in noctibus Gellianis. ἐπὶ τῆ φακῆ μυθὸν.

Caput 13. Apud Au. Gellium in noctibus illis lucidissimis, prouerbium Græcum mendose legitur sic enim libro 14. scriptum est. *Ne plane fiat Græcum illud de Varronis sententia prouerbium*, ἐπὶ τῆ φάκῃ μυθὸν id est *in lente fabulam*. Sed siquis curiosius introspexerit vim sententiamq; prouerbii, haud dubie cognoscet talem sensum talemq; lectionem esse penitus insipidam & inuenustã, quid n. est in *lente fabula*? quis sensus puerbialis? quis atticus lepor? quid denique ad propositum Gellianum? ego existimo legendũ esse, non μυθὸν quo plane fabula significatur: sed μυρὸν, ꝙ vnguentũ dicitur & ita elegãtia Græci, puerbii cluceset, si legeris ἐπὶ τῆ φάκῃ μύρον, hoc est *in lente vnguentum* quo plane prouerbio significatur. haud quaquam vnguentum cum *lente* congruere, nec consociationem fieri vnguenti ꝙ delicatius est, & *lentis* quod genus est vulgatissimi leguminis. Hoc puouerbiũ vsurpat Marcus Tullius quadam ad Atticum epistola decenter & false, sic enim ait: *Legati sunt Quin. Metellus Creticus & L. Flaccus* & τὸ ἐπὶ τῆ φάκῃ μύρον *Lentulus Clodiæ filius*. Voluit enim symbolicos & sub obscure: Mar. Tullius taxare Lentulum Clodiæ filium, qui ita male copulandus esse videbatur, in obeunda legatione cum Metello Cretico & L. Flacco viris clarissimis, sicut lens cum vnguento male consociatur, cum inter vnguenti

guenti delitias, & lentis vilitatem, ea sit disparilitas ac dissociatio, quæ inter amarorem dulcedinemque internoscitur.

Quid significet apud eundem Gellium, prouerbium alterum Latinum: *Nihil cum fidibus Graculo, nihil cum Amaracino sui.*

Caput 14.

Idem in calce operis meminit veteris prouerbii, cuius sententia haud longe abest a superiore. Sic enim ait, vetus adagium est: *Nihil cum fidibus graculo nihil cum amaracino sui.* Sensus adagii siue prouerbii est satis aptus & expositus, quo significatur neque *musicam graculo* auibus obstreperis & clamosis, neque *vnguenta porco* immundis & lutosis conuenire, sed non de nihilo *amaracinum* cum primis dixit timeri a sue. Obseruamus apud Lucretium, quod sues odere vnguenta & peculiariter fugitant odorem *amaracini*. Versus Lucretii ex lib. 6 subscripsimus, vt res fiat manifestior: *Denig, amaracinum fugiat sus & timet omne vnguentum*: Nam setigeris suibus acre venenum est. In codicibus Lucretii, quimendis pregnantes circumferuntur, pro *amaracinum* legitur *amaracum*, pro *sus, sur*, sensu confusaneo verbisque corruptis. Est autem *amaracinum* vnguentum ab *amaraco* herba odorata nominatum. Diocles medicus & Sicula gens *amacum* appellauere, quod Ægyptus & Syria *sansucum*. nostri vernacula lingua *maioranam* vocant, hinc vnguentum confectum nuncupamus modo *amaracinum* modo *sansucinum*. Plinius in decimotertio scribit, *sansucinum* optimum in Cypro fuisse & Mytilenis, vbi erat plurima *sansucus*. Idem ait *amaracinum* fuisse in insula *Co* laudatissimum. Enuntiatur autem *amaracinum* penultima correpta, contra vulgi præposteram consuetudinem producentis.

Qui sit sensus Nasonis in eo versu: *Deprehensum Polypus hostē cōtinet ex omni demissis parte flagellis.* Ibiq; de significatu *acceptabulorum*.

Caput 15.

Ouidius in quarto metamorphoseon sic scribit:

Deprensum Polypus hostem
Continet ex omni demissis parte flagellis.

Hoc versu significatur, conchilia a *Polypo* pisce complexu criniū detineri frangiq; solita. Est.n. *Polypus*, q̄ vel mediocriter eruditis perspicuum est, pisces sanguine carens, qui inter mollia numeratur, cui pediculi sunt octoni, a quorum multitudine nomen inuenit, quos Plinius modo *crines*, modo *cirros* appellat, quoniā instar sunt capillamentorum. Ouidius *flagella* vocat, quibus complectuntur conchilia, quorum carne vescuntur, & ita expones *hostē* p̄ *conchiliis conchisue*, quas peculiariter *Polypi* venantur, & *flagellis*, hoc est, *crinibus* siue *cirris* (ita.n. illorum pediculi nominātur) cōplectuntur, vt auelli non queant, sunt n. auidissimi conchatum q̄ ad tactum comprimuntur præcidentes brachia *Polyporum*. Cauēt ergo *Polypi* insidiantur q; conchis apertis, impositoque lapillo in

discuneatas grassantur extrahuntque carnes. Idem Plinius auctor est, Polypum in aqua luctari complexu ad hominem conficiendum eumq; sorbere *acceptabulis*, ac numeroso suctu detrahere, vbi *acceptabula* significantur caliculi, quibus peculiariter prædita sunt illa piscium genera, quæ mollia nuncupantur. Item Aristoteles libro quarto de animalibus tradit mollibus omnibus esse binos *acceptabulorum* ordines, in Polypo vero, qui & ipse ex numero mollium est, simplicem *acceptabulorum* ordinem cerni. Trebius Niger *acceptabula* caliculos interpretari videtur, cū ait: Barbas fuisse Polypo clauarum modo tortas, longas pedum triginta, *acceptabula* siue *caliculis* vrnalibus pelui um modo Seneca quoque *acceptabula* elegāter appellat vascula illa & caliculos, quibus repente plenis repēte vacuis pstigiatores fallere fauorabiliter solent oculos contēplantium. Verba Senecæ hæc sunt ex libro sexto epistolarū: *sic ista sine noxa decipiunt, quomodo pristigiatorum acceptabula & caliculi, in quibus me fallacia ipsa delectat, in mensuris vero & ponderibus cū acceptabuli mensura dicitur, significat hemina quartam partem, id est, drachmas quindecim.* Plinius volumine duodetrigesimo tradit ossa ex *acceptabulis* paruarū præbere vsum *dentrificii*, vbi *acceptabula* appellasse videtur, quas *pyxides* medici recentiores & anatomici scriptores appellitant, quibus infixæ sunt *coxendicis*, circaque ea vertuntur ossa coxarum, sunt enim illæ concauitates caliculis persimiles.

Emaculatus Plutarchi codex, in quo pro *Fabius Buteo*, inscite legitur *Bulco*, ibique de *Buteonibus*.

CAPVT XVI.

APud Plutarchum Chæronensem, Latinitate donatum, error est in vita Fabii maxime, minutulus quidem, sed non tamen aspernandus sic enim habent codices impressi: *Alterum dictatorem creauerunt Fabium Bulconem*: tu corrige *Fabium Buteonem*. Fuit enim Romæ familia *Fabia Buteonum* cognominata, ex eo, quod in ducis naui prospero auspicio quondam sedisset accipiter, quem Romani *Buteonem* appellant, Græci *triorchen*, a numero testium, quasi tres *testiculos* habentem, cui principatum in auguriis *Phemonoe* dedit, quæ Apollinis filia dicta est, vt inquit Plinius, & vt auctor est Eusebius chronographus, prima hexametris versibus futura cecinisse narratur Ex quo non inscite Lucanus *Phemonoem* appellauit *Pythyam siue Phebada*: quæ responsum ex oraculo Apollinis delphici dedit Appio Romano. Liuius historiam *Fabii Buteonis* eloquenter explicat lib. 22. ab origine vrbis: *Qui dictator creatus vt senatum legeret peracta lectione eodem die extemplo dictatura se abdicauit, lictoribusq; abire iussis turbæ se immiscuit.* Hæc eadem a Plutarcho memorantur, sed pro *Fabio Buteone* mendum irrepsit procliuiter in *Fabium Bulconem*.

Sub-

Subesse sensum occultiorem, quã enarratores agnouerint in illo Epigrammatistę versiculo: *Pastas glande nates habet Secundus.*

CAPVT XVII.

VErsiculus est apud Martialem, in quo subest obscœna quidẽ significatio, non tamen dissimulanter prętereunda. Sic enim inquit in hendecasyllabo.

Pastas glande nates habet Secundus.

Vbi non *pinguitudo* pueri significatur sicut, perperã exponit interpres, *sed pathici effœminatiq; impudicitia.* Acumẽ n. sensus & aculeus totus est in dictione *glando*, qua significatur pars obscœna genitalium virilium, de qua Cor Celsus lib vi. de medicina: *Vbi vero glans contecta est, oriculario quoq; clystere inter eam cutemq; aqua calida inserenda est.* Item tubercula etiam, quæ *phymata* græci vocant circa glandem oriuntur. Aristoteles & Galenus, alter maximus philosophorum, alter nobilissimus medicorum, βαλανὸν appellant græco vocabulo notissimo, quod significat *glandem.* Est autem prima pars virilis penis, sic enim bonus aurib. præfandus est, mentula vocatur. Arist. in primo de animalibus, ita prodidit: *Mavis penis postremo thorace propendens, parte sui prima carne propemodumque constans, & inæquabili facie turbinata, nomen a glande pars hæc mutuata est.* Igitur mordax sine fine Martialis, volẽs intelligi, puerũ nomine *Secundum* fuisse pathicũ, & emasculatoribus ab obscœnam libidinem frequenter mor gerum, festiuiter simul & salsẽ dixit, eum habere *nates glande pastas*, tanquã sub actione illa præposterа concubini, veluti cibo nates pascerentur & in hoc toto epigrammate epigrammatisq; sensu explicando cęcutit interpres, cum sententia poetæ lasciuientis sit referenda ad delitias puerorum multiformes, nequitias dissimiles, & fastus amabiles & morositatem illicibilem, quæ omnia malle sese ait Poeta in sodalitate puerili, quam dotes dapsiles in vxoria contubernalitate.

Versus Lucretii explicatus *de Lampade cursoria*, & de *Sicyoniis calciamentis.*

CAPVT XVIII.

LVeretius libr. 2. de rerum natura sic ait: *Et quasi cursores vitai lampada tradunt*, cũ significare vellet, mortalium esse perpetuam successionem, vicissimque primos a secundis, secundos a tertiis, & ita deinceps impelli & vrgeri: Est autem translatio sumta a *cursoribus*, qui ex Promethei consuetudine, vt docet Higinus, *instituerunt currere, lampadem tactantes, quã primus cursu defatigatus secundo integro tradebat.* Cuius rei mẽtio quoq; fit lib. 4 rhetoricorũ ad Herennium, vbi traditur: *Non illũ in palæstra, qui tadas ardentes accipit celeriorem esse in cursu continuo, quã sit ille qui tradit, propterea quod defatigatus cursu integro facem tradit.* In hunc sensum translatione quadã oppido quam decenti dictũ est a Persio:

Qui prior es, cur me in decursu lampada poscis?

Mar. quoq; Varro sertissime dixit in tertio de re rustica: *Non cursu lamada tibi trado*, significans prouerbialiter non tibi cedo, vel per contrarium non sum te superior. Herodotus libro 8. historiarum refert *cursores Persarum pernicissimos primum secundo, secundum tertio, & ita deinceps alium alii mandata tradere solitos, quemadmodum* inquit, *apud Græcos fax traditur quam Vulcano per vices ferre cursores perseverant.* Et quoniã Lucretii mentio facta est, eo demus illud quoq; velut in transcursu vocabulum, quod ab eo positum est libro quarto de rerum natura.

Vnguenta & pulcra in pedibus Sicyonia rident.

Vbi *Sicyonia* significãtur calciamenta muliebria atq; amatoria delicatioraque, & effœminatis tantum congruentia, de quibus ait Lucillius:

Et pedibus laua Sicyonia demit honesta.

De quibus Marcus Tullius in primo de oratore sic refert: *Vt si mihi calceos Sicyonios attulisses, non vterer, quamuis essent habiles & apti ad pedem, quia non essent viriles.* Sed de Lucretii locis obscutioribus alibi plura, cum eius poemata adeo mendosa circumferantur, vt non lita multis luminibus ingenii videri possint, sicut Q. Ciceroni videbãtur, sed oblita tenebris errorum, præsertim tibus.

Lapsum esse in diligenter interpretẽ Plutarchi apophthegmaton super λιμὴν πειραϊκός, id est lippitudine Piræi.

Caput 19.

Plutarchus Cheronensis in apophthegmatis de Pericle Atheniensi sic ait, ἐπέλυσε δὲ τοῖς ἀθηναίοις τὴν αἰγίνην ὡς περ λήμην ἀφαιρεῖν τοῦ πειραιῶς. Interpres Plutarchi homo Græcæ, Latinæque linguæ oppido quam peritus & callens, ita interpretatur: *Iusserat autem Athenienses Æginam quasi Pirai portum existimarent ac tuerentur.* Demiror virum alioquin græcatiorem dedisse id interpretamentum, & penitus contrarium est a sensu verbisque Græci scriptoris, q̃ nos ita Latina fecimus. Iusserat. a. Athenienses *Æginam quasi Pirai lippitudinem auferre.* Hoc est verũ Græcoũ verborũ interpretamentũ, & sensus ex historia ductus. Nã Pericles suadere volebat Athenienſibus, vt Æginam insulã delerent & e medio tollerent, perinde ac lippitudinem labemq; *Pirai* Athenienſium portus, a quo 12. milibus passuum abest. Hoc aperte demonstrat idem Plutarchus in vita Periclis, cum ait: *Æginam veluti Pirai lippitudinem delendam censuit.* Impressi codices mendosi sunt, in quibus pro *lippitudinem* legitur *lippedinem* Potuit fortassis interpres labi ex incuria vicinitateque Græcarum dictionum. Nam apud Græcos, λιμὴν est & λήμη pronunciatu quidem non longe distantes inter se dictiones, scriptione vero & significatu multum dissidentes. λήμη enim fœminino genere significat lippitudinem oculariam, scribiturque per. η. λιμὴν vero masculino genere dicitur portus, & per iota scribitur,

bitur, sed in codicibus Plutarchi Græcis scriptum est λῆμμ: quæ est *lippitudo* per. η non λιμένα: hoc est, *portum* per ιοτα. Præterea quis nescit ἀφαιρεῖν, apud Græcos accipi pro *auferre* non pro *tutari*. Plura dicere quibus hoc nostrum tuear supersedeo, ipsa enim sunt per se satis (opinor) euidentia, & quod ab interprete dicitur, & quod a nobis, quæ pensitanda diiudicandaque candidis lectoribus permitto.

Erratum alterum eiusdem interpretis super immolatione filiorum quos Saturno sacrificant Carthaginenses.

Caput 20.

Idem Plutarchi interpres sic in Latinum vertit, Apophthegma illud: *Zelo tyrannus, quo tempore Carthaginenses ad Himeram debellauit, pacem cum his acturus coegit fœderibus inscriberent, fore vt etiam filii a prestandis Saturno sacrificiis quiescerent.* Hæc nouissima apophthegmatis particula, nō videtur satis fideliter syncerique expressisse atque explicasse verba Græca Plutarchi, quæ ideo subscripsimus, vt docti dispiciant vtrum laude digna sit an reprehensione nostra hæc curiositas, ad quam nos vnica impellit vtilitas iuuandi fouendique pro virili parte studia scholasticorum. Verba Plutarchi hęc sunt. ἠναγκασ' ἐνεγράψαι ταῖς ὁμολογίαις, ὅτι ἐπὶ τὸν τὰ παύσασθαι τῶν κρόνῳ καταθύοντας, id est, vt nos interpretamur: *coegit inscribere fœderibus, quod cessarent immolare filios Saturno*, hoc exposcit fides historiæ Carthaginensium, qui soliti erant immolare hostias humanas Saturno, excellentioresque ex filiis victimare, qui cum olim essent, obsessi ab Agathocle Rege Siculorum, Saturnum iratum sibi esse rati sunt, quod loco liberorum infantibus, clam emtis atque educatis sacrificassent. Itaque vt diligentius id piaculum soluerent Deumque complacarent, ducentos nobilium filios publice immolauerunt, sicuti Lactantius in primo, Eusebius in quarto præparationis Euangelicæ, & Diodorus in 20. bibliothecæ prodiderunt. Hinc Sylius Italicus in quarto Punicorum sic cecinit:

Mos fuit in populis, quos conuenit aduena Dido,
Poscere cade Deos veniam. ac flagrantibus aris

Qui ibi subdidit filium Hannibalis nomine Asparem, fuisse forte adiudicatum huic infando sacrificio. Igitur vt ad rem redeam sensumque Plutarchi explicem, *Zelo* tyrannus pacem cum deuictis Carthaginensibus fecit his conditionibus, ne in posterum immolarent filios Saturno, vt ita a sacrificio sanguinario plenoque inhumanæ crudelitatis abducerentur. Et hæc est, Plutarchi sententia, veraque interpretatio, quod & verba ipsa demonstrant, si circumspectius perpensiusque perpendantur, cum interpretis interpretamentum sit deuium ab historiæ fide & a sensus elegantia.

Inscite eundem deerrasse super interpretamento Thericliorum, inibique consideratus perpensusq; non indiligenter locus ex Cæsarii commentariis.

CAPVT NOVISSIMVM.

APud eundē Plutarchi interpretē in apophthegmatis Romanorū, vbi de Scipione Æmiliano disseritur, sic scriptum legimus: *Cum Memmi cuiusdam Tribuni militum tumenta comprendisset, quæ lapideas pelues & vitrea pocula deportarent.* Quid interpres dixit, *lapideas pelues & vitrea pocula?* Græcus scriptor ait: ψυκτῆρας δὲ λιθίνους καὶ θηριακεία: quæ verba Græca nequaquam ad amussim congruūt cum Latino interpretamento, neque hoc sensisse videtur Plutarchus, qui voluit significare, Memmium fuisse castigatum increpatumque acriter a Scipione, quod in vsu castrensi haberet vasa pretiosa & delicata, minimeque disciplinæ militari conuenientia. *Lapideæ autem pelues & vasa vitrea*, non sunt digna castigatione censoria, cum non sint aliena a parsimonia frugalitateque priscorum, cumque (vt dicere solebat Galienus Imperator) *nihil sit vitro cōmunius.* Quocirca ita meo periculo interpretaberis: ψυκτῆρας λιθίνους καὶ θηριακεία, id est, vasa gemmata & thericlia λιθίνος enim Græce *gemmatus* dicitur, *Thericlia* vero sunt vasa potoria delicatiora a Thericle artifice celebertimo nominata, de quo est illud Plinianum ex libro XVII. *Celebratur & Thericles nomine, calices ex therebyntho solitus facere torno. De Thericlis* poculis, vtpote pretiosis sic refert Phalaris in epistola ad Polycletum: *Misi ad te puri auri phialas quatuor, crateres argenteos non nostri temporis artificii duos, poculorum Thericlorum paria decem. De Thericlis* mentio ab eodem Plutarcho habita est in vita Alexandri. Ex hoc *Thericlorum* significatu existimo corrigendum esse locum apud Cæsarem, in cuius tertio ciuilis belli Pompeiani commentario sic legitur: *In castris Pompeii videre licuit Trichillas stratas.* Opinor irrepsisse mendum, emendatumque pro *trichillas stratas*, *thericlia strata*, vt sit sensus *Thericla* pocula, quæ erant pretiosa celebrataque, vsa fuisse strata atque iacentia passim in castris POMPEIANIS, etsi scio *trichillas* exponi solere pro *abacis mensisque potoriis* in veluti habentibus tria labra & triplices margines, in quibus vasa more sulco gradatim disponi collocarique consueuerunt. Sed iam receptui canendum est, ne modum excedat appendix: quæ non contenta latialiter disertasse, etiam non nihil atticissauit. Iam pausa faciendæ est, & animus ocio refouendus, vt mox vegetior, alacriorque resurgat ad excudenda id genus annotamenta longe vberiora, quæ succisiuis temporibus condimus, mox in

tempore

tempore depromturi: Meditor enim pro virili parte agere negotium posterorum, succurrere hæsitantibus literatoribus, prodesse scholasticis, non minus prouincialibus quam Italicis, qui auditorium meum frequentissimi cotidie stipant, meque peramanter obseruant. Sed cum aurium sensus sit fastidiosissimus, iam vale inclyte Hannibal beniuole, & quicquid est illud quantulumcunque est, boni consule & ama præceptorem, qui non solum te pie diligit vt alumnum, sed & reuerenter colit vt patronum.

Ad Lectorem.

LEctor candide offendes opinor interdum offendicula & moramenta quædam, in annotationibus nostris ex immutatione, trãsmutatione ve literarum ac syllabarum, nonnunquam ex inuersione dictionum, quos errores minutulos quidem & cognobiles non creditori adscribas quæso, sed impressori, vix enim fieri potest vt opere in magno non interueniant huiusmodi labecula. Præfuerunt recognitioni scholastici duo eruditi, elaborauerunt, vt emendati sinceriq; commentarii ex officina impressoris depromerentur, si quid erit mendosum, id igitur impressori adscribas obsecro. Vale perlege.

Ex tertio libro obseruationum Domitii Calderini.

VIdeo, *A* præpositionem, cum in multas variasque significationes pareat, eleganter vsurpari a M. Tullio Cicerone, vel cum inter partes dissidentes alterutri addictos ac propugnatores significare vult, vel cum in seruis munus operamque discernit. Superioris vsus vnum exemplum satis erit, in Bruto ipse hæc: *Nec vero, M. Cæcilium prætereundum arbitror, quacunque eius in exitu, vel forma, vel mens fuit, qui quamdiu auctoritati meæ paruit, talis tribunus Pleb. fuit, vt nemo contra ciuium perditorum populatem turbulentamq; dementiam A senatu, & A bonorum causa steterit constantius*, vbi quod *A senatu* ait: & *A causa bonorum*, perinde est ac si dixisset pro partibus senatus, & bonorum. In alteram significationem ad Atticum scribens: *Nec vllam aliam ob causam Pollucem seruum a pedibus meis Romam misi*: Nam cum ex seruis aliis vterentur ad iter tantum, eos mittentes, quo libebat, aliis ad literas excipiendas ac describendas, quas vel dictabant vel componebant, illos *A pedibus*, hos *A manu* appellabant, Cicero tamen in hac significatione, *Ad*, aliquando dixit in tertio de Oratore: *Itaq; idem Græcus, quod potes audire Catule ex Licinio cliente tuo literato homine, quem seruum sibi ille habuit ad manum cum eburneola solitus est habere phistula*: Iidem qui *A pedibus* erant serui *pedes a* Martiale dicuntur illic. *Retro flexus ad pedum turbam.* Alibi *Lagenam ad pedes replet. A pedibus* eosdem dixit:

Omnia quomodo retro pueris obsonia tradas,
Cur non mensa tibi ponitur a pedibus.

Quo distichoMartialis amicũ apud quem cœnabat amare fab-

sannat: nam quomodo ille haberet conuiuas: obsonia omnia & epulas pueris & seruis astantibus porrigebat, iis blandiens. Martialis conquerens si in animo inquit tibi est tradere obsonia pueris & a pedibus, cur eos non accipis mensa potius quam nos, quasi dicat hi tecum cœnant, non conuiuæ. Quo loco obseruandum est *a pedibus*, per omnes casus eadem terminatione deduci: Recte enim interrogaueris, *quid agunt a pedibus?* nam illud necessario intelligitur, *serui a pedibus, missi a pedibus, dati a pedibus meis.* Cur mensa non ponitur *tibi*, id est, *a te a pedibus* pro casu dandi est, id est, *pueris, & seruis*: Nam in superiore versu cum *pueris* dixit intelligendum est *a pedibus.* Cicero præterea tertia actione in Verrem, eosdem appellat *circumpedes*, vbi Maleoli filium pupillum a Verre patriis fortunis euersum conqueritur his verbis: *Vt Romam rediit nullam literam pupillo, nullam matri eius, nullam tutoribus reddidit, seruos artifices pupilli quomodo haberet domi. Circumpedes autem homines formosos & literatores esse dicebat.* Verres, *inquit Cicero* quomodo Maleoli familiam diriperet, sibique per fraudem vindicaret, illius seruos aut formosos aut literatos dicebat, *suos esse circumpedes*: Maleoli fuisse negabat. Hi seorsum astabant dominis discumbentibus. Tranquillus in Caligula: *Quosdam summis honoribus functos ad essedum sibi occurrere togatos per aliquot passuum millia, & cœnanti modo ad pluteum, modo ad pedes stare succinctos linteo passus est.* Idem in Augusto: *Talbo a manu, quod pro Epistola prodita denarios quingentos accepisset crura effregit*: Sed miror quare idem sibi tantum assumserit, vt cum vel *A manu* vel *A pedibus* duabus dictionibus dicamus nomine scilicet & præpositione, ipse quasi ex integra dictione nomen deriuauerit. Nam *amanuensem* scripsit pro seruo *A manu*: In Verrone: *Certum dominis seruorum numerum nisi indixit nec ex tota cuiusque familia probatissimos, nec dispensatoribus aut amanuensibus exceptis recepit* Eadem ratione in Domitiano: *Epaphroditum A libellis capitali pœna condemnauit*, is est, qui libellorum, qui a supplicibus dabantur, curam gerebat. Omitto: *A* aliquando *post*, significare, & varie accipi, notissima enim sunt & occurrunt frequenter.

Cicero ad Atticum scribens, Varronisque accusans ignauiam: *Biennium*, inquit, *præterit qua ille κατὰ πόδας assiduo cursu cubitum nullum præcesserit.* Vbi prouerbium Græcum vsurpauit in hominem segnem & tarde agentem. De quo ita scribit in Tyberio Tranquillus, vt vulgo iam per iocum *Callipedes* vocaretur, quem cursitare, ac ne cubiti quidem mensuram progredi prouerbio Græco notatum est.

Idem cum Attico significaret, quid de personis introductis in libris de republica statueret, scribit quid monuerit & suaserit Sallustius his verbis. Ea ipsa ponam, quæ in omnibus codicibus extant. *Hi libri cum in Tusculano mihi legerentur audiente Sallustio admo-*

admonitus fum ab illo multo maiore auctoritate illis de rebus dici poſſe, ſi ipſe loquerer de republica, præſertim cum eſſem nō Heraclides Ponticus, ſed conſularis, & is qui in maximis verſatus reipub. rebus eſſem quæ tam antiquis hominibus attribuerem, ea viſa mirifica eſſe. His vltimis verbis mendam ineſſe certo affirmauerim. Nam ſi Salluſtius ſuadebat, vt Cicero ex perſona ſua de republ. diſputaret potius, quam ex ſermone Africani aliorumque, qui multo ante diem obierant, eum rationem afferre oportuit, cur illorum perſonæ minus idoneæ eſſent, aut minore auctoritate in his libris de republ. diſputarent. Atqui ſi ita legimus, vt propoſui, *quæ tam antiquis hominibus attribuere ea viſa mirifica eſſe*, ratio erit probantis potius, quam diſſuadentis: Nam ſi mirifica erant & habebant laudem, ex perſonarū antiquitate, non recte monuit, id mutandum eſſe, & ad Ciceronis perſonam transferendum: Quare vt ſibi ipſi Salluſtius conſentiat vir prudentiſſimus ac doctiſſimus ita leges: *Quæ tam antiquis hominibus attribuerem, ea viſum rifica eſſe fabuloſum inquit videbitur quod iſti diſputant de republ. cum tam antiqui ſint.* Quod ſi inſpexeris, quam lubrica fuerit via in mendam ab iis verbis, quæ Ciceronem ſcripſiſſe arbitramur, in ea quæ peruerſa ſunt, nobis magis atque illis aſſenſeris. Iacobus certe Cardinalis Papienſis, non minoris doctrinæ quam auctoritatis princeps, hanc Ciceronis ſcriptionem agnoſcit, eique omnino arridet & applaudit.

Cicero tertia actione in Verrem: *Itaq; renuntiat Robonius illam deciſionem tutoribus, accurrunt tamen ad tempus tutores, digitum tollit Iunius patruus, iſti color mutatus eſt, vultus, oratio, mens denique excidit.* Vbi quod ait *digitum tollit*, morem deſignat antiquum. is erat, vt qui ſe vel conductorem vel emtorem ex publica venditione, aut locatione ſignificaret, *digitum tolleret*, quod Iunius fecit, ne pupillus fratris filius ædem Caſtoris ſartam tectam conduceret, a quo Verres columnas ad perpendiculum exigere ſtatuerat, vt ita eum ſpoliaret bonis paternis: *Digitum igitur tollit*, id eſt, *ſe conductorem ſignificat.* Plura de hoc ſcripſimus in eum verſum Martialis: *Nam mea iam digitum ſuſtulit hoſpitibus*, & quid ſit *manceps*, ex ſententia etiam Feſti.

Strabo in octauo ita ſcribit: *Eſt autem Rhium in Achiuorum ſolum protenſum longius promontorium in falcis figuram interius curuatum, vnde & Drepanum, id eſt, falcem appellant*, Nimirum (vt ego quidem ſuſpicor) ad hanc falcem alluſit Martialis, cum deriderat curuitatem crurum in Phœbo. Ea enim ita curuata in *Rhio* commode ait lauare poſſe, nam & *Rhium* æque curuatum erat, vt illi *crura Phœbi* quadrarent. Sales inde quoque aſperſit, quod *Phœbi crura* dixit Lunæ cornibus ſimilia. Quare ſi hoc deſiderare videbitur, ad ea quæ in commentariis ſcripſimus, habes vnde accipias.

Pileæ apud antiquos variis fiebant generibus, ſuiſque erant no-

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA GRANADA

minibus distincta. *Vmbellam* enim appellabant, *galericulum*, *causeam*, quod apud Martialem & Valerium maximum legas *petasum*, de quo & apud Suetonium diximus in Augusto, & in nostrarum obseruationum secundo annotauimus diligentissime. *Pilea* autem aliquando fiebant ex lacernis attritis. Vt illud distichon Martialis apertius intelligas, quam in commentariis dictauimus, vbi *pileum* mittitur in apophoretis:

Si possim totas cuperem mittere lacernas,
Nunc tantum capiti munera mitto tuo,

Cuperem, *inquit*, lacernas integras misisse, si essem diues. Nunc vero cum pauper sim, misi *lacernæ* tantum partem, munus capiti tuo, id est, *pileum*, quod ex parte *lacernæ* constat. Papinius in locis Syaturaliciis: *Vsq; adeo ne defuerunt ex lacernis pilea facta*, vbi explicat argutissime pileum fieri solitum ex *lacernis* incisis, quod districho Martialis quoque innuit.

Repetamus præterea particulam commentariorum nostrorum in Iuuenalem, vbi carmen exit illud in mulierem curantem cutem & expolientem faciem in gratiam adulteri:

Interea fœda aspectu ridendaq; multo
Pane tumet facies, & pinguia popeana spirat.

Popeanum non vnguentum est, nec enim bene olet, nec iis rebus conficitur, quibus vnguenta, sed medicamentum ad faciem erugandam & expoliendam cutem, quod ex lacte asinæ pane madido confieiebatur. *Popeanum* appellatum, quod *Popea* vxor Neronis principis id primo instituit. Plinius, 28. naturalis Historiæ: *Cutem in facie erugari, & tenerescere, & candorem custodire lacte asinino putant. Notumque est quasdam quotidie octingentas custodito numero fouere: Popeaque hoc vxor Neronis principis instituit, balnearum quoque fic. soleo temperato, asinorum gregibus ob hoc eam comitantibus.* Hæc Plinius & idem in 11. de lacte: *Crassissimum Asini, vt coaguli vice vtantur, conferue aliquid & candori in mulierum cute existimatur. Popea* certe Domitii Neronis coniunx, quingentas per omnia secum fœtas trahens balnearum etiam soleo totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoque cutem credens. Vnde illud de Othone a Tranquillo scriptum: *Quod pane madido faciem linire consueuerit, madidum lacte asina intelligo.* Ita & mulier apud Iuuenalem, Quamdiu domi est, totam faciem linit medicamentis, & operit, vt tenera & candida cutis fiat, atque ita a marito amplexu & osculis interea fouetur, cum vero ad mœchum proficiscitur, deponit linteola & medicamenta, exseritque curatam faciem, inde Iuuenalis. *Ad mœchum lota veniunt cute*, id est, elotis e vultu medicamentis. Hæc scripsi, siqui fortasse Iuuenalis carmen parum intelligerent, de *Popeano* ambigant, quod ego, vt arbitror, primus fortasse elucubraui, vt sexcenta alia, quæ in commentationibus nostris requires.

Radere

Radere non tantum est succidere pilos, sed etiam summam cutem detrahere: Iuuenalis: *Pest hunc radentur tubera, si vertù erit*: Carmen prærerea legis duodecim tabularum his verbis scriptum est: *Mulieres genas ne radunto, ne vel lessum funeris ergo habento. Lessum* quid esset, Sex. Helius, & L. Acilius veteres interpretes non satis se intelligere dixerunt, sed suspicari vestimenti aliquod genus funebris. Luci. *Lessum* dixit, quasi *lugubrem eiulationem*, cui Cicero astipulatur in secundo legum, vbi hanc legem recitat. Inde Plinius, 11. naturalis histor. æ ita scribit: *Infra oculos mala homini tantum, quas prisci genas vocabant*, 12. *tabularum interdicto radi æminarum eas vetantes, pudoris hæc sedes, ibi maxime ostenditur rubor, infra eas hilaritates risumque indicantes bucca, & altior homini tantum, quem noui mores subdola irrisioni dicauere nasum*. Quibus verbis aperte Plinius indicat se, 12. tabularum legem vel apud Ciceronem vel alibi legisse, rationemque affert, cur ita sancitum sit, ne fœminis genas in funere alioue dolore *radere*, id est, dilacerare liceat, quoniam, scilicet, in iis posita videatur pudoris sedes, ibique potissimum rubor appareat. De *naso* quod addit, nos ex iis verbis in 11. commentariorum in Martialem ita scripsimus: *Nasuti dicuntur qui* grauiore censura subsannant alienam: Et Horatius:

Vt plerique, solent naso suspendis adunco
Ignotos.

Hoc est, derides. In secundo præterea huius operis cum de obseruationibus ex Poetis differerem, satis hinc explicaui, quare dicatur primus condidisse a Plinio Lucilius styli *nasum*.

Caudacem: vt Varro scribit, *suauem* significat, vel vt a magistris se accepisse fatetur *mansuetum*. *Catax* vero, vt tradit Festus, *claudum*. Appius certe Claudius Appii Cæci frater, qui consul fuit anno ab vrbe condita 480. primusque freto classe traiecto Pœnos Sicilia expulit, etiam Tranquillus scribit, in Tiberio *Caudax* cognominatus est.

Receptæ in vsum nostrum fuerunt nonnullæ Græcorum dictiones, & in Latinarum scite deductæ non elegantiæ magis caussa, aut festiuitatis, quam Pitholeo Rhodius ac Lucilius in eo secuti sunt, quam necessitatis, quod Latina eadem non essent: Atq; adeo vnam ex iis, vt de aliis fileam, nuper obseruaui apud Tranquillum in Nerone: nam ita scribit & prodiit: *Neapoli primum ac ne concusso quidem repente motu terra theatro ante cantare destitit, quam incœptum absolueret nomon*. Vbi *nomon* dictionem Græcam vsurpat cum pro ea Latinam non haberet eiusdem significationis: *Nomos* enim apud Græcos *legem* significat, *nomos* item in carmine & cantilena, significat *qualitatem & moderationem vocis*, qua vel remissiore vel acutiore vtimur, eandemque cantilenam duo-

bus tribusue *nomiis* modulantur musici, & cum vno totam peregerint, altero incoant diuerso. Inde frequenter legimus apud Græcos, *nomos musicos*. Et de Corinna ita memoriæ proditum est κεφ᾽ ἓν μέλος λυρικόν, id est, *& scripsit nomos lyricos*. Nero itaque musicæ studiosus cum in theatro Neapoli cantaret, adeo ea gloria feruebat, vt ne tertiæ quidem motu deterreri potuerit, quin incoatum iam *nomen* absolueret, & ad finem perduceret cantilenam eo *nomo* quo cantare cœperat. Quod verbum cum parum notum esset latinisque scriptoribus non satis vsurpatum in omnibus Tranquilli codicibus, lubrica menda est deprauatum: nam vbi *nomon* scribi oportuit, *nomen* ita suppositum est, nullo omnino aut certe alieno sensu, quam incoatum absolueret *nomen*. Nos vero & hanc, & alias dictiones multas, alienas deprehendimus ac mendosas apud hunc scriptorem, vt in commentariis in eum compositis, plane ostendimus.

Harpastrum quid sit longa commentatione Græcis auctoribus explicamus in Epistolam quarti libri syluarum, multaque de eo docuimus, quæ adhuc (vt opinor) incognita fuerunt, ea siquis volet legere, illic requiret.

Quid? Nonne in Fabii Quintiliani codicibus librariorum error propagatus est compluribus locis, quædam certe apud hunc scriptorem non satis explicata obseruauimus? Vt illud cum de diuersa nominum compositione moneret: *Componuntur* (inquit) *aut ex nostro & peregrino vt biclinium, contra, vt epitogium, & Anticato*. Vnde satis discimus, dictiones ita componi, vt priorem partem aliquando occupent nostra, posteriorem peregrina, veluti in *biclinio*, in quo nomine *bi* nostrum est, *clinium* Græcum, vnde *biclinium* deductum est: Aliquando vero priora sunt peregrina, vt in *epitegio & anticatone*, Nam *Epitogium* genus vestis quod togæ super induebatur ex ἐπὶ præpositione Græca, & *toga* formatum est, vt *Anticato* Cæsaris in Catonem, ex ἀντὶ præpositione item Græca, & *Cato*. Mendose vero in plerisque codicibus scriptum reperies, *Opitergium* pro *Epitogium*, quod oppidi nomen quidem est, & inde *Opitergini* montes appellati: sed talem non habent compositionem qualem hoc loco præcipit Fabius, imo nullam. *Epitogium* sane legendum affirmauerim, quod & compositionis ratio suadet, & nuper legi vetustissimo ac certissimæ fidei Quintiliani libro.

Incidi nuper in quasdam Laurentii commentatiunculas, quas in Fabium composuit, in quibus cum alia desideraui tum testium, quos citat aliquando fidem, atque adeo, vt vnum subiiciamus, vbi Fabius de verbis peregrinis ita scribit: *Nam Mastrugam, quod Sardum est illudem Cicero ex industria dixit*. Laurentius locum indicans, vbi id Cicero dixerit, hæc addit: *Cicero pro Scauro, quem purpura regalis non commouit, eum Sardorum Mastruga muta-*

mutauit. Equidem *Scauri cauſſam* actam fuiſſe apud Ciceronem, legi apud Valerium Max. & Pedianum: *Orationem* vero a Cicerone pro illo habitam, vnde ſe hæc accipere Laurentius profitetur, legi nuſquam, neque exſtare arbitror, vereorque ne Grammaticum aliquem ignobilem ſecutus hæc verba recitauerit potius, quam legerit vſquam apud Ciceronem. Atque (vt dicam quod ſentio) Quintilianus verba Ciceronis mihi indicare videtur, quæ ſunt in Oratione de prouinciis cōſularibus hæc: *Quod eſt primum diſſimile: Res Sardiniæ cum Maſtrugatis latrunculis prætore vna cohorte auxiliaria geſta, & bellum cum maximis Syriæ gentibus tyrannis conſulari imperio exercituque confectum*: Maſtruca autem quid ſit in ſecundo diſputauimus.

Idem vndecimo Inſtitutionum ita ſcribit: *Artem autem memoriæ primus oſtendiſſe dicitur Simonides*: Et paulo poſt: *Simonidem Poetam fuiſſe, neque omnino huius rei meminit vſquam Poeta*. Idem Cicero, quem Fabius ſecutus eſt (Plinius vero in ſeptimo naturalis hiſtoriæ) non *Poetam*, ſed *Medicum* eum ſcribit. Verba illius hæc ſunt de memoria: *Ars poſtremo eius rei facta & inuenta eſt a Simonide Medico, conſummata a Metrodoro Sceptio*. Mirandum profecto eſt, cur Plinius a Cicerone diſſentiat, aliterque ſcribat, quam Fabius, ſed mendoſa eſt dictio apud Plinium, vt ego quidem arbitror, & heri obſeruaui, cum de Simonide nonnulla apud Græcum ſcriptorem legerem, Nam cum ſex eiuſdem nominis Græci fuiſſe tradant ſingulorumque res perſequantur & genus, de hoc ita affirmant, Simonides Leopræpis filius Lyricus ex Iulide oppido Ceæ inſulæ poſt Steſichori ætatem cognominatus *Melicertes* (vt alii codices habent, *Melicus* a ſuauitate carminis, nam μέλι ſignificat *Mel* vnde *Melicus* deducitur) artem memoriæ reperit, inde apud Plinium ſcribendum contenderim: *Ars poſtremo eius rei facta & inuenta eſt a Simonide Melico*, non autem *Medico*, cum Poetam fuiſſe & Græci & Latini ſcribant, ac Simonides Melicus ſit cognominatus.

Dii boni quam pertinax menda occupauit omnes Fabii codices librariorum & interpretum culpa, qui cum non perciperent vetuſtatis morem, neque vſquam eum obſeruaſſent multos in errorem induxerūt. Verba hæc reperies in primo inſtitutionum de Grāmatica, vbi Fabius de iis nominibus diſſerit, quæ cum externa ſint & peregrina ſint, in Romanū vſum recepta fuerunt: *Plurima* inquit *Galliæ valuerunt vt Rheda ac Petoritum, quorum altero Cicero tamen, altero Horatius vtitur, & Mappam Cicero quoq; vſitatum nomen Pœni ſibi vindicauit*: *De Rheda & Petorito*: quid Fabius ſcribat perſpicuum eſt, ſed quod addidit & *Mappam Cicero quoque vſitatum nomen Pœni ſibi vindicauit*, tam hianti compoſitione hęc verba ſtructa ſunt, vt facile declarent, aliquid impedire, quo minus cohæreant ſuo loco. Sed extorqueamus quem poſſumus ſenſum, quod Cicero ſibi vindicauerit hoc verbum *Mappam* quod nomen eſt vſi-

ratum Pœnorum. Dicant obsecro interpretes, vbi Cicero dixit vnquam *mappam* suum esse verbum, atque id sibi vindicauit, quasi Horatius, Iuuenalis, aliique poetæ idem non vsurpauerint? ita interpretantur. Sed ne diutius inuento nostro gloriemur, accipite veram Fabii scriptionem, & antiquum morem discite, de quo in commentariis Iuuenalis & Martialis disputauimus, in ludis circensibus: *mappa* a prætore demitti solebat aurigæ victori, veteri instituto. Tranquillus in Nerone: *Positoque in hortis interseruitio, & fordidam plebem rudimento, vniuersorum se oculis in circo maximo præbuit, aliquo liberto mittente mappam, vnde magistratus solent.* Martialis:

Creratam prætor quum vellet mittere mappam,
Surripit Hermogenes. Iuuenalis:

Interea Megalesiaca spectacula mappa. *Mappa* igitur in circo vsurpatur. Inde ego contenderim ita apud Fabium legendum: *Et mappam circo quoq; vsitatum nomen Pœni sibi vindicant.* Nam quum referret, quæ peregrina in nostrum vsum venerint, *rheda* inquit & *petoritum Gallica sunt, sed tamen iis vtuntur Cicero & Horatius, & mappam Pœni dicunt suum esse nomen: sed eo tamen adeo passim vtimur, vt in circo quoq; & ludis circensibus id vulgatum sit & vsitatum.* Hoc quum nostri homines ignorarent, vbi *circo* scribendum fuit *Cicero* suppositum fuerunt, & ne solœcismus esset, ex *vindicant, vindicauit* fecerunt. Sententiæ nostræ, antiquitatis mos, verborum compositio, series sensus, denique vetustissimus Fabii codex, constantissime adstipulatur. Hæc sunt Franciscæ ex tertio libro nostrarum obseruationum transcripta: Totum opus exspecta, quum tibi probari intellexero, in eo hæc etiam pauca copiosius explicata sunt. Vale.

Domitius ad Lectorem.

Sic mihi perpetua contingant murmura laudis
Et bona post funus hora superstes eat:
Vt nostros cupio multis prodesse libellos,
Famaq; non vllo tincta cruore placet.
Me legat inuitus nemo, non scripsimus illi,
Huic scripta est si quem pagina nostra iuuat.

Clarissimo & eruditissimo viro Francisco Bragadeno Patricio Veneto, sacræ Theologiæ & Philosophiæ Professori eminentissimo, Baptista Egnatius Venetus. S.

EX infinito hoc ac vario studiorum genere, in quibus præclarissima nostra tempestatis ingenia vir & nobilissime, & eruditissime, desudarunt, nullum aut multiplici eruditione vtilius, aut maxima voluptate iucundius, hoc vno, quod volumen hoc nunc continet, tredidetim. Hoc idem rursum tantum laboris, tantumq; difficultatis auctoribus suis deferre expertus adseruerim, vt satis nescias, pluane vtilitatis, vo-

tis, voluptatisq; legentes capiāt: an laboris, difficultatisq; auctores, dūmodo id bene præstent, adeant. Atq; vtilitas quæ inde per quam facile probetur præcipua, quod nō vnius tantū auctoris, sed multorū depraua-tissimos hi restituūt locos, nō vulgatissima quæq;, sed eruditissima eruunt: nō Grāmatica tantū scrupulosas sæpe quæstiones aut poetica altissima sensa, sed Iurisconsultorū quoq; scholas & philosophorū familias omnes, neq; non omniū liberalū disciplinarū dogmata secretiora rimātur, persecutantur, indagant. Quod si multū ille literaria rei contulisse putatur, q vnū alterūue poeta obscuriorem locū illuminarit, ūtū hoc fructus adferre dixeris homines, qui nō vnū: alterūue, sed cōplures, & eos mehercle quā difficillimos explicasse studeant locos? vt tamen interim, vel ab historiis remotioribus petita, vel a fabulis abstrusioribus multa ducta, quadā veluti lumina dent in mediū. Voluptas vero tanta, vt non facile aliud quodvis studiorū desgenus, quod te magis capiat, magisq; tentet. Cudat ille in aliquē auctorem cōmentarios. Quid tandem hoc totū est rei? quod vel nomine ipso nō statim sordidū quid præ se ferat? hoc præsertim tempore, quo insaniens, vel potius rabies tanta quosdam inuasit homūculos, vt dū gloriola auidiores post mortē viuere affectant, faciant, vt ne viuentes quidē, viuere se testari viuētibus possint. Scribat alter dialogos, edat hic epistolarū ingentia quāuis volumina. An ex hoc scribendi genere parē sa voluptatē lectorū allaturū speret? Est sane dialogis suapte natura nescio quid humilioris fere, & quodāmodo plebeia notæ, vt vel inuitus humi serpere cogaris. Sunt.n. certi qdā illorū inscribendo termini quib. circūscribare, quib. includare, vt sint illi qualibet rerū varietate referti, filo tamē orationis tēuiore, veluti Planipedes vltimū in fabulis locū occupēt, sic hi sibi extremū in theatrali pōpa spectaculū vindicēt. Huc adde q conscribūt ita qdā dialogos, vt eorū scribēdi rationē minime teneāt, & dūmodo luculentā verborū congeriē funditent lectori, factū satis putent. Epistola vero qd ēsse nisi triū, nisi cōsuetū habēt? q sc. domestici parietes quotidie resalutēpāt, domesticis verbis claudas, domesticis quoq; scribas tuis & familiaribus. vt hæc sit ex præcipuis vna maxima epist. charactēris cōmendatio cū vsitatis maxime verbis vtare. At vero annotationū istud inuētū (siue Centurias siue Racemationes vt nos appelles) Quidnā in se nisi plane nobile, nisi excellens, nisi variū cōtinet? Quod opus nisi Herculeis lacertis confici posse, sperandū est minime, licet in hoc tibi grande aliquid semper intonare, licet altius tollere, licet clariorib. notis insignire, ac quādoq; pro rebus stylū deprimere, depressum rursus cū semper sis varius attollere, nulli dantur certi limites, quos tueare, nulla sunt tibi præscripta certa spatia quæ non transgrediare, sic fit vt omnibus omnium solutus legibus nunquam ciuem, sed peregrinum prorsus hominē nobilē in quē omniū cōuertātur oculi semper agas. Tollūt humo se, & alta semper animo meditātur huiuscemodi homines, cū a se nisi magna, nisi sublimia, aut exspectari norint, aut requiri. Varietas vero rerum tanta, vt hac vna ratione, etiam si nihil aliud præstet, placere

impensius possint, neque solum placere, sed & tenere, neq; vero tantum tenere, sed in quæcunq; partem voluerint mouere valent. Expliuatur nunc Poeta alicuius obscurior sensus, emendatur prater multorum sententias inueterata lectio, declaratur abstrusior sæpe fabula, nec his contenti transeunt ad Oratores, ab Oratoribus deinde ad Historicos, rursus ab Historicis, Iurisconsultorum scholas excutiunt, Philosophorum decreta pandunt, vt non alium iustius Protheum quam hosce dicas viros. Qui ne cogerentur minutiis semper insistere, hanc potissimum excogitarit rationem, vt de magnis semper tractantes & difficilimis, maximi ab omnibus & ingeniosissimi æstimarentur. Quæ tamen in parte tantum abest, vt hoc mihi laudi vel vnquam petierim vel speraverim? vt abunde factum satis & mihi & amicis putem. si post tantum laboris exhausti, post non paruas vigilias, studio tantu & industria non detrahant meæ. Eos vero, qui quæ diximus ad vnguem (vt arbitror) præstitere, & laudent, & probet. Reliquos sane qui non tam Centuriæ confecere sonati sunt, quam eloquentiæ cuiusdam ostentasse ineptias, insectentur, proscindant, ne studiorum hanc partem quam eruditissimus quisque & candidissimus hactenus tractauit, indoctissimus, & maleuolentissimus temerario præsumat ausu. Illud tantum dixerim, hoc me non nunc opusculi voluisse edere, quo amicorum, & Ioannis præcipue Dembi patricij Venets viri studiosissimi precibus aliquid condonarem, quoque experirer, quantum sobrietatis oelo dierum horu, neq; enim (deum immortalem testor) plus mihi temporis impressor dare aut potuit, aut datum voluit, præstare possem. Quod si modo hoc consequar, vt aliquantulum tuuisse linguam Latinam dicar, & maximum me laborem fructuũ meorum reportasse sentiam, & posthac indies ad maiora multo conficienda, quæ iam nunc volutat animus, accingar. Tibi vero patrone mi, vt Græce quod Latine non possum, dicam φιλοσοφώτατε & sanctissimo nominatim hæsce dico nuncupoquo Racemationes, vt nunc tandem si possim are me tuo, quopene sum obrutus, vel tătillam leuem, vt quod hactenus non dissoluimus, non voluntatem defuisse, sed facultatem, intelligas. Vale.

Super Phaone Fabula quadam haud sane hactenus cognita explicata.

Caput I.

COmmentarios in Sapphus ad Phagnem epistolam, præclara duo nostræ tempestatis excudere ingenia, Georgius, scilicet Merula, & Calderinus Domitius. Alexandrinus ille, patria Veronensis Domitius. Vterque medius fidius, (si iudiciũ requiras meum) erudite multa, multa ingeniose, tum de Græcorum, tum de Latinorum hausta fontibus in medium protulere. Ceterum quoniam vnus, alterve, non omnia nosse potest, animaduertimus nos historiam super *Phaone*, vel potius fabellam lepidam sane, neque non necessariam admodum prætermissam. Eam si in præsentia explicemus, haud quidem ingratam, iniucundamque studiosis adulescentibus

lescentib. rem facturum nos credimus, dum qualemcunq; Græcorũ tradidere monumenta, Latinis nostris nostra opera, studioque veluti per quosdam traduces legendam dederimus. Hanc igitur ad hanc ferme sententiam Ælianus omnimodæ historiæ duodecimo describit: Pulcerrimum mortalium omnium *Phaonem* a Venere olim lactucis occultatum. Esse vero, & alios aliter, qui sciipserint, fuisse *Phaonem* ex eorum hominum genere, qui traiiciendis vltro citroq; viatoribus nauigiolis impenliorem dantes operam, victum sibi diurnum quæritarent: accessisse tandem aliquando & Venerem, quæ se vt in alteram transportaret ripam, nulla interim promissa stipe rogaret. Quod cum ille libẽtius effecisset, nescius quam transueheret Deam esse, tum vero a Venere longe pretiosius accepisse munus, quam si vel amplissimum manu pretium exegisset. Alabastrum namque cum accepisset vnguine quodam plenam, quo semel perunctus formosissimus repente mortalium cunctorũ apparuit, mulieres omnes Lesbias in eius exarsisse cupidinem. Præceteris vero impatientissime atque ardentissimẽ a *Sappho* illum Scamandronymi poetria perquam celebri adamatum. Cum qua cubantem velut adulterum caprum necatumque fuisse. Illud vero nec possum, nec volo dissimulatum, extremam hanc particulam de *Phaonis* videlicet nece, non satis ex Græco constare codice. Interfectum quidem illum tanquam mœchum certum est, sed cum amica hac sua nec ne, haud affirmare vacillante codicis fide ausim. Atque hanc esse Sappho, quam diuinus quoque Plato sapientem vocet, sunt qui putent. Sunt qui alteram Lesbiam & ipsam Psaltriam hanc credant, quæ amoris impatientia ex Leucate sese posthodum in mare dejecerit. Satis enim cõstat Ælianoipso & Suidæ scriptis duas exstitisse, quarum vna poetria perquam celebris, altera & Psaltria & meretrix fuerit. Cui quoq; Fabellæ Luciani ex mortuorũ dialogis ad hunc ferme sensum subscribit testimonium: *An & tibi forte fortuna quispiã, vt Phaoni Venus olim dicitur, cum illam traiecisset ex Chio, sic adulescens pulcer inprimis & amabilis oblatus est?*

Ex Sapphus ad Phaonem epistola, carmina præter multorum hactenus sententias enodata.

CAPVT II.

Nec mihi Pierides subeunt Dryadesve puellæ.
Nec me Thespiadum cetera turba iuuat.

Duos hosce versiculos commentarii, vnus vt notissimos, vt altioris nescio quid doctrinæ continentes enarrat alter: sed vtetque (quod omni cum modestia dictum velim) tam peruerse legit quam falso (nisi fallor) interpretatur. Quid enim amabo (vt Merulam interim omiserim non multum insudantem) superstitiosa illa Domitij valet explicatio? quam ille ingeniose magis comminiscitur quã vere? Atq; vt omina demus: Quid (quæso) commercii Musis cum *Dryadibus*, nisi philosophari altius tunc Domitio visum? Quid sor-

didum illud turbæ nomen ad Musas. Quid subsequentes versiculi duo: *Vilia Amynthone, vilis mihi candida Cydno? Non oculis grata est Arethusa meis.* Sed missa hæc omnia fecerimus. Quid ad hoc respondebunt, quod codices omnes Naidesue puellæ. Non *Dryades* habent? Quod & Merula fateatur, sed repugnante syllaba substitutas a se nescio quas *Dryadas* Roboreas plane deas, & sylue stres non negat. Remittemus igitur illas rus vnde venere. Nos vero & ipsius Sapphus Græcis versiculis freti, & veteres codices secuti, sic legendum adfirmamus.

Nec mihi Pyrino subeunt Mnaisue puellæ
Nec me Lesbiadum cetera turba tuuat.

Hæ namque fuere Tribades *Pyrino* videlicet & *Mnaïs*, quas ipsa Sappho citet hisce versiculis. μάλα δὴ κεκραμένως πρὸς ἀμφότερα μναΐδος καὶ Πυρίνης πυέσαις. Subiecit autem qui ἀσέλγειαν conscripsit auctor εἰσὶ γὰρ μναΐς αὐλὴ καὶ πυέσαι ὀνόματα κύρια, id est, *sunt autem Mnaïs & Pyrino nomina propria.* Nominis autem prioris Tribados erit illa inflexio, quæ Græcis & Latinis vsurpatur monumentis frequens. Vt *Dido Didus, Sappho Sapphus, sic Pyrino Pyrinus.* De qua inflexione & Quintilianus & Grammatici certatim. Sed & illud *Thessaladum* quis nō videat legendum *Lesbiadum*: cum & codex vetus hoc innuat, & promta fuerit omnia deprauationib. inuectio, qui malunt cuncta corrumpere, quam sese fateri aliquid ignorare: sed super hoc nihil addam amplius, si lectore prius rogauero, vt candide cuncta libret, nec aut quorundam auctoritate imponi sibi patiatur, aut meliora semper inueniri non posse diffidat. Quam nostram emēdationem eo magis probamus, quod Flaminius noster candidus omnium doctorum laudator, atq; ideo in pangendis carminibus celebris auctor, calculum statim adposuit suum, vt iam scrupulum, quo semper fatigatus super hisce carminibus fuerit, habeat nullum.

Nota quædam literarum ex Cælii ad Ciceronem Epist. obscuriores illuminata, necnon Frontini hac ipsa super re libello de aquæ ductibus correcta, atq; de literogryphis Ægyptiorum literis scitu quadam digna, ibiq; Ausonii locus de litera Lacedæmoniorum explicatus.

CAPVT III

VIr ab Ouidio auocari æquo nos patiebamur animo, in cuius mehercle opera ad sexcentas annotationes pene, cū plus otii quietisue studiis impertire licuerit meis, edendas, confeciſſe me iam nunc non tam audacter quam vere profiteri possum, cum locus vnus ex Cælii octaua ad Ciceronem Epistol. cuius initium est. *Quod M. Marcellus N. F. me ad se vel inuitum traxit* In qua epistola sunt hæ in fronte statim adpositæ notæ D.E.R.I.C. quæ sane (vt video) sic omnes hactenus torserunt, vt cum multum in illis percipiendis insudarint, tandem velut animum desponderent, aut inenarratas relinquere, aut qui morbus iam late serpit, cum minus intelli-

intelligerent, tã quam nihili, cassasq; eresserunt. Est quidem hac tẽpestate quorundam ea inscitia, dicam an insania? vt q̃ non ipsi intelligant statim immutari, statim tolli iubeant, æque ac si Censores, apud quos ne oscedo quidẽ rura a mulcta fuerit omnes notare, omnibus æquũ adimere, vel non adscripta causla valeant. Nos vero quos nõ istbæc prurigo vel potius rabies (vt alia sint) tenet, perquisitis diligentius multorũ scriptis, aduertimus eas notas ex veterum frequentiore vsu fic adscribi sæpe solitum: quæ cum id tẽporis notissimæ essent, nunc desuetudine aut obscuriores, aut superfluæ (si diis placet) æstimantur. Interpretantur autem notæ illæ ad hanc ferme rationem. *D. de. E. ea R. Re. i ita. C. censuerunt*, ta uerli Probus est auctor (Hunc credo, cuius Gellius libellum de notis citat) pluribus maiores nostros vsos vt scilicet semper ita plebiscitis & senatusconsultis singulares hasce adscriberent literas. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. V. I. C id est, *Quod de ea re fieri placeret, de ea re ita censuerunt*: vt facile in eam sententiam veniam, quod & Cælius hasce omnes adposuerit, sed sequenti seculo a scriptoribus, quod bis repetitum videbatur, abrasum, amputatumque. Quod vitium, sed non æque tamen insigne & Frontini libellum de aquæ ductibus occupauit quibusdam in locis, quos tu ad hunc modum restituas omnes iam facilime. Atque hæc Romanæ vrbi scribendi ratio probata est, illa vero Ægypto, vt animalia depingentes quicquid vellent significarent. Prætermitto vero quæ Diodor. quæve alii quidam. Hoc dixerimus quod libello hac super re quandoque legimus sane quam admirabile, quod cum ingratum hominem notare voluissent, *Columbæ* effigiarent effigiem, quod animal hoc cum primum adoleuit matrem rostro incessere atque impetere sit solitum: sed & cum tardum, *Formicam* Vespertilionis alæ contectam figurabant, quod credant Formicam nunquã inde exire quo Vespertilio semel accesserit. Sed & illud Augusti Cæsaris, *Tarde festina*, quam scite, quod *Delphinum* pernicissimum alioqui natantium, *Anchoræ* innexum pingebant. Sed vt de tota hac literarum ratione quæ sparsim apud auctores inueniuntur breui aliquid velut apis colligam, placet & Ausonii ad Paulinum epistola nodum illum soluere, quæ nam scilicet sit illa litera, qua Lacedæmonii Philippo Regi negarunt. Est autem carmen:

Vna fuit tantum qua respondere Lacones,
Litera, & irato Regi placere negantes.

Tu igitur scito literam illam fuisse Græcam, q̃ nemo nouel paulo modo humanior in Græcis non significare apud Græcos nouit. Lacedæmonii namque Philippo Regi petenti nescio quid, quod præstare nollent, sic rescripserunt *ἂν μὴ πέμψω σε*, id est, *quæ petisti non*. Plutarchus in Laconicis Apophthegmatis auctor est de his satis superque. Credimus enim iam & super Cælii notis, & Frontini, nec non Ausonii litera, vt dubitãdum sit nequaquam, explicatum

perbelle locum. Ceterum & illud addimus veluti corollariũ, Duas illas in eadem Cælii epistola notas. *N. & F. nonis Februariis* significare. Quod addidimus ne quis hoc ita quoq; attẽtare ausit, vt has quoque, quemadmodum in epistolis Mediolani nuper impressis priores illas erasere, sic eradat aliquis. Nisi dixeris *Nobilis Familia* potius, quod displicet, interpretandum.

L. Flori locus a corruptorum malignitate pulcerrime vindicatus.

CAPVT IV.

EIusdem fere notæ, quod nunc substituam erit, sed tanto maioris momenti, quantum nescio quis iam ex professoribus publicis, dum Florum impressoribus plumbeis typis formandum daret, manu propria in margine adnotauit. Vide quid sibi velit *immiscatur*. Vt facile id eueniat, quod dum credula adulescentum turba, quæ sæpe magis homines, nomine, quam nomina hominibus expendat, auctoritate quorundam loquentium, quæ nulla esse debeat, nititur, in capitales prolabatur errores, quibus nos vt occurramus, pro viribus dabimus operam, ne carcinoma hoc, quod iam late serpit, in integras corporis grassetur partes, atque eo consilio præstandum hoc suscepimus, vt igni ferroque, quando aliter non datur, obsistamus. Est igitur apud Florum, vbi de Triumuiratu Cęsaris Antonii & Lepidi agitur, legere ad hunc ferme modum in codicibus impressis: *Senatorum exitus fœdi, truces, miserabiles, toto terrarum orbe fugientium pro indignitate rei: immiscatur Cæsar cum filiculum suum, Lepidus L. Paulum suum fratrem proscripserit.* Hactenus Florus. Annotauit igitur quidam hac in Flori parte autographo suo: Vide quid, sibi velit *immiscatur* eamque annotationẽ magni muneris loco, veluti diuinam quandam virgulam dedit, & ridicule quidem videndum admonuit, perinde ac suspicatus sit ille, esse verbi *immiscatur* id significatum, ac si diceres, permutat, quod verbum si Latine, si barbare dictum aliquando repperit, tunc ego manum de tabula: sed lectio ex duplici vetere codice, vtroque manu scripto, altero, qui in cœnobio diuæ Mariæ a caritate visitur, altero Benedicti Prunuli præceptoris olim mei, viri & humanissimi, & sanctissimi, sic restituenda. *Pro quibus quis pro indignitate rei non ingemiscat? Cum Cæsar auunculum suum: Lepidus L. Paulum proscripserit*, quæ pura, integra, aperta iã omnibus (vt arbitror) videantur. Sed & in eadem lectione paulo supra vbi legitur *apud eos influentes iungunt manus, & exercitus consultant*, lubentius *se congaudent* legerim. Ceterũ is auctor candidissimus alioqui non hic tantum, sed ab omni fere parte lacer, mutilus, & inuerius. Quo magis istorum requiro prudẽtiam, qui epistolis in frontispicio adpositis, pollicẽri profligato pudore ausint, longe correctissimum, quẽ longe corruptissimum exhibent, prodire.

Ex primo tertia decadis a fine libro stoicosis, quod corrupte legebatur, corruptiusque corrigebatur, castigatum.

Caput

CAPVT V.

VIx hac in parte vel possum, vel si possim, libet a quorundam hominum, insectatione stylum continere, cum videam quosdam tam prefracti pudoris homines, vt cuncta quidem temere audeant, nihil pensi, nihilque considerati, dummodo multa edant, habentes. Quasi vero credas, huiuscemodi homunciones summum (vt ita dixerim) eruditionis finem in eo statuere, vt quam plurima funditent, non vt quam optima pensitate emittant. Des quidem interdum his veniam, qui ingenue multa sese ignorare fateantur. Des hisce, qui si quid emendant, ratione id aliqua, si non vera, at verisimili fulcire studeant. At qui bonos libros peruertentes, nec quid sibi velint, quæ corrigunt, vel potius corrumpunt, satis intelligentes, omnia de se pollliceantur, quique si quid annotatiunculæ somniarint, id veluti pro Apollineo haberi contendant oraculo, nec minore piaculo refragari sibi posse putant, quam si nũc ipse, qui dixit, reuiuisceret: Hi vero tanquam nihil non ausuri, εἰς κέφαλας (quod aiunt Græci) reiiciendi. Quod temeritatis genus, licet ex hac Liuiana lectione, quam prisco candori (ni fallor) restituimus cuiuis coniectare. Legitur ad hunc modum apud Liuium in omnibus fere codicibus primo tertiæ decadis a fine libri: *Excito deinde Scipione Hybernis stoicosis Tarracone, Iberum rursus cedit.* Vbi cum *stoicosis* omnino corrupte legatur, quidam ex nostris professoribus, quem citra tamen nomen, paulo post tamen nominandum castigamus, adscripsit in margine, vide ne legendum sit, *hostico sis*, ab eo quod *hosticum* dicimus, quod non sit pacatũ. Quo in loco si quem elicere potest sensum, saltem verisimilem, iam nũc haud recuso *cymbalum illum orbis*, quod ille iam de se prædicat, adpellare. Sed præterquam quod sensus ineat nullus, quis verbũ hoc nisi barbarus admittat? quis Liuianæ maiestati sordidum hoc verbum adscribi ferat? Nos vero multo studio, sed & pari labore, perquisitis veteribus exemplaribus industriæ, cum tandem inciderimus in illud, quod in cœnobio diui Ioannis a viridibus Patauii custoditur, sic legendũ adserimus: *Excito deinde Scipione Hybernis, hostis eis Tarraconem, Iberum versus cedit*, vt sit sensus: *Cum audisset Hasdrubal Hybernis excitum Scipionem, statim ille, qui Iberum traiecisset, & citra Tarraconem cum exercitu tunc esset, Scipionis aduentum haud ferens Iberum versus cedit*: aliter nec verborum structura nec sensus quadrat.

De luco Martis, & antro Vulcani, ac rupibus Æoliis longe secus, ac interpretes opinentur declaratus locus.

CAPVT VI.

CVm publice in Diui Syluestri proximis hisce mensibus Iuuenalis Satyras, simul & ad Atticum epistolas enarrarem, atq; in fronte statim hæc occurrissent carmina.

Nota magis nulli domus est sua, quam mihi lucus
Martis & Æolius vicinum rupibus antrum.

Hęsitaui (fateor) primo, quid sibi *Satyrus*, & eruditissimus, & nasutissimus per *lucum Martis*, & *Antrum Vulcani rupibus Æolius vicinum* vellet. Et quoniam scirem, commentarios tam in illum esse quinque, libuit, quid hi in medium afferrent exquirere. Vbi statim veluti iurati testes testimonium dicerent, omnes aduertimus idem sentire. Probum tamen, quem primus Georgius Valla, vir eruditissimus dedit in lucem nescio quid velusse dicere. Ceterum quoniam mihi, nec cum puer adhuc essem, persuaderi poterat illud, vt in eam adduceretur sententiam, quod Iuuenalis is noster tantum figurationi Poeticæ voluisset indultum, vt per *lucum Martis* vrbis originem, de qua sæpe libri recitarentur, intellexisset, diligentius euoluendis, lectitandisque veterum libris dare cœpi operam. Tandem veluti fato factum ita dicas, ne locus is tam fœdus, veluti vestibulum ingressuris occurreret, incidimus in libellū quēdam, cui titulus est, *de urbe Roma regionibus*. Hunc autem libellum, cuius fertur auctor P. quidam Victor, dono mihi dederat Fabrius Varanus, præsul Cameris, vir de lingua Latina bene meritissimus, patronus vero mihi præcipue singularis. Quo nescio fan quampiam ad quando in eliciendis Poetarum sensibus acutiorem: in corrigēdis, quæ falsa & adulterina sunt, perspicaciorem dixeris. Cui quidem *insuper* tanta vel versa vel prorsa oratione facilitas, & copia, sed in primis vero versa, vt cum in multis multos vel potius omnes vincat, hac vna in re certamen tantum secum reliquum faciat. In hoc vero libello est legere. In regione quarta *Antrum Vulcani*, quemadmodum & in regione secunda *Cyclopa*, & octaua *Caci*. Quo factum est, vt ego per *lucum Martis*, & *Vulcani antrū* auditoria intelligam, in quæ se recitaturi conferrent. Locum vero in vrbe fuisse *lucum Martis* dictum, docet Varro de lingua Latina primo his verbis: *Exquilia. alii hæc ita scripserunt ab excubiis dictas. Alii quod exculta a Tullo rege essent. Huic origini magis consentunt luci vicini quod ibi lucus Fagutalis, & Larum, Querquetulanum sacellum, & lucus Martis.* Hæc Varro, quod autem dixit *vicinum rupibus Æolius antrum*, intelligas staruam illic Æoli equestrem fuisse Colossæam in Colebo positam, de qua Probus: vt *rupes* adpellarit *statuam Colossam*, qua figura, qui per *lucum Martis*, quæ recentiores commenti sunt, ne suspicari quidem videatur. Illud tantum addiam, cum dixerit *Conuulsa marmora clamare, & assiduo ruptos tecto columnas*, eleganter admodum & acute adluisse ad eos, qui *rupti conuulsique* Plinio in aliis dicantur, quos ob assiduum clamorem in orbis is fere inuadat, quasi & marmora & columnæ idem pati viderentur nimia recitatione potuisse. Quem locum cæcutientes nos admonuit iuuenis & Græce & Latine adprime doctus Paulus de Canalis patricius Venetus, flos deli-

delibutus, vt ille de Cethego vetus Poeta, quem vere, si vixerit quod superi feliciter annuant, Phœnicem vnicum futurum spero, tam pertinax illi studium, tam acre sublimeque ingenium, tam tenax memoria, tanta præterea est morum probitas, quem nunc parcius laudare cogor, ne fortassis aut amore labi, qui certe sit quam maximus alicui videar, aut iudicio, quod omnes indifferenter amicos semper laudem. Sed dicant hi, quid lubeat, amicum enim hominem cum præsertim vera dicam, nunquam laudare satis mihi posse videor. Neque vero in amicis, dum vere laudes, superflua vlla videri potest laus. Sed & ipse paulo post: *Cum lecta potêter erit res*, libris, quos de deorũ genealogia pene ad exitũ deduxit, an vera prior ipse dixerim significabit facile. De quo tamen iam illud succinere Propertio possum:

Cedite Romani scriptores, cedite Graii.
Nescio quid maius nascitur Iliade.

Restituta in Iurisconsultorum Pandectis verba quæ deerant duo, simul & alibi luxata lectio reparata.

CAPVT VII.

ET quoniam Iurisconsultorum quoque lectio nostris hisce studiis plurimum conferr, nõ alienum a re futurum arbitrati sumus, si verborum, quæ desiderantur duo in principio de origine iuris velut, amissam possessionem liberali adseruerimus manu. Sunt autem Pomponii verba hæc de iuris origine: *Hisdem temporibus & Tribunum Celerum fuisse constat. Is autem erat qui equitibus præerat, & veluti secundum locum a regibus obtinebat, quo in numero fuit reges eiciendi.* Vbi verba hæc duo dubio procul scilicet *auctor Brutus reges eiciendi*, desunt, aliter nec sensus, nec ordo verborum conueniat. Quod autem Brutus per ea tempora: *Tribunus Celerum* fuerit, præter alios auctores audiant Liuium ab vrbe condita primo. *Ergo ex omnibus locis vrbis in forum curritur, quo simul ventum est, præco ad Tribunum Celerum, in quo tum magistratu forte Brutus erat populum aduocauit.* Sed & lectio, vbi de numero magistratuum infra agitur, corrupta. Hæc enim sunt verba: *Ergo ex his omnibus Decem Tribuniple. Consules duodecim, & octo Pratores, & sex ædiles in ciuitate erant.* Vbi tu nisi diuisim legas, male legas. *Consules* scilicet *duo. Decem & octo Pratores.* Paruus hic lapsus, sed longe minoribus hic præcellens Dux centurias subcenturiauit suas.

Carmina ex duodecimo Thebaidos, alioqui obscurissima explicata, necnon Ouidii ex metamorphoseos sexto, & Verg. Georgicon primo, præter commentatorum sententias.

CAPVT VIII.

VOcant me ad seiterum Poetæ tres linguæ nostræ columina, vt laborantib. supperias ferã, quiqui locus quoscũ vel obscuriores illuminem, vel corruptiores emendem, rogent. Quod vt præstem pro suscepti operis instituto, libenter adgredior. Carmen est ex duodecimo Thebaidos huiusmodi.

Ipse quoque in pugnas vacuatur collis, vbi ingens
Liesuperum: Dubiũ donec noua surgeret arbor
Rupibus & longa refugum mare frangeret vmbra.

Cetera quidem in hisce carminibus faciliora, sed quid sibi voluerit, cum dixit *refugum mare frangeret vmbra*. Hic vero Gordiano nodo nodus implicatior, qui vt non tam violente diſcindatur, quam facile diſſoluatur, abſtruſior multo, q̃ vt opificum iſtæc vulgus norit, recitanda fabula. Vt poſthac Seruio, non vſquequaq; credendum ſciant hi, quibus prꝛter Seruii cõmentarios, nihil aliud pene legiſſe contigit. Huius autem fabellæ textum Varro ſic ſtruit. Enata forte in Athenarum arce oliua arbore, ſed & aquarum ſcaturigine mox emanante, Cecropẽ per id temporis Regem animo ad hæc prodigia obnoxio, ſane q̃ territum. Et ne futurarum forte calamitatum hæc portenta forent prænuntia, ſcitatum Apollinis oraculum, miſſos certos homines, qui & oſtenti cauſſam perquirerent & auertũcandæ deorum iræ, ſi quid illi minitarentur oſtento, rationem diſcerent: legatis vero poſt ſciſcitationem reſpondiſſe Pythiam, juſſiſſeque, interim bono vt eſſent animo, neque enim oſtentum ad calamitatem aliquam ſignificandam factũ, ſed deorum duorum contentione certantium inter ſe, vter eorum Athenis imponendi nominis auctor eſſe debeat. Per oleam enim *Minervam*, per vndam *Neptunum* ſignificari. Quare integrum iam nunc Athenienſibus eſſe, vtrius Dei nomine ciuitatem appellandam vellent, decernere. His a legatis Cecropi redditis, tunc vero ab illo mares, & fœminas (nam tum temporis & mulieres publicis conſultationibus intererant) ad ferenda ſuper hac re ſuffragia conuocatos. Maribus igitur pro Neptuno, fœminis pro Minerua in ſuffragia euntibus, viciſſe fœminas vna plures, & vt fere ſemper vſu venire aduertimus, vicit meliorem partem numeroſior. Hoc facto Neptunum indignatum tantam aquarum effudiſſe vim, vt Athenienſium terram omnem vna maris occuparit facies, ac vt expreſſius dicam, omnia pontus eſſet. Quem vt placarent triplici ſupplicio victrices paulo ante mulieres adfectas; vt ne quis *Athenias* eas vocaret, vt nullus naſcentum materno cenſeretur nomine, neue illarum poſt hac vlla ferret ſuffragia. Quare ſcite admodũ & eleganter, hanc innuens fabellam Papinius *frangeret*, id eſt, vinceret, *trepidum mare*, id eſt, victum Neptunum, qui erumpere aquam iuſſerat, *longa vmbra*, hoc eſt, oliua victrice, quam victrix excitarat Pallas: Dixit. Neque enim Seruio eruditiſſimo adſentiar Grammatico, qui Georgicon libro primo ait: *Hac in contentione equum a Neptuno, dum terram percuſſiſſet, excitatum*, quod nuſquã ſit (quantum meminiſſe valeam) legere, neque enim in hac equum contentione ſed in terra Thracia, cum ſcopulũ percuſſiſſet, quem *primam tellurem* a Vergilio nuncupatam credidetim, enatum equũ ſcriptũ inuenimus. Quare falluntur illi (vt opinor) qui de Atticæ terræ ve-

tuſtate

tuſtate, hac in parte ſenſiſſe vatem eminentiſſimum ſuſpicati ſunt. Quod ſi Naſonis ex metamorphoſeos ſexto quis in me carmen citet, citet is, qui in corruptum exemplar inciderit. Sic. n. carmen illud omnes hactenus & legerũt, & interpretati ſunt. *Meditaq; e vulnere ſaxi Exſiluiſſe ferum*, cum *fretum* legẽdum ſit. Quod ab eo ſaltem, qui prorſa oratione fabulas complexus eſt, didiciſſe potuerãt. Qui ſiue is Donatus, ſiue quiuis alius. *fretum* apud Ouidium non *ferum* legit, cum ad hunc modum ille. *Itaq; tella ſua intexuit contentionem Athenarum, inter ſe Neptunumque habitam, qui lacu ſalſo in arce edito, ſuam poſſeſſionem vindicabat.* Hæc ille. Quibus verbis datur intelligi, quod *fretum*, non *ferum* legerit, nequn. tam vecordem illum fore veriſimile ſit, vt ab Ouidio diſſentiret, quem præ manibus tunc haberet. Sed & auctor is, qui de agricultura multa collegit, falſam aquam in hac contentione, non equum excitatum tradit.

Complures ſublatæ mendæ ex Digeſtorum libro, id eſt, de iuris origine, ibiq; corruptiſſima dictio de ædilitio edicto reſtituta, declaratuſq; Gellius ſuper eadem dictione.

CAPVT IX.

CEterum tantum abeſt, vt pompæ hac in parte ſtudere aut potuerim, aut voluerim, vt cum decem Centurias explere, ſed honeſtiore fortaſſis exemplo, quam alii quidam, qui ſtudii hoc tractarunt genus licuerit, quamplurimos hoſtes vna eademque acie placuerit profligare, ne per partes hoſtem inſectando, & plus temporis inſumam, & memet magis fatigem. Corriges igitur primo de origine iuris, vbi de Symphronio agitur σοφὸν pro *ſophin.* Sed & paulo infra, vbi de P. Rutilio agitur, & particula ſuperfluit, verba autem adpoſuimus, vt difficultatis minus ſedulo occurrat lectori: *Ab his profecti ſunt* (inquit) *Publius Rutilius, & Rufus, qui Romæ conſul, & Aſiæ pro Conſule fuit. Paulus Verginius, & Quintus Tubero ille ſtoicus Panſæ auditor.* Vbi *Publius Rutilius Rufus* iunctim legendum. Is autem ille eſt *Rutilius*, qui in exſiliũ Publicanorum, quos in Aſia pro conſulem offenderat, factione pulſus, cum redire poſſet, noluit, quo quidem iudicio Reſpub. pene conuulſa fuit, Panætii in ſtoicis auditor, in quibus multum profecit. Quare non abſolutus omnino Orator habitus, quod illa diſciplina a Forenſi tota illa dictione abhorrere quodammodo videatur, vt ſuis tantum parietibus incluſa, in vmbra degere contenta videri poſſit. Habuit is quidem vehemens ingenium, & acre, vt cum repulſam a Scauro in conſulatu tuliſſet, deſignatum illum conſulem ambitus reum egerit, ſed poſtea abſolutus Scaurus, Rutilium in iudicium vocauit, magnum de iure reſpondendi munus ſuſtinuit, qua in parte multum lacertorum quoque in dicendo habuiſſe exiſtimatus eſt cum alioqui ieiunus & minus corporis minuſq; coloris haberet,

Tantæ vero seueritatis vir, vt a publicanis arcessitus in iudicium, lumina tunc Rom. fori Crassum scilicet, & Antonium adhibere noluerit, vix passus vt Corta sororis filius, adulescens adhuc prosit diceret. Diceret & Mutius enucleate ille quidem, & presse pro more, sed nequaquam ad causam. Dixit tandem vehementer & copiose ipse pro se extremus omnium. Vnde Ouidii illud: *Nec graue magnanimi robur mirare Rutili*, quod scilicet ab exsilio reuocatus in patriam redire renuit. Et Epigrammatarius Poeta: *Fama Rutilium sua relinquas* De quo Asconius quoque & Valerius Maximus. Sed & Senecæ epistolarum libro tertio verba libet subnectere: *Damnationem suam sic tulit Rutilius, tanquam illi mouendum nihil aliud esset, quam q male iudicaretur, Exsilium Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter. Alter vt rediret Reipub. præstitit, alter reditum suum Sylla negare non potuit.* Quoniã autẽ ille Tubero vt hoc quoq; obiter absoluam, quem *stoicum* Pomponius appellat, non is est, a quo Ligarius reus actus, sed L. Pauli Macedonici ex filia nepos, vita seuerus & moribus, & pro disciplina quam, coluit *stoica* durior, infensus, quod Gracchi in illum oratio indicat. Sed hæc fuerint esto missilia quæ vulgus quoq; vt leuiora suscipiat. In quæ tamen veluti pictorum parerga, si tempestiuis modo digressionibus vtare, non alienum quandoque sit diuertisse, vt cum intra senatoria & equestria nobilior spatio cecideris, habeant & popularia ipsa quibus principis largitio iucundior cunctis fiat. Verum ad rem. Corrigito & infra *Lucilius Balbus*, vbi *Balbus Lucius*, & vbi de *Seruio* agitur & *respondisse* scriptum est, tu vide ne *respondentem* melius Quid & illud qualis error? quod vbi *pater Cæcinna* legẽdum est, *Patercina* legitur, de quo Cicero in epistolis, sed & Seneca tertio naturalium quæstionum: *Facundus hercle vir Cæcina si habuisset aliquando in eloquentia nomen, & nisi Ciceronis eum præcessisset vmbra.* Filii autem Plin. (vt arbitror) decimo meminit his verbis, capite de hirundinibus: *Cæcinna Volaterranus equestris ordinis quadrigarũ dominus, comprehensas in vrbem secũ adferens victoriæ nuntias, amicis mittebat, in eundem nidum remeantes, illito victoriæ colore.* Ceterum hæc & his similia innumerabilia. Nihil enim crediderim ex supellectile hac libraria, quæ Gothicæ superfuit inũdationi, corruptius hisce Digestorum libris inueniri. Quale quoque sit hoc quod de ædilitio edicto in hæc verba legitur: *Qui situm est an Balbus & Blesus, & an Tripus, & qui tardius loquatur & Varrus & Varicus sanus sit, & opinor eos esse sanos.* Cetera quidem haud sane difficilia, sed quid sibi *& an Tripus*, velit ne Apollo quidem, (vt inquit Accursius quandoque) soluerit, quæ dictio corrupte quoque, sed minus aliquanto in noctium Atticarũ Gellii quarto legitur, nam *Athiphus* Gellius, nos vero *Aphthiphum* emendamus. *Aphthæ* enim sunt, quas non aliter fere Plinius quam *oris vlcera* in infantibus nuncupat: *Albescit his summa cute lingua tonsilla.* Columella: *Et a gingiuis incipien-*

incipientes, ad vuam fauceſque deſcendunt. Sunt & alia oris vlcera ſed minus vtique ſæua, atque in adultis maxime. Vnde *Aphthiphum* eleganter illum adpellauit Iuriſconſultus, qui *aphthis*, hoc eſt vlceribus laboraret, quæ lectio iam doctiſſimo cuique (ni fallor) adprobabitur. Reliquos namque (vt ille inquit) nauci facio.

Quod Græcus non Græchus, ſcribendum ſit, & vnde nominis originatio facta, & alia quædam perpulcra.

CAPVT. X.

MVlta hac noſtra tempeſtate ſunt, quæ vitioſe vel proferant omnes fere, vel ſcribant. Namque (vt interim omittam, quod *quotidie* non *cotidie* Quintiliano, Victorino, Priſciano, veteribus codicibus ſcribimus, quod *coniunx*, potius quam *coniux*. Quotuſquiſque nunc *Graechum* cum aſpiratione non ſcribit? At togatorum ille omnium eruditiſſimus exiliter ſcribendum docuit, qui quare *Græci* dicti fuerint, hiſtoriam quoq; ſcitu dignam alioqui, & inuentu raram commemorat: *Mater enim* (inquit) *illius qui prius dictus eſt Græcus duodecim menſes filium geſtauit, quare quod legitimum partionis tempus ſuperegreſſa ſit, cumque diutius quam ſit grauidarum mulierum mos, geſſerit partum, Græcum a geſtando nominarunt. Pulcer* præterquam idem Varro citra aſpirationem ſcribendum admonuit, & exiliter quoque pronuntiandum cenſuit, ſic namque & Latini ſermonis exigit ratio, ne videlicet hæc dictio aduerſus Latini ſermonis naturam aſpiretur vna. *Paullum* quoque & *pauſillum* duobus illud ſcribendum ille docuit, cum prima horum poſitio duplici hac enuntietur litera, vt pollum & pſillum. *Demtus, ſumtus, comtus*, ſuperuacuo p videntur aſſumſiſſe, cum *ſumo, demo, como*, vnde illa participia, nequaquã p habeant. Quod ſi *Ruptum* quis opponat, ſciat ille in *rumpo*. p eſſe. Sed de his ſatis, locum enim ſuum, & hæc ſibi vindicabunt, cum plus otii, & temporis ad iſtæc diſcutienda ſuperabit.

Quæ ſit virgo Æolia quam iniuuencum mutatus cognouerit Neptunus ex Ouidii ſexto.

CAPVT. XI.

COmplures licet hoc tempore reperias homines, qui cum fabulam aliquam abſtruſiorem ignorent, haud magni id eſſe momenti, quod neſciant, quæ ſuæ ſint peculiariter profeſſionis, clament. Eoſdem rurſus, ſi in quam forte vel frequentiorem inciderint, de repente triſtam (quod aiunt) tollere, & cantum ſentias, quaſi a ſe glorientur illud inuentum, quod ſi reperiſſet alius haud magnifaciendum diſſimularent. Verum meo iudicio tam neceſſariam in hiſce ſtudiis fabularum cognitionem contenderim, quam viuentibus & ſolis lumen, & aeris ſplendorem. Quis n. non videat vel hoc Ouidiano carmine, quod in Metamor. legas ſexto, non plane ſatisfactum ſibi ab aliquo, niſi fabellam copioſius ex aliis auctoribus narret ille? Carmen autem eſt huiuſmodi:

Mnemosynen pastor, varias Deolida serpens,
Te quoque mutatum torno Neptune iuuenco.

Virginem in Æolia posuit. Vbi tu in superiore carmine *Deoida* lege, & Proserpinam intellige ἀπὸ τῆς θηῆς hoc est, a *Cerere*, quam in serpentem mutatus vitiarit Iupiter, vt auctor Eusebius, & Ausonius. Verum de hac plura alias. Nunc ad *Æolis m virginem* redeamus, quam quæ nam fuerit interpres ignorare se fatetur. *Virginem* autem *Æoliam Arnen* Æoli filiam a Neptuno compressam intelligo, ex Diodori bibliotheces quinto, qui scribit a Neptuno vitiatam inscio patre virginem. Quod cum resciisset pater, indignatus, puellam Metapontino cuidam tradidit hospiti, vt Metapontum illam deferret, quo delata puella, geminos peperit Æolum scilicet, & *Bœotum*, quem *Bœotum* dixit, quod intra stabulum iecerit statim infantem natũ *Arnæ*. Quod igitur inter boues fuerit nutritus, (nam βοῦν Græci, Latini bouem) *Cootus & Bœotus* postea dictus, vt Euphorion est auctor: τὸν ῥα ποσειδάωνι δαμασσαμένη τέκε μητήρ. βοιωτὸν δ' ὀνόμηνε, τὸ γὰρ κελέυουσι βόεσσι ὀτρύνειν πατρωιὴ βοῶν ἀπέθηκε τὸ κέρδος. Qui filii mox a *Metapontino* adoptati: cum adoleuissent seditione facta liberæ vrbis libertatem inuasere, verũ non multo post abire coacti Æolus quidem Tyrrheni maris insulas tenuit, & Æolicas postea de suo nuncupatas nomine: Bœotus vero ad auum reuersus Æolum, cum ab illius obitu auitũ tenuisset imperiũ, subiectam quidem regionem de matris nomine *Arnen*, populos de sua *Bœotos* dixit. Fuit vero & Bœotiæ oppidũ *Arne* nomine. Lycophronis autem interpres Isacius, *Arnen* nutricem facit Neptuni cum hac fabella, quam & apud alios auctores Græcos inuenio, quod dum Saturnus Neptunum perscrutaretur filium, negasset *Arne*, se scire vbinam gentium esset, quo facto quæ ante, *Smessa* dicebatur, *Arne*, ἀπὸ τοῦ ἀρνεῖσθαι, id est, a negãdo dicta, aqua postea, vt diximus, oppidũ dictum, cuius & Homerus secundo, & Lycophron meminit. Stephanus quoque hanc Æoli filiam facit. Sunt tamen qui a multitudine agnorum *Arnen* oppidum dictum putent, quemadmodũ Crates est auctor, vt Cos quoque insula a pecudum copia denominata fit, Cares. n. qui aliquando insulas eas tenuere, κῶν pecudem dicunt. Illud prætereaviisum addere, duos præstantissimos auctores, Latinum vnum, Græcum alterum, Varronem scilicet & Strabonem, non Arnen hanc, sed Menalippen dicere, quo nomine matrem Arnes faciat Diodorus. Arqui Strabonis hæc sunt, vbi de Metaponto tractat, verba: *Hic sane de Metaponto & Menalippe in vinculis conclusa & eius nato Bœoto multa fabulatur.* Quamuis & Archilopi & Asii Poetarum testimonia, Indii Regis regia natum Bœotum videanturinnuere. Varro autem ex secundo de re rustica: *Hunc esse* (de bubus loquens inquit) *qui filios Neptuni & Menalippes seruarit, ne in stabulo infantes grex boũ obtereret.* Hactenus Varro. Quod vnde-

vndecunque eruditissimi viri testimonium, videatur id significare, inde datum fabulæ locum, a Neptuno in bouem verso, compressam *Menalippen*. Illud non prætermittendum, quatuor oppida *Arnas* dicta, sed hanc *Bœotiam* Herodiano *Tarnas* quandoque dici posse visum.

Ex Valerii Maximi sexto emendata lectio, atq; inibi de Charonda Legumlatore & eius legibus situ digna recitata complura.

CAPVT XII.

VAlerii Maximi dictorum & factorum memorabilium libros nouem, Aldus noster, vir de vtraq; lingua, opera, & diligentia imprimendi bene meritissimus, nostro emendatos studio, necnon eius industria, nuper ex Academia edidit. Hosce nemo non & rerum varietate suauissimos, & exemplis tum nostratibus, tum alienigenis vtilissimos fatetur: sed esse multa in illis, quibus quãdoque vel historiarum obscuritate, vel codicum depravatione, lectoris interdum auocetur animus & præsertim diligentioris, quale sit hoc, quod tractandum nobis, pulcerrimum. Legitur in omnibus codicibus ex eius exemplorum libro sexto capite de iustitia ad hunc modum: *Sed aliquanto Charonda Tyrii prafrictior & abscissior iustitia.* Quem locum cum emendare vellem, subdubitaui primum, an corrupta foret lectio. Mox mecum quinam *Charondas* is fuerit agitare cœpi ex bibliotheces Diodori duodecimo. Lectionem nunc emendandam ita censemus, vt *Charonda Thurii a Thuriis Italiæ oppido*, quam olim Athenienses Coloniam deduxerunt, legas. De cuius vita, & legibus; quoniam pulcerrima sumus arbitrati, quæ velut in album nostrarum Racemationum venirent, quam breuissimis res hæc clarissima percurri poterit, explicabimus. Quod si cui latius quoque quam polliciti sumus, euagari videbitur oratio, compenset & rerum pulcritudine quas adscribimus & vtilitate. Sic enim studuimus, quantum per hosce octo dies temporis ab hisce librorum mancipibus impetrare ad elucubrandum potuimus, vt nihil hic vulgare, nihil tritum, nihil ab aliis, qui huiusce modi teneantur studio, scriptum, nihil denique nisi de bonis auctoribus depromtum, quod & rarissime apud illos inueniatur, exstet: *Elegerunt igitur* (inquit Diodorus) *Thurii legumlatorem, virum præ ceteris scientia celebrem Charondam nomine, qui cum diligentius animo pertractasset omnium legumlatorum, qui antea floruerant leges ex illis optimas quasq; seligens, plures autem ex sese excogitans, tandem leges, Thuriis dedit.* Quarum nonnullas celebriores quod plurimum fructus, & vsus, adlaturas his, qui isthæc aliquando legerint, sum ratus, operæ pretium facturum me credidi, si illas legentium oculis subiicerem. Primum igitur hos, qui nouercam liberis superinduxissent, sic reiecit, vt ne ad Reipub. gubernacula rectoribus illis patria vteretur vnquam. Qui enim fieri po-

reſt, vt ſi tibi priuatim male conſulas, patriæ, publice bene conſu-
luiſſe valeas? illud idem Comici Philemonis vſurpans qui di-
ceret: *quod vt admiratione non adficiebatur, ſi quis ſemel mare eſſet*
ingreſſus, ſed ſiquis iterum: ſic non eum, qui ſemel vxorem duceret, ſed
qui poſt amiſſam vnam, alteram expeteret, damnare, improbareque,
cum multo ſatius ter terum mari, quam mulieri poſſis credere. In ca-
lumniatores vero, eam excogitauit legem, vt breui pro miracu-
lo haberetur, ſi quem apud *Thurios* huius inſtituti reperiſſes ho-
minem. Deprenſos enim illos iubebat myrtho coronatos, per to-
rum deambulare oppidum, vt monſtrabiles omnibus facti, pro
monſtro poſtmodum viuerent. Quo ſupplicii genere vno, altero-
ve adfecto, factum eſt, vt violentas ſibimet intulerint manus da-
mnati, vſque adeo graue vilum illis, myrtea corolla cinctos tem-
pora deambulare. Quare ignominiæ non patientes, fortiter in ſe
aliquid admittere, quam turpiter viuere ſatius ducebant, ſic con-
tigit vt quæ referta antea foret ciuitas teterrima hac hominum
peſte, breui liberata, feliciſſime degeret. Quæ ſi nunc lex eſſet, ſi-
quidem illic vetus pudor, non verendum, pauciores his temporibus,
quibus iam omnia pullulant, inuentum iri calumniatores. Sed
qualis illa (Dii boni) quam de malorum vitanda conſuetudine
tulit? admirabilis ſane & memoriæ penitus infigenda præcordiis.
Sepe namque cum vſu veniat, vt bonus quis ſuopte ingenio, malo-
rum conſuetudine malus euadat (vt enim peſtilentia corpora, ſic
malorum conſuetudo, qua verbis, qua facto, animos inficit) pro-
num enim in peius hominum ſemper ingenium (allicientibus fa-
cile voluptatibus, atque ineſcantibus) volens hæc omnia porro
fugari, primum improborum ſtatim amicitiæ renuntiari iuſſit.
Graues inſuper pœnas lege ſanxit, ſiquis aliquando cum malis
conſuetudinem iniſſet, aut initam non ſtatim diſcidiſſet. Publico
præterea ſtipendio præceptores complures conducendos cura-
uit, qui adoleſcentes & literis, & bonis moribus excolerent. Quod
ita ſentiret (atque id rectiſſime) literatis & bonis præceptoribus,
plus nos quam parentibus, quam patriæ, quam naturæ debere. His
enim tantum quod viuimus debere nos, illis, quod literis quib. be-
ne beateq; homines viuant, imbuant multo maxime: literæ enim
ſane quam neceſſariæ, & longe vtiliſſimæ, quod mortui hac ratio-
ne a mortalitate vindicantur. Quod præſentes (tametſi longe ab-
ſint amici) quodammodo faciamus. Atq; vt animorũ medicos, ſic
corporũ reciri publice, ſalariiſq; honeſtioribus honeſtari voluit. Vt
præterea cognati a matre pupillorum ſuſciperent educationem, a
patre pecunias adminiſtrarent, inſtituit. A matre nanq; cognatos
ſi morerentur pupilli, cum nequaquam hereditatem ſe adituros
ſeparare poſſint, pupillis non inſidiaturos. A patre vero ad inſi-
dias prolabi, non poſſe, cum cuſtodiam corporis non habeant:
quod ſi morbo cõtigerit pupillos mori, hoc ſcilicet tanto illos re-

ctius

ctius dispensaturos pecunias, quarum se dominos aliquando fore sperent. Sed & legem in hos, qui aut locum ab Imperatore sibi cõmissum deseruissent, aut pro patria susci pere arma noluissent prudentissime tulit huiusmodi: Hos nanq ue homines non alia plectendos pœna quam ignominiosa censuit, vt ter scilicet in die, per forum muliebres induti vestes deambularẽt, quo tanto dedecore ciues deterriti, mortem celerẽ ignominiosæ anteferrent vitæ. Has sane *Charondas* sapientissime vilus excogitasse leges. Sed quale illud consilium, quo, nequando quis dissoluere suas auderet leges, sane quam admirabili cauit: statuit enim vt siquis legum a se latarum alicuius emendationem introducere vellet, is aduocata populi concione primum omnium laqueo collum innecteret, qui si vel corrigendam, vel dissoluendam persuasisset legem, liber abiret, sin minus, præpostera laquei morte, vitam finiret. Quo sane accidit, vt per tot annos quot postea *Thurii* floruerunt ad Diodori vsque tempora, tres tantum emendatæ sint. Qui hominum eucntus quoniam scitu dignissimi visi sunt, breuibus explicandos duxi. Luscus quidam, iniuria alterius ciuis alterũ qui superarat, oculum amisit: lege autem sic sancienre, vt talionis pœna plecteretur reus, priuatus est oculo, qui iniuriam intulerat, vno: hoc cum grauiter ferret luscus, vt qui sese vtroque, illum vero, qui iniuriam intulerat, altero tantum priuatum cogitaret, populi concionem, vt legem emendaret, magno quidem cogit ausu Qua in causa, cum & amissorum oculorum orbitas obuersaretur animo, & imminentis timor interitus, magis solicitum redderet, sic eloquẽs adparuit cęcus, vt partim calamitate, partim commiseratione moti iudices, quod collũ iam laqueo innexuerat, emẽdandam hac ratione censuerint legem, vt qui iniuriam intulerat, vtroq; & ipse priuaretur lumine. Secũda vero illa lex fuit. Mulier si quando a marito diuortiũ facere voluerit, cuicunq; præoptarit viro, nubito. Mulier quædam a marito facto diuortio iuniori nupsit. Id acerbe ferens maritus, vt lex emẽdaretur, *vel mortis optione tentare potuit*. Cum igitur adcusasset vxorem, cum acerbius in mulierũ incontinẽtiam esset inuectus, addens illud fore, vt nisi cauerent, mulieres omnes senioris mariti relicto cubili, iunioris quærerent, tãdem suo quisq; malo territus, ita legem emendandã censuit, vt eatenus a maritis abirent, quatenus iuniori nõ nuberent, neque contra maritus priore repudiata, viridi orem duceret. Hoc statim facto decreto vxor domuitionem iterũ ad priorem capessit maritum, sed & tertio quoq; lex emendata est. Atq; hæc quidem de *Charonda* legib. dicta sufficiant. De illius vero interitu, quod eadem Diodorus, plura dicere supersedeo. Cetcrum illud adnotatum velim, hoc mortis quoque genus Diocli cuidam Legum latori Syracusio adscribi.

Quis Taurominium Siciliæ condidit oppidum vndeue hoc nomen oppido inditum.

CAPVT XIII.

IMmoratus Italicis rebus longius animus, ad Siculas non grauato iam transeat, cũ præsertim, quod dicturus sum, breuius quidem, sed pari & claritate & raritate apud historicos sit monumẽtum. Quem fortasse *Charonda Turii*, & leges, & exitus legentem plurimum delectarunt, delectabit & illum quoque (ni fallor) & *Tauromenii Siculi* oppidi constructionis non iniucundam relationem simul & nominis accipientem caussam. Idem igitur Diodorus Bibliotheces sextodecimo suæ est auctor, quod C. v. Olympiadis anno tertio, Timæi Historici pater Andromachus, diuitiis & animi dotibus præ ceteris Siculis præstans, coegit ex euersa a Dionysio Naxo tantæ reliquias cladis omnes Naxios. Insesso autem non longe a Naxo tumulo, qui *Taurus* dicebatur, quod formam taurino capiti fere similem præ se ferret, cum diutius eum tenuisset, tandem in vrbis faciem tumultum redegisse, & ἀπὸ τοῦ ταύρου, hoc est, *tauro καὶ μονῆς*, id est, mansione *Tauromenium* nuncupatum, quod oppidum postea pulsis veteribus incolis, Cæsar dictator Coloniam Romanam fecit.

Quis Cotys Thraciæ Rex fuerit, ibiq; Valerius Maximus emendatus, & apud Ouidium ex 2. libro de Ponto explicatus Epistolæ sensus.

CAPVT XIV.

VElles ad tantum librorum factam iacturam, quantam Gothica illa tempestate audiuimus, fragmenta, quę superfuere, non corrosa, non semilacera, nõ manca, sed syncritatem aliquam saltem testantia transmissa: faciliora enim multo ex integra auctorum lectione, si non copia, multa fierent: sed quoniam conclamata semel re, quicquid doloris, quicquid lacrymarum impendas, impendas frustra: Nunc ad cingendum omnibus præsertim & ope & animo studiosis, ne debacchari desæuireque tantum procellæ vlterius patiantur. Quod facile fiet, si huic potissimum studiorum addicti parti, tentabunt pro viribus, ne suffragium penitus feciſſe videamur. Ceterum tametsi tempestas hæc per omnia fere membra ita grassata sit, vt nihil pene integrum reliquerit, eam præcipue tamen partem vexauit, quæ virorum vel mulierum continet nomina, quasi credas barbaros illos hoc præcipue molitos, vt pro genuinis Græcis & Latinis, barbara illa inuiti in penum reciperemus nostram, quod cum alias perspexerim, maxime vero cum Valerii Maximi libros interpretarer cognoui, vbi enim *Cotys* legendum, *Codri* reposuerant, reclamante historiarum omnium fide. Verba sunt Valerii ex tertio, capite de *fiducia sui*, qua in parte de externis agitur: *Capax generosi spiritus illud quoq; dictum regis Codri: Vt enim ab Athenienſibus ciuitatem sibi datam cognouit, & ego inquit illis meæ gentis ius dabo, æquauit Athenis Thraciam.* Hactenus ille. Nos vero cum primum in lectionem incidimus, statim corruptam dictionem suboluit. Vt enim Athenienſium Regem

Codrum

Codrum legeram. Sic Thraciæ nullum (quod scirem) legisse memineram. Quare *Cotym* pro *Codro* reponendum quamprimum visum est. Quod vt facerem, inclinatum iam satis sponte mea impulit, quamuis non nihil adhuc penderem animi codex manu scriptus, vetustatis mediæ, M Antonii Contareni, cuius vetusti codicis lectione freti, *Cotys* emendandum puto, de quo Thucydides. Sed & Diodorus, 16. cuiusdam *Cotys* Thraciæ regis meminit. Suidas vero ad hanc ferme sententiam: *Cotys*, inquit, *Thraciæ Rex annis 24. regnum tenuit, delitiis primum illo quidem, & luxu abundans, rerum vero incremento mirabili repente elatus, cum omnia illi ex sententia cederent, sauus & sanguinarius mox redditus, & vxorem, ex qua tam liberos sublstulerat, mediâ a vulua secandam iusserat.* Suidæ quidem hactenus testimonium. Ab hoc igitur *Coty* crediderim stemma illius deduci *Cotys*, ad quem ingeniosissimi Poetæ, ex secundo de Ponto graphice exstat Epistola conscripta, cuius initium tale:

Regia progenies cui nobilitatis origo,
Nomen in Eumolpi peruenit vsq; Coty.

Vt *Coty* sit vocandi casus, qui originem habuerit ab *Eumolpo* Musæi filio, & ipso Thrace, quamuis Pausanias in rebus Atticis, Neptuni illum & Chiones filium faciat, de quo quædam si libuerit, petas licet. Illud obiter annotarim, multos in Thracia fuisse reges hoc nomine, vt videri possit illud, eos quemadmodum apud Romanos Cæsares dicerentur Imperatores, sic *Cotyas* semper dictos. Nam & Tranquillus *Cotysonem* Ceterarum Regem facit Sed & Horatius, *Occidit regis Cotysonis agmen*, cecinit, vt iam non verendum sit, tantis præsertim testibus *Cotym* legendum.

Plinius in fine quarti castigatus, vbi de Gadiris est mentio, de quibus quædam etiam adduntur non ingrata.

CAPVT XV.

INgratus mediusfidius (ne dicam impiũ) iure dici possim, si Plinium amasium meum (vt de Homero Arcesilas dicere solitus) meas delitias, sed nõ meas tantum verum, & doctissimi cuiusq;, & ipsum inquam, huic velut albo iudiciario non adderem. In quo tametsi Barbarus Hermolaus, vir sine fine laudatus multum laborarit, plus insudarit, plurimum vero veræ laudis reportarit, fateatur tamen ingenue multa adhuc sese ampliare, de pluribus non statuere, in quibusdam doctos excitare, cuius sententiam nos quoque vt dicto audiẽtes ciues, cum optimum principem habeamus, non possumus non sequi, non amplecti. Quocirca locum in Plinio, partim ab ipso prætermissum emendamus, partim differenter correctũ, quibusdam veluti fulturis substentamus. Vt interim tamen addamus quædam varia, quibus languentis lectoris reficiatur animus. Caput est Plinianum tertium & vigesimum quarti lib. vbi de Gadibus tractat, sic habens: *Maiorem Timæus Potinusam a*

puteis vocitatam ait, Nostri Tarteron adpellant, quam Pœni adpellauerunt Gadiritam, Pœonica diruta Punica lingua septa significante. Nos vero primum Stephano, Geographo omnibus: *Tarteſſon* pro *Tartero* corrigimus, ſequentem deinde particulam ſic. *Pœni Gadira.* Nam Gadira Punica lingua ſeptem ſignificant. Moueor quod auctor nullum, vel Græcus, vel Latinus, quod legerim *Gadirutam*, ſed *Gadira* media producta neutro genere, multitudinis numero dicit. Aut vt Eratoſthenes & Euſtathius *Gadira* muliebri, vnitatis numero. Cum vero ex *Tam* in *Nam* facilis ſit mutatio, nemo non perſpiciat *Nam* legendum, vt rationis ſubſequentia verba vim habeant: Quamuis Auienus, qui & ipſe poſt Ciceronem & Germanicum Aratæa tranſtulit, *Gadir* quandoque, vt illo quoque carmine: *Hic modus eſt orbis Gadir locus*: ſed vt vno teſtimonio cuncta corroborem, carmen Auieni ſuper hoc loco copioſum adponam:

Gadir prima freti ſolida ſuper eminet arce,
Attollitq; caput geminis inſerta columnis.
Hæc Cotinuſa prius fuerat ſub nomine priſco
Tarteſſumq;, dehinc Tyrii dixere coloni.
Barbara quin etiam Gades hanc lingua frequentat
Pœnus quippe Gadir nobis vocat vndiq; ſeptum.

Sed & ſequenti libello de ora maritima:

Hic Gadir vrbs eſt dicta Tarteſſus prius

Et infra: *Gadir hic eſt oppidum*
Nam Punicorum lingua conſeptum locum
Gadir vocabat, ipſa Tarteſſus prius.

Quæ viri eruditiſſimi teſtimonia iam faciunt, vt opinor, lectionē probabilem noſtram. Dicta autem *Gadira* Euſtathio in Dionyſium, quaſi γῆς δείρας, id eſt, *terra ceruicē* propter anguſtias. Illud ſcitu dignum, & Ælianus libro de prouidentia, memoriæ ſcriptum reliquit, Gaditanos aras fuiſſe anno & mēſi erectas, in honorē, ſ. longioris & breuioris temporis. Fuiſſe & ſenectæ æquati, propterea & æquas illa multarū ſit rerum ſcientia, ſed & morti ſtatutū puluinar in honorem communis omniū quietis. Habuit & paupertas aram, habuerunt & artes, & illa quidem in bonis moribus homines detineat, hæ vero induſtrios faciāt, vt iam paupertatis id propriū eſſe noris, quod bonos reddat homines, vt & Ariſtophanes hinc potiſſimum laudes huiuſce Deæ, non tam multas quam veras dederit. Quod vero *Cotinuſa* dicta ſit, ab oleaſtri copia nil mirū, cum & *Ericiuſam* ἀπὸ τῶν ἐρεικῶν & *Rhamnunta* terræ Atticæ pagum celebrem ἀπὸ τῶν ῥαμνῶν, id eſt, a virgultis ſpinoſis, & *Ceraſunta* a ceraſis dictam ſciamus, quin & *Myrthinuſia* a myrthorum copia dicti.

Fabellæ tres perquam elegantes, de Myrtho vna, de Pinu altera, de Daphne tertia, Latinitate donatæ.

CAPVT XVI.

LEgebam nuper quos ſuperioribus dieb. de librario redemeram libros, totius fere agriculturæ rationem Græce cōplectentes.

sce Græcus homo nescio quis, ex multis multorum libris tum Græcis, tum Latinis, diligenter sane, & ingenue in vnū redegit corpus. In quib. cum fabellas duas, de *Myrto* vnā, de *Pinu* alteram, summa cū voluptate legissem, visum est eas Latinitate meo studio donatas ne soli mihi, quicquid illud voluptatis fuit, cepisse viderer. Prior quidē huiusmodi. Fuit (aiunt) Attica puella *Myrsine* nomine, puellas omnes pulcritudine, iuuenes omnes robore facile vincens. Coluit hæc præ ceteris Dianam, coluit & hanc præ ceteris Diana, nullū hūc vnquam otiū, quies nulla, palæstræ illam vel curricula, si quæreres, semper habebant. In quib. dum sæpe cōrendit, id factū est, vt aliorū victores palæstritæ curtoresq; sub illa victrice caderet. Peperit illi, vt fere fit, inuidiam virtus, ægre ferentibus iuuenibus, si tot viros puella vna vinceret, quare insidijs exceptam interficiunt, interfectam terræ condunt. sed nō immemor amoris Diana, cum illā in arbusculam sui cōmutasset nominis, vt antea olea, sic postea myrto coronari voluit. Nūc absoluta vna, restat altera: Pinum puellam formosissimā impatientissime, impatientissimi amoris riuales duo Dei, *Pan* & *Boreas* adamabāt. Dari eam sibi semicaper Deus, dari illā sibi Thrax instabat *Boreas*. Puella *Pana* potius, quam *Boream*, si libera detur optio, malle. *Pan* vero cum mox adhæsisset *Pitys*, impatiens (vt amantium fere sors) repulsæ *Boreas*, deprensam fore solam spatioso campo, saxo adlidit infeliciter morituram. Eam *Tellus* intra gremium exceptam in arborem cognominem cōmutauit, ex cuius postea ramusculis tēpora semper præcinctus spectatus est *Arcas Deus*. Animaduertas autem licet, cū spirante Borea, collacrymet identidē & *pinus*, tanquam dicas iniuriæ tunc memiuisse præ pue. Sufficiebant quidē hæ duæ, sed scholastica lege tertia quoq; subnectēda fabella: hanc vero ex Arcadicis Pausaniæ rebus excerpsimus. Oenomao Pisæ Regi *Leucippus* erat filius, is visā *Daphnes* pulcritudine ocyus in eius exarsit cupidinē: sed cum *Daphne* præcipue mares auersaretur, excogitat huiusce modi consiliū cuncta superās amor: Comam primū Alphæo nutrire incipit, nutritā deinde promissiorem, in muliebrē ornatū excolit, muliebres postmodum vestes indutus, eo vultu *Daphne* sese adsociat, vt visam dubio procul puellā formosissimā iurares. Persuasa vero *Daphne* facile, tanq̄ *Oenomai* foret filia, admittitur promte *Leucippus* puella creditus, cū præsertim & nobilitas generis, & venustas coloris, & in venatione agilitas, & in exsequēdis reb. strenuitas, summā apud omnes beneuolentiā cōciliarent. Quib. rebus præ ceteris iā familiarior cariorq; indies *Daphne* fieri. Verum diuturna felicitas nulla. Apollo etenim dū tātū amoris *Leucippo* inuidet, iniecit *Daphnes* animo, vt Ladoni sese cū reliquo Nympharū mersaret grege, quod vt illa libēius faceret, deduxit eam iam lōgiore venatione fessam, cum sol altissimus foret in eam fluminis partem, vbi blādo aquarū susurro, crepitantibus suauiore foliis aura, & dulce vernantibus

auibus gutture, puellę facilius adlectaret animum. Nulla sit mora, vitreis aquis inuitantibus Nympharum cœtum, exspoliant sese omnes, vorticoso deinde gurgite innatantibus certatim Nymphis, vnus tergiuersari Leucippus, & qui antea primus obiret omnia, nunc postremus id facere, quod ingentioris æstus Nymphis expetitum solet esse leuamen, admirationi primum, mox suspicioni esse. Cõueniunt igitur communi omnes consilio, inuitum, reluctantemq; *Leucippum* exspoliant, exspoliatum, cum matrem cognouissent, iracundia percitæ, lanceolis conficiunt. Hæc finis fatorum *Leucippi*, qui dum nimium amoris indulget stimulis, nequaquam, quæ sic illum amaret Daphnen (rarum est enim amoris æquilibrium) reperit. Atque hinc illud crediderim a Poeta dictum: *Vrebat Phœbum Daphne fugitiua.*

Quid sit lubricare orbem Lacedæmonium pedemate apud Iuuenalem ex Polluce copiose declaratum.

CAPVT XVII.

GRauius mihi nunc certamen, quam vt fabellis vacare liceat, grauiorque exoritur pugna. Quippe cum in eruditissimorum virorum sententias, qui in Iuuenalem aut commentarios, aut annotationes ediderc, disputatio suscipiatur ardua. Quod nisi prius omnes illi suomet (quod aiunt) sese confecissent gladio, quiescendum mihi fortasse, non grauato, imperasse potueram, tamersi pro literis, pro communi omnium vtilitate, nullius habenda persona ratio, non suiipsius. Perplacet, perplacet, inquam, Aristoteli cum illud: Amicus mihi Plato, amicus Socrates, sed magis amica veritas. Nunc vero cum sub Satyri carmine Politianus ingenue de *pityliſmate* sententiam reprobet suam, cum Domitius nullo nitatur auctore, cum Merula candide fese nihil adhuc legisse, quod placeat, fateatur, valde repugnante & syllaba & sensu sententia non admittatur, nouissimus interpres, vt qui exiguum quod adferat, cum nec saltationis nomen, nec qualis fuerit illa saltatio doceat, cum inquam omnes nec suam, nec alienam sententiam probent, accipite (quæso) æquo omnes animo, quicunque isthæc legitis, & verissimam (vt arbitror) lectionem & saltationis istiusce nomen, & rationem, quæ omnia nisi bonis auctoribus corroborentur, iam nunc reclament omnes licet, reprobent libere, dent cordyllis inuolucra, scripta isthæc nostra. Neque vero quempiam aut admirari, aut inuidere deceat, me nunc primæ militiæ sacramento quasi tyronem iuratum, inter primas acies procedere ausum, & quæ veterani non ausint milites, nos magno conficere animo, nec minore, nisi fallor felicitate, cum tamen non ordine vnquam, sed robore pensandus sit miles. *Posuit* isthæc *medio Deus omnia tempo*, si labores, si inuigiles, id tu quoque consequare, quod aliis negatum superi voluere. Interfecit Papyrius puer hostem, sub quo antea veterani complures ceciderant robusti milites, at puer, puer inquam

quam, sed virile tamen exsecutus opus, fortunæ hunc crediderim ludum, quem sæpe ludat nouerca grauior, parens hisce benignior. Quod illi macti ingenio viri inuentum non quiuere, nos si non tanto ingenio, labore certe pari, qui sæpe improbus omnia vincat, inuenimus. Quin & ita nunc se res habet, vt quædam ignorare possim ipse, quæ minus doctus fortasse quis teneat, neque enim vnus omnia, quin vix omnes omnia, multi certe multa norunt. An quod quidam philosophi, quędam alia indies excogitarunt noua, quæ superiores ignorarant, minus illi clari, minus celebres? sic rerum vicissitudines habent. Succedent & alii fortasse præcocioris ætatis, qui & librorum, quæ nunc suppetit, incredibili copia, & summo studio maiora fortasse dent in medium. Ceterum vt isthuc velut Coronide quadam claudam, sic adfirmo, sic contendo, quod nisi quis hac florentiore ætate præstet aliquid, quod saltem indolem redoleat futuræ eruditionis certiorem, frustra illius te exspectare senium. Quicquid enim desideratum iri potest a iuuene, in eo desiderari potest, vt scilicet quæ non satis digesta sint, quæ aliquanto fortasse crudiora, tempore suo, & ipsa die digerat & concoquat. Redeo igitur ad rem. *Pityli∫ma* iam suũ Politiano *abortum* est, supponit nescio quid Alexander Crinitus, pro Politiano, quod aut per quam exiguum est, aut potius nihil. Age ergo nostram nos sententiam in medium proferre haud vereamur. Primum *pedemate*, id est, *∫altu* legimus, nam & omnes codices *pitymate* fere habẽt. Ac per *orbem Lacedamonium* eam saltationem intelligi, quam βίβασιν λακωνικὴν adpellari quarto Pollux est auctor, adserimus. Quo fit vt mirer Georgium Merulam diligentem & accuratum alioqui virum, dicere nihil apud Pollucem a se præter hæc duo verba λακωνικὴν πήδημα, id est, *Laconicam ∫altationem* inuentum, cum tamẽ copiosissime Pollux ad hanc sententiam, tanquam Satyrum interpretari voluisse dicas scribat. Erat vero & βίβασις Laconicæ saltationis species, cui præmia quoque proposita essent, neq; vero pueris solum, sed & puellis. Saltandi autem ratio huiusmodi fere: Saltabant quidem omnes, ita vt nates calcibus impeterent: numerabantur autem & saltus, vnde & tale de vna celebre Epigramma, χιλία πόκα βιβάντες, sed & paulo infra Pollux: *Erant autem & Laconica ∫altationes* δ' ἐμμελέα. Sed & eodem capite, καὶ δι' ποδὸς *∫altatio Laconica*. Quibus verbis dubium nulli, quin iam per *Lacedamonium orbem pedemate*, saltationem illam βίβασιν voluerit erudite innuere. Quod si quis vnum ex commentatoribus *pedemate* legisse, dixerit, & Luciani ἐπὶ τῆς ἀχθέσεως adduxisse testimonium contenderit, sciat ille nihil illud admodum fuisse, cum perexiguum sit, quod ille ad locum hunc, de quo paulo post ipse quoque dubitet, adduxerit, tametsi emendationis huius abhinc biennio de Canalis noster Paulus Phœnix mihi semper dicendus, & discipulorum plerique testes, micantissimum sydus, qui cognouit & hoc

Marcus Antonius Michael, patritia non solum familia clarus, sed & literis perquam excultus. Sed & Simon Raymundus huiusce cum Ioanne Bembo viro humanissimo præcipuus impulsor editionis nouit, qui Simon musarum totus, qua est eruditione, & fide, & declaratum locum olim a me plausibiliter adprobauit, & nunquam non auctorem me facere vbiq; locorum voluit. Quin (Deū immortalem testor) dimidiū pene capitis absolueram huius, cum succurrit Britānici quoq; in Iuuenalem esse cōmentarios, quos vt audiui, lætatus sum & virū bene de literis meritum id sentiente & me tamen, cum idem sentirem, longe alio itinere gradientem.

Ex Metamorphoseos vltimo carmen illud: Et spissi littoris Ancon, explicatum, & quod Ancon proculdubio legendum sit, probatum.

CAPVT XVIII.

NOn minoris (puto) laudis, felicitatis certe, & euentus, paris, erit is Ouidianus tandem expositus Ancon, pro quo non veriti sunt quidam, vel *antrum* supponere, vel *antium* addere, vel (si diis placet) pro *Ancone* maritimo interpretari oppido, vt liquid ferre æquiore possis stomacho, facilius id eorum feras, qui *Antrum* vel *antium*, quamuis spurium partum, supposuerint, tametsi ampliandi omnes, qui cum verba non percipiant, statim immutandum curent. Ceterum cur nos *Ancon* legamus, quidue sit *Ancon* vt explicemus, hæ rationes a nobis potissimum sunt: Primum igitur omnium, mouent me codices omnes, tam manu scripti, quam æreis typis ducti, deinde vero quod verbum sit optimum, & a multis auctoribus tum Græcis, tum Latinis vsurpatum, postremo quod quid sit *Ancon*, quod illi ignorare se fassi sunt, nos non nescimus. *Ancon* igitur a Græcis, a Latinis cubitus dicitur sed & loca ipsa, quæ ita in mare excurrunt, vt *cubiti* vicem præ se ferre videntur, *Ancones* a Græcis & Latinis quasi *cubiti* dicti, scilicet ne diutius in re confessa immorer, respondeant hi mihi an sciant vnde *Ancon* illa Dorica, celebri munita portu ciuitas dicta, nempe (puto) dicent quod vice cubiti in subiectum excurrat mare. Hoc & Eustathius tertia (ni fallor) Rapsodia, (neque enim mihi tunc libri copia) vbi omnes hominis partes ad inanimata transferre docet, comprobat. Quin & Geographi testimonium quis non admittat? hac in Italiæ parte fuisse prodentis, *Cubitos Deos*, id est, *Anconas*. Cuius hæc sunt verba Geographiæ primo. *Ceterum cubitus (id est Ancon Græce) longus quidem & angustus, ac deductus a Capreanum locis sese extendens, altero ex montis latere Sirenum sacellum habens, ex altero autem ad Possidoniatem sinum parua tres adiacent insula, desertæ & petrosæ, quas Sirenussas vocant.* Ex quibus verbis, tametsi non sit iste Ouidianus *Ancon*, quod locorum ratio non patitur, tamen id satis mihi fuerit ostendisse, quod pluribus terrarum locis huiusce modi reperiri *Ancones*, quas sæpe Poetæ, raro

Geo-

Geographi nisi nobiliores nominent. Sed quo piaculo Valerii Flacci nostri carmen omiserim, qui *Anconis* in Euxino mari cuiusdam meminerit in iij hoc versiculo:

Quid memorem quas Iris aquas, quas torqueat Ancon? Quo in loco nequeo mihi satis temperare, quin inscitiam cuiusdã non castigem, qui reponendum *Acon* admonuit, cui si quicquam aut sensus inesset communis, aut mediocriter Græca, quæ tamen plenis hausisse se labris iactat impudenter, delibasset, nunquã ad tantum inscitiæ foret prouectus, vt Apollonii saltem non percepisset carmen. Apollonius quoque Rhodius secundo huius *Anconis* meminit, cuius quoque carmen adposuissem, ni vererer ne impressores, qui non satis aut Græca callent, aut Græcas literas non habẽt, necessitate ita imperante, cuncta deprauarent. quo factum est, vt quo rarius licuit Græca inserere, quæ vero inserui, Latina potius facerem.

Emendata vox apud Valerium Flaccum, ibiq; de Alcone, & Phalere historia ad Poetæ sensum explicandum necessaria recitata.

CAPVT XIX.

PEpẽdimus diutius animi, an ex Balbi quoq; nostri Argonauticis aliquid interim hæ sibi Racemationes vindicarent, tum q̃ integros mihi in illum reseruare velim cõmentarios, tũ ne hac in parte aliquid mihi vel inuito de eo dicendũ sit homine, qui iam fatis naturæq; concessit, qui cũ ita post ea vixi recõciliatus gratia, vt cum nullo coniunctius homine nostri ordinis, viuerẽ, quo factum est, vt & ille sua mihi exẽpla annum abhinc edita moriens vni cõmendarit, & me ita amplexatus sit, vt se nõ grauato mori fateretur postquam emendandi & edendi libros illos prouiciã libens suscepissem. Tulit videlicet ætas eo tẽpore multa, tulerunt amicorum quorundam preces, tulit deinde q̃ nõ leui iniuria me ab illo affectũ iure existimabã. Hinc quãdo ille obiit, & omnis obliuisci iniuriæ est visus. Impius mihi plane viderer, nec Christianæ pietatis vnus nisi vel multa in illũ scripta delessem, vel aliquo illũ beneficio demeruissem: quo & mortuus lætari posset, & amicis eius satisfacerẽ, & ipse Christianæ pietatis sectator & viderer, & essem. Laudauimus igitur hominẽ publica actione defunctũ, & quicquid hoc opusculo in illũ acrius inuectus erã abrasi, q̃ si quid supest, q̃ certe immutari satis bene nõ potuit, id æquus lector ignoscat, quãdo & Sabellici manes placati nũc degunt, & ego modestissime rẽ torã attigi. Verũ ad rẽ. Carmẽ Balbi in primo *de Phalero*, hoc est, legere:

Insequeris casusque tuos expressa Phalere,
Arma gerũ vacua, nam lapsus ab arbore paruum,
Te quater ardenti tergo circumuenit anguis.

Vbi primum emendandum *ter*: quamuis defendat aliquis *te*, vt sit per apostrophen *te paruum*. sed illud *quater* nõ satis Poetice dictũ videri possit. Verum vt hoc suspensi, sic illud in tertio, vbi de *Cyzici* iustis agitur, emendandum pro certo adserimus.

Inde per amatos Minyis referentibus orbes.
Concussi tremuere rogi.

Vbi pro particula *per*, *ter* reponendum Vergiliani poematis nō ignaris, cognitum esse potest. Is vero *Phalerum*, *Alconem* habuit patrem Cretensem patria, sagittandi, vt fere Cretenses omnes, peritia celebrem, qui cum *Phalerum* filium infantem adhuc draco spiris implicasset iam deuorandum, ea peritia sagittam intendit, vt draconem sagitta quidem confixerit, puer vero incolumis superfuerit. Qua de re & acutissimum epigramma legitur Græcum, cui *Phalero* Athenienses postea velut Iasonis comiti aram erexere, & hoc est, quod Balbus ait, gessisse illum arma, in quibus cœlatus eius esset casus. Sed & vt de *Alcone* aliquid, de quo quoque Pausanias, adnotatum est Proxeno, quod Erechthei Atheniensium regis filius fuerit, qui ex terra Attica cum Chalciope filia in Eubœam fugiens venerit, quam cum pater repeteret, Chalcidenses nequaquam voluerint reddere, is fortasse fit ille *Alcon*, de quo Verg. *Inde Cirei Alconis referent Boetiq; toreuma*, cuius & in Bucolico ludicro: *Aut Alconis habes laudes, aut iurgia Codri.*

Vtrum apud Vergilium omnipotentis olympi, an omnipatentis legendum.

CAPVT XX.

LEue hoc fortasse quibusdam visum iri non dubito, quod dicturus in præsentia sum, sed quamuis æstimetur leue, dicam tamen, quoniam inueteratū hoc iam apud omnes video, vt *omnipotentis olympi* legant. Quo epitheto præterquam quod non satis videretur vetum eminentissimus vsus apte, cum Iouis sit hoc peculiare, *omnipatentis* libentius ipse scripserim, quod & maxime cōgruit, & Græcum Olympi nomen inprimis expossit. Cum enim Olympus quasi ὅλος λαμπρός, id est, *totus lucens* dicatur, rectissime (vt arbitror) a Marone *omnipatentis* sit dictus, vel quod omnibus, vel quod ab omni parte pateat. Neq; enim hoc in loco *olympi* pro *Iouis* intelligere possis, cum de cœlo ipso intelligendum doceat vel Seruius. Sit tamen hæc æstimatio non iudicium. Volumus nos hoc dictum, propter multos, qui sepe in vtranque dormitantes aurem, poetas temerario interpretandos adgrediuntur ausu, cum non ad Aristophanis solum lucernam, sed & ad Cleanthis poetarum interpretes elucubrasse deceat.

De diebus ex philosophorum scholis secretissima quadam in lucem data.

CAPVT XXI.

OBscurioribus aliquot poetarum locis in lucem datis, restituta Iurisconsultis, verborum amissa quorundam possessione, decursis oratorum historicorumque, nunc breuiore, nunc latiore cursu spatiis, philosophi tantum non, qui vindemiam nostrarum Racemationum pleniorem vberioremq; facerent, supererat. Hos igitur

igitur in vindemiam quoque hanc noſtram conuocantes: adorauis prius ſuperis, quicquid hoc fuit Feſti, diſſoluemus. Lautiores omnino copioſiores (modo ſuperi nos reſpiciant aliquantulum) in futurum vindemias adparaturi, vt iam nunc polliceri id poſſimus, proximas eas futuras, quæ ſi nihil aliud præſtent, illud certe præ ſe ferāt, multū differre a tumultuariis præmeditatas. Interim vero qualeſcunque grato quiſquis acceſſerit animo conuiua iſtas ſuſcipiat, inuitatus iam nunc ad eas, quas cum animus nunc parturiat meus, pariturus ſit aliquando necvero longo ab his interuallo. Nunc vero inuitatos hoſce philoſophos curabimus pro virili vt quam lautiſſimo fieri poterit & opiparo adcumbere faciamus cōuiuio. Quod ſi non vſquequaque lautitiam ſuperiorem præ ſe tulerit, culpam agnoſcāt ſuam, qui relicto ſæpe delicatiore ſiligineo pane, ſuauioribuſque cibis, ne dicam furfuraceum, certe ſecundariæ panem notæ, & vulgatiores eſcas interdum ſectari ſolent. Tractabitur igitur materia de diebus vt certe non facilima, ſic ſane pulcerrima, quæ vt minus habitura ſit voluptatis, tametſi & voluptatis non parum erudito cuiuis adportet, vtilitatis certe multum ſecum adferat, vt qua potiſſimum ratione hebdomadum dies digeſſerit maiorū noſtrorum adoranda ſemper memoria, nos quoque poſſimus percipere, ſed huiuſce narrationis exordium huiuſcemodi ſtatuimus.

Primum omnium perſuaſum dubio procul id eſſe in primis debet omnibus, ſapientiſſimos viros Chaldæos dico & Ægyptios, ſed & poſtea nationem prudentiſſimam Græcam, Romanam vero grauiſſimam, non ſine cauſſa ſeptem diebus hebdomadum ſpatia voluiſſe incluſa. Quod ſiquis iam pro certo habeat, conſiderare debet ille ſecum, deinde ſummo conſilio factum id eſſe, vt ſeptem planetis ſingulis, ſingulos aſſignare voluerint dies, quod quanam ratione macti illi ingenio præſtiterint viri, iam nūc explicabimus.

Zoroaſtres, & Hyſtaſpes Chaldæi, necnon *Ægyptii*, ab erronum numero hebdomadum partiti ſunt dies. *Et primū* quidem *vnam*, vt & Pythagoræi, nūcupant, ab ea ſc. quam Græci μονάδα, nos *vnitatem* diximus, quod ſola ſit, neque cuiquam ſeſe immiſcens. Eſt vero hæc *vnitas* indiuidua, immutabilis, & ſeipſam mouens & pari modo exiſtens, vt iure quidem ipſius vim mentis contineat. Refertur vero hæc *vnitas* in *Apollinem*, hoc eſt, in ſolem, qui quidem Sol quod ſolus ſuo luceat lumine dictus ſit. Quare & Pythagoras *vnitatem* hanc *Hyperionida* nūcupat, quoniam omnibus quidem ſubſtantia ſuperfit ſua. Nuncupatur autem & inde ἄρρεν: quaſi *indefeſſa*, quod labor quidem in compoſitis inſit, *vnitas* autem ſimplex & maſcula, quare & fœcūdiſſima, & omnium cauſſa. Differt autem *vnitas* ab vno, vt forma ab imagine, & ab exemplo exemplar. Sol autem & incalfacit, & paulatim exſiccat corpora. *Secundum* autem lunę adſcripſere humectanti pariter & mediocri-

τὸ incalfacienti, veluti totius materiæ auctori, vnde & ἄρσεν λέγεται τοῦ θήλεος, hoc est, ab *æquali*, & ὑλικοῦ, hoc est, materiali denominarunt. *Æquale* etenim mediũ exsistens, distrahitur diuisus ab *vno*, *vnus* autẽ indiuiduus numerus. Est vero *binarius numerus*, nõ purus, primũ quidẽ ꝙ vacuus & non solidus: Quod vero non plenum est, haud quaq; purũ, non purũ vero infinitatis & inæqualitatis principium: atq; infinitatis quidẽ ꝓpter materiã, inæqualitatis vero, ꝙ altera parte lõgior. Vnde & veteres vt materiã & ἀπειρότητα, (id est, vt ita iã dicã) *alternitatem*, δύαδα suscipiũt. & *audaciam* quidẽ, id est, τόλμαν, & *impetum* ꝙ est ὁρμὴν & *opinionem* vocãt, ꝙ verũ & falsum in opinione constat, Est enim materia sese ipsam semper trudens & instabilis, multarumq; variationum capax, laborum quidem q̃ velis patiens, natura diuiduũ & distans quæ suscipiat. Axis nãq; medius per cœli ambitũ veniẽs, primũ sui defectionem in bipartitam sectionem ab vno declarat auctor, postea quicunq; sit in toto, motus, & penitus ab intelligibilibus seiunctus. Quæ cum ad hũc modum se habentia cognouisset Numa, *binarium numerum* inter nefastos posuit. Athenienses quoq; *secundum Iunii diem* extraxere, vt Plutarchus in Symposio est auctor. *Tertiũ* vero πυρόεντα, id est, *Martis* assignarunt, velut igni aerio & generãti, qui totius sensibilis naturam postmodum accendat, & cessare sinat nequaquam, exsiccãs simul & radicitus excalfaciens Quare Iunonis illum finxere filium quasi ab aere nitorem suscipieret ignis, vnde & fabulatores Venerẽ nunc Vulcano, terrestri quidem igni, nunc Marti. aerio coniunxere. His enim totũ hoc sensibile vitam suscipit. Sed & τριὰδ & secundũ sensum vis est maxima, puta in genitis, est generatio, incremẽtũ, nutrimẽtũ: neq; enim sine caussa manauit illud τρίχθα δὲ πάντα διέστη, id est *tripertito diuisa sunt omnia*, cum scilicet *tria* sint, cælestia corpora. ætheria videlicet, *sydera & lapidea, & imparis præterea numeri principium* τριάς. Et quidem secundum Orpheum *tria* ab initio rerum principia pullularunt *Nox*, *Terra*, & *Cœlum*. Quin Deorum genera *tria*, *Cœlestium*, *terrestrium*, *quæque inter hos sunt*. Præterea *tres* sunt insuper animæ proprietates, vt sit *ratiocinandi* vis, vt *trascendi*, vt *desiderandi*. Menti quoq; Aristoteles *tres* attribuit species, ex quibus *tres Ideæ* exortę, *natura*, *disciplina*, & *exercitatio*. Corporum præterq; *tres* motus, sunt & sphærarum *tres* status, *Centrum*, *dimetiens*, & *circumferentia*. Syderum quoque totidem σχήματα τρία τοιαῦτα ἀκριβῆ. Corporũ differentias tradunt quoq; *tres*, vt sint ex *materia*, sint *aeria*, sint *ignea*, vt Chaldęis placet. Vniuscuiusq; vero figuræ q̃s nesciat *triplicẽ* motũ, *latitudinẽ*, *profunditatem* & *longitudinem*? Et ne omnia de huius vi numeri colligam, quæ sunt infinita pene, mundus ex *triplici* constat potestate *Arithmetica*, *Geometrica*, & *Harmonica*, vt Cecilius Pythagoręus quoq; sensit, in Phædro quoq; Socrates. Sed & in rep. ipse Plato sua tradit, quod *intelligibile* imparem quandam naturam in diuinis ponit, vt

scili-

scilicet sit præcipua *substantia*, medium *vita*, vltimum vero *mens*. *Quarti* vero *diei* præfectū fecere sydus πλάνητα ab Ægyptiis, a Græcis ἑρμῆν, id est *Mercurium*, dictū, qui ex æquo nunc quidē humectet, nunc vero exsiccet, cū spiritū a celeri solis rotatione suscipiat. Huic igitur merito syderi πατράδες adsignarunt, tanquam numero cuidam animarū præfecto, & custodi: *Quatuor* enim sunt animæ veluti fundamenta, scilicet *mens*, *scientia*, *opinio*, *sensus*, quod & Pythagoras per *tetragonum* rectiangulum signauit, quāuis Archytas non in *tetragono* sed in *circulo* animæ finitionē posuerit. Sed his omissis, & in *sensibilibus* quoq; intueri hoc fere liceat omnibus. Nam & animaliū generationibus primū quidem est *seminis insperſio*, secundo loco ad generationem *permansio* tertio *incrementum*, quarto vero *perfectio*. Quin & solis conuersiones *quatuor*. Lunæ facies quoque *quatuor* ἀνόδους πανσέληνον, hoc est, *plenilunium*, καὶ δίχομηνοι δύο, id est *bipartitæ sectiones duæ*, in quibus nunc humectet Luna, nunc incalfaciat nūc exsiccet, nūc refrigeret. Sed *quaternarius* numerus æqualiter æquus est, æquarum partium & compositione & potestate, quod nulli alii contingat numerorum facile. Atque hæc pro *quarto* die satis. *Quintum* vero φαέθοντα syderum cunctorum valentissimo statuerunt, quare & Græci generationibus aptum theologicis complexi sunt arcanis, vnde & fabulosē Creten parriam tradidere, innocentissimam certe insulam, & in qua mortiferū animal nascatur nullum, vt nec lupi, nec noctuæ, vt præter nostros est auctor Antigonus, inueniantur. *Quinarius* vero numerus *cœlestis* nuncupatur, quod ab hoc vt credidit Aristoteles, mundus absolute perfectus est, *Quinarius* enim *quaternarium* cum adsumsisset, absoluit omnia. Sunt vero si Solem Lunamq; excipias *errātes quinque*, sunt in sphæra *circuli quinq'*, sunt orbis fasciæ *totidem*. Fertur autē & philosophis, Iupiter sensus fabricator & opifex, & iure quidem, vt *quinarius* is numerus in naturæ quoq, ipsius foret ordine: cognatus enim & *quinarius* numerus *sensus* ipsius, qui *sensus quinquepartito* diuiditur. Quocirca Pythagorei fato *quinarium* numerū adsignarūt. φωσφόρος autem, id est *Lucifer siue Veneris stellam*, siue quouis adpellare alio nomine libeat, *sextum* sibi vindicat, sydus incalfaciens pariter & humectans. *Venerem* autem quis merito *vniuersi sensibilis naturam* dixerit, hoc est, ex qua omnia primū procreata principium sumserint, vnde *almam* & Lucretius & Virgilius, Venerem erudite admodū carmine quandoq; dixere suo. Quin ipse Lucretius hanc rerū omnium procreationis causam esse scripsit. Dixere vero & oracula *asteriā* hāc & *cœlestē*. Numerus enim *senarius* ad procreationē perq̄ accōmodus inter reliquos est, veluti par impar, hoc est, ἀρτιοπέριττον. Cū enim substātiæ ad agendū efficacis sit particeps per imparē, & materialis per parē, idē generādi potestatem maxime habet, vnde veteres *nuptias* & *Harmoniam senariū* dixere numerum. Ab *vnitate* namq; cum discesseris, solus præfectus

est numerus, & vt simpliciter dicam mas & fœmina natura esse videatur, qui vt ipsa Venus masculam interdum, interdum fœmineam naturam suscipiat, quare & Theologi ἀρτιοθήλεων, id est, marē fœminamq; nuncuparunt, vt ad hoc præcipue videatur adlusum voluisse Vares eminentissimus, cum in secūdo *ducente Deo* dixit, vt & alter Poeta *pollentemq; Deum Venerem*, tametsi nō ignoro quid commētarii, quidue alii in mediū adferant. *Septimus* vero qui super est nouissimus, ab Ægyptiis pariter & Chaldæis sibi adinuicem adstipulantibus φαίνων dic nuncupato, syderi cunctorū supremo adscribitur, cuius sit ea vis vt præcipue refrigeret, sed & æque exsiccet, κρόνον hunc id est, *saturnum* Græci nuncupare visi, quasi Λῶρ πλῆν, id est, *exsatiatam mentem*, vt si originationem nominis, siue veriloquiū, siue vt Cicero, quandoq; notationem nuncupat, quæras, quasi πλήρη τὸν, hoc est, *annorū plenum* dictum putes, quare & Latini *Saturnum*, quasi *saturatum* annis vocitarunt. Pythagoræi certe huic vni tāquam totius auctori hebdomada adsignarūt. Testus autem locupletissimus Orpheus hoc carmine, ἑβδόμη ἦν ἐφίλησεν ἐκαέργος Ἀπόλλων. Recte igitur *septenarium* numerum Philolaus ἀμήτορα, hoc est, *sine matre* dixit, soli enim natura inest, vt nec generet nec generetur. Immobile namq; est. Quod vero immobile, generationem suscipit nequaquam. Mathematici vero ad fabulosiorem multo inclinantes sententiam *Saturno septimum* adtribuunt, tanquam patri manifestorum Deorum, quoniam errantium omnium altissimum *Saturni* censetur sydus, hic igitur omnium supremus, supremum merito vindicauit diem. *Hebdomadas* quoque ex vno & duobus & quatuor constat. Harmonicos maxime numeros per duplicem & quadruplicem. Sed & septimestres partus perfecti, absolutique primi, vis enim numeri ad generandum ad commodi septimestrem sæpe partum absoluit. Timæus vero ad animū septenario includit numero vocales quoque apud Græcos septem. Septem quoque annorum accessio semper cauenda. Sed & nos cum aliquot alios addere potuissemus locos, fuimus contenti intra vnam & vigesimam consistere Racemationem, vt interim quæ Gellius, quæue Theodosius, nec non & diuus Augustinus subtilissime disputant, omiserim. Quod enim *Virgo*, quod *Pallas* septenarius dicatur numerus, quod absolutissimus numerorum sit, tum hic quem citauimus sacræ paginæ interpres, tum sacri alii, tū profani docent auctores. Sed quoniam de his fortasse copiosius quam par fuit disseruimus, vindemiā randē hanc ad quam philosophos quoq; accersitos voluimus, nūc absoluamus, alias copiosiores vt polliciti sumus, non tam Racemationes quam spicilegia, si modo fuerint superi, daturi. Hæc vero partim ex Latinis auctoribus, partim Græcis, quos vbiq; citauimus, ne nos sine subscriptore in forum hoc descendisse calumniaretur quispiam, collegimus. Cetera adiuuit me multum liber (vt ingenue fatear) Maximi Planudi

viri

viri apud Græcos celeberrimi, qui multa ex noſtris, ne ſoli nos a Græcis ſemper mutuari aliquid videri poſſimus, in Græcam penum condidit, quem cõmodo mihi Caſpar Contarenus alias dederat, adoleſcens is patricia natus honeſtiſſima familia Veneta, ſed longe optimis inſignitus ipſe moribus, literatura vero cum Græca tum Latina ſic inſtructus, vt (quod tamen ſine inuidia dictum velim) nullum ex iuuentute hac noſtra Veneta, quæ ſemper excellentiſſima tulit ingenia, quẽ ante feras, habeas. Qui nunc vt eloquentiam cum ſapientia coniungat, quod eſt ſtudiorum abſolutiſſimum genus, in Patauino gymnaſio degens, ſic breui clarus euaſit, vt primum iam gradum ſi non tenere, certe proximum a primo videatur, atque vt illum ſperare breui ſaltem licet, ſic hunc poſſeſſione iam certa retinere poteſt. Ne vero iſtuc, aut quod amiciſſimo mihi iuueni faueam, cui certe plurimum propter virtutem faueo, dictum putes, aut ab illo iſtæc veluti cœlo demiſſa (quamuis bonorum omnium auctor certe Deus (tantum comparata contendas, ſic accipias velim pertinaciſſimo hæc illi primum parata ſtudio, ingenio vero ſublimi ſemper & excelſo, memoria præterea rerum tenaciſſima. Quibus dotibus factum eſt, vt altero a logices ſtudiis anno, concluſiones (quod iſti appellant) frequentiſſimo eruditorũ conſeſſu virorũ, habere in patria ſit auſus, neque vero ſolum habere, ſed magno animo, maioreque ingenii defenſare acumine, cum ſumma omnium admiratione & laude.

Breuis quædam veluti per anacephalaoſin dictorum confirmatio

HAbes mi Patrone, vt de te verſiculo colligam vno, laude maior omni, Racemationes haſce noſtras, ad quas quidem edendas non tam facile animari potuiſſemus, ni ac viſum eſſet vna nunc mihi dari ratione, qua ſi non referre tantorum in nos meritorum gratiam videremur. Qui enim hoc vnquã poſſim? certe tamen habere teſtaremur, cum ne agendis quidem gratiis ſatis interim nos eſſe fateamur. Eſt certe tua domus in nos ea beneficiorum immenſa magnitudo, vt immẽſus tãtum animus illa capiat. Qua in parte ſiquid erit fortaſſis a me peccati, te ipſum prius condemnes licet qui tantis me voluiſti beneficiis obrutum, vt nihil mirum ſi imbecillum hominis lumen in fulgentiſſimum Solis intueri nequeat radium. Parciore tu poſthac dabis, ſi modo poteris, manu, ne non tam beneficium dare, quam iniuriam videaris inferre. Vt enim libere quod ſentio iam nunc dicam, iniuria, atque ea mehercle adfeciſti maxima, ſed quid adfeciſti dicam? adficis tu me indies, ea vero iane hæc eſt, quod ingratum me viuere, ingratum mori, cum nunquam æquilibrium vel ſperare vel optare liceat, neceſſum eſt. Ceterum vt hæc ſimul & editionis & nuncupationis amœnetur cauſſa, quis non videat hoc tibi præſertim opuſculi deberi? cum tu mihi olim præceptor, iuueni ſemper adiutor fueris maximus. Fauiſti tu ſemper ſi quod fuit aliquando, noſtro nomini, faues & nunc præcipuus fa-

uent vero & alii praclarissimi viri, tuũ integerrimum secuti iudicium, vt si verum æquo lance trutinare voluerim, te vno auctore altus, te adiutore sublevatus, te patrono quicquid, hoc est nobis, illustratus sim. Produxisti tu me tyrunculum ex tentorio priuato in castra publica, ex umbra, & otio, in solem & puluerem, primos tu mihi militiæ gradus, tu mihi mox proximos dedisti, neq; vero in præsentia conquieuscus, nisi plane vltimos supremosq; dones. Hæc si singula aliquis impetrasset, quis non spiritum, quis non vitam nisi plane desertor impenderet miles? Nunc cum mihi tu vnus donaris hæc omnia, quo me animo esse in te existimas? Te vero vnum rum dico, patrem optimum & sanctissimum Auiscium Bragadenũ diui Marci, vt isti vulgo loquuntur, procuratorẽ dico, qui cũ in rep. hac vestra sanctissima sit versatus diutius, tum integerrime tũ sapientissime, postam. lissimos honorum quoscquot voluit decursos gradus, ad eam potissimũ dignitatem totius fere ciuitatis consensu delectus est, qua suprema omniũ vnã si excipias iure sit, quam tamen principis personam, non tam dico contemsit, quod fortasse quis ast met temerariũ, quam dum quietem otiumue quærit animi, certe non adpetit. Dico vero pientissimos quoque fratres tuos, quos sure huic nos albo adscribimus, in quib nescias prius an summam modestiam, temperantiam, iustitiam susceptas, an pietatem in Deum, in patriam, in patrem, in te laudes, vt si patri dulce adhuc sit, nostrum istud viuere sit, quod ille velut micantissimus Sol inter tria minora fulgens sydera sic lætatur vel potius gaudet, cum treis filios patres, treis fratres pientissimos & optimos intueatur, vt ab illis vix disiungi, a quo pati possit animo, ni, quæ est patris vestri summa sapientia, se se natum ea nosset lege, qua cunctis extremum vita præstituat diem. Quod si Philenorum devotas pro patria animas si fratres Siculos celebrarũt præcipuæ veteres, si Pollucem & Castorem vsque adeo vetustas admirata est, vt illos postea inter syderum retulerit numerum alterna celebres morte, quis non iustius tres tanta viuentes concordia fratres, tanta pietate, nõ admiretur & veneretur, ne quod illi fabulati sunt, inter sydera iure collocet, dixerim? Cum præsertim vox illa Pythagorai vx duorum pectorum capacem amicitiæ sacrosanctam pdem testata sit. Cetcrum quoniam non is vestrarum est locus laudum, qui quidem alias latiore, & vberiore tractandus est stylo, tertia quoque & illa fuit vel præcipua nuncupationis causa, quo tu qui dudum inter hanc philosophantium celebritatem & olim profitendo & nunc quiescendo primum gradum tenes, hæc nostra seueriore examinares iudicio, qua si tibi probarentur, editioneque digna visa essent, tunc vero statim in acta (quod ille inquit) exirent, sin minus, domi inter domestica scrinea delitescerent, vt cum Horatio secutus sententiam essem, nonum premoretur in annum editio. Quare cum tu nunc calculum adieceris tuum, nullusque mihi reliquus tam sit amplationis locus, vtpote cum ab te delectio semel iudice pronocatio appellatur, sententia contenti tua tam

edimus,

edimus, iam in manus legentium tradimus ita fore pro certo rati, ut quod tu probasses semel, improbare postea auderet nullus, adeo summum quisque caussæ suæ iudicem facit, (vt Plinianam interim occupem possessionem) quemcunque elegit. Ego vero hoc magis tanti patrocinium quæsiui viri, quo probatum facerem omnibus, nihil eorum, vel quæ epistola testatus sum mea, vel aliis nostrarum Racemationum partibus, mentitum, cum præsertim nonnullorum amicissimorum mihi laudes obiter perstrinxerim. Qua in parte, vt ab optimo quoque maximam semper speranimus cõmendationem, cum quod veritatem, quæ paucis erat cognita, iam multis cognitiorem fieri curauimus, tum quod si amicum vere laudes, & gratum te omnibus probes, & viri boni fungaris officio, sic nequaquam ab aliquo vituperationem timendam credidimus, cum professorem quendam perstrinxerimus. Hoc tamen nunc tantum dixerim velitare quodammodo fuisse. Atque de hoc quidem satis. Nunc quoniam erit fortasse qui spiam, qui respersam venerandæ antiquitatis inscribendi potissimum ratione imaginem quandam, aut admiretur, aut non satis probet, ab his impetratum velim, vt interim patiatur, æquo nos animo id quoque præstare, quod & alii eruditissimi viri sectati sunt impensius, & rationes hac in parte validissima comprobent. Cum præsertim sit ea vetustatis huiusce ratio, qua nõtã vetustescenti q veterascẽtis videatur propior. Probamus quidẽ veteres mores, probamus vetera nomismata, laudamus ædificia vetera. Quin (vt facetis quoque argumentis res ista pertractetur) veterascens quoque vinum magis expetitur? Cur non igitur & literas? Cum præsertim sanctitatem quandam, vt veteres luci, vetustas hæc præ se ferre videatur? Quo fit, vt senes quoque homines natura ipsa duce optima veneremur impendio. Erit contra, qui nouitatem forsan aliquam in nobis adeusset, quod non Ciceronianã semper, quod quandoque Plinianã, interdum vt cuiusque fuerit stomachus putemur neutrum, his sic respõsum velim, sectari me quandoque Ciceronem, cum res exigit, rursum immutata ratione Plinium, si modo licet fieri, quod si neutrum hi nos esse contenderint, esse & alios quos auctores sequi possim clarissimos, contendam ipse contra. Periodis inquit ille longioribus vteris, hoc Ciceronis peculiare. Commatibus quandoque distinguis, Plinium tunc sequor: luxuriari, quandoque stylus videatur alicui, Symmacho & Plinio hoc placuit: sictus & aridus alias ero, tunc Frontonem habere non pudebit auctorem. Quin aliquis nunc ex Politiani prima epistola scis frater inquiet, deriuauit hunc locum is Egnatius, quasi vero & vnde Politianus vir certe consummatissimus hauserit, non hauriri possim, & ipse, atque aliquid me dicturum polliceor, quod nunquam ab alio sit tractatum. Quid enim quaso totum hoc nostrum scire, nisi qua ab aliis acceperis alios tradere? An vero hi nescient sortem ex vsura fieri solitam? Desideraret aliquis plus interesse fortasse Gracitatis, causam in impressiones reiiciam,

qui Græcis carerent literis, quique vel difficilime, vel pessime literarii seriem stilumodi struerent, laudabit alter consilium, at Græcis ego rem plurimum excoli adfirmarim Cum tamen præter impressorum incomponendis Græcis literis inscitiam, id quoque fuerit causæ, quod cauit illud mihi obiiciatur, quod iam vitio dare iure sciolis quibusdã animaduerto, qui cum rudimenta Græcarum literarum vix teneant, omnia tamen excartabula Græcis repleri dicteriis curent. Quorum tamen temeritas eo magis damnanda, quo postea Græca & priuatim & publice damnare impudentius ausint. Sed quid mirum? vituperat id omnis quod nescit. Sic indoctus doctum, sic agricolam miles, sic militem rursus damnat agricola. Sed quid plura? cum nemo non scribentium huic sit expositus alea. Cum sit præsertim id domesticum nobis prouerbium, non ædificari posse domum in foro aliquam, quam nunc humiliorem quis, nunc sublimiorem non dicat. Quæ tamen cum percepissem ante omnia, atque animo peregissem meo, non ideo cessandum duxi quin aliquid hortatu præsertim amicorum ederem, quod te iudice imprimis comprobatum vir fuisset eruditissime, quem semper cum tota domo feliciter degere Deum optimum maximum precor. Vale & salue Decus meum.

Io. Petri Valeriani Bellunensis Carmen de Bap. Egnatii Racemationibus.

Donare vitis arida racemulos
Promittis, & peracta quos vindemia
Legulus omittit auferendos omnibus,
Tui beato sed liquore nectaris
Quod & nitente fluxit vua plurimum
Fœcundiore latius vindemia
Vberrime omnes iam lacus repleuimus.
Falerna cedant vina, cedant Massica,
Cedat feracis dulce nectar Setiæ,
O clara vinis vatibusque Setia
Tuo futura mox labore clarior
Nos hocce caute fallis Egnati dolo?
Sic me o Sacerdos integer, sic decipe
Vt si daturum te vnciam spoponderis,
Dones talentum liberalis Atticum.

IOAN

IOAN. BAPTISTÆ PII BONONIENSIS ANNOTATIONES PRIORES.

Iohannes Baptista Pius Bononiensis ad librum.

Liber Hannibalis genio suffultus & aura,
Nec tu nasutum rhinocerota time.
Inuida, doctiloquo poterit magis esse Philippo,
Quam fieri possit æmula posteritas.

Tugerii Pontre Tetrastichon

Venerit unde tibi liber hic si forte requiris?
Crede mihi cœlo nobile venit opus.
Viuet in æternum, viuet, tua fama Philippe
Post cineres virtus viuere sola facit.

Ad Reuerendissimum Protonotarium, Illustrissimum Marchionem Sigismundum de Gonzaga patronum colendum.

ACcipe splendidissime & Vltramuntane Marchio, reuerendissime Protonotarie, colende patrone, hæc qualiacumque annotamenta, quæ sub nomine tuo uti tutiora sint & gratiora, chalcotypis notis dispalascere inuulgariique curauimus, & fortassis ob hoc legentur, quoniam tuo nomini uenerabili, micantissimo, radioso, per ora cunctæ diffusili, dicata sunt, siquidem Genius est operis, & perennitas æterna principi opus dicare, qui Deus terrenus est, & mortalis Iupiter, qui uno tantum minor est Ioue. Primitias studiorum nostrorum tibi dicauimus, æmulabundi priscos, qui diis primarias fruges dabant & dicabant. Multa valde pretiosa ideo dicuntur, quia sunt templis dicata. Hæc fiducia operis, hæc est iudicatura. Diutile uiriculatum mearum conscius tacebam potius quam taciturniebam, Graecanici memor epigrammatis huiusce seculi, atque amœnuli: Πᾶς τις ἀπαίδευτος φρονιμώτατος ἐστι σιωπῶν τὸν λόγον ἢ κερόπλων ὡς πάθος ἀσχρότατον: Ceterum ut adagio, paræmia ledoria astismos. Apophthegma Plutarchi est, μωρὸς οὐκ ἂν δύναιτο γρῦν. Sed ego ne demētatus, & ut inquiunt Graci phrenoliptos, qui culpam deprecari malim quā carere. Porro quod me formidolosum alioqui, meticulosumq; suscitat & impauidum reddit & extrilidū, Gemini Marii sentētia est ad Cæsarem, Is.n. dixit: Cæsar, qui apud te audent dicere magnitudinē tuam ignorant, qui non audent, humanitatē. Illud itidem Sylla, qui nedum i. yllia, poematia nitida elaborata, atq; perfecta, quod aiunt Graci, Cōti respuebat, atq; despiciebat, uerū & rudia, inculta, ineruditaq; tabernaria pluris faciebat, cui cum libellū malus Poeta de populo subiecisset, quod epigramma in eum fecisset, tantūmodo alternis uersib. longiusculis. Si tim ex his rebus quas tū uendebat iussit ei præmiū tribui sub ea conditione ne quid

poſtea ſcriberet. Accuratius, pēſiculatius, liberatius, examinatius, & amuſſitatius in vulgum featuriſſent & emanaſſent hæc noſtra, ni præcipiti ſtylo & extemporario ſchedio plaſticeque rudi formata quidam ſynchronorum impreſſorum nitidiſſimus & accuratiſſimus de manibus inuito raptuſſet, & expugnata tandem mea contumacia. Vale princeps honorificentiſſime proſperetur, & fauſtum, meque ex mancipiis tuis nedum atrienſem, ſed mediaſtinum foue fauore tenoreq; quo ſemel occæpiſti.

Primum annotamentum perperam apud Martialem reſinam pro remora in corruptis exemplaribus legi.

SVbciſiuis hotis, & tumultuariis, quod aiunt, ſtudiis, vti exaſperaſcentis & exæſtuantis æſtatis impatibilem calorem blandiloquētulo ſalis affamine delinirem, legebam epigrammatographum Poetam, quem neque Hieronymum liberarum ſacrarum ſpirarchum & anteſignanum proſpicienter & accurate legiſſe deputauit, qui ingenii fluentiſono turbine, ita pollut & excelluit, vt apud poſteros æternum nomen acquiſierit. Hūc legimus ab Ælio Commodo *ſuum Maronem* appellatum, qui ſalibus cauillis, & facetiis ſcatens & exuberans meruit ſine fine *mordax* a Sidonio vocitari. At hæc nihil ad bromium. Ergo igitur eius epigrammaton librum citatiſſimo curriculo, non tamen præceps & oſcitabundus legens deprehendi non mediocriculum errorem, verum pœminoſum & fœdum, non furunculum ſed carcinoma. Vbi ſynchroniſmi noſtri miratus inſcitiam, incuriam oppido miſeratus ſum. Ceterum quod inſtat agamus, in deſides nautas aſperaſcentis epigrammatario ſale Martialis hæc verba ſunt:

Ceſſatis pueri, nihilque noſtis,
Veteres reſinaq; pigriores.

Quas nedum lynceus & totus oculeus, ſed etiam myops luſcitiolus, & in literis tenebrio non animaduertit, *reſina* ſaltem vocem eſſe caſſam, nihili, futilem & nugatoriam vel menſu ſyllabæ refractario camœnaliq; ſtructu repugnante. Phalæcium a Phalæco, vt inquit Auſonius auctore nuncupatum carmen eſt, quod & hendecaſyllabon ab ſyllabarum vndena menſura vocatur, cuius pes a primo proximus dactylum eſſe metrica neceſſitas cogit, dactylum porro tribus ſyllabis eſſe concretum quis ignorat, intenta prima ſubterioribus correptis, hinc graphica lepidaque dictione, eumſce *trinodem* vocat. Auſonius enim, præterquam quod ſenſus nihili foret & facetoſo ſali poetæ diſſentaneus, vt nautarum reſidem deſidiam *reſina* compararet ob vnicum lentorem & glutinoſum ignauumque ſpiſſamentum, & ſi hoc admitteretur ab eruditis non error ſyllabarius admitti poteſt, proin priſtinis dictionibus delitito periculo deletilique ſpongia diſpunctis & craſſis, obeloque fodicatis, haſce ſuccidaneas appone & ſuffice: *Veterno remora-*

remoraque pigriores. Resinam duabus primoribus syllabis produci, vel idem carmine hinc non longule dissito, testis est locupletissimus:

Quid faciant vnguesinam certe non potes illos
Resina Veneto nec resecare luto.

Nec obstat apud Satyrographum Poetam primis duabus correptis notari hisce satyræ vel octauæ carminibus:

Despicias merito, quid enim resinata iuuentus
Cruraq; totum facient tibi lauta gentis.

Meo quidem periculo dele periergon verbum, vocemque supposititiam aduentitiam & adulterinam enim, vel hoc dictante ratione secunda breui nobis *resinam* proferentibus, additiculum fieri ad cacophonon voculationemque prolatu grauiori explicandum prosodia & accentiuncula produci acuta, quod & autis probarum compositionum arbitra, neutiquam admittit. Adde quod & sensus idoneior est & cohærentior, si *remoram* legis potius quam *resinam* meras nugas & tabernarias voces, ex plebitate sumtas, nulla comparatione perpensa. Locus hinc exstat, qua faciliore, quia conuenientiore epigrammatistæ conferentis, & comparantis piscículo *remoræ* naues solito continere, ne possint iter institutum peragere pigrissimos nautas remigio tardissimo potius nauem morantes quam impingentes & vrgentes. Is piscículus ab opinatissimis & fidei probatæ receptæq; scriptoribus echeneis appellatur, a violentia nauium trahace, ealceque veluti carinante infrenante & infernante. Plinius veluti signare videtur & innuere, ab ἔχω verbo Græco, quod significat *teneo* inditum pisci nomen echeneis. Siue ἔχομαι hæreo, ναῦς nauis, quod nauem teneat vel hærenter naualibus tabulamentis adhærens, remorari compellat. Pliniana de Echeneide verba sunt na. hist lib. nono: *Est paruus admodum pisces assuetus petris echeneis appellatus, hoc carinis adhærente, naues tardius ire creduntur, inde nomine impositio: quam ob causam amatoriis, quoque veneficiis infamis est, & iudiciorum actitium mora, qua crimina vna laude compensat. fluxus grauidarum vtero sistens partusque continens ad puerperium, tamen in cibos non admittitur: pedes eum habere arbitratur Aristoteles ita posita pennarum similitudine. Mutianus Muricem esse latiorem purpura, neque aspero nec rotundo ore. Neque in angulos cogunte rostro sed simplice concha vtroque latere se colligente, quibus inhærentibus planam ventis stitisse, nauim portantem nuncios a Persiandro, vt castrarentur nobiles pueri, conchasque, qua id præstiterunt apud Gnidiorum Veneremcol. Trebius Niger pedalem esse, & crassitudine quinq; digitorum naues morari, præterea hanc esse vim*

eius asseruati in sale, vt aurum, quod deciderit in altissimos puteos, admotus extrahat Hactenus Plinius, qui non *pedalem* alibi, verum *sesquipedalem* appellat. Ceterum diuersos auctores forte sequens Oppianus in libris Halieuticon hunc ἰσόπαχυν, hoc est, *cubitalem* appellat. Nonecheneis attestationem Plinianam ex 32. lib. na. historiæ potest ire visum, nec illepidam nec acosmam: *Ruant* inquit ille *vent, licet & saniant procellæ, imperat furori, vires que tantas compescit, & cogit stare nauigia, q non vincula vlla, nō ancore pondere irrevocabili facta. Infrenat impetus & domat mūdi rabiē, nullo suo labore nō retinendo, aut alio modo q̄ adhærendo, hæc tantillo est satis vt vetet ire nauigia.* Ibidem *semipedalem* piscículum Plinius appellat. Fertur Acciaco marte tenuisse prætoriam Antonii properantis circuire & exhortari suos. Tenuit auspicalis piscículus Cai principis nauem, siquidē nouissime tum in vrbem reuersus ille Imperator suis telis confossus est. Constabat peculiariter miratum quomodo adhærens tenuisset, nec idem polleret in nauigium receptus. Qui nunc posteaquā videre, cum limaci magnæ similem esse dicunt, ex nostris quidam Latinis *remoram* appellauere eum. Sale adseruatum adalligatum grauidis partus soluere, ob id alio nomine *olynolyontem* appellauere: *Remeligenes & remora* a morando dictæ Plautus: *Quia nunc illa tandiu remorantur remeligenes?* Et Lucilius: *Quam mox ex te resonans meo gradu remoram fecit.* Pompeius auctor, concinniorem esse sensum & cohærentiorem, hoc ferme intellectu si *remoram* pro *mora* simpliciter intelligeremus, vt non desidiose segniterque morantes Argonautas, sed ipsam moram nuncupet, si quidem reperiam metaphoricos imaginarie & similitudinarie ab huius piscúlenti natura *remoram* pro moramento nuncupatim vsurpatam, id Plauto in Trinummo dictante, cuius verba sunt hæc: *Ita vincunt illud conducibile gratia, quæ in rebus multis obstant odioséq, sunt remoramque faciunt rei priuatæ & publicæ. Remores* vt obiter & paradoxotaton hoc explicem, aues in auspicio dicuntur, quæ acturum aliquid remorari compellunt. Fœde labitur vir alioquin haud mediocriter eruditus cognomento Philelphus, qui censet a *Pirecalos*, & perperam præpostere eo Lucani dissertissimo versu ex lib. Pharsaliæ 6. *Non puppem retinens Euro tundente rudentes, In medijs Echinus aquis*, syllabario mensu refragatore legendum esse, cum potius & rectius *Echeneis* scribendum sit inibi. Ad magica *remoram* piscem accommodum Plinius arbitratur. Præterea de *remora* Donatus Terentianus interpres in Andria hæc ait: *Remorer, retardem, retineamque, a remora pisce minutissimo qui nauem retinet, nam* Græce ἐχενηὶς dicitur. Eiusdem de eodem parile interpretamentum est, in Eunuchum Terentianam fabulam. Compertius potuissem disserere de *remora*, sed hoc est, stylo desultorio & delibatorio, summa sequor fastigia rerum. *Veternum*, quod superest explicandum, quem morbum medici recentiores *sub-*

ſubetiam dicunt, Domitius tenuiter atque ſteriliter enarrans, ait eſſe *hydropiſin*. Quod non ad ſcopon, hoc eſt, intentionem auctoris pertinet, hydropico quidem, tardo, obtuſo atque hebeti, verum non eo, quo ſufficiat Poetæ, ſtomacho. Adde quod non proprie *veternum* dicas eſſe *hydropiſin*, etſi Cato metaphoricos dixerit. Scire debes igitur *veternum* fuiſſe, qui crederent, ſomnum eſſe maximum, grauem & exitialem, quem *lethargum* nuncuparunt hi, qui nullum diſcrimen inter *lethargicos* nouere *veternoſoſque*, de quo vel illud Maronianum diffuſile: *Nec torpere graui paſſus ſua regna veterno*. *Veternoſus* dicitur, qui graui premitur ſomno, Cato *veternoſum hydropicum* intelligi voluit, cum ait: *Veternoſus quam plurimum bibit, tam maxime ſitit. Veternoſum potulentum biboſum, temulentum & hydropicum* metaphoricos intellexit Cat. preſſum, grauem, ſomnulentum, vt *veternoſus* eſt. Ne cenſeas rem ſimilem eſſe & conſentaneam, vt præcipitanter & inaccurate Domitius eſſe ſcribit, ſed ob ſimiliorem & remotiorem, quam Hypanis, vt inquit ille, *Veneto* diſſidet Eridano. *Veternoſi* quibuſdam videntur eſſe *lethargici*. Sunt qui *veternum* interpretentur *morbum ignauiæ*, qui ex otio nimio contrahitur. Plinius *veternum* a *lethargo* diuerſum morbi genus facit. Ceterum quatuor fere diſcrimina, *marcoris* (ita enim vocatur inuicta quæda ſomni cupiditas) nouere Græci: *Caros*, quod Plinius *ſoporem* conuertit, Græcis κάρος appellantibus crapularem redundantiam, vel ex hoc verbi deriuaculo καρόω *perturbo*, ſeu ab haud multum diſſentaneo καρόομαι, quod capite caricor, aggrauor, oblidor, opprimor helleniſmo ſignificat, velut ab oppreſſura capitis, & ingenii offendiculo, vt Plinius na hiſt. lib. 15. referat inde: *Ex iuglandibus vnum genus appellatum caryon, a capitis grauedine propter odoris grauitatem*. Itidem Plinius lib. 13. *Caryotas inter palmas celebratas refert, cibo quidem, ſed & ſucco vberrimas, ex quibus præcipua vina orienti iniqua capiti, vnde pomo nomen*. Hactenus Plinius. Inditum nomen *caryotis* ariolor & quaſi diuino, a verbo κάρω vexo, agito, conturbo, quod interpretamentum ſatius erit, quam quod Græcis κάρη *caput* dicatur, ſed hoc tamen in medium relinquo. Quidam neoterici & recentiores haud ſane indocti, conſtanter & contumaciter aſſeuerant, a vocamine verboque Græco κάρυον, hoc eſt, nuce, *caryotis*, inditum nomen, quod nuces imitantur caput aggrauantes. Id mihi non temere probatur. Ab hac dictione κάρυον Plinius lib. 15. *cariynon* oleum iuglandinum appellat. Secundum, vt hinc ad reliqua deſiliam, *veterni* genus, Græci vocant vtique *lethargum*. Tertium *moroſin*. Quartum *nothatreta*. Indiſcriminatim, indifferenterque, vti iudico, *morotis* dicitur & *moroſis*, μορότης enim Græcis perdelirium eſt & inſania, quotienſcunque ſomnifico grauamine ſomnulentaque oppreſſura, & pene

lethifera, animo resipiscentia non datur ad mentem, hæc etenim *morosis* non modo memoriam vt *lethargus*, sed vsum quoque rationis intercipit. *Nothroteta* segnitiem fere sepultam, languidum veternosumque soporem intelligimus, *νωθρὸς languidus*, *νωθρότης* græcis est *torpida segnities*. Postremum, hoc est, humida materia generatur, sicut lethargum ex frigida. In familiaribus Ciceronis epistolis scitule & ioculanter & falsè & apposite dictio quadrans & conueniens *veternum* ex lubrica scripturæ procliuitate in *veteranum* deluxata est. Hæc Cicero lib. 2. *Post hoc negotium autem & temeritatem nostri Dolabellæ deprecatorem me pro illius periculo præbuerat in eadem ciuitate veteranus ciuitatis*. Vbi *veteranum ciuitatis* Pompeium appellat, quo Archipolypo Lemarcho, legionumque Romanarum præfecto, nullum exercitamentum populo Romano dabatur, quo veluti cote stimulo que virtus in Romanorum pectoribus sopita resopiretur acueretur que. *Veternosum* dicendi genus *somnolentum & ignauum* Sidonius Apollinaris appellat in epistolarum lib. primo, quem libellum graphicum & lepidissimum propediem cum epitome interpretationis nostræ iumus edituri.

Nec obstat in phalæcio carmine in dictione *veterno*, Iambum poni ex Catulliana mimesi, hoc est, imitatione, in cuius epigrammatario opere, quam plurima his similia reperies. Sufficiet ex multis vnicum exemplum in medium attulisse, & hoc ex liminari pagella: *Meas esse aliquid putare nugas*. Ex hac præpostera syllabarum obseruatione sunt, qui noluerunt id a Plinio prolatum, qui permutatis prioribus syllabis duriusculum se fecit, quam volebat existimari. Fuit, quando credi derim perpensis & examinatis mendosis vocibus & emitato Iambo, quod vitium vsurpationis licentiosæ apud epigrammatarium poetam singulare est, ita legendum esse *grallatore caroque priores*. *Grallatores* enim nuncuparunt antiqui in longuriis amycis & perticis abiegnis *passus ingentes* diuaricantes & militares explicantes. *Grallatorium gradum* Plautus *maximum* appellat, quemadmodum e contrario *minutulum* formicinum & testudineum. Transeunter & incidenter, vt hoc superpondio te dimittam onustum, e macula Marcelli pene mendis obrutum vulgatius exemplar. *Grallatores* sunt *καλαβατόποδες*, id est, *cygni incedentes*: glareæ enim sunt fustes quis innituntur: Varro, *mutuum multi secuntur: grallatores dicti*, quia gradiuntur *grallis*, vel quod perticas has ligneas ab homine eo, qui in illis agitatur Sicilia *gerras*, quæ mimis nostris sunt & *grallæ* apud eruca & pedes nostros exsistentes, vbi posses non intelligenter intelligere de ferulis *a pedibus* appellatis intelligere Marcellum, cum ait, *grallatores esse seruos post eruca & pedes*, quippe cum in famulitio sint *serui ad pedes*, nuncupatim appellati, quos vtique

vtique signasse Poetam Epigrammatarium credimus *lib.* 5 cum ita scribit:

Omnia cum retro pueris obsonia tradas,
Cur non mensa tibi ponitur a pedibus.

Apertius & liquidius idem lib 12.

Bis Cotta soleas perdidisse quæstus,
Dum negligentem ducit ad pedes vernam.

Eadem pene forma *a pedibus serui* nuncupati, qua *a manibus, ab Epistolis, a libellis, a rationibus, a pugione.* Comperio pro re non adsimili seruos *a manibus* amanuenses appellatos. *Circumpedes* ex auctoritate Agretii sunt obsequia seruorum, ante pedes amicorum. Cicero in Verrem actione tertia, *Seruos artifices pupilli domi. Circumpedes autem homines formosos, litteratos suos esse dicebat. Ab Epistolis* Latine nuncupantur & venuste, quos *cancellarios* semidoctum vulgus appellat, quorum principes *archigrammatei* vocantur. Plutarchus auctor est, *Eumenem archigrammateum* Alexandri fuisse, hoc est, scribarum principem, indeque fuisse contemtibilem. *Caron*, quod reliquum veterni genus erat explicandum, superius affatim signauimus.

Vindicatus a vitio mendosæq, labe Plauti locus, inibiq, non fastidienda de satyrio.

DIspersim & tumultuatim inter ambulandū enchiridion meū, hoc est, Plautū linguæ Romanæ *delicias* lectitabam, vbi mendam sordidissimam & aspernabilem deprehendi. Sic enim scribit in Truculento, cum rusticum amatorem quæribundum iudicat, diserutiatumque pruritu & pruinosa tentigine potiundæ meretricis. *Vbi mea amica est gentium? neque ruri, neque hic operis quicquam facto, corrumper situ ita mœsta cubando in lecto, hic exspectando obdormit.* Cui vel mediocriter erudito solœcistes & super scotinon heraclitum perplexibilis tenebricosusque Plautus non appareat. Res manifestaria quidem est & ante pedes. Situ ita nihili vocem esse, decurtatam, mutilam & interceptam existimaui iam puerulus, & sub Philippo Beroaldo non sine honoris præfatione nominando ἀνεπιγρ., quo duce tanquam sole itinere poeticum peragrauimus *putuita* verbum substituendum esse, tanquam *putuita* idem metaphorice seminio genitali stimulante & lacessente corrumperetur adulescens amasius. Fuit quando *situ ita* legendum contenderim, ad hunc ferme sensum, vt iuuenis inquiat, *cur ego situ*, hoc est, iacente quodam marcore veternosa supinaque desidia, quod dici solet, vltra *somnum Epimenidis torpeo, senesco, marcesco, macresco, & macesco in hunc desidem ignauumque modum.* Ceterum diligentius, accuratius, prospicientius, & indagantius eandem vocem subinde ruminanti, succurrit interpretamentum elegantius & cohærentius, vt expunctis & antiquatis hisce tribus vocibus, si tu ita *satyrion* legas, & inter-

preteris, *vrtica, tendore, prolubio pruritu, venereo. Satyriõ sane prolubedo est & prurigo Venera*, quotiensçunque nimietate tentoris & apperentia libidinis peniſſime diſrumpimur, coireque diſcupimus ſed infectim, corpore vires vtique venereas non ſuppeditante libidini. Siquidem Auguſtino teſte quandoque exſtincta in corpore flagret in animo libido. Is morbus a neotericis & recentioribus medicis *Priapiſmos* appellatur. Conuenit ſane metaphora iuueneulo ruſticulo coitum & amicæ conuenientiam appetenti, vti *priapiſmo diſumperetur*, quippe, quæ natura eſt *Priapiſmi* atque *ſatyrii*, ſine effectu coeundi torquebatur. *Saty* Græcis virile membrum dicitur, inde ſatyrion inflectitur. Vnde inclinatur quoque *ſatyrus*, qui ad libidinem proximus eſt, pronus & procliuis: in tantũ, vt Priapum, cenſente Plinio ad hortos cuſtodiendos poni ſuffigique debere *ſatyrica ſigna*, ni malis *ſaturnica*, propter falcem dixerit, cuius hæc verba ſunt ex libro 19. *Quam rem comitata eſt & religio quædam, hortos & fores tantum contra inuidentium faſcinationes dicari videmus: In remedio ſatyrica ſigna quicquam tutela veneris oſſignante Plauto.* Adde *ſatyricam auem* coruum Latinis quibuſdam appellatum, quoniam ſcilicet eſt libidinoſa & ſalax, & quod ore moriger atur, id obtinente fabula. Eos plane ore parere & ceire vulgus arbitratur. Ariſtoteles & Plinius negant, Polyrhizon ſemine pleureticis & neruos confirmare, excalefacere, eadem *ſatyrion* eſſe Plinius autumat, 25. *libro naturali hiſtoria*. Vbi non herbam intelligo, ſed potius vim illam impetuoſam coeundi. De *ſatyrio* quod appellarunt recentiores Auicennæ interpretes *multitudinem deſideri*, ſit mentio ab Auicenna, in primo tractatu libri tertii Phæn, qui cenſet ab acuitate ſpermatis, aut eius multitudine, cum debilitate corporis, propter fortitudinem vaſorum ſpermatis, quia attrahunt eius materiam ad ſeſe. Et virorum quidem deſiderium fortè ſit in regionibus & aeribus & temporibus certis, propterea aggregatur illud ex virtutibus eorum. Mulieres quoq; ex auctoritate eiuſdem *ſatyrio* laborant. Ceterum ex cauſſa contraria proueniente, gignitur ex virtutibus earum congelatis, & de illis earum, quæ ſunt frigida, valde in vniuerſum reſupino cubitu dormire *ſatyrium* generat. De ſignis *priapiſmi*, & eiuſdem medelis, Auicenna non tacuit. Salyceetus inter diæteticos medicos fidei nec lubricæ, nec auctoritatis ambiguæ, nec famæ famoſæ ægritudinem hanc iugi, continenti, & perpeti aſſiduitate, toti iugo corpori vriginem quandam futialemque inflammationem gignere autumat: vtiq; nocere ſpaſmoq; cum ſequente ad perniciоſas ægritud nes inducere. Fieri ex multitudine materiæ calidæ: ſanguineæ, & ex ſum ne ſtellionis cum vere profecto admittũtur ad cibariũ. Non ingrato quidem, nec inutili diuerticulo, & hoc diſce, fluxum ſeminis in ſomniis Græcos vocare ὀνειρογόνον, de quo meminit Auicenna *libro tertio Phæn. Nec alba*, quod aiunt, *lunea*, illo-

illotisq; pedibus prætereunda est hæc veluti consequia & appendicula, distigio sane non magno dispesci atque discriminari satyrion atq; priapismon, hoc proueniente absq; desiderio, atq; necessitate, illo sæpicule cum desiderio & necessitate. Idem apud opinatos & receptæ fidei medicos *satyriasis* atque *satyrion*. Aristoteli 4. *libro de generatione animalium* satyria morbus est, qui prouenit præ abundantia fluxionis aut flatus crudi in partes faciei decumbenti-, facies animalis diuersi & satyri apparet. *Satyria* quoque Latinis cibarium, confusaneum Latinis *satyra* veluti cinnus, & hoc est, scitamentum ex variis rebus compositum, & lex vno rogatu multas comprendens, quod in decretis canonicis annotauimus περὶ ἀξιν & ὀλε παρεργα, hoc est, *extra propositum & iust tutum*, quod in Pandectis medicorum reperies. *Satyrion* herba, quam Arabice *chaslalce* vocitant, orchis Græce, quæ vox *testiculum* enotat, vt obiter verba medicis fusanea & domestica, ab iisdemque *pachimeteron*, & *crassa* vti dicitur mineua animaduersa, signem, appellatur *aphrodisia* (vt intellige venerea) vel *priapismon*, latialiter appellatur *vulpis testiculus, vel leporina ex* auctoritate Serapionis. Primum genus satyrii *cynosorchu*, hoc est, testiculus canis nuncupatur. Est alterum satyrii genus, quod penitus imperiti literaturæ Græcanicæ medici scribunt atticismo *trifolium* vocari, cum dicere conueniat, vtique Græce *triphyllion*, ac hoc *prosedamo*. Sic enim dicitur hebetudo frigedoq; coeundi releuari equi admissarii satyrio scriptum est, super qua Plinius hæc libro vigesimosexto: *Venerem etiam si omnino manu teneatur satyrii radix stimulat, magis etiam si bibatur in vino austero, arietibus quoq; & hircis segnioribus in potu dari equis ob assiduum laborem pigriorious in coitu quod vitium prosedamum vocant.* Hoc addatur veluti coronis & auctarium, epigrammatistam satyræ a *saty*, hoc est, *struthco, rutabulo* vret, illa, hoc est, membro virili dixisse pro libidinari, stuprare fœminamque depudicare: Non pridem Bonienſium pulpitarius per amænos colliculos, florulentasque verrucas, & muscidosque fonticulos sedens in anchilatio Stipadiq;, hoc est, sedili cespititio, non tamen sine Theseo, hoc est, Ludouico Ghisilardo antiquis moribus, & vt Plautus ait, Massilienſibus & omni virtute dotatissimo inter nostrates patricios inspexi satyrion herbulam radice capillosa clypeodi figura, & testiculos humanos scriberet repræsentaretque insignita. Insimum candidi lectores, qui nec momo nec liuore stringuntur, perpensis & examinatis literarum mutilatarum consinus, scio iudicabunt non penitus aspernabilem hanc nostram annotatiunculam futuram.

Augustinum fideq; fœdeq; lapsum, ibiq; nunquid fœmina superfœtare possit assiduum pensitatum, incidenterq; Palladæ epigramma distichon explicatur.

AVguſtinus literarum ſacrarum proculdubio princeps & vexillarius, fœdo pudendoque cæcutauit errore, miſereque & pueriliter hallucinatus eſt, & quod mirius, non minimum incognibili macula. *Iamiam lunidulorum latratulum, vt eleganter inquit Apollinaris, coto liuore acuminatus linguas, qua vetula eſt garrire ſciunt. Illud loqui neſciunt exaſperari conſpicor.* Illud ſubinde & identidem Plinianum euomentes ſuſpendio arborem eligendam, cum in Theophraſtum hominem in eloquentia tantum vt nomen diuinum inde inuenerit ſcripſiſſe etiam Leontinum fœminam conſter. Exemplo pari hi balaterones & tubducti ſupercilii vituperones, qui quod ignorant eleuant, me vellicabunt, taxabunt & demorſicabunt, qui ſpreta viri in omni doctrina tanti eiuſdemque apotheoſi obſtrigilari, tantillus & indoctus audeam. Ceterum relictis, vt inquit, Plinius exuſtioni ſuæ his hominum turbis, ad occœpta regrediamur. Nos enim ingenue profitemur, nec vt Ciceronianam dictionem vſurpem, mugnamur atque tergiuerſamus, quin multa ſint, quæ ſicut nō omnia ſingillatim nouimus, ita nō omnia neſcire. Libet in reſimili *Heraclitia* vti paræmia, de qua meminit Ariſtoteles in decimo libro de animali. eam dixiſſe ferunt *Heraclitus* ad eos, qui cum alloqui eum vellent, quod forte in caſa furnaria quadam caloris gratia ſedētem vidiſſent, accedere temperarunt: ingredi enim eos ſidenter iuſſit, quoniam inquit, ne huic quidem loco dii ſunt immortales. Eodē dicterio intemperiem horum libitinarum rabioſulorumq; rabularum diluā, vt affirmem noſtra hæc nō nimiū nihil eſſe, quin ſaltem ſubſit aliquid probi & integelli, ſi candidus aure nec matutina ſi mihi fronte venis. Fuit equidem Auguſtinus vir magnus & eruditionis integerrimæ: verum vt auctor eſt Iunius Columella, qui ſapientes exiſtimati ſunt, multa ſciſſe dicuntur, nō omnia. Summi ſunt, ſed tamen homines proinde poſſunt erratiiis diuerticulis cæcutire veritatemq; protinus relinquere Nō enim ſemper feriet, quocunq; minabitur arcus, nec pudor eſt, vt auctor Marcus Varro, perfecto ſpicilegio feſtuculam reliquiſſe. Coniectare licet inter tot penſiculate & proſpicienter ab Auguſtino relata irrepſiſſe quid fæculentæ labeculæ. Profluentius & latius exorbitaui, vt obiter cauerē iſtos vitilitigatores. Auguſtini verba ſunt hæc, vt tandem cū re ipſa congrediamur ex quinto de ciuitate Dei volumine, genethliacos, planetarios, id eſt, aſtrologos carpentis: *Et in concepto in vbi & vnum concubitum eſſe manifeſtum eſt, tanta naturæ vis eſt, vt cum conceperit fœmina, deinde alterum concipere omnino non poſſit, vnde neceſſe eſt eadem eſſe in geminis momenta conceptus*: Hæc Auguſtini nimirum ſententia hoc ſonare videtur, ceteris præſtigioſis offuciis obiectis, quæ multa ſed commentitia ad auctorem tutandum excogitari poſſent, ſed omnia commentitia, & venuſtula magis, vt inquit Auſonius quam ferticula, *fœminam niſi vnico momento gemi-*

nos

nos concipere non posse: Quod equidem absonum est, & absurdum, vel eum refutante libro septimo animalium Aristotele, qui nedum fœminas, sed animantia cetera quam plurima superfœtare posse confirmat, cuius verba apposui, vti dilucidius pateat huiusce rei cognitio, ea scilicet quorum natura superfœtare more leporis recusat: *Verum equa nunquam superfœtat, sed magna ex parte vnum tantummodo generat. At vero in muliere raro quidem euenit vt superfœtetur, sed factum tamen aliquando est, qui itaq; longo post tempore sint concepti, nihilo perfici possunt, sed præmaturius dolorem, quo ipsi & primus fœtus intereat mouent. Iam incidit vt facta corruptione duodecim superfœtata puerperia ederentur. At vero si proxime a primo conceptu secundus sit factus, absolui edi; potest quod superfœtatarit, vt quasi gemini nasci videantur, quomodo Herculem & Iphiclum procreatos esse fabulantur, nam id etiam constitit adultera quadam, quæ alterum suo marito, alterum adultero similem peperit.* De Iphicio & Hercule quis non legit, Aristotelicis pene germana in Amphitryone Plautina fabula. Superiora Aristoteles & plura, quæ prudens omitto. Eadem referuntur ab eodem quarto quoque libro de generatione animantium. *Cartilaginea* genera superfœtare idem auctor est libro sexto. *Dasipum* superfœtare testatur Plinius & Aristoteles libro quarto de generatione animalium. *Solipedes non superfœtant*, inquit, Aristoteles alibi. Porro discussis & iterato pensitatis Augustini verbis, non prorsus a veritate resiliunt *in geminis necesse*, ait, *esse momenta conceptus*. Conueniunt enim Augustini cum his, quæ apud Aristotelem libro de generatione animalium quarto scripta sunt, quæ subiecisse fuerit operæpretium: *Qua autem ex his magnitudine præsunt, vt homo si alter coitus proxime ab altero accessit, enutrire, quod superfœtatum est possunt, iam enim id euenisse visum est, cuius rei caussa id quod diximus est: eodem enim coitu pluis seminis emittitur, quo partitu, multiplicare conceptum potest, sed raro, quoniam vterus magna ex parte ad partum se comprimat, si tamen aliquando accidit, vt superfœtetur, iam enim id euenisse constat, perfici non potest, sed conceptus abiguntur.* Verum enimuero nonne Augustini sententiæ reiectaneum est, quod ait Aristoteles alicubi fœminas *superfœtare* posse, vitales esse fœtus, & vsque durabiles diuerso momento conceptus genitos, cum Iphicli præferat & prætendat exemplum & Herculis. Ceterum de conceptibus, fœtu, superfœtationeque hirmo quodam, ecuasi, hoc est, grato diuerticulo diuertere ad partionem, ab re non fuerit. Scribunt medici & philosophi illustres, gigni hominem septimo mense rarenter, nunquam octauo, sæpenumero decimo, eumque esse hominem gignendi summum finem decem menses non inceptos, sed exactos. Hoc idem tradit etiam Menander Poeta vetustior, humanarum opinionum vel peritissimus: γυνὴ νύκτ' ἐνὸς μὴν, hoc est, mulier decimestris parit. Mense octauo

quoque gignere fœminam non prætermisit Poeta Cecilius eo versu Comico. *Insolet ne mulier decimo mense parere. Polnono quoq; septimo atq; octauo.* In Hippocratis libro, qui inscriptus est, περὶ τετραφῶς hæc leges, ἐπὶ οἱ' τοῦ ἐστὶν ἐκκόμενον γένησις, id est, *est autem & non est octimestris partus.* Transeunter & præter institutum in mentem venit epigrammatis Græci huiusce Palladæ: γραμματικῆ θυγατέρ' ἔτεκεν φιλόπαιδι μιγεῖσα παιδίον ἀρσενικὸν θηλικὸν ἀδέσποτον, significat hoc distichum Grammatici filiam peperisse fœtum masculinum, fœmininum neutrum. Vbi non omnia sunt iocularia, verum subest doctrina penitior & eruditior remotior. Poeta Grammaticum illudens genuisse eius vxorem filios refert casibus, quos docere cõsueuerat assimiles. Porro cum peperisse scribat ἀδέσποτον, id serio prospicienter & accurate prolatum est, Nec iocus exit de ternione, hoc est, in ordine ternarii numeri, quo filii geniti, sed neutrum appellat, quippe cum & Hippocratis sententia vetere, octauo quoque mense genii sunt & non sunt, & quodammodo neutri vocari possunt. Etiamsi non constet hunc octauo mense genitum. Nil enim festiuæ lepiditatis haberet ob solos casus grammatistæ filium neutrũ vocitasse. Ad casus quidem Palladæ carmen alludens, & ad eruditionẽ scitiorem & occultiorem Hipp. ἀδέσποτον fœtum appellauit. Esse autem & nõ esse octimestrem partum, hoc est, quodammodo neutrum esse, scribit Hippocrates, Id tam obscure atque præcise tanquam aduersè dictum Sabinus medicus, qui Hippocratem commodissime interpretatus est his verbis enarrauit, ἐπὶ μὲν φαινόμενα ὡς ζῶα μετὰ τὸν ἐκτρωσιν, οὐκ ἐστὶ δ' ὡς θνητὸν δὲ μέτα τοῦτο, καὶ ἐστιν ἓν φαινόμενα μὲν πρὸς αὐτὴν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἐστὶν, id est, *Apparent quidem veluti animalia post abortum, sed nequaquam sunt quippe, quæ statim vita excedant, itaq; esse quidem tantisper imaginantur, sed potentia non sunt.* In hæc haud ingrate diuerti, facturus operæpretium si adiecto lepidiori tectorio nouoque statumine statuminarem & intercrustarem in versus elegantissimos Palladæ. Præterea *heptamini* Græcis appellati filii, qui septimo quoque mense nascuntur. Apud Donatum in Hecyra Terentiana eum locum emenda, & integrum restitue Donati verba sunt hæc: *Ad spatium quo pragnantes esse solent, id est, ad mensium dinumerationem, quia & septimini nasci solent:* Qui elegantius & eruditius Donati verba perpendent, hi *heptimini* legent, ita Græcis septimo mense præmaturos fœtus genitos appellantibus. Cur ἑπτάμηνοι, hoc est, nonimestres filii hodie potissimum nascuntur non ἐνεάμηνοι, caussam Cesorinus affert, cuius ista sententia: *Quo tempore partus concipitur in vtero muliebri necesse est vt sol sit in aliquo signo, & in aliqua eius signi particula, quem locum conceptionis vocant.* Chaldæi a decimo zodiaci, decimo a conceptu mense κατὰ τετράγωνον, id est, per conspectum quadratum, qui perquam efficax est, sicut etiam conspectus ille est potentissimus, qui fit a nono signo

gno κατὰ τρίγωνον, ideſt, per trigonam radiationẽ, hinc nono menſe fœtus exortus abſolutiſſimus. Ab his poſſent Auguſtini ſectatores & dogmatiſtæ ad eius hallucinationem muniendam, in ſuam ſententiam prætendere id Hippocratis, in calce aphoriſmorum, cuius verba libitum eſt ad verbum ſubſcribere: *Quæcunque in vtero habent, his concluditur os matricum.* Hactenus Hippocrates, eadem Ariſtoteles, quod & ſupra citauimus. Cum igitur inquient prægnanti de ſubito os matricum occludatur, diuerſo momento *ſuperfœtare* neutiquam poſſe videntur. Reſpondent medici recentiores, exquiſitum os matricum quidem occludi, niſi tamen ſubſit cauſſa recens: quę occluſum aperire nouo illectamento cogat, matrice ſcilicet collum ſecundarium virginalis inter fœminei, hoc eſt, vuluæ aperiente, ad attrahendum ſperma naturaliter. *De ſuperfœtatione*: quam ſuper impręgnationem vocant inelegantius medici neotetici, meminit Auicena Phæn li. 3. cuius verba magis quidem eruditiora quam elegantiora non puditum eſt ſubtexere: *Parum ſunt inter geminos dies plurimi. Ipſi ſecundum plurimum ſunt ex coitu vno. Et parum contingit quod ex coitu ſuper impregnationem ſiat conceptio: Nam ſi ſit conceptio ſit in mulieribus, quæ corpora tenera habent & cutem multorum pilorum, multi ſanguinis propter fortitudinem caliditatis earum, & de illis ſunt, quæ fortaſſis videntur ſanguinea in impregnatione, & non curant de eo propter virtutem earum & fortitudinem matricũ ipſarum, & non abortiuntur cum menſtruis & cum apertione eius quod emittitur matrice, & quandoque menſtruantur ſuper impregnationem numero duarum menſtruationum. Quod ſi cadat impregnatio ſuper impregnationem in valde forti & in ea quæ non concipit niſi propter apertionem oris matricis ſuæ, non propter fortitudinem ſuæ matricis, timetur quod ſit filius primus tam debilitatus.* In propatulo & in aperto eſt quam ſit Auguſtino refractarius atque reluctans Auicenna, ſi qui tamen fuerint, qui munimen & latebram Auguſtino quęrant, hi dicant quod rarenter fit & pene nunquam fieri præſuppoſuiſſe Aurelium. Fortaſſis Auguſtinus de his intellexit, cum ait, *eadem ſunt momẽta conceptus in geminis*, qui vnico conceptu naſcerentur, vt nec vtique loquatur vniuerſaliter. Addas hoc non ingratum auctarium a tempeſtiuitate noni & decimi menſis Parcis eſſe indita nomina, quæ a partu per antiſtichon nominatæ ſunt, nona & decima. Ceſſelius tria nomina parcarum dixit *nonam, decimam, mortam*, ſed homo minime malus Ceſſelius *mortam* quaſi nomen accepit cum accipere quaſi μοῖραν deberet. Sic n. maculoſũ codicẽ emẽda Gellianũ li. iij. vbi nõ μοῖραν, hoc eſt, Parcam, verum *meram* nihili vocem & *caſſam* petuulgatius exemplar habebat xj. menſes κατ' Ἀριστοτέλη parere poteſt, Plin. lib. vij. xiij. menſes tuliſſe fœminam partum teſtatur apud quem nulla ſunt ſtata partionis tempora. Auguſtino Partũda partui præfecta Dea apud quem *Vagitanus* lib. iij. de ci. Dei: ſiue *Vaticanus* vt autumat Gellius deus eſt, qui infantium vagori, hoc eſt,

vagitui præsidet, & *Cunina* Dea quæ *cunas* eorum administrat. Præterea cum mos Romanis peculiaris esset, vti infantem nuperrime genitum in humo collocarent, & e vestigio leuarēt, deam *Leuanam* venerabātur, quod eo Ouidiano versiculo significatum est *Tactag, nascenti corpus haberet humus.* Hanc rem signasse Plinium arbitramur natu. hist. lib. vii: *Hominem tantum nudum & in nuda humo natali die abiicit ad vagitus, statim & ploratum.* Itidem: *Diua Rumina præerat, vti mammam paruulis immulgeret. Diua Potina potus exhibebat. Diua Edulica escam ministrabat.* In digestis de solutionibus & liberationibus in propatulo quod est, & ante pedes, inuenies apud Iurisconsultum *quinque* iuxta sententiam Aristotelis posse fœminam parere, Iulianum, forte cum to: sint loculamenta, acceptabula, capsulæque veteri. Atqui libuit, vt Plautus inquit, ad hanc obicem commorari, meminens Angeli Politiani non mediocrem, quod tamen præfata manium reuerentia dictum sit, iecuriam ne dicam insectiam: non enim meum est cum larua colluctari, nec obluctari cinefactó synchronismi nostri cōsummatissimo, haud ingratis in hęc deflecti & properationi meæ modicum interiunxi, ne Angeli coniectura credulæ posteritati, impostura proclivi imponeret. Ex Bucolici ludicri quarta Ecloga versus hi sunt postremissimi: *Incipe parue puer cui non risere parentes: Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili.* Deum *Genium* intelligi, qui nos natos fouet, nutrit & amplexatur, naturæque parentem deum, quem Græci vocant *eudæmona* contendit Angelus, deam Iunonem cubili præsidentem, quamobrem *cubam* vocatam, & ad hæc Donati verba aduocat: *Huiusmodi initia bantur quidem pueri cibo & potu, at quidam sacris, vbi ita legunt apud Varronem: Initiari pueros Edulia & Potica & Cuba diuis edendi & potandi, & cubandi, vbi primū a lacte & a cunis transierunt, quod Vergilius secutus est, nec deus hunc mensa dea nec dignata cubili, hos aduntatum Probus.* Huiusmodi Donati verba sunt reiectanea Politiani sententiæ, etiam si non *Edulicam* & *Potinam* vt Augustinus, sed *Eduliam & Poticam* vocitat, mendoso vti arbitror codice, quod de mendis in codice fere pullulantibus, haud difficulter credent eruditi. Ad hęc Donati sententia non Angelum fefellit. Ceterum cū probet *Edulicam* intelligi posse cum Vergilius inquiat: *Nec deus hunc mensa* non annotauit quo fulcimine, & literato opitulamine, possimus deum quoq; *Edulicā* vocare, quod nos haud aconiti, hoc est, nō sine difficultate iugi lectione cōperimus. Maronianum carmen *Edulicam* signare dubiū esset, quo nā pacto deū intelligeret deam *Eduliam*, quod Donatus innuit nisi cēteas corrigēdu apud Donatu esse *Intimacant Edulio & Potina.* Succurrit fortasse & exquisitū deum pro dea intelligi posse quippe referēte Seruio Æneidos cōmentario secundo θεοτοκίας hoc est, mares & fœminas esse deos, & citat vetusti cuiusdā carmen, venere in hanc sententiā deū ve cantis: *Pollentęg, deū venerem.* Quid

non

non potuit Edulicam Maro nomine arsenico, hoc est, masculino nũcupare, qui vocat allecto ex septimo Æneidos hoc hemistichio id est, dimidiato versu: *Nec dextra erranti deus abfuit*: Barbatã Venerẽ Lacedæmonios coluisse suffragãtur Græci scriptores & Ausonius hisce versibus ex Græca literatura delimatis: *Barbatam vidit Venerẽ Lacedæmone Pallas*: His neutrq; discrepat, quod Plutarchus affert inter cetera fortunæ cognomẽta *viseatã, pusillam, fortem, cõuertentẽ, bene sperantem, virginem, masculam & barbatam* quoque nuncupatã a vetustis. Idẽ in apopthegmatis auctor est Laconas Venerem armis præditã coluisse, atq; deos esse omnes & fœminas & mares quoq; lanceas habere faciunt, tanq; omnes bellicã virtutem habeant. Hoc Orpheus effari volẽs tali versu sic cecinit: ζεὺς ἄῤῥ ἐγένθ ζεὺς ἄμβροτος ἔπλετο νύμφη. Vt hac appendice te magis remittã onustũ locũ Marci Catonis emaculaui libro de liberis educãdis, & cõsequẽter Marcelli eiusdẽ. Cũ primores cibis & potioni initiarẽt pueros sacrificabãt ab Idibus Edulicæ & Potinæ, quæ omnia extrema mẽdose circũferebantur. Obiter his adiungas velim & hoc fœtã fœminã in *κολακίαν* cõstitutam, hoc est, ea mollitate, q partũ antecedit, q̃ Lucretius *pellaciam* appellauit, stomacho relaxo, fastidienti atque resoluto, varia appetere, & ex appetitis, quæ magis & impẽdio velit seligere nescire, quod ex picę versicoloribus pẽnis, & diuerso colore variegatis *picare* Latialiter efferemus, sup qua re ex lib. 7. de annalib. hæc Aristoteles: *Solẽt appetitus varii grauidis euenire, citoq; cõmutari, quod picare quidã a pica aue denominant*. Hactenus Aristo. siue quod huiusmodi auitiũ partitudini ꝓpinquum esse terra cõsueuit, appetitu quodam moroso & omniuolo Græci *κίττας* & indiscriminatim *κίσσας* dicũt. Hinc amoris appetentiam variam nos significare volentes, & ex appetitis eiusdẽ & lectionem nullam Edilio nostro ita cecinimus:

Mira puer recitas insomnia quid sit amare,
Nosse velim noxi si bene κίσσας erit:

At hinc tandẽ ad cetera, quæ superant, superadde ꝓtius, ne, quid q̃ vsq; deprehenderim omittam: *Cubam* Sabinos vocare eã q̃ militares *lecticam*, vnde videtur deriuatum esse cubiculũ. Põpeius auctor.

De missionum generibus, Apuleiq; locus explicatus contra omnium hactenus sententias.

LVcium Apuleiũ Madurensem florentissimi styli nitidissimiq; characteris fuisse si Sidonio credimus, atq; Fulmineo, quẽ Platonicorum eruditissimum Augustinus de ciuitate dei libro octauo iudicat, cuius opinamina & sentẽtias æmulabũdus nõ pauca Platonice ꝓtulit. At is aureus liber, & bracteatus, quẽ nõ genuiũ, q̃ non habet charitem, multiiugis tamen mendis scatet, & ob inscitiam nescias, an incuriam æui nostri repudiatus, ab hisce triuialium fæculis fæculentis fordescit apud vulgus in dies, cuius patrocinium nõstrum erit, qui politioris eruditionis ꝛapridẽ ꝓfessores sumus. Eius metamorph. lib. iiij. verba sunt hęc: *Rebar enim me iam*

prorsus exanimatum ac debilem mereri causſa remiſſionem. Perpenſis vſque dictionum confinitis, coniuratis, compoſitiſque prototypis ſcripturæ fidelioris, quos libraria Bononienſis opulentiſſima florentiſſimaque, diui Dominici retinet adhuc, in quibus *non mereri causſa remiſſionem*, verum *morti ſuccumbere*, legitur, quæ lectio quidem adulterina eſt, verum ad probiorem atque caſtiorem præbet anſam cenſui non *causſa remiſſionem*. ſed quod elegantius, ſignificantius & eruditius, *causſariam miſſionem* ſc. ibi debere, priori vocabulo diſpuncto penitus quod ne diffiteri poſſint obſtrigilatores ſi qui fuerint, & refragatores incommodo, ſicut Iureconſultus Vlpianus & illuſtriſſime & graphice ſexto libro ad edictum explicat. Marcianus quoque digeſtis de re militari fuſius & euagatius, cuius ſcitiſſima eruditiſſimaque verba ſuppoſui: *Miſſionum generales causſa ſunt tres, honeſta, causſaria, ignominioſa. Honeſta eſt, qui tempore impleto militiæ datur, Causſaria, cum quis vitio animi vel corporis minus idoneus militiæ renuntiat. Ignominioſa causſa eſt, cum quis propter delictum ſacramento ſoluitur.* Quibus verbis inflectere potes & deducere dici *causſariam miſſionem*, quæ exhibetur ob ſiniſtram, & aduerſam valetudinem, qua Lucius in induuias aſinales commutatus eſt implicitus, dum more non ſueto cogitur tam ſpatioſam viam præterire. In hac ſignificatione *causſarii milites* dicuntur a Liuio in vij. ab vrbe condita lib valetudinis ſiniſtræ cauſſa miſſi. Liuii verba ad hanc ferme ſeriem ſe habent. *Tertius exercitus ex causſariis ſeniorib. buſq; a Tito Quinto ſcribatur, qui vrbi mœnibuſque præſidio ſit.* Palladius libro primo, *causſationem, inualitiem* quandam & *ægrimoniam* appellat potius, quam morbi cauſſam, ſic ſcribens: *Sed quia ſolet his omnibus ad ſpeciem cuſtoditis occultiorem noxam tectior ſeruare natura, ipſam quoque ex incolarum ſalubritate noſcamus, ſi fauces bibentium pura ſunt, ſi ſaluo capite in pulmonibus ac thorace, aut nulla eſt aut rara causſatio.* Spartianus in Hadriani vita *causſarios* dixit pro *valetudinariis*. Eius verba ſunt hæc: *Poſt hæc profectus in Gallias omnes causſarios liberalitatibus ſublleuauit, Tranquillus.* Ni fallor, de *causſariis* in hac ſignificatione meminit Plinius natu. hiſto. libro xxv. ſonticos & valetudinarios intelligere volens, ita ſcribit: *Vetant dari ſenibus, & pueris Item mollibus ac fœminei corporis animæve exilibus aut teneris, & fœminis minus quam viris. Item timidis aut ſi exulcerata ſint præcordia vel tumeat, nimium ve ſanguinem egerentibus, causſariis, vellere vel fauicibus.* A *causſa* vel a verbo *causſor* quod ſiniſtritatem valetudinis cauſſari poſſunt, cauſſariorum cauſſariæque miſſionis inde nametũ fit, a quo verbo *causſarius* pro quod eſt *causſatus* honeſtius, inflectitur vel a Plinio in epiſtola ve lumini ſuo præpoſita. Itidẽ non diſſimili ſignificantia *causſatius* apud Apuleium leges, libro tertio Floridorum: *Libro etiam conſcripto plenius gratias causſatiuſq; libro mandabo:* etiam ſi ſcribant inibi *capacius* nõ pauci. Volumina promiſcua

miscua *canatius* adhuc seruant, quod tamen haud improbo, vti *canatius* dictum sit pro eo, quod est *resonantius*, altiloquo canore.

Qua sint Rosa laurea, obiterq; Vergilii carmen ad amussim discussum.

APuleii pariter verba sunt hæc ex iiij. lib. *At ne conuallem quidem vspiam, nisi tantum ripa fluuiatilis marginem densis arboribus septam video: ea arbores in lauri faciem prolixa foliata in modii floris modori porrectos caliculos modice punicantis, quos equidem fragrãtia minime rurestri vocabulo vulgus indoctum rosas laureas appellat, quarumq; cũcto pecori cibus lethalis est.* Exploratissimum compertissimumque habeo non a triuialibus semitatisque professoribus verum a literarum apicibus & antesignanis hæsitari tallipedari ruminantibus & recogitantibus, quę sint hæ *laureæ rosæ*, quæ medelam præsentariam hominibus, ceterum belluinis venena præsentaria sint. Nobis, omni, quod aiunt, pede standum est, ne quid torta posteritas indaget, quod integrum & absolutum opera nostra reddi potest. Sed vti plenius & apertius intelligas, operæ pretiũ erit Plinana verba eadem pene contexere. Sic enim ait in decimo sexto libro natu. histo: *Et quamuis herba Sabina dicatur rhododendron, vt nomine apparet, a Græcis venit, alii nerin vocarunt, alii rhododaphnen. sempiternum frõde rosæ similitudine, caulibus fruticosum, iumentis capriscq; & ouibus venenum est. Idem homini contra serpentem remedio.* Porro quam disparata sint hæc duo verba Pliniana *caulibus fruticosum*, ab Apuleianis notis lector candide, cum cetera pene gemina sint, & quam maxime germana. Videtur enim significare Plinius istud *rhododendron* caulem foliatũ fruticosum habere vel inde frondescere, & tamen si apud Apuleium *prolixe* pro eo ꝙ est vndecunq; & in caule & in cacumine legas, non sentit cũ Plinio Apuleius, quippe cum hic tantum non Plinius cauliculum fruticosum atq; ramulosum esse *rhododendri* signat. Si vero *prolixe* capis ꝙ eo quod est sublimiter & alte manifestatio dissidio dissentaneaq; ferme αὐτοπαθείᾳ descisc̃unt auctores. Nosti enim caussam nuncupatim a Plinio truncũ arboris intimũ dici, in q̃ sentẽtiam idem in vndecimo natu. histo. libro scribit: *Locustam in spina cauli infixa oua generare:* Ab eodẽ *decaulescere* verbũ proiatu. Operæ pretiũ erit adhibita trutina & acri iudicio suspendere vtriusq; verba & eosce concordes reddere & vnanimes, ꝙ fiet si apud Plinium ꝙ *caulibus caliculus* leges nec secus vitilitigatores legi debere rumiterant. *Calices* enim *rhododaphnes* Plinius intellexit eos flores, quos noster Apuleius *caliculos* appellat, quia pressula sunt rotunditate & simili *calicibus* fundo angustioribus, & ab initio lenticulari figura tubo, coloque simili caliculatimque patulis. *Rosam lauream* Lucius nuncupat, Plinius *rhododaphnem* παραπόδως, ad libellum & ad verbum ex Græca literatura dictione deflexa. ῥόδον enim *rosa* dicitur. inde ῥοδωνία *rosarium* vocatum: ῥοδοδάκτυλος ἠὼς hoc est, *aurora*

manciolas roſaceas habens ab Homero dicitur eo, quod eã culetur radios flammigantes, qui digitos roſeos æmulantur. *Rhodinum* vocat *Oleum* Plinius hiſtoriæ natu. libr. xv. ex roſis factum ſcilicet & compactum. δάφνη laurus. Vnde nomen cõmentitium de puella ab Apolline dilecta Daphnona Martiali ceteriſq; *Rhododendros* appellat, veluti *arboream roſam* vocites, q̃ppe cũ Græcis ῥόδον καὶ δένδρον appellatur *arbor* ex cuius voculæ iucundulo diuergio picus ex auitio notiſſimus δενδροκολάπτης appellatur, cũ atticiſmo κολάπτω pro *ferio* dicatur, qui quoniam ſæpicule & identidẽ quercum tundit δρυοκολάπτης dicitur. Hinc Plautinum illud ex iis in Aſinaria: *Sed quid hoc quod picus vlmũ tundit: Non temerarium eſt.* Addepotiẽtalẽ plagam itinera Alex. recenſentem Strabo nẽ de *roſis laureis* non tacuiſſe. *Erat arbor*, inquiens lib. xv. *lauro ſimilis, quæ guſtata iumenta omnia cũ ſpuma in morẽ comitialis morbi emortuãtur. Spina quædam fructibus ſiue fruticibus in terrã fuſis, quẽadmodũ cucumeres, erat ſucco plena, cuius aſperginis in quodcunq; animal inciſiſſent, id oculis excæcabant capiebantq;.* Hæc Strabo. Plinius hiſce verbis nominat: *Aliud genus in eodem Ponti ſitu viget ex annona mellis, quod ab inſana quam gignit manomenon vocãt, id exiſtimatur contra hi ſtore Rhododendri, quoq; ſcatẽt ſylua.* Fruticoſumq; pene pterii caulibus, ſi lectionẽ vulgariũ exẽplariũ pbamus, poſſet a Plinio nũcupari *Rhododendron*, ex Strabone, qui ait, *ſpina fructib. in terram fuſis.* A Plinio quoq; de *Rhododendro* fit mẽtio li. 25. Cõſonus his ſuffragatur, ſubſcribit, ſuccinitq; Palladius: *Aduerſus* inquiens *mures agreſtes. Apuleius aſſerit ſemina bubulo felle macerãda antequam ſpargas, nonnulli rhododaphnes foliis aditus eorum claudunt, qui roſis his, dum in exitu nituntur, intereunt.* Non *citrum* nec aliam arborẽ in ij li. Georgicon intelligi diſceptant neoterici non infra claſſem: ſed capite cenſi. Ceterum *Rhododendron*, Maronẽ hiſce verſib. ſignificaſſe, quo Perſarũ δυσωδία, hoc eſt, graueolentia leuetur:

Media fert triſtes ſuccos tardumque ſaporem
Felicis mali, quo non præſentius vllum
Pocula ſi quando ſæua infecere nouerca.
Miſcuerunt q; herbas, & non innoxia verba
Auxilium venit, at membris agit atra venena.
Ipſa ingens arbos faciemque ſimillima lauro
Et ſi non alium late iactaret odorem
Laurus erat, folia haud vllis labentia ventis
Flos ad prima tenax, animas & olentia Medi
Ora fouent illo & ſenibus medicantur anhelis. Roſas *laureas* Maroniani verſus indicare videtur, & non indicare videntur, & non iudicare hoc conuenit cũ *Rhododendro*, q̃ inquiat in Media gigni. Antidotũ & Alexipharmacũ eſſe cõtra venenata catapotia, & nouercalia potoria, & id ſimiliter cũ *rhododendro* conſentaneum. Cõuenit quod eſt facie ſimilimum lauro, & quod foliatur frondibus hyeme neuti-

neutiquam deciduis, sed perpetuo virentibus, vt fortassis *prolixe*, p diu & durabiliter, & perpetue dixerit Apuleius. Id refractariũ est & dissentiens, q inquit *ipsa ingens arbos*, cũ per humũ ex Strabonis auctoritate *rhododaphne* repat, quod & Plinius indicare videtur. Eo pariter *malum assyrium a rosa laurea* differt, & oppido dissentit, q inquiat odorẽ inctare, quippe cũ Lucius esse inodoratũ ostẽdat. Id dubium & ambiguũ quoq; an *animas & olentia Medi ora fouent illo*. Hæc satis superq; Vereor enim ne lectores studiosos offendam, quos reuereor. Ne ex laconismo in loquaculum idiotismũ sermonem molestę deriuans cetera lecturientes immorer.

Examine pansiori scrutinioq; scrupulosiori quid sit bonus euentus enarratum.

Eiusdẽ ab his non longule dissita verba sunt: *Tunc inuocato hilaro atq; prospero euentu cursu me concito proripio.* Quam plurimi expertes eruditionis alioquor *πυχολῶς* & crassa quod dicitur Minerua quorum ingenium, vt fallum apophthegma est apud Lactãtium, *cimerus* attritatibus inuolutum, quorum mẽtes amẽtes sunt, (vt ait Augustinus) qui oscedine quadam semisepulti, veluti p nebulam cũcta despicientes nõ dispicientes, hallucinantur, sic interpretãtes *euentum, successum rei*, quod ante Theognium, vt Lucilius inquit, nullus ignorauit. Porro ego reperio iugi lectione cõtinenti; indagatu Romanos *Euentum* Deũ coluisse, vt pennitate felicissima per eũ omnia nobis, p sperarentur fortunarentur & felicitarentur, quemve colebant semper & præcipue, quotiescunq; prosperiter & auspicatissime nobis omnia, euenerunt, Plin. lib. 36. vice numinis bonum *Euentum* cultum significare videtur, hisce verbis: *Romæ Praxytelis opera sunt, Flora, Triptolemus, Ceres in hortis Seruilianis. Boni Euentus, & Bonæ Fortunæ simulacra in Capitolio.* Quis non videt *Boniũ Euentum* Varronẽ significasse in re rustica lib. 1. cũ sic inquit: *Item aduenerator Mineruam & Venerem, quarũ vnius procuratio oleti, alterius hortorum, quo nomine rustica vinalia instituta, nec non etiã precor Lympham ac Bonum Euentũ, quoniam sine aqua omnis arida ac misera agricultura, sine successu ac bono euẽtu frustratio est nõ cultura.* Deũ nimirũ esse indicat cũ subsequitur: *Hunc igitur deũ ad venerationẽ aduocatis ego referam sermones eos.* In hanc sententiã pedib. ire videtur, & Donatus in Hecyra fabula in eius interpretamento loci: *Hunc videre semper optauimus diẽ, cũ ex te esset aliquis, qui te appellaret patrẽ, euenit, habeo gratiã diis.* Inibi Donatus ad hanc sententiam scribit: *Euenit, propriè euenit, ideo & bonoriũ euẽtus dicitur:* Possẽ de *euentu* plura, sed hæc affatim satis & super.

Quid oculus Iustitiæ & de Hieroglyphicis nonnulla nec fastidienda nec insecta.

Lucius 2. 3. quoq; lib. ait: *Hæc solus & iustitiæ testatus oculũ.* Quid eruditionis pemtioris & intercutaneę p se ferre videtur *oculus iustitiæ*, qua nã cã memoretur a Lucio pauci sunt, q nouerint,

Ego publicitus a Bononiensium senatu inter professores humanitatis ascitus, plausibiliter & fauorabiliter interpretatus sum, hoc scholastici fere omnes haud ignorant, mutatorum Diodori sententia libro quarto interpretamento, qui Hieroglyphicos, hoc est, Ægyptiorum sacrosanctos apices, quos Apuleius de Asino Aureo libro nouissimo vocat *ignorabiles*, quippe cum nefas sciri profanis esset emetiens atque recensens, inquit: *Hieroglyphicis vtique literis oculum iustitiæ seruatorem, & totius corporis interpretari custodem.* Huic genuinum ferme & cognatum memini legisse, ni fallor Græcanico opusculo, vbi Hieroglyphici describuntur apices. Ergo igitur callenter & obseruanter rituales Ægyptiorum libros, scius Apuleius & harum præcipue literarum, vtpote qui de his quædam alibi tradiderit significare volens, eum quem Ægyptii Hieroglyphicis describunt *iustitiæ oculum*, quem sculpunt ipsi iustitiã denotantes frequẽter subinde identidem & hæpicule nominat *oculatam iustitiam*, quã ita fictuabant sculptili marmoratione, lineariq; figura megalographiaq;, quippe vna ea proba improbaque lynceo obtutu & perspicabili acie cuncta conspiciente & conspecta librante, quemadmodum ex aduersum *exoculatam fortunam*, quæ nullũ bonarum quemadmodum malarum rerum discrimen habet. Ceterum ne quid omittatur inerti sterilique properatu, de literis hisce *ignorabilibus*, pauca dicendum. Sunt Ægyptiorum literæ variis animantibus extremitatibusque hominum atque instrumentis, sed præcipue artificum persimiles, non enim syllabarum compositione aut literis verba eorum exprimuntur, sed imaginum formatarum significatione vsu memoriæ hominum tradita. Scribunt quidem *accipitrem, crocodilum, serpentem, hominis oculum, manus, faciem*, & cetera huiusmodi: *Accipiter* rem denotat cito factam, quoniam hæc aliarum ferme omnium auis sit velocissima? Transfertur hæc notatio ad domesticas res, quæ velociter fiant. *Crocodilum* malum significat, *dextra manus* digitis passis, liberalitatem designat, *sinistra* vero compressis, tenacitatem atque auaritiam. Eodem modo & ceterarum corporis partium figuræ atque instrumẽta aliquid certum notabant, quæ memoria hominum longo vsu ac meditatione obseruata, vestigio, quid ea exprimerent, intersecebant. Hæc ex Diodori Libro IIII. Ceterum mirari non desino *sinistram manum* parcitatem auaritiam denotare, de sententia Diodori quæ Lucio Apuleio libro metamorphoseon vndecimo liberalitatem significat, vti duorum scriptorum dissidium repugnacemque dissensionem iudices. Libuit Apuleiana verba subiungere: *Quartus aquitatis ostendebat indicium deformatam manum sinistram porrecta palmula, qua genuina pigritia nulla calliditate, nulla solertia, prædita videbatur aquitati magis aptior quam dextera:* Verum qui cuperent auctores consonos & concordes efficere, æquitatem distinguerent a liberalitate. Hieroglyphicas literas his pene verbis

verbis delineauit Apuleius & descripsit: De opertis adyti profert quasdam libros literis ignorabilibus prænotatos, partim figuris huiusce modi animalium concepti sermonis compendiosa verba suggerentes, partim nodosis & in modum rotæ tortuosis: capreolatimque condensis, ait curiositate prophanorum lectione munita. Has ignorabiles literas describit ardens & arduus Poeta Lucanus his versibus:

Nondum flumineas Memphis contexere biblos: Quas feras volucres & armenta silicco sculptu figurasse scribit, cum ita cecinit:

Pictaque seruabant magicas animalia linguas. Quæ fuerit Apuleio causa, quod suscitabulum cum *oculo iustitiæ* & concertatim & *solis oculum* connumeraret hæc est, quoniam multioculus est, & perspicuo lumine, cuncta de cœlo contemplatur atque rimatur. Plinius libro secundo naturalis historiæ signat his verbis: *Sol est præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens*, vt principi literatum Homero placuisse in vno video eo, *Quem mundi mentem atque animum* Plinius & Macrobius appellauerunt, quæruntque a coruscamine fulgido, splendicantique fulgore, *phaneta* Græci nuncuparunt.

Quid hallucinatum sit, & quatenus in verbo mustelluatis Apuleiano.

NOn hebetiori indigêt indagatu Apuleii verba, quę hisce paululum anteeunt: *Sic in modum superbi iuuenis Adoni vel mustelluatis peplis laceratus, atq; discerptus.* Cui pene dischola amuso & a literis extreme retorrido, tabernaria non videtur & pene monstrosa huiusce modi verba, Eruditi quam plurimi censent, quemadmodum reapse est, maculosum codicem, subsituendumque esse hoc sub iure, pro eo quod ἀπιθχαλος in fronte inobseruanter, & inedulcate scriptum est, *mustellatis peplis laceratis atque discerptis domo proturbor.* Hoc pene sensu Telephronem iuuenis cadaueroso custodem a Philodespoto, quod vtique nomen, amatorem dominæ resultare videtur, ceteriscque conseruis scissilibus induculis, atque vestimentis articulatim frustillatimque deruncinatis, atque discerptis esse repulsum, quæ vestimenta *mustellino* colore fuerant infecta. *Mustellatum* colorem non seciorem, neque diuersum censentes ab eo, quem *mustellinum* Terentius appellat, vti *peplos mustellatos* appellat *mustella* colore coloratos, quisubluteus, subliuidus, subphœniceus & subruffescens est. *Mustelam* veluti murem productum & longum vocitatam. *Telon* enim longum dicitur, vt interpretatur Seruius, hæc Græcis Γαλη dicitur dirum animal, ex cauernis & hypogæis, hoc est, subterraneis cauis serpentes extrahens & conficiens, in Apsimachia, hoc est, principio dimicationis ruta se muniens, adeo natura, vt obiter Plinianis verbis vtar, nihil voluit esse sine pari. *Ictidi mustela*, quam Theodorus apud Aristotelem libro secundo de animalibus *viuerram* interpretatur, genitale osseum ineſt. Ibim, coruum, mustelam ore parere opinatus est

antiquitatis omniiugis consensus. Quidiusque ex Anaxagoræ ceterorumque id genus scriptorum naturalium sententia, quos affatim, abundantissime, redundater, atq; superfluenter Aristoteles rebat volumine de generatione animalium 3. Ad hoc obiter annota, *mustriculam* esse regulam, in qua calceus insuitur, quemadmodum cognato, germanoq; significatu *tentipellium* machinulam vocitarũt, cuius tendore, explicatiliq; mechanemate pelles in pelle suina pelliones explicãt trahacti retractu. Cererũ superuacaneis & superadiectis his antariis omissis, cũ re ipsa cõgrediamur. Cõperissimũ est *peplum* regillã esse, pretiosamq; vestem, qua præcipue consueuit vti Pallas. Hinc ex Æneidos lib. 2. id Maronianum exiit: *Crinibus Iliades passis peplumque ferebant.* Fluxuris & delitiis vtiq; seruiens est apud Homerũ peplum, quod euiratis, eneruatis, atq; resolutis Phrygibus satyrico quodã morsu traditur, cum eo sese scilicet *helcesipeplos* appellet, hoc est, peplum trahentes. Homeriacus hic versus est: δεδόμαι τρῶας καὶ τρωάδας ἑλκεσιπέπλους. Quem versum, vti satagens & perproperus itidem prosim. Tullius aduocat specule, & identidem Cæsarem liquido & perspicue taxans & vellicans, quẽ caudatam vestem, & quod Symmachus improbauit pulucrem commouentẽ induisse, frequentissimeq; gestasse Tranquillus annotauit, proindeq; Syllam dixisse puerum male præcinctum cauerent, & tunicis dimissitiis, vt obiter Plautinum verbum vsurpẽ, notabilem. Refert Macrobius Ciceronem facetosum ledoriis & vrbanitatibus præsentem interrogatum, cur in eligendis partibus errasset, quoniam inquit præcinctura me decepit. Hæc hactenus. Neoterici non pauci constanter & contumaciter approbant, quos ex ingenii ingenui cãdore compertum habeo in meam sententiã: nam & ea probior est, haud ægre transituros esse, nisi, vt dici solet φιλαυτία his glaucoma scotodinias q; ob oculos obiiciat, vti sua amentsine riuali, quoniam, vt auctor est Ausonius, diligimus, & vt emphaticoterõ dicam amamus & nęuulos. In emaculatissimo codice, defrecabili, eruderato, & ad æquilibriũ sinceriissimo, cuius mihi fititori nouitatis copiã fecit Cæsar professorum haud sane ineruditorum, qui publicitus Ferrariæ ingenuas artes profitentur, in eo ita scriptum reperi: *Sic in modum superbi iuuenis Adoni, vel musę vatis Pimpleidos*, quam lectionem plausibiliter excepi, atq; gaudialiter & hilaribunde, prorsus eam synceram, puram, & genuinam asserens, dispun&orioque obelisco cetera censens eradenda. Quid hac scriptione comparationi conuenientius, atque cohęrentius, in modum Adonis laceratum sese, cum prius & Orphei dixerit. Adonim a Marte in aprum commutato necatu hominem exisse scribunt eruditi, cuius imperum fulminei dentis, obliqui, & arcuatim falcati fugientem protinus Venerem dumeta calcasse, rosamque ex eius cruore genitam. Non me præterit hoc ab aliis secus memorari. Cum fecisset Adonis mentionem,

conuenit

conuenit & de Orpheo, qui quod tractum populis fuit auctor amorem in teneros transferre mares, citraque iuuentam ætatis breue ver, & primos carpere flores aspretis ciconum matribus artuatim, frustillatim, membratim & articulatim & minutatim deartuatus est. Quod tamen inuentum, præpostera libidine scilicet abuti, Thamyræ fuisse sunt auctores idonei. Nihil hoc codice syncerius, & eruderatius sensu tali Ego *in modum Adoni laceratus, atque discerptus in modum vatis*, hoc est, Orphei, *musa Pimpleidos* sub intellige *filia*, Græcis scriptoribus consuetudinaria, solitaque figura, vti sic inquiatur *Octauius Iulii* & filium subintelligas, quod redundanter & superfluenter apparebit, Græcis verbis, quæ commodum subiungemus. Hac graphica lepidissimaque elocutione scatent eruditi, larialis, & erotundati eloquii, qua figura loquēdi verbis hisce Suetonius vtitur in Iulio Cæsare, etsi maculosa sint exemplaria peruulgariora. Rhodum secedere statuit & ad declinandam inuidiam, vt per otium ac requiem Apollonio Molonis clarissimo tunc dicendi magistro operam daret. Plutarchi in vita Cæsaris hæc ad hanc sententiam commodissima verba sunt. *Syllanarum partium viribus, cum domum ab amicis vocaretur Rhodū nauigauit*, vbi per otium Apollonio Molonis, vnius etiam auditor erat, operam daret. Nil ex Tranquilli codice immutassem, nisi in Græco Plutarchi codice μόλωνος legeretur, id est, Molonis. Apollonium Malacum & Molonem dispares & distinctos Strabo refert, libro 14. vt Apolloni id ætatis Rhodi literas profitentibus pater fuerit *Molo*. Cur Molo dictus sit Strabo, Apollonius & *Molo* distinguente particula & dimeriente legimus apud eundem auctorem. Tandem ad occepta regrediamur, quatenus est casus, hoc est, genitiuus *Pimpleidos*, & ad musam *Calliopen* referas, ex qua genitus Orpheus, *Pimpleidos* prolatum erit, veluti *Castalia* dicas & Heliconia. Græcus est casus ab eo, quod est *Pimplis Pimpleidos*. Sunt qui *Pimplei* legant & ad vatis vocabulum referunt vti *Pimpleium* vatem Orpheum vocitent examussim & ad libellam, quippe cum apud *Pimpleida* ab Calliope nutritus sit & genitus, quod Argonauticon libro primo versibus his Apollonius indicat:

Πρῶτα νῦν ὀρφῆος μνησώμεθα. τὸν ῥά ποτ' αὐτὴ
καλλίοπη ὀρφῆι φατίζεται ἰυνηθέσσα
οἰάγρῳ σκοπιῆς πιμπλῆίδος ἄγχι τεκέσθαι.

Hoc est, *Orphea num primum versu prosiore canamus,*
Quem prope colliculos peperit Pimpleides alma,
Calliope Oeagri compressu & semine Threcis. Apollonii glossularii de *Pimpleide* non indigna relatu ferunt, quæ subscribere libuit πιμπλίας χώριον κατὰ πιερίαν, οἱ δὲ ὄρος θρᾴκης, οἱ δὲ κρήνην ἡμὶ κώμην τῆς πιερίας. Latialiter tumultuario properatu occupatissimoq; noctisurgio ita transtulimus: *Pimplas locellus iuxta Pieriam, alii autem*

fontem & pagum Pieria. Ianosa de consilio Chironis in expeditionem colchicam deduxisse refert Apollonius Orpheum, vt eius mulcimine melico, & mellifluenti nectareoque fidicinii caussatus affamine Sirenas ipsas demulceret. Sunt auctores qui scribant Philemona non Orpheum dixisse. Hæc ita citius & gratius dicuntur helleniſmo ἤρωδωρος δύο εἶναι Ὀρφεῖς φησιν ὧν τὸν ἕτερον συμπλεῦσαι τοῖς Ἀργοναύταις. φερεύδης δὲ τῇ ς. φιλάμμωνα φησι. καὶ ἐκ Ὀρφέα συμπεπλεικέναι. εἶναι δὲ Ὀρφέα. κατὰ μὲν ἀσκληπιάδην ἀπόλλωνος καὶ καλλιοπῆς. κατὰ δὲ ἑνίας οἱ ἄγρου καὶ πολυμνίας. ζητεῖται δὲ διά τι Ὀρφεὺς ἀοίδιμος ὠνομάσθη τοῖς ἥρωσιν ὅτι μάντις ὠνομάσθαι τὰς σειρῆνας παρελθεῖν αὐτοὺς ὀρφέως μὴ συμπλέοντος, ἐκ τοῦτος ἤρωδωρος. Lini tres præcipui habiti discipuli. Hercules. Thamiras, Orpheus, Hercules citharam discens cum ingenio esset tardo ob eamq; rem vapularet ira motus Linum cythara peremit. Auctor Diodorus libro quarto. Hinc id Plautinum procliuiter dispalescet in Bacchidibus: *Faxo iam erit Linus, & ego Hercules, cum discipulus in præceptorem minatis ampullosis excandescet.* Qui *mutellatis peplis*, legi debere disceptant, fulciunt & oppilat opinionem suam Terentiano carmine, quod in Eunucho reperies: *Hic est vietus, veternosus, senex colore mustellino Mustellinum* colorem subluiidum Donatus interpretatur. Ceterum ipsi viderint, hæc ego nec probo, nec dicta refello, etiam si *mustellinum* dixerit. Terentius non *mustellatum.* Ad hoc, cur Telephron potius *mustellino* quam alio ab hoc diuerso colore ab Apuleio referetur, postremo cur vestimenti colore nominaretur.

De coptiticis aggeribus & Apulei nodus. Enodatius explicatus.

VErborum Meandri quidam gryphi, scirpi, spiræ, & intoluerisecula sunt apud eundem scriptorem in secundo de Asino aureo lib. ad quæ declaranda, interpretanda & explicanda ferme omnes eruditi ad extremum vsque sudorem diffudauerunt. Verum Marte nostro primulum diuulgatæ sunt, & in tantum emanarunt, vt rapinatores, & bonarum male interpretationum lauernæ ne dicam lamiæ pro suis inuncent, atque dilapident: *Miserere per cœlestia sydera, & adepta coœptitica, & per incrementa Nilotica & archama memphisa, sistra phariaca.* Prototypis & idiographis exemplaribus fidelioris antiquitatis, velut ansam adminiculamenta præstantibus, interpretamur fidelius & syncerius fortasse quam reliqui, quos codices implanatores atque deceptores errare coegerunt, tu lege non *adepta coœptitica*, quæ mera verborum monstra sunt, sed quæ genuina germana & domestica sunt, *adepta coptitica*, interpretareque *adepta*: vti neutrum sit, non participium, quæ loquendi figura classiariis auctoribus est peculiaris, quemadmodum, Propertio *arata* pro arationibus:

culta

culta Cereris pro prædiis & fatiuis agris quæ coluntur. Hac elocutione consuetudinaria & domestica Virgil. vtitur georgicon lib. 3.

His animaduersis instant sub tempus, & omnes
Impendunt curas, denso distendere pingui.
Quem legere ducem, & pecori duxere maritum.

Vbi malim *pingue* hac elocutione, quâ participium quandoque deducit ad neutrum, dici, quam morosam nimis, & probis auctoribus refragantem Seruianam auctoritatem sequi, *pingue* scilicet tantum non nisi Latinum esse, cum secus *pinguedo* & *pinguitudo*, Latina non sint. Exponere *adepta Coptitica* eos aggeres, & lutamenta, quos rostellis hirundininis nouimus, ex eruditorum sententia, opponi sæuienti, exundantique Nilo, velut obices & offensacula ad excludendos impetus Niloticos, ne *Copton* insulam diruant exfundent atq; labefactent. Consentaneum enim est, & verisimile senem *Zaclam*, siue (quoniam sic alibi scriptum animaduerto) *Zachariam* Isiacum & Ægyptiacum sacerdotem precari per ea suffragia, & adminiculamina, quæ lutamentis apportatis hirundines *Copto* insulæ Isidi sacratæ ne dirueretur, opponere consueuerunt, quibus obiectamentis, *Coptos* ipsa statuminari quodammodo solita erat & opilari, quæ vti facilius intelligas, subnectere libuit, atque subsignare Pliniana verba ex lib. 10. na. hist. *In Ægypti Peracleotico ostio molem continuationem nidorum enauganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadii fere vnius spatio, quod humano opere perfici non potest. In eadem Ægypto iuxta oppidum Copton insula est sacra Isidi, quam ne laceret amnis, iidem muniunt opere incipientibus vernis diebus palea & stramento rostro firmantes, continuatis per triduum noctib. tanto labore vt multas in opere emori constet, eaque militia illis cum anno redit semper.* Hactenus Plin. Proinde *adepta coptitia* scitissime & scienter *ea lutamenta* intelligo, quæ continuatione iugi adipisci ad stabiliendam *copton* mos est hirundinum. Idem nimirũ Papinius, in 3. Syluarum affirmat hisce versibus:

Te præside noscat,
Vnde paludosi fœcunda licentia Nili
Cur vada destituant, & ripa coerceat vndas,
Cecropio stagnata luto.

Domitius commentitiis quibusdam affanniis, quæ sunt vti dici solet, veteris ægroti somnia nescio quid vanilogum de *Saitico* Nili ostio cõminiscitur, cum *Cecropium lutũ* hirundinũ aggerẽ intelligere debeas, ex Attica vrbe oriunda, Pandione patre, hirundine, cui vrbi rex primus *Cecrops* ille fuit, q Diphyes, hoc est, geminæ duplicisq; naturę nũcupatus est, cũ nexũ coniugialẽ primus cõiunxerit & cõseruauerit. De *Copto* insula fit apud Strabonem lib. 16. mentio: *Nemos & præfectura & Toparchia Nilotica fuit insula Coptos.* Obiter

& parerga, quoniam veluti illectamentum diuerticula obiectum est, de Nilo nitidiora quædam & remotiora addenda sunt auctaria, primum vocasse *Nilum* vetustiores *Melonem*. Quapropter velut ænigmatistes Ausonius significare volens literis oppido, quam literatis, literas, paginam papyri, atramentum calamumque, sic inquit: *Cum tibi Cadmi nigellas fibras: Meloni aliam paginam notasqui furus sepia, Cnidioque nodos.* Id itidem explicatu, quia iucundum erit & scitulum, quia frugi & vtibile, Nilum æstiuo quoque redundatu & effluuio solitum fusius euagari, præcipue flantibus Etesiis vice coloni fungens Ægyptiis sementem tantum non proicienbus Niloticis vndis lepido pinguiq; fomento nutricantibus. Cum crescit reges aut prefectos nauigare eo nefas iudicatum est. Auctus eos per puteos mensuræ notis deprehenduntur. Iustum incrementū est, cubitorum sedecim, in duodecim cubitis famem sentit Ægyptus. In tredecim etiamnum esurit. Quatuordecim cubita hilarantatem adferunt, quindecim securitatem, sexdecim delitias. Hoc Niloticum incrementum apud *Memphim* Nilometrion habet. *Nilometriō* est puteus quidā in Nili ripa ex integro lapide cōstructus, in quo & maxima, & minima & mediocria Nili incrementa adnotantur. Nam putei aqua cum Nilo pariter crescit. Sunt; in putei pariete notæ quædam incrementorū omnium mensuræ. Hæc itaque obseruantes cum aliis notant, vt incrementa cognoscant. Nam ex his signis, ac diebus multo ante futuram Nili excrescētiam cognoscunt. Idque ex omnibus prædicunt, quæ res profecto agricolis ad aquarum conseruationem, & aggerum & canalium effossionem, principibus vero ad prouentus vtilissima est. Hæc Strabo libro 17. geographiæ, eadem pene Diodorus lib. primo, non pauca Plinius lib. quinto. Adhæc decursus haud inutilis & exorbitantia sit, vt id Lucani plenius pleniusq; noscas ex lib. 8.

Hunc genuit custos Nili crescentis in arua
Memphis vana sacris. Vbi dispulsis, absentatis, auerruncatis, amandatis & amotis nugalibus scholiis, quæ per delitia nedū discenda sunt, sed dediscenda interpretare custode Nili prospiciēter & scienter appellatū, & quo pacto Nilus crescat & decrescat, Nilometriū impleatur, an depleatur. Ad aggeres Niloticos hæc aggera nedum hirundinea sed humana opera fieri Niloticos aggeres manifestat, Iurisconsultus Vlpianus Digestis de extraordinariis criminib. hisce pene verbis: *Si quis arborē sicomorum exciderit. nam & hæ iudicantur extraordinē non leui pœna, idcirco quod hæ arbores colligāt aggeres Niloticos per quos incrementa Nili dispensantur, & coercentur, & diminutiones aqua coercentur. Cōmata etiam & diacopi, qui in aggeribus fiunt plecti eos, qui id admiserunt.* Quod occurrit incidenter adde: *Thalamiphoris nauigiis* principes Ægyptios nauigasse Strabo refert. Huc Satyrographi Poetæ vergit illud. *Et circumactus vehitur per rura Phaselo. Thalamiphora* nauigia nil aliud sunt, præterq; regiæ

regiæ quædam naues & pomparicæ, siue his similes, quibus reguli nostrates tabulamentis prætoritiis & augustalibus insignitis vehi cum gratia consueuerunt, peculiari domui similimæ thalamis, cœnationibus. At hæ voluptariæ sunt & geniales. Hos dictione significantissima & perquam venustissima vernacula simplicitas *Bucephalos* appellat magnitudine, Græcis rebus maximis assuetis *bu* syllabam præponere. inde *bupedes* exoleti vestipices, barbescentesq; pueri nuncupati, *buficos* mariscа ficus, *bulimos* maxima fames, & *impatibilis bupina* sitis ingens, auctore Gellio. *Thalamiphoris* forte non dispares naues appellat, ni, quod vereor, maculosum sit exemplar *Thalamigas*. Appianus, in Lybici procœmio. *Centaurus* nauis fortassis a turela sic appellata, de qua Maro Æneid. lib. 5.

Sergestusque, domus tenet a quo Sergia nomen,
Centauro inuehitur magna.

Adde non paucos esse qui iubeant, obelo suffodi dictionem, adopta veluti sufforaneam & superuacaneam, succidaneam vicariamque substituti, adoperata *coptitica* quidem dictione reseruata, veluti sycera & irreprehensibili exponunt *adoperta* quidem *velata*. *Sacra coptitica*, hoc est, *Isiaca* & *Ægyptiaca*, quippe Copto *Isidi* deæ dicata. Id genus sacrificia, quæ cælatim & opertim fiunt, in aditis secluſa & opertanea vocantur. Talia consueuisse Græcos actitare palam est, nec opitulamine auctoritateque indigens exteriori, qualia fuerant ea, quæ in quadam cistellula deportabantur, peculiari sacrificiis Isiacis, de qua nec tacuit, Apuleius 2. quoque volumine de Asino aureo: *Ferebatur ab alio cista secretorum capax, penitus calans operta magnificæ religionis quam cistulam describi.* Nec vtique nouerunt interpretes a Tibullo:

Et Tyria vestes, & dulcia tympana cantu,
Et leuis occultis conscia cista sacris.

Fortassis ab hoc Ægyptio ritu ceterarum, vt auctor est, Apuleius in Trimegisto religionum seminario, & reliqua deduxerunt, in Tesmophoriis *Canephoros* Athenienses. Porro *Canephora* quid sit, obiter explicandum. *Canephoræ* sunt ministræ, & cistellatrices Vestæ, seu quod idem numen est, Cereris, eius deæ sacra portantes in quasillo cistellulaque, quas Græci Canephoros appellant, non vt Græcæ literaturæ quidam imperiti volunt, *Canephoras*, κανηφόρους scribentibus, qui Græce scribunt, quas his haud absimiles virgines Polidas appellat as Pompeius his explicat: *Caniphora mulier quæ fert canam, id est, qualum, quod est cistæ genus. Canam dicunt Græci nos canistam, per & diminutionem canistellæ.* De quibus hæc Plin. libro 33. *Scopas fecit Vestam sedentem laudatum in Serulianis hortis, duasque chameteras, hoc est, pedissequas circa eam, quorum partes in Asinii monumentis sunt*, vbi & *Canephoros* eiusdem Cicero in Verrem actione sexta perpense regulariter neutiquam cathacretticos, hoc est, improprie scripsit *Canephoræ*. Itē inquiens: *Ante hoscc*

Deos erant Tibula: qua cuiusuis sacrarii religione significare possent. Erant algena præterea duo signa non maxima, verum eximia vetustate virginali habitu atque vestitu, quæ manibus sublatis sacra quædam more Athenienſium virginum repoſita, in capitibus ſuſtinebant, Canephoræ ipſæ vocabantur. Catullus apprime doctus *Cybelen* & Cybeleios aſſeclas deſcribens, prouidens *Iſim*, cui præferebatur hæc ciſtellula, in qua velut in ſanctuario opertaneo, apportata, id eſt, arcana religionis Iſiacæ ſeruantur, nomen ab *Iſide* diſtinctum non eſſe, quippe cum Deos alloquens ita Iupiter inquiat:

Calicola mea membra Dei, quos ſecta poteſtas,
Officiis, diuiſa facit.

Ciſtullam illam non *Canephoris* domeſticam ſed *Iſiacis*, de qua Apuleius & Tibullus certatim meminere, memorat his verſibus:

Pars obſcura cauis celebrabant orgia ciſtis,
Orgia, quæ fruſtra cupiunt audire profani.

Ciſtiferũ & Epigrammatiſta lib. 5. *ſymmeniſten & conſecraneum Cybeleum* appellat, cui deſponſatam, vtpote vili obiecto, & mero mendicabulo ſtipes commentitiis ſacris, Apuleius auctor eſt, corrodente Gelliam dicit cum ſenatorios maritos optaret, & nomina magna quos pathicos & impuros eſſe non tacuit Auguſtinus. Data eſt Poetæ Epigrammatario facultas taxãdi Galliam cum Romæ coleretur Ægyptio ritu Iſis, quod Apuleius lib. 2. Iuuenalis, Propertius & ceteri teſtantur. Martialis ſunt iſta carmina:

Dum te poſſe negas niſi lato Gellia clauo,
Nubere, nupſiſti Gellia ciſtophoro.

Et hoc fortaſſe commodius & verius vel ſaltem vero propius, quam quod ad commentariis relatum eſt. Horatius *Canephoram*, intellexit eo verſiculo: *Vt Attica virgo cũ ſacris Cereris. Canephora* deſcribuntur, ab Ouidio metamorphoſeon lib. 2.

Illa forte die caſta de more puellæ
Vertice ſuppoſito feſtas in Palladis arces
Pura coronatis portabant ſacra caniſtris.

Halicarnaſſeus Dionyſius in primo de *Canephoris* nonnulla. Ceterum peculiariter & domeſticatim in Theſmophoriis Canephoræ ciſtulam præmemoratam ferebant, quæ *Theſmophoria* Græcis appellata ſacra Cereri dicata, quippe cum leges ipſa reperierit, quamobrem *Theſmephora* quoque Græcis nuncupata, quaſi *legiferam* dicas. Θεσμὸς enim Græcis lex non ſcripta, & mos vetus vocitatur. Et verbum hinc inclinamẽtum cepit Θεσμοφορέω quod enotat Cerealia celebro, Θεσμοφόρος *legifer* appellatur. Super *Theſmophoriis* Plinius naturalis hiſtoriæ lib. 24. *Non multum a ſalice vitilium vſu diſtat veterum foliorum aſpectu, niſi odore gratior eſſet, ſed Græci ligon vocant, alii agnon, quoniam matronæ in Theſmophoriis Athe-*

Athenienſium caſtitatem cuſtodientes, iù foliis cubitus ſibi ſternunt. Hactenus Plinius: At procliuius vt eius verba intelligas ſcito Græcos ἁγνὸν caſtum appellare. Ariſtophanes Cereris hæc arcana ſacra ἀῤῥητα ἱερὰ, appellat. Vitabo quæ Cereris ſacrum vulgarit arcanæ Flaccus inquit. Adde & κανηφόρον Græcos appellare calathum caniſtrumque gerentem, quod vtique vaſculum his κάνεον appellatur, & κάνη τε calathus, *Theſmopheria*, quod haud ſecordioſe, veterноſeque prætereundum fuit, Ouidius enotat metamorphoſeon lib. 10.

Feſta pia Cereri celebrabant annua matres
Illa quibus niuea velata corpora veſte
Primitias frugum dant ſpicea ſerta ſuarum.
Perq; nouem noctes venerem, tactuſq; viriles.

In vetitis memorant. In *Theſmophoris* apud Ouidium *canephora*, quæ ciſtulam reclusit & repelli curauit, Mineruæ mouit iram. Lactantius Papinianus interpres viticem in *Theſmophoriis* matronas Atticas ſupponere profitetur in cubilibus, ad libidinitatis virginem atque pruritum ſedandum. Etenim herba huiuſcemodi tali virtute dotata eſt, vt caſtitudinem integret & fulciat. Nec inutile viſum eſt nec deſpiciendum, quippé de ciſta facta tranſeunter mentione inculcare, & hoc *ciſticillum*, *inuolucriſculum* & *pannoſam ſpiram*, priſcos appellaſſe, quem capiti ſupponunt baiuli, vt leuius onera portent.

De lapide præconis, ſuperq; Ioue lapideo plura, nec aſpernabilia nec refugienda.

EOdem lepidiſſimo genialique volumine ſecundo, hæc pergrata cuncta Theſſalia fuſcis auibus lariſſam, ac acceſſi dum ſingula peregrans tenuato admodum viatico pauperiei meæ fomenta conquiro, conſpicor medio foro procerum quendam ſenem inſiſtebat lapidem, qui nam ſit ille *præconis lapis* ex quo veluti de podio editiſſimo, & ſpecula eleuatiore, præco æneator buccinator & ſubulo ad populum buccinabat. Ratenter inuenies qui tibi explicent. Ceterum ego comperior in foro Romano lapidem ſublimiorem editioremque fuiſſe, de quo præco populum alloquebatur. De quo ritu Romanico fuſius, & profluentius euagatum eſt, vti loca editiora omnia, de quibus præco buccinat, *lapides* appellentur, quemadmodum parili conſonoque collatu carcerem a Romano, remotũ & exoticum pro quocunq; carcere *Tullianum Lucius* appellauit. Non deſunt tamen qui cenſeant Athenis Atticis hunc lapidem exſtitiſſe, ex quo manauit, vti ceteri ſuggeſtus præconis & pulpita, *lapides* appellarentur. Porro de hoc lapide Plautus *in Bacchidibus*, iſta: *O ſtulte ſtulte neſcis nunc vendite, atque in eo ipſo adſtas, lapide, vbi praco prædicat. Quippe mangoniz atu ſeruus, venaliciarius mancipiis, obaratis, deſoctoribus, & noxiis voce præconis ſolitis ex eo lapide adiici.* Columellæ huic ſententiæ ſuffragan-

ti, subscribentique verba sunt hæc ex lib. 4. artis agricolaris: *Qui vulgus quidem parui aris vel de lapide noxium posse comparari putant.* De hoc lapide meminit in oratione contra Pisonem Cicero, cuius verba subiexere libuit: *De me cum omnes magistratus promulgassent præter vnum prætorem, a quo non fuit postulandum fratrem inimici mei, præter q; duos de lapide emtos.* Hactenus Cicero. Pedianus Asconius, qui Tullianas orationes commodissime interpretatus est Tullii sensa explicans, inquit, *Duos tribunos, de quibus ipse q; tum diximus, quos de lapide emtos ait, quia mercede id faciebant.* Hoc Asconii interpretamento pensitato & diligenter animaduerso, suppeditatus est coniectandi locus, in foro Romano, scilicet lapidem fuisse, iuxta quem sectio, auctio, distractio, venditio & permutatio venalium rerū fieri consueuerat, & apud quem *hastarium*, vt obiter vsurpem Tertulliani verbum Romani faciebant. Hoc veluti porisma, hoc est, corollariū superadde: *Iouem lapidem* coluisse Romanos, per quem iureiurando astringebantur. Boetius lapides inscribi refert, quos *cursortos* appellat, per quos certa loca discriminabantur. *Scorpiones lapides* appellauere, vbi fines duo cuneati se iungunt. *Lithon* Græci lapidem appellant, inde *Lithotomos* medicus vulnerarius appellatur, qui ad distillationem vesicæ leuandam, quodam membranulorum & cartilaginum intersecatu *lapidem* educit. Ceterum vti præsignata repastinemus & retractemus accuratius, *Iouem lapidem* libro primo Gellius, verbis hisce memorat: *Sed enim cum Phauorinus Higinii commentariū legisset, atq; ei statim displicita esset insolentia, & insuauitas amatorii, Iouem Lapideum, inquit, quod sanctissimum iusiurandum est habitū, paratus sum ego iurare Vergilium nunquam hoc scripsisse.* Compertius, enucleatius, & edocentius huic rei Pompeius suffragatur: *Lapidem silicem tenebant iuraturi per Iouem hac verba dicentes, si sciens fallo tum me Diespiter salua vrbe arceq; bonis eiciat, vt ego hūc lapidem.* Porro qui pēsius, pressius inquisitius, & trutinatius intus & vt dici solet *in cute* Sexti Pompeii verba ruminatur, atq; recogitat, is inueniet iuraturos nō omnes tenere *lapidem silicem*, verū genuine peculiariter, & hi sacerdotes quos *verbenarios, caduceatores* quandoq; *patres q; patratos* Romani nuncupatim appellauere in fœderibus faciendis, cōferruminandis & conglutinandis *lapidem*, tenere solitauisse, quo porcū fœderi iungendo piacularem & peculiarem victimam victimatores victimabant atq; faciebant, hoc verborū præfamine & proloquio: *Qui prior populus fœdus rūpet superitatē eā feriant, quemadmodū ego porcum hoc lapide ferio*, quo prolato porcū feriebat. Quod Liuius affatim & Marcus Varro scribunt, a quo sacrificii ritualis iureiurando demanauit simile deiuriam in fidem suam vincientes. Præterea ab eo ritu sescespitatoris & victimarii patris patrati porcum silice ferientis apud sacrificium peractum, defluxit Plautinum adagiū, vt cum ad incitas & maximū periculū se reda-

redactū significare velit, ita dicat, *inter sacrum sum & saxum*, Plane de *Ioue lapide* in familiarib. (ni fallor) epist. Ciceroq; meminit. Parerga & hoc adiūgas velim, *lapidē* priscos in collimitiis & extremitatib. agrorū vice termini collocare cōsueuisse, cuius fatim fartim, atq; cōgestim Ouid. Tibullus, ceteriq; meminerūt, quē solemnib. dieb. festis ipsiq; dicatis ingeniosa & suauiodora aspergine colere venerariq; consueuerunt, q̄ & Apuleius asserit. Ait n. floridorū lib. primo terminum significans: *Vel n. colliculus sapimine consecratus, vel trūcus dolamine effigiatus, vel cespes libamine humigatus vel lapis vnguine delibutus*: Hoc itidem testatur Apologetici lib. primo, Negant vidisse se, qui fuere, vnū saltē in finib. eius, aut lapidem vnctum aut ramū coronatum. Verū enimuero credimus *itinerarium* nō *agrarium terminum* ab Apuleio describi, cui fidem nō adhibendam esse Boetius asserit Geometriç lib. 3. Ad hęc vetustiores *lapides* in agris, vt eos dispescerent discriminarentq;, figebant humi. Carbones pariter itidem vice termini prisci tumulabāt & obruebant, August. lib. vigesimo primo de ciuitate Dei. *Quid in carbonib. non ne miranda est & tanta infirmitas, vt ictu leuissimo frangantur, pressu facilimo conterantur, & tanta firmitas, vt nullo humore corrumpātur, nulla ætate vincantur, vsque adeo vt eos sustinere soleant qui limites figunt ad cōuincendū litigatorem, quisquis post quam alibi tēpora exstitit fixumq; limitem nō esse contenderit? quis eos in terra humida infossos, vbi ligna putrescerent tam diu durare incorruptibiliter posse credat nisi rerum ille corruptor efficiat.* August. sententiæ & Boetius quoq; suffragatur & succinit, volumine Geometriæ lib. 3. cuius verba neutiq̄ censui prætermittenda, *semper signū*, inquit, *in omnib. terminis positū est, aut aliquos cineres aut carbones, aut testas, aut ossa, aut vitrū, aut massas ferri, aut as, aut calcem, aut gypsū, aut vas fictile inuenimus iubente Augusto Cæsare. Balbus mensor omniū prouinciarū mensuras distinxit ac declarauit. Agrorum termini sunt sindles cunabula, vel nouerca q̄ regulis construitur, petrus molares, foueas vel metas, lacus, & legonatus fabricis constructas calauiones. Aliquotiens petras quadratas & scriptas, qua indicāt, cuius quis dominus, quod spatiū teneant.* Hæc Boetius. Scribit. li. 2. Laertius carbones ex cōsilio sani Theodori Ephesini tēpli fundamentis subiectos esse. Nam cū humidus esset locus, carbones ait omissa ligni natura soliditatē accepisse humori inuiolabilē. Ceterum malim codicem mēdosum esse, q̄ barbarie & solœcophæis Boetium arguere. Scriberem igitur nō *cunabula & nouerca* sed q̄ eruditior & elegantior lectio *cunula & porca*. Sunt n. *porca* sulcorū eminula terga, qua dictione secundū ceteros Plinius vtitur, & Iureconsulti non semel. Vlpiani verba sunt hæc, dige. de aqua & pluuia arcenda: *Vicinus loci superioris prati sta arabat vt per sulcos itemq; porcas aqua ad inferiorem veniret.* Interpretatur Accursius dici *porcas* quia purgant agrum.

Hallucinatio quorundam, qui pomum inter certamina Gratiæ præmio fuisse contendunt.

ARchiæ, pro quo Ciceronis extat oratio in quatuor certamina, quæ Amphyctionum consensu Græcia celebrat carmine camænali suauiloquentia, & blandiloquẽtulo lepore doctrinæ neque triuiali neque fusanea refertissima sunt hæc:

Τέσσαρες εἰσιν ἀγῶνες ἀν' ἑλλάδα, τέσσαρες ἱεροί,
οἱ δυὸ μὲν θνατῶν, οἱ δυὸ δ' ἀθανάτων.
ζῆθ', ἁπλόδαι, πυλαί μοι θ' ὁμηρύχιον,
ἄθλα δὲ τῶν, κότινος, μᾶλα, σέλινα, πίτυς.

Comprehendunt hęc carmina & amplectuntur blandiloquenti & suauissimo sermone certamina, quæ per Græciam celebrantur, frequenter & feruenter conficiebantur: Inibique *athla*, hoc est, præmia agonica, quæ per diuerticula & minutias a paucis Latinis visuntur enarrata collectim: Nos otium nacti, etenim satius est (vt inquit ille) otiosum esse quam nihil agere, intulimus in Latinum idioma, atque maluimus interpretes esse quam metaphrastes, Audi lætaberis:

Quatuor insignis certamina conficit, Hellas,
Sunt duo quippe hominum, sunt superumq. duo
Archemori Iouis, & Phœbi atq, Palamonis, ipsa
Pinus, oliua ſter præmia, poma, apium.

Nostri & hoc castrense verbum *oli-ster*, sed necessitas maximum telum. Verum rem putemus ipsam. Latini scriptores & Græci pariter consonant, & concorditer maxime cõueniunt cum Tarentino Poeta Olympionites. Hoc enim nomine censentur victores, in Olympia, donari *cotino*, hoc est, oleastro, victores in Isthmiis pinu, in Nemeis *apio*. Super hac re Lactãtii verba sunt hæc in quinto Thebaidos: *Olympia in honorẽ Pelopis, cuius victores oleastro coronantur. Pythia in honorẽ Apollinis cuius victores pomo: Nemea in honorem Archemori, cuius victore. apio coronãtur. Isthmia in honorem Palamonis, cuius victores pinu coronantur.* Plinius quoq; diseretim & sparsim de his arborib. agens libro decimoquinto: *Pinea corona victores apud Isthmum coronantur*, inquit. Idem in libro decimo quinto: *Athena quoq, victores olea coronant, Graci vero oleastro Olympia.* Itidem lib. quoque decimo nono: *Ab æquinoctio verno seritur apium, semine paulum in pila pulsato crispus, sic putant fieri, aut si satum calcetur cylindro, pedibus ve, proprium ei, quod colorem mutat, honos ipsi in Achaia coronare victores sacri certaminis Nemea.* Nullus Architæ subscribit, nec vt metaphoricos loquar summatis nec medioxius nec patellarius auctor, omnes certatim & consono astipulatu scribunt in *Pythiis victores lauro coronari.* Refragatur vnus Archias, qui *pomis* non *lauru* dixerit. Sed ego librate perpensoque trutinans Archiæ sententiam, animaduerto conuenire cum ceteris, vt aiat *lauro coronari*, olympionicas, etiamsi μῆλα, id est, *poma* non *daphnin*, hoc est, *laurum* dixerit, per poma *laurum* intelligẽs *delphicam* quæ baccas habet instar pomorum, fructusq; enormiores

miores pomorum effigies præferentes Plinius hoc indicat libro decimo quinto dicens: *Delphicam æquali colore viridiorem, maximis baccis, atq; e viridi rubentibus.* Contrariam eruditis omnibus Archiam opinionem habere, qui censent, sciant in confesso luculentissimum scriptorem non hallucinatum. At mea hæc videant & errorem suum recognoscant. Lutatius *olympia* scribit in *morem Pelopis* solita celebrari, Iouis Archias & ceteri. Non desunt quidem qui Romæ in triumphalibus statuis, & iconicis marmoribus *pomo* coronatos Olympionicas sese vidisse fateantur, ego sane non *pomo*, verum *pomosa lauro* atque baccata, pomorum æmulabunda, coronatos autumo.

Reuerendissimo protonotario Marchioni micantissimo
Ioannes Baptista Pius.

HAbes Reuerendissime protonotarie hæc qualiacũq; annotamenta, nec indiga rerum, nec exsucca, his nequiquam dissolicitura, qui recte sunserint, & qui pleno pectore sapiunt. Ceteros Grammatistas trivialesq; literatores omnium litium depectores, omnium malorum seminaria, omnium calumniarum faces & fornaculas, an albi sint an atri, & quid de me sentiant, manum non vorterim. Quorum vel horum similium iudicia, censebat Epicurus crepitibus ventris assimilanda, quid enim curare debemus, an hi sursum vergant, an deorsum? Rabulæ meri sunt rabulosuli, scioli, feroculi magis quam forticuli, quorum verba inaniloqua, euanida, & lapsitantia, cupressis similia, quæ folia plurima præ se ferunt, nec aquipares planè fructus, nauci non facio. Cum q; sint ad iudicandum pardi, in eruditione syncera sues, Bœotiæ ὄνοι ὄκνοι, hoc est, asini pigri, boues ad ceroma, ὄνοι πρὸς λύρας asini ad lyram, sese aliquid putant in literis literatis. Qui si quid nitidum, florulentum, amœnum, emunctum & elegans offenderint, continuo rhinocerontica suspendunt, & suis affannis credulam iuuentutem implicãt & implanant. Quibus alabastra vnguenti plena putere videntur, hi porro facessant ab his meis, norint q; in se suos q; confectaneos id distrinxisse Gellium apophthegma: nihil cum fidibus graculo, nec amaracino suis. Nostri affatim iucundissime princeps id Heraclitiũ adagium elegans & festiuum, non minus vere quam venuste protulit, ὄνος σύριγγος ἀνελέσθαι μᾶλλον ἢ χρυσόν, id est, asinos magis stramina optare quam aurum. Vale felicissime, & me tanquam tuum professum foue, & quo literatos omnes assoles, fauore complectere.

Ad Lectorem.

IN bonam accipias partem rogamus Lector candide, si qua offensiuncula vitio librariorum interfita temerabuntur. Vix enim fieri potest, quo minus hi cadant ab archetypo, vt nuper in prima annotatione deprehendit. sic habet prouerbium a Tydeo vel a Thrace, cum legi debeat a Tydei vel a Thraces, imitatione Græcorũ, & subintelligitur filio, quamuis patruus Græcus sit Tydeo. Si spatium translegendi mihi foret oblatum, forte nonnullas labeculas eluissem, sed hoc munere

tuo melle dulcescat, lectorem pungat, rubiginosos vero thesaurinosq; dentes nihil meror. Nos hac a scabie tenemur vngues. Tu fulue legas & lectitatas.

Reuerendissimo in Christo Patri & Domino meo, Domino Francisco Soderino. T. Sanctæ Susannæ S. R. E Presbytero Cardinali Volaterrano dignissimo Ioannes Baptista Pius Bononiensis Salutem.

GRæca sententia fertur, *Antistes eminentissime*, ὃδὲν γλυκύτερον ἢ πᾶν εἰδέναι, *qua monemur nihil esse dulcius quam omnia scire. Et profecto auctore Mantuano Homero, omnium rerum satietas est, præterquam discendi. Nempe virtutis semel perceptæ cupido nunquam interit, sed vt Phœnix semper redituia iuueneſcit & pullulat. Caussa sitiz huius medius fidius est gloria, quæ sola animos mentemque peruirit. Hæc, vt Hannibal apud Italicum, nobis indormientibus sic exclamat. Quantum etenim distant a morte stantia vitæ? Mihi semper obuersatur Plinianum illud ex Epist. quoniam nō possumus nos diu viuere, relinquamus aliquid quo vixisse testemur. Nam famam extendere factis hoc virtutis opus. Veram & vitalis est illorum vita, qui faciunt scribenda aut scribunt legenda. Qui senectute longa censeri volunt prater propter viuunt, imitanturq; perdelirū Sattenæ epitaphiū, quæ inscribi monumento suo iussit annis se nonaginta nouem vixisse, cū & si contesimū supergressa fuisset, circumscripta tamen breuis, & momentaria illius vita credi debuerit. Eruditorū atas prolixa merito dicenda est, quoniam auctore Possidonio, vnus dies eruditorum plus patet quam imperitorum longissima atas. Ceterum, vt de me potius quā de singulis quibusq; coniecturam faciam, mentem sine literis literatis viui hominis sepulturam reor, animamque sine animo voco, quæ seorsa degit a literis, & qua in publicum cōmodum pro suo captu non aliquid confert. O quam male illi cessisset apud Gymnosophistas, vbi quid nihil cur prāderet offerebat, impransus foras ad opus excludebatur. Gaudeo igitur aliquid discere vt doceā, ne tanquā fucus ab apiariis eruditorū eliminer, præsertim a tuis religiosissime fidei cardo, quo nō quacunq; arrumpunt apes, sed illa Vergiliana compactiles & aureis guttata maculis, quæ prateruolant hyblam nectareum floricomumque hymetum. Ceterum voluntas erit in laude, cum omnis sit conatus in casu, & exemplo illius Graculi dicam, μὴ κρὰξ τὸν κύκνον ὅλον πέσοιτε, εἰ κάλλιον ὑμῶν κάλλιον διὸ ἦν. Quin etiam hac qualiacunq; circumlustranda erat & optanda cui dicarentur, & is eruditissimus, ne rusticis libros, vina nymphis, baccho vero lymphas offerrem. Tu vero præ omnibus maximus & doctissimus occurris vir extra omnem ingenii aleam positus, qui vnus vt Democriti verbis vtar, mihi pro populo eris & populus pro vno. Quem vt reuerentius adeam velut regem Parthum nouis munere salutabo. Munusculum erunt hac annotamenta mea, e quibus parcius impræsentiarum loquar, quia tuam censuram subituri ne de-*

ne deprimendo te ab illis auertam, laudando vanitudinis & τῆς φιλαυτίας reus agar. In hoc tamen mihimet applaudo, quod te iudicem, imo patronum nuncupaui, quo non sanctiorem, meliorem, dignioremve, eruditioremve nouit Italia. Etenim pace consessus Augusti Dialium Flaminum dicam, tu inter illum fulgentissimum chorum ἀστεροπλανῆς habes. Nam quæ singula quemq; reddunt insignitum, in te collata visentur. De sapientia tua quid iudicandum sit patria sapientissima Florentia iudicauit, cuius opera, vt Romani triariis, in quibuscunque rebus arduis vsa est & vtitur, quamuis hac virtus tibi sit cum fratre communis, cui, O suffragium supra Nasica singulare, tanquam optimo ciui in patria delegatus est, dictatoriæ dignitatis perpetua honor, onusque non Atlantis humeris leue. Viuat igitur illustrissimus frater tuus Petrus hoc vno patriæ consensu semper æternus, & alis immortalitatis astra perambulet, quod dux non potentia, non impotentia, non factione, non ambitu, non fauore, sed virtute declaratus est & propria & fraterna. Ego Soderina familia omnia, & vt Græci dicunt, καὶ αὐτὸ ψυχὴν debeo, sed hoc imprimis, quod me iam pridem in clientela sua conseruasit. Hæret enim & semper hærebit animo, qua comitate Mediolani, vbi pro patria nutante satagebas, me conuictu tuo, nec id semel atq; iterum decoraste, quibus sermonibus impertitus sis. Adstabant ibi theologi, Iurisperiti, Oratores: Porta Symposiaca quæstiunculas proponentes te classicum incinente dicebant, te iudicante adquiescebant: Videbar mediis considere in astris, cum Ioue, & Iliaca porrectum sumere dextra immortale merum. Omitto quanto eloquentiæ nectare filum filo cum scribis annectis. Hoc litera tua iam olim ad me missa testantur, quibus nihil disertius lego, quas hic inserere suadet eloquentia, Epistola ratio dissuadet, quæ laconica gaudet breuitate. Et fortassis dulcedo tecum loquendi me auersum ab epistolica meta prouexit. Excipe igitur Musarum patrone hæc quantulacunque annotamenta nostra inculta fortassis & rudia, & ob hoc morsibus vituperonum nimis exposita. Sed cum numen inuictum, cui dicata sunt, recogito, tuta fore confido, quod illius augusta maiestas arce se sua vindicat & infra illam telum omne cadit. Vale.

Annotationes linguæ Latinæ Græcæq; conditæ per Ioannem Baptistam Pium Bononiensem.

Quæ sit apud Platonem Diomedea necessitas.

CAPVT I.

CVm mihi genus docendi ratum quidem, verum a non minus erudito quam nitido & emuncto scriptore Gellio auctore illustratoreq; nobilitatum, præ manibus sit, ab Achille philosophorumq; primario Platone sumendum est exordium, cuius eloquiũ prope cycneũ, nectareamq; cũ cœlesti doctrina facundiam, qui nõ inspicit & adorat, Marsias prorsus est, & Momus Æsopi, qui scien-

tiam quærat, vbi eius vestigium non comparet, non secus ac Æsopeius ille Iunt cornua non in capite tauri, vt pote corporis parte imbecillima, sed in armis, vbi vires tauri maiores sunt, quærere solebat. Huic hercule Platoni Philosophiæ antistiti carmen id Horatianum conuenire semper existimaui: *Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri.* Sed, vt prouerbialiter dixit ille Lacon, *Herculem ne laudemus, quem nemo vituperat.* Redeamus ad annotamenta nostra bene fauente virtutis genio, stylo non Asio, non floride, nō tumenti, non obscuro, non desito, sicut antea consueuimus, vrentes, sed potius dicendi genus Grammaticum aggrediamur supra crepidam (vt aiunt) non se tollens, ingeniis nostri temporis, penitus ac moribus, inseruientes, quos non improbo, quippe cum illis obtemperare necesse sit, αὐάγκη βέλτιοι μίγνυσθαι Græcum prouerbium est. Hic non sexcentos auctores vno aduocatos hiatu deprehendes. Intentio nostra simpliciter explicabitur, nodum in scirpo non quæremus, auctorem vnicum nobis concinentem aliquando satis erit aduocasse, cum occurrant innumeri, vt hæc editio nostra successa sit, non corticosa. Sed tandem hoc agamus. Eius igitur Platonis ex sexto de republica verba sunt hæc, quæ Latinitate donauit Marsilius Ficinus Philosophi Tantalo comparandus, quippe cum dulce nectar eloquentiæ Græcis auferre contendat. Hæc Platonis verba sunt posita libro sexto de repub. *Diomedea, vt aiunt, necessitate cogitur ea facere, quæ sit probauerint.* Diu anxie & sollicite quæsiui, cum adulescens & auditor essem a viris illustribus, quid nam Plato significaret per illam *Diomedeam necessitatem*, qua sit vsus vice prouerbii, cum pro certo ducerem, non fuci gratia, nec superfluitatis inanitate, cum *necessitate* a Platone vocem *Diomedeam*, coniungi. Discedo ab his, quos interrogaueram, quibusdam non audentibus hiscere, & instar Areopagitarum rem silentio iudicantibus, nonnullis autem somnia & meras nugas, dum effugiū quærunt, comminiscentibus. A beo tristis. Auctores Græcos excutio. Occurrit libellus aureus per Iouem & totus ediscendus, compositus cura, vigilantia studio, Tarræi Lucilli & Didymi Grammaticorum intima eruditione pollentium, vbi sic Græce scriptum est, διομήδει & αὐάγκη ἐπὶ τῶν κρὰ αὐάγκην τι πεπαῖδευται. μέμνηται αὐτῆς ἀριστοφάνης ἐν βατραχοις, ὅτε γὰρ λαβόντες τὸ παλλάδιον διομήδης καὶ ὀδυσσεὺς ἐπόμενον ἐπὶ νεῶς, τότε βελόμενος & ὁδυσσεὺς αὐτὸ μόνος τὸ φιλοτιμίαν ὄμματος ἐπιχείρησε φονεῦσαι τὸν διομήδην μετὰ τὸ παλλάδιον ἀπάγειν ἄμμον. κἀκεῖθεν ὁ ἐκεῖνος & ὡς ἐν κρεῖττον αὐτὸ πίθοι, τὸ ξίφος καὶ συλλαβὼν αὐτὸν καὶ δήσας ἐκ χειρὸς πλάτει & ξίφος ἀπολεῖν ἔπεται. Latina pro tempore sic feecimus: *Diomedea necessitate ducti aliquid faciunt. Meminit huius Aristophanes in ranis. Quando abstulere Palladium Diomedes & Vlysses, tulerunt id ad naues: Tunc cum laboris communis vellet sibi soli Vlysses honorem arrogare: cœpit perniciem Diomedi machinari post Palladium sequenti.*

Dissi-

Dispiciens igitur Diomedes, vt in speculo, coruscantem gladium: Vlyssem rapiens, & eius colligans manus latitudine gladii verberabat. Hic est sincerus Platonicæ doctrinæ sensus, necesse scilicet fore vt auctoritate ducti doctorum virorum verba concertatores approbent, & id per vim etiam inuiti faciant, sicuti vi coactus Vlysses & male mulctatus necessitate socium honoris illius, & capti Palladii Diomedem participem fecit. Sed & Suidas non omisit intactum hoc prouerbiũ sic scribens: *Diomedea necessitas. Prouerbium a Tydeo vel a Thrace, qui cogebat hospites se miscere cum filiabus, quamuis deformes existerẽt, quos postea necabat. Quidam vero referunt, quod Diomedes & Vlysses Palladium furati noctu nauigarunt. Tentante autem Vlysse Diomedem interficere, vidit in luna vmbram gladii Diomedes: proin Vlyssem ligatum, & ante se iri coactum gladio percutiebat. De his dicitur, qui necessitate ducti aliquid operantur, & propter hoc dicitur, quod equos humana dapi assuetos habebat Diomedes, vel quod Diomedes ad propriam domũ non peruenit, sed fatu actus venit in Calabriam, condidit vrbem, quam vocauit Agyripen, postea Beneuentum nuncupatum.* Hæc Suidas. Addamus & hoc, quoniam Tarræum Lucillum supetius allegauimus, vnum eundemque esse *Tarræum* & Lucillum. *Tarræum* vero dici Lucillum a *Tarra* vrbe Cretæ insulæ, de qua meminit Longinus, in philologis.

De lynge aue retractata ex commentariis Plautinis sententia, Aristoteles explicatus, An Theodorus Gaza & Seruius de hac recte senserint?

CAPVT II.

ARistoteles ille Philosophorum maximus, iubente Alexandro Macedoniæ Rege, noscendæ animalium naturæ cupidissimo, composuit illa volumina luculentissima, quorum pars manibus studiosorum teritur, & excutitur. In secundo sic scriptum reliquit, πολυώνυχοι δὲ εἰσὶ πάντες. τῶν μὲν γὰρ πλείστων διήρηται ἕκαστος τοὺς δακτύλους, τοῖς δὲ πλατεῖ σεσαρκωμένοις ἐστὶ. διηρθρωμένους δ' ἔχει καὶ χωριστοὺς δακτύλους. εἰσὶ δὲ ἐκ τούτων μετέωροι ζῶντες, πάντες πεφυκότες. τρεῖς μὲν γὰρ εἰς τὸ ἔμπροσθεν, ἕνα δ' εἰς τὸ ὀπίσθιον πεφύκασιν. οἱ πλείστοις αὐτῶν πίπτουσι, ὀλίγοι δ' εἰσὶν οἳ δύο μὲν ἔμπροσθεν, οὗτοι δὲ καμπύλους ἔχουσι. αὐτὸ δ' ἐστὶ μικρὸν μὲν μείζων ἀσπίδος, τὸ δ' εἶδος ποικίλον, ἰλλόμενον ἔχει τε τοὺς δακτύλους. καὶ τοῖς γλαύξιν, ὁμοίως τοῖς ὄφεσιν. ἔχει γὰρ ἐπὶ τραχήλου ἔντασιν καὶ ἐπὶ τῶν παρὰ δακτύλους, καὶ πάλιν συστέλλει εἰς ἑαυτόν. ἐπὶ δὲ τῆς ἀφέσεως τὸν τράχηλον εἰς τὸ πρόσω, καὶ λοιπὸν σῶμα. ἁρπάσαντα καὶ φέρει οἱ ὄφεις. ἔνυχος δ' ἔχει μεγάλης μάχης, ἐμοίσατο γάρ τοι πτυκτὰς τοῖς κλοιοῖς, τῇ δ' φωνὴ τρίζει. Hæc Aristotelica verba sic propemodum Latinitate donauit Theodorus Gaza vir perinde eloquens ac eruditus, philosophi fidissimus interpres. *Copia omnibus auibus vnguium est. Multifida etiam omnes quodammodo sunt, quippe cum pars maxima digitata sit, & nantes quamuis planipedes tamen & ipsa digitos perfectos distinctosque habent, omnibus quæ se efferant quaterni digits dati sunt, terni in*

priore parte, singuli in posteriore, maxima ex parte pro calce paucæ quibusdam vtring, bini, vt auicula, quam Iyngem vocant: Hæc paulo maior quam fringilla est, colore vario, habet sibi propriam digitorum, quam modo dixi, dispositionem, & linguã serpentibus similem, quippe quam in longitudinum mensura quatuor digitorũ porrigat, rursumque contrahat intra rostrum: Collũ etiam circumagit in auersum, relaxo quiescente corpore modo serpentũ, vnde Torquilla vulgo appellata est, quanquã turbo ab antiquis, vngues ei grãdes & similes vt mozedulæ exeunt, voce autẽ stridenti. At Theodorus vir alioquin extra ingenii aleam positus dupliciter errat, cum excogitat auem *Iynga, turbinem* a Latinis pararã, & nusquam cõperies, præterquam apud Seruiũ, cui non in omnib. fidem adhibeo. Secundarius error illius est, vt pote cum tradat vulgõ *torquillẽ* nuncupari, & ignoscendum est vt homini Græco vernacula Latinis quæ poterat si nõ elegantia, saltem elegantiæ vicinitate conferenti, quis nõ omnino appositè verterit. Vulgus namq; semidoctũ significantius & expressius auiculam hanccine *collitorquem* dictitat a *torquendo collo*, quod circumagit & conuoluit in anfractũ. Sic.n. vt explicauimus, pmiscue Bononienses appellant, Placẽtini vero *torticollem* a tortura s. colli. Sed a vulgo ad Latinitatem veniamus. *Romani* Theod. inquit, *turbinẽ vocauerunt*, imo potius verticillã, non turbinem dixerunt. Sed (ni fallor) Seruiana hæc verba, quæ in Bucolico ludicro posita sũt, Gazam, vt pote Græcũ hominem, deceperũt, quæ hac serie legũtur, *Dicitur autẽ hic versus intercalaris, qui frequenter post aliquantulos interponitur versus, sicut intercalaris dies aut mẽses vocantur qui interponuntur, vt ratio lunæ, solisq; cõueniat. Fecit autẽ hunc versum ad imitationẽ Theocriti, qui frequenter dicit in Pharmaceutria. O turbo maritũ meum domum adducito, sicut hic in sequentib. Ducite ab urbe domũ mea carmina, ducite Daphnim.* Existimauit Theodorus Gaza Seruium carmen hoc Theocriti Latinitate donasse, ἴυγξ ἕλκε τὸν ἐμὸν πρὸ δῶμα τὸν ἄνδρα, h. e. *Iynx trahe hunc meũ virum tandem domum.* Verũ Seruius Græcæ facundiæ peritissimus, sequens potius sententiã, quam verba Theocriti, illa duo carmina voluit innuere, quæ in eius pharmaceutria leguntur, de quib. paulo post. Quod si deceptus est Seruius, minus nobis mirandum est, si Theodorus erraurit solet.n. dici: Honestus error magnos duces sequentib. *Iynga* Seruius si *turbinẽ* interpretatur, fortassis (vt quo modo possum Seruio seruiã) sic appellauit, quoniã s. collũ vertit, vt verti *turbo* cõsueuit. Profecto si in præcedẽtis Theocriti carminis expositione Seruius *turbinẽ*, p eo, quem Græci ῥόμβον appellant, intelligeret, quasi *Iynx* esset *rhombus*, id est, *turbo*, nulla caussa esset, quin ex eruditorũ decuria deberet explodi. *Turbinẽ* certe nominauit in eadem Pharmaceutria Theocritus, sed *rhombũ* nõ *Iyngem* dictitauit, χὠς δίνη τόδε ῥόμβος ὑγρὸν ἄλλοτε ἐξ ἀφροδίτας ὡς κεῖνος δίνη τὸ δ' ἀμετέρηπι μύησιν. Latine: *Vt vertitur iste turbo aheneus ex Venere. Sic ille vertatur ad nostras ianuas.* Est igitur *Iynx* auis, quæ non *turbo* nominatur ab

antiquis scriptoribus, vt perperam Theodorus asseruit, q. vt ei cõdonẽ *Iyngæ* Seruium *turbinem* avertigine colli nuncupasse. Non debuit Gaza Seruiũ Grãmaticum quandoq; nõ absolutũ interpretem inter priscos enumerare. Illi melius, q. *verticillam* a *colli versura* (vt ita dicã) vocant. Hanc interpres Theocriti cetera circũspectus enarrator, eandẽ esse *Iyngæ* putat, q. sit auicula illa notissima, quæ a Græcis modo σεισόπυγις modo σεισύρα a frequenti motu caudę nũcupatur. Hanc Varro latine *motacillã* dicit tanquã a *motu* videlicet, vt diximus, *caudæ*. Huius opinionẽ sequutus est vir alias vndecunque doctissimus, quẽ honoris & amoris gratia, p. sertim cũ reprehẽdatur, nõ nomino. Ceterũ labitur manifesto lapsu, ob idq; dedecorosissimo, ad hanc ferẽ scribens Theocriti cõmentarius: *Iynx fuit Echus filia, quæ veneficæ & pollens carminũ ad pellicẽdos amatores fuerat, stuprata a Ioue, mutata est in auem motacillam, quæ & hodie carminibus amatoriis præest.* Hæc ille. Quod *Iynx* sit in auẽ mutata, p. sitq; veneficiis ꝓpo. Quare fœmina incantatrix apud Theocritum *verticillæ* numen inuocat, cũ pollẽs & veteratrix maga noscoret illam auiculã ad incantamẽta idoneã, esse, & quoad vixit inter veneficia maxime versatã. Quod *Iynx Motacilla* sit cũ Theocriti interprete, nõ sentio. Populus harũ rerũ obseruãtissimus arbiter, discretionẽ inter has aues vtiq; nouit, quoniã scilicet, *motacillã* q. Romani dicitant, ipse *codatremulam* nũcupauit, *Iyngam* vero *collis torquem*. Cũ cõmẽtarios in Plautũ lucubrarẽ, incidente super *turbine* mentione cõfutaui opinionem Seruii Grãmatici, nec ibi discrepaui ab sententia Theocriti interpretis, asserens videlicet σεισύραν, hoc est *motacillã* auiculã eandẽ esse cũ hac *Iynge*, hoc est, *verticilla*. Nunc autem respiscens (quoniã semper ingenia ꝓficiunt) meliorẽ doctrinã, hoc est, Aristotelicam sequutus id omne pristinæ cõmentationis cõmentum abrogo, & ex Pii codicibus abradendum cẽseo. Nec in hac quidem reuituperationi sim obnoxius, quod scilicet secutus diuersos auctores diuersa & veritati dissidẽtia senserim. Nõne tutantur Aristotelẽ Peripatetici, qui in prædicamẽtis ex Architę opinione loquutus non recte philosophiceve vno in loco disseruerit. Pliniana super *Iynge* verba sunt hæc lib. 11. na. historiæ: *Iynx sola vtring, binos habet, eãdem linguam serpentũ similem in magnam longitudinem porrigit, circumagit collũ in aduersum se, vngues ei grandes ceu gratchulæ.* De hac auicula meminit Pindarus. Possem & plura his addere, sed mediocritas virtus est. Non enim minus seruat modum, qui supra rem quam qui infra. Synesius libro de somniis: *Consideratione dignum est, vtrum hue tendant illices vel motacillæ magorum.* Scribo *Iynges* vel *verticillæ*, errauit enim Ficinus, qui *Iyngæ* credidit esse *motacillam*.

Quod non omnia, quæ in commentariis in Plautum tradita sunt, bene scripta iudicamus, & in his multa retractata. Cap. III.

SEd vt quandoq; de Græcia in Latiũ cõmeemus, M. Act. Plautũ

hoc est, Latinæ linguæ delicias, & Cornucopiæ sumemus in manus. Dicet quis forsitan, Atqui Pie, dabitur ne nouę interpretationis ansa in Plautinos sales? quos numeroso commentario, vt Hercules Augei fabula perpurgasti? Cui respondere possem id Pyrrhi verbum vulgatissimum de populo tamen Romano: Plautum esse similem hydreæ, quę vno capite amputato resurgit septenis & his atrocioribus vertic ibus. Belle nimis & scite huic rei coogruit Græcum id adagium, sic Latine pronunciandum: *Alia sentina et ecta, alia influit*, nec enim aliter perpurgato vno Plauti mędo, cõparet aliud, & aliud post aliud suboleſcit. Sed iam a diuerticulo instituta materia repetatur. Incidi in codicem Plautinũ, a nescio quo interpolatore Georgii Merulæ discipulo, maculatum atque fœdatum, in quo ex Captiuis ita legitur:

Magis non factum possum velle quam opera experiar persequi:
Id vt scias Iouem supremum testem do Egio:

Quos versus non exposui, ratus nil illic esse subobscurum. Nunc vero animaduerto sic carmen id secundum recognoscẽdum: *Id vt scias Ionẽ supremũ testẽ laudo Egio*: vbi *laudare* pro nominare positũ est a Plauto, qua loquendi figura vtuntur prisci. Id quod percipere potes ex his Gellianis lib. ij. noctium Atticarum: *Laudare significat prisca lingua nominare, appellareque. In actionibus autem ciuilib. laudari id dicitur, quod est nominatius. Illaudatus enim est quasi illaudabilis, qui neq; mẽtione aut memoria vlla dignus, neq; vnquã nominãdus est.* Hactenus Gel. cui Marc. adstipulatur ita scribẽs: *Laudare etiam signat nominare. Vergilius Georgicon lib. ij. Aut illaudati nesciat Busiridis aras. Plautus in captiuis Id vt scias Iouem supremum testem Laudo Egio. Pompeius, elaudare plus quam nominare.* Verum vt nihil omittamus improuisum, quo liuor irrepere possit, executiẽdũ perinde putaui carmen id, ex primo argumento fabulæ, cui titulus est Amphitruo, etsi nonnulli compositum a Plauto non esse id argumentum certare parati sunt. Carmina hęc sunt:

Dum bellum gereret cum Telebois hostibus
Alcmenam vxorem cepit vsurariam:

Nos in cõmentariis nostris in Plautum *vsurariam, impudicam* sumus interpretati, *vsuram* sumentes pro *vsu*, qua elocutione scatẽt honorati scriptores, ad quã tamen enarrationẽ nos Plautus inferius illexit, qui sic infit: *Vsuramq; eius corporis cepit sui.* At vero cum deprehendam *vsurariam* honestũ coniugis epitheton esse posse, sentio pariter *vsurariam* vocari nihil obstare *Alcmenam* a Plauto, seu quouis alio Poeta horum versuum auctore, *qua vsura*, hoc est, *vsu* sit marito coniuncta. Quod vt plenius & dilucidius intelligas, quæ tradit in primo Ciceronis topicorum commentario Boetius subtexere libuit: *Tribus enim modis vxor habebatur, vsu, farre, coemtione, sed confarreatio solis pontificibus conuenichat, qua autem in manum per coemtionem venerant hæ matresfamilias vocabãtur, qua*

vero

vero vsu vel farre minime. Coemtio vero certis solemnitatibus peragebatur, & sese in coemēdo inuicem interrogabant ita, vir, an sibi mulier mater familias esse vellet, illa respondebat velle. Eadem mulier interrogabat an vir sibi pater familias esse vellet, ille respondebat velle. Itaq; mulier viri conueniebat in manum, & vocabantur hi nuptiæ per coemtionem, & erat mater familias viro loco filiæ. De hac coemtione Vergilius intellexit ita canens libro primo Georgicon: Teq; sibi generum Thetis emat omnibus vndis. Vocabit ergo Plautus vxorē *vsuriā*, vsu vno ex tribus modis (quibus vxor habebatur) conciliatam viro. Elige q̄ mauis: Elige quod perplaceat, an hoc an illud interpretamentum, quod in Plautinis tradidimus enarrationibus. Apud eūdem in fabula Rudente prope calcem sic passim legitur: *Palam age, nolo murmur vllum neq; susurrum fieri.* Tu scribe per diminutionem *murmurillum* pro *murmure paruo*. Hoc ex Marcello didici sic propemodum scribente: *Murmurillum murmuratio. Plautus in Rudente: Nolo ego murmurillum neq; susurrum fieri.* In eadem fabula talia deprehendes: *Echinos, Lopades, Ostreas, balanos captamus. Lopades* ex sententia Marcelli diximus esse genera conchārum: hoc idē Nicander in Alexipharmaco. De Balanis conchis si plura scire desideras lege Aristot. lib. iiij. animalium de colotis piscibus. Idem libro animalium ix. meminit. In Plauti Stycho sic legitur: *Post vt occepi narrare fidicinas, tibicinas, sambucas adduxit secum forma eximia.* In cōmētariis nostris admonuimus legi posse *sambucinas* aut *sambucistrias*, quando *sambuca* sit organum, *sambucistria*, quę mouet instrumentum illud dulcisonum. Nunc nihil immuto ductus auctoritate Polybii ita scribentis lib. v. *Hinc igitur Nicagoras breui ante tempore equos vehens in Alexandriam nauigarat, vbi cum e naui egrederetur, inuenit Cleomenem & patrem, & vna Hippiā iuxta portum deambulantes, quem conspicatus Cleomenes amice ac familiariter salutauit, percunctantes deinde quid eo venisset, vexisse se equos respondit: cui Cleomenes, mallem inquit cynedos, sambucasq; vexisses, his enim magis in præsentia rex delectatur.* Videtur, vt in euidenti est, Polybius *sambucas* appellare *organistrias*, instrumēti illius, quod *sambuca* dicitur, cum cynēdos præposuerit. Sed & verisimile est *sambucam* ipsam *organii*, & *organi* scientē denotare. *Sambuce, hoc est, σαμβύκη organa musica sunt*, inquit Suidas, *triangularia, in quibus canebant iambos. Sunt & iambicæ. Talē ibicam primus Ibicus inuenit. Est autē species citharæ trigonalis.* Subdit idē auctor: *Sambucens species mechanici instrumenti ad expugnandum vrbes idonei, vt inquit Polybius. hac & a Latinis dicitur sambuca.* Nō desino memoriæ fragilitatē mirari, cū scribā in Amphitruone in expositione illius versus: *vt conquisitores singuli in subsellia sant per totā caueā spectatorib.* pecuniā depositā esse a candidatis apud Catonē, qui ætate Plauti floruit, cū pperā Catonē Censoriū pro Vticēsi recognouerim, nec vllo modo ad institutū Catonis Plautina sentētia trahi potest quo-

niam is Vticēsis, apud quē pecunia depos ta est, multo post tēpora Plauti floruit. Equidem in hac re nil aliud affirmare possum, q̄ tūc mole interpretationis obrutum me effugisse hæc inferiora, si modo tanto rerum ponderi cōparentur. M Tullius in epistolis ad Atticum satis ostendit de Catone Vticensi hoc intelligi debere de rebus sua ætate gestis ita scribens: *Candidati iurarunt se arbitrio Catonis perituros, apud eū sestertia quingena deposuerūt, vt qui a Catone damnatus esset id perderet, & competitoribus tribueretur.* Præterea in Epidico scripsimus δωροφάγους βιολλους iudices Hesiodum vocare, in quos sæuiter declamat Iuuenalis eo versu: *Prædo Caballorum prætor sedet.* Nunc vero contrariū sentimus Hesiodū videlicet iudices appellasse δωροφάγους, quoniam scilicet vorant munera & muneribus oblatis permittunt se corrūpere. Nec aliquid cōmercii sententia Hesiodi habet cum satyri carmine. Adde q̄ cum a nobis Poetæ mentio Græci fieret, qui cognomento *Silentiarius* vocabatur, scripsimus *Silentiarios* illos esse, qui *Silentium* indicunt populo, cū pōpa sacrificaliſq; apparatus appetit. Id ego cum scriberē festinabundus coniectura fallaci sum vsus. *Silentiarii* quin imo dicuntur honestati ab Imperatore titulo quodam dignitatis, qua ornati *Silentiarii* peculiariter appellabantur, sicutia gradu dignitatis comites, quos passim *contes* dicunt. Hoc cōprobat Iureconsultus in codice his verbis: *Viros clarissimos sacri nostri palatii silentiarios circa latus nostrum militantes de tutelis & curationibus excusari sancimus.* Accursius *Silentiarios* illos dici credit, quos vulgo *principes scribarū & secretarios* appellamus ita dictos, quod secreta silent & occultāt. Itidem *Liminarchas* seruos intellexi, qui præsunt liminibus, quos Latini vocant *ad limina*, cum *Liminarcha* milites a Iurecōsultovocentur Accursio teste, qui *limites* & *limina*, fauces scilicet & vestibula Romani imperii seruant, quos alio nomine Iurisperiti *limitaneos* appellant. illud etiam non minori eget indagine, quod nuperrime in Stycho deprehēdi Plautina fabula in hæc ferme verba.

Peri hercle vero plane nihil
Obnixe vno Gelasimo minus est quam dudum fuit.

Omissis his q̄ in horum versuū interpretatione cōmenti sumus, p ingenii captu codicē esse mēdosum asserimus, & ita est restituēdu.

Peri hercle vero plane non obnoxie,
Vno Gelasimo mitius est quam dudum fuit.

Sensus Plauti talis loquente sic Gelasimo parasito, Iā pridē iudico me periisse funditus non autem obnoxie, hoc est, proxime & cohærenter, quasi dicere velit, se nunc penitus disperiisse, non autē esse obnoxium & adstrictum periculo. In hoc significatu post ceteros vsus est hac voce Maro eo versu: *Et fratris radiis obnoxia surgere luna.* Prosequitur Plautus, *minus est*, hoc est, minus boni euenit Gelasimo, quāuis viderit lætum, vt ipse ratus fuerat augurium mustelæ, quam antequam vidisset augurium. Hęc duo Plautina carmina cor-

correxi Gellio præmonstrante, qui lib. vij. sic inquit: *Plautus quoq; lingua atq; elegantia in verbis latina princeps, quid esset obnoxium nescivit? Versus enim est in Stycho illius ita scriptus. Nunc ego hercle perij plane non obnoxie. Composuit enim Plautus tanquam duo inter se contraria plane & obnoxie.* Eiusdem Plauti in Epidico verba hæc passim habentur: *Itaq; me aleatis dentibus deriderent filius meritissimo*, nos emendauimus *aleatis* dentibus, pro *prominentibus*. Nūc nihil immuto, quoniam dentes Plautus appellare potuit *aleatos*, hoc est, iocosos, iocis, derisionibus, & sannis se renudantes, & proferentes ad irridendum seruum, quem alea cōtinenti subsannabat. Vsurpauit *aleam* pro *loco*, sicuti nos indifferenter *ludum* & *iocum* pro *alea lusoria* ponimus. Si *malleatis dentib.* scribere libet, refer ad illud irrisionis genus, q̄ vsurpant aliquem irridentes, os aperientes sanna patula, & subito cū strepitu claudentes, in qua vicissitudinaria oris aptura dentes inuicē tundūt & atterūt, atq; percutiunt, nō secus ac malleus durā naturā peutere solet. Sed prior expositio melior, p. inde ac simplicior. Huc dentiū crepitū multi ad illud referūt: *Aspice quam lōga diuerberat aera sanna*, q̄dam ad illud Persianū ciconiæ rostrū referre malūt, quoniā se peutiens crepitum emittit. Amplius in epistola commentariis nostris ppōsita sub titulo *Bantiuoli reguli* non sine honoris pfatione nominādi vsurpauimus hæc verba: *Nec vt illo vnius diecula aut alterius spatium ad eloquendum petere, sed otium Melissi, qui in apium meditatione consenuit.* Nō me præteriit cū hæc scribere in tritis Plinii codicib. legi *Hyliscī*, alibi *Hilisti*. Ceterum secutus sum codicē puerustū, in quo *Melissi* scriptum erat, nomine ab apiū natura, q̄ diu cōtēplatus est, detorto. Suū cuiusq; sit iudiciū, an ibi *Melissi* reuerentia prisci codicis, an vero *Philisti* legere velit. Non omittendū est posse scribi *Melisti*, cuius physiologi auctoritati inniritur Fulgentius Placiades, de quo hæc lib. 2. Mythologicon: *Ferūt physiologi quā maxime Melistus Euboicus, qui omniū physiologorum sententias disputauit huius generis auem conuitiis esse plenam.* Sed & hoc in Captiuis carmen eget interprete, *Iouem supremum testem laudo Egio*, non n. ita simpliciter supremum dixit, sed alludit nomini Iouis, q̄ supremus peculiariter dicebatur. Pausanias in descriptione Atticæ auctor est *Endocū* Dædali discipulū fecisse delubrum, quod *Erachthion* appellant, aram Iouis supremi in vestibulo, ad quam nihil immolant animatum, sed institutum est, vt variis libamentis appositis vno haud vtantur. Præterea cum *albas quadrigas* Plautus vsurpat pro *velocibus*, vide ne de *Rhesi* niueis equis intelligat, de quibus Catullus: *Nec Rhesi niuea cita quadriga.*

Hæc pauca retractari visa, quæ nos aliud agentes eluserunt, ita contra subducti supercilii libitinas, vituperones q; tuti. Considerēt omnes velim q̄ multa bene dicta, non q̄ paucula male nec forsan male si candidus aure, nec matutina si mihi fronte venis. Si q̄s vero

meliora reperiet, ex doctore fiam discipulus, huic gratias subito testabor & digitum leuabo.

Antiquos vnam dictionem habuisse, qua vocali careret, & qua sit illa, simulq; luci sua restituitus Terentianus versus ex Phormione.

CAPVT IV.

VErrius Longus inter Grãmaticos eruditissimus, nec minoris industriæ q̃ doctrinæ, carmen adducat ex Phormione Terentiana fabula, sane scitu dignissimũ, quod in Verrio sic legitur: *Non is obsecro est, quem te semper dicunt : St. quid has metuis fores?* Ego pensitatis Verrii nostri verbis, & relecta repetitaq; Terentiana fabula, sic corrigenda censeo illa Terẽtiana verba, q̃ sic passim circũferuntur: *Quin? non obsecro is es, que te semper aiunt. Chr. est. So. quid has metuis fores?* Legendũ. *Non is obsecro es quẽ te semper dixti. Chr. St. quid has metuis fores.* Est enim facilis mendi lapsus huius dictionis, *St*, in *est*, præcipue quibusdã nouitatem vocis auersantibus, qui quod non intelligunt, interlinunt atq; dispungunt. Chremes certe per hoc verbum, *St*, silentium indicit Sophronæ, q̃ interpellauerat. Quod vt Verrio potius, q̃ Pio acceptũ feras, illius verba subtexui: *Inuenti sunt, inquit, qui & sine vocali putent posse syllabam fieri. Nam animaduertimus apud comicos. S. & T. pariter scripta literas, vt apud Terẽtiũ in Phormione, Non is obsecro es, quem te semper dixti. St. quid has metuis fores? Hoc. S. & T. pariter renuntiat silẽtium. Plautus in Pseudulo: St, tace tace, meus hic est: homo ni omnes dii atq; homines deserunt, nouo consilio nunc mihi opus est, noua res subito mihi hac obiecta est. Idem in Pœnulo: St. tace, quid est? fores fecerunt magnum flagitium modo.* Verriũ hunc exactissimũ Grammaticũ ignotum scio, nec manibus profanorũ teri. In lucem e puluereo latibulo extractus pridẽ, a viro literatissimo Georgio Merula, qui Mediolani docuit. Copia Verrii huius Merulæ contigit ex libraria Bobiensi characteribus Longobardis ferme exolescẽtibus in scripturam Romanam reformatis. Ad me venit id opusculum munere Alexand. Gabuardi Parmensis auditoris mei, cum publice Mantuæ docerẽ, iuuenis antiq. tatis studiosissimi. Ne quis miretur in tritis Terẽtii codicibus sic non legi, cum sexcenta in eo carmina desiderentur incuria tẽporis omissa, quæ in reuerendæ antiquitatis exemplari leguntur, quod Petreius Bembus patritius Venetus vir eloquentissimus possidet, quo libro Angelus Politianus antiquitatis non incuriosus, fassus est examinatiorem castigatioremque se compensse nullibi. Sed hinc ad alia dextro pede transeamus.

Enarratum Lucretianum & Plautinum verbum Cantharus in diuersa a poculo vinario significatione. Cap. V.

EXstat pars Lucretiani poematis adhuc male curata, incuria & negligentia seculi satis se scire putantis, si duos aut tres auctores tenuerit. Fragmentum Lucretiani poematis, quod ad nos per tot barbarorum & illiteratorum syrtes enatauit, litum esse multis

multis luminibus ingenii, multæ tamen artis, recte sentimus cum Marco Tullio lib. primo epistolarum ad Atticum. In hoc multa sunt luculentissime scripta, & profunda eruditione referta, quæ triuiales, hoc est, cæci doctores, cane peius & angue, declinat, & auersantur, se grammaticen, hoc est, literaturam colere non philosophiam cauillantes, cum tamen Grammaticam carere philosophiæ cognitione dedeceat, si Quintiliano grauissimo censori credimus. Sed vt in præsentiarum a minimis incipiam, leguntur hi Lucretii versus libro primo de rerum natura:

Quin etiam multum solis redeuntibus annis
Annulus in digito subtertenuatur habendo,
Stillicidi casus lapidem cauat, vncus aratri
Ferreus occulte decrescit vomer in aruis,
Strataque iam vulgi pedibus detrita viarum,
Saxea conspicimus, tum portas propter ahenas
Signa manus dextras ostendunt attenuari,
Saepe salutantum tactu, praterque meantum.

Cum dogmatis Epicureorum magnus allectator hic noster Lucretius significare velit, esse quædam corpora tantula prædita tenuitate, vt oculos præstringant humanos, & obtutum effugiant, ad hæc ipsa confirmanda affert in medium notissima exempla: *Annulum* scilicet, dū habetur in digitis attenuari, *lapidem* cauari stillicidio hoc est, casu stillantis guttæ, *vomerem* in aruis sensim splendescere: *Saxa viarum* commeantum pedibus proteri: *Malleos ferreos*, ostio affixos attenuari, nec tamen inde comparere *Minutiem illam*, quæ temporis momento decutitur, eum tamen *ipsa* sit corpus, nec videri possit. Sunt igitur, concludit, quædam corpora, quæ videri non possunt. Verum enimuero difficilia cognitu sunt hæc duo carmina cum hemistichio præcedenti: *Tum portas propter ahena signa manus dextras*, & huiusmodi reliqua, sensus est, resolui quandoque corpora, vt videri non possint, docens simulacra, quæ in foribus posita, præstant pulsandi officium. Hæc enim crebra pulsatione minuuntur, *propter portas* expone *apud portas*, id est, *in portis*, vt *ero apud forum* significat *in foro*. *Propter* idem esse quod *prope* quis nescit? vel eo Ouidiano exemplo. *Propter humū volitat, ponitque in sepibus ova.* *Ahena signa*, simulacra & imaguncula ex aurea bractea vel orichalco, quæ in foribus decoris gratia figebantur. *Ostendunt*, ostendere videntur, & indicare. Dat Poetice rebus inanimatis, ingenium & sensum: Simulacra namque illa ostendere non possunt, sed partem pro toto posuit, tanquam dicere vellet, ostia, in quibus celantur signa ahenea, ostendunt manus suas ferreas attenuari. Nihil obstat, quin *signa ahenea* intelligas *capita Leonum* vel *Pardorum*, & huiusce modi animalium cælata in talem figuram, vt dentibus mordeant fastigium & summam partem *marculi*, id est, *mallei ostiarii*, nitidiore artificio, quali Bononiæ

conſpiciuntur etiam hodie potentum domus, & optimatū, præſertim domus Palatina Cæſaris noſtri Ioannis Bentiuoli patris patriæ, viri nunquam ſatis laudati, vbi affixi ſunt leones modici unguibus anteriorum pedum ſphærulam continentes caudis foribus implexis. Poteſt & intelligi, quod Romani id æui, ſigna, hoc eſt, ſimulacra ex ferro fabrefaciebāt prædita manu dextra, quo elatiore ſimulacri brachio vtebantur pro malleo, operę ita gratiore, cum videatur non tantū marculus eſſe, ſed manus hominis propter humanum ſimulacrum ex ære, qua manu feriebant fores. Quod ſi *dextras* legere placet, vt inuulgati codices habent, non repugno. Potuit enim fungi hoc officio manus ſimulacri dextra, ſicuti nunc fabrefaciunt ſerpentes & lamias, quæ aquas ex compluuio euomūt & eiaculantur in impluuiū, ſiphone in os horū plumbo commiſſo conferruminato. Poſſes tamen legere *manus extras* pro *exteras*, ſicuti *dextras* pro *dexteras* ab *exter extri vel exteri* pro *extrario*. Vnde Papinius inquit: *Exter honos* pro *extrario*. *Extera manu* mallei ferrei pultandis foribus idoneæ dicuntur, quoniam extra oſtio adpinguntur vicem manus in claudendis, & aperiendis foribus præbentes. Quidam nihil immutant: *dextras* epitheton idonеum *malleis oſtia* dicentes, quoniam ſunt *dextri*, id eſt, opportuni celeritudini itus & reditus. Amplius. Hanc *manum exteram*, ſiue *dexteram* Plautus in Menechmis *cātharū* vocat a ſimilitudine, quam præ ſe ferre videtur. Fiebāt autem *hi malleī ferrei* manus humanæ ſimilitudine, quæ ventre capaciore & anſa, *canthari* effigiē præſeferunt, quod nos fugit. Quid enim pudeat noua diſcere per mare Plautinum velificantes. Plautina carmina ſunt hæc, quæ in alium ſenſum torqueri vix poſſunt. *Expedite fabulatio. Iam fores ferio. Me feri, vel mane etiā mille paſſuum commoratus: Cantharū placide pulta.* Quod ſi ductus Plautinis verbis, quæ ſubſequuntur, *cantharū* pro *notiſſimo vaſe vinario* ſumere libet, tuū ſit iudicium. Doctius tamē & ſenſui conuenientius ꝓ *inſtrumēto oſtii* capi poſſe *cātharū* affirmauerim. De *cātharo* græca dictione, q̄ apd nos *ſcarabeū* ſignificat alibi monui, quare locus pnicioſus ſcarabeis *cātharolestros* a Plin. vocatur lib. 11. na hiſ. Herodot. deſcribēs apim, bouē toto corpore nigrū eſſe tradit, in frōte habere cādorē figurę quadratæ, in tergo effigiē aquilę, *cantharū* in palato, dupliceſ in cauda pilos.

Talum ſignificari præcurſorem ſiue cuſtodem Cretenſem a Catullo, ibique eius obſcuritas ſententia explicata.

CAPVT VI.

CIrcūfertur elegantiſſimū epigrāma, multipliciq; doctrina refertiſſimū in opuſculo Catulli, quem non ab re doctiſſimum itidē priſci vates appellarunt. Sic paſſim legitur id epigramma:

Non cuſtos ſi fingar ille Cretum
Non ſi Pegaſeo ferar volatu,
Non latus ego penniferve Perſeus.
Non Rheſi nitea citus quadriga.

Quod

Quod cum syllabicæ mensuræ refragetur, ita corrigendum iudico. *Non custos si ego fingar ille Cretum.* Quis hic *Cretum custos* exstiterit rari seu nulli nouerũt, & ad hæc viq; secula carmen id ignoratum habebatur, aliis & aliis ridicula cõminiscentibus. Ego refero ad *Talum* illum nobilem cursorem & certatorẽ egregium, quẽ minos Rex Cretæ dono accepit a Vulcano, vt tutaretur insulã Cretam, vnde apposite *custos Cretũ* vocitatur a Catullo. Quod si *cursor Cretum* scribere mauis, vt nonnullis exemplarib. legitur, dictũ erit ex fabula. Dicunt. n. Poetæ hunccine *Talum* ter in delassato cursu insulam vnius diei spatio currendo circumlustrasse. De hoc multa tradunt Græci, ex quibus Tarræus Lucillus & Didymus hęc, quæ nos studiosorum desiderijs occurrentes Latina fecimus. *Sardonius risus.* Æschylus in libro prouerbiorum, de hoc, sic inquit. Quidam coloni Carthaginensium in Sardinia habitantes sacrificauerunt super septingentos parentũ Saturno ridentes & salutantes inuicem. Turpe igitur putabatur lacrumare flereq;, quapropter factũ est, vt dicatur *Sardonius risus.* Timæus auctor est, filios parentes solere in foueis ponere, & quos sagittis petere deberent, percutere fustibus, & precipitare: corruptos a ipsos ridere filiorum iniustitiã, credentes se feliciter & beate mori. Quidã vero a Sardinia insula. Nascitur. n. q̃dam herba ibi, q̃ gustantes cum contractione & risu pereunt. Alii. a. per figmentũ *risum Sardoniũ* vocari dicentes ab aperiendis dentibus. Simonides. a. dicit *Talo*, anteq̃ in Cretam peruenire. habitasse Sardiniã, vbi multos dicitur obtrũcasse, quib. mortuis os aperiebat, & hinc *Sardonius risus.* Hunc *Talũ* fabulantur ferreũ habuisse. Datũ Minoi a Vulcano ad custodiã insulæ Cretæ. Iste venã vnã habebat a ceruice ad calcem tendentẽ. Per pellem. a. venæ clauus iunctus erat ferreus, ter singulis diebus insulam circumiens Talus anxie custodiebat, huc appellentem Iasonem repedantem a Colchis ab introitu insulæ impediuit. Sed deceptus a Medæa obiit, vt aliqui tradunt, ipsa medicaminibus furorem incutiente. Vt alii, pollicente facturam immortalem, & clauum extrahente fluente tabe cum toto sanguine sic ipsum neci dedit. Aliqui autem ipsum periisse dicunt sub calce sagitta percussum. Plura ex Apollonio afferre potuissem. Sed hæc ad Catullianum scirpũ enodandum satis superque. Sunt auctores Apollonius scilicet & Pausanias, qui referunt, *Talum* hunc ipsum præpositum esse Cretæ a Ioue, vt abigeret Agenorem Europæ patrem, ne insequeretur Iouem, qui simulans taurum illam asportauerat in Cretã. Alibi tamẽ Pausaniæ verba sunt hæc: *Inter Theatrũ & arcẽ Talus humatus iacet, quẽ Dædalus sororis filiũ & discipulũ artis interfecit, atq; ob id in Cretã confugit a Sicilia, deinde ad Coccalum euasit.* Sed hic *Talus* Pausaniæ non est cursor ille pernix Catulli, sed is, quem Ouidius Perdica vocauit. Sed admonitos velim candidos lectores, si reperient alibi hanc nostram expositionem, illam ducis sibi fundatam officio credant, quamuis ante hanc editionem nostram publicatum sit opus Co-

dri doctissimi Grammatici, qui hoc idem tradit. Nostra hoc palæstra inuenimus, nullo præmonstrante. Diu enim est, quod hoc laxum voluo, & hæc annotamenta lucubro. Sed dum ferimus sumptō tenta sunt, cotidianamque domini sui limam experiuntur, gratiam nouitatis Codro meo indulserunt, quem idem, quod nos sensisse mirum non erit, nec tamen nos ab illo, nec illum a nobis didicisse, quemadmodum ante nos duos Palladius nescio quis hoc publicauit tanquam scœtum suum. Testem inuoco in reuolutis dubia Diomedem Guidalottum iuuenem, de quo nihil nisi sublime, nisi maximum spero, me secum tanquam cum oculissimo discipulo ab hinc biennio communicasse, antequam Codri opera, & Palladii commentarius in lucem prorumperent.

Enodatum prouerbium ex Ciceronis epistolis ad Atticum.

CAPVT VII.

VErba Ciceronis hæc ex libro septimo ad Atticum vel secundo, vt nonnulli volunt: *Cetera in rebus magnis minæ Clodii, contentiones, quæ mihi proponuntur, moditer me tangunt. Etenim vel subire eas videor mihi summa cum dignitate, vel declinare nulla cum molestia posse. Dices fortasse dignitatis ἄλις tanquam δρυὸς salutis.* Quid hæc postrema verba significarent ἄλις δρυὸς omnes nouere: quippe satis quercus, vult intelligere. Sed quid ad rem faciat τὸ *satis quercus*, pauci qui nouerint. M. Tullius innuere proculdubio voluit, id Græcum prouerbium, quod pronuntiatur. ἄλις δρυὸς ἐπὶ τῶν ἐκ φαυλοτέρας διαιτῆς ἐχομένων ἐπὶ βέλτιονα. εἴρηται ἡ παροιμία ἐπειδὴ τὸ ἀρχαῖον οἱ ἄνθρωποι βαλάνοις δρυὸς τρεφόμενοι ὕστερον εὑρόντες τῆς δημητρος κάρποις ἐχρήσαντο. Latine: *Satis quercus. De discedentibus ex viliori vita ad meliora. Dicitur prouerbium in quantum antiquitus homines glandibus quercuum nutriti demum inuenti a Cerere melioribus fructibus victitarunt.* Sensus ergo Ciceronis hic est, se minis & Clodii certationibus indies magis ac magis splendescere. Dicens fortassis *Attica dignitatis*, hoc est, *quantum pertinet ad dignitatem* sat bene res se habet o Cicero. Sed *salutis*, hoc est, *quantum pertinet ad salutem* non bene. Respondet Cicero: *salutis*, hoc est, *circa salutem* possum respondere, tanquam, sicuti prouerbialiter a Græcis, dicitur ἄλις δρυὸς, id est, *satis quercus*, satis vtilitatis scilicet & ignominiæ me subiisse saluti consulenti: Nunc ad meliora dignitatis est annitendum, saluisque honori posponi debet. Subditque Cicero se satis despectum & ignominiæ perpessum cum a Clodio est trusus in exsilium, eo tempore quo vestitum mutauit equester ordo, & ipse nimis humiliter se gessit in deprecanda plebecula, quod a se factū ægre tulit exsul. Hic est verus syncerusque M. Tullii sensus. Qui cupit alios fucos adpingere nihil agit, & (vt dici solet) *Vas Danaidum impiet & lantem incidit.* Est & huic simile id adagium. ἄλλην δρῦν βαλάνιζε, hoc est, *alteram quercum ede*, de his, qui continuo petunt, vel itentidem ab eisdem mutuo accipiunt. Dicitur prouer-

prouerbium, quod glandibus prius viuebant homines, & *balanistas, id est, glandarios* vocabāt, mercede fructū talē colligentes. Tali coactione iā finita circumspicientes *glandari, si qua* superarant in quercu glandes, viatores dicebant cauillantes: *Aliam quercum excute.* Sed hoc Ciceronis nec verbis nec menti congruit.

Cornelii Nepotis euentilatum verbum. Quid magnificus, & quæ magnificentia

CAPVT VIII.

COrnelius Nepos luculenter & eloquenter libellū composuit, cui titulus est *vita Pomponii Attici*, in quo plurima cum nitore verborū eruditio cōspicitur. Ibi hoc pensitatione dignū iudicauimus, & indagine non contēnenda: *Elegans, non magnificus, splendidus, non sumptuosus, omni diligentia mundities, non affluentia adsectabat.* Dubitare quis forte posset, cur Nepos iste castissimi sermonis imitator *magnificum* ademit, amico tāquam vitiū, cum potius cum laude dicatur passim, & omni cumulo virtutis. Qua vero propugnatione sit vsurus in causla Neporis quispiā, facile discet si nostra, quæ tum scribendo, tum docendo scripsimus, captus amore leget *Magnificus* n. ab his, qui puritate Romanæ linguæ sunt vsi, eū aspergine superfluitatis dicebatur, vt ille *magnificus* esset, qui magna magis faciebat, & enormia & nimia, q̄ modica & mensurata & mediocria, in quibus inest virtus. Hoc docet elegio graphorū facile princeps Albius Tibullus ita loquens:

Magna loquor, sed magnifice mihi magna locuto
Exultant clausa fortia verba fores.

Hoc & Græci proprietatum retinentissimi frequenter obseruarunt, apud quos μεγαλήτως reperitur & μεγαλοπρεπῶς. Primū *magnificum* significat esse magni cordis, secundū autē *magna operantē*, & ea tantū, quæ decerent, appellarunt. μεγαλοπρέπειαν virtus est, q̄ Franciscus Philelphus vir in vtraq; lingua peritissimus asseuerabat per *magnificentiā* explicari non posse, verum qui cuperet verbum verbo reddere, sensumq; sensui, *magnidecētiā* vocauerit, *cū magnificentia* declinet in vitiū. Non me præterit *magnificum* Latinos vsurpare, peculiariterq; recentiores, pro *megalopreps*. Verū nunc de norma non de anomalia loquimur. Est Cornelii Nepotis hic sensus, fuisse Atticū affinem suum in victu admirandū, vt qui electilē, lautum, mundumq; victū exoptabat, nō autē *magnificum*, hoc est, superfluitate notabilem, splendoremq; affectasse, non autē sumtū, qui quandoq; vituperationi obnoxius est, potius quā laudi. Potest enim cōuiuium esse magnificū, nō elegans, sumtuosum, nō splendidū. vt palā est. Quamuis antiquitus *elegās* cū laude nō diceretur. Cœpit tamē postea sine vitio dici etiam cum laude, si elegātia erat moderatissima, qualis fuit in Attico, q̄ significatur a Nepote, cum dicit illum fuisse *elegantem* non *magnificū*. Iustinus *ludorū magnificentiā* lib. 8. nimiū apparatū vocat & modū excedentē. Sed ne vox

elegans te insolētia, nouitateq; sua forsan offendat, audi q̄ superre Gell. vetustatis maximus indagator annotauit: *Elegās homo nō dicebatur cū laude, sed id fere verbū ad ætatē M. Catonis vitio nō laudi fuit.* Cato in libro de moribus: *Auaritiam omnia vitia habere putabāt, sumptuosu, cupidus, elegās, vitiosus, virtus q̄ habebatur is laudabatur.* Ex quib apparet *elegantē* dictū antiquitus, non ab ingenii *elegantia*, sed qui nimis læto, amœnoq; cultu victuq; esset. Postea *elegans* reprehēdi q̄dem desiit, sed laude nulla dignabatur, nisi cuius *elegantia* erat moderatissima. Sic. M. Tulli. Lucio Crasso, & Quinto Scęuolę non merā elegantiā, sed multa parsimonia mixtā, laudi dedit. *Crassus* inquit *erat parcissimus elegantium, Scęuola parcorū elegantissimus.* Præterea, M. Tullius cū significare vellet, populū Rom. odisse priuatum sumptū, publicum vero splendorē exoscularī, etsi nimius sit & supabundans, parcitatis sobrietatisq; mensuram præteruehens, sic inquit in oratione p̄ Murena: *Odit populus Rom. priuatā luxuriam, publicā magnificentiā diligit.* Quod si cōperies scriptores antiquos, imo auctoritatis locupletis, non dubiæ, non dilutæ, qui *magnificū magnificentiamq;* ad bonā partem trahāt, maluerunt illi vsum cōmunem, q̄ priuatam p̄prietatem sequi. Quid: nōne Plautus in Asinaria *magnificum* p̄ iactuoso dicit sic: *Extemplo facio facetū me, atq; magnificū virū.* Non nego tamē *magnificū* apud probatos auctores in laudem vsurpari, sed vsurpatū est, nō p̄priū.

Quid Virgilius significet cum canit. Sedet æternumq; sedebit infelix Theseus, & historia recondita explicata.

CAPVT IX.

SEd quo te Vergili piaculo linquā, & ingrato silentio p̄tream? cuius p̄cipua virtute Græciæ facta est victoria nutans. Tu Homero, quę semp florentē Lucretius appellat, carminis facundiam, hoc est, Herculi clauā abstulisti, p̄ re Græcia cōtumax Latio cedere nō detrectat vel saltem Latiū p̄ vocare nō audet, te magnū, te facundū, te, vtiloquū Iralorū poetarū caterua circūsonat, te Attica, paritatis alioquin indignabunda, secundū dictitat Homerū. Detecūsatius fuit acere, q̄ pauca dicere, cum p̄posito nostro congrediamur. Quis non miretur in hoc Poeta tam vulgato, tam obuio, tam excusso, diutina cura & meditatione, subesse mendas intolerabiles, & sensus occultiores, nō ab artificioso interprete Donato, nō ab Honorato Seruio, Gellio, Higino, ceterisq; Grāmaticis vel non animaduersos vel non annotatos. Reperio tamē ego minimus interhos maximos, & vt Græci dicunt κόρκορ & ἐν λαχάνοις multa vel vitio litterarum fœdata in Marone nostro, vel saltem non ad examen curiose perpensa. Et, vt tandem pendam, quod diu polliceor, versus Maronianus hic est in sexto Æneidos libro.

Saxum ingens volunt alii, radiisque rotarum,
Districti pendent, sedet æternumq; sedebit, Infelix Theseus.

In cuius enarratione loci Seruius hic inquit, *Æternum sedebit infelix Theseus, contra opinionem, nam fertur ab Hercule esse liberā-*

eius, quo tempore eum ita abstraxit, vt illic corporis eius relinqueret partem. Frequenter enim variant fabulas Poetæ. Hippolytum ab inferis liberatum Vergilius dicit. Horatius contra, neque enim Diana pudicum liberat Hippolytum. Hactenus Seruius. Non eruditis latis hæc interpretatio faciet, quod, vt cum Seruio sentio, Poetam, videlicet fabulam variare, ita dissideo, fabulam præfagiens quærendam esse, quæ huic sensui respondeat & huic verbo, *Sedet*, quo non vsus est sine re Poeta. Talem igitur historiam Poetæ propositio lepidissime conuenientem lego, apud interpretem Apollonii Rhodii libro primo in explicatione huius carminis. ἱστοροῦσι πάντες ἐρχθῆναι εἰς ἅιδαν τὸν Θησέα. *Theseus*, inquit, *interpres Apollonii & Pirithous, hic ex Ioue, ille autem ex Neptuno geniti similia fecerunt opera. Theseus sane Helenes amore captus habuit cooperantem sibi Pirithoum. Pirithoo autem Proserpinam rapere volenti necessarius fuit Theseus. Verum hi postea per Tænarum in infernum descendentes & sedentes super quadam petra rursus surgere non valuerunt. Cæterum Hercules iterum capiens Cerberum liberauit ipsum Theseum. Sed Pirithoum liberare non potuit. Rursus expeditionem parantes Iouis filii Castor & Pollux, Theseo existente apud inferos abduxerunt Æthram matrem Theseï.* Hanc fabulam euidenter Maro designans inquit, *Theseum fore vt semper sedeat, quamuis fuerit liberatus ab Hercule.* Tamen post fata destinatus est a Plutone in memoriam lapidis, quo deceptus est, vt semper sedeat in eo lapide. Exsequitur enim Maro pœnas & tormenta, quæ mortalibus infligebantur ab obitu. Theseus vi abreptus dum viueret ab Hercule ex illo lapide, a morte ad eundem reuertitur, vbi æternum sedebit, nec amplius exspectet, vt redimatur ab Hercule. Sed dum Enchiridion meum, Gellium, scilicet reuoluo, memoriæ adminiculandæ studio, comperior verbo tenus ab eodem mentionem huius petræ factam, in qua sedentes Theseus & Pirithous decepti sunt, & ad perpetuum inferorum carcere destinati essent, nisi per Herculem steterisset. Auli Gelli, si quis lecturiret, verba subiunxi: *Sedet æternumq; sedebit infelix Theseus. Quæ, inquit, fieri potest, vt æternum apud inferos sedeat, quæ supra eum hos nominat, qui descenderint illuc, atq; inde rursum euaserint, præsertim cum ita sit fabula, de Theseo, atq; sic Hercules eum euellerit e petra, & in lucē ad superos eduxerit.* Cum igitur euulsum Gellius Theseū scribit ex petra, tu de hac intellige, ex qua dolo Plutonis ita concinnata fuerat, vt in illa assidens nemo posset assurgere. Et ob difficultatē imo impossibilitatē, vt ita loquor, ex hac petra assurgendi euulsum dictio violenta Gellio placuit. Sed si lubet Maronē tutari ab oppugnatiōib. Hyginii, nec asylū seu oppugnatio Seruiana placeat, dicere potes Verg. eū inqt, *Sedet æternumq; sedebit infelix Theseus*, loqui de *Theseo* mortuo, qui destinatus erat huic pœnæ, vt semper sederet sup incensu lapide. Cū a. supra illū, *Theseū*. s. eū his nominat, q̄ descenderint illuc, atq; inde rursū euaserint,

non repugnat huic sententiæ, quoniam nunc super his est mentio, qui ob aliqua delicta, patiantur in inferno tormenta, quod ex Maronis ordine discere potes. Sic enim procedit Vergilii series:

Phlegyasq; miserrimus omnes,
Insonat & magna testatur voce per umbram,
Discite iustitiam monuit, & non temnere diuos.

Theseum ad inferos descendisse fabulosum est. Plutarch. regem Molossum fuisse Plutonē tradit, eiusq; vxorem formosissimā Proserpinam, Cerberum vero immanem habuisse canē. Pausanias hūc Thesei Pirithoiq; descensum ad hanc historiam refert. Cum Theseus in Thesprotidas inuasisset, vt Thesprotiorum vxorem raperet, magnam exercitus partem illic amisit, ipseq; & Pirithous. Is n. quęrendæ vxori operam dabat, & vterq; in vincula a rege coniecti.

De verbo incubare, & qui pelles illa fuerint, in quibus somnium capiebant, eruta huius rei historia.

CAPVT X.

IN eodem Vergilio viro nunquam satis laudato, ingeniorū fonte & doctrinarum luce legitur, hoc carmen,

Pellibus incubuit stratis somnoque petiuit.

Seruiana verba sunt hæc, *Incubare proprie dicuntur hi, qui dormiunt ad accipiendas responsa, vnde est, ille incubat Ioui, id est, dormitat capitolio, vt responsa possit accipere.* Quæ tradidimus ex Synesio, & Strabone de templo Æsculapii in Epidauro, vbi somnia captabāt ægroti, quib. bonam valetudinē a diis ostensam coniectarent, illa nunc minime repetenda sunt, ne inutiliter opus exerescat, studiosos n. sat est admonuisse. Quid Plauti testimonium in Curculione proferam & Palinurū admonentem Cappadocem lenonem, satius esse sibi *Ioui incubare*? Cur pellem stratam *incubarent* ad coniiciendum somnium, diu est cp quæro & tandem inuenio apud Thesaurū meum Pausaniam, qui refert cum Philostrato, Amphiarai ędem esse in agro Thebano, quò cōmeabāt illi, qui somnia captare desiderabant. Ibiq; dormire volentes, pellem substernebant. Quare Maro doctrinarum parens, vt significet Latinū recte, & iuxta ritū illorū, q legitime somniū coniicere vellent, se instruxisse, facit illū pelles ascēdere, quas *arietinas* intelligere debes. Hoc ego ex Seruio desiderabam, vt scil. explicaret, cur Latinus pelles ascendit. Sententiam Pausaniæ Græci scriptoris, vt impensiorem eruditionem referas, subtexere libuit, q̄ posita est in Atticæ descriptione. Præter eos, qui Apollinis furore olim correpti dicuntur, nemo inter vates oracula edidit, sed p̄stabāt vel somniorū interpretatione, vel augurali scientia, vel aruspicina, vt facile existimem, Amphiaraum interpretandorum somniorum laude excelluisse. Quod vel ex eo liquet, quoniā quo tempore deificatus est, futurorū cognitionē p somnia constitit. Ad huius oraculum q̄cumque accedit, purgari primum opt. Purgatio est, vt Deo res sacra peragatur, cui & omnibus, quorū nomina in ara sculpta sunt, sacrificant. His pactis mactati arietis

pellem substernunt, atq; ita dormiunt somni significationem referentes. Ritus hic a seruio fuerat ab origine sua repetendus.

De loco Roma, vbi spuere non licebat, enarratus Gel.

CAPVT XI.

AVlus Gell. Togatorum eruditissimus in secundo librorum, quos *Atticas noctes* inscripsit Neuii ex Triphalo, siue vt antiquæ curæ libro deprehēdimus, *Itiphalo*, quo verbo penis significatur, carmen hoc adducit: *Si vnquā quicquā filium rescisset argentū amoris caussa sumsisse mutuo, ex templo illo te ducam, vbi non despuas.* Semper huic Neuianæ sententiæ sensum occultiorem subesse iudicaui, quem requirens ex his Pompeii verbis, enucleatum habui. *Doliola locus in vrbe sic vocatur, quia inuadentibus Gallis Senonib. vrbem sacra in eodem loco defoderunt, vbi spuere alicui non licebat.* Dicuntur a Neuio ex persona fortasse domini verba seruo minitantis, se illū ducturum ad rotā figulinam, vbi multos labores exhauriet, quæ *dolia* significauit per vicum dolioli, & si illic dolia nō fierēt. Alloquitur.n. rudem seruum, qui audito nomine ambiguo *dolioli* credit, se ad laborem doliorum duci, non secus ac seruus Plautinus in Asinaria interrogat, an ducatur ad *fustidinas*, & *ferritrepidinas*, hoc est, ad ærumnas compedū & pistrinorum. Sic dominus Neuianus ludens in etymologia *dolioli* vici indicit & insinuat seruo, se illum ducturum ad rotæ figulinæ labores perpetiendos. Vicū vero *dolioli* per ecphrasin describit, hoc est, per locum, vbi minime spuitur.

Enarratus Ouidii sensus occultior super Pausania turpi amore, Inibiq; mors Philippi Macedonis descripta.

CAPVT XII.

OVidium Poetam ingeniosum vocant eruditi. At ego artificis industriæ vatem eruditissimū refertumq; multiplicis doctrinæ, & reconditæ quoq;. Hic ex animi sententia abditus esse voluit, & affectauit abstrusa catibula in eo libello, cui ex imitatione Callimachi titulus est Ibis, cuius difficultatem nō occultauit modo, sed palam manifestauit, sic propemodum canens:

Vtq; mei versus aliquantum noctū habebunt,
Sic vitæ series tota sit atra tuæ.

Ex illo opusculo versiculos duos elegi dignos cura, & meditatione frequenti, cum sensus Domitii coniecturalis sit, & ex professo nil compertum prodens. Sed carmina sic se habent;

Aut vt Amantiaden turpi dilectus amore
Oderit, & sauo vulneret ense puer,

Legendum arbitror pro *Amantiaden* voce cassa & nihili *Amyntiadē*, vnica tantū literula immutata. Et ita significabitur Philipp. Macedonū rex ille defioculus & luscus, qui necatus est a puero Pausania, & hic erit ex genuina historia sensus. Puer Pausanias dilectus turpi amore, non a Philippo, sed ab Attalo amico Philippi, oderit

tanq̃ promissam vltionẽ differentem, & vulneret te demũ inuisum
suo ense. Philipp. eleganter appellabitur *Amyntiades*, quoniã scilicet genitus est patre *Amynta*, vt omnib. notũ est. *Turpis amor*, prepostera Venus decenter appellatur, quoniã retra est, despuenda, q̃ scelestã medicorũ princeps Auicenna. *infanda* Augustinus, *prapo-ti-ã, obscœnã, miseriq;* Firmicus. Adiuuat intelligendũ de Philippo Amyntæ filio, q̃ subiequuntur carmina mortem Alex. filii cõmen tia & consequenter omniũ, qui stẽma vel cognationem ducunta Regib. Macedonicis. Quæ referũtur ex Valerio Maximo de Statillo Amantii filio, vt diuinare volunt, qui amatorẽ suum interemit, absolutusq; est & comprobatus a Mario, de quo exstat declamatio Quintiliani. Is n. Marius, auctore Marco Iulio, militẽ noluit nũ casum, sobrium, continentẽ, somnia sunt ægroti veteris. Illud ridiculosius si ad Celmũ retorqueas. Historiã si quis desideraret non omisi, quin adscriberẽ verbositatis potius crimen, q̃ leuitatis sterilitatisq; tolerans. *Compositis in Græcia rebus Philipp. legatos omniũ ciuitatiũ Corinthũ vocat, ad firmandũ rerum præsentium statũ. Interhæc expulsa Alexandri matre Olympiade propter stupri suspitionẽ Attali sororẽ in matrimoniũ accipit. Interea dũ a Græcia auxilia cogit, nuptias Cleopatræ filiæ suæ & Alexandri, quæ Regẽ Epiri fecerat, celebrat. Dies erat pro magnitudine auctorũ regũ & collocantis filiã, & vxorẽ ducentis apparatibus insignis. Sed nec ludorũ magnificentia decrat. Adeorũ spectaculum Philipp. cum sine custodib. corporis medius inter duos Alexandros filiũ, generumq; contenderet, Pausania nobilis adolescens ex Macedonib. neminẽ suspectus, occupatis angustiis Philippũ intransitu obtruncat, diemq; lætitia dissimatis fœdis funeris luctu facit. Hic primus pubertatis annis stupri per iniuriã passus ab Attalo fuerat, cuius indignationi hæc etiã fœditas accesserat, q̃ perductũ in conuiuiũ solutum q; mero, Attalus non sua tantũ voluptati, verũ etiam conuiuarũ libidini, velut scortum vile subiecerat, ludibriumq; omniũ inter æquales reddiderat. Hæc rẽ ægre ferens Pausania querela Philippo sæpe detulerat, qui cum variis frustrationibus nõ sine risu differretur, & honeratiũ insuper ducatu aduersarium cerneret, ira in ipsum Philippũ vertit, & vltionẽ quam ab aduersario nõ poterat, ab iniquo iudice exigit.* Auctor Iustinus in Trogi collectaneis. Puer ab Ouidio *Pausanias* appellatur, eo tempore quo fuit amatus ab Attalo, & dedecorose constupratus, non autem quo illum trucidauerat. Erat enim tunc ætatis prouectioris. Hæc est Philippi cognatio. Charanus cum magna multitudine Græcorum sedes in Macedonia responso oraculi iussus quærere, in Æmathiam contendit, vrbem Edessam condidit. Pulso deinde Myda (Nam is quoque portionem Macedoniæ tenuit) aliisq; regibus pulsis in locum omnium solus successit. Perdicca post hunc regnauit, qui Archeo regnum tradidit. Huius successor Philippus, qui immatura morte raptus Europum filium paruulum instituit heredem. Amynthas huic succe-

dit,

dit, cui Alexander filius, cui virtutis affulserunt omnia incrementa, huic frater Philippus Amyntæ filius ce[illegible] pulsus a populo successit in regnū, cui Alexander in quo Macedoniæ Regū finis, quod in sepulcro maiorū suorum sepeliri recusauit. Interētus est Rex Philippus gladio quadrigas insculptas habente, quare sic legitur a nōnullis ille versiculus. *Sculpto vulneret ense puer.* Quadrigas vt vitaret oraculo admonitus iubebat passim ligneas diffrangi. Tāta est homini futurorū cœcitas & caligo. Plurimæ inuasiones in principes factæ sunt auctore Arist. lib. politicorum quinto, quia in corpus verecundiam intulissent, qualis fuit inuasio illa Cratei aduersus Archelaū. Semper. n. molesta illi fuerat cōsuetudo eius. Idē nō omittit intactum hoc exemplū Quid. sed his verbis eloquenter enarrat, ὁδὲ φίλιππος ὑπὸ παυσανίου ἐφονεύθη, διὰ τὸ ἐκεῖνον ὑβριακέναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν αὑτοῦ ἑταίρων, id est, *Philippus vero a Pausania occisus est, quia non vlciscebatur iniuriam sibi illatam ab Attalo.* Primus inuentū hoc excogitaui, etsi ante nos Codrus publicauerit. Festē adduco Lucā Grammaticū Bononiæ non ineelebrē, qui nomine meo Codrū admonui, & mihi summopere applausit ibi ante me hoc ignotū tradenti. Quare nec Codrus, p suo inuulgat, sed sensim & dissimulanter indicat, cōfessus studiosos prius hoc ab aliis audiuisse. Sed nōne & prius cū Philip. Beroaldo meo cōmunicaueram, adstante Philip. nescio quo Pannonio, cui Beroaldus cōmentarios in quæstiones Tusculanas inscribit? Sed quoniam de turpi Venere mētio a nobis habita est, curiosi interpretis officio minime fungeremur, si omitteremus, quæ de hac Fabius Quint. scribit elegantissime in declamationibus: *Nihil tale nouere Germani & sanctius viuitur ad Oceanum. Non sit mihi forsitan quarendum aduersis aurib. saeculi in tantum vitia regnare, vt obscenis cupiditatibus natura cesserit, vt pollutis in fœminam vsq; patientiam maritus, incurrat tam libido in sexum suum. Finem tamen aliquem sibi vitia ipsa exceperūt. Vltimumq; ad hoc huius flagitii crimen fuit corrupisse futurum virū. Hoc vero cuius dementia est? In concubinatum iuniores leguntur, & in muliebrem patientiam vocatur fortasse iam maritus.*

Quid significet vox cessim apud Marcellum & de cane, qui Vlyxen recognouit.

CAPVT XIII.

NOnnius Marcellus Grammaticus celeber non diligenti lima perpensus exiit in publicum. Multa ego pro captu, ingeniiq; viribus addidi, quam plurima mutuatus sum ex vetustis exemplaribus inter quæ hoc q̄ nunc occurrit his nostris racemationib. adsuam. *Altū mite vel placidū, inquit, Marcellus: Varro sesqulyxe. Aduersi vēti eciderunt, quod si pergunt diutius & mare voluere, vereor ne me quoq;, quod domū Abdalio cessim venereo, prater canē cognoscat nemo.* Quæ monstra sunt monstra, si hæc non sunt monstra? vnde nulla cognitio sensusq; liberalis elici potest. In codice admodum prisco

fideliquè ita ſcriptum reperio, rectèque notatum ſcio: *Altum, mite vel placidum. Varro ſequlyxe. Aduerſi venti ceciderunt, qui ſi pergũt diutius mare voluere, vereor ne me quoq; cum ab Ilio alio ceſſim reuenero, præter canem cognoſcat nemo.* Senſus eſt Varronis Vlyxe loquẽte: Nunc ſæuitiam ventorum poſuit, ſedatiorque facta eſt, vereor & ſubdubito, ne mare tranſcurrens fiam ſenex, & ætatis vitio trãſformatus, vt cum a Troia domum reuertar, nemo me præter canem agnoſcat. *Reuenire domum* priſcus loquendi modus pro eo quod eſt *retrocedere, repedare*, & ſicuti vſurpat Apuleius & omnis antiquitas, *domuitionem parare*. *Reuenire* pro *retro venire* Lucius vſurpat. *Ceſſim* ſignificat retro a verbo *cedo*, vt cum dicitur *retrocedo*. *Receſſim* Plautus in Caſina pro *retrouerſum & retrograde* eo verſu: *Imitabor nepam, receſſim dabo me ad parietem.* Trogus lib. 2. *Aut ſi hoc parum tutum exſtat, ves commiſſo prælio ite ceſſim, inhibete remos, bello diſcedite.* In alia ſignificantia *ceſſim* a cedendo, hoc eſt *feriendo*, contrarium eſt aduerbio *punctim*, vt *ceſſim* ferire, hoc eſt, per aciem gladii. *Ceſſim* potius quam *punctim* ferientes Romani ſolebant illudere. Quod vero timet *Vlyxes*, ne domum petens cognoſcatur ab alio, quam a *cane*, dictum eſt ex Homeri hiſtoria: Ferunt enim Vlyxem receptum domo a Penelope ſub peregrini habitu a nemine cognitum fuiſſe, præterquam a cane & ab Eurycleia eius nutrice, quæ hoſpitalis officii cauſſa, dum pedes eius elueret, tactu manus animaduertit cicatricem, quam habebat ex vulnere, in Parnaſſo quondam ſuis dente percuſſus. Hic Vlyxeus catulus motu caudæ adulans domino apparuit Vlyxen Penelope vxori. Hunc 20. anno mortuum prodit Ariſtoteles hiſtoriæ animalium lib. 6. Proprerea Poeta Epigrammaticus hunc longa die conſumtum tradidit cum lib. 11. ſic cecinit:

Lydia dicebar domino fidiſſima dextra,
Qui non Erigones mallet habere canem,
Nec qui Dictæa Cephalum de gente ſequutus,
Lucifera pariter venit ad aſtra Dea.
Non me longa dies, nec inutilis abſtulit ætas,
Qualia Dulichio fata fuere cani.

Erigones, vt hoc incidenter diſcas, canis vocabatur Hymera, Cephali vero Lelaps. Verba Ariſtotelis de cane Vlyxeo ſunt hæc. τῶν ἄλλων κυνῶν αἱ θῆλειαι τεσσαρακοντα ἡμερῶν τίκτουσι καὶ δέκα ἢ πέντε καὶ δέκα ἑπτὰ ἢ καὶ εἴκοσι. διὸ καὶ ὁ τοῦ Ὀδυσσέως κύων ἐν εἰκοστῷ ἔτει ἀπεγνώσθη τὸν κύνα ἐν Ὀδυσσείᾳ.

Ab eodem Marcello perperam enodatum Maronianum carmen.

CAPVT XIV.

VErgilius libro Georgicon tertio, ait idem Marcellus, ſic canit: *Intuſto ſub faſce viam dum carpit.* Putat faſcem Nonnius ad conſulem referendum pudendo per Herculem lapſu, quem vt declina-

clinare possis, fulciendus es auctoritate virorum sublimium Seruius inprimis in Nonnium sic exponens insurgit: *Iniusto sub fasce, sub magno onere, vt ego hoc te fasce leuabo, magnum autem onus dicit propter arma.* Scopon petit, mentemque Maronis attingit Seruius, ceterum ita exsuccus est & ieiunus, vti vix possit, imo nō possit curiosus homo Poetæ ritum Romanum explicantis intelligere. Adeundus est igitur Vegetius, qui libro primo de re militari sic eruditissime scribit. Pondus quoque baiulare vsque ad 60. libras, & iter facere gradu militari frequentissime cogendi sunt iuniores, quibus in arduis expeditionibus necessitas imminet annonā pariter, & arma portandi: Nec hoc credatur esse difficile, si vsus accesserit. Nihil enim est, quod non assidua meditatio facilimum reddat. Quam rem antiquos milites factitauisse Vergilio ipso teste cognosci potest, qui ait:

Non secus ac patriis acer Romanus in armis
Iniusto sub fasce viam cum carpit, & hosti
Ante exspectatum positis stat in agmine castris.

Hi sunt illi *fasces*, hoc est, *onera*, quibus milites assuefaciendi sunt, quod patuit exēplo Cincinnati, qui iussit pedamenta milites suos ferre. Quid? nonne onera gestarunt, imo victum cum processerunt ad Sutrium recipiendum? Vnde natum est Plauti verbum admonentis, vt cum munere accedant. *Veniant, inquit, tanquam eant Sutrium.* Miseramur nedum miramur Nonnium Grammaticum, qui *fascem* pro *consule* acceperit, fortassis a *fascibus* insigni consulatus, quod consulē præit, cum *fasces* illi pluratiue dicantur duntaxat, si proprie & signate loquamur. Fiebant auctore Plinio *fasces consulares* ex Gallica arbore, quæ species est populi, quam Latini *betulam* vocant. Flexibilis enim hæc admodum est. Quare subit indies mirari magis Ioannis Tortellii incuriam, imo crassam supinitatem, qui profitetur ingenue, se non legisse, ex qua arbore magistratuum illæ virgæ fierent.

Quid subintelligatur obscenitatis apud Epigrammatistam per mortuum Leonem.

CAPVT XV.

EPigrammaticum Poetam Martialem, quem Epigrammatistam alii, quidam Epigrammatographum dictitant, falsum esse, scommateque frequentissimo aspersum, mordacemq; sine fine quis ignorat eruditorum? cum id Sidonius sentiat. Hunc Alexander Imperator Romanus suum Maronem identidem prædicabat. Is enim, qui Martialis cocus appellatur, diuersus est ab hoc festiuissimo Poeta, cuius versus hi leguntur lib. vndecimo:

Quid vellis vetulam Ligella cunnum?
Quid busti cineres tui lacessis?
Tales munditiæ decent puellas.
Nam tu iam nec anus potes videri:

Istud credo mihi Ligella belle
Non mater facit Hectoris, sed vxor.
Errat si tibi cunnus hic videtur:
Ad quem mentula pertinere desit.
Quare si pudor est Ligellæ nolis
Barbam vellere mortuo leoni.

Dirigit Epigrammā suum lohgine satyrica litū Martialis in vetulā quandā nomine Ligellā, quæ vt teneriores iuuenioriſq; femoris amatoribus suis videretur, euellebat cunni sui pilos. Carpitillā Poeta tanq̄ indecētia ętati senili operantē. Cōuenit, inquit, puellarib. annis comtus & mundities, tu cum sis prope cineres, ne dicam cinefacta, nō debes agere, ꝙ puellæ, quæ nedū annorū carie pressa es, sed ipsa caries, nec quidem anus es, sed ipsa annositas. Tu cūnum non habes, sed cauernam quandam & macræ bouis vropygium. Vulua certe vocari non debet, quam tanquam mortuam mentulæ omnes auersantur, & fastidiunt. Sed si sapias, nec penitus pudorem cum pudicitia perdidisti, desine barbam mortuo leoni vellere. Cetera sat percipi possunt. In hoc vno hæreo, qua nam causa cunnum vetulæ nuncupauerit mortuum leonem. *Vetulum* cōprobo *leonem* dici cunnum, quoniam vellendo non incitabitur, nec sumet iras, nec ardescet aut incendetur, sicuti *leo* mortuus, aut nimio senio confectus viribus amissis incendi nequit. Sed cur *leonem* dictitauerit in hoc solo titubo. Ceterum vt quod habeo fatuam, sentio cunnum vetulæ vocari fœtidum tum vitio naturali, cum magis ætate senili, quæ nedum putorem, sed & vermes procreat in locis muliebribus. Vocare *leonem* reor a fœtido & aspernabili odore, quem *olorem* vocat Apuleius. Siquidem tradat Plinius ora *leoni* fœtere: Nam *os leonis* vt significaret Poeta barbā vellere dixit, quæ os leoninum designat, quod illiberaliter olet. Per *barbam* pilos cunni senilis intelligit, quos improprie *barbam* vocitauit, vt esset fœtoris loci muliebris & *leonimioris*, in omnibus metaphora similis. *Os leonis* esse fœtidum idem sic tradit:

Tam male Thaïs olet quam non fullonis auari
Testa vetus, medio sed modo fracta via.
Non ab amore recens hirsutæ, non ora leonis,
Non detracta cani transtyberina cutis.

Grauem odorem, nec minus halitum leonibus esse docet Plinius lib. 8. natura. hist. Tradit Arist. (si recte memini) os leoni male olere, quæ caussa est, vt carnes ab ipso tactæ non edantur a ceteris animalibus. Fuit quando reuili sensum hunc Martialis ad id prouerbium, quod his verbis vsurpat Plato lib. primo de repub. *Putas ne me adeo furere vt leonem tōdere audeam?* vt per hoc prouerbium nimis temerariam, vecordem, & insulsam ligellam Epigrammaticus ostendat, quæ *vellere* non modo *tondere* leonem audeat, h. e. irritare ad effundēdam omnem iram, h. e. putidum odorem suum,

qui

qui per hanc dictionem: *Mortuo* significatur. Prior tamen expositio facilior est & verisimilior, quando non illam audaciæ Poetæ ream facit, vetũ affectatæ præter decorũ mundi tiæ. sed hoc addamus, potuisse Epigrammatistã *leonem cunnũ* dicere a *leonis* immodica salacitate, vel *leonem* dixit a senio. Est enim *leonis* longa vita. Vel *leonem* cunnum dixit pro *virosum*, & devorare homines cupientem, sicuti *leones* in senecta dicuntur hominem appetere, quoniã ei ad persequendas feras vires nõ supperant. *Ligella* in hoc loco nomen, est vetulæ. Plautus vt hoc obiter d scas *ligellum* vocat *tugurunculum* e ligno compositum. Sic enim inquit in Aulularia. *E tuo ligello fumus si qua exit foras*, quamuis illic ante nos non *ligello* sed *tigillo* legeretur.

Sexti Pompeii Codex illustratus cum de Immusulo: Buteone Sanqualiq; meminit.

CAPVT XVI.

POmpeio Festo plurimũ debent, qui Latinas literas affectantur, Hic.n facta quadam veluti centuria collegit antiquorũ verba ardua, nodosa, cõplicata, quæ tanta facilitate felicitateq; enucleauit, vt melius nil supra fieri possit & excogitari. Multa nos ad illustrandum hunc nobilissimum scriptorem contulimus, cum Mediolani doceremus, his, quæ nobis venerunt ex codice peruetusto, & ob hoc fidelissimo, qui ex Illyria Pomponio Læto extra ingenii aleam posito fuerat oblatus. Plura additurus eram & fortassis meliora, ni me Bononiam patriam meam princeps florentissimus Ioannes Bentiuolus præter spem redire coegisset, dum opus hoc esset sub incude. Inter multa, quæ supppleuimus, aut aliter q̃ in tritis exẽplarib. eius legebantur emẽdauimus, hoc fuit. Sic n passim scriptũ circunferebatur. *Alites volatu auspicia facientes ista putabãtur, Anquasis, Immusculus, Buteos, aquilã, vulturius.* Legẽdũ esse docuimus: *Alites volatu auspicia faciẽtes ista putabãtur Buteo, sanqualis, Immusulus, aquilo, vulturius.* Scimus certe inter diras alites *sanqualẽ* numerari, & *emendiariã*, quam quidã putant *spynthurnicem*, *essifragã* & id genus reliquas, q̃is in præsentiarũ mixtim de auspicatis, & inauspicatis Sextus Põpeius agat. *Buteo* inter genera accipitrũ cõnumeratur. Græci a numero testiculorũ (Tres n habere dicitur) *triorchen* vocãt. Huic Plinius auctor est Phemonoen Apollinis filiam existimatam nomen dedisse. Ferunt historici *Buteonem* sedisse in naui Fabii ducis auspicio prosperrimo. Vnde Fabia gens Buteonũ cognomen adepta. Auctor Plinius lib. 10. Fabii Buteonis meminit Liuius libro ab origine vrbis decimo & tertio. *De sanquale & immusulo* sic propemodum scribit Plini. *Sanqualem autem aliq; immusulum augures Romani magna quæstioni habent. Immusulum aliqui vulturis pullum arbitrantur, & sanqualẽ essifragã dicit esse. Immusulum autem pullum aquilæ priusquam albicet cauda.* Quidã post Mutiũ augure visos nõ esse

Romæ confitmauere. Ego quod verisimilius est in desidia rerum omnium non arbitror agnitos. Est & auis inauspicata, quam nostri *incendiariam*, Græci Spynthurnicem dicunt: Plautus per diminutionem *Spynthurnicium*, de qua Plinius & Aristoteles meminerunt, a qua diræ & inauspicatæ, id est, exsecrandæ libidinis inuentores, & artifices vocati sunt *Spynthriæ*, non autem a fauillis, vt quidam coniectant. Auctorem huius mei nuncupati in Plautinis commentariis hunc ipsum Pompeium adduxi. Sed illum Illyriensem, hoc est, integrum, in quo mihi grati, candidique lectores applaudunt, vt qui rem a literarum Argis nō introspectam primus ostenderim & inuulgauerim. Qui plura super *incendiaria* seu, quæ eadem est, *spinthurnice*, noscere velit, Pium diligenter excutiat.

De Alcone Cretensi sagittario a Polutissimo intellexisse Manlium Astronomicum.

CAPVT XVII.

MAnlius scientiæ sideralis & Astronomicæ maximus professor & antistes multa nitide scripsit & erudite, inter quæ hoc relatu dignum iudicauimus, quod libro quinto Matheseos inueniet in hæc propemodum verba:

Quin etiam illo pater tali de sidere cretus
Esse potest, qui serpentem super ora cubantem
Infelix nati somnumq; animamq; bibentem
Sustinuit missos petere ac prosternere telo.
Ars erat esse patrem, vicit natura periclum,
Et pariter iuuenem somnoq; & morte leuauit.

Notissimum est, quod sentit Manlius, fuisse quēdam optimum arquitem, hoc est, sagittarium, qui cum vidisset superstare corpori filii serpentem somnolenti, curuauit arcum, spiculum vnde contorsit in serpentem, & illū letho dedit, nullatenus filio lęso. Talem adprime callētem sagittarum peritiam tradit Manlius sub cœlesti signo, h.e. sagitta ortū. Quis hic fuerit certissimus sagittarius, ex iis Seruii verbis discere poteris, quæ posita sunt in bucolico ludicro in enarratione illius carminis: *Aut Alconis habes laudes, aut turgia Codri. Alcon* Cretensis sagittarius fuit, cuius cum filiū draco inuasisset, tāta arte direxit sagittam, vt ea currens in serpentis deficeret vulnere, nec transiret in filium. Legi apud Græcos auctores hunc Alconem Erechthei Athenien sium Regis filium fuisse, qui ex terra Attica cum Chalciope filia in Eubœam fugiens venerit, quam cum pater repeteret, Chalcidenses nequaquam voluerunt reddere: De hoc Alcone exstat in Græca antologia e elegans Epigramma.

Restitutus codex Varronis, & quid sit Cupeare brachium, & incuruicernicum pecus.

CAPVT XVIII.

VArronis in liminari pagina librorum, quibus de lingua Latina titulus est in passiuis codicibus ad hanc seriem ista leguntur

tur ab his, qui autem hispidam habent: *Iacentem, & sicuti dixit Epigrammatista boatuam. Secundus, a quo Grammatica defecit antiqua, qua usi editur quemamodum quodq; Poeta finxerit verbū, quod confinxerit, quod declinarit. Hic peruirudentum sibilus, hic in cerulea ruitum pecus, hic chlamyde clupeat brachium.* Varronis vndecunque doctissimi sensus hic est, esse quatuor modos absolutæ, perfectæq; Grammaticæ, quorum vnus est calleater & ad amussim nosse Poetarū verba, q̄ lepide, q̄ decenter, & obscure cōminiscātur, aut parce ex Græcō detorqueant, sicuti in hoc exemplo est, & apponit carmē Pacuuianū, quod sic emendare debemus: *Hic peruirudentum sibilus hic Nerei incuruicerui cū pecus, hic chlamyde clupeat brachiū. Sibilū peruirudentum* Poeta vocitat *ruditum paruorum animalium*, qui sibilo similis est, siue nauium paruarum, quæ rudentibus velificātes, hoc est, funibus nauticis, clamorē emittūt, & sibilū. Vnde Verg. ait *Clamorq; rudentum. Ruditus* est asinorū. sc. hi funes cum strepitum asinorum clamori similē emittunt, *rudere* dicuntur. Hic inquit Ennius *peruirudentum sibilus* subintellige exauditur. Demū subiungit idem Poeta. Sed non in eodem loco. Affert enim Varro tria exēpla difficilium verborum eiusdem Poetæ ex diuersis locis: *Hic pecus incuruicerui cum, subintellige pascitur, seu aliud agit. Incuruicerui cū* vocat, quoniam inflexam & curuam cerui cem habet, & peculiariter in pascendo. Siue perpetuum epitheton est, quoniam *Pronaq; cum spectent animalia cetera terram, os homini sublime dedit.* Sumtum ex Græco hoc epitheto *incuruicerui cum*, vt paulo post patebit, in hac dictione inauget. Dicitur *incuruicerui cum*, q̄ maxime *curuam cerui cē* habet, vt *inflexū, valde flexū*, & mille huiusmodi. *Chlamyde* q. s *clupeare* dicitur brachiū, quādo chlamydem, siue lenam aut pallium brachio inuoluit, vt se ab hoste tutetur, cum veri clupei non suppetit occasio, quod Liuius ab Annibale circūuentū Graechum fecisse refert: inuoluit enim paludamentum, quæ vestis imperatoria est, dextræ. *Clupeare* idem quod *clypeare*, y. in u. larinum cedente, vt patet in Amphitruone: Sulla & id genus reliquis. Ad hāc rem faciunt Marcelli verba talia: *Clypeat Pacuuius in Hermiona Cum licuit chlamyde contorta a sinu clypeat brachium* Ita & *galeare*. Cinna in Epigrammatis. *Miserum audet galeare puellas.* Adduci hic a M. Varrone tria Pacuuii exempla ex diuersis locis satis docet Quintilianus lib. 1. *Ceterum ex præpositione & duobus vocabulis dare videtur struxisse Pacuuius: Nerei repandi rostrum incuruicerui cum pecus.* Subdit: *Sed res tota magis Græcos decet, nobis minus succedit, nec id fieri natura puto. Scilicet alienis fauemus, imoque cum κυρταυχένα miramur, incuruicerui cum vix a risu defendimus.* κυρτὸς, *Græci curtum*, αὐχὴν *cervix vnde cyrtauchena Græci dicunt, qua Pacuuius nostri incuruicerui ca.*

Mendum parum infitiare nitidissimas illas Papinii sylvulas, inibique explicatum quid sit Molorchus.

CAPVT XIX.

STatij Papinij syluarum quinque volumina feruntur rebus tot & mendis præscatentia, quo fit vt a multis id opus subito calore profusum minus indies appetatur. Nos vero, qui pro virili studiosos adiuuare cõtendimus, dum cursim translegimus syluarum illarum balsamo & myrrha fruticantium librum tertium subit vulgatum exemplar maculosum circumferri in verbis huiusmodi:

Huius vtrumque latus molli præcingite gyro,
Et partite vices, vos stupea tendite mali
Vincula, vos summis annectite suppara velis.
Vos Zephyris aperite sinus, pars transtra reponat,
Sint quibus exploret rupes grauis arte Molorchus,
Quaque secuturam relegunt post terga Thaselon.

Papinius Metio Celeri properanticõ, hoc est, comitatiuum poema mittens, qui nauigationem parabat in Syriam, rogat omnes Nymphas maris velint obsequi Metio, expediantque se ad nandum, & nautarum fungendum officio, quod vt exactius fiat, & digestius togat, operas & officia partiantur. Alia inquit, e Nymphis funes tendat, alia suppara velis annectat, alia nautica sedilia disponat, alia demittat aquis curuæ moderamina puppis, hoc est, gubernaculũ, quo moderantur magistri, regunt; nauem, cuius sedes est in puppi. Nec enim intelligere debes ancoram, vt perperam Domitius interpretatur. Subdit Statius. Sint etiam quædam Nymphæ, quæ contra siue perpendiculo maris explorent altitudinem ita scopulos cauentes, vt nauis euadat, nec detrimenta patiatur. Satis Domitius alioqui probe ingeniatus homo percipit sensum Poetæ, verum nõ tenet, vt & ipse ingenue & literate fatetur, qd sit *Molorchus*. Verba eius subiecimus: *Molorchus instrumentum nauticum ad latentia saxa indaganda, quod miror & a nostris, & a Græcis: Iulioq; Pellaute in primis prætermissum fuisse.* Hactenus ille. Nihil est quod Domitii miretis nostros Græcosve non tradidisse *Molorthi* etymõ aut significatum. Verbum est enim id mendosum & nimiopere corruptum. Dandus est igitur coniecturæ locus, & hoc pacto illius versus lectio restituenda: *Sint quibus exploret rupes grauis arte Molorthus*, qua voce significatur perpendiculum plũbeum, quo duce vtuntur ad scopulorum profunditatem, aut maris subsidentis hiatum indagandum, quam vocem perpendiculum scilicet cum carmine Latine non posset exprimere Papinius vsus est nomine Græco p periphrasin rem subnotante, sicut suus est mos etiam in ceteris facere. *Molorthon* namque si ad verbum Latine volumus exprimere significabit rectum *plumbum*, cp nil aliud est quam perpendiculum. μόλυβδος significat *plumbum*. ὀρθὸς rectus, ad modulationem sonoritatem verbi compositi atteritur pars primæ dictionis & fit *Molorthos* cp peculiare Græcorum videmus. Suidas nomine tenus vt solet in plurimis *Molorthi* mentionem facit. Sed cum significatum vocis ignoret

raret, nomen tantum posuit, & explicationem reliquit, vt quod ipse nesciret, posteri quærerent exploratius. *Perpēdiculum* id esse satis indicauit Papinius, quod verbum explorat vsurpauit, quod est proprium recto plumbo siue perpendiculo. *Cuntum* Latini vocant *hastam*, qua nautæ altitudinem gurgitis maritimi solebant inquirere, vnde *percunari* deflexum verbum pro diligenter *explorare*. Nunc vtuntur ad hanc explorationem magnete lapide, q̄ *pyxidiculam* dicunt. Plautus *vorsoriam* vocauit, quod illa docet a scopulis aliorsum vertere nauim. *Molorchus* demū senioulus fuit Archadicus, qui ad expugnationem Leonis Nemæi proficiscentē Herculem susceptit comiter hospitio, vnde Leo *Molorcheus* appellatus, & huic seni solemnia sacra instituta, quæ *Molorchea* dicebantur.

Consideratum verbum pressius in Apollinari Sidonio.

CAPVT XX.

SIdonium Apollinarem in communem studiosorum vtilitatem cum quibusdam nostris interpretatiunculis promulgaui, cum habitarem Mediolani. Sed opus illud non ad vnguem fuit exploratum, nec vti Fabius Quintilianus admonuit in decimū annum repositum. Subita fœtura fuit, vt notarii manus ocyssimas lingua subsequeretur, nec quidem vno libello interim in manus assumto, quo memoria fieret adminiculatior. Nec id tam mutilum, tam denormatum opusculum in animo fuerat edere. Sed id mihi & Musis meis cecineram. Ceterum quid opus est mihi bono consilio si non datur vti? Dum animi gratia rusculum inuiso amicus meus omnia mea ex fronte Hammonis relata credens, me omnia potius quam hoc cogitante, dedit nescio cui Biliopolæ inuulgandum, exēplo Ambrosii quem temeritatis accusat Origines quod se nesciente quædam opera sua secreto edita, quæ hæresin sapiebant, publicauerit. Ego hoc ægre, vt debui tuli, *quoniam Thesauros*, vt inquit Piso: *oportet esse non libros*. At facta infecta fieri non possunt. Hac te tanquam palinodia monitum volo, si quid bene dictum in Sidonianis interpretationibus inuenis, quoniam nullus tam nihili liber est quin aliqua parte prodesse possit, & vt ait Ouidius. Non sterilis locus vllus ita est, vt non sit in illo Mixta fere duris vtilis herba rubis, illud subito casui adscribas, qui auctore Euripide quandoque magnum habet ingenium. Si quid incogitate, perperam, inexminate celeritudinis venia in me licet vtare, tum quod non sciens prudensque peccaui. Extractum mediis opus est incudibus illud: Defuit & scriptis vltima lima meis, & vt a liuore tutus Ouidiano versiculo siniam. Emendaturus si licuisset eram. Quare inter abortiua numeretur non autem inter fœtus hic commentariolus, nec pro meo recognoscatur, qui ante diem lustricum hoc est, antequam in nomen familiæ meæ transiret euolauit. Sed age cum Sidonio ipso tandem congrediamur. Sic enim loquitur Apollinaris lib. epistolarū 1. *Diluculo autem philomelā inter frutices*

sibilantem, Prognen inter aceres minuriētem, cui concentui licebit adtungas fistula septisoris armentalem Camœnam. Sed omissis his, quæ olim tradidimus, minurientem voce parvula succinentem exponere debemus. μινυρίζω verbum Græcum est, quod significat *cantillo*: vt Apuleii verbo tūc vtar, in quam sententiam protulit id Argētarius μηκέτι νῦν μινύριζε πυρὸς ὀρνὶ μηκέτι φώνει κλόνον ὑπ' ἀκρῳ̃ τῳ̃ κράνῳ κεκλιμένον. Alloquitur Merulam Argentarius Poeta, ne amplius cantitet, nec obstrepat a ramo quercus inclinato. Ab hoc verbo Sidonius Apollinaris Prognen *minurientem* modulate concinentem vocat libro primo epistolarum, quod Græci μινυρίζω dicunt latini y. in u. vertentes *minurizo* dicunt. Prius *minurientem* exposuimus *minutum* instrepentem, docuimusque *murmuritamem* quoldam codices manuscriptos habere. Diximusque synceriorem lectionem esse, si non Prognen, verum *palumbem* legeremus concinente Spartiano in Antonio Geta sic scribente: *Familiare illi fuit, has quæstiones Grammaticis proponere, vt discerent singula animalia quomodo vocem emitterent, velut agni balant, porcelli grūniunt, palumbes minuriunt, vt si minuunt, Leones rugiunt, Leopardali rictant, Elephanti barriunt, rana coaxant, equi hinniunt, asini rudūt, tauri mugiunt.* Non absone leges *Prognes mimir turiunt*, cum *mimimurtiones* auctore Festo dicantur animum minorum cātus. Hæc sunt, quæ tūc celeri, imo præcipiti calamo mihi subnotaueram. Sed nihil, vt dici solet, ad Dionysium. Verum enimuero cum deflexerimus ad auiū voces, non erit inserium contexere, quæ Græci scripteres super hac re prodiderunt, a quibus hæc vsurpata reperio. Cycni ᾄδειν. Cicadæ ἠχεῖν. Luscinia περιᾴδειν. Sturni κιχλίζειν. Cornicis & Coruorum κρώζειν. Latini dicunt crocitare: Apium & vespæ βέμβειν. Ignis sonus βρωμός. Ventorum πάππαγες. Lignorum συριγμός, foliorum ψιθύρισμα, Caprorū φρυαγμός & φριγμός, hominum κεχαγξίναι, Canum ὑλακτεῖν, Luporum ὠρύεσθαι, proprie autem & canum vox ὠρυγή, pecudum βληχᾶσθαι, Boum μυκᾶσθαι, Vrsorū & Pardorum ὑρμᾶζειν, serpentum & draconum συρίζειν, Aquilarum κλαγγάζειν, Gallorū κοκκύζειν καὶ ἠχεῖν. Suum γρυλλίζειν & γρύζειν, Perdicum κακκαβίζειν. Noctuarum κακκιβάζειν & κλώζειν. Anium κρακάζειν. Cutruum τετριγέναι. Caceabere perdicas tamē quidam voluerunt. Latine dici posse, moti auctoritate cuiusdam opusculi, cuius auctorem Ouidium falso prætendunt. Aristoteles tamen hominū summus libro quinto de animalibus perdices ait κακκαβίζειν repetit enim vocem κακκᾶ, vnde perdici repetita vocabula doctiusculo attribuuntur a Papynio, nec tamen ob hoc docilem esse Statius indicauit, si repetere vocabula dixit. Alludit enim ad naturalem perdicis vocem, in qua primas duas repetit syllabas, voluitsane verbum Græcum significare Papinius, quod repetita duplici syllaba profert vocem natura duce perdix. In cuius Papiniani loci interpretatione miratur Domitius, cur perdix docilis a Papinio trada-

tradatur cum non hoc Poeta senserit. Aristotelis verba sunt hæc. Διαφέρει καὶ τῶν περδίκων οἱ κακκαβιζουσιν οἱ μὲν δὲ τρίζουσι. κακκαβίζουσιν. Caccabant Theodorus fidelissimus Aristotelis interpres latine conuertit. Libet quoniam de sonis naturalibus animalium pauca diximus, addere & ea quæ Iulius Pollux vir tantus non spreuit. Tradit enim Pollux libro quinto quosdam Poetas cecinisse canes βαύζειν quod Latini duce Lucretio Baubari verterunt. Quis non nouit id Lucretianum de canibus prolatum. Et cum feretis baubantur in ædibus. Præterea Græce canes dicuntur ὑλακτεῖν. Sonus ὑλακὴ καὶ ὑλαγμὸς & apud Xenophontem ἀρράζειν καὶ οἱ ἀρράζοντες. Luporum sonus dicitur ὠρυγὴ ὠρυγμὸς ὠρύεσθαι ὠρυόμοι. Leonum βρύχημα βρυχηθμὸς βρυχᾶσθαι βρυχώμενοι. Equorum χρεμετισμὸς. χρεμετίζειν. χρεμετίζοντες nonnulli quoque & phrimagmon equorum volunt esse vocem, & φρυάττεσθαι equos dicunt, generatim vero φρυάττεσθαι suum Gryllismos χρυλίζειν χρυλίζοντες. καὶ χρύζειν. καὶ χρύζοντες Boum μύκημα μυκηθμὸς μυκᾶσθαι. μυκώμενοι. Ouium βλυχὴ βλυκᾶσθαι βλυχώμενοι Capratum μυκησμὸς μυκᾶσθαι μηκώμενοι, & mycadas capras Homerus appellat. Videtur tamen proprium caprarum magis φελαγμὸς. φελάττεσθαι. φελαττόμενοι & vt autumat Herodotus in infantium Phrygiorum sermone, βλυχᾶσθαι capras putans. Asinorum βρώμησις, βρωμᾶσθαι. βρωμώμενοι. Dicuntur & ὀγκώμενοι, & ὀγκίστας aliqui Poetarum Asinos nuncupant. Sunt & aliæ feræ, a quibus proprium vocis nomen non est, vt vrsæ, pantheræ, quarum sonus βρυχᾶσθαι dicitur: Minorum vero vt vulpium & thoum & lupulorum, τὸ ὑλακτεῖν καὶ ὠρύεσθαι. Præterea aquilas dicunt κλάζειν: Similiter & grues, accipitres vero ἡύζειν & Gallos ἄδειν. & cuculos κοκκύζειν, & perdices πιττυβίζειν vel κακκαβίζειν, & cothurnices δρυλίζειν. & cygnos ἄδειν. & turtures κρύζειν & columbas γογγίζειν. & cornices κρώζειν. Et turnos κλόζειν vel κλαῖν. Et turdos ψιζειν. Et cicadas πτπίζειν. Et apes βόμβειν. Et vpupas πιπίζειν. Et noctuas ὑΐζειν. meleagrides κακκάζειν. Et nycteridas, hoc est, vespertilliones τριζυλίζειν. Et picas κιτταβίζειν. Et hirundines ψιθυρίζειν. Et luscinias αὐτομεῖν.

Quales fuerunt ludi qui Iuuenales dicebantur Sidonius & Tranquillus enarrati.

CAP. XXI.

COmposuit idem Sidonius Epigrammata, panegyricos, carminaque encomiastica, hoc est, laudatoria, & propemptica, quæ summa doctrina non carent: inter hæc annotatione versus hi digni iudicati sunt, qui modulo Phalecio currunt.

Iam fama Iuuenalibus peractis
Cum te prabueris sequente in æuo
Intra aulam soceri mei expetitus
Curam cum moderatus es palati
Chartis posterioribus loquemur.

Mendum ſcriptoris notandum eſt in primo carmine: Nam vbi *fa-*
mæ eſt, *vero* ſcriptum erat. Dicitur quis peragere *Iuuenalia* famæ
cum in iuuenili ætate famæ conſulnit, qua peracta curam tranſtu-
lit ad viriles actiones De *Iuuenalibus* ludis meminit Tranquillus in
Nerone: *Spectaculorum* inquiens *plurima & varia genera edidit,*
Iuuenales, Circenſes, ſcenicos ludos, gladiatorium munus. Iuuenalibus
ſenes quoque conſulares annuſque matronas recepit ad luſum. Gordia-
nus Imperator per quatuor dies continuos exercuit Iuuenalia vt ſcri-
bit Capitolinus. Pauca quoque de Iuuenalibus Neronis Tacitus.
Sed nullus Iuuenales ludos opulētius oſtendit, quam Dion in vita
Neronis, cuius adhunc ſenſum verba ſunt: *Poſt hæc Nero rurſus al-*
terū genus feſtorū dierū induxit, quæ Iuuenalia appellauit, cum bar-
bam deponeret, tunc enim primum raſus eſt. Pilos vero atque capillos
in pyxidem auream imponens Ioui Capitolino dicauit. Ad ludos & fe-
ſtum genus eſt viri nomina paſſim dedere. Illud pro monſtro quod Ælia
Catella genere & diuitiis pollens, & tam grandis natu, octogenaria e-
nim erat, ſaltauerit. Reliqui vero qui propter ſenectutem vel morbum
aliquem nihil priuatim agere poterant, tunc in chorum proceſſere, &
quantum vires cuique ſuppetebant ſe exercuere. Conſluebant ad lu-
dos conſtitutos viri prudentiſſimi, mulieres, puellæ, adoleſcentuli, a-
nus & ſenes, quinetiam qui in ceteris ſpectaculis quicquam edere non
valebant, in eorum ſecedebant. Fuere qui præ pudore perſonas indue-
rent. Sed deletæ fuere facies, depoſitaque perſona petente populo id vt a-
gnoſcerentur. Nero quoque vt glorioſum finem ludis apponeret, &
his conuenientem, quæ agebantur prodiit & ipſe in theatrum, pronun-
tiauitque, nominauit Gallio Seneca Neronem eum eſſe, qui in theatrū
prodiſſet, ſtetit itaque in ſcena Cæſar in ornatu Cytharœdico hæc di-
cens: Audite me obſecro benigne domini mei. Cantauit item ad ci-
tharam. Attinet Bacchas Auguſtus. Adſtabant milites, vniuerſus et
populus quantū ſedes capere poterant, vocem breuem & ſubobſcuram
edidit, vt rurſum pariter & lacrymas omnibus moueret. Tunc ac-
ceſſere proprius Burus & Seneca velut præceptores neſcio quid ſubti-
cinentes, manu præterea etiam veſte conſciſſa complodebant quoties
quippiam hu decantaſſet, atque alios adſe trahebant, Conſurrexerat
exercitus propius quinque millium militum, qui Auguſtani vocati fu-
ere. His primi laudes cecinere. Ceteros alios adſtantes vel nuntios ſo-
lus præter Thraſeam idem fecere. Hic enim nunquam conſentit. Ce-
teri vero & maxime illuſtres viri feſtinantes, & cum gemitu conten-
rebant. Ea omnia cum gaudio acclamantes. quæ Auguſtani concine-
bant. Frequentes audiebantur voces huiuſmodi: Pulcer Cæſar Apol-
lo Auguſtus vnus vt Pythius. Per Deum Cæſar nullus te vicit. Poſt
hæc cœnam dedit populo in nauibus, eo loco, in quo naumachiam Cæ-
ſar ediderat, atque inde media iam nocte in Tyberim nauigauit, &
hac autem omnia Nero in prima ſecatione barbæ fecit. Hæc Dion.
Ego profiteor ingenue, liberalis enim animi eſt fateri, per quos
profecerit

profeceris, hæc verba me ex vitis Georgii Merulæ viri vndecunque doctissimi, quas latinitate ex Dione donauit, accepisse. Sunt enim apud me solum duodecim vitæ Dionis Georgio interprete, quæ ad duodecim Tranquilli Cæsares faciunt, mihi is tanquam munere incomparabili donauit, cum Mediolani agerem vir humanissimus & nobilissimus, cui in morte Merula crediderat, & vbicunque loquens de Tranquilli Cæsaribus, vtar latino eloquio scito, ea ex iis vitis Georgii interpretationem te lectitare, nec alieno potius vtor quam meo, non eo quod Dionis luculentissimi scriptoris copia apud me non sit, illius enim multiplex aureum volumen possideo, sed hoc ago quoniam Tantaleæ Georgii facundiæ oratio nulla, loquor enim quod sentio, aspirare potest, tanto minus nostra. *Iuuenalia* siue *Iuuenales ludos*, cum mentio tibi inciderit, illos intellige, qui celebrantur pompatico omnium rerum apparatu, cùm quis ex *adolescentia egredies in iuuentatem* migrabat, & in *iuuentam*, seu quod idem est *iuuenalem aetatem*, quando *barbam* rasitabant iuuenturi auspicantes, illamque recondebant, id obseruantes, quod enarrat Dion, in aurea pyxide. Primus & ritus *iuuenalium* rettuli, & nominis significatum explicaui, cum hanc dictionem omnes legerent, nullus intelligeret.

Explicata sententia Liciana, indicatumque ex Hesiodico præcepto detortam.

CAPVT XXII.

LIuiana maiestas quanta cum veneratione doctrina polleat, nouerunt hi, qui recte de lingua Romana sentiunt. Illud imprimis & grauitate redundat & eruditione, quod legitur libro secundo belli Punici secundi. Sic enim Minutium affert loquentem didascalice ad milites suos: *Sæpe ego*, inquit, *audiui mihi res eum primum esse virum, qui ipsi consulat quid in re sit. Secundum eum, qui bene monenti obediat. Qui nec ipse consulere, nec alteri parere scit eum extremi ingenii esse. Nobis quoniam prima animi ingenii negata sors est, secundâ ac meditâ tenamus, & dum imperare discimus, parere prudenti in animum inducamus. Castra cum Fabio iungamus.* Hanc sententiam sæpe se audiuisse refert Minutius, quoniam traditur ab Hesiodo Poeta Græco, venitque in frequens apud Romanos, & vulgatum prouerbium. Hanc Hesiodicam sententiam magnus ille Basilius mutuatus est ita loquens, εἰ μὲν οὖν αὐτοὺς δέοι σε τὰ λεγόμενα, τῆς δευτέρας τῶν ἐπαινουμένων ἔσεσθε παρ' ἡμῖν ἄξιοι, εἰ δὲ μὴ ἐμμένοιτε οὐδὲν αὐ εἰπεῖν ἔχομεν ἀγαθοί δὲ μεμνῆσθε τῶν ἡλιόνοτι ἐν οἷς ἐκεῖνος φησιν ἄμεινον μὲν εἶναι τὸν πανάσοφον τὰ δέοντα ξυνοράσαντα. ἐσθλὸν δὲ κἀκεῖνον, τὸν πρὸ ἑτέρου τοῦδε ἐχθέσθαι ἐπόμενον, τὸν δὲ αὖθ' ἁδὲ πρὸς ἐπιτάδιον, ἄχρεῖον εἶναι ἄρδα πάντα,

hoc est: *Si igitur, quæ a me dicentur ea vos sui ipsius, ac sequi parati estis, in secundo eritis ordine laudatorum apud Hesiodum. Sin minus. Ego sane nihil molestum dicam. Vos autem memineritis carminum illorum, in quibus ille Poeta inquit. Optimum illum esse, qui per seipsum, quæ agenda sunt conspicaretur. Sequenti autem gradu, qui aliorum consilia sequeretur. Qui vero ad neutrum horum aptus esset eum penitus esse inutile.* Hesiodi versus parœneticos, hoc est, honesta vtilia q; præcipientes si legere quis subito vellet, adtexui:

Οὗτος μὲν πανάριστος ὃς αὐτῷ πάντα νοήσῃ
φρασσάμενος τ' ἀκέσαιτο, κεἰ ἐς τέλος ἦσιν ἀμείνων.
ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
ὃς δέκε μήθ' αὐτῷ νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
ἐν θυμῷ βάλληται, ὁ δ' αὖτ' ἀχρήϊος ἀνήρ.

Morem Celtarum filios in Rheno explorare, cum hoc enarrati versus ex Claudiano.

CAPVT XXIII.

CLaudianus Poeta Niliacus multa eget inquisitione, doctaque pensitatione cum alibi tum in hoc carmine, quod in libro cõtra Ruffinum positum inuenies:

Et quos nascentes explorat gurgite Rhenus.

Describit enim Claudianus copias, quas parauerat Stylico moturus contra Ruffinum. Inter ceteros populos fuisse Celtas autumat, quorum talis refertur historia. Celtæ populi sunt accolæ Rheni, quorum soboles cum exit in lucem imposita clypeo collocatur in gurgite Rheni. Quod si scutum cum infantulo fluitat, neq; mergitur illam tanquam veram & genuinam sobolem educant. At si forte mergitur putant adulterimam & spuriam, nec vllis dignantur alimoniis, cuius historiæ Scius Poeta doctissimus Celtas in copiis Stiliconis præsto fuisse refert veros illos nec adulterinos, vtpote quos nascentes Rhenus exploret, hoc est, genus liberet, & perpendat sitque iudex & arbiter perinde veræ, & perfectæ sobolis ac pollutæ adulterinæque. Historiam detortam contenderim ab vtriusque linguæ consultissimo Claudiano ex hoc Græco Epigrammate quod in iudices compositum sic est:

θαρσαλέοι κέλτοι ποτὶ μὰν ζηλήμονι ῥήνᾳ.
τέκνα παλαυτεύουσι καὶ οὐ πάρ ἐσὶ τεκῆες.
πρὶν παῖν αὐθήσωσι λελουμένον ὕδατι σεμνῷ.
αἶψα χαρὴ νίκᾳ μητρὸς ὀλισθήσας διὰ κηλίδων
Νηπιάχου πρῶτον σπεύδει δάκρυ, τὸν μὲν ἀείρας
αὐτὸς ἐπ' ἀσπίδι θῆκε νέον, πρὶν γ' ἐς αὐθρώπου
οὔπω δὲ γενέσθαι φέρει νόον. πρὶν γ' ἐσαθρήσῃ
κεκλιμένον λούτροισιν ἐλεγχομένου πόσιμοιο.
ἤδη μετ' εἰλιθύαν ἐπ' ἄλγεσιν ἄλγεα χεύσας
μητρὶ καὶ παιδὸς ἀληθέα· οἱ δὲ τεκῆα
ἐκδέχεται σωθέντα, πιθῆσαι ἄσατον ὕδωρ.

Quod

Quod hic Græcus auctor πιλαν πύουσι dixit, noster exacte Latine pronuntiauit, sed exornans, explorat. Sed & illud annotandum quo per quam festiuiter & concinne fluuium dicit ἐλεγχόμενον: quod significat *redarguentem nuptias*, scimus enim argumentationis modum refutantis atque redarguentis *Elenchum* esse, quo titulo circumfertur volumen Aristotelicum vt palam est. Sed cum hæc scriberem Diomedes Guidalottus iuuenis Bononiensis harum elegantiarum sedulus assectator, & mei studiosissimus aurem mihi vellit & admonuit sensum Græcorum carminum vt Latinis versibus exprimerem, vt plurimis facerem satis. Placuit consilium. Versum versu latinitati consecraui præpropero stylo, & ista tanq; subciuia curante. Sed iam versus nostros audi.

Audaces rapido Celta noua pignora Rheno
Explorant, non hos genetrix prius vbere largo
Alma fouet, vitreus fluuii quam venit ad vndas.
Lympha nouum capit alta genus, quod remigis instar
Vmbo regit, fluuiq; effulcit corpus alumni:
Et fœtum sic vnda probat, lectumque iugalem
Damnat adulterii fœto si decolor igne.
Post dubios genetrix casus memor Ilithia
Anceps tis. fulcit gelidis in fluctibus ortum
Anxia despiciens cui mobilis annuat vnda.

Quis ante hanc nostram editionem reconditam Claudiani percecepit historiam? nemo vt reor nisi me vsus doctore fuerit Antonius Calcaterra patritius Mediolanensis iuuenis aureus nouit, cum ceteris Mediolanensibus studiosis me in hoc omnibus lucem ex Græcorum arce tanquam *Pharo* speculatoriaq; turri extulisse. Sed nimis vt video errauit patronumque mutasset hic cliens nisi pœna plagiarii musis & musicis testimoniis illum exspectet, qui sine pudore alienum mancipium obliquat, & inuertit.

De incitato Cai principis equo explicatus Tranquilli codex: & apud eundem in Othone verba Græca restituta.

CAPVT XXIV.

TRanquillo Suetonio peculiare fuit amare breuitatem, quæ res multos in plerisque suspensos reddidit & ambiguos. In Othonis vita in hanc pene formam circumfertur promiscuus codex mendosus & adulterinus: *Postridie*: inquit Suetonius: *in augurando tempestate orta grauiter prolapsum idẽtidem obmurmurasse.* τί δὲ μοι καὶ μακρῆς αὐλοις, *quid mihi & cũ magnis asylis?* Hæc omnia Græca verba imo spuria cum interpretatione latina eradẽda sunt tanquam aduentitia planeque commentitia, scribendumque est auctoritate Dionis: τί δὲ μὲ δεῖ μακρῆς αὐλοις αὐλεῖν. Significat hæc verba, *Quid enim me oportet longis fistulis incinere?* Inoleuit hoc populari prouerbio de his, qui aliquid contra quod vtile est operan-

tur. Scribit Dion Othonem a cæde Galbę pœnitentem illorũ, quæ egisset, visis siniſtris omnibus proclamasse id Græcum prouerbium quo significauit trucidasse Galbam præter vtilitatem, suamq; commoditatem, tãquam dicere vellet cædem hanc recasuram in incõmodum suum. Cum me Domitius Falco Grammaticus Mediolanensis per incertum doctior an curiosior, qui me literarum gratia assectabatur, cum hæc vt omnia exploranter indagaret, composui inuicem Suetonium Dionemq; vnde verum sensum elicui. In eodem Tranquillo in vita Caligulæ non omittenda sine enarratione hæc sententia: *Incitato equo, cuius causſa priuis Circenſes ne inquietaretur vicinia ſilentium per milites indicere ſolebat præter equũ marmoreum & præſepe eburneum, præterq; purpurea tegumenta ac monile gemmis, domum etiam & familiam & ſupellectilem dedit, quo lautius nomine eius inuitati acciperentur, conſulatum quoque traditur deſtinaſſe.* Quidam moti Martialis auctoritate nomen aurigæ putant *Incitatum*, non videntes posse minus *incitatum* esse nomẽ aurigæ, qui *auriga Incitati* floruit tempore Martialis sub Domitiano. Hic vero *Incitatus equus* ætate Caligulæ. Non sane tempora conueniunt, nec aliquid commercii habet *incitatus auriga* Domitiani cum equo *Caiano* nomine *Incitato*. Nam reuera Tranquillus intelligit de equo nomine *Incitato*, hoc verius vero approbat quod Suetonius agitatorem *Cuticum* nominat, equum vero *incitatum*, quæ omnia ab errore consultum lectorem retrahere possunt. Erroris causſa fuit hæc, quod delirans imperator honores pollicebatur huic equo, qui summi gradus fastigio maiores equino esse videntur. Qui sentiunt aliter nec nostris rationibus applaudũt nec seuerissimo scriptori Dioni, cuius, interpretis Georgii Merula verba sunt hæc in Caligula: *Vehementer addictus erat Caligula vatricidia induenti, atq; ex hac coloris gratia præſinus vocabatur, vt & tũc locus, in quo quadriga certabant vitq; nunc Caianum vocari ex equi autem vnum, quem incitatum nominauit, ad cœnã vocabat, apponis ei annonam ordeum propinauit & vinum in aureis poculis, atq; per illius fortunam & ſalutem deierabat: Deſtinauerat item illum cõſulem deſignare, atq; id feciſſet ſi diutius vixiſſet.*

Multa in Propertio enucleata. CAP. XXV.

PLurima in Propertianis elegiis molliter & amœne scripta deprehendes, si modo codicem fidelis scripturæ reperias. illum enim qui circumfertur nõ penitus absolutum esse dignoscere quivis vel mediocriter literis imbutus posset, quod vt ocultata fide perspicias ecce tibi mendosum carmen libro quarto:

Te patiente meæ conflarit imaginis aurum,
Ardente ex noſtro dotem habitura rogo.

Mendũ est in secundo carmine manifestariũ, nõ enim *ardente* scribere debemus serie absona & absurda, verũ *Parthenia*, cp nomẽ est vnius ex ancillis *Cynthiæ* Propertianæ Veneris. Sensus est cohærens infe-

inferioribus. Taxat enim Propertium tanquam segnem, non viuidum nec bene memorem amantem Cynthia, qui supina incuria præteriens, res eius passus sit iniquissime imaginem suam ex auro conflari a *Parthenia*, ex qua illa sibi dotem parauit, nec immerito accusarut Propertius a Cynthia, vtpote qui memoriam eius susq; deque fecerit præ vna *Parthenia*, quæ illum facilitate demeruit: Quare paulo post cum familiares suos, & domesticas pedissequas Propertio commender, vsa est in *Parthenia* facili commendatione, quippe, quæ nouerit *Parthenium* illum officio, facilitate, sedulitateque intime demeruisse. Sic enim subdit Cynthia:

Sed tibi nunc mandata domus si forte mouaris,
Si tenon totum Chloridos herba tenet.
Nutrix in tremula ne quid desideret aula,
Parthenia parcit, nec tibi amara fuit.

Illud quoque paululum suprapositum in elegia Tarpeiæ.

Dixit & incerto permisit brachia somno,
Nescia nefarium accubuisse nouis.

Nullo non modo mendosus est codex inuulgatus, in secundo carmine. quod *nefarium* prima correpta pronuntiamus, quod patet in simili deflexione *nefas*, aut si quo modo te in prima syllaba fulcire pellis, quod Horatianũ id carnem eludit ex arte Poetica: *Aut scelerata palam coquat exta nefarius Atreus.* Secunda producitur, quod patet consonantis duplicis positu, nisi te iuuet ecliptis. Quamobrem omissis his friuolis sequamur codices antiquos, in quibus sic inuenio scriptum: *Nescia se flammis accubuisse nouis.* Mens auctoris hæc est, Tarpeiam puellã vestali igni custodiendo præpositam, nunc *flammis nouis*, hoc est, *cupidinis* agitari, nesciam se accubare duabus flammis vestalibus, scilicet, & amatoriis, quæ feruentissimo igne feruentiores esse solent. Proin non mirandum est, si ardeat, si cupiat per somnum amantis vmbram contueri. Accubat enim & adsistit flammæ vestali, simulque amoris incendio. Sed miserabilis Tarpeia nescit se custodire duplex incendium, ob hoc nescia nouæ, vtpote cupidinis expers & tyruncula, miratur, quid tam impense flagret, & exardeat. Hunc esse verum & genuinum sensum Poetæ demonstrant proculdubio carmina, quæ sequuntur:

Nam vestalis erat felix tutela fauilla
Culpam alit, & plures conditur in cinere faces.

In hoc, inquit, Propertius culpabilis est ipsa Vesta, quæ Cupidinis incendio puellam obrutam nouis insuper flammis accumulat.

Quid? & nodosus vbique Propertius est, quando planus & stratus maxime videtur, quis non tanquam sint omnium facilimi præterit istos versus ex libro secundo:

Tu quoties aliquid conabere vita memento
Venturum paucis me tibi Luciferis.

Sic me nec sola poterunt auertere sylua,
Nec vaga muscosis flumina fusa iugis,
Quin ego in assiduam mutem tua nomina lingua,
Absenti nemo non nocuisse velit.

Ego in hoc serpo nodum delitescere contendetim, Propertiumque veneficorum, exorcistarum, & incantatorum ritum timuisse, qui possunt gaudia, amores & oscula in mœrorem, odium & contentiones vertere, si modo nomen amantum tenent, & osculorum numerum. Nonne hoc Catullus Poeta doctissimus indicat sic scribens? *Tam te basia multa basiare vesano satis & super Catullo. Quæ nec pernumerare curiosi possint, nec male fascinare lingua.* Idem supra paulo *Dein cum milia multa fecerimus. Conturbabimus illa ne sciamus. Aut ne quis malus inuidere possit, cum tantis sciet esse basiorum,* lego enim apud Catullum, *sciamur,* hoc est, *ne prahendamur ab aliquo fascinatore numerum tenente, & per cum fascinante.* Hoc veritus Propertius Cynthiam admonet, vt illum faciat pro serpentem bestiam duplicem, vt habeat linguam, quoniam ita fascinum arcebit, & fascinator confusi osculi in ore numerum non tenebit, nec audiet Cynthiæ nomen compressum mutuis luctis collisarum linguarum eximpatientissimo Veneris affectu. Nomen enim dominæ inter amplexus blanditiæ, dulcitas, illecebræ exculpunt & eliciunt. De veneno linguarum lepide Plinius libro decimo octauo, quare tradit in sacris tibicinem adhibitum. *Prima galeritus,* idem dixit, *Posuit prætoria lygmon, Magnaque pars Tatio rerum erat inter oues.* Cur *ligmon* iste vocaretur Galeritus dubitatur. Ego illius cognomen fuisse reor simpliciter. Erat enim gentilitium nomen, a qua vero id caussa nihil momenti est quærere. An vero *lygmon* ac *lucmon* per eclipsin conueniat, dicere non sum certus, quippe cum dictiones Græce per γ elementum Græcum prolatæ a Latinis in v. vertantur. vt patet de *Sulla*, Amphitruone, & huiusmodi. γ vero litera Græca in C. transit, vt iis, qui modo primoribus labiis rudimenta & τὰ πρωγυμνάσματα Græcorum hauserunt, innotescit. *Galeritum lucumonis* pro cognomine fuisse docet, Fabius Pictor, vetustissimus historicus sic fere prodens. Subinde Sabini bellum ingens orsi coegerunt Romulum denuo a Lucumonibus socios milites expetere. *Galerito Lucumoni* Ardeæ negotium datum est, magna Ethruscorum, exque vibe Salpinatum manu venit, qui cum offendisset capitolium captum a Sabinis, ipse proximum capitolio quirinalem pro Romulo munitit. Pe fuisse prima prætoria *Lucumonem* expono illum imperatorium constituisse augustale, cum electus fuerit, Dux & Princeps ab Sabinis & ceteris hisce, qui Sabinos contra Romanos monentes sequebantur. Ante hunc *Lucumonem* in castris prætoria, hoc est, tabernacula alicui, vtpote duci & principi non erigebantur. Sed sub tentoriis sine hoc regio fastu indiscriminatim sedebant Primus hic *Lucumo* præto-

prætorium tanquam manus Sabinæ imperatoriam dignitatem indicans erexit. Adiuuant superiores versus sine ambitione militiam describentes.

Nec rudis infestis miles radiabat in armis,
Miscebant vsta prœlia nuda fide.

Fuit sed alter abisto *Lucius Lucumo* Rex Ethrusorum, a quo *Luca* vrbs illustris Italiæ nomẽ est, adepta Auctor Cato in originibus.

Quid per Banausum intelligendum apud Plutarchum in apophthegmatis.

CAPVT XXVI.

PLutarchus in libro, cui apophthegmaton, hoc est, dicteriorum titulus est, Græce ita loqui Cæsarem dictatorem facit. αὐτοὺς βαναύσους οὐ δι᾽ δίεται καὶ λιπόνπτα. ἀλλὰ τοὺς ἰσχνοὺς καὶ ἀχρους ἐκείνους δείσας βροῦτον καὶ κάσσιον. quæ ita Latine vertit, F. Philelphus vir doctissimus. *Dicebat Cæsar se non timere rubicundos & pingues. Sed macilentos & pallẽtes illos demonstrãs Brutũ scil. & Cassiũ.* Hæc interpretatio diligenter consideranda est. Ego potius βαναύσους *viles abiectos mechanicos* interpretor. Quid sit *Banausus* si scire desiderãs Suidæ verba subiecimus: βάναυσος πᾶς τεχνίτης διὰ πυρὸς ἐργαζόμενος. βάνος γὰρ ἡ κάμινος. καὶ τοῖς ἐκ τῆς ἀγοραῖς βαναύσοις. φέρειν προέταξε βέλη καὶ παραβάλλειν ἔξω παρὰ τὸν βωμὸν τοῦ τείχους *Banausum*, ait Suidas esse omnem artificem apud ignem operantem, quoniam *baunos* caminus dicitur, & qui ex hac artis venditione parat sibi victum *Banausus* est. Viles homines atque degeneres Græci βαναύσους, nostri *mechanicos*, ex Græcia tamen detorta dictione, vocant, & opifices omnes qui in politica sunt contemtibiles. Verba Aristotelis ex tertio politicorum sunt hęc: *Optima ciuitas non fert Banausum, id est, vilem artificem ciuem.* Subdit postremo *Quicumque sunt vni necessitati ministrantes dicuntur serui, qui autem pluribus communiter dicuntur mercenarii & Banausi.* Quod homines abiectos & contemtibiles *Banausos* dixerit docet lingua vernacula despicatum hominem *mechanicum*, quod non dissimile *Banauso*, vocans. Forte Philelphus, vtpote magnus Latinitatis Græciæque pensitator censuit, *Banausum* rubicundum dici posse, quoniam *Banausus* artifex apud ignem sedens ex officinæ afflatu ardentis coloratus est, quod commentum nec probo, nec nunc improbo, ad eruditos puoco. Idem Plutarch. in Bruto refert Cęsarem dixisse, *se nihil vereri illos pingues & comantes*, hoc est, *Anton ii & Dolabellam.* Hic n. *comantes* transtulit Guarinus Veronensis oppido q̃ literatus homo, non autem *coloratos.* Quod si a me verborum Græcorum quæ habentur in Plutarchi codice, Latina paria petis sic in Latium transportem: *Dicebat Cæsar se non timere contemtibiles illos & bene curatos, sed attenuatos & pallentes illos demonstrans Brutum & Cassiũ. Banausus*, n. vilis & contemtibilis appellabitur a vilitate artificis. Aristoteles libro primo politicorum

hanc differentiam facit inter *seruum* & *Banausum*, q *seruus* est, qui natura seruit, *Banausus* vero qui mercede. Eiusdem verba posui. ὁ μὲν γὰρ δοῦλός ἐστι φύσει, οὐδὲ πρόσφορον καὶ τοσοῦτον ἐπιβάλλειν ἀρετῆς ὅσον περ καὶ δουλείας ὁ δὲ βάναυσος πεποίηται ἀφορισμένην τινὰ ἔχει δουλείαν. Sed quoniam de *seruis* mentio incidit, hoc addamus *seruos magistratuum Romanorum* dici *Bruttianos*, causam Gellius & Pompeius enarrabunt. *Serui Thessalorum, penestæ* dicebantur, sicuti Laconum *Ilotæ*. Scribit Aristoteles in Politicis libro secundo *Thessalorum penestias* multoties in ipsos Thessalos insurrexisse, & *Ilotas Lacedæmoniorum*, in casibus eorum aduersis nunquam insidiari destitisse. *Verum apud Cretenses nihil adhuc tale accidit*, inquit philosophus. Nec mirum igitur, si apud Latinos pro uerbium est, quamuis alio Labeo deriuet: *Tot hostes quot serui*. Et illud: *plures hos seruos comedere, quam canes*. Sed ad rem nostram. Cum subinde in monumentis Aristotelicis hanc dictionem *Banausum* deprehendes, pro vili artifice accipe. *Coloratos* intelligere *Banausos*, propter caminum, cui assident, non placet, quando tales, vt plurimum palleãt.

Origo Bononiæ.

CAPVT XXVII.

NVnc tandem *an mum patria tangat pietatis imago*. Illa enim nos aluit, illa genus, illa sedes, in florentissimo Italiæ cardine benigno sinu, facilis indulsit, Bentiuolos Principes aureos & Saturneos educauit, quorum felici faustissimoq, tempore me nasci contigisse, Ioui optimo maximoque gratas gratias memini. Fuit temporibus nostris contentio prope irrequieta, imo & superioribus seclis, a quo nomẽ hoc tam aptum, tam bonitati soli, aeris clementiæ, incolarum bonorum liberalitati, facilitati, & hospitalitati, Bononia sortita sit. Omnes hoc quærunt, nullus adhuc inuenit. Ego me diu anxie & sedulo torsi, & vix comperem voti fecit Cato in libro de Originibus, cuius hæc verba sunt: *Felsina dicta vsq; Ratennam, nunc Gallia Aurelia & Æmilia a Romanis ducibus nomen habet. Princeps metropolis Felsina primum a Rege Thusco condatore, inde a successore Bono Thuscanensi Bononia dicta*. Applaudite mihi imo Catoni, Bononienses eruditissimi, populares mei, qui vos Principes Æmyliæ & Aureliæ Galliæ prædicat, imo patriam nostram tanquam dominam primariam, & matrem, Florentia ausa sibi Ethruriæ deposcere primas, colat & adoret. Quod si Catoni perucaces Fesulæ non credunt, Phnianæ maie Rati credant, apud quem legimus Bononiam Felsinam dictam, cum caput esset Ethruriæ. Quin & Cn Sempronius, Flaminiam viam dictam refert *Felsinam a Felsina* Principe Ethruriæ Sed quoniam video esse promiscuum viæ errorem, & inextricabilem ambagem literatorum dubitantium, quæ fuerit Æmylia & Flaminia via, ipsius C. Sempronii verba subiexam: *Cispadanam omnem Italiam missis coloniis tenuere prisci. Doria Thuscorum prima familia incoluit principio ab Asca colonia*

lonia vsq; Parmam, a quo & fluuius Doria. & regia prius Doria, nunc Æmylia. A Parma item ad Bononiam, Bianoria a duce, nunc Aurelia. Flaminia item a Bononia ad Rubiconem amnem antea Felsina a Principe Ethruria, missis coloniis Lamonibus a Rubicone ad Anconã. Nec ista repugnant illi epigrãmatistæ versiculo, si quis recte considerat. *Æmylia dicos de regione via.* In via n potuit illa cõponere, nõ in vrbe Corneli. Spectat. n. non locum vbi moretur, sed vnde incepta miserit. Plinius libro decimo septimo: *Æmylia via in viridicas Atiniarum ambitu frondem earum fugiens.* Ego hoc in via, qua Parmam itur vidi, & nunc recenset Plinius. Videtur tamen in Epigrãmatico nihil subintelligendum ita libro secundo Plinio scribente: *In Æmylia via Fauentina lina, palmam candore capessunt.* Audiui, tamen, qui crederent a Placentia ad vsq; Ariminum Æmyliam vocatam, ab Arimino vsque Romam, *Flaminiam*, id quod non doctis displicet, & mihi perplacet. Sed hoc agamus. Nitidissimam semper fuisse & doctissimis alumnis abundasse Bononiam docet sic canens epigrammatista.

Funde tuo lacrumas orbata Bononia Rufo.

Et resonet tota planctus in Æmylia. Quid? non ne illa absolutissimum Atelanarum scriptorem Pomponiũ genuit? auctor chronographus Eusebius. Loqui pro dignitate non valeo, & tacere non possum dotes omnes pacis, ingeniorum, quibus Bononia floret & fœcunditatem prope Siculam adscribi Principi Bentiuolo debere, de quo alibi sic carmine lusimus:

At cum nulla queat virtutum dulcior esse
Aptior atque homini summo largitur amicos,
Augustamque fidem, & numen pretiosius auro
Censet amicitia. Tali Cannensibus acer
Obstitit exsilium patiens Antonius auro,
Annibal hoc populi meruit pater ære fauorem.

Sententia Græca Euripidu Latinis & rectis verbis explicata.

CAPVT XXVIII.

IN Tragœdia Euripidis quæ *Phœnisse* inscribitur hæc carmina leguntur, loquente Etheocle tyranno Thebano genus e Phœnicia per Cadmum ducente, Agenoris Phœniciæ Regis filio.

εἴπερ γὰρ ἄκεινχρὴ τυραννίδος περὶ
κάλλιστον τ' ἄι δικεῖν. τἄλλα δὲ εὐσεβεῖν χρεὼν

Hi sunt versus, qui composito metro tragico eãt frequentes in ore Cæsaris, quos Tranquill. ab ipso Cicerone nõ autẽ a Cæsare refert in hunc ferme modum latinitate donatos: *Nam si violandũ est ius, impertigratia violãdũ, aliis rebus pietatem cola.* Quidam ad verbum exprimere cupientes, sic interpretantur. *Si. n. iniuriari oportet, super tyrannide, pulcerrimum est iniuriari. In aliis pietatem colere est oportunum.* Nemo non vel mediocriter in Græcis rudimentis exercitatus absonam & insulsam animaduertet hanc interpretationem,

nem, in primis ἀδικεῖν pro *iniuriari* non recte ponitur, cum id quidem significatum habeat apud Achillem philosophorum Platonem cum facit Socratem dida scalice *proferre se malle iniuriam pati quam infarre. Inferre iniuriam*, dixit ille ἀδικεῖν. Sed & ἀδικεῖν quandoque significat *aliquid iustitiæ contrarium perpetrare*, quo verbo in hoc significatu crebriter & decenter vsurpant eruditi, propterea quod δίκη a Græcis *iustitia* vocatur a particula priuatiua, vt ἀδικεῖν *aliquid remotum a præscripto iustitiæ patrare*, significet, & consequenter *ius ipsum violare, a iurisque præscripto recedere*. Similiter Lucianus ἀδικεῖν diem vocat in *Alexiphane*, quo ius non redditur Reperitur & ἀδικία pro *iniustitia* apud Apostolum, & Platonem, quam ait esse *malitiam & morbum animæ*. Platonis verba sunt hæc, μεδεμία δὲ νόσος ψυχῆς ἀφέλιμος, ἐστι δ' οὕτως πᾶσα κακία βλαβερά ἐστι τῷ ἔχοντι αὐτήν. ἥδε δὴ ἀδικία κακία. *Pulcerrima iniuria* cum exponunt Seruium non legerunt, quo auctore κάλος dictio Græca duo significat, & *bonum* & *pulcrum*. Qua ratione ductus Maro bonum pro pulcro decenter vsurpauit, quod cum sit κάλλιον superlatiuum huius dictionis κάλος & *pulcerrimum* significat & *optimum*, hic pro *optimo* ponitur. χρεών cum participium sit apud Græcos *expediens*, hoc est, vcile interpretari maluerim, præsertim cum sit sensui cohærentius Adde & hoc non incuriose prætereundum, Euripidem istum mulieres omnes mirum in modum exosum fuisse, siue quod natura abhorruit a mulierum cœtu, seu quod simul duas vxores habuerat, cum id decreto ab Athenien sibus facto ius esset. Is cum in Macedonia apud Archelaum regem esset, vteretur que eo rex familiariter, rediens nocte ab eius cœna canibus, a quodam æmulo immissis, dilaceratus est, & ex his vulneribus mors secuta. Sepulcrum autem eius & memoriam Macedones eo dignati sunt honore, vt in gloriæ quoque loco prædicarent ἃ ποτ' ὀρμενίδαι ἐυριπίδης ὀλετόωσε. Tertia producta Euripidem dicere posse, si modo Sidonio credis, eius hic Phalæcius versus docet. *Orchestram quatit alter Euripidis*. Apud Ionem tamen Poetam Græcum prima producta scribitur cum ceteris quæ sequuntur, eius versus hic. χαίρε μελαμπέπλοις ἐυριπίδη ἐγγυάλοισιν. Luciã. sophista, qui auctore Lactantio nec diis nec hominib. pepercit in libris suspendit carmina tragicorũ Poetarũ Sophoclis scilicet & Euripidis, comminisciturque Sophocleos versus, tanquam plus grauitatis habẽtes terram petere, Euripidis vero, veluti leuiores ad cœlum tendere, tanquam in genere scribendi tragico sit Sophocles Euripidi præponendus, nec mirum igitur si Vergilius ait: *Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno*, hoc est, graui & excocto, plus habente medullæ quam corticis, grauitatis quam leuitatis.

De Ictero aue & Regaliolo Plinius explicatus & Tranquillus perpensus.

CAPVT

CAPVT XXIX.

PLinius libro trigesimo sic scriptum reliquit: *Auis ictterus vocatur a colore, quae si spectetur sanari id malum tradunt & auem mori.* Hanc puto Latine vocari *galgulum*, legendum in Plinio *galbulum* siue *galbulam*. *Galgulus* enim differt ab *ictero*, quod vtriusque linguæ peritissimus Aristotelis interpres Theodorus ostendit, qui *colœon* auem interpretatur *galgulum*, qui cum aue (cui nomen est Græx) gerit inimicitias. *Galbula* vero *ictteros* a Græcis appellatur quoniam colorem *itterici* repræsentat. Qui autem sit *morbus itthericus* discès ex Celso, ceteriſque medicinæ peritis. Nunc non suppetit ad hæc explicanda tempus. *Color itthericus* est luteus, id est, *aluteæ* pelli similis. *Galbulam* non multum dissentientes a Latinitate Mediolanenses *galberium* vocitant. Bononienses *regalbulam*. De *galbula* Martialis lib. 13.

Galbula decipitur calamis & retibus ales
Turget adhuc viridi cum rudis vua mero.

Adde quod *galgulus* maior est turture, quod non conuenit *ictero*. Quicunque autem illi fuerint, qui putarunt *galgulum* esse *regaliolum* lapsi sunt manifesto lapsu. Docet nomen a *rege* deductum *regaliolum* eundem esse cum *regulo* auicula, quam passim *reatinum* dictitant a *regno* perinde voce deflexa. Hic ab Aristotele libro animalium septimo vocatur βασιλίδιος, qui cognomento πυρρολόφος ab eodem dicitur. *Regulum, frugilegam* latinissime Theodorus interpretatus est. Idem Aristoteles hunc vocat πρέσβυν tanquam *legatum* dicas, & inter aues *venerabilem*, seu potius *senatorem*. Eundem *trochilum* & *regulum* esse docet Plinius libro octauo naturalis historiæ sic loquens: *Crocodilum saturum cibo piscium, & semper esculento ore in litore somno datu, parua auis, quæ trochilos ibi vocatur rex auium in Italia inuitat ad hiandum pabuli sui gratia, os primum eius assultim repurgans, mox dentes, & intus fauces quoque ad hanc scabendi dulcedinem quam maxime hiantes, in qua voluptate somno pressum conspicatus Ichneumon per eadem fauces vt telum aliquod immissum erodit aluum.* Hoc idem sic describit Aristoteles: τῶν δὲ κροκοδείλων χασκόντων οἱ τροχίλοι καθαίρουσιν εἰσπτόμενοι τῶν ὀδόντων. καὶ ἔστι μὲν τροφὴν λαμβάνουσιν. Eundem *trochilum* esse & *regulum* docet idem Aristoteles libro animalium nono sic scribens: ὁδὲ τροχίλος καὶ λοχμιὰς καὶ τριγλὰς ὀίκει. δυσίλωτος δὲ καὶ δρυπέτης καὶ τὸ ἦθος ἀθεμίτης. δυσίατος δὲ καὶ τεχνικός. καλεῖται δὲ πίτυος καὶ βασιλίς. διὸ καὶ τὸ ἀετὸν αὐτῷ φυσὶ πολεῖν. Idem *trochus* appellatur, quem putat Herodotus duo habere genitalia maris, scilicet, & fœminæ, seque ipsum inire, & ex ipso concipere vt hyæna. Aristotelis in hanc sententiam verba subieci ex tertio, lib. de generatione animalium, τὸ δὲ τρόχιλον ἡρώδωρος ὁ ἡρακλεώτης δύο αἰδοῖα ἔχειν ἄρρεν καὶ θῆλυ, καὶ τὸ μὲν τρόχιλον αὐτῶν τὸν ὄχεῦον. Hæc sunt quæ de *regulo* siue *regaliolo* legimus. Amplius Suidas grauis auctor in primis di-

uersa tradit a Plinio, scribit enim *ictericos* liberari aspicientes *charadrium* auem, & *ictericorum morbum*, hanc auem cõtrahere. *Charadrius* porro auis maritima, magna, ingluuiosa, de qua Plato, de qua in lege veteri legitur, & apud Aristotelẽ, & nos huius in Plautinis commentariis meminimus. Cogita nunquid memoria reliquerit Sudam, an potius, quam auem Græci *Charadrium* dicunt, Latini dictitent *galgulum*.

Patefactum id Catonis adagium: Frons occipitio prior est.

CAPVT XXX.

CAto priscus, qui Censorius dictus est, multa composuit docte & seuere, quorum bona pars incuria temporis desideratur. Et ita pernitioso Latinę linguę naufragio libellus enatauit rei rusticæ sententiæ & præcepta cõtinens, aureus certe totus, nõ liber sed thesaurus, assiduis manibus versandus. Plenus est antiquitate, plenus doctrina, plenus elegantia. Is admonens continua diligentia conuenire patrem familias interuisere sua, monet, vt vtiliter ædificet. Sic enim inquit: *Si bene ædificaueris, beneq; posueris rus ruri, si recte habitaueris libentius & sapius venies fundus melior erit, minusque peccabitur fructi plus capies. Frons occipitio prior est. Vicinis bonus esto, familiam ne siueris peccare. Si te libenter vicinitas videbit, facilius tua vendes, operas facilius locabis, operas facilius conducas.* Per id adagium, *Frons videlicet occipitio prior est*, significare vult Porcius Cato præsentiam esse salubriorem absentia, iuxta illam Aristotelicam sententiam, quæ sic refertur ab ipso in libris Oeconomicis: *Est autem Persica institutio dominum omnia iubere, omniaque inspicere, & quod de Dionysio, inquit: Dion. Nullus enim parem curam habet alienorum & suorum. Itaq; quacunq; per ipsum geri possunt circa illa cum diligentia intendat, in quo Persæ & Libici dictum recte se habet. Persæ enim rogatus quid equum maxime pinguem faceret, oculus domini respondit. Libycus vero rogatus quod steroulinum agro foret optimum, domini, inquit, vestigia.* Græce hoc postremum sic: περὶ τὸ βέλτιστον περὶ τὸ λιβύσσον ἀπόφθεγμα εὖ ἔχει ὁ μὲν γὰρ ἐρωτηθεὶς τί μάλιστα ποιεῖ πιαίνει ὁ δεσπότου ὀφθαλμός ἔφη, ὁδὲ λίβυς ἐρωτηθεὶς ποῖα ἥκιστα ὤρισεν, τὰ δεσπότου ἴχνη ἔφη. Quamobrem certe pronuntiatum illud a Marone de numine refert Columella ad hanc sententiam trahi posse: *Et quacunq; Deus circum caput egit honestum.* Subdit Columella: *Verum quocunq; domini præsentis oculi frequenter accessere, in ea parte maiorem in modum fructus exuberant.* Sunt qui hoc Catonianum dictorium conferant cum illo Varroniano: *Tunica pallio propior est*, perperam & absurde. Significat hoc rem cariorem & acceptiorem præponendam esse, postponendum vero id, quod non ita nobis intimum est, atque domesticum, sicuti *tunica*, quæ carni vicinior est, nobis proxima exsistens magis curari debet quam *pallium*, quo spoliati detrimentum quidem

dem patimur, verum magis est detrimentosum *tunicam* amittere, qua priuati, nudi incederemus, quam *pallium*, quo spoliati remanente *tunica* non penitus inhoneste deuestiti essemus. Habent Græci simile prouerbium γόνυ κνήμης ἐγγύτερον. Hoc est, *genu crure propius*, de his qui suos potius quam alienos seruatos cupiunt. Dicuntur Enoti in exercitatione belli videntes quendam nepotem, & filium, laborantes defendisse fratrem dicentes id inuulgatum verbum. Secundum præceptum Catonis, vt colonus sit fauorabilis & amabilis viciniæ, prænonstratorem habet Hesiodum Poetam Græcum, diligendam bonam viciniam qui monet, ita canens: *Neq; enim lamenta refundes: Amisisse bonum bona si vicinia tota est.* Cum auctioni subiecisset agrum Themistocles enumeranti dotes illius præconi subdidit adderet bonum vicinum habere, quod iudicauit bonam viciniam illicium futurum emacis emtoris. Incommoda ex mala vicinia quot sint docet Columella non sine deploratione detestatione que iniqui vicini. Huic rei suffragatur Epigrammatista: *Propter vicinum qui prætiosus erat.* Marcus Tullius in Epistolis ad Atticum: *Video domum tuam plurisuturam vicino Cæsare.* Laudatur Pompeius ab Plinio libro decimooctauo, qui in tantum bonum vicinum egerit, vt nullum contiguum expulerit. Plautus aliquid esse mali propter vicinum malum asseruit. De priori præcepto Catonis Plinius sic libro decimooctauo: *Eum tamen qui bene habitet sæpius ventitare in agrum, frontemque domini plus prodesse quam occipitium non mentiuntur.* Et paulo post: *Maiores fertilissimum in agro oculum domini esse dixerunt.*

Silii Italici carmen enarratum de Mamertinis.

CAPVT XXXI.

SIllius Italicus duriusculus a plerisque omnibus Poeta nuncupatur, quem censet Cecilius Plinius versus maiore cura quam ingenio composuisse. Ego heroicæ grauitatis cum Epigrammatico vate, nec omnino insuauem reor. At acerbam immitemque aspredinem illi afferunt frequentes maculæ, quibus penitus obruitur. In lib: Punicorum primo carmen, hoc est:

Vos etiam tandem Siculi contra arma tyranni,
Iuuisse egregium, vos & Campana tueri
Mœnia depulso Samnitum robore dignum.

Legatos Saguntinorum inducit Silius Romanis supplicantes, vt auxilium, suppetiasque fidissimis sociis ferrent, quod vt facilius impetrent recensent exempla multa, quib. ostendunt priscos Romanos multis, nec quidem fœderatis gentibus auxilio tulisse, nec id indignum iudicauisse, in primis Messanam adiuuisse copiis militarib ad opem ferendā Messeniis destinatis, qui acerrime oppugnabantur ab Hierone Rege Syracusano. Sed legendum arbitror: *Vos &*

Mamertem Siculi contra arma tyranni luuisse egregium. Per Mamertem vero intelligit *Mamertinos*, quibus a Carthaginensibus, & a rege Syracusanorum obsessis auxilium ferendum censuit senatus, cum de ea re inter suadentes vt id fieret dissidentesque contentio fuisset, transgressis tum primum mare equitibus Romanis aduersus Hieronem fæpius bene pugnatum. Perenni pax data. Polybius libr. primo scribit Campanos *Mamertinos* se capta *Messana* nuncupasse. Romani cum viderent reliquam Siciliam sub Carthaginensibus esse, seruare *Messanam* necessariam putabant, neque pati vt Carthaginenses quasi pontem quendam sibi constituerent, per quem transire in Italiam pro libidine possent. Missus est Ap. Claudius, qui copias aduersus Hieronem educens diutina & acri pugna illum profligauit, victoria tandem penes Romanos fuit. Consuli ob defensam *Messanam* nomen inditum *Messana*. Postea mutata litera *Messala. Tyrannum* pro *Rege*, Silius vsurpauit, quoniã eodem vocabulo & *incubatorem imperii*, & *Regem*, pastorem scilicet, vt Homerus ait populorum: Graeci dicunt, quos Maro sequutus id protulit. *Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.* Fuit enim virtutum omnium insigni cultus Hiero, vt Tyrannus immerito dici debeat in cuius laudem Polybius. Non multo ante tempore Syracusanorum copiæ cum inter se atque eos, qui respubl. præerant orta seditio foret, duces sibi creauere Artemidorum, & eum, qui postea Rex fuit: Hieronem admodum quidem adolescentem. Sed ita vniuersis naturæ atque ingenii dotibus ornatum, vt nihil sibi regium præter regnum deesse videretur. De origine *Mamertinorum*, *qua Polybium latuisse videtur hac integris Pompeii codicibus inuenio: Mamertini appellati cum in toto Samnio incidisset pestilentia. Metius eius gentis princeps conuocata ciuium suorum concione exposuit se vidisse in quiete præcipientem Apollinem, vt si vellent eo malo liberari ver sacrum vouerent, id est, quæcunq; vere proximo nata essent immolaturos sibi: quo facto leuatis post annum vigesimum dira eiusdem generis incessit pestilentia. Rursus consultus Apollo respondit si esset persolutum ab his votum quod homines immolati non essent, quos si expulissent certe fore, vt ea clade liberarentur. Itaq; ii iussi patria decedere, cum in parte ea consedissent, qua Tauricana dicitur forte errantibus Messanensibus auxilio venerunt vltro, eosque vt gratiam referrent in suum corpus communionemq; agrorum inuitarunt, & nomen acceperunt Mamertini quod coniectis in sortem duodecim deorum nominibus Mamers forte exierat, qui lingua Osca, Mars significatur.*

Medicam herbam a melica differre simulq; Varronis verba examinata.

CAPVT XXXII.

VArro in primo de re rustica libro *medicam* describẽs ita præcipit: *In primis obserues vel in terram nimium aridam aut variam,*

riam, sed temperatam semen demittat. In iugerum vnum si est natura temperata terra, scribit opus esse medica sesquimodii. Id seritur ita vt semen iactatur, quemadmodū, scilicet, cum pabulum & frumentum seritur. Georgius Merula vir memoria nostra omnium coætaneorum suorum facile princeps, *melicam* eandem ait esse, quæ *medica sit*, in quo falli maxime remur, quod vt comprobare nitamur, a Plinio testimonium sumendum: *Medicam libro duodeuigesimo externam esse etiam Gracia & a Medis aduectam per bella Persarum, qua Darius intulit. Sed vel in primis dicenda tanta dos eius, vt cum vno satu amplius quam tricens annis duret. Similis est trifolio caule foliisq; geniculata, quicquid in caule assurgit, in folia contrahitur.* Ex his Plinianis verbis colligo *medicam* herbam esse, non legumen, tum quod illam Plinius inter fœnum, farraginem, ocymum, & cytisum connumerat. Et descriptio *medica* Pliniana, nullam cum ea, quæ *melica* vulgo dicitur, similitudinem habet. Appellat enim *medicam* trifolio similem, quod dissentit a *melica*, quæ hominis altitudinem superat, granaque producit. Præterea idem Plinius libr. 19. inter hortensia *medicam* connumerat, eius verba subscripsi: *Duo genera medica: masculus albis foliis, fœmina nigris, & tertium genus est cibis gratum.* Plinius mentionem facit *melicæ*, legumen id intelligens, quod nos vulgo *melicam* vocamus. Seruius vt puto labitur in enarratione illius Maroniani carminis, ex Georgicon libro primo:

Vere fabis satio, tunc te quoq; medica putres
Accipiunt sulci, & milio venit annua cura.

Legit enim *medicam* non *melicam* in Vergilio, cum debuisset admoneri vel hoc ipso, quod inter legumina & cum *milio* numerat *melicam*, quod non feciisset si de *melica* herba intelligeret. Sed cum trifolium per sementem seratur, quod non est omnino dissimile *melicæ* herbæ, posset non acriter accusari Seruius, qui *medicam* non *melicam* recognoscit in Vergiliano carmine. Sed tamen cum de *fabæ*, de *milio* Maro præcepta tradat, indecens fuisset satis & leguminibus inserere pratensia. Sed quomodocunque res cadat ex verbis Seruianis cognoscere datur, *medicam* non eandem esse, quæ *melica* illa vulgo notissima, quæ panniculas siue lobas ad speciem milii parit colore rubido. Quinimo cum Plinio sentit interpres Maronianus, hanc herbam a Medis translatam esse in Græciam, quo tempore eam inuaserunt. Huius plena Venetia est, vt dicit Dionysius trium foliorum est, semperque virens. Quod autem ait *putres sulci*, naturam ipsius herbæ respicit: Nam vno anno frequenter seritur, & postea aliquot annis sponte procreatur, quod etiam sequens indicat versus. Nam dicendo: *Et milio venit annua cura*, ostendit *medica* curam non esse annuam. Hæc autem herba vulgo dicitur *sylla*. Ex iis Seruii verbis elicio, *melicam* non esse vulgatum legumen, quod *melica* dicitur, quoniam herba proprie lo-

quendo dici non potest, etsi neque frutex sit, nec arbor quidem. Quantum enim quiddam est, vt vulgus putat, cui neque subscribo, nec reclamo. Præterea tria folia habet *medica*, iuxta Seruium *melica* plus denis cum minimum foliis luxuriat. Item non semper viret, nec post vnius anni sationem frequenter seritur, postea aliquot annis sponte procreatur. Sed res palam est & in euidenti, Merulam titubasse, quod *medicam* Plinius cum *ocymo*, *farragine*, *sanegq; Graco* recenset, quæ omnia vicem pabuli præstant. Proprietati *melica* dissentiunt hæc Columellæ verba, quæ lib 2. leguntur: *Sed ex his, quæ placent, eximia est herba medica, quæ semel seritur decem annis omnibus. Deinde recte quatuor. Interdum etiam sexies demetitur, quod agrum stercorat, quod omne emaciatum armentum ea pinguescit.* Et huiusmodi reliqua quæ sequuntur. Quod si hæc *melica* non conueniunt, nõ video quomodo *melica* eadem sit, quæ *medica*. Palladius de *medica* non tacuit. Discorides Pedatius locupletissimus testis est *medicam* folia parere similia *trifolio*, necipse tradit, *melicam medicam* esse, præcipue cum soleat hic auctor cognomina rerũ semper afferre. Eius verba siquis legere mallet subdenda putaui, *μήδη ἡ ἔοικε μάλιστα φυομένη τριφύλλῳ τῇ οὐρανίᾳ καὶ ἐν ὀλίγῳ καὶ δὲ στενοχωρίᾳ γίνεται. κοιλοτέρᾳ αὐλείου τριφύλλῳ ἐμοίᾳ, ἐφ' οἷς τὸ σπέρμα ἀφεσταφυκὸς φέρει μέγεθος ἐπιπραμμένον ὡς κέγχρου ὀπῇ ξηρανθὲν μίγνυται δύσμοις καὶ χόρτοις τοῖς ἄλλοις. χλωρὸν δὲ καταπλῆσαι ὠφελεῖ καὶ ψύξεως δεόμενα. ὅλη δὲ τῇ πόᾳ χρῶνται οἱ κτηνοτρόφοι αὐτῇ ἀχρώστως.* Sed cum *melicam* paruam vulgo habeant inter pabula iumentorum, quam *melica stellum* dictitent, reor *melicam* hoc pabulum non dici, sed *medicam*, legumen vero notissimum, congruente verbo Latino cum vernacula dictione, *melicam*.

Quod ad diras abigendas noctuæ suffigerentur Columella & Apuleius enarrati, præterq; de insulsa amurca, & de sedo.

De Vertumno.

CAPVT XXXIII.

EXstat Iunii Columellæ libellus versibus scriptus lepidis & eruditis, in quo doctrina non circumforanea, nec trivialis inest. Eius hi versus recensendi, & ad nouam recognitionem conuocandi.

Hinc Amythaonius, docuit quem plurima Chiron
Nocturnas crucibus volucres suspendit, & altis
Culminibus vetuit feralia crimina fieri.
Sed ne diræ nouas segetes animalia carpant,
Profuit interdum medicantem semina pingui
Palladia sine fruge salis conspergere amurca,
Innatare vrnis nigra satiare fauilla.

Sensus est trium priorum carminum seiunctus a superiori sententia: Melampodem Amythaonis filium suffixisse cruci noctuas, & has aues nocturnas & inauspicatas, vt quæ colonis mala portenderent

derent, in se ipsas in omne recideret. Id superstitiosa vetustas putauit amuletum esse dirarum, quas hæ volucres ominosæ portendebant. Huic sententiæ succinit Apuleius libro tertio de Asino aureo sic ferme scribens: *Quid quod istas nocturnas aues cum penetrauerint larem quempiam, sollicite prehensas foribus videmus affigi, vt quod infaustis volatibus familiæ minantur exitiū, suis luant cruciatibus.* Lucio Palladius suffragatur ita scribens: *Contra grandinem multa dicuntur. Panno rufseo mola cooperitur. Item cruenta secures contra cœlum minaciter leuantur. Tum omne hortis spatium alba vitæ præcingitur, vel noctua pennis patentibus extensa suffigitur.* Subdit Columella multos esse sedulos agricolas, qui *amurca* semina conspergunt. *Palladiam* vocat a *Pallade* olei inuentrice, ex quo fit *amurca*. Ceterum per *amurcam* sine fruge salis, describit sedimentum olei, quod peculiari nomine vocatur *amurca insulsa*. Scimus enim idem esse *amurcam* sine fruge salis, & *amurcam insulsam*. Plinius hanc *puram amurcam* vocat l.b. duodeuigesimo, qua dicit medicari semina cōducibile exsistere. Sed quoniam ad *insulsa amurca* mentionem stylum vertimus, eiusdem Columellæ codicem maculosum emendare nō erit inseriū, libro nam q; secundo sic passim legitur: *Alii hac eadē aqua vel amurca infusa, cum cœpit infestari seges, perfundunt sulcos, & ita noxia animalia submouentur.* Tu corrige *amurca insulsa* disputa, priori adulterina voce, *infusa*. Hæc verba subiicere libuit fulciente auctoritate prisci codicis, qui fuit multisciivir Andronici Bononiensis, liberalium scientiarū professoris. Nec ab ipso Columella dissentit, qui nō semel hanc dictionē vsurpauit. Sed vt q̄ nunc ad manū & in promtu exemplū est adda, sic scriptū reliquit lib. 6. *Adiumandacst*, inquit, *amurca insulsa cum sutilla vel nostra vrina vetere.* De hac *insulsa amurca* meminit & Palladius. Per sequentem versum Columella docet *ærugine* siue *fuligine* agrum complendum, quæ animalibus nocuis obstat vt culicib. q̄ & ipse in libri duodecimi calce sic monet: *Quæ æstate ipsa fieret, cauent ne propter siccitates culex adhuc tenera folia prorepentia. Id quoque vt vitetur puluis, qui supra cameram inuenitur, vel etiam fuligo, quæ supra focos tectis inhæret et colligi debet.* Palladius quoq; hoc cōfirmat lib. primo. Quod subdit non sup. more cura prætereundum:

Profuit & planis lactem infundere amaros,
Marrubii, multoq; feri contingere succo.

Lego: *multoq; sedi contingere succo.* Hoc ipse Columella lib. duodecimo fulcit his verbis: *Veteres quidem auctores, vt Democritus, præcipiunt semina omnia succo herbæ, quæ sedum appellatur medicare, eodemque remedio aduersus bestiolas vti, quod verum esse nos experientia docuit.* Plinius vero decimooctauo: *Democritus succo herbæ, quæ vocatur aizoon in tegulis nascens tabulisque, latine vero sedum aut sagitellum, medicata seri inter omnia semina. Aizoon enim dicitur Græce herba, tanquam semper viuentem viriditate*

perpetua dicas. Palladius Latinam dictionem vsurpauit sic prodens: *Cõtra ertu aut semina quæ spargenda sunt, sunt eruum succo madefiant vel erucarum sanguine.* Sed & pati non possumus strumosum carmen & vnica litera immutata *toroum* male circunferri in his versibus paulum supra positis:

Pressaq; flammeola rumpatur fiscina caltha
Mercibus vt vernis diues Portumnus abundet,
Et titubante gradu multo madefactus lacchо
Ære sinus gerulus plenos grauis vrbe reportet.

Carmen secundum sic emenda meo quidem periculũ. *Mercibus vt vernis diues Vertumnus abundet.* Columellæ sensus est, hortulani accingant se ad calathos rosis & calcis implendos, pomis onerandos & reliquis fructibus, vt his vernis mercibus *Vertumnus* Deus, fori habitator, *pomona amator*, abundet, quibus mercibus in foro apud *Vertumnum* diuenditis, grauis ære ex vrbe Roma redeat manus agricolarum. Primis floribus hic *Vertumnus* coronabatur, inde nomen adeptus, quod primis muneribus *vertentia* anni donabatur, seu quod rebus *vertendis*, hoc est distrahendis præerat, seu quod *vertit sedem*, & relicta patria Hetruria Romam secessit, seu quod in varias similitudines sese *verteret*. Propertii versus ex libro quarto præsenti expositioni subscribentes, si quis desideraret annexui: *Vertumnus* loquitur:

Prima mihi variat liuentibus vua racemis
Et coma lactenti spicea fruge tumet.
Hic dulces cerasos, hic autumnalia prunа
Cernis, & æstiuo mora rubere die.
Insitor hic soluit pomosa vota corona
Cum pyrus inuito stipite mala tulit.

Ex his Propertianis verbis satis manifestum est, cur Columella cecinerit: *Mercibus vt vernis diues Vertumnus abundet.* Porphyrio *Vertumnum* Romæ sacellum habuisse scribit in vico Thurario. Vicus enim Thurarius appellabatur, vbi non tantũ thura, sed aromata omnia vẽdebantur, quas nouo vocabulo recẽtiores scriptores *species* appellant. *Vertumnalia* dies dicati Vertumno. Meminit & *Vertumni* sacelli Pedianus. Varro ferias *Vertumno* consecratas scribit mense ferme octobri. In codice Columellæ literis minutissimis exarato non infideli *Vertumnus* animaduerti scriptum esse, quod idem est ac si diceres *Vertumnus*: O in quibusdam & Ennium cẽ cedentibus, vt *vortices* aquarum dicuntur cum tamen eorum deflexionemque teneant a *vertendo*. *Vertere* enim & *vertere* indiscriminatim dicimus. *Vorti* enim Lucretius, & *verti* dixit eo versu: *Vse, adeo fit vti pueris videantur vbi ipsi Desierũt vorti.* In hominem mutabilis animi & variarum sententiarum multiciperm sci belluam, dixit Horatius. *Vertumnis quot quot sunt natus iniquis.*

De inuoluclo bestiola vites prarodente Columella rursus explicatus.

CAPVT

CAPVT XXXIV.

NOn deest suus nitor cum graui, copiosa, eruditaque facundia libris, quos Columella prosa oratione pedestrique stylo posteritati commendauit. sed non affabre leuigati, non exacte culti in lucem prodierunt, cuius rei vt indicium faciam, nota censoria hæc in medium protulisse libuit. Sic enim loquitur Iunius Moderatus libro tertio: *Genus est animalis volucra appellatur: id fere prærodit teneros adhuc pampinos, quod ne fiat, falces quibus vineam putaueris, peracta putatione, sanguine vrsino, linito.* In codice antiquitatis venerandæ legi non *volucra*, sed *voluola* a *voluendo*, scilicet, quod hic vermis *inuoluens* se frondibus illas amputat. Et hic erit, quem Plautus *inuoluolum*, Cato *conuoluolum* dictitarunt. Columella vero, nunc noua voce dicit *voluolam*. Vulgo *thaleatitium* Bononienses appellant, ab incidendis pampinis. Est enim priscum verbum *interthaleare* pro *incidere*, quo passim vtimur. Hunc vermiculum Græci peculiari dictione nominant *iulum*. Suidas Græcus interpres hæc super *iulo* tradit: *Iulus in vineis seu vitibus vermiculus, multipes hoc animal.* Significat & *iulus, lanuginem* in malis. *Est & in nucibus flos, iulus, & genus cantus Dianæ grati. Insuper gignitur & in quercubus hoc animal multipes & se inuoluens, quem iulum vocat. Et in Epigrammatis iulum pro lanugine pomi.* Sic enim illic scriptum est: ὦλον αὐθρώπους κατὰ κροτάφους ἰοὺλους καλοῦσι, ἡνίκα ἄρτι τὸ ἄνθος ἐκφύεται. φοίνικος δὲ τὸ ἔλυκων πρῶτον χλόης. *Iulos* dicitur ἀπὸ τοῦ ὅλον εἶναι πυκνὸν, quod significat *ab esse totum densum*, & ab ἰέναι *emitti*, cum sumitur pro *prima mala lanugine*. Plinius lib. 16. *Populorum folia grandissima lanugo Euolat, candida vt Iuli.* In alia significantia *iulus, piscis* est, qui præuius & dux itineris est *balenæ*, qui ab Oppiano ob id vocatur *hegetor*. Animaduertendum tamen, *iulum* capiendo pro *vermiculo* non dissimilem esse, imo vt arbitror eundem illi, qui dicitur a Plauto *inuoluolus*. Cato a *conuoluendo* se in foliis & pampinis, *conuoluolum* dicit. Propterea crediderim quod *thaleas* & *pampinos* absumat, Bononienses *thaleatitium* appellare, vt iam dictum est, quod pampinos *interthaliet*, hoc est, absumat. siue a *thaleis*, quas prærodit nomen inditum. De hoc non semel Plinius meminit præcipue lib. 17. Ne fiat in vinea *conuoluolus*, Cato melle, bitumine, mixto & sulphure, docet circum capita vites vngi. Plautus hominem dolosum, lubricum, atque versutum ait imitari, nequam bestiolam *inuoluolum*. Est & vermiculus in frondibus habitans, quem Latini vocant *scraptiam*, vnde meretrices deformes sortitæ sunt nomen, vt *scraptitiæ* dicantur a Plauto. Varro lib. 3. de lingua Latina: *Diobolares* a duobus obolis. *Scenicola* a sceno nugario supple vngento. *Miracula* a *mirus*, id est, monstris, a quo Actius ait personas distortas oribus *deformes mirones*. Ante nos ita percrepta & conuulsa circumferebatur Varroniana verba, vt ex his nullus sensus elici posset. *Scraptia* subdit Varro, a vermi-

culo piloso, qui solet esse in fronde cum multis pedibus. De *Iulo* pro *lanugine* lib. Argonauticon secundo Apollonius: πῖσ' ἐνὶ δίης ὄφρ' ἔτι χνόον ἔσχε ἰὼλος αἰπόλιον, hoc est. *Talis erat Iouis filius, summites Iulos succrescentes. Iuli* dicuntur *lanugines genarum.* Est & *Iulus* bestiola multipes, & *species cantus*, vt scribit Eratosthenes. In commentariolis in Nicandrum leges hæc: *Phalena bestiola alata, quæ ad lucernam volant similis est hocranoce laptes.* Hic & *cephalorulus* dictus, qui in foliis perfici inuoluitur. Hunc innuit ita canens diuinus Poeta Nicander: πῆ ἴυλλ' πάρσει' ὑπὸ πέφνεν πιπίλοιο, id est, *huic similis, folio quem inuoluit Persicus arcu.* Sed de *Iulo* vermiculo meminit vtique Nicander: οἱ δ' ἄγε μὺν καὶ ἰὼλ' ἀμιδίτιν ἢ δολόεσσαν. Subdit interpres: *Iulus species vespæ vel vermiculi vocitati millepeda*, quæ verba me tenent ambiguum an *iulum* Latine dicam *inuoluolum* an *millepedam.* Viderint lectores industrii. Nihil de meo addam. Inter animalia *aptera*, quæ vertit Theodorus *impennata*, Aristoteles libro animalium quarto numerat *iulum*, quam Theodorus *millepedam* interpretatur. Ex his verbis Aristotelicis possemus in Columella pro *volucra* legere *inuolucra*, siquidem illud *apteron*, hoc est, *inuoluere* nuncupat Aristoteles, tamen *inuoluolus* pennas habet, vt oculata fide conspeximus, nisi *inuoluolus* & *volucra* sint animalia distincta a Columella, tanquã *inuoluolus* sit ille, qui se vitium foliis intorqueat, *volucra*, qui alis præditus incidit. Adiuuat, qui hoc putant, codex manu scriptus, qui Andronici Bononiensis, in quo sic legitur: *Genus est animalu inuolucre appellatur. An volucre in Columella legas, an volucra nihil differt. Prior tamen lectio aliquibus placet vt voluolus legatur. Quoniam volucre nomen est ad aptera, hoc est, impennata animalia, generale.* Ab *Iulo* prima, scilicet, *barba lanugine Iulus* Ascanius nuncupatus est, auctor Seruius. De *Iulo* in hoc significatu Plinius mẽtionem facit. Ab hoc *Iulo* gens *Iulia* cognationem deducit, siue a *Iulio Iulii Ascanii* filio, vt Pompeius atteſtatur. Ouid. lib. 4. fastorum ab *Iulo* quoque referre genus Iulios sentiens ita cecinit:

Venimus ad felix aliquando nomen Iuli
Vnde Venus Teucres Iulia tangit auos.

Græci Poetice tamen nõ iunctim *Iulium* dicunt, vt nos solemus sed *Iulium* videlicet, ἰούλιον, prima breui nomine quadrisyllabo. Non putaui prætereundum cum fiat de *Iulus* mentio, elogiũ Christodori Poetæ Thebani, quod nos Latinum sic fecimus:

Iulius insigni radiabat imagine Cæsar,
Sæpe coronauit qui Romam hostilibus armis.
Ægida terrificum Iuua sustollit, at ipsa
Dextra quatit rutilum exsultanti robore fulgur,
Hic nouus Ausonius celebratur Iuppiter orbi.

Certe differentia est inter *conuoluolum* & *volucram*, si Plinio credimus, qui lib. 7. cũ adhibeat medelam ad fugandum *conuoluolũ*, subdit

ſubdit diuerſam ad volucram, quamuis in tritis codicibus legatur *voluocem*, aitq; hunc vites prærodere, quod non *conuoluolo* adſcribit. Hoc erit illud animal, quod vulgo *thaleatitium* dicũt, nec immutandus erit in *inuoluolum* Columellæ codex. Ego colligo *inuoluolum* eſſe impennatum, vt *iulum Thaleatitium* eſſe *volucram* vel *volucre*. Nihil in Columella innouãdum, in Plinio nil mutes, nam a *volando voluocem* dicere potes.

Palladii ſenſus elicitus. CAP. XXXV.

PAlladiũ multi grauẽ & eruditum auctorem indicant, ſed a quo potius eruditio, quã doctrina debeat expeti. Alienũ ſit in hac re iudicium. Nos exemplo Cæſaris non moroſioris ſtomachi homines minime offendimur, ſi conuiuator oleum cõditum pro recenti apponat. Excutimus omnes ſchedas. Non malos imitatores æmulamur, quos *brutum pecus* vocat Horatius, qui ſolum Ciceronem perlegũt tanquã ſelectum deum, cæteros, vt Tertulliani verbis vtar, tanquam *bulbos reprobos abiicientes*. Fauco Ciceroni vt pote eruditorum eloquentiſſimo. Illius ſermonis nectarei felicitatẽ admirati non deſino, non eo tamẽ finevt cæteros explodendos ducã. Sed hoc iudicio cuiq; ſuũ dicẽdi modũ peculiareq; ſtylũ a natura cõparatũ, & ſicuti viridiſſimũ & a nœniſſimũ prautm diuerſicolori flore fit illuſtrius, ita Romanũ eloquiũ diſparibus dicẽdi characteribus exornatius ſplẽdet, quippe cũ ſingulo auctori dos ſua domeſticaque facundia natura ſit innata: Sed hæc alias. In hoc ipſo Palladio legũntur hi verſus ſciti certe & perelegantes:

Si velocis equæ pigro miſcetur aſello
Ardor, vt in ſterilem res cadat acta gradum,
Facundumq; genus productus deleat heres,
Et ſibi defectum copia prolis agat.
Cur non arbor inops pingueſcat ab hoſpite gemma?
Et decus externi floris adepta micet?

Palladii ſenſus eſt volentis, aſſerere inſitionem arborũ cũ laudandam tum exercendã, quoniam illã rerum natura docuit eſſe vtilẽ. Si enim mortales experientia docti, & ipſa commoditate coniungunt aſinũ equæ, vt inde paretur q̃dam tertia proles, hoc eſt mula, q̃ molli gradu delectat inſeſſores, q; cũ ita ſit cur non ex arboribus pegrinis tertiũ quoddã genus p inſitionẽ excitabimus, in quo etſi parentis ſuccus nõ referetur, habeat tamẽ quandã tertiã naturã, ꝓprietatẽ, & dotẽ ſibi peculiarẽ, q̃ ſit, vſibus hominũ partim iocunda, partim cõmoda, ſicuti mulis deeſt velocitas matris, & reſeruatur tarditas patris. Sed mulas amamus, quoniã mediocritatẽ quãdã retinẽt inter velocitatẽ equę, & parẽtis brutã & ſtupidã ignauiã. Ego *rem* actã admiſſurã aſini ad equã interpretor. Quis neſcit *rem* capi ꝓ *venire*, habere *rẽ cum aliqua*, *venerẽ patrare* ſignificat. Vnde illud Auſonianũ in monoſyllabis: *Imperium, litem, venerẽ cur vna notet res. Res acta* ergo ſic expone *coitus admiſſus equini. In gra-*

dum ſterilem expono non *velocẽ, non pinguem, non ardentem*, ſed *iuuenum & tenuem*, degenerem a gradu generis equini, ex quo mula concipitur, ſed cadat in delicatum, mollem, & eneruem, quali vtũtur mulæ. quæ ſuauiter ſedentem geſtitant, infracto ſcilicet & retracto cum velociori tamen pedum explicatione glomeratione ve. Greſſum talẽ Græci vocitant εὔδρομον curſus bonitate. Nos *tollutim incedere* dicimus equos aut mulas, qui quęve volubiliter & paſſibus delicatioribus incedunt. Equi vtentes hoc molli gradu, quoniam veniebant ab Aſturibus populis, dicebantur *Aſturcones. Tollutarios equos* Latini dictitant, a tollendis pedibus, & glomerandis. Vulgus *cunneas* appellat, teor quoniam ea dexteritate geſtitant, vt in cunnis nos mouere credamus. Sũt, qui hoc nomen vernaculum tractum a gente barbara teſtentur. Gradum hunc equi *tollutarii* delicatum eſſe quis neſcit, vel eo Plautino verſu ex Aſinaria: *Demam hercle de ordeo tollutim, ni vadizas.* Equum aſturconem Silius ita deſcribit:

Aut in concuſſo glomerat veſtigia dorſo.

Subdit Palladius *heredem*, hoc eſt, *mulam* delere genus *fœcundum*, hoc eſt genus *equinum*, quoniam *mulæ* non gignunt vt equæ, quæ parantur ad prolem, ſed ab illis infœcundæ factę degenerant. *Productus*, in lucem editus. Si admouemus aſellum equę duntaxat delitiis inſeruiẽtes, & gradui molliculo, vt paremus nobis animal infœcundum, in quo eſt defectus prolis, cur non inſitionem amemus ex qua tertium genus exit *in dias luminis oras*, vt Lucretius inquit. Non tamen hoc genus tertium eſt infœcundum, ſicuti de mulis habemus, eſſe quaſdam mulas in Cappadocia quæ pariant, Ariſtoteles docet in libris animalium. Cauſſa cur muli nõ gignant affertur hæc a Democrito, *quoniam meatus mulorum corruptos in vteris dicit, quoniam non ex cognatu principium eorum conſiſtit.* Empedocles mixturam ſeminum cauſſatur, quæ denſa ex molli vtraque genitura conſiſtat. Hos redarguit Ariſtoteles *lib. ij. de generatione animalium*, vbi menſtrua mulabus deeſſe tradit, ob hoc non gignere. Ex equo & aſina quoque Gynni proueniunt, cum conceptus in vtero ægrotauit: Eſt enim *Gynnus* idem, quod μειόχειρον in porcis.

De menſura qua vocatur chœnica, Palladii codex emendatus.

CAPVT XXXVI.

EIuſdem Palladii verba ſubſcripſi cognitu non indigna: *Tunc diligenter tunſos & cretos habebis in vaſculo nouo, & cum voluerus tribus cadis vnam floris menſuram, quam Syri Chinicam vocant aditis.* Mendum eſt in his poſterioribus verbis. Non enim *Chinicam*, ſed Chœnicam legendum eſſe contenderim; videlicet, χοινικῆν. Eſt enim hoc notiſſimum menſuræ genus, a qua tractum id vulgatiſſimum ex aureis Pythagoræ dictis, qui ſignificaturus prudentiam eſſe colendam dixit, *in Chœnice non eſſe ſedendum. Chœnice* menſura eſt diurna auctore Diogene. Cum inciderimus in aureas

reas Pythagoræ sententias, nõ erit inferium, illas congestim explicare, quæ sparsim leguntur. Primum est: *Cum veneris in templum adora, neque aliquid interim, quod ad victum pertineat aut dicas aut agas. Ex itinere præter propositum non est ingrediendum in templum, neque orandum, neque etiamsi prope vestibulum ipsum transieris. Nudis pedibus sacrifica & adora. Populares vias fuge. Per diuerticula vade, A melanuris abstine, terrestrium enim deorum sunt. Linguam imprimis coerce deum imitans. Flantibus ventis echo adora. Ignem gladio ne scalpe. Omne acutum abs te dimoue. Viro qui pondus eleuat auxiliare non tamen cum eo deponas. De rebus diuinis absq; numine ne loquaris. In calceos dextrum præmitte pedem, in lauacrum vero sinistrũ. Iugũ ne transilias. Cũ domo deceſſeris ne reuertaris, furia n. cõgredietur. Ad solẽ versus ne meies. Aduersus solẽ ne loquaris. Oleo sedẽ ne abstergito. Super chœnicẽ siue modiũ ne sedeas. Animalia recuruis unguibus ne nutrias. In via ne scindas. Annulum ne feras. Dei figuram ne insculpas annulo. Ad lucernæ lumen ne te in speculo contempleris. De diis rebusque diuinis nihil tam mirabile, quod non debeas credere. Risu effuso abstine. Iuxta sacrificium ne incidas vngues. Dextram ne ad omnia facile iniicias. Stratis surgens, collige ipsa, figuramque confunde. Cor ne vores. Cerebrum ne edas. Capillorum & vngiuum superfluitates posteaquam abscinderis, pessunda. Rubrum aliquid ne suscipias. Olla vestigium in cinere confunde. Aurum habenti ne hæreas in filiorum generatione. Honora inprimis figuram & aram. Fabis abstine. Herbam maluaceam fere, nec tamen edas. Hirundinem domi ne recipias. Ab animalibus abstine.* Fugare docet omni studio, vniuersisque machinamentis, ferroque acigne abscindere a corpore morbum, a victu luxum, ab animo ignorantiam, domo discordiam, ciuitate seditionem, ab omnibus denique intemperantiam. Explicatur multa Pythagorica inuolucra his verbis Plutarchi: *quæ nigrantes habent caudas gustari non oportere*, hoc est, *cum hominibus consuetudinem habendam non esse, quos morum deprauatio ipsa denigrat. Iugum flateramque nẽ transcendere*, id est, *plurimi iusticiam facere oportere. Angustum non gestabis annulum*, quoniam *ita vitam, vt eam ne vinculo distringas, exercere debebis. Ignem ferro scalpi minime*, hoc est, *irritandum non esse furentem. Cor non comedes* qd aliud insinuat quam *ne animum offendas solicitudinibus eum suæ curæ confectens. Abstinendum a fabis*, quod *in re ciuili versari non oporteat.* Fabis enim priscorum suffragia ferebantur, quæ finem principantibus attulerunt. *Cibos in scaphio non esse ponendos*, significat *improbum hominem ad vrbanos non admitti oportere sermones, aut vlla virtutis studia.* Cogitationis namque cibus est, & cum ratione studium & sermo frugi, quem impurum ac sordidum reddit improbitas, haud retrouerti, *qui ad continentem proficiscuntur*, id est, *quibus moriendum est cum proximum vitæ terminum intuerentur, fortia ferant, neque mœrore deprimentur.* Multa quoq; Pythago-

ræ symbola circumferuntur, sed ego grauissimis auctoribus innitor. κρίκις, περιόδικος καὶ μέδιμνος inter τῶν ἐρχαλίων γεωργικῶν ἐπιτηδευμάτων referuntur a Iulio Polluce.

Quid significet illud Palladæ prouerbium Crotone saniores es, & de Zizyphis.

CAPVT XXXVII.

PAlladæ Græci scriptoris cultissimum verbis Græcis epigramma huiusmodi legitur.

Οὐκ ἀλόγως σὺ δι' ζύφοις δύναμίν τινα θεῖαν
Εἶπας· ἔφην. χθὲς γὰρ δι' ζύφου σὺν χρονίῃ
ἡπιάλῳ κάμνοντι πυρετῷ πεδίνῳ
καὶ γέγονεν ταχέως εἰς κρέττων ὑγιής.

Scribit festiuissimus Poeta se manifestariam vim, & prope diuinam animaduertisse in *d. Zyphis*, cum enim laboraret febri quartana inspersisse *dizipha*, & subito conualuisse, factumque se esse robustum & sanum vt *Croton*. Quid exprimere voluerit per *Crotonem* dubitant viri: Græcarum literarum principes. Audiui quosdam asserentes per *Cratonem* intelligi *Milonem* illum Crotoniatam luctatorem famigeratum, qui robore corporis & firmitudine omnes excelluit, vt Poeta ex insperfione *dizyphorum* tantas vires sibi comparasse testetur, quantis *Milo Crotoniata*, præualuit. Ceterum subfrigida Græci Poetæ videatur explicatio, si per *Crotonem* nomen vrbis, hominem municipem capiat, non aliter, quam non competeret, per *Bononia* nomen *Bononiensem* quempiam indicare, nomine proprio suppresso, & patriæ expresso. Ego Latinus interspace Græcorum dixerim, Epigrammatis huius nodum explicaui per id tempus Mediolanum incolens. Asserui Pallada innuere priscum prouerbium, quod sic dicitur, *Crotone salubrior*. Proferebat hoc de ciuitatibus siue hominibus fidelissima valetudine fruentibus, qua maxime pollebat *Croto* Ciuitas Italica, cuius fines sunt post *Scylaceum*. Ex hac temperie cœli, qua inprimis florebat *Croto* viros habuit in vsu armorum præstantissimos. Nec paruam exercendis athletis operam dedit In vnius igitur Olympiadis ludis septem viri, qui ceteros studio superarunt *Crotoniatæ* fuere omnes. iure itaque dici visum est. Qui *Crotoniatarum* postremus est, is reliquorum Græcorum primus est. Vetus hoc prouerbium: *Crotone salubrius*, inde ortum esse ferunt, quia locus ipse ad salubritatem, & bonas habitudines propter athletarum multitudinem plurimum conferat. Plurimos igitur ad Olympia victores id est Olympionicas habuit, licet haud tempore multo habitata, cũ tantus virorum numerus ad Sagram ad internecionem ceciderit. Ad eius gloriam accessit ingens Pythagoræorum cœtus, nec non athletarum celeberrimus *Milo*, & Pythagoræ discipulus, qui ea in vrbe multũ contriuit temporis. Fama est, columna quandoque in philosophorum contubernio laborante, Milonem subeuntem, saluos reddidisse ni-

uenios,

niuersos, deindeq; se ipsum extraxisse. Quo membrorum robore fretũ vitæ subuersionẽ offendisse. Haud incredibile duxerim, & scriptores tradidere. Ferũt igitur cũ profundam, densamq; persyluam iter faceret, longe a tramite deuiasse. Trucũ deinde ingentem adactis, cuneis inuicntẽ insertis manibus pariter ac pedibus in scissuram eius hiantem, vt penitus discinderetur esse conatum. Tantũ autem solummodo valuisse vt exsilirent cunei, ligni vero partibus statim se coeuntibus, derelictum in eius generis laqueo, a feris deuoratum fuisse. Hæc Strabo libro sexto Geographię. In secũdo Europæ sinu Crotonem Plinius enumerat. Ouidius lib. 15. metamorphoseon scribit Micilum Alemonis Argis oriundum in somnis ab Hercule admonitum, patriam relinqueret, & Æserem fluuium peteret, & Tarẽtum condidisse. A Crotone vero Herculis hospite nomen vrbs sortita. Prouerbium Græcum hoc est, ὑγιαίνει μᾶλλον ἢ Κρότων, hoc est, *sanior Crotone*, de his, qui longo tempore incolumes sunt. Meminit huius Menander in Locris. Non explorarũ habuit huius interpretamentum prouerbiorum auctor, aut codex, quod vero propius mendosus est. Amplius vitiosum codicem credo Palladæ, in quo δίζυφον scriptum est, corrigendum arbitror ζίζυφον, vt de arbore notissima intelligat, quam insubres *Zizuerinum*. Bononienses vero *Zizulum*, cuius fructu tanq; emplastro vsus est Palladas contusis ζιζύφοις, siue cremore ex ζιζύφοις, & succo ad leuandam febrim, & hodie in *ptisana*, obseruant. De ζιζύφοις hæc Plin. libr. 15. na. hist. *Æq; peregrina sunt Zizypha, quæ & ipsa non pridem venere in Italiam ex Syria.* Sextus Papinius, quem consulem vidimus, primus hæc attulit diui Augusti nouissimis temporibus in castrorum aggeribus sata, baccis similiora quam malis. Sed aggeribus præcipue decora, quoniam & in tecta iam syluæ scandunt. Erit igitur hic Poetæ sensus, inspergine *Zizyphorum* Syriacorum pristinum robur, exterſa febri, recepisse, vt salubrior factus sit ipsa *Crotone*, qua (vt prisco inualuit adagio) nihil est salubrius, quæ ob salubritatem suam ingenia florentissima procreauit & corpora robustissima.

Οὐδὲ ἀρχὴν Græcam dictionem ab Angelo Politiano non recte Latinæ interpretationi donatam.

CAPVT XXXVIII.

ANgelus Politianus vir memoria nostra virtutum cumulo stipatus omni ad literas Græcas tanto studio, & animi ardore ferebatur, vt hos Græculos *vpupas* potius quam *alaudas*, sordidissimi enim sunt & circumforonea mendicabula, reliquerit, despexerit, antecelluerit. Sed quo dii boni nitore, quo pondere, quo examine versus Græcos pronuntiauerit & ex tempore quandoque ciuderit supra fidei captum erit, si ausim prædicare. Sed vir ille in literis Græcis primi nominis non ex omni parte venerem trãsmarinam degustauit. Sapit enim quandam peregrinitatem in paucis, ex quibus hoc exẽplum posui. Cũ ferretur acriter in

Domitium virum doctissimum, perperā rhinoceronta apud Martialem interpretantem, Pausaniæ verba in Boeticis, cum Latina interpretatione subiunxit: ὅταν, φησιν, ἐπ' ἄκρῳ τῇ ῥινὶ ἓν ἐκφυῇ κέρας, καὶ ἄλλο ὑπὲρ αὐτὸ μέγα, ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς οὐδὲ ἀρχὴν κέρατος ἔστι. *Quoniam*, inquit Angelus, *illis in summa nare, singulis vnicum cornu. Tum aliud supra non magnum. Verum in capite ne initio quidem cornua.* In his verbis vltimo loco subest error non mediocris: *hoc est in his, verum in capite ne initio quidem cornua*, οὐδὲ ἀρχὴν sumsit minus eleganter pronuntiatum esse a Pausania pro eo, quod est *in initio*, cum significet idem quod *nequaquam*. Est enim additamētum ἀρχὴν sicuti nos dicimus, *nec vtiq, neutiq*, perinde Græci οὐδὲ ἀρχὴν dicunt pro *nequaquam*, qua figura loquendi Callimachus vtitur, & vt nunc apparet, Pausanias, qui exactissimi & perinde eruditissimi stili fuit. Græci quoque Grammatici in hoc significatu dictionem hanc capi, conspiranter annuunt.

Calpurnii carmina de spectaculo Cæsaris enucleata, & qua fuerit silua Thalea

CAPVT XXXIX.

INcidi nuper in poema *Calpurnii*, sic enim malo quam *Calphurnii*, nomine Pisonibus hoc indito a Calpo Numę filio, vt Porphyrio tradit, huius poetæ versus quantam doctrinam præ se ferant, cuiuis vel mediocriter erudito licet animaduertere:

Hic niueos lepores, & non sine cornibus apros:
Manticoram syluis etiam quibus editur Alces,
Vidimus, & tauros, quibus aut ceruice leuata
Deformis scapulis torus eminet, aut quibus hirta
Iactantur per colla iubæ, quibus aspera mento
Barba iacet, tremulisq; rigent palearia setis.

Scribit Calpurnius se in Cæsaris spectaculis multiformia & miranda animalia deprehendisse imprimis *lepores albos*. Exponunt nonnulli *cuniculos*, qui maxime falluntur. Sunt enim *cuniculi* diuersum genus a *leporibus*, qui multifarii reperiuntur. In alpibus, candidi sunt, quibus hybernis temporibus pro cibatu niuē creditur esse. Auctor Plinius lib. 8. de his nimirum Calpurnius intellexit, nec ab re niueos vocauit, quando albi sunt, & niue delectantur. Item Iulius Pollux li. 5. auctor est esse *albos lepores*. Quodvero subdat se in arena conspexisse *apros cornigeros* ad illud referri debet, quod tradi solet a naturalibus auctoribus. In India cubitales dentium flexus geminos ex rostro, totidem a fronte ceu vituli cornua exire, hos dentes in longitudinem cornibus similem exeuntes *cornua* Calpurnius appellat. *Manticora* vero est animal, quod in Æthiopia nasci Cresias prodidit triplici dentium ordine pectinatim coeunte, facie & auriculis hominis, oculis glaucis, colore sanguineo, corpore leonis, cauda scorpionis modo spicula infigentem. Vocis, vt si misceatur fistulæ & tubæ concentus, velocitatis magnę, humani corpo-

corporis vel præcipue appetentē. Hanc hominum sermones imitari auctor est Iuba. De *Alce* Plinius sic: *Septentrio fert & equorum greges, ferorum sicut & asinorum. Asia & Africa præterea Alcenni proceritas aurtū & ceruicis distinguas iumento simile.* Per *boues*, quibus *toris deformis eminet scapulis*, intelligit *tauros Syriacos gibbosos*, quibus *torus*, hoc est, gibber est in dorso. *Carici* quoq; in parte Asiæ fœdi vitu, tubere super armos a ceruicibus eminente, laxatis coruibus, excellentes in opere narrantur. Ceteri nigri coloris candidiue ad laborē damnantur. Per *tauros iubatos*, bisontes intelligit siue *bonasum* in Pannonia frequentem, qui præditus est equina iuba, cetera tauro similem. Cum vero inquit: *Quibus aspera mento barba iacet* siue *riget*, *tauros ferociſſimos* intelligit generaliter *& syluestres*, & forta ſſis *vros*, qui excellenti vi & velocitate præstant, hos fert Scythia, quos *agrestes* vocat in Georgicis Maro. Illos *barba* insignitos tradit, quoniam id specimē generositatis euidentius & aptius, quo pluribus pilis abundāt, & præcipue si sunt setosis auribus. *Palearia* setis inhorrescere bobus agrestibus autumat ad ferociam illorum demonstrandam. *Palearia* cutem vocamus e bouis collo dependentem. Reperio singulari numero in Seneca Tragœdiarū scriptore, *palear palearis*. Signa nobilitatis in vacca sunt *prolixa palea*, *via*, vnde Maro cecinit. *Et crurum tenus a mento palearia pendent.* *Cartilaginem* defluam e collo galli gallinacei, Columella *paleam* dictat. Bononienses *paleolum* in homine quoq; vocant. In eodem versu hic est dignus cura & examine perpensiore: *Diceris in silua iudex audisse Thalea.* Exponunt nonnulli *Thaleam syluam* pro *viridi* positum, quando omne *viride* Græci *Thalon* dicant, quare *virides* surculi, qui seruntur, *thaleæ* a Plinio ceteris; nominantur, vnde verbum *interthaliare* vt autumat Varro pro *incidere*, quoniam hęc *thaleæ* incisæ plantantur. Solertior tamen & acutior expositio est, interpretari *Thaleam* syluā, per deriuationē a *Thalia*, multis *Thaleis* & ramis lauri consitam, quæ syluа erat Cæsarum lauro plena Apollini dicata, propterea laudes Cæsaris & Apollinea carmina tradit Calpurnius recitata fuisse in syluа *thalea*, loco scilicet, propter laurū Apollini & Cæsari gratissimo. Quæ vt plenius accipias Plinii verba subscripsi libr. 16. Sed & circa diuum Augustum matrimonii euenta eius digna memoratu. Namque *Liuia Drusilla*, quæ postea *Augusta* nomen accepit, cum pacta esset illa Cæsari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit in gremium illæsam, intrepideq; miranti accessit miraculum, quoniā teneret rostro laureum ramū onustum suis baccis. Conseruari alitem & sobolē iussere aruspices, ramumq; eum seri ac rite custodiri. Quodq; factum est in villa Cæsarum, fluuio Tiberi impositа iuxta nonum lapidem *Flaminea via*, quæ ob id vocatur ad *Gallinas*, mireque syluа prouenit. Ex ea triumphans postea Cæsar laurum in manu tenuit, coronamq; in capite gessit. Ac deinde imperatores Cęsares cuncti. Tra-

dituſq; mos eſt ramos, quos tenuerũt inſerendi, & durãt ſyluę nominibus ſuis diſeretæ fortaſſis. Ideo mutatis triumphalibus, inferius, libro proximo Plinius tradit: *propagine ſeri laurum, triumphalem thalea tantum*, vbi *triumphalem* vocauit hanc, qua loco *triumphalis* triumphaturi Cæſares vtebantur.

Multa in Apuleio enarrata. Quid per aſinum Cappadocem intelligam De aſino claudo, qui eſt apud inferos. De Iſidis ſiſtro & cymbio nonnulla ſcitu digna. Quid per potionem ſacram ſit intelligendum. De lapide præconis.

CAPVT LV.

LVcius Apuleius Platonicorũ eruditiſſimus, quem eloquentiſſimũ cenſet Auguſtinus. Quidam meri Mydæ hunc eleuant ſed hi doctos alba linea metiuntur, & magnis nominibus allatrãt, Indiget hic caſtigatione limatiore in quamplurimis locis, idq; lib. 8 de *aſino aureo* his verbis: *Is nimio præſtinandi ſtudio præconem rogat cuiatus eſſem. At ille Cappadocium me & ſatu forticulũ denuntiat.* Nonnulli referunt hoc ad prouerbiũ vulgare, quo cauillãtes cum aliquem doloſum & veteratorem imo deterrimum ſignificare volumus, illum Cappadocium eſſe dicimus, quoniã prouerbũ Græcum τρια κάππαδοκιζει hoc eſt, tria *Cappa peſſima*, de *Cilice, Cappadoce & Cretenſi*. Verum enimuero iocus Apuleii in hanc ſententiã vix trahi poteſt, quoniã ſi p *Cappadocem* nuncuparet ſe *vitioſum & deterrimũ*, abſterreret potius emtorem, q̃ inuitaret. Temerarius enim non eſt, ſed furioſus & prorſus extra mentem, qui venui ſubiiciens iumentum, id emtori calcitroſum profert & vitioſum, cum potius vendendi cupidus, ludat eo ludo, iocetur eo ioco, qui futurus ſit ubi non diſpendio, ſed vtilitati. Ego hoc refero ad nobilitatem equorum, quibus Cappadoces abundauerunt, vt Cynœdus ille ſemicanus & Cincinnatus auctionabundus aſinum emtori hyperbolice dicat non ſolum eſſe bonum aſinum, ſed & generoſitatis equos equipertanis, & eos nobiliſſimos quales erant equi Cappadociæ, qui fingebantur orti ab Argis, vel Argeia Cappadocibus. Scimus enim auctore Horatio Argos nobile equis haberi, de quibus equis Cappadociæ ſic meminit Claudianus:

Delectus equorum,
Quos Phrygia matres, Argeaq; gramina paſta
Semine Cappadocum ſacrũ præſepibus edunt.

Quid ſi probo Cappadoces equos ab Agrigentinis profluxiſſe? qui omnes bonitate reliquerunt. Seruius in expoſitione illius carminis Vergiliani libro 3. Æneidos;

Acragas inde Agragas oſtent at maxima longe,
Mœnia magnanimum quondam generator equorum.

Secundum Pindarum quondam Agrigentini equos ad agones Græciæ mittebant qui inde victores reuertebãtur. Legimus etiam illud, cum in Cappadocia greges equorũ periiſſent, Delphici Apol-

ti Apollinis responso adduxerũt greges de Agrigento & reparauerunt meliores. Idem auctor lib. 5. multa ex ritu Ægyptiorum explicaturus, q̃ ad Tartara translata sunt, quoniã Ægyptios astrologi dicunt si referantur, ad computationẽ sphęricæ globositatis antipodas esse, sic inquit: *Iamq; confecta bona parte mortifera via, cõtinuaueris claudum asinum lignorũ gerulum, cum agasone simili, quin te rogabit decidenti farcina fusticulos aliquos porrigas ei.* Corrigendus est codex inuulgatus, & legendũ *funiculos*, ex Diodori verbis, hoc est, *breuem funem*, quem ipse ad colligãda ligna nodare volebat. Diodorus huic nostræ interpretationi sic scribens adstipulatur: *Asini etiam fidi fabula monstratur in quadam celebritate. Nodos enim quos vnius in principio longioris funis complicat, alii post sequẽtes dissoluũt.* Quod si *fusticulos* legere malis, *ligneola* interpretare, quibus cõuolutis funis adstringitur, & pondus cohibilius aptatur asino clitellario. Idem libro vndecimo *Iunonem* originalem deam sub *Veneris & Isidis cognomine* describens, facit dextra manu *sistrum* gestare, læua vero *Cymbium*, hoc est, *vas vinarum*. Caussam dum anxie requiro, Seruium sic loquentẽ comperi: *Cleopatra tantũ sibi assumserat, vt se Isim vellet videri. Isis autem est genius Ægypti, qui per sistrũ motum quod gerit in dextra, Nili accessus recessusq; significat, per situlam, quam sinistra retinet ostendit fluentiam omnium lacunarum. Isis autẽ lingua Ægyptiorum est terra.* Quod *Cymbium* Lucius dictitat, Seruius Latine *situlam* vocat. Est enim *situla* vas aquarium, cuius diminutiuum *sitella* est, primitiuum vero *sitia*. De hac multa tradidimus in Plautinis commentariis. Nec hebetioribus indiget, sed lynceis oculis, quod ab eodem traditur sic libro secũdo Metamorphoseon: *Peragrata cuncta Thessalia fusceis auibus ad Lissum accessi, ad dum singula pererrans tenuato admodum viatico pauperiei meæ fomenta conquiro, conspicor medio foro procerum quendam senem, insistebat lapidem.* Ego propemodum puer olim cum publice Mantuæ literas ingenuas docerem, nonnullis annotationibus editis locum hunc explicaui, cum Apuleio cortigendo intenderim, in quo tanq̃ heros in clypeo gloriari possum, me primũ hunc auctorem ex tot Italiæ professoribus publico auditorio Bononiæ, dein Mantuæ, interpretatũ esse. Qui nam sit ille *praconis lapis*, ex quo veluti de *podio* editissimo & specula eleuatiore *praco* ad populũ pronuntiabat, rarenter inuenies qui tibi explicent. Ceterum ego comperior in foro Romano *lapidẽ sublimiorem editioremq;* fuisse, ex quo *preco* populum alloquebatur. Ab hoc ritu Romano fusius euagatum est, vti loca editiora omnia, de quibus *praco* buccinat, *lapides* appellẽtur, quemadmodum *carcerem a Romano remotum* pro quocumq; *carcere Tullianum* Lucius appellauit. De hoc *lapide* Plautus intelligit ita loquens in Bacchidibus: *O stulte stultę nescis nunc vendi te. Atque in eo adstas lapide vbi praco prædicat, quippe venalę*

bus mancipiis, obaratis, decoctoribus, & noxiis voce præconis solitis ex eo lapide adiici. Columellæ huic sententiæ suffragantis subsequentisque verba sunt hæc ex libro 4. agriculturæ: *Qua vulgus quidem parui aris, vel de lapide noxium posse comparari putant.* De hoc lapide meminit in oratione contra Pisonem Cicero sic: *Deme cum omnes magistratus promulgassent, prater vnum pratorem, a quo non fuit postulandum fratrem inimici mei, præterque duos de lapide emtos.* Pedianus, qui Tullianas orationes commodissime interpretatus est, sic enarrat: *Duos tribunos, quos de lapide emtos ait, quia mercede id faciebant.* Hoc Asconii interpretamento pensitato & diligêter animaduerso suppeditatus est coniectandi locus, in foro videlicet Romano lapidem fuisse, iuxta quem *sectio, distractio & permutatio* venalium rerum fieri consueuerat, & apud quem *hastarium*, vt obiter vsurpem Tertulliani verbum, Romani faciebant. Ego in Plautinis commentariis hoc addidi, Athenis Atticis fuisse, *lapidem* elatum, a quo omnes tales lapides appellationem sortiti sunt. Nonnulli liuiduli, qui, quorum æmulationem desperant, eorum affectant simultatem, hoc aiunt somnium esse, nisi auctorem tanquam *scutum Aiacis* protendam. Audi igitur, quæ Pausanias Græcus auctor tradit, cum de iis, qui ad Atticam spectant meminit: *Apud Areopagum Palladis Martiæ ara visitur, quam ille absolutus consistuit. Saxa quoque argentea, in quibus rei omnes accusatoresque consistunt, alterum imprudentia, alterum contumelia nuncupant.* Hæc Pausanias. Ab his saxis argenteis, in quibus noxii sistebatur, *lapis* iste Romanus & ille Apuleianus originem habuerũt. Illis vtebantur ob Martis exemplum, qui reus cædis, illis accensis exemtus fuit a iudicio. Quid multa refero quæ in hoc auctore primus enarrauit? imprimis illum *oculum iustitiæ* nominare, quoniam in hieroglyphicis literis *oculus*, *iustitiæ seruator*, interpretabatur, quod si *oculus*, *seruatorem iustitiæ* significat, ab hoc exemplo literarum sacrarum Apuleius inuocat *oculum iustitiæ* & testatur, quoniã sit *oculũ* significare *iustitiæ seruatorẽ*, quare, qui aliter sentiũt, nihil sentiũt. Hic n. inuocat *oculum iustitiæ*, vt *custodẽ, & corporis defensorem*, quem nouit non ob aliam causam in sacris literis sculpi nisi quod *iustitiæ* acribus *oculis* intuetur. Si *seruator iustitiæ* per *oculum* significatur, non ob aliam causam hoc fit, nisi quod iustus omnia intueri acriter debet, & *oculatissima acie* profunda rimari. Igitur *iustitia* p *oculum* figurabatur. Si *seruator iustitiæ* per *oculum* denotabatur, non video quomodo *oculus* seruatorem iustitiæ significet nec tamen *iustitiæ*? Hinc n. *oculus iustitiæ* trahit originẽ, qui significat hominem *iustitiam seruantẽ*, Sicut Socratẽ qui dicit, hominem dicit. *Oculũ iustitiæ arbitrum* & *vindicem* nuncupat Marcellinus libro 29. Idem sentimus fere, sed ego appellationis *oculi iustitiæ* altius causam repeto. Si *iustitia* est *acribus oculis* prædita, *seruator iustitiæ* acribus *oculis* erit, *iustitia* ergo *oculus*, inde vocabitur. Nec

obstat

obstat Diodorum scribere *oculum seruatorem iustitiæ* signare, cum idem sit & *iustitiam* significare, & *iustitiæ seruatorem*: Exempli gratia si *manus, liberalitatis seruatorem* indicat, videbitur quoq; *liberalitatem* indicare. Sed hæc video potius eludi q̃ vitari. Præterea in operis huius vestibulo cum sic ait: *At ego tibi sermone isto Milesio varias fabulas conseram, aureq; tuas beneuolas lepido susurro permulceam, modo si papyrum Ægyptiam argutia Nilotici calami inscriptam non spreueris inspicere.* Puto ego *papyrum Ægyptiam* genus dicendi *molle & lasciuum* significare, qua mollitate male audiebant Ægyptii, quam ob rem Varroni *canopitici* libidinosi sunt. *Argutiam* vero *calami Nilotici, elegantiam argutam & lepidam charactęris*, quem peculiariter stylum Niliacum vocabant. Conueniet cum superioribus, vbi pollicetur, *Milesias fabulas* nunc *Ægyptias* pedestri oratione *lasciuias*, & dulcia poemata *modis Nilotiois*, hoc est, obscænioribus composita, de quibus Ouidius intellexit libro tertio de arte amandi sic canens:

Et modo marmoreis referant audita Theatris,
Et modo Niliacis carmina lusa modis,

Paulo post cum sic ait: *Ego denique vesperæ dum polenta caseata mordico securius offulam grandiorem.* Scribo ex priscis exemplarib. *vesperna*, hoc est, in *vesperna*, quæ vox nouatori verborum Apuleio conuenit. *Vespernam* prisci cœnam dictarunt, quod *vespere* sumeretur ad prandii differentiam. Idem lib. decimo: *Quo conspectu simulatur necessaria præcordiis leniendis, bilique subtrahendæ illa pranobilis potio, quam sacram doctiores nominant.* Qui sint hi doctiores, qui de *potione sacra* meminerunt, imo quæ sit ipsa *sacra potio* ignoratum est diu. Illa de qua Plinius non tacuit *aurea potio*, super qua nobiles medici multa, & *rhubarbarum* siue *ponticum*, quod inter *benedictas* siue nullum habentes virus connumeratur, ad hoc propositum non facit, quia etsi *benedictam* quam medici vocant, possit iste *sacram* vocare, cum *benedictia* tamẽ medici coniungunt, quæ non pro vltima medicina porriguntur. Nec *sacra* dictio apud medicos, cum *benedictis* congruit, quod insulsum est credere præsertim, cum *sacrarum medicinarum* & *benedictarum* apud idoneos, imo omnes medicos, sint capita diuersa. Ego apud Luciũ *sacram potionem* intelligo *solutiuam sorbitionem* siue medicinam, q̃ Græci ἱερὰν vocant. Nec inepte asseres Apuleium per sacrã ἱερὰν πυρὴν Galeni significasse, qnæ, vt tradit Mesue, siue Moses vt nonnulli malunt, *est medicina sublimis, in qua aggregantur operationes nobiles.* Est enim attenuatiua & resolutiua materiarum malarũ, immodicarum, & viscosarum, & exsiccatiua earum, quæ imbibitæ sunt in meatibus & angustiis, sicut imbibitur in spongia, & spicitur ab ea solutio bona, & conueniens & est calefactiua & apertiua oppilationum & abstersiua. Quidam faciunt *trochiscos* cum aqua *bidelii* & *dragæ*, & virtus quidem huius medicinæ affert iu-

uamenta multa experta ad ægritudines capitis, stomachi, epatis, & iunctuarum, renū, matricum & membrorum frigidas, & ducit humiditates generatas in eis & putredines. Cuius permixtio dicetur a Mesue. Si nō ad *sacram amaram* vis verba Lucii referre, quoniā duntaxat *sacram* nominat, nō autem *amaram*, refer ad *sacram potionem* Hermæ, a qua exspectant medici fiduciam iuuamentorum & expertorum. Est & *sacra* Archigenis. Est Mosis quoq; *hiera*, quæ proculdubio medici *hiera* medicamina dicunt, quasi *sacra* & prope diuina ope auxiliantia. Hoc superaddendum est, quoniam angulla semper elabitur, cum *hieram* siue sacrā nominamus, debere nos intelligere de *hiera* Gal. quamuis multæ sint *hiera*, Ruffin. sc. Hermæ & ceterorum. Præterea hoc aduerte *rhu ponticum* siue *rhebarbarum* nullo pacto posse inter *sacras potiones* numerari. Quoniam *sacra potiones* sunt mixtæ, *benedicta* vero, inter quas est *rhubarbarū*, simplices. Narrationi superiori de *oculo iustitiæ* hoc adde, singulatiuo numero frequentius scriptores *oculum iustitiæ*, quam *oculos* nominare. Quare viderur potius ad *figuram oculi* sacrarum literarū referri, propterea iulianus Poeta Græcus παντοπτον ὀμμα δικης, hoc est, *iustitiæ oculum cuncta aspicientem* nominat.

Quis auctor obscœni carminis. De elephantide Poeta. De Pseleo & Culeo verba in priapeia explicata,

CAPVT XLI.

DVbitauerunt eruditi obscœni carminis, *cui priapeia* nomen inditum est, auctor ne Vergilius a pudore genuino Parthenice dictus, an potius Ouidius, præticens in verbis oscis, auctor fuerit. Ego nec id Maronianum opus putem, nec Ouidianum. Sed diuersorum Poetarum, qui *Priapo* tutelari numini horti Cæsarei ea Mecœnatiani ludentes hæc pro captu meduloq; ingenii composuerint vario stylo, multiplici materia, subinde idem repetente. Poema iocosum nimis est, & lasciua verborum nuditate pudibundum, sentens tamen non mediocri & ea recondita eruditione, cuius rei versus hi fidem manifestam faciunt:

Obscœnas rigido Deo tabellas
Ducens ex Elephantidos libellis
Dat donum Lalage, rogatq; tentes
Si pictas opus edat ad figuras.

Plerique omnes autumant meretricem fuisse *Elephantida*, quæ figuras coitu pictas exscripserit, & hanc *Lalagen* Poetæ illes imitari. Ego Elephantida nomen Poetæ crediderim, qui iocosis carminibus numeros modosque concubitus intexuit, & cuius opusculo nunc *Lalage* coitus figuras exscribit, legendosque proponit, dicatos prius obscœno Deo. Fuerunt alii præter hunc Elephantida, qui modos coitus carmine docuerunt, quod ostendit Ouidius in libris tristium.

Nec

Nec qui composuit nuper Syharitida fugit,
Et qui concubitus non tacuere suos.

Tranquillus in Tyberio de hoc Elephantide meminit. Demetrius Græcus se, de hoc elephantide legisse quædam mihi Mediolani retulit, qui Poeta fuit, non poetria. Sunt & hæc apud eundem Poetam digna scitu carmina:

Sed rudis hoc dominum toties audire legentem
Constitit, meracus ed dicia, notas
Pfoleon ille vocat, quod nos Pfolenta vocamus,
Et quod nos culum culeon ille vocat.

Inducitur Priapus Poetam audiens dominum horruli lectitantē carmina Homeri. Ait Priapus se audiuisse multas Homeri dictiones, quæ iniuriam pudori faciunt, si Romana lingua profetas, nec disconueniunt in significatione. *Pfoleon* præputiū dictitat Homerus. Conuenit illud cum *Pfoleente* fulmine. Est enim mentula fulminei impetus. *Culeon* vaginam dicit: verbū traduci potest ad podicem, quoniam sicuti vagina gladium, ita podex, honor sit auribus honestis, penem accipit. Quare symbolicos & operte podicē Plautus elegantiarū parens vaginam vocat his, *Conuenebat ne in vaginam tuā machera militis?* Carmen Homeri in prima Iliados Rhapsodia, vbi κυλεὸς pro vagina ponitur, hoc est. ἀψαδ' ἐς κυλεὸν ὦστε μίχαι ξίφος ἀμφηκες. Sunt qui legunt. *Pfoleon* ille vocat, quod nos *pfoloenta ceraunon* hoc sensu. Homerus *pfoleon vocat ceraunon* hoc est, fulmen, quod nos *pfoloenta*. ψόλη Græce mentula dicitur. Ludit in vicinitate dictionum Poeta. Hanc tamen veriorem interpretationē puto. Homerus *pfoleon* vocat *ceraunon*, hoc est, *fulmē*, vt interpretatur Suidas cito corrupēs, & cōburē, cū penis, qui Græce *pfoleon* dicitur & *pfole* sit ardens & impetuolus, poterit dictū videri a *pfoloente* fulmine, & hoc pacto etymologiam rerum turpium inuenit ex Homeri carminibus. De *pfoloente* fulmine hæc lego apud Aristotelem libro tertio meteorum. Cum autem subtilior spiritus increpuerit vocatur *incensio*. Coincendit enim aerem flagrātia colorans. Si autem in ipsa multus & subtilis extruditur spiritus, hoc fit fulmen, siquidem valde subtilis non adurens propter subtilitatem, quam Poetæ *argeta* vocant. Sin autem minus adurens, q̄ *pfoloenta* vocant, hic n̄ propter subtilitatem fertur, propter velocitate autem præuenit, pertransiens antequā ignitus fiat, & moram faciens denigrat. *Pfole* dicuntur a Græcis magna virilia habentes. Aristophanes: τοῦτ' ἀρκεῖ ἂν τοῦτος ἀλεδῶν κοκκυ ψωλοὶ πεδίον δὲ ψωλὸν γιγέσθω δεῖσε μίχες τοῦ μυρρίνου ἀντὶ μίχρι τῆς κεφαλῆς. id est, *opertet tegier. mentulum a pube ad caput.* In Poeta nostro *pfoleon a pfalo*, hoc est, enormibus virilibus formam diminutionis capit. Cum vero ait, quod nos *pfoloenta* vocamus, ne intellige nos Græci. Quoniam Latinum *Priapum* in hoc opusculo se vocat, sed nos vocamus, qui Græ-

ca verba pudibunde & serio cupimus traducere ad Græcas honestas voces, si non possum ad Latinas, quæ Græcæ dictiones sine pudore proferuntur.

Ptochotrophia, Xenones, Xenius Iupiter, Nosocomion, Xenodochion, Gerontocomion, Brephotrophion Orphantrophion verba Iurisperitorum explicata.

CAPVT XLII.

IN codice Iureconsultorum hoc est *legum*, quas imperatores sanciuerunt, libro non improbando, talia leguntur: *Quia igitur multa scimus tam nosmetipsos quam sereniſſimam coniugem nostram variis personis iam donasse & vendidisse, & per varios titulos assignasse cum maxime sacrosanctis ecclesiis, & Xenonibus, & potrophiis, & ipsis ecclesiis, & aliis innumerabilibus personis.* Vox illa *potrophiis* adulterina est & manifeste mendosa. Corrigo *ptochotrophiis*. Sunt enim *ptochotrophia* diuersoria vel domus, vbi *ptochi*, hoc est, mendici nutriuntur. πλωχὸν enim Græci mendicum vocant. τροφὴν nutrimentum, in quam sententiam protulit id Hesiodus libro primo ἔργα καὶ ἡμέραι· καὶ κέραμευς κεραμεῖ κοτέει, καὶ τέκτονι τέκτων πτωχὸς πτωχῷ φθονέει καὶ ἀοιδὸς ἀοιδῷ. Significat hi versus, *inuidere figulum figulo, fabrum fabro, mendicum mendico, & Poetam Poeta.* πτωχὸς inquit Suidas ὁ ἐμπαπλῶναι τοῦ ἔχειν ἐπαίτης. παρὰ τὸ πίνειν πίνητος. ὁ ἐξ ἑαυτοῦ ταπεινόφρων. Dicitur *Ptochus quasi peprochos*, hoc est, suppliciter & humiliter & timide se habet mendicus, in omnibus πτώσεσιν, hoc est humilem se agere. De his qui nunquam explentur Græci prouerbialiter dicunt, πτωχοῦ πήρα οὐ πίμπλαται, significat hæc verba *mendici pera nunquam explitur, & sporta mendicorum semper sunt vacua.* Inoleuit & prouerbio πτωχότερος λεβηρίδος καὶ κιγκάλου, hoc est, *mendicior Leberide & Cingalo.* Existimo hunc populum Cingalum fuisse illum, vnde fluxerunt hi aduentitii mēdicantes & furantes, obambulant, tendiculas temporarias vbique explicantes, quos Veneti noui Romani procul a ciuitatibus suis, arcent, magni Turcarum Regis exploratores, & emissarios arbitrantes. Græci hospitalem locum vbi mendici nutriuntur, vocāt πτωχοτροφεῖον, auctore Suida. *Xenones* autem vocantur loca, vbi hospites accipiuntur, quæ alio nomine Græci *Xenodochia* dicuntur. *Xenion* donum, quod datur hospitibus, ξένιος ὁ ξεῦς, hoc est, *Iupiter hospitalis dicitur* a Grǽcis. de quo sic locutus est Maro. *Iupiter hospitibus nam te dare iura loquuntur.* Præfectus hospitio vocatur quoq; ξένιος, ξενολόγιον locus vbi milites externi coguntur. ξενολόγος & congregans milites externos. Idem Imperator codice de sacrosanctis Ecclesiis vsus est hac dictione, sic loquens: *Si quis donationes vsque ad quingentos soli dos in quibuscunque rebus fecerit vel in sanctam ecclesiam vel in Xenodochion vel in nosocomium, vel orphanotrophion, vel in ptochotrophion vel in gerontocomion vel in vrephotrophium.*

phium. Sed vt hæc verba percipias *Xenodochium* Latini recentiores vocant *hospitale*. *Nosocomium* valetudinarium, vbi alimenta suppeditantur ægrotis. *Orphanotrophium* vbi filii orbi, & parentibus priuati nutriuntur. *Ptochotrophium* ędes ad mendicos alendos erectę. *Gerontocomion* vbi alimoniæ subministrantur senibus, viribus ob ætatem senectam destitutis. *Brephotrophium* (sic enim apud Imperatorem legendum est) vbi nutrimenta parantur infantibus. βρέφος enim vocant *infantem*, βρεφύδριον *infantulum*. *Orphanotrophi* dicuntur præpositi nutriendis orphanis, quod collegimus ex his verbis Imperatoris: *Orphanotrophos huius inclytæ vrbis defendere ac vindicare debemus*, qui præsunt mendicis *ptochii* vocantur, qui vero hospitalibus, *Xenodochii*. Hoc Imperator indicat ita loquens. *Nullos monachos aut ptochios aut Xenodochios orthodoxæ fidei deputatos extraordinariis muneribus præcipimus pragrauari.*

Facetum Laidis dictum, consequenterque explicatus Ausonius.
Endo suam apud eundem quid. Tau quid significet.
Epigramma in cataletto enarratum.

CAPVT XLIII.

DIxerat *o mores o tempora Tullius olim* Sacrilegum *strueret cum Catilina nefas*, quanto nunc cauſſatius exclamare deceret, contemplantes Latinas Musas ſordidatas, laceras, ſitu luroreque fœdiſſimo obrutas & obſitas. Quis apud Græcos dicendi iocandique artifices, quis apud Latinos ſupercilio grauitatis excellentes argutior, doctior, mollior, artificioſior eſt Auſonio Burdegala? Truncus tamen & ſemilacer circumfertur, tot errorib. tot maculis deformatus, vt cũ Auſoniũ tenes, vix te Auſoniũ tenere, ſed Auſonii reliquias putes. Dabitur fortaſſe nobis occaſio quandoque cum his monſtris congredi, interim nonnulla prælibabimus. In primis hoc feſtiuum & iocoſum eius Epigramma aggrediamur:

Canus rogabat Laidis noctem Myron,
Tulit repulſam protinus,
Cauſſamque ſenſit, & caput fuligine
Fucauit atra candidum,
Idemq; vultu crine non idem Myron
Orabat oratum prius.
Sed illa formam cum capillo comparans,
Similemq; non ipſum rata,
Fortaſſe & ipſum, ſed volens ludo frui
Sic eſt adorta callidum.
Inepte quid me quod recuſaui rogas?
Patri negaui iam tuo.

Senſus hic eſt Auſonii, Myronem neſcio, quem canum rogaſſe, *noctem Laidis, hoc eſt, concubitum nocturnum*. Ille repulſam tulit.

Sed cum Myron amens animaduertisset, se ob senium a Laide repudiari, crinem fusauit, iterumque adiit Laidem, idem quod prius orans. Illa faciem noscitabunda, sed crine mutato decepta, credidit hunc, vtpote capillo ærati iuuenili competente filium esse illius pristini amatoris, qui noctem poposcit, cum tamen idem esset diuerso tamen crine. Respondit igitur *Laïs*, se patri suo iã mox negasse. Sed tamen dubium est, inquit Poeta, an *Laïs* veteratoriæ calliditatis meretrix decepta sit, an vero crediderit re vera, hunc esse eundem illum primum noctis efflagitatorem. Sed iocari cupiens & amentiam senis illudere filium dictitauerit, taxans in eo crimis adulterini fucatam ineptiam. Finxit hoc Poeta Laidi contigisse fabulose, quod euenit historice. Id verò dicax imperator Hadrianus vsurpauit ita scribente Helio Spartiano. Fuit etiam dicaculus. Vnde illud quoque innotuit, quod cum cuidam canescenti quiddam negasset, eidem iterum petenti, sed infecto capite respondit, *Iam hoc patri tuo negaui*. Hadriani scõma tenens Ausonius licentia, qua Poetis frui licet, detorsit in Myronem & Laida concinniter & venuste. Vel a Laidis dicto fassum dicterium vsurpauit Hadrianus. In Ausonii similiter monosyllabis carmen id quoque subobscurum est. *Et cuius de more quod adstruit endo suando.* Versus hic merus scirpus videtur, & verissimum ænigma, quod tamen Diomedes enodat libro secundo sic scribens: *Apocope est ablatio de fine dictionis proper alepsi vel paragoge contraria, cum aut litera detrahitur vel syllaba* litera. *Vt aspice num magis sit nostrum penetrabile telum* pro magis, syllaba vt *endo suam pro domum.* Sensus est Ausonii de more, hoc est ex cõsuetudine solitum dici cum *astruimus*, hoc est assueramus domum alicuius *endo suam* pro *domum suam*

Nec illud minori eget obseruatione: *Scire velim Catalecta legens quid significet tau.* Significat hic versus per catalecta opusculum illud notissimum Maronis, cui a mensu syllabico nomen inditum est, cuius hoc exstat principium

Vere rosa, autumno pomis, æstate frequentor,
Spicis, vna mihi est horrida pestis hyems.

Qui Catalecta hæc legerit, reperiet illic *tau gallicum* Est enim litera Græca *tau*, ad cuius similitudinem cruces furcasue Galli fabricabant, quibus noxios suffigebant, hoc modo scribitur, T, vel hoc pacto. τ. Sed prima nota est furcæ similior. Hos Poetæ versus in catalecton libello Ausonius innuit.

Corynthiorum amator iste verborum
Ipse iste rhetor quatenus totus
Thucydides Britannus Attica febres
Tau gallicum imminet, ipsemet male illisit,
Ista verba omnia iste misceat fratri.

Signi-

Significare volens Maro, quendam nequiter & perperam atticissantem barbarum alioquin & insulsum ludit in litera Græca inauspicata eiusdem significationis, dicens, illum, cum nesciat vti *Tau Græco* manere *Taugallicum* hoc est, furcam gallicanā (vt prædiximus) quoniam fratrem veneno sustulit: Sed vt nihil omittam, quod vsquam legerim, pœnam crucis significari per *Tau* literam puto. Quoniam apud Lucianum in eo libello, cui titulus est. *δίκη φωνήεντων*, pœnam statuendam huic elemento sigma putatur, cum locum alterius furto quodam intercepterit, propterea furca, quæ punire furta consueuit per hoc elementum exprimitur, quod furatrinam exercere dicitur. Litera. θ. quæ significat mortem præsenti negotio non facit. Amplius barbarum illum male *atticissantem* vocat Thucydidem Britannum ludens in hominis barbariem, qui asserebat sibi facundam Græcam, qualis floruit in Thucydide primario dicendi artifice, quod satis *Thomas Græcus Poeta* probat his luculentis carminibus, Demosthenem, Aristidem, & Thucydiden tria Rhetorices sydera nuncupantibus.

Ρητορικῆς φιλέω τρεῖς ἀστέρας, εὐγενεῖς μύστοι
πάντων ῥητόρων εἰσὶν δεινότεροι.
σεῖο πάντας φιλέω δημοσθενές, εἰμὶ δὲ λίην,
καὶ φίλ' ἀριστείδης, καὶ φίλε θουκυδίδης.

In peruulgatis Poetæ codicibus mendum est, vtpote in quibus *tyrannum pro Britanno* legebatur. Hic, de quo Poeta agit, fuit *Cimber*, qui fratrem suum interfecit, & ob hoc fingit Poeta illum scire *Taugallicum*. Quoniam scilicet, interfecto fratri, similis *Tau* elemento, successit. Sed & Quintilianus taxari Cimbrum a Poeta innuit maximum affectatorem verborum, quæ miscet cum nouis, perinde ac mistum est, *as Corinthium*. Sed non mirum est, si hæc monstra & venena verborum miscet Cimber, qui fratri vera venena & præsentaria miscuit, quo illum elisit & suffocauit. Verba Quintiliani libro Institutionum Rhetoricarum octauo sunt hæc: *Quædam adhuc vetera vetustate ipsa gratia nitet, quædam tamen etiam necessario interim sumuntur, enarcuare & fari, inulta etiam audientibus insert possunt. Sed ita demum si non appareat affectatio, in qua mirifice Vergilius, & huiusmodi qua sequuntur.* Subdit autem cum Poeta. Ista omnia verba miscuit fratri, intellige venena miscuisse Cymbrum fratri. Quid enim sermo affectatus aliud est quam venenum? quod Cymber fratri propinauit? Quod Poeta Cymbrum innuat his Fabii verbis ibidem didicimus. *Cymber hic fuit, a quo fratrem necatum hoc Ciceronis dicto notatum est. Germanum Cymber occidit.* Passim in Quintiliani codice sic scriptum est. *Taugallicum enim & spina male illi sit*, cum scribendum sit. *Taugallicum imminet, ipsemet male ill. sit.*

Quæ sint in Pacato capita diminuta.

CAPVT XLIV.

EXstat Pacati panegyricus multa elegantia & verborum nitore superfluens, ibi temporibus malis, & sub diris principibus capita diminuta deplorat, & vitam ære taxatam. Ne forte dubites, quæ sint *capita diminuta*, Pompeii verba subiecit: *Diminutus capite appellatur, qui ciuitate mulctatus est, & ex alia familia in aliam adoptatus, & qui liber alteri mancipio datus est, & qui in hostium potestatem venit, & cui aqua igniq; interdictum est. Capitis diminutio*, inquit, Iureconsultus in institutionibus *prioris status commutatio. Maxima capitis diminutio est cum aliquis simul & ciuitatem & libertatem amittit. Capite diminutus ab Horatio capite minor appellatur.*

Per Cacchinnantem sauitiam Mamertinum fictam Domitiani crudelitatem significasse.

CAPVT XLV.

MAmertinus eloquentissimus panegyrista fuit, sic enim vocamus illum, qui panegyricos libellos, hoc est, cuiuspiam laudes in conuentu maximo prædicat, non secus, quam epitaphista vocatur, qui cudit Epitaphium. Hic Mamertinus Iuliani Imperatoris illius, cui Apostata cognomen inditum est, laudes cecinit: Inibi cum hunccine Iulianum laudaret a clementia, verba hæc protulit: *Quis nesciit aliorum Imperatorum hilarem diritatem, cacchinnantemq; sauitiam? a quibus ingenita crudelitas figmento latitia tegebatur.* Taxari verbis istis Domitianum reor: quem simulatione multiplici dolosum vocant historici, qui quotiescunque in quempiam sæuire destinabat, crudelitatem tegebat, effundebatur in hilaritatem, sæpicule ridebat, quare graphice & apposite nunc *cacchinnans sauitia vocatur* a Mamertino, quâ cacchinno, h. e. eiã effuso risu simulabat. *Cacchinnus* est effusus plus æquo risus. vnde catholica sentẽtia Annæi Senecæ. *Sit risus citra cacchinnum.* Risum cacchinnabilẽ pro nimio & superfluo vocat Apuleius. Inimicos suos Marius risu simultatem tegentes iocose dixit, *Sardonium ridere risum*: Hoc significare voluit Plinius Cicilius scribens ad Traianum. *Quid enim tam infidum mare quam blanditia principum illorum, quibus tanta lenitas, tanta fraus, vt facilius esset iratos quam propitios habere?* Expressius hoc idem significauit in Domitiano Tranquillus. *Erat* (inquit) *non solum magna, sed & callida inopinata q; sauitia. Auctorem summarum pridiq; quam crucifigeret in cubiculum vocauit, assidere in thoro iuxta coegit secum, hilaremq; dimisit, partibus etiam de cœna dignatus est. Si cacchinnãtem* Mamertini *sauitiam* libeat ad Constantium anteceſſorem Iuliani vertere, non errabis. Fuit enim & ille fucatæ hilaritatis foris, dominobilium carnificinam exercens auctore Marcellino.

Exemplum Macedonum infantem regem in aciem proferentium.

CAPVT XLVI.

Naza-

NAzarius quoque vir adprime doctus in panegyrico ad Constantium sic scriptum reliquit: *Macedones cum bellum resiterent contra Illyricos, Regem suum in cunis ad aciem detulerunt, cum illos ira, hos miseratio, illos signorum cantus, hos pueri vagitus accenderent, mutata est ratio certaminis. Vicerunt qui amore pugnabant.* Ne forte aliquis tempus terat anxie historiam huic rei congruam vestigans, & ne commentitium, vel fabulosum hoc putet: quamuis præsentem rerum statum præ oculis habeat: *Fauentinos*, videlicet, *Gallia togata* populos miseratione Asturis pueri reguli sui commotos, Regi Galliarum, Romano pontifici, marisque regnatoribus Venetis, quibus totus orbis cedebat, restitisse viriliter, ponam tamen quæ Nazario concinentia tradit Iustinus in epitome Pompeii Trogili. 7. *Argeus moderate & cum amore populi administrato regno successorem suum Philippum reliquit, qui immatura morte raptus Europum filium paruulum admodum instituit heredem, & Macedonibus assidua certamina cum Thracibus & Illyriis fuere, quorum armis veluti quotidiano exercitio indurati gloria bellica laudis finitimos terrebant. Igitur Illyrii infantiam regis pupilli contemnentes bello Macedonas aggrediuntur, qui prælio pulsi rege suo in cunis prolato, & pugnante aciem posito acrius certamen repetiuere, tanquam ideo antea victi fuissent quod bellantibus sibi regis auspicia defuissent, futuri vel propterea victores quod ex superstitione animum vincendi ceperant, simul & miseratio eos infantis tenebat: quem si victi forent captiuum de rege facturi videbantur. Conserto itaq; prælio magna cæde Illyrios fudere, hostibusq; suis ostenderunt priore bello regem Macedonibus, non virtutem defuisse.* Hocidem Polybius grauissimus scriptor asserit.

De Ara misericordiæ Athenienſium pro Eumenio.

CAPVT XLVII.

LEgitur Eumenii cultissima, multisque exemplis florentissima oratio pro scholis reparandis, vbi exemplariter ostendere nitens apud quoscunque populos aliquod humanitatis opus nobile fuisse erectum, sic infit. *Athenienſis humanitas aram Misericordiæ instituit.* Hanc *aram Misericordiæ, quam pietas, & vt Græce loquar, φιλανθρώπεια Athenienſium dedicauit, arbitror id asylum fuisse, quod ex Athenienſium conſenſu posteri Heraclidæ dedicarunt, qui aduersum habentes patris culpa omne mortale genus ob impotentiam Herculis post eius obitum dedicauerunt, nepotes videlicet Herculanei, Misericordiæ aram, vt eo pacto se defenderent, qui viribus inæquales non poterant se tutari.* De hac ara Claudianus meminit. Scribit tamen Plutarchus in Theseo Medorum bello consultantibus Athenienſibus ab Apolline responsum redditum, ossa Thesei in vrbem deferrent, quæ cum reperta fuerint in insula Scyro, si memoria fideli vtor, Pompatice deportata sunt in vrbem: locus

vbi depoſita fuerunt Miſericordiæ conſecratus, ad quem miſeri, ſerui, & ſuperiorem timentes confugere poſſent, hunc honorem Theſei oſſibus habentes, qui neque ſepultus deſineret popularibus ſuis auxiliari. De hac ara miſericordiæ Statius ſic:

Hic victi bellis, patriaq; e ſede fugati
Regnorumq; inopes, ſcelerumq; errore nocentes
Conueniunt pacemq; rogant, mox noſpita ſedes,
Vicit, & Oedipodæ furiæ & funus Olynthi
Texit, & a miſero matrem ſummouit Oreſte.

In Arbitro Petronio multa luci ſuæ reſtituta.

CAPVT XLVIII.

PEtronii Arbitri opuſculum aureum manus eruditiorum verſant, imo fragmenta operis aurei in quo contendit Petronius effugere ab omni verborum vilitate, ſumereque ſatagit voces a plebe ſummotas, vt fiat illud, *Odi profanum vulgus & arceo.* Hunc auctorem plura ſcripſiſſe, quam exſtent oſtendit Fulgentius Placiades quædam in mythologiis ſuis aduocans, quæ non comparent. In his, Dii boni, reliquiis quanta ſit librariorum incuria, quiuis vel mediocriter eruditus noſcere poteſt. Nuperrime mendum ſubeſſe cognoui in his verſibus concinniter & doctiuſcule ſcriptis.

Vix nauita Protheus
Sufficiet ſimulacra virum traducere Cymba,
Claſſe opus eſt.

Protheum Deum marinorum paſtorem monſtrorum Poetæ fabulantur, apud quem fuiſſe Helenam Philoſtratus eminiſcitur, cum in caſſum Græci Troiam oppugnaſſent. Illic tandem reperta eſta Græcis, cum Protheo videlicet. Verior lectio erit ſi hoc pacto corrigis, *Vix nauita Porthmeus.* Per Porthmeũ intelligit Charontem, quem Diodorus ſic appellatum cõtendit, *quoniam tranſmittit animas defunctorum.* Quidam perperam Porthmeum portorem interpretantur, cum tranſfretatorem dicere debeant. Eſt enim portitor ille, qui præeſt portui exigendo naulo mercium peregrinarum. Poetæ non quod tranſmittat portitorem Charõtem vocant (is enim tranſfretator dicitur) ſed quoniam exigit portorium, quod in Luciano exigit a Cynico. Trieris enim ex ſuperſtitione Ægyptia in ore defuncti ponebatur, quem mortuus dabat Charonti, vt tranſmitti facilius poſſet, quod Propertius intellexit cum ait, *Nauta recenſet onus. Porthmeus* autem dictus *quod baride* (ſic enim vocatur eius nauicula) *tranſmittit animas defunctorum.* Hac dictione quamuis peregrina vtuntur Latini Iuuenalis:

Iam ſedet in ripa, tetrumq; nouitius horret
Porthmea, nec ſperat cœnoſi gurgitis aluum.

Πορθμεῖον Græci vocant *naulum*, quod tranſmittenti datur. Ita voca-

vocatur a Callimacho sic scribente: τὴν κατὰ κύκλους παρέμβιον ἐπὶ Φιξάντιν. Vocatur & in litore *profundus*. *Porthmos* apud Demosthenem pro *Ctesiphonte ciuitas est Euboiæ*. Porthmos a Græcis dicitur, quod nostri *fretum* vocant. Porthmus est mare ab vtrinque cus terram habens. Isthmos vero terra tenuis circum circa mari adiacens. *Porthmos* mare vndiq; continente habens. Est enim duplex porthmus *Hellesponti*, scilicet hinc inde, *Sesto & Abydo adiacentibus*. Aliud os Euxini ponti quod sacrum vocatum. Columellam Lucanumque non intelligunt, qui *portitorem a portando* sumunt. Nam historiæ alludunt. Fuit enim Aries nauta (vt quidam putant) qui cum a vectoribus in portu moratus naulum, id est, portorium exigeret, inde vocatus est *portitor*, *a portu non a portando*. Et si detur illos tantum spectare fabulam, non ne Poetæ fabulantur, *a portu ad portū* tetendisse aretem, vnde *portitor*. Non multo post, hoc hemistichion non minori labe fœdatum circunfertur aliud. *Testu Syluester Iasdon. Atque vrbana Progne.* Eradenda est vox hæc barbara, & nihili *Iasdon*. Substituendū: Testis Sylucster aedon. ἀηδὼν nanque Græci luscinian vocant, qua Græca dictione Romani vt dulci & leni non abstinuerunt Vtitur & Maro in quodam opusculo, vbi dulciloquas serenes elegantissime describit: Quodque leues calami, quod suauis cantat aedon: Quod lyra, quod cytharæ, quod moribundus olor. Ab hac suauitate cantilenæ ᾠδὸς ab Hesiodo Poeta dulcis appellatur ita scribente:

καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονέει, καὶ ἀοιδὸς ἀοιδῷ.

Apollinem cognomento Loxium fuisse Seruius enarratus, & de Anareticis planetis.

CAPVT XLIX.

SÆpe audiui dubitare, quid nam significet illud Honorati Grāmatici Seruii, quod est in commentario quarti libri Æneidos his verbis. *Apollinis Hyperborei oracula longia feruntur.* Nihil enim significant hæc verba corrupta, & indoctorum Grammatistarum incuria polluta. Legendum erit *loxia* non *longia*, qua voce significabit obliqua & tortuosa. *Loxios* enim Græce dicitur implicatus, qua voce nuncupabatur Apollo. Quoniam dabat oracula ambigua nec expedita, quale est illud exemplum Pyrrhi. *Dico te Æacida Romanos vincere posse.* Et illud. *Cyrus Halim penetrans magnam prauertet opum vim.* Si vero in Seruio *logia* scribere mauis interpretare vaticinia, & præ se ferentia diuinam quandam mentem. λογεῖον τὸ μαντεῖον, inquit, Suidas. *Logion* quoque dicasterium vocatur, hoc est, iudicum locus. *Logia* quoque vocantur, quæ de Deo dicuntur. *Logian* Chrysostomus in Homelia ad corynthios *collectionem* vocat ita loquens. λέγει δὲ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους. Subdit idem Seruius. *Anareticos* dicit, id est,

Martem & Saturnum, qui intercidunt vitæ rationem si radiis suis ortum genituræ pulsauerint. Vox Græca est anareticos, qua incisor significatur, recte vocantur ii duo planetæ *anaretici*. Quoniam radiationibus suis vitam amputant, cum simul iuncti sunt, hoc enim pacto Seruium debes exponere. Quoniam *Mars* si benigno syderi copuletur neuter est & indifferens, diritatemque suam consueuit exuere. Irradiasse Naso iunctos hos errones Ibida sibi infensissimum testatur ita scribens:

Et ea nequicquam placidum spondentia, Martis
Sydera præsserunt, sulciferique senis.

Lethifera est horum Planetarum coniunctio, pestem, bella, ruinam regnorum portendens, & si forte radiis suis lethalibus impulerint cuiuspiam horoscopum violenta morte, ni oppositi syderis benignitas iuuet, significant illum moriturum. *Anaretici* dicuntur ab ἀναιρέω, quod significat *dissoluere*. Græcum verbum est, ἀναρρήγνυω, quod significat rescindo. Existimo tamen scribendum esse in Seruio *anaireticos*, hoc est, ἀναιρετικὸς ab ἀναιρέω, quod est, *destruo & interimo*, ἀναιρετικός, dicitur exitiosus, ἀναιρέτης, interitus.

Quam falsa sit & ridenda Seruii differentia inter aues oscines & prapetes.

CAPVT L.

QVam insulse ibidem garriat hic idē Seruius, viderint eruditi. Eius verba sunt hęc. *Omnes enim aues oscines bona, prapetes mala sunt, vel contra oscines mala, prapetes bona sunt.* Imo Serui *aues oscines* quandoque lætum præstant augurium, quandoque sunt inauspicatæ. Idem de *praperibus* dico. *Oscines* pluratiuo modo dicuntur ore canentes aues. Dicitur tamen ab Ausonio *Phœbeius oscen* cum coruū intelligeret: Idem Horatius. *Oscinem coruū prece suscitabo solis ab ortu.* Quod *prapetes* vocātur, quæ passis alis & celeribus augurium præfigurant, Gellius copiosissime declarabit. Sed hæc Seruio non adscribenda diserti putant homini bene docto, quæ meram sapiunt inscitiam, addita potius credere debemus ab incultis scholiographis. Sic enim vocantur illi, qui glossulas infarciunt Chrysippæo numero numerosiores.

Cicuta solitos Athenienstum sacerdotes castrari.
Seruius emendatus.

CAPVT LI.

IDem Seruius sic inquit alibi: *Apud quosdam populos sacerdotes solitos se quibusdam herbis emasculare, vt venerem arcerent, & coire non possent.* *Emasculari* expone virilitatem, & masculæ Veneris vires deponere. Videtur Seruius vel dissimulasse compendio studens, vel non fideliter memoria tenuisse, cum hæc scriberet, quod ego enarratum his Hieronymi verbis comperi, quæ posita

sunt,

sunt libro primo contra Iouinianum. *Hierophantas quoq; Atheniensium vsque hodie cicuta sorbitione castrari, & postquam in pontificatum fuerint electi viros esse desinere.* *Cicuta enim castrabantur quoniam frigorifica est, & calorem omnem tollit, & nisi probe temperes vsq; ad mortem. Hierophanta*, vt hoc incidenter explicem, dicebantur sacerdotes, qui summum gradum dignitatis in Atheniensium sacerdotio obtinebant. *Emasculare* in alio significatu idq; apud Lucium Apuleium significat puerum stuprare, inde *pygisti* hoc est, *puerarii* verecũde satis a Lucio dicuntur *Emasculatores, quando libido ista tetra & praposterа virilem animum effœminat.* Mali sacerdotes Curios simulantes, & Dionysia viuẽtes emasculantur potius iuxta Lucium quam Seruium penitus volutabro sordium Veneris volutati. Sed iam a censore ad officiũ Grammatici repetemus. Plinius de hac vi Cicutæ sic inquit libro 25. *Cicuta tollit venerem testibus circa pubertatem illita.*

De Vidua etymo: De Sparthaco Iureconsultus explicatus.

CAPVT LII.

IAbolenus Iureconsultus sublimis fuit, qui multa consultissime, multa doctissime scripsit. Inter hęc, ista reponi non disconducit, quæ etymologice scripsit digestis de rerum & verborum significatione. *Viduam* non solum eam, quæ aliquando nupta fuisset, sed eam quoque mulierem, quæ virum non habuisset appellari ait Labeo, quia *vidua* sic dicta est quasi *vecors*, vesanus, qui *sine corde*, aut *sine sanitate* esset: similiter *viduam* esse dictam sine *viduitate*. In vltimis his verbis librarii mendum est. Sic enim legendum iudicabit, qui pleno pectore sapiet. Similiter *viduam esse dictam sine duitate*. Sensus hic est Iaboleni. *Vidua dicitur quę sine viro est a ve particula priuatiua, a qua vidua vocabitur quasi ve dua hoc est sine duobus*, vtpote, quæ sola viuit non collocata in matrimonio, vbi duo sunt, mas & fœmina. *Duitatem* vocat Labeo, quam Græci δυάδα, recentiores vero Philosophi dualitatem. Existimat tamen Macrobius libro primo saturnalium *Iduare* ethrusca lingua esse idem quod *diuidere*, vnde *vidua* quasi valde *Idua*, id est, valde *diuisa*, aut *vidua a viro diuisa*. Quisque quod sibi potius videbitur eligat.

In eodem opere multiplici doctrina refertissimo titulo de acquirenda possessione minutulus error est in scripto, maximus in significatione. Sic enim Paulus inquit. *Si seruus quem possidebam pro libero se gerat vi facit Spartanus. & iudiciũ liberale pati paratus sit, non videbitur a domino possideri.* Expungenda est vox illa *Spartanus & Spartacus substituendum.* Intelligit enim de Spartaco gladiatore notissimo, qui se in libertatem restituit, de quo talis refertur historia. Cum Lentulus ludum gladiatoriũ adornaret Capuæ, capta occasione *Spartacus, Chrysus, & Ænomaus* se inde proripuerunt cũ septuaginta gladiatoribus, qui facta manu ergastula diffringũt, ergastularios seruos armant, seruos proposito pileo conuocant ad li-

bertatem Aduersus illorum impetus comptimendos missos aliquot duces oppresserunt & consulares exercitus. Tandem demandato negotio Crasso profligauit illos extremo bello, ex quo incessit per vrbem ouans laurea corona insignitus more ouationis prepostero. *Consueuerant enim ouantes myrtheam coronam gestare.* Reliquiæ Spartaci cõiunxerunt se cum Catilinianis, quę paulo post ab Octauio patre Augusti deletæ fuerunt extra sortem demandato negotio, vt obiter tendens in Macedoniam cõprimeret fugitiuos. A frugalitate Spartacum Plinius laudat, vtpote qui auro interdixerit exercitui suo. Idem laudatur a fortitudine, vt qui acriter pugnans ceciderit. De hoc ita scribit Lucanus, *vt simili causſa caderet quæ Spartacæ hostis.* Sensus est igitur Pauli. Si seruus instar Spartaci vi se vindicet, liberum non videri esse in possessione, quoniam p libertate animam vult impendere. Non asserit Paulus illũ libertate donatũ, sed ait, nõ posse dici a domino, a quo coerceri nõ potest.

In institutionibus correctus Codex publicæ editionis, & de pædicatoribus, infandaque Venere non pauca.

CAPVT LIII.

MVlta sunt quoq; in Institutionum libris, quæ signanda sunt obelisco, hoc est, nota censoria. Vnum duntaxat p exemplo nunc adducam, quod industriam eruditorum requirere videbatur. Sic enim in codicibus inuulgatis scriptum est. *Lege Iulia etiam fugitiuum punitur, cum quis siue vi vel virginem vel viduam honeste viuentem stupraverit, pœnam autem eadem lex irrogat peccatoribus, si honestis sunt publicationem partis dimidiæ eorum bonorum. Si humiles, corporis coertionem cum relegatione.* Lego non *peccatoribus*, sed pædicatoribus. Sunt enim *pædicatores*, qui Venerem peruersam exercent, hos Græci παιγνὰς a contrectandis natibus appellant, & pedueraſtas, Latini modo *puerarios* dictitant, modo *emissculatores*, modo pulli premones a premendis, hoc est, comptimendis pullis. *Pullum* vero prisci dixerunt *puerum ab aliquo amatum. Pullarii* ob hoc *feles* vocitantur a Lucilio, quod sicuti feles pullos gallinaceos indagant, ita isti pullos, hoc est, pueros teneriores ætatulæ. *Suppilones siue subulones Lucilius* itidẽ vocat. Ausonius *postico vulnere fossores* dixit quod fodiunt partes posteriores (venia sit verbo impræextato) subactores nonulli dicunt. Hanc Venerem omnes vno ore exsecrantur, quam *prapostéram* modo vocat Firmicus Maternus modo *miseram*, cuius inuentorem Orpheum tradit Ouidius, nonnulli vero *Thamyram*. Ille etiam, ait Ouidius *Thracum populis fuit auctor amorem, In teneros transferre mares, citraque iuuentam ætatis breue ver & primos carpere flores.* Pathicos sceleſtissimos & muliebria patientes sic taxat Ouidius:

Fœmina quid faciet cum vir sit lentior ipso,
Forsitan & plures possit habere viros.

Reperti sunt nonnulli catamiti, qui amatoribus suis in muliebrem modum

modum denupserunt, veluti de Sporo legitur & Nerone. Quanto feliciora, nostra tempora, quæ tam teterrimis monstris carent, si modo carent. Sed ne Martialis Epigrãma fabulosum videatur, aut satyri mordacitas commentitia, Imperatoris ex libro vltimo codicis verba ponam. *Cum vir nubit in fœminam viros parituram quid cupiat vbi sexus perdidit locum? vbi scelus est id, quod non proficit scire? vbi Venus mutatur in alteram formã? vbi amor quæritur, nec videtur? Iubemus insurgere leges, armari iura gladio vltore vt exquisitis pœnis dedantur infames. Quod autem pædicator idem sit qui pædico docet Catullus in epigrammatis ita canens: Bithynia quicquid & pædicator Cæsaris vsquam habuit.* Tullius libro secundo de oratore vtitur hac dictione, quamuis ibi pro *pædicatorem legeretur dedicatorem.* Socrates approbat amatores illos, qui animũ amarent non corpus, talemq; fuisse amorem scribit eius in Alcibiadẽ, cuius hæc verba sunt in Sympolio. *Neq; enim Veneris coitus id esse videtur, cuius gratia alter alterius cõsuetudine tantopere delectatur: aliud quiddam est profecto, quod animus vtriusq; cupit, nec exprimere valet. Sed vaticinatur potius, & affectum insitum vestigijs significat obscurius. Prauus autem est amator ille vulgaris, qui corpus magis quam animum amat. Nam cum primum corporis species, quam cupierat defloruit, abit, nihil eorum, quæ promiserat seruans, bonorum vero morum amator per omnem vitam in amicitia perseuerat, vtpote qui rem stabilem sectabatur.* Autumat Plato amorem illum probandum esse, qui masculum respicit, fœminam spernens. Hic amor deinde quoniam sanctæ Veneris, pudicitiæque est comes, & ipse petulantiæ omnis est expers. Quo circa quicunq; amore hoc inspirati sunt genus masculũ natura robustius & generosius & mentis magis particeps diligunt. Quærit Plutarchus, an pueri cõmittendi sint præceptoribus puerorum amore flagrantibus. Sed hæc nimis multa.

Ortygometrã in Hieronymo legenati, & de ludo, cui nomẽ ortygocopus.

CAPVT LIV.

HIeronymũ hũc, inquam, Hieron. eloquẽtiæ Theologicę fulmẽ *coruscum* quoties lectito, videor non verba legere, sed audire tonitrua, præsertim quãdo cominus clypeum hostis impellit, & instantis aduersarii gladium propellit. Sed dii deæque quanto nitore peculiariter effulget & lucidissime coruscat in eo libro, qui est cõtra Iouinianũ, qui & si diurna nocturnaq; subinde manu excutiatur, a corruptela tamen non prorsus est immunis. In libro secundo eius inuectiuæ sic vbique codicum, quos ego viderim, legi solet. *Crassus populus ortygometram scribitur ad cholleram vsq; ructasse.* Corrigendũ duco *ortygometrã.* Tãgit enim Hieronymus historiã notissimã, deũ summũ, optimũ, maximũ auspicio fausto ducẽtẽ populũ Israeliticũ p̃ deserta & auia loca cũ cibaria deficerent, saturasse coturnicibus ad satietatẽ vsq; expletum. Scimus n. *coturnicẽ* græcos ὄρτυγα nuncupare. *Ortygometra vero ẽ maior coturnix, &*

veluti mater ceterarum, vnde nomẽ adepta est, μήτηρ *mater* est. Bononienses vulgo *regem cothurnicum* vocant *ortygometram*. De hac meminit Plinius libro decimo. *Aquilone ergo maxime* volant *ortygometra* duce. Cum cothurnicibus volare glottida tradit, cui a prælonga lingua nomen impositum est. Digna scitu hæc, quæ tradit Suidas. ὀρτυγοκόπος, παιδιά τις, hoc est, *ortygocopus* est *quidam ludus*, in quo ponunt *ortygas in gyro, & in caput feriunt, in quo gyroii, qui contingere potuerunt, Cothurnicem accipiunt. Illis autem qui tangere non potuerunt, partes faciunt.* Leges hoc in Alcibiade. Οὐκ ἀλλὰ σοὶ μέν δεῖ ἃ σὺ δεῖ ἀποτελέσαντα ὥσπερ τὸν ὀρτυγοκόπον, καὶ τοὺς ἄλλους. Similiter in Phædone, ὅτι ὥσπερ τοὺς τυχόντας ὁ ἀγὼν ἐπὶ τοὺς ἀθλητὰς, διόπερ οὐ ῥᾳθυμητέον, μὴ δὲ ὀρτυγοκοπτέον. μὴ δὲ ὧδε τὸ πρῶτον ἀπογνῶμεν. Plinius auctor est *cenchrin*, quam recentiores medici *auem miliariam* vocant, & *cenchramum* comitari cothurnices. Sunt qui *miliariam* pro cothurnice capiũt, cum dissimilis sit aliquatenus. Nõnulli *cothurnices* negant esse illas aues, quæ vulgo *quales* a sono dicuntur, quoniam Insubres lingua vernacula *cothurnices* aues quasdam nuncupant, quæ cothurnicibus pluma quidem non sunt impares, sed perdicibus magnitudine non valde inferiores, quę causa forte quosdam mouit, vt *querquadulas* nuncuparẽt has, quę vulgo *quales* dicuntur. Ferunt Herculẽ seruatum esse cibo *ortygis*. Vnde Græcum prouerbium, ὀρτυξ ἔσωσεν ἡρακλῆν τὸν κρητῆρα. *Cothurnicem* Pompeius refert appellatam esse a sono vocis.

Origo prouerbii apud eundem Hieronymum ex Graco eruta.

CAPVT LV.

IDem in Ruffinum vsurpat hoc adagium, *Manum peteris & pedem porrigis*, quod ex Græco isto detortum est, quod quamuis paulo dissimile sit verbis, sententiæ tamen congruit. ἄμμα ἀπαιτεῖ, οἱδ' ἀπηρνοῦντο σκάφον, hoc est, *farculum petuntur, asserunt scapham.* Dicitur hoc de his, *qui alia rogati, illic diuersa se habere dicunt.*

Disputatum nunquid Hieronymus idonee satis expresserit psalmographi versiculum.

CAPVT LVI.

PSalmographum mirari soleo tanquam os ipsum diuinum loquens, cuius verba singula; si modo vim, pondus, auctoritatem, succum subnotamus, singulæ sententiæ sunt & clausulæ. In ore eius si illam persuadendi Deam habitauere facebimur: minus dicemus quam res est. Hinc Demosthenem primarium dicendi artificem, Thucydidem, Aristidem, Isocratem, Æschinem loces meras eloquentiæ tubas & sidera: Adde Homerum & Maronem nostrum: E regione vero psalmographum statuas, videbuntur raucedine laborates argutos inter oleres anseres insuepentes, & vt ait Maro, *fistula fistula, miserũ disperdere carmẽ. q. si verũ est, vt verũ est.* Quãto impẽsius nos diuinius intonaret si no vmbrã

psalmo-

Psalmographi videremus, sed ipsum psalmographum. Grauiter enim & docte transtulit Hieronymus, sed vt potuit: deest illa Venus, quam inter transferendum amittimus. Addo quod versibus Hebraicis psalmi illi veri compositi sunt, apud nos Pedestri oratione surda hiulca, iacente stratí sunt. Vnum exemplum ostendisse sat est, quo his diebus dum turi otiarer, legi, *non sic impii, non sic*, inquit Psalmographus, *sed tanquam puluis, quem proiicit ventus a facie terræ.* Torqueram medium huius carminis vestigabundus sententiam, cum non proficerem satis, adii repente hominem Hebræum doctissimum, qui admiratus Hieronymi asperitatem negauit, sic in literis Hebraicis haberi. Sed hoc pacto. Est enim integer versus:

כמוץ שעים ט יטמוץ אשר תר מפניה

Significat hoc carmen: si velimus verba verbis reddere. *Non sic impii, sed tanquam acus, vel stipula, quod ipsam, vel quam ipsam proiicit ventus.* Illam dictionem Hebraicam בעין: quæ significat *acus*, barbare in editione Hieronymi, vertitur *puluis*, cum id non significet in Hebræa lingua. Illud totum, *a facie terræ*, adiectitium est, & superuacaneum. Quid igitur? Hieronymo ne trilingui, religionis antistiti, literarū thesauro, hebraicæ linguę consultissimo, errorem hunc adscribemus? minime gentium, potius fraterculis istis Bardocucullatis, qui expertes bonarum literarum non intelligentes illam dictionem acus, insperſi puluere insciticæ noctuinos oculos in sole caligantes *puluerem* substituerunt. Est igitur Psalmographi sensus hic. *Impii cum bonis partem non habebunt, sed erūt instar aceris frumentacei, boni vero instar granorum, qua ventus ab acere inter euentilandum discernit.* Quæ differentia sit inter *acus, paleam, & apludam*, ex Plinio disce libro duodeuigesimo ita loquente. *Et ipsa autem, qua euannantur, variam pisturarum rationem habent.* Acus vocatur cum per se pinsitur, *spica tantum aurificum ad vsus. Si vero in area teritur cum stipula, palea, Milii, & Panici, & Si same apludam vocant purgamenta. Camoc* dictionem Iudaicam interpretantur *acus* Hebræis sic appellantib. *minutissimā paleam.* An vero minutissima palea capiatur pro *acere* viderint scrupulosiores. Satis est nobis nullo modo *Camoc* posse pro puluere sumi, neque pro *palea*: Cassi enim proprie loquendo palea est. Camoc, vt Iudæi sentiunt, proprie latine dicitur *acus.*

Demarchus, & Archon nomina magistratuum Spartianus enucleatus.

CAPVT LVII.

HElius Spartianus profundissima scatet eruditione non sine sui temporis eloquentia. Is in vita diui Adriani, sic scriptum reliquit. *Fuit Demarchus in patria sua, Athenis Archō.* Quod Demarchus populi Princeps dicatur, nos affatim docuimus in Plauti-

nis commentariis, supereſt, vt explicemus, quid ſignificarit perillam vocem *Archon*. Eſt enim ſummus Magiſtratus *Archon* Athenis, ſicuti Carthagini *Suffes*, Romæ *dictator*. Qua nam poteſtate polluerit, docet Pompeius in emaculatis exemplaribus. *Arcere eſt prohibere*. Similiter ab *arcet prohibet*, *Porcet* quoq; dictum ab antiquis, quaſi *porro arcet*, & pro eo quidem continet ponitur, vnde & coercere continere dicimus. Trahitur autem hoc verbum a Græcorum Magiſtratu, quem illi *Archontα* vocant, in cuius poteſtate eſt cogere, vel prohibere. *Archon* enumeratur Athenis inter *Theſmothetas* hoc eſt, legum conditores, qui erãt ſex, inter hos *Archon*. Rex *Polemarchos*, hoc eſt, *Imperator*. Sed Rex ſedebat in loco, qui vocabatur *Buccolaũ*, vel in *Prytaneo*. *Polemarchos* vero in Lycio. *Archon* quidẽ in *Theſmotheſio*, ſic enim dicebatur locus vbi *Theſmothetæ*, hoc eſt, *iuridici iudices ſedebant*. Incidenter hoc diſce Græcos ἀρχεῖα nuncupare *capita carnium*. Ariſtophanes in nube αὐτοί τε καὶ πάρεδροι, καὶ τοκῆες τόκων. Prouerbium memoratu dignũ eſt apud Stephanum Græcũ ſcriptorem, in hæc verba, ἀπὸ σκυθρωπὸν ἐπὶ τῶν ἐντελῶς κακοπαθούντων, παροιμία δὲν λυσιτελὲς ἔχοντων, παροσον πτωχοὶ καὶ λυπροὶ, καὶ ἄλλο τοῦτο παντελῶς ἀκτήμονες, hoc eſt, *dominatio Scyrus in tenues, & nihil ſumtuoſum habentes, in quantũ ſaxoſa, ſterilis, & pauperrima eſt Scyrus*. Hoc poſſis vti prouerbio cum ſignificare volueris, cuipiam inhonoratam prouinciam demandatam eſſe. De hoc ſummo Magiſtratu ſic inſit *Trebellius Pollio*: *Galenus apud Athenas Archon erat*, id eſt ſummus Magiſtratus.

Hic errat Baptiſta Pius. Dictio enim ἀρχεῖον ſignificat ſortem ſiue capita victimarum, & Capitat. Erat item Friſiabones, qui ἀρχεῖα talia exponit Pathon. vide Ariſt. act. 4. c. 5.

De Chiridotis enarratum verbum Capitolini

CAPVT LVIII.

IVlii Capitolini diligentiſſimi ſcriptoris, ad hunc modum legũtur hæc verba, in vita Pertinacis: *Penulaſque lacernas & Chiroditas Dalmatarum, & Cirratas militares, & Bardiacos cucullos*. Lego *Chiridotas Dalmatarum*. Sunt enim *Chiridotæ veſtes manicatæ*, quas Plautus innuit, ſic ſcribens: *Manuleatam tunicam habere hominem addecet*. Latina voce Plautus *manuleatam tunicam* dixit, quam nos promiſcue Græca *Chiridotam*. Dicuntur autem *Chiridotæ*, ἀπὸ τῶν χειρῶν, hoc eſt, a manicis, quas promiſſiores habent, de quibus Maro: *Et tunica manicas, & habent redimicula mitra*. χειρίδωτος χιτών. Veſtis eſt *Chiridotus* inquit Suidas: leges alibi *Chiridas*, eædem enim veſtes ſunt *Chirides*. Dicuntur autem Chiridotæ Dalmatarum, veſtes manicatæ ſericæ infectæ colore, quo vtebantur Dalmatæ, quem hodie *Dalmaſcum* vocant, quibus veſtibus indutus *Dalmaticus* appellatur Lampridius in Cõmodo, *Dalmaticatus in publicum proceſſit, atq; ita ſignum quadrigis mittendis dedit*. *De Dalmatica* veſtibus fit in decretis *Canonicis* mẽtio diſtinctione 23. *Concedimus te, & Archidiaconum tuum Dalmaticarum vſu decorandos eſſe*. Neuius in Pedio *Mollicinam*, *Crocotam*, *Chiridotam Richam*. Quin & manicatas veſtes *Cheiridotas* vocant. Qui teſtatur Pollux.

Qui sint aruſcatores Vulcatius, Gelliusq; explicati.

CAPVT LIX.

EXstat quoq; Auidii vita a Vulcatio Gallicano scripta, vbi plus doctrinæ, quam eloquentiæ reperies. Ibi sic scribitur. *Verus mihi de Auidio verum scripserat, quod cuperet imperare. audiuisse. ni te arbitror, & Æruspatores de eo denuntiarent, nisi opprimet.* Scribo *Æruscatores* non *Æruspatores*. Sic enim Diuinaculos, & Ariolos dicunt, qui diuinando æra colligunt, & cotradunt, fallaciisque æs lucrantur. Illud est enim *aruscare* fallaciis æra colligere, qua furatrina callidissima, arioli vtuntur. Pompeius autem de hoc verbo ita sensit. *Æruscare ærâ vndique*, id est, pecunias colligere. Est Vulcatii sensus *aruscatores*, hoc est, ipsos diuinatores verum protulisse super Vero Imperatore. Hos autem vocauit *aruscatores* vsus vocabulo Gelliano Verba Gellii lib. 13. *Disciplinam istam Chaldaorum tanta vanitatis non esse, quanta videri volunt, neq; eos Principes eius, auctoresque esse, quos ipsi ferant, sed id prastigiarum offucia-rumq; genus commentos esse homines aruscatores, & cibum quæstumq; ex mendaciis captantes.* Multa etiam memini Poetarum veterum testimonia confirmare, quibus huiusmodi ambages fallacioſę cō-futātur, ex quibus est Pacuuianum illud. *Nihil*, inquit, *credo auguribus, qui aures verbis diuitant alienas suis, vt auro locupletent domum.* Hos *Sideralia vaticinia* captantes Mathematicos multi vocant, quam recte vero, ipsi viderint. Conuenit enim hoc nomē alteri, quam Astrologo, vt patet sedulo Lectori commentationis Aristotelicæ Imperator enim Dioclerianus libro codicis vlt. *Mathematicam scientiam*, inquit esse *damnabilem, & omnimodo interdictam.* Paulo post, *Aruspex, Ariolus, Mathematicus, aut nauranda somnia, oculiani artem aliquam, si conuictus fuerit, sit Ecu[illegible]eo dedi-tus, vngulisq; sulcantibus latera, perferat pœnas dignas fac[illegible] e pro-pria.* Planetarios Augustus Astrologos appellat, quos Gellius *Chaldaeos & Genethliacos.* Constantius Imperator auctore Marcellino immodicus fuit diuinaculorum omnium animaduersor: Nam si super occentu soricis, vel occursu mustelæ, vel similibus signis cō-suluisset quandoque peritum, aut anile incātamentum ad leniendum adhibuisset dolorem, quod medicinæ quoq; admittit auctoritas, reus vnde non poterat opinari delatus raptusq; in iudicium pœnaliter interibat.

De senaculo fœminarum Lampridii Codex restitutus.
De emissariis. Qui bene nasati, & monobeli.

CAPVT LX.

GAbalus Imperator, cui postmodo *Heli*, hoc est, Solis (vt Serpridio viro literatissimo, interpretatur) cognomen inditum est, describitur a Lā-in colle *Quirinali senatulum*, id est, *mulierum senatum*, corri *senaculum*. Pompeius *senaculum*, dici putat *locum senatorum*

Percepimus pariter Senaculum, hoc est, Senatum paruum constituisse fœminas apud Romanos. Senacula tria fuisse Romæ, in quibus Senatus haberi solitus sit memoriæ reddidit Nicostratus in libro, qui inscribitur de Senatu habendo. Vnum vbi nunc *ædes est concordiæ inter capitolium, & forum, in quo sedebant magistratus de repub. cum Senioribus deliberantes. Alterum ad portam Capenam. Tertium circum ædem Bellonæ, in quo exterarum nationum legati, quos in vrbem admittere nolebant, senatus dabatur.* Eiusdem hæc, Romæ denique nihil aliud egit, nisi vt emissarios haberet, qui ei bene vasatos perquirerent. *Tu Helium habuisse indagatores intellige, qui inuestigarent bene nasatos, hoc est, egregie mentulatos*, a quibus (venia verbo sit) iniretur. Hos Græca dictione paulum infra *Monobelos* vocat a longo *Obelo*, id est, veru, quod a similitudine, pro mentula vsurpatur. *Aristoteles obeliscolychnũ lychnuchum, vocitat hoc ligneolum* sustentaculum lucernarum. *Monobeli* vocantur igitur, qui solo *obelo*, hoc est, *pene* propter teretem similitudinem conspiciendi sunt. Idem in vita Commodi morionem æquo mentulatiorem describens, ita inquit. *Habuit & hominem pene prominentem, vltra modum animalium, quẽ Onon appellabat.* Significat Lampridius Commodum habuisse in delitiis quendam prominulo pene, hoc est, cauda salaci, quem vocabat ὄνον, hoc est, asinũ. Nec mirum ergo, si Satyrus, inquit: *Bipedem sibi querit asellum.* Aristoteles auctor est, mutoniatos supra captum hominis & sortem, steriles esse, quoniam semen per prolixum penem discurrens deferbuit, antequã in locos muliebres, hoc est, in vuluæ acceptabula, per prolixum vere discurrens recipiatur.

Cucumam recognoscendum esse in Pollione, & capita, ibiq; Plauti carmen retractum. CAPVT LXI.

TRebellius Pollio, in diuo Claudio enumerat cumacum cypream vnam, annulum bigemmeum, *subarmale vnum.* Vocem adulterinam esse crediderim *cumacum*, cum nullibi reperiatur: subsortiri igitur libet *cucumam.* Est enim *cucuma* genus vasis, de quo Petronius arbiter inquit: *Cucumam grandem foco apposuit*, Martialis, *Cucumam fecit* Otacilius, hypochorismos *cucuma est cucumion*, sed Græca forma, nos *cucumulam* dicere nullus vetat. Miror Angelum Politianum politissimum alioqui virum scribere, duntaxat exstare hæc *cucuna* tria exempla, cum Iureconsultus digestis ad legem Corneliam de Sicariis, *cucumam* in hac significatione ceperit, si *Claua*, inquit, *Martianus, percusserit aut cucuma, tamen non occidendi animo, leniendam eius pœnam.* In eodem paulo post hæc mendosissime leguntur. *Bardocucullum vnum*, cucutia villosa duo. Scimus enim *Bardocucullum* esse tegmen capitis villosum, cuius vsus translatus a populis Galliæ, qui dicuntur bardi, de quo alibi fusius. Ceterum de *cucutiis* nunquam legi, quod mihi persuadet mendosam esse dictionem corrigendum si esse *capitia*, quæ

quæ sunt capitis tegmina. Varro de vita patrum in quarto. Tunicas nec *capitia, nec strophia, neque zonas*. Idem *capitula* vocat, hoc est, *parua capitia*. Obiter Plautinum id carmẽ interpretare ex Curculione. *Vbi quid surripuere operto capitulo*, vbi capitulũ pro paruo capitio sume. Græcorum enim mos est petasatos incedere.

Qui sint Druydes Gallorum codex Vopisci emendatus.

CAPVT LXII.

QVantas & quam deformosissimas in Flauio Vopisco maculas inuenerim (quæ possum dicere) ex hac menda, quam subtexam exemplum capere poteris. Dicebat, inquit Vopiscus: *Aurelianus Gallicanas consuluisse Dryadas scisceit antem, vtrũ apud eius posteros imperium permaneret*, si promiscue lectioni subscribis interpretatio facilima est, ipsum Aurelianum consilium cepisse a nymphis Gallicanis, quę dicuntur Dryades ἀπὸ τῶν δρυῶν, hoc est, quercubus, quippe cum querceta sint nymphis illis consecrata. Sunt autem querceta loca quercubus consita, vt *castaneta* castaneis, *coryleta* corylis, *citreta* citreis pomis, *laureta* lauro, *fraxineta fraxino*, & sic de reliquis. *Amadryades* vero nymphæ vocitantur, quæ cum *quercubus* gignuntur, *& moriuntur*. Lectio tamen elegatior est hæc, si scribis Gallicanos Druidas. *Sunt enim Druidæ Gallorum magi, hoc est sapientes*, de quibus multa Plinius, & Suetonius, Plenius tamẽ Cæsar belli Gallici commentario sexto. Quæ scribit ille, sunt hæc: Druydæ rebus diuinis intersunt, sacrificia publica ac priuata procurant, religiones interpretantur. Ad hos magnus adolescentum numerus disciplinæ caussa concurrit, magnoque hi sunt apud eos honore. Nam fere de omnibus controuersiis publicis priuatisque constituunt, & si quod est admissum facinus, si cędes facta, si de hereditate, de finibus controuersia est, iidem discernunt, præmia pœnasque constituunt. Si quis aut priuatus, aut publicus eorum decreto non stetit, sacrificiis interdicunt, hæc pœna apud eos est grauissima. Quibus ita est interdictum, ii numero impiorum ac sceleratorum habentur, iis omnes decedunt, aditum sermonemque diffugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant, neque his petentibus ius redditur, neque honos vllus cõmunicatur. His autem omnibus Druydibus præestvnus, qui summam inter eos habet auctoritatem. Hoc mortuo, aut si quis ex reliquis excellit dignitate succedit, aut si sunt plures pares suffragio Druydũ, nonnunquã ẽt de principatu armis contendunt. Hi certo anni tempore in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliæ media habetur, considunt in loco consecrato, huc omnes vndiq;, qui controuersias habent, conueniunt, eorumque iudiciis, decretisque parent: Disciplina in Britannia reperta, atque inde in Galliam translata esse existimatur, & nunc qui diligentius eam rem cognoscere volũt, pleriq; illo discendi caussa proficiscuntur. Druydes a bello abesse consuerunt, neque tributa vna cum reliquis pe-

dunt, militiæ vacationem, omniumque rerum habent immunitatem, tantis excitati præmiis, & sua sponte multi in disciplinam conueniunt, & propinquis parentibus committuntur magnum ibi numerum versuum ediscere dicuntur. Itaque nonnulli annos viginti in disciplina permanent, neque fas esse existimant ea literis mandare, cum in reliquis fere rebus publicis, priuatisque rationibus Græcis literis vtantur. In primis hoc volunt persuadere, non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios, atque hoc maxime ad virtutem excitari putant metu mortis neglecto. Multa præterea de syderibus, atque eorum motibus, de mundi ac terrarum magnitudine, *de rerum natura, de Deorũ immortalium vi ac potestate disputant, & iuuentuti tradunt.* Hæc curiose satis Cæsar. Addit Plinius *Druydes* dici a *roboribus*. δρῦς enim græce *quercus* dicitur. Propterea *Dryades* quidam vocare malunt, res leuis & parui momenti, *y.* enim in *v.* verti potest, addito a latinis, i, elemento. In dictionibus Græcis, peregrinitatem abhorrentes, quandoque aliquid addimus. Nihil habent *Druydes*, ita suos appellant *magos Galli*, viscо & arbore, in qua gignatur, si modo sit robur, Sacratius, omnia sanantem appellantes suo vocabulo. Erant apud Gallos duo genera Sacerdotum vaticinantium, *Bardi*, *scilicet & Druydes*, de quibus sic Heroice canit arduus Lucanus:

Plurima securi fudistis carmina Bardi,
Et vos barbaricos ritus, moremque sinistrum
Sacrorum Druydæ, positis repetistis ab armis.
Solis nosse Deos, & cœli numina vobis,
Aut solis nescire datum est, nemora alta remotis
Incolitis lucis, vobis auctoribus vmbræ
Non tacitæ Erebi sedes ditisque profundi
Pallida regna petunt. Regit idem spiritus artus
Orbe alio, longe canitis si cognita vitæ
Mors media est, certe populi quos despicit Arctos
Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus haud vrget lethi metus, inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæq; capaces
Mortis: & ignauum redituræ parcere vitæ.

Mirum est Druydas Cęsarem ab armis excludere: Lucanum vero bellis inserere. Scribit Strabo passim apud omnes Gallos eximio in honore haberi *Bardos*, Vaties, & Druydas. *Bardi* laudationibus quidem ac reb. poeticis studẽt, *Vaties* aũt sacrificiorum naturalium q; causarum curæ dediti. *Druidæ* præter causarum studia moralem disciplinam exercent, iustissimi autem omnium opinione, cum priuata & publica iudicia eorum fidei mandẽtur, vtrem ante bellicam iudicarent, capitis quoque iudicia eorum sententiæ permittebantur. Lego tamen vetulam Dryadem præsciuisse Diocletiano imperium, cum aprum interfeciſſet.

Di

De Parrisio vrbe Galliæ florentissima, & quod conditorem recognoscit Iulium Cæsarem.

CAPVT LXIII.

BOetium Seuerinum multi, hoc est, omnis eruditorum schola doctrinarum omnium columen: & seminarium recte vocant. Hic plurimis ingenii luminibus omniiugam virtutem luuit, & artifici magisterio compleuit. Sed vt nostra, hoc est, poetica siue oratoria attingã, cetera enim citra morosi stomachi fastidium gustari vix possunt. Ab illo didici primo ciuitatẽ illam celeberrimã, quam vulgo Parrisium vocant, a Iulio Cæsare conditam esse. Manifestarium certe est in hanc vrbem musæo florentissimã, populo numerosissimã, omni dote conditionis ciuilis ornatam, nõ minorẽ Cæsare, qui supra omne fastigiũ euasit, posse nuncupare conditorem. Hic idem Iulius Carthaginẽ instaurauit tanto cultu, quãto postmodũ floruisse docent Apuleius, Augustinus, & ceteri luculentissimi scriptores. Pausanias auctor est in *Corynthiacis* Cęsarem Corinthum a Mummio dirutã, & Carthaginum a Scipione Colonias deduxisse. Boetii verba sunt hæc: *Multos discholos, vt meminimus visu percepimus in ciuitate Iulii Cæsaris, quæ Parisius dicebatur.* Si vero forte quipiam scioli insurgẽt, qui hunc libellũ Boetii non esse profiteantur, infelicis ingenii sunt. Redarguuntur isti ipsius voce & testimonio. Quod hoc est. Aristotelis quoq, tota succincta breuitas, licet voce tædiosa non tamen infructuosa Maluit. n. potius fideli inseruire translationi, quã arrogantiæ reprehẽdi temeritate. Quidenim Aristotelis lucida veritate serenius? Architrenius poeta ingeniosissimus apud nos est, non profanorum manibus teritur. Is luculenter & graphice hanc Iuliam vrbem, etiam per illa tempora gymnasio florentem exornat his panegyricis versibus:

Exoritur tandem locus altera regia Phœbi
Parrisius, cyrrea viris, chrysea metallis,
Græca libris, Inda studiis Romana poetis,
Attica philosophis, Mundi rosa, balsamus orbis,
Sidonis ornatu, sua mensis, & sua potu,
Diues agris, fœcunda mero, mansueta colonis,
Messe ferax, inoperta rubis, nemorosa racemis,
Plena feris, fortis domino, pia regibus, aura
Dulcis, amœna situ, bona qualibet, omne venustum,
Omne bonum, si sola boni fortuna faueret.

Parrisius siue Parrisii ciuitas hæc dicitur. Quoniam fuit culta a Parrisiis populis Galliæ. De quibus post ceteros mentionem facit Cæsar in commentariis. Quidam Augustum tamen volunt Carthaginem instauraſſe.

Quid sit molere & permolere, Boetii codex emendatus.

CAPVT LXIV.

CVm idẽ Seuerinus sanitatis pœcepta inferius traderet, subiecit

hęc verba. *Phlegmaticus Venereo accessu mẽsurnus pmolliri deberet*, in Priscis exemplaribus scriptum est *permolere deberet*, quæ lectio Boetii doctrinæ par est, & assimilis turpitudinem rei verbis subobscuris velanti. Significat enim *permolere* inire, & subagitare, aggrediq; rem veneream. Ausonius.

Deglubit, sellat, molitur per utrumq; cauernam.

Idem, *Cum dabit uxori molitor tuus, & tibi adulter:*
Quantum deprensi damna pudoris emunt.

Molitorem namque ab hoc verbo *futuentem* dicit Ausonius. *Molere* trahi ad hanc pudendam significat iam reor, quod *rotam molendaria rotam terendo conterit*. Alibi Ausonius:

Tu grauius matuus nihil Eunome, dixi ego & omnes:
Dicerũ hanc mediam lambere non molere.

Plautus in Casina. *Colloco, fulcio, molo quæ senex nuper.* Cum Boetius admonet grauedinosum scholasticum, hoc est, *Phlegmaticum* debere admoueri Veneri, loquitur ex præscripto naturali. *Coitus* enim maxime phlegmaticos leuat. Sententiæ Boetii astipulatur Aristoteles *libro quarto problematon. Cur venus immodica morbũ pituita nonnullis commoda est?* An quoniam excrementi quidam excursus est, ita vt multum vacantis materiæ cum semine detrahi possit. *Pituitam* autem excrementum esse nulli dubiũ est. Obiter hoc discę, *melancholicos esse maxime libidinosos, quoniam spiritu redundant. Semen autem excursus spiritus est. Ergo quib. idipsum amplificatum, hos sæpe purgari apperere necesse est, sic enim efficitur, vt leniantur. Mensurnus* vero in Boetio exponi debet, spatio vnius mensis. Deflectitur ea forma qua diuturnus.

Hyperberetæũ mensem esse octobrem: Nomina Græcorum mensium, Ægyptiorum, & Hebræorum. Decretum canonicum emendatum.

CAPVT LXV.

IN decretis Canonicis distinctione 27. hæc verba leguntur, *Secundum vero concilium idibus octobris habeatur, qui dies apud Græcos hyperbiti mensis decimus inuenitur.* Emẽdo, *hyperberetei*, de quo in Suida græco grammatico talia lego, ὑπερβερετταῖος μὴν κατὰ μακεδόνας ὀκτώβριος. ἡμὶ παροιμία ὑπερβερεττάιος, ἐπὶ τῶν ὑπερθεσίαν ἐρῶ πρὸ τοῦ μακέδονσιν, ὁ πλευτταῖος μὴν ἔνιαυτοῦ ὑπερβερεττάιος ἀνεγράφη, hoc est, *hyperbereteus mensis apud Macedonas october est*, vnde *prouerbium hyperberetæus, de longæuis dicitur, quod vltimus mensis anni dicitur esse hyperberetæus apud Macedonas.* Sed cum nouerim diuerticula recondita eruditione scatentia, non minus ab eloquẽtię candidatis affectari, ponere collibuit nomina Græcorũ mensium cum latinis, quæ res non minimũ compendium vtriusq; Linguæ cupidis affectis afferet. Sũt igitur duodecim menses græci vt latini. Est mensis *Munychion*, qui a nobis *Martius* appellatur. *Aprilis Targilion*, quem quidam Græcorum *Antisterion* appel-

appellarunt a copia florum, qui eo mense luxuriant. *Scirrhaphorion* Maius, *December posideon*, *September memacterion*, *Iunius hecatombeon*, *Iulius metagitnion*, *Februarius elaphebolion*, *Augustus boedromion*, *October hyperberetaeus*. Addunt nonnulli *Gamelionа* recte & *Pyanepsiona*, quos Latini *Nouembrem & Ianuarium*, de quibus lege, quæ profunde rimatur Theodorus Gaza in grammatica sua. Ægyptii quoque menses suos obseruarunt variis dictionibus prænotatos. Sunt enim his nominibus præditi: *Thoth*, *Phaophi*, *Athyr*, *Choeac*, *Tybi*, *Mechir*, *Phamenoth*, *Pharmuthi*, *Auanthenta*, *Payni*, *Epephi*, *Mesori*. In mense *Thoth* falcem racemis summittunt in vindemia, in *Phaophi insidias* auibus moliuntur, in tertio, hoc est *Athyr*, pleiades hymbrice exoriuntur. *Choeac*, ostendit generationem spicarum semente obrutarum, *Tybi* quatit purpuream vestem vires ferente, hoc est, *ver ostendit Floricomum*, *Mechyr* ostendit nauigationis tempestiuitatem, *Phamenoth*, accommodus est ad bella Martia. Vernarum *Pharmuthi* rosarum pronuntius est. Incisas *Auanthenta* falcibus messes custodit. Fructuosi *Payni* nuntius est Autumni. Vindemia capitur in mense *Epephi*, *Mesori* Nili genitiuam aquam ferre consueuit. Versus græci, quibus vires horum mensium describuntur hi sunt.

ϖρῶτος θωθεδαὴ δ' ῥαπάνην ἐπὶ βότρυν ἐλείρει.
ἰχθυβολοῦσι φάωσι φέρει πάνδημον ἀρωγήν,
ϖαλιϊάδων φαίνουσιν ἀθὺς τεκμήρασι ὥρην,
χοιὰκ σπειρομένων σπιχύων δείκνυσι γενέθλην.
τυβὶ δὲ πορφυρέον βουλὴ φόρεν εἶμα πιτύνει.
ξημαίνει πλωτῆρσι μεχὶρ πλόον ἀμφιπολεύειν.
ἄρεος ὅπλα φέρειν φαμενὼθ, δείκνυσι μαχήτας.
εἰαρινῶν φάρμυθι ῥόδων ϖροτάγγελός ἐσπ
λήϊα δὲ ἀναθέντα παχὼν ὁρεπάνοισι φυλάσσει.
ἐυκάρπου ὁδὲ παῦνι ϖροθάγγελος ἐστιν ὀπώρης.
καὶ σπιφύλλω κατέχον ἐυάμπελός ἐστιν ἔπηφι
καὶ μεσορὴ νείλοιο φέρει φυσιζόον ὕδωρ.

Hebræi habent hos menses sic appellatos:

חשרי מרחשון בסליו טבת שבט אדר ניסן
אייר סיון תמוז אב אלול:

Sic latine sonant. *Tysiri*, *Marchasuan*, *Ghisileu*, *Teuer*, *Seuat*, *Adar*, *Nisan*, *Egiar*, *Siuan*, *Tamus*, *Au*, *Elul*.

Quatuor esse in cœlo cardines, quibus nominibus appellentur, Augustinus enarratus.

CAPVT LXVI.

AVgustinus lib. 5. de Ciuitate Dei scribit hæc, quæ subiecimus: *Deinde quæro, si tanta distantia est temporis, in natiuitate geminorũ, vt per hanc oporteat eis constellationes fieri diuersas propter diuersum Horoscopum, & ob hoc diuersos esse cardines, vbi tanta vis*

ponitur, vt hic etiam diuersa sint fata. Audiui complures dubitare, qui sint illi *cardines* cœli, de quib. meminit Augustinus. Comperi ex diutina lectione *cardines* in cœlo *quatuor* esse, *ascendes, diametralis irradiatio, imum cœli, medium cœli.* Sic enim nonnulli volunt. Manlius *horoscopũ* lib. 3. vocat *ortiuum cardinem.* Est certe necessum, vt cuiuscunq; nascentis *horoscopus* sit in vno horum *cardinum.* Sed exactius & plenius de *cardinibus* meminit Firmicus lib. 1. Matheseos: *In genituris cardines sunt scilicet ortus, occasus, medium cœli, & imum cœli, quæ loca a Græcis solent appellari nominib. his. Anatole, Clisis, Mesuranii, Orogeon. Ortus est pars horoscopi posita, quæ a græcis diametrũ dyticon dicitur, quod vt facilius intelligas a parte horoscopi computa per cetera signa per 180. & in quo. ũq; signo 18. fuerint inuenta, in ipso signo, vel parte genitura cõstituitur occasus. Medium vero cœlum est ab horoscopo 10 signum. Sed interdum M. C. etiã in 11. horoscopi signo partiliter inuenitur. Imum cœli Græci, modo Orogeon, hoc est, terminum terrestrem, modo Hypogeon appellant. Legebatur n. perperam in Materno aurogeon pro orogeon. Hi sunt genituarũ ac decretorũ cardines, quos diligenti semper debemus ratione colligere, vt omnẽ substantiam facti verissimis pronuntiationib. explicemus. Necesse est, vt Augustini verba percipias, semper horoscopum esse in aliquo ex quatuor his locis, cum fuerit in ortu, hinc vita hominũ & spiritus pendet, & ex hoc loco totius genitura fundamenta noscuntur. Est autem cardo primus & totius genitura compago atq; substantia. Ex secundo cardine spei ac possessionis incrementa noscuntur. Est autem piger locus ab horoscopo alienus, ideo inferna appellatur porta, q; nulla cum radiatione coniungitur. Ex tertio loco de fratrib. & de amicis cuncta dicemus. Huic loco dea nomẽ est. Est autem peregrinitatis locus hic primus. Cum horoscopo tenui societate cõiungitur. Respicere enim horoscopum de exagono videtur. Ex quarto loco ostenduntur nobis parentes, patrimonium, substantia, fundamenta mobilia, & quicquid ad latentes & repositas patrimonii pertinet facultates. Est autem hic genitura cardo. Imum cœlũ aũt ideo dicitur, quod in diametro medii cœli constituitur. Sed hic locus cũ horoscopo maxima societate coniungitur, quia de quadrato horoscopum respicit, & per quadratum ab horoscoscopo videtur. Cardines appellãtur hæc loca, quod illis omnis mundus innititur* Hos non tacuit Manlius Astronomicus, cuius ex 2. lib. verba sunt hæc:

Ergo age nascendis animum compone sagacem
Cardinibus, qui per mundum sunt quatuor omnes,
Dispositi semper, mutantq; volantia signa.
Vnus ab exortu cœli nascentis in orbem.
Qua primum terras æquali limite creuit,
Altera ab aduersa respondens atheris ora.
Vnde fugit mundus, præcepsq; in tartara tendit.
Tertius excelsi signat vestigia cœli,
Quo defessus equis Phœbus subsistit habenis:

De-

Declinatque diem, mediasque examinat undas.
Ima tenet quartus fundato nobilis orbe,
In quo principium est reditus finisque cadendi
Sideribus: pariterque occasus cernit & ortus.
Hæc loca præcipuas vires, summosque per artem
Fatorum effectus referunt, quod totus in illis
Nititur ætheris veluti compagibus orbis.
Quæ nisi perpetuis alterna sorte volantem
Carceribus excipiant, nectantque in vincula bina
Per latera atque imum templi, summumque cacumen
Dissociata fluat resoluto machina mundo.

Macco vetulam delirantem fuisse, unde fluxit in deliros Græcum proverbium μακκόα. Lucianus explicatus.

CAPVT LXVII.

LVcianus Samosatenus, quem Lactantius maximus religionis nostræ propugnator asserit nec diis nec hominib. pepercisse, omni Atticismi Venere redundat, præsertim in eo dialogo reconditarum vocum cognitione prope congestitia refert, cui titulus est *Lexiphanes*, caussam nominis autumo, quod ille antiquarius, qui carpitur in dictionibus duntaxat apparebat, sententiam præ vocum lepore contemnens. Possemus tamen existimare vocatum *Alexiphanem* esse, q defensione suam sitam in prætextu vocabulorum desitorum, putabat. Sed hoc ad iudicium legentium referimus. In eo dialogo sic scriptum reliquit: ἀλλ' τουτονὶ λύκινον ὡς παμφανῶς μακκόα. Vsurpat Lucianus μακκόα pro eo quod latine dicimus, *delirat, desipit, ineptit, nugatur*. Deflexio verbi numero Platonis est obscurior. Cetcrum verbum deductum est ab anicula *Macco* pro delira & insana, sicuti quoque delirationc apud Græcos celebrata est *Lemmo*, hoc est, λαιμῶ. Lucianus hoc verbum sumsit ex Aristophane, apud quē μακκόα pro ἀνοητιαν, hoc est, ineptire ponitur. Verba Aristophanis posui: τὸ τῷ δήμου πρόσωπον μακκόα καθήμενον, καὶ μεμακκοακότα ἀντὶ τοῦ ἀνοητιαντόντα. Fultus hac auctoritate Luciani & Aristophanis nihil immuto in codice Lucii Apulei in oratione secundi apologetici. Quæ scripsit Apuleius sunt hæc: *Omnes isti quos nominaui, & si qui præterea fuerunt dolo memorãdi, si cum hac una Ruffini fallacia contendant, Macci prorsus & Buccones reperiantur.* Ego *Maccos* desipientes interpretor ab hac vetula *Macco* delira. *Maccum* pro fatuo poni, docet libro tertio Diomedes, qui in Atellanis ridiculis fabulis tradit *Maccos* inferi, vbi delirirate risum excitantes personas interpretare, qualis fuit *Macco* vetula. Nec me præterit quospiam fuisse, qui *Mathos* in Apuleio legant ducti fortassis hac auctoritate, quod Græce μάταιος *vanus* dicitur. Sed hi veræ etymologiæ

experres sunt Legi tamen in prouerbiis Græcis *Acco* nomen fuisse vetulæ insanæ, propterea in desipientes dicebatur *Acco*, ab Acco, videlicet fœmina insania celebri, quam ferunt consuetam comere se ad speculum, a quo, vt ab altero comprobaretur, vnde ἀκκιζεσθαι, pro *desipere* a ipsa inoleuit.

De Camo vinculo colli Psalmographus, & Ambrosius enarrati.

CAPVT LXVIII.

AMbrosius lib. 6. Hexameron vsurpat verbum vsitatissimum, sed a paucis etymologice cognitum: *Nolite*, inquit Ambrosius: *Fieri sicut equus, & mulus, in quibus non est intellectus, aut si te eductas equi intemperantiaque delectat, & hinnire ad fœminas voluptati est, delectet in freno maxillas tuas, camoque constringi. Camum* dixit Ambrosius intelligere volens *vinculum*, quemadmodum vtuntur in sacris literis. Propterea Psalmographus ait: ἐν χαμῷ καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἄγξαι τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σε. *In camo & freno* vertit Hieronymus *maxillas eorum constringe, qui non approximent ad te.* κνημὸς species *freni*, apud Ephimum eo versu: κέντρῳ δ' ὠξὺ κέλευθα φιλοχρώτατα τε κνημὸς. κνημὸς, etiam significat *contextum figura Coni*, quod instar calculi iudices iaciebant in cadum. *Aristophanes*: καπίσῃ ἐν τῇς κνημοῖς χαρ. Significat, & hoc equorum *retinaculum*, & *muliebre ornamentum*. Est genus *Tibiæ*, *pabuli*, & *Lilii*, & quædam *herbæ*. Est & *mechanicum instrumentum igniferum*. Latini quidem hac dictione, sed cum modulatior vox ita futura sit *camum* non *cemum* verterunt. Idem obseruantes in voce ζυγὸν *quæ dispendium* significat. Plautus nõ *Zemiam* dicit, sed *Zamiam*, a, enim decenter in α conuertitur. Sed & Pollux in capite περὶ ἡνιῶν, *de camo* sic meminit: κῆμος καλεῖται τὸ δὲ παρὰ τὸ ἡσύχιον διῃρημένον.

Quæ sit auis pia, exemplum Ciconiæ memoratu dignum idem apertus Ambrosius.

CAPVT LXIX.

SVbdit paulo post idem Ambrosius: *Nouit hirundo quando veniat, quãdo reuertatur. Nouit etiam pia auis annuntiare aduentus sui testimonio veris initium.* Existimo per *auem piam* significari *ciconiam*, quæ hoc tanquam peculiari cognomento donatur, quoniam parentes suos iam viribus destitutos alit, & baiulat. Hæc appetente vere regreditur, vnde exit illud Maronianum:

Cum vere tepenti
Candida venit auis longis inuisa colubris.

Sunt enim duæ species auium, *Enchoria* scilicet, hoc est *regionales*, & *alienigenæ*. Inter *alienigenas* numerantur *hirundines* & *ciconiæ*, quæ abeunt hyeme appetente, sed æstate redeunt. In tantum pia est hæc auis, vt pietatis nouum apud Græcos cognomentum assumserit. Aurea præcepta Ambrosii libro quinto Hexameron su-

per huius auis pietate loquentis non pigeat audire: *Aues non erubescunt reuerendi senis membra portare. Est n. vestitura pietatis, quod eousq; frequenti testificatione percrebuit, vt cõgruæ mercedem remunerationis inuenerit. Nã Romanorum vsu pia auis vocatur, & q vix vni Imperatori consulto Senatus delatum dicitur, ista hoc aues in commune meruerunt. Pios enim filios patrum prima oportuit indicia prædicari, habent etiam vniuersorum suffragia. Nam retributio beneficiorum ἀντιπελάργωσις nominatur, πελαργὸς enim Ciconia dicitur. Virtus itaque, ab his nomen accepit, cum relatio gratiarum Ciconiæ vocabulo nuncupetur.* Ante nos hæc verba Græca adhibebantur in codicibus Ambrosii promiscuis, quæ restituenda sic debent: *Sic scriptũ est in græcis prouerbiis. Ἀντιπελάργησον, ἐπὶ τῶν τὰς χάριτας ἀνταποδιδόντων, λέγονται γὰρ πελαργοὶ γεγηρακότας τοὺς γονεῖς τρέφειν, καὶ μὴ δυναμένους ἱπτασθαι φέρειν ἐπὶ τῶν ὤμων.* Latina sic fecimus: *Redhostire siue retribuere. Dicitur de his, qui retribuunt gratiam. Dicuntur enim Ciconiæ senescentes genitores nutrire, illosque ad volatum non sufficientes succollare, humerisque propriis deferre.*

De Nemesi Vltrici Dea intellexisse Senecam in tragœdiis. Obiter Poetæ carmen de Adstratea explicatum.

CAPVT LXX.

DVOS Senecas Romæ floruisse docuimus Martialis auctoritate, cum per Plautinum mare velificaremur: alter sententiosus ille, quem traditione pollere Boetius autumat periit exsectis iussu Neronis venis: *Orchestram quatit alter Euripidis*, vt Sidonius ait: Hic alter Seneca, qui tragœdiam curat continenti lectione excutitur: Nullus tamen exstat (de latinis loquor Auctoribus) qui pluribus non næuis, sed gangrenis, & carcinomatibus occupetur. Nunc in Romana lingua erratum attingam ne nimis insulsi illius enarratores segræcas literas nescire excusent. Est in tragœdia Hercule huiusmodi versiculus, prolatus ab Alcmena sic tyrannum Lycum increpante;

Dominare tumidus, spiritus altos gere:
Sequitur superbos, vltos a tergo Deus.

Quis non videt esse manifestum mendum in 2. carmine. Quin potius legendum censeo:

Sequitur superbos vltor a tergo Deus.

Concinniter Seneca Deum vltorem *Nemesim* vocat, quæ Dea (vt tradit Plinius noster) latinum nomen non inuenit. Illam commenti sunt, Poetæ solitam esse superbos, & superbiloquentes punire. Huic conuenit illud Ouidianum:

Exiget ad meritas vltrix Rhamnusia pœnas.

Rhamnusiam ergo Naso consimili huic Annei Senecæ epitheto vocat *vltricem*. Vocata vero est *Rhamnusia*, quoniam in *Rhamneta* vico Attico colebatur. Idem libro vltimo metamorphoseos:

Vltoresq; Deos, & pectora dura superbis
Idalium, memoremque time Rhamnusidis iram.

Hunc vltorem Deum amatoriis rebus superbia quadam renunti-antes punientem Tibullus ita significauit: *Hic tuuenis quondam miseros ludebat amantes, Nescius vltorē post caput esse Deum.* Ex quibus Tibulli lepidissimi poetæ versibus, Senecā hoc protulisse contenderim. Nec obstant *Nemesin* deum vocasse, quod vel exemplo græcorum poetarū fecit, apud quos θεὸς *deum deamq;* indifferminatim significat. Vel quod intima præditus eruditione Seneca Maronis imitatione *deum vltorem* pro *deā vltricem* ponit. Maro nāq; cū Alecto attingeret ait: *Nec dextra errāti Deus obstat*: & licuti tradit Seruius, Dii sunt ἀρσενόθηλυς, hoc est, *mares & fœmineꝰ*. Est igitur hic poetę sensus, *Lycum* admonētis impotentiam infringeret, spiritus altos deprimeret, quoniam a tergo Deus est puniēs illos, qui superbia cœci & elati humana diuinaq; cōtemserunt. Quid si trāsferas hoc ad *Metanœan* Ausonii, quæ præcedētes miseros flagello subinde repercutit, tanq; *Lycus* virtutē videns, eāq; relinquēs falsæ gloriæ sititor, verę spretor, sit exspectaturus *resipiscentiā* siue *metanœā*, qua admonitus sero sapiens intabesceret, quę oblatā virtutē spreuerit, & tortorem deum humeros sequentem patietur. Hoc addimus, quoniam de *Nemesi* mentio facta est, quod traditur a Pausania, *A Marathone stadiis sexaginta litoralis via ad Oropum euntibus Rhamnes decurrit, domicilia incolarū ad marē posita sunt. Paulo inter continentem Nemesis fanum est, quæ supra ceteros deos aduersus superbos inexorabilis est, vt barbaris quoque, qui in Marathona venerunt, huius anus ira multū obstitisse videatur*: quare, ex Græco tamen Ausonius inquit: *Punio sic Persas vaniloquos Nemesis.* Nam Athenarum opes aduersus se contēnentes iam tunc marmot Pariū acceperunt, quod ad trophæum erigendum vehebant. Id marmor Phidias exciderat in Deæ statuam. Eius corona capiti appositā est, qua & cerui & fortunæ parua insignia continentur. In manuum altera ramus fraxineus, in dextera phiala, in qua Æthiopes effict, cuius rei causam, neq; ego coniectura per me assequi potui. neq; eorū opinio, qui se id scire putant, mihi probabilis visa est. Aiunt n. Æthiopes in phiala insculptos fuisse propter Oceanū fluuiū, ad quē Æthiopes inhabitēt, *Nemesin* vero Oceani filiam esse. Prouerbium Græcum ῥαμνουσία νέμεσις. In Rhamnonte Nemesis dicata statua est decē cubitorē ex solo lapide, opus Phidiæ: habet enim in manibus mali ramum. Dicitur & prouerbialiter Attice: ἀδραστεία νέμεσις. De his proferunt, qui prius fortunati fuerunt, postea infortunati: *Nemesis Adrastea.* Eteocles enim & Polynices post obitum patris Oedipodos regnum Thœbanum sortiti sunt vicissim, vt alternatim regnarent, quod cum primum contigisset Eteocli, & nolente fratri regnū restituere, fugit Polynices ad Adrastum regem Argiuum.

Adrastus

Adraſtus huic filiam denupſit, huius contemplatione expeditionem parauit in Thebanos, ex quo bello poſt ceterorũ procerum, quos ſecum duxera, tinteritum, ſolus fugit Adraſtus. Ab hac hiſtoria *Nemeſis Adraſtea dicta.* Quoniam cinctum tot Regibus ſecum ad diruendas Thebas proficiſcentibus Adraſtum ſpoliauit, & ſolum fugere compulit. Nec mirum igitur ſi Adraſti pallentem imaginem Maro libro ſexto dictitauit: fugæ enim comes eſt pallor. Poeta in quodam opuſculo quod inſcribitur *Cyris*, iuſtitiam punientem malos hoc eſt, Nemeſin ſimpliciter vocauit *Adraſteam.* Poetæ carmen hoc eſt: *Vt ſcelere infando, quod nec ſinit Adraſtea ladere vtrunque vno ſtudeas errore parentem.* De hac Diodorus ſic meminit: ἀορίστως τὴν δίκην ἣν ἔχουσι παρὰ θεοῖς φυλάττοι παρθένος ἣν καλοῦσι Νέμεσιν τὴν Ἀδράστειαν: hoc eſt, *Adraſtea diuinaque & pediſſequa te cuſtodiat virgo multos decipiens Nemeſis.* Plotinus in tertia Æneade tradit ineuitabilem poteſtatem legum diuinarum eſſe Adraſteam.

Multa mendoſe ſcripta in Pediano ſuo nitori reſtituta. Quid ſit Neoterice. Atellanæ fabulæ. Quæ ſit vox aſſa.

CAPVT LXXI.

PEdianus Aſconius Ciceronianas orationes interpretatus eſt ſummo verborum nitore, doctrinaque recondita. In diuinatione prima ſic ſcriptum eſt: *Vt oculis iudicare poſſitis hoc quod ſuitor a Cicerone dictum & nectherice putant. Sed aptum eſt aſſeuerationi.* Profiteor ac præ me ferro ignorare, quid ſignificet illud verbũ *nectherice*, niſi a nectẽdo nouo protuliſſet, q̃ tamen nõ puto. Proinde *Neoterice* lego, vt ſit aduerbium a dictione græca Neotericos: qua nouus & recentior ſignificatur. *Neoterice* dicere eſt more recentiorum, non docte, non exulte, non exacte, vt antiqui & conſequenter grauiores ſolent. Sed vt recentiores, quos vulgus *modernos* appellat, qui non accedunt ad priſcorum tubam, iuxta illam Plauti celebrem ſententiam: *Namque tunc flos poetarum fuit, qui omnes abierunt hinc in communem locum.* Nam nunc nouæ, quę prodeunt comœdiæ multo ſunt peiores quam nummi noui. Eiuſdem non multo poſt haudquaquam minus maculoſum eſt exemplar. Actoribus græcis *palliatarum* ſcilicet *fabularum*: In his enim etiã ſi Latinę ſunt Græca omnia ſeruantur. Nam Latinæ fabulæ per pauciores agebantur perſonas, vt *Antelliane, togata*, & huiuſmodi aliæ. In his poſterioribus verbis, meo quidem iudicio, menda non mediocris apparet, quamobrem nõ *Antelliana*, quæ dictio nullius ſignificatus eſt, ſed *Atellana* ſcribendum, qua voce comœdię ſignificantur, quæ vocantur Atellanæ, de quibus hæc Diomedes grammaticus libro tertio. Tertia ſpecies eſt fabularum Latinarum, quæ a ciuitate Oſcorum *Atella*, in qua primum cœptæ Atellanæ dictę ſunt, argumentis dictiſq; iocularib. ſimiles ſatyricis fabulis græcis.

Idem Asconius paulo post. *Quibus se in classe uti vellet dicebat: Cui remigibus cœlum, ac per symphoniacos solebat, & per assam vocem, id est, ore prolatam.* Semper Pedianum grauissimum auctorem ratus sum, & cuius auctoritati maxime acquiescerem. Verum in hoc duntaxat Pompeius eruditius interpretamentum afferre videri potest, qui *assa* cantus tibiarum dici putat, sensu M. Tullio conuenientiore, quoniam *remigium* cantus & *symphoniacos* præposuerat. Quod si quis eruditissimum virum Pedianum defendere nitatur, exponat Pedianum *per ore prolatam*, intelligere solam vocē, quę tibiis, quæ nullis concentib. est immixta. *Assa* inquit Marcellus: *Voce sola, voce lingua tantummodo aut vocis humanæ, non admixtis aliis musicis esse voluerunt.* Varro de vita patrum libro 2. *In conuiuiis pueri modesti, vt cantarent carmina antiqua, in quibus laudes erant maiorum, & assa voce, & contubicina.* Idem Cato de liberis educandis: *Melos altum in cantibus, & bipartitum vnum, quod est in assa voce; alterum quod vocant organicon.* Colligo ex his Catonis *assam vocem* dici, quæ ore pronuntiatur quouis modo, cum *organicon* dicatur alterum genus, in quo aliquod musicum instrumentum adhibebant. Hæc sententia Catonis me Pediano cōciliauit. Subdit Marcellus. *Assum extimandum est inobsonio sine pigmento saporis alieni quemadmodum merum dicitur solum.*

Qua sit alea legibus vetita apud Horatium.
CAPVT LXXII.

HOratii numerosum poema omni prorsus gratia scatet, & illā transmarinam Venerem penitus exscribit, lepor grauitati mixtus, suauiloquentia grauitati vno veluti facto cuneo te subito circumlatrabūt, lyricaq; mulcedo ita te deliniet, vt, cum huic lictori Circæo appelles, necesse sit apud illud, velut apud Sirenios scopulos, consenescere. Inter dulces, sed & morales eius versus, hos semper enumerauī. *Nescit equo rudis hærere ingenuus puer Venarique timet ludere doctior, seu graco iubeas trocho, seu malis vetita legibus alea.* Irascitur ibi Flaccus, Romanos, omisso militaris exercitii studio, ad Græcos ineptos, luxuriososque lusus transisse. Verum vt pressius intelligas Horatiana verba, Romanos quosdam ludos prohibuisse scire debes, vtpote damnosos, reique familiari graues, quosdam vero, vtpote leues, facilesque indulgenter permisisse animi gratia. Hoc manifestum est testimonio Tranquilli, qui Octauiū Cæsarem, morū censorem integerrimū refert libenter, & identidem lusitasse, sed vsum ludo faciliori, & vrbaniori. Erant n. id temporis ludi exsecrabiles, & detestandi, in quos, tanq̄ patrimoniorū pestes, leges armabantur: Genera ludorum, quibus, vti liceret, his verbis Imperator exsequitur in codice. *Alearum vsus antiqua res est, & extra operas pugnatorius concessa: Verum pro tempore prodiit extranearum multa nationū suscipiens.*

Quidam

Quidam enim nec ludentes nec ludum scientes, sed numeratione tantum proprias substantias perdiderunt, die noctuque ludendo argento, apparatu, lapidibus, & auro: Consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare Deum conantur, & instrumenta conficiunt. Commodis autem subiectorum prospicientes, hac generali lege decernimus, vt nulli liceat in publicis vel priuatis domibus ludere, neque inspicere, & si contra factum sit, nulla sequatur condemnatio, sed solutum reddatur. Subdit. *Deinde vero ordinet quinque ludos Comolen, Idolomenon, Rindalchu, Cyron, & Ecpyrusam: Sed nec permittimus etiam ludere in his vltra vnum soldum, etiam si multum dines sit.* Sensus igitur est Horatii, mores ita deluratos esse a prisco robore, vt spreta militia, quæ populo Romano imperium propagauit, ludere tantum velit ludos Græcos. Et infames quoq;, legibus vetitos, non contentos ludis, quos cõcedunt leges: Theodoricus Getarum Rex non minus quam Augustus ludo delectabatur, super quare Sidonius hæc graphice conscribit: *Quibus horis viro tabula cordi est, tesseras colligit rapido, inspicit solicite, voluit argute, mittit instanter, ioculanter compellat, patienter exspectat, in bonis iactibus tacet, in malis ridet, in neutris irascitur, in vtriusque philosophatur, secundas fastidit vel timere vel facere, quarum opportunitates spernit oblatas, transit oppositas, sine motu euaditur, sine colludio euadit: Putes illum & in calculis arma tractare, sola est illi cura vincendi, cum ludendum est, regiam sequestrat tanti sperfecueritatem, hortatur ad ludum, libertatem, communionemque. Dicam quod sentio, timet timeri, denique oblectatur commotione superari, & tunc demum sibi cessisse collegam credit, cum fidem fecerit victoria sua bilis alienæ: Quodque mirere sæpe illa latitia minimis occasionibus veniens ingentium negotiorum merita fortunat, tunc petitionibus diu ante per patronorum naufragia iactatis absolutionis subita portus aperitur. Tunc ego etiam aliquid obsecraturus feliciter vincor, quando ad hoc mihi tabula perit vt caussa saluetur.* Infigenda penitissimis medullis præcepta Nasonis sunt libro tertio de arte amandi:

Sed minimus labor est sapienter iactibus vti,
Maius opus mores composuisse suos.
Tunc sumus incauti, studioque aperimur in ipso
Nudaque per lusus pectora nostra patent.
Ira subit deformis malum lucriq; cupido,
Iurgiaq; & rixæ, solicitusq; dolor.
Crimina dicuntur, resonat clamoribus æther,
Inuocat iratos & sibi quisq; Deos.

Tempora sua carpit Horatius, quibus vetita legibus erat alea, sed leges non exercebãtur. Cõsimile illud Plautinu his nostris accedit ex fabula Trinũmo: *Mores leges produxerunt tam in potestatem suam: Magis quis sunt obnoxii, quam parentes liberis: hæ magis etiam ad patrem sunt fixæ, clauu ferreis, vbi malos mores affigi nimio fuerat æquum.*

De Protagora & Euathlo, Tisia & Corace locus Quintiliani apertus, & origo cuiusdam Graci prouerbii expressa.

CAPVT LXXIII.

FAbium Quintilianum Calaguritanum ex Hispania omnis eruditorum schola censet. Ego non patriam tantum indagare cõtendo, quantum profundam eius doctrinam legendo toto animo & viribus consequi. Hoc vnum ex lectione viri disertissimi assidua didici, nihil in aureo eius volumine bethicum resonare, mero atticismo, pura latinitate, lactea nectareaque redũndat, vt sit quærendum illud *bracteatum* Claudiani *dicterium*, & qualis, non vnde satus sit Quintilianus. Ex multiplici Quintiliani doctrinæ aceruo legi hoc, & lib. 3. institutionum est positũ est. *Artium autem scriptores Corax & Tisias Siculi, Gorgias Thrasimachus Chalcedonius*, cum hoc & Prodicus Chius, & Abderites, *Protagoras, a quo decem millib. denariorum dicidisse artem, quã edidisse Euathius dicitur.* Scribo Euathlus non Euathius, nec debes intelligere verba Quintiliani, vt significare videtur, quod illa decem millia denariorum acceperit Protagoras ab Euathlo, verum & ita cõuenerant. Sed Euathlus præceptorem conuicit in iudicio, vnde ptio fraudatus est summus artifex dicendi Protagoras. Quod vt planius percipere possis, Apuleiana verba subieci. *Protagoras sophista fuit longe multiscius, & cum primis Rhetorices repertoribus perfacundus, Democriti physici ciuis aquauus, inde ei suppeditata doctrinæ est. Enim Protagoram atunt cum suo sibi discipulo Euathlo mercedem nimis vberem conditione temeraria pepigisse, vti sibi tum demum id argenti daret, si primo tyrocinio agendi penes iudices vicisset. Igitur Euathlus postquam illa cuncta exorabula iudicantium, & decipula aduersantium, & artificia dicentium versutus alioquin ingeniatus ad astutiam, facile perdidicit, contentus sciisse, quod concupierat, capit nolle quod pepigerat. Sed cauisse nectenãis moris frustrari magistrum, diuitleque nec deserere velle, nec reddere, vsque dum Protagoras eum ad iudices prouocauit, expostaque conditione qua docendum receperat, anceps argumentum ambifariam proposuit. Nam siue ego vicero inquit soluere mercedem debebis, vt condemnatus, seu tu viceris, nihilominus reddere debebis vt pactus, quippe qui hanc causam primam penes iudices viceris, ita si vincis in condemnationem incidis: si vinceris in damnationẽ. Quid quæris? Ratio cõclusa iudicibus acriter & inuincibiliter videbatur.* Enimuero Euathlus vtpote tãtiveteratoris perfectissimus discipulus biceps illud argumentũ retorsit. *Nã si ita est inquit neutro modo, quod petis debeo, aut, n. vinco, & iudicio dimittor, aut vincor & pacto exsoluor, ex quo non debeo mercedẽ, si hac prima causa fuero penes iudices victus, ita me omnimodo liberat, si vincor, conditio, si vinco sententia.* Ex his satis credi põt Protagoram non accepisse mercedem. Sunt auctores Græci, qui hoc euenisse Coraci rhetori Syracusano prodant ab discipulo Tisia, vnde inoleuit adagiũ. *Malus corui ouũ pessimũ. Corace* enim

enim Græci *coruum* vocant, vnde ex nominis similitudine iocus apud Ciceronem. *Sinamus coracē pullos suos excludere*, vbi metaphora est *a coruo ad Cerasē oratorem*, a pullis exclusis ad Tisiam discipulum. Scribit Aristoteles in 9. ethicorum Protagoram solitum discipulos interrogare *quanti putarent disciplinam*, quam ab eo petiissent, & tantum ab eis accipere.

De Ioue Munichio Thucydides perpensus.

CAPVT LXXIV.

THucydides Græcus auctor Sallustio comparari solet, nec immerito: plus enim lacertorum habet & virium q̄ pigmēti, castus, integer, purus, incorruptus, fide pter ceteros historica, donatus latinitate iā olim legitur ab eruditissimo viro Laurentio Vallēsi: rectene, an pperā nunc dicere non attinet, plura tamen iusunt *asteriſco* potius digna, quam *obeliſco*, nec magis mirum si quandoq; procumbit Lauretius, quam si nauta aliquando in vasto procelloſoque mari naufragium patiatur. Sed hæc hactenus. In his codicib. qui de Laurentii officina effluxerunt passim ita scriptū est. Sed librariis error adscribatur velim, non interpti viro de literis Latinis bene merito. Sunt apud Athenienſes *dialia* maximus dies festus quę *Iouis Milichii* vocantur extra vrbē, vbi totius populi conuentu plerīq; nō veras victimas immolant. Scilicet cōmode assimilatas. Scribo, *Iouis Munichii*. In *Munichio*, enim colebatur, Iupiter, cui *dialia*, hoc est, *Iouialia* celebrabantur. Reperio nāq; *Munichium locū* fuisse & portū extra Athenas, de quo intellexit Ouidius in primo metamorphoseon. *Munichioſq; volans agros, gratamque Minerua uerſpiciebat humū*. Super hoc Pausanias grauis auctor inprimis ita tradit: *Alterum simulacrum Veneris est, ad Munichium Atheniensium portum, cum Diana Munichia delubro au eum, qui ad Phalerum est: Ceres templum habet, & Pallas Scyrias paulo& posterius Iupiter, ara deinde deorum, qui incogniti appellantur, & heroum, & Phaleri, quem Athenienſes ad Colchos nauigasse affirmant. Ara Androge Minois illic est, quæ herois quidem dicitur: Sed Androgei tradunt hi, qui patria loca apertius aliis noſſe cura aliqua & ſtudio tenētur.* Demosth. in oratione p Ctesiphōte de *Munichiis* meminit. Est n. apud illū locus maritimus in Attica. *Hellanicus* in 2 Athidis nominari scribit a *Monicho* quōdā rege. Verba Stabonis sunt hæc *l. 9. Geographiæ. Est & Munichia tumulus curuus in Cheroneſi faciem, cauernoſus tum natura, tū opera dedita, magna ex parte vt habitationes admittat, ingreſſum anguſto habet ore, cui quidem portus terni ſubiacent, quondā muro vallati a Munychia erat, & tantū domicilia reſerta, vt Rhodiorum ciuitas circuitu complectens & piraum & alios portus naualibus plenos, in quibus & armamentarium Philonis opus ſtatio ibi nauium dignitate inſignis CCCC. capax nauiū, cū nō pauciores ab Athenienſib. emitterētur: hoc autem ex muro duo ex oppido protracta erura vrbem pirao cōiungunt, hi fuere longi muri ſtad. 40. longitudine. Et Munichii lunæ mauis*

legere tu videris. Significat enim vox illa placidum, hilaritas enim adhibebatur in his sacris, adde quod simulatæ victimæ ꝓ veris cedebantur, ne quid a placiditate abhorreret.

De Eresione festo Atticorum Pompatico Strabonis verbum apertum.

CAPVT LXXV.

STrabo maximus geographiæ professor lib. 1. his verbis vsurpat dictionẽ non satis obuiam, *omnia*, inquit, *Poetæ vindicãda quærere, armentiis ostentationem, & iactantiam posueris, veluti si quis*, vt inquit Hipparchus, *Eresionem obiurget Atticam pendentibus quauersum omnis generis pomis, & quæ mala & pyra nequeunt producere sic omnem illius disciplinam carpat, omnesque artificum.* Scio multis difficilem futuram dictionem Strabonis, præsertim cum in eo *Iresionen* scribendum sit, hoc est, εἰρεσιώνην, quam Suidas inquit, esse *ramum olæ implexum lanis obuios vndique fructus habentẽ. Hũc fert puerulus puber, & adfigit foribus Apollinis sacri in Pyanepsia.* Dicũt n. *Theseum in Cretẽ nauigantem cum vi tempestatis ex Delo solueret non posset obtulisse Apollini cõtortum ramis oleaginis, quare sospes Minotaurum obtruncauit, & consecrauit hunc supplicandi ritũ.* Subdit idem auctor *quid sint Pyanepsia, videtur enim dici quasi Cyanepsia quod prius fabas Pyanus vocabant. Ferebat Iresione mel in cotyla, id mensuræ genus, & ficos & panes fabaceos. Sunt qui dicunt laborantibus morbo Atheniensib. oraculum consaluisse, id vero respõdisse deos placarent hoc genere sacrificij, quo facto subsedit pernitiosa lues. Theseus nauigans in Phaleraõ facta vota diis soluit, & præconem, qui Ægeũ de salute eius certiorem redderet, in vrbem legauit, hic multos, qui regis obitum dolore & luctu prosequebantur, multos vero, qui latitia afficiebantur, & coronas ei imponebant propter salutem Thesei offendit. Acceptis igitur coronis Caduceum coronauit, qui coronata tuba cũ regrederetur ad mare, & Theseum nondum re diuina absolutã offendere, ne sacrificia turbaret, paululum moras contriuit: absolutis sacrificiis & Ægei morte Theseo renuntiata, clamore & tumultu celeres illi ad vrbem contendunt, hinc est quod nũc Escophoriis in sacrificiis, quibus rami portantur, non præconem ipsum, verum tubam coronis exornãt, & heu heu præsentes in re diuina exclamant. Quorum altero in celeri clamore dum Pæana canunt, altero in terrore ac turbatione vtuntur. Sepulto patre nonis Iuliis Apollini vota exsoluit. Nam hoc die salutẽ consecuti in vrbem rediere, it aq; (vt fertur) legumina elixauere, & ppter consecutam salutem in vnum cibaria commiscuere, qua cõmuniter vna in olla elixata inuicem distribuere. Iresionem ramum olæ efferunt. Nam illum vt in supplicationibus lana coronantes varijs primitijs ꝓpter permutatam sterilitatem complent, cantantes optimos panes ac mel in poculo, oleũ elixatũ & calicẽ plenũ, vt temulentus dormiat, illi conferre.* Subdit quoq; nõnulla Plutarchus, q̃ citra fastidii ꝓlixitatẽ scribi nequeũt. Strabonis hic sensus est, *Poetã nõ decere vindicare sibi*

sibi omnes virtutes, nō magis quā Ireſione ramis quidē abundat, non omnes tamen ramos & fructus habet. Quædam huius antiquæ conſuetudinis imago Bononiæ reſedit. Calēdis enim Maii rami auulſi ex arboribus pompatico apparatu deferuntur in vrbem a noſtratibus adoleſcentibus, poſtq; pro foribus philaritatis indicio ſolent affrigi. Hanc *Ireſionem* ſic Papinius deſcribit lib. Thebaidos II. *Vitata laurus, & ſupplicis arbor oliuæ*, addit interpres, oliuæ per q̄ pax petitur ſupplicando, hanc ab Atheniēſibus *Ireſionem* dici, ſic enim emēda Papinii interpretē. A Græcis autē reliquis *biriteron* Ireſione forte dicitur, quoniam per eā pacē impetramus, q̄ Græci εἰρήνην dicunt, vnde a Iureconſultis præfecti pacis vocati ſunt *Irenarchæ*.

Defecatus Codex Frontini: & de Herculeio.

CAPVT LXXVI.

FRontinus in ſecundo libro ſtratagematicon, hoc eſt, calliditatum & vaframentorum, quibus Imperatores redundare debēt, ponit hoc aſtutiæ ſpecimen & exemplar: *Metellus Pius in Hiſpania aduerſus Herculem, cum ille in oriente protinus die inſtructam aciem vallo eius admouiſſet, feruidiſſimo tēpore anni in caſtra ſuos continuit.* In quibuſdam defæcatis exemplaribus & perpurgatis legitur *Herulum* non autem *Herculem*, cum ſit manifeſte vox adiectitia & ſuperuacanea, falſoq; ad gentē Hiſpaniæ *Herulam* quidam referunt. Sed cū in antiquiſſimo exēplari, quod in diui Euſtorgii Bibliotheca reſeruatur in Inſubria, *Herculeium* non *Herulum* deprehenderim, ſic placet vt corrigas. Fuit enim *Herculeius* vnus ex his, qui Marianas partes fouerunt cum Sertorio & Propenna, a quo quæſturā agente Lucius Manlius proconſul, & M. Antonius legatus profligati, contra quem, & reliquias Marianas omnes a ſenatu deſtinatus eſt Metellus cognomento pius. Eſt & *Herculeum promontorium Locrenſe*, de quo Strabo libro primo. Sed nihil ad nos.

Explicatum quid ſit Cornicularius apud eundem Frontinum & Commentarienſis.

CAPVT LXXVII.

IDem Frontinus libro tertio ſic ſcribit: *Bello ciuili cum Ategua vrbs in Hiſpania Pompeianarum partium obſideretur, Martius interim Rex tanquam Cæſarianus tribuni cornicularius vigiles quoſdam excitauit, e quibus aliquot euitans conſtantia fallacia ſua per medias Cæſaris copias præſidium Pompeii tranſduxit.* Dubitauerunt multi quid nam eſſet *cornicularium* officium, & qui proprie *cornicularii* vocandi ſint & quare. Dion in vita Domitiani inter coniuratos & auctores cædis Domitiani, enumerat *Parthenium* κοιτῶνος eius, quem tanto in honore Domitianus habuit, vt enſem ante eum ferret. Quem vero Suetonius *Clodium cornicularium* nominat in Dione σπεκλάτωρ legitur, qui principatus libellos corrigeret & adminiſtraret. Pedianus Aſconius cum ſignificare vellet nomen honoris ſeu potius officii *cornicularium* eſſe

in militia, dixit esse nomen *ordinis*, tu expone *gradus militaris*, in quo militum & principis aut Imperatoris rationes administraret. Quid vero per corniculum Liuius & Asconius intelligant, inferius a nobis vbertim explicabitur. Cum Tranquillus in libro de Grammaticis tradit *Orbilium Corniculo* meruisse, significare voluit illum *Cornicularium fuisse*. Firmicus Maternus *clauicularium* numerat cum cõmentariensi, & *clauiculario*, qui ordines sunt militares. Sed, vt quod compertum habeo, tradam, nomen præfecti rationum principis est *Cornicularius* in Trãquillo, quoniam is, qui *Clodius Cornicularius* percussor Domitiani vocatur a Tranquillo, *cornelius* dicitur a Dione, quo nomine ratiocinator principis significatur. Est tamen animaduertere per *Cornicularium* Frontinu *Cornicinem* aut quid simile vocare, nisi in eo *Cornicularium* exponas *ratiocinatore, & rationes tribuni administrante*, vt Dioni grauissimo scriptori concinat. Licet etiam coniectare, nullo pacto *cornicinem* posse vocari *Corniculariu*, quippe cum a Firmico *Cornicularius* enumeretur cum *clauiculario commentariensi*. Hæc autem nomina sunt gradus & dignitatis apud principem. Nõ igitur *cornicularius* idem est, qui *cornicen*: præsertim cum diuersa fata sint diuersis officiis, cũ *Cornicularius fato commentariensis* regatur, nõ est verisimile *cornicinem* vilem & abiectum fato dignioru illustrari. Quod vero officium *commentariensium* fuerit, docet Imperator in Codice ita loquens: *De his, quos tenet carcer inclusos, id aperta definitione sancimus, vt aut conuictos velox pœna subducat, aut liberandos custodia diuturna non maceret. Iubemus ante trigesimum diem semper commentariensis ingerat numerum personarum, varietatem delictorum, clausorum ordinem, atatemque vinctorum. Quod si hoc prætermissum fuerit officium, viginti librarum auri erario nostro iubemus inferre. Iudicem desidem ac resupina cerui tantum titulum gerentem extorrem impetrata fortuna decem librarum auri multandum esse censemus. Ex his patet iudices, & ratiocinatorem, recensitoreque carcerariorum commentariensem appellari.* Et summatim colligo *cornicularium* non posse intelligi apud Tranquillum aut ceteros scriptores, nisi pro officio ratiocinatoris computatorisue in militia. Quod officium *cornicularii* fuerit sententiis proponi damnatorum, Maternus libro secundo videtur ostendere: *Quod si in his locis Mars se aliqua societate coniunxerit, vel si cum his fuerit inuentus, erunt homicidiis publicis præpositi, & exceptores earum sententiarum, quæ de hominum capitibus proferuntur, aut cornicularii, aut commentariensis.* Sed quibus iura committantur aut *clauicularii aut carcerum custodes*, aut quibus publicarum catenarum vincula committantur. Cum autem Pedianus *cornicularii* vocari tradit a *Corniculo*, respondeo *corniculum* nomen esse libri, in quo *Cornicularius* rationes principis scribere solebat. *Cornicula* vero dona militaria non eadem esse cũ Pediani *Corniculo* censeo.

Quinimo

Quinimo fasciæ purpureæ, seu virgulæ aureæ aut argenteæ in similitudinem parui cornu *cornicula* vocantur a Liuio. Mantuani hodie *fasceolam illam villutam vel fericam doctoratus*, vt ita loquar, *insigne corniculam dicunt*. De *corniculario* plura forte alias & meliora, cum hæc dictio mihi se planius & exploratius offerret. Nunc stare a Dione primi nominis historico statui. Quin & Suidas *Entelen* inquit nomen esse dignitatis in Romana militia, & sicut superius tradidimus ἐντελῆ Claudium Dion Græce interpretatur, quem Suetonius *cornicularium* dicit. ἐντελεῖς inquit Suidas summi dicuntur in militiæ ordinibus, dignitates aliquas honoratas gerentes, quod alienum est a cornicine. Appianus. ναυμαχίαν δὲ γενομένην καὶ βοῦς πεμπέμενοῦς ὡς ἐν τῷ δέλω οἱ πον καρχηδονίοις τῆς σωτηρίας οὔσης ῥωμαίοις δὲ τῆς νίκης ἐντελοῦς. Quid moramur igitur? *cornicularium* dicere summum in militia principatum? si Dion *Entelon* interpretatur, quem *cornicularium* Tranquillus appellat.

De ventis Aparctia & Caecia, de quo prouerbium Græcum exstat Vegetius enarratus.

CAPVT LXXVIII.

REnatus Vegetius libro quarto de re militari caput efficit nominа ventorũ continens. In eo igitur capite hæc scripta perperam visuntur. *Septentrionalem vero cardinem sortitus est Aparctias siue septentrio, cui adhæret Brasceas siue Cratias.* Plinius libro II. tradit super his talia: *A septentrionibus septentrio, interque eum & exortum solstitialem aquilo, Aparctias dicti & Boreas.* Numerosior ratio quatuor his interiecerat, Thrasceam media regione inter septentrionem, & occasum solstitialem, itemque Cæciam media inter aquilonem & exortum æquinoctialem. Alii quippe Mesem nomine etiamnum addidere inter *Boream* & *Ceciam* & inter *Eurum* & *Notum Euronoton*. Pollio Vitruuius libro primo architectonicæ. Circa septentrionem *Thrasceas* & Gallicus dextra ac sinistra aquilonem Supernas & Cæcias. Ex Plinianis verbis coniicere possis *Caciam* & *Aparctiam* legendum esse. Sententiam nostram fulcit hoc, quod nullibi reperitur hæc dictio *Cratias*, vtpote quæ sit commentitia & falsa. Scribit similiter Gellius libro secundo noctium Atticarum, *septentrionarium vocatũ esse aparctiam quasi ab arcto flatem*. Ventũ vero Cæciam Aristoteles ita inflare testatur, vt nubes non peul propellat, sed vt ad sese vocet, ex quo versum istũ puerbialem factum ait, κακὴ ἐφ' αὑτὸν ἕλκων ὡς ὁ καικίας νέφος, hoc est, *mala ad sese attrahens, vt Cacias nubes*. De *Thrascea* vento fit quoque a Suida mentio. *Thrasceas & Cacias* scribendum in Vegetio sciunctim, quoniam de duobus ventis & diuersis intelligit. *Thrascea* deest apud hos vocabulum auctore Seneca libro quinto quæstionum naturalium, quamuis mendose illic legatur *tarchias* non *Thrasceas*.

Carpere exercitum legendum esse in Heliano non carpere.

CAPVT LXXIX.

PAruus librarii apud Helianum, rei militaris pariter scriptorem, reperitur error. Sed lectorem ancipitem & titubantem tenens, loquor enim de Heliano, qui opus contexuit indaganter de instruenda acie, dicauitq; imperatori Adriano, quem Latinitate donauit Theodorus quidam Thessalonicensis. Sic habent passim codices Heliani: *Equites enim constituti in hac forma vertere se se in quemuis prospectum possunt, minimeq; vel a tergo vela latere capientur.* Corrige meo quidem periculo, *carpentur.* Dicuntur enim carpi milites a tergo, quando recipientes se cessim, aut fugam capessentes, ab insequentibus hostibus paulatim conuelluntur, & decerpūtur, non magnam stragem accipiunt, verum singulatim aut capiuntur aut obtruncantur. Id per verbum *carpere* proprie significanterque solemus exprimere. Quod autem Theodorus ille tanquam homo Græcus verbum Græcum idoneo proprioque vocabulo nō repræsentauit, non nimis mirum est. At forsan vitium est librarii. Hoc verbo in eadem re non semel vsus est Liuius. Hoc significare voluisse Helianum, verba quæ sequuntur ostendunt, quippe cum ait Helianus: *Præstantiores rhombi latera teneant, & principes angulos regant. Stat enim in priore angulo turma ipsius præfectus, in dextro autem & sinistro, qui custodes vocantur lateris statuuntur, in reliquo vero angulo ducem seu ductorem tergi locari solitum est.*

De flammeis velis, quibus noua nupta vtebatur Modesti codex emendatus.

CAPVT LXXX.

EXstat tomus, hoc est, tractatus compēdiosus & breuis Modesti de vocibus rei militaris compēdiosus quidem, sed instar Symmachi, pdigus est in sensu, & *fructu* beatus non *fronte.* In vestibulo illius opusculi mendum apparet non tolerandum in his verbis: *Equitum alas dicunt ex, quod ad similitudinem alarum, & ab vtraq; parte protegant acies, quæ vexillationes vocantur a velo, quia velu, hoc est, flammulis vtantur.* Scribe *flammeolis vtantur.* Est enim *flammeum velum*, & per diminutionem *flammeolum*, quo nubentes tegebantur omninis boni causſa. In emaculatis exemplaribus Pompeii sic legitur: *Flammeo amicitur nubens ominis boni causſa*, quo assidue vtebatur *Flamminica.* Martialis libro duodecimo:

Præluxere faces, velarunt flammea vultus. Tacitus lib. 15. *Ipse per licita atque illicita fadatus, nihil flagitii reliquerat, quo corruptiorem ageret, nisi paucos post dies vnii ex illo contaminatorum grege, cui nomen Pythagoræ fuit, in modum solennium coniugiorum denuptisset, inditum Imperatori flammeum.* Petronius arbiter. *Puella caput inuoluerat flammeo.* Claudianus. *Flammea solicitum præuelatura pudorem.* Poeta in opusculo ad Messalam: *Vt tibi Coricio glomerarem flammea luto.* Plautus in Aululari a confectores *flammeorum flammearios* appellat.

Apud

Aud eundem Modestum explicatum qui sint equi clibanarii.

CAPVT LXXXI.

IDem Modestus infra: *Bini cataphracti equi iungebantur ad currum, quibus insidentes clibanarii sarissas, hoc est, longissimos contos in elephantos dirigebant.* At ne te subdubium teneat insolentia dictionis huius, scito *clibanarios illos esse, qui bene ferro & armis muniti certamen ineunt.* Nazarius in Panegyrico ad Constantinum: *Operimento ferri equi atque homines pariter obsepti, clibanarium in exercitu nomen est. Clibanarii* dicti, vt reor, *quoniam more testudinis arcuatis muniuntur armis, qua Clibani forma est.*

Quid sit abaton in Vitruuio.

CAPVT LXXXII.

VItruuius Pollio, Architectonicæ scientiæ maximus antistes, idemque omnibus eruditionis numeris absolutissimus, libro secundo ad hanc sententiam verba facit: *Tunc Artemisia Rhodo capta, principibus occisis trophæum in vrbe Rhodo sua victoriæ constituit, aheneasque duas statuas fecit, vnã Rhodiorũ ciuitati, alterã sua imaginis, & ita figurauit Rhodiorum ciuitati stigmata imponentem. Postea autem Rhodii religione impediti: quod nefas est trophæa dedicata remoueri, circa eum locum ædificium exstruxerunt, & id erecta Graia statione texerunt, ne quis posset aspicere, & id abaton vocitari iusserunt. Abaton est* verbum Græcum, quod *in accessum* dici Latine potest. *A* est particula *inficialis*, & βάτω significat *ascendo*, vnde *abaton vocabatur ille locus, ad quem non dabatur accessus.* Ab hoc verbo βάτω Marcellus Grammaticus *gralatores*, hoc est, *ligneis perticis incedentes, calobatarios appellat* Milites quoque nautici, qui, vt confligerent cum aduersariis, naues ascendebant, dicebantur *epibatæ*, qua dictione Thucydides quoque vtitur, idemque Vitruuius iis: *Tum Artemisia cum esset renuntiatum, in eo portu abstrusam esse classem calatis remigibus, & epibatis comparatis, reliquos autem cives in muris esse iussit.* Sed scribendum est, *abaton* sine aspiratione in Vitruuio. Lucianus vtitur hac dictione ὦ γύναι ἀττικίων ὅτι μοι ἄβατον ἐποίησας τὸ πολὺ τῆς ὁδοῦ, hoc est, *Euge Atticion quando mihi occurrendo inaccessam fecisti viam*, id est, dũ occurris non impendi laborẽ in capessendo itinere. Loca, quæ vel exustione, vel mari, vel fluminibus penetrari non possunt, Græci vocant ἄβατα, vt est meridionalis plaga. Nostri vna dictione vel Ouidio teste vocant *inuia*. Naso de Parthis loquens: *Gens fuit & terris, & equis, & tuta sagittis, & non accessis inuia fluminibus.* De *loco Nilotico*, cui nomẽ *abaton*, meminit Seneca libro quarto quæstionum naturalium.

Qui sint intergerini & berones emaculatus eiusdem Vitruuii Codex.

CAPVT LXXXIII.

E Iusdem libro quinto codex deformiori macula polluitur in hæc verba. *In quibus autem locis puluis non nascitur, hi rationibus erit faciendũ, vti area duplices relatis tabulis & catenis colligata in eo loco, qui finitus erit, cõstituãtur, inter destinas crata moronibus ex vlua palustri factis calcetur.* Barbara verba sunt hæc vltima, & Geticæ captiuitatis meræ reliquiæ. Cum literas Romanas Mantuæ docerem, secessi æstu anni feruentissimo ad opulentissimũ templũ, & circiter duodecim milia passuũ ab vrbe diuo Benedicto, iussu Reginæ Mathildis, consecratum est. Illic offendi peruetustũ exemplar Vitruuii, in quo sic propemodum legebatur: *Et catenis colligata in eo loco, qui finitus erit constituantur, & intergerinis, e creta, beronibus, & ex vlua factis calcetur.* Hãc vera, genuinamq; lectionẽ censui prorsusq; doctrina & eruditione recondita Vitruuii dignã. *Intergerini Plinio parietes appellantur, qui intergerunt, hoc est, ferunt & sustinent onera,* quos e Creta iubet Vitruuius cõstituere leuiori forsan impendio, sicuti cretacei parietes in vsu sunt apud Placentinos. Conuenit & Beronibus ex vlua calcari, velit, rebus forsan in humecto loco oportunioribus, & si doctius calceetur, quã calcetur legi posset in Vitruuio. *Calcari.* n. etiã hodie pariter dicitur, cum fundamento aptissimo fulcitur. Existimo tamen *intergerinos* non solũ *parietes*, sed *omnia sustẽtacula* dici posse vel instar fundaméti, vel instar adminiculi, *nec dici intergerinos ab intergerẽdo*, hoc est, *sustinẽdo*, nullibi n. repies hoc etymon, sed potius sic appellari & *inter nouos parietes aut fundamenta*, seu & tale, pro fultura intergerũtur, de quibus intergerinis Plinius meminit lib 25. De *beronibus* sic in Plinio lib. 36. *Id conjecutus est Cteſiphon beronibus arena plenis molli puluino super capita columnarum exaggerato paulatim eximentibus onus, vt sensim totum in colle sederet.* Sunt qui in Plinio *peronibus* legunt, quod non satis placet reclamante veterum exemplarium auctoritate.

Taurum pudenda hominis significare Diomedes & Saluſtius aperti.

CAPVT LXXXIV.

S Ed ne Grammaticos huius nostrę industriæ penitus asymbolos & expertes faciamus Diomedis ex lib. 2 hæc verba enarratione visa sunt egere. Fit & per homonyma, cum dicimus *taurũ*, & nescias vtrum de armento, an obscœnam corporis partem, an montem & est in Cilicia, an qui est in syderibus taurũ dicamus. Ex his nobilissimi Grammatici verbis satis constat taurum & obscœna parte capi. Sed an in viro an in fœmina non explicat, auctoresque id tradentes non affert, quos maxime curiosus animus desideraret. Sui-

das

das in primis enchiridion nostrum *Taurum & taurenem* viri scribit esse pudendum, πυγὸς, inquit ille, τὸ αἰδοῖον τοῦ ἀνδρὸς. καὶ ἀπειρόπυγη ἡ ἄμικλος καὶ ἀγύνη ἐπάδει ἀ πυγόπυγη διέξω τὸν βίον. Reperio apud eundem Suidam *Lastauron* Græcos hominem egregie *mutonitatũ* vocitare, quasi λάσιος sit, hoc est, hirsutus circa *tauron*, id est, *virilia*. Discees vero ex Aristotele, & Plinio homines hirsutos iuxta femora & crura esse ad venerem prærabidos. Ille quicunque fuerit antiquus auctor, qui vitam Salustii scribit, *Lastauron* illum vocitauit, petulantem, tu & lasciuum siue æquo membrosiorem, interpretare, seu scortatorem. Dicitur enim sic Græce *lastauros*. Verba Suidæ. λάσαυρις πόρνος, δασὺς τὸν πύρον, λασιόπυγος τις ὢν. ὁ δασὺς τὸν πύρον εἶπε· καὶ τοῖς ἑλληνικὴν τοῖς βαρβάροις λάσαυρος τὸν τρόπον, οὗτοι πάντες ἐκάθαρσι τὸ βασιλέως ἦσαν. Subiectum scroto caulem vocari taurum testatur Pollux lib. 11. sic. κριμας ἦρις δὲ νεῦρα, ἃ τὰς διδύμους ἀνέχει τῷ περάφῃ μὴ πρόσεικος. ὑπὸ δὲ τὸν καυλὸν διὰ τοῦ ὀχέου μέσου ὑπὸ τὸν ὀνομαζόμενον ταῦρον

De polline & pollinario cribro Phocas explicatus.

CAPVT LXXXV.

PHocas Grammaticus perspicax & accuratus libellum reliquit, quem si tenes, paruo pondere multa vehis, vt ipsemet testatur. In eo sic scriptum est. *Illa sunt generis masculini, quæ in genitiuo vna syllaba ac crescunt*, vt hic lapis lapidis, hic puluis ris, hic polin.nis, hic pubis.ris. Ne forte quis dubitet, quid sit *polis*, sciat per eam dictionem florem farinæ significari, vnde cribrorum genera duo nominantur, excussorium scilicet & pollinarium. *Excussorium* vocatur, quod excutit & transmittit farinam ignobiliorem. Accõmodum hoc est, ad panem secundariũ. *Pollinarium* vero tenuius flori farinæ accõmodatum est. Vtentẽ hoc cribro Cato *polintorẽ* vocat, apud quem est *polintio*. Reperio tamen *polin.nis*. non autẽ *polis*. Sed vtroq; modo dici potest. *Farinariũ cribrum* ad differentiam *pollinaris & excussorii* in Plinio leges. Farina in pollinem, in secundariũ, & furfures partitur. *Pollinem* florẽ farinæ dicimus, secundarium, quod vulgo tritelum *furfures*, quod Bononienses passim *remolum*. Plinii lib. 18. verba hæc sunt, *ex Africo iustum est e modiis redire semodios, & pollinis sextarios quinq;*, ita enim appellant in tritico, quod florem in siligine, hoc ærariæ officinæ chartariæq; vtuntur. Præterea secundarii sextarios quatuor furfurumque tantundem.

Loca cantilenis seruientia Odæa vocari. De musais, serapais, Isais Caper emendatus.

CAPVT LXXXVI.

CAper vetustissimus auctor sic scriptum reliquit. *Adeo, musæa, serapea, iscea, mausolia, caducenda dicendum nõ est.* Tu corrige: *odea, musea, serapea, iscea, mausolea, caducea dicendum non est.* Sunt enim *odea* loca in domo, vbi cantilena solebat exerceri. ᾠδὴ namque cantus appellatur, & ᾄδω canto. *Musæa*

gymnasia dicata Musis esse nemo dubitat, *Serapæa* conditoria, receptaculaq; crediderim nuncupari, vbi *Serapidis* donaria componebãtur, vel festa *Serapidis Serapæa* dixerunt. Isæa Isidis sacra, Mausolæa sepulcra omnia vocata, quæ nobilitate, fastuq; regio conspicienda erant, a Mausolo rege Cariæ cui Artemisia illud inter sepre memoratissimã opa nũcupatũ Mausolęũ cõsecrauit, vnde illud exiit.

Nec Mausolai diues fortuna sepulcri,
Mortis ab extrema conditione vacat.

Mausolæum ex Proconessio marmore structũ Vitruuius docet. *Caduceum* vero nuncupamus baculũ, quẽ Mercurius manu gestat serpentibus implexum, a quo *caducifer* vocatur ab Ouidio, vnde *caduceatores* ad pacem vel fœdus componẽdũ missi dicũtur. Hinc manauit Catholica illa sententia: *Caduceatori nemo homo nocet.* Si plura de caduceo desideras Macrobiũ lege Hęc omnia ꝓposita Caper attulerit plurali numero dici nõ posse, etsi quandoq; repiantur, abutanturq; de vsu Caper loquitur, & Grãmatica consuetudine, nõ autẽ licentia. Pericles Athenis Odæum construxit. *Ammianus quoque Marcellinus, tradit Romæ fuisse stadiũ & Odæum spectata ab Imperatore Constantino inter cetera decora Romana vrbis.* Locum post *Odæum* dictione Græca Suetonius in Domitiano *Metodium* vocat. Dicere possumus *Odæum* & *Odium* quoniã Græce dicitur ᾠδεῖον. Suidas auctor est *Odæum* fuisse Athenis constitutum a Pericle ad exercendam musicam, est tanꝙ theatrum. Inclinatur ἀπὸ τῆς ᾠδῆς. Est autẽ in ipso *dicasterii*, hoc est, locus, vbi iudiciũ summi magistratus exercent. Illic agebatur itidẽ tragœdia. Vitruuius li. 5 itemq; Athenis porticus *Heumenici*, patriſq; Liberi fanũ exeuntib. e theatro sinistra parte *Odæũ*, qꝫ Themistocles columnis lapideis dispositis nauiũ malis, & antennis & spoliis Persicis ꝓtexit. Nõ satis caute Domitius Pausaniæ verba transtulit. Nam cum vertere sic debuisset. In *theatri* aurẽ, qꝫ Odæũ appellant, vestibulo regum sunt Ægyptiorũ statuæ, non Odæum dixit, sed insulse, etymon spectãs cantilenarũ, casum ꝓ casu vsurpans. Censuit n. Odion esse ꝓ diminutionem genitiuum multitudinis a cantu, hoc est, *odæ*, cum deriuatũ sit nomẽ a cantilena quarti casus. Potest itidem *Serapis* nomen esse sepulcri in Capro, quoniã censet Augustin. ita dici quasi σορὸς apis, hoc est, tumulus apis. De quo si plura desideras, Augustinum lege in libris de ciuitate Dei.

Errasse Agretium in dictione mulierarius. Quid sit meracus codex eius emaculatus.

CAPVT LXXXVIII.

VIdeo nescio cuiatem Agretium in decuriam Grammaticorum recipi, nec ego is sum, qui illi derogare velim aut obloqui, cum eo tamen non sentio in eo loco: *Muliebre dicimus a muliere aliquid factum, mulierarium per mulieres ordinatum, & per viros gestum.* Quin imo *mulierarium* vocamus hominem substantiui figura non adiectiui, *Nimio in mulieres ame-*

re insanientem, quem amorem muliebrem mulierositatē dicimus auctore Cicerone. Hanc Græci φιλογυνίαν appellāt, nec in aliā sententiam trahi potest hæc dictio. Paulum supra eiusdem Agretii codex maculosus est his verbis. *Ita & meritam potionem merosum aut vinum appellamus*, corrigi. Ita & *meracam potionem, merosum autem vinum* appellamus. Notissimum est *meracam potionem* dici, quæ pura est non *diluta*. Persius: *Anticiras melior sorbere meracas*. Horatius. *Diluis elleboro crimen bilemq; meraco*. Scatent hac dictione omnes eruditi. Superlatiuum *meraci* est *meracissimus* apud Sidonium.

De Retiario & Secutore gladiatoribus Donatus enarratus.

CAPVT LXXXVIII.

LEgunt & pueri opusculum illud Donati clarissimi Grammatici, cui de octo partibus orationis titulus est. Inibi cum agit de figuris sic inquit: *Amphibologia est ambiguitas dictionis, quæ fit per accusatiuū*, vt si quis dicat *audio Secutorem Retiarium occidisse*, fit amphibologia in his verbis, *quoniam dum quispiam audit Secutorem necasse Retiarium, videtur intelligere aliquem hominem insequentem alium necandi caussa, qui habeat rete, cum secutor nomen sit gladiatorii, & similiter retiarius.* De *Secutore* meminit satyrus. *Iussus pugnare Secutor.* Per *retiarium* similiter non accipimus hominem habentem rete piscatorium, sed gladiatorem rete pugnantem. Mirmillo tamen proprie loquendo dicitur gladiator, qui cōtra retiarium pugnat. Sed Donatus exemplificandi gratia loquitur: *Retiario pugnanti aduersus Mirmillonem cantatur. Non te peto, piscem peto.* Quid me fugis Galle? quia *mirmilonicum* genus armaturæ Gallicum est, ipsique Mirmilones ante Galli appellabantur, in quorum Galeis pisces effigies inerat, quod genus pugnæ institutum est a *Pittaco*, vno ex septem sapientibus, qui aduersus *Phrinonem* dimicaturus propter controuersias finiū, quæ erant inter Atticos & Mitylenæos reti occultato impediuit Phrinonem.

Disceptatum nunquid Sergius errauerit, vulgus, fœminino genere proferens.

CAPVT LXXXIX.

QVandoque pueriles errores apud summos auctores deprehendere licet, quod me saxeum quandoque reddit & attonitum. Quis Sergio Grammatico diligentior, & in nō parum multis annotatu dignis accuratior: ille tamen totam traditionem suam his pauculis verbis incestauit, ne verbo asperiori in præsentiarum vtar. Nam *vulgus*, inquit Sergius, *& neutro & fœminino genere legimus, apud Vergilium fœmmino. In vulgum ambiguum. Neutro, ignobile vulgus.* Quis non videt Maronem literarum Deum nunquam *vulgum ambiguum* dixisse. Forte lapsus memoria Sergius cum hæc proderet non recte tenuit Maronis versus, quos libro secundo Æneidos reperire poteris.

Hinc mihi prima mali labes, hinc semper Vlyxes
Criminibus terrere nouis, hinc spargere voces
In vulgum ambiguas, & quærere conscius arma.

Rectius Maronianus interpres Seruius inquit: *Ambiguus, dubius, ni si aperte ageret, accusatio esse videretur.* Seruius *ambiguas* recognouit, vt nullo modo *ambiguam* defendere possimus sensu repugnãte & pedis regula, quæ collidit vocalem præcedentem, & ita deesset syllaba huic carmini.

De horno & hornotino eiusdem codex emendatus.

CAPVT XC.

Eiusdem Sergii codex paulo post vitio librarii fœdatus est: Ni ibi tradit Sergius sic: *Sunt exempla varia posita: horno autem nihil aliud est, nisi hoc anno, vnde derivatio duplex inuenitur. Nam Cicero dicit hornotinas fruges: Horatius dicit hornatas fruges.* Sic corrige. Nam Cicero dicit *hornotinas fruges*: *Horatius dicit hornas fruges.* Est enim *hornotinum & hornum illius anni.* Seruius. Fit autem de horna fruge, & horno sale, vt Horatius, & horna fruge. Annotinum idem est, quod hornum & hornotinum, hoc est, huius anni. Columella lib 5. vngues annotinos resecato.

Qui sint apud Firmicum Psephopecta.

CAPVT XCI.

Firmicus Maternus, acutissimus Astronomiæ professor, non multum est, quod exiit in publicum, non adamussim castigatus & excultus, quod vt facile credas, eius ex libro secundo verba subiunxi. Et aut calculi, aut musicæ, aut notarum, aut difficilium literarum inuentores reddit, *socio in hoc loco Mercurius ipso Phopectas sæpe fecisse.* Corrigendum sic autumo: *Scio in hoc loco Mercurium Phephodectas sæpe fecisse.* Hoc sensu: Scio iudicoque ex *Matheseos* cognitione Mercurium in hoc loco, hoc est, Mercurium collocatum in hac statione horoscopi sæpe fecisse *Psephodectas.* Sunt autem *Psephodectæ*, qui calculo suffragia ferebant, *calculis enim prisci nigris albisq; iudicabant*, quod significat Ouidius ita canens:

Mos fuit antiquis niueis, atrisq; lapillis
His damnare reos, illis absoluere culpa.

Hos in vrnam iaciebant, si cui maior numerus nigrorum contigisset damnabatur, si alborum absoluebatur. Super qua re Modestinus Iureconsultus digestis de administratione rerum ad ciuitatem pertinentium. *Calcularii erroris retractatio etiam post decennii & vicennii tempora admittetur.* Hunc ritum significauit Apuleius lib. 10. *de Asino aureo. Cum iam*, inquit, *sententiæ pares cunctorum stylis ad vnum sermonem congruentibus, ex more perpetuo in vrnam æream deberent conici, quo semel conditis calculis tactu cuncti fortuna transacto nihil post ea commutari licebat, sed mancipabatur potestas capitis in manum carnificis.* Psepodetæ vero iudices vocantur

cantur ἀπὸ τοῦ ψήφου, hoc est, calculo & suffragio. Qui vero suffragium fert ψηφιστὴς dicitur & ψηφοδέτης. ψήφισμα, decretum per suffragia. Dicuntur & ψηφολόγοι οἱ ψηφοποιούμενοι, vt Suidas inquit, ψῆφος iudicium dicitur, ἀπὸ φασις. Est enim *Psephos* lapis annuli, & numerus pecuniarius, sicuti apud nos *calculus*, hinc subducens rationem pecuniarum dicitur calculator a nostris. Calculus albus erat absolutorius, niger damnabat, quod docet Pisides his, ψῆφος μελαίνης ἐξιφώνησε κεῖσε. Reperitur & *psiphophoria*, quæ multorum calculorum ratiocinium & apparatum significat. Græci quoque absolutum vocant ἀψηφίστον, quasi maxime remotum a discrimine calculi. Sunt qui existimant *ostracismum* esse diuersum ab hoc suffragio calculi, an recte, non ad hunc locum. *Testula*, sic enim vocatur Latine ostracismus, electus fuit Themistocles, & multi alii. Erat & iudicium per folia, quod *petalismon* appellabant. *Ostracismo* pessimi damnabantur a populo: *Ostracis* enim scribebatur nomen fugati. *Ostracismus* differt ab exsilio, quoniam exsilio multatorum substantiæ confiscabantur: *Ostracismo* amandatorū non eripiebat bona populus aut fiscus, & illis tempus præscribebatur aut locus, exsules autem neutrum horū habent. Ex iis colligo eductis e Græca penu *Ostracismon* esse relegationem, φυγὴν vero exsilium. Naso gloriatur quod *relegatus* appellatur non exsul, cui nomen ciuis, & bona auita reseruata sunt. Aristoteles lib. primo de animalibus & alibi quoque ὀστρακοδέρμους, pisces vocat, quos Latini *testacea*, vt sunt *ostrea*, purpuræ, buccini, echini, quæ non marem habent aut fœminam. Exstat prouerbium apud Græcos ὀστράκου στροφή, dicitur de his, qui celeriter aliquid faciunt. Existimo illos non recte sentire, qui ὀστρακισμὸν cum calculo cōfundunt, cum ὀστρακὸς dicatur *testula*, ψῆφος proprie loquendo calculus, scilicet, hæc nimium multa. Ceterum cum reperiam Suidam *Psephopectas* nominare pro his, qui calculi curam gerunt, nihil mutare debes in Firmico. Inquit enim *phephologos*, hoc est, ratiocinatores calculi esse *phephopectas*, qui etiam sumi possunt pro computatoribus, quos vulgo *calculatores* appellamus, & *rationum trutinatores*, quæ expositio Materno est accomodatior.

De Nesti Empedoclis Laertius enarratus.

CAPVT XCII.

LAertius Diogenes Græcorum philosophorum vitas diligentissime scribit. Is lib. 8. in Empedocle sic scriptum reliquit. *Hæc autem illi visa sunt, elementa esse quatuor, ignem, aquam aerem, terram, amicitiamque, qua fœderantur, & discordiam qua dissideant.* Ait autem sic: *Iupiter ac Iuno regina & Aidoneus, & veneranda Nestis, Iouem ignem, Iunonem terram, Aidoneum aerem*, Nestim aquam dicens. Scimus *Aidoneum* Plutonem significare, quem dixerunt & *Adin* quasi *Aidem*, hoc est, tristem & tenebro-

sum. Quærunt tamen multi quid significet illa dictio *Nestin*. Ego fictum nomen ab Empedocle reor, tanquam sit aliqua priuationis Dea, sub cuius nomine contineretur aqua, sicuti Deorum nomina cetera vocauit elementa. Fit enim a particula priuatiua νὴ, καὶ ἔσμι & sum, quod lubrica est aqua, nunquam consistit, in perpetuo est fluxu. Propterea *Nestis* decentissime vocatur. Νῆστις, inquit Suidas, ieiunus dicitur intestinus medius inter ventrem & stomachum, ab hac particula νὴ priuante, ἐσθίειν comesse, vel a νὴ priuante & σῖτος, hoc est, cibarium. Subdit Suidas ex catmine Empedoclis mutuatum reor. *Nestis autem qua lacrumis amaris Pascit mortalem genus, dico, hoc esse aquam:* De hoc intestino sic meminit Pollux: καὶ ἡ νῆστις καὶ ἡ λιμὸς καὶ ὁ λιμὸς καὶ ὁ λιμὸς καὶ ὁ

rem per *Arabarchen* significauit Iuuenalis. Adiuuat quod Ægyptium præposuit, qua gente nulla lasciuior atque discinctior Autumo Triumuirum Antonium fluxum, mollem, temulentum, cõmessatorem M. Tullium inuuisse cum ita loqueretur in quadam ad Atticum Epist. *Vellem & te ex Theophane reficere, quo nam animo in me sit Arabarches.* His adde Lucianum commessatorem, eneruem, & mollem Bacchum significare volentem illum *Syrophœnicem* cum Cadmo vocasse in dialogo, cui titulus est Φοινικικὸς, nec mirum si delicias satyrus obiiciens cuidam inquit: *Syrophœnix vdus amomo.*

Quid sit promercale proprie, disceptatum nunquid Herodiani vocem recte Polit. anus Latinitate donauerit.

CAPVT XCIV.

HErodianũ hist. Græcum celebertimum Latina colonia donauit Angelus Politianus, vir mea quidem sententia præclarissimus, sed boni interpretis operam præstans non Paraphrastis sententiam sibi proponit, quam sectetur, a verbis autus, multumq; temotus. Is in Iuliano imperatore sic scribit: *Nam cum neq; vindex exsisteret vllus tam crudeliter interfecti principis, neq; promercale factum imperium, fadeq; nundinatum quisquam prohibuisset.* Videtur Angelus *promercale imperium* vsurpare pro eo, quod est propositũ hominibus mercari cupientibus, cum hoc Latina dictio nõ significet, & in Græco codice dictio posita est, quæ emtoribus propositum imperium significat, si memoria non labor. Nunc enim mihi Herodiani Græci copia non suppetit, quem, cum Mediolani agebam, sedulo perlegi. Hęc sane dictio *promercale* fines quosdam habet & limites, quos transcendere non licet. Minime vox hæc catholica est, & vniuersalis ad omnia, quæ venduntur. Sed illa tantum *promercalia* nuncupamus, quæ reseruatis his, quæ ad vsum proprium pertinent, tanquam superantia vendit paterfamilias, quem *vendacem* potius quam *emacem* optat Cato. Verbi gratia patrisfamilias decem modii tritici familiam patcent, cum ex fundo suo viginti in horrea reseruet, decem tempore anni venditioni idoneo proponit, idque *promercale* dicitur a Catone, Columella, ceterisque, qui Romane locuti sunt. Suetonius in Cęsare dictatore *aurum promercale* vocat, quod Cæsar vendidit superans sibi, reseruata tanta auri copia, quanta suo vsui satis esset. *Promercales vestes* illæ nuncupatim vocantur, quæ superuacant patrifamilias, & proponit vt vendantur, quales peculiariter illæ sunt, quæ in vsu fuerunt, veneuntque post primam gratiam coloris attritu deperditam, cum infectura dilutior esse cœpit atque languidior. Hoc significare voluit Plinius Cæcilius scribens in libello de Grammaticis & Rhetoribus: *Palemonem Grammaticum exercuisse officinas vestium promercalium.* Nec *promercalia* dicuntur merces, quæ primo minoris emuntur, vt postea pluris distrahantur, quarum re-

rum negotiatores Græco vocabulo *propola* nuncupantur, a nostris *institores*. Plinius libro duodeuigesimo natu. histor. Aliqui occasum Vergiliarum ad tertium idus nouembreis seruant, quoniam id Sydus etiam vestis institoris est, & est in cœlo notatu facillimum. Ergo ex occasu eius de hyeme augurantur, quibus est cura negotiatoris insidiandi auaritiæ. Nubilo occasu pluuiosam hyemen denuntiãt, statimque augent lacernarum pretia. Sereno asperam & reliquarum vestium accendunt. Si quis vero secus sentit, genium ac proprietatem Latini sermonis ignorat. Politiano igitur in hac quidem re non fauemus, qui *promercale* vocat impenũ, quod propositum quodammodo esset venui. Non enim quæ veneunt, *promercalia sunt*. Mobiles res tantum, & quæ annuo vsui vel simpliciter vsui superant, *promercales* appellantur. *Promercalia* M. Cato his verbis significauit: Reliqua quæ comparanda sint, si quid desit in annum vti comparentur, quæ superfint veneant, vendat oleum, vinum, frumentum quod superfit, vendat boues vetulos, armenta reiicula, oues reiiculas, lanam, pelles, plaustrum vetus, ferramenta vetera, seruum senem morbosum, & si quid aliud superfit, vendat. Reiicula (vt hoc discas obiter) a Catone dicuntur oues siue armenta reiicula, quæ senio aut morbo reiici debent & distrahi.

Nunquid Dimitir terra dicta a Græcis bene deflectatur a Diodoro.

CAPVT XCV.

Diodorus libro primo terram *dimiteram* a Græcis appellatam tradit, *quoniam omnium sit mater*, tanquam Si particula superfluat. Melius Plato qui ait, *Cererem* Græcos appellare δημητρα quasi διδοῦσα μητηρ sit, hoc est, *exhibens mater*.

Qui sint apud eundem Pascopheri, pascas & Pascophorium, & de sacerdotibus qui Eumolpida dicti, & quid sit Ceryx in Seneca.

CAPVT XCVI.

Eiusdem Diodori non multo post, hæc verba sunt: *Et a pascophoriæ pracones solos ex Græcis Athenien. per Isidem iurare, ac forma moribq; Ægyptiis similes.* Scribo in Diodoro Eumolpides in honorem & memoriam Eumolpi Regis, quem Ægyptii generis fuisse Diodorus sentit. Hunc Poeticem docuit Orpheus maximus Poetarum. Huic sententiæ Ouidius astipulatur.

At nec, Echionides Eumolpus in Orphea talis,
In Phryga non satyrum talis Olympus erat.

Scribit Suidas, *Eumolpum Eleusinium Athenien. filium fuisse Musæi Poetæ*, alii autem Orphei filiũ verificatorem ante Homerum: Fuit enim *pithionices*, hoc est, *victor in ludis Græcis, in quibus victores donabantur pinu*, qui in *Archemori honorem* celebrabantur. Hic scripsit *teletas Cereris*, & his filias suas initiauit. Addit hoc Suidas, Eumolpi-

molpidæ genus a Thrace, qui purgatione, siue initiandi leges reperit, vel a Musæi filio, qui instituit Eumolpidas, & Cerycas, & alios Sacerdotes, qui Cereris sacris & initiationibus inuigilant. Obiter & in transcursu Senecam in libro de tranquillitate vitæ ita scribentem: *Non vis enim nisi consul aut Prytanis aut Ceryx aut fasces administrare remp.* Ad hunc magistratum in rep. Attica summũ refert, vtpote cui *Cerealia* commissa erant sacra apud Atticos in primis religiosius culta. Illos ride qui referunt ad præconem, vilem magistratuum officialem, si modo cum hoc insigni sacerdotio cõparetur. Adde quod Seneca de summis magistratib. illic agit, non de seruis magistratuum, & suffes apud Carthaginenses primus honor ostendit. Legendum. n. est Seneca *suffes* non *fasces*. De his Eumolpidis nunc mentio fit a Diodoro, quos contendit ab Ægypto fluxisse, nõ autem ex Thracia. M. Tullius in quadam Epist. ad Atticũ: Eumolpidas quosdam atticissantes nominat. Lege quæ Pausanias in Attica scribit super Eumolpo. Amplius qui sint apud Diodorũ *Pascophori* quærendum est, *Pascophori* Sacerdotes sunt Ægyptiorũ honoratiores ceteris, dicti *Pascophori quod ferunt pallũ*, cui nomen est *pascas*. *Pascophores* demũ *Veneris* appellata, & thalamum nuptialem curet & administret. πάστας thalamus nuptialis, qui alio nomine νυμφῶν & νυμφίδιον. Pro Venereo thalamo Poeta Leonides hæc παστάδα τε ξύστας τε αὐδρειῶνα τε αὐλαὶ κοσμεῖται τ' ἐν νυμφίδιον θάλαμον. Lampadiũ cubicula sponsarũ *nymphia* vocasse olim non meditate satis censui, nunc secus sentio, quod infra docebimus. De his Ægyptiis Sacerdotib. sic Apuleius lib. 11. de Asino aureo, cũ loqueretur de sacris *Osiridis & Isidis*: Ac ne sacris suis gregi cetero permixtus deseruirẽ, in collegiũ me *pascophororum* suorum inter ipsos decuriones quinquennales elegit. Suidas *pascophorium* tradit esse ferias, τὸ πάστας, hoc est, pallium illud Veneris, cum *pascaphorium* Nicolaus Lyra vocet Thalamum deputatum ad vescendum pro *Sacerdotibus pascophoris*. Credendum tamen est, *pascophorium* vocari domum & habitationem omnem *Pascaphorum Sacerdotum*, qui sic vocati sunt a pallio Veneris quod ferebant, cum Venus & Isis pro eodem numine capi possint. Codicem igitur Suidæ mendosum: In Esdra ita leges: *Exsurgens Esdras ante atrium templi abiit in Pascophorium Ionathæ, & hospitatus illic, non gustauit panem, nec aquam bibit.* Leges in sacris literis (si recte memini) In die illo diruet Deus *Pascophoria vestra*: Et alibi: *In Pascophoreo domus Dei nostri.* Templa seu loca fuisse *Pascophoria*, & quibus rebus apta docet his Iosephus in quinto. *Quarta vero terris supra verticem Pascophoriorum condita erat, vbi mortis est vnum de Sacerdotibus astantem post meridiem, quod septimus quisq; dies inceperit, tuba significare, rursusq; vespere quod desineret, nunc ferias populo, nũc opus facias denuntiantem.*

Defensus Placiades a calumniatoribus, & eiusdem codex emendatus, cum de nominibus equorum agit. Quid sit petax.

CAPVT XCVII.

NOn desunt quipiam, quos doctos iudicarem, nisi contra præceptum philosophicum viuerent, docti doctos amant, si vere sunt docti, dici solet, illi doctos oderunt, & de summis nominibus prælicenter garrientes obloquuntur. *Fulgentium vehelii suis incessunt, quem domi in manibus habent & in oculis.* Sed hæc propugnatio reiicitur ad eruditos omnes. Hæc contentio non est huius fori. Nos Placiadem in communem studiosorum vtilitatem inuulgauimus, addidimusque commentariolos nostros, qui forsan minorem auctori famam quam laborem pepererunt. Sed vt dixit Liuius, *animus inquies pascitur opere.* Dum Fulgentium repeto quia multa putaui me quoque qui feci iudice digna lini. Reperi in his verbis non mediocre librariorum mendum. Vnde & ipsius equis condigna sic nomina posuerunt, id est *Erythreus, Aethon, Lampos, Philogeus*, tu corrige *Erythreus, Æthon, Lampos, Philogeus.* Vni namque ex solaribus equis nomen hoc inditum a verbo Græco αἴθω quod significat incendo, ardeo. αἴθων ardens & splendidus. A quo verbo fuerunt nonnulli philosophi, qui *æthera* dixerunt. Equum enim ex solaribus vnum sic appellari docet Ouidius lib. 2. metamorphos.

Interea volucres Pyrois eous & æthon
Solis equi, Quartusq; phlegon hinnitibus auras
Flammiferas implent pedibusq; repagula pulsant.

Idem paulo inferius. *Huius quoque in tutelam ponunt Panum, quod omnis vita potentia petax in aspectum sui semper quærat ornatus.* Petax (vt reor) a Fulgentio pro lasciuo ponitur hoc ordine. *Scimus quod omnis potentia & vis anima nostra ad lasciuiam vergens petit ornatus extrinsecus in aspectum sui*, hoc est, *vt inspiciatur. Vult enim anima potentia videri comta & bracteata.* Petax vocabitur a Fulgentio verborum inuentore, quem ceteri petum dicunt, hoc est, lasciuulum. Poeta in priapeis, oculum Veneris latum, hilarem, & amorabundum *petum* vocauit. Pueros *petulos* Cicero pro lasciuis vsurpauit. Nil tamen obstat sentire *petacem* pro petitore & affectatore a Fulgentio capi. Sed prior sententia tum verior tum eruditior. Idem pàululum supra *Secunda actiua est, qui tantum vita commodis anxiat, ornatus petax habendi insidiatur, rapiendi cauta, seruandi solicita geritur.* Idem libro 2 in fabula Ixionis ponit hæc verba. *Dromacrides in Theogonia scripsit Ixionem in Gracia primum regni gloriam affectasse, qui sibi centum equum primus omnium acquisiuit.* Lego *Asciuit*, hoc est, adiecit & allegit, qui corpus suum tuerentur. Tales Latini *stipatores* & *lateronis*

appel-

appellant, Græci *παραστοφύλακας*. In commentariolo nostro in eundem Placiadem in calce *Apelleo* scriptum est pro *Pericleo*. Cōsuerat enim Pericles rogare Deos, summis votis expetere, ne quid sibi erranti excideret, quo exasperaretur populus: vnde fingunt *Pitho*, hoc est, quandam persuadendi Deam sedisse in labiis Periclis. In eodem lib. primo cum agimus de *labrusca, herbam* pro vite indecenter impressérunt.

Fabula Ganymedis ad historicam fidem relata. Consequenter Lactantius explicatus & Herodianus.

CAPVT XCVIII.

LActantius Firmianus maximus religionis veræ propugnator libr. 1. diuinarum institutionum asserit, *colorem Poeticum esse cum fingitur aquilam rapuisse Catamitum*. Sed aut per legionem rapuit, cuius insigne aquila est, aut nauis, in qua est impositus, tutelam habuit in aquila figuratam, sicut taurum figuratum cum rapuit & transuexit Europam. Hæc quamuis verosimilem prætextum præ se ferant, sintque fabulæ non inutiles mythologiæ, hoc est, ratiocinationes Poetici lusus, accedere tamen proxime ad intentionem Poetarum, videtur id, quod traditur de his ab Herodiano in Cumæo: Simulacrum matris Deum decidisse ferunt in quendam Phrygiæ agrum, cui nomen *Pesimunti* a casu eius simulacri factum putant. Ibi enim a principio comparuisse, licet apud alios comperiam pugnam illic *Ilum Phrygæ Tantalumq; Lydum* inter se conseruisse, siue de via ortam siue potius ob raptum *Ganymedis*, cumque diu æquis viribus decertatum foret, ac permulti vtrinque cecidissent, & nomen ex ea clade loco esset impositum. Hinc etiam fama fert, Ganymedem ipsum trahentibus in diuersa Germani atque amatoris manibus, vita esse orbatum, sublatumque e medio pro calamitatis solatio, relata ad *Iouem Raptorem* fabula diuinis fuisse honoribus affectum. Si super hac fabula sententias diuersas expetis, lege Fulgentium in primo mythologico. Transeunter & parerga Herodiani hæc verba, nomen ex ea clade loco esse impositum. Scito enim locum ex quo raptus, vt ait fabula, vel laceratus, vt tradit historia, fuit Catamitus *harpagiū* nominari a verbo Græco Harpazo quod significat rapio. Inde Plauto furis nomen est *Harpax & Harpagonides*.

De Apollonio Tyaneo mago intelligere Lactantium quorundam error.

CAPVT XCIX.

APud eundem lib. 5. mendum est pudendum & fœdum, quo ad meras nugas illectus est vir alioqui non inter *reiiculos* professores enumerandus. Sic enim passim legitur in Lactantio: Item cum facta eius mirabilia destrueret nec tamen negaret, voluit ostendere Apollinem vel paria vel etiam maiora feciſſe. Mirum

quod Apuleium prætermisit, cuius solent & multa & mira memorari. Cur igitur o delirum caput nemo Apollinem pro Deo colit? nisi forte tu solus illo, scilicet, Deo dignus. Si magnus Christus, quia mirabilia fecit, peritior vtique Apuleius, qui, vt scribis, cum eum Domitianus punire vellet, repente in iudicio non comparuit. Respondet Lactantius cum stomacho bilique fulminea his ipsis fortasse Philostrato & ceteris biographis, hoc est, scriptoribus vitarum, qui Christum sotera nostrum miracula quidem non mediocria fecisse fatentur, verum ea per magicam scientiam, non ex hoc, quod in eo diuinitas esset, & supra humanitatem virtutis vis augustior, sicuti Apuleium, magum multa fecisse mira cognoscimus, & Apollonium, qui dæmonium eiecit & huiusmodi cetera, quæ supra captum hominis esse videntur. Sed hæc ipsa vi & potentia magiæ fecerunt. Corrigendus est tamen Lactantii codex. Nam vbi legitur *Apollinem* scribere oportet *Apuleium*, vbi vero dicitur. *Apuleius* cum Domitianus eum punire vellet, scribendum *Apollonius*, id exquirente historia. Et quod maxime adiuuat, Apuleius floruit multo post tempora Domitiani, verū id Apollonio accidit, qui in iudicium Domitiani vocatus est. Hoc ostendit Hieronymus ita scribens: *Apollonius Tyaneus scribitur, quod cum ante Domitianum steterit in consistorio, repente non comparuit. Quod vt nosca summatim delibabimus historiam. Apollonius Tyaneus, vt tradit Philostratus, maximus Philosophiæ professor magus siue (vt potius Pythagorici volunt) Philosophus, cum ad Brachmanas profectus esset, audiuisset q; Hierachiam in throno sedentem Ephesiosq; liberasset, plurimaq; diuinitus effeciisset, accusatus est quod male de Domitiano sentiret, quodque magiam exercebat, alinque id genus ridicula. Romam iubente Domitiano deuolat Apollonius. Sed ad iudicem sistit, in carcerem coniicitur, compeditusque reseruatur ad iudicium. Damis qui solus illum secutus fuerat secum custoditur, cui vt fidem faceret esse in potestate sua egrediendi ex carcere cum voluerit, ostendit compedes, ex quibus pedes retrahebat, & in easdem insinuabat ex animi sui sententia. Quod conspicatus Damis tunc manifeste virum diuinum credidit Apollonium, a quo præmissus est Puteolos, horamque qua illum in litore prastolari deberet, prædixit. Educitur Apollonius e carcere, sistitur ante tribunal Domitiani, absoluitur ab Imperatore. Sed discedere prohibitus, admonitusq; a Domitiano esse sibi, qua secum communicare vellet, illi in cœtu maximo sic respondit Apollonius: Scias velim Domine me non subdi tibi vllo fato, & vt plenius noueris tibi in caput meum non permitti potestatem, Vale. Hæc locutus subito euanuit omnibus stupentibus, & nouitate miraculoque rei vix suis, contendit ad Damim Apollonius, quem in litore spatiantem deprehendit anxium & de ipso Tyaneo nimiopere solicitum.* Eusebius vir absolutissimus & nomine Pius, hæc ficta commentitiaque esse autumat, in eo libello, in quo Philostratum, ceteroſque Græ-

cos

Græcos redarguit, nugatoriam prorsus & fictitiam huius Apollonii vitam pro certo ducens, quæ omnia Græci commenti sunt, vt ipsi & sua amãtes fine rmali, viros Christo Deo optimo maximo pares aut maiores habuisse videantur, aut id agunt, vt si quis magum censeat Apollonium, magus quoq; proh nefas Christus ὡσαύτως habeatur, vtpote qui vi & veneno magico miracula facere potuerit, vt Apollonius. Sed Græca & perinde ventosa natio in religione, & canis Niloticus agẽs, cuius carminibus nihil est nisi fabula cælum, hæc finxit, vt non parum multa cõsueuit, quod fidei orthodoxæ propugnator acerrimus Eusebius ostendit, tantum abest, vt credamus quæ Philostratus de hoc Pythagorico tradit. Multi tamen male seduli vitam Apollonii tãquam relatam a fonte *Hammonis* iactant, *Plutoni* succidiæ animas suas nutrientes: hi, *alba vt aiunt lenea*, sacrosancta rimãtur, quos si venenoPhilostratus instruit, munire debere Eusebius antipharmaco, qui sacris veræ historiæ traditionib. diluet doctrinę fallacissimæ virulentiam. Legẽdus est Philostratus igitur, quoniam nil ita lædit, quod prodesse non possit. Sed eius verbis non plane credulas aures dedamus. Debeamus Beroaldo nostro Philostratum, quod passim promulgauerit bona fide, ne hic anguis cauo voluminoso delitescens, perniciosius aliquando, arduus ad solẽ, iuuenta viridis, linguis micans trisulcis, erumperet & exsiliret in mediũ, nos orbibus suis, vt anguis Homericus, innodatos tanquam passerinos inglutiret. Suspiciendus ergo Philippus cõpater meus (vt verbo nouo in re noua vtar,) veluti candidissimus quod non suppresserit. Despiciendi, qui omnia, quæ legunt, mirantur vt oracula. Lactantius porro dissentientis a fide telum reiicerere volens clypeo veritatis, non hoc negat, sed ad scribit artibus magicis & damnatis, quæ fallunt homines & irretiunt, irretitosque trahunt in præceps. Cum paulo post sic scribit Lactantius: *Stultum est igitur id putare Apuleium noluisse, quod optaret vtique si posset.* Scribendum est similiter *Apollonium, quoniam quæ subsequuntur fecit* Apollonius, non autem Apuleius. Sed iam cetera quæ instant agamus.

Commentum Cebetis de Pitho nobis errores poculo stillante detortum esse ex sacris literis.

CAPVT C.

CEbetis Philosophi præclarissimi opusculum exstat, quod inscribitur πίναξ, hoc est, *tabula*, in qua Philosophice pingit floribus omnibus eloquentiæ animas mortaliũ in auras superas exeuntium bibere suetas, inuitante quadam puella illici, quæ vestibulum occupat, ex poculo, quod dulce quidem primo gustu simplicibus apparet, illud postea sequitur omnis amaricies, & cõfusæ mentis insciti a. Id quidem bibunt omnes alii magis, alii minus, vt q.dã magis sapiũt, minusq; desipiunt. In eo certe poculo quẽ *pitho*

mortalibus offert, bibimus errores, atque ſo cordiam, nec dextrorſum genium ſub imagine ſenis adſiſtentem veremur, qui ſubinde nos admonet, abſtineamus ſcilicet ab illo potu, in quo error bibitur que malefana vecordia. Sed trahit nos impotes poculi ſpecies, & puellæ pellacis illicium. Hoc nimis ſcitum, graphicumq; commentum *Cebes* non primus excogitauit, ſed ex ſacris literis detortum eſſe cognouimus, in quibus Babylona ſub perſona blandæ illecebroſque meretricis faciunt aureo poculo deſtillaſſe liquorem venenatum mortalibus, ex quo bibit omnis terra, vnde erroribus, facinoribus, & inſcitiis eſt infecta. Quod quam aperte liquidoque diuus Ambroſius exprimat in libello, cui titulus eſt *Cain, viderint lectores indufirii, nos eius verba ſubſignauimus. Nitebat aula regio luxu ſplendida, calatis parietibus, & ſolo humido, natabant pauimenta vino, flagrabat vnguẽto humus, ſpinis cooperta piſcium, & marcentibus iã floribus lubrica, illic comeſſantium tumultus, concertantiũ clamor, litigantiũ cades, concentus cœnantiũ, ſaltantiũ ſtrepitus, ridentium cachinnus, laſciuientium plauſus, cẽſuſa omnia, nihil naturæ ordine. Saltatrices tonſæ, & criſpantes pueri comam, epulantium eruditas, edentiũ ructus, ebriorũ ſitis, heſterna crapula, hodierna tumulẽta, repleta vomitu bibentiũ pocula, maiore odore ebrietatis, quã ſirecẽtia tãtũ vida fragrarent, ipſa in medio ſtãs, bibite inquit & inebriamini vt cadat vnuſquiſque & non reſurgat. Ille apud me primus, qui omnium perditiſſimus. Ille meus eſt, qui ſuus non eſt, ille mihi gratior, qui ſibi nequior. Calix aureus Babylonis in manu mea inebrians omnem terram. A vino meo biberunt omnes gentes.* Hæc ex ſacris literis repetit Ambroſius, quę in confingendis his, quæ de Pitho ſcribuntur, non minimum *Cebeten* iuuerunt. Fingitur ab Antipatro Græco Poeta *Antiodemis* quædam puella, quæ vel ſuo nomine contraria populo ſignificatur, hæc inuaſit Italiam & ſubneruauit, atque mirũ in modum emolliuit. Sic Græce canit Antipater:

ἡ κομὶ τ' ὠκ βρίφεσ ἠμαμένη αὐτοδήμις.
πορφυρέων παφίης νοστὶς ἐπι κροκίδων.
ἡ τὰ κέρως λεύσσουσ ἃ κόρως μαλακώτερα ὕπνου
λυσίδος ἀλκύων πτερὸν ἄβυρμα μέθης.
ὑδατίνους φορέουσα βραχίονας. ἡ μόνη ὀξοῦν
Οὐλωχεν. ἣν γὰρ ὀλητοὺν παλάρτιοι χάλκα
ἰταλίην ἤμειψεν, ἵνα πτολέμοιο κομὶ ἄχμης.
Ἀμπυσὴ ῥώμην μαλθακίνη χάρεται.

Nos vt potuimus hæc Latina ſic fecimus:

Cum Veneris puero mollis ruit Antiodemis.
Cui data laſciuis pulcra crocota modis.
Irriguo ſomno flamantibus atque papillis,
Cum ludo ebrietas corda hominum domuit.

Hut

Hæc dulce alloquium, tremulique coagula lactis,
Ore gerens, molli & brachia diua mana.
Italiam inuasit, huic fudor & arma puellæ,
Cesserunt Romam sic Charis una domat.

Hesiodus pariter libro primo ἔργων καὶ ἡμερῶν refert iratum Iouem ob subreptum iguem a Prometheo in ferula, fabricasse puellam; quã Charites, hoc est, gratiæ & Pitho, id est, suadela excoluerũt, monilibusque exornarunt, quam corona lutili horæ cœli ianitrices, & vt obiter vrar prisca dictione, claustritimæ, donauerunt. Mercurius Pandoram hanc dixit quasi omnium donum, quando quicunq; ex deis illam aliquo dono cumulauit, ista tanquam pestis in poculo mala cuncta exitialia detulit, & sparsit in populos, cum ante Pandoram omnia plena quiete, paceque & aurea modestia floruissent. Hesiodum si quis Græce canentem audire mallet his nostris intexui:

Ὡς ἐφαθ' οἱ δ' ἐπίθοντο δολὶ κραγίωνι ἄνακτι.
Αὐτίκα δ' ἐκ γαίης πλάσσε κλυτὸς ἀμφιγυήεις.
Παρθένῳ αἰδοίῃ ἴκελον, κρονίδεω διὰ βουλὰς
Ζώσε τ' ἠμ' ἐκόσμησε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη.
Ἀμφὶ δὲ οἱ χάριτες τε θεαὶ, καὶ πότνια Πειθὼ,
Ὅρμους χρυσείους ἔθεσαν χροΐ· ἀμφὶ δ' τόγε μιν
ὧραι κασσιτερωτὸν ἔφυον ἄνθεσιν εἰαρινοῖσι.
Πάντα δὲ οἱ χροΐ κόσμον ἐφήρμοσε παλλὰς Ἀθήνη,
ἐν δ' ἄρα οἱ στῆθεσι διάκτορος ἀργεϊφόντης
Ψεύδεα θ' αἰμυλίους τε λόγους καὶ ἐπίπλοπον ἦθος
Τεύξε, διὸς βουλῇσι βαρυκτύπου· ἐν δ' ἄρα φωνὴν
Θῆκε θεῶν κήρυξ, ὀνόμηνε δὲ τήνδε γυναῖκα
Πανδώρην, ὅτι πάντες Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες
Δῶρον ἐδώρησαν πῆμ' ἀνδράσιν ἀλφηστῆσιν.

De arbore sicomoro Cornelius Celsus Explicatus, & enarratum illud prouerbium Stultior es Morycho.

CAPVT CI.

COrnelius Celsus libro tertio medicinæ sic scribit. Alii vel *amamum*, vel *sicamynum lacrymam frontis inducũt*. Hoc nomen apud medicos reperio. Sed cum Græci *morum sicamynon* appellent *mori nulla lacryma est*. Scribit tamen Plinius medicos solitos ad eliciendum humorem mori illam lapide percutere solitos: fortassis hunc humorem *lacrymam* vocabimus. Censeo tamen significari lacrymam arboris, in Ægypto nascentis, quam ibi *moroscon* appellant. Celsus *moroscon* arborem vocat inuersis literis, quam ceteri *sicomorum*, super qua arbore fit in Euangeliis mentio.

Est peculiaris Ægypti in aggeribus Nilocitis præcipue prouenies, quæ radicibus suis colligabat Niloticas ripas opere humano eleuatas ad coercẽdum Nilum, proinde cautum erat ne quis in Ægypto *sicomorum* exscinderet. De hac Iureconsultus Martianus in-

telligit *digestis de extraordinariis criminibus. In Ægypto qui comata rumpit vel dissoluit, hi sunt aggeres, qui quidem solent aquam Niloticam continere, atque plectitur extra ordinem.* Hoc idem paulo infra ostendit. *Si quis arborem sicomorum exciderit, nam & hac res iudicatur extra ordinem, non leui pœna, idcirco quod hæ arbores colligant aggeres niloticos, per quos incrementa Nili dispensantur, & coercentur, & diminutiones aquæ compescuntur. Comata etiam & diacopi, quim aggeribus fiunt plecti efficiunt eos, qui id admiserunt. Morosicos autem dicitur* hæc arbor, quasi *fatuam*, hoc est, non fructiferam ficum dictites. Gignit enim pilulas albicantes, quæ instar *olynthorũ*, hoc est, grossorum fici appetente maturitate decidunt. σῦκον Græci *ficũ* dicunt, βουσῦκον marisсam *ficum. morbum* quoq; podicẽ occupantem illi οἰκωσιν, nostri *ficum* similiter dicunt, aut *marisсas*, de quibus Satyrus. *Cadantur tumida medico ridente marisсa.* μωρὸν quq; *fatuum* dictitãt, μωρύττω deliriũ, a qua dictione *morionem* Latini *vappam*, & desipientẽ nũcupare solent. μωρότερος *stultior* dicitur, vnde prouerbium Græcum, μωρότερος ἢ μορύχου, hoc est. *Stultiores Morycho*, Hoc adagiũ venit a *Siculis* diciturq; de his qui per ineptiam quid faciunt, vt ait Polemõ in epistola ad Diophilum: dicitur enim *stultiores Morycho*, qui relinquens habitationem interiorem extra posità ꝙrebat. *Morychus* sane epitheon est Bacchi ἀπὸ τοῦ τὸ σῦκον μορύττειν, ab inquinando videlicet propriam faciem. Inquinare namq; solet eam Bacchus racemis & viridibus ficis μορύκας, porro idem est quod μολύνειν, hoc est, *ineptire*, hoc est desipere. Præterea dicitur a simplicitate Bacchi, cuius simulacrum in aperto statuitur apud Hesiodũ. Sed nec hoc omittamus, quod scribit Strabo Geographiæ lib. 17. *morum* nasci in Libya, quæ fructum fert, qui *sicomorum* dicitur. Nam ficui persimilis, gustatu vero malus.

Defensus a quorundã cauillationibus Valerius Flaccus, cum de Leone meminit, & Leonis iuba, præterea contra Seruium comparationem posse in fine poni. Cap. CII.

IN Valerio Flacco multum amisimus præpropera morte sublato. Quintilianus verissime dixit, quod nisi fata auara & malæ orci tenebræ præripuissent hunc tanquam vitem crescentibus vuis, haberet Roma quod superbę Græciæ & in laudes suas effusissimę posset obiicere. Sed & sic habet. Quẽadmodũ enim vnio breui corpusculo, sed pretioso magnis præstat harenosisq; lapillis, nõ secus pusillum aurum Flacci magno Apollonii præstat orichalco. In calce libri quarti quatuor hi versus collocantur:

Non aliter gemitu quondam Lea prolis ademta
Terga dedit. Sedet in dentis, inclusaq; longo
Peruigilant castella metu, Dolor adtrahit vrbes
Interea, & misero manat tuba sordida luctu.

Cum Venetias vrbem florentissimam, quæ tantũ inter alias caput extulit vrbes, *quantũ lenta solent inter viburna cupressi*, animi grã-

tia

tia ſeceſſiſſem, vehebamur vna agili celoce, ego & Hercules Strotius Poeta Ferrarienſis, in quo vis naturæ quid polleat mortalibus oſtendit. Sūma in eo doctrina, Poeticus ardor, modeſtia virginalis, comitas Læliana, negotioſitas ſeu πολυπραγμοσύνη ſummū faſtigiū attigere, ita vt captui humano par aut ſecundū ſperare non detur. Indicat vt Ariſtarchus, componit vt Homerus, & quæ in aliis diſſidentia ſunt mentis ætheriæ ſublimitate coniunxit. Interrogabā in horia ſedens Herculē meū, qua nam ratione Valeriū, quē vſu ſuum fecerat, tutaretur, q. iubā leæ dedit, & in fine libri cōtra ſcriptum artis cōparationē adnexuiſſet. Reſpōdit alacriter, vt eſt ad ſingula agilis animi, nō *lea* legendū in Valerio, ſed *Leo*. Cūq; id irritū commentū eſſe dixerim q. auctore Plinio non *Leo*, ſed *Leana* curā ſobolis habet, ſubiunxiſſemq; hæc Pliniana verba: *Cum pro catulis fœta dimicat oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expaueſcat.* Reſpondit non hæc demere curā in mari, cum leam dimicantem Plinius aſſerit oculorum aciem in terram defigere. Non enim ob hoc colligere poſſis, ſubridens ait, Leonem fœtus proprios faſtidire, etſi pro his ſollicita ſit fœmina. Veriſimile namq; eſt ambos prolem curare, quoniam, vt ait Euripides, *patrum filii ſunt anima*, quem verſiculum protulit Tyanæus Apollonius, cum videret *echidnam*, hoc eſt, viperam filios ſuos lingua lābentem. Sed nonne inquit Hercules pie Valerius idem noſter pro ſobole decertantem Leonem facit lib. 6 ſīc propemodum canens:

At vero ingentem Telamon procul extulit orbem
Exanimem te Canthe tegens, ceu ſeptus in arcto
Dat catulos poſt terga Leo.

Sed parantē cōparationis obiectionē ꝓpoſtere, vt ipſe volebā, ſoluere, *nauta* curię Veneti ſenatus appellēs exeamus innuit. Hinc cōminus nos altercantes ſalutātū vnda & præter meātum frequēs ç. ſtus in ædem Marco tutelari Deo Venetorum dicatam abripuit.

Error Seruii cum defenſione Flacci comparationem in fine poni.

CAPVT CIII.

SEruius illos erroris arguit, qui comparationem in fine ponunt, quē ſi audiamus Flaccus noſter eſt affinis errori. Sed potius Seruius accuſandus eſt, qui non ſat regulariter admonet irregularem in fine comparationem eſſe: Marone præcipue in primo Georgicon ita canente:

Vt cum carceribus ſeſe effudere quadrigæ
Addunt ſe in ſpatia, & fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neq; audit currus habenas.

Et ſi ibi tranſlationē eſſe hāc nō cōparationē Seruius cēſeat, q. ſi ponatur in fine, vitioſum eſt. Pace tamē tāti viri dictū ſit, cōparatio ſiue ſimilitudo in fine decētiſſime fieri pōt, q. Fabius Quintilian. oſtendit vir extra ingenii aleā poſitus, ad cuius auctoritatē velut ad anchoram aut aſylū cōfugiunt eruditi omnes. *In omni autē parabole*, dixit Quintilianus, *aut præcedit ſimilitudo & res ſequitur, aut præcedit res,*

& similitudo sequitur. Sed interim libera & separata est, interim, quod longe optimum est cum re, cuius est imago, connectitur, collocationem inuicem respondente, quod facit redditio contraria, quæ *antapodosis* dicitur, præcedit similitudo illa, cuius modo feci mentionem. Inde lupi ceu raptores atra in nebula. Sequitur in primo Georgicon post longã de bellis ciuilibus aut externis conquestionem:

Vt cum carceribus sese effuderit quadriga,
Addunt se in spatia, & frustra retinacula tendens,
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

Sed hæc sunt sine antapodosi. Redditio autem illa rem vtrãq; eõparat, & velut subiicit oculis, & pariter ostendit, cuius præclara apud Vergilium multa reperio exempla. Sed oratoriis potius vtendum est.

Quid significet vox nitela in Terentio, Plauto & Apuleio.

CAPVT. CIV.

EXiit in publicum ex supellectile Georgii Merulæ opus elegãs & artificiosum carmine vario compositum *Terentiani Mauri*, cuius fidem auctoritatemque Augustinus aduocat literaturæ sacræ summus antistes. In eius opere nõ longe a liminari serie scripta leguntur hæc carmina:

Quia non aducit literulis nouum sonorem,
Sed Græcula quædam scholica nitela vocis.

Nitelam ibi interpretare nitorem, & elegantiam, qua Græci professores vti consueuerunt. Quod si significanter & proprie loqueris, *nitelam* accipies pro re leuigante sordem & expoliente. Vox est Apuleiana, qua vtitur pro dentifricio os ipsum & dentes honestante comenteque. Hieronymus epistola ad Gaudentium *de Pacatula nugarum monitum & nitelarum inquit.* Sed festiuissimum Lucii nostri Epigramma audire iam serum est.

Calpurniane salue properis versibus
Misi vt petisti munditias dentium.
Nitelas orie ex Arabicis frugibus,
Tenuem candificum, nobilem puluisculum
Complanatorem tumida gingiuula,
Conuerritorem pridiana reliquia,
Ne qua visatur tetra labes sordium
Restrictiu forte si labellis riseris.

Non prætereundum, vetus adagium aduersos illos esse, qui nimia se ornandi cura superfluerent, vt dicerent λεντισκῶμες, hoc est, *lentiscum comedentes*, tanquam hi solum animum intenderent otiose & desidiose dentibus euerrendis *lentisco*, ex quo fiunt optima dentifricia vel auctore Epigrammatico Poeta:

Lentiscum melius sed si tibi frondea cuspis
Defuerit, dentes penna lauare potes.

Den-

Dentifricia a Græcis ὀδοντοτρίμματα dicuntur. ὠτολυφὶς auriscalpium. Hominem mollem a nimia munditie Lucianus σκηνοπώγωνα vocat, hoc est, *edentem lentiscum.*

De milto idem Terentius explicatus.

CAPVT CV.

SVbiungit paulo post idem Terentius, his versibus apte quoniam loqui negatur, *instar tituli fulgidula notabo milto.* Miltum Latine dici scias *minium*, quo rubricæ librorum insigniebantur. Ouidio teste. *Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.* Adhibebatur & miltum, cum locum carminis notandum & animaduertendum significare vellent. Vnde Marco Tullio miniatula cera. Sensus hic est Terentii *se minio fulgente signaturum verba*, quæ gratia exempli dedicabit & præsupponet, vt lector, cum ceteris, quæ ponuntur ad institutionem non percipiat. De *minio* si quis audire multa desiderat commentarios nostros in Plautum legat. *Miltum Suidas* inquit *esse speciem coloris rubri*, Homerus. νῆες μιλτοπάρηοι, & in quodam Epigrammate μιλτοφόρῃ τε ῥοδίνον ὑπ' ἀκρογύχῳ ψαλαμύνῃ κεκαλυμμένη νῆες ab Homero *miltoparei* dicuntur *miltotinctas habentes proras.*

Repetita Ptolemæorum origo a regibus Macedoniæ, carmenque Lucani ponsitatum.

CAPVT CVI.

CArmina Lucani sunt hæc:

Et tibi non fidæ gentis dignissime regno
Fortuna, Ptolemee pudor, crimenque deorum
Cingere Pellæo pressos diademate crines
Permissum est, sæuum in populos puer accipis ensem.

Sunt qui *Pellæum diadema* exponant *Macedonicum*, & cõsequẽter Ægyptium, quoniam Alexandriæ vertex regi memorat Alexandrum conditorem architecto Dinocrate. Ego occultiorem historiam signari credidetim, Ægyptiumque regnum Pellæum vocitari hac ratione, quod a rebus Macedonicis posteriores Ptolemæi ducunt originem. Scimus enim Macedonas Reges Pellæos appellari a ciuitate Macedoniæ Pella gentis regiæ vetustissima nutrice. Quo pacto demum acciderit, vt Reges Ægypti nati sint ex Macedonicis, docet Pausanias in Atticæ descriptione. Iam Macedonum opinio est, Ptolemæum Philippi Amyntæ filium fuisse, & ad Lagum patrem per vulgi errorem delatum. Aiunt enim matrem ex eo iam grauidam a Philippo datam fuisse Lago vxorem. Ex his Pausaniæ verbis satis claret cur regnum Ægyptium *Pellæum diadema* vocauerit Lucanus, quoniam feliciter hic sceptrum Ptolemæorum accipiebat, qui a regibus Macedonicis stemma deducebat, qui *Pellæi* a *Pella* vrbe Macedoniæ cognominantur.

Explicatum Plinii Cecilii prouerbium.

CAPVT CVII.

PLinius Cęcilius epistolarum scriptor sectatus est omneis dicēdi veneres, non prætermissa tamen intima eruditione. Is libro epistolarum primo sic scriptum reliquit. *Omnia parteto, omnia experior, πάντα δενίζ, λιθόνιπα, vtq; in cultura agri non vineas tantum, verum etiam arbusta, nec arbusta tantum, verum etiam campos curo & exerceo.* Prouerbium Græcum hoc ita corrigendum est. *πάντα λίθον κινῶ, hoc est, omnem lapidem moueo,* & si Græce sic dicatur *πάντα λίθον κίνει,* hoc est, *omnem lapidem move*, paululum quid tamen immutauit Plinius, id in rē suam trahens, prouerbium sic se habet. Quando Xerxes mouit bellū contra Græciā victus circa Salamina ipse quidem aufugit: Mardonium tamen reliquit bellaturum cōtra Græcos. Victo vero etiam Mardonio vulgo inoleuit in ambitu circuituq; tentorii, Mardonium reliquisse thesaurum. Emens igitur Polycrates Thebanus locum per multum temporis spatium thesaurum quęrebat. Vt vero nihil profecit mittens in Delphos interrogauit, vbi nam locorum has pecunias inuenire posset: cui Apollinem respondisse ferunt, omnē lapidem move, inde irroborauit adagiū. Prouerbialiter ergo loquutus Plinius refert se in causa vti omni nisu & conatu, singulaque perquirere, ex quibus succedsum posset adipisci & aduersarii iugulum premere. Similis est illa sentētia quoq, Græca, *πάντα κάλων σεῖε,* hoc est, *omnem funem move.* Adagium dici de his assolet, qui in omnibus vtuntur alacritate, promtitudineque, ductum ab his, qui forte rudentes attrectant, in Græcis antilogis fit mentio de hoc prouerbio sic, *πάντα λίθον κίνει σαυτῷ τρέφε καὶ μέλε σεαυτοῦ μή.*

De vario significatu vocis huius Cypselus.

CAPVT CVIII.

SVb eiusdem Plinii nomine circumfertur libellus, cui titulus est est de viris illustrib. quidam Suetonio adscribunt. In eo sic legitur. *Lucinius Tarquinius priscus Graci Demarathi filius, qui Cypseli Tyrannidem fugiens in Hetruriam cōmigrauit.* Ne tēpus in q̄rendo hoc tyranno Cypselo q̄ras scito illum Regem fuisse Corinthi, de quo Ouidius & Lucianus meminerūt. Periandri pater hic fuit: hūc Antassi filium fuisse scribit Pausanias in Corinthiis. Est, quoq; *Cypselos* cera apium & sordes auriū, vnde in Lexiphane Lucianus *τὰ κυψελοβιστία* vocitat, hoc est, *aures sordē conclusas ne recte possint audire.* De varia huius dictionis significantia si plura desideras Sudam perlege. *Cypseli* alias sunt aues, quæ a paruitate crurū dicūtur *apodes*, de quibus hæc tradit Plinius lib. 10. na his. *plurimum volant quæ apodes vocātur quia carent vsu pedum, ab aliis Cypseli appellantur hirundinū specie. Nidificant in scopulis. Hæ sunt, quæ toto mari cernuntur, nec vnquam tam longo naues, tanq; continuo cursu recedunt a terra, vt non circumuolitent eas apodes. Ceteræ genera residunt & sistunt, his quies nisi in nido nulla. Aut pendent, aut iacent, & ingenia aque varia, ad pastum maxime.*

Ononychen in Tertulliano legendum esse, & apud eundem explicata multa.

CAPVT CIX.

SEptimius Tertullianus eloquentissimus ab Augustino nuncupatus tot maculis obruitur, vt non bene nitoris & eloquentiæ refertæ sententiæ possint elici, ex his paucis feres in cetera iudicium. Scriptum enim sic passim comperio in apologetico suo, *Sed noua iam Dei nostri in ista proxime ciuitate editio publicata est, ex quo quidam in frustrandis bestiis mercenarius noxius picturam proposuit cum huiusmodi inscriptione: Deus Christianorum onochoitis, erat auribus asininis, altero pede vngulatus, librum gestans & togatus. Risimus & nomen & formam.* Emendo ex verbis Tertulliani *ononychites.* Erit enim dictio composita more Græco, ὀνὸς ϑ' ὄνυξ ἡφὶ ὀνύχων, hoc est, *ab asino & vngubus*, quo pictor ille mercenarius Deum nostrum nuncupabat formatum auribus asininis & vngulis, ὄνον, enim vt palam est, Græci vocant *asinum*, ὄνυξ est *vngula. Onychites* vngulæ similitudinem habens. Asini certe numerantur inter solipeda animalia, hoc est, illa, quæ solidam habent vngulam. *Marmor* notissimum ab vnguibus *onychites* appellatur. Terga fluuiorum gelu concreta tegmine esse *onychino* Gellius infit, & Sidonius, fulti tamen auctoritate veteris Poetæ. Hæc est caussa, cur ille Lucrio aut cerdo Deum Christianorum fecerit vngulatum. Refert enim Cornelius Tacitus, Iudæos Ægypto expeditos siue vt putauit extorres vastis Arabiæ in locis aquarum egentissimis cum siti macerarentur *onagris*, qui forte de pastu potum petituri æstimabantur, indicibus fontibus vsos, ob eam gratiam consimilis bestiæ superficiem consecrasse, atque inde ita opinor præsumtum nos quoq;, vt Iudaicæ religionis propinquos, eidem simulacro initiari. Deceptus igitur ille pictor Christianorum Deum & Iudæorũ esse eundem, cum Iudæi asini similitudinem consecrauerint, credidit Iudæos & consequẽter Christianos asinum colere. Quid si legis in Septimio. *Ononychottiti*? ab *ono*, id est, asino, *onycho*, id est, vngue, & *ottide*, h. e. aure. Posses quoq; in eodẽ significatu legere *ononychottii*.

Qui sint venerarii Tertullianus emendatus Callistratusq; Iureconsultus explicatus.

CAPVT CXX.

PRæterea & inferius apud eundem vitium est in codice his verbis. *Primi erunt lenones, perductores, aquarioli, tum ficarii, venarii, magi, item aruspices, arioli et mathematici.* Atqui *venarii* vox est, irrita & nihili inducenda & prorsus eradenda, substituendumque *venerarii*: Sic enim vocamus illos, qui sacrilego cultu planetas vtpote lunam aut solem colunt, & ex illis vaticinantur. *Planetarios* hosce recitat Augustinus. Callistratus Iureconsultus digestis de quæstionibus *venerarios* capite puniendos esse scribit, vbi mea quidem sententia doctissime Accursius *venerarios* exponit

cos, qui planetas colunt. Si scire concupiscis, qui sint *perductores*, hoc est, illiciti stupri conciliatores, qui *aquarioli*, ministri scilicet venerei concubitus, quid sit *proagogia* & *proagogia* commentarios meos in Plautum lege.

De fure manticulario Tertullianus luci sua restitutus.

CAPVT CXI.

EIusdem Septimii paululum infra verba hæc sunt: *Quis illic sicarius, quis manticulanus, quis sacrilegus aut corruptor, aut tantium prædo*, legendum est. *Quis manticularius* pro fure, qui inserens se confertæ turbæ marsupia aut secat aut artifici dolo aperit & exenterat, hoc est, euacuat ablata pecunia. Deflectitur a verbo *manticulari*, quod significat *furari*. Adiuuant quæ comperio in codicibus integris Pompeii. *Manticularum usus pauperibus in nummis recondendis & nostro seculo fuit*, vnde Poetæ pro dolose quidagendo hoc verbo vtuntur. Pacuuius. Ad *manticulandū* astu aggeditur, *manticulandum* est mihi. Sensus Septimii Florentis manifestarius est, nullū ex cohorte Christiana esse aut *manticularium* aut *sicarium*. Sed hæc omnia vitia in gentibus inueniri, profanisque hominibus, qui Deo nostro nomina non dederunt, vt illud Augustini verum sit. *Tunc male viuitur, cum male creditur.*

De Coluro enarratus Architrenius.

CAPVT CXII.

HÆc carmina sunt Architrenii Poetæ lepidissimi: *Qua dirigit ortus occasusq; pares oculorum meta colurus.* Est enim *colurus* finis ille, qui visum nostrum mutilat, vnde illi nomē, quem oculorum nostrorum radii transire non possunt: deducta dictio a verbo κολοβόω *mutilo, trunco*. Videtur Architrenius *colurum* etymologice, accipere pro *horizonte*, qui est circulus diuidēs inferius hemisphæriū a superiori, *Terminus & limes nostri visus* appellatus. Est duplex *horizon* rectus & obliquus siue decliuis. Deflectunt nonnulli *colurum* a cauda bouis & a membro, vt autumo non satis sobrie. Sunt duo circuli maiores in sphæra, qui dicuntur *coluri*, quorum interest distinguere solstitia & æquinoctia. *Truncus* dicitur hic circulus, quoniam solū vna eius medietas apparet, alia vero nobis occultatur, & ab intersecatione, q̄ facit, nomē quoq; sortitur. *Colurus* igitur distinguens solstitia trāsit, p polos mūdi, p polos zodiaci, & maximas solis declinationes, hoc est, per primos gradus cancri & capricorni. Vnde primus punctus cancri, vbi *colurus* iste intersecat Zodiacum, dicitur *punctus solstitii æstiualis*, quia quando sol est in eo, solstitium æstiuale est, & non pōtest sol magis accedere ad *zenith* capitis nostri. Est autem punctus in firmamento directe supra positus capitibus nostris. *Arcus* vero *colurs*, qui intercipitur inter punctum solstitii æstiualis & æquinoctialem, appellatur *maxima solis declinatio*. Alter quidem *colurus* transit per polos mundi &

per

per prima puncta arietis & libræ, vbi sunt duo æquinoctia, vnde appellatur *colurus* distinguens æquinoctia. Isti autem duo *colurí*, intersecant sese super polos mundi ad angulos rectos sphæraies. Dubito tamen an hic ponatur *colurus* pro horizonte. Viderint, quibus liberius otium est. *Colura* in alia significantia Græci vocant *animalia caudam non habentia*, vel *mutilam caudam habentia*, quæ in sacrificiis non offerebant, quoniam Ius non sacrificatur. Oportet enim sanum esse & perfectum, quod dis sacrificatur. Aristophanes. *Non lituturus est: Nam caudam non habet.*

Insanum in Persio pro vehementi vsurpatum.

CAPVT CXIII.

PErsius ille sententia operaque philosopha & Poetica facundia multa habet, quæ Aristarchæa Cleanthæaque lucerna sint introspicienda. Sed vt e minimis maxima coniectes hæc accipe, quæ in satyra tertia scripta sunt:

Sæpe oculos memini tangebam, parvus oliuo
Grandia si nollem morituri verba Catonis
Discere, & insano multum laudanda magistro,
Quæ pater adductis sudans audiret amicis.

Cum Bononiæ tyrocinium exui, auspicatusque sum prouinciam publicitus interpretandi natus annos vndeuiginti, censui scribendum esse non *insano*. Sed *in cano*, hoc est, *summo opere cano*. *In* enim hic auget, quemadmodum apud Maronem eo hemistichio. *In canaq; menta Cyniphii tondent hirci.* Videbatur enim canicies decere virum grauem, peculiariterque magistrum, qui auctore Libanio sophista pater esse debet tot filiorum, quot puerorum magister est. Intensionis vim habere hanc particulam, *in*, citra litem est. Quod patet in dictione *inflexus*, *inclytus*. Cum enim κλυτὸς generosum significet, *inclytus* auget & generositatem intendit. Nunc vero nactus synceriorem sententiam nihil immuto, decet enim quotidie reperire meliora. Quinimo auctore Quintiliano rerum cognitio quotidie crescit. *Insanum* apud Persium interpretor pro nimis concitato & agitato ad curam discipuli, a quo subueretur reportare notam indiligentiæ. Romani namque præter noram significationem vocis peruicaces, asperos, & refractarios, intractabiles, non comes, non vrbanos, non cutrapelos, vt Græci dicunt, appellabant insanos. Hoc ostendit Gellius ita loquens libro decimo & septimo noctium Atticarum: *Domitio homini docto celebriq; in vrbe Roma Grammatico, cui cognomentum insano factum est, quoniam natura intractabilior & morosior. contentiosi qui nunquam succumbebant, alios improbabat, insani vocati sunt.* Plato in Sympolio. *Vnde vero insani cognomen tibi exortum sit nescio. Semper enim in loquendo te & alios improbas.* Persius ex hac verbi significantia vocabit *insanum illum*, qui concitatur, tumultuatur vt discipulus in coram patris & amicorum adductorũ palmam repor-

tet, non succumbat, ne imbellis, hoc est, pugnandi imperitia, & dis-
scipuli ruditas illi pariat dedecus immortale.

Expressius quam ceteri explicat Persianum, Lucretianumq; carmen, & sententiam Varronis de sacris Promethei lampadibus.

CAPVT CXIV.

IN eodem Persio versus hic est:

Qui prior es, cur me in decursu lampada poscis?

Quæ Hyginus & Cornificius, vt volunt aliqui, siue Cicero (vt nonnulli in Rhetoricis tradunt) implicant potius, quã explicent, mutilamque nobis historiam relinquunt. Plenius ritus hic ex his Pausaniæ verbis discitur: *Iam vero in Academia est Prometheus ara, a qua ad vrbem cum accensis facibus currunt. Certamen autem in eo positum est in cursu tadam seruare accensam, qua si primo exstinguatur, victoria ad secundum transfertur, si secundo quoq; exstinguitur, tertius est victor, si vero omnibus nulli victoria relinquitur.* Sensus est igitur Persii nostri: *Tu qui senior es, & cui vita lux florentis exstincta est, cur inter currendum non solum mihi victoriam non concedis, sed me victorem & accensa lampade sequentem vis mutato ordine sequi? cum iam tu per crepusculum & tenebras ætatis tuæ senilis habeas facem exstinctam? Ego vero viridiori ætatis lampade te sequor & vinco.* Lucret. lib. 2. de rerum natura, cũ significare veller priorib. tanquam cursoribus in sacris Promethei lucem deficere & vitam, sequentes vero florenti ætate tanquam ardenti lampade victores instare, fieriq; inter mortales nascentium & obeuntium quandam vicissitudinem successionis, senes mori, iuuenes instare, hos vrgere pueros, pueros infantes, non aliter quã in Promethei sacris euenit, sic cecinit:

Et quasi cursores vitai lampada tradunt.

Hoc est, morientes tanquam victi a sequentibus viuentibus & victoribus eis tradunt lampada exstinctam. Varro cum ait, *non cursu lampada tibi trado*, significauit nolle tanquam victũ cedere, sed adhuc currendi vlterius sibi vires & lampada accensam superesse. Quæ tradit Hyginus vera quidem sunt, sed non plane historicum ritus huius tenorem explicantia. Quid si Pausanias sentiat Promethei aram dicatam esse a Prometheo Cereri? Nam & hoc fiebat in Cerealibus, super qua re sic Themistius ait quinta in physica Aristotelica paraphrasi: *Quapropter cum tada candentes in Cerealibus accipientiũ & tradentium vicibus cursu continuo a sese ferantur, quamquam motus illi species conueniunt, non tamen proprie continui, sed consequentes subtilissimq; sunt, propterea quod extremitates sua singulis desinentes diuersaq; habentur.* Quocunque res vergat, hæc sacra Cerealia vocanda sunt, sed a Prometheo instituta fuerunt, vnde Promethei dicuntur.

Tumulos fœtus a priscis apio coronari, prouerbium elegans vnde manauit, Tibullusq; profunde exquisitus. CAP. CXV.

Prin-

PRinceps elegorum poetarũ, quos alii *melicos*, alii *elegiographos* appellant, est dubio procul *Albius Tibullus*, quia vere, non dissimulanter aut obnoxie amantem agit, & consequenter insanum, modo superbit, modo supplicat, annuit, renuit, minatur, intercedit, dedignatur, deuouet, orat, inconstans est, quod voluit, nõ vult, quod optauit, refugit, secũ dissidẽs, vt in vera Cupidinis rota illum circumagi credas, non deest tamen in tanto lepore verborum suus nitor, & reconditarum rerum cognitio. Is libro secundo sic propemodum canit:

At bona qua nec auara fuit centum licet annos
Vixerit, ardentem flebitur ante rogum.
Atque aliquis senior veteres veneratus amores
Annua constructo serta dabit tumulo.

Iam olim cum erã candidatus eloquentiæ, rebar omnibus promiscue coronis decorari tumulos consueuisse priscos, & violis & liliis, & huiusmodi odoratis floscul is, interpretabarq; *serta annua* coronas florum, quas singulis annis in memoriam pristini amoris offert tumulis amator, cum *nouemdialia sacra* facit. Sic enim dicuntur *iusta*: quæ pro defuncto fiunt, quare Horatius, *Nouendiales*, aut *dissipare cineres*. Ceterum cum legerẽ Plutarchum mutaui sententiam, exponereque tum primum cœpi, *annua serta* in Tibullo annuas coronas ex apio, quibus sepulcra coronabantur. Auctor huius rei Plutarchus est ita scribens in Timoleonte. *Ceteros milites postquam Timoleon persuasionibus exhortationibusq; firmiter ad prælia induxit ad Crimisium fluuium, quo Carthaginenses venturos audiuerat, adduxit, qui cum castra superaret, vnde inimicorũ castra videndi potestas erat, mulis apium ferentibus obuiauit, quod infaustũ milites augurium putauere, quoniã apio coronas sepulcris imponere vsurpatum est: vnde hoc prouerbium natum est, mala valetudine, summo periculo fruentem, apio indigere.* Hactenus Plutarchus. Plinius hoc videt cum libro 20. *de apio* loquens, sic scribens: *Dionysius maximum nigriorem breuioris radicis vermiculos gignentem, ambo neutrum ad cibos admittendum, imo omnino nefas. Nam id defunctorum epulis dicatum.* Lucianus quoq; in eo dialogo, cui titulus est Charon hos tumulos coronari scribit sic: Ἡσίοδῳ ὦ Χάρων, ἢ τυμβους ἢ τὰ φὰς καλεῖσι τὰ τοιαῦτα, πλὴν τὰ παρὰ τῶν πόλεων σπάνια τὰ χρώματα ἀρῶσι, ἢ τὰς ῥήλας ἢ πυραμίδας, ἔπειτα πάντα νεκροδοχεῖα, ἢ σωματοφυλάκια ἐστι. Χα. Πῶν ἐπίνοι στεφανῶσι τὰς λίθους, ἢ ζρίνα μύρα, οἱ δὲ ἢ πυρὸν νήσαντες ἀπὸ τῶν χωμάτων, καὶ βόθρον ὄρυξαντες, κρίθινα πανὰ τὰ πολυτελῆ δεῖπνα, κρέας τε ὀρύσσοντες οἶνον καὶ μελικρᾶτα, ὡς γῶν εἰκάσαι, ἐγχέουσιν. Ερ. ἔκ οἶδα ὦ πορθμεῦ, τί τῶν παρὰ τοῖς ταῦτα ἀρῶσι πεπιστεύκασιν ἔν τε ψυχὰς ἀναπεμπομένας κἀλοῦσιν. Δεῖπνεῖν μὲν ὡς οἷόν τε περιπεπλομένας τὸν κνισῶν καὶ πίνειν ὀξάπο τὰ βόθρα ἢ μελικράτου. Hoc est, *monumenta Charon & tumbas, tumulosq; & sepulcra hæc vocant homines, verum*

tamen cernis ne ante vrbes aggeres illos ac statuas ac pyramides? Mortuorum thecæ sunt omnia & sarcophagi. Charon. Quid igitur illi tonant saxa atque vnguento illinunt? Quid vero ante tumulos struunt, pyra, foueaque effossa, lautas sibi adolent cœnas, vinum effundentes ac mulsum? Mer. Nescio Charon quid prosint hæc his, qui descenderunt ad inferos. Sed credunt eas animas circumuolantes nidorem victimæ fumumque delibare, & a fouea bibere mulsum. Hæc Lucian. Plutarchique verba aditum tibi dabunt ad percipiendum versus, quos Vergilii reor, cum Vergilianam artem lucubrationemque redoleant:

Eia age pampineæ fessus requiesce sub vmbra,
Et grauidum roseb nectre caput strophio.
Formosus tenera decerpes ora puella,
Ah pereant cui sunt prisca supercilia.
Quid cineri ingrato seruas bene olentia serta?
Anne coronato vis lapide ista tegi?

Coronatum hic lapidem tumulum coronis ex *apio* redimitum intelluge cum Plutarcho.

Laudes in pueros, eorundem dotes animi corporisque varias,
Tibullum a Platone mutuatum esse disceptamus.

CAPVT CXVI.

CEterum ne lepore genioque poetico tantum noster hic Albius censeatur, adnectendum exemplum, quo summa doctrina eum scias enituisse:

Ne fuge, inquit, *te tenera puerorum credere turba*
Nam causam sæpe semper amoris habent,
Hic placet angustis quod equum compescit habenis,
Hic placidam niueo pectore pellit aquam,
Hunc quia fortis adest audacia cœpit, at illi
Virgineis teneras stat pudor ante genas.

Nonne patet, verecundeque sumta sunt hæc a fonte Platonico, lib. 3 de repub. quem siquis audire vellet his nostris racemationibus intexui. *Virum autem amori plurimum indulgentem ignorare non decet, quod omnes in ætatis flore constituti pueros amatores quomodo stimulat atq; excitant, cum digni cura ac dilectione esse videantur. An non sic ergo in speciosos adolescentes affecti estis? Aliunde simus gratiosus iudicatur a nobis atque laudatur. Aquilinũ vero regiũ appellatis. Aliunde quia meditus istorũ est, concinnus admodũ vobis esse videtur. Eusebos veriles vocatis. Candidos decorũ filios, pallidum autem adolescentem, quis appellauit, nisi amator ipse blandiens quodam modo & semipallidum dicat, in ephebis pallorem facile ferens, & vt summatim dicam, quæcunque captatis occasiunculas. quo nemine omnino florentis ætatis adolescentem reperiatis.* Atqui Tibullus supercilii, seueritatis, atque Latinæ disciplinæ memor, non defectibus,

aut

aut coloribus Romanum amatorem capi demonstrat, verum dotibus animi aut corporis, quibus pueri Romani gratiores erant, siquidem corpora ingenio facile conciliante placent.

De Ioue Pluuio enarratus idem Tibullus.

CAPVT. CXVII.

Apud eundem est hic versiculus:

Arida nec Pluuio supplicat herba Ioui. Erat enim hoc vnum ex cognomentis Iouis. Scribit Pausanias in Hymeto monte Atticæ fuisse aras *Iouis Pluuii & præsagi.* Iupiter enim pro pluuia sumi solet. Maro libro 2. Georgicon:

Et iam maturo metuendus Iupiter vuis. De Ioue *Pluuio* multa in Seneca leges, satis sit nobis indicasse. Li. 4. quæstionū naturalium citat hūc versiculum Seneca, & Ouidio adscribit memorię lapsu, non doctrinę.

Dictum Æmilii salsum & iocosum cum codicis Plutarchi restitutione, quæ sint caryatides.

CAPVT CXVII.

Error est fœdissimus in codice Plutarchi Chęronensis, invulgato in vita Pauli Æmilii his verbis: *Cum Papyriam Æmylius repudiasset post longum diuortii tempus, licet pulcerrimam sobolem ex ea suscepisset (hæc enim gloriosissimū Scipionē & maximum peperat) qua autē causa diuortii fuerit non exstat. Sed videtur aliqua efficax ratio, affuisse. Illud autē cōstat cū amici familiares q; diuortiū grauiter imputantes, Æmilio dicerent, nōne hæc modesta, nōne formosa, nōne fœcūda, porrexit ille pedem, & calceū ostēdens: Nonne pulcer hic calceus? nonne nouus? Sed nec quisquam vestrum nouit, qua ex parte in eum contorquet pedem,* mendum esse reor in vltimo loco huius exempli. Scribendum est enim, *nec quisquam vestrum nouit qua ex parte in eo contorquetur pes*, hoc sensu. *Calceus hic est elegans. Sed ego solus scio vbi me premat, & pedem meum torqueat, perinde vxor pulcra vobis est, formosa, fœcunda, me autem quadam parte premit, quam vos ignoratis,* inquit Æmilius. Vt ita legam facit Hieronymus ita scribens lib. 1. contra Iouinianum. *Legimus quendam apud Romanos nobilem, cum amici arguerent, quare vxorem formosam & castam & diuitem repudiasset, protendisse pedem, & dixisse eis. Et hic sotularis, quem cernitis videtur vobis nouus & elegans. Sed nemo scit prater me vbi me premat.* Possemus etiam scribere in eadem sententia. Nec quisquam vestrum nouit qua ex parte in eo contorquet pedem, hoc sensu. *Nescitis qua parte calceus in eo in aliqua parte eius calcei pedem contorqueat & premat.*

Quæ sint in eodem Cariatides.

CAPVT CXIX.

Idem Plutarchus sic scribit *in Artaxerxe. Quo impetrato lętatum Clearchum officio esse annulum q; sibi amicitiæ signum dedisse ad suos propinquos, necessarios q; futurū. Fuisse autem incisas in annulo Carya-*

tidas saltantes. Sũt autẽ *Caryatides* statuę muliebres stolatę. Si quis plenius scire desiderat, quæ nã sint illæ *Caryatides*, quæ insculptæ essent annulo, Vitruuium audiat libro architectonicæ primo ita loquentem: *Caryæ ciuitas Peloponnensis cum Persis hostibus contra Græciã consensit, postea Græci per victoriã gloriose bello liberati cõmuni consilio Caryatibus bellum indixerũt, itaq; oppido capto, viris interfectis, ciuitate deleta, matronas earum in seruitutem adduxerunt, nec sunt passi stolas, neq; ornatus matronales deponere, vt non vno triumpho ducerentur, sed aterno seruitutis exemplo graui contumelia pressæ pœnas penderẽ viderentur pro ciuitate. Ideo qui tunc architecti fuerũt, ædificiis publicis designauerunt earum imagines oneri ferendo collocatas, vt etiã posteris nota pœna peccati Caryatidũ memoria traderetur.* Quidam dictas volunt a *Carya* terræ *Laconicæ* oppido. Lactantius interpres Statii, non ab oppido *Caryotidas* appellatas inquit, sed a nuce, quod ibi virginum chorus metu ruinæ consedisset nucis arborem: finguntur enim comites Dianæ fuisse hæ virgines. Propterea cecinit Papinius: *Plaudentiq; habiles Caryæ resonare Diane.* De quibus Plinius intelligit ita loquens lib. 36 nat. hist. *Praxitelis Romæ opera sunt Thyades & Caryatides.*

De noxa, qua alphos dicitur, idem Plutarchus enarratus.

CAPVT CXX.

IDem sic scribit in eodem Artaxerxe: *Atossa amore post nuptias ita vehementer incensus fuit, vt cum morbo quodam, quod Alphon vocatur, teneretur, nihil tamen ob eam caussam fastidierit.* In hoc redarguendus est interpres Plutarchi, qui *Alphon* dixit Græce cum *vitiligimem* debuisset. *Alphon* enim Græci dicunt, nos *vitiginem*, maculas quasdam versicolores vultus æquor dehonestantes. Plinius *Alphæum* Pisæ fluuium auctor est sic appellatum, quoniam tollit *alphos*, hoc est, *vitiliginem*. Nec obstat Cornelium Celsum libro sexto medicinæ *alphon* speciem *vitiliginis* dicere, non *vitiliginem*. Euenit sæpe, vt quod totum significat apud Græcos, partem significare videatur apud Latinos. Exemplum Græcarum literarum studiosis in numerato est & expedito, patet in stemma dictione. Quod si quis dixerit *alphon* græce *vitiligimem* non significare, sed *vitiliginis speciem*, mox interrogem, quo nomine Græci *vitiliginem ipsam* vocent. *Vitiligo*, inquit Celsus, *quamuis per se nullum periculum affert, tamen fœda est, & ex malo corporis habitu fit.* Eius tres species sunt, *Alphos* vocatur, *vbi color albus est fere subasper & non continuus, vt quædam quasi macule dispersæ esse videantur.* Interdum etiam latius, & cum quibusdam intermissionibus serpit. *Melas* colore ab hoc differt, quia niger est & vmbræ similis. Cetera eadem sunt. *Leuce* habet quiddam simile *alpho*. Sed magis albida est, & altius descendit, in eaque pili sunt lanugini similes.

similes. Omnia hæc serpunt, sed in aliis celerius, in aliis tardius. *Alphos & melas* in quibusdam variis temporibus & oriuntur & desinunt. *Lauea* quem occupauit non facile dimittit. Iosephus lib. 7. scribit *vitiliginosos* apud Iudæos non participare sacrificia.

Quid sit Archiuum Eusebii verbum explicatum.

CAPVT CXXI.

EVsebius lib. 1 historiarum Ecclesiasticarum sic scribit: *Hoc in archiuis publicis Edissenæ ciuitatis, in qua tunc supradictus Abagarus regnauit. Archiuum*, vt verbum Eusebii intelligas, *locus est publicus, in quo acta vrbis & ciuium recondi consueuerunt, sicut Romani tabularium* dicunt. De *Archiuo* & Placiades meminit. Iosephus lib. 2. *Pest, quod ignem Archiuo intulere volentes omnia creditorum documenta disperdere, ne esset vnde credita pecuniæ ratio pateret.* Idem lib. 6. *Archiua* monumentorum publicorum receptacula exusta esse scribit. De *Archiuo* meminit Vlpianus digestis de pœnis sic prodens: *Ne eo loci sedeant quo in publico instrumenta deponuntur, Archiuo forte vel grammatophylacio.* Accursius fallitur in vtroque. *Archiua* Apostolicæ sedis nominantur in decretis Canonicis cap. 30 quæstione prima.

De Toparcha & Torparchiis. & Topo Eusebium enarratus

CAPVT CXXII.

PAulum infra idem Eusebius: *Abagarus Vchamæ filius Toparca*, scribe *toparcha*. Sic enim illi, qui τοπος, hoc est, regionis vnius vel loci potius curam administrat, quæ *toparchia* vocabatur. Erant enim in Arabia orienteque tales præfecturæ, quas etiam *tetrarchias* appellarunt. In alia significatione τοπος a Græcis est pars syllogistica, τοποτηρητης εἰδος ἀξιωματος, hoc est, *topoteretes species est pronuntiati.* Græci differentiã faciunt inter τοπον & παραγγελμα, hoc est, *locum & præceptum*, aiuntque præceptum esse communius & vulgatius, *a quo locus innuitur.* Principium enim *loci præceptum est*, quemadmodũ locus *Epicherematis.* Topi apud Arist. sunt principia informia differentium argumentorum, vnde opus Aristot. inscribitur, *topica*, quoniam illic rationem reddit, quo pacto inueniantur loci. *Cordæ* quoq; a Græcis dicuntur τοπαι. Adde & hoc de *Nabathæna toparchia*, fieri mentionem a Iosepho lib. 2.

Qui sint Gonorrhœi Iosephus emendatus & explicatus.

CAPVT CXXIII.

IOsephus libro sexto de Iudaico bello sic inquit *Goniorrhœos, hoc est, semine fluentes, itemque leprosos tota ciuitas arcebat, & fœminis menstrua soluentibus clausa erat.* Scribo. *Gonorrhœos*, hoc est, *quibus semen fluit.* Hoc enim Latinitati conuenientius. γονον Græci semẽ vocãt, vnde *Onirogonos* fluxus seminis in somnis, quę res multos male agit: Medelã saluberrimã huic noxæ Plinius sentit laminam renibus refrigerandis impositã. ῥεω est *fluo.* Vnde *Gonorrhœus*,

cui fluit semen. Firmicus libro sexto Matheseos ex hoc fluxu seminis prouenientes *gonorrhoicas mortes* appellat. *Si cupidinis locis Mars & Saturnus fuerint partiliter coniuncti, & sit ipse locus in aliquo genitura carens constitutus, venerem vero his, quos diximus, qualibet ratione respexerint, gonorrhoicas mortes efficient. Gonorrhœa* morbus hic dicitur. Idem Firmicus auctor est libr. 2. *Si Mercurius cum Venere fuerit, vel cum Mercurio Venerem in hoc loco positam malevola stella respexerit per quadratum vel per diametrum, vel si cum ipsis in hoc loco fuerit inuenta, omne eius, qui natus fuerit patrimonium dissipatur, vel qualicunq; proscriptione nudatur. Mors vero illi per gonorrheam,* id est, *per defluxionem seminis, aut contractionem, aut per spasmum, aut per apoplesim infertur.*

Emaculatus eiusdem codex de monte Oliueti, qui Elaon dicitur.

CAPVT CXXIII.

ALibi sic in eodem Iosepho scriptum leges: *His autem præceptum erat sexto ab Hierosolymis studio castra ponere, qua parte mons, qui appellatur Elaeon.* Lego *elaon*, hoc est, ἐλαιῶν, id est, *oliuarum.* Hodie montem *olivieti* dicunt, quoniam *olivietis* consitus erat. Inferius & *montem oliuarum* dictitat, & montem *Æleon.*

De Taureis pro genere vinculi idem enarratus.

CAPVT CXXIV.

VErba eiusdem libr. 2. *Præfecti autem militum curabant comprimere tumultum, & pugnaces quosq; comprehendentes taureis vlciscebantur & vinculis. Taureas* sume pro vinculis e bubulo corio confectis. Scribit Eutropius de gestis Romanorum, Tarquinium Priscum excogitasse vincula, *taureas, fustes, latumias, carceres, compedes, catenas, exsilia, metalla.*

De Imarmene correctus eiusdem codex.

CAPVT CXXV.

IDem paulum supra: *Saducei porro, id est, secunda collectio Imarmenen omnifariam negant, & Deum extra omnem mali patrationem inspectionemq; constituunt. Imarmenen* lego & fatum interpretor, de qua si recenserem Augustini & Apulei sententias, nimis longum facerem.

De Nymphais enarratus idem.

CAPVT CXXVI.

AMplius in eodem lib. 1. sic lego: *Nec non & apud Sydonem & Damascum theatra condidit, apud Ascalonam vero Nymphæa, siue lacus ornatissimos & balneas. Nymphæa* vocat hic lacus scaturientes aquis delicatissimis, habito respectu etymologiæ dictionis. νύμφαι enim Græci vocant *aquam.* In alio tamen significatu *nymphia* dicuntur thalami nouis nuptis apparati, quæ *nympha* dicuntur: Inde *paranymphi*, qui comitantur *nymphas*, & *neonymphi* noui sponsi. Existimo apud Capitolinum congruentius exponi *nymphia* pro *lauacris*, quam pro *thalamis genialibus*, cum sic ait: *Opera*

Gordia-

Gordiani Romæ nulla erant præter quædam nymphia & balneas. Si *nymphia* verbum hoc Capitolini alibi aliter interpretatus essem, falsa coniectura sum deceptus, quoniam, scilicet, in Græcis Epigrammatis τὰ νύμφια pro thalamis nuptialibus inueneram.

Quid sit Chiliarchus in eodem & decadarchus.

CAPVT CXXVII.

APud eundem hunc scriptorem *Chiliarchum* cũ reperies, expone illum, qui præest mille hominibus. *Decadarchum* qui decem, quem Latini *decurionem* dicunt. Curtius lib. 5. *Nouem qui fortissimi iudicati essent, singulis militum millibus præfecturi erant, chiliarchas vocabant.*

De verbo Græco cycnologo, & Martiani codex emendatus.

CAPVT CXXVIII.

NOn iniocundam nec insuauem Martiani fabulosam inuentionem Boetius putat, qua Philologiæ Mercuriique nuptias Asiatico stylo concelebrat. Opus arduum est, & multa lucubratione dignum. In primo huius fabulæ volumine sic scriptum reliquit: *Quid mi pater istud, quod nondum vulgata materia cantare deproperas, & ritu nictantis antistitis priusquam fores adytumque reseraueris, ginnologesis.* Animaduersa Poetæ sententia, collatisque codicibus multifariis, autumo scribendum esse non *ginnologesis*, verum *cycnologesis*. Et hic erit Martiani sensus. Martianus interueniens auditis versibus quendam sapientem alloquitur, quærens cur nondum vulgata materia orationeque pedestri explicata, summatim ordiatur a versu, imiteturque antistites & Pythias Sybillasue, quæ materia non vulgata incipiunt reddere carminibus oracula, antequã incipiunt loqui, quam fores aperiant, quæ tamen eo loquente sacerdote statim aperiuntur. Similiter inquit *Martianus: priusquam fabula tuæ fores aperueris cantum incepisti, non secus ac Pythias, quæ prius incipit oraculum ferre, quam templi fores aperiantur.* Sed eo momento, quo *Pythia* resoluit ora, fores illico reserantur. Hunc morem Virgilius ita describit libro Æneidos sexto:

Hostia iamq; domus patuere ingentia centum
Sponte sua, vatisq; ferunt responsa per auras.

Nictantem antistitem sacerdotem *vaticinantem* nuncupat, Phœbo premente oculos, conniuentem vt *nictare* videretur. Est autem *nictare* auctore Fulgentio *cinum facere*, siue in *Plăciade* legendum est *signum facere oculo*, videlicet, admonere. Inter *nutare* & *annuere* & *nictare* veteres hoc interesse voluerunt, vt *nutare* sit capitis, *annuere*, vel *innuere*, narium vel labiorum, *nictare* oculorũ. Auctor Marcellus. In integris Pompeii codicibus leguntur hæc: *Nictare est oculorum & aliorum membrorum, nisu sæpe aliquid conari, dictum ab antiquis.* Lucretius libro quarto. *Hic vbi nixari nequeunt, insistereque alii.* Hoc Plautus nitoris Latini parens ob-

seruans interdicit Philenio, *ne vlli homini nutet, nictet, annuat. Cycnologia* vero, quod superest explicandū, verbum est, quod e re nata Felix elegantissime confinxit. Expone *cycnologia* dulciter & amoene canis in similitudinem suauis cantilenæ, quam moriturus olor eliquat, præcipue cum morti propinquus est, quod Ouidius significat his:

Vtq; senex ripa cantare Caistrius alas
Dicitur ore suam deficiente necem.

Alibi. *Carmina iam moriens canit exequialia cycnus.* Et Poeta: *Quid lyra, quid cythara, quid moribundus olor.* Cum dulces suauissimiq; Poetæ *cycni* vocentur, vt cuius patet, inceperitque Felix Capellæ a dulci, queruloque carmine, festiuiter ait illum κυκνολογεῖν, hoc est, *imitari cantilenam cycni morientis, qui tunc præcipue longa canoros. dat per colla modos.* Cycnon enim Græci vocant olorem, λόγον sermonem, cantum, vocem. Non omittendum est, quod traditura Platone his verbis in Phædone: *Deterior cycnis ad diuinandum videor, illis quidem quando se breui præsentiunt esse morituros, tunc magis admodum dulciusq; canunt quam antea consueuerint, congratulantes, quod ad Deum sint (cuius erant famuli) tam migraturi.* Profecto haud animaduertūt, nullam esse auem, quę cantet quando exuriat aut rigeat, aut quouis alio afficiatur incommodo: Non ipsa Philumena aut hirundo nec Epops, quos ferunt per querimoniam cantare lugentes. Fulgentius Placiades Cycnum auem querulam & *inuidam* vocat, cui nomen hæserit apud Latinos *oloris* ab ὀλιγωρία, hoc est, desipientia, additque *propria carne viuere, inuicemq; se comesse solitos*, cui suffragator est Plinius.

De Stilbonte vox Placiadis explicata, de Bupadis.

CAPVT CXXIX.

IDem Martianus inferius sic ait: *Certum quippe est, quod & Phœbo conniuens splendore succumbat, & cum Stilbonte incedens, conubiorum copulis allubescat.* Stilbontem Mercurium interpretatur, cuius sydus ita Plinius appellat a verbo Græco, στίλβω, quod significat *resplendeo*, quod eius orbis coruscus est & splendidus. στιλβίδας, a Græcis vocatur *vates optimus.* στιλβωδὴς *lucidus.* Paulum infra hæc quoque Capella scribit:

Posse minore ambigens fiducia
Pubeda vix dum velpaterna contremens
Solum tenantem pignoris pro fœdere
Fratrem patre iniugata cœlitum.

Pubedam nonnulli noue volunt vsurpari, pro eo quem puberem vocamus, quod vanum & perdelirum commentum est. Ego *bupeda* scribo. Sunt enim *bupades* siue *bupedæ* pueri, qui fecerunt finem excrescendi, quos Latini vocant *exoletos*, Græci *bupedas* vocant. Assueti rebus magnis *bu* syllabam præponere, qua figura loquendi *busticos* marsca ficus, a magnitudine vocatur, *bulimos* magna fa-

mes

mes, *bubina magna fitu*, vulgo *bucentauri* centauri magni. Est enim *centaurus* nauis nomen.

Ecbatana in Curtio legendum esse.

CAPVT CXXX.

CVm Venetias, orbis nobilissimum emporiū, animi gratia petiissem, ad officinatorem librariū diuerti, vt priscos auctores, h.e. amicos inuiserem. Extra sortem allatus est Q. Curtius bene & diligenter emendatus, quem nescio quis literator assistens docte & examussim editū iactitabat, vt nec tantillus error appareret, nec quidem apicis vniús decoloratio. His gloriis oppletum me Grammaticulus ille, & alioquin emacem tetigit. Statim lego periculum facturus diligentis exemplaris. Incidi in hæc verba libri primi, quæ satis superq; nugonem illum repressêrunt: *Se quoq; cum transisset mare nõ Cicilian aut Lydiam ignorare, quippe tanti belli exiguã hanc esse mercedem. sed Persepolim caput regni eius. Bactra deinde & Bataua, vltimiq; orientis oram imperio suo destinasse.* Illico verto me ad inhiantem, inter metũ, spemq; pendulũ Grammatistã, admoneoque inibi mendũ esse. Non enim *Bataua* recognoscendum est, sed *Ecbatana*. Est u. ciuitas Mediæ *Ecbatana*. Batani vero populi Germaniæ, quos *auricomos* Silius appellat, nihil ad hunc sensum faciẽtes. Strabo lib. vndecimo Geographiæ: *Media est in partes duas diuisa, quarum alteram maiorem vocant, cuius metropolis fuit Ecbatana magna ciuitas, & Medici imperii caput, quanunc etiam Parthi regia vtuntur. Nam reges ibi aestatem agunt, frigida. n. est Media, hyemẽ vero Seleucia, quæ secus Tigrim est prope Babylonem.* Luciliana verba adducit Marcellus Grammaticus in hunc fere modum: *Ad regem legatus Rhodium & Bathanam & Babylonem ibo, Cercurum summã.* Tu scribe, *Rhodium & Ecbatanam*. Eadem mendi indoles inoleuit lib. 5 in Curtio: *Hic copiis auctus Darium prosequi statuit. Ille iam Ebatauã peruenerat caput Mediæ.* Lege *Ecbatana*, Et paulo post. *Alexander audito Darium moliri a Batauis omisso itinere, quod petebat in Mediam, fugientem insequi pergit strenue.*

De Doriphorũ codex eiusdem emendatus.

CAPVT CXXXI.

APud eundem libro primo sic scribitur: *Hæc vero turba muliebriter propemodum culta luxu magis quam decoris armis cõspicua erat, Diriphora vocabantur.* Scribo *Doriphora*, hoc est, *lancearii*, qui scilicet, *hastati* dicuntur a Romanis, qui hastas gestabant peculiare illius agminis insigne. Nomen deflectitur a dictione Græca *Dory*, qua hasta significatur, & *phoro* fero.

Sententiam hanc, Deum hoc solo priuari ne facta infecta facere possit, Agathonis esse. Codex Aristotelis in Ethicis emendatus.

CAPVT CXXXII.

ARistotelici libri τῶν ἠθικῶν νικομαχείων, sexto volumine exprobranda Leonardi Aretini interpretatione sic scriptum seruant: *Non enim de præterito electio est, sed de futuro possibili. factum autem ne factum sit fieri non potest. Itaq; recte agat homo. Hoc solo Deus priuatur, infecta facere quæcunque sunt facta.* Quinimo scribe: *Itaque recte ait Agathon hoc solo Deus priuatur.* Accipite si negatis philosophici turbines & Atticæ febres verba ex lingua Aristotelis, hoc est, Græca. Οὐ δὲ γὰρ βουλεύεται περὶ τῶν γεγονότων ἀλλὰ περὶ τῶν ἐσομένων καὶ ἐνδεχομένων· τὸ δὲ γεγονὸς οὐκ ἐνδέχεται μὴ γενέσθαι. διὸ ὀρθῶς ἀγαθῶν. μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται ἀδύνατα ποιεῖν ἄστ, αὖ πηξαγόρου.

De Cercyone a Cancro percusso codex Aristotelis integritati redditus.

CAPVT CXXXIII.

IDem libro septimo Ethicorum hæc scribit: *Non enim si quis vehementibus excessisq; voluptatibus aut doloribus superatur mirandum est, sed venia danda est si contra nitens ceu Theodecti Philocteres a serpente percussus vel carini malo Percion, & ceu hi, quirisum tenere conati, accumulatum emittunt, vt accidit Zenophonti. Sed si quis, quibus plerique resistere valent, succumbit, non propter naturam generis vel propter morbum, ceu Scytarum regibus mollicies inest, propter genus, quod tanquam effœminatum a virilitate cessit.* In his verbis: *Vel carini malo*, error apparet, scribendum est. *carcini vel caneri cauda.* Græce sic. ὥσπερ ὁ θεοδέκτου φιλοκτήτης ὑπὸ ἐχέως πεπληγμένος, ἢ ὁ κωμικὸς ἐν τῇ ἀλοπῇ κερκίνου.

De Protagora rhetore intelligendum & scribendum apud eundem non Pythagoræ.

CAPVT CXXXIV.

IDdem libro nono Ethicorum sic: *Nam qui primo dat, videtur permittere, quod aiunt & Pythagoram seruasse. Cum enim docuerat æstimare discipulos, iubebat quanti sibi viderentur illa, quæ ab eo didicissent, & tantum accipiebat.* Scribo ex codice Græco *Protagoram non Pythagoram.* Fuit enim, *Protagoras artis Oratoriæ doctor.* Audi Aristotelē Græce loquentem, ὁ γὰρ πρωτάγορας πείθει, ὅταν ἐπιτρέπειν ἐθέλωσιν, ὅπως φασὶ καὶ πρωταγόραν ποιεῖν. ὁπηνίκα γὰρ ἐδίδαξεν ἀδύνατα, ἠμείψατο τὸν μαθόντα ἐθέλειν, ὅσου δοκεῖ ἄξια ἐπίστασθαι, καὶ ἐλάμβανε τοσοῦτον.

Homolypnos & Homotapnos in Aristotele legendum, & Trutinatum Maronianum carmen.

CAPVT CXXXV.

IN Arist. lib. 1. Politicorū Græce scriptū est. ἡ μὲν εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνήθεια ἀ χαιρωνίας κατὰ φύσιν, ὁμήρῳ ἐστιν. ὃς χαρὼν δαῖτας μὲν κλείει ὁμοπυρος. ἐπιμήνιος δὲ ὀκρὶς ὁμοκάπνος. Duæ dictiones inuersæ totū au-

reæ

reæ sententiæ textū cōmaculant, q̄ad se, hoc est, ornatū Aristotelicū redire facies, si ὁμοσύπνους scribes & ὁμοκάπνους. *Homosypni vero dici possunt, qui simul sub eodem tecto dormunt, quod familiarium proprium est. Homocapni demum vocabuntur, qui ad eundem furnum hoc est, ignem vitam ducunt.* Leonardum Aretinum interpretem alioqui fidum deceperunt peruersi codices & infecti, propterea in eius Latina interpretatione duo monstra pro duabus elegantissimis dictionibus supposita deprehendes. Interpretamentum sententiæ Græcæ Aretini verbis hoc est. *Quotidiana igitur societas secundum naturam constituta domus est. Eos Charonaus homosyphices Epimenides vero Cretensis homo capros appellat*, cum legendum sit, *homosypnos & homocapnos.* Et quod subdit Aristoteles, μάλιστα δὲ κατὰ φύσιν ἔοικεν ἡ κώμη ἀποικία οἰκίας εἶναι. οὓς κλοδωνιστὰς ἐμοσύπνους καλοῦσιν οἱ πολλοὶ καὶ παῖδων παῖδας. Exponit sic Leonardus, modo vulgati codices fide fidissimo interpreti seruāt. *Maxime vero secundū naturam videtur pagus propagatio quædam esse domus, quos dicimus coluisse & natos esse natorum.* Ridicula mehercules verba, cum quibus colluctandum non est. Sic ergo interpretare postrema verba. Quos vocant quidam *collacteos* vel *collactaneos*, nam vtrumque Latinum est, *natos, & qui natorum natos.* Hanc sententiam expressit Maro. *Et nati natorum & qui nascentur ab illis*, quamuis ex Homero Maro sumsisse potuit. Lege Strabonem.

De Bacchiadis codex Aristotelis secundo Politicorum emendatus.

CAPVT CXXXVI.

Libro politicorum 2. ex interpretatione eiusdem Aretini legūtur hæc. *Erat autem Philolaus ex familia Bachiadum, amicus vero Dioclis, qui olympia vicit.* Tollendum illud portentum *Bachiadum & Bachiadum* scribendum ex codice linguæ Aristotelicæ, hoc est Græcę vbi scribitur? ἦν δὲ ὁ Φιλόλαος τῶν μὲν ἐκ τῶν βακχιάδων, ἐραστὴς δὲ γενόμενος Διοκλέους τοῦ νικήσαντος ὀλυμπιάσιν. In eodem libro parum supra sic scribitur. Nam *& Thessali ab initio rebellarunt, dum cum finitimis Acheis & cum Pyramis & Magnesiu gererent bellum.* Vbi *Pyramis* legitur tu scribe *Perrœbis*: Qui sint *Perrœbi* omnes norunt.

De Epidamno quod Dyrrhachium sit; & de Opuntiis.

CAPVT CXXXVII.

Circumfertur strumosus eiusdem Aristotelis codex libro Politicorum tertio his verbis. *Nam ille, qui secundum reges dicitur Rex, nō facit* (vt diximus) *Regiæ gubernationis speciem, quia in cunctis Rebuspublicis cadere potest, vt sit quidam ducendo exercitui, quoties ciuitas bellum gerit perpetuo præfectus, puta in populari statu & optimatium gubernatione, plureisque auctoritatem vni committūt belli gerendi.* Est autem talis quædam deputatio apud Duratium & apud Sipontinos, licet apud Sipontinos paulo constrictior. In his vltimis verbis videtur indecore verbum vernaculum vsurpasse

doctissimus interpres, nisi codex (quod magis credo) mendosus est, cum *duratium* p *Dyrrachio* posuerit. Græce enim sic scriptum est, ταυτὴν γὰρ ἔχουσιν ἐν ἡμιπεδάμνῳ καὶ ἐν ὀπούντι. ὀπούντα δὲ ἡμιπὸ μέρος ἔλαττον, hoc est, *Talis quidem primatus est apud Epidamnon & apud Opunta. Sed apud Opuntam non ita vniuersalis vel in ea parte.* Vno eodemque momento corriges & supplebis exemplar Aristotelicum ex editione Veneta, in quo nonnulla decorem Philosophi decolorantia per incuriam vitiabantur. De Epidamno ciuitate proxima Tarento hæc Strabo lib. 6. Geographiæ: *At enim Brundusio in transmarinam ripam navigatio est: vna quidem ad Ceraunia, littusque deinceps reliquum & Epiri & Graciæ, altera Epidamnum quæ prima longior. Nam mille & D C C C. stadiis est. Trita & hæc est, cum vrbs ipsa commode & adgentes Illyricas & Macedonicas sita est.* Plinius auctor est, diritatem verbi Romanos præcauentes cum *Epidamnum* deducerent Dyrrachium nuncupasse, hodie *Durachium* vocant ciues *Dyrrhachinos*. Epidamnum ex auctoritate Appii dicitur a nomine Regis, vocata *Dyrrhachium* aiunt a nomine illius qui vrbi portum adiecit. Thucydides lib. 1. *Epidamnus est vrbs ad dexteram sita nauigantibus Ionium sinum versus, cui finitimi sunt Taulantii barbari gẽs Illyrica. Hãc habitatũ venerunt Cercyrẽ. Colonia Phasio Corinthio deducti qui erat ab Hercule oriundus, Heraclidæ filius ex metropoli secundum veterem legem accersito. Nonnulli etiam Corinthii & alii præterea Dorica gẽtis ex Colonis fuerunt. Dyrrhachiũ appellatur quasi dysrachion, hoc est, difficilis exitus.* Mutatur in hac dictione S in R quemadmodũ in aliis pluribus fieri solet. Inuenio in nonnullis Græcis cõmentariis Herodotũ Epidãnũ vrbem collocare nauigantibus ad dextrã Ionii. Eustathius in Dionysiũ interpretatur ideo *Dyrrhachiũ* dictã propter asperitatẽ peninsulæ, in qua sita est. *Rhachis* enim Græce spina dicitur: est n. nodis cõfragosa instar spinæ, q̃ inter lumbos posita dorsum efficit. Apianus in secundo bellorũ Ciuiliũ: *Ipse ad Dyrrhachium tute proficiscitur, quod nonnulli Epidamnum arbitrantur esse huius modi nominis opinione ducti. Rex quippe barbarorum Epidamnus vrbem supra mare condidit qua ab ipso nomen assumsisse creditur. Huius ex filia nepos Dyrrhachus ex Neptunno genitus (vt quidam perhibent) portum vrbi adiecit qui Dyrrhachium appellatur. Deinde cum fratres aduersus illum bellum gererent, Hercules ex Erithia rediens pro Telluris parte in eu depugnauit, quamobrem Dyrrhachini Herculem veluti tellaris eorũ ex parte incolam fuisse autumant, Dyrrhachium non vtique impiantes, verum ad Herculem tanquam ad Deum per prius inclinantes.* Ferunt quoq; in ea pugna Ionum Dyrrhachi filiũ ab Hercule per errorem interfectum fuisse, Herculem corpus tumulantẽ in mare p̃ iecisse, vt cognomen illi imponeret. Procedẽte deinde tẽpore Phryges quosdã e Phrygia redeuntes regionẽ & vrbẽ occupasse. Deinde Taulãtios post illos Illyricũ genus, post *Taulantios* aliam Illyricorum

rum gētē Liburnos acceſſiſſe, qui finitima queq; citis nauibus inuaderēt, &ob id a celeritate nōnullas a Romanis naues Liburnicas dici, cū quibus primū ad pugnā veherentur, quia Liburnis a *Dyrrhachio* expulſi fuerāt. *Cercyraos* mari potentes in eos induxere, Liburnoſq; expulere eo modo Cercyreī, ſe illis immiſcentes vrbē coluere, qua ex cauſſa Græcorum huiuſmodi videtur eſſe portus. *Cercyrae* appellationē, vt infauſtam permutantes vrbem, quæ deſuper imminet *Epidamnum* vocauere, ſic Thucydides illam nominat, vicitq; ſubinde conſuetū nomen, nam *Dyrrhachium* appellatur. *Opuntii* in ora Locrenſi collocantur a Strabone lib. 9. Dicti autē ſunt Opuntii a primaria illorū ciuitate metropoli Phocenſibus & Bęotiis finitimi. Locri enim varii, *Opuntii, Epizephyrii, Ozolę & Epicnemidii a monte Cnemide vocati.* Ego in codice Ariſtotelico *Opuntios* potius legerem, quam Sipontinos, quoniam ὀπούντιος Græce eſt ſcriptum. De *Sipunto* Plinius.

De Stentore illo validiſſimo emaculatus eiuſdem Ariſtotelis codex.

CAPVT CXXXVIII.

PRæterea quis non mirabitur in eiuſdem auctoris lib. 7. Politicorum paruum quidem mendum, non contemnendum tamē, ſiquidem *ex minima ſcintilla maximum exiſtatur incendium.* Verba Ariſtotelica ſunt hæc: *Nam quis dux eſſet tam exceſſiuæ multitudinis aut quis præco non Stertorius?* Corrigo *Stentorius*, hoc eſt, *Stridulus* & vocalis, qualis in Achiuorum exercitu fuit *Stentor*. De quo Satyricus: *Tu miſer exclames vt Stentora vincere poſſis.* De cuius voce prouerbii loco habita ſic Suidas στεντόρειος φωνή, ἡ τοῦ στεντορος. In codice Ariſtotelico ſic ſcriptum eſt. εἰς δὲ φωνὴς ἐστι τοῦ λίαν ὑπερβάλλοντος πλήθους, ἢ τίς κήρυξ μὴ στεντόρειος.

De Troœzeniis intelligendum in Ariſtotele.

CAPVT CXXXIX.

APud eundem interpretem Aretinum lib. 7. Politicorum prope calcem hæc ad hunc modum reperies. *In partu quoq; laborant magis puellæ, ac pereunt plures, ex qua reſponſum craculi triceniis datum.* Quidam exiſtimant ob iſtam cauſſam quaſi multis pereuntibus propter immaturitatem nuptiarum non propter fructuum collectionem. Parua in his macula nō paruam gratiam ex Ariſtotelis exemplo demit. Quare non triceniis quod ſententiam inuertit a populis ad ætatem, ſed *Troœzeniis* ſcribendum eſt, hoc eſt, τροιζηνίοις. Si quis autem verę linguæ, hoc eſt, Græcæ aſſectator ſententiam Græcā perlegere mallet, his noſtris aſſuendam duxi. διὸ καὶ τὸν χρησμὸν γενέσθαί πέτε φασι λέγ. τοῖς τὴν ἀρχὴν τῆς τροιζηνίοις. ὡς πολλῶν λέγ. φθειρομένων λέγ. τὸ γαμίσκεσθαι νεοτέρας, ἀλλ' ὁ ὡσὲ τὴν ἡλικίαν ἥρμοττον ἡμιόλιον.

Quid per terebratum vas in Ariſtotele debeant intelligi.

CAPVT CXL.

IN aureo opuſculo Ariſtotelis οἰκονομικῶν, hoc eſt, de re famili-

iari inscribitur digna tanto Philosopho sententia legitur, quæ talis est. εἰδὴ δὲ τοῦ οἰκονόμου τέτταρα ἃ δεῖ ἔχειν περὶ τὰ χρήματα. καὶ γὰρ κτᾶσθαι, δυνατὸν χρὴ εἶναι καὶ φυλάττειν. εἰ δὲ μὴ, οὐδὲν ὄφελος τοῦ κεράσαι· τὸν γὰρ πίθον αὐτὸν εἶναι τετρημένον καὶ ὀλιγόμυθον τετριμμένον πίθος. Latini hoc sonant. *Modi enim quatuor quos oportet habere circa pecuniam patremfamilias. Nam & quærere posse conuenit, & quæsita tueri, alioqui nulla quærendi foret vtilitas. Nam cribro haurire nihil aliud est, quam quod dici solet terebratum vas.* Cum quispiam frustra laborat & sine emolumento, & fine, in vas pertusum aquâ dicitur ingerere, ea scilicet cũ primum intro *instillata est extra exstillante.* Hoc adagium sic explicatum inuenio in Græcis prouerbiis ἄπληστος πίθος ἐπὶ τῶν πολλὰ ἐσθιόντων καὶ χαριμεργούντων. μυθίνεται δὲ λάθο τοῦ μύθου τοῦ περὶ τὰς δαναΐδας, καὶ τοῦ πίθου εἰς ὃν αἰμίσιοι ὑδωρ βάλλουσι λέγεται γὰρ οὕτως ὁ πίθος ἐν ᾅδου εἶναι οὐδέποτε πληρούμενος· πάσχει δὲ περὶ αὐτὸν αὐτῶν ἀ πυήτων ψυχαὶ καὶ κεραμ. ἃς δαναΐδας λέγουσιν, ἐπὶ πληρῶσαι ὦν κομιζόμεναι ἀγγεῖοις ὕδως ἄφες αὐτὸν φέρουσι τετρημένον. Prosequitur longis verbis auctor prouerbiorum fabulam Danaidum filiarum, quæ maritos suos peremerunt exceptâ *Hypermestra*, quę *Lynceo* pepercit. In deuorantes & ingurgitãtes. Hac enim pœna Danaides infestantur, vt in vase perforato aquam gestitent, quæ mox inde guttatim elabitur, & ita nunquam expleto vase labor puellarum haud quaquam intermittitur, de qua refic Tibullus:

Et Danai proles Veneris qua numina læsit,
In caua lethæus dolia portat aquas.

Lucianus vtitur & hoc adagio in Timone, ὥσπερ εἰς τὸν τῶν δαναΐδων πίθον ὑδροφορήσιν μοι δοκῶ, hoc est. *Quare ad Danaidũ dolũ aquam ferre videor?* Sensum, & appetentiam philosophi *perforatum dolium* vocant, ad quod Lucianus allusit qui τετριμμένον πίθον homine dicit *ingratum*, Plato in Gorgia: Elegãs quidam vir, Siculus fortasse vel Italus in his confabulatus hanc animi partem propter suauitatem credulitatemque lubricam alludens nomini dolium appellauit. Dementium vero, pphanorum atque damnatorũ hanc animi partem, quæ libidinibus agitatur tanquam futilem ob incontinentiam inexplebilem perforatum esse dolium inquit. Eorum qui apud *obscuros* sunt, inferos eos esse miserrimos, qui tanquam omnino profani damnati sunt, atque aquam in vas perforatum cum alio etiam perforato vase inferre. Esse autem hoc aliud vas siue cribrum (*vt dicebat is, qui me docuit*) dementium animum, quem ideo perforato vasi assimilauit, quod propter infidam affectionem oblitionemque nequeat infusum aliquid continere. Propertius

Dolia virgineis idem illo repleuerit vrnis.
Signa fortis cum audico Aristotelico luci sua reflituto.

CAPVT CXLI.

ARistoteles eo libello coniecturali, q φυσιογνωμικὸ inscribitur doctissimo,

doctissime, imo prope diuinitus corporis fortis signa comprehendit. Latina interpretatio adeo mutila est, imo stercorea prorsus, & cloacalem fœtorem redolens, vt nedum aliquid ex ea nostris his placeat inseruisse, sed bonas me horas in ea translegenda posuisse dispudeat. Sed audi Græce loquentem Aristotelem: *Ανδρείου σώματος σημεῖα, τρίχωμα σκληρόν, τὸ σχῆμα τοῦ σώματος ὀρθόν, ὀστᾶ καὶ πλευρὰς καὶ τὰ ἄκρα τῆς λα τοῦ σώματος ἰσχυρὰ καὶ μεγάλα. καὶ, κοιλία πλατεῖα καὶ στῆθος εὐρύ, ὦμοι πλάτη πλατεῖα καὶ διεσκῶσθαι, οὔτε λίαν συνδεδεμένα οὔτε παντάπασιν ἀπολελυμένα, τράχηλος ἐρρωμένος οὔ σφόδρα σαρκώδης, τὸ σῆθος σαρκώδες τὸ καὶ πλατὺ ἰσχυρὸν στεστεσκλιμένον, γαστροκνημίαι κάτω στεστεσασμένα, ἐμμα χάργον, οὔτε λίαν ἐπτυγμένον, οὔτε παντάπασι συδεδεμένον, αἰχμὴ σῶμα τὸ κατὰ τοῦ σώματος, ὀξὺ μέτωπον, ἐυθὺ, οὐ μέγα, ἰσχνὸν οὐ πλέιον οὐτε παντάπασι ῥυπιδώδες.* Ita Latine exponas. *Fortis corporis signa, pilus asper, status corporis erectus, ossa & costæ, & extrema corporis robusta & lata. Alueus vero lata & subtricta. Scapulæ latæ & dissitæ siue distantes neo nimis colligatæ nec omnino dissolutæ. Collū robustum non valde carnosum & latum. Coxēdix subtricta. Sura deorsum contracta. Oculus petu siue gratiosus, nec impendio expansus nec contractus. Siccior color corporis, acuta frons, recta non magna. Coxendix non lauis, nec vsque quaque rugosa.*

Quid sit osphys in Aristotele & quod Latina dictione non caret.

CAPVT CXLII.

IDem Aristoteles quando de signis *ἀνωδύνου*, hoc est, insensati agit, sic retulit, *ὀσφὺς σαρκώδης, σπίλη μακρὰ, τράχηλος παχύς.* Interpres & omnis nostratium philosophorum schola *osphyn* lumbos interpretantur, cum lumbus auctore viro magni nominis Theodoro Gaza dicatur Græce *λαγών*. Osphyn vero modo cingulum, modo *cinctum* Latini aiunt, quod ignorauit Gaza, qui cum de hoc cinctu libro primo de animalibus referat, non inueniens verbum Latinum, quo apte Græcum exprimeret, peregrinam vocem latio condonauit. Erat sic Aristoteles transferendus in physionomicis. *Cinctus carnulentus. Crus longum. Collum pingue, Osphys* pro *cinctu* reperitur in Luciani dialogo, cui titulus *λεξιφάνης*.

De oculo charopo vox Aristotelis explicata.

CAPVT CXLIII.

IBidem sic Aristoteles de Leone agens, *ῥῖνα δὲ παχυτέραν ἢ λεπτοτέραν, χαρόπους.* Bellus interpres sic. *Nasum autem magis grossum quam subtilem, oculos carpos*, quamuis *carpos* pro *charopos* scriptum puto. Ille namque facetus interpres, cum non inueniret verbum Græcum, qua dictione Latina interpretaretur in sua lingua peregrinabatur, cum *charopos* dicatur oculus, qui aspectu *gratiosus* est. *χάρις* gratia dicitur *ὄψ ὀπὸς* aspectus. Charopos Latine *amabilis*,

petus, blandus, illix gratiosus, venustus, decens, non indecore verd potest Nonne aurora ab Apollonio libro primo argonauticon χαεπὴ dicitur hoc versu:

ἦμος δ' οὐρανόθεν χαεπὴ ἐπελάμπετο ἠώς.

Qua sint sphyra in Aristotele.

CAPVT CXLIV.

HOc addecum Aristoteles inquit, ἐστι τὰ περὶ τὸ σφυρὸν νεῦρά τε καὶ διηρθρωμένα, εὔρωστοι τὰς ψυχὰς καὶ ἀφέκτικαι ἐπὶ τὸ ἄρρεν γένος. Inuenio sic ab interprete festiuissimo expositum. *Quibuscunque ea quæ circum cauillas sunt, neruosa & articulosa, fortes sunt, secundum animam referuntur ad masculinum genus.* Nisi *cauillam* hic morio, *pro talo* accipiat, dictionis insolentiam recipio me non tenere, sed hoc pacto *sphyra* ne exponas. Imo sic, quibuscunque e a quæ circa talos τὸ σφυρὸν Græci talum nominant, quos enim Homerus & Dionysius *apherpedes* montium, Pindarus σφυρὰ.

De Cyclopis ab Apolline in eremtis Flaccus Valerius explicatus.

CAPVT CXLV.

DVbitatur quam nam Flaccus præsignet historiam libro primo argonauticon his:

Te quoque damnant campi tanto pastore Pherai
Felices Admete, tuis nam pendet in aruis
Delius, ingrato Sterepen quod fuderit arcu.

Ego de exsilio Apollinis intelligi puto, quod ei morte Cyclopum euenit. Steropen enim vnum ex Cyclopibus scimus alio nomine vocatum *Asteropen*, quod vt melius intelligas Tartæus audiendus, qui sic pro tempore latinitate donabimus. *Admeti cantus.* De cantu in *Admetum* cantato luctuose. Hic autem Admetus Rex erat Phereorum, cui Apollo seruiuit propter hanc causam. Asclepius Apollinis filius a Chirone medicinam doctus, accipiens ex venis Gorgonis fluentem sanguinem eo multos curauit: ex sinistris venis fluente ad perniciem hominum est vsus, illo vero qui fluebat a dextris ad salutem, vnde mortuis denuo vitam præstasse dicitur. Qua de re ne videretur hic inter homines esse Deus, cum Iupiter fulminauit. Apollo autem iratus necauit cyclopas fulmen Ioui fabricantes. Iupiter voluit detrudere illum in infernum, sed precibus Latonæ iussit ei per annum homini seruire. Hic autem profectus in Pheras ad Admetum illi seruiens pastoritiam exercuit, ei boues omnes fœminas διδυματόκους, hoc est *gemelliparas* reddidit, a quo Rege comiter exceptus Apollo amici animi cognouit indicia: quare Parcas rogauit quando finis Admeto vitæ immineret, inuento qui pro ipso se morti promtaret, ei parceretur: quo impetrato pastor Apollo Admetum a morte retraxit. Ecce tibi, iam dies aduenit Admeto fatalis, & patre matreq; pro ipso mori nolentibus, Alcestis fœmina vitam suam pro marito oppositi, ex eo obliqua & luctuosa in Admetum

metum cecinerunt, donec Proserpina emisit Alcestē, vt autem alii dicunt Hercules pugnans in Plutonem illam retraxit. Steropen vnum ex Cyclopis esse Maro docet:

Brontheq; Steropesq; & nudus membra Pyracmon.

De sacris Priapi in Lampsaco obseruatis Valerius idem enarratus.

CAPVT CXLVI.

IDem Flaccus in secundo sic canit:

Transmissaque puppi
Lampsacus, Oggygii quam nec trieterica Bacchi
Sacra, nec arcanis Phrygius furor insuebit antris.
Sed iuuat in Venerem raptat Deus, illius aras
Vrbe super, celsiq; vident velamina templi.

Quæ sint ista Priapæi templi velamina dubitatur: Ego illa puto, q̄ tradit Augustinus, simulacrum scilicet Priapi solitum quibusdam diebus festis velari corona florea. Inter cetera quæ prætermittere (quoniā multa sunt) cogor, in Italiæ compitis quæ dam dicit sacra Liberi celebrata cum licentia turpitudinis, vt in eius honore pudēda virilia colerentur, non salte aliquantū verecundiore secreto, sed in propatulo exultante nequitia. Nā hoc tēpore mēbrum Liberi per dies festos cū honore magno plostellis impositū prius per rura in cōpitis, & vsq; in vrbē postea vectabatur. In oppido autē Lauinio vnus Libero totus mensis tribuebatur, cuius diebus omnes verbis flagitiosissimis vtebantur, donec illud membrum per forum trauectum esset, atque in loco suo quiesceret, cui membro inhonesto materfamilias honestissima palam coronam necesse erat imponere. Hæc Augustinus libro septimo de ciuitate Dei. Hucsunt, qui trahant illa Epigrammatici carmina:

Schemate nec dubio, sed aperta nominat illam
Quam recipit festo mense superba Venus.

Nec obstat Augustinum de Italico ritu loqui, Valerium vero de *Lāpsaceno*. Nam huiusmodi sacra prisci Romani ignorauere, ab externis populis fuerūt aduecta. In Lāpsaco *Priapum* pompatice tanquam Deum tutelarem coli quis adeo ἄργυπος, vt non legerit? hic versiculus Poetæ in *os. æno* poemate manauit: *Mortales tibi Lāpsacum dicarunt*. Per velamina templi intellige velamenta simulacri, quæ fiebant in templo Priapo dicato.

De ferto sacrificii genere eundem Valerium intellexisse.

CAPVT CXLVII.

IDem in tertio facit Anchæum sic loquentem:

Has precor exuuias & opima cadauera nostro
Linquite ait ferro, potius mihi dextera ferro
Nauet opus.

Censeo sic legendū esse. *Linquite ait ferto*. Est enim fertum lauti sacrificii genus. Esset enim incōgruum & indecens si bis repeteretur

ferro. Adde quod dictio opima cum *ferto* congruit. Est certe *fertum* sacrificii genus, de quo Lucilius. *Æ depol ferto omnia sum circulatus*: De hoc Pompeius. *Fertum genus* libi, quod crebrius ad sacra ferebatur; nec sine altero genere libi, qui quæ afferebant *struefertarij* appellabãtur. Alibi & si mendosis exemplaribus *Struefertar*[illegible] cebant, qui quædam sacrificia ad arbores fulgoritas faciebant, *ferto* scilicet quodam sacrificii genere, quod adhiberetur in [illegible] strationibus. Indicat Cato his in re rustica. *Mars pater te precor* [illegible] *soque uti sies volens propitius mihi domo familiaque meæ, quo tu* [illegible] *erga agrum, terram fundumque meum solitaurilia circumagi iussi, uti* [illegible] *tamen orbos visos inuisosque uideas tatem, uastitudinemque calamitatem intemperiemque prohibessis, defendas, auerruncesque, utique tu fruges, frumenta, uineta, uirgultaque grandire, beneque euenire sinas, pastores pastuaque salua seruassis, diutisque bonam salutem, ualetudinemque mihi, domus familiæque nostræ, harunce rerum ergo fundi, terræ, agrique mei lustrandi, lustriqueq faciendi. Ergo, sicuti dixi, macte hisce Solitaurilibus lactentibus immolandis esto. item esto. Item cultro facito struem & fertum uti adsiet.* Hæc Cato, ex cuius verbis expiationem quãdam circumlatitiam fieri soliram ferto circumlato intelligo, in qua fertumid genus adhibebatur. Vnius literæ immutatione mendosum est Catonis exemplar. *Ferrum* enim legitur, vbi *fertum* esse debuit. Plautus de hoc intellexit in Amphitruone *Quaso quin tu istanc iubes pro cerita circum ferri*. Respondet Amphitruo:

Quin ferto est opus?

Etiam si istic ante nos facto legeretur.

Typhonides harpyas appellari, & cũ hoc apertus Valerii Flacci nodus, inextricabilis.

CAPVT CXLVIII.

GRatulor humanioris literaturæ sectatoribus, quamuis sera gratulatio videri possit, apertũ esse tãdem illum cœcum hiatum, qui omnes Musarum viatores desperantes itineris argonautici reddiderat. Vidi iam iuuenis imo puer Codrum Grammaticum Bononiensem non incelebrem torquentem se super enodatione horum carminum Flacci lib. 4. id est, Argonauticon de *Phineo* loquentis & Harpyis:

Quippe neq; extorrem tantum, nec lucis egentem
Insuper Thyphonides Harpyia ira tonantis
Depopulant, ipsosq; dapes prædantur ab ore.

Codrum certe meum ceteroſq; huius labyrinthi Theseos cœcum item absterruit, ne iterum ad has caligantes tænarias fauces diuertere vellent, præsertim carmine secundo trunco & penitus inuerso. Sed quid immoror? Sententiam nostram & censuram proferam. Ego sane partim coniectura, partim fultura sequentis auctoritatis Poetæ ductus sic nitori suo Flaccum restitui.

Quippe nec extorrem tantum nec lucis egentem
Ira tonantis agit, Typhonides harpyia qua

Depopu-

Depopulant, ipſoque dapes prædantur ab ore.

Quid hic Poeta ſentiat? *Typhonis* filias eſſe harpyas collegimus ex his eiuſdem Poetæ verſibus:

Hic foſſa lethique metu propioris anhela
Dum trepidant, humilique graues timidoq; volatu
Implorant clamore patrem typhona nefando,
Extulit aſſurgens noctem pater, imaque ſummis
Miſcuit & mediis vox exaudita tenebris.

Interpres Apollonii libro ſecundo argonauticon tradit ſorores Iridis fuiſſe *harpyas*: Tarræo concinit Heſiodus libro primo Theogoniæ ratus ex Thaumante & Electra genitas illas. Eius carmina ſunt hæc:

Οἰῶνυχάς θ' ὠκυπόδων βαθυῤῥείτῳ θύγατρα
Ἠέλεκτόν τε, ἣ θ' ὠκείαν τέκεν ἴριν,
Ἠύκομός θ' Ἅρπυιας, Ἀελλώ τ' Ὠκυπέτην τε,
Αἵτ' ἀνέμων πνοιῇσι καὶ οἰωνοῖς ἅμ' ἕπονται,
Ὠκείῃς πτερύγεσσι, μετάῤῥοιζοι γὰρ ἴαλλον.

Nec mirum erit Poetas aliquando diſcrepare. Nonne Apollonius adiutum *Phineum* a Boreadis Zeto tradit & Calai? a quibus Harpyæ ſunt expulſæ. At Orpheus Phineum inſanientem philtris vxoriis deieciſſe e ſcopulo filios duos autumat, quare a *Zeto & Calai*, vt perpeteretur durius exſiliũ a Strophadis efflatum in Biſtoniam, luce ab eis priuatum.

Origo Phryxi explicata cum emendatione Valeriani codicis

CAPVT CXLIX.

AEque maculoſum eſt exemplar invulgatum eiuſdem lepidiſſimi Poetæ Flacci libro quinto argonauticon his:

Tum gener Albanis Styrus qui aduenerat oris
Diſtulerant ſed bella Cytorus Phyontis & Argus
Æolida fraterque Melas, quos aduena Phryxus
Progenuit pariterque leui Cotiorus in haſta.

Multiplex in his verbis mendum eſt. Nam erat ita ſcribendum.

Diſtulerant ſed bella cytoria, Phrontis & Argus
Æolida, fraterque Melas, quos aduena Phryxus
Progenuit, pariterq; leui Cytiſorus in haſta.

Senſus eſt Poetæ, Styrum Regem Albaniæ futurum, vt citius adueniat, ſed bella *Cytoria*, hoc eſt, populorum ita cognominatorum, qui accolunt fluuium *Cytorum* detinuerũt inuitum, cum quo Styro venerunt *Phrontis*, Argus, Melas & Cytiſorus; quos ex Chalciope filia Oetæ genuit *Phryxus*. Propterea Poeta vocat Æolidas ab atauo Æolo. Æoli filius Athamas, Athamantis *Phryxus*, *Phryxi*, iſti quatuor. Colligitur progenies *Phryxi* paulo infra ſic Iaſone loquente.

Namq; idem Cretheus ambobus & Æolus auctor
Cum Ioue Neptunoq;, & cum Salmonide Nympha

Hæc origo ex interprete Apollonii Rhodii est, *Phryxo & Phryxi* nepotibus. Athamas filius Æoli frater Crethei primam vxorē Nephelen duxit, duos filios ex ea *Phryxon* Hellemq; suscepit. Defuncta Nephele superduxit alteram vxorē Ino, quę insidiata ipsis Nepheles pueris persuasit indigenarum vxoribus sata vrerent. Atcum exustum semē fructus annuos nō subministraret: Athamas in Delphos misit super sterilitate scisciatus. Domis vero persuasit Ino legatis, iugulandos Nepheles filios referrent, tanquam Deus *Hellen & Phryxum* iugulandos esse responderit, si vellent, vt sterilitas faceſſeret. Persuasus igitur Athamas a legatis *Hellen & Phryxum* atris admouit. Ceterum eorum dii miserti aurei velleris ariete sublimes euexerunt, quod Helle tolerare non valens in Hellespōtum ab ea nūcupatum decidit. *Phryxus* autem in Colchicam terram delatus sacrificauit *Phryxio Ioui*, hoc est *fugæ ſoſpitatori*, quod nouercā effugisset. Duxit autem *Chalciopen vxorem* Æetæ Scytharum Regis, ex qua filios quatuor genuit *Argon*, *Cytiſoron*, *Melana*, *Phrontin*. De Cythoro loco meminit idem Flaccus sic canens.

Mox etiam Cromnam, atq; iugo pallent. Cytoron
Teq; cita penitus condunt Erythina carinam.

De quo & Apollonius in 2. Si vultis audire carmina Rhodii sunt hæc:

εἰδὲ καὶ ἄνομα δῆθεν ἐπιθύεις δεδαῶτι
τῷδε κατὰ σπέος πέλει ἄνομα, τῷ δέτε φρονέοντες,
τῷδε μέλας, ἐμὲ δ' αὖθι ἐπικλείουσι τέκεσθαι.

Es dictionem verbalem aliquando corripi, aliquando produci Propertius euentilatus.

CAPVT CL.

PRopertii interpretem nunquam erit quin laudandum non cēſeamus ob abſtruſa loca aperta, & nodos inenodabiles enodatos. In ea tamen elegia quæ incipit:

Quicunque ille fuit puerum qui pinxit Amorem: Verſiculus est hic:

Si puer es alio traiice tela tua Vbi Propertius admiratur Cupidinem puerum, *pueriliſque mobilitatu* non ex suo corde alioſsum cedere ad alterius amantis cor oppugnādum, præsertim cum puerilis inconstantia tenorem vnimodum tenere non soleat. Recta fuit hæc interpretatio, nouam tamen hic idem vir doctiſſimus, in neſcio quo suo commentario in Ciceronem, opinionem affert sic corrigens: *Si par eſt alio traiice tela tua*, prætendens *Tēs* corripi ſemper. cum vt prius bene ſenſerat, mensura huius syllabę communis sit. Qui producūt regulariter faciunt, qui corripiunt Poeticam licentiam ſequuntur, ſed sunt anomali. Docet hoc Valerius Argonauticon Poeta lib. 7 sic canens.

Cumq; ipſa mouerer
Alloquio caſuq; viri te paſſa vocare

Sum

Sum potius, tu laude noua, tu supplice digno
Dignior es, & fama mei iam parta venenis,

Priorem ergo teneat opinionem interpres & nouam omittat, quoniam, qui vtuntur *vino vetere, sapientes puto.* Non desunt tamen, qui apud Propertium sic legant:

Si pudor est alio traiice tela tuo.

Fabula Antichi ab Vlysse a loquendo cohibiti explicata, simulque altercatum nunquid Angelus Politianus recte Domitium taxauerit.

CAPVT CLI.

IAcobus Constantius Fanesis vir Græce & Latine doctus, in quo mihi non mediocriter applaudo, quod & amicus, & auditor meus exstiterit, inter ambulatiunculas, quas æstiuis horis a cœna captare consueuimus, mecū disceptare solebat, an Politianus Angelus Domitii Veronēsis prætabidus insectator, candide magis, an canine Calderinū taxauerit in expositione illius carminis in Ibim:

Vtque loquax in equo est elisus guttur Agenor,
Sic tibi claudatur pollice vocis iter.

Fabula quæ refertur a Domitio nimis esset accommoda, si ancora auctoris idonei fulciretur. Constantius meus Homerum ab Angelo in testimonium adductum non Angeli sententiæ satisfacere contendit, nec asserere Anticlon strangulatum fuisse, sed a loquendo cohibitum oppositis ori manibus. Curiosi hominis fuit ista dubitatio, & ingenii prorsus musici. Assentiebamur in primo congressu, antequam cominus pugnaremus, Iacobi nostri candori, p Domitio ad me prouocantis. Adiuuabat hoc, quod Homerus manus Vlysseas oppositas ori tradit Antichi, & de pollice nulla fit mentio, quo Agenor introductus ab Ouidio spiritali arteriæ impacto perimitur. Nam Homeri carmina in quarta Rhapsodia posita sunt hæc:

Ἀντικλῆ δὲ σίγ' οἷος ἀμυδὴ ἀδὺ ἐπέσσαι.
Ἤθελεν ἀλλ' ὀδύσευς ἐπὶ μάστακα χερσὶ πίεζε
Νωλεμέως κρατερῇσι, σίωπᾷ δὲ πάντας ἀχαιούς.

Τόφρα δ' ἐχ' ὄφρα σε νόστον ἀπήγαγε παλλὰς Ἀθήνη.

Hic enim ab Homero tantū refertur Helenā accessisse ad equū fabrefactum ab Epeo, quam similante vxorū voces nullus nō equo inclusorum Græcorū heroū contemsit præter Anticlū, qui Helenę vocē vxoris eius Laodamię similāti, cum respondere vellet, manib. ori suo oppositis cohibitus est ab Vlysse, vnde nō mouit manus, quousq; Pallas iuberet Helenā abire πίεζε verbū, quo vsus est Homer. strangulationi nō est aptū, sed pressuræ quæ fieri potest, citra mortē, strangulatione vltimā pniciē p̄supponente. Congruit quod tradit Homer. illū retentū donec Pallas auerteret Helenā. Si. n. Vlysses eū strangulauerat, q̄d opus fuerat tenere? Cū dicant, hominē mortuū nō mordere, & consequenter nec garrire. Quæ cū ita sint cū Cōstantio meo cōgruo in hoc vno, Angelū nō recte ex Homero

detorsisse, Anticlum ab Vlysse strangulatum, nec verbis Ouidianis Homericus sensus applicari potest, quoniam Homerus χεροὶ dixit. Ouidius *pollice*. Homerus πιέζᾳ. Ouidius *Elusus*. Ceterum ab Angelo sum, asserens secum in equo Anticlum periisse, an hac, an alia de caussa, non satis liquet. Sed in hoc errauit Angelus, quod cum debuisset certum in re dubia testimonium afferre, incertum protulit. Si Triphiodori Græci Poetæ auctoritati hæsisset, magis e re sua feciset, cuius tamen aduocat carmina. Sed ad hoc tantum propositum quod Anticlus vocaretur Ortygides, confisus fidei Homerici carminis, quod nullam vel minimam de suffocatione Anticli præstat fidem. Tryphiodori carmina sunt hæc:

Ὀρτυγίδης δ' αὖπικλος, ὃν αὐτόθι πεθνειῶτα
ἵππῳ δακρύσαντες ἐνικτερίξαν ἀχαιοὶ

Hoc est, *Ortygides autem Anticlus, quem ibi mortuum equo lugentes spoliauerunt Græci*. Hinc vberrimum testimonium elicitur in equo periisse Anticlū. Datur tacite intelligi propter pressuram manuū Vlyssis, quibus cum diu forsan illū oppressisset, præbuit exitii caussam. Nec obstat quod, *pollice*, dicatur ab Ouidio, ab Homero vero, *manibus*. Est enim figurate ab Ouidio pars pro toto posita. Indiget expositione carmina Tryphiodori & interpretatione, quæ Angelus Politianus aduocauit, vt ostēderet vxorem Anticli nominatam esse *Laodamiam*. Carmina Tryphiodori sunt hæc:

αὖπικλος δ' ὅτε κέντρον ἐδέξατο λαοδαμείης
μοῦνος ἀμοιβαίην αὐτεβάλλετο γῆρυν ἀνοίξας
ἀλλ' ὀδυσεὺς κατέπυλτο. Latine sic sonat. *Anticlus autē quādo stimulum suscepit Laodamiæ solus retributionem*, id est, *reſpōſum orsus est aperiens garrulitatem. Sed Vlysses exsiluit*. Anticlus dictus est suscepisse stimulum Laodamiæ, quādo accepit vocem Helenæ repræsentantis vocem vxoris suæ Laodamiæ, quæ vox desiderio vxoris illum stimulauit ad loquendum quamuis prohiberetur.

Quod antiqui commercio non emtione vterentur Iureconsulti Pauli verba ad integritatem suā redacta, restitutio Homeri sententiæ, quæ areis deformiter patentibus visebantur.

CAPVT CLII.

PRiscis legum consultis nihil eloquentius eruditiusque noui, recentioribus nonnullis nihil infantius & ineruditiusque noui. Antiquis illis maiestatem legum referentibus verbis Romanis & Romana doctrina maior inerat cura eloquenter loquēdi, quam loquendi. Ex his quidam infantissimi omnium vix caste nomen, priorum eloquuntur, meram Gothicam barbariem redolentes. Consultissimi illi iuris auctores signate loquebantur, isti spurce & improprie effutiunt monstra ab vltima barbarie a Bartolo Baldoq; relata. Illi scatebāt oratorū Poetarūq; doctis adminiculis, hi Poetas incessunt, & ex albo suo tanq̄ e Platonica republ. explodūt, quo euenit vt cū casu videas latine loqtari, credas te audire *Lexiphanen* Luciani

Luciani portenta verborum euomentem. Sunt tamen merito in doctorum decuriam asciti in musæum Bononiense quam plurimi, qui minus non Ciceronem quam Bartolum excusserunt. De barbaris loquor & illiteratis his nostris longe dissimilibus, inter quos, tanquam inter Deos Iupiter, Ioannes Campegius eo lacte fluit eloquentię, vt cum illum audias vix euelli possis, & ad eius mixtam cum suauitate nectareæ eloquentię doctrinam consenescas. Sed quid Bonifacium Elephantutium Iacobumq; Bouem meum recenseam, ex quorum labiis melle suauior fluit oratio, & innumeros alios, quos referre non leuis est labor? Omnes hi optimo consilio doctrinam cum eloquentia commiscuerunt. Sed ad propositum nostrum regrediamur. Paulus iurisperitus digestis de contrahenda emtione lib. vndeuigesimo sic scriptum reliquit. Sed an sine nummis venditio dici hodie possit dubitatur, veluti si ego togam dedi vt tunicam acciperem? Sabinus & Cassius esse emtionem & venditionem putant: Nerua & Proculus permutationem non emtionem esse aiunt. Sabinus Homero teste vtitur, *qui exercitum Græcorum ære, ferro hominibusq; vinum emere* refert, illis versibus Græcis. Sed hi versus permutationem significare videntur sicut illi. Magis autem pro hac sententia illud dicetur, quod alias idem Poeta dicit. Viden' vt ex pulcerrimo Iureconsulti corpore verba Homerica tanquam primaria membra conuulsa, elumbem, fœdum, deformem codicem reddant. Prima auctoritas sic inferenda est mutuata ex Homeri lib. 7. Iliados.

ὠνηντο δ' οἰνίζοντο κομιδῇ δ' ἐχαλοὶ
ἄλλοι μὲν χαλκῷ ἄλλοι δ' αἰθωνι σιδήρῳ,
ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν
ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.

Hoc est, *Graci comati emtitauerunt vinum, alii ferro, alii ære, alii coriis bubulis, alii bobus, alii mancipiis.* De hoc ritu sic Plinius libr 33. natu. histor: *Vtinamq; posset e vita in totum abdicari aurum sacra fames*, vt celeberrimi auctores scripsere, proscissum conuitiis ab optimis quibusque, & ad perniciem vitæ repertum. Quod tum feliciore æuo cum res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Troianis temporibus factitatum Homero credi conuenit. Ita enim vt opinor, commercia victus gratia inuenta, alios coriis boum, alios ferro captiuisque rebus emtitasse tradit. Videtur ergo Plinius carmina superiora demonstrasse. Seruius Maurus in enarratione illius sententiæ ex Georgicis:

Quamuis Milesia magno
Vellera mutentur Tyrios incocta rubores.

Sic ait: Mutentur magno ingenti pretio, comparentur. Nam apud maiores omne mercimonium in permutatione constabat, quod & Caius Homerico confirmat exemplo. Libro tertio institutionum desunt hi versus in rubrica de emtione & venditione sic

loquente Iurisperito: *Illud est quod vulgo dicebatur permutatione rerum emtionem & venditionem contrahi*, eamque speciem emtionis vetustissimam esse, argumentoque vtebatur Græco Poeta Homero. Qui aliquam partem exercitus Achiuorum vinum sibi comparasse ait, permutatis quibusdam rebus. His verbis ostendit & Iureconsultus deesse in institutionibus hæc verba Græca. Secunda auctoritas Homeri, quæ media inferenda Paulli titulo fuerat, nunc memoriæ nō suppetit, si occurret studiosos legum olim nouo munusculo demerebor. Sed de eloquentibus iurisperitis intelligo, barbaros autem floccifacio, qui malunt Græcum vinum bibere quam Græcas literas legere. Sed id quod subsequitur in tertia Homeri auctoritate post hæc Pauli verba, magis autem pro hac sententia illud dicetur, quod alias idem Poeta dicit, tu Græcos Homeri versus areæ hianti sic insere in fine primæ Rhapsodiæ Poematis Odysseæ prope calcem positos:

τὸν ποτε λαέρτης πρίατο κτεάτεσσιν ἑοῖσιν
ἠῢ βοέην ἐτ' ἐοῦσαν ἑκατόμβοια δ' ἰδώκει.

Sensus est Homeri, *quod Laertes emit Euryclam viginti bobus.* Cum vero Paulus Iureconsultus contendit antiquos emere solitos cōmercio, hoc est, rerum permutatione, versus priſtinos de permutatione facere fidem refert, non autem de emtione. Versus vero istos ex primo Odysseæ allegatos magis emtionem probare videntur ab antiquis fieri solitam per commutationem & commercium, quoniam est additum verbum πρίατο quod congruit emtioni: in superioribus Homeri carminibus verbum non est additum emtioni seruiens. Quare probo lectionem priſci codicis Pliniani lib. 33. in quo non emtitasse, sed mutasse scriptum est, quali figura loquendi Vergilius vtitur cum ait: *Milesia magno vellera mutantur.*

Deorum insignia, qua in Priapis posita sunt esse detorta ex Epigrammate Græco.

CAPVT CLIII.

QVis nam *Priapi*, hoc est, *oscœni poematis* fuerit auctor aliterarum magnis ducibus ambigi scio, hinc Seruio Vergilium prætendente, illinc Angelo Politiano Nasonem Ouidium. Superius cum nonnulla ex hoc Poemate enodarem, nec hunc nec illum scriptorem spurcissimi Poematis agnoui, contendi opus esse congestitium, & quoddam veluti symbolon, hoc est, collatitium carmen variis & innumeris, qui ea floruerunt ætate Poetis, in gratiam Augusti vel Mecœnatis vel alterius summatis viri, Epigrammata lasciua ludentibus. Placet in gratiam Mecœnatis fuisse composita, quando ipse Poetarum propugnator fuit acerrimus & fautor. Adde quod horti Mecœnatiani celeberrimi sunt apud idoneos auctores. Nuper cum euoluerem Epigrammata Græca deprehendi ex versibus Atticis totum perfecisse Epigramma auctorem istius opusculi quod sic in oscœno carmine legitur.

Cui

Cur oscœna mihi pars sit sine veste requiris?
Quæro tegat nullus cur sua signa Deus?
Flumen habet mundi Dominus, tenet illud aperte,
Non datur aquoreo fuscina tecta Deo.
Nec Mauors illum, per quem valet, occulit ensem.
Nec latet in tepido Palladis hasta sinu.
Num pudet auratas Phœbum portare sagittas?
Clam ne solet pharetram ferre Diana suam.
Num tegit Alcides nodosa robora clava,
Sub tunica virgam num Deus ales habet,
Quis Bacchum gracili vestem pretendere thyrso,
Quis te calata cum face vidit amor.
Nec mihi sit crimen quod mentula semper aperta est,
Hoc mihi si telum desit, inermis ero.

Sententia huius Epigrammatis ex Secundi versibus est sublata, quamuis iste Secundus non in statuam Priapi, sed amoris ediderit Epigramma. Sed iam Secundum audi:

σπύλοχαρες πόθ' ἑρωτᾶς, ὡς βελεμνᾶσιν ἐπ ὤμοις
Ὅπλα φέρωσι θεῶν νήπι ἀγαπτολέμων
πύμπανα καὶ θυρσὸν βρομίᾳ ξυνὸς δὲ κέρωνος,
ἄκαπθ' ἑλικὶς καὶ κόρυν ἠὺ κόμαι,
φοίνεόθ' ὑπτέρυγα φαρέτρην, ἀλλὰ δὲ τερείναν
καὶ θεὰ ἀρῶϊ χρῶν ἡ ροδόκλεος ῥόπιλον.
πῖ φίλεον αὐθρώπεσιν ἐρᾷ ὅπε καὶ πόλον εἶλε,
τοῦχμα δ' ἀθανάτων κύπτις ἐλπίσιθ.

De Lebete Dodonæo Callimachus explicatus.

CAPVT CLIV.

CAllimachus Cyrenæus, quem tanquam Poetarum numen Latini Græcique pariter sunt venerati in dialogo, cui titulus est in Delum, hos ponit:

Οἱ μὲν τι κῳλάμιλωτι ἔ ἱερὰ δράγματα πρῶτα
ἀστάχυων φορέουσιν. ἅ δωδώνη τε πέλασσεν
πηλόθεν ἐκδοάνοντα πολυσπόρῳ τιτῷ δέχονται
ληλεκέες θεράποντες ἀσιγήτοιο λέβητος.

Hoc est, *hi quidem tibi culmum q; & sacros maniplos primi spicarum ferunt, quos ex Dodone Pelasgi longe adductos valde inprimis suscipiũt humi cubantes famuli non silentis lebetis.* Interpretantur aliqui apud Callimachum ἀσιγήτοιο λέβητος, dici a Callimacho, quoniam subinde bullit & feruet, quæ q̃ puerilis & ludicra sit interpretatio quiuis vel mediocriter eruditus perspicere potest. Ego refero ad puerbium Græcũ, q̃ his verbis legitur apud paræmiarũ auctorẽ. ἐπὶ δωδωναίων χαλκεῖον κεῖται παρὰ μυθαίδρᾳ· ἐν τῇ ἀρήφατι ἔρκῃ ἵ ἐπὶ τῶν πολλὰ λαλούντων καὶ μὴ διαλειπόντων. φασὶ γὰρ ἐν δωδώνῃ χάλκειον ἐπὶ κίονος ἑστάναι τὸν πῖδακα ἔχοντα τὴν ὑδρίαν μάστιγα χαλκῆν. τὸν δὲ μαστιγοῦν ἵ κινηθέντος μεγάλης, τῶν μάστιγα πολλάκις εἰς τὸ λέβητα ἐμπίπτειν καὶ ἠχεῖν ἕως τὸ λέ

βπτε ἐπὶ χρόνον πολὺν, hoc est, *Dodonæum ahenum* vsurpatur a Menandro in Arepho. *Dicitur autem in loquaces & a garrulitate non desistentes. Dicunt enim in Dodone ahenum in columna in edito iacere. In altera vero columna prope stare pueru adpensum flagellum habentem aereum. Spiritu autem moto magno flagellum, sæpe in lebetem incidere, vnde strepitus non paruus resultat.* De hoc ritu meminit Ausonius ita canens, *nec Dodonæi cesset tinnitus aheni.* Plinius noster consimilia prodit de quibusdam tintinnabulis in Ptero locatis, quæ vento collidebantur. Hic est verus Callimachi sensus.

An Ioannes prima longa proferatur.

CAPVT CLV.

INeidi nuper in Grammaticulos quosdam altercatione Etheoclea confligentes, & lanam asini quærentes, quorum vnus exserta & prope Stentoria me voce cõterruit, alterum *sabbatarium* cõpellans, quod *Ioannem* non *Ianum* in versu scripsisset, & errori errorem addidisset, q trisyllabum non quadrisyllabum nomen hoc recognouisset, Cui ego subridens. Tu deterior inquam qui Iudæos iure Põtificis priuilegio ciuitate Romana donas. Statimq; subdo Quid si nedum trisyllabum tibi nomẽ hoc adstituo? quod Angelus Politianus & paulo ante tota consuenit Italia. Sed trisyllabũ certe cum producta prima obiicio? Spumeus ille & effræni audacia promtior paratus sum, inquit, Pie pientissime, te si hoc præstiteris, colere. Cõtinuo carmen ex Epigrammate εἰς σωτῆρια cõpositũ sic attuli:

ϑέσκελον οἷον ἔτυξεν ἀμάλυτ☉ ἰωάννης. Tunc ille ore distortissimo contemnenti similis: *Græca sunt hæc ait non intelliguntur.* Sofia sum non Oedipus. Statimque me barbare loqui dicens, aduersatus euanuit. Quid putas? risimus satis, nec quidem cachinnum citra. Dein ad Theseum meum Ludouicum Gesilardum conuersus, ineptiunt aio qui tantum hoc quadrisyllabum nomen autumant prima breui syllaba, etsi apud Metrodoron sic legatur:

αὐτὸν ἰωάννην ὁ γέρων ὀτ' ἐδέξατο ϑεσπὶς. Quamuis & apud Agathiam Poetã Græcum de quadam Ioanna chitharœdica mentio fiat, quam decimam Helicon Ida, hoc est, musam dictitat. Carmen illius, hoc est:

καὶ τόχα ϑεσπὶν ἔθηκαν ἐπαίξιον οὐνέα μοῦσαν
τὴμὲν ἰωάννας αὐθ' ἑλικῶν☉ ἔχην.

Ista. n. nomina aliquãdo trisyllaba per diuisionem fiunt vt ἰωάν☉ trib. syllabis & ἰωάν☉ quatuor. Sed quid ego hæc ad te, cui conspiranter Græcæ Romanæq; Musæ lauream contexunt.

Disceptatum nunquid Balista Phocais vocetur a Silio propter populos Massyliensis, simulq; carmen Italici discussum contra omnium hactenus opinionem.

CAPVT CLVI.

ITalicum Silium maiore cura quam ingenio composuisse Pocmata testatur Cæcilius. Plinius contrario vitio laborauit: *Ennium*

nius ingenio maximus arte rudis, si credimus Ouidio. Ceterum magnorum virorum censura ad maximos censores referatur. Ego hoc vnum sentio, poema eruditissimum illud & artificiosissimum esse, & in quo multi literarum palæstritæ desudarunt, præcipueq; in explicatione illius carminis positi libro primo. *Phocais effundit vastos Balista molares.* Autumat Italici alioquin doctus interpres, Silium *Balistam* vocare *Phocaida* a Massilienſibus, qui ea plurimum vtebantur oriundis a Phocenſibus, qui sunt in Græcia contermini, Beotius. Massylia quippe vrbs Galliæ in petroso loco sita, Phocenſium ædificium fuit. Ceterum non facit ad eruditorum stomachum hæc interpretatio. Nam quod *Massylienſes* ea plurimum vterentur, desideratut auctor. Quod & si cõpareat, nihilo magis Baliſtam Massylioticam inde denominare possumus, perinde ac Hiſpanam seu Græcam, quod ea vtantur & Græci & Hiſpani. Quod si constaret, Massylienſes siue Phocenſes eam reperiisse, affirmarem posse illam ab inuentoribus *Phocaida* vocitari. Verumenimuero non Massylienſes aut Phocenſes, Massylienſium progenitores Baliſtam excogitarunt, sed Plinio auctore *Phœnices*. Est igitur quærenda melior & verior interpretatio. Ego publico auditorio Bononiæ Silium anno præsenti enodans docui, *Baliſtam Phocaida* dici simplicitor pro *Saguntina*, quoniam *Saguntini* illam euibrabant & intorquebant in Pœnos propugnantes, videlicet in oppugnatores. Hoc sensu, scilicet, quod oppugnati ab Hannibale Saguntini propugnabant Baliſtis. Nec sit mirum, vti hoc epitheto, Silium *cui longe repetita placent*, vt qui Romanos Sigæos, Rhetæos Æneadas, Dardanios Laurentes, Idæos Hectoreos, Carthaginenſes vero Cadmæos. Scimus enim vel Silio docente Saguntum ab Herculis comite dictam, qui fuit *Thebanus*, vt ipse ait. *Hic comes Alcida properabat in agmine Thebus.* Gerione exstincto. Phocenſes igitur Saguntini dici possunt quasi Thebani, quoniam Phocis ab his, qui large metiuntur climata in Boetia ponitur & a Thebanis denominari possunt Sagũtini Phocenſes, quippe cum Phocidem Thebanus ager complectatur, quod hinc apparet. Scimus enim Parnassum in Phocide situm vel auctore Ouidio libro primo Metamorphoseos & tamen Parnassus Aonius dicitur, quia Aonii populi Thebani sunt nullo reclamante. Et cum canit Ouidius. *Separat Aonios Actuis Phocis aruis*, anguste loca & propemodum Poëtice metiebatur. Quemadmodum Plinius Græciã, Atticam, Thebas & Phocida, quoniam conterminas esse nouerat, confudit. Sunt *Manubaliſtæ* quoque & *Arcubaliſtæ*. *Baliſtam* ἀπὸ τοῦ βάλλειν, quidam nuncupatam asserunt quod iaculatur & missilia vibrat.

Annotationes in hortulum Columellæ & inprimis, De artificibus his Dædalo, Pragmone & Agelada.

CAPVT CLVII.

QVæri solet a literarum literatarum indagatoribus, quos artifices intelligat Iunius Moderatus & cuiates in his versibus:

Neu tibi Dædalea quærantur munera dextra,
Nec Polycletæa vel Phragmonis aut Agelada
Arte laboretur, sed truncum forte dolatum,
Arboris antiquæ numen venerare Thyphalli.

Sensus horum versuum est talis. Priapum custodem hortēsem dolatum ex trunco quolibet para, nec multum ambige an *Dædalus* illū fabre fecerit aut Polycletus optimi statuarii. Quidam hoc carmen superioribus annectunt ad maceriam referentes. Hoc sensu. Sepem vel parietes vel hirtis spinis horto strue, etiam incompositam, ne putes me Architectum parieti hortorum cupere præponi Dædalum fabricæ celeberrimum. Per munera intelligebant munia & mechanemata, quibus ille multa struxit egregie interque labyrinthum Cretæa Poetis de cantatum. Potest tamen hic versus cum inferioribus iungi, quoniam Plinius inter fictores Dædalum numerat, cuius verba sunt hæc lib. trigesimo quarto: *Dædalus & ipse inter fictores laudatus pueros duos destringētes se fecit.* Recensetur tamen ab eodem Plinio Dædalus alter inter pictores, sed nihil ad rē. Polycletæa expone, nō laboretur arte Polycleti. *Polycletus* ex ære signa fecit. Floruit olympiade octogesima septima, nobilitatus est quam plurimis discipulis, quos Plinius enumerat libro trigesimo quarto. Et Phragmon fictor fuit de quo sic Plinius: *Deinde olympiade octogesima septima Agelades, Polycletus, Phragmō. Quinta Amazon ex probatissimis fuit huius Phragmonis, cum prima Polycleti fuerit, secunda Phidiæ.* Ageladis discipulus fuit Polycletus Sicyonius & Miron ille nobilitatus *Buccula*. Sed nunc de Ithyphallo dicendum supereſt. Inter mimos numeratur a Græcis *Ithyphallus* ebriorum specie redimitus manicatusq;. Nam apud Strabonem multæ sunt mimorum species. Est *Hilarodos*, qui ab auctore *Simo* dictus est *Simodus*. Deinde *Magodos*, a quo parum differt *Lysiodos*, his iungitur *Sodaticus*, qui & *Ionicus Cynedologus* a Plauto in Stricho *Cynædicus*. Item & *Piceliſta* qui & *Phallophorus* & *Autocabdalos* vocatur, quāquā & *Iambus* & *Phyax* & *Ethelontes*, qui & *Sophiſta* dicitur. *Φαλλὸν* Græci *Priapum* dicunt, *ἰθὺς* dicitur erectus, vnde nascitur *Ithyphallus*, erecti specie mēbri columna. Est enim animaduertere in Græcis Epigrammatis Priapo templo in litoribus dicata, fortasse quod hominum genitura est salsa vt mare.

Quid per Naxium ardorem intelligatur apud eundem & disceptatum nunquid carmen sit mendosum.

CAPVT CLVII.

SVbdit idem Iunius paulo infra sic:

Exspectetur hyems dum Bacchi Naxius ardor
Æquore cæruleo celeretur vertice mundi.

Per ardorem *Gnosium* intelligit ardētem coronam, quam Bacchus Ari-

Ariadnę Cretensi dono dedit. Hoc est exspectetur coronę emersus, qui est in Octobr. Corona existimatur *Ariadnę* fuisse, a *Libero* patre inter sydera collocata. Dicitur enim in insula Dia cū Ariadne Libero nuberet hanc primum coronam muneri accepisse a Venere, cum omnes dii in eius nuptiis dona conferrent. Sed vt ait qui Cretica conscripsit: *Quo tempore Liber ad Minoa venit cogitās Aariadnam comprimere, hanc ei coronam muneri dedit, qua delectata non recusauit conditionem stupri.* Hæc Hyginus. *Naxium* pro Bacchico sumit, quoniam Bacchus dono dedit illam Ariadnæ, qui Bacchus in insula Naxo colitur. Hinc Propertius:

Atq; tuum potant Naxia turba merum. *Naxos* a Strabone lib. 10. vna Cycladum creditur. In codice prisco ac antiquitatis reuerendę legitur *Gnosius*, quę lectio egregie competit sensui. *Gnosiū* enim ardorem vocabit hanc coronam puellæ *Gnosiæ*, hoc est Cretensis. *Gnosos* est oppidum Cretæ. Ouidius:

Illam Gnosia desq; Cydoniade q; iuuenca.

Et hoc dicitur ex imitatione Vergiliana:

Gnosiaq; ardentis decedat stella corona.

Manlius libro 1.

Gnosia deserta fulgent monumenta puella. Nec de tota corona intelligit, sed de peculiari stella coronæ infixa fulgentiore, de qua multa Manlius. Scribit Plin lib. 18. naturalis historiæ, Octauo idus Octob. Cæsari refulgentem in corona stellam exoriri.

Quod Nepa sit Scorpio, Et Crotus sagittarius emendatus & explicatus idem.

CAPVT CLVIII.

CVinis non subobscuri sunt hi versus in recessu, licet blando lepore festiuiter arrideant in primori fronte:

Atque vbiam tuto necdum confusus olympo,
Sed trepidus profugit chelas & spicula Phœbus.
Dira negat, tergoq; Eroti festinat equino.
Nescia plebs generis matri ne parcite falsa.

Ordo. *Nescia plebs generis matri ne parcite falsa.* Vbi Phœbus nondum confusus tuto olympo: *Sed trepidus profugit chelas & reliqua.* Tuto Olympo expone serenitati cœli, cui tunc sol non confidit, quoniam tempus autumnale semper est incertū: iuxta illud Varronianū in Menippeis. *Nescis quid vesper vehat.* Trepidus. *Celer Phœbus propter breuitatem dierum*, iuxta illud Maronianum:

Ne trepidate meas Teucri defendere naues.

Possemus poetice *trepidum* pro *timentem* interpretari quandoquidē sol radens inter scorpium & sagittariū est anxius & sollicitus, ne vergat in alterutrā partē, hic, *aculeō* scorpionis, illinc sagittas Chironis expauescens, viā mediā igitur arte secat & prudē. Ne-

gat subintellige adire vel quid simile. Mallem tamen scriberet secat hoc sensu. Sol inter scorpium & sagittarium secat & radit itet medium, nec adhuc audet spicula sagittarii penetrare, sed eius insidet dorso, hoc est, sol vagatur inter decimum quartum Kal. Nouembres, & inter decimum tertium Kal. Decembres. Quidam *non negat nec secat* scribunt. Sed nepæ. Quare necesse sic scribendo videbitur per *spicula dira* intelligere *caudam scorpionis*, quæ semper est in ictu, & erit τὸ ἀὶπὲ. Prisciano scorpius *nepa* est. Plauto cancer, qui cessim, id est retrorsum graditur, vt palam est. Marcellus, *nepa* quidam cancrum putant ob illud Plauti. *Retroversum cedam, imitabor nepam.* At quid *nepa* etiam dubium in vtroque. Nam vere *nepa* scorpius dicitur M. Tull. de finibus bonorum & malorum li. quinto. *Serpere anguiculos, natare anaticulas, volare merulas, cornibus vti videamus boues, nepas aculeis, suam denique cuique naturam esse ad viuendum ducem.* Ita ferme Marcelli codicem emaculat Pompeius: *Nepa Afrorum lingua sidus, quod cãcer dicitur* (vel vt quidam volunt) *scorpius.* Plautus, *dabo me ad parietem, imitabor nepã.* At qui potuit *nepa* dici, quod impurum sit animal & tetrum. *Nepus* pro non purus Latine dicitur. Prima correpta *nepa* pronuntiatur a Marco Tullio sic:

Atq; oculos vrget pedibus pectusq; nepai. Manlius astronomicus lib. 2.

Pietate ad sidera ductam
Erigonen, ictuq; nepam, spolioq; leonem.

Hac dictione vtitur Columella lib. 12. & Capella 2. de nuptiis. *Natura scorpionum est, vt in parietum latibulis delitescant, qui cum aliquid senserint retrocedunt.* Quare apud Plautum non esset inserium cum Prisciano *nepam* exponere *scorpionem.* Seruus enim Chalinus insidiator, cum percepit appropinquare senes, retraxit se, intra parietem abdens, vt assolet *scorpio. Tergo*: Non enim ex aduerso se conspiciunt signa, sed vnum sequitur aliud. Sol relinquens scorpionem imminet sagittario, habenti oppositum tergus scorpioni. Dixit etiam *tergo*, quoniam sagittarius cẽtaurus fingitur. Nec *Eroti* scribendum, sed *Croti*. Fuit enim sagittarius hic Crotus, de quo Sidonius:

Falciferi Croton ire senis per summa polorum. Quamuis illic quidam *Cronon* pro *Saturno* velint intelligi.

De Marris & clatris vnaq; carmen apud eundem explicatum & emaculatum.

CAPVT CLIX.

Tv penitus clatris eradere viscera matris
Ne dubita, & summo frequenti cespite mixta
Ponere qua canis iacuant vrenda pruinis.

Eiusdẽ Moderati sunt hi versus, indigent q; pensitatione nonnulla. Si

Si *Clatris* recognoscimus, vt habēt promiscui codices, pro *tractitiis lignis* expone. Sunt enim *clatra*, cancellatim ligna compacta, quibus glebæ contunduntur. *Hirpicem* Varro dicit, & hodie Placentinum municipium *fidentiola*, quam a diuo Florentio tutelari hodie *florentiolam* vocant. De *clatris*, hoc est, lignis quadratis transuersariis, quibus muniuntur fenestræ, quæ fures tali arcent munimine, alibi plura. Hæ *clatratæ fenestræ* dicebantur, nunc lingua vernacula *ferratæ*. Cæterum cum in priore significatu, pro instrumento scilicet terræ, non videam vsurpari *clatrum*, possumus sequi priscum codicē, in quo *marris* scriptum est, cum annominatione. Sequitur enim *matris*. Sic scriptum deprehendi in peruetusto codice, qui fuit viri spectati Andronici Benonienſis. Sunt enim *marræ* instrumenta ad fodiendum terram idonea. Hoc Plinius asserere videtur, lib. 18. natural. historiæ sic loquens: *Verno seri debet, liberarique ceteris herbis, ad trimatum marris a sola radi.* Nusquam *clatrum* pro instrumento ad terram colendam accommodo reperi, sed pro *cancellatis lignis*. Hoc comprobat idem Moderatus, lib. 10. sic loquens, *Vbi vero neutrum patrifamilia conducit, ratio postulat vacerris includi.* Sic enim appellatur genus clatrorum, idque fabricatur ex robore querceo vel subereo. Apud eundem *clatrare* verbum est, quod significat in transuersum contexere: *Satis est autem vacerras inter pedes octonos defigere, serrisque transuersis ita clatrare, ne spatiorum laxitas, qua foraminibus interuenit, pecudi præbeat fugam.* Idem Columella, lib. 9 *sub porticibus deinde per ordinem fiunt arundineta septa in modum cauearum, qualia columbaria tecta superponuntur. Ea septa distinguuntur velut clatris intercurrentibus calamis, ita vt ab vtroque latere singulos aditus habeant.* Hoc in re rustica Cato sic docet, *Bubilia bona præsepia falisca clatratas: Clatra inter se oportet pede distare.* Nusquam reperio, quod equidem meminerim, *clatros* pro vtensilibus telluris vsui congruentibus. Quare fidem prisci codicis sequere. Nec *summo frequenti* legatur, sed *summoque frequenti*, hoc sensu: *Ne dubita viscera terræ mixta summo, id est*, a superficie sua ponere resupinare, *sternere cum frequenti cespite*, cum terra herbosa. Hoc sensu, *ne dubites confodere terram & miscere summitatem cespititiam cum intimis terræ visceribus effossis*, hoc est, ne dubita terra bipalio aperire. In codice prisco nihil additum est, sed legitur, *Et summo feruenti*, hoc ordine, *Ne dubita viscera terræ mixta in summo*, hoc est, in summitate sua, ponere, *cum feruenti cespite*, hoc est, frigida viscera terræ miscere, *cum glebis feruentibus*, id est, sole incoctis. Superficies enim terræ propter solis ardorem calet, interiora terræ frigescunt. Per circuitum igitur cum vellet significare terram vertendam esse, ait, *interiora ponenda cum superioribus*, quod fit cum terra resupinatur. Quidam *frequentia* legunt.

De Cichorea idem emendatus & enarratus.

CAPVT CLX.

Cichorea iam tenebris frondens lactucula fibris. Scribendum: *intibha iam teneris.* Ita habent antiqui codices, quoniam secunda vocalis in dictione *cichorum* producitur. Sic enim Græce scribitur κιχώριον, nec *intibum* cum y scribitur, vt indoctiores autumant. Nã vox non Græca est, sed Romana, Græce vocatur σέρι & ὔμερ, aliqui πικρίδα. Romani *intibum agrestem.* Auctor Dioscorides, lib. 2. Hanc tamen duplicem tradit esse Pedacius, quarum vna est agrestis amara & *cichorion* appellata. Nec mirum, si Columella tradit, *Torpenti grata palato.* Nam Dioscorides tradit illam esse εὐστόμαχον. Eius verba sunt hæc: ὧν ἡ μὲν ἀγρία πικρὶς ἡ κιχώριον καλουμένη. τὸ δὲ ἥμερον μαλακώτερον, καὶ εὐστομαχώτερον. Ab eodem tamen insequenti capite mentio fit de *condrilla*, quam prodit & *cichorion* appellari. Quidam hic *cichora* scribũt, sed nugantur. Plinius *intibum*, Ægyptios *cichorion* appellare tradit, & refrigeratoriam vim habere, quod quidem propter singularem salubritatem quidam *chrysion*, quidam *pancration* appellant, de quo Vergilius, *Et amaru intiba fibra.*

Cur Gith ab eodem Pelusiacum dicatur.

CAPVT CLXI.

CVm subditur: *Et Pelusiaci proritet pocula zythi*, scito *zythi* pro *zythis* vsurpari. Est compositio facta ex *Gith*, de quo scribit Plinius, aliquos id *melanthion*, alios *melaspermon* appellare, optimumque excitatissimi odoris & quam nigerrimum. Colligitur succus eius vt hyosciami, similiterque largius venenum est. Quod miremur, cum semen gratissime panes etiam condiat. Plautus: *Gith excalfactas. Pelusium Gith* vocatur quasi Alexandrinũ, a *Pelusio* vno ex Niloticis ostiis. Quod Alexandrini vtantur *zythi*, docet Galen. in enarratione sententiarum Hippocr. lib. 2. his verbis: *Nam si quis nouella ætate victitet, Alexandrinorum more salsamenta, porrumq; mandens, nec non adhibens zythum, senex vero nihil eiusmodi sumens lentem esitet, austerum epotet, non male dixeris haudquaquam ætatis ratione commutari detectiones.*

De lepidio herba vlcera acuta tollente intellexisse Moderatum, pariterque menda sublata in eodem.

CAPVT CLXII.

Ponitur & lactis gustus, qua condiat herba,
Detectura quidem fronti data signa fucarum,
Vimq; suam idcirco profitetur nomine Graio.

Scribo, *signa vocorum* non *fucarum*, & *lepras mentagras*, & id genus *acuta vlcera* intelligit. Non posses, quod tamen putant aliqui, ad vlcera, facta vi fucorum & cerusarum, ceterarumque offuciarum vim *smecticam*, id est, *emarginatiuã* hoc referre, syllaba repugnante. Sed cum proponat Columella dictionem lactis, libet referre ad

oxyga-

oxygalam. hoc est, lac acetosum, quod fit ex *lepidio*, quo tolluntur cicatrices inustæ cauterio. Et *focorum* referemus, ad vim causticam et cauterium illatam. Quod apparet ex his Columellæ verbis libro 13.: *Sunt qui satiui, vel etiam siluestris lepidii herbam cum collegerunt, in umbra siccent, deinde folia eius abiecto caule, die & nocte muria macerata, expressaque lacti misceant, sine condimentis, & salis, quantum arbitrantur, adiiciant. Nonnulli recentia folia lepidii cum dulci lacte in olla miscent, & post diem tertium, quemadmodum præcepimus, farum emittunt. Deinde compertum satureiam viridem, tum etiam aridam semina coriandri, atque anethi, & thymi, & apii, in vnum bene trita adiicere, salemque bene coctum cribratum permiscere.* Plin. lib. 20. *Lepidium inter vrentia intelligitur, sic & in facie cutem emendat, exulcerando, vt tamen cera, aut rosaceo, facile sanetur. Sic lepras & psoras tollit semper facile, & cicatricum vlcera. Traduntur in dolore dentium adalligatum brachio, qua doleat, compescere dolorem.* Memento tamen apud Dioscoridem, lib 2 lepidium idem esse, quod gingidium. Possis per *signa focorum, cauteria*, etiam lepras intelligere, quæ ignis vim habent. Cum subdit, *Vimque suam adcirco*. Sic expone: Herba cum exu ceret & tollat acuta vlcera, *lepidium* dicitur, quod ab eo lacte acuto, id est, *oxygala* tollitur λεπίς, hoc est, *tunicula*: vel *lepidium* dicitur a verbo græco λεπίζω, hoc est, *decortico*. A nomine igitur Græo, hoc est, voce Græca *lepidium* deriuatur.

Nec sit portitor, & quare Phryxus nubigena dicatur.

CAPVT CLXIII.

Mox vbi nubigenæ Phryxi nec portitor Helles.

Nubigena interpretare *nongeniti ex nube*, sed ex νεφέλης, quæ Latine sonat *nubem*. Ex significatu dictionis Græcæ, vox Latina composita. Hinc Ouidius *Helles nepheleidos* dixit. Athamas filius Æoli frater Crethei genuit Phryxum & Hellen, ex Nephele vxore. Si quis de hac re plura desiderat, Pii annotamenta diligenter excutiat. *Nec portitor Helles*, hoc est, *aries* qui *Phryxum* gestauit. Sed *Hellen* pauidulam in mare deiecit, quod a casu puellæ vocatur *Hellespontiacum*. Hinc nec *portitor Helles* dicitur hic *aries*, quoniam *Hellen* non transuexit. Ordo, mox *vbi portitor Phryxi*. Nec, id est, nõ autem Helles: quia *Helle* cecidit in mare. *Portitor a portu* deriuatur, Tacite alludit historiæ. Ferũ enim ex hoc partu trãsfretatos fuisse *Hellen* & *Phryxum* naui picturam arietis habente. Solent enim poetæ ambiguo verbo fabulæ alludere & historiæ, quemadmodum Virgilius *remigio alarum* dixit. Quidam putant *arietem*, hoc est, κριὸν fuisse vectorem ex portu ad portum, & hoc mercede facitasse. Hinc datam poetis ansam fabulandi, quod vecturæ, qui præest officio, *portitor* appellatur. His concinit Plautinũ illud, *Ego hunc portitorem priuabo portorio*. Et Maro, *portitor ille Charon*, quod *Marcellum* docte in nostra sententia transfert. Propertius de eodem Charonte in hanc sententiam:

Vota mouent superos, vbi portitor æra recepit,
Obserat umbrosas lurida porta rogos.

A *portu* igitur, non a *portando portitor* appellatur. Et qui aliter sentiunt, parum latine sentiunt. Nec Lucani carmen ingerant, a quo in eodem significatu capitur a *portu* scilicet, non a *portando*. Nam alludunt historiæ poetæ, nec vspiam vtuntur hac dictione, nisi in hoc significatu, quæ si Latina esset, perinde iungeretur cum ceteris dictionibus, quam cum *Helle*, quod nusquam reperies. Adde vehere & transfretare, non proprie dici *portare*. Carmina Apollonii lib. 1. Argonauticon, quando inducit arietem similem loquenti, videtur tacite hanc historiã signare, videlicet, quaries fuit πορθμεύς, hoc est, transfretator. Carmina Apollonii si quis scire desiderat, annexui: ὧν κραδίη ζώειν μενοινᾷ, ὡς ῥ' ἔτεόν περ εἰσαίων κεῖθι θοὸς ἐξεπέπυστο ἰοικώς. Nolim afferri mihi Hieronymum & Augustinum, quos religionis orthodoxæ maximos Antistites, non Latinitatis semper auctores, suspicio & veneror. Illis enim maior aliquando cura fuit, pinguiter loqui & religiose, quam nitide & irreligiose. Quin & Hieronymus, nedum Augustinus idem idem sciens prudensque barbarissat. Possemus tamen apud hos *portitorem* literarum, pro *vectore* interpretari, quoniam illæ per mare nauimittebantur, vt ex eorundem verbis apparet, qui ritus literis nomen auctore Ammonio dedit epistolarum, quoniam epistolæ nauimissiculabantur, præsertim cum Attici essent litorales populi.

Qui fœtus priuigni terræ dicantur.

CAPVT CLXIV.

SOlet ambigi, quid in eo versiculo, *Priuignaque rogat proles*, significare velit idem Iuuiur. Quod vt intelligas scito, *priuignum* eum vocari, qui filius est eiusdem matris, sed non patris. *Victricus* maritus meæ matris, sed non genitor meus. Sunt enim relatiua victricus & priuignus. Ouidius:

Victricus & gladiis, & acuta dimicet hasta.

Herbę quę transferuntur in aliam terram dicuntur illius *priuignæ*, quoniam transferuntur ex sinu materno in terram nouercam. Vel secundum Æsopi sententiam locutus est, qui dixit: Terram esse matrem herbarum, quæ sponte nascerẽtur, nouercam vero earum, quæ seminarentur. Cum igitur hæ serantur, habent hanc terram loco nouercæ.

De myrrha hortensi Columella vindicatus a vitio.

CAPVT CLXV.

VBique codicum, quos ego legerim, sic infra scribitur:

Et lacrymas imitata tuas Cyrenia virgo.

Si sequimur codicem inuulgatum per *Cyreniam virginem, Sylphium* intelligemus, quod delacrymat maguderi siue laser. Nam traditur, *Cyrenen* filiam Penei raptam ab Apolline delatam in Africam nomen dedisse *Cyrenaicæ* regioni, vbi in multum nascebatur *Sil-*

phium.

phium. Sed ne sic intelligamus duo obstant, quod *silphium* in Italia minime nascitur, cui Italiæ præcepta canit Columella. Adde, quod *Cyrenia* adiectiuum pro nomine proprio non poneretur. *Cyrene* namque scribere debuisset. Hæc omnia me inuitant, vt pro *Cyrenia* virgo *Cynarcia* virgo scribam, vt intelligam de myrrha herba, quæ gustu imitatur succum myrrhæ arboris. Scimus enim Cynare Regis filiam fuisse *Myrrham*, cum patre concubuisse, ab eo profugientem conuersam fuisse in hanc arborem *myrrham*, de qua nos in commentariis Plautinis multa. Fulgentius *lib. 3 mythologicon* de myrrha sic, *Myrrha genus est arboris, de qua succus ipse exsudat. Hac patrem amasse dicitur. Ista enim arbores in India sunt, quæ solis caloribus cremantur, & quia patrem omnium rerum solem esse dicebant, cuius obitulatu cuncta germinum adolescit natiuitas, ideo & patrem amasse dicitur: dumque grandioris fuerit roboris, solis ardoribus crepas rhagades efficit, per quas succum desudat, quod myrrha dicitur, & redolentibus lacrymo sa guttulis fletus suauis scissuris hyantibus taculatur, vnde Adonem genuisse fertur. Adon græca suauitas dicitur.* Sed, vt diximus, hic de herba myrrha non arbore intelligitur, de qua herba scilicet Plinius hæc libro vndeuigesimo. *Panax piperis saporem reddit & magis etiam siliquastrum, ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thuris, myrrha myrrhæ.* Si quis tamen pertinaciter de lasserpitio vellet hic mentionem haberi, legat non *Cyrenia virgo*, sed *Cyrenia virga*. Lasserpitium namque caule ferulaceo crescit. Nam tradit Plinius in Cyrenaica prouincia fuisse repertum *silphium*. Melius tamen de myrrha intelligitur, & carmen sequens, vt ad euidentiorem explicationem insertum, ad rem eandem referretur.

Pensitatum diu carmen eiusdem.

CAPVT CLXVI.

QVis non hæsit illi scopulo quoq;, quem velificantibus omnibus per Moderati lacteam vbertatem affert hic versus:

Nunc veniat quamuis oculis inimica Coramblo.

De Coramble nihil adhuc reperi & mēdosum codicem puto. Quid si legis χαμαίδρυς, hoc est, *Chamadrys*, quæ & *Chamadorps* & *tinodrys*. Romanis *tripsago* minor dicitur: Nec obstant hæc Pedacii verba Moderato, ἄιρει δὲ ἀχλὺς τὰς ὑφθαλμῶις σὺν ἐλαίῳ, *Sola enim nocet, temperatur ab oleo, vnde tollit tenebras.* Nocet sola, quoniam est nimis διερμανική. Vel legendum erit in Columella *corymbis* aut *corymbe*. Hæc a Græcis appellatur *lychnis coronaria*, hoc est, στεφανομανική, ab aliis *athanatos*, ab aliis *acylonion*, ab aliis *hallarion*, ab aliis *gerantopodion*, ab aliis *taurion*, ab aliis *sceptrū*, Ægyptii *semeon*, Romani *geniculatem*. Flos est similis leucoio coronis aptus. Semen cum vino percussis a scorpione prodest. Forte *oculis inimica* dicitur, quo niam igneo est aspectu auctore Dioscoride, positaque in coronis, oculos reuerberat, aspectum obtundit & hebetat. Quid si

Corymbe legas, & intelligas de racemis ferulæ, propter hæc Pliniana verba posita, lib. 19. Ferulæ duo genera in peregrinis fruticibus diximus. Semen eius in Italia cibus est. Conditur quippe duratque in vrceis, vel anni spatio. Duo eius genera caules & racemi *Corymbiam* hanc vocant, *corymbosque*, quos condiunt. Omnino hic *corymbe* vel *corymbis* legendum est, quippe cum reperiam, quod maxime Iunii sententiæ congruit, ferulæ grana & caules, quorum *corymbes*, tũ *corymbiam* vocãt, faciei nocere & esse venenum. Hoc vt sentiam, faciunt hæc Pliniana verba, quæ posita sunt, lib. 13. nam. histor: *Semen ferulæ thapsiam quidam vocauere, decepti eo, quonium ferula sine dubio est thapsia, sed sui generis, foliũ fœniculi, inani caule, nec excedente baculi longitudinem. Semen quale ferulæ, radix candida, lacte manat, & cõtusa succo abdicat omnia venenata. Quippe etiam fodientibus nocet, si minima afflauerit aura, intumescunt corpora faciemq; inuadunt, ignes sacri,* Hæc Secundus. Quod si faciem tam diro veneno dehonestat & inuadit, quid illã oculo magis passibili facturam credemus? Nec obstat, quod *thapsia* & *ferula* differunt aliquo modo. Nam paruum discrimen inter vtramq; est, nec maius, quã inter Socratem & Platonem, qui cum sint diuersi in numero, tamen conueniunt in homine, hoc est, in specie. Distincta capita sunt apud Pedacium inter *ferulam* (quæ Græce νάρθηξ dicitur) & *thapsiam*.

Quid significet Cinara in Columella enodatus nodus hactenus inextricabilis, & quid apud eundem significet myrtiolum siue murceolum, & de Murcea Dea.

CAPVT CLXVIII.

A Pistarchi lucernã, Typhis contum, & Argi oculos, efflagitare videtur carmina sequentia, nemini satis (quod equidẽ sciam) obuia:

Hispida, inquit Iunius, *ponatur cinara, qua dulcis Iaccho*
Potanti veniat nec Phœbo grata canenti
Hæc modo purpureo surgit glomerata corymbo
Myrtiolo modo crine viret deflexaque colo
Nunc adoperta manet, nunc pinea vertice surgit,
Nunc similis calatho spinisque minantibus horret
Pallida nonnunquam tortos imitatur acanthos.

Insulsissimus interpres Pseudopomponius, non enim ausim credere, talem mentem in hæc errata incidisse, *Cinaram* vocari tradit, quod gaudet cineribus: cum si inde etymon haberet, deberet *cinera* vocari, non *cinara*. Sed hunc interpretem in errorem traxerunt hæc verba Columellæ, lib. 12. sic posita. *Cinara*, sic .n. in Columella lege, non *Cinera*, *sobolẽ melius per autumni æquinoctium disponimus, semẽ commodius circa Calendas Martias seremus, eiusq; plantam circa Cal. Nouemb. reprimemus, & multo cinere stercorabimus. Id enim genus stercoris huic oleri videtur aptissimũ* Non vidit hic ἄμουσος & infestuior libethriis interpres, *cinaram* dictionẽ Græcam esse: nomi-

minaq; e Græcia detorta, Latinã etymologiam non admittere: hic legendũ *Cinare*, vt Penelope Sed de carduo fit nunc mẽtio a Iunio, in quo mihi applaudere possum ex Græca doctrina, tanq̃ e Pharo lucẽ literatis omnibus, & cũ luce portũ veritatis aperuisse. Quod *Cinara* sit *carduus*, docet Dioscor. lib. 3. tradẽs *achantaleuces*, Romanos *spinam albam & carduum rhamnarium*, quem Græci vocant ἀχανθολευκάραν. Vides me colligere carduum e verbis Dioscoridis esse *cinarã*. Hic carduus non satis cognitus erat Pedacio (mea quidem sententia) nos *altilem carduum* vocamus, vulgo *artichi carduum* gratissimum in secundę mensæ cibis Non enim sapit naturam cardui agrestis, qui *agriocinara* dicitur, sed inter illos principatu superbit. Ego peculiari epitheto *altilem carduum* vocitare soleo. Nam si Plinius *altiles* vocat *asparagos*, cur nobis hunc *altilẽ carduum* vocare non liceat? Verba Pliniana: *Silvestres fecerat natura cornudas, vt quisq; de meteret passim, ecce altiles spectantur asparagi.* Idem lib 19. de altili carduo intelligit sic prodens. *Heu prodigia ventris, mirum esset, non licere carduis pecori vesci, non licet plebi.* Nõ longe inferius Plinius quoq; *Poterant videri dicta omnia, quæ in precio sunt, nisi restaret res maximi quæstus, non sine pudore dicenda. Certum est quippe carduos apud Carthaginem magnam Cordubamq; præcipua sestertia sena millia, e paruis his reddere, quoniam portenta quoque terrarum in ganeam vertimus, etiam ea, quæ refugiunt quadrupedes conscia.* Carduos ergo duobus modis serunt autumno planta, & semine ante nonas Martias. Plantæq; quæ ex eo dissponuntur ante Idus Nouembris, aut in locis frigidis circa Fauonium. Stercorantur etiamsi placet lætiusque proueniunt. Multa de carduis his Palladius, libro 4. inter quæ hoc notatu dignum duxi, *Si cacumina seminum carduis confringes spinis, carebunt.* Itẽ *si semina eorum macerueris per triduum laurino oleo, vel nardo, vel apobalsamo, vel succo rosæ, vel mastichino, & postea siccata depresseris, eiusdem saporis orientur cuius unguentum semina combiberunt.* Contra talpas, subdit idem Palladius, *prodesse catos frequenter habere in mediis carduetis.* Vbi *carduetis* vsurpantur pro locis carduo consitis. Cum subditur *dulcis Læcho* expone, quã Bacchus, hoc est, comessator & nepos quisque, temulentus & vinosus experietur dulcem, & saporem non illiberalem vino conciliare. Est enim subamariuscula hæc Cinara, vinum odore, vt myrrha condiens. Nec grata, non vtilis, non conueniens Phœbo, homini cantum solito frequentare, quod Phœbi perhibetur apud Iouem munus. Tibullus:

Qualem te memorant Saturno rege fugato,
Victori laudes concinuisse Ioui

Ingratus inutilisq; carduus est Phœbo & Phonasco, hoc est, magistro vocis, quoniã arterias offendit propter suã amariciem, & consequenter vocẽ strangulat. Omnia amara lædunt arterias, dulcia leniunt & cõplanant. In amaris namq; partes extremæ. i. superficies

sunt asperæ, in dulcibus leues. Quicquid est asperum, stringit arteriam: *Hæc modo purpureo.* Hæc cinera modo verticem sine flore leuat, modo flore coronatur. Plinius, lib. 21. *Mirumque sine intervallo tota æstate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit. Glomerata*, cõglobata scapo pineato in similitudinem glomeris. *Corymbo*: scapo simili racemo hederaceo, qui peculiariter *corymbus* appellatur, vnde Bacchum *corymbiferum* dictitamus. Ouidius:

Festa corymbiferi celebrabat gratia Bacchi,
Myrtiolo.

Hermolai Barbari viri ætate nostra doctissimi verba super hac re ponam, *Murciolo vertice*, id est, *simili muricis*, hoc est, *ostrea buccini.* Plinius de Carduo, *folia habet muricatis cacuminibus, & murtiolum semen lentisci. Columella ipse infra appellat ceu ab hac figura, qua nascitur ipse folliculus*, nisi quis murceolo legat pro languido, quando *Murceam* socordiæ Deam vocabant, quæ faceret *murcidos.* Auctor Augustinus: Ego nihil immuto, *myrteolum* crinem verticem cardui vocans, a colore floris *myrthi* arbusculæ. Tales pene colores, imo pene similimos, aduerti *myrtho* florenti in Cesenæ litore adstante elegantissimo hospite meo Camillo Apio, viro prorsus ornatissimo, qui *myrthi* floscul⁹ admodum similis est floribus cardui, quos, vt certa fide locum hunc enuclearem, spectaui in cardueto florentissimo, quod alit Hannibal Bentiuolus vrbis & orbis deliciæ, amor meus & genius in secessu diuersorioque geniali, cui nomen *viola*, a formositate semper vernantis viridarii, est inditum. Quo identidem secedere consueui ad releuandum, tum æstus, tum curas, nec sine *Theseo* meo Augustino Tencharario, eloquentissimo pragmaticorum. Erit igitur *cardui*, nomen inditum *myrtheolo*, a colore *myrthi*, quem in floribus duntaxat referre solet. Nec displicet si *murceolo* pro languido scribas. Quoniam sequitur, *deflexaque collo*, hoc est, habens collum inflexum. Ita sane vertice graui opprimitur & multis fœtibus subnascentibus & agnatis redimitur, vt collum põderi sarcinæque non sufficiat. *Nunc*: al. quãdo. *Adoperta*: tecta & stipata multis carduis. *Pinea*: neutrum plurale, hoc est, *figuras pini*, metam videlicet quam repræsentat pinus. Quare dictum est a Calpurnio, *Metas imitata cupressus.* Cupressinę figure similis est pinea. *Pingit*: figurat formam metalem, adeo lepide, vt meta picta videatur. Quid si legis *fingit? Nunc similis calatho.* Aliquando pineum verticem & metam illam comæ (post florem hoc euenit) adeo spinis & vallo cingit, vt calatho videatur includi. Est enim *calathus*, & per diminutionem *calathiscus*, apud Catullum quasillum, orificiatum sirpis. Vergilius cum loqueretur de rosa:

Nec mora ridentis calathi patefecit honorem.

Violis latioribus, in modum calathi apud Plinium, lib. 21. nomen est

est *calathianis*. *Pallida*: cum incipit arescere. *Tortos achantos*: inflexos. Et hoc accidit carduo cum folia implicantur sidentia appetente maturitate. Plinius lib 22. cap 19. *Achantos est topiaria & vrbana herba, elato longoque folio, crepidines marginum adsurgentium quepuluinorum toros vestiens.* Duo eius genera sunt, *aculeatum & crispum*, quod breuius, alterum *lene*, quod aliqui *pederoton* vocat, aliqui *melanphyllum*. Ab hac herba flexuosa vocamus *achantum* omnem flexuram. Hinc Propertius:

Et myos exiguum flexit Achantus iter.

De malua, qua malacha, & quod vsu compertum est illam se ad solem circumuoluere.

CAPVT CLXVIII.

QVam me olim torserit hic versus eiusdem:

Et Malacha prono sequitur qua vertice solem.

nouerunt seduli auditores mei, quibus nihil olim certum sciscitantibus affirmaui. Sed cum re congrediamur, rectus singularis est *Malache* vt *Penelope*. Fuit quando per *Malachen Helioscopium* seu *Heliotropium* intelligebam, cui *Malaches* nomẽ est inditum, quod habet folia μαλακὰ, hoc est, *mollia*. Nam Dioscorides creber est in hac figura loquẽdi, vt cum velit folia mollia & resoluta herbæ cuiuspiam dicere, appellat μαλακὰ. Vel *Malache* dicitur, quoniam est emollificatiua, hoc est, ἐπιτερπτική. Vocatur *Helioscopios* auctore Dioscoride in tertio, quoniam συμπεριφέρεται τὰ τε ἡ κόμη τῇ τε ἡλίᾳ κλίσει· ἄθεν καὶ ὠνόμασται ἡλιοσκόπιος, quãuis apud Pedaciũ *Helioscopium* differat ab *Heliotropio*. Si vero hic intelligere mauis de heliotropio, Malacham appella, quoniam habet eundẽ effectum quod *Heliotropium*. Nam auctore Dioscoride, τὰ τε φύλλα ποδάγρας, καὶ τρίμμασι καὶ σπλῶσι παιδίοις καταπλάττεται ὠφελίμως, hoc est, *huius folium podagris, sideralionibus puerilibus superimponitur vtiliter*. Ceterum hæc omnia, quæ olim commentus fueram abrogo, & quod vsu reperi sequaris volo. μαλαχὴ Græcæ *malua* dicitur, quoniam mollit. μαλακὴ enim Græci *molle* vocitant. Hinc apud Plautum, *malachum capiam pallium*. Alibi in Bacchidibus, *malacissandus es* pro *molliẽdus*. Præterea auctor est Plinius, *malua* speciẽ vocari *malachen*. Ne *malachen* olim pro *malua* interpretarer, hoc in causa erat, quod apud neminem auctorem deprehenderam *maluam* ad solem verti. Sed quod vsu, optimo rerum magistro, nuper discimus, id reprobari non posse censemus. Vidimus oculata fide, *maluam* solem sequi, vt *Heliotropium*, *Helioscopium*, & *intybum* siue *cichoreum*. Quod facere reor has herbas, quoniam frigidissimæ sunt, solemque, sine quo intermoriuntur, sectari solent. Sed quod pene præterii scribit Proclus, in lib. de sacrificio & magia *selinotropiam esse herbam, qua ad lunam vertatur, helioselinumque latidem imitari congressum solis & lunæ*. Sed carmina de hac *malua* cũ sole vertigine a nobis sub fide historica cõscripta recitare collibuit, quæ otiabundus in agro Vigorio lusi:

Malua ſalutiferas inter venerabilis herbas
Quas alit irriguo terra benigna ſinu.
Mira refert de te facundo Plinius ore:
Exerit & vires in decus omne ſuas.
Cum micat Eoo radians Pallantias ortu
Illico maluaceus imbuat ora liquor.
Omnibus hoc anno morbis, noxaque carebis,
Contemneſq; piam ſic Themiſonis opem
Syderis afflatis ſuccurris ab impete membris
Accipis & per te dira podagra quiem.
Nec tantum ob vires proprias tu digna referri
Carmine, & Aonia ſurgere in aſtra tuba,
Quantum decliui ſpectas quod vertice Phœbum,
Solis & ad radios molle cacumen agis
Salue igitur mihi digna coli, veneranda Poetis
Omnibus, ad Phœbi, qua quatis ora comas.
Et mihi præcipue retrahunt quem Chloridos ora
Ora ſerenato fulgidiora die.

Differentiam exſtare inter ocymum & ozymum idem enarratur.

CAPVT CLXIX.

MVlta (vt vſu cõperi) ſunt, quæ paſſim proferuntur, & non intelliguntur, multa intelliguntur, quæ nõ proferuntur, vt patebit in duabus his vocibus. Cum enim dixit Columella:

Ocyma comprimite & grauibus denſare cylindris.

Non *ocyma* legendũ eſt, ſed *ozyma*. pro herba odorata condimẽtis idonea, quæ deriuatur ab ὄζειν. quod eſt *redolere*. *In hortis ſatorũ celerrime naſcitur ozymum, nihil illo fœcundius, cum maledicũ ac probris ſerendum præcipiunt, latius proueniet.* Hæc Plinius lib. 21. Columella li. 12: *Circa Idus Maias ozyma ſeruntur, quorũ cum ſemen obrutum eſt, diligenter inculcatur pauſcula vel cylindro. Nam ſi terrã ſuſpensã relinquas plerũq; corrũpitur.* De hoc *ozymo* meminit ſic Perſ.

Cum bene diſcincto cantauerit ocyma verna.

Nũc error publicus corrigendus illorũ, qui putant, *ozymum* idem eſſe, q̃ *ocymũ*, imo ita ſcriptũ cum c. ſcil. in codicib. omnib. inueni, cũ in hoc ſignificatu p. z. ſcribi debeat. Nec refert, ſic Plinius tradit, *oyzmũ* celerrime prouenire, nõ. n. omnia proſpere naſcẽtia *ozyma* dici debẽt. Nos *ocymũ* lingua vernacula *baſilicũ* vocamus. *Ocymum* vero numeratũ inter pabulari tantũ diſtat ab *ozymo*, quantũ *Hypanis* Veneto diſſidet Eridano. De *ocymo* Plinius meminit, lib. 21. inter hortenſia. De *ozymo*, lib. 8. ſic, *Apud antiques erat pabuligenus, quod Cato ocymum vocat, quo ſiſtebant aluum bubus. Id erat e pabulis ſegere viridi deſecta, antequã gelaret.* Manulius tradit, *fabã vitiam & eruiliam autumno miſcuiſſe priſcos, admixtaq; Græca auena*, cui nõ cadit ſemen hoc vocitaſſe *ozymũ* bonumq; cauſſa ſeri ſolitum. Varro appellatum a celeritate proueniendi a Græco q̃ ὀκύς. De ocyus dicunt.

De volucra & inuoluola idem explicatus.

CAPVT CLXX.

Nascuntur volucres serpitq; eruca per hortos. Carmen hoc est eiusdem Iunii, vbi possumus & *volucres* & *volucra* legere pro vermiculo Vaginipenni sumendo, qui teneros prærodit pampinos, qui, vt a nuotanimus supra, non est idem cum *conuoluolo* seu *in voluolo*. *Volucra* dicitur, quod volaticus est vaginipēnis & aliger, viridi colore, rostro serrato. *Inuoluolus* alas nō habet, quare ἄπτερον hoc est, *impennem*, vocitat Aristoteles, cū oculata fide viderim ego *thalattitium*, hoc est, volucram esse, volaticam, paruo scarabeo similem, alis vt vagina inclusis. Apud eundem Columellā dicitur hæc *volucra*, lib 3 sic. *Genus est animalis, volucra appellatur. Id fere prærodit teneros adhuc pampinos.* Quidam apud Columellam in verbis præcedentibus non *volucram*, sed *voluocem* scribunt, decepti a codice Pliniano mendoso, vbi cum *volucrem* scribi debuisset, *voluocem* intruserunt Sed ne in re dubia apud me sit fides, relego te ad codicem antiquissimum Plinii, qui Bononiæ in libraria minorum fratrum seruatur, vbi adhuc apparet integrata vera lectio. Sed de hac re in superioribus affatim.

De Thamno & Ammi idem enarratus.

CAPVT CLXXI.

VErsus est apud eundē mendosus (meo quidē animo) *Lubrica ia Lapathos, iam Thammi sponte virescunt.* Quid si legis *Thamni?* quoniam arbustum *vtrinque foliatum*, ita vocat Homerus, sub quo delituit nudus Vlysses, repertus a Nasica. Vnde puto sic legi posse in Priapæis. *Frondenti Thamno vix potuisse tegi.* Nam Suida auctore, θαμνὸς πυκνὸν καὶ θαμεὰ καὶ θαμέα. Vides vt *densum* appellat, & *obscurum Thamnum*. Thamnos proprie *virgultum* Latine dicitur. Sunt qui putant intelligi de *cappari*, qui vt virgultum crescit, præsertim ita loquente Pedacio, κάππαρις θαμνός ἐστιν ἀκανθώδης. Puto tamen apud Dioscoridem vocem generalem esse *Thānos*. Quid si legis? Iamq; Ammi ex Dioscor. lib. 3. *Ammi*, inquit Romani, *Ammium Alexandrinū*, aliqui *Æthiopicum*, aliqui *Rhegiū cuminū* vocant, Aliqui alterius naturæ *Æthiopicum cuminum* dicunt esse & alterius Ammi. Vim habet istud feruentem accensam. Bibitur ad tormina cum vino. Si legeres *Thamni* pro virgultis, nō esset incongruum, quoniam inferius agit de omnibus crescentibus in altitudinem virgultorum, tanquam significare vellet, *Egimus de herbis paruis, nunc agamus de altioribus.*

De Ricino explicatus Columella.

CAPVT CLXXII.

INter difficilima carmina censui semper hæc annumeranda:
Tum modo dependens Ricini, modo more Cylindri.
Loqtur de cucumere generatim tradēs ex illis videri nōnullos similitudine referētes *Ricinū*. *Depēdēs* ait, quia repūt brachia cucumeri

in editiora virgulta siue pergulas, illineq, dependent, quare a poeta dictum est *Et pendet tumido caruleus cucumis. Ricini*, subintellige more & similitudine, quod *Ricinum* repræsentat. Scribit hæc Dioscorides, lib. 4. *Cici vel croton, alii sesamon silueſtre, alii seſeli cyprium, alii crotona, Ægyptii syſtanna, alii crixin, prophetæ sanguinem pyreti, Romani Ricinum, alii lupa: folia habet ſimilia Platano, agit per ventrem phlegmabilem & aquam.* Est & *Ricinus* diuerso ab hoc significatu nomine pari cū *muſca canina*. Cur dixerit Columella more *Ricini & cylindri*, docebit Dioscorides *crotona* dictum testatus, ἀλλ' ἡν ὡς πρὸς τὸ ζῶον ἐμφερείαν τοῦ σπέρματος. δένδρον δ' ἐστὶ συκῆς μικρᾶς μίγνυσθαι δ' ἴσχον. Aliqui prodiderūt *Ricinum virgultum*, appellari *Helioſcopium*. Certe mihi Ludouicus Gesilardus, in quo eruditio cum nobilitate certat, ex *Helioſcopio* semen attulit, siue illud fuerit ex *heliotropio cylindraceum* & oblongulum, mirifice verbis Moderati congruens, sed quomodocunque sumatur teres, aliquid intelligi debet in hoc loco. Potes hic *Ricinum* mora oblonga antequam matureſcant intelligere, vel certe *iules* compactiles & teretes, cui interpretationi fidem faciunt hæc Pliniana verba, lib. 23. *Mora germinatione priuſquam in folia exeant ſiniſtra decerpi iubentur futura poma, Ricinos Græci vocant.* Sed cum afflatu scribi debet in hoc significatu.

De Trichilis vaſis idem enodatus, & Cæſaris in commentariis lectio prior reſtituta.

CAPVT CLXXIII.

EST & hic versus non omnibus obuius:

At qui ſubtrichila manantem repit ad vndam.

Seiunctim legendum *ſub trichila*, vt dictio *ſub* seiungatur a *trichila*. Et *trichilas* interpretare *vaſa habentia tria labra*, vt nasorum quatuor vas apud Satyrum. De *trichilis* meminit Cæsar in commentario tertii belli Pompeiani, quamuis quidā referant ad *thericlia* falso, qui Columellam non aduerterunt, cui opinioni syllaba repugnaret, si hic versus in *thericlam* vertendus foret. Præterea repugnat sententiæ. Non enim monet Columella vasa ex *terebintho*, pretiosissima videlicet, qualia tornabat *Thericles* supponēda cucumeri, sed lata & capacia, vt sunt figulina vel lignea artificii nō sic exquisiti. *Sub trichila manantem.* Coniunge *ſub* cum *manātem*, & expone ad *vndam*, quæ sub trichila vase suppoſito cucumeri manat. Plinius: *Oleum odere mire, nec minus aquas diligunt. Deſecti quoque ad eas modice diſtantes adrepunt. Contra oleum refugiunt, aut ſi quid obſtet vel ſi pendeant curuantur. Idque vel una nocte deprehenditur. Si vas cum aqua ſubiiciatur a quatuor digitorum interuallo deſcendentibus ante poſterum diem.*

Quod

Quod congylis apud eundem sit Rapa.

CAPVT CLXXIIII.

SVbdit idem:

Congylis, illustri mittit quam nursia campo,
Quaque Amiterninis defertur bunias aruis.

Per *congylm*, *rapam* intelligit. Verba Dioscoridis, lib. 2. sunt hæc: γογγύλη ἥμερος. εἰδὸς γογγυλίδος οὐδὲ γλοιῶδες ῥωμαῖοι ῥάπα. *Nursia, Nursina rapa* summopere laudabantur. Martialis, *Nursinas poteris partiri esse pilas. Bunias*, non a *Bunio fonte*, vt inepte sentit interpres, sed per hanc vocem significatur *napus*, quod colligitur ex his Dioscoridis verbis in secundo: βουνιὰς καὶ ταύτη ἡ ῥίζα ἐστὶ, φυσώδης ἐστίν. Plinius lib. 20. *Naporum differentias, & in medicina Græci seruant angulosis foliorum caulibus florentes, quod bunion vocãt, purgationibus fœminarum & vesicæ.*

Noua de Satyris in medium prolata ex sententia Pausaniæ.

CAPVT CLXXV.

SAtyros petulantes esse, & in Venerem pronos, Bacchi assectas, quoniam ex vino petulantia nascatur, quis non nouit? ex hisq; seniores appellari *Silenos*, Pausania tradente, cuius sententiam subiicere visum operæ pretium: *Equidem de satyris cum aliquid amplius scire cuperem, quam alii tradiderũt vnius rei causſam cum multis loquutus sum. Euphemus tandem vir nec ignobilis hæc mihi recensuit, quod cum in Italiam nauigaret vẽterum impetu decursum, deiectum, & in exteriorem Oceanum, quo nondum aliquis nauigauit, delatum. Ibi esse insulas multas desertas, quas ab hominibus agrestibus incoluntur, aliis vt aiebat insulis nautæ appellere nolebant, quoniam antea in eas appulsi incolas experti essent. Sed tunc etiam præter eorum voluntatem ventis eo adacti sunt. Insula a nautis satyrorum appellantur. Incolæ sunt corpore caudas in imo dorso habentes, nõ multo equidem minores. Hi cum primum eorum aduẽtum sensissent, e vestigio nulla edita voce occurrerunt, ac mulieribus, quæ in naui erant manus iniecere. Demum nautæ trepidi mulierem barbaram in insula dimiserunt, in quam satyri non tantum, qua mos est, sed omni corporis parte libidinem exercuerunt.* Nec mirum igitur si Ouidius ait:

Panes & in venerem satyrorum prona iuuentus.

Etsi ex amoribus & promiscuo coitu Penelopes Duris autumat *Pana* natum esse cognomento τραγοσκέλην.

Inas esse neruos, quos amor afficit, explicatusque Apollonius Rhodius.

CAPVT CLXXVI.

SOmnium multis videtur sententia Rhodii Apollonii, *lib. 3. Argonauticon*, & nihil physicum sentire, sed prorsus verba sententiamque esse poeticam in his versibus:

ἀμφὶ τ' ἀραιαὶ
ἶναι καὶ κιφαλῆς τανὰ νείατον ἰνίον ἄχρις,

ἐνθ' ἀλγεινότατον δύνει ἄχος· ὅπποτ' ἀνίας
ἀκήματοι πεφρίδιοσι ἐνίκησαν ἔρωτες.

Hoc est, *Comburebat rates Inas*, nomen est nervi, & vsque ad infimum Inion, hoc est, neruum capitis, qua molestissimus ingreditur dolor, vbi solicitudines indeficientes mentibus implicuerunt amores. Subdit Interpres: κηθ' ὃν τόπον ἀλγεινόν ἐστι μὲν καὶ τῆς ψυχῆς ὅταν ἀλγηδόνως τις ὑπ' ἔρωτος κάτεχηται. ἐπιμένει δὲ πάντως ὑπὸ χαλεπῆς ἐλκόμενος μὲν τῷ παθητικῷ λογισμῷ δὲ κρατερμένης, hoc est, *circa hunc locum molesta est pars vitæ, quando indesinenter aliquis amore confunditur. Insistatque enim frequenter ratione victa & tractu a charactere.* Qui communis & cum re ipsa congredietur, sentiet Apollonium philosophice & κατὰ ἀξιοπιστίαν locutum esse Nam cum fons & origo *neruorum* incipiat, a corde & penetret partim in cerebrum, quid mirum est si corde læso, titubat mens ipsa consistens in cerebro destituto a læsione *nervi?* Nec obstat Auicennam prodere *initium neruorum esse in cerebro*, cui reluctatur Aristoteles. lib. 3 de animalibus. Non tamen recte dices, a corde oriri *neruos*, sed a quadam substantia dura, occulta in substantia cordis, & *neruus* fuit creatus in corde, & non assimilatur illi. Sicut verrucæ & glandulæ nascuntur in carne, & non assimilantur carni. Galenus fallitur & ipse putans *neruos* oriri a cerebro, qui posuit pignus contra custodem altaris, affirmans se daturum multum aurum ei, qui ostenderet quod *nervi* nascerentur a corde. Proculdubio *nervi* a corde prouenient ad pelliculam, quæ cerebrum circundat vnde læso corde læditur quidam *neruus*, cui Apollonius nomē facit *Inio*, & quasi per traducem traducitur dolor cordis in cerebrum & viciſſim in mentem. Docet Albertus Magnus hac ratione non dubitandum *neruos* oriri a cerebro, sed a corde, eo quod *neruus* est factus durus ex parte cordis, & mollis ex parte cerebri, ideo oritur a corde. Dicebat Conciliator eum esse veluti pelagus ventis agitatum, a quo fluuii deriuantur tres magni, inter quos vltra fluuium demandantem spiritum vitalem per omne corpus, & est arteria aorti, & vltra alium fluuium magnum, scilicet venam concauam dantem toti sanguinem. Est alius fluuius ab ipso corde demandatus sursum tendens in cerebrum, scilicet neruus qui generatur ab eo ex materia continuata inter cordis & cerebri materiam, cum impellitur sursum. Ipse autem fluuius talis superfluus in eius expansione inueniens superius obstaculum, quendam generat lacum, puta cerebrum a quo lateraliter originant riuuli multi, quorum vnus exstat maior, septem autem minores. sicut septem paria neruorum. *Nutha* namque ceu vicarius & nuncius cerebri per totum dirigitur corsum, ex qua vtriusque lateraliter plures emergunt nerui, de sphondylum foraminibus egredientes.

Quid

Quid sit Xerolophon apud Priscianum.

CAPVT CLXXVII.

PRiscianum vndecunq; doctissimum semper exisimaui, & fortasse cui nulli vel pauci sint in eruditione conferendi, is Grammaticalium institutionum, lib. 1. sic scriptum reliquit: *Et Epigrammata, quæ egomet legi in tripode vetustissimo Apollinis, quæ stant in Xetolopho Bizanthi sic scripta.* Ego nō *Xetolopho*, quæ vox est nihili, sed *Xerolophe* scribo, Quid vero sit *Xerolophon* his verbis tibi Suidas planum faciet, ξηρολόφ@. ὁπ τὸν ξηρολόφαν. πρώην μὲν ἡμαῦτος ἐκάλεν ἐν αὐλῷ δὲ κογλίαις ις. καὶ ἀρτεμίδος σύντε@ σήλη. καὶ σεβηρῶ τὸ κίονα τ@. καὶ ἡμιόπον τελπεν. ἔνθα ἰδυσίας ἐπολλὰς ἡυσίας σεβηρος. ἐνθα καὶ κρὺς μοι πολλοὶ τῶ πὶ πωγενάναι. καὶ ὃν ἡμιὲν καὶ κόρη πύρ@ τ@ ἐπυθη. καὶ ἥσις ἦν ἀστρονομικὴ λοτ. χρόνες ἀλφεσίοιο. Est igitur *Xerolophon* columna recta, in quo annulares sunt scalæ, dicata Mineruæ, in qua incidebantur epigrammata & aliquando oracula, sacrificiaq; non paucies fieri solita. *Xeros* lapis est sine Cœno fabricatus. λοφὴ summitas, λοφὸς locus erectus, hoc est, tumulus. Christodorus poeta Thebanus reliquit nobis omnia carmina, quæ in Constantinopolitana vrbe impressa *Xerolophis* viderat digna cura & memoria posteritatis.

Carmen Antipatri Graci scriptoris explicatum, ibidemq; de hortis pensilibus agitatum, & de hortis nonnulla.

CAPVT CLXXVIII.

NOn ingratum diuerticulum facturus vtique videor, si ad Antipatri poetæ carmina me conferam & emendem, cuius hæc verba sunt εἰς ναὸς, hoc est, *in templa*,

κἠ πων παιάρημα, καὶ ἠελίοιο κόλοσσον.
καὶ μέγαν εὐπείνων πυραμιδῶν κίματον.

hoc est, *horiorum eleuationem & colossum & magnum Pyramidum laborem* Sed legendum est κήπων. κήπος namq; dicitur *hortus*. Nam *pensilis horti*, quos Semiramis siue rex Cyrus posuit, inter miranda censebantur opera. Quidam tamen κίονων legere mallunt pro capitibus. hoc est, statuis, quæ in templis dicabantur. *De pensilibus hortis* Plinius hæc, lib. 11. naturalis historiæ: *Antiquitas nihil prius mirata est, quam & Hesperidum hortos ac regnum Adonis & Alcinoi, itemque pensiles, siue illos Semiramis, siue Assyria rex Cyrus fecerit* Sed quoniam obiter incidit mentio super *hortis*, vindicemus illos ab iniuria poetica. Sunt enim quidam, qui contendunt *hortorum curam* esse negligendam, quippe Homero id incessente, qui tamen Poeta si perinde pensitatur ac legitur, non vitio dat curam terræ, sed postponit regio fastigio, sicuti Diogenes Magnus erat, Alexander Magnus, dixit tamen Macedo. *Si non essem Alexander vellem esse Diogenes.* Sed carmina Homeri si lecturires apposui:

ὦ γέρον. ἐκ ἀδαημονίης ἔχει ἀμφιπολεύειν
ὄρχατον· ἀλλ' ἔυτοι κομιδὴ ἔχει, ἐσθλὸ ἔτι παίμπαν
Οὐ φυτὸν, ἐ συκὴ, ἐκ ἄμπελος· ἐδὲ μὲν ἐλαίη
ἐκ ὀγχνη· ἀ πρασιὴ τοι ἀνευκομιδὴς κατὰ κῆπον
ἄλλοδέ τοι ἐρέω, συδὲ μὴ χόλον ἔνθεο θυμῷ.
αὐτὸν σ' ἐκ ἀγαθὴ κομιδὴ ἔχει. ἀλλ' ἅμα γῆρας
λυγρὸν ἔχεις ἀυχμηρὸς τε κακῶς καὶ ἀεικέα εἵματα.
Οὐ ῥᾳδὲ ἀέρχης γε ἄνακτ' ἔνεκ' ἐ τε κομίζει,
Οὐδέ τι μοι δ' ἐλεεινὸν ἐπισπέρχει ἐ σορῆσαι.
Εἶδ' ὦ καὶ μέγιθ' ὦ βασιλῆϊ γε αὐδρὶ ἐοικώς.
Τοιῦτο δὲ ἐοικώς, ἐπεὶ λέσχης τοι φάγε τε,
Εὐδέμεναι μαλακῶς. ἡ γὰρ δίκη ἐσι γερόντων.

Latina pro tempore sic fecimus:

O venerande senex tibi non viridaria circum,
Segnis cura manet, nulla arbor omissa colendo.
Non vitis, molli ficus. silvestris oliua.
Non neglecta pyrus sulco male frondet inerti.
Pauca tamen, sed nulla velim te exulceret ira.
Fas mihi dixisse senex, non consulis apte
Nunc tibi. Tu in senium tremulis decliuior annis.
Veste tegis vili tenuatum frigore corpus.
Regalem sola non sorde merebere laudem.
Nec res seruitio tantum te nutrit, vt aquum est.
Lautus eris magè cui similis, si molliter esse
Sentiet, in tenero si sternere membra cubili.
Sic dulces sueuere senes, sic serior ætas.

Nonnē & Apollonius Rhodius dignatus est *holitorem*, *phytoscaphi* appellatum, quem comparatione heroum laborioſum facit detestari ventrem, dum aspicit manus sibi callosas. Laudes *hortorum* Vergilianis laudibus cludere melius erit. Inquit enim ille in quodam epigrammate:

Hortus salubres præbet corpori cibos,
Varioſque cultus sæpe cultori refert.
Olus suaue multiplex herba genus.
Vuas nitentes atque fœtus arborum.
Non desit hortis & voluptas maxima,
Multisque commixta modis iucunditas.

Et id genus reliqua quæ sequuntur. Nunc ad institutum nostrum concedamus.

Quatenus hallucinentur multi, & qua sine dicatur illotis pedibus, & illotis manibus.

CAPVT CLXXVIII.

IN quamplurimis vitium non puræ nec Romanæ linguæ cassioris ineſſe cōparet, obseruata tamen Grammaticæ norma. Quod vt clareat altius quædam repetenda sunt. Duo verba, hoc est, sententia,

tentiæ prouerbiales sunt in assiduo vsu disertorum : *Ne illotis id manibus attingam, ne illotis pedibus ingrediar, aut accedam* : & cum id frequentius sit & vsitatius, videlicet, *illotis pedibus ingredi*, primū autem, hoc est, *illotis manibus attingere*, rarius comperiatur : solis tamen verbis, nō significatu distinguuntur. Cum dicit *illotis manibus*, verbum ad *manus* pertinens est addendum, vt verborum significatio cum re conueniat. Cum autem *illotis pedibus* dicit, verbum *pedibus* conueniens apponendum. Cum additur *ingredior*, *illotis pedibus* dicendum, cum *attingo*, *illotis manibus* pronuntiandum adagium. Est enim verbum, vt ita loquar, pedestre *pedibus* nō *manibus* attribuendum. Sed quod mirius sit, non tam graphice & eleganter *manibus illotis* dicitur, sicuti *pedibus illotis*, propterea inuenies illud ratius, hoc crebrius & vulgatius. Caussam, non, aliam subesse puto, quam Romanis Græcos imitantibus, in eum qui operā & actiones immeditate ingreditur dicunt, *αἰτίαν ποιῶν ἀπ' αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἔργον*. Significantissime & apposite loquens Iureconsultus, cum mutet adagium Græcum, verbum conueniens manibus addidit. Eius verba sunt hæc digestis de origine iuris : *Inconueniens erit omissis initiis atq; origine non repetita, atq; illotis, vt ita dixerim, manibus protinus materiam interpretationis tractare.* Vides vt verbo *manibus* accommodo Iurisperitus vsus sit. In hæc libentissime diuerti, quippe cum aduertam ad hunc scopulum viros magnos illisisse.

De Laberio & Publio mimographis nonnulla allata cum codice Tranquilli emaculato.

CAPVT CLXXIX.

TRanquilli Suetonii verba sunt hæc in Cæsare dictatore : *Ludis Decimus Laberius eques Romanus mimum suum egit, donatusq; est quingentis sestertiis annulo aureo : & transiit in quatuordecim scæna per orchestram.* In codice prisco qui in opulentissima diui Dominici bibliotheca Bononiæ seruatur *scamna* scriptum esse deprehendi, quam lectionē summopere laudo, vbi per *scamna* sedilia & ordines accipiuntur, in quibus ius erat sedere equitibus vel auctore Plinio : *Tunc cum quatuordecim gradus Laberius ingressus, omnes sese præ numero coartauerunt. Hinc Marcus Tullius Cæsarem dicaciter incessens, qui turba & vilitate hominum repleuit ordinem equestrem Laberiū sic appellat : Laberio acciperem nisi anguste sederem, cui Laberius non infestiuus respondit, miror te anguste sedere cum duabus sellis sedere consueueris, taxans in Marco Tullio neutrarum partium obseruantiam, quamobrem & Salustius illum transfugam & leuem dictauit.* Quidam post quatuordecim intelligūt ordines, quod nō placet. Adde & hoc, non Decimū Laberium sed Publium mimographū ex hoc ludo Cæsaris palmam reportasse, victumq; ab hoc Publio Laberiū. Quod vt planius intelligas Aurelii Macrobii verba subiecī, *Is Publius natione Syrus cum puer ad patroni domum esset*

adductus, promeruit cum non minus solibus & ingenio quam forma. Nam forte cum ille seruum suum Hydropicum tacentem in area vidisset, quasisset, increpuisset q; quid in sole faceret, respondit, aquam calefacit. Seculari deinde super eo re exorta quæstione quod nam esset, molestum otium, aliud alio opinante, ille podagrici pedes dixit. Ob hæc & alia manumissus & maiore cura eruditus cum mimos componeret, ingentiq; assensu in Italiæ oppidis agere cœpisset, productus Romam per Cæsaris ludos, omnes, qui tunc scripta & operas suas in scenam locauerãt, prouocauit, vt singuli secũ posita inuicem materia pro tempore contenderent, nec vllo recusante superauit omnes, in quibus & Laberiũ. Vnde Cæsar arridens hoc modo pronũtiauit: *Fauente tibi me victus es O Laberia Syro*, statimq; Publio palmam, & Laberio annulum aureum cum quingẽtis sestertiis dedit. Tunc Publius ad Laberium recedentem ait: *Qui cum contendisti scriptor, hunc spectator subleua.* Sed & Laberius sequenti statim commissione, mimo nouo interiecit hos versus:

Non possunt primi esse omnes omni in tempore,
Summum ad gradum cum claritatis veneris, consistes
Ægre, ne citius quam descendas decidas.
Cecidi ego, cadet qui sequitur. Laus est publica.

Explicatum cur Cæsar diceretur a Pomperanis Ægystus, & annotatum Ægyptum non Ægystum esse pronuntiandum.

CAPVT CLXXX.

TRanquillus quoque in eodem dictatore sic infit: *Et quem gemens Ægystum appellare consuesset*, legendum est, *Ægyptum*. Sic enim vocatur is adulter Clytemnestræ, quem vulgus seu idocti & cæci doctores, h. e. Grammaticæ dicunt oppido quam inscienter Ægystum. Sunt qui ab hoc regionem vocatam cõtendunt, sic Græce scribitur, αἴγυπτος. Nec mirũ sit, Cæsarem tanquam adulterum Pompeii vocari *Ægystum*, quoniã Pompeius ipse scommate, & vituperonum mordacitate vocabatur *Agamnẽon*, tanquam ductor & imperator populi Romani, vt ille Græci. Res notior quam vt egeat. Quod si Cæsar Pompeii *Agamẽnonis appellati* subigit vxorem, recte ex historia Ægypta, qui veri *Agamemnonis* subigebat vxorem, & iste nuncupatitii Agamemnonis Pompeii vocabitur Ægyptus, ab adulterio in Agamemnoniam vxorem, hoc est, *Pompeianum* nomen adeptus.

Scribere, idem esse quod numerare, obiter q; Tranquilli codex emendatus.

CAPVT CLXXXI.

SVbdit quoq; Tranquillus: *Dilexit & reginas, inter quas Eunoen Mauram Bogodis vxorem, cui marito q; eius plurima & immensa tribuit, vt Nasoscripsit.* In codice Tranquilli Romanæ editionis & syncerissimæ ita scriptum habetur: *Immensa tribuit & vasa scripsit.* Quam lectionem summopere probare consueui, vtpote quæ

maxime Romanam antiquitatem & editionem redoleat. *Scribere* namque significat *tradere, transferre.* Sensus est, Cæsarem *Ennos* amore sum tum multa & immensa præbuisse, inter quæ maxima dona, *vasa* itidem sua tradidit & condonauit, siue *numerauit* pretium *vasorum.* Nam hoc verbo proprie solemus vti in pecunia numeranda Vel vtitur impropie Suetonius hac voce, quemadmodum *mutuum* dicimus, etiam id quod non numeratur & tamen in eodem reperitur *mutuum stuprum.* Seruius lib Æneidos 7. *Transcribi, tradi. Sermo autem hic tractus est de pecunia. Nam scribe est dari Horatius: Scribe decem Nerio, non est satis adde cicutæ. Rescribi vero reddi. Horatius: Dictantis quod tu nunquam rescribere possis. Terentius. Argentum illud denuo rescribi iubet Phormio. Plautus in Aululatia: Nunc satagit, adducit domū etiam vltro, & scribit nūmos. Eiusdem codex emendatus de Thalamegis seu nauith alamis nautibus, & quare Bucentauri.*

CAPVT CLXXXII.

IN nauis cubiculatæ Suetonii apertam cognitionem mihi nihilo secius exsultare libet, ac nautæ solent cū procelloso mari circumlatrati, fluctibusque decumanis semiobruti Pharon affulgere vident, aut portum se obiicere. Sed Tranquilli verba quid addere moror? *Et eadem naue thalamoque pene Æthiopia tenus Ægyptū penetrauit, nisi exercitus sequi recusasset.* Adeo cōuulsa, mutila, male dispositæ sunt hæc verba vt sensus eruditus elici non possit. *Mulierositatem*, hoc est, *amorem nimium* & consequenter *reprehensibilem* Cæsaris carpens Suetonius, refert illum naue ab Ægypto in Æthiopiam cum Cleopatra proficisci destinasse, nisi sequi protsus recusasset exercitus. Sed quo bono inserta sit illa dictio *thalamo*, non datur coniecturæ locus, nisi legamus iunctim *nauithalamo*, vt Suetonius Romana dictione sit vsus, ex Græco vocabulo detorta. Dicuntur enim tales a Græcia naues *thalamiphoræ*, hic non eadem voce, sed eodem significatu *nauithalamon* Latine dicere maluit. Est enim *nauithalamus* nauis pomparica, & apta genio oblectando, quæ secum instrumenta deliciarum affert: *thalamum*, scilicet cubiculum, mensam, qua geniales Ægyptii peculiariter vtebantur, vt naugandi naugantes molestiam non sentirent, sed in naui hac geniali, veluti in proprio thalamo conquiescerent. Hanc vulgus *Bucentaurum* vocat, a particula auctiua, *bu*, vt patet in verbo *bupedes* quo adultiores pueri significantur, *bulimos* magna fames, *bupina* magna sitis, *bufices* matisca ficus a magnitudine nuncupata. Hanc genialem nauē decoratam prætoriis tabulamētis & cœnationib. describit in hæc verba Plautus in Rudente. *Post animi caussa mihi nauem facere atq; imitabor Stratonicii, oppida circumuectabor.* Et apud Tranquillū, *eadem, nam Eadē Cleopatra* expone, *cum qua nauithalamo circumuectus est per Æthiopia ora.* & ppianus in Libyco easdem naues vocat *thalamegas* eodē significatu etymo

diuerso πυρὸ τῷ ἄγειν τὸν θάλαμον. Nec obstat in quibusdam annotatiúculis me olim admonuisse, *thalamiphoras* in Appiano scribendum conducere, tunc enim σκοπὸν non attigi, nunc in Appiano nihil mutandum censeo. Dum hæc annotarem, superuenit mihi Ianus Gallicanus auditor meus homo literatus, qui me non mediocriter ambiguum docuit, in libraria Bononiensi diui Dominici codicem seruari vetustatis multum reuerendæ, quem cum inuulgato componens, deprehendi illic non *nauem thalamo*, neq; *nauithalamo*, sed *thalamego* fidelissime scriptum seruari, quæ lectio vera est, si germana, doctrinamq; penitus Tranquilli sapiens. Expone tamen similiter *thalamego*, vt *nauithalamo*. Dictio diuersa est, sensus vnus. *Thalamiphoras & thalamegus*, h. e θαλαμηγὸς, eadem esse docuimus. Quas *pompaticas naues* Appianus θαλαμηγοὺς appellat, has Seneca lib. 7. de beneficiis, Latine *cubiculatas* vocat.

De Condito & quatenus errauit Plutarchi interpres.

CAPVT CLXXXIII.

TRanquilli in subsequēti capite verba sunt hæc. *C. Oppius adindifferentem docet, vt quoniam ad hospitis conditum oleum pro viridi appositum aspernantibus ceteris, solus etiam largius dicat appetisse.* Nascitur quibusdam hæsitatio, quod in eodem exemplo Plutarchus *vnguentum* scripsit: Tranquillus vero *oleum conditum*. Imo si cum veritate ipsa congredi volumus, nunquam Plutarchus *vnguentum* scripsit, nec Græca vox est ista, vt palam est, sed Romana. Plutarchus μύρον scripsit αὐτὴ δ' ἐλαίᾳ, hoc est, *vetus oleum & conditum*, pro oleo non recenti in prima lingua disertissimus. Nouerat enim μύρον non tam *vnguentum*, cum & illud significet quoq;, sed *oleum conditum & antiquum* recte nuncupari. Plutarchi interpres *myron*, non *vnguentum*, sed *conditum oleum* secunda correpta, hoc est, *reconditum & veteratum* interpretari debuisset, quod scitamentis geneatisque cibariis idoneum non esset. Alioqui non rusticanitis Leo, sed ineptiæ reus fieret, qui vnguentum apponeret tem minime conuiuiis idoneam, vel saltem cibo non quadrantem. Quoniam reperi apud Lucianum in dialogo contra Romanos insolescente luxuria, illos solitos vnguentum bibere, quod & affert Epigrammatista: *Si foliata sitis*. Quod autem *veteratum oleum* per dictionem Græcam significetur, docet his Græcus interpres Suidas, μιγὲν ἐπὶ κεφαλῆς τὸ ἀρχαιοπαγὲς ἔλαιον ἐξ ἀνθυμάτων σωτικῶν. ἀδέσποτον. ἀντὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ πεσὼν ἢ ἀπὸ πώσεως μέσης ἢ κρῶσις πλείστην σοὶ τῷ ὑδατι ἐργάζεται τοῦτο τῷ ἀδελφιδῷ ὑπάρχει συμφωνίαν ἀπεικάσαν. ἢ γὰρ πλειόνων κεραννυμένων σωτικῶν τελείας δέσποινα τῷ ὑδατι ἐργάζεται. Adde quod nullatenus *cōditum* media producta legi potest. Quoniā sensui Tranquilli repugnaret. *Conditū* namq; significat scitum, gratū, & cōdimento tuo palatū irritans, a verbo *cōdire* significante *conditura ganeata & electilia-bariū opiparū concinnare*, Proinde frequenter in Apitio leges plicē hoc

hoc vel illo modo cõdiendũ esse. Amorem omnium rerum *condimentum* esse leges in Plauto pro re cibo gratum saporem & callum afferẽte, in quam significantiã sic cecinit Satyrus: *Condire gulosum fictile.* Tranquillus autem oleum illud appositum Cæsari a Valerio illiberale, insecutum & aspernabile vult intelligi, vnde magis parsimoniam Cæsaris admiremur & abstinentiam. *Cõdimentum* fabulę Marcus Plautus decus & gratiam nuncupauit in Penulo. *Conditũ* elegãtia & suauitate mirifica cibariũ excoctum dicitur. Hinc Epigramma Palladæ festiuissimum exiit, quod nos pro tempore sic Latinum fecimus.

Condito mihi opus Conditi nominis vnde
Propositum? Gracis vox aliena sonit.
Si bene Romana conditum voce loquuntur
Ipse sones, lingua qui decus es Latia.
Id quodcunq; para, Stomachi penetralia morbus
Occupat, hoc potu tinguier illa iuuat.

Quod in eodem Tranquillo Pompeius Macer, non Marcus scribi debet.

CAPVT CXXXIV.

IDem Suetonius inferius: *Quos omnes libellos vetuit Augustus publicari in epistola, quam breuem admodum ac simplicem ad Pompeium Marcum scripsit.* Dicere vix possum, sentio tantum, quatenus barbariem sapit hæc series, & huius sententiæ male compactæ textus, quis adeo infestiuus est, qui ita loquatur? Ad *Pompeiũ Marcum* scribo, cum potius dicendum esset ad *Marcum Pompeium*, scribo. Quamobrem Romanæ editionis codicem probo & priscum illum diui Dominici, in quo ad *Pompeium Macrum* scriptum est vera & sensui Germana lectione, intelligitque Tranquillus illũ *Pompeium Macrum*, qui floruit sub Augusto, literarum columen & eruditionis quendam veluti thesaurum, ad quem amoris apologetica adhuc exstat Nasonis elegia, in qua Cupidinẽ, & se ipsum otiosum Cupidini stipendia faciẽtem excusat, cum *Macer* ipse negotiosus bella Troiana perscriberet. Eius hoc initium est elegiæ.

Carmen ad iratum dum tu producis Achillem,
Primaq; iuratis induis arma viris:
Nos Macer ignaua Veneris cessamus in vmbra,
Et tener ausuros grandia frangit amor.

Nescio an idem sit hic Macer ad quem hæc lib. 2. Tristium scribit:

Ecquid ab impressu cognoscis imagine cera,
Hæc tibi Nasonem scribere verba Macer,
Tu canu æterno quicquid restabat Homero,
Ne careant summa Troica bella manu.

De Salutione Scipione & vnde nomen adeptus.

CAPVT CLXXXV.

Deludendas, inquit Tranquillus, *vaticinationes, quibus felix & inuictum in ea prouincia fataliter Scipionum nomen foreb[a]tur, despectissimum quendam ex Corneliorum genere, cui ad opprobriū vita Salutionis cognomen erat, secum in castris habuit.* Solet fermè omnes exponere κατ' ἀντίφρασιν *Salutionem* dictum, quod *nulli saluti foret, sed omnibus despicatui.* Sed deceri cupio quatenus *salus & ignominia sine despicatus* opponuntur. Nonne quis potest esse non saluti, qui nec tamen despicatui sit? Verbi gratia. Hostes acerrimi & hostilissimi, quos formidamus, & qui nos tenent inoppidatos, vastant *sata læta hominumque labores*, saluti non sunt, vt palam est, imo salutē tollunt, nec tamen sunt despicatui, qui nos habent maxime despicatos. Sed hoc agamus. *Salutio Cornelius* hic Scipio vocitatus est, quoniā moribus abiectis & mimicis viuebat imo pereque corpore corporeaq; similitudine *Salutionem* mimū id æui cōtemtibilem (Nam omnes mimi sunt famosi) exscribebat. Hoc docet Plin. li. 7. naturalis hist. *Eiusdem familiæ Scipioni, post eum cognomen Salutio mimus dedit.* Ex similitudine abiectorū hominū q̄plurimos nomen sortitos esse, patet ex altero Scipionū, qui a victimario nomē dedecoro sum traxit. *Mimos* porro, *Ludios*, & gregē *Comicum* apud Romanos, probros fuisse ex Augustino discere potueris.

Quod Lampsana dicendum sit in eodem, & Plinius emendatus.

CAPVT CLXXXVI.

QVis nō fando accepit *Lapsana* olere vixisse Cęsaris exercitū quod & Tranquillus annotauit. Sed nec in Plinio Tā quidlove *Lapsana* scribēdum sed *Lampsana*, quæ Romanis *napū* appellatur, de qua Dioscorides hæc, λαπάθου εἶγόν τοι εὐθμὸν λαχανώδεστερον πρόσφορον τροφιμώτερον καὶ εὐστομαχώτερον τῶν λαπάθων, ἃ δὲ φύλλα καὶ κοῦλες ἐσθίεται ἑφθά. Latine sic: *Lampsana Romani napium. Exprimit enim herba agrestis, nutribilior & stomacho conducibilior lapathis. Eius folia & caulis comeduntur elixa.* Nec mirum igitur si victitauerunt *Napio* Cæsariani milites, cuius folia & caulis vicem pulmenti præstant. Similis passim circumfertur menda in codicibus omnibus in dictione *Pimplea*. Nam elisa, M. litera codices habent *piplea*. Addit & Plinius eundem exercitum Cæsaris famem toleasse genere radicis, quæ dicatur *chara*, quod admixtum lacti inopiam leuat, sed non *charam* scribas, imo *caron*, ne cum mendoso Secundi codice labaris in insciriam præceps, hoc a Dioscoride disce, qui sic Græce scribit, καρὸς ἀπερμάλλιον ἐστι γένος μόνον, οὐρηλῖνον, πεμονῖνον, εὐστομαχον, εὐστομον, πεπτικὸν, καὶ γυμμὸν ἐν τοῖς αὐλοδίοις, καὶ ἐφυπνιῶδες, αὐαλοῦν αὐτὸ καὶ ὑδροποιοῦν. ὥσπερ σταφυλῖνος. Caro inquit Dioscorides *esse peculiariter seminale, vrinam ciere, calorem gignere, stomacho conducere, odorem oris commendare, prodesse concoctioni, commisceri antidotis vtiliter & oxyporis, congruere cum nitro.* Radix *estur vt staphylinus, hoc est, post naca.*

An Quiritum nomen sit honestius militari.

Ca-

CAPVT CLXXXVII.

ADdit & idem auctor. *Decumanos autem Romæ cum ingentibus minis summoq; etiam vrbis periculo missionem & præmia flagitantes, ardente tunc in Africa bello, neq; adire cunctatus est quæquam deterrentibus amicis, neq; dimittere. Sed vna voce quam Quirites eos pro militibus appellarat, tam facile circumegit & flexit, vt ciuiles esse confestim respondrent, & quãuis reclusantem vltro in Africã sint sequuti.* Hactenus Tranquillus. Affirmant quidam, Cæsarẽ milites suos *quirites* appellasse blandiori honorificentioriq; verbo, quo non nimis probo, cum *quirites* plebrii etiam ignobiles possint esse qui nullam operã reipublicę nauauerũt, nec aliqua dignitate sunt ornati. *Militia* igitur honorificẽtius nomen ẽ *quiritia*. Quoniam hoc militiã designat ornamentũ non mediocre illud priuatã vitã. Gradus autẽ militares pro summis dignitatib. habitos, quis tã excors est, qui nesciat? si modo Iuuenalis vltimam satyrã legerit, vnde non pauci exstiterũt, q̃ arma literis pponerent. Qui sententia ductus Marcus Tullius illud pulchrius protulit. *Cedat forũ castris, otium militiæ, stylus gladio, umbra soli.* Huic nostræ sententiæ congruit res ipsa. Nõne inhonoratiori nomine accipientes milites se vocari, respuerunt appellationẽ *quiritum*, tãdem dedecoris sam & ignominiosam, se respondentes esse milites nomine digniore & honestiore? Similiter per inciuilẽ tius nomen Alexander Romanus Imperator milites suos *quirites* dixit, cũ seditio sos incitaret, delictaque coargueret in hæc verba: *Vos omnes hodie vna voce quirites dimittam, & incertũ an quirites. Non enim digni estis qui Romane plebis sitis, si ius Romanum non agnoscitis.* Amplius signate, prius q; loquendo *quirites* publica res appellantur, & si generalẽ ad omnes significationem vox hæc habeat, speciatim tamẽ plebẽ notat, quod oratio Imperatoris Alex. videtur ostendere & Ouid. in amorib. ira canens: *Quod si plexissem minimum de plebe quiritem.* Ductum hic verbũ *quiritare* suppetias a quiritib. expetere significãs, & infantiũ *quiritatus* dicuntur eiulatus a Plinio Cęcilio. Quapropter Cęsariani milites se populo & quiritibus honoratiores ducentes *quiritum* nomen tanq̃ *plebeium*, & consequenter *abiectum sordidumq;* despuerunt, & deprecati sunt. Quod si blandiori verbo Cæsar illos *quirites* appellasset, ipsos indulgenter non censorie tractasset, summisse non minanter. Quæ expositio non esset satis idonea Trãquillo, qui minis, non autẽ blanditiis Cęsarem decumanos adiisse scripsit eloquenter & historice. Laus Cæsaris ab audacia, qui non recusauit turbulentos milites adire, illis nulla molli appellatione subblãdiri.

Quod tibia funeribus adhiberetur, in his de siticinibus & siticinio cum emendatione Tranquilli.

CAPVT CLXXXVIII.

VErba Suetonii: *Deinde tibicines & scenici artifices vestẽ quã ex instrumẽto triũphorũ ad præsentẽ vsum induerãt detractã sibi &*

discissam iniecere flammæ. In funere tibicines assuetos adsistere ita notissimum perinde ac vulgatissimum est, *tibia* consueuisse tibicines incinere funeris honorandi caussa, nec sola aderat *tibia*, sed & *querula tuba*, vnde exiit illud Persianum:

Hinc tuba, candela, tandemq; beatulus alto,
Impositus lecto crassisque lutatus amomis,
In portam rigidos calces extenuit.

Sic tu dignum est, quod Grammatici prodiderunt, *tuba Romanos solere maioribus funerib. incinere, tibia minoribus.* Proinde funus summatis atque patritii describens Persius *tubam* fecit assistere non *tibiam*: Vnde Propertius:

Tibia funesta tristior illa tuba. Ouidius:
Tibia funeribus cõuenit ista meis. Sed & rursus Propertius lit
Tibia Mygdoniis luget cõurna sonis. Ouidius sexto Fastorum:
Cantabat fanis, cantabat tibia ludis,
Cantabat mœstis tibia funeribus.

Apuleius libr. 4. Metamorphoseos significare videtur *tibiam* esse querimoniis aptam & lætis hymenæis ita scribens: *Et sonus tibiæ Gygiæ mutatur in querulum Lydii modum, cantusque lætus hymenæi lugubri finitur vlulatu.* Idem Statius Papinius innuit lib. sexto Thebaidos:

Cum signum luctus cornu graue mugit adunco
Tibia.

Sed cum reperiam codices diligenter excussos, in quibus non *tibicines*, sed *siticines* legitur, enarrãda dictio est, vt si forsan quis in eos incideret, nouitatem dictionis non horreret. De his Marcellus, ex Gellio tamen scribit in hunc ferme modum: *Siticines vt liticines a lituo, vt tubicines a tuba, qui apud senatores, vel vita functos & sepultos, hoc est, iam situs canere soliti erant honoris caussa cantus lamẽtabiles, quos Apuleius floridorum lib. 1. quoniam ad monumenta, hoc est, sepulcra canunt, monumentarios appellat. Is igitur Antigenidas cũ esset in tibicinio adprime nobilis, nihil aque se laborare & animo angi & mente dicebat, quam quod monumentarii choraula tibicines dicerentur. Qui ab Aristotele libro* περὶ ζώων γενέσεως dicuntur αὐλῆται. Vir doctissimus & eloquentissimus Theodorus Gaza *siticines* graphice & significanter interpretatur. *Siticines* graui sono incinebãt, vt non sine penitissima doctrina protulerit id Statius: *Cum signum luctus cornu graue mugit adunco tibia*, sup qua re Aristotelica verba subscripsi: ὃ μὲν γὰρ θερμὸν πνεῦμα μετὰ παχύτητος πιεῖ βαρυφωνίαν. τὸ δὲ ψυχρὸν μετὰ λεπτότητος πνεῦμα ὀξύτητα δήλον δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν αὐλῶν ὁ γὰρ θερμοτέρως τῷ πνεύματι χρώμενος καὶ βιαίως ὠθῶν ἐπὶ τὸ ἔσω τὸ ῥεῦμα βαρύτερον ἀπεργάζεται τῆς φωνῆς, hoc est, Spiritus n. calidus crassitudine sua grauitatẽ efficit vocis. Frigidus pro sua tenuitate contrarium facit, quod vel in tibiis patet. Qui enim calidiore vtuntur spiritu, & talem emittit quale lem siticines & lamentantes grauiorem sonum inspirant tibiis

Di

De artifice Restione in Augusto Tranquillus verbum enodatum.

CAPVT CLXXXIX.

MArcus Antonius, subdit Tranquillus, *libertinum ei proauū exprobrat restionem ex pago Thurino, auum argentarium.* Ego ꝑ *restionem* Hieronymum secutus illum voco vilem artificem, qui *restes*, hoc est, *funes* intorquet, quē Græci χινοστλοηγον appellant. Nec *restio* in Tranquillo nomen est propriū, sed accipi debet pro opifice funario, qui *restes* facit. Seruitq; hoc probrum stomacho Antonii ignobilitatem generis Octauii cōnumeranti, vtpote, qui proauum libertinū habuerit, & quo cumulatius ignominiam superadderet, *restionem* addidit. Adiuuat quod auum vocat *argentarium* nomine perinde officii sordidi. Est quidem *restio* deriuatiuū a *reste*, nō autē diminutiuū. *Restē ducere* in tripudiis Donatus vtitur pro *choream ducere.*

De ordinariis idem enarratus & Seneca. CAP CXC.

SPectauit, inquit idem, *studiosissime pugiles & maxime Latinos, nō legitimos atque ordinarios modo, quos etiam committere cum Græcis solebat.* Ego *ordinarios* interpretor *viliores artifices*, & non legitimos, inexercitos, insuaues. Quodvt facilius percipe queas, ita vt sunt Sexti Pompeii verba ponam: *Ordinarius homo scurra & improbus, qui assidue in litibus moratur, ob eamq; causam in ordine stat pratorem adeūtium, siue dictus per contrarietatem, quia minime ordine viuit.* Vocatur igitur *ordinarius histrio* a Tranquillo κατ' ἀντιφρασιν, qui *ordinem mimicum* non tenet, propterea vilior & minime legitimus. Seneca lib. 1. epistolarum significare volens Romanos adeo esse crudeles, vt gladiatoria certamina præponāt voluptificis & mimicis sic scribit: *Hoc plerisq; ordinariis paribus & postulatitiis vt in expeditione præferunt. Quid ni præferant? non Galea, non scuto repellitur ferrum.*

De Xystis & Xysticis vnde deriuentur idem explicatus.

CAPVT. CXCI.

NImis fortassis in vno immoror auctore, sed hoc excepto verbum non amplius addam. Sic scribit idem Tranquillus: *Nec tamen eo minus aut Xysticorum certationes aut gladiatorum pugnas seuerissime sēper exegit Xystos* Græcos appellare scio porticus rectas, quas & *paradromidas* & *hypostegas*, a quibus *paradromides* & *Xystica ambulationes* nomen adipiscuntur, quæ hypæthris & subdialibus opponuntur, sed caue ne a *Xystis* porticibus *Xysticos* certatores appelles aut *Xysticas* certationes. *Xystici* vero certatores appellantur a *Xysto* spiculo vel *hastili* quod non minus doctus quam candidus interpres Græcarum vocum Ioannes Placentinus agnouit, cuius opinionem fulciunt, quę in Tranquillo subduntur: *Fatetur namque Augustum libenter gladiatores spectasse, quorum decertatio vt Xysticorum versatur in certationibus armorum.* Sed si quis tergiuersatur, Suidam audiat: *Xystum hastile spiculum, & extremitas hasta*, quam-

uis

quamuis idem scribat, *Xystum* esse locũ, in quo exercebantur Athletæ, de quo hæc Adrianus, εἰκόνες βασιλέων, στέμμασι καὶ πίνῃ χρυσῷ κατακρύπτα ἐπὶ ξύστων ἡρμοσμένων

Exalidum modice validum significare carmen Italici emendatum, Inibique aliud eiusdem relatum ad interiorem Leonum morem.

CAPVT CXCII.

SIlium Italicum tot mendis pene scatere quot, versibus, nouerũt emunctæ naris ingenuique ingenii professores, & vt ex paruis exemplum ad maxima cõsideranda protinus obiiciamus: Eius hoc carmen est libro Punicorum primo. *Et validam duris euellit ab ossibus hastam.* Quis non videt *exalidam* iunctim legendum pro *modice validam*, hoc est, quæ non valida fuit & sufficiens lethum inferre Annibali, quod vtique promiserat. Quare paulum supra idem Poeta vtens pathetico epiphonemate, sic exclamat:

Heu quantum nobis fallacis imagine teli
Promisere Dei.

Exalidum ea figura dicitur qua *egelidum*, imo tepens & subęstuans, hinc ab Ouidio prolatũ est illud auctore Seneca. *Et gelidum Boream, egelidumque notum.* Ausonius. *Impiger egelido mouet arma Seuerus ab Istro.* Quid, nonne & idem interioris pollet eruditionecũ sic canens subdit hos versus de Annibale retrahente se, pugnando tamen, nec terga vertendo?

Ille regit clypeo fusum per membra cruorem,
Tardaque paulatim & dubio vestigia nisu,
Alternata trahens aduersus ab aggere cedit.

Sunt qui *auersus* legunt, significantes Annibalem se auertisse a bello retrouersum, sed hoc pacto codicẽ inuertendo tolleretur omnis Annibalis maiestas & pudor militaris, qui non vertit terga, sed pugnando & reluctando obstantibus retrahitur. Quare significantissimo vsus est verbo *cedit* pro *cessim repedat*, significare videtur innuereq; leoninam naturam, quod ex his Plinianis verbis planissime constabit: *Generositas in periculis maxime deprehenditur, non in illo tantummodo quod spernens tela diu se terrore solo tuetur, ac velut cogi testatur. Cogiturq; non tanquam periculo coactus, sed tanquam amentia iratus. Illa nobilior animi significatio qualibet magna canũ & venantiũ vrgente vi contẽtim resistans, cedit in campis, & vbi videri pōt. Idẽ vbi virgulta silua sq; penetrauerit acerrimo cursu fertur velut deputans abscondi turpitudinem animi. Aduersus* igitur interpretatę *versus* & *oppositus hostibus* pugnando cedit vt Leo.

Emendatus Apulei codex de Lampo augure.

CAPVT CXCIII.

APuleius ille Madaurẽsis Platonicorũ eloquẽtissimus, quem olim vsu nostrum fecimus, nec pœnitet, sic in libro de dęmonio Socratis scriptum habet: *Non secus etiam in Troiano exercitu, eum*

tum diuinatione res indigent, tacet ille sapiens senatus, nec audet aliquid pronuntiare vel Hector, vel Iambo, vel Bitias, sed omnes silentio auscultant aut ingrata auguria Fleue, aut non credita vaticinia Cassandræ. legendum est non *Iambo*, sed *Lambo*, hoc est λάμβου ex his Christodori Poetæ Thebanii in libello τῶν ἀγαλμάτων:

Λάμβου δακρυμέιω ἐναλίγκιος ἦεν ἰδέσθαι
Οὐ γὰρ ἐπὶ φρεσὶν εἶχε κυλινδομένοιο κυδοίμου.
Τειρομένοις πρῶτος ἐπεκίετο πημονα δηλήν.

Hoc est: *Lampon tristato similis erat videri. Non enim in mentibus habebat reuoluto tumultu Pressis Troianis parere salubre consilium.* Cernis igitur quam hæc quadrent, & vt pedibus in meam sententiam discedere cogantur etiam inuiti Grammatistæ, qui hæc in mille nugamenta detorquebant. Adde quod non *Bitias*, sed *Clytius* legendum est, qui & ipse fuit Troianus vates, de quo apud eundem Christodorum sic legi:

Εἰστήκει κλύτιος μὲν ἀμηχανίῃ ἰῆχι δὲ δειδὺς
Χείρας ἐμοπλήκτοιο κρυφίης κήρυκας ἀνίης. *Stabat Clytius inops consilii, Habebat autem duas manus pectinatim iunctas occultæ nuntias tristitiæ.* Nec *Hector* in Apuleio scribo, sed *Helenus*, de quo vate apud Maronem satis, & apud hunc Poetam Græcum. Nec *ingrata auguria Fleue* legendum est, quæ vox ex professo mendosa est, sed *Panthoi* legatur, ex his Christodori:

Πάνθου δ' ἦν πρώων βουληφόρος ἀλλ' ἐπὶ δειλὴν
Οὔπω μᾶλλ' ἵπτασκε κατ' ἀργείων φυλάων. Hoc est: *Panthous erat Troianorum consiliarius, sed grauem nõdum mentẽ remittebat contra Græcos exercitus.* Superius in eodẽ opusculo deest carmẽ integrũ in his verbis: Hinc illa Homerica Minerua, quę mediis cœtibus Graium cohibendo Achillii interuenit, versum Græcũ si paulisper operiamini latine enuntiabo. Superest quidem calcicium non paruum, cui intrude hunc versum ex Homeri prima Iliados Rhapsodia. Οἵῳ φαινομένῃ, τῶν δ' ἄλλων ἔπος ἐρῶτο Adde quod cui non placet *Panthoi* iuperius scribere *Phœbi* legat literarum similitudine lubrico lapsu. Nam Cassandræ vaticinia mente *Phœbi* veniebant, sed non erant credita Teucris.

De Polymita & Polymitario opificib. Apuleii codex emẽdatus, superq; mos inspiciendi equos, qui a regibus obseruaretur.

CAPVT CXCIV.

IN eodem opusculo sic idem Lucius: *Quippe non intelligit homines aquæ spectari solere, vt equos mercamur, neq; enim in emendis equis phaleras consideramus, & Balthei polimiam inspicimus, & ornatissima ceruicis diuitias contemplamur.* Scribo *Polymitam*, vbi Phrygionis opus intelligo. *Polymita* vestis seu redimiculum vocamus pluribus liciis consutum, quale Maro describit, *Pictus acu chlamidem.* Plinius acu pingere tradit inuenisse Phryges, vnde artifex *Phrygio*. Vulgo *Phrygerium* vocamus. Hieronymus

plumarios & polymitarios artifices pro eodem ponit. Opus *plumatile* in Plauto pro *polymitario* sumus interpretati. De quibusdã plumandi facultate nobilibus meminit Vopiscus. μίτος a Græcis licium vocatur, vnde *polymita*, vestis a versicoloribus liciis, quibus est intexta. Sensus Lucii euidentissimus est, quod in emendis equis bullas aureas, nec opus Phrygium aut plumatile considerare debemus, quæ sunt extraria ornamenta, & bonitatem nõ arguentia, sed thoros, animosum pectus, arguturn caput equi contemplemur, quæ sunt signa minime fallentia ipsum emtorem. Et hoc mutuatus est Apuleius a Flacco Horatio libro primo sermonum sic canente:

Regibus hic mos est, vbi equos mercantur, apertos
Inspiciunt, ne sit facies, vt sæpe decora,
Molli fulta pede est, emtorem inducat hiantem.

Nec mihi placet in Flacco *opertos* scribere. Parum inferius, cum ait idem Lucius. *Si ephippia fucata, singula armata sint.* scribo *cingula* cum Ouidio. *Et mala velocem cingula ladit equum.*

De nominibus magorum codex eiusdem emaculatus & enarratus.

CAPVT CXCV.

Ego ille sim Carmondas vel Damigeron vel Hismoses vel Ioannes, vel Apollonius, vel ipse Dardanus, vel quicunq; alius post Zoroastrem & Hostanem inter magos celebratus est. Scribo *Charondas, Demogorgon, vel Moses.* Hic *Charondas* fuit legum conditor, Pythagoricæ philosophiæ assectator, de quo scribit hæc Seneca, lib. 14. epistolarum: *Artani leges Charondæq; laudantur. Hi non in foro nec in consultorum atrio, sed in Pythagora tacito illo sanctoq; secessu didicerunt iura, quæ florenti tunc Siciliæ & per Italiã Græciæ ponerent.* Eiusdem quoq; meminit Æschines in oratione contra Demosthenem. Demogorgon vero magus fuit tam excellens, vt pesse latus dicatur & illas pro nutu cogere, & si errent acerrime plectere. Auctor Lactantius interpres Papinii. Insimulatum magiæ Mosen docebunt Plinius & Tacitus, Diodorus lib. 2. Apud Iudæos Moses Abiao quem Deum vocant, acceptas leges dare præ se ferebat. De Apollonio *Tyaneo* mago nos in superioribus multa. De *Dardano* iurisperiti meminere, vnde Columellæ artes dictæ *Dardaniæ* pro magicis & maleficis. Per Ioannem Apostolum notissimum intelligi reor. Nam omnes Christiani a gentilitate magi habebantur.

De Eurybate & Phrynonda idem explicatus Lucius.

CAPVT CXCVI.

Sed enim subdit Lucius. *Versutiam tam insidiosam, tam admirabili scelere conflatam negabis te vnquam cognouisse. Quis Palamedes? quis Siphax? quis deniq; Eurybates aut Phirinondas, talem excogitas-*

excogitasset? lego *Euribatus* & *Phrynondas*. Hi deceptores fuerunt & humani generis hostes, de quibus meminit his verbis Plato in Protagora: *Si forte in eos homines incideres, qui ex eorum cœtu sint humani generis hostes, bene tecum agi putares si Eurybatum offenderes & Phrynondam, deplorareſq; fortunam tuam, desiderans nostrorum hominum prauitatem.* De eisdem præterea meminit Æschines in oratione contra Demosthenem. Scribit Suidas *Phrynondam* fuisse hospitem Athenis circa Peloponnesiaca, de quo sic Aristophanes: ὦ Μιαρὲ καὶ φρυνώνδα καὶ πονηρὲ σὺ Ab hoc prouerbialiter pauperes facinorosos *Phrynondas* vocant. Fuit enim pessimus & dolosissimus hic *Phrynondas*. De hoc Eudemus sic: ἀλλ' οἶμαι ἔπι Φρυνώνδας, ἀτ' ἐυρυβάτης, οὐ δ' ἄλλ' ὅ πώποτε τῶν πάλαι πονηρῶν. τοιοῦτος μάγος καὶ γόης. Vides quemadmodum Eudemus magum & pauperem vocat *Phrynondam* cum Eurybato. De Palamede Syphaceq; nihil adhuc scitu dignum comperi vel comperisse me memini.

De Clunado cultro idem emendatus, & de pupulla.

CAPVT CXCVII.

CVm magis magisq; Lucium nostrum excutio maiora subori-untur errata, vitio ætatis rancidæ inseminata, quæ auctorum delectum facit, & tanquam bulbos hos vt probos eligit, illos vt reprobos negligit. Sed ad rem veniamus. Parum suprascribit idem Lucius: *Tu ne effœminatissime tua manu cuiquam viro mortemque minitaris? At qua tandem manu? Philomena? an Medea, an Clytemnestra? quas tamen consultas, tanta mollicia animi, tanda formido ferri est, sine cludine saltas.* Sensus apparet, illum accusatorem Apulei adeo mollem esse, vt nedum Lucio (qui mortem contemnit vt Philosophus.) sed nemini posset exitium machinari, imo hic, qui histrionicæ se totum dedidit, cum effingit Clitemnestram securi parare mortem Agamemnoni, necesseq; tunc sit vibrare ferrum, illud & si sit imaginarium attingere non audeat. Sed legendum nō *consultas*. Verum seiunctim *cum saltas*, hoc est, saltando histrionicā exerces aut tragœdiam. Nec *cludine* mea quidem sententia recognosces, sed *clunado*, de quo sic Pompeius. *Clunadum cultrum sanguinarium dictum, vel quia clunes hostiarum diuidit, vel quia ad clunes dependet.* Sunt qui *cludone* scribūt pro nimio impetu & fluctuoso, quoniam κλυδὼν tempestas appellatur, vt hic sit sensus: Hic nedum a ferro se abstinet, sed omnem fluctuationem, tumultum & impetum fugit. Quid si *cludone* scribis & Bacchicum tumultum interpretaris? si quidem hic tam mollis erat, vt nunquam in horrorem furoremque minimum insurgeret, quod, licet fœminæ, bacchæ factitare solēt identidem, quę κλοίδονες appellantur. Apud Macedones eædem *mimalones* dictæ, ἀπὸ τῆς μιμήσεως, hoc est, ab imitatione. Suidæ verba subscripsi: κλωδονες αἱ βάκχαι τοῦ Διονύσου παρὰ Μακέδοσιν, αἱ κληθεῖσαι ὕστερον μιμάλονες, ἀπὸ τῆς μιμήσεως.

Superius quo quoq; sic in mendosis codicibus scriptum est *Quoniam non fuit mosa pupilla, sed mediocri facie mater liberorum mihi efferatur* Scribo formosa *pupula* pro tenera puella. Ausonius: *Latias vincis alumna pupas.* Persius. *Nempe hoc quod Venerī donatur a virgine puppa.*

De Trochilo aue & Iynge Lucius declaratus.

CAPVT CXCVIII.

QVid nonne mira verborū portenta sunt hæc Apuleiana quoque in prima Apologia posita? *Philtra omnia vndiq; eruunt. Antiphates illud quaritur. Trochiſili vngues tenia, radicula, herba, ſurculi. Aurea illices, bichordile, hinnientium dulcedines.* Quis adeo Lynceus Argus, imo totus oculeus posset, ex his verbis meris nugis introspicere mentem Lucii nostri? Autumo sic scribi oportere: *Antipathes illud quaritur: Trochilli vngues, tenia, radicula, herba, ſurculi. Aurea, ſynges, trichia, cordila, hinnientiū dulcedines.* Vbi *antipathes* intelligo, quodpiam incantamentis idoneū, quod contrariam, vt ita loquar, passionem habet, exempli gratia *magnes* est *sympathes* ferro, quoniam habet vim intrariam & passionem ferro congruentē. *Allium* vero est magneti *antipathes*, hoc est intrinseca passione repugnans, quippe cū *allium* vim illicē magneris obtundat, reuerberet atq; refringat. Vnde Pliniana illa *sympathia & antipathia.* Veneficiis philtrisq; amatoris *antipathes* aliqd interuenire debet, quippe cum animus si modo aliquo diuerti debet ab odio in amorē, eget incantatrix re aliqua, vt instrumento quo cogatur animus ab odio in amorē declinare. Per *trochili* vngues intelligamus auiculæ, cuilatine nomē est *regaliolus, qui rex auiū dicitur in Italia* παρ' ὄνυξ ab Aristot. qui duo habet αἰδοῖα, h.e. geminū sexum, maris videlicet & fœminæ, & seipsum inire dicitur. De quo in superioribus longe plura. Per *aurea* pisces *auratas* notissimos intelligimus, q. si nō placet *chryſon* accipe, quem coloris aurei tradit Plin. lib. 32. Quod a. supereſt explicandū *ſynges* sunt aues magiæ accommodę, vt superius admonuimus, sicut & *regaliolī* sunt, vulgo *collicortā* dicimus, q. putauit interpres Hesiodicus amori pessē fœmina maga atq; venefica in hāc auē desiliſſe cōperitur. De *trichia* pisc*ibus* lege Plin. in 9. lib. *Cordylā* vero fœtū thunni esse didicimus ex his Plinii verbis libro 9. *Cordilla appellatur partus, qui fœtus redeuntes in mare autumno comitatur.* Limosæ vero a luto, pelamides incipiūt vocari, & cum annuū excessere tempus thynni per herbas. quoniā pisculenta maxime confertūr magiæ, intelligo *marina*, quę tertiā naturā habent, vt est *vrtica*, q herba videtur cū sit pisci quæ summe opere amori quadrat, cū sit illix & ardorē prouocans. Quā referunt ad algā, per *tunias* minimas fibras intelligo & capillos herbarum vel aliarū rerū, quibus vtuntur magę & incantatrices ad homines illiciendos, quēadmodū Apuleiana *Photis* mittitur a domina magię perita ad minutias detonsi iuuenis colligēdas vt illi

nostra

noctu ad se magicis illiceret vocibus. Adiuuat q̃ppoſuit *radiculas*, quę q̃uis herbā peculiariter ſignificet, hic tamē ꝓ omnibus ad magiā aptis radicibus vſurpat, q̃ eſſe verū interpretamentū docet *ſurculi* dictio ſequēs, q̃uis *tanta* ſit piſculus, quē *vittam* interpretatur Gaza. Quare per *herbas* ſimpliciter exponere potes *herbas magicas*, nec de piſcibus intelligere. Per *hinnientiū dulcedines* intelligamus *hippomanes*, q̃ in pulloꝝ equinorū fronte naſcitur, quia equi *hinnientes* vocantur ab hinnitu, hoc eſt, ꝓprio ſonu, quare ab Ouidio dictū eſt: *Fortis equus viſa ſemper ad hinnit equa. Dulcedines* dicūtur hæ carunculæ, quoniam morſu matrū ꝑeripuntur, perinde ac ſint dulces illis in cibatu, vel q̃ amorē dulcē conciliāt, q̃ quā verum ſit Plinii audi. *Et ſane equi amoris immiſci veneficiū Hippomanes appellatū in fronte, carica magnitudine, colore nigro, quod ſi statim edito partu deuorat fœta, aut partū ad vbera non admittit, ſi quis præreptū habeat.* Sed continere me nequeo, quin emendē illud, q̃ ſubſequitur his verbis: *Mercurius carminū vector & illex animi Venus & Luna noxiū conſcia.* ſcribendū eſt *noctiū cōſcia. Luna* v. dicitur *conſcia noctis*, quoniā nocte lucet & omnia ſpeculatur, quę ab Horatio dicta *noctiluca*. ſed q̃ cauſſa eſt, cur nō aſſumā interpretationē horū verborū ſubſequentiū: ſed n. *fœminal* nullo pacto reperiēs munditer dicere ad mea ſcripta cōfugit, quia & e quodā meo libro legit. Interfœmineū tegit & fœmoris obiectu & palmę velamēto. Per *fœminal* piſcē intelligo vuluulas qui piſces ſunt ſimilitudine genitalis muliebris expreſſi, de quib. his meminit Plin. Cęcilius lib. 1. epiſt. *An tu apud neſcio quē oſtrea, vuluulas, echinos, gaditana maluiſti. Interfœmineū vero locos muliebres interpretare, quoniā inter fœmina cōcludūtur.* Quin fœmina ſine diphthōgo prima correpta, pferri debere docet Virgilita canēs: *Eripit a femina & trepidanti feruidus inſtat.*

Magiam eſſe cultum deorum Platonis verba lucis ſuæ reſtituta.

CAPVT CXCIX

IN eadem oratione cum loquitur Apuleius de magia, ſimulque ex verbis Platonicis in primo Alcibiade poſitis comprobare nititur magū eſſe religioſum nomē, habetur in tritis codicib. ſentētia Platonis fœdiſſimis & mēdoſiſſimis, maleq; coagmentatis characteribus edita, quæ a nobis addita latina interpretatione ſic emendabitur. Verba ipſa diuini viri memini, quæ tu mecū. Maxime recognoſce dicentia: ὧν ὁ μὲν μαγικὸς διδάσκει τὴν ἐπῳδὴν καὶ τὰ φάρμακα, ἐγὼ δὲ τοῦτο θεῶν θεραπείαν. Significant hæc diuina verba: *Quorum alter magicam docet Zoroaſtes Horomazii. Hoc autē eſt curare deos.* In eadem oratione ſuperius mendum parum inſicit egregiam ſententiam. Id genus plurima recitem denuo, *vt ſciant me eorum non pigere. Et tertias mea delicia ſtet ſalua Charini.* ſcribo *ſciant me eorum non pigere. Et Critias mea delicia ſtet ſalua carina. Critias* enim nomen eſt amati pueri. *Delicia* vero ſingulariter dici, teſtis eſt Gellius. Parum ſupra, cum de crocodilo loquitur.

Cum egressus in praripia fluminis hiauit, vna ex auibus fluuialibus, amica auis, iniecto rostro sine noxa periculo exculpit. Scribo *excalpit*, & de *regaliolo* intelligit, nec *fluuialem auem* in fluuio viuentem accipe ita, vt sit *auis aquatica*, sed *spineta & praripia Nili accolentem.* Testatur autē Plinius facere hoc *trochilum*, qui in Italia dicatur *rex auium*, quod aspiciens ichneumon vt iaculum per os apertum in ventrem Crocodili penetrat & interanea absumit, hocque pacto contrucidat conficitq; crocodilum.

Retractata apud Plautum quædam.

CAPVT CC.

ECce tibi Plautus iterum excutiendus, cum quo formidolosius bellum consero quam cum Excetra: semper enim monstris fœcundissimus est, & dum vnum aufers, aliud influit. Sed ego parum prudens, qui Ægyptium candefacere satago, & ad vitam cadauerosum reuocare. Sed *dii facientes adiuuant*, vt adagio Varroniano inoleuit. Pauca repastinare hic satius duxi, quoniam & melibœtius, quam ceteros corrigo omnesque inuito, quos per genium virtutis aduro exserant vires & ad conflictum se parent, idq; primum experiantur in meis, si modo aliquid decoctius habēt, quo possint posteritati consulere. Non enim ex his sum, qui nęquos suos amant, & se & sua sine riuali complectuntur. Sed ad procinctum.

Ex Amphitruone.

CAPVT CCI.

VSuram scripsi non satis latine dici pro *fœnore*, reperitur tamē aliquando. In eo carmine: *thorulus inerit aureus*, scribunt quidam *tornulus*, & intelligunt sigillum aliquod aureum tornatile. Plautus. *Hæc heri immodestia coegit me, qui hoc noctis a portu gratis excitauit. Hoc noctis* subintelligo *tempore*, quānis alias *hoc* pro *huc* exposuerim. Ibidē cito carmen Horationum: *Gratia barbarie lento conflicta duello.* scribe. *coll.sa duello.* In expositione illius carminis. *Illic homo a me sibi malarē accersit tumento suo*, sic scriptū est in commentariis: *humero gestari imitans*, scribendum, *humum gestanti imitanti.* Plautus, *Comprimam linguam.* In commentariis sic est scriptum: *Rumen* arteriarum clausturn vocatur, quæ græcis *epiglottis*, hoc adde, & hoc proprie & signate loquendo. Reperio tamen *rumen* pro *ruma* positum, sed de vsu loquimur, non de abusu. In eiusdem carminis interpretatione sunt hæc verba: *Super hoc deterrimo vitio Lactantius his inuehitur.* Scribo. *An hoc deterrimum vitium.* Plaut, *Etiam clamat carnifex.* In commentariis sic habetur: *vt sit ad Mercurium apostropha.* Scribendum, *vt sit Mercurii ad Sosiam apostropha.* Plaut. *mira sunt nisi latuit intus illic in hirnea.* In commentariis *collirida* dictionem Ambrosii muto in *collymbithram*, nunc nihil immuto. Plaut. *Itidem habet petasum ac vestitum.* Negauimus in commentariis *petasum* pro calciamento reperiri. Sed nonne ab Ausonio redarguimur in iambico ad Paulinū?

Petasus

Petasoq; alitis Arcados vectus vela. Videtur enim, quid subesse ambiguitatis, quam discutiendã ad aliud otium seponimus. Plaut. *Vt ego hodie raso capite caluus cauiã pileum.* In comm. sic. *Dion Græcus auctor Brutum pugiunculos & pilium gestasse refert significare volẽs.* Scribo *volentẽ.* Plaut. *Cui tam ego hoc Scipione.* In commentariis sic legendum. *Scipionum familia a baculo nemẽ adepta, quod is primus ex ea gente pro scipione filio sit vsus.* Significare volui filium patri Cornelio vicem scipionis præstitisse, vnde sit Scipio vocatus. Plau. *Facit ne vt dixi timidam palpo percutit.* In comment. *Palmos Græce Latine saltus venarum & subsultatio cordis,* id est, *expulsio quæ caussatur ex dolore.* lege non *caussatur,* sed *originem ducit.* Hoc tersius & Latinius. Plaut. *Eamus Amphitruo lucescit hoc iam.* Multa tradidimus in comment. sed relatiuũ, *hoc,* ad cœlum referri potest, quippe cum cœlũ proprie vocari potest, *hoc,* quoniã a Platone τὸ πᾶν. Pla. *Virtus omnibus rebus anteit profecto.* In comment. *Quatunq; autẽ in diffinitione virtutis solent dicere, paucis verbis colligit & enarrat Lucilius,* non *verbis* scribendũ, sed *versibus.* Plaut. *Ni ego illi puteo oẽm animã intertraxero.* adde interpretationi hoc a timente Sosia dictũ videri, ne delegetur trahendæ aq̃ vsq; ad mortẽ. Nam lauatione maxime egent ea, quibus vtitur puerpera, & expone *intertraxero,* hoc est, *iubebunt me intertrahere.* Plaut. *Si minusculo digito fores increpuerint.* In commen *per id indicabatur,* scribo *per eũ indicabatur.* Prope cũ sic additur: *Is Harpocrates lingua, vt coniecto, Ægyptia Sygalion, vocabatur,* fortassis non *lingua Ægyptia,* sed *Græca* dictus *Sygalion,* voce deducta a *silentio.* σιγὴ namq; *silentiũ* est, σιγάω *sileo.* Pla. *Vetus est adagiũ fames & mora.* In comment. sensi *adagium* dici, q̃ sit *invulgus adactũ,* Pompeius tamẽ autumat *adagia* dici, *quod ad agendũ sint apta.* Et hoc admonitũ te volo, quamuis Plautina hæc addita carmina vocem, tamẽ me sentire, nõ a Plauto fuisse condita, sed ab aliquo Plautinæ doctrinæ imitatore. Cũ inferius scriptũ est de *Detoneo,* me nihil legisse, superadditũ hoc fuit, *imo apud Strabonem leges illiũ Cephali patrẽ fuisse,* quẽ aliq *Deioneum* aliq *Eionem* vel *Eioneum.* Plaut. *Deuolant angues iubati deorsum in impluuiũ duo.* In comment. sic habetur: *Impluuiũ, in cauo ædium locus vbi superne,* hoc est, *ex impluuio superiori impluit.* corrige, *in cauum ædium, locus vbi superne,* hoc est, *ex compluuio.* Plaut. *Ego cunas recessum vorsum trahere & ducere.* Sic in commentariis legitur: *quod ante nos scribimus nõ retrorsum prorsum scribere dicuntur,* corrige, *quod autẽ nos scribimus nõ retrorsum prorsum scribere dicimur,* nam q̃ Lucius *prorsam* dicit, nos vocamus *prorsam.* Paulũ infra deesse hoc carmẽ dixi: *Stai, vt multis hostiu Iouis supremi pace petã.* nũc nihil deesse sentio.

Ex Asinaria secunda Comœdia.

CAPVT CCII.

PLaut. *Riuinus amans ob raptam mulierem. Riualem* in commentariis legendum censui, nũc censeo *Riuinum* riualis proprium

nomen esse posse, vel Priscus poeta Plautus potuit quos nos *riuales* ipse *riuines* vocare. Plaut. *Solus solitudine ego te, atq; abegestate abstuli solitudinē a sole*, deflexo vocabulo nunc capio pro *insolatione*. Insolantur.n. non habentes ignem pauperculæ meretrices. Plaut. *Vnde sumam quo hanc celocem conferā?* Plautum in *Aulularia*, citatum aduertes pro in *Asinaria*. mendum sat apparēs. Paulo inferius cum de linea loquor Ouidius pro Martiali citatur in his versibus:

Linea dimes. Cessat, & in populum multa rapina cadit.

Plaut. *Ad loquendum atq; ad tacendum tute habeas portisculum.* In sinceris Marcelli codicibus hæc leguntur, Scribo *Pompeii*. His quæ de *portisculo* scripsimus, hoc adde. Me nunc sentire a *portu* dici *portisculum* ex Helii verbis, non *a pertica*. Plaut. *Vbi prehensus in furto scies*. scribe *sies*. Paulo supra in *plute* Aristophanis deest in' ὠτῳφόῳω, Plaut. *Vt meq; teq, maxime atq; ingenio nostro decuit*. scribe *ingenia nostra*. Plau. *Da mihi istas viginti minas, vides meam ante mergere*, scribo, *me amantem egere*. Plaut. *Ego fecero, hem quid istuc est? & tu vide is*. In comment. innouaui codicem, nunc nihil immuto. ordo. vide vt tu is. admonet vt bene caueat quomodo eat, ne si male iret argentum perderet. Inferius in enarratione *Atthemones* sentio *arthemona* dictionem esse Latinam, quam Græci *pagonta*, dicunt Latini *Artemonem*, Vitruuius auctor. Plau. *Siccum frugi continentem*. Iam olim *siccum* cum Marcello accepi. Nūc *siccum* pro *sobrio* interpretor ad differentiam *madidi*, qui dicitur *ebrius*, quod Plaut. ostendit sic scribens: *madidum nihili, incontinentem*. Plaut. *Clinīam, Cremem, Cratinum, Climiā*. dele quæ de *Climia* in commen. addidi. Paulo post in fine primi carminis ex Theogni de citati addendū est. ἄνδρα τε μέγαν. Plau. *Male cubandum est indicatum me vxor adduxit domum. Indicatum*, hoc est *indicta* causa interpretatur Marcellus, quem nunc sequor.

Ex Aulularia tertia Comœdia.

CAPVT CCIII.

IN commentariis in argumento Aululariæ sunt hæc verba, *quod* scilicet *Leonides adolescens nubilem & vnicam huius Euclionis filiam vitiarat*. scribendum *Lyconides*. Paulo post in interpretatione huius argumen *Licone* scribitur, p *Lyconide*. Plaut. *Longā laqueo collum, quādo obstrinxero*. In comment. *Cautum fuerat in pontificalib. libris, vt qui laqueo finisset vitam insepultus abiiciebatur*. scribendū *abiicerstur*. Plau. *Philippum regem autē Darium trucinefica*. In comment. præterea adde Marcellum digestis de vī publica. *ostendi*, scribe *ostendere*. Plaut. *Nam nostar nostra, qui est magister curia*. In comment. Interpretare *curionem nostrum*, hoc est, *illum, qui candidatū, hoc est magistratuū ambitoribus, pecuniam viritim partiebatur*, qui scribendum. *Interpretare curionem nostrum illum, qui tubentibus candidatis pecuniā viritim partiebatur, quem* Plau. *Nunc petit cum pollicetur*. In comment. Iuxta hanc sententiam verbum id *Plautinū* prola-

prolatum est Non *Plautinum*, sed *Priscum* lege. Non enim hoc *Plaut.* protulit, vt Marcellus te docebit. Plaut. *Aurum mihi mirus harpagatum est.* In comment. Cum vox a Græcis *fur* as interpretetur, scribo: quæ vox græca *furax* Latine dicitur. Plaut. *Certe edepol equidem te virum sine mala etiam malitia.* Censui in comme hunc versum sic legendum *summa omni malitia.* Nunc credo nihil esse in Plauto mutandũ, sed corrigendum Marcellum. Nã intellexit Nonius hunc dicere *mala malitia*, quoniam sit & *bona*: quod si non esset frustra hic additum esset *mala*. Plaut. *Nam si opulento sit petitum pauperioris gratiam.* scribendum *opulentos vt. Opulentos* vsurpatur ritu Prisco pro *opulentus.* Plaut. *Hau Strobile sequere propera m: ad macellum.* in cõment. *Strophos* in alia significantia Græcis est dolor intestinorum, quos *tormina* Latini vocãt. Scribe, *quę tormina*, Plau. *Ecquid audus vasculi intus pure, propera atq; eluo.* corrige, *purga propere atq; eluo.* Plaut. *Etiamne obturat inferiorę gutturẽ.* In comment. *ὑπηνεῶς* & *ὑπήνεως guttur.* corrige *ἐφυμνεῶς*, hoc est masculino & neutro modo *guttur* dicitur. Plaut. *Quod te scio facile abstinere posse si nihil obstiam sit.* In cõment. additur negatio dictioni facile nunc nihil immuto, asserens negationem nõ addendam hoc sensu, *Quod scio te facile abstinere posse, si nihil sit obuium, Sed si habebis aliquam prædam domesticam obuiam, non facile abstinere posse te scio.* Plaut. *Volui animum tandem consolare meum* In comment. Euclio regrediens a foro *oppedimavio*, corrigo *cupedinario.* Plaut. *Post hanc rationem cordis ventriq; editi.* In comment. in huius carminis expositione *facimus*, scriptum est pro *fecit.* Plaut. *Ita me bene amet Laverna.* In commen. instar corniculæ Horationę sibi *carmina constituentis*, scribendum *aliena carmina consuentis. Obtrunco Gallum furem manifestarium.* In cõmen. *Non dubitant trepidi contra consistere leones.* Scribe: *Quã nequeunt rapidi.* Plaut. *opulentiores paupertorũ filias.* In cõm. *pauperiorũ*, scribo, nũc nihil immuto, siquidẽ *pauperũ* & *pauperam* dixerũt antiqui. Plaut. *In maxima illac populi parte est.* In cõment. *Optima bonis morib. dotata est in pauciore pauperioreq; fortuna.* scribo, *in pauciore parteq; minore*, hoc est, *bonarum in sunt boni.* Plau. *Dotata es, istud ius pauperib. ponitur.* In cõmen. censui legendũ esse *ponatur*, sed metri regula non admittit, quare *ponitur* expone cõcesso q; ponatur. Plaut. *Salutigerulos pueros vehicula qui vehat.* Post hunc versum putaui in comment. addendum carmen illud. *Strapta, scrupeda, strictipella, sordida*, nunc nihil inserẽdum hic censeo. Istic enim carmẽ hoc nõ reponendum, sed in Nertolaria, vbi citatur a Gellio. Plaut. *Quod no os volut, oculi sciant.* In cõment. docere seruũ hominem multa vidisse, q nolit *oculus* exqui. scribendum, *lingua* non *oculus.* Plaut. *moriatur ego me manuelim lithomalo.* In comm. Omnia illa carmina q censui præfigenda huic carmini, sunt eradenda. illa. n. reperies in subsequentib. Plaut. *Vt aliquid boni dicam*, non probo expositionẽ meã, nihil immutã-

dum est, quippe cum melius exprimatur auaritia senis, qui nõ dare cornuo, sed verbis bonis velit illum remunerari. Pla. *Vbi ille abut, egome deorsum duco de arbore.* Omnia quæ in interpretatione huius versus attuli, sunt eradenda, mendosus Nonii codex me decepit.

Ex Captiuis.

CAPVT CCIV.

PLaut. *Velire extra portam trigeminam licet.* In comment. vbi id temporis mendici commorabantur, *sicus Persii*, corrige *sicut Satyri.* Pla. *Ego virtute Deũ & maiorum dies sum satis.* In comment. *virtute*, hic exponunt Grammatici pro *auxilio.* Pla. *Nunquam erit tam auarus, quin te gratus emittat manu*, corrige *gratis.* Plau. *Vtinã te dii prius perderent quã peristi e patria tua.* In comment. scribunt Iurecõsulti illos periisse patrię, *qui capti sunt in exsilio.* corrige *qui tapti sunt vel exsules.* Plaut. *Tantus ventri cõmentus meo adest in portu cibus, commentus cibus* pro *cibi* dixit. Lege Priscian. lib. 6. Plaut. *atq; agnum afferri proprium pinguẽ.* Per agnum *proprium* intelligo, quit posse ipsius ab illo, ex alienis n. non litamus. Vel *propriũ* expone, quod sit *sacris accommodus*, habeat omnia illa insignia que, quæ hostiæ, sunt necessaria. Non enim oues omnes & agni victimæq; ceteræ erant idoneæ sacris. Plaut. *Aulas confregit omnes, nisi quæ modiales erant.* In comment. *Modiales, capaces & ventriosæ, vnius* scilicet *doli*, corrige *ventriosæ & capaces vnius modii.*

In Curculione.

CAPVT CCV.

QVi *enucleatum esse vult, frangit nucem.* His quæ in cõment. diximus, hoc adde nos opinari Macrobium lapsum esse, absit inuidia verbo *Molluscam* nucem minime Persicum intelligere possumus, quoniã *nux* dicitur, *qua durũ habet foris, intus, quod est ipsum Persicũ* potius inter poma numeramus (& ne te diutius teneã) scito *molluscam nucẽ* illã intelligi debere, quã Bononienses vulgo *sarolam* vocãt, quæ obducta tenero cortice digitis præmenti ub. nõ resistit. Sueuiq; *Eidyliũ* nunc non probo. Plau. *Flos veteris vini manaribus obiectus est. florẽ p odore* capimus, auctore Lucretio sic canente, lib. 3:

Quod genus est Bacchi cum flos euanuit, aut cum
Spretus vnguenti suauis diffugit in auras.

Plaut. *Si te causſa mea Lydi barbari.* In comme. Obiter *ex te* non fuerit annotasse. scribo, *au re.* hoc est *inutile.* Pla. *Tum etiam cũ nubes Eternis ocelos odiũ me vocas.* In comment. Aristo. lib. 1. *Metamorphoseon*, corrige *Metaphysices.* Plaut. *Hem sic hoc verbo vindictã para.* In comment. permittere vt iura sua *cuiuslibet sibi vindicentur.* corrige *cuilibet sibi vindicare liceat.* Plau. *Num te igitur morbus agitat Epitarius?* In comment. *Epatarius epate laborantes*, corrige *laborant.* Plaut. *Quos semper videas bibentes esse in Harmopolio.* In com. Quæ ad *propangã* corrige *propagandã.* Plaut. *Et datores & fartores omnis subdam sub solium. Fartores* simpliciter interpretor, *qui stipant & farcium*

farciunt iter, ne liber sit commeatus. Plau. *bibentes videas in Hermopolio.* Quidam codices habent *thermopolio.* Sic enim vocatur locus, vbi calidum bibebatur. Plaut. *Animo male est.* In comment. Potest & resolutio neruorũ inter lipopsychian haberi. Hoc ego nullatenus sentio. Plaut. *Nec, si diem decet me memorari, neque nocti nocerier.* scribe *remorari.* Nocet nocti, qui potus non dormit. Is enim quietem noctis turbat. Propertius:

Semper enim vacuos nox sobria torquet amantes.

Plaut. *Iacit volturios quatuor.* In comment. *In lusu scribus talis vtebatur, non vt nunc duo,* scribo *duobus.* Plau. *de Coelitum prosapia te esse arbitror.* In comment. Scita circumfertur sententia eam formam inter *absolutissimas* censeri, scribendum *absolutas.* Supra paulo *quas* scribitur pro *quos.* Plaut. *In medio propter canalem ostentatores meri,* quod in commentariis prodimus de *probatica* piscina penitus est eradendum. Illa namq; non erat Romæ, quæ *probatica* dicebatur. Plau. *Pone adem Castoris.* In comment. *qua exstructa fuerat in foro Romano do quibus.* corrige, *qua exstructa fuerat in foro Romano fratrib. Castorib.* Plaut. *Ditis damnosos maritos apud Leucadiam.* In cõmentariis interpretamur Ouidium perperam, per *sponsum* nunc exponimus illum, *qui sponsionem fecit,* iuxta illud Plinianum. *Sponsioni non defuisse iacturam.* Plaut. in Cassina. *Mihi obtinget sors, vt qui dẽ polparas eum cruciatu malo,* scribendum *pereas.* Plaut. *Aper versus quos cantat Colax.* In expositione huius carminis censui apud Ausonium legendum, *suppillo pullipremo.* Quid si legis *subulo?* Plau. *Meum corculũ, melliculum, verculũ;* vide Priscianũ, lib. 3. videtur enim addere *felculum.* Plaut. in Epidic. *Supparũ subminiam. richam,* quod hic affero de *dorophagis,* nõ est referendum ad Satyri sententiam. Voratores enim munerũ dicuntur iudices ab Hesiodo quod pretio corrumpuntur. Plaut. *Paratum ductare, at ego follitum ductitabo.* scribo. *para tu ductare.* Plaut. *Quasi qua amaret caueat.* scribo: *quia memet.* Plau. *Mirum hoc quidem potuit fieri,* scribe, *mirũ hoc quin* pro *quomodo.* Plaut. *Incertus sum caue ad me retulit pedẽ,* scribendum *cauſſa.* Pla. *In manibus gestant copulas secum suavi priusquam pereo,* corrige *subuenit priusquã pereo.* Plaut in Bacchidib. *Postquam inanis sum, contemtricẽ meam, sed conueniã mihi.* corrige *veniam mihi.* Plau. *Benevalens viuit tibi.* Emẽda. *benevolens.* Plaut. *Postremo id mihi est, quod volo.* lego *postremum.* Hoc sensu vltimo loco euenit mihi, quod cupio, quæ non cupio mihi, se statim offerunt. Plaut. *Nunc amanti hero filio secus.* corrigendum *senis.* Plaut. *Nimio illæc res est mane diuidia mihi.* corrige *magna.* Plaut. *Æquum esse puto, sed nimis volo desidia ei dare ludum* scribo *minus.* Plaut. *Quid alii dant boni caue culpa tua amissis* corrige, *quod dii dant.* Plaut. in Mostellaria. *Ex in sole pecuniam inuenire,* in comment. summulam summariã intellige, quam in sole nens muliercula libidinis emeritæ *nebat.* corrige *non nebat sed lucrabatur.* Plaut. *Tangite vos quoq;*

terrã. In com. verba Ioannis *misere pulueré super capita sua*, non ad iniectionẽ pulueris referenda, vide ne sit deturbario, qua lugẽtes caput coinquinabãt luctuoso mœrore confectam, qualem ritum Catullus ostendit. Plau. *Ne quid esca vna meruerit magis*, scribo, *nec quid esca vna me iuuerit magis*. Plaut. *Nam postquam hic adiu viderunt, vt dixi tibi, adiu vendiderat*, scribo Plaut. *Heus iam aperit meridie*. corrige, *heus iã appetit meridies*. Pla. in Menechmis. *Sustine hos Penicule exuuias facere, quam suauum volo* lege: *Sustine hos Penicule exuuias facere quod suaue est volo*. Admonet Penículum parasitũ Menechmus, vt brachio vestẽ fulciat, quoniã vult facere, q̃ est suaue sibi, hoc est, osculari puellam *Erotion*. Plau. *Interim ne quis quis eius aliquid indutus sis*. corrige. *Interim ne duis quid eius, quod indutus sis*. Hoc sensu, quid opus est te blandiri si non vxoris affers vestimentum quod induã? Ordo. Interim ne duis quid eius, quod sit indutus, *quid eius*, expone *aliquod illius* vxoris vestimentum *sit, indutus, sit bonum ad induendum*, Quid hoc est? loquitur *Erotium* vita palla protẽta a *Menechmo*: *Induuia tua*. Menechmus respondet *Erotio*. Plaut. in mercatore. *Cape modo vosforia, hic serenus fauonius est*. In comment. *Quod ex Tarrao & Lucillo præcepi Græcis auctoribus* Emenda. *quod ex Tarrae Lucilio præcepi Graco auctore. Tarrius* cognomentũ est Lucilii a *Tarra* vrbe Cretæ. Plaut. in Pœnulo. *Iniuriarum multo induci satius est*. lege *multãm*, hoc sensu melius est desistere ab iniuriis, quibus si quempiam taxauerit alius, mulctetur, vel *induci* expone, pro *deleri*, hoc est neminem afficiamus iniuria, sed *amnestia* promulgetur, hoc est *iniuriarum obliuio*. In Rudente fabula Plautina *Grippus* pro nomine piscatoris inducitur. Tu lege *griphus*, cui nomen hoc hæsit a *griphis* instrumentis piscatorum, de quibus meminit Pollux. In fine mei commentarii Plautini ad Lectorem sic legitur: *Nõ indecorum Varro putauit perfecto spicilegio spicam reliquisse*. Corrige, *de segete adeo spicilegium stipulam reliquisse*. Quod in principio commentariorum contra Diomedem dixi de *planipede*, nunc non placet obstante syllaba. Præterea in vita Plauti, Merulã nunc & Eusebium sequor, sed quid omne oleum in Plautum absumo, præcipue cum nouos in eundem poetam commentarios meditet. Qui longe fuiores erunt & explicatiores prioribus, non tantum doctis vt hi primi, verum etiam mediocribus seruientes.

Idem Ioannes Baptista Pius ad Lectorem.

IAm spectabam portum, & vela carpebam complicabamque cum Ioannes Paulus Spoletanus scholasticorũ meorũ doctissimus emersit refert nonnullos, qui populatim meas annotationes, quas sparsimas Plauti, Sidonii, Fulgentiq; cõmentariolis interseruimus prosiis obstrẽt. Probi imitatores ornatũ parent. Huic audaciæ ne dicã temeritati ita sunt ei censui, breuiq; summulas colligere in vnum corpus dissipatã & pala-

& palabundum exercitum, vt si fors fuerit pro Imperatore suo pugnet, non autem pro inuerecundissimis plagiariis, qui hominum deterrimi sunt & inquinatissimi. Sed id iam a nobis emeditatum vberiori reseruamus otio, ex quo mox plura & meliora congestim emicabunt. Laus Deo.

Diomedes Guidalotus Bononiensis ad Lectorem.

Exsulta O tandem quisquis virtutis alumnus
Ætheria missum suscipis arce sophos,
Hæc pia Pierio promsit de fonte sororum
Sydera, quæ pulsat vertice summa Pius.
Illeque quam quo mox latentur præside Musæ,
Cumq; puellari Gratia trina choro.
Insimiat cui se Pallas Tritonia, Athena
Et quicquid priscis voluitur historiis.
At tu auersus abi hinc, & rumpere liuide. Maius
Inuidia hoc nescis surgere debet opus?

Iacobus Constantius Fanensis.

Troas relliquias, Danaum victosq; penates
Seruauisse prior dicitur ille Pius.
Hic Phœbum & comites Latiæq; analecta ruinæ
Seruat ab hostili scripta diserta manu.
Quæ nam igitur maior pietas, hac vltima, plures
Quæ sibi mortales obligat atq; Deos.

Ludouici Pallioli Fanensis.

Hæc monimenta Pis pendat quicunq; diserti,
Varronis cernet, vel Ciceronis opus.

Franciſci Tiſardi Ambacæi Galli.

ἀπὸ ἄλσει κ' ἀκελεῶν ζητοῦντες ῥάμμαθα, ζῶντα
ζητεῖτε ἀπὸ χερσὶν ἔχοντες ἀεί.
ἢ βίβλῳ πείρω νιῶ ἐδλὴ, ποτ' ἰμείρεθε παῦτες
ὄφρα δυνήσητε κρυπτόφαῦ ὄντα νοεῖν.
εἰσὶ ποικίλαι εἰσὶν μελιχρύες, εἰσὶν
ὁσταὶ ἀπόλλωνος, πίμπλαμθ' ἐρατοῦ.
ἔγραψεν μὲν ὁ βαπτιστὴς μείζας, ἄλλος δὲ μείζων
αὐτολεμόρφεις πάντες ἀκρυφωνε λόγες.

FINIS.

CORNELII VVITELL. CORYNT. IN DEFENsionem Plinii & Domitii Calderini contra Georgium Merulam Alexandrinum ad Hermolaum Barbarum omnium disciplinarum scientia præditum Epistola.

HAc proxima æstate Hermolae doctissime, cum Xenia & apophoreta Martialis opus sane difficile, vt cuius interpretatio varia veterum auctorum lectione indigeat, quibusdam patriciis iuuenibus exponerem, volui Georgii Alexandrini annotationes in exposi-

tionem Martialis, vel inuectiuam potius in Domitium Calderinum virum longe doctissimum, & lectionis antiquæ non mediocriter studiosum excutere, eo consilio, vt aliquid inde excerperem, quod ad Martialis lectionem mihi adiumento esset. At dii boni quam longe aliter quam putaram accidit? Nam præterquam quod nullum fere est Martialis carmen, ad cuius sensum perueniat, sed insolenti tantum dicacitate & maledicto, (vt mos est Merulæ) in eum ipsum Domitium inuehatur, Plinium multis in locis ita depranat, ita confundit & conturbat, vt nullum fere verbum non a se depranatum sit, & quod haud quaquam ferendum est, perdita quadam arrogantia & demente elatione, Plinium a se vno tantum in pristinam & veram lectionem redigi posse iactat, ac dum se antiquarium ostendere vult, de iudicib. ludis Romanis, de iure Latii, municipiis, & coloniis meras insanias effutit. Quadam vero vocabula Græca ita interpretatur, vt plane id quod est, literas Græcas nescire videatur. Hæc igitur cum legissem, miratus sum vehementer, quod homo iam in nostris studiis veteranus, & omnis antiquitatis vt (ipse iactat) perscrutator, dum alterum incuria accusat & insciticia, adeo erranerit, vt maiori ipse animaduersione sit dignus, quippe qui non parua iactura rem literariam affecerit. Verum cum aliquib. ex ipsius auditoribus quædam ex his, quæ in Plinio corruperat forte ostendissem, illique omnia ei detulissem, exanduit primum, ac obstitit repugnans, deinde cum illi ingenuosi sane iuuenes, nec mediocriter docti manifestis argumentis hominem vrgerent, cogniti tandem erroris homullum, quamuis inuerecundum, subpuduit. Putauit hac re homo ingratissimus se magna a me iniuria affectum, nam illi me auctorem dixerant. Itaque quasi mihi gratiam relaturus, ad solita sua arma recurrit, & in me maledictis & fatua sua dicacitate inuasit, quib. profecto vehementius paulo mouerer quam facio, nisi hoc vitio homunculonem teneri iam diu cognoscerem. Cui n. parcere potest Georgius, qui ne præceptori quidem pepercit? Nam in tam rabidam insaniam incidit, vt ea de Philelpho præceptore suo, viro in vtraque lingua doctissimo scripserit, quæ de sordidissimo lenone & spurcissima sentina parricidaq; crudelissimo dici possent, quæ discipuli insolentissimi ingratitudine commotus, vt par erat, octogenarius senex tanto dolore conflictatus est, vt triduo vitam exhalauerit, ita solus Georgius Merula hac nostra tempestate non solum in præceptorem ingratissimus inuentus est, verum etiam præceptoris benemeriti interfector. Quid quod se αὐτοδίδακτον, homo nequam & impudens appellat, quasi ex seipso, sine vllo præceptoris auxilio literas didicerit? cum quicquid eruditionis in eo sit, quæ quam sit modica & hoc opusculo, & alias ostendimus, id ex commentariis Tortelii, Laurentii Vallensis, Trapezuntii, Pomponii & aliorum excerpserit. Nam commentarios in Iuuenalem non prius edere voluit, quam Guarini, Omnibeni, Sabini, & Calderini in eundem auctorem commentaria diligenter excussisset, & tamen in omnes ingratissimus inuehitur, & inter legendum vel potius inter garriendum (non enim illa publica lectio appella-

pellari potest, ex qua nemo est, qui proficiat) mordet, lacerat, laniat, & eorum obtrectatione sibi famam quarit. Quamobrem cum hominem tam temerarium, audacem, impium, perditum, in me conuitiis grassantem viderem, non absurdum putaui, si aliquantum maledico conuiciatori, non ferendam dicacitatem excuterem, & maxime si id non sine aliquo rei literariæ emolumento fieret. Itaq; collegi locos aliquot inuectiuæ ipsius in Calderinum, in quibus fatuum literatorem erraſſe luce clarius oſtendimus. Sed hæc quidem præluſio quædam erit, non enim in præſens copias omnes educere decreuimus, ſed his paucis tanquam leui (vt aiunt) armatura præludium inceptantes, miſſilibus velitum more hoſtem petemus, mox vero inſtructa acie, totaque phalange admota, in apertum certamen deſcendemus, cum mihi non iucundam victoriam ipſius in Iuuenalem Commentarii, & depraua-tiones Plautinæ exhibituræ ſint. Hoc igitur opuſculum Hermolae Barbare Philoſophiæ & vtriuſq; iuris, cunctorum deniq; ſtudiorum veriſſimum ornamentum, tibi dedicamus. Tu enim vnus ex omnibus potiſſimum idoneum mihi viſus es, cuius præſidio hæc mea lucubraciuncula tuta futura ſit: Nam cum fatua illa belua te hæc tueri ſentiet, nec reluctari audebit amplius, nec poterit. Tuo enim acutiſſimo ingenio Plinium deprauaſſe oſtendes, & a ſalſo Martialis ſenſu procul abfuiſſe iudicabis, Græcarum deniq; dictionum ſignificatum, & etymologiam ignoraſſe, conuinces. Nam in eo ſtudio tantum potes, vt non Venetiis, ſed mediis Athenis natus videaris. Quo factum eſt, vt per te vere & Latine philoſophari ſtudioſi incipiant, & omnium diſciplinarum ſcientia ita præditus es, vt iure optimo Varronem te noſtri temporis appellare poſſimus. Quamobrem ſi hæc tu probaueris, nullos illius rabidi canis morſus pertimeſcimus, quem ſi paulo acrius interreprehendendum exagitabimus, non mihi, ſed ipſi potius inſanienti imputabis. Is enim qui ceteros inſectari & mordere non ceſſat, repungi aliquando & vapulare vt diſcat, par eſt. Sed iam ad Plinium, qui a Georgio deprauatus, a ſe initium ſieri exclamat.

VVLVA EIECTITIA ET PORCARIA.

CAPVT I.

PLinius lib. 11 cap 37. de hiſtoria naturæ animalium: *Vulua enecto partu melior, quam edito, eiectitia vocatur illa, hæc porcaria. Primipara ſuis optima. Contra effœtis a partu, præterquam eodem die ſuis occiſæ liuida ac macra, nec nouellarum ſuum, præterquam primiparārum, probatur, potius quam veterū, nec dum effœtarū, & biduo ante partum, aut poſt partum quo ediderint die. Proxima eiectitia eſt occiſa vno die poſt partum, huius & ſumen optimum, ſi modo fœtus non hauſerit, eiectitia teterrimum antiqui abdomen vocabant, prius quam calleret, id ſcientes occidere non aſſueti.* Hæc eſt vera conſtans & incorrupta Plinii lectio, non ſimilis ei, quam confuſe & implicite, falſo & peruerſe, indocte & petulanter Georgius Meru-

la Alexandrinus, tum in inuectiua in Galeotum, tum in commentariis in Iuuenalem iactabundus implicuit, peneque etiam in Calderinum iterauit, dum illum reprehendit, quod distichon Martialis:

Te fortasse magis capiat de virgine porca,
Me materna graui de sue vulua capit,

Male sit interpretatus, quibus in locis proh Iupiter quam rudem se, & Plinianæ doctrinæ ignarum ostendit, dumque in mordendo Calderinum & Galeotum totus fertur, vt in eo impetu sensus quoque cum dentibus amittere videatur. Quid quod dum Iuuenalem interpretari vult, commemoratione Galeoti ita vel ira exanduit, vel lætitia ereptus est, vt præter eadem Plinii verba incorrectissime & inextricabiliter inculcata, nihil fere ad rem suã attinens nisi insulsum protulerit. Verum vt clarius errores illius pateant, verba Plinii ab eo allegata repetiraque, vt diximus, libet annotare, quæ hæc sunt in Iuuenalem sic eo dicente: *De vulua intelligit porcina, quam Plin. ejecto partu meliorem, quam edito habitam fuisse scribit: ejectitia vocatur illa, hæc porcaria, primiparis suis optima. Contra effœtis a partu præterquam eodem die suis occisa liuida & macra, nec nouellarum suum præter primiparas probatur, potius quam veterum, nec dum effœtarum, nec biduo ante partum, nec post partum, aut quo ejecerit die. Proxima abiectitia est occisa vno die post partum.* In Galeotum vero addidit vlterius: *Huius & fumen optimum. si modo fœtus non hauserit, ejectitia teterrimum, antiqui abdomen vocant, priusquam callerent ejicientes occidere non assueti.* In his verbis primum dicimus male legere Merulam *ejecto*, ab eoque Plinii sensum corrumpi, & magnam auctori maculam inuri, qui duo participia idem importantia pro diuersis, vel posuerit, vel ponere ostenderit. Nam quod idem importet *ejecto*, quod *edito*, idem Plinius infra ostendit, cum dicit, *post partum, quo ejecerint die*, quod pro ediderint exponi certum est. Nec alium vnquam sensum ipse quoque Merula elicere poterit. Non est autẽ credendum tantũ in Plinio doctrinæ non fuisse, vt dictionum ipsarum significationem non tenuerit, vel adeo illum immemorem exstitisse, vt ea cognita tam leuiter abuteretur. Censemus igitur *enecto* scribi & legi debere. Nam vt Georgius, inquit, *e partu statim suum interficiebant*, ita nos dicimus non solum *statim a partu*, sed & *biduo ante partum* interficere solitos suem vna cum partu, vt Plinius ipse subdit, dicens, *biduo ante partum, eaq; vulua suum ante partum vna cum partu enectarum, meliores ceteris fuisse, & non earum qua peperissent*, vt somniat Merula, cum dicit, *meliorque erat eius qua peperisset, quam virginis.* Imo contrarium, inquit, Plinius cum ait: *Contra effœtis a partu præter quam eodem die suis occisa liuida ac macra.* Si liuida ac macra post partum, quomodo melior Georgi? Quam sententiam nostram confirmat Martialis dicens:

Me

Me materna graui de ſue vulua capit. In quo verſu tam enucleate expreſſit, non vuluam de ſue quę peperiſſet, ſed de adhuc graui, quam biduo ante partum dictũ eſt interfici ſolere, vt ex cõpoſito Plinium exponere voluiſſe videatur. Talis autem vulua ſuis cũ partu occiſæ *porcaria* dicebatur, ob hanc (vt exiſtimo) cauſſam, q̃ porcellos adhuc contineret, cum ſus interficiebatur, & hæc erat melior. Vulua vero ſuis occiſæ a qua partus editus & eiectus fuiſſet, deterior erat, & *eiectitia* vocabatur, vt Plin. ipſe aſſerit, cum dicit: *Vulua enecto partu melior quam edito, eiectitia vocatur illa, hac porcaria.* Quæ verba, vel grandi ſponſione facta, contenderem Merulam ipſum, ipſum inq̃ Merulam, tam curioſum verborũ indagatorem nondũ intellexiſſe, etiam poſtea q̃ audiuit, non *eiecto* ſed *enecto* legi debere, quippe qui duorum pronominũ vim, vſumq; non diſcuſſerit. Putat enim hæc referre dictionẽ *edito*, illa autem *enecto* ſiue *eiecto*, vt ipſe aſſeuerat. Quo factum eſt, vt magis inſaniuerit in aſſerendo q̃ *eiecto* legi omnino debet, parũ aduertens, ne dicamus penitus ignorans. In eiuſcemodi compoſitione, in qua aduerbium comparandi, q̃, cum comparatiuo iungitur, longius cenſeri & eſſe a ſenſu orationis & animo loquentis, quicquid ab ipſo aduerbio, quã, dependeat, quam q̃ a comparatiuo præcedente dependet, & pronomen ille rei ſiue perſonę a loquente remotiori coniungi, *hic* vero rei ſiue perſonæ addi, quæ dicenti ſit propior, vt ſi dixero *magis amo Cornutũ, quam Tiſernum, Ille.n nihil dignum laudere.l quit, hic vero quam plurima virtutis ſignã*: Cui dubium, quin ille Tiſernũ, qui a ſententia mea eſt remotior, hic *Cornutum*, qui eſt animo proximior referet, & nõ econuerſo? Poſſem hic innumerabilia Ciceronis & Quintiliani exempla ſubiicere, ſed vno Ciceronis exemplo contentus hoc agam. In ea oratione, quam pro Aulo Cæcinna compoſuit ſic legitur: *Non minus in cauſſa cederet Aulus Cæcinna Sexti Ebutii impudentiæ, quantum in vi faciendæ ceſſit audaciæ. Verum & illud conſiderati hominis eſſe putauit, qua de re iure decertari oporteret, armis nõ contendere, & hoc conſtantius, qui cum vi & armis certare noluiſſet, eum iure iudicio q̃ ſuperare.* Videt ne Merula ſimilẽ Plin. conſtructionem, & illud referre clauſulam poſtremam, quanquam in dictionũ compoſitione vicinior ſit, hoc autem præcedẽtem, quæ eſt remotior, ſed ſenſui & animo loquentis proximior. Idem dicimus in noſtra cauſſa, h. e. eiectitiam vocari illam vuluam, quæ ieiecerit & ediderit partum, hanc autem porcariam, cuius ſus cum partu enecta ſit, & ita pronomẽ *illa* referre ſeu deſignare participium *edito*. hæc autem *enecto*. Niſi fortaſſe mens Georgii ſit (vt eſſe exiſtimo) quod per eiectum partũ Plin. abortũ ſignificare voluerit, id q̃ ne cogitauit quidem. Nã ſi ita eſſet, aliquid præcipue de abortu clarius de more ſuo protuliſſet. Sed non in tantam inſaniam exibit Merula, vt de abortu aſſeuerat Plin. intellexiſſe, curauitque ne male audiat. Ad hæc inquit Merula in Calderinũ Sed vuluã ex Pli-

nio didicimus esse intestinorum partem, in qua conceptus fiat & fœtus contineatur. Duplici autem nomine appellabatur, iectitia, scilicet, & porcaria, meliorque erat eius, quæ peperisset, quam virginis. Hic nos illum ita interrogamus. Per te Georgi duplex est vulua, iectitia & porcaria, & melior est eius, quæ peperit, quam virginis. Quæro quo nomine hanc vltimam virginis appellabis? Si dixeris iectitiæ, insanis, cum non modo non iecerit, sed ne grauida quidem fuerit sus virgo. Si porcariæ, deliras eadem ratione, cum nec ediderit, nec conceptum aut fœtum vnquam cõtinuerit. Quid igitur garris duplici vuluam nomine appellatam, quorum neutro virginis suis vulua significetur, nisi forte opinaretur Merula, virgines porcas vuluam non habere. Quod si ita habet, imperitiæ eius ignoscimus. Verum vt in hoc studiosis vitiis satisfaciamus: Triplici nomine vuluam appellatã dicimus, iectitiæ, porcariæ, & virginis siue sterilis: Hæc autem non in omnibus suibus virginib. grata erat, quippe, quæ nisi arte fierer, nullius saporis esset, sed in subtantũ castratis. Castrabantur enim fœminæ, *teste Plinio lib. 8 cap.* suspensæ pernis prioribus recisa vulua, vt amisso libidinis vsu, magis pinguescerent, fierentque gratiores. Talesque vuluas steriles dixit Apitius in re coquinaria. Et de his intelligit Mart. cum inquit: *Te fortasse magis capiat de virgine porca.* Ceterum ne in confutandis deliramentis homuncionis nimium euagemur, breuibus, cetera attingentur: Nescit quid loquatur, cum nunc *primiparia*, nunc *primiparias* scribit, quorum alterum vnde deducat ignorat, alterius inflexione abutitur. Dicimus enim *primipara* sicut *oppara, Ouipara, viuipara*, nõ *primipar*, neque *primiparia*: Cum autem, inquit: *Nec biduo ante partum, nec post partum, aut quo iecerit die*, tam intelligit quid per ea verba significetur, tanquam illis verum aliquem sensum dare potest, quam illiteratissimus & ignoratissimus quisque. Pudet profecto atque hominis vicem non parum dolemus, qui ita inconsulte & inscite duobus in libris ab eo tanta diligẽtia impressis, vt vulgi se fabulam fecerit. Et hinc mille quingentos, hinc sexcentos contra se testes parauerit, quot sunt volumina commentariorum suorum in Iuuenalem impressa, & inuectiuarum in Galeotum, ad patefaciendam inscitiam temeritatemque in alas se attollentis Merulæ. Quid quod addit *proxima abiectitiæ est*, dictionem a se de industria falso adinuentam & cõmutatam, cum *iectitiæ* legendum sit, sicut supra & infra quoque legitur, eo vno videlicet consilio, vt de abortu intelligi, si non persuadere, saltem in dubium vertere possit, homo paucarum literarum, inconstantis memoriæ, nullius penitus iudicii, quamuis tria hæc stultorum more soli sibi contigisse frequenter iactet, cum eis præ ceteris indigeat. Addicit præterea: *Antiqui abdomen vocarũt, priusquam calleret eiicientes occidere non assueti.* Ad quorum verborum interpretationem, si Phœbi quoque tripodas consulat,

vix

vix illum puto suffecturum, vtpote quæ sensum nullum verum in se habent. Sed modo inculcet Georgius verba, modo Plinium nominet, satis sibi feciſſe videtur. Et fallaci iudicio suo confisus, vt primum noui aliquid obiicitur arripit & ad rem suam, quicquid id est, facere iudicat, hinc illi errores, hinc frequentes casus, intolerabileſque obſtinati animi furores eueniunt, qui vt tanta ægritudine aliquantum subleuetur, paulumque respiret, monendus a nobis visus est, qui Plinium lacerari & corrumpi, tolerare non possumus.

EPITYRVM.

CAPVT II.

Plinius libro 11. capite 24. de diuersitate caseorum: At caprarum gregibus sua laus est in recenti maxime eam augente grattam fumo, qualis in ipsa vrbe conficitur cunctis præferendus. Ita habet vera lectio, quanquam Merula & in Domitium inrepitet, vbi ille exponit Epigramma Martia:

Non quemcunque focum nec fumum caseus omnem
Sed Velabrensem qui bibit, ille sapit.

Iactetq; a se corrigi errorem Plinii, quem ipse deprauat, & multos sibi credentes adegerit, temerariis suis inuentis ad eradendum & de mutandum verborum contextum, & rectum Plin. sensum. Inquit enim male legi: *Et caprarũ gregibus sua laus est. In recẽti maxime*, sicque legi debere, *laudatissimum & epityrum gregibus sua laus est Agrigenti maxima*, rem vt temerario ausu prolatam, ab eoque nulla certa ratione assertam, ita & omnino falsam & explodendã. Nam vbi quæso in toto Plinii codice legitur vocabulũ illud *epityrum*, quod si Plinio peculiare fuisset, non vno tantum in loco, sed de consuetudine sua in ceteris omnibus eius mentionem pluribus in locis feciſſet, & si non alibi, saltem in 28. vbi de medicinis ex animalibus placidis lactis vsu, & caseis, butyro atque adipe, & oxygalacte disserit Cap. 9. Vbi cum de prædictis omnibus diffuse tractet, plurima ex antedictis resumens, de *epityro* verbum nullum. Præterea vbi vnquam vidit Merula Plinium ita sibi non constare, vt cum polliceatur libro 11. cap. 42. suprascripto, se dicturum de diuersitate caseorum, insereret *epityrum*, quod non est casei genus, vt se falso asserit legisse apud Varronem, sed *cibi genus*? Ita enim Varro licet corruptus ait apud Plautum *si vnum epityrum edtur insane*, bene *epityrum* vocabulum est cibi, quo frequentius Sicilia quam Italia vsa. Verba autem sunt Plauti in Milite, vbi inducitur parasitus sic loquens cõtra Pyrgopolynicem. *Periuriorem hoc homine si quu viderit, aut gloriarum pleniorem quam illic est, me sibi habeto, & ego me mancupio dabo, si vnum epityra edam apud illum esuriens insane.* Nũquid parasitus prægnans fectus erat Merula, qui vt grauidę mulieres consueuerunt, nouum aliquid semper & extraneum appetẽtes, *caseum vnum*, & quidẽ Siculum affectaret? At cur nõ potius *insane esuriens* hoc est vehementer, vt Varro exponit, panẽ aut aliud edu-

lium, q magis ad manum esset, exoptauit, quo famē sibi eriperet, præsertim cū Athenis, non autē in Sicilia fabula militis acta sit, sed vt recens auaritiā militis & gulā parasiti ostendere voluit. Cū enim parasitus militū famescceret, & vereretur apud militē sibi de satietē satis cibi non futurū, ꝓpter illius auaritiam, eā maximam cū dicere vellet, timere se ostēdit, ne apud militē, ne vnū quidem ederet *epityrum*, q condimentū est, quasi moreto persimile, vt infra dicetur. Nam q inquit Merula sententiam suam a dictionis cōpositione iuuari, contra eū facit. Si enim ab ἐπὶ & τυρὸς componitur *epityrum*, vt ipse iactat, nihil aliud significabit, quam *ad caseum*, hoc est, aliquid vel *supra caseum*, vel *cum caseo*, aut *ex caseo factum*, non *caseum* solū, quanq; in afferenda eiusmodi dictionis cōpositione nullum habeat auctorē, sed ex se vt pleraq; alia confingat. Quid porro clamitat Pollucē adducēs, qui inter prætiosa edulia caseū Siculum ponit, o mentis inops, nonne hoc ipsum Georgium insanire conuincit? Dicat enim sit q; ita, q Siculus caseus inter prætiosa prisco rū edulia numeretur, nonne *epityrum* Græcū vocabulum est, vt ipse fatetur? nonne Pollux de idoneis vocabulis Græcis omnium rerum disserit? an obsecro de caseo tractans, & Siculi mentionē faciēs, sum, hoc est, Græcū & idoneū vocabulū *epityri* prætermisisset? Imo cum de prætiosis eduliis ageret, si *epityrum* ita laudatissimum erat, siue eduliū, siue caseus (vt hic somniat) intactū reliquisset? Sed nec caseus erat, nec edulium laudatissimū, atq; ideo dignū non putauit Pollux de eo verbū facere. Caseum autē Siculum non nominauit tārū, sed & *Cythnium* cū de salsugine, & sale *Tragasæo* loqueretur. Sic enim ait. Posteaq; de *murenis*, *conchis*, & quibusdā aliis eduliis antiquorum verba fecit. καὶ θασία ἅλμη, καὶ θυεῖαι, ἁφυιδες καὶ τευθίδες τε καὶ σηπιολὲς καὶ ἄλλα τραγασαῖα, in quibus verbis, nec alibi vsquam *epityri* mentio a Polluce nulla fit. *Caseum* autem *Siculum*, quem nominat, existimare licet potius fuisse *caseum salsum*, q fit in Sicilia nostro etiā seculo ira appellatū, sicuti *Cythniū* & *Creticum*. Sed q d hæc ad *epityrum*? Verū (vt vno ictu sternatur Merula) dicat vbi reperit in vrbe Roma fieri *epityrum caseum*, apud quem auctorē id legit? Nam Romæ quoq; necesse est vt fiat, iuxta verba Plinii dicentis. *Qualis in ipsa vrbe conficitur*. Nam cum prius dixisset, *Laus caseo Romæ*, deinde addidisset, *Proximum autem & vrbi Vestinum: Cruſtumiumq;*, subiiciēs poſtea: *Qualis in ipsa vrbe conficitur* nō de alia vrbe intelligi debet, q̄de ea, q̄ prius nominauit, Roma, scilicet. Nā si ad Agrigentū referre voluerit, cū nullibi memoretur, non modo epityrū, sed ne *caseus* quidem *Agrigentinus*, peruerse & audacter nimis interpretari videtur, estq; penitus abominandus. Lecendū est ergo, vt diximus. *Et caprarū gregib. ſua laus eſt*, in recenti maxime: & merito. Nā cū supra retulisset in genere, *Laus caseo Romæ*. Tū vlterius, præcedens dixisset, hunc & Liguria mittit quū maxime laetis. Subiecit, & *caprarum gregibus ſua laus eſt* quasi diceret,

non

non bubus & ouibus tantum, sed etiam capris est laus sua in caseo, maxime in recenti, eam augente gratiam fumo, qualis scilicet caseus in ipsa vrbe Roma conficitur cunctis præferendus: Et hoc est quod Martialis ait:

Sed Velabrensem qui bibit ille sapit: Id est, *qui Roma fit*. Quod autem, *in recenti* legendum sit, patet tum ex omnibus codicibus, in quibus vera lectio non est deprauata, tum ex cognitione & vsu eiusmodi caseorum caprarum, qui recentes in gloria habentur vsque in nostram ætatem, & Romæ ac per Hetruriam omnem pretiosissimi sunt, cibisque gratissimi, tum etiam asserente Plinio libro vigesimooctauo, capite nono, de quo supra, *caseos non salsos*, id est, recentes stomacho vtiles esse, veteres non ita. Et Varrone libro secundo *de agricultura*. Vbi de lacte, caseo & clana tractat sic dicente: *Est enim lac omnium rerum, quas cibali caussa cupimus liquentium maxime alibile, & id ouillum, inde caprinum:* Infra autem addit: *Ex hoc lacte casei qui fiunt maximi, ciui sunt bubuli, & qui difficilime transeant fumi, secundo ouilli, minimi cibi, & qui facilime deliciantur caprini. Et etiam est disserimen vtrum caseimolles ac recentes sint, an aridi & veteres, cum molles sint alibiles magis, in corpore non resides, veteres & aridi contra.* Intelligit ne ex his Varronis verbis Merula, *capras oues* sequi in gloria *lactis* & *caseis* quem ordinem & Plinius seruauit. *Caseos* vero recentes magis commendari, quia sint *alibiles* & in corpore *non resides*, veteres & aridi *contra*. Si ergo *recentes* alibiles magis sunt, & stomacho vtiliores, quid mirū si gratiores & laudatiores? Sed quo Merulæ ita os occludatur, vt cautare nunquam amplius audeat, suis armis iam iam fiet, qui contra se sentētiam tulerit o vecors animal & immemor, quanquam memoriam sibi æternam arrogare soleat. Nonne correxit ipse Columellam, & Catonem de agricultura? certe. At quomodo ita delirus factus est, vt cum in his legerit: *Epityrum* fieri ex confractis oliuis, & modum quo fieri debeat, tanquam quod cibi & condituræ, non *caseigenus* sit, nunc velit *caseum* esse? An obsecro ex oliuis quoq; feniculo, tuta, menta, & coriandro fit *caseus* Georgi? Sed vt opinor prius deprauauit Merula Plinii verba quam legisset Columellam, & Catonem. Ideo vt errorem suum aliquo modo inumbraret: in additionibus per eum factis vtriq; auctori, in quibus exponi a se dicit quædam ignotiora illorum vocabula, dixit, *epityrum fit ex confractis oliuis*, quanquam sine e censemus legi debere *pityrum*. Quid ais Merula? duos nobilissimos auctores ita corrumpere audes inani & falsa quadā tua opinione, vel (vt rectius dicatur) machinatione atq; obstinatione? Nā certo scio nisi in Calderinū tā profusis habenis impetū feceris, & corrigi a se Plinii errorem exclamasset, hocque literis sempiternis mandasset, facile mutaret sententiā & recantaret Merula, nec inuitus toleraret, imo assereret, vel integris incorrectissimi Plinii sui literis. *Caprarum gregibus* legi debere, non *epityrum*.

Sed non tam præceps in obiurgando alios, deprauandoq; veros codices esse didicerit, cum hoc solo errore, hac sola iniuria in Plinium, hoc vno damno bonarum literarum, plus sibi dedecoris parauerit quam laudis ex vniuersis in Iuuenalem cõmentariis suis, quibus tã elatus amensque factus erat, vt se ex illis & Crœsi diuitias & Herculis gloriam consecuturum iam speraret. Vt vero nullus esset prorsus latebrarum relinquatur locus, inanesque & futiles quoq; illius machinationes de medio tollantur, addendum hoc et amvidetur. Ait homo parum diligens, & in reprehendendo nimium velox & acer, existimare se *pityrum* sine est legi debere, hoc autem ipsum illiteratum penitus, & Græcæ eruditionis expertem ostendit. Nam quid *pityrum* significet minus adhuc intelligere verbis illis confitetur, vt re ipsa est. Quod si legisset apud Suidam in Etymologico, πτύσσω, διὸ καὶ πτισάνη fieri, hoc est, pityrum a verbo πτύσσω est frango, & esse ἡ τετριμμένη κρίθη, id est, *fractum hordeum*, hoc est, *ptisanam*, non genus illud edulii ex oliuis fœniculo ruta, menta & & coryandro confectum, de quo inquit Cato & Columella, nimirum tantam insciriam suam non detexisset, sed semel errasse & grauiter quidem contentus silentium egisset. Lateat ergo Merula, & vbi docti viri sint, nunquam hiscere audeat, nisi se velit Plinium eiusque studiosos meritas tantorum criminum pœnas exigere.

SCHEDA.
CAPVT III.

Plinius Libro 13. Capit. 11. De gummi generibus & papyro, prius tamen quam degrediamur ab Ægypto & papyri natura ducetur, cum charta vsu, maxime humanitas vitæ constet & memoria. Et hanc Alexandri magni victoria repertam Auctor est Marcus Varro condita in Ægypto Alexandria, antea non fuisse chartarum vsum, palmarum foliis primo scriptitatum, deinde quarundam arborum liberis, postea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & pruata linteis confici cepta aut ceris. Hæc Plin. Georgius vero Merula nouarum semper rerum inuentor, lectionis Plinii non minus destructor, q̃ eius doctrinæ & gloriæ inimicissimus, & studiosorum laudi inuidentissimus, Phœnicē se vel candidũ cygnũ existimatũ iri putans, si de suo noui aliquid afferret, nõ dubitauit tanti auctoris veram rectamq; dictionē deprauare, & bonarum literarum cultores, non mediocri damno afficere, cum vbi *ceris* legitur, ipse non *ceris*, sed *scedis* legendum cẽseat, cum in Calderinum dicit putare se *scedam* esse folium chartæ, vt vulgus ait, quam ré etiam ex Plinio colligit, vbi hæc scribit: *Postea publica monumẽta plumbeis voluminibus, mox & pruata linteis confici cepta, aut scedis.* Collegisti tu Merula, hoc ex Plinio fortasse ex tuo, cuius ne decimam quidem partem recte scriptam affirmauerim, ita vbique mendis apertissimisque errorib⁹ scatet quanquam tu illum pluris pene quam aqualiculum tuum fecisti, pro

pro quo doctus nemo nebulæ cyathum daret, tibi vero perquam belle cõuenit qui libro ipso mendosior etiam exsistis. Sed esto, Codex tuus ita habeat, sit ea *sceda* significatio, quam tu dicis. Siccine ingenio cares, & iudicium amisisti, quo te iactare semper consuesti, vt non videris Plinium sibi contraria loqui, si *scedis* legeris, quippe qui prius dixerit, chartam auctore Varrone repertam Alexandri magni victoria condita in Ægypto Alexandria, antea non fuisse chartarum vsum? subdideritque quibus in rebus primo, hoc est, ante inuentam chartam fuerit scriptitatum. Si ergo nondum erat charta, cum in arborum libris, plumbo & linteis scribebatur & tu addas *scedis*, quod per te folium est chartæ, non vides te Plinio sibi contraria dicentem facere? Quis tam vecors amensq; ac sine vllo penitus iudicio est, vt Georgio similia proferat, nisi qui vel ignorantissimus sit, vel bonarum literarum studiosis ita inuideat, vt tolerare non possit, Codicem vllum nisi peruetse laceratum & mendosum reperiri. *Caris* igitur docti omnes legent & non *scedis*, dictionem sensui præcedentis lectionis Plinii consentaneam, & a rei veritate manantem. Quis enim ignorat præter Georgiũ, apud antiquos nondum reperto chartarum vsu sicut in arborũ liberis, plũbo, & linteis, sic etiam in *caris* scriptum esse? An pauca eius rei sunt exempla, quale illud Ouidii *verbaque correctis incidere talia caris*, & alia innumerabilia, quæ subiicere talia tædiosum esset. Sed quæ clarior exhiberi posset expositio, quam a Plinio subdita, cũ vix bene expressis *caris*, addidit, *Pugillarium* enim vsum fuisse ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum: quasi diceret, nec mireris quod *caris* dixerim, quia *pugillares* quæ & *ceræ* sunt in vsu fuerunt ante Troiana tempora. Quod autem *pugillares ceræ*, sint, cõfirmat cum Laurentius Vallẽsis, per quem Latine loqui didicimus, tum Plinius secundus in Epistola ad Cornelium Tacitum dicens, *Ad retia sedebam. Erant in proximo non venabulum, sed stylus & pugillares, meditabar aliquid, & notabam, vt si manus vacuas, plenas tamen cæras reportarem.* De hoc autem non agemus pluribus, ne verborum prolixitate malitiam illius æquare iudicemur. Verum quid misellus inquit, cum dicit *scedam* nunc folium chartæ esse, nunc statumina corii, quibus latitudo chartæ augebatur? sic addens, quam rem parum intelligentes correctores Plinii veram & frequentem lectionem deprauarunt, cum in codicibus manu scriptis, vbi habetur: igitur secundo cõtrario *statumina* facta sunt, correctores quidam *stamina* fecerint. O vtinam nunquam tu magis Plinium deprauasses ceteroslque libros, in quibus manum posuisti sub correctoris nomine. Quid strepis huiusmodi verborũ repugnantia, nescis eum merito ab omnibus damnari, qui repugnatia loquitur. Quæ autem magis inter se repugnant, quam quę tu dicis? Si enim folium chartæ est *sceda*, quomodo dicis esse *corij* statumina, quæ ista hæc est inconstantia? quæ insciti a? Sed vbi qęso

Scedam esse folium chartæ didicisti Merula? Ex Quintiliani verbis (si a te latis intelligitur) quid mirum qui peruerti adeo sis iudicii, vt *scedis* pro *cartis* legendum putes, & modo tibi in mentem veniat, *Mertulam* pro *Merula* sis lecturus? at idem a ceteris non intelligitur, nisi vnum te existimas, sicut ceteris ingenii crassitudine & maledicentia præstas, ita & doctrina & sapientia omnes superare, id q̃ a te multũ abest. Sed cognosce nunc misselle errorem tuũ, & fatearis tandem, Plinium non iuste dixisse, de *papyro* & *chartis* scribentem. Dicimus enim *scedas* fieri a verbo Græco σχιδάζω, quod significat *spargo*, siue *fundo*, & fuisse alimitionem siue glutinamentum illud, quo stamen & subtegmen chartæ conglutinabantur, d. etũ q̃ eo infunderetur alliniturq; tabula papyri, cum texebatur. Plinius lib. 13. cum de papyro scribit, ita ait: *Texuntur quæ omnes tabulis madenti, Nilli aquæ viribus liquor, vim glutini præbet. cum primo supinata tabula scheda allinitur longitudine papyri, qua potuit esse segmentum vtrinque arroganti, transuersa postea crates peragitur, premunturq; inde prælo, & siccatur sole, atque inter se plagulæ iunguntur.* Et paulo post *sed ratio deprehendit vitium vnius schedæ rem ipsi nes pluris infestante plagulas*, hoc est, reuulsione glutinamenti vnius scilicet plagulæ, plures infestante plagulas, quod facile prius poterat reuelli quia tenebras charta erat. Ideo Plinius subiunxit: *Scabritia leuigatur dente eburneo.* Vbi aduertendum est *plagulas* scribi debere, vt habet codices veteres, nõ *pagellas*. Nam Plinius prætenues & latissimas papiri scituras contextas, a similitudine *plagæ*, hoc est, retis, *plagulas* appellat. Et ideo superius dixit: Atq; inter se plagulę iunguntur a proximarum semper bonitate diminutione ad deterrimas, nunquam plures sex pro quam vicenę. Hanc *schedam* & corium Plinius appellat, cum ait: *Primatum mutauit Claudius Cæsar, nimia quippe angustia tenuitatis tolerandus non sufficiebat calamis, ad hoc tramittens latera tenuitatem offerebat aduersis.* Et alias: *In decoro visu per tras lucida agitur & ideo corio stamine facta sunt e primo subtegmine, aux te & latitudinem, pedalis erat mensura, & cubitalis macrocolis.* Quorũ verborum sensus hic est, q̃ charta angusta nimiũ tenuis & pertam lucida erat, alterũ stamẽ a primo subtegmine q̃ superius erat e appellat, secundo glutinamento siue alimitione Claud. Cæsar fieri iussit, latitudo quoq; tabularũ, q̃ pedalis erat. & macrocolis, id est, latioribus tabulis cubitalis, ducta est. Et Vitruuius cũ de tectoriis scribit, h.e. quo pacto dealbantur parietes, allimitione tectorii, corium appellat his verbis: *Cum igitur in parietibus tectoria facta fuerint (vti iam præscriptum est) & firmitatem & splendorem & ad vetustatem permanentiam omnium rerum poterunt habere. Cum vero vnum corium arenæ, & vnum minuti marmoris erit inductum, tenuitas eius minue valendo facilius imputatur.* Hinc igitur *scedam* pro *pagina* accepit Martialis cum ait:

Obe iam satis est, obe libelle,
Iam peruenimus vsque ad umbilicum,

Tu

Tu procedere adhuc & ire quaris,
Nec summa potes in scheda teneri,
Sic tanquam tibi res peracta non sit,
Qua prima quoque pagina peracta est.

Inquit enim, tu vis ire vlterius libelle, nec potes teneri in extrema parte paginæ, tanquam rem non perfeceris, quam etiam in prima parte paginæ perfeceris, hoc est expleueris statim lectorē. Et Quint. libro primo, cum de historiarum enarratione loquitur, *scedas* p *paginis* non pro *folio charta*, vt somniauit Merula, posuit, de contemptissimis enim auctoribus loquens ita scribit: *Nam qui omnes etiam indignas lectione scedas exiuit, an nobis quoq; fabulis accommodare operam potest, id est, qui omnes etiam indignas quas legantur paginas euoluit.* Inuenitur etiam *schedion* cum aspiratione genere neutro, & significat, quicquid subito & ex improuiso factum est, vt scribit Suidas ἀπὸ τοῦ χεδιάζω quod est *aliquid de improuiso facto*, vel *inconsideratè scribo aut dico*, vt inquit Theodulus. Et hinc Apuleius in Deo Socratis *schedicum sermonem*, hoc est, extemporalem & iocōditum appellat, vbi impressores errauerunt, nam *scedicum* pro *schedicum* fecere. Et Festꝰ mala poemata *scedia* appellari scribit. Dicitur & *scedia* genere fœminino, & significat genus nauigii inconditi & celerius facti, vt idem Suidas & Festus meminere. Nam quod vlterius garrit Merula sibiipsi nō cōstans, *scedā* putare se esse statumina eorū, quibus latitudo chartæ augebatur, insaniam suam declarantis patefacit, nec verba Plinii, nec ipsum intelligit, & quod peius est, veram & integram Plii lectionem corrumpit, cum pro *statumina statumna* clamat legi debere, estque ita mente captus, vt inuitet diligentius hæc cognoscere volentes, ad lectionem Vitruuii & Palladii, quorum verbis & sententia conuincitur ignorare quid dicat, cum *statuminis* nullibi meminerint, sed *statuminare* & *statuminationem* scribant, quæ nihil ad sensum Plinii faciunt, nec etiam *statumen* si inueniretur. Verum ponam eorum verba a Georgio de industria prætermissa, vt quæsita inde dictis suis fide, redargui non possit. Vitruuius libro septimo de erudatione pauimentorum sic: *Coxationibus factis, si erit silex, si non pala substernatur, vti materia a calcis vitio defendatur, tunc insuper statuminetur, nec minore saxo, quam quod possit manum implere. Statuminationibus inductum rudus si nouum erit ad tres partes vna calcis misceatur.* Palladius titulo nono, *de hybernis & æstiuis mansionibus & pauimentis sic: De acerno, aut fago, aut fraxino diuisissime tabulata aurabunt, si straris super palum vel silice, humor calcis nusquam ad tabulati corpus accedat, tunc super statumina bus rudus, id est, saxa contusa duabus partibus, & vna calcis temperante cōstituas.* Hæc sunt vtriusque auctoris verba, quæ quantam ad *scedas* faciant seu tabulas pari texendas, omnibus doctis iudicandum relinquimus, vtque non negamus inueniri *statuminare* & *statuminationem* in paui-

mentis, fieriq; *a stando* sicut & *stamen*, sic censemus Plinium non *statumina*, sed *stamina* dixisse, cū inquit: *Igitur & secundo corio stamina facta sunt e primo sub tegmine.* Quis enim nisi sui oblitus, vt plerūq; est Merula, aliter legat, quam *stamina*, cum videat Plinium addidisse & subtegmen, quod stamini subiicitur, vt elicitur ex Varrone dicente *stamen a stando*, quod eo stat omne in tela velamentum. *Subtegmen* quod subit *stamini*, & Ouidius:

Tela iugo iuncta est. stamen secernit harundo
Inserit in medium radiis subtegmen acutis.

Audis Georgi quæ dicit Varro, & quæ de tela, Ouidius tam pulcre depingit, vis ne tu subtegmen papiri subire statuminationi laxatū contuliorum & calcis? etiā addendū est aliud stamen supra primum subtegmē papiraceū, id fiat ex lapidibus, vel coriis, vt tu putare videris? Non intelligis Plinium dicentem: *Texuntur, omnes tabulae & infra, scedae allinitur longitudine papiri, & transuersa postea cratis peragitur.* Quomodo vis esse statumina corii si texuntur? quomodo corii si Plinius dicit lōgitudine *papiri*, an cæcus es factus, vt non videas. Videtur ne tibi *papirum* esse corium vaccę, aut bouis Quomodo autem vis transuersam cratem peragi, nisi ea fiat ex *papiro*? An obsecro vis Didonem imitari, & corium subtiliter incidere ad faciendam cratem, quæ postea vocetur *papirus*? Nec illud profecto potes dicere statumen esse corium, hoc est, allinitionem pauimentorum, cum tu statumina corii dixeris, quæ duo vocabula idē per te significāt. Deinde si allinitio est statumen, quomodo allinitione charta augebatur? Ita enim dicis *quibus latitudo charta augebatur.* Ad hæc vbi statumen in hoc significatu inuenisti? nullibi certe, quod si inueniretur, ex sententia Vitruuii esset calx ruderi admixta, quo pauimēta fiunt. Verum quid hoc ad chartam? Vah quis vnquam credidisset Merulam ad hoc insaniæ peruenisse? sed inde omne malum effluxit, quod tantum sibi credit: tantam habet subtilitatis inuentis suis auctoritatem, tam efferatæ est in omnes inuidentiæ, vt cum primum noui aliqui commentus est, comprobet, amplexetur, exipuat quin aliorum etiam se longe præstantiorum despectum, & contumeliam, qui sicut imprudenter & inconsiderate feruntur, sic frequenter, & grauiter cespitare & cadere consueuit.

COPTA RHODIA.

CAP. IV.

SEd proh Deum fidem, qui fieri potest, vt homini huic alias non parum studioso, sibi vero tantum assumenti, quantum alius neminem, adeo vel ingenium vel prudentia plerumque deficiat, vt imperitissimi similis videatur? Nam reprehendens Calder. quod *copiam rhodiam* dixerit panem esse durissimum, qui e Rhodo mittebatur, ipse auctoritate Athenęi, Suidæ atque Aristophanis fretus, nunc placentæ genus esse inquit, nunc curricula, qualia pistores dulciarii & faciunt & vendunt ante sacras ædes festis diebus, quæ expositio

tio vel sibiipsi contraria, vel falsa esse perspici potest. Siquidem curricula, de quibus Georgius ait, placentas non esse, manifestum est, nec placentas curricula, atq; ex hac parte cõtra dicere sibi Geor. interpretationem apparet. Fallam quis neget omnino esse: si modo verba Mar. præponeret dicentis:

Peccantis famuli pugno ne percute dentes,
Clarus Rhodos Coptam quam tibi misit edat.

Nam quæ obsecro esset animadversio in famulum peccantem, si placentæ quæ teste ipso Georg. in commentariis suuena. delicatiores pane ipso sunt, & vt Cato in re rustica scribit ex siligine, alica, melle, caseo recenti, & oleo vncto fiebant, vel curricula, qualia pistores dulciarii faciunt, illi apponerentur pro admisso? non ne potius gratum illi fieret, qua iniuria, & Mar. distichõ salis nihil haberet? Quid quod Merulam probe effingens garrit Suidæ & Aristoph. auctoritatem adducens nihil penitus ad rem suam faciẽtem? cum illi περὶ τῆς ἀμαξιδ& tantum loquantur. De Athenæo vero nihil aliud dicit, nisi nomen id compositum solum κοπτοπλακοῦς, quod quid significet, ipsum affirmauerim ignorare, maxime cum ex illo expositionem, & quasi significationem *Copta* elicere velle videatur, quo nihil remotius: cum per κοπτοπλακοῦς Athenæus placentam intelligat, quæ sua duritie dentes comedentium pulset, vel per antiphrasin quod infrangibilis sit. κόπτω enim non solum significat incido, verum etiam pulso & percutio, vt Suidæ placet, ex quo verbo fit κόπτης κόπτη κόπτον, & epitheton est tam *panis* quam *placentæ*. Itaque dicimus Martialem *coptam* appellare genus quoddam placentæ vel panis, qui apud Rhodios fiebat ingratissimus in cibo propter duritiem, & ideo Martialis dari seruo peccanti iubet, alludens ad significatum verbi κόπτω. Hunc panem Rhodiũ Pollux ἐσχαρίτην appellat, quod in craticula siue foco torretur. Calder. igitur expositionem veram & acutam esse, Georgium vero haud magni esse iudicii nec exactæ prudentiæ, facile omnes iudicare possunt.

COPHON PROSOPON.
CAPVT V.

QVid vero magis ostendere posset in eo, de quo dicimus Geor. perquam obtusum, ne nullum omnino dicamus ingenium, quam cum eundem Calde. mordens in expositione vocabuli Mar. quod est *Cophon prosopon*, post tot ambages, totque Aristophanis & Ciceronis ab eo adducta verba, nihil ad propositum facientia, sed ad iactantiam tantum inculcata tandem subdidit: Sensum Poetæ cum dixit, *Cophon* Paula *prosopon* amat, hunc esse videlicet, ostendere Paulam occultum quendam habere amatorem, qui sub alterius persona, quæ muta sit, rem agat. & pulcerrime de amore in Comœdos loquens subiunxit mutam illam personam, quam Græci *cophon prosopon* appellant amari. Proh Iupiter qualis est

isthæc interpretatio nonne puerilis & insulsa. At cur non potius sub propria & non alterius persona, occultus ille amator rem agat, quando occultus & mutus omnino remanet, quam geminum *cophon prosopon* efficere amatoris scilicet, & alterius personæ mutæ? sed non mirum est, cæcum sæpius in foueam decidere. Nam si vel minimum ingenii Merulæ contigisset cum Matt. Epigrammia sic habeat.

Comœdi tres sunt, sed amat, tua Paula Lupercæ
Quatuor, & cophon Paula prosopon amat.

Ni mirum hunc potius verum sensum affirmasset, Paulam scilicet amare quatuor comœdos, & quia lex comœdiæ esset, vt dramata tres personæ solæ agerent, vt inquit Diomedes, quarta muta induceretur, quam *cophon prosopon* appellabant, voluisse Martialem iocari in legem & quasi Paulam excusare, quod legem comœdiæ non præueriret, amando quatuor comœdos, quoniam amaret etiam quartam personam, quæ *cophon prosopon*, hoc est, muta persona in dramatibus dicebatur, hanc enim Martialis mentem fuisse, nemo doctus dubitare potest, Georgii vero expositionem futilem & ineptam.

POCVLVM NESTORIS
CAPVT VI.

NEc minus imperite & insipide, duos illos Mar. versus exposuit:

Hic duo longanno consentur Nestore fundi,
Pollice de Pylio trita columba nitent.

Quem post tot exclamationes, cõmiserationes, deplorationes, Latinæ pariter & Græcæ linguæ editas in Calderinum, post tam difficilimarum quæstionum, vt ipse iactat, lõgissimam interpretationem, nihil aliud tamen, quam Eustathii verba ipsa cõtinentem, de varia Grammaticorum opinione, circa ansas, fundos & columbas *Nestorei poculi*. Demum cũ de suo esset aliquid additurus, de more ita cespitauit, vt os etiam sibi cõfregerit, & volens exponere sensum duorum carminum lepidissimorũ, ineptissime addidit: Ergo cum de positione duplicis fundi & columbis quæ in ansis inerant, variæ & dissidentes sententiæ Grammaticorum forent, dixit, Nestora cẽsere geminum esse fundum. Hoc idem de columbis intelligendum est, quam senis pollice tritam dicit. Hæc Georgius. Cur autẽ & nobis non licet aliqua in parte, si nõ adeo, exclamare, saltem exprimere quod sentimus, & Gramamaticulum vel potius Grammatistam vel insciti vel leuitatis accusare? qui veluti prægnantes & tumidi montes murem effuderit, & quod in aliis damnat insciriæ se manifesto teneri ostendit. Quæ nam est obsecro istiusmodi expositio? cum apertissime se Martialis aliter declaret intelligere? Narrat enim Eutum laudare solitum Archetypos suos tot verbis vt Martiali ipsi odiosus fieret, cum ostendens illos, vt maiore laude & pretio dignos faceret, sic dicere consueuerat: *Hæc fuerunt pocula,*

pocula, quibus rex Laomedon potare solebat. hic fuit crater, quo Rhetus centaurus cum Lapithis decertauit, qui a pugna cum missa adhuc est lusus, hic est scyphus, quo Nestor vtebatur, hic fuit patera, qua bibebat Achilles, vt ab antiquitate scilicet & dignitate eorum, qui illa possederant, magis pretiosa haberentur. Cum ergo de *scypho Nestoris* loquitur, sic inquit: Hic scyphus, in quo duo fundi sunt, Nestoris fuit, & attritio istius columbæ, a manu & digito Nestoris facta est, & hac de causa censetur, hoc est, in pretio est, vt alio loco censetur apponi Liuio suo tellus. Nam quod, nisi absurdū & præcedentibus non consentaneum esset, si discedens a proposito de garrulitate sucti stemmata argenti sui narrantis & extollentis, ad Grammaticorum disceptationem se conuertisset, & vt Georgius vult, per Nestoris iudicium, qui illos per quam plurimos annos antecessit, cōtrouersiam huiusmodi diffinire vellet? Explodenda itaq; ineptissimam & falsam ipsius interpretationem censemus, & sensum duorum versuum non alium esse, quā supradictum est.

PAROCHVS.

CAPVT VII.

ARguens præterea Calder qui Nonio Martinitatur ad ostendum, quid *Parochus* esset, & de Nonio ipso loquēs Georg. inquit: Sed velut irridens sic ait de quodam, hic enim omnia erat, idem lector, Prætor, Parochus denique idem tenatus idem populi caput. Huc enim significat fungentē omnibus superioribus magistratibus, vno & eodē tempore. Deinde infra subdit: Horū erat, publice magistratibus præbenda conducere. Vnde ventidiū velut *parochū* scribit Gellius victum sibi ægre quæsisse, cumq; sordide inuenisse cōparandis mulis & vehiculis magistratibus, q sortiti prouincias forēt pbenda publice cōduxisse. Hoc idem ex Horatio colligimus, cū ait:

Prox ma Campano ponte quia villula tecta
Præbuit, & Parochi quam debent ligna salemq.

Et alio loco: *Vertere pallor tū Parochi facie.* Græci quoq; ipsi hac dictione in hoc significato vtuntur. In tot hominis ambagio. quinq; nobis reprehensione digna videtur; Primū q dicit Nonium significare illū fungentē omnib illis magistratibus eodē tēpore, in quib. & *Parochū* numerat, cuius officiū fuisse dixo subdit, vt conduceret publice magistratibus pbenda, nam hoc Nonius nō dicit: Præterea q magistratus, quisve dignitatis gradus poterat esse *Parochus*, si eius officiū erat conducere magistratibus pbenda? imo mihi quidē seruitus, & abiectissimū ministeriū potius videtur fuisse, q̄ magistratus. Secundū q *Ventidiū* velut *Parochū* scribere Gellium asserit victū sibi ægre q̄sisse, cūq; sordide inuenisse, nonne in his verbis desipere videtur, q nō velit *Parochū* magistratū esse, nūc eū, q sit *Parochus* ægre & sordide sibi victū q̄rere & inuenire? Tertiū q matore animaduersione indigerer, mea sentētia quoq; Mer. falsarii nota afficiēdus esset, cū affirmare audeat Gellū scribere de Vēndio, q velut *Parochus* sibi victū ægre q̄suerit & inuenerit, cū *parochi* mētio nulla a

Gellio fiat penitus, sed ipse impudenter *parochum* illius verbis annectit, vt inde dictis suis aliquam fidē quærat vanis alioquin & insulsis. Quartū quod homuncionem cōuincit vel literas ignorare, vel iniquo admodū esse animo, cum inquit, colligere se idē ex Horatio. Nam quicquid horū Acron & Porphyrio dicunt de *parocho*, nihil ad expositionem Georgii facit. Nec ingeneratum aliquē designat, nec *parochi* fuisse migrantibus præbenda conducere. Sic.n. Acron ipse exponit: *Parochi genus officii, qui solent peregrinis salē & ligna præbere.* Porphyrio autē sic: *Parochi autē copiarii δὰ τὸ παρέχειν ab exhibere, hodieq; etiā copiarii præstantur, hac ita, qui Reipu. caussa iter faciunt.* Hæc nihil ad propositū Georgii dicentis, *horum erat publice magistratibus præbenda conducere*, quod qui non videt, nihil videre iudicari potest. vel rudi ingenio admodum esse. Quintum quo Merula ad præcordia vsq; transfigitur, quando Græcos quoq; ipsos leuissimus iactat hac dictione in hoc significato vti, cum id apud Græcos nunquam legerit, imo vt est apud Suidam παρέχεσθαι dicatur ὁ ἀναβαίνων εἰς ἅρμα, id est, *ascendens in currum*, & παρεῖχον οἱ παραπύμφοι παρ' ὀχεῖσθαι, hoc est, *quia assistant & vehantur in curru*, cum ὄχος & ὄχημα, *currum & vehiculum* significet, vt idē inquit: quam derivationem & Nonius confirmat, cum dicit: *Parochos* a Græco tractum est nomen, quod vehicula præeat. *Ochemata* enim Græce, Latine vehicula nuncupantur, quæ dictio *ochemata*, quia librariorum insciti deprauata erat, & factum hoc *schemata*, non potuit a Georgio comprehendi, quamq; vehiculorum nomen illum mouere poterat, nisi prorsus delitaret. Ideoq; in expositione vocabuli Noniū omnino suppressit, & verba Varronis per Noniū allegata ipsi Nonio asscripsit. Nec tamen negauerimus, *parochum* etiam *exhibitorem* significare, vt Porphyr. inquit: aut genus officii quod magistratibus paret, vt Nonius. Et illos *parochos* appellatos dicimus, ad quos in prouinciis magistratus populi Romani diuertebantur, qui reipubl. gratia iter faciebant, quos Cicero in libro 3. Verrinarum *hospites* appellat, quo in loco clare cognoscitur fuisse homines in prouinciis per vicissitudinē constitutos, qui magistratus Rom. reipublicæ caussa missos hospitabantur. Sed græcissantē Grammatistam non decuit Græcā nominis Etymologiam, variāque significationē ignorare. In qua Calderinum tanq; incuriosum mordes, ipse magis accusandus cœcitatis fuit. In ceteris autem deceptum fuisse credimus, præcipue auctoritate Gellii, quē sibi persuasit *parochum* in Ventidio notare voluisse. Indeque omnis mali labes processit, sicuti in nō parum multis ei plane accidisse dignoscitur.

ANCILLARIOLVS.
CAPVT VIII.

QVale est illud, in quo se illiteratissimo & insano cuiq; similē ostendit, cum in eundē Calderinum super dissicho, quod est, *Ancil-*

Ancillariolum tua te vocat vxor, & ipsa

Lecticariola est, est is a laudo pares, Ita inquit: Ergo humile & seruile nomen est *ancillariolus*. Audi Senecam in libris de beneficiis hæc scribentem: *Si quis nulla se amica fecit insignem, nec alienæ vxori annulum præstat: hunc matrona & sordidæ libidinis, & ancillariolum vocant. Inde certissimum sponsa aliorum genus est adulterium*, &c. Deinde addit. Hic igitur etit sensus. *Vxor tua o Alaude, quemadmodum solent matronæ Romanæ, quod nulla amica te insignem feceris, nec alienæ vxori annulum præstiteris Ancillariolum, & sordidæ libidinis vocat*, vtpote existimans parum firmum matrimonium, quando prius nulli certò amori te addixeris. In vxorem autem recte poteris conuicia regerere, si eam appellaueris *lecticariolam*, vt quæ certum nunquam amatorem habuit. Et subdit, sed *ancillariolum* ab *ancilla* deriuari puto, dum prostitutam & lenoni seruientem significat. Proh Iupiter, quo insaniæ processit hic Merula? videtis ne, vt quotiescunque sententiam suam ingerit, turpiter cadat, & a laruis agitetur. Et de consuetudine sua, quia in Senecam incidit, illius verba arripuerit, & ea quam primum iudicauerit, ad rem suam facere, ac illis elatus quicquid dixerit ab oraculo acceptum putet? Clamat enim vix bene viso Seneca: *Ergo humile & seruile nomen est Ancillariolus?* quasi dicat imo magnæ cuiusdam dignitatis. Eo ne magne Georgi, quia Senecam nominaueris? propter quem tibi non aliter omnes cedere velis, quam sibi illi Plautinus Mercurius Ioui subministrans? Sed quid miselle inquies, si Calderinus ita responderit, humile profecto, & sordidum, eiusdem Senecæ testimonio, quo tu adeo intumescis, qui ita in integro codice habet: *Hunc matrona humilem, & sordidæ libidinis, & ancillariolum vocant.* In qua compositione, augeri orationem nulli erudito dubium est. Si ergo post humilem addidit sordidæ libidinis augens videlicet & detestans, qui talis esset, quid cum adiicit, & *ancillariolum* tibi significare velle videtur, an spectatæ virum dignitatis? Imo equidem humilimum & abiectum, id quod tute ipse vecordissime Georgi declaras, cum nondum ad metam profectus, sed eodem diuino furore percitus, ea subdis. Sed *ancillariolum* ab *ancilla* deriuari puto, dum prostitutam & lenoni seruientem significat. Quæ est hæc inconstantia? quæ cæcitas, vt modo vnum dicas, modo aliud tibi contradicens? Sed quid de sensu dicemus, quem districho non illepido oscitabundus ascribit, tam districho conuenientem, tanquam poetæ menti consimilē, quã Luscinię vel Cygno Merula est, quorum nihil penitus habet, Nam vt Senecam vidisse se ostenderet ab aliis multo ante perlectum, quoquo modo siniſtra opinione sua potuit, ei sensum Martialis applicare conatus est peruerse admodum & insciter, quam rem secunda pars expositionis ipsius docet, ne aliunde rationes aucupemur. Non potuit enim non repugnan-

tia & a vero sensu aliena, vel breui oratione connectere, si quidem dicit, vxorem Alaudæ, quod is nulla se amica fecerit insignem, nec alienæ vxori annulū prælliterit, *ancillariorum*, & sordidæ libidinis illū vocare, vtpote existimans parum firmū matrimoniū. Et addit, quis in vxorem recte poterit conuitia regerere, si eam appellauerit *lectiariolam*, vt quæ certum nunq; amatorem habuerit, quæ expositio, verbis Martialis nō modo non conuenit, sed contraria quoq; est. Nam non dicit Martia. Alaudæ quod vxorem *lectiariolam* appellare debeat, imo dicit quod est *lectiariola*, h.e. quod per lectulos quæ meretricum sunt, graditur, & se volentib. supponit, ipse vero similiter accedit ad ancillas & prostitutas, & ob hoc pares sunt, quia ille alias ineat, illa ab aliis ineatur. Hic est verus Mart. sensus, conueniens eius verbis, non alienus a sententia quam tangit Seneca, quando matronæ Romanæ *ancillariolas* eos vitos dicerent, & sordidæ libidinis, qui nulla se amica fecerunt insignes, nec alienas vxores solicitauerant. Nam qui homines vtroq; ie nobiles facerent, eos humili animo esse, & ad prostitutas & ancillas tantum ire existimabant.

DAMNATA SPONGIA.
CAPVT IX.

QVale & illud, quo in Calderinum exponentem duos versus Epigrammatis Mar.

Quod sciat infelix damnatæ spongia virgæ,
Vel qui tunc canis, iuncta quid ossa viæ.

Id dicit, quod in eum iure melius dici posset, hoc est, similis hic videtur homini per tenebras ambulanti, & quicquid occurrerit apprehendenti, & proinde nonnunquam grauiter ac turpiter ealum facienti. Nam post Senecæ verba de *spongia damnatæ virgæ* ab eo adducta, vt primum sententiam suam exprimere tentauit, ex ea Georgium qui nunquam vidisset, cognoscere manifeste posset, totus enim sibi similis est, totus vanus, totus rudis, nam dicit: Hic ergo videtur sensus Poetæ, vt intelligat de cœna illa opipara, nihil superaturum, quod sit aut custodi infelicis spongiæ dandum. Nam loca illa vbi solent saturi ventrem exonerare, mendici sæpe obsident, nec non & canes comedunt, hoc est, agentes vitam cynicam, aut testa iuncta viæ, hoc est, egeni stipem quærentes in marginibus viarum. Deinde addit: Tertullianus in Apologetico scribit, morem fuisse bestiariis suprema cœnantibus, in publico discumbere. Quare per *spongiam damnatæ virgæ*, bestiarium capiemus, cui in publico discumbenti bestiis obiiciendi foret nihil reliquiarum quod de illa cœna dari possit. In qua nugarum implicatione, & falsa atque inconstanti interpretatione, hæc reprehendenda censemus: primum cum, inquit, nihil superaturum de illa cœna quod sit custodi *infœlicis spongiæ* dandum. Dicat enim vnde hanc expositionem traxerit, hic qui merito spongiæ illi custos dandus esset, eidem-

eidemque propter oris & totius corporis fœtorē q̃ belle conueniret, nō a verbis Martialis, qui custodem nulla in parte nominauit, nō a Seneca, qui in declaranda *spongia damnatæ virgæ* nullibi custodem spongiæ memorauit. Imo inquit, quod nullum aliud Germano illi, qui ad spectacula parabatur, dabatur fine custode secretum, id scilicet ostendens, quod nullus ibi custos erat. Vnde igitur custodis nomen elicuit Merula? Profecto ei quoq; tam ignotū esse, quam nobis existimamus, quod & ipse vt nunquam sibi constās, nunquam eadem in sententia perstans, aperte commōstrauit, subdens: Quare *per spongiam damnatæ virgæ, bestiarium capiemus*, & quæ sequuntur. At cur non te potius pro bestiario habendū censebunt omnes, cui nihil prudentiæ, nihil memoriæ, nihil doctrinæ relictum est, qui totiens inter se dissidentia coniungis? Porro vbi nam commentus est sensus illos tam exquisitos, tum spongiæ custodis, qui sint mendici obsidentes loca vbi ventet exonetatur, tum canum, qui sint cynicam agentes vitam, tum testæ iunctæ viæ, qui sint egeni stipem quærentes in marginibus viarum? Nælli Martialis anima in aure dixisse debuit, vt de alterius poetæ, Plauti scilicet anima iactare solet, sed in latrinis illum puto offendit, sub Venetorum nobiliore ponte, vbi quia mendici complures aderāt, facilius memoriæ commendauit. Faceſſat hæc larua & stercorum sentina, & quas nō nouit literas, non corrumpat. *Spongia damnatæ virgæ* ea vtique erat, de qua Seneca aperte & eleganter narrat, quæ ligno adhærens, ad emundanda obscœna ponebatur. *Canum* pro cane animali accipiendum est, & *testa iuncta viæ* pro testa viæ proxima in quam mingebant. Sensusque exactissimus hic est: Nihil de illa cœna superaturum, quod sciri aut sentiri possit, vel a spongia, quæ ad emundanda obscœna ligno adhæret, vel ab aliquo cane, qui in stercus incideris, vel a testa illa, quæ lotium recipiebat. Quod autem hic sit verus sensus, & syncera poetæ mens, declarant duo sequentes versus, ad quos Merulam proculdubio non respexisse credimus. Ii tales sunt:

Mullorum, leporumq;, & suminis, exitus hic est,
Sulphureusq; color, carnificesq; pedes. Quibus patet non de custode spongiæ, non de mendicis, non de cynicis, nec de egenis stipem quærentibus in marginibus viarum, sed de spongia, canibus, & testis (vt diximus) intellexisse, cum dicat exitus hic est, id est, in stercus & lotium conuertuntur. & præterea innumeri morbi & malus color sequitur huiusmodi opiparas cœnas, quorum duorum versuum sensum, si præcedentibus duobus sui ingenii perspicacia Georgius coniungere poterit, magno certe numinis furore percitum credi licebit.

Quare Garum sociorum dictum sit.

CAPVT X.

QVid de *Garo sociorum* dicemus, in quo cum Calderinum arguere nō posset, iactat illum a se, quæ dixerit, accepisse, tum suo periculo (vt ipse, inquit) addit, rationem, quare *sociorum* cognomen inditum Garo sit, & sic ait: Tandem ab Ausonio Poeta non incelebri videor hoc elicere posse, fastidiebant prisci Latini, & quidem scientissimi vocabula Græca. Vnde cum Garo sæpe vrendum foret, & fere ex Hispania & a sociis Romani populi mitteretur, ideo *sociorum* Garum apellatum est, vt voce Latina adiuncta fastidium Græci nominis leuaretur. Videtis vt suo periculo periclitetur Merula? & quæ nec legit, nec vidit in Ausonio, se elicere temerarius iactet? Quid aurem te induxit, aut saltem cōmouit, vt ea eliceres Georgi? An *Garū* Ausonius nominauit? Dixit ne quod fere ex Hispania & a sociis popu. Ro. mitteretur? Affirmauit ne Ausonius *sociorum Garū* esse appellatum, vt voce Latina adiuncta fastidium Græci nominis leuaretur? Nihil horum profecto ab illo scriptum est. Sed velim mihi respondeat Georgius. Apud Plin. legitur, & ipse nō negat: In Hispania, Græcia, Mauritania, Clazomenis, Lepti, & apud Foroiulienses fiebat *Garum*, qui omnes socii populi Romani fuerunt, nec Romæ fieret, quod conuenientius cognomen *Garo* dari poterat, quam *sociorū*, apud quos solum fiebat? Præterea si veteres Romani *Gari* vocabulum vt Græcum, fastidiebant, nōne *liquorem sociorum* poterant appellare? nihil enim aliud est *Garum*, nisi liquor ex intestinis piscium sale maceratis, ita dictum, quod primum Græci id liquoris ex *Garo* pisce factitabant, *liquorem* certe Plin. appellat, & Auson. *liquorem sociorum* nominat. Nam quod priscos Latinos pro veteribus Romanis dixit Merula errori errorem addens, haud quaquam mirandum est. Nam quotiescunque Latine loqui vult, impertiam & ignauiam suam ostendit. Prisci enim Latini, ii tantum appellati sunt, qui ex triginta coloniis Albanorum (vt Dionysius & Liuius meminerunt) ante Romam conditam fuere. Sed quid de Græcis vocabulis, quæ tam cōstanter asserit, veteres & quidem scientissimos fastidiisse? ita ne prorsus fastidiebant? Vnde igitur *propola, mactra, symposii, lebetis, tripodis, stemmatis, dogmatis, architecti, monoculi, ænigmatis, analogia, etymologiæ, et eiusmodi*, & innumerabilium dictionum Græcarum mixtarumque ex Græco & Latino vsus, si fastidio erant? Periculo tuo si hæc blacteare iuuat Georgi, ita agas, vt in periculū ceteri non deducantur. Quod ne accidat nos cauebimus. Dicimus igitur *Garum sociorum* appellatum esse non quod vox Græca fastidio esset Romanis, sed quia tantum apud socios populi Ro. *Garū* fieret, nec id Ausonius scribit, quod Merula singultit. Imo hæc elegantissimi Poetæ sententia est, non posse se Latino vocabulo nominare, id nomen *muria*, quod in vsu vulgi esset. sibi a Paulino missum: cum veteres scientissimi & ii quoque, qui Græcis vocabulis omni nixu abstinerent, Latinum eius liquoris vulgari appellatione non

non haberent: id quod mirandum nō est, cum *Garum* non habeat nomen Latinum, & plurima sint apud Græcos vocabula, quæ nos Romanis verbis exprimere nō possumus, nisi aliqua circūlocutione vtamur, vt ἀμφίκυρτος, ἀσπιήδιον, ἐυεβολόγιον, ἰφίπαττα, & alia multa. Sed ipsius Poetæ verba subiiciemus, vt Georgium nō intellexisse Ausonium, legentes cognoscant, & ipse suum codicem corrigat. Ausonius. *Scis autem me id nomen muris, quod in vsu vulgi est, nec solere, nec posse dicere cum scientissimi veterum & Græca vocabula fastidientes, Latinum vulgari appellatione non habeant.* Sed ego quocunque nomine loqueris, *liquor* is tamen sociorum vocatur. Iam patinas implebo meas, auras igitur vanus hic expositor carpit, & in eruendis sensibus auctorum nimis est periculosus, cum quæ illi nec dixerunt, nec putauerunt vnquam, ipse elicere velle, & falsō interpretari non erubescat.

COLIPHIVM.
CAPVT XII.

QVid autem & de illa interpretatione, seu etymologia dicendum est, qua *coliphium* a κόλιξ, Græco vocabulo deducendū censet forma diminutiua, cum Calderinum mordet, quod etymologiam eius dictionis commentitiam & deridiculam fecit? & ita, inquit, quando non ἀπὸ τοῦ κώλου, quod est membrum, & ἴφι, sed forma diminutiua a κόλικος fiat *collitium & colliphium*. Proh literarum propudium quid a te excidit Merula? Vnde in tantam insaniam excurristi, vt talia effunderes, quibus te omnibus doctis indoctissimum & Græcæ eruditionis omnino ignarum patefacis? Tu *colliphium* forma diminutiua a κόλιξ κόλικος fieri temerarie effudisti, nihil faciens bonarum literarum & studiosorum virorum periculum & damnum, modo in Calder. inuchereris, modo illum morderes, laniares? hei mihi cur nō meritæ de te sumuntur pœnæ, & lapidibus (vt dignus es) a pueris exagitaris? quando a te omnis corruptio tam Græcæ, quam Latinæ linguæ proficiscitur. Dic enim leuissime Georg. vnde eam diminutiui nominis formam accepisti, quis Grammaticus, quis Rhetor, quis Poeta id te docuit, quem idoneum auctorem secutus es? Esto enim fierique possit a κόλιξ diminutiuum κολυκίδιον, qua ratione, qua ve analogia postea *colliphium* efficies, quam similitudinem, quam affinitatem inuicem habent, κ & φ vt κολυκίδιον φιδιον dici possit: An tibi videtur, φ literum cum, κ solitam mutari, & inuicem pro illa poni? minime certe id vnquam a te compertum est. Quid vero de prima syllaba dicemus, quæ per, ο micron, id est, ο paruum scribitur, & ideo breuis est: *Coliphium* autem primam producit, vt Mart. & Iuuenalis auctoritate videmus. Id ne Merula respondebit, quod de industria a se per quam indocte excogitatum est. κόλιξ, scilicet, & κολυκίδιον gemino λλ scribi, & ob hoc produci: Valeat insanus & abhorrendus hic cauillator, dicatque, vnde dictionem κόλιξ geminum, λλ

assumere velit, quæ sit eius etymologia quod si nullam penitus adducere poterit, nisi ἀπὸ τοῦ κολοβοῦν (vt inquit Suid.) quod est truncare & mutilum facere, κόλοβος autem & κολοβεῖς, simplici, λ scribuntur, & earum prima ac secunda breues sunt, quid nostræ auiculæ relinquitur, nisi quod stultitia vndique contecta sit. Verum vt in cauernam aliquam trudatur, vt digna est, ibique æternum lateat? lucem vt noctua pertimescat, inicitiam obstrepentis in omnes belluæ ianuam sole clarius aperiemus, vult effra natus Grammaticaster noster, a κόλιξ, κολίκιον, forma diminutiua deduci, & quid forma ipsa diminutiuorum requirat penitus, ignorat. Expellatur igitur, & fustibus ac lapidibus trudatur ad discendum Græcas literas, & idoneos Grammaticos euoluendum, vt ex illis intelligat, qua orthographia, diminutiua scribantur, nam vbi diu multumque insudauerit, inuenier fortasse tandem, κολύκιον, si diminutiuū esset per, υ in secunda syllaba scribi debuisse, & non per, ι vt abeo imperite admodum factum est, cui nullus est excusationis locus, quod librariorum id vitio contigerit cum post impressas nugas suas, eas recognouerit, & emendauerit duabus paginis in extremo operis adiectis, isque error tam in Calderinum, quam in Iuuenalem ab eo commissus fuerit. Si ergo a κολύκιον, κολύφιον, nulla analogia vel etymologia fieri potest, si prima syllaba dictionis, κόλιξ breuis est, vt auctoritate Suidæ est comprobatum, prima autem *Coliphi* longa, si κολύκιον diminutiuum. κόλιξ per υ in secunda syllaba scribi deberet *Coliphium* autem per ι scriptum videmus tam in Latina quam in Græca scriptura, cui dubium quin Georg. deliraverit, cum in Calder. ita inique & falso inuectus est. Cumque *coliphium* Græce scribatur, κολίφιον per ω & ι & non fit diminutiuum, sed a κώλον, id est, membum, & ἰφικὸν potens, vel ἰφι fortiter & potenter deducatur, quod id genus panis vim comedentium membris adderet.

PETAVRVS.
CAPVT XIII.

NEc prætereundum illud quoque videtur, quod idem Georg. in Calder. loquens de *petauro* dicit. Nam Calde argues, quod *petaurum* eum esse dixerit, qui corpus emittebat per circulos, qui idem *petaurista* appellatur auctoritate Nonii & Firmii, ita inquit: *Nonius Marcellus quo auctore nititur circuli mentionem nullam facit, quare dixerim petaurum machinam fuisse ligneam, vnde petaurista se mouerent. Declinatur autem hoc petaurum, de qua dictione plura in commentariis Iuuenalis diximus.* Et ne ignoretur quidin Commentariis ipsis contineatur, verba eius subiungemus: *Petaurum genus ludi in quo homines per aera, rotarum pulsu tractabantur. Græce est dictio, vnde Græci exponunt petaurum esse laqueum & asseres, quibus domos tegunt. Iulius item Pollux petaurum dixit esse asserculum, in quo vernaculæ gallinæ recubare solent &c. cetera.* Quid ii boni

boni sibi vult hæc Merula tam vario nugarum anfractu. Ergo quia circuli mentionem non faciat Nonius, non est *petaurus* & *petauri-sta* is, qui agilitate multa pollet, quique per circulos se immittere solet. Est hæc illa efficax ratio, qua *petaurum*, id non esse probas quod asserit Calde. qua Martialem negas *petaurum* pro *petauri-sta* posuisse, qua hoc *pecaurum*, & non hic *petaurus* delinari affirmas? Vnde autem eam eruisti, an inde, vnde & *petaurum* machinam ligneam esse didicisti, sed quæ obsecro, aut qualis machina erat, an aries an catapulta, vel eius generis, quibus muros subuerti legimus? Quo auctore, si non a te ipso hæc inquis? eodem vt puto quo insaniens & tibi contradicens *petaurum* gartis ludi genus esse, in quo homines per aera rotarum pulsu iactabantur. O fabulū confidentiæ, vbi hæc consomniasti, o flagitium hominis, qui nec ludum esse vsquam legit, nec si interrogetur, vnde id coniunxerit, respondere poterit, vt pote qui nullo auctore nitatur. sed a suo tantum cerebro vehatur, vt pluma. Quemadmodū & illud quod homines rotarum pulsu per aera iactabantur. Vbi hęc despiciens inueni? Num Iunonem miseri *petauri* solicitaueruntquibus Ixionis pœna inecta sit, vt a rotis versentur, & rotarum pulsu iactentur? Heu infœlix Georgi, qui non tantum excors, sed cæcus etiam factus es. Quid enim addidisti de Græca expositione, si *petaurum*, *laqueum* significat & *asseres* quibus domos tegunt, aut quibus gallinæ recubare solent, non vides, tuas expositiones præcedentes euanescere? te tibi contradicere, omnibus te ipsum ignarum, inciuum rudem, leuem, ineptū, incogitantem, stultum, temerarium, pertulantem, cōtumeliosum, insanum ostendere? Cur quæso ea vnquam addidisti? Dixisses saltem, *petaurum* piura significare, & nō pro eodem semper accipi, dixisseque significatis auctores a quibus sensus excipiebas, & non vnum tantum dicens, idque multis rebus & rationibus comprobare ostendens, tam diuerta protulisses id & nos faciemus. Dicimus ergo *hic petaurus* & *hoc petaurum* inuenimi, & *petauri-sta*, *petauros* & *petauristas* homines esse agiles qui, per circulos & per auras facile volent & iactentur. *Petauri-sta* auctores sunt Nonius & Fumius, *Petauri* autem Mar. cum dicit Lydiam tā laxam esse: *Quam rota transmisso toties impacta petauro*. In quo versu clare ostendit, nihil aliud significare *petaurum*, nisi eum qui se transmittit per rotam & circulos vt diximus. Nam nec machinam ligneam, per rotam transmitti lectum est, nec ludus aliquis vnquā excogitari, aut coaptari poterit, cum epitheto illo *transmisso*, si autē de homine intelligamus absolutissimus erit sensus & omnia conuenient. Quę nominis significatio non minus liquido cognoscitur in eo Phaęcio in quo ita ait:

Quod si per faciles vias petauri
Inuitum iubeas subire Ladam.

In quo tam aperte ostendit *petaurum* de homine dici, & illud esse

quod prædiximus, vt in hac contentione iudicium facere & sententiam veluti ferre videatur. Primum cum dicit, *per faciles vias Petauri*, ostendens, sci. *Petaurum* eum esse, qui & *petauristæ*, qui faciles vias habere cernatur, vt qui a *volando* in auras dicitur. Nec poterit Merula cauillationibus suis ita verba compingere, vt ad sensum Poetæ coaptet *petauri* genere neutro, cui faciles attribuantur viæ. Deinde cum addit: *Inuitum iubeas subire Ladam*, quod manifeste declarat *petauros* subire solitos per circulos, vt a nobis est expressum, nec aliter intelligi potest stante dictione illa *subire*. De *petauro* genere neutro nihil aliud a nobis dicendum in præsentiarum videtur, cum de *petauro* tantum masculino genere cõtendamus: nam præter quam, quod *hoc petaurum* non legimus significare *asseres, quibus domos tegunt*, cetera de *Laqueo assere, & asserculo, in quo gallina recubare solet*, apud Suidã leguntur & Pollucẽ.

DE SIDONE.

CAPVT XIV.

QVid de *Sidone* autem, quid inanis fabulator effudit? Nõ credere se Calderino exponenti purpuram per *Sidonem* significari, & inueniri apud scriptores Græcos, & imprimis apud Libanium *sindonem* pro *velo* subtilissimo accipi, in quam significationem venit illud Euangelii, vbi narratur *corpus domini inuolutum sindone fuisse*. O miserandam Græcarum pariter & Latinarum literarum sortem, quæ in tam ignauum tamque impudentem inciderint expositorem, qui cum ignoret penitus quid dicat, quidue sensui Poetæ congruat, pleraque omnia inuertit, & corrumpit. Epigramma est Mar. in Zoilum ægrotationem simulantem, vt opes lecti ostentaret accedentibus ad eum amicis:

Zoilus ægrotat, faciunt hanc strogula febrem,
Si fuerit sanus, coccina quid facient,
Quid thorus a Nilo quid sidone tinctus olenti,
Ostendit stultas quid nisi morbus opes?

Quod cum Georg. minime intelligeret, non *sidone* legendum putauit, sed *sindone*, siue ita fecerit obtuso ingenio, vt non viderit magis conuenire sensui, si *sidone* legatur, siue offensus media syllaba dictionis, quam in *sidone* produci semper debere existimauit, parum, scilicet, aduertens minime legi posse *sindone*, nam *sindon* tincturam aliquam significare nusquam legit. Nec item *olentem* vocatã. Mediam vero syllabam *sidonis* etiam corripi solere, quod ab ipso non animaduersum miror, cum adeo diligens & habens semper & esse studeat. Nõ *sindone* igitur, sed *sidone* legendum censemus, & pro purpura a Mart. poni, cum *Sidon* ciuitas sit Phœniciæ prope Tyrum, vbi præcipua laus erat purpuræ. Frequenter enim videmus locum pro locato, & contentum pro continenti a Poetis vsurpari, vt: *Retim Mantua proueeare noli*, cum de Vergilio & Lucano intellexerit, nisi curiosius indagãti placeret *sidone* pro tõ-

tinen-

tinenti etiam & vrbe ipsa accipere, vt sensus esset *thorus tinctus in olenti sidone*. Hæc nobis sane verior expositio videtur, quam ea, quæ a Merula confingitur, quam nostram sententiam confirmat additum epitheton *olenti*, quod in purpura addi consueuit, vt alibi *olida*, quæ vestes *murice*. Sed Georgium exspectare video, quid a nobis dicetur de syllaba, *do*, quam ipse in *sidone* corripi non posse existimat. Dicimus autem syllabam ipsam, & produci, & corripi solere tam apud nos, quam apud Græcos, quorum ea dictio est. Apud nos quidem producit Ver. cum dicit:

Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido,

corripit cum inquit:

Sidoniam puer ire parat mea maxima cura.

Apud Græcos autem longa est similiter, vt quæ per ω. scribitur, vt plurimum. Breuis in hoc Hometi carmine:

Αἰδοίοις δ' ἐπέμην καὶ σιδονίῃς καὶ ἐρεμβεῦς.

Sed quid exempla aliunde conquirimus, cum Stephanus ipse, qui de gentilibus eleganter scripsit & per ο. & per ω scribi affirmet, his verbis: σιδὼν πόλις φοινικῆς ὁ πολίτης σιδώνιος καὶ ἐπὶ τοῦ ο, καὶ ἐπὶ τοῦ ω. Quod si fortassis, vt est semper scrupulositatis & subterfugii plenus, tantis auctoribus tamen motus affirmabit syllabam *do*, in *deriuatiuo* quidem ancipitem esse, in *primitiuo* vero minime: dicat primum, vbi viderit vnquam similem deriuatiui formam in Græcis habere ο, primitiuum vero, a quo formatur, ω. tantum, deinde legat Eustathium in quarto ὀδυσσείας comprobantem σιδόνα per ο apud Homerum vsurpari media syllaba correpta, cuius verba hæc sunt: Ὅτι δὲ τὸν σιδόνα ὁμηρικῶς μὲν συστέλλει ἐν τῇ παραληγούσῃ ἐκτείνωσι τὴν ἀρχαῖαν. Reiecta igitur puerili & falsa *sindonis* interpretatione, quæ nihil ad epigramma & sensum Mart. facit, cum non de *velo* subtilissimo, sed de *purpureo thoro* intelligat, *sidone* docti omnes & Georg. quoq; ipse leget, si post hac ab insania paulum relaxabitur.

QVID CORS, QVID VIVARIA.
CAPVT XV.

QVa quidem sublatus in omnes æqualiter fertur, vel iure vel iniuria, sed præcipue in Calderinum ipsum, quem inique admodum & petulanter mordet, vbi minus arguendus est, & vbi ipse Georgius nihil penitus nisi garrulitatem ostendit & ignorantiam. Quale est illud, quod Calderinus *cortem* pro parte domus dixit, *vbi altilia seruabantur*. Georgius vero testimonio Varronis: *cohortem in villa ex pluribus tectis coniungi*, ait: *ac vnum quiddam fieri; vnde & nomen*: vel, *quod circa eum locum coercetur pecus*, & addit Ouidius *cohortem dixit in Fastis*:

Abstulerat multas illa cohortis aues,

quare nō video cur cohortem dixerit partem domus, vbi saltilia seruarentur, cum altilia in viuariis, non in cohorte saginentur. Hæc Georg. Nec videt impurissimus, pugnatia se loqui, cu nunc, *sed pecus coer-*

ceri solitum dicit, nunc *non videre cur cohortem dixerit partē domus, vbi altilia seruarentur*, quasi *pecus* non inter *altilia* esse possit, & vbi Calderinus *cortem, partem domus, vbi altilia seruarentur*, dixit, non de *villa* intellexerit, cuius pars est *cors*, siue *cohors, vbi gallini & reliqua domestica animalia ad saginam seruantur*, & quod ab ipso est allegatum Ouidii carmen quasi non aues *cortis* expresserit sicuti & Martialis cum dicit: *Rauca cortis aues*. Quod autem de *viuariis* somniat, nescit quid loquatur. Nam *viuaria* pecorum sunt syluestrium, vt Plinius lib. 8. ait: *Viuaria eorum ceterorumque syluestrium primus togati generis inuenit Fuluius Lippinus*. Sunt etiam *viuaria* piscium ostreorum, coclearum, glirium, vt idem Plinius asserit. At in *cortibus* cicures seruantur, vt sues, oues, anseres, gallinæ, & huiusmodi. Idem dicimus de *pratoriis*, in quib. cū arguendi locus non esset, contineri tamen haud potuit quin rabidus canis allatraret increpareteq; Calder. & de *pratoriis* siluisset, cū quid sint *pratoria* pueri etiā elementarii sciant, ipse vero extra propositū Vlpianum adducit, seruitutes rusticorū prædiorū exponentē, & de suo quoq; aliquid immiscere voluit, quando inquit: *Irridet ergo Octaciliū, qui supra vires & opes suas, imitari velit magnificentiā ædificiorum alicui hortorum*, tanquā Martialis *hortorum* mentionē faciat, cū de illis penitus sileat, sed Octaciliū deludat, qui cū pauper esset, Torquatum virum diuitem in omnib. imitari vellet, vt epigrammate plum in 10. lib. apertissime declarat, quod est ad lapidem: *Torquatus habet pratoria quartum, & cetera*. Simile est, cū arguit Calderinum quod exposuerit, vnde *cydonia* afferantur, & quo pacto seruentur, cum nihil ad distichi de *melimellis* interpretationem esse dicit, ipse vero alludere Poetam ad compositionem nominis inquit. nā cum *melimella* composita sit dictio, & tota Græca, significetq; *mel & pomum, cydonia* melle condita, *melimella* vere possunt appellari. cum Calder. quoq; idē dixerit, sed est Georg. in carpendo tam pronus, vt maledicēdi desiderio, an bene, an turpiter feratur, plerūq; ignoret.

GALBVLA. CAPVT XVI.

QVemadmodum de *Galbula*, cum Latine vocari *Galbulam*, se putare scribit eam auem, quæ a Plinio *Ictterus* dicatur, a quo si peteret quispiā, qua causa id putet, nescio an responsurus sit, cum plane eum lateat quid sit *galbula*, nec legerit quod *ictericis* medeatur, quemadmodum auis *ictterus*, quin potius, vt multa alia, hoc etiam ex se fingat. Nam cum Plin. lib. 30. de *ictero* ita scribat: *Auis ictterus vocatur a colore, qua si spectetur, sanari id malum tradunt, & auem mori*, hanc puto Latine vocari *galgulum*. Hic temerarius inuersor, & bonarum literarum pestis, pro *galgulo, galbulam* suppositi, cum nullibi *galbula* Plinius mentionem faciat, sed in decimo, de *galbulis* semel, & iterum scribat. Verum vt legentes meam opinionem de *galbula* habeant ex aliqua ratione profectam, dicimus eam autem appellari *galbulam*, quam nunc *galberum* corrupto

repto vocabulo dicimus, magnitudine & colore turdi, vuis & ficis infestam, quemadmodum est *ficedula*. Ideo Mat. ait:

Galbula decipitur calamis & retibus ales,
Turget adhuc turdis cum leuis uua mero.

IVS LATII.

CAPVT XVII.

SEd peruicaciam inauditamq; hominis ignorantiam quis ferre posset? Qui Calderinum arguit, vt pugnantia & confusa de historiis afferentem, quo spatiosius eas cum priscis consuetudinibus conquirit, dumq; in explanandis duobus Mat. versibus qui sunt:

Dat populus, dat gratus eques, dat thura senatus,
Et libant Latia tertia dona tribus.

suam ipsius sententiam tandem exprimit, proh dii immortales, quam falso auctorum verba implicat, quam temerarius in enodando vocabulorū origine, quā imperitus in interpretandis sensibus apparet. Audet enim mendacissimus & impudens falsarius Appianum adducere, qui confecto sociali bello, multis e Latio ciuitatem Romanam datam esse dicat, a qua re ortum fuisse *ius Latii* clamat, cum nullibi in tota Appiani historia id legerit aut viderit vnquā, cum Appianus Latium non nominet, nec de *iure Latii* verbum faciat. Quin imo eo in loco cum Merula pro se adducit Italos, dicat, ciuium numero adscriptos, & non multos e Latio, vt Georgius inquit, cuius verba hęc sunt: *Italos vero in societate permanentes adhuc rudi quorū ciuium numero adscripsit, quod vnicum ab omnib, maximè expetebatur.* Videt ne hic Georgius Appianum de Italis tantum loqui, non de Latiis? id quod etiam apud Liuium est, Italos ad ciuitatem Romanam assumtos a Romanis affirmantem, qui duo auctores nullum e Latio populum e bello (*quod sociale siue Italicum* dicitur) enumerant. Hinc ergo ortum fuit *ius Latii* Merula? tu hanc originem vocabulo tribuis: quia vt tu vis sociali bello multis e Latio data est ciuitas Romana? O diligens perscrutator, nisi potius mendacissimus inuersor dicendebes, qui omnia inuertis & plane corrumpis, putasti ne fortasse Georgi *Latium* idem esse quod *Italiā*, & *bellum Italicum* & *Latiale* idem fuisse, quod multis annis antea a Titio Largio dictatore ad Regillū lacum gestum est? cum omnes populi Latiales defecerunt? id scilicet, hæc fuit erroris causa, *Latinos* & *Italos* vnum significare existimauit, ideoque discretionem vocabulorum non fecit hic, qui *Canthariduin vitu* (vt Plautus ait) astans somniant, Sed Plinium legere oportebat in tertio de naturali historia Latii terminos designantem, & nō temere quicquid in buccā veniebat effundere. Quos vero auctores habes Georg. qui inde ius Latii ortum esse dicant, vnde ipse asseris? Nullum profecto nisi ineptum ingenium, & perquam fallax iudicium tuum. Quare nos potius a *Latio*, *ius Latii* dictū putamus, & illum *ius Latii* habuisse, qui ciuis Romanus fuerit eo iure, quo ceteri

Latinę coloniæ, quod Asco Pedia. aperte ostendit, cū inquit: *Pompeius enim non nouis coloniis ea constituit, sed veteribus incolis manentibus ius dedit Latii, vt possent habere ius quod cetera Latina colonia*, id est, *vt ius petendi magistratus & ciuitatis Romanæ adipiscerentur*. Hoc ius Italici populi habuerunt post bellum sociale, & Transpadani ex lege Pompeii Strabonis, & oppida, quæ hoc ius assequuta erant, *municipia* dicebātur, de quibus plura inferius, sed nunc ad alia. Quid de illa interpretatione dicemus, cum ait, hici. gitur erit sensus: *Latia tribus*, hoc est, vrbes & oppida, quæ habent ius *Latii* & *Latia tribus* dicuntur a poeta: *Libant non ditant tertia dona templis*. Tertia autem dona dixit, vt ostenderet eas tribus non esse diuisas a populo Romano, sed habere idem ius, quod populus conditione alia. Suetonius de testamento Augusti loquens hanc tribuum & populi discretionem fecisse videtur his verbis: *Legauit populo Romano quadringenties tribubus trities quinquies sestertium*. Hæc Georg. Imo verius credere licet, hunc sensum poetæ esse: Omnis populus Romanus facit sacrificia, & tertio iam dona templis affert, propter tertiam victoriam Domitiani, qui cum prius de Cattis Dacisque duplicem triumphum egerit, de Sarmatis quoque nunc lauream Capitolino Ioui retulit, vt Suetonius ait. Per *Latias* enim *tribus* nihil aliud vult significare, nisi *tribus Romanas* quas *Latias* appellauit per excellentiam: propterea quod Roma ipsa non solum in Latio est, sed Latii caput. Plinius ait: *Italia debuit, primique eius Ligures, mox Hetruria, Latium, vbi Tyberina ostia, & Roma terrarum caput*. Et Martialis alio loco, *Romam vrbem Ausoniam*, dixit, ab *Ausonibus*, qui veteres Latii habitatores fuerunt. Nam cum populum tantum nominauisset, placuit postea clarius exponere, quid per populū intelligi vellet, equites scilicet, senatū, & tribus. hoc est, plebem a qua senatus & equites excepti sint, qui tres gradus appellatione populi continentur, vt in Iurisconsultorum institutis cauetur, quamuis aliquando populus pro equitibus & plebe accipiatur, vt *senatus populusque Romanus*, nonnunquam pro *equitibus & senatu*, vt Cicero pro Muræna dixit, *populo plebique Romanæ*, & sæpius pro ipsa plebe tantum. Fatuaque est ea Georg. expositio, quod dixerit *tertia dona*, vt ostenderet eas tribus nō esse diuisas a populo Rom. cum *tertia dona*, pro tertio triumpho Domitiani dixerit, vt auctoritate Tranquilli ostendimus. Quod vero de Suetonio inquit, indoctissimum & ratione carentem hominem ostendit, primum ex verbis ipsius Georg. qui nunc dicit, Mart. dixisse *tertia dona*, vt ostenderet eas tribus non esse diuisas a populo Romano. Nunc subdit, Suetonium hanc tribuum, & populi discretionem fecisse videri. Duo hæc repugnant, quanquam aliter Merulam loqui non cognosceretur. Deinde quæ insania est hæc de Tranquilli profundere, an ille discretionem hanc facere volēs non dixisset *tribubus Italicis* vel *Latiis*? præsertim cū essent ēt Romanæ tribus

bus quas 35. fuisse constat. Præterea, quæ leuitas esset existimare quod pop. Roman. diuiso in 55. tribus relinqueret Augustus quadringenta sestertia. Tribubus vero Italicis, quæ multitudine ciuium Romanas excedebant, vt Appia. ostendit 35. tantum sestertia reliquisset? Sunt ne hæc rationi consona? aut conuenientiam habent vllam? Quid quod tribus ille nouorum ciuium veteribus ciuibus immixtæ per legem Sulpitii fuerunt, vt idem Appian. scribit. Stultitiam ergo hanc damnantes non *tribubus* a Sueton. scriptum censemus, sed *tribus*, cum ait: Legauit popul. Roman. quadringenties tribus quinquies sestertium, abominandusque est iste Georg. qui cum Martialem, Plinium, & quotquot a se correctos iactat, codices laniauerit, Suetonium quoque deprauare velit, vt nihil non a se corruptum posteris relinquat, videat fideles Suetonii codices manu scriptos, in quibus non inueniet *tribubus*. Et si ingenium ad verum discernendum non habet, curam saltem & diligentiam inuestigandæ veritati & perquirendis bonis libris adhibeat. Nam si qui codices *tribubus* pro *tribus* habent id librariorum inscitia, vel mediocris ingenii iuuenes iudicare possunt.

MEDVACI DVO. CAPVT XVIII.

QVia vero de Plinio mentionem fecimus, non indecens futurum existimamus, si præterea quæ a nobis supra asserta, & e manibus laceratoris erepta, atque in pristinam formam & veram lectionem vindicata sunt, vnum quoq; addiderimus. Nam pernicioſum hoc genus auiculæ, nisi contineatur, Harpyæ naturam sumet, & fœditate sua confundet omnia, polluetque cœlum ac terras. Cum enim in Calderinum loqueretur de lanis Altinatibus, more digladiatorum, qui nō vnum tantum, sed plures interdum petunt, iacientes ictus quaquauersum, in Blundum ruinarum Italiæ egregium illustratorem impetū fecit, & de Timauo & Meduaco verba faciens tandem ita ait: Ergo, vt quod ego sentio & verum est aliquando dicam, Fluuius is, quem *Brentam* nunc dicūt a priscis *Meduacus* appellatus est. Eodem nomine & *Bachilio* a Vicetinis defluens montibus. Nam ostia Padi Plin. scribens hæc ait: *Proximum portum facit Brundulum, sicut Edronem Meduaci duo & fossa Clodia.* Hæc ille. Nos (vti fatemur) *Meduacum* appellatum a priscis eum, quem *Brentam* vulgus nunc dicit. Ita *Bachilionem* nomen indoctum & nulla priscorum auctoritate probatū dicimus. Ab hoc autem Merula fictum nō mirari oportet, cum a latuis agitetur, & non plus bonarum literarum sapiat quam lapis. Apud quem enim antiquorum huiusmodi nomen vidit hic, qui vulgus omne superat inscitia? Et vbi *Meduacum* habere ortum a Vicentinis montibus legit, cum Plin. lib. 3. *Togisonum*, quem nunc Patauini appellant. *Bachilionem*, ex Patauinis agris in *Atesim* dicat fluere, & eorum partem *portum Brūdulum* facere. Ortus vero *Meduaci*,

vbi sit non scribat, nec ipse quoq, Strabo? Debuit aũt Georg. hoc non tacere, cũ & veteranus huius regionis incola sit, & iam pueru Patauini ortũ ipsius *Meduaci* sciãt esse ex lacu, qui est ea via Alpina qua Tridentum aditur, ad decimum fere lapidẽ ab ipso Tridento. Quod aũt Plin. iterũ incessat iterũ cędat, lanet, distrahat, quis tolerare posset? omitto q̃ tam trũcate, tã nerudite, tã turpiter illius verba adducat a dimidiato verborũ sensu, cũ quid id sit q̃ proximũ portum faciat *Brundulum* nõ addat, eo scilicet cõsilio, vt cum a nullo intelligi possit quid dicat, facilius ex sententia corrumpere & inuertere possit. Quid vero sibi volunt ea verba ineptissime & falsissime adiecta: *Sicut Edronẽ Meduaci duo & fossa Clodia?* quam sententiam eis accommodabit insana Merula? an id excogitauit, q̃ *duo Meduaci & fossa Clodia* faciant portũ Edronen.? q̃ sicut impossibile est, sic impossibile sit verũ sensum eminentissimi auctoris discernere, id quod Georg. ipse quæsit omni nixu: hoc profecto est. Nam quomodo ita eum omnino fatuum putemus, vt ignoret *fossam Clodiã*, per 20. milliaria distare ab Edrone portu, qui *& Meduacus* fluuii nomine appellatur, adeo vt fossa ipsa minime ad portũ faciendum accedere possit? quod si ita est, quid de eo suspicemur, nisi quod solito delirio feratur ad iuuertenda & deprauanda omnia? Quid aũt per *duos Meduaces* intelligi vult, an *Bacchiliconem*, quem dicit alterum, alterũ quem *Brentam Meduacum* putat, O veritatis & lucis obscurator, O bonarum literarum peruersor. O rectorum sensuum demens interpretator, & interim ignorans Geographiæ expositor, nunquã ne ex Buzacarino tuo discere potuisti, qui sunt *duo Meduaci*, quorsumq; tendant, cũ in eius rure Patauino commoratus es. *Meduacum*, sc. circa Patauinum in fossas diductũ, duobus præcipue ostiis in paludes Venetas influere, quæ Veneti *Brentã veterem & nouam* appellant. & ob hoc Plinium *duos Meduacos* appellare cum manifestũ sit alterum ad *fossam Clodiem* tendere, & portum ipsum facere, alterum diuertere magis versus inclytam Venetorum vrbem, & portum *Edronem* efficere, siue *Meduacum*, eodem quo est fluuius nomine, quem nunc *Metamaucum* nominant. Plinii q; verba, cum de ostiis Padi differat, & Tegestonio atque *Atestino* accedere etiam dicit, sic scribi debere: *Paret eorum & proximum portum facit Brundulum, sicut Euronem. Meduaci duo, & fossam Clodiam*, id scilicet ostendentis, quod *duo Meduaci* faciant duos portus, alter *Edronem*, alter *fossam Clodiam*, quem nunc portum *Clodia* dicunt. Quod si quis ad portus ipsos se conferat, videbit manifesto duo fluuii ostia recta in aduersum duorũ portuum decurrere, & verisimile esse q̃ antiquitus, cum minori cura & portuum & cetera tenerentur, portus ipsos efficerent. Videmus enim, verisimum a fluminibus huiusmodi portus fieri, non a fossa aliqua solum manu facta. Denique nisi *fossam Clodiam* legerimus, quidibi Plinius velit iudicari nõ potest, vt omni studio Georg. procuraui.

VBS

VRBS ET OPPIDVM.
CAPVT XIX.

ET quis non omnino ignarus literarum toleraret, quæ alio loco in Calderinum subdit imperitus hallucinator dicens: Plin. citeriorem Hispaniam in conuentus tres diuidit, *Emeritensem, Pacensem & Scalabolitanum*, in quibus essent coloniæ, municipia, & oppida veteris Latii, Emeritamque fuisse coloniam, nec *municipiũ*, nec *oppidum*, quando hæc inter se plurimum differant? Quid vesanus hic grammatista bubulis exuuiis dignus effudit? quid vbicunque de literis aut de cognitione aliqua historiæ differit, inepte sentire non cessat? Non satis erat, quod supra cum *de iure Latii* disputaret dixerat: *Vrbes & oppida*, quæ habent ius Latii, parum intelligens quid loqueretur, quando non duo diuersa sunt *vrbes & oppida*, sed idem fere significant, vt infra dicetur. Verum, vt in solito errore perstaret, hoc etiam in loco, suam ignorantiam ostendere voluit, vbi duplicem reprehensionem meretur: alteram, quia falso alleget Plinium dicere: *Emeritam fuisse coloniam, nõ municipium*, nec *oppidum*, cum apud Plinium nihil aliud legatur, nisi *colonia Augusta Emeritana fluuio apposita Metallinensis Pacensis*, & reliqua, nec *municipium*, aut *oppidum* ibi nominetur, alteram, quia ipse Georgius, qui vbiq; antiquarium se ostendere solet, nimis inconsiderate & temere iactat *coloniam* non esse *oppidum*. Quod si Plinium & Varronem legisset, Gellium q. & Festum Pompeium, de huiusmodi nominum significatione certior factus, ea siluisset, nec ex ingenio cerebroque suo tam falsa protulisset. Non enim diuersum est *oppidum* ab *vrbe*, nisi derivatione, cum illud ab *oppugnando*, vel *quod oberat munitum*, hæc ab *vruo* quod *curuaturam aratri* significat, sit dicta. Significatio autem eadem est vtriusque, nec aliena hæc sunt a *colonia* vel *municipio*, imo tanquam genus se habent ad illa, cum omnis colonia, omneque municipium *oppidum*, vel *vrbs* appellari possit, vt ex Plinio colligi potest multis in locis, vt ex Varrone plane elicitur, cum hæc scribit: *Quare & oppida, quæ prius erant circumducta aratro*. Ab *orbe*, & *vruo vrbs* est, ideo coloniæ nostræ omnes in literis antiquis scribuntur *vrbes*. Et infra: *Hinc post triginta annos oppidum alterum cõditur Alba*. Et infra: *Post Lauinium conditum annis triginta hæc vrbs facta, propter colorẽ soli & loci naturam Alba longa dicta est*. Alibi vero sic: *Non enim idem oppidum & Roma, cum oppidum sit vocabulum, Roma nomen*. Et Cicero in L. Agraria contra Rullum: *Est operæ pretium diligentiã maiorum recordari, qui colonias sic idoneis in locis contra suspitionẽ periculi collocarunt, vt esse non oppida Italiæ, sed propugnacula imperii esse viderentur*. Idẽ pro Roscio Amerino *oppidum & vrbẽ*, idem significare ostendit, cũ ait: *Conuiuia cum patre non inibat, quippe qui ne in oppidum quidẽ, nisi raro veniret, domũ suam istum nõ fere quisquam vocabat, nec mirum, qui neque in vrbe viueret, neq; reuocaturus esset*.

Idem in l. Agraria, & *Capuam colonia deducetur vrbem amplissimam atque ornatissimam.* Et infra: *Ac primum de oppido dicam, si quis est forte, quem Capua magis quam Roma delectat, quinq; millia colonorum Capuam scribi iubet.* Ex his omnibus Varronis & Ciceronis verbis liquet, *oppidum* id esse quod *vrbs*, &(vt diximus) generale vocabulum omnium prædictorum. Nec illud tamen est ignorandum, *vrbem* sine aliquo adiuncto absolute positam per excellentiam Romam significare. Quare non videmus quid a Calderino erratum sit, cum *oppidum* Hispaniæ *Emeritam* dixit. A Georgio autem vehementer peccatum nemo non iudicare potest, tum vbi dixit *vrbes & oppida*, quæ habent ius Latii, tũ hoc in loco cũ *Emeritam* ait fuisse *coloniam*, non *municipium*, nec *oppidum*. Sed nimirum hic corpulentus & somniculosus literator, Plinium de diuisione Hispaniæ, vbi de *coloniis* & *municipiis* loquitur, non intellexit. Hinc est, quod absurda quædam & omnino falsa de oppido somniauit, quæ omnia nunc recognoscat. *Colonia* dicebatur *oppidum* quo noui coloni ex ipsa *vrbe* ad comprimendos hostium incursus habitatum mittebantur. Ii etsi extra *vrbem* essent, ciues tamen Romani erant, & moribus & legibus Romanis obnoxii suffragia in vrbe ferre, & magistratum capere poterant.

Colonia denique ipsa simulacrum quoddam, & parua effigies Romanæ vrbis erat, quemadmodum nunc Candida in Creta insula est, quæ quondam Colonos Venetos patricios accepit. *Municipium* vero diuersum a *Colonia* erat. Nam *oppidum*, cuius habitatores accepissent ciuitatem Romanam, *municipium* dicebatur, suo tamẽ iure, suisque legibus vtens, nulla adstrictum populi Romani lege. Verum *municipiorum* duo quasi erant genera. Primo enim senatus populusque Romanus ita *oppida quædam* in ciuitatem accipiebat, vt eorum tamen habitatores sine suffragii ferendi & accipiendorum magistratuum iure essent, honoris tantum, & in legione Romana militandi cum populo Romano honorarii participes, vt fuerunt Cerites in Thuscia, & quidam ex Latio populi, & hoc vnum genus erat. Alterum vero *municipii* genus dicebatur, quando aliquod *oppidum* ita in Romanam ciuitatem veniebat, vt huius homines in vrbe suffragia ferrent, magistratus caperẽt, & in legione Romana militarent, propriis tamen, vt superius diximus, legibus vterentur, vt nonnulla Latii *oppida* fuerunt, *Aricia*, scilicet, *Anagnia*, & alia. *Municipium* autem dictum est a *munere capiendo*, hoc est, honore ciuitatis & magistratu. Et inde *municipes homines* dicti, qui hoc ius assecuti essent, quamuis & alios significatus habeat hæc *municipum* appellatio. Hæc ex Gellio & Festo. *Oppida* igitur, quæ horum alterum assecuta erãt, ius Latii habere dicebãtur: quia Latiales primum populi hoc vtrumque ius habuerunt, vt nomen ipsum confirmat. Verum oppida, quæ illud primum ius municipii sine suffragii latione & capiendorum magistratuum pote-

potestate haberent, *oppida veteris Latii* nominabantur, ad differentiã, scilicet alterius generis municipiorum, quod secundo loco constitutum est. Post illud antiquum ius Latii hanc differẽtiam facere videtur & Suetonius in Augusto cum ait: *Vrbes merita erga Rempublicam allegantes latinitate vel ciuitate donauit.* Asconius Transpadanos scribens habuisse ius, quod ceteræ Latinæ Coloniæ, ne de primo iure Latii loqui putaretur, addidit, hoc est, vt ius petendi magistratus & ciuitatis Romanæ adipiscerentur. Itaque Plinius cum describit Lusitaniæ, oppida colonias Romanas & municipia enumerat. Sed siquę oppida, ex his municipiis ius illius primi generis municipiorum habent, *oppida veteris Latii* appellat, aut *veterum Latinorum.* Alterius vero generis vel *municipia*, vel *ciuium Romanorum oppida* nuncupat; qua oppidorum appellatione vtitur, quia *oppidum* generale vocabulum est, vt superius diximus, Sed ponam verba ipsius Plinii, vt clarius auicula errorem suum cognoscat, & codicem suum tãdem corrigat. Lib. 4. natur. histor. cum de Lusitania loquitur ita ait: *Vniuersa prouincia diuiditur in conuentus tres, Emeritensem, Pacensem & Scalabitanum. Tota populorum quadraginta quinque, in quibus Colonia sunt quinque. Municipium ciuium Romanorum vnum. Latii antiqui tria. Stipendiaria triginta, sex Colonia, Augusta Emerita Ana fluuio apposita, Metallinẽsis, Pacensis, Norbensis Caesariana cognomine. Contributa sunt in eam, castra Iulia. & castra Cecilia. Quinta est Scalabis, qua praesidium Iulum vocatur. Municipium ciuium Romanorum* Vlysippo *felicitas Iulia* cognominatum. *Oppida veteris Latii. Ebora* quod idem *liberalitas Iulia, & Myrtilis, & Salacia*, quam diximus. Et in tertio libro, cum citeriorem Hispaniam describit sic ait: *Prouincia ipsa praeter contributa aliis 193. oppida continet. In his colonias 12. Oppida ciuium Romanorum 13. Latinorum veterum. 18 fœderatorum vnum. Stipendiaria. 149.* Non negauerim tamen *municipium* nonnunquam pro *Colonia* accipi solitum, vt fecit Cicero in Pisonem, qui *Placentiam coloniam municipium* appellat. Et Festus tertium quoddã genus *municipii* facere videtur cum in ius coloniæ transit. Et Cic. illud primũ genus *mũicipii* in oration. p P. Sestio, & in inuectiua Catilinæ *praefecturã* appellare: qa vt puto ex huius oppido hominibus fierent prẹfecti militum in castris, quemadmodum ex Romanis. Et in Pisonem sic ait: *Neque enim regio fuit vlla: neque municipium, neque praefectura aut colonia, ex qua non publice ad me venerunt gratulatum.* Plinius vero in tertio, cum ait: *Vniuersa Hispania Vespasianus Imperator Augustus iactata Reipublica procellis ius dedit Latii*, de secundo *municipiorum* genere intelligere videtur, id est, vt essent ciues Romani & magistratus petere possint,

In cod. lib. Plin. de illyricis scribens hoc ius Latii *Italicum* appellat, quod scilicet omnes Italiæ populi assecuti erant.

SEd in ius trahi iam tandem commeruit iſte capitali dignus odio plagiarius, omnium falſariorum nequiſſimus, vtpote qui niſi huius tanti ſceleris aliquando pœnas luat, magnum aliquod malum breui ſit perpetraturus, non enim ſe continet, non cogitur, non mutatur a priſtino more ſuo, tum inuertendi omnia, tum falſa penitus de auctoribus adducendi. Nam in Calder. exponentem Mar. diſtichon:

Cum te non noſſem dominum regemque vocabam,
Cum bene te noui tam mihi Priſcus eras.

ſic ait: Hiſtoriam enim latentem cõtinet. Scribit Seneca ad Lucillium, ſolitos fuiſſe priſcos, quoties homini ignoto occurrerent, cum *dominum* & *regem* appellare. Ad quem morem reſpiciens Poeta, iocatur in Priſcum cuius nomen cum ignoraret, no vulgari, ſed honorifica appellatione *dominum* appellabat. poſteaquam autem eius nomẽ nouit, iam *Priſcum* vocabit, innuens videlicet, honorabilius nomẽ eum amiſiſſe, poſteaq̃ cognitus fuit. Hactenus ille. Nõ pudet ergo nebulonem hunc nugatorum omnium dicaciſſimũ, ea de Seneca iactare, quæ ille nunquã ſcripſit? Cuius verba hæc ſunt: *Quo modo omnes candidatos bonos viros dicimus, quo modo obuios, ſi nomen non ſuccurrit, dominos ſalutamus.* In his Senecæ verbis ad Lucillium, nec *ignotos* ſcriptũ eſt, nec *reges*, ob quæ falſarii nota Gorgonis huius fronti inurenda eſſet, vt eius exemplo territi, ab affectione falſi ceteri abſtinerent. Præterea quem ſenſum, quid ſalis habebit diſtichon Poetæ lepidiſſimi, ſi dixerimus *Priſcũ*, ignorato ſuo nomine, honorifica appellatione *dominum* appellatum, at poſteaquam ipſius nomen cognitum eſt, amiſiſſe honorabilius nomen! Hic profecto nec leporis, nec ſalis, nec acuti quicquam ſenſus fuerit, nulluſque vel mediocriter doctus Georg. expoſitionẽ hanc eſſe, non ex verbis ipſis cognoſcet. Quare potius verum Mart. ſenſum putamus fuiſſe, vt morderet *Priſcum*, cuius mores, aut genus cum ignoraret, bene autem & magnifice de illo adhuc incognito ſentiret, ipſum *domini* & *regis* nomine dignabatur, cum autem bene illum nouit, & deceptum ſe fuiſſe videt, quia vel moribus, vel genere, vel aliter, is non ſit quem putauerat, iam proprio illum nomine tantum vocari dignum putat, quemadmodum ſi quis perditos mores & inſcitiam tuam ignorans, te autem virtute ſupra ceteros excellere putans, vt tibi quoque videris, honorificentiori appellatione quã merearis, *dominũ* Gerorgiũ, vel *regem* hominũ appellaret, tanquam ob virtutem *domini* & *regis* nomine te dignum exiſtimaret, cum vero & vitia & ignorantiam tuam cognouiſſet, non amplius *domini* vel *regis* appellatione, ſed vix proprio Georgii nomine vocandum cenſeret. Nec de hiſtoria latenti, quam dicit Merula, hoc tractum eſſe poteſt, cum nihil de *regis* nomine Seneca loquatur, nec item de hominibus *ignotis*, nec hiſtoriam recitet, ſed eam

eam tantum tangat consuetudinem, quæ apud nos quoque est, vt scilicet, obuios plerumq; etiam a nobis cognitos, cum nomē non succurrit, *dominos* salutemus, *ignotos* enim salutare, moris non est. Sensus autem Martialis sensu Senecæ non minus distat, quā Georgius ab omni doctrina & vrbanitate.

Centumuiralis hasta & XL. viri Veneti.

CAPVT XXI.

QVando vero magis insciētissimum hunc Epicurum ex hara productum, quando magis voluptarium hunc belluonē, ab hominis suo natum flagris cædi, tortoribusq; tradi par fuit, quam vbi in Cald. declarantem versum Mar.

Hunc miratur adhuc centum grauis hasta virorum.

hæc inquit: Nō vna erat *centūuiralis hasta*, sed plane duplex, quantum ex Quintil. cognoscimus, qui de præiudicijs loquens hæc scribit: *Aut cum de eadē caussa pronūtiatum est, vt in reis deportatu, & assertione secunda, & de partibus centumuiralium, quæ in duas hastas diuisa sunt.* Valer. item Maximus vbi tradit de rescissis iudicijs, *centumuiralis hasta* meminit. Putoq; *centūuiralia iudicia* sic apud Romanos agi solita fuisse, quemadmodum in præpotenti & sanctissima Venetorū Rep. 40. *viri rales caussa* exercentur, sunt enim Venetiis bis 40. viri publico consilio ad iudicandum constituti, quorū alteri ciuiles caussas cognoscunt, alteri vero de criminibus & quæstionibus iudicant, quo ordine apud Romanos *centumuiri in duas*, vt puto *hastas diuisi* decernebant per sentētias suas. Hæc sunt inepta fringultientis Merulæ verba, cui satius fuisset in remotis resquijs, vermiculos spurcissimo suo rostro, vt solita est fodere, quam has ineptias tā impudenter effutire. Tu omnium impudētissime, *Centumuiros* de ciuilibus caussis ac quæstionibus iudicasse dicis? quo auctore nixus? an Quintil. quem non intelligis, vt apertissime ostendam, an Valer. Maximi? quem falso allegas, tu infantissime bis 40. patritiorum in Veneta Rep. iudicium *centumuirali hastæ* simile esse audes dicere? O hominis insciitiam singularem, & fustibus dignam, qui sedecim & amplius annos Venetiis agit, & ignorat, quo ordine clarissimum simul & sanctissimum quadragintanirale iudicium in quęstionibus & ciuilibus caussis administretur, quod profecto nosse operæpretiū est. Nam ausim, pace omnium dicere, nulla in vrbe hac tepestate, nec olim apud Romanos ipsos sanctius iudicium, quā hoc Venetorum quadragintauirale (de vtroque enim intelligo) constitutum fuisse, de quo mox dicemus, vt *ἀνοδοδαεῖος* iste, ita enim se in quadam epistola appellat, aliquando a nobis doceatur, *& centumuiralem hastam*, apud Romanos longe dissimilimam quadragintauirali Venetorum iudicio fuisse, cognoscat. Primo igitur Merula, nullam a veteribus auctoribus *centumuiralis hastæ* mētionem fieri dicimus, nisi cum de testamentorum & hereditatum caussis scribunt, ex quo nullam aliam caussam

in centumuirali iudicio, nisi hereditariam, agi solitam facile cognoscitur. Cicero in L. Agraria contra Rullum, *Primum tum populus Romani hereditatem decemuiri iudicent, cum vos volueritis depriuatis hereditatib. centumuiros iudicare.* Idem pro Aulo Cęcina ornate & copiose: L. *Crassus longe eloquẽtissimus paulo antequam nos in forum venimus iudicio centumuirali hanc sentẽtiam defendit, & facile cum contra eum prudentissimus homo Qu. Mutius diceret, probauit omnibus Marcum Curium, qui heres institutus esset, ita mortuo Posthumo filio, cum filius non modo non mortuus, sed ne natus quidem esset, heredem esse oportere.* Valerius vero Maximus de rescissis testamẽtis, quem Georgius de rescissis iudiciis falso allegat, in rationem, scilicet insciticę suæ, cum nulla capita, de rescissis iudiciis fecerit Valerius, sic ait: *Militantis cuiusdam pater, cum de morte filii falsum e castris nuntium accepisset, aliis heredibus scriptis decessit, peractis deinde stipendiis Adolescens domum petit. errore patris impudentiam amicorum, domum sibi clausam reperit. Quid enim illis inuerecundius? florem iuuentę pro Rep. assumserat, maximos labores, & pericula toleraverat aduerso corpore exceptas ostendebat cicatrices, & postulabat, ne auitos eius lares otiosa ipsi vrbs onera possiderent. Itaque depositis armis, coactus in foro togatam ingredi militiam acerbe, cum improbissimis enim heredibus de paternis bonis apud centumuiros contendit, omnibusque non solum consiliis, sed etiam sententiis superior discessit.* Idem in alio capite: *item Marci Ancii Carseolani splendidissimi equitis Romani filius a Suffenate auunculo suo adoptatus, testamentum naturalis patris, quo præteritus erat, apud centumuiros rescindit.* Idem de ratis testamentis: *Quam certa, quam etiam nota insania Tutidanus, vtpote qui populo numos sparserit, togamque veluti tragicam vestem in foro trahens maximo cum hominum risu conspectus fuerit, ac multa his consentanea fecerit, testamento filium instituit heredem, quod Titus Longus sanguine ei proximus hasta iudicio subuertere frustra conatus est: magis enim centumuiri, quod scriptum esset in tabulis, quam quis eas scripsisset, considerandum existimauerunt.* Idem alio capite: *Idem Pom. Rheginus vir Transalpina regionis, cum testamento fratris præteritus esset, & ad coarguendam iniquitatem eius binas tabulas testamentorum suorum in comitio meissas, habita vtriusque ordinis maxima frequentia recitasset, in quibus magna ex parte heres frater erat scriptus, prælegebaturque ei centies & quinquagies sestertium, multum ac diu inter assentientes indignatione amicos quæstus, quoad hasta iudiciũ attinet, cineres fratris quietos esse passus est.* En Merula, satis veterum auctoritate probasse videor? *centumuiros* testamentarias solum causas apud Romanos cognouisse? An negare poteris adhuc, nullum aliud genus causæ hoc iudicio fuisse agitatum? Hi igitur *centumuiri*, cum in causa testamenti iudicassent, & ille contra quem iudicatum erat forte appellasset, denuo alii *centumuiri* ex decuriis iudicum, per prætorem sorte electebantur. Quo ordine & primi, qui in eadem

cauſſa iudicaſſent. Hi ſecundi *centumuiri* finem cauſſæ imponebãt, nec ab his licebat prouocare. Quod ex Suetonio in Domitiani vita facile cognoſci poteſt, cum ait: *Plerumq; in foro pro tribunali, extra ordinẽ ambitioſas centumuirorum ſententias reſcindit.* Quod aũt bis in cauſſã per centumuiros iudicaretur. Qu. li. 5. inſtitutionum orat. (cũ de tertio genere præiudicii loquitur) aperte declarat. Inquiens: *Aut cũ de eadem cauſſa pronuntiatum eſt, vt in reis deportãtis, & aſſertione ſecunda, & partibus cẽtumuiralium, quæ in duas haſtas diuiſa ſunt.* Nã cauſſa, de qua per primos centumuiros pronuntiatum erat, ad alios centumuiros perueniebat, qui vltimo iudicio cauſſam tranſigebant. Ideo dixit, quæ in *duas haſtas* i. *bis centum iudices* diuiſæ ſunt. Magnitudo enim rei ita fieri cogebat, vt clarius res, quę in iudiciũ veñerat, & medullitus cognoſceretur. Nã vltima hominis voluntas. i. teſtamẽtum, eorum ſententiis reſcindebatur, aut ratã eſſe decernebãtur. *Centumuiralis* aũt *haſta* hoc iudicium nominabatur, & poſita in ſuo foro haſta centumuiri iudicabant, quemadmodũ *auctionarii publici*, ſiue *priuati in atrio auctionario, haſta præconis*, vt inquit Cic. bona emtorib. adiudicabãt. Vides nũc Merula, q d ſint *diuæ haſtæ centumuirales*? potes nunc negare, te nõ intellexiſſe Quint. de diuiſionẽ haſtæ? Nam ſi ſolæ cauſſæ hereditariæ ex integro eo iudicio cognoſcebãtur, vt tot auctoritatib. oſtẽdi, cauſſam de qua per hos, pnuntiatũ erat ad ſecundã haſtã, hoc eſt, ſecundos centumuiros deueniſſe neceſſe eſt. Sed video videre Merulã in mucoſas nares digitũ, vt ſolet, cũ cõuincitur, infodiẽtẽ, & quærentem á me auctoritatẽ de iudicum decuriis, & eorum per Prætorẽ ſortitione. Id faciam Merula, nec ágam tecum niſi auctoritatibus. Sed vt vna cum *cẽtumuirali haſta*, alia etiam iudiciorum genera, quæ apud Romanos erant, legentes tecum cognoſcant, paulo altius repetam. Iudicia olim apud ſenatores tantũm erant: Sed C. Gracchus Tyberii frater huic ordini infenſus, primus ea in equeſtrem ordinem, lege ad populum lata traduxit. Inde vt Aſconius ſcribit, Plotius Syllanus tribunus plebis C. Pomp. Strabone, & L. Portio Catone conſſ. anno ſecundo Italici belli, cum equeſter ordo in iudiciis damnaretur, legem tulit, ex qua ſingulæ tribus, ex ſuo numero, quinos denos ſuffragio creabant, qui eo anno iudicarent, & ex eo factum eſt, vt ſenatores & quidam ex ipſa plebe, eo in numero eſſent. Appianus tamen in bellis ciuilibus, & Liuius ſcribunt, Liuium Druſum in ſuo tribunatu ſenatorib. & equitib. pari portione iudicia exhibuiſſe. Interiecto deinde tempore, Aurelius Cotta Orator, vt idem Aſconius meminit, lege ſua ſenatui, equitibus & tribunis ærariis iudicia communicauit. Et Sueto. ſcribit, Iulium Cæſarem, Iudicia ad duo iudicum genera redegiſſe, equeſtris ordinis & ſenatorii, tribunos ærarios. & erat tertiũ, ſuſtuliſſe. Horum igitur iudicum tres erant decuriæ cõſtitutæ. Quartam poſtea addidit Auguſtus. Sueto. in Octauio ait: *Ad tres iudicum decurias*,

quartam addixit ex inferiore censu, qua ducenariorum vocaretur, iudicaret q; de leuioribus summis, iudices a trigesimo ætatis anno elegit, id est, quinquennio maturius, quam solebant. Plinius vero, lib 33. quatuor primum iudicum decurias fuisse affirmare videtur, cum ait: *Iudicum quoque non nisi quatuor decuris fuere primo, vixque mille singula in decuriis inuenta sunt, nondum prouinciis ad hoc munus admissis, seruatumque in hodiernum diem est, ne quis e nouis ciuibus in his iudicaret.* Et Cicero pro Aulo Cluentio iudicum decuriarum meminit cum ait: *In summa enim L. Quin. inuidiam cõcionibus tam quotidianis seditiosis turbulentis adduxerat, vno iudicio multa est ab eo petita, sicuti a Iunio, quod non sua decuria munere, neq; ex lege defisset.* Idẽ in prima Antoniana, tres iudicũ decurias fuisse significat inquiens: *Quid de ea lege, qua prouulgata est de tertia decuria iudicum, nonne omnes iudiciarias leges Cæsaris dissoluuntur.* Quariæ postmodũ decuriæ Caligula quintã addidit, vt Plin. cõmemorat. Et Sueton. ait in Caligula: *Vt leuior labor iudicantibus foret ad quatuor priores quintam decuriam addidit.* Ex his igitur decuriis, iudices prætor vrbanus in publicis iudiciis sortiebatur, & in legem iurare cogebat, vnde iurati iudices dicebantur, qui in libro prætoris notabantur, ne alii ad iudicandum supponerentur, vt multis in locis Asconius meminit. Et Cicero pro A. Cluentio ait: *Videsne igitur non in causa, sed in tẽpore ac potestate spem omnẽ accusatoris fuisse, multã petiit, qua lege? quod in legẽ nõ esset, qua res nemini vnquã fraudi fuit. Et quod C. Verres prætor vrbanus, homo sanctus & diligens, subscriptionẽ eius in eo codice non haberet, qui tum interlitus proferebatur.* Sueton in Augusto ait: *Fori extruendi caussa fuit hominũ & iudiciorum multitudo, qua videbatur no sufficientib. duobus etiã tertio indigere. Itaq; festinantius, nedum perfecta Martis ade, publicatum cautumque est, vt separatim in eo publica iudicia, & sortitiones iudicum fierent.* Idem in Iulio: *Subornauit etiam qui C. Rabirio perduellionis diem diceret, quo præcipuo adiutore aliquot ante annos L. Saturnini seditiosum tribunatũ senatus exercuerat, ac forte iudex in reum ductus, tam cupide condemnauit, vt ad populum prouocanti nihil æque ac iudicis acerbitas profuerit.* Lege enim Tullii Hostilii regis, & postmodum Valerii (qui primus consul fuit) in iudicio capitis prouocatio ad populum erat, vt ex Dionysio & Cicerone pro Posthumo Rabirio cognoscere licet. Nec tamen negauerim in aliquibus caussis criminalibus, quibus de capite ageretur, populum iudicem fuisse, vt ex Valerio cognoscitur. Sed idem prætor iudicia etiam constituebat, id est, qua actione quis actor vteretur. Cicero pro A. Cecinna: *Etenim si prætor is qui iudicia dat, nunq; petitori præstituit, qua actione illum vti velit, videre quam iniquum sit, cõstituta tamen re, iura quid agi potuerit, aut quid possit, non quid actum sit quærere.* Per eundem etiam Prætorem facta reiectione iudicum eorum qui aut reo, aut accusatori suspecti erant, secunda sortitio fiebat, vt legitimus iudicum

dicũ numerus explereretur, vt Asconius meminit, & Cicero in Verre ait. Vnde illud intelligo quod Prætor in reiectione iudicum, iudicauit ea spe istum fuisse præditum, *vt* omnem rationem salutis in pecunia poneret. In quibusdã vero iudiciis Prætor quoq; vna cum iudicibus iudicabat, vt licet cognoscere ex his Cicero. verbis pro A. Licinio: *Sed ne cui vestrum mirum esse videatur, me in quæstione legitima, & in iudicio publico, cum res agatur apud Prætorem popul. Romani lectissimum virum, & apud seuerissimos iudices tanto conuentu hominum ac frequentia, hoc vti genere dicendi.* In nonnullis autem iudicijs vnus ex iudicibus ex lege præerat, qui dicebatur Quæsitor. Cicero pro Cluentio: *Quæsiuit ab eo C. Iunius quæsitor, ex lege illa Cornelia, quatum erat, clam an palam de se sententiam ferri vellet.* Idem pro eodem: *Atq; in hanc flammam recẽtem, tum C. Iunium, qui illi quæstioni præfuerat iniectũ esse memini.* Verũ iudicum numerus nõ idẽ in omnib. caussis erat, sed maior aut minor, vt diuersæ caussæ acciderãt, quib. numerus iudicũ ex lege dabatur, quẽadmodum ex repetundarũ, qua ratio a senatore repeti solebat, quinquaginta iudices ex equestri ordine dabat. Cicero pro Luc Flacco, qui repetundarũ a Decio Lelio est accusatus, vt ex ipsa oratione cognoscitur, ita ait: *Quẽ enim alium appellem, quẽ obtester, quẽ implorẽ? Senatũne? at is auxiliũ petit a vobis, & confirmationẽ auctoritatis sue vestræ potestãtis permissã esse sentit, an equites Romanos? iudicabitis, principes eius ordinis L. q cũ omnib. censeritis, an pop. Romanum? at is quidem omnem suã potestatem, de bonis tradidit vobis.* Itẽ in caussa Oppianici qui veneni a Cluentio accusatus est, duo & triginta iudices lederunt. Cicero pro A. Cluentio: *In consilium sturi erant iudices triginta & duo, sententiis decem & sex absolutio confici poterat, quadraginta millia nummũ in singulos iudices distributa, cum numerum sententiarum cõficere debebant, vt ad cumulum spe maiorum præmiorum, ipsius Staleni sententia decima septima accederet.* Sed ne longius in hac re immoremur, non eundem iudicum numerum in omnib. caussis fuisse ex Asconio Pediano multis in locis diligẽs lector cognoscet. Satis mihi videor iudices omnes Romæ in decurias fuisse redactos, & eorum ad diuersas caussas sortitiones per Prætorem fieri solitas probasse, quo ordine & *centumuiros* sortiri solitos quis ambigit? Nec dicet Merula *centumuiros* populi suffragijs creatos, vt quis quadraginta viri Venetijs in comitijs patritiorum creantur, cum apud priscos auctores nusquam inueniatur. Hæc igitur Georgium ignorasse nõ est mirandum, cũ in cognoscendis quorundam vocabulorum tantummodo significationibus omne suum tempus absumat, in quibus dij boni quantum fallitur, & puerilis apparet. Illud vero nullo pacto est ignoscendum, quod impudentissimis suis scriptis *quadraginta virales* caussas Venetijs agi, quo ordine *centumuirales* Romæ agebantur, persuadere voluerit. Sed quemadmodum hæc nescisse iam ostendi, ita & illa ignorare cum

maximo ipsius dedecore mox indicabo. Illud primo mihi pace omnium liceat dicere, quod & verissimum est, Venetiis ius rectissime & dici, & administrari, ac maxime in illis sanctissimis & diuine excogitatis bisquadraginta patritiorum iudiciis, quorum alteris crimina & quæstiones, alteris ciuiles caussæ, sed longe diuerso ordine cognoscuntur. Nam quadraginta criminales de criminibus, magistratu aduocatorum communis seueriissimo caussam agente, ex integro, hoc est, á principio iudicat, & criminalium caussarum appellationes cognoscunt, quæ ab aduocatoribus, & recognitoribus maris & continentis (quos syndicos appellant) agitantur. Quadraginta vero ciuiles tantum appellationis sunt iudices, & aut approbant iudicatá per alios caussam, aut rescindunt, agentib. auditoribus, qui veteres & noui nominantur, vel ipsis etiam recognitoribus, de quibus primum quã breuissime. Postmodũ de criminalibus dicam. Creantur igitur suffragiis patritiorum, octo fere comitiis, quadraginta viri, qui minores XXX. annis non admittuntur: hi octo mensibus in ciuilibus iudicant, ac totidem in criminalibus decernunt. Itaq; quãdo in aliqua caussa ciuili vrbana per aliquem aliorũ magistratuum, qui diuersi diuersis caussis constituti sunt, pronuntiatum est, & ille cõtra quem est iudicatum, appellationẽ quærit, itur ad auditores veteres, qui tres sunt. Agitur hic vtrinq; ab actore & reo caussa, inde auditis partibus, ac testium dictis, hinc inde productis. Si caussa minoris est summæ, hoc est, 50. aureorum, concordes approbant, quod iudicatum est, vel rescindunt: si vero vnus, aut alter dissentiat, tamdiu caussa pendet, quo ad inter eos conueniat. Sin caussa sit maioris summæ, hoc est, a triginta ad trecentos aureos, & omni hinc inde narrata caussa, vnus aut duo, aut tres simul appellationem accipiũt, quod ipsi *intromittere* dicunt, in *frugum collegio*, quod ita appellatur, quia inter alios lectissimos magistratus, qui ibi sunt, præfecti annonæ iudicant, caussa ab auditoribus agitur. At ille secundum quem prius iudicatum fuerat, ex actore reus rem suã vel proprio, vel aduocati patrocinio defendit. Disceptatur diligenter caussa, inde tribus ad summũ iudiciis maiori sententiarũ parte, aut laudatur primi iudicis sententia, & sic caussa finẽ habet, aut rescinditur, & ad primum iudicium ex integro reuertitur. In minori etiam summa cum auditores dissentiũt, si, qui appellat, voluerit, in eodẽ collegio is auditor, cui appellationem forte accipere visum est, caussam agere poterit. At si caussa maioris sit summæ, a trecentis, scilicet aureis vsq; ad infinitum, in *quadraginta aureali iudicio*; quo ciuiles caussæ cognoscuntur, eodem quo in *frugum collegio*, ordine ab iisdem auditoribus caussa agitur, ac totidem consiliis & sententiis, vel finitur caussa, vel in integrum redit. Non negauerim tamen quadraginta quoq; criminales huic miscri iudicio solitos, si ciuiles in tertia quoq; actione inter se sententiis dissideant. Cui quidem iudicio tres sunt præ-

præsunt, qui *quadraginta uiri alia iudicia capita*, nominantur. Hi ex eodem numero inter se ipsos electi duobus mensibus diebusque viginti iudicio præficiuntur, ac sic deinceps alios sortiuntur, qui eodem seruato ordine sine aliqua sortitione postmodum in criminalibus sedent. Horum officium in ciuilibus est cõsilium caussis distribuere. Sententiæ autem non tabella, vt apud Romanos, sed suffragiis linteis in formam pilæ ruinusculæ, ad id tantum cõfectis, feruntur, quæ tribus vrnis scribæ colligunt. Vna enim eorum est, qui damnant, altera qui absoluunt, tertia vero qui non constare sibi rem dicunt. Hos Veneti *non sinceros* appellant. Quimos & apud Romanos fuit, vt testatur Asconius in diuinatione Verrinarum. Sed vt diximus tabellis sententiæ ferebantur, quæ tres erãt, vna *absolutionũ*, in quã scriptũ erat *A.* Altera *cõdemnationis*, in quam *C.* Tertia. *N.* & *L.* notatũ habebat, & eorũ erat, qui sibi *non liquere* dicebãt. Has iudices in diuinationib. & iudiciis maiorib. simul in cistam cõiiciebant In minoribus vero iudiciis singuli de tabella sententiã ferebant. Hunc morẽ iudicandi & Cicero significat in oratione Miloniana, cum ait: *Quod nisi vidisset posse absolui qui fateretur, cum videret nos fatsri, neq; queri vnquam iussisset, nec vobis tam salutarem hanc in iudicando literam, quam tabellam tristem dedisset.* Verum (vt ad rem reuertamur) si caussa peregrina fuerit, id est, de qua prætores aut alii magistratus vrbium, quæ sub ditione Venetorum sunt, pronuntiauerint, qui prouocant ad auditores nouos, qui & ipsi tres sunt: Venetias profecti confugiunt, ac idem actionis ordo ab illis in omnibus pecuniæ summis seruatur. Et hæc quidem de *ciuilibus* dicta sint, qui peractis octo mensibus *criminales iudices* fiunt, tantumdemque temporis crimina & quæstiones cognoscunt. Sed huic etiam iudicio vna cum tribus præfectis, quos, *XL. criminaliũ capita nominant*, tres consiliarii, *qui inferiores* cognominantur, præsunt. Caussæ igitur *criminales* vrbanæ vel peregrinæ, integræ vel ex appellatione ab aduocatoribus communis hoc iudicio aguntur. Peregrinæ vero ex appellatione, vel integræ, si in eos, qui in magistratu fuerunt, agitur, a recognitoribus maris & cõtinentis agitantur, qui ciuiles etiam caussas, quarum appellationes in prouinciis acceperũt, in collegium vel iudicium ciuile inducunt. Contra illi, secundum quos iudicatum prius fuerat, citati rem suam tuentur, & rei per suos aduocatos, vel ipsi caussam dicentes defendũtur, ita vtero citroque disceptata caussa, maiori sententiarum parte vel rescinditur prima sententia, vel laudatur: rei vero vel absoluuntur, vel lege, qua teneri conuicti sunt, si qua est, vel decretis ab his ipsis iudicibus pœnis condemnãtur. Nec semper *criminales* causse eo iudicio cognoscuntur, verũ aliquando in minori consilio, quod ex principe, sex consiliariis, tribus capitibus criminalis iudicii, qui personam totius dominii agunt, constat. Sæpius vero in consilio rogatorum, nonnunquam

toto patritiorum consilio (quod ipsi grande consilium vocant) si aduocatores, vel recognitores voluerint, transiguntur. Praeterea in quæstionibus hic seruatur ordo, quem ne iustitia quidem ipsa, sanctius excogitare potuisset: Etenim cũ querela Aduocatoribus, defertur aut Princeps & consiliarii alicuius sceleris clandestini quæstionem decreuerint, ipsi aduocatores statim summa & diligentia, & cura inquirunt, testes examinant, inde si res periculosa est, & clam esse velint, in minus consilium proficiscuntur, remomnem narrant, postulant vt sibi auctorem sceleris comprehendere liceat, tunc res suffragiis agitur: si forte dissentiunt, maior pars si decreuerit, reus capitur, trium dierum spatio Aduocatoribus retinendi rei est potestas, interim in criminale iudicium Aduocatores euntes, enarrata re confirmari sibi retinendi auctoritatem, simulac torquendi potestatem dari efflagitant: si iudicum maior pars suffragiis annuerit, retinetur reus quoad res peracta sit, & collegium quæstionis conceditur. At si res sine vllo periculo sit, hæc omnia in criminali iudicio curantur. Et si fortasse reus citatus contumax sit, ex consilii sententia, in scalis fori mercatorii (*quod ipsi riuum alium appellant*) dies quo adesse debeat, ei dicitur (*hoc Veneti stridare reum dicunt*) quo die peracto, proceditur in causa, nec vlla ipsius rei defensio amplius admittitur. In *collegio* vero *quæstionis* hi magistratus sedẽt, duo *inferiores consiliarii*, totidem ex nocturnis dominis, vnus ex capitibus criminalis iudicii, & ex Aduocatoribus vnus, qui coram his reum ex vinculis interrogatione examinat, is vero causam diluit, testes innocentiæ suæ, si potest adducit. Postmodum si quatuor ex collegio visum sit, torquetur, quæstione ab eo exprimitur, quod verbis & asperioribus minis non potest. Re tandem quamexactissime fieri potest, cognita, criminale in iudicium itur. Causam Aduocatores agunt, reus per suos Aduocatos defenditur. Causa hinc inde perorata prima actione, altera ve, aut tertia ad summum, si reus aliqua lege teneri conuincitur, Aduocatores de seruanda lege sententias dicunt, & si suffragiis iudicum decernitur, lege reus mulctatur. Sin aut lex non sit, aut iudices eam non probauerint, iidem Aduocatores de puniendo reo sententias dicunt, quod Veneti *mittere partem in procedendo* nominant. Hoc suffragiis decreto, iterum de genere supplicii ab Aduocatoribus, siue recognitoribus, si ipsi causam agunt, sententiæ dicuntur, nam hi in causis prouincialibus Aduocatorum potestatem habent. Idem tres *consiliarii inferiores*, & totidem capita eiusdem iudicii faciunt. Accidit enim aliquando, vt in supplicii generibus singuli dissideant, sed ea tandem mulcta siue supplicio, reus mulctatur, quod iudicium pars maior approbauerit. Et hic ordo dicendæ sententiæ, in omnibus consiliis seruatur, quibus criminales causæ discernuntur, nam Princeps tantummodo, & sex consiliarii, & tria capita criminalis iudicii,

dicit, Aduocatores, vel recognitores si actio eorum est de pœnarum generibus, sententias dicunt. Alii vero qui in consiliis sedent, in horum sententias discedunt, & vt clarius hæc cognoscantur, in criminali iudicio tres consiliarii inferiores, & totidem eiusdem iudicii capita, personam dominii gerunt, in Rogatorum vero, & magno consilio, Princeps, sex consiliarii, & tria alia criminalis iudicii capita, dominiũ referunt, ideo ab his consiliis quibus crimina cognosci diximus appellatio non est, cum causa criminalis integra in his transacta sit. In quæstionibus vero quibusdam leuioribus, rei non ex vinculis causam dicunt, sed libellis per Aduocatores siue recognitores porrectis, quos *capitula* appellant respondent testibus, crimen diluunt, inde cum diligenter in causa inquisitum est, in consiliis quibus est dictum, res eodem ordine peragitur. Hæc longius ac particulatim exsecutus sum, quia (vt superius dixi) tantum in iure dicendo ex actissimum ordinem cognoscere, operæpretium est, simul vt Georgius mera somnia dixisset iam plane cognoscat. Sed age Merula, quid simile in *centumuiris Romanis* & *his quadraginta viris Venetis* vides, cum nihil prorsus sit dissimilius? *illi enim* sortibus electi, aut testamenta rescindebant, aut rata esse iubebant, nil profecto aliud illo iudicio discernebatur, *hi* vero, id est, quadraginta ciuiles suffragiis patritiorum in comitiis creati, octo mensibus iudices appellationis, ciuilibus causis præsunt, tantundemque temporis crimina & quæstiones, sed longe dissimilius cognoscunt. Dicet fortasse Merula, vt est omnium ignarissimus, illud quod peculiare *centumuirorum* munus erat, quo iudicio Venetiis agit criminali Merula id iudicio transigitur. Nam qui testamentũ quę vltima volũtas est irritũ habet, eo crimine tenetur, quo ille qui cõtra legẽ faciat. Res vero sic agetur: Si tu Merula subita insania correptus, collatinum tuũ molossicum canem, quẽ in delitiis habes, quem tãtopere amas, cũ quo dormis, qui cũ cœnas, qui nõ minus sordidus, squalidus, fœdidus q̃ dominus est, heredem testamento fratre tuo præterito moriens faceres, frater tuus post mortẽ, statim ad aduocatores cõmunes, quos honoris causa detecto capite semper nomino cõfugiens, testamenti ab insano fratre conditi rescissionẽ postularet, illi manifesto delirio tuo cognito, in criminali iudicio vno verbo tantum, vt morem ciuitatis seruarent, causam agerẽt, & vna actione, nam altera aut tertia, testibus vel alia inquisitione opus non esset, omnibus sententiis deliri & frenetici hominis testamento rescisso, frater superior discederet. Iam sentis inepte maiori te dignum esse reprehẽsione, quam illum in quem scripsisti, nam. Quint. de præiudiciis minime intellexisse. Valerii ordinem nõ aduertisse, *centumuiralia* iudicia ignorasse, & quod turpius est, illius vrbis in qua consenuerus instituta præclarissima vsq; in id tempus nescisse, fateasimilis necesse est.

QVID MEGALENSIS PVRPVRA.

CAPVT XXII.

ET quemadmodum de iure Latii & iudiciis centumuiralibus quædam in totum vana vaniſſimum hũc Georgium effutiſſe apertiſſime oſtenſum eſt, ita de ludis Romanis quædam somniaſſe, & Martialis ſenſus penitus inſcium fuiſſe, iam notum facimus. Ille enim in Calder. exponentem, quid per *Megalenſem purpuram & populare ſacrum*, Martialis intellexiſſet, ſic ait: Ita permiſcet & obturbat, hic literator, quæ Poeta diſcernit, vt iam laboriosius ſit diſtinguere, quæ hic confundit, quam difficiles ſenſus perire, vt in hoc loco. Nam per verba Poetæ, *populare ſacrum a Megalenſioue*, differt. Quando centum millia in ludis *Megalenſibus* impendenda eſſent, in *ſacro populari* biſdena abſumerentur. Sed *populare ſacrum* ludos florales intelligo, in quibus miſſio fiebat in populum ab iis, qui gratiam plebis quærebant. Perſius, *vigila & cicer ingere large rixanti populo: noſtra vt floralia poſſint, aprum mittere ſenes. Populare* autem *ſacrum* ideo dixit, quia vel per eos dies populo laſciuia & licentia maior erat, vel quia *Flora*, cum magnas opes ex arte meretricia quæſiuiſſet, populum Romanum ſcripſit heredem, certamque pecuniam reliquit. Cuius ex annuo fœnore ſuus natalis dies editione ludorum celebraretur, quos appellant *floralia*. Exiſtimo autem per *ludos Megalenſes* Præturam ſignificari per *ſacrum populare*, hoc eſt, *floralia* ædilem intelligi. Hæc Georgius. Adeo licentioſus eſt Merula, vt quod ingenio ſuo craſſiſſimo comprehendere non poteſt, ſtatim erratum dicat. Hinc eſt, quod omnes ingenioſos & literatos impudentiſſime mordet, nec intelligit quid loquitur ſcit. Nam dicit *populare ſacrum a Megalenſibus* per verba Poetæ differre, quod falſum eſt: non enim *Megalenſes ludos* ait Poeta, ſed *Megalenſem purpuram*. Nam cum oſtendit Proculeium iam feciſſe diuortium cum marito paupere, ne dotem abſumeret ad minus, inquit, *purpura Megalenſis*, id eſt, prætexta qua præcores & ædiles vtuntur, ac præſertim cum ludos celebrant, & ideo *Megalenſis*, hoc eſt, quam in celebratione megaleſiorum ſibi induturus erat maritus, fuit conſtatura centum millibus. Et *populare ſacrum*, hoc eſt, *Megalenſes ludi*, quorum celebratio totius populi erat, biſdena millia tuliſſet. Prætores enim ſiue ædiles propriam penſa ad ineundam cum populo gratiam, ludos celebrabant, ſicut rem declarat Suetonius in Iulio, cum de ædilitate eius ſcribit. Inquit enim: *Venationes ludoſq; & cum collega, & ſeparatim tulit, quo factum eſt, vt communium quoq; impenſarum ſolus gratiam reperet.* Verum addam totum Epigramma, vt legentes Merulæ furorem noſſe cognoſcant, & neſcire literas aperte fateantur:

Menſe nouo lani veterem Proculeia maritum
Deſeruit, at q; iubes res ſibi habere ſuas.

Quid

Quid, rogo? quid factum est? subiti quæ causſa doloris?
Nil mihi respondes? dicam ego, prætor erat.
Conſtatura fuit Megalenſis purpura centum
Millibus, vt nimium munera parca dares.
Et populare ſacrum bis millia dena tulisſet,
Diſſidium non eſt hoc Proculeia, lucrum eſt.

Megalenſis purpura inquit Mart. & *populare ſacrum* cauſſa diuortii fuerunt, id est prætexta prætoris, quæ ex *purpura*, vt Plin. meminit in nono, erat, & *Megaleſia*. Nam per *populare ſacrum Megalenſes ludos*, Martialem intellexiſſe clarum est, cum dixerit, *Megalenſem purpuram*. Duplex enim erat impenſa, prætextę scilicet prætoriæ, & faciendorum ludorum Megalenſium. Quod autem prætextati ædiles, ſiue prætores celebrarent ludos, Cicero in oratione contra Piſonem teſtis est: *Tu* inquit *cum Calendis Ianuariis compitalitiorum dies incidiſſent, Sex. Clodium (qui nunquam antea prætextatus fuiſſet) ludos facere, & prætextatum volitare paſſus es.* Nec audebit negare Merula prętextam tā prætoris quam Ædilis fuiſſe, cum Cicero & Tranquillus pro me ſint. Quorum alter in oratione contra Vatinium ſic ait: *de quibus duos prætextatos ſedentes vides, te Ædilitiam prætextam in togam, quam fruſtra confeceras vendidiſſe.* Et alter de Prætura, C. Cæſaris ſcribens ait: *Ac nihilominus permanere in Magiſtratu, & ius dicere auſus, vt comperit paratos qui vi ac per arma prohiberent, dimiſſis lictoribus, abiectaque prætexta domum clam confugit.* Nec mirabitur aliquis, quod purpurea prætexta tanti apud antiquos cōſtiterit, quanti Martia. ſcribit, cum Plinius hæc de purpura dicat. *Nepos Cornelius, qui diui Auguſti principatu obiit, me, inquit, iuuene, violacea prætexta vigebat, cuius libra denariis centum veniebat, nec multo poſt rubra Tarentina, huic ſucceſſit dibapha Tyria, quæ in libram denariis mille non poterat emi, hac Lentulus Spinther Ædilis curulis primus in prætexta vſus improbabatur.* Sed refellamus illa, quæ Merula ſomniauit. Ait enim *populare ſacrum floralia* intelligo, quaſi alii ludi ſcenici ſcilicet, ſaturnales, Megalenſes non fuerint populares, qui omnes ad religionem & lętitiam populi excogitati ſunt. Imo *Florales ludi* plebei potius quam populares erant, quibus propter licentiam & laſciuiam, nobiles, id eſt, equites, ſenatores, & patricii non aderant, vt ex Plutarcho in vita Catonis Vticenſis licet intelligere. Et Perſius, quem ad rationem inſaniæ ſuæ Merula allegat, *populum* pro *plebe*, vt ſæpius fit accepit, quamuis Aſconius *ludos plebeios* appellari ſcribit, qui pro libertate plebis exactis Regibus, aut pro reconciliatione poſt ſeceſſionem plebis in Auentinum fierent. In Megalenſibus autem ludis, omnes ſedebant, & liberi homines, a quibus amouebantur ſerui omnes, vt Cicero meminit in Augurum reſponſis, qui Ædilitatem Clodii, qui *Megaleſia* celebrauit, vituperans ait. *Tua tum tua, Cn. Lentule eadem virtus fuit, qua in priuato quondam tuo proauo,*

te & nomen, imperium, vocem, aspectum, impetum tuum stans senatus equites Romani & omnes boni sequebantur, cum ille seruorum & ludentium multitudine senatum populumque Roman. vinctum, ipse consessu & constrictum in spectaculis, atque impeditum turba, atque angustiis tradidisset. Et paulo post de *Megalensibus* loquens, ait. *Illi cum ludos facerent seruos de cauea exire & iubebant, tu in alteram seruos immisisti, ex altera liberos eiecisti. Itaque qui antea voce praconis a liberis se mouebantur, tuis ludis non voce, sed manu liberos a se segregrebant.* Præterea si *ludi Florales* fiebant ex annuo fœnore illius certæ pecuniæ, quam populo *Flora* reliquit, quid iacturæ & damni potuissent afferre Proculeiæ marito? quem Martial. repudiatum ab vxore dicit, propter impensam popularis sacri? Poteris ne adhuc negare arrogantissime Georgi, te in expositione popularis sacri, non modo ignorauisse quid diceres, verum etiam sine vllo iudicio penitus fuisse? illud quoque omnino Merulam sine literis, sine ingenio, memoria & iudicio esse ostendit, quod inquit: *Existimo per Megalenses ludos prætorem intelligi, per popularem sacrum, hoc est, Floralia ædilem significari.* Ergo per Merulam eodem anno maritus Proculeiæ & Prætor erat & Ædilis, quod quam sit absurdum quis præter scarabeum hunc ignorat? cum isti magistratus annui, & diuersi fuerint, & aliud prætoris officium sit, aliud Ædilium, quamuis ludos vterque populo exhibere posset. Postremo cur per *Megalenses ludos*, non tam Ædilem quam Prætorem posses intelligere vanissime interpres, qui per eos tantū prætoram significari existimas, cum Ædilium peculiare munus fuerit ludos celebrare? Nam *Megalesia* ab Ædilibus celebrari solita, Cicero in Aruspicum responsis, & Asco. scribunt. Et Valerius his verbis meminit: Sed hunc morem Attilius Soranus L. Scribonius Ædiles ludos matri Deum facientes, posteriores Africani sententiam secuti, discretis senatus & populi locis soluerūt. *Megalenses* vero *ludos* ad honorem magnæ matris fieri solitos, testatur idem Cicero in Aruspicum responsis Et *Megalesia* dicta sunt a templo magnę matris *Megalesio* a Græcis dicto. Vnde ex libris Sibyllinis, vt inquit Varro, Romam Dea fuit aduecta, non quemadmodum ineptus iste Geor. mentitur in expositione Iuuena. ἀπὸ τῆς μεγάλης μητρὸς, hoc est, a magna matre. Non p testi igitur Merula legentium iudicio, imo seipso iudice (nisi prorsus desipiat) negare, quin in exprimendo Martialis sensu, & ludorum consuetudine declaranda, deliraverit. Quamobrem pœna talionis mulctandus est, cum Domitio calumniam intulerit.

Quid subsellium & sellenium.

CAPVT XXII.

NEc mediocri profecto animaduersione dignum scelus admisit, lutulentus iste popinarum gurges, cum arguens eundem Calder. in expositione Epigrammatis Mart. quod incipit: *Rufe vides*

vides illum subsellia prima terentem, ita loquitur in *subsellio*, *quæ proprie*, vt Pedianus ait: *minorum erant, cum tribunalia maiorum fuerent*. Iudices sedebant trifariam aliquando diuisi. Nam & ordo Senatorius, & Equestris, & item Tribuni ærarii iudicabant. Aliquando tamen iudicia penes senatores solos, interim penes equites fuere. Et paulo post subiungit: Ego autem dixerim, *subsellia prima tenentem* equitem fuisse, qui iudicaturus *prima subsellia*, mollis & ornamento molliore ornatus frequentaret. Hic impurus veterator, nec Asconium Pedianum de iudiciis & subselliis, nec quid Mart. in Epigrammate derideat, intelligit, vt mox ostendam. Non enim iudices trifariam diuisi, vt Merula ait, iudicabant, nec hoc Asconius scribit, sed (vt superius late ostendi) ex lege Aurelii Cottæ, iudicia senatui Equitibus & Tribunis ærariis communicata sunt, & ex his tribus ordinibus: æquali portione is iudicum numerus per Prætorem sortibus eligebatur: quem lex ea dabat, qua quis teneri dicebatur. Et hoc Asconius affirmat, apud quem in Milonianam orationem, ita scriptum legitur: *Tribuni Ærarii. XIII. condemnauerunt, absoluerunt quatuor, Senatores condemnauerunt, XII. absoluerunt quinque, Equites condemnauerunt XIII, absoluerunt quatuor*. Nam in Miloniano iudicio vnus & quinquaginta iudices ex lege Pom. sederunt, & sic in aliis iudiciis factitatum esse apud Asconium multis in locis diligens lector inueniet. Præterea *subsellia* non erant minorum iudicum, *Tribunalia* vero maiorum vt somniat Merula? Sed minorum magistratuum, hoc est, Tribunorū, Quæstorum, Triumuirorum, qui non in *Tribunalibus, & sellis curulibus*, vt Consules, Prætores, Ædiles Curules, qui sunt maiores magistratus, sed in *subsellis* considebant, & de rebus minoribus, ac de iis quibus præerant ius dicebant, quod *priuatum iudicium* appellabatur. Asconius: *Sunt enim subsellia Tribunorum, Quæstorum, Triumuirorum, & huiusmodi minora iudicia exercentium, qui non in sellis curulibus & Tribunalibus cōsidebant, sed in subsellis*. Nec profecto Merula (quānis omnem ætatē suam in ediscendis vocabulis absumserit) quid *subsellium* significet, vnq̄ intellexit, hinc est, q̄ ad sensum Martialis minime penetrauit. *Subsellium* enim vt Varro scribit, id *sedile* dicitur, quod non plane sit sella, sed aliam fere formam habeat, & ea ratione dictum est, qua *subsipere*, hoc est, *non plane sapere*. Inde *subsellium* dicitur vbi eiusmodi duo sunt. Et dicebantur *subsellia*, præterillud quod de Magistratibus diximus, sedes in foro, vbi iudices electi in publico iudicio sedebant. Quin. in decimo: Quod accidisse etiam Portio latroni qui primus clari nominis profector fuit traditur, vt cum ei summam in scholis opinionem obtinenti caussa in foro esset oranda, impense petierit vti *subsellia* in basilicam transferentur. Et Cicero pro A. Cluentio. *Cumque id ei per viatores consulto negligentius agi videretur, ipse e publico iudicio ad priuatum Staleni iudicium profectus est, & illud pro potestate dimitti iussit,*

Stalenum ipse ad subsellia adduxit. Dicebantur & *subsellia* in curia, vbi senatores sedebant. Cic. in ea oratione quam habuit in senatu in Catilinam. *Quid quod ab aduentu tuo ista subsellia vacua facta sunt? quid quod omnes consulares, qui tibi per sæpe ad eadem constituti fuerunt, simulatq; assedisti, partem istam subselliorum nudam atq; inanem reliquerunt.* Erant & *subsellia*, vbi sedebant rei & accusatores, & testes, & illi, qui iudicium spectabant in foro. Cicero pro Roscio. *Et ne forte me frustra hoc pollicitum esse pradices, te te inquam Fanni a tuis subselliis, te testem suscitabo.* Idem pro Lucio Flacco, *hoc vero quid est? vna sedent, ex accusatorum subselliis surgunt, non dissimulant, non verentur.* Idem pro Sex. Roscio Amerino: *neque enim accusatore muto, neque teste quisquam vtitur eo, quod accusatoris subsellio surgit.* Et idem pro A. Cluentio. *Itaque cum callidissime se dicere putaret, & cum illa verba grauissima ex intimo artificio depromsisset. Respicite iudices hominum fortunas, respicite dubios, varioſque casus, respicite C. Fabritii senectutem. Cum hoc respicite, ornanda oratoris caussa sæpe dixisset, respexit ipse. At C. Fabricius a subselliis demisso capite discesserat.* Dicitur etiam *subsellium* sedile, quo quis vel ad mensam sedet, diuersum tamen a sella. Plautus in Stycho. *Scis tu me esse vni subsellii virum.* Et Cornelius Celsus in septimo. *Homo tum resupinus eo modo, quo in curatione ani figuratur super subsellium, aut lectum collocandus est, vnde & subsellia sedes in theatro appellabantur.* Cicero pro Cornelio. *P. Aphricanus ille superior, vt dicitur, non solum a sapientibus hominibus, qui tum erant, verum etiam sæpe a seipso accusatus est: quod cum consul esset cum T. Longo passus est a populari concessu, subsellia senatoria separari.* Et Sueto. in Augusto ait: *Facto igitur decreto patrum, quotiens quid spectandi vsquam publice ederetur, primus subselliorum ordo vacuaret senatoribus.* Didicisti tandem Merula, quid significet *subsellium* & vnde dicatur. Recognoscis iam singularem insciciam tuam, & temeritatem. Per *subsellia* iudicem intelligis? Cur non minorem magistratum? Cur non senatorem? Cur non accusatorem aut reum, conuiuam, aut ægrotum, aut spectatorem ludorum? horum enim omnium *subsellia* erant, vt late ostendi. Num iudicem Martia per totum epigramma intelligit & nominat? Minime. Quid igitur, inquies Martialis, intelligit per *subsellia?* Dicam Georgi: Tu interim recognosce errorem tuum. Videtur Mart. quantum verba epigrammatis innuunt, notare velle quendam delatorem fronte inusta litera notatum, diuite tamen cultu ornatum, in foro iudicum, vbi *subsellia* erant spatiantem. Ita enim inquit:

Rufe vides illum subsellia prima terentem,
Cuius & hinc lucet Sardonicata manus,
Quæ q; Tyron totiens epotauere lacerna,
Et toga non tactas vincere iussa niues,
Cuius olet toto pinguis coma Marceliano,
Et splendent vulso brachia trita pilo,

Non

Non externa sedet lunata ligula planta,
Coccina non lasum pingit aluta pedem,
Et numerosa linunt stellantem splenia frontem,
Ignoras quis sit? splenia tolle leges.

Nam *splenium* Mar. appellat panniculum medicamentis perfusum, qui supra inustionem literæ impositus erat ad medelam & contectionem vstionis. Martialis alio loco hoc declarat, cum fingens se ęgrotare in mento *spleniumque* adalligatum ferens, ne causam haberet basiandi Philennin fellatricem, sic ait:

Cur spleniato sape prodeam mento,
Alba ve pictus lana labra cerusa,
Philenni quaris, basiare te nolo.

Et Plinius vigesimo nono, cum de remediis ad oculos cruore suffusos scribit, quem Georgius intellexisse nunc fatebitur, *splenium* pro medicamento ipso accipit, cum ait *superimponi oportet splenium e melle decoctum, lanamque succidam ex oleo & vino.* Quod autem delatores inustione literæ notarentur, qui non recte accusarent, Cicero pro Roscio Amerino contra Erucium delatorem aperte ostendit, cum ait: *Sed si ego hos bene noui, literam illam, cui vos vsque eo inimici estis, vt etiam calumniis oderitis, ita vehementer ad caput affigent, vt postea neminem alium, nisi fortunas vestras, accusare possitis.* Verbum præterea leges in fine Epigrammatis appositum plane demonstrat literam illam in Ruffi fronte fuisse scriptam, nec ad expositionem, & verba Georgii vllo modo conuenire potest. *Terentem* etiam, non *Tenentem* legendum est, vt habet Codex antiquus, & significat *Terere*, vltra proprium significatum *vltro citroque spatiari*, vt alio loco, *quod ambulator porticum terit furus.*

TOMVS.
CAPVT XXIII.

EST præterea Martial. Epigramma ad suorum librorum furem, sic incipiens. *Erras meorum fur auare librorum, fieri Poetam posse qui putas, tanti scriptura quanti constat & Tomus vilis*: In cuius interpretatione Calder. reprehendens Georgius ait: *Tomon appellant Graci particulas librorum abscissas, veluti volumina, qua inscriptione notati sunt Hermogenis libri.* Hieronymus proprie *Tomos* volumina interpretatur. Quo rectius dixerim *Tomum* accipi pro particula libri, quam pro crassiore papiri parte. Quantam sibi licentiam assumit hic sordidus grammatista, & inuerecundus, adducit dictionem Græcam, quæ nihil ad Martial. sensum facit, & quod peius est, eam male interpretatur, cum ignoret, vnde deriuetur, quod facile perspicere poterat, si quid ei inesset ingenii ex interpretatione diui Hieronymi. τέμνω enim verbum Græcũ *duo* significat, *incido & diuido*, ex hoc τόμος, id est, *lucus* dicitur, q *is locus diis sacer separatus & semotus sit, vt scribit Suidas, ex hac

igitur secũda significatione deriuatur etiam *Tomos*, quod proprie significat *libri diuisionem*, hoc est *volumen*, & Hermogenes diuisit librum suum in *Tomos*, id est, *volumina*, non in abscissas particulas vt aiolans Merula inquit. Sed quid hoc ad Martialem? qui ait ad furem: *fur meorum librorum*, id est, meorum voluminum, aliquando enim *liber volumen* significat, etras qui putas fieri Poetam tanta pecunia, quanti constat exscriptio librorum, & *Tomus vilis*, id est charta, vel incisio illa qua libri coaptantur & poliuntur, & ideo vilem dixit. *Tomos* enim vt scribit Suidas, duo significat, chartam & incisionem τόμου, hoc est, *incido*.

Myrinus & Summœnium.

CAP. XXIV.

NEgat insuper ignorantissimus hic pergræcator *Myrinum* fuisse nomen gladiatoris, cum Martialis ipse alibi id aperte declaret in eo Epigrammate:

Nuper cum Myrino peteretur missio laso. Et Summœnium locum Romæ fuisse, vbi meretrices prostabant, & quædam insulse nec ad propositum ex Horatio adducit, cum Martialis alio loco dicat: *Summœnianas cœnet inter vxores.* Sed nimirum sine memoria, sine vllo ingenio, sine vlla omnino prudentia & iudicio est hic indoctus ἀνθρώπιδιδακτος qui si quid eruditionis habet, quod profecto admodum exiguum est, ex commẽtariis aliorum didicit, & tamen impudentissime in doctores suos ingratissimus recalcitrat, & obtrectatione eorum sibi famam quærit. Veruntamen doceamus, quid fuerit *Summœnium*, & vnde dicatur, ne amplius hic canis allatret. Locus erat Romæ *Subura* dictus, vt inquit Varro, quod esset sub muro terreo carinarum. Et Iunius scribit *Suburam* dictam quod sub antiqua vrbe esset. In hoc loco meretrices habitasse, multis locis testatur Mart. & Virgilius in lasciuis epigrammat, inquit:

Nota Suburanas inter Thaletusa puellas,
Quæ puto de quæstu liberæ facta suo est.

Hinc Martialis suo nouo vocabulo meretrices *Summœnianas* appellat, quæ in loco prostarent, qui olim fuisset sub antiquis mœnibus. Nam quemadmodum dicitur *Subura* a sub & muro, ita *Summœnium* quod esset sub antiquis mœnibus. *Suburam* Mart. appellauit am rem eti, quam in dictionibus Græcis fecit. Cum enim dicatur Apollo *Sminthius*, & campi *Sminthii* a muribus dicti, vt scribit Strabo, cum de Asia minori loquitur, Martialis Apollinem *murinum* maluit appellare, & primam syllabam breuem fecit, cũ mus longa sit syllaba, sic campis diues Apollo sic *murinis*, quod autem secundam syllabam *Summœnii* breuem, contra naturam nominis Martialem dicat protulisse, aperte mentitur Merula, nec de syllabis loqui debet, qui a musis est alienissimus. In codicibus enim antiquis ita scriptum est. Raraque *Summœni* fornice rima patet: pro *Summœnii*, vt pauperis & *tuguri*, pro *tuguri*.

Quæ

Quare rudis Sinuessa.

CAPVT XXV.

NEc silentio præ eundum est, quod alibi somniculosus interpres Georg. vt gracculus crocitauit super Mart. epigrammate quod est:

Hetrusci nisi thermulis laueris.
Illotus morieris Oppiane.
Nulla sic tibi blandientur vnda.
Nec fontes apponi, rudis puellis
Non mollis Sinuessa. feruidique
Fluctus passeris, aut superbus Anxur.
Sic enim implicitas ambages eructat.

Quod autem Aponus sit vicinus Patauio, nemo est, qui nõ norit, quod autem dixerit rudes puellis, quod imprimis deliberabam non satis exponit. In quæstionem hanc soluendam, cum aliquando diligentius incumberem, atque peraccurate multa legerẽ. forte incidi in epistolam Ioannis Cassiodori, quæ mandante Theodorico rege Gothorum, ad Archiatrum Patauinum scribitur, vt præparet balnea Aponi. In ea igitur epistola tradit esse in aquis Aponi, stupendam quandam continentiæ disciplinam. Nam in vndam qua viri recreantur, si mulier descendit, inscenditur propterea, quia & ipsis altera exhibitio decora collata est, scilicet ne ardẽtium aquarum fœcundissimum locum non crederent habuisse. Vnde plurima largiretur, si vterq; sexus vno munere communiter vteretur. Hæc verbosius Merula hesternã crapulam exhalãs effundit, quem si quis retortis post tergum manibus, fidiculis torqueat, cogatque exponere, quid Cassiodorus de Aponi fontibus sentiat, disrumpetur potius quæstione, quã id exsequi possit, adeo verba corrupta subtexit, vt nihil solidum elici possit, quod ad Martia. interpretationem faciat. Ego vero *rudis* numero singulari legendũ puto, & ita habet codex antiquus & sic erit ordo: *Nec mollis Sinuessa rudis*, id est incognita & intacta puellis, sic blandietur tibi Oppiane, vt thermulæ Hetrusci, in agro enim Campaniæ Sinuessano aquæ calidæ erant, molles (vt inquit poeta) hoc est, quæ lasciuiam & mollitiem inferebant. Et ideo puellis rudem Sinuessam Martialis dixit, quia ab his aquis propter earum mollitiem puellæ arcerentur. Vnde Plinius aquas Sinuessanas sterilitatem fœminarum, & virorum insaniam abolere scribit. Quibus si se lauisset Merula, non tam vehementi delirio vexaretur, quo percitus in bonos & literatos viros, bonarum literarum omnium ignarus ipse, allatrationibus ineptis inuehitur.

CAPVT XXVI.

HÆc sunt, in quibus Georg. Merulam, dum in Domitium Calcidicaciter nimis ac licenter inuehitur, in Plin. & Mart. vehementer errasse abunde satis (vt credo) ostendi. Quædam

vero præterii consulto, quæ magis iudicium quoddam, quam cognitionem aliquam reconditæ antiquitatis requirunt, & ipsa huiusmodi sunt, vt vel mediocris ingenii iuuenis facile per se cognoscat. Nam de his ita velim omnes existiment, communis tantum vtilitatis rei literariæ a me ductam esse rationem, omni ambitione, omni deniq; odio amoto. Neque enim is sum, qui derogatione alienæ laudis mihi æstimationem & nomen aucupe r. Quamobrem omnes bonarum literarum & veritatis sectatores mihi non iniuria adesse debent, & vna mecum insolentem licentiam maledici conuitiatoris reprimere. Illud præterea non putaui silentio prætereundum, quod de Alba longa, & Auentino delirus magister somniauit, vt eius auditores, quam modica in eo eruditio & antiquitatis cognitio sit, cognoscentes, non ita facile insomniis & deliramentis ipsius credãt. Nam cum me ad auditorium ipsius, vt hominem officii admonerem contulissem, offendi illum forte Liuium ab vrbe condita legentem, si legere est, ieiune, inepte, nulla elegantia, nullo seruato ordine, & de seipso blatterare, & in viros literatos inuehi. Ibi inter alias ineptias, quas mõstruosus præceptor effutiuit, Albam longam ad differentiam alterius Albæ appellatam, & Auentinum ab aduentu Herc. & Caci nominatum, non sine præfatione diligentiæ suæ affirmauit. Hæc profecto nũquam misellus dixisset, si sobrius ad auditorium esset profectus, sed hesternæ cœnæ crapulam nondum concoxerat, nam verba Liuii non aduertit, a situ in dorso porrectæ vrbis Longam Albam appellatã scribentis. Quod autem Varronem in lingua Latina non legerit oscitabundus heluo, haud quaquam mirandum est, qui de Alba sic ait: Hinc post triginta annos oppidum alterum conditur Alba, id a sue alba nominatum. Hæc e naui Ancæ, cum præesset Lauinium, triginta parit porcos. Ex hoc prodigio post Lauinium conditum annis triginta, hæc vrbs facta propter colorem suis & loci naturam, Alba longa dicta est. Nam de altera Alba, quod vigilans somniauit, apertissimum mendaciũ est. Alba enim ad fucinum lacum in Marsis, vnde sunt Albenses, vt inquit Plinius: Colonia fuit Romanorum octingentis fere annis post conditam ab Ascanio Albam longam, vnde sunt Albani, deducta. Victis. n. Marsis tres Coloniæ, Sora, Alba, Carseoli, eodem anno deductæ sunt, vt Liuius meminit. Auentinus autem vnde dicatur, idem Varro declarat, qui scribit, non ab aduentu Herculis & Caci montem appellatum, sed vel ab Auentino Albano rege ibi sepulto, vt Liuius & Dionysius etiam meminere, vel (vt Neuius) ab auibus, quod eo se a Tyberi ferrent aues, vel ad aduentu hominum, quod commune Latinorum ibi Dianæ templum erat constitutum, vel ab aduectu. Nam olim paludibus mons erat a reliquis disclusus. Et eo ratibus ex vrbe aduehebantur, vnde velabrum dictus locus est, qui inter Palatium & Auentium erat. Sed iam huic opusculo sit finis, quod tanquam

tanquam præludium quoddam, vt diximus, edituri sumus. Quæstiones enim Plautinas exspectamus, quas tantopere iactat, nec iá per decennium edidit. Vereor autem ne hæc tam longa veteri gestatio abortum faciat, cum iam celerius elephanti pariant. Præterea vt nobis nuntiatur, propediem se toti orbi bellum indicturum, sua solita arrogantia prædicat. Hoc per Iouem lapideũ, quod olim maximum iusiurandum erat, lætus exspecto, nec præ desiderio tantum mihi vitæ superesse puto, vt hoc videam. Sed quid tam diu moratur? Exeat tandem, & illam ferratam, siue sanguineam præustam hastam, huius tanti belli indicium faciat. Ego vnus pro toto orbe primus cum Georgio Merula congrediar, nec galea & lorica, thorace & lancea munitus in certamen descendam. Non enim his armis mihi in Georgium opus erit. Hispanam cetram, & acutum gladium in eum afferam, vt leuiori agilitate cominus ipsius iugulum petam. Nec deerit tamen laqueus & hamus, si Protei forte artibus vsus, aut, vt Merula auis, quoniam ita vult appellari, rostro luteo morsus intentabit, aut, vt pisces Merula, branchiis apertis, & excusla cauda insiliet. Tum facile cognoscet, quæ in enodandis Iuuenalis sensibus offenderit, quæ in Columella, Varrone & Catone censorio arroganter deprauauerit, tum demũ in Plauti emendatione, non Herculis labores, vt ipse iactat, sed errores fecisse fatebitur. Nam de Tuberonum ductu in Ligarii accusatione quædam in totum vana somniasse, Intercalarium mensium rationem non deprehendisse, centuriatam concionem indocte dixisse, & in inuectiua in Galeotum Latinum sermonem non seruasse, & si omnium impudentissimus est, vt tamen eum pudeat, necesse erit.

CORNELII WITELLII CORINTHII DE dierum, mensium, annorumq; obseruatione ad Pyladem Brixiensem, Græci, Romaniq; sermonis doctissimum Præfatio.

HEsterna vespera in foro diui Marci vltro citroque deambulantes, cum de Græcis Latinisque literis multa confabularemur, venit ad me (vt nosti) quidam ex auditoribus Georgii Merulæ, iuuenis sane non parum doctus, mequa percunctatus est: Quo pacto locum illum in primo Liuii ab vrbe condita intelligerem, vbi Numam Pompilium ad cursum Lunæ & Solis annum scribit constituisse, quod diceret Georgium Merulam frequenti auditorio, se nunquam mentem Liuii potuisse comprehendere, palam professum esse. Et ideirco id in suis commentariis tacuisse, cum de anno & intercalario mense scriberet. Ego cum libenter iuueni respondissem (vt soleo omnibus) edocuissemque ex sententia Macrobii, quæ lectio vera Liuii esse deberet. Ostendissemque, quibus in locis Merula in anni obseruatione errasset. Efflagitasti

tu mi Pylades optime, vt ea omnia. quæ de intercalationibus, & annis ex auctoritate Censorini, & Macrobii Plutarchiq; pro tempore enarrassem, breui ad te epistola colligerem., qua in re nonequidem inuitus tibi morem gessi, tum veteri nostra amicitia motus, pro qua tibi omnia debeo, tum etiam, vt in hac epistola, meo aliqua ex parte satisfacerem, consilio. Scis enim ita mihi perceptũ animo, vt quanto meo studio possem & diligentia Georgium Merulam, nescire literas, & ipsius commentaria, quibus in tam turnidam elationem deuenit, vt omnes literatos viros contemnat deprimatque, variis scatere erroribus ostendam. Hoc ipsum in defensione Domitii Calderini me fecisse confido, & posthac diis bene iuuantibus faciam. Habeo enim sexcentos & amplius errores ipsius ex commentatiis Iuuenalis, & orationis in Ligarium, accemendatione Plauti, Columellæ, Catonis Censorii, & Varronis collectos, quos iam edidissem, nisi exspectarem ipsius quæstiones Plautinas, quas iam decem annos in vtero gestat, & adhuc non modo non parit, sed ne parturit quidem, cum ei opus sit recantare, quæ in toto Plauto deprauauit. Itaque mi Pylades pleniori obsequio desiderium tuum demeritus sum. Non enim solum hac epistola diuersorum annorum veterem obseruationem habebis, verum etiam quædam de diebus & mensibus, quæ hinc inde per auctores dispersa, collegi. Posthæc vero Merulæ errata aspergentur, sed iam dies ex quo mensis, & annus constat, initiũ auspicabitur, qui, vt Censorinus ait, aut naturalis est, aut ciuilis. Naturalis dies, tempus est ab oriente sole ad occasum, huius principium, *mane* appellauere antiqui, vel quia tunc *manat* ab oriente dies, vt inquit Varro, vel boni omnis gratia. *Manum* enim veteres *bonum* dicebant, vnde dii inferi *manes* sunt dicti, quos bonos putabant, cuius contrariũ est *immanis*. Occasus vero *suprema* dicebatur. In 12. tabulis, ortus & occasus tantũ notati sunt, post aliquot annos adiectus est & meridies, accenso consulum, vt inquit Plin. id pronuntiante: Cum curio, hoc est, sacrorum præco inter rostra & Argeorum thesin prospexisset talem solem, a columna ænea ad carcerem inclinato sydere supremam pronuntiauit, sed hoc serenis tantum diebus. Aliqui vero quadripartitum diem faciebant, sicuti castra noctem, ideo in historiis, prima, secunda, tertia & quarta vigilia legitur. Ciuilis vero dies id tempus dicitur, quod vno cœli circumactu fit viginti quatuor horarum spatio, quo dies verus & nox continetur, Huiusmodi dies ab Astrologis, & ciuitatibus, quatuor modis diffinitur. Babylonii enim a sole exorto ad alterum exortum, diem statuerunt. Athenienses vero ab ab occasu solis ad alterum, & multi in Vmbria, quæ gens Itala est, a meridie in meridiem, quam opinionem Varro damnat: Nam (vt inquit Gellius) qui Calendis in meridie apud Vmbros natus est, dies eius natalis videri debebit, & Calendarum dimidiarum, & qui est post

Calendas

Calendas dies ante meridiem, quod nimis absurdum est. At Romani sacerdotes, & qui diem diffiniuere ciuilem, Ægyptiique & Hipparchus, dies singulos a media nocte ad mediam proximam computabant. *Marcus Varro*, teste Gellio, *ait homines, qui mediæ nocte ad proximam mediam noctem in his horis* XXIV. *nati sunt, vna die nati die dicuntur*, ac de ciuili Romanorum die Vergil. intellexisse Gellius scribit, cum ait:

Torquet medios nox humida cursus,
Et me sæuus equis oriens afflauit anhelis.

Huiusmodi igitur dies sic diuidebatur, vt Censorinus scribit: *Media nox*, quod principium diei erat. Inde de media nocte proximum erat *gallicinium*, cum galli canere incipiunt. Deinde *conticinium*, cum conticuere. Tunc ante lucem siue *diluculum*, cum sole nondum orto iam lucet. Post hoc *mane*, cum lux videtur, inde ad meridiem, tunc *meridies*, quod est medii diei nomen, inde de meridie. Hinc *suprema*, quamuis multi supremam post occasum solis esse existimabant, quoniam in 12. tabulis ita scriptum erat: *Solis occasus suprema tempestas esto*. Sed postea Marcus Pletorius Tribunus pl. plebiscitum tulit, in quo scriptum est: *Prætor vrbanus, qui nunc est, quique posthac fiet, duos lictores apud se habeto, hisque suprema ad solem occasum, iusque inter ciues edicunto*. Post suprema dicitur *vesper* siue *vespera*, quam Plautus *vesperuginem*, Vergilius *hesperum* appellatur. Postmodum *crepusculum* a *crepero*, vt inquit Varro, quod dubium significat, quia id tempus, noctis ne sit, an diei incertum. Post id tempus sequitur, quod luminibus accensis, siue *prima face* notabatur. Deinde *concubium*, cum itum est cubitum. Exinde *nox intempesta*, quod nihil agi fit tempestiuum. Tunc ad *mediam noctem*. *Dies* etiam genere fœminino, aliquando pro tempore simpliciter ponitur. Ouidius:

Non venit ante suam nostra querela diem.

Et alibi: *Ante diem pœna quod perière mea.*

Vnde *diecula*, vt inquit Asconius paruum tempus. Horarũ in 12. tabulis nulla mentio erat, sed postea quo tempore, & a quo Romę horologia sint inuenta, incertum est, hoc satis constat, *solaria* primum appellata, quod ex sole horæ cognoscerentur. Huius primus inuentor apud Lacædemonios Anaximenes Milesius fuit, appellatumque est sciotericum. Plinius ita scribit: Princeps Romanis horologium statuisse ante 12. annos, quam cum Pyrrho bellatum est, ad ædem Quirini Lucius Papyrius cursor, cum eam dedicaret a patre suo votam a Fabio Vestali, proditur. Sed neque facti horologii rationem, vel artificis nomen significat, nec vnde translatum sit, vt apud quem id scriptum inuenerit. Marcus Varro primum statutum in publico secundum rostra in columna tradit, bello Punico primo a Marco Valerio Messala consule: Catina capta in Sicilia deportatum inde post

triginta annos, quam de Papyriano horologio traditur, annovrbis quadringentesimo septuagesimo septimo, nec congruebat ad horas eius lineæ. Paruerunt tamen ei annis vndecentum, donec Quintus Martius Philippus, qui cum Lucio Paulo fuit censor diligentius ordinatum iuxta posuit, idque munus inter censoria opera gratissime est acceptum. Etiamnum tamen nubilo incertæ fuerunt horæ vsque ad proximum lustrum: Tunc Scipio Nasica collega Lenati primus aqua diuisit horas, æque noctium ac dierum, idque horologium sub tecto dicauit anno vrbis quingentesimo nonagesimo quinto, tamdiu populo Rom. indiscreta lux fuit. Huiusmodi horologia clepsidræ appellantur, quia aquam, qua horæ notabantur, inclusam & occultã haberent. Et hæc de diebus. Mensis autem, vt Macro. scribit, a luna est appellatus, quam Græci μήνην nomine dicunt, quod intra eum Zodiacum Luna lustret. Verum tamen mensium quoque alii naturales, alii ciuiles sunt. Naturalium autem, alius solaris, alius Lunaris est. *Solisq; mensis* id temporis spatiũ dicitur, quo sol in aliquo signo moratur. Id vero modo maius, modo minus esse astronomica computatione colligitur. *Lunaris* autem *mensis* is est, quem luna in circuitione signiferi consumit, qui omnino tricenos dies non explet. Hunc mensem Vitruuius in nono vertentem appellat, quem Luna peragit, dum ad id signum, ex quo egressa erat, denuo reuertitur. Ideo & annum lunarem Macrob. appellari affirmat. At *ciuilis mensis* dicitur, quę quæq; ciuitas sibi constituit, vt Romani ex constitutione Romuli quatuor menses, Martium scilicet, Maium, Iulium & Octobrẽ, tricenis & singulis diebus claudebant. Reliqui vero sex tricenos dies habebant. Nam decem mensibus annum Romulus computauit. Sed omnium mensium dies primi Calendarum appellatione notantur a verbo græco καλῶ, quod idem est, quod voco. Prius enim quam Cn. Flauius scriba inuitis patribus fastos in omnium notitiam ederet, primo mensis die a minore pontifice vocato in capitolium populo feriarum caussas, ac quid in eo mense esset agendũ Rex sacrorum enuntiabat, & Calendas tamen Græci non habent. Ideo Augustus Cæsar, cum aliquos nunquam soluturos significare vellet, *ad Calendas Græcas soluturos* dicebat νουμηνίας Græci principia mensium appellant. Omnes etiã menses *Nonas* & *Idus* habent, & cũ omnibus idem numerus Iduũ sit, nonarum diuersus est, Quatuor enim menses Martius, Maius, Iulius & October, septimanas habent nonas. Reliqui vero quintanas, quæ dictæ sunt, (vt aliqui volunt) quod nouæ sint initium obseruationis, vel quia ab eo die ad Idus nouem numerantur dies. *Iduum* vero appellatio, quibus octo numerantur dies, a Tuscis (vt multis placet) emanauit, qui diẽ illum *Itum* nominantes, Iouis fiduciã interpretantur. Ideoque idibus res diuina Ioui agebatur, quemadmodum calendis [illegible]. Aliqui *idus* dictas affirmant, quasi *Vidus*, v littera detracta. Quod cum

enim Græci ἰδεῖν dicunt, nos n litera addita videre dicimus, quoniam eo die Luna plena videatur, vel πλήθειν, quasi dies plena Lunæ speciem demonstret. Sunt qui *Idus* appellatas scribunt ab oue, quam Tusci *Idulim* nominant, quod ouis a Flamine Idib. Ioui mactaretur. Macrobius vero *Idus* ab *iduare*, quod diuidere est, deduci existimat, quod is dies mensem diuidat. Inde *viduæ* dicitur, quæ sit viro diuisa. Verum reliqui mensium dies, qui ab Idibus ad finem mensis supersunt, a Calendis sequentis mensis numerantur, vno semper die addito. Sed omnis computatio a maiori numero incepta, retrorsum in minorem desinit, quod etiam in *Nonis & Idibus* fit. In mensibus enim, qui septimanas habent nonas, sexto, quinto, quarto nonas dicimus. In iis vero qui quintanas, quarto tertio. Et in Idibus, octauo, septimo, sexto idus dicentes, dies computamus. Verum hæc notiora sunt, quam vt a me latius explicentur. Nunc vero de Anno dicendum est, quem a circuitu temporis Atteius Capito, teste Macrobio dictum esse putauit. Veteres enim *an* pro *circum* vsurpabant. Hic igitur *annus*, aut *vertens* est, aut *ciuilis*, aut *magnus*, de quo infra. Annus vertens, (vt Censorinus ait) natura est, dum sol duodecim signa percurrens, eodem vnde discesserat reuertitur. Hic quod dierum numero colligendus esset, inter Astrologos veteres non conuenit, quorum opiniones enumerare, & longum, & superuacaneũ esset. Aliqui etiam incomprehensibilem & innumerabilẽ esse vertentem annum putauerunt. Verumtamen plures sunt, qui trecentis & sexaginta quinq; diebus, & quadrante, hoc est quarta parte vnius diei, annum vertentem colligunt, cuius sententiæ & Iulius Cæsar fuit, & huic numero, annum Romanum accommodauit. Hunc autem annum Virgi. *magnum* appellauit, respectu Lunaris anni, qui eo longe minor est, cum ait: *Interea magnum sol circumuoluitur annum*. Præterea omnium errantium stellarum, quas Planetas Græci appellant, a certo loco ad eundem locum reditus, omni emenso cœli circuitu, vertens annus, vt Macrobius scribit, appellatur. Verũ ex vsu cõmuni *vertens* annus pro solari accipitur. *Ciuilis* vero *annus* is dicitur, qui cuiusque ciuitatis est proprius, & vt de aliquibus dicam, Acarnanes sex mensibus annum suum claudebant, Arcades vero tribus. Et Romani ante imperium Numæ, decem mensibus suum annum computabant, qui continebat dies trecentos quatuor. Numa postea quinquaginta dies addidit, constituitque, vt trecentis quinquaginta quatuor diebus annus Romanus censeretur, quibus duodecim Lunæ cursus conficerentur. Addidit postea vnum diem ad honorem imparis numeri, quorum duodecim mensium fecit, quos ita constituit, vt septem ex eis trecentis censerentur diebus, quatuor, Martius & Iulius, & October, priscum numerum obtinerent, Februarius vero octo & viginti diebus computaretur. Eorum etiam ordinem mutauit,

Martius enim ex Romuli constitutione, cum annum auspicaretur, ipse *Ianuario*, quem a *Iano* principiorum Deo appellauerat, initium anni attribuit, & *Februarium* secundum fecit a *februamentis*, ab ipso appellatum, quod eo mense, ciuitatem februari, hoc est lustrationibus purgari iussit. Verum cum hic annus Numæ et Lunæ cursibus computaretur, imitatione Græcorum cursui solis per intercalationes accommodatus est. Quis autem intercalandi auctor Romanis fuerit incertum est. Macrobius varias veterum scriptorũ de hac re opiniones adducit. Liuius vero & Plutarchus, Numam Pompilium primum omnium intercalasse scribunt. Id ex Græcorum consuetudine sumtum esse, satis constat. Illi enim vt Macrobius ait, cum annum suum trecentis quinquaginta quatuor diebus ordinassent, viderentque de solis cursu, qui trecentis sexaginta quinque diebus, & sex horis significatum ambit, vndecim dies & quadrantem anno suo deesse, intercalares certa ratione excogitauerunt. Nam cum laboriosum nimis ac difficile esset, omnibus annis vndecim dies & quadrantem intercalare, octo annos labi sine vlla intercalatione sinebant. Inde octies vndecim multiplicantes, ex qua multiplicatione, dies nonaginta nascuntur, si quadrans octies componatur, intercalabant. Hos dies Græci ὑπερβαίνοντας, hoc est, superabundantes vocabant, ex quibus tres menses μεσολιμους, hoc est, intercalares facientes, mẽsi vltimo exacto octaui anni addebant. Ita octauo quoq; anno, vt Liuii verbis vtar, ad metam eandem solis, vnde orsi essent, plenis omnium annorum spatiis, dies congruebant. Hunc igitur intercalandi morẽ Numa (vt Liuio placet) imitari voluit sed alio ordine: nam ex illis nonaginta diebus, qui per octennium affluebant, quatuor cõfecit menses intercalarios, quos Romani Marcedonios siue Mercedinos, (vt scribit Plutarchus) appellabant, quorum primus & secundus duorum & viginti dierum erant, tertius vero & quartus vicenos ternos dies habebant. Hos menses per octennium intercalationibus quatuor, alternis annis, diei tertio & vigesimo Februarii, inter *terminalia* & *regifugia* dispensando intercalabant, & quoniam octauo quoq; anno, dies octo affluebant, propter diem illum, quem ad honorem imparis numeri, vt diximus, addiderat tertio quoq; octennio, non nonaginta dies, verum sex & sexaginta, totidem intercalationibus, & eodem mense interponebat, compensatis viginti quatuor diebus pro illis, qui in tribus octenniis, hoc est, quatuor & viginti annis supra Græcorum numerum affluxerat. Locus igitur ille apud Liuium, cuius gratia hæc omnia altius repetiuimus, ita legendus est: Atque omnium primum ad cursum Lunæ in duodecim menses describit annum, quem quia tricenos dies singulis mensibus Luna non explet, desuntque dies solido anno: qui solstitiali circumagitur orbe, intercalares menses interponendo ita dispensauit, vt vigesimo quarto anno ad metam

metam eandem solis, vnde orsi essent, plenis omnium annorum spatiis dies congruerent. Et Cicero libro 6 epistolarum ad *Lentulum* in epistola, quam Ligario scripsit cum ait: *Ego idem tamen cum ad 2. Calendas intercalares priores rogatu fratrum tuorum venissem mane ad Cæsarem*, consuetudinē intercalādi ex institutione veteri notat, & ante principium primi intercalarii mensis, hoc est die tertio & vigesimo Februarii profectum se esse ad Cæsarem Cicero significat, prioresque intercalares Calendas dixit, respectu secundæ, tertiæ & quartæ intercalationis, quibus ex consuetudine Numæ, alternis annis Romani vtebantur. Verum (vt inquit Macrobius) tempus fuit, quo intercalatio omnis omissa est, & per grātiam eorum, qui fastis præerant, qui publicanis proferri, vel minui consulto dies volebant, modo auctio, modo retractio dierum proueniebat, ac sub specie obseruationis maior confusionis occasio emergebat. Nam neque messium feriæ æstate, neque vindemiarum autumno, per intercalandi licentiam conueniebant, donec Caius Cæsar Pontifex Maximus, suo tertio, & Marci Æmilii consulatu omnem hanc inconstantiam temporum vagam adhuc, & incertam in ordinem staturæ definitionis coegit. Initurus enim nouæ exordium ordinationis, dies omnes, qui confusionem afferre poterant, absumsit, effecitque vt vltimus annus confusionis quindecim esset mensium intercalatis duobus mensibus inter Nouembrem & Decembrem, & intercalario addito mensi Februario, qui ex consuetudine in eum annum inciderat, protentusque est is annus in quadringentos quadraginta tres dies. Inde imitatus Ægyptios ad numerum solis, qui diebus trecentis & sexaginta quinque, & sex horis cursum peragit, annum Romanum direxit, interiectis decem diebus anno priori, effecitque vt quatuor menses Nouember, Aprilis, Iunius, & September tricenis diebus clauderentur. Reliqui vero omnes, præter Februarium, qui pristinum retinuit numerum, tricenos & singulos dies haberent, & vt ratio quadrantis haberetur, constituit, vt quarto quoq; anno finito, dies vnus ex quatuor quadrantibus confectus, die tertio & vigesimo Februarii quinti anni sequentis, vt morem antiquum seruaret, per intercalationem adderetur, quem quoniam sextus a Calendis Martiis erat, bissextum appellauit. Vigesimus enim quartus Februarii dies, cum intercalabatur, & vigesimus quintus, sexto Calendas Martii eadem appellatione dicebatur. Itaque habitis etiam dimensionibus Lunæ sic constitutum annum eiusdem Cæsar edicto palam posito publicauit. Sed ex hac emendatione nouum errorem sacerdotes, qui fastis præerant fecerunt: Cum enim diem illum intercalarē quarto quoque anno exacto mensi Februario quinti sequentis anni addi oporteret, illi incipiente quarto intercalabant. Et hic error sex & 30 annis permānsit, quibus intercalati sunt dies duodecim, cū nouē

intercalari oporteret, quem quidem errorem deprehensum Augustus correxit, qui duodecim annos sine vlla intercalatione labi iussit, vt dies illi, qui per annos sex & triginta, sacerdotum incuria excreuerant, eo spatio absumerentur. Postea vnum diem, secundū Cęsaris constitutionem, quinto quoq; incipiente anno, intercalari iussit, qui pristinam etiam bissexti appellationem retinuit, quamuis *bis pridie Calendas Ianuarii* dici debuisset, hunc igitur ordinem in æs incidi ad æternam memoriam mandauit, quo etiam nunc gentes vtuntur. Verum hic annus ad cursum solis, qui vertēs dicitur, non solum a Calendis Ianuarii vsque ad easdem intelligitur, sed etiam id tempus, quod est a sequente post Calendas die, vsque ad eundem, & a cuiuslibet mensis die vsque ad eundem diem, verrens annus appellatur, ac sic accipit annum Iuuenalis, cum ait in satyra septima: *Et cum se vertit annus*. Et Suetonius, cum Caligulam immensas opes non toto vertente anno absumsisse scribit, hoc est non explero spatio vnius anni solaris. Hactenus de ciuilibus & vertentibus annis, nunc ad magnos annos transeundū est, qui ex vertentibus (vt Censorius scribit) conficiebatur, quorum magnitudo non minus diuersa agentibus obseruata est, quam ab auctoribus tradita, eaq; causa id accidit, quoniam inter veteres Astrologos (vt diximus) nō conuenie-bat, quanto vel sol, plus quam trecentos sexaginta quinque diēs in circuitu Zodiaci conficeret, vel Luna minus quā triginta, Itaq; vt de aliquibus dicam, Democritus ille Abderites annum magnū confecit, ex vertentibus duobus & octoginta, ac intercalaris mensibus octo & viginti. Diuinus vero ille Hipparchus trecentos & quatuor in suo anno magno numerari voluit, in quo bis centies decies intercalabatur. Et Methon Athenienſis annum magnum constituit, qui *Methonicus* est appellatus, & vndeuiginti annos vertentes, cum intercalationibus septem habuit, eoque ἐννεακαιδεκαετηρὶς dicebatur. Fuit & *annus magnus Caldaicus* a Caldeis constitutus ex duodecim vertentibus, ideoque δωδεκαετηρὶς dictus, quē genethliaci nō ad solis Lunęque cursus, sed ad obseruationes alias accommodatum habebant, quod in eo tempestates frugumque prouentus, ac sterilitates, morbosque circuire putabant. Ὀκταετηρὶς vero magnitudo, erat octo vertentium annorum, quæ etiam ὀκταετηρὶς dicebatur, quia initium eius nono quoque anno redibat. Hunc magnum annum Leostratum Tenedium primū constituisse ferunt, alii vero Eudoxum Gnidium. Ludi quoque Delphici, qui *Pythia* appellantur, hoc interuallo temporis, hoc est octoni anni principio celebrabātur. Erat & πεντετηρὶς, quæ ex quatuor vertentibus annis constabat, q̄ etiā πενταετηρὶς dicebatur, q̄ quinto quoq; anno rediret, & certamē Olympicū Ioui ab Hercule (vt nonnulli volunt) dedicatū, quinto quoq; incipiente anno conficiebatur, vn-

tur, vnde *Olympias* hæc annorum magnitudo est nuncupata, qua Græci historiographi in notandis temporibus sunt vsi. Idē tempus *anni magni* Romanis fuit, q̄ lustrum appellabant, a Seruio enim Tullo rege constitutum est, vt quinto quoq; anno redeunte, censu ciuium habito, lustrum conderetur, sed non ita a posteris seruatum. Et Agon Capitolinus a Domitiano constitutus, quinto quoque anno celebrabatur, quem Sueto. *quinquennale certamen* appellat. Verum lustrum siue Olympias, quamuis quatuor expletos annos contineat, tamen pro quinquennio accipiuntur, quia principio quinti anni, & lustrum conderetur, & Olympica certamina fierent. Ouidius:

Et qui Penelopa rescribere fecit Vlyssem,
Errantem sæuo per duo lustra mari.

Et Martialis: *Vt qui prima nouo signat quinquennia lustro.*
Impleat innumeras Irus Olympiadas. Fuit & *annus magnus* dorum vertentium τριετηρὶς trieteris dictus, quod tertio quoq; anno intercalaretur, vnde mysteria, quę Libero patri aternis annis celebrabantur, Trieterica a poetis dicuntur. Aristoteles autem teste, Censorino, *annum maximum*, potius, quam *magnū* appellat illum, quem solis & Lunę, vagarumq; stellarum orbes cōficiunt, cum ad idem signum, vbi quondam simul fuerunt, vna referuntur. Cuius anni hyems summa est κατακλυσμὸς quam nostri *diluuionem* vocant. Æstas vero κοσμικὴ πύρωσις, hoc est, *mundi incendium*. His enim alternis temporibus mundus tum exigneſcere, tum exaqueſcere videtur. Hunc annum vere vertentem esse Cicero scribit, & Macrobius *mundanum* appellat, quia conuersione plenæ vniuersitatis fiat, earum etiam stellarū, quæ propter tardissimum eoq; incomprehensibilē earum motū, cœlo infixæ videantur. Hunc annum Aristarchus constare putauit ex annorum vertentium duobus millibus quadringentis octoginta quatuor. Aretis vero Dyrrachinus ex quinq; millibus quadringentis quinquaginta duobus. Heraclytus, & Linus, decem millium octingentorum, Dion decem millium nongentorum octoginta quattuor hunc maximum annum esse affimauerūt. At Macrobius annorū quindecim millibus eum censeri scribit, alii autem infinitum esse, nec vnquam in se reuerti existimauerunt. Iccirco Cicero variæ in hac re auctorum opinionis non ignarus, in somnio Scipionis, de hoc anno magno loquens ait: In quo vix dicere audeo, quā multa hominum secula contineantur. Hæc habui mi Pylades incundissime quæ de diebus, mensibus, & annis quanta potui diligentia, ex varia auctorum lectione collecta, ad te scriberem, in quibus si fortasse non ex toto tuo honesto desiderio satisfactum erit, nō mihi, sed potius tibi imputabis, qui me hæc ipsa scribere voluisti. Verum nunc ad reliquam debiti partem accedendum est, in qua quid offensum a Georgio Merula sit, in iis, quæ de annis scripsit, dilucide

vt tibi pollicitus sum) enitar ostendere. Hic enim dum epistolam Ciceronis ad Ligarium (de qua supra mentio facta est) decem mensibus scriptam fuisse post defensum a Cicerone Ligarium, ostendere voluit, & quædam altius, nec ad rem facientia de anno ex sententia Censorini repetiit, statim ab ipso principio in errorem lapsus, quam parui sit ingenii aperte indicauit. Vertentem enim annum, tum barbare, tum inscite & indocte *solstitialem orbem* appellari bis dixit, cum *solstitialis orbis*, non pro anno vertente, sed pro signifero circulo, cuius circuitu sol & reliqui errones annum vertentem conficiunt, a veteribus, & qui latine locuti sunt, accipiatur, vt Liuius ipse declarat cum ait: *Defunctique anno, qui solstitialis circumagitur orbe*, hoc est, *Zodiaco*, quod sol lustrans annum vertentem conficit. At dii boni, interpretatione illius carminis Iuuenalis, *& cum se verterit annus*, quam belle ostendit, nec vertentem annum, nec se ipsum intelligere. Ita enim ait: *Non simpliciter intelligamus absolutum annum, sed vertentem*, de quo hæc Vitruuius in octauo: *Sol autem signi spatium, quod est duodecima pars mundi mense vertente videns transit in 12. mensibus, 12. signorum interualla peruagando, cum redit ad signum vnde cœperit, perficit spatium vertentis anni* Quid ais Merula? non vides Vitruuium, quem pro te allegasti, contra insulsissima tua verba dicere? Nam si vertens annus is dicitur, qui a solis circuitu fit (vt Vitruuius inquit) & Iuuenalis ait, *Et cum se verterit annus*, simpliciter absolutum annum intelligi, annumque communem aperte notari a poeta necesse est, qui ex solis cursu a gentibus obseruatur, cum anni vertentes etiam aliorum planetarum syderumque cursibus conficiantur, vt late superius ex auctoritate Macrobii ostendi. Quid quod octauum Vitruuii falso allegat, homo minimæ, vel potius nullius memoriæ, cum in nono id Vitruuius scribat. Præterea enumerans aliquot magnos annos extra propositum (vt dixi) horum annorum appellationes græcas falso & barbare apposuit. Vbi enim scribi debet: *Enneadeceteris*, *dodeceteris*, ipse *enneateteris*, quod nihil nisi Merulæ inscitiam, significat, & *dodeceteris* scripsit, quemadmodum in Codice suo, scriptoris vitio notarum inuenit, quæ res non minus Græcæ literaturæ ignarum esse ostendit, quam Romani sermonis sit. Carmen vero illud Lucani, quod est: *Non meus Eudoxi vincetur fastibus annus*, tam non intelligit, quam reliqua illius Poetæ carmina ignorat. Etenim cum apud Censorinum legisset: *Eudoxum Gnidium annum magnum ex octo vertentibus constituisse*, statim idne vllo iudicio arripuit, & Lucanum de eo intelligere affirmauit. Nec aduertit homo inconsideratus, de eo anno minime intelligi posse. cum Cæsar eo versu, suum annum non rectum iri fastibus Eudoxi dicat, hoc est, obseruatione dierum singu-

singulorum vertentis anni. *Fasti* enim tabellæ erant, vbi *festi profestiq; dies*, in quibus syderum signorũq; ortus & occasus, qui fiunt, notabantur, quos nunc *Calendaria* dicunt, quamuis Lucanus fastibus, declinatione quarta dixerit. Erant etiam *fasti dies*, quib. prætori ius dicere non licebat, quorum contrarii sunt nefasti. Eudoxũ autem annum vertentem cõstituisse, tum ex Censorino colligi potest, qui scribit ex annis octo vertentibus annum magnum ab Eudoxo constitutum, tum vero ex Columella *in re rustica*, quem Georgius inconsiderate (vt solet semper) cõtra se allegauit. Sed modo ille auctores antiquos nominet, satis sibi fecisse videtur. At illud epistolæ Ciceronis ad Ligarium, quod est, secundo Calendas intercalares priores, cum exponere conatur, apertissime ostendit, morem antiquũ *intercalationis*, neq; ex Censorino, neq; Macrobio potuisse percipere. Putat enim priores Calẽdas dixisse Ciceronem ad differentiã secundæ Cæsaris intercalationis, q̃ eodem anno fecit, cum id Cicero scripserit ex antiqua cõsuetudine. Nam vt superius ostendimus, quatuor intercalationes alternis annis per octẽnium Romani faciebant, & in eum annũ, quo Cæsar *fastos* correxit, intercalarius mensis incidit, vt Suetonius ait, cuius pridie Calendas Cicero se Ligarium defendisse ait. Præterea nonne insulsissimum fuisset, si Cicero Ligario exsultanti scribens, ita defensionis ipsius tempus notasset, vt minime id intelligere valeret Ligarius, cum id ipsum ex seruata consuetudine significare posset? Quid quod si etiam sic esset, vt Merula fingultit, non tamen ex hoc colligi potest, Epistolam illam decem mensibus post defensum Ligarium a Cicerone scriptam? Per Calendas enim priores dies defensionis notantur, non scriptæ Epistolæ. Et simile veri est, Ciceronem statim post habitam pro Ligario orationem, de his omnibus certiorem reddidisse, vt res tanta postulabat. Sed nimirum mi Pylades id verum est, quod Cynthius noster sæpius iactare solet, qui illius consuetudine iam multos annos vtitur, homo est percrassi & obtusi ingenii, nullius iudicii, modicæ eruditionis, & qui in exquirendis quibusdam vocabulis, omnem suam ætatem elementarius senex absumit. In quibus suis etiam auditoribus perridiculus est. Scis enim quo pacto his diebus insaniuerit de Seplasia, cum tumidus hanc dictionem ab aliis intelligi negaret, ac propter hoc Plinium, cum de *Seplasia* loqueretur, a Romanis correctoribus deprauatum fuisse blateraret homo singulatis amentiæ, ac licentiosæ, vel potius maledicæ mordentisque dicacitatis, qui quod in eo vitium est, aliis inesse putat. Vtrum Merula, quia in senectute tua tandẽ didicisti, quid esset *Seplasia*, ob id alios ignorare arbitraris? An quod hoc nomen reconditum, inusitatumque apud auctores veteres sit? adeo ne fatuus es, vt credas alios doctissimos viros, & qui his nostris studiis summa cura & diligentia incubuerunt, quid *Seplasia* esset ignorasse, quia tu ad hunc vsque

diem id neſciuiſti? Non vides inepte, multos eſſe iuuenes bonarum literarum ſtudioſos, vel in hac inclyta Venetorum vrbe, vt Romam, & alia Italica oppida taceam, qui in euoluendis veteribus te ſunt diligentiores, ingenio vero, & iudicio memoriaque, te longius præſtant: Sed tam ne reconditum eſt hoc *Seplaſia* vocabulum? quod apud auctores multis in locis legitur, nam Aſconius in orationem Piſonianam forum fuiſſe Capuæ *Seplaſiam*, vbi vnguenta venderentur, ſcribit, cuius Auſonius quoque meminit, cum dicit: *Aere Seplaſia decipiare caue.* Et Cicer. in oratione contra Piſonem de Gabinio vnguentato loquens, inquit: *Seplaſia dignus & Capua, ſed illa veteri.* Et in lege Agraria contra Rullum de Capua ſcribens ait: *Iam vero qui metus erat tunicatorum illorum, & in Alliana & Seplaſia qua concurſatio percunctantium.* Quos omnes locos tu Pylades a me præmonitus, furenti homulo enumeraſſe meminiſti. Sed & Ælius Lampridius, quem diſpeream ſi Georgius vnquam diſcuſſit, Antoninum Heliogabalum pinxiſſe ſe vt cupedinarium, vt Seplaſiarium, vt popinarium, vt tabernarium, vt lenonem ſcribit. Cum igitur *Seplaſia* tot locis auctores meminerint, quis eſt, qui non facile intelligat, vitio impreſſorum apud Plinium libr. 34. cum de ſcoria, flore, & ſquamma æris loquitur, impreſſum eſſe *ſimplacia*, ſiue *Semplaſia* pro *Seplaſia*? Sic enim Plinius medicorum inſcitiam reprehendens ait: *Credunt Seplaſia ea omnibus quidem fraudibus corrumpenti, factaq; iampridem emplaſtra & collyria mercantur, tabeſq; merciu. ſic fraus Seplaſia exteritur.* Et in 16. de picea ſcribens ait: *Hæc plurimam reſinam fundit, interueniente candida gemma, tam ſimili thuri, vt mixta, viſu diſcerni non queat.* Et inde fraus *Seplaſia*, quod impreſſores fecerunt ſæpiſſime *Aſia*. Quod autem *Seplaſia* ſcribi debeat, idem Plinius in duodecimo declarat, ſcribens, enim quo pacto adulteretur thus, inquit: Apud nos adulteratur reſinæ candidæ gemmæ per quam ſimilis, ſed deprehenditur quibus dictu eſt modis. Itaque recognoſcat aliquando Merula ſuam ipſius puerilem leuitatem, nec intumeſcat, ac ſibi ipſi adeo placeat illa ſua in dictionibus inquirendis curioſitate, in qua quidem ſæpius fallitur. Non enim hæc ipſius iam ingraueſcentem ætatem decent ſtudia. Turpe mehercules eſt viro iam ſeni, fulcire ſe notiſſimis & pauciſſimis vocibus, & memoria ſtare. Perridicula res eſt, vt inquit, Seneca, elementarius ſenex. Excudat iam aliquid ſenili ætate ſua dignum, nec ſemper ex commentario ſapiat. Et ſi natura ita eum imbecillis ingenii eſſe voluit, vt id aſſequi minus queat, intra terminos ſuos manere contentus, excellentis ingenii viros, & qui rei literariæ plurimum profuerunt, maledicendo ne infectetur. Vale.

AD AVGVSTVM ET ILLVSTRISSIMVM PRO tonotarium Bentiuolum Antonium Galen. Patronum vale obſeruandum, Iacobi a Cruce Bononienſis Epiſtola.

Athe-

Athenienſes a Lacedæmoniis frequenter bello ſubacti & profligati, Ammonis oraculum conſuluiſſe feruntur, princeps Auguſte, quid cauſſæ eſſet, quod cum ipſi lectas bidentes & boues eximios auratis cornibus Diis immortalibus offerrent, nihilque huiuſmodi facerent Lacedæmonii, in ſacrificiis etiam parciſſimi, victoria tamen ſæpius ad Lecedæmonios verteretur, reſponſum tulere: orationem Lacedæmoniorũ magis Diis probari, quam reliquorum Græcorum pompam inanem. Ex quo illud confirmatum eſt, Deos non tam accuratis & elaboratis precibus, exquiſitiſque cerimoniis, quam alacri voluntate, & mentis ſyncritate gaudere. Artaxerxi etiam Perſarum Regi maximo obequitanti, occurrens agreſtis ingenio, vt mos eſt, obtuſo & craſſo, ceterum probo, cui nihil aliud eſſet, aquam vtraque manu e proximo flumine hauſtam obtulit, iucundus ille ac ridens benigne ſuſcepit, non rei, quę oblata eſt vſu, qui nullus erat, ſed voluntate vehementi gratiam metiens, ac promtitudine hominis impendio delectatus. Quibus exemplis commotus, non dubitaui, ſingularis mi patrone, munuſculum hoc qualecunque tibi porrigere, ac nomini tuo dicare libellum hunc tumultuariis opellis a me nuperrime exaratum, his diebus vnctis & licentioſis, quippe qui libellus fœtus menſtruus dici poterit, menſis enim eſt quo a calce ad metam peruenimus, quod verum eſſe vereor ne nimium exilis & ieiuna res ipſa prodat. Hunc ergo tibi mittimus non emerendi fauoris gratia nec oſtentationis, neque etiam lucelli, ſed potius teſtimonium noſtræ erga te obſeruantiæ. Nam, quemadmodum, vt ait Tertull. *non licet Deos noſſe gratis*, ſic ego te timui ſemper manibus vacuis ſalutare. Quamuis μὴ κατὰ τὴν τύχην σε σέβωμαι, εἰ πλέον ἔχοι, πλείονι δίδοιεν, h. e. *quamuis non ſecundum fortunam tuam Auguſte, ſi plus haberem, plus darem.* Harum igitur lucubratiuncularum primus tu libamina carpes, a quibus Criticos & Ariſtarchos propellimus. *Nam*, vt Lucillius dicere ſolebat, *ea, quæ ſcriberet, neque ſe ab indoctiſſimis, neque ab doctiſſimis legi velle, quod alteri nihil intelligerent, alteri plus fortaſſe, quam ipſe*, ſic ego nolim quidem ruſticos noſtra legere, ſed nec eruditiſſimos, &, vt ille: *malo orationem meam non intelligi, quam reprehendi.* Hæc ergo ſterilia & puſilla his ſcripſimus, qui & candidi ſunt, quique nondum literarum faſtigium ſunt aſſecuti. Habebit igitur lector annotaciunculas & obſeruationes quaſdam ſtudioſis iuuenibus non inutiles, vt ſpero, neque iniucundas. Explicamus enim quædam, ni fallor, niſi pauciſſimis & his doctiſſimis perpenſa & cognita in Ouidio, Vergilio Perſio, Lucano, Papinio, Martiale, Donato, & Seruio. Ad hoc in Cicerone, Salluſtio, Liuio, Valerio Max. & Tranquillo, Gellio, non nulla partim declaramus, partim emendamus, & ex antiquis codicibus & receptiſſimorum auctoritate. Sed & hiſtorias quaſdam in tranſcurſu per alluſiones Poetarum inſertas miſcui-

mus, quibus scimus Genium tuum delectari, vtque volumini iusta magnitudo accederet, ac pariter varietate (quæ omnium iucundissima est) lector permulceretur, adiecimus prælectiones quasdam in varios auctores, quibus præfari quotannis ferme noster mos fuit, cum publice profiteremur, cumque ad Beroaldum nostrum & Codrum viros vndecunq; eruditissimos, & ad nos qualescunque audiendos tum officii, tum geniti tui causa ventitares, aliquam forte audire potuisti, eoque libentius has etiam prælectiones adiunximus, quod in vna mentio est tuæ sacræ peregrinationis, *qua Hierosolymam petisti, imo adorasti*, quodque interdum Illustris principis nostri patris tui Augustissimi meminimus. Præpropera (fateor) editio est, sed amoris affectu præcipitata, qui moras non patitur. Quapropter, si forte aliqua secus, quam opto, in animum tuum aut cuiusuis lectoris descenderint, celeritati ascribatur & imputetur, quæ rem ipsam non permisit maturescere, si qua etiam ex his in aliorum scriptis aut commentariis reperientur, non vitio det quisquam, sed potius, quod cum palma in medio sit posita, vel noluimus vel potius, tantum otii non fuit, vt tot commentarios nostri temporis (qui prope innumeri sunt,) euolueremus, sique aliqua nimis omnino minuta paruaque nec editione digna cuiquam videbuntur, sciat illud Martialis in nobis verissime comprobari:

Sunt bona sunt quædam mediocria, sunt mala plura,
Quæ legis hic, aliter non fit, Auite liber.

Cum ergo sacris occupationibus pauliſper fueris leuatus, poteris delectu meliorum habito (si qua tamen bona hic ne dicam meliora sunt) tibi prælegere, tanquam Anagnostes fidus, Petrus Borgolochus tuus Epistolarum magister ornatus & amanuensis politus, in amicos clientesque tuos apprime officiosus. Quod, si (quæ tua in omnes benignitas, mansuetudo, liberalitas & clementia est) nostra hæc tyrocinia, & has primitiolas vnus tu mihi semper honoratus semperque maximus probaueris, ità me in posterum confirmabis, vt probe diem Panegyricon ad te fim missurus, quo multa, sed quidem merita domus tuæ Bentiuolæ libenter agnosces, & alia meliora mox accipies, quibus hæc qualiacunque nunc præludunt, ex quo hoc etiam fiet, vt aduersus maleuolos & obtrectatores hac tua probatione ac patrocinio suffultus, tutissime ambulare possim. Vale decus meum.

Eiusdem Hendecasyllabi ad libellum.

Festinas nimium libelle lucem
Præceps visere. Vafra te iuuentus
Dicet pete, quas mereris, undas
Aut ignes, piperisq; sis cucullus.

Possis

Pascas vel tineas breuesq; blattas.
At tu Bentiuoli sinu obuolutus
Antoni latices focosq; spernis.
Sic dispendia nulla te morantur
Tanto vindice, nunc sapis libelle,
Exis cum duce, cui perire vita est.

EIVSDEM IACOBI ANNOTATIONES *& primum in Ouidium.*

IN præclaro P. Nasonis Metamorphoseos opere, complura mendose & leguntur & exponuntur. Ex quibus illud pene in fronte atque in vestibulo occurrit:

Quaq; erat & tellus, illic & pontus & aer,
Sic erat instabilis tellus, innabilis vnda.

Versus hi elementorum confusionem pristinam signantes, ita confuse a pleriscq; omnibus exponebantur, vt mihi non de *Chao* ipso loqui videretur Poeta, sed in ipso potius *Chao* immergi atque obscurari. Ceterum nos solicitius sensum inquirentes indagantesque, hunc locum ita emendamus, Porphyrionis Horatiani interpretis clarissimi auctoritate admoniti, carmen hoc ita citantis:

Quaq; fuit tellus, illic & pontus, vt aer
Sic erat instabilis tellus, innabilis vnda.

Hic enim sensus est, ex quo, priusquam elementa digesta essent, tellus diffusa sparsaque iacebat, & pro libidine quaquauersum extendebatur. *Instabilis erat*, quia in centro non quiescebat, ad quē ingenio suo semp cupit deuolui. Nec nō quia in aere sedebat, aqua natari haud sane poterat, cum solido corpori minime adiaceret. Physica enim ratione natari aquæ non valerent, nisi denso solidoque adhærerent. Hic ergo ordo sit: *Tellus quaq; fuit*, id est, quaquauersum dispersa est & diffusa, fiatque pausa, ac suspendatur oratio, demum inferatur: *Illic & pontus* supple *fuit*, *vt* pro *vbi aer erat* subaudiendum *propter qua tellus erat instabilis, vndaque innabilis*. *Vt* ergo pro *vbi* hoc in loco accipiendum. Sic enim legit Porphyrio illud Horatianum in tertio Odarum enarrans: *Vtcunq; mecum vos eritis pro vbicunq;*. Hæc enim particula, *vt* pro *vbi* sæpius apud veteres ponebatur, quod etiam annotauit Diomedes. Verg. in quinto Æneid:

Cæsis vt forte iuuencis.

Densior his tellus elementaq; grandia traxit.

Subest hic quoque sensus occultior, & quem pauci agnoscunt. Per *elementa grandia* nos alluuionem materialem intelligimus quæ *hyle* Græce dicitur, cuius Macrobius, Diogenes, & Seruius

meminerunt, in qua fex eſt elementorum omnium, id eſt, ignis ſordidior, aer, aqua & terra, ſordidiora. *Tellus* ergo a Poeta grandia elementa traxiſſe ideo memoratur, quatenus in eam ſordes & excrementa elementorum confluxerunt. Cui noſtræ ſententiæ Lucretius his verſibus blanditur & adſtipulatur:

Sic igitur terra concreto corpore pondus
Conſtitit, atq; omnis mundi quaſi limus in imum,
Confluxit grauis & ſubſedit funditus, vt fex.

Elementa ergo *grandia* principia corpulenta materiaſque fecoſas accipe, quæ vndique ad imam tellurem grauemque defluxerunt. *Elementa* namque pro ſeminibus & principiis apud eundem Lucretium inuenire eſt, vt hoc carmine: *Omnia enim magis hæc leuibus atq; rotundis ſeminibus multoq; minoribus ſunt elementis.*

Et rum fulminibus facientes frigora ventos.

Fulgura ſubſtituimus, tum moti his verſibus tertii voluminis, vbi in hanc ſententiam huiuſmodi, quæ in aere concipiuntur, ita repetuntur: *Ergo mœſtiſſimus altum, Æthera cõſcendit vultumque ſequentia traxit: Nubila, quis nimbos immixtaq; fulgura ventis Addidit, & tonitrus, & ineuitabile fulmen*, tum maxime ſenſu, quippe qui inſullus foret & fatuus, nec maieſtati diuini operis reſpondens, ſi *frigora*, legeres, nam venti non modo *frigora*, verum, etiam *calores* æſtuſque interdum feruentiſſimos inferunt:

Aurea prima ſata eſt ætas, quæ vindice nullo
Sponte ſua ſine lege fidem rectumq; colebat,
Pœna metuſq; aberant, nec verba minantia fixo
Ære legebantur, &c.

Legebantur putamus corrigendum, etſi *ligabantur* ab aliis reponatur, exiſtimantibus Poetam alludere ad leges, quæ inciſæ in æris tabulis parietibus affigebantur, vt ait Seruius, illud Vergil. exponens. *Fixit leges pretio atque refixit.* Hic autem locus pene totus videtur exerceptus ex monumentis Fabii pictoris, cuius verba hæc ſunt: *Aurea ætas primo ortu generis humani fuit, ſic dicta, quod poſterioribus ſeculis comparata, æque atque aurum inter metalla effulſit.* Deinde ſubſequitur: *Principes quia iuſti erant & religionibus dediti, iure habiti Dii & dicti, non enim arbitria illorum ab æquo, vel populus a iure innato diſcedebant, nullo tunc vindice, aut metu, ſed ſua ſponte retinebant fidem & rectum. Pudor ipſe regebat populos, & ius principes.* Ex quibus apparet huiuſmodi de aurea ætate Poetam mutuatum, non vt vulgus ſentit, ab Heſiodo, ſed ex Fabio pictore ſcriptore vetuſtiſſimo.

Tum primum ſubiere domos (domus antra fuerunt)
Et denſi frutices, & iuncta cortice virga.

Verſus hos ita putamus ordinandos, *tũ primũ & dẽſi frutices & virgæ iun-*

& iuncta cortice subiere domos. Parēthesis est *domus antra fuerunt*, & hic erit sensus: Tum primus frutices, & virgę, veluti tibicines & fulturæ, domos substituere, & quasi succolantes subiere. Ante enim ꝑ domibus speluncas primitus mortales incoluere, vt scribunt Plinius, & Lucretius. In hanc vero nostram sententiam Senecæ verba adscripsimus ad Lucilium ita loquētis: *Furca virinque suspensa sulciabant casa spissatis ramalibus, ac fronde congesta & in procliue disposita, decurrus imbribus quamuis magnis erat*. Fabius quoq; pictor hoc scriptum reliquit: *Domus illis non exstructa, non ornata luxuriaque insignes erat & splendida, sed vel cripta, aut viminum tuguria, & cauis arborum ligna erant.*

Qua sitisque diu terris vbi sistere posset,
In mare lassatis volucris vaga decidit alis.

Volucres, de quibus vulgo dicitur, *& genus aerium volucres*, diu terras q̄sisse ait Poeta, eas innuens terrestre potius, quam aeriū animal comprobari, in quam sententiam Apulei verba subiecimus: *Imo si sedulo animaduertas, ipse quoque aues terrestre animal non aerium rectius perhibeantur, semper enim illis victus omnis in terra, ibidē pabulum, ibidem cubile, tantumq; aeris proximum terrę volando trāsuerberant. Ceterum cum illis fessa sunt remigia pennarum, terra ceu portus est*. Martianus quoque a medietate aeris, vsque ad montium terræque confinia *hemitheos heroesque* versari ostendit, nec non *manes*, quos ἀγαθὰς & κακὰς *dæmonas* memorat Graia discretio. Huiusmodi ergo aeris animantes erūt peculiares, volucres autem minime, cum potius terrestres sint:

Discedite templo,
Et velate caput cinctaque resolute vestes.

Quemadmodum religio est, sacra illotis manibus tractare, sic ego crediderim a diis immortalibus iustam irrogatū iri mihi pœnam, si hæc tria excepta ex oraculo, quę mystica sunt, nec sine multa sacri ritus cognitione dicta, parcus & ieiunus transmisero. Signanda ergo quamuis breuiter hæc tria sunt, Primo: *discedite templo*, dictum est ex more augurum. Templum enim dicitur locus manu auguris designatus in aere, post quem factum illico captabantur auguria. Vnde *extemplo* dictum est *subito*. De hoc templo mentio est apud Liuium & Seruium, & apud Varronem plura. *Et velato caput*: hoc quoque deducitur ex more sacerdotum & augurum, qui Deos tecto capite sic adorabant, auctore Plutarcho, vt aut operiendo capite sese humiliores redderēt, aut metu, ne quid ignominiosum aut triste interpretandum alicunde auribus accideret, iccirco vestem ad aures vsque attollebant. Liuius ab vrbe condita: *Augur* inquit *ad leuam eius capite velato sedem cepit. Cinctaque resolute vestes*, hoc quoque ex prisca sacrificantium consuetudine deriuatum est, nam vt inquit Seruius, piaculum in sacrificio est, aliquid esse religatum. Vnde Maro noster dixit. V

exuta pedē vinclis in veſte recincta: Et alibi, *Eripui fateor lutoſe & vincula rupi*:

Et: *aut fallax ait eſt ſolertia nobis*
Aut (pia ſunt nullumq; nefas oracula ſuadent)
Magna parens terra eſt.

Verſus hi a pleriſque non adhibita cōuenienti ſtructura, nec interpoſita neceſſaria parenteſi confuſe leguntur & perperam intelliguntur. Nos vero ſuum ordinem adiungentes & debitam interpoſitionem apponentes, ita ordinamus & exponimus: *Et ait* ſupple *Deucalion, aut ſolertia fallax iſti nobis*, hoc eſt, aut nos viri fallimur, qui acutiores dicimur & ſolertiores, iuxta illud Lucretii, & ſolertius eſt multo genus omne virile: *aut terra magna parens eſt*: parenteſis eſt, *pia ſunt nullumque nefas oracula ſuadent*, hoc eſt, dii enim pietate inſignes, nihil impium ac nefarium ſuaderent:

Primus amor Phœbi Daphne Peneia &c.

Sub Poetico figmento *Daphnes*, quæ *laurum* ſignificat, forte alluſit Poeta ad amorem conſtantiſſimum & pluſquam coniugalem Auguſti Cæſaris & Liuiæ Druſillæ, quam prægnantem idem Auguſtus abduxit matrimonio Tiberii Neronis, dilexitque & probauit vnice ac perſeueranter, ex qua nihil liberorum tulit, cum maxime cuperet. Huic autem cum Auguſto pacta eſſet: *Gallinam* inquit Plinius *conſpicui candoris, ſedenti aquilæ ex alto abiecit in gremium illæſam, intrepideque miranti acceſſit miraculum, quoniam teneret roſtro laureum ramum onuſtum ſuis baccis. Conſeruari alitem & ſobolem iuſſere aruſpices, ramumque eum ſeri, acrite cuſtodiri, mireque ſylua prouenit. Ex ea poſtea triumphas Cæſar laurum in manu tenuit, coronamque in capite geſſit, ac deinceps Imperatores Cæſares cuncti.* Per *Daphnen* igitur *Liuiam* & huius *lauri ramum* potes accipere, hæc enim cū Auguſto ſterilis vixit, *vt laurus*. Nec non per Phœbum Auguſtam, qui tum Apollinis filius voluit dici & exiſtimari, tum magis Apollo eſt dictus, quod ex Tranquilli hiſtoria clarius luce perſpicies. Sidonius Apollinaris inde ait:

Maculis genetricis
Alter Phœbigenam ſeſe gaudebat haberi.

Et in Bucolicis Vergi. Principi dum blanditur, inquit: *Tuus iam regnat Apollo:* Per Apollinem Auguſtum ſignans, quod etiam annotauit Seruius:

Eridanuſque ſenex leniſque Amphryſus & Æas.

Sic quidem in venuſtis codicibus pleriſque legitur, quam lectionem ſi probemus, de *Eridano*, qui prope Athenas reponitur, neceſſe eſt intelligamus, de quo Strabo his verbis meminit: *In ſimulacrum aggregatione ridere Callimachus inquit, ſi quis ſcribere audeat virgines Athenienſes dulce ac purum Eridani haurire vinum, a quo pecora ſe abſtinent. Sunt autem aqua potui ſuauiſſimæ fontes (vt ai-*

unt)

dunt) extra portas, quas diochares appellant iuxta Lyceum. Huius etiam meminit Pausanias. *Eridanum* ad hoc Hyginus his verbis memorat: *Eridanum hunc alii Nilum, complures Oceanum esse dixerūt. Aratus in cœlo reposuit.* Vtque, vnde digressi sumus, reuertamur, ita in dubio vetustas fuit de *Eridano*, quod Strabo. v. volumine nō dubitauit hæc scribere: *Reliqua permulta fabulis vulgata vel ficta aliorum in modum absint, sicut, quæ ad Phaetontem & sorores Eliades in populos conuersas circa amnem Eridanum, qui nullibi terrarum extitit.* Huc adde, quod si de *Attico Eridano* velis intelligere, non belle neque concinne inter Thessaliæ fluuios apponetur. Vt igitur & nos audacter aliquid in hoc immutemus, forte sic corrigi poterit hic versus:

Appidanus Phœnix lenisque Amphrysus & Æas

Appidanus enim & Phœnix in Thessalia proximi a Plinio conscribuntur, necnon a Strabone. Huius etiam Lucanus ita meminit:

Accipit Asopus cursus Phœnixque Melasque.

Et, quia idem Lucanus de Appidano hoc scriptum reliquit: *Ipse flumine rapto Appidanus:* Appidanus senex dici non poterit, qui leniter fluat secundum interpretem. Ceterum si senex leges, ad spumas potius aut ad caniciem & colorem aquæ referatur. Iam pascua Lernæ:

Consitaque arboribus Lycea reliquerat arua.

Castigandum censemus hoc carmen, & pro *Lycea Lyrcea* reponēdum, ne, si *Lycea* legas, & sensus & syllaba, quę prima in *Lyceo* corripitur, repugnent. *Lyrcea* ergo arua iterum contendimus legēdum. Inachus enim fluuius, vt ait Strabo, iuxta Lernā labitur, qui oritur ex *Lyrceo* ad Cynuriam mōtem Arcadiæ. De *Lyrceo* autem hoc Papinius in 4. Thebaidos mentionem facit hoc carmine:

Aret Lerna nocens, aret Lyrceus, & ingens,
Inachus. Quem versum Priscianus pariter citat:
Arte noua vocisque Deum dulcedine captum
Hoc mihi consilium tecum dixisse manebit.

Hic non desunt, qui *colloquium*, quique *consilium* legant, nos vero malumus *condilium* emendare. Cum enim Poeta supra cecinisset Pana calamos palustres fuisse complexum, nunc huiusmodi calamorum fortuitam complexionem *condilium* appellat, quod verbum est a *condilo*, quo Græce pugnus Latine significatur & annulus. Multi ad hoc calami fistulam componentes *condilium* appellari posse videntur:

Martialis. *Parui fistula condili sonabit.* *Saxoq; cruētum*
Deiicit, & maculat praruptam sanguine rupem.

Hunc locum ita exponendum putamus. Mercurius deiicit Argum cruentum saxo: Perque copulam &: intelligimus eundem Mercurium maculasse rupem sanguine, hoc est, saxum epitaphio cruēto inscripsisse. Quod sequens versus continet:

Argeiaces, quodque in tot lumina lumen habebas,
Extinctum est, centumq; oculos nox occupat vna.

Credimus igitur hoc distichō in memoriam Argi interemti a Mercurio ter maximo, ac omnium bonarum artium interprete, subito fuisse exaratum. Nisi forte videri possit sacarsimos, hoc est, hostilis quædam derisio & insultatio:

Hinc Epaphus magni genitus de semine tandem
Creditur esse Iouis, perque vrbes iuncta parenti Tem-
pla tenet, &c.

Quo pacto Io, quæ postea Isis, nuncupata est, in Ægypto coli & adorari ceperit, nouerunt plerique omnes, qua vero ratione Epaphus, haud quaquam exponunt interpretes. Per *Epaphum* igitur intelligitur Apis, de quo Herodotus in 3. historiarum ita meminit: *Apis, quem Graci Epaphum vocant apparuit.* Et in secundo *Apis* inquit, *Graca lingua est Epaphus.* De quo Api. plura apud Plinium, Diodorumque Siculum, & Eusebium inuenies. *Isis autem & Apis iunctim in Ægypto colebantur.*

Æthiopasque suos positosque sub ignibus Indos
Sydereis transit, patriosque adit impiger ortus.

Cur Æthiopas suos appellauerit, in ambiguo est. Nos autem ob hoc dictos putamus, vel quia cum Phaeton sit idē, qui sol Æthiopas nigros loci proximitate reddit. De quibus Arist. in causlis, & in quam sententiam ita scripsit Hyginus: *Qui proximi sunt æstiuo circulo, eos Æthiopas, & perustos esse corpore*, vel quoniam in Æthiopa Phaeton regnauit, vnde Berosus, apud Ligures, inquit: Phaeton relicto filio Ligure, reuersus est in Æthiopiam. Euripides ad hoc in Phaetone tradit am esse Clymenen Meropi & terræ eius imperium habere asserit, Æthiopiam intelligēs. Aut imo suos dixit, quia mox dicturus est:

Sanguine tum credunt in corpora summa vocato,
Æthiopum populos nigrum traxisse colorem,
Regia solis erat sublimibus alta columnis, &c.

Quemadmodum Seruius interpres clarissimus commentario septimo Æneidos illud exponens:

Tectum Augustum ingens centum sublime columnis,
Vrbe fuit summa, &c.

Domū in palatio ab Augu. factā exponēs Virg. per trāsitū laudasse scribit, sic nos hoc loco Ouid. obiter & in transcursu eiusdem Augusti sacrosanctis penatib. assentari putamus. & forte per regiam Basilicam accipiemus, nec nō per hanc tēplum palatini Apollinis, cuius cōplures meminerunt, & imprimis Tranquillus, cuius verba hæc sunt: *Templum Apollinis in ea parte Palatina domus extruxit, quam fulmine ictam deos iderari a Deo augures pronuntiarant.* Addidit porticus cum bibliotheca Latina Græcaque, quo in loco iam senior sæpe senatum habuit, decuriasque iudicium cognouit:

Aurum

Aureus axis erat, temo aureus, aurea summa
Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

His versibus Cacozelia est, per effectionem decoris corrupta sententia: cum eo ipso decoretur oratio, quo illam voluit auctor exornare, quæ fit aut nimio tumore: Vt est illud:

Iuppiter o præsens cœli qui sydera torques,
Ore tuo dicenda loquar:

Aut nimio cultu & ornatu, vt in exemplo præsenti: Quem locum obseruauit Diomedes:

Munichioque volans agros gratamque Minerua
Despectabat humum, cultique arbusta Lycæi.

De *Lyceo* Archadiæ celeberrimo hoc in loco sentire bene non potes: loquitur enim Poeta de locis Attico solo accumbentibus. De Gymnasio igitur prope Athenas malumus intelligere, cuius Cicero, Gellius & Diogenes mentionem faciunt. Iocũdissimus enim secessus fuit, vbi ambulans Aristoteles disputabat. Strabo etiam ppe Athenas *Lyceum* ponit Academiam & philosophorum hortos, ippellatumque autumat a *Lyco*, Pandionis filio, a quo Lycii quoque in Asia denominati fuere:

Arcadiæ tamen est impensior illi,
Cura sue.

Arcadiam Iouis propterea nominat Poeta, quod *Proselines* dicti ceteris præstare vetustate sese iactabant, quasi vel cum Ioue ætate cõpares, vel potius ante Iouem fuissent, vtpote qui cum Cretensibus contendant de alimentis ac Iouis infantia, quod imprimis Azanes atque Parrhasii facere solebãt, qui se antiquitate vniuersam Græciam excellere auctore Strabone laudabant. De quibus ita Papinius in quarto. Theb. loquitur:

Venit & Idæis vlulatibus Æmulus Azan
Parrhasiique duces,
Maiorque ambobus olympus.

Ex quo *Olympi* mentio frequens est, tum apud historicos, tũ apud Poetas, ne quispiam huius nominis multiformi significantia differatur distorqueaturque, semel affatim vocem exponamus. Quatuor *Olympos* memorat Strabo, *olympum in Thessalia*, qui a Theophrasto *Pierius* nuncupatur, *in Mysia*, cuius & idem & Herodotus meminerunt, in *Lycia*, nec non *in Phrygia*, de quibus plura apud Plinium & eundem Strabonem inuenies. Xenophon vero in æquiuocis *Olympus* inquit, *plura significat. Nam omnis mons regionis altior, Olympus a Græcis dicitur, vnde & plures Olympi quasi toti lympidi, a barbaris etiam omne spatium circulare lympus dictus, Olympus etiam area interior est, vnde Cato in originibus fani olympum fossamq; sacratã, cũ ait ambitũ & interiorẽ aream intelligimus. Sacrum et pomeriũ olympus est. Hac et voce cœlũ significatur, tuncq; Olympus dictus est, vt ait Priscianus, quasi ololampos, id est, totus lucens.*

Vt tamen ingratos in pectora fudit odores,
Et dedit amplexus iniustaque busta peregit.

Forte per *busta iniusta* exsequias paruas, quales extemporales solēt esse, & quas tunc sors ipsa dabat, potes accipere. *Iniustus* enim *parum* interdum significat, sicut contra Cicero *iustas inimicitias* magnas appellauit Asconio auctore Ver.

Non secus ac patriis acer Romanus in oris.
Iniusto sub fasce viam dum capit,
Exuritq; herbas & summa papauera carpit.

Non modo hic alluditur ad Tarquinii Superbi historiam notissimam, quem constat papauerum cacumina decutiendo sæuum illum & sanguinarium nuntium remisisse ex horto, cuius rei Liuius, Dionysius, Valerius, & alii complures meminerunt: Sed & ad illud Periandri, quem ferunt nihil respondisse ei, qui consilii petendi caussa ad ipsum missus fuerat, sed supereminentes spicas demēdo, segetem æquasse, cuius caussam cum non intelligeret nuntius, ac factum ab eo narraret, intellexisse Thrasibulū, quod oportebat supereminētes ciues auferre, quod scribit Aristoteles in tertio Politicorum, nec non Laertius Diogenes.

In tertio volumine passim sic legitur:

Prima fidem vociq; data tentamina sumsit,
Cerula Liriope.

Tu vero ex Prisciano legito *fide* pro *fidei* iuxta illud Ver.

Libra die somnique pares vbi fecerit horas.

Aut est genitiuus antiquus, propter quod in sexto legendum fe adseueramus:

Vtque fide pignus dextras vtriusq; popposcit. Lucretius:
Multaque praterea tibi possum commemorando
Argumenta fide dictis contendere nostris.

Flaccus etiam scripsit *Prastantis iuuenem fide* pro *fidei.*

Hunc dixere tamen famulum comitemq; sacrorum,
Cœpimus.

Quemadmodum Seruius omnesque eruditi animaduerterūt Maronem sub inuolucro Poetico frequenter ad ritus antiquos Romanasque historias alludere, ita audaćter crediderim Ouidium in gratiam Augusti subinde Romanas peregrinasque historias signare. Hic ergo sacerdotis Veientani casum innuere videtur, de quo in hanc sententiam legitur: quod cum Albanus lacus plus solito intumuisset, isque sacerdos quædam in modum vaticinii cecinisset, ad colloquium blande a Romano excitus inermis & imbecillis ab armato & prævalenti eodem Romano iuuene raptus, in castra Romanorum translatus, remedium tanti tumoris Romanis parefacere coactus est. Quæ historia colligitur in primis ex T. Liuio & Valerio Max.

Et dubia est de te Babylonia narret
Derceti, quam versa squamis velantibus artus,
Stagna Palæstini credunt coluisse figura.

De *Derceta* Dea, quæ iuxta Ascalonis stagnum colebatur, facie hominis, reliqua parte piscis, deq; eius fabula meminit copiose Diodorus Siculus in tertio. Verum, quoniam idem tradit pudore doloreque in lacum abiisse atque ibi in piscem conuersam, vnde & Syri vsq; ad hæc tempora his piscibus abstinentes eos pro diis colunt. Hoc addimus ex Higino. Diogenites Eritbrachus ait quodam tempore Venerem cum Cupidine filio in Syriam ad flumen Euphratem venisse, & eodem loco repete Tiphona Gigantem apparuisse, Venerem autem cum filio in flumen se proiecisse, & ibi figuram piscium forma mutasse, quo facto periculo esse liberatos. Itaque postea Syros, qui in his locis sunt proximi, destitisse pisces edere, quod vereantur eos capere, ne simili causa Deorum præsidia impugnare videantur, aut eos ipsos captare.

Vulgatos taceo dixit pastoris amores
Daphnidis Idæi, quem Nymphæ pellicis ira
Contulit in saxum, tantus dolor vrit amantes.

Quia fabella Daphnidis non multum protrita est nostris, eam ob hoc ita explicamus. *Daphnis* Mercurii filius fuit, quem Nympha Thalia nomine deperiit, efflictimque arsit, vt ait Sositheus. Hæc postea suspicione pellicis offensa, Daphnidis congressus amolita est, at ille amoris desiderio extabuit. Cuius mortem longo carmine deflet Theocritus. Ouid.

Pallidus in lenta Naide Daphnis erat.

Cur autem hic Poeta dicat eam in saxum commutasse Daphnim, declarandum sic censeo: Quemadmodum Niobe *lapidea* fingitur auctore Cicerone propter æternum in luctu silentium, ita crediderim pastorem hunc dolore repulsæ attonitum ac stupidum instar statuæ iugiter siluisse, nec non ex illo stupore ac interno dolore cõsumtũ. Quo intellecto haud quaq; Poeta noster a Theocrito dissẽtire videbitur in morte *Daphnidis*, vt nonnulli male iudicant. Nec nõ, quia in fabella Hermaphroditi eodẽ volumine sunt hi versus:

Vnde sit infamis quare male fortibus vndis
Salmacis enerues, tactosque remolliat artus,
Discite causa latet.

Pro viribus scrutati sumus, an causa huiusce rei possit inueniri, ne a puella vinceremur, aut cum puella penitus sentiremus. Sic ergo scriptum offendimus in secundo Vitruuii de fonte hoc differentis: *In cornu autem summo dextro Veneris & Mercurii fanum ad ipsum Salmacidis fontem. Is autem falsa opinione putatur Venereo morbo implicare eos, qui ex eo biberint, sed hac opinio quare per orbem terrarum sit peruagata, non pigebit exponere. Non enim, quod dicitur molles & impudicos ex ea aqua fieri, id potest esse, sed est eius fontis*

poteſtas perlucida, ſaporque eius egregius. Cum autem Melas & Areuanias ab Argis & Troiezene coloniam communem eo loci deduxiſſent, barbaros Caras & Lelegas eiecerunt. Hi autem ad montes fugati diſcurrebant, & ibi latrocinia facientes crudeliter eos vaſtabant. Poſtea de colonis vnus ad eum fontem propter bonitatem aquæ quæſtus cauſſa tabernam omnibus copiis inſtruxit, eamque excendo eos barbaros allectabat, ita ſingulatim decurrentes & ad cœtus conuenientes e duro feroque more commutati in Græcorum conſuetudinem & iam ſuauitatem ſua voluntate reducebantur. Ergo ea aqua non impudico morbi vitio, ſed humanitatis dulcedine mollitis animis barbarorum eam famam eſt adepta. Ex his verbis appareret hiſtoriam occultiorem ſub hac fabella deliteſcere:

Tympana cum ſubito non apparentia raucis
Obſtrepuere ſonis.

Verſus hic ex quarto volumine hiſtoriam eam notare videtur, de qua Valerius in memorabilibus, & Plutarchus in Cæſare meminerunt. Hæcque in commentariis leguntur: *Eo die, quo Cæſar Pompeium in Pharſalia profligauit, Antiochia in Syria bu tantus exercitus clamor & ſignorum ſonus exauditus eſt, vt in muris armata ciuitas diſcurreret. Hoc idem Ptolemaidæ accidit. Pergami in occultis & remotis templis, quo prater ſacerdotes adire fas non eſt, quos Græci adyta appellant, tympana ſonuerunt.* Ex quibus colligimus ſuſpicamurq; Poetam hoc loco *tympana* hæc Pergami audita agnoſcere, ſimulque Auguſto principi in victoria Iulii patris ex bello ciuili Pompeiano blandiri:

Protinus Andromeden & tanti pramia facti,
Indotata rapit.

Hoc in loco verbum hoc *Indotata* exponendum putamus pro *incomta*, in quam ſignificationem, illud quoque ex ſeptimo volumine conuenit: *Aut dantur in altos, indotata rogos.* Hæc ex Marcello & Cicerone:

Ecce Suenites genitus Metione Phorbas:

Suenites nomen deductum putamus haud quaquam a Sucnio Æthiopiæ oppido ſecundum interpretem, ſed a *Syene*, quod eſt oppidum ſupra Alexandriam quinq; millibus ſtadiorum, de quo Plinius & Seruius. Lucanus: *Atque vmbras nuſquam flectente Syene*, qua propter *Syenites* etiam legi poſſe credimus, nec non *Suenites* cognatione literarum, *y* & *u*.

Concidit & digitis morientibus ille retentat,
Fila lyra, caſuq; fuit miſerabile carmen.

Hanc extremam ex quinto volumine particulam cum legeremus: *Caſuq; fuit miſerabile carmen*, recordati ſumus Tragœdiæ, hoc eſt, triſtis & luctuoſi exitus Marci Craſſi in Parthis interemti, de quo hæc præclare apud Plutarchum in hanc ſententiam ſcribuntur:

Cum

Cum nuntius a Surina missus, qui Crassi caput ferebat, ad Hyrodem peruenisset, eorum Regem in conuiuio accubantem offendit, & Iason Tralliensis fabularum actor, remotis iam mēsis, Euripidis fabulam de furiis Agaues actitabat, cumque ab omnibus summa iucunditate & latitia probarentur, Scylaces caput Crassi in medium proiecit. Iason vero dimissis, qua manibus tunc gestabat, luctus insignibus, Crassi capite in manibus sumto, quasi furens debacchari cœpit, ac multis caput illud telis perfodit versus e Tragœdia huiusmodi decantans. Ferimus e montibus, hinnuli pradam felicissimam. Huiusmodi ergo finem Crassi expeditio quasi Tragœdia quædam sortita est, ad quem nunc alludere videtur Poeta:

Sed fasque nefasque,
Confusura ruit pœnaque in imagine tota est.

Hoc etiam in loco nec non inferiori carmine sexti vol vbi ait: *Non est lacrymis hoc inquit agendum, Sed ferro*, alludit ad Thomyrim Reginam Scytharum ferociſſimam, quæ filio a Cyro Persarum Rege interfecto, haud quaquam lacrymis fœmineo more parētauit, sed vltione plusquam virili. Cyrum namque cum ducentis millibus Persarum dispositis in montibus insidiis trucidauit, vt scribūt Trogus & Iustinus. Qua etiam de re tales sunt Hendecasyllabi Sidonii Apollinaris:

Non Cyrum Astyagis loquor nepotem,
Nutritum vbere quem ferunt canino,
Cuius non valuit rapacitatem
Vel Lydi satiare gaza Crœsi,
Cuius nec feritas subacta tunc est,
Cæsis millibus ante cum ducentis
In vallu Scythica coactus arctum
Orbata ad Thomyris veniret vtrem.

In octauo, versus hic a plerisque sic legitur: *Prædaque potita nefanda fert secum spolium sceleris.* Vbi *sceleris* legitur, *celeris* emendamus, cum ex antiquo codice, tum ex Prisciano locum hunc ita citante. Hicque ordo erit, ipsa *celeris*, hoc est, *festina* fert secum spolium. Nec non in eodem vbi legebatur: *Cumque Feretiade & Hyanteo Iolaoque* particula expungatur, ne claudicet versus in syllaba *Feretiades* enim Græce φερητιάδης dicitur, & scribitur per η in primis duabus syllabis, quæ per hoc producuntur. Significatur autem Admetus filius Pheretiæ, cuius meminit Homerus.

Immunitamque frequentat Sparten.

Hanc etiam particulam percurrentes epitheti huiusce rationē pē sitata, admoniti sumus dicti Agesilai Spartani ducis, de quo Plutarchus in Apophegmatis ita scribit: *Agesilaus percunctante quodam quamobrem Sparta careret muris, ostensis armatis ciuibus, hi sunt inquit Lacedæmoniorum muri.* Apud eundem cuidam respon-

dit Cleomenes in hanc sententiam. *Quod si mœnia felices ciuitates efficiunt, infelicissimam esse Spartam necesse erat, cum nullis sit septa mœnibus.*

Illud etiam ita ab omnibus legi solet, & quæ pars admonet, *absit*, nos vero ex Prisciano *abstitit* pro *abstitit* reponimus.

Et nondum totos ornata capillos.

Sub hoc Alcyones fabellæ inuolucro, ingeniosus Poeta in II. alludit ad Semyramim, de qua Valerius Maximus nono memorabilium sic loquitur: *Namque Semyramis Assyriorum Regina, cum ciuitatem cultum capitis occupata, nuntiatum esset Babylona defecisse, tam parte crinium adhuc soluta, protinus ad eam expugnandam cucurrit, nec prius decorem capillorum in ordinem, quam tantam vrbem imperatem suam redegit. Quo circa statua eius, Babylone posita isti illo habitu, quo ad vltionem exigendam celeritate præcipiti tetendit, de cuius mulieris imo viraginis, excellentia hunc in modum loquitur Berosus. Hæc antecessit militia, triumphis, diuitiis, victoriis, omnes mortales. Ipsa hanc vrbem maximam ex oppido fecit, vt magis dici possit illam adificasse, quam amplias se. Nemo vnquam huic fœminæ comparandus est virorum, tanta enim in eius vita dicuntur & struuntur, tum ad vituperationem, tum maxime ad collaudationem magnifica.*

Nec leuius, quam, si quis Athon Pindumve reuulsos, &c.

Hoc carmine alluditur ad historiam Xerxis Persarum Regis maximi pariterq; potentissimi, qui montem Athon continentibus addit in longitudinem passuum mille quingentorum, vt ait Plinius, qua de re Iuuenalis *creditur olim velificatus Athus*. Et Sidonius:

Admissoque in Athon tumente Ponto,
Iuxta frondifera cacumen alpis,
Scalptas classibus ire per cauernas.

Nec non per *Pindum*: clarum Herculis facinus innuit, qui Thessaliam stagnantem aperuit ac tempe, cuius rei Diodorus Seneca & Lucanus commeminerunt.

Et primo: *Si sit circumspicit illic,*
Qui modo visus erat, nam motis voce ministri
Intulerat lumen.

Hic quoque videtur alludi ad historiam Cassii Parmensis, qui M. Antonii partes sequutus, existimauit adse venire hominem ingentis magnitudinis, coloris nigri, squallidum barba, & capillo deformi. interrogatumque quisnam esset, respondisse cacodæmona, perterritus tam tetro visu & nomine horrendo, seruos inclamauit, scitatusque est, si quæ talis habitus, aut intrante cubiculũ, aut exeuntem vidissent, quibus affirmantibus neminem illuc accessisse, rursum quieti se dedit, & eadem animo eius obuersata est species, fugato ergo somno, lumen introferri iussit, puerosque a se discedere vetuit. Hæc ex Valerio.

Tunc

Tunc quoq; cura fuit partes velare pudendas.

Quamuis hoc in 12. videatur tractum ex Euripide, qui de Polyxena ita inquit: πολλὴν εὐσχημοσύνην ἔχειν ἐυχήμως πεσεῖν, id est, *multã prudentiam habuit honeste cadere*, tamen videtur hoc quoq; loco alludere ad Cæsarem, qui cum in senatu strictis vndiq; pugionibus ferireturi, ita togam composuit, in eaq; se conuoluit, vt honeste caderet. Quod etiam Pompeium & nonnullos ex nobilioribus Romanis moribundos seruasse legimus:

Turnusq; cadit, cadit Ardea Turno
Sospite dicta potens, quam postquam barbarus ensis
Abstulit, & tepida patuerunt tecta fauilla,
Congeries e media, tum primum cognita prapes
Subuolat, & cineres plausis euerberat alis.

Hoc in loco verba Seruii ex commentario septimo Æneï. recitanda censemus, quæ talia sunt. Illud namque Ouidii Metamorphoseos fabulosum, incensam ab Annibale Ardeam, & in hanc auem esse conuersam. Quæ lectio, si vera est, tum barbarus ensis non Æneæ, sed Annibalis intelligetur. Qua enim ratione Ouidius noster, cum Augusto blandiatur per Æneam Veneris filium, cum barbarum appellare potuerit, non hercule agnosco, sed & Vergil. in tota Æneidos (quod equidem sciam vel meminerim) nunquam barbarum Æneam appellat. Verum in hoc, vt etiam in multis, amplius censemus requirendum:

Cornuaq; auratis miram referentia formam
Postibus insculpunt, longum mansura per æuum.

Mendose versus hic exponitur & legitur. Non enim *auratis*, sed *aratis postibus*, legendum est ex historia Valerii, cuius verba hæc sunt de Cippo loquentis. *Cuius testandæ rei gratia capitis effigies æreæ portæ, qua excesserat, inclusa est, dictaq; rauduscula*, nam olim æra raudera dicebantur. Quod vt clarius intelligatur M. Varronis verba hæc adiungemus: Deinde porta *rauduscula*, quod ærata fuit, æs *raudum* dictum. Ex eo in veteribus mancupiis scriptum, *Rauduscul*o libram ferito.

Dextra prarupta Celenia parte
Romechiumq; legit.

Locus hic diutissime nos distorsit, & tantisper dum forte Pompeium legeremus, vbi *Rumentum* fractionem ostendit appellari, statimque *Rhegium* illi apponit, municipiũ in freto Siciliæ, quod ab *rumpendo* dictũ est. Quibus verbis excitati repẽte admoniti sumus huius loci. Quapropter credimus *Rumentũ*, hic esse legendũ, nõ *Romechium*, per quod intelligimus Rhegium oppidũ celeberrimũ, de quo multa Strabo, Plinius & ceteri. Quod vt credamus ita esse, tum sensus perficit, tum codex antiquus noster, vbi *Rumethium*

legebatur. Paucis igitur mutatis literis *Rumentum* honeſte aſſeueramus legendum.

EIVSDEM IN VERGILIVM.

IN ludicro Bucolico Maronis ſcriptum eſt:

Arcades ambo,
Et cantare pares, & reſpondere parati.

Et illud: *Pan etiam Arcadia mecum ſi iudice certet,*
Pan etiam Arcadia dicet ſe iudice victum.

Et hoc: *Soli cantare periti Arcades.*

Cur tam frequenter Maro Arcades in cantu celebres ponat, nullus interpres hactenus, (quod legerim) enarrat. Nos vero communi vtilitati conſultum cupientes, ex Polybio hæc excerpſimus, quæſitum ſoluentia: *Muſicam vniuerſis hominibus vtilem eſſe conſtat, Arcadibus neceſſariam.* Arcades in ea non ſolum pueros, verum etiam adoleſcentes & iuuenes vſque ad 30. annum exerceri volunt, homines alioqui vitæ difficilis & auſteræ. Pueros ergo ab in eunte ætate in cantibus hymnorum & pæanum aſſuefieri mos eſt, quibus ſinguli iuxta patriæ morem, Genios, heroas & deos laudare conſueuerunt. Poſt hæc Philoxeni & Timotheidiſciplinis inſtructi cum cantibus & choreis, ludos Libero patri faciunt, omnis denique eorum vita in huiuſmodi cantibus vertitur. Quæ res a maioribus inſtituta, non deliciarum aut laſciuiæ gratia, ſed cum animaduerterent aſſiduos eius gentis labores in colendis agris, & duritiam atque aſperitatem vitæ, præterea etiam morum auſteritatem, quæ ex frigiditate & triſtitia aeris prouenit, cui nos ſimiles gigni neceſſario oportet: (non obſcurum eſt enim plagas cœli eſſe: quæ gentes moribus & forma & colore & pleriſque diſciplinis inter ſe diſſimiles faciunt.) Volentes igitur Arcades mitem & tractabilem reddere naturam, quæ per ſe ferocior ac durior videbatur, primo ea omnia: quæ ſupra meminimus, introduxerunt, deinde conuentus omnes & ſacrificia plurima, in quibus viri ac mulieres congregarentur, poſtremo virginum ac puerorum choros, quæ omnia ad eum finem fecere, vt id, quod in animis hominum natura durius erat, conſuetudine placaretur, ac minus fieret.

In eodem verſus hi ſunt:

Quid loquar aut Scyllam Niſi quam fama ſecuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris,
Dulichias vexaſſe rates, &c.

Plerique omnes verſus hos ita exponunt, perinde ac Scyllam Niſi, pro Phorci Poeta poſuerit, tanquam hæc in auem tantummodo fuerit transfigurata, illa vero in monſtrum maris deformata. Ceterum tum ex Marone ad Meſſallam ſcribente, tum etiam ex Ouidio accuratus lector hanc metamorphoſin monſtri

monstri maritimi vtrique Scyllæ conuenire, clarius sole deprehendet, ex quo Lucretius docte *Scyllas succinctas canibus semimarinis* multitudinis numero scripsit. Ouidius huic nostræ sententiæ in amoribus ita astipulatur:

Per nos Scylla patri canos furata capillos,
Pube premit rabidos inguinibusq; canes.

Nec non in secundo de remedio amoris inquit:

Praterita cautus Niseide nauita gaudet. Ex quibus colligimus, Scyllam Nisi filiam accipiendam, non Phorci, vt ait Seruius, in quam nostram sententiam verba Strabonis adiicimus: *Sylleum: quod in Hermie est, nomen a Nisi filia Sylla cepisse inquiunt, qua Minois cupiditate capta, cum Niseam proditione tradidisset, ab eo in profundum deiecta est, & fluctibus horsum agitata, sepulturam obtinuit.*

Id quoque obseruatione dignum putamus, quod ait Seruius, idem, dum hoc Verg exponit: *Quas illi Philomela dapes.* Atqui hoc *progne* fecit. Per hoc volens innuere Poetam improprie *Philomelam* pro Progne posuisse. At nos *Philomelam* pro *hirudine*, eaq; quę Terei coniunx memoratur, dici posse assueramus. Papinius:

Non sic Philomelam penates,
Circuit amplectens, animamq; in pignora transfert.

Legimus adhoc apud M. Varronem hæc verba: *Luscíola, quod luctuose canere existimatur, atq; esse ex Attica Progne facta auis.* Quibus verbis *Prognem* constat in *luscíniam*, conuersam. Probus etiam huic nostræ sententiæ respondens, *Prognem* in *luscíniam, Philomelam* in *hirudinē* commutatas affirmat. Proprie ergo & docte Poeta etiam hoc loco locutum contendimus, sicut & in superiori exemplo de Scylla Nisi probauimus. Et quia adduximus Varronis testimonium, vbi *luscíola* passim legitur, castigato audacter verbum hoc, *luscíniola* reponendo. Est enim diminutiuum a *luscínia*, quippe quod eiusdem Varronis auctoritate confirmatur in libris de re rust. cantatrices *luscíniolas* appellantis.

In tertio Georgicorum volumine versus hic est:

Labore infelix studiorum atq; immemor herbę,
Victor equus.

Vbi *herbę* legitur, nos exponimus *victoria*, Marcelli auctoritate. Vtq; ait Pompeius: *Herbam do*, cum dixit Plautus: *fateor me victum* intellexit. Plinius quoque huiusmodi scripta reliquit. *Namque summum apud antiquos signum victoriæ erat, herbam porrigere victos*, hoc est terra & altrice ipsa humo & humatione etiā cedere.

Seruius exponens illud Verg.

Non secus ac patriis acer Romanus in oris
Iniusto sub fasce viam dum carpit & hosti,
An exspectatum positis stat in agmine castris,

Iniusto sub fasce, *magno* exponit. Cuius sententiæ Vegetius asti-

pulatur', primo de re militari versus hos citans. Asconius vero Pedianus Ciceronis clausulam hanc declarans *iustas* inimicitias, *iustas magnas*, inquit, vt e contrario Vergil. *Iniusto sub fasce viam dum carpit.* Quæ quidem expositio si admittatur probetúrque, tunc *paruo* referendum erit ad robur inuictum fortitudinemque immensam militis Romani, cuius animo ac laborum meditationi nihil tam arduum occurrere potest, quod non facile transmittendo paruum reddat iuxta illud Sallustianum. *Igitur talibus viris non labor insolitus non locus vllus asper aut arduus erat, non armatus hostis formidolosus.*

In quarto illud quoque:

Quippe in Neptunno visum est immania cuius,
Armenta & turpes pascit sub gurgite Phocas.

Seruius exponit Phocas *turpes*, id est, *magnas*, vt cui turpe caput. Ceterum nos, cum & hunc locũ legeremus, nec non *deformes Phocas* apud Ouidium in libris Metamorphoseos, huius epitheti diligentius rationem pensitantes, ita scriptum offendimus in secundo Aristot. de Animalibus: *Vitulus marinus tanquam læsa imperfectaque quadrupes est.* Quippe qui continuo a scapulis pedes habet manibus similes modo vrsę. In quinos enim finduntur digitos, qui singuli ternis articulis flectuntur. Quia igitur Phoca, quæ idem, quod Vitulus marinus est, læsa & imperfecta quadrupes, vt supradictum est ex Aristotele, ob hoc nunc deformes nunc turpes denotari a Poetis asserimus.

In primo Æneidos a plerisque alioqui eruditissimis carpitur idem Seruius illud exponens: *Æoliam venit*, per in ac prodat insulas, quæ *Ephestiades* a Græcis, Latinis *Vulcania* dicuntur, nouem esse cum ceteri septẽ tantum asseuerent, de quibus insulis Varro: Strabo. Plinius & Solinus multa. Nos vero audacissime contendimus hac in re tam lucida claraq; Seruium haud quaquam caligasse, imo scripsisse Æoliam nomen esse insulæ, non nouẽ aut aliud simile, tanquam Æoliam illam ex 7. peculiariter ostendat appellatã, in qua habitauit Æolus. Hocq; Verg. credimus, sicuti pleraque, ex Homero deductum, apud quem in decimo Odysseę in hanc sententiam legitur, Æoliam inde nauigantes ad insulam venimus, in ea habitabat Æolus Hippotades amicus immortalibus diis. Quemadmodum igitur Homerus Æoliam insulam dicit, sic eam nomẽ insulæ potuit Seruius nominare, quippe quem locupletissimũ interpretem haud ignorasse insulas Vulcanias 7. numero esse, ex hoc probamus, Quatinus commentario octauo dum hæc enarrat, *insula Sicanum iuxta latus Æoliamq; erigitur Liparem fumantibus arduа saxis.* Hæc ad verbũ scripta reliqt. *Æoliã* autẽ ideo *Liparẽ*, quia vna est de illis septẽ insulis, quib Æolus imperauit. Ex quib. colligi potest haud verisimile esse in principio nouem, hic tantum septem insulas recensere, perinde atque nunc duæ excidissent.

Apud

Apud eundem Seruium carmen hoc enarrantem:

Alii fontemq; ignemq; ferebant
Ornati limo & verbena tempora victi.

Menda est. Ita enim legitur: *Limus est vestis, qua vsque ad pedes teguntur pudenda pomparum.* Verbum hoc emẽdamus *pomparum popparum* legentes. Popæ enim dicuntur victimarii & ministri in sacrificiis. Propertius:

Succinctiq; calent adnoua sacra popæ. Et *popam* ventrem dixit Persius pro pingui & crasso.

In octauo Æneid. legitur: *Et magnis Circensibus actis*: Quem locum eleganter explicat Asconius, cur scilicet, *magni* Circenses dicti sint a Poeta. Romani ergo, inquit, ludi sub regibus instituti sunt, *magni*, appellati, quod magnis impensis dati. Tunc enim primum ludis impensa sunt ducenta millia nummum, adeo magnos ludos factos putant, quod consiliorum secretorumq; Deo, id est, Neptuno dati & diis magnis, id est, latibus vrbis Romæ dati sunt, quibus aiunt raptas Sabinas, vt videatur propter hoc dicere Vergilius *magnis Circensibus actis*.

In eodem octauo *alumnum* ait dici pro eo, qui alit, & qui alitur, vbi ab aliquibus capitur, in qua re ingenue fatemur *alumnum* frequentius pro eo accipi qui alitur, non tamen pernegamus eum quoque *alumnum* dici posse, qui alit. Marcellus nostræ opinioni respondens ait: *Alumnos consuetudo, quos alas vel educes, vel eos, qui alunt, dici vult.*

IN PERSIVM.

Sed numeris decor est & iunctura addita crudis
Claudere sic didicit versum, Berecynthius Atys.

Versus hos Persianos, interpretes exponunt, quatenus historiæ fides, fabularumque enarratio, vocabulorumque Etymologia exigunt expostulantq;. Nulla vero ex parte admodum Poetæ intentio mõstratur. Hic ergo erit, ni nos cum aliis pariter fallimur sensus, si non verus, vero saltem proximus. Persius risu mordaci ac Satyrico cõpositionem Poetarum sui temporis subsannat morosam nimis & affectatam, dum scribere non audent quicquam, nisi ordine iunctura numerisq; ad plenum seruatis, tanq̃ semper sit intra præscriptum dicendũ, nec liceat transuerso, vt dicitur vngue, a catholico discedere. Cũ contra oratio, vt ait Fabius, quæ ferri debet ac fluere, demetiendis pedibus ac perpendendis syllabis consenescat. Neq; enim qui se totum in hac cura consumserit, potioribus vacabit, si quidem relicto rerum pondere, ac nitore contemto, tesserulas struet, vt ait Lucillius. Quia ergo numeri debent sponte fluere non accersiti, non coacti, idcirco Poeta de hac scrupulosa nimis obseruantia queritur. His igitur versibus necnon proxime sequentibus examinanda fuerant *iunctura*, *numeri*. Quippe quæ *iunctura* tribus constare putatur, incisо, quod Græci κῶμμα, mẽbro, quod κῶλον, ambitu seu circunducto, quod περίοδον vocant.

His vero quoniam ex Quint. Diomede, Priſcianoque copioſe haberi poſſint, omiſſis, ad Poetam, illiuſq; rythmos iamiam accingor:

Claudere ſic didicit verſum Berecynthius Atys. Hoc carmine taxatur mollis textura, eneruataque deſinentia carminis hexametri, de qua ſic Quint. Eſt quoque non nihil in eo, quod ſingulis verbis bini pedes continentur, quod etiam in carminibus eſt permolle, nec ſolum, vbi quinę ſyllabæ connectuntur, ſed etiam quaternæ, cum verſus cluditur, Appenino, Armamentis. Quare hic quoque vitandum eſt, ne plurium ſyllabarum his verbis vtamur infine.

Et qui cœruleum diuimebat Nerea Delphin.

Verſus iſte non niſi normatim & ex præſcripto incedit, ad amuſſimque penitus mouetur. Eſt enim *proprius*. Proprii autem dicuntur, quoties in priore loco, ſpondæus ponitur, & in quarto & in ſexto, vt apud Verg:

Immotamq; coli dedit & contemnere ventos,

Et illud: *Cui non dictus Hylas puer & Latonia Delos?*

Ceterum, qemadmodum equorum curſum delicati & minutiores paſſus frangunt, ſic oratio & verſus refrigerantur, imo emaſculantur, ſi calor & impetus pereat. Ex hoc igitur metu tranſgrediendi pedes proprios & legitimos, carmen nimis effœminatum ac molle conſtituitur.

Sic coſtam longo ſubduximus Appenino.

De hiſtoria Annibalis credimus hoc eſſe tractum, qui alpes igne aceroque macerauit atque diduxit. Teneritudo vero ac lenitas immodica oſtenditur in hoc verſu, prædiximus namque ex Quintiliano, mollem eſſe verſum, cum quaternis dictionibus cluditur. Huc accedat quod cum auctore Diomede initio carmen hexametrum heroicum ſex ſpondæis compoſitum fuerit, verſus hic omnibus pene ſpondæis conſtat, dactylum ſemel admittens, & in ſcanſione nullus pes niſi quartus & vltimus, parte orationis finit.

Arma virum nonne hoc ſpumoſum & cortice pingui,
Vt ramale vetus pragrandi ſubere coctum.

Qui cum Perſio ex aduerſo loquitur, Vergilii carmen illi obiicit, qui pene huiuſmodi ſcanſionem ſortitur, vbi pauci pedes partem orationis terminant. Quippe quod pulcerrimum & præclariſſimum iudicatur in heroico, de cuius præſtantia Diomedis verba ſubiecimus: *Verſus heroicus in dignitate primus, plena rationis perfectione formatus, ac totius grauitatis honore ſublimis, multaq; pulcritudinis venuſtate præclarus, qui ſine vlla coniunctione quaſcunque alias partes orationis, ita mutuis inter ſe connexionibus colligat, vt in ſcanſione nullus pes, niſi nouiſſimus, integram partem orationis includat, atque ita e regionibus ſuis ſpondæum pedem dactylumque cuſtodiat, vt dactylus perraro, & hoc quidem ornādi poematis gratia, quamtam regionem ſuam, ſpondæo concedat:* Quæ quidem ornamenta diligens

ligens lector deprehendet in superiori carmine: *Sic coſtam lõgo ſubduximus Appenino.* Versus autem perfectionem huiusmodi suscipiens est apud Vergilium bis positus.

Oceanum interea ſurgens aurora reliquit. Hic enim aduertere est pedes singulos ita esse scansionis lege diuisos, vt eorum nullus, partem orationis clauserit, nisi nouissimus, quem finalis necessitas cogit.

Quidnam igitur? fiat pausa, sunt enim verba, ni fallimur, Poetæ dicentis. Quidnam igitur Vergiliano exemplo vis innuere, hicque eadem bile percitus respondet: Tenerum & *laxa* ceruice legendũ

Torua Mimalloneis implerunt cornua bombis, &c. Quod est, vin' tu hos versus sonoros & ampullosos leniter contraque suũ decorem proferre?

Torua Mimalloneis implerunt cornua bombis. Vulgo sic legitur versus iste, ceterum a Diomede hunc in modum citatur:

Torua Mimalloneis inflatur tibia bombis. Et reponitur inter *teretes*: Teretes autem versus dicuntur, qui volubilem & cohærentem continuant dictionem, vt hic patet:

Et ſectum vitulo caput ablatura ſuperbo
Baſſaris & Lincem Maenas flexura corymbis
Euhion ingeminat, reparabilis aſſonat Echo.

Versus hi sonori sunt & strepentes, primus autem proprius est, de quo supra, spondæum habens in primo, quarto, sextoque loco, & hoc carmine primo coma semiquinarium, hoc est, incisum cum affectatione nimia apparet, tam in materia, quam in rythmo:

Baſſaris & Lyncem Maenas flexura corymbis. Hic coma est semiseptenarium, pariterque includitur periodus, hoc est, totius comprehensio carmine sequenti: *Euhion ingeminat*, &c. Hicque versus dactylicus est, valdeque sonorus in quo pronuntiatio fragosa crepitat, quale est:

Quadrupedante putrem ſonitu quatit vngula campum.

Quod vitium Quintilianus noster obseruat, sic scribens nono volumine: Et ne, (quod nunc maximum vitium est) breuium contextu resultent, ac sonum reddant pene puerilium crepitaculorum.

Hae fierent, ſi teſticuli vena vlla paterni
Viueret in nobis, &c.

Indignatus, & vere stomachatus cum aduersario Persius, superiorum carminum nimia mollitie, si essemus, inquit, mascula proles, hæc tamque tenera cuderemus? Merito igitur & dolet & queritur Poeta de eo, de quo idem Quint. sic questus est. *In vniuerſum ſi neceſſe ſit, duram potius & aſperam compoſitionem malim eſſe, quam effœminatam & eneruem, qualis apud multos, & quotidie laſciuimus.*

IN LVCANVM.

IN Lucani Pharsalia illud primum occurrit:

Audax venali comitatur Curio lingua,
Vox quondam populi, libertatemq; tueri
Ausus, & armatos plebi miscere potentes.

Horum carminum explanationem quia interpretes aut non aduertunt, aut potius negligunt, ita ex historia accipe. Ex commentariis Cæsaris deducta verba hæc sunt: *Curio Tribunus plebis cum Cæsaris caussam dignitatemque defendendam suscepisset, sapeerat senatui pollicitus, si quem timor armorum Cæsaris laederet, & quoniam Pompeii dominatio, atque arma, non minimum in foro terrorem fecerant, discederet vterque ab armis, exercitusque dimitteret, fore eo facto liberam & sui iuris ciuitatem, neque hoc tantum polliceretur, sed etiam per se discessionem facere cœpit, quod ne fieret, omnes amici Pompeii iusserunt.* In quam sententiam Appiani verba quoque subiecimus, & Curio Turbatius rem protulit, & nec successores Cæsari mittendos decreuit, si Pompeio minime mittantur. Cum enim inter se suspecti forent, nunquam vrbem pacem habituram, quæstabilis esset, ni ambo priuate degerent. Propter quæ dictum a Poeta putamus, & armatos plebi miscere potentes, hoc est, Cæsarem Pompeiumque Imperatores præstantissimos exarmare, & intra conditionem priuatorum redigere, & quasi plebeios constituere ausus est Curio.

Nos primi Senonum motus, Cimbrumq; furentem,
Vidimus & Martem Lybies, &c.

Per *Martem Lybies*, haud quaquam de Hannibale intelligendum putamus. Nam, vt inquit Strabo, cum duæ essent viæ, Ariminioq; melior, illa tamen non transmisit Hannibal, sed asperam deligere coactus est. Asdrubalem igitur fratrem innui putamus, qui a Liuio Salinatore, & Nerone Claudio, apud Metaurum profligatus & interemtus est, de cuius laudibus, hæc a Liuio scribuntur: *Quippe Asdrubalem eodem patre Amilcare genitum, aque impigrum Ducem per tot in Hispania annos Romano exercitatum bello, gemina victoria insignem, duobus Ducibus cum clarissimis exercitibus deletis, nam itineris quidem celeritate concitatis ad arma Gallicis gentibus, multo magis, quam Hannibalem ipsum gloriari posse.* Quippe *in his locis hunc coegisse exercitum, quibus ille maiorem partem militum fame ac frigore (quæ miserrima mortis genera sunt) amisisset.* Per *Martem* ergo *Lybies* accipiendus erit Asdrubal, qui Lybicus Imperator Clarissimus in Hispania Cneum & Publium Scipiones ductores præstantissimos interemit, compluraque alia facinora strenue fortiterque obiuit:

Tethys maioribus vndis
Hesperiam Calpen, summumq; impleuit Atlanta.

Sic

Sic ferme ab omnibus legitur. Priscianus autem locum hunc allegans, ita legendum autumat:

Tethys maioribus vndis
Hesperiam Calpe summoq; impleuit Atlante.

Quippe, quæ lectio apprime probatur, vtpote, cui concinne & eleganter sensus ipse congruit, cõsonat, mirificeque quadrat: nam cum supra dictum fuerit a Poeta:

Tum cardine tellus
Subsedit, veteremq; iugis nutantibus Alpes
Discussere niuem.

Mox subiecit, Tethys impleuit Hesperiam maioribus vndis, Calpe & summo Atlante, hoc est, niuibus horum montium e verticibus excussis, ablatiuus enim est. Tumefacto namque & æstuante mediterraneo mari, liquefactis niuibus maria Hesperiæ, hoc est, Italiæ vehementer desæuiunt tumescuntque. Ad hoc cum *Hesperiam* legis absque alio epitheto, *Italia* accipiatur, vt ait Seruius, cum vero *vltimam* apponis, tunc *Hispania* significatur. Sic Horatius, *qui nunc Hesperiæ sospes ab vltima. Italia* namque & *Hesperia* denominatæ fuere a fratribus *Italo*, & *Hespero* vt affirmant Cato, & Fabius pictor. Huc accedat, quod Poeta potissimum prodigia portentaque enumerat, quæ in Italia euenere. Ceterum, si Hesperiam *Calpen* & summum Atlanta legeres, in sensu necesse erit, vt intelligatur aut factum esse cataclysmum, cuius nulli historici meminerunt, aut sit insana hyperbole, excessusque nimium fatuus:

Aut hic errat ait nulla cum lege per æuum
Mundus, &c.

Legimus eodem auctore, necnon ex antiquo codice, *nulla sine lege*. Duæ namque negationes Græco more interdum magis negant, quod annotarunt Donatus, Marcellus, & Priscianus. Sic Vergilius in Bucolicis: *Nulla neq; amnem libauit quadrupes*, quamuis & illic in plerisque mendose legatur: *Vlla neq; amnem*.

In secundo volumine eiusdem Pharsaliæ legitur: *Motura Dacas vt clade Getasq; securo me Roma cadat*, vbi legitur *Dacas*, quia syllaba reluctatur, emendamus *Dahas*. *Dahæ* autem populi super Scythas, Scytharumque deserta a Pomponio collocantur, necnon a Strabone & Plinio memorantur. De quibus ita Cornelius Tacitus: *Prosperisq; præliis medias nationes subegit, ad fluuium Gyndem, qui Dahas, Arioq; disterminat*. In eodem versus est:

Hanc latus angustum iam se cogentis in arctum
Hesperiæ tenuem producit in æquora linguam.

Linguam hic accipio pro altitudine non præcipiti, sed molliter decliui, vox enim hæc præter manifestam significationem Pompeio auctore promontorium signat, non excellens, sed in planum cuexum, Ouid. *Tribus hæc excurrit in æquora linguis*:

Illud etiam: *O rabies miseranda ducu, cum fata Camillis*
Te Cæsar, magnisq; velint miscere Metellis,
Ad Cinnas, Mariosq; veni.

Putamus sic exponendum hicque sit sensus, si Cæsar æquo animo exilium toleraſſes, fata te Camillo, Metelloque, ducibus clariſſimis, nec non patriæ ciuibus amantiſſimis, conferre parabant, quorum vterq; exſilium patienter tuliſſe memoratur, at tu, tu impius in patriam deſæuiens, Cinnæ, Marioque ſanguinariis latronibus maluiſti comparari, quo fit, vt honeſtiſſimo tantæ laudis præconio, quod iam tibi præſto erat te ipſum fraudaueris:

Treſq; petant veram credi Salamina carinæ.

Hunc locum eruditè me hercule, & eleganter annotationibus ſuis enarrat Beroaldus noſter, vir alioqui eruditiſſimus, attamen, quia, vt ait Seneca: *Inuenta inuenturis non obſtant*, videan etiam hoc penſitari poſſit, Poetam e contrario ad illud Horatianum alluſiſſe:

Ambiguam tellure noua Salamina futurum. Pariterque ad Themiſtheclis victoriam omnium pene ſub ſole clariſſimam, quippe quæ perfeciſſe videtur, vt Salamis iam non ambigua, ſed nimis vera apparuerit Xerxis naufragio, in quam noſtram ſententiam mox & infra dicturus eſt Poeta, vt *Salaminiacum memini mare*.

Necnon illud paſſim ſic legere eſt ex tertio volumine eiuſdem:

Hinc & Sidonia gentes, auroq; ligatas
Subſtringens Arimaſpe comas.

Nos vero *Scythonia* corrigimus, nihil etiam tam remotum, immo tam contrarium, quam Arimaſpi, qui ad Septentrionem ſunt, & Sydonii, qui ad meridiem. *Scython* autem Thracia antiquitus dicta, & Scythonæ gentes in Thracia a Plinio, & Solino reponuntur.

Obſeruatione quoq; dignum putauimus carmen hoc ex tertio: *Sydera reſpiciens delapſa portitor Hellis*, pro his, qui pernegant *portitorē* dici poſſe pro eo, & qui portat, & qui portatur, vt ait Seruius. *Portitor* autem & hic, & apud Martialem non niſi pro eo qui portat, accipi poteſt, in qua ſignificatione illud quoque Vergil. intelligi poſſe putamus: *Portitor ille Caron.* Non tamen imus inficias *Portitorem* illum etiam ſignare, qui portū obſidens, omnia ſciſcitatur, vt ex his, quæ inferuntur, quæq; efferuntur, vectigal recipiat, quod *portorium* dicitur. Plautus in Aſinaria: *Ego iſtū portitorem primus portorio.* Terētinus quoq; Epiſt. ſcribit ad *portitores* delatam, quod verbum Donatus Marcelluſq; eleganter exponunt.

IN SYLVAS PAPINII.

IN *Syluis Papinii* pleræque adhuc ſcatent mendæ, ſenſuſque nonnulli reconditi iacent, nos vero paucula pauciſſimis perſtringētes annotabimus, primumq; illud exponendum:

Et

Et attoniti vidit domus ardua Daci.

Cur *attoniti* dictum sit, est in ancipiti, aut igitur *attoniti* intellige, perterriti consternatique vel fama, vel maiestate fulminei Ducis, secundum illud Martialis:

Latus, & attonitus viso modo præside mundi. Nam *attonitus*, vt ait Seruius, proprie dicitur, cui casus vicini fulminis & sonitus tonitruum dant stuporem, in quam sententiam Ouid.

Non aliter stupui, quam qui Iouis ignibus ictus
Vixit, & est vitæ nescius ipse suæ.

Aut *attoniti* expone rudis & hebetis stupefactæque naturæ, nam vt ait Cornelius Celsus: *Attonitos* dicimus, quorum corpus & mens stupet, per quod Dacos *attonitos* accipere potes, stupentis & crassi ingenii, cuiusmodi sunt populi Septemtrionales, qua de re multa Aristoteles in Problematis, nec non Vitruuius & Vegetius scripsere.

Terga pater, blandoq; videt concordia vultu. Per *patrem* minime *Martem* significari putamus, sed potius *Vespasianum*, qui templum Pacis erexit, de quo Martialis & Tranquillus: perque *hominem, rem*, hoc est, *templum* pro *persona* accipere debemus, quale est illud Vergilianum: *Iam proximus ardet Vcalegon:* & per prosopopeiam visus detur inanimatis. *Blandoque videt concordia vultu*, de templo Concordiæ, quamuis Cicero, Liuius, & Plinius multa scribant: nos vnum addimus ex Varrone haustum, cuius verba hæc sunt: *Tum quendam Curtium virum fortem, armatum, ascendisse in equum, & a Concordia versum cum equo eum præcipitatum.*

An tacita vigilet face Troicus ignis.

Tacita face dictum credimus. Quibusdam enim sacris operabantur virgines vestales, quæ aliis videre non licebat, quod Dionysius Halicarnasseus & Plutarchus clarissime ostendunt. Horatius: *Dum capitolinum scandet cum tacita virgine Pontifex.*

Famosusq; lacus nomen memorabile seruat.

Aulus Gellius vir facundissimi eloquii, nec minoris doctrinæ, huiusmodi nomina *vinosus, mulierosus, verbosus, morosus, famosus*, in culpas tantum incidere autumat, sed pace tanti scriptoris dixerim, *famosum* in virtutem, laudemque sæpius reponi, vt hic: Nec non apud Iuuenalem in antiquissimo ac fideli codice nostro legitur.

Famosos equitum cum dictatore magistros. Nec non *famosos equos*, *famosissimamque matronam* apud Tranquillum & Hieronymum in laudem accipimus, omitto auctoritates & testimonia Apulei, Taciti, Plinii, & Porphyrionis, apud quos verbum hoc in bonam partem sæpius deducitur. *Famosus* hic ergo lacus laudabilis, & insignis intelligatur. Quam nostram sententiam, sequens clausula confirmat, *nomen memorabile seruat.* Ve-

rum vt aliquando & hoc verbum quid significet, proprie & signate explicetur: *Famosus* proprie is est, qui circumfertur & celebratur. Hinc Orestem scenis agitatum *famosum* dicit Seruius, & Porphyrio Æsopum & Roscium *famosos* nominant, Pliniusque in Epistolis Marii prisci negotium claritate personæ *famosum* scripsit. Quibus exemplis nihil aliud vox ista signare videtur, nisi *celebrem*, & qui famigeratus sit, quacunque fuerit ratione modoque Ceterum quoniam historia de hoc Curtio præstantissimo solemnis & vnica (quod equidem sciam) apud Plutarchum in comparationibus scripta est, vt cupientibus eam intelligere præsto sit, hic infra contexui, cum alio simili exemplo, sed peregrino.

Tyberinus amnis per medium forum Romanum deuolutus Iouis ira magno conuulso aggere complures ades & exterrauit & obruit. Mox oraculo intellectum huiusmodi calamitatem finiri posse, si pretiosissimum quiddam in illud conijceretur. Ceteris igitur aurum atq; argentum congerentibus, Curtius insignis adolescens cum pretiosissimam hominis animam esse intelligeret, sese in hiatum terræ præcipitem equo demisit, suosq; tanta calamitatis immunes reddidit. Anstides in II. rerum Italicarum huius historiæ meminit.

Circa Celenen Phrygiæ oppidum terra hiatus cum aqua domos permultas cum ipsis mortalibus absorpsit in profundum. Mydas rex oraculo monitus, vtres eo pretiosissimas conijceret, futurum enim, vt terra coiret, auro & argento intecto, nihil opis attulit. Anchurus regis filius cum nihil in vita humana pretiosius anima secum ipse versasset, datis genitori complexibus & Timotheæ vxori, equum ascendit, ingq; hiantem locum concitatus est, quo facto in vnum terra reuulsa est. Huius rei testis est Callisthenes.

Cedat equus, Latia qui contra templa Dionæ,
Cæsaree stat sede fori.

Quem tradens otius Pelleo Lysippe duci, forte hoc in loco Neronis statua innuitur, de qua ita Plinius scriptum reliquit: *Nam Lysippus fecit Alexand. M. a pueritia eius ortus, quam statuam inaurari iussit Nero princeps*, de qua quidem statua infra dicturus est Poeta:

Mox Cæsaris ora aurata ceruice tulit.

Illud quoque haudquam visus est agnouisse interpres:

Huc & sub nocte silenti
Cum superis terrena placent, tua turba relicta,
Labetur cælo.

Hinc igitur particulam *cum superis terrena placent*, ita exponendam arbitramur. Cum sydera per occasum vertuntur, perquod stellæ (quæ deorum formæ & superi dicuntur) videntur terras inhabitare, & ad ima se flectere, hoc est, terram petere, in qua homines sunt.

Qua-

Quatiunt q; nouena
Lampade solemnem thalamis cocuntibus ignem,
Et de Pieriis vocalem fontibus vndam.

His versibus Poetam reor alludere ad antiquum morem, quo noua nupta ignem & aquam iubebatur attingere. Nam, vt ait Varro, causſa nascendi duplex: ignis & aqua. Ideo ea in nuptiis in lumine adhibeantur, in quam sententiam censemus illud Ouid. in arte accipiendum:

Ista viri captent, si iam captanda putabunt,
Quos facium iustos ignis & vnda viros.

Sacramento namque ignis & aquæ, nuptiarum fœdera sanciuntur, vt inquit Lactantius, quippe quem morem seruantes, viri tum iusti, tum legitimi merito possunt appellari:

Sestiacos nunc fama sinus pelagusq; natatum
Lætet, & audaci iunctas Delphinos ephebo.

De ponte Xerxis notissimo non solum intelligit Poeta, quo ille Europamque Asiæ Sestonque admouit Abydo, sed & quem Caligula Imperator struxit æmulatione Xerxis, de quo ita loquitur Tranquillus: *Nouum præterea atq; inauditum genus spectaculi excogitauit. Nam Baiarum medium interuallum Puteolanas moles trium millium & sexcentorum fere passuum ponte coniunxit, contractis vndique onerariis nauibus, & ordine duplici ad ancoras collocatis, superiectoque aggere terreno ac directo in Appiæ viæ formam.* De Delphino autem, qui per sinum Puteolanum frequenter ibat, mētio est apud Plinium in naturali historia. Cum ergo Poeta dixit, *& audaci iunctos Delphinas ephebo*, nihil aliud sensit præterquam hunc pontem inter Puteolos & Baias a C. Cæsare conditum:

Superantq; nouis Alarota figuris.

Ita legendum censemus, sic exponentes: *Alarotæ superant nouis figuris*, *superant* positum videtur *pro eminent & exstant*, tanquam per emblemata vermiculata, per quod describitur pauimentum, in quo testulæ eductæ erant, quod conuerti haud sane poterat.

Et concolor alto vena mari. Forte per *venam mari* concolorem signari poterit *marmor Augustaum*, de quo Plinius libr. 36. naturalis historiæ ita loquitur: *Augustæum enim marmor appellatum est, quod principatu Augusti repertum est, vndatim crispum in vertices:*

Illis ipse antris Anienis fonte relicto.

Anienus legimus recto casu, non patrio: nec nor, infra, vbi *Tyberinus* reponimus *Tyburnus*, quippe quæ lectio purior est & syncerior. *Anienus* enim inclinatur ex Prisciano & Propertio ita canente: *Accessit ripa laus Anienе tua*, Dicitur tamen etiam *Anio* nec non *Anien*, qui fluuius hac de causſa denominatus fertur, quā tradit Plutarchus in comparationibus in hanc sententiam: *Rex Thuscorū Anius egregia forma filiam habuit Saliā nomine, quæ in virginē*

accuratissime obseruabat, Cathetus nobilissimus adolescens. Cum aliquando colludentem puellam vidisset, exarsit in amorem, & impatiens raptam Romam abegit, [illegible] insequens raptorem, cum prehendere non posset, fluuium insiliens, nomen ei perpetuum reliquit. Anionem postmodum appellatum constat. Cathetus deinde, ex Salia Latinum creauit & Salium, a quibus nobilissimæ ortæ sunt familiæ, prout Aristides Milesius & Alexand. polyhistor in tertio rerum Italicarum tradunt.

Dites Caprea viridesq; resultent
Taurubula, & terris ingens redit aquoris Echo.

Quia vox hæc *Taurubula* a plerisque incognita, forte nomen est oppidi deductum e *Tauri consilio* quasi τωρὸς ἐβλὴ. Resolutaque imo extrita vtrobique altera ex diphthongis syllabæ mediæ compiuntur. Quo pacto autem Samnites duce *Tauro* in coloniam fuerint deducti, Strabo plura volumine 5. differit.

Cur vada desidant & ripa coerceat vndas.

Cecropio stagnata luto. Per *lutum Cecropium* nidos hirundinum accipimus, de quibus ita Plinius in decimo naturalis historiæ scriptum prodidit: *In Ægypti Heracleotico ostio, molem continuationi nidorum euaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadii fere vnius spatio, quod humano opere perfici non posset.*

Nec qui fraternus adulter
Casta Mycenæo connubia polluit auro.

Per *Mycenæum aurum* credimus Papinium sentire de *ariete aureo*, de quo plura Seneca in Thyeste, & Varro in secundo de re rustica: Atreus enim queritur subductum esse sibi arietem pellis aureæ, a fratre Thyeste. Et quia hic mentio fit *aurei arietis*, illud ex Varrone addimus, vt intelligatur semel, quid veri lateat sub *velleris aurei* fabula, & quid per *aurea mala* intelligendum sit. Poetæ ipsas pecudes propter caritatem *aureas* habuisse *pelles* prodiderunt, vt Argis Atreus, quam sibi Thyestem subduxisse queritur, & in Colchide Oeeta, ad cuius arietis pellem profecti, regio genere diuuntur Argonautæ, vt in Lybia ad Hespidas. Vnde *aurea mala*, id est, secundum antiquam consuetudinem, capras & oues, quas Hercules ex Africa in Græciam exportauit. Ea enim sua voce Græci appellant *mala*, in quam significationem putamus illud a Marone in Bucolicis dictum: *Tum canit Hesperidũ miratam mala puellam.* Ceterum Strabo de *ariete aureo Colchidis* aliter sentire videtur, in hanc sententiam scribens de Colchis, dum loquitur: *Apud eos torrentes dicuntur aurum deferre, quod barbari perforatu tabulis, ac lanosis pellibus excipiunt, vnde aurati velleris fabula confecta est.*

IN TRAGOEDIAS SENECÆ.

IN Tragœdiis Annei Senecæ versus huiusmodi in Hippolyto leguntur:

Tibi

Tibi dant varia pectora tigres,
Tibi villosi terga bisontes,
Latisque feri cornibus tauri.

Vbi *Tauri* passim legitur, *uri* corrigendum putamus, sensu syllabaque suffragantibus. Cum enim Germania multas feras insignes mittat, cum primis bisontes, & *uros* insignia boum ferorum genera ferre a Plinio memoratur. De his autem *uris* plura Cæsar in cõmentariis, nec non Solinus, & Seruius multa prodiderunt.

Illud quoque perperam in eodem scriptum est:

Lucique boues vindicat omnes natura sibi.

Nos vero *Lucas Boues* emendamus, Elephantes per *Lucas Boues* accipientes, quoniam primum in *Lucania* visi sint. Ex Varrone, & Plinio obiter castigamus locum ex quinto Lucretii, qui mendosissimus erat, ita corrigentes:

Inde boues Lucas turrito corpore tetros,
Anguimanos belli docuerunt vulnera Pœni
Sufferre, & magnas Martis turbare cateruas.

Hoc etiam vulgo sic legi solet:

Qualis per alta graditur Oceani freta
Fluctus refundens ore Phyleus rapax.

Vbi autem *Phyleus* alii, nos *Physeter* substituimus. De *Physetre* autem Solinus, & Plinius ita scribunt: *In Gallico Oceano Physeter ingentis columnæ modo se attollens, altiorque nauium velis diluuiem quandam eructans.* Non tamen eo inficias *Phileum* Augei filium exstitisse, de quo Plutarchus in quæstionibus. Sed hoc nihil ad rem.

In Tragœdia octaua in omnibus pene codicibus ita scriptum est:

Quis mea digne deflere potest mala
Qua lacrymis nostris quæstus redderet Andon.

Nos autem & hunc pariter locum castigamus, *reddet ἀηδὼν vel Latine Ædon*, ἀηδὼν enim Græce, Latine dicitur *luscinia*, & in transcursu pariter emendamus Petronii codicẽ maculosum, apud quem sic legitur: *Testis syluester Hyasdon, atque vrbana Progne*: cum *Ædon*, non *Hyasdon* sit legendum. Vergilius. *Quodque loues calami, quod suauis cantat Aedon.* Calphurnius in Buc.

Astile credibile vt vincat achantida cornix,
Vocalem superet vt dirus Aedona bubo.

IN HORATIVM.

APud Horatium versus est Sapphicus:

Terruit gentes graue ne rediret
Seculum Pyrrha noua monstra questa,
Omne cum Protheus pecus egit altos
Visere montes.

Cur *Prothei* mentionem faciat hic Flaccus in Pyrrhæ & Deucalionis diluuio, nullus interpres (quod sciam) ostendit, nec exponit quisquam. An idem *Protheus* Deucalionis & Pyrrhæ fuerit contemporaneus? Quod vt clarius luceseat, facilliusque explicari possit, ante omnia illud obseruare oportet, Poetas plurima, quæ diuersis temporibus fuere similia, frequenter in vnum congerere. Quippe quod apud Maronem in Georgicis Lucanumque in primo Pharsaliæ prodigia canentes facile cautus lector animaduerteret. Verum, vt id quod instat, aliquando agamus, Xenophon inæquinoctis hæc tradit: *Inundationes plures fuere, prima Nouimestris sub priseo Ogyge: Secunda Niliaca menstrua sub Ægyptio Hercule ac Prometheo, bimenstris autem sub Ogyge Attico, trimenstris in Thessalia sub Deucalione. Par Pharonica sub Protheo Ægyptio in raptu Helenæ*: Quia ergo sub Deucalione Pyrrhaque, necnon sub Protheo diuersis temporibus cataclysmi fuere, hoc in loco nunc Poeta coniunxit:

Cressa nec careat pulcra dies nota.

Vbi *Cressa* passim & legunt & exponunt interpretes, nos vnius literæ commutatione spiritu accedente *Thressa* castigamus, ne Poeta videatur exorbitare ab historia notissima, ex quo institutum peculiare Thraciæ, non Creticæ gentis fuit, *lapillis albis & nigris, candidos atrosque dies signare*. Et ne vox ista alicui insolens videatur, illud addimus *Thressam* pro Thracensi alibi ab eodem Poeta sic scriptum fuisse: *Me nunc Thressa Clos regit*. Seneca ad hoc in Hercule Oetheo hoc verbū sic vsurpat: *Verum est, quod cecinit Sacer Thressa sub Rhodopes iugis*.

In arte Poetica versus iste sic ab omnibus pene legitur:

Intererit multum Dauus ne loquatur an heros.

Vbi *Dauus*, nos *diuus* reponimus, nam sensus, ni fallor, honestius quadrat, si subsequentia accurate pensitentur. Poeta enim gradatim variarum rerum ac personarum μείωσιν seruandum ostendens, a *diuo* ad *heroem*, mox ad *senem* alios que inferiores decurrit. Quod carmen infra positum clarius exponet:

Ne quicunque Deus adhibebitur heros
Regali conspectus in auro nuper & ostro,
Migret in obscuras humili sermone tabernas.

Ceterum si *Dauus* iuxta neotericū interpretem legatur, fatuus erit sensus, nisi statim subsequatur & legatur *herus*, hoc est, dominus, quod si fit, tunc versus claudicabit in syllaba.

Eiusdem versus ille, qui ab omnibus circumfertur, vulgatissimus est:

Quis tamen exiguos elegos emiserit auctor,
Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est

Cui dubitationi nos ex Terentiano illud adiungimus:

Punta-

Pentametrum dubitant, quis primus finxerit auctor,
Quidam non dubitant dicere Callimoum.

IN MARTIALEM.

VAlerii Martialis, in quo, vt dixit Plinius, *multum fuit salis & fellis, nec tandoris minus*, carmen hoc:

Hæc tibi si vis est, si mentia tanta potestas,
Liberior Partho viuere rege potes,

Simpliciter declaratur & exponitur. Cur autem dictum sit *liberior Partho viuere rege potes*, declarãdũ putamus. Hic ergo sensus deducitur ex dicto Sallustiano: *Nam quodlibet impune facere Rex potest*, quæ quidem licentia peculiariter Parthorum regi maximo ascribitur. Nam, vt scribit Herodotus, *Lex est, qua licet Parthorum regi facere, quicquid libet.* Ceterum quia lex etiam fuit apud eosdem Parthos, vt filiæ, & sorores impune in matrimonium ducerentur, eodem Herodoto & Eusebio scriptoribus, ob hoc vide, an iocus sit mordax, & salis consueti.

Apud eundem legitur: *Nec dictat mihi luculentus Atys mollem debilitare Galliambon. De Galliambo* plura eleganter tradit Diomedes. Illud vero nos addimus ex Terentiano, *Galliambum* appellatum esse a *Gallo*, qui apte & concinne motus celeres & tremulos agunt. Sic ergo Terentianus:

Nomenq; Galliambi memoratur hinc datum,
Tremulos, quod esse Gallis habiles putant modos.

Adeo vt frequenter illum prope ab vltimo pedem mage, quo sonus vibretur, studeant dare Tribrachum.

Versiculus etiam eiusdem passim sic legitur: *Hæc tam rustica malo, quam Biruntos.* Emendandum autem putamus *Bisuntos*: *Bisuntium* autem oppidum in Hispania celebrat Ptolomæus.

Hunc quoque versiculum: *Et lingua pariter loquutus omni*, quia citat Seruius octauo commentario dicens, se Ianum quadrifrontem legisse, addimus clausulam Fabii Pictoris huic sententiæ respondentem. Verba hæc sunt: *Imus est Argiletus, vbi Ianus quadrifrons, qui & Vertunus in fine vici Thusci ad radices Capitolii in foro Boario.*

IN SILIVM ITALICVM.

IN Silio Italico vulgo sic leguntur hi versus:

Sæpe etiam famuli turbato ad lumina somno,
Expauere trucem per vasta silentia vocem.

Nos *ad limina* corrigimus, ita vt in structura & ordine coniungantur & copulentur famuli *ad limina*, hoc est, æditui & quasi cubicularii, Verg. in nono:

Hic Dardanio Æneæ
Armiger ante fuit, fiduſque ad limina cuſtos.

Vbi Seruius noſtræ huic ſententiæ non refragatur ita ſcribens: *Fiduſque ad limina cuſtos, & dituus fuit*, id quod diximus, ſupra ingenti honore apud maiores fuit: illic enim epulabantur, & Deos colebant. Cenſus autem omnis illic ſeruabatur. Necnon in tranſcurſu locum in quarto Metamorphoſeos corrigimus, vbi legendum eſt:

Et inter
Bis ſex Leucothoen famulas ad limina cernit.

Non ad *lumina*, vt plerique omnes legunt.

Illud quoque puſillum quamuis, & minutulum non prętereundum eſt, vt ne quis hoc ſic legat:

Ingenio motus auidus fideique ſiniſtræ,
Is fuit exuberans aſtu, ſed deuius æqui.

Non enim *exuberans* legendum, ſed *exſuperans*, ne claudicet verſus in ſyllaba *Vber*. enim primam producit.

Verſus hic quoque eiuſdem circumfertur: *Et qui longa dedit terris cognomina Phœnix*: penſitandus nec vllo modo tranſmittendus videtur. Quæri namque ab eruditis ſolet, cur Phœnicem dixerit Poeta, longa terris cognomina dediſſe. Hunc ergo locum ita explicamus. Complures memoriæ prodiderunt a Phœnicibus multas diuerſis locis vrbes conditas, & colonias deductas, quam rem Curſius his verſibus notauit: *Nam cum Tyros a Phœnicibus orta fuiſſet*, inquit, *colonia Syriorum certe pene toto orbe diffuſa ſunt, Carthago in Africa, in Boetia Theba, Gades ad Oceanum.* Quia ergo Tyros a Phœnicibus oriunda in Aſia, Carthaginem in Africa, Thebas in Europa poſuit, Gadeſque vltimas ac pene extimas in occiduo orbe deduxit, ob hoc crediderim a Poeta dictum: *Et qui longa dedit terris cognomina Phœnix.* Niſi forte alluſerit ad Phœnicum gentem, quæ, vt ait Plinius, *fuit in magna gloria literarum inuentionis & ſyderum, naualiumque ac bellicarum artium.* De quibus Lucanus:

Phœnices primi fama ſi creditur, auſi
Manſuram rudibus vocem ſignare figuris.

De Phœnice vero, Cadmo Phœnicibulque Xenophon in æquiuocis:

Haud procul Herculei tollunt ſe littore muri
Clementer creſcente iugo, quis nobile nomen
Conditus excelſo ſacrauit colle Zacynthus.

Sagunthum Silius denominatam tradit a *Zacyntho* Herculis comite, quæ autem ſimilitudo ſit in *Sagunthо* & *Zacyntho*, declarandum puto. Duo igitur hæc nomina quamuis aliquibus elementis videantur diſſidere: Vnum tamen & idem ſunt cognatione literarum & proximitate, quippe quod cum ex diſciplina Græca, tum maxime

maxime ex Prisciano colligimus in hunc modum scribente. *Et y. pro u. pro ζ. s. vel d. vt φυγὴ fuga ζακυνθὸς Sagunthus κυβερνήτης Gubernator.* In hac ergo dictione *Zacynthus* ζ in *s.* in *g. y.* in *u.* & ita fit ex *Zacyntho Sagunthus.*

Tertii quoque voluminis principio scriptum est:

Fœmineos prohibent gressus, ac limine curant
Setigeros arcere sues,

Vbi duo videntur pensitanda, & cur *fœmineas ab Herculis templo* submoueantur, cur que *sues.* Causam primi quæsiti ex Macrobio sic habe, vbi sermonem facit de bona Dea: *Hæc apud Græcos θεὸς γυναικεία dicitur, quam Varro filiam Fauni tradidit adeo pudicam, vt extra γυναικωνίτιν nunquam sit egressa, nec nomen eius in publico sit auditum, nec virum vnquam viderit, vel a viro visa sit, propter quod nec vir templum eius ingreditur, vnde & mulieribus in Italia sacro Herculis non licet interesse, quia Herculi, cum boues Gerionis per Italiæ agros duceret, sitienti respondit mulier, aquam se non posse præstare quod fœminarum celebraretur dies: Nec ex eo apparatu viris gustare fas esset, propter quod Hercules facturus sacrum detestatus est præsentiam fœminarum, & Potitio ac Pinario sacrorum custodibus iussit, ne mulierem interesse permitterent.* Ad hoc ergo institutum Herculis nunc alludere videtur Poeta. Secunda etiam quæstio ita soluatur, cur *sues* eius templo arcerentur, ex Herodoto hunc in modum de Hercule Ægyptio scribente. *Suem Ægyptii spurcam belluam arbitrantur, quam si quis vel transeundo contigerit, abit lotum sese cum ipsis vestimentis, eoque soli omnium subulci in Ægypto etsi indigenæ tamen nullum ingrediuntur templum, nemoque aut filiam eorum in matrimonium accipit.* Hic ergo nodus ex Herodoti volumine secundo explicatur & soluitur.

In Epistolas Ciceronis Familiares.

IN Epistolis familiaribus Marci Tullii Ciceronis, plerique mendosa sunt: ex quibus paucula, ne penitus dissimulare videamur, breuiter percurremus, & hoc potissimum in secundo volumine, quod vtpote adulescentulis conducibile, plerique omnes Grammatistæ profiteri atque enarrare assolent. Vt igitur ludi magistris nec minus iuuenculis, aliqua saltem pro parte prosimus, paucula hæc minutula, ceterum necessaria cursim annotabimus. In Epistola, cuius initium. *Rara tuæ quidem &c.* clausula est: *Quoniam κωμικῶς μέρτυρ accidit, vt opinor, Phania.* Per quam commendatur facetus & elegans libertus Appii *Phania* nomine, cuius dexteritatem ac prudentiam commendat Epistola prima voluminis tertii. Ceterum complura in octauo ad sensum declarationemque Epistolæ huius facientia diligens lector inuenier, ea præsertim Epistola, cuius initium est: *Non dubito*

quin perlatum ad te sit, &c. Vnde *veternus* ciuitatis legendum, non *veteranus*. In calce præterea huius Epistolæ locum ita corrigimus emendamusque. *Mihi erat in animo, quoniam iurisdictionem confeceram, ciuitates locupletaram, in publicanis etiam superioris lustri reliqua sine sociorum vlla querela conseruaram, in priuatis, summis, infimis fueram iucundus, profecisci in Ciliciam.*

Epistola, quæ incipit: *Non potuit accuratius agi*, sic legitur: *Quod hic qui erat competitor tuus & idem meus, assensus est et, qui ornauit res nostras diuinis laudibus.* Duo hic exponenda, quis iste fuerit *competitor*, nec non *qui res ipsas Ciceronis laudibus ornauerit. Competitor* igitur accipiendus est quidam *Hirtius*, Ciceronis vero ornator & laudator, *Cato*, quippe qui honorifice de Cicerone verba fecit, quam rem colligimus ex epistola Octaui, cuius principium est: *Nō diu sed acriter nos tua supplicationes terserunt.* Nec non in Epistola libri 15. ad Catonem, cuius principium est: *Summa tua auctoritas fecit.*

De Ocella parum ad me scripserat: Quia & hic hæret interpres, quisnam fuerit *Ocella*, dicimus quod hic appellatus est *Seruius Ocella*, qui olim deprehensus est in adulterio, de quo Cælius ad Ciceronem in octauo sic loquitur: *Seruius Ocella nemini persuasisset se mœchum esse.* Et in ea, quæ incipit: *Putares ne accidere posse*, clausula est: *Sed tamen sedulo fit & in primis a Patisco. Patiscus* nomen est præfecti venationis, cuius Cicero meminit in quadam ad Atticum Epistola.

In septimo ad Trebatium Epistola, quæ incipit: *Accepi aliquot Epistolas*, clausula hæc vulgo sic legitur: *Illud miror, qui solet eodem plures dare quam qui sua manu scribit, nunc quod in palimpsesto.* Vbi credimus sic emendari posse: *Illud miror, qui soles eodem exemplo plures dare, quam qui a manu scribit, nunc quod in palimpsesto*, subaudi *scribas*, iocusque videtur in Trebatium perinde ac sterilem ac ieiunum oratione & inuentione. Hicque erit sensus & ordo. Illud miror, quod tu Trebati, qui soles plures Epistolas eodem argumento ac pene exemplo dare, quam libertus amanuensis, nunc quod scribas in palimpsesto, id est, in tabella iterum rasa, perinde ac scedulæ parsimonia labores, eloquentiæque noua vbertate defloreas & abundes.

Illud quoque prætereundum haud arbitror, quod in septimo epistolarum eiusdem Ciceronis ad Trebatium his verbis scribitur: *Quomodo autem placebit tibi Iouem lapidem iurare.* De ritu enim lapidis aliquid scribendum. Ita ergo loquitur Pompeius. *Lapidem silicem tenebant iuraturi per Iouem hæc verba dicentes, si sciens fallo, me Dieſpiter salua vrbe atque bonis eiciat, ut ego hunc lapidem.* Polybius vero multo diffusius morem hunc his verbis signat: *Ritus lapidis huiusmodi fuit. Fœtialis sumtoni manibus lapide, postquam de fœdere inter partes conuenerat, hæc verba*

dixit

dixit: Si recte ac sine dolo malo hoc fœdus & hoc iusiurandum facio, di mihi cuncta felicia præstent. Sin aliter aut ago, aut cogito, ceteris omnibus salus in propriis patriis, in propriis sedibus, in propriis laribus, in proprijs templis, in proprijs sepulcris, solus ego peream, vt hic lapis e manibus meis excidet. Nec plura locutus lapidem de manu deiecit.

In eodem volumine, epistola hoc initium habet; *Persæpe mihi cogitanti de communibus miseriis, in quibus tot annos versamur, & vt video versabimur, solet venire in mentem illius temporis recordatio*: Verbum hoc notissimum expungendum putamus. Nam *venire in mentem* veteres cum genitiuo iungebant. Cicero in Verrem: *Hæc tibi Ancilia legi veniat in mentem.* Lucretius:

Et venit in mentem solis lunæq; viarum.

Terentius: *Vbi in mentem eius aduenti venit*. Recordatio ergo tollatur, sicque syncera lectio relinquetur, & pura si legetur: *Solet venire in mentem illius temporis.*

IN RHETORICOS CICERONIS.

IN Rhetoricis ad Herennium primo volumine verba hæc plerique omnes sic legunt: *Mimus quidam nominatim Actium poetam compellauit in cœnaculo. In eo Actius iniuriarum agit.* Castigamus, & ita legimus: *Compellauit in scena, cum eo Actius iniuriarum agit*: Quippe quæ lectio & sensui quadrat & structuræ. Non enim in hominem dicimur iniuriarum agere. Ad hoc, si *cœnatulum* legas, nihil ad rem. Hoc quoque eodem volumine perperam sic legitur. Item, *assumtiua pars est, cum per se defensio infirma est, sed assumta ex contraria re comprobatur. Extraria*, non *contraria* legendum tum antiquo codice, tum sensu. *Extrariam* autem pro *externa* posuit, hoc est, quæ extrinsecus aduehatur. Lucretius: *Post extraria lux oculos perstinget*, &c.

In secundo inquit: *Veluti Pacuuius fortunam insanam esse cæcam & brutam perhibent Philosophi, saxique ad instar globosi prædicant esse volubilem.* Nos vero ex antiquo codice legi posse allueramus & contendimus: *saxeoque instare globo volubilem.* Seneca enim *veteresque fortunæ mobilitatem & inconstantiam signantes, in pila sedentem posuere.* Ausonius autem *rota*, dum ait: *Cur rotula insistis, stare loco nequeo.*

In tertio legitur: *Vis discernitur per exercitus, classes, arma, tormenta, reuocationes hominum & alias huiusmodi res.* Vbi *reuocationes*, nos *euocationes* emendamus, vt & hoc castrense verbum cum aliis apponatur. *Euocatio* enim genus est militiæ, vbi dux per tumultum alloquitur milites. *Inde euocati* dicuntur. De *euocatione* multa Donatus & Seruius.

Hæc etiam clausula sic ab omnibus legitur: *Rem vbi pangunt, oratione pangunt.* Nos ex antiquo codice receptissimorumque auctoritatibus legendum asserimus *pagunt*, non *pangunt*. Sic legit & obseruat Priscianus. Quintil. quoque verba hæc citans ait: *Rem vbi pagunt, oratione pagunt.* Sicut enim cado cecidi, sic pago pepigi. Verbum enim est antiquum, nec non ex antiquo fideliter reponendum. Quamuis Seruius *pago* sese nunquam legisse dixerit.

In Rhetoricis de inuentione ex Prisciano, & antiquo codice illud castigamus, quod sic pene ab omnibus legitur: *Tempus id, quo nunc vtitur (nam ipsum quidem definire difficile est) pars quadam aternitatis cum alicuius annui, menstrui, diurni, vespertini, nocturni ve spatii certa significatione.* Vbi legitur *menstrui*, nos *menstrui* contendimus emendandum, Prisciano ita scribente: *Corrilius Colurnus, tacitus taciturnus, mensis mensurnus. Sic enim Cicero posuit pro menstruus in primo Rhetoricorum.*

IN CATILINAM SALVSTII.

IN Catilina Iugurthaq: Crispi Sallustii quædam velociter transcurrentes annotamus, in primis illud ex Gellio exponentes, quod in præfatione ita legitur: *At mihi, tametsi haud quaquam par gloria sequatur scriptorem & auctorem rerum, tamen in primis arduum videtur res gestas scribere. Arduum* hic positum est, non pro *difficili* tantum, sed pro eo quoque, quod Græci ἀνάλωτος aut χαλεπὸν vocant, quod est tum *difficile*, tum *molestum*, quoque *incommodum & intractabile.*

Ex eodem legendum. *Satis loquentia, sapientia parum.* Non *eloquentia*, vt vulgus solet. Nam si, cum Cicero de his verba faceret, qui arte dicendi abutebantur, in malo non est ausus *eloquentiam* nominare, vt obseruauit Victorinus Rhetor clarissimus, tanquam eloquentia, vt dixit Cælius, sit quædam *innocentia*, nec nisi in bonam partem possit deflecti, cumque Catonis illa notissima definitione Oratoris, omniumque opinione Rhetorum comprobatum sit, *eloquentiam* tantum viro bono innocentique conuenire, Sallustius clarissimus dicendi magister ac artifex subtilissimus, duo hæc haud miscuisset penitus discordia: *Eloquentiam & malignitatem.* Audacter igitur tum A. Gelli auctoritate, tum magis ratione *satis loquentia* legendum, non *eloquentia* secundum profanum atq; imperitum vulgus Grammatistarum.

Nedum illi corruptis moribus victoria obtemperarent. Legimus ex Prisciano Augustinoque locum hunc citantibus, *nedum* pro *saltem* positum est, & hic est sensus: Saltem necesse fuit milites hos tanta indulgentia, imo licentia imperatoris corruptos victoriæ obtemperare, quod est pro libidine impetuque victoriam citra modum exercere.

Libido

Libido stupri, ganeæque, ceteriq; cultus, non minor incesserat. Cultum accipimus pro *elegantia*, quæ apud veteres pro vitio sæpius reponebatur: Quod Catonis auctoritate probat Gellius, scribēs elegantem dictum antiquitus nō ab ingenti elegantia, sed qui nimis læto amænoque *cultu* esset. *Cultus* ad hoc apud veteres nunc in bonam, nunc in malam partem accipiebatur. Horatius:

Mundus erit, qui non offendet sordibus,
Atque in neutram partem cultus miser.

Sed antea item pauci coniurauere contra Rempub. quibus fuit Catilina, de quo quam verissime potero dicam. Quia plerique, *de quo* legunt, nec hoc relinquimus. *De qua* igitur legatur, non *de quo* ex antiquo & fideli codice. Hic enim, vt ait Diomedes, locum hunc exponens, *est secunda Anaphora, per quam elocutio non conuenienter respondens aliud infert occulte. De qua enim* intelligendum *coniuratione.*

Nunquam Hispanos præterea tale facinus fecisse. Notanda hic vox ista *præterea*, quæ hoc in loco *tempus præteritū* significat, quod annotauit Agræcius, quod rarissime inuenies.

Atque eo dictante fecisse, quo fidi magis inter se fierent. Sic passim legitur. Nos autem putamus sic emendari posse: *Atque eo dictitant effecisse.*

Quint. Martius Rex, & Quint. Metellus (nam vterque ad vrbem imperatores erant.) Quid verbum hoc *ad vrbem* significet, eleganter exponit Asconius his verbis: *Omnes enim magistratus, qui intra muranus non est, etiamsi administrator Romæ est, ad vrbem dicitur.*

Et quia mentio facta de hac præpositione *ad*, obiter & in transcursu ponatur differentia, inter *ad* & *in*, nō mediusfidius spernenda, quippe quæ particulæ non vnum idemque signant, vt vulgo creditur: Nam *in forum* ire est *forum intrare*, *ad forum* autem *ire in locum proximum foro.* Sicut etiam non vnum *ex Theatro* & *a Theatro* venire. Nam qui *ex theatro* se venire dicit, ex ipso venit *theatro*, qui vero *a theatro*, non ex *ipso theatro*, sed ex loco, *qui proximus theatro est.*

Cetera multitudini diem statuit, antequam sine fraude liceret ab armis discedere præter rerum capitalium condemnatis. Legendum, *ante quam*, ita vt *quam* relatiuum nomen sit. Et hic est sensus. Præscriptus est dies ceteris, ante quem diem possent ab armis impune discedere sine periculo ac noxa exceptis condemnatis. *Fraus* autem hic pro *periculo* ponitur, in quam significationem veteres Iurisconsulti sæpius vsurpauere, vt ait Seruius illud Vergil. exponens: *Quis Deus in fraudem.* Ad hoc *præter condemnatis* dictum est, pro *condemnatos*, quam rem obseruauit Priscianus in libris de constructione.

Apud eundem in oratione Cæsaris menda est. *Hi cepere pessimum quemque, & omnibus inuisum indemnatum necare. Ea lege populus latari. Lege* dictio expungatur, cum ex antiquo codice tum maxime sensu. Nulla enim *legis* hic facta est mentio, adhoc accusatiuus est: Quod etiam Prisciano auctore aduertimus hunc locum citante.

In oratione Catonis inualuit error & macula in omnibus codicibus etiam vetustissimis, vbi legitur: *Vereor ne ista vobis manſuetudo & misericordia, si illi arma ceperint, in miseriam conuertentur. Ne* hic positum est pro *nimis*. Vnde *vereor* particula expungenda Donato auctore locum hunc ita citante: Ne ista manſuetudo & misericordia in miseriam conuertentur. *Ne* hic pro *nimis* positum. Cicero: *Ne isti vehementer errant*, sic ergo legitur: Ne ista manſuetudo & misericordia, si illi arma ceperint, in miseriam conuertentur.

Ac sicut effœta parentum multis tempestatibus haud sane quisquam Roma virtute magnus fuit. Sunt qui putant legendum *effœta parente*. Ceterum, cum omnes codices *parentum* habeant, nihil immutando sensus ita explicari posse videtur, sicque ordinandum puto: Haud sane quisquam Romæ virtute magnus fuit, sicut effœta, subaudi *Respub.* & erit ablatiuus absolutus: *effœta ob magnas tempestatibus parentum*, hoc est, *calamitatibus maiorum*, per quod innuere videtur bella ciuilia & discordias intestinas in causa fuisse, vt nullus iam multis seculis clarissimus emerserit.

Illud etiam in fine Catilinæ ita legendum arbitramur: *Pauci, quos medios cohors prætorio discesserat, paulo diuersi alii alibi stantes, omnes tamen aduersis vulneribus ceciderunt. Alii* enim antiquius dicebatur, quod nunc *alius*, auctoribus eodem Diomede ac Prisciano.

IN IVGVRTHAM SALVSTII.

IN Iugurtha ad hoc primum illud occurrit: *Nunc vero exsul prima domo solus, atq; omnium rerum honestarum egens, quos accedam, aut quos appellem?* Ex Donato corrigendum est: Quos accidam. *Accidere* enim eodem auctore est gestum corporis offendere in humilitatem cadentis, quod est *iuxta & cadere*. Tranquillus in Claudio: *Et præ metu ad genua sibi accidentem, imperatore salutauit*, non *accedentem*, vt passim legitur.

In eodem in Africæ descriptione illud est: *Prima Cyrene, Colonia, Thereon.* Vbi interpres in sole caligat, hallucinaturque pueriles nugas blacterans. Sic enim inquit: *Colonia Thereon nomina sunt ciuitatum.* Ordo autem est, posteriora est Cyrene Colonia Thereon, id est Thereorum. Est enim *Thereon* genitiuus Græcus, sicut *Philenonara* pro *Philenorum*, si Latine proferantur. *Cyrene*

vero

vero ob hoc *Thereorum* Colonia dicitur, quoniam *Therei* eam condidere, qui ex Laconia profecti *Theram* insulam coluerunt, de qua Callimachus: *Nomine Calisto primum, sed postmodo Thera dicta fuit tellus vrbis origo mea.* Illud quoque ita legendum putamus, *Cum interim Metellus ignarus hostium monte degrediens cum exercitu conspicatur*, non vt vulgo *conspicitur*. Hoc quoque ex Donato.

Dum ipse ad imperandum Tisidium vocaretur. Imperandum expone, *vt ei imperaretur*. Est enim modus gerundii in significatione passiua, quod annotauit Seruius in Bucolic. Vergil. illud exponens: *Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.* Vergil. ad hoc alibi: *Vritq; videndo fœmina*, quod est, dum cantatur & videtur. Verum in hac voce *imperandum* legendum, & alia id genus rarenter inuenies significationem passiuam. Nos tamen in epistolis Ciceronis obseruauimus dictum, *ad succedendum*, id est, *vt ei succederetur*.

Quæ postquam modo gloriosa nouo q. patrandi belli cognouit, ita legendum ex Prisciano absque verbo *caussa*, dum id ostenditquomodo Latini sæpius hac prætermissione vtuntur in huiusmodi genitiuis seu vocibus, vt subaudiatur *caussa*, vt cum dicimus: *Populi seruandi laborat, & Resp. defendendæ periclitatur*, deest *caussa*.

Comperio Bocchum magis fide Punica. Comperior legendum tum ex antiquo codice, tum ex Prisciano locum hunc allegante. Passiua enim vox est in significatione actiua iuxta illud: *Et pictis bellantur Amazones armis.* Et illud:

Hoc pinguem & placidam paci nutritor oliuam

Illud etiam pene in calce Iugurthæ sic ab omnibus legitur fere: *Ego flumen Mulucham, quod inter me & Mycipsam fluit, non egrediar.* Tu autem periculo meo *Mulucha* legito. *Mulucha* namque genere neutro pronuntiatur. Vt enim ait Caper, *Duo barbara neutri generis lecta sunt apud Salustium Mulucha & Duria.*

IN TIT. LIVIVM.

EX Titii Liuii decade prima paucula quædam transuolabimus magnitudine immensa deterriti, veluti mare formidantes, nec tamen a littore discedentes, hoc agentes, vt in hoc, nec non in ceteris voluminibus gradu suspenso lector ambulet progrediaturque, partim labeculas offensurus, partim per tesqua interdum nemorosa facturus iter. Sic ergo in primo volumine legitur.

Censu perfecto, quem maturauerat metu legis deinceps latæ cum vinculorum minis mortisq; interdixit, vbi *deinceps* passim legitur, nos *de incensis* reponimus, accipientes Liuium pure scripsisse metu legis latæ *de incensis*, quod est *de his qui non censi fuissent*, id est, *qui minime denuntiassent, quid in bonis haberent.*

Et illud cum peruenisset ad summum Cyprium vicum, vbi Dianium nuper fuit. Vox ista *Dianium* nos aliquantisper distulit distorsitque, quam vix agnoscimus, vt ingenue fatear, quod ignoro. Ceterum quia studiosos iuuare in animo est, quod scio, quodque sentio scribam, meliora mox alius inueniet. Vt igitur ad rem ipsam veniamus, & cum ea congrediamur, *Dianium*, inquit Pompeius *locus Dianæ sacratus.* Ex quibus coniectare licet, *Dianium* velut Arthemisium fuisse, hoc est, *Lucum Dianæ* consecratum aut locum monomachiæ aptum, qualis fuit in Aricia, vbi Rex Nemorensis, & idem fugitiuus sacerdos, singulari certamine dimicare solebat.

Illud etiam in ista sic ab omnibus legi solet: *Vt primo pugnatum sit ad spem æquo Marte, iterum ad portam Collinam.* Corrigimus *ad spei.* Sicut ad *Veneris* dicitur. *Et ventum erat ad Vestæ*, supplebatur enim in talibus *ædem* aut *templum*, aut aliud huiusmodi ac simile.

IN VALERII MAXIMI MEmorabilia.

LAbes complures non desunt in memorabilibus Valerii Maximi, ex quibus prima hæc pene in fronte communis, quæque per omnium Grammatistarum ora circumfertur. *Maiores statas solemnesque cerimonias*, &c. Locus hic quia, vt multa alia, ex Ciceronedelectus est, ita corrigatur magistra oratione de responsis aruspicum: *Maiores statas solemnesque cerimonias pontificii scientia, bene gerendarum rerum auctoritates augurum obseruatione, Apollinis prædictiones vatum libris, portentorum depulsas Hetrusca disciplina explicari voluerunt.* Si ergo fiant pausæ conuenientes, suaque interualla, & singula singulis reddantur, & ordo & sensus erit sole lucidior, qui confusus ex pristina ac vulgari lectione reddebatur.

Illud etiam ex primo Valerii Maximi notatu dignum iudicamus, vbi ita legitur: *Qui tametsi debita supplicia non exsoluit, dedecore tamen filii, mortuus pœnas rependit, quas viuus effugerat. Lento etenim gradu ad vindictam sui, diuina procedit ita, tarditatemque supplicii grauitate compensat.* Hoc enim in loco quæri potest, quid causæ sit, quod Valerius noster mortuum dicat pœnas pependisse: cum enim mortui non sint, qua ratione pœnas patiantur, non me hercule video, nisi sit locutus ex opinione eorum, qui putant post fata rerum humanarum sensum relinqui. Et quo in problematis Aristoteles defunctis ostendit pium esse magis succurrere, quam viuis. Et quia subiungit dedecore filii, illud addimus ex eodem Aristotele in primo Ethicorum, priscos fuisse in dubio, an *mortuo* homini bonum & malum contingere posset, sicuti *viuenti*, veluti sunt infortunia & honores filiorum posteriorumque prosperitas aduersitatesque.

Verba

Verba eiusdem apposuimus: *Hæc etiam dubitationem afferūt, quod ieri potest, vt qui ad senectam vsque beate vixerit decesserit q.*, eidem *tamen multa ac varia circa filios contingant. Alios que esse probos, & cum dignitate vitam agere, alios vero contra. Patet ergo, quod si hæc transeant ad parentes, varie se se illos habere oportet. Hic ergo satis patere arbitramur filiorum dedecora & ornamenta ad parentes quamuis defunctos attinere posse.*

In calce primi voluminis eiusdem clausula hæc est: *Vel quare alteram in Macedonia, alteram in Caleno agro aquam proprietatem vini, qua homines inebrientur, possidere voluerit,* pro *Macedonia* legendum putamus *Paphlagonia* ex Plinio & Victruuio.

In septimo legitur: *Punicanos lectulos pellibus hadinis strauit. Et pro Argenteis Samia exposuit.* Docti quærunt, qui sint *lectuli Punicani.* At igitur *Punicanos lectulos*, accipe *Phœniceos*, hoc est, solitos sterni conchyliata veste & purpura Tyria. *Punici* enim a *Phœnicibus* orti sunt Aut *lectulos Punicos*, id est, *Numidico marmore structos, Pauimenta* enim *Penica* Pompeius exponit *marmore Numidico strata.* Et quia *Samiorum* obiter facta mentio est, *Samium* interdum pro *testa* ponitur. Lucillius: *Non pauper Samio curtoque Catino.* Cicero. 6. de Rep. *Imperia pontificum diis immortalibus grata sine Samio.*

In octauo, de Platone cum loquitur, ita scriptum inuenies: *Altero & octogesimo anno decedens sub capite Sophronis numeros habuisse fertur.* Emendamus *Sophronis mimos. Sophroniſque* non *Saphonis* legatur. *Sophron* enim Mimographus fuit, de quo sic Quintil. in primo: *Et eosdem vtriusque rei præceptores fuisse tum Sophron ostendit mimorum quidem scriptor, sed quem Plato adeo probauit, vt suppositos capiti eius libros, cum moreretur, habuisse tradatur.* Idem pene scribit Diogenes Laertius his verbis: *Videtur Plato Sophronis quoque mimographi libros antea neglectos primus Athenas inuexisse, gestumque ex eis acquisiuisse, quos aiunt sub capite eius fuisse repertos.*

In Tranquillum Suetonium.

IN Tranquillo codicem in multis mendosum partim castigabimus, partim ex eo nonnulla exponemus, primumque illud in Cæsare dictatore *Cornelium Dolabellam* legentes cum ex antiquissimo fidelique codice tum ratione deductionis. Trahitur enim cognomen hoc a *dolabra*, cuius diminutiuum est *dolabella. Dolare* autem est lignum ascia scindere. Et illud: *Portionibus ad tempus exstructis, vbi pars apparatus exponeretur, par* non *pars* lege. Et infra, & cum *editu comitiis, edictis* non *editis.*

Illud etiam Lucio Lucullo libertus resistenti tantum calumniarum metum adiecit, vt adgnua sibi accederet, accideret repone. *Accidere* namque auctore Donato est gestum corporis ostendere in humilitatem cadentis, quod est *iuxta cadere.* Salustius in Iugurtha: *Quos accidam aut quos appellem?* illud etiam: *In sequenti quoque*

anno. C. Marcello, qui in consulatu successerat eadem tempestate. Tentante non *tempestate.* Et illud: *Sessum in quatuor decim scena per solium Orchestram transit.* Codex antiquus habet *sessum in quatuordecim scanna, & solium* expungatur. Martialis: *Sedere in equitum licuit an tibi scannis videbo Didime.* Et infra cum de bibliothecis loquitur: *Data est cura Marc. Varroni dirigendarum. Digerendarum* corrigimus. Vnde digesta volumina. Vergil. *Ita digerit omnia Calchas.* Et illud: *Post aciem Pharsalicam cum premissis in Asiam copiis per angustias Hellespontis victor nauicula traiceret. Victoria nauicula* habet antiquus codex.

In Augusto: *Remisit iudicato necessitudines amicosq; omnes atque inter alios C. Socium & T. Domitium consules. Sosium* non *Socium* legimus. *Sosiorum* autem familia Romæ fuit celebris. *Famosiq; Sosii* fuere etiam bibliopolæ. Horatius: *Hic meret aera liber Sosii.* Et illud: *Sibiq; instituit sortiri consilia semestria. Semenstria* habet codex antiquus, quod ex ratione magis approbamus. Sicut enim a mense *mensurnus* dicitur & *menstruus*, ita *semenstris, bimenstrisq;*, cæteraque id genus deducta scribenda videntur

Illud quoque: *Nihil postea præterquam adolescentulum Lucium honeste natum exhibuit. Lycium* non *Lucium* habet idem codex antiquus. Ex quo intelligimus natum in *Lycia.* Vergil. *Et crudelia secum fata Lyci* pro *Lycii.* Nō tamen imus inficias & *Lucium* legi posse, dummodo hominem in Lycia natum intelligas. y. enim in u. subinde commutatur, vt *Sylla* & *Sulla, Tyle* & *Tule, Cyma Cuma*, &c.

Illud vero in fine Cæsaris Augusti pulcerrimū & notatu dignissimum, quod ita legitur: *Supremo die exspirans, an de se tumultus foris esset, petito speculo capillum sibi comi, & malas labentes corrigi iussit, & admissos amicos percunctatus est, ecquid his videretur mimum vita commodo transegisse.* Nos *mimum* emendamus, nō *minimum* admittentes. Quæ lectio purior ac syncerior, nec nō sensu belle respōdens. Sicut enim exitus vitæ luctuosus infelixq; tragœdia dici solet (quod in M. Crasso obseruauit Plutarchus) sic contra quietus & iucundus, qualis fuit in Augusto Comœdia, vel potius Mimus, debuit appellari facete & eleganter. *Mimus autem*, vt inquit Diomedes, *est sermonis cuiuslibet motus sine reuerentia, vel factorū cum lasciuia imitatio, dictus quod solus imitetur.* Et illud: *Proxima vrbi loca Lauinium Praneste*, &c. *Lanuuium* habet codex antiquus, sicque legendum ex Strabone aliisque Cosmographis, qui *Lanuuium* non *Lauinium* prope *Prænestæ* ponunt. Huius *Lanuuij* meminit Asconius. Necnon Ouidius in 6. Fastorum hoc carmine: *Et populus Laurens Lanuuiumque meum.* Vbi *Lanuuium* lege non *Lauinium*, ne claudicet versus in syllaba.

In Tyberii præfatione inquit: *Vel quod magis constat T. Claudio gentis principe.* Codex antiquus habet *Ata Claudio principe* non *Tito.*

Tito. Ata ergo prænomen sit, non *Titus*. Dicuntur autem *Atæ*, qui propter vitium crurum aut pedum plantis insistunt, & attingunt magis terram quam ambulent, quod cognomen Quintio Poetæ adhæsit, Martialis: *Sue leuem cursu vincere quaris Atam.*

Et illud: *Sexto Claudio libidinoso ac prodigoso seni olim ab Augusto ignominia notato.* Sextio Gaulo habet codex antiquus. *Gaulum* autem puto cognomen esse conueniens guloso & libidinoso luxurioso que seni. *Gaulus* enim genus est nauigii pene rotundi, auctore Pompeio, per quod *Gaulum* putamus cognominatum senem hunc obiecti ventris & prominuli corporis, ita vt pene crassitudine orbiculari rotundaq; videretur.

In Claudio illud perperam in pleriſq; eodicib. legitur: *Sed cum proclamantibus Naumachiariis Ave Imperator morituri te salutant, respondisset aute vos, neque post hanc vocem quasi nania data quisquã dimicare vellet; diu cunctatus*, &c. Vbi legitur *aute vos*, codex antiquus habet, aut *non nec non*. Vbi *Nania, venia* corrigatur, sicque legendum cõtenderim, *aut non*. Fuit enim responsio principis. Nam cũ *Naumachiarii* ei obiecissent, *morituri te salutant*, subiecerit ille *aut non*, quod est forte *non perituri*. Quo audito illi quasi venia data pugnare non laborabant.

In Domitiano legitur: *Ianos arcusque cum quadrigis & insignibus triumphorum.* Per *Ianos* non simpliciter accipimus *Iani statuas*, sed spatiosas aditus specie portarum, per quos cõmode transmitti possit & ambulari. *Iani* enim, vt scribit M. Tullius, in libris de natura Deorum, *dicuntur pervia transitiones*, portones nunc vulgus appellat. In quam significationem exponendum putamus in Augusto *Ianum marmoreum*, non enim & illic *statuam*, sed trãsitum accipere debemus.

In Epistolas Plinii.

IN epistolis Plinii deprehenditur multa corrupta, mutilata, adiecta, immutata meo iudicio, quod ne penitus dissimulanter agamus, ex primo volumine quædam minutula fateor, sed quæ si negligas non sit ordini neque sensui locus, annotabimus, quippe quod hac potissimum ratione molimur, vti lector cautius ad opus hoc accingatur.

In secunda ergo epistola sic in antiquo codice legebatur legiturque: *Nam quo magis intendam limam tuam, confitebor & meipsum & contubernales ab editione non abhorrere, si non forte esse errori nostro album calculum adieceris.* Quippe quæ lectio synceta est & penitus emaculata. Hicque sensus est: Animus noster contubernaliumque ipsorum ad editionem inclinat & propensus est modo non faueas errori meo, quod est, modo ne mihi adueris. *Adulatio* enim, vt ait Seneca, *infatuat*. Expuncta est a quibusdam particula *non*, quod cum sit, sensus e regione contrarius penitusque repugnans. Si enim lectio hæc probetur, si modo tu errori

nostro album calculum adieceris, significabit Plinium cupere, vt errori suo suffragetur, quo nihil erit insulsius.

In tertia: *Crebris excursionibus auocaris.* Credimus reponēdum *aduocaris.* Aduocatur autem daturus patrocinium. *Aduocari* proprie est in auxilium vocari, quod faciunt, qui adesse solent. Vergilius: *Omniaque arma aduocat.*

In quarta: *Quantum copiarum in Oriculano, in Narnienſi, in Carſeolano, in Peruſino tuo, &c. In Carſulano,* non *Carſeolano* contendimus legendum, vt habet codex antiquus, sed & ratione magis. Ad viam enim Flaminiā sunt *Ocriculi, Narnia, Carſuli,* vt inquit Strabo: *Carſeoli* vero eodem auctore in Valeria via, quæ incipit a Tiburtinis montibus & ad Marsos & Corfinium Pelignorum metropolin ducit. *In ea* inquit idē Strabo: *Latina vrbes sunt Valeria, Carſeoli, Alba.*

In quinta: clausulam hanc sic censemus legendam: *Satrius Rufus, cui non eſt cum Cicerone æmulatio, & qui contentus eſt eloquentia noſtri.* Regulus enim pari mordacitate Rufum, nec non Plinium taxare constituerat. At Plinius verbum hoc, quod in laudem accipi potuerat, maligné dictum a Regulo agnoscens, nunc eum percussit dicens: *Eſt enim mihi cum Cicerone æmulatio, nec ſum contentus eloquentia ſeculi noſtri.* Primo enim & Plinius honorifice putauerat emissum a Regulo. Satrius Rufus, cui non est cum Ciceronē æmulatio. *Miſerum eſt enim ſemper alienis veſtigiis inſiſtere, & alienis pedib. ambulare, ſemelque luuat natare ſine cortice,* vt dicitur.

In Epistola. Cuius initium est *Per opportune,* &c. Verba hæc mendosa corrige: *Eſt enim Paulo glorioſius & latius, Elatius* non *latius.* Et illud: *honoremque paucorum ceteri patienter exſpectarent & mirarentur, merérentur.* Et illud: *Intentionem effectum q; muneris effectum* non *effectum* legas.

Idem in Epistola ad Septitium in antiquo & fideli codice *olim Bethyca,* suppositum est *Batacei,* perinde ac *Bethyca* non oluerit fuerit insignis. Pap. *Qua Tritonide fertiles Athenas vndis Bathyca prouocas trapetis.* Et Mart. *Nec Tharteſiacis Pallas tua Ruſe trapetis, &c.*

Vnum tamen ex secundo volumine haudquaquam consui prætermittendum: est enim, ni fallor, annotatu dignum. In epistola igitur, cuius initium est: *Miraris, cur me Laurentinum, &c.* Clausula hæc sic passim legitur: *Adharet dormitorium membrum & tranſitu interiacente: Quod ſuſpenſum & tabulatum vaporem conceptum ſalubri temperamento hui digerit & miniſtrat.* Nos autem putamus ita legendum: *Tranſitu interiacente, qui ſuſpenſus & ſubulatus conceptum vaporem,* &c. ita vt *qui* ad *tranſitum* referatur, per *tranſitum* autem *ſubulatum, locum* putamus signari, qui quasi per tubos ac fistulas veluti tibicen sufflabat, & ita vapore diffundebat. *Subulatus* ergo accipitur quasi sufflatorius, *Subulo* namq; Pompeio auctore In Thuscę tibicen dicitur.

In Tusculanas quæstiones.

EX Tusculanis quæstionibus hoc non arbitror prætermittendum, quod ita passim legi solet: *Quis mediocriu gladiator ingemuit? quin vultum mutauit vnquam? quis non modo stetit, verum etiam decubuit turpiter, quis cum decubuisset, ferrum recipere iussus collum subtraxit? Ergo hoc poterit Samius spurcus homo vita illa dignus locoque, &c.* Vbi *Samius* legitur, corrigimus *Samnis*, vt sit nomen conueniens ac respondens gladiatori. Ex Samnio enim gladiatores optimi fuere, sicut olim Thraces, quod ex historiis compertum habeo, quodque etiam adnotauit Porphyrio illud Horatianum enarrans: *Cedimur & totidem plagis consumimus hostem Lento Samnites ad lumina prima duello.* Vbi per *Samnites gladiatores* intelligi posse affirmat.

Annotatio pulcerrima in Gellium.

APud Gellium facundissimi eloquii scriptorem scripta hęc inuenies: *De patria Homeri multo maxime dissensum est. Sunt, qui Athenas: sunt, qui Ægyptium dicant fuisse. Aristoteles tradit in Insula Io natum:*

ἑπτὰ πόλεις μάχ' ἐρίζουσι περὶ πατρίδος ὁμήρου,
σμύρνα, ῥόδος, κολοφών, σαλαμὶς, ἴος, ἄργος, ἀθῆναι. Id est:
Septem vrbes certant de laude insignis Homeri
Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamin, Ios, Argos, Athenæ.

Primum igitur, vbi legitur *Ios*, putamus reponendum *Chios*, secundum illud:

Dicetis a multis Colophonia alumnus Homere,
Hic te Smyrnæum credit, at ille Chium.

Nullus enim (quod sciam) *Ion* tradit patriam Homeri, multi vero Chion. In *Io* autem decessit & sepultus est Homerus, Strabonis & Plutarchi auctoritate, non natus. Hic ergo cum de natali, non de morte agatur, corrigendum & hoc arbitramur, nec non illud Aristoteles tradit in insula *Io* natum. *Chio* enim non *Io* audacter contenderim legendum. Ceterum, vt hæc quæstio, quæ apud priscos multipliciter ingenia legentium distorsit, aliquando tollatur, & quælibet patria, quod suum est, decus retineat, operæpretium me facturum putaui, si Archilochi clarissimi simul & vetustissimi scriptoris verba tantas lites dirimentia ponerem. Ita ergo loquitur: *Secuti sunt anni quingenti a captiuitate Troiæ vsq. ad 8. Olympiadem. In quibus floruerunt octo Homeri. Horum primus in Annalibus Teutei Regis Assyriorum traditur, qui 27. a Nino exstitit: hic Homerus, vt ibi traditur, fuit Smyrnæus & præfectus eiusdem regis, paulo ante descensum Heraclidarum in Peloponnesum, anno 20. Demophoontis regis Athen. quando Pyrrhus in templo Apollinis fuit ab Horeste interemtus. Hunc secutus est Homerus Chius, qui (vt Chiensium memoria tradit) floruit arte Medicina, anno 19. Melanthis regis Athenienſ. Alius fuit Homerus patria Cumæus, qui, vt ipſi Cumæi perhibent, emisit magica*

magis, quâ literatura anno 24 Codri regis Athenienſium. Quartum enim ſuum præditum Salaminienſes Cyprij perhibent arte inſtructa inclytum anno octauo Agaſti Athenienſ. Bientio poſt emerſit Homerus Colophonius, quem illorum annales migratione Ionica prædicant effluxiſſe arte pictoria ſimul, & ſculpſili. Saxeus fuit Athenienſ. qui vt ipſe ſcribunt illuſtres remotatione abolitarum legum & nouarum latione floruit ſub Archippo. Septimum Argiui habent Muſicæ, atque Geometricæ diſciplinæ præceptis admirabilem, anno decimo ſeptimo, Diogeniti Athenienſis. Vltimum hunc Homerum ætas noſtra cernit. Qui olympiade 23. & a Troiæ excidio, anno quingenteſimo, patria Maon, Olympico certamine victor iudicio totius Græciæ eximus Poetarum eſt habitus, & ei ſolemne tributum emendandi characteres & nomina & linguam Græcam, quæ, vt ferunt, Cadmus Samothracum fere barbara & plena rudimentis attulit ſub excidium Troianum: cum reuerſus eſſet a fuga, quam miuerat propter certamen quod illo Priſca vxor intulerat propter nuptias ſuperinductæ Armoniæ. Sunt ergo characteres ab Homero forma elegantiore. Nam primi barbariem quandam, vetuſtam, & non Phœnicam ferebant, quæ nihil Phœnicum habent, vt cernimus, ſed Galatarum & Maonum figuras retinent. Idem Homerus reformauit characteres, & Grammatica præcepta primus dedit, cum antea quiſque ſermone ſeruiret ſuo & loqueretur vernaculo, qua profecto aetate Italia, quæ & magna Græcia, fuſe cepit. Xenophon quoque in æquuocis plures, inquit Homeri fuere: *Quorum qui eximius Poetarum exſtitit vltimus omnium, peſſque Thalem Mileſium inuenitur.* Ex quibus colligitur complures & octo numero Homeros exſtitiſſe, diuerſis, vt ita dicam, patriis, nec non diſciplinis & artibus inſignes memorabileſque. Et, quia ſecundus Homerus ab *Archilocho* & *Chio*, non *Io* deducitur, hoc quoque correctioni noſtræ reſpondere videtur, &c.

In Donatum.

IN Adelphis Terentii legitur: *A villa mercenarium vidi.* Quem locum exponere cupiens Donatus, alioqui Interpres clariſſimus & elegantiſſimus, ita inquit: *A villa vt a pro depoſitum ſit, vt ſit de villa, an deeſt venire.* Nos autem pace tamen prius a venia impetrata *mercenarium* a *villa* ſic dici putamus, vt *libertum* a *manu*: *Seruum ab epiſtolis, a libellis*, eleganter dicimus, id eſt, *amanuenſem & magiſtrum epiſtolarum & libellorum*, per quod intelligimus *magiſtrum villæ*, id eſt, *villicum*. Nam vt ait M. Varro *villicus*, agri colendi cauſſa conſtitutus atque appellatus a *villa*, quod ab eo in eam conuehuntur fructus & euehuntur, cum venerunt, vnde ruſtici viam nunc quoque *vehem* appellant propter *vecturas* & *villam* non *vellam*, quo vehunt, & vnde vehuntur.

In octauo Silii carmen eſt. *Oeni priſca domus paruique Bononia*

nia Rheni : Vbi *Bononiam* docte me hercule & acute suspicatur Interpres a *Boiis* denominatam. Re enim vera eam Italiæ partem incoluerunt *Boii* Catonis Straboniſque testimonio. Nos vero (ex quo illa nobis patria)rem solicitius accuratiusque indagantes eiusdem Catonis auctoritate appellatam contēdimus a *Bono Thuscia* principe. Catonis verba fidei gratia subiecimus: *Princeps Metropolis Felsina primum a rege Thusco conditore, inde a successore Bono Thuscanensi Bononia dicta.* Manethon ad hoc scriptor vetustissimus receptissimusque, in hanc nostram sententiam ita loquitur: *Apud Thuscos Pisæo successit Thuscus iunior annis XXXIX. huic Annius annis XXV. quem secutus est Felsinus annis XX X. tribus, huic Bon annis XXVIII.* Siue ergo *Bon* in tertia forma, vt, *Manethon*, siue *Bonus* in secunda, vt Cato, ab hoc *Bononiam* nominatam asseueramus.

Illud etiam obseruatione dignum putauimus pro his, qui sunt morosi rerum elegantium scrutatores de *ei*, quæ sæpius a veteribus pro *i longa* ponebatur, nec non pro discriminando casu & numero. Verba sunt Nigidii: *Si huius amici & huius magni scribas, vnum* i, *facito extremum, si vero hi magnei & hi amicei casis multitudinis recto, tunc antea i scribendum est* e. Quippe quod diligens lector accuratusque in quibusdam Plautinarum comœdiarum argumentis deprehendet, primas cuiusque versus literas obseruans, & in vnum mox componens. Vnde Terentianus. *Sic queis plures & omneis scribimus pluraliter, non enim nunc addis* e, *sed permanet, sicut fuit.*

Declaratio historica quarundam Fabularum.

EXtremo in loco harum annotatiuncularum, quædam latitantia sub poeticis velamentis ad veritatem & historiam traducere in animo est. Sicut enim quispiam argento circumfundit aurum, sic & Poeta veris cōtemplationibus fabellas apponit, quibus elocutionem dulcedine conciliat & ornatu, vt inquit Strabo. Huiusmodi namque mystica sensa referantes voluptatem & genium nobis, auditori vero ac lectori vtilitatem qualemcunq; non inuidebimus.

Et quoniā inprimis de Gigantib multa circumferuntur, & quidē prisca valde, de his primo videtur dicendū, quid magistra lectione sentiamus. Hos existimauit Cicero fuisse homines *repugnantes natura*. Macrobius vero inquit: *Gigantes quid aliud fuisse credendū, quā hominū quandā impiam gentē Deos negantem, ideo existimatam Deos pellere de cœlesti sede voluisse.* Horū pedes in draconū volumina desinebant, q̄ significat nihil eos rectū, nihil superū cogitasse, totius eorū vitæ processu in terrā mergente. De his ad hoc Berosus in hunc modū scriptū reliquit: *Hi vastitate corporis & robore confisi viuētes cēs opprimebāt, libidiniq; inserentes papilienes, & instrumēta musica & delicias inuenerunt. Mandūcabant homines & procurabāt*

aborsus, in edulliumq; praparabãt & commisebantur matribus, filiabus, sororibus, masculis & brutis, & nihil erat sceleris, quod nõ admiserint auntemtores religionis & deorum. Gigantes etiam memorat Iosephus in antiquitatibus. Ad hoc Plinius & Solinus in polyhistore statuosos enormitatisque prodigiosæ & vastæ repertos memoriæ prodiderunt. August. etiam in lib. de ciuit. Dei, mira quædam, ceterum a se visa de Gigantibus loquitur.

Quo pacto Mercurius Argum occiderit, ex Macrobio sic accipe, apud quem complura de Pythone, nec non de variis diis pulcerrima inuenire est, quippe quæ poetica figmenta ad naturæ historiæque veritatem deducuntur. *Argum ergo*, inquit, *ferunt per ambitum capitis multorum oculorum luminibus fuisse ornatum & custodisse Iunonis imperio Inachi filiam eius Deæ pellicem conuersam in bouis formam.* Sed sub huiusmodi fabula Argus est cœlum stellarum luce distinctum, quibus inesse quædam species cœlestium videtur oculorum. Cœlum autem *Argum* vocari placuit a candore & velocitate παρὰ τὸ λευκὸν καὶ ταχὺ. Et videtur terra desuper obseruare, quam Ægyptii Hieroglyphicis literis cum significare volũt, ponunt bouis figuram. His ergo ambirus cœli stellarum luminibus ornatus, tunc existimatur enectus a Mercurio, cũ sol diurno splendore obscurando sydera veluti enectat vi luminis sui conspectum eorum auferendo mortalibus.

Qua etiam ratione Tyrrheni in Delphines transfigurati circumferantur, Myrsilus Lesbius ostendit hæc scribens: *Tyrrheni nautica tots orbi erant admirabiles, de quibus fabulantur Graci, quod in Delphines conuersi sunt, qui nauibus alludunt, & his socii sunt. Re enim vera tũc Delphin ob pyraticam simul & dominium Maris dicebantur.* Erant enim classe potentes, & vndique colonias transportabant. Argumento sunt, qui Tyrrheni dicuntur in insulis Atticis & faucibus Thraciæ. Higinus ad hoc inter nauicularios illos reponit.

Myrmidonas in formicas deformatos, cur etiam Poetæ ludant, hæc ex Strabone hausimus in hunc modum pene loquente: *Ager vero ipsius, si altius fodias, terrenus est, si superne, lapidosus est, præcipue est campestris ipsa planities. Ideo nuda tota hordei ferax satis est. At Æginenses Myrmidonas appellatos memorant, non quo modo in fabulis canitur, vt ingenti inualescente pestilentia formica Æaco precante in homines versa, verum quia formicarum more terram fodientes ad petras transportarent, vt agri colendi materiam haberent, fossas quoq; incolerent, vt non expendentes latet itiam agerent patsimoniam, &c.*

De Chimera & Bellerophonte omissis, quæ a Strabone, Plinio, Solino & Eusebio memorãtur, ex Plutarcho illud addimus de clarismulierib. in hanc sententiam scribente: *Nauis fuit, cuius prora leonem. Puppis vero Draconis gestabat insigne, cui Chimarus præerat, hunc fugientem aliquando Bellerophon Pegasea, id est, citissima, vt arbitror, nauí assecutus interemit.*

Non

Non sunt prætermittendæ quoq; mutationes illę, quas M. Tullius in Tusculanis quæstionibus docte pariter & acute ad veritatis historiam nititur reducere, cum inquit: *Nec vero Atlas subsistinere cœlum, nec Prometheus affixus Caucaso, nec stellatus Cepheus cum uxore genero filia traderetur, nisi cœlestium diuina cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ traduxisset, a quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione studia ponebant, sapientes habebantur & nominabantur.* Sed nec fœminæ tacendæ *Niobe & Hecuba.* Niobe fingitur ergo lapidea propter æternum credo in luctu silentium. *Hecubam* autem putant propter animi acerbitatem quandam & rabiem fingi in canem esse conuersam, &c.

AVCTARIVM PII ANTONII BARTOLINI, IN QVO CORRIGVNTVR LXX. loca in iure ciuili & septem legum nouæ & veræ sententiæ aperiuntur.

MARII CARPENTARII EPIGRAMMA.

Veridica de gente Pium pia pertulit ætas
Antonium, miro, qui valet ingenio.
Qui fas quiq; nefas dispungis, iusq; ministras,
Et legum nodos soluere quiq; cupis.
Virgineos cultus supplex & templa require,
Proq; Pio grates reddere promtus eris.
Septuaginta tibi seruos ex hoste redemit,
Liber erit posthac, qui modo seruus erat.
Veraq; nunc septem legum sententia surgit
Vmbrarum fuerant, qua modo mancipia.
Si daret ad superos iterum Proserpina manes,
Ingenium foret hoc Papiniane tuum.

Pius Antonius Bartolinus clarissimo viro Ioanni Francisco Aldrouando præclaræ Reipubl. Bono. sexdecemuiro ornatissimo. Salutem plurimam dicit.

CVm a Dialectica vir præstantissime ad iuris Imperatorii studium me contulissem, capissemq; iurisconsultorum ac principalia monumenta perlegere, adeo tot difficultates mihi occurrebant, vt Nigidianos aut Heraclidi codices ante oculos habere viderer, ita quod parum abfuit quin omnis spe destitutus ab incepto desisterem: sed cum cautius ac diligentius leges seruari cupissem, secus rem se habere proculdubio cognoui. Inuenj namque iurisperitos quorum monumenta in manibus nostris quotidie versantur, non minus elegantia, & verborum proprietati quam æquitati iustitiæque studuisse, econtra vero nullam curam in excutiendis libris librarios adhibuisse, adeo quod si reuertendi ad superos iterum ipsis auctoribus daretur facultas, non tantum hæc sua

volumina non agnoscerent, sed sua nunquam fuisse aperte faterentur. Fuit praterea in culpa Gottorum ineffrenata rabies, qui manibus pedibusque Romanum nomen delere conati sunt, quod quamuis non ex voto eis successerit, tamen magnum detrimentum literis nostris attulerunt, ita quod per multa secula litera nostra usque in hanc etatem iacuere. Hac vero nostra tempestate tandem Latina litera, qua tamdiu delituerant in lucem prodiere, cum propter quamplurimos viros vtriusq; eruditionis peritissimos, qui fere eodem tempore floruere, tum precipue propter librorum copiam, quam perspicax ingenium diuino quodam munere formis aereis nobis condonauit. Potuit namque feralis barbarorum impetus conscripta volumina nobis eripere, ingenium autem minime. Quamobrem cum in florem ac pristinam consonantiam lingua nostra redierit, cumque passim occurrat, qui Maronem æmuletur, qui Ciceronem non admiretur, qui Nasoni non inuideat, qui Tibullo parem, qui Martiale non deteriorem præstet, in quorum numero honestissimum locum tibi vindicas, & cum quisque professor sua volumina corrigere & restaurare nitatur, sola nostra legum torpet, sola miserãda adhuc a barbaris mancipatur. nemo has redimere, nemo e manibus hostium eripere parat, quod non laboriosum factu esset, tum propter eruditissimorum frequentiam, tum propter exemplar, quod ἀρχέτυπον Graci appellant, quod maxima cum veneratione, & doctorũ desiderio in Florentina republica Pisana calamitati ereptum custoditur. Itaque miseratione non mediocri motus quamplurima loca communiter deprauata, tam in voluminibus Pandectarum, quam Codicis collegi, eaque pro ingenii nostri viribus correxi, non vt tanto oneri me parem esse persuaderem, sed vt ceteros excitarem, lacesserem, ad capessenda arma, quibus e manibus barbarorum nostra leges auferantur, & tandem iure postliminii fruantur. Quæ quo duces caperentur eumque dicaretur te potissimum delegi, quia & te peritissimum ac litteratorum amantissimum omnique bonorum morum genere excultissimum & nostri amantissimum cognoui. Qui Reipublica tua senatum non solum consilio & vigilantia, sed etiam doctrina moribusque exornas adeo, vt tanto viro quaque Respubl. & gloriari & se iactare possit. Venit mihi in mentem quod nuperrime admiratus sum, quod cum pro Reipubl. tuitione peregrinaturus esses ob Gallorum turmas, qui per agrum Bononiensem pertransibant, potieres comites quos elegeris fuerunt volumina, vt nullum tempus apud te vacuum laberetur, sed si quando arei militaris cura vacares, literarum studio incumberes. Soles praterea & illud sæpenumero in verbis habere, rem militarem sine literarum adiumento inermem esse. Quamobrem non dubito quin hæ nostra lucubrationes a te & benigne; ac hilari fronte suscipiantur, atque in tua florentissima bibliotheca honestissimum locum adipiscantur. Vale. Pridie Calendas Septembris.

Cæsa-

Ciſtophori non coſtrophinati eſſe legendum. Et quid ſint.

CAPVT I.

IN libro 16 digeſtorum titulo depoſiti, lege Publia ita ſcriptum eſt: *Titius Sempronio ſalutem, habere me a vobis auri pondo plus minus decem, & diſcos duos ſaccum ſignatum, ex quibus debetis mihi decem, quod apud Titium depoſuiſtis, item coſtrophinati decem*, &c. Eo in loco aduertendum eſt, quia mendoſa dictio eſt ibi, *coſtrophinati*. Nam quid ſignificet hoc verbum *coſtrophinati* fruſtra quærimus. Corrigamus ergo ne diutius in poteſtate barbarorum ille locus detineatur, & *ciſtophori* legamus verum verbum. Sunt namque *ciſtophori* numiſmatum ſpecies, de quibus mentionem facit Cicero ad Atticum, & liquido oſtendit Feſtus Pompeius, cuius hęc ſunt verba: *Euboicum talentum nummo Graco ſeptem millium & quingentorum ciſtophororum eſt, noſtro quatuor millium denariorum.* Dicti *ciſtophori*, quod in eis imprimebatur imago cuiuſdam ferentis ciſtam, veluti & nos appellamus in coronatis id genus nummi, quod caput coronatum impreſſum habet.

Thymelici non Temelici. Et quid ſint.

CAPVT II.

IN l. Athletas. ff. de his qui notãtur infamia, ita ſcriptum habent codices noſtri, videlicet: *Et vtile videtur, vt neque Temelici neque ſexuſtici, nec agitatores, nec qui aquam equis ſpargunt ceteraque eorum miniſteria, quæ certaminibus ſacris deſeruiunt ignominioſi habeantur.* Hunc locum a barbaris vindicamus, tandem in priſtinam libertatem reſtituimus, ſi quidem non *Temelici*, ſed *Thymelici* ſcribendum eſt. Sunt namque *Thymelici athletæ*, ſeu *hiſtriones*, qui in ſcenis verſantur. Nam Græci θυμέλην ſcenam vocant, & θυμελικὸν hiſtrionem. Hinc dicta eſt *Thymele* vxor Latini mimi. Iuuenalis. *Carus & a trepido Thymele ſummiſſa Latino.* Hoc verbo vſus eſt Modeſtinus libro 50. dig. tit. de pollicitationibus lege, Septicia, quo loco eodem modo mendoſe ſcriptum eſt:

Xyſtici non ſexuſtici eſſe legendum. Et quid ſint.

CAPVT III.

ET ſtetiam eodem libro & lege, deprauatum verbum, *Sexuſtici*. Quod corrigimus, cum non *ſexuſtici*, ſed *xyſtici* legendum ſit, ſunt enim *xyſtici* athletæ *xyſtis* certantes. Suetonius: *Nec tamen eo minus xyſticorum certationes aut gladiatorum pugnas ſeueriſſimo ſemper exercuit.* Græci namque *xyſtum* porticum vocant amplæ latitudine, in qua athletæ per hyberna tempora exercentur. Hos & *paradromidas* Græci appellant, a noſtris *ambulationes* dicuntur, & *ambulacra*. Plinius: *Ante criptoporticum xyſtus eſt violis odoratus.* Cicero: *Sed tamen nihil erat reſtabat præter balnearia & ambulationem & aviarium.* Plinius: *Tum foro atque gymnaſia, & pro ſuis extẽta porticibus ambulatra miremur.* Xyſtus originẽ habet a ξύω, quod *haſtam* ſeu *telum, ſpiculumve* denotet.

Oenomelle non Cenomelli esse legendum.

CAPVT IIII.

SCriptum habent codices mendosi li. dige. 33. titul. de tritico & oleo legato. l. si quis. *Cenomelli quoq; plane, id est, dulcissimum vinum continebitur.* Eo in loco corrigendum est illud verbum *cenomelli*, nam *Oenomelle* legendum quis negat? quod quid significet aperuit ibi Vlpianus, & ipsa compositio verbi liquido ostendit: nam compositum verbum est ab οἶνος quod est vinum, & *melle*, quod genus potionis fieri docet Palladius, lib. II.

Pollinctorem non pollicitatorem legendum, & quid sit.

CAPVT V.

IN libro 14. dige. titulo, de institoria actione. l. cuicunque. plerique codices sic scriptum habent. Item ait: *Si libitinarius quem Grace νεκροδέκτας vocant seruum pollicitatorem habuerit.* Hoc in loco libet a barbaris mancipium redimere, vt tandem iure postliminii *pollicitatorem* fruatur, quod verbum, dum apud hostes erat *pollicitatorem* nominatur, nunc autem redemtum *pollinctorem* vocabitur. Est enim *pollinctor* qui curat, lauatque cadauera, nam *pollincere* est mortuos curare. Plaut. *Et qui curat pollinctorem accerse.* Mart.

Iam scrobe, iam lecto, iam pollinctore parato,
Heredem scripsit me Numa, conualuit.

Plaut. *Carthaginens. duo fratres fuere, eorum alter viuit, alter mortuus est. Propterea apud vos dico confidentius, quia mihi pollinctor dixit, qui eum pollinxerat.* Quidam putant dictum *pollinctorem*, quasi *pollutorem* a *polluo*, quod est *porro lauo*, quanquam *polluo* interdum *inquino* significat, a quo *pollubrũ* est dictum vas, quo manus abluuntur, quod & *Trulleum* dicitur: proprie tamen *pollinctor*, dicitur *pistrinarius*, a *polline*, id est, *flore farinæ*, vnde *pollincere* est farinam in pistrino lucrifactam diuidere & *pollinctio* ipsa *diuisio* dicitur.

Xenia non Enxenia legendum. Et quid sint.

CAPVT VI.

SIc scriptum est lib. I. dige. titul. de officio proconsulis. l. soleat. videlicet, *Sed modum adijcere, vt neq; modo se in totum abstineat, neq; auare modum enxeniorum excedat, &c.* Nos hunc locum corrigentes non *enxenia*, sed *xenia* legendum censemus. Nam *xenia* dicuntur *munera hospitalia*, id est, quibus hospites inuicem se munerantur, quod maxime fieri consueuerat saturnaliorum diebus, vnde Martialis tertiumdecimum librum operis sui, in quo huiusmodi munera distichis describit, *xenia* appellauit, quod versus ipsos pro *xeniis* mitteret, vel quæ mittebat munera, disticho exornaret, vt his versibus idem ostendit:

Omnis in hoc gracili xeniorum turba libello
Constabit nummis quatuor emta tibi,
Quatuor est nimium poterit constare duobus,

Et

Et faciet lucrum biliopola Triphon.
Hæc licet hospitibus pro munere distycha mittas,
Sit tibi tam rarus quam mihi nummus erit.

Et dicta sunt xenia a ξένος, quod hospitem significat, vnde & *xenodochium* dictus locus, vbi *hospites recipiuntur*, quem vulgo *hospitale* vocamus. A *xenia* fit diminutiuum *xeniola*. Aduertant igitur recentiores Iurisperiti, ne amplius verbo deprauato vtantur, sed tandem Latine loquantur.

Veterinarii non veteranarii legendum. Et quid sint.

CAPVT VII.

IN lege vltima, titul. de iure immunitatis, li. dige. l. legitur *veteranarii*, quod verbum mendosum corrigendum ita arbitror, vt *veterinarii* legamus. Sunt namque *veterinarii*, *veterinarum* curatores, hoc est, *veterinarum* medici, iquos vulgus appellat *marescalchos*. *Veterina* vero animalia dicuntur, quæcunque *vehere quid possunt*. l. lin. *Vngula veterino generi tantum renascuntur*. Opilius: *Veterinam belluam puta*: dictam quasi *venterinam* a *ventre*, quod ad *ventrem* religatum onus gerat. De *veterinario* Columella: *Nam & arator reperitur aliquis bonus & optimus fossor, aut fœnisector, nec minus arborator, & vinitor, tum etiam veterinarius & probus pastor.*

Automata non Entinema legendum.

CAPVT VIII.

IN libro 1. dige. titulo de legibus. l. 3. ita scriptum est: *Iura constitui oportet, vt dixit Theophrastus in his, qua entomma frequenter accidunt.* Quo in loco quid sit *Entonima* non reperio, quapropter *Automata* legendum puto. Nam Græci ἀυτόματα, *casualia & spontanea* appellant, quæ sententia sensui legis optime accommodatur.

Fornacarius non fornicarius legendum.

CAPVT IX.

IN l. si seruus. tit. ad legem Aquiliam. lib. 9. dige. ita scriptum est: *Si fornicarius seruus coloni ad fornacem obdormierit*, &c. Illam dictionē *fornicarius* corrigēdā arbitramur, & *fornacarius* legendū a *fornace*, sicuti *fornacaria* genere fœminino proferimus. A fornacarius *focarius* & *focaria* dicetur, vt in l. quæsitum. ff. de fundo instructo. Aduertendum præterea est in l. continetur. de fundo instructo. quia *fornacator* nō *fornicator* debemus scribere, quod idem quod *fornacarius* significat.

Veruecem non berbicem esse legendum.

CAPVT X.

IN titulo de abigeis 47. dige. in l. 1. sic scriptum habent codices: *Et qui porcum vel capram, vel berbicem abduxerint*, &c. Hoc in loco illa dictio *berbicem* corrigenda est, & *veruecem* legendum. Est enim *veruex* aries castratus ita dictus, quod in eo sit versa natura. Et hoc distat *veruex* ab ariete, quod cantherius ab equo, mialis a verre, capus a gallo, caper ab hirco.

Pirrhicarii non Purrhicarii legendum.

CAPVT XI.

CÓdices nostri in l. aut damnum, titu. de pœnis. 48 dige. sic scriptum ostendunt: *Quicunq; in ludum venatorium sunt damnati, videndum est an seruus pœna efficiantur. Solent enim iuniores hac pœna affici. Vtrum ergo seruus pœna isti efficiantur, an permaneant in libertate, videndum est. Et magis est, vt hi quoque serui efficiantur. In hoc enim tãtum distãt, a ceteris, q̃ instituunt venatores aut purricharii, aut aliam quam volunt artem gesticulãdi, vel aliter se mouendi gratia.* Notandum est hoc in loco, quod illud verbum *purricharii* male scriptũ est, & ab interprete male intellectum. Nam id genus venationis dixit esse. Vt ergo posthac recte scribatur, & recte intelligatur, de hoc verbo quid sentiendum sit, subiiciam. Itaq; nõ *Purrhicarii*, sed *Pirrhicarii* est legẽdum. Dictus autem est *Pyrrhicarius* a *Pyrrhica*, quod est genus saltationis Græcanicæ, quã *Pyrrhus* in Creta primus inuenit, vt Plin. refert in 7. nat. hist. Et scribit Strabo in 11. *Pyrrhicam* repertam fuisse a *Pyrrho* pro iuuenibus ad disciplinam militarem exercendis, cui Solinus adstipulatur. Scriptum enim reliquit Soliu. Pyrrho repertore equestres turmas Creta prima docuit lasciuas vertigines implicare, ex qua disciplina rei bellicæ vsus datus. Plat. lib. 7. de legib. Motus Pirrhices imitatur fletus corporũ, quib. tela plagæq; vitantur declinando, cõcedendo, exiliendo, in altũ humiq; se cõtrahendo, contrarios item gestus, imitatur, quibus videlicet contra alios quicquã infertur, iaciturve, saltãdo, inculcando, feriendo. Dion. Halicarnassæus tradit in 7. *Pyrrhicã* saltationẽ esse Enopliam, hoc est, armatã. Refert Apuleius in 10. de asino aureo, pueros puellasq; Græcanicã saltasse Pyrrhicã, cũ nunc in orbem rotatũ flexuosi, nunc in quadratũ curuati, discursus reciprocos explicarent. Sensus itaq; legis nostræ est, quod quibusdam damnatis dabatur facultas, vt eligerẽt quo more in ludũ dimicaturi cum bestiis & morituri procederent, neca ceteris condemnatis distabant, nisi quod mori eo modo eis concedebatur. Quod genus spectaculi miserandum iuuenibus præbere permittebant.

Pityocampas non Pityocarpas legendum.

CAPVT XII.

IN l. eiusdem. tit. ad legem Corneliam, de sicariis, lib. Pandectarum 48. ita legitur: *Si cui temere cicutam, salamãdram, aconitum, pituocarpas aut robustrum, mandragorã, & id quod lustramenti caussa dederit cãtharidas, pœna teneatur huius legis*, &c. In hoc loco corrigendũ est verbum *pituocarpas*, & legendum *pityocampas*. Pityocampæ autem sunt vermes e pinu arbore nascẽtes, morsu venenato, nec dissimili a morsu *bupresti*. Plin. *Vsus sepa, contra cantharidas bupresti in pinorum quas pityocampas vocant.*

Bupresti non Robustrum legendum.

CAPVT XIII.

In

IN eo loco legitur *bobustrum*, quod deprauatum est, & *bupreſtin* est scribendum. Est enim *bupreſtis* auctore Plin. animal rarum in Italia similimũ scarabeo longipedi, fallit inter herbas bouem maxime, vnde & nomen inuenit: nam eo, quod bouem vrit *bupreſtis* est nũcupata. Græce. n. βῶς, bos dicitur, & πρήθω vrere. Deuoratum ita inflammat tacto felle vt rumpat. Est etiã *bupreſtis* herba, quam Græci in laudib. ciborum habuere, qua degustata boues desiliunt.

Pila non Pyra legendum esse.

CAPVT XIV.

SCriptum est in l. creditor, tit. de actionib. emti. 19. ff. *An domum mari iunctam molibus iactis pyram constituit, & vti ab eo possessa domus fuit Caio Seio vendidit. Quero an pyra, qua ab auctore domui coniuncta erat ad emtorem quoque iure emtionis pertineat*, &c. Hunc locum corrigendum nemo est qui negat, & *pilam* scribendum esse non fateatur. Est autem *pila* rupes in mari, quæ fit molibus, id est, ingentibus saxis iactis, vt supra dorsum eminens ędificia cõsurgant, de quo verbo etiam meminit. l. ergo. ff. de acquir. rerum dominio. Quanquam & alia significata habebat hoc verbum, quæ hic referre ad propositam materiam non spectet.

Calantica non Lautica legendum.

CAPVT XV.

IN titul. de auro & argento legato. l. argumento. 54. ff. codices ita scriptum habent: *Ornamentorum hac vitta mitra & semitra lautica*, &c. Quid eo in loco *lautica* velit nõ satis compertum est, quod vt intelligerẽ diu laborauí, nec potui inuenire quid *lautica* significer, nisi epulatum magnificentiam. Quapropter puto mendosam ibi dictionem, & *calanticam* legendum. Notum namque est, vt apud Nonium legitur *calanticam* esse tegmen muliebre, quod capiti annectitur. Cicero in Clodium *Tu ne cum vincirentur pedes fueris cum calanticam capiti accommodares?*

Forcas non Porras legendum.

CAPVT XVI.

EMendanda est *lex vicinus* in tit. de aqua pluuia arcenda, 39 ff. in verbo, *portas*. Nam nou *portas* vel *porgas* (vt interpres sensit) est legendum, sed *porcas*. Nam *porca*, vt ait Varro, & refert Nonius est: *terra elata inter duos sulcos. Dicta quod eam secus frumentũ porrigitur*. Vel a *proiicięndo, quod vltra se semina proiici prohibet*, vel quod *prohibet ne aqua frumentis noceat*, vt auctor est Festus. Verba vero legis sunt hæc: *Vicinus locus superioris pratum ita arabat, vt per sulcos item q; portas aqua ad inferiorem veniret, & cetera.*

Commiſceretur non commiſceretur legendum.

CAPVT XVII.

IN l. 1. tit. de eo per quẽ factum erit, 2. ff. legitur: *Verum qui alios quoq; rogauerit, vt eum detinerent vel abducerent, ne iudicio sisteret, siue scientes, siue ignorantes, quid esset q commiſceretur.* Quo in loco

puto illud verbum *commiscerentur* mendosum. Nam quid ibi *commiscerentur* velit non perspicio, nec interpres recte declarat, quem enim locum sibi vindicare potest in eo loco *commiscerentur*? qua propter non *commiscerentur*, sed *comminiscerentur* scribendum censeo. nam *comminiscor fingere* interdum significat, vnde *commentum* dictum pro *fictione*; Sin autē *committerentur* quis vellet legere longe a communi litera discederet.

Smyrna non Simurna legendum.

CAPVT XVIII.

IN l. vltima, titulo de publicanis libro. ff. 39. pleraque vocabula sunt deprauata, quę in quantum in me erit a barbaris vindicabuntur. Legitur namq; ibi *Simurna* vel *Sirina*, cum scribendum sit *smurna*, siue *smyrna*. Est enim *smyrna* quam nostri *myrrham* appellant. Hanc arbusculam scribit Plin. in 12. natur. histor. in Arabia præcipue nasci altitudine cubitorum quinque sine spina, caudice duro & intorto, crassiore quam thuris, corticem lenem habentem similemque vnedoni, folium rotundius, sed sapore iuniperi. Incidit̃ myrrha bis hisdem temporibus, quibus thus sudat sponte, priusquam incidatur.

Pentaphylon non Pentaphorus scribendum.

CAPVT XIX.

IN eadem l. scribitur: *pentaphorum*, ego *pentaphyllon* scribēdum puto, quod latine dici potest *quinq; folium*.

Malobatrum non Malobastrum legendum.

CAPVT XX.

IN eadem l. scriptum habent mendosi codices: *Malabastrum*, quod corrigendum est, & *malobatrum* legendum: Est enim *malabatrum* (vt Plin. scriptum reliquit, lib 12. natur. histor.) *arbor, qua ex Syria fertur folio conuoluto arido colore, exprimitur oleum ad vnguenta fertiliore eiusdem ex Ægypto.* Laudatius ex India venit.

Castamomum non Castramomum legendum.

CAPVT XXI.

IN eadem l. scriptum est *castramomum*, sed non recte cum *costamomum* sit legendum, vt verbum sit compositum ex *costo & amomo*, & ita reperi apud codicem vetustissimum. *Costum enim est frutex odore eximio, radix eius gustu feruens*, vt auctor est Plinius in 12. de *amomo*. Idem Plin. hæc tradit: *Amomi vua in vsu est Indica vitis labrusca (vt alii existimauere frutice venenoso, palmi altitudine, carpturq; cum radice manipulatim, leniter componitur, protinus fragile, lib. 12.*

Callamus non aliter legendum.

CAPVT XXII.

IN eadem l. scriptum est varie de verbo *callamus*. Nam quidam codices habent *callam*, quidā *callamus*, quidam *callamus*. Nos *callamus* legendum arbitramur, neque intelligendū de calamo quo

quo scribimus, neque de *callamo* odorato, qui ex Arabia prouenit, de quo tractat Plinius in 12. sed intelligendum de *callamo* lapide pretioso, quia inter lapides eum connumerat Martianus Iurisconsultus. Est enim *callamus* vnum ex generibus *aris* ex Thaphiuso nascens, vt testatur Plinius 36. natur. histor. Si quis vero *calais* legere vellet, auctoritate eiusdem Plinii nititur, qui libro vltim. scribit, *calain* lapidem pretiosum esse *saphyrum* imitantem & candidiorem, litoroso mari similem.

Cylindrus an sit legendum, an aliter.

CAPVT XXIII.

COdices varii in l. vlt. tit. de public. libro 39. ff. varie habent scriptum in verbo *chelin*: nam & *chelin* & *cheil* & *chelinne* reperio scriptum, neq; ex his potui rimari aliquem bonum sensum: lapidē pretiosum puto voluisse significare Iurisconsultum, quia inter lapides id verbum cōnumerat, quapropter nihil certum censeo, nisi *Cylindrus* sit legendum, de quo meminit Iurisconsultus in l. pediculis, de aur. & argen. lega. & tradit Plin. 37. Item *xilinas* vestes legimus ex *xilo* lino Ægyptio, quæ & *Coslampina* appellantur.

Ceraunium non ceranium legendum.

CAPVT XXIV.

IN eadem l. varie legitur verbum, *ceranium*, cum sit legendum *ceraunium*, quamquam Plin. fœminino genere *ceraunias* has lapides appellat libro vltimo, cap. 9.

Amphitapa non ansitaria legendum esse.

CAPVT XXV.

IN tit. de auro & argent. legat. lib. dige. 34. in l. vestis, inter virilia vestimenta connumeratur, verbum *ansitaria* seu *ansitapa*, quod corrigimus & *amphitapa*, eo in loco legendum proculdubio censemus. Sunt enim *amphitapa* vestes, quæ vtrinque sunt pilosæ, vt refert Nonius.

Sicilicum non siliquam legendum esse.

CAPVT XXVI.

COdices pandectarum in titul. de annuis lega. l. liberto. 33. ita scriptum habent: *Quæsitum est cum nouerca vniuersa hereditatis habeat dodrantem, semiunciam & siliquam, an eius partem dimidiam priuigno suo restitueret*, &c. Hunc locum corrigimus & *siliquam* abiiciendum non dubitamus & *sicilicum* eius loco scribendum. Est autem *sicilicus* pars quarta vnciæ, qui ex sex scrupulis constat, ita dictus; quod *semiunciam* secet. *Siliqua* autem non potest eo in loco vllo modo stare, quia non significat quartam partē vnciæ, vt in ea lege intelligendum est, imo vncia continet *siliquas* sex & quinquaginta supra centum, quod apertius ostendimus in libello, quem de interpretatione verborum iuris ciuilis confecimus.

Emporia non Elemphoria legendum.

CAPVT XXVII.

IN lib. vlt. pandectarum. titul. de muneribus & honoribus. l. vlt. codices sic scriptum continent: *Elemphoria & hospitatura apud Alexandrinos patrimonii munus existimatur*, &c. Quid hoc in loco *Elemphoria* velit quærendum est. Ego quæsiui, sed incassum. Forte Emporia ibi scribendum est, sunt namque Empora loca, vbi mercatus seu nundinæ fiũt. Græci enim ἐμπορον *mercatorem*, ἐμπορίαν *mercatum*, ἐμπορεῖον *oppidum siue alium quemuis locum, in quo fiat mercatus*, vocant.

Lana succida, non lana succus scribendum.

CAPVT XXVIII

CODices in l. vltim. tit. de publicanis. 39 scriptum habent, *lana succus*. Cuius loco non dubito, quin *lana succida* sit scribendũ, ꝙ si quis recte perpendat, quin mihi astipuletur non ambigo.

Baphia non Baphia legendum, & alia,

CAPVT XXIX

SIc exarata sunt verba in l. vlt. tit de vestib. Holoberis & auriana. lib. Codicis 11. *Et ideo septimum de scrinio exceptorum. Sextũ de scrinio canonum, quintum de scrinio tabulariorum, at quartũ de scrinio ad baphia Phœnices per certum tempus mitti iubemus*, &c. Hunc locum deprauatum nemo negabit. Quare ita corrigendum existimo, vt præpositio, *at*, quæ præponitur huic verbo, quartum, abiiciatur, nisi quis id, *at*, aut in *et*, vellet conuertere. Item alia præpositio, *ad*, quæ præponitur verbo *baphia* auferatur, & postponatur. Itemque legatur *baphia*, non *baphia*. Sic ergo series verborũ supra memoratorum erit ordinanda videlicet: *Et ideo septimũ de scrinio exceptorũ, sextum de scrinio canonũ, quintũ de scrinio tabulariorum, quartũ de scrinio baphia ad Phœnices*, &c. Præterea intelligendũ est *baphiam* nõ esse nomẽ prouinciæ, vt interpres ibi opinatus est, sed *baphiam* dici *tabernã tinctoriã*, quod & *baphũ* dicitur, vt in l. prima eodẽ libro tit. de murilegulis. Vnde *baphii, tinctores* dicuntur, & *lana bapha* & *dibapha*, seu *bapta* & *dibapta*, id est, *tinctа* & *bistincta*. Græce namque βάπτειν est *tingere, inficere*.

Baphiorum non Pamphiorum legendum.

CAPVT XXX.

IN l. priuatę, titulo de murilegulis, li 11. codicis, legitur *pamphirum* vel *bamphiorum*, quo loco scribendum est *baphiorum*, quod verbum quid notet, supra declaratum est.

Num, legendum, non, aut non?

CAPVT XXXI.

IN l. penultima, titulo pro derelicto; libro ff. 41. sic scribi consueuit videlicet: *Si quis merces ex naue iactatas inuenisse, non ideo vsucapere nõ possit, quia videretur derelicti: Quartur sed verius est, cum pro derelicto vsucapere non posse.* Hunc locum si quis recte intuea-

intueatur, non legendum arbitrabitur negatiue in principio l. sed interrogatiue & dubitatiue, nec scribet notam negantis *non*, sed notam dubitationis atq; interrogationis *non?* exemplo l. 1. § tuetur, ff. de superficiebus, & l. qui decem in fine. ff. de solutio. & l. si procuratorio. ff. quando appel. sit. & multis aliis locis: Ita ergo puto legendum. *Non ideo vsucupare non possit, quia viderentur*, &c.

Schemate non stemmate legendum.

CAPVT XXXII.

IN Authentica, Interdicimus. titul. de episcopis & clericis. libr. 1. codicis, legitur: *stemmate*, quo loco *schemate*, est scribendum, quod & ratio suadet, & locus, ex quo descripta est illa authentica probat; Est namque *schema*, id quod nostri vocant *cultum*, *formam*, *figuramve*: vnde Imperator vtitur centies in Authentico, hoc verbo *schemate* pro *forma* seu cultu, & si qua sunt huiusmodi. Hinc dicimus, σχήματα λέξεως & σχήματα Δημοσθένους, id est, figuras verborum & sententiarum. *Stemma* autem aliud significat, quod hic referendi locus non est.

An legendum si heres interfuerit, an si heredis interfuerit.

CAPVT XXXIII.

IN l. 1, §. hæc actio. ff. si quis testamento liber esse, legitur videlicet: *Sed & si heres interfuerit*, &c. Corrigendum hunc locum existimo, & legendum, *sed & si heredis interfuerit*, quod etiam mediocriter eruditus non inficiabitur.

Latus clauus pro latis clauis est legendum.

CAPVT XXXIV.

IN titulo de testamento militis, libro sexto, codicis. in l. si Ruffinus. codices ita scripti sunt: *Si Ruffinus vir clarissimus tribunus latis clauis maior annis lege diffimtu faciens testamentum te manu misit*, &c. Hic locus est deprauatus, quamquam nemo aduertat. Nam eo in loco non *latis clauis*, sed *latus clauus* est legendum, quod verbum *patritium* signat. Nam *patricii*, *lati claui* dicebantur a quodam genere *vestis*, qua ipsi vtebantur, quæ *clauos latos* vestibus consutos habebat. Vnde Varro dixit: *Si tunicam latis clauis quis ex vna parte consuit: ex altera angustis, vtraque pars caret analogia.* De his *clauis* intelligit Vlpian. in leg. cum aurum & Pomponius in leg. sequenti. ff. de auro & argent. legato. De *laticlauo* Suetonius in Nerone: *A laticlauo cuius vxorem attrectauerat Cæsus.* Silius: *Sacrificam lato vestem distinguere clauo*, Quibus verbis notatur: *latum clauum* & sacerdoti concessum fuisse. Horatius: *Et latum demissi pectore clauum.* Quintilian. *Notatur interim negligentia latum habentium clauum.*

Mart. *Dum te posse negas nisi lato Gellia clauo. Nubere, nupsisti Gell. a cisligero.* Tradunt & Mœcenatem in equestri ordine

sponte permansisse, cum vtriq; sumēdi *lateclani* potestas ei pateret. Ex his potest intelligi, quid Gaius Iurisconsultus scripsit in l. nuper. dige. de donat. inter virum & vxorem.

Pannarios non partiaries legendum.

CAPVT XXXV.

Lib. 10. Cod. in l. negotiantis, de excusationibus munerum, legitur *partiarios*, quod teor mendosum, & *pannarios* legendū a *panno*. Nam quid sibi velint *partiarii* eo in loco nō video, quamquam interpres ita legat. Sicut enim supra retulit vestiarios, linteariosque, purpurarios, ita sequi debet pannarios.

Cucuma scribendum, & non aliter.

CAPVT XXXVI.

Codices pleriq; mendosi sunt, in l. . dige. ad l. 1. Cornelia de sicariis, in verbo *cucuma*, quidam enim *cucunna*, quidā *cucurna* scriptum habēt, cum sit scribendum *cucuma*. Quod verbum tanquam rarum inuentu, notauit Angelus Politianus vir vtriusq; eruditionis peritissimus. Est autem *cucuma* vasis genus, a quo fit diminutiuum *cucumella*, quo verbo vsus est Iurisconsult. in l. si quando, ff. si seruitus vindicetur.

Cucumis non cucurnis legendum. Et quid sint cucuma.

CAPVT XXXVII.

IN l. 1. titul nulli licere in frenis & equestribus sellis, &c. lib. Codicis ita sic scriptum est videlicet. *Aliis autem gemmis frenorum & equestres sellas & balteos suos priuatos exornare permittimus, cucurniis vero omnem personis qualiumcunque gemmarum habitum precipimus summoueri*, &c. Hoc in loco, quid significet illud verbum *cucurniis* reperire non potui, sed id verbum varie scriptum reperio: nam quidam *cucuniis* continent. Quapropter legendum puto *cucumis*, de quo verbo superiori capite dictum est. Et hoc in loco *cucuma* accipientur pro his ornamētis, quæ ex auricalco fiunt in modum lancis, quæ loris affiguntur, puta habenis & ceteris loris, quæ a pectore & ab ilibus equorum pendent.

Terreas non teneras legendum.

CAPVT XXXVIII.

IN l. si quando. ff. si seruitus vindicetur, ita legitur: *Labra & teneras cucumellas*. Corrigenda est illa dictio *teneras*, & legendum est *terreas*, id est, ex terra. Quæ vero sint *cucumella*, dictum est supra, quamquam interpres male sit interpretatus in memorata. leg. si quando.

Decaprothi non Aprothi legendum. Et quid sint?

CAPVT XXXIX.

IN l. vltima tit. de muneribus & honoribus libr. vltimo. ff. in Codices scriptum habent? *Nam decaprotichos aprothi tributa exigentes & corporale ministerium gerunt.* Hoc in loco illud verbum *aprothi*,

aprothi, quid significet, ne quidē minima coniectura percipere potuimus, vnde quid sit *aproti*, & quid velit in eo loco quærendum est. Ego *decaproti* scribendum puto. Nam *decaproti* dicebantur, qui *Decaprocia* munus obibant (vt apparet liquido in l. 3. eodem tit. *Decaprotia* autem dicitur a nostris *decem primatus*. *Decaproti* vero, vel quod præfecti erant in decimis exigendis, vel quod decem ex actoribus præerant, nomen (vt quidam putant) sumsere. De verbo *Decaprotia* etiam meminit lex neque protestasiæ. C. de muneribus patrimoniorum, lib. 10.

Logarium non aliter scribendum.

CAPVT XL.

IN l. qui penum. ff. de penu legata. pleriq; Codices sunt mendosi, Nam aut *legatarium* aut *logatarium* habent scriptum. Ego puto *logarium* scribēdum, a Græco dictum. λόγος enim rationem significat Liber est, in quo domesticæ rationes describuntur.

Aut Echinni non Antechinni legendum. Et quid sit pecten Echinni.

CAPVT XLI.

IN l. 1. titulo de monopoliis, lib. Cod. 4. quidam Codices mendosi ita scriptum habent: *Iubemus ne quis cuiusq; vestis vel piscis, vel pectinum forte antechinni monopolium audeat exercere.* Recti codices in hoc loco habent: *Aut echinni non antechinni.* Sed quia interpres eo loco, quid sit *pecten echinni*, non intellexit, & quia pulcra est eius indagatio, operæ pretium fore arbitratus sum, si quid sit *pecten echinni* subiecero. Est autem pecten echinni, qui ex *pelle echinni* conficiebatur. *Echinna* vero animal est spinosum paruum, qui & *Erinaceus* dicitur, cuius pellis apud maiores in vsum vestium conficiebatur, vt his vestimenta mundarent expolirentque, in quem vsum nos setis apri vti solemus. Plinius in 8. de hoc pectine loquitur apertissime: imo legem nostram, quam uis non fuerit legum interpres, nobis apperit, cuius verba subiicio: *In desperatione vero vrinam ex se reddunt tabificam tergori suo, spinis noxiam, propter hoc se capignari. Quamobrem exinanita prius vrina ars est venari, & tunc præcipua est dos tergori.* Alias: *Corrupta fragilis, putribus, spinis atq; deciduis.* Et paulo infra idem Plinius: *Ipsum animal non verentur plerique dicere vitæ hominum superuacuum esse, si non sint illi aculei frustra vellerum mollities in pecude mortalibus data. Hac cute expoliuntur vestes, fraus magnum & ibi monopolium inuenit, de nulla re crebrioribus senatusconsultis, nulloq; non principe adito querimoniis prouincialibus.* Hæc Plinius de *pectine echinni*. Dictus est *echinnus* græca origine, nam Græci ἐχῖνον hirtum vocant. Est præterea echinnus piscis, & castanearum *theca hirta*, *echinni* dicuntur.

Gazophylacium non carzophylacium legi debere.

CAPVT XLII.

IN Authentico de restitutione fideicommiss. codices varii varie scriptum habēt in verbo *Gazophylacium*. Quapropter non amplius *carzophylacium*, sed *Gazophylatium*, quod latine sonat opum conditorium a Gaza, quod Persica lingua opes significat, & φυλάττω custodio scribatur.

Alogistas non analogistas legendum esse.

CAPVT XLIII.

IN l. quidam decedens, ff. de administrat. tutor. quidam putant scribendum *alogistas* non *analogistas*, quibus adstipulor. Nam compositum verbum est, ab *a*, quod est *sine*, & λόγος *ratio*. Vnde & *logistæ* dicuntur rationales, id est, procuratores fisci & rerum privatarū, vt in titulo de modo mulctarum, libr. 1. C. Vnde & *logographi* dicti, qui publicas rationes conscribunt, de quibus sit mentio in l. vltim. ff. de muneribus & honor. & in rubri. C. de tabularijs & logographis, lib. 10. *Alogista* ergo dicetur, qui non tenetur reddere administrationis suæ rationem.

Ebamma non Emblema scribendum. Et quid sit ebamma.

CAPVT XLIV.

IN l. si quis. ff. de tritico, vino & oleo legat. locus deprauatus est, quem nunc corrigimus, Verba legis ita exarata sunt: *Si acetum quis legauerit, non continebitur legato acetum, quod vini numero testator habuit, emblema autem continebitur, quia aceti numero fuit.* Quo loco non *emblema*, sed *embāma* est scribendum. Est enim *embāma* liquaminis genus, quo panem vel obsonium intinginus, dictum a Græco, nam ἐμβάπτειν est tingere, & inficere. *Emblemata* autem sunt poculorum ornamenta, quæ affigi & refigi poculis possunt, quę & aurea & argentea, & gemmis fieri solebant, de quibus habetur in l. si gemma de auro & argent. lega. Paulus Iurisconsultus, in l. pediculis. de auro & argent. lega. *Aurea emblemata, quæ in lapidibus assidibusque argentea essent & replumbari possent, deberi Gallus ait: Embāma* ergo est legendum, quod Latine *intinctum & immersio* dici potest. Et puto Iurisconsultum hoc in loco intellexisse de eo liquamine, quod fit ex immaturis vuis, quod vulgo agreste appellatur, quod proprio vocabulo Græci ὀμφάκιον, id est, omphacium dicunt.

Atrienses non atterenses legendum. Et quid sint Atrienses?

CAPVT XLV.

IN l. instrum. ff. de fundo instructo, codices scriptum habent *atterenses*, vbi *atrienses* est scribendum. *Atrienses* autem sunt, qui atrii curā habēt, vt in l. sed & si. ff. de vsufr. qui & *atriarii* dicuntur.

Emphyteomata non Emponemata legendum. Et quid sit Emphyteosis apertum?

CAPVT XLVI.

DIu quæsitum est, quid significet verbum illud, scilicet *emponemata* in l. si. C. de iu. emph sicuti & de hoc verbo *emphyteosis*. Qua-

Quapropter quid in hoc sentio aperiam. Certū est, quod prædia quæ dabantur in *emphyteosin* sterilia erant, nam ppterea dabātur, vt *emphyteota* ea prædia meliora sibi faceret, vt, l. coleret plātaretq; arbores, & cetera faceret: quib. prædia meliora redduntur. Quāobrem *emphyteosis* est dicta, & cōtractus *emphyteoticus*. Nā Græce ἐμφυτεύω significat impono, planto, vnde & *emphyteomata*, illę meliorationes dictæ sunt, non dico *emponemata* (vt codices fere omnes habent) sed *emphyteomata*, qpita inueni scriptū apud vetustissimum codicem. Si quis autem *emponemata* vult legere, dicat id verbū descendere a Græco πονέω quod est laboro. Quod autem interpres inmemorata lege dicat, *emponematographos* eos esse, qui *emponemata* scribebant, nō dicit verum. Nam non *emponematographi*, est legendū in l. q̄ allegat sc l. si quos C. de decutio. lib 10 sed *hypanematographi*. Nam *hypomnematographi* dicuntur, qui commentaria scribūt.

Corriguntur multa verba in Tit. de in diem adiectione.

CAPVT XLVII.

MVltæ mendæ sunt, in rubri. & toto titu. dige. de in diem adiectione q̄ processerunt propter similitudinem duorū verborum, videlicet *addico* & *adicio*, quæ verba ponuntur sæpe numero in eo ti. Quapropter vt corrigere valeamus loca, quæ medosa sunt, primo videndum est quid ista verba significent & quomodo variātur. Verbum *addico* idem est, qp *destino & vouco*, vt in l. addictos. C. de epi. & cle. & in ti. de appe. Cice. *Et is qui morti addictus erat paucos sibi dies cōmēdandorum suorum causſa postulasſet*. Facit in prēterito perfecto *addixi*, & supino *addictum*, & nomen verbale *addictio*, qp est destinatio, seu si recte dici posset destinata vēditio. Vnde addictio indiē, quæ sub cōditione resoluitur, nisi quis meliorē cōditionem attulerit, valeat venditio. Verbum autem *adicio* idem significat quod *adiungo*, *addo*, quod facit *adieci* & *adiectū* & nomen verbale *adiectio* quod est idē, quod *adiunctio*. Et hæc verba spectat in nostro titulo personam emtoris, sicut *addico* & sua deriuata spectant personam venditoris. nam venditor fundum addicit Titio, nisi melior cōditio ab alio afferatur intra diem certum, Gaius adiicit vel addit meliorem conditionem, & ita adimit fundum Titio. Hęc melius sensu percipiuntur quam verbis concipiantur, satis dictum ingenium habenti. Est prætereā notandum, quod in eo titulo ponitur verbum *addo* siue *additur* siue *additum*, quod idem est quod *adiungo*, & spectat personam emtoris.

Pantomimum non Pantonium legendum.

CAPVT XLVIII.

LEgitur in l. 3. dige. de condictione causſa data causſa non secuta, *Paridem Pantomimum* vel *Pantonium*, vbi legendū est, *Pantomimum*. *Paris* nanq, *Pantomimus* dictus est, eo quod omnia imitabatur Mimi nanq, hystriones sunt, & *Pantomimi*, qui omnes gestus imitari sciebant, qui modo huius, modo illius personam sumebant, πᾶν enim omne & μίμος, imitator dicitur.

Sitocomas non Sicomas legendum, & quid sint.

CAP. XLIX.

SCriptum est ita in l. vlt. tit. de administratione rerum ad ciuitates pertinentium. *Item rescripserunt Sicomas indemnes esse oportere, qui non segniter officio suo functi sunt.* Hūc locū corrigamus, & nō *sicomas* sed *sitocomas* legamus. Est enim *sitocoma* præfectus frumētarię seu qui frumentario munere fungitur. Nam σῖτος frumentum & curo. Ex his intelligemus, l. sextam decimam, dig. de vacat. mune. vbi interpres scripsit *sitoniam* nomen esse prouinciæ, sed non recte, nam *sitonia* frumentaria dicitur.

Siriarchia non Synarchia legendum.

CAPVT L.

MEndosos codices inuenio, in l. 1. C. de officio comitis orientis, nam scriptum habent *Synarchia*, cum *Syriarchia* sit legēdum q; interpretatur Syriæ præfectura, vnde Syriarcha Syriæ præfectus.

Liminarchia non Litarchia legendum.

CAPVT LI.

EAdem in l. scribitur *litarchia*, cum sit legendum *liminarchia*, q; interpretatur liminum præfectura, vnde *liminarcha* præfectus liminis imperii, seu militum, qui limina custodiunt, qui *limitanei* dicuntur, vt in l. 2. Codic. de officio præfecti prætorio Afr. Hinc fundi limito trophii sunt dicti qui alimēta limitaneis præstabant, quod male intellexerunt interpretes in titul. Codic. de *limotrophis fundis*, lib 11 Nam descriptionem fundorum nescio quam ibi commenti sunt. Præterea iidem interpretes dixerūt *irenarcham* idē esse, quod *liminarcham*, quod non est verum: cum *irenarcha* sit ille, qui gratia habendæ quietis & pacis & persequendorum latronum præpositus erat in locis diuersis, vt ostendit lex vltima ff. de mune. & hono. & in titu. de *irenarchis*. C. lib. 12 Et dicitur *irenarcha* ab εἰρήνη quod est *pax* & ἄρχος *princeps*.

Epistomea non Epitonea legendum, & quid sit.

CAPVT LII.

SIc scriptum est, in l. fundi. dige. de actionibus emti: *Epitonea fistula aplumbata*, quo in loco est legendum *epistomea fistula aplumbata*, & significat fistulā, quæ ad os, ex quo oritur aqua aplūbatur, dicta ab ἐπὶ quod est in vel supra, & στόμα quod est os.

Lucuco & Lucuca non aliter legendum.

CAPVT LIII.

MEndosi codices sunt, in titu. de cupressis lib. 11. Codicis leg. 2. nam varii varie scriptum habent ibi *luco* & *lutucha*, cum (vt mea fert sententia) legendum sit *lucuco* & *lucuca*, vt sint ablatiui casus, vt cetera verba inferiora ostendunt: & intelligendum est *lucucum* & *lucucam* custodes luci Damphesis in quo cupressi alebātur: alias nullum bonum intellectum extrahi posse videtur. Verba legis ita scripta sunt, *sed nec a lucuco nec a lucuca vnam cupressum aliis plantatis excidere sibi licere contendat, &c.*

Male exponitur quo magis, id est, quo minus.

CAPVT LIV.

IN l. quotiens C. de iudiciis, interpres exponit *quo magis*, id est, *quo minus*, & hoc facit, quia alias verba sensui cõtradicerent. Ego autem non video quo pacto, *quo magis* exponatur, pro *quo minus*, cum hęc contraria sint. Quis enim id, quod *nigrum est*, poterit recte dicere *album esse*? item quis dicet idem significare *plus*, quod *minus*? ita quis tam stultus est, vt in l. nostra exponat *quo magis*, id est, *quo minus*. Quę enim difficultas fuisset Imperatori aut cõpilatoribus, qui facilitati studuere & obscuritati obuiauere, dicere *quo minus*. Quapropter puto aut incuria librariorum *quo minus* in *quo magis* cõmutatũ, aut negationem deficere in fine legis, quę negare debeat verbũ terminetur. Verba legis ita exarata sunt: *Quoties q̃stio status bonorum disceptationi concurrit, nihil prohibet quo magis apud eum quoq;, qui alioquin super causa status cognoscere non possit, disceptatio terminetur.* Ego autem ita legerem: *disceptatio non terminetur*, vel vbi scriptum est, *quo magis*, scriberem *quo minus*.

Deficit negatio in l. 1. de verb. oblig.

CAPVT LV.

IN l. 1. tit. de verb obliga. libro dige. 45 sic codices nostri scriptum habent: *Si sine verbis annuisset, non tantum ciuiliter sed nec naturaliter obligatur.* Hæc verba non habent sensum perfectum, quamuis quid senserit Iurisconsul. aperte intelligatur, sed vna negatio deficit, quæ negare debeat illud dictum, *non tantum ciuiliter*, &c. vt ita legere debeamus, *non tantum non ciuiliter, sed nec naturaliter obligatur*, & sic sermo rectus erit, & sententiæ Iurisconsulti conformis. Si autem vt communis litera manet legamus, primũ dictum affirmabimus & secundum negabimus, quod est contra sensum legis. Nec est dicendum, quod illa negatio, quæ præcedit dictionem *tantum* negat verbum, quia solummodo negat dictionem *tãtum*, alias si diceres quod negaret totam orationem, nunquam daretur oratio affirmatiua, in qua præcederent hæ dictiones, scilicet *non tantum*. Quod non est dicendum. Nam hic est rectus sermo & oratio affirmatiua videlicet non solum studeo, sed etiam mercor, ita non solum scribo sed etiam lego. At si ita verba conciperes, non solum studeo, sed nec mercor, insulsa esset oratio, quemadmodum est in nostra lege. Si vero ita concipias, non tãtum non studeo sed nec mercor, recta oratio erit, sicut debet esse in l. nostra, qui error incuria librariorum euenit, sed in ea oratione dictio, autem, nihil p̃ficit, imo videtur elegantiæ detrahere quod forte successit loco negationis.

Brephotrophium non Bephotrophium legendum.

CAPVT LVI.

COrrigendum est verbum *bephotrophium* in l. illud. C. de Episc. & cleric. & in aliis plerisque locis, & *brephotrophium* est legen-

dum, quod interpretatur *locus in quo infantes aluntur*, a βρέφω, quod est infans, τροφὴ cibus.

Capitatio non captus legendum.

CAPVT LVII.

IN l. vlt. C. de officio præfecti prætoris Africæ, prope finē ita scriptum est, *pro annonis & captu, &c.* Quid hoc in loco sibi velit *captu*, non video. Propterea *capitatione* legendum non dubito, q̄ probatur ex rubri. & in l. 1. C. de annonis & capitatione.

Qui sint Diui fratres & alia.

CAPVT. LVIII.

HIc corrigenda puto pleraque loca deprauata in iure. Nam vbicūq; scriptum est hoc modo: *Diuus Antoninus cū fratre suo*, ibi scribēdum est, *Diuus Antoninus cum patre suo*: quāquā crebrius vere legatur, tamen in pleriſq; locis mēdosi sunt codices, fuerunt nāq; *Diuus Seuerus & Diuus Antoninus* Imperatores, qui diu simul regnarūt. Nā eo tēpore bini & terni solebant imperare. Propterea inuenimus plerūq; hos Imperatores pariter in iure ff. & C. eādem legē ferētes. Diuus Seuerus fuit pater, Antoninus vero filius, & tam Seuerus ante Antoninū factū Augustum, quā Antoninus post mortem Seueri sui patris solus imperauit: hi *magni* cognominati sunt, vt in l. 1. ff. de requirendis reis. & in l. vlti. ff. de priui. vetera. Hos fratres fuisse opinatus est interpres in l. de qua re dige. de in officio testa. quod falsum est. Nam hi quos legimus, læpenumero in voluminibus dige. & codicis diuos fratres, non fuerunt *Antoninus & Seuerus*, quos supra memorauimus, sed alii fuerūt, quorum alter *Marcus* alter *Commodus* nominati sunt, & ante Seuerū & Antoninum imperarunt Nam *Marcus* & *Commodus* locum decimū septimum imperii a Iulio Cæsare sibi vindicarūt, *Seuerus* autem & *Antoninus* primo & vigesimo loco regnarunt: quod latius diximus in opuscu-lo, quod de serie Imperatorum confecimus.

Delenda dictio, fratres, in Institit. titul. de codicillis.

CAPVT XLIX.

IN Institutionibus. tit. de codicillis apud recentes codices legitur *Diui fratres Seuerus & Antoninus*, q̄ est falsum, vt supra ostendimus. Nam hi non sunt quos lex vero vocabulo *fratres* appellat. Quapropter delenda est, illa dictio, *fratres*, & legendum *Diuus Seuerus & Antoninus.*

Certaminis non certam in his legendum.

CAPVT LX.

INterpres iuris nostri in l. si testamentum. C. de institit. & substi. legit duobus modis illud verbum, *certaminis*. Ait, enim *certaminis* vel *certam in iis*, posse legi, quod non est verum: nam tantummodo *certaminis* est legendum propter illud relatiuum, *quod*, sequens & *certaminis* verbum referens. Verba legis ita exacta sunt: *Papinianus respōdit, vicos reipu. relictos qui proprios fines habebāt non ideo ex-*

decum-

decommisso nō minus deberi, quod testator fines eorum & certaminis formam, quod celebrari singulis annis voluit, alia scriptura se declaraturum promisit, &c.

Ianthinum non aliter legendum.

CAPVT LXI.

ITa scriptum est in l. si cui lana. ff. de leg. 3. videlicet: *Purpuræ autem appellatione omnis generis purpuram contineri puto, sed coccū non continebitur fucinum, & iachinum cōtinebitur.* Hoc in loco depraua ta est dictio ill. *ſiachinū*: nam pleriq; codices habēt *iacinthū* alii vero *iachinum*, cum legendū sit *ianthinum*. Est autem *ianthinū* quo *ianthina*, id est, *violacea vestes* tinguntur, siquidem *ianthinus color, purpureæ viola* color est. Nam cum Græci ceterarum violarū genera propris nominib. vocent, vt ἰὸν μέλαν *violam nigram* ἰὸν λευκὸν *violam album*, ἰὸν ξανθὸν *violam luteam*, solam *purpuream* generali vocabulo ἰὸν ξανθὸν, id est, *violam florem* vocant, vnde *ianthina* vestimenta dicta sunt. Martī:

Coccina famosæ donas & ianthia machæ,
Vis dare qua meruit munera, mitte togam.

Est prēterea color hyacinthinus, cælestinus color, vnde hyacinthina legimus, in l. C. quæ res vend. non possunt.

Epimetaticis non Epidematicis legendum.

CAPVT LXII.

IN tit. de metatis & *epidematicis*, lib. 12. C. in rubr. quid significaret illud verbum *epidematicis* diu quæsiuimus, & fessi nihil certi inuenire potuimus, vnū tamen cognouimus, q̄ illud verbum, integrū sit nec ne, significat inscriptiones quasdam, quæ fiebant a mēsorib. domorū, quib. significabatur, quis hospitaturus in ea domo esset, (vt ostendit lex prima eius tit.) qua propter deprauatū verbum reor & *epimetaticis* legendum, ab ἐπὶ quod est in, & *metatis*. Nam *metata* erant præstationes domorū, quæ præstari solebant militib. in prouinciis a priuatis hominib. & vt sine cuiusq; iniuria cōmode hospitarentur, erant qui domos metirentur & cōsignarent hospitibus, vt quisq, pro census seu domorū quantitate grauaretur, qui mensores dicebātur: hospes autē vel miles qui recipiebatur *metator* nuncupabatur, illæ mēsurationes vel domorū præstationes *metata* appellabantur, domini vero domorū *metata* præstare a præsidē cogebantur. Hæc vocabula in eo tit. reperiuntur.

Blata & oxyblata an recte scribatur.

CAPVT LXIII.

IN l. 1. C. quæ res vendi non possunt legitur *lana blata & oxyblata* quæ verba quid notent non satis coniectura perspicio, nisi legi debeat *bapta & dibapta*, id est, *tincta & bistincta*, vt supra latius est dictum. Hic tamen nihil certi censeo.

Olobera vestimenta an recte dicantur.

CAPVT LXIV.

IN rubrica. C. de vestibus oloberis & auratis, lib. 11. quæsitum est diu, quid sint *olobera vestimenta*, nihil tamen certum inuentum est. Quamobrem multis videbatur legendum *holoserici*, quod verbum notat vestes totas ex serico. Ego nihil censeo.

Pelles Parthica non Baumestia legendum.

CAPVT LXV.

QVidam codices in l. vltima. ff. de publ. habent scriptum *pelles Baumestia*, quidam *pelles Parthica*. Primũ quid sibi velit non video, secundum est clarum, quia a *Parthis* populis dicuntur.

Nautebatæ qui sint.

CAPVT LXVI.

SIe scriptum est, in l. vltima. ff. nautæ, caupones, stabulatii: *Equidem si quis ex iis, quos vulgo nautebatæ dicunt*, &c. Hic textus nõ video quomodo stare possit. *Nam nautebatas* scribendum videtur, vt sit accusatiui casus, vel illud relatiuum *quos*, est scribendum *qui*, & postea *dicuntur*. Quapropter quærendum est, qui sint *nautebatæ*. Interpres non recte intellexit, ait enim *eos esse maiores nautas, qui operas suas præstabant, vt exercitor res suas in nauem portare pateretur*. Quod non est dicendum cum *nautebata* dicatur *cursor*, *nauta* vel *ascensor*. Nam βαίνω ascendo significat, vnde & *scbenobates* dicitur *ascensor funium* a χοινὸς quod est *funis*, & βαίνω, *ascendo*. Sunt ergo *nautebatæ* qui ascendunt & currunt per funes, arborem, & similia in naui.

Legendum sarcocola non sargogola.

CAPVT LXVII.

IN l. vltim. dig. de publ. legitur sargogola, in quo loco est legendum sarcocola, quod est genus gummi, quod ex oriente fertur.

Commilitium non commilitonum legendum.

CAPVT LXVIII.

LEx ita scripta est, in lib. 50 ff. tit. de Castrensi peculio: *Nobisque videtur si ante commilitonum factum sit testamentum*, &c. In hoc loco interpres legit *commilitonum* vel militum, sed *commilitium* est legendum, & ita recti codices habent. Est enim *commilitium* sub eodem duce militia commilitonum. Cornelius Tacitus: *Penes quos ciuitatis regimen in commilitium adsciti.*

Corruptus textus in l. 2. de orig iuris.

CAPVT LXIX.

SCriptum est ita, in l. 2. tit. de origine iuris, *Temporibus quibus superbus Demarati Corinthii filius*. Hic textus est mendosus. Nam *superbus Tarquinius* non fuit filius *Demarati Corinthii*, sed fuit nepos ex patre *Tarquinio Prisco*, qui & *Lucumo* dictus fuit. Quidam codices habent ita scriptum: *Superbus Demarati Corinthii Tarquinii filius*, quod quamuis magis historiæ adhæreat, attamen obscu-

obscurissimum est. Si vero ita verba conciperentur: *Superbus Demarati Corinthii filii filius*, rectius legeretur.

Album non alium legendum.

CAPVT LXX.

IN l.1.tit.de edendo.digest lib.2.ita scribitur: *Eum quoq; edere Labeo ait, qui producit aduersarium suum ad alium, & demonstrat, quod dicturus est, &c.* Hoc verbum *alium* in archetypo *album* legitur, vt attestatur Angelus Politianus, cui inspiciendi exemplaris facultas non denegata est, & de *albo pratoris* intelligendum esse ait.

Pius Antonius Bartolinus Bonifacio Fantucio in almæ vrbis Bono. Gymnasio Legum Doctori excellentissimo, ac Præceptori suo præcipuo. S.P.D.

NVperrime correximus nonnulla loca quæ in corpore iuris ciuilis mendosa erant, quæ instantibus amicis nostris edidimus. Nunc autem par visum est, vt ad te dem nonnullarum legum nouas, ac praeter communem opinionem sententias, vt tuum seueriſſimum iudicium experiantur, quod si nostro conforme erit non dubito quin ceteri iuriſperiti nobis astipulentur: Quas posthæa si consulueris pro communi vtilitate, & vt nostris condiscipulis morem geram, edere non dubitabo. Quod si factum erit nomine & auspicio tuo, eas edam, tibique ex nunc dedico, earumq; te protectorem præcipuum esse volo, quod faciam non vt quemquam vel carpere, vel notare cogitauerim, sed vt veritas amplius non lateat. Non enim ignoro quam plurimos viros fuisse & esse, qui difficiliora & abstrusiora palam nobis fecere, sed quãdoq; bonus dormitat Homerus, & non omnes per omnia sed certi per certa meliores & deteriores sumus, vt ait Iustinia. tit. de veteri iure enucleando, ad Tribunianum. Potest præterea (vt idem testatur) vnius forsan & deterioris sententia multos & maiores in aliqua parte superare. Suscipe ergo has nostras lucubratiunculas fronte non matutina, quod si facies propediem non iniucundiora recipies. Vale.

Pii Antonii Bartol. lex noua.

LEx ita est concepta, *in tit. de sacrosanc. Eccles. lib. 1. C. Nemo Apostolorum vel Martyrum sedem humanis corporibus extimet esse concessam.* Maiores nostri præceptores tres quatuor ve sententias huic compendiosæ legi dedere, Quas apud Bartol. Bal. & Paulum, ceteroſque qui commentarios fecere liquido perspicimus, quorum nulla vera est, iuxta illud vulgare prouerbium, cuius auctorem tradunt Boetium: *Quod multipliciter exponitur, eius veritas ignoratur.* In refellendo has sententias non conteram tempus, quia malo pauca & vtilia scribere, quam multis in vtilibus ingenia prægrauare (vt vtar verbis sacratissimi Iustiniani in *tit. de vet. iur. enucle.*) Dicamus ergo verum & nouum legis sensum: *Quod lex prohibet, ne humana corpora, id est, cadauera mortalium sepeliantur*

in *sepulcris Apostolorum vel Martyrum.* Hic verus legis sensus est, qui tibi, cum alias ostenderim, mirum in modum placuit, nec dubitasti affirmare, verum Imperatoris sensum hunc fuisse, quam nō aliter argumentationibus fulcio, ne videar Iurisperitorum iudicio diffidere, non n. dubito quin recte sentientes nobis adstipulentur.

Pii Anton. Bartol. lex noua.

IN *l. prælle. ſ. 11. C. de ſacroſanc. Eccle.* Bart. dixit casum esse *in l. baſilicam. C. de publ. operi. quod in Eccleſ. non debent fieri contractus,* Parcent Bart. manes reuerendi. Illam. l. non intellexit nec Bart. neq; interpretes ceteri. Nam intelligunt *Baſilicam* pro Eccle. quod est falsum: Nam *Baſilica* est locus publ. *non ſacer.* in quo & negotia & iudicia populus exercebat. Vn de Vitruuius docet *Baſilicam* ita fieri oportere, vt superius iudicia, inferius negotia exerceri possint, sed quis melior testis nostro Paulo *in l. pediculis. ff. de aur. & argen. lega.* qui ita scripsit: *Cum teſtatrix negotiatrix fuerit an non ſolum argentum, quod in domo vel vltra horreum vſibus eius fuerit, legatum ceuſit ſed etiam quod in Baſilica fuerit muliebre.* Resp. *Si teſtatrix habuerit proprium argentum ad vſum ſuum paratum, non videri id legatum quod negotiandi cauſſa venale proponi ſoleret, &c.* In hac significatione ponitur *Baſilica,* in *l. interſtipulantem. ff. de verbo. oblig. & Inſti. de emti.* & multis aliis locis. *ff.* & C. Nō tamen eo inficias, quin & *Baſilica* accipiatur pro *Eccleſia* sed hoc rudiore & recenti significatione, vt apud sacros canones & in Authenticorum volumine. Sed emuncti Iurisconsulti aliter id verbum posuere, vt supra memoratum est. Non ergo prohibet *l. Baſilicam* cōtractus in ea fieri, imo multi contractus in ea fiebant, sed prohibet ne ibi tabulata fiant, vel ergasteria seu tabernæ pergulæue, vel tabulæ pictæ appendantur imagines ue, ne pulcritudo ædificii obumbretur. Vt liquido apparet in *d. l.*

Anton. Pii Bart. lex noua.

LEx ita lata est, *in lib. ff orum. 7. tit. de vſufr. Vſufru. nouum tectorium parietibus, qui rudes fuiſſent, imponere nō poteſt, &c.* Hāc legem interpres alias eruditissimus non intellexit, adsit reuerentia vero: Nam *tectorium* pro *tecto* accepit & alia nonnulla interpretatus est, quæ nulla veritate nituntur. Intellexit n. Accursius quod nō liceat vsufruct. tectum nouum parietibus superponere. Nos alium & verū aperimus sensum huius legis. Est n. intelligenda lex illa, vt prohibeat vsufructuariū, *ne tectorium parietib. rudibus imponat,* id est, *ne imponat parietibus dealbationē ſiue oblinitionē in cruſtationeſue.* Quid enim aliud est *tectorium,* quam *parietum dealbatio seu obnitio,* quæ ex calce seu gypso fieri soler, vt domus elegantior atque ornatior sit. *Parietes rudes* dicuntur, cum nondum sunt calce obliniti, sed in prima forma sua permanent: *Tectorium* ab *incruſtatione* eo differt, quod *incruſtatio* fit ex *cruſtulis,* id est, *lamimbus lapideis,* puta marmoreis vel ex alio lapide in tenues lammas sectis. *Tectorio.* Iuuen. de fucata muliere loquens.

Tan-

Tandem aperit vultum & tectoria prima reponit,
Incipit agnosci, &c.

Potuerunt admoneri nostri maiores ex, *l. hactenus in eod. tit.* quod *tectorium* & *tectum* differunt, in qua dicitur quod *tectoria* voluptatis caussa fiebant. Item ex. *l. nostra*, quæ ait: *Tametsi meliorem excolendo ædificium, &c.* Nam *excolere* est *ornare, decorare, cultiorem reddere.* Hinc *tector* dicitur qui *tectoria* parietibus imponit, de quo fit mentio in *l. si vt certo ff. commo.*

Pii Anton. Bart. lex noua.

AIt Iurisconsul. *in tit. de censibus lib. dige. vlt. in l. forma. Quæ post censum editum nata aut postea quæsita sunt, intra finem operis consummati, possessionibus edi possunt.* Præceptores nostri hunc locũ non recte perceperunt, vt mea fert opinio: opinati enim sunt hanc legem ita intelligendam, quod ea quæ nascuntur aut quæruntur, *interim dum cẽsus editur & scriptura professionis fit*, possint profiteri seu denuntiari, & sic intellexerunt de illo paruo tempore, quod intercapitur *dum fit scriptura*, vt si eo interuallo seu momento quid acquiratur, possit denuntiari *censitoribus* seu *tabulariis*. Ego aliter hanc legem intelligo. Nam per absurdum est intelligere *de quasitis eo minimo interuallo & momento*: quid enim acquiri potest *eo momento*, vt ait Imperator *in l. si in fin. C. de bonis quæ libe.* & maxime quia lex ait: *Prius censum editum*, quæ verba *perfectionem & finem editi census* denotant. Dicamus ergo legem ita intelligendam, vt ea *quæ nascuntur & acquiruntur, postquam est editus census*, possint denuntiari *censitoribus*, vt *census* seu *tributum* imponatur, & hoc debent *facere*, id est, *denuntiare*, antequam opus acceperit perfectionem & finis impositus sit: Exempli gratia. Postquam omnia mea bona denuntiaui censitoribus, incepi ædificare palatiũ, & vineam facere, & si qua sunt huiusmodi. Iubet lex hæc denuntiari intra finem operis consummati. Si quis autem obiceret, quæ nascuntur, videntur statim cum nata sunt perfectionem accipere. Sed hoc ad quędam non ad omnia. Item ad ea quæ acquiruntur potius, quam ad quæ nascuntur, inferiora verba adaptantur.

Antonii Pii Bartol. lex noua.

IN *tit. ad l. Corn. de sica. lib. ff* 48. lex tertia ait: *Qui hominem libidinis caussa vel commercii castrauerit ex Senatus consul. pœna legis puniatur.* Hunc locum interpretes male intellexerunt: nam putauerunt *caussa libidinis castrari*, id est, propterea quod hi homines qui castrarentur *essent libidinosi*, & quod propter suam *libidinem castrabantur.* Hæc interpretatio non est bona, cum sit intelligendum de libidine *castrantis.* Nam lex nostra prohibet, ne quis castret homines *caussa libidinis*, id est, vt exerceat postea in castratum *libidinem suam*, eoque abutatur ac in delitiis habeat. Nam castrati molles & effœminati erant & sine barba. Iuuen.

Sunt quos Eunuchi imberbis ac mollia semper,
Oscula delectent & desperatio barba.

Idem. *Nullum ephebum*
Deformem ſaua caſtrauit in arce Tyrannus,
Nec pratextatum rapuit Nero loripedem vel
Strumoſum, atq; vtero pariter gibboq; tumentem.

Verbum autem *commercii* in ea l. vendendi cauſſam continet.

Pii Antonii Bartol. lex noua.

CElſus in *tit. de vſufruct. lib. dig. 6. in l. item ſi. ait*: *Seminarios fructus puto ad fructuarium pertinere, ita tamen vt etiam vendere ei & ſeminare liceat, debet tamen conſerendi agri, cauſſa ſeminarium paratum ſemper renouare, quaſi inſtrumentum agri vt finito vſufructu domino reſtituatur.* Et Vlpianus *in l. vel ſi. ff. de impen. dot.* ita ſcripſit: *Vel ſeminaria pro vtilitate agri fecit, &c.* Hæc loca maiores noſtri præceptores non intellexerunt, & hoc propterea quod ignorarunt quid ſit *ſeminarium*. Nam putarunt *ſeminarios* fructus ſeu *ſeminarium* eſſe locum, in quo frumenta ad ſeminandum ponebantur, vt ſcriptum reliquerunt eo in loco, quod falſum eſt. Aperiamus ergo legum verum ſenſum, ne amplius eas tenebræ contineant: Qui ſenſus apertiſſimus erit: ſi declarabitur quid ſit *ſeminarium*. Eſt enim *ſeminarium*, *plantarium*, ſiue *locus conſitus nouella teneriſue arboribus*, ex quo ſtirpitus euulſæ arbores alio tranſportantur atque plantantur, vt ex duabus ll. memoratis facile poteſt coniectari Vlpianus *in l. 3. dig. arbo furti. ceſſ.* *Quod ſi a ſeminario, id eſt, ſtirpitus arborem tranſtulerit, eam quamuis nondum comprehenderit terram, arborem tamen videri.* Columella, *ſeminaria vitium facienda. Seminarium* a *ſemine* dictum eſt. Nam *ſemen* & de arboribus recte dicitur. Vergil. in 2. Georg.

Seminibus poſtis ſupereſt deducere terram. *Seminarium* ipſa prima ſatio eſt: *Plantarium* verò poſtquam translatæ ſunt arbores e *ſeminario*, quod maxime dicimus in olitoriis. Ex his leges ſupra memoratæ facile intelliguntur.

Pii Anton. Bartol lex noua.

IN *tit. ad munici. lib. digeſt.* lex ita eſt ſcripta: *Titio cum eſſet Romæ ſtudiorum gratia, Epiſtola miſſa eſt a magiſtra. patriæ ſuæ, vt porrigeret Impera. decretum eiuſdem ciuitatis, quod erat cum Epiſtola miſſum: is autē qui ſuſcepit literas reſtituendas, collatione facta, dedit Lucio Titio, qui & ipſe Romæ morabatur ſuæ rei gratia ſublato Titii nomine, cui erat decretum miſſum, vt per ipſum daretur, ſuum nomen inſcripſit, & ſic Imperatori ſecundum mandata reipub. decretum dedit, &c.* Hanc l. non intellexerunt maiores noſtri, vt mea fert ſententia. Nam opinio eorum fuit, vt in illa, l. quæſtio ſit, quis debeat *viaticum* petere a nuntio, qui tulit literas, & ſic *viaticum* accipiatur pro *mercede* quæ debebatur Titio, vt decretum Imperatori porrigeret. Hic ſenſus eſt abſurdus, pace eorum dixerim. Quod enim *viaticum* debetur Titio? quis eius labor in porrigendo decreto? quæ merces ei conſtituenda eſt? qui centum forte paſſus in adeundo

prin-

principe confecerit, item quas expensas in itinere fecit, vt ei *viaticum* debeatur. Præterea lex dicit *ab eo petere potest*, illud relatiuũ, *eo* quomodo possit referri recte ad nuntium non video. Sed ne quod falsum patet, in refellendo longior sim, breuiter legem hanc intelligendam puto, vt quæratur, vbi de *viatico*, id est, *expensis, quæ fiunt in studio a scholastico*, nam & id *viaticum* dicitur, vt *in l. si longius ff. de iudi. & in l. cum filius fa. dig. si. cer. pet* quod viaticum Respu. decreuerat eo decreto, vt daretur Titio Romæ studenti, & relatiuum *eo*, refert personam principis. Nostræ sententiæ suffragantur illa verba, *in l. studiorum gratia*, &c. Sed ea in l. notandum est, quod Iurisconsultus propositis *tribus quæstionibus*, *vni* tantummodo respondet, quod forte a compilatoribus id omissum est ex consulto. Item quod interpres in ea, l. exponat *restituendas*, id est, *dandas*, quia, vt ait, *restituere* quandoq; est *dare*. Tu die legem proprie loqui, quia qui *scribit*, dicitur dare literas tabellario *ferendas*: *Tabellarius* vero seu *nuntius* dicitur restituere seu reddere tertiæ personæ. Laus Deo.

FINIS.

IANI PARRHASII SYLLOGE IV. DE REBVS PER EPISTOLAM QVÆSITIS, ALIAQVE AD REM CRITICAM SPECTANTIA.

HENRICVS STEPHANVS LVDOVICO Casteluetro S. P. D.

MItto ad te mi Ludouice quasdam lucubrationum Iani Parrhasii reliquias, quas si tibi æque ac mihi placebunt, in munusculo munus ingens accipies: sin illa non tanti apud te pretii fuerint, quanti apud me sunt, at pretiosas vel ipsa donantis manus (vt spero) efficiet. Sed ego aut valde fallor, aut eas obuiis (quod aiunt) amplexaberis vlnis: & quamuis non eo pumice tersas quo sunt cetera, atq; adeo alicubi plane etiam rudes & impolitas, Parrhasii tamen esse recordaberis, id est, viri tam feliciter tantaque cum laude in hoc scribendi genere versati, vt nihil, paruum ab eo debeat exspectari. Atqui (dicet aliquis) his eius scriptis leuiuscula nonnulla permixta sunt. Id quidem certe & ipse fateor, & mecum fatebuntur ceteri quoque, qui Ianum amant & colunt, sed captus eorum quibus scribebat, rationem habuisse, & ad eum se accommodare voluisse, ac ne vllam quidem horum partem eo animo vt in lucem qualia, sunt ederet, scripsisse, eum respondeo. Ego tamen, quum vir optimus omnisque politioris doctrinæ studiosissimus Iouius, eam mihi dans, simul etiam ius in ea omne dedisset, & de iis pro arbitrio statuere permisisset, in tenebris

iacere velle, qualiacunq; sunt, eius esse putaui, qui gloriæ Parrhasii inuideret, contra vero, luce donare, eius qui illi faueret. Etsi enim multos auctorum locos qui Iani ætate obscuri erant, nobis claros reddiderunt ea quæ postea reperta fuerunt adminicula, nihilo minoris propterea æstimandum est illius in explanandis quæ obscura tunc erant acumen. Verũ enimuero quid cum plerisq; hominibus agas, qui doctrinæ famam ex doctissimi cuiusq; vituperatione aucupantur? Quasi vero quicunq; μωμήσασθαι potest, idem & μιμήσασθαι possit. Sed (vt nunc sunt mores) heroes etiam illi, Angelus Politianus, Hermolaus Barbarus, Budæus, Erasmus, aliiq; plurimi, viles sunt hodie nonnullis, qui tam de illorum scriptis, quam cæci de coloribus, iudicare possint. At si nobis cum vituperatoribus illis negotium sit qui aliquo his in rebus præditi iudicio sunt, vnum fortasse & alterum locum ex cuiuspiam horum scriptis maledicentiæ suæ non sine magno fastu prætendent.

Quorsum hæc? rogas, Nimirum vt ostendam eo minus debere nobis mirum videri quod sordeat hodie plerisq; Parrhasius, & tanquam vnus e Grammatistarum grege in ordinem redigatur. Ad me certe quod attinet, tam procul ab eorum sententia absum, vt credam, si paucos aliquot e nostri seculi hominibus excepero, non inuenturũ me quem non dicam cum Parrhasio, sed ne cum Beroaldo quidem aut Domitio Calderino eodem scribendi genere committere ausim. Age enim tu quicunque Beroaldi aut Domitii scripta non vnius assis pretii quæ hodie eduntur æstimanda putas, quid sine Beroaldo ac Domitio aliisque huiusmodi magistris scribi ab eorum posteris potuisse arbitrari? Quod si doctiores suis magistris (vt saepe fit) euaserunt discipuli, an magistri propterea e doctorum albo eradendi erunt? Quod tamen de hisce duobus aliisq; nonnullis fatebor, alsit vt de Parrhasio itidem confitear, Hunc enim præ ceteris fere omnibus qui Poetas commentariis illustrarunt, & varia doctrina & iudicio & ingenio & memoria valuisse, & maxime exactiore vsum esse, persuasum habeo. At sunt qui hodie multa præterea ad eorundem locorum explicationem afferre possint, ducet aliquis. Hoc certe mihi sit verisimile: quippe qui facile inuentis addisciam. Sed qui hodie addet ijs quæ a Parrhasio dicta fuerunt siquidem id faciat alicuius libri adminiculo qui in Parrhasii manus non venerat, hoc illi acceptum minime ferri debet: sin ex ingenio id deprompserit, consideret quam multa vicissim e suo depromserit Parrhasius, de quibus ipse ne cogitasset quidem vnquam, & sine quibus haerendum ei tanquam in salebris fuisset: atq; ita curtam suam supellectilem cum ampla Parrhasii supellectile comparans, suo se pede metiri discet.

Nonnulli vero, ne desit quod in Parrhasio carpere possint, consilium eius reprehendunt quo animum ad scribendos in Claudianum commentarios appulit. Nam cur non potius aliquem prima notæ Poetam sibi illustrandum sumsit? inquit. Atqui non id agitur, an melius de literarum studiosis meritus fuisset nauando Vergilii poematis operam,

tam, sed quam bonam operam in Claudiano, qualiscunque Poeta sit, nauarit. Quod si reprehendendus sit hoc nomine Parrhasius, itidem certe reprehensione dignus fuerit ille, qui Statium enarrauit Lactatius. Quinetiam ad Graecos usq; scholiastas veniendum erat, vitioque vertendum doctissimo illi Tarrhaeo, quod Apollonium Rhodium nequaquam primas in poesi obtinentem enarrare dignatus fuerit. At ego eum qui illos hoc nomine vituperat, perinde facere dico, ac si quis eum militem qui se fortissime strenuissimeque in praelio gesserit, strenuitatis fortitudinisq; laudem sibi arrogare non sinat, quod non in praelio omnium celeberrimo talem se praestiterit.

Sed quid mirum si sordescunt hodie multis Parrhasii aliorumque quos antea nominaui scripta, sordescunt vero & multorum quos nostra haec aetas doctissimos habet, cum iisdem bonam veterum quoque auctorum partem contemtui esse videamus? Salustium & Caesarem laudem in scribenda historia meruisse plerique fatentur: at Liuio eam denegant, aut certe tanquam praetario eam obtinere volunt. Nonnulli vero qui illum quoque ea participant, at Cornelio Tacito & Quinto Curtio ne vnciam quidem illius deberi putant. Sed ad Poetas vt transeam, (ad quos vocare nos videtur institutus de Parrhasio, Beroaldo, Domitioque sermo) quis nescit plurimos esse qui Latium sex tantum habuisse velint Poetarum nomine dignos? Vergilium, Horatium, Catullum, Tibullum, Propertium, Ouidium? Esse vero & qui pauciores eo titulo insigniendos censeant? Quid quod Ouidiū ea etiam laude spoliare vir quidam magni alioqui nominis voluit, quam ante illum omnes vno ei consensu tribuerant? nimirum eius versus magis quam cuiusquam alius, diuite vena fluere, ac modo non αὐτοφυεῖς esse? Imo, inquit, vel hic versus quo suam De arte amandi opus auspicatur, coactus est: Si quis in hoc artem populo non nouit amandi. At qui si ita impingit in limine, si hic versus coactus est & male tornatus qui totius operis primus est, & eius quidem operis in quo non solum magis quam alibi vsquam ingenium illi innumerato esse, sed luxuriare etiam videmur, ecquid in ceteris libris non coactum esse suspicabimur? Hic vero operaepretium fuerit expendere quam multa absurda emendationem carminis Ouidiani, qualem reprehensor ille affert, consequantur. Ita potius, inquit, scribere debuit Ouidius: Si quis in hoc populo leges non nouit amandi, vel, Siquis in hoc populo morem, &c. Cur vero ita potius scribendum fuit? Quia dicendo artem cogitare debuit, esse sibi necesse disiicere membra quae sua cohaerent natura (vocat enim disiecta membra hoc & populo.) At ego tantum abest, vt fatear aliter scribere debuisse Ouidium, vt plane existimem, etiamsi leges: aut legem, vel morem, dicere voluisset, traiectione in illis quoque vsurum fuisse, scribendo, Si quis in hoc legem populo, non Siquis in hoc populo legem: Nam praterquam quod gratiorem auribus sonum efficit haec traiectio, carmen etiam ab oratione soluta distinguit; vt eam a Poeta quaesitam esse,

nedum ita cogente versus mensura irrepsisse, existimandum sit. Sitamen refingendus esset versus, quam ineptum sit artem in leges aut legem, seu morem, mutare, consideremus. Primum, non inscribitur liber de legibus aut lege amandi: seu De more amandi: sed De arte amandi, quem titulum & ab ipso Poeta confirmari videmus. Deinde, passim se præceptorem appellat, & se tradere præcepta dicit, quæ non legem sed artem tradenti consentanea sunt. Postremo, in ea quæ statim subiungitur comparatione.

Arte citæ veloq; rates remoq; reguntur,
Arte leues currus, arte regenda amor.

Quid cogitari possit ineptius, quam mutando artem in lege, vel more, dicere, Lege citæ, &c. deinde, Lege leues currus, lege regendus amor. Aut,

More citæ veloq; rates remoq; reguntur,
More leues currus, more regendus amor.

Quinetiam intrectis duobus duntaxat versibus, addit, Me Venus artificem renero præfecit amori. Alia præterea tanquam exabundantia ad refellendam emendationem illam afferre possem, sed ut putidam, libenter missam facio. Quid vero quod idem primos Metamorphoseos versus modis omnibus reprehendit, in iis tamen refingendis ita cum Ouidio certat, vt nō æquo se det campo, sed versibus se exaudoOuidianos adoriatur. Ego vero iustius hic quam illic reprehensus fuit Ouidius, sagaci & emuncta tua nari, Ludouice κελλιώπτε & μωκώπτε, relinquo: hoc tantum addo, Ouidium, licet breuiter, non tamen incommode mentem suam expressisse videri, & vel id argumento esse puto, quod ego minime aliqui in scribendo versu feliciter hosce quatuor Latinos, Græcis totidem, & pene ad verbum inclusos, dilucide tamen reddidisse indicatus sim, quod certe fieri non potuisset, si incommoda breuitate vsus ille fuisset,

Κοινὴν μορφωθῆναι ἐπὶ πάντα ἦτορ ἁπάντων
Σώματα καὶ μορφὰς, αἱ τῶν δὴ ἤμελλε γενέσθαι,
Περάμμισε πλείοντα, & ἐκήδετο χείλεσι μύθων
Μεταφέρεις ἡμᾶς ἐπέων μηχάνητε σεμνῶν.

Hæc autem cum dico, nemo ignoro, multa non apud hunc tantū Poetam (quod & ipse fatetur) verumetiam apud ceteros legi, quæ meliora fieri potuissent. Sed quomodo, si ipsimet ea sua incudi reddidissent. Vt tamen aliqua esse dem, quæ non reprehendi solum, sed reprehensoris etiam incude meliora exire possint, at etiam atq; etiam attendendum esse dico, quid & cur reprehendamus. Alioqui, nunquid in præcipitis ira vsu venire videmus, vt nimirū in immeritos, euadentibus interim qui, culpam commeruerunt, eam exclamemus: idem & in ardente illo præcipitique reprehendendi studio contingat necesse est.

Verū vt tandem ad Parrhasiū nostrū reuertar, huius inquam aliorumq; multorum scripta in tanto veterū etiam contemptu, non, minime mirandū est. At ego cōtra, quo minore apud huiusmodi hominesin pre-

in pretio Iantum esse video, tanto pretiosiorem mihi esse fateor, & quoniam in eodem illum apud te loco esse arbitror, gratum tibi (cui modis omnibus gratificari cupio) munusculum nostrum fore spero. Vale.

A. IANVS PARRHASIVS IO. LASCARI BYZantio Gallorum Regis apud Senatum Venetum Legato. S. P. D.

EPISTOLA I.

LIs est mihi cum Politiano sinuosa, quæque non, nisi ab eo qui iuxta Græce sciat ac Latine, decidi recte possit. Itaque te disceptatorem si per aduersarium liceat) elegi, quum nemo nostrorum, multis abhinc annis, adeo Græce profecerit, vt ipse Græcus homo Latine: quamque Græcis a Cicerone laudem quæstus est Apollonius ereptam, tu cum puluisculo corrasam, tibi tuisq; vindicaueris: in aliena lingua tantus, vt sapientissimus Venetorum senatus eloquentiæ tuæ vi captus, opes in Italia Gallorum coalescere non indigne ferat. Vtinam Byzantii nouæque Romæ res amplificari per te daretur, vt a maioribus olim tuis in sua Republ. potentissimis. Hoc enim satius longeque magis expetendum quam exteræ genti regnum constituere. Quoniam vero per immanem Scytharum dominatum non licet, hoc (vt ille dixit) Catone contenti, tempori seruiamus & Musis, in quarum collegio quum principem locum teneas, accipe cõtrouersiam tibi iure debitam, quaque soles libertate meliori caussæ suffragare. Nam quod est in me, non appellabo. Verg Æn. 2.

Sopor fessos complectitur artus
Et iam Argiua phalanx instructis nauibus ibat
A Tenedo, tacita per amica silentia Luna
Littora nota petens.

Hæc (vt omittam phaleras & superuacanea verborum pigmenta) Politianus ita exponit: *Equidem Lunam hic silẽtem pro minime tum lucente acceperim, quod fuerat tempus Græcis obseruandum. Neque ita tamen interpretor, vt ad vitium refecem, atque ipsum deniq; Lunæ coitum plane intelligam, cum nox tota tenebricosa, nam hoc vtique refellitur, quoniam Poeta mox ait, Oblati per Lunam. Nondum igitur Luna lucebat, cum illi a Tenedo sub vesperam nauigabant: sed lucere tum cœpit cum iam vrbem occupauerant. Non igitur vt sera fuerit aut pernox Luna, tum nec Lunæ quidem omnino coitus: sed tempus arbitror potius, quamdiu illa non luceret. Etenim plura quam videatur, nox apud Poetas complectitur.* In his Angeli verbis nonne fraus illa deprehenditur, quam inclementer ipse in Domitio insectatus est? vt nec absistat, nec plane congrediatur, ac vt sepia, cum iam teneri metuit, atramentum spargit, ita perplexe confuseque loquitur, vt intelligi nolle videatur. Nam quæ, malum, nugatio est hæc? *Non igitur sera fuerit aut pernox Luna, tum nec Lunæ omni-*

no coitus: sed tempus arbitror potius quam diu illa non luceret. Ambages istæ sunt, ambages. Explicandum denique est quota qualisque tum Luna fuerit cum Troia capta: *serane* an *pernox*, an *silens*. Vt enim horum aliquid fuisse necesse est, ita hæc omnia simul esse non poterant: vt sub vesperam *silens* esset & *nulla*, mox in tempestate nocte repente luceret. Atque vt ita fuisse concedam,

* *Lege Plut. in Camillo, Græce 84. Latine 49.*

* si per aliquam noctis partem *conspicua* Luna fuit, *silens* certe non erat. Etenim *silentium Lunæ* Plinius ab aliis *interlunium* vocari tradit ipsam solis & Lunæ coniunctionem, cum penitus in aspectum non venit, idque tum non fuisse, cum Vergilius indicat hoc hemistichio (quod ne Politianus quidem dissimulare potuit) *Oblati per Lunam*, tum vetustissimus apud Græcos Poeta Lesches Asseyteûri F. ex oppido Mitylenarum Pyrrha, qui Tullo Hostilio Romæ regnante paruam scripsit Iliada, cuius appositi carmen (vt contumaces suis saltem credant oculis) ab interprete Lycophronis & Eusebio mutuatum.

Νὺξ μὲν ἔην μεσάτη, λαμπτῆρες δ' ὑπέπαλτο σελάνῃ, id est,

* *Nox erat intempesta, nitebat & aurea cælo Luna.* Non igitur erat *silens*, aut, qualem fingit Politianus, *in cœlo conspicua*, sed *in orbem sinuata*: quod euntibus ad opprimendum sopitos hostes aduersum tempus non est existimandum: nam Papinius in id genus insidiis ait,

* *Horatius, Nox erat & cœlo fulgebat Luna sereno Inter minora sydera. Lege Porphy. nam describit Horatium intempestam noctem.*

Armataq; Iuno
Lunarem quatiens exserta lampada dextra
Pandit iter.

Quo Poetico colore *propitios Lunæ radios* Argiuis ab aere significat immissos. Ergo per *silentia tacita Lunæ*, Vergilius intempestam noctem voluit intelligi, quia tunc omnia tacent. Ex quo Orpheus ait in hymno Lunæ ἡσυχίαι χαίρουσα, id est, *silentio gaudens*. M. Varro Macrobiusque & Censorinus hinc appellatum conticinium docent, id quod Æneid. 4. per hæc a Poeta pulcerrime describitur:

Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras: syluæq; & sæua quierant
Æquora, cum medio volubantur sydera lapsu,
Cum tacet omnis ager, pecudes, pictæq; volucres:
Quæq; lacus late liquidos, quæq; aspera dumis
Rura tenent, somno posita sub nocte silenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.

Et in eodem libro,

Post vbi digressi, lumenq; obscura vicissim
Luna premit: suadent q; cadentia sydera somnos.

Et Leander apud Ouidium.

Vnda repercussa radiabat imagine Lunæ:
Et nitor in tacita nocte diurnus erat:

Nulla

Nullaque vox vsquam nostras veniebat ad aures
Præter dimota corpore murmur aqua.

In Tristibus vero.

Iamq; quiescebant voces hominumque canumque,
Lunaque nocturnos alta regebat equos.

Martialis in Ludimagistrum,

Nondum cristati rupere silentia galli. C. item Balbus in descriptione noctis:

Ipsa quies rerum, mundiq; silentia terrent. Sed expressius a Vergilio Statius in secunda Theb. agens de Mercurio & vmbra Laii, transtulit:

Inde per Arcturum mediaq; silentia Lunæ
Arua super populosq; meat, sopor obtusus illi
Noctis agebat equos, trepiduſque assurgit honori
Numinis & recto decedit limite cœli. Euolauit a spiraculo Ditis, ipsuque Tænaro circiter secundam, inquit, vigiliam, nocte videlicet intempesta, quando dii terras inuisunt, vt ipse Papinius ad Domitianum syluarum 1.

Huc & sub nocte silenti,
Cum superis terrena placent, tua turba relicto
Labatur cœlo, misebitq; oscula iuxta. Bootes autem (de quo Manlius: *Arcturumque rapit medio sub pectore secum*) sub easdem noctis horas incipit apparere, & ante crepusculum matutinum desinit. Propertius:

Non audis, & verba finis mea ludere, cum tam
Flectant Icarii sydera tarda boues.

Iuuenalis:

Syderibus dubiis, aut illo tempore quo se
Frigida circumagunt pigri sarraca Boote. Qui suspicantur iter a Mercurio factum per *arcticum circulum* (sub quo Crates tartarum statuit) indeq; per Lunæ globum, quem silentem a Papinio dictum volunt, eo quod vmbrarū silentium sedes est, aut quod infimus orbis Lunæ grauissimo sono mouetur, vt est apud Ciceronē) obscuritatē in re clara affectant. Vt enim verum sit, ἔναγ ἐπ' αὐτῆς τὴν οἴκησιν ἄλλην, παλαμαίους τε καὶ ὅσοι ἐπὶ γῆς (vt Anaxagoras opinatus est, & Achilles Arati refert interpres) ipse certe Mercurius ex instituto terræ propius volat, vt Æneid: 4. Poeta cecinit:

Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Constitit, hinc toto præceps se corpore ad undas
Misit, aui similis, quæ circum littora, circum
Piscosos scopulos, humilis volat æquora iuxta:
Haud aliter terras inter cœlumq; volabat,
Littus arenosum Libyæ ventosq; secabat. Ac vt nouo exemplo nunc demum Mercurius *arua super populusq; Lunæ volet*, vmbra certe Laii, quam ab impiorum sedibus euocatam

ad futiale ministerium deducebat, vt Eteocles violata fide, regni vicissitudine fratri non cederet: agere tam sublimem cursum non decet, vt orbem Lunæ piorum manibus assignatum transgressa, diuina atque æterna, præsertim diuersissime a destinato cursu, dira contagione polluat. Quin & auriga noctis, somnus & obuius Mercurio semita decedit: isque noctem per medium cœli spatium infra Lunæ globum vehit, vt officio suo fungatur, mortalesque sparso humore sopiat, vt est in fabulis. Itaque cum Lesches *plenæ orbe* Lunæ Troiam captã cecinerit, & Martialis Valeriusq; Flaccus, & Statius Vergilii metaphrastes, *intempestam noctem*, per *silentia Lunæ* describant, idipsum tempus, in quibus dixi Vergilii versibus, autumo designari. *Lunæ* vero, non *noctis*, ab eo dicta *silentia*, vt ostendat *nitidissimam cœlo Lunam* fuisse, cum Troia capta est, quamquam *Lunæ* pro *nocte* rectissime poni potest. cum *Luna* sit (vt idem cecinit Orpheus) νυκτὸς ἄγαλμα, id est, *noctis imago*: & Vergilius Æneid. 4. *Post vbi digressi*, &c.

Lege Plut. in vita Nicia, pa. 261. Cur. Tac. hist. primo. Iunat nox syderib. illustris. pagin. 13.

A. Ianus Parrhasius Galeatio Thyenæo equiti Veicetino S. P. D.

EPISTOLA II.

ETsi certo scio, quod hæc & longe meliora domi tibi nascuntur, ac, si tuum candorem cognitum non haberem, suspicari non iniuria possim te non inquirere, sed percontari, malui tamen apud me pluris esse boni viri nomen, quam doctrinę famam, satisfeciq: tuæ voluntati in ea, quæ voluisti in *Iuuenalem*. Tu si quid offendero, velut audendi auctor, in me culpam præstabis, ego de euentu securus, officii testimonium gratificandi studio iam merui. Versus in quæstionem vocati, sunt ii:

Nota magis nulli domus est sua, quam mihi luctus
Martis, & Æolii vicinum rupibus antrum
Vulcani, quid agant venti, quas torqueat vmbras
Æacus, vnde alius furtiua deuehat aurum
Pellicula, quantas iaculetur Monychus ornos,

His ego (ne te refellendis aliorum præstigiis obtundam) Valeriũ Flaccum taxari, non absq; suspicione æmulationis autumo, cũ fuerint æquales, & vterq; Vespasianorũ principatu clarus, auctoritate tamen apud eos, & gratia dispari. Quippe Iuuenalis odio Vespasianorum flagrauit, & quia caussatius in Domitianum plena velificatione grassatus est, cui contra Flaccus in Argonautico statim per initia blanditur, a poetica facultate commendans, ad Vespasianum patrem, *Proles tua pandat Idumen.*

Namq; potest. Eius itaq; successu, populariq; recitatione & plausu Iuuenalis offensus, locorum rerumq; descriptiones, & (quę Poetæ heroici precipuũ est insigne) numinũ colloqa, carptim saltuatimq; conuellit, &, quasi subductis columnis, totũ opus labefactare conatur. Etenim Flaccus luci Martis aliquoties meminit, vt illic:

Martius

Martius ante vrbem longis iacet horridus annis
Campus. Item ex Æetę persona ad Martem:
Tu quoq; sacrata rutilant quoi vellera quercu,
Excubias Gradiue tene, præsentia luco Arma tubaque so-
nent. Et hæc in lucum Martis ab Apollonio quoq; Rhodio Oui dioque celebratum, satis. Per antrum vero Vulcani quis illa Flacci maleuole petita non videat?

Æquore Trinacrio, refugiq; a parte Pelori
Stat rupes horrenda freti, quot in æthera surgit
Molibus, infernas toties demissa sub vmbras,
Nec scopulos aut antra minor iuxta altera tellus
Cernitur, illam Acamas habitat, nudusq; Pyracmon
Has venti nimbiq; domos & naufraga seruat
Tempestas. Obseruandum q; quod ait: *Iuxta altera tellus.* Ad quod allusit Iuuenalis illo hemistichio: *Æoliis vicinum rupibus antrum.* Sed vt appareat hanc inuidiæ procellã in Flaccũ a Iuuenale emissam, audi quid agant: idẽ consilii captent apud eum venti:

Interea medio sanus per missa profundo
Carbasa Pangæa Boreas speculatus ab arce,
Continuo Æoliam Thyrrenaq; tendit ad antra. Quorum naturam situmq; persecutus addit & Boreæ concionem:

Pangæa quod ab arce nefas, ait, Æole vidi:
Grata nouam ferro molem commenta iuuentus,
Pergit, & ingenti gaudens domat æquora velo.
Nec mihi libertas imu freta tollere arenis,
Qualis eram nondum vinclis & carcere clausus,
Hinc animi, structæq; viri fiducia puppis,
Quod Boream sub rege vident da mergere Graios,
Insanumq; ratem. nil me mea pectora tangunt.
Tantum hominum compesce minas, dum littora iuxta
Thessala, nec dum alia viderunt carbasa terra.
Dixerat, at cuncti fremere intus, & æquora venti
Poscere. Quid apertius? siquidem agere, proprie concionantis est, aut acculatoris, eiusque qui sententiam dicit in senatu, vt ex Cicerone discimus & Liuio. Verum ne dubites *in Æaci iudicio* a Iuuenale *Tartarum* designari, de quo Valerius hæc Argonauticon primo:

Cardine sub nostro rebusq; actisa supernis
Tartarei sedet aula patris, &c.

Quæ in tanta notitia prętermittere negligentia non sit. Accipe & Horatii in eandem sententiam carmen:

Quam pene furua regna Proserpina
Et iudicantem vidimus Æacum.

Item Statii in secundo Syluarum:

Ibimus omnes,
Ibimus: in mediis vrnam quatit Æacus vmbris

Eadem ratione Iuuenalis *Monychi* dixit *ornos*, & Centaurorum pugnam significauit, quam Flaccus expressit in Argonautis encaustica pictura per hæc,

Parte alia Pholoe, multoque insanus Iaccho
Rhœcus, & Atracia subita de virgine pugna.
Crateres mensæq; volant, araque deorum,
Poculaque, insignis veterum labor, optimus hasta
Hic Peleus hic ense furens agnoscitur Æson.
Fert grauis inuicto victorem Nestora tergo

Monychus. Quod vltimũ Centauri nomen eo magis illustrẽ Valerii notã reddit, quo non apud aliũ sũi temporis poetam facile reperitur. Non exspectas, opinor, vt inde etiam tibi recitem, quæ de *velleris aurei* furto cecinit, cum totius id operis argumentũ sit, egoq; non laborem aliis hæc probare, sed apud te tantum testari, studium tibi meum non defuisse, nec vnquam defuturum. Vale.

A. Ianus Parrh. Bartholo. Paiello Poetæ & Equiti Veietino. S. P. D.

EPISTOLA III.

VEtus est adagium, cuius meminit & Apuleius, *Vbi vber, ibi tuber. Ab eodẽ namq; culmine voluptas, & ei comes mœror sequitur*, vt est apud Plautum. Cum lepidissimas Atticiq; salis elegias, & quæ mihi recognoscenda tua misisti carmina, cupide lectitarẽ, videbar equidẽ mihi per amœna Musarum vireta spatiari: gliscebam gaudio, quod hodieq; exstarẽt ingenia quæ cũ quolibet antiquorum seculo certarent, agebamq; (qp ipse mandaueras) acerrimum censorẽ. Nã collatis tuis Tybulliq; & Propertii locis, ad excitandos mitiores affectus excogitatis, in plerilq; nutante trutina, non videbã cui potissimũ palmam darẽ. Dumq; velut in adolescentiam reuolutus, eruditionem Propertii reconditã rimor, incidi in illum multorum naufragiis infamem suspectumq; scopulum,

Et modo Thesproti mirantem subdita regno
Æquora, Misenis proxima nobilibus

Hærensque (vt ingenue fatear) in salebra, ad interpretes, vt ad anchorã confugi, sed vtrunq; ex Domitii commentariolis aptũ pendentẽq; ston achabundus abieci; cœpiq; egomet ipse mecum carmẽ expendere. Totus in iis eram nugis, & ecce tibi nescio quis (vt tũ mihi visum) intempestiue salutatũ me venit, & *Cuia sunt hæc*, inquit, *quæ tãto studio pertractabas?* Vnici huius ætatis, inq; Poetæ Paielli nostri. Tum ille suspirans, *O præsagã mali mentẽ: quasi diuinaret haud ita multo post orba fore, parauit eis te tutorẽ.* Tũ ego abominatus tam triste verbum, Dii meliora, inquã, nam Paiellus annis adeo consitus non est, vt aliquandiu sua gloria saluus frui non possit. *Est vt dicis*, inquit, *& ipse Nestoris ætate dignus, ex aduersa tamẽ valetudine iacet, medicorum iudicio pene conclamatus.* Ad hæc ego obrigui, quod hyeme proxima laterum te dolore vexatum, certissimo mortis (vt Lu-

(vt Lucilius ait) nuntio, non eram nescius: verebarque ne recidisses in idem morbi genus, & quidem desperatius, vt vsu venit. Subibat miseratio reputantem, te bonis artibus a teneris (vt Græci dicunt) vnguiculis intentum defraudasse genium, nihil vnquam voluptati concessisse: nunc exhaustis omnibus animi corporisque laboribus, a summo Parnassi fastigio, quo tandem vix euaseras, intempestiuo obitu detrahi. Non iniuria sane mihi moriens Theophrastus accusasse naturam videbatur, quod ceruis & cornicib. diuturnam vitam, quorum id nihil interesset: hominibus, quorum maxime interfuisset, exiguam dedisset, quorum si ætas potuisset esse longior, futurum fuisset vt omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita eruditetur. Argumento nobis erant inuentutis tuæ lusus, elegantiæ, venereseque castissimæ: quanto potiora daturus esses in posterum si te fata non inuidissent. In hac acerbissima cogitatione dies aliquot absumsi, nihil instituti memor: essemque forsan adhuc in ea defixus, nisi audissem te magis ac magis indies leuatum melius habere. Statim voto cum gratulatione soluto, Propertium resumsi, quem in illo propemodum omnium luctu proieceram. Consultisque manu scriptis (vt nostri moris est) exemplaribus in aliis inueni *Tesprei*, in aliis autem *Tesproti*: in nullo *Thesproti*, vt vulgo legitur. Et sane cum *Cynthia Baiis* desideat, a Propertio; proxima *Baiis* loca describantur, quæ tanta nominum similitudo Poetæ blandiri potuit vt *Thesprotos* ingenti terrarū spatio diuisos, ex *Epeiro* transferret in *Campaniam?* non minus insulse quam qui idem fecit in *Samosatis* oppido Syriæ, Luciani sophistæ patria. Negas ergo (dicet aliquis) Campanos esse Græcorum colonos? etsi vere possem, (siquidem non omnes e Græcia profectos ab opinatissimis auctoribus affirmatur) vt tamen vltro condonem num propterea *Thesprotos* appellabimus? cum præsertim Græciæ finibus *Epirotæ* (quorundam sententia) non contineantur? At vtrobique fluuius, *Acheron* & *Acherusia* palus est. Sint & *Puteoli*, si placet, & ipsæ *Baiæ*. Eane de caussa *Thesproti* regno subdita nuncupentur? Amnis *Acheron*, & *Pandosia* ciuitas in *Epeiro* redduntur, eiusdemque nominis a Strabone, Liuioq; & Trogo in Brutiis, vbi fatum fugiens incurrit Alexander alterius Alexandri auunculus. Nemo tamen vnquam *Thesprotos* in *Brutiis* nominauit. Equidem suspicor ex imperitia, *Tesproti*, pro *Te Protei*, librarios apud Propertium corrupisse. *Proteus* enim ab aliis ad insulam *Carpathon*, ab aliis ad *Pharon*, ab aliis ad *Capreas* habere sedem fingitur: de quo Silii carmen exstat 7 Punicorum,

Teleboi medio surgunt qua regna profundo,
Pumiceaque procul sedes, immanis in antro
Conditur abrupto Proteus, ac spumea late
Cautibus obiectu eiectat caerula vates.

Hinc apparet vnde Propertius *Puteolani sinus*, id est, inter *Capreas*

& Misenum maris, penes *Proteum* regimen esse dixerit, in hunc ordinem: *Ecquid o Cynthia, subit te cura nostri, mirantem æquora sub. dita regno Protei, proxima nobilibus Misenis, in ora Campaniæ, Vergilii carminibus inclyto promontorio*? quod aut syllabis obsequutus, numero multitudinis enuntiauit, aut vt annexam quoque regionem significaret, vt quum *Circen* dicimus & *Circeos*. Ac nequis obstare syllabarum dimensum putet in paterno *Protei* casu, Maronis adieci testimonium:

Atrides Protei Menelaus adusque columnas. Sed & ipsius etiam Propertii:

Hæc eadem Persei nobilis vxor erat. Vide quam belle te remunerem, qui pro terssissimo Poemate minutam parumque cultam quæstionem remiserim. Sed veniam (scio) dabis, vbi succurret aliquando tua scripta tantum negotii facturæ posteris, quantum nobis antiquorum. Vale.

Ad Ianus Parrh. Galeatio Thyeneo Quinti Comiti Veitetino
S. P. D.

EPISTOLA IV.

SI nihil obstat aliud, quominus illo Iuuenalis carmine, de quo pridie retuli, ipse ram, C. Balbus obliq; suggilletur, vt ego sentio, nisi quod *orni* non meminit, equidem facile eximam tibi scrupulum. Solent enim Poetæ locos aliunde sumtos in parodiis immutare, Martialis:

Vssit amatorem Nemesis lasciua Tibullum,
In tota iuuit quem nihil esse domo: Quum Tibullus, eo pentametro *Delia*, non *Nemesi*, blandiatur.

Idem ad Flaccum,

Risit Thuscus eques, pauperta tenque malignam
Reppulit, & celeri insit abire fuga.
Accipe diuitias, & vatum maximus esto
Tu licet, & nostrum, dixit Alexin Ames. Et alibi,

Mæcenati Maro quum canturet Alexin. Satis autem constat ex Apuleio Tiberioque Donato, & aliis, *Alexin* ficto nomine *Pollionis amici puerum*, non *Mæcenatis*, a Poeta appellatum. Illeipse etiam Martialis alludens ad Ouidii ex tertio de Arte præceptum,

Ride si sapis, (inquit) *o puella vide,*
Pelignus, puto, dixerat Poeta. Nam suspicari vel ab epigrammatibus, (vnde laudem non meruit Ouidius) vel a Medea testimonium citari, quum neque numeri, neque sententia Tragœdiæ conueniat: & hoc in vniuersum puellas omnes (vt est in artibus) ab Ouidio moneri Martialis innuat. Accedit ad socordiam Propertius de Vergilii Bucolico,

Tu canis vmbrosi subter pineta Galesi
Tyrsin, & attritis Daphnin arundinibus. Apud Vergilium res

res agitur in *ripa Mincii*, Propertius inde scenam trāstulit in *agrum Tarentinum* iuxta amnem Galesum. Fugit enim, quantum Poetis in hoc genere liceat, eos, qui præter historiam scripserunt *in Tarentino secessu* Bucolicum carmen a Vergilio lucubratum, quod Propertius hic intelligat. Horatius in odis,

Haud paruero

Quod, auarus vt Chremes, terra premam. Terentiana quidem persona *Chremes* est, & rei familiaris admodum diligens, infodisse tamen argentum non inducitur. At hoc ex commodo suo Flaccus* affixit. Idem in arte Poetica,

Vt nihil interſit, Dauusne loquatur, an audax
*Pythias emuncto lucrata Simone talentum,** Satis habuit argumento personisque tantum Comicis indicare Terētium, quum cetera nihil ad eum. Nam qui librarii impostura ad *Acronis Helenii* nomen indigne & falso obrepsit, vt in plerisque omnibus, ineptit, vbi docet Horatius verba agrestium satyrorum (quos a priscis tragicis induci pro choro moris erat) ita a tragicis differre oportere, vt ab ipsis satyricis comica, a Lucilio alterius generis Poeta, præsertim quem non probaret: non ab aliquo comico, vel ipso potissimum Terentio, cuius studiosum fuisse constat, exemplum mutuaretur? At (inquiunt) *Simonis & Pythyæ* congressus apud Terentium non exstat. Affirmo, sed & nomen *Daui*, & epitheton *audax* illi *Terentianæ Pythiæ* maxime consentaneum, nobis astipulatur. Daturque hæc, & maior etiam, Poetis venia. Nam quædā conferunt in eos, qui nunquam scripserunt, modo non sint a materia, in qua versantur, aliena. Nicander in Theriacis ait: Omnia quæ venenato morsu petunt, e cruore Titanum prodiisse, Hesiodumque laudat auctorem: quia verisimile erat ab eo traditum: quum tamen ille prorsus hoc tacuerit, vt a diligentissimis apud Nicandrum Grammaticis obseruatum proditumque est. Alexis apud Athenæum Dipnosophiston 4. dedisse fabulam legitur, in qua Linus ad se disciplinæ gratia deducto Herculi mandat, vt ex auctoribus in conspectu positis, Orpheo, Hesiodo, Chœrilo, Epicharmo, Homero, sumeret quemcunque primum sors offerret ac ipse vellet: hoc enim pacto Herculis ingenium detectum iri credebat. Ille manum forte coniecit in commentarium de re coquinaria: atque in eo genere studiose versatum profecisse. Quis autem nesciat Hesiodum, Chœrilum, Epicharmum, Homerum, Linō & Hercule posteriores? Ad *iuuum* refecanda non sunt hæc apud Poetas. En ipse quoque de Statio Iuuenalis,

Esurit, intactam Paridi nisi vendat Agauen. Id est, ante editionem Thebaidos, quod *Agaues* in ea semel aut iterum memineriit. Ergo per *ornos arboresque Monychi*, Centaurorum pugnam in Flacco designauit, armis de suo tantum datis, & inuidiose per exaggerationem calumniam que portentosis. Arboribus enim soli-

* *Statius Syl. 1. cedant vitreæ iugæ perfida Circes Dulichiis vlulata lupis: quū non tradat hoc Homerus.*

* *Vt supra, Iratus q; Chremes tumido delitigat ore quem versum lege apud Horatium.*

dis, earumque ramis Centauros pro telis vsos, Apollonius, eoque prior in Cæneo fato Pindarus, ac vtrumque sequutus ostendit Ouidius Metamorph. 12. per hæc ex persona Nestoris,

Vidi ego Petreum conantem vellere terra
Glandiferam quercum.

Et infra,

Demoleon, inquit, *solidoque reuellere dumo*
Annosam pinum magno molimine tentat.

Et paulo mox,

Chthonius quoque Teleboasque
Ense iacent nostro, ramum prior ille bifurcum
Gesserat. Apud eundem Monychus exclamat,
Nos semimari superamur ab hoste:
Saxa trabesque super, totosque inuolute montes.
Dixit, & insanis deiectam viribus Austri
Forte trabem nactus, validum coniecit in hostem:
Exemploque fuit, paruoque in tempore nudus
Arboris Othrys erat, nec habebat Pelion vmbras.

Et Propertius de Milanione,

Ille etiam Hylæi percussus vulnere rami,
Saucius Arcadiis rupibus ingemuit. Hylæus enim Centaurus a Papinio Thebaidos 4. celebratur,

Non aliter syluus humeris & vtroque refringens
Pectore, montano duplex Hylæus ab antro. Præcipitat. Vt in superiore Propertii, *ramum* pro *sagitta* accipere sit absurdum. Non dubito quin hæc alium te reddant, & omnes qui modo cogitent a Iuuenale Poetam sui temporis oblique notari, nec exstare quenquam in quem magis illa cadant quam Valerium. Vale.

A. Ianus Parrh. Galeatio Thyenæo suo S. P. D.

EPISTOLA V.

IDvnum deerat, (inquis) vt receptos auctores in ordinem redigas, & *Acronem* (si diis placet) a studiosorum manibus excutias. Ego vero Thyenæe summa veneratione veterum memoriam semper, & nunc, si quando maxime, prosequor, cum non agnosco trivialium magistrorum nugas, vt *Acronis*, in cuius eruditionem præstantemq; disciplinam non cadunt errata, quibus scatent ea quæ circumferuntur *in Horatium*. Licebit (inquis) hoc ipsum de Seruio ceterisque dicere: quos in ius a minimo quoque literatore vocari cottidie videmus. Agere Seruii reliquorumque causam nunc otium mihi non est: at *Acronis* ea commentaria non esse quæ legũtur *in Horatium*, nisi certissima ratione docuero, nolim credas. *Helenius Acron* ætate sua Grammaticus anxie doctus, accuratas in Terentium reliquit enarrationes, vnde testimonium *Charisius* identidem citat, antiquior aliquanto quam Seruius. Id quod indecolligitur, quod cum Grammaticos omnesque passim per quos profecerit

fecerit (qui candor eius est) alleget, vnum certe Seruium non omisisset, si is ante se exposuisset opera Vergilii, quem cum suis interpretibus frequenter habet auctorem. *Vester Acron* apud Horatium 1. serm. *Denuntiantes (inquit) litem, an testatos habeant, quibus præsentibus conueniebant, ita vt aurem illis tertio vellerent. Sic Seruius magister vrbis exponit.* Ex his apparet *Acronem*, quem dicitis, *Honorato* fuisse posteriorem, cum *Charisius* aut æqualis Seruii fuerit, aut eum (quod vero propius est) vna vt minimum ætate præcesserit. Ad hæc (cur enim non suo potius eum gladio iugulemus?) *Vester Acron* in Flacci vita, commemoratis Poetæ scriptis, hoc addit, *Cõmentati in illum sunt, Porphyrion, Modestus, &.* * *Helenius Acron omnibus melius. Acronemne* putas adeo stultum vt se tum illa prodentem connumeraret Horatii commentariis, qui ante se claruerant? aut inepte gloriosum, vt semet ipse ceteris omnibus anteponeret? At in eo multa sunt plena bonæ frugis. Ea, si qua sunt, ab iis accepit quos initio recensuit. Idque facile concedet quisquis istius & Porphyrionis inter se scripta contulerit. Deprehendet enim Porphyrionis ab eo singula propemodum verba, nedum res, impudentissime compilari. Quod in Iulio Modesto ac ipso *Helenio Acrone* † accidisse, vana coniectura non esset. Vnde igitur hic in *Acronis* nomen inuasit? a cupiditate librarii, qui primus impressit. Id quod in aliis quoque fieri videmus, vt in M. Catonis originibus, Berosо, Sempronio, Cor. Gallo, sexcentis, vsitata fraus est, edendis operibus auctoritatem suppositо speciosо titulo conciliare. Denique vetusti codices *Acronis* inscriptionem non habent. Vale.

σχόλιον.

* Helenium citat Ælius Donatus in Eunucho Terentii, dũ Poetam tuetur a calumnia criticorum de colore mustelino, per hæc, Ego autem Helenium sequor, qui recte intelligit Terentium, &c. tametsi librariorum negligẽtia apud eum mutatis syllabis adeò nũ legitur. Ex quo satis apparet Ælium Donatum Charisio posteriorem, vel æqualem certe fuisse, quod Aruntii Celsi, Flauii Capri, Helenii Acronis, in Terentium commentaria alleget: Donati nusquam meminit, non vtiq; facturus si prius edidisset. Citat & Cornutus in Persiũ, nam quod Persiũ Cornutus explanauerit, antiquissimus eius Poetæ cõmẽtator, ostẽdit in illud, quisquis o modo, &c.

† Incidi in Probi Grãmatici cõmentarios in primã Persii Satyram non illos qui Cornuti nomine circũferuntur, & quos Hermolaus, vt Prob. citat 11. call. Plin. in verbo Barba: sed alios longe maiori cura ac ingenio cõpositо. In iis ita scriptũ legimus, Curas Acronii proprie dicere videtur, quæ si vtiliter exercentur, virtutis locũ obtinẽt: si in superuacuũ, desidiæ. Ex quib. apparet, Acronẽ Probo fuisse vetustiorẽ. Itẽ Cornutus in illud, Frattes inter ahenos, Acronem citat. Lege Seruium in 7. Æn. in illud carmen, postquam alta quietunt, vbi ait, auctor Hebrus, tu lege, Acron Helenius.

A. Ianus Parrh. Lucæ Bonfio Patauino S. P. D.

EPISTOLA VI.

DVabus horis Veicetiæ fuimus apud hospitem tuum Galeatium Thyenæum, tamque me comitate, elegantiaque morum cepisti, vt te non minus amem geramque oculis, quam si tecum vixissem. Viget in te Liuii lactea vis eloquentiæ, viget humanitas, viget vrbana consuetudo, quæ te conciliant omnibus, & imprimis amplissimo patri Marco Cornelio Cardinali, Bizantinoque Pontifici, quodque longe pluris est, humanarum diuinarumque rerum peritissimo, qui tuo consilio operaque, maximis in rebus vtitur. Itaque per has vindemiarum ferias, cum meas lucubrationes in vnum quasi corpus redigerem, iucundissima tui memoria statim subit, cui merito, quod in *Amoribus Ouidii* præter aliorum sententiam videor obseruasse, nuncupem. Id est, huiusmodi ex lib. 3.

Flumina deberent tuiones in amore iuuare:
Flumina senserunt ipsa quid esset amor.
Inachus in media Bithynide pallidus esse
Dicitur, & gelidis inculuisse vadis.

In hæc multi multa: nemo (q̃ equidem sciam.) bene. Nam neque *Bithynia* vel *Bithynidis*, *Inachus* amnis est neq; *Bithynis* Argiuorũ regio, q̃ quidã cõminiscũtur, alioquin a Pausania, q̃ vel omnes Græciæ lapides illustrauit, omissa nõ esset. Ego (ne te diutius morer) ita castigandum reor,

Inachus in Melia Bithynide pallidus esse: Dicitur. Nam *Melia* Nympha fuit, vt Callimachus ait, ex qua Neptunus *Amycum* suscepit Bebryciæ regem: de quo longum carmen exstat Apollonii Argonauticorum secũdo. Ex hac Inachus *Ægialeum* sustulit, a quo Peloponnesus *Ægialea* dicta, vt in Homerum refert Didymus. Affirmare non ausim eademne sit an altera, ad quam inquirendam pater Oceanus Caanthum puellæ fratrem miserit, eius filium, qui delatus in Bœotiam, quum *Meliam* raptori Apollini non potuisset eripere, ausus est eius templum quod *Ismenium* postea vocatum Pausanias auctor est, incendere: vnde sagittis a Deo confixus, tumulum habuit in margine fontis Martis consecrati, vbi Cadmus illum serpentem portentosæ magnitudinis interfecit. Apollo ex *Melia* Tænerum genuit & Ismenum: a quo nomen amnis accepit, quum *Ladon* antea diceretur. Vtcunque mater ex Inacho *Melia Bithynis* ab Apollonio etiam appellatur, eius carmen est hoc:

Ἐνθάδ' ἔσαν σελμοί τε βοῶν, αὐλίς τ' Ἀμυκλαίο
Βεβρύκων βασιλῆος ἀγήνορος, οὔπατε νύμφη
Τίκτε Ποσειδάωνι μενεθλίῳ ἐννησίῳ
Βιβρυκὶς Μελίη.

A. Ianus Parrh. Augusto Baldo Patauino S. P. D.

EPISTOLA VII.

BEne habet Auguste, quod quem propter ingenium præstantẽque disciplinam vel inuiti amare cogeremur, eum te geras vt

memus etiam libenter. Etenim quum *Demetrium Chalcondylen*, secundum Deum parentemque colas, ab eoque plus eruditionis in ipsis tuis pene labris hausisse te prædices, quam a ceteris omnibus in ipsa Græcia, meque tum in soceri honorem, tum mea in te impulsus obseruantia diligas, aliquam vigiliarum mearum particulam tuo iudicio subiicieudam putaui. Nam, quæ tua auctoritas est, omnes idem quod tu, vel respuent vel amplectentur. Ouidius Metamorph. II. *Ocyrhoes* filiæ *Chironis* in equæ speciem mutationem describit, quod ea Deorum consilia mortalibus enuntiaret. In qua fabella quum suo more lasciuisset, adiecit,

Vtque vagi crines per colla iacebant,
In dextras abiere iubas: pariterq; nouata est
Et vox & facies: nomen quoque monstra dederunt.

Hoc alii sic exponunt: *Nam* Εὐίππη, *id est, equa fuit appellata.* Iulius autem Pollux, lib 4. inquit, Εὐίππη ἡ Χείρωνος, ὑπαλλαττομένη εἰς ἵππον παρ' Εὐριπίδῃ, id est, *Euippe Chironis filia in equam versa apud Euripidem.* Vnde constat Ouidium dixisse *nomen quoque monstra dederunt*: quod amisso priore nomine vocata sit *Euippe*. Emendandum apud Higynum puellæ patrisque nomen est in *equi signo* sic: *Euripides Euippen Chironis filiam dicit*: & quæ notiora sunt quam vt a nobis oporteat indicari. Cui nostræ castigationi sententiæq; si tu vir vtraque lingua doctissimus accedes, obtrectatorum sannas floccifaciam, Vale.

A. Ianus Parrh. Bartholomæo Leonico, S.

EPISTOLA VIII.

NOn excidit mihi, Leonice, quam benigne nos in vrbe salutaueris: itemque Venetiis anno superiore, priusquam Veicetiam concederem. Viuit, & quamdiu viuam, viuet illius officiosi congressus tui memoria: nec vnquam cogitandi finem faciam quo pacto possim testari quam carus mihi sis. Itaque qualemcunque nactus occasionem, vltro arripui: locumq; ad te defero Ouidii ex diris in *Ibin*, in quo cum ceteris mihi non conuenit, vt vtriusq; linguæ peritissimus, illine an ego ad historiæ fidem ipsumq; Poetę sensum propius accesserim, diiudices. Ouidii carmen est hoc:

Fœta tibi occurrat patrio popularis in aruo
Sitque Paphagæa causa leæna necis.

Vbi Domitius, *Paphagus* (inquit) *Ambraciæ rex quum incidisset in leænam catulis stipatam in hortis suis, ab ea est dilaniatus.* Id ipsum tradunt & alii, ex vetere (vt aiunt) interprete. Cui quantum credas ipse, nescio: ego certe, cur credam, nihil habeo, quum pene plura in eo deprehendantur errata quam verba. Historia apud Ælianum de animalibus lib. 12. legitur hunc in modum: *Phayllus** *Ambraciæ tyrannus fuit: hunc obuia casu leæna discerpsit: Ambracienses eam consecrauerunt vt sua libertatis auctorem.* Quæ si vera sunt, (vt esse putare debemus) ex Æliano.

* *Phayllus. Huius nominis alterum lege apud Pausaniam*

Sitque Phayllea cauſſa leana necis, emendandum videtur. Vale.

A. Ianus Parrh. Paulo Veienti S.

EPISTOLA IX.

NOn recuſem quin ingratus habear ſi maximis etiam in rebus officium abs te meum, tot iuſtiſſimis de cauſſis tibi debitum, deſiderari patiar. Et tu tantulam rem cunctanter a me petis? Accipe quod in Ouidium de *Broteo* volebas: & quidem cum fœnore. Nam ſequentia carmina declarauimus, ab aliis (niſi fallor) haud intellecta. Domitius in *Broteo* fucum facit. Hiſtoria alia eſt hæc: *Brotus*, non (vt ipſe vocat) *Broteus*, indigena fuit, ac terræ filius, vt ſcribit Euemerus: vt Heſiodus, Ætheris & Auroræ. Natus hic erat immortalis, ſed eum tantum lucis odium cœpit, vt nouo exemplo omnium primus vitam cum morte commutarit. Vnde Græce βροτὸς, id eſt mortalis, ab eo dictus homo. Mirum quod ante pedes hiſtoriam quodammodo poſitam Domitius & alii poſt eum non viderint. In his enim verſibus:

Incluſuſque necem cauea patiaru, vt ille

Non profectura conditor hiſtoria, Chœrilus intelligendus non eſt, ſed *Calliſthenes*, quem Alexander, Philippi F. inſimulatum inſidiarum, propter Perſicę ſalutationis interpellarum morem, vel quod ei conſuluiſſet ne fruſtra affectaret ab Athenienſibus appellari dominus: abſciſſis auribus ac naſo labiiſque, & truncatis crudeliter membris, deforme ac miſerandum ſpectaculum reddidit: & cum cane in cauea clauſum ferrea, ad metum ceterorum circumferrebatur, donec Lyſimachus audire Calliſthenem ſolitus, tanti viri miſertus, non culpæ, ſed libertatis pœnas pendentis, ei venenum dedit in remedium calamitatum, quod adeo offendit Alexandrum, vt Lyſimachum obiici ferociſſimo leoni iuberet. Hæc Trogus & Suidas, in cuius monumentis, conſumtus a pediculis ex quorundam ſententia traditur, cuius fatum Theophraſtus impatienter adeo luxit, vt edito Calliſthenis nomine libro, laudarit illam ſententiam, *Vitam regit fortuna, non ſapientia*. Seneca, *Calliſthenes (inquit) Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet*. Quæ cedes eo maiorem inuidiam conflauit Alexandro, quod etiam condiſcipulatu apud Ariſtotelem familiaris illi fuerat, & ab ipſo ad prodenda memoriæ acta eius accitus, vt idem ſcribit Trogus. Hinc Ouidius ait,

Non profectura conditor hiſtoria. Nam nihil ei profuit Alexandri res illuſtraſſe. Vale.

a Lege Laertium in vita Ariſtotelis.

χόλιον.

Ouidius in Ibin, *Vtque ferunt Protheum*, &c. Is qui collectanea fecit hiſtoriarum, ſcribit hunc in modum, Βροτέας κυνηγὸς ὢν τὴν Ἀρτεμιν ἀκ ἐτίμα, ἔλεγε δὲ ὡς καὶ ὑπὸ πυρὸς πάθοι ἐμμανὴς ὢν Ἡφαιστος βάλλειν εἰς πῦρ ἑαυτόν. id eſt, *Broteas erat venatoris nullo honore Dia-*

nam

nam dignabatur, auſuſq; eſt dicere, nullã ſibi noxã ab igne afferri poſſe, itaq; furore correptus, in ardentem rogum ſe præcipitem dedit & periit.

A. Ianus Parrh. Franciſco Poncherto Archidiacono Transugenenſi S. P. D.

EPISTOLA X.

NVnquam dubitaui pleroſque fore, ſcilicet eos maleſciolos, præſtigioſos, negligendos, & Latinas (vt appellare ſoleo) febres, qui non aliter eructationes apud te ſuas venditare poſſe confiderent, quam ſi noſtram præceptionem, certam illam quidem & tibi ex animo traditam, ſubuertere conarentur. Hos equidem vno ictu nominatim proſternerem, niſi indignos arbitrarer quibus a bonis maledicatur: inſulſos, hallucinabundos, iiſque ſimiles, qui noctu per tenebras ambulantes, apprehẽdunt quicquid occurrit, albas prorſus lineas quæ in albo lapide nihil ſignant, nullumque diſcrimen faciunt hoc an illud rectius, vt qui futili vel nullo iudicio ſint. *Architrenium* neſcio quem ſequuti verſificatorum poſtremum, contra omnem vetuſtatem ſtant, audentque affirmare, *Pariſium* quam dicunt *vrbem*, a *C. Cæſare* conditam: cũ nec eo nomine dicta ſit, Cæſareque in Gallia bellum gerente, opibus & ciuium frequentia iam floreret, vt hæc eius ex ſexto Commentariorum verba teſtantur: *Concilio Galliæ primo vere (vt inſtituerat) indicto, cum reliqui prater Senones, Carnutes, Treuiroſque, veniſſent, initium belli ac defectionis hoc eſſe arbitratus, vt omnia poſtponere videretur, concilium in Lutetiam Pariſiorum transfert.* Item ſeptimo, *Labienus (inquit) eo ſupplemento, quod nuper ex Italia venerat, relicto Agendici, vt eſſet impedimentis præſidio, cum quatuor legionibus Lutetiam proficiſcitur. Id eſt oppidum Pariſiorum, quod poſitum eſt in ripa fluminis Sequanæ*, Strabo, *Pariſii (inquit) ad Sequanam ſiti in ipſo flumine colunt inſulam, vrbemque Lutetiam.* Vibius etiam Sequeſter: *Sequana fluuius Galliæ Lutetiam Pariſiorum circum fluit, & inſulam facit. Lutetiam* præterea Mela Pomponius & Plinius & Ptolemæus appellant, vrbiſque ſitus & nomen antiquæ ſuffragatur hiſtoriæ. Nam *Pariſii* confines erant *Senonibus*, vt ſcribit Cæſar, hodieque ſunt, vt ipſe teſtis es optimus. Itaque caue mi Poncheri, ne inauſpicatis iſtorum vocibus aures patefacias, & a priore ſententia deducaris. Nam nec a nobis aliquid audiſti dediſcẽdum, nec a *Cæſare conditore Lutetiæ* quicquam laudis acceder, cum tua vetuſtate ſuiſque cenſeatur bonis, imprimiſq; Stephano Ponchetio Pontifice, patruo tuo nunquam ſatis laudato, & te, qui per eius veſtigia pleno gradu adoleſcens incedis. Vale.

A. Ianus Parrh. Petreo Aculeo Bononienſi S. P. D.

EPISTOLA XI.

APuleium Petreie, non improbamus, vt maleuole quidã iactãt. Etenim Philoſophus ætatis ſuæ fuit acutiſſimus, & in familia Platonica fere princeps. Vnde Macrob. admiratur eũ luſiſſe fabulas

Milesias, Epistola quadam Seueri principis ad senatum non sine felle perstrictas. *Cum ille nanis (inquit) quibusdam anilibus occupatus, inter Milesias Punicas Apulei sui & ludicra literaria consenesceret.* Et hoc est, Aculee, quod etiam nos offendit, esse quoldam, qui neglecto Cicerone, bonas omnes horas in eo dicendi genere collocent, quod *Apuleius* in ludicris affectatum, non auderet in seria transferre, cum sit Asiaticum, molle, ventosum, nec nisi iasciuis & iocosis accommodatum. Videas aliquos non *Apulei*, quod ipsi videri volunt (alioquin eum sectarentur in potioribus) sed insolentium, exsoletarumq; vocum molestissimos amatores, quibus se duntaxat antiquarios ostentant) orationes & commentaria *Milesia dictione* contexere, non minus inepte quam si sordida plani pedis humilitate Tragœdiæ fastigium velint attollere. Sed ad rem venio. De *magorum nominibus* in *Apulei* defensionem, nihil habeo quod reseribam cum ceteris in cõmune. Nam *Damegorgon* pro *Damigerone* substitui non placet, cum *Damigeron Pythagoricus* rerum naturã serutatus sit, & inde *magus* existimatus, vtrum eius dé sectæ Philosophi, si Tyanæo credimus Apollonio. Testimonio *Damigeronis* vtitur is, qui rei rusticæ collectanea Græce scripsit, adiungitque fere semper Democrito, Sotioni, & Apuleio. *Damegorgona* inter *magos* a Lutatio memoratum non memini: nec *Megorgon*, sed *Demiurgos* apud eum legi debet: quo nomine rerum omnium opifex Deus accipitur apud Platonem. Nefas vero nefas inter *magos Ioannem Christi discipulum* nominare. cũ † Numenius ille Pythagoricus in tertio libro, Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς Αἰγύπτιοι ἱερογραμματεῖς, ἄνδρες θεῖοι καὶ πάσης μαθήσεως ἐπιστήμονες εἶναι τὰ μάλιστα δοκοῦντες, ξηλωτοὶ γεγόνασι τῶν ἐξ Αἰγύπτου. Μωσέως γάρ τοῦ Ἰουδαίων ἐξηγησαμένου, καὶ θεοφιλῆ αὐτὸν ὄντα δυνάμεσι πάσαις ἐπιδεδωκότος, οἱ παρ' ἐκείνου ἀμυθήτους τοῦ τε ποιεῖν καὶ μὴ ποιεῖν τῶν Αἰγυπτίων, ἅτε ἦσαν, id est, *Iannes (inquit) & Iambres Ægyptii sacrorum literarum periti, qui maxime coniuncto, soli resistere posse a cunctis Ægyptiis iudicati sunt, erant magicis artibus adeo præpotentes vt Musæo Iudæorũ duci, vtpote Deo omnia possumus omnes, eminentissimus ait Poeta. Tu pro Syphaceque scribe *Sisyphus* ex Polyeno Macedone: qui Stratagematon primo, Sisyphum Æoli filium † omnium vaferrimum fuisse prodit ex Homero. Nam de *Palamede* quis dubiter, cum dolos Vlyssis detexerit? Vlyssis, inquam, qui apud Homerum gloriatur omnes abs se mortales animi versutia superari. Sed iniquus es, qui me cogis antiquitus institutæ pronuntiationis, & nunc etiam publicæ. Lutatius autumat *Ægisthe* nomen inditum, quod esset a *capella* educatus, id ei facile non credederem, nisi grauis apud Græcos auctor Orion adderet originationem vocabuli sic: *Ægisthus a verbo θῶ, quod est lacto, atque αἴξ, capella, velut αἰγιστὸς, adiecta quoque litera, αἰγιστός.* Vale.

† *Euseb. de præpar. Euang. lib. 9.*

† *Lege Eras. in prouerb. Sisyphi artes.*

A. Ian

A. Ianus Parrh. Ludouico Imano Physico & Medico S. P. D.

EPISTOLA XII.

IVrene redarguatur *Aretinus* interpres Aristotelis, a me quæris. Ego, qui salutem pene tibi debeam, si spectanda voluntas est, cum per te non steterit eam mihi restituere; si genus acerbissimi morbi curationem reciperet, a me impetrare statui, quod facturus alioqui non videbar, vt de viro seculi sui doctissimo, deque aliorum iudicio iudicem. Verba sunt Aristotelis Eth. 7. Ὥσπερ ὁ Θεοδέκτου Φιλοκτήτης ὑπὸ τῆς ἔχεως πεπονηρεύσθω, ἢ ὁ Καρκίνος ἐν τῇ Ἀλόπῃ Κερκύων. Hæc *Aretinus* hunc in modum transtulit: *Ceu Theodectæ Philocteres a serpente percussus: vel Carcini in Alope Cercyon.* In quibus error *Aretini* nullus apparet, præterquam si librarii culpã præstare iniurie cogatur. Nam quia ea verba transferenda cẽsent, *Carcini* vel *cancri cauda Cercyon*, auiditate mordendi, dentes in plaga reliquerunt. *Aretinus* enim recte, & ex historia Aristotelis extulit sententiam. Nam quemadmodum *Philoctetes* Theodectæ fabula dicta est, ita a *Carcino* Tragico Poeta *Alope*, ex nomine puellæ *Cercyonis* filiæ, quam Neptunus compressit: vnde natus *Hippothoon*, a quo Atticæ tribum *Hippothoontida* appellatam *Atthidos* 2. scribit Hellanicus, & Euripides. Meminit & Lycurgus in eo cui titulum fecit. *De sacrificio.* Hoc igitur argumento Tragœdiam docuit *Carcinus*: de quo Diodorus *per initia sexti Bibliothecæ: Carcinus Poeta Tragicus, &c.* In monumentis Suidæ de *Carcino* Poeta iocose plura legere volentibus in promtu sunt. Ictu sane cancri percussum *Cercyonem* tradit nemo. Nam quos *leonis oculos* Aristoteles χαροπούς appellat, equidem sentio parum commode expressos *aspectu gratiosos.* Lucilius enim Tharreus & Sophocles apud Apollonium χαροπὴν (*inquiunt*) *auroram dixit, ab eius splendore, quo aer illustratur. Glaucum* enim & χαροπὸν inuicem ponuntur, & vtrunque pro *splendido.* Igitur Aristoteles *oculos Leonis* χαροπούς, id est, *glaucos & cæsios*, appellauit. Inde Catullus, *Cæsio veniam obuius leoni.* Viden' quo me deduxeris? vt in alienam messem iniecta falce periclitera Philosophis tuis explodi, nisi tu qua polles inter eos auctoritate me tuearis. Vale.

A. Ianus Parrh. Vincentio Macro Physico & Medico S. P. D.

EPISTOLA XIII.

QVidni placeam mihi Macer, abs te vtriusque linguæ peritissimo acerrimiq; iudicii Philosopho nostra commendari? †Decreueram, quod in hortis Columellæ collegeram, domestico contentus vsu, venum non exponere, sed tu probando effeciſti, vt aliquid esse mihi videatur. Itaque tuis auspiciis inter alios manipulares in aciem prodeat & hostis ad terrorem compositũ vultum minatque, te duce, pati discat intrepide. Columellæ carmen est, (vt scis) hoc,

†*Lege Columella hortulum. nam noua adiecimus.*

Nunc veniat quamuis oculis inimica corambe. * Quam vocem qui non percipiunt, aut emendant *chamadrie*, aut *corymbe*, quasi racemum ferulæ Columella designet, in eoque multa parum necessario disputant. Ego veterem defendo lectionem, *corambe*, a Columella *agrestem brassicam* metaphrastice sic appellatam sentio * quam partim *crambem*, partim *raphanon* Græce vocant. Eadem metaphrasi Theocritus vtitur in Syringe: qui μακρὰ τηλίκα τηλεμάχου Vlyssis filium dixit. Et Æschylus *in Agamemnone, leonis catulos ὀρφνὰς* intelligi voluit ἀγόνους, id est, *teneros adhuc & parulos*, ab eo, quod ἔρση Græce *ros* est. Eadem ratione Flaccus Horatius *Camelopardalin* commutatis verbis expressit,

Eadem ratione Pl. hist. nat. duodetrigesimo impetus pituitæ dixit impetigines. Impetus pituitæ in facie butyro oblito colluatur. *Lege Athē. 334.

Diuersum cōfusa genus Panthera camelo. Nā *crambe* nomen accepit ex eo, quod hebetat visum, quasi κραμβλῆς ἔσα, ἢ ἀμβλυωτικὸ διορατικόν, vt apud Suidam legimus. Vale.

A. Ianus Parrh. Tatio Cornigero S. P. D.

EPISTOLA XIV.

NEmpe vt apertius ad te scribam quorsum tendat illud adagium *Martialis*, vt ipse putas, alteri ad te epistolæ insertum. At qui (si nescis) *Martialis* illa non est, sed hominum consensu recepta sententia, de qua Spomsiacan 1. Plutarchus hæc, Μισῶ μνάμονα συμπόταν *Procille*, id est, *odi memorem cōpotorem*. Quibuldam dicta placet *in conuiuia magistros non ingrate nimios. & qui blande pellicere sint adpotandum*. Nam qui colunt Siciliam *Dorienses*, arbitrum bibendi vocant μνάμονα. Nonnulli prouerbium monere putant, *ad liuioni danda quæcunque dicuntur & fiunt in vino*. Quo argumento maiores nostri λήθην, id est, *oblivionem*, νάρθηκα, id est *ferulam*, Libero patri cōsecrauerunt, quod non oporteat eorum seruare memoriam quæ per vinum committuntur. Habes ex Plutarcho proverbii vetustatem, quod *Martialis* in vsum reuocauit. Eius exemplum si tu sequutus esses, plus (mihi crede) laudis habuisses. Vale.

A. Ianus Parrh. Archangelo Clarauallensi S. P. D.

EPISTOLA XV.

AMe vero tuo iure potes & debes omnia, Archangele, exspectare, cum propter studiorum societatem, tum quod Mediolani (in qua vrbe honestissimo loco natus es) humanissime me collectabatis, & es (vt audio) futurus apud archidiaconum Ponchetrium meum, cuius amicos & familiares omnes amem colamque necesse est, si memoris & boni viri nomen retinere velim. Quod in *Pomponio Mela* te remoratur, id aliquando nobis etiam negotium fecit: donec tua causa locum diligentius expensum conferimus. Nam si legas in Cretæ descriptione, *Multis famigerata fabulis adnetu Europæ, Pasiphaes, Ariadnæ amoribus, Minotauri fertaustatoque: Dædali operibus & fuga, tum stationes atque mortes*: quod nimirum de *Dædalo* traditur, erit præter historiā. Quippe *Dædalum* in Lycia, non

non in *Creta* fato functus est, cum eum coluber aquaticus ex amne Nino in paludem, qua commeabat, egressus momordisset, vt *Alexander apud Stephanum* refert. Et Hermolaus castigat Plin. lib. 5. vt mirum sit, hunc apud *Melam* librarii lapsum, ab eo non animaduersum. Tu mea sententia lege, *Talis statione atq; morte Talus* enim *aeneus* fuisse dicitur opus Vulcani. Minoi dono datus ab ipso Deo, vt insulam Cretam custodiret: tantæ velocitatis vt eam ter in die obiret, vt canit Apollonius *Argon. 3.* Quem Minyas appellere prohibentem, Medea potionatum vertit in furorem, atque exstinxit? vel (vt alii scribunt) cum promisisset immortalem facere, refixo extractoque clauo, quo fatalis in eo vena comprimebatur, effuso sanguine exstinxit. Alii malunt a Pæante Philoctetæ patre sagitta in calce confixum. Simonides ait in *Sardinia* versatum, antequam migraret in Cretam, ibique multos ab eo neci datos: qui quoniam *contacto ore* perirent, inde *Sardonium risum* in prouerbium venisse. Rhadamanthus orci iudex in deliciis habuit *Talum*, vt canit Ibycus. Sed hoc nihil ad te, cui satis est scire *Talum* Cretæ custodem fuisse, quem Medea veneno vel fraude sustulerit, id quod *Mela Pomponius* intellexit. Vale.

A. Ianus Parrh. Io. Pisso sacerdoti S. P. D.

EPISTOLA XVI.

REcte sentis illum Papylo nasutiorem nasi nihil habere: prorsusque non Gellium, sed esse: quippe qui bardum sapiat, omniaque ea de *succida*, id est, *cornu copiæ* transcripserit, quæcunque dictauit in Senecam: præter ea quæ Britanno nescio cui, malo illi quidem sed eius veteri Poetæ expositori, surripuit. Alterum vero Græcarum literarum non imperitum iure miraris illud ex Hippolyto,

Talis erat cum placuit hosti Theseus, ad *Ariadnam* referre, quæ *Theseï* forma semel capta, nihil in eum hostile cogitauit. Equidem de *Minoe* dictum puto, quem *Teneus Chius auctor est, & repetit Athenæus*, inimicitias aduersus Athenienses deposuisse, *Theseï* amore inductum: quo potius inquit, ei *Phædram* matrimonio filiam iunxit, vt *Phædra* dicat *Hippolytum referre Theseï vultus eos* quibus Minos captus est. Hæc ad te plenibus scribere supersedeo, cum pro tua eruditione & ingenio, facile rem percipias. Vale, & Ianum tuum ama.

A. Ianus Parrh. Antonio Moreto S. P. D.

EPISTOLA XVII.

NOn recuso quin insimulari contendas eum, qui Mediolani *Ciceronis opera* publicauit, nisi vel iniquissimo iudici probauero, nullam fere paginam vitio carere. Sed ne verbis agere videamur, ad rem statim veniã. In Academicis ita habetur: *Vt Democritus in profundo veritatẽ esse diuersam.* Cui non apparet legendũ esse

demersam, vel ex ipso Lactantio, qui inde locum mutuatus est: Item de Legibus primo, *Prudentissime Q. dicis, nam quæ a me adhuc dicta sunt, nec Lycurgi leges, neq; Solonis, neq; Charondæ, neq; Seleuci, neq; nostras 12. tabulas, neque plebiscita desiderant.* Non dubito quin hic intelligas esse reponendum Zaleuci, quem Locrensibus dedisse leges, ex Strabone Valerioque Maximo & Eustathio sciunt omnes. Eius ad Lucilium Seneca meminit, & infra Cicero, *Quod idem & Zaleucum & Charondam fecisse video.* Tametsi illic etiam Zeleucum perperam suo more impressit. Equidem pudenter hoc ad te eruditum & perhumanum virum: sed tamen alii hærent in eo, quod de tabellaria lege, *Excitabat flens in simpulo*, vt dicitur: Cum *Fluctus excitabat in simpulo*, prouerbium, significet in parua re maxima turbam facere. Quam vero commode periodum mutauit ex procœmio de Officiis? Sequimur igitur hoc quidem tempore & in hac quæstione potissimum Stoicos, non vt interpretes, sed vt solemus, e fontibus eorum iudicio arbitrioque nostro, quantum quoque modo videbitur, hauriemus. Cum vetusti codices adhuc veram seruent lectionem, *Quantocunque modo videbitur.* Leue offensaculum quod adiiciam, sed non negligendum, cum Grammatici tradant, Ciceronem a verbo quod est *implico*, *implicatum*, non *implicitum*, protulisse, manuque scripti codices habeant, *Quæ quatuor, quanquam inter se colligata atque implicata sunt*, non *implicita*. At in etymo fidei, qualis est? *Fundamentum iustitiæ est fides, dictorum conuentorumque constantia & veritas. Ex quo, quanquam hoc fortasse videbitur cuipiam durius, tamen vt videamur imitari Stoicos, qui studiose inquirunt, vnde verba sint dicta, credamus, quia fit, quod dictum est, appellatam fidem.* Vide quam flagitiose Ciceroni personam simulatoris induat, *Vt videamur imitari Stoicos*, ac si ad ostentationem se compararet, cum scriptum reliquerit, *Audeamus imitari Stoicos.* In illo vero sum æquior, quod commune sibi cum multis est erratum. *Hinc Rhetorum campos de Marathone, Salamine, Plateis, Thermopylis, Leuctris, Stratocle. Hinc Decii, hinc Cn. & P. Scipiones.* Antiquitatum exemplaria castigatius, *Thermopylis, Leuctris. Hinc sunt Cocles, hinc Decii.* Non *Stratocles*. Nam inter exempla fortitudinis Horatius Cocles a Valerio Max. ponitur, & ab ipso Cicerone paradoxo primo, per hæc, *Qua vis Coclitem contra hostium copias tenuit in ponte solum? qua vis patrem Decium, quæ filium deuotos immisit?* Et Vergilius in Culice:

Hic Fabii, Decii q., hic est & Horatia virtus.

Ve qui *Stratoque* pro *Stratocle* reposuerit, ostentandi ingenii materiam frustra cepisse. Inuertit & honestissimum dicendi genus, in iis: *Ne quid temere, ne quid crudeliter fiat*, extremo verbo otiose addito. Nam Cicero ita dixit, *Ne quid crudeliter*, vt Terentius in Andria: *Ne quid nimis.* Et infra, *Cleombrotus iniuriam timeas.* Itaque, si quid fuerit, vnquam

vnquam deprauasset? cum fidelia Ciceronis habeant exemplaria, & sensus exigat, *Cleombrotus iniuriam timens.* Ignarum penitus historiæ, & Ciceronis parum studiosum prodit eum, quod addam, *Praclaraque est aquabilitas in omni vita, & idem semper vultus, eademque frons: vt de Isocrate idemque de C. Lælio accepimus.* Atqui de Isocrate nemo tradit, sed de Socrate, vt Gellius in Noctibus Atticis, & ipse Cicero in Quæstionibus Tusculanis. Sed age videamus, an in ea philosophiæ parte, quæ differendi rationem continet, eum se præstet, quem iactare solet. Agens Cicero περὶ πρέποντος, id est, *de decoro*, cum diffinitionem præmisisset, ad speciem transiit, hunc in modum, *Quæ autem subiecta pars generi est, eam sic diffiniunt.* At noster iste dialecticus ita transposuit, *Quæ pars subiecta est eius generi.* Forsan alicubi diligentior hanc iniuriam deprecatur: imo sui similis hallucinabundus & somniculosus, pandiculantibus semper oculis nisi cum nummum contemplatur. Cum docet Cicero quo pacto constare in perpetuitate vitæ possimus, *Nobismet ipsis ad hanc* (inquit) *rationem quam maximam vim natura habet: fortuna, proximam. Vtriusque omnino habenda est ratio in eligendo genere vitæ, sed natura magis. Multo enim & firmior est & constantior natura quam fortuna: vt fortuna nonnunquam, tanquam ipsa mortalis, cum immortali natura pugnare videatur.* Adhibe quæso cum hac veteri synceraque lectione suam: & intelliges in quo peccatum est. Nam sana mente tum fuisse videri non potest, cum Ciceronis hæc verba, *Quæ enim natura occultauit, eadem omnes, qui sana mente sunt, remouent ab oculis*, interpolauit, *Qui sani sunt mente.* Nam cui non risum sed lacrymas non excutiat, eo recidisse rem literariam, vt vix idonei impressores audeant omnia ex libidine mutare? vt ecce de Catulis, qui optime vti lingua Latina putabantur, *Vt exquisito iudicio putares vti beneficio literarum, quanquam literati & alii.* Videre licet in eius exemplaribus erasum *Beneficio*, quasi minime necessarium, cum sensus in eo vertatur: Et paulo post quam σύγχυσιν verborumque confusionem minus apto loco fecit? *Et quoniam omnia persequimur (volumus quidem) dicendum est, qualem hominis honorati & principis domum placeat esse.* Ciceronis verba non sunt, sed hominis plane minuti, corruptorisque veræ lectionis, quæ erat huiusmodi, *Et quoniam omnia persequi volumus quidem certe, dicendum est qualem, &c. At ea saltem quæ natura magna sæpe intelligimus ex paruis, in promtu posuit, exacte retinet: Ex oculorum obtuitu, superciliorum remissione.* Cum Cicero scripserit, *Ex eluuatione superciliorum, aut remissione, aut contractione.* Quod vsu discere potuit, & Plinii testimonio, Nam contiguo pene loco ne Grammatici eam quidem rationem seruat, *Vt si quid dedecet in alios, vitemus & ipsi.* Cum vetus omnis exemplarium fides habeat, *Dedeceat in illo*: & ita dicendum compitalitii quoque

magistelli videant. Restituere Ciceroni (credo) voluit ea, quæ iam detraxerat, addita de suo clausula, non minus friuola quam supervacanea. In *quibus*, inquit, *videndum est, non modo quid quisq; loquatur, sed etiam quid quisq; sentiat*. Hæc tamen Ciceroi quibus impressor iaculauit, *Atq; etiam qua de caussa quod quisq; sentiat*. Ὀρθοτιλόδυτον, id est, similiter cadens in Cicerone nemo quasi notaret. In id tamen aliena negligentia cur incurrat? vt hic, *Sordidi etiam putantur qui mercantur a mercatoribus quod statim vendant*. Antiqua lectio castior, *Sordidi etiam putandi, &c.* Consule aures, quarum iudicium superbissimum putat Cicero, nec dubitabis. Iterum ferulæ manum subiiciat oportet is, qui toties offendit in disciplina Grammaticæ. Nam quid ita scripsit, *Totumq; ludum talarem*: cum *talarium* vetusti codices habeant, & ita Cicero dixerit, vt alibi: *Nam in talario quidem ludo turpior confessus*. Nam sicut a parte pedis *talo*, talaris appellatur vestis, ita a talo cum significat *ἀστράγαλον*, *talarius* fit. Ita est vt dixi: quæ non percipit, aut adiectione, aut detractione, aut transpositione corrumpit. In calce primi negat *communitatem vitæ atq; societatem a natura ortam*. Deinde subdit hæc, *Quod si omnia nobis quæ ad cultum victumq; pertinent, quasi virgula diuina (vt aiunt) suppeditarentur, tamen optimo quisq; ingenio negotiis omnibus omissis, se in cognitione scientiæ collocaret*. Addit iste de suo verbum *Præditus optimo quisq; ingenio*: quasi aliter sententia non staret. Hæc ex multis ad te pauca, vt nimio plus honoris amori tribuentem vulsa aure excitaremus. Alia vel per te deprehendes, vt in iis humanioribus studiis aliquandiu cum laude versatus, vel ex nostris ad amicos obseruationibus: ex quibus intelliges, me nihil odio dedisse. Vale.

Lege August. de Ciu. Dei, lib. 7. ex dictis Senecæ, ex eo lib. quem scripsit D. Superstitione.

† *Cor. Tac. hist. lib. 21. Pessimus quisq; spretis religionibus patriis, tributa & stipes illuc congerebat, vnde aucta Iudæorum res. Et infra, Trangressi in mores eorum idem vsurpant.*

A. Ianus Parrh. Hieronymo Plegaphet a Veicatino, familia Prædicatorum Priori S. P. D.

EPISTOLA XVIII.

RE cte coniiciis, Hieronyme, latentis aliquid historiæ subesse Iuuenalis illi carmini,

Cophino fœnoq; relicto,
Arcanam Iudæa tremens mendicat ad aurem
Interpres legum Solymarum, & magna sacerdos.

Vt omittam de *cophino fœnoque* satis vndique iactato, non abre Iudæa sacerdos ad aurem mendicat arcanam: cum soleant alii palam stipem rogare, vt Irus apud Homerum: & Romæ in cliuo Asricino, aut in ponte, ex Ouidio, * Seneca, Martiale. Sed Iudæa sacerdos, opem petebat a matronis quæ defecerant in Iudaicam religionem, quod frequenter & a pluribus etiam viris esse factum, † Corn. Tacitus auctor est & Dion. Itaque cum non Deorum, sed opificis omnium, vnicique & veri Dei nomine stipem peteret, id palam facere non audebat: & Romanorum metu, qui Deos patrios negligi indignissime ferebant, & ne confectaneas suas proderent

derent atque in discrimen adducerent: acerbius in Iudæos animaduertentibus tum Romanis, quod inde Christianorum secta pullulabat eo tempore vulgo inuisa. Faciunt & ad ritum magicæ damnatæque artis, † catelli exta. Pausanias, *Quis*, inquit, *hœdique & vituli exta passim consulebant haruspices, etiam suis apud Cyprii, canis autem nemo, nisi Thrasybulus augur & vates arcano peculiaque quodam ritu.* Diis ergo manibus euocandis ab haruspice Commageno rem diuinam factam debemus accipere. Nam canes Hecatæ mactabantur, vt canit Sophron. Ideoque Iuuenalis adiecit,

† *Exta catel li. legē Ioan. Gram. in Hom. degenere auspicierum.*

Interdum & pueri: faciet quod deferat ipse,

Patrabit infanticidium, quod indicio suo postea detegat, vt propositum præmium delationis assequatur. Id quoda delectorū complicibus hodie quoq; fieri videmus. Arbitror esse verū, quod aliqui dicunt, vos etiam philosophos in concionibus ad populum lectione Iuuenalis adiuuari, quod vtriq; vitia castigatis. Hinc in eo genere tantum præstas, quod causarum cognitionem iusq; Pontificium cum dicendi copia coniunxisti, nec vnquam rimari desinis etiam minima, modo quicquam cōferre possint instituto tuo: tantaque cum laude versaris in iis etiam nostratibus, vt eos æquipares, quorum proprium munus hoc est, & se Grammaticos aut Rhetoras, aut Poetas profitentur. In † libratia tecum sentio libripendem accipiendam, quæ pensa partitur inter ancillas, ex Vlpiano. Sed & † Taurea matronæ nomen a feritate tauri non est, vt quidam putāt, sed lori. Tarquinius Superbus, *vt est apud Eutropium*, primus apud Romanos excogitauit vincula, taureas, fustes, lamias, carceres, compedes, catenas, exilia, metalla. Quæ toti dem verbis in Eusebium suū transtulit Hieronymus. Vtitur ea voce Turantius Ruffinus in Ioseppi lib. 2. *Præfecti*, inquit, *militū cum rabant comprimere tumultum, & pugnaces quosque comprehensos taureis vlciscebantur & vinculis.* In quibus tamen equidem malim scribi; *contumacissimos quosq;*, quam *pugnaces*, ex proprietate Latini sermonis. Vale.

† *Librariæ Lege Erasm. 39. in prou. Pensum persoluere.* † *Lege Sueton. nā Taurea, familia Romæ fuit.*

A. Ianus Parrhas. T. Phædro Lateranensi Canonico.

EPISTOLA XIX.

CVi potius inscribam quicquid id est inquisitionis, quam tibi T. Phædre? quem certa disciplinarum ratio nō ad honestissimum modo sacerdotium, sed euexit ad splendidam quoq; Palatinæ bibliothecæ curationem, quem q; ex omnibus maxime scio censoris & amici animo nostra lectitarum, cum præterquā q; optimo iure tibi debentur eius studiosissimo, quæcunq; ad illustrandū Plinium pertinent, alius nemo libros habeat, vnde hæc hausimus, vt me non mentiri possis apud eos affirmare, siqui nihil exstare credunt, quod ipsi non viderint. Hermolaus in C. Plinii glossematis in verbo cluere, *Clipeum*, inquit, *a cluendo, id est, pugnando, peruersa*

Grammaticorum subtilitas tractum existimat, cum tamen ἀπὸ τοῦ γλύφειν, hoc est, *a scalpendo calandoque, deducatur, imaginibus in scuto contineri solitis, vt 35. lib. docuit, vnde fit, vt clypeum, non clipeum, scriptitasse videatur.* Hæc Hermolaus interpretatione verborum Plinii parum recta: quæ quo facilius expendas, adieci. *Sentis* (inquit) *qualibus apud Troiã pugnatum est, continebantur imagines, vnde & nomen habuere clypeorum, non (vt pernersa Grammaticorum subtilitas voluit) a cluendo. Origo, plenã virtutis faciem reddi in scuto cuiusque, qui erat vsus illo.* Quæ sane Plinius inseruisse de industria videtur, vt ex institutionibus suis, Grammatices, in quem lapsus erat, errorem corrigeret. In secundo namq; dubii sermonis ait, indistincto genere clypeum dici, sed litera differre, vt imaginẽ pery *clypeum* dicamus, a γλύφειν (quod est *calare*) dictum: pugnatorium vero, per u a *cluendo.* Quam differentiam Fl. item Capera gnoscit. *Clupeum* (inquit) *ἀσπίδα, clipeum, ornamentum dices,* Etsi aliis apud eum syllabis deprauata præceptio est. Et Pollio Trebellius, *Illi clipeus aureus, vel* (vt Grammatici loquuntur) *clipeum aureum senatus totius iudicio in Rom. curia collocatum est.* * Suetonius Tranq in Domitiano: *Senatus adeo lætatus est, vt clypeos & imagines eius coram detrahi, & ibidem solo affligi iuberet.* Idipsum Corn. etiam Fronto sentit in differentiis nominum verborumque, per hæc, *Clipeus armorum: Clipeum imaginis.* Hoc autem discrimen Fl. Sosipatro Charisio displicet, propter communionem *i* & *u* literarum. Nam & *maximus* & *maxumus*, & *optimus* & *optumus* indifferenter dicimus, existimatq; *clipeum* masculino genere in significatione scuti ponendum, neutro, cum significat imaginem. Sed Asinium pro imagine *clypeum* masculine dixisse: Clypeus prætextæimaginis positus: & Liuium in significatione scuti, neutrali sæpius: & Pomponium in Capella, cum ait: *Clypeum in medio fixum est.* Ex his efficitur, & imaginem & scutum clipeũ dici, sed aut genere, aut scriptura differre, & scutum quidem clipeum vocatum non a *cluendo*, id est, pugnando, sed a *clypeo*, id est imaginibus, quas habebãt expressas. Igitur originationi, quam Merulam sequutus Hermolaus attulit ἀπὸ τοῦ γλύφειν, locus in scuto non est apud Plin. Exte intelligentiam tuam, & de tota re statue. Nam integrum tibi esse volo hoc aut edere, aut supprimere. Vale

* Lege Suetonii Caligulam, & Macrob. de somnatibus M. T. Ciceronis in Quint. 15.

A Iano Parrhas. Hieronymo Burgo Veicetino cognomento Paradoxo.

EPISTOLA XX.

DElector ingenio tuo Paradoxe, quod se non effert ad ostentationem, sed (vt fauilla cinereque obrutus ignis) intra pectoris imum penetrale vigilat. Apud me dum videris abesse, tum potissimum hauris omnia, domi dum lauas, dum cœnas, aliisque naturæ requisitis operam das, a nobis audita ruminas: ruri nunquam voluptatibus adeo te permittis, vt aliquam fine linea

diem

diem transire patiaris. A pugillaribus ad aucupium: vnde statim ad Musas. Alterum testantur aues, alterum, ad me missæ literæ. Equidem te sum solitus appellare Parodoxon, non tam quod Paradoxa Ciceronis habeas in numerato tanquam digitos; quam quod præter meam omniumque opinionem profieis. Alere pro mea virili parte conabor hunc ardorem discendi tuum, nec ex iis, quæ summo labore comperta mihi sunt, aliquid te vnquam celauero. Tu velim, de quibus hæsitas, audacter a me petas, vt nuper illa † Iunenalis, ad quæ paucis accipe. *Testudinem facere*, Cæsar, Liuius, Annæusque, Florus, & nostri dicunt, Græci συναστίζειν, cum farcinis & impedimentis in medium coniectis, equites & leuis armaturæ milites eodem recipiuntur, ac scutis armati in lateribus ad agminis quadrati speciem disposîti continent alios in officio: quibus autem clypei sunt ampliores, & ipsi locantur in media acie, clypeisq; supra caput elatis, & se tuentur & alios. Ipse vero clypeorum tam perpetuus tenaxque nexus est, vt videre non sit aliud quã clypeos. ab ictibusq; telorum defenduntur omnes. Eam testudinẽ tantæ firmitudinis esse scribit in Octauio Dion, vt homines interdum supergrediantur, & equi curruſq; (præsertim si fiat in angustiis) agi possint: vnde dicta testudo, quod imperuia telis & validissima sit. Συναστίζειν, id est, *testudinem facere*, Geographiæ tertio Strabo posuit pro eo, quod est conspirare, & ita videtur accipere Iuuenalis.

† *Iuuen. sed illos. Defendit numerus iunctaq; vmbone phalanges. Lege Erasm. 227.*

Respice primum,
Et scrutare viros, faciunt hi plura, sed illos
Defendit numerus iunctaq; vmbone phalanges, id est, multitudo & conspiratio, quod pluribus idem nolle idemque velle est. Ideoque statim subdit,
Magna inter molles concordia. Vale.

Alanus Parrhasius. Bernhardino Leoniceno S. P. D.

EPISTOLA XXI.

DVrum licentiosi literatoris & acerbæ stellaturæ, nomen ac inuidiam subire, sed durius optime de me tibi merito quicquam negare, in eo præsertim studiorum genere, quod ego profiteor, & a teneris annis ad hanc ætatem te delectat. Proinde quod efflagitasti in Ouidii Sappha, paucis explicabo, cur iis non accedam, qui duobus illis versibus,

Nec mihi Pierides subeunt, Dryadesue puellæ:
Nec me Thespiadum cetera turba iuuat.

Pro Pierides *Pyrino* substituunt. Et primo quidem, quod amica Sapphus appellata *Pyrro* non est, sed *Gyrinno*, vt ostendit is, quem Græci vocant etymologicon, allata nominis ratione, inquit, Γυρίννω, ὄνομα, κύριον Λεσβίας κόρης, ἀφ' ὅτου πυρωνύμως παρὰ τὸ γυαλίσω, ὃ δηλοῖ τὸ ἐλίττω καὶ ἐγκυκλῶ. Γυρίννω ὡς ἐφέστιος ἑστιῶ, καὶ κλέω· Κλεὼ

ης Κλειώ. id est, *Gyrinno, virginis Lesbiæ proprium nomẽ, inditũ per abominationem, ab eo quod est γοᾶν & Græce, & Latine ejulare. vt Eratos Erato, Cleos Cleo & Clo.* Citat Hephæstion Sapphus Æolicum carmen, in quo Gyrinno scribitur ὑμεροφοίτιδος τᾶς ἀπαλᾶς Γυρίννως: Deinde quod in partia historia Myrsilus ait, *melos fuisse dictum a Lesbiis virginibus, quæ & Musa vocarentur, eranq; solitæ in luctibus ire ad lamentandum mortuos.* Vnde inualuisse consuetudinem, vt neniæ, quas canebant, *mele* vocarentur. Has nempe virgines e Melia, vel, vt est apud - - , *Meloente* Lesbi loco, esse, vbi etiam Apollo colebatur. Lege Stephanum. Itaque illud Ouidianæ Sapphus equidem non muto. Nam vetusti codices habent *Pyrrhiades*, ab oppido Lesbi Pyrtha: &, *Meliaque puella*, a Melia: de qua † Strabo, & Ptolomæus libro quarto, de situ Asiæ minoris. Vale.

† *Vide Strab. pagin. 162. Theophr. in hist. plantar. pag. 123. & Arist. de gener animal. lib. 3. ca. 10.*

A. Ianus Parrhas. Hieronymo Thyenæo S. P. D.

EPISTOLA XXII.

NOn extorquebis a me Thyenæe, quod te cupere declaras, vt confutandis aliorum sententiis eximam diem. Quid enim oportet hac inuidia laborare, cum cuique satis esse debeat sua prodere? Quare quod in Iuuenalem requiris a me, sic habeto. Tu qui ingenio vales, & assiduitate studiorum consequutus es, vt adulescens eruditione plerisque maioribus natu non cedas, hanc nostram cum ceterorum componens expositionibus, odio vel gratiæ nihil dabis, quamq: magis ad rem facere iudicabis, eam sequere. Lauronia apud Iunenalem ita moles exagitat,

Vos lanam trahitis, calathisque peracta refertis
Vellera, vos tenui pragnantem stamine fusum
Penelope meli, lucenius torquetis Arachne:
Horrida quale facit residens in codice pellex.

Id est, anus algore confecta tremulaque. Nam quas vxor ancillas olim suspectas habuisset, vt pellices, cum per absentiam vel obitum viri licebat, ad caudicem vinctas iniqua pensa trahere cogebat in compedibus. Id quod ab amica Propertii, quam defuncta Cynthia superduxerat, in Petalen factum queritur vmbra Cinthiæ, quod ejus tumulum sertis redimisset:

Nostraque quod Petale tulit ad monumenta corollas,
Codicis immundi vincula sentit anus.
Eademque superius expostulauerat,
Et grauiora rependit iniqua pensa quasillis,
Garrula de facie si qua loquuta mea est.

Hippodamia Briseis apud Ouidium, modo non deseratur ab Achille, pollicetur operam suam in lanificio strenuam,

Nos humiles famulaque tua dat a pensa trahemus,
Et minuent pleuas stamina nostra colos:

Exagi-

Exavitet ne me tantum tua, deprecor, vxor:
Qua mihi, nescio, quo non erit aqua modo.

Suspectam pellicatus ancillam notat apud Tibullum Sulpitia, nisi me fallit ratio,

Sit tibi cura toga potius, bressumq; quasillo
Scortum, quam Serui filia Sulpitii.

Quod si meritoriam placet illic intelligere, quoniam togæ meminit, hic annis grauem prostibulã licebit exponas. In Apulei defensione, quid sit *robur* ex Verrio iam olim didici, sed hic ita conuenit, vt quod minimum. Vale.

A. Ianus Parrhas. Ambrosio Pagnano Mediolanensi
S. P. D.

EPISTOLA XXIII.

ET quia Mediolanensis & quia bonarum literarum studiosus, & quia Thyenæi nostri familiaris es, amo te plurimum, meq; abs te amari certo scio. Proinde si quid est, quod efficere tua causa possim, tantum innue, nullam feres a me repulsam. Quod quidã negant apud Iuuenalem *Scatiniam legem* sortitam nomen ã *C. Scatinio*, qui Marcelli filium corrumpere tentauit, accusanteque Marcello patre damnatus est, *vt tradit Valerius*: apud me tanti non est, vt a pristina veraq; sententia deiiciar. Vt enim condonem leges appellationem ab iis, qui tulerunt, plerunque sumere, sic equidem *Scatiniam* ab eo, qui primum damnatus ea fuit, exemplo Græcorum vocatam contendo. Nam cum Laius OEdipi pater omnium primus inter homines intulisset stuprum Chrysippo Pelopis filio, lex eiusdem formulę cum *Scatinia*, *Laia* ab eo dicta est. Eius meminit Plato. Superiora accepimus ex Dositheo, Athenæo, Euripide. Nam de quibus in Antonium Cicero Scatiniis legibus, alia cauebantur, vt apud eum demonstrabo. Non dubium quin ad molliciem referatur effœminate loquentis,

Et per Iunonem domini iurante ministro. Fl. enim Sosipater agens de prouerbiis, *Medius filius per Iouem*, vel *fidem filiumue Iouis*, inquit *Herculem*, quæ iuratio propria virorũ, vt fœminarum *Ædepol, Ecastor*, & *Iuno*. Deniq; Titinnius, in Setina cum molliculum reprehendere vellet adulescentulum, *An, quia pol adepol*, inquit, *fabulabar*?

Nunquamne reponam?

Reponere significat parem gratiam referre, siue bonam, siue malam, translatione sumta ab iis, qui mutua celebrant inter se conuiuia. Cicero ad Lentulum primo, *Cur Vatinium laudarim, peto abs te, vt id a me ne in hoc reo, neue in alio requiras: ne tibi ego idem reponam, cum veneris*, id est, exprobrem. Seneca in Thyeste: *Sceleri debetur modus, cum facias scelus, non vbi reponas.* Ex quo Iuuenalis:

Nunquamne reponam,
Vexatus toties rauci Theseide Codri?

Id est, nonne eadem recitandi molestia alios afficiam, qua mei illi;

Frontonis platani conuulsaq; marmora clamant

Semper. Assiduo poetarum recitatione, vel edidicerunt inculcata toties, & effutiunt. In eundem fere sensum M. Tullius ad Torquatum, Sed in ea es vrbe, in qua hæc vel plura & ornatiora parietes ipsi loqui posse videantur. *Assiduo rupta lectore columna*, dixit, vt alibi de Statio, *Cum fregit subsellia versus.* Martianus item Capella, *Non absq; iis, qui perturbantes pectora sensusq; cunctorum, cognoscentium quoq; perfregere subsellia.* † Qui credunt Arabarches e Iuuenale fictum nomen, falluntur. Etenim M. T. ad Attic. lib. II. *Velim tecum Theophane respicere quo animo sit in me Arabarches.* Hæc in præsentia succurrunt ad ea, quæ requiris. Si quid in posterum melius, impartieris. Vale.

† *Iuuen. Ægyptus atq; Arabarches ad Iosephum referri debet ex hist. Hieronym. nam statuã meruit, &c.*

A. Ianus Parrhas. Tamisio Leoniceno S. P. D.

EPISTOLA XXIV.

QVantum sustineas oneris, & quam non desidendum tibi sit, vt Nicolao patruo dignus euadas, illo, qui solus hac ætate reuocauit orbem disciplinarum, sic vt in plurimis ex æquo cum C. Plinio contendat, hinc te sentire Leonicene perspicio, quod præsens auditorium, meum frequentas, absens, per epistolam consulis. Age, quoties incidis in aliquem nodum, quem per ætatẽ non possis exsoluere, refer ad eruditissimos quosque. De me vero non tam tibi polliceare doctrinam, quæ perexigua est, quam studium, quod abs te desiderari nunquam patiar. Itaq; de Iuuenalis ex Satyra. III. verbis audi quid sentiam,

Et quoniam cœpit Græcorum mentio. transi
Gymnasia, atq; audi facinus maioris abollæ.
Stoicus occidit Baream, delator amicum,
Discipulum q; senex, ripa nutritus in illa
Ad quam Gorgonei delapsa est penna caballi.

Philosophi disputabant in gymnasiis. Victruuius Architecturæ 6. de Aristippo Cyrenaico, Rhodũ contendit, & recta gymnasium deuenit, ibique de philosophia disputans, muneribus donatus est. Ipsum vero verbum *transire*, non in eo tantum ponitur, quod est præterire & missum facere, sed etiam demigrare. Tib. Donatus in vita Maronis, *A Cremona Mediolanum, & inde paulo post Neapolin transit.* Et cum propositam materiam satis abundeq; pro facultate tractatam putamus, & alio stylum conuertimus, transire dicimur. M. Cicero, siue Cornificius, siue M. Gallio potius is est, qui Rhetorica scripsit ad Herennium, *De exordio satis (inquit) dictum, deinceps ad narrationem transeamus.* Et infra, *Nunc ad confirmationem & confutationem transeamus.* Idem libro quarto de exornationibus, *Transitio vocatur, qua cum ostenditur breuiter, quid dictum sit, proponit item breuiter quid sequatur.* Itaque

Lege primum de Orat. Cic.

Itaq; Iuuenalis ex Vmbritii persona *Quatenus* (inquit) *incidimus in mentionẽ Græcorum, missa turba, veniamus ad ipsos philosophos.* Hoc enim significat, *Transi gymnasia*, non (vt quidam putant inepte) *Præteramus certamina gymnica*: de quibus antea ne verbum quidem fecit vllum.

--atque audi facinus maioris Abollæ. id est, Stoici philosophi, sanctioris, opinione vulgi, familiæ sectæque:

Stoicus occidit Baream, delator amicum, *Lege Neronem Dionis.*
Discipulumque senex. Attende inuidiosam accusationem *Stoicus*, a professione. Nam P. Egnatius auctoritatem Stoicæ sectæ præferebat, habitu & ore ad exprimendam imaginem honesti exercitii, *vt est apud Tacitum.* Non, auctor necis fuit, sed occidit, dixit: & discipulum, cui paternam pietatem debebat.

--ripa nutritus in illa
Ad quam Gorgonici delapsa est penna caballi. A patria crimen exaggerat. Hæc autem periphrasi Tarsum aspersit, vrbem Ciliciæ clarissimam: quam Tarsum quandoque dictam ponit Stephanus παρὰ τὸ ταρσεύειν, quod est exsiccare & stagnare: propterea quod aqua cum defluereret omnis in vnum locum, quod mare nunc est, omnium primus Taurus mons apparuit. Dionysius autem Thrax in iis, quæ de Rhodo scripsit, a casu Bellerophontis appellatam Tarsum autumat. Nam ταρσὸς est pedis pars: & antiqui, condita ciuitate, Bellerophonteæ claudicationis exstare monumentum voluerunt. Alexander cognomento Polyhistor ait: *inde nuncupatam, quod Pegasus in eo loco ταρσὸν, id est, plantam fregerit: Bellerophonteque errauerit in campo, cui nomen Aleus a re factum.* Meminit & Apher Dionysius in Periegesi. Vides a casu Pegasi Tarso nomen inditum: quod intelligit Iuuenalis, innuens Egnatium fuisse Tarsensem, non (vt somniant alii) Bœotium. Vale.

A. Ianus Parrh. Vincentio Iamchino. S. P. D.

EPISTOLA XXV.

LAudas epistolam ad Tamisium meam, quatenus ad gymnasia philosophorum: de Tarso ampliandum arbitraris, eo quod emphasis in eo tanta non sit quam si nutritus in Helicone dicatur, in contubernio Musarum. Sed heus tu? quis vnquã, rogo te, quenquam honore verborum sic extulit, a studio literarum commendans, vt in Helicone Parnassoque, & aliis Apollini Musisque consecratis montibus educatum dicat? præsertim Stoicæ familiæ philosophum, cui non adeo gloriæ sit Athenis, nedum alibi, natum esse, quã vbi sui dogmatis auctor Melitus habuit incunabula. Bœotios ab illiberalitate morum *sues* appellatos ex prouerbio Pindarus etiam confitetur: & exercendo corpori tantum intentos, historia tradit Satyri: qui miratur Alcibiadis ingenium versatile, nationumque moribus accommodatum, quod in Ionia luxu difflueret, in Thessalia alendis agitandisque equis non concederet Ale-

uadis, in Laconia Spartanos animi fortitudine vafritieque supe-
raret, in Boœtia Thebanos in suis gymnasiis. Ipsam vero Tarson
antiquissimam ciuitatem fuisse, Ioseppus affirmat, & a Tarso filio
Iaphet ædificatam: Ciliceſque ab ea omnes vetusto nomine dictos
esse Tarsos, opulentissimam & principem vrbem significante vo-
cabulo. Philologus Eratosthenes ait: *incolæ Tarsi post hominum memoriam primos instituisse, fructus, antequam corrumperentur, exsiccatos in hyemis vsum condere.* Sed multo magis ad rem, quod A-
lexander in successionibus inde fuisse Chrysippum scribit, anti-
stitem Stoicæ sapientiæ clarissimum. Ex quo tanta Iuuenalis indi-
gnatio:

- ripa nutritus in illa, &c. nutritus ita dixit, vt illici:

Vsque adeo nihil est, quod nostra infantia cœlum
Hausit Auentini, bacca nutrita Sabina? cum Romanum se
vellet ostendere. Qua ratione Vergilius alumnum terræ, filium
terræ, Tityon appellauit. Vale.

A. Ianus Parrh. Bruto Ricio Ticinensi, S. P. D.

EPISTOLA XXVI.

VT in *amystide*, cum frequenti auditorio Horatii carmina an-
no superiore interpretarer, a Domitio Porphyrione discede-
rem, Grammatico alioqui doctissimo & eloquente, potissimum
nos impulit eius addubitatio. Sic enim de ea differit quasi quid
proprie sit, incompertum habeat, ac in medio relinquat. † Ego ve-
ro certissimis fretus auctoribus, † Amystidem potionis genus esse
dico, quod vno hausto sumebatur: & inde nomen, παρὰ τὸ μὴ μύειν,
quod opus est aperto ore bibere, diuque non respirare, nec labra
comprimere: vel παρὰ τὸ ἅμα πίειν χωρὶς τοῦ ἀμπνεῦσαι, quod eam
necesse sit totã pariter e bibere citra animæ reciprocationem, per-
inde ac ἀπνευστὶ, id est, *vno ducta spiritu*: quæ Thracũ peculiaris erat,
vt Athenæus Dipnosophistῶν 10. scribit, & Callimachus his elegis:

Αὐτὰρ ὁ Θρηίκιον μὲν ἀπέφυρε χανδὸν ἄμυστιν
οἰνοπότην, ὀλίγῳ δ' ἤδετο κριὸς ὕδατι. id est,

At quoniam patulo non gaudet amystidis haustu
Threicio Bacchi, & pocula parca placent. Mos apud Roma-
nos inualuerat, vt exonerandi stomachi gratia, statim a balneis a-
mystin, id est, vno ductu multum vini biberent, deinde vomerent.
Id quod Erasistratus improbauit, quasi oculis noxium, ventrem
quoque sisteret. Hanc in Romanis matronis consuetudinem re-
prehendit Iuuenalis illo versu:

- tandem illa venit rubicundula, totum
O Enophorum sitiens, plena quod tenditur vrna;
Admotum pedibus: de quo sextarius alter
Ducitur ante cibum rabidam facturus orexin. Itaque sicti-
tiorem tibi videor historiam sequutus & magis idoneos auctores,
abs te peto, qui natalium ingenuique claritate, & doctrinæ gratia,
quæ

† *Lege Athenæum, 289.*

† *Politianus esse vestem putabat amystidem, epist. pag. 130.*

que non minus in vrbe Roma Patauiique vales quam Ticini, ne patiaris impudentiæ nos insimulari, quod aliquid ausi sumus innouare. Vale.

A. Ianus Parrh. Basilio Chalcondylæ Demetrii F.

S. P. D,

EPISTOLA XXVII.

NIhil æque mihi probat adolescentium studia, quam cum dubitant & maiores natu consulunt. Itaque laudo propositum tuum, quod quæ salebrosa tibi videntur, in Græcis ad patrem, in Latinis, ad me refers: in vtrisque ad ornatissimum virum Lascarin. Gloriari sane merito potes, abs te deprehensum latentem in herba anguem quam suspectam nemo habuit. Animaduertisti pene puer ineptum sensum, siquis illud Iuuenalis,

vtile porro

Filiolam turpi vetula producere turpem. ita accipiat, matri inhonestæ vtile esse obscœnis alere filiam moribus. Itaq, cum per te scieris errorem vitare, quid sequaris, accipe. *Producere*, non alere Iuuenali, sed prostituere significat, vt † Ciceroni, Asconio, Septimio Tertulliano, Lactantio, Plauto, cuius illa sunt:

† Lege Cic. ad Att. lib. 1.

Audientem dicto mater produxisti filiam. Origo verbi Græca: nam illi dicũt προαγωγεύειν. non (vt Hermolaus autumat) προάγειν. id quod ex Theophrasto, Plutarcho, Athenæo & Aristotele discces, ex V. Ethicorum, manifesta Arctini hallucinatione, quem fugit προαγωγείαν, Latine *productionem* esse. Iuuenalis ait anui, quę turpiter integram suam ætatem iuuentamque duxit, vtile esse, *producta* (id est, clam prostituta) *filia* quæstum facere. Vale.

A. Ianus Parrh. Ludouico Zuffato physico & medico, S.P.D.

EPISTOLA XXVIII.

IVre laudas acumẽ ingenii Hieronymi Nogarolæ, quod carmen illud ex sexta Iuuenalis Satyra,

Nullum crimen abest facinusque libidinis ex quo,
Paupertas Romana perit. Hinc fluxit ad Histros,
Et Sybaris colles, hinc & Rhodos, & Miletos: emendandum censet:

- hinc fluxit ad istos, Et Sybaris colles. Vt in hunc sensum loquatur: *Ex opibus fluxit ad istos colles*, id est, vrbem Romam, Sybaris & Rhodos, & Miletos. Nam molles Histros fuisse, friuolum sit ex illo Pompeii suspicari, quod histriones inde sint appellati: cum breuiarium quod ipse fecit ex Verrio, deinceps alias aliasque barbarorum manus, iniquo Latinæ linguæ fato, passum sit, & Liuius Valeriusque Maximus & Tacitus aliunde deducant. Ego quoque Nogarolæ sequutus exemplum, quando non magis Aristotelis, Hippocratisq; & Galeni, quam nostrorum studiosum te video, eiusdem Poetæ versus, a multis frustra tentatos, ad te defero:

Plebeium in circo positum est, & in aggere fanum.

Quæ nudis longum ostendit ceruicibus aurum,
Consulit ante phalas delphinorumque columnas. Phalas enim Nonius ex Ennio turres ait esse ligneas. At quem locum postea designet, adhuc nemo prodidit. † Historia Dionis habet hunc in modum: *Cum videret Agrippa Circensibus ludis aliquos impetrandis missilibus errore spectatorum, numero decipi, delphinos in circo posuit, ac ad omi speciem machinas & ædificia, quibus indicaretur, quoties quis decursis circi spatiis, ambitaque meta, redisset ad calcem.* Constat ergo phalas a Iuuenale vocari ἀποσκηνὴν ἀπὸ μηχανῆς, hoc est, ad omi speciem machinas, & delphinos in circo positos ab Agrippa. Sed & illud inferius:

Transeo suppositos, & gaudia vota quæque sæpe
Ad spurcos decepta lacus. In vrbe lacus erant ad excipiendas vndique sordes, vt ostendit P. Victor & Liuius, de censura Catonis & Valerii Flacci. *Lacus* (inquit) *sternendos lapide tegendosque euerterant.* † Ælius Donatus in Adelphos Terentii illud, *Apud ipsum lacum*, scribit hunc in modum: *Credibiliter addidit lacum. Nam Varro docet semper lacum portis additum, & ob vsum numerorum introeuntium & exeuntium, & præterea vt aduersus hostium gnaros portis de proximo subueniretur.* Hæcille. Ad inuentum Nagæolæ nondum proprius accessi: proinde accipe & hanc appendicem pro corollario,

Mordeat ante aliquis quicquid porrexerit illa
Quæ peperit: timidus pæguset pocula papas.
Fingimus hæc, altum satyra sumente cothurnum,
Scilicet egressi finem legemque priorum,
Grande Sophocleo carmen bachamur hiatu,
Montibus ignotum Rutulis cœloque Latino.
Nos vtinam vani. Sed clamat Pontia, Feci,
Confiteor: pueris, meis aconita paratis.
Quæ deprensa patent: facinus tamen ipsa peregi.

nam præterquam quod in papa, puerorum cibum ridiculum fuit intelligere: cum *Papas* apud Syracusios, & adiecto p, *Pappas*, patrem significet (vt est apud Suidam) Iuuenalisq; ita aliorem & pueri custodem vocauerit: a Pontia duos veneno necatos esse filios ipsi comminiscuntur. Vectii Bolani vxor ea fuit: Crispinum etiam fratrē, quos Bolano pepererat, e medio tollere mala potione contauit: indicioque detecta, pœnas dedit, vt in V. Syluarum Papinius auctor est, & hic apertissime Iuuenalis ostendit:

-sed clamat Pontia, Feci: Confiteor: habita scilicet inter fictionibus. *pueris, meis aconita paratis*, id est, non dedi. Nam rim sequitur, *Quæ deprensa patent.* Nam quod ait, *-facinus tamen ipsa peregi*, ad voluntatem refertur & consilium patrandi facinoris. Habes epistolam verbosius ad te scriptam. Nam, cum nonulla ad elegantem Bruti quondam, nunc tuum, laconismon aspirare qui

†Lege Varia Cassiodori, lib. 3. epist. 52. Varronis in Logistorico, & inscribitur Curia, de Deorii cultu, Tres aræ sunt (inquit) in circo medio ad columnam in qua bus stant signa. Lege Val. Probum in Bucolica Maronis, in illud, Nãq; canebat vti, &c. †Lege Claudium Suetonii.

qui sola possim rerum copia, dictionis infestiuitatem compensso. Vale.

A. Ianus Parrh. Alexandro Macro. S. P. D.

EPISTOLA XXIX.

NOn placet, Alexander, in prima Heroidum Nasonis epistola: *Siue quis Antilochum narrabat ab Hectore victum*, mutare cum Politiano,

Siue quis Amphimachum. Fuit is quidem Cteati filius (*vt ait*) inter Græcos ab Hectore in acie cæsus, vt Iliados 13. canit Homerus: cum Nestoris filius Antilochus a Memnone sit interemtus, vt *est apud Quintum.* Nihilominus antiquam receptamque lectionem tueor. Etenim Penelope matronali quadam simplicitate vertit historiam: cuius admodum studiosas a Iuuenale carpi videmus,

Illa tamen grauior, quæ cum discumbere cœpit,
Laudat Vergilium, per tura agnoscit Elisa.
Committit vates, & comparat: inde Maronem,
Atque alia parte in trutina suspendit Homerum

Et infra,

Non habeat matrona, tibi quæ iuncta recumbit,
Dicendi genus, aut curtum sermone rotato
Torquens enthymema: nec historias sciat omnes:
Sed quædam in libris & non intelligat. Hinc Ouidius ex Oenones persona dubitando dixit,

Illam de patria Theseus (nisi nomine fallor)
Nescio quis Theseus abstulit arte sua. Nec tantum comici, sed omnes qui versantur in dramatico scribendi genere, sententias & verba personis adscribunt: vt Plautus in Truculento, *Nō fæluso*, minus Latine posuit ex persona rustici: Terentiusque, *Emorirt.* apud quem tamen Atticus adulescens, *Emori cupio*, dixit, vt Ælius Donatus obseruauit. Et Theocritus, eumque sequutus in Bucolicis Maro, multa dicunt aliter, quam res habet, ad exprimendam rusticam simplicitatem: quod Seruius etiam notauit. Itaque nihil mirum si Penelope non exacte narrat historiam: quæ non ex nuntio, sed incerto rumore collegerat, in belli terroribus plerunque vano. Statius Thebaidos tertio, de comitatu Martis,

- at vigil omni
Fama sono varies rerum succincta tumultus,
Anteuolat currum, &c.

Et paulo mox,

Facta infecta loqui.

Vergilius,

Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.

Ouid. Metam. 12.

Atria turba tenet: veniunt leue vulgus, eurtq;:

Mixtaque cum veris pariter commenta vagantur,
Millia rumorum, confusaque verba volutant.
E quibus hi vacuas implent sermonibus aures,
Hi narrata ferunt alio: mensuraque ficti
Crescit, & auditis aliquid novus adiicit auctor.
Illic credulitas, illic temerarius error,
Vanaque laetitia est, consternatique timores:
Seditioque recens, dubioque auctore susurri. Plura ad eandem sententiam Silius: quæ transcribere supersedeo, cum res vsu percipiatur:

- *a Memnone victum,* ne legamus, ipsa syllabæ ratio refragatur. Vale.

A. Ianus Parrh. Tamisio Ritio, S. P. D.

EPISTOLA XXX.

EXigis a me, Maronis ex Culice versus, in quibus incassum se plerique omnes torserunt:

Atque vtinam Veneri, nec tantum grata Diana,
Venatus esses virgo sectata virorum,
Gnosia neu Partho contendens spicula cornu
Dictaeas ageres per gramina nota capellas:
Nunquam tam obnixe fugeres Minois amores,
Praeceps aeria specula, aut de montibus isses.
Vnde alii fugisse ferunt: & numina Phoca
Virginis assignant: alii, quo notior esses,
Dictynnam dixere tuo de nomine Lunam. Quæ numina Phocæ sint, explicari vis. Equidem vt fortasse verius, ita libentius, aut Aphææ legerim (nam Britomartin non modo Cretenses, vt Deam colunt, sed ipsi quoque Æginenses, & Aphæan cognominant: quod ea cum se præcipitem dedisset, augustiore forma apud eos apparuerit. Auctor Pausanias. In Aphæan Pindarus in Æginensium gratiam, sacrum carmen edidit) aut Rhoccæ. Ælianus enim de historia animalium 12. Apud Cretam in templo Rhoccææ Dianę, quod appellatur, canes in rabiem versi, cum vim morbi sentiunt, ex edita specula in caput se statim præcipitant in subiectum mare. Itaque tui iudicii sit, Aphæene potius an Rhoccæ per complexionem reponas. Vale.

A. Ianus Parrh. Antonio Galoto, S. P. D.

EPISTOLA XXXI.

IN Moreto plures mendę faciles animaduersu. Nec mirum quod hoc vnum te pene puerum, & musarum tyronem, cum me veteranum quoq; exercuerit, etiam si vitio caret:

Contrahit admixtos tum fontes, atque farinas
Transuersat durata manu: liquidoque coacto
Interdum grumo spargit sale. Nam quid *coactum* sit, & *grumus* sal, si quis exponat, operam non luserit. In Epitome Verrii, quam Festus

Festus vtinam non feciſſet, exſtat ita, Coctum a cogendo dicitur, quia coercetur, vt ad vtilitatem veſcendi producatur. † Fl. Caper in Ortographia, coactum, non coctum, dicendum præcipit, in quo oſtendit idem eſſe coactum quod coctum. * Nec multo poſt affert hoc ex Lucilio:

† *Lege Plin. nat. hiſt. lib. 33. cap. 4.*

* *Liuius 4 5. c. lib. 3. Nihil prater arma, & quod coacti ad manum fuit cibi, militi ferre licuit.*

Lactantia coacta cum melle bibi. Quamuis vtrobique locus inuerſus apud eum, Coactus & Coctus, pro Coactũ & coctum, & Coacla pro Coacta circumferantur. Grumus autem ſal opponitur trito. Nam grumi ſunt λίθων σωροὶ (ſi Chariſio credimus:) eſtq; nomen abſolutum: quanquam Vergilius adiectiue Poetico iure poſuit. Vale.

A. Ianus Parrh. M. Marcello Pico. S. P. D.

EPISTOLA XXXII.

AIs te Culicis argumentum percipere, ſed vbi res geſta ſit, a me ſcire velle. Paucis expediam. Paſtor a Culice ſeruatus eſt in Theſſalia iuxta Thebas cognomento Phthioticas, quod indicat Maro per hæc:

Condenſas paſtor pecudes cogebat in vmbras:
Et procul aſpexit luco reſidere virenti
Delia diue tuo: quo quondam victa furore
Venit Nyctelium fugiens Cadmeis Agaue,
Infandas ſcelerata manus, & cade cruenta.

Lucanus 6. Pharſalidos:

Atque olim Lariſſa potens: vbi nobile quondam,
Nunc ſuper Arges erant: veteres vbi fabula Thebas
Monſtrat Echionias: vbi quondam Pentheos exul
Colla caputque ferens ſupremo tradidit igni
Queſta quod hoc ſolum nato rapuiſſet, Agaue.

Viden' vt Lucanus Vergilio concinit, Agauen poſt cædem Penthei, nondum remiſſo furoris impetu, ex fuga Theſſaliam petiiſſe: cum reſipuiſſet, iuſtis filio perſolutis, ex nomine veteris patriæ Thebas condidiſſe? Quæ ſi veniſſent in mentem literatoribus alioqui doctiſſimis, nec ii putarent in Bœotia caſum culicis accidiſſe, nec illi ambigerent cur Echionias Theſſaliæ Thebas Lucanus appellaſſet. Vale.

A. Ianus Parrh. Euangeliſtæ Bladario Veiecetino poetæ, S. P. D.

EPISTOLA XXXIII.

QVaſi parum pudenter a me factum quidam muſſitãt, quod ab A. Gellio viro anxie docto, tot exemplis auctoritatibuſq; ſepto, diſceſſerim in illo Vergilii:

Munera latitiamque Dei. Cum ipſe *die* legat. In quo ſenſu, cum ſit ab eo luculentiſſime traditum, ne toties inculcetur, omittam: contentus afferre nudas rationes quibus adducor, vt veterem publicamque lectionem tueat, id eſt, *Dei*. Mittuntur Æneæ ſociis, ad claſſem 20. tauri, centum ſues, centumq; oues & totidem

agnitin vſumne (rogo te) vnius diei? Vix quinquaginta nauium classiarii naualesque socii tantum obsoniorum vno die absumsissent, ne dum septem, quę solum supererant Æneæ naues. Quarum omnem multitudinem, septem ceruorum carne, viscerationefera, paulo ante satiauerat. Et quid opus est poetæ præscribere modum victus, in aliena præsertim liberalitate & munificentia? Num medici personam sustinet, & Troiani tunc ægrotabant? An officio promi condique fungitur: an potius obsonatoris? Ostendant apud eum, vel alium quemuis aut Græcum aut Latinum poetam, comparem locum? & herbam do. Cur autem nihil ad eos vini? nisi forte credamus heroicis temporibus omnes abstemios fuisse. Sed exstat apud Homerum vini laudatio, Troianique hoc ipso loco,

fusique per herbam
Implentur veteris Bacchi, pinguisq; ferina. Quare nō quam diserte disputetur, de genitiuo nominum, quintæ declinationis a Gellio, sed inspiciendū quid ad rem maxime faciat, & vtrum magis decorum: cuius retinendi summum poetis esse studium, ne Cicero quidem tacuit. Equidem per *munera latitiamq; Dei*, periphrasticōs: accipio vinum, quod Liber inuenit. Inde Silius,

Bacchi dona volunt. Et Propertius ad Liberum,

Funera sanabunt vel, tua dona malum Latitiam vero, quod vinum nobis (vt ait Homeri gener, is qui Cypria cecinit, Stasinus) ad discutiendas tristes animi curas ab dis immortalibus datum. Quod etiam Plato sensit. Apuleius, *Prima cratera ad sitim pertinet, secunda, ad hilaritatem.* Laberius, *Ebrietatis mentem hilaram arripiunt.* Et Pythias illa Terētiana ad Chremetem, qui se vino victum fatetur, *Certe tu quidem pol multo hilarior.* Valer. Max. Memorabilium, lib. 6. *Cris* (inquit) *conuiualis hilaritatem deposuit.* Et Macrobius, *Vbi modestus edendi modus cessare fecit castimoniam ferculorum, & conuiualis latitia minusculis poculis oriebatur.* Sed quid ego testibus non necessariis vtor? vnus Hesiodus satis est,

ὅτ' ὄμφακες αὐδῶσι.

Οἷα Διώνυσος δῶκ' ἀνδράσι χάρμα πιοῦσι. id est,

Munera cum Bacchi varium traxere colorem,
Quæ mentes hominum pariterque hilarantq;, grauantque,

Et ipse Vergilius infra,

Adsis latitia Bacchus dator. Itaque fateor ab A. Gellio dissentientem, meis auditoribus affirmasse legendum,

Munera latitiamq; Dei, per familiarem poetis ipsique Vergilio figuram: vt dicat a Didone missum Troianorum, quod animos hilaritate lætitiaque diffunderet. In hac interpretatione si tu tuique similes, id est, eruditissimus quisq; noster applauserit, loquacium rebulonum rabiosa murmura contemna. Sin minus, etiamsi vulgo in cœlum tollatur, equidē mihi non placeam. Scis illud Democriti, *Vnus mihi pro populo, & populus pro uno.*

Vale, *A. Ianus*

A. Ianus Parrh. Alexandro Porto S. P. D.

EPISTOLA XXXIV.

QVid est, cur cœlum ac terras isti misceant? A. Gellium redarguere Ianus audet? Hui quantum mali. Notantur ab eo Varronis, Plutarchi, Annæi Cornuti, Hygini, Cassellii Vindicis, Sulpitii denique Apollinaris errata. Nec Cicero, Seneca, Plinius, Vergilius, aliique præterea multi suæ famæ relinquuntur: & eorum vicem nemo dolet. Ipse quoque Gellius a quibusdam quasi κακόζηλος, & orationis affectatæ studiosus incessitur a nonnullis, ac si quædam parum vere perite que præceperit: & omnes dissimulant. At nunc demum extra aleam Gellius: nunc vt Aiax ferro, sic ipse morsibus impenetrabilis a Iano perstringitur. Quanto facerent æquius & se magis dignum, si non ætates auctorum, nō personas, non speciosa nomina, sed res, & non a quo, sed quid afferretur, expenderent. Ac ne quicquam se profeciisse credant huiusmodi Tragœdiis, aut a consilio pro virili parte iuuandæ rei literariæ me defectum, rursus in Gellium Maronis & Apollinaris agam nomine. Nam cum Cassellius Vindex in illis Vergilii versibus e lib. 6.

Syluius Albanum nomen, tua posthuma proles,
Quem tibi longæuo seruum Lauinia coniux
Educet syluis regem regumq; parentem,

posthumam prolem non significare, qui patre mortuo, sed qui postremo loco natus sit, existimaret: Apollinaris Sulpitius cum iure redarguens, ait, *longæuo*, non *seni*: (significatio enim esset contra historiæ fidem) sed in longum iam æuum & perpetuum recepto, immortaliq; facto. Anchises enim, qui hæc dicit ad filium, sciebat eum cum hominum vita discessisset, immortalem atque indigetem futurum, & longo perpetuoque æuo potiturum. Quæ cum recitasset Gellius, *Hoc* (inquit) *Apollinaris argute. Sed aliud tamen est longum æuum, aliud perpetuum: neq; dii longæui appellantur, sed immortales.* In quo non tantum Sulpitio facit iniuriam, quem per calumniam reprehendit, sed etiam Vergilio, quem reliquit indefensum. Sed ignoscant eius manes. In longæuo *perpetuus* etiam aliquando significatur, ipsique *Dii longæui*, dicuntur. Æschylus in ea fabula, cui titulum fecit, Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας, ait, Δαίμοσιν ἐχθρὸν σῆμα μιᾷ θροεῖσι τε δυσβίοισι θεοῖσιν. Id est, *Intussum manibus signum, mortalibusq; & longæuis Diis.* At Æschylus poeta Græcus est. Quasi vero Vergilius a Græco fonte multa rerum vocabula non detorserit, idque permissum non doceat Horatius in arte poetica. Sed hæc a me sibi scripta refractarii non autument. A sensionem vulgi non capto: satis sunt mihi pauci. Satis es vnus, in quo summa nobilitas amplissimumque patrimonium pene vincuntur ab ingenio præstantique eruditione. Cui, si cum Sulpitio, mecumque videbitur ex Æschylo, *longæuus* apud Vergilium pro Deo perpetuoque poni posse, Ver-

gilius Aristarchi virgam, molestissimosq; criticos, Apollinaris A. Gellium valere iubebit, egoq, omnes inuidos Vale.

A. Ianus Parrh. Io. Bruno sacerdoti Veicetino, S.P.D.

EPISTOLA XXXV.

AIs negotium tibi factum in illo Maronis Æneid. 2. *Vadimus immixti Danais, haud numine nostro:* cum ipse exposuisses, mea sententia, sub *externorum Deorum tutela*, tum fuisse Troianos, cum Græcis insignibus ornati per vrbem captam incensamque vagarentur. An aliud Æneam, eiusq; socios aliquandiu tutos ab hoste præstitit, quam quod Græcos erant mentiti? Certe non. Ergo tum non a *Diis Troianorum patriis* (quos ab hostibus euocatos ad se desciuisse iam questus erat Æneas) sed a *tutelaribus hostium Diis* adiuuabantur, habitu specieque Græcorum simulata: non quod *Dii* fallerentur, sed *homines*, qui Græcos arbitrabantur, & quasi sociis parcebant hostibus. Ergo *qui Dii* Græcis, *iidem*, donec in ornatu Græco latuerunt, Æneæ sociisque propitii fuerunt. Itaq; versabantur in hostium agmine, non *suo*, id est, *Troiano*, sed *alieno*, id est, *Græco*, numine. Ælius Donatus illud ex Adelphis apud Terentium, *Plebem primulum facio meam*, exponit, *Mihi fauentem:* & statim subdit: *Vt a contrario Vergilius, Vadimus immixti Danais, haud numine nostro.* Quid si quis interpretetur, *haud nostro*, id est, *aduerso? Meos*, Ouidius ex persona Phyllidis Heroid. 2. posuit pro *fauentibus*:

Protinus ipsa meos auguror esse Deos.

Et in Sappho: *Non agitur vento nostra carina suo.*

Horatius in Epodis: *Aut ille centum nobilem Cretam vrbibus*
Ventis iturus non suis,

Tibullus quoque:

Audiat auersa non meus aure Deus. Vt propter euentum parum prosperum, cædemque sociorum sequutam, dicat Æneas, aduersantibus & iratis Diis in medios hostes se conieciisse. Nam de *scutis* historiam suo more commentus est *Honoratus*: audiendusq; Nonius non est, qui Maronis hac auctoritate falsus, in numine *ornatum* quandoque significari, perperam prodidit. Vale.

A. Ianus Parrh. Io. Georgio Trissino Veicetino, S.P.D.

EPISTOLA XXXVI.

CRispus Passienus (vt est apud Senecam (dicere solebat, *quorundam se malle beneficium quam iudicium, quorundam iudicium quam beneficium*: ego vero abs te vtrunque. Etenim a quo potius accipiam beneficium quam ab eo qui potest, animoque tam liberali largoque confert, vt (ex sententia Publii Syri) *beneficium accepisse ducat cum digno dedit?* Idque me acceptum tibi referre, quod optimi ciues tui, te referente, ducentenis annuis, instituendæ iuuentuti suæ me conduxerunt, quanta mercede nullum ante me Rhetorem: tantoque habent in honore, vt neque Mediolani frequentiam,

quentiam, neque vibis Romæ magnitudinem, neque Campaniæ secessum amplius desiderem. Iudicii vero, & argumentum maius? accessisti serus ad studia literarum, ex indulgentia parentum, qui filio timebant vnico, in spem successionis & maximarum opũ clarissimæ familiæ susceptо. Dii boni quam cito non modo Latinam, sed etiam Græcam vorasti linguam! verius *helluo librorum* quam *M. Cato*. Reuocasti vetus exemplum Luculli, quod in Academicis a Cicerone memoratur, & a Plutarcho. Prædicantem Demetrium socerum, (qui tam falli nescit quam mentiri) vitum minime blandum, sæpe audiui, neminem ex eius auditoribus adeo breui tantum profeciſſe: quod ita plane esse experiebar ego Mediolani, siquid abstrusius occurrebat apud auctores. Et nunc absentem cõsulendum putaui, *de quodam sensu Iuuenalis*, aut ab omnibus aliis, aut a me non percepto. Quorum alterutrum te iudice facile mihi persuaderi sinam. Iuuenalis ex tertia Satyra carmina sunt hęc:

- laudare paratus,
Si bene ructauit, si rectum minxit amicus,
Si trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo.

Omnium primum vetustorum codicum fidem sequutus emendandum reor, *-si lectum minxit amicus*, id est, *triclinarem culcitram*: quod ebriis, in longo præsertim conuiuio quis nescit accidere? Brutii gentiliter vsurpant, *opulentos cum lectum commeiunt, ex adulatione fudasse dici.* Sed inter idiomata Fl. Sosipatri inueni, *Commeio lectum.* Diomedis etiam manuscripti codices habent *Commeio culcitram*, non (vt impressi) *commuto.* Sed Horatius apertissime rem declarat Sermonum primo, *Comminxit lectum potus.* Deinde, cui nauseam non faciat ille *crepitus* (*vt Plautus ait*) *polentarius?* ad quem referunt *excitatum cottabo sonum*: de quo lege (quæso) quod attulimus ex Athenæo, Suida, Polluce, ceteris: moxque, si videbitur, explode. † *Cottaborum lusus* inuentio Sicula: quippe quem Siculi excogitauerunt: ipsa quoque *latage* Siculum nomen est, eaque *liquorẽ* significat *ex potione reliquum*, quod in *lusu cottabi* in summum caput elata ac inuersa manu eiiciebant. A Thessalis & Rhodiis appellatur *latage cottabus*, id est, *reliquũ quod e poculo eiectum resonat.* Item *cottabus* in potu victori *propositum præmium* vocabatur. Hinc Euripides:

Πυκνοῖς δ' ἴσαλλον βακχείᾳ τεξύμασι
Κάρᾳ κέρνιτ' ἐν βάλλοντα δὲ σίφων
Ἐγὼ πέφαγμαι, ἄθλα κοτταβῶν διδάς. Id est, *Crebris ictibus Bacchici senis impetebant caput: ego quoq; eram constitutus, vt ei qui destinatum locum feriebat, imponerẽ corollam, dato in præmium cottabo. Cottabus* item dicebatur vas, in quo *latage* ponebãtur. *Accensos* etiam quosdã *cottabos* nuncupabant, κοτταβίσκους, id est, *lucernas, quæ suspensa dimittebantur.* Eubulus: Τίς ἂν λαβοιτο σικελῆ κοτταβίσκῃ; Λίνω γὰρ ὀστέρ' κοτταβίσκου κρεμάμενον, id est, *Quisnam siculum capiat,*

† *Lege interpretẽ Aristophanis circa calcẽ, & Erasmũ 237. & Plautum 301. & Suidam 303. Sed in primis lege, quæ Ianus excerpsit ex historia confusanea.*

vt dimittat? est enim in sublime eleuatum, ceu cottabion. Antiphanes, Κόπαβον τὸ λυχνίον ἐστὶ σφόδρα τὸν νῦν· ἀλλ' μοὶ πότερον νικητήριον. τίνα τρόπον; ἐγὼ διδάξω· κοῦ' ὅσον ἂν τὸν κότταβον ἀφεὶς ἐπὶ τὴν πλάστιγγα, ποῖον, τοῦτο τοὐπικείμενον ἄνω τὸ μικρὸν πινάκιον λέγεις τοῦτ' ἐστὶ πλάστιγξ· ἕτερος ὁ κρατῶν γίνεται. πῶς οὖ' εἰσιτεῖ πε τοῦτό γ' ἂν τύχῃ μόνον αὐτῆς, ἐπὶ τὸν μόννην πεσεῖται, καὶ ψόφον ἐστὶ πολύς. οὕτως ἦτον τῷ κοτταβίσαι καὶ μόνης τὸς ὥσπερ οἰκέτης. Id est, *Cottabus est lucernula: adhibe mentem. Ex cottabo victor oua quinque referes in premium. Quo pacto? ego ostendam, cottabo in statera im dimisso. Quemnam? hanc ne dicis superimpositam paruam lancem? hic stater est: hinc victoria cõtingit. Quomodo quis hoc intelligat? si tantum detrusa, in manemque impacta ingentem crepitum ediderit. Nunquid cottabo manes aliquã assistit, vt minister?* Idemque paulo post inquit Antiphanes: ἐὰν καρκινᾶν τοὺς δακτύλους. Οἶνον τε μικρὸν ἐγχέαι καὶ μὴ πολύν. Εἶτα ἀφῆσεις πίνα τρόπον; δεῦρ' βλέπε. Τοιῶτον. ὦ Ποσειδον, ὡς ὑψὸς σφόδρα· Οὕτω πείσεις· ἀλλ' ἐγὼ μὲν σφενδόνη. Οὐκ ἂν ἐφικοίμην αὐτῆς, ἀλλὰ μάνθανε. Ἀσκυλᾶν τοῦ δεῖ σφόδρα τὴν χεῖρ' εὐρύθμως πίμπειν τὸ κότταβον. Id est, *Oportet in cancri similitudinem contrahere digitos: infundere vero non multum vini. Quid tum postea? aut quomodo dimittes? Animaduerte. Sic. O Neptune, quam vehemens excitatum est crepitus? ita fac. Atqui egones funda quidem id assequi possim. At disce quippe opus est admodum contracta manu, libratoque ad perpendiculum eiicere cottabon.* Apud Platonem præcipitur Herculi *cottabo* lusuro, vt duram habeat manum. Appellabant etiam ἀσκύλης στροφὴν, id est, *a flexa iactura cottabi.* quod in eius lusu dextra manus incuruaretur. Aliqui tradunt ἀγκύλην esse *poculi* genus ex quo quidã *cottabi* nominantur ἀγκυλιστῆρες. Superior in lusu *cottabi*, capiebat præmium *oua* atque *bellaria.* Alterum ludi genus est in *trulla* aqua plena. In aqua *inania vascula* fluitant: hæc iactis ex poculo reliquiis, sub aquam detrudere certabant. Qui immersisset altius, erat in honore. Euripides, πολὺς δὲ κοτταβῶν ἀραμὸς, id est, *multos cottaborũ sonitus.* Hæc ex Athenæo. Deinceps ex Suida. *Cottabi lusus* erat huiusmodi: Potionis aliquid in *aneas phialas*, quæ λεκάνια vocabantur, iniiciebant: vnde si sonitus reddebatur, argumentum erat in amore puerorum potiores esse. *Cottabus* autẽ appellabatur *ex poculo reliquum*, q̃ iis illidebant phialis. Athenienses *cottabo* ludebant ita: Baculo humi depacto, transuersum alterum imponebant, examine in trutina libratum, ne vnquam cõsisteret, sed alterno motu nutaret. In cuius extremis cornibus singulæ lances vtrinq; lineis appendebantur. His autem singulis lancibus singulæ suberant aqua plenæ trullæ: quas suppositio vertice sustinebat *anea signa* in aurata duo. Idque factitabant in conuiuiis. Itaque colluforibus exsurgens aliquis *phialam mero plenam* sustinẽs, eminus vna superfusa, atq; cõmenti iactu, quantũ erat in phiala vini, in subiectam lancem ex alto dimittebat, vt eo subito vini casu prægrauata,

grauata, sub aqua latentis statuæ verticem percuteret. Victoria penes cum stabat, qui vinum sic iniiciebat, vt nihil inde effluere, maioremque crepitum excitaret: isq; omnium iudicio putabatur ab amica amari. Dicebatur autē sub aqua latens statua *manes*. Et statim, Κότταβος λάπαξ χαλκῆ φιάλη, ἣν μεταξὺ τῆς δείπνου ἱστᾶσιν οἶνου πεπληρωμένην. εἶτα εἰς μικρὰ πορίσματα ἐμβάλλοντες, ἀπὸ ὕψους ἐρρίπτουν, ἐπὶ τῷ ψόφον ἀπὸ τέλους ποιῆσαι ἐκλείποντος κότταβος. ἐπηνεῖτο δὲ ὁ μείζονα ψόφον ποιῶν, καὶ μεθύσκεσθαι ἐκάλουν τοὺς ἐρασθέντας. Id est, *Cottabus est anea phiala quā mero plenam in medio conuiuio statuebant: indeq; modicis poculis hausturum merū, a summa aure librata manu iacitabant, vt sonitum redderet: quem quo maiorē quis excitabat, eo magis laudabatur: quique hoc faciebāt, μεθύσκεσθαι vocabatur*, id est, *ex cottabo temulenti*. Iulius itē Pollux de verbis idoneis ad Commodum Cæs. x. † Quem delectat (inquit) *in potu* ἀποβλύζειν. i. *singultare*. καὶ ἐξεμεῖν, id est, *euomere* (quod plerique omnes κοτταβίζειν dicūt) huic apta pelvis est *ad excipiendum, quod exuberante potu desluit. Et enim* λεκάνην, id est, *trullam*, ἃς appellant, *in quod reiicitur, vt vocat in Horis Cratinus.* Μῶν βούλυμ' ἔχει; πίσσῃ τοιχώσ' ἃς καὶ λεκάνην εἰσενεγκάτω, id est, *Singultune cōtutur? actutum aliquis afferat huc trullam. Polyzelus in Mimo Tyndaro*, Λεκάνια δὲ πρῶτον μὲν ἐναπονίψεις, ἐπειτ' ἐμέσεις, ἐπειτα λήσεις, id est, *In trullio primum lauabis, vomes, implebis. Itaq; vas hoc,* λεκάνιον, id est, *trulleum, proprie dicitur. Licet* & λέβητα καὶ λεβήτιον, (id est, *pelum pelueulamq;*) *vocitare, σκάφον quoque* (id est, *scaphā*) *dixit Aristophanes in Anagyro.* Hæc Pollux: quem redarguit is, quem Græci nūcupant ἐπιμολογικόν, hūc in modum, Κοτταβίζειν, *vt cottabo dicunt Attici, non* (vt ætatis nostræ quidam prodiderunt) *euomere. Cottabus in medio discumbentium positum vas erat vino planum, in quo aliud minoris formæ vasculum fluitabat: in hoc oportebat ita reliquum potionis iniicere, vt deprimeretur, idque erat indicium, vel vxoris vel liberis esse carum.* † *Victor in præmium tollebat ex tritico vel sesamo, coctoq; melle confectas placentulas, ισῆς crepitus* λάπαξ *vocabatur.* Huc & illa Ciceronis ex prima Tuscu lanarū schola pertinent; *Cum* † *Theramenes coniectus in carcerem 30. iussu tyrannorum, venenum vt sitiens obbibisset reliquum sic eieciit, vt id resonaret, quo sonitu reddito, ridens: Propino, inquit, hoc poculum Critiæ.* Et Plinii 14. nat hist. de Nouellio Tricongio, *Nihil ad elidendum in pauimentis sonum ex vino reliquisse* Et Horatii ex 2. Carminū, *Mero tinges pauimentum superbo, Pontificum potiore cœnis.* Φ accepit ex illo Græco incerti auctoris, qui cōremtus a Cornelio,

Εἰκαμεν ψυχὴ πεπαλαισμένα μὲν δὲ βιάζου·
Εἰς ἐὸν Φ τέχνης κείμεθ' ὑπ' ἀργυρέης.

A. Ianus Parrh. Vincentio Tarsiæ S. P. D.

EPISTOLA XXXVII.

REmitteret aliquid de iudicio suo Lucilius, &, qui Lucilio subscripsit, Cicero, si viuerent hac ætate: iuuentutemque Co-

† *Lege Pollucem, li. 10.*

† *Lege Athenæum. 228. ex Theophrasti test. Item 288. ex auctoritate Bacchylidis, &c. Itē 293. pag. ex Harmodio & Hegesandro. Itē pag. 357.*

† *Lege Val. Max. cap. de fortitudine, agentem de Theramene.*

sentinam bonarum artium studiis cum quauis Italiæ ciuitate certantem viderent. Adhuc etiam post illud inexpiabile Romanorum in Brutios odium, iusque victoriæ crudeliter & superbe exercitum, florent antiquæ domus armorum rerumque gestarum gloria clarissimæ: & in iis vestra virtute, diuitiis, honoribus in Brutiis nulli posthabēda. De *Brutiis* exstat historia Trogi Pompeii grauissima, altius eorum repetens originem, magis ex fide (mea sententia) quam Strabo: qui tamen vt vera tradiderit, auctor generis *pastor Assyle* propudiosior non erit. Hermolaus Byzantius in breuiario Stephani, *Brettus* Tyrrhenorum ciuitas, a *Bretto*, quem genuit Hercules ex Baletia Baleti filia: quam qui colunt, appellantur *Brettii*: terraque, *Brettia*. Sed ne quis ambigat, an iidē *Brettii* sint & *Brutii*, legat Eustathium: cuius in Dionysium Punicum verba, Latine quidem (nam quid oportuit Græce?) subieci: *Lucani & Brenni per n, vel Brettii per geminatum t, pertinent ad vsque Leucopetram.* Et infra, *Lucani vocabulum sortiti sunt a Lucio quodam: Brettii ab eiusdem nominis Herculis filio.* Geographus autem refert ita dictos eo, quod *a Lucanis defecissent*, Lucanorum lingua *transfugas* significante vocabulo. Vides vt *Brettios* appellant Græci, quos nostri *Brutios*? id quod indicant ex ære argentoque & auro vetusta numismata, ex altera parte cum inscriptione Λίγων Φ, ex altera τῶν Βρεττίων. Nam quantæ fuerint olim *Brutiorum* opes, vt omittam, quæ Liuius Valeriusq; Max. in oppugnatione Thuriorum, Troguſque narrat, argumento sit ad Alexandrum Philippi F. orientis domitorem in extremos Asiæ fines missa legatio, vt est apud Arrianum: Idque ex ab Antiocho scribitur, vniuersam Italiam, *Brutiam* prius appellatam, deinde *Oenotriā*. Nec te moueat, apud Stephanum reddi *Bretton* vrbem *Tyrrhenorum*. Nam †*Tyrrheni* maris accolas omnes appellare *Tyrrhenos* Græci solent, vt in Strabone Pausaniaque non indiligens lector animaduertet. Inde Sostratus regem *Tyrrhenorum* dixit *Æolum*: vel quod *Æolias insulas* in conspectu Siciliæ *Tyrrheni* tenuerunt, vt ἀνίσων primo Palæphatus auctor est. Hinc apparet insulse & inuidiose nouam nominis rationem a Sipontino excogitatam. Nam neq; moribus obscœnis *Brutii* sunt, nec inde dicti, sed a *Brutia* muliere, vt Trogo, vel Herculis & Baletiæ filio, vt Stephano placet & Eustathio. Nam si literaturam spectare volumus in etymis vocabulorum, *Sentinates* sui pet belle deduci possent a *sentina*, atque a conuenarum spurco vitæ genere, & colluuione. Sed Dii meliorem mihi mentem, quam vt animi perciti insanias imiter, & alicui nationi conuicium faciam, Sipontini Narnenses, & alios Italiæ populos incessentis exemplo. Quanto præstaret in excutiendis accuratius antiquorū scriptis & nō in effundenda publice priuatimq; bile, bonas horas impendi posse? nam toties a compitalitio quoq; literatore in ius nō vocaretur. *Bilinguem pro fallaci*, inquit, *accipimus. hoc vitium ad men-*

† *Lege Lycophronem, & eius interprētē circa calcem. Nā Tyrrhenos appellabāt ōmnes Italos.*

tem

tem referentes, vnde Brutii Italiæ populi Lucanis vicini bilingues appellati sunt, & Græciloqui dicti. Cæca nimirum est inuidia: maledicendi cupiditate non vidit ire se præcipitem. Si *Brutii* bilingues appellati sunt, quia fallaces, cur *Græciloqui* dicti? Pompeii verba etiam in vetustis exemplaribus vitiata penitus inuertit. *Bilingues*, inquit Festus, *Brutaceseni dicti, quod Brutii & Osce & Græciloqui dicti sunt. Sunt Italiæ populi vicini Lucanis.* Siquid habuisset ingenii vel studii, veram lectionem deprehendisset hanc, *Bilingues Brutii ad Cosentiã dicti, & Osce & Græce loquerentur*, &c. In illud Horatii, - *Canusini more bilinguis.* Porphyrion ait: *Quoniã vtraq; lingua vsi sunt, sicut per illũ omnem tractum Italiæ quẽ magna ex parte Græci incolerant: ex quo Magna Græcia nomen accepit. Ideo ergo Brutios & Græciloquos & bilingues dixerunt.* Hæc Porphyrion: etsi mutatis apud eum syllabis impressor excuderit. Nam si *bilinguis* in vitio tantum ponitur, quid de *Massilienſibus* dicendum, quos ait Varro *trilingues* esse, quod Græce, Latineq;, & Gallice loquantur? At eorum mores a Strabone, Plauto, Valerioq, Max commendantur. Sed ignoscendum omnia tractanti. Oppido quam obscura *lingua* erat *Brutia.* Illud vero fidem prouerbio fecit, *Bi pueri senes.* Si Pompeii verba non expendit, ab Acculeo nostro hypodidascalo notatum. *Domunciula, parua domus, quæ domuscula vocatur, & domuncio.* Apuleius: *Iam vero nec larem requiro, nec domuncionem paro.* Verum nec a domo domuntio diminutiuum fit, & Apuleius *domuitionem*, non *domuncionem*, frequentissime protulit, ex *Domo* & *Eo*, duplicato nomine. Pacuuius in Hermiona, *domuitionem dedit.* Lucil. lib. 27. *Domuitionis cupidi, imperium regis pene imminuimus.* Apud Pompeium librarii vitio legitur, *Lingulaca fiscis*, & *mulier augurarix.* Id ipsum trãstulit in suum cornucopiæ: cũm castigari debeat, *argutatrix.* Amatorie legit apud Ouidii *Sappho*, atque ex interpretatione Græci nominis exponit *Erato.* Quid quod *amuletum* deducit ab *amula*, cum Fl. Sosipater hunc in modum præcipiat, φυλακτήριον, quod Græci appellant, *amolitum* Latine dicimus. Nam & Varro Diuinarum 42. dixit: *Siue amoliendo*, id est, *infringendo vim mali, siue amulatione.* Notauit Hermolaus in eo falsam nominis rationem, sed non literaturam: quippe non *Amuletum* per *u* & *e*, sed *Amolitum* per *o* & *i*, scribendum. Voluminis instar efficiam, si pergam congerere eius errores. Et audet inepte gloriari, omnium Græcorum, qui iam quingentis annis in literarum studiis floruerunt, errorem ab se deprehensum? quod Aristotelis Æliani-que & Plinii verbis inter se collatis, ostendit γαλῆν esse mustelam, non felem. Non inficior ἄιλουρον esse felem: quod eo prior Charisius institutionum Grammaticarum primo docuit, *Feles, Æluros, Felis.* Et Hyginus in Astronomico: tametsi quidam *catum* scribat in eo ridicule. Sed & γαλῆ pro fele ponitur. Homerus in Batrachomyomachia:

Μῦς ποτ' ἀψαλὶς γαλῆς κίνδυνον ἀλύξας, id est,
Mus auidus quondam sitiente pericula fele.

Elabi. Sostratus elegorum scriptor in Tiresia ait, *indignatione Veneris in anum mutatum Tiresiam beneficio Gales vnius Gratiarum (secundum quam de præstantia forma litem dederat) in Creta Arachnum quendam inuenisse amatorem: qui cum gloriaretur habere rem non cum Tiresia, sed cum Venere, ab irata dea esse versum in galen, Tiresiam vero in murem, animalia inter se inimica.* Nihil inuis dici potest, quin gale felem significet. At vide quam cõtumelios in Verrium, quem Pompeius redegit in epitomen: *Quod Festus* (inquit) *Pompeius scribit, saperdam genus esse pessimi piscis, vbi legent ipse dicat. Atqui si ipse non potest, annis ab hinc mille vita functus, equidem pro eo dicam, ne tantus vir immerito obstrigilletur.* Archestratus Syracusanus, siue Gelous, is qui ventris eorumque quæsunt infra ventrem, gratia, orbem terrarum peragrauit, in Hedypathia quam versibus hexametris ab eo compositam Q. Ennius inscriptione & argumento imitatus est, vnde testimonium citat Apuleius (etiamsi titulus in eo perperam scriptus *Hedysphagetica,*)

† *Lege Athenæum, pag. 198.*

† Σαπέρδη δ' εὐπω κλαίειν μαχρῷ πουλυκωῷ ὄψῳ, id est,
Saperdam iubebo procul valere Ponticum obsonium.

Quid ita, nisi quia pessimus piscis Archestrati palato fordebat prithynno Siculo, quem iam laudauerat? Inde etiam Persius,

Et quid agam? rogitas? hem saperdam aduehe Ponto,
Castoreum, stuppas, &c.

Ineptus equidem sum qui tam minutatim hęc in Sipõtino, quem senem Domitius admodum iuuenis in Plinio castigando conuertit hallucinatum locis amplius mille, & in vertendo Polybio infantissimum. Hic enim (si nescis) quem Broteum vocat & Fidentini præceptorem. Vale.

A. Ianus Parrh. Antonio Cæsario Consentino S. P. D.

EPISTOLA XXXVIII.

DEterreor Ouidii carminibus abs te propositis, exemploque Themidis & Thebanorum, ingenio nimis indulgẽdo, offensam numinis, id est, doctissimi cuiusque, incurram: meumque agrum, id est, vigilias, non vna vulpes, sed certatim multæ populentur. Nam quæ sapientia est hæc, malle malum periculum forsalle facere, quam fateri te nescire quod omnes nesciant? Atqui ita valeam Cæsari, vt me potius officium quam trahit ambitio, neue caussa noluisse videar id, quod a me primum petieris. Itaque inclit fit alea, atque Ouidii versus ex 7 Metam.

Carmina Naiades non intellecta priorum
Soluunt ingenio: & præcipitata iacebat
Immemor ambagum vates obscura suarum,
Scilicet æma Themis.

† *Lege Ho*

Exponamus ita. Philochorus auctor est † *tres* olim *Nymphas Apol-*
linis

linis nutrices Parnassum tenuisse, quibus erat nomen *Thriis*, vnde Græci *sortes* appellauerunt *thrias*. Alii dicunt (vt Didymus refert, & Tharrhæus in collectaneis adagionum) Mineruam *diuinationem* per *sortes* inuenisse, quæ cum Delphico præponerentur oracuło, Iupiter in gratiam Apollinis abrogauit iis fidem. Itaque rursus Apollinem consulentibus Pythia respondit.

meri hymnii in Mercurium circa finem.

Πολλοὶ θριοδόλοι, πωῒ γι δὲ τε μάντις ἀνδρῶν, id est?

Sortilegi plures, vatum sed copia parua. Qui versus vice prouerbii iactatur. Apud Pausaniam sic inuenio, specus in Bœotia fuisse † Sphagidion *Citheronidibus* consecratum *Nymphis*, quæ prioribus seculis oracula reddebant. Aut ex iis aliquas intelligit Ouidius *Nymphas*, aut certe adhuc incomperta historia. Vale.

† *Lege Plut. in Aristide pag. 141. vbi de Sphragitidum Nymopharum antro.*

A. Ianus Parrhas. Andreæ Puliano Consentino S. P. D.

EPISTOLA XXXIX.

DVo ne fuerint *Acrisii*, alter *Argiuorum rex & Danaes pater*, a Perseæ, frustra declinata fati necessitate, ictu disci necatus, alter (vt est apud Ouidium) *Iouis filius & Vlyssis auus*, a me requis. Dicam quod sentio, nec plus apud me respectus alienæ famæ, quam veteris amicitiæ valebit inter nos a teneris annis institutæ: cum tu præsertim Consentinos instituas meos, quibusq; non nisi selectissima quæq; tradi velim: quod abs te pro tua virili parte fieri, vel ex eo mihi persuaserim, quod abstrusa Poetarum senia (qui Ciceroni videntur alia quadam lingua loquuti) si tuo marte non assequeris, ad amicos refers. Apud Ouidium 10. Metam. *Vlysses* in concione Græcorum de se prædicat hunc in modum,

Sed enim qui rettulit a Iaxe
Esse Iouis pronepos, nostri quoq; sanguinis auctor
Iuppiter est, totidemq; gradus distamus ab illo.
Nam mihi Lacertes pater est, Acrisius illi,

Iuppiter huic. Aristoteles in Ithacensium Republ. *Cephalum* Deionei F. cum *Telebois* imperaret *insulis*, ab se postmodum *Cephalenis*, aliquandiu carentem liberis oraculum, soluisse ex responso, cum versa corpus miscuisse, quam mulierem fors obuiam dederat: vterum gerentem feram diuinitus in hominem esse mutatam, maturoq; partu enixam, Ἀρκεῖσιον, id est, *Arcesium* Laertæ patrem, sic appellatum ἀπὸ τῦ ἄρκ@ᵽ, ὅ ἐστιν ἄρκτος, ab *vrsa*. Sic Aristoteles. Herodianus ait ab ἀρκέω verbo *futuro*, quod est ἀρκέσω, dictum prius Ἀρκέσιον: deinde interiecta ι per diphthongum Ἀρκεῖσιον, id est *Arceisium*. Diomedes agens de *Nomine*, *Hic accidit*, inquit, *agnomen aliqua virtute forinsecus quæsitum, quod ἐπίθετον Graci dicunt, quo cognomina discriminantur, vt est Vlyssi agnomen Polydes: nam praenomen est* (vt ait Ibycus) *Vlyssi: nomen Acrisiades*, &c. Tu castiga, *Agnomen est Polytles* (ita namque agnominatus est Vlysses a perspicaci solertia rerumque prudentia)

& nomen est Arcisiades. Apuleius de Deo Socratis, ex Accii Philoctete de Vlysse:

Inclyte parua prodite patria, nomine celebri,
Claroque potens pectore Achiuis classibus auctor.
Gratus Dardanijs gentibus victor Laertiade.

Nouissime patrem memorat. Ceterum omnes laudes eius viri audisti, nihil sibi nec *Laertes*, nec *Anticlia*, nec *Arctissimus* vindicat. Et hic *Arcisius* emendandum, per te perspicere iam potes. Eustathius in Homerum, genealogiam Vlyssis ordinat aliter, hunc in modum. Cephalo Deioneï natus est Celeus: ex quo Arceſius, Laertæ pater. Hinc apparet ex historiæ fide verius apud Ouidium legi,

Nam mihi Laertes pater est, Arcisius illi. Nec impedit ex Ioue, non esse *Arcisium*. Artificiose mentitur hoc Vlysses ex commodo suo, quod ab oratoribus & Cicerone factum testis est Asconius. Vale.

A. Ianus Parrhas. Crasso Padacio Consentino
S. P. D.

EPISTOLA XL.

SIt hoc ἀντιπελαργεῖν. Vt enim *ciconiæ* parentibus ætate confectis alimenta, sic ego tibi parem studiorum gratiam pro virili parte referam: *tametsi nulla satis referri potest*, vt inquit Plato. Tu me puerum literis imbuisti: tu, quasi Pythagoras, exore totiusq. corporis filo, optima de me cõcepta spe, polliceberis curasse. quatenus, vtinam priusquam fato concedam, liceat cuidere. Sed quantuscumq. sum, secundum deos & parentes tibi debeor. Itaq: non grauabor ad te scribere, quæ de latentibus historiis in 6. Metamorph. a me petiisti. Versus Ouidii sunt hi:

Altera Pygmæa fatum miserabile matris
Pars habet, hanc Iuno iussit certamine victam
Esse gruem, populisq. suis indicere bellum.

Matrona fuit e Pygmæorum genere, nomine *Gerana*, adeo præstanti forma, vt a iuis popularibus pro numine coleretur: ex quo tantopere sibi placuit, vt cœlestium Deorum cultum negligeret, imprimisque Dianæ & Iunonis. Igitur irata dea in turpem *gruis* speciem, eam conuertit, hostemque & infensam *Pygmæis* esse iussit, a quibus diuinos honores assequuta. Ex *hac & Nicodamantena testudine* restis est. Hæc apud Athenæum Dipnosophiston nono Beroe. Ab Ouidio non otiose dictum *matris*, sed vt ostenderetur etiam peperisse. Eadem fere Ælianus de hist. animalium libro 15. si quod addit, apud *Pygmæos* deficiente virili regum stirpe, permanatum ad *Geranam* deuolutum, quæ non modo *Dianam*, sed *Nemque* præcipue contemserit, sed & *Mineruam atque Venerem*, cumque abiisset in *gruem*, continenter in *Pygmæos* exercuisse bellum, quod decretis ei diuinis honoribus, pernicie ii maturassent. Vale.

A. Ianus

A. Ianus Parrh. Alexandro Thyeneo S. P. D.

EPISTOLA XLI.

OVidius 8. Metamorph. in *apri Calydonii* venatione commemorat heroas, vel a Meleagro accersitos, vel qui *sua sponte* cupiditate laudis aduenerant illuc: & carmen hoc legitur,

Actoridaque pares, & missus ab Elide Pileus.

In quo nonnulli *Menetion* intelligunt *Patroclipatrem*; quidam *Menetion* & *Iron* filios *Actoris*, ex Apollonio & eius interprete. In qua sententiarum varietate quæris a me quid ipse sentiam. Ego vero (vt ingenue tecum agam) neutrum probo. Nam periphrasis est insolens & inepta, *Venit Actoride pater*, id est, *Menetius*, ex quo natus est *Patroclus*, *Actoris* nepos. *Iros* autem *Menetiusque* quos *Actor* genuit, *pares*, id est, *gemini*, non fuerunt, itaque satius est accipere *Cteaton* & *Eurytion*, quos *Neptunus* ex *Moline* puella suscepit, etiamsi putabantur *Actoris*, vt Mnaseas Patareus auctor est. Hos Homerus *Actoridas* appellauit, recentiores, a matre *Molionas*. Homerusque tantum geminos fuisse dixit, Hesiodus, & Aristarchum sequuti, ὀμφυὲς, id est, *ex duplici natura* concreto corpore, fabulantur. Ibycus item Rheginus addit hoc amplius, *ex ouo editos*, vt de *Tyndaridis* rumor est, aitque eiusdem fuisse ætatis, æquali statura, corporisque habitu, similitudine denique indiscreta, vtrunque ex *argenteo ouo* prodiisse. Quibus Hercules apud Pacuuium minatur interitum, per hæc:

Habeo ego istam qui distinguam inter vos geminitudinem.

Nam cum præstantissimæ fortitudinis essent, & aurigandi periti, cæstibus Herculem superauerunt in Olympico certamine. Ex quo natum prouerbium, *Nihil Hercules aduersus duos*, vt in collectaneis Didymi Tarrhæique reperi. *Quos* nactus Hercules ex *Elide euntes in ludos Isthmiacos* ad spectaculum, sagittis confixit in agro Cleonæo, caussatus *in acie contra se stetisse*, cum bellum gereret aduersus Augeam Elensium tyrannum, propter abiuratam sibi purgati stabuli mercedem, vt est apud Pindarum & Pausaniam. *Pares* igitur Ouidius intelligi voluit *gemmos*, vt Vergilius *in Iuuenilibus* de Castore & Polluce, *Germanique pares*. Neque satis erudite (mea sententia) scribitur & exponitur, *Et missus ab Elide Pileus*. Non enim *Pileus*, sed *Phileus* Augeæ filius Eleorum Tyranni celebratur ab Homero, qui orta inter se & patrem simultate, Dulichium secessit, vt refert etiam Strabo, Paulanias, & Eustathius. Caussam *Porphyrius* affert apud Homerum, *quod is testimonium dixit in patrem pro Hercule, quærentem abactum sibi armentum quo tempore stabulum purgauit* Ouidius ait, *ab Elide profectum*, vt indicaret a patre nondum desciuisse, cum *Calydonius aper* a Meleagro cæsus est. Agnosco pluribus egisse tecum quam tua

postulet humanitas & eruditio, sed hoc ideo factum scias, vt habeant alii tua causa historiam paulo remotiorem. Vale

A. Ianus Parrhas. Ioan. Baptistæ Morello Consentino S. P. D.

EPISTOLA XLII.

INgenioſe, inquis, & erudite rimatus es apud Ouid. veram lectionem 6. Metamorph. hoc verſu,

Variuſque Deoida ſerpens: inuidia non ſit, inſequentem quoque nobis explicare. Blandus es (vt video) puer, & belle concinnas aream: *ſed non omnia turdus tranſcinna lumbricum petit.* An ſi ſemel argutiæ non male ceſſerunt, iterum quoque tentandæ ſunt? Atqui nihil eſt, quod te fugiat. Erras niſi putas longe plura eſſe, quæ neſciam, quam quæ ſciam. Sed quia non improbus inquirendo fuiſti de *Biſartida*, quæ me fatigare potuiſſet, experiar deſiderio tuo ſatisfacere,

Te quoque mutatum toruo Neptune iuuenco
Virgine in Æolia poſuit. *Arne* fuit hæc, Æoli filia, quam Neptunus compreſſit: vnde *natum Bœotum* canit Euripides & Euphorion, ita nominatum, *quod paſtores a matre iram verſa paternam, boum ſimo obuolutum inuenerunt*: Vnde accenſa Poetarum licentia finxit, a Neptuno in *tauri ſpecie* genitum, a quo Bœotum nomen accepit, vt Nicocrates autumat: etſi Caſtor a *prauis Cadmo boue* mauult. Huius in Bœotia cognominem ciuitatem celebrat Homerus, appellatque οὔθαρνην, id eſt, *vuidam*, ex interpretatione Papinii. Puellam vocabulum ſortitam ſentit Euſtathius a *onium copia*. Theſeus Corinthiacorum tertio commemorat Melanen præterea *Nympham Neptuni nutricem*, quæ cum *Sinueſſa* prius appellaretur, hac de cauſſa nomen mutauit: *Acceperat alendum Rhea Neptunum, quem quærens: Saturno ἀρνουμένην*, id eſt, *inficiata, eſſe Rhea*, & inde dicta Arne. Vale.

A Ianus Parrhaſ. Iac. Varroni Cremonenſi S. P. D.

EPISTOLA XLIII.

SCribimus inuitum te nobis aſſiduo docendi munere diſtrictum, aliquid noui laboris iniungere: ſed cum diu fruſtra commentarios exſpectaſſet eorum, qui iam per annos viginti patruum, (*quoto tempore bu elephanti pariunt*) ad me referre decreuiſſe, de quibuſdam locis Auſonii non ſatis omnibus obuiis. Equidem mi Varro, ſi temporis anguſtias in his vindemiarum feriis excuſare non poſſum, poſſem tamen ægritudinem qua grauiter & diu laboraui. Sed tanta eſt vis amoris erga te mei pluribus iuſtiſque de cauſſis inſtituti, vt poſſe neceſſe ſit, etiam quod non poſſum. Quidum *monoſyllabis Deorum* te remoratur,

Nec genus hoc demum Larunda progenie Lar, habet ratium, caſtigandumque eſt, *Nec Genius hominum Lar* enim *famu-*

ris (vt discimus ex M: Catone. Plauto, Ouidio, Columella, Plutarcho) *domorum custos est*, ex *Lara* matre, vel (vt est apud Lactantiũ) *Larunda*. Designat *Ibyci* Poetæ fatum carmen insequens:

† *Ibycus vt periit, vindex fuit altiuolans grus.*

† *Ibycus vt periit*, lege *Erasmum*.

Is enim cum iter faciens incidisset in latrones, elatis in cœlum oculis, conspicatusque superuolantes *grues*, obtestatus eas est vt suam vleiscerentur necem. Post aliquot annos, cum latrones inter spectatores in theatro sederent, visis forte *gruibus*, *Ecce*, inquiunt, *Ibyci grues*. Iis ad magistratus delatis, comprehensi latrones, & in quæstionibus habiti, pœnas homicidii dederunt. Inde prouerbium natum in eos, qui præter opinionem supplicium luunt, *Ibyci grues*, A Didymo Tharrẽoq; traditur. Illud autem,

† *Tergora duc clypeis accommoda quæ faciat glus*, erudi-

† *Lege Polybium de re militari.*

tionis est, non ingenii. Nam *glus* & *gluten* eiusdem significationis duo verba sunt, nominatiui tantum terminatione distantia. Fl. Sosipater *Hæc, inquit, glus glutinis alii gluten dixerunt*. In *gripho ternario*, qui affectatæ obscuritatis est,

Ter clara instantis Eoi
Signa cani: seruus deprenso Marte satelles:

† *Alector* intelligendus *Martis comes*, quem cum pro foribus Vulcani reliquisset, ingressus ad Venerem, iussum obseruare ex officina aduentum fabri Dei: isque somno victus, in causa fuisset vt Mars in amplexu Veneris a viro deprehenderetur, exsiliens ex sedibus Mars, cum adhuc sopitum offendisset, in *gallum gallinaceum* vertit, a Græcis *alectora* denominatum, qui quo tempore Marti signum daturus erat, antelucio ter canit. Historiam fabulosam perstringit Aristophanes, eiusque narrat interpres, & Lucianus Samosatenus, & alii.

† *Lege Erasmum* 208. *Luciani Alectryonẽ* 268. *& Libanii Dyscolõ.* 68.

Pene oblitus eram, quod ex eodem *gripho* primum petieras,

Tris Ope progeniti fratres, tris ordine Parcæ.
Vesta, Ceres, & Iuno, sexus muliebre, sorores.

Historiæ Grammaticæque ratio demonstrat, emendandos esse hunc in modum versus,

Tres Ope progeniti fratres, tres ordine parta.

Nam *Tris* in accusatiuo tantum dicimus, & quanquam numerus in *Parcis* arrideat, antiqua tamen suaque lectio est *parta*. Refertur enim ad *Vestam, Cererem, & Iunonem*, quas vocat *muliebre sexus*, id est, *fœminei sexus Deas*. Erenim *sexus* (vt in Catholicis inquit Probus) duas res significat: *aduerbium separandi* (*vt Haud sexus ac iussi faciunt*,) & *sexum*. Salustius: *Virile ac muliebre sexus*. Plautus in Rudente: *Virile sexus nunquam vllum habui*. Ammianus & Marcellinus Rerum gest. 16. *Egressi, promiscue virile & muliebre sexus, sine ætatis vllo discrimine trucidabant*. Illud autem, quod incomperium plerisque omnibus ais,

Lege Probi Catholica, pagin. 23. & Nonii de dubiis generib. qui dissentit a Probo, pag. 14. & Prisciano de generib. pag 39.

Tris primus Thracum pugnas tribus ordine sellis
Iuniade patri inferias misere sepulto, Planissimum tibi reddam. Liuius ab 5. cap. lib. 16. *D. Ianius Brutus*, inquit, *munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus.* Valerius item Maximus memorab. 11. *Gladiatorii muneris primum Romae datum est in foro Boario, Ap. Claudio Quint. Fuluio Coss. dederunt M. & D. filii Bruti, funebri memoria patris cineres honorando.* Thraces autem *gladiatorum genus* esse docet Verrius. Instauratos *ter lados* intelligi voluit, in quo ait: *Tribus ordine sellis.* † Vale.

† *Adde & illud medicum, quod Iapyga dicunt, & emenda, vel Iasonæ ex Pindaro, vel medicum, quod Apida dicunt, ex Io. Gram. Homeri interprete in verbo Apis. pag. 7.*

A. Ianus Parrhas. Alberto Barbarano S. P. D.

EPISTOLA XLIV.

IN Ouidii diris in Ibin duos hos versus:

Mens quoq; sic furiis vecors agitetur, vt illi
Vnum qui toto corpore vulnus habet. Idque de *Marsye* dictum Domitius interpretatur (vt etiam tibi videtur) incommode, cum *Marsye* direpta pellis vno vulnere sit, & eius alio loco meminerit Ouidius hunc in modum,

Nudaq; direpta pateant tua viscera pelle,
Vt Phrygium cuius nomina flumen habet.

Hic *Aiax Telamonis filius* intelligitur in armorum iudicio actus ab Vlysse & in furorem versus, vt integro Tragœdiæ argumento docet Sophocles: e nostris, Pacuuius & Ouidius Metam. 10. ipseque pentameter ex antiquis exemplaribus emendandus est. *Vnum cui toto corpore vulnus erat.* Aiax enim ferro dicitur fuisse *impenetrabili* præter *sinistrum latus* quod obiecto clypeo tegebat, vel (vt alii tradunt) *iugulum.* Nam cum Telamon eius pater nihil liberorum suscepisset, ab Hercule petiit, vt vteretur eius hospitio, peractaque re diuina, a patre sobolem sibi impetraret. Inter preces igitur Herculis, aduolans aquila prosperum fecit augurium. Tum Hercules Telamoni, *Puerum suscipies*, inquit, *et nomen impones Aetos, propter aquilæ auspicium.* Itaque natum Aiacem, die lustrico vocauerunt *Aeton*, id est *aquilam*: deinde mutatis syllabis, *Aiacem*, quem mox Hercules adulescentem tergo leonis inuoluit, absque corporis parte quam dixi, vbi leonis pertusa pellis erat in vsum gestandæ pharetræ. Fabulam perstringit Lycophron in *Alexandra*, quique in opere consummando fuit Homero, Quintus † Historiæ fides habet hoc: *Aiacem omnium scientia atque agilitate corporis excellens, e multis praliis intactus, & sine vulnere reuersus, vbi audacto gladio latus transuerberauit, aut iugulum soluit: inde locus fabulæ datus est, hac tantum corporis parte habuisse ferro impenetrabiles.* Non dubito quin hæc expositio amœnissimo ingenio tuo videatur argutior. Vt enim facile deprehendit error em, ita quoque percipiet veritatem. Vale.

† *Lege Palæphatum de Cyeno.*

A. Ianus

A. Ianus Parrh. Nicolao sacerdoti Veicetino S. P. D.

EPISTOLA XLV.

NOn ab re suspicaris Orcamum Leucotheæ patrem ab Ouidio minime designari per hæc in Ibin,

Vtq; patrem Samon, condat te Phœbus in ima
Tartara: quod[que] nata fecerat ipse sua.

Nam Psamates, vt libentius, ita fortasse verius, equidem legerim. Nam Crotopus Argiuorum rex vbi resciuit Psamaten eius filiam ab Apolline vitiatam, atque matrem iam esse, nec dedit, vt Thebaidos primo canit etiam Papinius. Vnde Apollo indignatus, Crotopum suis confecit telis. Illud autem prope calcem,

Obstructus[que] famem patiaris lumine tecti,
Vt legem pœna cui dedit ipsa parens,

Nihil ad Eurysthenem pertinet, a Domitio male pugnasse confictum, & a matre perire inedia coactum, sed ad Pausaniam Lacedæmoniorum principem, quem compertum proditionis, cum fugisset ad ædem Mineruæ, quæ χαλκίοικος appellatur, ephori statim, ne posset exire, valuas eius ædis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, quo facilius sub dio interiret. Dicitur eo tempore Pausaniæ matrem vixisse, eamque iam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis ad filium claudendum, lapidem ad introitum ædis attulisse. Sic Pausanias, cum semianimis de templo elatus esset, confectum animâ efflauit. Historiam scribit Probus Æmilius, Macedo Polyænus, qui mulieri, Theano, fuisse nomẽ ait. Vale.

A. Ianus Parrh. Modesto sacerdoti Veicetino S. P. D.

EPISTOLA XLVI.

AIn' tu Romæ quoque, vbi ingenuarum artium studia florent, omnes ad vnum Rhetoras accedere Domitii nugis in illud ex Ouidii diris in Ibin?

Aut, vt Acarnanides insutus pelle iuuenci,
Turpiter ad dominum præda ferare tuum:

Hermianque intelligere nescio quem commentitium, qui ab Acarnanibus quondam obsessus & captus, insutus sit pelle iuuenci, & ad victorem in contemtum delatus. Atqui manuscripti codices habent *Atarnides*: & ita legendum videtur ex historia Pausaniæ, qui refert in Messeniacis, *Atarneum locum esse in obiecta Lesbo continenti, quem Medorum rex Chiis dono dederit, quod is Pactyen hominem Lydum, qui supplex ad eos confugerat, ei dederant.* Hunc igitur Ouidius Atarniden vocat a loco, quem Chii in præmium proditionis acceperant. Insutus autem iuuenci pelle est ad ludibrium: quod in Christianos exercuisse Neronem refert Tacitus. *Pereuntibus*, inquit, *addita ludibria, vt ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent.* Vale.

A. Ianus Parrh. Lysio Capræ S. P. D.

EPISTOLA XLVII.

HYlam vocas, incassumque quæris Ibyci filiam quam Mars amauerit, Ilicen a Domitio ficto appellatam nomine, nam neque ipsa neque pater vsquam legitur: & Ouidius in diris in Ibin non Lydia, sed *liuida* scriptum, reliquit:

Liuida se scopulis vt virgo misit abalis,
Dixerat inuito qua mala verba Deo.

Nam designatur Aglauros Cecropis filia, quæ Mercurium accedentem ad Herssen prohibere tentauit, immissæque a Pallade inuidiæ atro liuore suffecta est. Fabulam scribit Ouidius Metamor. 11. Pausanias addit ex historia, *Mineruam apud Cecropis filias Erichthonion deposuisse, cum interdicto ne depositi curiosæ essent: Pandrosamq; in officio fuisse, reliquas duas, Herssen & Aglauron, quoniam cistam resignauerant, viso Erichthonio, furere cœpisse, & ex arce, qua maxime præceps locus erat, se deiecisse.* Sed Ouidius totam rem contulit in Aglauron, quæ liuore pallebat, & Mercurio conuitium fecit hoc,

Hinc ego me non sum nisi te motura repulso. Non est igitur, cur te labor inquirendi diutius auocet a venatione & ruris voluptate, cuius gratia vrbem reliquisti. Vale.

A. Ianus Parrh. Hieronymo Chierigato S. P. D.

EPISTOLA XLVIII.

VIue (si mihi credis) Hieronyme, & quoad per indictiuas autumni ferias abes a molestiis vrbis & scholæ, relaxa animum, daque operam sobriæ voluptati. Nam

Post otia maior Virtus est, vt noster ait Papinius: & tu per ætatem satis profecisti, vt verendum nō sit, ne ad eloquentiam Nicolai patris euadas. At si quid interea in manum sumis, ea ita velim quæ iam didiceris & per te facile percipias, ne nodosæ quæstiones amœnitatem quietis tuæ corrumpant: vt illud † Ouidianum feciſſe certo scio, quod anxios sollicitosq; aliquandiu nos habuit. Non enim designatur Heraclia Heronis filia (quam tu recte emendatio nihil ad Ouidium facere deprehendisti:) sed Deidamia quam genuit Pyrrhus Epeiri rex: ex Polyæno Macedone, qui Strategematon 8. scribit hunc in modum: *Deidamia Pyrrhi filia, cum occupasset Ambraciam, necem Ptolemæi per insidias interemti vltura, deprecantibus bellum per legatos Epirotis, armis deposuit, his conditionibus, vt honores maiorum acciperet, ad hæc vtriq; data fide decreta est. Nam conspiratione Epirotarum quorundam facta, Nestor vnus ex Alexandri stipatoribus in eam percussor immissus, cum deiecto terram oculis offendisset, maiestate matronæ perculsus, infecto re discessit. Interea Deidamia ad eadem Dianæ confugit quam vocant Μῆνα. Summissus itaq; rursus Milo, qui matrem Philoteram dicitur interemisse, armatus in eam grassatus est. Illa vero exclamauit: O matris interfector, eadem cade cumulas? Hæc dicentem in ipso Dianæ templo iugulauit.* Polyæno subscribit Pausanias in Messeniacis. Deide-

† *Ouid. In Ibin, Nata q; vt Æacide, &c.*

Deidamiæ Pyrrhi filiæ liberi non fuerunt: sed post eius obitum, rerum regimen ad populum translatum est. Filia fuit hæc Pyrrhi Ptolemæo nati, eo quem genuit Alexander, is qui patrem habuit seniorem Pyrrhum. Trogus autem Pompeius historiarum 14. de Olympiade Alexandri Magni matre, *Audito Cassandri aduentu, diffisa Macedonibus, cum nuru Roxane & nepote Hercule in Pydnam vrbem concessit. Proficiscenti Deidamia † Æacidæ regis filia, & Thessalonice priuigna, & clara Philippi patris nomine: multaque alia principum matrona (speciosus magis quam vtilis grex) fuere comites.* Idem lib. duodetrigesimo, *Olympias*, inquit, *filiis regnum tradiderat: & in locum Pyrrhi fratris defuncti Ptolemæus successerat, qui cum hostibus instructo exercitu obuius processisset, subita morbi vi correptus, in itinere decedit. Olympias quoque non magno post tempore, gemino funerum vulnere affecta, ægrum spiritum trahens, non diu filiis superuixit: cum ex gente regia sola Nereis virgo cum Laodamia sorore superesset. Nereis nubit Geloni Siciliæ tyranni filio: Laodomia autem, cum in aram Dianæ confugisset, concursu populi interficitur, quod facinus diu immortales assiduis cladibus gentis, & prope interitu totius populi vindicauerunt. Nam sterilitatem famemque passi, & intestina discordia vexati, externis ad postremum bellis pene consumti sunt: Miloque Laodomia percussor in furorem versus, nunc ferro, nunc saxo, in summa dentibus laceratis visceribus, 12. die post ipsam interiit.* Ex vt Trogus non ab aliis modo, sed a se diuersus it, vt enim Deidamia filia fuerit Æacidæ regis Epirotarum, non Pyrrhi, quod apud Polyænum & Pausaniam: certe duobus nominibus appellata non est, Deidamia, scilicet, & Laodomia. Nam quod aliam Trogus non accipiat in Laodomia quam Deidamia, fati genus arguit, ædesque Dianæ in qua patrata cædes est, & Milo percussor: vt apud Trogum puellæ nomen esse deprauatum, suspicari liceat ex aliis mendis quibus vbertim scater, incuria temeritateque librariorum qui omnia violant: scribendumque videatur Deidamia: quam Ouidius intelligit, etiamsi Deæ nomen (obsequutus, vt puto, carmini) mutauit, & pro Diana Cererē dixit. Vale.

† *Lege Plut. in Pyrrho.*

A. Ianus Parrh. Tamisio Mercatori S. P. D.

EPISTOLA XLIX.

ROgasti Mercator vt explicarem, quæ Neæra fit in Ouidii Corinna a Xantho & Peneo fluminibus amata. Morem gessi non inuitus, cum te literarum ardore flagrantem, nostrique studiosissimum cernam. Sed antequam de re, pauca de verbis apud ipsum Poetam de industria deprauatis a correctoribus, in antiquis enim codicibus ita loquitur,

Nondum Troia fuit lustris obsessa duobus,
Cum rapuit vultus Xanthe Neæa tuos.

Et paulo mox,

Te quoq; promissam Xantho Penee Creusam,
Phthiadum terris occuluisse ferunt.

Qui vero formis excusa Nasonis opera primi vulgauerunt, cum superius amatam legerent a Xantho Neræam, non putauerunt in sequenti versu Creusam conuenire, cum Xantho promissa fuerit, & vtrobique castigandum censuerunt Neæram: quando Neæra nihili nomen huic loco non quadraret. Hesiodi quoque testimonium eorum fouit errorem, qui Neæram commemorat, &c. Ego vero mordicus institutum meum, licet a multis improbatum, teneo, vetustorum codicum fidem tuendi. Nam quamuis & ipsa quandoque vacillet, in pluribus tamen veræ lectionis integritatem seruat, vt in hoc Ouidiano. Pindarus enim Poeta lyricus vnus enouem, canit in Pythionicis, Oceani filium Peneum ex Creusa Naia terræ filia genuisse Hypseum: cuius & Eurybiæ fuerit Cyrene. Vbi interpres hæc ad verbum scribit, κρέουσα, ἡ γῆ Ναία γείνατο ἔσχε τὸν Ὑψέα τὸν πατέρα τῆς κυρήνης, id est, *Creusa, quæ & Naia, terræ filia, peperit Hypseum patrem Cyrenes*. Ex iis apparet Creusam fuisse binominem, quippe quæ & Naia dicta sit & Creusa: Peneo nuptam, cum Xantho desponsa iam fuisset. Itaque nostra priore versu corrigimus,

Cum rapuit vultus Xanthe Naia tuos, est Creusa, quæ Naia trisyllabice appellabatur. In sequenti vero, *Te quoq; promissam Xantho Penee Creusam*, quæ eadem cum Naia fuit, vt ostendimus. Vale.

A. Ianus Parrh. N. S. P. D.

EPISTOLA L.

LIbet Horatiano carmine gestientis animi lætitiam declarare, *Audiuere dii mea vota, audiuere dii*, id est, ille rerū omnium opifex, eiusque personam qui sustinet inter homines, Leo decimus, & vtriusque diuinitatis particeps heros noster Michael Syluius per quem factum scimus, vt ipse Pontifex max. in tanta negotiorum mole me respiceret ætate diroque morbo iam confectum, vitæq; commoda mihi tandem decerneret in otium literarum secessuro. Quod si idem legatus, auctor meæ tranquillitatis, operam dederit, vt a nostro principe non tam meæ fortunæ, quæ extreme misera vel glebam sit acceptura, quam ratio suæ dignitatis habeatur, vt ab Alexandro dictum legimus, qui negauit sibi conuenire parua dare: certe si quid ingenii, si quid eruditionis in me, si qua dicendi commoditas est, id omne effundam prodendis iis quæ tot annorum varia lectione comperta, conquisita, collectaque mihi sunt, in vsum studiosæ iuuentutis: nec absque grata atque honorifica mentione eorum qui nobis ad ea facultatem supped itauerunt: vt si quem fructum posteritas inde percipiet, acceptum referat Pontifici primum max. deinde Syluio nostro, per quem conciliata mihi Pontificis voluntas est. Expostularem tecum liceret, qui tantula de re me obtestaris, ac si non essem mare quoque tuo. Cunctatius ad te rescripsi, quod non habebam, qua

quæ magnopere probarem. Nihilominus, quando sic vrges, officium prius opinione doctrinæ ducendum putaui. Itaque paucis expediam quid in mentem veniat. Inter ambigua non in re, sed in verbo posita, Cicero memorat in 2. de Oratore, Scipionis Africani dictum ex Lucilio. *Quid Decius, nuculam an confixum vti facere?* inquit. In quo obseruanda potissimum duo: *Decius*, Atticum esse vocatiuum, nominatiuo similem: vt apud Maronem,

Socer arma Latinus habeto. Sed & *maculam* non *nuculam*, legi in vetustis exemplaribus. Est autem *macula*, etiam retis, & confixum reticuli genus ex admodum densis aut nullis pene maculis. Vnde iocatus est Africanus in Decium, festiue rogitans, *an vellet puellam pertundere nec ne.* Nunc ad asellũ. *In hoc*, inquit, *genere coniiciuntur prouerbia: vt illud Scipionis, cum asellus omnes prouincias stipendia merentem peragrasse gloriaretur, Agas asellum.* Scio quas tragœdias apud Martialem quidam excitarint, & *Agas asinum*, non *animam*, legendum contendere, obscœno exsecrandoque sensu, qui nullo pacto conueniat Africano Ciceronis. Itaque mihi quidem videtur ἀπὸ τῶν elevata asselli iactantia adnominatione & adagio, quo dicuntur agere asinum intempestiui: vt honeste permittendo prohibeat Africanus, *Agas asellum*, vt apud Terentium Syrrhia (tametsi nonnulli corrigunt) *Agis asellum*, id est, inepte gloriaris. Hæc habui in propositas abs te quæstiones, ea si non implerunt aures, adscribito difficultati, quæ me (*sicut omnes alios*) absterruisset, nisi tanti te fratremque tuum facerem, vt necesse mihi rear etiam quæ nesciam scire.

A. Ianus Parrh. Tamisio N. S. P. D.

EPISTOLA LI.

PApinii carmina de quibus ambigebas, hæc sunt,

Quid referam alternas gemino super aggere mensus,
Albentesq; lacus altosq; ingurgite fontes?
Teq;, per obliquum penitus quà laberis amnem,
Martia, & audaci transcurris flumina plumbo?

Anio fluuius e lacu Velino per Tyburtinorum fines influit in Tyberim: vt Vibius Sequester, eoque prior Strabo refert: hinc hodieque dictus Tybero (*Paruissius antiquitus appellabatur:*) ab Anio demum Thuscorum rege (*qui rapta Romamq; asportata Salia eius filia a Cathete, doloris impar, in proximum fluentem se præcipitauit*) Anio transnominatus est. Historiam scribit Aristides Milesius, & Alexander Cornelius ille cognomento Polyhistor, *De rebus Italicis tertio.* Sed ipse Vibius amni inditum vocabulum sentit ab Apollinis filio Aniene: nisi fuerit idem cum superiore Thuscorum rege diuersa declinatione prolatus. Ad Anienem via Tyburtina flumen Albula redditur a Vitruuio architecturæ lib. 7. quas Albulas alii pluratiue nuncupant, a multiplici scaturigine, quæ potu natatuque varia morborum genera curant, vt ipse prodit

Strabo. Pausanias in Messeniacis ad hanc sententiam Græce scribit: *Ad vrbem trans Anienem latices occurrunt albi: quos vbi primum quis ingreditur, horrescit: deinde plusculum ibi moratus, ita restituat ac si quid ignea calfactoria, potione hauserit.* Martialis,

Itur ad Herculi gelidas quæ Tyburis arces,
Canaq; sulphureis Albula fumat aquis. Et alibi.
Quod siccæ redolet palus lacunæ,
Crudarum nebulæ quod Albularum.

Quas hic Papinius per *albentes* intelligit *lacus*, & superius illo versu.

Ridet anhelantes vicino flumine Nymphas. Sequentia carmina pertinent ad aquam Marciam, quæ quondam vocabatur Anfeia, fons ipse Piconia, oritur in vltimis montibus Pelignorum: transit Marsos & Fucinum lacum: mox specu mersa, in Tyburtino se aperit, nouem millibus passuum fornicibus instructis producta. Primus eam in vrbem ducere auspicatus est Ancus Marcius vnus e regibus: postea Quin. Marcius rex in prætura: rursusque restituit M. Agrippa. *Hæc ex Secundo historiarum C. Plinii, Iulioq; Frontino de aquæductibus.* In iq; Statius ad hanc ipsam verso sermone, *Quid*, inquit, *o Martia, te commemorem, qua subterraneo meatu, demersaque sub Anienis altum gurgitem, laberis, & transis per amnem obliquum*, id est, *transuersum.* Naso,

Stultius, ab obliquo qui cum discedere possit,
Pugnat in aduersas ire natator aquas.

Vel ad aquarum respexit anfractus.

Et audaci transcurris flumina plumbo, trans Anienem fluis. Id quod accidere quibusdam etiam ductuum formis idem Frontinus auctor est, *plumbo*, stanneis tubis & canalibus *audaci*, quod tantis aquarum vorticibus se credit. Hæc habui quæ super abstruso Statii loco referiberem: quæ nisi boni consules, equidem per se placitura non spero. Literas ad Æsculapii nepotem (*cur enim Peregrini mei verum decus ornamentumq; non agnoscam?*) quas his annexui, perferendas ex fide velim cures, eadem quippe opera tibi deuinxeris vtrumque nostrum. Vale.

A. Ianus Parrhas. N. S. P. D.

EPISTOLA LII.

DIxin' ego tibi, si Papinium pergeres excutere, nullum fore inquirendi finem? Vix absoluto supetiore, ecce iam scirpus alius occurrit: & ego opto quidem, sed non spero, semper Oedipodem præstare, cum tu præsertim nonnunquam roges ea quæ etiam me torquent: vt hoc.

Terga pater blandoq; videt Concordia vultu.

Domitius autumat ædem Martis a tergo statuæ sitã: cuius etiam mentio videtur apud Tranquillum in D. Iulio. *Destinabat*, inquit, *Martis templum, quantum vsquam esset, extruere, replato & complanato lacu in quo naumachiæ spectaculum ediderat.* Ac ne dubites inter-

intelligere Suetonium de tẽplo Martis, quod erat in campo Martio, nona vrbis Romæ regione, ex descriptione P. Victoris, audi verba Cocciani Dionis a nobis in Latinum versa: *Naumachiam dedit non in marı, sed continenti, inducta per fossam aqua in excauatum in campo Martio locum.* Quare si pater accipiendus est Mars (vt Domitio placet) ad ædem Martis vltoris referre satius est, inter Augusti Traianique forum in proximo sitam, nisi quis ad ædium sacrarum rationem respexisse dicat. Amabant enim veteres in altum templa educere, vt quam longissimus eorum prospectus esset, quod in æde Veneris quam Romæ fecit, cum non seruasset Hadrianus, ab Apollodoro architecto per epistolam reprehensus est. Alii cum Martis ædem in circo Flaminio extra muros, aureumq; equum Domitiani tam longe dissitos non putent inter se mutuo cõspicabiles, accipere templum Iani malunt, quod in foro Romano redditura a P. Victore. Nam Iani propria appellatio pater est, vt ostendit Ouidius in Fastis, Macrobius in Saturnalibus, & Lyricus Poeta Septimius, *Ianepater, Ianetuens, dine biceps, biformis.* Ego tutius arbitror interpretari tẽplum Vespasiani, quod in foro Romano secundum Pauli basilicam fuisse constat ex eodem P. Victore. Nam Vespasianum consecrauit Titus, vt Plinius iunior in Panegyrico testatur: id quod ipse moriens optare & vaticinari visus est his verbis. *Iam Deus fio.* Sentit enim Papinius, *a tergo*, id est, pone equestrem statuam, fuisse templum D. Vespasiani patris eius, id est, Domitiani, quod mox ab ipso Domitiano, fratre consecrato, Vespasiani & Titi nuncupatum. Sed vt Titi non meminerit, est ratio Nam Domitianus insidias viuenti Tito struere non cessauit: & fato functum, nullo præterquam consecrationis honore dignatus est, & sæpe etiã carpsit obliquis orationibus & edictis, vt Iranquilli docet historia. Sed & concordiæ ædicula supra Græcostasin recensetur a P. Victore, templo Vespasiani proxima, id est, inter Capitolium & forum: vbi Senaculum antea fuit, in quo magistratus cũ senioribus deliberare: vt *Nicostratus in eo refert opere q; inscripsit. De senatu habendo, Marcusq; Varro de ling. Lat. ad Cic. primo.* Vale.

A. Ianus Parrh. N. S. P. D.

EPISTOLA LIII.

NIsi te supra quam dici potest amarem, non equidem tantum laboris inuidiæque tua causa subiissem. Nam quid oportet hominem tot aliis rebus melius vacaturum, Poeticis quæstionibus impendere bonas horas, vt offendam? Quos? inquis. An ignoras adhuc esse qui non Domitium propter studia literarum, sed studia propter ipsum diligant, quique errare cum eo malint quam cum ceteris bene sentire. Non mentior: extant aliqui mutis eius manibus ita addicti, vt quasi iurauerint in verba, Domitii existimationem per æqua & iniqua tueantur, imperitiæque damnent omnes, qui transuersum (*vt aiunt*) vnguem discedunt ab eius qui-

buscunque traditionibus. Vtcunque cadet alea semel iacta, statui nihil hoc in genere tibi denegare. Prosequar igitur, vt efflagitas, & nodare versus ex prima Statii Sylua *- te signa ferente, Et minor in leges iret gener, & Cato castris.* In quos iple Domitius hæc, *Te signa ferente*, si tu fuisles dux in castris Cæsarianis *gener*, Pompeius, *iret minor in leges*, in fœdera tua veniret, *Cato castris*: Cato, inquit, *abiret ex castris: quod non fecit victo Pompeio. Nam conatus est reliquias Pompeianas colligere & comparare in Cæsarem.* Hæc ille: quæ Politianus (*vt quidam prodiderunt*) improbauit. Sed cum suam sententiam (quod ego sciam) non aperuerit, ego te meam non celabo. *Te signa ferente*, si bellum ciuile gestum tuis esset auspiciis, id est, si Iulii Cæs. personam sustinuisses. Non enim Poeta committeret vt ducem Iulii Cęsaris arrogantissimum, principem vocaret, vt exponit Domitius: nisi forte parum sane luculenter in Cæsarianis ducem castris intelligi voluit eũ, qui administraret totam belli semmam, quique esset in exercitu cum imperio. *Minor in leges iret gener*, Pompeius inferiorem se gereret, multumque de dignitate sua remitteret, ac iniquas etiam conditiones abs te oblatas acciperet: quod offerente Iulio Cæs. non fecit. Offerebat autem Pompeio Cæsar has conditiones, vt Pompeius iret in Hispaniam, delectus qui essent habiti, & præsidia senatus, dimitterentur. Auctor in Epistolis ad Tironem & ad Atticum Cicero. *Et Cato castris.* Non placet intelligas, ipse M. Cato discederet ab armis: imo, si tu copias in vrbem duceres, vt olim Cæsar, vltro M. Cato veniret in tua castra, nec turpe duceret sub te stipendia facere: quæ Domitiani laus est maxima. Nam bello ciuili Pompeiano cum alii ad Cæsarem inclinarent, alii ad Pompeium, solus Cato fecit aliquas suas & Reip. partes, & neutrum sequutus est: vt Epistolarum duodecimo scribit Seneca, vtrunque enim improbabat, vtrunque exarmabat. Hanc tulit de vtroque sententiam, Si Cæsar vicerit, moriar: si Pompeius, exsulabo: sibiq; & victo & victori constituerat quę constituta esse ab hostibus irati timis poterant. Periit itaque ex decreto suo: quod affirmat etiam Cicero de Offic. primo, per hæc, *Differentia naturarum tantam habet vim, vt nonnunquam sibi ipsi mortem alius consciscere debeat, alius non debeat, non enim alia in causa M. Cato fuit, in alia ceteri qui se in Africa Cæsari tradiderunt. Atque ceteris vitio datum esset forsitan si se interemissent, propterea quod eorum vita & mores fuerant faciliores: Catoni autem cum meredibilem naturam tribuisset grauitatem, eamque ipse perpetua constantia tuebatur, semperque in proposito susceptoque consilio permansisset, moriendum potius quam tyranni vultus aspiciendus fuit.* Ires ergo (inquit) *Cato castris*, id est, ferrum Catonis in ciuili bello sum & innoxium pro te bonas & nobiles edidisset operas.

A. Ianus Parrh. N. S. P. D.

EPISTOLA LIV.

Et

ETsi statueram nulla posthac edere commentaria, cum plurimis aliis magnisque de caussis, tum propter impudentissimos quosdam plagiarios: a quibus ad verbum transcribi res cognitu dignas ab interpretationibus in Claudianum nostris, ac in suas annotationes, auctore dissimulato, referri, sæpe mecum stomachatur: tamen in tuam Papiniique gratiam, consilium mutassem si scissem te eius eruditione tantopere delectari, ne nunc abstrusa tot eius sensa vellicatim carptimque enucleares. Verum nec ipse vnquam præ te tulisti præcipuum aliquod huius Poetæ studium, nec ego diuinare potui quid acturus esses. Itaque debet imputare tibi siquis apud hunc ipsum Poetam desiderabit alia. Nos enim satis in præsentia duximus ad ea tantum rescribere quæ tu poscebas. *Arion Adrastus* ab *Adrasto* possessore nactus epitheton est, Argiuorum rege: de quo Homerus Antimachusque & Euripides, e nostrisque Papinius in Theb. plura. Pausanias in Arcadicis fabulosam narrat historiam. *Cereris amissam filiam, &c.* Lege Apologiam Iani. Ex hoc ergo *Neptuni* compressu rumor est, ipsam *Cererem* peperisse *puellam* (*cuius nomen initiatis tantum notum, nefas est in vulgus efferre*] & *equum Arionem*: indeque *hippion*, id est, *equestrem*, *Neptunum* in Arcadia primo cognominatum. Quod affirmare videtur Homerus in Iliade cum *dium vocat Arionem Adrasti celerem diuinæque stirpis equum.* Sed & in Thebaide canit *Adrastum* ex clade quam Thebis accepit, *Arionis* ope elapsum: quem κυανοχαίτην [*id est caruleum iubas*] appellat, innuens ex *Neptuno* genitum. Sed Antimachus *terram* ei tribuit matrem, quo licet Homericum trahere. Nam diuinæ stirpis esse potest ex tellure editus, & *inde caruleas* (*id est terræ concolores*) habere *iubas.* Aiunt Herculem copias in Augeam ducturum, ab Oncio qui Thelpusæ imperabat in Arcadia, *Arionem* accepisse: eoque in acie vectum domuisse Elidem: mox Herculem dono dedisse Adrasto. Quod significat Antimachus, *Adrastum* vocans *Arionis tertium dominum*, nam primum fuit *Oncii*, deinde *Herculis*, postremo *Adrasti.* Quintus autem, qui scripsit Iliadem exorsus a fine Homeri, fingit *Arionem* ex *Zephyro & Harpyia* natum, Adrasto muneri a Neptuno largitum. Vale.

A. Ianus Parrh. Antonio Amiternino.

EPISTOLA LV.

QVis vnquam credat, vt aliis in rebus sic & in literis, exstare quosdam, qui tanquam Phalarides aut Dionysii tyranni dem sibi vindicent, famamque per æqua & iniqua captatam, non studiis honestisque contentionibus, vt par esset, sed conuitiis ferroque barbarice tueri malint? Exponis hoc anno Papinium, Poetam sane celebertimum, & ob exactam rerum notitiam, suumque peculiare dicendi genus, non omnibus satis obuium. Cuius ego studiosus cum semper fuerim, ea de caussa cœpi te prius amare

quam nosse: adesse cum prælegebas, laudare conatus, amice de te sentire & loqui, multoque magis fortasse quam decuerit. Nam (vt ingenue tandem fatear) sicut non inepte quædam visus es enarrare: ita non parum multa offenderunt: quæ, non obscuro candoris argumento, ad te statim detulimus, quo aliquo nobis pacto satisfaceres. Tu vero, cum id aut nequires aut nolles, ad notas artes conuersus, cœpisti maledictis in cessere, clamare, iurgari, minari, quocunque momento nos nostraque lacerare, summittere qui clam monerent necem mihi, ni cederem, maturari. Hæc ego cum non secus ac debui negligerem, nouo quodam commento, inuidiæ tabulam proposuisti, quasi vero aut ego inuidus, aut is tu sis cui boni inuideant. Quare ne scienς fallaris, monendus mihi es Amiternine: memineris te in ea vrbe profiteri in qua bonis quibusque locus, & is industriæ fauor semper fuerit, vt oppressa iam libertate Grammaticus sibi quidam Tib. Cæsarem ex oratione reprehendere affirmantique Capitonii id esse Latinum, &, si non esset, certe futurum, respondere permiserit, Capitonem mentiri, quod Cæsar auctoritatem dare posset hominibus, verbis non posset. Nos autem fortuna simul & mente nonsita excidisse, vt in tanto doctissimorum prouentu (Marsos dico, Volscos, Sulpitios, Phædros, Flaminios) te, qui nihil ad eos, obtrectandum præcipue sumserimus: non est quod eo nomine metuas Amiternine, non est. Ames licet tua sine riuali, quando eiusmodi sunt quæ vel mediocriter eruditis placere non debeant. Quod ne falsum putes, rationes cur ita videatur adiecimus. Ad hæc si pro re non pro libidine respondebis, lis intra parietes continebitur, nec erit cur alicuius errata bibliopolæ cognoscant, sin minus, ad æquiores iudices prouocabimus, quorum suffragio damnatus pueris propinabitur irridendus. Vale.

Age iam videamus an aliquid in te sit cur Ianus inuideat. Delitteris autem loquor: nam in ceteris (puto) non prouocas. Tydeus apud Statium in II. Theb. Palladem sic adorat,

Siue Aonia diuertis Itone,
Lata theris seu tu Libyco Tritone repexas
Lota comas, qua te bitugo temone frementem
Intemeratarum volucer rapit axis equarum.

In iis versibus nullam subesse historiam suspicaris: at Harpocration grauis inter Græcos auctor, sic ait, *Minerua quam ἵππιον, id est equestrem vocant, Neptuni filia fuit ex Nympha Polyphe, qua patrem habuit Oceanum. Hac (vt in primo de Europa Mnaseas refert) eorum princeps effecit: vnde & Hippia nomen.* Meminit & Isaus in Calyami. Hactenus Harpocration. Cui vero dubium quin de hac Papinius intelligat, quam & *inuehi bigis*, & in *Tritona ablui* dicit: eam vel digito signans quæ *Neptuni quoque filia*, & *ad Tritonem* impense in Libya coli traditur ab Herodoto: quanquam cum reliquis de matre non conuenit. Quid quod adiectiua quibus necessario loca

separat

seperat, tanquam superuacua, non exponis? *Iton* enim (*sic autem malo quam quod ipse in recto Itone*) obtid *Aonia* dicitur, vt a *Thessalica* discernatur, cui nomen *Itonus* Amphyctionis filius dedit: vt scribit Armenidas in Thebaicis, a qua & *Itonia Pallas* nominatur. Sed illud non omittendum, quod Plutarchus in amatorius narrationibus & interpretes Apollonii, *Itonia Palladis templum*, non vt Papinius, *Itone*, sed in *Coronea Bœotia* reddunt: nisi aut *Iton* locus in Coronea, aut eadē vrbs fuerit: quod non legi. Sed nec *Triton Libycus* otiose. Nam *tris eius nominis amnes*, in Bœotia, Thessalia, Libyaque, & vniuersos Mineruæ sacros, iidem interpretes memorāt. Hæc te, qui primas in literis occupas, latere non oportebat.

Non possum non satis ridere, si quando venit in mentem quantopere te suspexeris quod per id carmen quod in 4 legitur,

Plaudentique habiles Carye resonare Diane, Eleæ Dianæ *templum* significari omnium primus ostenderis: quod ἐλώδης Græce, *palustrem* Latine sonet, *iuxtaque paludes carex multa* proueniat a *qua* nomen Deæ factum sit. Nam quid aliud in mentem tibi venerit, non sane video. Et audebis posthac ab Italia Græcos explodere? quos si miser adires, tantis in tenebris nūquam versareris, nec fortasse *Caryas* ignorares (*vel vt identidem Polybius Caryum vocat*) *oppidum esse Laconiæ*, & in eo *lucum Dianæ sacrum*: in quo eius Deæ festa cum cantu solemni chorus virginum celebrabat, contendentibus inter se citharœdis, vt infra docebimus. Lucianus Samosatenus in dialogo Περὶ ὀρχήσεως ita tradit, Λακεδαιμόνιοι δὲ ἄρξασθαι Ἑλλήνων εἶναι δικαιοῦντες, παρὰ Πολυδεύκους καὶ Κάστορος καρυαΐζειν μαθόντες (ὀρχήσεως δὲ καὶ τοῦτο εἶδος ἐν Καρύαις τῇ Λακωνικῇ δι' ἀδυκόμορον) ἅπαντα μᾶλλον ποιοῦσιν, *Lacedæmones*, inquit, *qui præ cæteris Græcis virtute maxime præstant, vbi a Castore Polluceque caryatizare didicerunt, genus & hoc saltationis in Laconia Caryis, nihil non cum musica faciunt.* Hæc ille. Hinc (puto) Lycophron *in Cassandra*, *aquas* in Laconia *Carycas*, & Alexander commentarios *Caryctorum* memorat, quorum testimonia multi citant. Polemon etiam in 2. Græce quidem, sed ad hanc sententiam, scribit, *Exercitides citharœdus Pythia vicit, vicit & Caryorum certamen in Lacedæmonia.* Apertissime ex his (vt reor) liquet, cur *Caryas plaudenti Dianæ resonare* Statius dicat. Iamne tibi videtur in Græcis opera male collocari, quorum ope, e tam vastis sordidisque paludibus in quas te sponte conieceras, extrusus es? Quanquam poteras & hoc in Latinis aduertere. Diomedes enim Grammaticus in eius rei mentionem sic incidit: *Quo*, inquit, *tempore aduentante Xerxe in Graciam, omnes desorta Laconia metu barbarorum perterriti, in diuersas partes fugisse creduntur, cum virgines timore latenter: ex hoc euenisse vt eo die quo solitus erat chorus virginum Dianæ Caryatidi hymnum canere, nemo ad solemne sacrum inueniretur. Tunc itaque pastores in vrbem conuenerunt, &, ne ritus sacrorum intermitteretur, pastorali car-*

mine compositio, Deæ honorem celebrauerunt. Huc vsque Diomedes. Sed illud, arbitror, te decepit, quod in vulgatis codicibus *Curiati* corrupte legitur: quod erat officii tui deprehendere, si Grammatici modo nomen, quo maxime tibi places, retinere volueris.

An ob id forsan æmulabimur, quod *pubem Martiam* propter *Hermionen* Martis filiam, *Thebanos* autumas, cum dubio procul a *Spartis* sint potius, quos *Cadmi socios in vrbe condenda* Pherecydes & alii scripserunt: præsertim quando Palæphatus draconem, de cuius *dentibus enatis finguntur*, non (vt alii) *famulum*, sed Martis *filium* prodat: nec de patre *Hermiones* vniuersi consentiant, quippe Idomeneus & Ephorus ex *Electra & Ioue* natam, ac e Samothracia a Cadmo raptam volunt. Nec, si *Martis omnino filia sit, ab ea Thebani Martii* nominentur: a qua non omnes ducebant originem magis quam a serpente, de quo diximus: ad quem Thebanorum plerique genus referebant. Inter enim terrigenas ab interprete Euripidis Pelor, Echion ab Ouidio, & Creona Timagera, Creontis illius auus, qui post Eteoclen regnauit, & alii ab aliis memorantur: quorum familiæ diutissime Thebis floruerunt.

Pudet refellere quod in his versibus,

Anguiter excusso & flagranti prauia taxo
Tisiphone dux pande viam,

Per *anguem*, serpentibus crinitum caput intelligis: cum de *serpente* Poeta manifestissime dicat, quę a *Furia gestari* alicubi sic indicat, *Vtuo manus aera verberat hydro.* Sed nimis vrgeo, nam quis hæc in Amiternino reprehendat? Ad illa iam venio quæ sine iuuentutis iactura fieri non possunt: cuiusmodi hoc est quod subiiciam,

Hunc iuxta cumulo minor ara profunda
Erigitur Cereri. *Profunda Ceres* non magis a matre *Proserpina* videri debet, quam quod *esse Luna creditur*, quæ sub terris serpit, vt Varro docet: quod etiam *proserpere* vetusti dicebant. Curatem *Cererem* Vergilius Lunam vocet, pluribus argumentis ostendit Macrobius. *Profundam* vero *Cererem*, *Proserpinam* dici, sic vt paulo post ab hoc ipso Poeta *Iunonem*, *Stygiam*, & a Claudiano *profundam* quoque *Iunonem*, quis non videat? Perperam, qui de *Cerere* simpliciter exposueris, cum ob alia non pauca, tum quod ex ritu sacrorum nec *Cereri* nec item *Telluri* (*quam per Cererem vti intelligi*) in euocationibus manium veteres faciebant. Quod vt concedam de *Tellure*, quasi nō Poetas sed mysteria interpretemur, quid sibi vult epitheton male feriatum *Profunda*, cum nudo *Curis* tantum nomine *Tellus* appellari potuerit: quippe cum non alia *Ceres* quam *Tellus* putaretur, vt ex Varrone recitat Augustinus? At quid absurdius (inquis) quam *tris aras*, quas ante *Hecates* nomine *Proserpinæ* consecrarat, velut ab oblito Poetam vnam redigi? Sed heus tu, *Proserpinam Hecatenque* (quod mos

ostendemus) non eandem semper Græci habebant: quos (vt in multis) hic Papinius sequitur. *Ararum* quoque non bene abs te subducta ratio, sub calculum denuo reuocanda est, vt ex impare, quem piaculariter constitueras, par numerus efficiatur. Quod ita denique cadet, si nostra sententia *tres Hecate, totidem Furiis, Plutoni ac Proserpinæ* singulæ statuantur, vt *octo* omnino sint, id genus sacris numerus accommodatus, quem adeo maiores nostri obseruabant, vt *propter dies pares, inferis Februarium, Ianuarium propter impares, superis* attribuerint. Quin & viri etiam doctissimi ob eam præcipue causam contendunt a Sibylla *Deiphobum* increpari, quod sua præsentia *imparem apud inferos numerum* constituceret: indeque ab eo dictum, *Explebo numerum, reddarque tenebris.* Tantum abest vt *impar numerus infernis sacris* adhibeatur. At sicubi secus inuenias, aduerso mox euentu piaculum committi cognoscito. Sed hæc non parum multa propter eos qui prauas, quibus inhærent, opiniones reuelli sibi a pulmone non patiuntur. Nunc ad promissa festino, *Cererem* scilicet & *Proserpinam* non eandem videri. Sed locum non negligendum, cuius *Stygiæ Iunonis* mentio nos admonuit, prius exponamus. Papinii versus hi sunt,

Stygiæque seueros
Iunonis thalamos & mœsta cubilia cerno.

Plutarchus in libro de Dædala Platæensi, *Iunonem* refert ab *Eubœa* in qua educata sit, ab Ioue raptam, in Cithærone delituisse in thalamis, quos opacos de industria mons ipse substrauerit, ac inde *nocturnam Iunonem* vocitari. Prudēter ergo Papinius *Iunonis cubilia*, quæ Manto iuxta videbat, ad inferos transtulit, & *Iunonis Stygiæ* vocabulo *Proserpinam* nominauit, alludēs ad historiam quam rettulimus. Quod ipse videre non potuisti qui Græca tanquam nauteam stomacharis. Locuples (arbitror) testis est Hesiodus, is in Theogonia *Hecaten* non esse *Proserpinam*, sed aliam, dicit, ex *Asteria Perseoque Astrei fratre* natam, cui Iupiter arbitrium in elementa concesserit: vnde & *Hecate a multiplici potestate* sit appellata. Hinc patronymicum figurauit Ouidius, *Ibat ad antiquas Hecates Persæidos aras*: quanquam alii aliter interpretentur, pro quo possessiuum Papinius vsurpauit.

Tu separe cœtu
Elysios Perseapios, virgaque potenti
Nubilus Arcas agat. Nam tu (*cui Perseæ legi placet, ac de Mercurio, vel eius patre Libero exponi*) tota penitus via, quod aiunt, erras. Quippe vt omittam quod aures non consulis, quarum iudicium superbissimum Cicero putat) nec *Perseus, Liber* vnquam dictus est, nec per ætatem dici omnino potuit. Is enim vnò vel paulo minus æuo priusquam hoc nomine *Perseæ* vocarentur, inter homines esse desierat. Siquidem vel eadē qua *Perseus* tēpestate vel et-

iam paulo supra claruit, vt testatur Eusebius in temporibus. Constatque ex Herodoto, *Persen* eius de quo loquimur filium, *Persis* a se nomen dedisse, cum *Cephenes* antea vocarentur. Ac, vt non temporum ratio refragetur, nunquam profecto *Liber* ab iis potius populis adusque Cyri ætatem, qui longe post fuit, ignobilissimus (vt *tradit Trogus*) quam vel ab *Indis* vel a *Thracibus*, claris & a se victis gentibus, nomen adoptauisset. Quod vt etiam condonemus, quid quæso *Baccho cum manibus*, qui tam non commune quippiam cum iis habet, vt cum Iouis beneficio *matrem* esset ab inferis reducturus, *Polysimni*, impuri cuiusdam hominis, vsus opera dicatur, & cum eo pepigisse, vbi *Semelen* reduxisset (*dic. mautem quod refert Hyginus*) mercedem se daturum qua nihil sibi deperiret: mortuoque interea *Polysimno*, Deum promissi memorem, sici surculum instar mentulæ formauisse, alutaque contectum, per obscœna sibi immisisse: ex quo & *Enorchis* sit appellatus, vt legimus apud Lycophronem. Is ne igitur *manes compellere* putandus est, qui, vt aditum ad inferos disceret, conditionem stupri non recusauit? Ad *Mercurium* vero referre, cum præter historiam est, nam vbi quæso legitur Bacchi filius?) tum nec ordinis ratio, nec ipsa Latinitas patitur. Quid enim loquutionis hoc esset, *Tu Perse nubilus Arcas age Elysios*: vbi nec verba suas habent voces, nec illa rursus inter se congruunt? Eademque res bis inculcaretur, non minus ridicule profecto, quam quod facete subsannat Aristophanes. *Commoda tu mactram, vel, si libet, aream panariam*. Miror autem cur in hac tantum parte Lactantium probes, in ceteris adeo abs te neglectum, vt ne nomines quidem, nisi cum vellicas. Sed concedamus & hoc tibi, vt in gratiam cum auctoribus pro tuo cõmodo redeas: tantum confessa non neges, Lactantii commentarios depravatos adeo luxatosque, vt ne ipse quidem qui scripsit, si modo reuiuiscat, sine coniectore sit agaturus. Agamus igitur coniecturis quando tibi sic libet homini imperioso, & a quo discere pertumacia sit. Sed quid tandem Lactantius? *Nubilus*, inquit, *infernum imperat autem Mercurio & Libero vt animas piorum euocent. Quare autem Perseæ Hecate, ratio est.* Videsne quam nihil pro te Lactantius affert? *Perseæ* legi oportere, luce clarius ostendit, & de *Hecate* (quod nos dicebamus) intelligendum. Nam vbi legitur, *Imperat Mercurio & Libero?* persancte deierem, non *Libero*, sed *Liberæ* adeo scriptum fuisse: quo nomine Tullius in 2. de Deorum natura *Proserpinam* vocat his verbis, *Hunc dico Liberum Semele natũ, non eum quem nostri maiores angustè sanctèque Liberum cum Cerere & Libera consecrauerunt*. Lactãtius igitur *Liberam* pro *Hecate* posuit vulgatiore illa consuetudine, qua nostrorum pleriq; *Hecaten Proserpinamque* confundunt, & alteram pro altera ponunt. Sed elabetis Proteu, negasque *animas euocare* ad *Hecaten* pertinere. Vide quam tutum tibi sit vehementem Deam ab antiquo iure detrudere. An, quæ

quæ potest alios *Lucis Auernis præficere* (quod Vergilius autumat) *manibus imperare* non poterit? Illud etiam abs te libens quæsierim, manusne plus an digitus in hominis corpore polleat, quod si dubio procul manum respondeteris, dubitandum non est quin fateri cogatis non minus *Hecaten* quam *Proserpinam* iuris habere, quæ pars eius suprema crederetur. Id quod hic versibus indicat Lucanus,

Persephone, nostraque Hecates pars vltima, per quam
Manibus & mihi sunt tacitæ commercia linguæ. Per *Proserpinam* manes *Erichto* elicit: cur non per *Hecatē Tiresias*? At si per hæc (inquis) *Hecate manes* iubetur emittere, cur eam sæpe paulo post minatur euocaturū? Exeidisti iam caussa, cōfugis ad ostucias: nihil profers: manifesto te mēdacii teneo. Tiresias loquitur apud Statium, *Scirem turbare Hecaten ni te Tymbræe vererer.* Quæ (rogo) euocationis hic mentio? ni tu qui turbas & confundis omnia, turbare & euocare idem existimas: quod eruditi non probant. Certe Foroliuiensis Hieronymus, vir Academiæ primarius, qui disciplinarum orbem solus hoc tempore continuauit, nostræ opinioni subscripsit: cuius iudicio tantum tribuo, vt iam quid ipse quidue tui complices sentiant, non laborem.

Apollineas vero *Therapnas* cur Statius appellet, tam nescis quam non exponis, &c.

A. Ianus Parrh. N. S. P. D.

EPISTOLA LVI.

PEtis vt iudicium meum tibi nō inuideam super illo Statii versu de quo literatores inter se digladiantur, *Iuuat ora tueri*, &c. Volūtati tuæ morem gessi, pluris enim tuam gratiam facio quam simultates eorum quos ater calculus offendet. Vlpianus de fugitiuis ait, *Nota verbo etiam cicatrices continentur.* Has (vt mea fert opinio) Statius intelligit. Macrobius Saturn. 2. *Saxo in expeditione percussum, ac notabili cicatrice in fronte deformem, nimium tamen sua opera iactantem, sic leuiter castigauit Augustus. At tu cum fugies,* inquit, *nunquam post te respexeris.* Plin. histor. nat. 7. *L. Sicinius Dentatus, quinque & quadraginta cicatricibus aduerso pectore insignis.* Et infra de Manlio Capitolino, *Cicatrices aduerso pectore exceperat.* Item de M. Sergio, *Secundo stipendio dextram manum perdidit, stipendiis duobus ter & vicies vulneratus est: ob id neutra manu, neutro pede satis vtilis, dextram sibi fecit ferream, eaque religata præliatus. Itaque ceteri (vt ipse pergit) victores hominum fuere, Sergius vicit etiam † fortunam* Quod animi robur in Sertorio Sallustius expressum voluit, *Cominus faciem suam ostendebat, aliquot aduersis cicatricibus & effosso oculo: quo dehonestamento corporis maxime lætabatur.* Quidni maxime lætaretur, Antigono, Macedoniquè Philippo Amyntæ filio, & Annibali maximis antese ducibus in ea gloria par? vt obseruauit etiam Plutarchus.

Lege Latinū Plutarch. De fortuna Alexandri.

Etenim *cicatrices* etsi corpus dehonestant, vt argumenta virtutis, indiciaque fortitudinis, apud omnes glorioſæ ſunt: extra meretrices, quibus poſt pretium forma tantum placet, vt Ælius Donatus in Terentium non minus vere quam facete dixit. Imprudenter igitur & effœminate neſcio quis vmbratilis apud A. Gellium rhetor alienas vires ex imbecillitate ſua metitus, inſolens & immodicum putaui dehoneſtamento corporis lætari: non facturus ſi cogitaſſet aliquando plus eſſe, quodcunque corporis membrum fors auferre velit, vltro oggerere, vt de cetero honeſte vitam traducat (id quod de Philippo Demoſthenes ait) quam periculo laboreque iam defunctum teſtimonio virtutis inſignique ſtrenuitatis exiultare. * Nam præteritæ cladis, eius præſertim quam fructus adoteæ comitatur, iucunda recordatio eſt. Metus autem malique exſpectatio, quantacunque laudis & præmii ſpe propoſita, pungit & animum lancinat. Ergo *mixta notis belli* dixit *ora, vulneram veſtigiis & cicatricibus inſignia*: placidam vero pacem gerentia, quia Domitianus (auctore Tranquillo) pulcer ac decens fuit, vultu modeſto, ruboriſque pleno: quo ſe contra pudorem muniens (vt inagricola ſcribit Tacitus) *offenſas fronte latus, pectore anxius excipiebat*. Hanc igitur *oris ex arte compoſitam ſictamq; ſerenitatem* Papinius quaſi veram laudem memorat & hic & infra,

Diſcitur e vultu quantum tu mitior armis,
Qui nec in externos facilis ſaeuire furores,
Das Catiis Daciſque fidem.

Domitianus enim commendari ſe verecundia oris adeo ſentiebat, vt in ſenatu aliquãdo ſic inctauerit, *Vſque adhuc certum animum probaſtis ac vultum.* † Cæcilius autem Secũdus in mentione Domitiani ſic ait in Panegyrico, *Superbia in fronte, ira in oculis.* Et Philoſtratus aſpectu truculentum fuiſſe tradit in vita Apollonii: vt hi dederint aliquid odio, vel illi gratiæ. Quid autem ſi dignitatem voluit intelligi? Vir enim pulcer Ariſtoteli videtur is qui militiæ labores ferre poſſit, itaq; iucundus aſpectu ſit vt etiam terreat.

A. Ianus Parrh. N. S. P. D.

EPISTOLA LVII.

LVctaris, vt video, cum Papinio: mallem cum hydra: certior victoriæ ſpes eſſet. Ita quæſtiones ex quæſtionibus, difficultateſque ex difficultatibus, mendæque ex mendis oriuntur, vt vix na hominis ætas iis explicandis corrigendiſq; ſuffectura videatur. Ego vero, quando tibi lubet vna eademque opera me tequeexercere, pro mea virili parte conabor aperire, quæ cunctanter ab alio adita ſunt: quale eſt, *Hinc obuia lumina pandit*, & c. *Ædem Dialis* deſignat in ea fori parte excitatam, vbi crematum fuerat eius corpus, vt Appiani refert hiſtoria. P. Victor, Vrbis octaua regione, forũ Rom. roſtra Pop. Rom. ædis victoriæ, templum Iulii Cæſ. Valerius Maxim. memorabilium primo, *Tuas aras tuaque ſanctiſſima templa*

*Lege apoph thegmata Plutarchi.

†Lege Manilii verſus in illa mathematica ratione Maronis in illud carmen, eũ Iupiter athereſummo Proſpiciens &c.

templa, diue Iuli, veneratus, oro, &c. Corn. item Tacitus, agens de T. Iunii cæde, quæ facta ad Curtii lacum in foro est, *Ante aedem*, inquit, *diui Iulii iacuit primo ictu in poplitem.* Victruuius architecturæ, lib. 3. de sacris ædibus, *Pycnostylos est, cuius intercolumnio vnius & dimidiata columna crassitudo interponi potest quemadmodum est D. Iulii, & in Cæsaris foro, Veneris.* Nec *D. Iulii aedes* eadem cum *basilica Iulia* accipienda. Æ des enim post eius interitum dicata est, vt indicat Appianus, etsi Dion consecratum scribit in vita, Antonio quasi sacerdote & flamine sibi instituto, partim adulatione Cæsaris affectarum, partim ab iis, qui inde ei studebant inuidiam conflare. *Basilicam* viuens ipse publicauit, vt in ratione temporum demonstrat Eusebius: quam Victruuius architectus (vt ipse prædicat lib. 5.) dimensus est, & ex arte faciendam curauit. Eius meminit in Caligula Suet. *Quin & nummos non mediocris summae fastigio basilicae Iuliae per aliquot dies sparsit in plebem.* Dubium, iuliamne porticum, quam statuit in ipso foro P. Victor, hanc appellarit, an aliud ædificium. Iungebatur autem *basilica* foro, ad eamque gradibus erat ascensus, in qua parte eius dicebatur: inferius autem negotiatores esculenta poculentaque & id genus alia habebant, & sues etiam venales. Victruuius architecturæ 5. *Basilicarum loca iuncta foris, quam calidissimis partibus oportet constitui, vt per hyemem sine molestia tempestatum se conferre in eas negotiatores possint.* Et paulo post: *Vti qui apud magistratus starent, negotiantes in basilica ne impedirent.* Seneca: *Fremitu iudiciorum basilicae resonant.* Apud Plautum nota parasiti magnifica verba, quibus infortunium minatur in *basilica* morantibus, ob immunditiem tetrumque odorem, quæ saginantur animalium, si molesti in via sibi fuerint. In *basilica* vero Iulia causæ centumuirales agebantur. Cæcilius Secundus, Epistolarum lib. 5. *Descenderam in basilicam Iuliam, auditurus quibus proxima comperendinatione responderem.* Et alibi: *Si quando transibis per basilicam & voles scire, quomodo quisq; dicat.* Idem lib. 6. *Quadruplici iudicio bona paterna reperebat. Sedebant iudices c. & So. tot enim quatuor consiliis conscribuntur. Ingens vtrinque aduocatorum numerosa subsellia praestantium corona latissimum iudicium multiplici circulo ambibat, ad hoc stipatum tribunal, atq; etiam ex superiore basilicae parte, qua foeminae, qua viri & audiendi, quod difficile, & videndi studio imminebant.* Quintil. Instit. ord. 12. *Certe cum in basilica Iulia diceret Trachalus primo tribunali, quatuor autem iudicia (vt moris est) cogerentur, atque omnia clamoribus fremerent, & auditum eum & intellectum, & (quod agentibus ceteris contumeliosum fuit) laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini.* Martialis epigrammatum 6. de filio Reguli:

Iam clamor, centumque viri, densumq; corona
Vulgus, & infanti Iulia, tecta placent.

Vbi Domitius non minus fœde lapsus est, quam in illud ex epigram. 5 ad patrem Regulum, *Et laudant Catuli vilia templa senes.* In altero, præter historiam, *Capitolini Iouis ædem suspicatur*, cum Poeta *basilicam Iuliam* designet, in altero *Iulia templa*, pro *vilia* supposuit improbissime: cum doleat Martialis apud homines ætatis suæ, vitio malignitatis humanæ, ita vetera esse in laude, præsentia in fastidio, vt optima quæq; temporum suorum posthabeant etiam contemtissimis antiquis operibus, idque probat exemplo templi Iouis a Domitiano magnificentius instaurati, cum bellis ciuilibus arsisset: ipsum tamen præ vilibus Qu. Catuli templis, id est, cura Catuli restituto Capitolio, fordere. *Sedem Iouis opt. max. vouerat Tarquinius Priscus rex bello Sabino, iecerat que fundamenta spe magni futura magnitudinis, quam quo modica adhuc pop. Rom. res sufficeret, mox Seruius Tullus, sociorum studio, deinde Tarquinius Superbus capta Suetia Pometia, hostium spoliis extruxere. Sed gloria operis libertati reseruata, pulsis regibus Horatius Puluillus iterum Coss. dedicauit, ea magnificentia quam immensa pop. Roman. opes ornarent potius quam augerent. Isdem rursus vestigiis situm est, postquam interiecto quadringentorum quindecim annorum spatio L. Scipione. C. Norbano Coss. flagrauerat. Curam victor Sulla suscepit, neque tamen dedicauit, hoc est, solum felicitati eius negatum. Luctatus Catuli nomen inter tanta Cæsarum opera vsq; ad Vitellium mansit.* Hæc ex eodem Tacito. Sed vt ad institutum redeam, Papinius ea periphrasi, *Hinc obuia limina pandit*, &c. *ædem* significat: illo vero carmine quod sequitur:

At laterum passus hinc Iulia templa tuentur, ipsam *Iuliam basilicam*, nam *templum* nomen est *loci etiam non sancti*, siquidem *Curia Hostilia* (auctore M. Varrone) *templum erat*, & sanctum non erat, *vt basilica item Iulia. Basilica* autem, Græca dictio est ἀπὸ τῆ βασιλέως, quod & *regem* significat, & *eos qui ius dicunt*, quos insectatur Hesiodus, quasi δωροφάγους, id est *munerum voratores*. Nec me fugit apud Iuuenalem tradi a Probo (si modo Probi sunt expositiones, quæ circumferuntur in Iuuenalem) Licinium C. Cæsaris libertum, cum curationi Galliarum ab Augusto præpositus, eas spoliasset, ad exstinguendam, qua flagrabat inuidiam, *basilicam* sub nomine C. Iulii condidisse. Sed hanc historiam Dion aliter enarrat.

Pungit, inquis, & illud me Papinii, quippe cum sentiam non ab re festinandi voluptatē dici, tamen explicatum non habeo cur. Ætas tua facit, vt ignoscam siquid apud auctores obuium te fugit. Nondum enim potuisti omne scriptorum genus excutere, secus in dialogo Corn. Taciti de claris oratoribus deprehendisses hanc sententiā, Extemporalis audaciæ atq; ipsius temeritatis vel præcipua iucunditas est. Nam in ingenio quoque, sicut in a-

agro,

agro, quanquam alia diu serantur atque elaborentur, gratiora tamen sunt, quæ sua sponte nascuntur.

Sum pollicitus, & præstabo, nunquam pluris existimationem meam quam tuam eruditionem facturum, minoremque personæ, quam sustineo, rationem quam ætatis tuæ habiturum. Quare velim pergas a me vel minima quæq; inquirere. Non enim cõmittã, ne tibi studium satisfaciendi non probem. Quicquid amissa temporis occasione frustra fit, sero fieri dicitur. Tibullus:

Heu sero reuocatur amor, seroq; iuuenta,
Cum vetus infecit cana senecta comas. Papinius Thebaid. primo, *Sero memor thalami.* Martialis:
Cras viues? hodie iam viuere posthume serum est.

Quoniam maturius oportuit. Ad eandem pene sententiam Papinius: *Quid quod hæc serum erat continere?* id est, *integrum mihi non erat ea iam comprimere, cum illa vox certe, quorum honori data sunt, haberetis*, id est, *penes vos essent, quorum nominibus inscripseram.* Quod non minus esse videri vult, quam si in vulgus exissent. In quo gratiam colligit, dum simulat se tantum de eorum iudicio, quantum de ceterorum omnium, laborare. Et illud in extrema prope epistola dissimulandum non est, *Et tu fortasse pro collega mentieris*, id est, *fidem falles, & effirmabis esse biduo scriptã, quo mihi gratificeris socio studiorum*, quod in epithalamio prædicat per hæc:

† *Tecum similes iunctaq; Camœna*
Stella mihi: multumque pares bacchamur ad aras.

† *Lege quæ Ianus deinde dictauit, cum Syluas Romæ profiteretur.*

Affectauit autem, *Pro Collega*, dicere, quia poetarum collegium Romæ fuit, quod Ouidius ex Ponto Elegia quadam allocquitur. Eius meminit exemplorum libro 3. Valerius, agens de fiducia Accii Poetæ: *Is*, inquit, *Iulio Cæsari amplissimo ac florentissimo viro in collegium poetarum venienti, nunquam assurrexit.*

Argumentum Papinianæ sylue quam fecit *in equum maximum Domitiani*, quod desiderabas, accipe. Domitiani principatu fuit ingens Dacorum motus, eoq; formidolosior, quo Decebalus eorum rex imperatoriis artibus instructissimus nullum rei bene gerendæ vacuum tempus abire patiebatur. Interim Domitianus aulæ delitiis emollitus, inter exoletorum puellarumque complexus dies totos, & quam longe noctes erant eximebat: iisque ne aliquandiu careret, bellum per legatos administrabat, donec binis acceptis cladibus, ipse profectus est: quæque eius erat ambitio, hoste vix viso, laureatas ad senatum literas misit, quibus victos iam Dacos nuntiabat. Continuo patres, quoscunque arrogantissimi principis elatus animus honores affectare posset, vltro pro se quisque certatim decernere. Videres toto orbe Romano tot ex argento aurog; positas imperatoris effigies, vt iis ferendis humus vix sufficeret. Historiæ partem narrat Dion. In hac igitur omniũ publica

assentatione', S.P.Q.R. equestrem statuam præcipuæ magnitudinis genio Cæsaris erexit, vt ipse Papinius innuit:

Vtere perpetuum populi magnique senatus
Munere. in qua laudanda Papinius tanta maiestate carminis assurgit, vt auditoris animum statim præcellat, ad eamque rapiat admirationem, qua se teneri percontrando simulat.

Laudo propositum, quod anxie subtiliterque rimaris omnia. Nam dum vocas in dubium, quæ pro compertis habentur, assequeris, vt in iis etiam, quæ sunt in quæstione, non dubites. In illum Statii locum, *Postero die quam dedicauerat opus tradere iussum sum*: præcipue nihil (vt ingenue fatear) attuleram priusquam tuæ literæ nobis aurem vellerent. Nunc in mentem veniunt hæc: imperatores aliquando *statuas imagines, & aras* toto orbe Romano consecrari sibi iubebant: vt de C. Cæsare Philo scribit, & Iosephus, quod ingentium calamitatum causa Iudæis obstinate repugnantibus edicto fuit. Confutat & Tertullianus in Apologetico conflatam Christianis inuidiam, quod *Cæsaris genio* nihil honoris impenderent, eiusque *statuam* nullo cultu prosequerentur. Extat ad Traianum Cæsarem Cæcilii Secundi non inelegans epistola, qua testatur in Bithynia Christianos ab se coactos *imagini Cæsaris thure & vino supplicare*: quod admodũ facit ad vltimum primæ syluulæ versum:

Tuosque
Latus huic dono videas dare thura nepotes.

Et hoc ex ritu religionis. Nam *principis genio* libabant, vt indicat etiam Persius vltima Satyra:

Diis igitur genioque ducis centum paria ob res
Egregie gestas induco. Quin & *principum statua numen* habere credebantur & *genium*, apud quas & vota suspiciebantur & victimæ mactabantur, vt alibi demonstrauimus. Cæcilius Secundus ad Traianum, *Simili reuerentia Cæsar, non apud genium tuum bonitati tuæ gratias agi, sed apud numen Iouis optim. maxim. patris.* Ipse quoque Papinius hoc ipso libello luce clarius ostendit inesse *colosso gentium*, sic:

Insessaque pondere tanto,
Subter anhelat humus, nec ferro aut ære laborat,

Sed genio. Negat enim *ferri & aris oneri* terram cedere, sed ipsius *Domitiani genio*, id est *numini*, quod inclusum statuæ sustineret, imparem. Dedicauerat autem Domitianus ipse *statuam*, quia Pontifex maximus: vt historia Tranquilli tradit & Dion, atque percussa sub eius imagine vetera numismata testantur.

Latii fori (de quo Sylua prima Papinius) apud alios exstare mentionem, verissime negas. Non enim suo nomine, sed obsequium carmini, *Latium* pro *Romano* dixit, vt in epithalamio Stellæ, *septem colles vrbis Romæ Latios*.

Vndi

Vnde sacro Latii sonuerunt carmine montes: Et hac ipsa prima Sylua,

Cedat equus, Latiæ qui contra templa Dionis
Cæsarei stat sede fori.

Latium quoque pro *Romano* Ouidius in Fastis posuit,

Tempora cum caussis Latium digesta per annum. P. Victor in vrbis *octaua regione forum Romanum* statuit, & in eo *æneum Domitiani equum*, quæque præterea Statius ædificia celebrat. Dionysius Antiq. Rom. II. Marcusque Varro *Romani fori* meminit. & Tacitus agens de ratione proferendi pomerii. Sed & Pausanias χλιαχῶ primo, *Romanum forum* cum cetera spectatu dignum fuisse refert, tum maxime quod esset *ære tectum*: quod Ammianus etiam Marcellinus in rebus Constantii Cæs. ambitiose describit. Lege Ammianum.

Cum non conueniat inter ætatis nostræ Grammaticos, accipiendumne sit apud Papinium, *cælo peractum opus*, laboratum artificiose (quippe cœlum scalptoris instrumentum est, Ausonius,

Bucula sum cælo genitoris facta Myronis
Æreanec factam me puto, sed genitam. Nec multo post,

Talem fecerunt ferrea cœla deam) *an ex are delapsum*: ne priori sententiæ pedibus accedam, facit, inquis, insequens verbũ, *Fluxit*, aptius *e cœlo demisso signo* quam *posito*. Sed historiam quæ mihi suffragetur, adhuc non inueni Video quo tendas. Ego vero, quod suo iure Poeta finxit Imperatori blandiens, vt non magis ex historia quam tu vel quiuis alius affirmare possum, sic ausim contendere alludsum esse *ad Minerua effigiem*: de qua Apollodorus ad hanc sententiam Græce scripsit, *Aiunt Ilum, cum prauiam bouem sequutus, Ilium ex oraculo condidisset, deos orasse vt aliquod argumẽtum darent*, id est, *augurium signumq; futura felicitatis*: *tum de cœlo Palladium cecidisse in quendam Phrygiæ locum, cui Diodorus & Dion ex eo casu*, Pessinunti factum *nomen autumant*. Herodianus in Cõmodi rebus agnoscit quidem vocabuli rationem, nec agnum Phrygiæ Pessuntem negat ex eo dictum: sed *Cybeles*, id est, *matris Deũ*, non *Palladis*: imaginem delapsam tradit. Numa quoque Pompilio regnante, scutum breue (quod ancile Verrius ait appellatum, quia ex vtroque latere erat recisum, vt summum mediumque eius latus pateret) e cœlo demissum, Dionysius Antiq. Roman. II. Plutarchus in Quæstionibus, & alii prodiderunt. Itaque nihil alienius a Papinii mente quam de *mortali quicquam fabro fusticari*. Vult enim aut *opus diuinum* videri, id est, *Palladium* (nam Pherecydes vniuscuiusque manibus hominum non facti simulacri commune nomen esse Palladium censet) aut, quod est proximum, *a Vulcano vel a Minerua fabricatum*: vt maiori reprehensione digni sint, a quibus accusatur Honoratus, quod Palladium pro ancili posuit.

Lege annot. Rutgerſ. 19.

Ad Poeticam tendis, vt video, qui fabulas anxie requiris. *Animam namq; Poetica (si credimus Aristoteli) fabula est.* Equidem pro mutua nostra beneuolentia reuertar ad omissum Grammatici studium: tibique, quod optas, de *Castoris equo* breui expediam. Stesichorus in funebribus Peliæ ludis ait Harpagum & Phlogeum, quos equarum velocissima Podarge peperit, a Mercurio Castori dono datos: Exalithum vero & Cyllarum a Iunone, quanquam in vulgatis Suidæ collectaneis historia legatur inuersa. Septem colles Vrbis (vt simul ad ea referibam quæ proxima petebas Epistola) sunt qui reddant hos, *Tarpeium, Æsquilinum, Palatinum, Cælium, Auentinũ, Quirinalem, Viminalem.* Verrius autem de verbis antiquis 18. *Palatium, Veliam, Fagutalem, Suburram, Cermalum, Oppium, Cispium*: in quibus solemni die (quod inde Septimontium vocabatur) agi solitam rem diuinam scribit Antistius Labeo. Sed ne posthac aliquis ambigat (vt nonnullos audio) diuersane fuerint ea loca quibus institutum *Septimontium* solemne est, an *septem colles* a Poeta memorati, Plutarchi verba subiecimus ex ætiis Romanorum: *Septimontium diem festum Romani transigunt, quod septimus vrbi collis attributus, & Roma septicollis facta est.* Quare cum *Septimontium* celebraretur ob inclusum pomerii & muro cinctum septimum collem (*quod ex Plutarcho iam constat*) hostiæque cæderentur in enumeratis ab Antistio Labeone collibus, appareret eos esse quos ex Verrio recitauimus, operamque ludere qui velut incompertos adhuc indagant.

Lib. 1. Sylu. 1. Ætas tua facit vt asses etiam per puluerem quærere non erubescam, quamobrem controuersas & obscuras apud Papinium voces, vt petis, aperiam.

Siculis an conformata caminis Effigiem. Sunt qui corrigant, *Effigies*: ego vetustam publicamque lectionem tueor, id est, *Effigiem*, vt *moles effigiem conformata* synecdochicõs accipiatur.

Exhaustis armis, post bella. Vergilius.

Qua bella exhausta canebat, id est, *peracta*, nam qui *positis armis* exponunt, insequenti carmine refelluntur,

Magnoq; superbit Pondere: quod inermi Marte non esset.

Amplius, maiori cum dignitate, quæ & amplitudo dicitur. Est autem temporis & qualitatis aduerbium. Lucilius Satyrarum primo, *Quo pacto populum atq; vrbem seruare potis sit Amplius Romanã.* Quod adeo prolixum temporis spatium significat, vt quotiescunque iudices indicare volebant se adhuc audire velle, dicerent, *Amplius*: itaque negotium differebant, vnde *hodieq;* (vt ait Sosipater) *ampliari iudicium, differrs dicitur.*

Ingenti propellit Strymona flatu. Hoc ait quia *vehementior in equo spiritus est.* Vnde verbum trahitur *Hippiatrorum*, quod est animam crebro celeriterque deducere. Lege Pompeium de verbis antiquis ex Verrio breuiarium septimum.

Dat

Das Cattis Dacisq; fidem, Cattos & Dacos in fœdus accipis. Claudianus, *Rupissent elementa fidem*, id est, violato naturæ fœdere, rerum pacem perturbassent. In hunc etiam sensum pax his aut illis a pop. Rom. data legitur apud Liuium.

Laterum passus, id est, *spatia*, quæ *tractus* alibi vocat, *At laterum tractus, spatiosaq; pectora seruat.*

tacita face, non quia sub cinere seruaretur, (vt quibusdam placuisse video) sed quod æternum ignem Vestæ virgines in operto custodiebant, vt Ælii Dionysii & Plutarchi docet historia. Ex quo *tacitam virginem* dixit Horatius quæ *silentium præstare* cogebatur, id est, sacra non vulgare: *dum Capitolium scandet cum tacita virgine pontifex.*

Dextra vitat pugnas. Erudite sane Politianus hunc locum declarauit ex Fabio Quintiliano. *Nam est habitus in statuis pacificator qui inclinato in humerum dextrum capite, brachioq; ab aure protenso, manum infesto pollice protendit: qui quidem maxime placet iis qui se dicere sublata manu iactant.* Adminiculationem Politiani sententiam reddit & hoc ex 34. natur. histor. C. Plinii, de Cephisodoro, *Facit & concionantem manu elata*: & illud C. Cæsaris, *Ac tametsi dextris humeris exercitum animaduertebatur: quod insigne pacatum esse consueuerat*: & Pausanias Eliacorum primo de signo Iouis Olympii, τὸν ἑτέραν τῶν χειρῶν ἐκτεταμένον, id est, *elata altera manu.* Hoc habitu Romæ spectatur ad ædem Lateranam equestris statua, cuius persona in incerto est, aliqui suspicantur Antonini Pii. Quid autem si referatur ad *signum victoriæ*, quod ipsa *Domitiani statua* dextra manu sustineret antiquo more? cuius in Verrem Cicero meminit, *Insistebat in manu Cereris dextra simulacrum pulcerrime factum Victoriæ.* Et Valerius, agens de neglecta religione, memorabilium 1. *Dionysius, inquit, victorias aureas, quæ simulacrorum porrectis manibus sustinebantur, tollebat, & eas se accipere, non auferre dicebat, Simulacrum* præterea *Nemesis* ornatum sigillis victoriarum legimus in Suidæ collectaneis: vt dicat Papinius hostem coerceri metu victoriæ quæ insisteret in dextra Cæsaris. Ab armis enim facile deterrere poterat omnes Imperator, qui victoriam in manu haberet. Nam quod statim sequitur,

Læuam Tritonia virgo Non grauat, ex historia est quam recitauimus ex Suetonio, Dione, & Philostrato. Pallas enim Domitiani familiare numen erat, vt Fabii verbis vtat. Ideoque Papinius ait, *Non grauat*, quasi Domitiani manus libenter & facile Mineruam ferret.

Et secta prætendit colla Medusæ, Ceu stimulis accendit equum. Qui duobus his versibus vnum sensum putant includi, non explicant, vt *equus accendi posset aspectu Medusæ*, quæ pone stabat in *clypeo vel ægide Palladis.* Ego vero Mineruam sic in læua colossi statuo, *vt Domitianum spectaret*, equus autem *transuer-*

sis oculis & in Gorgona flexa ceruice suspiceret, vt equos in Æsquilijs intuemur, id quod innuunt illa Poetæ verba,

At sonipes habitus animosq; imitatus equestres,
Arrius attollit vultus.

Estq; Hesiodi æmulatio, apud quem Pallas inscenso curru Herculis ægidem quatiens, ad cursum iugales incitat,

Εν γαρ σφιν ρῆξε ἧκε γλαυκῶπις Αθήνη,
Αἰγίδ' αἰνατείσασα, id est,
Has dea coniecto celeres agit impete Pallas,
Ægida concutiens:

Neque vero quicquam refert, vtrum *Prætendit* (vt plerique omnes) an *Prætendens* (vt quidam) scribatur. ἀνωμάλως enim transire concessum Poetis est, vt sæpe Papinius hoc in opere facit, ac in odis Horatius. Alii tamen illud hemistichium, *Ceu stimulis accendit equum*, distinguunt a superioribus, vt *descripto tam situ Palladis*, ad ipsam *Domitiani statuam* redeat, ab eaque *equum* velut admotis calcaribus incitari ad cursum dicat: vt paulo mox,

Cursumq; minatur. & statim,
Vtq; per armos Impetus: Et
Tantis calcaribus ilia late Suffectura patent. In

quo summa laus artificis, qui sensus expressit. M. Tullius in Hortensio, *Nam cum omnis solertia admiranda est, tum ea quæ effingit vt animata quæ sunt, viuere & spirare videantur.* Ammianus Marcellinus rerum gest. 26. de Valentiniano Imper. iam designato, *Eo*, inquit, *vt expeditius loqueretur, brachium exsertante, cohortium murmur graue exoritur, concrepantibus centuriis & manipulis, confestim Imperatorem alterum declarari.* Et paulo post, *Quod Valentinianus magis præcunctis ne fieret extimescens, elata prospere dextra, vt princeps fiducia plenus, ausus increpare quosdam, vt seditiosos & pertinaces, cogitata nullis interpellantibus absoluebat.* Lege Ausonii griphum ternarium, vbi de Musis agit.

Indiget, inquis, aliqua luce & illud ex eadem Papinii prima syluula,

Vacua pro cespite terra
Ænea captiui crinem tegit vngula Rheni.

Vtinam ceteras ex hoc opere tenebras excutere tam facile liceat atque hoc quicquid est caliginis: Imagines amnium qui domitas irrigant terras, in triumphi pompa præferri solitas, ex Ouidio constat & Propertio. Domitianus itaque deuictis ab se Germanis, & Germanici sibi nomen asciuit, & eorum fluuium *Rhenum* sub equi sui pedibus ex ære fundi, quasi domitum triumphatumque, iussit. Attilas Hunnorum rex (vt est apud Suidam) expugnata populosissima insubrum ciuitate Mediolano, cum forte conspicatus esset in picto quodam pariete Romanos Imperatores auratis innixos soliis, & fœda cæde prostratos Scythas ad eorum pedes iacere, accersito pictore mandauit, vt ie coloribus inductis effingeret in

sella, Romanos autem Cæsares onustos arcis nummorumque receptaculis, effundere in eius pedes aurum,

Vacua pro cespite terra. *Area* diffinitio, quæ proprie *locus est vacuus*, vt ait Verrius. *Area* ergo *soli*, vicem præstabat æneo Cæsaris equo *Rheni genius*: quippe cuius efficti caput impositis pedibus equus Domitiani premebat. *Imaginem* quoque *fluminis*, id est, *aquas ex ære conflatas*, intelligere nihil impedit.

Quid est, inquis, *Optasset q; nouo similem te ponere templo Atticus Eleo senior Iouis?* an in æde recens & tunc primũ constructa? quasi dicat, omnia templa Phidię sorderẽt si tuam locaturus esset imaginem, velletque aliud augustius ædificari: quod in Iouis signo neglexit. An potius aliud habes argutius? Equidem quam sit argutũ quod habeo, non satis intelligo: sed ad rem magis omnino fore scio. Fuisset, inquit, in votis Phidiæ te formare, & imaginem tuam, similitudine ex membris expressa (quam Græci vocant icona) statuere in templo Flauiæ gentis abs te nuper erecto. Nam Domitianus (auctore Tranquillo) domum suam, quæ fuit vrbis sexta regione ad malum Punicum, conuertit in templum Flauiæ gentis: id quod a Papinio *nouum* dicitur. *Atticus senior*, Athenienſis *Phidias* ætate grandis: ipse enim *senem caluũ*, id est, *sui oris similem speciem*, adeo artificiose inclusit in *clypeo Minerua*, cum inscribere non liceret, vt ea cõuulsa, tota operis colligatio solueretur: vt inter naturæ miracula refert Aristot. & M. Tullius in Tusc. *Eleo* vero *Iouis* a Poeta *senior* appellatus, quod Olympiũ in *Elide* Iouem fecit: cuius pulcritudo adiecisse aliquid etiam receptæ religioni videtur, vt ait Fabius, adeo maiestas operis Deum æquauit. Nam vultum Iouis propemodum ex ipso cœlo petitum liniamentis eboris amplexus est, Homerici carminis exemplum sequutus, vt apud Valeriũ Max. Macrobiumq; interrogatus ab amico respondet. Apollonius ille Tyanæus apud Philostratum refert ipsum Phidiam, cum Iouem sculpsit Olympium, Deum cum cœlo horisq; & astris animo concepisse. Ex quo Propertius, *Nec Iouis Elei cælum imitata domus*: id quod ad Rabirium templi Flauiæ gentis architectum transtulit Martialis, *Astra polumq; tua cepisti mente Rabiri.* Nam & sequitur,

Vix lumine fesso Explores quam longus in hunc despectus ab illo, alludit ad etymum *colossi*: quem Græci tractum volunt παρὰ τὸ κολάσαι τὴν ὄψιν, id est, *ad hebetando visu*, quod oculi caligant in spectanda tanta altitudine. Est autem sensus, *Ægre quis ad altitudinem intenta acie metiatur quam iaceat hic infra illum.* Cæsar in Commentariis, *Vt erat a Gergubia despectus in castra.* Quid si dicat? *Vix explores*, id est, *obtutu comprehendas*, q̃ intendere oporteat aciem hunc equum contemplanti, *ab illo*, id est, *pra illo*, & comparatione illius equi Cæsaris: quasi dicat, *equus Cæsaris vno oculi ictu perlustrari totus potest, hic autem vix longo obtutu.*

Non displicet emendatio Politiani:

Tua mitis
Ora Tarae, tua sydereas imitantia flammas
Lumina contemto mallet Rhodos aspera Phebo.

Taras enim Neptuni F. ex indigena quadam Nympha fuit, sub huius imagine, Delphine vehenti, Tarentini nummum percutiebant, in quo effictus erat *Taras* dorso Delphini insidens: vt in Tarentinorum Rep. scribit Aristoteles, & Pollux repetit Ὀνομαστικῶν libr. 9. *Taras amni nomen ab se dedit & oppido, quod in ora Calabriae Tarentum nostri vocant. Huc olim Spartani, Phalanto duce, coloniam miserunt, vt ortam domi seditionum comprimerent.* Historiam refert Trogus. Apollinem consulenti Phalanto data dictio, fatales dari sibi sedes vbi sereno cœlo pluuia madefieret. Itaque diu frustra vagatus, oraculi successum desperauerat: longumque errorem pertæsus, humi consedit, ac in gremio coniugis Æthræ, quæ virum secuta nauigationis comes erat, impar mœroni cessuiem deposuit. Illa, seu proprio seu mariti dolore tacta, fieri cœpit, vberibusque lacrymis eius os rigare: quibus ille excitatus, ambages oraculi deprehendit. *Æthra* enim, quæ Latini nominis interpretatione *sudum serenumque* significat, erat in matrimonio Phalanti, quæ suis lacrymis virum madefecit. Hæc ex Pausania. *Taras* autem Græcus casus est, a quo genitiuum *Tarantos* enuntiauit Hesiodus,

ἠΐξ ἀγαλλόμενος Τάραντος.

Nec me fallit hoc carmen ab aliis ad *Euthydemum* referri, qui de conditura Græce scripsit. Intelligit autem *Neptuni statuam*, de qua Lucilius (vt aiunt) apud Nonium meminit, & Plinius in hist. nat. *Mitis* autem pro *quieta* ponitur & *otioso*. Papinius Thebaid. primo,

Mitemq; Corinthon Linquit. Et in Syluis,
Dilectaq; mitis Terra Dicarchai, Item
Parthenope, cui mite solum trans æquora vectis. Ipse
Dionæa monstrauit Apollo columba. Silius octauo, *Sarni mitia opes*, ex interpretatione Papinii, cuius carmen est, *Aut Pompeiani placeant magis otia Sarni.* Quod autem Tarentini *per otium lasciuirent*, Horatius & Iuuenalis, ac Epistola quadam Cicero testatur, & Strabo, & ante hos, historiarum lib. 2. qui Tarentinorum vocem fuisse narrat, *Ceteros natos esse ad laborem, se vero ad indulgendum genio.* Neque vero si Politiani censuram probo, vetustam vulgatamque lectionem protinus expungo, cum facile defendi possit,

Tua mitis ora Tonans. Etenim quia videbat immodicosum superbumque & impium fore si diceret, Elis tuam pectus imaginem quam Iouis Opt. Max. vellet, (quod statim de sole dixerius effudit) vt sententiam modificaretur, ait, Ipse tu pite effingi tua specie mallet, id est, similitudine ex tuis membris expressa, quam quali positus est a Phidia. Nec inepte quis *ad Alexandrum* referat, cui sub habitu personaque Iouis imaginem positam Pro-

famias

sanias auctor est Eliacorum 1. † quod in aliorum quoque more fuisse demonstrauimus in Lucani Genethliaco. Blandiens ergo Papinius Domitiano, Iupiter, inquit, in Elide mallet effictus esse tua quam Alexandri specie. *Mitis* autem *perpetuum Iouis epitheton* est, ab eius stella salutaritide qua Cicero De natura deorum, Victruiusque & Græcus auctor Cornutus plura. Lucanus,

† *Lege Plut. moralia, vel Æliani variam historiam.*

Nam mitis in alto Iuppiter.

Vltimum Syluulæ carmen,

Latus huic dono videas dare thura nepotes, esse legendum, non *Latius*, vt *Huic* in duas syllabas dissoluatur, idoneus in eo genere Priscianus est auctor. Vbi *Latus* actiuæ significationis est, vt apud Horatium, *Latus interfis populo Quirini.* Sic *Felix* Vergil. *Su felix, nostrumq; leues quæcunq; laborem. Videas* autem *dare thura nepotes*, ex historia dixit. Domitianus enim *suas* etiam *statuas* honorari sacrificio volebat. Cæcilius Secundus ad Traianum, *Ante quidem ingentes hostiarum greges per Capitolinum iter magna sui parte, velut intercepti, diuertere via cogebantur, cum sæuissimi domini atrocissima effigies tanto victimarum cruore coleratur, quantum ipse humani sanguinis profundebat.* Coccianus item Dion ex historia refert, *matremfamilias a Domitiano duci iussam, quasi commisso piaculo, quod ante eius imaginem se nudasset.*

Aliorum quoque popularium *statuas* ita P. R. honorabat. Cicero De officiis 3. agens de C. Mario, *Omnibus vicis statuæ factæ sunt: ad eas thus & cerei*, quid multa? nemo multitudini vnquam fuit carior.

Questus es apud me per Epistolam, præter affectatam Papinio ostentationem remotæ disciplinæ, syluamque historiarum, quæ suapte natura pariunt obscuritatem, plerunque negotium tibi facere quorundam Grammaticorum nugas, annotationum commentariorumque titulo vulgatas, in quibus Poetæ carmina pro se quisque certatim lancinant, vtque aliquid afferant noui, longe diuersa tradunt: adulescentiumque mentibus implicatis ac male, digesta sententiarum varietate confusis, eorum studia, quibus se consulere profitentur, impediunt: vt in hoc ex epithalamio Stellæ versu, *Cessent mendaces obliqui carminis æstus*, aliis *magicas artes* accipientibus, aliis insulsissime, *maledicentiam*, quibusdam verbosa disputatione *fescenninos*. A me vero petis, vt inter eorum discrepantes opiniones diiudicem. Quanquam video quid oneris inuidiæque nobis imponatur, in hoc etiam abs te vinci patiar, non tam præstanti fiducia, quam tibi, quem semper amicissimum sensi, quicquam negandi verecundia. Non exspectas (arbitror) vt inceptias aliorum refutem, sed (vt antea feci) meam tibi sententiam, quam breuissime liceat, absoluam. Fortunatianus in chriis ait, *Orationis ductus esse quinque, simplicem, fucatum, figuratum, obliquum, mistum*: quos omnes & in his *obliquum*, dissinit hunc in mo-

dum, *Ductus obliquus est cum periculum prohibet aperte agere* Suet. Tranquillus in Domitiano, *Defunctum nullo, praterquam consecrationis, honore prosequutus est: sæpe etiam carpsit obliquis orationibus & edictis.* Ipseque Statius Theb 2. *Obliquataq; preces.* Appellat ergo Papinius *obliquum Stella carmen, elegiacum, quo celebrauit Asterida*, sic enim *Violantillam* transnominauit a se, quasi dicas *Stelleidem. Cessent* igitur, id est, tandem desinant, vel (vt ego per anadiplosin legerem) *cedant*, id est, *abeant, faceſſant*, & *valeant, astius mendaces*, id est, *callida cantio*, quæ verum puellæ nomen infamiæ periculique metu tegebat. *Carminis obliqui*, quod aliò tendebat quam præ se ferret: quippe quod *Asterida* decantabat, cum *Stella* haberet in animo *Violantillam*. Qua de re Papinius infra,

Nam docta per vrbem
Carmina qui iuuenes, qua non didicere puellæ?

Et paulo post,

Asteris & vatis totam cantata per vrbem,
Asteris ante dapes, nocte Asteris, Asteris ortu.

Quid malum, Fortunatianus in chriis? an Chirii Fortunatiani titulus exemplarium fide suffultus vni Parrhasio sordet? Quidni, cum falsus, auctorisque non suus, imperitia quorundam, qui post annorum aliquot curricula desideratum restituerunt, in vulgus exierit? Antiqui codices habent *chria Fortunatiani*. Quid autem *chria* sint, ex Hermogene Aphthonioque & Diomede, ceterisque scriptoribus artium, discito, ne multas tibi impleam pagellas. Est Fortunatiani inscriptio latius aliquanto diffunditur, aliaque plura complectitur quam quæ *chria* proprie significant, vt opus ipsum declarat. *Chirii* vero prænomen, inusitatum iuxta Latinis & Græcis est. Arbitrarium tamen hoc & in medio relinquamus, vt integrum tibi sit opinionem multorum sequi, mihi meam. Nunc ad rem venio quam scire optabas. *Asteris ante dapes, nocte Asteris, Asteris ortu.* Mira amplificatione *tempus in speciem diuisit*, neu *diu noctuq*, tantum diceret, angustum breueq; spatium videretur. *Ante dapes*, tempus *ante prandium cœnamq*, significat. nam quod in vsu veterum fuit etiam *prandium*, testatur Hippocrates, Aristoteles, Herodotus, Cicero, Athenæus, Macrobius, Eustathius.

Non grauabor ad illa minora me dimittere, quæ si negligas (vt inquit Fabius) ad maiora non erit locus. Itaque quod scire vis, *Ille salutis amor*, in *Epithalamio Stella* perperam scribitur, emendandumque est, *Ille solutus amor*, id est, inconcessus ac illegitimus: eoq; iam præmisit, *Lib. 1. Epith. Stella.*

Fama tace, subsit leges & frena momordit.

Paulo post,

Amplexu tandem satiare potito: Coniugis. Haud ignoro quid habeant quo se tueantur ii, qui sic legunt & exponunt. Vt enim Vergilius ait, *Tellos-*

Tectosq; per herbam
Disponunt enses, & scuta latentia condunt, Et
Mentemque labantem Impulit, eadem ratione dictum volunt a Papinio, *satiare petito* pro eo quod est *Satiare & potire coniugis amplexu.* Sed cum verbi quod est *Satio*, passiuum *Satior* in vsu sit, & inde participium *Satiatus*, auctoritate Iuuenalis notissima, *Et lassata viris, nondum satiata recessit*, ac an *Satior* actiuæ significationis in *forma deponentium* reperiatur, haud sciãr vide ne castior veriorque sit illa lectio,

Amplexu tandem satiare petito
Contigit, & duras pariter reminiscere noctes:

Vt hoc exemplo defendatur ab Ausonio damnatus imperitiæ literator, qui *Reminisco* recte dici putabat, vt *Reuertor* & *Reuerto* frequens apud Ciceronem. Sed hæc admonitio, non lex est, ita tamen vt indubitate *Petito* corrigas, siue *Contigit* autumas esse scribendum, siue *Coniugis.*

Hanc propter tutum Pisæa lege trementem
Currere, & Oenomai fremitus audire sequentis.

Huius, inquit, gratia curule certamen Oenomai ineundum fuisset intrepide, quanquam tremendæ leges erant. *Oenomaus enim procos Hippodamia, quoscunque consequebatur, interimebat.* Omnium primus in eo certamine cecidit Marmax, vt Eliacorum 2. Pausanias auctor est. Eius equæ fuerunt *Eripha* ac *Parthenia*, a qua Parthenias Elidis appellatus est amnis, iuxta quem ab Oenomao tumulata est, pertæso quod insontes equas vna cum Marmace trucidasset. Epimenides Hesioduſque, & vtrisque suffragatus in Olympionicis, & Threnis (id est næniis) Pindarus, ab Oenomao tresdecim filiæ procos curuli certamine superatos exstinctosque narrant hos, Mermnen, (sic enim vocant quem Pausanias Marmaca) Hippothoum, Pelopem Opuntium, Eurymachum Acarnanem, Eurylochum, Automedontem, Asium, Chalcionem, Tricoronum, Alcathoum Parthaonis F. Aristomachum, Procalum. Sed alios alii subſtituunt, ego receptiorem sum sequutus historiam.

Te potius prensa veheret Titonia biga. Libentius hic ego *prensum* legerim, vel *Pressa biga*, nam, *prensa* nullâ ex parte quadrat. *Maritum Veneris* imitatione Pindari *Martem* vocat, vt ille πόσιν Ἀφροδίτας in Pythionicis.

Hunc egomet tota quondam tibi dulce pharetra
Improbus & densa trepidantem cuspide fixi.

Non dubium quin hic pro *quondam* reponi *Quoniam* debeat, vt per parenthesin *Cupido* dicat, idcirco Stellæ graue vulnus inflixi, *quoniam tibi dulce*, id est, *gratum* fuit.

Properandi studio Papinius offundit aliquando tenebras acutissimæ Lynceï imperitias aciei: nisi putas vni tibi caliginosum vi-

deri, *mihi dulcis imago Prosiluit*: imo etiam nonnullis, qui in literis ætatem contriuerunt & doctrinæ nomine gloriantur. Accipite enim duas expositiones, vtranq; eruditam, *mihi dulcis imago*, id est, *Violantillæ facies*, in qua mihi placeo, quia de me plurimum salis habet & elegantiæ (Venus infra ad Violantillam,

Non ideo tibi tale decus, vultusq; superbos,
Meq; dedit, viduos vt transmittare per annos)

mihi prosiluit, id est, *mature adoleuit*, id est, *mihi incrementum velox* accepit: vt homines in eius ore formaque meum munus admirentur, & potestatem sentiant & colant. Alii referunt hoc ad *speculum* quod ornante se Violantilla Venus ex aduerso sustineret: in quo prosiliebat, id est, resultabat imago Violantillæ. Donatus in Terentium, *Caussa insficiendi speculi, emendatio vultus est effectus forma per imaginem resultatio.* Quasi dicat Venus, In hac ego comenda adeo laboraui, vt Cosmetæ vicem præstarem. Quid autem de quo proxime consulis?

Celsa procul aspice frontis honores, Suggestumq; comæ. nonne non modo tuam, sed eorum quoque notitiam præterit, a quibus inexplicatus ad hanc diem relictus est, cum plusum captent ex friuolis? Antiquæ matronæ crines ad verticem capitis conuolutos habebant, vt hodie quoque aliquot in locum *tutulos* appellabant, vt auctor est M. Varro, quod hoc fiebat *ornatu de capilli* caussa: siue quia *tutissimum* dicebant, quod in vrbe tutissimum, id est, *arcem*. Iuuenalis Satyra 6.

Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Ædificat caput: Andromachen a fronte videbis:
Post minor est aliam credas.

Hinc ergo Papinius ait, *Procul aspice honores celsa frontis: & suggestum*, id est, *globum comæ*. Nam quod sequitur, pendet ex historia.

Quantumq; egressus Nereidas exto. Siquidem Venus emergens e mari, circumfusis vndique Nereidibus stipabatur. Haec specie stabat efficta in æde Neptuni ad Isthmon. Legit Pausaniæ Corinthiaca. Quod vltima Epistolæ parte quæris, eiusdem generis est cum primo. Domitius enim intelligit, *tyrannorum amores*,, id est, ad Ipsius iussa tad hanc sententiam, non meretricis imperata, sed Violantillæ. *Errauerit* autem dixit alludens ad mobilitatem Cupidinum, qui militiæ signa accipiunt a Venere. Papinius,

Fulera thoreſq; dea tenerum premit agmen Amorum.
Signa petunt, quas ferre faces, quæ pectora figi
Imperet: an terris sauire, an malit in vndis,
An miscere Deos, an adhuc vexare Tonantem.

Vagantur ergo Cupidines ad arbitrium Veneris, a qua adhuc mandos aut hominũ aut deorum animos huc & illuc destinaturi. A nonnullis ingeniosius exponitur, vt dicat Venus, Tanta simili-

tudine

dine formæ Violantilla mecum cōuenit vt si cœli sedes vna nobiscum coloret, ægre dignoscere possetis, vtra, id est, ego an ipsa, vestra mater esset: vt sit, *erraretis*, id est *putaretis* Violantillam, non me. Venerem nam pronomen *Ipsi*, numero multitudinis & recto casu habet emphasin, eoque valet ac diceret, Quanquam dii, quāquam filii, quanquam sensatissimi, tamen erraretis, id est, *fallerentur*, præ similitudine.

Vide quid agat pertinax opera, natas ecce iam sine cortice, quirarenter ad me refers de Papinio: cuius omissse te studiū non credo, cum tametsi minus frequenter, aliquando tamen ex me quæras, vt in præsentia, de *modestia vacui lecti*. Σωφροσύνην, inquit Cicero, *soleo equidem cum temperantiam, tum moderationem appellare, nonnunquam etiam modestiam*. Periphrasticōs ergo Papinius *viduæ castitatem, modestiam vacui lecti* dixit. *Exerce formam, & fugientibus vtere donis. Dona fugientia* per exornationem quæ nominatur interpretatio, *formam* declarauit: quippe quam Socrates (quia labilis est & fluxa) dixit *esse tyrannidem parui temporis*: Theophrastus, *tacitam deceptionem*: Theocritus, *eburneum detrimentum*.

Dat Iuno verenda
Vincula, & insigni geminat Concordia tæda. Non vis (arbitror) a me doceri quod *Iuno pronuba* coleretur & in *vico Iugario* Romæ, *Iuga*, quæ matrimonia curaret: sed aut luxatum carmen emaculari: vel, si vtii nihil haberet, enucleari. Faciam. Sunt qui publicam lectionem tueantur, & exponant, *Dea Concordia geminat*, id est, *firmat connubium* Stellæ insigni face quam gestat. Quoniam *robusta firmaque, gemina* atque *duplicia* dicuntur, vt a Vergil. *duplici dentalia ferro*. Quidam plus audent, illudque verbum *Geminat* in confine gemellumque transmutant, id est *gemat*. quod esse verbum sacerdotale volunt, idemque significare quod est apud Claudianum *genialia fœdera sancit*. Ego, quanquam *genitatum* legisse videor, & *ingeniatum*, castigandum tamen existimo,

Dat Iuno verenda
Vincula & insignis gemina Concordia tædas: Vt sit ordo, Iuno verenda dat vincula, vel, Iuno dat verenda vincula, & Dea Concordia insignis gemina tæda, id est, *Conciliant & stabili nexu iungunt hoc Violantilla Stellaque matrimonium Iuno & Dea Concordia, qua* est insignis, id est, *insigne gestat*, geminas, id est *duas accensas faces*: argumento, concordes esse non posse nisi mutua beneuolentia sit, ac vtrinque respondeatur in amore, qui symbolicōs in face designatur.

Scribis offendi tuas aures insolentia syllabæ, quæ natura longa corripiatur a Papinio hoc versu, *Hunc ipse Coo plaudente Philetas*. Atqui non ita est, nam Poeta non *Con* insulam sed ciues intelligit, alioqui primam producisset, cum *Cos* insula per *o* notetur voca-

lē semper intentam. Quanq; enim Poetæ solēt aliqua locorū vocabula per eam figurā, quæ *correctio* dicitur, arctiora proferre, vel eorum gentilia possessiua que pro suis primigeniis vsurpare, (vt ipse Papinius *Dircæchum* pro *Dicæarcho*) tamen hoc in *Co* factum nec obseruaui, nec ab aliis Grammaticis obseruatum legi: præsertim Stephano, qui diligentissime de tota hac ratione disserit. Itaque satius est, vt Papinium sentire dicamus, epithalamium Stellæ canenti Philetæ *Coos*, id est, *suos ciues*, animis & ore fuisse fauturos. Etenim gentile nomen ab insula *Co* per *ω Cous* est intensa prima, *Cousqu* per *o* quod Græci μικρὸν vocant, eadem syllaba contracta. Auctor Stephanus. Et figurate *Coo* non *Cois*, ex illa numerorum libertate quam Fab. Quintilianus oratoribus etiam permissam docet, vt Liuius sæpe scribit, *Romanus prælio victor*. Philetas enim Cous Telephi filius Alexandri Magni ætate criticus & Poetarum censor acerrimus fuit, & Ptolemæi secūdi præceptor. Epigrammata scripsit ac elegias, in quibus Fabii sententia secundas tulit, dum non inuenit orationis anxie quæsitam fallitatem. Periit ex animi dolore. Tam tenui corpusculo fuisse dicitur, vt pedum plantis ex plumbo pondus adiceret, ne venti vi deturbaretur. Hæc ex Strabone, Æliano, Athenæo, Suidæque collectaneis.

A. Ianus Parrh. N. S. P. D.

EPISTOLA LVIII.

QVæris ex me iutene Ciceronem Donatus, & ante se Terentii reprehendat interpretes: hos, *quod ab obstetrice existimatum imperatum, vt puerpera a partu statim lauet*: illum, *quod obsequium primo dictum putet a Terentio*, cum & Plautus & Neuius eo priores dixerint. Vt Grammaticorum vice non moueat (quippe qui in alios liberiore censura aditum ad veniam sibi præcludunt) in Ciceronem Donato subscribere (quod a multis factum dolco) piaculum duxerim. Quare, quod te velle sentio, primum quæ pro Cicerone dici possunt, afferam: deinde si quid in mentem veniet, in defensos alios non relinquam. C. Lælius ille sapiens apud Ciceronem de amicitia disserens, ait, *Nescio quomodo verum est quod in Andria familiaris meus Terentius, dicit, Obsequium amicos, veritas odium parit. Molesta veritas est enim, si quidem in ea nefastur odium, quod est venenum amicitiæ. Sed obsequium tam multo molestius, quod peccatis indulgens, præcipitem amicum sternit.* Et paulo mox, *In obsequio autem (quoniam Terentiano verbo libenter vtimur) comitas adsit, assentatio vitiorum aditrix procul amoueatur.* Hinc Instit. orat. lib. 8. Fabius Quintilianus suspicatus est, Ciceronem putare *obsequium* a Terentio primo dictum: famque Ælio Donato dedit insimulandi Ciceronem, quasi omnino is errore crediderit, *obsequium* ante ætatem Terentii in vsu non fuisse.

fniſſe φ, eius pace, Cicero nunquam ſenſit. Verũ quando perſonæ decorum ſeruare (vt alias ſemper) ſtuderet, obſeruantiſſimum Latini ſermonis & elegantiæ Lælium, quem loqui inducebat, vti noluit inſolentiori tum verbo, quin præmolliret: quod μετριοπαθῶς Græci dicunt, ac in verbis nouatis duriuſque translatis, fieri Fabius ipſe præcipit. Præmolliendi vero ratio fuit, obiicere Terentium, a quo obſequium, nondum recepta vox, accepiſſe videretur auctoritatem. Nam Terentium propter ſolam proprietatem omnibus comicis eſſe præpoſitum, qui Seruio Grammatico non credit, credat oportet Ciceroni: cuius ad Atticum lib. 7. verba ſunt hæc; *Sequutuſque ſum, non dico Cæcilium, Mane vt ex portu in Piræum (malus enim auctor Latinitatis eſt) ſed Terentium, cuius fabellæ propter elegantiam ſermonis putabantur a C. Lælio ſcribi.* Quod ſi Cæcilius, qui primas in comœdia Vulcatii iudicio obtinuit, in Latini ſermonis elegantia Terentio cedit, quis de Neuio Plautoque dubitabit? Quam obrem cum ſit in confeſſo, aſſertione Ciceronis *ad Brutum de perfecto oratore*, itemque Fab. Quintiliani, non modo C. Lælium ſed eius etiam filiam pure & emendate (quod eſt Latine) loquutos eſſe: & *obſequium* (quod in vno alteroque tantum legebatur, id eſt, Neuio Plautoque) Lælii ætate nondum fuiſſe vſu terſum: cui non apparet, apud Ciceronem (qui ſemper in varietate perſonarum quid quemque deceret aptiſſime vidit) a Lælio, cum dicat ſe Terentiano verbo libenter vti, illud intelligi, ſe non fuiſſe vſurum, etiamſi Neuius & Plautus vterentur, niſi ante ſe Terentius vſus eſſet. Quid autem ſi per hæc inſinuet Cicero C. Lælium a Terentio perſonam mutuatum, quæ domi luſerat, illius nomine in ſcenam detuliſſe, (quod Corn. Nepos affirmauit) ideoque dicere cum generis quaſi ridentem faciat, ſe libenter vti *verbo Terentiano*, id eſt *ſuo*? Quid ſi Terentii ſcriptis, ex eius perſona ad quem vulgo referebantur, auctoritatem dare voluit? Alia denique potius omnia mihi fingam, quam quæ Donatus ſcierit, ignoraſſe Ciceronem, vel (quod a ſe animaduerſum Gellius & Politianus inepte gloriantur) eſſe lapſum memoria concedam. Neque vero per calumniam Grammaticos accuſari patiar, optime de re literaria meritos homines, eruditioniſque non vulgaris Æmylium, ſcilicet Aſprum, Valerium Probum, Martium Salutarem, Flauiumque Caprum, & Helenium Acronem: a quibus editos in Terẽtium commentarios ante Donatum ſcimus omnes. Ex iis neſcio quos imperitiæ damnat ipſe Donatus, ſi modo eius eſt expoſitio in illud ex Andria, *Nunc primum fac iſta vt lauet, id eſt, quæ ex puerperio ſordebant, quidam iſta ipſam puerperam dicunt, ſic enim Menander. Sed imperitiæ accuſantur, quia non continuo ſolent poſt puerperium lauare, ſed diebus omiſſis.* Ecce dum vult alios imperitos oſtendere, imperitiam ſuam prodidit. Vt enim miſſa faciam quod (eius cõfeſſione) Menãdri *puerpera* ſtatim lauat, vt hoc ipſum liceat in Terẽtio Me-

nandrum sequuto opinari, quodque obstetricis curatio non est, vt quæ sordent ex puerperio, depurentur, apparet ex *Plauto* non aliud ab Archilide Terentiana, quam *puerperam* lauari, iussum. Nam Dinarchus adulescens in Truculento, *Peperisse eam*, inquit, *audiui*. Cui ancilla Astaphium, *Ah obsecro tace Dinarche*, quo rogante. *Quidnam?* respondet Astaphium, *Horresco misera, mentio quotus sit partionis: ita pene tibi fuit Phronesium Intro, amabo, vise illam: atque operire ibi, iam exibit: nam lauabat.* Ad hæc adulescens, *Quid nuiqua nunquam fuit pragnans, qui parere potuit?*

Apud Polyænum, qui strategemata Græce collegit, Alexandri pater Philippus ab ordine, quem ducebat in eius castris, amouit Docimum Tarentinum quod *calida lauaretur*, cum hac exprobratione, *Macedonum mores ignorare mihi videris, apud quos ne puerpera quidem calida lauantur.* Aristoteles inter auditu miranda refert in Liguria *puerperas* aqua recenti frigidaque, præter aliarum morem, lauari. Hic aliquis, Probant hæc quidem in more fuisse *puerperas* lauare, sed non *a partu* statim: nec ipse Donatus ostendit a Terentio hoc intelligi, multoque minus ab interpretibus. *Fac sit vt lauet*: cras forsitan aut perendie. Quid ergo tunc imperabat enim recens Glycerio? Quia res ita ferebat vt obstetrix in scenam semel inducta, mandaret omnia quæ facto opus essent, ne frigide sæpius induceretur: itaque debemus accipere imperatum, vt *puerpera legitimo tempore* lauaret, aut *statim*, (si ita consuetum erat) aut *omissis diebus*: dūmodo non exponas, *A puerperio quæ sordebant*, vt Donatus: quoniam hæc (vt dixi) obstetricis curatio non erat.

A. Ianus Parrh. N. S. P. D.

EPISTOLA LIX.

SCribis te mirari quod Epistola superiore commentarios in Terentium Donati in dubium reuocem, per hæc, *Si modo eius est expositio in illud ex Andria.* Nam cuius, *inquis*, alterius est, si Donati non est? Ego, vt a Donato compositas editasque expositiones in Terentium & inscriptioni credo & eius auditori Hieronymo, sic ex his quæ confuse circumferuntur, affirmare non ausim quod Donati sint propriæ. Nam plures aut minimum duas in vnam collatas, argumento sunt quod vno eodemque loco diuersa produntur: vt hac ipsa fabula, *Quiescas pro quiescat, imperatiui modi, vt iniuriosum videretur.* Et paulo mox, *Quiescas pro quiescat: aut desit volo vel facio.* Et inferius, *Verbena, quasi herbena, redimita sunt arcum.* Continuoque propemodum sequitur, *Verbenæ sunt omnes herbæ frondesque festa ad aras coronandas, vel omnes herbæ frondesque ex aliquo loco puro decerptæ. Verbenæ autem dicta quasi herbenæ.* Item, *Andrium ego Critonem, compendii caussa non ignorat de agnitione personæ Critonis, vt ab eo facile doceri possit.* Et tantum, *Ne laboret ad persuadendum, miro compendio Poeta, iam notus est Crito Chremi.* Ad hæc in Eunuchi prologum, *defunctum*

tum

iam sum, id est, *omni labore liberatus sum, auctoritate iam confirmata & inuiolabili. Defunctus iam sum*, id est, *iam egi fabulas meas*, id est, *omni labore iam liberatus sum, auctoritate iam confirmata & inuiolabili. Defunctus iam sum, iam egi fabulas meas, iam desiti periclitari in edendis comœdiis: aut certe, iam edidi quam tu reprehendis fabulam.* Nec multum diuerso loco, *Iam calescis plus satis, noue, sed intelligitur quo*, id est, *de quo plus satis. Iam calescis plus satis, noue, sed intelligitur plus satis quam horrueras. Hoc quidam putant, &c.*

Præterea *Cupedinarii omnes. Varro humanarum rerum, Numerius Equitius Cuppes*, inquit, *& Romanus Marcellus singulari latrocinio multa loca habuerat infesta. Iis in exsilium actis, bona publicata sunt: ædes vbi habitabant, diruta, eque ea pecunia scala Deum penatium ædificata sunt: vbi habitabant, locus vbi venderentur ea quæ vescendi caussa in vrbe erant allata. Itaq; ab altero macellũ ab altero forũ cupedinis appellatũ.* Deinde pergit, *Cupedinarii omnes, qui esculenta & poculenta vendunt, a rebus cupedinis ob alimentum cupedinarii appellantur. Sic & Macellum a macrandis pecoribus dictum.* Et *alibi, Succi plenum. Succus proprie est quæ si sugas: quæ sibi ex alimentu membra sugunt vt se repleant.* Et statim subiicit, *Succus est interior pinguedo membrorum.* Item super illo, *Hanc tu mihi vel vi, vel clam, vel precario. Hæc tria sunt quibus non rite res agitur, vel vi, vel clam, vel precario.* Postea adiicit, *Hanc tu mihi vel vi, vel clam, vel precario fac tradas. Secundum ius loquutus est, nam iis tribus mala fide aliquid possidetur, vi, clam, precario.* Videsne tandem vel eadem sæpius inculcari, vel vno eodemque loco diuersa tradi? quod nemo sanę mentis interpres ex sua persona fecit vnquam, nisi cum recitat opiniones, id quod hic esse factum non arbitramur: alioqui Donatus, vt oratoriæ perspicuitatis erat diligens, aliorum sententias a sua distinxisset, hunc in modum, *Ita quidam sentiunt: ego vero sic.* Et hæc ex multis pauca, nam reliqua tu ipse nunc obseruabis, vtroque nec inaccurate Donati commentarios excutienti se offerent, efficientque ne posthac admireris, si quid in nostris scriptis inuenies noui.

Scrupuli restant adhuc (inquis) duo. Si Donati solius expositiones in Terentium non sunt, expediri mihi velim, quæ sua quæue aliorum titulo restituenda: deinde cur esse Donati non possint omnia, quem constat alias aliasque multorum sententias esse complexum, quod equidem nolim mihi, sed Hieronymo credas eius auditori: cuius ex Epistola ad Pammachium Marcellamque verba subiecit: *Commentarii quicquid operũ habeant, alterius edicta edisserunt: quæ obscure scripta sunt, pleno sermone manifestant: multorum sententias replicant, & dicunt, Quidam locum sic edisserunt, alii sic interpretãtur: alii sensum suũ aut intelligentiam iis testimoniis & ea nituntur ratione firmare, vt prudens lector, cum diuersas explanationes legerit, & multorum vel probanda vel improbanda didicerit, iu-*

dicet quid verius sit, & quasi bonus trapezita adulterinam monetæ pecuniam reprobet. Non diuersa interpretationis & contrariorum inter se sensum tenebitur reus, qui in vno opere quod ediderit, expositiones posuerit plurimorum. Puto quod puer legeris Asperi in Virgilium & Sallustium commentarios, Volcatii in orationes Ciceronis, Victorini in dialogos eius, & in Terentii comœdias præceptoris mei Donati atque in Virgilium, & aliorum in alios, Plautum videlicet, Lucretium, Flaccum, Persium, atque Lucanum. Argue interpretu eorum quare non vnam explanationem sequuti sint, & in eadem quid sibi vel aliis videatur, enumerent. In iis ab Hieronymo duo tibi dari intelligo, officium interpretis esse varias opiniones afferre, & a Donato hoc esse factum. Sed qua (rogo te) lege? vt adhibita distributione dicat, Quidam locum sic ediderunt, alii sic interpretantur, & quid denique sibi, quid aliis videatur enumeret. Hoc in iis quæ recitauimus ex Donato, si factum monstraueris, herbam dabo. Commentaria vero quæ circumferuntur in Terentium, suis auctoribus reddere, nemo posset, nisi vetera nactus exemplaria: cum vulgata ex vno corrupto confusoque manauerint omnia

Quando semel in Donati commentarios incidimus, age diesquis) an illud eius ex Andria aures impleat, *ocularium malum dicit graue & molestum & nimium, κἀπ' αὐλῆς φασιν.* Mihi vero minime. Nam licet apud Horatium *Iocularе* sit *serio & grauitati contrarium, quodq; risum moueat*, vt, *Iocularia ridēs Percurram paulū*, tamē in Terentio *sycophantias & calumniarum laqueos* accipio. M. Tullius ad Att. lib. 4. *Et erat primi libri sermo non alienus a Scaeuola studio: reliqui libri περιπολείαν habent, vt suis: huic iocularia disputationi senem illum (vt nosti) interesse nolui.* Martianus ad Turpilianum, &c. *Prauaricatorem esse ostendimus qui colludit cum reo, & translatitie munere accusandi defungitur.* Vt ergo *colludere*, sic & *iocari* significat aliquem *cauillando per quo calumniam frustari.* Nā qui *iocularіam* putant artem a Cicerone *leuem* dici, leuissimi sunt, & Ciceronis stomachum non norunt, qui, in qua versabatur, artem nunquam dehonestasset.

Videri subobscurum quandoque Donatum, non miror. Eruditis enim scribebat, & quædam satis habuit indicare: vt hoc, *Hiems semper in fine rei transactæ ponitur* Hoc quale sit, exponit in Virgilium Seruius. Ceterum Martius Salutaris apud Fl. Sosipatrum, negat aduerbium loci esse, vel *Statim, continuo*, significare, sed esse *interiectionem grauiter ingemiscentis*, pro eo quod est *Hem*: vt illi *Hem peristi.* Sic & illud Æneid. *Ilicet obruimur numero.* Quod autem proximum quæsisti, non auctoris opera sed librarii vitio adtitiam fugit, estque emaculandum sic, *Menandri illud ἐκ τῶν γαλεώτης vel γαλεώτης ἀστέρων ait autem γαλεώτην* stellionem, &c. Et statim, *Hic autem errauit ideo quia γαλεώτης stellio, γαλῆ autem mu-*

stela

stella dicitur. Ego autem Helenium sequor. Etenim *Galeotoscerona* nihil vox est, & totum sensum peruertit : *Helenius q. Acron* in Terentium commentarios edidit, non *Adhasionus.*

Varietas auctorum diuersa tradentium me quoq; reddit ambiguum. Quamobrem de *rhisco* vix equidem discerno, quæ sit verior diffinitio. Nonius Marcellus ad filium, *Rhiscus*, inquit, *est locus in parietibus angustus.* Ælius Donatus autumat, esse *cistam pelle contectam.* nomenq; Phrygium. Iulius autem Pollux de verbis idoneis ad Commodum Cæs. *rhiscum* inter vestium receptacula commemorans ad hanc sententiam scribit, *Apud recentiores autem comicos inuenimuntur & rhisci.* Antiphanes ἐν Κυβιντῷ, id est, *in Alconibus* (fabulæ nomen id est) Πίσων ἦν ὃν εἶπον, *Rhiscus erat quem dixit.* Ego, ne te meo iudicio fraudem, Iulium Pollucem sequi tutius existimo, cuius hæc anxie conquirere proprium munus fuit.

In damno sunt adhuc exemplaria, multosque parum pensiculate legentes in fraudem trahunt, vt hoc Ælii Donati in Eunuchum Terentii, (quod etiam tu puer in alienum locum migrasse deprehendisti) *Nunc reperit, prouerbium in eos, qui ipsi se produnt, quia sorex non facile caperetur, nisi emitteret vocem noctu.* Transposita sunt hæc a librario verba ex vltima sequenti scena in superiorem. Nam sic a Donato, vel alio quouis expositore, scriptum fuit, *Ego me omen indicio miser quasi sorex perii*: prouerbium in eos, qui ipsi se produnt: quia *sorex* non facile caperetur nisi emitteret vocem noctu. *Sorex.* Proprium soricum est vel stridere clarius, quam mures, vel strepere magis, cum obrodunt friuola. Ad quam vocem multi se intendentes, quamuis per tenebras noctis, transfigunt eos. Plautus: *Confossiorem te faciam soricina nania.* Quod ideo non inuitus admonui, quod quidam librariorum sequutus errorem, retulit inter prouerbia. *Is se reperit*: cum Parmeno dicat, *Nam iamdiu aliquã causam quærebat senex, quamobrem insigne faceret aliquid, is nunc reperit*, scilicet *causam*, vt Donatus exponebat, antequam librarii vel sinistræ diligentiæ Grammatici corrupissent.

Non male quidam præcipiunt, omne scriptorum genus excutiendum Grammaticis, vt intrepide possint historias originesque verborum reddere. Quod si fecisset Donatus, ego nunc abs te non efflagitarer, quid sibi velit & vnde tractum sit *Isthoc vilius.* in quo satisfacere tibi pro viribus enitar. Mitio Terentianus in Adelphis, ab se manumisso Syro, *Processisti*, inquit, *hodie pulcre.* Tum Demea, *Si quidem porro Mitio tu tuum officium facies, atque huic paululum tra manu dederis vnde vtatur, reddet tibi cito.* Ad hæc Mitio, *Isthoc vilius.* Quod Ælius Donatus exponit: *Nihil minus, vt sit negatio florem ostendentis, aut quid tale, cum eclipsi, qua subaudiatur Quicquam, & non dabo.* Perite quidem Donatus, vt multa. sed ad intimam dicti medullam non penetrauit, vt Fl. Sosipater: apud quem sic inuenio, *Rex qui vocabat ad cœnam, si sibi cares*

exhibenda indiceretur, quam exhibere non posset, respondebat (vt Tranquillus refert) *isto vilius hominis erit cœna.* Ex hac igitur negandi consuetudine regis & patroni propria, Mitio negat Syro tam liberto peculium quod Demea petebat.

A. Ianus Parrhas. Camillo Lupicipsti Mantuano S. P. D.

EPISTOLA LX.

QVæ fuerit *armatura Samnitium*, de qua 7. nat. hist. C. Plinius, in literis diu multumque versati compertum non habent, nedum tu puer eius ætatis, in qua solemus esse contenti doctrinæ. Quod igitur vna cum multis ignoras, ego tibi paucis enodabo. Clemens Alexandrinus in Stromatis ait, Ἰτανον (Σαυνίτης οὗτος ἦν) πρῶτον εὑρὸν πανοπλίαν, id est, *Itanon* (*Samnis is erat*) *post hominum memoriam, primum fabricasse scutum.* Quod & Eusebius Euang. præpar. 10. recitat. Non est ergo quod dubites aut apud Clementem legi oportere *Tritanum*, aut in Plinio *Itanum*. Quanquam de Latini gladiatoris nomine plus equidem Plinio tustis exemplaribus etiusq; metaphrastæ Solino, quam Græco librario, fidei tribuendum censeo. Plinii verba subiecit, quo facilius ex hac historia cognoscantur: *Quibus natu concreta sunt ossa, (qui sunt rari admodum) cornei vocantur, corpore validos esse, sed eximiis viribus.* Tritanum in gladiatorio ludo, Samnitium armaturæ celebrem, filiumq; eius militem magni Pompeii, & rectos & transuersos cancellatim toto corpore habuisse neruos in brachiis etiam manibusque auctor est Varro, *prodigiosa virium relatum.* Nunc laudi Solinum: *Varro in relatione prodigiosæ fortitudinis adnotauit, Tritanum gladiatorem armatura Samnitem fuisse, qui & rectis & transuersis neruis, non modo crate pectoris, sed & manibus cancellatis & brachiis, omnes aduersarios leui tactu ac pene ferula congressionibus vicerit.* Improbe sane fecerunt apud Solinum, qui quod erat, *armatura Samnitem*, in *natura Samnitem* mutauerunt. *Armatura* nam q; *Samnitium parma* vel *scutum* vocabatur, a Tritano vel *Itano* gladiatore primo repertum, si Clementi credimus: vt intelligamus *Itanum* vel *Tritanum* fuisse *mirmillonem* vel *parmularium*, a quo deinceps omnes eius armaturæ gladiatores appellari *Samnites* cœperint. M. Varro de lingua Latina ad M. T. C. Marr. inquit, *summa, pinna, alia quas insignita milites in galeis habere solent, & in gladiatoribus Samnites.* Quod genus designatura M. T. ad Qu. Fratrem De oratore lib. 3. *Magistur hic Samnitium summa iam senectute est, & cottidie commentatur. Nihil enim curat aliud atq; ea, quæ velocius puer addiderat, sed quod erat aptus ad illud, tum q; cognorat: fuit* (vt ait Lucilius) *quamuis bonus ipse Samnis in ludo ac rudibus cuius satis asper.* Adducit & Nonius Marcellus ad filium Lucilii versus hos:

† *Æserninus fuit Flaccorum munere quidam*
Samnis spurcus homo, vita illa dignus locoq;

† Lege Cic. epistolas ad Cum

Cum Pacidiano componitur, optimus multo
Post homines natos gladiator qui fuit unus: vt inepti sint qui *magistrum Samnitium*, de quo Cicero, sophistam somniarunt, & verbum *Commentatur*, ad Rhetorum commentaria, non ad exercitationem gladiatoriam referentes, exponunt *rudibus*, id est, *declamatoriis* cauſſis, quas vel pueri facile intelligant. Quæ cum dicunt ipſi minus habent intelligentiæ, quam pueri, quorum nemo tam rudis eſt, qui rudibus exerceri gladiatores, ex hiſtoria ſaltem Suetonii non didicerit. *Æſernini* mentio fit a Cicerone de optimo genere oratorum per hæc: *Ame, quo maximis minima conferam, gladiatorum par nobiliſſimum inducitur, Æſchines tanquam Æſerninus, non* (vt ait Lucilius) *ſpurcus homo, ſed acer & doctus, cum Pacidiano, hoc eſt Demoſthene componitur: Optimus longe poſt homines natos gladiator qui fuit unus.* Vbi M. Tullius ait, ita a ſe Æſchinem Demoſtheni comparatum, quemadmodum *Samnis Æſerninus* componitur cum *Pacidiano* optimo gladiatorum. Neque vero duo illa verba *Acer* & *Doctus*, a Lucilio ſumta ſunt, ſed addita a Cicerone per colaſin, ne nimis contemtim faſtidioſeque de Æſchine loqueretur, vt ſit ſenſus: *Æſchines Æſernini perſonã ſuſtinet, Demoſthenes Pacidiani, ita tamen, vt Æſchines non ſit* (*vt de Æſernino canit Lucilius*) *ſpurcus homo, ſed acer & doctus.* Hæc ſi vidiſſent alii, Lucilianos ex Nonio verſus emendate protuliſſent, & *Æſerninum* gladiatorẽ fuiſſe, non oratorem, qui cum Æſchine componatur, aſſeruiſſent. *Qu. Fratrẽ 49. & Tuſc. cum Beroal. comm 41. & Minutiani 78.*

Quod Alexandrini Clementis teſtimonium citauimus, *in Euſebii Latinis commentariis*, haud exſtare fateor. Ergo tabulas falſo ſignaſti. Non equidem, ſed is qui Latine vertit Euſebium. Nam cũ teſtinat ad præmium, quod a Nicolao V. Pont. max. propoſitum ſuo labori certo ſciebat, Euſebii maximam partem nobis inuidit. Eat nunc Politianus, & Trapezuntium Theodoro Gazæ comparet, homini, qui totus a Varrone, Columella, Plinio, Cicerone & Apuleio, aliiſque receptiſſimis auctoribus pendet, quibus copia, proprietas, & elegantia tribuitur, vt etiam Latinis omnibus ætatis noſtræ laudem præripuiſſe videatur, cũ interim Trapezuntius, quaſi penes eum ius & arbitrium nouandarum dictionum foret, nihil non ſibi arroget, ac in pleriſque ſomniculoſus deſidioſuſq; deprehendatur. Vix enim noſtræ literaturæ rationem primoribus (vt aiunt) labiis attigit, vt hoſpiti ſæpe ſolœcophanes nõ ornatus gratia, ſed inſcitia Latini ſermonis, excitant, iis potiſſimum locis, vbi Rhetorum clauſulas affectat. Exſtat adhuc Venetiis eius inuectiuæ particula, agentis iniuriarum cum Theodoro, quod is Græcos libros in Latinum ſermonem vertiſſet, quos iam Latinos ipſe feciſſet, ibiq; (ſi diis placet) inſectatur vt portenta verborum, quibus optimi quiq; ſcriptores vtuntur. Et audet Politianus aſſerere, *Trapezuntium* multa feciſſe rerum vocabula ex imita-

tione *veterum*? Quos hic appellet *veteres*, equidem nescio, nisi recentissimos quosdam fandi rudes, qui plus Græcarum quam Latinarum dictionum in Aristotelicam translationem congesserint, quasi magnum fecerint quod Græcis Latina miscuerint. Hos enim sectatus est Trapezuntius: ab iis vngue latius non discedit. Vti namque saltem in iis, quæ suscepit interpretanda, non feciſſet impoſturam cum ſummo ſtudioſorum detrimento: quod non negabit quiſquis Euſebii Græca Latinaq; ſcripta ſumet in manus. Illud autem Lucilii, *Flaccorum vna equidē*, ſyllabatim rimantes, in has dictiones redegimus, *Flaccorum munere quidam*. Nam quod a *munerarius*, aut iis, quorum honori dati ſunt, appellationem ludi ſortiantur, & alia declarant, & hæc ex M. Tullio de claris oratoribus. Docuiſſe autem fabulam annis poſt L. C. Cornelio, Qu. Minutio Coſſ. ludis Lucratiis, quos Salinator Senenſi prælio vouerat. Sic (vt mea fert opinio) longe melius quam ſunt ab aliis emendati, *Flacco ore, aqueq; Samnis*, & numeris & ſenſu vitiato.

A. Ianus Parrhaſ. Hadriano Cardinali.

EPISTOLA LXI.

HAurire etiam de fæce me iubes, an adeo vacuum putas, vt *Ælii* quoque *Spartiani* hiſtorias emaculem? Tibi certe non auſim quicquam negare, ſed huius ingrati laboris illud præmium poſtulo, ne me rurſus a potioribus ad hæc auoces. In Hadriano principe iure miraris, *venandi ſtudium vſq; ad prenſionem*: quod ob periculi magnitudinem ne in priuatis quidem veriſimile. Sed antiqua lectio commodior, *Venandi vſq; ad reprehenſionem ſtudioſus*. Nam quod ſtatim vere ſequitur: *Traiano a Nerua adoptato, ad gratulationem exercitus miſſus in Germaniam ſuperiorem tranſiluus eſt, ex qua feſtinans ad Traianum, vt prius nuntiaret exceſſum Nerua, a Seruiano ſororis viro (qui & ſumptibus & are alieno eius prodito, Traiani odium in eum mouit) diu detentus, fractoque conſulte vehiculo tardatus, pedibus iter faciens, eiuſdem Seruiani beneficio ad Traianum anteuenit*, hoc eſt inquam caſtigandum, *Eiuſdem Seruiani beneficiarium anteuenit*. Vt eſt enim præter omnem fidem, *beneficio Seruiani* moras de induſtria nectentis, ad Traianū maturius opinione peruenisse: ita conſentaneum *beneficiarium* militem cum literis ad Traianum a *Seruiano* miſſum, eſſe ab Hadriano magnis itineribus contendente præuentum. *Beneficiarius* autem miles eſt, &c. Similimos verſus in reſponſis, qui ſint equidem non inueni. Itaque corrige, *Alii ex Sibyllinis verſibus ei prouentuſſe dixerunt*, vt infra ſtatim: *Ex fano quodam Nicephori Iouis*, emendatius in vetuſtis exemplaribus, *Ex fano quoque Nicephori Iouis*. Nam de templo oraculis illuſtri contemtim non ita loquutus eſſet. Inibi perperam quoque ſcriptum *Plotia*, pro *Plotina*, quo nomine fuit Auguſta Traiani vxor. Item, *Rex Alanorum*, & pro-

xi...o

ximo versu, *Mox Alanorum* pro *Roxolanorum. Roxolanos enim*, &c. Neque vero monendus es *Sarmatosyrim* coniunctim proferendum, cum sit regis nomen. Et *Terracinis* pro *Tracenis*. Vt illud, *In foro D. Hadriani syngraphis incensis*, apparet etiam cœco mutandum, *In foro Diui Traiani*. Nec multum diuerso loco, *Fulmen decidens hostiam victimarum sacrificanti afflauit*, suo nitori restituendum sic, *Hostiam & victimarium*, &c.

De *Catacrianis* libris (quoniam nonnulli codices habent Cataccianos) ita coniicio, Hadrianum diras in Cælium Accianum, tutorem olim præfectumque suum, cui successorem dedit quemque mox hostis habuit loco, effudisse æmulatione Callimachi, a quo obscurissimis versibus Ibin esse deuotum constat ex Ouidio Suidæque collectaneis, & aliis, vt emendes, καὶ Ἀκκιανοῦ *libros obscurissimos* Callimachum imitando scripsit.

In illis item verbis, *Fuit etiam Tyberis inundatio per Latium, multis ciuitatibus dedit tributa, multis remisit*, vna menda totum sensum peruertit. Nam quid ineptius, quam dicere *Tyberim inundasse per Latium, dedisse tributa ciuitatibus*, quæ non dari, sed remitti solent? Itaq; sic in suam lectionem restitues, *Fuit etiam Tyberis inundatio, ius Latii multis ciuitatibus dedit*, &c. Nec minus illud est præter historiam, *iudicum sumtus constituit*. Cum scriptum reliquerit Ælius Spartianus, *Iudices sumtus constituit, & ad antiquum modum redegit*. Id est, *præfecit aliquos epularum sumtibus, vt ad certam summam continerent sumtuarias legibus perscriptam*. Pudet addere quod sequitur, *In morbum incidit lectualem*. Vltimū quidē verbum quis non videat esse sordidissimum? nihilominus a Spartiano vsurpatum, sicut alia pleraque. *Clinicos* Græci dicunt, qui morbis impliciti decumbunt: & morbum *clinicum*, cuius vi fessi decumbunt homines. Intelligentiam tuam iure fugiūt & illa, quoniam deprauata, *Statim Pannoniis imposuit decreto consulatus consumtibus*: integritati suæ restitues & apertissima reddes hunc in modum, *Decreto consulatu cum sumtibus*. Cetera quisque per se facile deprehendet.

A. Ianus Parrhas. Hadrian. Cardinal.

EPISTOLA LXII.

MAle cessit, vt video, mea facilitas. Nam si prius aliquid esse mihi cum *Spartiano* negassem, quæ tua modestia est, non contendisses a me, quod nescirem. Sed ego cum sperarem si voluntati tuæ semel satisfeciſſem, reliqua deprecaturum, desiderium tuum magis accendi, qui principum res excutiendas ei qui Remp. gerat, arbitraris, non orationis elegantiam. Sed hæc cum meæ professionis propria sit, effugere maledicta non potero quasi dicendi genus in *Spartiano* per inscitiam probem. Verum si tantum confert *Ælii Spartiani* lectio principibus & iis, quorum consilio principes vtuntur, quod est in me, vincat vtilitas publica. Accipe

igitur & hæc in Ælio Vero obseruata: *Ob hoc tantum adoptasse vt sua satu faceret voluptati. & (vt quidam dicunt) iurando quod interesse inter ipsum & Verum secretis conditionibus ferebatur.* Absentia vnius verbi, cõfundit omnem sensum. Nam *Iuriurando* cotrigi debet, vt exponatur, *ideo Verum adoptasse, vt etiam satu faceret iuriurando.* Hadrianus enim remotis arbitris, Ælio Vero sancte promiserat imperii successionem, si sibi morigerus esset. Quod autem proximo loco legitur, *Hos versus vita non caput Veri.* Castigandum *Capit*, id est, *non faciunt ad Veri vitam.* In tetrapharmaco, quod Ælius Verus inuenit, inter pauonem & crustulatam, adde *pernam*, suffragantibus antiquis exemplaribus, *& ipso Spartiano* superius in *Hadriano.* De *duobus primis* (vt ipse dicit) *Augustis*, integer elici sensus non poterit, nisi quis ita corrigat, *Verus cum Marco, & cum eodem Marcus, æquale gessit imperium.*

A. Iani Parrhas. dissertatio de septenario dierum numero.

EPISTOLA LXIII.

DIon Coccianus historiarum 37. scribit, inuentum fuisse Ægyptiorum, septenario numero dies includere, eorumq; singulos singulis syderibus assignare: duasque eius rei causas affert, argutas illas quidem, sed aliorum commentariis inuulgatas, ideoque minime repetendas, ne relictis cadaueribus, pasci videamur vt vultures. Ab externis igitur & nos etiam mutuabimur, & in primis a Maxim. Planude, qui de tota hac ratione diligentissime disputauit. Constat Ægyptios, iisque priores Chaldæos, ex institutione Zoroastris & Hystaspis magorum, dies hebdomadi partitos esse ab errantium syderum numero, primamque diem vocasse *μίαν*, id est, *vnam*, a *monade* quam Græci dicunt, nos *vnitatem*, quod ea sola sit ab omnibus aliis secreta rebus. Existimant enim *monas* sectionis expers per se moueri, in eodemque statu permanere, vt non immerito mentis vim contineat, & ad Apollinem solemq; referatur. Etenim *sol* (vt M. Tullio placet) inde dictus, quod *solus sua luce luceat.* Secundum vero diem *Luna* tribuerunt, (quæ pariter humectat & calfacit) vt materiei totius auctori quam materiē cur Pythagoras & cum sequuti *δυάδα binariam* q; vocauerint, & Plutarchus & Macrobius explicant. Tertium *Pyroeum*, qui Martis sydus est, assignauerunt, igni scil. aerio, cui gignendi vim cessare nō sinit. Hinc ex Iunone natū fabulātur, quasi ignis ab aere splendorē suscipiat. Et Venerē modo Marti, modo Vulcano coniunxerunt, aerio scilicet igniq; terreno, per quos animantur omnia sensilia. Sed *τριάδος*, id est, *ternarii*, maxima vis est ad sensum rerum: iis, q gignuntur, est generatio, incrementum, alimonia. Nobis vt puerbio dicitur, *τρίχα δὲ πάντα δίδωσιν*, i. e. *tria, artia sunt omnia*, qua de-

quæ distinctius in Ausonii griphum ternarium recẽsuimus. Quarto diei *Mercurium præfecerunt.* Hunc Ægyptii *Stilbontem*, Græci vocant Ἑρμῆν, ex æquo nunc humectantẽ, nunc exsiccantem, cum spiritum capiat a celeri solis rotatione. Huic sideri τετράδα, id est, *quaternarium*, merito assignauerunt, vt animarũ custodi. Quatuor enim sunt animæ veluti fundamẽta, mens, scientia, opinio, sensus, Id quod in tetragono Pythagoras intelligi voluit. Quinto *Phaetontem* maxime validum sydus adiunxerunt, id est, *Iouem*: cui (quoniam benignus est) Creten affingunt patriam, innoxiam certe insulam, quæque lethiferum nullum producat animal, vt ab Antigono proditum legimus. Ipse porro *quinarius* cœlestis appellatur, vt a quo mundum sentit Aristoteles absolutum. *Quinarius* enim assumto *quaternario* genuit omnia. Quin & sensus opificem tradunt *Iouem*, *quinariusque* sensui cognatus est, vt *quinquepartito*. *Lucifer* autem stella Veneris *sextum* sibi diem vindicat, eiusdem cum Luna naturæ: nam simul humectat & calfacit. Omnium vero, quæ sensu percipiuntur, natura Venus est, & hinc alma perpetuo dicta. Numerus autem *senarius* ad procreationem præ ceteris accommodatus est, veluti par impar. Quorum hic efficax ad agendum quasi mas est, ille materiæ vicem præstat, vt fœmina, cui generãdi maxima potestas est. Itaque prisci nuptias & harmoniam *senarium* dixere numerũ. Septimus idemque nouissimus ab Ægyptiis & Chaldæis Phænonti (qui Saturni sidus est asseritur, vt euidẽtium Deorum patri: nec ab re errantium siderum supremus altissimusque supremum sortitus est diem: cum præsertim Græce Κρόνος, quasi χρόνος, id est, tempus appelletur, & Latine *Saturnus*, vt est apud Ciceronem, quod *saturetur annis:* vnde ei Pythagorici, tanquam rerum omnium auctori, consecrarunt hebdomada.

Dies, vt annus & mensis, partim *naturalis*, partim *ciuilis est. Naturalis* dies, est tempus ab exoriente sole ad solis occasum: cuius contrarium tempus est nox ab occasu solis ad ortum. *Ciuilis* autem dies vocatur tempus, quod fit vno cœli circumactu, quo dies vnus & nox continetur: vt cum dicimus aliquem dies 30. tantum vixisse: relinquitur enim etiam noctes intelligere. Huiusmodi dies ab aliis aliisque gentibus aliter obseruatur. Babylonii inter duos solis exortus, id est, a solis exortu ad exortum eiusdem astri, diem statuerunt, omissa noctis mentione: quippe quam per se negant esse: (non enim natura, sed ab euentu est) Ægyptii vero ab occasu solis ad occasum, quoniam priusquam mundus hanc elementorum dispositionem sortiretur & ordinem quem videmus, inuoluta tenebris omnia fuerint, ex eoque noctem rerum matrẽ nuncupatam, Latonæque, id est, noctis, liberos Apollinem Dianamque, id est, solem & lunam, fingi. Quos Athenienses imitati diem & ipsi incoant a solis occasu. In quo malui auctoribus vti Græcis, quã Plinio, tradente Ægyptios in die ciuili cum Romanis sacerdotibus

conuenire, qui diem diffiniunt a media nocte in mediam noctem quod multis argumentis A. Gellius, eoque prior Varro, probauit. Quod autem singulos dies singulasq; noctes in 12. partiretur horas, ostendit apertissime Censorinus ad Qu. Cerellium, per hæc: *in horas duodecim diuisum esse diem, noctemq; in totidem, vulgo notum est.* Asconius item Pædianus in actionem Ciceronis in Verrem primam, *Dies*, inquit, *fœminino genere tempus dicitur, & ideo dicuntur breue tempus & mora: dies horarum 12. masculini generis est: unde Hodie adiorbium, quasi Hoc die.* Hæc Asconius. Ex quibus apparet a Romanis astrologica ratione singulis quibusq; diebus & noctibus horas 12. inæquales attributas, id est, longiores breuioresque, pro tempestatibus: vt exempli gratia, mense Ianuario dies est horarum nouem, nox autem, quindecim.

A. IANI PARRH. PROLEGOMENA in Plauti Amphitryonem.

M. Plautus ex Vmbria Farsinas, nõ (vt indoctum vulgus appellat *Sarsinas*, iis temporibus in scena Romæ floruit, quib. in Rep. P. Scipio, M. Cato, Fuluiusq; Nobilior excellebant. Ingenio per urbano fuit & maxime festiuo: quod nõ absq; suspicione lucri eleuatur ab Horatio. M. Varro refert, Plautum, cum erogasset in structuram pecuniam in scenicis ornamentis, ad egestatẽ redactum, in vrbem reuisse, operamque suam pistori locasse ad circumagendas molas quas A. Gellius *trusatiles*, Hieronymus in Eusebiũ, *manuales* appellat. Id quod ab Asclepiade & Menedemo philosophis antea factũ memorat Athenæus dipnosophistes, lib. 4. Nam de Stratonicle Cleanthe, quod oleribus irrigandis mercede auctoratus aquam noctu traheret, historia notissima est apud Laertium. Ferebantur sub Plauti nomine comœdiæ circiter 135. sed homo eruditissimus L. Ælius 25 dũtaxat illius esse censuit. Neq; M. Varro dubitat quin illæ etiam, quæ a Plauto scriptæ non sunt, veterum poetarum fuerint, vt M. Accii, C. Plautii, a quo dictæ sunt *Plautianæ* fabulæ, non *Plautinæ*. Plauti nomen deductum Verrius autumat a *planitie pedum*. Nam cum M. *Accius* antea diceretur, ab eo plantarum vitio *Plotus*, deinde *Plautus* est appellatus, vt *pistrum plaustrum*. Diem clausit Olympiade 45. paucis annis post Ennii mortem; suoque tumulo carmen hoc inscribi mandauit:

Postquam est morte captus Plautus,
Comœdia luget scena est deserta:
Deinde risus, ludus, iocusq; & numeri
Innumeri simul omnes collacrymarunt.

Comœdiam (si credimus Aristoteli) Megaris in Sicilia Phormis & Epicharmus inuenerunt. Adstipulatur huic opinioni Solinus in descriptione Siciliæ per hæc: *Hic primum inuenta comœdia tota ciuitate in scena stetit.* Origo nominis aliter ab aliis affertur. Aliqui dictam volunt ἀπὸ τῶν κωμῶν, id est, a pagis rusticorum, qua

que conciliabulis. Attica namque iuuentus (vt auctor est M. Varro) circum κώμας, id est, *vicos* ire solita fuit, & quæstus sui causa hoc genus carminis pronuntiabat. A quibusdam *Comœdiæ vocabulum* deducitur ab argumento, scilicet quo τῶν κωμῶν, id est, *viculorum, humiliumq; domuum* fortunæ, non (vt tragœdia) publicarum regiarumq; comprehendãtur. Sunt qui deriuatam malint ἀπὸ τοῦ κώμου, id est, *a comessatione amãtium iuuenum*, quæ in huiusmodi fabulis induci soleret. Nonnulli tradunt Epicharmum in insula *Co* exulantẽ carmen hoc frequẽtasse. & sic a *Co* comœdiam nominatam. Aristophanis interpres auctor est initiũ comœdiæ sic introductũ. *Qui τὰς κώμας*, inquit, *id est, Attica pagos, habitabant, iniuria a diuitibus affecti, noctu peragrantes urbem quærebant. Ea res cum multũ prodesset moribus ciuitatis, cum vnusquisque caueret a culpa, Athenienses suum magistratus vitio rusticos impulerunt, vt qua perpessi fuissent a malis ciuibus, interdiu propalam in theatro cum eorum qui egerant, nomine decantarent. Deinde plebiscito facta potestas acrioris ingenii viris est, vt hi de rebus carmina componerent; impuneq; probro notarent malos indifferenter omnes. Itaque primus Susarion in scenam prodiit. Sed cum Poeta abuti licentius stylo, passimque ledere ex libidine cœpissent plures bonos, ne quisquam in alterum carmen infame componeret, lata lege sanxerunt.* Et hinc deinde aliud genus fabulæ, id est, satyra, sumsit exordium: de qua dicturi sumus in Iuuenalem. Quod item genus quoniam multis obfuit Poetis, omissa satyra nouam comœdiam repererunt, quam Græci ita diffiniunt, ἰδιωτικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ἀκίνδυνον τρόπον, id est, *priuata ciuil. que fortuna sine periculo vitæ comprehensionem:* quippe, quæ generaliter ad omnes homines, qui mediocribus fortunis agunt, pertinet, & minus amaritudinis spectatoribus, & eadem opera multum delectationis affert. In qua maxime claruerunt apud Græcos Menander & Philemon, aliique deinceps innumeri. Quos Plautus est imitatus, *vt suo loco demonstrabimus.* Et de comœdia hactenus ex Ælio Donato, Diomede, ceteris.

Argumentum vero fabulæ quam iumus interpretaturi, sic habet. Perseus ex Andromeda filios genuit quatuor, Alcæum, Sthenelum, Mestorem & Electryonem. Ex Alcæo natus est Amphitryon: ex Sthenelo, Eurystheus: ex Mestore, Hippothoe: ex Electryone, Alcmena, Stratobates, Gorgophonus, Philonomus, Celenepheus, aliique: & in iis Lycimnius ex Medea Phrygia concubina. Filia vero Mestoris Hippothoe a Neptuno compressa, peperit Taphium: qui τῆλε βὰς, id est, *longe proficiscens a patria*, potitus Echinadum, quæ sunt insulæ in ora Acarnaniæ, earum incolas a suo nomine Taphios, ab eorumque Teleboas appellauit. Is Taphius habuit filium Pterelam, cui Neptunus auus concessit inuiũ fore donec incolumis in eius capite fatalis quidã staret crinis.

Huius Pterelæ F. fuit Cymætho: mares autem liberi, Chromius, Tyrannus, Ampelus, Cherſidamas, Meſtor, Eueres. Hi cum veniſſent Argos ad Electryonem, qui tum regnabat, ab eoque repetiſſent Hippothoæ proauiæ bona, repulſamq; tuliſſent, ad vim conuerſi, cum boues abigerent, propugnantis Electryonis F. conſerta manu omnes vtrinque ceciderunt, excepto Lycimnio: Teleboq; nihilominus abactos ab ſe coues apud Polyxenum Elidis in Arcadia regem depoſuerunt: quos Amphitryon a Polyxeno receptos, Electryoni patruo reſtituit. Is auidus vltionis, Amphitryoni deſpondet Alcmenam in ſpem ſucceſſionis in regnum, ſi per eum Teleboas in deditionem redigeret. Igitur Amphitryon cum boues ab Electryone ex ſponſu reciperet, ac vnam ab armento deerrantem miſſo telo cogere voluiſſet, fruſtrato ictu percuſſit interfecitq; Electryonem. Quamobrem Argis ab Sthenelo pulſus, ad Creontem Thebarum regem confugit: a quo a cæde expiatus, impetrauit auxilia: aſcitiſque in ſocietatem militiæ, Cephalo Deionei, Panoproque Phoci filiis, exercitum duxit in Teleboas, quos proditione Cyclæthus expugnauit: quippe, quæ Cephali amore capta, Pterelæ patri fatalem capillum ſuccidit: *vt Ouidius etiam meminit in Iou.* Iupiter interea cum ſtatuiſſet terrarum cœlique vindicem producere, deſiliit in Thebarum montem nomine Phicium, ſumtaq; Amphitryonis humana forma, comite Mercurio, qui Soſiæ ſpeciē gerebat, ad Alcmenam penetrat: tribuſque noctibus in vnam collatis, ampliore voluptate fruitur: vnde mox editus eſt Hercules. Amphitryon autem cum parta victoria reuerſus, in Euboæ freto ſtaret in anchoris, Soſiam ſeruum præmiſit, qui certiorem faceret Alcmenam de rebus ab ſe proſpere geſtis, aduentuque ſuo. Sedis excluſus ab altero Soſia, *id eſt*, Mercurio, qui pro foribus excubabat, ad herum rediens, omnia, quæ paſſus erat indicauit. Amphitryon mentitum ratus, domum properat: ab Alcmena que conciis exceptus, abiit ad naues. Interea Iupiter ſub Amphitryonis imagine placat Alcmenam. Sed ecce tibi verus Amphitryo cum Blepharone arbitro ſuperuenit: qui cum diſcernere nequiret vter eſſet Amphitryo, alter alterum pro mœcho prehendere contendit. Interim miſſo tonitru cum attonitus Amphitryo procidiſſet, Alcmena ex Ioue enixa eſt Herculem, ex Amphitryone Iphiclum. Hæc ex Aſpide Heſiodi, Lycophrone, Apollonio, eorumque interpretibus, Diodoro Siculo, & aliis.

A. Iani Parrh. oratio ante prælectionem Epiſt. Cic. ad Att.

SI quis in hoc ornatiſſimo conſeſſu ſolemnia prælectionis exſpectat, elaboratamq; domi præfationem, is aut acceptas a me clades ignorat, aut quantum mouear amiſſione eorum quos amo, certe neſcit: vel habet ille quidem maiorem profeſſionis quam meorum temporum rationem. Quis enim tam patiens, quis adeo lentus, quis ita durus, imo crudelis eſſet, vt intra paucillimos dies elatus

elatis duobus vsu vitæ, similitudine voluntatum, mutuis officiis, affinitate coniunctissimis, ab exsequiis, ab acerbissimo statim luctu cogitationem transferat ad exornationes & pigmenta verborum, protinusque prosiliat ad flosculos & orationis artificia? Certe nemo. Nam quicunque in hoc æstuantis adhuc animi tumore Puluillos, Æmilios, Martios, Anaxagoras, Pericles, Xenophontas in mentem venire mihi debere contendunt, ii vel indulgentia fortunæ perpetua rebusque prospere fluentibus, humanitatis obliti, non tenent ingenitam cunctis ad vnum mortalibus esse suorum caritatem, quæ non patitur eos a nobis auelli citra contractionem, tristemque animi quendam sensum: vel nō intelligunt, eos quorum proponunt exempla, tantæ celebritatis in oreque omnium non fuisse futuros, nisi supra imitationem locati crederentur. Itaque non dubito, omnes qui non penitus hominem, vt illi, exuerunt, æquos se mihi præbituros, potiusque miraturos quod hæc studia tantis casibus abrupta non sint, quam quod retardata, quodq; cruentis etiamnum vulneribus, quam quod opinione sua serius huc accesserim. Nam potior eademque præuertenda cura reliquas omnes excussit. Aduersus enim potentissimam dominam (*Fortunam* dico, quæ me nunquam cessat exagitare) quærenda auxilia fuerunt, & arma quibus eius impetum propulsarem. Continenter enim, si nescitis, assiduumque mecum *Fortuna* bellum gerit, obnixeq; contendit oppresso mihi victoriæ confessionem extorquere. Rursus ego, tametsi cumulatis stragibus obrutus, extrema tamen experiri malo quam tantulum de iure meo remittere, nedum manus dare. Forsitan operæpretium fuerit audire quoties aperta vi, quoties insidiis illa me petierit, intenta semper occasioni, siqua pars animi pateat ad nouum vulnus: vtque sexcentis irritis conatibus in eos demum dentes acuit, quorum præsidio tutum me sentiebat. Hoc enim pacto cautiores ad eius præstigias alieno periculo reddemini. Neq; vero commemorabo quod, vt hūc quantulumcunque literarum prof. ctum moraretur, indulgentis alioqui in me patris animum deprauarit, ne sumptus ad otia Musarum suppeditaret, tanquam relicta a maioribus trita semita degeneri, quod, vt illi, leges edisсere neglexissem. Nec etiam querar instructissima librorum supellectili quinquies ab ea me spoliatum, partim prædonibus immissis, qui mare Siculum redderent infestum, partim qui patriam diriperet meam, partim qui pluris vtilitatem quam depositi religionem facerent. Iam vero piget meminisse, quod ab ingenuis artibus ad aginatorem calamum militiamque me traduxit: honoratioris gradus ostētata spe, maiorumque commodorum, quo me fraudaret hac, vt mea fert opinio, magna gloria, qua nunc aurium vestrarum benignitate perfruimur. O calliditatis inauditum genus: vt iuuando noceret, ad opes me euexit & dignationem. Verum simulac animaduertit eius aura simulatoq;

fauore de priſtina vitæ ratione nihil in me mutatum, paſſimque meas omnes acceſſiones induſtriæ magis & probitati, quã ſibi acceptas referri, vehemẽter offenſa, confeſtim paſſis alis euolauit, ne virtutis comes eſſe cogeretur. Ego nihilominus, vt meũ nunquam ratus in quod inconſtantia *Fortunæ* ius haberet, quod alieni foret arbitrii, quod auferri, quod eripi, quod amitti poſſet, in eodẽ vultu propoſitoq; permanſi. Cumq; vicem meam dolerent omnes (quod indicat, incolumi ſtatu qualem me geſtiſſem) ſolus ego fugienti Fortunæ laqueum mandabam. Bello demum Gallico domo profugus, extorris, egenus, procul a meis, in malis ridebam: quod argumẽtum ſapientis aut inſipientis exiſtimatur. Vtcrego ſim, Deus ipſe viderit. Hoc vnum ſcio vereque licet affirmare, me non antea fortunæ ſuccubuiſſe, quam mors in ſocietatem belli tracta, cominus eminuſque omnia vaſtans, auxilio meorum me nudauit. Quis autem de gradu non pelleretur? quis locum non deſereret? quis arma ſcutumq; non abiiceret? quis terga non verteret? quis animo non concideret horrendo mortis aſpectu, ſingulis ictibus obuium quemq; ſternentis? In optimam matrem meam primo deſæuiit integra adhuc ætate, nec multo poſt in patrem, duoſq; amantiſſimos noſtri fratres: de quibus in præſentia nihil dicam, ne videar ambitioſe mentiri. Cumq; me cerneret ingenti ſpiritu fortunæ conuitiantem, nudum furori ſuo pectus offerre, capiti quidem meo pepercit in pœnam, liberos autem melioris omnes ſexus & indolis (qualem ſortiuntur infelices & cito morituri) de ſinu meo raptos, auo patruiſque continuatis prope funeribus adiecit: neuum eſſent in quibus ægritudine confecta mea ſenectus acquieſceret. Elicere tamen mihi vocem non potuit indecoram perſonæ quam ſemel indueram. Quin vt orbitatem ſolatus fortunæ minas eleuarem, Demetrii ſoceri filios pro meis educabam, nec alio proſequebar affectu quam ſi ipſe genuiſſem: crebro concinens illud Appii, *Sua quiſque fortuna faber eſt.* Offendit hoc, vt apparet, immitem Deam: initaque denuo nocendi via, profacinus, in medio ſtudiorum curſu Theophilo manus iniecit, eorum quos aſciueram natu maximo, philoſophiæ iam candidato, quodque difficulter aliqui credent, ipſi Demetrio patri iam tum fere æquando. In quo tantum probitatis, eruditionis, ingenii, induſtriæ, ſtudii, memoriæ denique fuit, vt breuiſſimo ſpatio omnia vitæ munera peregiſſe videretur. Arbitrabar inuidiæ ſatis ſuperq; litatum, nec vltrum ad nouam plagam fore locum, cum ecce tibi qua minus improuiſa mors exſpectabatur, vtinam me prius, occupat T. Phædrum: eo ſoſpite nec iniuria fatorum, nec vlla fortunæ procella me quaſſabat. Me miſerum, cum recordor, vt erat obuius, facilis, expeditus, plenus humanitatis quam præcipiebat: vt erat in omnes bonos & qui ſignificationem virtutis aliquam dediſſent, officioſus, vt me, quo primo die Romæ vidit, arctiſſime complexus eſt: vt auctoritate,

tare, gratia, testimonio suo prolixe iuuit: vt in omni fortuna semper idem fuit: quam solicite curauit Alexandri VI. pontificatu, ne me Bernardini Caietani, neu Silii Sabelli, quorum vtrumque familiariter & studiose colebam, tempestas inuolueret: quam non libenter ex vrbe dimisit, cum metu periculi retinendum non censeret: vt ex animo gauisus est, vbi certior a me factus audiuit, in Gallia citeriore portum iam me tenere, Mediolani que publice conductum profiteri. Quid? cum sequutus vberiora stipendia, Veicetiam commigrassem: Germanis, Gallis, Hispanis? ceteris que barbaris nationibus, infestis signis irrumpentibus in Venetiam, dii boni, quam de nobis erat anxius! quam non aliter saluti nostræ timebat, quam si ipse vocaretur in partem discriminis! Exstant ab eo ad me tum datæ epistolæ, testes inquietis animi, quousque resciuit elapsum me per medios hostes in patriam secessisse. Nec ita quidem de nobis cogitandi finem fecit, auctorque Iulio secundo fuit, vt nos huc euocaret Sed eo maturæ defuncto, Leoni Decimo per Ianum Lascarim, virum ad promerendum homines natum, mihi iam conciliato, calcaria sponte currenti, quod aiunt admouit. In vrbem reuerso quam præsto mihi fuit? quam nullo deesse loco voluit? vt quacunque potuit ope subleuauit? Dies me deficiet si Phædri in me beneficia numerare perrexero. O vanas hominum cogitationes. Cur mihi non contigit ea sibi præsentibus officiis reddere iucundiora? O fallaces spes meas! Ideone ego, cum solito grauius articulari morbo torqueret anno superiori, tuo hortatu T. Phædre, incredibiles omniū membrorum cruciatus animi vigore superauit: cumque mea magis interesset ex hoc ergastulo tetroque carcere primo quoque tempore emitti, in tuam gratiam pene reuixi, vt fructu iucundissimæ consuetudinis tuæ priuatus, in squalore luctuq; ex tui desiderio contabescerem, publicique mœroris quasi designator exsisterem? Nam quis est in hoc orbis terrarum domicilio, cuius antiquum scenæ decus instaurauit, quis in hac exculti ssima academia, (quæ Phædro rhetore cœlum vertice contingebat, quis adeo barbarus a Musis abest & Gratiis, qui ad exstincti Phædri nomen vbertim non fleat? O detestandam fati importunitatem. Silet, heu, T. Phædre, vox illa tua iucunde sonora: illa argutæ linguæ suadela, quę mentes hominum in omnes affectus impellebat, quæ Romanam facundiam a Goticis vsque temporibus amissam restituit. Vbi nunc est ille gestus cum sententiis congruens? vbi illa incorrupti Latini sermonis integritas? Quis vltimam manum tot incoatis operibus imponet? quæ, non secus ac Apellis illa decantatissima Venus, interrupta pendent: luculentissimæ scilicet orationes, Apologia Ciceronis in obtrectatores, quam mihi paucis ante diebus quam cœpisset æstuare, domi suæ per summam voluptatem legit: Annalium breuiarium, quo res omnes a pop. Ro.

gesta complexus est: in Horatii poeticam vigilantissima commentaria: in Plauti comœdias scrupulosissimæ quæstiones. O malevi uacem senectutem meam. Quo me nunc vertam miser? ad quem confugiam? cuius iudicio posthac vtar? cui pectoris intima committam? quando non modo T. Phœdrum, cuius humanitate, prudentia, amore, fide recreabar: sed etiam (quod scelus) vxoris meæ fratrem Basilium mors fortunæ fatelles eripuit, illius quoque calamitatis solatio suffecturum, mihique non minus ob alia carissimum quam quod affinis: quippe quem corporis & animi præclarissimæ dotes, emendatissimi mores, ingenium præcox, acre, varium, flexibile, multiplex, etiam vobis omnibus commendabat: a quo sic vtriusque linguæ proprietas exprimebatur, vt vtramcunq; attingeret, ad eam demum natus appareret. O fragilem conditionis humanæ sortem. Decessit in primo flore ætatis egregius adulescens, posteritati plurimum profuturus si virtutes eius ematuruissent, si, quæ prius a Demetrio patre, quem nulla homine libero digna latuit disciplina, si quæ mox apud Ianum Lascarim, humanarum diuinarumque rerum scientia nemini secundum, plenis faucibus hauserat, aliquando promere potuisset, vt nō iniuria Theophrastus moriens accusasse naturam dicatur, quod ceruis & cornicib. vitam diuturnam, quorū nihil interesset: hominibus, quorum maxime interfuisset, exiguam vitam dedisset. Nam si Basilio paulo longinquior ætas accessisset, O quot ingenii fœtus edidisset: cum vix a ferula subducta manu, præter assiduas auctorum Græcorum solertesque expositiones, Hannibalis Romanorumq; res in Hispania ac Italia gestas, ab Appiano secretis operibus illustratas, Latii iure nondum donatas, adeo luculenter atque sententiarum fide verborumque splendore transtulit, vt vndecunque doctissimum Leonem X. admiratio legentem subierit. Et audet aliquis in tanta propinqui iactura, qui me diligebat vt fratrem, colebat vt patrem, lacrymis modum præscribere? Et est qui succenseat, nihil a nobis allatum festiui, quod animos exhilaret, quod aures impleat, quod exspectationi respondeat? Quanto verius illud obiiceretur, quod post ictum tanti fulminis hæc infelicissima mihi meisque studia retentarim, nec oderim, nec damnarim, nec abiecerim? Quod equidem iam fecissem nisi interclusisset Antonius Seripandus inimla doctissima nostra Neapoli summo loco natus, alumnusq; Musarum, de nobis optime meritus. Is, vt est disertissimus, exemplis ab historia repetitis agere mecum cœpit, vt dolori resisterem: cumq; rogando parum proficeret, afflictumque frustra tentaret erigere, alia adortus est via, auremque vellit hunc in modum: cogitaremq; quis hominum de me sermo post illa contra Fortunam magnifica verba turpiter abiecto, futurus esset: quod amplissimi patris & patriusque nostrum communis herois Aragonei Lysiæ iudicium, qui tot amissis antea regibus, & nuper Alphonso patrueli, quem sacro-

sanctus

sanctus Gallorum rex in auitam paternamque dignitatem recturus erat, eundem vultum frontemque seruauit: quam Leo decimus in partem sit accepturus hanc animi mollitiem pene muliebrem, qui censor omnium maximus, in suis æquabilitatem desiderat quam ipse præstat in omni vita: qui nec aduersis vnquam fractus, nec secundus elatus esse traditur. Illud etiam monuit, ne maleuolis ansam darem, qui siniſtris me sermonibus apud ipsum quoque Pontificem carpere non erubescerent. Denique turpe esse in id ætatis & professionis homine remedium doloris lassitudinem mœrendi. Quibus grauissimi viri vocibus expugnatus, in potestate me tandem fore promisi, intermissamque Ciceronis interpretationem resumturum. Tum ille, qua mecum solet ingenua libertate, *Vide quid agas Parrhasi, qui in vno alterove libello tã lente sedeas. Non ea sunt secula cum iuuenes, quod imitari vellent, diutius audiebant. Nunc omnes ad vota festinant, nec exspectandum habent, quod pro re differere tibi libeat: annique superiori discipuli, tanquam Philostrati leones, ex eadem præda bis impleri dedignantur, auditoresque nouitii incoatos auctores, vt semesas dapes delicati conuiua, fastidiunt. Itaque nisi seruato quodam temperamento, quid afferes, quod ipsa quoque nouitate detineat, periculum est ne solus in aliquo garrias angulo.* Quæ cum prudentissime dicta arbitrarer, vsurus recte monentis amici consilio, statui idem facere, quod T. Quintii Chalcidensis hospes apud Liuium. Vt enim ille concinnatis ex vno tantum sue aliis aliisque condimentis, epularum varietatem mentitus est: sic ego Tullium Ciceroni, libriſque Oratoriis Epistolas ad Atticum substituens, gratiam nouitatis adeptus, ab equis ad asinos non desiliam: vnaque opera fastidio medebor, & rationibus auditorum consulam. Cur has autem potissimum surrogare placuerit, spero me vobis exinde probaturum.

Epistolarum fuit antiquissimus vsus. Nam Solomonis ad Vaaphren Ægypti regem literas Eupolemus ex historia recitat, & Prœtus ante Troiana tempora rex Argiuorum Bellerophontem cum codicillis ad Iobaten socerum misit, *vt est apud Homerum*: rudibusque etiam tum seculis, in Italia vetustissimi, quos Ennius appellat cascos, indolatis ex aliqua materia tabulis arborumque corticibus inter se literas mittebant: ex quo tabellarii librariique nomen hodie manet. Epistolæ proprium est, vt absens aliquis ad quem scribitur, de iis rebus quas ignorat, certior fiat: vnde & epistola nuncupata, a Græco verbo ἐπιστέλλειν. Nam moris antiqui fuisse tradit Hammonius nautis aut vectoribus perferendas eas dare. Æuo deinde bonis artibus expolito, cum placere cœpisset hoc scribendi genus, a pluribus exterarum gentium nostrisque excultum est: quippe Philippus Amyntæ F. Alexandri Magni pater, hinc etiam nomen suum fecit illustrius. Nec

inde laudem Plato reſpuit, aut Sinopenſis Diogenes auctor ſectæ Cynicæ: nec oratorum maximus Athenienſis Demoſthenes, Apolloniuſque Tyaneus ille cognomento Magus: nec Lucianus ille Syrus. Eius enim creduntur eſſe, quę Phalaridis inſcriptione circũferuntur. Inter hos vtraque lingua, Plutarchi iudicio, M. Brutus excelluit, Laconicæ breuitatis amator vnicus. In eodem præterea ſtudio multi cum ſua quiſque laude verſati ſunt: Plinius Secundus, Bebius Aphricanus, Titianus & Symmachus. Apollinaris enim Sidonius indignus eſt hoc albo, cum tantum ſe ſuaque miretur, homo Gallus, vt etiam (ſi diis placet) in ordinem redigat ipſum Ciceronem, nec in epiſtolis nominandum cenſeat. Honeſtas omnes diſciplinas in epiſtolas contulerunt M. Ter. Varro, cuius epiſtolicæ quæſtiones a Grammaticis aduocantur, itemque Valgius, qui de rebus per epiſtolam quæſitis aliquot libros edidit: Anneuſque Seneca, qui per epiſtolas ad philoſophiam beatamque vitam mortales inuitat. Epiſtolarum Ciceronis exſtant adhuc vnus & triginta libri: quorum 16 ſunt earum, quibus familiarium titulus acceſſit, vnus ad M. Brutum, tres ad Qu. Fratrem, 11. ad Atticum: omnes a communi ſtylo nihil abhorrentes, vt ipſe veriſſime prædicat his verbis ad Pætum: *Quid tibi ego in epiſtolis eſſe videor? nonne plebeio ſermone agitur tecum? qua præcipua virtus eſt.* Demetrius enim Phalereus & Artemon itemque Dionyſius Halicarnaſſeus, & e noſtris Quintilianus, epiſtolas cottidianis vſitatiſque verbis & preſſa facilique compoſitione texendas arbitrantur. Atoſſa regina Perſarum poſt hominum memoriam prima (ſi credimus Hellanico, Clementique, Sidonio & Euſebio) miſſas & acceptas epiſtolas in volumen redegit. Eius exemplum deinceps alii ſequuti ſunt. Ex epiſtolis M. Tullii familiares eius voluntate collectas eſſe, teſtatur ipſe per hæc ad Atticum verba: Epiſtolarum nulla συναγωγή: ſed habet Tiro inſtar 70. quidem: ſunt a te quædam ſumendæ. Eas ego oportet perſpiciam, corrigam: tum denique edentur. Has ad Atticum poſt interitum Ciceronis ab eodem publicatas autumo: de quibus in Attici vita Corn. Nepos hæc: *Eum præcipue dilexit Cicero, vt ne frater quidem ei Quintus carior fuerit aut familiarior.* Ei rei ſunt indicio, præter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus ſunt editi, 11. volumina epiſtolarum ab conſulatu eius vſque ad extremum tempus ad Atticum miſſarum. Quæ qui legit, non multum deſiderat hiſtoriam contextam eorum temporum. Sic enim omnia de ſtudiis principum, vitiis ducum, æmulationibus Reipubl. perſcripta ſunt, vt nihil in iis non appareat, & facile exiſtimari poſſit prudentiam quodammodo eſſe diuinationem. Non enim Cicero ea ſolum, quę viuo ſe acciderũt, futura prędixit, ſed etiam, quæ nunc vſu veniunt, cecinit vt vates. Habetis iam quantũ Corn. Nepos his tribuat epiſtolis: ego, quod eſt in me, non recuſabo, quin

quin ex iis, quæ sumus ad eas enodandas allaturi, de tota nostra facultate iudiceris.

EX ANNOTAT. A. IANI. PARRH. IN Orationem Cic. pro Milone.

Nam illa præsidia, quæ pro templis omnibus cernitis, etsi contra vim collata sunt, non afferunt tamen oratori aliquid, vt in foro & in iudicio: quanquam præsidiis salutaribus & necessariis septi sumus, tamen ne non timere quidem sine aliquo timore possumus. Corrige sic, *Nam illa præsidia, quæ pro templis omnibus cernitis, etsi contra vim collocata sunt, tamen afferunt terroris aliquid, vt in foro & in iudicio: & quanquam præsidiis salutaribus & necessariis septi sumus, tamen non timere non possumus.*

Recreat & reficit. A corpore transfertur ad animum. Nam recreari corporis est cum accessione nouæ carnis instauratur. Plinius, *Sic enim defecta longis agritudinibus arguitur corpora recreantur.* In eadem significatione verbum *Recrescо* ponitur, nisi quod *Recreo* generis est actiui, *Recrescо* neutri. Plinius: *Cartilago rupta non solidescit, nec præcisæ ossa recrescunt.*

Recreat & reficit. Exornatio quam vocant interpretationem. Nam *Reficit* idem valet quod *recreat.* Plinius, *Cum reficiendi animi gratia id feciſſet.* Est autem *Reficere*, instaurare, & quod est corruptum in priſtinum reducere. Vlpianus, *Verbo reficiendi, tegere, substituere, sarcire, ædificare, item aduehere apportare, ea quæ ad eandem rem opus erit, continentur.*

Cn. Pompeii sapientissimi & illustrissimi, &c. Moribus ingenioque Pompeii accommodata assentatio, qui nomen optimi Imperatoris affectabat, & Alexandri Magni gloriam. Salluſtius hist. 3. *Sed Pompeius a prima adulescentia sermone fautorum similem se fore credens Alexandro regi*, &c. *Sapientissimi*, humanarum diuinarumque rerum peritissimi, vel omnibus imperatoriis artibus instructissimi. *Illustrissimi*, claritate rerum gestarum, &c.

Quem reum. Milonem. Cicero de Orat. lib. 2. *Reos*, inquit, *appello non modo eos qui arguuntur, id est, conuincuntur, sed omnes de quorum re disceptatur.* Reum fieri vel agi, nihil aliud est nisi apud prætorem legibus interrogari, si credimus Asconio: reum vero peragi, condemnari significat.

Multitudinis temeritatem. Fæcis populi inconsideratam præcipitemque audaciam: quam non iniuria Vergil. Æn. 1. fluctibus comparat.

Auctoritate publica S. C. patrumque decreto, vel eorum permissu, qui cum imperio sunt. Liuius ab V. C. lib. 3. *Multique erant, qui mollius consultum dicerent, quod legum ab eis latarum patres auctores fuissent.* Et alibi: *Decreuerunt vt cum populus regem iussisset, id sic ratum esset si patres auctores fierent, id est, decreto suo sanxissent & approbassent.*

Verumetiam silentium pollicentur. Per eos enim consequat, vt operæ Clodianæ dicenti mihi non obstrepant, orationemq; meam non interpellent.

De fortunis. Opibus, diuitiis, quas ex affectu vulgi Reip. præposuit. Mortales enim pleriq; omnes auro patriam posthabent.

Aduersum infestumque nobis. inimicum. Sed plus est infestum esse quam inimicum. Nam P. Nigidius infestum dici putat a festinando. Qui enim instat alicui, eumque properans vrget & opprimere studet ac festinat, vel contra de alicuius periculo & exitio festinatur, is vterque infestus dicitur ab instantia fraudis quam vel facturus alicui vel passurus est.

Adeste. fauete, vt, *Adsis O placidusque iuues, & sydera cœlo Dextra feras.* Vel *Adeste,* colligite & sumite animum. M. Tull. de Rep. l. 6. *Adsis animo & omitte timorem Scipio.*

Salutem. Incolumitatem status hic & alibi Cicero *salutem* vocat, & rursum, *Capitis diminutionem, exitium.*

In qua vrbe? Locus ad inuidiam valet. Nam & Aiax apud Ouidium: - *agimus pro Iuppiter, inquit, Anterates causſam, & quum confertur Vlysses?*

M. Horatii, &c. Idem fecerat apud Græcos Critolaus Tegeates Rheximachi F. qui contra tergeminos Pheneatas eadem fortuna conditioneque pugnauerat, qua M. Horatius: Interfecit enim Demodicam sororem, quod spōsum cæsum lugeret, *Auctor Demarat. in Arcadicis.*

Instituti, disciplinæ est: *imbuti,* educationis & cōsuetudinis. Imbui dicuntur animi, dum sensim mores & instituta vitæ, ex iisquibus cum versantur hauriunt, Hor. *Quo semel est imbuta recens, &c.*

Ambusti Tr. pleb. T. Munacii Planci, vel Qu. Pompeii Rufi, Syllæ ex filia nepotis, vel C. Salluſtii. *Ambusti,* quia non ante concionari destitit, quam incendio curiæ fugatus sit.

Intermortua, contemtim. Intermortuus est plusquam mortuus. Is enim dicitur intermortuus, cuius etiā memoria penitus extincta est. M. Tullius ad Att. lib. 1. *De intermortuis reliquis coniurationis.* Et ita legendum videtur, etsi illic exstat *Immortuis.*

De illo incesto stupro. Clodius inter publicas cerimonias muliebri veste ad Calpurniam Cæs. vxorem (vt Appianus) vel ad Pompeiam (vt Suetonius) vel ad coniugē Metelli pont. (vt Liuius) penetrauit.

Notaui, improbaui, damnaui. Infra Cicero, *Ita & senatus non hominem, notauit.*

Per furiosum illum Tribunum. Qu. Fusium, de quo statim.

Postulante nescio quo. Cum stomacho contemtimq; dicit, *Nescio quo.* Sed is Qu. Fusius fuit, per quem illo quoq; tempore quo Cæstu P. Clodii actum est, factū Cicero scribit ad Att. ne quid de eo rius a Senatu decerneretur. Auctor Asconius.

Tam salutarem hanc, &c. A literam designat: ea absoluendi ne-

ra cau-

ra erat, vt K condemnandi. L. enim ampliationis. Id autem significabat non liquere & amplius esse quærendum.

Parricida. Non is tantum qui patrem, sed qualemcunq; hominem occidisset, parricida appellabatur. Ex quo Parrici quæstores rerum capitalium.

Confecta senio, dolore & vitæ tædio. Accius in Epinausimache, *Mors amici subegit: quod mihi est senium multo acerrimum.*

Sed homo sapiens. Hoc vsu venire Quintilianus obseruauit, vt qui iudicio præest, aduersariis inimicus, nobis amicus sit, aut contra. Magis itaq; laborandum putat ei, in quem sit propensior, vt causam suam probet. Est enim nonnunquam prauus hic ambitus aduersus amicos, aut pro iis quibuscum simultates gerunt pronuntiandi, faciendique, iniuste ne fecisse videantur.

Alia quadam mente præditus. Alia (non *alta*) id est, non ea qua ceteri, id est, non vulgari, sed acri diuinoque vir ingenio.

Ne videretur infirmior fides, &c. Veritus est, inquit, Pompeius ne mala fide rediisse cum Clodio in gratiam videretur. Id quod antiqui turpissimum iudicabant: adeo quod Liuius Salinator in censura Cl. Neronem collegam notauit, adiecta caussa, quod nō syncera fide secum in gratiam rediisset. Auctor Valerius.

Mea gratia, beneuolentia Ouid. *fratrum quoq; gratia rara est.*

Sed vt L. Paulum. Paulum significat Æmylium, cui C. Cæsar in consulatu millies quingenties sestertium largitus est, vt ei faueret: ex qua pecunia Æmyliam basilicam condidit.

Non religione, scilicet impeditus. Veteres enim certos obseruabant dies & signa. Scribit etiam Polybius ipsos milites excusare solitos auspicia, si non occurrissent ad præstitutum diem.

Miscebat, perturbabat. Verg. *Iam cœlum terramque meo sine numine venti Miscere*, &c.

Quibus syluas publicas. Hæ syluæ consulib. interdum prouinciæ decernebātur, si deesset occasio rei foris gerēdæ, vel suspectæ Coss. opes essent, vt apud Suetonium legimus. Hinc illud ex Bucol. Maronis ad Pollionem, *Si canimus syluas, syluæ sunt Consule dignæ.*

Fauonius. Hic est ille, qui Catonis libertatem constantiamque simulabat: ex quo Pseudocato vocabatur.

Mutauit calceos. Deposuit calceos patritios, id est, senatorios, & induit aliud aptum genus itineri. Calceorum varia genera. Nam mulleos apud Verrium calceos legimus, & Vopiscum, cuius verba sunt hæc: *Calceos mulleos, & cereos, & albos, & hederaceos viris omnibus sustulit, mulieribus reliquit.* Apuleius, *Pedes*, inquit, *calceis induti luteis.* Affert Appianus & Pollux, ac vtroque prior Seneca, Phecasios Alexandrinorum sacerdotum, qui inde *Phecasiani* dicti. Patentes calceos Hieronymus in quodam Cæsare notauit: & Philostratus in sophistis meminit calceorum patritiorum: in quibus C. Marium triumphasse quidam prodiderunt. Etsi non

desunt, qui non patritios, sed patitios enuntient, vt idem significarent, quod parentes apud Hieronymum, vel ingenuos: quoniam Cincius patitios appellari solitos ait, qui nunc ingenui vocentur.

Superatus, non tantum victum, sed etiam occisum significat apud Sallustium, Verg. *Clam ferro incautum superat*, id est, interimit.

Itaq; illud Cassianum. L. Cassius summæ seueritatis, quoties alicuius iudicii quæsitor esset, in quo quæreretur de homine occiso, suadebat atque etiã precibat iudicibus, vt quæreretur, Cui bono fuisset eum perire, de cuius morte quæreretur. Sic enim vitam hominum esse dicebat, vt ad maleficium nemo conetur sine spe atque emolumento accedere.

In fraudem, in noxam, ad maleficium. Vlpianus de verbor. sign. *Fraus* inquit, *aliud est, aliud pœna.* Fraus enim sine pœna esse potest: pœna sine fraude non potest. Pœna est fraudis, id est, noxæ vindicta.

Vos hospites in hac vrbe versamini, prouerbio dicitur in eos, qui vulgatissima nesciunt, aut scire dissimulant. Hinc illud ex Euang. *Tu solus peregrinus in Hierusalem? &c.*

Mouet me lumen Curiæ. locus ex ambiguo. Nam cum ad laudem referre videatur, *vt supra.* Sext. Clodium vituperat ac in odium trahit. Nam populus, eo duce, corpus P. Clodii in Curiam intulit eremauitque: quo igne ipsa quoque Curia flagrauit. Vnde lumen Curiæ vocauit.

Punistis es. Deponentali forma protulit in actiua significatione, pro *punisti.*

Reus enim Milonis lege Plotia fuit Clodius. Accusatus est a Milone de stupro incesto: quod lege Plotia coercebatur, ab illo Plotio promulgata, qui diem Crasso dixit, quod nimis exstricte Liciniam vestalem coleret.

Potuitne L. Cæcilii. Emenda. L. Cælii, ex ipso Cicerone, & argumentis historiarum T. Liuii. Prætor is fuit P. Lentulo Spintere, Q. Metello Nepote Coss. quo anno Cicero restitutus est. Is cum faceret ludos Apollinares, ita infima multitudo coacta annonæ caritate tumultuata est, vt omnes, qui in theatro spectãdi caussa cõsiderant, pellerẽtur. Asconius ait de oppugnata Cælii domo nusquam legisse, & Cn. Pompeius hoc tantum obiecit, cum Milonem defenderet apud populum accusante Clodio. Tiro quoque Tullius Ciceronis libertus de vita prom. lib. 3. L. Cælium prætorem a Clodio duntaxat oppressum refert.

Arrius amicus meus. In uersio, quam Græci ironiam dicunt, quæ multum valet ad eleuandam testis auctoritatem. Nam nemo Ciceronis erat inimicus quin idem perditissimus esset & hostis reipubl. quod ipse gloriatur in Philippicis, & alibi.

Testimonia testium vestrorum. Testimonia testium dicta sentit. Callistratus iuris ciuilis auctor, lib. 22 de probationibus, *Diuus, in-*

quit

quit, *Hadrianus L. Rufino Proco. Macedoniæ reseripsit, testibus se, non testimoniis, creditorum.*

C. Cassinius cognomine Schola. Inter attributa personæ nomen est: quod in argumentum rare quidem: sed tamen aliquando cadit. Nam Eteocles apud Euripidem nomē Polycinis, vt argumentum morum incessit: & ipse Cicero Verrem interdum appellari ait, quod omnia verrat: & nunc addidit, *Cognomine Schola*, non citra amaritudinem. Nam Scholæ non tantum ludi literarii dicti sunt ἀπὸ τοῦ σχολάζειν, quod est vacare (quia ceteris rebus omissis vacare liberalibus studiis pueri debent) sed est quando significant ad animi relaxationem constructa loca, quæ λέσχας Græci vocant, nostri Scholas ἀπὸ τῆς σχολῆς, id est, a vacatione: vnde & ludo literario nomen inditum putat Ausonius, - *Graio schola nomine dicta est, iusta laboriferis tribuantur, vt otia Musis.* Itaque crebra scholarum mentio apud P. Victorem, qui de regionibus Vrbis scripsit: & Vitruuius balineo scholam nominat, & Plinius in Octauiæ porticu.

Familiaris meus, & hoc ironicos.

Sicut confecta, probatæ. Quintilianus, eoque prior Cicero, sæpissime scribit, *Hoc conficere debet orator, &c.*

Ille latronum occultator & receptor locus. Via Appia est prope vrbem monumentum Basilii: qui locus latrociniis fuit perquam infamis, vt ait Pædianus.

Subsedit. Subsidere significat insidiari. Vergil. - *subsedit adulter.* Inde subsessor alieni matrimonii dictus a Valerio, & subsessæ Vegetio insidiæ.

Martemq; communem. Homeri sententia, cuius Iliad. ε. carmen est, hoc, Ἐννὼς ἔνυάλιος & κοινὸς πτολέμοιο μετέπλα. *Cōmunis belli Mars est, victorque repente*

Sæpe cadit. Ouidius in Amoribus, *Mars dubius, nec certe Venus: victæque resurgunt: Quosque neges vnquam posse iacere, cadunt.* Cicero in Philip. Concedo incertos exitus esse belli, Martemq; communem Cæsar in commentariis, *Errant qui in bello omnes secundos rerum eventus exspectant.* Idem, *Multum cum in ceteris rebus, tum in re militari potest fortuna.*

Vicum. Vici dicuntur humiles domus. Nam qua incedimus, non vici, sed viæ sunt vicorum: vnde vicinia dicitur loci demonstratio: vicinitas vero, vicinorum conditio. *Hæc Fl. Sosipater.*

Nullum angiportum, dubii generis est. Angiportus enim dicitur & Angiportum: quod Verrius ait, esse iter compendiarium in oppido, quasi angustum ad portum aditum. M. Varro, *Quod exitum non habet ac peruium non est, Angiportum, & id angustum, ab angendo & portu.* Vlpianus, *Angiportum a portu dictum est: portus vero, conclusus & munitus locus est, quemadmodum & Statio, ab importandis exportandisq; mercibus nomen habens.*

Cliuo. Cliuus, ascensus est molliter arduus: ex quo veteres omnia difficilia cliuia dicebant, & auspicia cliuia, quæ aliquid fieri prohiberent. Verrius.

Malleorum. Hoc alii diminutiue protulerunt, *Malleolorum.* Sunt autem malleoli, non solum parui mallei, sed ab eorum similitudine, quæ aptantur (vt inquit Verrius) ad incendium faciendū: quod teli genus hac specie figuratur, *vt legimus apud Ammianum.* Sagitta est cannea inter spiculum & harundinem multifido ferro cogmentata, quę in muliebris coli formam, qua nent linea stamina, concauatur, ventre subtiliter & plurifariam patente: atque in alueo ipso ignem suscipit cum aliquo alimento: &, si emissa lentius iactu arcus inualido (iactu enim rapidiore exstinguitur) hæserit vsquam tenaciter, acriores excitat æstus incendiorum, nec remedio vllo quam superiecto puluere consopitur. T. Liuius ab V. C. lib. 38. *Alii cum ardentibus facibus, alii stuppam picemque & malleolos ferentes, tota collucente flammis acie aduenerunt.*

Popa Licinius. Popa victimarius appellabatur, id est, is qui victimales habebat hostias, & qui ligabat ad altare feriebatq;. Propertius, *Succinctique calent ad noua sacra popæ.* Inde Persius popam ventrem dixit helluonem, quique multum voraret, non (vt quidam tentat) obesum & pinguem.

In circo max. Hæc omnia per contemtum. Nam sortilegos quique quæstus gratia hariolabantur, in circo maximo morari solitos, Ennii versus indicant, *Non habeo denique nauci Marsum augurem, Non vicanos haruspices, non de circo astrologos, Non Isiacos coniectores, non interpretes somnium. Non enim sunt hi aut scientia, aut arte diuini; Sed superstitiosi vates impudentesque harioli, Aut inanes aut insani, aut quibus egestas imperat. Qui sibi semitam non sapiunt, alii monstrant viam. Quibus diuitias pollicentur, ab eis drachmam ipsi petunt. De his diuitiis sibi deducant drachmam, reddant cetera.* Hinc Iuuenalis Sat. 6. *Plebeium in circo positum est, & togatæ gere fatum.*

Conquisitores, qui in delectu milites scribunt, eorumq; certum numerum ab vnaquaque ciuitate postulant. Cicero ad Attic. lib. 7. *Nullum vsquam delectum, nec enim conquisitores quouis audent.*

Erit, & erit, &c. Verum sane est, quod ait Nepos Cornelius, *prudentiam esse diuinationem.* Nam Cicero prædixit vt vates, quæ non ita multo post acciderunt.

Conscientia niteretur, Qua nullum maius virtuti præmium proponi potest. Catullus:

Si qua recordanti benefacta priora voluptas
Est homini, cum se cogitat esse pium,
Nec sanctam violasse fidem, nec fœdere in vllo
Diuum ad fallendos numine abusum homines. Æneas ad Didonem apud Verg.

Dii tibi, si qua pios respectant numina, si quid
Vsquam iustitiæ est, & mens sibi conscia recti,
Præmia digna ferant. Cicero in Catone Maiore, conscientia beneactæ vitæ multorumq; benefactorum recordatio, iucundissima est. Et Menander quasi Deã conscientiam statuit, βροτοῖς ἅπασιν ἡ συνειδησις θεὸς, id est, *Cunctis mortalibus conscientia dea est.*

Est profecto illa vis, &c. Dignitas orationis a sententia rerum diuinarum. Ferunt enim Theologi, in lucem editis hominibus cunctis, salua firmitate fatali, huiusmodi quædam velut actus rectura numina sociari quam pauciſſimis visa, quos multiplices auxere virtutes. Idq; & oracula & auctores præclari docuerunt, inter quos & Menander poeta comicus, cuius ille senarius est, δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται Εὐθὺς γενομένῳ, *Genius adest homini statim edito.* Plotinus ausus quædam super hac re disserere mystica altaque, monstrauit quibus primordiis hi genii animis connexi mortalium, castos (quo ad licitum est) tuentur, docentque maiora, si senserint puros & a contagione corporis immaculatos. Alii mentem cum genio confundunt, eundem genium mentemque existimantes, vt idem Menander: νοῦς γὰρ ἡμῶν ἑκάστῳ ἐστὶν ἑκάστῳ θεός. id est, *Mens enim sua nostrum cuiq; Deus est.* Hinc illud Æneid. 9.

Diine hunc ardorem mentibus addunt?
Euryale? an sua cuique Deus fit dira cupido? Geniorum adminiculis præcipue enituisse dicuntur Hermes ille ter maximus, Pythagoras, Socrates, Numa Pompilius, superiorq; Scipio, & Apollonius Tyaneus. Nam quod de C. Mario quidam suspicantur & Octauio Cæsare, equidem mihi non temere persuaserim, cum qualis vterque fuit in Remp. cogito. Genius est ἐκάστῳ τύχη, id est, *sua cuiusq; fors*, vt ait Sosipater.

Latialis Iuppiter. Templum Iouis in Albano fuit a b vniuerso Latio conditum, ideoq; Latialis appellabatur. Eius meminit Liuius, Italicus, Lucanus, & alibi Cicero.

Quid restat? Et hoc ad miserationem pertinet: ostendit enim consumtam iam esse omnem fortunam, vt Sino Verg.

Quid iam misero mihi demq; restat?

His lacrymis. Hoc meo fletu, hinc illud Maronis, *His lacrymis vitam damus*, &c.

O me miserum. Ploratum sono verbi expressum ante oculos ponit, vt apud Homerum sæpissime factum legimus. Nam *Me* & *Mi* particulæ sunt flebiles, vt indicat Aristophanes in Equitibus

Quodnam concepi scelus? Artificiosa percontatio, quæ respondendi locum non relinquit, vt illud ad Iouem Veneris,

Quid meus Æneas in te committere tantum,
Quid Troes potuere?

Quid me reducem esse voluisti? Hunc etiam locum tractat ille versu Verg. *Hoc erat alma parens, quod me per tela, per hostes*, &c.

Vtinam dii immortales. In excitandis affectibus ea vetior oratio creditur, quæ ab ipso incipit, quod voluimus: vt Hector apud Vergilium, *Heu fuge nate Dea*, &c. Cicero etiam hic ab affectu sumsit initium: & quod interposuit, incredibilis grauitatis est.

EX A. IANI PARRHASII COMM. IN Claudianum excerptæ carminum diuersorum expositiones.

EX LVCRETIO.

Lucretii locus ex lib. 6. emendatus.

CLaud. *De raptu Proserp. lib. 3.*

Adnatat umbra freti, extremaque lucis imago
Italiam Lybiamq; ferit, claresc it Etruscum Littus. Vbi Parth.

Thyrreni maris ora. Nam Thuscia, velut τυῤῥηνία, Hetruria dicta est. Quippe qua Romanos fines alluit Tyberis, *Hetruria* terminus olim fuit, eiusdemq; alteram ripam Romani, alteram tenebant *Hetrusci.* Iuuenalis: *Imperii fines, Tyberinum virgo natauit.* Alii dictos *Hetruscos* autumant ab eiusdem regionis oppido *Atria*, quam Diomedes condidit, & *Æthriam* primo nominatam scribit Stephanus, vel ἀπὸ τῆς τῶν ἀέρων σκοπῆς, *propter auguriorum peritiam*, quia de cœlo seruantes exercent æthera. Quod si verum sit, oporteret eius nominis *prima produci*, quam *corripi tamen* frequentes obseruabis. *Thusci* præterea, seu (quod est idem) *Tyrrheni*, Campaniam tenuerũt, vt refert Plinius & in Vergilium Donatus. Quorum coloniam fuisse *Capuam*, tradit Mella Pomponius, & Puteolos Pausanias ἐν Δικαιαρχίᾳ τῆ Τυῤῥηνῶν, id est, *apud Dicæarchum Tyrrhenerum.* Tibullus de balneis Puteolanis:

Me tenet Æthruscis manat qua fontibus vnda,
Vnda sub æstiuum non adeunda canem.

Lucretii carmen de rerum natura lib. 6. sic emaculandum fuit:

Hic locus est Cumas apud, Æthruscos per montes,
Opplets calidis vbi fumant fontibus auctis. Nam de *Auerno* loquitur.

EX VERGILIO.

Ex Bucolico carmine, *Tardi venere bubulci*, non *subulci* legendum.

CLaud. *De raptu Proserp. lib. 2.*

Vetito se proluit arctos
Æquore, præcipitat pigrum formido Booten. Vbi Parth. *Pigrum.* Iuuenalis: *Frigida circumeunt pigri sarraca Bootæ.* Boues tardi sunt. Ouid ad auroram,

Prima vocas tardos sub iuga panda boues. Tibull.
Aut stimulo tardos increpuisse boues.

Inde

Inde *Tardus* epitheton *bubulci* proprium est. Vergil. *Tardi venere bubulci.* Nam legendum sic est, non (vt Seruius & alii) *subulci*, quos in Bucolico carmine nunquam Theocritus introducit: & Donatus tria tantum pastorum genera, quæ dignitatem in Bucolicis habent, enumerat: bubulcos, opiliones, & omnium minimos αἰπόλους, id est *caprarios*: quod nomen caute consulteq; in iis, quæ sumsit a Theocrito, Vergilius omisit, vt obseruauit & docuit Gellius. Sed ipse Theocriti versus, quem noster æmulatur, vbi *subulci* mentio nulla fit a nobis est:

Ἡγον τοι βῶτυν, τοι ποιμένες ὤ πόλοι ἦγον.
Ductores ouium & qui pascunt rure capellas,
Et venere boum custodes.

Ex primo Georg. *Tuque o cui prima frementem Fudit equum magno tellus percussa tridenti*: quænam sit illic *prima tellus*, & cur.

Claud. *De raptu Proserp. lib. 1.* *Iam magnus ad imis*
Auditur fremitus, templumq; remugit. Vbi Parth. *Fremitus.*) Multæ voces in vnum confusæ, fremitus proprie dicitur, vt indicat Seneca. Vergil.

Cuncti simul ore fremebant. Est & *fremitus* hinnitus equorum. Maro per initia Georgic.

Tuque o cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti. Vbi *prima tellus*, si tamen Attica designatur, ἁπλῶς *ora maris littusq;* non est accipiendum. Athenienses enim primam omnium suam terram seque primos homines prædicabant, de generis antiquitate cum Argiuis certantes, vt est apud Pausaniam. Nam primæ ciuitatis auctores videri vtrique volebant. Quorum Athenienses suam vrbem per excellentiam ἄστυ nominabant, vt veteris comœdiæ Poeta testis est Aristophanes, & Arthidos primo Philochorus, quique gentes exponit Stephanus. Quod eo magis a Seruio prætermissum miror, quo minus eum latuit historia, sicut hæc eius verba demonstrant, *Antiqua nobilis*, inquit, *neque enim nouæ esse potest, licet primam terram suam esse dicant Athenienses.* Extant & rei rusticæ collectanea ab auctore Græco nequaquam negligendo, imperatori Constantino nuncupata. In iis scriptum est, per orbis initia, quomodo omnia aquis essent obruta: Atticam terram *primam* emersisse, exortaq; contentione inter Palladem & Neptunum vter eius nomen imponeret, olea producta superiorem fuisse Palladem, quomodo loui ceteriſque diis eius domum præstantius esset visum quam portus & naualia quibus Atticam Neptunus ornauerat. Hinc in Thebaide Papinius lib. 12.

Fama minor factis, ipsos nam credere dignum
Cœlicolas, tellus quibus hospita semper Athena,
Ceu leges, hominemq; nouum, ritusq; sacrorum,

Seminaque in vacuas hinc descendentia terras,
Sic sacrasse loco commune animantibus agris

Confugium. Nam quod indigenas se iactarent & in ipso natos solo quod colunt, Ioseppus Troguſq; memorant & Thucydides. Is ait Athenienſes ex auro cicadas in capite geſtare ſolitos, vt eo argumento ſe terra genitos indicarent. Hunc ſane morem Vergil. in Ciri (quod poematis nomen eſt) expreſſit his verbis:

Aurea ſolemni comtum quem fibula cantu
Mopſopio, teretí nectebat dente cicada.

Quippe Niſus de cuius capillo poeta loquitur (vt tragœdiarũ ſcriptor Sophocles auctor eſt) Pandionis filius fuit ex Attica. Male qui depraua tum ſequuti codicem pro *Mopſopio* ‡ *Carpſela* legunt, & a loco, qui nihilo magis, quam reſpublica Platonis exſtat, eburneam ſuſpicantur. Athenienſes vero *Mopſopios* appellatos non a vate, ſed ab alio quodam *Mopſo*, docet Strabo. Sunt qui malint ab Oceani filia *Mopſopia*, de qua Suidas.

Ex Georg. 3 *Troia Cynthius auctor*, quis intelligendus.

Claud. de raptu Proſerp. lib. 3.

Longumq; immota moratur
Auctorem dubium certumq; expromere funus. Vbi Pantl. *Auctorem dubium.*) Nam compertum non habebat quiſnam Proſerpinam rapuiſſet. Auctor non eſt, qui tantum facit, ſed princeps, & qui primus iubet, vt aliquid fiat. Multaq; fieri poſſunt ab aliquo, alio tamẽ auctore, qui nihil agat. Inde illud apud Liuiũ frequenter. *Vt patres fiant auctores*, id eſt, *vt perinde accipiant, ac ipſi iuſſiſſent.* In hoc ſignificatu Vergil. Georg. lib. 3. poſuit:

Aſſaraci proles, demiſſaque ab Ioue gentis
Nomina, Troſque parens & Troia Cynthius auctor.

Ilus enim cum pecus in Myſia cuſtodiret, in certamine quodam victor, quinquaginta puetos ac totidem puellas accepit in praemium: quos Apollinis oraculo monitus, in coloniam deduxit, ea praeuiam bouem procubuiſſe animaduertit, anguſtaſque profus bellica virtute & opibus ampliſſimum poſtea fuit. Hiſtoriam percurrit Lycophron, eiuſque narrat interpres, ex Leſſis Lampſaci filii monumentis (de cuius nomine cum iis non contendam, qui *Blaſum* quam *Leſſin* dici maluerunt) quod eo nomine colonia dux in Lampſacum deductæ fuerit, vt in claris mulieribus a Plutarcho traditur. Phoui illius frater, qui poſt hominum memoriam primus Leucadium ſaltum tentauit, vt Charon Lampſacenus in hiſtorias retulit. Illud autem te nolim fugiat, in omnibus Lycophronis exemplaribus eadem non legi, librariorum negligentia: qui dum compendia ſectantur, hiſtorias, ſi quæ paulo altius repetuntur, aut mutilant aut omittunt. Quod autem res

non

nos scripsimus sese habeat, nouit vir vtraque lingua doctissimus, & a secretis pontificis, Laurentius Venetus, penes quem mediæ vetustatis codex Lycophronis noster est, vnde superiora mutuati sumus. Nouit & Patauinus Augustus, qui literas in vrbe Græcas magna cum laude profiteretur. Hieronymus item Massurius, in omnibus bonis artibus & inprimis philosophiæ studiis eminentissimus, qui (vt ingenuus est) cum nobis indicantibus illa eadem legisset, omissa Seruii sententia, facile nobis accessit. Nam cui placere docto potest, *Apollinem* dici *auctorem Troiæ*, quod eius muros (vt fabulæ canunt) exstruxerit? Hac profecto ratione *munitor Troiæ* non *auctor*, dici debuit, vt est apud Ouidium:

Me fido conspicuus Troiæ munitor amauit.

Quod si *auctor* inde diceretur, esset hoc illi nomen cū Neptuno & Æaco commune, quos operis habuit socios, vt Pindari scribit interpres. Neutrum tamen eorum *auctorem* Troiæ apud quēpiam dici legimus. Equidem ad Apollinis responsum refero, cuius fidem sequutus *Ilus*, *Ilium* condidit, vt Statius 11. Theb. accepit:

Gemit auctor Apollo
Quas dedit ipse domus. Dolet Apollo Thebas a Capaneo dirui, quas eius oraculum sequutus Cadmus ædificauit. *Cynthium* vero Troiæ regem, si modo is vnquam lectus est apud Maronem, *Apollinem* vocatum suspicor, Homeri imitatione, cuius carmen etiam, qui Græce nesciunt, habent in ore:

Smintheu præclare Tenedi dominator Apollo.

Orpheus,

Ὦναξ Πυθίου μεδέων ἑκατηβόλε μάντι. Id est:

Delphice regnator longe qui spicula tendis,
Præscie venturi. Vt Troiæ regem *Cynthium* Maro dixerit, quod illic impendio coleretur. Ac vt *Troiæ regem* fuisse condonem, *conditorem* certe Troiæ, nulla vel etiam ficta fabula persuadebit. Sosipater ait, *Auctor ab augeo verbale, fœmininum facit auctrix, cum vero ad auctoritatem refertur, pro communi accipiendum.* Ex his Charisii verbis est scire, etiam cum testimonium cuiusquam citamus, & dicimus, Auctor est, verbi gratia, Cicero, per *e* contra quorundam sententiam scribi oportere.

Ex Ciri, *Docta Palapaphia testatur voce Pachynus: Palaphatia papyrus* emendandum videri cum aliis in Ciri emendatis versibus.

Claud. de raptu Proserp. lib. 3.

Antra procul Scyllæa petit. Vbi Parrhas. Ita sane legendum, non *Scylla petit*, vt vitiati codices habent. Tædarum splendor, inquit, Scyllę specus euerberat in freto Siculo. *Scylla* saxum est appulsis noxium, quod hactenus nomen retinet, etiamsi *scillum* neutro genere vulgus efferat. Palæphatus inter ea, quæ fidem

non capiunt, meretricem fuisse *Scyllam* tradit: quæ cum deglubere-
ret amatores, indignatione deorum in maris monstrum conuersa
sit ex puella, quale describitur Odyssea, corporis ingenti vastitate,
senis ceruicibus, bis totidem pedibus, ordine dentium triplici,
quæ fauces ad prædam proferat ex altissima specu, vt Dionysius
interpretatur. Palæphati testimonio Vergilius ad Messalam scri-
bens vtitur:

Docta Palaphatia testatur voce papyrus. Et ita nostra casti-
gatione Minutianus impressit. In aliis omnibus exemplaribus ca-
tricosum carmen inuenies:

Nostra Pala Paphia testatur voce Pachynus. Idque nescio,
quis (nam Domiti glossulas illas esse non arbitror) *ad Venerem,*
Pachynumq; Siciliæ promontorium petridicule refert. Acusilaus
Scyllam Phorco patre natam tradit, Hesiodus in magnis codici-
bus ex *Phorbante*: nec inter omnes in matre conuenit. Homerus
Cratæin, Stesichorus *Lamiam* vocat: quæ & ipsa ex formosa pu-
ella in monstrum versa necat infantes, efferata, quod inuidia Iu-
nonis, omni sobole quam ex Ioue pepererat, orbata sit, vt Libyco-
rum 2. scribit Duris. Ex Græcis quidam prodiderunt, *Hecaten* fu-
isse filiam: sed *Hecaten* & *Cratæin* eandem accipit Apollonius. Ex
hac historia Vergilii versus ex Ciri mendosos & syllabis olim va-
cillantibus, in hos redegimus numeros, ipsique Minutiano de-
dimus imprimendos:

Ipsi seu Lamiæ mater sit, siue Cratæis,
Siue illam monstro genuit Persæa biformi,
Siue ex neutra parens. *Hecaten* intelligit in Perse,
sicut in monstro biformi *Phorcum*, nequis hæreat in salebra. *Scyl-*
la præterea *Nisi* filia fuit, quæ succiso fatali parentis crine *Nisam*
arcem Minoi prodidit. Sed is puellæ scelus auersatus, ab eius manu
clauo pendentem per æquor raptauit, quoad in auem *Ciris* Am-
phitrites ope migrauit. Fabulam Græco carmine Parthenius me-
morat. Inde *Saronicus sinus* dictus est, vt placet Eustathio. No-
stri nominis affinitate abutuntur. Nam maris etiam monstrum
Nisæidam vocat Ouidius.

Æneid. 1. *Spumas salis æra ruebant*, non de *remis*
intelligendum.

Claud. *De raptu Proserp. lib.* 1.

Ecce celsas surgunt electra columnas. Vbi Patth.
Surgunt) attolluntur. Vergil.

Nauali surgentes ære columnas. Hic versus est, ex quo
Maronis aliud carmen Æneid. 1.

Vela dabant læti & spumas salis æra ruebant, nauium *rostra* in-
terpretati sumus, quæ ex ære fiebant, vt discimus ex Vitruuio Rot-
fo. Plinioque. Suidas Ἐμβολον, inquit, *vocant ex ære rostrum, quod*
exstat e prora nauium. Vergil. Æneid 3. *Tremit*

Tremit ictibus aerea puppis. Idem 10.

Massicus aerata princeps secat æquora Tigri. Nauis id nomen est ab insigni. Stat. Theb 5.

Ecce autem aerata dispellens æquora prora
Pelias intacti longe subit ostia ponti

Pinus. Cæsar belli ciuilis 2. *Cum cluse nauium 21, in quibus pauca erant aerata.* Maronis illud a nobis antea recitatum, C. Balbus, vt nos, expressit hunc in modum,

Volat immissis caua pinus habenis,
Infinditq; solum & spumas vorat aere tridenti. Flaccus igitur Horatius, cum vellet *longam nauem* significare & rostratam firmamque, *Cypriam* dixit, vt *aerea* accipiatur: quod oppidam Cypri Temese, æris olim metalla habuit, vt Strabo tradit: ex quo *Cypros* (vt Verrius ait) *aeroſa* dicta est.

Item, *Nunc quales Diomedis equi, nunc quantus Achilles,* quo sensu dicatur.

Claud. *in praf. lib. 2. De raptu Proserp.*

Diraq; sanguinei vertit præsepia regis,
Et Diomedæos gramine pauit equos.

Vbi Parrh. Equos habuit Diomedes admodum feros & qui corporibus humanis pascebantur. Hos abegit Hercules, & simul Argos abduxit, cum malis Hesperidum baltheoque Hippolytes. Obiter expugnauit & populatus est Pylon, cum Neleus eis portas clausisset. Auctor Telesarchus. Equos Iunoni consecrauit Eurystheus: eorum genus prorogatum vsq; ad Alexandrum Philippi F. tradit Diodorus. Alii etiam vlterius, vsque ad Antonii tempora, qui triumuir constituendæ Reip. fuit, vnde manauit *equus* ille *Seianus*, calamitatis adagio nobilis. Auctor Gellius. Ab iis præterea genus ducebant Argiui *Diomedis equi*, de quibus Æneid. 1. Verg.

Nunc quales Diomedis equi, id est, num ita feroces, vt illi Thraces ad quos originem referebant? Nec omittam sequens hemistichium, quod ex iis nemo quorum sententia edita sit, assequutus mihi videtur. Non enim illic Dido interrogat *qua virtute quoue corporis & animi robore*, sed *quantus*, id est, *quam magnus* Achilles fuerit. Nam ex fabulosa Lycophronis historia *nouenis cubitis* adoleuisse dicitur.

Æneid. 2. *Vos æterni ignes & non violabile vestrum Testor numen*, ait: ad *Argiues penates* referri debere.

Claud. *De raptu Proseſ. lib. 1.*

Ad Phrygios tendit secura penates. Vbi Parrh. *Penates.* Sedes, quarum *tutelares dii* penates existimantur, Eosdem, *Lares* etiam vocabant, vt ante est dictum. *Penatum* vero mentio facta commodissime hic est, nam Cassius Hemina Romanorum *penates* interpretatur quos alio verbo μεγάλους θεοὺς, id est,

magnos Deos, indigitabant. Et Cybelem de numero *penatum* esse non dubitabit qui vel primum Varronis librum de lingua Latina legit, vel eam dici *Magnam matrem* non ignorat. Longa Dionysii Halicarnassei, Nigidii, Varronis, & Macrobii, de diis penatibus disceptatio. Sunt autem per quos penitus spiramus, per quos habemus corpus & animi rationem. Deos *penates* testatur apud Vergil. Sino cum ait,

Vos æterni ignes, &c. Nam si *penatum* offensam vereri simulat, si patriæ secreta hostibus prodat, cuius dis *penatibus* credita cura est. Vnde dii patrii quoq; dicti sunt, vt tradit Higynus, & Maro,

Dii patrii seruate domum, seruate nepotem. Porro *penatu* æternum ignem etiam alibi Verg appellauit.

Æternumq; adytis effert penetralibus ignem. quanquam sunt qui velint præsentes Vestæ focos a Sinone testari.

Item illud, Sanguine placastis ventos, ex qua historia Claud. *De raptu Proserp. lib. 3.*

O templis Scythiæ atq; hominem sitientibus aris
Vtraq; digna coli.

Vbi Pharrh. Probra ducuntur a gentibus: Ægyptissat, quia fallaces Ægyptii sunt, & semper alia cogitant, alia simulant, vt inquit Hircius: Cilicissat, improbe perditeque viuit: Lesbissat, tribas est & alias subagitat, vt ex Pherecrate discimus. A populis, vt Axonas imitatur, id est, corrupte loquitur. Axones enim crassilingues inter Atticos, & semibarbari: sicut Sphetii rusticis moribus habentur. Qui Tauricam colunt Scythæ, quoscunque capiebant aduenas, immolabant Dianæ: quæ sacrificia tragice decantauit Euripides. Narrat Herodotus, & Ammianus, & Clemes Sidonius exprobrat. Expetebant imprimis & summo quidem studio Græci generis homines, in gratiã sacerdotis Iphigeniæ, q̃ vocat Iphianassam Lucretius. Agamemnonis ea filia fuit & Clytemnestræ, vel (vt Duridi Samio placet) Helenæ, Thesei stupro concepta: Clytemnestræ tamẽ dici, quoniam Menelao nubens Helena, sorori adoptandam dederit. Eandem cum Græci classem remorantibus ventis in Aulide essent immolaturi, Diana supposita cerua surripuit, & in Scythiam translatam suo templo præfecit. Quidam mutatam dicunt in ceruam, nonnulli in anum. Phanodicus rerum scriptor in vrsam, Nicander in taurum. Hesiodus in mulierum catalogo ait, Hecaten Dianæ numine atq; voluntate effectam. Inde Verg. Æneid. 2. composuit oraculum.

Sanguine placastis ventos & virgine cæsa. Ventos inquam, quia βύετας, hoc est, *procellis*, Iphigeniam mactare constituerant, vt est apud Lycophronem: quod Seruius & alii no viderunt. Quin & Phocenses Græcos etiam Dianæ pro victimis iugulabant, vt tradit Pythocles: inq; Syriæ Laodicea virgo Mineruæ cædebatur, vt Pallas refert, qui Mithræ mysteria Græce scripsit.

Item

Item illo, *Nec mihi iam patriam antiquam spes vlla videndi*, Argiuæ vrbis *vetustatem* designati.

Claud. *De raptu Proserp. lib. 2.*

Inachiis Alcides missus ab Argis. Vbi Parrhas. *Argis.* Oppido Peloponnesi, quod omnium primum Phoroneus regiam sibi condidit, vt quorundam sententia scribit Plinius. Laudat & Argos a *vetustate* Sophocles in Electra. Hinc *Argiuus* apud Vergilium *Sinon* ita suspirat,

Nec mihi iam patriam antiquam spes vlla videndi. Nam *Sinon Argiuus* inquam fuit, vt ipse de se fatetur apud Thryphiodorum, Ἄργος μοι πόλις ἐστίν. *Argos mihi patria est.* Liuius, *Argos*, inquit, *ipsos non vetere fama magis quam morte Pyrrhi nobilitatos.* Papin. Theb. 3.

Quicquid & Asopon veteresq; interiacet Argos.

Ergo qui *Caram* Seruius intelligit, nemini docto placere potest aut debet.

Chorœbus, vnde Mygdonides.

Claud. *De raptu Proserp. lib. 2.*

Tu natus Amyclis. Vbi Parrhas. *Amyclis.* Oppido Laconiæ, de quo diximus. Neque nos decipiat Ouidius,

Te quoque Amyclide posuisset in æthere Phœbus. Illic enim non gentile nomen est, vt plerique arbitrantur, sed patronymicum. Nam filius Amyclæ fuit Hyacinthus, vt proposuimus. Similiter apud Vergilium *Mygdonides*, non a loco, sed a *Mygdone* patre, Corœbus est: quem fuisse tradit Zenobius adeo vecordem, vt maris vndas enumeraret. Quintus, κόρεσον μύγδονος υἱὸν, *Corœbum Mygdone natum Diomedes*, inquit, *hasta transfadigit.* Pausanias in halosi Troiæ ex tabula Polygnoti, Super Eioneum & Admetum *Corœbus* est, Mygdonis F.

Æneid. 3. *de Pyrrho,*

Patriaq; obtruncat ad aras.

Claud. *De raptu Proserp.*

Delphica quinetiam fratris delubra tacebunt. Vbi Parrhas. Callisthenes *De rebus Græcis lib. 3.* clara Græciæ oracula commemorat hæc, *Ismenium in agro Thebano, Trophonium in Lebadea, & quod Phocense vocant ad Abas: omniumq; præstantissimum Delphis in Bœotia iuxta Parnassum*: de quo Trogus & Strabo plura. Delphis nomen a se dedit Neptuni filius Delphus, ex Melantho susceptus filia Deucalionis, vt scribit interpres Lycophronis: quam Neptunus in Delphinem mutatus compressit, vnde nato puero nomen. Fabulam percurrit Ouidius in eiusdem Dei mentione,

Te sensit equum crinita colubris
Mater equi volucris, sensit Delphina Melantho.

Ex eadem Neptunus etiam Pythin puellam sustulit, quæ Pytho-

ni nomen vrbi dedit, vt Myclus Neapolitanus autumat. Equidem non sum nescius hanc historiam mutatis nominibus aliter a Pausania tradi: sed nos opinatissimos habemus auctores. Quæritur & a nonnullis etiam bene doctis, cur Neoptolemi eædem scribens Vergilius, Delphicas Apollinis aras, patrias appellarit. Equidem sicut affirmare non ausim vanane sit historia quam Seruius affert, annon, ita omissis ambagibus, ἀνωλῶς patrias illic aras accipio, quoniam Pyrrhus ad aras eiusdem Dei obtruncatus est, cuius antea pater eius Achilles. Quod etiam Pausanias notauit, qui ad hanc sententiam Græce loquitur, *Subit admiratio cogitantem, omnibus qui Æacidarum cognomine censebantur, vnam necis sortem diuinitus obtigisse, siquidem Achillem a Paride Priami F. & Apollinis interfectum Homerus auctor est: Pyrrhi Achillis F. eadem oraculum Delphis imperauit: postremo Pyrrhus, Æacidæ filius Argis diem obiit, necis auctore Cerere, vt Argiuorum fides asseuerat, & Leucias carmine complexus est.* Hæc in Atticis. In rebus item Messeniorum, *Neoptolemo*, inquit, *Achillis filio qui Priamum mactauit ad aram Iouis Hercei, accidit vt & ipse Delphis ad Apollinis aram trucidaretur. Inde pœna talionis Neoptolemi pœna dicitur.* Maronis ergo Andromache *patrias aras* dixit quasi Achilli Pyrrhoque fatales.

Ibidem, Tarentum cur *Herculeum* dicatur.

Claud. *De raptu Proserp. lib. 2.*

Non Stygii terruit ira canis. Vbi inter alia Parth. *Heraclea.* Tarenti præterea nomen fuit, ab Hercule, qui Tarentinos bello domitos in potestatem redegit. Auctor in naturæ miraculis Aristoteles. Hoc alieno dixisse loco fraudi non sit, in Maronis gratiam, qui Tarento dedit epitheton ex hac historia,

Hinc sinus Herculei (si vera est fama) Tarenti. Non interponit iudicium suum Poeta, non nescius hoc, vt fabulosum, inter ea quæ fidem nō capiunt, Aristotelem coniecisse. Si quibus autem commentitia nec vlla ex parte accommodata Seruii sententia placuerit, iis equidem placeat necne nostra, non satis laboro.

De Dodonæis apud Maronem lebetibus.

Claud. *De raptu Proserp. lib. 1.*

Cesserit inuentis Dodonæa quercus aristis. Vbi Parthen. inter alia,

Hinc & Dodonæus lebes in eos adagio dicitur, qui perdita verborum colluuione scatent, & inaniter obloquuntur. Nam pelues circum Iouis fani parietes ita locatas scribit Demon, vt siquis vnam leui tactu contingeret, protinus omnes continuata perpetuaque complosione longum tinnirent. Ausonius cottidiano solis ortu contactas radiis crepare dicit: id quod de Memnonis apud Ægyptias Thebas statua Philostratus & alii tradiderunt. Ausonius,

Nu

Nec Dodonæi ceſſat tinnitus aheni,
In numerum quoties radiis ferientibus icta
Reſpondent dociles moderato verbere pelues.

Eaſdem tamen abluendorum corporum gratia illic haberi, diſcimus ex Aſconio. Meminit & inter Heleni dona Verg.

Stipatq; carinis
Ingens argentum, Dodonæoſq; lebetes.

Et Clemens Sidonius, vbi cortinas oraculorum pluribus inſectatur.

Alpinus Boreas Maroni cur dictus.

Claud. *De raptu Proſerp. lib.* 3.

Non Rheni glacies, non me Rhipæa tenebunt
Frigora. Vbi Parrhaſ.

Rhipæa frigora. Poſidonius & Protarchus (*vt dictum eſt*) Rhiphæos & Alpes eoſdem montes accipiunt, quos teneant Hyperborei: quibus accedit Tibullus, vt illic indicabimus. Damaſtes, qui populos Græcus auctor exponit, *Scythas*, inquit, *excipiunt Eſſedones, hos Arimaſpi contingunt: vlterius Rhiphæi ſunt, vnde flat aquilo continuis obiecti niuibus: deinceps externi maris oras habitant Hyperborei.* Hic eſt ille Sigeus Damaſtes vnde teſtimonium citat Auienus hoc verſu,

Quin & Damaſtes nobili natus Sige. Sic enim legendum, non (vt vulgati cõdices habent) *Signe*. Eſt autem Sige Troadis vrbs, *vt in Aſia ſcribit Hecataus*: vnde gentile nomen Græce Σιγίτης, Latine *Sigæus*, auctor Stephanus. Vergilius Æneid. 4. *Alpinum Boream* dixit, quod is e Rhiphæis montibus ſpirat qui cum Alpibus iidem ſunt, ex ſententia Poſidonii.

Bacchatamq; iugis Naxon Maro cur dixerit.

Claud. *De raptu Proſerp. lib.* 1.

Vlulatibus Ida *Bacchatur.*

Vbi Parrhaſius.

Bacchatur. A fanaticis per furorem quatitur. Et paſſiue dixit, vt Maro, *Bacchatamq; iugis Naxon*: vbi per epitheton nominis rationem Poeta expreſſit, ex Euphorionis ſententia, qui Naxon dictam tradit a verbo βάζω, quod eſt bacchari atque rem diuinam facere: quamuis alii nomen inſulæ datum velint ab Endymionis filio Naxo, vel ab eiuſdem nominis altero duce Carum. Sunt qui bacchatam Vergil. Naxon ἀπὸ τοῦ βάκχου dictam putent, eo quod in ea Liberi patris orgia celebrarentur, eadem ratione, qua Cithæron a Papinio 4. Thebaidos,

Et te bacchate Citharon.

Æneid 4. *Tercentum tonat ore Deos.*

Claud. *De raptu Proſerp. lib.* 1.

Ecce procul terni Hecate variata figuris. Vbi Parrh.

Perſei fratris Æetæ Colchorum regis Hecate filia fuit, vt Dionyſius Mileſius in Argonautico refert. Ea dum vaga per ſaltus venaretur, aconiti vim prima deprendit: & ita necato parente regnum occupauit, a ſuis in cœlum poſt mortem relata, *vt apud Diodorum legimus.* Eiuſdem nominis altera, ex Aſteria Latonæ ſorore & Perſeo Titane nata: cui Iupiter elementa ſubiecit, & cœlo ereboque potentem fecit, *vt canit Maro:* vnde & Hecate dicta eſt, *vt diſcimus ex Heſiodo.* Verg. Æneid. 4.

Ter centum tonat ore Deos. Sic enim nos interpretati ſumus, vt dicat Hecaten a ſaga ter inuocatam: quam per centũ Deos obſcure quidem, verum peritiſſime, deſignauit, ad ampliſſimam Deæ poteſtatem & nominis rationem ſimul alludens. Id ab ἑκατὸν trahitur, quod apud Græcos idem valet quod centum. Ternarius porro numerus in huiuſmodi ſacris adhibebatur ex ritu, vt ex Homero, Naſone, Tibullo, Papinio colligitur, & Porphyrius illephiloſophus in reſponſis abunde differit. Nec obeſt, quod a Poeta ſtatim ſubiicitur,

Ter geminamq́, Hecaten, tria virginis ora Diane.

Nam ſui moris eſt *(vt etiam Macrobius obſeruauit)* in quibus non conuenit inter doctos, vtranque ſententiam complecti. Quo fit vt ſibi plerunque non conſtet, *vt Seruius & alii poſt eum Grammatici notauerunt.* Norat diuerſas in Hecate opiniones, & eam quam ſuperius attulimus, & illorum qui cum Iunone coniungunt: vt ſit eadem, Iuno, Diana, & Proſerpina: ex quibus Hecate, vt eſt apud Lucianum, commune numen efficiatur. Idcirco ne alterutrum Poeta damnaret, vtrunque dixit. In hæc diuertere libuit propter eos, qui anicularum deliramenta ſectati, a Seruio diſceſſerunt.

Æneid. 6. *Et conſanguineus lethi ſopor,* quo ſenſu dicatur.

Claud. *De raptu Proſerp. lib.* 1.

Te conſanguineo recipit poſt fulmina feſſum
Iuno ſinu. Vbi Parrhaſius,

Conſanguineo. ſororio. Nam conſanguinei fratres etiam dicuntur. Vergilius.

Et conſanguineus lethi ſopor. quippe Somni ſoror Mors eſt, vt canit Heſiodus. Et Seneca ad Somnum: *Frater durę languidę mortis.* Sophocles in Aiace ξύναιμον, id eſt, conſanguineum, dixit Aiacis fratrem Teucrum. Papinius.

Et conſanguineo gliſcis regnare ſuperbus
Exſule, id eſt, eiecto fratre.

Ægæon cur in orci veſtibulo.

Claud. *De raptu Proſerp. lib.* 3.

Noſtros

Nostros an forte penates

Appetiit centum Briareia turba lacertis. Vbi Parth. Allusit ad multiplices Gigantis artus, de quo Vergilius Æneid 10.

Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt
Centenasq; manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribusq; arsisse, Iouis cum fulmina contra
Tot paribus streperet clypeis, tot stringeret enses. Idem Gyge Cottoque sociis (vt canit Hesiodus) orci vestibulo custos additus est, ne vincula Titanes frustrentur, quod Æneid. 6. designat Maro, quãuis alii non obseruarint. Orpheus Amacliden Protocleaq; & Protocleonta, *tritopatores* (vt ipse vocat) ventorum custodes esse canit & ianitores. Addit interpres, eos *Cali Terraq; fuisse filios*, & aliis appellari nominibus, *Cottum, Briareum, Gygem*, ex quo scire est in Titanibus antiquos sensisse ventos.

Æneid. 7. *Hunc Fauno & Nympha genitum Laurente Marica*, intelligendam esse Circen.

Claud. de raptu Proserp. lib. 1.

Cœperat & vitreis summo iam margine texti
Oceanum sinuare vadis. Vbi Parrhasius.

Vitreis vadis.) Aquarum epitheton vitreus est: & in aquis habitantes Nymphas, vitreas appellamus. Papin.

Vitrea iuga perfidæ Circes. Nam Lactantius auctor est Circen, postquam ab humanis excessit, Maricam Minturnensium numen effectam. Inde Latinum quem Circes apud Hesiodum, Maricæ filium legimus, apud Vergilium

Hunc Fauno & nympha genitum Laurente Marica accipimus, q si Seruius obseruasset, tot ambagibus in re aperta nõ vteretur. Maricæ præterea meminit Horatius & Martialis. Ab eadem Campaniæ mons in Suessano Maricus: cuius meminit Agenius Vrbicus in controuersiis agrorum.

In illud *Odit & ipse pater Pluton, odere sorores Tartarea.*

Claud. *De raptu Proserp. lib.* 1.

Torus inuisa iugales Alecto temone ligat.
Vbi Parrhasius.

Inuisa.) Maronis epitheton, qui de hac ipsa furia sic ait,

Odit & ipse pater Pluton, odere sorores
Tartarea. Et alibi,

Inuisum terras numen cœlumque leuabat. Sed in priore Maronis versu non venerationis sed naturæ nomen est Pater, vt cum sequenti verbo conueniat, *Odere sorores Tartarea.* Nam suo more Vergilius duas, & quidem diuersas sentẽtias percurrit: hic Orphei, qui furias Plutonis & Proserpinæ filias in hymnis canit, vt infra demonstrabimus: alteram paulo post Æschyli, cum ait,

Hunc mihi da proprium virgo fata Nocte laborem.

Quippe Æschylus (vt proposuimus) eadem Nocte genitas existimauit.

Æneid 11. ex qua historia Diomedes dicat. *Et socii amissi petierunt æthera pennis.*

Claud. *De raptu Proserp. in præfat. lib. 2.*

Et Diomedeos gramine pauit equos. Vbi Parrh.

Diomedes Tindam vrbem Thraciæ tenuit, vt Plinius & Capella refert. Aduersus hunc tanto discrimine pugnauit Hercules, vt Abderitũ suas delitias amiserit, equorum morsu discerptum: cuius illic humati nomine Abderam oppidum condidit, vt Hellanicus auctor est. Diomedes autem Tydei filius, excita Troia Argo profugus, nouas sedes in Apulia captauit, amissis q; socios in sui nominis aues cõuersos, vt queritur apud Vergilium. Nec historiæ fidem mutauit, vt Seruius autumat. Nam & hoc a nonnullis traditur. Lycophron de Diomede,

Πικρὸν ἑταίρων ἐπὶ ἐρεμβρῶν ἰδὼν

Οἰωνομικτον μοῖραν, id est, Triste suorum cõmitum qui vidit fatum, quos sumtis tulit aura pennis. Ecce Diomedes suorum eadem spectasse dicitur. Nec inficior ab aliis postquam Diomedes ab humanis excessit, ĩ eẽ gestam scribi: sed & ante facto ad insulas naufragio, vt inter naturæ miracula rerulit Aristoteles.

Æripes cerua quo sensu dicatur a Marone.

Claud. *De raptu Proserp. in præfat. lib. 2.*

Non ceruam volucres eripuere pedes. Vbi Parrh.

Volucres pedes.) Plantæ pernices. Ouid.

Cruraque nec ablatis prosunt velocia ceruis. Eandem Vergilius appellauit æripedem, quasi cursu cum ventis certaret: quanquam complexionem non agnouit Apronianus qui legit æripidem, habentem pedes ex ære solidos & indefatigabiles.

Ida venatrix quo sensu dicta.

Claud. *De raptu Proserp. lib. 1.*

Sic ait, & fuluis serpentibus attigit Idam. Vbi Parrh.

Homerus Idam πολυπίδακα & μητέρα θηρῶν in hymnis appellat, feriguam scilicet & ferarum parentem. Inde Vergilius ait Ida venatrix: etiamsi Seruius aliter.

EX STATIO PAPINIO.

Sylu. 1. *Huc & sub nocte silenti. Cum superis terrena placent, tunc turris relicto Labetur cœlo.*

Claud. *De raptu Proserp. lib. 2.*

Rursus q; verendum
In chaos obliquo pugnans temone reuerti.

Vbi Parrhasius,

In chaos verendum,) ad horrendas inferni sedes. Et hoc ait quoniam

hiam manes solis aspectum non ferunt. Inde Anchisæ vmbra apud Vergilium queritur,

Et me fautus equis oriens afflauit anhelis. Sed ipsi quoque Dii superi interdiu non vagantur. Papinius,

Huc & sub nocte silenti
Cum superis terrena placent, tum turba relicto
Labetur cœlo miscebitque oscula iuxta. Vbi (parcant Domitii manes) quid ineptius quam excidium Romani imperii intelligere, quod propter rerum gestarum magnitudinem perpetuum fore vaticinati sunt omnes? cum suo Cęsari blandiens Poeta dicat, Flauiæ gentis Deos quos Domitianus consecrarat, eiusdem colossum cęlitus insessuros. *Cum superis terrena placent*, id est noctu, quo tempore dii terras inuisunt.

Sylu. 4. votiuam lampada cur dixerit.

Claud. *De raptu Proserp. lib. 2.*

Et claram dispergere lumina lucem. Vbi Parth.

Si Phœbi radios intelligas, perspicuus sensus erit. Alii tædas accipiunt. Nam facibus in Ætna succensis filiam vestigauit, vt tragœdiarum Poeta scribit Carcinus. Papin. in 4. Sylu.

Tuque Actæa Ceres cursu cui semper anhelo
Votiuam taciti lassamus lampada mysta.

Qui versus ab interprete dissimulatus, habet historiam. Nam cum Diotimus Athenienſium classem præter oram Campaniæ duceret ex oraculo Parthenopæ rem diuinam fecit, institutis ludis Cerealibus, quos ętate Timæi, Neapolitani solemnes obseruabant. Inde votiuam lampadem Statius appellauit, quippe votiui ludi faculis illustrantur, vt Æneid. 5. docet Seruius

Sylu. 5. *Fugere meos Parnassia crines Vellera*, quo sensu dixerit.

Claud. *De raptu Proserp. lib. 2.*

Grata coronati peragunt connuia manes. Vbi Parth.

Coronati, veteri more, qui sertis ornati conuiuia agitabant, vt discimus ex Plutarchi sympoſiis & Athenæo. Tibullus,

Iamdudum Syrio perfusus tempora nardo,
Debueram sertis implicuisse comas. Antiquissimum præterea coronarum genus ex lana fuit, auctore Verrio. Inde Papinius in patris epicedio,

Fugere meos Parnassia crines
Vellera, id est serta, quanquam nihil impedit insulas illic exponere, nam 4. Thebaidos ait, *Vatem cultu Parnassia monstrant Vellera.* Et infra.

Nunc humeros nunc ille manus & vellera pressat
Anxius. Et 8 de Thyodamante,
Atque ita vbi interto signauit vellere crinem. nisi forsan alludat ad flaminum floccos.

Thebaid. 2. Diomedem his verbis *seu tu Libyco Tritone repexas Lota comas, qua te biiugo temone frementem Intemeratarum volucer rapit axis equarum*: ad Palladis Hippiæ nomen alluſiſſe.

Claud. *De raptu Proſerp. lib. 2.*

Tritonia caſſide fulua
Celatum Typhona gerit. Vbi Parthaſ.

Tritonia.) Pallas, vt placet Calliſtheni, quod hæc Dea τριτογένεια id eſt tertia menſis die, nata: qui feſtus Athenis trãſigebatur, vt Romæ quinquatria. An ideo potius appellata ſic eſt, quod e patris vertice proſiluiſſe dicitur & caput τριτὼ Bœoti vocant? Fortaſſe inde dicta magis ſit quod eadem luna creditur, quæ tertio poſt coitũ die apparere incipit. Neque non illud conuenit quod animos ipſa noſtros moderatur: quorum vis triplex, iraſci, cupere, & rationi obtemperare. Quid ſi propterea nomen accepit quod aeri præſit? Aeris porro mutatio triplex eſt: vere, æſtate, hyeme, quippe vetuſtas autumnum non numerabat: quia proprium non eſſe tempus exiſtimabant, ſed ex vtriuſque confinio conſtare. Democritus Græce quidem ſed ad hanc ſententiam, *Minerua mens eſt*, inquit, *cuius munere bene conſulimus, recte iudicamus, nihil qui: quam per iniuriam facimus.* Triton præterea Bœotiæ Theſſaliæ Libyæque fluuius eſt, & ibidem palus, ex qua Pallas orta traditur ab Heredoto, patre Neptuno quem Græci vocant Hippion (*vt Ariſtophanes indicat*) ex cauſſa quam pluribus indicat Verrius: a noſtris equeſter & conſus appellatur, vt diſcimus ex Dionyſio, Plutarcho, Seruioq. Sed is cum filiæ neſcio cur aliquando ſuccenſuiſſet, adoptandam ſe Ioui dedit. Superioribus conſentanea Mnaſeas & Harpocration tradiderunt, niſi quod eius matrem non (vt ille) Tritonem ſed Polyphen Oceani filiam produnt: ipſamque Deam bigas veſtri interpretari Cicero maluit) quadrigas inuenifle dicunt, indeque Hippean Græce nominatam: quod in Suidæ monumẽtis etiam legimus. Eſtque frequens Hippiæ Palladis apud Pauſaniam mentio. Ad hæc hiſtoriam Papinius & Deæ cognomen, alluſit: apud quẽ Theband. 2. Tydeus Palladem ſic adorat,

Seu tu Libyco Tritone repexas
Lota comas, qua te biiugo temone frementem
Intemeratarum volucer rapit axis equarum. Triton autem (quod ſcribit Aceſander) Neptuno patre genitus eſt ex Atlantis filia Celæno.

Theb. 4. in illud, *Tu ſepare cœtu Elyſios Perſee pios.*

Claud. *De raptu Proſerp. lib. 1.*

Ecce procul ternis Hecate variata figuris. Vbi Parth. Hecaten nocte genitam canit Bacchylides: Ioue & Aſterie Muſæus: eandem & Cerere Orpheus: Pherecydes Ariſtæi Pœonis filiam tradit. Eadem Perſeis appellatur a patre. Apollonius Argonaut. 3.

Hecate

Πότνια θεὰ Περσηΐ, Et in 4.

Ἰσω νυκλιπόλᾳ Περσηΐδος ὄργια κούρης, id est,

Noctiuaga testor Perseidos orgia diuæ. Nec aliud in Cassandra cum Perſei virginem dicit, Lycophron intellexit, & Papinius in euocatione manium ex persona Tiresiæ,

Tu separe cœtu
Elysios Perseæ pios virgaque potenti
Nubilus Arcas agat. In quo Perſei quoque legi potest, vt Inachi, Phylli, Amarylli. Hinc apparet eos falli qui Perseæ legendum putant, & inerudite Bacchum vel Mercurium bis inculcant.

In eodem *Templumque Aleæ memorale Minervæ* legendum esse, non *altæ.*

Claud. de raptu Proserp. lib. 1.

Atlantis Tegeæe nepos. Vbi Parrh.

Tegeæe.) Arcas. Nam Tegea Arcadiæ oppidum est, vt scribit Pausanias. Eius meminit Homerus. Vnde muliebri genere Tegeatis, masculino Tegeates, & Tegeęus apud Propertium: quin & Tegeaticus. Papinius,

Et de Manalia volucer Tegeaticus umbra. Tegeæ (quod idem scribit Pausanias) Aleę Mineruæ templum fuit, ab Aleo Aphidantis filio conditum: de quo Statius,

Templumque Aleæ memorale Minervæ. Quamuis in peruulgatis codicibus *altæ* librarii vitio scriptum sit.

Ibidem, *Venit & Idæis vlulatibus æmulus Azan:* quid Azan & quomodo Idæos vlulatus æmuletur.

Claud. De raptu Proserp. lib. 2.

Candida Parrhasii post hanc regina Lycæi. Vbi Parrh. Azaniæ vero, quæ pars est Arcadiæ, Parrhasii & Trapezuntii contribuuntur, vt legimus apud Stephanum: qua de Caussa Papinius Azanas & Parrhasios coniunxit,

Venit & Idæis vlulatibus æmulus Azan,
Parrhasiique duces. Sed illud apud eum quæritur cur Azanas Idæis vlulatibus æmulos dicat. Id nos ex Callimachi scriptis assequuti videmur. Ait enim in Arcadia Iouem natum qua maxime quercubus densaretur & aquarum penuria laboraret, Azaniam designans, quam ἀπὸ τὴν ἄζαν, id est a siccitate, nominatam scribit Eustathius. Hinc Azania prouerbio mala dicuntur assidua diuturnaque, quod ea regio ob inopiam aquarum labores agricolarum frustratur. Etsi Paulanias ab Azane dictam mauult, quem ex Erato Nympha genuit Arcas: & Arcades apud se natum Iouem audacter cum Gretensibus contendebant, vt testatur idem Callimachus in hymno Ioris,

Ζεῦ, σὲ μὲν Ἰδαῖοισιν ὀνειρατὸν ἔμμεν ἔφασαν
Ζῆνα σε δ' Ἀρκαδίη πάντες, πάτερ, ἐψεύσαντο, id est.

Iuppiter aeriis cum te ſibi vindicet Ide
Montibus, Arcadiaque, vtri mendacia iactant? Nam quid quid de partu Iouis a Cretenſibus fingitur, illud idem Cybeles ſacerdotes apud Azanas vlulatibus & fanatico diſcurſu repræſentabant, oſtenſo etiam apud ſe loco, quod Rheæ puerperium dicebant, vt eſt apud Callimachū Redditur & a Philone Maſſiliæ ciuitas Azan, & alia ab Herodiano Phrygiæ: ſed vtraque huic loco minus accommodata. Quin & Ouidius in 11. Metamorph. Arcadiam Iouis ex hac hiſtoria nominauit, cum ait,

Arcadia tamen eſt impenſior illi
Cura ſuæ. Quamuis nihil alii ſuſpicantur.

Ibidem in illud, *Plaudentique habiles Cacya reſonare Diana.*

Claud. *De raptu Proſerp. lib. 2.*

Criſpatur gemino veſtis Gortynia cinctu. Vbi Parrh. Memorat & eiuſdem nominis [*Gortyn*] alteram Pauſanias in Arcadia, cui proximum ſtatuit Plinius Caryum oppidum Laconiæ, vbi Lacedæmonii Dianam præcipuo cultu proſequebantur, virginum choro & præmio muſici certaminis inſtituto, quod Exceſſides (vt ſcribit Polemon) citharæ cantu victor aliquando conſequutus eſt. Inde ſaltandi quoddam genus Καρυάτιζειν Lacones dicebant, eiuſq; inuentores Caſtorem Pollucemque profitebantur, vt ait Lucianus. Quin & ipſa Diana Caryatis indidē memoratur: cuius honori bocolicum carmen primo datum eſt, vt docet interpres Theocrin & e noſtris Diomedes: etiamſi Curetis apud eum mendoſe ſcribitur. Ex hac hiſtoria Papinii carmen ex 4. Thebaid. interpretati ſumus.

Plaudentique habiles Carya reſonare Diana, Cum neſcio quis ad Heleam Dianam referret, eiuſque nominis rationem per cauteri viuaſq; paluſtres rimaretur: vnde luto cœnoq; turpis vix a nobis extrudi potuit. Ex iis collige Claudianū poſuiſſe Gortyniam veſtem pro Caryaride. Nam Gortyn Arcadiæ, propinqua Caryo eſt, quam Caryam fœminino genere Vitruuius enuntiauit, Liuius numero multitudinis, Parthenio mōte ſuperato præter Tegeam tertio die ad Caryas poſuit caſtra. Inde ſunt Caryatides columnæ, in antiquis ſubſtructionibus celebratæ. Mihi prior ſententia magis adulatur, & hoc totum Papinio condonamus.

The 5. *Fraternam Chion cur dixerit.*

Claud. *De raptu Proſerp. lib. 2.*

Fraternum cupiens exire ſub orbem. Vbi Parrh.

Sub orbem fraternum.] ſub auras, vbi Iupiter Plutonis frater habet imperium. Atq; ita dixit vt Stat. in Theb.

Fama ſubit portus vectum trans alta Thoanta
Fraterna regnare Chio, ſcilicet quam Thoantis germanus Oenopion regiam ſibi condidit, vt domeſticus teſtis eſt Ion, qui de ſua patria Græce ita cecinit,

Hanc olim Oenopion Theſides condidit vrbem. Thoas vero & Oeno-

Oenopion ex Ariadna, patre Baccho Thoas, Oenopion Theseo, nati sunt. Historiam habes apud Plutarchum: meminit & Ouidius in Heroidibus. Ex vtroq; parente fratres esse affirmat Diodorus. Nam qui *fraternam Chion vicinam* legunt, indigni sunt, de quibus sermo habeatur.

Theb. 10. in illas Thyodamantis ad Apollinem preces, *Nunc tibi crudus honos, cruda arma, cruorque virorum.*

Claud. *De raptu Proserp. lib 2.*

Candida Parrhasis post hanc regina Lycaei. Vbi Parrh. *Parrhasis Lycaei.*) Colebatur & Argis Apollo cognomento Lycius, hac ex causa: Danaus Ægypto profugus Argos appulit, ibiq; contra Gelanorem pugnaturus, in littore taurum casu conspicatus est cum lupo certantem. Omen arripuit, atq; lupi personam sibi induit, qui peregre delatus veteres incolas exturbarit. Itaq; pugnæ euentu exspectato, cum superior lupus exstitisset, aduersus Gelanorum, qui tum rerum potiebatur inito prælio, victor ex voto Apollini Lycio ædem erexit, ac lupi contra taurum prœliantis expressam ære effigiē in foro statuit. Historiam narrat in Pyrrho Plutarchus, & Pausanias adiecta victimæ ratione. Nam taurus ex ritu religionis immolabatur. Inde vates Argiuus apud Statium Thyodamas ita Apollinem precatur,

Nunc tibi crudus honos, cruda arma, cruorque virorum:
At patrias siquando domos optataque Paan
Templa Lycie dabis, tot dicta dona sacratis
Postibus, & totidem voti memor exige tauros.

Theb. 12. in illud, *Quaq; rudes thyrsos hederis vestistis Acharna*

Claud. *De raptu Proserp. lib. 1.*

Crinali florens hedera. Vbi Parrhas.

Ferunt omnium primum Liberum patrem imposuisse capiti suo coronam ex *hedera*. Alexanderque eius exemplo, *hedera* coronato exercitu ex India victor rediit, auctor Plin. Mirum quod Plutarchus inquæstionibus refert: *Inest*, inquit, *hederæ spiritus qui mentes in furorem concitat & loco mouet, & ebrietatem absque temeto inducit.* Eustathius in Bacchanalibus *hederam* argumentū libidinis arbitratur, ad quam mortales a vino propensiores redduntur: interpretatione Græci nominis κισσὸς, quod hederam notat, & ab infinito κίσσᾶν verbi trahitur, quod est in Venerem pronum ferri. Eustathii sententia Naſonis carmine confirmatur,

Et Venus in vinis, ignis in igne furit. Eandem Pausanias apud Acharnas in Attica primum visam tradit, & Poeta Græcus Antipater in Sophoclem tragœdiarum scriptorem noto Epigrammate Ἀχαρνίτην, hoc est, Acharnensem, per epitheton *hederam* nominauit. Hinc in Thebaidos calce Papinius,

Quæque rudes thyrsos hederis vestistis Acharna. Inde *Acharnan* gentile nomen apud Senecam trahitur in Hippolyto, non (vt ridiculè quidā tradiderunt) ab *Acarnania*. Texebat præterea sibi Bacche

coronas ex alba populo, quod ea arbor inferna credebatur, & (vt ait Harpocration) iuxta ripas Acherontis enata: eoque ab Homero Archeroida appellari putant. Porro Liber Proserpinæ filius & inferni numen est, vt demonstrauimus.

Achil. 2. *De sponsa tyranni Elysii.*

Claud. *De raptu Proserp. lib. 2.*

Vtraque virga ruunt. Vbi Parrh.

Vraque.) Pallas & Diana: quas dum Proserpina raperetur, interfuisse Euripides in Helena canit, & Papin. Achil. 2.

Qualis Sicula subruptibus Ætna
Naiades Æneas inter Dianamque feroxque
Pallas & Elysii fulgebat sponsa Tyranni

EX VALERIO FLACCO.

Claud. *De raptu Proserp. lib. 3.*

Exsultat Zancli spolio. Vbi Parrh.

Zancli.] Melius ita quam *Casi*, nam *Cacus* inter Gigantas haud quaquam nominatur, at *Zanclus* vrbi Siciliæ, cui suppositus est, ab se nomen dedit, vt tradit Stephanus. Ea *Messana* nunc dicitur a colonis. Aliam prioris appellationis causam Nicander affert ab historia. Illic enim ferunt abscissam falcem qua Cœlum patrem Saturnus exsecuit: quippe falcem Siculi *Zanclan* vocant. Alii codices habent *Cai*, qui Titan & ipse fuit, Latonæ pater, vt Apollonius canit & Ouidius. Propert.

Te duce vel Iouis arma canam, cœlog; minantem
Cæum & Phlegræis Oromedonta iugis. C. Balbus Argonaut. 3.

Fundo veluti cum Cæus in imo
Vincla Iouis fractoque trahens adamante catenas
Saturnum Titiumque vocat, spemq; atheris amens
Concipit. Etita nos emendauimus, cum vulgati codices haberent omnes, *Cum essit in imo*
Vnda Iouis.

EX OVIDIO.

In arte amandi de Apollinis in Admetum amore.

Claud. *De raptu Proserp. lib. 1.*

Quod non Cyclopea tela
Stringimus. Vbi Parrh.

Cyclopea tela) fulmina quæ Ioui Cyclopes fabricant. Hesiodus tris memorat, Asteropem, Broten, & Argem: & *Cyclopas* appellatos ait *quod vnicus singulis oculus, & is in media fronte circinata rotunditate esset.* Idem sensit & Hellanicus. Eosdem cœli circulares vertigines repræsentare Zeno disputat. Nos ex ipsis nominibus, *aria tempestates* interpretamur, vt in nostris originibus demonstrabimus: & inde *cæto* ac *terra* parentibus natos fingi, quod ex igni cœlesti, terræque vaporibus excitentur. Hos suis telis Apollo sustulit, quod opifices fulminis exstitissent quo Iupiter Æsculapium necauit

uit, vt ex fabula refert Higynus, ob quam eędem depoſito numine Phœbus Admeto famulari coactus eſt, vt in Alceſtide ſcribit Euripides. Callimachus vero canit Apollinem pauiſſe Admeti pecus, eius aduleſcentis forma inductum. Callimachi verſus (ne Græca videar oſtentare) Latinos a nobis factos adiecimus.

Te ſimul ex illo paſtorem Phœbe vocamus
Tempore quo Amphryſi duxi ſub prata iugales,
Pubeſcentis adhuc Admeti captus amore. Meminit & Plutarchus in Numa & in Artibus Naſo,

Cynthius Admeti vaccas pauiſſe Phereas
Fertur, & in parua deſtituiſſe caſa. Quem verſum repetit in Heroidibus. De hoc & longum Tibulli carmen exſtat, quod ex hac hiſtoria intelligendum illic diſceptabimus, iis etiam confutatis, qui ad Iſſen Macarei filiam perridicule referebant.

In illo, *Ennius emeruit Calabris in montibus hortos Contiguos pene*, legendum *ortus, Contiguus poni.*

Claud. *De raptu Proſerp. lib. 1.*

Pene reluctatis iterum pugnantia rebus
Rupiſſent elementa fidem. Vbi Parthaſ.

Pene,) Paulominus, aduerbium remittendi, cuius ſyllaba breuis eſt, Papin.

Et qui tibi Pythie Ladon
Pene ſocer. Neque te decipiat Ouidius in Artibus,

Ennius emeruit Calabris in montibus hortos
Contiguos pene Scipio magne tibi. Nam corruptum carmen eſt ita emendandum,

Ennius emeruit Calabris in montibus ortus,
Contiguus poni Scipio Magne tibi. Quippe Ennius ex oppido Calabriæ Rudiis fuit, vt Strabo teſtatur & Auſonius in monoſyllabis,

Vnde Rudinus ait diuum domus altiſonum cal. Liuius, *Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres ſtatuæ ſunt: duæ P. & L. Scipionum dicuntur eſſe, tertia Poetæ Qu. Ennii.* Solinus ex Plinio, *Aphricanum prior Qu. Ennii ſtatuam imponi ſepulcro ſuo iuſſit.* Ouidius vt Aphricanum priorem deſignaret, *Magnum* dixit. Id enim cognomentum Scipionis fuit vt diſcimus ex ex Macedone Polyęno, qui ad hanc ſententiam Græce ſcribit, *Fabius maximus, Scipio Magnus appellabatur. Itaque Scipio Fabii gloriæ inuidebat, adeo vt aliquando in hac erumperet, Quid ita Fabi, vt tu qui duntaxat exercitum ſeruaris, Maximus: ego qui deuicto Hannibale bellum confeci, Magnus appellerſ ad quem Fabius, Atqui niſi ego milites ſeruaſſem, tu non habuiſſes vnde vinceres.*

In illud, *Porrige & ancillæ, cœnas quæ luce pependit Luſa*
maritali Gallica veſte manus.

Claud. *De raptu Proſerp. lib. 2.*

Seu tu sanguineis adulantia Dindyma Gallis,
Incolis. Vbi Parrh.

Gallus & Attis adulescentes officii formæque gratia Deum matri dilecti, cum forte numinis offensam contraxissent, acti furore pudenda sibi abscinderunt: quorum Gallus ad Terian Phrygiæ fluuium consedit, qui postea Gallus ab eo dictus est vt Polyhistor Alexander de Phrygibus scribens lib. 3. refert. Ab hoc amne Berecynthiæ sacerdotes Galli memorantur: cuius aqua epota mentem mouet, vt Callimachus auctor est, & Ouidius in Fastis,

Inter, ait, viridem Cybelen altasque Celanas
Amnis ut insana nomine Gallus aqua.

Qui bibit inde furit. Ad hoc Ouidii carmen ex Arte amandi nonnulli referunt,

Porrrige & ancillæ, pœnas qua luce pependit,
Lusa marita Gallica veste manus. Nos autem *qua luce* legimus ex Aristide Milesio, qui de rebus Italicis scribens, lib. 7. sic ait, *Gallorum dux Atepomorus, cum Romanos longa fessos obsidione videret, postulauit vt si saluos se vellent, matres familias & virgines ad stuprum dederent. Senatus Retana ancilla consilio, ad hostes habitu dominarum, submisit ancillas, datoque ab eis signo, eruptione facta Romani somno meroque depositos Gallos omnes obtruncant. Parta victoria, ancillariorum diem solemnem perpetuo sanxerunt.* Historiam repetit Plutarchus Polyænusque Macedo strategematon 8. Macrobius alios sequutus annales, ab Aristide paulo deflexit. Ouidius amanti præcipit, vt nonis Caprotinis (quo die Galli cæsi sunt) aliquid ancillæ largiatur, vt alacrius operam nauans, iter affectet ad dominam. Galli Cybele ministrant, argumento, si qui indigent semine, eos oportere terram sequi. Quod apud eam Gallise iactant, præcipitur (inquit Varro) qui terram colunt, ne sedeant, semper enim esse quod agant.

In illud, *Pallidus in lyncem syluis errabat Orion.*

Claud. *De raptu Proserp. lib. 3.*

Horruit Orion. Vbi Parrh.

Orion ex Deorum vrina natus est, vt ait Nigidius & in Fastis canit Ouidius & apud Græcos Pindarus & Aristonicus. Eundem Diana subdolo fratris suasu, sagittis exstinxit, vt scribit Ister. Nam cum Dea viri consuetudine delectaretur vsque ad infamiam, idque Apollo grauissime ferret, nec obiurgationibus quicquam proficeret, quod solum caput natantis *Orionis* exstabat, se rori procul indicauit, cum sponsione contendens, eam nō posse telum mittere ad id, quod in mari nigrum appareret. Quæ cum vellet in eo se studio artificē maxime probare, misso telo caput *Orionis* trajecit, defunctūque deflcuit acerbe & inter sydera statuit. Hæc est *Orionis* amasia, cuius desiderio *Orion* pallebat, vt est apud Ouid.

Pallidus in lyncem syluis errabat Orion. Id est, cum Dianę comes

Orion

Orion venaretur, ipsius Deæ cura carpebatur. Nam qui vel *auroram* suspicantur, *Orionis* amicam vel *lyncem* puellæ nomen existimant, non minus quam sequentis versus historiam non percipiũt.

Pallidus in lenta Naide Daphnis erat. Nam Daphnis (cuius a Marone prætermissa mentio non est) Mercurii filius fuit. Eum Nympha quædam dilexit, quam Sositheus *Thaliam* vocat: quæ suspicione pellicis offensa, Daphnidis congressus auersata est. At ille amoris desiderio contabuit: cuius mortem longo carmine deflet Theocritus. *Naidem* vero *lentam* dixit Ouidius, quæ morente Daphnide cessauit nec opem tulit. Alibi tamen Naso *Daphnin* in lapidem obduruisse refert.

Vulgatos taceo (dixit) pastoris amoris
Daphnidis Idæi, quam Nympha pellicis ira
Contulit in saxum. Tantus dolor vrit amantes.

Hesiodus ait Neptunum, compressa non (vt inuersus Higyni codex habet) Euryale, sed (vt Nicandri scribit interpres) Hyelo Minois filia Orionem procreasse, qui patris beneficio super fluctus suspensis vestigiis, vt in terra, curreret, sicut Iphiclo datum dicitur, vt incederet per aristas, nec eas infringeret. Castigandus obiter est apud Higynum locus, in quo demta priore vocali perperam *Phyclus* legitur: cum *Iphiclus* scribendum sit ex interprete Apollonii, qui de *Iphiclo* Phylaci filio idẽ quod Higynus recitat, ex Hesiodo.

Alcathoi *vrbs qua sit.*

Claud. *De raptu Proserp. lib. 3.*

Cadmi seu mœnia poscat. Vbi Parrh.

Cadmi mœnia.) *Thebas*, quas e Phœnicia profectus Cadmus, in Bœotia condidit, ex oraculo præuiam bouem sequutus, vt narrat Ouidius eoque prior in 3. de bello Titanum Musæus. Ab hoc animante *Bœotiæ* nomen inditum Castor autumat: aliunde Nicocrates & Euphorion, vt commodius exponemus. Porro Thebas ab Ægyptiis Thebis Cadmus appellauit, vt in nomenclaturis oppidorum scribit Archemachus: quod Leon, Cosmes, Xenagoras & Nicanor affirmant. *Illinc* enim migrasse Cadmum Diodorus & alii prodiderunt. Is (vt alii) Phœnicis (vt Pherecydes quem sequimur) Agenoris filius fuit, ex Argiope Nili filia susceptus. Lycus vero qui Thebanam scripsit historiam, *Post Deucalionis*, inquit, *diluuium Iupiter Eodamam Tithoni filiam compressit, eius cui pater fuit Amphictyon: eademque maturo partu Thebe genuit: quæ mox Ogygi nupsit, vnde Thebas Ogygias dictas aiunt: Ogyges autem Neptuno patre & Nympha, cui nomen Alistra, natus est.* Itaque *Thebas, Cadmi mœnia* Claudianus, vt vrbem Alcathoi *Megaram* dixit Ouidius. Nam Pelopis filius Alcathous cædis in Chrysippum fratrem suspectus, Megaram confugit: occisoque Leone qui Citharonius a saltu quem frequentabat, appellatur, multosque, & in iis Megarei regis filium Enippum, necarat, ascitus Megareo

gener, in regno succeſſit, auctor Dirrhechidas. Hic ille Alcathous eſt in cuius Apollo gratiam Megaræ conſtruxit arcem: cumq; ſub quadam muri parte lyram depoſuiſſet, neruorum ſonum lapis attraxit, vt Palæphatus & Pauſanias prodiderunt, ac in Ciri Vergilius, & Theognis,

Φοῖβε ἄναξ, αὐτὸς μὲν ἐπ' ἐζωσας πόλιν ἄκρην
Ἀλκαθόῳ πάλαι Θ' υἱῷ χαλεξάμενος Θ'. id eſt,

Phœbe pater ſummam munifti turribus vrbem,
Eſſes Tantalida gratus vt Alcathoo.

De Remed. amor. in illud, *Vixiſſet Phyllis ſi me foret vſa magiſtro,*
Et, per quod nouies, ſapius iſſet iter.

Claud. *De raptu Proſerp. lib.* 1.

Mars donat Rhodopen Vbi Parrhaſ.

Rhodope Thraciæ mons dictus a *Rhodope* Strymonis amnis filia, ex qua Neptunus Atho Gigantem genuit, qui & ipſe monti nomen dedit. Ouidius ipſam *Rhodopen* in montem cõuerſam tradit, quoniam Deos aſpernaretur. Eſt & Ioniæ ciuitas *Rhodope*, vt ſcribit Stephanus. Ab vtroq; *Rhodopæus*, & reſolutione diphthongi, *Rhodopeius* enuntiatur. Ouid. in Epiſtolis,

Hoſpita Demophoon tua te Rhodopeia Phyllis. Cuius mentio nos admonet, vt aliud eiuſdem Poetæ carmen explicemus. Id eſt, in Remed.

Vixiſſet Phyllis ſi me foret vſa magiſtro,
Et, per quod nouies, ſapius iſſet iter.

Nouies enim non finitus eſt numerus pro infinito, (quod Grammaticorũ vulgus exiſtimat) ſed ab hiſtoria quam refert interpres Lycophronis in Alexandra. Quippe Phyllis Demophoontem vel (vt ipſe nuncupat) Acamantem aduſque *nouem vias* ſequuta eſt, ad amnem Strymonem, quæ ciuitas *Amphipolis* appellata mox eſt ab Agnone duce Athenienſium, auctores Antiphon & Androtion Atticorum 12. Macedoque Polyænus 8. Strategematωn, Pauſanias, Harpocration, & Suidas meminit, & Thucydides aliique præterea nonnulli. Cumque illic (vt pergit) Acamantem diu exſpectaſſet, impar amori Phyllis, mortem ſibi conſciuit, ad quod alluſiſſe Naſonem coniicere licet ex his eius verſibus in Arte,

Nouã terebatur miſera via, viderit, inquit,
Et ſpectat Zonam pallida facta ſuam. Et alibi
Quare nouem cur iſſe vias dicatur, & audi
Depoſitis ſyluas Phyllida fleſſe comis.

Sic enim ſuperius hexametrum ſcribendũ eſt ex antiquis codicibus, non (vt nunc paſſim legitur) *Quare nouem vicibus cur iſſe feratur.* etiamſi ſuos & hoc habet aſſertores, ſed eos negligendos.

In illud, *Ceſſit ab Idaa coniuge victa prior.*

Claud. *De raptu Proſerp. lib.* 1.

Sic ait, & ſuluis ſerpentibus attigit Idam. Vbi Parrh.

Inter

Inter alia Idæa vero Dardani Scytharum regis filia fuit, quam deſtituta Cleopatra Boreæ & Orithyæ Phineus ſuperduxit, vt Dionyſius in Argonautico canit. In eius gratiam Oritho & Carambi, quos ex Cleopatra ſuſtulerat, oculos effodit, vt tragœdiarum Poeta Sophocles auctor eſt. Inde viciſſitudinis in amore ſumſit exemplum Naſo in Remediis,

Ceſſit ab Idæa coniuge victa prior. id eſt, Cleopatra quæ prior in matrimonio Phinei fuit, cui poſt exactæ noua coniunx Idæa ſucceſſit.

In Heroid. *Theutrantia turba Theſpiades vnde dicta.*

Claud. *De raptu Proſerp. lib. 2.*

Et Pandionias quæ cuſpide protegit arces. Vbi Parrh. *Pandionias arces.* Athenienſes a rege Pandione Poetarum carminibus & Græcis annalibus inclyto: cuius quatuor tantum filios Sophocles memorat, Ægeum, Lycum, Niſum & Pallantem. Stephanus addit Theutrantem Theſpii patrem: a quo *Theutrantia turba Theſpiades* apud Naſonem, puellas duas ſuſtulit, in quibus infelix fuit, vt refert Pauſanias. Succeſſit huic Erechtheus, cuius ex Procride Cephalus gener, vt canit Ouidius in 6. Metamorph. Anceps apud Strabonem locus eſt, & qui non incurioſe legentibus iniiciat ſcrupulum. Nam cum de prærupta illa petra ad Actium promontorium in ſinu Ambracio verba feciſſet, Menandrique teſtimonio docuiſſet illinc Sappho ſeſe deieciſſe, ἀρχαιολογικώτερον, inquit, id eſt, qui conquiſitius antiqua ſcrutati ſunt (id enim Græca vox proprie ſignificat, non autem antiquiores, vt ab aliis conuerſa eſt) *non Sappho primam, ſed Cephalum ſaltaſſe prodiderunt, amore captum Ptarolæ Deionei filiæ.* Hæc ille. Equidem primum omnium Pterelam Taphiorum regem tradi ſcio, quem Neptunus ex Hippothoe Meſtoris & Lyſidices filia ſuſcepit, Andromedes & Perſei nepte, vt Herodoti teſtimonio refert interpres Apollonii, vel (vt alii) Neptuni ex Taphio patre nepotem. Aiunt enim Neptuno patre Taphium genitum, vnde ſit Pterelas: eundemque ab Amphitryone expugnatum & ab eo (quod vnus apud nos tradit Plautus) obtruncatum noui. Et *Pterelam* puellam vel (vt mea quidem ſententia apud Strabonem perperam ſcriptum eſt) *Ptarolam* nuſquam legi, quæ ſi profecto fuiſſet, ab illo præſertim Cephalo vtriuſque linguæ theatris decantato tam perdite (vt iſti volunt) amata, Græcorum aut noſtrorum monumentis aliquo pacto innotuiſſet. Ad hæc accedit quod paulo poſt idem Strabo Cephalum Deionei filium fuiſſe ſcribit, quo patre *Ptarolam* iam natam dixerat: vt verear ne Strabonis exemplaria mendoſa ſint, & librariorum vitio factum, vt apud eum præpoſtere legamus hiſtoriam. Suffragatur huic opinioni Demetrius Chalcocondyles, vt Athenienſis & Græcus homo doctiſſimus, & quem Gazæ diſcipulum ſtudiorumque

succeſſorem poſſis agnoſcere: quippe qui Græcos etiam Strabonis codices inuerſos quotidie deprehendit, & hoc in primis loco, vbi Græca ipſa Strabonis verba perplexa confuſaque adeo leguntur, vt nullus integer ſenſus exſtet, & facile appareat eſſe erratum: quod (ſi liberæ coniecturæ locus detur) ita tollendum cenſuerim, *vt dicat ab aliis tradi illinc non Sappho primam ſe deiecisse, ſed Cephali Deionei captam amore Pterelæ filiam.* Nam vir plurimæ lectionis interpres Lycophronis cum res inter Teleboas Electryonemque geſtas diffuſe narraſſet, adiicit, Cymæthо Pterelæ filiam Cephali qui in caſtris Amphitryonis tunc erat, amore inductam, hoſtibus patriam prodidiſſe, cetera que iis ſimilia quæ de Niſi filia traduntur. Inde illa Naſonis in Ibin exſecratio,

Filia nene magis capiti ſit fida parentis
Quam tua vel Pterela vel tua Niſe fuit.

Vbi noſter Domitius maluit hiſtoriam confingere quam veram laborioſius apud auctores perquirere. Nam nec *Pterela* Thebarum rex vnquam fuit, nec a Creonte ſed ab Amphitryone non Polydices (vt ipſe dicit) ſed Cymæthonis filiæ proditione necatus eſt.

In Epiſt. Oenones, *Depreſſa eſt humili cana pruina caſa*: legendum *Defenſa.*

Claud. *De raptu Proſerp. lib. 1.*

Arcano defenſa gelu. Vbi Parrh.

Defenſa. Seruata. Defendere tectis frigus, arcere. Papin. Theb. 1.

Haud paſſi ſociis defendere noctem
Culminibus. Et in Syluis,
Frondibus & patula defendimus arbore ſoles. Inde Naſonis Oenone,

Defenſa eſt humili cana pruina caſa. Et ita nos quidem emendauimus, cum prius nullo, vel ineptiſſimo ſenſu *Depreſſa* legeretur.

In illud, *Vecta peregrinis Hippodamia rotis.*

Claud. *De raptu Proſerp. lib. 2.*

Non aqua Tantalicis ſubducitur inuida labris. Vbi Parrh. Tantalus (vt Xanthus Lydius in 4. ſcribit) Hymenæi filius & Aſcani frater, alter Iouis & Plutus, vt Aſclepiades: vt alii, Smyrnam Phrygiæ, quæ tum Naulochos dicebatur: vt alii, Sipylum tenuit. Is apud inferos (vt canit Homerus) aquis ori allabentibus perpetua ſiti laborat. Supplicii cauſſam non omnes eandē tradunt. Nam quidam dicunt, eum pœnas luere quod Pelopem filium diis hoſpitibus epulandum appoſuerit. Nonnulli referunt canem templi Iouis in Creta cuſtodem a Pandareo Mileſio ſurreptum, ad Tantalum peruenisse, quem cum repetenti Mercurio abiuraſſet, hac affectum pœna. Canis aureus erat & ſpirans, vt Aſclepiades ex fabula refert. Ouidius, quoniam Deorum ſecreta mortalibus reuelarit.

Quarit

Quærit aquas in aquis, & poma fugacia captat
Tantalus, hoc illi garrula lingua dedit.

Euripides ait in aere suspensum impendenti saxo torqueri. Sunt qui subiectum Sipylo monti tradant in Lydia. Petronius in Tantalo repræsentari *auaros* autumat, quibus opes vsui non sunt, & siccis faucibus conditis pecuniis incubant. Huius filius Pelops acceptis equis pennatis ab amatore Neptuno, Pisam delatus est, vt scribit Pindarus: atque Oenomao curuli certamine superato, Hippodamiam victoriæ præmium duxit. Ineuntibus enim certamen procis eam concedebat Oenomaus, vt eodem curru sedentem veherent, ac intra currendi spatium a carceribus ad metas secum raperent, quod Lycophronis & Pindari narrat interpres, & Apollonii carmen indicat.

Εν δὲ δύω δίφρῳ πεπονήατο δηϊόωντες,
Καὶ τῶν μὲν πάντῃ πέλωψ ἴδυνε ἰνιόχοιιν
Ηνία. σιὼ δὲ οἱ ἔχε παρωβάτης Ἱππομέδεια. id est,
Stant gemini currus pendetq; in verbera pronus
Hinc socer, inde Pelops: fugit hic, premit ille
Dat spatium: Pelopi comes assidet Hippodamia.

Pausanias in Eliacis, *Effictus*, inquit, *est & Oenomaus insequens Pelopem habentem Hippodamiam: vtrinque duo adstant equi, quorum qui Pelopis est, pennas habet.* Ouid ad Augustum.

Quid non Tantalides, agitante Cupidine currus,
Pisæam Phrygius vexit eburnus equis?

Inde Poetæ conspirant, vt *alienis quadrigis* Hippodamiam per epitheton vectam dicant, quod non *suo* neque *paterno* sed *procorum* curru rapiebatur. Ouid. in Heroid.

Qua duo porrectus longe fretа detinet Isthmos,
Vecta peregrinis Hippodamia rotis.

Eundem versum repetit in artibus: & Propertius,

Nec Phrygium falso traxit candore maritum
Aducta externis Hippodomia rotis.

Ad hoc & Nasonis illud referri debet,

O quam pene Pelops Pisæo concidit axe,
Dum spectat vultus Hippodamia tuos.

Spectabat Hippodamiam Pelops quam secum vehebat eburneo curru, quem Neptunus ei largitus est, vt in Tusculanis refert Cicero. Meminit & Papinius in Thebaide,

Neptunia tendit
Lora Pelops. Ex Hippodamia liberos quidem suscepit multos: ex Danaide Nympha Chrysippum furtiuo concubitu, quem Laius Thebanus amauit & rapuit. Is postea captus a Thyeste & Atreo, benigne a Pelope tractatus est, quod amoris causa puerum asportasset, vt Græcus auctor Dositheus de Pelopidis scribens ait. Sed Grammaticus Aristophanes in periocha Phœnissarum

fabulæ Euripidis, ex oraculo refert, ab Oedipo filio Laium iugulatum propter diras quas in eum Pelops ob raptum Chrysippum effudit. Praxilla tamen Sicyonia Chrysippum a Ioue raptum canit, vt de Ganymede fabulantur. Hunc ipsum mox Hippodamia nouerca Atreo Thyesteque non audentibus, dormientem iugulauit, insimulato cædis ipso Laio cui tum puer accubabat, vt legimus apud Plutarchum Hoc argumento Euripides tragœdiam dedit, & apud nos Accius: vnde testimonium citat Verrius in verbo *Rhodus*. Ex hac historia M Tullius ait in Tuscul. *Quis aut de Ganymedis raptu dubitat quid Poeta velint: aut non intelligit apud Euripidem quid & loquatur & cupiat Laius?* Hæc vberius ideo perscripsimus, quoniam Ciceronis, Ouidii, Propertii & Papinii, quos dixi, locos alii non attigerunt.

De Ponto, in illo, *Nec tantum Clario Lyde dilecta Poeta, non Apollinem sed Antimachum significari.*

Claud. *De raptu Proserp. lib. 1.*

Et Dolon Clariosq; lares. Vbi Parrhas.

Thebis a Thersandro Polynicis filio captis, ex voto captiuorum pars Apollini missa est & vna Manto cum patre Tiresia, quitineris labore contracta siti cum ex Thelphusia fonte bibisset, in Haliartia vita excessit. Apollo iussit ipsam Manto cum ceteris in coloniam transcribi. Itaque in altum progressi non procul ab Ionia inciderunt in classem Cretensium, cui præerat Rhacius: ad quem deducta Manto, apud eum vxoris loco fuit, & Mopsum peperit. Historiam refert Pausanias in Achaicis, & Philostephanus de ciuitatibus Asiæ. 1. qui *Lacium* per L. appellat eum quem ceteri *Rhacium*: deque eius patria quærit, aliis Argiuum fuisse tradentibus, aliis Mycenæum, nonnullis ex Rhodo Lindium Antiphemi fratrem, eius qui Gelam condidit in Sicilia. Nearchus autumat inditum *Claro* nomen ex eo, quod Apollo Neptunus & Mars inter se de loco sortiti sunt, alii quod Apollini obtigerit per sortem, quæ Græce κλῆρος est. Alii fabulantur ipsam Manto cum patriæ eladem lugeret, vbertim manante fletu fontem effeciſſe, & ἀπὸ τῶν δακρύων, id est, a lacrymis eius, immutatione literarum loco nomen mansisse. Nam Colophonem constat a Manto conditam cum Thebanorum victores Epigonos eo fugisset, vt Mella refert. Apollo Clarius inde dictus est, ibique fanum habuit, in quo responsa per aquam reddebantur, vt auctor est Aristot. qui *Theologumena* Græce composuit. Quin & Clari mimallon a Lycophrone vocatur Cassandra, quoniam vates & Apollinis sacerdos erat. Clarius apud Ouid. Poeta, non *Apollo* (vt quidam suspicantur) sed *Antimachus* intelligitur. Is Platonis ætate Colophonius fuit, vt discimus ex Suida. Clearchus in Eroticis ait fuisse Lydas: alteram quam Lamynthus Milesius amauit, alteram Antimachi amicam: vtranq; ad famam peruenisse: priorem carmine cui Lyde titulus, posteriorem elegiis

legiis celebratam. Ex Lydæ poemate testimonium citant interpretes Apollonii.

Metamorph. 2. in illo, *Gratamque Minerua Dispiciebat humum, cultiq; arbusta Lycæi, non de monte Arcadiæ, sed de Atticæ loco intelligendum.*

Claud. *De raptu Proserp. lib 2.*

Candida Parrhasii post hanc regina Lycæi. Vbi Parrh. *Parrhasii Lycæi.*) Nam *Lycæus* Atticæ locus etiam erat a Lyco Pandionis, vt auctor est Pausanias. Vbi Pisistratus (vt Theopompo) vel (vt Philochoro placet) Athenienses operis præfecto Pericle, gymnasium condiderunt: quod inde *Lycæum* dicebatur. Hic inambulans Aristoteles disputabat: vnde *peripateticum* nomen manauit, vt in Academicis refert Cicero. Meminit huius *Lycæi* Lucianus in eo dialogo, cui titulum fecit *Anacharsis*, & Gellius in Noctibus Atticis, & Metamorph. 2. de Mercurio loquens Ouidius: *Gratamque Minerua*

Dispiciebat humum, magna eorum hallucinatione qui Arcadiæ montem exposuerunt.

In illo, *Mnemosynen pastor, varius Deolida serpens Elusit,* reponendum *Deoida, & quid id nomen significet.*

Claud. *De raptu Proserp. lib 2.*

Lenisque simul procedit Iacchus. Vbi Parrh.

Iacchus apud Herodotum numen est, Eleusinis deabus ita familiare, vt Dianæ Virbius, Adonis Veneri, Attis Opi. Coruilius ait Proserpinam Baccho Mercurium peperisse, sed alter hic est in mysteriis Athenienſium celebratus, vt discimus ex Arrhiano, Polyænoque Macedone: quem Iuppiter ex Proserpina sustulit, eius filia, quam mutatus in anguem vitiauit. Auctor Clemens & Tertulianus in Apologetico, Ioui incestum hunc exprobrans amatorem squammis. Hinc in orgiis Sabaziorum draco in spiram conuolutus, argumentum nefandi concubitus adhibebatur. Et Græci quidem Poetæ cum draconem tauri patrem laudant, Iouem subobscure significant. Fingunt enim Proserpinam ex eo patris stupro Liberum tauri specie enixam esse. Et Lycophron ipsum Dionysium taurum nuncupat. Quin & Eleorum mulieres in eius Dei sacris, vt taurino pede ad se veniret, comprecabantur, & Digne tauro sæpius indigitabant, vt refert Plutarchus. Is præterea Liber Zagræus terrestrisque cognominabatur & Sabazius, vt scribit Diodorus: a Titanibus puerilibus donis illectus, membratimque laceratus, vt canit Orpheus. In Parnasso conditum iuxta tripodem tradit Euphorion. Ex quo loco in Nubibus Aristophanis inuocatur. Id ipsum Iouis & Proserpinæ furtum designat Ouidius in 6. Metamorph. his verbis: Fecit, inquit, vt Iuppiter:

Mnemosynen pastor, varius Deoida serpens

Eluſit. Nimirum *Deoida* Proſerpinam Naſo vocauit, ab Eleuſina Cerere, quæ Δηὼ Græce dicitur, vt eſt apud Orpheum Δηὼ πολυμήτειρα, id eſt, *Magna parens Deo.* vnde recta forma Deois, vt a Δητὼ Δητοῖς patronym cum deriuatur. Sed hoc ambiguũ non relinquet Auſonius, cuius ad Theonem carmen eſt hoc:

Qualis flaui coma quondam populator in Ætna
Virgineas inter choreas Deoida raptam
Subſtulit, emerſus Stygiis fornacibus Orcus.

In illud: *Et te flaua comæ frugum mitiſſima mater*
Senſit equum.

Claud. *De raptu Proſerp. lib. 1.*

Ætnea Cereri proles optata virebat
Vnica. Vbi Parrhaſius:

Vnica.) Vſurpauit *Orphei* verbum, qui Perſephonen μονογενέα dixit in hymnis. Nullos enim præterea partus ex Ioue edita eſt, ex Iaſio Dardani fratre Philomelum & Plutum numen diuitiarum. De cuius nomine priſcæ comediæ ſcriptor Ariſtophanes fabulam Græce dedit. Eius meminit & Theocritus, & Ouidius in Ibin cum dicit:

Filius vt Cereris fruſtra tibi ſemper ametur. Imprecatur, vt ad opes nunquam perueniat. Ob eum concubitum fulmine exſtinctum Iaſium, multi prius Homero ſcripſerunt Hermippus (vt refert Higynus) ait a Philomelo iunctos in Creta boues, & primum plauſtrum fabricatum: quod & Petellides Cnoſius affirmauit. Cohæſit & Erinnydis ſpecies Neptuno in equi formam mutato, vnde natus Arion eſt, vt legimus apud Lycophronem. Hiſtoriam percurrit Ouidius in 6. Metamorph. ad Neptunum conuerſo ſermone:

Et te flaua comas frugum mitiſſima mater
Senſit equum.

Metamorph. 6. quis *pater Coryti parua tumulatus arena.*

Claud. *De raptu Proſerp.*

Sic ait, & fuluis ſerpentibus attigit Idam.

Idam.) Phrygiæ montem in Troade, qui nomen ſortitus eſt ab *Ida* loci regina, vt *de rebus Græcorum lib.* ſcribit Charax, vel (vt Vergilius) ab *Ida Cretenſi*, vnde profectus Teucer Scamandri & Idææ Nymphæ filius, eam Phrygiæ regionem cultoribus vacuam occupauit, & a ſe Teuceriam dixit. Eodem paulo poſt Dardanus ex Samothracia delatus, Arisben Teucri filiam vxorem duxit, (vt Cephalo Gergythius) aut Batæan, vt Hellanicus & Mnaſæas vocant, vt mirer Seruium ſcribere *Teucrum* de Creta veniſſe poſt Dardanum. Sunt qui *Dardani ſepulcrum* innui ſuſpicentur ab Ouidio 7. Metamorph. eo carmine:

Quique

Quaque pater Coryti parua tumulatus arena, &c.

Quod is (vt quidã prodiderunt) ex oppido Tusciæ Corytotin Phrygiã migrarit. Nos autem *tumulum Paridis* intelligimus, qui in Cebrina Troadis vrbe vixebatur, vt scribit Scepsius & Strabo. Nam Paris ex OEnone susceptit Corytum, quẽ mater a Paride repudiata, euntibus in Troiam Græcis itineris ducem dedit, quod apud Lycophronẽ fore Cassandra vaticinatur. [Ex Græcis etiã nõnulli Corytum Paridis & Helenæ filium fuisse tradunt. Buniti ac Ideæ puellæ, & quidem ex vtroque parente, fratrem. Sed] & hoc illo modo pater Coryti Paris accipiendus est, itaque sensus Ouidiani versus absoluitur, qui ceteris ante nos inexplicabilior Gordiano nodo visus est.

Metamorph. *s. Iamben* pro *Combe* male a quibusdam substitutum

Claud. *De raptu Proserp. lib.* 1.

Si forte aduersus ahenos
Æolus obiecit postes. Vbi Parrhasius:

Ahenos,) ferreos. *Æs* enim pro *ferro* plerunque ponitur, quod eius vsus antiquior quam ferri fuit. Hesiodus:

Ære laborabant nondum noscentia ferrum
Secula. Quin & arma & tela ex ære vetustas habuit, vt est apud Homerum: quæ *Combe* puella in Eubœa primum inuenit. Vnde cognominata *Chalcis* est. Eandem numerosæ prolis exemplum nonnulli ex Græcis adducunt. Nam centies peperit, vt Aristus Salaminius in literarum monumenta retulit, & Zenobius in collectaneis adagiorum meminit, & Ouid. 8. Metamorph. vt eorum vitanda sit audacia, qui veterem probamq; lectionem depsauantes, *Iamben* pro *Combe* substituerunt.

Pro *Triopeius Erisichthon* legendum *Triopeius.*

Claud. *De raptu Proserp. lib.* 3.

Faunorum Dryadumque dolor. Vbi Parrhas.

Dryades & Faunos communibus pene sacris antiquitas venerabatur, eosdemque res agrestes curare existimabat, ideoque pariter inuocantur a Marone:

Et vos agrestum præsentia numina Fauni,
Ferte simul Satyrique pedem, Dryadesque puellæ.

Cupressum Fauni gestabant, vt idem Maro testatur:

Et teneram ab radice ferens Syluane cupressum. Caussam refert Seruius, nescio tamen an veram, cum cyparissum Naso delicias Apollinis, non Syluani, fuisse tradat: vt inde cupressorum caussa doluerint. Dryades autem, quoniam (cum sint arboribus æquæuæ, vt canit Pindarus) vna cum iis cadebant. Quin ex iis quædam acceptam salutem Rhœco tulit, quod eius arbori iam ruenti pedamentum suppositisset. Historiam scribit Charon Lampsacenus. Magna Cereris indignatio, quæ ne sacrorum

quidem consortibus Nymphis pepercerit, Quippe nullus huic deæ cultus absq; Nymphis exhibebatur, ex caussa quam Mnaseas Patræus memorat. Vetustiores enim cum carnibus etiam sui generis vescerentur, Nympharum monitu ad mitiorem victum reuocati, terræ fœtus ac mel in cibis habere cœperunt. Quippe Melissa quædam Nympha forte fauum nacta, gustauit: cumque placuisset, aliis vt ederent exemplo fuit: ostenditque quo pacto in poculis aquam melle diluerent. Res, inquit, in Peloponeso gesta traditur. Inde Græcorum lingua apis melissa dicta est, institutumque vt rem diuinam propemodum nemo faceret sine grata Nympharum mentione: matrimonia præsertim, quæ vocant ab eis *Nymphia*, quoniam mortalibus Nymphæ pietatis & religionis auctores exstiterant. Nunc autem Nymphas irata Ceres offendit, quarum prius iniurias acerbissime persequebatur. Quippe quæ fame confecerit Erisichthonem, quod eisdem sacras arbores excidisset, vt in hymnis Callimachus innuit. Fabulam narrat Ouidius 8. Metamorphoseos. Vbi non *Dryopeius* Erisichthon a populis (vt quidem putant) sed *Triopeius* appellatur a patre *Triopa*, siue potius *Triope*: quod Hellanico fere placuit, a quo *Triops* non *Triopa* declinatur. Higynus alios (arbitror) sequutus auctores, historiam variauit. Ad hæc Aristides de rebus Italicis 3. ex incerto Valerii Tusculani, qui cum filia concubuit, editum Faunũ tradit.

Metamorphos. 10. in illud: *Non aliter stupuit gemina nec coniugis Orpheus Quam tria qui timidus medio portante catenas Colla canis vidit.*

Claud. *De raptu Proserp. in præfat. lib. 2.*
Non Stygii terruit ira canis. Vbi Parrh. inter alia.

Condonetur & hæc appendix Ouidio, cuius carmini tenebris, vt aiunt, Cimmeriis obuoluto lucem dare tentauimus. Scribunt ex Græcis nonnulli, fuisse quendam adeo meticulosum, vt ad Herculis nomen expauidus perhorresceret, vt qui se satis tutum vix crederet, etiam cum profundissimam specum subiisset. Vnde prolato interdum capite cum Herculem forte conspicatus esset, obduruit in saxum: quod πετρωθῆναι vetustas appellauit, atque in prouerbium formidinis & quidem nimiæ concessit, vt in Suidæ monumentis legimus, & apud Zenobium. Huc adeo spectat Nasonis versus ex 10. Metamorph.

Non aliter stupuit gemina nece coniugis Orpheus
Quam tria qui timidus medio portante catenas
Colla canis vidit, quem non pauor ante reliquit
Quam natura prior, saxo per corpus oborto.

Nam quod hoc Ouidius designet, satis indicat verbum *timidus* ex adagio loco nominis positum, quod apud Græcos etiam non exstabat. Id autem sic in orationis ordinem venit, *Non aliter stupuit*

puit Orpheus, quam timidus qui vidit, &c. Nec illud te moueat a Suida Zenobioque mentionem *Cerberi* prætermissam, quam facit Ouidius. Nam potuit Ouidius apud alios auctores hoc legere, vel ipse comminisci, vt historiæ colorem daret. Nam portentosum mendacium videbatur hominem *hominis affectu* obriguisse. Ideo Græcam fabellam Romana grauitate temperauit.

In illud, *Festa pia Cereri celebrabant annua matres.*

Claud. *De raptu Proserp. lib.* 1.

Lenisque simul procedit Iacchus. Vbi Parrhas.

Aliqui malunt sensisse Claudianum de *Libero*, quem Ceres ex Ioue peperit, vt Diodorus in 4. *Bibliotheca* scribit. Huic & matri primitias anni stato die libabant, quem festo transigentes ἀλῶας, vocabant, ab *areis*, vt Grammaticus Pausanias exponit. Huc Ouidii carmina pertinent ex 10. Metamorph.

Festa pia Cereri celebrabant annua matres
Illa quibus niuea velatæ corpora veste,
Primitias frugum dant spicea serta comarum.

Sed Hippolyti quoque vestis ex ritu sacrorum candida apud eundem Poetam accipienda, quod erat Eleusine. Nam quod is in veste color exigeretur initiorum die, Valerius indicat. Vectius etiam Prætextatus, humanarum diuinarumque rerum peritissimus (vt est apud Macrobium) Fabiæ Aconiæ vxori defunctæ posuit hoc epitaphium, SACRATÆ APVD ELEVSINAM IACCHO CERERI ET CORÆ. Sic enim *Proserpina* dicta est Molossorum lingua, præstanti forma puellam significante vocabulo. Licet inde suspicari Liuium *belli Macedonici libro* 1. *Coræos* sacerdotes appellasse *Proserpinæ*. Sed ne fabulosa diutius consectemur, est & naturæ ratio cur Cereri Proserpinæque Liber comes accedat: quippe quam vim in semente Proserpina, eandem in segetibus Ceres, & in plantis Dionysius repræsentat, vt Porphyrius ille philosophus interpretatur.

Cercopes, *qui & vnde: Item de Pithecusis.*

Claud. *De raptu Proserp.* lib. 3.

Rupit ne Typhœia ceruix
Inarimen. Vbi Parrhasius:

Typhœum Pindarus & Ouidius Ætnæ supponunt, Homerus & Lucanus Inarimæ: qui locus ab aliis alibi redditur, eaq; diuersitas effecit, vt Typhonis cubile in Bœotia, Cilicia, Phrygiaq;, & ab Herodoto in Ægypto statuatur. Huius inconstantiæ naturalem caussam tradit Artemon: *Quicunque mens*, inquit, *incendia profert, mictus Typhoni non abre dicitur. Nam repentini flatus & procella nomen Typhon est, qua semper conflagrationes eiusmodi comitatur.* Inarimen composita dictione nostri accipiunt insulam in ora Campaniæ, de qua longa Strabonis disceptatio est. Eadem

Pithecuſe memoratur ab hiſtoria, quam Xenagoras Harpocratio & Suidas referunt, *Fratres duo, Candulus & Atlas (vt Æſchines Sardianus in Iambis appellat) omnium ſcelerum, quibus hominum vita deprauata eſt, inuentores & caput exſtiterunt. Iu peruerſimores Cercopum nomen pepererunt: appulſoſque & aduenas vndecunq; circumuenire ſtudium erat. Idque aliquando cum in locum teniſſent, in ſimias quæ pithecos Græci vocant, ex hominibus mutati ſunt. Inde Pithecuſis inſula quam tenebant, nomen inditum.* Xenagoram ſe. Metamorph. Ouidius ſequutus eſt, manifeſto Hermolai Barbari errore, qui putat Ouidii carmen ad *doliariorum ſiglinas*, vnde Plinius *inſula* vocabulum trahit, etiam referri poſſe. Eius verba ex 3. caſtigationum libro ſubiecí. *Dicta*, inquit, *Inarime ab Arimis ſiue ſiue populus ſiue belua, ita Æthruſcorum lingua dicēte ſimias, quas Græci pithecos vocant. Vnde nomen inſulæ Pithecuſæ, vt Strabo placet & fere Ouidio:*

Sterilique locatas.
Colle Pithecuſas habitantum nomine dictas.

Plinius a ſiglinis doliariorum, Proinde per i non per y ſcribendum. Dolia enim Græci pithos, ſimias pithecos vocant. Poteſt & Ouidianum illud cum Plinii ſententia congruere, vt habitantum, hoc eſt doliariorum ſubaudias. Hic aliquis Hermolai diligentiam non iniuria deſiderauerit, qui non omnes Ouidii verſus, quibus ille fabuloſam nominis rationem complexus eſt, perlegiſſe videatur, cum Plinium non credat ab Ouidio diſſentire. Nationis carmina (nequis ambigat) hæc ſunt:

Inarimen Prochytenque legit, ſteriliq; locatas
Colle Pithecuſas habitantum nomine dictas.
Quippe Deum genitor fraudem & periuria quondam
Cercopum exoſus, gentiſq; admiſſa doloſa,
In deforme viros animal mutauit, vt iidem
Diſſimiles homini poſſent ſimileſq; videri.

Diotimus in Herculis certaminibus ex OEchalia quæ littoralis Eubœæ ciuitas eſt, Olum & Eurybatum *Cercopas* impoſtores ac planos fuiſſe tradit, qui per Bœotiæ triuia ſummiſſo ſupercilio concurſarent, mortaleſque dolis exciperent, vt Muſcam Mediolani videmus Appulam. Inde nomen in alienarum rerum plus nimio ſattagentem tranſtulit Martialis, identidem repetens, *Olè quid ad te?* Zenobius autem *Cercopas* in Lydia ſtatuit, vbi cum Hercule, qui per id tempus Omphalæ famulabatur, congreſſos ait, ac ob nimiam captandi calliditatem in lapides obdurueſſe: quod eorum mater Memnonis multo ante fore prædixerat, ſubinde monens, ne *melampygon*, id eſt, *nigris Herculem natibus*, amuſia prouocarent. Alii Thiæ filios & Oceani fuiſſe malunt. Homerus *Cercopum* titulo poema dedit, vt diſcimus ex Plutarcho: quod olim periit præter admodum paucos verſus, quos apud alios auctores

ctores legimus. In iis poeta testatur *Cercopas* quosdam fuisse, qui nusquam consisterent, sed fere cottidie sedes mutarent, atque quoscunque nanc sceerentur, velut ob oculos iacto puluere, sermonis effusiis deciperent, vt quos Ægyptios vulgo dicunt. Inde natum prouerbium κερκωπίζειν: quanquam Chrysippo non a quibus dixi *Cercopibus*, sed ab animalibus, quæ κίρκοι, id est, *caudamotu*, blandiuntur, id tractum placet. Sunt & qui *Cercopas* eosdem cum cyclopibus accipiant a matre *Cercope* nominatos, sed eruditioribus non persuadent.

Flexipedes *hederæ* dicantur.

Claud. *De raptu Proserp. lib. 2.*

Hic hederæ serpunt. Vbi Parrhasius.

Serpunt.) Hoc ait, quoniam lente semper humi repunt, nec absque amminiculo solæ stant, præter eam, quæ inde appellata κισσὸς est, Ouid.

Vos quoque flexipedes hederæ venistis. Aut serpunt quoniam tenaciter admotis hærent & se spargendo dilatant. Inde Persius sequaces appellauit: quorum imagines lambunt hederæ sequaces. Et in Maronis iuuenibus:

Serpentes hederæ vix habuere locum. Comitatur & hanc etiam fabella non illepida, quam sumsimus ex Græcis rei rusticæ collectaneis. *Cissos*, inquit, *adolescens olim fuit histrio saltatorque Liberi patris: qui dum thyasos exerceret, in profundum terræ hiatum casu lapsus, interiit.* Tellus in gratiam Bacchi pro iuuene remisit hederæ fruticem, quæ nunc etiam flexipes est, & saltantis speciem repræsentat, atque per admota serpit, quasi implicitos saticulorum nexus imitetur.

EX TIBVLLO.

In illud, *At mihi seruandam credas, non sæua recuso*
Verbera: detrecto non ego vincla pedum.

Laud. *De raptu Proserp. lib. 3.*
Vt domus excubiis incustodita remotis.
Vbi Parrhasius:

Incustodita,) absque ianitoribus, qui veteri Romanorum more in catena pro foribus excubabant, vt de Grammaticis scribens Tranquillus refert, & Ouidius:

Ianitor indigne dura religate catena. Atque ita nos Tibulli carmen interpretati sumus:

At mihi seruandam credas, non sæua recuso
Verbera, detrecto non ego vincla pedum.

Ait enim poeta, se libenter in compedibus fore, dummodo ianitor constitutus obseruet, quo minus sua Delia quicquam peccet. Nam quod alii suspicantur eum compedes & verbera puellæ minari, rusticum est.

Ad Messalam, quare *Testis Inalpinus*, & non *Arupinus* scribendum sit.

Claud. *De raptu Proserp. lib. 2.*

Et siquem glacies Alpina cohercet. Vbi Parrh.

Eleganter ambigendo dixit. Nam quis vnquam crederet in illa orbis plaga homines habitare? tamen habitant, & Inalpini coniuncto verbo vocantur, vt legimus apud Plinium. Impudenter me hercle nimis, qui Tibulli carmen, quod in antiquis omnibus exemplaribus, *Testis Inalpinus* legitur, *Arupinus* inuerterunt. Nam quod is Inalpinos intelligat, insequentia declarant:

Quem siquis videat vetus, vt non fregerit aras,
Terna minus Pylia miretur secula fama.

Quippe Posidonius & Protarchus Alpes & Rhipæos montes eosdem putant, & Hyperboreos illic statuunt, quos humani seculi modum præterire Græcorum nostrorumq; historia notum est.

In Genethliaco Messalæ allusisse ad Ægyptiorum religionem, his verbis: *Te propter nullos tellus tua postulat imbres, Arida nec pluuio supplicat herba Ioui.*

Claud. *De raptu Proserp. lib. 2.*

Rubuit Busiride Nilus. Vbi Parrhas.

Nilus in Libya caput tollit, vt Duris autumat. Alii constitutum non habent. Pausanias ex quorundam sententia refert ex Euphrate manare, qui cuniculo conditus supra Æthiopiam rursus erumpat, & Nili nomen accipiat. Certo anni tempore Ægypti campos inundat, & imbrium vicem exhibet. Quapropter a priscis Ægyptiis sub Iouis adpellatione & numine colebatur. Parmeno Byzantius, Αἰγύπτιε Ζεῦς Νεῖλε, id est, *Iuppiter Ægypti Nile.* Ex quo Tibullus in genethliaco Messalæ:

Te propter nullos tellus tua postulat imbres,
Arida nec pluuio supplicat herba Ioui. Quod hemistichium sumsit Ouidius, & ab eo Seneca quæst. natural. 4. *Nec aratorum aspicit cœlum, nec pluuio supplicat herba Ioui*, vt Ouidius ait. Ex eadem religione Pindarus epitheton Nilo dedit, & Saturnium dixit, vt Iouem designaret.

Delphica Pytho, non serpentis apud eundem, sed oppidi nomen esse.

Claud. *De raptu Proserp.*

Calatum Pythona gerit. Vbi Parrhasius:

Pytho Phocidis ad Parnassum ciuitas, Apollinis oraculo clara. Cuius in Argonaut. meminit Orpheus & Theognis, appellatus, quod illic exstinctus Apollinis arcu serpens extabuit a quod πύθεσθαι Græci dicunt: Ozolisq; nomen dedit, ad quos eiectus translatus, *vt refert Plutarchus*, etsi Melius Neapolitanus vbi nomen inditum putat a Pythi puella, quam Melantho peperit ex Neptuno. Ser-

no. Serpentem Callimachus & Ælius Græcus auctor, & e nostris oratione quadam Tertullianus, Delphinem vocant a Delphis, cũ Latini propemodum omnes, quibus eius nominis vsus venit, atq; ex Græcis nonnulli, vno eodemque vocabulo serpentem, vrbemque, sed alteram muliebri, alteram masculino genere dicant: quod Ammonius etiam præcipit, vt explodendi sunt ii, qui *Delphica Pytho* serpentis apud Tibullum nomen interpretantur. Plura de Pythione leges apud Strabonem.

Ducere ensem quo sensu dixerit.

Claud. *De raptu Proserp. lib. 2.*

Omnia qua seriem fatorum pollice ducunt. Vbi Parrh. *Ducunt pollice*) digitis subacta trahunt & nent. Est & quandoque ducere ferrum, procudere, hoc est, in longum cudendo porrigere Tibullus:

Nec ensem:

Immiti sæuus duxerat arte faber. Inde ductor ferreus in carmine obscœno Vulcanus, qui faber est & ferrum ducit, id est, extendit, & est ductile, quod malleis obsequitur apud Plin.

EX PROPERTIO.

In illud, *Sunt Agamemnonias testantia littora curas*
Qua notat Argynni pœna natantis aquas.

CLaud. *De raptu Proserp. lib. 2.*

Hunc fracta Cephisus harundine luget.

Vbi Parrhasius:

Cephisus ad Lilæam fontem concipit, Edylium Parnassumque montes interfecat, & ipsam Bœotiam, priusquam mari misceatur, cuniculo demersus, occulto meatu labitur. Hæc ex Homero, Strabone, Polyæno; Macedone: & Statius:

Propellentemque Lilæam
Cephisi glaciale caput. In eius vadis Argynnus Leuconis ex Pisidice filia nepos, dum nataret, exstinctus est, *vt tradit Stephanus.* Athenæus ait, Agamemnonem in Argynni amorem lapsum cum forte natantẽ spectasset in vndis Cephisi eiusque mortẽ acerbissime deplorasset, vtq; pueri memoriam propagaret, iuxta ripas amnis erexisse Veneris Argynnidis ædem. Sed Alcymnius Chius in Dithyrambis ait, Argynnum formę gratia Hymenęo carum fuisse. Propertius hunc intelligit Argynnum cum scribit:

Sunt Agamemnonias testantia littora curas
Qua notat Argynni pœna natantis aquas. Et hanc esse veram Propertii lectionem Nicolaus Picens vtriusq; linguæ diligentissimus, arbitratur, & mecum sentit.

EX CATVLLO.

In illud: *Quam mater prope Deliam*
Deposuit Oliuam.

Claud. *De raptu Proserp. lib. 2.*

Te fronte retusa
Delius, hunc fractæ Cephisus harundine luget.

Vbi Parrhasius:

Delius,) Apollo ab insula cuius ante meminimus, *Delo*: vel ab eiusdem nominis monte prope Tegyram Bœotiæ ciuitatem, quæ natales Apollinis & Dianæ sibi vendicat, vt refert Semus, & Plutarchus in vita Pelopidæ: cuius verba nobis in Latinum versa libuit apponere, quo parum diligentis interpretis error appareat & erubescant siqui cæce sequuti sunt eum. *Non procul hinc Apollinis Tegyræi templum surgit auusq; Medica bella sub Encherato vaticinijs & oraculorum fide pollens: vbi Deum ferunt editum. Proximus enim mons Delos appellatur: ad cuius radices Melonis fluuij franguntur undæ. Post ipsum templum duo mirifici copia aquarum q; frigidi ac & suauis gustu fontes. Quorum alterum Palmum, alterum Oliuam hodieq; vocitamus, non quod inter eius nominis arbores, sed quod in medio viridisq; fontis interuallo Dea partu leuata sit. Nam propensi sse memorant locum ex eo dictum Ptoum, quod inde repente obiecta apri specie ἀναπηδήσαι, id est, exhorruisse metuque perculsam isse Latonam, quæque de Pythone Tityoque & ipsius Dei natiuitate traduntur, hic gesta volunt.* Hæc ille. Quis ergo non videat interpretem, quique eius vtuntur testimonio, puerililiter hallucinatos, qui Πτῶον proprium loci nomen ex caussa quam dixit, inani suspicione *Præcipitem* transtulerunt? Ad hunc Oliuam fontem Catulli carmen esse referendum, decimo abhinc anno omnium primi indicauimus: cum ceteri Strabonem cum poeta committerent. Neque mentiri me sinet Tydeus Actianus, vir & doctus & integerrimus, quo tum præceptore in litteris vtebamur: non Ælius Gorgonius aut Putius Florentinus, in studiis nostris eminentissimus, qui nostri tum nascentis ingenii dexteritatem complexus, in margine sui Catulliani codicis adnotauit. Quid tamen refert, cum nonnulli inuenti sint, qui nostrum qualecunque hoc inuentum pro suo recitent ac ostentent? Sed quo pudorem plagiarijs illis imponamus, ecce mutata sententia ad ipsam etiam arborem referri posse contendimus ex Ouidio, qui 6. Metamorphoseos Latonam circuitione designat:

Illa suam vocat hanc cui quondam regia coniunx
Orbe interdixit, quam vix errantica Delos
Errantem accepit tum cum leuis insula nabat.
Illic incumbens cum Palladia arbore palma
Edidit inuita gemino Latona nouerca.

Pausanias, in omnibus fere certaminibus, *inquit*, victori palma datur ex instituto Thesei. Is enim ex Creta Delum vectus, ludos Apollini celebrauit, ipsosq; victores Deliæ palmæ foliis ornauit: cuius Homerus in Odyssea meminit, vbi Nausicaæ supplicat Vlysses. Strabo tamen

tamen oliuæ arborem & Latonæ partum in Ortygiam Ioniæ lucum transfert: quod mirum videri nõ debet. Nam cum hominum opinione receptum esset, Latonam in nixu palmæ & oliuæ incubuisse, *vt meminit etiam Theognis*: vel palmæ lauroque, *vt Euripides in Polydoro*. Quicunque Apollinis & Dianę incunabula sibi vẽdicabant, ad confirmandam vetustatis fidem eisdem arbores apud se quisque demonstrabant. In Ioniæ luco, quem Strabo vocat Ortygiam, natam esse Dianam, canit Orpheus & Homerus in Hymnis: Apollinem vero Dei.

EX HORATIO.

In Epist. *Vilia vendentem tunicato scruta popello.*

CLaud. *lib. 3. De raptu Proserp.*

Cunctaq; virgineo sparsa oblectamina ludo.

Vbi Parrhasius.

Ea, scruta Sidonius appellauit. Quid autem scruta proprie dicantur, nemo ex iis quorum edita sententia sit, hactenus assequutus est. Et Politianus quidem cum scruta singulare verbum non esse docuisset, quid ea tamen vox significaret, quod quisque maxime cupiebat silentio præteriit. Nos scruta esse arbitramur attritas vsu vestes, dimidiatas strigiles, & iumentorum soleas, refixos clauos idque genus alia friuola quæ vilissimi proxenetæ venalia habent, quos antiqui scrutarios appellabant. Lucilius,

Quidn? scruta quidem vt vendat scrutarius laudat. Ita enim legendum est, non (*vt perperam scribitur apud Gellium*) scuta & scutarius: vt conueniat cum sequentibus,

Perfractam strigilem, soleam improbus dimidiatam: quæ scruta quidem sunt & scrutarii laudant vt vendant: scrutarii vero nequaquam. Suffragatur Apollinaris, qui quasi coguatas res, friuola & scruta coniunxit, *Nunc quædam friuola, nunc ludo apta virgineo scruta douabat.* Quippe friuola vasa fictilia quassa dicuntur. Iuuenalis,

Iam friuola transfert

Vcalegon. Apuleius Aselli sui lib. 4. *Enimuero vos*, inquit, *bonæ frugi latrones inter furta parua atque seruilia timidicule per balneas & aniles cellulas reptantes scrutariam facitis*, id est, res inuolatis viles & quales scrutarii vendunt. Nam qui scrutariam deducunt a scrutando, scrutantur illi quidem multa, sed absque solertia. Nec equidem sum nescius a scuto *scutarium* dici, & *scutale*: quod in 6. dubii sermonis ait Plinius, & Charisius reperit: sed nihil ad rem. De scrutis Horatius, apud quem multa multi, nemo bene,

Vilia vendentem tunicato scruta popello.

Nam Sypontinus qui scutulas idem putat quod scruta, puerilitet vt in multis) lapsus est.

EX MARTIALI.

In illud, *Torquebat Phœbum Daphne fugitiua: sed illas,*
Oebalius flammas iussit abire puer.

CLaud. *De raptu Proserp. lib. 1.*

Phœbus largitur Amyclas. Vbi Parrh.

Amyclas) Ea Peloponnesi ciuitas vna fuit ex, iisquas olim Lacedæmonii centum tenuerunt, institutis etiam communibus sacris pro singularum salute quæ hecatombas ab earū numero memorabant. Auctor Eustathius. Nomen Amyclas Lacedæmonis filius indidit Hyacinthi pater & Daphnes puellæ: quorum matrem, Diomeden inter pres Nicandri nominat. Hiacynthum vero Phœbus in deliciis habuit, vt in eius sororem Daphnen cōceptos ignes quoquo modo leniret. Hinc illud apud Martialem.

Torquebat Phœbum Daphne fugitiua: sed illas
Oebalius flammas iussit abire puer.

Amyclis (vt in tota fere Laconia) summa veneratione Apollo colebatur.

Eiusdem iocus suo nitori restitutus, *Drauci nata sui vocat bipennem, Collatus cui Gallus est Priapus.*

Claud. *Lib. 1. De raptu Proserp.*

Vesanaque mixto
Concentu delubra gemunt. Vbi Parrh.

Vesana.) Fanaticorum clamore frementia. *Ve* particula cum intentionem significat vt *vetus, vehemens, vegrandis, vesanus*, qui constituta mente non est. Inde *vepenis* apud Martialem parua mentula.

Drauci nata sui vocat vepenem,
Collatus cui Gallus est Priapus. Nam iocatur in natam Poeta quod subactoris sui membrum virile & quidem vastum diminutiuo nomine vepenem blandiens appellabat. Qui vero bipennem aut bipinam ante nos legerunt, ad Sales Poetæ non aspirant. Superiora Gellius & Macrobius.

Explicatus in Cortam iocus, *Bellus homo & magnus vis idem Cotta videri: Sed qui bellus homo Cotta, pusillus homo est.*

Claud. *De raptu Proserp. lib. 2.*

Qualis Amazonidum pectus exsultat ademtis
Pulcra cohors. Vbi Parrh.

Amazones (*vt Ephorus in 9. tradit*) reuersos a bello viros, a quibus desperiebantur, intra mœnia non receperunt, obtruncatis etiam iis qui domi substiterant. Narrat Dionysius easdem Libyam tenuisse, domitisque bello finitimis arma tulisse in Europam, multaque illic vrbes monumentum victoriæ ab eisdem conditæ exstare. Quin & ipsos Atlantas bellica virtute clarissimos praelio superatos in potestatem redegisse. Zenothemis in Æthiopia fuisse Amazon, asquæ stato quodam anni tempore vicinorum concu-

bitus

bitus appeterent, necatoque virili partu tantum virgines educarent, non otio aut lanificio, sed armis atque venationibus exercentes, infantum dextriores mamillas inurebant, ne sagittarū iactus impediretur, vnde nomen, *vt Diodoro placet & Trogo.* Alii dictas aiunt ab Amazone puella Samornæ filia: cuius mater Samorna, Dianæ sacerdos Ephesi fuit & regina. Neque diminutiua forma hic est Amazonidū, sed porrectio qua Rhodi Apollonius, Apherq; Dionysius apud Græcos, & e nostris Vergilius vsus est, & eum sequutus Auienus.

Gentis Amazonidum lambit sata. Sed in pedestri quoque ratione Diodorus Amazonidum scripsit, Τῶν Ἀμαζονιδῶν ἐπανελθουσῶν, *Amazonidibus*, inquit, *regressis.* Iis enim quæ viribus adeo præstiterunt, diminutio non conuenit, vt ingeniose scribit Eustathius. Hoc argumento Martialis in Cottam iocatus est,

Bellus homo & magnus vis idem Cotta videri
Sed qui bellus homo est Cotta, pusillus homo est.

Ærtia Callimachi quænam sint & quo argumento.

Claud. *De raptu Proserp. lib. 2.*

Atque Trinacria longe
(Esset ne vobis oneri) deserta colebat. Vbi Parrh.

Deserta Trinacria,) Siciliæ secessus: & adiectiue Trinacrium dixit, vt Maro,

Ante & Trinacria lentandus remus in vnda. Quod Callimachus Ærtion primo multo ante vsurpauit, *vt scribit Stephanus.* Hoc illud opus est, quo Martialis ad Mamurram carmen omnium primi spectare deprehendimus.

Sed non vis Mamurra tuos cognoscere mores
Nec te scire: legas Ærtia Callimachi. Nam præter alia, Callimachus Ærtia quoque scripsit: quo poemate sacrorum ritus & causas complexus est: vnde nomen Seruius Æneid. 1. Maronis verba declarans,

Cur dextram iungere dextræ
Non datur? Maiorum, inquit, *hæc fuerat salutatio*: cuius rei τὸ αἴτιον, id est, causam, Varro Callimachum sequutus exposuit, & alibi carmen illud enarrans in 3.

Vnde etiam templo Triuiæ luciscique sacratis
Cornipedes arcentur equi, Seruius ait, Exponit τὸ αἴτιον. Nam Callimachus scripsit Ærtia: in quibus hoc etiam commemorat. Nec ingrati Prisciano sumus, qui Callimachi versum citat ex Ærtiis *lib.* 1 nobisque adhuc pueris aurem quodammodo vellit vt hoc in Martialem suspicaremur. Improbe profecto faciunt qui tanquam fuci alienis laboribus insidiantur, & quæcunque præripere possunt, pro suis ostentant. An si nostram hanc obseruatiunculam per ætatem prodere tum non licuit, & editione, non inuēto, præuenti sumus, iccirco nostra nos laude fraudari patiemur?

Non adeo toleranda quies. Marius Æquicolus, iuuenis apprime doctus, vt eius in ingenii monumentis notum est, sanctissime testari potest, me pluribus annis antequam in cuiuspiam commentariis ebulliret, Neapoli super hoc Martialis loco secum communicasse. Sed & Tydeus Actianus ille Picens præceptor olim meus, vir in omni vitæ colore tersissimus, & quem nulla remotior disciplina latet, meo nomine multum gloriatus quod eius ætatis puer eruditionis non exiguum specimen sub se dedissem, in suas quisquilias hoc etiam retulit, opus sane varium, quod absse magna cura compositum iam tum videbatur editurus, ac nescio cur ad hanc diem publicum non acceperit. Non essemus in iis vindicandis adeo diligentes, nisi nonnullos in alienis & quibus ipsi non insudarunt, idem molestissime facere videremus. Ex Ætiis præterea Callimachi vetustus & innominatus interpres Homeri, qui in publica Vaticana bibliotheca Romæ legitur, sæpissime testimonium petit. Dionysius item Corinthius eadem inscriptione opus emisit. Alusit ad hoc etiam Naso cum dixit,

Tempora cum caussis Latium digesta per annum
Lapsaque sub terras ortaque signa canam. Quippe ætion caussam significat, & Ætia eodem pene argumento, quo nostri Fasti constabant.

EX CLAVDIANO.

In illud Panegyr. *Arbore præsaga tabulas animasse loquaces.*

EX eodem Claud. *De raptu Proserp. lib. 1.*

Cesserit inuentis Dodonia quercus aristis.

Vbi Parrhasius.

Dodonia quercus.) Æmulatio Maronis, qui glandem vocat Chaoniam Quippe Dodonem duarum vrbium nomen affert Biloxenus, quarum alteram Thessaliæ contribuit, alteram Thesprotiis in Epiro: sed vtramque vnam putat Stephanus Oceani Nymphę vel amni propinquo cognominem: siue (*quod placet Eustatio*) Iouis & Europæ filiæ Dodonæ. Nam Dodon & Dodone indifferenter enuntiantur, Homeri carminibus & Iouis oraculo clara, collibis (*vt ferunt fabulæ*) respõsa reddentibus. Sed aliter historiæ fidem tradit Herodotus. Nonnulli quercus ipsas per se vocales fuisse contendunt: quod innuere videtur Statius,

Molossi
Quercus anhela Iouis: Et Maro,
Atque habita quercus oracula Gratis. Apertius in Trachiniis Sophocles qui Dodonæam quercũ seu fagum πελείαδα appellauit. Ex hac materia constructam Argo naui, carinam, quæ dubiis in rebus Minyas admoneret, canit Apollonius, & Æschylli testimonio refert. Claudianus in Panegyricis,

Licet omnia vates
In maius celebrata ferant ipsamque secandis

Argiu

Argois trabibus iactent sud:sse Mineruam
Nec nemoris tantum vixisse carentia sensu
Robora, sed caso teneri Iouis augure luco
Arbore prasaga tabulas animasse loquaces.

Inde Lycophron Argo nauem garrulam dixit, ab auis similitudine, & C. Balbus per operis initia *Fatidicam* potius, quam quod in cœlum relata sit, vt alii suspicantur. Ex hac historia Senecæ in Medea carmen interpretati sumus, *Ipsaque vocem perdidit Argo*: cum alii ad Orphei cantum ineptissime retulissent. In iis autem Claudiani quos paulo ante citauimus, tertius a primo versus in omnibus exemplaribus *Teneri Iouis* legitur: cum Tomuri scribendum sit a Tomuro Dodonæ mõte circa radices centum fontibus nobili: de quo Strabo, Plinius & Solinus ex Theopompo.

In illud, *Et quos nascentes explorat gurgite Rhenus.*

Claud. *De raptu Proserp. lib. 3.*

Non Rhemi glacies, non me Riphæa tenebunt
Frigora. Vbi Parrh.

Rhenus notissimus Gallię fluuius ab Alpibus descendens, *vt inquit Mella:* cuius accolas antiqui Celtas vocabant, posterior ætas cognomines amni Rhenos. Auctor Stephanus. Hi coniugum fidem sic probant: A partu recentes filios ad Rhenũ deferunt, scutoq; impositos, qua rapidior est, alueo committunt, quibus vnda pepercit vt suos agnoscunt: exstinctos, adulterio conceptos existimant. Extat inter Græca Epigrammata carmen incerti auctoris, quod hũc ipsum morem pluribus verbis exsequitur, idque adulescens perhumanus & nõ ineruditus, Antonius Calcaterra paucioribus his numeris amplecti tentauit,

Audaces rapido dubios in gurgite partus
Explorant Celta, donec diiudicat vnda
Hæ nunquam capiunt gentes noua pignora matrum
Quam prius imponant clypeo: tum flumina monstrant
An genus obliquum fuerit, post mater ad vndas
Egeriam tendit natos: visura recentes,
Et suspensa timet censoris flumina Rheni

Hinc alibi Claudianus.

Et quos nascentes explorat gurgite Rhenus.

EX OBSCOENI CARMINIS Auctore.

In illud, *Ductor ferreus insularis æque Laterna videor fricare cornu.*

Claud. *De raptu Proserp. lib. 3.*

Compresso mons igne tonat, claususque laborat
Mulciber. Vbi Parrh.

Mulciber.) Vulcanus, quod ignis existimatur qui mulcet ac domat omnia. Egnatius de rerum natura lib. 1. *Deniq; Mulciber & ipse ferens altissima cœli Contigit.* Eundẽ Iunonis absque viri accubitu

cum Hesiodo, nonnulli filium sentiunt. Homerus Iunonis ex Ioue: cuius officinā vetustas in Æoliis insulis statuit: vbi (*si Pythea credimus*) si quis eius opera vti volebat, depositō vesperi pretio quodcunque petierat, ibidem mane reperiebat. Fingitur & Ætnam colere. Verg in Ætna,

Principio, ne quem capiat fallacia vatum,
Sedes esse Dei, tumidisque e faucibus ignem
Vulcani ruere & clausis resonare cauernis,
Festinantius opus. Eadem de Lipare, Strongyle, Lemnoque fama est, vt canit Balbus. Ob id insularis appellatur apud obscœni carminis auctorem,

Ductor ferreus insularis aque
Laterna videor fricare cornu. Nam facete Vulcanum cornu fricare dixit, sumto ioci colore ex illo Plauti, *Quo ambulas tu qui Vulcanum conciusum in cornu gerās?* Ignis enim dum clausus intra laternam sursum versus suapte natura nititur, flammas subinde vibrans, corpus inter se miscentium speciem repræsentat, ipsumq; laternæ cornu fricare quodāmodo videtur. Ergo iocose de puellę macie præquestus, *Videor*, inquit, *mihi cum laterna cornu miscere corpus, aque proac ductor ferreus insularis, id est, Vulcanus, qui faber est & insulas colit.* Nec ineleganter *ductor ferreus* faber appellatur, qui ferrum ducit, id est, cædendo porrigit, vt demonstrauimus Hęc etsi nostræ verecundiæ non conueniunt, explicasse tamen placulum non fuerit, cum viri non indocti & graues in iis interpretandis frustra se torqueant.

EX SEDVLIO.

In illud, *Tragicoue boatu Ridiculoue Gete.*

IDem Claud. *De raptu Proserp. lib. 2.*

Seu flauos strauere Getas. Vbi Parth.

Getas.) Hos Apher Dionysius ad aquilonem statuit in Scythia, non procul ab Istro fluuio. Thraciæ contribuit Herodotus: vtraque Danubii ripa prætendi Strabo dicit, vt Mysos & item Thracas. Geta seruile nomen est apud comicos, nam inde venales serui mittebantur. Propterea Sedulius cum scenicas infectaretur fabulas, comicas actiones ex ea persona, quę frequens inducebatur, designauit, *Tragicoue boatu*

Ridiculoue Gete Quis non multo magis ipso Geta ridiculos ducat eos, qui *Vegete* legendum putant integra dictione? Veges quidem pro vini cado (*quod equidem fciam*) ponitur a Palladio, sed hic ita conuenit vt nihil minus. Condonemus hoc tamen istis, quinō possunt a mero discedere, cui semel addicti sunt.

LOCI EX ALIIS AVCTORIBVS, IN IISDEM commentariis explicati vel emendati.

EX CICERONE.

De Natura Deorum, restitutum nomen Cercopis Pythagorici. Idem

IDem Claud. *De raptu Proserp. in præf. lib. 2.*

Otia sopitis ageret cum cantibus Orpheus. Vbi Parrh. Orpheus ex Apollonii carmine Diodoroque Oeagri filius fuit, eius quem Pierus Lino patre genitus procreauit, vt inquit Charax. Asclepiades scribens de tragœdia libr. 6. Calliopes ex Apolline treis enumerat liberos, Hymenæum, Hyalemum, Orpheaque. Idem sentit Pindarus & Ouidius in Amoribus, qui Linum canit ex iisdem parentibus natum. Affert & antiquum Chæris elogium, quo filius Apollinis Orpheus approbatur, & a Thracibus, qui Pieres appellantur, exstinctus. Ammonius ab iis potius est qui Orpheo patrem Apollinem tribuerunt, quam qui Oeagrum: quippe cum Musicæ studium, quo claruit Orpheus, Apollini maxime conueniat. Vndecim seculis ante bellum Troianum fuit, vt *in Suida monumentis legimus.* Multa quæ scripsisse dicitur, ad alios auctores referuntur. Nam Orpheum Poetam nunquam exstitisse, Dionysius & Aristoteles plurib. argumentis ostendunt. Odæ, ad Ionem tragicum, sermones, ab aliis ad Theognetū Thessalum, ab aliis ad Cercopem Pythagoricum, cuius in Deorum natura meminit Cicero: tametsi quorundam stultitia, qui Ciceronis opera nuper impressérunt, aliis apud eum syllabis inuersa dictio legatur. Oracula feruntur Onomacriti, item Initia: Soteria Timoclei Syracusani, aut Milesii certe Pergini. Crateras Zopyrus scripsisse creditur: Descensum ad inferos, Herodicus Perinthius aut Orpheus Camarinæus. Nam plures eodem nomine recensentur, & in iis (*vt ait Asclepiades*) Orpheus Crotoniates, Argonautici scriptor, qui cum Pisistrato congressus Athenis est.

EX PLINIO.

Hist. natur. lib. 2. de insulis Calaminis.

APud eundem Claud. *De raptu Proserp. lib. 2.*

Mygdonio buxus circumsonat horrida cantu. Vbi Parrh. *Mygdonio.* Lydio, nam Lydia Mygdonia dicta est a Mygdone Corœbi patre, *vt refert Pausanias.* Carius enim Iouis & Torrebiæ Nymphæ filius, cum forte vagus erraret, incidit in paludem: cui cum nondum nomen esset, ab eius matre Torrebia vocitauit, ibi Nympharum, quas Musas Lydi appellant, auditos cantus edidicit, auctorque Lydiæ modulationis exstitit, *vt Nicolaus Damascenus in 4. refert.* Xanthus vero Lydius in patria historia narrat, Atyos exstitisse filios Lydum Torrebumque, qui de suo nomine Lydios & Torrebios in Asia vocarint, vt inde Torrebia quoq; palus esse potuerit. Martianus Capella ita scribit in *9. In Lydia Nympharum insulas dicunt, quas etiam recentior æsserentium Varro se vidisse testatur, qua in medium stagnum a continenti procedentes, cantu tibiarum primo in circulum motæ, dehinc ad littora reuertuntur.* Eundem sane locum designat Plinius libro natur. Histor. 2. *In Lydia quæ vocantur Calamina, non ventis solum sed etiam remis quo liceat im-*

pulsa, multorum ciuium bello Mithridatico salus. Sunt & in Nymphæo paruæ salcares dictæ, quoniam in symphoniæ cantu adictus modulantium pedum mouentur. Fugerunt hæc Hermolaum, qui Calminas castigat Stephani testimonio: cum tamen is non Calbin, sed Calbion in Lycia fontem memoret, quem alii Calenon, nonnulli per M. Calemon (*vt ait*) vsurpent: & illic de fluctuantibus insulis, non de fontibus aut aquis, agat Plinius. Quæ vero tanta nominis esse potest affinitas, vt tota prouincia diligentissimus locorum perscrutator aberrarit? Nos in Lydia contendimus esse, nō in Lycia, neque fontem, sed insulas Calaminas appellatas a calamis, ad quorum cantum numerosius mouebantur, nam καλαμινος αὐλὸς, id est, calamina tibia, est ea, quæ Tityrina dicitur ab iis, qui sunt in Italia Dorienſibus, vt linguæ Doridos 3. scribit Artemidorus. Inde pastor apud Vergilium Tityrus a fistulæ cantu, cui vacabat, appellatus est. Aristophanes enim καλαμινλω σύριγξα dixit, id est harundineam fistulam, quam Dorienses Tityrinon. Eædem salcares etiam nominantur, quippe Nymphæus a Nymphis illic habitantibus, & Torrebia, duo lacus vnius nomina sunt, insulasq; Calaminas non diuersas accipimus. Quin ipsa Plinii verba sic emendanda censemus, *Sunt in Nymphæo paruæ, Salcares etiam dictæ*: vt verbum *sunt*, cum superiore simul ac sequente clausula coniungatur, & quas antea nomine Calaminas in Lydia constituerat, eas dem in Nymphæo lacu reddat, quæ *Salcares* alio verbo memorentur, ex caussa quam refert. Eius stagni meminit natur. hist. 31. *Hoc idem & in Lydia in stagno Nympharum tradunt.* Confer verba Nicolai, Stephani, Varronis, & Capellæ cum Plinianis, & nihil ambiges. Multorum vero ciuium Mithridatico bello salus fuerunt, quoniam regis iussu, cum quidquid ciuium Romanorum in Asia fuit, trucidarum esset (*vt narrat Liuius*) in has insulas complures elapsi sunt a cæde.

FINIS.

ANNOTATIONES VARIÆ LAVRENT. ABSTEMII MACERATENSIS.

DE IV. OVIDII LOCIS IN IBIN.

Vt quos dux Poenus mersit putealibus vndis,
Et tacto canas puluere fecit aquas.

Ex lib. 1. Obscurorum locorum Venetiis in 4. Vrbini Grāmaticam

DOmitius. *Annibal vt aqua vnum Valerium Maximum compulit: pontem ex captiuorum cadaueribus in Belo fluuio cōstruxit vbi traiecit exercitū. De hac crudelitate hic loquitur Ouidius. Abste.* Num propterea Valerium in manus sumseram: vt hanc Annibalis crudelitatem legerem, de qua etiam apud Liuium *lib. 3* de secundo bello Punico reperio factam esse mentionem. Sic enim ait: *Hunc satis-*

exercitum natura immitem: moribusq; ferũ, insuper dux ipse efferauit, pontibus ac molibus ex humanorum corporum strue faciendis. Appianus quoq; in lib. qui *Libycus* inscribitur, huius crudelitatis mẽtionem facit dicens: *Hoc solum dixerim quadringẽtis nobis fuisse vrbes: quarum captiuos partim fossis obruerit: partim fluminibus immerserit: per quorũ corpora tanquam per pontes ductaret exercitum, sed de hac Annibalis sauitia hic non sentit Ouid. sed de ea, quæ in Acherranorum vsus est Senatum: quem vt est apud eundem Valerium de perfidia, extra mœnia fide Punica euocatum in altissimos puteos abiecit.* Cui assentitur Appianus dicens. *Acherranorum præterea senatum per inducias fidentem puteis immersere, ora saxis obstruentes.* Si enim de superiori crudelitate intelligere voluisset, *fluuialibus, non putealibus* syllabarũ quantitate non repugnante dixisset. *Vrsellus.* Hæc opinio tua ita mihi vera videtur, vt neipsum quidem Domitium si viueret contradicturum existimem. *Abste.* Gaudeo hanc interpretationem tibi probari meam. Perge ad reliqua.

docuit & bibliotheca Guidi Vbaldi Vrbini ducis præerat. Valla in illum inuectus, qui in omnes stylũ amarulenter strinxit, adeoq; fere in Christum.

OVIDIVS.

Inclususque necem cauea patiaris: vt ille
Non profectura conditor historia.

Domitius. Charilus rerum Alexandri malus scriptor inedia mori coactus a rege, vt aiunt. *Abste.* Nõ eo inficias *Charilum* pessimorũ carminũ Poetam fuisse, quod Curtius in *gestis Alexandri*, & Horat. *in Poetica* tradiderunt. Sed abnuo eum fuisse: de quo hic dicit Ouid. Acron. n. scriptum reliquit: *Charilum* Poetam fuisse: qui Alexandrum Mag. secutus, eius bella descripsit: cui regẽ dixisse ferunt, malle se Homeri Thersiten esse: quam huius Achillem. Præterea aiunt eum cum rege esse depactũ: vt pro singulis bonis versibus *auro numismate* donaretur, pro malis vero *colapho* cæderetur. Cuius tot mali reperti sunt versus, vt *colaphis* enectus sit. Potuit Domitii nostri Chærilus ad hunc locũ fortasse facere: si aliquem more suo auctorem adduceret: quo illũ inedia in cauea probaret exstinctũ, sed cum ad hoc probandum neminem citet, aut testem non habet: aut adeo inopem: vt illũ producere non audeat. Acron non *inedia* sed *colaphis* Chœrilum dicit interemtum. Cauęq; vero nullam facit mentionem. *Vrsellus.* Quem ergo hunc esse arbitraris in cauea necatum, qui historiam condidit tibi minime profecturã? *Abstemius.* De *Callisthene Olinthyo* Nasonem intelligere autumo: de cuius exitu Iustin. lib. 15. hæc dicit. *Cum Alexander Magnus Callisthenem Philosophum propter salutationis Persica interpellatum, morum insidiarum: quæ sibi parata fuerant, conscium fuisse iratus finxisset, eumque truncatu omnibus membris: abscisisq; auribus ac naso labiisque, deforme & miserandum cadauer reddidisset, insuper in cauea cum cane clausum ad metum ceterorum circumferret: Lysimachus audire Callisthenem: & præcepta ab eo virtutis accipere solitus, miseratus tanti virũ culpa, sed libertatis pœnas pẽdentis, venenũ ei in remedia*

calamitatum dedit, quod adeo ægre Alexandri tulit, vt eum ferocissimo leoni obiici iuberet. Vrsellus. Dilucide ostendisti Iustini auctoritate *Callisthenem philosophum* in cauea interemtum. Sed nisi ostenderis historiam Alexandri, ab eo scriptam, non tibi magis quã Domitio assentior. *Abstemius.* Paruam vt video præceptori fidem adhibes: cui absque teste credendum non putas. Geram tibi morem, & eiusdem Iustini testimonio vtar, qui lib. 12. inquit, *Multum ei profuere Callisthenis Philosophi preces*, condiscipulatu apud Aristotelem familiaris illi qui erat: & tunc ab ipso rege ad prodenda memoriæ acta eius accitus. *Vrsellus.* Iustini verba *Callisthenem* ab Alexandro accitum ad prodenda eius gesta memoriæ, non tamen vllam ab eo historiam scriptam esse testantur. Quomodo enim hic Alexandri res gestas scribere potuit, qui adhuc viuebat: multataque post *Callisthenis* mortem gessit? *Abstemius.* Et si non omnia, ea tamen, quæ ante exitum vitæ suæ rex præclare gesserat, a *Callisthene* scripta fuisse non ambigo. *Vrsellus.* Quis facit mentionem eius historiæ? Multi, de quibus Cicero lib. 2. de Oratore sic dicit: *Deniq; etiam a Philosophia profectus Princeps Xenophon Socraticus ille: Post ab Aristotele Callisthenes comes Alexandri scripsit historiam. Et hic quidem Rhetorico pene more, ille autem superiore leniore quodam sono est visus, & quæ illum impetum oratoris habet, vehementis fortasse minus, sed aliquanto tamen est, vt mihi quidem videtur, dulcior.* Hæc de *Callisthene* retuli quæ ad horum versuum enarrationem mihi facere videbantur, si plura scire cupis, Curtium cuolue, Valerium maximum, Marcellinum, Senecam, & Plutarchum, e quibus Plutarchus in vita Scyllæ scribit, eum non veneno, sed morbo pediculari, quem Græci *Phtiriasin* vocant, in carcere exstinctum. Sunt aliæ quoq; de eius morte opiniones quæ ad rem non faciunt. Vt coniicio non dum tibi satisfactum putas. *Vrsellus.* Quare? *Abstemius.* Quia te tristem video. *Vrsellus*, non est hæc caussa mœstitiæ, sed misertus sum Alexandri Regis clarissimi quem ira eo præcipitem egit, vt cõdiscipulũ suum, Aristotelis præceptoris sui propinquum, gestorum suorum scriptorem eloquentissimum innoxium tam crudeliter occiderit: vnde cotidie scriptorum morsibus laceratur. *Abstemius.* Quanto magis *Callisthenis* misereri deberes viri Philosophi optimis moribus ac artibus præditi: quem iuuenem adhuc Alexander non tantum occidit, sed etiam indicta caussa torsit. Non est inficiandum, quin exsul inter pocula *Clytus*, in cauea *Callisthenes* exstinctus, ferocissimo leoni *Lysimachus* obiectus, tot clarissimas Alexãdri historias obscurauerint. Sed recte monentibus, semper parendum est. Aristoteles enim *Callisthenem* ad regem mittens sæpe monuit, vt quam rarissime & iocunde loqueretur, cum homine, qui vitæ & necis potestatem in

tiusque reprehendit: in iram regis incurrit. Vnde est tot mala perpessus. *Vrsel.* Memoria teneo dum hos versus nobis exponeres: te dixisse quendam *Telesphorum Rhodium* in cauea, eadem supplicia pertulisse, cuius historia adhuc fortasse locum facere posset. *Abstem.* Lysimachus: qui priuatus in *Callisthenē* tam pius fuit: vti extincto Alexandro regnum inuasit, eadem in Telesphorum familiarem suum vsus est crudelitate, quem cum illi nasum naresque amputasset: velut aliquod ferox animal, in cauea clausum portauit, vt testis est Seneca. Sed quoniam non memini me legisse hūc illas historias scriptitasse, an ad huius loci faciat explanationem subdubito. *Vrsellus.* Credamus ergo Ouidium de *Callistene* loquutum, cui historia Alexandri a se scripta nihil profuit, quo minus in cauea cū cane clausus turpissime extingueretur. *Abstemius.* Quoniam *Callisthenis* historiam bene huic loco conuenire tibi videtur. Cetera percurre.

OVIDIVS III.

Nataque vt Æacidæ iaculis morieris adactis.
Non licet hoc Cereri dissimulare sacrum.

Domitius. Heraclia Hieronis filia cum genere Achillis coniuncta veteri affinitate, infelicitatem stirpis Achillea licuit: nam quamuis ad sacrarium Cereris confugisset, vt labente re Syracusana esset tuta: tamen cum duabus puellis, quas habebat filius eodem populi tumultu, quo Hieron perierat, telis confixa cecidit, partem historiæ accipe ex Liuio. Abstemius. Heraclię historia a Domitio recitata nihil ad hunc locum mihi facere videtur. *Ouidius* enim scribit: *Nataq, vt Æacidæ iaculis moriaris adactis.* At Heraclia filia fuit Hieronis regis Syracusanorum, qui nulla ex parte Æacidarum pertingebat domum. Sed dicet defensor Domitii, Heris e stirpe Pyrrhi virum habuit Gelonē, Heraclię fratrem. Esto ob hoc Heraclia non dicetur ex Æacidarum genere procreata. Præterea Liuius, quem Calderinus se auctorem habere ait, nusquam dicit, *Heraclium ad Cereris sacrarium confugisse*: tantum inquit, eam cum duabus filiabus virginibus in sacrarium ad penates confugisse. Cetera Domitius ipse suo finxit ingenio. Si enim ab alio accepisset non tacuisset auctorem. *Vrsellus.* Cum Domitium lego, probo opinionem eius, cum vero te audio perperam hos versus ab eo expositos esse diiudico. *Abstemius.* Nō mirum: nam dum pudet hunc locum inexpositum relinquere, multa fingit, & ita falsis vera miscet, vt qui non optime historias calleat, facile capiatur. *Vrsell.* Ediffere ergo quā opinaris esse hāc Æacidæ Natam, iaculis adactis occisam, cuius mortem Cereri dissimulare non licet. *Abstemius.* Ostendam, vt spero, luce clarius Ouidium loqui de Laodomia Alexandri filii Pyrrhi Epirotarum regis filia, vt in lib. 28. Iustinus tradit: *Cum ex Alexandri regis prole, sola Neris virgo cū Laodomia supersesset, Neris nutu Geloni Hieronis Siciliæ Tyranni filio, Laodomia autem cum ad aram Dianæ con-*

fugisset ab Ætolis hostibus, qui caruis defensore regnum inuaserãt, interfecta est, quod facinus dii immortales assiduis cladibus, & propè interitu totius gentis vindicauerũt. Nam sterilitatem famemq; pestis, & intestina discordia & externis bellis vexati, ad postremũ pene omnes consumti sunt. Milo quoq; Laodomia percussor in furorem versus nunc ferro, nunc saxo in summa dentibus laceratis artubus duodecima die interiit, Laodomia ergo illa est nata Æacidæ, hoc est, Alexãdro Pyrrhi filio, qui vnus ex Æacidis fuit: siquidẽ omnes qui ab Æaco Iouis & Æginæ filio processerũt, Æacidæ dicti sunt. Testatur id Cic. lib. Offic. vbi ponit testimonium Pyrrhi Epirotarum Regis reddentis Romanis captiuos redimere volẽtibus: *Non mi aurum posco, nec mi pretiũ dederitis, nec cauponantes bellũ, sed belligerantes ferro, non auro vitã cernamus vtrius, præclara* (inquit) *sententia Æacidarũ genere digna. Vrs.* Fateor *Laodomiam* Æacidæ natam, sed verbis Iustini non *in templo Cereris*, sed ad *aram Dianæ* probas interfectam. Ouidius vero innuere videtur tantum scelus in æde Cereris perpetratum. *Abstem.* Imo Ouidius dicit, hoc scelus non tam ad *aram Cereris* commissum, quam ab ea dissimulari non posse, cũ tam atroci supplicio Ætolos, & maxime Milonem Laodomiæ interfectorẽ prosequuta sit. Nam cum Dea frugum sit, frumenta denegando, horrida illos fame consumsit, Milonem vero in furorem egit, quod proprium Cereris videtur officium. Vnde qui emotæ mentis sunt, ceriti nũcupari solẽt, quasi Cereris ira & indignatione vexati. Plautus in Amphitryone: *Tu certe laruatus es aut ceritus. Vrsel.* Ita tua mihi satisfacit interpretatio, vt si ad *aram Cereris Laodomiam probauss occisam*, nihil vlterius desiderarem. *Abstemius.* Quid si probauero ad aram Cereris *Laodomiam* iaculis interfectam? *Vrsellus.* Tum optime hunc locum a te interpretatum esse confitebor. *Abstemius.* Volo ex animo tuo hunc amouere scrupulum, qui vt video male te cruciat, & probare ad *aram Cereris* Laodomiam interfectam. Phœbus & Diana idem sunt qui Sol & Luna. Testatur Horatius in carmine seculari:

Phœbe syluarumq; potens Diana
Lucidum cœli decus. - - -

Rursus Sol & Luna a Poetis Liber & Ceres nuncupantur. Virgil. primo Georgicorum:

- - - - *Vos O clarissima mundi*
Lumina: labentem cœlo quæ ducitis annum
Liber, & alma Ceres.

Vbi dicit Seruius, quod Stoici eandem Lunam, eandẽ Dianam vocant, eandẽ Cererem, eandem Iunonem, eandem Proserpinam, dicunt, secundum quos pro Sole & Luna, Liberum & Cererem nuncupant. Si igitur Ceres facinus ad aram Dianæ commissum punire voluerit, nihil mirum cũ eadem Dea, modo Diana, modo Ceres nomine nũcupetur. *Vrs.* Excussisti ex animo meo nunc iam omnẽ ambi-

ambiguitatem, vt ad horum versuum enarrationem nihil amplius desiderem. Sed si bene memoria teneo dixisti in sequentium quoq; versuum expositione Domitium longe a veritate discessisse. Quare nisi molestum tibi est, iterum mihi eos enoda. *Abst.* Qui sunt. Ouid. 4.

Vt puer Arpyages referas exempla Thyestæ,
Inq; tui patris viscera casus eas.

Domitius. *Arpyages filius absumsit quod Thyestæ prius contigerat. Hoc placet magis quam vt intelligas Arpyagem fuisse filium Thyestæ cum Tantalum legamus. Abstem.* Cui post Domitium erranti non est danda venia, cum vir magni ingenij, magnæque doctrinæ hanc historiam, quæ ab Herodoto & Iustino in primo dilucide copioseq; describitur, nō viderit? Existimauit Calderinus noster *Arpyagem* proprium viri nomen fuisse, qui exemplo Thyestæ filium absumsit, cum ille Tantalus dictus sit. Boccatius vero libro *Genealogiarum Deorum*, Thyestę tres filios fuisse scribit, Tantalum Plistenem, & tertium secutus quendam Theodontium Arpagigen siue vt alij scribunt *Arpyagem*. Ego autem vt Calderino non assentior, ita ne Theodontij quidem & Boccatii opinionem sequendam reor, qui hoc Ouidij versu decepti *Arpagiden*, siue *Arpyagen* (nam varie scriptum comperio) proprium Thyestæ filii nomen esse crediderunt. *Vrsell.* Nisi scirem quanta præceptorem reuerentia prosequi debeamus, habeo quo te merito possem accusare. *Abstemius.* Nihil reueritus eloquere quid velis: *Qui enim aliorum errata corrigere audet, non debet egre ferre, cum alii eius peccata discutiunt.* An censes me esse ita amentem, vt me irreprehensibilem rear. *Vrsell.* Paulo ante vix adduci poteras, vt Domitii monstrares errores, nunc Boccatium & Theodontium dicis arrasse, quare vereor ne Grammaticorum aduersum te insurgentium impetum valeas sustinere. *Abstem.* Si verbis si mecum contenderint parui facio, illo enim clypeo protegam veritatis, qui omnia maledicorum tela repellere solet. Non te prius dimittam, quam me verum locutum fatearis. *Arpagus* a quo *Arpagydes* patronymicum trahitur, fuit amicus Astyagis Medorum Regis, cui rex iratus, quod Cyrum ex filia nepotem viuere comperisset, quem illi, vt fido & arcanorum participi necandum tradiderat, proprium filium epulandum apposuit. Hic est ergo ille *Arpagides*, id est, *Arpagi filius*: nam eius nomen historici non tradidere memoriæ, qui absumtus a patre exempla Thyestæ retulit. Cui similiter Athreus frater liberos epulandos apposuerat. Non te adeo obtusi ingenii, esse cognosco, vt Ouidium de hac *Astyagis* sæuitia, qua in Arpagum præfectum suum vsus est, locutum esse non percipias. *Vrs.* Percipio & gratias tibi ago, ꝙ hodie animū meum e quatuor errorum tenebris eripuisti, quib. magna mecum eruditorum virorū ingenia inuoluta fuisse conuicio. Scire velim cur h[illegible] nostri tecum,

tam facile labatur, cum antiquissimi illi in huiusmodi errores ceciderint non videantur. *Abstemius.* Non nego superiorum ætatum ignauia atq; insciti a ita linguam Latinam deprauatam, vt hæc nostra, patrumque nostrorum ætas, qua Latinæ literæ pene extinctæ reuiuiscere cœperunt, omnino vitiis & erroribus carere non possit. Si tamen bene inspicere voluerimus, semper erratum esse comperiemus.

EMENDATVR VALERIVS MAximus, lib. i.

Deprehendi nunc *Valerium Maximum* in historiis, quarum diligentissimus fuit indagator, esse prolapsum, scribit enim lib. i. Memorabilium, quòd Athenienses *Aristomenis Messenii*, ob eximiam calliditatem ab iis dissectum cor pilis, refertum inuenerint, cum eum aliquoties captum, & astutia elapsum cœpissent. Non enim Athenienses, sed Lacedæmonii, quibus vtpote vicinis, prope assidua & diuturna cum Messeniis bella fuerunt, hoc perpetrarunt. Testis est Plinius, lib. 11 natur. histor. dicens: *Hirto corde gigni quosdã produnt neque alios fortiores esse industria.* Sicut Aristomenem & Messenium: *Qui trecentos occidit Lacedæmonios ipse conuulneratus & captus, semel per cauernam Latomiarum euasit angustos vulpium aditus sequutus, iterum captus, sopitis custodibus somno, ad ignem adnolutus lora cum corpore exussit, tertio capto Lacedæmonii pectus dissecuere caussa videndi: hirsutumque cor repertum est.* Videsne igitur, quod non Athenienses, sed Lacedæmonii Aristomenem dissecuerunt? *Vrsell.* Cur magis Plinio quã Valerio in hac historia credere debeam non video. *Abstem.* Non solus Plinius contra Valerium testis est, sed etiam Stephanus auctor Græcus, qui de *Andania Messenia vrbe* loquens dicit: *Ex hac Aristomenes fuit insignissimus bellator; quem Lacedæmonii, quod ab eo sæpius victi essent, admirantes, cum in Messeniacis bellis magna difficultate cœpissent, dissecuere speculatique sunt, si quid præter ceteros haberet & inuenerint intestina eius aliusmodi, quam ceterorũ hominum esse consueuerunt, & cor hirtum, vt Herodotus, Plutarchus & Rhionius memoriæ prodiderunt.* Memini me legisse apud Plutarchum in vita Romuli, quod Messenii gloriantur trecentos Lacedæmonios ab Aristomene interemptos. Hic est ille Aristomenes, cuius insignem iustitiam & continentiam diuus Hieronymus in opere contra Iouinianum his verbis commendat: *Aristomenes Messenius vir iustissimus victis Lacedæmoniis, & quodã tempore nocturna sacra celebrantibus, qua vocabantur hyacynthina, rapuit de choris ludentium virgines 12. & ita nocte gradu concito fugiens excessit de finibus Spartanorum. Cumque comites eius vellent violare, monuit quantum potuit, ne hoc facerent, & ad extremum quosdam non parentes interfecit. Ceteris metum coercitis. Redemta postea a cognatis puella, cum Aristomenem tadiu virum fieri viderent, tamdiu ad patriam non sunt reuersa, quamdiu iudicium*

adnoluta genibus, defensorem pudicitiæ suæ cernerent absolutum. Fateris ne iam *Aristomenē* a Lacedæmoniis non ab Athenienſib. hæc eſſe perpeſſum? *Vrſ.* Tot teſtibus me vrges. vt contra hiſcere nō audeam, ſed cum nondum tibi aſſentior a Valerio, qui omnes hiſtorias tum Græcas tū Latinas euoluiſſe videatur eſſe peccatum. *Abſtem.* Quomodo ergo eum defendes. *Vrſ.* Dicam librariorum culpa librum eſſe corruptum *Abſt.* Omnia ne ergo exemplaria mendoſa erunt, etiam ne hic meus codex tam vetuſtus, tam diligēter exſcriptus? *Vrſ.* Ergo Valerii hoc peccatum eſſe retis. *Abſtem.* Reor. Cum enim homo eſſet, cur errare non potuit? *Vrſ.* Potuit, & vt credā facit iſtius codicis tui vetuſtas, quæ quauis digna videtur fide.

Ex lib. II. Obſcurorum locorum.

CONIVX, abſq; N. litera ſcribendum contra Priſcianum.

Priſcianus lib. 7. *Nomina in* x. *deſinentia, ſi ſint a verbis in* Co *terminatis, ablata* x. *& addita gis faciunt genitiuū, vt grego, grex, gregis. Statius in primo Achilleidos:*

Qualiter Idalia volucres vbi mollia frangunt
Nubila iam longum cœlo, domoq; gregata.

Remigo, remex, remigis. Rego, rex, regis. coniungo, coniunx, coniugis, quod in genitiuo differentia cauſſa N. amittit, ne ſi coniungis dicamus verbum putetur. Item in eodem libro dicit: *In* unx *vnum commune hic & hæc cōiux, huius coniugis, libro autem quarto dixerat in* nx, *&* rx. *coniungo coniux, arceo* arx.

Focas Grammaticus, qui ante Priſcianum floruit dicit in arte ſua: *Quidam fœminini generis hæc ſyllaba finitum aſſerunt, hic & hæc coniunx, quod nominatiuū ſine litera n proferri volunt, quia in genitiuo, & aliis caſibus eadem litera non ſeruatur.*

Priſcianus quoque ipſe, cuius maxime niteris auctoritate, ſcribit aliquos exiſtimaſſe *coniux* in nominatiuo ſine *N.* litera eſſe ſcribendum. Dicit enim libro quinto: *In* ux *ſupra ſyllabam maſculina ſunt propria, vt pollux, volux, & vnum commune quod habet* n *interpoſitam in nominatiuo, & eam in obliquis caſibus amittit, vt hic & hæc coniunx coniugis: ſunt tamen qui nominatiuum quoque putent ſine* n. *ſcribendum.* Præterea habeo vetuſtum Ouidii codicem, In quo *coniux* abſque *N.* ſemper ſcriptum Comperies, idem inuenies in hoc antiquo Lucani codice, lib. 3.

Me non Lethæa coniunx obliuia ripa
Immemorem fecere tui.

Poſſem adhuc in multis aliis venerandæ vetuſtatis codicibus eandem ſcripturam oſtendere contentus,

Nunc dices: *Iugum inſtrumentum eſſe non ignoras? quo boues iungantur, hoc eſt, iunguntur.* Vnde *iugari*, id eſt, *iungi* dicimus, qui Martiali iugo inſtar boum colla ſubiiciunt. Teſtis eſt Horatius in carmine ſeculari dicens:

Diua producus sobolem patrumq;
Prosperes decreta super iugandis
Fœminis prolisq; nouæ feraci
Lege marita.

Fœdera quoque matrimonij, *vincula iugalia* dicuntur, ab ingenio Poeta, lib. 4. Æneidos:

Ne cui me vinclo, vellem sociare iugali.

Et iterum in eodem:

Iunoni ante omnes cui vincla iugalia cura.

Iugarius etiam *vicus* Romæ fuisse dicitur, sic nuncupatus, quia fuerit ara *Iunonis Iugæ*, quam putabant matrimonia *iungere*, vt auctor est Festus. Huius vici meminit Liuius, libro 5. de bello Maced. dicens:

Saxum ingens, siue imbribus, siue motu terræ leniore, quam vt aliquin sentiretur, labefactatum in vicum iugarium ex Capitolio procidit, & multos oppressit. Iugare & *iungere* idem significant Cic. lib. 3. Tuscul. quæstio. *Hoc quidam est commune virtutum, omnes inter se iugatæ sunt.* A *iugare* componitur *coniugare*, vnde *coniugium* & *coniugatio* & coniunx, vt ego sentio, in quo Græcos imitamur: ζύγον enim Græce *iugum* dicitur, & ζύγιος *iugifer*, ζύγιον *coniugii* & *coniugum* .... communis generis, vt apud nos *coniux*. Ergo *connubium* rectius a *coniugo conugas* deriuari videtur abiecta *g*, & addita *n*, quam a *coniungo*. Quod autem Priscianus dicat *n*, in obliquis abiicere differentiæ caussa debilis est ratio, cum multa alia nomina a verbis neque literatura, neque syllabarum quantitate dissentiant, vt *contemplator* nomen, & *contemplator* verbum imperatiui modi, *amor* nomen, & *amor* verbum, *caligo* nomen, & *caligo* verbum, & alia pene infinita.

Quod Spoletinus a *Spoletio*, non *Spoletus* a *Spoleto* dicatur:

NOtauerunt nuper quidam mēdum in omnibus Ciceronis, Plinij, Martialisq; exemplaribus, vbi *Spoletinos* pro *Spoletanos* scriptum esse reprehendunt, omnesque codices emendari & *Spoletanos*, non *Spoletios* scribendum esse præcipiunt. In omnibus enim Martialis exemplaribus memini me legisse *de Spoletio*. Quum sunt carriosa lagoenis, malueris quam si vina Falerna bibas. Plinius quoq; scribit lib. 3. naturalis historiæ:

Sant inates, Sarsinates, Spoletini. Itidem Cicero de claris oratoribus. Itaque nē hos quidem equites Romanos amicos, Romanosque nostros, qui nuper mortui sunt. P. Comatium Spoletinum quo accusante defendi. C. Cornelium, & reliqua. Cum ergo in omnibus tam illustrium

lustrium auctorum libris Spoletinos scriptum repererim, adduci nequeo, vt aliter dicendum credam.

Priscianus. *Quod in um neutra consonante antecedente m, in derivatiuis a, habent ante nus, vt Beneuentū, Beneuentanus, Tolstum, Toletanus, Sploetum, Spoletanus.*

Spoletium cui i litera inter t & um, quod in tribus Græcis Ptolomæi exemplaribus, qui in hac illustrissimi Ducis nostri bibliotheca seruantur scriptum comperio, semper enim ..... non in illis inuenies .....

Inueni nuper in historia Longobardorum vetustissimis exarata literis, quā Paulus Diaconus edidit. fere semper scriptum esse *Spoletium*, quod ita vbiq; semper scribendum esse non dubito.

In Latinis vetustis codicibus *Spoletium* quadrisyllabam dictionem reperimus, Vt enim Arretium Arretinus, sic secundum analogiam *Spoletium* format *Spoletinus.*

Tarentum, Surrentum, Bruxentum, Grumentum, ciuitates Italiæ, nonne in nominatiuo casu in *um* desinunt consonante antecedente? ab his tamen Tarentinus, Surrentinus, Bruxentinus, Grumentinus, deriuantur, quæ *t* ante *nus.* productam habent, non *a*, vt Nomentanus, Beneuentanus. Martialis in Xeniis:

Fila Tarentini grauiter redolentia perri
Ediſti quotiens' oſcula cluſa dato. Idem,
Accipe non vili calices depulsore factos
Sed Surrentinus rota torsuma leue.

Plinius libro tertio, naturalis historiæ: *Lucanorum autem hinc Atinates, Buxentini, Eburini, Grumentini, Potentini.*

Quod Carthaginenſes cum i litera, inter primum n & e ſcribendum ſit, ſecundum Priſcianum, & vſum veterum.

Priscianus libro quarto, hæc dicit: *Si tertia ſunt declinationis abiiciunt extremā s, genitiui, & aſſumunt enſis, vt piſtor, piſtoris, Piſtorienſis, Carthago, Carthaginis, Carthaginienſis.* Si vltima *s*, genitiui Carthaginis remota, addideris enſis, nonne erit Carthaginenſis ex 6. syllabis dictio.

Cotidie per c, non quotidie per q, ſcribendum eſſe.

POstquam Tortelius suam edidit Orthographiam homines ætatis nostræ eius secuti doctrinam, quotidie per *q.* scribere cœperunt, quod non tam eius auctoritate quam Quintiliani quem ille se habere profitetur auctorem, facere videntur. Sed hunc oratorem male ab eo intellectum esse monstrabo, prius

eius verba ponam, deinde Quintiliani, ne quis a me Tortellium calumniatum esse arbitretur. At quotidie per *q.* sequente *u*, ante *o*, & non cotidie cum *c.* idem Quintilianus nos scribere docuit, eo quod sit *quot diebus vtrum.* Quintiliani hæc sunt verba: *Frigidiora his alia, vt quicquid c, quartam haberet, ne interrogare bis videremur, & quotidie non cotidie, vt sit quot diebus. Verum hæc iam inter etiam ipsas ineptias enanuerunt.* Quintilianus his verbis non tam probare quam reprobare videtur opinionem eorum quicquid per *c*, ante secundum *q*, & quotidie per *q*, scribendū putauere. Dicit enim ipse, *frigida esse, & inter ipsas ineptias euanuisse.*

Præterea Marius Victorinus vir doctissimus in *libello de Orthographia* apertius quam Quintilianus *cotidie* per *c.* capitalem literam scribere præcepit. Quamuis enim inquit *cocus* a *coquendo*, & *quotidie* a *quoto* & *die* deriuata sint, per *c.* non per *q.* scribenda sunt.

Tanta est inter *c.* & *q.* affinitas, vt *q.* in *c.* mutari facile patiatur, vnde in vetustis æreis tabulis, *pequniam* quam nos *pecuniam* dicimus, incisum reperiri, & sequor secutus, loquor loquutus & qui cuius, aliquis alicuius faciunt: in quibus omnibus *q.* in *c.* videmus esse mutatum. Quod idem in *cotidie* esse factum quid mirum, & eo maxime quia dictiones, non modo ex corrupto & integro, sed sæpe ex duobus corruptis videamus esse composita.

Mediolanium apud antiquos sex syllabarum dictionem fuisse, id est, & *i* ante *u* habuisse, quod non solum Græcorum, vt Strabonis, Stephani, Ptolomæi, verum etiam Latinorum codicum scriptura probari potest, sunt in hac huius nostri clarissimi Ducis Bibliotheca tres Ptolæmei codices Græci in quibus .... non ..... reperio esse scriptum, Strabo quoque & Stephanus ..... Græci auctores eadem vtuntur scriptura. Quid Græcorum vetris exemplis, cum de Latinis agitur dictionibus. Quia si nostri antiqui *Mediolanum dixissent*: Græci ..... non ..... in suam conuertissent linguam, quod a nemine eorum factum esse reperio. Et sunt manu scripti Valerii & Osorii codices, quorū scriptura paulo ante Carthaginenses ab antiquis scriptum fuisse probasti, & Anconæ Diui Augustini confessionum liber, de quo superiorius mentionem feci, vbi pluribus in locis, *Mediolanium* scriptum inuenies.

Lucanus libro secundo Pharsaliæ emendatus.

Lucanus. *Crustuniumque rapax, & iunctus Sapis Isauri,* Ego *Isapis* legendum puto. In hac reprobanda nullam aliam rationem reddere possumus, nisi veterum codicum auctoritatem, Græcorumque opinionem. Deinde vt hoc ita crederem me impulit Strabonis scriptoris diligentissimi auctoritas qui libro suæ Geogra-

phiæ

phiæ quinto, hunc fluuium haud longe a Cæsena fluentem *Isapin* appellat. Plinius tamen *Sapin* eum nuncupat, itidem Boccatius in libro de fluminibus. Plinius adeo mendosus & corruptus est temporum culpa, vt in hoc eum sequi non debeamus, nec dubito quin in emendatis illius exemplaribus *Isapis* reperiatur. Boccatio vero cum ea fuerit ætate, qua Latina lingua plena erat erroribus, credendum non puto. Credibile est enim ex mendosis Lucani, Pliniique exemplaribus accepisse.

Ætnam pro Ennam in vulgatis libris fere corruptam esse.

Notum est Ætnam montem esse Siciliæ globos flammarum vomere solitum. In eius ascensu eiusdem nominis oppidum est, quod montem ascensuros excipit atque transmittit. In eadem Insula circa medium vrbs est *Enna* nomine, edito in loco & vndique præcipiti sita, & a Syracusanis condita, quæ vmbilicus Siciliæ dicitur. Hæc imminet circumstantibus campis, vbertate & florum varietate conspicuis. Vnde Solynus scribit: Campus *Ennensis* in floribus semper, & omni vernus die. Tantam esse in his locis fragantiam, quæ ex florũ frequentia halet alii tradiderunt, vt sagaces canes sensu careant odorandi, naturam sensus florum odore vincente. Hinc raptam a Platone Proserpinam Cereris filiam dixit antiquitas: Dum cum Diana & Minerua flores legeret in pratis, haud procul est foramen prægrande longe sub terram penetrans, per quod fabulantur raptam Proserpinam curru a Plutone ad inferos esse deductam. Propterea in hac vrbe Cereris sacra mira celebritate fiebant, vnde Romanos ea vexisse testis est Valerius atque Lactantius. De fertilitate huius vrbis sic Ouidius scribit in Fastis:

Grata domus Cereri multas ea possidet vrbes
In quibus est culto fertilis Enna solo.

Claudianus in libello de raptu Proserpinæ eam parentem florum vocat ab eorum vbertate:

Viderat herboso sacrum de vertice vulgus
Enna parens florum.

Specus & rapinam Silius Italicus sic describit:

Enna Deum lucis sacram dedit ardua dextram
Hic specus ingentem laxans telluris hiatum,
Cœcum iter ad manes tenebroso limine pandit,
Qua nouus ignotas hymeneus venit in oras,
Hac Stygius quondam stimulante Cupidine rector
Ausus audire diem, mœstoq; Acheronte relicto,
Illicitas egit currum per inania terras
Tum rapta præceps Ennea virgine cessit,

Attonitos cœli visu, lucemq; patentes
In Stygia rursus equos, & prædam condidit umbris.

Bellorum quoque Seruilium incendia hanc vrbem maxime claram reddiderunt. Nam cum munita admodum esset, ingensque fugitiuorum numerus in eam confugisset, quos Eunus Syrus fanatico furore simulato, ad libertatem & arma quasi diuino numine concitarat, quosque Perpenna Romanorum Imperat. victos persequebatur, hic tandem obsessus fame, quasi peste consumtus est, si quid latronum relictum in manus Romanorum peruenit, compedibus & catenis iunctum, & crucibus affixum meritas pœnas dedit. Huius vrbis meminere apud Græcos Stephanus & Ptolomæus. Strabo quoque de hac ita scribit:

Intra Insulam est Enna, modicis quidem possessa inquilinis, super collem iacens, in qua sacra Cereris ædes est. Eam montana amplectitur planities totas Arabides. Eunus cum fugitiuis obsidione pressus, illam præcipuis affecit cladibus, vixq; tandem a Romanis euulsi sunt. Eadem mala perpessi Catinenses, & Tauromenitani, aliique complures. Apud hos scriptores omnes *Enna* non *Ætna* reperitur, similiter apud Ouidium(Silium & Claudianum quorum versus paulo ante a me adducti sunt. At apud Valerium, Lactantium, Florum, Orosium & Solinum, semper *Ætnam* non *Ennam* me legisse sum memor nisi in mendosis codicibus. Vide Lactantium, libro secundo, diuinarum Institutionum & Valerium Maximum, & Solinum & Orosium, quorum exemplaria impressa corrupte fere *Ætna* pro *Enna* edunt.

Vide ne Orosius ille tuus, cui pro sua vetustate, ita credendum putas, magis corruptus, quam qui impressi sunt, reperiatur, quia puto fugitiuos illos apud *Ætnam* potius montem, quam *Ennam* illam tuam obsessos fuisse. Cur hoc ita opinatus cum Strabo clare dicat, *illos Ennæ oppressos dedisse pœnas*, cui Orosius ille vetustus adstipulatur. Quoniam Lucanus libro primo, Pharsaliæ apud *Ætnam* Siciliæ montem bella Seruilia gesta, significare videtur dicens, *& ardenti Seruilia bella sub Ætna*. Per *Ætnam* autem *ardentem*, nihil aliud quam montem significare puto, qui flammarum globos emittit. Alius diceret hoc dictum esse a Lucano per errorem, cum videret tot clarissimos scriptores eius sententiæ refragari & præcipue Strabonem, qui vult Cereris ædem, & fugitiuorum cladem in *Enna* vrbe fuisse.

Lucani versus explicatus.

Versum autem sic explico. Dicam cum librariorum vitiatum insciti, qui *ardenti Ætna* pro *Enna* fecere. Quid quod ardenti-

ardentem Ætnam appellat, nonne ob hoc montem ipsum, vel oppidulum in eo situm, designare videtur. *Ennam* autem illam tuam, quomodo ardentem poteris dicere, cum illinc nulli ignes erumpere dicantur. Non dicam Ennam ardentem: quia terra illa ignibus flagret, sed propter incendia bellorum, vt apud insignem poetam.

Reliquias Troia ex ardente receptas
Et *Flammis Asiam ferroque cadentem.*

Quid quod codices omnes non modo impressi, verum etiam descripti, & quantumuis vetusti, ardenti *Ætna* habent. Si mendum hoc in loco esse non putas, dicam Poetam vsum esse tropo synecdoche, qui fit, aut cum partem a toto significamus, vt apud Vergilium, lib. 1 Æneidos:

Ingens a vertice pontus.

In puppim ferit, non enim totum pelagus nauem percussit, sed pars quædam pelagi, id est, fluctus: aut cum a parte totum intelligi volumus, vt apud Terentium, *O lepidum caput*, a capite enim totum hominem significauit, sic in hoc loco Lucanus per *Ætnam*, totam designauit Insulam, nam vt scribit Florus:

Cum Eunus ille simulato furore quadraginta millium amplius fecisset exercitum, castellos, vicos, oppida, miserabili direptione vastauit, capitque multorum castra Prætorum. Quare fugitiuorum rabies non in vnius tantum vrbis, sed in totius Insulæ mala grassata est.

Si *Enna* vrbs in medio Insulæ super montem sita est, necesse est super *Ætnam* montem esse constructam, quia hic mons quoque in medio Insulæ est collocatus. Auctor huius opinionis est Boccatius in libro de montibus. Scribit enim quod *Ætna* mons in medio Siciliæ est. Hic quoque nominum similitudine deceptus est. *Ætna* enim mons cum eiusdem nominis oppidulo longe distat ab *Enna*. Enna enim in medio est Insulæ, vnde vmbilicus Siciliæ dicitur, quam hodie *Annam* vulgus appellat. Vbi qui Regis locum tenet, ob loci commoditatem, totius Insulæ solet conuentum habere. *Ætnam* vero haud longe a mari esse, testis est Virgilius lib. 3. Æneidos:

Portus ab accessu ventorum immotus & ingens
Ipse, sed horrificis iuxta tonat Ætna ruinis.

Si enim, vt dicit Poeta, est iuxta portum, in medio Insulæ esse non potest. Strabo quoque inquit: *Imminet autem Ætna magis Eurspo, & littori Catanensi, quin Tyrrheno pelago quoque & Lipantanis Insulis.* Si imminet littori, quomodo in medio est Siciliæ. Nunc adde quod legitur sæpe *incendium Ætnense* Catinam vrbem maritimam, cui incumbit obrepsisse.

Si autem Mons in medio esset Insulæ, quæ tanta vi æstuare posset, vt Catinam vsque eruptaret incendium? Scimus enim hanc Insulam esse ingentem & triangularem, mediumque eius multum ab extremis distare. Sed credis ne Boccatium virum diligentem & perspicacis ingenii cum opus de montibus scriberet, multosque codices volueret, qua in parte Insulæ hic mons esset ignorasse. Credo eum, vt supra dixi, ea quæ est inter *Ennam* & *Ætnam* similitudine esse deceptum, vt eos qui Valerium, Lactantium, Florum, Solinum corrupere, dum hos auctores emendare se putarent. Cogor itaque dicere, *Ennam* vrbem eam esse, in qua templum Cereris fuit vetustissimum, vbi Dea præcipua veneratione colebatur, ad quam propitiandam quindecim viros legatos misere Romani. Eandemque esse vrbem, vbi fugitiuorum obsessus exercitus, ingenti fuit fame consumtus. Multumque eam ab *Ætna* monte distare, cum mons littori adiaceat Catanensi: *Ennæ* vero in medio sit Insulæ constituta. Si igitur latem aliquam partem huius belli sub *Ætna* monte gestam fuisse monstrares, aqua Synecdochicos totum bellum significari posset, omni me scrupulo liberares, tunc enim vere crederem Lucanum ab hac belli parte totius belli mala ostendere voluisse. Dixi iam supra Catanam vrbem maritimam, quæ magnis huius belli cladibus afflicta est, sub *Ætna* monte constructam. Si igitur Catana huic subiacet monti, quid obstat quin Lucanus de eius calamitatibus intellexerit, cum ait:

-- *& ardenti seruilia bella sub Ætna.*

Nam cum hæc ciuitas maxima ex hoc bello mala pertulerit, per hanc partem totum bellum Seruile voluit designare. Nondum tamen mihi satisfeci, quia bellum illud seruile ab *Euno* concitatum, huic loco non videtur conuenire: nam cum Lucanus detestatis bellis ciuibus dicat, si alia via non erat, vt Nero perueniret ad imperium, nisi per bella ciuilia, prius per Iulium Cæsarem, deinde per Augustum gesta, non esse dolendum, quoniam tot bellorum mala poterant tanto Principe compensari, quid fuit opus bellum Seruile ab Euno motum commemorare. Per bella ciuilia prius Cæsar: Deinde Augustus peruenit ad vrbis imperium, a quibus Nero traxit originem, vt scribit Suetonius dicens: *Progenies Cæsarum in Nerone defecit.* Si enim Cæsar & Octauius bella ciuilia non gessissent, imperium arripere & posteris suis tradere non potuissent, vnde nec ipse Nero principatum esset assecutus. Bellum autem Seruile *Euno* duce, diu ante Cæsarem gestum: quid Neroni conferre potuit ad imperium? Quare ergo illud inter bella ciuilia connumerauit, nam qui in Lucanum fecere commentarios a Poeta id bellum significari volunt. Imo si bene inspiciamus bellum ciuile, quod Augustus Cæsar aduer-

aduersus Sextum Pompeium Cn. filium gessit, per hæc seruilia bella reperiemus intelligi. Lucanus enim enumeratis tribus maximis ciuilibus gestis per Cæsarem in Thessalia contra Cneium Pompeium. In Aphrica contra Scipionem. in Hispania contra filios Pompeij magni, venit ad eo, quæ Augustus gessit Perusiæ contra L. Antonium, Mutinæ contra M. Antonium, in sinu Ambracio contra eundem: demum dicit de iis, quæ in Sicilia aduersus Sextum Cn. Pompeii filium fecit, hæc bella *Seruilia* nuncupauit, Quia sextus seruis maxime adhæc vsus est bella, neq; enim credibile est Lucanum enumeratis ceteris ciuilibus bellis a Iulio Cæsare & Augusto gestis hæc omisisse, quæ omnium fuere periculosissima. Quod autem de bellis tãtum ciuilibus Poeta loquatur, vestus ille declarat:

Multum Roma tamen debes ciuilibus armis
Quatibiret acta est.

LVCII IOANNIS SCOPPÆ LIBER I. COLECtanearum.

IVcius Ioannes Scoppa Parthenopæus, Ioanni Baptistæ Petrucio Archiepiscopo Tarentino, felicitatem & bene agere

Solebant maiores nostri, Venerande Præsul, fructuum primitias, templis ac Deis offerre. Sic enim & opibus ditescere, ac superis indies se fieri gratiores autumabant. Idcirco ne ab illorum vestigiis discederem: tuos tanquam delubra meis primitiis adire lares, non peristromatis & aulæis ornatos, non argento, auro & purpura fulgentes, sed moribus, omnique virtute decoratos destinaui? Te quoque cum sacris initiatus fueris, non secus atque immortalem colere, ac venerari Deum non hæsitaui. Tu namque probitate tertius Cato: quod obscœnos, audaculos, temerarios, obtrectatores, liuidulos, atque locutulcios, non aliter quam naui-gantes in æquore præcipitantes scopulos euitant, contemnis & effugis, odioque vel maximo semper habes: contra bonis moribus præditis, & optimo cuique, & literatis adeo te facilem præbes, quod quisque, cum id ipsum conspexerit, admiratur & obstupescit. Tu consilio Nestor alter. Verum namque & rectum absque arte Gnatonica omnibus ad te properantibus e vestigio consulis. Tu pietate in omnes alter Æneas. Pauperibus enim, & egenis non modo stipe, sed omni etiam conatu opitularis:

Diuina quoque licet magnis districtus negotijs & angustijs, inquies nunquam omittis. Quid? est igitur in præsentia recepti canendum, præstantius enim est silere, quam paucula loquendo perstringere. Sed illud vnum silentio non præteribo: quod Parthenopeis, vt Romanis olim Scipiadis duobus belli fulminibus, sic nobis tria literarum habentibus gloriari licet, te Poeta lepido atque facundo: oratore graui & copioso, altero tuo Germano Episcopo Larinensi Dialectico acuto, philosopho subtili, Theologo sublimi, & cœlestia cuncta rimanti: Tertio Seuero Iureconsulto consultissimo. Ceterum hæc compendiose impræsentiarum de te, tuisque Germanis duntaxat delibaui. Nam tuarum laudum, & illorum cumulum a longiore oratione in reliquis, quæ supra sexcenta sunt, annotamentis tuo nomine propediem exituris, si hæc paucula non aspernaberis, conscribam. Quæ omnia si tibi non neglectum iri sensero: maledicentium & inuidorum inania verba merito crepitibus ventris ab Epicuro comparata piliraciam. Sunt etiam post annotamenta, Grammatices opus, & commentaria quædam excudenda: quæ simul omnia in lucem quam plurimorum opinione celerius depromentur. Bene vale, & me vti soles, ama. Neapoli, decimo Calendas Iunias, anno Domini M. D. VII,

Ptolemæus Lagi filius an Philippi.

CAPVT I.

NOn possum, cum multa auctorum volumina lectitauerim, subinde non admirari: tum quod alter alteri repugnat, ac quadam interim nota dissentit: tum quod multi, ne altorum vestigiis demum insistere videantur, manca, mutilataqi, vnde vix veritas elici potest, reponunt, & nonnunquam aliquid omittunt. Hoc idcirco dictito: quod superioribus diebus Pausaniam historiæ Græcæ scriptorem eminentissimum, ac antiquitatis scrutatorem nactus, confestim oculis percurrere cœpi: vbi in liminari pagina primi voluminis, secus quam a Strabone in decimoseptimo scriptum fuerat, legi. Refert enim Strabo primum Ptolemæum fuisse Lagi filium, cui veluti agmine facto, Græci pariter & Latini adstipulantur: sed hic, quem nuper dixi, Pausanias aliter sentit. Scribit enim quod Ptolemæum Macedones dicunt putatum fuisse filium Lagi, sed revera Philippi fuit. Matrem enim illius tam grauidam ex Ptolemæo Lago, Philippum in matrimonium duxisse. Hæc Pausanias. Quibus verbis, Philippi, & non Lagi fuisse filium constat. Ceterum ne tantæ Strabonis maiestati obstrigillarem: lectorem admoneo, vt quam harum sententiarum malit, perlegatur. Nostrum namque fuit: vtrumque vtriusdiosis, quid studendo inuenimus, indicaremus hic scripsisse.

Ptolemæus cuius filius.

Iamus

Ianus imus, medius & summus. Horatius, alique scriptores explicati.

CAPVT II.

HOratius in primo Epistolarum libro, hæc carmina scripsit:

O ciues ciues quærenda pecunia primum est,
Virtus post numos: hæc Ianus summus ab imo
Perdocet.

In quibus carminibus enucleandis, quid peritissimi commentatores senserint, ibi quisque (si piget) lectitare poterit. Hic enim nostra, qualiacunque sunt, & non aliena recitare, præcipereque destinauimus. Et hanc nos afferimus sententiam: O ciues ciues pecunia primum, post virtus est quærenda: hoc namque *summus Ianus*, id est, summa pars vici, quæ summus Ianus dicitur: ab *imo Iano*, id est, ab ima vici parte, quæ imus Ianus dicitur, perdocet: vt post numos virtus quæratur, vt sit tropus & intelligatur, non modo totus vicus, sed etiam tota Roma, id est, omnes Romani hoc dicunt. Quod *summus Ianus* dicitur summa pars vici, in quo colebatur *Ianus*, & templum habebat, Cornutus philosophus de vrbis Romæ antiquitate, ad Palæmonem Grammaticum hæc scribens, apertissime indicat, inquit enim: *Iani templum* biforis in cliuo Capitolino vetustissimum, crustatis marmoreis, vel e Patriis columnis vidimus: quia in medio eius cliui summitas, *Ianus summus: & imus*, in extremo eius cliui appellatur. Locus sub templo, *medius* etiam *Ianus* dicitur: vbi puteal, & fœneratores incolerent. Hucusque Cornutus. Quæ Cornuti verba cum Horatianis adeo conueniunt: vt alter ab altero mutari videatur. Ideo credimus nullum fore, qui aliter, quam nuperrime a nobis, interpretari audebit. Et quoniam locum sub templo, vbi puteal & fœneratores incolebant, *medium* etiam *Ianum* dici Cornutus affirmat: nõ ab re esse duximus, alterum Horatii locum in Sermonum secũdo, sic præter & interpretum, & aliorum sententiam exponendum, vt Damasippus, cum ait:

In templum.

Horat. locus.

Postquam omnis res mea Ianum ad medium fracta est:

intelligat se alieno ære, fœneratorumque vsuris omne consumsisse patrimonium. In quo etiam significatu in sexto Antoniarum *medium Ianum* accepit Cicero, & de hoc intellexit Ouidius:

Cicer. locus.
Ouid. locus.

Qui puteal, Ianumque timet, celereſq; Calendas.

Verum quia hi conueniunt auctores, hoc quod est scitum dignum enucleemus. *Puteal* non modo dici, interpretative, quod ibi credi tor debitori dans dona, tanquam in puteum mittit. Est quoque, vt Pompon. ff. de act. emt. & vend quo putei operiuntur, hoc est, vmbella quedã, aut petasus. Sed priusquã ad alia transeamus, hæc non

Puteal.

omnibus tritum asserimus in Comitio in gradibus ipsis ad lævam Curiæ, fuisse Actij Nauij statuam capite velato: quo in loco is coté nouacula discinderit. Qui locus vt Dionys. vocatur a Romanis *Puteus*, vbi ara est subterranea. Cicero in Diuin. *Cotem, inquit, & illam nouaculam defossam in Comitio, supraque impositum puteal accepimus.* Ibi ergo, cum in Comitio foret, iudicia exercebantur. Hoc etiam (nequid omissum videatur) subnecto: forum Boarium, Piscarium, Transitorium, & Vænale Iano dedicatum erat, & totus vicus Thuscus a summo Archiletho, vbi *est summus Ianus* in foro Transitorio, & circo maximo vsque ad imum Argilethum: vbi Ianus quatrifons ad radices Capitolij: qui vicus Thuscus omnium Romanæ vrbis vicorum nobilissimus & opulentissimus, & diuitibus mercatoribus plenus erat. Et quoniam diximus *summum Ianum* esse in summo Argilethō, in vico Thusco ad Capitolij radices: a priori nostra sententia discrepare videmur, sed nos bonos trapezitas imitantes, in vnum velut in coticula omnia scitu digna quoad potuimus, perstringemus, ne quid amplius a curiosis desideretur. Celebrimma Iani ædes, quam Numa, vt Liuius ait, ad infimum Argilethum fecit, aperta bellum, clausa pacem significabat: inter duo fora, Boarium & Piscarium erat. Aperta bellum: hoc ideo inter cetera, vt ad bellum proficiscentibus pateret egressus, vti reuertentibus (quoniam semper de reditu cogitant) regressus: & vt idem Liuius in primo ab vrbe condita refert, ab hoc infimo Argiletho ad superiorem bifrons translatus est: & infimo substitutus quatrifons. Et idem vt animos feroces reuocaret Numa ad infimum Argilethum Ianum fecit indicem belli & pacis, de quo Seruius in Æneidos septimo, simulacrum inquit hoc Numa instituit circa imum Argilethum iuxta theatrum Marcelli in breuibus duobus templis: duobus autem propter Ianum bifrontem. Et idem postea vero inquit, captis Phalisicis vbe Thusciæ inuentum est simulacrum Iani cum quatuor frontibus, vnde quo Numa instituerat translatum est ad forum Transitorium, & templum quatuor portarum ibi constitutum est. Quod dicitur Argilethus imus, & summus, cum Liuio, & Seruio, Pictor Fabius sic scribens conuenit: Libyssus inquit Circus maximus, forum Transitorium, Argilethus superior, Argilethus imus. Et idem Pictor ait, Campus Argæus dictus ab Argo Euandri hospite, & comitibus Argiui Herculis, qui ad Euandrum venerunt, & in Saturnia subsederunt: hinc extra Argiletha dicuntur. Superior Argilethus dicitur in principio vici Thusci sub Cæliolo inter Circum maximum & Auentinum, vbi Lethum Argi, & sepulcrum est. Imus vero Argilethus ad radices Capitolij in foro Boario, vbi Saturnij vestigia. Fabium Pictorem Varro

Cicero onis locus.

Ianj ædes.

Iani porta quid aperta significabat.

Argilethus.

Argæus Campus.

Varro in primo sequitur, sic enim ait, Post mortem Cælii Thusci, quia non suspicione carebant, iussi sunt in conuallem descendere, & ab eis dicitur vicus Thuscus, vbi est & templum Vertumni, qui est princeps Hetruriæ. Et idem Varro subdit: Cælianis vero quia suspicione non carebant, datus est Cæliolus coniunctus Cælio. Dionysius vero Halicarnasseus in quinto ab his dissentit: hæc enim scribit: Vicus Thuscus, est conuallis extensa ferme quatuor stadiis a Capitolio vsque ad Palatium, a quo quidem est transitus in circum maximum: ergo non pertingit a Capitolio vsque Cælium & vltra. Hæc Dionysius. Nos vero cum prioribus potius, quam cum hoc sentimus Illi namque cum Itali fuissent, & Romani maxime: rem omnem non modo audiuere, sed etiam videre ac indagauere, mox omnia literis cõmisere: hic fortasse potius audiuit tantum. Quod Iani templum erat in vico Thusco, Xenophon teste Macrobio in primo Saturnalium ostendit. Iano autem omnium principia rerum, & introitus, itemque exitus, & fines sacrati, dicatiq; erant: & ob id in foro Boario, & in initio vici Thusci posteri sub nomine Iani posuerunt. Verum quia de Argiletho mentionem fecimus: prætereundam non esse diiudicauimus, Argilethum dicti nõ ab argilla, quæ ibi effodiebatur, vt quidam tradunt, sed ab Argi letho, id est, morte, vt ex Pictore Fabio patuit, & Verg. antiquitatis curiosus & indagator in octauo his carminibus indicat. Nec non & sacri monstrat nemus Argilethi: Testaturque locum, & lethum docet hospitis Argi. Vicus autem Thuscus vnde trahit originem & appellationem, Propertius in libro quarto elegia secunda demonstrat. At tũ Roma meis tribuisti præmia Thuscis, vnde hodie vicus nomina Thuscus habet. Qui antea vicus Libyssus, inde Argæus, postea vicus Thuscus dictus fuit, vt Fabius Pictor tradit. Argæus fuit nuncupatus, vt ex eodem Fabio patuit, & Varro in primo confirmat, ab Argonautis Herculis comitibus, qui ad Euandrum venerunt. Campus vero Libyssus dicebatur, vt Festus, a Cerere frugifera, quia ex Libya primum fruges illo aduexit, vnde & campus Libyssus, & ipsa Libyssa dicta est: de qua Cerere in nostris commentariis, propediem in lucem venturis multa digna scitu, oppidoque recondita, vix nisi ab antiquitatis curiosis cognita, diffusius diximus. Illud vnum silentio præterire non statuimus, vnde Ianus originem, etymologiamq; trahit: sunt qui ab hiatu detracta aspiratione, quem quidam solem putant, dictũ Ianum volunt geminum, id est, vtriusq; ianuæ cœlestis potentem, qui exoriens aperiat, occidens claudat. Nonnulli Ianum mundum, id est, cœlum intelligunt, quasi eanum ab eundo. vt de natura Deorum lib. 2. Cicero scribit: quod in se mundus semper eat, dum in orbem voluitur, & ex se initium faciens in se refertur. Berosus autem ait: quod a Scythis originem habet: eorum enim lingua Ianus dicitur, quia primus in Armenia inuenit vinum. Armena namq; lingua, &

Vicus Thuscus.

Error Dionysii.

Iani templũ

Argilethũ.

Vicus Tuscus.

Argæus Cãctor.

Campus Libyssus.

Ianus.

Iain. Hebræa Iain vinũ oppellatur, a quo Ianus, qui Græce Oenotrius, qui Latine vinifer dicitur. Et idem Berosus: Ianus non ad Græcam, vel Latinam originem spectat, sed ad Scythicã: Et Cato de origine

Oenotrius. Italiæ, Et Iano quidem Ianiculo, quem quidem Oenotrium dictũ existimant: quia inuenit vinum, & far. Hic hæc paucula de Iano texeximus. Nam reliqua scitu digna, & longe remotiora in nostris cõmentariis dictitauimus: ibiq, etiã intrepide Ianũ a Scythis duxisse originem, & in Latium, vbi nunc Roma est, venisse, rationibus, auctoribusq; grauissimis affirmauimus. Hoc quoq; quod abhinc quinquennium Paulo Palmerio iuueni perq; eleganti, & bonarum artium sectatori, & non inerudito enucleauimus, non supprimam: quod Iani etiam peruiæ transitiones vocabantur: quia omnium adituum ingressus & exitus Iano dicabantur: de quib. Ianis, id est, peruiis transitionibus & non de Iani templis intellexit

Tranquilli locus. Tranquillus in Augusto, vbi scribit gesta per eum in maximo pontificatu Pompeiana: at quoq; statuam cõtra theatri eius regiam marmoreo Iano superimposuit: licet codices habeant, sed male suppositum. Et idem in Domitiano, vbi de elatione & vana gloria eius tractat: Ianos inquit, arculq; cum quadrigis, insignibusq; triumphorum per regiones vrbis exstruxit: in quib. Tranquilli locis quidin-

Alter Tranquilli locus. genioßissimi, atque literatißimi enarratores senserint omnibus videre licet: hanc vero significationem ad rem facientem illos omi-

Ouidii locus sisse miror: in quo etiam sensu est illud Ouidii carmen in primo Fastorum accipiendum,

Cum tot sint Iani cur stas sacratus in vno? tot Iani, id est, peruiæ transitiones: cur stas in vno Iano, id est, vna peruia transmittens? non autem intelligendum, cum tot Iani, id est, templa Iano dicata. Vnum enim erat in vrbe Iani templum, & non plura, vt eruditiõ recentiorum multi asserunt. Sed hæc, & plura alibi diximus. Non possum risu abstinere, & cachinnari, Quod quidam in hac nostra otiosa Parthenope obtrectatores, liuidi, tenebriones, cœcutiæ prope parasiti, lurcones vix vltra prima Grammatices elementa progressi, contendunt, clamantque Ouidium sex fastorum libros duntaxat cõposuisse: quibus satius sane fuisset in culina cum paropside hæc insulsa, insipidaq; verba iactitasse, quam coram hominibus fuisse locutos: sed cum pueris hercle tantum, & literatu penitus ignaris latritant: ac in corona, vt in paschate proximo praeterito fecere, stulticiam, insaniamque suam perdocent. ac vnicuique illudendo indicant. Non enim, cum illorum pleriq; non tantum legerunt, & si legerunt, fortassis lethęo, cum sint impense labilis memoriæ, fluuio commiserunt, & subinde (vt solent) delirant, & hallucinantur. Hæc Ouidii in 2. Tristium libro carmina,

Sex ego fastorum scripsi, totidem quoq; libellos,
Cumq; suo finem mense libellus habet.

Interpretes etiam Ouidiani, viri in omni doctrinæ genere exquisitissimi,

tissimi, duodecim & non sex ore consono Poetam composuisse tradunt. Raphael Regius hoc quoq;, vir apprime doctus, subnectit, quorum sex tantum exstant: quanq; nuper omnes inuēti ferantur. Idcirco hæc isti inuidi dictitant. Rumpuntur enim, cum dixerim, me quosdam auctores, qui adhuc impressi non exstant, & qui a disertissimis desiderantur viris, non modo me habere, sed etiam si hac vitali aura aliquid nactus otii fruar, edere: & Solinum, & quosdam alios velle interpretari. Cetera hi omnes nostram exspectent apologiam, vbi quid lit absentē post terga fugillare, & dormientē, ac multa dissimulantem expergefacere, sentient & experientur.

Claudiani versus 2. de raptu Proserpinæ contra Parrhasii sententiam defensus.

CAPVT III.

IAnus Parrhasius noster tegnicola, vir doctus, pensiculatus, & reconditarum rerum scius, commentarios in Claudianū, Latinam & Græcam redolentes doctrinam edidit, quod ob hoc in multis, quæ sub vmbra latitabant, & nunc in lucem eruta, ipsi studiosa inuentus merito debet. Non enim modo Poetæ mentem rimatur & perpendit, sed multa quoq; in diuersos auctores expendit, quod si ipsi reuiuiscerent, secus profecto non sentirent. Sed quid multis opus est ad rem ipsam perueniendū est. In secundo Canopei Claudiani libro de Raptu sic versus hic legebatur,

Quæ fontes Erasine tuos, & saxa rotantem: vbi ingeniosissimus interpres ait, *Erasinum* nusquam exstare Siciliæ fluuium apud auctores. *Crimnisus* vero Maronis carmine, Plutarchi, nostrorumque historia celeberrimus est: vult ergo vt legatur, *Quæ fontes Crimnise*. Ipse cum hæc altius scrutari cœpissem, magnam illico literarum mutationem in hoc nomine factam fuisse diiudicaui: tandē cum illud Ouidii in quintodecimo Metamorphoseon in principio carmen mihi occurrisset, *Crimnisus.*

Nec nō Scanias voluens Amasenus arenas: emendandū duxi, *Quæ fontes Amasene tuos. Amasenus* namque Ouidii testimonio est Siciliæ fluuius: si sic leges, erit hæc scriptura cum antiqua concinnior, & minor literarum mutatio quam *Crimnise*. Verum in hoc ipso nolo esse pertinacior. Satis enim legentibus erit admoneri: persequantur vero quod malunt, nostram tamen emaculationem ideo præstantiorem, verioremque affirmo. Quod Ouidius in quarto Fastorum astipulatur, vbi Poeta de Proserpina loquens, Siciliæ loca commemorat, ait: *Amasenaq; Leontinos. Amasenaque flumina cursu*, licet *alienaque*, vel *amœnaq;*, *velaneniaq;* mendose in vulgaribus legatur codicibus. *Amasenus.* *Ouid. locus.*

Alter Claudiani versus 1. de laudibus Stelliconis emendatus totaq; simul Panegyris.

CAPVT IV.

NOn minorem in nugis emendandis, mendisq; tollendis, quā in eo ipso auctore interpretando molestiā ferimus. Quis n.

tanti est acuminis & solertiæ: vt codicem vndique mendis scatentem, nisi prius illum quam optime emaculauerit, percipiat? Hoc iccirco dicimus, Claudiani namque codex est adeo deprauatus: quod a multis vix verus, rectusque sensus elici potest. Quibus impræsentiarum omissis, hoc carmen in prima Panegyri de Stilliconis laudibus mendosum legitur:

Hesperidum Triton & Git doctissimus amnis. Nos quamuis diu hæsitantes, & cunctabundi mansissemus: tandem sic legendum esse duximus,

Hesperidum Triton, Nigriu & ditissimus amnis. Qua quidem lectione Poetæ sensus magis elucescit, & hoc noster Claudianus (vt æstimamus) asserit ob *gemmam Carbunculum*, quem ex Æthiopia vehi scripsit Plinius: qui (vt in trigesimo septimo idem Plinius tradit) principatum habens *Carbunculi* a similitudine ignis appellati, cum ipsi non sentiant ignes: vnde & a quibusdam *Carbunculi* dicuntur Apyrastæ. De quo etiam flumine *Nigri* Plinius quinto capite octauo sic refert: *Nigri* fluuio eadem natura, quæ Nilo, calamum & papyrum, & easdem gignit animantes: iisdemq; temporibus augescit, oritur inter Thalæos Æthiopas. Et Solinus: Æthiopes, & Athlanticæ gentes *Nigri* flumine diuiduntur, quam partem putant Nili: sic papyro viret, sic calamo prætexitur, animalia eadem edit, iisdem temporibus exundat. Intra ripas tuus quoque redit: cum contentus est alueo suo Nilus. Quamuis in Solini codicibus impressis Tygri corrupte legatur. Sed hoc nonnullorum. Volo namque candidissime lector nescius ne esses, Solinum adeo vel impressorum incuria, vel temporis culpa, vel corruptorum negligentia esse deprauatum, quod si ipse reuiuiscceret auctor, ita propemodum minime cognosceret. Nos vero cum multos manuscriptos libros exaratos habuerimus codices, inter quos vnum maxime vetustatis nobis noster alumnus Paulus Palmerius iuuenis ingeniosissimus, & literarum longe amantissimus tradidit: prouincias recognoscendi Solinum, & difficilima quæque interpretandi accepimus: quã rem nunc in manibus habemus. Et vt nequid in ipsa Claudiani panegyri emẽdatione dignum, intactum relinquatur, visum fuit omnes, quoad possem, labes summouere, *Deturant mores &*, non *& decorant: quem vultus honestat*, & non *quem. Nunc dabat hybernum Rhodope*, & non *hunc*: *Ceu liberi frenis*, & non *seu: Non classica Francis intulimus*, & non *tunc*, *Mauromenus Consul*, & non *docet, quorum alter*, & non *sensuq;*: *Et paruis redimitus arma sagittis*, & non *nuba*: *Non ego delectu Tyrii*, & non *dilectu*, & *quod tactare solebat*, & non *qui*: *Repetunt deserta fugaces auriculi*, & non *Autolopes*. *Hæc omnes veterum reuocauit*, & non *hic*. Ethoramen cautior in scansione carminis, *Nigriu ditissimus amnis* quod eliditur, & hoc ideo quia S ex fine dictionis cum sua vocali expungitur, si sequens dictio incœperit a vocali. Verg. Georgicorum secun

Carbunculi. Apyrasta.

Nigris fluuius.

Solini locus.

Claudiani locus.

S sequenti vocali elidatur.

secundo: *Aut quium fœtus, aut vrentes cuncta capellæ*, Et in nono: *Et præceps animi Tmarus, & Mauortius Hemon*, Et alibi: *Hic Hammone satus, & rapta Garamantide Nympha*, posses quoque legere *Nigri & dirissimus amnis*, ea ratione qua Vergilius dixit, *Fontem Timaui, & Vrbem Butroti*, & Tranquillus in Augusto, quando loquitur de præsagiis & arbore palmæ, & Plinius in quarto, Caprifici arborem serunt. Sed prior lectio magis mihi placet: cum *Nigris* sit tertiæ inflexionis, vt Tybris, & Tygris, vt ex Plinio & Solino patuit: In secunda vero lectione erit, vt quidam flectunt, secundæ vt *Niger Nigri* sed non probo.

Arpinas ne Cicero an a Tullo Rege Volscorum duxerit originem.

CAPVT V.

MVltos & audiuimus, & legimus Leonardum Aretinum Plutarchi celeberrimum interpretem, & virum magna doctrina, sectantes Ciceronem a Tullo Volscorum rege traxisse genus indubitanter affirmare, & hoc ita esse, & illos, & nonnullos, vel omnibus inuitis contendere. Nos vero, quamuis iamdiu in illorum vestigiis immorati fuissemus, tamen semper ambigebamus: proinde hoc accuratius indagare cœpimus. Quid verbis est opus? id ipsum apud Ciceronem nunquam, cui maxima fides adhibenda esset, comperimus. Ideo Ciceronem nostrum eloquentiæ parentem, non a rege duxisse genus, sed a quodam Arpinate existimamus, & hoc ita esse, ratione primũ, deinde priscorum auctoritate suffulti, probabimus. Quis vnquam (vt ex ipsis Ciceronis monumentis apertissime colligitur) Ciceronem non solum antequam exsularet, sed ne regressum quidem abiectum, demissumque vidit? Vt enim ad Lentulum scribens ait: *In quo ego spem fefelli non modo inuidorum, sed etiam inimicorum meorum, qui de Quinto Metello Lucii filio quodam falsam opinionem acceperunt*: quem post reditum dictitant fracto animo, & demisso fuisse, sed quod de illo acceperant, aut etiam suspicabantur, de me idem cogitabant abiectiore animo me futurum: Cum Respublica maiorem etiam mihi animum, quam vnquam habuissem, daret: quæ declarasset sese non potuisse me vno ciue carere. Nonne omnes se ipsos quam creberrime de rebus pro republica gestis iactasse legimus? Quis enim nescius est Ciceronem, cum Catilinæ, ceterorumque coniuratorum arma, & consilia suæ concesserint togæ, sic gloriatum fuisse: *Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ*. Nonne se ipsum, quod primus artis oratoriæ campos, & delitescentem apud Latinos Philosophiam aperuerit, atq; indicauerit, vulgo ad sydera tollit? vnum suo culmini, & celsitudini triumphum intelligens, quem ex fugatis, superatisq; hostibus Parthis, contra quos Marco Crasso mortuo accesserat, merebat, deesse prædicabat. Idcirco si de prædictis intrepide gloriabatur: quanto magis suum a stirpe regia defluxisse genus asse-

ruisset. Qua de re non a rege oriundum fuisse diiudicamus: sed nouum fuisse hominem, auctoribus grauissimis indicabimus. Salustius in inuectiua contra Ciceronem hæc scribit. *Verum (vt opinor) homo nouus Arpinas ex Marci Crassi familia illius virtutem imitatur*, & inferius. *O vo te Romule Arpinas, qui egregia virtute omnes Paulos, &c.* Quibus Salustii verbis Arpinatem, & nouum fuisse hominem, & non a rege deductum esse constat: Et Cicero ipse in Salustium his verbis fatetur. *Si hoc fuit illius initium nominis, & dignitatis, cur non æque de nobis existimetur? cuius vt res gestæ illustres sunt, & vita integerrime acta? quasi vero sis ab illis viris Salustiorum: quod si esses, nonnullos tam tua turpitudine pigeret. Ego meis maioribus virtute mea præluxi, vt si prius noti non fuerint: a me accipiant initium memoriæ suæ.* Et idem inferius. *Satius est me meis rebus gestis floreve, quam maiorum opinione niti, & ita viuere, vt sim posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum.* Quis nisi ingenio crassus & obtusus, a rege Ciceronem descendisse audebit affirmare? Nam si in acerrimum inimicum Salustium non se suis maioribus nobilem (vt illi aliquanto in progenie præponeretur) nominauit: nonne ineptum, & timidum fuisse dubie procul censeremus? Sed quoniam torrentes, eius imitabatur lingua: hoc ipsi non adscribitur, & Iuuenalis in octaua satyra refert,

Hic nouus Arpinas ignobilis: & modo Roma
Municipalis eques galeatum ponit vbiq;. Et Basilius.
Hic iacet Arpinas manibus tumulatus amicis,
Qui fuit orator summus & eximius.
Quem nece crudeli mactauit ciuis & hostis:
Nil egis Antoni, scripta diserta manent.
Vulnere nempe tuo Ciceronem confecisti, at te
Tullius æternis vulneribus lacerat. Et Pompelianus,
Doctrina antistes, rerum mirabilis auctor
Tullius, exsistens nobilis ex humili,
Cui dedit excellens ars oratoria nomen:
Virtute ingenii venit in astra sui.

Licet non me prætereat fore nonnullos, qui quidem hæc exordione Catilinæ citabunt: *Nam prædicare aliquando solitus originem se generis habuisse ex Tulli Hostilii familia Volscorum Regis quondam populo Romano inimicissima*, & inferius, *Hic nouus Cicero Arpinas ex Tulliorum familia.* Sed illos quæso nostra ne prius lancinemus, quam cuncta perpenderint. Verũ verbis omissis, Catilinæ mentem aperiamus, si Catilinę & non alterius, quod magis comprobatum illa sit inuectiua. Catilina, cum iam se accusatum, & iam damnatum animaduerteret, orationem (cunctis namque licebat illis temporibus) habuit in senatu, & quo se excusaret, & Ciceronem criminaretur, & in odium atque inuidiam populi duceret Romani, retulit a regia Ciceronem oriundum stirpe, & populo Romano inimicissi-

micissima. Quoniam Romani regibus exactis, non reges modo, sed nomen quoque regium odio vel maximo habebant. Addebatque vastum Ciceronis animum esse exstinguendi nobilitatem, quod non ita esse hoc ducor argumento: quod Cicero in actionibus contra Catilinam criminantem nunquam id est fassus, neque meminit. Et in actione V. in Verrem ita respondet. *Ne ista praclara nobilitas desinat queri Populum Romanũ hominibus nouis, atq; industriis libenter honores mandare, semperq; mandasse. Non est querendum in ea ciuitate, qua propter virtutem omnibus nationibus imperat, virtutem plurimum posse. Sit apud alios imago Publii Africani: ornentur alii mortui virtute, ac nomine. Talis ille vir fuit: ita de Populo Romano meritus est, vt non vni familiæ, sed vniuersæ ciuitati cõmendatus esse debeat.* Est aliqua mea pars virilis: *quod eius ciuitatis sum, quam ille amplam, illustrem, claramq; reddidit: præcipue, quod in his artibus pro mea parte versor, quarum ille princeps fuit, æquitate, industria, temperantia, defensione miserorum, odio improborum: qua cognatio studiorum, & artium propemodum non minus est coniuncta, quam ista qua vos delectamini generis & nominis.* Et in actione. VI. *Videmus quanta sit in inuidia, quantoq; in odio apud quosdam homines nobiles nouorum hominum virtus & industria.* Et inferius, *hominum nobilium nõ fere quisquam nostra industria fauet.* Cicero se præterea in Epist. nouum vbique hominem appellat. Nouus homo dicitur, cuius maiores nullam habuere dignitatem. Leonardus ne tantam fortalle Ciceronis maiestatem dehonestaret, illum Regia stirpe decorauit. Quod autem dixit habere genus a Rege, non ipse commentus est. Accepit enim ab Eusebio, Eutropio, & Silio Italico: sic in octauo Punicorum scribente,

Nouus homo.

Error Eusebii, Eutropii & Silii.

Tullius æratas raptabat in agmina turmas Regia progenies,

Et, *Tullo sanguis ab alto.*

Sed hunc errorem ex illo Ciceronis in prima Tusculana emanasse loco credimus. Inquit enim Cic. *regnante meo gentili*, vbi *gentili* de mea gente quidam exponunt: cum de meo nomine intelligendũ sit. Gentilis enim non modo qui est de eadem gente, sed etiam nomine dicitur: Festo, Cintio, & Cicerone in topicis auctoribus, qui alio vocabulo cognominis appellatur. Plau. in Bacch. *Illa mea cognominis est.* Cicero quoque non quod habebat faciem quattratam instar ciceris, vt Priscianus. Nunquam enim quattratum vidi cicer. Idem Leonardus ait, quod habebat carunculam in nare instar ciceris, hæc priori est præstantior sententia. Nos autem in hoc Varronem Romanorum omnium doctissimum sequimur. Ait. n. Cicerones dictos, quorũ maiores fuerunt inuentores ciceris serẽdi: vt Fabii a fabis, Lentuli a lentibus, sic Cicerones a cicerib. Varronem Plin. sequitur, quod Euforbius quoq; his verbis confirmat,

Gentilis.

Cognominis Cicer.

Error Prisciani.

Quicunq; in libris nomen Ciceronis adoras.
Aspice quo lateat conditus ille loco.

Ilie vel orator, vel ciuis maximus, idem
Clarus erat facie, clarior eloquio.
At ne quid fortuna viro nocuisse putetur:
Viuit, & aternum docta per ora volat.

Ficulneus a ficus, non ficulnus, vt Laurentius Vallensis, deriuatur.

CAPVT VI.

VAllensi Laurentio recentiorum Grammaticorum eruditissimo, Latinitatem situ corrosam vindicanti, posteritas quantum debeat, nullus quidem est, qui id ipsum ignorat. Hic enim omnem expunxit barbariem: ac Gotos, & Vuandalos a Capitolio eliminauit. Hic cœculis in sermonis proprietate Latinis oculos Latinitatis recluſit. Hic quoq; magnam, & amplam Latine, pureque dicendi omnibus copiam exhibuit. Sed quid multis est opus? recipi canendū est: ne tanti in vtraq; lingua viri, dicendo auctoritatem eleuemus. Præcipit Laurentius in elegantiarū primo, quod ficus ex se adiectiuum ficulnus ficulna ficulnum. non ficulneum gignit: licet apud Ecclesiasticos legatur, aspice ficulneam, & ceteras arbores: apud alios, si memoria nō excideritt, refert se nō legisse: id ipsum nō ipse primus commentus, verū a Porphyrione sermonum Horatii primo accepit. Sed quoniam vetus est adagium: *Quandoq; bonus dormitat Homerus*: & quod hominum memoria est labilis, idcirco has Laurentius auctoritates, quas ipse subnecti, non recordabatur. Ficulneum nō modo dixerunt ecclesiastici, sed Cato etiam de re rustica, cap. 30. *Querneam, ficulneam vsque dum habebis.* Et cap. 31. *vlmea, nucea, ficulnea face.* Et capite quinquagesimo quarto: *querneam & ficulneam dato.* Et capite centesimo *ramulos ficulneos.* Varro de re rustica lib. 1. capit. 18. *Qui insitos ficulneas, & verno tempore.* Columella libro 6. cap. 9. *arbori ficulneæ.* Et in duodecimo capite secundo: *Cum etiam tempus ipsi ficulneis arboribus caprificum suspendere.* Apul. in 8 *Arbori ficuinæ.* Et Plinius libro 16. *quibus & ficulnea & ligna ex hedera traduntur.* Quid multis? quam sæpissime studiose lector apud hos agricultionis scriptores leges: hic breuitatis causſa, & quod in rebus notoriis nimium immorati non duximus, omittimus. Ficus proinde in genere masculino posuit Cato capite 42. *Et alterum*, inquit, *librum cum gemma de eo fico. & pro fructu etiam* in masculino Plin. in decimosexto vsus est. Ait enim: *Fici admirabiles sunt & abortiui.* Cato de re rustica: *fici quem edimus.* Ficulnea quoque est substantiuum: Hieremias, *non sunt ficus in ficulnea.* In ceteris autem in hoc nomine cum Laurentio idem sentio.

Error Laurentii.

Ficulneus.

Ficus.

Ficulnea.

Faccetanos dici populos Hispaniæ, non vt apud Ciceronem Manilianæ Electanos.

CAPVT VII.

EX quo nostris in literis aliquantulum profecimus, semper vbi quā

noui nō modo excogitare, codicemq; maculosum emaculare, sed in medium quoq; in communē omniū vtilitatē afferre constituimus, & effecimus: & id ipsum ideo præstiti, tum vt aliis nostra prodesse ope, tum vt me argutulum indicarem. Hoc assero: quod abhinc biennium quidam necessarii, & quibus nostram denegare industriam non poteramus, vt Ciceronis orationes ne otiosus penitus torperem, enuclearem, me summopere orauere: ipse animaduertens illorum petitionē iustam & æquam, auspicatus non inuitus, hunc inter cetera (passim enim codicem castigabamus) locum in pristinam, syncerамq; (vt puto) reuocaui scripturam. Inquit Cicero: *Bosphoranis finitimis suis bellum inferre simulasset vsq; ad Hispaniam legatos Electanis misit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus.* Indagare cœpi, ac multos eruere auctores. Electanos Hispaniæ populos apud nullum antiquorum inueniebam: tandē Strabonis auctoritate fretus, Iaccetanis emendaui. Inquit enim Strabo in tertio circa finem: *Ad Aquitaniam, & Hispaniæ confinia Iaccetani sunt, in quibus ea tempestate Sertorius cum Pompeio belligerabat. Postea vero Pompeii filius Sextus aduersus Cæsaris posteros.* Quæ Strabonis verba cum Cicerone conueniunt, vt alter alterum declarare videatur: hoc quoque subnectimus. Iaccetanos a Iacca vrbe nuncupari, cuius Ptolomæus meminit.

Oratione pro lege Manilia.

Iaccetani

Locus Ciceronis 1. de Officiis enucleatur, curque inscripserit de Officiis.

CAPVT VIII.

SVnt nonnulla, quę in prima fronte, quam facilima videntur, & cum ea circumspectis omnibus exprimere tentabis: salebrosa, & intellectu non facilia deprehendes, qualia sunt hæc Cicer. verba de Officiis 1. *Contra officium est maius damnum anteponi minori.* In huius loci sensu percipiendo non modo tyrunculi, sed veterani quoq; laborant, sed vt laborantibus succurramus, assueueramus esse intelligendum a contrario sensu hoc modo, vbi est maior vtilitas, est minus damnū: contra igitur officium est, maius damnum anteponi minori, hoc est, rem præsentem de agris diuidendis, vbi est maius damnū, & minor vtilitas, anteponi filio: vbi est maior vtilitas, & minus damnū. Hoc scripsimus ne auditores præceptorum aures obtundant sæpe hoc ipsum consulentes. Et quoniā superius *Cic. de Offic. diximus*: silentio preterire non existimamus, q̄ a multis quritur: a nemine vero, q̄ legerim, enucleatur. Quin Cicero ipse in procœmio testatur, *Panætii maxime sequatur*, & Panætius cū libros περὶ τοῦ καθήκοντος inscripserit, genitiuo vlus est singulari, cur Cicero inscripsit de officiis. Ad quod hisce verbis, sed subobscure respondit Cic in vltimo epistolarū ad Atticum, in ea epistola, quæ incipit: *Sexto Idus mane in Suessano, qui de inscriptione quaris non dubito, quin τοῦ καθήκοντος officium sit, nisi quid tu aliud, sed inscriptis plenior de officiis: Sic autem Ciceroni filio visum est*: Hactenus ipse. De-

Cur Cicero inscripsit de officiis.

nique inscriptio plenior de Officiis Ciceronis filio visa est: qui cum puer esset ad virtutem capessendam dirigendus, pluribus cogebatur officiis, id est actionibus probabilibus imbui.

Locus Ciceronis in Officiis contra quosdam defensus, unde dicti Longobardi, Augustus, Cæsar, Iustinianus, Flauius ac Pius.

CAPVT IX.

CVm superiori anno Ciceronem de Officiis, minoribus excusum typis manibus tenerem ac lectitarem, quidam arguti, & sane docti, & qui Philosophos, Theologosque in sermone præ se ferebant, in nostros (vt fit) se contulere penates, & me forte hunc Cicer. locum legentē: *Nisi iniuria lacessitus*, offenderūt. Nostros itaque vbi subiuere lares, meque, vti decebat, salutarunt, confabulari cœperunt: mox argumentari, Ciceronem non satis bene dixisse, *nisi iniuria lacessitus*: & hoc probare maxime conabantur Senecæ auctoritate, & Lactant. Firmiani in eo libro, qui Nephitomon inscribitur, dicentis: *Quod enim homini debeamus? eadem illa lex præscribit, qua docet, quidquid homini præstiteris, Deo præstare. Sed radix iustitiæ, & omne fundamentum æquitatis est illud, vnum vt ne facias vlli quod nolis: sed alterius animum de tuo metiaris. Si acerbum est, iniurium ferre, & qui eam fecerit, videtur iniustus, transfer in alterius personam, quod in te sentis: & in tuam quod de alteri iudicas: & intelliges tam te iniuste facere si alteri noceas, quam alterum, si tibi. Hæc si mente voluemus, innocentiam tenebimus, in qua iustitia velut primo gradu consistit. Primus est enim, non nocere proximo, sed officere prodesse* Hæc Lactantius. Respondi illis e vestigio nostrum Cicer. bene loqui, & secundum ius ciuile: & auctores ob his adductos secundum ius diuinum & canonicum: illi magis negabant, proin ostendere coactus ad iuris auctores confugi, vbi quæsequuntur inueni, quod licet nobis iniurias propulsare, & amouere: vt est textus de iure *in l. vt vim. ff. de iustitia & iure.* Quin etiam voluit Bart. *in l. quæ omnia. ff. de procuratorib. Quod si quis obiciat mihi aliquod crimē, possum licite & de iure ei dicere. tu mentiris: & est ratio, quia qui dicit quod vult, audiet quod non vult. 13. quæst. prima. c. quia ergo. versu, quibus autem.* Item: *qui non facit quod debuerat ei, quod non fieri debet. l. fin. in fine de rei vindicatione.* Item hoc etiam dico, quod Iniuria dicitur id, *quod non iure fit*, vt est contextus expressus in institutionibus de iniuriis, in principio. *Et ergo sic, lege & iure cauetur: quod si quis mihi iniuriam intulerit vt pugnos mea aliter a iure habere non valeā, eundē impune possum interficere, vt in l. ita q. ff. ad legē Aquiliā cum ibi notatis, & glossis.* Volo notandum est, *Glossam* cum gemino *ss*, & non *glosam* per simplex, vt vulgus imperitum hallucinatur esse dicendum, & est teste Quintiliano in primo, *interpretatio linguæ secretioris. Glossam* quoq; & *Glottam* linguā nuncupant Græci: hinc *Aglotton* Aristophanes vocat elin-

Iniuria.

Glossa.

Glotta.

Aglotton.

eat elinguem, hoc est, loqui non valentē: *inde Glossi, ma glossematos.* Quare concludamus Cicer. signate, graphicēq; secundū ius ciuile fuisse locutū, & auctores ab illis citatos secundū ius diuinum, atq; canonicū. *Illud vnum nr̄q; silentio transeamus, quare geminum. ff. significat digestis.* Scito candidissime lector *primū consule Pompeiū, cœpisse magnā legum* copiam & indigestam coarctare, & in ordinē collocare, sed obtrectatorū metu non ꝓsecutum esse, deinde M. Crassum, mox C. Cæsarē. ꝙ Iustinianus ꝓfecit, & ordinauit: & ideo geminatū. ff significat *digestu*, id est *fieri fecit*, id est, *in ordinem*, breuitatēq; digestam, id est, ordinatam reduxit. Postea vero Theodosius minor Augustus ad similitudinē Gregoriani, & Hermogeniani codicem factū constitutionū a Constantini temporibus, sub ꝓprio cuiusq; imperatoris titulo dispositi, quē a suo nomine *Theodosianum* vocauit. Et quoniā in Iustiniani mentionē incidimus, non abre fore duximus ꝙdam scitu digna nō ab omnibus nota recēsere. Regebat, vt Paulus Diaconus in 1. de gestis Longobardorū Antonio rege nono Longobardorū, Iustinianus Augustus Romanum imperiū felice sorte: q & bella ꝓspere gessit, & in causis ciuilibus mirificus exstitit. Nam ꝓ Belisariū Patritiū Persas fortiter deuicit, per quem eundē Belisarium Vuandalorū gentē, capto eorum rege Gelismero, vsq; ad internecionē deleuit: Aphricamq; tota post annos 90 & iure & vi, Romano imperio restituit, rursumq; Belisarii viribus Gothorum gentem, in Italia capto Vuichiso eorum rege, superauit. Mauros quoq; post hoc Aphricā infestantes, eorumq; regē Attalā, vt alii Attilam, per Ioannē proconsulem mirabili virtute ꝓtriuit. Pari etiam modo & alias gentes belli iure compressit, qnā ob causam propter horū hominum victorias, vt Alemanicus, Gothicus, Francus, Germanicus, Atticus, Abaricus, Vuandalicus, Aphricanusq; diceretur, & habere tot nomina meruit Leges quoq; Romanas, quarū prolixitas non minima erat, & inutilis dissonantia, mirabili breuitate correxit. *Nam omnes constitutiones Principū, quæ vtiq; multis in voluminibus habebantur in duodecim libros contraxit, idemq; volumen, Codicem Iustinianum appellari præcepit*: rursumque singulorum magistratuum siue iudicum, iurisconsultorumq; leges, quæ pene ad duo millia librorum erant extensæ, intra quinquaginta librorum numerum redegit, eumque codicem digestorum, siue *pandectarum* vocabulo nuncupauit: quatuor etiam institutionum libros, in quibus breuiter vniuersarum legum textum comprehendit, opus nouum composuit. *Nouas quoque leges, quas ipse statuerat, in vnum volumen redegit, eumque codicem Nouellum nuncupari sanciuit.* Exstruxit quoque idem princeps intra vrbem Constantinopolin Christo domino, qui est sapientia Dei patris, templum, quod Græco vocabulo *Agian sophian*, id est, sanctam sapientiam nominauit. Et quoniam nostrum fuit semper nihil intactum relinquere: proinde qui prius

Theodosius.

Iustinianus.

Codex Iustinianus.

Agia sophia.

Longobardi. *Vuinnili* nuncupabantur, vt idem ait Diaconus. *Longobardi* fuerunt dicti ab intactæ ferro barbæ longitudine. Nam iuxta illorum linguam *long* longam, & *bard* barbam significat. Recitat enim antiquitas ridiculam fabulã, quod accedentes Wandali ad Goddanum victoriam de Vuinnilis postulauerint, illeq; responderit, se illis victoriam daturum, quod priores oriente sole respexerit, tunc accedentem Gambarum ad Fream vxorem Goddani victoriam Vuinnilis postulasse, Freamq; consilium dedisse, vt Vuinnilorum vxores solutos crines in faciem ad barbæ similitudinem demitterent: maneque primo cum viris adessent, seseq; pariter videndas Goddano in regione, qua ille per feneſtram in orientẽ versus aspicere solitus erat, collocarent: cumq; id factum fuisset, eosq; Goddanus oriente sole intentius aspiceret, dixit, *qui sunt isti Longobardi?* Tunc Fream subiunxisse precantem, vt quibus nomen tribuerit, victoriam condonaret: sic Goddanum Vuinnilis victoriã concessisse. Qui Longobardi, vt Ptolemæus, d ffunduntur a Rheno Alemaniæ fluuio sub Sicambris vsq; Tropæa Druſi, & sequentem fluuium Albim: hiq; Italiam occupauerunt annis ducentis & amplius, & Galliam Cisalpinam de suo nuncupauerunt nomine Longobardiam Mox per syncopen dixerunt Longbardiã, nunc Lombardiam vocamus. Ceterum nequid vtile relinquatur intactum:

Longobar. Lombardia.

Augustus. asserimus hũc Iustinianum appellatum *Augustum*, id est, venerabilem Id enim nomen Augustum significat. Apul. in 3. *nomen Augustum* Cæsaris inuocare tentaui: σεβαστὸν nuncupant Græci. Vel dicitur Augustus religiosus, sanctus, vt locus in quo augurato qui consecratur, ab auctu hoc est incremento: vnde Augustum quasi auctum Iouis ope imperium. Ouid: *Augeat imperium nostris, augeat annos.* Egesippus quoq; lib 5. Augustum apud Romanos nomen imperii est: quod augeat suos, nõ quod alienos opprimat, vel ab auium gestu, id est, significatione. vel ab auium gustu. Quoniam aues pastæ id fecere ratum, vnde ædes, templaque ita consecrata vocantur augusta. Ouid. 1 Fast

Sancta vocant augusta patres, augusta vocantur
Templa sacerdotum rite sacrata manu:
Huius & augurium dependet, origine verbi,
Et quodcunque sua Iuppiter auget ope.

Ponitur tamen pro nobili, sacro & maiestatis pleno, Vergil. in Georg.

Siquando sedem augustam. Hinc Octauius Augustus,

Cæsares. qui primus hoc meruit cognomen. Inde reliqui Romani imperatores Augusti nuncupati, sicut Cæsares a Iulio Cæsare, qui non appellitatur a cæso (vti tradunt) matris vtero. Matrem namq; habuit Aureliam, cui vt Sueto. & Plutarch. referunt, dixit, aut pannificem, aut exsulem hodie videbis. Scipio tamen Aphricanus, ut Ennius in 7. & Soli. *Hoc primus apud Romanos a cæso matris vtero sortitus est cognomen*: sed nihil hoc ad Iulium Cæsarem.

Spartia-

Spartianus vero in Ælio Imperatore tradit, eum, qui primus Cæsar appellatus sit, hoc nomen esse sortitum ab elephanto, qui lingua Maurorũ *Cæsar* dicitur, in prælio cęso. Vel cũ magnis crinibus sit parentis vtero effusus, vel quod oculos cæsios habuerit. *Flauium* quoque fuisse Iustinianum nuncupatum affirmamus, vt in principio Institutionum, non a colore, quod erat coloris rubri: sed a domo, familiaque Flauiorum. Inferius nuncupatur Pius: contenderem non a Pio Antonio, vt aiũt, sed a iustitia, quam exercuit. Quoniam pietas est pars iustitiæ, & non separatur a Religione, vt in Ipicilegio patuit: vt sit de euentis hactenus celebratus fortunæ, mox animi, vt vocetur pius, id est iustus, & religiosus, felix, a felicite quam semper habuit secundam, & prosperam, inclytus a gestis magnificis. *Flauius.*

Quot amicorum paria recensentur præter illa vix tria primo de finibus, & Lælio tria aut quatuor a Cicerone tradita. Cur Graccus sine H. scribendum. Cuiusque hæc sit sententia, Amaosius oderis tanquam amaturus.

CAPVT X.

INnocentius Lucius Montellanus iuuenis non eruditus solum, & elegans, sed moribus quoque decoratus Neapoli, vbi mecum per sacros (vt solet) dies moram fecerat, in patriam profecturus, Gabinium meum alumnum orauit, vt certiorem mox ipsum faceret: *si vltra illa vix tria, vt in primo de finibus, vel, vt in Lælio, tria, aut quatuor Cicero tradit amicorũ paria, aliquid apud auctores legerim*: quin etiam suo (si oporteret, nomine me rogaret, vt impertirem. Ipse ne tantorum alumnorum desideria apud me vulgaria, & inania essent: quod amicorum paria fuisse reperi, in hoc exiguo opusculo, vt quam ipse interpretationem sumsit, perficiat, inserui. Apud veteres hæc amicorum paria legimus, Theseum & Perithoum: Achillem & Patroclum: Nisum & Euryalum: Damona, & Pythiam: Pyladen & Horestem: Herculem & Philoctetem: Epaminondam auctore Plutarcho & Pelopidem: Steneleum & Diomedem, vt Philostratus in heroica scribit, non minorem amicitiam inter eos fuisse quam Achillem & Patroclum. Luctatius etiam Grammaticus Tydeum, & Polinicem addit: Scipionem & Lælium. Valerius autem maximus in quarto de amicitia, hos etiam enumerat, C. Blosium Cumanum, Tyberium Graccum: C. Graccum, Pomponium & Lectorium: L. Rheginum & Q. Seruilium Cepionem: Volumnium & Marcum Lucullum: L. Perronium & P. Cęlium: Seruium Terentium & D. Brutum Augustum & Agrippam: Alexandrum & Ephestionem: & in primo Polistratum & Hippochidem. Non me prætcerit fore nonnullos vel maxime admiraturos cur Graccum citra literam H. scripserim: sed illos omnes prius vt hæc Varronis perpendant, mox suo vtantur, iudicio, oratos velim. Inquit enim: *Mater illius, qui primus dictus est Graccus duodecim* *Amicorum paria.* *Graccus.*

menses filium gestauit: quare quod legitimũ partus tempus supergressa sit: cum q̃ diutius, quam sit grauidarum mulierũ mos, gesserit partum, Graecum a gestando nomen narunt. Hæc sunt quæ apud bonos de amicorum paribus auctores lecerit mei. Verum silentio præterire noũ duxi, quod esset lectori conducibile. Nam Cicero quam Biati sententiam ascribit Gellius in primo cap. 3. Chilonis fuisse contendit: quæ hæc erat: *Ama tanquam aliquando sis osurus: Idem oderu, tanquam aliquando sis amaturus.*

Ama osurus oderu tanquam amaturus.

Loci duo Ciceronis Epistola ad Lentulum explicati, quot sint Sibyllæ, quid Religio, & vnde formetur.

CAPVT XI.

SOlent mediusfidius non minimam in adulescentulorũ animos ambiguitatem aliquando inferere commentarii. Nihil enim pensi habent, quibus maxime scribunt: vt se dum alios carpant, ostentent. Sic namque sibi famam, & decus comparare credunt, hos nos non alia de causa dicimus: quod alter interpretum in primi Ciceronis Epistola ad Lentulum in illo loco, *Senatus religionu calumniam*, ait, calumniam quidam exponunt *falsam interpretationem*: quod mihi non placet, sed potius *cauillationem*, id est, frustratoriam contentionem. Nam Senatores non vno modo Sibyllina carmina interpretabantur. Alter ait *quia re vera de reducendo Rege non loquebantur scripta Sibylle.* Et calũniam pro falsa interpretatione sumit. Hæc cũ misselli adulescentuli legũt, obstupescunt: & eam dictis insistant, prorsus ignorant. Nos vero neutri assentientes, calũniam cauillationẽ interpretamur. Libri nãq; Sibyllini præcipiebant: *Si Ægypti Rex auxilio quodam indigẽs venerit, eius amicitiam ne abnueritis, sed illum multis vtilitatibus nectueritis: quod si alter fuerit, labores, & pericula habebitis.* Quæ Sibyllæ verba C. Catonibunus plebis, populo primus promulgauit. Calũniam ergo nonq religionis esset aliqua calũnia sed calũniose, id est, cauillose senatus atteſtabatur: vt exercitum prohiberet Romanũ, Ægyptum petere. Senatores enim irati, & odio Regem habentes, cum Ptolemæus pecuniam per Amonium ex Epheso legatum Romam missum largientem, & multos magistratus, ipsumq; Senatum oppugnantes a Põpeio reduceretur, deprehendissent: aiebant. Cũ non omnes essent oppugnati, libros Sibyllinos præcipere, ne Rex reuocaretur, & hæc erat calũnia, id est, cauillatio quæda, non religionis sed pure Senatus: vt ne quis propter exercitus cupiditatẽ Alexandriã iret, & hoc ob Põpeiũ, qui tunc non Romani exercitus, vt vnus interpretum tradit) erat imperator, sed rei frumentariæ totius Italiæ præerat, vt Plutarchus in vita Pompei. Et hoc Pompeius ipse cognitus fuerat Lentuli fauore, vt ex eodem Plutarcho colligitur. Ipse Cicero in hac Epist. innuit dicẽs, q̃ eũ ornasti: quẽ locũ quidam interpretes, q̃ eũ o Lentule laudasti, anteq̃ Roma in Ciliciam profectus esses: non ad hoc, sed ad rei frumentariæ dignitatem sit re-

Sibylla dicta

Põpeius rei frumentaria

Cicer locus.

rimus) omnino est referēdū. Quod libri Sibyllini prohibebant exercitū Romanū Ægyptū petere. Lucanus ad Pōpeiū, qui nō ab hoc Ptolemæo (vt quidam asserunt) sed ab huius filii seruis iussu Regis fuit obtruncatus, vt Plutarchus, Cæsar in cōmentariis, & Appianus indicant, alludens ait. *Noxia ciuili tellus Ægyptia fato, Haud equidem immerito Cumana carmine vatis Cautumine Nili Peluſia tangeret ora Heſperius miles, ripaſq; aſtate tumentes.* Ceterum iuuenibus nimio studio, & auiditate non parua flagrantibus, quot libri fuerint Sibyllini, & quot Sibyllæ, promisimus: hic quæ apud multos, variosq; auctores omni nostra adhibita sedulitate legimus, cōteximus. Sibyllinos libros non fuisse vnius Sibyllæ, sed appellatos vno nomine Sibyllinos: q̄ omnes fœminę vates, Sibyllæ sunt a veteribus nūcupatę, vel ab vnius Delphidis nomine, vel a cōsiliis Deorū denūtiandis. Sic hos enim *Deos* & non *theos*, consiliū non *baulini* sed *baulian* appellabant Æolico genere sermonis. Itaq; Sibyllam dictam esse quasi σιοῦ βουλὴν, id est, Dei consilium seu scientiam: licet apud Lactantium sed mendose nimis *Theosbolin* legatur. Ceterum Sibyllas decem numero fuisse, vt ex Hieron. contra Iouianum constat. Prima fuit de Persis, cuius mentionem fecit Nicanor nominata *Sambate*, hanc *Chaldaicam* veteres perhibent, alii Hebręam Secunda *Libyca*, cuius meminit Euripides. Tertia *Delphica*, de qua Chrysippus loquitur. Quarta *Cumæa*, quam *Italicam*, eo quod in Italiæ solitudinibus vixit, appellabant, cuius meminit Næuius de bello Punico, & Piso in Annalibus. Quinta *Erythræa* Erytha filia, quam Apollonius Erythræus affirmat suam fuisse ciuem, eamque Gratis Ilium petentibus vaticinatam, & perituram esse Troiam, & Homerum mendacia scripturum. Altera quoque fuit ex eadem vrbe diuinatrix, quæ *Athenaïs* vocata dicitur. Sexta *Samia* a Samo insula nuncupata, quam *Pito* nominatam ferunt, de qua scripsit Eratosthenes in antiquis annalibus Samionum reperisse se scriptum. Septima *Cumana* siue *Cumæa*, nomine *Amalthæa*, quæ ab aliis *Demophile*, vel *Hierophile* ob sacrarum rerum amorem dicitur: licet *Erophile* in multis legatur auctoribus sed mendose: sunt qui *Tarasandram* vocant, nonnulli *Alianam Lithram*: Vergilius autem in sexto *Deiphoben Glauci Dei marini filiam Phœbi, Triuiiq; ſacerdotem* nominat. Hinc Auso. *vincas Cumæam tu quoq; Deiphoben.* Et hæc Romanorum fata heroico scripsit carmine, Tibul. in 2.

Pompeius a quo obtruncatus.

Lactantii locus.

Sambate.

Athenaïs. Pito.

Amalthæa Demophile. Hierophile. Tarasandra Deiphobe. Glauci.

Te duce Romanos nunquam fruſtrata Sibylla
Abdita qua ſenis fata canit pedibus.

Huius sacellum, vt Solin. prope Aornum est situm & sepulcrum in Sicilia, in oppido cui nomen est Lilybæum, seculaque per metalla diuisit, definiuitque quis quo seculo imperaret: & Solem vltimum, id est, decimum esse voluit: moxque omnibus finitis omnia debebāt renouari: quæ Platonis quoq; fuit opinio, quæ nouem libros attulit ad Regem Tarquinium Prisc̄ū,

Omnia renouari.

ac pro eis trecentos Philippeos postulauit: Rexque aspernatus pretii magnitudinem, ac mulieris insaniam derisit. Illa in conspectu Regis tres combussit, ac pro reliquis idem pretium postulauit: quæ denuo tribus aliis combustis, cum in eodem pretio perseueraret, motum esse regem, ac residuos trecentis aureis emisse. Sed eã mulierem tunc a Tarquinio digressam, postea nusquam loci visam cõstat Libri tres in sacrariũ cõditi, Sibyllini appellati. Ad eos quasi ad oraculum quindecimuiri adeunt: cum Dii immortales publice consulendi sunt. Octaua *Hellespontica* in agro Troiano nata, vico non *Marnesso*, vt mendose legitur in primo Lactantii c. 6. sed *Marpesso*, vt Pausanias in Troiade, ita vocans Sibyllę domicilium: vel *Mermasso*, vt Stephanus, iuxta Gergithium & Polichnen vrbes Troadi finitimas, quam scribit Heraclides Ponticus, Solonis & Cyri fuisse temporibus. Nona *Phrygia*, quæ vaticinata fuit Anticyræ. Decimam fuisse *Tyburten* nomine *Albuneam*, quæ Tyburi colitur vt Dea. Quæ omnia ex Lactantio in primo, capite sexto, & Gellio in primo, capite decimonono, & diuo Augustino ex libris de Ciuitate Dei, & reliquis de Sibyllis scribentibus, accepimus. Martianus tamen Capella non decem sed duas fuisse Sibyllas sic in fine secundi scribens, ait: *Sibylla vel Erythræa, quæque Cumæa est, vel Phrygia*: quas non decem, vt asserunt, sed duas fuisse non nescis, id est, *Herophylen*: licet in Martiano *Erophylam*, sed mendose legatur Troianam Mermessi filiam, & Symachiam Hyppotensis filiam, quæ *Erythræa* progenita etiam Cumis est vaticinata. Ælianus autem in 2. Sibyllas quatuor asserit fuisse *Erythræam, Samiam, Ægyptiam, Sardianam*. Sunt qui sex item adiiciunt, inter quas *Cumæam, Iudæamque*. Plinius vero, & Solinus tres tantum, & non nouem, vt Gellius, Dionysius in quarto, & Lactantius fuisse libros Sybillinos tradunt: quorum duobus combustis, tertius a Romanis occultabatur. *Religio*, vt ne quid scitu dignum relinquatur, est Deorum cultura dicta, non a relegẽdo, tanquam relegerent, & diligenter retractarent omnia, quæ ad cultum Deorum pertinent, vt Cicero de natura Deorum libro secundo circa finem ait, sed a religando, vt ait Lactantius libro quarto, capite vigesimo octauo: quia hoc vinculo pietatis obstricti Deo & religati sumus: vel a re, id est, effectu & eligo, vt Augustinus de Ciui. Dei: vel a relinquendo, vt Massurius Iureconsultus: quia cunctis cũ ad religionem accedimus, omittere debemus. Hoc etiam vt ne quid amplius in hac Epistola desideretur: omissa interpretum sententia addimus: quod ille locus *ex illo Senatusconsulto* sic est intelligendus, vt Senatus sit rectus casus, & ordo: *Senatus ex illo scito tibi decernit vt regem deducas: quod commode facere possis, & remittas ad Lentuli cõmoditatem, cum sit in Ægypto vicinus* (licet aliter interpretum neget) referendum cẽsemus: quod Cicero epistolæ primi libri epistolarum his verbis apertissime demõstrat. Sic nam

Lactantii locus.

Albunæa.

Sibylla duæ & non decẽ. Martiani Capellæ locus.

Libri Sibyllini. Religio.

Error Ciceronis.

Cicer. locus.

niam Senatusconsultum nullum exstat, quo reductio regis Alexandrini tibi ademta sit: ea qua de ea re scripta est auctoritas, cui scis intercessum esse, vt nequis omnino regem reduceret, tantam vim habet vt magis tratorum hominum studium, quam consentis Senatus consilium esse videatur: te posse prospicere, qui Cilicium, Cyprumque teneas, quid efficere, quid consequi possis. Vel commode, id est, vtiliter, & conuenienter tam populo Romano, quam Ptolemæo si sine exercitu ibis in Ægyptum. Sunt qui *quomodo* interrogatiue legunt, & tunc sensus erit: quod scilicet reuocare regem quomodo possis facere, vt, id est postquam religio tollar, id est tollere velit exercitum; quasi dicat, quod non possis reuocare.

Locus Plinii libro 29. Nat. Hist. expositus & versus Ouidii ex 6. Fastorum.

CAPVT XII.

PLinius in suæ naturalis historiæ libro vigesimo nono, cap. primo hæc refert. *Auxit deinde famam crimine ictum fulmine Æsculapiũ fabulata: quoniam Tyndaridam reuocasset ad vitam.* Queri solet a multis quam Tyndaridam Pli. intellexit, quo Æsculapius fulmine confossus fuerat. Cum apud idoneos & fide dignos Auctores Hippolytum Thesei filium ab equis discerptum, sua arte in vitam reuocasse, & non Tyndaridam legerimus. Quem locum a nemine literatorum (quod sciam) explicatum inuenio. Multos quoque consului, & nullum idipsum mihi enucleantem, ac nodum Gordianum enodantem reperi. Tandem nacti Pausaniam Græcum historicum, & vetustatis indagatorem Plinium Græcam historiam secutum: incunctanter affirmamus. Refert enim Pausanias *Tyndaridam* ideo *Hippolytum* appellatum: eo quod vnus ex Tyndari Lacedæmoniorum regis familia fuit. Ægeus namque patruum habuit Tyndari fratrem, a quo Tyndaro (vt ipse instituit) omnes, qui de eadem erant familia, *Tyndaridæ* appellabantur. *Hippolyto* ergo *Tyndaridæ*, qui ex Tyndari familia fuit oriundus, in vitam reuocato, Æsculapius fulmine ictus fuit. Quocirca satis Plinii sententiam, quemadmodum fuerat Græcos secutus constare arbitramur. Si quis vero hac nostra sententia melius senserit, illum oratum velim vt in communem omnium vtilitatem edat. Et quoniam in Æsculapii, Hippolytique mentionem incidimus, non ab re duximus esse Ouidii carmen ex Fastorum sexto in fine emaculãdum. Carmen est: *Surgit humo iuuenis stellis afflatus anilis.* Vbi stellis *anilis*, aiunt interpretes, quibus Iupiter auus eum ornauit. Verum quoniam nusquam, nisi memoria exciderit, legimus afflatum *stellis*, seu syderibus, sed fulmine & vento: proinde *tela*, & non *stellis* legendum esse contendimus, *tela* ergo *anilis* id est fulmine, quo Æsculapius Phœbi filius & Iouis nepos, quoniam Hippolytum in vitam reuocauit, afflatus, percussusque fuit.

Tyndaridæ Hippolytus.

Ouidii locus

Aliquot Ausonii Epigrammata correcta.

CAPVT XIII.

OBlectamenti causſa nupertime in manus Ausonium lepidiſſimum Poetam accepimus: & adeo multis in locis deprauatum inuenimus, quod fere pœnituit accepiſſe: ſed ne contemſiſſe videremur, inter legendũ nonnulla emaculauimus: quæ hic in vno coadunata loco, vt aliis cõferamus, conſcripſimus. in primo Epigrãmate, *conoſſq; truces* legebatur: nos *Cimbroſq; truces* emendauimus. Et in tertio, *cedere qua lato*, & *non credere*. Et in quinto, *natumq; patremq;*, & *non parentemq;*. Et in decimo, *nil varius ipſa eſt*, & *non ipſe*. Et duodecimo, *ab vno eſt*, & non *ab imo*. Et in tertiodecimo, *vrbi ab Hectorea*. & non *aeterna*. Et in trigeſimo primo, *nunc ego ſum Cynicus*, & non *cynices*. Et in quadrageſimo tertio, *hoc die mercator*, & non *mercatu*. Et in quadrageſimo quarto, *quis te dicentem imagine* & non *dicentis*. Et in quadrageſimo ſeptimo, *ſecta mei*, & *non pilli vici*. Et in quinquageſimo, *cui pera penus*, & non *parua penus* legimus: ſenius namq; eſt, quod Diogeni Cynico *pera* erat *penus*, id eſt, receptaculũ eduliorum: & dolia erãt ſedes, id eſt habitationes. Sed hactenus de Ausonio: ad reliqua pergamus.

Quo primum tempore Quæſtores fuerint, vnde dicti & quam diuerſi quibuſque tabulis leges duodecim inſcripta fuerint, ac cur ſtatuta.

CAPVT XIV.

MVltos & recentiores, & antiquarios legimus aſſerẽtes: quod quamuis Quæſtorum antiquiſſima eſſet origo, tamen ante Tullum Hoſtilium fuiſſe Quæſtores (vt aiunt) non inueniunt. Nos vt ſtudioſæ iuuentuti & fortaſſis (abſit inuidia verbo) veteratis gratiſſimus. quæ apud auctores legimus: impræſentiarum in cõmunem omnium vtilitatem afferimus. Et Quæſtores ante Tullum Hoſtilium fuiſſe, Gratianus in libro, quem de temporibus ſcripſit, ipſum Romulum, & Numam duos habuiſſe, quos nõ ſuo, ſed populi ſuffragio creatos oſtendit. Et Iunius libro ſeptimo tradit, Romulum ſuffragio populi Quæſtores binos creaſſe. Et Feneſtella de magiſtratibus antiquis ait: Quæſtoribus creandis origo vetuſtiſſima eſt, & ante omnes pene magiſtratus inſtituti ſunt. Quibus auctoribus omnibus liquere arbitror: ante omnes magiſtratus, & Romuli temporibus Quæſtores fuiſſe. Quæſtores, Marco Varrone tradente, dicuntur a quærendo, qui conquirerent publicas pecunias, & conſtituti ſunt, vt Pomponius in l. 2. de origine iuris, cum ærariũ populi auctũ eſſe cœpiſſet, vt eſſent qui illi præeſſent: & maleficia quæ Triumuiri capitales nunc conquirunt, Quæſtores nominabantur. Præerant rebus capitalibus: quia, vt inquit Feneſtella, & Pomponius in l. 2. §. iiſdem temporibus, de origine iuris, de capite ciuis Romani iniuſſu populi non erat permiſſum conſulibus dicere: propterea Quæſtores conſtituebantur a populo, qui in

Quæſtores.

Triumuiri capitales.

in capitalibus præessent, hi appellabantur Quæstores parricidii, quorum etiam meminit lex duodecim tabularum. Prouincias sortiebantur, quod, vt Vlpianus in l. 1. de officio Quęstorum, factum est Decimo Druso, & Porcina consulibus. Primum patritii creati, postea indifferenter patritii, & plebeii, & Asconio referente, senatoris administratio erat, Quæstorem fieri in prouincia, curam gerere pecuniæ publicæ in diuersos vsus erogandæ. Cornelius autem Nepos ait, a Iunio Bruto post exactos Reges, Quęstores duos creari, qui rem militarem comitarentur: duos deinde addidit, qui res vrbanas curarent, mox cum stipendiariæ prouinciæ fierent, duplicatus numerus, post vero Syllæ legem creati viginti. Hactenus de Quæstoribus. Et quoniam superius de legibus duodecim tabularum mentionem fecimus, non ab re esse duximus, hic dicendum esse: quod placuit publica auctoritate decem constitui viros, per quos peterentur leges a Græcis ciuitatibus: vt ciuitas fundare ur legib. quas in tabulis eburneis proscriptas pro rostr s cõposuerũt, vt possent leges apertius percipi, auctore Pomponio Iurisconsulto de origine iuris ciuilis in principio. Quæ Pomponii sententia repugnat Liuio in tertio ab vrbe condita in fine sic scribenti, priusquam vrbem ingrederentur leges decemvirales, quibus duodecim tabulis est nomen, in æs incisas in publico proposuerunt. Cui ergo est maior fides adhibenda, Pomponio, an Liuio, cum vterque sit auctor grauissimus? ambigitur. Ipse vero magis crederem, cui tertius vtrisque non inferior adstipulatur Plato in Minoe in fine his verbis. *Tullus enim ter quotannis pagos omnes lustrabat, leges eorum obseruaturus tabulis æreis leges inculpias circumferens, vnde æreæ nominatæ sunt*: Hęc Plato. Porphyrio tamen in hoc Horatii carmine in arte Poetica *leges incidere ligno*, refert: æreis enim tabulis antiqui non sunt vsi, sed roboreis, his incidebant leges: vnde adhuc Athenis legum tabulæ Axones vocantur. Nos autem in hoc ipso exercendo admodum pertinaces esse recusamus. Non enim tanti sumus, vt tantorum celebertimorum litem componamus. Satis namque erit: si quodcunq; ad rem faciens proposito accommodemus. Verum antequam alio transeamus, hoc quoq; subiungimus, cũ populus Romanus seditiosos ferre non posset magistratus, decemuiros legibus scribendis creauit: qui leges Solonis, quæ, vt Pausanias in primo, in Prytaneo Athenis scriptę seruantur in Latinum sermonem translatas Duodecim tabulis exposuerunt. Decem autem viri hi fuerunt, Appius Claudius: Ti. Genutius: Pu. Sextius: Lu. Veturius: Ca. Iulius: Mar. Manlius: Pu. Sulpicius: Pu. Curatius: Ti. Romulius: Spu Posthumius.

Quæstores parricidii.

Axones.

Leges cur.

Decemuiri qui.

Primum Valerii Flacci carmen elucidatum.

CAPVT XV.

VAlerius Flaccus eximius Poeta, cuius multis in locis mẽdosus legatur, ipse tamen primum carmen in pristinã (vt autumo)

lectionem reuocaui, & sic ab ipso Poeta scriptum fuisse contenderem. Carmen est:

Prima Deum magnis canimus freta peruia nautis. Qui fuerint magni nautæ Deum, apud nullum idoneum (quod meminimus) auctorem legimus: proinde audaciori calamo *natis* emendauimus. Quia, vt ex eodem etiam Poeta colligitur, Iason Deum natos, vt Herculem, Castora, Pollucem, & nonnullos sibi alios in aetrinæ pelliculæ expeditionem socios asciuit. Quamuis hæc expositio me non fugiat, Poetam *nautas* appellasse Deum: quod nauis Argo, de qua vide spicilegium in Argo, erat Palladi consecrata, cuius ope, atque tutonis venerunt incolumes, vellusque abstulerat, nauemque numinibus dicatam habuerant: ideo *nautas* dixit Deum, quod mihi non placet. Sed de hoc Poeta in reliquis annotamentis nō pauca diximus.

Persii versus principio Satyrarum examinatus.

CAPVT XVI.

PErsius, etsi breuis, nō minimi tamen est pretii. Multa nāq; sunt minima, quæ vel magno comparantur: & hoc gemmæ, lapillique maxime testantur. Qui Poeta in decimo, Quintiliano tradente, vno in libro multum & veræ gloriæ meruit. Sed quid multis? ad rem veniamus. Legitur in principio satyri: *coruos Poetas, & Poetridas picas.* Vbi alter interpretum ait: *Poetridas* formatio est per modum patronymici, vt masculum *Poetam* mulierem *Poetridem.* Ipse cum apud Græcos & Latinos nomina artium neutiquam formate patronymicum legerim: idcirco *Poetrias* legendum esse censerem: Vt enim *Poetam* masculum, sic *Poetriam* fœminam Græci nuncupant. Etiam locum Epistolæ Sapphus, in fine emaculādum esse iudico, *Grata lyram posuit tibi Phœbe Poetria Sappho.* Et nullo hic modo *Poetica* legendum existimo: hinc Terentianus ait: Dicitur eadem *praclara poetria Sappho.* Possumus quoque in Persio *Poetridas* legere, dūmodo nō sit patronymicū, sed nomē. Nomina enim in a. masculina Latina, & Græca in es: faciūt fœmininū exsemina, & in *tris*, vt *Poeta* Latine, Græce *Poetes*: in fœminino est *Poetria*, & *Poetris.* Hac ergo ratione in Persio Poetridas legere poterimus.

Poetria.

Ouidii locus

Quid Oletum in Persii Satyris significet.

CAPVT XVII.

PErsius, quem diuus Hieronymus Satyrum disertissimum nuncupat, tanta sui temporis malos & ambitiosos acerbitate, fallibusque fugillat, quod omnes merito vatis acumen & laudāt, & admirantur: & quamuis sole clarior, cum tot alioqui viri & ingeniosi & literati in eo ipso dilucidando desudauerint, esse debeterimultis tamen in locis etiam sub vmbra latitat: in quibus hoc nō dissimulandū est, *quisquam faxit oletum:* vbi *Oletum* significare flercus humanum interpretes aiunt, citantque Verranii auctoritatem, dicentis: *Sacerdotula in sacrario fecit oletum:* Sed tam in Persio, quam in Vera-

Oletum.

Verranio significare locum olentem, & fœtidum, quem sępius meiendo facimus, dubio procul affirmo: quod Persius ipse, cum subiunxerit, extra *meite*, & non cacate, vel excrementa ventris mittite, indicauit: & Tacitus, *gymnasium eo anno dedicatũ a Nerone, prabitumque oletum equiti, ac senatui*, significare tamen stercus humanum nusquam legitur. Vbi esto cautior: quod meio apud idoneos, nunquam mingo, licet Grammatici præcipiant, legitur: In sacra vero pagina frequenter inuenitur. *Oletum* quoque in altera significatione est locus olea consitus. Cato de re rustica capite primo: *tertio salictum, quarto oletum.* Et sæpe apud Varronem, Columellam, & Palladium, ac Plinium in hac significatione leges. Verum hæc, & reliqua huius satyri obscuriora sensa, Innocentio Lucio Montellano nostro alumno indaganda relinquo. Is enim huius Poetæ interpretandi (vt ait) prouinciam susceptit: vbi multa vigilanti studio, & ingenii perspicacitate (nonnulla namq; vidi) recondita perscrutatus est, & ea cuncta in lucem dabit.

Meio.

Mingo.

Vnde Luceres, & Lucani sint nuncupati, quid Lucus, quot tribus & quanam, vnde Romulus Quirinus sit dictus, qui sint Elephantini libri.

CAPVT XVIII.

LIuius historicus luculentissimus in primo ab vrbe condita: *eodem* inquit *tempore & centuria tres equitum conscriptæ sunt: Ramnenses a Romulo, a Tito Tatio, Titienses appellati, Lucerum nominis, & originis caussa incerta est.* Hæc Liuius. Non quod (vt mea est sententia) *Lucerum* originem ignoraret, sed perinde ac Gallus Cisalpinus, & Hetruscæ, Italæq; gloriæ inuidens conscripsit: quod Antoninus Cæsar in suo itinerario his verbis arguit: *Vulturna, cuius claris gestis inuidit Liuius, & Caius Caligula, Tranquillo in Caligula vita scribente, paulum abfuit quin statuas & scripta Liuii ab omnibus libliothecis amoueret, tanquam verbosum, & in historia mẽdacem.* Scius ergo erat Liuius, sed vt inuidus omisit. Verũ vt *Lucerũ* caussam dilucidius reddã, altius aliquid repetere oportet, vt ad huius nominis originem perueniamus. Lucani vt Festus ait, appellati dicũtur: quod eorũ regio sita est ad partẽ stellæ luciferæ, vel quod loca ætherea sint, id est, multæ lucis: licet apud Festũ sed nimis mẽdose *herbosa*, siue *cretosa* legatur, vel a Lucilio duce, vel quod primitus in Luco cõsederunt. Multas vnde Lucani nuncupatur etymologias Festus recitauit: sed tanq; arbiter q; potissimũ sequi debemus non cẽsuit: nec vllus antiquorũ Grãmaticus, nisi memoria excederit, hoc ipsum fecit. Nos vero ab vltimis Festi, *Lucanos* appellari potius affirmamus, & vt hoc clarius innotescat: prius quid sit lucus & vnde dicatur, mox *Lucanorum* ac *Lucerũ* quædã non illepida dicemus. Lucus est locus Diis sacer, separatus, & semotus, vt Suidas scribit, & Græce *Temenos* appellatur: & non est cæduus, q; n potius manu cõsitus, religiosusque, ac alicui Deo, vel alicuius hominis cine-

Liuius Italia inuidus.

Festi locus.

Lucus.

Temenos.

ribus consecratus, & ideo circa delubra Deum, aut sepulcra positus est. Valerius Maximus de neglecta religione: *qui consecrati templo Iunonis a Turullio praetore Antonii.* Silius Italicus punicorū tertio: *Lucos, nemorosaq; regna Corniger Iouis, & fulgentia templa columnis.* Statius: *Tunc viridis late lucus ingens celsa Minervae.* Et Vergilius in sexto: *Iam iubeant Triuia lucos, atq; aurea tecta*, idem in quinto: *tumuloq; sacerdos, Et lucus late sacer additur Anchiseo.* Licet Apuleius in quarto, lucos consitos dicat, neq; numen aliquod, neque sepulcrum respiciens. Et dicitur non a lucendo quod minime lucet, per antiphrasin (nullum enim, vt alibi diximus, est vocabulum dictum per antiphrasin) vt multi referūt, quamuis illorum opinionem Quintilianus sic scribēs rutari videatur, *a contrariis aliqua trahi, vt lucus, quia vmbra opacus parum luceat*: nec etiam dicitur, vt quidam tradunt, asserentes, quod quamuis non dicatur, per antiphrasin, dicitur tamen a lucendo, quod vere lucet: quia in nemorum opacitate, in arborum frondentium vmbra sacrificiorum ignes splendescant, luceant holocaustorum flammæ, vbi *Arcessi semper fragrant altaribus ignes.* Licet hæc posterior sit priori melior, & præstantior: retuditis tamen non satisfacit. Dicitur ergo a *Luca* vocabulo Aramæo, quo Hetrusci vtebantur, quod vt Samuel, & reliqui Talmudistę referūt, significat *senem*, & *seniorem*: hinc Lucumones Aramæa, Hetruscaq; origine nomē est (vt subnectam) senatoriæ dignitatis: Vnde apud Aramæos, & Hetruscos Lucii vltima syllaba accentum habente, qui Græce *Palei*, apud Romanos Senatores, & apud Hebræos *Sanahedrin*, & non *Zanedrin*, vt mendosi habent codices: quod a Talmudistis interpretatur collegiū sceptri, & publicę potestatis totius regni: quæ erat penes septuaginta seniores ex principibus, quibus vnus præerat, Et hi dicuntur senes siue veteres. *Lucus* præterea propria definitione, est Senatorum curia templum, quod Vergilius antiquitatis curiosissimus, & linguæ Hetruscæ indagator, de *Luco* Latini Regis in septimo demonstrat dicens,

Templum Augustum ingens centum sublime columnis,
Horrendum syluis, & Religione parentum.
Hinc sceptra accipere, & primos attollere fasces
Regibus omen erat, hoc illis curia templum.

Quo in loco Seruius non indoctus, & oppido q̄ ingeniosus, hęc refert. *Non nisi in augurato loco poterat Senatus habere curiam, siue concilium, vnde templum Vestę non erat consecratum: ne illuc Senatum accederet, vbi erant virgines.* Idcirco *lucus* ponitur pro homine cōsulto. Vergilius in 7. *lucoq; subalta consulit Albunea.* Hoc eū superius in arborū frondentiū vmbra retulerim, præterire non licuit. Priscos illos nō secus arbores, & simplicia rura, q̄ numinū templa coluisse, ac Deo præcellentē arborē prisco ritu dedicasse, nec auro, vel ebore fulgētia veneratos fuisse magis simulacra, quam *lucos*: in quibus

Error Quintiliani.

Luca.

Lucumones Lucii Palei: senatores.

Sanahedrin

Lucus Senatorum curia templum.

Arbores colebantur.

quibus & silentia adorabant ipsa. Quoniam summatem Deum silentio adorandum prisca censuit Theologia: & hoc eo progressum est, vt cum suis arbores dicatæ numinibus perpetuo seruarentur. *Lucani* ergo a *Luco*, vt Festus, dicuntur tanquam a loco augurato. Plinius tamē in tertio sentit a Samnitum duce Lucio, *Lucanos* deriuari: sic & Sempronius, & Cato inquit, *Lucani a Samnitium duce Lucio*, & Liuius in primo ab V. C. a Lucio Samnitum duce, *Lucanos* deriuaros. Sunt quoque Lucii, & Lucenses prope Parisios, vt Ptolemæus Hetrusco, Scythicoque sermone cognato, qui a Lucio Rege dicūtur Qui, vt Berosus in quinto, apud Celtas regnare cœpit. Sed quoniam a Luca Lucumones deriuari prædiximus: hoc etiam aperire non ab re fuerit, vt Luceres obscurioris originis apertius in lucem promantur. Verū candidissime lector vera indagantis esse peritissimi censent: succincte quid alii senserint repetere, mox suam subnectere sententiā: vt lector, perinde ac verus trapezita, in adulterinæ monetæ examine probam, veramque comprobet: falsam & incongruam repudiet: itidem in his nostris nos faciemus. Sed quid multis est opus? ad diuerticulum reuertamur. Plutarchus in Romuli vita, & Asconius Pedianus, nec non & Plinius, *Luceres* dictos a *Luco Asyli*, posteris scriptum reliquerunt. An & hi recte linguam, disciplinamque Hetruscam rimati fuerint, non nostrum id ipsum iudicare, esse duximus: sed quodcunq; tam hic, quam alibi abstrusum, & reconditū legimus, in medium afferre. Non etiam nos præterit Festum tradere, Luceres dictos a *Lucero* Ardeæ rege, aduersum Titum ferente auxilium. Omissis tamen verbis ad rem nihil facientibus, ad Luceres mea properabit oratio. Luceres, vt Romanorum doctissimus Marcus Varro in primo de lingua Latina tradit, a Lucumone dicuntur, affertque Ennium dicentem Romam diuisam in tres partes a Romulo, vnde tribus Romanæ dictæ, & eas a tribus ducibus nominauit: *Tatienses a Tatio, Rammenses a Romulo. Luceres a Lucumone*, vt ait Iunius, & hæc sunt nomina Hetrusca, vt Tolumnius tragœdiarum scriptor. Quanto clarius, & apertius hi Lucerum originem explicant tanquam Hetruscæ disciplinæ haud ignari, & prædictis antiquiores, doctrinaque non inferiores, quisque vel mediocriter doctus iudicaret. Nos tamen antiquioribus de antiquitate magis credēdum esse, vel magno pignore certaremus. Varronem Fabius Pictor auctor diligētissimus, & Romanæ, Hetruscæque rei curiosissimus consequitur, sic scribens, *subinde Sabini ingens bellum orsi, coegerunt Romulum denuo a Lucumonibus socios milites expetere: Galerito Lucumoni Arbea negotium datum est, magna manu occupauit collem Quirinalem, ac pro Romulo muniuit, vnde Galeritus delapsus contra Sabinos insequentes, Romulum deuicit, & in fœdera coegit.* Et idem subiungit: *Lucumo* lingua Hetrusca a se suos Thuscos vocauit Luceres. A *Galerito Lucumone* (is enim Romulo fuit) *Luceres* dictos

Error Plutarchi Asconii & Plinii.

Error Festi Luceres.

Tribus Romana Tatienses, Rammenses, Luceres.

in secundo Dionysius Halicarnasseus ait. Et Seruius in septimo *Treis*, inquit. *Partes ab initio fuisse populi Romani constat: vnam Tatiensem a Tatio rege Sabinorum dictam: Alteram Ramnensem a Romulo. Tertiam Lucerem a Lucumone, vt ait Varro*: qui refert Romulum dimicantem contra Tatium, a Lucumonibus, id est, Hetruscis auxilia postulasse. Et Propertius in quarto in fabula Vertumni ait,

Propertii locus.

Tempore, quo sociis venit Lucumonius armis,
Atq; Sabina feri contudit arma Taci:
Vidi ego labentes acies, & tela caduca,
Atq; hostes turpi terga dedisse fuga,

Propertii locus.

Licet in Propertianis codicibus Lycomedius, sed nimis mendose legatur: vt in subsequentibus ex prima elegia 4.

Primus Galeritus posuit pratoria Lucmo:
Magnaq; pars Tatio rerum erat inter oues.
Hinc Tietens, Ramnesq; viri, veteresq; coloni,
Quatuor hinc albos Romulus egit equos.

Quamuis lygmon in omnibus legatur codicibus, sed nimis inepte. Quis igitur amplius in Lucerum origine ambiget? cum luce clarius fulgeat. Hi namque auctores Plinio, Plutarcho, & Asconio antiquiores: non ab *Asyli luco*, sed a *Lucumone* deriuatos *Lucres* dubio procul affirmant. Festi vero sententiam, Fabii Pictoris verba superius a nobis recitata penitus refellunt. Boni, fidique Grammatici existimamus esse: nihil, quod ad rem ipsam pertinet: prætermittere. Qua de re quid Lucumo significat, & vnde dicitur, ne adulescentuli crebro præceptoris aures obtundentes anxie vagarentur, enodare destinauimus. *Lucumo* non *insanum*, vt Festus, & nonnulli asserunt, significat: cum ad Lucumones perinde ad sapientes, vt Maximus Valerius in primo de Religione, & Liuius indicant ad Hetruscam disciplinam accipiendam miserunt Romani. Erant Lucumones duodecim qui lingua Hetrusca dicebantur Reges, vt in secundo, & octauo Seruius ait: & dictandi, imperandique potestatem habebant: his in annuo magistratu duodecim regibus, quos Lucumones vocabant, vnus, siue tertius decimus perpetuus Rex, & dictator præerat in fano Volturnæ, vbi dictaturæ, & suffragiorum ius erat, ad quod teste Liuio duodecim populis consilia indicabantur, præsidentem Dictatorem, siue in principatu Maximum lingua Scythica Arthem, Hetrusca Lartem vocabant: non solum quia ceteris præerat, sed etiam anniuersariis ceteris duodecim reuocatis, ipse per totam vitam perseuerabat. Et dicitur a *Luca*, id est, sene, & *Moni*, qui apud Aramæos & Hetruscos, *supputatorem* & qui consiliorum reipublicæ suffragiis præest, id est, dictatorem, vt Talmudistæ referunt, significat. Vnde D. Hieronymus in Epistolas ad Paulinum: *legos* a Græcis, ab Aramæis *Moni* profertur. Lucumo igitur significat veterem Dictatorem, qui etiam

Lucumo. Error Festi.

Arthes. Lartes. Moni

Logos. Lucumonii

iam imperio,& ſuffragiis imperialibus præſidet. Et Lucumonium, quod Græci *Paleolegum*, id eſt, veterem dictaturam,& ſuffragium ſignificat. Et quoniam vrbis Romæ triginta quinque tribus fuerunt: illarum nomina, vt curioſi iuuenes vno in loco habeant omnia: hic ponere non piguit, nec incongruum fore diiudicaui. Nomina hæc ſunt. Tatienſis, ſiue Titienſis. Ramnenſis, Luceres, Palatina, Collina, Exquilina, Claudia, Mentina, Cruſtumina a Thuſcorum vrbe Cruſtumena dicta. Offentina ab Offente fluuio. Pupina ab agro Pupino. Romula ex eo agro cenſebatur, quem Romulus ceperat ex Veientibus. Sabatina a lacu Sabate: Lemonia a pago Lemonio, qui eſt a porta Capena via Latina: Suburana ſeu potius Succurrana a ſtatiuo præſidio: quod ſolitum ſit ſuccurrere Æſquiliis, infeſtantibus eam partem vrbis Gabinis. Scaptia a nomine vrbis Scaptiæ. Pontina a Pontina vrbe. Papyria a Papyrio. Mecia a quodam caſtro. Quirina a Curenſibus. Anienſis ab Anie nte fluuio, Popilla ſiue Pollia a genitrice. Veientina a Veientibus. Tromentina & non Tormentina ſiue Tormetina, vt mendoſi habent codices. Dicitur enim a loco: qui, vt Feſtus, *campus tromenta* appellatur, a quo Hetruſce Tromentora, & Romane Tromentina. Stellatina a Stellatinis Thuſciæ populis, a Stella amne his vicino dictis. Arnienſis ab Arno Florentiæ fluuio: Scatia, Terentina, Sergia, Trimitica, Volitinia, Fabiana, Scaptenſis, Voltinea, Narrucenſis. Et quia triginta quinque tribubus cõſtabat vrbs Roma: triginta quoque quinque libros maiores inſtituerunt, in quibus hominum nomina referebantur: qui adeo erant ingentes: quod a magnitudine beluæ Elephantini appellabantur: hique apud cenſores erant. Quia vel morte vel adiectione variabatur ſupputatio: ideo fuit mos, vt nomine non mutato ſingulis luſtris innouarentur. De quibus tamen tribubus, & de Roma in Solino copioſiſſime dicemus. Hic quoque illud vnum ſubnectam: quod *Romulus Quirinus quoq; fuit nuncupatus a Quiri haſta, qua aſſidue vtebatur: ſiue quod Cures Sabinorum vrbem vicerit: ſiue quia Græci regem Cyrion appellant, & non Cœraneon*, vt quidam falſo præcipiunt: Quod Ouidius in faſtis indicat,

Romanorũ tribuum nomina.

Tromẽtina.

Cãpus Tromentina.

Tromẽtora.

Elephantini libri.

Romulus Quirinus Cures.

Cyrion.

Siue quod haſta Quiris Priſcis eſt dicta Latinis,
Bellicus a telo venit in aſtra Deus,
Siue ſuo regi nomen poſuere Quirites:
Seu quia Romanus vicerat ille Cures.

Vtrum inimicitia in ſingulari numero legatur, & an conſequentia vocabulum ſit Latinum.

CAPVT XIX.

GRammatici omnes tam antiquiores quam recentiores, quos mihi hucuſque lectitare contigit, vno conſono ore tradunt inimicitiam nunquam in vnitatis numero legi, niſi apud Ennium ſic dicentem: *ego eo ingenio natus ſum, amicitiam atq; inimicitiam in*

Inimicitia.

fronte promtam gero. Nos vero non modo apud Ennium, sed apud alios quoque legi contendimus. Cicero Thusculanarum quarto ait: *odium, inimicitia, discordia.* Et idem in eodem: *ira inueterata, inimicitia.* Et in oratione pro Deiotaro, *pristinam inimicitia culpam,* & in secundo inuectiuarum in Catilinam, *inimicitiam hominum.* Et Martianus Capella in quarto, *namq; inscientia scientia contraria, inimicitia amicitia.* Hæ impræsentiarum occurrentes auctoritates, a probatissimis viris, & ex Cicerone maxime sumtæ, satis plenam faciunt fidem in singulari numero legi inimicitiam. Sed frequentius in plurali, & nos ita libentius vti debemus. Hic quoque admonendum duximus, quosdam superioribus diebus pertinaciter negare, Consequentiam esse vocabulum Latinum, & apud nullum Latinorum reperiri: quam sit difficilis prouincia, & audacia maior id dictitare, quod nusquam legitur, nullus quidem est nescius. sed his omissis dicamus inueniri. Gellius libro sexto, capite secundo, *propter consequentia nodos ait.* Et Cicero in quarto Rhetoricorum: *per consequentiam significatio fit.*

Consequentia.

Vergilii versus secunda Eclogæ explicatus.

CAPVT XX.

MAro, quem merito diuinum Poetam Macrobius nuncupat, multa adeo ingeniose conscripta posteris reliquit: quæ doctissimum quemque licet iugi lectione exercitatum defatigant. Quamuis in eo ipso dilucidando, enodandoque grauem tulerint laborem interpretes: multa tamen diligentiori cura, remotionique doctrina digna intacta tanquam intellectu facilia omiserunt. Sed ne loquendo tempus frustremur ad Maronis carmen perueniamus,

Fessis messoribus æstu
Allia, serpillumq; herbas contundit olentes.

Quid in hoc carmine secundæ Eclogæ interpretes viri disertissimi senserint: cuique, cum circumferantur, videre licet. Nos vero hoc ideo a Vergilio rerum omnium scio dictum putamus, in æstu messores allia, serpillumque quo serpentes, cum illorum morsus dormientes impense timeant, odore repellant, subcœnitare solere: quod Macer his carminibus, cum de serpillo loquitur indicat,

Nidor combusti serpentes effugat omnes,
Et quoduis animal infundens ore venenum,
Hoc ideo miscere cibis messoribus est mos,
Vt si forte sopor fessos depresserit illos:
Vermibus a nocuis tuti requiescere possint:
Pestiferos morsus bibitum iuuat.

Quid ergo clarius? & quorsum ipse Poeta dixerit? Alter enim ab altero mutuari videtur: cur subcœnitare, merendareque vel prandere messores, *allia, serpillumq;* solent. De allio quoque sic idem Macer sentit,

In

In quarto positure gradu, mansum vel inunctum,
Curat quos serpens vel scorpius intulit ictus.
Et nocus vermes viris pellantur odore:
Sanat & appositum morsus cum melle caninos:
Et bibitum vermes vomitu, tineasq; repellit:
Ex oleo cum reste suas si decoquas illud,
Morsus pestiferos reddes hoc unguine sanos.

Possem, quod Serapio de simplicibus capite ducentesimo nonagesimonono, & Plinius lib. vicesimosecundo, & quod alii de Serpillo scripserint, hic contexere: sed silentio, cum nihil ad Maronis carmen pertineat, transeo.

Aliud carmen ex eadem Ecloga & primo, Georgicorum illustratum.

CAPVT XXI.

TAnta est nō Grammaticorum modo, sed auctorum etiam varietas, & pene diuersitas, quod nos eligēdo, quem potissimū sequamur, ambigere maxime cogunt: qua de re qui hanc interpretandi prouinciam suscipiunt: multa, cum omnia non possint, assidua lectione, acutiori examine, & pertinaci memoria videre, discutere, ac meminisse debent. Hoc equidem dico: quod est alterum carmen in eadem Maronis Ecloga.

Amphion Dircæus in Actæe Aracyntho. In quo quidem carmine dum varias auctorum de monte opiniones exquirerent interpretes, valde laborarunt: quod etiam legentium oculos caligantes reddunt. Nos vero ipsorum sententia omissa. Ibi namque nisi desidia, socordiaque langueſcas, tuo arbitratu legere poteris: affirmamus Maronem *Aracynthum* montem Athenienſem dubio procul intellexisse. Vibius enim Sequester, his verbis ait: *Aracynthus mons est in Attica, quidam in Arcadia volant.* Quibus Vibii verbis satis liquido patet, *Aracynthum* esse Athenienſem montem. Attica namque olim, vt Plinius in quarto capite septimo, Gellius, & Lycophron Poeta Græcus testantur, *Actæ* nuncupabatur: vel vt Strabo in nono ab Actæone, vel ab Actæo Rege indigena, qui primus, vt Pausanias in primo, Athenis regnasse fertur, vel quia litoralis, vt scribit Strabo, fere tota sit. *Actæ* namque litus dicitur, inde *Actæus* Athenienſis: in Actæo ergo *Aracyntho*, id est, Athenienſi. Luctatius in 4. the. scribit, quod Actæa dicitur regio actica, vnde Vergil. montem acticum Aracynthum Actæum dixit. Est & *Aracynthus* mons clarus in Acarnania Epiri parte, vt Plin. in quarto, & Martianus. Est & *Thebanus*, vt Ser. quem comprobat Prop. in 4.

Aracynthum. *Actæ.* *Actæum.*

Pœana Amphion rupe Aracynthe tua. Quoniam Amphion cum Zetho fratre Thebis Dircen lacerari curauit. Et hoc ex ipso Propertio maxime liquet. Non ergo ab re fuerit, esse intelligendum Maronem *Aracynthum* appellasse *Actæum* nuncu-

patum, vt Probus ab Asinzone ibi a suis lacerato canibus. Poteris igitur studiose lector, si diluas aures aceto, hanc nostram, vel interpretum sententiam comprobare, & veram malis eligere. Hoc quoque Maronis carmen in Georgicorum primo,

Locus alter.

Tég; sibi generum Tethys emat omnibus undis. Sic nos omissa interpretum sententia intelligendum putamus: *Tethys emat sibi generum*, id est, *accipiat*. *Emere* namque, vt Festus inquit, quod nunc est mercari, antiquitus accipiebant pro *sumere*: Quæ quidem significatio huic Maronis loco admodum competere videtur. Tu tamen ingeniose lector quam malis harum sententiarum, tuo arbitratu selegas: sed hæc admodum hic mihi placet.

Emere.

Carmen Virgilii in primo Æneidos, expositum & victos victorum nomen accipere.

CAPVT XXII.

CArmen in primo Æneidos commentariis est adeo suffocatum: quod intentissimo frigore, æstu vel maximo flagret: in quo Seruium Grammaticorum principem interpretantem, *Genus vnde Latinum: vnde*, id est, *a quo* Latio: & quod victi victorum nomen accipiebant, Landinus primum, & deinde Philippus Beroaldus in Seruianis notis, viri quidem nostra tempestate dissimi, & qui omni conatu Latinitatem iuuare studuerunt, sugillant. Nos vero in hoc Seruii partes sumentes, sic eorum dictis Respondemus. Non ignorabam (sæpissime namque & lectitaui, & hisce commentariis testatus sum) omnes a vobis in me ciratos auctores, *Aborigines*, & *Laurentes* ante aduentum Æneæ appellare. Ipse tamen remotiora quædam, & non omnibus nota sine teste (speraram enim meis fidem dictis etiam ab inuidis adhibitum iri) conscripsi. Impræsentiarum vero coactus auctores, quibus meam fulcire, atque tutari sententiam valeam, promam: & contendo *Latinos* Vergilio ante aduentum Æneæ nominatos: quod ipse in septimo demonstrat aperte.

Latini.

Et idem, *Nunc Tybrim fluuium, hic fortes habitare Latini.*
Et idem, *Ne fugite hospitium, neue ignorate Latinos.*
Et idem, *Non dabitur regnis esto prohibere Latinos.*
Et idem, *Solo Laurenti, arua sq; Latinis.*
Et idem. *Interea præmissi equites ex vrbe Latina.*
Et idem, *Heu terra ignota canibus data præda Latinis.*

Et sæpissime Maro ante aduentum Æneæ de Latinis meminit, quem Vergilium Eutropius in liminari pagina primi libri, his verbis consequitur: *Regnante tamen Latino, qui Latinam linguam correxit: & Latinos de suo nomine appellauit: Troia a Græcis capta est.* Eusebius, *Latinis, qui postea Romani nuncupati sunt, post tertium annum captiuitatis Troiæ regnauit Æneas annis tribus. Ante Enean Ianus, Saturnus, Picus, Faunus, Latinus.* His ergo constat Latinos ante aduentum Æneæ nominari. Sed verum est præstantiorem sen-

sententiam esse: *vnde*, id est, *a quo* Æneas, qui a quo Latio. Repugnare tamen non debebatis asserentes Latinos ante aduentum Æneæ non appellari. Est & altera sententia: *vnde*, id est, *a quo* Æneæ genus Latinum fuit auctum. His tamen omissis, & poetæ magis acumine perpenso, hanc esse veram, vel magno contenderem pignore sententiam. *Vnde*, id est *a quo* Æneæ, *genus* id est *nobilitas* Romanorum, qui Latini dicuntur, venit. *Genus* significare *nobilitatem* Horat. indicat:

Et genus & formam regina pecunia donat. Romanorū nobilitatē ab Æneæ, ac ipsius ducibus venisse, non modo testatur ipse in 5. *Mox Italus Mnesteus genus a quo nomine Memmi,*
Sergestusq; domus tenet a quo Sergia nomen,
Scyllaque Cloantus
Caruleæ genus vnde tibi Romane Cluenti. Sed alii quoque. Quod victi victorum nomen accipiebant Salustius in Iugurtha sic dicens comprobat: *Victi omnes ingentem, nomenq; imperantiū concessere.* Et Diuus Hieronymus super Genesin: *Hic Libyus victor, victis Libiis nomen dedit, & Libyos a se vocauit, qui antea Pyuti*, id est, *Phaetontei dicerentur.* Quare taceāt negantes, & asserentes *Latinos* ante aduentum Æneæ non fuisse, & victos victorum nomen non accipere. Nos enim auctoribus a nobis primum productis, Seruii sententiam non modo esse veram, sed sole quoq; lucidiorem, & omnibus liquere arbitramur.

Victi victorum nomen accipiebant.

Alii Vergilii versus in quarto & septimo Æneidos extricati.

CAPVT XXIII.

NOnnulla passim apud Poetas ex remotioribus leguntur, quę nisi antiquitatis inquisitor, pauci percipient. Est enim Maronis carmen Æneidos quarto. *Dum trepidant alæ, saltusque indagine cingunt.* In quo percipiendo quidam interpretum ait: *Ala turma sunt equitum, qua vt ala auium, ita ista legionum in acie pugnantium latera tegunt: hæc ille.* Quæ licet multa sint eruditione: non tamen quiescebam, sed magis magisq; indies ambigebam: nec quæ meam explerent mentem, inueniebam, multosq; siquid præter hanc interpretum opinionem sentirent, consului: nullius tamen dicta meo sedebant animo: tandem necessariorum quidam meorum Ioannes Iacobus Turris iuuenis moribus præditus, & literarum non ignarus (sciebat enim me antiquarum rerū præauidum) quædam fragmenta sine auctoris nomine & titulo, vna cum Xenophonte *de venatione* maioribus literis exarato, ad me attulit, donoq; dedit, quæ fragmenta (vt meus est mos) e vestigio oculis præterire, percurrereque cœpi: inter alia rei maxima cognitione digna, hæc quæ sequuntur ad Maronis carmen admodum congruentia legimus. *Venatorum* genera, vt referunt, esse quatuor. *Inuestigatorum*, qui animalium vestigia inuestigant, res-

Ala.

Inuestigatores.

Indicatores. Insidiatores. Alati.

Indicatorum, qui latibula nouerunt *Insidiatorum*, qui insidias, & cassles animalibus parant *Alatorum* vero, qui equo succussanti, sensimq; insultanti animalia terrent, ne aliorsum, quàm per medias tendiculas fugam arripiant. Quæ suprema tam Maronis carmini competere videntur: vt nostrum ab illis eximium Poetam sumsisse diiudicem. Non prætereundum est, de *insidiatoribus* atq; *alatis*, in septimo, hoc carmine Poetam quòq; intellexisse:

Vergil. locus.

Insidiis, cursuq; feras agitabat Iulus.

Operæ pretium fuit, vt in hisce nostris inserererem: quæ lucem desiderare videbantur. Quo circa te oratum velim: vt hæc qualiacunque sint, ne despicias, donec præstantiora, longeque dilucidiora, atque ad Poetæ sensum magis accommodata excogites.

Cumanum olim Phlegraum, dictum esse campum, idem esse Hebræi Esai & Esan, quod Græcis Phlegran, locusq; Plinii lib. 7. cap. 41. de Lampedone.

CAPVT XXIV.

ET quoniam in Poetarum, atque historicorum lectione mentio, quam crebertima fit de Cumis, Campoq; Phlegræo: idcirco quædam non negligenda Maronis locis subnectere destinaui, *Cumanus*, vbi Cumæ conditæ sunt, olim *Phlegraus* campus dicebatur: quod Diodorus Siculus in sexto his verbis demonstrat. *Ita Itali circa Phlegraam, quæ postea Cymæa dicta est* Et Plinius in tertio: *Phlegræi campi non longe a Cheruſia, & Cumis.* Est etiam, vt hoc quoque addamus, *Phlegraus campus* in Vesuua regione, & Histria, vt Berosus in quinto de Phaetonte loquens sic scribit: *Eo tempore Italia in tribus locis arsit multis diebus circa Histros, & Cymeos, & Vesuos, vocataque sunt a Iamgenis illa loca, Palensana, id est regio exusta.* Et idem in eodem: *Italos oppressos a gigantibus euocasse a fontibus Histri Osirim louem iustum, qui tribus prælijs in Histria & Cymæa, & Vesuua Phlegræa gigantes deuicit, & Italiam liberauit. Præterea duos exercitus contra gigantes veniſſe, alterum, cui præfuit Accipiter Hercules, qui, teste Diodoro in quinto, illos deuicit in Vesuua Phlegræa Campaniæ: Alterum vero venisse ex Alpibus, cui præfuit Osiris Accipiter, qui testibus, Beroso & Diodoro, gigantes, vbi sedes erat eis in campo Cymæo tertiæ Italiæ Phlegræi, a fronte, & a tergo iuuantibus Italis adortus, deleuit.* Quibus auctoribus omnibus constare arbitramur: quor, & vbi fuere Phlegræ Et vt nihil sit desiderandum, hoc quoque subiungimus, quod Hebræi, vt Diuus Hieronymus in interpretatione Hebræa ait, *Esai* & *Esan* ignem, & incendium vocant, quod Græci *Phlegran*. Nec est intrandum, quod a Diodoro & Beroso *Cymus*, & non *Cumæus* dicitur campus, Græcam enim sequuntur etymologiam. Nam *Cymo* Græce, Latine *fluctus* est: & *Chalcidenses* a fluctibus, per quos enauigauerunt *Cymas* appellauerunt: Mox *y* in *u* mutatum fuit, vt multis etiam nominibus accidisse videmus,

Campus Phlegraus.

Palensana.

Esai Esan.

Cymæ.

mus: siue *Cumæ*, vt Strabo in quinti libri fine testatur, a cognomine Hippoclis Cumani nominantur, quas Solonis, & Assonis Lacedæmonii tempore condiderunt: siue ab augurio mulieris grauidæ, atque dormientis inuentæ, quæ Græce Cumeis dicitur. Quæ vero de Gigantibus legimus, & qui fuerunt, in commentariis nostris propediem exstituris copiosissime scripsimus. Ceterum hoc huic subnectere capiti, ne amplius Sigismundus Imperatus haud illiteratus, & Simon Vallarus Musarum alumnus probitatis studiosi, & antiquitatis scrutatores consulendo vagentur, destinauimus. Hi namque cum Plinii septimum, capite 41. euoluerent, & hæc legerent verba: Lampido Lacedæmonia vna fœminarum in omni ævo refertur, quæ Regis filia, Regis vxor, Regis mater fuit: asseruerunt, atque impense orauerunt, ne grauarer, si apud aliquem fide dignum lectitauerim, enuclearem, atque referrem nomina patris, viri, & filii Lampidonis. Hoc namque peroptabant, eoque magis, quod multos consuluerant, omnes tamen opinatores, & ambiguos, & nullum id ipsum explicantem offenderunt, actutum mihi tradi Platonem iussi: vbi hæc in Alcibiade scribentem legimus. Lampidonem fuisse tradit Leotychidæ filiam, Archidami vero vxorem, Agidis autem matrem, qui omnes Reges exstitere. Hisce lectitatis, serena abiere fronte, & ipse quod intenderam, sum exsecutus. *Cumæ.* *Lampido.*

Locus Terentii in Andria prologo illustratus definitioque Comœdiæ.

CAPVT XXV.

TErentius Comicus Poeta in sermonis proprietate facile princeps, etsi eum tanquam primum lac pueris apponere præceptores consueuerint, pleraque tamen in ipsa fronte faciliora, sed interius longe intellectu difficiliora posteris reliquit. Inter cetera in Andriæ prologo inquit: *Andriam & Perinthiam, qui vtranuis recte norit, ambas nouerit, nō ita dissimili sunt argumento, sed tamen dissimili oratione sunt factæ, ac stylo.* Quo in loco quid præclarissimi enarratores senserint; omnibus liquet. Nos vero hanc Aphri Poetæ putamus esse sententiam, quod Andria & Perinthia Menandri comœdiæ habebant idem argumentū, & materiā, differebant tantū sententiis & verbis, & hoc ideo, tria namq; sunt dicēdi genera *Atticum*, *Asiaticum & Rhodium*. *Atticum* genus erat tersum, limatum, graue & veridicum. *Asiaticum* vero turgidum, inflatum, assentatorium, & inane. *Rhodium* autem erat in confinio vtriusq; positum, & collocatū: de quibus generibus multa Cicero, & Quintilianus. *Asiatica* præterea *dictionis* duo sunt genera: vnum sententiosum, & argutū sententiis non tam grauibus, quam venustis: alterum genus est nō tam sententiis frequentatum, quam verbis volucre, & incitatum. Hæc genera dicendi aptiora adulescentibus esse autumat Cicero, cum in sensibus grauitatem non *Atticum.* *Asiaticum.* *Rhodium.*

habeant. Atticum namq; erat ieiunum, aridum & exsangue. *Andria* ergo Menandri erat constituta, & posita in genere Attico terso, & graui. *Perinthia* vero in Asiatico turgido, & assentatorio: ideo in sententiis, & verbis discrepabant. Quare satis clarum nostris verbis esse Terentii locum existimamus: si quis vero aliter sentit, illum vt in communem omnium vtilitatem sua proferat, vehementer rogamus. Et quoniam in Terentium incidimus, nequimus non admirari vehementer, quod nonnulli comica, vt anilia deliramenta, cum senes, matres, patruos, patres, matronas, sodales, meretrices, lenones, milites, seruos, parasitos, mercatores, nutrices, ancillas, & amatores introducant, derident, perinde ac nullius emolumenti. Sed illos quæso cunctos, ne deinceps talia dictitent: *cum sit Comœdia imitatio vitæ, imago veritatis, & speculum consuetudinis*: quod indicat senum maturitatem, morositatē, atq; tenacitatem: iuuenum leuitatem, inconstantiam, seruorem, amoresque furtiuos, matronarum integritatem, meretricum turpitudinem, & rapinas, lenonum rapacitatem & auiditatem, parasitorum profundam voracitatem, & seruiles adulationes, militum gloriosas cristas & resurgentes, sodalium opportunas opitulationes, matrum indulgentiam, patruorum inhibitiones, patrum negligentiam & acrimoniam, nutricum sedulitatem, mercatorū vagos errores, seruorum fraudes, & dolosas deceptiones: ancillarū simplicitatem, amatorum cœcitatem & inconstantiam: quibus cuitatis, vita constituitur humana. Quod etiam hisce confirmat Cicero verbis pro Roscio Amerino: *Hæc conficta arbitror a Poeta esse, vt effictos nostros mores in alienis personis, expressamque imaginem nostram vitæ quotidianæ videamus.*

Alter Terentii locus in Eunuchi prologo.

CAPVT XXVI.

TErentii locus alter, licet in fronte quam facilimus videatur, in recessu tamen difficilimus existimatur. Inquit enim in Eunuchi prologo. *Si quisquam est, qui placere sese studeat bonis, quam plurimis, & minime multos ladere: In his Poeta hic nomen profitetur suum.* Quid in hoc ipso loco commentatores scripserint, omnibus innoteicit. Qua de re nostram (vt soleo) sententiam dicam. Caliopius inquit: *Si quisquam est, qui conetur potius bonis inseruire, quam malis, & illos quoq; malos non offendere: inter tales homines hic noster Poeta nomen suum profitetur. Hic est verus Poeta (vt putamus) sensus a nobis primum, vt multa alia, excogitatus.* Vbi notandū est, quod illa dictio, *potius*, extrinsecus est intelligenda. Seito quoq; ornatū esse dicendi modū, & auctoribus vsitatum: *Tu es vnus ex paucis*, id est, *es bonus*. Pauciores enim sunt boni, quam mali, & hic *est vnus ex multis, vel ex plurimis*, id est, *malus est*. Cic. de republ. libro 6. in dissensione ciuili, *cum boni plus quam multi valent*. In re notiore, ne pagina turgescat, soleo auctoribus supersedere.

Poteris

Poteris etiam intelligere, dicereque: *in his*, id est rebus, placendo potius quam lædendo, hic Poeta nomen profitetur suum. Hactenus de Terentio, ad reliqua pergamus.

Iuuenalis versus primus, & alius Satyra II. explicatus.

CAPVT XXVII.

NOn possum, cum multiplices, variasq; interpretum legerim sententias in calce non languescere, ac etiam hebescere, & illiorum maxime dico interpretum, qui vt se ostentent, totas solent replere paginas: & quicquid scribunt vel parum, vel nihil interdum ad auctoris sensum, mentemque pertinet. Superiori namque anno cum Iuuenalem quibusdam, ne nostrum torpesceret ingeniolum, interpretaret: multa interpretum deliramenta, & prope modum portenta nactus: ea cuncta quo ad potui, eliminani, & veram *Satyri* scrutari, indagareque mentem studui: vbi multa in reliquis annotationibus promenda scripsimus. Impræsentiarum autem primum Poetæ carmen præter omnium interpretum, vt in nostra quoque prælectione patuit, expositionē enodabo: & hanc puto esse veram Poetæ sententiam. *Ego Iuuenalis ero semper auditor aliorum carminum, & nunquam hanc consuetudinem audiendi aliena reiiciam, vt scribam*: Quod *Reponere* significat *reiicere*, ostendit Ouidius in fronte 4. libr. Metamorph. *Reponere.*

Telasque, & calatos, infectaq; pensa reponunt. Et Vergilius in Georgicis: *Falcem arbusta reponunt.* Quamuis in hoc Vergilii loco, pro *sternere* quoq; accipi possit. Sed quoniam in Iuuenalem incidimus, non ab re est: *Tres alios in eodem apros deprehendere saltu.* Est quoq; carmen in II. satyra: *Iuuen. locus.*

Vile coronatis caput ostendebat asselli. Vbi non *coronati asselli*, sed *coronata asella* legendū esse contendimus. Et apud Columellā: *Columellæ locus.*

Nunc caput Arcadica nudum cute fertur asella, & non *Arcadici asselli.* Nam cum veteri superstitione huius animalis caluaria, ex agris incommoda arceri posse putarentur, vti ex Hetrusca constabat disciplina, id fœminę, non maris caluaria fieri consueuit, & aperte Palladius lib. sic indicat: *Omnia semina horti, vel agri seruantur ab omnibus malis ac monstris tuta seruari, si agrestia cucumeris tritia radicibus ante macerentur. item equa caluaria, sed non virginis intra hortum ponenda est, vel potius asina. Creditur enim sua præsentia fœcundare, quæ spectant.* Et quibus Palladii verbis colligitur, id fœcunditatis gratia fieri consueuisse, quæ in fœminis maxime cōsistit. Sed quia de *asinis* meminimus, sciendum est in Arcadia optimos, & maximos nasci, vt Varro, Plin. & Plautus in Asinaria, *memmisti asinos Arcadicos.* Col. *Asinis*, ait, *inest frigidissimus sanguis: & ob hoc parum sensus habere dicuntur.* Plin. *Animalium, quibus fortior ac sanguis crassior, sapientiora: quibus tenuior, timidiora: quibus nullus aut minimus, hebetiora.* Vnde Iuuen. vt aiunt in- *Asini.*

terpretes, sed male, *nil salit Arcadico iuueni*, id est, *asinino, & proximè ad asinos accedenti*, cum *pingui, obtuso*, & *ignauo* sit exponendum. Arcades enim illi *proselini*, hoc est *ante lunam* procreati, cum Phrygibus stulti habiti sunt, & rudes. Philostra. lib. 3. *Rudes sunt Arcades, & suibus similimi cum ob alia multa: tum quod arborum fructibus, vt plurimum turgent.* Et Fulgentius: *sensus Arcadicos* dixit pro *pinguibus, rudibus & subrusticanis.* Est *caluaria*, vt nihil intactum relinquatur, os capitis superius, & carne nudum, tam de brutis, quam de hominibus: quæ *caluaria*, vt docet Celsus in 8. interiore parte concaua est, extrinsecus gibba, vtrinque leuis, simplex ab occipitio & temporibus: duplex vsque in vertiecm a fronte est. Arthemon ex *caluaria* interfecti hominis, igneq; cremati propinauit aquam e fonte noctu comitialibus morbis: ex eadem suspendio interemti catapotia fecit. Antheus contra rabidi canis morsus. Refert Plin. terram ex caluaria pisilothrum esse palpebrarum, alio nomine vocatur *calua*. Liu. *Caluam auro caluerunt*. *Cranos*, siue *cranion* Græce dicitur. Hinc *hemicranea* morbus, quo dimidia capitis parte laborant: vti *Cephalea*, quo totum infestatur caput. Plinius *Eterocranas* memorat, talem videlicet dimidiati capitis morbum significans: quod capitis os, vt Pollux, *cytos* Græce vocatur. *Caluaria* quoque est locus sepulturæ publicus, quem Græci *polyandrion* vocant, & locus vbi decollantur homines damnati. Quod scripsimus *ortum* sine *h* non mirum, cum sic sit scribendum. Dicitur enim ab *orior ris*.

Fulg. locus.
Caluaria.
Calua.
Cranion.
Hemicranea.
Cephalea.
Eterocranea.
Cytos.
Polyandriõ.
Ortus.

Quid vrbs, vnde deriuetur, quo olim ritu ædificaretur, & quomodo cum oppido conueniat.

CAPVT XXVIII.

ET quoniam concisa quædam tam apud recentiores, quam apud antiquarios vulgo, & subinde inuenio: idcirco ea cuncta non in hoc pe: exiguo opusculo, sed in reliquis nostris annotationibus in vnum colligere, & quam breuissime potero dilucidare studebo. Incipiamus ergo ab *vrbe*, quoniam in pagis non manssimus, illam definiendo. *Vrbs est ipse circuitus, & ædificia*: dicta, vt Pomponius Iureconsultus *in l. pupillus est. §. vrbs, de verb. signif.* aut ab vrbo. Inde *vrbare* est *aratro definire*. *Vrbum* vero, vt Varro *tri curuaturam* appellamus: quod in vrbe condenda adhiberi solet. Seruius autem ait, quod dicitur ab *orbe*, quia in orbem fiebant: & ideo *fossa pomerii*, quia est spatium rotundum, ab Hetruscis dicebatur *Olympus*, & a Romanis *Pomerium*, quasi *pone*, id est, *post mœnium*, quia inde incipiebant ducere aratrum, & mœnia cõdere. Dicebant vero *fossam mundum*, quod ad *mundi* similitudinem *sphæricam fossam* faciebãt. Vnde Plutarchus in Romula vita refert. asciuisse Romulum ex Hetruria vates, qui literis & mysteriis quibusdam fossam sacrandæ vrbi de more facerent, quam illi mundum, Græci *Olympum* vocant scilicet veteri vocabulo barbaro. Non mi-

Vrbs.
Vrbare.
Vrbum.
Olympus.
Pomerium.
Mundus.

randum

randum est, quod Plutarchus dixit *veteri vocabulo barbaro*. Nam vt Strabo testatur, *Barbari* Græciam prius incoluerunt. Et Eusebius libro 10. de præparatione Euangelica refert, disciplinas omnes, & artes a barbaris Græcos accepisse. Et Archiloch⁹ de æquiuocis ait: quod octauus Homerus Mœon, de quo nos alibi multa diximus, emendauit characteres, & nomina, & linguam. Nam primi barbariem quandam vetustam, & Phœnicam ferebant. De quo Olympo (licet de cœlo quidam, sed non satis recte intelligant) Tibullus in quarto, elegia prima sensit.

Graciam in coluerunt barbari.

Homerus Gracam linguam emendauit.

Tibull. locus

Talis in æterno felix Vertumnius Olympo
Mille tenet formas, mille decenter habet.

Et quoniam de *Olympo* meminimus, hoc non prætermittamus, *Olympum* significare *Iouem*. Næuius.

Panditur interea domus altitonantis Olympi, id est, *Iouis*, quem Næuium æmulatus est Vergilius in 10. sic:

Vergil. locus.

Panditur interea domus omnipotentis Olympi. Licet quidam, sed nimis licentiosa, *omnipatentis* Olympi emendauerint, cœlum intelligentes. Oppida, vt de lingua Latina Varro ait, in Latio condebant ritu Hetrusco, iunctis bobus, tauro & vacca, aratro, quod æneum faciebant, circumagentes sulcum. Hoc autem faciebant religionis causa, die auspicato, vt fossa & muro essent munita, terram, vnde extulerant, vocabant *fossam*, & introrsum factum *murum*, quod postea fiebat *orbis* & *vrbis* principium, quod erat post murum *pomœrium* dicebatur: quam Varronis sententiam his carminibus in quarto fastorum Ouidius confirmat:

Pomœrium.

Apta dies legitur, qua mœnia signet aratro,
Sacra Pali fuerant, inde mouetur opus,
Fossa fit ad solidum, fruges iaciuntur in ima,
Et de vicino terra petita solo,
Fossa repletur humo, plenoq; imponitur ara,
Et nouus accenso funditur igne focus:
Inde premens stiuam designat mœnia sulco,
Alba iugum niueo cum bove vacca tulit.

Hoc quoq; non supprimendum in euertendis vrbibus aratrum inducebatur, sicut in condendis Horat. primo carminum:

Euertendis vrbibus aratrum inducebatur.

Impremeret quis, muris hostile aratrum, Exercitus insolens.

Prop. *Mœnia cum Graio Neptunia pressit aratro*
Victor Palladia ligneus arte equus.

Seneca in primo de clementia: *Deinde*, inquit, *sedibus in exitia gentium, & iniicere tectis ignem, aratrum vetustis vrbibus inducere.* Erant autem boues albi, vt illo candore ostenderentur ciues sine labe. Glebæ internæ reiiciebantur, quoniam omnis fertilitas in vrbem importanda sit. Erant ita boues iuncti, vt vacca interior, taurus exterior esset. Quia mulieris est, quæ intra domum sunt curare, & viri exteriora.

Porta. Quum ad portarum locum peruentum erat, aratrum suspende-
Muri sancti. bant, quo portarum limen intactum relinqueretur: hinc a *portando aratro*, *Porta* dicitur. Et *muros* ideo putant *sanctos*, vt ciues pro mœnibus defendendis propugnent, ac moriantur: & ciues Romanos alias quam per portas egredi non licet, cum illud hostile & abominandum sit. Et ideo videtur Romulum suum fratrem
Romulus cur fratrem Remũ interfecit. Remum interfecisse, quod locum sanctum, & quem transgredi nõ liceret, transcendisset, & profanum reddidisset, vt Pompeius *multo ait.* Portas, vt Plutarchus, ne sacras quidem fas erat appellare: quod cum alia multa ad vsum necessaria exportare, & importare: tum vero mortuos per eas efferre consueuerunt. Quoniam prisco-
Porta non sacra rum ritu, & legum præscripto extra vrbes cadauera sepeliebantur: lex enim 12. tabularum *in vrbe*, inquit, *ne sepelito, neue vrito.* Et
Cadauera extra vrbes sepeliebãtur. Sulpitius ad Ciceronem in 4. epistolarum: *Ab Athenien sibus locum sepulturæ intra vrbem, vt darent, impetrare non potui: quod religione se impediri dicerent: neq; tamen id antea cuiquã concesserant: quod proximum fuit, vti in quo vellemus gymnasio eum sepeliremus, nobis permiserunt. Nos in nobilissimo orbis terrarum gymnasio Academia*
Sulpitii locus. *locum delegimus.* Et quoniam in hunc incidimus locum, non negligenter, incuriosèque omittendum putauimus: cur potius *gymnasio Academia* locum, vbi Marcellum sepeliret, delegit? Hoc ideo dictum asserimus. Nam, vt Pausanias in primo, *via qua ad Academiam ferebat, habebat sepulcra frequentissima: Atheno extra vrbem in ipso Academia ingressu ara Cupidinis erat, quam Coarnos Atheniensis posuit.* Ob ergo *frequentissima sepulcra, aramq; in Cupi-*
Ara Promethei. *dinis* locum delegit. Vel quod in Academia, vt idem insequitur Pausanias, *erat ara Promethei*, a qua currunt in vrbem manu lampada accensam gestantes. Est autem victoria continuato cursu ad calcem vsque accensam lampada perferre, quæ sic extinguitur, nõ dicitur proximo: quod si & illi quoq; accensa non perstet, a tertio accipitur: atq; ita deinceps per manus translata: præmium sucrebatur extremo ille, cui in finem, & metam præluxerit. Delegit ergo locum sepulturæ celebrem ob spectacula, & cursus ad quos conspiciendos vndiq; confluebant. Nonnulli vero ob Platonem tradunt. Et Iureconsulti pluribus in locis ostendunt: *Sepulcra in agris fuisse. Et Plato iubet in ea parte agri sepulcrum fieri, quæ sit sterilior.* Decretum quoq; collegio pontificũ est: non esse ius in loco publico fieri sepulcrum. Diuus Hadrianus, referente Vlpiano, *titulo de sepulcro violato*, pœnam statuit quadraginta aureorum in eos, qui in ciuitate sepulcrum faciunt, quã fisco inferri iussit. Et in magistratus eandem statuit pœnam, qui passi forent. Ser. etiã in commentario, antiq; fuisse tradit consuetudinẽ, vt in ciuitate sepelirentur: quod postea Duillo consule senatus prohibuit, & legaut
Sepulcra antiqua. nequis in vrbe sepeliretur. Hoc q; est scitu dignũ, non est omittendũ, *antiqua*, Festo scribente, *sepulcra in puteorũ more extantia.*

Pet

Per Romuli tempora, Dionysio tradente, incoandis vrbibus solitos facto sacrificio ignes ante tabernacula exstrui: vt expiationis gratia flammas transilirent, pollutos ad eam rem sacram certe non admittendos arbitrabantur. Legimus, seminato puluere ex tellure alba, quam puram nuncupant, solitos ponendorū murorū lineā designare: & Macedonē Alexandrum in huius telluris locū farinam, quod puram illā non habebat, cum Pharon oli[illegible] insulā Ægypti, nunc continenti coniunctā conderet, subiecisse. Non est prætereundum, quod idem Dionysius Halicarnasseus in 1. scribit. moris fuisse antiquis, vt vrbes nō magnas, sed paruas, & locis munitas conderent: nō quidē lapidibus, sed solū præter turres, vt Berosus ait, vehis & cauernis. *Vehes* autem *currus*, ac *plaustra*, & *caues truncos arborum, figuriaq;* nuncupabant antiqui. Non ignorandū est: quod *oppida* eadem sunt, quæ & *vrbes*: In quo multi nō modo ambigunt, sed hallucinantur etiam: nostrā sententiā Cic. pro Rosc. Amerino his verbis confirmat: *Ne in oppidum quidē, nisi perraro veniret: domum suā ipsum ne fere quisquā vocabat: nec mirum. qui neq; in vrbe viuerent.* Et Varro. *Quare & oppida, quæ circum ducto aratro ab orbe, & vrbo vrbs est.* Et idem alibi. *Oppidū & Roma, cū oppidum sit vocabulū. & Roma nomē.* Patet ergo *oppida* esse eadem, quæ & *vrbes* sunt, & sicuti condebantur. Licet me nō fugiat: cum hæc coniunguntur nomina, *vrbem* esse nobiliorē, & *oppidum* vilius. Suet in August. *vrbe, oppido ve vllo egressus.* D fferunt etymologia duntaxat. De *vrbe* prædiximus, de *oppido* dicamus. Dicitur namq; *oppidū*, quod *opis causſa* mœnibus cingitur, vt Pompon. Iureconsultus *in l. pupillus in §. oppidum, eo tit.* vel quod *opere sit munitum*, vel ab *opponendo* se hostibus, vel ab *oppugnando*, vel quod illuc *opes* conferuntur: sed priorē magis probo sententiā. Sæpe tamen pro *castellis* quoq; *oppida* leguntur. *Oppidum* etiam Britanni, vt scribit Cæsar lib. 5 de bello Gallico, vocant: *cum syluas impeditas vallo, atque fossa munierunt, quo incursionis hostium vitandæ causſa, conuenire consueuerunt.* Excellentiæ vero causſa, *vrbs* absolute, Roma, vt in sermone Quint. ait, intelligitur, sicut Poeta apud Græcos Homerus, apud Latinos Vergilius, & Orator apud illos Demosthenes, & apud nos Cic. Paulus vero Iureconsultus *de verborum significatione lege secunda ait: quod vrbis appellatio muris: Roma autem continentibus ædificiis finitur, quod latius patet, vt suburbia:* Idem *in l. d. l. nā quod liquide. §. ita si legetur*, & quidem ait: *vrbes fere omnes muro tenus finiri, Romā continentibus.* Marcell. *in l. vt Alphenus eo tit. vrbs est*, inquit *Roma, quæ muro cingeretur, vt Alphenus ait.* Roma est etiam quantū continentia ædificia essent. Nā Romā nō muro tenus existimari ex cōsuetudine quotidiana posse intelligi: cum diceremus: Romā vos ire, etiā si extra vrbē habitaremus: & Romæ nati. vt Heren. *in l. qui in continentib. de verb sig.* intelliguntur, qui in cōtinentibus vrbis nati sunt. Sed de his satis hic diximus, ad alia trāseamus.

Tellus alba pura.

Vehia.

Oppidum.

Roma.

Primum Martialis epigramma enucleatum, ac de penultima syllaba vocis Maria.

CAPVT XXIX.

IN primo epigrammatarii Poetæ Martialis epigrammate dilucidando, aperiendoq; non interpretes modo, sed multi etiam alioqui & ingeniosissimi viri desudarunt. Omnes tamen meo iudicio Poetæ acumen, & solertiam non attigerunt. Vocabula namq; & fabulas, historiasq; solertissime scrutati sunt, & non sententiam, & quorsum loquebatur sagacissimus Poeta. Nos vero hoc in primis sentimus: quod non ad *septem orbis spectacula*, cum *quing*, duntaxat posuerit: nec duo reliqua vel ingenii crassitudine, tarditateque, vel negligentia omisisset, Poeta respexit: sed volens *Cæsaris amphitheatrum* commendare, aliorum operum comparatione laudauit. Et vt hoc ipsum innotescat: a principio totum epigramma aperiamus. *De magnitudine, Pyramidum comparatione*, quorum fuerunt ædificia altissima, commendat *amphitheatrum*, tanquam altius, proceriusq; ipsis *Pyramidibus*: mox de *celeritate*, Babylonis. Babylonem enim a Semiramide regina, æmulatione Ninæ vrbis, quam Ninus eius vir construxerat, per *annum* condita, & absoluta fuit ad quam *celeritatem*, & nō ad *horti pensilis irrigationē* (vt aiunt) Poeta respexit: quod carmen ipsum, cum dicat *assiduus labor*, indicat. *Assiduus.* Assiduā namq; inter cetera dicitur, qp non intermittitur: & labor Babylonis condendæ nunquā, vt ex historicorū monumentis colligitur, intermissus est: idcirco de hac *celeritate*, & non de *pensilis horti irrigatione* est intelligendum. Deinde de *pictura, statuisq;*. Erat enim *Multimam via.* Ephesi *Diana templum*, & eiusdem in ipso *Multimāma*, id est *multarum mammarum effigies*, qua cultores eius decepti sunt. Putabāt enim eam omnium viuentium nutricē: in quo etiam templo erant multæ (vt constat) aliæ statuæ, & effigies. Possemus quoque *molles honores* referre ad hęc Plinii loquentis in 36. cap. 14. de templo Dianæ Ephesiæ verba: *Summa miracula, epistylia tanta molis attollipotuisse: id consecutus ille peronibus arena plenis, molli pulvino super-* *Ara Apollinis in Delo.* *pita columnarū exaggerato.* Postea de *varietate*. *Aram* nāq; Apollinis, quæ erat in Delo insula maris Ægei, ex *cornibus Cynthiadum caprearum*, quas soror Diana in venatu occiderat, quadrimus ad *Ceratinon.* *Eomon.* huc Apollo exstruxit: quam aram *Ceratinon Eomon* dicunt. Et quoniam ex cornibus multarum caprearum ara compacta erat: ideo a *varietate*, quæ est rerum omnium pulcerrima, celebrauit *Amphitheatrum*. Supremo loco de *nobilitate*. *Mausolum* enim *Mausoleum.* fuit sepulcrum *Mausoli regis* Cariæ, ab Artemisia conditum, & columnis ita inclusum, vt quamuis his subnixum esset: pendere tamē in aere videbatur. Ibiq; erat columna, in qua sculpenda curauerunt quatuor excellentissimi sculptores, Scopas, Briax, Timotheus, & Leochares: Sed Scopas ab oriente, a septentrione Briax, a meridie Timotheus, ob occasu Leochares cœlauit.

Exno-

Ex *nobilitate* igitur Regis, & pictorum erat sepulcrum illud nobilissimum. *Mausolea* præterea Diuo Hieronymo scribente libro primo contra Iouianum *dicuntur omnia magnifica, pretiosaque sepulcra ab illo Mausoleo, quod inter septem spectacula numeratur, ab Artemisia condito in honorem mariti: hinc sepulcrum Cæsarum, quod Augustus exstruxit, Mausoleum vocatum leges in Suet.* Concludit ergo hoc modo ingeniosissimus Poeta, *Cæsaris Amphitheatrum magnitudine, celeritate, pictura, statuisq;, varietate, & nobilitate* omnibus ædificiis esse anteponendum & quod hoc *Vnum pro cunctis fama loquatur opus.* Hoc quoque non est dissimulandum, quod *Mausolea*, & non *Mansolea*, vt in quinta sede *dactylus*, & nō *Spondeus* esset, ipse legerem. Sed quia in syllabarum mentionem incidimus: occurrit, recentiores omnes, quos mihi legendi potestas oblata fuit, in carmine vti *Maria* proprio nomine penultima longa, cum antiquiores, ex quibus nostrę literæ fluxerunt, illam corripiant. Claudianus: *Maria.*

Præparat, & Maria pulcros, sed luce minores
Eligit ornatus. Sedulius:
Quis fuit ille nitor Maria cum Christus ab aluo
Processit,

Quatamen ratione producunt, penitus ignoro: nisi hæc fuerit ad differētiam *Mare Maris*, quod in multitudinis numero, *Maria* penultima breui facit, vt accentu nomen dignoscatur: vel quod est nomen Hebręum: sed de hoc videant alii, nos enim ad vsum & probatorum maxime accedimus. Hoc non prętereundum est, quod *Maria illuminatrix* dicitur, & Syro sermone *domina*, vt Christius Latine *vnctus* In humanitate nam q; præ aliis fuit vnctus oleo gratię. Ipse enim rex, & sacerdos summus in ęternum, dictus *a chrio*, id est, vngo, & *chrisma* vnguentum. De syllabarum vero quantitate, & accentu in libello Grammatices disseruimus. *Christus.* *Chrisma.*

Versus aliquot ex tertio libro Syluarum Statii illustrati, descriptura & Etymologia Sirenti, Salerni, Parthenopes.

CAPVT XXX.

NImio necessariorum tædio, & quorundam morositate, ac audiendi, respondendi q negotio non paruo defatigatus, somnoq; languidus, & cogitabundus, ne a ꝓmisso desisterē, Statii nostri Enchiridion, quod vna venerande Præsul tuis in ædibus confabulātes cōspeximus, ab Aldo non modo literato, sed Latinitatis quoque curioso, ac solerti excusum, manibus (quamuis stuporē, soporemq; illum ex oculis submouere minime potuissem) accepi, cōfestimq; recluſi, ac tertium Syluarum librum, de quo maxime in tuo cubiculo commorantes de tua illa sylua subito calore effusa, de aduentu ex Hispania Regis, affatim locuti fuimus accuratius, vt ocos, quos ibi corrigendos spoſponderam, emacularem, lectitare

cœpi: vbi multa, & longe castigatiora, quam in ceteris codicib. offendi. Qua de re cum nostrum ciuem superioribus temporibus ex impressorum incuria deprauatum mancumq;, impręsentiarum ipsius Aldi solertia pene ab vndis stygijs reuocatum conspicerē, maxime (vti decebat) lętatus auidius legebam. Et quia non vnus omnia potest quędam, quæ superiori anno quibusdam nostris amicis necessariisque emaculanda ex nostro volumine diligentiori calamo, examineque castigato tradidimus, annotauimus: & hic, quoniam sic intra tuos priuatos parietes tibi receperāmus, inserēda duximus. In Epistola ad Pollum, *in hac, cui tam feliciter inhæsit quiete* potius legerē, *q. fideliter*: & inferius, *quia sequi non poterā quā poteramus*: & inferius, *Germanici* (vt nosti) *qui Dei nostri*: & in Hercule *Facundiq; laremPolli non hospes adibam*, quam *habeāt*. Et inferius. *Dites Capreæ, viridesque resultant Taurubulæ*: Quo in loco interpres vir ingeniosus, & antiquitatis scrutator ait, nomen *Taurubulæ* a cosmographis prætermissum. Quid tamen ipse de hoc nomine sentit, ibi quisque ni tędio afficiatur, conspicere poterit. Nos vero, cum *Taurubula* nusquam legatur, mendosum codicem iam diutius a nobis castigatum ita emaculauimus, *Dites Capreæ, vndesque resultant Theloboæ*, id est, *Capreæ*, & quod pro, id est, vt sit declaratio, quæ non modo Poetis, sed oratoribus quoque est familiaris, exponitur: & hoc ideo quod Poeta loca Herculi fera frangenti viciniora, & non remotiora per Echon, id est, reboatū resultare demonstrat. Et *Capreæ* (vt liquet) sunt prope Sirentinas rupes. *Lucrinus* vero, de quo hic nonnulli intelligunt, est remotior, miliaria circiter quinquaginta distat. Quomodo ergo hic, cū sit remotior per Echon (vicina namque & non remota, vt iam constat, reboant) resonare, resultareq; poterat? quod Capreæ dicebātur *Theloboa*. Ipse quoq; Statius in vltima sylua tertii libri in fine sic dicens arguit *Thelobeumque domos trepidæ vbi dulcia nautæ*. Quo in loco argutus interpres ait: *Theloboa* insulæ sunt inter Leucadiam & Achaiam, vbi Taphius, & Thelobous fratres fuerunt. Thelobous exiguum regnum fratri reliquit, sponteque discedens, colonos duxit Capreas in Campaniam: vnde Capreæ dictæ sunt. Thelobou domus: quod in septimi fine Vergilius hoc carmine comprobat: *Theloboum Capreas cum Regna teneret*. Idcirco tu patriæ decus in illa tua sylua his Statianis non deteriore, inferioreque Taurubulis rantum, cum ceteta loca Neapoli finitima, nimio artificio, facundiaque perstrinxisses, cum hoc nomen non legatur, abstinuisti. Quam nostram sententiam omnibus etiam inuidis, obtrectatoribusque, cum audiuisti placere exclamasti. At non intrandum est quod *Sirentinas* rupes per I Latinum scripsimus. Sirentum enim est oppidum Campaniæ cum promontorio Mineruæ quondam Sirenum sedes: a quibus Sirenibus nemē sumsit, & ideo per I Latinum, & vnicum R. est scribendum. Quanquam nōnulli decepti sunt per y scribentes.

Capreæ. Theloboæ.

Sirentum.

yscribentes. Putarunt enim Sirenas per y scribendas, nomenque deduxerunt a σύρω, quod est traho, quod fallum est. Dicuntur namque ab εἴρειν, quod est connectere, & retinere: cuius aspiratio vt in multis quoque nominibus fit in σ, commutata est: & ideo Græci σειρὴν dicunt: & diphthongus illa Græca Ei in I productam a Latinis conuertitur. Et quoniam de Sirenti scriptura etymologiaque diximus: non abs re fore putauimus, si *Salerni* quoq; (quando de hoc etiam tunc simul locuti sumus) etymologiam quã paucissimis notam, & exploratam hoc in loco cõnectemus. Grammaticorum plerique nomen a copia salis deductum volunt. Quæ *Salerni* definitio, cum sit admodum concisa, proinde viri disertissimi, cum id ipsum dilatarent, ac dilucidarent, quædam prope portenta commenti sunt. Aliqui referunt a copia salis, id est maris: cum maneat prope mare. Quod quam frigidissimum sit, ac si nullæ aliæ vrbes nisi ipsa sola, & ideo hoc peculiariter nomẽ assũserit, ppe mare staret. Multi a copia salis, id est, condimenti sic dicti, exponunt. Nam ibi magna est copia salis, & hoc quam falsissimum est. Nullæ enim ibi (namque fui) sunt salinæ. Nonnulli a *Sileri* fluuio dici contendunt. Et hoc a veritate alienissimum est, quomodo namque ab hoc fluuio, cum per 24. miliaria distat hæc ciuitas, nomen sumere potest? Ceterum his ambagibus omissis: *Salernum* dici incunctanter affirmamus, *a sale*, id est, *antro*, quod ita a medicis, a quibus ibi pandectarum liber compositus fuit, appellatum est tanquam a sapientia. Sal enim inter cetera, vt ex Terentio in Eunucho sic dicente patet, *quis habet salem*, quod in te est, sapientiam significat: & a *lacu Lerno*, sic adhuc nomẽ retinente, hęc ciuitas inter antrum illud, & lacum, vt ciues quoque asserere possunt, est sita & collocata. Et cum Sirenti, Salernique etymon disseruimus, non foret incongruum, si Parthenopes quoque, communi omissa opinione de tumulo Sirenis Parthenopes, referemus. Hæc enim apud Neapolitanas legimus constitutiones, in verbo *Neapolis*. Æneas Neapolim condidit: postea omnium regiones Latinorum obtinuit, mox mortuo Æneã, regnauit Neapoli Parchinus natione Troianus, qui Latinos nimum oderat, eosque fere omnes tributis, & flagellis consumserat: & adhuc eorum sanguinem sitiens, cum apud Neapolim luxuriosam vitam duceret: edixit diem, quo 155 nobiles Latinorum in festo suorum natalium deberent pecudum more iugulari: quod scientes Latini defecerunt: contra quos Parchinus acies instruens exstitit superatus, & cum paucis confugit Neapolim, vbi congregauerat inæstimabiles opes suas: ibique a Latinis & Liguribus obsessus, medietatem thesauri sui fecit abscondi per loca diuersa ciuitatis: aliam vero medietatem, extra in penetralibus capitis montis ciuitatis Nazaret, qui eidem ciuitati Neapoli Austrum versus vertitur, occultauit. Quo a Latinis occiso, & cum opes Neapoli requirerentur, non fuerunt in-

Sirenas. *Syro.* *Iren.* *Sirin.* *Salernum.* *Pandecta. vbi composita. Sal.* *Neapolim Æneas condidit.* *Parchinus.*

fecerint, secus fortasse sentirent. Sed quid multis est opus? Carmen est Ouidii in prima Epistola:

Vix. *Vix Priamus tanti, totaque Troia fuit*: In quo quid interpretes viri clarissimi scripserunt, omnibus constat. Nos tamen hanc, præter illorum opinionem putamus esse sententiam. Priamus, & tota Troia non fuit tanti, id est tota iactura, quam Priamus, cetetique Troiani acceperunt, non fuit tanti, quanti mea fuit. Quod te marito ob bellum Troianum carui. Est & alter sensus: Priamus, & tota Troia non fuit tanti, vt mereret hoc odium nostrũ ob maritorum absentiam, sicuti nunc meret Calypso, quę diruta Troia te retinet. Vel, & hoc comprobo, Priamus, & omnes Troiani non fuere tanti valoris & virium, vt retinerent te, ne in patriam redires, quoniam iacet Troia, sicut te laqueis amoris irretitum nunc retinet Calypso, quod inferius ipsa Penelope, sic dicens innuit:

Sed mihi quid prodest vestra discincta lacertis
Ilios, & muros quod fuit ante solum:
Si maneo qualis Troia durante manebam,
Virq; mihi demto fine carendus abest.
Diruta sunt alijs, vni mihi Pergama restant. Et inferius.
Hæc ego dum stulte meditor, qua vestra libido est,
Esse peregrino captus amore potes,
Forsitan & narras quam sit tibi rustica coniunx.

Multos fore mihi persuadeo tradentes, vix pro non, auctorum nullum posuisse: sed illos rogatos velim, vt Terentiũ legant in Andria, in Scæna, Mitte orare, dicentem, *vix apud me sum*: vbi ingeniosissimus interpres Donatus, *vix* pro *non* exposuit. Et Lucilius ait, *carcer vix carcere dignus*. Operæ pretium esse duximus, hic quædam de Priamo, *Troia*, Penelope, & Vlysse scitu digna non prætermittere. Priamus, qui prius quam puer ab Hercule cum Hesione sorore captus fuisset, *Podarces*, id est, pedibus valens, vt Lycophron Poeta Græcus testatur, nuncupabatur: dicitur a *Priamai*, quod est *emo*, vel *redimo*: quia solus ipse Priamus pecunia redimi potuit. Troia, vt Seruius, & nonnulli tradunt, est Asiæ regio: & nonnunquam pro vrbe regia ponitur, & Ilium vrbs, quam Græci euerterunt. Ipse vero, non vt Seruio cęteriśque reluctarer, sed vt quod apud fide dignos legerim, indicarem affirmo, Troiam esse vrbem regiam, quæ M. D. pas. a portu distabat: & vt Homerus scribit in quarto, *omnium quæ subsolo ac stellifero cœlo sunt vrbium, insignissima quidem Troia fuit*: quem Homerum non modo Poetæ nostri Latini, sed Strabo quoque, & Ptolemæus sequuntur, asserentes Troiam esse vrbem, & Ilion Troiæ arcem. His ergo auctoribus patet, Troiam vrbem, & Ilium fuisse arcem: quod Vergilii carmen in Æneidos secundo apertissime quoque & indicat:

Priamus. *Podarces.* *Troia.* *Ilium.*

Troiaque nunc staret, Priamiq; arx alta maneres. Verum est, Troia nonnunquam etiam ponitur pro regione: & hoc ideo: solet enim

enim, & maxime Poetæ vrbem, montem, fluuium, & similia pro tota ponere regione, sic quoque Ilium sæpe pro ipsa Troia, id est, vrbe Troiana inuenitur. Penelope, quæ prius Arnæa vocabatur quasi abiecta, repudiataque (in mare namque ab Icaro, Periboea- que parentibus fuit proiecta) dicta ab auibus, quæ fere anseres minores, *Penelopes* ab auctoribus appellantur: Vel, vt Didymus, & nonnulli alii a Nauplio necem Palamedis vlciscente eiecta, a *Penelopibus* est nominata, quarum ope seruata sit. Sunt tamen, qui ab hac sententia, sed non bene dissentiunt: quoniam ipsa tela procos decipiebat. Promiserat enim, absoluta tela, se eis obsecuturam: ob hoc quod interdiu texuerat, noctu retexebat volunt Penelopen ab officio traxisse nomen: πηνίον enim fusus est, quo reuoluitur subtegmen, quod lanificio mariti absentiam solabatur. Verum cum superius retulerim tela procos decipiebat, hæc subticere prouerbia haud destinauimus: Vnum, cum Aristoteles nimio Philosophiam studio complectebatur, asserere non dubitabat, eos qui reliquas artes consectarentur: hanc vero negligerent, esse *Penelopes procis similis*: qui, vt Home. cum domina potiri nequiuissent, ad ancillas diuertebant. Hoc tradebat, perinde ac Philosophia, sit ars artium, & scientia scientiarum: ceteras vero scientias tanquam viles, sic & earū assectatores, Penelopes procos, id est, viles dictitabat. Horat. tamen in Epist. aliorsum trahit: dicens, *Penelopes Arnæa.* *Penelopes procis.* *Horatii loc.*

Nos numerus sumus & fruges consumere nati,
Sponsi Penelopes, nebulones, Alcinoiq;
In cute curanda plus æquo operata iuuentus.

Voluptatibus enim deditos, atq; mancipatos, nec rationis lucem penitus capientes, eo intellexit nomine: cuiusmodi est vilissimus quisque, quem *numerum ex multis* vnum appellauit. Alterum est: *Penelopes telam retexere*: quod significat inanem operam sumere, & quod effeceris destruere. Sumtum est ex Homeri Odyssea: ait enim, *Penelopem procos iam vrgentes hac delusisse conditione*: vt tum se promitteret nupturam, vbi telam, quam habebat in manibus, absoluisset. Quam postquam illi conditionem acceperunt, mulier astuta, quod interdiu texerat, id noctu retexebat, quod adagium Cic. Academiarum quæstionum a vsurpat. *Quid? quod eadem illa ars quasi Penelopes telam retexens tollet ad extremum superiora.* Sentit autem de dialectica, quæ iisdem illis rationibus, quibus confirmauit aliquid, destruit: vt nihil iam actum videatur. Ceterum hoc etiam silentio non præteribo, eoque magis, cum multos non hæsitasse modo, sed prudentiores quoque: cum (vti referunt) consuluissent, inconsulti abierunt: cur a Græcis scribitur *Odysseus*, vnde Homeri *Odyssea*, & a Latinis *Vlysses*. Verum, quia curiosis prodesse destinauimus, hoc etiam nubilum ex caligantium oculis amouea- mus. Græci nominis etymon sequuntur. Odysseus enim dicitur a via, & pluo: quod in via genitus fuit: quod Homeri interpres his *Vlysses vnde.*

asserit verbis, ὀδυσσεὺς λέγεται παρὰ τὸ ὀδὸς καὶ τὸ ὕειν ὅπερ ἐστὶ ὀδοιπορεῖν: & Etymologicon magnum ὀδυσσεὺς εἴρηται ἀπὸ ἱστορίας. ἀπεκλείσθη γὰρ φασὶ τῷ ὀδυσσέως μητέρα ἐγκύμονα ὀδύσασθαι τὸν ἥλιον πρὸς ἰθάκης ὄρος ὕσαντι & πολὺ πεῦ διὸς ὑπὸ ἀγωνίας τὸ καὶ φόβου καταπεσοῦσαν ἀποτεκεῖν τὸν ὀδυσσέα, οὕτω τοῦτης τῆς ὀνομασίας τυχεῖν, ἐπειδὴ καταπεσὼν ὀδύρετο ὁ ζεύς. Latine hæc erit sententia. *Vlyssis* dicitur ab historia. Anticlian enim dicunt Vlyssis matrem grauidam incedentem, Neriton Ithacæ montem (cum plucrit satis Iupiter) pro festinatione, & timore cum cecidisset, parere Vlyssem: sic hanc appellationem reperit: propterea quod in via pluit Iupiter. Latini tamen O in V, & D in L commutantes, scripserunt *Vlysses*: & hoc ideo, Quoniam O vocalem, vt Plinius in primo de Grammatica, aliquot Italiæ ciuitates primitus non habebant, & hi erant maxime Vmbri, & Thusci, loco cuius V ponere consueuerant: quod etiam in 12. Gel. ostendit, & Cic. in actione secunda in Verrem. manifesto, inquit, peccatu pro peccato. Et actione quinta, fretu pro

Lucre. locus. freto, & Lucre. in primo, *Augustoque fretu rapidum mare diuidit vdas*, licet in Lucretianis codicibus vndis, sed mendose nimis & nullo sensu legatur. Quod vdas omnino sit reponendum & non vndis, sequens Lucretii carmen indicat, *Italia terrarum omnia pinnibus eius*. Quod D mutatur in L. satis liquido præcipiunt Grammatici. Non omittendum est, quod ab omnibus pene castissima *Penelope* dicitur: sed Ouidius siue alius (multi namque, vt autumo, Poetæ fuerunt illorum carminum, quæ Mœcenatis ortis affigebā-

Priapea quis auctor. tur, auctores) in Priapeis impudicam, sic dicens, facit,

Ad vetulam tamen ille suam properabat, & omni,
Mens erat in cunno Penelopea tuo:
Qua sic casta manes, vt iam conuiuia visas,
Vtq; fututorum sit tua plena domus,
E quibus, vt scires quicunq; valentior esset,
Hæc es ad arrectos verba locuta procos:

Vlysses vbi mortuus.

Nemo meo melius neruum tendebat Vlysse,
Siue illi laterum seu fuit artis opus:
Qui quoniam periit, modo vos intendite quales,
Esse virum sentio, vir sit vt ille meus.
Hæc ego Penelope potui tibi lege placere,
Illo sed nondum tempore factus eram.

Et Acron in 2. Epistola Horat ait, *Penelope meretrix fuit, qua amatores suos sua pulchritudine luxuriosos reddebat*. Et Lycophron Poeta Græcus ait, *Penelopen concubitum omnium procantium fuisse, ex eorum vno genuisse filium nomine Pana: quod cum rediisset Vlysses statim abiit ad insulam Cornuam, & ibidem obiit*. Duris etiam Samius confirmat, *Penelopen* prostituto pudore consuetudinem cum omnibus procis habuisse: vnde natus Pan, qui caprinis pedibus *Tragoscles* vocabatur. Et hoc est, quod Hero-

Pan Tragoscles.

dotus libr. 2. circa finem scribit. *Pan e Penelope, & Mercurio genitus*: ad quod in libr. 35. cap. 9. Plinius his verbis allusit. *Fecit & Penelopen, in qua amores pinxisse videtur.* Et quoniam in *Penelopes* impudicitiam incidimus, emaculemus Pauli Iureconsulti in V. digestorum, titulo si pars hereditatis petatur, locum: cum inquit, aliqui tradidere non leues auctores quinquies quaternos enixam *Penelopen*: multos Ægypti, vno vtero septenos. Ipse non *Penelopen*, sed Peloponessam lego, vt sit non nomen proprium sed a prouincia Peloponesso sumtum: quod Plinius in 7. cap. 3. hisce confirmat verbis. *Reperitur & in Peloponesso quinos quater enixa*, maioremque *partem ex omni eius vixisse partu*, & in Ægypto septenos *vtero simul gigni.* Quibus ergo verbis *Peloponessam*, & non *Penelopen* esse legendum: licet de numero non conueniant, quis non videt? Quamuis me non præstereat, in Plinianis quibusdam codicibus, non quinos, sed binos mendose legi. Verum prius quam huic finem faciamus capiti, operæpretium esse duximus asserere, nunquid Vlysses, ex quo Troiam processit, aliquid ad sui memoriam *Penelope* vxori destinauit: & illud quoad repeteret, signum retineret, quod Paulus Iureconsultus ostendit in l. legata supellectili. *Supellectilis, inquit, mensas esse vniuscuiusque materiæ scilicet, vel argenteas, vel argento inclusas placet. Nam & argenteos lectos, item argentea candelabra supellectili cedere posterior ætas reperit: cum Vlysses ex auro, & argento lectum virentis trunci arboris adificatum ornasset, quem Penelope recognoscendi viri signum accepit, vt voluit Homerus*: Hæc ille. Ceterum, vt studiose prosimus iuuentuti, multa modo conducant, in vno perstringamus. Legimus apud Apuleium in herbario, Vlyssem auxilio *verbasci* herbæ aduersus Circes insidias tutum fuisse. Apuleii verba sunt hæc. *Verbascum nascitur locis fabulosis, & aggeribus. Hanc herbam, dicitur Mercurius Vlyssi dedisse, cum deuenisset ad Circen, & nulla male facta eius timuisset.* Et hanc ob herbam dubio procul autumo, atque diiudico Horatium Epistola secunda dixisse. *Et Circes pocula nosti.* Licet tradant, sapientia & ingenii calliditate, meretricis astus Vlyssem effugisse, sed de his hactenus impræsentiarum: alio namque tendit oratio.

Pauli Iureconsulti loc.

Plinii locus.

Signum Vlyssis ad Penelopen.

Verbascum.

Alii Ouidii versus in prima Epistola castigati.

CAPVT XXXIII.

QVam sit difficile animum semel constitutum, & in vno inueteratum, & a doctis præcipue viris inculcatum mutare, quisque, nisi penitus demens, diiudicaret. Legitur enim Ouidii carmen in prima Epistola,

Siue quis Antilochum narrabat ab Hectore victum. Vbi interpretes oppido quam ingenioſi nihil mutant, adduntq; Politia-

nus autem vir acris ingenii, & in vtraque lingua facundissimus, quippe cui ob multa nobis præstita, iuuentus Latina plurimum debet, in Miscellaneis refert, legendum,

Siue quis Antilochum narrabat Memnone victum. Memnon enim Auroræ filius interfecit Antilochum, vel,

Siue quis Amphimachum narrabat ab Hectore victum. Quia Amphimachū, vt scribit Homerus, necauit Hector, hæcille. Nos vero non *Antilochum*, non *Amphimachum*, sed *Archilochum* legendum autumamus. Dares namque Phrygius, qui illi bello interfuit, ait: *quod Hector Archilochum* regem interfecit & Æneas *Amphimachum*, quem Dareten sequitur Guido de Columnis in historia Troiana, quem mihi legendi potestatem fecit Ragutius de Raho, vir, *Integer vitæ, scelerisq; purus*, & antiquitatis curiosissimus, cui Dareti, cum Troiano bello interfuisset, non minor est adhibenda fides, quam Homero longe posteriori. Facilior præterea est literarum commutatio ex *Antilocho* vetere scriptura ad *Archilochum*, quam ex *Antilotho* ad *Amphimachum*. Ego tamen nolo in hoc esse pertinacior. Vtramuis enim, cum omnes sint auctores grauissimi, poteris candidissime lector sectari lectionem. Nostri namque fuit vtrumque in medium afferre. Occurrit quoque alterum Ouidianum carmen enucleandum,

Ouid. locus. *Castaq; fallaci Zona recincta manu.* In quo quid interpretes scripserc, cuique videre licet, nos enim ad *Virgineusis Deam*, quam illi prisci colebant ac venerabantur, referendum existimamus. Solebant enim viri prima nocte, spensæ zonam in Virgineusis Deæ honorem soluere, quod Homerus in λ Odysseos his verbis tetigit, λύσε δὲ παρθενίην ζώνην, hoc est, soluit autem virginalem Zonam, ad quod est quoque referendum Catulli carmen,

Virgineusis Dea.

Catulli loc. *Quod zonam soluit diu ligatam*, licet aliter, sed non bene sentiant commentatores, de qua re alibi nonnulla scitu digna retulimus.

Persii versus contra Politianum in prologo defensus, aliusque emendatus.

CAPVT XXXIV.

ET quoniam superiori capite in Politiani mentionem incidimus, hoc quoq; non esse supprimendum existimamus. In suis Miscellaneis, apud Persium *Pegaseium nectar*, & non *melos* legendum esse contendit, nititurq; hoc comprobare, quod vltimum huius carminis pes esse debet spondeus, siue trochæus, & *melos* ita apud Græcos, quam Latinos semper habet primam corripit. Carmen igitur si (vt tradit) *melos* legeretur claudicaret. Ingeniosa terea se vetustissimum habuisse codicem maiori bus literis, quas Longobardas appellant, exaratum, illumque suis olim auditoribus ostendisse, vbi *pegaseium nectar*, & non *melos*, scriptum erat, re-

ferre etiam, quod Lætus Pomponius Academiæ Romanæ princeps, alterum habuerit codicem huic scripturæ consimilem, quodque in publico gymnasio dictitauit. Concludit ergo, vt *melos* dictio tanquam verruca deformis recidatur, restituaturque nectar. Quæ sententia ab hubertrimo vtriusque linguæ fonte lata, plurimorum hucusque aures demulsit. At nos plura mouent, vt hoc, licet diutius inueteratum fuerit, repudiemus. in primis hac ratione ducor, quod vetustissimi quoque codices quam corruptissime & mendosissime (multos namque indicare possem) scripti leguntur. Illis namque temporibus ineruditi, quorum tunc, vt nunc quoque magna copia erat (non enim hoc solertissimum Germanorum inuentum exstabat) scriptitabant, & si hæc ratio minime placet: hæc tanquam validissima quodcunque ipse literis commisit, penitus diruet, quod *Nectar* est Deorum potus, qui potatur, & non cantatur: & *Melos* est dulcedo poetica, quæ cantatur & non potatur, & Poetæ carmen est, *cantare credas Pegaseium*. Quomodo igitur hoc procederet, si *nectar*, & non *melos* legeretur? Quod melos, vt ait, semper apud Græcos & Latinos primam habet correptam & nunquam productam, falsum est: nam Homerus liquidæ ratione (quoniam apud Græcos aliquando liquida præcedentem natura breuem producit) longauit:

ἰμερόεν κοναβέουσι θεὸς δ' ὑπὸ μίλτο ἄειστι.

Et Martianus Capella in nono:

Et melicos cantus melica grata tulit.

Verum si hoc tuo non sederit animo, placeat saltem interpretum opinio (vt addatur altera L, ea ratione, qua Vergil. Poetarum summus dixit, *relliquias* Danaum. Est quoque admonendum: quod ipse *cernas* & non *credas*, vel magno pignore contenderem esse legendum. Huic quoque loco hoc addimus: quod quidam alioqui literatus, & veteranus, quo cum sæpissime fabulari solebamus, asseuerabat: Melos in Persio primam habere productam, & hoc asseuerabat Lucretii auctoritate in secundo de serræ stridore sic dicentis: *At musa mele per chordas, organicaque*. Nos vero (videbamus enim illum in literis iam senuisse) ferme annuebamus: tamē Lucretium coram ipso, & suum accepimus: & aliquantisper cunctati, mox diximus Lucretii carmen esse mendosum, & sic olim multis collatis exemplaribus, meum quem tunc domi habebam emaculauisse: *At musea mele per chordas organicq;*. Quod vt audiuit, mihi assensus est: & suam veterem sententiam omisit. Et quanquam decreueram, nil amplius in Persio mihi dicendum: tamen quod impræsentiarum forte incidi, operæpretium esse duxi, si hoc quoque admonerem. Legitur enim in Persio, *Est nunc Bryseæ quem venosus liber Acci*. Quo in loco interpretes, & omnes alii sic legunt, & exponunt: *Acci Bryseæ*, id est, *Bacchici*. Poetæ namque sunt in Bacchi tutela. Nos autem quamuis supremum affirmemus, non *Bryseæ*, sed

Persii locus.
Lucr. locus.
Persii locus.

Bryseis esse legendum vt ad *Bryseidos* historiam referatur, contendimus. Ducor enim hac maxime ratione, quod sequens Satyri carmen est:

Sunt quos Pacuuiusque, & verrucosa moretur
Antiopa,

Inquit Poeta, sunt qui delectentur legere *Anthiopiam* tragœdiam a Pacuuio scriptam aut *Bryseida* tragœdiam ab Accio compositam. Frustra namque *Anthiopam* nominasset, ni prius *Bryseida* posuisset. Quare sic legatur carmen:

Est nunc Bryseis quem & venosus liber Accii,

vt sit sensus, est nunc, quem moretur Bryseis, & pro, id est, *liber venosus*, id est, difficilis Accii. Vellem candidissime lector quæcumque a nobis præcipiuntur, bona consulas, & si illa tibi minime placerent, cum non tam quam delphica oracula foliis committuntur, ne penitus negligas, donec omnia æqua lance perpendes.

Senecæ Tragici carmen in quarta tragœdiæ fronte explicatur & Ouidii in secundo Metamorphoseon.

CAPVT XXXV.

TRagicus Seneca, qui opus sententiis ad bene, beateq; viuendum accommodatis valde refertum, vt nihil pene frugalius legatur, conscripsit, adeo claudus, atque mendosus est, quod vix sensus elici potest. Quamuis nos assiduis vigiliis, acutioriq; examine, ac iugi auctorum lectione, ex situ, carieque corrosum in priscam illam (vt putamus) integritatem renocauimus, & in vnū cuncta castigantes, & difficillima quæque enodantes collegimus, & eo sum vsus modo, quod qui nostra leget non amplius profecto ambiget. In præsentia autem, cum in Ragutii de Raho ædibus essem, Senecam, vt aliquid conspiceremus, accepimus, recluſimusque, hoc carmen, quod est in quartæ tragœdiæ (hanc enim vna cum nepote Francisco Iuuene & moribus, & doctrina non mediocri prædito legebamus) fronte emaculauimus: *Sub.ecta iacent, & qua Thyasis vallibus amnis rapida*: vbi diserti enarratores, quid sit *Thyasis*, non exponunt. Ipse quauis hæsitassem, auctoris verba quo ad potui perpendi, tandem correpto calamo *Triassis* emendaui. Legeram namq; apud Strabonem in principio noni libri: *Triassus* campus patet, & eiusdem vocabuli ripa, & populus: quæ Strabonis verba cum Senecæ verbis admodum conuenire arbitror, de quo etiam campo meminit *Thucydides*, qui, vt idem Seneca, *Triassum* campum prope Athenarum loca collocat, & Poeta omnia Athenarum loca venationibus apta, in quibus *Hippolytus* venari consueuerat, enumerat. Postimus & *Triassis* legere a *Triasso* Græciæ oppido vt Plin in 4. c. 7. Idcirco nostrā emendationem veram, synceramque esse dubio procul existimo, nec aliter ab ipso Seneca scriptum fuisse contenderem. Et quoniam euenit quā sæpissime, dum vtrumq; inuestigamus, alterum non negligendum offendimus.

Triassus campus.

Strabonis

Strabonis enim nonũ, dum Triassium exquirimus campum, eruentes, quæda non respuenda, sed oppido cognitu digna de *Munychia* lectitauimus: extemplo hoc Ouidii carmen ex 2. Metamorph.

Munychiosq; volans agros, gratamq; Minerua
Despiciebat humum:

recordati in hisce nostris quid præter aliorum opinionem sentimus, inferre decreuimus. Est *Munychia*, vt Strabo in 9 tumulus curuus in Chersoneso faciem cauernosus, tum natura, tum opera dedita magna ex parte, vt habitationes admittat, ingressum angusto habet ore, cui quidem portus terra subiacent. Quõdam muro vallata *Munychia* erat, & iunctis domiciliis referta, vt Rhodiorum ciuitas, circuitum complectens. & Pyreum, & alios portus naualiibus plenos. Plutarch. vero in Phocione tradit, si suum præsidium in *Munychiam*, hoc est, in Athenarum arcem accepissent. Pollux tamen ait, *Munychia erant Palladis festa*. Quoniam cum Nepruno in contentione, omnium suffragiis vrbis sibi nomen Pallas vindicauit, ipsaque Dea, vrbis tutela habetur, &, vt Pausanias, tota vrbs Athenarũ & ager, Mineruæ est sacer. Affirmamus igitur, Ouidium *Munychios* appellasse agros Athenienses, vel a *Munychia* tumulo, siue arce, siue a *Munychio* festis, & non *Munychia*, vti referunt, Diana. Quamuis me non prætereat quosdam fortassis, hisce Pausaniæ verbis in primo Athenensium portus, sub *Munychia*, & ibi *Munychia Dianæ* templum decipi: existimant enim a templo *Munychiam* nuncupari, quod secus intelligitur. *Munychia* namq; erat ante, mox in ipsa conditum fuit templum Dianæ *Munychiæ*, id est, in *Munychia* postædificatæ. Hæc sunt venerande Præsul, quæ tuo nomine, ac nutu, celerrimo calamo lucubraui: lucubraui autem, quando diurno tempore (vt optime calles) variis tot alioqui districtis negotiis calamum, vt aliquid (licet experterem) exaratẽ, corripere nõ valebam, & quamuis vesperi magno, iugiq; labore, tædioq; languescerem: tamen, vt tuis iussis, mandatisq; obtemperarem, singulis noctibus, licet contractioribus, singulos absolui quinterniones, & e vestigio, vt in lucem opusculum tam subito excogitatum; scriptum, vixq; in ordine collocatum, impressoribus traderem excudendum, cogebas atque premebas. Ipse vero obliquas sannas & rhinoceroticas nares formidans reluctabar, caussabarque meam iuuentam. & operis festinationem. Tu tanto magis instabas. Tandem cum deprecari minime potuissem amplius, tua iussa pudore atq; verecundia ductus exsequor. Verum si hoc a te in primis, mox ab aliis non neglectum iri sensero, confestim reliqua annotamenta tibi nuncupatim dedicata exhibebuntur, quæ ob rerum varietatem, & quod antiquaria multa, quę (vt ais) hucusq; latuerũt, amplectuntur, tu noctes Parthenopeas appellitare soles. Restat igitur, vt promissis maneas. Nobis enim recepisti, quod tuum opus oppido tersum, atq; emũctum, & priscis poematib. merito comparandũ, cate-

Munychia

Ouid. loc. cit.

mine heroico de comere scriptum, impręsentiarum si tibi, tuisque votis parebam (quanquã istam fœturam in decim um premere annum decreueras) edere volebas. Ideirco has nugulas in vacuum dedi: & prouinciam, vt tuum opus in manus hominum quã emendatissimum exiret, libentius fuscepi, quam tu musarum decus iunxisti. Bene vale, nostri memor, & patriæ decus, Neapoli Idibus Iuniis, M. D. VII.

COLLECTANEORVM LIBER SECVNDVS.

Carmen Iuuenalis in calce Satyræ tertiæ enucleatum, ac quomodo Satyra sit scribendum.

NEqueo nonnullos audaculos, ac temerarios potius multa sibi arrogantes, cum parum, aut nihil sciant, subinde non admirari. Tradunt enim in Iuuenale nihil amplius desiderandum. Ideirco ad dicendi peritos accedere, ac prudentiores consulere dignantur: cum secus esse non hic modo, sed etiam alibi copiosius indicauimus. Verum de his hactenus in præsentia: quoniam ad rem ipsam noster properabit sermo. Carmen est in calce Satyræ tertiæ:

Me quoque ad Eluinam Cererem, vestramq; Dianam.

in quo enodando interpretes alioqui diserti, & ingenioſi desudarunt: nihil tamen ad rem, vt mea est sententia, retulere. Aliquinãq; tradunt, opinionem esse, in agro Aquinati fontem fuisse denominatum *Eluinum*. Adhuc enim incolæ *Eluinum* fontem appellant, iuxtaq; adhuc quædã templorum vestigia conspiciuntur: aliqui vero potius *Eluinam* putant dictã ab *eluendo*, id est, lauando. Nam qui sacris initiabantur Cereris, lauabantur. Quidã Eleusinam Cererem intelligunt. His tamen omissis, quid nos sentimus conferebimus. Scio neminẽ ambigere flauam appellari Cererẽ ab auctoribus, saltem Tibulli carmine,

Ceres flauã.

Flaua Ceres tibi sit nostro de rure corona:

cum itaq; hoc sit proprium Cereris epitheton, vt *flauæ* nũcupetur, incunctanter assero, *Heluinam* Cererem, id est *flauã* Satyro appellitatam: quod ita esse fic probabitur. *Heluinus* enim color a Græcis, *flauus* a Latinis dicitur: quod ex Columella in 4. cap. 2. sic scribente demonstratur: *Sunt & Heluola, quas nonnulli varias appellant, nec purpureas, neque nigras, ab Heluo, nisi fallor, colore vocitata.* Festus quoque Pompeius ait: *Heluacea genus ornamenti Lydi dictum a colore boum, qui est inter ruffum & album, appellabatur, Heluus. Heluolum* etiam colorem inter ruffum & album Cato posuit. Hisce igitur auctoribus liquido constat, *flauum* colorem *Heluum* a Græcis appellari. Hoc quoque silentio non præteundum duximus, *Heluum*, suum formare posse siuũ *Heluinum*, sicut *ceruus* formant *ceruinum*: quod tradunt fuisse in agro Aquinati fontem *Heluinum*,

Heluinus color.

ninum, iuxtaq; quædam templorum vestigia conspiciuntur: quid tum? Contendimus enim potius illud templum appellari *Cereris Heluinæ*, quam fontem Cereris Heluinæ, & fontem fuisse illius templi, vt hic Parthenope dicimus fontem S. Petri, qui est prope templum, & non S. Petrum fontis, siue de fonte: sic illum vocabant fontem Cereris Heluinæ, a templo: sed de his hactenus, dum hoc silentio non prætereamus *Satiram* per *i* Latinum. & non per *y* scribendam, vel magno pignore contenderemus: ac dictam, ceteris omissis opinionibus, putamus, diuisa dictione quasi *sat.* i. satis, *irā.* i. *iratam*. Omnes namque Satyri Poetæ, vti liquet, ab ira suum, cum peruersos atque improbos hominum mores ferre nequirent, sunt orsi poema: Iuuenalis, *Satira.*

Semper ego auditor tantum? nunquam ne reponam?

Persius:

O curas hominum, quantum est in rebus inane.

Horatius, *Qui fit Mæcenas.* Sed hac omissa quæstiuncula alio tendamus.

Versus Iuuenalis in 7. Satyra, contra Politianum expositus.

CAPVT II.

IVuenalis Poetæ salebrosa sensa & antiquitatum ænigmata non interpretes modo, sed tot alioqui literati dilucidare tentarunt: quod iam sole clarior Satyrus esse deberet: tamen multa ingeniosis, & altiora rimantibus, atque aliorum dictis non facile insistentibus iugiter occurrunt, & in illa luce magis caligant. Hoc ideo re- *Cambre.*
ferimus ob carmen, quod est in 7. Satyra:

Occidit miseros Cambre repetita magistros.

vbi Politianum virum Græce & Latine impense doctum, atque pensiculate antiquitatis scrutatorem sectantur interpretes, asserentes dubio procul Crambe legendum: referendumque ad Græcum adagium, *bis positam Crambem mortem esse.* Est enim *Cram-* *Crambe.*
be, vt Plinius, genus *brassicæ*: vulgo quoque *calefacta brassica* iam in prouerbium venit: declamatio sæpe repetita fastidio præceptores conficit. Ipse vero licet argutiorem duxerim sensum: tamen semper hæsitabam, & aliquid remotius: magisque abditum Poetam, cum de declamationibus loquatur, significare putabam, sed affirmare non audebam: Tandem nactus libellum mirabilem Puteolorum, reperi quod iamdiu indagaueram: vbi hæc scribuntur: *Ad radicem montis Gauri ab Occidente ad Orientem accessus olim vicus fuit, Cambre dictus, meridiem respiciens, nunc vetustate consumtus.* Et erat dictus Cambre quasi cameræ: *Nam locus erat, vbi cameræ, & apotheca multæ erant, in quibus nauium Puteolanarum & Misent, Baiarumque portuum onus suum deportandum per alias regiones Italiæ deponebatur. Hic vicus nunc corrupte a circumpositæ regionis hominibus nominis vetustis ignaris, Campana vocatur,*

eo quod Campani, id est, Capuani a Cumanis ibidem dicitur esse conflictu superati, ob cuius conflictus memoriam est historia composita Cambre dicta, quæ a magistris in scholis frequentissime dicebatur, vnde Iuuenalis, Occidit miseros Cambre repetita magistros. Hactenus libellus. Accedit etiam, q̃ multos conspexi codices maioribus literis exaratos, vbi semper *Cambre*, & non *Cramba* legitur. Proinde ad hanc historiæ declamationem respexisse Poetam, & non ad proverbium facile contenderem, eoque magis, quod ingeniosissimus Domitius reposuit, *Cambræ* inscriptio est declamationis a loco, quod declamationes dicebantur a loco. Tranquillus in libro de Grammaticis, & oratoribus confirmans, sic ait: *Veteris controuersiæ, aut ex historiis trahebantur, sicut sane nonnulla vsq; adhuc, aut ex veritate, ac re siqua forte accidisset: itaque locorum etiam appellationibus additis poni solebant, & sic certe collecta, edita quæ habemus.* sed hoc satis erit in Satyro, ad alios transeamus auctores.

Quintiliani locus extricatus.

CAPVT III.

NVperrime quidam Iuuenes sane docti nostros adiuere clares, qui quidem licet in otio, non tamen otiosum offendere, sed in ingressu, ne mihi intercederent, aliquantulum ambigebat, tandem irruperunt, quid verbis est opus? vnus illorum maior, vt videbatur, natu, retulit, nos, vti decet, prudentiores de quadam inter nos orta quæstiuncula consulere statuimus: proinde te, ne nostra graueris verba, oramus: confestim hilari, vti comperebat, fronte respondi, vt quodcunque vellent audacter proponerent, scirent; si insuper me litem eam vera tenui iando compositurum, illico in hæc Quintiliani verba prorupit: *Quid non adultus concupiscat qui in purpurâ repit: nondum prima verba exprimit, iam coccum intelligit, iam conchylium poscit, ante palatum eorum, quam mores instituimus.* Cum hæc recitasset, subiunxit, te noster Scopparogamus, vt nostram prius admittas sententiam, mox si libuerit, tuam proferas. Cœpit vnus hanc quam scriptitauimus probare scripturam, interpretis opinione fretus: alter vero reprobabat, asserens cum palatum sequatur, coquum, & non coccum esse legendum, & sic quoque a præclarissimis olim acceperat viris. Quæ vbi audiuerim, subrisi, mox retuli, quid daretis si quid noui, & dicere & ostenderem? actutum, gratum admodum feceris, respondere, & lætiores, quam adiuimus dimittes. Quæ verba cum acceperim, e vestigio *coccum*, & non *coquum*, & *paratum*, & non *palatum* esse legendum censui, & sic iampridem me locum castigasse asserui, & quod hæc erat Quintiliani sententia, *in purpurâ repit, iam coccum, hoc est vestes coccineas* intelligit: iam *conchylium*, id est, *conchyliata* poscit vestes, vt puer intelligat vestes, & non cibos, quos amat in purpura repserat, & sic *paratum*, id est, *vestibus* atq; *ornatum* eorum, aut equam mores instituimus, cum deberemus prius mores nos, id est, vitam

tutem instituere, quam ornarum atque vestem Quam nostrā probantibus sententiam subiunxi: obsecrare licet me hic in nostra adulescentia emaculasse, atque enodasse. Verum tutiorem anno superiori cum hanc ipsam referrem, sententiam, reddidit codex vetustissimus maioribus scriptus literis, quem mihi dono dedit Sigismundus Imperatus, vir non modo grauis, sed literatus quoque ac ingeniosus, literatorumque quam studiosissimus. Quem codicem ecce conspicite, quo statim lecto acquieuere.

Quæ sit differentia inter cum & quum.

CAPVT IIII.

SEd quoniam in Quintilianum incideramus, & quos diximus iuuenes, digredi parabant, e vestigio Iacobus Pascasius Melphitanus iuuenis moratus, artis dicendi nō imperitus, & qui nunc legum non modo ænigmata, sed Mæandros quoq; facilime scrutatur, assurgit, efflagitatq; quid sentirem de dictione *quum*. Quoniam multas audiuerit opiniones, malletque meam præ ceteris, & maxime q̄ ipse sic *quum* semper scribo. Iacobum talia loquentem, vnus illorum interfuit, quid hæsitas inquit? sic audiui, & legi in Quintiliano a Raphaele regio viro acri ingenio, & singulari doctrina emaculato: *Cum*, si tempus significaret, per Q, si comitem, per C. si vero coniungit, per Q. ac duas sequentes V scriberetur. iVx talia iuuenis ille argutus sane, fatus erat: protinus alter, secus ait sentio. Quoniam Quintil quum sub ferula essem, a meo præceptore inter literatos non negligendo ac pœnitendo, locum castigari sic audiui: *Cum*, si tempus, per *quum*, si comitem, per *q*, ac duas *u* sequentes scriberent Quæ simulatque accepi, subridens retuli, habes tota Iacobe simul cum Mauro Schinoso non literato solum, sed iuuene acri genio, quod mente petisti. At pertinacius instabat, vt meam exprimerem sententiam. Quamobrem ne familiaris verba, illis præsentibus, apud me esse vulgaria indicarem, respondi sic esse legendum, *quum*, si tempus significaret, per Q si vero comitem, per C. ac duas literas sequentes scriberetur, &, vt in meam venirent sententiam, sic scriptum duobus in codicibus maioribus exaratis literis demonstraui, eoque magis, quod Papyrianus pernegat posse V geminari, ne duæ literæ eiusdem inter se soni & vocis, tam inuicem, quā cum terminatione soni ipsius Q, concludantur. Nam sonus esset pinguior. Quibus dictis, omnes vna digressi sunt: & nos, vti solemus, otium repetiuimus literarium.

Claudiani duo versus in Epigrammate, de Nilo elucidati.

CAPVT V.

OBlectamenti caussa, quum æstu, atque negotio languescerem, Canopæi Claudiani lectitabam epigrammata, peruenimus tandem ad hæc, quando de Nilo Poeta loquitur, carmina:

Hunc bibit infelix Garamas, domitorque ferarum
Cyrreus, qui vasta colit sub rupibus antra:

constiti aliquantulum, atque hæsitaui, postea locum ita emaculandum duxi, vt *Candeus*, non *Cyrreus*, legeretur. *Candei* namque Nilum accolunt, & non *Cyrrei*, si recte memini: quod etiam Plinius in sexto, c. 29. sic scribens comprobat. In trorsus *Candei*, quos *Ophiophagos* vocant, serpentibus vesci assueti. Subsequitur Claudianus: *Per Meroem, Blemnasque feros, atramque Syenem*, hic quoque intrepidiori calamo, *Blemyasque* feros, reposui. *Blemyæ* namque Nilum accolunt, de quibus in Solino de intimis Libyæ gentibus loquente affatim diximus. Cetera Claudiani loca mendosa, obscurioraque sensa, alibi emendauimus atque dilucidauimus.

Candei.

Blemyæ.

Terentii in Eunucho locus illustratus dilutaque hac sententia, Ciceronem Terentium in manibus gestare solitum.

CAPVT VI.

TErentium perinde ac intellectu facilem, & ideo pene contemtibilem pueris solent præceptores apponere: quod probo, dum non prorsus contemnant. Sciant enim proprietatis vocabulorum, atque verborum auctorem non negligendum. Idcirco eius lectionem nunquam putauimus respuendam. Hoc dictitauimus, Quoniam in Eunucho parasitus ait: *Plurima salute Parmenonem summum suum impertit Gnato*: quem locum, vt clarum, & intellectu facilem interpretantur non interpretes modo, sed professores quoque, & ita exponunt: *Gnato impertit Parmenonem summum suum*: scilicet *amicum*. Ipse cum locum altius expendere cœpissem, protinus hanc eruditis sententiam videri frigidiusculam censui: tanto magis, quod prædixerat Gnato, *Sed Parmenonem ante hostium Thaidis tristem video ritualis seruum, nebulonem hunc certum est eludere*: *quibus verbis non summum suum amicum, sed summum suum*, id est, *porcorum*, exponendum existimo: vt principio statim orationis nebulonem eludat, habeatque maiorem in futurum ludendi facultatem. Sed quia in Terentii mentionem incidi: non abre esse hic inueteratam multorum, & pene cunctorum literatorum sententiam diluendam existimaui. Traduut enim Ciceronem eloquentiæ parentem, Terentii codicem, vt Enchiridion solere in manicis gestare, & cum aliquid otii a forensibus negotiis, reque publicæ administratione nactus fuerit lectitare; id, nisi memoria exciderit, apud auctorem fide dignum non legi: sed inde fluxisse arbitror, quod *in amicitia* tradit, *familiaris meus Terentius*. Verum id quam facilime refellitur: quoniam illo in libro non Cicero, sed Lælius cum generis verba facit, & Terentius, vt Donatus, & Q. Gonsentius aiunt, tres Romæ præcipue habuit amicos, Furium, Lælium & Scipionem, a quibus vehementer amabatur: ideo Lælius ait: *Familiaris meus Terentius*, id est, *amicus, & qui nostros subinde lares frequentat*.

Alii

Alii Terentii loci, in Andria, vnusque Plauti explicati, & vnde Myrtoum mare ab Horatio appelletur.

CAPVT VII.

NIhil quoad vitam degit, esse homine dignius autumo, quam ceteris prodesse, & communi consulere vtilitati, & omnem deponere ostentationem: proinde hæc intacta hic præterire nolui. Ait idem Terentius in Andriæ prologo: *Poeta cum primum animum ad scribendum appulit, id sibi negotii credidit solum dari populo, vt placerent quas fecisset fabulas*: quo in loco quid ingeniosissimi commentatores senserint, cuique videre licet. Hic namque nostra præcipere, & non aliena recensere statuimus: & hunc esse ordinem, & sensum putamus, vt Calliopius dicat: Poeta, ne dicas, scilicet Terentius. Absurdum enim esset, vt in fabulis cum aguntur, auctor fabulæ nominaretur: dicas ergo, *Poeta credidit id negotii*, id est, *hunc laborem scribendi comœdias*, quoniam *negotium* significat *laborem animi & corporis*: dari, *concedi sibi*, solum *populo*, id est, *a populo*, id est, *ex ædilibus*, qui ex populo creabantur: vt *fabulas* pro *fabula*, quas fecisset, placerent ei populo, scilicet *cum*, id est, *quando*, *primum* pro *primo*, *appulit animum*, id est, *decreuit, & deliberauit* scribere. Hoc ideo ita interpretandum puto: quoniam ædiles præerant recitandis comœdiis, & in argumentis comœdiarum, vt ait Fenestella, nomina ædilium, qui ludis præfuerant, scripta sunt. Sciendum est quoque legem fuisse latam, vt nullus aliquid componeret, ni prius ad ædiles accessisset, & scribendi veniam, cum illi prius scriptoris vires perpendissent, moxque secundum ingenii capacitatem, & doctrinam dabant componendi potestatem, impetrasset, deinde præerant recitandis, & recitata emtitabant: de qua lege Verg. intellexit in Bucol. *Negotium.*

Ludere quæ vellem calamo permisit agresti: *Vergilii locus.*

id est, ne excederem a stylo agresti vltra legem, & veniam impetratam, donec essem maturus ad altiora reponenda. Verum prius quam huic capiti finem faciam, hunc etiam quem iamdiu emaculauimus locum, subnectam: *Tunc id mihi placebat, tunc vno ore omnes omnia bona dicere, & laudare fortunas meas.* His verbis nullum, qui meo sediisset cordi, sensum elicere valebam, tandem *omina* legendum duxi: & hunc esse sensum vel magno pignore contenderem: omnes *vno ore*, id est, *consensu*: *dicere* pro *dicebant*: *omina bona*, id est, mea auguria: & *fortunas*, id est, *diuitias meas*. Dixit *bona omina*: quoniã *omen* medium est vocabulũ, & in bonum, & in malũsonat, vt malũ euitaret. Et quia in Terent. multa retulimus proinde transeamus alio. Hoc tamen nõ prętermisso: *Plautus lingua Latina pater in Curcu. Tu Petalion, vti tradunt, reposuit foliatum intelliges.* Ipse vero his (si commutare liceret) Plinii verbis in 13 cap. 1. *Fretus Pardalion in Tharso*, cuius etiam compositio, & mistura obliterata est, legerem: sunt nonnulli a *Pardalio odore* nun- *Terentii locus.* *Plauti locus Petalion.* *Pardalion.*

cupatum asserentes, sed probo esse legendum *Patalion*, & rectum intelligo, appellatum a *Patale Insula*: vbi scribente Plinio plurimum prouenit, & hoc ideo assero: quod anus omnia connumerat vnguenta simplicia. Cum huic Colophonem adderem capiti, commodum Franciscus Coppula, & Cæsar Cardinus iuuenes non morati solum, sed literati quoque, & impense curiosi, adiuerunt me, consulentes *Myrtoum vnde diceretur mare*: cõfestim nunquid, quæ diutius indagaui, deprehendistis, an meum exquiritis filium, respondi: verum verum sit, quod sentio, tamen referam. Ipse cum semper apud fide dignos lectitauerim, a *Myrtilo* auriga in mare præcipitato nuncupari, ni temerarius prorsus existimarer, *Myrtoëm* mare cum *L* sequendo primitiuum & scriberem, & proferrem, & sic dicendum esse contenderem, nisi Acronem (quod apud alios non legi) tradentem a *Myrto* (quod non placet) nominari sectarer: abierunt, & nos consuetum repetiuimus.

Duo Vergilii carmina illustrata ex primo & quarto Georgicorum,

CAPVT VIII.

NOn me præterit fore plerosq; qui me non audaculum modo, sed temerarium quoq;, cum quæ diutissime in hominũ mentibus hæserint, commutare ita audacter auderem, & ducent, & appellitabunt, & idipsum ideo dictitabunt, quod nõ interpretes tantum viri disertissimi, sed omnis etiam literatorum cõsensus comprobauit. Illos tamen omnes quæso: ne hæc prius referant, quam meam libenter admiserint sententiam: deinde diiudicent. His denique omissis ad rem veniamus. Est Vergilii carmen in Georgicorum 4.

Galesus.

Qua niger humectat fluentia culta Galesus.

Ipse licet Tarentum non accesserim, sed qui meus est mos, ciues interrogaui de flumine, & loco: eoq; curiosius id percontabar, quod non videbatur competere, vt legeretur *niger*. *Galesus Galesus* enim *lacteus* interpretatur, a *gala galactos*, id est, *lac lactis*, quod est contrarium nigro. Ideo penius affirmarem, vt *piger*, & non *niger* legatur: eo magis, quod est, vt accolæ tradunt, instar lacus parum currentis: & vbi fœminæ pannos lauant: estque ibi pagus *Galasus* nuncupatus, & templum appellatum *S. Mariæ de Galaso*. Illud quoque hic subnectere visum fuit carmen, quod est in 1. Georg.

Verg. locus.

Grandiaq; effossis mirabitur ossa sepulcris:

vbi referunt: ideo *grandia ossa*, ait Poeta. Quia olim fuerunt homines grandiores, vt Homer. indicat, & Iuuen.

Terra malos homines nunc educat, atque pusillos.

Nos vero non ad illam ætatem referendum censemus, sed grandia ossa interpretamur, grandium Romanorum: & hoc non ad corporis proceritatem, atque magnitudinem, sed ad facinora, & gesta referimus.

Alii

Alii Vergilii versus ex Æneidos primo emendati, & alter locus Pausaniæ.

CAPVT IX.

QVum ex Vergilio ad alios transire auctores statuissem, protinus hæc ex Æneidos primo carmina non silentio prætereunda mihi suppetebant:

Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni:
Nec tam aversus equos Tyria sol iungit ab vrbe.

Quæ commentatores ad Atrei & Thyestæ fabulam referunt. Nos vero sic interpretamur, & hunc esse sensum & ordinem dicimus: Si qui sunt, qui nesciunt genus Æneidum, virtutesque, viresque, aut incendia tanti belli: nos tamen Pœni non ignoramus, Quia non gestamus pectora adeo, id est, valde obtusa, hebetia & ignaua, vt scilicet, quæ omnibus patent, ignoremus: nec *sol* tam *aduersus*, id est, longe remotus ab vrbe Tyria suos iungit equos, id est, non sumus in loco remotissimo, quo sol non accederet, vt facta Troianorum ignoremus: quasi dicat, iam scimus: quia sol nostras penetrat regiones habitabiles, quo Troianorum fama peruenit. Verum prius quam tendamus alio, hoc cognitione dignum non supprimam. Refert enim Pausanias in 2 *Est signum Iouis, qui tertiũ oculũ in media habet fronte, & signũ habuisse dicitur Priamus in aula sua cauadio, & a Stenelo Argos traductum est*: hoc scilicet signum est, ad quod Priamus confugit insequentem Neoptolemum euitans. Sed cur illi tres oculi? nimirum, Quia ipsum regnare in cœlo ab omnibus dictum est, at eundem & infernum Deum cognoscũt eo versu: Ζεὺς τε καταχθόνιος & κραὶ ἐπὶ γᾶν περιφοίτα, id est, Iupiter autem infernus, siue subterreus, & supra terram Persephoni, sed in mari regnare Iouem Æschylo credendum est, qui Ἁλικτύπον, id est, euntem per mare nominat. Ita o tres potestates & numina treis illi oculos antiquitas dedit: qua eadem ratione tergeminam Hecaten fecit, quibus verbis satis liquido constare putamus, vbi fuerit Priamus interfectus.

Priamus vbi iugulatus.

Iupiter cur tres oculos.

Hecate tergemina.

Gellii nonnulla loca ex libro 2. cap. 24. & libro 13. cap. 4. castigata.

CAPVT X.

AEstate superiore sub diæta, vt intensum euitaremus calorem, subcœnitabamus, forte inter cœnandum, sicuti fieri solet, sermo de antiquorum parsimonia incidit, actutũ Gellium deferri iussi, & quã ait iditissime lectitare cœpimus. Verũ inter legendum quã creberrima occurrebant mendæ, quas sustulimus, & eas hic subtexere, vt cœnula nostra aliis quoque prodesset, destinauimus. Gelliana verba ex libro secundo, cap. 24 hæc sunt: *Antiquorum mutitarent*, id est, mutua inter sese *domina*, nos *conuiuia*, & non *domina* legimus, eo *domina* nihil significatet, & inferius: *Quicquid esset tum e terra, vite, arbore.* Nos natum *e terra*, & non *tum e terra*

castigauimus & inferius. Huius legis Lælius poeta meminit in crotopægmis: nos *Liuius*, & non *Lælius*, Priscianо Liuium & non Lælium in crotopægmis citante freti, substituimus. Ceterum cum ex parsimonia ad iustitiam, quia rerum omnium pulcerrima est varietas, peruenissemus: illico eundem Gellium in tertiodecimo, capite quarto, legimus, inter cetera hoc emaculauimus, *Fierique solitam esse dicia pictoribus, rhetoriciſque antiquoribus*: nos, cum prædixerit *pictoribus*, diiudicauimus *sculptoribus*, &, & non *rhetoribusque* legendum, vt correſponderet pictoribus. Verum ad alia transeamus. Gellianas enim mendas, & nonnulla remotiora alibi copiosius scripsimus.

Perſii duo carmina in Satyra 4. emendata.

CAPVT XI.

CViusque, qui in studiis profecit, esse semper duximus, aliorum demum vestigiis non insistere: sed subinde noua excogitare, vt ingenii arguat acumẽ, & ipsa rerum nouitate, lectorum siue audientium animos oblectet: quod si id ipsum effecerit, communi nouissime cõsulet vtilitati, & nomen decusque comparabit: quod nos citra arrogantiam dictitare possumus feciſſe, & iugiter, ne nostrum hebescat ingeniolum, facturos esse speramus. Sed quid est opus verbis? ad rem ipsam me accingam. Carmina hæc in Perſii Satyra quarta sic & interpreres viri meo iudicio præacuti, atque solertes, & alii omnes de literis benemeriti, & supremum literatorum locum haud habentes, legunt:

Dum ne deterius ſapiat Pannutia Baucis
Quum bene diſcincto cantauerit ocyma verna.

Nos vero aliorum sententiam, ne pagina turgescat, omittimus: & *ocia* non *ocyma* legimus: & hunc esse verum Poetæ sensum contendimus. Concedo claris te natum esse parentibus: dummodo hæc anus Baucis, ob ætatem longæuam deliraus non sit minori, quam tu sapientia: qui de summo bono interrogatus, illud in voluptate collocaſti, vt sit *Baucis* non *ruſticana* mulieris nomen, ſed *vetula & meretricis*? *pannutia, vilioribus pannis induta, cantauerit, clamore pronuntiauerit, otia*, id est, *libidines*, quæ ex *otio* proueniunt, vt ex illo Ouidiano colligitur:

Otia ſi tollas periere Cupidinis arcus,
Verna diſcincto, ſeruo libidinoſo. Verna namque natura sunt procaces atque libidinosi. Ideo *verna* pronuntiauerit, Quoniam ob senectam ab aliis lucrum facere nequit.

Alii Perſii verſus ex prima & ſecunda Satyra illuſtrati, & vnus Horatii.

CAPVT XII.

NOn me fugit, quam difficilimum esse, quæ humanis iam diu mentibus inſederunt, penitus euellere: tamen ne a nostro diſcedamus inſtituto, noua, & maxime cum intellectus cõquieſcit, sub-

subinde promimus: & eo magis hoc in præsentia factitaui, quod Ioannes Baptista, & Alexander Marrenses Germani compulerunt. Hi namque ne a maioribus, quorum non modo in hoc regno, sed per omnem pene Italiam armis, generositate, animique magnitudine nomen, decusque diffunditur, degenerarent: ex Montemarano patris oppido Parthenopen literis vacaturi, quo consultius mox arma tractarent, subditisque imperitarent, se contulerunt, nostrosque, vti fit, frequentabant penates, inter alia hæc Persii carmina consuluerunt, meamque, quoniam interpretum vti tradebant sententia non eis placebat, præ ceteris auebant. Quamobrem ipse, licet adesset Innocentius, Lucius, Montellanus iuuenis, & moribus, & doctrina non vulgari præditus ipsorum alter Phœnix, quid sentiebam, retuli. Carmen hoc est:

Quid faciam? sed sum petulanti splene cachinno.

quo audito protinus asserui: *si*, & non *sed*, meo iudicio esse legendum: vt esset *continuatiua*, & non *aduersatiua* sententia, hoc modo: *quid faciam si sum cachinno*, derisor: *petulanti splene*, si nolo scribere: quasi dicat. *facere nequeo, vt non scribam, cum videam Romanos vitiis deditos, ipsisque, ac ambitioni deditos.* Et inferius: *Quanquam hæc rara auis est, lego*, & non *quando*. Et in 2. Satyra: *Nerio iam tertia ducitur vxor*: sensus erit, auarus vxoris mortem desiderans inuidet Nerio, qui duabus mortuis vxoribus tunc tertiam ducebat, & sic diuescebat: & suam, quam vnicam habebat, sepelire non poterat. Quod alii referunt *Nerium* tertiam ad sepulcrum portare vxorem, non probo. Quoniam ducere vxorē, dicitur maritus accipere, & non sepelire. Quibus dictis actutū respondere: hæc nobis noster Scoppa placent: sed si nostra nō grauareris verba, quid vlterius percontaremur. Illico loquētes interpellaui, & quodcunq; vellent, vt rogitarent, permisi. Miramur ait bant, cū omnes, vt interpretes affirmant: *Thraciū fuisse morem, candidiore lapillo felices numerare dies*, & Horat. ad Cretēses retulisse. Nequiui tunc risu me continere: moxq;, vt ingeniosis illis in hoc quoq, satisfacerem, asserui: sæpe vnius literæ mutatione ingenia peracuta hallucinantur: vt in hoc, & in plerisq; aliis. Proinde meo periculo illud Horatii: *Thressa ne careat pulcra dies nota*: & non *Cressa* legatis. Confestim digressi sunt, & hæc nostra, qualiacunque sunt, sicut eis competebat, commendauere.

Iustiniani locus in Prœmio Pandectarum.

CAPVT XIII.

ALiquid fortasse, si hanc composuissem appendicem nullo Iureconsultorum loco perpenso, aut emaculato, commisisse videter: idcirco, mihi licet agminatim occurrerent, hunc, in quo vt emacularent atque enodarent disertissimi viri non parum elaborauerunt, prælibare locum statui. Ait in prœmio digestorum veterum: *Sed quia solitum erat anni quarti studiosos Græco, & consuete*

quodam vocabulo hirces appellare, habeant quidem si maluerunt hoc cognomen: Nos vero diu, anxieque multos eruentes auctores quæsimus, & nunquam *hircum* consueto vocabulo, vt ait, significare subtiliter videntem inuenimus. Politianus tamen vir acri ingenio, & doctrina singulari, cap. 93 Miscellaneorum, *lynx*, Pandectis, vt ait fretus reposuit: sed quid significaret, omisit. Ipsicum altius expenderemus, hoc prius explicare, mox aliquid subnectere, vt studiosis prosimus, non ægre tulimus. *Lynx* interpretamur mente resolutos, & intelligentes, & deducimus a Græco *lyo*, id est, soluo. Et quamuis Politiano, quia Pandectas citabat testes, assentiebamur, tamen nimiam literarum fuisse factam mutationem ex hircos in *lynx* mirabamur: tandem cum in vetustissimo, & maioribus exarato literis codice ipsa vetustate pene corroso scriptum *circos* legerimus, confestim hic nullam esse literarum commutationem, sed vnius duntaxat literæ adiunctionem, & hoc quid significaret, indagare cœpimus: deniq; *Kirces* acutos, intelligentes, & perspicaces exponeremus a falconis lumine præacuto, qui alco *kirces* Græce nuncupatur: & si hoc, vel illud tibi minime placeret & commutare minima literarum commutatione liberet, legeres *lynceos*, consueto & frequentissimo vocabulo, id est, perspicaces, intelligentes, & acute subtiliterque videntes, non a *lynce* animali, vt tradunt, sed a *Lynceo* Argonautarum vno dictos, qui dicitabat vltra parietem videre, vt ait Hieronymus contra Ioannem Origenistam. Vnde Valerius Flaccus inquit in primo:

Lynx.

Kirces.

Quum q; æthera Iuppiter vmbra:
Perdiderat, solus transibit sydera Lynceus.

Et Horatius, *solus nubila Lynceus*, & idem:

Ne corporis optima Lynceus
Contempleretur oculis.

Cic *Quis est tam Lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat.* Lucianus in Hermotimo: *Tu vero nobis ipso etiam Lynceo perspicatior es, qui sicuti videtur per pectus ipsum, quæ sunt intus cernis.* Et Apul. *Vides hominem ferreum, & insomnem, certe perspiciorem ipso Lynceo.* Appollonius scribit in Argonauticis hunc *Lynceum* vsque adeo fuisse perspicacem, vt etiam terram ipsam oculorum acie penetraret, quæque apud inferos fierent, præuideret, & hoc ideo asserebat, quoniam sunt, vt ait Lycophronis interpres, qui tradunt *Lynceum* primum reperisse fodinas metallorum, æris, argenti, auri, & hinc vulgo natam fabulam quod ea quoque videret, quę sub terra sunt. Qui *Lynceus*, vt Plinius in 4. cap. 10. nouissimam, primamque Lunam in Ariete primus eadem die conspexit, quæ vltima lectio magis placet, quam *circos*, & hæc non vt delphica scripta animus oracula, sed, quoniam noua subinde rimari debemus, quo ingeniolum acuatur.

PTOLO-

PTOLOMÆI FLAVII ANCONITANI CONIECTANEORVM, siue Obseruationum in varios auctores Centuria.

Ex Epistola Hypsiphyles apud Ouidium.

CAPVT I.

Et qua nescierim melius, mage quaritur herbis
Moribus & forma conciliandus amor.

ILlud inprimis candidum Lectorem admonitum velim, nihil mihi prius fuisse, quam sine vlla eruditionis ostentatione, hæc scriberem coniectanea. Quo factum est, vt paucissimis admodum scriptorum testimoniis contenti erubescamus interdum minuta quæque attingere, optimos collybistas imitati. Qui cum aureis nummis abundent, pernicioſum tamen existimant vel æreos trientes despicere, quādo ex iis quoque res constet familiaris: præsertim cum nemo nesciat nonnunquam magnos viros in iis hæsitare, nec defuisse qui ex singulis literis integra volumina elaborarint; qualia non pauca in nitidissimis Gellii noctibus deprehenduntur. Dicendi genus breue ex industria secuti sumus opinantes gratum fore Lectori, si statim cum re ipsa congrederemur, nec aliter centurias probari posse existimo. Illud idem, studiorum quietem obtestās, affirmabo, me nihil magis fugisse quidquam, quemque inuentis priuatē suis. Quod si quis hic inueniet, quod dictum fuerit prius ab alio: tum is sciat latuisse me id, quando recentiorum auctorum vigiliæ pleræque, ad nos non venerint. Norunt id cū amici mei omnes, tū inprimis T. Ianus Marius Grimaldus Anconitanus, qui cum sæpius de hoc timore locutus sum meo, sed tu Lector iudicabis. Nunc ad Ouidium redeo, Eos versus varie legi video, nam sunt, qui sic velint:

Et qua nescierim, melius ne age quaritur herbis,
Mobilis & forma conciliandus amor. Alii sic:
Melius mage quaritur herbis,
Moribus & forma conciliandus amor.

Romani codices ita habent:

Et qua nescierim melius, male quaritur herbis,
Moribus & forma conciliandus amor.

Ex quibus Lectionibus, cum nullus idoneus sensus colligatur, sic putarim:

Et qua nescierim, Magicis male quaritur herbis:
Moribus & forma conciliandus amor.

Eiusdem ex epistola Didonis, Inque loco regis sceptra
quæ sacra tenet:

CAPVT II.

HOc ita exponitur ab interpretibus, vt dictio illa *sacra* epitheton sit *sceptri*, eo quod *sceptrum* proprium Iouis sit, & idem regum insigne, qui Iouis nobis personam repræsentant, vt in hymnis canit Callimachus, sed si ita sumitur, proiicienda erit particula vna e duobus indeclinabilibus: illud magis placet, vt *sacra* sit nomen substantiuum pro diuinorum administratione. Scimus enim tradente Seruio & Cicerone maiorem fuisse consuetudinem, vt Rex esset etiam Sacerdos & Pontifex, & curam gereret sacrorum, quod patet ex 3. libro Æneidos. & 13 Metamorphoseon, de Rege Anio. Dido igitur cum sciret Æneam diuinorum mysteriorum cura plurimum capi, non solum regnum illi offert, sed etiam sacra, quod non respicientes, quidam sacrata emendarunt.

Defensus a Calumnia Ouidius, & expositus eiusdem ex Hypermestra versus.

CAPVT III.

Quæ tibi caussa fuga quid Io freta longa pererras?

TIbulli Commentator ita hoc interpretatur, vt mirari se dicat correptam a Poeta syllabam, cum constet *Io* vocem ouantis breuem esse, nomen vero puellæ semper produci, quod fugientes quidam nõ dubitarant, sic deprauare, *quid in freta longa pererras?* ego vero non lætantis, sed mœrentis hic vocem esse puto, vt in 4. fastorum libro:

Illa quidem clamabat Io, carissima mater
Audior.

Et apud Tibullum:

Vror Io, Remoue scæua puella faces.

& Claudianum in 2. lib. *de raptu Proserpinæ, Mater Io,* sed & Sophoclæus Philoctetes identidem saucius clamat, *Io, Io.* Quod ita decet Puellæ miserationem, vt nullum verbum magis accommodatum excogitari queat. Si vero placet ad ipsam *Io* referre, dicemus Ouidium vsurpasse licentiam, quæ conceditur Poetis in syllabis, vt in Ibin.

Quæ memor a sacris, nunc quoq; pellit Io.

Eiusdem enarratus locus in Heroidibus ex Hermione.

CAPVT IIII.

Qua duo porrectus longe freta distinet Isthmos,
Vecta peregrinis Hippodamia rotis.

Non importunum exemplum est, vt existimauit Volscus, nam & si *Hippodamia* non fuit e genere Tantaleo, cessit tamen in illius genus: & id agit Hermione, vt ostendat hoc infortunium commune fuisse omnibus Tantali genus attingentibus, vel in idem tantum tibus: nemo enim nescit vxorem in potestatem, & genus vir transire, quid sit, quod dixerit: *Hippodamiam vecta peregrinis rotis*, docebunt Ianus Parrhasius & Venetus Egnatius.

Thessicnsem

Thespiensem fuisse Narcissum narrato ad id Claudiani loco.

CAPVT V.

THespias vrbem esse Bœotiæ a Thespio Teuthantis filio, docet Stephanus, Strabo, & in Homeri catalogo Eustathius, vnde Æschylus in tragædia Agamēnone, *Thespiam, vrbem Teuthrantis* appellauit. hic fuit Cupido ille Praxitelis nobilitatus, vt scribit Pausanias, propter quem Thespiæ vitantur, consecratus a Phryne nobili scorto siue Clyterio, vt placet Straboni. *Thespiensem* fuisse Narcissum tradit Lucianus in 2. veridicarum narrationum lib. quod intellexit Claudianus in 2. *de raptu Proserpinæ*, sic de illo canens, *Hunc Helicon genuit.* Nam nomina a vicinitate fluuii docet Seruius. Heliconem vero montem esse Bœotiæ Thespiis finitimum, norunt omnes.

Ex 4. Fastorum lib. Sacratusq; Melam Pascua lata boum.

Legendum *Milas & sacrarum.*

CAPVT VI.

QVi *Melam* fluuium esse Siciliæ tradunt, nulla auctoritate nituntur: legendum est, vt nos emendauimus, vt accipiatur de bobus *Solis* sacris, qui stabulabantur in Sicilia: violati demum ab Vlyssis sociis, vt canit Homerus in 12 Odyssææ lib. *Milas* oppidum esse Siciliæ tradunt Suetonius in Augusto, Polybius, Ptolemæus, Plinius & cæteri. Sed audi Senecam 4. naturalium *quæstionum* volumine: *Circa Messanam & Mylas simo quiddam simile mare profert, feruetq; & æstuat non sine colore fœdo, vnde illic stabulari Solis boues fabulæ est.* Cuiustei meminit & in Phædone Plato, & his verbis: Appianus, *Mylæ & Artemisij exiguæ oppida, in quibus Solis boues fuisse memorant & Vlyssis somnium.* Fabulam percurrit & Propertius elegiarum 4.

Lampetiæ, Ithacis verubus mugisse iuuencus,
Pauerat hos Phœbo filia Lampetia.

Eritque *sacrarum* epitheton *boum. Milas* multitudinis numero semper notaui, si libet veritatem sequi, nihil impediet, quando & Thespias & Thespiam supra agnouimus. Sed olim scripsit ad me Thomas Hyparchus Anconitanus, qui cum de loco commentabar, cogitasse Iacobum Constantium de repastinatione expositum, quas pater in fastos emiserat, quarum vnam hanc esse asserebat.

Ex 3. Claudiani de raptu Proserpinæ, si tu sancta Ceres.

CAPVT VII.

HAbeo in manuscripto & castigato exemplari integram lectionem *si tu salua Ceres*, vt sit sensus, Proserpinæ imploranti a matre suppetias, vt accurrat ni penitus secum periit, & exstincta est, si placet *sancta* ita interpretare, vt dubitet Proserpina de Matris diuinitate, cum non queat filiæ tot suppliciis obnoxiæ

præsto esse. Nam quod alii suspicantur, *situ nota Ceres*, abest a veri sensu.

Eiusdem in primo, Nereia glauco Neptunum gremio complectitur Amphitrite.

CAPVT VIII.

HOc ita accipio, vt sit *Amphitrite Nereia*, id est, e numero Nereidum, neq; *glauco* pro maris numine intelligo, sed epitheton esse volo eius vocis gremio, vt sit viridi sinu, sine alterius verbi intellectus, aut exemplatis immutatione. Inde enim est omnis Plutonis iracundia quod solus e fratribus vitam agit cœlibem. Neq; *descendit ad eorum exempla*, qui se multo inferiores sint.

Sublata menda ex 8. mundanæ historiæ Cap. 12.

CAPVT IX.

INdubitatum *exemplum est Nicei nobilis Poetæ Bizantii geniti, qui adulterio Æthiopis nata matre nil a ceteris colore differente, ipse in auum degenerauit Æthiopem.* Legendum *pycta*, sic enim vocantur a Græcis pugiles, qua dictione vtitur apud nos Columella & Plinius alibi. Quando Solinus, quem vere Plinii simiam dixeris, vel plagiarium potius (quanquam Domitius dubitauit olim, vter prior vixerit) *pugilem* hunc *Niceum* fuisse, apertissime mõstrat, neque placet eorum emendatio, qui iuxta Solinum, *regenerauit* legendum affirmant, quomodo minime regenerare potuerit, quin degeneraret a matre. Cuius verbi expositio Francisci Polyardi est.

Item ex 8. cap. 42. CAPVT X.

NEminem hic *alium, quam Alexandrum regio instratus ornatu recepit in sedem, alios passim reiicies.* Aut ego fallor, aut ita corrigendum est, vt *alias* non *alios* legamus: iam enim dixerat Plinius, Bucephalum ephippiis, & ornamentis regiis instructum, sessorem alium nullum, quam Alexandrum accipere: superuacuum videtur, cum hoc expresserit, rursus inferre, alios passim ab illo reiici solitos. At si *alias* legeris, quod in *primis* verborũ ordo exposcit, hic erit sensus, vt dicat: equum ipsum, cum nudus equisonem, & alios pateretur, nunquam sustinuisse, vt ab ipso Alexandro ascenderetur: cum vero regie ornatus erat, tum illũ sessorem patiebatur, *alias* autem, id est, *aliter*, hoc est, sine regio cultu, passim reiiciebat, & sic mira designabitur equi natura, qui cum nudus & priuati hominis ornatu alios non grauaretur, Alexandrũ non nisi regie strutus ferebat, tanquam indecens iudicaret, tantum regem, alio, quã regio apparatu excipi. Hanc emendationem meam laudarunt mihi plerique docti.

Emendatus Hyginus in Arctophylace.

CAPVT XI.

HErmippus *qui de syderibus scripsit, ait Cererem cum Iasione cum filio concubuisse.* Lege sic. *Cererem cum Iasione, Electra sine concubuisse.* Nam hic *Iasion*, de quo loquitur nunc Hyginus, filius fuit

fuit *Electra*, Dardani pater, vt scribit Diodorus Siculus in vlt. lib. Nec te moueat: quod Iasius a Diodoro nuncupatur: siquidem indifferenter & Iasius, & Iasion pro eodem a Poetis enuntiatur, vt Androgeus, & Androgeon, Leucus, & Leucon. Hesiodus in Theogonia & Naso in 3. amorum *Iasion* nominant: In 9. Metamorph. *Iasiona* vocauit: *Queritur canescere mitia Iasiona Ceres.* Et Homerus in 5 Odysseæ, & Theocritus in 4 Idyllio, & idem Hyginus insigno geminorum, vt minime audiendi sint, qui *Iasonem* agnoscunt.

Correptus Martialis lib. 4. Epigrammaton in verbo Pondero.

CAPVT XII.

Pondero, poto, cano, ludo, lauo, tæno, quiesco: Lege *Prandeo*, quod eo minus tacendum fuerat, quod vbique eodicum hæc lectio inualuit.

Non putandum per initia statim Æneidos: Lauinaque venit littora.

CAPVT XIII.

Hermolaus Barbarus in 3. Plinianarū castigationum volumine, *Lauinia* in vetustis Vergil. codicibus scriptum inueniri attestatur, quod & Silium in primo Punicorum secutum tradit,

Sceptraq; fundauit victor Lauinia Teucris. Ego nihil immuto, quando & Quintilianus in 11. & Aulus Gellius in 10. non aliter locum citent: Sed & Propertius in 2. Elegiarum lib. dubium non relinquit sic de ipso Verg. quem de facie potuit noscere canens,

Qui nunc Æneæ Troiani suscitat arma,
Iactaq; Lauinis mania littoribus.

Adest & locorum ratio, quam Hermolaus non improbat. Hanc lectionem secutus est olim, me mōstrante Ioannes Franciscus Camænus Perusinus, dum in pulcerrimo illo Anconitano portu de literis differentes spatiaremus.

Expositum in 8. Iuuenalis Satyra.

Non qua ventosa conducta sub aere texit.

CAPVT XIV.

Sub aere: sub dio exponitur a Britannico, sed ego *sub atrio* crediderim, in quo textrina habebant prisci. Ascanius: *Tela, qua ex vetere more in atrio texebantur, diruerunt.* Hocidem leges apud Homerum, De *Atrio* sic scribit Sextus Pompeius: *Atrii proprie est genus ædificii ante ædem, continens mediam aream, in quam collecta ex omni tecto aqua descendit.* Alii de *Tarquinii aggere* suspicantur, quod nulla auctoritas fulcit.

Monstratum, Aulum Gellium, Romanum fuisse.

CAPVT XV.

Retulit mihi olim L. Federicus Turcella, quicum libenter ego de literis cōmentabat, Christophorum Pierium Gigantem in ea fuisse opinione, vt Gelliū, noctium Atticarū auctorem, Gallū crediderit: in cuius sententia ego quoq; aliquādo iui, nō sine multorū

elegantium hominum assensu: propter ea verba ex libr. 2. *Nostri namq; Galli ventum ex sua terra flantem, quem saurissimum putantur Circium appellant.* Nam eo modo *nostri Galli* dictum videbatur, quo apud Martialem: *Nostraq; laus Hispania:* Et Claudianum. *Nostro cognite Nilo.* Nunc autem secus sentio, eumque Romanum puto, nec tantum hominem Transalpino concedendum existimo: Quod sedulo lectori ex ipsis noctibus non vno in loco aperte dabitur cognoscere. Illud vero quod suspicionem hucusque attulit, nihil ad Dionysum: nam ea verba sunt Fauorini, vt diligenter aspicienti patebit. Fauorinum fuisse Gallum ex Arelate, docet Philostratus. Scribit de illo Ælianus, quod mirãtibus proximis, quod in disputatione quadam Adriano cessisset, *Nonne,* inquit, *cedamus qui 20. habet legiones? Circius,* vt tradit Plinius in Narbonensi fine Gallia, vbi & Arelate est.

Legendum apud Verg. Humentia circum littora, non Hymetia, ex lib. 7.

CAPVT XVI.

IBat & Hippolyti proles pulcerrima bello,
Virbius insignem quem mater Aritia misit,
Eductum Egeria lucis, humentia circum,

Littora. Sic legendum non *hymetia* quod neq; syllabæ ratio, neque loci situs patitur. Hoc non fuit prætereundum, propter depraua-uatos codiceis.

Enarratum apud Iuuenalem in 4. Satyra.

Iam quartanam sperantibus ægris,
Stridebat deformis Hyems.

CAPVT XVII.

Sperantibus pro *timẽtibus*, per acyrologiam accipiũt omnes sed dicant mihi quæso, qui cotidiana & continua laborant febri, quid habẽt q̃ vlterius formidẽt? Cum ægotantes & assidua valetudine laborantes nihil timere soleant, quod intensiore illos dolore affecturum sit, præcipue si æstiuum tempus euaserint & iam hyems aduentet: quamobrem malim exponere *sperantibus*, genuina & propria verbi significatione. Scimus enim scriptũ esse a Celso, *quartanam neminem iugulare, & plerumq; fieri vt ægrotantes capiant febrim, quam cotidie patiuntur in quartanam commutari.* Itaque autũnali præsertim tempore sperant, quo fit febrium commutatio, hoc ego censeo; suam quisq; sequatur mentem.

Perpensum apud eundem: Vos Anguilla manet longa cognata Colubra, ex satyra 5.

CAPVT XVIII.

OStendit mihi olim Theophilus Caballinus Sentinas codicẽ, qui fuit Bessarionis perlatus illuc forsan a Nicolao Perotto: *Cognata similis exponi possit*: vt dicat in derisum Cœnipetarum apponi illis anguillas serpentib. similes, quas si eis cõtuleris nequeas secernere, anguis ne sit, an piscis. nam quod putãt quidã *Anguillam* cum

cum serpentibus coire, & interpetrantur *cognata*, eiusdē generis, auctores nō habēr: neq; vllū e vulgo adhuc inueni: q. hoc existimarit.

Enarratus Martialis in 10. CAPVT XIX.

SCribere te quæ vix intelligat ipse Modestus,
Et vix Claranus quid rogo Sexte iuuat?

De *Modesto* Iureconsulto intelligit Domitius. Sed cum *Domestinū* non *Modestum* legamus clarum iuris interpetrem, placet, vt de *Iulio Modesto* celeberrimo Grammatico dictum accipiatur qui libertus fuit Iulii Phigini, vt tradit Tranquillus. Hunc Gellius, quod nō nihil ad locum facit, *confusas quæstiones dicit scripsisse*. De hoc certe accipi debet, quando & *Claranus* Grammaticus fuit.

Sisaponem in secunda Philippica non esse Antonii villam.

CAPVT XX.

QVid erat in terris vbi in tuo pedem poneres, prater vnum Misenum? Quod cum sociis tanquam Sisaponem tenebas, non placet hic *Sisaponem* Antonii villam accipere, cum nusquam legamus nomen fuisse prædii. *Sisapones* duæ sunt in Hispania Lusitania, vetus, & noua. Scribit Plin. *in Sisaponensi regione celeberrimū triticum prouenire*. Expositionē hanc nostram cōprobat Raphael Volaterranus.

In eadem Philippica locus alter.

CAPVT XXI.

CVm caligis & lacerna cucurristi. Lege cum Gellio *Gallicis* ex 13. noctiū Atticarū, quod boni interpetris fuerat retulisse. Quid autem *Gallica* proprie sint ab eodem explicatum habes.

Emendatus Plauti versus in Bœotia.

CAPVT XXII.

EX Plautinissimis illis versibus, qui apud Gellium leguntur lib. 3. hic mihi non sine mendacio videtur, *Vbi vbi iste monebat esse, nisi cum nihil erat*, Exponere enim videatur cum sensus, tum verba subsequentia, vt *nolebat* reponatur, tametsi & veteres, & qui nuper emendatissimi prodiisse iudicantur codices, cōtra habeant.

Declaratum Penelopes etymon.

CAPVT XXIII.

NOnnulli e Gramaticis ætatis nostræ a lanificio *Penelopem* cognominatam cōtendunt. Nam Græci fusum vocant, quo volui tur subtegmen: Magis placet, quod a recentissimis traditur auctoribus, scribentibus *Penelopem*, cum prius Arnæa diceretur expositam a parentibus Icario. s. & Peribœa ab eiusdem nominis auibus educatam. A Pindari interprete dissentit Didymus, scribens id incommodi a Nauplio tulisse, Diomedis mortem vlciscente, & a *Penelopibus* seruatam, nomen quoque meruisse. *Penelopes* ex accipitrum siue Anserum genere memorat, cum Plinius & Aristoteles, tum Comicus Aristophanes.

Nix purpurea, qua sit in elegia, qua Mecœnatis obitus deploratur.

CAPVT XXIV.

Brachia purpurea candidiora niue, non desunt qui *purpuream niuem* pulcram accipiant, quo modo & Horatius *purpureos olores* dixit. Sed cum Plutarchus in Alexandro duplicem faciat purpuræ speciem, rubram scil. & albam, non absurdum erit candidam assumere: nisi quis *perpura* malit legere, quod non displicet.

Restituta pristinæ lectioni verba Hieronymi contra Iouinianum.

CAPVT XXV.

Chalcodecus quoq; illa filia Ieo virgo perpetuam pestilentiam patriæ scribitur spontanea morte soluisse. Legendum sic, *Chalcæus quoq; illa filia Cleonis virgo, perpetuam pestilentiam patriæ scribitur spontanea morte soluisse.* Nam cum longa peste Lacedæmonii vexarentur, Respondit Apollo, finem mali inuenturos si virginem generosam immolassent, cum sors obtigisset *Helenæ* cognomēto *Chalcæci* (quod & Palladis est) se morti obtulit & patriam liberauit. Pars huius historiæ habetur in paralelis Plutarchi, pars apud Pausaniā in rebus Peloponnesiacis, locum mihi monstrauit Catanæus.

In vlt. Epistolarum familiarum Ciceronis enarratus locus.

CAPVT XXVI.

Demetrius iste nunquam omnino Phalereus fuit, sed nunc plane Bellienus est: sunt qui *Bellienus* legendum putent, quod, is (vt legimus in Epistola Cœlii) verna fuit Demetrii: vt sensus sit Ciceronis, Demetrium hunc, qui Phalereus videri optabat, nihil differe a seruo suo. Verba Cœlii sunt ista: *Adeo quod in te inclyte in armis tunc neque de magna causſa Bellienus, verna Demetrii, qui illi cum præsidio erat, Domitium quendam nobilem illic cœptis comprehendit, & strangulauit. De L.* Bellieno, qui auunculus fuit Catilinę, meminit Asconius Pedianus. Ego nihil immuto, sed a *bile* deductum verbū existimo, quod esset iracundus. De hoc Demetrio, plura Plutarchus in Pompeio.

Sublata mendæ ex digestis de Ædilitio edicto.

CAPVT XXVII.

Quæsitum est An balbus, & blesus, & an tripus, isque qui tardius loquitur & varrus, & varicus sanus sit: & opinor eos esse sanos. Si quis locum diligenter examinauerit inspiciet legendum esse, *traulus*, pro eo quod est *tripus*. Ita enim vocantur Græcis, qui deficiunt in enuntiando proferendoq;, r. elementum, quod Physici ex humiditate linguæ putant accidere.

Emendatus versus Papinii Statii in Syluis.

CAPVT XXVIII.

Quæ super impositomoles gemmata colosso,
Stat latium complexa forum?

Lege. *Quæ superi imposiomoles gemmata Colosso, stat Latium complexa forum?* Sed de Papinii nodis, plura dicemus in secunda Centuria.

Ex

Ex prima apud Iuuenalem Satyra: *Nota magis nulli domus est sua, quam mihi lucus Martis.*

CAPVT XXIX.

NOn improbantur mihi, quæ in hoc loco scribunt commentatores: sed quia Ioannes Baptist Blautius nouâ addit lectionem, qua Martis cum Venere adulterium monstratur, age si placet tertiam agnoscę, ea est, vt vna dũtaxat addita literula, *luctus* legatur, vt exprimatur per id bellum Troianum, quod scripsit Nero, & obiter lancinet sæuissimum Imperatorem, qui non dubitarit vrbẽ incendere, vt scriberet *Troica*: de quibus cum ipse alibi, tum Seruius. Lucanus etiam, & Troianum & vrbis incendium cecinit, vt irascatur Poeta, hæc quotidie agi. Leges apud Homerũ Iliados 5. Martem a Diomede saucium præ dolore ingentem edidisse eiulatum, quantus nouem decem ve millium hominum pugnam ineuntium esset. Vel ad id referendum, quod Mars ab Oto & Ephialte arctis vinculis alligatus, & in æreâ olla detrusus, graues pertulit cruciatus: sed hæc excitatio sit, non iudicium.

Apud eundem ex eadem Satyra, cum pars Niliaca Plebis, emendandum videri, quam fax.

CAPVT XXX.

HEmistichium hoc eiusdem Poetæ semper mihi mendum subolere visum est, cum laudi potius sit, quam vituperio aliquem maximo conuitio, *Populi partem* appellare. Neque illud obstiterit, quod *Niliaca Plebis* dixerit: quando & ex Ægypto & ex Plebe maximi viri fuisse deprehendantur. Adiuuat hoc, & quod sequitur, *cum verna Canopi*. Non enim consectaneum videtur, vt quem Plebis partem dixerat, eundem seruum vocitet. Itaque semper rectius iudicaui, vt *fax* legeretur, quam lectionem confirmãt Poetę verba in 3. Satyra: *Quota portio faecis Achaei*. Apuleius quoque in 8. de asino aureo, despicatissimum signans, *Vnum*, inquit, *de Triuiali populorum face*. Hoc idem habes de Plinio Medicos Græcos fecem vocante. *Ne facem quidem, aut insciti am eius turbę arguamus ipsorumque intemperantiam in moribus.* Huc allusit Callimachus, quo inimicum suum Ibin appellauit. Sensus erit Poetæ, Crispinum non hominem esse, sed vilissimę plebis Ægyptiæ putredinem. Hunc alibi monstrum nuncupauit.

Nunquid Iuuenalis lapsus sit in 11. Satyra.

CAPVT XXXI.

NEque enim loricam poscit Achillis,
Thersites.

Si verum est, quod scribit Quintus, hunc alapæ ictu ab Achille interemtum, armorum certamini interesse non potuit. Dicemus, ergo vel memoriola lapsum Poetã (quod & Suidę & aliis nõ paucis quoq; contigit) vel historiã variasse, vel Thersitẽ ipsum referente.

Nam qui hunc ab Vlysse interfectum tradunt sceptri verbere, Homerum non legerunt. Hic Quintus, quem Græci Cointum vocãt. Poeta fuit Romanus, successitq; Homero in cõsummanda Iliade, eodem carmine, atq; eadem lingua eius imitatus Rhapsodiam, admodum adolescens. Hunc multo tempore cunctis ignotum e situ puluereo protulit Bessarion Nicæus, vt legimus in Græca Grammatica Constantini Lascaris. de commentatione hac nostra inuenies apud Vallam pusillum quiddam.

Nunquid Solinus & alii errarint in denominatione Neapolis.

CAPVT XXXII.

SCribit Solinus, cumq; Solino plerique e recentioribus, *Parthenopem*, Neapolim ab Augusto nominatam, quod verum esse non finit Cicero, qui cum sæpe alibi tum in familiaribus epistolis Neapolitanorum meminit. Magis probandus Strabo, cuius hæc verba sunt: *Post Dicæarchiam quidem Neapolis est Cumanorũ, Postea vero & Chalcidenses incoluerunt & ex Pithecusis Athenienses venientes, vnde & noua ciuitas, id est, Neapolis appellata.* Solinum hinc deceptum existimo, quod legerat *Philippos* Macedoniæ vrbem, quæ prius *Crenides* vocata est (vt scribit Artemidorus in Epitome 10. ciuitatum) Neapolim ab Augusto vocatam, victo ibi Bruto. Nam plures fuerunt huius nominis vrbes.

Expositus Aristot. in 9. de natura animal.

CAPVT XXXIII.

LOquens Aristoteles de *Morphno* tertio Aquilæ genere, quam & *Percnon*, id est Næuiam (vt vertit Theodorus) vocat, scribit de illa meminisse & Homerum, *in exitu Priami. In exitu*, accipe in egressu ex Ilio ad Achillem. Homeri verba Latina adposui propter impressores: *Statim Aquilam misit, perfectissimam volucrũ Morphnon venatricem, quam vocant etiam Percnõ.* Subiicit deinde Homerus, *quod illa Aquila Augurium Priamo fecit apertiu alis admodũ valuarum alicuius Regii cubiculi.* Sed hoc illis scribitur, qui propter Græcarum literarum ignorantiam, nesciunt Homeri Iliadem vno adhuc Priamo claudit.

Ausonius enarratus in verbo Metanœa.

CAPVT XXXIV.

QVa tibi iuncta comes? dicat tibi dic rogo qua sis?
Sum Dea cui nomen nec Cicero ipse dedit.
Sum Dea qua facti non factiq; exigo pœnas.
Nempe vt pœniteat sic Metanœa vocor. Hic *Metanœam* plerique *post videntiam* interpretantur, quod sit idem in sensu cum *Pœnitentia*, astruentes non posse simpliciter *Metanœam* propœnitentia accipi, quod hæc vox frequens sit Ciceroni: Illa vero nunquam, quo quid dici potest insulsius? ad id referendum est, quod Cicero in libris, qui leguntur de natura Deorum cũ multas nominarit, nullum de hac Ausonii Dea faciat verbum.

In j.

In 3. Æneid. *Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames.*

CAPVT XXXV.

QVoniam Græce ἱερὸς & *sacrum* & *magnum* significat, idcirco Codrus Vrceus *sacram famem*, magnã hic accipi debere scribit. Ego vero cum perspiciam Plinium iis verbis locum digito indicasse: *Vtinam posset e vita in totum abdicari aurum sacra fames, vt celeberrimi auctores dixere, prosciissum conuitiis ab optimis quibusq; & ad perniciẽ vitæ repertum*, malo cum Seruio *sacram*, exsecrabilẽ.

Non mutandum Valerii Max. Codicem in primo.

CAPVT XXXVI.

INimicorum conspiratione vrbe pulsus M. Cicero, *cum in villa quadam campi Atinatis diuersaretur. Atinatis* inquit, non *Arpinatis*, quod patet ex ipsius M. Tullii verbis, quæ posita sunt in primo de diuinat. *Venio nunc ad tuum, audiui equidem ex te ipso, sed mihi saepe noster Salustius narrauit, cum in illa fuga nobis gloriosa patriæ calamitosa, in villa quadam campi Atinatis maneres, magnamq; partem noctis vigilasses, ad lucẽ deniq; arte, & grauiter dormitare cœpisse*, &c. Inferius diffusius eadem omnia habentur, quæ refert Max.

Explicatus Gellius in 9.

CAPVT XXXVII.

ANtiquos Romanorum audio prænomina Patriciorum, *quorundã male de Republica meritorũ, & ob eam causam capite damnatorum, censuisse, ne cui eius gentis Patritio inderẽtur.* Ne labores diutius in perquirenda historia, audi quæ scribit Sextus Pompeius: *Manlium patritia familia neminẽ vocari licuit post eũ Manlium, qui Gallos a capitolio depulit, quod is regnũ occupare conatus necatusq; est*

Reformatus Asconii Padiani locus.

CAPVT XXXVIII.

SIgnum Vortunij, inquit Asconius, *in vltimo vico thurario est sub basilica angulo flectentibus se ad postremã dexteram partem*, Puto, legendum sic: *flectentib. se ad Rostra ad dexterã partem.* Scimus enim *Rostra* fuisse Romę ante curiam Hostiliam in foro Romano, cui & Basilicæ adiunctæ esse debent. vt tradit Vitruuius in 10. qui se Basilicæ Iuliæ faciendæ præfuisse memorat.

Perfectatus Plinius in 35.

CAPVT XXXIX.

CVm *Aesculapio filia Higia, Aegle, Pane, Calassus & Onager.* Hunc Plinii locum ex 35 cap. 40 mundanæ historiæ non sum nescius ab Hermolao emendari, *cum Aesculapio filia Hygia, Aegle, Panacea, Iaso*: Sed cum vox illa *Calassus* nescio, quid vlterius petere videatur. Et Suidas *quinque fuisse, Aesculapii ex Epione filias memoret*, ita commode legi posse coniecto, *cum Aesculapio filia Hygia, Aegle, Panacea, Iaso, Acheso.*

In 80. Senecæ Epistola sciamachiam legendum videri pro eo quod est Seremachiam.

CAPVT XL.

HOdierno die non tantum meo beneficio mihi vaco, sed spectaculi, quod omnes molestos ad speromachiam auocauit. Puto emendandũ *sciamachiam*, Ea est (vt late docet Politianus) vmbratilis pugna ex duabus vocibus Græcis facta dictione, Latine licebit vertere *incruentam pugnæ meditationem*, quali Romana iuuentus exercebatur. Titus Ianus, Marius Grimaldus Anconitanus ita legit, *ad se Naumachia aduocauit.*

Eiusdem ex primo de beneficiis sublatus nauus alter.

CAPVT XLI.

DE Gratiis loquens idem Seneca sic scribit: *Inueniam alium Poetam, apud quem tractingantur, & spissis aut phisianu prodeant.* Vetus codex, qui fuit Antonii Philaristæ Forolemproniensis, pro eo quod legitur *Phisianis, phacasiis* habet, integra (vt puto) & incorrupta lectione. Sunt enim *Phacasia* e genere calceamentorum, vt ostendit hic idem Annæus: *Pythagoricus quidam emerat a sutore phacasia.* Inde *phacasiati* cum Dii tum sacerdotes. De Diis meminit Iuuenalis, quamuis aliqui malint hic *Asianorum* apud Satyrũ. Philelphus putabat *phacation* rusticum calciamentũ. Pro eo ꝙ est *spissis*, nõ incongrue *spathalis* reponetur. Est enim *spathalium* ornamentũ muliebre, Plinio, Plauto, & aliis nonnullis a σπάω, ꝙ est delitior, vel a *Spathale Nympha* vt existimauit Hermol.

Non lapsum Ciceronem in primo libro epistolarum familiarum.

CAPVT XLII.

NAm illo si veneris, tamquam Vlysses, cognosces tuorum neminem. Sunt qui Ciceronem taxent in his verbis tamquam Homericæ historiæ parum memorem, apud quem legimus Vlyssem sub peregrini habitu Ithacam reuersum suos quidem cognouisse, omneis ipsum vero cunctos latuisse, præter Argum canem, & Euryclia nutricem. Ego vt certo scio M. Tullium virum in literis vnicũ vulgatissimã tenuisse historiã, sic etiã contenderim, illum aliunde commentũ hoc accepisse, quando in plerisq; aliis Romanos secutus annales & auctores, diuersa a cõmuniori opinione tradiderit, quale interim sit illud de *Absyrto fratre*, quẽ & *Ægialeum* vocat ex Pacuuio. Verba apposui ex 3. lib. de natur. deor. *Quid huius Absyrto fratri, qui est apud Pacuuium Ægialeus?* Sed illud nomen veterum literis vsitatius, & de *Coriolani morte*, quem Atticus scripserat pari obitu cum Themistocle periisse, de cuius nece diuersa a Thucydide Clitarchus & Stratocles prodiderunt, vt habetur effusius in lib. de claris oratorib. Potuit id Cicero ex Liuii antiquissimi Poetæ Odyssea sumsisse, ex qua & Gellius quãdoq; testimoniũ citat, quãdo & Cęcilius ex Menandro & alii ex aliis sumentes, multa addant, quæ in Græcis codicibus nõ legantur, & multa quæ leguntur secus

vertant, quod apparet in Maronis poemate, & in plerisq; aliis. Cicero certe in eo, quod dixi de claris oratoribus sic scribit: *Nam & Odyssea Latina est. Quid quod, eodē auctore, confessum est auctoribus emētiri in historiis, vt aliquid dicere possint argutius.* Haec nos aduersus Ciceromastigas, quibus plura, addidissem, sed volui aliis relinquere, quo facundiae parenti patrocinium ferrent.

Defensus a Calumnia Cicero.

CAPVT XLIII.

ILlud quoq; nonnulli ad Ciceronē pertinere arbitrantur, ꝙ legatur apud Homer. in 21. Iliados. Achillem vrbis expugnatorē dici: Αὐτὰρ ὃν ὡς ἐνόησεν Ἀχιλλῆα πτολίπορθον. *Sed postquā cognouit Achillē vrbis expugnatorē*, propter illa ad Plancū verba in 10. lib. epistol. *Tu contexes extrema cū primis, qui enim M. Antoniū oppressurit, is bellū confecerit.* Itaq; Homerus nō Aiacē, nec Achillē, sed Vlyssem appellauit πτολίπορθον. Poterā ego Ciceronem a calumnia defendere, quomodo Asconius Pedianus Luciliū: nā semel vicinū est at pene nunq; sed id cū istis vitilitigatoribus vsurpare nolo. Illud itaq; placet, vt dicamus, Ciceronem consulto omisisse de Achille, vt planius Plancū retineret, ac tum demū se verā gloriā adeptū putaret, cum oppresso & ꝓfligato Antonio, patriae numq; defuisse iudicaretur: alia, quae in illā diē gessisset, nō latis illi fore ad libertatis assertoris nomē & Reipub vindicē, vt neq; Aiaci neq; Achilli ꝑclara in bello gesta *expugnatoris vrbis* nomē vindicarūt, ꝙ postremo, quo Troia capta est, anno morte ꝑuenti ꝓre Grǽcorū non laboratunt, ꝙ eo indulgentius sibi faciendū putauit Cicero, ꝙ de Aiace nunquā de Achille semel, de Vlysse frequētius legerat, volebatq; quoquo modo poterat de Achille Plancū nō reminisci, ne id illi iā in deterius declinanti, causam ꝑstaret alienationis a Repub. Tu vero lector, si potes validiora cogita, ne obiiciatur Ciceroni (a quo eloquētia insignimur) μνημονικὸν ἀμάρτημα, ꝙ longe grauius sit quam Eupolim, pro Aristophane profuisse aut Agamemnonem pro Vlysse.

Ex Iuuenalis Satyra 6. Et nigrum Flauo crinem abscondente Galero: aliter enarrandum quam vulgo exponatur.

CAPVT XLIV.

GAlerus prēter notū capitis tegmentū sumitur interdū pro *capillamēto*, hoc est, adulterina appositicia & aliena coma. Trāquillus in Nerone; *Post crepusculū statim arrepto pileo, vel Galero popinas inibat.* Idem alibi: *Galericulo capiti propter raritatē capillorū, adoptato & annexo:* Et hoc sensu accipiendum est hic, cū superius de *cucullo* ꝑmissa mentio sit, quibus cooperisse sibi caput Messalinā intelligo. Adiuuat hoc & epitheton illud *Flauo*, ꝙ vt pileo nō conuenit, & fugienti nosci, ita comę quadrat, vt nullum magis, cū (auctore Seruio) *impudica mulieris flaua sit coma, casta vero nigra.* quod ne agnosceretur Messalina in coitu adulterino crine, & meretricio texerat, quamquā Naso in fastis ab obseruatione illa Seruii recessit, sic de Lucretia canens.

Forma placet nitensque color flauique capilli. Sed hoc postremum ab aliis ante nos animaduersum est, ne interim quenquam inuentis suis priuemus.

Patauinitas in Tito Liuio reprehensa qua esse videatur.

CAPVT XLV.

PAtauinitatem quam Asinius Pollio in Titi Liuii oratione inesse putabat, sic accipit Fabius Quintil. lib. 8. vt idem reprehensum nitidissimum historicum videatur astruere, quod plerumq; peregrina & externa illius redoleat oratio. *Quare*, inquit, *si fieri potest, & verba omnia, & vox huius alumnum vrbis oleant, vt oratio Romana plane videatur, non ciuitate donata.* At qui si res ita se habet: vt ad optimam, & omnibus cõstantem numeris orationẽ, requiratur etiã, quod opus est in vrbe nasci, ne quod Theophrasto Athenis, aliis quoq; Romæ peregrini & hospitis nomẽ obiiciatur, Dicemus in ipso quoq; M. Tullio Arpinitatem inesse. Sed cum sciamus Liuiũ, ipsum eloquentiæ parentem Ciceronẽ omnibus ptulisse, quod datur, intelligi ex eius ad filiũ epistola, in qua hortatur illum, vt M. Tullium vel eius quã similissimos imitetur, & cum esse nitore Liuianæ historiæ perspiciamus, vt nihil non Romanã redoleat orationẽ, aliud certe significare voluisse Asinium Pollionẽ per *Patauinitatem* astruemus, cũ nullum legatur in Liuio verbum nisi probum, & vere Romanum. Nam quod Franciscus Philelphus in familiari scribit epistola, eam esse in Liuio *Patauinitatem* a Pollione taxatam, quod plerumque neglexerit sequi vulgare genus orationis, & se communis sensus consuetudini minus accommodarit, non sequor, sed illud Asinium innuisse suspicor, quod cum placeret sibi breuissimus dicendi modus, & nihil probaret, quod pluribus explicetur & lacteam vbertatem in Liuio intueretur, offensus ea (vtpote ingenio suo Laconismum appetenti satis minime facienti) taxauit in illo Patauinitatem, quando in hodiernum vsq; diem Patauini male audiant de effusiore quadã sermonis prolixitate, quibus hunc tradunt esse in loquendo morem, vt semper ab ouo exordiantur, vt & in Pergomatibus ineptitudinem orationis audimus. Hanc igitur docendi copiam exosam habens Pollio, & volens (vt illius mordacissimum fuit ingenium) in historicorum principe aliquid cauillari, cum Patauinæ vrbis in loquendo morem teneret, nihil aliud habens, quod reprehenderet, obiecit in eius oratione Patauinitatem inesse. Quomodo enim Liuio indulsisset Pollio, præcipue historias taxans, qui ne Ciceroni quidem ipsi, & eius synchrono Salustio pepcerat? Illud interim citra maledicentiam dictum velit inesse interdum (quod vitium iudicabat Pollio) in Tito Liuio multa, quæ sine historiæ damno minus vbertim plerique exprimi posse existimant. Hanc ego opinionem, non manteium videri volo (quoque Caligula *verbosum Liuium appellabat*) vt scribit Tranquillus.

In Sene-

In Senecæ Epistola 108. emendatum Ennii Carmen.

CAPVT XLVI.

APud Ciceronem in his ipsis de Republica, hoc Epigramma est.
Nisi faciendo plagas, cœlestium ascendere cuiq; est.
Mihi soli cœli maxima plaga patet.

Cum cogitarem de reformatione Carminis, indicauit mihi Grimaldus integrum esse apud Lactantium Firmianum lib. 1.

Si fas credendo cœlestia scandere cuique est,
Mi soli cœli maxima porta patet.

Verba sunt Africani apud Ennium. *Mi* pro *mihi* a Græco μοι.

Inscriptaq; linteа vadit apud Satyrum ex 8. quem habeat sensum.

CAPVT XLVII.

Damasyppus ad illos
Thermarum calices, inscriptaq; linteа vadit.

Hic *linteа* pro *sudariis* exponunt interpretes, quę cum picta essent quasi inscripta videbantur, quem sensum vt non penitus damno, ita illud magis placet, vt per *linteа inscripta*, scortum ipsum in thermis prostans intelligat, vt duo taxet in Damasippo, & quod Thermas popinasque adiret potationis gratia, & ibidem Phryne oblectaretur. *Inscriptæ* enim proprie ea dicuntur, quæ titulum ostentant. Meretricum autem cellæ, quibus plerumque, vela prætenduntur, inscriptiones & prostantium nomina gerebant. Martialis.

Intrasti, quoties inscripta limina cellæ. Iuuenalis alibi.
Titulum mentita Lycisca. Seneca:

In communi loco stetisti: suppositus est cellæ tuæ Titulus: venientem recepisti. Item, *Nomen tuum pependit in fronte, pretia stupri accepisti.* Idem Seneca: *Deducta es in lupanar, accepisti locum, pretium constitutum, titulus inscriptus.*

Ex præposteро apud Iuuenalem versu, Satyræ primæ verum confundi sensum.

CAPVT XLVIII.

POne Tigillinum tæda lucebis in illa,
Quæ stantes ardent & latum media sulcum deducit harena.

Horum versuum postremum existimo nō positum suo ordine, sed inuersum, debereque statim sequi post id, *gentilibus plumis*, hac serie:

Qui dedit ergo tribus, patribus Aconita vehatur,
Pensilibus plumis atq; illinc despiciat nos:
Et latum media sulcum deducat harena.

Vt sit sensus, veneficum illum seruorum cœtu stipatum, vnūquemque prosternere, & sulcū quendam efficere e calcatis hominibus, dum incedit in lectica per theatrum, quod & alibi quæritur Poeta, & discimus a Seneca, sine cuius frequenti lectione, necesse est

multa apud hunc ignorari. Illud paulo supra, *cuius non audeo dicere nomen*: lege, *cuius nunc audeo dicere nomen*. Sed hoc audio excogitasse etiam Iacobum Constantium in his, quæ in hunc ipsum parturiebat, Poetam.

In eadem eiusdem Satyra enarratus locus alter.

CAPVT XLIX.

Acque Triumphales, inter quas ausus habere
Nescio quis titulos Ægyptius, aut arabarches,
Cuius ad effigiem non tantum meiere fas est.

Omnes de Crispino intelligunt, sed cum nulla exstet historia, quæ doceat, illum Romæ statuam meruisse & Crispinum ad maiorem contemtum frequentius proprio nomine notet Poeta, placet vt de Iosepho intelligatur, seu mauis tu, Ioseppo. Hic, vt scribit Hieronymus, a Vespasiano captus cum Tito filio eius relictus est Hierosolymis. Hic Romam veniens septem libros Iudaicæ captiuitatis Imperatoribus Patri filioque obtulit, qui & Bibliothecæ publicæ traditi sunt, & ob hoc ingenii gloriam statuam quoque meruit Romæ. Hic est ille Iosephus, qui a Iudeis Dux creatus est ad bellum contra Romanos gerendum captusque in expugnatione Iotapatæ, & ad Vespasianum per Nicanorem ductus de eius imperio prænuntiauit. Historiæ meminit Orosius, Eusebius, & Tranquillus. Hieronymus Græcum Liuium appellat eiusque recenset vigilias. Vt de hoc intelligam, vel illud persuadet, quod vbique Iuuenalis diuinaculos istos insectatur. Bene dubitat Poeta de illius natione, vt maior oriatur indignatio, dum in ambiguo est Ægyptius ne sit, an Arabs, qui Iudæas erat, a vicinitate locorum sumta denominatione. Vox illa *Arabarches*, hunc certe designat, præfecturam illam indicans, de qua supra, non sine classis labe, qui molles & effœminatos, imbellesque exercitus duxerit, indignatur Poeta, quod victus, & captiuus Iosephus, ausus fuerit erigere sibi triumphalem statuam, vt quod Hieronymus virtuti & ingenio dat, hic fortunæ & diuinationi tribuat. Ea forma dictum est *triumphales*, qua supra *Heracleas* & *Diomedeas*, vt non necessario faciant, qui codicem inuertentes *Herculeas res* contendunt.

Iynga eandem videri, quæ sit σειοπύγια.

CAPVT X.

Theocriti interpres, & Græci dictionarii auctor eandem esse scribunt iyngen, quæ sit σειοπύγια. Ioannes Baptista Pius distinguit vt iynx sit, quam verticillam Latine nuncupamus. σειοπύγια vero moracilla: addo Suidæ verba, vt vel errantibus patrocinetur, vel cum illis errare deprehendatur ἰυγξ ὁ ὄρνεον ὃ λίγουσι.

Ex 11. apud Iuuenalem, quo Lacedæmonium Pedimate lubricat orbem.

CAPVT LI.

Non nostri pudoris est, quod sequitur, tamen vt rem Latinam Iuuenus

iuuemus, non pigebit & quod ego sentiam explanare, *Popysmate* legendum puto, vt sumatur pro sibilo, qui in re obscœna fieri cõsueuit iuxta illud Martialis:

Qui ridere potest fatui popysmata cunni.

Per *orbem Lacedæmonium* præposteram Venerem accipio. Nam primi Lacedæmonii, vt refert Thucydides corpora ad Athleticam nudarunt, & oleo vnxerunt, cum olim etiam in Olympia subligaculis pugnando Athletæ vterentur. Hinc libido in pueros exarsit, vt tradit Cicero, de quorum corruptela & stupris, sæpius quæritur Poeta. *Orbem* metaphorice podicem accipe a circuitu: vt etiam *corona*, quod & alibi memini me legere. Verbum illum *lubricat* rem certe obscœnam ostendit. Hoc meum Commentum non prius lector subsannabis aut reiicies, quam diligentissime rem totam examinabis.

Quæ videatur ea Dea Plinio in 18. quam nominare sub tecto est religio.

CAPVT LII.

QVæsierat olim a me per Epistolam Ilioneus Venturellus Carpiceranus municeps meus, quam putarẽ tertiam illam Deã in omnimoda Plinii historia, *quam nominare sub tecto est religio*? respondi ad hunc modum, Plinianam Deam, de qua quæris: si te nihil mouit recens auctor, *Fortunam* esse dices *caluam* cum Antonio Constantio, quod ipsum ex præscriptis supra a Plinio verbis datur conijci, si solerter inspicies. Vale.

Apud Iuuenalem quaq; salutato crepitat concordia Nido.

CAPVT LIII.

IN promtu est omnibus, quid Politianus & ceteri in hoc Iuuenalis versiculo opinentur nuper, commentariis sententiam teneat. *Ædem* igitur *concordiæ* in curia fuisse, & ibi aliquãdo Senatum haberi solitum, testantur Lampridius & Varro. Simpliciter ergo accipiendum erit, vt dicat libertinus nobiliores Romanos subsannant coli concordiam, ad quam accedentes Senatores consultationis gratia, tantum inter se strepant: vt *nidus* pro *tecto* in modum nidi fornicato sumatur, siue pro domicilio ipsius Ædis, & *crepitat* irrisiue referatur ad ipsos patres, qui ingredientes, regredientesque & multa inuicem obloquentes strepentesque in causa erant, vt tota Ædes crepitaret, introeuntium exeuntiumque pedibus pressa, & dum alter alteri in suo consilio cedunt, salutantes eum Templum ipsum, tum astantes Patres. Est quandoque legere apud M. Tullium *exortum in Senatu strepitum*. Hinc libertini Horatio Satyrica mordacitate lita.

Cossutiana Taberna apud Ciceronẽ in Epist. famil. calce qua videatur.

CAPVT LIV.

NAm isti duo vix sunt digni quib. alteri fundamẽta credas Cesenã niteri Cossutianarũ tabernarũ, puto intelligi de *tribus tabernis*

quæ erant in via Appia non procul Antio, quarum Cicero libro 2. ad Atticum ter meminit, dicique *Cessatianos* a Cossutio ciue Romano nobili architecto, de quo Vitruuius in præfatione libri 7. Dixit autem *fundamenta*, vel quia in his plurimum excellebant vel a parte totum, quoniam optime iactis fundamentis cetera facilius superstruuntur. Audio esse, qui auctores habeant hasce tabernas esse in togata Gallia, quod equidem non possem non probare, si testimonii ancora fulgiatur, nam quod opinantur quidam de *Conso Deo* & emendandum Codicem censent, somnium est.

Sublata menda ex Eusebii Pamphili libro 5. de Euangelica præparatione.

CAPVT LV.

VBi leges apud Eusebium Pamphilium prope finem quintili. bri de *Diomede illo pugile*, scias Codicem deprauatum: non enim *Diomedes* sed *Cleomenes* puto ex Suida & Plutarcho in Romulo, quamquam & Cleomedes apud hunc quoque vocetur: hic fuit Patria Astypaleus, Astypalea, vnde est illud Bythiæ:

Vltimus heroum Cleomenes Astypalæus. Astypalæa autem pluribus in locis redditur. Est enim vna Sporadum, ab Ancæi matre appellata, alia in Co insula, alia in Cretæ medio, quarta in Samo & mons prope Acticam, auctor Stephanus.

Apud eundem, ibidem correptus locus alter.

CAPVT LVI.

IN eodem Eusebio: *Simile quid Loris accidisse fertur*, lege, *Lœris*. Quod vero sequitur pugilis nomen, deprauatũ crediderim, non enim *Eurycalem* sed *Euchymum* contenderim. De illo multa Pausanias in Eliacis, Ælianus in varia historia, & e nostris Plinius. Hic apud Cæcinam amnem desiit apparere. Eusebius & hic & superius in Cleomene alios videtur habuisse auctores. In aliquibus mihi satis sit rem digito indicasse: malo enim breuitatis quam multiloquii accusari, cum hoc citra fastidium doctorum fieri non possit. *Ihatius*, paulo supra Eusebio non proprium pugilis nomen est, sed *Theagenes* indicatur qui (vt docet Suidas) 140. e certaminibus coronas reportauit. Præter hunc Theagenem tres alios, Athenis fuisse refert Suidas diuersis temporibus.

Occultiorem subesse sensum in hoc Iuuenalis Hemistichio ex Satyra dum se continet Auster & qua sequuntur.

CAPVT LVII.

Byrrohni murena datur, qua maxima venit,
Gurgite de Siculo, nam dum se continet Auster,
Dum sedet & siccat madidas in carcere pennas
Contemnunt mediæ temerariæ lina carybdim.

Austrum pro quolibet vento poni existimant expositores: ut ego crediderim doctissimum Poetam id spectasse, quod Apher ferunt Dionysius, notum qui Latine Auster sit in mari maxime Siculo fa-

cere

uire: nam singulis æquoribus, præcipui quidam assignantur venti vt sensus sit Iuuenalis, piscatores ceteris contentis ventis, vtpote Siculum mare minus turbantibus, Noto tantum terreri, quem nouerit ibi potissimum. Dionysii carmen appositi, vt versum est a Rhemnio Fannio, seu mauis tu cum Politiano Angelo, Prisciano, quod non recipio.

Finibus & propriis exceptant singula ventos
Tyrrhenum Zephyro, Siculum sed tunditur Austro.
Adria succurrens Æoo frangitur Euro.

Eurus ergo erit apud Horatium *arbiter Adriæ* in primo carminum, quod alii non suspicantur.

Nec rabiem Noti.
Quo non arbiter Adriæ maior,
Ponere seu tollere vult freta.

Emendatus simul & expositus Fabius Quintilianus lib. 10.

CAPVT LVIII.

ET *Pollionis & Cassii reus aspernatus est.* Puto legendum *Asprenas est*: accusatus est enim *Asprenas Nonius* a Cassio Seuero, vt ex his Plinii verbis datur conici, quæ posita sunt in 35. lib. mundanæ historiæ Cap. 11. *memoria non illa fœdiore, cuius veneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obiiciebat interisse 130. consulares.* Historiæ meminit & Tranquillus in Aug. *Cum Asprenas Nonius arctius ei iunctus, causam veneficii accusante Cassio Seuero diceret, consuluit senatū quid officii sui putaret.* De hoc Cassio Seuero meminit Macrobius, Seneca, Tacitus & alibi Fabius. Cuius scripta Senatusconsultis abolita, requiri & esse in manibus lectitarique permisit Caligula, vt a Tranquillo docemur. *Asprenates*, non *Asprenas* pronuntiatur in 6. Controuersiarum ab eo, qui id operis posteris reliquit: non enim Senecam puto, quanquam illius titulo circumferatur. Quod si sequimur, dicemus mendam accidisse ex inuersione liquidæ, & lapsu secundæ, in vltimam vocalem: tametsi subboleat deesse adhuc aliquid ad integrum Fabii sensum.

In Priapeis Epigrammatu, vnda Tenedos æquoris-
que Regi.

CAPVT LIX.

NOn sum nescius locum bifariam emendari: nam Domitius in eo Iuuenalis versu ex Satyra 6.

Et parua tandem caruisse Scripho: Sic legendum præcepit *undarum Tenos*, quanquam vrbem non sane magnam habet, verum Neptuni fanum ingens in luco extra muros spectatu dignum, in eo capacissima discumbentium conuiuarū ædificata sunt triclinia. Illud signum est, abundantem finitimorum multitudinem eo conuenire solitam, qui vna Neptuni sacrificia celebrarent. In hac duo olim fuerunt sepulcra Zechi & Calais Boreæ filiorū, quorum alterum patre flante mouebatur, vt refert enarrator A-

pollinii, & fons, cuius aqua vino non misceatur, auctore Athenæo in deipnosophistis. Est altera *Tenus* Laconiæ, vna e centum Lacobus vero Constantius sic correxit, *vnda Tenaros aquorisque Regi.* Ea vrbs est Laconiæ Neptuno sacra, vt legimus apud Pindarum in vulgatam lectionem duabus rationibus aiebat Constantius ferri non posse, cum quod secunda hendecasyllaba sedes tribrachum respuit, tum quod Tenedon Neptuno sacram nullus scribit. De syllaba videant alii: quanquam illud affirmare possum legisse me cum Federico Bentiuolo & Antonio Bonano setinantibus, in vetustissimo codice, qui fuit Nicolai Perotti Antistitis Sipontini, & hic, *vnda Tenedos aquorisque Regi*, & infra: *quadam senior Hectoris parente*: pro eo quod ex Martiale & aliis *ferior*, a quibusdam instituitur. Nam quantum ad historiam attinet, hoc deprehendimus, apud Ænanum de varia historia, *Tenedos*, vocata quandoque *Leucophrys*, deinde a *Tenide* puella *Tenedos*, quæ odio nouercæ calumniam apud patrem passa, quod a tibicine compressa fuisset, in pelum ab eodem posita, & fluuio Cydno permissa, delata est in hanc Insulam, vbi Neptuno templum dicauit, in quod Tibicines ob puellæ infamiam ex lege non ingrediuntur. Veritati consentaneum est, vt aquis illæsa puella, Neptuno delubrum erexerit.

De Meropum etymo.

CAPVT LX.

VEllem vt qui *Meropes* dici homines tradunt a μερίζω & ὄψ, φ vocem habeant diuisam, id est, quod hic alia, ille alia lingua loquatur, vel diuisam, id est, articulatam, quod soli homini datum est inter animantia: illud quoque adderent, quod refert Hyginus *in signo Aquilæ*, fuisse *Meropen* quempiam ab Iunone demum in Aquilam versum, inter sydera constitutum, qui homines a se *Meropes* appellauit. Est legere aliquoties id nomen apud Homerum pro ipsis mortalibus.

Emendatus Apuleius in 5. & expositus Maro in Bucolicis.

CAPVT LXI.

SEd prius inquit, *(centies) moriar quam tuo isto dulcissimo cannabio carear.* Fuit quado *centies* legerim, cum Britannico in his ex 5. *de Asiano Aureo*, φ etsi nunc quoque placet, non tamen dixi tacendum, quod vetustissimus seruat codex Ioannis Baptistæ Ægidii septempedani, *sexcenties*. Nam mille, centum, & sexcenta, sæpe pro infinito numero accipiuntur: quo modo Bucolicum Maronis carmen intelligendum contendunt, non pauci, quos ego non sequor. *Millemea Siculis errant in montibus agna.* Natid ex Theocriti imitatione dictum crediderim, apud quem sic Cyclops, βοσκήματα ἐκεῖνα: *oues mille pasco*, vt integri quoque Serui habent commentarii.

Et laudant Catuli Iulia templa senes, apud Martialem lib. 5.

CA-

CAPVT LXII.

Iulia templa, Capitolium Domitius accepit ductus eo versu, qui est in 6. de filio Reguli:

Iam clamor centumq; viri densumq; corona
Vulgus & infantes Iulia tecta placent.

Sed hic per *tecta Iulia*, Basilicam Iuliam, in qua cētumuirales causę agebantur, significari contenderim cum Cataneo, de qua Plinius in Epistolis. *Descenderem in Basilicam Iuliam auditurus, quibus proxima comperendinatione respondерem.* Dubitari potest, cur Capitolium templum *Iulium* vocetur, cum auctore Plutarcho in Publicola, neque ędificatum neq; instauratum neque consecratum a Iulio Cæsare constet. Primum enim a Tarquinio Superbo cōstructū, dedicauit Horatius Pulluillus, quod bellis ciuilibus signi consumtum est. Secundum vero instauraūit Sylla, dedicauit Q. Catulus, hoc rursus Vitellianis seditionibus euerso & diruto, tertio Vespasianus de integro opus aggressus perfecit. Hoc rursus incēso, quartum a Domitiano perfectum consecratumque est. Puto igitur, *Iulium Templum* appellari Capitolium, quasi Romanum dicas, per exochen a *Iulio* Alcanio Romani Imperii auctore iuxta illud lib. 9.

Solus Iulias cum tam retineret habenas. Quanquam hic rectius *Iulia* existimem in Domitiani gratiam, & ita scripsisse Martialem crediderim, quo modo & Propertius:

Ducebant macra Iulia sacra boues.

In primo item Syluarum libro apud Papinium Statium, At laterum passus hinc Iulia templa tuetur.

CAPVT LXIII.

Hic quoque *templa Iulia* pro Capitolio sumit Domitius, quod nō placet: nam puto intelligi de Æde *Veneris genetricis*, quam construxit Cæsar, vt prius ad Pharsalum vouerat, bellum imturus, auctore Appiano. Huius Ædis meminit & Suetonius in Augusto. *Verum adhibito honoribus modo, bifariam laudatus est per Ædem Diui Iulii a Tiberio.* Et Naso:

Aut vt erunt patres in Iulia templa vocati.

Non mutandum apud Silium Italicum in 8. Punicorum lib. 1.

inuisaque tauro Pasiphae.

CAPVT LXIV.

Hic genus orditur *Minos inuisaque Tauro Pasiphae*, emēdandum putant nonnulli in *Missa*, vel in *mixta*, vt conueniat cum Archetypo Vergiliano:

Suppostaque furto Pasiphae, sed cum non nisi necessario codici manus medica adhibenda sit, & legamus apud eundem Maronem in Bucolicis, taurum Pasiphaem fugere solitum, & idem Ouidius de Arte, canat, non mutandum versum contenderim. Hac mihi aliusisse videtur Marullus:

Cum male defertum ſequeretur in auia taurum,
Sic Venerem contra Gneſia queſta feram eſt.
Si mihi bos fuerat Dea te vir Dance futurus,
Cur non inſana Pratidos ora dabas?

In Tranquilli commentariis nihil mutaret Beroaldus. De tauri cubitu tacēdum hic ſibi Silius exiſtimauit in gratiam Galbæ, cuius mentionem ſuperior habet verſus.

In eodem Punicorum 8. declaratus & emendatus locus alter.

CAPVT LXV.

Qvi Fiſcelle tuas arces Pinnamque virentem. Puto legendum *Myſcelle*, vt intelligat de Crotone, quod mitor ſilentio prætereritum ab expoſitore: non enim legi de *Fiſcello* loci conditore: alioqui ea vox priſcis, mollis caſei appetitorem ſignificat. Crotonem autem, vt ſcribit Strabo lib. 6. conſtruxit *Myſcellus*, quem Naſo *Myſcyllum* vocat, habuitque operis ſocium Archiam, eum qui Syracuſas condidit. Vnde mendoſe legi apud Solinum dixerim, *a Myſcello & Archæo Crotonam*, pro eo quod eſt, *Archia*. In ſecundo Europæ ſinu *Crotonem* enumerat Plinius.

Apud Iuuenalem Satyra 5. tanquam habens tria nomina.

CAPVT LXVI.

Dvcere planta velut ictus ab Hercule Cacus
Et ponere foris, ſi quid tentaueris vnquam
Hiſcere, tanquam habeas tria nomina.

Addo huic loco & illud, vt referatur ad tria illa Corneliorum nomina, a quibus & prouerbiū deducit Auguſtinus in libro de Grammatica, τρία κόρακες. Fuerūt autē hi peſſimi pernicioſiſſimique omnium *Cornelius Sulla*, *Cornelius Cinna*, *Cornelius Lentulus*. Non ſum neſcius in Græcis commentariis aliter legi.

Apud eundem Satyra 2. Ille ſupercilium madida fuligine tinctum, obliqua producit acu.

CAPVT LXVII.

Obliqua acu: Calamiſtro interpretantur expoſitores, ſed cum *calamiſtrum* cinere calefactum ad capitis tantum ornatum adhibeatur, vnde & *calamiſtrata* dicitur *coma*, non incommode *acu*, quæ *crinalis* ab Apuleio vocatur, accipiendum putarim: nihil quis *volſellas* malit, quibus ſolebant ſibi plerumque pilos euellere: quod noſtrates quoque puellas in ſuperciliis efficere, rumor ſpargit: nam & obliquæ ſunt volſellæ, & iis ceratis extenduntur ſupercilia, de quibus Martialis ſic:

Purgentque ſcaua cana labra volſella.

Emendatus Beatus Hieronymus in Epiſtola ad Donnionem.

CAPVT LXVIII.

Et in tantam veri opinionem eloquentiæ, vt ſoleant dicta eius Curatorum eſſe dictata. Puto emendandum *Curionum*: nam vt do-

vt docet Plinius, in vna familia Curionum, tres continua serie oratores exstiterunt. Illud vero infra *scurrarum est & paraturum*, corrige, *parasitorum*.

Ex eadem Epistola sublata menda altera.

CAPVT LXIX.

Voluit scilicet homo peritissimus, vt veteranus miles, vno regatu gladii percutere vtrumque. Titus Ianus Marius Grimaldus *rotatu* legendum me monuit, vt sit *ensis vibratione*. Ego vero, *roratu* rectius putarim, vt alludat ad *milites* qui *Rorarii* vocabantur, de quibus hęc Sextus Pompeius: *Rorarios milites vocabant, qui leui armatura primi prælium committebant, quod vt ante imbrem fere rorare solet, sic illi ante grauem armaturam quod prodibant, Rorarii dicti.* Eorum sæpe meminit Liuius.

Locus ex Priapeis Epigrammatis.

CAPVT LXX.

Ad me nocte solet venire, & affert
Pallorem maciemque larualarum.

Sic habet Codex ille manu scriptus Nicolai Perotti, cuius testimonium supra quoque citauimus. Nam Philippus Beroaldus vulgareis secutus Codices *larualem* legit, vt sit Diœresis: quod non omnino displiceret, nisi integram lectionem putarem, quam nos ex prisco exemplari attulimus. Illud interim pręterire nolo, opus hoc nō videri diuersorum Poetarum, sed vnius, quādo in primo statim Epigrammate pręponat, in secundo vero causſam afferat, cur minus inuocet: quod non vtiq; accidisset, si id opus a pluribus editū fuisset. Sit ergo vnius Vergilii, vt a Catanæo in Plinianis Epistolis late ostensum est.

Sublatus nœuus ex Hygini codice in signo Leonis.

CAPVT LXXI.

Cum Ptolomæus Beronicen Ptolomæi & Aristotelis filiam sororem suam duxisset vxorem, & paucis post diebus Asiam oppugnatum profectus est, vouisse Beronicem si victor Ptolomæus redisset, se detonsuram crinem. Quo voto donatum crinem in Veneris Arsinoes confinditis posuisse templo: Duas in his verbis mendas inesse suspicor, non enim *donatum* legēdū crediderim, sed *damnatum*, iuxta illud Maronis in Bucolico ludicro. *Dānabis tu quoq; votis.* Pro eo quod est, *confinditis*, vox nullius significati, vide an *cōfossum* reponi possit. Ad doctos reiicio. Quæ sit *Arsinoe* docebit Strabo. De Ægyptia accipiendum est, nam plures hoc nomine ciuitates memorantur.

Eiusdem ex Capricorno locus alter.

CAPVT LXXII.

Dianam Ælaro simulatam. Sic legitur in peruetusto Hygini codice, qui fuit Lazari cuiusdam, qui aliquandiu Anconæ humanas docuit literas, ex qua lectione facile agnosci potest emēdādum *Æluro*: quæ vox Græcis *felem* significat: vt conueniat cum no-

tissima fabula, qua canitur Dianam in Catum versam. Naso: *Fele soror Phœbi latuit. Æluro* pro domestico animanti vtitur apud nos Lucilius. Non me fugit ab aliis aliter legi & emẽdari, sed hanc esse genuinam lectionem semper existimaui, quam & Philippus Beroaldus sequitur, in vltima Tusculana.

Correpta vox in Latinis Plutarchi codicibus ex Pelopida vita.

CAPVT LXXIII.

Cedasthumque iubere fluuam puellis virginem pro hostia mactari, lege *Scedasum*, vt supra *Scedasi*. non *Cadasi*. Illius filiæ duæ fuerunt, Hyppo & Miletia, siue vt quidam aiunt, Theano & Euexippa, vt late refert idem Plutarchus, in iis quæ de amatoriis scripsit narrationibus, vbi non *pulcram virginem*, sed candidum equi pullum ad virginum sepulcrum immolari iubet Scedasus. Deiis etiam Hieronymus contra Ioannanum, qui vt rei quam tum agebat inseruiret, tradit mutuis vulneribus cõcidisse, quas Plutarchus interemtas a Spartanis refert.

Defensus a Calumnia Seruius & enarratus Maro in 7. vrit odoratum nocturna in lumina cedrum.

CAPVT LXXIV.

Cedrum hic plerique non *arborem* accipiunt cum Seruio & Asinio Pollione (nam eum esse docebimus, qui Donatus creditur) sed *Cedri succum* propter illa verba Plinii ex 19. naturalis historiæ cap. 5. *Cedri succus ex ea quomodo fieret, diximus, magni ad lumina vsus, ni capitis dolorem inferret*: Alii vero *tædam* interpretantur: quod idem scribit Plinius in 16 Cap. 11. *Pix liquida in Europa e tæda coquitur naualibus muniendis, multoque ac varie vsus, lignum eius concisum furnis vndique igni extra circumdato feruet. Primus sudor aqui modo fluit in canal, hoc in Syria Cedrum vocatur, cui tanta vis est, vt in Ægypto, corpora hominum defunctorum eo perfusa seruentur: sequens liquor crassior iam picem fundit, hic nursus, in cortinas æreas conlecta aceto spissatur & coagulata Brutteogmen accepit.* Sed cum constet, tradente etiam Seruio, Maronem locum hunc ex Odysseæ 5. mutuatum, de *Cedro arbore* omnino intellexisse Poetam dicendum est, quemadmodum & Græcus, quod exposuit Plinius his ex 13. *Nota etiam Homero fuit, θεῖον Græce vocatur, ab aliis thya. Hanc igitur interodores vri tradit in delubris Cereri, quam Deam volebat intelligi, magno errore eorum, qui odoramenta in eo vocabulo accipiunt: cum præsertim eodem versu Cedrum Lycemque vna tradat: in quo manifestum est de arboribus tantum loquutum.* Hactenus Plinius. Delinuit igitur Seruium lanciniare quidam male in studiis feriati, quando ille Plinium & Homerum, cuius pedagogum Vergilium dixeris, opinionis suæ habeat auctores. Operæ pretium est cognoscere, quam infideliter locus hic Latine versus sit. Illud interim prætereundum non est, in

verbis

verbis, quæ ex Plinio citauimus, Calypſus vel Calypſonis legendum eſt, quod Beroaldo Philippo acceptum referas, non enim animus fuit deiicere quemquam ab inuentis ſuis, vt conueniat cum Homero.

Emendatus ſimul & expoſitus Satyricus Poeta & inibi, de Ganymedis etymo & Martialis verſiculo.

CAPVT LXXV.

NVper etiam vt repstophanum Iſidis & Ganymedis Pacis & aduecta ſecreta Palatia matris.

Ita lego ex Satyra 9 apud Iuuenalem, non vt alii *Galimedem*. Quid enim dici poteſt frigidius quam, vt accipiamus *Ganimedem pacis*, id eſt, ſtatuam Ganimedis in templo pacis, quod nulla ratio verum videri ſinit. Nam qui citatur ex libr. 7. Martialis verſus deprauatur ab expoſitoribus, non enim *pace* reclamante ſyllaba, ſed *Paphia* paſſim legitur hoc modo:

Sic tibi laſciui non deſit copia farti,
Sitne cupis Paphiæ ſeu Ganymedis ales.

Neque hoc dico, quod minus reminiſcar quæ refert Lactantius in primo de falſa religione libro his verbis: *Ita enim deorum ſimulacra confingunt, vt ex ipſa diuerſitate ſexus appareat, vera eſſe, quæ dicunt Poetæ. Nam quod eſt aliud argumentum, imago ratamrai & effigies Aquilæ cum ante pedes Iouis ponuntur in templis & cum ipſo pariter adorantur, niſi vt nefandi ſceleris ac ſtupri memoria maneat in æternum.* Ganymedis vt etiam Valla agnouit, legendum, vt intelligatur a ſuperiori phanum. Hunc Xenophon in ſympoſio a ſoue raptum, ſcriptum reliquit ob ingenii præſtantiam, dictumque ex tribus verbis Homericis, hoc eſt, *ladatur, prudenter, intelligens.* Græca verba apponerem, ſed impreſſoris habenda eſt ratio. Vox vero neceſſaria eſt γαίνυται, id eſt, lætatur. Syllabam in verſu Martialis non me præterit poſſe defendi certa ratione, ſed vbi non neceſſitas cogit, audendum non eſt: Hanc lectionem etiam probat Volaterranus Raphael.

Non mutandum apud Naſonem: Ecce Coturnices inter ſua prælia viuunt.

CAPVT LXXVI.

QVoniam ſcribitur a Plinio in 10. omnimodæ hiſtoriæ *Coturnicibus venenoſemen, gratiſſimus cibus*, & repetitum eſt ab eodem, *venenis Capreæ, & Coturnices cibos habent gratiſſimos ſemina venenorum*, & a Lucretio lib. 4. canitur,

Præterea nobis veratrum eſt acre venenum,
At capris adipes, & coturnicibus auget.

Eam ob rem non deſunt, qui ita hunc Ouidii verſum legant ex elegia, in qua Pſittaci ploratur obitus:

Ecce Coturnices inter ſua prandia viuunt,
Forſitan & ſiunt inde frequenter anus.

Sed cum Poeta doleat, quam feliciores viuant alites, & assidue inter se rixantes, & mitissimus placidissimusque Psittacus interierit, nequaquam immutandus est codex, quod datur intelligi ex superioribus versibus,

Raptus es inuidia, non tu fera bella mouebas,
Garrulus & placidæ pacis amator eras.

De perdicum, & coturnicum inter se pugnis, scribit Aristoteles lib. de Animalibus 4. Sed verum Poetæ sensum, cognouit Maurus Niger interpres.

Dici Latine, in quantum, & ostensum, & deprauari Nasonis carmen ex libr. 11.

CAPVT LXX.

MEmini me olim reprehensum, quod in cum fabulatione literaria, quam plerumque Septempede habebamus, nescio quo casu, *in quantum* excideram, cumque rubore perfusus dicerem, videri mihi vocem esse Latinam, inquiunt quidam e circulo, si *Alexander* ille cognomento *indoctrinalis* in Latinorum scriptorum, decuria habebatur? nam quod ex Ouidio Codrus citat *in quãtum est, quaq; secuta*, viua voce audiuimus, Maturantium oratorem optimum & bonum Latinitatis obseruatorem, cum publice monuit legendum apud Nasonem,

Quippe pedum: digitos vt quantum est quaq; secuta
Traxit.

Vegetium autem reiiciendum putabat, neque interim Codrum damnamus, cum ille iudicium suum non obstringat, si diligenter introspicias. Hæc tum plerisq; ita placuerunt, vt mihi vlterius loquendi ex lege, quæ in errore deprehensum tacere imperabat, potestas sit ademta: nunc autem cum & fandi ius sit, & defendẽdi copia, volui hisce coniectaneis meis de voce ista, quam tum constitit barbaram esse, inspargere vnum aut alterũ ex receptissimis auctoribus testimonium, vt & falli existimentur ii, qui id verbum Latinum esse negant, & Ouidii carmen non mutandum appareat. Plinius igitur in Panegyrico: *Audita sunt vota tua, sed in quantum optimo illo & sanctissimo seni vtile fuit.* Iuuenalis in satyra 14.

In quantum sitis atq; fames, & frigora poscunt. Plinius item in 25 cap. 2. *Post eum Musæus, Hesiodus, Polion herbam in quantũ mirati sunt diximus.* Solinus: *Enim vero si abrũpere partem velu, quauersitas sequetur, scindiq; non potest, quoniam in quantum ductatur, extenditur.* Seruius in primo Æneidos cõmentario super eo versu, *Prospectum late pelago petit: Late petit*, inquit, *in quantumpotest.* Memini & apud Ciceronem obseruare, sed nunc locus non succurrit.

Monumenta apud Ciceronem in Epistola ad Lentulum quæ sint.

CAPVT

CAPVT LXXVIII.

Nam neque de monumentis meis abiis adiutus es, a quibus debuisti, neque de vi nefaria, quam cum fratre eram domo expultus. De monimentis, de domo rectissime exponi puto, neque illud sequor, quod plerique suspicantur, ex his ad Quintum fratrem verbis: *Enimuero si vnus homo nobilis queritur palam, te, quod edisseris, ne ad ludos pecunia decernerentur sextertia CC sibi eripuisse, quanta tandem pecunia penderetur, si omnium nomine, quicumque Roma ludos facerent, quod erat ium institutum, erogaretur? quid quod has querelas hominum nostrorum illo consilio expressimus, quod in Asia nescio quonam modo Roma quidem non mediocri cum admiratione laudatur, quod cum ad templum, monimentumque nostrum, ciuitates pecunias decreuissent, cumque id & pro magnis meis meritis, & pro tuis magnis beneficiis summa sua voluntate fecissent, nominatimque lex exciperet, vt ad templum, monimentumque capere liceret, cumque id quod dabatur, non esset interiturum, sed in ornamentis templi futurum, vt non mihi potius quam Rom. Po. ac diis immortalibus datum videretur: tamen id, in quo erat dignitas, erat lex, erat eorum qui faciebant voluntates, accipiendum non putaui, cum aliis de caussis, tum etiam vt animo æquiore ferrent, in quibus nec deberetur, nec liceret.* Nam hoc ita accipio, vt intelligam contulisse Ciliciæ vrbes pecuniam ad monimentum templumque erigendum Ciceroni, qui ibi Proconsul prouinciam administrarat, summa integritate, & continentia. Hoc solitum fieri interdum, datur cognosci ex Epistola ad Appium. Neque opus erat ad id Senatus Romani consensus, sed vrbium liberalitate & munificentia fiebat, quam rem vtpote vsitatam & aliis dare solitam, facile contemsit Cicero. Huc facit & illud, quod de fratre fit mentio, quem Cicero cogitauit in prouinciam relinquere, cessante successore. *De monimentis* ergo hic, vt infra, de domo sumatur.

De his vocibus, Hæc: qua, Nauius virtuosus, sthic piissimus, συμπολίτης, ingratitudo & conteraneum.

CAPVT LXXIX.

PONTICVS Virunius, qui proximis annis commentarios in *Chysolora Erotemata edidit*, articulum hunc citra diphthongum scribi contendit, quod a Græco veniat ἡ, quæ nobis in *e* longum vertatur, sed ignorauit ille in *a* quoque transcendere solere, vt κηρὸς, σκήνη, ἤθικὴ, *Cæra scena, Ethica.* Nec illud interim simulabo in plerisque priscis lapidibus sic notari, *Hæc*, qua per partim timide plerique vtuntur, quod ea dictione abstinuerit, M. Cicero, quibus ego illud obiter citabo, quod legitur ad Atticum: *Topiarium laudaui, ita consuestiuit hedera,*

quæ bæsim villæ, quæ intercolumnia ambulationis, quanquam & Cæcilium, Plinium, & Pacatum & Apuleium nonnunquam fugiendos putaui *Nauius* & *Nauia*, sic scribendum docet Martialis, quod non pauci negligunt,

Nauia sex cyathis septem iustima bibatur. Nec te decipiat illud Horatii in primo sermonum,

Maurius absentem Nautum cum carperet. fuit quando non dici crediderim Latine *virtuosum*, sed Romæ in Eccl. sia post campum Martium sic inspicitur: *Bene valeas quicquis es C. Martiæ coniugi bene meritæ, quæ multis cum sudoribus nixit virtuose.* Nullus non hodie *istbic* cum t. flatili scribit. Phocam certe Grammaticum auctorem non habent, asserentem pronomina ista articularia in compositione dictiam amittere. Cicero in 13. Philippica sic in Antonium ludit: *Tu porro nepios quidem sed piissimos quæris, & quod verbum omnino nullum in lingua Latina est, id propter tuam diuinam pietatem nouum induci.* Non sum nescius quosdam hoc, quod in Marco Anton. ridet Cicero, non statuisse sibi seruandum, quale fuerit quod in via Salaria pontis Anienis habet inscriptio: *D. N. piissimo ac Triumphali semper Augusto.* Sed iam tunc tempora in assentationes labebantur & barbariem, Cuiusmodi sit post deprauatam Italiæ grauitatem, quod minutissimis quibusque hodie dicitur contra sermonis Latini legem *Reuerendissimo domino.* συμπολίτης nemini nō in ore est, & Græci dictionarii auctor ponit. Sed perperam efferri, tradit Iulius Pollux vnde Cicero *ciues meos* non *conciues*, vt cancellariorum & Notariorum vulgus frequentius enuntiat. *Ingratitudinem* quoque rocem esse durius culam & raram apud veteres, vel illud suadet, quod de *beatitudinis* vocabulo quandoque dubitauit Marc. Tullius, sed cum vsu verba nobis mollienda sint, qui vtantur, non improbem. *Conterraneum* profecto qui dixerit me sectatorem non habebit, nisi tam rudem omnino existimet, vt recte putem Plinianum illud in præfatione mundanæ historiæ. Sed hæc in pulueris literaturæ studiosorum gratiam dicta sint. Nam ceteros quiloris manibus ista attingunt, primo statim olfactu substantiatos non ignoro.

Non Mutandum in Bucolicis: vsque adeo turbatur agris.

CAPVT LXXX.

ANtonius Nebrissensis in 4. de Grammatica sua libro, *turbamur* hic legendum contendit: cum quod impersonale verbum a verbis neutris, & absolutis proficisci vult, tum inquit, si *turbatur* verbum esset impersonale, cum semper actionem cum quadam generalitate significet, exponendum erat omnes aut pleriq; turbant siue expellunt, quod est contrarium sensui Poetæ, quia

quia non omnes ciues expellunt a totis agris, sed potius expelluntur. Equidem a Quintiliano standum existimo, praesertim ipsius Vergilii manum quandoque timenti. Verbum autem sic accipiendum est, vt sta turbatur, id est, Milites turbant. Nam eo spectat Melibæus, vt exsilium suum & ceterarum miseriarum velano militum furori ascribat, qui nõ contenti Cremonensium agris Mantuanis quoque suos ademerint. Hanc lectionem ille etiam codex seruat, qui vetustissimus & emendatissimus Romæ habetur in bibliotheca Vaticana. Commentum illud de verborum impersonalium formatione, vnusquisque infringere per se potest, dum modo non penitus abhorreat a bonorum auctorum vsu.

Perpensus locus apud Aulum Gellium ex libro primo Noctium Atticarum, Cap. 9.

CAPVT LXXXI.

ET coibatur societas inseparabilis, tanquam illud fuerit antiquum consortium, quod re atque verbo Romano appellatur κοινὸβιον. Expungendam dictionem illam *Romano* scripsit ad me Catanæus, & ita scripisse Gellium crediderim. Si libet sequi vulgatam lectionem, dicemus Gellium sic hoc vsurpasse, vt varro, ager, caper, fur. Et vsus obtinuit, vt Græcus, lepus, puteus, Latina sint, non externa. Nam si vno verbo Latine, *cœnobium* velis exprimere non habes, nisi dicas *conuictum*. Vnde cum vsus eius vocis venit ad Græcum decurrimus, & eo tanquam Romano vtimur: qualia sunt obiter, Rhetor, Helleborum, Sycophanta, Philosophus, Theologus, Grammaticus, Dialectica, Epigramma, & cetera id genus sexcenta, quæ ita Latinus vsus mollitit, vt iam peregrina non videantur, atque vsurpatione nostra sint. Sic nomine quoque ipso Romano donari posse iudicantur.

Defensus a calumnia Acron.

CAPVT LXXXII.

PVtant quidam memoria lapsum Acronem Horatii interpetrem quod scripserit, innouatum ab eo verbum in arte Poetica,

Ego cur acquirere pauca,
Si possum inuideor?

Quoniam legerint apud Ciceronem libro de perfecto genere dicendi, *Inuidetur enim commodis hominum ipsorum.* Sed perperam putant, hinam vt *inuidetur, nocetur, seruitur*, & cetera id genus impersonaliter efferuntur, sic qui *inuideor, Nocoor, seruior* pronuntiant, noue dicunt, quo verbo Horatius studiose ad rem suam vsus est, si diligenter inspiciatur.

Item Seruius in Ecloga cui Titulus Mœris.

CAPVT LXXXIII.

Lupi Marin videre priores. Hoc etiam Physici confirmant, quod voce deseratur is, quem prior viderit lupus: vnde etiam prouerbium hoc natum est, *Lupus est in fabula*, quoties supervenit ille, de quo loquuntur & nobis sui præsentia amputat facultatem loquendi. Hæc Seruius eo quo dixi loco, quem cum non desint qui impugnent, defendendum mihi a calumnia duxi nobilissimũ Grammaticum. Seruio mastix ergo ita accepit Maronis verba, vt id ex pauore obuii lupi, non ex ipsius natura opinetur accidere. Illud vero Plinii ex 15 mundanæ historiæ libro: *Sed in Italia quoque creditur luporum visus esse noxius, vocemque hominum quem priores cõtemplantur adimere*: ad præsens ad magica terricula refert. Et vulgi consensum propter verbum illud, *creditur*, demum non negat lupum vocem adimere, id est, esse in caussa, vt præ illius timore fiat vocis abortus: Vergilium ideirco *priores* dixisse: quia si primi lupum videremus, aut nullo, aut, nequaquam simili pauore horresceremus. Primum quid hic responderemus Theocrito, qui sententiam vertit, negans eum vocem emittere posse, non quia lupo sit visus, sed qui lupum viderit ὑφ' ἁνὸς λύκου εἶδες, *non loqueris, lupum vidisti.* Plinium autem non tantum suam, sed ceterorum etiam fidem in re mirabili obstrinxisse ex verbo illo *creditur*, crediderim, quando (auctore Probo) Vergilii quoque mos sit, vt in rebus magnis suæ opinioni famam quoque consentire pronuntiet, ne videantur fabulosæ & inanes, cum Solinus, quem vere dixeris Plinii interpretem, ita aperte commendatum hoc Seruianum probet, vt qui diutius dubitarit, dignus sit, vt semper dubitet: *Italia lupos habet qui ceteris similes non sint. Homo quem primum viderit, conticescit & anticipatus obtutu nocentis, licet clamandi voluntatem habeat, non habet vocis ministerium.* Huc alluisse Socratem apud Platonem existimo, dicentem Trasymachum sibi vocem ademturum fuisse, nisi forte fortuna prior illum conspexisset, neque desunt Philosophi & harum rerum venatores, qui huiusce vocis priuationis caussam reddere conantur, quod vtique non tentarent, nisi verum arbitrarentur.

Ex 1. Georgicorum.

Non ne vides croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur.

CAPVT LXXXIV.

Recte exponi locum a Seruio, & Probo affirmem: nam quod Philippus Beroaldus, & eo priores Domitius & Porphyrio de vino suspicantur, quod croco misceabatur, non videtur procedere, quando Vergilius eam dotem traliæ esse velit. Nam id agit nunc Poeta, vt doceat quid præcipue vna quæque ferat terra: alioqui & in Italia crocum nasci scimus. Tmolum croco esse florentissimum, tradit Solinus, & innuit Columella: is est mons Lydiæ

Lydiæ, vt cateruatim omnes memorant Geographi, quod eo dixisse valet, ne cum quibusdam in deuium labaris, qui propter illud Lucretii:

Et cum scaua croco cilici perfusa recens est, Ciliciæ putarunt Croco vino permisto fundebantur theatra, vt tradit Plinius, quo & illud ex primo libro syluarum trahunt quidam, *& olenti spargere nymbo*, quod non probo, nam vera lectio seruat *thymbra*.

Sublata ex Macrobianis codicibus menda, ex quinto Saturnalium libro.

CAPVT LXXXV.

ARati etiam liber elegion fertur, in quo de Diotimo quodam Poeta sic ait. Lege *Deiotaro*. Hic fuit Grammaticus Adramyttenas ludimagister apud Gargara Troadis, auctore Stephano, qui & ipsum Arati epigramma ponit, quod ego quoque adscriberem, nisi scirem poni a Parthasio in primo Claudiani commentario. Latine sic verti potest. *Lamentor, quod solum in Pretis sedet pueris γαμμαζέων. Beta & Alpha dicens, beta* inquam Latine non *vita*, cum sic Græce scribatur βήτα, quod confirmat dictio, quæ inde oritur, *alphabetarius*, vt *alphabetaria tabella*, quam & *elementariam* ac *abecedariam* nuncupamus, vt non necessario faciant, qui monent ita legendum apud Satyricum: *Hoc discunt omnes ante Alpha & Vita puella*, nam qui ab herba cognomine elemento nomē inditum putant, tantisper mihi improbabuntur, quo ad auctores ista scribentes afferent. Merula certe *beta* enuntiat. *Bata* vero Suidæ genus est vestis pelliceæ, quæ etiam prouerbio nomen fecit. *Atramyttum* vrbs est minoris Phrygiæ.

Explicatum Hieronymi verbum contra Iouinianum.

CAPVT LXXXVI.

ADiura Apitii & Paxamii ad balneas quoque ac fritticules & popinas se conferat. Fuit quando mendosum putarim codicem, nunc habeo auctorem tradentem, Paxamium de re coquinaria scripsisse.

Restitutum Statiano interpreti prouerbium.

CAPVT LXXXVII.

PApinii Statii interpres in expositione huius ex libro Thebaidos secundo versus,

Arcades Eusippi spolium cadit areus orbis, sic scribit: *Eusippus rex Argiuorum miræ felicitatis fuit, cuius clypeum, qui apud Græcos rem nobiliter gessisse accipiebat, vt ille per vrbem incedens honestaretur. Vnde prouerbium apud Italos cum alicuius ignauiam irriderent vt Callimachus ait.* Puto adagium hoc impressorum negligentia subreptum, restituendum, *Argiuo clypeo dignus*: De quo Erasmus in prima prouerbiorum suorum Chiliade.

Nunquid recte Theodorus Gaza in verbo, quod est fratrare in 7. de natura Animalium.

CAPVT LXXXVIII.

FOeminis etiam per id tempus exsurgunt vbera, quod fratrare dicitur. *Fororiare* vertendum erat, sed hoc Gazæ tamquam Græco homini ignoscimus. Verborum discretionem docebit Sextus Pompeius.

Emendatus simul & expositus Lactantius Firmianus in carmine de Phœnice.

CAPVT LXXXIX.

Quam nec Iulæa voces, nec tibia possit
Musica Cyrrea assimilare modis.

Iulæa voces suaues a Pari hasio accipiuntur, quod Iulis oppidum fuerit insulæ Ceæ Simonidis (quod Strabo & Theocritus tradunt) Patria, quem *melicum* a cantus suauitate dictum, docet Suidas, quæ sine expositio improbari non potest. Nam quod nonnulli opinantur a *Iulide, Iulienſis* tantum deduci, mendacium est: quando & ab *Aulide Aulideus* & *Aulidus* (auctore Stephano) & *Aulidenſis* Latine deducatur. Quod vero a quibusdam obiicitur, Simonidem hunc Cæum passim a scriptoribus vocari, & *Caam* ab illo, *Caniam* a Flacco in 2. carminum: *Cea retractes munera nenia*, interpretamentum non impedit. Nisi quis Iacobi Constantii emendationem potius sequi velit, quod equidem neutiquam puto.

Quam nec Arionia voces nec tibia possit
Marsya Sirenes nec similare modis. Iulides vulgo vocantur aues dulcissimi & exactissimi cantus. Si codici manus adhibenda est medica, sic commode legeretur: *Quam nec Hyela voces*, adque ipsis Sirenas referri possent. Est enim Hyela vrbs in sinu Pondoniati prope Sirenassas (vt scribit Strabo) quę cum ita cognominatę sint a Sirenum sede, nō absurde *Hyelæ voces* ad ipsas Sirenas deferri possunt. Et hoc ita sequor, vt Iani mens improbanda nō sit. Illud interim sciendum, quod non pauci sunt, qui *Lactantii* hunc non *Firmianum* vocant, sed *Formianum* a *Formis*, quod nec probo nec improbo. Viderint, quibus est etiam otium de iis disserere.

Emendatus versiculus in epigrammate de cantu Sirenum.

CAPVT XC.

Quodque leues calami, quod suauis cantat Aedon. Sic enim legendum est, non vt quidam rudis Ascensius putat, *quod suauis cantat & Ædo*, pro præstantissimi Musici nomine, quod tam procul a vero est, quam ipse insciliæ & incuriæ proximus est. *Aedon* enim a Græcis Luscinia appellatur. Calpurnius Poeta Bucolicus *Aedona* vocauit:

Vocalem superet si turpior Ædona bubo: Quod si sequimur iam mendum inesse putat Erasmus, & scribendum: *turpis Aedona bubo*, sic legemus:

Quodque

Quodque leues calami, quod suauis cantat Aedos. Sic enim vocatur ab Hesiodo in libro ad Persen fratrem: *Dulcis Poeta, Aedona*, pro lusciniâ, vsurpat Petronius Arbiter, *testis Syluester Aedon.* Sed veram lectionem agnouit Pius.

De Pallante Euandri Arcadis filio quadam auditu non iniucunda.

CAPVT XCI.

SCribit Vegetius in speculo historiali libr. 26. & Marcinus in Chronicis, & tempore Henrici Imperatoris Pallantis Vergiliani cadauer inuentum est, prope Romam a villicis fodientibus tantæ magnitudinis, vt mœnia vrbis adæquaret. Hiatus autem vulneris, quod illi Turnus intulerat quatuor pedibus & dimidio mensuratus est, ad eius autem caput ardens lucerna inuenta est, quæ non prius exstingui potuit, quam stylo, quod facto foramine subintrãte aere euanuit in sepulcro hoc epigramma sculptum erat:

Filius Euandri Pallas, quem lancea Turni
Militis occidit, more suo iacet hic. Historiam recenset, & Volaterranus Raphael.

In Horto Columella, Ne grauis hausturis tollentibus ilia vellat.

CAPVT XCII.

AVt fons ille tyburtei, non sede profunda
Ne grauis hausturis tollentibus ilia vellat.

Menda est in verbo illo *tollentibus*, quam fugientes quosdam sic audiui emendare, *renes ac ilia vellat.* Ego vero sic puto, *tellonibus ilia vellat.* Sunt enim *tellones* e genere vasorum non dissimiles vrnis, de quibus Vegetius, & in Rudente Plautus, vt emendauit Hermolaus.

De Augiæ stabulo ab Hercule purgato expositus Maronis versus.

CAPVT XCIII.

SEptima in Argeis stabulis impensa laboris. Puto emendandum *Augiæ*, ex Vergilii epigrãmate de ærumnis Herculis. Nã quod quidam ad *Argiua* referunt *stabula*, nugæ sunt. De *Augiæ* bubili meminit Lucianus in Pseudomante, ostenditque huius stabulum tantum habuisse congesti fimi, quantum ter mille boues pluribus annis reddere potuerint. Res habetur & apud Pausaniam in Aiacis Historiam hanc de *Augiæ stabulo*, ab Hercule purgato late narrat Diodorus in 5. libro, apud quem non *Augiæ*, sed *Augæ*, leges in implexis exemplaribus, & *aulam* non *stabulum*, quamquam in hoc postremo vna addita litera *caula* pro *aula* teponi queat, ni Græce dictum accipiamus, & nõ displicet. Eandẽ emendationem sequimur in illo: *Septimus Augiæ stabulum labor egerit vndis:*

Defensus in antri etymo Diuus Ambrosius.

CAPVT XCIV.

SCribit Diuus Ambrosius *antrum* dici, ab obscuritate quasi *atrum*, quam etymologiam conuellūt quidam, negantes Græcam vocem a Latino trahi posse. Sed cum idem M. quoque Varro efficiat in *agro*, *Apro*, *fure*, & aliis non paucis, iniquum videtur, non licere idem sanctissimo & doctissimo homini Ambrosio. Præsertim cum etiam Donatus sibi quandoque permiserit. At dicet aliquis, sed reprehensus a Seruio, sed defensus a Parrhasio. Illud certe nonnihil huc facit, quod in voce Græca Latinam diminutionem agnoscimus, vt in *ciuncula* & *siphunculo*.

Non esse Donatum, qui circumfertur in Vergili Æneida, & alia quædam.

CAPVT XCV.

IN tria illa eminentissimi Poetæ Vergilii opera plerique e priscis commentarios ediderunt, vt Seruius, Hyginus, Probus, Asper, Vrbanus Cornutus, Asinius, Donatus, Pollio & alii, quorūvigiliæ cū magna ex parte interierint, & quæ exstant in non paucis mutilæ sint, non mirum est si quæ Pollionis Asinii sunt, Donati titulo circumferantur. Nam quod nonnulli suspicantur, eum esse Tiberium Donatum, nunquam in eam suspicionem incidissent, si huius Tiberii Donati commentarios in manibus sumsissent, quorum copiam fecit mihi tempore illius calamitosi belli Feltrii, Alexander Sentinas Iurisconsultus ex gente sui nominis, Ne credam esse opus Donati celeberrimi Grammatici, Seruius facit, qui cum multi ab illo dissentiant, horum nulla fit mentio in his commentariis, qui illius nomine imprimuntur. Præterea Donatus, vt ex eodem Seruio discimus, in ipsa quoque Georgica scripserat scholia, quorum nullum apparet vestigium: ad hæc nomenta ista, in quibus quotidie compendia fieri a chalcographis videmus, Donati phrasin non redolent, si quis modo exacte iudicet. Vt Asinii Pollionis esse credam, Seruii ex Æneidos verba faciunt in eo hemistichio: *Aut duri miles Vlyssi.* Illud autem, quod Asinius Pollio dicit, caret ratione de Achemenide dictum *Miles Vlyssi.* Nam in eo, qui creditur Donatus, sic leges: *Talia quæris me narrare, quæ etiam hostis si audiret, non abstineret a lacrymis.* Ibi enim fuit vnus ex Græcis Achemenides quem fleturum dicit. Si quando de ipso Asinio (quod raro accidit) meminerit Seruius, neque illius commentum deprehendes in exemplaribus. non erit mirandū in tanta codicum mutilatione, cum hęc quę citauimus in aliquibus non legantur. Hic est ille Asinius Pollio, qui vt docet Horatius in 2. carminū, tragœdias scribebat, & res memorandas historiarum monimentis mandabat, ad quas allusit Maro. *Pollio & ipse facit noua carmina.* Illud quoq; huc pertinet, quod sunt quidam qui opinantur Parēneticon illum libellum, qui pueris primo legi solet in scholis, quemq; maximus Planudes in Græcum transtulit sermonem, vt titulo, huc ne quoque esse Catonis, eo quod

quod citetur a Gellio: *Cato in libro, qui inscriptus est carmen de moribus.* De quo Catone intelligant nescio. Illud equidem non ignoro, nullum fuisse Catonem post Lucanum Poetam, cuius mentionem hic habet libellus, quod vero refertur a Polycarpo, nulla idonea auctoritate fulcitur. Qui autem Boetio assignant, styli diuersitate refelluntur. Ego equidem incerti esse auctoris, putem, vt & apud nostros, & hinc fieri, vt ab Erasmo, Laurentio Vallensi, & ceteris non eodem semper titulo allegetur. Inde autem id nominis inditum opusculo existimo, vt hac inscriptione indicetur totius libelli pstantia & præceptorum sanctitas, quando Catonem sapientem vocant Grammatici. & dixit Satyricus: *Tertius e cœlo cecidit Cato.* Ex eo quoque apparet impressorum negligentia, quod importune in mundana Plinii historia, Tertulliani testimonium quoddam apponunt, & quod nepoti tribuitur auunculo assignant. Pulcerrimum illud, & elegantissimum epigramma de Androgyno: *Dum mea me genitrix*, quod Antonii Panormitæ putabatur, incerti auctoris fecerunt quidam impressores, cum sit Pulicis Poetæ vetustissimi, vt docet Politianus Angelus, & nos ostensuri sumus, in aceruo epigrammatum, quæ ex variis auctoribus in vnum corpus redegimus. Indicem Gellianum, quem ipse in calce totius operis posuit, in fronte hodie locãt homines omnes, sed impressorum erroribus demus veniam, vt nostris aliquando impetremus.

Defensus a calumnia Liuius.

CAPVT XCVI.

Alpeto Tyberinus celebre ad posteros nomen flumini dedit. Quã Liuii etymologiam secutus olim Seruius, non dubitauit deinde dicere non procedere, ideo quia etiam Albam ante, Tybris dictus inuenitur. Ceterum cũ Liuius & Varro in primo de lingua Latina libro, & item Halicarnassæus Dionysius sic scribant, & in Fastis canat Naso:

Albula quem Tibrim mersus Tiberinus in illo
Fecerit: non video cur a Seruio standum diutius sit.

Item Plinius in natura Raphani.

CAPVT XCVII.

DE Raphano scribens Plinius, sic loquitur lib. 19. cap. 5. *Odium tis cum vite maximum, refugitq; iuxta satos.* Allucinatum hic Plinium putat Iacobus Constantius ex ancipiti vocabuli significatu. Nam cum *Raphanus* inquit, & *radicem* & *brassicam* significet, quod brassicæ erat radici tribuit. *Caulis* enim non *radix*, cum *vite* inimicitiam gerere, a M. Tullio traditur in 2. de natura Deorum. Sed cum & ipsus in 24. scripserit, *pernicaria & brassica cum vite odia*, nulla verbi ambiguitate deceptum affirmarim: sed id quoque radici ingenitum significare voluisse: quando etiam Palladius hoc tradat: *Raphanum tamen sicut brassicam constat esse*

vitibus inimicam. Nam si circa se ferantur natura discordante refugiunt.

Apud Propertium in 2. Tu non Antimacho, non tutioribus Homero.

CAPVT XCVIII.

HIc Antimachus, de quo nunc loquitur Propertius fuit Colophonius, epicæ grauitatis cultor: cuius meminerunt Cicero Quintilianus, & in Lysandro Plutarchus. Sed cum Propertii mens eo tendat, vt ostendat Lynceum non fore tutum ab amore, quemadmodum neq; Antimachus, neq; Homerus Heroici Poetæ liberi euaserunt, illud fuerat addendum, Antimachum impatientissime Lydem dilexisse, deq; eius obitu carmen scripsisse, de qua re multa Suidas. Sed & Plutarchus, in consolatione apud Apollonium Poetam tradit, Antimachum Lydæ vxoris titulo, quam vehementer ardebat, elegiam edidisse, qua se ipsum consulatus est. De hac Lyde vxoris titulo Antimachi, leges apud Apollonii commentatores & Ouidium de Tristibus. Nam Homerum ipsam amasse & vnice illa fuisse oblectatum docet Herodotus. Ad hoc referendum esse Propertii sensum monstrat, quod sequitur:

Despicit & magnos recta puella Deos. Ne ad Antimachum Poetam Melicam cognomento *Psecam* referam, vel illud suadet, quod hic Propertianus Lynceus tragœdiæ stylum accomodabat, quam fore ait, vt omittat, & amores scribat, quando & Antimachus & Homerus grandiloqui & epici Poetæ, Cupidinis æstum senserunt.

Defensus Nicolaus Perottus & ceteri in Pyramidum etymologia.

CAPVT XCIX.

PYramidum etymon, ἀπὸ τῆς πυρὸς, id est, igne, deduci putarunt Nicolaus Perottus, Domitianus Calderinus, & alii non pauci, quos refelli video a Iacobo Constantio, asserente ex auctoritate Stephani ἀπὸ τῶν πύρων nominari, id est, a *tritico*, quod illud conducens Rex penuriam fecit frumenti per vniuersam Ægyptum, sed cum Ammianus Marcellinus Græcus homo in 22. historiæ suæ libro id quoq; tradat, etymologiam hanc vlterius improbandam non duco, Nam quod ἀπὸ τῆς πυρὸς omnia deriuata corripi putat Constantius, id in *Pyreno* non seruauit Iuuenalis:

Additur imperiis Hispania Pyrenæum Transilit.

Non contradicere sibi Plinium in 5. & 7. mundana historia libro, in soluta orationis auctore.

CAPVT C.

DE Mileto Ioniæ vrbe scribens Plinius sic inquit, in 5. *Nec fraudandæ ciue Cadmo, qui primus Mosaicam orationem condere instituit.* Idem in 7. hoc: *Pherecydi Syrio dat*: in quo sibi contradicere quibusdam putatur. Sed illud considerandum est, Plinium alicna-

alienas opiniones recitare, vnde cum Miletum laudaret, id sibi in vrbis commendatione tacendum non cogitauit, quando non solum Cadmo & Pherecydi, sed & Hecatæo hoc tribuat Strabo. vtrumq; amplectens Plinius ibi de Cadmo memorauit, vbi maxime locus requirebat. Hoc faciunt interdum & alii, quibus errori non vertitur.

FINIS.

VARIARVM ANNOTATIONVM Sylloge V.

RVDOLPHO PIO CARDINALI CARPENSI TIT. S. PRISCÆ Piceni Legato, Franciscus Floridus Sabinus. S. D.

NON *sine summa animi voluptate expertus sum humaniores literas tantum in se iucunditatis delectationisq; habere, vt quem semel ad se adlexerint, vix tum etiam dimittant, cum certissimam illi libertatis spem ostenderint. Constitueram scilicet duobus nostris opusculis recognoscendis atq; augendis, libriq; de Caii Iulii Cæsaris praestantia componendis aliquot menses dare, vt postquam summâ eis manum imposuissem, aliisue quasi arte solutus, integram operam in ea studia conferrem, qua mihi plus omnibus a pueritia arriserunt, ac in eo totus eram, cum aliud se mihi nec opinanti quidem scribendi obtulit argumentum. Veterum enim recentiumq; scriptorum nonnullos percurrens, vt aliqua, qua ad cetera locupletanda facerent, in promtu haberem, permulta partim improbanda, partim latius explicanda raptim adnotaui. Ea cum primo velut aliud agens confuse collegissem, satis pramii mihi fore ratus, si illa solus mecum legere valerem, mox tamen alia in lucem daturo, qua haud quaquam tam admiror, quam mihi (licet non satis exercitato) iuuenilis ardor, gloriaque cupido dicare posset, hac quoq; illis addere visum est, vt prater Apologiam in M. Plauti & lingua Latina calumniatores, volumenque de iure ciuili interpretibus, ac tres de C. Iulii Cæsaris praestantia libros, subiicias quoque nostras lectiones in tres itidem libros diuisas, post grauiora negotia legeres. Neque vero mihi laborandum fuit, quemadmodum plerique omnes faciunt, vt magnificum aliquem titulum, propter quem vadimonium deserere liceret, exiguo operi inderem. Paruum namque (vt recte ait Horatius) parua decent: & fumosa lucubrationum inscriptiones, iis sunt relinquenda, qui lectores dulcia vtilibus miscentes erudire pariter ac delectare, & gallinacei lecti haustum in recessu polliceri queunt. Iam κόμης ἀναλήψιας, κηρίον, παιδικτοῦ, λειμῶνος, illa conueniunt, qui cõdigna vocabula suos labores decorare nituntur: a quorum ordine non sunt excludendi, qui Musas, Memorabilium, Antiquarum lectionũ, Noctium Atticarũ, Saturnaliorum, sua lectionis dierum Genialium, Antiquitatum, Exemplorum, Annotationum,*

Coniectaneorumq; libros, Miscellaneorum centurias, & Adagiorum chiliadas composuere, viri sane eruditi, & quorum auctoritati plurimum deferas. Ego porro inter tot egregios proceres, ceu anser (vt aiunt) inter olores, inflata vocis inuidiam ex industria vitaui, vt nostra tantum prima facie ostenderent, quantum plane in adytis haberent: atque hoc tibi munusculum perpetui mei erga te, ac Etiam gentium officii, sedulitatisque pignus offero. Quod si qua tua est humanitas, non aspernaberis, erit cur meliora a nobis propediem expectes, cum aliquandiu in Graecis Latinisque versatus, assiduam posthac sacris Theologiae studiis operam dare constituerim: in quibus vt commodius versari possem, biennium iam Hebraeorum literis vacaui, in futurumque vacabo, quoad sine cortice in illis natare valeam. Quod me intra paucissimos menses, vt spero, consecutum intelliges. Vale Bononiae, 4. Calend. Maii. Anno a Christi Natali millesimo quingentesimo trigesimo nono.

FRANCISCI FLORIDI SABINI LEctionum Subcisiuarum.

Liber Primus.

AD RVDOLPHVM PIVM CARDInalem Carpensem.

An pueri hodie a Graecis literis incipere debeant, & de patrum in filiis liberaliter instituendis auaritia.

CAPVT I.

M. Fab. Quintilianus in primo Orator. Institutionum libro a quo sermone pueri auspicari debeant ostendens, ita scribit: *A sermone Graeco puerum incipere malo, quia Latinus, qui pluribus in vsu est, vel nobis nolentibus se perhibet, simul quia disciplinis quoque Graecis prius instituendus est, vnde & nostra fluxerunt. Non tamen hac adeo superstitiose velim fieri, vt diu tantum loquatur Graece, aut discat, sicut plerisque moris est. Hinc enim accidunt & oris plurima vitia, in peregrinum sonum corrupti: & sermonis, cui cum Graecia figura assidua consuetudine haserint, in diuersa quoq; loquendi ratione pertinacissime durant. Non longe itaq; Latina subsequi debent, & eo pariter ire. Ita fiet, vt cum aequalis cura linguam vtramq; tuericeperimus, neutra alteri officiat.* Haec cum pro suorum temporum conditione tam commode, quam vere tradiderit Fabius, ita tamen omnes fere hoc tempore in errorem induxerunt, vt vbique receptum sit, non minus hodie a Graecis literis pueros auspicari debere, quam cum viueret Quintilianus: quod tamen maxime est absurdum. Neq; enim eadem est nostrorum, atque Quintiliani temporum ratio. Siquidem cum illo viuente Latina lingua omnibus esset promiscua, Graecam autem tanquam peregrinam laboriosius discerent,

discerent, recte quidem Fabius a difficiliori incipiendum existimauit. Nunc porro immutata temporum conditione, quod Latina lingua penitus exciderit, nisi eam ex scriptorum, qui supersunt lectione, diuturno vsu eruamus, quis dicat pueris a Græco sermone esse incipiendum? quis non videt non minus laboris in Romano, quam in hoc discendo perferri? quis nescit non modo Latinum nobis vel nolentibus se non offerre, sed vix volentibus quidem, atque ea vna in re permultos annos insudantibus? Quamobrem nec est mirum, si pauci reperiuntur, qui vel Græce vel Latine docti merito appellari possint, cum teneri puerorum animi duabus linguis maxime diuersis obruantur, immensoq; oneri cogantur succumbere. Sed vtinã hoc solum eis offerretur incommodũ, ac non patrũ auaritia eo rẽ redegisset, vt liberos vel iuris ciuilis, vel medicinæ cognitioni, non scientiæ, sed lucri tantũ gratia initient, cui dum dies noctesq; inhiant, magis quid auarum Chremetem deceat, quã quo pacto pueri formari debeant, in animo versant. Vix enim prima Latinitatis principia doctos, aut Iustiniano, aut Galeno addicunt: illos etiam Leoninos tam barbare cõstructos, quã vilissimæ sordidissimæq; sententiæ versiculos insulsissime canentes:

Dat Galenus opes, da. sanctio Iustiniana,
Ex aliis paleas, ex istis colligo grana. Ad hanc autem nequitiam, amplissimam a teneris filiorum vnguiculis fenestrã aperiũt, dum referre negant, quali quisq; puer præceptore vtatur. Heus bone Quintiliane, quorsum nam abisti? quorsum totis viribus persuadere conatus es, tales esse adulta ætate iuuenes, quales a primis annis essent formati? Hæc secula si videres, tot labores tuos in Oratore instituendo frustra susceptos esse ingemiscerres. Clames enim quantumuis licet, ærugo tamẽ pecuniæq; cura, aliter hominibus, quam tu olim docueris, ex vsu esse ostendit. Quamuis autẽ surdis fabulam fim narraturus, aliquos tamen errores, qui ab imperitis patribus in liberorum educatione committuntur, paucis attingam. Quorum cum multa sint, ac adeo diuersa ingenia, qui opibus abundant, viz dum natos filios omnibus deliciarum generibus eousque assuefaciunt, vt non decere hominem diuitem literas scire existimare videantur. Ex horum sane ordine tam rato inuenias hominem eruditũ, quam fidelem Pœnum. Sunt post hos alii, bonas quidem literas aliquo in pretio habentes, in filiis aut. m ad illas promouendis adeo frigidi, vt nihil supra.

Quod si in eã partem illorũ forte inclinarit animus, vt literatos cupiant liberos, nullũ prorsus in deligendo eis pceptore d scrimẽ adhibent, sed initio ꝑ magistris ad magistras pueros mittũt, & inspicatũ tanto operi principiũ dari autumant, si prima literarũ elementa a mulieribus docti fuerint: quare nihil turpius excogitari potest. Sub hęc tã læta rudimenta, q auaritię, ne magistrũ domi habeant. Quintiliani pręceptũ prętexunt, male cũ iis, qui pręceptorẽ

domi alunt, agi ꝓclamant. Nã & solitudinẽ pueris obesse, contra æqualiũ æmulationẽ quã plurimũ conferre puerorum studiis, quo nomine ad triuiales Grammaticulos sub fornicibus, tenebricosissq; popinis latitãtes, nõ consultius, q̃ in intimã barbariã relegãt. Nescio. n. quanam cœli iniquitate factũ sit, vt omnis literarũ ciuilitatis, bonorumq; morũ i . peritia in iis, qui Latinas literas publice docẽt, consederit, digitoq; cõmonstrari possint, quandocunq; rei domesticæ vsu flagitante, velut ex nemoribꝰ lupi, plumis, oleo, sordibus, immũdiciisq; vermiculati in lucẽ ꝓdeunt, rã inter alios versari dociles, quã inter ceteras aues noctuæ interdiu aut bubones. Atã lepidis igitur doctoribus tantũ rubiginis, insulsitatisq; discipuli contrahunt, quantũ in reliqua ætate dediscere, nunq̃ possint. Atq; vt aliquid pueris etiam in eo ludo versantibus debeatur, nunquam nõ fieri videmus, vt bono, honestoq; loco nati, a sutorũ, veteramẽtariorum, aut similium filiis, tales condiscant mores, quales ab hoc hominum genere exspectare liceat, & ex hara ꝓducti, nõ ex schola videantur. Itaq; hoc pacto Quintiliani ꝓceptum obseruatur: quasi Quintilianus non maiorẽ in morũ, quã literarum disciplina diligentiã adhiberi iubeat, & bonæ literæ cum impuro animo fiant sciant. Atqui ille de hac re agens, ita inquit: *Nã si studiis quidẽ scholas prodesse, moribus autẽ nocere constaret, potior mihi ratio viuẽdi honeste, quã vel optime discendi videretur.* Sunt nonnulli præterea his contrarii, qui filios domi erudiendos censeant: q̃ tamen hominũ genus toto cœlo itidẽ aberrat. Dum enim quantumuis deplorata sortis homunculũ nanciscantur, cui tantũ dent stipendii, quantũ famelicus ille dentibus molere queat, liberos suos ꝑclare institui augurantur. Ex quibus officinis tales demũ discipuli prodire solẽt, quales habuerint præceptores: vt vere a nullo hominũ genere plus periculi pueris, quã a patribus impendere dicamus, quos cum ipsi non admodũ officiosos experti fuerint, talem postremo dant filiis suis formandis operã, qualẽ ipsi a parentibus accepetint. Neq; hoc ego tam libere ꝓferrem, nisi Fabiũ Quintilianum, quem libenter sequor, haberẽ huius sententiæ auctorẽ, vel cum ait: *An Philippus Macedonũ rex, Alexandro filio suo prima literarũ elementa tradi ab Aristotele summo eius ætatis Philosopho voluisset? aut ille suscepisset hoc officium? si non studiorũ initia a perfectissimo quoq; optime tractari, & pertinere ad summam credita esset?* Hæc Fabius. Quæ si iis quibus par erat, essent persuasa, hoc seculum felicissimorũ ingeniorũ maxime ferax, adeo excultũ, adeo doctissimis viris conspicuum videremus, vt cũ antiquis fere, quorum tam pulcra superstant monumenta, certare possemus. Quid illud vero, q̃ in aliquibus Italiæ ciuitatibus frequẽter fit? vt si multos forte paterfamilias liberos habeat, si qui eorũ bonã ꝑ se indolẽ ferant, mercaturæ eos illico adsignent, vt candida acutaq; ingenia ad liberales artes ab ipsa natura ꝓcreata, ad mentiendũ, multiplicesq; vsuras a miseris creditoribus exigen-

exigẽdas sint paratissima? Si q. autẽ sint obesę Mineruę, autaliquo membro capti, vtpote Vulcani Erichthoniiq; ꝓnepotes, aut e Coclitũ ꝓgenie, literariæ illos ꝓuinciæ, tanq̃ insigne aliquod munus offerant? quasi non ea optimos quosq;, & cũ corporis, tũ animi dotibus pstantes desideret: & nõ melius cum eiusmodi pueris ageretur, si cęmentariam pro literis, aut sutoriã artẽ discerent. Quod si qui (*vt inter tot hominum milia fieri necesse est*) inueniantur, q. filiorum laudis studiosi in cõducẽdo pceptore liberaliores sint, ab his quoq; non mediocriter erratur, cũ & Græcas & Latinas literas, vno eodẽque tẽpore nondũ ferè natis ostendi curant, qua re nihil est ꝙ pueris magis officiat, nihil ꝙ molles adhuc animos, ꝓmagnisq; laboribus ferẽdis minime assuetos, deteriores reddat. Quod si illos forte, cur nam hoc faciant, interroges: pulcrius esse hominem Italũ Græce q̃ Latine scire tibi respondeant. Nam Quintiliani pceptũ nihil ꝓrius eorũ adiuuare sententiam ostẽdimus. Quid ergo? Græcas ne literas aspernabimur? Minime q̃dẽ. Sed pueris interim Latinas prius, deinde cũ in iis mediocriter versati fuerint, Græcas ostendẽdas opinor post q. ntũ porro ac decimũ annum, aut vt pueri seu adolescentis captus ingeniũq; tulerit. Quin omnes, qui Græce hodie docti sunt, prius Latine se, deinde Græce didicisse, mihi cõfirmaturos confido. Quamq; (*o dii immortales*) q̃ pauci, ex iis pcipue, q. Græcas literas ꝓfitentur, vtriusq; linguæ vere periti reperiuntur? Sic enim fere receptum est vt Græcarũ literarũ ptextu, nsciriam suam q̃plurimi inuolutam tueantur. Si q. dem cũ non omnes Græce sciant, si cũ illorũ quopiam Latine forte agere velis, ad Græcas literas mox tanq̃ in asylũ confugiunt: quarum tamen eo vsq; sunt ignari, vt si a primis illos nominũ verborũq; inflexionibus detorquere velis, nõ secus operam ludas, q̃ si nauim ab echeneide detẽtam, remulco trahere contendas. Vidi ego nuper hominem ad Græcos auctores publice interpretandos, honestissimo stipendio conductũ, tam eius rei q̃ profitebatur ignarum, vt quoties sacrificulum aliquem aut eiusmodi imperitum conspiceret (hoc nãq; hominum genus sui simile ꝓfacile nouerat caudex, vt verum esset vetus ꝓuerbium, *Pares cum paribus facilime congregari*) dominicã oratione, aut angeli ad Deiparam virginem salutationem, vno anhelitu satis intempestiue explicaret: arbitrantibus iis, qui pecudem illam audiebant, nõ esse ea q̃ Aldus Manutius in suæ Grãmaticæ frontispicio pueris legẽda impressit, sed aliq̃d forte ex Thucydidis concionibus, aut Homeri Iliade. At si stipitẽ illiũ, vel mediocris literaturæ iuuenis allocutus fuisset, difficilius esse Herculi clauam, q̃ eiusmodi nebuloni verbũ eripere, experiebatur. Cui & alium non admodum absimilem noui, qui cum tres linguas, Hebræorum, Græcamque & Latinam, vt venalior esset, se scire dictitaret, si quis illum ad Latinam prouocasset, ad Græcam e vestigio vnguentatus hircus, tanq̃ in aram se referebat: in qua cũ calamistrati huius Nirei, madẽteq; cinnamo-

rum fimbrias multa arte excolentis, periculum faceres, in Hebraicam se velut in portū, quasi q̄ piratas cōspicata esset nauis, mira cū festinatione recipiebat. Hunc ego Acerlecomē, cū semel in literariā palęstrā elicere vellē, & q̄dam paulo obscuriora Quinti. loca ex ꝓpositissem, tanq̄ legislator Moses, aut Zeno Stoicę seueritatis pater, altero ad frontē vsq; sublato, depresso altero ad mentū supercilio, respondit, non placere sibi, qui de alia re, q̄ de Hebręorum literis loquerentur. At tu (*inquā ego illi*) barbate Epicure, dignus mihi vnus videris, qui inter olentes Iudæorum greges perpetuo versēris. Nec quidē hæc scribo, quo minus illas ipse didicerim, aut aliquid liberi hominis lucubrationib. dignū vel hucusq; ignorasse turpissimum putarim, vel in futurū, quantum in me fuerit, sim existimaturus: sed ꝙ inciuile sit, quū aliquē in Latinā linguā prouoces, ad aliā confugere: tanquā non hæc maxime sit digna, in qua ingeniosissimus quisq; perpetuo fere versetur: aut nō singularē ei iniuriam faciant, qui vt summa Græcarū literarū cognitione celebrentur, omnis Latinitatis exptes & esse, & haberi volunt. Iam &, si diis placet non desunt, qui cū vix annum in dialecticis rudimentis contriuerint, ꝓpediem absolutissimi philosophi futuri, vt aliquē eruditionis rumusculum apud indoctam plebē captent, negent quenquam vt aliquod Ecclesiæ institutū seruet cogendum esse, quod nulla de his a Philosophis mentio facta fuerit. Qui vt culeo sint insuēdi, nōne luce indignos iudicabimus, qui vt bene Aristotelici dicātur, ꝓtinus animam simul cū corpore exstingui se non dubitare ꝓdicat? An eos solēnia insanire, nec medici, aut curatoris egere cēsebimus? An non eiusmodi portenta, ex sanctissimo Christianorū cœtu sunt stirpitus euellenda? Itaq; vt ad rē redeam, quicunq; aliquid se abeiusmodi vappis candido animo dignū discere posse cōfidat, nihilo plus effecerit, q̄ qui hircos mulgere, vulpesq; ad aratrū iungere laboret. Atq; vt rem absoluam, summa a patribus in præceptorib. liberis deligendis industria adhibenda est, & non minor morum q̄ scientiarum habenda ratio: tū cerei puerorū animi duas linguas, Græcam Latināq;, non sunt (vt opinor) vno tempore docendi: nisi hoc quis expetat, vt non magis in hac, quam in illa proficiant, assiduisq; laboribus nihil minus quam certam eruditionē acceptam referant. Erit enim commodius, vtriusq; illud de quo dixi temperamentum, vt cum Latinos auctores non oscitanter euoluere poterunt, Græcas literas feliciori auspicio discere incipiant.

Qui auctores sint legendi, quive imitandi.

CAPVT II.

SI de Latinis auctorib. iudicare arduū vnquam ac difficile fuit, hoc sane tēpore, meo iudicio, tā est periculosum, q̄ ꝙ maxime. Cum enim noua quędam, prisciq; Romanis in verbis atque imitatione inaudita suppstitio plerosq; studiosos sic inuaserit, vt nihil Latinū existiment, ꝙ non M. Tullius ꝓpria quasi nota signarit, si quis

ceteros

ceteros auctores laudare audeat, dii boni, quantam in se inuidiam deriuarit? quot centorũ, & quidẽ mordacissimorum latratib. (sic enim appellandæ sunt modestiæ sanitatisq; expertes, quorundam miserę Ciceronianorũ voces) se opposuerit? Ea de caussa, q̃ in aliis, q̃d sentiam, haud ferme dissimulare soleo, hanc partẽ silentio pterire decreuerã, ne qui a maledicendi studio q̃ lõgissime abessem, ad odiosas, virulentasq; cõcertationes inuitus ꝓtraherer. Verum enimuero illud mihi in animo frequenter obtseruabatur, ignauum hominẽ, & ad corpus opipare curandũ a natura ꝓpereatũ esse habendũ, qui id ꝓferre dubitaret, q̃ ei ratio, aut multa accurataq; lectione confirmatũ iudiciũ suaderet. Quandoquidem nec in literis tyrannos quosdã natura constituit, a quorũ nutu nobis dissentire sit inconcessum: nec aliquẽ in quo q̃ scientiæ genere tantę pstantiæ viuere existimo, vt sua orbi seu placita, seu decreta, tanq̃ prætor edicta ꝓponere valeat. Itaq; fremant licet, quorũ sententiam de hoc negotio agẽtes nõ probauerim⁹, rẽ ipsam sic aggrediar, vt hæc nostra nemini tanq̃ legem aut regulam offeram: sed tantum, quod ipse de Latinis auctoribus cẽseam, priuato iure q̃ pauciss̃imis explicem. Atq; vt aliqua de eorum excellentia, quasi mistim, confuseque præmittamus, diuersa Latinæ linguæ tẽpora fuisse sciendũ est, de quibus quoniam distincte agere, cũ pauca nobis relicta sint veterũ monumenta, superuacaneũ videri posset, omnes qui ante M. Tullium exstiterunt (*nisi Publius Terentius, Lucretiusq;, quasi medii inter duas ætates interiecti vixerint*) veteres appellemus, quorũ seculum tametsi multos singulariss̃imos viros, omnique laude maiores ꝓduxerit. quales Plautus, Cato, Nęuius, Ennius, & multi id genus fuerũt: non pauca tamen habuit verba q̃ C. Cęsaris, M. Tullii, Bruti, Crispi Sallustii, Valerii Catulli, & mox P. Verg. Titi Liuii, Horatii Flacci, ac similiũ ęuũ, tanq̃ nimis antiqua, & obsoleta, obelo nõ immerito expunxit. Nam & Romanus sermo nunq̃ absolutior, q̃ his, quos modo dixi viuentibus fuit, & quemadmodũ qui illos ętate pcesserant, incultiores aliquanto exstiterant: ita qui postea floruere, Seneca (vt opinor) faculam pferente, sic in omnia vitiati sermonis genera defluxerunt, vt pauci inuenti sint, qui tẽporum labẽ tanq̃ charybdim sũpantes, ad felicissimos eos scriptores dictionis puritate, candore, lenitateq;, ꝓxime acceisserint. Proinde cũ horum omnium tres quasi ætates considerari queant, earũ vnã Plauto, M. Tullio alterã, tertiã vero C. Plinio auunculo assignemus, mediam pfectissimam, cuiq; nihil addere liceat, appellantes: duas autẽ, q̃ sũ pstunt, eo pacto distinguentes, vt omnia antiquorũ verba dicendiq; formulas, quas media ętas non antiquauit, ꝓ maxime Latinis habeamus: a recentioribus autẽ & iis qui non infra Plinii, aut Quintiliani scripserint, (quanq̃ & inter hos adhibendus est delectus, vt nec Senecã oratorẽ, nec Tragicum, nec Valerium Maxi. & tiusmodi Latinitatis auctores aliquo in subsellio ponamus, tunc

verba ſumamus, cũ ſuperioribus illa defuerint, ſi hoc nobis conſtiterit, Cornelio Celſo, Moderatoq; Colũellæ plus fidei in linguę ratione eſſe tribuẽdũ, q̃ Sueton. Trãquil. Corn. Tacito, Fabio Quint. Plinioq; Nepoti: maiorẽ n. licet duriuſculus pleriſq; viſus fuerit, ab illorum ordine non excludere: ſicut ex Quinti Curtii, Vegetii, Vitruuii, Palladiiq; vocibus in ſuo genere, nihil recte tanq̃ barbarum explodi poſſe cõceſſerim: cũ Lucanum, Statium, Valer. Martialem, & iis (quantum q̃dem ego conijcere valeo) meliores, Perſium, Iuuenalẽq; Latinos eſſe cõcedã: licet nihil ad Ciceronianũ ſeculi ſcriptores. Venient n. & in horũ claſſem veteres omnes Iureconſulti, aliiq;, quos data opera p̃tereo. His quaſi iactis fundamentis, cum de lectione loq̃mur, non his ſolis eam addicta eſſe debere credimus, cum ſint multa p̃ter hos ſcriptorum millia, quorum nemo non aliquid ad eruditionem cõferre poteſt, alii ẽt ad linguæ vbertatem: p̃ſertim q̃ ii quos in primo loco collocauimus, non omnia argumenta tractarunt, & ſæpenumero tacere cogemur, niſi Gellii, aut Macrobii, aut ẽt deteriorũ verbis vtamur, q̃ tamen in extremã tũ inopia ac egeſtate faciendũ ſuaderẽ: ab iis non medio cuiter diſſentiens, q̃ Aſiaticorũ more, quantũuis longo verborũ ambitu q̃dã deſignare malunt, q̃ Lactantii aut Boetii voces in ſua ſcripta ingerere. Ea ratione in cõparanda linguæ copia diligenter ſeruata, in imitatione cautiores erimus, ſi riſum doctis mouere in votis nõ habebimus. Heroicũ namq; carmen ſcribere volentes, magis Vergiliũ q̃ Lucanum, Statiũ, Valerium Flaccum, Syliumq; Italicũ imitabimur. Si comœdia magis arriſerit, Plauto aut Terentio ſimiles fieri cupiemus. Si tragœdia, quoniam veteres eius auctores Accius, Pacuuius, Ouidii Medea, Varriq; Thyeſtes nõ ſuperſunt, haud ſane habemus quẽ libenter ſequamur, p̃ter Græcos, Euripidẽ, Sophoclẽque. Si elegiam maluerimus, Tibullũ, Propertium, Ouidiũq.. q̃us hic laſciuior ſit habitus, ſectabimur. Si ſatyram, Iuuenalẽ, aut Horatium, aut Perſium. Si lyricos, Horatium. Si hẽdecaſyllabos, Iambicoſque, Catullum, qui etiam in Epigrammatibus candidiſſimus creditur, quos omnes in ſuo genere tã elegantes, abſolutosq; eſſe puto, vt eos nõ oſcitãter imitari, in magna laude ponendum arbitrer. Neq; tamẽ cuiq̃ adeo alligata ſit hæc de qua agimus imitatio, vt non aliũ in eodẽ opere, ſi videbitur, ſeq; liceat. Nullus enim adhuc inuentus eſt, q̃ omnia vbiq; exactiſſime p̃ſtiterit, & Momo ei iam in minimis ſatisfacere valuerit. Lõge tutius fuerit, cũ quibus nobis effingendũ, p̃poſuerimus, quicq̃d in aliis optimum fuerit, in noſtras ſcriptiones derriuare: q̃ M. T. Vergiliũ, Liuium, noſtroſque cõplures factitaſſe nõ ignoramus. Sed q̃ de Horatii lyricis mẽtionẽ fecimus, nõ eos ſolos in illo Poeta verſus cõmendãdos autumo, cũ ſint & alia plura, in quib. is Poeta excelluit, carminũ genera, e quibus hexametros miræ elegantiæ plenos non excipio, vt q̃dã faciunt: q̃ eis & Artẽ Poeticã, & Sermones, & Epiſtolas p̃cipue, tam

venuſte

venuſte cõdidit, vt in illis mihi egregius, in his autem propemodum inimitabilis videatur. Siquidem vt ad heroici carminis maieſtatem, quam ne affectauit quidẽ, non aſſurrexerit, non altius q̃ res poſtularet hexametris onus impoſuit: ſed de domeſticis rebus ad amicos ſcribẽs, plurimaq; ex intima philoſophia depromta ſuis Epiſtolis intermiſcens, q̃ non habet venuſtatem? Eum ego porro in illa ſcribẽdi ratione nõ illibẽtius æmulari cupiã, q̃ Lucretiũ in philoſophia verſibus tradenda, aut Catullum in Argonauticis: qui ex induſtria ipſum Horatium ſermonem ſolutæ orationi vicinũ carminibus complexum fuiſſe, affirmare auſim, quod & auctor de ſe in ſecundo Sermonum libro innuere videtur, cum ait:

Primum ego me illorum dederim, quibus eſſe Poetas
Excerpam numero, neque enim concludere verſum
Dixeris eſſe ſatis: neque ſi quis ſcribat, vti nos,
Sermoni propiora, putes hunc eſſe Poetam.
Ingenium cui ſit, cui mens diuinior, atque os
Magna ſonaturum, des nomini huius honorem.

Igitur vt ad Homeri, aut Verg. altitudinẽ non pueniit, ſuum tamen tenuit iter, & forte in hoc genere apud noſtros primus eſſe maluit, q̃ in illo ſecũdus: quãq; illi Heroicũ metrũ extulerunt, tã hic illud idẽ volens cõminuit. Iam oratorib. quis neget Ciceronẽ, quaſi lucriferũ quendã eſſe ſpectandũ, ducemq; in iis, q̃ diuinũ ingeniũ tractauit, eligendũ? quando & Latinos omnes ſuperauit, & ex Cæſaris, Bruti, Calui, Pollionis, Meſſalæq; ſcriptis nihil eſt in manibus. Sed & huic non tam ſuperſtitioſe me deuinxero, vt alios omnes Latinos auctores floccifaciam, prout non pauci ſolent. Dignum ſane odio hominum genus, & in quo non multũ eruditionis agnoſcas. Quare Titi Liuii, Criſpi Salluſtii, C Cæſaris, Varronis, Celſi, Columellę Plauti Terentii, Verg. Horat. & ſimilium locutionibus tam libenter vtar, quam Ciceronianis, niſi nimiam alicubi deprehendamus licentiam. Quod facit, vt iis non aſſentiar, qui Ciceronem Cæſaremq; tantũ, quos in ſoluta oratione tuto imitemur, exſtare putãt. At Salluſtius, inquiunt, antiquior eſt (*de Ciceronianis enim paulo poſt diffuſius agemus*) veterumq; verborũ, & priſcæ dictionis ſtudioſiſſimus: Titus vero Liuius, multa habet, q̃ primus ipſe Latio donauit: quorũ vtrumq; maxime eſt vitupetandum. Vtinam tam facile hoc aliis perſuaderent, q̃ ipſi credere potuerunt. Nam apud alios fere omnes receptũ eſt, tantæ auctoritatis & eſſe, & fuiſſe Criſpum Salluſtiũ, vt nouas, inauditaſq; voces tam culto ſeculo viuens inducere, & alias, q̃ damnatæ fere exciderant, in vſum reuocare potuerit. Aſinii q; de Liuio iudiciũ, his verbis in primo Oratoriarum inſtitutionũ libro refellit Quintilianus: *Taceo de Thuſcis, & Sabinis, & Praneſtinis quoq;, nam vt eo ſermone vtentem Vectiũ inſectatur Lucilius, quemadmodũ Pollio deprehendit in Liuio Patauinitatem, licet omnia Italica pro Romanis habeã.* Atq; ſi prauas eiuſmodi calũnias aliquo in loco ponemus, ne M. q̃dem Cicero ſatis erit euitandus, de cuius

obtrectatoribus idem Fabius in 12. lib. ita scribit: *At M. Tulliũ, non illum habemus Euphranorẽ, circa plurĩ artium ſpeciem præſtantem, ſed in omnibus, quæ in quoq; laudantur eminentiſſimũ, quem tamen & ſuorum hominũ temporũ inceſſere audebant, vt tumidiorem, & Aſianum, & redundantem, & in repetitionibus nimium, & in ſalibus aliquando frigidum, & in cõpoſitione fractũ, exſuſcitantem, ac pene (quod procul abſit) viro molliorem.* Poſtea vero q̃ triũuirali proſcriptione conſumtus eſt, paſſim qui oderant, qui inuidebant, qui æmulabãtur, adulatores ẽt præſentis potentiæ non reſponſurũ inuaſerunt. Ille tamen, qui ieiunus a quibuſdam atq; aridus habetur, nõ aliter ab ipſis inimicis male audire, q̃ nimiis floribus, & ingenii affluentia potuit: falſum vtrũq; ,ſed tamen illa mentiendi ,ppior occaſio. Præcipue vero preſſerunt eũ, qui videri Atticorum imitatores cupiebant. Hæc manus quaſi quibuſdã ſacris initiata, vt alienigenam & virũ ſuperſtitioſum, deuinctũq; illis legibus inſequebantur. Vnde nunc quoq, aridi, & exſucci, & exſangues. Hi ſunt enim, qui ſuæ imbecillitati ſanitatis appellationẽ, quę eſt maxime contraria, obtendunt: q̃ quia clariorẽ vim eloquentię velut ſolẽ ferre non poſſunt, vmbra magni nominis delitescũt: q̃bus quia multa, & plurib. locis ipſe reſpõdit, tutior mihi de hoc differendi breuitas erit. Reiiciamus ſe M. T. quod tot cauillationibus, maledictiſque viuens ac mortuus fuerit exagitatus. Cum tamen illi ea potiſſimũ vituperarent, quæ ipſi nulla induſtria conſequi poſſent, exſuperarunt eas omnes difficultates Ciceroniana opera, & Liuius itidẽ, Salluſtiuſq; nullam ob frigidos diuerſorũ ſtrepitus gloriæ iacturã fecerunt. Iecirco eorũ locutiones non magis, q̃ ſi M. T. eſſent, abhorrebo, ſed Liuium in ſcribenda hiſtoria, magis q̃ Salluſtiũ imitarer: non quia hic maior ſit eius auctor, verũ q̃ immortalem illam Salluſtianam breuitatẽ qua (*ſi Quintiliano credimus*) nihil apud aures vacuas ac eruditas poteſt eſſe ꝓfectius, anxie affectantes maximũ in diſcrimẽ venirent, ne ꝓ tanti hiſtorici ſimiis breues, cõciſi, ſcabriq; & vt paucis abſoluam, nihil minus q̃ Salluſtiani fierent: q̃ in Liuiana phraſi multo vberiore ,ptimeſcendum non eſſet. Diuerſam ab his duobus viam tenuit C. Cæſar: cuius quoniam omnia ſcripta, ꝓter ſeptem de bello Gallico libros, temporũ nobis iniuria erepta ſunt, plurimum rei literariæ incõmodi attulerunt. Quę tamen ſuperſunt, pure ſimpliciterque, & raptim exarata, omniq; ornatu, quaſi veſte detracta, tanti principis ingeniũ pulcre patefaciunt, quanq̃ annaliũ conditoribus non tã ,pdeſſe valeant, q̃ Liuii Salluſtiiq; fragmenta: q̃ & ex auctoris mente dignoſcimus, q̃ ppe q̃ ſimplices cõmentarios, vt parata haberent, vnde ſumerent q̃ ſcribere vellẽt hiſtoriã, reliquerit. Multo ꝑſtantiores, artificii q̃, pleniores eius fuiſſe orationes arbitror: in q̃bus præter ceteras virtutes, vis ꝑcipue, ſicut in Cęlio indoles, in Calidio ſubtilitas, in Bruto grauitas, in Sulpitio acumẽ, in Caſſio acerbitas, in Pollione diligẽtia, in Meſſala dignitas, in Caluo

ſanctitas

sanctitas commendabatur. Sed cum illos, quos dixi Commentariorum libros, mundissimos esse credamus, virtutes tamen, quæ ab historico exiguntur, non exacte docent. Quid enim si ducem apud milites concionantem exprimere cupias, an Cæsaris iter insistas? non opinor, cum nulla apud eum absoluta legatur oratio: quod est historico (vt si quid aliud) necessarium. Quid si rei difficultatem, horrorem, perturbationem, & alia quæ sese scribenti offerunt, verborum structura, seu contextu ob legentis oculos ponere, & facta (*vt ait Sallustius*) dictis exæquare labores? an in Cæsaris commentarios intueberis? an non potius in duo Romanæ historiæ lumina, Titum Liuium, Crispumque Sallustium? Non ob simplicem videlicet dictionem, bellicum canorem in Thucydidis scriptis Græci Latinique admirabantur: neque ob puram rerum gestarum narrationem, dulcis, candidus, effususque Herodotus, dum concitatos Thucydidis affectus remisit, conciones sermonibus, vim denique voluptate æquauit. Horum profecto in Cæsare nihil inuenias: quem his, qui apud nostros sunt præcipui, parem esse potuisse non ambigo, si non ad maiora natus, magis ipse scriptoribus materiam præbere, quam vel aliorum, vel sua gesta scriptis consecrare cupiuisset. Nec me latet M. Ciceronem in libro de Claris oratoribus de Cæsaris commentariis optime sensisse, de quibus loquens: *Ineptis*, inquit, *gratum fortasse fecit, qui velunt illa calamistris inurere, sanos quidem homines a scribendo deterruit. Nihil enim est in historia, pura & illustri breuitate dulcius.* Sed hæc de viuo loquebatur Cæsare, cum & hoc scriptionis genus apud Romanos non satis ornatum esse quereretur. De qua re agens in primo de Legibus, a se hoc munus exspectari gloriatus est, ne Latium hac in parte Græciæ cedere cogeretur. Eius verba hæc sunt, ex Attici persona: *Postulatur a te iam diu, vel flagitatur potius historia. Sic enim putant, te illam tractante effici posse, vt in hoc etiam genere Gracia nihil cedamus. Atque vt audias, quid ego ipse sentiam, non solum mihi videris eorum studiis, qui literis delectantur, sed etiam patriæ debere hoc munus, vt ea quæ salua per te est, per eundem te sit ornata. Abest enim historia literis nostris, vt & ipse intelligo, & ex te persæpe audio. Potes autem tu profecto satisfacere in ea: quippe cum sit opus, vt tibi quidem videri solet, vnum hoc oratorium maxime. Quamobrem aggredere quæsumus, & sume ad hanc tempus, quæ est a nostris hominibus adhuc ignorata, aut relicta.* Et inferius: *Quare tuum est hoc munus, hoc a te exspectatur.* Quibus mox sic respondet Cicero: *Intelligo equidem a me istum laborem iamdiu postulari Attice, quem non recusarem, si mihi vllum tribueretur vacuum tempus, & liberum. Neque enim occupato res tanta suscipi potest.* Et paulo post: *Historia vero nec institui quidem potest, nisi præparato otio, nec exiguo tempore absolui. Et ego animi pendere soleo, cum semel quid orsus, si traducor alio: neq; tam facile interrupta*

contexo, quam absoluo instituta. Hæc M. Tullius: qui si oratorium præcipue munus, historiam scribere volenti necessarium esse contendit, facile indicat C. Cæsaris commentarios plenam absolutamque historiam non complecti, non quin eorum auctor oratoria arte plurimum valuerit: sed quod bellicis rebus perpetuo, ex quo suarum rerum commentarios scribere cœpit, intentus, quod Cicero subeisiuis temporibus assequi non potuit, neque ipse quidem præstitit. Alioqui Herodotum Græcæ historiæ patrem, Thucydidemque, viros eloquentissimos foro nunquam vacasse, sed assiduum otium ad scribenda suorum gesta contuliisse, satis constat: quod apud nostros non C. Cæsar, sed Crispus Sallustius, Liuiusq; fecerunt, vt merito eorum opera Latina historia Græcæ comparari valeat. De qua re agens Fabius Quintilianus, cum hos duos impense laudasset, Cæsarem ne nominauit quidem. Ipsum vero M. Tullium aliqua Sallustii scripta legisse non ignoramus, cum ei respondens sic scribat: *An illud mentitus sum, fortunatam natam me consule Romam? qui tantum intestinum bellum, ac domesticum vrbis incendium exstinxi? Neque te tui piget, homo leuissime, cum ea culpas, quæ in historiis gloriæ mihi ducis?* Sed nos de viuente iudicare voluit, neque admodum ei in hac re fidei tribueremus, cum maximum inter eos odium flagrarit, quod ex Sallustii in Ciceronem inuectiua, ipsiusque Ciceronis responsione plane colligitur. Quas qui suppositicias existimarunt, accipiant hoc Quintiliani in quarto Oratoriarum institutionum libro testimonium: *Quid non Sallustius directo in Ciceronem, in quem ipsum dicebat, vsus est principio, & quidem protinus: Graniter & iniquo animo maledicta tua paterer M. Tulli.* Et in nono quoque: *Et apud Sallustium in Ciceronem, O Romule Arpinas.* Quod si Sallustii est criminatio, quis non Ciceronis defensionem esse fateatur? Liuium ergo, Sallustiumque in Romana historia præcipue imitandos esse colligimus: quamuis (vt superius dictum est) illius vestigia quam Sallustii sequi, commodius valeamus. Et tamen de hoc Valerius Martialis sic ait,

Hic erit, vt perhibent doctorum corda virorum,
Primus Romana Crispus in historia.

Nam si quis puro sermone Cæsaris forte candorem, aut (vt de Græcis quoque agamus) inaffectatam, sed quam nulla affectatio consequi possit, Xenophontis iucunditatem, hoc præsertim tempore scribens, se æquare posse confidat, infelix operam non minus perdet, quam

Si quis asellum
In campum doceat parentem currere frenis.

Sed vt de his hoc loco plura non dicam, hoc adiiciam, qui aut Vergilii seculo, aut supra etiam vixerint, promiscue Latinos esse habendos, nisi si aliqua habeantur obsoleta verba: eorum autem qui postea floruere voces, seu loquendi formulas, ita admittendas

vendas esse, si hominum excellentiam considerantes, non mediocrem in iis delectum adhibuerimus, cum iis minime sentientes, qui imitationem vni tantum obstrictam esse debere autumant, vt nostri Ciceroniani faciunt, qui persæpe tacere, quam Sallustii, aut Liuii verbo vti malunt: tantum abest, vt Columellam, Celsum, Pliniumque Latinos existiment, a quorum lectione nonnulli, qui in hac miseria consenuerunt, semper se abstinuisse gloriantur, ne mirificum loquendi scribendique genus Plinianis vocabulis commacularet: quasi aut Cicero cuiusquam se solius imitationi addixerit: aut vir doctus iure sit vocandus, qui vnicæ Ciceronianorum operum lectioni semper vacarit. Quid vero, quod nullum argumentum tractare norunt, si a quatuor eos Epistolis ex M. Ciceronis centonibus male contextis diuellas? Quid quod vix vnam Epistolam trimestri spacio absoluunt: Sic enim aiunt, exguo tempore nequaquam scribi,

Poste linenda cedro, & tenui seruanda cupresso.

Verum iis ego nouem annos in singulas periodos concederem, nisi cum montes parturire visi essent, ridiculum murem frequenter nasci vidissemus. Aut si aliud Ciceroni furari nossent, quam, *Non oblitione amicitiæ nostræ, neque intermissione consuetudinis meæ superioribus temporibus ad te nullas literas misi*: Et, *Quanquam me nomine negligentiæ tibi suspectum esse doleo*: ac eiusdem notæ, *Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo*: Et, *Quicquid ei commodaris, erit mihi maiorem in modum gratum.* Hoccine est Ciceronem imitari? Hoccine integra liberi hominis ætate dignum? Per me quidem, isto pacto sint non Ciceronis imitatores, sed germani potius, & eam clausulam, quandocunque libuerit his verbis, *Esse videatur*, absoluant, quam non longius, sed longissime circumduxerint, dum & mihi Romanis aliorum vocibus, quod velim exprimere permittant. Cumque aliquem mihi veterum scriptorum, quasi ducem in quopiam argumento proposuero, vt in eo negotio quod agendum suscepero, plus illi quam ceteris deferam, nunquam tamen quominus multa ex aliis si videbitur assumam, mihi interdictum putent. Nisi forte tantum sibi in Stephano Doleto præsidii esse autumant, quantum in ipso, si viueret, Marc. Tullio collocarent: quanquam longe modestius ille de hac re fuerit acturus, quam cæritus noster Alemæon: qui cum dialogum de imitatione Ciceroniana superioribus annis aduersus D. Erasmum virum doctissimum scripserit, lectorem in primis admonuit, omnia quæ in suo Dialogo Morus disputat, & loquitur, ex Ciceroniano Erasmi Dialogo iumta esse: ne Doletum sui dissimilem, id est, stylo modo inflatiore, modo flaccido esse putet. Quænam obsecro Decijs, Magijs, Iubellijs, & si quid arrogantius protulit Campania, tanta vnquam superbia innata dicitur? Non aliter

seipsum illic nominat Doletus, quam Ciceronem, aut Demosthenem solemus: cum nouus heri sub tetra lumbricus erepserit, qui modo nusquam comparebat, nunc cum comparet perit. Formidat enim, ne quis Erasmi stylum Doleti esse putaret. Quis te Dolete vnquam norat, vt te tui dissimilem esse putaret? aut quid ad hanc diem tuum scripsisti? Qualis qualis tamen sit hodie, aut sit postea futurus, nescio quo pacto Erasmum flaccidum, se autem inflatiorem putat. Cum enim vtrumque sit vitiosum, Erasmi tamen phrasis Doleti stylo comparata, satis aperte in illo eruditionem summam cum quadam orationis facilitate coniunctam fuisse ostendit: in hoc vero verborum non sonitum, sed inanem strepitum, nulla subiecta sententia, nec scientia. Quandoquidem totus ille de Ciceroniana imitatione dialogus, nihil habet aliud, quam perpetuas nugas, & vanæ insulsæque garrulitatis studium indefessum. Quæ nisi vera sunt, habebit ipse se purgandi locum, si & nostro de vulnere sanguinem sequi credet, & eodem mihi quo illi precio sal perhibetur: quanquam non sale Doletus, sed veneno suos labores aspergere didicit: quo imbutus, pulcerrimum Erasmi Adagiorum opus, quod integra quam tumuis excellentis vitæ ætate compositum videri potest, adagiorum farraginem appellat. Cōferat cum illo si potest, non suum dialogum, nec linguæ Latinæ commentarios, in quibus confarciendis tria fere lustra consumsit, sed Longolii tum Epistolas, tum orationes: deinde frontem perfricans, impudētissime in vna Longolii Epistola plus eloquii, plus artis Rhetoricæ, plus linguæ Latinæ splendoris elucere, quam in omnibus ad vnam Erasmi commentationibus pronuntiet. An non verius est, in vnica Adagiorum pagina plus doctrinæ inesse, quam in toto Longolio? At hic propius Ciceronem imitatus est. Quid tum? Illud potius expedi, quid nobis profuerit Longolii imitatio, aut quid ex ea vtilitatis percipiamus. Sit imitatus Ciceronem Lōgolius: sed plurimi multū absunt a Ciceroniano scribendi genere. Nemo tamen insanior fuerit, quam qui Longolium eorum cuiusquæ quare velit. In illo enim nihil inuenias, quam frigidum imitationis nomen: in iis vero eruditionem miram, & scribendi genus, si non Ciceronianum, Latinum tamen, & ad explicandum animi sensum satis perspicuum. Sed Ciceronianorum miseriam paucis explicemus. Negant eius obseruantiores, quicquam Latinum esse, quod non sit in Cicerone. Iam hoc nihil impudentius dici potest. Cui nam etenim antiquorum hæc vnquam insedit religio? aut quis hanc M. Tullio auctoritatem tribuit? Fuit, inquiunt, omnium Romanorum eloquentissimus. Recte quidem. Sed nō qui vnus eminet inter omnes, ceteros eradit, ac supprimit. Cumq; singularem illius eloquentiam Græci, Romaniq; omnes semper sint admirati, neminem tamen minus Latinū censuerunt, qui Ciceroni sibi effingendum non propōsuisset. Quare si non veteres, qui hoc consequi

sequi non potuerunt, sed vel eos, qui Cicerone viuente scripserũt, vel qui eidem succesſere, hac de cauſſa, quaſi parum Romanæ locutos, nouo more obſtinate aſſeramus:

---Non eſt quod multa loquamur:
Nil intra eſt oleam, nil extra eſt in nuce duri.

Quid enim? An Vergilius, Horatius, & ſimiles, quod nullum in eorum ſcriptis apparet Ciceronis veſtigium, barbari habebuntur? At Poetæ ſunt. Quid tum? Longe maior eſt eorum in verbis, quam oratorum licentia. Eſto ſane. Sed ſi hanc vbique licentiam prætendamus, ipſos omnes integre expungere cogemur, multa ſibi permittunt, ſed non vt barbaris vtantur verbis (niſi forte Vergilium accuſemus, quod gazam, magalia, & alias huiuſmodi, licet paucas voces vſurparit) non vt Latinitati minus conuenientia e triuiis capiant. Dixerit idem tertio Æneidos libro:

Anchiſem facio certum:

& ſi qua ſunt ſimilia, quæ orator non ſit probaturus: at cetera & oratoribus, & poetis, & hiſtoricis recte conueniunt. Sed de Poetis non loquimur. Hoc equidem ſcire velim, num Cæſar, Liuius, Salluſtius, ceteriq; eius præſtantiæ Latine ſcripſerint? At hiſtorici ſunt. Soli ne ergo oratores legentur? Quid ſibi igitur volunt Quintiliani præcepta, futuros oratores a Poetarum lectione auſpicari iubentis? Si Poetæ oratoribus nihil conferunt, nihil hiſtorici, nihil deniq; ceteri omnes, extra vnum M. Tullium, nõ oportebat de verborum copia ſcribentem quempiam præter Ciceronem nominare. An non potius longa illa poetarum, philoſophorum, hiſtoricorumq; examinatio hoc innuit, vnius lectionem, ei, qui orator eſſe ſtudet, non ſufficere? Neque hoc tam libere proferrem, niſi ipſum M. Tullium huius ſententiæ haberem auctorem: qui primo de Oratore libro, non tantum per omne ſcriptorum genus eum quem informat vagari, ſed quodcunque in eis vtile fuerit, ſibi vindicare vult. Sic enim ait: *Educenda inde diſcio eſt, ex hac domeſtica exercitatione, & vmbratili medium in agmen, in puluerem, in clamorem, in caſtra, atque aciem forenſem. Subeundus vſus omnium, & periclitanda vires ingenii, & illa commentatio incluſa in veritatis lucem proferenda. Legendi etiam Poetæ, cognoſcenda hiſtoria, omnium bonarum artium ſcriptores & legendi & peruolutandi, & exercitationis cauſſa laudandi, interpretandi, corrigendi, vituperandi, refellendi, diſputandumque de omni re in contrarias partes, & quicquid erit in quaque re quod probabile videri poſſit, eliciendum atque dicendum. Perdiſcendum ius ciuile, cognoſcenda leges, percipienda omnis antiquitas, ſenatoria conſuetudo, diſciplina Reipublicæ, iura ſociorum, fœdera, pactiones, cauſſa imperii cognoſcenda eſt. Libandus eſt etiam ex omni genere vrbanitatis, facetiarum quidam lepos, quo tanquam ſale perſpergatur omnis oratio.* His conueniunt, quæ libro tertio ſcribit: *Sed omnis*, inquit, *loquendi elegantia, quanquam expolitur ſcientia*

tra literarum, tamen augetur legendis oratoribus ac poetis. Sunt enim illi veteres, qui ornare nondum poterant ea, quæ dicebant, omnes prope præclare locuti: quorum sermone assuefacti qui erunt, ne cubientes quidem poterunt loqui, nisi Latine. Neque tamen erit vtendum verbis ijs, quibus iam consuetudo nostra non vtitur, nisi quando ornandi caussa parce, quod ostendam. Sed vsitatis ita poterit vti, vt elegantissimis vtuntur ijs, qui in veteribus erit scriptis studiose, & multum volutatus. Hæc Cicero. Qui si in veterum scriptis & studiose & multum volutari vult oratorem, quanto magis in recentiorum, & eorum præsertim, qui vel cum Cicerone, vel post eum fuerunt, versari debebit? Ac ne quis ipsum M. Tullium aliud scripsisse, aliud obseruasse credat, non modo per omne scriptorum genus quod eius opera ostendunt, vagatus est, sed nec vnum Demosthenem sibi imitandum proposuit: quippe qui & Platonis, & Isocratis præcipuas virtutes sit assecutus. Quamobrem hanc seu superstitionem seu religionem antiquis prorsus incognitam inauditamque fuisse, necessario fateri cogimur. Sed hic reclamabit Doletus: Poetas quidem a poetis, historicos ab historicis imitandos esse: proinde cum vnicus tantum supersit orator, necessario, cum vnum oratori positum esse debere. Equidem si Asinii Pollionis, Licinii Calui, Celii, Caii Cæsaris, Bruti, & antiquorum omnium oratorum scripta exstarent, hanc palmam Ciceroni liberrime deferre non vererer, ita quidem vt eum in scribenda oratione longe magis quam illos sequeremur: quin tamen quicquid elegans mihique conueniens apud eos inuenirem, in mea scripta decenter deriuarem, ut ipse quidem mihi Cicero persuaderet. Nam quæ lex apud Rhetores, aut aliud scriptorum genus, tam tristis, tamque dura habetur, quæ nos alicui rei sic obliget, vt ne latum saltem culmum ab eo, quod præcipitur abesse valeamus? At Cicero omnia eleganter scripsit. Sed alii forte aliquid elegantius. Vtque orationem, aut epistolam scribere volentibus, maxime imitandus sit Cicero in eisdem tamen, cur non multa ex bonis auctoribus sumta vsui esse poterunt. Quid autem quod non omnia tractaturi Cicero? Aut Latium eo in opere auctorem sequamur, minus Latini erimus? Imo maxime, sed non Ciceroniani. At ego dum Latine loquar, nisi Ciceronem prorsus effinxero, non ita discruciabor, vt vni Longolio hanc laudem tribui inique animo feram: præsertim quod eos non numerat in Ciceronianis Doletus, qui aliquot loquendi formas ex Cicerone collectas vbiq; inculcant, Grammaticorum elementorum interdum ignari: sed qui intus, & in cute Ciceronem nouerint: qui Ciceronem non voraurint, absorpserint, sed sensim delibarint, degustarint, regustarint, exhauserint, beneque concoxerint: quorum tubar fuit Longolius, quem vere Ciceronianum agnoscas, nec Grammaticæ subsidiis destitutum, nec adeo attenuatum: demum qui nominatus modo, summũ Erasmo terrorem in-

cuterec.

tueret. Quin tu potius dic mihi bona fide Dolete, quid habet Ciceronis Longolius, præter exiguam imitationis imaginé? Vbi Ciceronis ingenium? vbi eruditio? vbi candida illa & diuina phrasis? Sed in magnis voluisse satis est. Nihil enim aliud quam voluit: nisi aliter censeat Doletus, aliud sonet Longolii epistolæ, orationes; quæ cum vmbratiles mihi videantur, Pontanum, Vallam, Politianum, Theodorum Gazam, & plurimos, qui se Ciceroni exprimendo tam imprudenter nunquam adduxerūt. Longolio facile præponere soleo. Quod vero prudentissime censet Erasmus, qui bus liber ingenius non cōueniat Tullianam phrasin: cumq; desint naturæ vires, ad inimitabilē dicendi felicitatem assequēdam, nihil esse stultius, quam in eo diseruciari, quod contingere nō possit, Doleto parum probatur: quin potius ea qua solet pertinacia (nec enim vllam adducit rationem & aliter res ipsa nobis ostēdit) quasi aram tenens, quibus libet Latinæ linguæ studiosis eam conuenire iurat, si modo pure, splendide, ornate, copiose, grauiterq; dicere in votis habeant: cum nullus Ciceronis imitationi deditus fuerit, qui non ex ea aut verborum elegantiam, & copiam, aut compositionis suauitatem, aut orationis acumen sibi compararit. Quod quidem, nisi vnius Doleti esset somnium, falso scripsisset Horatius in Arte poetica:

Tu nihil inuita dices faciesque Minerua.

Quid enim? si quis ad poesin a natura formatus fuerit: num Ciceronem illi imitari expediet? an non Vergilium potius? Poetas enim nasci, ipse Cicero pro Archia poeta testatur, quum ait: *Atqui sic a summis hominibus, eruditissimisque accepimus, cetera rerum studia, & doctrina, & præcepta, & arte constare, poetam natura ipsa valere, & mentis viribus excitari, & quasi diuino quodam spiritu efflari. Quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas, quod quasi Deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse videantur.* An igitur sic nato literarum studioso expediret Ciceronem imitari? Quid si historiam scribere in animum induxerimus, Ciceronemne, an T. Liuium, aut Cæsarem, aut Sallustium sequemur? Ciceronem, inquit Doletus, & in ea scribenda se reliquum temporis insumturum pollicetur. Verum ego nunquam adeo astutus fui, quin Liuio, aut Sallustio in hoc opere, quam M. Tullio similior esse optarim. Sed quid mihi his opus est, ait Doletus, cum Latini omnes ad eruditionem nonnihil conferre possint: ad imitationem autem, & verborum copiam nihil prorsus? Sic enim existimat, ex Marci Tullii verbis omne scripti genus commodissime conflari posse, vt ex eisdem coloribus pictor vel Herculem, vel Achillem, vel Stentorē, vel Thersitem, vel Helenam, vel ceruum pingere valet: quæ cū stultissime & sentiebat & credat Doletus, plena sunt futilitatis, inanitatisq; leuitatis. Cū enim omne scripti genus proprios habeat limites, proprias eram virtutes, quo pacto Ciceronē in historia imitabimur, quā illē

nunquam scripsit: nisi forte tres libros, quos de suis temporibus carmine composuit, quique multis iam seculis exciderunt, historiam appellemus? An idem est historiam scribere, quod orationem in concione habere? Aut Doletus nouo modo, inauditaque ratione historiam est conditurus? Nam id mihi præclare polliceri videtur, proposita illa aurificum industria, qui eandem bracteam sic immutare valent, vt primæ formæ nihil maneat, & ex catello leo, tum ex leone catellus confletur. Eadem enim ratione sententias ex M. Tullio collectas sic inuertere licebit, vt dituentes, ædificantes, & quadrata rotundis mutantes, ita omnia commiscearnus, vt sua, si reuiuiscceret Cicero, non esset agniturus. Cumque sententiæ lumina sint, gemmæque orationis, eas non ex stercore conquirendas, eliciendasque putat Doletus, sed ex ditissimo Ciceronis mundo, gemmis (vt ait) lectissimis, & vndique pellucentibus spectabili. Fecit hic suo more Doletus, dum omnes Latinos scriptores, præter M. Tullium, stercus appellauit. Responde mihi bellua, an stercus est Vergilius? an Cæsar? an Liuius? an non tu potius dignus, qui in stercore suffoceris? Aude furia tuos illos insulsos Latinæ linguæ commentarios efferre, & die Romanos auctores excepto Ciceronc omnes ad vnum stercus esse. Quid mirum, si Erasmus Doleto displicuit, cui tot excellentissimi scriptores sordeant? aut quid aliud potest nebulo, quam innatum virus non in Erasmum modo, atque vniuersam Germaniam, sed in Gallos etiam effundere? Iam nemo non exsecretur hominis improbitatem, si caussam, ob quam Erasmum sibi omnibus conuitiis lacerandum proposuerit, explicemus. At ea hæc est, quod cum diis hominibusque incognitus ecquo emergere vellet, hoc se in animo præcipue habere dictitabat, vt cum celeberrimum aliquem virum acerbissimis, maximeq; inhumanis criminationibus ac maledictis impetiisset, non parua sibi gloriam acquisitũ iri speraret. Hos stimulos, seu rabiem potius, intra pectus versans, & eum osurus, quẽ nec nouisset, nec sibi inimicum fuisset expertus, primo in doctissimum virum (cuius nomen supprimam) Francisco Valesio excellentissimo Gallorũ regi non mediocriter carum, quosdam versiculos Archilochios (hoc enim genus supra modum diligit) aculeorum plenos conscribere adortus, ab amicis admonitus est, id regi iniucundum fore, cum singulari eius, quem sibi hostem delegerat, eruditione delectaretur. Proinde alium quęreret, cum quo eiusmodi simultates exerceret. Sic vestigãti Erasmus Roterodamus in mentem venit: qui cum a plerisque iuuenis sollicitatus fuisset, nihil minus morti iam proximus extimescebat, quam furentis Doleti tragœdias, quibus (sic enim eius dialogum appellare libet) quando non vnũ Erasmum, sed integram Germaniam conculcare nititur, indignum se esse ostendit, quem vel Itali, vel ceteræ nationes aliquo iudicio præditum existiment. Cum enim hoc ab iis, qui bonas literas diligunt, exige-

exigatur, vt omnes earum adprime peritos vbicunque natos & ament, & laudibus efferant, contra Doletus eorum, qui viuunt neminem præter Budæum, Sadoletum, ac Bembum, alicuius eruditionis esse putat, neque id quidem, quod ita sentiat, sed vt Budæi gratiam frigida sibi conciliet assentatiuncula. Sadoleti autē, Bembique nomen, in hoc nouo imitationis genere defendendo inuidiæ opponat. Nobis certe ij sunt Itali, qui de elegantioribus literis bene merentur, vt Hannibali, qui hostem ferirent, erant Carthaginenses. Idcirco, quod Germanos omnes (loquar enim apertius) nullo hominum habito discrimine deridet, singulari hominis leuitati, ne dicam stultitiæ, est adscribendum. Quod vero Erasmi nomen, sibi ex hominum memoria deleuisse videtur, eius gloriam nihil omnino apud doctos ob tam friuolas nihili hominis calumniationes iacturæ feciſſe intelligat. Atq; vt Zoilus Homeri poemata non exstinxit, neque Vergilii Carbilius, licet omnes in hoc vnum neruos intenderint: ita Erasmi Roterodami opera, qualemcunque de eis eruditi sententiam tulerint, Doleti maledictionibus ex hominum manibus non excident. Sed vt ad imitationem redeamus, cum omnes Latinos sese ad vnicum Ciceronem effingendum conuertisse hic noster philosophus mentiatur, isque nullum imitatus sit, sua sponte omnibus numeris absolutus & perfectus, satis deinde inconstanter ei, qui res sacras Ciceronem imitari cupiens tractare velit, desintque apud M. Tullium nomina nostræ ætati cognita, concedit, vt suo ea iudicio aliunde quærat, Ciceronis autem neruos, prudentiam, acumenque imitetur. Hoc loco optimo iure de te cum Horatio dicere possum:

Quo teneam vultus mutantem Protea nodo?

Si enim vnicum Ciceronem, qui nulli se nec Græco, nec Latino addixerit, sed suo potius more scripserit, imitandum esse tantopere contendis, verba quidem, quæ apud illum non sunt, ac theologica præsertim nostris operibus interserentes, nihil minus erimus, quam Ciceroniani. Illius namq; phrasin selectissimis verbis constructam, nullo pacto theologicis vocibus, hoc est, a barbarie non multum (vt pleriq; omnes M. Tullii studiosiores autumant) distantibus, Ciceronem exacte exprimemus. An forte Ciceroniano more scribere volentes, quotiescunq; verbum Ciceroni incognitum vsurpabunt, præfari oportebit? an non totum opus præfationibus constabit? Ad hæc si singulas voces, quæ apud Ciceronem non inueniuntur, non sine timore proferemus, vt ille, quum de philosophia ageret, noua vocabula inducens facere solebat, nihil aliud quam manum semper intra pallium habentes, formidabimus. Quanto melius, elegantiusque Iacobus Sadoletus, qui cum Ciceronem sibi imitandum delegerit, non tamen ita se illi addixit, vt ab eo recedere cum opus fuerit nefas esse ducat. An cum de Theologicis disserit, aliquam Theologorum vocem reformidat?

An Iouem optimum maximum Deum patrem appellat? An Christum Apollinem, aut Episcopos, puinciarũ pũdes? Sed quam est illud falsum, quõs Latinos Doletus ad Cic imitationẽ se contulisse interpretatur. An stercora tantũ oratorẽ imitari potuerunt? Atqui eu potius non parũ es ineptus, cũ modo Latinos ad M. Tullium se effinxisse pronuntias, modo aliquem negas inuentũ esse M. Tullii imitatorem præter vnum Longolium: qui optime vtinquis instituus, & perfecte planeque literis eruditus, atque ad excelsa natus & aptus iuuenis, syncerus, purus, politus, acutus, concinnus, sui semper similis, grandis, mollis, mitis, maturus, pellucens, nõ aper, non hiulcus, humilia subtiliter, magna grauiter, mediocria temperate dixit: Ciceronis Germanus, ac eidem in dicendo par, addere debebas: quanquam id quoque tibi volusti, cum ita scriberes, Terse & venuste scripsit Cicero, ad illam se venustatem composuit Longolius. Tersus igitur vterque, & venustus: laudabilis vterque & magnus. Quæ verba, quam sint puerilia, ipse viderit eorum auctor. Tum quod quandam adhuc restare Ciceroniani secũ imaginem nobis persuadere laborat, cum suum senatum habeat Roma, habeat Gallia, habeat Britannia, habeat Hispania in quibus Ciceronem imitari possimus. Præterea non deesse Pompeios, Cæsares, Vatinios, Ligarios, Cluentios, Clodios Catilinas, Sallustios, quos vel laudemus, vel defendamus, vel accusemus non est aliud quam purum Doleti figmentum. Habeant tane illæ prouinciæ suum quæque senatum: quis tamen eorum senatuum tres habet ita eruditos senatores, vt orationis elegantia artificioque vel minimum commouere possint? An non potius fere vbique loquentes Latine hoc prætextu reiiciunt, quod Ligurum tam cõdemnatum Cicero Caio Cæsari extorserit? re autem vera, quod indocti eruditos audire nolint? Atqui totum genus iudicii vindicant sibi Bartolus, Baldusque, ab oratore satis quidem remoti. Deliberatiuum autẽ nusquam fere locum habet, nisi summum Pontificem, aut Carolum Cæsarem, aut Gallorum regem vniuersissimo odioso que iam argumento ad bellum Turcis inferendum adhortari velimus. Itaque duo illa genera, in quibus regnauit Cicero, nobis prærepta sunt. Reliquum est, vt in demonstratiuo nos exerceamus, in eoque fiamus Ciceroni quam simillimi. Hic totas suas vires experiatur Doletus, deque tam inutili imitatione plerasque sibi confingat. Et cum ei desunt maledicta, doleat eamne esse in Erasmo garrulitatis studium, vt inepta quouis loco fundat, & absurda impudenter loquatur: deinde senem debrum ex hypocausto prorrahat: denique cum Christophorum Longolium M. Ciceroni exæquauerit, Batauum senem fractum, attenuatum, aridum, strigosum, imminutum, corruptum, puerile ac putidum dicendi genus probauisse doceat. Nam quod alibi ait? *Corpus bene curatum, liberiusque educatum, victum autem paulo delicatiorem, q̃ postulare literas*: nõ a Ciceronis imitatore, sed a ci qui

dici credas: cuius etiam personā sustinuisse creditur, cū horas aliquas ceteris Latinis auctoribus tribuendas asseruit: *primum, vt quid a Cicerone (hæc sunt ex eius dialogistum verborum, tum sententiarum vel sumant, vel surripiant, vt mutuentur, deprehendamus, & ad illius imitationem alacriores efficiamur, a quo magni nominis scriptores multa sumserint: deinde vt quemadmodum, qui de recta declinēt, vbi in deuia aliquantum aberrarint, & per salebrosos minimeq; planos locos iter languentes fecerint, optatius in viam redeunt, atq; recta attentius inambulant, sic per omnia auctorum scripta satis prima ætate diuagati, errore tandem percepto, nos ad Ciceronem cupidius recipiamus, totosque conferamus. Postremo, vt sicut obtusum quotidiani cibi suauitate palatum aceto aut acerbiore aliquo iure irritemur, ita statuiq; consulimus, ita assidua Ciceronis lectione contractum, si quod contrahi potest, fastidium, auctorum eruditorum acerbitate depellamus: aut quasi oscitantes & obdormientes incondito aliorum scriptorum strepitu & murmure excitemur, ac noua quadā voluptatis, id est, interm ssa Ciceroniana lectionis cupiditate subsiliamus. Alia enim re nulla, quam ista alacritatis renouatione scriptores omnes magis conferre, aut prodesse opinatur.* Obsecro te diuine aruspex, censeasne aliquid esse in Latinis scriptoribus M. Tullio surreptum? Sed quid te obsecrem, cum apertissime id affirmes, & nihil tuis autibus gratum, nihil præter Ciceronis phrasin iucundum accidere posse profitearis? Age vero, quoniam furti omnes scriptores Marco Tullio addicis, an ei aliquid surripuit Plautus? an Terentius? an Cato? Non opinor, quia plurimos ante illum annos vixerint. Ergo hi abiiciendi sunt, in quibus nihil tale deprehendas? An vero M. Terentius Varro, an Cæsar, an Sallustius, an Brutus, an Valerius Catullus, an Antonius, an alii, qui Ciceronis ætate vixerunt, aliquid ab eo sumsere mutuum? Minime quidem. Iam hi omnes tanquam barbari eiicientur, Doleto auctore. Ac vt alios neminem, qui post eum protinus floruerunt, quid in Vergilio, quid in Liuio, quid in Horatio, quid in Ouidio, Tibullo, Propertio, aliisque Ciceroni ereptum videmus? an non verba & sententias ex iisdem fontibus sumserunt? An omnia verba noua induxit Cicero, vt in audito sermone cum Romanis ageret? Vtinam animaduerteres Dolete, quam sis fatuus, aut quantam præ se ferat impudentiam secunda illa ratio, qua Latinos auctores nonnunquam legendos esse autumas: quippe, vt qui per salebrosos, minimeq; planos locos iter languentes fecerint, errore tandem percepto ad Ciceronem se cupidius recipiunt. Væ capiti tuo, qui errare eos censeas, qui per optimos auctores vagantur. Ergo errat qui Terentium legit? qui Vergilium e manibus nunquam deponit? At tu non erras bestia, sed stultissime hallucinatis: nec plus habes sanitatis, quā Vergilianus ille Pentheus, cum credit:

Et solem geminum, & duplices se ostendere Thebas:
Aut Agamemnonius scenā agitatus Orestes,

Armatam facibus matrem, & serpentibus atris
Cum fugit, vltrices sæua sedent in limine diræ.

Nam quis vnquam Vergilium salebrosum, minimeque planum appellauit, præter Carbilium, & eo magis insolentem Doletum? Quid opus fuit Marullum nostrorum poetarum iniquum censorem carpere? quid Pacæum? quorum nemo eos errare existimauit, qui Vergilium legerent? Cum Latinæ linguæ calumniatores nomino, vnus omnium vicem subire potest hic noster vecors, mente captus, & vnctioris victus vnicus amator: quo obrutus, terriam subdidit caussam, cur horas aliquot Latinis auctoribus tribuamus. Pro qua sic accipito mi Dolete, nihil tenec tetrius nec pestilentius ab inferis vnquam emissum fuisse, nec Zoilum Homeri obtrectatorem crucem melius fuisse meritum. Vnicum siquidem ille Homerum impetebat: at hic tot Latinos proceres, quasi acidos, acerbosque, & iocondito murmure strepentes insectatur. Illud coniicere non possum, curnam in Gallia, candidissimorum ingeniorum altrice, aliqua huic scurræ sedes concedatur, in qua cum plurimi sint in bonarum artium studiis celeberrimi, quædam tamen inter doctos modestia regnare solet: quando & Lutetiæ, & in aliis vrbibus non modo veteres auctores suspiciunt, atque admirantur, sed plerosque etiam recentiores pluris forte faciunt, quam sint illi æstimandi: neque id sane, quod iudicio fallantur, sed quod summe colendos putant, quorum egregiam in Latinis literis excolendis industriam fuisse animaduertunt. Sic enim bene nata aluntur ingenia, sic inflammantur iuuenes ad humaniora studia libentius amplectenda: in quibus licet primum locum sibi sumant Marci Tullii scripta, nemo tamen modo non stupideus, (Longolium semper excipio) eis contetus, ceteros auctores aspernatus est, prout Doletus noster pro suo arbitratu censet. Id enim comprobare videntur, quæ de copia verborum scribit, quum ait: *Copiam autem verborum sordere prorsus scimus, nisi in ea delectus habeatur: cuius & ducem, & principem esse Ciceronem, non negarit.* Recte quidem, sed nullo ostendit argumento, eum qui summus est, vnicum esse vel legendum, vel imitandum. Et sequitur: *Etenim Liuium Andronicum, Appium Cæcum, Cornelium Cethegum, Ennium, Neuium, Plautum, Cæcilium, Pacuuium, Accium, C. Lælium, P. Scipionem, Gracchos fratres ante perfectum illud Latinæ linguæ tempus, omnia antique, pleraque dure locutos memoria prodium est, quorum asperiorem sermonem, verbaque tritis auribus, & erudite Romæ intolerabilia, elimauit posterior ætas, duramque & ieiunam sermonis formam sustulit, atque vnctiorem quandam, & splendidiorem loquendi consuetudinem induxit: qua felici ætate floruit ille disertorum & eloquentium virorum cœtus, Hortensius, Cæsar, Domitius, Marcus Claudius L. Torquatus, Brutus, Calius, Seruius Sulpitius, P. Lentulus. At quis in tanta clarissimorum eruditorum multitudine*

primas

primas tenuisse dicitur? Ciceronem nemo vltro non respondet, in quo Latinæ linguæ lumen, splendorque eluxit: cuius nomen non hominis est, sed eloquentiæ, in quo verbum nullum asperum, nullum durum, nullum horridum, nullum insolens, nullum humile, nullum in longius ductum, nullum improprie translatum, nullum desitum, nullum obsoletum, nullum antiquatum. Scilicet nisi repente hic vnicus Ciceronis virtutũ admirator in medium prodiisset, in maximum discrimen veniisset summi illius viri nomen. Verum non video quanam ratione, qui in Marci Tullii scriptis plus aliis omnibus est versatus, Liuium Andronicum, aut Cornelium Cethegum, cum Plauto, Cæcilio, ac reliquis nominet, cum Liuii fabulas nullius neque elegantiæ, neque leporis fuisse omnes existimarint. Cethegi autem etiam Ciceronis temporibus nulla exstaret mentio, nisi ab Ennio fuisset celebratus. At hoc nihil ad rem, dicet. Ego verò illud potius discere vellem, cur Terentium inter eos non nominarit, cum de Lælio ac Scipione, quorum vtriqne ille fuit familiarissimus, fecerit mentionem? An eum tanquam vetustum obsoletumque scriptorem reiicit? Sed hoc imprudens forte omisit. Illud quæro, num ij, qui eodem tempore, quo Cicero vixerunt, Latine sint locuti? num excellentes fuerint? Hoc cum satis per se sit conspicuum, etiam nolentes in multis quandoque imitandos esse, fateri cogimur. Atqui de iis qui sub Ciceronem vixerunt, quales sunt, Asinius Pollio, Vergilius Maro, Titus Liuius, Horatius, & quotquot fuerunt eius seculi scriptores, ne verbum quidem fecit Dolet⁹. An illi forte candidissimum Latinæ linguæ vsum non retinuerunt? Quin potius cum hi nullis sint secũdi, plurimum nobis, non ad palatum aceto, aut acerbiore aliquo iure irritãdum, sed ad imitationem conferent: præsertim quod vni addicta imitatio, in vitium incidet, his versibus ab Horatio in Arte poetica designatum:

Breuis esse laboro,
Obscurus fio: sectantem leuia nerui
Deficiunt, animiq;: professus grandia, turget,
Serpit humi tutus nimium, timidusq; procellæ.

Veniet enim in discrimen, qui beatam illam M. Tullii in dicendo copiam imitari volet, ne languidus, mollis, & sine viribus fiat: rursus qui effingendæ eiusdem altitudini nimis misere se addixerit, tumidus euadat, ac dum humum vitat, nubes ridiculus, atque inania captet. Succurrit hic mihi Æsopicus de rana Apologus, cuius absentis pullos cum vitulus pede pressisset, ac vnus qui superarat, matri narraret, ingentem beluam cognatos elisisse, illaq; quasi vituli, si se inflasset, magnitudinem posset exprimere, cum itetũ atq; iterum Tantane bestia fuisset, interrogasset, cõmodissime ranula:

-- Non si te rumperis, inquit,

Par eris. Quod non multum ab iis abludit, qui septem turgidis inflatisque verbis, altam se neruosamque M. Tullii vim atque

excellentiã cõsecutos autumant. Idcirco qui Ciceroniano ingenio vel proximum, vel propinq̃ saltem naturæ non debet, quique non eandem quam ille, aut nõ multo minorem (q̃ mihi temporib. nostris vix fieri posse videtur) sibi eruditionẽ cõparauit, qui nõ stylum æque atq; Cicero exercuerit, non infelicius aliud meo iudicio argumẽtũ deligere potest, quã si in hanc Ciceronianorũ superstitionem se conferat: cui, aut cuius similiſingulariter deditos, non dubium est Horatium notare voluisse, cum in Epistolis ita scriberet:

O imitatores seruum pecus, vt mihi sæpe
Bilem, sæpe iocum vestri mouere tumultus.

Nullũ enim hominũ genus tam misere seruiturẽ seruire, quã hos Ciceronianos, re ipsa videmus. Nec me latet, Doletũ hoc loco ita reclamaturum. Qualecunq; tibi videatur nostrũ hoc imitationis genus, mihi quidẽ certum in eadẽ sententia permanere. At mea, vel si te suspendas, nihil refert. Qui tamen Ciceronem recte exprimes, cũ multa (vt alibi diximus) eius opera desiderentur: quæ vero habentur, aut pluribus in locis sint lacera, & mutilata, aut ita corrupta, vt in vnaquaq; pagella tria vel quatuor deprauata loca legantur? Facit enim se dignũ Doletus, cum de eorũ restitutione ita scribit: Deprauatum vero antea, & librariorũ incuria, insciticq; corruptum Ciceronem, sic restituit virorũ doctissimorum, tũ Gallorum, tum Italorũ diligentia, & assiduus in literis labor, vt omnia in illo nitescant, atq; splendeant, vt in illo nihil iam offendi, nihil displicere, nihil animaduerti possit, aut vt mẽdosum notari. Incubuit in eam curam ante omnes Gellius, quẽ secuti Valla, Politianus, & nostrorũ aliquot, Budæus, Longolius, eum ita expurgarunt, vt si reuiuiscat, illis gratiã relaturus sit, nihil in suis scriptis mutaturus. Quę cum falsa esse omnes intelligant, qui Ciceronem diligentius legerunt: hoc ostendũt, Doletum in iis tam oscitanter fuisse versatum, vt quiuis locus, quantumuis male restitutus, ab ipso Ciceroneilli repositus visus fuerit. Sed Gellium nescio quo pacto cũ Valla, Politianoq; commiscet, quasi eadẽ fuerit horũ atq; illius in expurgandis M. Ciceronis operibus conditio. Alijs fahe nominibus magnus fuit Gellius. Nã quæ in Cicerone reposuit, cuiusmodi sunt, in potestatẽ esse, pro in potestate esse, & similia, nimiæ fortasse diligẽtię reprehẽdi possunt, si cum iis conferantur, quæ in eodẽ auctore hodie sunt corruptissima. Exstabant Gellij temporib. maxime castigata non M. Tullij tãtum, sed Latinorũ omnium scripta, vt potenullã adhuc a barbaris iniuriã passa. Nunc vero, post multas italæcalamitates, præter eos quos integros amisimus auctores, quos loca non in M. Tullio, qui plurima scripsit, sed in Vergilio etiã nostrorũ poetarũ principe sint immutanda, Pierij Valetiani nõ inutiles Castigationes indicant. Si igitur Maro, qui pauca scripsit, nondũ est integre restitutus, adiuuãte etiam carminis structura, nũ pudenter Ciceronem ita expurgatũ dicere potuit Doletus, vt si ipse reuiui-

scat

cat auctor, nihil sit in suis operib. mutaturus? Vigilarunt quidem in hoc negotio Valla, Politianus, Budæus, Erasmus, & omnes vicit Aldus Manutius: vigilant & hodie non pauci, neq; ab hac diligẽtia vnquam cessabitur, donec vetera exemplaria in medium proferẽtur. Itaq; (diffumpatur licet Doletus) cum plurima Ciceronis amiserimus, cetera & manca sint, & depravata, totum Ciceronẽ effingere nunquã valebimus. Quid quod eidẽ plurima falsò assignãtur? Nec enim eius existimandi sunt quatuor Rhetoricæ ad Herẽnium libri, vt verissime censet Erasmus: cui vt in omnib. aduersetur Doletus, in hanc sententiam inclinare prope eloquentium pattẽ asserit, vt ne diutius, tanquã spurij illi a patris sedibus amandentur, & inter M. Tullij lucubrationes numerentur. Eius sentẽtiæ, quia aliquos habet auctores, sed Antonium Mancinellum præcipue, qui dijs hominibusq; reclamantibus falso in eam nos trahere conatus est, de his libris inferius a nobis diffusius differetur. Nũc reliqua de imitatione peragamus: de qua cum omnia frustra ariolatus fueris Delete, audi quid scribat M. Fabius Quintil. X. Orat. institutionum libro: *Itaq;* inquit, *ne hoc quidem suaserim, vni se alicui proprie, quem per omnia sequatur addicere: Longe omnium perfectissimus Græcorum Demosthenes, aliquid tamen aliquo in loco melius alii, plurima ille: sed nõ qui maxime imitandus, etiã solus imitandus est. Quid est ergo? Non est satis omnia sic dicere, quomodo M. Tullius dixit? Mihi quidem satis esset, si omnia consequi possem. Quid tamen noceret, vim Cæsaris, asperitatẽ Cœlii, diligentiã Pollionis, iudicium Calui quibusdã in locis assumere? Nam præter id, quod prudentis est, quod in quoq; optimũ est, si possit suum facere, tum tanta rei difficultate vnũ intuentes vix aliqua pars sequitur. Ideoq; cum totum exprimere, quem elegerit, pene sit homini inconcessum, plurima bona ponamus ante oculos, vt aliud ex alio hareat, & quo quodq; loco conueniat aptemus.* Hæc Fabij verba, tam aperte nostram sententiam confirmant, quam meros Ciceronianos, meros blatarones esse ostendunt. Sed & apud quem nõ est receptum vel orationem, vel poema, vel etiã historiam scripturum, Zeuxidis Heracleæ exemplum propositum esse debere? Qui cum Crotoniatis excellẽtissimum Helenę simulacrũ pingere vellet, nec omnia, quæ perfectam pulcritudinem comprehendunt vnico se in corpore inuenturum putaret, ex pluribus virginibus quinq; fama præstantissimas delegit, ex omnibus simul colligens, quod ex nulla earum sola poterat. Ipse quidem Tullius Zeuxidis factum in libris de Inuentione recenset, probatq;: verum Doletus multa loquacitate illud idẽ, sed stulte reiicit. Ait enim: *Si posit exactũ illud, & ad tot elegantes formas effictũ Zeuxidis opus aliud quisquã muliebre simulacrum pingere voluisset, an collectũ Zeuxidis iudicium ex tot virginum pulcritudine in lineis ducendis & imitandis sequi tuto non potuisset? an de integro coducẽda fuissent formæ aquæ vestitæ nigrum? & an nõ facile qua quidnas partes in corpore multarum pulcrũ & venustũ sit, in Zeuxidis exẽplo nõ perspexisset? an omnia d. ligẽter a Zeux. cõseruata & cũ*

prehensa non etiam obseruasset? Ita in Cicerone, qui ex Gratij oratoribus, quicquid ad ornate dicendum pertinet, sedulo & accurate collegit, an omnia artis oratoriæ lineamenta contemplari, obseruare, notare, deligere, & quasi manu tractare, comprehenderequs difficile sit, aut operosum? Vilius est & abiectius Zeuxidis exemplum, qui vnam tantum mulieris formam expressit. Amplior Cicero ad imitationem, & copiosior, qui nullum dicendi genus, nullam causæ speciem omisit, quin ingeniose & pene diuine non sit vsus. Sed enim hæc, & quæcunque in eandem sententiam garrit noster Doletus, producta modo a nobis Quintiliani verba funditus euertunt, cum multos post annos illa scripta fuerint, quam M. Tullius ab Antonii satellitibus cæsus est, ex quo manifeste colligimus, non pictam a Zeuxide Helenam, tanquam vnicum atque ineuitabilem scopum, sed Zeuxidis potius in ea pingenda exemplum nobis propositum esse debere, cum nunquam summa quæq; consequendi spes sit abiicienda, Fabiusque Quintilianus alio loco eodem modo de egregiis pictoribus agat, hoc est, in omnib. quidem omnia, in nullo autem simul cuncta commendans, ipsum que M. Ciceronem non dubie ab ea laude excludens. Hinc Lucianus quoq; cum absolutissimam imaginem sibi perfici vellet, non ab vno aut Apelle, aut Polygnoto, aut Euphranore, aut Aetione, sed ab iis simul omnibus diuiso inter se opere sibi depingi optauit: ita vt Euphranor comam, Polygnotus decora supercilia, conuenientemq; malarum ruborem, amictumque, Aetion labia: Apelles autem reliquum corpus absoluat, cum tamen Apelles (vt de tribus aliis nihil dicam) non minus egregius pictor fuerit, quam Cicero orator. Quin potius quasi quatuor ij, quos nominauimus, pictores, id opus omnibus modis cōsummatum reddere nō possent, Homerum etiam in eius negotii partem suscepit, plurima quæ ille diuersis excellentissima tribuit, in vna exprimi gestiens, nempe quod licet quis aliquo in negotio maxime excellat, fieri tamen non potest, quin alii peculiaribus quibusdam virtutibus magis quam ille emineat. Luciani verba hæc sunt, ex dialogo qui inscribitur: Εἰκόνες. πόθεν οὖν καὶ τοῦτο προσομαι ἂν, ἢ παραγκαλίσαιμι δηλαδὴ τὰς χαφίας, καὶ μάλιστα ὁπόσοι αὐτῶν ἔμελον ἐγένοντο, κεφάσιος τε χρώματα, καὶ εὐκαμψίαν πιεζας τῶν ἐπισκλίων αὐτῶν. καὶ δὴ παρακαλέσω πολύγνωτον, καὶ εὐφράνορα ἐκεῖνον, καὶ ἀπελλῆν, καὶ ἀετίωνα. οὗτοι δὲ διελόμενοι τὸ ἔργον, ὁ μὲν εὐφράνωρ πρωτοτόκων κόμην, οἵαν τῆς ἥρας ἐγράψεν. ὁ πολύγνωτος δὲ ὀφρύων τε ἐπιπεπτηκυῖαν καὶ ὠφειῶν τε εὐρυτάτας, οἵαν τῶν κασταλίδων ἐν τῇ λέσχῃ ἐπίπροσθεν τοῖς δελφοῖς. καὶ ἐοικότα δὲ οὗτος ποιησάτω, ἐς τὸ λεπτότατον ἐξειργασμένος. ὁ δὲ ἀπελλῆς δεξάσθω μὲν ἕστε χρὴ, διηνεμωμένας τε πομπὰς. τὸ δὲ ἄλλο σῶμα, ὁ ἀπελλῆς δεξάσθω καὶ τῶν πυκτῶν, μάλιστα μὴ ἀγαν λαδικὸν, ἀλλὰ ἀναμεσον ἀπαλότητος χείλη δὲ, οἷα ῥοδάνης ὁ ἀετίων ποιησάτω μᾶλλον δὲ τὸν ἄριστον, τῶν χαφίων ὄμματα, παρὰ εὐφράνορα, ᾧ ἀπελλῆ, δὸς ἐγχρώσαι. οἷον γὰρ ἐν τοῖς μυκηναίου μικροῖς τὸ χρῶμα ἐκεῖνο ἐπίσαμον, ἐλίφανθ' οἷα σὺν ἀρέσκα πο-

φοινιγμῷ,

φοινιγμένῳ τοιόν δ' ἔστω τὸ πεῖν. ὁ δ' αὐτὸς οὗτος, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς γραφέτω, βοῶ πνεῖν ἵνα ποιήσεις αὐτῷ. σαυτὸν ἐπιλήψεται ξέρξου αὐτῷ καὶ ὁ ἡβοῦς ποιητὴς, ὡς τὸ βλέφαρον ἐξερχάπαξ. καὶ φιλομειδῆ δὲ Ὅμηρος ποιῶν καὶ λευκώλενον, καὶ ῥοδοδάκτυλον, καὶ ὅλως, τῇ χρυσῇ ἀφροδίτῃ εἰκάσας πολὺ δικαιότερον, ἢ τῇ βρασίᾳ. Verum vt ad Doletum reducamus, quo non erumpit, dii boni, huius ardelionis insania? aut quē auctorē non aspernatur? Omnes porro, qui de Rhetorica arte scripserunt, non posse esse oratorem, qui non esset itidem vir bonus, scriptum reliquere. At hic nihil ad eloquentiam conferre putat hominis probitatem, vt quæ nec morum integritate, nec vitæ existimatione adiuuetur. Maximæ diis gratiæ sunt agēdæ, quod cum hucusque omnes, tum veteres, tum recentiores in hac re decepti fuerint, hunc tandem ad nos interpretem miserint, quem ne diu quidem cogitantem ipsa ratio in hanc potissimum opinionem duceret, quare veteres probitatem cum elōquentia cōiunxerint, scilicet ne eloquentia commodorum aut incommodorum plena instructus orator, probitatem & iustitiam nisi sequeretur, odio, aut vltionis cupiditate, aut ambitione incēsus, in eam potius partem propenderet, qua reipublicæ obesset, quam suam dicendi vim ad omnium vtilitatem conferret. Non est hæc melior ratio, quam quæ ne diu quidem cogitāti in mentem venire potuerit. Quid tamen facias? ea certe distinguit Doletus: nisi veteres forte ideo oratorem virum bonum necessario esse oportere censuisse credidit, quod vitæ integritas ipsam eloquētiam diuinitus largiatur. Quam etiam absurdum, quam ridiculum est illud, quod cum Erasmus Gellii auctoritatem secutus, M. Ciceronem ab his vocibus, nouissimus, & nouissime, abstinuisse scripserit, licet eis vti non veriti sint M. Cato, & Crispus Sallustius, ita excusat Ciceronem Doletus: *Quod sicut in Italia, in Gallia, in Britannia, in Hispania, vel quauis etiam vrbe, multa verba, multosque loquendi modos esse sepe intelligimus, quos elegantia cupidiores, aut duros, aut male proprios, aut vt recenter natos, aut vt insulsos, & venustate carentes negligunt: sic prorsus multas quondam voces Roma perevebuisse, plebi & rudi multitudini gratas, oratoribus tamen, & exactiorum aurium iudicio viris, minime arridentes non ambigit: quas si Catonem obsoletæ dictionis peramantem, aut si Sallustium audacem verborum architectum opificemque imitemur, non reiicimus: si Tullium locutionis mundæ & puræ obseruantissimum sequemur, veluti fecem, aut ex lacuna aliqua sordes respuamus.* At te potius dii omnes, Deæque perdant Dolete: Quantulus enim quamque sordidus, Sallustium admirabilem Romanæ historiæ auctorem, audacem verborum architectum appellare audes? An te Pollionis æqualem esse censes? qui cum te in vno Cicerone versatum profitearis, si hanc vocem nouissimus, Ciceroni non incognitam fuisse considerasses, nunquam adrecenter natos, aut insulsos, & venustate carentes loquendi modos

confugisses. Licet autem Gellium auctorem prætendas, nos certè non tam Ciceronianis, aliter apud M. Tullium obseruauimus. Namq; pro Roscio Comœdo scribens, sic ait: *Itaque per breue tempus, qui ne in nouissimis quidem erat histrionibus, ad primos pertenuit Comœdos.* Et in Epistola ad Octauianum: *Nam vt ordiar ab initio & perductam ad extremum, & nouissima conferam primis, quæ non posteriores dies acerbior priore? & quæ non insequens horæ antecedentis calamitosior populo Romano illuxit?* Deinum subiicit Doletus noster, cuius dam Galli doctissimi (vt ait) distichon, quod & ipse apponam, vt non minus puerile illud esse, quam reliqua Doleti scripta, omnes diiudicare possint:

Desine: inquit, *mirari, quare postponat Erasmus*
Budæo Badium: plus fauet ille pari.

Mirum in eo agnoscimus acumen, mirum candorem, & epigrammate quod a Doleto commendetur dignum: quod si Marullo Byzantio legere cõtigisset, nunquam epigramma cultum tetæ Khallo adhuc nulli debere pronuntiasset. An non potius illius auctor, sic de se commodissime quidem vaticinari potest:

Vna Cum scriptore meo capsa patebit aperta
Deferat in vicum vendentem thus, & odores,
Et piper, & quicquid cartis amicitur inepti.

Quis enim est tam stupidus, qui Budæum Badio comparandum ducat? An forte, & Erasmus magis hunc, quam illum, ad Ciceronianam facilitatẽ accedere existimauit, illico Budæum Badio postposuit? Quid si eam laudem tribus aut quatuor epistolis ambisset Badius, & eandẽ fugisset Budæus? Aut quis Erasmi iudicium, si doctiorem Budæo Ascensium affirmasset, erat secuturus? Nõ ita quidem instituti sumus, vt de Erasmo dicamus, quod de Pythagoreis traditur: quos aiunt, si quid differentes affirmarẽt, cum ex iis, quare ita esset, quæreretur, respondere solitos: αὐτὸς ἔφη. Neq; tantum apud nos opinio præiudicata potest, vt etiam sine ratione valeat auctoritas. Quin cum Erasmum summum virum fuisse censeam, ab eodem tamẽ, & in iudicio præsertim, quod de scriptoribus protulit, non timide soleo dissentire. Vt verbum igitur iis, quę ad Erasmum & Longolium pertinent, amplius non addam, si quid in se inclementius dictum arbitrabitur Doletus, meminerit qualẽ ipse vbique notam Latinis auctoribus inusserit. Quod si solis iurgiis, vt solet, nulla autem ratione, nullisque veterum testimoniis meam aget, vt seuerit, ita metet: & si quam maledicendo capiet voluptatem, eandem (ni fallor) pessime audiendo deponet. Interim sequenti caput legere non grauabitur.

An Remulcus nauis genus sit, & de quibusdam Stephani Doleti erratis. CAP. III.

LAzari Bayfii doctissimi, honestissimiq; viri non pauca scripta variæ eruditionis referta in lucem venere: quib. hanc hoc apud doctos

doctos est promeritus, vt inter eos qui Latinā linguam non vulgariter adiunerunt, iure collocetur, quippe qui difficilima nostris temporibus, intactaq; argumenta, multa cū laude tractarit. Nam & de Re vestiaria, Vasculisq;, tam elegānter egit, vt fere nihil quicquam desideres, & de Re nauali cōmentarium perite admodū, ingenioseq; compositū, rēi literariæ obtulit. Cuius elegātiam hoc nomine laudare soleo, q̄ abstrusa, ignotaq; nauium vocabula eo aperuerit, & (quod difficilimum erat) plurimas nauium formas sic ob oculos posuerit, vt qui alia de illis quærat, nimię propemodum diligentię sit accusandus. In eo libro ita scriptum est: *Remulco autem trahere Latinum est, & a Liuio, & Cæsare vsurpatum* Liuius quartę decadis lib. 7. *Contemplatus Eudemus hostes claudas mutilasq; naues apertis nauibus remulco trahentes, viginti paulo amplius integras abscedentes, e turri prætoria nauis silentio facto, Exsurgite, inquit.* Cæsar in secundo, de bello ciuili: *Hunc secutus M. Rufus Quæstor nauibus duodecim, quas præsidio onerariis nauibus Curio ex Sicilia eduxerat, postquam relictum in litore nauim conspexit, hanc remulco abstraxit. Ipse ad Curionem cum classe redit.* Idem in tertio: *Ad Oricum venit, submersamq; nauim remulco, multisq; fambus abduxit.* Hæc ille facile doctis persuasit, & vera esse arbitror, nisi q̄ libros de bello ciuili C. Cæsaris non esse censeo: alterumq; Liuij locum addo, cum 25. ab Vrbe condita libro ita scribat: *Itaque Marcellus nocte nauem onerariam cum armatis remulco quia triremis trahi ad Acradinā iussit.* Stephanus tamen Dolerus, Bayfium de *remulco* concise imperfecteque scripsisse existimauit, cum remulci definitionem prætermiserit, quam ipse ex Roberti Stephani Thesauro desumtam ita tradit: *Remulcus est parua nauis, siue scapha.* Sed neque aliquod vllius auctoris testimonium producit, quo remulcum nauis genus esse comprobet. Et cum aliquot secundi Latinæ linguæ commentariorum tomi folia ad Carolum Stephanum, Bayfio maxime familiarem, antequam integrū opus prodisset in lucem, allata fuissent, quod Dolerus fere, quæ ad rem nauali pertinerent, a Bayfio mutuo sumsisset, iure officij, tū Doleri furta, tum etiam aliquot errata in iis, quæ Bayfio imprudenter surripuerat, commonstrauit. Quo factum est, vt Dolerus librum de re nauali separatim ederet, quasi hoc pacto insignem tueri impudentiam potuerit: aut perperam a Carolo Stephano, quem nunc criminatorem, nunc blasteronem, nunc Bayfii emissarium, nunc nebulonem, barbarum, obtrectatoremque vocat, fuerit reprehensus. Itaque vt de *remulco* primum differamus, cum Bayfii familiaris ad hunc modum scripsisset: *Aduertant diligenter nostri adulescentuli, ne in id vitium cum quodā incidant, vt falso existiment remulcū esse parua scapham, qua grandiores naues protrahantur. Et si quando in commentariis linguæ Latinæ deprehenderint, remulcum pro naui descriptum, sciant eum, qui rem naualem ex Bayfio traduxit, minus intellexisse Græcæ*

auctoritates, quæ tum ex Polybio, tum etiam ex Diodoro Siculo in contrarium sensum adducta sunt: nempe, quæ probent remulco trahere naues, esse magnis nisibus conari, vt vel depressa, vel submersa, vel claudа, vel mutila nauis in tutum reducatur, sic se defendit: Tu in tuto de re nauali libro (Baysium alloquitur) remulco trahere, *bene Latinum esse, & a Liuio & Cæsare vsurpatum adnotasti. Sed tamen quid si* remulcus, *silentio prateris. Tuo isti compendiario,* remulco trahere *significare videtur, magnis nisibus conari, vt nauis in tutum reducatur. Idne* remulci *significationem tradere est? Nos eam tradidimus, vt remulcum paruam nauem. siue scapham esse velimus qua grandior nauis trahitur. Eam significationem ex Festi verbis primum collegi: tum meam sententiam confirmauit sequens Plauti exemplum in Bacchidibus, actu secundo, vbi Nicobolus senex & Chrysalus seruus colloquuntur:*

Interea e portu nostra nauis soluitur,
Vbi e portu eximus, homines remulco sequi,
Neque aues, neque venti citius. *Hæc Plauti verba nostramne* remulci *interpretationem improbant? pro scapha poni non demonstrant? Nunc iactet tuus blatero,* remulco trahere *esse magnis nisibus conari: quæ interpretatione, quid quæso ieiunius? quid magis ridiculum? Dicat blatero, si in alto accidat, vt nauis vel claudа, vel mutila sit, quomodo magnis nisibus trahetur? vbi innitentur qui trahent? vbi remis incumbent, vbi pedem firmabunt? in aqua, non in scapha? Stoliditatem tui blateronis non percipis? Plauti locum perpende?*

Vbi, inquit, portu eximus, homines remulco sequi:
Neque aues, neque venti citius. Id est, neque aues citius volant, neque venti rapidius flant, quam nos sequebantur remulco homines. *Remulcum scapham esse nunc dubitas? Dubitare non arbitror. Quare in re tam certa longiorem orationem non affectabo. Addam hoc tantum, a tuo blaterone Robertum Stephanum debuisse antea reprehendi, qui antea in suo Dictionario* remulcum *pro paruа nauе, vel scapha posuerat. Addam hos etiam obiter, in blatronis tui terminatione non ferendam videri mihi barbariem, cum* auctoritatem *pro* exemplis, *vel* locis *appellat. Sed quis miretur barbarum barbare loqui?* Hactenus Doletus. Quem cum nullius doctrinæ iudicioq; hominem semper, & esse, & fore duxerim, quod (vt Horatii vtar verbis) *pudens praue nescire malit, quam discere,* tam supine hicerasse non mirarer, nisi ex Marii Nizolii Brixillensis, Bartholomæi Ricii, Robertique Stephani lucubrationibus, tam pulcros Latinæ linguę commentarios, pene Ambrosio Calepino par, insulsissime compilasset. Si enim Plauti locum, quem pro *remulci* definitione citat, non ex Latinæ linguæ thesauro furatus esset, sed ex ipso sumsisset auctore, nunquam suam sententiam Plauti testimonio confirmasset, a quo remulco sequi, non pro nauicula, sed pro remigio; siue

siue remigatione positum est. Quemadmodum remulco trahuntur naues, quæ vel plus æquo oneratæ, vel fractæ, vel multo paruis nauibus remigum plenis alligatæ ducuntur, vt quo sponte citer a nautis duci non possunt, aliorum nauigiorum admiuiculo perueniant, alioqui si *remulcus* scaphæ genus esset, cũ nulla sit ior nauis, quæ non pluribus nauiculis siue scaphis trahatur, remulco, sed remulcis naues trahi dicerentur. Qua de causa zarus Bayfius *remulcum* inter naues non retulit, quia porro rendus non erat, quemadmodum sibi absq; aliquo auctore fingit Doletus. At Robertus Stephanus, inquit, antea erat reprehendendus, qui antea in suo Dictionario *remulcum* pro parua nauis scapha posuerat. Recte quidem. Sed tu cum ad eiusmodi defensionem, confugis, & te furti (vt est res) alligas, & cum Roberto Stephano errare pulcerrimum putas. Equidem Robertum Stephanum rum doctum, nec minus diligentem semper existimaui. Quod *remulci* definitione lapsus est, quid mirum? An si quis errauit commonstrasset, non erat illud ex suo Thesauro demuturus? An hominibusq; reclamantibus, prout tu facis, in sua erat sententia permansurus? *Remulco*, inquis, significationem ex Festi bis primum collegi. At Festi verba tam tibi non prosunt, quam sententiam cassa nuce inaniorẽ esse nemo sanus dubitat. Festi ba hæc sunt: *Remulco est, cum scapha remis magna nauis trahitur.* Festus (vt opinaris) *remulcum* nauem esse tradit, non *remulconem* lam, sed *remulconem* appellabimus. Tum ea nauis non semper cetur *remulco*, sed tantũ cum magnam nauem trahit. Velle stupidus, indoctusq, non esses Dolete: quandoquidem Festi ita prolata cognosceres, vt *remulco*, subaudis trahi, aut duci diceretur, cum scaphæ remis magna nauis trahitur. Quid Nonius Marcellus de nauibus agens, *remulcum* non nom Sed Plauti locus nostram sententiam adiuuat, ait Doletus: & multis verbis exandescens, ac furenti similis, seu furiosus explicat. Optime, si caudicibus, non iis qui frequenter Plautum gunt, illa scribis, cum eius Poetæ testimonium alio modo beat, ita senem alloquente Chrysalo seruo,

Postquam aurum abstulimus, in nauim conscendimus,
Donum cupientes forte vt adsedi in gesta,
Dum circumspecto, at ego tum lembum conspicor.

Non hic locus *remulcum*, sed *lembum* nauigii genus esse ostendit, quo illi vehebantur, quos Chrysalus herili filio aurum auferre luisse confingit. Et subdit Plautus ex Nicoboli persona,

Perii hercle, lembus ille mihi ladit latus. Et Chrysalus,
Is erat communis cum hospite, & prædonibus. Et mox,
Is nostra naui insidias lembus dabat.

Clamet iam Doletus: *Hæc Plauti verba nostram remulci interpretationem improbant, pro scapha poni non demonstrant?* Et, Ss

T ss

mulcum scapham esse nunc dubitas? dubitare non arbitror. Quin potius, Dolete, nonne si haec semel tantum legisses, *lembum* nauigium esse, *remulcum* non esse, assereres. Sed subiungit Plautus,

Interea e portu nostra nauis soluitur,
Vbi portu eximus, homines remulco sequi,
Neq; aues, neq; venti citius.

Ergo *remulcus* nauis genus est. At tu excellentissimus mihi videre Dialecticus, cum tam astricte concludere didicisti. An non si *remulcus* nauis est, idem esset *remulcus*, quod *lembus*? nisi forte qui aurum Mnesilocho auferre volebant, lembum primo habuissent, tum ex lembo conscendissent *remulcum*, cum illius ratem in portu turbare occeperunt. Verum *remulco sequi* eodem modo a Plauto positum est, quo *remulco trahere* dicimus: nempe vt, qui in *lembo* erant, non minus studiose properanterque remigio operam darent, quam qui quassatam nauem remigio trahunt. Vtque Doletus *remulcum* a Plauto pro naui positum non esse prorsus dignoscat, idem auctor de eodem *lembo* sic inquit,

Scite hercle, cedo quid illi tristi dico,
Cum ex templo a portu abire nos cum auro vident,
Subducunt lembum capitibus quassantibus.

Non *remulcum*, qui pro naui nusquam inuenitur, subducunt, sed *lembum*, ait Plautus. Et inferius idem Chrysalus, cum sua facta recenset, *remulci* nullam facit mentionem, sed lembi tantum, inquit enim:

Pauia item tria tribus eis sunt nunc fata, nostra huic illic:
Nam dudum Priamo, vt dixeram nostro sent mendacium.
Et de hospite & de auro, & de lembo, ibi signum ex aceruum abstuli. Sed hoc tam est perspicuum, vt pudeat me de re tam clara pluribus verbis differere. Quocirca discat Doletus, summos viros tam frigidis rationibus non impetere: & si quid sibi gloriae comparare studet, ex aliorum commentariis omnia minime furetur. Plerumque enim fit, vt qui ex propriis fontibus loca non hauriunt, pueriliter labantur. Haec tamen floccifaciet Doletus: cum quo si Latine saltem ageretur, obiurgationem forte tolerare posset. Cum autem criminator *auctoritates* pro *exemplis*, vel *locis* appellet, quis ferat hominis imperitiam? Et nimirum non esse nouum, inquit, si barbarus barbare loquatur. Igitur neque a Doleti sententia ipse quoque recedere auderem, nisi ad eundem modum locutus fuisset Marcus ipse Cicero: quem cum sensim ille gustarit, regustarit, atque in succum & sanguinem conuerterit, quam stulte non aduertit in primo de Oratore ita scriptum esse? *Nam desiit vterque nostrum in auctoritatibus in exemplis, in testamentorum formulis, hoc est, in medio iure ciuili versari? Auctoritatibus* pro *locis*, aut *testimoniis* dixit Cicero, quibus quidem scriptorum praestantia, vilitasue auctoritatem dare ac adimere solet. Nam alie-

ter

ter *testimonia*, aliter *exempla* apud Iureconsultos capi si Doletus ignorat, si tamen sciunt, qui in iure ciuili versati sunt. Sed & hic non minus frontem perfricabit ille, quam cum sibi vni Hircii locum in Latinæ linguæ commentarios, Iulio Cæsari ascribere licere arbitratur. Quid non potest, dii boni, hominis verissime impudentis audacia? An & hoc recte factum dicerabis, diuine commentator? & maxime quidem. Sic enim inquis: *Quam mihi mirum multo magis accidat, vix credas, nebulonem tuum, tanta stoliditate. & ingenti stupiditate esse, vt me ignorantia, non de industria locos Hircii pro Cæsarianis citasse putet. Non ego vniuersos Cæsaris commentarios legi? non qua Hircio, vel Oppio ascribuntur noui? Ita citare placitum est. Grauissimum tui nebulonis sententia flagitium, perinde ac si commentarii Cæsaris non dicerentur, sed Hirtii, aut Oppii.* Lepida mediusfidius defensio. Ita mihi visum est. Atqui mihi quoque ita videtur, te impuratam beluam omnes mortales audacia stoliditateque superare. An enim ab inferis quasi Autolycus Mercurii filius emissus es?

Qui facere assueras, patria non degener artis,
Candida de nigris, & de candentibus atra?

Iam & nobis eodem iure concedetur Plauti Bucolica, Horatii Amphitryonem aut Mænehmos, Vergilii Metamorphosin, Terentii Georgica, Ciceronis libros de arte amandi, Catulli Iugurthinum, Sallustii Epithalamia, Liuii Epigrammata, Ouidiique libros ab Vrbe condita, citare. Proinde si noster Doletus per imperitiam hoc commisit, omnes bardos stultitia vincit: si sciens, temeritatis est arguendus, cum in eo peccat, in quo a nemine veniam possit impetrare. Eiusdem prope notæ est, quod verba, quæ Bayfius ab Vlpiano desumta, titulo de *Exercitatoria actione* in commentario *de Re nauali* recensuit, Doletus Plinio libro decimo nono tribuat, cum in eo libro a Plinio non de nauibus, sed de hortorum cura agatur. An hoc aliud est, quam manifestissimum insciticæ documentum? At pulcre se excusat: *Quod Plinio, inquit, falso, vt iste ait, attribuimus, sciat a se vel ab alio in Thesauro linguæ Latinæ antea Plinio attributum.* Sed enim alii quodcunque lubuerit sciant. Ego sane hoc scio, tuos linguæ Latinæ commentarios præter vnicum titulum nihil tuum habere: quamuis, quæ ab aliis sumsisti, ita peruertetis, vt nec Ciceronis, nec aliorum voces, locutionesque distinxeris, sed omnia promiscue, velut in confusam syluam conieceris, & in Ciceronem obseruationes ab aliis melius petamus, in reliquis commode satisfaciat is de quo dixi Roberti Stephani Thesaurus. Et mox Doletus: *Vide lector, quam hoc sit diligenter Latinam dignitatem tractare. Quasi vero Grammaticis institutionibus (Grammaticas institutiones voco, dictionum interpretationes) constet vel lingua Latina, vel alius cuiuslibet dignitas.*

Constat non Grammaticis institutionibus, sed ornate, varie, copiose, apte, numerose, exacte scripta aut oratione, aut Epistola, aut carmine. Ad quæ quoniam tuus Ardelio non aspirauit, Latinam dignitatem in Grammaticis tricis positam arbitratur. Hæc verba non Doletum, sed quendam eloquentiæ Deum, qui nullis vel Grammaticæ, vel aliarum obseruationum præsidiis fultus, omnia sibi commentari valeat, sapere videntur. *Sed hic minutiis non constat*, ait, *Latina lingua.* An si in Grammaticis rudimentis impingas, aut orationem, aut carmen, aut Epistolam sine lectorum risu scripseris? Quod vero nunc quicquam se a Bayfio sumsisse neget, modo sic eos facete asserat, qui commentarios & dictionaria scribunt, vel aliquid interpretantur, vt nihil fere a se promant, sed omnia mutuo ab aliis sumere cogantur, quantam inconstantiam, inscitiamque præ se fert? Sed ipsum se de furtis defendentem audiamus. *Breuis est*, ait, *quæ ad huius criminis dissolutionem vti volo, defensio. Tuum de Re nauali librum cum nostro conferat diligenter lector. Quid verbis opus est? Facile continuo vel furtum nostrum deprehendet, vel falsam & sceleratam emissarii tui (deposita de te suspitionis iterum oblitus sum: compendiarius mihi in labris erat) criminationem cognoscet. Quid tu de re nauali scribu? quid explicas tantum nauium genera. Intelligo pueris gratas, & admirabiles, paulo doctioribus non necessarias representatas a te (confictas dicere nolui) nescio quas biremium, triremium, nauium tectarum, siue constratarum, nauium fluuiatilium, scapharum antiquarum ad vinum circumferendum, scapharum fluuiatilium ad merces conuehendas, pontum nauibus fluuiatilibus constratorum formas ostentationis nomine, praterquerem ambitiosas versos quamplurimos ex Gracis scriptoribus locos, qui si detrahantur, pauca de re nauali scripseris. Quid egerit sum (vt & meus ordo, & in dictionibus rei militaris, & in rei rusticæ vocibus est) re nauali tractanda, quadam velut fundamenta iacio, a minimis incipio, & sensim ad grauiora prouehor. In quibus qui fuerit est, vt cum nauium appellationes & partes consector, multa item eisdem pene verbis, vel iisdem prorsus verbis non enucleem? Atque qui commentarios & dictionaria scribunt, vel aliquid interpretantur, sic factos esse non ignoras, vt nihil fere ex se promant, omnia ab aliis mutuari necesse habeant. Quod si id furtum a te, vt a tuo compendiario appelletur, furti in tuis omnibus libris accusaberis, furti accusabitur Gallia nostra lumen Gulielmus Budæus, furti accusabitur Germania sempiternum decus Erasmus Roterodamus, furti accusabitur Angelus Politianus, furti accusabitur Caius Rhodoginus, furti accusabitur Volaterranus, furti accusabitur Sipontinus: denique furti accusabuntur omnes, quotquot commentarios fecerunt, vel interpretationes reliquerunt. In istiusmodi lucubrationibus ordinem nouum inducere, multa vel ingeniosius, vel fusius, vel enucleatius interpretari, & tractare certe licet: ab his omnino abstinere, qua vel ab aliis*

ab aliis vel æqualibus, vel antiquis scriptoribus tractata sunt, nemini cuiquam integrum est. Quid hic ad garrulitatem reliqui sibi fecit Doletus? aut quam non breui (vt fuerat pollicitus) defensione vsus est? Negat primo quicquam sibi cum Bayfio esse cõmune. Tum necesse fuisse, vt eisdem pene verbis multa cum eo enuntiaret, satis inconstanter fatetur: quemadmodum & Bayfium, quasi qui pauca de re nauali, eaque ambitiosius ostentationisque nomine scripserit, inepti ssime arguit. Quid mirum? tot enim ipse de eadem re primus protulit, vt non Bayfio solum, sed omnibus cuiuscunque ordinis scriptoribus sua claritate tenebras effuderit. Enimuero, cum Bayfius naues longas, actuarias, biremes, triremes, quadriremes, quinqueremes, aliasque non verbis testimoniisque solum sed forma quoque repræsentarit, non est hoc de re nauali scribere, sed illud potius, quod Doletus agit, cum inquit: *Fluxus aliquando pro largo, & minime astricto ponitur.* Lucanus,

Illis & laxus vestis, & fluxa virorum
Velamenta vides. Aliquando *fluxi* dicuntur libidinosi, molles & effœminati. Suetonius in Tiberio: *Drusus animi fluxioris, remissorisq; vitæ erat.* Sæpius vero *fluxa* dicimus momentanea, instabilia, & cito peritura. Cicero ad Brutum: *Bellum ad Mutinam gerebatur, nihil vt in Cæsare reprehenderes: nõnulla, vt in Hircio huius belli fortuna, vt in secũdis fluxa, vt in aduersis bona.* Sallustius in Catilina: *Diuitiarũ & formæ gloria fluxa & fragilis habetur.* Plautus in Captiuis.

Fac fidelis sis fideli, caue fidem fluxam geras. Verg.

Nos tibi nec fluxas Troia ves vertere fundo,
Conamur. An hoc est rem naualem tractare? quid res fluxæ ad rem naualem? Sed alia pauca percurramus. *Riuus*, ait Doletus, *est locus depressus per longitudinem aqua currentis.* Cicero de Fato: *Quid autẽ magnũ & naufragum illum sine nomine in riuo esse lapsum?* Translate persæpe ponitur. Cicero pro Cœlio: *Si mihi ad hæc acute, argutèq; respondent, tum quæram denique ex quo iste fonte senator emanet.* Nam si ipse orietur & nascetur ex se, fortasse, vt soleo commouebor: sin autem, vt riuulus accersitus & ductus ab ipso capite accusationis vestræ, lætabor, cum tanta gratia, tanti q; opibus accusatio vestra nitatur. Idem de Oratore secundo: *Tardi ingenii est riuulos consectari, fontes rerum non videre.* Idem in Topicis: *Partium distributio sæpe est infinitior, tanquam riuorum a fonte deductio. Riuales a riuo dicuntur. Et sunt proprie, qui per eundem riuum aquam ducunt: inter quos sæpe contentio est, de aqua vsu.* Translate vero dicuntur, qui eandem amant. Quam translationem nonnulli sumtam volunt a bestiis, qua sitientes, cum ex eodem riuulo haustum petunt, prælium contra se inuicem concitant. Velare rustica. Nam riuales etiam proprie dicuntur ii, quorum agros riuus aliquis determinat, qui incertitudine & mutatione crebra cursus, lites sæpe inter eos suscitat. Hæc fit translationis ratio. Sequuntur modo exempla. An & hoc quicquam cum re nauali

habet commune: Verum pauca sunt, & non admodum præterrem, sicut & hæc ad rem nauale spectant: Aqua intercus est, *quam* hydropisim *vocamus. Cicero Officiorum tertio:* Si quis medicamentum cuipiam dederit ad aquam intercutem, pepigeritque &c. *Plinius hunc morbum* aquæ subter cutem fusæ *nominat.* An hoc est rē nauticam explicare? quid aqua intercus ad nauigia? quid prouincia habere, obtinere, deponere, dare, vel tradere, capere, sustinere? quid symphoniaci serui, trutina, trutinare? quid lanx pro vasce escario, lanx pro statera, laquear, vel laquearium, & mille his similia, Nonne si has nugas, quib. totus tuus de Re nauali liber separatim editus constat, prætermiseris, pauciſſima eaq; Bayfio tantum subrepta superestunt? Contra vero, quid in Bayfii de eadem re libro hoc modo prolatum inuenies? Sed veriſſime Horatius,

Metiri se quemq; suo modulo ac pede, verum est.

Quod autem de furto se excusans, Budæum, Erasmum, Politianū, Cælium, Volaterranum, Sipontinumq; in idem crimen prolapsos asserit, quam est insipidum? An eorum quisquam (Volaterranum omitto, ad aliorū excellentiam nequaquam accedentem) cum aliquem ex antiquis auctorib. locum sumit, illius nomen supprimit? Minime reor: si Sipontinum excipias, cuius tamen alia fuit ratio, quam quæ a Doleto prætenditur. Ille enim copiæ cornu scribens, & multa emendauit, & minima quædam ac perspicua simpliciter attigit, cum noster admirabilium commentariorum auctor, ingentib. suis voluminib. infinita testimonia citet, vt mare, lacū, nauem, nauigiū, littus, nautam, fretū, fontes, aquam, auram, curium, ripam, riuū, riualem, ostium, portū, pontem, paludē, proram, puppem, carinam, pōdus, tempestatem, ventum, vela, vndam, vortices, voraginem, & innumeras eiusmodi voces Latinas esse ostēdat. Sed in iis omnibus proprietatem, translationemq; primus obseruauit. Nouū profecto, atq; inauditū commentū: præsertim quod pauci sunt, qui proprietatem in eiusmodi vocabulis dignoscere scianc quasi qui nō hæc ad vnguem teneat, mediocris literaturæ nomen assequi possit. An, obsecro te, aliqua ab Ambrosio Calepino abstulisti, cum Nizolii, Robertiq; Stephani commentariis illa decerpsit? Id enim vt credam, facit eiusdem de Ciceroniana imitatione libellus, in quo neminem se præter vnicum Cic. legisse, non it inficias. Et hæc de Doleto, qui satis etiam frigide se tutatur, quod hunc Verg. versum, *Quot prius arata steterant in littore prora,* parū ex fide pro testimonio adduxerit, cum *puppes* in sexto pede, nō *prora* sit legendū. Inquit autem: *Quod ex Verg. citauimus in exemplo proræ, certe non corruptū est, & ita habet tum Aldi, tum Colinæi, tum Liberti Stephani, tum Gryphii exemplar. Porro si exemplariū tam castigatorū auctoritatem non sequatur obtrectator rationis aliquid afferat, quare potius vt vult, quam vt citauimus, legendum sit. Affert, puppes, reperiri pro nauibus, vt pars pro toto sumatur. Non prora*

nauis

nauis pars est? Sed egregie fallitur, vt solet, noster Apollo. Si enim *proras* pro nauibus a Latinis auctoribus positas esse sciebat, cur nō aliquem ex iis locum in medium protulit? Nam cum hic versus in 7 Æneidos libro dubiæ fidei sit, in decimo *puppes* habeat, quicunque *proras* eo pro nauibus poni comprobet, tanquam insanus est fugiendus; cum *carinas puppésq;* vt sit pars pro toto, capi intelligamus, *proras* non item. Sane de hoc carmine Pierius Valerianus in his rebus diligentissimus, in suis Castigationibus ita scribit: *Versus hic non habetur prorsus in Romano codice, neq; in Mediceo, neque quidem in plerisque antiquis, nisi subditius. Habet vero locum in decimo, vbi Nympha Ænea obuiam fiunt. Ceterum illud non omittendum, quod vbi inuenitur adscriptitius, non* proræ, *sed* puppes *legitur. Proræ enim pelago obuertuntur, & stant littora puppes. In oblongo vero codice, neque* proræ, *neque* puppes *legitur, sed* naues. *Id autem loco suo examinabitur.* Et hęc quidem Pierius in nonum, in decimum enim sic: *Versum hunc superius abundare diximus, neque in veteribus codicibus, nisi adscriptum inuenimus: hic vero congruum habet locum. Ceterum in oblongo codice non* proræ, *sed* naues *scriptum est: in aliis aliquot* puppes *legitur. Quod ideo placet, quia vt eo loco superiora dicebamus, prora pelago obuertuntur, stant littora* puppes. Hactenus ille. Cuius sententiam in tertio Æneidos libro confirmat Vergilius, cum ait:

Anchora de prora iacitur, stant littora puppes. Et in sexto:
Obuertunt pelago proras, tum dente tenaci
Anchora fundabat naues, & littora circa.
Prætexunt puppes. *Puppes* ergo, non *proræ* in Vergilii versu est legendum. Cumque quid sit *remulco trahere* superius ostenderimus, hoc addam ex Nonio Marcello: *Remulcare dictum est, quasi molli & leni tractu ad progressum mulcere.* Sisenna historiarum lib. II. *Si qua celeriter solui poterat in altum remulco retrahit.* Atque aliud non dissimulabo: naues plerunq; integras, nullamq; iniuriam passas, remulco trahi solere, quo quietius ad constitutum locum perducantur. Venetiis quoque solemni die Buccentaurus nauis maxima ornatissimaq; Venetorum ducem, senatumque vehens, multis nauigiis remulco trahitur.

Rhetoricos ad Herennium libros non esse M. Tullii.

CAPVT IV.

INualuit iam diu, neque adhuc ex hominum animis penitus euelli potest falsa de quatuor Rhetoricis ad Herennium libris opinio. De quorum auctore, quamuis nihil certum, vel per coniecturam assequi liceat, diu tamen tam stupide ii Ciceronis creditisunt, quam nullam diuini illius, & (vt Plinii vtar verbis) *extra omnē aleam positi viri* mica præ se ferunt. Cumq; de insignis huius erroris caussa Grāmatici tragice plane inter se rixentur, magnū ei fomitē plerique haud aspernandi scriptores addidere. Siquidē & D.

ronymus ad Pammachium scribēs, M. Tullii se ad Herennium ros legisse ait, & ex eisdem tanq̃ Ciceronianis Priscianus Gram- cus, eoq; meliores Laurentius Vallensis, Angelusq; Politianus, gu candidioris literaturæ professores, nonnulla testimonia ernnt. Quamobrem horum auctoritate freti scioli quidam, eos etiam, easq; leuissimas rationes secum confingentes, nihil mpertius esse prædicant, quam libros illos M. Tullii esse, & omnium maxime genuinos. Quod quia semper mihi intole- le visum est, operę pretium fortasse fecero, si eorū somnia con- ns, hoc opus eius non esse ostendā, cuius nomine adumbrarū im circumfertur. Cui rei, vt aliqua dicā argumenta, parum ad facere arbitror, si Hieronymus, aliiq; de quibus modo menti- o fecimus, pro Ciceroniano illud citarint. Neq; enim vllam in quirendo eius auctore diligentiam adhibuerū: sed commune iudiciū secuti, id persuasum habuere, q̃ per multa secula (vt posterioribus loquar) nunquā in dubiū fuerat reuocatū. Quan- m vt Hieronymū, Priscianumq; impense doctos fuisse concē- on tamen eos existimo, qui nunq̃ dormitare valuerint. Quo- m alter in sacris literis perpetuo occupatus, nō aliud quā operis ulū seruitutis est: alter non se indignum facit, si quando hallucī- tur, quippe qui literarū, dictionū, syllabarum, accentuumq; au- o intentus hæc minima, quæ ne Prætor quidem curat, sciens, ensq; prætermisit. Multo hercle pluris facio Vallæ, Politianiq; hoc negotio, quā Hieronymi, Prisciani q. censurā: sed & ipsi ho- ines fuere a quibus, si libros ad Herennium M. Tullii esse aram te- ntes iurassent. vt in aliis quibuslibet facere soleo, libentissime dissen- re. Enimuero cū Valla hoc se in Ciceronis epistolis admirari so- ū referat, *quod cum a pluribus ea scripta fuerint, ab vnico omnia, si men auferatur, Cicerone emanasse videri possint*, id mihi nullo pa- o probari potest: sicut nec Politiani de Priapeii carminis auctore tentia. Dū ergo aliæ sint, multoq; validiores rationes, huiusmo- coniecturæ tanq̃ friuolæ proculdubio sunt reiiciendæ. Sed & hæ eq; pro Hieronymi sententia non desunt, dixerit quispiā Rhe- icorum enim ad Herennium artifex in 1. libro ita scribit: *Pa- familias cum filium heredem faceret, testamento vasa argentea le- gaunt, Tullius heres meus Terentiæ vxori meæ triginta pondo orum argenteorum dato, quæ velet. Post mortem eius vasa prima elatæ magnifice illa petit. Tullius si quæ velit ipse triginta pondo dicet.* Profecto hæc verba non ab alio, quam a Cicerone bi potuerunt, cuius vxor Terentia fuerit, filius autem M. Tul- Verum ego hunc locum sic interpretor, vt qui M. Ciceronem doctrina, nec dictione potuerit imitari, eiusdem saltem nomi- us leuissimam illius vmbram affectarit: licet id exemplum sit, testimonium. Inter quæ hoc interest, quod *exemplo demon- atur id, quod dicimus cuiusmodi sit, testimonio illud ita esse, vt nos dixe-*

dicimus confirmatur: prout in quarto Rhetoricorum libro inquit, seu Gallio, seu Cornificius, seu quicunq; illorum architectus sit existimandus,: quem quidem non mediocriter doctum virum fuisse, & de Rhetorica arte diligenter scripsisse, nemo iniicias. Iam si ad frigida eius generis ex tribus verbis collecta argumenta recurramus, idem auctor in 4. libr. de verborum subiectione agens, sic ait: *Ex eodem genere, vt ad nostram quoq; personam referamus subiectionem, sic: Nam quid me facere conueniret, cum a tanta multitudine Gallorum circumsederer? an dimicarem? at cum parua manu tum prodiremus, locum quoque inimicissimum habebamus, neq; erat quo vitam produceremus. Castra relinquerem? at obsidebamur. Vitam militum negligerem? at ea videbar eos accepisse conditione, vt quoad possem, incolumes patria, & parentibus conseruarem. Hostium conditionem repudiarem? at salus antiquior est militum, quam impedimentorum.* Cur non frontem perfricamus atq; hæc verba ex rei veritate Ciceroni aliquo modo conuenire dicimus, licet ea in suam personam referat Rhetoricorum ad Herennium scriptor? Sed exempli causſa posita sunt, respondebit aliquis. Cur igitur superiora vere, & vt se res habet prolata, hæc autē ficte posita dicamus? Quia multa (subiungit ille) in hoc opere sunt, quæ in libris de Inuentione, quos M. Tullii esse nemo dubitat, itidem leguntur. Pulcrum ædepol commentū. Sed si eorum scriptorū alter de re rustica, aut militari, de Rhetorica arte alter egisset, inuicem conuenientia, nisi amentes nō tradidissent, cū aliis præceptis orandi, aliis bellandi, serendiq; ratio constet. Eiusdē notæ est, quod Crispi Salustii in Catilina testimonio C. Herenniū nescio quem Ciceronis temporibus vixisse comprobant. Et ipsum M. Tullium ꝓ Cœlio, L. quendā Herenniū suum familiarē nominasse, tanquā rem inauditam ostendunt: quasi cum hi quatuor libri ad C. Herenniū scripti fuerint, isti rabulæ, q; volunt, necessario conuincant: qui si Ciceronē filio, fratri, inimicisq; tantum amicis, quales fuere Titus Pomponius Atticus, M. Brutus, Trebatius, Marcusq; Terentius Varro, sua opera nuncupasse animaduerterent, hos libros illius non esse satis discerent, cum ei sint nuncupati, vel potius ad eū scripti, cum quo nullū arctius necessitudinis vinculū M. Tullio fuisse ꝓ comperto habemus. Quod si huiusmodi arioli Ciceronianū scribendi genus vel primis labris degustassent, hos libros nō magis Ciceroni, quā generoso equo macilenti asini clitellas conuenire dignoscerent. Quā absunt porro a Tulliana dictione, prima illa Rhetoricorū ad Herenn. verba? *Etsi*, inquit, *quicunq; eos sibi iure vindicare potest, negotiis familiaribus impediti, vix satis otium studio suppeditare possumus, & idipsum, quod datur otii libentius in philosophia consumere consueuimus, tamen tua nos C. Herenni voluntas commouit, vt de ratione dicendi conscriberemus, ne aut tua causſa noluisse, aut nos fugisse laborē putares. Et eo studiosius hoc negotium suscepimus, quod te non sine*

cauſſa velle cognoſcere Rhetoricæ intelligebamus. Non enim parum habet in ſe fructus copia dicendi, & commoditas orationis, ſi recta intelligentia, & definita moderatione animi gubernentur. Ridicula ſane, & male cohærentia hæc videbuntur, ſi cum primis iuuenilium de Inuentione librorum verbis conferantur: cum & puerules, ſeu triuiales potius ſint ſententiæ, quæ iis exprimuntur. Licetque non ea felicitate de arte, qua ex arte ſcribi poſſit, aliquid tamen in huius operis proœmio Cicerone dignum legeremus, niſi noſtri ardeliones toto cœlo aberrarent. Quid, quod multo libentius Philoſophiæ ſe, quam eloquentiæ operam dediſſe fatetur, quicunq; illius operis auctor exſtiterit? Equidem vt Ciceronē egregium Philoſophum fuiſſe non negem: multo tamen magis in eloquentia is, quam in Philoſophia profecit. Et mox ille: *Nunc ne nimium longa ſumatur oratio, de re dicere incipiemus: ſed ſi te vnum illud monuerimus, artem ſine aſſiduitate dicendi non multum iuuare, vt intelligas hanc rationem præceptionis accommodari ad exercitationem oportere.* Similima ſunt hæc verba, iis quæ in opuſculo Catoni perperam ſtupideq; adſcripto leguntur: *Nunc ſi, cariſſime docebo te, quo pacto mores tui animi componas legitur præcepta mea legito, ita vt intelligas. Legere enim, & non intelligere, negligere eſt.* Nec ſane felicius primus liber incoatus eſt, quam ſecundus abſolutus, cuius vltima verba ſunt: *Hæc ſi vt conquiſita ſcripſimus, ita vt diligenter fueris conſecutus, & nos induſtriæ fructum ex tua ſcientia capiemus, & tute noſtram diligentiam laudabis, tuaque perceptione lætabere. Tu ſcientior eris præceptorum artificio, nos alacriores ad reliquum perſoluendum. Verum hæc futura ſatis ſcio, ſe enim non ignoro. Sed nos deinceps ad cetera præcepta tranſeamus, vt quod libentiſſime facimus, tuæ voluntati rectiſſime morem geramus.* Quid habet hæc dictio Ciceronianum? Neq; tam ſum impudens, vt quæ in medium adduxi, quaſi barbara inſecter. Alii de iis Liberius pronuntient, dum mihi nullam in eis eſſe Ciceroniani ingenii ſcintillam ſatis liqueat. Sed & in peroratione idem ſic inquit: *Nunc identidem noſmetipſi nobis inſiſtemus: res enim communis agitur, vt frequenter, & aſſidue conſequamur artis rationem ſtudio & exercitatione.* Et paulo poſt: *Nam & ſimul libenter exercemur propter amicitiam, cuius initium cognatio fecit, cetera philoſophia ratio confirmauit.* Quæ ſane, hoc opus a iuuene, nec dum ſatis exercitato ſcripta fuiſſe præclare oſtendunt, cum iuuenis, ſed adoleſcens Cicero non hos, ſed duos de Inuentione compoſuiſſet, quos libros excidiſſe in primo de Oratore queritur. Proinde ſi poſt eos dem re alios compoſuiſſet, nō adoleſcens hos illis ſubſtituiſſet, ſed ætate profectus, cum ad M. Ciceronem filium ita ſcriberet: *Orationem autem diligentiam efficies profecto legendis noſtris plenorem. Nec vero arroganter hoc dictum exiſtimari velim. Nam philoſophandi ſcientiam concedens multis, quod eſt oratoris proprium, apte, dilucide, ornate,*

&c, ornate dicere, si mihi assumo, videor id meo iure quodammodo vindicare. Non parum quid se in eloquentia profecisse gloriatur Cicero, neque si quid sibi daretur otii, id se in philosophia libentius consumere consueuisse perhibet, vt Rhetoricorum ad Herennium scriptor a se factum esse prædicat. Aut ergo vtrumque opus a iuuene Cicerone conditum fuisse, aut duos de Inuentione Marco Tullio *rudes* (vt ipse ait) *excidisse*, hos vero ad alium esse referendos, necessario fateri cogimur. Quid quod illi, tametsi ab adolescentulo scripti elegantissimi sunt, & his quo ad phrasim spectat, longo interuallo anteponendi? An artem dedidicerat Cicero, & nitidissimæ eminentissimæque dictionis oblitus fuerat? Huc accedit, quod ipse Cicero suorum operum (vt multi aiunt) præco vocalissimus, cum de omnibus suis ad oratoriam artem spectantibus operibus ad amicos frequenter scribat, horum nunquam meminit. Hæc mediusfidius vnica ratio (vel si nulla præterea proferri posset) cordatis, minimeq; oscitantibus, hos libros ei assignari persuaderet, cuius nec fuerunt, nec vllo pacto esse quiuerunt: præsertim quod Marcus ipse Cicero, cum rudes (vt diximus) de Inuentione libros imperfectos reliquisset, nihil de hac re ante scripsit, quam Quinti Fratris voluntati obtemperans, tres diuinos de Oratore libros in eorum locum ingesserit: post quos quicunque Rhetoricos ad Herennium libros ab eodem auctore compositos fuisse somniet, vix oppido asinos ab oloribus valeat dignoscere. Ciceronis de eo negotio verba hæc sunt: *Tibi vero frater*, inquit, *neque hortanti deero, neque rogati. Namque auctoritate quisquam apud me plus te valere potest, neq; voluntate. Ac mihi repetenda est veteris cuiusdam memoria non sane satis explicata recordatio, sed vt arbitror apta ad id, quod requiris, vt cognoscas, qua viri omnium eloquentissimi, clarissimique senserint de omni ratione dicendi. Vis enim, vt mihi sæpe dixisti, quoniam quadam pueris aut adolescentibus nobis ex commentariolis nostris incoacta, atque rudia exciderunt, vix hac ætate digna, & hoc vsu, quem ex caussis, quas diximus, tot, tantisque consecuti sumus, aliquid eisdem de rebus politius a nobis perfectiusque proferri.* Hic locus, nisi fallor, satis indicat, Marcum Tullium, quod in primis illis duobus libris suo animo non feciisset satis, quantum in oratoria arte posset, tribus editis de Oratore palam facere voluisse: post quos Brutum Oratoremque, qui fere eodem spectant, pro suis agnouit, cum libros ad Herennium nunquam nominarit. Sed hæc Victorinus Rhetor celeberrimus, qui de Inuentione libros interpretatus est, imperfectum opus suscepisset interpretandum, si hos M. Tullii esse credidisset: quem cum Hermetis auditorem fuisse nusquam legatur, huius tamen operis auctor Hermetis discipulum se esse profitetur, inquit enim: *Caussarum constitutiones alii quatuor fecerunt, noster doctor Hermetes tres*

putauit esse. Fabius etiam Quintilianus id scripsit, vnde hos libros Ciceronis non esse manifeste doceamur. In tertio enim Oratoriarum institutionū libro de Romanis Rhetoricæ scriptoribus agens, sic ait: *Romanorum primus, quantum ego quidem sciam, condidit aliquā in hanc materiam M. Cato ille Censorius, post M. Antonius incoauit. Nam hoc solum opus eius, & ipsum imperfectum manet. Secuti minus celebres: quorum memoriā, si quo loco res poscet, nō omittam. Præceptum vero lumen, sicut eloquentiæ, ita præceptis quoq; eius dedit vnicum apud nos specimen orandi, docendiq; oratorias artes, M. Tullius: post quem tacere modestissimum foret, nisi & Rhetoricos suos ipse adolescenti sibi elapsos diceret, & in oratoriis hac minora, quæ plerisq; desiderant, sciens omisisset. Scripsit de eadem materia non pauca Cornificius, aliqua Stertinius, nonnihil pater Gallio, accuratius vero priores Gallione Celsus & Lenas, & ætatis nostræ Virginius, Plinius, Rutilius. Sunt & hodie clari eiusdem operis auctores, qui si omnia complexi forent, consuluissent labori meo. Sed parco nominibus viuentium. Veniet eorum laudi suum tempus: ad posteros enim virtus durabit, non perueniet inuidia.* Hæc Fabius, a quo cum omnes, qui de hac arte, vel eo viuente, vel etiam antea scripserunt, nominentur, vt certe libri ad Herennium aut Cornificii, aut Stertinii, aut Lenatis, aut Virginei fuerint, ad Ciceronem quippe referri non possunt, cum duos Rhetoricos sibi adolescenti elapsos ipse dicat, & in oratoriis minora ea, quæ plerique desiderant, sciens omiserit, quod nemo in libris ad Herennium factum dicat, quandoquidem eorum auctor in operis calce ita scriptum reliquit: *Et viam quam sequamur habemus, propterea quod in his libris nihil prætermissum est Rhetoricæ præceptionis.* Et mox: *Ergo in arte Rhetorica nihil est amplius.* Idem quoque Quintilianus de statibus differens, ita inquit: *Sed non sustineo esse conscius mihi dissimulanti, in eo præsertim opere, quod ad bonorum iuuenum aliquā vtilitatē componimus in villa parte iudicii mei. Nam & Hippocrates clarus arte medicina, videtur honestissime fecisse, quod quosdam errores suos, ne posteri errarent, confessus est: & M. Tullius non dubitauit aliquos suos libros iam editos, alios postea scriptis ipse damnare, sicut Catulum, atq; Lucullum, & hos ipsos, de quibus modo sum locutus artis Rhetoricæ.* Hactenus ille. Quocirca non dubito, quatuor illos libros, si loqui possent, M. Tullii, vt diu creditum est, Non sumus, apertissime exclamaturos. Denique si Cicero ipse hoc opus suum esse assereret, vix vt ei crederem, inanimum inducere possem: tantum abest, vt Georgium Vallam licentinum aliquo iudicio præditum fuisse existimem, cui mirū non videtur, si Fabius Quintilianus nullam eius operis fecerit mentionem. In præfatione namque commentationum in oratorias Marc. Tullii Partitiones ita scribit: *Aiunt etiam ideo Ciceronis non videri, quod Quintilianus id opus nunquam nominarit. Quam id acute! Nemo certe negauerit multos esse Ciceronis libros, quorum nullam*

prorsus facit mentionem Quintilianus. Quid ni? quasi vero hanc sibi Quintilianus susceperit prouinciam, Ciceronianos libros nominandi. Quos ergo non nominauit, ascititios, adulterinosque dicamus. At tu Valla ascititio, (si modo hæc vox Latina est) adulterino, inepto, friuoloque ingenio mihi fuisse videris, qui eiusmodi argumentis vti non erubescas. Non omnes M. Tullii libros Fabius recenset, inquis: recte, si de Vniuersitate opus, aut Arati phænomena in Latinum sermonem versa quærtas, non si ea quæ ad Rhetoricam artem spectant. Quid tamen facias? Quintiliani testimonium reiicit, & cum Antonio Mancinello sentiens, Priscianum, Marcellum, Hieronymum, Augustinumque pro eo substituit. Heus docte augur: non te pudet Fabium improbare, ac ad eiusmodi in hoc negocio testes confugere? Quod si Aspri, aut Cornuti locum pro tua sententia mendicare valuisses, maximum tuæ gloriæ decus accessisset. Vtque rem absoluam, illud etiam subiungam, non magis eos Ciceroni, quam Cornelio Celso esse assignandos: quem ego tam excellentem scriptorem fuisse reor, vt paucos ei anteponendos Latium protulisse censeam, cum medicinam tam candide, eleganterque Romanis literis illustrauerit, quam potuit, qui ingenium sic ad omnes scientias versatile habuit, vt ad id vnum a natura formatus videretur, quod vir præstantissimus tractare constituisset. Itaque cum eius, quæ exstant, lucubrationibus nihil sit pulcrius, nihil elegantius, quam ornate Philosophica explicasse credendus est? De quibus non pauca ab illo Sceptios imitato scripta fuisse, memoriæ prodidit Fabius Quintilianus, in iis etiam Celso persæpe (vt eius de Oratoria institutione libri testantur) aduersatus, quæ ad oratoriam artem spectantia, vtinam cum infinitis aliorum voluminibus commune naufragium passa non fuissent. Nam & Celsi ingenium latius agnoscemus, & Rhetoricos ad Herennii libros non non modo ad Celsum, sed ne ad mediocrem quidem Celsi auditorem esse referendos, tanquam in speculo (vt est in prouerbio) conspicaremur.

Defensa in Terentii Adelphis a Politiani censura M. Varronis lectio, & de Catulli passere, item de Scrutis.

CAPVT V.

DIuinum Angeli Politiani ingenium summamque eruditionem, magnopere semper sum admiratus, & quoties in eius mentionem incidi (incidi autē quam sæpissime) satis per se commendatum virum iis laudibus ornaui, quibus maxime potui. Cuius sententiæ tam me non pœnitet, vt illum cum præstantissimis scriptoribus, quos recentiores vocamus, optimo iure collocādum, multisque antiquioribus vel æquandum, vel præferendum ducam. Siquidem & plures egregii viri præclaræ lucubrationes exstant, & doctis omnibus (q̄ est proculdubio nasuto nostro seculo mirum) vehementer probantur. Eas cum ipse quoq; non semel animi gra-

tia lectitatim, candidissima Miscellaneorum centuria, tum ob argumenti varietatem, tum ob multiplicem doctrinam & accõmodatum in plurimis rebus hominis iudicium supra quam credi potest, delectatus sum. Quanquã enim pauca in literis inueniantur, quæ illum ignorasse dicas, tanta tamen vbique modestia vtitur, vt non temere quicquam proferre audeat: quippe qui neq; molestus suorum operum (quod plerique scioli inepte faciunt) admirator extiterit, & quemadmodum de aliis frequenter pronũtiauit, ita criticorum censuram subire non recusarit: iudex non minus syncerus quam eruditus, & a quo non libenter dissentirem, nisi sua ipse tum demum admissum iri speraret, cum non aliæ illis aduersantes rationes in medium adduci valerent. Quamobrem quod quædam in eius operibus adnotaui, sic mihi in iis moderabor, vt non cauillandi, sed veritatis habendæ studio, hæc qualiacunque a nobis exarata fuisse, vel pueri dignoscant. Eius igitur in Miscellanis hæc sunt verba: *M. Varro in libris de lingua Latina sic ait: Apud Terentium scortatur, potat, olet unguenta de meo: Scortari est, sapius meretriculam ducere. Hæc ille, at deinceps alia in eandem sententiam. Ceterum Terentiani omnes ad vnum codices, non* scortatur *habent, vt Varro legit, sed* obsonat. *Locus autem in Adelphis est, Obsonat, potat, olet unguenta de meo. Quam lectionem etiam Donatus agnoscit. Quid hic igitur dicemus? mendumne esse in omnibus Terentianis codicibus? an (quod vix credere ausim) memoriola vacillasse Varronem quoque ipsum, πολυγραφώτατον a Cicerone appellatum, sicut eundem Ciceronem Gellius reprehendit? vt fateamur etiam maximis quibusque ingeniis efficere incuriam nonnunquã, posse vsquequaq; diligentiam?* Hæc Politianus: in quibus ipsum, Donatumque, non Varronem falli opinor, neque dubito, *scortatur* in Terentio esse legendum: quod vt credam facit in primis M. Varronis omnium Romanorum doctissimi auctoritas, cui quis neget multo plus fidei, quam sexcentis Donatis esse præstandum? Quod si ex vnico Senecæ testimonio idem Politianus Priapeium carmen Vergilii creditum, Ouidio restituit: si *Vergilium*, non *Virgilium* dici debere, contra omnium veterum exemplarium fidem, ex vnico muto lapide collegit: cur non ex Varronis lectione Terentii locum restituendum asserit? Sed & Varro homo fuit, dixerit ille: & pro vt Cicero fecit, errare commode potuit. Non inficior: sed manifesta ac meridiana luce clariora esse oportet, quibus summos viros erroris conuincere nitimur. Satis aperta sunt, subiunget ille, si in codicibus omnibus *obsonat* legitur, non *scortatur*: quam quasi genuinam lectionem agnoscit Donatus. At ego magis arbitror, Donatum omnes codices pro suo arbitratu corrupisse, quam Varronem falsa hallucinatum: quem cum Terentii verba citarit, vt ex iis quid esset scortari desiniret, non ea prout in mentem venerunt, sed ex ipso auctore cum illa scriberet, sumsisse credendum est. Id cõfirmat

& hoc

& hoc quoque, quod sex tantum sunt Terentii fabellæ, & breues quidem: in quarum lectione cum Varronem ipsum frequētissime versatum, & in Adelphis præsertim, quorum principium Menandri principio prætulit, sciamus, quis verbum ꝓ verbo ab illo sumtum coniecterit? Huc accedit, quod *obsonat* Terentianum sensum plene non explicaret: cum in Adelphis magis de scortationibus, q̄ de obsonationibus agatur: quorum primum argumentum sit Æschini, qui mulierculam lenoni per vim eripuerat, facinus: de qua re multis verbis agitur inter Mitionem, Demeamque fratres, quorum hic indignatus:

Fores effregit, ait, *atque in ædes irruit*
Alienas: ipsum dominum, atq; omnem familiam
Multauit vsq; ad mortem: eripuit mulierem
Quam amabat. Non de compotationibus, neque de obsoniis Demea, sed de mulieris raptu queritur: quod & apertius Mitio Demeam lenire cupiens ostendit, inquit enim:

Non est flagitium (mihi crede) adolescentulum
Scortari, neq; potare: non est neq; fores
Effringere. Quid manifestius hæc ostendunt, quam verba a Varrone citata, cū ab eodem Mitione paulo post, plata sint, iuxta illius sententiā esse restituenda? Hoc ego solo argumēto, vel si Varronis auctoritas pro nobis non esset, Donatū aduiterinam lectionem ꝓ vera agnouisse crederem. Quid ꝙ idem Mitio, cum iratum fratrem dimisisset, non de conuiuiis, quę Æschinus amicis dederat, sed de scortationibus agit, cum ait, *etsi Æschinus:*

Nonnullam hac in re nobis facit iniuriam,
Quam hic non amauit meretricem? aut cui non dedit
Aliquid? Adhæc exigui sumtus in compotationibus fieri iis videbuntur, qui comœdias legunt, si meretricum, lenonumque insatiabilem auaritiam ob oculos ponant, cū plures minæ illis dari soleant, quam in compotationibus oboli fere erogari. Porro autem Terentiū eam loquendi formulam, sicut alia plurima, a Plauto sumsisse autumo, apud quem leno in Pseudolo sic loquitur:

Venus mihi hæc
Bona dat, cum hos huc adicit lucrifugas, damni sui cupidos,
Qui ipsi suamq; ætatem bene curant, edunt, bibunt,
Scortantur. Proinde hoc in loco Politiani coniecturam reiicerem, nisi forte aliter secus videretur.

Idem politissimus Politianus, *Catullianum passerem* non simpliciter, sed allegorice accipiendum esse, atque obscœniorem quendam celare intellectum arbitratur, quem salua verecundia enuntiare nequeamus, quod & innuere videatur Martialis Epigramma, cuius hi extremi sunt versiculi:

Da mi basia, sed Catulliana.

Quæ si tot fuerint, quot ille dixit,
Donabo tibi passerem Catulli.

Nimis enim, inquit, foret insipidus Poeta (quod nefas credere) si Catulli passerem denique, at non aliud quippiam, quod suspicor magis, donaturum se puero post oscula diceret. Hoc quid sit, equidem pro stylipudore suæ cuiusque coniectura de passeris natiua salsitate relinquo. Subtiliter quidem Politianus, sed Catulli versus aliter illum interpretatum existimo, quam Catullo vnquam in mentem venerit. Enimuero si eius passer obscœnum aliquid in se contineret, vt non multum salis ex eo Martialis verbis accederet, sequens certe Catulli Epigramma omnes sales, omnemque leporem amitteret, & Alpina glacie esset frigidius. Quid enim obscœnum, quod subintelligitur, ad mortuum Lesbiæ passerem? & tamen Catullus eius mortem ita deplorat,

Lugete o Veneres, Cupidinesque,
Et quantum est hominum venustiorum,
Passer mortuus est meæ puellæ,
Quem plus illa oculis suis amabat. Et mox de eodem,
Qui nunc it per iter tenebricosum,
Illuc vnde negant redire quenquam.

An Catulli amica, aut potius Catullus ipse eum passerem, quem subintelligit Politianus, exstinctum amiserat? An non melius de passere aue intelligitur? Sed Martialis, ait, aliud quiddam, quam ea voce signatur, puero promittebat. Imo ego Poetarum esse morem scio, vt amicos amicasve, non veste, aut argento, sed versibus remunerentur: quibus diues Propertius, cum alia munera Cynthiæ dare non posset, carminibus ei immortalitatem pollicebatur, his scribens,

Fortunata, meo si qua es celebrata libello,
Carmina erunt formæ tot monumenta tuæ.

Cuius fere germanus Ouidius, non in diuitum libros de Arte amandi, sed in pauperum gratiam condidit, quia & ipse pauper amarat: & cum dona non posset, verba vtiq; pro eis dabat. Nam & versibus iidem illos infectantur, a quibus aliqua iniuria fuerint affecti, cum Lycambem Archilochus, Bubalum Hipponax versibus confoderint. Quid quod & is de quo agimus Catullus Acmen, quæ cum decem millia poposcerat, deuorare videtur, cum in hæc carmina prorumpit?

Adeste hendecasyllabi quot estis,
Omnes vndiq; quotquot estis omnes.
Iocum me putat esse moecha turpis,
Et negat mihi vestra redditurum
Pt. gillaria si pati potestis.

Nulla est ergo in Martialis, siue Catulli passere allegoria: alioquin Catullianis etiam basiis aliquod subesset mysteriū, q̄ tamen nemo affirmaret

affirmaret. Posuit autem ille nimirum *Catulliana basia* pro infinitis, quot & qualia Catullus Lesbiam popoſcerat duobus Epigrammatibus, quorum alteri hoc est principium:

Viuamus mea Lesbia, atque amemus. Alteri.
Quæris quot mihi basiationes.

Quæ si mihi dederis, inquit Martialis, nō minus te laudabo, quam Lesbiam Catullus, cuius etiam passerem defleuit. Neque nouū est, si Catullum in omnibus imitari voluit, cuius etiam in passere, ac basiis, æmulus esse cupierit: quandoquidem eundem sibi præponere non veretur, ad Marcum scribens:

Nec multos mihi præferas Poetas,
Vno sed tibi sim minor Catullo.

Possem addere, Catullum passerem ad Vergilium, qui Parthenias vocabatur, misisse: sed huiusmodi coniecturis non est opus, cum apertæ se offerunt rationes. Suum tamen cuique & in hac re, & in aliis omnibus est iudicium. Ego sane quod sentiebam, non dissimulaui, ipsum Politianū imitatus: cuius aliud est in eodem opere Caput de vocabulis inuentu raris, nec tamē singularibus, qualia sunt, *cucuma, proseucha, scruta*: quorum vltimum Horatium quidem semel dixisse putat in hoc versiculo:

Vilia vendentem tunicato scruta popello.

Quod iterum dixerit Sidonius Apollinarius libro Epistolarum 7. per hæc verba: *Nunc quadam friuola, nunc ludo apta virgineo scruta donabat.* Sed cum hæc scriberet, non meminerat apud Gelliū Noc. Atticarum lib. 3. hos Lucilii versus legi:

Quid ni? & scruta quidem, vt vendat scrutarius, laudat,
Præfractam strigilem, soleam improbus dimidiatam.

Defensus ab eodem super Oaxe fluuio Seruius, & de Priapeii carminis auctore.

CAPVT VI.

P. Vergilius ex Mœlibœi persona in prima Ecloga ita loquitur.

At nos hinc alii sitientes ibimus Afros,
Pars Scythiam, & rapidum Creta veniemus Oaxem,
Et penitus toto diuisos orbe Britannos.

Hoc versus enarrans Seruius, de Oaxe sic ait: *Rapidum Creta, hoc est, lutulentum, quod rapiat cretam, creta terra alba dicitur. Nam Oaxis fluuius est Mesopotamiæ, qui velocitate sua rapiens albam cretam, turbulentus efficitur. Vel Oaxis fluuius est Scythiæ: in Creta insula non est, sed aqua Cretei coloris est. Oaxem Philistbenes ait, Apollinis & Athilenæ filium: hunc Oaxem in Creta oppidum condidisse, & suo nomine nominauit, vt Varro ait:*

Quos magno Anchiale partus enixa dolore,
Et geminus capiens tellurem Oaxida palmis Scindere dicta.

Politianus autem sic: *Sed enim ego Oaxem Cretæ fluuium intelligi crediderim potius. Nam Vibius quoque Sequester Oaxem Cretæ fluuiū*

dicit esse, a quo & ciuitas Oaxia. Quare Apollonius Cretam quoque insulam tellurem Oaxida vocauit in primo Argonauticon, his verbis:

Δάκτυλοι ἰδλαῖοι κεφαλῆς, ἅς ποτε νύμφη
Ἀγχιάλη Διὶ τέκτον ἐὰ ἀπέος ἀμφοτέρηφι
Δοχμαρίην γαίης εἰσιδὼν ἐβλάστησε.

Hoc autem postremum ita Varro transtulit, ille arbitror Aracinus, alieni operis interpres:

Et geminus capiens tellurem Oaxidæ palmis.

Neque vero non conuenit rationi, vt qui dispersum iri toto orbe suos populares velit ostendere, de insula quoque in medio velut nostro mari sita, tum autem & de altera toto penitus orbe diuisa meminerit. Hactenus ille. Quæ tamen mihi non probantur. Quandoquidem si Creta *extra anni solisque vias* posita esset, si velut Britannia, Thyle, aut Taprobana non admodum antiquis fuisset peruia, recte fieri potuisse concederem, vt neque Ptolemæus, neque Strabo, neque Plinius, neque Mela, quique orbis situm descripsere, *Oaxem* in ea fluuium inuenirí per negligentiam prope dixerim, meminissent. Cum vero non alia sit in tota Græcia insula celebrior, vt ex qua omnes fere superstitiones emanarint, quis neget tot excellentes scriptores facturos fuisse *Oaxis* fluminis in descriptione Cretæ mentionem, si in Creta is fluuius esset, ac non potius id sibi cõfinxisset Vibius Sequester? Nõ est hoc vnicum, aut Melam, aut Plinium, sed quatuor præstantissimos scriptores in re manifestissima dementiæ arguere. Quapropter mallem hac in re Ptolemæo, Plinio, Strabone, Melaque ducibus errare, quam Vibio magistro eruditi Rectè igitur iuxta Seruii sententiam exponetur Vergilii locus, vt *rapiamus creta* intelligamus *fluuium*, hoc est *turbidum*. Quin si in Creta esse *Oaxem* fluuium pro comperto haberem, ei tamen non conuenire Vergilianum sensum, prout Politianus censet, assererem. Qui enim exproprijs finibus electi fuerant, non in Cretam insulam propinquam, maxime commodam, fertilemq; & centum vrbibus habitatam se ituros, sed in deserta loca, nempe in Scythiam, Britanniam, siticetemq; Africam sperabant, in quibus regionibus nulla esset aeris benignitas, nulla hominum humanitas. Nam quod Cretam *Oaxiam terram*, ab Oaxe fluuio dictam cõminiscitur Politianus, atque id (vt existimat) cõfirmantes versus ex Apollonio citat, a doctis reiicitur, qui Seruio assentientes, non ab *Oaxe* fluuio, sed ab Apollonis Anthilenæq; filio Cretam *Oaxiam* dictam contendunt: in alio etiam parũ æque a Politiano facto asseuerantes, quod Seruij libri testimonium vindicarit, nisi forte in mutilum eius cõmentarium exemplar incidérat. Sed de *Oaxe* alii viderint. Ego sane Melibœi sententiæ non congruere existimarem, vel si (vt supérius dictum est) omnes de eo scriptores mentionem fecissent.

Idem Seruius Priapeium carmen inter Vergilii opera recensens qui

qua opinione nimirum recedit Politianus, putatq; non Maronis, sed Ouidii esse Priapeia, ac Senecæ præcipue ducitur testimonio, q in libris, quibus oratorum & rhetorum sententias, diuisiones, colores, suasoriarum cõplectitur, ita scribat: *Hoc genus memini quendam oratorium dicere, cum declamaret controuersiam de illa, qua egit cum viro mala tractatione, quod virgo esset, & damnata. Postea petiit sacerdotium. Nouimus, inquit, istam maritorum abstinẽtiam: qui etiamsi primam virginibus timidis remisere noctem, vicinis tamen locis ludunt. Audiebat illum Scaurus, non tantum disertissimus homo, sed venustissimus, qui nullius vnquam impunitam stultitiam transire passus est.* Statim Ouidianum illud:

Dum timet alterius vulnus inepta loci.

Et ille excidit, nec vltra dixit. *Nouimus autem, ait Politianus, hunc esse versiculum in Priapeio epigrammate. Et mox: Sed & stylus ipse, nẽ fallor, & prorsus Ouidiana quapiam in eis germana lasciuia. Quatenus autem sit huic auctoritati fidendum, ingentium sit iudicium. Nos vt non pro vano scripsimus hoc, ita nec pro confesso. Certe si Ouidio cõuenit, etiam in ceteris obscœneri: sic Vergilium contra dedecet, a virginea quoq; verecundia Parthenium vocatum, titulus istius operis, vt quamlibet timorato testi, & suspecto, pudeat tamen profecto non credere.* Hæc Politianus tam erudite, quam caute. Sed vt omnia quæ in Priapeiis sunt epigrammata, Vergilii esse non credam, cum pleraq; in eis a tanti Poetæ excellentia remota legantur: multa illi recte assignari posse autumo, quæ magis Poetico iure in hortorum custodem luserit, quam quod similem obscœnis carminibus vitam egerit: tametsi Seruius libidinis eum impatientem fuisse tradat, quod nescio quam sit credibile. Verum potest qui castissimus sit, parum pudicos versus etiam citra nominis dispendium edere. Qua de re sic se turatur Valerius Martialis in ea epistola, quam primo libro præposuit: *Lasciuam verborum licentiam, id est epigrammatum linguam excusarem, si meum esset exemplum. Sic scripsit Catullus, sic Marsus, sic Pedo, sic Getulicus, sic quicunq; perlegitur.* Et paulo post:

Innocuos censura potest permittere lusus,
Lasciua est nobis pagina, vita proba est. Et inferius:
Lex hæc carminibus data est iocosis,
Ne possint, nisi pruriant, iuuare.

Catullus enim ad Aurelium, Furiumque scribens, ita de eadem re agit:

Nam castum esse decet pium Poetam,
Ipsum, versiculos nihil necesse est,
Qui tum demque habent salem ac leporem,
Si sunt molliculi, ac parum pudici,
Et quod pruriat incitare possint,
Non dico pueris, sed his pilosis,
Qui duros nequeunt mouere lumbos:

Ouidius quoq; licet minus obscœna scripsisset, cum ob eam rem accusaretur, ita se defendit secundo de Tristibus:

Nec liber indicium est animi, sed honesta voluntas.

Et eodem libro diffusius. Nos tamen ea citabimus, quæ ad nostros Poetas pertinent, inquit autem:

Vtque suo Martem cecinit grauis Ennius ore,
Ennius ingenio maximus, arte rudis:
Explicat vt causas rapidi Lucretius ignis,
Caussarumque triplex vaticinatur opus:
Sic sua lasciuo cantata est sæpe Catullo,
Fœmina, cui falsum Lesbia nomen erat.
Nec contentus ea, multos vulgauit amores,
In quibus ipse suum fassus adulterium est.
Par fuit exigui, similisque licentia Calui,
Detexit varijs qui sua facta modis.
Quid referam Tindæ, quid Memmi carmen? apud quos
Nomen adest rebus, nomnibusque pudor?
Cinna quoq; his comes est, Cinnaque procacior Anser,
Et leue Cornificij, parque Catonis opus.
Et quorum libris modo dissimulata per illos,
Nomine nunc legitur dicta Metelle tuo.
Is quoq; Phasiacas, Argon, qui duxit in vndas,
Non potuit Veneris furta tacere sua.
Nec minus Hortensi, nec sunt minus improba Serui
Carmina: quis dubitet nomina tanta sequi!

Hæc & alia multa in eandem sententiam Ouidius. Iam Catalecta a Vergilio cõdita fuisse, quis inficias eat? Sunt tamen in eis in Hellespontiacum Deum lusus. Quod si quis id in dubium reuocaret, accipiat Fabii Quintiliani in octauo Institutionum oratoriarum libro testimonium: *Quadam*, inquit ille, *adhuc vetera, vetustate ipsa gratiora stent, quadam etiam necessario interim sumuntur. Enarrare, & fari, & multa alia etiam audientibus grata inseri possunt, sed ita demum, si non appareat affectatio, in qua mirifice Vergilius:*

Corinthiorum amator iste verborum,
Iste iste rhetor, namq; quatenus totus.
Thucydides tyrannus Attica febris
Tau Gallicum spirat ipsemet male illisit,
Isti omnia, ista verba miscuit fratri.

Hos autem versus, quis non videt in Catalectis legi? Fuit siquidem moris veteribus Poetis, vt omnes fere aliquos huic Deo versus offerrent, quod vel illa carmina indicant:

Quisquis venerit huc, Poeta fiat,
Et versus mihi dedicet iocosos:
Qui non fecerit, inter eruditos
Ficosissimus ambulet Poetas.

Ceterum

Ceterum non tantum hortorum, sed agrorũ etiam custõs fuit Hellespontiacus Deus: ad quem Val. Martialis multa scripsit Epigrãmata, sed illud in octauo præcipue, cuius hoc est principium:

Non horti, neque palmitis beati.

Porrò Iunius Columella eius Dei imaginem in hortis poni debere præcipit, lib. 10. de re Rustica, his versibus:

Neu tibi De dalea quærantur munera dextra,
Neu Polycletea, nec Phragmonis, aut Agelada
Arte laboretur, sed truncum forte dolata
Arboris antiqua, numen venerare Ithyphalli,
Terribilis membri, medio qui semper in horto
Inguinibus puero, prædoni falce minetur.

Imitatus vt opinor Verg. qui in quarto Georgicorum sic scribit:

Inuitent croceis halantes floribus horti:
Et custos furum, atq; auium, cum falce saligna,
Hellespontiaci seruet tutela Priapi.

Omnibus vero qui illud de quo agimus opus non oscitanter legerint, diuersorum auctorum fatinam esse apparet, cũ plurima Vergilianum ingenium sapiant, nõ pauca ad Ouidianam facilitatem accedant, denique multa inepte ac insulse scripta in iis Epigrammatibus inueniantur. Proinde optime meo fecerit iudicio q̃ Priapeium carmen ad diuersos referet auctores, vt multa in illud contulerint, Verg. Ouidius, aliiq; cõplures, totiusq; operis titulus Vergilio tanq̃ nostrorum Poetarum eminentissimo fuerit assignatus. Vix hæc absolueram, cum quandam Politiani epistolam casu relegens, q̃ prius (Deos testor) me latuerat, Hermolaum Barbarũ nescio quid de Oaxe, de *Catulli passere*, & de *Priapeii carminis auctore* scripsisse animaduerti, an cõtra quam senserit Politianus, ipse nequeo coniicere. Nec ea enim recens me legisse in memoria habeo, & eius lucubrationes festinanter percurrens, ne scintillam quidem earum rerum reperire potui. Qui tamen ista hæc priuata iam opera adnotassem, nullo pacto hæc mihi prætermittenda visa sunt. In quibus si quid forte cum Hermolao dixero, vitio mihi non est vertendum: quippe qui neque hæc qualiacunque prolaturus fuerim, nisi primus illa quod sciam obseruassem, neque alienæ laudi quicquam detrahere, ac Æsopicæ cornicis more alienis pennis vestiri consueuerim. Cumque Angelum Politianum summopere laudare sim solitus, sic in hisce eius iudicium improbaui, vt cum viuente de illis agere non fuissem reformidaturus: & pessimo exẽplo quosdam facere opiner, qui in vita functorum scripta impudentissime debacchantur, viuẽtem autem respondurumque neminem si opus fuerit arguere audeant.

De verbis Reperio & Inuenio.

CAPVT VII.

Laurentius Valla in quinto de Latina elegantia libro ita scribit:

Excogitare *est per cogitationem inuenire, idque adres tantum incorporeas pertinet, vt excogitare argumenta, rationes, figuras, cauſſas. Eſt igitur* excogitare & inuenire, *conſilii:* reperire *vero, fortunæ. Ouidius.*

Tu non inuenta, reperta es.

Sed iam vſus obtinuit, vt idem ſit reperio, *quod* inuenio. Hæc Vallæ ſententia, quibus verbis a trivialibus grammaticulis explodatur, recenſere, non eſt huius loci. Ea tantum quæ in Vallam primo Genialium dierum libro Alexander ab Alexandro, vir meo iudicio impenſe doctus, commentus eſt, in medium adducam. Cumque duos de hac re ludi magiſtros inter ſe diſceptantes proferat, quæ ab eo, qui Vallæ partes tuebatur dicta fuerint, præteribo, vt ipſius Alexandri ex Grammatici perſona cenſuram audiamus. *Hæc, inquit, cum ille & pleraque legiſſet, reclamabat alter, doctorem iſtum nec verba, nec mentem Ouidii intelligere quiuiſſe, labique errore manifeſto. Siquidem* reperire *eſt, cum labore aliquid quæſitu aſſequi, deductum ex* re & pario, parere *enim, eſt cum labore quærere: vnde pecunia parta, cum labore quæſita dicitur. Imo eundem Ouidium, quum in medium ille adduxerat, eodem verſu ſignificantius contra demonſtrare,* Tu non inuenta, ſed reperta es, *inquit: quaſi, ego te non caſu & fortuna nactus ſum, ſed ſtudio & labore quæſitum reperi, quod & alio verſu eundem exploratius ſignificare atebat:*

Exanimeſque artus primo, mox oſſa requirens,
Repperit oſſa tamen.

Præterque hanc Ouidii auctoritatem, idem apud auctores probatiſſimos vſu obſeruaui. Quintus Curtius: Quippe Euphrates, *inquit,* altum limum vehit, quo penitus egeſto, vix ſufficiendo operi firmæ repetiunt ſolum. *Et idem:* Quia duces aſſeruati profugerant, miſit qui conquirerent, nec reperti. *Suetonius in Cæſare:* Idque eo ſtudioſius facerent, quod aliquantum veſculorum operis antiqui ſeruantes reperiebant. *Vides, inquit ille,* reperire *eſſe opere, & conſilii, non autem fortunæ? Atque alter cum contra tenderet, & verbi immodica obſtreperet, eadem ſæpius, & quædam nugalia repetenti, cupidus ego ſtius doctoris mentem plane perſpicere, accipio libellum e manibus magiſtri, atque in eo lego pleraque audacis doctrinæ & confidentiæ* Cum non his ſolum, ſed multis aliis, de duobus verbis *reperio & inuenio* differat Alexander, nec tamen quantum illa inter ſe differant explicauit, & Vallæ ſententiam nimis ſubtiliter, ne dicam maligne cauillatus eſt. Ac primum quidem dicer in hoc vſu ventum eſſe, vt idem ſit *reperio,* quod & *inuenio,* nec affirmet Valla, quam ridicule hic Ouidii locum interpretatur, vt filiam ſic repertam, & non inuentam diceret, quod poſt multos labores Inachus voti tandem compos factus fuiſſet? Nonne ita recte eam locum exponit Alexander, id inuenire dicemur, quod nullo labore aſſequimur? Id tamen ſi quis affirmaret, apte falleretur? Nemo

nemo in Latinis auctoribus tam parum sit versatus, quin has voces apud eos frequentissime in eo significatu poni dicat, vt casu quid reperiamus, quod multo labore inuenire possimus. Equidem quia Vallam optime sensisse arbitror, id sibi velle Ouidii sententiam censeo, vt ex vero, maximeque proprio significatu *reperire* fortunæ sit: quamuis hæc differentia cum a ceteris auctoribus, tum ab ipso etiam Ouidio plerumque confundatur. Cuius rei ita subiiciam testimonia, vt quoniam *reperire* ad casum, ac *inuenire* ad laborem industriamque frequentissime referri inter doctos constat, hæc verba nihil prorsus inter se differre ostendam, si quod quærimus *reperire*, & *inuenire* quod minime quæramus, Latine dicere possimus. Ante omnia autem ipsum Ouidium hæc duo verba absque discrimine ponentem audiamus, qui in tertio Fastorum libro de Baccho loquens, ita canit:

Liba Deo fiunt, succis quia dulcibus idem
Gaudet, & a Baccho mella reperta ferunt.

Et de eodem paulo post:

Colligit errantes, & in arbore claudit inani
Liber, & inuentæ præmia mellis habet.

Scilicet Ouidius mel modo a Baccho inuentum, modo repertum asserit, an idem casu, & industria, quæri potest? aut *reperire*, est cum labore aliquid quærentem assequi, prout frigide coniicit Alexander? At hoc verbum, inquit, ex *re* & *pario* dicitur: cumque Vallensis iste doctor, nec Ouidii verba, nec mentem vtriq; intelligere quiuerit, manifesto errore lapsus est. Annō obsecro te Alexander, tam rem iterū patimus cum eam forte inuenimus, quam cum per summum laborem reperimus? Verum *pario*, respondet, est cum labore acquiro. Recte quidem, mulieres cum labore ac dolore quoque parere concesserim. Sed si in tam frigida argutia delitescis, cum *re* & *pario* idem significent, quod iterum cum sudore acquiro, nisi quod quærens offendis, primo pepereris, hoc est, cum algore lucratus fueris, iterumq; vel inediam vel vigilias passus recipias, tam id nullo pacto *reperire* diceris. Quid si equum dono ab aliquo acceperis, cumq; amittas, num si illū perquiras, laborioseq; tibi vindices, eum reperies? Minime arbitror. Si.n. vocum, ex quibus hoc verbum componitur, proprietatem respiciamus q; ab aliquo tibi donatū fuerit, peperisse dici non potes. Sit igitur friuola Alexandri sententia: nosq; interim alia loca ex Plauto, Terentio, Cicerone, Cæsare, Liuio, Verg. Sallustio, & aliis id genus proferamus. Idem Ouidius 2. Tristium lib.

Hoc pretium vitæ, vigilatorumq; laborum
Cepimus: ingenio est pœna reperta meo.

Cui simile est Sallustianum illud in Catilina: *Nam si digna pœna pro factis eorum reperiretur, nouum consilium probo.* Non casu, sed multū, vt opinor, diuque cogitantes, nouum pene genus inuenire ni-

timur. Plautus in Aulularia: *Ibo intro perscrutabor fanum, si inueniam vspiam aurum, dum hic est, occupatus. Sed si reperero, o Fides, mulsi cõgialem plenam faciam tibi fideliam.* Pro eodem posuit Plautus *reperio* & *inuenio*, ac Alexandri figmentum derisisse videtur. Idem in Trinummo: *Quid verbis opus est? quamuis malam rem quaras, ibi reperias.* Terentius in Eunucho: *Eunuchum porro dixti velle te, quia sola vtuntur his regine, reperi.* Sunt autem hæc Phædriæ verba, qui quidem munus Thaidi nequaquam commendasset, si casu illud, ac non quærens potius reperisset. Cæsar primo libro de bello Gallico: *Hoc si quarerent, reperiri posse diuturnitate belli defatigatis Gallis, Arioui stum, cum multos menses castris ac paludibus se continuisset, neq; sui potestatem fecisset, desperantes iam de pugna, ac dissipatos subito adortum, magis ratione ac consilio, quam virtute vicisse.* Et in secundo: *Eorum fines Nerui attingebãt, quorum de natura, moribusq; Cæsar cum quareret, sic reperiebat.* Cic. lib. 2. de Orat. *Vt enim quaras omnia, quomodo Graci ineptum appellent, non reperies.* Et in eodem: *Iam illud videamus, nequaquam satis esse reperire quid dicas, nisi id inuentum tractare possis.* Et in tertio Tusculanarũ quæstionum: *Nam vt medici causa morbi inuenta, curationem esse inuentam putant, sic nos causa ægritudinis reperta, medendi facilitatem reperiemus.* Verg. in 4. Æneid. de Didone,

Oculisq; enarrantibus alto
Quæsiuit cœlo lumen, ingemuitq; reperta.

Inuenimus vero, quod non quærimus. Liuius lib. 5. *Hic Capitolium est, vbi quondam capite humano inuento, responsum est eo loco caput rerum, summamq; imperii fore.* Quid minus quam humanũ caput quærebant Capitolinæ arcis fundatores? Terentius quoq; Varro in quarto de lingua Latina, de eodem humano capite sic ait: *Sunt & nomina ab tot montibus, quos postea vrbs muris comprehendit, quis Capitolium dictũ, quod hic cum fundamenta foderentur aduis, caput hominis inuentum dicitur.* Sed & Plin. lib. natur. hist. 28. de eadem re sic ait: *Cum in Tarpeio fodientes delubro fundamenta, caput humanum inuenissent, missis ob id a Senatu legatis, Hetruriæ leberrimus vates Olenus Calenus præclarum id fortunatumq; certis interrogationibus in suam gentem transferre tentauit, scipione prius determinata templi imagine in solo ante se. Hoc ergo dicitis Romani, hic templum Iouis optimi maximi futurum est? hic caput inuentum? fistant: ssima annalium affirmatione transiturum fuisse fatum in Etruriam, ni præmoniti a filio vatis, legati Romani respondissent: Non plane hic, si Roma inuentum caput dicimus.* Plautus in Epidico de Periphanis filia casu inuenta, seruus intelligeret: *Vinctus, verbero, asto, cuius hic hodie opera est inuenta filia.* Verg. item in 2. Æneid. Cõdiu quæsita coniuge ad suos reuersus esset Aeneas, sic ait,

Atq; hic ingentem comitum affluxisse nouorum
Inuenio admirans numerum.

Alio

Admirans etiam subiunxit, vt nullam eius rei suspicionem Aeneam habuisse credamus. Idem ergo est *quærere*, quod *reperire*. Nec sane si Alexandri de his verbis iudicium improbo, doctissimi viri auctoritati quicquam detractũ velim. Quin potius summam fuisse in eo rerum cognitionem fateor. Nam si quid in eius Genialibus desiderare liceat, distinctius eum scripsisse, ac nostra ab externis seiunxisse cuperem, ne postquam plenos eruditionis libros legimus confusam quandam rerum in animo syluam conciperemus: quam id quoque magis commiscet, quod eisdem de rebus diuersis in locis agit, cum aliqua, quæ antea illi forte in mentem non venerant, addit. Fuit is iureconsultus, iisdemque temporibus vixit, quibus illa doctorum turba, Ioannes Iouianus Pontanus, Theodorus Gaza, Nicolaus Perottus, Pomponius Lætus, Domitius Calderinus, Hermolaus Barbarus, Ioannes Platina, Francis. Philelphus, & Raphael Volaterranus, quorum certe non multos ei anteponendos ducas. Imitatus est Aulum Gellium, licet eo minus elegans (vt aiunt) atque in scribendo vt breuior, ita etiam aliquanto durior.

De verbo Deprecor.

CAPVT VIII.

PVlcerrimum est Auli Gellii in sexto libr. Noctium Atticarum caput, in quo Catulli ad Lesbiam Epigramma sic interpretatur, vt ita dictum sit: *Deprecor*, quasi detestor, vel exsecror, vel abominor. Quodq; Enni ex Erechtheo hos versus citat,

Quibus nunc arumna mea libertatem paro?
Quibus seruitutem miseria mea deprecor? Et in Cresphonte,
Ego cum mea vita parcam, letum inimico deprecor.

Et præter hæc aliqua Ciceronis loca, quæ breuitatis caussa præteriero. Valla tamen a Gellio dissentiens, ita *deprecor* dici putat, vt *precor* & *imprecor*: Precor, inquit, *tibi bonum, precor tibi malum: sic deprecor liberationem, & deprecor pœnam, illam vt potiar, hanc vt vitem.* Ouidius in primo lib. de Ponto,

Sæpe precor mortem, mortem quoq; deprecor idem,
Ne mea Sarmaticum contegat ossa latus.

Deprecor dixit, quasi precor mortem non dari mihi in hac terra. Et inferius: Denique *deprecor* magis significat vel facto, vel dicto recuso, quam illa quæ Aulus Gellius attigit. At Alexandro ita se inter hos duos arbitrũ constituit, vt pro quo steterit vix dignoscas, licet in Vallam maledicta, Gellii patronum indicare videantur. *Sic enim scribit quarto Genialium libro: Quid in mentem venerit nonnullis Grammaticis, qui non temperantes maledictis, multa nec perpenso iudicio, nec examinato, modo digesta præcipere nõ verentur, non satis conuicio. Nuper cum in commentariolos Grammatici cuiuspiam, quos de Latina dicendi norma viuens ediderat, forte incidissem, in quibus graui censura antiquissimum quemq; auctorem taxat.*

ita ipsum locutum offendimus, vt diceret Aulum Gellium male sexisse, quod deprecari, *abominari vel detestari esse dixit: tenuitq; deprecari nihil esse aliud, quam dicto vel facto recusare, quasi multum discriminis foret inter* abominari, & recusare. *Quæ tamen mox pronuntiat, cum neutro eorum illum sensisse ostendunt. Ait enim: Multum long-eq; distat* deprecari *a* recusare: *quippe* deprecari *est, precibus rogare, & subnixe obtestari ne quid fiat:* recusare *vero, iure & manu cõtendere, & quadam mentis vecordia minaciter magis quam precibus exposcere. Cæsar commentario quinto: Heduinec deprecandi, nec recusandi causa legatos ad Cæsarem mittere volebant.* Cicero Tusculanarum quæstionum 2. *De Anaxarcho*, inquit, *Democritio cognet, qui eum Cypri in manus Nicocreontis regis incidisset, nullum genus supplicii deprecatus est, neq; recusauit.* Sed nimis subtilis est hæc Alexandri interpretatio. An cum Cicero in sexta Vertina ita scribit, *Illi ad deprecandum periculum proferebant alii purpuram Tyriam, thus alii atq; odores, vestemq; linteam, gemmas alii, & margaritas:* hoc intelligebat, vt illi periculum deprecarentur, scilicet precibus enixe peterent, ne id eis periculum fieret? An non melius ad depre-candum periculũ, hoc est, refellendum, vel recusandũ exponemus? Si tam enixe iculi rogabant, quid purpura Tyria, odoribus, linea veste, gemmis, margaritisq; opus erat? quæ omnia a rapaci prætore nõ aliquid humiliter impetrare, sed extorquere possent? Sed aliud est, inquit, *deprecari*, aliud *recusare. Deprecamur* enim supplices, *recusamus* autem quasi iure & minaciter contendentes. An Anaxarchus, qui Cypri in regis manus inciderat, minaciter apud eum tormẽta recusare poterat, in cuius manib. eius vitæ mortisq; ius esset? Levis itaq; est hæc inter *deprecor* ac *recuso* differentia: & M. Cicer. duo verba aut idem significantia, aut nõ multum diuersa ponere, minime nouum est. An cum de Catilina ita diceret, *Abiit, exiit, euasit, erupit*: aliud esse abire, aliud excedere, aliud euadere, aliud erumpere eo in loco volebat? Nam apud Cæsarem, cum *legatos Heduiad eum nec deprecandi, nec recusandi causa mittere vellent*, hoc sibi volebant, vt Cæsaris amicitiam, nõ pluris quam inimicitiam faceret, quo in loco *deprecor*, pro *valde precor*, sine dubio est accipiendum. Siue igitur cum Gellio, siue cum Valla (nam q; haud multum inter se differunt) sentiamus, *deprecari* duo significat: vnum q est *valde precor*, quale est illud M. Tullii in 2. de Finibus, *Primũ inquam deprecor, ne me tanquam Philosophum putetis scholam vobis aliquam explicaturum*: alterum vero, quod est *detestari*, vel *recusare*, quale hoc est eiusdem M. Tullii pro C. Rabirio, *Non supplicium deprecarer, sed premiũ postularem. De* enim præpositio, licet sæpe verbis, quib adiungitur, nihil addat, plerumq; tamen auget: vt *deamo*, quasi *valde amo*. Terentius in Heautontimorumeno: *Nam ego illum fortunatus, deamote Syre: & deprecor*, q est *valde precor*. Nonnunquam etiam verbi significatum prorsus immutat, vt *deprecor*, cum

pro

pro *depello* ponitur: vt *deinuo*, quod est *non adiuuo*, sed deprimo, aut derelinquo. Plautus in Trinummo: *Deserere illum, & deiuuare in rebus aduersis pudet.* Idem præterea Alexander in tertio Genialiũ, Vlpianũ Iureconsultum aduersus eundem Vallam defendit, quod *pulsare* sine dolore, *verberare* autem cum dolore esse dixisset: cum Valla etiam sine dolore quem pulsari ostenderit. Alexandri verba hæc sunt: *Rursus*, inquit, *eundem Vlpianum taxauit, quod ex auctoritate Offilii Iurecõsulti censuit* pulsare & verberare *eo differre, quia* verberat *quia cum dolore*, pulsat *vero sine dolore: propterea Vlpiani definitionem inuidiose criminatur, tanquam possit aliquis cum dolore pulsari, & sine dolore verberari.* Et paulo post: *Sed cum istius auctoris verba dixerim, Vlpiani mens aliò spectat, quippe si mentem ipsius pensitamus, procul dubio intelligemus illum verberare dici proprie, qui animale corpus verbere affligit: illumque signate & apposite loqui, qui hominem, vel pecus verberatum dixit, non pulsatum. Cum vero ad res sensu carentes ictus inferuntur, tunc pulsare dicimur, non verberare, vt pulso hostium ianam, aut vestem: verbero hominem, vel pecus.* Sed nimis Genio indulgebat, cum hæc deliria, siue (vt verius dicam) grotantium somnia secum hic scriptor cõfingeret. An enim si legem Corneliam, quæ ei actionem dabat, qui se pulsatum, verberatumue diceret, interpretabatur Iureconsultus, illud verbum ad inanimale corpus, hoc vero ad animale referebat? An pulsatis hostiis cõtra pulsantes actio dabatur? an vestibus? Sed de hac re in libro de Iuris Ciuilis interpretibus diffusius, vbi homines animales pulsari, & muros, qui nullam habent animam, a tormentis verberari, Vallam defendentes ostendimus, quem itidem calumniatus est in sexto libr. noster Genialium dierum conditor, quod de Latina elegantia scribens, *tantum & quantum* verbo & positiuo, *tanto & quanto* comparatiuo iungi oportere docuerit: vt, Quanto es doctior, tanto & melior: Quantum potes, tantũ elabora, quasdamque ipse ex Lucio Floro locutiones adducit, cuiusmodi sunt: *Numantia quantum Carthaginis, Capua, Corinthi opibus inferior, ita virtutis nomine & honore par omnibus.* Et, *Quanto est efficacior fortuna quam virtus, tantum esse virtutem.* Sed ipse sic se in eo capite tutatur, in quo de *per* & *quam* absolutissime agit. *Nec tamen*, inquit *in hoc toto opere tam licentium Poetarum consector, quam vsum oratorum. Neq; si quid aliter penes auctores reperiatur, mihi obesse debet, qui non legem scribo, quasi nunquam aliter factum sit, sed quod frequentissime factitatum est, præsertim a Marco Tullio, M. qua Fabio Quintiliano.* Huc spectat, quod eundem taxat, quia *ædem* in singulari numero pro *domo*, aliter quam Valla præceperit, bis apud Quintilianum, semel autem apud Ciceronem legamus. Poterat addere & Plauti locum, in quo cum *ædes* sæpissime seruus in Mostellaria Simonis domum appellasset, semel tamen ait,

Capitalis adu facta est. Rursum lena in Asinaria:

Itidem apud nos, adis nobis area est, auceps sum ego.

Atqui idem Valla alibi ita inquit: Benedicus *autem non inueni, quia nec* benedico *inuenitur, licet eo Prisciano vtatur. Cum Plautus in Mostellaria sic scribat,* Pergo illo, subagito blandis & benedicit dictis. *Et in Asinaria,* benedice *non abhorruit, inquit enim,*

Aliam atq; olim cum illi etebas blande ad te benedice. Acre quæ ad Alexandrū spectant, plurib. explicem, non ipse modo Vallam odio habuit, sed & omnes, qui in eadem Neapolitanorū schola, seu educati, seu versati sunt: ita quidem, vt nec Iouianus Pontanus temperare sibi potuerit, quo minus acerrime in Vallā debaccharetur: licet satis æquam illius mordacitatis caussam suis in eum maledictis prætēdat. Inquit enim lib. primo de Sermone: *Laurentius Vallensis in Grammaticis, Rhetoricis, Dialecticisq; ita & scripsit, & disputare est solitus, vt minime videretur velle præcipere, nec apparet tam cōtendere illum de veritate proprietateq;, aut docere velle, quam maledicere, obiectareq; vetustis scriptoribus atq; obloqui.* Inq; Ciceronē vellicabat, *Arist. carpebat, Vergilio subsannabat: quippe qui propolam sit assueuare ausus, siue Pindarus quispiam auctoris sui nomine fuerit, siue alios (de hoc enim ambigitur) qui Homerica librum omnes Iliados non multos admodum in versus contractos Latine cōmutit, qui propalam sit inquam assueuare ausus, Pindarum eum Vergilio anteferendum.* Est autem carminis illius principium,

Iram pande mihi Pelida diua superbi,

Tristia qui miserū iniecit funera Graiis.

Talis igitur iudicio hominem, ingenioq; tam siue retrouerse, siue protulerō, (quippe qui maximus quibusq; ringeret auctoribus, vnt tantum Epicuro assurgeret) quam ob communem vtilitatem contendere, ac cognitionem dicas, atq; altercari? qui nec aliud velit, curet, studeatq; quam vt detrahat, quibus minime par est, ac maledicat? Quem qui tum Laurentio familiarius vixerunt, affirmant illum eo nequaquam consilio in Grammaticis scripsisse, ac dialecticis, quo docendi disciplinosque ab ignoratione vindicaret, atque a sorde, verum vt malediceret, obloquendoque detraheret de fama atque auctoritate rerum scriptoribus, tum illis qui exemplo sunt ad scribendum aliis, propter antiquitatem maiestatemque dicendi ac præcipiendi, tum illi ipsis, qui tunc viuerent: qui ne dubitauerit ipse quidem dicere, profiterique palam, habere se quoque in Christum spicula. Sed vt his propositum minime est detrahendi homini maxime studioso, quem senem adolescens ipse nouerim: cumque e Roma se Neapolim contulisset ad Alphonsum regem, & inuiserim etiam reuerenter pro illius meaque ætate, & plures post congressiones maxime familiares, ita ab eo discesserim, vti ex eo de me, nisi pleno atque amico ore locutus sit nunquam. Et hæc quidem de omnibus Vallæ conatibus Pontanus: in multis autem locis sub Grammaticorum nomine plurima etiam

rum nomine plurima eiusdem de Latina elegantia præcepta improbat: ea qua Alexander, vt vidimus, ratione.

De area.

CAPVT IX.

QVanta sit Andreę Alciati hoc seculo penes doctissimũ quemq; auctoritas, tam orbi est perspicuum, quam a veteribus illis Iureconsultis, quorum fragmenta in quinquaginta male digestorum libros a Domino Iustiniano (vt cum eius numismatibus loquar) coniecta sunt, nullus iuris ciuilis professor exstitit, quem illi in Latino candore comparandum existimem. Cuius cum plurima scripta, & variæ quidem eruditionis plena circumferantur, vel ea mihi elegantissima visa sunt, quibus omnia, quæ ad verborum significationem spectant, sic est complexus, vt & Iureconsulti in scribendo morem grauitatemque retinuerit, & Latina puritate seruata illa explicans, quæ adhuc barbaris verbis inuoluta possidentur, quibusdam velut floscul is ex Romanæ linguæ auctoribus excerpris, pulcrum suæ scriptionis genus non mediocriter illustrarit. Ea cum auide mihi semel atq; iterum legere cõtigerit, vix dici potest, quam me ad id studium, ad quod nõ facile pertrahi posse videbar, quondam inflammarint. Quæ enim Bartolus, Baldusque, & id genus excellentissimi legũ interpretes exoticis verbis, ob seculi, quo vixere squallorem tractarunt, purosermone expoliri posse apertius, quam antea crediderant didici: vt illud etiam vitemus, quod plerique fere omnes faciunt, qui dum verborum student elegantiæ, abstrusiora (vt ita dicam) iuris ænigmata floccifacientes, nihil quam meras nugas garriunt, paucas Auli Gellii obseruationes magno impendio vbiq; resonare docti. Quoniam autem aliqua in iis adnotaui, quæ parum (nisi fallor) sunt probanda, eorum nonnulla in libro de iuris interpretibus recensui: aliqua etiam in hoc opusculo, si res postulabit, ita referam, vt nisi manifestas rationes producere valeam, ab Alciati sententia non sim temere recessurus: quem & multiplex doctrina, & morum probitas immortalem sine dubio reddiderint. Cum itaq; Florentinus in libro de verborum significatione ita scripserit: *Locus sine ædificio in vrbe area, in rure autem ager appellatur: aream* in vrbe improprie, seu metaphorice dici censet Alciatus, qui Iureconsulti verba enarãs, ita inquit: *Area locus sine ædificio est, ab ariditate dictus, vel quod in ea fructus arescant. Alii, quod solo sit nimio solis ardore arido: quidam, quod sicut ara in templis pura est, ita hæc ab ædificiis pura, nec obtecta sit. Sunt &, qui ab aere dictam credant. Ego priorem etymologiam probo, & aream proprie pro rustico loco interpretor*: de quod P. Vergilius:

Area quam primum ingenti est aquanda cylindro.

Nec in vrbe sibi nomen vindicare arbitror, nisi μεταφορικῶς. videtur enim quod veteres impluuiũ, cohortem, plateam, hypæthriumque

dixerint, vnico nomine per translationem aream *appellari posse*. Hęc Alciatus. At ego, quod nullam hic ne de proprietate, nec de translatione a Florentino mentionem factam video, cur nam late prolata verba ad proprietatem, aut improprietatem reducat Alciatus non intelligo: quin potius cum Iureconsultus locum sine ædificio in vrbe *aream*, in rure *agrum* appellari affirmet, nescio quâ recte priorem etymologiam probet Alciatus. Si enim *area* inde dicta sit, quod arida, vel quod in ea fructus areseant, iam Florentinus nimis ineptus est, qui aream in vrbe omnem locum sine ædificio appellet, in qua nulli omnino fructus areseant. Deniquenihil magis est diuersum, quam Iureconsulti Alciatique sententia. Proinde & illa deductio verior erit, quod sicut ara in templo pura est, ita hæc ædificiis vacet: quæ & Florentini definitioni, & rei veritati melius conueniret. Nec me latet, Terentium Varronẽ de *area* ita scribere: *Vbi frumenta sicca teruntur & areseant, area, propter huiusmodi similitudinem loca in vrbe pura area. A quo potest etiam ara Deum esse, quod pura: nisi potius ab ardore, ad quem ut sit ara, a quo ipsa area non abest, quod qui aresecit, ardor est sitis.* Et Sextum Pompeium sic: *Area proprie dicitur locus vacuus, quasi exaruerit, & non possit quicquam regenerare.* Sed cum Horatius Fusco Aristio scribens ita canit:

Viuere natura si conuenienter oportet,
Ponendaq; domo quærenda est area primum,
Nouistine locum potiorem rure beato?

Non proprie mihi, sed maxime proprie locutus videtur, nempe vt quicunque locus sine ædificio, siue in vrbe, siue extra vrbem sit, is recte *area* dicatur. Quod si verior esset M. Varronis, quam Iureconsulti sententia, Alciatum tamen Florentini partes tueri æquum erat, cum eundem, ceteroſq; eius ordinis veteres nunquam vel tantillum dormitasse censeat: quippe qui vt Vallæ aduertitur, multis in locis eos defendit. Idem Horatius in primo carminum *areas* vocat plateas, quæ in vrbibus sunt. Ait enim:

nunc & campus & area,
Lenesq; sub noctem susurri,
Compositi repetantur hora.

Liuius item idem sæpissime in vrbe *aream* nominat, cum in nono sic scribat: *Ædem concordiæ in area Vulcani summa inuidia nouilis dedicauit.* Et in vigesimo quinto: *Cuius certandæ cum dies adueniisset, conciliumq; iam frequens plebis adesset, vt multitudini in area Capitolii vix caperet, perorata causa, spes vna videbatur esse.* Et trigesimo nono, *Supplicatio extremo anno fuit prodigiorum causa, quod sanguinem per biduum pluisse in area Concordiæ satis credebant.* Et quadragesimo: *In area Vulcani & Concordiæ sanguinem pluit.* Et Ouidius in 6. Fastorum.

Presse

Prospirit a tergo summum breuis area circum,
Est vbi non parua parua columna nota.

Eodem modo loca vbi prius ædificia fuerint, hoc nomine significantur. Liuius libro quarto: *Domum deinde, vt in monimento area esset, oppressa nefaria spei diui ex templo iussit.* Et libro septimo: *Senatus duum viros ad eandem aedem pro amplitudine populi Romani faciendam creari iussit. Locus in arce destinatus, quae area aditu M. Manlii Capitolini fuerat.* Cicero ad Terentium scribens: *Quod de domo scribis*, inquit, *hoc est de area, ego vero tunc denique mihi videbor restitutus, si illa nobis fuerit restituta.* Et ad Q. Frarrem: *A puero vt discessi, in aream tuam veni. Res agebatur multis structoribus.* Atque vt hæc in vrbe M. Tullium scripsisse credamus, mox ait: *Lucceium conuenire non poteram, quod abfuerat. Videre autem volebam, quod eram postridie Roma exiturus.* Item ad Atticum libro quarto: *Nos tacemus, & eo magis, quod de domo nostra nihil adhuc Pontifices responderunt, qui si sustulerint religionem, aream praclarã habebimus.* Et in sequenti Epistola: *Cum Pontifices decreuissent, ita si neq; populi iussu, aut plebiscito, id facere iussus esset, videri posse sine religione ita partẽ aream mihi restitui, mihi facta statim est gratulatio.* Et alibi: *Armatis hominibus ante diẽ tertium No. Nouemb. extulsi sunt fabri de area nostra.* In his & aliis prope infinitis locis, si aut improprietatem, aut translationem inesse contendat Alciatus (licet vix credibile videatur) Iureconsulto se aduersari negare non potest, cuius generaliter prolata verba, generaliter sunt accipienda. De *area* Valla sic ait: *Campus est planicies terra ampla & grandis, ideoq; spatiosa platea, areaue, campi nomen acceperunt, vnde Roma campus Martius. Nam locus huiusmodi angustior, vocatur area.* Ponitur & frequentissime pro eo terrę spatio, in quo frumenta teruntur, vt apud Vergilium in primo Georgicorum:

Nec quicquam pingues palea teret area culmos.

Et in tertio eiusdem operis:

Cum grauiter tunsis gemit area frugibus. Et Tibullum:
Area dum messes sole cadente teret.

Ea autem quomodo fieri debeat, ita docet Cato de re rustica: *Aream*, inquit, *sic facito. Locum vbi facias confodito, postea comminuto bene glebas, deinde coaquato, & paviculis verberato. Postea denuo amurca conspergito, siuito, arescat. Si ita feceris, neq; formicæ nocebunt, neque herba nascentur.* Et inferius de eadem re: *Aream vbi frumentũ teratur, sic facies. Cõfodiatur minute terra & amurca bene conspergatur, vt combibat quam plurimum. Vbi bene comminuta terra fuerit, & amurcam combiberit, cylindro, aut paviculis coaequato. Vbi coaquata fuerit, neque formicæ molestæ erunt, & cum pluet lutum non erit.* Sed huiusmodi areæ lapidibus quoq; muniuntur: a quibusdam etiam pro locorũ natura tegunturVarro lib. 1. de re rustica: *Quidam*, ait, *aream vt habeant solidam muniunt*

lapide, aut etiam faciunt pauimentum. Nonnulli etiam tegunt areas, vt in Bagiennis, quod ibi sæpe id temporis anni oriuntur nymbi. Palladius quoque de area silicibus sternenda sic inquit: *Fit autem vel strata silice, vel saxo montis excisa, vel sub ipso tritura tempora vngulis pecorum, & aquæ admistione solidata.* Dicuntur etiam *areæ* purgata prope mare loca, in quibus sal fit. Columella libro secundo. *Nisi forte in eo fallor ipse, quod non putem, aut in solo limosa paludis, & vliginis amara, aut in maritimis areis salinarum gigni posse iacta frumenta.* Eius diminutiuum *areola*, pro eo spatio sumitur, in quo aliquid serimus. Idem libro quinto de satione cythisi: *Cum terram bene subegeris, areolas facito, ibique velut ocymi semen, cythisi autumno serito.* Plautus *aream* pro eo spatio, quod aucupes ad aues decipiendas concinnare solent, in Asinaria ponit. Ait enim:

Non tu scis? hic noster quæstus aucupii similimu' est,
Auceps quando concinnat aream, effundit cibum, aues
Assuescunt: necesse est facere iumtum, qui quærit lucrum.
Sæpe edunt: semel si sunt captæ, rem persoluunt aucupi.
Itidem apud nos: ædis nobis area est, amatores aues.

Ponitur & metaphorice. Vt quemadmodum dicimus: *Nimis patentem campū ingrediar, si tuas virtutes enumerare velim*: sic etiam nō sit nouum, *Maxima in tuas laudes area patet, & maiorem aruum terunt nostri equi.* Ouidius in 4. Fastorum.

Quæ decuit primis sine crimine lusimus annis,
Nunc teritur nostris area maior equis.

Idem in quarto Tristium:

Et patet in laudes area magna tuas.

Et hæc de *area*: cuius appellatione nescio an *impluuium* (vt ecclesiastes Alciatus) contineatur. Nam eam vocem in hoc significatu, nusquam memini me legere, nec *hypathrium* quidē. Enimuero quamuis *area* locus sine ædificio dicatur, vix tamen ad *impluuium*, *hypathriumq;* alia iam nomina sortita deducetur, quod de placentis de cohortibus non dicerem: idq; non tam ratione, quam veterum vsu, cuicunq; rationi hoc tempore præponendo, colligitur.

Idem Alciatus, quid sit *vtrobi* declarans: *Eadem*, inquit, *ratione dicimus* vtrobi *vtro in loco, qua* alibi *alio in loco*: & inibi *eo loco*. necubi, *ne quo in loco*, & sicubi *si quo in loco*. Ouidius:

Sicubi Colchorum memini regina vacaui: Ita enim scribendum legendum.

Nuncubi, *num quo in loco*. Terentius in Eunucho, *Nuncubi meam benignitatem sensisti in me claudier?* Concisa autem sunt hæc ex dictione *alicubi*, vt etiam Vallæ placere video. Hic fane quoniam locum pro suo iure restituit Alciatus, & pro, *ar tibi, sicubi* reponit. Sed eius lectio a vera plurimum abest. Quis enim esset eorum carminum sensus, si ita legeremus: *Sicubi vacaui tibi cum opta* pius

peteres, tum parca suos fusos euoluisse debuerant? Non vtiq; manifestissimum, quo Iasonem seruauerat beneficium, mulier præsertim maximo dolore accensa in dubium reuocaret, & conceptum in Iasonem odium parum effunderet, si a *sicubi* voce epistolam incoasset. Quid, quod & Medeæ sententia nimis esset ridicula? Vera est igitur, & maxime genuina lectio,

At tibi Colchorum memini regina vacaui,
Ars mea cum peteres, vt tibi ferret opem.

Incipit autem Medea ex abrupto, & præcedentem ostendit indignationem. Cui simile est Vergilianũ illud de Priamo: qui quanquam media iam in morte teneretur,

Non tamen abstinuit, nec voci iraq; pepercit. sed subito furore percitus: *At tibi pro scelere exclamat, pro talibus ausis,*
Dii, si qua est cœlo pietas, quæ talia curet,
Persoluant grates dignas, & præmia reddant
Debita. Et mox:
At non ille satum quo te mentiris Achilles.
Talis in hoste fuit Priamo. Sunt nonnulli codices, qui duos versus his præmissos habeant, non modo non Ouidio, sed ne quadrimo quidem versificatore dignos.

De Littore & Ripa.

CAPVT X.

Littus, inquit Celsus in libro de Verborum significatione, *est, quousq; maximus fluctus a mari peruenit: idque M. Tullium aiunt, cum arbiter esset, primum constituisse.* Alciatus autem Celsi interpres, sic: *Littus* proprie maris est, *ripa* fluminum. Veteres tamen μετωφορικῶς *littus*, de quacunque extremitate dixerunt. Qua ratione Vergilius *lacet*, inquit, *littore truncus*, Hoc, salua Alciati pace, tam falsum est, quam nullus antiquorũ littus hoc modo definiuit. Nec enim Vergilius, cum de Priami corpore ita scriberet, de extremitate intellexit, sed de littore maris, pprie. Quod & Seruius illius verba explicans, ostendit, cum ait: *Pompeii tangit historiam. Quod autem dicit*, littore, *illud, vt supra diximus, respicit, quod in Paccuuii tragœdia continetur. Quod autem Donatus dicit*, littus *locum esse ante aras, a* litando *dictum, ratione caret. Nam a litando* li *breuis est, & stare non potest versus.* Hæc Seruius: Eodem modo secundo Æneidos libro sub Sinonis persona Vergilius C. Marii fugam attigit:

Limosoq; lacu per noctem obscurus in vlua
Delitui. Quo & spectant Ouidii carmina in 4. de Ponto:
Ille Iugurthino clarus, Cimbroq; triumpho,
Quo victrix toties Consule Roma fuit,
In cœno iacuit Marius, cannaq; palustri
Pertulit & tanto multa pudenda viro.

Veteres igitur, vt scribit Alciatus, *littus* pro quacunque extremitate non posuerunt. Quando Maronis non est iis sensus, quem ipse arbitratur: & Priamo caput nunquam abscissum fuit, quem M. Cicero in Tusculanis quæstionibus, cũ in aram confugisset, ab hostili manu interemtum fuisse tradit: cum Pompeius postquam in Ægyptum fugerat, ab Achille interfectus, exsecto capite in maris littore destitutus iacuerit De qua re Propertius ita inquit:

Tres vbi Pompeio detraxit arana triumphos,
Tollet nulla dies hanc tibi Roma notam.

Ceterum quod Seruius Donatum carpit, qui spatium ante aras *littus* appellari asserat, est sane probandum, non ea vtique, quam is de syllabæ quantitate adduxit ratione (cur enim cum a *litura litera*, huius vocis primam producimus, illius semper corripimus?) sed quod nemo *littus* pro eo spatio vnquam acceperit. Iam vero leuissimum est, quo Donatus mouetur, argumentum, nempe quod nauigantes eundo, & redeundo in littore sacrificarent. Hoc enim in maris littore a nautis præstabatur. Vergilius in Georgicis:

Vota, seruati soluent in littore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.

Et alibi: *Quin vbi transmissa steterint trans æquora classes,*
Et positis aris iam vota in littore soluis.

Et: *Di quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,*
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Constituam ante aras, voti reus. Proinde si vota diis maris in littore soluebantur, quis tamen dixerit, quod esset iuxta aram, littus esse, si ipsa ara in littore erigebatur? Dicebantur autem, qui littoribus præerant, vel quibus sacra in littore fiebant, *Dii littorales*. Hinc & Catulli Phaselus, quo ille in patriam reuectus est, aiebat:

Neque vlla vota littoralibus Diis,
Sibi esse facta, cum veniret a mari.

Dicitur vero *littus* proprie maris, sicut *ripa* fluminum: quod cum communis doctorum vsus, tum Ouidius in decimo Metamorphoseos ostendit, de Orphei lyra capiteque, quæ Hebrum mare voluebat, ita scribens:

Flebile nescio quid queritur lyra, flebile lingua
Murmurat exanimis, respondent flebile ripa.
Iamq; mare inuecta flumen populare relinquunt,
Et Metymnæa potiuntur littore Lesbi.

Et alibi melius: *Campoq; recepta*
Liberioris aquæ, proripit littora pulsant.

Est tamen *littus* etiam lacuum. Catullus:

Veronam veniat. Nouiq relinquens
Comi mœnia, Lariumque littus.

Ouidius

Ouidius in sexto Fastorum:

Sunt tibi Flaminius, Thrasimenaq; littora testes.

Et fluminum. Vergilius in 5. Æneidos:

Cùm tibi sollicito secreti ad fluminis undam,
Littoreis ingens inuenta sub ilicibus sus,
Triginta capitum fœtus enixa iacebit,
Alba solo recubans. Quem locum sic interpretatur Seruius: Littus *dicitur, quicquid iuxta aquam est: unde nunc ripam fluminis,* littus *vocauit.* Quin apud Poetas pro ea parte vsurpatur, quæ littori est vicina: vt sit etiam *littus,* quòd non hybernus fluctus maximus elidat. Vergilius libro Æneidos primo:

Fœmina, qua nostris errans in finibus vrbem
Exiguam pretio posuit, cui littus arandum,
Cuiq; locis leges dederimus. Et in septimo:
Dîis sedem exiguam patriis, littusq; rogamus Innocuum.

Et *ripa* maris. Horatius:

Hostium vxores, puerique cœcos
Sentiant motus orientis Austri, &
Æquoris nigri fremitum, & trementes Verbere ripas.

Et *lacus*: Ouidius in 5. Metamorphoseos:

Sæpe super ripam stagni considere, sæpe
In gelidos resilire lacus.

Et *fontis.* Martialis libro 7. scribens ad fontem Hiantidos:

Cum tua tot niueis ornetur ripa ministris.

Sed & torrentis. Ouidius in 5. Fastorum:

Ecce velut torrens vndis fluitantibus auctus,
Aut niue, qua Zephyro victa tepente fluit,
Per sata, perque vias fertur, nec vt ante solebat,
Riparum claudit margine finit aquas.

M. Tullius in Topicis de *littore* sic ait: *Solebat igitur Aquilius collega & familiaris meus, cum de litoribus ageretur, quæ omnia publica esse vultis, quærentibus iis ad quos id pertinebat, quid esset littus, ita definire, qua fluctus elideret.* Iabolenus vero: *Littus,* inquit, *publicum est eatenus, quatenus maximè fluctus exæstuat.*

Quid sit in Horatii Epistola: Trans pondera dextram porrigere.

CAPVT XI.

QVint. Horatius Flaccus, absolutissimus omnium iudicio scriptor, & Latinæ lyræ princeps, in primo Epistolarum libro ad Numicium scribens, ita inquit:

Si fortunatum speciem & gratia præstat,
Mercemur seruum, qui dicbet nomina, sæuum
Qui fodiat latus, & cogat trans pondera dextram

Porrigere: hic multum in Fabia valet, ille Velina.
Cuilibet hic fasces dabit, eripietq; curule,
Cum volet importunus ebur: frater, pater, adde,
Vt cuiq; est ætas, ita quemq; facetus adopta.

Horum carminum, quis sit sensus, omnes Horatii interpretes facile colligunt. Si, inquit, non virtute, sed gratia, honoribus, popularique fauore felicitatem constare arbitraris, cum innumeros habeas seruos, mercare tibi nomenclatorem, qui omnium dicet nomina, quo præeunte, omnes tibi de via decedant, qui te dextram trans pondera porrigere cogat, quique demum omnium ciuium mores, auctoritatemq; cognoscat. Nec mediocris est inter eos dissensio, an sæuum ad seruum, an ad latus sit referendum. Quid sit tamen *dextram trans pondera porrigere*, aut prætermittunt, aut tam ridicule explicant, quam ignobilibus ex nostrorum commentatorum ordine ingeniis conueniebat. *Et cogat trans pondera dextram porrigere*, ait nescio quis, hoc est, qui porrecta dextra dominum ab altera viæ parte in alteram trans pondera, aut lapidum, aut magnæ materiei transire iubeat: vt per hoc proceru m, robustumq; seruum ad ambitionis ostentationem intelligas. Quid hoc est, si non est mera impostura? Quid quæsote, vnius Horatii arcanorum scrutator, lapides in media via positi ad honores assequendos, conciliandumq; sibi populi fauorem specent? quid trunci, aliaq; materies? Quid si non lapidum, sed cœni, aut pinguis simi cumulus in via esset, num ponderis appellatione contineretur, vt lapides? an pondera omnē materiam appellat? Ita certe, ais Ergo qui eiusmodi seruum habuerit, omnes honores facile consequetur? Iam qui Polyphemum secum duceret, quibuslibet honoribus ornaretur. Non enim trans lapides tantum, sed trans altissima palatia dominum vel nolentem dextram porrigere cogeret. Non vides pecus, quā stulte Horatio id impingas, quod omnibus somniis est inanius? Sit igitur hic verus Poetæ sensus, ne ponderibus lecticam interpretemur: Si populi gratiam, aut honoribus deditus captas, seruum tibi emito, tam tuo commodo aptum, vt te etiā inuitum, cum lectica per vrbē veheris, manus transeuntes iubeat porrigere, nempe vt eiues salutes, manuq; prehēdas. Vetat vero lecticam *pondus* satyrico more, vt Romanorum corruptelas reprehendat, qui non medio cribus lecticis contenti, ita magnis vrebantur iis, vt merito pondera vocari possent. Hacque ratione Horatium nihil a sua sententia discrepās tradidisse intelligemus, præsertim quod ita subdit: *Hic multum in Fabia valet, ille Velina.* Enimuero, aut ante aut post, quam seruus dominum prætereuntibus dextram extra lecticam porrigere coepisset, iis verbis vtitur, *hic in Fabia tribu multum valet, ille in Velina: hic nisi summotionem habueris, non tibi modo, sed & omnibus fasces ac ebur curule dare, itidemq; importunus eripere poterit.* Quod nisi sic exponatur, pondera

pondera, quid sibi velint Horatiani versus, cõiicere nescio, quamuis ridiculos interpretes meras ineptias balbutire non ambigam. Decuit potius eiusmodi nebulones, omni inter se industria de prępositione *trans*, ac si dicas, de *tana saprima* disceptare, cum alii simpliciter eam, alii compositè ab Horatio vsurpatam contendant, quasi grauissima quęq; non leuiter tractent, ac in leuissimis aliud quam puras nænias crepent. Nostram mediusfidius interpretationem tantisper probari cupio, dum meliorem alius quispiam commineatur. Neque enim tam sum meis addictus, vt si quod semel protuli falsum esse sciero, mordicus idem sim defensurus. Quin potius ingentes ei gratias agam, referamque, si licuerit, qui de aliquo me errato amice commonefecerit: cum omnes mortales, quantumuis immortalitate dignos, iudicio aliquando lapsos fuisse, mihi non sit incognitum.

Alter agnoscit a C. Plinio Auunculo Vergilianum carmen, quam in omnibus, qui in manibus sunt, codicibus habeatur.

CAPVT XII.

PVblius Vergilius Maro nostrorum Poetarum facile princeps in 2. Georgicorum libro, in quo de arboribus diuine agit, de insitione loquens, ita inquit:

Inseritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida,
Et steriles platani malos gessere valentes,
Castaneæ fagos, ornusque incanuit albo
Flore pyri, glandemq; sues legere sub vlmis.

Cum in hisce carminibus diuersæ a plerisque agnoscantur lectiones, de quibus Seruius & Pierius Valerianus copiosius, omnes tamen in postremo carmine glandem legunt. Verum Caius Plinius libro naturalis historiæ 14. non *glandem*, sed *cerasum* in eo probat. Ait enim: *Præterea dixit volema Vergilius a Catone sumta, qui & sementina & mustea nominat. Pars hæc vitæ iam pridem peruenit ad culmen, expertis cuncta temporibus: quippe cum Vergilius insitã nucibus arbutum, malis platanum, cerasis vlmũ dicat.* Hæc verba, quã a recepta nostris temporibus lectione dissentiant, quis non videt? Nec alius est in Georgicis locus, cui Plinianus sensus conuenire possit, si in glandis voce nendum non esse contendamus. Seruius neq; *glandis*, neq, *cerasi* vtiq; meminit. Pierius vero exemplarium tantũ fidem secutus, locũ hunc non leuis quidẽ momenti, prorsus omisit. Quid ergo? An Plinium in re tã manifesta errasse dicemus? Et sane cum de aliarũ arborũ, quas in pœcedentibus versibus attigit Vergilius, insitione nominatim fecerit mentionẽ, vix credas eum in diuersissimis vocibus memoria vacillasse. Contra mirũ dixeris, si recte sentit Plinius, omnes ad vnũ codices *glandẽ* habere. Quod facit, vt quæ lectio magis sit probanda, non facile dignoscas, præsertim quod Vergilii temporibus in minori honore erant *glandes*,

quam *cerasa*. Et ideo reperta est insitio, vt steriles, agrestesq; arbores feraces reddantur, syluestremq; (vt Vergilii vtar verbis) animum exuentes, vtiles percelebresq; fructus, non glande producant, quã ferentium arborum infinitæ syluæ sues pascunt. Ad hæc quod Vergilius sues nominat, *glandem* in eius versu legi debere apparet, cũ porci non cerasis, sed glande præcipue viuant. Nã quod *fregere* ait, vtriq; lectioni conuenit, cum frangantur glandes, & frangantur veriùs cerasorum ossicula. Demum si glandis cerasorumq; nobilitas consideretur, de Vergilii temporibus intelligentes, cerasis eam tribuemus, quam diu olim sibi glandes vindicarunt, nẽpe quibus humanum genus diu victitarit. Hinc Vergilius in primo Georgicorum:

Vos o clarissima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista. Et inferius
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit, cum iam glandes atq; arbuta sacra
Deficerent syluæ, & victum Dodona negaret.

Atqui & quercus legimus a Græcis oracula habitas, vnde & *fatidicam ratem* alius appellauit. Ego quod ad me attinet, suum vnicuiq; iudicium hac in re libentissime relinquam: si hoc præterea adiecero, nec nouum, nec inauditum videri posse, quod Vergilius vlmos ex cerasis inseri præcipiat, cum & lauris olim eas insitas fuisse sciamus. De qua re idem Plinius de octo cerasorum generibus loquens, sic ait: *Minus quinquennium est, quod prodiere quæ vocant laurea: non ingrata amaritudinis insita in lauro.*

Varia de Pythagoræ temporibus, & Numæ Pompilii doctrina ab antiquis credita & scripta fuisse.

CAPVT XIII.

TAm diuersa a scriptoribus de Pythagoræ Samii temporibus tradita sunt, vt quo seculo vixerit, quoue Romæ regnante in eam Italiæ oram, quæ magna Græcia dicebatur, appulerit, vix dignoscas. Cumque non pauci Numam Pompilũ eius discipulum fuisse perhibuerint, plurimi Pythagoram Seruii Tullii ætate adultum transisse contendunt. Itaq; Titus Liuius de Numa agens, quam nugatores deridet eos, qui illius doctrinam ad Pythagoram referebant. Ait enim primo ab vrbe condita libro: *Inclyta tum fama, religione eã tempestate Numa Pompilii erat. Curibus Sabinis habitabat consultissimus vir, vt in illa qui quam esse ætate poterat, omnium diuini atq; humani iuris. Auctorem doctrinæ eius, quia nomen exstat, falso Samium Pythagoræ edunt, quẽ Seruio Tullio regnante Romæ C. amplius post annos in vltima Italiæ ora circa Metapontum, Heracleamque, & Crotonam iuuenum amulantium studia cœtu hominesque conflat. Ex quib. locis, & si eiusdẽ ætatis fuisset, quæ fama in Sabinis aut quo*

aut quo linguæ commercio quenquam ad cupiditatem discendi excitui sset? quove præsidio vnus per tot gentes dissonas sermone, moribusque peruenisset? Suopte ingenio temperatum animum virtutibus fuisse opinor magis, institutumque, non tam peregrinis artibus, quam disciplina tetrica ac tristi veterum Sabinorum, quo genere nullum quondam incorruptius fuit. Hæc Liuius. Plinius tamen Cassium Heminam, Caiumque Pisonem aliter sensisse ostendit libro Naturalis historiæ decimotertio: quamobrem & ipsius verba, vt cum Liuii loco facilius quisque ea conferre valeat, subiungam. *Ingentia quidem*, inquit, Plinius, *exempla contra Varronis sententiam de chartis reperiuntur: namque Cassius Hemina vetustissimus auctor Annalium, quarto eorum libro prodidit, C.N. Terentium scribam agrum suum in Ianiculo repastinantem offendisse aream, in qua Numa qui Roma regnauit situs fuisset. In eadem libros eius repertos P. Cornelio L. Filio Cethego, M. Bæbio Q. Filio Pamphilo COSS. ad quos a regno Numæ colliguntur anni D. XXXV. & hos fuisse e charta, maiore etiã miraculo, quod tot infossi durauerint annis. Quapropter in re tanta ipsius Heminæ verba ponam. Mirabantur alii, quomodo illi libri durare potuissent. Ille sic rationem reddebat: Lapidem fuisse quadratum circiter in medio arcte vinctum candelis quoquouersus. In eo lapide insuper libros impositos fuisse, propterea arbitrarier eos non computruisse: & libros cedratos fuisse, propterea arbitrarier tineas non attigisse. In his libris scripta erant philosophia Pythagorica: eosq; combustos a Q. Petilio prætore, quia philosophia scripta essent. Hoc idem tradit C. Piso Censorius, primo commentariorum libro: sed libros septem iuris Pontificii, totidemque Pythagoricos fuisse.* Et paulo post: *Antias secundo, duos Pontificales Latinos, totidem Græcos præcepta philosophiæ continentes. Idem tertio, ponit quo comburi eos placuit.* Hactenus quidem Plinius. Sed & Liuius libro quadragesimo, eorundē librorum mētionem facit, ita scribens: *Eodē anno in agro L. Petilii scribæ sub Ianiculo, dum coloni agri altius moliuntur terram, duæ lapideæ arcæ octonos ferme pedes longæ, quaternos latæ inuentæ sunt, operculis plumbo deuinctis literis Latinis Græcisque vtraque arca inscripta erat: in altera, Numam Pompilium Pomponi filium regem Romanorum sepultum esse: in altera, libros Numæ Pompilii inesse. Eas arcas cum ex amicorum sententia dominus aperuisset, quæ titulum sepulti regis habuerat, inanis inuenta sine vllo vestigio corporis humani, aut vllius rei, per tabem tot annorum omnibus absumtis. In altera duo fasces candelis inuoluti septenes habuere libros, non integros modo, sed recentissima specie. Septem libri Latini de iure pontificio erant, septē Græci de disciplina sapientiæ, quæ illius ætatis esse potuit. Adiicit Antias Valerius, Pythagoricos fuisse. Vulgata opinione, quia creditur Pythagoræ auditorem fuisse Numam, mendacio probabili accommodat fidem. Primo ab amicis, qui in re præsenti fuerunt, libri lecti: mox plurib. legentib. cū vulgarētur, Q. Petilius prætor vrbanus, studiosus legēdi eos libros, a L. Petilio fuit.*

Et erat familiarius vsus, quod scribam eum quæstor Q. Petilius in decuriam legerat. Lectis rerum summis, cum animaduertisset plerosq; ad dissoluendam religionem esse, L. Petilio dixit, sese eos libros in ignem coniecturũ esse: priusquam id faceret, se ei permittere, vti si quod seu ius, seu auxiliũ se habere ad eos libros repetendos existimaret, experiretur, id integra sua gratia eum facturũ. Scriba Tribunos plebis adit, ab Tribunis ad senatũ res est relecta. Prator se & iusiurandũ dare paratum esse aiebat, libros eos legi seruariq; non oportere. Senatus censuit satis habitum, quod prator iusiurandum polliceretur: libros primo quoq; tempore in Comitio cremandos esse, pretium pro libris quantũ Q. Petilio prætori maioriq; parti Tribunorum plebis videretur, domino esse soluendum. Id scriba non accepit. Libri in comitio igne a victimariis in conspectu populi cremati sunt. Quid igitur in tanta scribentium varietate dicemus? præsertim cum Plutarchus in Numæ Pompilii vita, quæ ille de Deorum immortalium simulacris staruit, Pythagoræ documentis quam similima fuisse, & sacra ab eodem instituta Pythagoræ ritum, sanctimoniamque vehementer attigisse perhibeat? Tum quo pacto credibile erit, septem Numæ libros, & Græce scriptos fuisse, & habuisse præcepta philosophiæ, si nullum, vt Liuius libro primo affirmat, linguæ commercium inter Græcos Sabinosque erat? Nam cũ de philosophia loquimur, vt de Græcis fileamus, quæ nam in Italia philosophia ante Pythagoricam fuit? Non sit prorsus de mirum, si magna apud veteres de hac re dubitatio viguit, cum aliis peregrinis coniecturis niterentur, qui Numam Pythagoræ familiarem fuisse volebant, quarum non postrema erat, quod Romani suæ reipublicæ Pythagoram adscripsissent, sicuti Epicharmus Comicus in quadam ad Antenorem oratione docebat, verissimus quidem ille Poeta, & Pythagoricæ philosophiæ non ineptus. Sed enim addebant & alii, Numam, cum quatuor habuisse filios, Mamercum vnum propter Pythagoræ filium appellasse. Ab illo autem & Æmyliorum familiam patritiis admistam, nomine tam ferebant: sic rege blandiloquium viri illius, quod αἰμύλιον Græci vocant, & in dicendo gratiam appellante. Atqui hæc non ignorasse Liuium crediderim, & tamen pro compertis allegat, Pythagoram centum & amplius post annos in Italia fuisse, quam Romæ regnarit Numa Pompilius. A quo non dissentit Plinius libro primo naturalis historiæ. Inquit autem, de Veneris stella loquens: *Quam naturam eius Pythagoras Samius primus deprehendit, Olympiade circiter quadragesima secunda, qui fuit vrbis Romæ annus centesimus quadragesimus secundus.* M. quippe Cicero Superbo regnante Pythagoram in Italiam venisse vult, primo Tusculanarum quæstionum libro hisce verbis eam rem explicans: *Hanc opinionem discipulus eius Pythagoras maxime confirmauit, qui cum Superbo regnante in Italiam venisset, tenuit magnam illam Graeciam cum honore & disciplina, tum etiam & auctoritate. Multaque secula post*

posita sic viguit Pythagoræorum nomen, vt nulli alii docti viderentur. Idem quoque quarto eiusdem operis libro de eadem re sic ait: *Erat enim illa pene in conspectu præstanti sapientia & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus iisdem, quibus Iunius Brutus patriam liberauit, præclarus auctor nobilitatis tuæ.* Sed & in secundo de Oratore: *Nam & repleta quondam Italia Pythagoræorum fuit, tum cum erat in hac gente magna illa Græcia: ex quo etiam quidam Numam Pompilium illum regem nostrum fuisse Pythagoræum ferunt, qui annis permultis ante fuit, quam ipse Pythagoras: quo etiam maior vir habendus est, cum illam sapientiam constituendæ ciuitatis duobus prope seculis ante cognouit, quam eam Græci natam esse senserunt.* Quæ si vera sunt, falso Ouidius lib. 3 Fastorum ita canit:

Primus oliuiferis Romam deductus ab aruis
Pompilius, menses sensit abesse duos.
Siue hoc a Samia doctus, qui posse renasci
Nos putat, Egeria siue monente sua. Et in tertio de Pōto:
Pramia nec Chiron ab Achille talia cepit,
Pythagoraque ferunt non nocuisse Numam.

Dissentiunt ab hoc Poeta, non illi modo, quos modo nominauimus auctores, verum & Aulus Gellius, qui decimoseptimo Noctium Atticarum, Pythagoram Samium Tarquinii filio, cui Superbus cognomentum fuit, Romæ regnum obtinente, in Italiam venisse refert: secutus, vt opinor, M. Tullium, a quo perraro solet dissentire. Ceterum quod Liuius, vt dictum est, non tantum tēporum rationibus, sed & coniecturis Numam non potuisse Pythagoram audire, ostendere nititur, vt de temporibus ei concesserō, ita non admodum vere coniectatus est, cum ita scriberet: *Ex quibus locis & si eiusdem ætatis fuisset, quæ fama in Sabinos, aut quo lingua commercio quenquam ad cupiditatem discendi excitasset? quoue præsidio vnus per tot gentes dissonas sermone, moribusque peruenisset?* Hanc enim coniecturam contraria coniectura reiicit Marcus Tullius, quarto Academicarum quæstionum libro sic scribens: *Quis est enim qui putet, quum floret in Italia Græcia, potentissimis & maximis vrbibus, ea quæ Magna dicta est, in hisque primum ipsius Pythagoræ, deinde postea Pythagoræorum tantum nomen esset, nostrorum hominum ad eorum doctissimas voces aures clausas fuisse?* Quin etiam arbitror propter Pythagoreorum admirationem, Numam quoque regem Pythagoreum a posteris existimatum. Nam cum Pythagoræ disciplinam & instituta cognoscerent, regisque eius æquitatem, & sapientiam a maioribus suis accepissent, ætates autem & tempora ignorarent, propter vetustatem eum qui sapientia excelleret, Pythagoræ auditorem fuisse creditum. Diogenes etiam Laertius in Pythagoræ vita, plurimos passim per Italiam ab eo doctos viros redditos, Zaleuchumque atque Charōdam legū latores inter ceteros ab eo eruditos fuisse tradit

Non sum nescius, multo plura testimonia apud alios scriptores, & apud hos ipsos forte, quorū loca recitauimus, pro vtraq; sententia reperiri Sed nos interim paucis tantum rem attigisse volumus.

Nullam a M. Tullio in Bruto P. Sempronii Tuditani mētionem factam fuisse, quamuis a Tito Liuio facundissimus appelletur.

CAPVT XIV.

M. Cicero in eo libro qui *Brutus*, seu *de claris oratoribus* inscribitur, diligentissime omnes, qui Romæ aliquam in dicendo laudem meruerunt, persecutus, cum multorum etiam (vt iudicam) indoctorum fecerit mentionem, de P. Sempronio Tuditano, qui facundissimus a Liuio dicitur, nullum verbum fecit, licet de M. Cornelio Cethego, qui iisdem temporibus vixit, cumque Tuditano decimoquinto belli Punici anno Consul fuit, differre scripserit, non alia de causa, quam quod ab Ennio carmine celebratus fuerit. Quare eius de Cethego iudicium proferemus, ita Titi Liuii de P. Sempronio verba subiiciemus, vt vel Marcum Tullium memoria (si modo de tanto viro id existimare fas est, vel) lasse, vel ab eorum, quos Liuius secutus est, opinione, data opera dissentire voluisse intelligamus. *Quem vero*, inquit Cicero, *non & de quo sit memoria proditum eloquentem fuisse, & ita esse habitu primus est M. Cornelius Cethegus, cuius eloquentia est auctor, Ennius quidem mea sententia, Q. Ennius, præsertim cum & ipse eum audierit, & scribat de moribus. Ex quo nulla suspicio est, amicitiæ causa esse mentitum. Est igitur sic apud illum in nono (vt opinor) Annalium:*

Additur orator Cornelius suauiloquenti
Ore Cethegus, Veturio Collega Philoni
Filius. Et oratorem appellat, & suauiloquentiam tribuit, qua nunc quidem non tam est in pleriſq; Latrant enim iam quidam magistres, non loquuntur, sed est ea laus eloquentiæ certe maxima:

Is dictus ollis popularibus olim,
Qui tum viuebant homines, at q; auum agitabant: Flos delibutus populi. Probe vero. Vt enim hominis decus ingenium, sic ingenij lumen est eloquentia, quæ virum excellentem præclare tum illum florem populi esse dixerunt.

Suadæq; medulla, πειθὼ quam vocant Graci, cuius effector orator, *hanc* Suadam *appellauit Ennius, eius autem Cethegum medullam fuisse vult: vt quam deam in Pericli labris scripsit Eupolis fuisse, huius hic medullam nostrum oratorem fuisse dixerit. At Cethegus Consul cum P. Tuditano fuit bello Punico secundo: Quibus hic COSS. M. Cato modo plane anno CXXXX. ante me Consulem. Et id ipsum nisi vnius esset Ennii testimonio cognitū, hunc vetustas alios fortasse multos, obliuione obruisset.* Hæc Tullius. Titus Liuius trigesimo ab Vrbe cōdita libro sic ait: *CN. Seruilio Cæpione CN. Seruilius Geminus COSS. (sextus decimus is annus belli Punici

erat) cum de repub. belloq; & prouinciis ad senatum retulissent, censuerunt Patres, vt COSS. inter se compararent, sortirenturue, vter Etruriam ac Liguriam prouinciam haberet: cui Brutii euenissent, exercitum a P. Sempronio acciperet, P. Sempronius (ei quoque enim proconsuli imperium in annum prorogabatur) P. Licinio succederet: is Romam reuerteretur. Bello quoque bonus habitus ad cetera, quibus nemo ea tempestate instructior ciuis habebatur: congestis omnibus humanis a natura fortunaque bonis. Nobilis idem ac dites erat, forma, viribusque corporis excellebat, facundissimus habebatur, seu caussa oranda, seu in senatu & ad populum suadendi ac dissuadendi locus esset: iuris Pontificii peritissimus, super hac bellica quoque laudis consulatus compotem fecerat. Hactenus ille. Ceterum ego, vt miror prorsus a Cicerone de oratoribus agente prætermissum fuisse P. Sempronium, quamuis eius cum Cethego consulatum nominarit: ita non aliter eundem Tuditanum a Tito Liuio excellentem oratorem designatum fuisse reor, quem & facundissimum, & suadendi, dissuadendique quod est proprium oratoris, maxime peritum vocarit. An ergo Liuium hoc sibi confinxisse dicemus? An M. Ciceronem alteri intentum, alterum per incuriam omisisse, in animum inducere poterimus? Sed de iis loquebatur (respondebit M. Tullii defensor) qui non modo oratores fuere, sed etiam ab hominibus habiti sunt. Recte quidem. Verum & Tuditanus facundissimus habebatur, seu caussa oranda, seu in senatu & ad populum suadendi ac dissuadendi locus esset, ait Liuius, cuius verba idem mihi inferre videntur, quod de Cethego tradit Ennius. Vt enim hic *Suadæ medulla* dictus fuerit, ac *ore suauiloquenti* celebratus, qui tamen aliquid vel suadere vel dissuadere poterat, nec Cethego, nec ipso Pericle, meo iudicio, inferior est habendus. Quod si de oratore melius iudicare credetur orator quam historicus, mecum sentiret, qui id assereret, si M. Tullius Cethegi Tuditaniq; orationes, aut alia quæuis scriptorum genera legisset. Cum vero obliuioni eum ademerit vnius Enniitestimonium, si forte de P. Sempronio Q. Ennius nihil memoriæ prodidit, alios certe illius eloquentiam scripris consecrasse, vero simillimum videtur. Nec enim Liuium absque auctore tam egregii ciuis facundiam celebraturum fuisse, nec a se, sed ab aliis historias sumsisse opinor. Equidem hac in re meam sententiam non interponam, neque inter tantos auctores diiudicabo: iis potius, qui bonos malosque scriptores eodem in loco ponunt, hanc litem (si modo lis est) dirimendam reliquero.

De Tragedia, Comœdia, Satyra, aliorumque poematum inuentoribus, ac de Lyricis Græcorum Poetis.

CAPVT XV.

TRagœdiam antiquissimum esse poema, testantur non tãtum Donatus, qui de ea, & comœdia non pauca scripsit (si modo Donati ea, ac non Aspri, aut Cornuti sunt) sed & alii plerique auctores. At quis eas primus inuenerit, nondum inter eruditos conuenit. Licet enim Fabius Quintilianus Æschylum primum eam in lucem protulisse tradat, Horatius tamen ad Thespim eius originem refert: quamuis Æschylum palla personaq; erepta eam excoluisse addat, cum ait in Arte Poetica:

Ignotum tragicæ genus inuenisse camœnæ
Dicitur, & plaustris vexisse poemata Thespis,
Quæ canerent, agerentq; peruncti faecibus ora.
Post hunc personæ, pallæq; repertor honestæ
Æschylus, & modicis instrauit pulpita tignis
Et docuit magnumq; loqui, nitiq; cothurno.

Plato tamen in eo dialogo, qui Minos, vel de Lege inscribitur, neque Thespidem, neque Phrynichum eum inuentorẽ, sed longe antiquissimũ Athenienſiũ inuẽtũ id esse testatur, cum ait, ἡ δὲ τραγῳδία ἐστὶ παλαιὸν εὕρημα οὐκ ὤσπερ οἴονταί τινες δεξαμένη, ὀυδ' ἀπὸ φρυνίχου ἀλλ' εἰ θέλεις σκοπεῖν, πάλαι πάλαιόν ἐστιν εὑρήσεις ὂν ἐνθάδε τῆς πόλεως εὕρημα. Sed quæ Plato ait, ad prima illa nascẽtis tragœdiæ principia sunt referenda, cum simplex tantum chorus in Deorum honorem hymnos caneret, postquam primus Thespis id poematis genus ornare cœperit, mox & Æschylus illud magis excoluerit, donec ad Sophoclem, atque Euripidem, qui summam illi manum impoſuerunt, ventum sit. Atque id ipsum innuit Diogenes Laertius in Platonis vita, cum Philosophiam iisdem pene incrementis ad perfectissimum gradum, quibus & tragœdiam peruenisse doceat. Sicut enim in tragœdia olim chorus agebat, Thespis deinde vnicum, vt chorus interim quiesceret, histrionem ei adiunxit, tum alterum Æschylus, tertium vero Sophocles adiecit, hocque pacto ea consummata fuit: ita & Philosophia, cum circa vnicam tantum Physicæ speciem teretur, Ethice a Socrate, Dialecticaque postmodum a Platone aucta, atque perfecta est. ὥσπερ δὲ ἡ παλαιὰ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ τὸ πρῶτον μὲν ὁ χορὸς διεδραμάτιζεν, ὕστερον δὲ Θέσπις ἕνα ὑπεκρίνατο ἐξηῦρε, ὑπὲρ τοῦ διαναπαύεσθαι τὸν χορὸν, τῷ δ' ὑστέρῳ Αἰσχύλος, τὸν δὲ τρίτον Σοφοκλῆς, τῷ συνεπληρῶσαν τὴν τραγῳδίαν, ὅτως καὶ τῆς φιλοσοφίας λόγος μὲν ἦν μονοειδὴς, ὡς ὁ φυσικὸς, δεύτερον δὲ ὁ συμπροσῆκε τὸν ἠθικὸν, τρίτον δὲ πλάτων τὸν διαλεκτικὸν, καὶ ἐπλήρωσε τὴν φιλοσοφίαν. Ex his itaque primum tragœdiæ originem etiam supra Thespidem fuisse colligimus, cum antea solus chorus Deorum laudes caneret. Id vero quonam pacto fieret differre a Donato explicatum est: qui etiam tam tragœdiam, quam comœdiam ab Homero initium sumsisse asserit, cum ait: Quæmad-

modum

autem retro priſca voluentibus reperiatur Theſpis tragœdiæ primus inuentor, & comœdiæ veteris pater Eupolis cum Cratino Ariſtophaneq; eſſe dicatur: Homerus tamen, qui fere omnis Poeticæ largiſſimus fons eſt, etiam his carminibus exempla præbuit, & velut quaſdam ſuorum operum lege præſcripſit: qui Iliadem inſtar tragœdiæ, Odyſſeam ad imaginem comœdiæ feciſſe monſtratur. Sed hoc, Donati pace, nihil aliud eſt, quam nullius ponderis commentum. Cum enim tragœdia, comœdiaque in hoc præcipue differant, quod tragœdiæ finis ſemper funeſtus eſſe ſolet, comœdiæ contra lætus, hilariſque, quis neſcit vtrumque Homeri opus in mœſtitiam, hoc eſt cædes, aliaque immanitatis exempla deſinere? Quare Ariſtoteles in Arte Poetica cum Iliada ita ſe habere ad tragœdiam, quemadmodum Margitem ad comœdiam aſſeueret, ſi vidiſſet Odyſſeam comœdię eſſe ſimilem, miſſo Margite, qui dubia fide Homeri creditus, ex nobiliori opere ſumſiſſet exemplum. Nec tamen negarim, ex Homeri poematibus, ſicut aliarum ſcientiarum, ita etiam tragœdiæ, comœdiæq; velut ſeminaria quædam eſſe deſumta. Sed quod Donatus aſſerit, hoc eſt Iliada Odyſſeamque ad tragœdiæ comœdiæque imaginem ab auctore fuiſſe compoſitas, ſine dubio falſiſſimũ eſſe videmus, cum illud Plutarchus in Homeri vita confirmet. Hoc autem ex his quæ diximus fiat manifeſtum.

Poſt tragœdiam inuenta eſt vetus cõœdia, ab iiſdem pene principiis profecta, a quibus & tragœdia, cum ab incunabulis ſimplex carmen & ipſa fuerit, quod teſte Donato chorus circa aras ſumantes, nunc ſpatiatus, nunc reuoluens gyros, cum tibicine concinebat. Cuius priſci auctores, quoniam non de fucis, ſed veris rebus agebant, cum nimium in maledicendo proceſſiſſent, lex aduerſus eos lata eſt, ne cui quenquam viuentem perſtringere liceret, eoq; pacto ab illa ceſſatum eſt. Vnde Horatius poſtquam Tragœdiæ reperrores oſtenderat, hæc eis ſubdit:

Succeſſit vetus his comœdia, non ſine multa
Laude, ſed in vitium libertas excidit, & vim
Dignam lege regi: lex eſt accepta, chorusq;
Turpiter obticuit, ſublato iure nocendi.

Ab hac ergo comœdia & aliud poema effluxit, quod *Satyram* dixerunt, de qua Donatus: *Et hinc deinde aliud fabulæ genus*, inquit, *id eſt, Satyra ſumſit exordium, quæ a Satyris, quos illotos ſemper, & petulantes Deos ſcimus eſſe, vocitata eſt, etſi aliunde nomen traxiſſe prauè putent alii.* Recte opinor ſenſit de *Satyræ* nomine Donatus, cum alii de *Satyra lance*, atque aliis quibuſdam eiuſmodi tricis non pauca nugentur: facileque id poema ab iis Satyris ſic vocari potuit, qui primo in tragœdiis, vt eorum qui aderant animos ad ſeria ſemper audienda impatientes, tam vultu, quam faceto & mordaci quandoque ſermone recrearent, exhibebantur. De qua re Horatius,

Carmine qui tragico vilem certauit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudauit, & asper
Incolumi gravitate iocum tentauit, eo quod
Illecebris erat & grata novitate morandus
Spectator functusq; sacris, & potus, & exlex.

Verum qualis fuerit prisca illa Satyra, ex eiusdem Donati verbis manifeste discimus. *Hæc*, ait, *qua* Satyra *dicitur, eiusmodi fuit, ut in ea quamvis duro & veluti agresti modo de vitiis civium, tamen sine ullo proprii nominis titulo carmen esset.* Hæc ille de Satyra, in qua, ut Laertius in Demetrii Phalerei vita docet, Demetrius Tharsensis, qui ex eo Satyricus dictus est, floruit. Nam de Menippo, quem nostri Varro imitatus est, satis constat, quam in ea fuerit celebratus. Et hæc quidem Satyra ipsa quoque comœdia dicta est Cumque ea quibusdam Poetis obfuisset, qui multorum propter nimiam dicacitatem in se odia, inimicitiasque deriuarunt, sicuti apud Græcos relicta veteri comœdia, noua inuenta est: ita apud Latinos noua Satyra Lucilium patrem habuit, ab Horatio Flacco, Persio, aclauenale postea ad summum perducta: quanquam Flaccus Lucilii hostis, totum eius negotium ad Eupolim, Cratinum, Aristophanemque referat, mutatos tantum illi pedes, numerosque, primo Sermonum libro tribuens. ait enim,

Eupolis, atq; Cratinus, Aristophanesq; Poeta,
Atq; alii, quorum comœdia prisca virorum est,
Si quis erat dignus describi, quod malus, aut fur,
Quod mœchus foret, aut sicarius, aut alioqui
Infamis, multa cum libertate notabant.
Hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus
Mutatis tantum pedibus, numerisq; facetus.

Nam alio loco, non Lucilii, sed Eupolidis, sicut Archilochi se comitem profitetur, nempe tertia secundi libri Satyra, his versibus,

Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro?
Eupolin, Archilochum, socios educere tantos?

Hic tamen, qui in Lucilium plurimis locis debacchatur, alio loco eundem primum nouam Satyram finxisse, probumque virum fuisse, cum summis denique vrbis Romanæ ciuibus familiarissime vixisse, negare non est ausus, cum primo eiusdem libri Sermone ita canat:

Quid cum est Lucilius ausus,
Primus in hunc operis componere carmina morem?
Detrahere & pellem, nitidus qua quisq; per ora
Cederet, introrsum turpis? num Lælius aut qui
Duxit ab oppressa meritum Carthagine nomen,
Ingenio offensi aut læso doluere Metello?
Famosisq; Lupo cooperto versibus? atqui

pri-

Primores populi arripuit, populumq; tributim:
Scilicet vni æquus virtuti, atq; eius amicis.
Quin vbi se a vulgo, & scena in secreta remorant
Virtus Scipiada, & mitis sapientia Lali,
Nugari cum illo, & discincte ludere, donec
Decoqueretur holus, soliti.

Hoc pacto se habet Tragœdiæ, Comœdiæ, & subinde Satyræ origo. Alia porro quæ de illis copiosius dici possunt, in Donati de eis commentario sunt legenda.

Nos enim hoc dictis subiiciemus, eum pedem, qui ab Archilocho repertus est, *iambum* scilicet, tam in Tragœdia, quam in Comœdia frequentissime fuisse vsurpatum: cuius quidem rei rationem reddit idem Horatius,

Archilochum proprio rabies armauit iambo,
Hunc socci cepere pedem, grandesq; cothurni,
Alternis aptum sermonibus, & populares
Vincentem strepitus, & natum rebus agendis.

Isque primis temporibus religiose in metris, suis locis est appositus: mox tamen, quoniam versus nimis celeres reddebat, spondeũ in trimetros admisit, quod is pes stabilis sit, ac tardus, nempe ad temperandam iambi celeritatem idoneus:

Syllaba longa breui subiecta, vocatur iambus,
Pes citus, vnde etiam trimetris accedere iussit
Nomen iambeis: cum senos redderet ictus,
Primus ad extremum similis sibi, non ita pridem,
Tardior vt paulo, grauiorq; veniret ad aures,
Spondeos stabiles, in iura paterna recepit,
Commodus & patiens.

Neue id vbiq; fieri licuisse crederemus, hæc subdidit:

Non vt de sede secunda
Cederet, aut quarta socialiter: hinc & in Acci
Nobilibus trimetro apparet rarus, & Enni.

Iam quo modo Archilochus eo pede Lycambem socerum suum propter negatam sponsam diffiderit, adeo notum est, vt nihil magis. Cum autem is antiquissimus Poeta fuerit, multique eiusdem vestigiis insiterint, mirum est, neminem ad eius in suo genere amplitudinem ascendisse: nisi illud forte maius dicamus miraculũ, ex tanta imitatorũ turba duos Aristarcho teste immortali laude dignos euasisse, quos etiam Fabius Quint. de Archilocho libr. 10. loquens, non nominat. Sic enim inquit: *Itaq; ex tribus receptis auctoribus iamborum, ad quos maxime pertinebit vnus Archilochus, summa in hoc via elocutionis, cum valida, tum breues vibrantesq; sententia, plurimum sanguinis ac neruorum, adeo vt videatur quibusdam, quod quidem minor est, materiæ esse, non ingenii vitium.* Huius tam eximii Poetæ iambos effingere conatus est Horatius,

non vt ab eo acerbitatem, sed vt numeros, animosque sumeret. De qua re ipse in Epistolis sic gloriatur, vt Alcæi Sapphusque exemplum prætendat, qui illius Musam temperarint: ne quis eum, vt noua atque intoleranda ausum, minori gloria dignum censeret:

Libera per vacuum posui vestigia princeps,
Non aliena meo pressi pede. Qui sibi fidit,
Dux regit examen. Parios ego primus iambos
Ostendi Latio, numeros animosq; secutus,
Archilochi, non res, & agentia verba Lycambem.
Ac ne me foliis idem breuioribus ornes,
Quod timui mutare modos & carminis artem.
Temperat Archilochi Musam pede masculus Sappho:
Temperat Alcæus, sed rebus & ordine dispar.
Nec socerum quærit, quem versibus obruat atris,
Nec sponsa laqueum famoso carmine nectit.

Sed de Iambis satis multa.

Ad Heroici namque carminis inuentorem est deueniendum, illudque ante omnia proferendum, quod Plinius libro septimo naturalis historiæ tradit: *Versum heroicum Pythio*, inquit, *oraculo debemus.* Ceterum huic sententiæ aduersatur Iosephus de Antiquitatibus Iudæorum libro secundo, qui hexametrum carmen a Mose, vt illo gratias Deo ageret, inuentum putat. Idemque libro septimo eiusdem operis, tam late repertorum omnis fere genera versuum palmam Hebræis tribuit, vt is apud illos Dauid fuisse eo putetur, qui apud Græcos Pindarus: quod D. Hieronymo facile persuasit. Sed quando Hebraicorum carminum ratio a nemine eorum qui viuant, puto, nec ab ipso Hieronymo cognita fuit, de illis præteritis, quæ Græci Latinique de eisdem scripserunt, hoc loco attingemus. Si ergo heroicum carmen Apollini debemus, cum Horatius de Homero in Poetica sic scriberet,

Res gestæ, regumq;, ducumq;, & tristia bella,
Quo scribi possent numero monstrauit Homerus:

Non eius principium a diuino illo Poeta profectum ostenderuit, sed ab illo primum res gestas hexametris versibus fuisse mandatas: ita quidem, vt susceptro muneri par fuerit. Cum enim rundam testimonio ante Homerum, Hesiodumq; Orpheus (Arist. vt alio loco diximus, eũ vnquam fuisse negarit) Cormoq; atq; alii quidã Poetæ floruerint, quis asserat a nemine eorũ heroibus gestas heroico carmine fuisse explicatas? Præterea M. Cicero ante Homerum Poetas fuisse asseuerat, Plinius ante Troianum bellum? Sed enim cum de his nihil certi queat, hexametrum carmen ab oraculo profectum, ab Hercule conuenienti ei onere impositio illustratum dicemus. Nec hercle illud, in quo de magnorum ducum, regumque fabu-

agatur, proprie heroicum appellari posse autumo. cū quod Heroicum vocamus, heroum res gestas continere debeat. Quam re neq; tam essem religiosus, vt quemadmodum Horatij hexametros ab ea voce reijcio, ita eos quib. quindecim Ouidij Metamorphoseon libri constructi sunt, ab eadem excluderem: cum me iudice, nemo Latinorum præter vnum Vergilium, eos magis extulerit: nisi forte aut Lucanus, aut Silius Italicus, qui *arma canitur, quibus Æneadū gloria cœlo se tollit*, melius eos quam Ouidium condidisse, satis impudenter affirmemus.

De elegorum quidem carminum repertoribus, nihil quis certi afferre in medium potest: tametsi primus eius vsus in mœstis rebus, hoc est, in querelis ac luctibus fuerit. Proinde Ouidius in Elegia, quam in Tibulli mortem lusit, recte:

Flebilis indignos Elegeia solue capillos,
Ah nimis ex vero nunc tibi nomen erit.

At postmodum non tantum dolores, sed quæcunque in animum venissent, elegis exprimere licuit, quod Horatius in Arte testatur, de primo eius auctore nihil inter Grammaticos constare docens:

Versibus impariter iunctis querimonia primum,
Mox etiam inclusa est voti sententia compos.
Quis tamen exiguos elegos emiserit auctor,
Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est.

Vbi animaduertendum est, poetam maxime proprie *elegos exiguos* appellasse, cum præcipua eorum virtus ea sit, vt admodū leues tenuesque reddantur. Idcirco & Propertius, cum Callimachi Philætæque manes inuocasset, protinus subiunxit:

Dicite, quo pariter carmen tenuastis in antro.

Neq; tamen sola illa in ijs virtus requiritur, sed vt in heroicis carminib. summa laus est, si alta, si sonora, grauitatisq; plena sint: ita in elegis nō minor, si suam illā mediocritatem, seu exiguitatē tueantur: qua in re, vt Callimachus inter Græcos, ita inter nostros Tibullus, alios omnes, nisi fallor, superauit: nam (vt de vltimo tātum loquar) longe mihi Propertio in inuentione videatur inferior. Sed quid facias? Ille ipse Callimachus, qui elegorū princeps apud Græcos est habitus, arte admodum, ingenio vero non multum valuisse Ouidio visus est: vt aut nulli, aut pauciſſimis omnia a Dijs tributa fateamur. Ouidij de Callimacho ex primo Amorum lib. hæc sunt:

Battiades toto semper cantabitur orbe,
Quamuis ingenio non valet, arte valet.

Atqui & is quem nominauimus Naso, elegantissimus poeta, tam Tibullum, quā etiam Propertium ingenio vicit, cum vt pleriq; autumant, ornata dictione eorū vtriq; in elegia cedat, quam sibi cum Tragœdia certantem adstitisse, alterumq; pedem longiorem habuisse, diuine, vt solet, fingit libro eiusdē operis tertio: paucis quidem verbis elegantem illius formam depingens, ait enim:

Venit odoratos Elegeia nexa capillos,
Et, puto, pes illi longior alter erat.
Forma decens, vestu tenuissima, vultus amantis,
In pedibus vitium causſa decoris erat.

Supersunt Lyrici poetæ, qui cum diuersi fuerint, diuersos rythmos eorum vnusquisque fere sibi fecit, vt Sappho Sapphicos, Alcæus Alcaicos, & sic alii: licet iis propriis vtentes, alios cum iis coniunxerint. Quæ nam tamē eorum in scribendo materia fuerit, ab Horatio docemur, cum inquit:

Musa dedit fidibus Diuos, puerosq; Deorum
Et iuuenem victorem, & equum in certamine primum,
Et iuuenem curas, & libera vina referre.

Huius poematis nouē auctores egregii apud Græcos habiti sunt, quorum nomina tribus hisce versibus comprehenduntur:

λυρικοὶ ποιηταί εἰσιν ἐννέα ἀλκαῖος, σαπφώ,
στησίχορος, ἴβυκος, βακχυλίδης, σιμωνίδης,
ἀλκμαν, ἀνακρέων, καὶ πίνδαρος.

Porro autem non modo de eorum patrumque ac patriæ nominibus, sed & de dialecto, nobilissimi illi circumferuntur (vt Græci vocant) ῥωμλεγέοι:

Ἐννέα τῶν πρώτων λυρικῶν πάτρην γνώμην τε
μέλεσθαι, καὶ πατέρας, καὶ Δωρίδα φωνήν.
ὧν μιτυληναῖος μὲν ἦν γεραρώτερος ἄλλων
ἀλκαῖος· ἀστὴρ δ' ἀκμὴν αἰολίδος.
ἡ δ' ἐπὶ τῷ ξείνῳ πάτρην φωνήν τε θεᾶσα
σαπφὼ, κληίδος καὶ πατρὸς δύρυχάρης
στησίχορος σικελὸς, πάτρη δὲ οἱ ἱμέρα ἐστίν,
δύφημος πατρὸς, δωριακὸς ἀρμονίλω.
ἴβυκος ἰταλὸς ὢν οὐκ ῥηγίνος, ἠὲ μεσήνης
ἠελίδαο πατρὸς, δωρίδα δ' ἠρμόσατο.
πατρηνίς δὲ πάτρης, λιγυρὸς παῖς ἠπιπνοος
ἦν ἄρα μελπόμενος τὴν δ' ἀνακρέων.
πίνδαρος ἦν θηβαῖος, ἀπ' ἀστέρ πατρὸς σποπιλίνω,
δώριον αἰνήσας ἁρμονίλω ἐπίων.
ἠδὲ σιμωνίδεω κεῖος δωριστὶ λαλεῦντος
τὸν πατέρ' αἰνήσας ἰοδι ἀρεπτέπλα
ἠδ' ἀδαὴς, καὶ κεῖος ἦλθ' ἠχέτα μελοποιὸς,
μείλων πατέρος ἐπλέτο βακχυλίδης.
ἀλκμὰν δ' ὐ λυδίστι μέγα πρέπει. ἀλλ' ἀδέμωνί
ἐστι, καὶ ὐκ ἀστέρτης. δωρὶς δ' ἁρμονίης.

Hoc est:

Disce nouem primos Lyricos, patriamq; genusq;
Atq; horum linguas aspice cum patribus,
His Mitylenæus cunctis prælatus honore
Alcæus, Musam temperat Æolicam

Agnoscens

Agnoscens patriam Sappho, & dialecton eandem,
Cleide prognata est, Eurygyroque patre.
Himera Stesichorum Siculum sibi vindicat, atque
Euphemus genitor: Doricum at ille canit.
Regium habet patriam Italus Ibycus, atque Mesenam;
Eelidemque patrem: Doricum & ipse sonans.
Nec non Parthenij proles pulcra Eetiei,
Cantans dulce fuit Teius Anacreon.
Thebano natus Scopelino Pindarus ingens,
Sublimis pulsat Dorica fila lyra.
His similem Ceus musam addit Simonidis, indè
Patrem commendans illius egregium.
Fortis erat, pariter Ceus, pariterque poeta,
Miconis proles inclyta Bacchilides.
In Lydis Alcman dehinc eminet: ast Adamantis
Filius, ex Sparta Dorica plectra mouet.

De his nouem multa a pleriſque tum Græcis, tum Latinis ſcriptoribus tradita ſunt. At nemo eorum vnus melius exactiuſque ſingulorum virtutes expendit, quam Fabius Quintilianus lib. 10. cuius ego de reliquis iudicium prætermiſturus de vnico Pindaro, qui ceteris eiuſdem generis poetis maxime præſtat, eius verba ſubdam: *Nouem Lyricorum*, ait Fabius, *longe Pindarus princeps, ſpiritus magnificentia, ſententiis, figuris, beatiſſima rerum verborumque copia, & velut quoddã eloquẽtiæ flumine: propter quæ Horatius eum merito credidit neminem imitabilem.* Quibus verbis cum in Horatii de Pindaro ſententiam ierit Quintilianus, nullæ pene ratiſſimo poetæ laudes tribui poſſunt, quibus ab illo Pindarus nõ ſit ornatus: cum Horatius quarto Carminum libro ſui ingenii in eis explicandis virium periculum fecerit. Vtque eiuſdem vbique ſententia dignoſceretur, lib. 1. epiſt. ad Iulium Florum ſcribens, Tityum, qui Pindarum imitari auſus eſt, tacite notat:

Quid Tityus? Romana breui venturus in ora,
Pindarici fontis, qui non expalluit haustus,
Fastidire lacus & riuos ausus apertos.
Vt valet? vt meminit nostri? fidibusne Latinis
Thebanos aptare modos studet, auspice Musa?

Et profecto qui Pindaricum ad melos ſe componens, optatũ cuſum cum laude ſe expleturum ſperat, Horatio Flacco, qui omnem de illo digne perficiendo ſpem abiecit, multo ingenioſiorem, exercitatiorem, ampliorem que ſe aperte profitetur.

De Electro, & an in Eridani ripis repertum ſit.

CAPVT XVI.

SI aliqua fides Poetis in plurimis, quæ pro ſuo iure ſibi conſinxerunt, eſſet adhibenda, inter cetera vel illud veriſſimum eſſe crederemus, Phaetõtem Solis filium fuiſſe: qui cũ à patre petiiſſet,

vt sibi eius equos regendi per vnius diei spatium facultatē concederet, votiq; compos factus, quoniam aurigæ munere recte fungi nesciisset, fulmine a Ioue prope Eridani ripas fuisset deiectus, non prius a sororibus queri desiit, quam illę in arbores populos mutatæ, pro lacrymis in eum amnem electra stillarint: Ouidiumque de illis vti se res habet ceciniisse fateremur, cum secundo Metamorphoseon libro, sic inquit:

Inde fluunt lacryme, stillataq; sole rigescunt
De ramis electra nouis, quæ lucidus amnis
Excipit, & nuribus mittit gestanda Latinis.

Sed quando, *Picturis atque poetis*
Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas,

nihil ijs magis esse vanum compererunt, qui res ipsas paulo diligentius scrutari voluere. Licet enim Nicolaus Leonicus nō semel de hac re in suis de varia historia libris egerit, Aristotelisque, vt opinor, testimonio electrum in insulis, quæ quondam in mari Adriatico fuerint, & ad quas Padus flueret, repertum ostendat: Plinius tamen de eo agens, ridiculos qui id credunt esse arbitratus, Græcorumque super huiusmodi rebus non tantum nimiam audaciam, verum etiam insciciam, docte admodum grauiterq; contestat, trigesimo septimo natur. histor. libro, ita scribens: *Insaniam ne delicia quidem adhuc excogitauerunt. Occasio est, vanitas Græcorum diligentia: legentes modo aque perpetiantur, me duce tu eorum, cum hoc quoque inter sit vita, scire posteros, quæ quidem illi prodidere mirandum. Phaetontis fulmine icti sorores, fletu mutatæ in arbores populos, lacrymis electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus*, & electrum appellatum, *quoniam sol vocitatus sit* Elector, *plurimi poeta dixere: primiq; ut puto Æschylus, Phyloxenus, Nicander, Euripides, Satyrus, quod esse falsum, Italia testimonio patet. Diligentiores eorum* Electridas *insulas in mari Adriatico esse dixerunt, ad quas dilaberetur Padus: qua appellatione nullas vnquam ibi fuisse, certū est: nec vero vllas ibi appellari esse, in quas quicquam cursu Padi deuehi possit. Nam quod Æschylus in Iberia, hoc est, in Hispania Eridanū esse dixit, eundemq; appellari Rhodanum: Euripides rursus & Apollonius, in Adriatico littore confusa Rhodanum & Padum faciliorē veniam facit ignorati succini in tanta orbis ignorantia. Modestiores, sed aque falsum prodidere in extremo Adriatici sinus ripibus inuiis arbores stare, quæ canis ortu buccinas deterent gummi. Theophrastus in Liguria effodi dixit, Phaetontiadas Aethiopia. Ammonius ostendisse, id delubrū ibi esse, atq; oraculum, electrumque gigni. Philemon fossile esse, & in Scythia erui duobus locis, candidum, atq; cereti coloris, quod vocaretur* electrum: *in alio loco fuluum, quod appellaretur* Sualternicum. Hæc illi. Post quæ, & aliorum infinitas propemodum de eo sententias explicat. Nobis autem satis fit, grauiorum Græciæ scriptorum mendacium Plinij præfidio de-

prehendisse. Nam poetica figmenta de eodem *electro* ex arboribus populis secus Eridanum quotannis cadente, etiam Lucianus Herodotusque, ab euidentissimis fabulis persæpe non abhorrentes deridet. Lucianus etenim in opusculo περὶ Φαέθοντος, ἢ τῶν κύκνων, quæ Phaetontis sororibus a poetis cantata sunt, se aliquando credidisse memorat: cumque summo *electri* apud Eridanum inueniendi desiderio captus, ad eius ripas peruenisset, omniaque diligenter oculis perlustrasset, neque populos vnquam, neque *electrum* in his locis videre potuit. Quamobrem nautas quandonam ad optatas arbores esset peruenturus interrogans, risisse eos, ac rem apertius cognoscere optasse testatur. Inquit autem: ἠλέκτρου περὶ καὶ ὑμῶν δηλαδὴ ὁμοῦ τῷ πίτυος, αὐγείους ἐπὶ τῷ ἠριδανῷ πεπεμῷ δακρύειν αὐτὸ, ἡλιούσας τὰς Φαέθοντος, καὶ ἀδελφὰς γεῖναι τὰς αὐγείους ἐκείνας τοῦ Φαέθοντος, εἶτα ὀδυρομένας τὸ μειράκιον, ἀλλαγῆναι ἐς τὰ δένδρα, καὶ ἀπεχθάζειν ἐπ αὐτῶν δάκρυον δῆθεν τὸ ἤλεκτρον. τοιαῦτα γὰρ ἀμέλει καὶ αὐτὸς ἀκηκόων τῶν ποιητῶν ἀδόντων, ἤλπιζον, εἴ ποτε ἡλιοίμην ἐπὶ τῷ ἠριδανῷ, ὑπελθὼν μίαν τῶν αὐγείρων, ἐμπιπλάσας τὸ στόμα ἠλέκτρου, ὑποδεξασθαι τῶν δακρύων ὀλίγα, ὡς ἤλεκτρον ἔχοιμι. καὶ δὴ ἐπὶ πολὺ κατ' ἄκρου ὠρθοπεριέρχομεν, ἐπεὶ δὲ ὅμως ἐς τὰ χώρια ἐκεῖνα, καὶ ἔδει δὴ ἀναπλεῖν κατὰ τὸν ἠριδανὸν, ἐτ' αὐγείρους εἶδον πάνυ ὀλίγους πάνυ, ἔστι δὲ ἤλεκτρον, ἀλλ' ἐδὲ ὄνομα Φαέθοντος ἤδεσαν οἱ ἐπιχώριοι. ἀναζητοῦντος γὰρ ἐμοῦ, καὶ διαπυνθανομένου, πότε δὲ ἐπὶ ἐκεῖνος αὐγείρους ἀφίξοιμι ἵνα τὸ ἤλεκτρον συλλέξασα, ἐγέλων οἱ ναῦται, καὶ ἤρετο με ὁτιοῦν λέγειν, ὅ, τι καὶ θέλοιμι Herodotus vero antiquissimus historicus, nempe ad quem ab Homero quadringẽtorum solum annorũ spatium intersuit, in Thalia de *electro stannoq;* loquens, nequaquã probat, fluuium quendam esse *Eridanum* a barbaris appellatum, e quo *electrum* asseretur: Cassiteridas insulas, in quibus stannum nascereatur, sibi cognitas esse inficiatur. Nã quo minus, quæ de *electro* narrabantur crederet, ea se ratione maxime moueri docet, q Eridanus neutiquam barbara vox, sed ab aliquo Græcorum poetarũ ficta dignoscitur. Eius verba hæc sunt: ἔστι γὰρ ἐγώ τι συβήκομεν ἠριδανὸν καλέοντος ποταμὸν βαρβάρων πρὸς ποταμὸν, ἐνδιδόντα ἐς θάλασσαν τὴν πρὸς βορέην ἄνεμον, ἀπὸ τοῦ ἤλεκτρον φοιτᾶν λόγος ἐστὶ, ἔστι νήσους εἶδα καττιτερίδας ἐούσας, ἐκ τῶν ὁ κασσίτερος ἡμῖν φοιτᾷ. τοῦτον μὲν ὁ ἠριδανὸς αὐτὸ καταπορέει τὸ ὄνομα, ὡς ἐστὶ ἑλληνικὸν, καὶ ἔστι βαρβαρικὸν, ὑπό ποιητῆ δὲ τινὸς ποιηθέν. Hactenus Herodotus, qui etiã cum diligenter quæsisset, quonam pacto mare ad illam Europæ partem, quæ septẽtrionem spectat, se habeat, a nemine quicquid vidisset se, quod velebat accipere quiuisse subdit. Ceterum quomodo fabulæ Pado annexæ occasio sumta sit, a Plinio vltimo naturalis historiæ libro declaratur his verbis: *Pado vero annexa fabulæ videtur causa, hodieq; Transpadanorum agrestibus fœminis monilium vice succina gestãtibus maxime decoru gratia, sed & medicina.* Eodem queq; loco, sed paulo superius, vbi nam *succinum* vere nascatur, docet, cum ait: *Certũ est gigni*

in insulis septentrionalis Oceani, & a Germanis appellari gleſſum. *Itaque & a noſtris vnam insularũ ob id* Gleſſariam *appellatam, Germanico Cæſare ibi classibus rem gerente*, Auſtraniam *a barbaris dictam. Naſcitur autem d' fluente medulla pinei generis arboribus, vt gummi in cera ſis, reſina piceis. Erumpit humoris abundantia. Denſatur rigore, vel tepore autumnali. Cum intumeſcens æſtus rapuit ex inſulis, certe in littora expellitur, ita volubile, vt pendere videatur, atq; conſidere in vado: quod arboris ſuccum eſſe priſci noſtri crediderc, ob id* ſuccinum *appellantes.* Et hæc quidem de eo *electro*, quod gummi eſſe, & ex arboribus ſtillare ſcimus, dicta ſunt. Alterum namque *electri genus* eſt, cum auro quinta argenti pars ineſt, hocque apud veteres ſummo in honore fuiſſe legimus. De quo idem Plinius libro trigeſimotertio, ita ſcribit: *Vbicunque quinta argenti portio eſt*, electrum *vocatur. Scrobes ea reperiuntur in Canaliensi. Fit & cura electrum, argento addito. Quod ſi quintam portionem excedat, incudibus non reſiſtit.* Et electro auctoritas Homero teſte, qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Mineruæ templum habet Lindos inſulæ Rhodiorum, in quo Helena ſacrauit calicem ex *electro* Adiicit hiſtoria, mammæ ſuæ menſura. Electri natura eſt, ad lucernarum lumina clarius argento ſplendere. Quod eſt natiuum, & venena deprehendit. Namque diſcurrunt in calicibus arcus cœleſtibus ſimiles, cum igneo ſtridore, & gemina ratione prædicunt.

An credendum ſit regiones, eodem ſemper animi corporiſq; robore præditos homines producere. Et de Elementorum ſecundum Pythagoræ ſententiam mutatione. Item de quibuſdam, quæ contra naturam facta ſunt.

CAPVT XVII.

QVoniam plurimum referre putarunt veteres tum Romani, tum Græci, a quibus militaris diſciplina omnis effluxit, ex quibuſnam regionibus eos deligerent, quos bellicis rebus aſſuefacere volebant, nõ tantum aliquas regiones meliores milites quam ceteras produxiſſe fatebimur, ſed in iis ipſis nonnullas nationes eſſe, in quibus ferociores quam in aliis viri naſcantur, negare nõ audebimus. Quæ enim ratio, Italos (verbi cauſſa dixero) Græcis in bello præſtantiores effecit, eadem vt Marſi ac Peligni Campanos animi vigore antecederent, ſine dubio in cauſſa eſſe creditur. Cum enim cœli plagæ ad corporum, animorumque robur plurimũ conferant, eaſq; diſſimiles eſſe cõſtet, quis dubitet Italiam, quæ tota varijs, vt reliquæ regiones, cœli tractib. ſubeſt, eiuſdẽ ſtudij, laboriſq; homines non producere? Ac ne quis, quæ de cœli plagis dixerimus, falſa putet, & ipſa nobis rerũ natura illa ita ſe habere collocauit, & plurimi celebres auctores eadẽ confirmant, quorũ omnium teſtimonia, vt hoc loco non proferam, Flauii tantum Vegetii de re verba ex 1. lib. de re militari in medium adducam, cum quod ſu-

mmus

lumus veriſſimo quoq; exemplo confirment. Inquit autem: *Rerum ordo depoſcit, vt ex quib. prouinciis, vel regionibus tyrones legendi ſint, prima parte tractetur. Conſtat enim, in omnib. locis & ignauos & ſtrenuos naſci. Sed tamen quia gens gentem præcedit in bello, & plaga cœli non ad robur corporũ tantum, ſed etiam animorũ plurimum valet, hoc loco ea quæ a doctiſſimis hominib. comprobata ſunt, nõ omittã. Omnes nationes, quæ vicinæ ſunt ſoli, nimio calore ſiccatas amplius quidẽ ſapere, ſed minus habere ſanguinis dicunt: ac propterea cõſtantiam ac fiduciam cominus non habere pugnandi, quia metuunt vulnera, qui ſe exiguum ſanguinem habere nouerunt. Contra Septentrionales populi, remoti a ſolis ardoribus, inconſultiores quidem, ſed tamẽ largo ſanguine redundãtes, ſunt ad bella promtiſſimi. Tyrones igitur de temperatio-rib. legendi ſunt plagis, quibus & copia ſanguinis ſuppetat ad vulnerũ mortiſq; cõtemtum, & non poſſit deeſſe prudentia: qua & modeſtiam ſeruat in caſtris, & non parum prodeſt in dimicatione conſiliis. Cum itaq; ſub quanam cœli parte quis natus ſit, maximi ad virtutẽ ſit momenti: cœliq; plaga in eodem ſemper ſtatu non permaneant, ea regiones, quæ ſtrenuos quandoque milites protulerunt, imbelles quandoque producere neceſſe eſt. Sed hoc tibi nunquam conceſſerim, dicet, qui cœlum licet aſſidue moueatur, intra conſtitutum tempus ad ſuam reuerti ſtatia cenſet. Imo nihil facilius eſt cognitu quam cuncta mutari: & ita quidem, vt nemo præter Deum Optimum Maximum, an in priſtinum ſtatum ſint reuerſura ſciat. Nam Moderatus Columella, ex multorum excellentium Aſtrologorum auctoritate, tempus venturum eſſe, quo cœli ſtatus prorſus mutetur, his verbis libro 1. de re ruſtica docet: Multos enim iam memorabiles auctores comperi perſuaſum habere, lõgo æui ſitu, qualitatem cœli ſtatumq; mutari: eorumq; conſultiſſimum Aſtrologiæ profeſſorem Hipparchum prodidiſſe, tempus fore, quo cardines mundi loco mouerentur, idq; etiam non ſpernendus auctor rei ruſticæ Santerna videtur adereredidiſſe. Nam eo libro quem de Agricultura ſcriptum reliquit, mutatum cœli ſtatum ſic collegit: quod quæ regiones antea propter hyemis aſſiduam violentiam, nullam ſtirpem vitis, aut oleæ depoſitam cuſtodire potuerint, nunc mutato iam & intepeſcente priſtino frigore, largiſſimis oliuitatibus, Liberique vindemiis exuberent. Hæc ille. Quibus (vt depoſtremis agam) nihil eſſe comperitus, omnes perfacile intelligere valent. Vtque de Italia loquar, plurima in ea partes ſunt, quæ olim a frequentiſſimis populis habitabantur, nunc autem ferme deſertæ videntur. Plurima item, quas veterum Romanorum temporibus pauci admodum incolebant, ita ſunt immutata, vt nihil ſupra. Quod & aliis omnibus orbis partibus fieri non eſt ambigẽdum. Proinde ſi aerem plerumq;, qui olim ſalubrimus, erat noſtris temporibus peſtilentem videmus, cur non multas regiones, quæ diu bellica gloria celebratæ ſunt, immutata aeris, qui a cœli ſtatu qualitatem ſumit, conditione, in hominũ virtute degeneraſſe affirmabimus? At quænam ea ſint, explicatius non dicam, ne quam cuiquã iniuriam*

faciam. Suo enim in iis dignoscendi iudicio quisque vti poterit. Nos enim vt ea persequamur, quæ ab excellentibus scriptoribus de rebus in pristi-no statu non durantibus tradita sunt, tantã esse rerum, temporum successu mutationẽ asseueremus, vt quæ loca ad dextram via partẽ quondam posita fuerant, ad sinistram transierint: quæ contra in sinistra, in dextram fuerint translata: quod suo tempore factum referi C. Plinius lib. 17. Super omnia. ait, quæ vnquã audita sunt, erit prodigium in nostro ævo Neronis principis ruina, factũ in agro Marrucino, Vettii Marcelli e primis equestrib. ordinis olineto vniuerso viam publicam transgresso, aruisque inde e contrario in locum olineti profectis. Hactenus ille. Verum vt de hoc olineto miraculum editum non immerito inquit Plinius, ita magis rerum naturæ consentaneum est, quod de Sicilia quondam Italiæ coniuncta, cum nunc prorsus ab ea disiuncta sit, a multis scriptoribus, sed a Vergilio præcipue tertio Æneidos libro scribitur, his carminibus:

Hæc loca vi quondam, & vasta conuulsa ruina,
(Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferunt, cum protinus vtraque tellus
Vna foret, venit medio vi pontus, & vndis
Hesperium Siculo latus abscidit, aruaq; & vrbes
Littore diductas, angusto interluit æstu.

At hoc nouum non videbitur ei, qui hæc Strabonis de eadem re verba, ex vltimo Geographicorũ libro eruditionis elegantiæq; plena desumta, nõ oscitanter legerit: ἐρῶμεν δὲ πρῶτον τὰ περὶ τούτων ἀφορισθέντα ὑπ' αὐτῶν πρώτων γεωμετρησάντων τῆς οἰκουμένης, καὶ νῦν ὑπ' ἐπιτηδείων τῶν μνησθέντων τῆς φύσεως ἄκρα, καὶ τὸ τῆς θεωρίας ἔργον εἰς ἓν συμφέρουσαν μὲν τῆς φύσεως, ὅτι πᾶν τὸ ὂν καὶ ὅλον μέσον ἐστὶ σφαιροειδῶς περὶ τοῦτο. καὶ τὸ μὲν πυκνότατον καὶ μεσαίτατον ἐστὶ τῆς γῆς ὅλης ἥπερ τοιοῦτον καὶ ἐφεξῆς τὸ ὕδωρ. ἐκώτερον δὲ σφαῖρα, ἡ μὲν πρώτη ἡ τῆς γῆς ὅλης, σύστασιν ἔχουσα τὴν γῆν. τὸ δὲ τῆς θεωρίας, ὅτι βιοθέλητοι καὶ αὐτόματοι πάντες ὅσα καὶ μυρίων ἔργων δημιουργὸς, σὺν τοῖς πρώτοις ζῴοις ἥκιστα, ἢ πολὺ διαφέρουσα τῶν ἄλλων, καὶ τούτων τὰ κράτιστα, θεοῖς καὶ ἀνθρώποις ἕνεκεν καὶ ἄλλα σωίσκησε. τοῖς μὲν οὖν θεοῖς ἀπέδειξε τὸν οὐρανὸν, τοῖς δὲ ἀνθρώποις τὴν γῆν, καὶ ἄκρα τῶν τοῦ κόσμου μερῶν, ἄκρα δὲ τῆς σφαίρας ἑκάτερον, καὶ τὸ ἐξωλόπτω, ἀλλ' ἐπειδὴ τῇ γῇ προσκεῖται τὸ ὕδωρ, ἐκ ἐπὶ πολὺ ζῶον ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ χερσαῖον, καὶ ἔναιέλιον, καὶ πολλοῖς κρείττονα βίον ἐποίησεν ἐρχὰς ἐν τῇ γῇ πολλὰς, καὶ εἰσοχὰς, ὥστ' οὐκ ἔστιν οἷς μὲν ἀπλῶς τὸ σύμπαν ἦν τὸ πλέον ὕδωρ ἀποκρύπτον τὴν ὑπ' αὐτῷ γῆν. οὐδὲ ἔχειν τὴν γῆν, ἀποκρύπτεσθαι ὑφ' ἑαυτῇ τὸ ὕδωρ. πολὺ ὅσον χρήσιμον ἀνθρωπείᾳ γένει, ἵνα τοῖς πρὸς αὐτὸ ζῴοις καὶ φυτοῖς. ἐπειδ' οὐκινητὸς σύμπαν, καὶ μεταβολαῖς μεγάλαις. ἃ δ' οἷόν τε ἄλλως ἔχειν πλὴν ταῦτα ὑπὸ τῶν νόμων διοικεῖσθαι, ὑπὸ τῶν πλείστων μὴ πλὴν ὅτας, ὥσ' ἀεὶ πλὴν ὑπὸ τῶν ἥσιν μηδὲν προσθεῖσαν ἑαυτῇ, μὲν ἀφαιρεῖσαν, μή τε τὸ ὕδωρ μὴ τε τὴν ἔδραν ἔχειν τὸν αὐτὸν ἐκπεφυκέναι, ἢ ἄλλα, φυσικῶς ὅσης, καὶ ἐγγυᾶσθαι τὸς μεταβολὰς, ἀλλὰ καὶ τὰ

πολλὴ εἰς ὕδωρ μεταβάλλειν. καὶ τὸ ὑδάτων πολλὰ χερσοῦσθαι τὸν αὐτὸν τρόπον ὃν καὶ καὶ ἐν τῇ χθὶ κατ' ἐαυτὸν τοιοῦτον Διαφοραί. ἡ μὲν γὰρ εὐθρυπτος ἡ δὲ στερεὰ, καὶ πετρώδης, καὶ σιδηρῖτις, καὶ ἄττις ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἁλμυρᾶς ὑσίας. ἡ μὲν γὰρ ἁλμυρὶς, ἡ δὲ γλυκεῖα, καὶ πότιμον. ἡ δὲ φαρμακώδης, καὶ σαπτὴ ἕλος, καὶ ὀλέθριον, καὶ ψυχρὰ, καὶ θερμὴ. τί οὖν θαυμαστὸν, εἰ ποτὲ μέρη τῆς γῆς, ἃ νῦν οἰκεῖται, θαλάττη ἦσαν τὸ πρὶν κατεῖχεν; ὧν νῦν ἡ θάλαττα τὸ πρὶν ὠκεῖτο; καθάπερ καὶ πηγὰς ἴσως τὸ πρὶν ἐκλιπεῖν συμβαίνει, ἴσως δὲ ἀνεῖσθαι, καὶ ποταμοὺς, καὶ λίμνας. ἅτε δὲ καὶ ὄρη, καὶ πεδία εἰς ἄλληλα μεταπίπτειν. ὧν εἰ καὶ τὸ πρὶν εἰρήκαμεν πολλὰ, καὶ νῦν εἰρήκαμεν.

Hoc est: *De hu autem in primo Geographica volumine copiose dictum est. Nunc vero de natura prouidẽtiaq; opere, in vnũ id conferendo, paululũ agemus. De natura itaq; hoc dicimus, rerũ omnium ad vnũ tendẽtium vniuersi medium esse, & q circa id positũ est densissimum ac medium, terrã esse: q minus hoc habet, aquã, & eorũ vtrunq; sphæricum quidem. At alterũ solidum, alterũ vero concauum, ac terram in se cõtinens. De prouidentia autẽ hoc: ipsam nempe cũ variatrix quadã sit, atq; infinita opera cõdiderit, animalia ceteris longe præstãtia genuisse, atq; horũ præstantissima Deos homines q, quorũ gratia alios constituerit. Diu itaq; cœlum, hominibus autẽ terram, extremamq; mundi partẽ concessit. At mundi extrema sphæra medium, & q eiusdẽ extremum est. Sed cum aqua terrã circumdet, nec homo aquatile animal sit, verũ terrestre, atq; aerium, & cũ multis cõmuni luce fruens, multa loca, qua in terra eminerent, multosq; recessus fecit, vt in his tota aqua, vel maxima eius pars contineretur: in illis vero terra sub se aquã deregẽs emineret, nisi quantũ humano generi ceteris q animalibus ac stirpibus necessarium videretur. Ceterũ quoniam omnia assidue mouentur (aliter enim tot, tanta, ac talia in mundo administrari non possent) cẽsendum est, nec terram ita permanere vt tanta sit, neq; aliquid ei addatur vel adimatur, neq; aquã itidem: nec eorũ vtrunq; eandẽ sedẽ semper obtinere, cũ naturalis cognatiq; inter se sit mutatio. Quinimo magna terra pars in aquam cõuertitur, multa itidẽ aqua terra fiunt, quemadmodũ tot in ipsa terra diuersitates sunt. Alia siquidem est fragilis, alia solida & petrosa & ferrea, & sic in aliis. Similiter in humida essentia. Alia enim salsa est, alia dulcis ac potabilis, alia medicã vim habet salubrẽ vel perniciosa, vel frigida vel calida. Quid igitur mirũ, si aliquas terra partes, quas nunc habitantur, mare olim occupabat? quas autẽ nunc pelagus sunt, prius habitabantur? quemadmodum etiã fontium aliquos, qui quondam fuerunt, deficere, alios vero emitti contingit: nec non & flumina, & lacus, eodemq; modo montes & campos inuicem cõmutari. De quibus prius diximus, & nunc multa dicta sint.* Fuit autem nimirum hæc Pythagoræ sententia, vt nihil in eodem statu durare posset, sed omnia mutarentur, non tantum terra & mare, sed & aer & ignis. Cuius opinionis summam Ouidius felicissimus poeta felicissime 15. Metamorph. lib. productis eius rationibus complexus est, ex Pythagoræ persona ita canens:

Quattuor æternus genitalia corpora mundus
Continet: ex illis duo sunt onerosa, suoque
Pondere in inferius, tellus atque vnda, feruntur.
Et totidem grauitate carent, nulloq; premente
Alta petunt aer, atque aere purior ignis.
Quæ quanquam spatio distent, tamen omnia fiunt
Ex ipsis, & in ipsa cadunt: resolutaque tellus
In liquidas rarescit aquas: tenuatur in auras,
Aeraq; humor abit, demto quoq; pondere rursus
In superos aer tenuissimus emicat ignes.
Inde retro redeunt, idemque retexitur ordo.
Ignis enim densum spissatus in aera transit,
Hinc in aquas tellus glomerata cogitur vnda.
Nec species sua cuique manet, rerumq; nouatrix
Ex alijs alias reparat natura figuras.
Nec perit in tanto quicquam (mihi credite) mundo,
Sed variat, faciemq; nouat: nascig; vocatur,
Desinere esse aliud, quam quod fuit ante: meriq;,
Desinere illud idem: cum sint huc forsitan illa,
Hæc translata illuc, summa tamen omnia constant.
Nil equidem durare diu sub imagine eadem
Crediderim. sic ad ferrum transistis ab auro
Secula, sic toties versa est fortuna locorum.
Vidi ego, quod fuerat quondam solidissima tellus,
Esse fretum, vidi factas ex æquore terras,
Et procul a pelago conchæ iacuere marinæ,
Et vetus inuenta est in montibus anchora summis.
Quodq; fuit campus, vallem decursus aquarum
Fecit, & eluuie mons est deductus in æquor,
Eque paludosa siccis humus aret arenis,
Quæq; sitim tulerant stagnata paludibus hument,
Hic fontes natura nouos emisit, & illic
Clausit, & antiquis tam multa tremoribus orbis
Flumina prosiliunt, aut exsiccata residunt.
Sic vbi terreno Lycus est epotus hiatu,
Exsistit procul hinc, alioq; renascitur ore.
Sic modo combibitur, tecto modo gurgite lapsus
Redditur Argolicis ingens Erasinus in agris.
Et Mysum capitisq; sui, ripæq; prioris
Pœnituisse ferunt, alia nunc ire Caicum.
Necnon Sicanias voluens Amasenus arenas,
Nunc fluit, interdum suppressis fontibus aret.
Ante bibebatur, nunc quas contingere nolis
Fundit Anigrus aquas, postquam (nisi vatibus omnis
Eripienda fides) illic lauere bimembres,

Vulnus

Vulnera clauigeri, quæ fecerat Herculis arcus.
Quid non & Scythicis Hypanis de montibus ortus,
Qui fuerat dulcis, salsibus vitiatur amaris?
Fluctibus ambita fuerant Antissa, Pharosq;,
Et Phœnissa Tyros, quarum nunc insula nulla est.
Leucada continuam veteres habuere coloni,
Nunc freta circumeunt. Zancle quoq; iuncta fuisse
Dicitur Italiæ, donec confinia pontus
Abstulit, & media tellurem reppulit vnda.
Si quaras Helicen, & Burin, Achaidas vrbes,
Inuenies sub aquis, & adhuc ostendere nauta
Inclinata solent cum mœnibus oppida mersis.
Est prope Pytheam tumulus Trœzena, sine vllis
Arduus arboribus, quondam planissima campi
Area, nunc tumulus. nam (res horrenda relatu)
Vis fera ventorum cæcis incluſa cauernis
Exspirare aliquæ cupiens, luctataq; frustra
Liberiore frui cœlo, cum carcere rima
Nulla foret toto, nec peruia flatibus esset,
Extentam tumefecit humum, ceu spiritus oris
Tendere vesicam solet, aut directa bicornis
Terga capri: tumor ille loci permansit, & alti
Collis habet speciem, longoq; induruit ævo.

Sed cum de his omnibus ratio reddi possit, id certe quod Herodotus in Euterpe tradit, omnem fidem excedit: solem videlicet, vt Ægyptii perhibebant, quater præter consuetudinem fuisse ortum, vt bis quidem vbi nunc occidit exortus, bis in Oriente occiderit: nec tamen quicquam propterea in Ægypto immutatum fuerit, non ea quidem, quæ e terra, non quæ e flumine ipsis proueniunt, aut circa morbos, morresve accidunt: ἐν τούνυν τούτῳ τῷ χρόνῳ τετράκις ἦλιον ἐξ ἠῴων τόπων ἡλίου ἀναβεβήκει, ἔνθα τε νῦν κατιζάνει, καὶ τεῦθεν δὶς ἐπαντέλλει καὶ ἔνθεν νῦν ἀνατέλλει, ἐν δὲ τῷ δὶς κατέδυ καὶ οὐδὲν τῶν κατ' αἰγυπτον ἐώθεε πεπονθέναι, ἔτε τὰ ἐκ τῆς γῆς, ἔτε τι καὶ ἐν τῷ ποταμῷ σφι γινόμενα, ἔτε τὰ ἀμφὶ νούσους, ἔτε τὰ ἐς θανάτους. Sed nunquam, quæ apud Sagram gesta sunt, tam vera fuere, quam hæc falsa esse asserimus, licet id non dubie credamus, quod quamuis contra rerum ordinem factum sit, in sacris monumentis legitur: Solem scilicet Iosuæ precibus aliquandiu steriſſe, vt illi hostes persequendi facultas esset: eundemque aliquando contra morem regressum, vt Esaiæ verbis fidem afferret.

FRAN-

FRANCISCI FLORIDI SABINI LECTIONVM SVBCISIVARVM, Liber Secundus.

Latinum sermonem veterum Romanorum tempore omnibus fuisse promiscuum.

CAPVT I.

CVm varia semper fuerint de quibuscunque rebus hominum iudicia, non defuere, qui in dubium reuocarint, nunquid Latinus sermo, is quo omnium antiquorum (de nostris loquor) in quouis genere opera scripta sunt, veterum Romanorum tempore doctis pariter, indoctisq; fuerit promiscuus. Leonardus siquidem Aretinus, Pogiusq;, hanc linguam qua Dantes, Boccatius, Petrarcha, & similes in scribendo vsi sunt, iam tum vulgo peculiarem fuisse, nescio quibus argumentis commenti sunt. Quorum opinionem cum docti fere omnes, tanquã friuolam falsamque reiiciant, reperti etiam sunt eo viuente, qui de hac re contra eos disserent. Enimuero & Blondus Flauius, ex Titi Liuij in primo ab Vrbe condita libro verbis, illos praue sensisse ostẽdit, & post Blondum Franciscus Philelphus, duabus prolixis epistolis de eodem negotio copiosius disseruit. Quamobrem & inter tot egregios viros neque ipse, quod censeo, proferre recusabo: ita tamen, vt meliorum iudicio, si forte fallar, nihil non sim delaturus. Cumque multis rationibus ab Aretino, Pogioque dissentire cogar, duas tamen precipuas pro nostra sententia adducere soleo: quarũ altera est, quod si veteres seu Latini, seu Romani, duas habuissent linguas, nullo pacto potuisset fieri, vt non aliquod illius quam isti somniant vestigium, aut minimum saltem indicium vel in lapidibus, vel alibi etiam in loco superfuisset: altera, quod nullus esse potuisset oratorum poetarumque apud populum vsus, nisi vnicus tantum fuisset omnium sermo. Quomodo enim legem Agrariam populo persuasisset M. Cicero, si eruditi solum eius orationes potuissent intelligere? aut quo pacto idem Romanus populus antiqua tantum scripta laudabat, & recẽtia fastidiebat, vt sæpe queritur Horatius, si Plauti, Cæcilij, Næuij, Ennij, Lucilij, aliorumque poemata non communi, sed priuata quadam paucorum lingua erant composita? Quid porro est compertius, quam a populi appellatione nullum hominum genus excludi? Quid quod populus ea non modo non negebat modo, sed si quid in poematibus, orationibusq; non in numeris tantum locutione, sed (quod erat difficilimũ) in numeris, situraq; fuisset erratum, protinus agnoscebat? An qui linguæ eloquentiæ expertes, carminis, aut solutæ orationis vitia deprehendebant? Quod si quis id nunquam factum contendat, accipiat M. Tullij te-

tertio libro, de Oratore testimonium. *Verum*, inquit Cicero, *vt in versu vulgus, si est peccatum, videt: sic. si quid in nostra oratione claudicat, sentit, sed poetæ non ignoscit, nobis concedit: tacite tamen omnes non esse illud quod diximus, aptum perfectumq; cernunt.* Non eruditos, sed vulgus orationis poematisque virtutes ac errata dignoscere potuisse, asserit Cicero. Vnde obsecro, nisi Latine ij omnes loqui sciuissent? An de vulgaribus poetis oratoribusq; agit M. Tullius? Atqui idem in Oratore, quem librum tanquã vnicum filium amplexatur, postquam optimam speciem, & quasi figuram dicendi Bruto ostendit, in operis calce sic ait: *Res autem sic se habet (vt breuissime dicam quod sentio) composite & apte sine sententijs dicere, insania est: sententiose autem sine verborum ordine & modo, infantia: vt ea qui vtantur, non stulti homines haberi possent, etiam plerumq; prudentes, quo qui est contentus vtatur: eloquens vero, qui non approbationes solum, sed admirationes, clamores, plausus, si liceat, mouere debet, omnibus oportet ita rebus excellat, vt ei turpe sit quicquam aut spectari, aut audiri libentius.* Scilicet hi plausus, clamores, admirationesque, de quibus Cicero agit, tam ad doctos quam ad vulgus sunt referendi. Quod idem paulo post apertius declarat, cum inquit: *Nec in hac modo re, qua ad vulgi assensum spectet, & ad aurium voluptatem, qua duo sunt ad iudicandum leuissima sed ne in maximis quidem rebus, quicquam adhuc inueni firmius, quod tenerem, aut quo iudicium meum dirigerem, quam illud quodcunq; mihi quam similimum veri videretur, quum ipsum illud verum in occulto lateret.* Latine igitur omnes loquebantur & intelligebant, licet cultius aliquanto nobiliores, itaque qui aliquem orationi ornatum adhibebant, quam qui simpliciter, pureque, & plerumque indocte animi sensa exprimerent: prout etiam in idiomate, quod alij Hetruscum, alij aulicum in Italia vocant, hodie vsu venire videmus, cum aut solutam Ioannis Boccatij orationem, aut Ludouici Ariosti poemata, aut concionatorum elegantius artificioſiusque, quam alij consueuerint loquentium verba omnes percipiant, licet ipsi, si de ea re agere vellent, in portu impingerent. Quod nonnullis, qui de philosophia Latine scripserunt, contigisse, M. Cicero in primo Tusculanarum quæstionum libro his verbis testatur: *in quo*, ait, *eo magis est nobis elaborandum, quod multitudo est libri Latine dicuntur scripti incorsiderate ab optimis quidem viris, sed non satis eruditis. Fieri autem non potest, vt recte quis sentiat, & id quod sentit, polite eloqui non possit: sed mandare quenquam literis cogitationes suas, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorẽ, hominis est intemperanter abutentis otio & literis.* Hæc Cicero. Qui etiam cum in Bruto magni interesse putet, quos quisque audiat quotidie domi, quibuscum loquatur a puero, quemadmodum patres, pædagogi, matres etiam eius loquantur, qui in excellentium oratorum numerum se relatum iri sperat, vnicam tantum, qua

omnes vterentur, linguam fuisse innuit. Quorsum etiam spectant, quæ in tertio de oratore scribit: *Pratereamus igitur*, inquit, *precepta Latine loquendi, quæ puerilis doctrina tradit, & subtilior cognitio ac ratio literarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani, ac domestici libri confirmant, & lectio veterum oratorum & poetarum.* Ergo ita locuti fuerant veteres poetæ, quemadmodum quotidiani sermonis ratio obtinebat. Nam & Cornelia Gracchorum mater, plurimum ad filiorum eloquentiam contulisse dicitur: non quod duo essent apud Romanos idiomata, sed quod ea Latina lingua, quam suis mulier esset, eleganter vteretur. Cuius non absimile de sua socru Lælia, Crassus apud Marcum Tullium in tertio, de oratore dicit, ait enim: *Equidem cum audio socrum meam Laliam (facile etenim mulieres incorruptam antiquitatem conseruant, quod multorum sermonis expertes, ea tenent semper, quæ prima didicerunt) sed cum sic audio, vt Plautum mihi, aut Nævium videar audire: sono ipso vocis ita recto & simplici est, vt nihil ostentationis aut imitationis adferre videatur: ex quo fit locutum esse eius patrem intellige, sic matrem.* De eo videlicet sermone sentit Cicero, qui omnibus erat promiscuus, tametsi nō parum differrēt in eius vsu cū viri tum mulieres, quando aliqui ea verba efferebant, quæ nemo iure reprehenderet, illaq; sic casibus, temporibus, genere ac numero conseruabant, vt lectissimis verbis vtentes, nihil perturbatum, aut discrepans, aut præposterum exprimerent: alii vero in plurimis errabant Idē quoq; Cicero lib. 1. de oratore, ita scribit: *Quod hoc etiam mirabilius debet videri, quia ceterarum artium studia fere reconditis atq; abditis de fontibus hauriuntur: dicēdi autem omnis ratio in medio posita, communi quodam in vsu, atq; in hominum more & sermone versatur, vt in eo teris id maxime excellat, quod longissime sit ab imperitorum more & consuetudine sensuq; disiunctum: in dicendo autem vitium vel maximum est, a vulgari genere orationis, atq; a consuetudine communis sensus abhorrere.* Si hercle vnicum hunc locum considerallent Leonhardus Aretinus, Pogiusque, cum Philelpho ac Blondo vtique sensissent. Sed & ille idem M. Cicero in Bruto, de Antonio loquens, sic ait: *Verba ipsa, non illa quidem eloquentissimo sermone: itaque diligens loquendi laude caruit, neq; tamen est admodum inquinate locutus. Sed illa, quæ proprie laus est oratoris in verbis: nam ipsum Latine loqui, illud quidem, vt paulo ante dixi, in magna laude ponendum: sed non tam sua sponte, quam quod est a plerisque neglectum. Non enim tam præclarum est scire Latine, quam turpe nescire: neq; tam id oratoris boni, quam ciuis Romani proprium videtur.* Quid est Dii boni his verbis manifestius? aut quid magis Aretinum stupiditatis conuincere posset? *Latine loqui*, inquit, hoc est, candide, pure, significanterque quod quisque velit exprimere posse, *non tam sua sponte laudabile est, quam quod a plerisq; est neglectum: neq; tam præclarum est Latine scire, quam turpe nescire*, ac si dicat, cum omnes ciues suum excolere

excolere sermonem debeant, vti non magna laus eum, qui id faceret sequeretur, quippe quia egregii elegantisque ciuis, quod maxime debet, officium præstaret: ita quia ab eo recedit, vehementer est vituperandus. Cum tamen secus propemodum iis temporibus, de quibus Cicero loquitur, esset receptum, vt nemo videlicet aliquam in recte loquendo diligentiam adhiberet, qui communem errorem vitasset, non tam per se erat laudandus, quam quod in ea re sibi temperare sciuerat, quam præter rationem omnes pessum dedissent. Atqui in eo recte loquendi contemtu maxima pars labebatur: e qua plerique patrium sermonem contemnentes, omnes fe Græcos Latinosq; scriptores vicisse autumabant, si quatuor Græca verba connectere sciuissent, quos in instituto perseuerantes, apertissime insectatur Iunius Iuuenalis Satyra sexta, licet de mulieribus agat, his versibus:

Nam quid rancidius, quam quod se non putat vlla
Formosam, nisi quæ de Thusca Graecula facta est,
De Sulmonensi mera Cecropis? omnia Grate,
Cum sit turpe magis nostris nescire Latine.

E quibus scioli plerique satis indocte Iuuenalem Græcas literas ignoraſſe colligunt: quasi quenquam ille a Græcæ linguæ cognitione deterreat, ac non potius Satyrico more abusus insectetur. Sed enim, vt ad M. Tullium redeamus, in eodē opere inferius ita de Cæsare scribit: *Solum quidem, & quasi fundamentum oratoris vides, locutionem emendatam & Latinam: cuius penes quos laus adhuc fuit, non rationis, aut scientiæ, sed quoſi bonæ consuetudinis fuit. Mitto C. Lælium. P. Scipionem: ætatis illius ista fuit laus, tanquā innocentia, sic Latine loquendi, non omnium tamen. Nam illorum æquales Cæcilium & Pacuuium, male locutos videmus. Sed omnes tum fere, qui nec extra vrbē hanc vixerant, nec eos aliqua barbaries domestica infuscauerat, recte loquebantur. Sed hanc certe rem deteriorē vetustas fecit, & Roma & in Græcia. Confluxerunt enim & Athenas, & in hanc vrbem, multi inquinate loquentes ex diuersis locis.* Iam ex vltimis M. Ciceronis verbis expresse discimus, Romanos omnes Scipionis Læliique ætate, non tantum Latine, sed & emendate locutos fuisse, quod nullo modo factum esset, nisi idem sermo omnibus fuisset promiscuus. Et quoniam *rationis scientiæq;* mentionem fecit, id in primis pernosse operæpretium fuerit, Latinam linguam licet omnibus in medio posita esset, rationibus (vt diximus) ita apud veteres Romanos constitisse, vt ea, quæ vulgaris dicitur nostris temporibus: eū potuerit quis Latine vitiateq; olim, possitque hodie vulgariter, itidemq; corrupte loqui. Ceterū quod de doctrina attigit, id præcipue innuere voluit, iis maxime emendatā locutionem eos facitasse videmus, qui apud nos oratores, historici, poetæ, philosophi, aliarumve disciplinarum peritissimi cogniti sunt. Idenco in eodē Bruto, de Curione sic inquit M. Cicero: *Erat tamen*

quibus videretur illius ætatis tertius Curio, quia splendidioribus fortasse verbis vtebatur, & quia Latine non pessime loquebatur, vsurpando aliquo domestico, nam literarum admodum nihil sciebat. Verum qui de aliqua re scriberent, licet non vulgarem suis operibus eruditionem complecterentur, nō ita illa obscura reddere debebant, vt hominū admirationem ex affectatione captarent: alioqui nihil plerumq; potest iis esse inutilius, ad quos ea scripserint, quam nimis diserte tractatum argumentum: præsertim si eos doceant, in quibus nulla exactior literatura dignoscitur. Hinc Palladius est qui nimis culte docteque de re rustica egisset, hisce verbis reprehendit: *Pars est prima prudentiæ, ipsam cui præcepturus sis æstimare personam. Neque enim formator agricolæ debet artibus & eloquentia Rhetores æmulari, quod a plerisq; factum est, qui dum diserte loquuntur rustici, assecuti sunt, vt eorum doctrina nec a disertissimis possit intelligi.* Hæc ille. Ex quibus pulcre conuincimus, rusticos (quo hominum genere nihil est fuitque indoctius) simplicem Latinum sermonem intellexisse: elaboratum autem, pauloque exquisitarem, non item, quin ipsi plurimis verbis vtebantur, quæ ciues prorsus sermonis amatores vehementer abhorrebant: qualia erant *catulitio* (de qua libro decimo sexto, naturalis historię C. Plinius inscribit: *Catulitionem rustici vocant, gestiente natura semina accipere, eoque animam inferente omnibus satis*) & *latamen* pro fimo, de quo Seruius in primum Georgicorum: *Nam fimus qui per agros iacitur, vulgo* lętamen *vocatur.* Quanquam postrema hæc vox a rusticis, quam etiam vrbanæ plebeculæ fuerit communis. Quandoq; vero eadem hominum genera non tantum suis vocibus contenta erant, sed si quod elegantius verbum a doctoribus compositum esset, affectarent, cum Plinius libro octauo *sanguisugæ*, quod dictio ex duabus vocibus formata esset, vocabulū ad vulgus emanasse tradat: quod alteram vocem, quæ est *hirudo*, quodammodo fastidiret. *Cruciatum* (inquit ille, de elephantis agens) *in potu animum sentiunt hausta hirudine, quam* sanguisugam *vulgo cum ipsa pellari aduerto.* Nisi hoc vocabulum Plinius a plebe formatum extendere velit, cum paulo eruditiores *hirudinis* voce essent contenti. Ad hæc cum populum Romanum semper Latine locutum fuisse legamus, vnicam eius linguam, qua patritij, equites, plebs, rustici, milites, & alii omnes loquerentur, vel nolentes fateri cogimur. Quam rem multis veterum testimoniis confirmat Philippus. Sallustius namque in Iugurthino ita scriptum reliquit: *Iugurtha cum pluribus erat: deinde cognito Bocchi aduentu, ad postremos conuersus, inquit Latine* (*nam apud Numantiam loqui didicerat*) *nostros frustra pugnare, paulo ante Marium sua manu interfecisse.* Liuius quoq; septimo de secundo bello Punico libro, (quem etiam ex eiusdem primo ab Vrbe condita citat, tanquam a septimo observatū Blondus agnoscit) ita inquit: *Præterea Annibal quarto vigilia*

vigilia ferme ad vrbem accessit. Primi agminis erant perfugæ Romanorum, & arma Romana habebant. Hi vbi ad portam est ventum, Latine omnes loquentes excitant vigiles, apeririq; portam iubent. Sed & alia non desunt. Idem enim Liuius quadragesimo libro sic ait: *Cumanis eo anno petentibus permissum, vt publice Latine loquerentur, & præconibus Latine vendendi ius esset.* An de Latino sermone, qui paucis doctioribus erat in vsu, intelligit Liuius? An non de eo potius, qui omnibus erat promiscuus? Non mediocrem sane Romanis iniuriam fecissent Cumani, si ea lingua publice loqui voluissent, quam illi non omnibus suis impertirent, sed primi ciuitatis priuatim tanquam tyranni sibi vindicarent. Iuuenalis item Satyra vndecima ita ait,

Plebeios calices, & paucis assibus emtos,
Porriget intultus puer, atq; a frigore tutus.
Non Phryx, aut Lycius, non a mangone petitus
Quisquam erit, & magno cum poscis, posce Latine.

Nonne cum *plebeios calices* ab inculto puero Latine posci iubet, hic Poeta Latinum sermonem etiam his, qui sub mangone non fuissent, communem exstitisse declarat? Sunt & aliæ rationes, præclare quod volumus comprobantes. Sed hæc quoque non est aspernanda, quod ex quo Gothi, Wandali, Heruli, & alia id genus hominum portenta, Italiam vastarunt, ac inter cetera, quæ ab eis accepimus damna, Latinam linguã pessundederunt, nulla in ea regio veteris Latini sermonis seu ligua, seu vestigia retinuit, præter Latium, eamque omnem oram, quæ Romæ adiacet. Nam in vrbem ipsam inuectæ sunt plurimę non linguarum tantum, sed morum etiam varietates, vt nostris quoque temporibus fieri videmus. Quamobrem nec est mirum, si in ea aliarum rerum, priscæque linguæ sonus, & pronuntiatio tam diu non durauit quam in finitimis oppidulis, vicissque in quibus propinquum fere Latino sermoni idioma conseruari potuisse incredibile esset, nisi omni Latio veterum Romanorum tempore vna eademque lingua fuisset: præsertim quod non multa sunt illa, de quibus agimus, castella, eaque plane neque regii victus, neque vestitus. Verum quoniam durissima sæpe obstinataque ingenia huiusmodi quantumlibet veris coniecturis vel minimum a proposito dimoueri non solent, aliis auctorum testimoniis est agendum. Quorũ primum ex Quintiliani verbis in præmisso a nobis capite recitatis colligitur, cum ille ait: *A sermone Graco puerum incipere malo, qui a Latinis, qui pluribus in vsu est, vel nobis nolentibus se perhibet.* Si duas prisci Romani linguas habuerunt, qua ratione Latinus sermo, quem pauci sibi eruditi assumebant, pueris vel nolentibus se perhibere potuerit, Leonardus Aretinus, Pogiusque viderint. Sed cur non omnibus Romanum sermonem in vsu fuisse asseruit Quintilianus? dixerit quispiam E quidem quod pluribus dixit, multos certe ab eo exclu-

sit. Ridicula commentatio. Quia enim non de solo Romano, sed & de Græco quoque agebat: qui certe cum multis esset, & doctis quidem familiaris, Latinus tamen pluribus erat communis, quam Græcus, subintelligis, nisi comparatiuorum nominum proprietatem naturamque Grammaticis reliqueris. Confirmant nostram sententiam, & quæ præcedunt eiusdem Fabii verba, inquit enim: *Si tamen non contingeat, quales maxime vtrum habere nutrices, puros, pædagogos: at vnus certe sit assiduus, dicendi non imperitus: qui si qua erunt ab his præsente alumno dicta vitiose, corrigat prudens, nec insidere illa sinat, dum tamen intelligatur id, quod prius dixi; Ionum esse hoc remedium.* Hæc quamuis aperta sint, atque id quod volumus recte asserant, multo tamen illa melius clariusque id ostendunt, quæ ab eodem vbi de consuetudine agit, scribuntur. *Superiores tamen sunt, qui consuetudinem fuerint pene ridiculi, malle sermonem, quo locuti sint homines, quam quo loquantur.* Et sane, quid est aliud vetus sermo, quam vetus loquendi cõsuetudo? Nisi hic locus Latinũ sermonem e moribus promiscuum fuisse cõprobat, optime sensisse Aretinũ Pogiumq; non inficias iuerim. Sed huic ipsi subdit Quin. *Necessarium est iudicium, cõstituendumq; imprimis ipsum quid sit, quod consuetudinem vocemus.* Verissime Fabius. *Non enim quod a pluribus, sed quod a melioribus probatur, pro consuetudine est accipiendum.* Quæ subiungit ille, si ex eo quod plures faciant, nomen accipiat, periculosissimum dabit præceptum, non orationi modo, sed (quod & maius est) vitæ. *Vnde enim tantũ boni, vt pluribus quæ vitia sunt placeant? iuuat vt velli, & comam in gradus frangere, & in balneis perpotare, quamlibet hæc inuaserint ciuitatem, non erit consuetudo, quia nihil horum caret reprehensione: at lauamur, & ludimur, & conuiuimus ex consuetudine: sic in loquendo, nõ si quid vitiosum in usu fuerit, pro regula sermonis accipiendum erit. Nam vt transeam, quemadmodum vulgo imperite loquantur, tota sæpe theatra, & omne circi curuam exclamasse barbara scimus.* Ego consuetudinem sermonis, vocabo consensum eruditorum: sicut vsum, consensum bonorum. Hactenus Quintilianus: qui tam egregie nostram comprobat sententiam, quam in re manifesta non dubie hallucinati sunt Aretinus, Pogius & quicunque eorum opinioni adhærent. Quod nisi ex communi omnium sermone emendata, & oratoribus, historicis, poetisque conueniens locutio sumta fuisset, quid opus erat id consuetudinem vocare, quod eruditorum consensu comprobatur, tanquam præsente nota signatum, procusumq; haberetur? Tum si docti tantũ Latine loquebantur, quorsum tuũ Quint. præceptum? Nemo porro sanus, eos qui hoc sæculo Romane scribere ac loqui cupiunt, vt ab aliis vocibus, loquendiq; formulis, quæ populo sunt peculiares, caueant, admonebit, nempe quod vetus Romanus sermo nullam habeat cum nostro vernaculo similitudinis scrupulum.

Præterea tota sæpe theatra, & omne circi turbã barbare exclamasse, quid

quid aliud significat, quam Latine semper loqui solitos, barbarà nonnunquam & peregrina verba, vt plebecula nullius est iudicii, pro meracis vocibus vsurpasse? Hæc faciunt, vt non tam mirer Aretinum, qui inculcis illis horridisq; temporibus floruit, in hac re deceptum potuisse, quam quorundã impudentiam rideam, qui eius sententiam mordicus tutari gestiunt: credo vt mirificũ se nescio quid assecutos orbi persuadeant. cum in ea lingua aliquantulũ profecerint, quam & hodie vix e ruderibus eruta aspicimus, & olim a nõnullis tanquã dies a Chaldæis petebant, quasi antiqui omnes materna lingua cõtenti, nihil quam mera poemata, & absolutissimas orationes inuicti spirarent. At nos reliqua eiusdem Fabii loca pſequamur. Nam & de genere dicendi in duodecimo lib. agens, tam dilucide Leonardi Aretini errorem denotat, vt nihil quicquam sit eius verbis magis perspicuũ. Sic enim inquit: *Adhuc quidam nullã esse naturalẽ putant eloquentiã, nisi quæ sit quotidiano sermoni simillima, quo cum amicis, cõiugibus, liberis, seruis loquamur, contenti promere animi voluntatẽ, nihilq; accersiti & elaborati requirentes: quicquid hue sit additũ, id esse affectationis, & inuitiosa in loquendo tarditatis, remotũ a veritate, solum q; ipsorũ gratiæ verborum: quibus solum a natura sit officiũ attributum seruire sensibus, sicut athletarum corpora, etiamsi validiora fiant exercitatione, & lege quadam ciborũ, non tamen esse naturaliter aptaq; ab illa specie, qua sit cõcessa hominibus, abhorrere. Quid enim inquiunt, attinet circuitu res ostendere, & translationibus, id est, aut pluribus, aut alienis verbis, cum sua cuiq; sint assignata nomina? Denique an iniquissimum quemq; ex me secundum naturam dixisse contendunt, mox Poetis similiores exstitisse, etiamsi parcius, simili tamen ratione falsa, & improprie virtutes ducentes.* Nonne ex promiscuo omnium sermone oratores sua scripta constasse, his verbis Fabius ostendit? Nonne *naturalem* vocat eloquentiam, *quæ cum liberis, seruis, coniugibus, amicis, q; prisci Romani loquebantur?* Sed non satis erat orationibus vulgaris sermo, in quibus maius exigebatur artificium, & structuræ ratio, cum translationibus, quæ a communi loquendi vsu proculdubio recedebant. Et sequitur Quintil. *Quanta sit nonnihil vereor est, ideoq; non tam procul, quam fit a quibusdam, recedendum a proprio atq; communibus.* Si quis tamen (vt in illo loco dixi) compositionis ad necessaria, quibus nihil minus est, aliquid melius adiecerit, non erit hac calumnia reprehendendus. Nam mihi aliam quandam videtur habere naturam sermo vulgaris, aliam viri eloquentis oratio. Cui si res indicare modo satis esset, nihil vltra verborũ proprietatem elaborare. Sed cum deberat delectare, mouere, in plurimas animi audientis species impellere, vteretur iis quæq; adiutoria, quæ ab eadem sunt nobis cõcessa natura. Nam etiam lucrosos exercitatione cõstringere, & augere vires, & calorem cõtrahere, naturale est. Idcoq; in omnibus generibus alius alius facundior habetur, & eloquendo dulcis magis. Quod si non euenisset,

omnes pares esset, & ideo omnes deceret. At loquuntur, & seruant personarum discrimen: ita quo quisq; plus effecit dicendo, hoc magis secundum naturā eloquentiam dicit. Hæc Fabius: quæ non Pogio Florentino solum, sed lapidibus etiam persuaderent, Latinos omnes scriptores ex communi omnibus lingua, orationes, comœdias, tragœdias, historias, ceteraque lucubrationum genera composuisse, licet non omnia verba exotica forte probarent: licet dulciores voces, & operi quod condebant conuenientes, eligerent: licet figuris, aliisque coloribus sua depingerent, & structuræ præcipue essent studiosi. De qua re ille idem Quintilianus libro nono agens, naturalem, hoc est, quem etiam nutriculæ nouerant, sermonem Latinum cum appellat, qui hominibus omni artificio vacuus passim effluxisset. Eius verba hæc sunt: *Nec ignoro quosdam esse, quibus omnem compositionis excludant, atq; illum horridum sermonem, vt forte effluxerit, modo magis naturalem, modo etiam magis virilem esse contendant. Qui si id demum naturale esse dicant, quod a natura primum ortum est, & quale ante cultum fuit, tota hæc ars orandi subuertetur. Neq; enim locuti sunt ad hanc regulam & diligentiam primi homines, nec præmiis præparare, docere expositione, argumentis probare, affectibus commouere scierunt. Ergo his omnibus, non vita compositione caruerunt: quorum si fieri nihil melius licebat, ne domibus quidem casas, aut vestibus pellium tegmina, aut vrbibus montes ac syluas mutari oportuit.* Quocirca antiqua Latinorum verba esse non dubitamus, quibus antiqui homines publice loquebantur: sicut & noua dicimus, quæ veteribus fuerunt inaudita: pariterq; iis vitanda, qui elegans aliquod duraturumque monumentum relinquere cupiebant. Quales fuere quam plurimi, quorum partim omnia scripta exciderunt, partim aliqua nobis superiorum. Ex quibus Latinam linguam vnusquisque sibi pro virili comparat: quæ cum omnibus vulgo vsui esset, plurimum tamen (vt iam mus) iis ea docti indocti que differebant, neque in delectu & artificio solum, sed & in voce & pronuntiatione, sic inter Latinos hominum proprijs, vt inter Græcos Atticorum. Nisi forte non hoc sibi voluit in tertio de Oratore libro M. Cicero, cum ait: *Est autem vitium, quod nonnulli de industria consectantur. Rustica vox & agrestis quosdam delectat, quo magis antiquitatem si ita sonet ecrum imitemur, retinere videantur: vt tuus Catule sodalis L. Cotta, gauderet videtur grauitate linguæ, sonoq; vocis agresti: & illud quod loquitur priscum visum iri putat, si plane fuerit rusticanum. Me autem non sermo, & suauitas ista delectat, omitto verborum (quanquam ea put, verum id affert ratio, docent litera, confirmat consuetudo dicendi & loquendi) sed hanc dico suauitatem, quæ exit ex oratione ipsa, maxime propria.* Hæc Cicero. Ac ne cui id nouum videatur, in ipsa etiam vrbe Roma aliqui erant, qui Latina lingua delicatius quam ceteri

ceteri vti scirent: quod Catulorum peculiare fuisse, eiusdem Ciceronis testimonio alio loco ostendimus. Publius quoque Ouidius, cum in Ponto exularet, hoc maximum sibi esse incommodum querebatur, quod neminem reperire poterat, a quo ipse Latine loquens intelligeretur. Non hercle peculiari quadam doctorum lingua cum Tomitanis, omnium bonarum artium ciuilitatisque imperitis agebat: sed ea quæ Romæ omnibus in vsu esset. Mirum namq; erat, neminem eorum exsistere, qui Romanorum, orbis habenas moderantium, linguam a militibus, aut ab alio hominum genere doctus fuisset. Quod futurum non erat, si de promiscuo eruditis tantum sermone intelligeret Ouidius: nempe quia nihil purpura ad simias, nihil ad asinos musica instrumenta. Quin cum idem Ouidius summopere timeret, ne Latini sermonis inter barbaros obliuiscceretur, eum designabat, quem in patria omnes callerent ne forte si in illam rediisset, cum vxore, amicisque loqui nō scireti: non illum, quem pauci admodum sibi vindicarent. Eius carmina ex 5. Trist libro, vt ab omnibus examinari possint, subiiciam,

Vnus in hoc non est populo, qui forte Latine
Qualibet e medio reddere verba queat.

Non eos quærebat hic Poeta, qui culte, ornate, concinneque, sed qui mediocriter loquerentur, & iis verbis, quibus sordida plebs ageret. Et paulo post,

Ne tamen Ausonia perdam commercia lingua,
Et fiat patrio vox mea tuta sono,
Ipse loquor mecum, desuetaq; verba retracto,
Et repeto studii signa sinistra mei.

Patrium sonum, pro patrio sermone posuit. An aliquis hodie, vel Italus, vel Gallus, vel Germanus, vel Britannus *patrium sonum* diceret Latinam linguam? Non ædepol, si saperet. Sed *patriam* quisque *linguam* recte appellaret, quam in patria iuuenes, pueri, senes, serui, nobiles denique ac sordidi, & mulieres nossent. At olim Ouidius de Latina intelligens, id optime poterat: quemadmodum & Hetruscus quispiam in Sarmatia aut vltima Scythia vitam ducens, hoc sibi diligenter præcauendum esse dicere posset, ne *patrium*, hoc est, *Hetruscum sermonem* dedisceret. Et mox Ouidius,

Barbarus hic ego sum, quia non intelligor vlli,
Et rident stolidi verba Latina Geta.

Demum quod hic Poeta a plerisque quasi lasciuus reprehensus fuerit, non est aliud, quam eum nimium sibi in scribendo indulsisse: quippe vt aliqua in sua scripta ex communi sermone detinarit, quæ Vergilius, Horatius, Tibullus, Propertiusque non protulissent. Quanquam & in inuentione ipsa, qua mirifice præstat, aliquanto profusior, seu largior, plerisque sit visus. Sed ego hęc neque vitia vocarim, neque de tam celebri Poeta quicquam in sinistram

partem pronuntiare ausim, qui de Latinæ linguæ vsu, non de Poetarum excellentia hæc scripserim. Sane cum Lucilius etiam ab Horatio, tanquam qui *lutulentus fluëret*, & *plura tollenda relinquendis haberet*, carperetur, tam de modo sententiarum, quam verborum delectu reprehendebatur. Sciendum tamen est, Andream Alciatium in primo Prætermissorum libro cum Philelpho sentire, atque hoc ex Apuleii Asino aureo testimoniũ ad prime ad rem faciẽs citare. *Interrogauit*, inquit ille, *miles dominum meum, quorsum vacuum duceret asinum. At dominus meus Latini sermonis ignarus, tacitus præteribat. Quapropter cum a milite deturbatus esset hortulanus, supplicue respondit, sermonis ignorantia se quid ille diceret sum non posse. Ergo igitur subiiciens miles, vbi*, inquit, *ducis asinum istum? Respondit hortulanus, petere se proximam ciuitatem.* Ex quib. verbis, ait Alciatus, constat elegantiorem illũ sermonem, qualis est, *quorsum ducis vacuũ asinum?* Latinũ esse, nec nisi a doctis solitũ intelligi, at aliũ barbarum, *vbi ducis asinũ?* etiam tali in vsu fuisse, vt vel hortulani illum intelligerent, & ita loquerentur. Qua ratione & apud Celsum, Proculus ait *sæpe audiuisse se rusticos senes ita dicentes, pecuniam sine peculio fragilem esse*: peculiũ *appellantes, quod priscis caussa reponeretur.* Cum. n. in Latinæ dictionis significatione & rusticorũ vsus a Iureconsultis allegetur, nonne apertissime demonstratur, Latinũ sermonem etiam indoctis cõmunem exstitisse? Bene sane Alciatus, & Proculi verba multo plus auctoritatis habent, q̃ Apulei locus: quem nescio an merito plerique barbarũ in omnibus appellent. Quamuis *Vbi* aduerbium apud Plautũ in Mercatoribus eodem modo positum inuenitur, cum inquit: *Demarchus nunc ambulet Massento*, cui simile est, quod in Trinummo legitur: *Quid quod dedisti scortis? Ibidem vna traho, Ibidem* dixit, pro *mecum*. Et Cic. pro Murena, quasdam Iureconsultorum formulas subsannans, ait: *Cum hoc fieri bellissime posset, Fundus Sabinus meus esset, non meus, deinde iudicium, noluerunt. Fundus*, inquit, *qui est in agro Sabino vocatur, satis verbose, credo. Quid postea? Eam ego extemplo esse aio. Quid tum? Ibi ego te ex iure manu consertum voco. Ibi tu eo*, sine dubio vsurpabunt Iureconsulti. Quod & paulo post mox explicat: *Transit idem Iurisconsultus ibi cum Latini modo. Fundum me, inquit, ex iure manu consertum vocasti, inde ibi ego te vicisse.* Sed de Romani sermonis vsu satis multa. Plura de eadem re, & melius fortasse apud Philelphum cum in nono tum in trigesimo Epistolarum leguntur. Sed & nos aliqua in medium protulisse non pigebit: quæ si aliis probabuntur, nobis grata erunt: hi minus, eorum vtique iudicia non refugiemus, qui nostra reiicient, & contrariam sententiam validioribus testimoniis rationibusque fulcient.

Tres libros de bello Ciuili Pompeiano, non videri C. Iulii Cæsaris.

CAPVT II.

Pro-

PRofecto quanto magis nostrum seculum felicissimum doctissimisque viris decoratum admiror, tanto timidius ea attingere soleo, quæ sic eruditorum animis insedere, vt quæ nunquã fere in dubium sunt reuocata. Quandoquidem cum non Aristarchum, sed Apollinem prope esse oporteat, qui suum iudiciũ vulgatissimæ receptæq; sententiæ anteponat, quid mihi erit faciundum, si tres libros de bello ciuili Pompeiano, quos a Cæsare scriptos omnes profitentur, C. Cæsatis nunquam fuisse asseram? Verum cum suum nemini a natura iudicium sit negatum, non qui quod sentit, libere profert, sed qui aliorum censuram præ sua nihili facit, reprehendendus videtur. Quamobrem vt constantem de tribus illis libris literatorum consensum iis relinquamus, qui publicæ fidei adhærentes, nihil præterea diligentius excogitandũ put ant, non verebor asserere, semper mihi visum esse, tres libros de quibus agimus, Cæsaris candori elegantiæq; tam non conuenire, quam septem de bello Gallico diuini Imperatoris scriptoris; puritatem præse ferunt. Eoq; opinionis veni, sibi præcipue dissimilitudine adductus: quam quia ob lectorum oculos ponere arduum esset, doctos rogatim, vt cum septem eos, qui viuum Cæsarem spirant, non semel aut iterum, sed sæpissime legerint, an essq; scribendi modum Cæsari peculiarem obseruarint, tres de bello Pompeiano cum illis conferant. Quod nisi illos maxime diuersa ab his ratione, instituto, consilio, copiaq; conscriptos protinus agnoscant, mihi vni meam sententiam relinquant. Vtq; singula omittam, vel prima verba eius operis, quod Cæsaris non esse puto, a C. Cæsare purissimo dulcissimoq; eloquentiæ flumine exuberante mihi abhorrere persuasum est. Illa autem ita se habent: *Literis a Fabio C. Cæsaris COS. S. redditis, egre ab iis impetratum est, summa tribunorum plebis contentione, vt in senatu recitarentur.* Quam huic contextui non quadrant illa? *Gallia est omnis diuisa in partes tres, quarum vnam incolunt Belgæ, aliam Aquitani, tertiam, qui ipsorum lingua Celtæ, nostra Galli appellantur.* Et: *Cum esset Cæsar in citeriore Gallia in hybernis, ita vti supra demonstratum est, crebri ad eum rumores afferebantur, literisque item Labieni certior fiebat, omnes Belgas, quam tertiam esse Galliæ partem dixeramus, contra populum Romanum coniurare, obsidesque inter se dare.* Sed hæc exempli causa recitata sint. Alia enim, quæ non ad solas periodos, verum ad diuersum in totis operibus scribendi morem pertinent, tam multa, tamq; conspicua sunt, vt mihi quidem facilime comprobarint, septem libros de bello Gallico M. Tullii de Cæsaris cõmentariis iudicio facilime respondere: tres vero de bello ciuili, non elegantius esse compositos, quam reliquos de bellis Alexandrino, Africano, & Hispaniensi. Quin & ratio affatim, quod volumus confirmat. Etenim cum Cicero Cæsarem quodã commentarios rerũ suarũ scripsisse testetur, ad paucos referendã dicas eius

sententiam, siquidem innumerabilia Cæsaris bella per totum terrarum orbem confecta considerentur. Ad hæc, qui quos de bello Gallico incoarat, imperfectos reliquit, alios de bellis ciuilibus nō videtur conscripsisse. Tum ea fuit C. Cęsaris in exarandis rerū suarum commentariis mens, vt paratam haberent, vnde sumerēt, qui scribere vellent historiam: quod non de bellis in Italia, in Græcia, in Hispania, hoc est in conspectu populi Romani gestis, sed de iis interpretari par est, quæ in Gallia, cuius intima atq; (vt ita dicam) fontes ipse Romanorū primus adiit, vicitq;, hoc est in locis ignotissimis commisit, omnium Imperatorum, qui vnquā fuerūt præstantissimus: quippe qui ad literas, & ad arma natus, cum in vtroq; excelluerit, in illis, si nō aliis, saltem M. Tullio cedere possit, in his autem non modo non æqualē, sed ne secundum quidē, nisi magno interuallo habuerit. Huc pertinet, quod qui ad bella ciuilia inuitus, & quasi capillis protractus fuit, eorum stragem non manifestans, præter ea vndecies C. & XCII. M. hominum pręliis occidit, quod ipse clam esse cupiebat, suis cōmentariis aperire fuisset coactus. Sane Suetonius Tranquillus, grauissimus auctor, qui omnia C. Iulii Cæsaris facta dictaq; diligentissime exsequitur, tres illos libros inter eius scripta refert. Quod si verum est, nullus fuerit nostræ coniecturæ locus, quæ tamen cum mihi arrideat, non recuso, quin ceteri egregii atq; antiqui scriptoris auctoritatē sequamur. Ego enim, vt Tranquilli de ea re testimonium, tanquam maxime verum aliis relinquam, priuato quodam iure aliter sentio. Asinium quippe Pollio, vt idem Suetonius tradit, omnibus Cæsaris commentariis veritatis fidem adimebat, eumq; nisi tam cito occepta republica interfectus fuisset, illos rescripturum correcturumq; aiebat. Quod multa temere suis credita, pro certis asseruisset. Quamen in excellentissimum quemq; Romanorum scriptorum calamum strinxerit, qui inquam nec Ciceroni, vt Liuium, Sallustiū, similesq; præteream, pepercerit, cum in Cæsare Patauinitatem non posset, mendacia deprehendit, dignus quem non diligentiæ (nam ea præstitisse, memoriæ proditum est) sed obscuræ negligentiæ nomine, antiqui celebrassent: præsertim quod nomen tantum gloriæ veterum iudicio promeritus est, quantum eorum quispiam, quos quasi capitales hostes exagitabat. Quam vellem aliqua supersesse tam oculati Lynceī monumenta? Nam si alterius hostiliter carpebat, quam aculeatos posteritatis morsus fugisset expertus? Quo pacto Ciceronianorum, qui nostra ætate niti prope sunt, impetus sustineret?

De ætate Nestoris: Item de longissimis hominum vitæ spatiis.

CAPVT III.

HOmerus Poeta nunquā satis laudatus, primo Iliados libro de Nestore loquens, sic ait:

Τῷ οἳ ἤδη δύω μὲν γενεαὶ μερόπων ἀνθρώπων
Ἐφθίαθ', οἳ εἰ ἅμα τῷγε θοὸν ἅμα τρόφιν, ἠδ' ἐγένοντο
Ἐν πύλῳ ἡγαθέῃ, μετὰ δὲ τρίτατοισιν ἄνασσεν.

Quos versus Porphyrius in libro de Homericis quæstionibus enarrans, non tam mihi absolute Nestoreæ ætatis rationem, quã Eustathius explicasse videtur. Quanquam & hic cum tres recenseat pro ea re opiniones, earumque duas confutet, vix tamen ita rem attigerit, vt sibi satisfeciſſe sit existimandus. *Ceterum quod ad rem nostram pertinet, hoc ferme modo se habet, vt cum Homerus duas hominum ætates Nestori defeciſſe, tertiæ Troiani belli tempore imperaſſe scribat, ex historia hoc secundum quosdam explicandũ appareat. Hercules etenim Nestore adhuc iuuene Pylum obsidens, cum scilicet Apollo ei Neptunusque iuxta Pindari sententiam obstiterint, senes primæ ætatis, atque in secunda ætate florentes necauit, omnes ante Nestorem in Pylo genitos, educatosque: senes quidem, qui verbis sibi obfuerant: (Pyli autem regem Neleum excipere Herculem, & expiare cæde prohibuerant) iuuenes vero, propterea quod pugnando nocendoq; restitiſſent. Tertiam autem puerorum ætatem, tanquam inculpabilem, sibique nulla in re contrariam seruauit, cui postea Nestor imperarit. Sed sciendum est*, inquit Eustathius, *quoniam qui sic sentiunt, cum de iis tantum loquantur, qui Nestoris tempore exsistebant, non longam admodum Nestori ætatem aperte tribuiſſe. Proinde alii sic inquiunt: Ætates* (quę Homero γενεὰ dicuntur) *iuxta antiquorum opinionem triginta annorum fuiſſe, quibus homo perficitur: quod & Hesiodo placuit. Nestori igitur duæ hominum ætates corruptæ fuerant, hoc est, transierant: tertiæ autem, atque in ea viuentibus imperitabat, scilicet sexaginta excedebat annos.* Atq; hæc nimirum Porphyrii est sententia. *Verum & ea nihil quam meras nugas continet.* Subdit Eustathius: *Primum quod non aperte quot annorum Nestor esset, ostendit, nisi quod sexagesimum annum exceſſerat: tum quod Homeri verba, qua eorum ætatem defeciſſe indicant, qui secum ἐν πύλῳ ἡγαθέῃ nutriti genitique fuerant, huic expositioni non conueniunt. Alii itaque sic sentiunt: duas quidem hominum ætates integras transiſſe, ipsum autem tertiis antea imperaſſe, cum iuuenis in iuuenes iam & perfectos milites imperium habuiſſet. Laborarunt illi quidem, temporeque corrupti ac pugnæ inutiles redditi sunt, hocque pacto vna Nestorem ætas defecit. Imperauit rursus Nestor ætatis flore virentibus, qui itidem eo atque ad obeundã opera calore destituti fuere. Hæcque secunda est ætas. Ipsi æquales superioribus sub ipso Nestore exsistentes, nutriti genitique vna fuerunt. Ipsis autem corruptis, Nestor adhuc superuixit: nunc tertia ætati, florida videlicet, Troianisque aduersanti imperat. Vtpote qui non in tertiam hanc ætatem imperium habeat, sed in puerilem illam, qua capta Pylo seruata fuit. Vel iam senio confectus etiam virili dominatur, qui sexagesimum annum exteſſiſſent, ac sibi similes essent,*

quorum nullus Achiuis in bello usus esset. Quare rectius dici posset, tertia ætati imperasse Nestorem, quarum duæ antea præterierant amplius non sint: tertia autem nunc imperat Nestor, vnus remanentium tertia ætate. Quod autem ætas varie accipiatur, veteres significant. Herodotus sane dictam triginta annorum ætatem aliquantulum extendens, tres hominum ætates centum esse annos asserit. Sic Eustathius Homeri ætatem interpretatur: cuius verba, si quis nosse velit, hæc sunt: Ἔστι δὲ, ὅπερ αὐξωῦθι λέγει, τυῖῶτον. ὅτι κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἡλικίαν, ἐπ νεωτέρᾳ ὄντι τῷ νέστορι, τὴν πύλον πλησιάσαι, ὅτε κ ποσειδῶν αὐτῷ, καὶ ἀπόλλων εὐτεύξαν, κατὰ πίονα ἔργα, ὅτε γέρανος αὐξεῖ, μίαν ἀνειὸν ἡλικίαν, κ δευτέραν ἡλικίαν, τὰς ἀκμαζούσας. ὡς δ νέστορος ἄμφω, κ ἡλικιῶτας, κ τεθραφότας ἐν τῇ πύλῳ, κ συνήλικας μὲν ἀνέιλεν, ἤ γε τὰς γενεὰς, ὡς λόγοις ὁλάψασθαι. ἐνῶλινται δὲ τὸν τῆς πύλου βασιλέα ἡλικίαι, ὑποδεξαμένῃ, κ καθάρσια φῶτα τ ἡρωϊκὰ τάττειν ἤθελε τὰς ἀκμαίας, ὡς κ ἑρμείας λυπησούσας. μετέρχεται γοῦν τὴν δὲ τρίτην παρελθοῦσαν ἡλικίαν, τὴν τῶν παίδων, ὡς μηδὲν αὐτὸν ὁλάψασθαι, ἧς κ ἦρξεν ὕστερον ὁ νέστωρ, τῆς τρίτης ἡλικίας ἰστέον δ', ὅτι ὁ λόγος ἔστιν, ἰσορεῖ μὲν τοι τῶν κατὰ τὸν νέστορα ἐμφανῆ πολυχρονιότητα φανερῶς παρασημαίνειν αὐτῷ. ἔπειτα δὲ ἅτε φασὶ τὸν γενεᾶν τὰς παλαιὰς οἱ τελάκοντα χρόνοι, μεθ' ἃς τελειοῦται ἀνθρώπων, ὡς καὶ ἡσίοδος, ἐν τῷ, Μήτ' ἰρινηόντων ἐτέων μάλα πολλὰ δοκέοντα. Τῶν τοίνυν νέστορι, δύο γενεαὶ ἀνθρώπων ἐφθίατο, τουτέστι παρῆλθον. τρίτη δὲ τρίτης γενεᾶς, κ τ ἐν αὐτῇ ὄντων, τουτέστι, ὑπερέβη τε ἐξήκοντα ἔτη. ἐφ' ἃς δὲ κ ὁλόγος ἔστιν, παρέκμεμά π. παρῶται μὲν, ἀφ' ὧν ἀσεφεῖς μὲν φανερῶς ὤφελεν εἶναι μὴ ἔτος ἦν ὁ νέστωρ, ἀλλὰ δηλέτι μῆνες, οὓς τὰ ἐξήκοντα ἦν ἐπιέπτα κ διὸ τὸ οἱ οἱ παθόντι ἄμφω ἰφθιμοι ἐν πύλῳ, ἐκ δυκλέος παῖς τῶν τοιούτων ἐννοιαν συμβιβάζεται λέγειν ἐν τῇ τρίτῃ ἡνιοχεῖ τοιαύτῃ, ὅτι δύο γενεαὶ ἀνθρώπων ὅλαι παρῆλθον. αἱ δὲ ἀρ' ἀπὸν τελῶν ἤκαστον, οἷον ἐβασίλευσεν, ἐπ πεντήκοντα, γάζει. ἀμφὶ δὲ ἡ τῶ

tria is ſecula, hoc eſt trecentos, aut circiter annos vixerit. Ouidius enim Metamorphoſeos libro duodecimo ſic eum Achilli, aliiſque Græcis Centaurorum cum Lapithis pugnã referenti loqui fingit,

Tum ſenior: Quamuis obſtet mihi tarda vetuſtas,
Multaq; mufugiant primis ſpectata ſub annis,
Plura tamen memini nec quæ magis hæreat, vlla
Pectore res noſtro eſt, inter bellique domuſque
Acta tot: ac ſi quem potuit ſpectaſſe ſenectus
Spectatorem operum multorum reddere, vixi
Annos bis centum, nunc tertia vititur ætas.

Et Tibullus libro quarto:

Vixerit ille ſenex quamuis, dum terna per orbem
Secula fortilibus Titan decurrerit horis.

Propertius libro ſecundo:

Neſtoris eſt viſus poſt tria ſecla cinis.

Quos imitatus Iunius Iuuenalis, ſatyra decima ita ſcripſit:

Rex Pylius, magno ſi quicquam credis Homero,
Exemplum vitæ fuit a cornice ſecundæ:
Felix nimirum, qui per tot ſecula mortem
Diſtulit, atq; ſuos tam dextra computat annos,
Quæq; nouum toties muſtum bibit.

Nam Næuius in Alceſti (vt inquit Gellius) triſeculiſenem eum appellauit, qui etiam a Græcis τριγήρων dictus eſt. Et quidem cum Neſtoris ætas in prouerbii locum abierit, quo pacto id fieri aut potuit aut debuit, niſi ille tam diu vixiſſet, vt communem fere hominum vitæ conditionem exceſſiſſet? Aut ergo poetico more Græcus Poeta, hiq; omnes locuti ſunt, & ex ea fabula occaſionem adagio datam dicemus: aut ſi vera Neſtoris ætas conſideretur, neceſſe eſt eum longo ſpatio centum annos exceſſiſſe, qui prope vnus pro ipſa temporis vetuſtate ponitur. De quo licet ab incerto auctore elegantiſſime ſcriptum eſt:

Carmina quæ Pylium ſecla accepta futurum,
Carmina quæ Pylium vincere digna ſenem.

Quamuis Propertius Tithonum ſic vt Neſtorem poſuerit, cum ait:

At me ab amore tuo deducet nulla ſenectus,
Sina ego Tithonus, ſeu tibi Neſtor ero.

Ouidius porro *Pylios annos*, pro infinitis viro, *Cumæos* autem fœminæ eodem animo optauit, cum libro ſecundo de Ponto ita caneret:

Sic pater in Pylios, Cumæos mater in annos
Viuant, & poſſis filius eſſe diu.

Nec ſum neſcius, non modo noſtris temporibus, ſed Heroicis etiam, hoc eſt, illis quibus Neſtor vixit, adeo breuem fuiſſe vitam, vt ſi quis ſupra ducẽtos vixiſſet annos, miraculi loco eius ſors poni debuerit. Quis tamen, cum hæc maxima ex parte hominum

vitæ breuitas fuerit, quemquam communem aliorum ætatem excedere potuisse neget? An non sicut naturam ceteris in rebus plurima maxime admiranda edidisse videmus, idem in vnius plerumue hominum vita efficere valuisse dicemus? Iam nisi Mosen mentiri asseramus (vt de ceteris qui ante diluuium fuerunt silea) quis Mathusalem nongentos sexaginta nouem annos vixisse inficiabitur? Sed hoc pleroſq; deterruit, tanquam infandum aliquod inauditumq; portentum. Ego tamen iis, qui veteris instrumenti historiam tanquam hominum commentum, ac non potius Dei optimi maximi donum pro tempore datum arbitrantur, perfacile concesserim, vt huiusmodi testimonia aspernentur. Nos enim, qui Mosen Dei seruum legem tantisper perfectam, dum Messias (qui est CHRISTVS, Deus noster, verus Deus, verusque homo) aliam meliorem ferret, Hebræis reliquisse pro constanti asseueramus, maiorem illis, quæ a Mose scripta sunt fidem adhibemus, quam iis quæ nostris ipsi oculis intuemur, cum omnis homo mendax sit, vti a diuino vate scriptum est: Sancto autem SPIRITVI, qui per Mosen aliosque Prophetas locutus est, nullum mendacium assignari queat. Aurelius quippe Augustinus, libro de ciuitate Dei decimoquinto, multis verbis eorum confutat opinionem, qui annos aliter in sacris literis accipi perhibent, quibus nos vtamur. *Neque enim vllo modo audiendi sunt, inquit, qui putant aliter annos illis temporibus computatos, id est, tanta vanitate, vt vnus annus noster decem illos habuisse credatur. Quapropter, inquiunt, cum audierit quisque, vel legerit nongentos annos quenquam vixisse, debet intelligere nonaginta. Decem quippe illorum vnus annus est noster, & decem nostri centum illi fuerunt. Ac sic hoc (vt putant) viginti trium annorum fuit Adam, quando genuit Seth, & ipse Seth viginti habebat, & sex menses, quando exiit ei filius est Enos: quos appellat scriptura ducentos, & quinq. annos. Quam sicut isti suspicantur, quorum exposimus opinionem, vnum annum, qualem nunc habemus, in decem partes illi diuidebant: & easdem partes, annos vocabant.* Et inferius, postquam multorum, qui sic aiebant, rationes in medium protulit: *His vel probabilibus argumentis quidam non destruentes fidem sacrarum historiæ, sed astruere nitentes, ne sit incredibile, quod tam multos annos vixisse referuntur antiqui, persuaserūt sibi, nec se suadere impudenter existimant, tam exiguū temporis spatium tunc annū vocatum, vt decem sint vnus noster, & decē nostri centum illorum. Hoc autē falsissimum esse, documento euidentissimo ostenditur. Quod antequā dicam, non mihi tacendum videtur, qua credibilior possit esse suspitio. Deprehendimus certe hanc assuerationem ex Hebræis codicibus redargui, qui conuincere, vbi Adam non ducentorum triginta, sed centum triginta annorum fuisse reperitur, quando tertium genuit filium, qui annos tredecim nostri sunt, procul dubio primum genuit, quando duodecim, vel non*

vel non multo amplius, annorum fuit. Quis potest hac ætate generare, vsitata ita nobisque notissima lege natura? Sed hinc omittamus, qui fortasse etiam quando creatus est potuit. Non enim eum tam parvum, quam infantes nostri sunt, factum fuisse credibile est. Sed filius eius non ducentorum quinque sicut nos colligimus, sed centum quinq. fuit, quando genuit Enos: ac per hoc secundum illos nondum habebat vndecim annos ætatis. Quid dicam de Cainam eius filio, qui cum apud nos centum septuaginta reperiatur annorum, apud Hebræos septuaginta legitur fuisse, quando genuit Malalehel? Quis generat homo septennis, si tunc anni septuaginta nuncupabantur, qui septem fuerunt? Hæc Augustinus, quæ paulo post multis diuinæ scripturæ locis cõfirmat. Tametsi nullus in ea, me iudice, reperiatur, qui apertius Hebræorum annos duodecim mensibus constitisse ostendat, quam hoc ex vltimo Hieremiæ capite testimonium: *Et factum est in tricesimo anno transmigrationis Ioachim regis Iuda, duodecimo mense, vicesima quinta mensis, leuauit Euilmodorach rex Babylonis, ipso anno regni sui caput Ioachim regis Iuda, & eduxit eum de domo carceris.* Quod & in Hebræis, Græcisque codicibus eodem modo habetur. Idem quoque Augustinus paulo ante eodem libro, de longa hominũ ætate, q ante aquarũ diluuiũ fuerunt, vita corporumque magnitudine agens, Vergilii testimonio humanum genus indies decrescere docet, cum ille duodecimo Æneidos libro de ingenti lapide, quem Turnus in Æneam coniecit, ita canat:

Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

Quæ quamuis ad vires videantur referenda, ætatem etiam longiorem antiquis quam posteris fuisse innuunt: nisi forte, quæ hominum vires imminuit, eorundem ætati pepercerit. Homerus quidem, quem vt in aliis, ita hac quoque in parte noster Poeta est imitatus, parcius de lapidum magnitudine, quam Maro mentitus est, non duodecim, sed duos homines vix eiusmodi saxum extollere potuisse scribens: alioqui nullum in mendaciis modum seruare solitus. Eius versus ex quinto Iliados hi sunt, loquitur autẽ de Diomede cum Æneæ congressio:

ὁ δὲ χερμάδιον λάβε χειρὶ
Τυδείδης μέγα ἔργον, ὃ οὐ δύο ἄνδρε φέροιεν,
οἷοι νῦν βροτοί εἰσ', ὁ δέ μιν ῥεῖα παλὰ κραὶ οἴ.

In duodecimo quoque, eiusdem magnitudinis fuisse tradit lapidẽ, quo Hector Achiuorum castra effractis portis inuasit:

εἷλας δ' ἁρπάξας λαίαν φέρεν, ὃς ῥα πυλάων
εἰσηρει στιβαρὸς πυκινὸς σανίς, αὐτὰρ ὕπερθεν
ὀξὺς ἦλο, τὸν δ' ἕκτο δύω ἀνέρε ἄριστοι
ἠνίδιοι ἐπ' ἄρουραν ἀπ' ἔδοντ' ἀγλαϊεσσιν,
οἷοι νῦν βροτοί εἰσ', ὁ δέμιν ῥεῖα παλὰ κραὶ οἴ.

Quo & alluſiſſe Iuuenalem exiſtimo, decima quinta Satyra ita ſcribentem:

Saxa inclinatis per humum quæſita lacertis,
Incipiunt torquere domeſtica ſeditione
Tela, neq; hunc lapidem, qualis ſe Turnus & Aiax,
Et quo Tydides percuſſit pondere coxam
Æneæ, ſed quem valeant emittere dextræ
Illis diſſimiles & noſtro tempore natæ.
Nam genus hoc vinuo tam decreſcebat Homero:
Terra malos homines nunc educat, atq; puſillos.

Sed ad Auguſtinum redeamus, qui praue ſentire eos, qui multa annorum millia veteribus hiſtoriis tribuant, oſtendere cupiens, magni Alexandri epiſtolæ argumento ducitur, quam ille ad Olympiadem matrem ſcripſit, a quodam Ægyptio ſacerdote ſibi erecta hiſtoria renuntiata ſignificans: quæ inquam epiſtola, cum aliquot regnorum tempora demonſtraret, ea cum Græca hiſtoria nequaquam conueniebant. Ex quibus huiuſmodi annorum ſupputationes, nihil aliud eſſe quam mera figmenta colligit Auguſtinus: mox que etiam, quaſi in auditum aliquid prodens, ſic ſcribit: *Perhibentur enim Ægyptii quondam tam breues annos habuiſſe, vt quaternis menſibus ſingulos terminarent. Vnde & annus plenior & verior*, qualis nunc & nobis & illis eſt, tres eorum annos complectebatur antiquos. Sed nec ſic quidem, vt dixi, Græca Ægyptiæ numero temporum concordat hiſtoria: & ideo Græcæ potius fides adhibenda eſt, quia veritatem non excedit annorum, qui literis noſtris, quæ vere ſacræ ſunt, continentur. Sed quid in Alexandri epiſtola ſcriptum fuerit, noſtra nihil refert, dum Auguſtinus tamen ab Ægyptiis multa annorum millia in ſuis monumentis relata concedat: qui, ſi Plinio credimus vnicum tantum apud eos menſem haberent. Plinii verba ex ſeptimo Naturalis hiſtoriæ libro ita ſe habent: *Annum enim alii aſtate vnum determinauere, & alterum hyeme: alii quadripartito temporibus, ſicut Arabes, quorum anni trimeſtres fuere: quidam luna ſenio, vt Ægyptii, eaque apud eos aliqui & ſingula millia annorum vixiſſe prodiderunt.* Annum autem annum menſem eſſe, nemini eſt dubium & Macrobius primo Saturnaliorum libro demonſtrat. *Nam ſicut lunare annus menſis eſt*, inquit, *quia luna paulo minus quam menſem Zodiaci circuitione conſumit: ita ſolis annus hoc dierum numero colligendus eſt, quem peragit, dum ad ſignum ſe denuo vertit, ex quo digreſſus eſt.* Et tamen Auguſtinus decimo quinto libro, eadem quæ nos Plinii verba recitauit.

De anni vero ordinatione nonnulla primo de C. Iulii Cæſaris præſtantia libro dixi. Plura tamen apud Macrobium in primo Saturnaliorum leguntur: quæ nec omnia recenſebo, nec prorſus omittam, præſertim cum aliqua Cæſaris in ordinando annorum

ſyſtema

spatio institutum complectuntur. Quare sic ait Macrobius: *Sed postea C. Cæsar omnem hanc inconstantiam temporum vagam adhuc & incertam, in ordinem statuta definitionis coegit, adnitente sibi M. Flauio scriba, qui scriptos dies singulos ita ad dictatorem retulit, vt & ordo eorum inueniri facilime posset, & inuento certus status perseueraret. Ergo Caius Cæsar exordium nouæ ordinationis initurus, dies omnes, qui confusionem adhuc poterant facere, consumsit, eaque re factum est, vt annus confusionis vltimus in CCCCXLI. dies protenderetur. Post hoc imitatus Ægyptios, solos diuinarum rerum omnium conscios ad numerum solis, qui diebus CCCLXV. & quadrante cursum conficit, annum dirigere contendit.* Hæc Macrobius, quem, cum de Ægyptiorum anno loquitur, non de lunari, quo primo illi vsi sunt, sed de perfecto solari intellexisse dicendum est: qui vt in reliquis Romano similis fuerit, in hoc certe cũ eo non conuenit, quod a cancro illi anni principium, nostri ab aquario ducebant, vt Porphyrius ait in libro περὶ τῆς ἐν ὀδυσσείᾳ τῶν νυμφῶν ἄντρου, his verbis: *αἰγυπτίοις δὲ ἀρχὴ ἔτους οὐχ ὁ ὕδροχόος ὡς ἡμῖν, ἀλλὰ καρκίνος*, hoc est: *Ægyptiis autem anni principium non aquarius, vt Romanis, sed cancer.* Et de annis quidem satis multa.

De longissimis namque vitæ spatiis aliqua ex Plinio proferenda sunt; vt si Homerum tria secula Nestori vere tribuisse fateamur, nihil noui, præsertim a Poeta factum credamus, cum alii quoq; Poetæ & historici multo plures nonnullis tribuerint. *De spatio atque longinquitate vitæ hominum*, ait Plinius, *non locorum modo situs, verum exempla, ac sua cuique sors nascendi incertũ fecere. Hesiodus, qui primus aliqua de hoc prodidit fabulose (vt reor) multa de hominum ætate referẽs, cornici nouem nostras attribuit ætates, quadruplum eius ceruis, id triplicatum coruis, & reliqua fabulosius in Phœnice ac Nymphis. Anacreon Poeta Arganthonio Tartessiorum regi CL. tribuit annos, Cyniræ Cypriorum decem annes amplius, Ægimio CC. Theopompus Epimenidi Cnosio CLVII. Hellicanus quosdam in Ætolia Epiorum gentis, CC. explere, cui adstipulatur Damiates, memorans Pictoreum ex iis præstitum corpore virtutisq; etiam CCC. vixisse. Ephorus Arcadum reges CCC. annis, Alexander Cornelius Dandonem quendam in Illyrico quingentis vixisse. Xenophon in Periplo, maritimorũ regẽ Dũ. atq; vt parce mentitus, filium eius octingentos.* Sed enim hæc, vt fabulosa non probat Plinius. Iccirco paulo inferius, ad confessa se transire affirmans, *Arganthonium Gaditanum LXXX. Massiliæ sexagintа annis regnasse, illumq; quadragesimo cœpisse pro certo habet. Idem Gorgium Leontinum CVIII. vixisse, Quintumque Fabium LXXX. annis augurem fuisse*, pro indubitato ponit. Et mox: *In Tmoli montis cacumine, quod vocat Tmolum, centũ quinquaginta annis vixere Mitianus auctor est. Totidem annos censum Claudii Cæsaris censura T. Fullonium Bononiensem, idq; collatis censibus, quos ante detulerat, vtq; argumẽtis (etenim id cura principi erat) verum apparuit.* Hæc ille:

qui de huius Titi Fullonii vita tradita vera esse non dubitans, inter figmenta (vt vidimus) retulit, quæ Anacreon de Tartessiorum, ac Cynira Cypriorum rege, Theopompusque de Epimenide Cnosio tradiderunt: quasi portentum fuerit, si T. Fullonius CL. annos vixerit eosdem expleſſe Arganthonium, ſeptem tranſiſſe Epimenidem, denis Cypriorum regem. Ego vero, vt de Pictoreo nihil dicã de Ægimio facile crediderim, nec minus de Epiorum in Ætolia gente, iisque qui in Tmoli cacumine habitant, cum non ſit dubium (ſicut oſtenſum eſt) etiam nongentos annos exceſſiſſe eorum aliquos, qui ante Noe fuerunt. Sane Valerius Maximus eadem ferme de humanæ vitæ longitudine, quæ a Plinio ſcribuntur, octauo priſcorum exemplorum libro memoriæ prodit, vt hunc ab eo non omnia, plurima certe accepiſſe, vero ſit quam ſimilimũ. Quid Lucianus? Nonne accuratius eos qui diu vixerunt collegit, quam eorum quenquam, quos hactenus nominauimus? At enim quæ ille accuratiſſime exſequitur, nobis omittenda ſunt, qui non hoc agimus, vt omnes omniũ ætates colligamus, ſed de Homerico Nestore aliqua dicentes, quę ſe nobis eo ſpectantia obtulerunt, iam didimus. Vtque primis poſtrema connectamus, hic quem nonnauci Lucianus, eundem, quem & nos (ſuo opuſculo, quod γερων inſcribitur, Neſtorem præpoſuit, quem tria ſecula, vt eſt, abſque mero vixiſſe dictum ſimpliciter intelligit, cum & animo nobili a corpore a ſummo vate exercitatus commendetur. Nam quæ Tireſia vate, qui ad ſex vſque hominum ætates vitam produxit, ſubiungit, magis forte fabuloſa videri debent. Licet Lucianus ipſe hominem diis carum, moderatoque victu vtentem, longiſſimam vitam viuere valuiſſe cenſeat, de vtroque ita ſcribens: Νέστορα μὲν οὖν τὸν σοφώτατον τῶν ἀχαιῶν ἐπὶ τρεῖς παρατεῖναι γενεὰς ὁμηρος σωίζησιν ἡμῖν μεμυθολογημένον ἔκ τε σώματος καὶ ψυχῆς καὶ σώματος. καὶ τὸν μὲν τοῦ μάντεως, ἢ τραγῳδία μείζεις ἐξ ἡρώων παραλαβοῦσα λέγει. πιθανὸν γὰρ εἶναι, αὐδρα θεοῖς αὐαπείμενον, καὶ κατὰ χρησμὸν ἐπὶ πλείω διατηρεῖσθαι τοῦτον ἐπιμήκιστον βιῶναι. Fuit autem Neſtor Nelei Chloridisque filius, decimque fratres habuit, quos omnes Hercules Pylum diruens trucidauit. De qua re apud Ouidium libro duodecimo Metamorphoſeos, ipſe ſic ait, Tlepolemum alloquens:

Ille tuus genitor Meſſenia mœnia quondam
Strauit, & immeritas vrbes, Elinque, Pylumque
Diruit, inque meos ferrum flammaſque penates
Impulit. Vtque alios taceam, quos ille peremit,
Bis ſex Neleida fuimus, conſpecta iuuentus,
Bis ſex Herculeis cecidimus, me minus vno,
Viribus.

Hic ſapientiſſimus in Græcorum exercitu habitus eſt: τὸν καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή. Quapropter Agamemnon non multos aut Aiaces, aut Achilles ſa-

mulos

multos a diis Nestores sibi concedi optauit. Et Cicero nono Familiarium de eo sic inquit: *Est tamen non alienum a dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni regi regum fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem: mihi vero gloriosum, te iuuenem consulem florere laudibus, quasi alumnum disciplinæ meæ.* Quod si quot filios præter Antilochum, qui in Troiano bello exstinctus est, habuerit Nestor, iis quæ diximus subiugere velimus, his carminibus eos omnes in tertio Odysseæ Homerus comprehendit:

ὡς οἱ υἱες ἀοιδίες ἠμερόεντος,
ὀπλοτέρων ἐλθόντες, ἐχέφρονα βουλὴν ἔχοντες,
ἄβροτοι, ἀρηΐθοι, καὶ ἀμύμονα θυμὸν ἔχοντες
τοῖσι δ' ἔπειθ' ἑκατὸν πεποίηται ἥλυθεν ἠώς.

De aliquot Lactantii Firmiani erratis.

CAPVT IV.

LActantius Firmianus, Arnobii auditor, Latinorum omnium, qui Theologica tractarunt citra controuersiam eloquentissimus, nostræque religionis assertor acerrimus, celeberrimi dum viueret nominis, propter singularem excellentiam, a Christianæ pietatis cultoribus habitus est: editisque non paucis elegantissimis magnaque eruditione refertis lucubrationibus, quarum bona pars doctorum manibus teritur, pars vero commune cum ceteris Romanorum scriptis naufragium passa est, sic in omnium ore versatur: quasi qui vnice cuncta philosophorum dogmata Christianis ex diametro aduersantia optimis rationibus peruertens, & grauissimis sententiis, & styli candore vnice sit commendandus. Quamobrem fuerint licet, qui alias Theologiæ partes facilius, quam ille atque etiam argutius excoluerint: in iis tamen quæ ad confutanda gentium (sic enim vocabantur, quicunque ante Christi aduentum legem a Mose traditam non amplecterentur) placita, spectant, nemo ad hãc diem exstitit, quantum quidem ipse iudicare valeo, qui cum Lactantio longo interuallo sit conferendus: vel quia rerum verborumque pondere, ac efficaci quadam naturæ vi susceptum contra munitissimas Ethnicorum sententias munus egregie obit: vel quia paucis verbis plurima complectitur, semper (quod de Thucydide perhibet Marcus Tullius) sibi instans, nullasque sordes, vt alii complures faciunt, secum trahens. Quod nisi tam eximius auctor plurima scripsisset, in quibus vix credas, virum tam curiose in sacris prophanisque literis versatum labi potuisse, cum vnum ex omnibus Latinis scriptoribus maxime deligendum censerem, qui pueris in manibus semper esset, vt eodẽ tempore illi ex vnius lectione & Christianæ fidei rudimenta, & Romani sermonis puritatem discerent. Nec enim eorum sententiam probo, qui aut Euangelia ab illis, aut veteris Instrumenti libros legendos esse autumant: cum id vix tuto ab iis fiat, qui iam grandiores, non facile propter quoduis dubium a recta via aberrant. Nam vt ipsa Euan-

geliſtarum ſcripta quæ facilima prima facie apparent (quamuis plurima in eis legantur, quæ non ſatis firmis fabulam ſapere videri queant) hoc loco præteream, quis Diui Pauli epiſtolas, & eam præſertim, quæ ad Romanos ſcripta eſt mediocriter in Theologicis exercitatus intelligat? Equidem quoties eum de fide, ac peccato, de lege ac peccato, de prædeſtinatione ſanctorum de præputio ac circumciſione, ſimilibuſque diſſerentem legi, non mihi Platonem aut Ariſtotelem, ſed longe eorum axiomatibus abſtruſiora recondita quaque legere videor. Quid de obſcuriſſimis Apocalypſeos myſteriis erit dicendum? An ea a pueris ſectitanda erunt? Nihil minus, me auctore: imo nec prophetarum quenquam, nec Iob, nec Moſaici Pentateuchi pleraque iis offerenda exiſtimo: quæ vix in ſacra Theologia diu multumque volutatis peruia ſunt, nempe quod ipſi per ſe rerum difficultate perfacile opprimerentur: nemoque alicuius ſcientiæ cognitione conſequi exacte poteſt, quin excellentem aliquem in ea magiſtrum ſortiatur. Propterea CHRISTVS IESVS non omnibus in ſe credentibus Euangelii prædicationem protinus conceſſit, ſed Apoſtolis tantum, quos ipſe viuens erudierat: a mortuis autem ſuſcitatus, intuito in eos SPIRITV SANCTO, in omni Euangelica doctrina præſtantiſſimos reddiderat. Euntes in mundum vniuerſum, inquit, prædicate Euangelium omni creaturæ. Diuuſque Paulus prima ad Corinthios epiſtola, Apoſtolos CHRISTI miniſtros, myſteriorumque Dei diſpenſatores vocat. An ergo pietatis Chriſtianæ dogmata pueris ſunt neganda? Ego vero nihil partibus magis curæ eſſe debere opinor, quam vt primo quoque tempore liberos ea doceri curent, quæ Chriſtianos in primis credere oportet, atque ad conſequendam ſalutem ſunt neceſſaria tamen, vt paulo altiora, quibus ſacri libri toti ſcatent, curioſius non ſcrutentur, ne altum ſapiant, ſed ad ſobrietatem tantum. Verum vt his omiſſis, quæ ſuis forte locis copioſius a nobis diſſerentur ad Lactantium redeamus, cum is (vt dixi) ſæpiſſime errauit, Chriſtianuſque nihilo minus ac Theologus exſtiterit, ea de cauſſa pueris non eſt legendus, quod periculum eſſet, ne illi omnes Chriſtiani ſcriptoris ſententias promiſcue imbiberent: quod in ceteris tum Latinis, tum Græcis auctoribus minime timendum eſt, cum eos in tenebris ambulaſſe, atque a noſtræ fidei ſcopo ſummopere abhorruiſſe non ignorent. Ceterum vtcunque alii de legendis Firmiani operibus ſenſerint, mihi omnia eius errata colligere non eſt in animo, ſed pauca, ac illud præcipue, quod ad humanæ vitæ longitudinem ſpectat, cum de eo paulo ante Noſtoreæ ætatis rationem explicantes, nonnulla dixerimus. Etenim cum poſt diluuium fieri potuiſſe, vt quis ad ducenteſimum annum perueniret, ac eum numerum etiam tranſcenderet, partim rationibus, partim veterum teſtimoniis oſtenderimus, ſic in ea re decep-

tus

ceptus est Lactantius, vt nemini post humanum genus per Noe ac eius filios reparatum, centesimum vigesimumque annum excedere licuisse crediderit: inde arrepta occasione, quod Deus optimus maximus sexto Geneseos capite sic loquatur: *Non permanebit Spiritus meus in homine in aternum, quia caro est, eruntq; dies illius centum viginti annorum.* Quapropter Lactantius libro Diuinarum institutionum secundo, sic ait: *Deinde orbe siccato, exsecratus iniustitiam prioris seculi Deus, ne rursus longitudo vitæ caussa esset excogitandorum malorum, paulatim per singulas progenies diminuit hominis ætatem, atque in centum & viginti annis metam collocauit, quam transgredi non liceret.* Sed insignem in hoc Firmiani errorem agnoscimus, cum Abraham, qui multis post diluuium annis natus est, centum & septuagintaquinque annos vixerit, vti de eius vita scribit Moses: Isaac autem eius filius, centum octoginta. Nam ipse Moses, qui multis etiam seculis post eos vixit, sic centum & viginti annorum spatium decurrit, vt ante tempus mortuus, quia scilicet Dei in se iram concitauerat, nullam oculorum caligationem, nullam dentium iacturam passus fuerit: quod de iis, quibus centum tantum ac viginti annorum vita concessa est, inauditum videri deberet: quia

Multa ferunt anni venientes commoda secum,
Multa recedentes adimunt.

Illorumque alterum Isaac, qui & ipse Deo gratissimus, CHR. STIque typus fuit sacræ literę contigisse nominatim testantur. Atqui & muliebre genus, cuius vitam virili contractiorem esse scimus, eum annorum numerum excessit, quem Lactantius præfinitum, humano generi concessum autumat: quando Sara Abrahæ vxor centum ac viginti septem annos vixit. Proinde is, quem de centum ac vigitinti annis recitauimus, Geneseos locus, nequaquam ad id spatium est referendus, quod nobis Firmianus ingerit: sed ad illud potius, quod Deus hominibus, antequam aquarū inundationem in orbem vniuersum mitteret, si commissorum scelerum pœnitentia ducerentur, concessit.

Idem Lactantius eiusdem quod supra citauimus operis libro septimo, de mundi ætate loquens, vbi multa de eius origine contra Platonem Chaldæosque disseruit, sic inquit: *Sciant igitur philosophi, qui ab exordio mundi seculorum millia enumerant, nondum sextum millesimum annum esse conclusum: quo numero expleto, consummationem fieri necesse est, & humanarum rerum statum in melius reformari, cuius rei argumentum prius est enarrandum, vt ratio elucescat. Mundum Deus & hoc rerum natura admirabile opus (sicut arcanis sacræ scripturæ continetur) sex dierum spatio consummauit, diq; septimum, quo ab operibus requieuit, sanxit. Hic est autem dies sabbati, qui in lingua Hebraorum a numero nomen accepit: vnde septenarius numerus legitimus ac plenus est, nam & dies septem sunt, quibus*

per vicem retolutis, orbes conficiuntur annorum: & septem stellæ quæ non occidunt, & septem sidera quæ vocantur errantia, quorum dispares cursus, & inæquales motus, rerum ac temporum varietatem efficere creditur. Ergo quoniam sex diebus cunctæ Dei operaperfecta sunt, per sæcula sex annorum, id est sex millia, manere in hoc statu mundum necesse est. Dies enim magnus Dei mille annorum spatio terminatur, sicut indicat Propheta dicens: Ante oculos tuos Domine mille anni, tanquam dies unus. Et sicut Deus sex illes dies in tantis rebus faciendis laboravit, ita & religiosa, & veritas in hujus millibus annorum labore esse necesse est, malitia prævalente ac dominante. Et rursus quoniam perfectis operibus requievit die septimo, eumque benedixit, necesse est, ut in fine sexti millesimi malitia omnis aboleatur e terra, & regnet per annos mille justitia, sitque tranquillum, & requies a laboribus, quos mundus iam diu perfert. Verum quatenus id eveniat, explicabo suo ordine. Hæc de mundi ætate, ex sacrorum librorum testimoniis collegit Firmianus. Inferius autem, hoc est, vigesimoquinto ejusdem libri capite, ex quorundam assertione de mundi fine sic agit: *Fortasse nunc quispiam requirat, quando ista, quæ diximus, sint futura. Iam superius ostendi completis annorum millibus mutationem istam fieri oportere: & iam propinquare illum summum conclusionis æternæ diem, de signis quæ dicta sunt a prophetis, licet nescire. Prædixerunt enim signa, quæ consummatio temporum exspectanda sit nobis in singulos dies, & commenda. Quando tamen complentur hæc summa, docent hi, qui de temporibus scripserunt, colligentes ea ex literis sanctis, & ex variis historiis, quantus sit numerus annorum ab exordio mundi: qui licet varient, & aliquantulum numeri eorum summa differat, omnis tamen exspectatio non amplius quam ducentorum videtur annorum. Etiam res ipsa declarat, lapsum ruinamque rerum brevi fore, nisi quod incolumi urbe Roma nihil istius videtur, esse metuendum.*

Iam in his, multis modis a Lactantio erratum esse plane dignoscimus. Nam neque *sabbatum* Hebræorum lingua a numero nomen accepit, sed potius, quod ea die Deus ab omni opere seu quieverit, sive cessaverit: & quæ de futura mundi consummatione tradidit, ridicula esse proculdubio intelligimus, cum non modo ducenti anni post eum iam, sed plus mille ac ducenti transierint, neque orbis incendio absumtus sit. Scimus autem quæ ab eo de sexto millesimo dicuntur, a plurimis Hebræis, Græcisque, ac nostris pro certis affirmari. Sed mihi videntur, qui ea effingant, quæ hominibus nosse non licet, quantum in eis est, maximam Deo injuriam facere, præter quem neminem futura cognoscere scimus. Ac ne hoc ab eo exceptum credamus, cum CHRISTVS discipulis suis omnia signa, quæ sæculi consummationem præcessura erant, aperuisset, cum diem hominibus ignotum esse allecu-

rare

rauit. *Amen dico vobis* (ait per Matthæum) *quia non præteribit generatio hæc, donec hæc omnia fiant. Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. De die autem illa & hora nemo scit, neque angeli cœlorum, nisi solus pater.* Hocque & apud Marcum, & Lucam legitur. Atqui propheta, inquit Lactantius, *dies Dei* sic interpretatur, vt mille anni idem sint, quod vna dies: quia mille annos ante Domini oculos sicut vnum diem esse testetur. Imo ego hunc propheram, qui* Moses fuit, nihil sibi minus quam id voluisse cẽseo. Ita enim octuagesimo nono psalmo canit: Priusquam montes fierent, aut formaretur terra & orbis a seculo, & vsque in seculum tu es Deus. Ne auertas hominem in humilitatem, & dixisti: Conuertimini filii hominum. Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna quæ præteriit. Quæ verba Petrus Apostolus secunda sua epistola sic accipienda docet, vt Deo nihil aut breue, aut longum esse declaret, nempe vt impii suorum scelerum pœnas quasi propediem sibi imminentes metuant, quasi qui eius procrastinationem nocentibus impunitatem pollicieri crederent: pii vero iccirco bono animo sint, quod propter ipsorum salutem Deus patienter agat, cum neminem ex eis perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti cupiat, ad quam sceleratos redire non constat. Ait enim: *Vnum vero hoc non lateat vos carissimi, quod vnus dies apud Dominum, sicut mille anni, & mille anni sicut dies vnus. Non tardat Dominus promissionem suam, sicut quidam existimant, sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti.* Cum ergo eodem pacto apud Deum mille anni pro vna die capiantur, quo dies vna pro mille annis, qui suam ex Mosis* testimonio mundum vsque ad sex tantum annorum millium finem duraturum sobrius colligat? Siquidem vti Deo, quando sceleratos punire, aut iustis debita præmia reddere velit, nullum annorum terminum præfinitum esse nouimus: ita quę de ea re in sactis libris tẽpora ponuntur, pro indefinitis sunt reputanda: quia Deo tam mille anni, quam centum eorum millia, vna dies esse valent. Atq; hæc quidem in iis dico, quæ ipse nos rerum Opifex latere voluit, cum in multis vocum proprietas sit spectanda, aut etiam ita vocabula plerumq; sint capienda, vt illi rei conuenire videntur, de qua Deus per os sanctorum est locutus: cuius ordinis sunt septuaginta illæ hebdomades, post quas Daniel Messiam abscissum iri vaticinatus est. De eo enim agit propheta, quem Deus intra certum tẽpus venturum, nobiscumque versaturum, ac pro nostris delictis morte postremo passurum esse, non semel pollicitus fuerat. Ideoq; cum Hebræis Danielis verba aliter subterfugere non liceat, ad id confugiunt, vt hebdomadas eas incognitas hominibus esse prędicet. Quid mirum? si eo miseriarum obcœcati obstinatique redacti sunt, ne Christum, qui vere pro nobis hostiam se patri obtulit, verum Messiam esse fateri cogantur, vt duos Messias (ita dicam) sibi in Veteri

* *Dauid. Psal. 89. qui inscribitur Oratio Mosis.*

* *Dauidis.*

Instrumento promissos garriant, alterum filium Dauid, alterum filium Ioseph. O corda vere saxea. Quid hoc est aliud, quam de cœlo Deum optimum maximum diripere velle? Sed de Messia filio Ioseph, quem in bello interficiendum esse iactant, ipsi viderint. Nos vero filium Dei verum esse Messiam credamus, propter cuius mortem millesimum iam fere ac quinquagesimum annũ ab iis regionibus Hebræi electi absunt, quas olim lactis, melliſque fluuios habentes, salsus humor (sicuti Propheta fore minatus erat) adeo persuasit, vt nihil quicquam sit iis sterilius, nihil Vergilianæ illi terræ similius, quæ:

Nec mansuescit arando,
Nec Bacchogenus, aut pomis sua nomina seruat.

Sed alia Lactantii errata videamus. Iocose namque ab illo dictum interpretor, mundi ruinam incolumi vrbe Roma metuendam non esse, cum nullo pacto ea salua, terrarum orbis igne absumi valeat. Multo est intolerabilius, quod Christum contra Antichristum in aere pugnaturum, ac quinto prælio victoriam relaturum cõmentus sit: quod filium a patre, ac patrem a filio fieri dixerit, & Sancti spiritus substantiam negarit: ac plurima denique docuerit, in quibus apertissime tantum virum cæcutiisse vehementer miratur. Nisi Origeni Adamantio viro doctissimo, aliisq; non paucis idem contigisse viderem. Diuus quidem Hieronymus, Lactantii Origenisq; causam parem ferme statuere videtur: vt scilicet eorum lucubrationes, ob multa quæ in eis optima sunt, ab eruditis ita legantur, vt magnus in eis delectus habeatur: quis inter Origenem, alioſque multos Lactantiũ nominatim non recẽserit. Eius ad Tranquillũ verba hæc sunt: *Origenẽ propter eruditionem sic interdum legendum arbitror, quomodo Tertullianum, Nouatum, Arnobiũ, Apollinarium, & nonnullos Ecclesiasticos scriptores Græcos pariter & Latinos, vt bona eorum eligamus, vitemusque contraria: iuxta Apostolum dicentem, Omnia probate, quæ bona sunt, tenete.* Idem quoque Hieronymus in libro de Institutione monachi ad Paulinum, de Lactantio scribit: *Lactãtius quasi quidam fluuius eloquentiæ Tullianæ, Crispum filium Constantini Latinis literis erudiuit, vir omnium suo tempore rudissimus: sed adeo in hac vita pauper, vt plerumq; etiam necessariis indigauerit. Vtinam tam nostra affirmare potuisset, quam facile aliena destruxit.* Et in Epistolam Pauli ad Ephesios: *Firmianus noster librum de Ira Dei, docto pariter & eloquenti sermone conscripsit: quem qui legerit, puto eum ad iram intellectum satis abunde que posse sufficere.* In scriptorum autem Ecclesiasticorum catalogo dictus de eodem: *Firmianus, qui & Lactantius* (inquit) *Arnobii discipulus, sub Diocletiano principe accitus cum Flauio Grammatico cuius de medicinalibus versu compositi exstant libri, Nicomediæ Rhetoricam docuit, ac peruria discipulorum, ob Græcam videlicet ciuitatem, ad scribendum se contulit. Habemus eius Symposium, quod adole-*

adoleſcentulus ſcripſit: ἐδὶ περὶ de Africa vſq; ad Nicomedium, hexametris ſcriptum verſibus: & alium librum, qui inſcribitur Grammaticus: & pulcerrimum de Ira Dei: & Inſtitutionum diuinarum aduerſum gentes libros ſeptem, & ἐπιτομὴν eiuſdem operis in libro vno acephalo, & ad Aſclepiadem libros duos, de Perſecutione librum vnum, ad Probum Epiſtol. libros quatuor, ad Seuerum Epiſt. libros duos, ad Demetrianum auditorem ſuum libros duos: ad eundem de Opificio Dei, vel formatione hominis librum vnum. Hic extrema ſenectute magiſter Cæſaris Criſpi, filii Conſtantini, in Gallia fuit, qui poſtea a patre interfectus eſt.

Eundem eſſe Zephyrum ac Fauonium, contra Flauii Vegetii Renati ſententiam: Item de Ventis aliqua.

CAPVT V.

FLauius Vegetius Renatus, quarto de re militari libro, vbi ventorum nomina numerumque docet, de iis agens qui ab occaſu flant, ita ſcribit: *Occidentalem vero cardinem tenet ζέφυρος, huic a dextra iungitur λίψ, ſiue Africus, a ſiniſtra ἀπηλιώτης ſiue Fauonius.* Quibus verbis alium eſſe *Zephyrum*, alium *Fauonium* indicat: cum tamen C. Plinius eundem eſſe apud Græcos *Zephyrum*, qui a Latinis *Fauonius* dicitur, affirmet, libro de naturali hiſtoria decimooctauo, cum poſtquam de *Apeliote*, ſiue ſubſolano locutus eſt, ſic inquit: *Tamen eſt ſiccior Fauonius, ex aduerſo eius ab æquinoctiali occaſu, Zephyrus a Græcis nominatus. Hic ver incoæ-, aperitq; terras, tenui frigore ſaluber. Hic vites putandi, fruges q; curandi, arbores ſerendi, poma inſerendi, oleas tractandi tum dabit, afflatuq; nutricium exhibebit.* Cui quidem ipſe magis aſſentior, tum quod Aulus Gellius cum eo ſentit, tum quod Cato, Varro, ac Columella *Zephyrum*, aut nunquam, aut perraro nominant: nimirum Latina voce vtentes, cum de *Fauonio* mentionem faciant. Niſi forte quod occidentales ventos omnes vno nomine *Fauonios* vocant, cum Vegetio ſenſiſſe dicantur. Verum is loquendi modus frequētior apud Poetas eſt, quam apud eos qui ſoluta oratione ſcripſerunt. Hinc Vergilius,

At vero Zephyris cum lata vocantibus æſtas. Et,

Vade age nate voca Zephyros, & labere pennis.

Quibus in locis magis minuſque proprie *Zephyros* ab eo poſitos videmus, cum primo omnes ventos, qui ab occaſu flant, ſic vocarit: ſecundo pro quibuſuis eadem voce vſus ſit. Illud tamen frequētius factitauit. Nam & de ſeptentrionalibus ſic ait,

Et glacialis hyems Aquilonibus aſperat vndas.

cum non omnes venti a ſeptentione ſpirantes, proprie *Aquilones* appellentur. Sed hæ, ſimileſque Poetarum varietates, diligentius a nobis perquirendæ nō ſunt. Id forte magis e re noſtra fuerit, cum multi de ventis accurate ſcripſerint, aliis prætermiſſis, Gellii de iis ex ſecundo Noctium Atticarum libro verba proferre, quibus (vt

ego existimo) non multa vel a superstitiosissimo lectore addi possit. *Satis*, inquit ex Phauorini sententia, *notum est, limites regionesq; esse cœli quatuor: exortum, occasum, meridiem, septentrionem, exortum & occasum mobilia & varia sunt: meridies septentrionesq; statu perpetuo stant, & manent. Oritur enim sol non indidem semper, sed aut æquinoctialis oriens dicitur, cum in circulo currit, qui ἰσονύκτιος, aut ἰσημερινὸς, aut solstitialis, aut brumalis, quæ sunt ἡλιακὴ τροπὴ, χειμερινή. Item cadit sol non in eundem semper locum sit enim similitur occasus eius aut æquinoctialis, aut solstitialis, aut brumalis. Qui ventus igitur ab oriente verno, id est, æquinoctiali venit, nominatur* Eurus, *ficto vocabulo, vt isti ἐυρηλογικοὶ aiunt, ἀπὸ τῆς εὐρύης. Is alio quoq; a Græcis nomine ἀπηλιώτης, a Romanis nauticis* Subsolanus *cognominatur. Sed qui ab æstiua & solstitiali oriente venit, Latine* Aquilo, βορέας *Græce dicitur: eumq; propterea quidam dicunt ab Homero αἰθρηγενέτην appellatum.* Boream *autem putant dictum ἀπὸ τῆς βοῆς, quoniam sit violenti flatus, & sonori. Tertium ventum, qui ab oriente hyberno spirat,* Vulturnum *Romani vocant: eum pleriq; Græco misto nomine, quod inter* Notum & Eurum *sit,* εὐρόνοτον *appellant. His igitur tres venti orientales,* Aquilo, Vulturnus, Eurus: *quorum medius* Eurus *est. His oppositis & contrarii sunt alii tres occidui:* Caurus, *quem solent Græci* ζέφυρον *vocare, is aduersus* aquilonem *flat: item alter,* Fauonius, *qui Græce vocatur* ζέφυρος, *is aduersus* Eurum *flat: tertius,* Africus, *qui Græce vocatur* λίψ, *is aduersus* Vulturnum *flat. Ea duæ regiones cœli orientis occidentisq;, inter se aduersi, sex habere ventos videntur. Meridies autem, quoniam certo atq; fixo limite est, vnum meridionalem ventum habet: is Latine* Auster, *Græce* νότος *nominatur.* νοτὸς *enim, Græce humor nominatur. Septentrionales autem habent ob eandem caussam vnum: is obiectus directumque in* Austrum, *Latine* Septentrionarius, *Græce* ἀπηρίτης *appellatur. Ex his octo ventis alii quatuor detrahunt ventos: atq; id facere solent Homero auctore, qui solos quatuor ventos nouerit,* Eurum, Austrum, Aquilonem, Fauonium. *Versus Homeri sunt,*

Σκὼ δ' ὄρνυτο νότος τ' ἴπιος, ζέφυρός τε δυσπὴς,
καὶ βορέης αἰθρηγενέτης, μέγα κῦμα κυλίνδων.

A quatuor cœli partibus, quas quasi primas nominauimus, orientis scilicet atq; occidentis, latioribus atq; simplicibus, non tripartitis. Parum autem sunt, qui pro octo duodecim faciunt, inter hos quatuor undiq; loca inserentes, cum meridies septentriones eadem ratione, qua secundi quatuor intersiti sunt, inter primores duos apud orientum occidentemq;. Hactenus ille. Neque enim, quæ de quibusdam aliquot peculiaribus nominibus a quarundam regionum incolis aliquot ventis impositis subiungit, cum his sunt producenda, cum de notionibus scribamus. Dumque quatuor a septentrione ac meridie flantium nomina Gellius præterierit, a Plinio illa, Vegetioque, aliisque compluribus poni sciendum est. Proinde qui nosse ea cupi-

pit,illos ipsos legat auctores. Porro *ventus* (vt Plinio placet)nil aliud intelligitur,quam *fluctus aeris*:vt autem Vitruuio,est *aeris fluens vnda,cum incerta motus redundantia*: diciturque a *veniendo*. Ventorum autem rationem primus Aeolus inuenit,propterea que ab antiquis eorum Rex dictus est. Non defuerunt,qui hominum animam ventum esse dicerent: eaque de causa cum Scythæ per ventum & acinacem iurabant:per vitam se & mortem affirmabant iurare, quod ventus vitæ hominum caussa sit, acinaces vero mortis:sicut Lucianus in eo dialogo, qui πρᾶξις, ἢ φιλία inscribitur,apertissime testatur. Sic enim Mnesippo in eo respondet Toxaris,τί σὺ λέγῃς, ἔστι δοκοῦσιν, ὁ ἄνεμος, καὶ ὁ ἀκινάκης, θεοὶ εἶναι, ἕνεκα ἀρᾳ ἠγούμενος, ὅτι αὔρα πνοὴ μεῖζον οὐδὲν ἐστι ζωῆς καὶ θανάτου; ὁπόταν ἐμοῦ τὸν ἀέρα, καὶ τὸν ἀκινάκην ὀμνύωμεν, πῶς τὸν ὀμνύομεν, ὡς τὸν ἀέρα ζωῆς κρεῖττον ὄντα, τὸν ἀκινάκην ἢ ὅτι δύναται ποιεῖ. Illud idem innuisse videtur Verg.cum ait,

Quantum ignes,animæq; valent. Et Horatius,

Impellunt animæ lintea Thraciæ.

Quin reperti sunt, qui *animas* ἀπὸ τῶν ἀέριων dictas putarint. De quatuor quippe præcipuorum ventorum locis, nominibusque, Ouid.lib.1 Metamorph.ita canit:

Eurus ad auroram,Nabathæaq; regna recessit,
Persidaq;,& radiis iuga subdita matutinis:
Vesper,& occiduo quæ litora sole tepescunt,
Proxima sunt Zephyro:Scythiam,septemq; triones,
Horrifer inuasit Boreas:contraria tellus,
Imbribus assiduis,pluuioq; madescit ab Austro.

Sed & ipse in eosdem hæc lusi,

Spirat ab aurora,tepidusq; effunditur Eurus,
Leniter occiduis Zephyrus flans imminet oris,
Frigidus Arctoo Boreas bacchatur ab axe,
Profflcit humentem vertex antarcticus Austrum.

De Hippocentauris,Satyris,aliisque quibusdam monstris.

CAPVT VI.

T.Lucretius Carus lib.5.de Rerum natura, *Hippocentauros* vtrem fabulosam,nec vnquam fuisse,nec esse posse, pro certo asserit hisce carminibus,

Nam certe ex viuo Centauri non fit imago,
Nulla fuit quoniam talis natura animai.

In quinto autem diffusius de eadem re agit, rationemq; quare ii esse nequeant in medium profert.Inquit enim,

Sed neq; Centauri fuerant,nec tempore in vllo
Esse queunt duplici natura,& corpore bino,
Ex alienigenis membris compacta potestas,
Hinc illinc paruis,vt non par esse possis sit.

Id licet hinc quamuis hebetes cognoscere corde,
Principio circum tribus actu impiger annis
Floret equus, puer haud quaquam: quin sæpe etiamnum
Vbera mammarum in somnis lactantia quærit.
Post vbi equum valida vires ætate senecta,
Membraq; deficiunt fugientis languida vita,
Tum demum puerili æuo florente, iuuentas
Occipit, & molli vestit lanugine malas:
Ne forte ex homine & veterino semine equorum
Confieri credas Centauros posse, neq; esse:
Aut rapidis canibus succinctas semimarinis
Corporibus Scyllas, & cetera de genere horum
Inter se, quorum discordia membra videmus,
Quæ neq; floreſcunt pariter, nec robora sumunt
Corporibus, neq; proficiunt ætate senecta,
Nec simili Venere ardescunt, nec moribus vnis
Conueniunt, neq; sunt eadem iucunda per artus.

Hæc ille non modo de *Centauris*, sed de omnibus monstris. Et eius quidem ratio satis videtur probanda, si animalia ea ex diuersis generibus procreata, diu viuere non posse existimat. Sin autem neque nasci quidem illa arbitratur, egregie fallitur: nisi C. Plinius, qui seruatum se in melle Hippocentaurum vidisse scribit, mentiri forte voluit: aut Claudius Cæsar eiusmodi monstrum in Thessalia eodem die quo natum erat interiisse, scire non valuit. C. Plinius septimo natur. hist. lib. verba ita se habent: *Claudius Cæsar scribit, Hippocentaurum in Thessalia natum, eodem die interisse. Et nos principatu eius allatum illi ex Ægypto in melle vidimus.* Propterea que Lucretium de eorū vita sensisse existimo, cum nec fuisse vnquam, nec esse posse, id monstri genus asseueraret: quod etiam (si Seruio credimus) Verg. placuisse putandum est, cum Centauros in fornicibus inferorum stabulare cecinit, quod quæ cōtra naturam creari possunt, statim pereant. D. quidem Hieronymus in Pauli Eremitæ vita, cum Hippocentaurum Antonio apparuisse testetur, non satis scit, fueritne ille vere Hippocentaurus, qualem Poetæ esse perhibent: an potius Cacodæmo, ea forma Antonium ludificare voluerit. *Nec plura his*, ait, *conspicit hominem equo mixtum, cui oppido Pœtarum* Hippocentauro *vocabulum indidit, quo viso, salutari impressione signi armat frontem. Et heus tu, inquit, quanam in parte hic seruus Dei habitat? At ille barbarum nescio quid infrendens, & frangens potius verba quam proloquens, inter horrentia ora senis blandi quæsiuit alloquium, & dextra protensione manus cupitum inuitat iter, & sic patentes campos volucri transmittens fuga, ex oculis mirantis euanuit. Verum hæc vtrum diabolus ad terrendum eum simulauerit, an (vt solet) errimus monstruosorum animalium ferax, istam quoque gignat bestiam, incertum habemus.* Hactenus ille. Et quoniam multa

multa de *Centauris*, siue *Hippocentauris* (idem enim vtraque vox significat, quamuis Latini, & Poetæ præsertim, priore propter breuitatem frequentius vtantur) vbique fere leguntur, quomodo eorum origini fabulæ locum dederint, Seruius exacte ostendit, hoc Vergilianum explicans,

Frena Pelethronii Lapithæ, gyrosq; dedere.

Ait enim, *Pelethronium oppidum est Thessaliæ, vbi primum domandorum equorum repertus est vsus. Nam cum quidem Thessalus rex bobus æstro agitatis satellites suos ad eos reuocandos ire iussisset, illique cursu non sufficerent, ascenderunt equos, & eorum velocitate boues secuti, eos stimulis ad tecta reuocauerunt. Sed hi visi, aut ciri erant velociter, aut cum eorum equi circa flumen Peneon potarent capitibus inclinatis, locum fabulæ dederunt, vt Centauri esse crederentur, qui dicti sunt* Centauri, ὅτι ἔκεντων τοὺς ταύρους. *Alii dicunt, Centaurorum fabulam esse constitutam ad exprimendam humanæ vitæ velocitatem, quia equum constat esse velocissimum.* Et hæc quidem in tertium Georgicorum. In sextum namque Æneidos, *Centauros* Ixionis Nubisque filios esse scribit, cum ille amatam Iunonem de stupro interpellarit: *qua ex Ioue* (vt ipsius Seruii vtar verbis) *voluntate, nubem in suam formam conuersam amanti obtulerit: vnde feruntur nati esse Centauri.*

Sed vt ista de Centauris ita esse Lucretio concedamus, quomodo *Satyros* idem olim fuisse negabit? Et tamen non magis ab hominum natura capræ, quam equi absunt. Neque magis me mouet, vt *Satyros* fuisse credam, Plinii ex libro septimo testimonium, cum ait: *Sunt & Satyri subsolanis Indorum montibus* (*Cartadulonum dicitur regio*) *pernicissimum animal, tum quadrupes, tum recte currens, humana effigie propter velocitatem nisi senes, aut agri, non capiuntur, cum potuerit hoc animalium genus sic forte hominis simile esse, vti simias videmus: quam quod Plutarchus in vita L. Sylla, adredeuntem eum in Italiam, Satyrum iis similimum, quos fictos, scriptosue ab antiquis videmus, hoc est, partem humani corporis, partem caprini habentes, qui in Nymphæo somno pressus captus fuerat, perductum fuisse tradit.* Cumque is per interpretes, quisnam esset, interrogatus esset, nihil quam incompositum quiddam, ac bestia dignum vocifer atus est, quasi hirci ballatum cum equi hinnitu permiscens, quem tamen Sylla datis comitibus dimisit. Plutarchus ipse de ea re sic inquit, ἡ δὲ δόκησις τοιόνδε ἐστὶ, καὶ τοῦτο αὐτῆς τὸ σύμφωνον, ἱερὸς τόπος ἐν χλοερᾷ νάπῃ, καὶ λειμῶνες, ἀναδίδως πυρὸς πηγὰς ἀποχεῖ δαψιλεῖς ῥέοντος. ἐντοῦθα φασὶ κοιμώμενον ἀλῶναι σάτυρον, οἷον οἱ πλάττουσι καὶ γράφουσιν ἐκ ζώσης ἰδέας ἀχθέντα δὲ πρὸς σύλλαν, ἐρωτᾶν δι' ἑρμηνέων πολλῶν, ὅστις εἴη? φθέγξασθαι δ' μὲν οὐδὲν σαφὲς, ἀλλὰ τραχέως καὶ μάλιστα μεμιγμένῳ ἵππου τρεμβισμῷ, καὶ τράγου μηκασμῷ φωνὴν ἀφιέντος, ἐκπλαγῆναι τὸν σύλλαν δεῦρο πέμψαντα. Hoc Syllæ temporibus pene in conspectu populi Romani factum

memorat Plutarchus. Hieronymus vero eiusdem generis *Satyrum* repertum, humana voce locutum ait, eodem quem paulo antecitauimus loco, nempe in Pauli vita: *Nec mora*, inquit, *inter saxosam conuallem haud grandem homunculum videt aduncis naribus, fronte cornibus aspersa, cuius extrema pars corporis in caprarum pedes desinebat. Infractus*q; *& hoc Antonius spectaculo, scutum fidei, & loricam spei, vt bonus praliator arripuit: nihilominus memoratum animal palmarum fructus eidem ad viaticum, quasi pacis obsides asserebat. Quo cognito, gradum pressit Antonius, & quisnam esset, interrogans, hoc ab eo responsum accepit: Mortalis ego sum, & vnus ex accolis eremi, quos vario delusa errore gentilitas* Faunos, Satyrosque & Incubos *vocans colit. Legatione fungor gregu mei: Precamur, vt pro nobis communem Deum deprecetis, quem pro salute mundi venisse cognouimus.* Et paulo post: *Nec dum verba compleuerat, & quasi penniger o volatu petulcum animal aufugit. Hoc ne cuiquam obiacredulitatem scrupulum moueat, sub rege Constantino, vniuerso mundo teste defenditur. Nam Alexandriam istiusmodi homo viuus productus, magnum populo spectaculum praebuit, & postea cadauer examine, ne calore aestatis dissiparetur, sale infuso Antiochiam, vt ab Imperatore videretur, allatum est.* Quæ si vera sunt, haud vera vsquequaque fuerit Lucretii ratio, cum tantorum scriptorum, qui aliud sentiunt, auctoritas, magis quam eius commẽtum probetur: Pausaniasque ab Euphemo quodam probatæ fidei viro se audisse scribat, illum cum in Hispaniam nauigaret, tempestatisque vi adsertas quasdam insulas appulsus esset, magnum syluestrium hominum numerum vidisse, qui cum hirta corpora, subrufosque pilos caudasque equinis ferme non minores habentes, in se que aestus incurrerent, vix verberibus abigi potuerint: quibus cum barbaram mulierem in littus exposuisset, omnem ab iis contumeliam et a libidinoso Satyrorum genere quacunque corporis parte illatam. Quod & secundo de Varia historia lib. Leonicus annotauit.

Melius ergo de *Scyllis* & *Chimera*, quam de omnibus, quadiuersis animalium partibus procreantur, scripsit Lucretius: actum maxime, cum carminibus paulo ante a nobis productis, hæc subdidit,

Flamma quidem vero cum corpora fulua leonum
Tam soleat torrere, atq; vrere, quam genus omne
Viscera in terris, quodcunq; & sanguinis exstet:
Qui fieri potuit, triplici cum corpore vt vna,
Prima leo, postrema draco, media ipsa Chimæra,
Ore foras acrem flaret de corpore flammam?

Quis enim ignorat, Chimæram non esse aliud, quam Poeticum figmentum? De qua Homerus Iliados lib. 6.

ὥς φ̃τ' ὄνειδος ἀμαιμακέτην ἐπέδυσε
πηρὶ ἐμῷ κεἰ ἀρ' ἦεν ἀγήνορ, κεἰ αὐθράσων,

ὥς δὴ

Πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χιμαίρη,
Δεινὸν ἀπαπνείουσα πυρὸς μένος αἰθομένοιο.

Quem locum apertissime notauit Lucretius, cum Homericum versum ad verbum reddiderit, Sed non præter rem eiusmodi monstrum a Poeta fictũ cernimus, cum reuera *Chimæra* sit mons Lyciæ, cuius olim arsit cacumen, iuxta quod leones inueniuntur. Nam media pascua sunt, ima vero a serpentibus tenentur. Quodque Bellerophon habitabilem eam reddidit, *Chimæram* interfecisse dicitur. Plinius libro secundo: *Chimæram montem in Phaselide flagrare, & quidem immortali diebus ac noctibus flammas ferre.* Id monstrum Vergilius, vt maxime horrendum in Turni galea posuit:

Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram
Sustinet, Æthnæos efflantem faucibus ignem.

De *Scylla* autem, atque vnde eius *Charybdisque* fabulæ ductæ sint apud plerosq; legere est. Homerus porro de iis suo more diuine agit, licet poetica fide, Odysseæ libro duodecimo, in quo multa etiam de *Sirenibus* dicuntur. Demum quamuis contra naturam faciant animalia, quæ cum diuersi generis animalibus coeunt, in Africa tamen frequentissime id fieri, C. Plinius libro 8. inquit, his verbis: *Africa hæc maxime spectat, inopia aquarũ ad paucos amnes congregantibus se feris. Ideo multiformes ibi animalium partus, varie fœminis cuiusque generis mares aut vi, aut voluptate miscente. Vnde etiam vulgare Græcia dictum, semper aliquid noui Africam afferre.* Sed hæc vtinam brutis tantum inter se essent communia, ac non homines, quibus vnus ex omnibus animantibus Deus opt. max. rationem concessit, diuersis se modis cum feris sæpe commiscuisse legeremus. Atq; vt de his hæc pluribus non agamus, Herodotus in Euterpe hoc suæ memoriæ prodigium, vt hircus palam cũ muliere coiret, contigisse scriptum reliquit.

Luciani de Astarte dea erratum.

CAPVT VII.

LVcianus Samosatensis, non minus elegans, quam facetus scriptor, in eo opusculo, quod de *Syria Dea* composuit, manifeste in re non admodum obscura deceptus est *Astarten* deam eandem esse existimans, quæ *Luna* dicitur: cum *Astarte* non *Luna* sit, sed *Venus* potius. Quamobrẽ cũ Deorũ hominumq; cõtemtor ita scriberet: Ἐν δὲ τῇ ἄλλῃ ἰρῷ οὐ φαύλη μέρα, τὸ, Σιδώνιοι ἔχουσι, ὡς μοι καὶ τοὶ λέγουσι ἀστάρτης ἐστί. Ἀστέρην δ' ἐγὼ δικέω σελήνην ἔμμεναι: omnibus ipse se contemnendum exhibuit. Cum Plautus eandem dicat *Astarten*, quæ & *Venus* est, in Mercatore his versib.

Diua Astarte hominum deorumque vis, vita, salus: rursus eadem quæ est
Pernicies, mors, interitus, mare, tellus, cœlum, sidera
Iouis quicunq; templa colimus, eius ducuntur nutu, illi obtemperant

Eam spectant: quod illi displicet facile excludunt ceteri:
Quicquid complacitū, id sequuntur. quæ viuunt omnia atq; sentiūt.

Quæ quis de *Luna*, ac non potius de *Venere* dicta accipiat? Huc accedit, quod Suidas idem sentit. Inquit enim: Ἀστάρτη, ἡ παρ' Ἕλλησιν Ἀφροδίτη λεγομένη. Sed & sacræ literæ Salomonem inter alia idola *Astartem* Sidoniorum deam adorasse testantur. Propterea que Ahias Silonites hisce verbis Ieroboam est allocutus. *Tolle tibi decem scissuras. Hæc enim dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus. Porro una tribus remanebit ei propter seruum meum Dauid, & propter Hierusalem ciuitatem, quam elegi ex omnibus tribubus Israel: eo quod dereliquerit me, & adorauerit Astartem deam Sidoniorum, & Chamos Deum Moab, & Moloch Deum filiorum Ammon.* Idem quoque Suidas, vbi *Astartem* eandem esse ac *Venerem* docuit, quasi Lucianum mendacii apertissime conuincere vellet, hæc fere ex sacris monumentis addidit, Ἀστάρτη θεὸς Σιδωνίων, ἢ χαμὼς θεὸς Ἀμμανιτῶν, οἷς ἐλάτρευσε Σολομών. Verum nescio quo pacto & hic, *Chamos* Deū Moabitarum Ammonitis assignauerit, ac *Moloch* prætermiserit, cum ex eo, quod recitauimus, sacrorum librorum testimonio, trium horum idolorum mentio fiat, aliterque ad suos populos singillatim referantur, quam Suidæ placuerit, qui etiam *Astarten* ex *astro* denominationem sumsisse tradit, cum Luciferam eius esse fabulentur. Ἐκ τοῦ ἄστρου ait, τὴν ἐπωνυμίαν ποιησάσην. οὕτως γὰρ εἶναι τὸν ἑωσφόρον μυθολογοῦσιν. Et sane huc allusisse Vergilium puto, cum ita caneret.

Qualis vbi Oceani perfusus Lucifer vnda,
Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
Extulit os sacrum cœlo, tenebrasque resoluit.

Gulielmi Budæi erratum super verbo Admittere.

CAPVT VIII.

NOn præter rationem doctorum animis insedisse existimo, eos qui multa scribunt, in leuissimis rebus interdum hallucinari solere. Cum enim hominum ingenium memoriaque non minorem, quam ceteræ mortalium res, imbecillitatem a natura sortita sint, quis mirum nouumque ducat, si qui de plurimis rebus agit, aut parum cohærentia, quandoque literarum monumentis mandet, aut memoria nonnunquam vacillet? Proinde non ille mihi aliquid supra humanæ mentis conditionem a Deo accepisse videtur, qui nunquam (quod fieri ferme non potest) errauerit, sed perraro admodum sit lapsus: vt quiddam Horatianæ sententiæ simile sit:

Nam vitiis nemo sine nascitur, ille beatus
Qui minimis vrgetur. Verum enimuero cum summorum quorundam scriptorum gloria eo processerit, vt qui communem hominum sortem miserantur, nulla eos vel minima labecula notari pos-

tari posse velint: si certe eos quod homines, non Dii fuerint, aliquando falli potuisse concesserò, ita tamen illos ab aliis accusari debere puto, vt nulli priuato affectui indulgentes, apertissime doceant, qui in iudicium vocantur, sic fuisse hallucinatos, vt nulla ratione a calumnia vindicari valeant. Alioqui, cum qui rei fiunt, aliud spectasse colliguntur, quam quod accusatores magna garrulitate in medium proferunt, tantum ex eiusmodi latratibus summorum auctorum laudi accedit, quantum plane obtrectatoribus, quamuis adprime eruditis, decedere videmus. Hoc pacto non pauci excellentissimi viri, nullam nominis iacturam ob innumera huiusmodi maledicta passi sunt: quod qui in eos calamum stuinxere, non modo si qua in illis vtcunque carpenda videbantur, animis morbis lacerauerunt, verum etiam accepta semel eminentissimis scriptoribus maledicendi occasione, nullum sibi in ea re modum præscriptum autumant. Quin potius futilia quædam persequentes, solam inuidiam in causa esse ostenderunt, quare tot seculis probata veterum monumenta ridicule vellicent. Quo morbo cum antiquorum non pauci vehementer laborarint, permulti etiam ætate nostra tam grauiter affecti sunt, vt & multa ab aliis quibusdam iniquo in summorum auctorum scriptis deprehensa tutari conati sint, & pleraque ipsi a se depromserint, vt Latinos omnes scriptores nihilipendendos esse nobis persuaderent, si eorum præcipuos puriliter multis in rebus oscitatos fuisse conuincerent. Eorum quantum quidem ego coniicere valeo, duo sunt genera: alterum eorum, qui aperte se maximorum virorum calumniatores profitentur: alterum vero eorum, qui paliata quadam oratione nihil minus sibi cordi esse ostendere volunt, quam vt friuolis eosdem conuitiis incessant, cum tamen mortiferum eis venenum melle inuolutum propinent. Vt igitur illos tanquam manifestos hostes facile est vitare: ita non facile horum conatus quisque dignoscit:

Qui Curios simulant, & Bacchanalia viuunt.

Qui inquam, licet non paucis verba dent, mihi hercle, qui istæc aliis dare condidici, palpum obtrudere nunquam valuerunt. Cumque in illorum numerum ii veniant, quos suo loco nominauimus, ex horum quippe ordine nemo est, quem Gulielmo Budæo anteferamus, viro quidem Græce Latineq; doctissimo, sed qui parum erudito candidoq; viro conuenientem personam subierit, dum Marcum Tullium, Græculis quibusdam nimis impense faueus, imperitiæ malignitatisque arguit: dum Latinis omnibus nihil neque iudicii, neque eruditionis tribuit: dum denique recentiores quosdã Italos totis viribus conculcare conatur: omnium (vt vere dicam) Latinorum irrisor, plusque vel vilissimo

Græcorum, quam omnium Romanorum præstantissimo deferês. Sed quia quæ ad Ciceronem defendendum pertinent, in nostra Apologia vtcunque attigimus, aliorum q; veterum Romanorum auctoritas turbidis Budæi flatibus ne tantillum quidem commouetur, de recentioribus hoc tantum dicam, non esse eorum quenquam (de paulo emineatioribus loquor) qui Budæo aliqua in parte cedere debeat. Imo vero Angelum Politianum, quem ille tanquam peculiarem hostem vbique impetit, adeo Græca Latinaque literatura excelluisse, vt ea scripserit tertio & quadragesimo, aut certe iter ætatis suæ anno vita functus, quæ octuagenarii Budæi lucubrationibus nihilo sint inferiora. Ac si forte plura a se quam ab illo obseruata diceret Budæus, in Politiani certe scriptis maior apparet, quam in illius operibus ingenii vis, maior Latinæ linguæ candor. Nam in Græcis vertendis noster multo fuit felicior omnia quæ a viro doctissimo absolutissimoque exigi queunt facillime præstiturus, nisi immatura mors tanto Italiæ ornamento inuidisset. Budæus porro multa Græca ac Latina contexuit, at in plurimis nihil nisi merum laborem dignoscas. Sed & multa exauctoribus simpliciter recenset, in quibus suum iudicium nequaquam interponit. Hoc accedit, quod qui omnes errores commemorare nititur, in iis rebus quandoque cæcutiit, in quibus neq; Nebrissensis, neque Mancinellus, neque ipse quidem Ascensius falli valuisset. Quod liquido ex hoc singulari eius errato dignoscitur, *Admittere equum*, ait in posterioribus Annotationibus, interdum pro *conscendere* accipitur, vt apud Ciceronem in secundo de Finibus: *Numetiam P. Decius, cum se deuoueret, & equum admisso in mediam aciem Latinorum inrueret, aliquid de voluptatibus suis cogitabat?* Liuius libro secundo ab Vrbe condita: *Superbus in posthumium equum infestus admisit.* Quid enim est, per Deos immortales, hac obseruatiuncula indoctius? aut quis non videt in his duobus, quæ a Budæo citantur testimoniis, *admittere* pro *concitare*, non pro conscendere positum esse? An forte ille Græcis vocibus intentus, de Latinarum proprietate sollicitus non fuit? Atqui cum egregii viri quandoque dormitarint, facile & huic ignoscas. Recte, si & ipse illis, quantū in se fuit, parcere debuit. Verum vti muscas elephanti, ita Budæi morsus aspernantur veteres Latinæ linguæ auctores: quando & Neotericorum quorundam Italorum, quos idem insectatur, gloria, qualiscunque est, nullo pacto obscurabitur, quod Budęus tot locis illos imperat.

Vt enim hi nonnunquam errare potuerint quis non videt Budæum perpetuum eorum hostem multo impudentius, puerilius que lapsum esse? Cumque eius errato nihil quicquam sit manifestius, adducta ab eo testimonia latius non explicabo: plenissime id facturus, si aut ipse aut alius quiuis eo in loco vacillarum non esse, commonstrare laborabit.

De Fili-

De Philippi Beroaldi in Seruium annotationibus.

CAPVT IX.

PHilippus Beroaldus, nō ille qui iuuenis exceſſit, ſed cuius plurima exſtant commentaria, in magno dum viueret honore, nō ab Italis modo, verum ab exteris quoq; nationibus habitus, neq; mediocribus ſolum literatis, ſed excellētiſſimis illis heroibus Angelo Politiano, Ioanni Pico, Hermolao Barbaro, Rodulphoque Agricolæ, communi imperitæ multitudinis conſenſu prælatus: vix tantum viua voce ſuis lucubrationibus gloriæ comparauit, quantum ſane homo ad vnicum garriendi ſtudium natus, poſt obitum deperdidit. Quæ enim ab ipſo auctore ad faſtidium vſque vbique commendata, non pauci admirabantur, ea tam ſiniſtre ab iis, qui omni affectu vacui aliorum ſcripta & legere, & diligenter excurere ſolent, accepta fuerunt, vt Latinam linguam non excolere, ſed vel exſtinguere, vel prorſus labefactare voluiſſe videatur. Siquidem vitioſiſſimum ſcribendi genus ex Apuleio, Martiano, Sidonio, & ſi qui ſunt duriores, primus ſuis temporibus excitauit, & in multas Europæ partes, a quibus vndiq; ad eum confluebant auditores, ita diffudit, vt plurima adhuc ſuperſint eius veſtigia, neque penitus deleri poſſint, niſi aut quotquot ille inſtituit, inter viuos eſſe deſinant, aut principum edicto, ne qua illius opera publice veneant, caueatur.

Quorum, vt blattarum ac tinearum epulæ ſint libelli de felicitate, de optimo ſtatu, de ſymbolis Pythagoræ, de terræ motu, nec non Medici, Oratoris, Philoſophi, ebrioſi, ſcortatoris, aleatoriſque declamatiunculæ, & mille huiuſmodi cacationes, primæ omnium iudicio commentariis in Propertium, Suetonium Tranquillum, Tuſculanas quæſtiones, & ipſum denique Apuleium deferuntur. In quibus præter lutoſam loquacitatem, & vituperonum linguas cote liuoris acuminatas (nam eiuſmodi formulis, quaſi amœna diuerticula quærens ſuas omnes nugas conſperſit) hoc eſt maxime vituperandum, quod bonos auctores interpretandi officium ſic peſſundedit, fœdauitque, vt non alius magis: & amplam Mancinellis, atque id genus excrementis anſam ad multa ineptiarum farcienda volumina præbuit. Enimuero cum in eo, quem delegeris, enarrando id tantum proferre debeas, quod auctoris ſententiam commode explicet, hic non ea ſolum paſſim effundit, quibus nullus ſit apud eruditorum aures locus, ſed bellorum, quæ ipſo viuente gerebantur euentus docet, villarum ſitus deſcribit, & multorum obitus in ſuis commentationibus deplorat. Iccirco & eos, in quibus miram breuitatem dignoſcas, & Seruium Grammaticum in primis ita inſectatus eſt, vt cum multos annotationum libros in Martialem, Catullum, Iuuenalem, Lucanum, Plinium, Liuium, Gellium, Ciceronem, Apuleiū, Quintilianum, Hieronymum, Cæſarem, Suetonium, Plautum, Qu.

Curtium, Ausonium, Pandectas legales, in varios, in diuersos scriberet, vnico etiam libro, nec minimo quidem, omnia Seruii (vt ipse vocat) errata comprehenderit, quanquam multis in locis testatus non eum se esse, qui alienæ scientiæ obtrectatione laudem sibi aucupari sciat. Cuius contrarium, quia ex eius scriptis colligere licet, de annotationibus in Seruium aliqua dicam. De reliquis ii viderint, quibus Beroaldi nugas accuratius legere continget. Atque id in primis præfabor, non eum mihi vnquam visum esse Seruium, quia errare nullo modo potuerit, cum illo multo præstantiores persæpe hallucinati fuerint, & C. Plinii doctissimi scriptoris lapsus non paucos deprehenderit Nicolaus Leonicenus. Quin cum in longo opere somnum aliquando obrepere sit, non immerito M Fabio Quintiliano inter præcipuas Grammatici virtutes habetur, aliqua nescire. Is itaque Seruius, qui doctissimus a Macrobio appellatur, cum maxima rerum cognitione, tum summo iudicio, sic Vergilium interpretatus est, vt quod ad Poetæ sensus aperiendos, artificiumque dignoscendum spectaret, nihil prætermiserit. Quamobrem non eos solum, qui Maronis poemata enarrarunt, sed omnes Latinos interpretes longo interuallo post se reliquit. Cuius castigatissima fere quæque exemplaria, postquam cum ceteris bonis auctoribus exciderunt, nescio quo casu aliqua ambesa, ac situ pulueresque obruta rerum, senescente Latina lingua reperta sunt. Quæ cum lacera, mutilataque haberentur, non defuerunt nebulones, qui pro suo arbitrio parum fideliter loca omnia, quæ corrupta erant reponerent, additis appendiculis non Seruio, sed vix vilissimo grammaticulo digna. Eorum typis (vt hodie quoque fieri solet) excusorum nonnulla expiscatus Beroaldus, nequaquam secum reputans, an tam subito de Seruium in vulgatissimis rebus errasse credendum esset, & ea (vt diximus) illi nomine infensus, quod garrulo cum verborum parco, nitido cum cœnolo parum conueniret, præclarum illud annotationum in Seruium volumen nobis quasi per manus tradidit, cuius cum LX. sint (vt opinor) capita, quam paucissima in eis Seruii errata inuenias. Bonam enim eorum partem refellunt castigata, quæ in manibus habentur illius commentariorum exemplaria: & pleraq; sunt non tam reprehensa, quam longius diffusiusque explicata. Quo fit, vt cum pauca admodum resident, quæ horum capitum altero non comprehendantur, in eorum aliquibus Seruium aperte lapsum fuisse concedam: in ceteris vero quod sibi vellet nesciuisse Beroaldum, sim ostensurus: qui nullum, quamodo papyrum oblineret, & quicquid in buccam veniret effunderet, in scribendo iudicium vnquam adhibuit, ex Nestoris, Sopiæ, Mamotrectique lexicis (nam Ambrosium Calepinum horum omnium compilatorem, vel eo viuente, vel non multo post scripsisse arbitror) ἀμφιξιαῖα illa volumina contexens. Nam si quan-

do pu

do Plinium, Columellam, aut similes citat, haud magno fere in discrimine ponit, comprobetne quod iste ostendere niti tur, an secus. Ego porro hac in re ipsius Beroaldi si videbitur ordinem non sequar, neq; Seruii quidē, sed prout locorum meminero, ea in mediū adducam: ne q̄ verbis polliceor, re ipsa nequaquam ostendere posse videar. Auloq; Gellio, Macrobio, & id genus aliis non ita addictus fuero, vt ab eorū sententia, quandocunq; libuerit, recedere mihi interdictum putē. Antiquiores autem auctores libentius sequar, neq; eorum quempiā in ius vocabo, nisi æque excellentus auctoritatem prætendere valeam. Sed ad rem ipsam aggredior.

Finitum numerum pro infinito a Vergilio septissime poni, contra Beroaldi, Macrobiiq; sententiam.

CAPVT X.

VErgilii versus in primo Æneidos hi sunt:

Extemplo Æneæ soluuntur frigore membra,
Ingemit, & duplices tendens ad sydera palmas,
Talia voce refert: o terq; quaterq; beati. Et reliqua.

Hunc locum exponens Seruius, sic ait: *O terq; quaterq;, id est, sæpius, finitus numerus pro infinito.* Beroaldus autem sic: *Eruditis auribus non satisfacit Seruii interpretatio, perinde ac vulgaris, & frigidiuscula.* Elegantius & eruditius Vergilianum carmen interpretatus est Macrobius, qui in primo in Somnium Scipionis, cum septenarium numerum esse perfectissimum docuisset, ita subiunxit. *Vnde Vergilius nullius disciplinæ expers, & per omnia beatos exprimere volens,* ait: *O ter quaterq; beati* Hactenus Macrobius, cuius sententiæ astipulatur Tibullus illo versu:

O mihi felicem terq; quaterq; diem.

qui quidem versiculus non secus a Tibullo pronuntiatus est, quam a Vergilio:

O terque quaterque beati. quod æmulatus est, vt opinor, Syllius, sic scribens:

Felix, o terque quaterque.

Frater. Non me prætcrit, Strabonem enarrantem illud Homericum: *Terq; die reuomit*, scribere, quod talis superlatio ab omnibus vsurpatur, vnde Homerus ait, *ter beati Danai, ter exorabiles, & terq; quaterque beati.* Hæc ille. Quibus cum ad Macrobii sententiam nihil addiderit, præter duos versus Tibulli, Syllíique, tam mihi ipse hallucinari videtur, quam Macrobius id Vergilio hoc in loco tribuisse, quod ei nunquam venerit in mentem. Hinc non dubito multo meliorem esse Seruii, quam Macrobii, Beroaldique expositionem: non quin tantam fuisse Maronis excellentiam autumem, quantam nō hæ nugæ, nihiliq; verborum pensitatiunculæ, sed infinitæ aliæ virtutes ostendāt, sed quod magis poetice ab eo in iis versibus *terq; quaterque* prolatum credam, quam vt septenarium numerum perfectissimum esse pro certo habens,

id innuere voluerit, quod Macrobius ariolatur. Atqui idem in 4. de Didone moritura loquens, his vocibus eodem modo vsus est.

Terq; quaterq; manu pectus percussa decorum.

An perfectissimum numerum hic data opera positum dicemus? an potius, vt censet Seruius, *finitum pro infinito*? Quid alii Poetæ? nonne hac locutione eadem ratione sæpissime vtuntur? Propertius porro in 3. Elegiarum libro ita canit:

Tu Petum ad Pharios tendentem linteaportus,
Obruis insane terque quaterque mari.

Nuncquid hic Poeta perfectissime, hoc est septies obrutum in mari Petum sentiebat? An non satis superq; fuerat, semel obruii exstinctum fuisse? Ouidius in primo Fastorum:

Occupat Alcides, adductaq; claua trinodis
Ter quater aduersi sedit in ore viri,

Et in tertio Amorum:

Hactenus & mouit pictis innixa cothurnis,
Densum Cæsarie terque quaterq; caput.

Et in sexto Metamorphoseos, de Pallade:

Ter quater Idmonia frontem percussit Arachne.

Et in nono:

Dicentem genibusq; manus adhibere parantem,
Corripit Alcides, & terq; quaterq; rotatum
Mittit in Euboicas tormento fortius vndas.

Et in duodecimo:

Ter quater ora viri capulo caua tempora pulsat.

In quibus omnibus an perfectus septenarius numerus sit reciderandus, Macrobius, Beroaldusq; viderint. Horatius quoq; secundo Sermonum ita scribit:

Tu ne mihi dominus, rerum imperiis hominumq;
Tot tantisq; minor? quem ter vindicta, quaterq;
Imposita, haud vnquam misera formidine primet

Sed quid exemplis opus est, cum nusquam plura adduci valeant? Quid? si non *ter quater*, sed *bis terq;* proferant Poetæ, an numerum ordinem respiciemus? an non potius numerum finitum pro infinito positum affirmabimus? Ouidius in quarto Metamorphoseos, de Athamante:

Et parua Learchum
Brachia tendentem rapit, & bis terq; per auras
More rotat funda.

Quid fit ter tantum? vt Vergilius in 3 Æneidos,

Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere,
Ter spumam elisam, & rorantia vidimus astra.

Mitum est, si aduerbii hic proprietatem quæramus, atque numerum Troianos a fluctibus modo in altum elatos: modo

imum demissos somniemus. Cui simile est illud eiusdem de Didone in quarto:

Ter sese attollens, cubitoq; innixa leuauit,
Ter reuoluta thoro est

Et Ouidii in quarto de Ponto:

Nec potest infestis conferre Carybdin Achaïs,
Ter licet epotum, ter vomat ille fretum.

Quid vero nisi hanc vocem ponant, num minus infinitum numerum designabunt? At cum Helenus Æneam ita monet:

Vnum illud tibi nate Dea, praq; omnibus vnum
Edicam, & repetens iterumque iterumq; monebo,
Iunonis magnæ primum prece numen adora.

Nimis frigide de re maximi momenti egisset, si verborum significatum, & non potius Vergilii sensum expendamus. Idem aliis verbis sibi volebat Ouidius, cum in tertio Tristium ita quereretur:

O quater, & quoties non est numerare, beatum,
Non interdicta cui licet vrbe frui.

Sunt hæc poetica, & a tam leui coniectura longissime absunt, quemadmodum & Horatianum illud:

Felices ter & amplius
Quos irrupta tenet copula, nec malis
Diuulsus querimoniis
Suprema citius soluet amor die.

Quod si quis huiusmodi locutiones data opera a Poetis fuisse vsurpatas, cum Macrobio ac Beroaldo obstinate iuret, ita quidem vt præfinitum tantum numerum designent, pessime cum oratoribus, historicisque, apud quos hæ formulæ non sunt in vsu, agi concedet, neque eos idem, quod Poetas facile effetre posse fatebitur. Quamuis, vt dixi, nihil minus quam huiusmodi nugas Poetæ obseruarint, nisi forte cum apud Homerum, Menelai cum Hectore pugnantis.

Ἔιφος ἀμφοτέηλεν Τελχδά τε καὶ πλευρὰς διαμπερὲς ἴκτινι χαλκός,

aut cum Vlyssis nauium vela:

Τελχδά τε καὶ πλευρὰς διὰ ἴσχιον ἶς ἀνέμοιο,

numerorum proprietatem seruatam ariolemur. Neq; tamen negarim, poetas proprie huiusmodi voces aliquando posuisse, cum defunctorum manes, ter tantum post solemnia eis exhibita vocarentur.

Vnde & Vergilianum illud in 7. Æneidos.

Tunc egomet tumulum Rhœteo in littore inanem
Constituo, & magna manes ter voce vocaui

Et Homeri in nono Odysseæ,

Οὐδ' ἄρα σεσσάμενον υἷες κίον ἀμφιέλισσαι,
Πρίν τινα τῶν δειλῶν ἑπέων τελέσ ἔκφατον αὐσαι,
Οἳ δὴ τὸν τρὶς ἔπειτα κυκήσιον ἰαχόντες

Nam & in magicis rebus plurimum valere certum numerum, ac ternarium præsertim, veteres existimasse videmus. Quapropter Vergilius in Pharmaceutria ita scripsit:

Terna tibi hæc primum triplici diuersa colore
Licia circundo, terq; hæc altaria circum
Effigiem duco, numero Deus impare gaudet.

Et mox: *Necte tribus nodis ternos Amarylli colores.*

Ouidius autem in secundo Fastorum, quædam mutæ iuturnæ sacra describens:

Ecce anus in mediis residens annosa puellis,
Sacra facit tacite, nec tamen ipsa tacet.
Et digitis tria thura tribus sub limine ponit,
Qua breuis occultum mus sibi fecit iter.
Tum cantata tenet cum fusco licia plumbo,
Et septem nigras versat in ore fabas.

Sed & Plinius libro vigesimo octauo, de inguinum remedijs loquens, non tantum septenum, sed nouenum etiam numerum ad ea plurimum valuisse testatur, his verbis: *Inguinibus medentur aliqui, licium tela detractum alligantes nouenis septenisve nodis, ad singulos nominantes viduam aliquam, atque ita inguina adligantes licio.* Varro ter nouenum contra pedum dolores in vsu fuisse recenset, primo de re rustica libro ita scribens: *Dicsodus*, inquit Fundanius, *nam malo de meis pedibus audire, quam quemadmodum pedes betaceos seri oporteat. Stolo subridens, dicam, inquis, eadem quibus ille verbis scripsit, valent qua tam audiui, cum horum pedes dolore cœpissent, qui tui meminisset, ei mederi posse: Ego memini medere meis pedibus, terra pestem teneto, Salus hic maneto in meis pedibus. Hoc ter nouies cantare iubet, terram tangere, despuere, ieiunum cantare.* Sed vt in his & similibus proprie numeri positi sunt, ita in aliis locis, quæ superius recitauimus, minus frigidius, quam veram proprietatem, vt sentit Beroaldus, intelligere: alioqui cum senarius numerus perfectissimus sit, nunquam tamen quod sciam eo pacto a Poetis, quo ternarius, septenarius que, vt vidimus, positus est. De senario sane Augustinus libro decimo de Ciuitate Dei ita scribit: *Numerus quippe senarius primo completur suis partibus, id est, sexta sui parte, & tertia & dimidia, quæ sunt vnũ & duo & tria, quæ in summã ducta a sex finiunt. Partium tem in hac consideratione numerorum illæ intelligendæ sunt, quæ ita fiant dici potest, sicut dimidia tertia, quarta, & deinceps aliæ numero denominatæ. Neq; n.* (exẽpli gratia) *quia in nouenario numero quaternarius pars aliqua eius est, ideo dici potest, quota eius sit. Vnitatem potest, nam nona eius est: & tria potest, nam tertia eius est. Coniuncta vero ista duæ partes, eius nona scilicet, atque tertia, id est, nouem & tria, longe sunt a tota summa eius quod est nouẽ. Itemq; nouenario quaternarius est aliqua pars eius, sed quota si dicino potest, non*

autem potest nam decima pars eius est: habet & quintam, quæ sunt duo: habet & dimidiam, quæ sunt quinque. Sed hæ tres partes, eius decima, & quinta, & dimidia, id est, vnum & duo, & quinq; simul ductæ non complent decem, sunt enim octo. Duodenarii vero partes numeri, in summam ductæ transeunt eum, habet enim duodecimam, quod est vnum: habet sextam, quæ sunt duo: habet & quartam, quæ sunt tria: habet tertiam, quæ sunt quatuor: habet & dimidiam, quæ sunt sex. Vnum autem & duo & tria & quatuor & sex, non duodecim, sed amplius, id est sedecim fiunt. Hoc breuiter commemorandum putaui, ad commendandam senarii numeri perfectionem, qui primus vt dixi, partibus suis in summam redactis ipse perficitur, in quo perfecit Deus opera. In sequenti quoque capite idem de septenario sic ait: *De septenarii porro numeri perfectione dici quidem plura possunt, sed liber iste iam prolixus est, & vereor ne occasione conperta scientiolam nostram, leuiter magis quam vtiliter tactare velle videamur. Habenda est itaque ratio moderationis atque grauitatis, ne forte cum de numero multum loquimur, mensuram & pondus negligere iudicemur. Hoc itaque satis sit admonere, quod totus impar primus numerus ternarius est, totus par quaternarius, ex quibus duobus septenarius constat. Ideo pro vniuerso sæpe ponitur, sicut est:* Septies cadet iustus, & resurget, *id est, quotiescunque ceciderit, non peribit: quod non de iniquitatibus, sed de tribulationibus ad humilitatem perducentibus intelligi voluit. Et:* Septies in die laudabo te, *quod alibi alio modo dictum est,* Semper laus eius in ore meo. *Et multa huiusmodi in diuinis auctoritatibus reperiuntur, in quibus septenarius numerus, vt dixi, pro vniuersitate vniuersitate poni solet.*

Declaratus Vergilii locus, & de verbo Maturo, contra Macrobium ac Beroaldum.

CAPVT XI.

NOn multo post in eodem libro, ex Neptuni persona ita scribit Vergilius:

Maturate fugam.

Cuius verbi significationem docens Seruius, sic inquit: Maturate, *cum maturitate*, id est, *cum tranquillitate discedite, quomodo dicimus*, matura iracundiam tuam, *id est mitiga, perniciosum enim Troianis est*, si maturent fugam, *hoc est, si accelerent. Hæc Seruius.* Philippus vero Beroaldus: *Insulsa, inquit, mediusfidius hæc est expositio, tanquam* maturitas *significet* tranquillitatem, *& maturare* tranquillum facere. *Magis itaque Macrobio credendum, qui in Sexto Saturnaliorum illud Vergilianum declarans, sic scribit:* Maturum est, quod neque citius, neque serius, sed medium quiddam, & temperatum est. *Et paulo post:* Sic ergo & Vergilius inducit Neptunū, discessum ventis imperantem, vt & tam cito discedant, tanquam fugiant, & tamen flandi mediocritatem in regressu teneant:

tanquam mature, id est, temperate abeuntes. *Apud Gellium error est elegantissimum, quo quid* mature, *& maturare significet, abunde monstratur, cuius verba mutuatus est Macrobius.* Hactenus Beroaldus, quem ego egregie falli, neque tamen elegantissimum Gellii quod citat caput, cum hæc scriberet, legisse opinor. Diffusius enim verbi *maturo* significatum docuisset, Seruium vt nimis concilum, breuitatiq; studentem vbiq; reprehendens. Itaq; quod Macrobius verbum illud exposuerit, vt *maturum sit, quod neque citius, neq; serius, sed temperate fiat*, idem sibi voluit, quod & Seruius: qui cum *maturare cum tranquillitate discedere* interpretabatur, non aliud fieri volebat, quam vt neque citius venti, neque serius discederent, siquidem tranquillitatis proprietas lentiorem forte, remissioremq; actum denoret, quamobrem & Beroaldi nota recte cessabit. Quod si cum Seruio non sit hoc loco sentiendum, alium esse eius vocis seruandæ arbitror, vt *maturate* idem significet quod *celerate*. Minatur enim Neptunus cum ventis, tum ipsi Æolo: quorsum & illa:

Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
Iam cœlum, terramq meo sine numine venti
Miscere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego. Et:
Regiq; hæc dicite vestro,
Non illi imperium pelagi, sæuumq; tridentem,
Sed mihi sorte datum, tenet ille immania saxa,
Vestras Eure domos, illa se iactet in aula
Æolus, & clauso ventorum carcere regnet.

Obsecrare igitur ventos videretur Neptunus, non eis, prout licet seuere imperare, si ita eos discedere vellet, vt se præsente Troianis nihil afferrent incommodi: & cum Iouis fratrem flocci facerent venti, si discedentes, eos perdidissent, quorum causa ille aquora placare, ac solem reducere constituisset. Proinde sit ergo Neptuni maiestate, non ventorum discessum verbis mitigare, sed imminanter eos celeriterque proprio regno excedere iubere. Accipe nouum hoc eius verbi, inauditumque significatum puto, & audiat quid de eo in decimo Noctium Atticarum scribat Aulus Gellius. *Maturare*, ait, *nunc significat* propere, *& cito, contrarius verbi sententiam, aliud enim est* mature, *quam quod dicitur* propere. Et inferius: *Quoniam autem id quod non segniter fiebat, matura fieri dicebatur, progressa plurimum verbi significatio est & iam quod* non segnius, *sed festinantius fit, id* fieri mature *dicitur, quando ea quæ prater sui temporis modum properata sunt, immaturius dicuntur.* Macrobius sane, vt in aliis plerisque, Neptuni tantum verba Gellio furatus est, aliasque eius vocis significationes omisit. Ceterum quod contra ipsius verbi sententiam *festinare* significet, vt sentit Gellius, patum ad rem facit, dum frequentissime ab optimis auctoribus id verbum pro *festinare* positum esse constat probatu

probem. Terentius in Heautontimorumeno: *Scimus quid nunc te facere volo? quod sensisti illos me incipere fallere, id vt maturent facere.* Loquitur autem Menedemus, reuersum a militia gnatum Clitiam quamprimum videre cupiens. Cæsar primo commentario de bello Gallico: *Quibus rebus Cæsar vehementer commotus, maturandum sibi existimauit, ne si noua manus Sueuorum cum veteribus copiis Ariouisti se coniunxisset, minus facile resisti posset. Itaque refumentaria quam celerrime potuit comparata, magnis itineribus ad Ariouistum contendit* Liuius libro vigesimo nono ab Vrbe condita: *Quod nisi omni vi perficere maturasset, bellantem eum cum Ætolis Pub. Sempronius proconsul successor imperii missus Sulpitio cum decem millibus peditum, & mille equitibus, & triginta quinque rostratis nauibus, haud paruum momentum ad opem ferendam sociis, oppressisset.* Idem libro trigesimo septimo: *Profectus, cum quantum accelerare poterat, maturasset ad portum, quem Megisten vocant progressos consequitur.* Et trigesimonono: *Sed defectionis auctores, quorum in manu res erat, in secreto consultantes, omnes ad necem eius consentiebant, sed vtrum maturarent, an different, ambigebant.* Sallustius in Catilina: *Quæ quidem res mihi in primis videtur fuisse caussa facinoris maturandi.* Hinc compositum *admaturo*, summam itidem denotat celeritatem. Cæsar libro sexto de bello Gallico: *Etsi multis iam rebus perfidiam Heduorum Cæsar perspectam habebat, atque horum discessu admaturari defectionem ciuitatis existimabat: tamen retinendos eos non censuit, ne aut inferre iniuriam videretur, aut dare timoris aliquam suspicionem.* Participium quoque a *maturo* deductum, celeritatem non minus significat. Sallustius in Iugurthino: *Legati in Africam maturantes veniunt.* Et, *maturatum iter*: hoc est, *properanter factum.* Liuius libro XXXII. *Hoc consilium per multos dies agitanti nuntius venit, Titum Quintium consulem factum, sortitumque prouinciam Macedoniam, maturato itinere iam Coreyram traiecisse. Mature*, autem pro *celeriter* persæpe capitur. Terentius in Eunucho: *Fac ita vt iussi, deducantur isti. Faciam. At diligenter. Fiet. At mature. Fiet.* Ridiculum esset, si sui ipsius impotens Phædria, ac Thrasonis rualis, eunuchum virginemque ad Thaidem cum maturitate, hoc est neque serius, neque celerius deduci vellet. Cicero pro Murena: *Vigilas tu de nocte, vt tuis consultoribus respondeas: ille, vt quo contendit, mature cum exercitu perueniat.* Cato de Re rustica: *Opera omnia mature confectas, nam res rustica sic est, si vnam rem sero feceris, omnia opera sero facies.* Sallustius in Catilina: *Nam & priusquam incipias consulto, & vbi consulueris mature facto opus.* Et in Iugurthino: *Bomilcar mature regis mandata exsequitur.* Et *maturius*, celerius. Idem in eodem opere: *Itaque tempus ad vtramque rem decernitur, sed maturius ad pecuniam distribuendam.* Liuius libro quadragesimo: *Per eosdem dies ex literis Auli Terentii propratoris cogni-*

tum, Publium Sempronium in vlteriore Hispania, cum plus annum ager fuisset, mortuum esse: eo maturius in Hispaniam Praetoru iussi proficisci. Cæsar primo de bello Gallico: *Cæsar vna æstate duobus maximis bellis confectis, maturius paulo quam tempus anni postulabat, in hyberna in Sequanos exercitum deduxit.* Et *maturrime*, celerrime. Cicero libro tertio de Oratore: *Quippe qui omnium maturrime ad publicas causas accesserim. Maturate* quoque, idem quod & *matura* significat. Liuius lib. XXXII. *A Malea iussis ceteris quantum possent maturate sequi, ipse tribus quinqueremibus expeditis Pyraeum praecepit.* Et trigesimo nono: *Literis de morte Propratoris recitatis, Senatus censuit mittendum, qui ad Lunae portum C. Calpurnium Praetorem consequeratur, nuntiaretque Senatum equis censere, ne sine imperio prouincia esset, maturate eum proficisci.* Et *maturato opus est*, celeritatem denotat. Idem Liuius libro vigesimo quarto: *Sed quod cunctabant, non quam maturato opus erat, gnauiter expediebant. Maturum* quandoque non pro *temperato*, sed pro *magno ac vehementi* ponitur. Vergilius in tertio Georgicorum:

Glebasq; iacentes
Puluerulenta coquat maturis solibus æstas.

Quem locum enarrans Seruius, sic ait: Maturis *autem* solibus, *id est vehementer feruidis, magnis.* Non est ergo dubitandum, quin si Seruii expositionem reiicimus, eodem sane redeuntem, quo Macrobii Beroaldique per diuersa verba interpretatio, *maturati, pro celerate* sit accipiendum. Sed de hac re multa.

Recte a Seruio contra Beroaldi sententiam tristem pro seuero in Vergiliano carmine positum dici.

CAPVT XII.

EIusdem Vergilii sunt hi versus in sexto Æneidos:

Vestibulum ante ipsum, primisque in faucibus Orci,
Luctus & vltrices posuere cubilia curæ,
Pallentesq; habitant morbi, tristisque senectus.

Tristis senectus, inquit Seruius, *seuera, quæ gignit seueritatem.* Cicero: *Iudex tristis & integer.* Beroaldus autem: *Ego, ait, potius existimem* tristis, *id est* querula, & morosa, *namque Poeta volait ejusmodi demonstrare, qualis sit conditio senectutis. Sunt autem senes, vt scribit Cicero in Catone, & testatur Seneca, morosi & anxii, & querulo ac difficiles, quod etiam diligentissime expressit Horatius in Arte Poetica senilis mores describens:*

Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, censor, castigatorque minorum.

Vergilium (vt arbitror) imitatus est Sillius illo versu:

Curaq; insidiaq;, atq; hinc queribunda senectus.

Nam a Silio senectus dicitur queribunda, *quasi plena querimoniarum, quomodo a Vergilio* tristis *nuncupatur: & ab Horatio in carminibus* morosa, *ob varios scilicet ac difficiles mores, quibus senes*

obnoxii queruli senes. Hæc Philippus Beroaldus: quem alibi non iniuria multa in medium testimonia adducere diximus, parũ comprobent ne id de quo agit considerantẽ. An si Horatii in Arte Poetica versus intellexisset, Seruium reprehenderet? Quid sibi aliud illa verba volũt, *difficilis, querulus, actꝰ temporis laudator spretor, minorum censor, castigatorq;*, quam senes omnes seruos esse? An querulî sunt, quod stomachi, aut laterum dolorem patiantur? an nõ potius, quod eorum quæ ipsi in iuuentute commiserunt, obliti, ideo queruntur, quia omnia secus a filiis, aut etiam neporibus fieri videnr, quam æquo ipsi animo tolerare queant? Huc sane spectant eiusdem Horatii & illi versus:

Multa senem circumueniunt incommoda, vel quod
Quærit, & inuentꝰ miser abstinet ac timet vti,
Vel quod res omnes tarde gelideq; ministrat,
Dilator, spe longus, iners, auidusq; futuri.

A quibus conditionibus plurimum absunt puerorum, iuuenum, virorumque mores, quod superius absolute descripsit. Quid Propertius? nonne duros senes vocat?

Ista senes licet accusent conuuia duri,
Nos modo propositum vita teramus iter. At Catullus:
Viuamus mea Lesbia, atque amemus
Rumoresque senum severiorum
Omnes vnius æstimemus assis.

Sit igitur verissima Seruii expositio, & Beroaldum in malam rem abigamus, cum nullum sit in senectute vitium seueritate intolerabilius. Quod si quis ambigat, *tristiane seuerum* significet, accipiat præter M. Tullii locum a Seruio adductum, & Titi Liuii testimonia, qui primo libro ab Vrbe condita de Numa Pompilio loquens, ita inquit: *Suopte igitur ingenio temperatum animum virtutibus fuisse opinor magis, institutumque non tum peregrinis artibus, quam disciplina tetrica ac tristi veterum Sabinorum, quo genere nullum quondam incorruptius fuit,* An *tristem Sabinorum disciplinam*, hoc est, querulam dicemus? an non seueram potius? Atqui Vergilius in octauo Æneidos de Sabinis sic ait:

Nec procul hinc Romam, & raptas sine more Sabinas,
Concessu cuncta magnis Circensibus actis
Addiderat, subitoq; nouum consurgere bellum
Romulidu, Tatioq; seni, Curibusq; severis.

Idem quoque Liuius libro trigesimo nono de Catone loquens: *Hunc sicut in omni vita, ita tunc petentem premebat nobilitas. Coierant apud Prætorem L. Flaccum, qui collega in consulatu fuerat, candidati omnes, ad deiciendum honore eum, non solum vt ipsi petitu adspiceretur, nec quia indignabantur nouum hominem censorem videre, sed etiam quod tristẽ censuram, perculsa fama, multorum fama, & ab eo & a plerisque, & laudandi cupido expectabant.* Et inferius de eodem Catone: *In consibus quoq; accipiendis tristia &*

aspera in omnes censura fuit. Ouidius libro decimoquinto Metamorphoseos:

Tunc quoque sic dicta est sententia tristis, & omnis
Calculus immittem dimittitur ater in vrnam.

Eidem Verg de Charonte:

Nauita sed tristis, nunc hos, nunc accipit illos,
At alios longe summotos arcet arena. De quo prius dixerat:
Portitor has horrendus aquas, & flumina seruat,
Terribili squallore Charon. Et,
Iam senior, sed cruda Deo, viridisque senectus.

Diffusius proinde de *vris* scribat Beroaldus, quos cum Seruius bones agrestes esse tradat, ipse non modo, quæ de eis perhibent Plinius, Cæsar, ac Solinus, de more proferat, sed ad magnum etiam Albertum confugiat, Seruiumque vnica a se, eaque nihil coaxmne superari credat. Heus lepide interpres: An etiam cum Seruium concisum, mutilatumque tuis non satisfacere auribus prædicas, Albertum magnum nominas? An eius auctoritati, si vt antea vixit, ita post floruisset, aliquid Seruius erat delaturus? Habuit magnum scriptorum delectum: cum tu ex Isidoro, Albertoq; Magno insulsa, inuenustaq; scripta contexis. *Tristis* quoq; præter vulgare significatum, pro *amaro* quandoque accipitur. Vergilius Georgicis:

Tristisq; lupini
Sustuleris fragiles calamos, syluamq; sonantem.

Ouidius libro tertio de Ponto:

Tristia per vacuos horrent absinthia campos,
Conueniensque suo messis amara loco est.

Et inferius eodem libro:

Tristia deformes pariunt absinthia campi,
Terraq; de fructu, quam sit amara, docet.

Quomodo Sophocleus cothurnus apud Maronem sit capiendus, cum Beroaldi censuram.

CAPVT XIII.

SVnt & Vergilii hi quoque versus ex Pharmaceutria, ad Augustum Cæsarem:

En erit, vt liceat totum mihi ferre per orbem,
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno.

Quos explicans Seruius, ita scribit: *Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno: ac si diceret. Quanquam impar sit ingenium tuum dibus tuis, nam tua laudes merentur exprimi Sophocleo tantum cothurno. Sophocles autem tragœdiographus fuit altisonus. At Beroaldus sic: Ego opinor eo versu a Vergilio laudari carmina Cæsaris Augusti, qui floruit in Poetica: qui, vt auctor est Tranquillus, reliquit librum hexametris versibus conscriptum, cuius titulus est Sicilia & bellū Epigrāmatum: præterea tragœdiam* Aiacem *exorsus est magno impetu. Volens igitur Poeta laudare tragicū Augusti prema, sylvam grauio*

grãdiloquum, dixit illius carmina digna esse Sophocleo cothurno, *id est, stylo & sublimitate, qua vsus est Sophocles in tragœdiis scribitandis. Fuit enim apud Græcos haud dubie princeps tragici poematis, quod etiam memorat Plinius in septimo libro. Hinc etiam in honorem Augusti a Poeta dictum est,*

Atq; hanc sine tempora circum
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.

Tanquam Augustus hederacea corona, hoc est Poetica, non minus coronari mereatur, quam laurea, hoc est, triumphali. Celebratur a Macrobio atq; Tranquillo iocus Augusti: qui cum interrogaretur, quid ageret Ajax tragœdia, quam, quod dissiluisset, ipse deseuerat: respondit, Aiacem suum in spongiam incubuisse. Audiui qui dicerent se vidisse poema Sophoclis, ab Augusto donatũ Romana lingua. Quod si verum est, poterit commodissime ad id etiam referri carmen Maronianum. Sed nimis ridiculus est Beroaldus, nec vllo ingenii acumine admodum valuit, Quid enim est eius commentatiuncula absurdius? quid ineptius? Quod si qua in eo non iudicii, sed sanitatis scintilla fuisset, Seruii sententiæ, quæ verissima est, subscribere minime dubitasset. Siquidem cum Poeta Augusti *carmina Sophocleo cothurno digna* per orbem ferri optat, non de iis quæ Augustus scripserat, intelligit, sed de illis, quæ de Augusto erant scribenda. Cuius gesta, quoniam amplissima erant, nimirum grãdiloquum carmen exigebant. An, obsecro te Beroalde, maiori laudi Augusto futurum erat, si ipse alte scripsisset, quam si alii fortia eius facta, heroico, hoc est, amplissimo carmine, quoue commodissime scribi possint, vt inquit Horatius,

Res gestæ regumq;, ducumq;, & tristia bella, cecinissent? Atqui eius bella efferebat Verg. cum ita scriberet.

Tu mihi seu magni superas iam saxa Timaui
Sine oram Illyrici legis aquoris, en erit vnquam
Illa dies, mihi cum liceat tua dicere facta?

Cum igitur Bucolica eo tempore componere Verg. nõ ab re diem optat, qua Augusti laudes Homerico numero celebret, quod & in tertio Georgicorum aperte pollicetur, cum ait:

Mox tamen ardentis accingar dicere pugnas
Cæsaris, & nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar.

Nam quod *tua carmina* dixit, de te scripta, ac tibi accepta referenda subintelligis, quemadmodum & ipse paulo post,

A te principium, tibi desinet: accipe iussis
Carmina cœpta tuis. Et alibi, *Non iniussa cano.*

Iam quæ de eius carminibus, & de Aiace in primis cõiicit Beroaldus, quã sunt friuola? Non animaduertit hic noster luscioſus, irrisum videri potuisse a Vergilio principem, si eius tragœdiam, quam nõ succedente stylo aboleuit, ad Sophoclis altitudinem extulisset:

quanquam non satis liquet, ad id poematis genus auspicatus fuisset Augustus, cum Vergilius iuuenis admodum Bucolica conscriberet. Facessat icaque tam futilis expositio, versusque illos,

Atq; hanc sine tempora circum
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.

Hoc modo exponendos esse discat Beroaldus, vt inter egregias Augusti laudes sit & hæc non postrema, quod eius beneficio Verg. primum inter Latinos locum occuparit. Frigent enim vates, nisi a principibus foueantur. Quo & Martialem allusisse crediderim, cum ait, *Sint Mecœnates, non deerunt Flacce Marones.* Cumque Vergilius Sophoclem nominarit, non ideo factum reor, quod cum Euripidi anteponere voluerit: sed quia id nomen heroico metro melius conuenitet. Cui & simile est Propertianum illud ad Lynceum Poetam,

Desine & Aeschyleo componere verba cothurno.

Non Aeschylum scilicet, quasi aliis præstantiorem nominauit Propertius, quem rudem in pleriſque & incompositum fuisse scimus, vt cuius fabulas in certamen correctas deferre posterioribus Poetis permiserint Athenienses, sed quod ab eius nomine deductum nomen, versu recte clauderetur. An cum Horatius de Rom. populo sic inquit,

Seruus enim Graecis admouit lumina chartis,
Et post Punica bella quietus quærere cœpit
Quid Sophocles, quid Thespis, & Aeschylus vtile ferrent.

Ideirco Euripidem non nominauit, quod vel Thespi eum, vel Aeschylo duxerit postponendum? Hoc ne ipse quidem Beroaldus persomnum affirmaret. At Plinium 7. nat. hist. libr. Sophocli palmam de Tragico deferentem citat, cuius hæc sunt verba: *Sophocles tragici cothurni principem defunctum sepeliri Liber pater iussit.* Cur M. etiam Cic. Plin. multo melioris in oratore testimonium præterm isit? quod est: *Non enim in Poetis Homero fere locus est, (vt de Graecis loquar) aut Archilocho, aut Sophocli, aut Pindaro, sed horum vel secundis, vel etiam infra secundos. Nam Aristophanis hac in re iudicio stetit faciendum, quod veteris comœdiæ scriptor, quo genere nullius vnquam neq; mordacius neq; in scribendo liberius fuit, non Euripidem modo, sed ipsum Sophoclem, ac Socratem, etiam deriserit.* Verum nimis audax, ne dicam temerarius fuit Beroaldus, qui suum hac in re iudicium interposuerit. Enimuero Sophocline hæc palma, an Euripidi sit deferenda, *Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est.* Crantor certe Solensis, egregius Philosophus, præ ceteris omnibus Poetis Homerũ, Euripidemq; admirabatur, operosum, industriumque plenũ esse, seruata proprietate tragicę cum misericordię simul affectu scribere asseueras. Et Cic. Q. Tironi de Euripide scribés ait, ψυχῶν ἐμπίπλησι καὶ πολεμιώτατός ἐστιν, inquit, *Euripides: cui tu quantum credas nescio. Ego certe singulos eius versus, singula testimonia puto.*

Fabius

Fabius quoq; Quint. vel ex profecto scriptorū censor, hanc litem dirimere non ausus est, quamuis in decimo de Tragœdia loquens, his verbis rem attingat: *Sed longe clarius illustrauerunt hoc opus Sophocles, atq; Euripides: quorum in dispari dicendi via, uter sit Poeta melior, inter plurimos quaritur. Id q; ego sane, quoniam ad præsentem materiam nihil pertinet, in iudicatum relinquo. Illud quidem nemo nō fateatur necesse est, iis qui se ad agendum comparant, vtiliorem longe Euripidem fore. Nam is sermone, quo ipsum reprehendunt, quibus grauitas, & cothurnus, & sonus Sophoclis videtur esse sublimior, magis accedit oratorio generi, & sententiis densus, & in iis quæ a sapientibus tradita sunt, pene ipsis par, & in dicendo atq; in respondendo cuilibet eorum qui fuerunt in foro diserti comparandus. In affectibus vero cum omnib. mirus, tum in iis qui miseratione constant facile præcipuus, vt sæpe testatur & eum secutus, quanquam in diuerso opere, Menander.* Hæc Fabius. Illud miror, Beroaldo quoq; Sophoclis poema Latinitati ab Augusto fuisse donatū persuaderi potuisse, cum de ea re nulla fiat ab historicis mentio, ne a Tranquillo quidem, singula quantumuis minuta cum omnium Cæsarum, tum Augusti facta dictaque diligentissime exsequente.

Qua messis apud Verg. bis solem, bis frigora sentiat: contra Probum, Beroaldumq;. CAPVT XIV.

ILla seges, ait Vergilius, *demum votis respondet auari,*
Agricolæ, bis qua solem, bis frigora sensit. Hosce versus Seruius sic enarrat: *Bis qua solem, bis frigora sensit.*) *Qua bis & diurū & nocti um sentit frigora. Per quod duplicem ostendit arationem, vernalē & autumnalem. Nec enim ad tempora æstatis vel hyemis referre possumus; quod ait* Bis solem, bis frigora: *quia non sunt in Italia eo anno duæ æstates, & duæ hyemes, sicut Geometra dicunt in quadam parte India, in Insula Tabrobana.* Phil. autem Beroaldus: *Potior*, inquit, *apud me est auctoritas Plin. Verg. versum secum quam Seruius interpretatur, in decimo octauo sic scribens: Quarto seri sulco Verg. existimatur voluisse, cum dixit optimam esse segetem, qua bis solem, bis frigora sensisset. Futilis est mehercle Seruii interpretatio, de calore diurno, & frigore nocturno: cum Poeta loquatur de sole æstiuo, & frigoribus hybernis.* Et Probus Grāmaticus mihi videtur elegantius atq; eruditius enodasse nodū Maronianum, scribens Poetam loqui de agro, *quem* noualem *vocamus, qui sub exitum hyemis, hoc est, initio veris proscinditur: & ita æstate, qua sequitur, siccatur: deinde sub introitum hyemis semente facta, sequenti æstate reddit fructum. Et ita bis sentit frigus, semel ante æstatem deficiente hyeme, initio veris, iterum post sementem. bis solem, semel æstate qua cessat, iterum qua fructū refert.* Hic sane locus, si non alium in medium adduxissem, quales sint omnes Beroaldi annotationes, plane indicat. Cū enim a se ne verbū quidem proferat, alienam non gloriam, sed gloriæ pusillum fumum venditat. At quam est lubricus? quam inconstans? Plin. 4 *sulco*, ex Verg. præcepto serendū esse docentē citat. Si recte Plinius, cur Probi senten-

tiam subiungis? Vtinam tam cæritus non esses: aut cur Probi melior sit, quam Seruii enarratio, ostenderes. A quo si discedimus, vt Plinii, Probique pace dixerim, neutrum eorum verum Poetæ sensum attigisse opinor. Quod enim de *quarto sulco* tradit Plinius, nimis mihi Vergilianum præceptum restringere videtur: quarta siquidem aratio feracissimas etiam, maximeq; pingues terras delassaret. Quid? si minus fœcundæ fuerint, nonne

Sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco?

Quod si præcedenti anno aratio nonnunquam fiat, vt Probus commentatur, quomodo campum situ durescere patiemur? Et Probi quidem sententia, nullo pacto vera esse potest. Si enim sub hyemis exitum terram proscindamus, iam frigus non sentiet, quod hyems non ver dare solet. Ego sane si Plinio grauissimo scriptori (nam Probum nihil moror) iuuenem refragari fas est, semel tantum in anno frigus, semelque calorem esse interpretor. Quamobrem cum Vergilius agros altero anno seri, altero vacuos esse debere vellet, eam segetem, hoc est, eum agrum auari agricolæ vota respõsurum asseruit, qui *bis solem, & bis frigora sensisset*, hoc est, qui altero anno cessaret, altero vero sereretur: qua vnica ratione bis solem, ac bis frigora pati potest. Huc namque spectat & præceptum illud,

Alternis idem tonsas cessare nouales,
Et segnem patiere situ durescere campum.

Quod si forte nimis misere parci fuerint agricolæ, vt plerosque omnes videmus, maleque secum agi arbitrentur, si nihil profuis secundo anno ex cessante agro fructus percipiant, illud addidit,

Aut ibi flaua seres mutato sidere farra,
Vnde prius lætum siliqua quassante legumen,
Aut tenues fœtus vitia tristisq; lupini
Sustuleris fragiles calamos, syluamq; sonantem.

Vt tamen omnino præstare, si ager vacet, intelligeremus, subdidit,

Sed tamen alternis facilis labor.

Quandoquidem cum multa recreandorum agrorum remedia docuisset, intermissionem omnibus præposuit, vnde & eam vbique frequenter iterauit. Hinc elegantissime Ouidius in primo de Ponto,

Quæ nunquam vacuo solita est cessare nouali,
Fructibus assiduis lassa senescit humus.

Quam inepte insulseque Seruius a Beroaldo in sequentium Vergilii carminum enarratione reprehendatur.

CAPVT XV.

PVergilius in 1. Georg. lib. de iis agens, quæ agricolæ festis diebus exercere nulla religione prohibentur, ita scribit,

Sæp

Sæpe oleo tardi costas agitator asselli
Vilibus aut onerat pomis, lapidemq. reuertens
Incusum, aut atra massam picis vrbe reportat.

Horum carminum postremum enarrans Seruius, sic ait: *Massam picis vrbe reportat, aut quia oleum, vel poma portauerat ad vrbem, aut certe ideo reportat, quia pix in agris nascitur, & in vrbe nō distracta in agrum a plerisq; reportatur.* Duplici sensu hunc locum interpretatur Seruius, vel vt qui oleum aut vilia poma in vrbem portasset, incusum lapidem seu picem domum referret: vel si eius verbi *re & porro* compositi proprietatem attentius consideremus, picem quam in vrbem portarit, non distractam reportet, quorum vter sit magis probandus, vix satis dignoscas. Noster tamen Beroaldus, vnica loquacitate cōmendandus, alteram Seruij expositionem dissimulat, alteram stupidissime reiicit. Seruij enim hæc tantum verba in medium adducit: *quia pix in agris nascitur, & in vrbe non distracta reportatur*: quibus hæc ipse subiungit: *Poeta significare volēs vsum picis esse necessarium agricolis, dixit picem eos solitos in vrbe mercari, & ex vrbe in agrum reportare asello dossuario, nō autem exponit Seruius* agricolas picem in vrbem deferre venalem, & reportare non venditam. *Nā si aduertisset diligentius consuetudinem priscorum agricolarum, qui pice ad res quamplurimas vtebantur, dixisset profecto secus, sentētiamq; mutasset. Namq; prisci vtebātur in villa pice potissimum ad vina condienda, vt auctor est Plinius lib. 14.* Pice acrefina condire musta vulgare est. *Et ab eodem ratio redditur condiendi musta aspersu picis*, vt odor vino cōtingat, & saporis acrimonia. *Columella & Palladius picem ad vasa picanda, & quamplurimis in rebus vtilissimā esse tradiderunt. Porcius Cato admonet agricolas*, vt vasa habeant bene picata: *vnde* impicare & oppicare, *quæ significant* pice linere, *verba deriuantur, quibus scriptores rei rusticæ frequenter vtuntur. Hæc & id genus alia in expositione Maronianæ versus ab erudito interprete fuerant referenda, cum illa Seruij enarratio, nec poetā, nec commentatore digna sit.* Quid huic tam loquaciter litigioso dicas, aut facias? Nōne vt Columellam se ac Varronem legisse ostenderet, & mille nugamenta effutiret, Seruii locū peruertit, seu potius mutilum in medium adduxit? Iam quod integre illū recitauimus, quorsum Beroalde præclarū hoc tuarū annotationū caput? Sit pix ad vina, vasa, & si quid præterea est picandū agricolis necessaria, quis negat? An quæso Vlpij, Catonis, Columellæ, Palladiiq; præcepta in sua commentaria non aggessit, picē agricolis minus esse necessariā existimauit? aut eius vsum ab ijs non ad vasa picanda, sed oculos, vt altius dormirent, oblinendos, transferendū putabat? Sed mirū est, q̄ proprie hic rabula rusticorū more expresserit: *Poeta*, inquit, *significare volēs vsum picis agricolis esse necessariū, dixit pice eos solitos in vrbe mercari, & ex vrbe in agrū reportare asello dossuario*: quod si picē nō mercentur, sed vel oleo per-

murẽt, quod vel dono accipiant, an eam reportabunt? Quid quod verbi proprietas facit, vt verior sit ea sententia, quæ a Beroaldo reijcitur, cum eam in agrũ reportent agricolæ, quam prius in vrbem portarint? atque hoc quidem *incuso lapidi* pulcre conueniret. Exagris siquidem saxa incudenda in vrbem portãtur, & inde incudes referuntur, quanquam & hunc veriorem esse poetæ sensum concedere licet, quod prius ascilo reportata, tã multa esse creditur, vt magna non distracta, q̃ ad proprios vsus comparata rus referatur: nisi forte aut picea vasa, aut vina pro picatis picea olim fieri solita sommimus. Verum ꝙ vtroq; modo Vergilianum locũ explicauit Seruius, hæc quæstio de lana caprina videri potest. Ego sane hoc præcipuum esse volui, a Philippo Beroaldo id satis maligne fuisse prætermissum, ꝙ paucis verbis attigerat Seruius, qui tam doctis omnia satisfecit, quam Beroaldus omnes aniculas inani strepitu obruit. Vnum miror, non aliquid ab eo hunc in locum ex Magno Alberto translatum fuisse. Sed is de picis (vt opinor) vsu, auium, herbarum, lapidum, quadrupedumq; miraculis intẽtus, & Iulio Solino ac Plinio mendacior, nihil scriptum reliquit. Sunt igitur omnes Beroaldi annotationes dignæ, quæ cum Iodoci Badii lucubrationibus conferantur. Quod si quid in illo commendare possumus, excellenti eum memoria præditum fuisse nõ diffiteor: licet ingenii, aut iudicii acumine non admodũ sit celebrandus. Idq; nisi ex eius scriptis cordatissimus quisq; colligat, nulla est causa, cur nõ M. Tullio eum cultiorem, candidioremq; exstitisse concedam. Demũ quid Seruii enarrationẽ nec poeta, nec commẽtatore dignã existimet, quorsum pertineat non intelligo, nisi aliquid forte se mirificum in auditum commentũ arbitratur, cũ picẽ agricolis necessariã esse primus (ꝙ sine inuidia sit dictũ) validissimis argumentis ostenderit.

Eiusdem Beroaldi error manifestus.

CAPVT XVI.

NOn tanti erũt mihi posthac omnia Beroaldi scripta, vt eorum vel leuissime sim percursurus, si aliud impudentissimum eius erratum ostendero: quod quidem pro more admisit, dum sermonis brevitatem contemneret, dum parum secum cogitaret, atque hi Vergilii in Georgicis versus:

Quin & caudicibus sectis (mirabile dictu)
Truditur e sicco radix oleagina ligno,

essent a Seruio expositi, cuius hæc sunt verba: *Quin & caudicibus sectis. Caudicib. posuit pro codicib. sicut caule pro colem, sauricepro auricimus. Est autẽ, ꝙ nunc dicit, de olina & myrto: quarũ sicci truncos secamus vsq; ad medullam & terra infossi ex se arbores creant, sine dubio mirũ est.* Hæc Seruius. Beroaldus autem sic: *Dicuntur a Seruio hoc in loco ea, quæ nec vera sunt, nec verisimilia, nec ab vllo scriptore memorata, neq; Vergil. versib. conuenientia. Nãq. poeta alio verbo loquitur de insitione, qua lenigatur falce truncus, & aut inter cortem*

gnumq; inseritur calamus, aut fisso trunco inprimitur medulla, cuius rei tota disciplina tradita est a Columella, lib. 3. a Plinio 18. a Palladio pluribus in locis, & tanta est vis insitionis, vt etiam satiua planta syluestrium radicibus inserantur, natura siccioribus. Aptissima enim est insitis siccitas, vt auctor est Plinius. Inde dictum est a Poeta:

Truditur e sicco radix oleagina trunco:

id est, *oleum inseritur, & radices agens viuiscit etiam in sicco ligno, q̃ est mirabile dictu. Cato præcepit inseri oleas Luna sicca.* His nostri Æac verbis nihil est stultius, nec a vero remotius confingi posse pro certo habeo, vt quibus quid sibi velit, ipse nesciat: ita rem tangit, de qua nulla fit apud scriptores mentio, & Vergilii sensum furiose distrahit, cuius præceptorum ordinem, seu contextum, si diligẽtius expendisset, quã in re manifesta cœcutierit, præclare potuisset dignoscere. At is cum de modis primo a natura datis egisset, quibus omne syluarũ, fruticũ, nemorũq; genus viteret, alios subdidit, quos eadẽ adiuuante natura sibi vsus repererat. Cumq; plãtas alij de nouero matrũ corpore abscindant, sulcisque deponant, hic stirpes in aruo obruat, hic sudes & vallos. aliæ aũt syluarũ (vt eius verbis vtar) pressos propaginis arcus exspectẽt, & viua plantaria sua terra, quæ omnia seruatis arborũ radicib. fieri necesse est, his versus adiunxit:

Nil radicis egent aliæ, summumq; putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin & caudicibus sectis (mirabile dictu)
Truditur e sicco radix oleagina ligno.

Quibus duos itidẽ modos ostendit poeta, vt arbores ẽt sine radice plãtatas, radices emittere intelligamus. Eorũ alter est, vt defectum ex summa ardoris parte ramũ terræ infodiamus: alter verõ, vt e sicco ꝓpemodum oleæ ligno radix trudatur, vbi *sicũ lignum* non est simpliciter accipiendũ, sed *fere sicum*: alioqui aridũ lignum nunq̃ vel radices emittere, vel reuiuiscere, nisi ꝓdigiose potuisse legimus, cuius rei exemplum apud Ouid. in Metam. de Medea traditur, quę nõ Æsonẽ modo iam decrepitum senẽ iuuenilib. annis restituere, sed siccum truncum frondib. vestire valuit. Hæc Verg. præcepta vera esse, nemo est qui nesciat, alterumq; eorũ in multis arborib. fieri solet, alterũ in oleis tantũ, myrtisq;. Neq; vlla ratio aut modus est, qua oleæ felicius proueniant. Quod si ad insitionẽ posterius de oleæ præceptũ deducas, id Vergil. admonuisse fateberis, cuius nullus est agricolis vsus. Si enim eo pacto quo coniicit Beroaldus oleam inseras, non modo seris neporibus, sed vix vltimis posteris vmbram factura crescet, q̃ ab insitione debet esse quam remotissimum, in quibus inesse celeritatem, vel illa ciuidẽ Poetæ carmina indicant:

Aut rursum enodes truncis resecantur, & alte
Finditur in solidum cuneis via, deinde [illegible] es
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exijt ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miratæq; nouas frondes & non sua poma.

Quid quod minime accommodari poterit Vergilij sententiæ ridicula Beroaldi expositio? *Truditur*, inquit, *e sicco radix oleagina ligno: id est, olea inseritur, & radices agens viui scit etiam in sicco ligno, quod est mirabile dictu.* Imo non dictu tantum, sed auditu etiam est mirabile, belle interpres, si immutato rerum naturæque ordine, non arborum radices, sine quibus eæ nullo modo viuere possunt, insitis flagellis vires darent, sed illæ etiam siccę ab exiguo, pusillaque per se vires habente ligno possent excitari. Tunc vere cum Damone dicere licet:

Nunc & oues vltro fugiat lupus, aurea duræ
Mala ferant quercus, narcisso floreat alnus,
Pinguia corticibus sudent electra myrice,
Certent & cygnis vlula. Proinde non alias esse arbores, quæ radicum cum platantur siccitatem æque ac oleæ myrtiq; pati possint, dicamus, quod cum vsus facilime verum esse omnes fateantur, Vergiliano præcepto pulcre conuenit. Nam sectis caudicibus, quos eam arboris partem appellamus, quæ terræ adhæret & si penitus arida extrinsecus appareat oleæ radix, si oleã terræ mandaris, truncum quem penitus arentem arbitrabaris, radices emisisse videbis: quod est sane mirum. Quod & sibi Vergilium voluisse, non ambigo. Cum enim de insitione ageret, enodes truncos resecandos esse præcepit, quod in omnibus oleis (quippe paucæ arbores sunt eis nodosiores) non facile inuenias: in ijs certe quarum radices propemodum essent siccæ, fieri non potest. Id enim vnica retusate contingere, vel pueri facile dignoscunt. Ipse quoque Vergilius, postquam strictim modos vsu repertos percurrit, eodem fere ordine seruato, quod ex eius versibus apparet, de oleis myrtisque præceptum melius explicauit, inquit enim:

Sed truncis oleæ melius, propagine vites
Respondent: Paphiæ solido de robore myrtus.

Non est igitur, quod nusquam hoc legi garriat Beroaldus, de cuius annotationib. ideo aliqua scripsimus, vt cautius ceteri eius lucubrationes examinent, nec protinus quod hic de se pollicetur, ederen animum inducant: cum in eius scriptis primas sibi prouidi dubio vindicent, inanis putidaque iactantia:

Raucaque garrulitas studiumq; inane loquendi.

Quomodo capiendus sit remus, a Vergilio in Misenj sepulcro positus.

CAPVT XVII.

QVid igitur? si tam impudens fuit Beroaldus, an iccirco Seruium, vti Deum quempiam amplectemur? Nequaquam arbitror. Cum de illo, eiusque calumniatore superius loquentes, Seruio in literis excellentiorib. quandoq; lapsos fuisse dixerimus. Ceterũ dum manifesta errata quæritamus, odiosam quãdam in ijs vestigandis superstitionem diligenter vitare debemus: quod in Seruio

uio carpendo non cauit Beroaldus, magis voluminum numero, magnitudinique, quam scriptorum elegantiæ, ingeniique candori proculdubio addictus. Seruius itaq; in aliquibus, quæ a Beroaldo taxata sunt, plane errauit. At in plurimis, vt vidimus, eius obtrectator fœdissime hallucinatus est. Nam illa in erratorum numerum non veniunt, quæ breuiter a Seruio enarrata, multa garrulitate a Beroaldo explicantur: qui in eo etiam malignitatis est accusandus, quod si quando Seruius duobus modis eundem poetæ locum exponit, nullam de altero enarrationis capite mẽtionem faciens, in alterum furiose inuehitur, quasi Seruius non ideo duplicem eiusdem rei sensum aperuerit, vt lectori vtrum mauult, eligere sit liberum. Iam si Beroaldi in eo negotio institutum aliquo pacto esset laudandum, Seruium quidem oscitantiæ arguere merito possemus, quod Vergilianos illos in sexto Æneidos versus interpretans:

Ad pius Æneas ingenti mole sepulcrum
Imposuit, suaq; arma viro, remumq;, tubamq;.

de remo ita scribat: *Remumq; tubamque. quia & bellator, & remex fuerat: licet pessimus etiam solum tubã accipere. Remus enim dicitur lorum, quæ continet tubam.* Cum enim prima expositio verissima sit, altera omnino explodenda videtur, quod Vergilius in ijs versibus Homerum sit imitatus: ac remum nõ aliter, quam ille fecerit, pro nautico instrumẽto proprie posuerit, quod & Seruium haud dubie innuisse opinor, cũ Maronem ex remo Miseni tumulo impositio, eundem & bellatorem & remigem ostendere voluisse rẽcte colligat. Quod si quis eius vocis significatum diligentius scrutari cuperet, de tubæ loro nõ multa verba docte admodum subiunxit. Sed non temere prima maximeque propria *remi* declaratione esse recedendum, Homeri testimonio asserimus: quem non tantum in in vna ea parte, sed in ipso Miseni casu Vergilius est æmulatus. Enimuero sicut ille Elpenorem Vlyssis socium ebrium e longa scala cecidisse, eiusq; insepulti animã ab Vlysse apud inferos cognitam, moxq; sepulcrum mortuo a socio erectum finxit: ita & Maro:

Misenum Æolidem, quo non præstantior alter
Aere ciere viros, Martemq; accendere cantu.

licet diuerso mortis genere perierint: quandoquidem ille ad nimium vinum eius caussam refert, hunc autem:

Forte caua dum personat æquora concha
Æmulus exceptum Triton (si credere dignum est)
Inter saxa virum spumosa immiserat vnda.

Porro Homeri de Elpenoris sepultura versus ex duodecimo Odysseæ hi sunt:

ἡμῶς δ' ἠειρύσατο Φύνη ῥοδοδάκτυλος ἠὼς,
δὴ τότ' ἐμοὶ ἑταίρους ἀπολιπὼν οἰκί' ἀδμήτῃ κίρκης,
εἶσι μάλα νεκρὸν ἀλαπαδνὸν τεθνειῶτα,

φοινικόεις δ' ἀΐξαν ἐπὶ πρυμνήσιον ὀδὸν ἀκροτάτην ἐπέχ' ἀκτήν.
ἡμῖν δ' ἀχνύμενοι ἑλκηθμὸν κλαδὸν ἀκρον χέομεν.
αὐτὰρ ἐπεὶ νέκυός τ' ἐκομεν, καὶ τεύχεα νεκροῦ
τύμβου κάππαντες, καὶ ἐπὶ σήλῳ ἐρύσσαντες
πῆξαμεν ἀκροτάτῃ τύμβου σύριγγι ἐρετμόν. Hoc est:

Aurora ut roseis quum protulit aurea bigis,
Pramisi socios ad Circes tecta frequentes,
Exstincti efferrent qui Elpenoris inde cadauer.
Ac subito ramis extremo in littore cæsis,
Condidimus terra, lacrymis mœsta ora rigantes.
Posquam autem absumpsit corpus simul ignis & arma,
Spargentes tumulum monumentum ereximus altum,
Fiximus in summoq; illius vertice remum.

Sed & ipse Elpenor Vlyssem apud inferos pro sepultura orans, remum in eidem suo sepulcro imponi voluit:

ταῦτα τί μοι τελέσαι, πῆξαι δ' ἐπὶ τύμβῳ ἐρετμόν,
Hæc mihi perficias, remum superadde sepulcro.

Qui sint Ansacti valles. CAP. XVIII.

SEruium proinde in iis errasse non dicemus. At in aliis quibusdam, a Beroaldo collectis vtique. Sed & is Aristarchus in eum lapsibus deprehendendis nonnulla ignorauit: quale est illud de *Ansactis vallibus*, in quibus & Orci fauces esse, & pestiferam Erynim se condidisse, Vergil lib. 7. inquit his versibus:

Est locus Italia in medio, sub montibus altis,
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
Ansacti valles: densis hunc frondibus atrum
Vrget vtrunq; latus nemoris, medio q; fragosus
Dat sonitum saxis, & toto vertice torrens.
Hic specus horrendum, & sæui spiracula Ditis
Monstrantur, ruptoq; ingens Acheronte vorago
Pestiferas aperit fauces, quis condita Erynnis
Inuisum numen terras cœlumq; leuabat.

Quos enarrans Seruius sic ait: *Hunc locum vmbilicum Italiæ Chorographi dicunt. Est autem in latere Campaniæ & Apuliæ, vbi Hyrpini sunt, & habet aquas sulphureas, ideo grauatores, quia ambitur ipsum. Ideo autem ibi dicitur aditus inferorum, quod grauis odor tanta auertendos necat, adeo vt victima ad hunc locum non immolarentur, sed odore perirent, ad aquam applicata: & hoc erat genus litationis. Scendum tamen, Varronem enumerare, quod loca in Italia sint eiusmodi: vnde & Donatus dicit Canusia, qui dicitur locus a poeta circa Canusium, qui* Calor *vocatur, quod ideo non procedit, quia ait, Italiam medio.* Hæc Seruius. In quibus meo iudicio aperte deceptus est quamuis ipse Donatum de eadem re parum recte sensisse existimauerit. Nec enim is locus, qui est in Hyrpinis, hoc est, Campaniæ atq; Apuliæ latere, vmbilicus Italiæ est, vt Seruius credidit: nec Vergilius hoc

na loci descriptio, aliqua ratione ad plana loca referri valet. Nam illud quidem C. Plinius ex M. Varronis sententia improbat, libro 3. natur. historiæ, ita scribens: *In agro Reatino Cutilia lacum, in quo fluctuet insula, Italiæ umbilicum esse, M. Varro tradit.* Hoc autem Vergilii sensum distraheret, frustra scribentis eum locum esse sub altis montibus, qui sit in planicie, si & aliorum montium, qui in ceteris Italiæ locis vel propinquis, vel adeo remotis inueniuntur, rationem habuisset. Siquidem eodem loquēdi more, quæuis camporum (vt vocant) æquora, sub montibus dici posse videretur: quo tamen nihil esset absurdius. Quamobrem cum Seruius, vt se recte sensisse ostenderet, illa subdit, *Sub montibus altis*: hoc nisi ad totam Italiam referas, non procedit, vt sit, est in vallibus Italiæ montuosæ: nam hoc in loco montes non sunt: sciat, quæ de eo loco commentus est, nullo pacto vera esse, quādo præter maximam improprietatem, nec illa Vergiliana verba:

Mediog. fragosus
Dat sonitum saxis & toto vertice torrens:

locis qui in montibus non sunt, vllo modo accommodari queunt. Salua ergo Seruii pace, locus quem Vergilius describit, est *in umbilico Italiæ*: hoc est, in agro Reatino, in quo Velinus lacus ex præruptis montibus in Narem fluuium cadens, nimirum pestiferas fauces aperit, non quod Velini lacus aqua pestifera sit, sed quod in Naris alueum cadēs, pestifera quodammodo reddatur. Alibi enim idem Maro de Velinis hisce fontibus loquens, sulphuream eius fluminis aquam vocauit:

Sulphurea Nar albus aqua, fontesq; Velini.

Quis autem non videt, sulphureas aquas graues admodum esse, ac mortalibus nocentes? Et sane qui locum eum, de quo loquor, viderit, nihil tam egregie vel soluta oratione describi posse, quam illum a Vergilio expressum dignoscet. Nam & montes circum hinc inde altissimi sunt, & torrens ille e Velino lacu, maximo impetu simul emissus, tanto fragore in profundam conuallem cadit, vt Tartari fauces ibi esse non præter rem a Poeta fictum existimes. Sed & cum ipse, vt hoc naturæ miraculum perspicerem, in ea loca venissem, vicinorumque eis oppidorum habitatores, quodnam obscuræ ei valli densis arboribus vndique tecte nomen esset, interrogassem, *Anfracti* mihi ab omnibus responsum est: ita præter alia argumenta, ex hoc quoque Seruium ad verum Maronis sensum non peruenisse colligitur. Quin & hoc quoque ab iis, qui mecum aderant admonitus sum, propter maximum aquarum e Velino lacu cadentium impetum, non ignem modo ex lapidibus assidue excudi, sed & mille colores ex eiusmodi collisione gigni: vt quum eos spectes, Irim te videre credas. Vnde & iis, qui singulis diebus in agro Velino arcus apparere tradiderunt, occasionem datam autumo.

De Baptista Pij stylo: item defensus ab eius calumnia Seruius.

CAPVT XIX.

SVccedit Beroaldo Baptista Pius, eius auditor, cuius commentaria quantum ingenii eruditionisque habeant, alii interpretabuntur. Ego sane cum pleraque eius scripta recreandi animi gratia nonnunquam lectitarim, neminem ad hanc diem ex iis exstitisse didici, qui durior, sordidior, imputiorque in scribendo fuerit, quam ipse Pius, longo interuallo in styli immunditie magistro anteponendus. De quo cum alibi pauca pro hominis merito diximus, aliqua etiam ad phrasin spectantia hoc loco ex eius annotationibus proferemus, vt cum risus aucupe, ne dicam ridiculo, ipsi quoque, & libenter quidem, rideamus. Risu enim, seu cachinno digna est præfixa prioribus Pii annotationibus epistola, cuius hoc est principium: *Accipe splendidissime, & Vltramundane Maroni, reuerendissime Protonotarie, colende patrone, hæc qualiacunq; adumentamenta, quæ sub nomine tuo, vti tutiora sint, & gratiora, cholcotypotis dispulascere, inuulgarique curauimus, & fortassis ob hoc legentur, quoniam tuo nomini venerabili, micantissimo, radioso, perenni cuncta diffusili dicata sunt: siquidem Genius est operis, & perennis æuiterna principi opus dicare, qui Deus terrenus est, & mortalis Iupiter.* Quod lenticetum est his verbis asperius? quod faxetum durius? Nonne præstantius est silentio vitam transire, quam sic scribere? Et mox: *Diutile,* inquit, *viricularum mearum consensu tacebam potius, quam taciturniebam, Græcanici memor Epigrammatis huiusce scituli atque amœnuli.* Et paulo post: *Sed ego ne dementatus, & (vt inquiunt Graci) phrenoliptos, qui culpam deprecari malim quam carere. Porro quod me formidolosum alioqui meticulosumque insuper, & impauidum reddit, & extrilidum, Gemini Marij sententia est Cæsarem.* Et inferius: *Accuratius, ponsiculatius, libratius examinatius, & amussitatius in vulgus scaturissent, & emanassent hæc nostra, ni præcipiti stylo, & extemporario, schedico plasticoque rudi formatiquidam synchronorum impressorum nitidissimus & accuratissimus manibus inuito raptuisset, & expugnata tandem mea contumacia. Vale princeps honorificentissime prospere & faustiter, meq; ex manipulis tuis, nedum atrienses, sed mediastinum foue fauore, teneroq; quasi melocœpisti.* Hæc vna mehercle epistola Pii in scribendo iudicium satis superque patefacit, qualiaque sint eius scriptorum acta præclare indicat. Sed tamen quoniam *dulce est* (vt ait Horatius) *desipere in loco*, alia quædam ex eiusdem lucubrationibus decerpta subiungam, vt Pium vbique sui similimum esse tam facile agnoscamus, quam pyrum volpes comest. Primum itaq; suarum annotationum caput his verbis est exorsus: *Subcisiuis horis, & tumultuarijs, quod aiunt, studijs, vti exasperascentis & exæstuantis ætatis impatibilem caloremblandiloquentulo salis effamine delinirem, legebam epigrammatographum poetam, quem neque Hieronymum, ne*

crarum literarum spirarchum & anteſignanum, proſpicienter & accurate legiſſe depuduit, qui ingenij fluentiſono turbine ita polluit, & excelluit, vt apud poſteros aternum nomen acquiſierit: hunc legimus ab Ælio Commodo ſuum Maronem appellatum: qui ſalibus, cauillis, & facetiis ſcatens & exuberans, meruit ſine fine mordax a Sidonio vocitari. At hæc nihil ad Bromium. Ergo igitur eius Epigrammaton librum citatiſſimo curriculo, non tamen præceps & oſcitabundus legens, deprehendi non mediocriculum errorem, verum paminoſum & fœdum, non furunculum, ſed carcinoma: vbi ſyncronyſmi miratus inſcitiam, incuriam oppido miſeratus ſum. An non Pium ſuo hæc ingenio & iudicio ſcripſiſſe dicemus? An non ea verba in lucem reuocaſſe:

Qua priſcis memorata Catonibus, atq; Cethegis,
Nunc ſitus informis premit, & deſerta vetuſtas? Quanquam hoc vtcunque tolerandum eſſet, niſi & plurima, quæ antiquioris Latinitatis auctores ignorauere, ex viliſſimis ſcriptoribus deſumſiſſet, & innumera ipſe pluſquam Græca licentia ſibi confinxiſſet: quo nihil eſt nec dictu nec auditu tetrius, nihil a Latinorum conſuetudine remotius. Verum facilius flamina ad fontes recurrere valerent, quam Pius ab eiuſmodi verborum prodigiis abſtinere: quem quidem ego Vergilii Georgica publice interpretantem, auditorum animos his verbis detinentem audiui: *Poeta faſtigatus, cothurnatus, minime triuigus, hunc locum atque edulcare poterit.* Loquebatur autem de Vergilio: cui ſi tantum deferret, quantum par erat, Fulgentii Placiadis mythologias nunquam enarraſſet, niſi forte verum eſſe illud Homericum:

ὡς ἀεὶ ξὺν ὁμοῖον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον aperte nobis oſtendere conſtituerat. Graphice vero nimirum tam egregium ſcriptorem imitatus eſt, quippe qui in epiſtola commentario in Placiadis ſomnia præmiſſa ita ſcribat: *Debemus & nos eadem antipelargia philoſtorgiam parentum redhoſtire.* Et infecius. *Legimus enim ciconias parentes auitate confectos ſubcolare nutrire, foculare.* Et mox: *A repagulis bonus ero: imaginem ſerrulatam cordicitus radicatam cauleſcentem, vt nuniquam decauleſcere poſſit obſeruit abo: & lengulo diſſitus, corde ſemper adhæreſcam.* Nã cõmentarii ipſius præfatio ſic ſe habet *Fulgentius auctor maxime nitidiſſimus, eloquentia leuigatiori, filo dicendi tereti, exacto, excuſſo, abſolutiſſimo, orſus auſi ultationem fabularũ ex ſitu vetuſtatis eruitarum enodatoriam, prolectat, illicit, arrogat, & penitiſſimo vinculo concitat auditorum labentium, ſcribens procellus bellicis vndi quouorſum detonantibus.* Et paulo poſt: *Et profecto, vt planius dicam, quid aque voluptuoſicum, gaudiale, hilarabundum, appetibile, quam ſtudiorum tranquillitas quam literarũ malacia, quam horum pabulorum ſaginarium, laxamentumque, & grati diuerticuli meditatorium? Iam nemo tam eſſe mœſtus, tam tetricus poterit, quin hæc legens riſu emoriatur. Huc accedunt cybeleum vehabulum, dele-*

ificus famulatus, pientissima ancillatio, auitium brutum animal, liuidulorum latratulus, penarium literarium, chalcotype officinatores, geminitudo, mentis multi cupida remigium, cœlestia physiculada, deificari, mutuiter, indiscriminatim, latialiter, rarenter, vocalariter, & multa his minime absimilium vocum myriades. Quod si earum aliquæ semel aut iterum, vel apud maxime receptos auctores inueniantur, non tamen erant vbique a Pio inculcandæ, qui ab huiusmodi vocabulorum monstris quantumuis monitus:

Vt canis a corio nunquam absterrebitur vncto.

Ego porro hanc nimirum in quadam eius epistola clausulã omnibus oratoriis numeris absolutissimã obseruaui, *Tempore Gallieni floruit Imperatoris*: Fulgentiumq; designat, cui comparatus Apuleius, anseris medulla mollior videatur, ita rigidus, atq; (vt paucis absoluam) magis saxeus, quam lapidea Niobe, in scriptorũ ordinem obrepere non erubuit: nemo siquidem, nisi Fulgentii Germanus, solutam eius orationẽ minus quam pessimi cuiusuis poetę carmen, deridendam arbitrabitur: *Quamuis in efficax*, ait Placides, *petat studium res, qua carent affectu, & vbi emolumentum deest negotij, causa cesset inquiri. Dignum vrticeto dicas tam blandum aurium oblectatorem.* Et Paulo post: *Non dicendi petit studium, sed vrendi sitet ergastulum, & citius nunc aut quod amiseru fleas, aut quod edas inquiras, quam quod dicas inuenias.* Bernardi structuram ad vnguem ex hac formatam credas, tametsi in omnibus eius scriptis nihil tam esse absurdum censeo (de phrasi loquor) quam hac Fulgentii verba: *Quia soles domine, meas cachinnantes sepius nanias lepore Satyrio litas lubentius affectare, dum ludicro talia ventilans epigrammata comœdica solitus es vernulitate mulcere.* Additur, *quia & mihi nuper imperasse dignosceris, vt seriatim effatum tuarum aurium sedes lapido quolibet susurro permulceam. Parũper ergo auscultato, dum tibi rugosam sulcis anilibus ordior fabulam, quam nuper Attica soporatam salsura nocturna præsule luterna commentus sum, ita somniali figmento detusam, quo non furentem poetam aspicias, sed onirocritem soporis nugas ariolantem adustas.* Quis hoc simul connecteret? nec Heraclitus quidem opinor. Quocirca eiusmodi scriptorum pestis, si non εἰς ἐχθρὸν βασιλῆα, ad Plautinum saltem Hannonem essent mittendi, nempe Ati ad Afrum, vt condigno luto obruti, Latinam linguam ex eo emergentes, inposterum deturpare non auderent. Nos tamen ad Pium redeamus, qui cum plurima a Beroaldo didicerit, Seruium, & ipse præceptorem imitatus, in re nullius momẽti reprehendens, atque in Vergiliano carmine *melica*, non *medica* legendum esse deierans, haud dubie est hallucinatus. Pii verba ex posterioribus annotationibus hæc sunt: *Seruius, vt puto, labitur in enarratione illius Maroniani carminis ex Georgicorum lib. 1.*

Vare fatibi fatto tunc te quoq; medica putres
Acceperunt fulcę, & milio venit annua cura.

Legi

Legit enim non melicam, *sed* medicam *in Vergilio, cum debuisset admoneri vel hoc ipso, quod inter legumina & cum milio numerat: quod non fecisset, si de* medica *herba intelligeret. Sed cum trifolium parsimentem seratur, quod non est omnino dissimile* melicæ, *posset non acriter accusari Seruius, qui* medicam, *non* melicam *recognouit in Vergiliano carmine. Sed tamen cum de faba, de milio Maro præcepta tradat, indecens fuisset satie & leguminibus inserere pratensia.* Hactenus noster Pius. Quem quidem insigniter, dum Seruium carperet, lapsum esse, vt aliæ rationes non ostenderent, hæc porro vel sola commonstrant, quod Vergiliano carmini non magis conuenit *medica*, quam Fulgentio omnium Afrorum inepriſſimo Ciceronianus candor, aut Architrenio poetæ (nam eiusmodi scriptoribus cum Christodoris nescio quibus, Pius adprime delectatur) Homericorum poematum elegantia. Quandoquidem licet *medica*, seu trifolium inter legumina non videatur referenda, sed *melica potius*, cuius & Cato, & alii scriptores meminere: sic tamen implet illa vox Maronis versum, sic contra hæc deprimit, extenuat, comminuitque, vt si cum Seruio sentias, diuini poetæ carmen, si cum Pio, infeliciſſimi vatis non farinam, sed vix furfur agnoscas. Sed nouum est, inquit Pius, ac Vergilio parum conueniens, trifolium inter legumina recenseri: quasi vero idem in quatuor Georgicorum libris ea solum, quæ ad agros, arbores, pecora, apesque spectant, recenseat, & non Italiæ laudes, agricolarum felicitatem, Venetiæ pestem, Aristei fabulam, Cæsaris mortem, aliaque permulta & pluribus verbis explicans, magis a proposito diuertat, quam cum medicum cum leguminibus vere serendam esse docet. Atqui alia addit Seruius, quæ *medicam*, non *melicam* in Vergilii carmine legi debere comprobant. *Adipsam herbam*, inquit Seruius, *apostrophen facit, hac autem herba a Medis translata est in Graciam, quo tempore eam inuexerunt. Huius plena Venetia est, & (vt dicit Dionysius) trium foliorum est. Quod autem ait*, Putres sulci, *naturam ipsius herbæ respicit: nam vno anno frequenter seritur, & postea aliquot annis sponte procreatur, quod etiam sequens indicat versus, nam dicendo.* Et milio venit annua cura: *ostendit, medicæ curam non esse annuam.* Si hæc tam accurate expendisset Pius, quam ea, vt melicam a medica aduersus Georgii Merulæ sententiam differre indicaret, posterioribus annotationibus interseruit, suam a somnio censuram non multum abesse didicisset. Quod si Seruii auctoritas leuis Pio videbitur, sciat & L. Columellã de medica herba, lib. II. de re rustica scribentem, similima Vergilianis verba scripsisse, cum & vere medicam, & in putri solo seri oportere doceat, inquit enim: *Locum in quo medicam proximo vere saturus es, proscindito circa Calendas Octobris, & eum tota hyeme putrescere sinito.* Maximi vero rustici vsus eandem herbam esse, vt nõ modo inter legumina, sed inter

frumenta etiamsi fieri possit videatur serenda. Idem scriptor paulo ante ostenderat his verbis: *Sed ex ijs, quæ placent eximia est herba medica, quod cum semel seritur decem annis durat, quod per annum deinde recte quater, interdū etiam sexies demetitur, quod agrum stercorat, quod omne emaciatum armentum ex ea pinguescit, quod agrotanti pecori remedium est, quod iugerum eius tribus equis abunde sufficit.* C quoque Plinius libro naturalis historiæ 18. de medicaita scribit: *Medica externa etiam Gracia, vt a Medis aduecta per bella Persarum, quæ Darius intulit, sed vel in primis dicenda: tanta dos eius est, cum vno satu amplius quam triennio annis durat, similis est trifolio, caule foliisque geniculata: quicquid in caula assurgit, folia contrahuntur. Vnum de ea & scythiso volumen Amphilochus fecit confusim. Solum in quo seratur, vlapidatum, purgatūq; subigitur autumno, mox aratum & occatum integitur crate iterum, & tertium quinis diebus interpositis. & fimo addito. Poscit autem siccum, succosumque, veligenum: ita, præparato, seritur mense Maio, alias pruinis obnoxia. Opus est densitate seminis omnia occupari, internascentesque herbas excludi. Id præstant in iugera modia vicena. Cauendum ne adurat, terraq; protinus integi debet, si sit humidum solum, herbosum ve, vincitur, & desciscit in pratum. Ideo protinus altitudine vnciali herbis omnibus liberanda est, manu potius quam sarculo. Secatur incipiens florere, & quoties refloruit, id sexies euenit per annos cum minimum quater. In semen maturescere prohibendum est, quia pabulum vtilius est vsq; ad trimatum. Verno seri debet, liberarig, ceteris herbis: ad trimatū matris ad solum radi. Itaque reliqua herba intereunt sine ipsius damno, propter altitudinem radicum. Si euicerint herbæ, remedium vnicum est aratio sæpius vertendo, donec omnes aliæ radices intereant. Dari non ad satietatem debet, ne repellere sanguinem necesse sit, & viridia vtilior est. Aresci t surculose, ac postremo in puluerem inutilem extenuatur.* An ergo cum tam multa de huius herbæ laudibus, tam diligenter de eius satione, eodem quo Vergilius modo, hi duo excellentissimi scriptores tradiderint, *medica* inter legumina referenda fuerit, an etiam tam vtilem agris pecoribusque herbam Maro prætermittere debuerit, Pius cum inauditis suis vocibus viderit, aci impudentissime se hallucinatum intelliget, his quoque versibus a T. Lucretio Caro notatum meminerit:

Omnia enim stolidi magis admirantur, amantq;
Inuersis, quæ sub verbis latitantia cernunt.

Veteres magnas gallinas *medicas* olim vocabant, eo quod e Media propter magnitudinem erant allatæ: mox vero per similitudinem etiam, quæ *medica* nō essent, *medica* vocatæ sunt, licet falso ab aliquibus *melica* appellarentur. De qua re M. Varro 3. de re rustica libro sic ait: *De tribus generibus gallinæ saginantur maxime villatica, eas includunt in locum tepidum & angustum & tenebrosum, quod motus earum & lux pinguitudini sit inimica, electa ad hanc rem maxime*

gallina,

gallinis, nec continuo his quos medicas appellant falso: quod antiqui: vt Thetim Thelim *dicebant sic* medicam melicam *vocabant.* Hæ primo dicebantur, quia ex Media propter magnitudinem erant allatæ, quæq, ex his generatæ, postea propter similitudinem. Caute ergo excellentium auctorum scripta sunt restituenda, & ea præcipue quæ aliter a doctis, quod nobis videatur, admoscantur. Nisi enim Seruius hos versus ita legeret:

Ergo omni cura vires exercet, & inter
Dura iacet pernix instrato saxa cubili,

multo melius *pernox*, quam *pernix*. Vergilii & sententiæ & maiestati conuenire assererem: cum nec *pernix* epithetum sic tauro cõueniat, vt equo, de quo idem auctor:

Talu & ipse iubam ceruice effudit equina,
Coniugu aduentu pernix Saturnus: nec tauri tolerantiam ita exprimat *pernix*, vt *pernox*. Huc spectat, quod tauri non ferme interdiu, sed per noctem inter saxea cubilia iacere solent. Pierius quippe Valerianus in omnibus se antiquis codicibus *pernix* legisse inquit, sed non temere est, quod alia lectio in vulgus effluxerit, & in locis restituendis non minus iudicio, quam horum aut illorum codicum fide opus est.

De lima Vallensi.

CAPVT XX.

SEquitur Pium Antonius Mancinellus Veliternus, multorum commentariorum indoctus, ineptus, insulsus, sordidusque auctor, Grammaticæ artis vnicus deprauator, & seculi quo vixit infandum opprobrium: qui vt insignis suæ impudentiæ, quam plurima nobis testimonia relinqueret, Latinos omnes auctores tam stulte peruertit, quam omnis ipse iudicii, eruditionis, ac sanitatis expers apud indoctos non multum laudis, apud eruditos vero æternum sibi dedecus comparauit. Eius imperitiæ cum permulta extent documenta, quæ tamen ad Grammaticam poesimq; pertinent, studiosissime mihi coemi, vt si qua de cauilla subtristis aliquãdo redderer, omnem Mancinelli insulsitate mœstitiam deponerem: quod tum ob morbo si scriptoris lucubrationes, tum ob lucubrationum inscriptiones tam ridiculas, quam Mancinelli figmenta docuit, facilime sum assecutus. Enimuero Versilogos, Spicas, Stationes, Flores vocabulorum, Portus elegantiarum, & sexcentas eiusmodi cloacas nunquam sine risu (nam stomacho indignus est tam friuolus nugator) nominare valui. Quamobrem si iis plerique omnes tantum tribuerent, quãtum ego soleo, nec quatuor quidem verbis dignarer nihili bestiam. Cum autem literatores quidam inueniantur, qui inter præcipuas Mancinelli vomicas, *Vallensem limam* inprimis amplexentur, qua diuinus ille scriptor Vallæ errata (vt ipse quidem autumat) adnotauit, nõ possum, quin pestiferũ eius operis argumentum paucis ostendam, vt non modo

aliquos limæ dentes conterendos, sed integram limã perpetua rubigine, auctorẽ vero limo, seu stercore potius dignum fuisse intelligamus. Atq; inprimis sane, quis nescit Vallã ijs temporib. quibus Latina lingua prope exstincta erat scribentem, ea sex Elegãtiarum libris complexũ fuisse, quæ apud receptos auctores in frequentissimo vsu inueniuntur. Hoc & ipse vbiq; fatetur, & ratio sic faciendum fuisse nobis persuadet. Nemo enim nisi cæritus Latinam linguam iis, quæ semel aut iterum apud quantumuis excellentes auctores legantur, sed illis potius, quibus sæpissime idem vsi fuerint, constare dixerit. Quocirca cum Valla in 1. Elegantiarum lib. quendam nõ indoctũ reprehendat, qui ita scribere ausus esset, *Iam vrbs in periculo capiendi est*, pro eo quod est, *Iam vrbs in periculo est ne capiatur*, siue, *hostis parum abest a capienda vrbe*, q; semper sine subiectiuo gerundium accipiatur, nisi aliquando (vt ipse ostendit) secus in ablatiuo fiat, non veretur Mancinellus in ius eum rapere, quia apud Iustinum bis aliter reperiatur, qui de regio quodã puero ita scribit: *Athenas erudiendi gratia missus*. Et alibi: *Quod ad te imperator Antonine non tam cognoscendi quam emendandi caussa transmissi*: tanquam de Iustini vsu loqueretur Valla, & non celeberrimus se scriptoribus addixisset: aut tantæ sit inter Latinos auctoritatis Iustinus, vt si contra aliorum vsum nouam aliquam locutionem inducat, non sit tanquam malus Latinitatis auctor inter Fulgentios, Sidoniosq; referendus. Et profecto vtinam ille natus non fuisset, cuius opera integram Trogi Pompeij historiam amittimus, quemadmodum & Lucio Floro auctore plurimos Titi Liuij libros desideramus. Itaque si communis sensus Mancinel. ofuisset, nunquam tam retusam nobis limam relinquere ausus esset. Nec enim singula exsequar, omnes eius dentes ex abusu oriuntur, non ex vero probatoq; vsu, quem Valla, vt superius ex eius verbis ostendimus, tam stricte plerumque accipit, vt omnem poeticam licentiam excludens, a duobus se oratoribus M. Tullio, Fabioq; Quintiliano obseruata exsequi testetur. Iccirco maximo malo dignus est noster illepidus, inelegans, diobolarisq; Grammaticulus, qui vt exacte bardus appellari posset, hunc quoq; (vt & de hoc agam) infami limæ dentem addidit: quod cum Valla nullã Noui testamenti literam Latinam esse (vt res est) asserat, alibi autem Euãgelii interpretem quædã verba vertentem, Latine quam Grammatice loqui maluisse scripserit, eum a seipso discrepãtem, & Mancinello quam similimum habendum esse ariolatur. O asine, an hæc pro diuinis colligis? An cum de Latinis elegantiis agimus, aliquod ex Euangelio, seu Nouo testamento, quod partim Græce, partim Hebraice scriptũ fuit, testimonium citabis? Minime, nisi beta sis insipientior. Sed id in Latinũ sermonem versum fatebris. An ergo eum, qui illud Romano sermoni donauit, nihil Latine scribere potuisse autumas? Nullam proinde Noui testamenti literam Latinam esse ex-

cemus,

semus, cum de eius auctore loquemur, non cum de interprete. De Valla sane aliqua aliis in locis non præter rem scripsimus, sed tamen & hoc addam, eximium scriptorem illum videri posse, qui nō modo inueteratam olim ex Italia barbariem eiecerit, sed omnibus etiā, qui hodie præcipui in literis habentur, maxime vsui sit. Quod si mordacior fuit, vt augustos quosdā heroes immerito carpserit, quid mirum si Iureconsultos aliquando reprehendit? quid si Boetium, Lactantiumq;? Iam illa huius loca: *Nam si transisset, lucidiora quæq; animalia, vel nihil fellis omnino, vel minus haberent, quam fere*: Et *quanto frequentius impellitur, tanto firmiter roborantur*: nonne vnius Lactantii peculiaria, & ab aliorum vsu dissona videntur? nonne & alia, quæ in Boetio taxat, eiusdem sunt ordinis? Verum si quis in magnis viris etiam næuos, vel errata (vt ita dicam) probauerit, a Vallæ iudicio erit quam remotissimus. Etenim cum Iustinus *restaurare* pro *instaurare* imperitissime vsurparit, vt stupide adnotauit Mancinellus, si quis ea voce pro Latina vti voluisset, a Valla tanquam barbarus fuisset derisus: nempe quod ab *instar* veniat, de qua voce & verbo quod ab eo deducitur, Seruius hoc Vergilianum enarrans:

Instar montis equum diuina Palladis arte
Ædificant, ita scribit: Instar *indeclinabile, licet Probus instaris dixerit: & caret præpositione*, vt peregre, *quamuis Serenus Lyricus* ad instar *dixerit*. Instar autem, ad similitudinem, vnde non restaurata, sed instaurata dicuntur ædificia, ad antiquam similitudinem facta. Huiusmodi ergo sunt Mancinelli obseruationes, eius generis sunt omnia *Vallensis lima* capita: licet eorū conditor eminentissimus poeta fuerit, licet illius virtutum in poematibus pangendis hæc fuerit præcipua, quod nullū carmen claudere sciuerit, in quod non *quidem*, aut *nempe*, aut *profecto*, aut *certe* coniecerit. Et hæc de Mancinello: cuius nugas iis relinquo, quos nigra ab albis secernere nescientes, quicquid in animum venerit proferre non pudet, in quorum albo vel primas sibi meo iudicio vindicare potest recoctus quidam Beroaldi auditor, cuius nomen nō supprimerem, nisi & is perpetua obliuione dignus esset, & hoc omnium Beroaldi discipulorū proprium esset, vt aliorū de literis iudicia floccifacerent:

Vel quia nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt:
Vel quia turpe putant parere minoribus, & qua
Imberbes didicere, senes perdenda fateri.

Sed quasi illum, de quo ago nominarim, ea est iudicii acrimonia, vt Lucanum Vergilio præferre non erubescat. Eius sententiæ rationem cum ab eo superioribus diebus quærerem, sic mecum egit, vt Papinium Statium idem in syluis confirmare crederet. Ille enim in Lucani Genethliaco sic ait: *Bætim Mantua prouocari noli.* At ego veterano hoc respondi, non videri posse tam fatuum Statium, alioqui excellentē poetam, vt id censuisset, quod verba illa sonare

videntur, licet omnia fere poetis sint concessa, licet nihil non in syluas congeri possit: sed hoc potius, vt non prouocandum a Vergilio Lucanum diceret, & quidem eo pacto, quo Achillem admoneremus, ne Thersitem in certamē vocaret, scilicet imbellem fortissimus. Quod si non hæc fuit Statii sententia, nihil vnquam fultius prolatum fuisse affirmarem. Tum si de vtriusque illum iuuenture id existimasse quispiam comminiscatur, vt meliora sint, quæ iuuenis Lucanus, quam quæ Vergilius condiderit, is sic accipiat, Maronis *culicem* plus elegantiæ habere, quam omnia ad vnum Lucani scripta. Taceo de Bucolicis, quandoquidem vnicam Vergilii Eclogam, sexcentas Thebaidas ingenio, iudicio, candoreque antecellere puto: a quibusdam blateronibus dissentiens, qui annotationum volumina condentes Bucolica ludicrum Vergilii carmen appellant, tam ipsi proiecti infrique, quam decem Maronis Eclogæ, diuinum illum virum nostrorum poetarum principem, vel nisi aliud scripsisset, reddere valebant. Non ludicrum id poema, sed omni admiratione maius Propertio visum est: ex quo, & quatuor Georgicorum libris ab ipso auctore in lucem datis, qualem futuram esse Æneida coniecerit, ij intelligent, qui eius ex secundo Elegiarum libro versus legerint.

An minor numerus semper præponatur maiori.

CAPVT XXI.

MVlta in sex Vallæ libris carpsit, vt ostendimus, Mancinellus: sed & posteros, vt idem facerent, omni studio hortatus est. qui si caput, quod nunc *de numeris* in tertio Elegantiarum ab eodem doctissime scriptum est, legisset, tum autem ipse Macrobio fuisset familiariter versatus, pernicioso dente suam *limam* procul Macrobio auxisset. Cum enim Valla minorem numerum ante eum semper præponi debere debeat, idque vel ex hoc vno Ciceronis testimonio colligatur: *Plato vno & octogesimo anno scribens mortuus est, Isocrates quarto & octogesimo anno eum librum, qui Panathenaicus inscribitur, scripsisse dicitur*: Macrobius tamen, qualibet eius regulæ peruersor, data opera maiorem, vel cum copula numerum intercedit, fere semper præmisit, quippe qui in primo Saturnaliorum libro ita scribat: *Inde & simulacrum eius plerumque fingitur manu dextra retinentorum, sinistra sexaginta & quinq; numerum tenere.* Et in eodem inferius: *Sed hunc quoque errorē seros reprehensum correxit Augustus, qui annos duodecim sine intercalari die transisse, vt illi tres dies, qui per annos triginta & sex vitio intercalationis excreuerant, sequentibus annis duodecim nullo interposito deuorarentur.* Et non multo post: *Sic factum, vt alij triginta & vnum, alij vndetriginta sortirentur dies.* Item in secundo: *An num agebat tricesimum & octauum.* Sed quis non hæc impertinentia potius, quam aliqua ratione a Macrobio facta dignoscat? Gellius quidem eadem in re multo cautior fuit: nec mirum, cum multo

Latinus

Latinius scripserit, quam Macrobius. Quod si aliquando secus in eius Noctibus inueniatur, librariorum culpa depravata eius exemplaria contenderim. Quemadmodum in quinto sexti libri capite factum autumo, cum ait: *Alphenus Iureconsultus Servii Sulpitii discipulus, rerumq; antiquarum non incuriosus, in libro digestorum trigesimo & quarto, Collectaneorum autem secundo*, & quæ sequuntur. Coniunctio siquidem prave numero videtur interposita: nisi Gellius forte Plautum Ciceronemque imitari voluerit, qui minorem numerum frequentissime præponentes, maiorem etiam non nunquam præmiserunt, cum Plautus in Milite sic scribat: *Nam equidem haud sum natus annos præterquam quinquaginta & quatuor.* Et rursus in Mercatore: *Nequeo mecastor, tantum hoc oneris est quod fero: quid onerus? annos octoginta & quatuor.* Et Cicero in quinta Verrina: *Viginti & septem præterea tabulas pulcerrime pictas ex eadem aula sustulit.* Quanquam Plautum Poetica forte licentia excusare posset. In Cicerone vero cum minorem numerum ante centum vbique præponat, *viginti septem* demta coniunctione legendum videtur. Quocirca Gellium, si ita vt legitur scriptum reliquit, Plauti auctoritate tutarer, Macrobium non item. De Hieronymo, qui in Galeato Bibliorum prologo sic ait, *Viginti & duas literas esse apud Hebræos, Syrorum quoq; linguæ & Chaldæorum testatur*: nihil proferre auderem, licet non omnes minutiæ in theologo sint persequēdæ. Idem Valla eodem in loco ita scribit: *Adhuc quæ diximus, & quæ recitauimus exempla, intra numerum millenarium sunt. Sed in ipso quoq; maximum quemq; numerum semper præponemus* Plautus tamen in Rudente, *Vin*, inquit, *centum & mille?* Ad summam, nihil meo iudicio magis est vitandum, quam perraro vsitatæ eiusmodi locutiones, cum multo sint laudabilius, vti frequentissimis quibusque, & iis præsertim quas Valla accurrate collegit, Mancinellus autem quasi triuiales omnibusque promiscuas vitauit.

Defensa a Grammaticuli calumnia, Seruii super vero Audierat, *in Vergiliano carmine enarratio.*

CAPVT XXII.

IOdocus Badius Ascensius, indoctorum præsegmen, barbariei columen, atque (vt in pauca conferam) Antonii Mancinelli interpres, dignum sane (vt aiunt) patella operculum, insigni fretus impudentia, P. Vergilii opera cœno, ne dicam merda obuoluens, non pauca in eruditissimis vitis reprehendere ausus est, quæ ob singulatem insciam summis labris degustare non potuit. Quamobrem nunc hos, nunc illos incessens, ridiculum fuisse censet Seruiū, qui Vergilianos versus hosce enarrans,

Prægentem sed enim Troiano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim qua verteret arces,

perite a Marone *Audierat* dictum asseuerit: quod in Ennio Iupi-

ter Romanis Carthaginis excidium promittens induceretur. Inquit enim: Quo pacto Iuno hoc ab Ennio audierat? nonne auditura erat potius, cum multo post scripserit Ennius, quam Iuno futurum Carthaginis excidium audire valuisset? Dignum me hercle Ascensio commentum. Quasi vero stupide Iunonem Seruius id audisse existimarit quod adhuc erat auditura. Atqui idem Seruius non ab Ennio, sed a Ioue, aut a fatis Iunonem id accepisse paulo ante docet. Subdit tamen, Poetam id verbum *Audierat* petite posuisse, cum iis etiam possit accõmodari quæ deinde gesta sunt: nempe quod Ennius Iouem Carthaginis ruinam Romanis pollicentem inducturus fuerit. Nec mirum esset si Vergilius præteritum pro futuro posuisset. Nonne enim idem Poeta futuro pro præterito eadem elegantia vsus fuit? Maxime quidem, cum in vndecimo Æneidos ita canat,

Pulsus ego? aut quisquam merito fœdissime pulsum
Arguet. Ilaco tum dum quis crescere Pyrrhum
Sanguine, & Euandri totam cum stirpe videbit
Procubuisse domum, atq; exutos Arcadas armis?

Videbit, pro *vidit*, inquit: cum de iis in Latinorum cœtu loquatur Turnus, quæ iam ipse gesserat. Idem Poeta præsens pro præterito eodem iure posuit, vel cum in 5 Æneid. ait,

Nunc vltro ad cineres ipsius, & ossa parentis,
Haud equidem sine mente reor, sine numine diuum,
Adsumus, & portus delati intramus amicos.

Intramus scilicet, pro *intrauimus*, est accipiendum. Porro autem de hac temporum translatione ita scribit Oratoriarum institutionum lib. 9, Fabius Quintilianus: *Transferuntur enim tempora.* Temarchides negat ei periculum esse a fecuri, *quæ sens enim pro præterito positum est.* Et Vergilius: *Hoc Ithacus velit.* Sed & plurima quæ per contrarium significent, apud scriptores comperiuntur & de eorum aliquibus idem Seruius in primum Æneidos ita scribit: *Constat multa in auctoribus inueniri per contrarium significantia, pro actiuis passiua*, vt Pictis bellantur Amazones armis: *pro passiua actiua*, vt, Populatque ingentem farris acerum, *pro populatur.* Et hæc varietas, vel potius contrarietas, inuenitur etiam in aliis partibus orationis, vt sit aduerbium pro aduerbio, vt est,

Hoc tunc ignipotens cœlo descendit ab alto,

pro *huc.* Et in participio, vt, *Et qua vectus Aba*, pro *vehebatur.* Et in nomine, vt *Memorem Iunonis ob iram*: non *quæ meminerat*, sed *quæ in memoria erat.* De his autem hæc tantum, quæ lecta sunt, posuimus: nam ad eorum exemplum alia formamus. Verum hæc ascensii ingenium superabant, cum ad infima tantum a natura formatus, stolidissimum quemque recentium Grammaticulorum pro Ioue Hammone habuerit.

De Antonii Volsci Commentariis. CAPVT

CAPVT XXIII.

VEtereret hercle, ne quam de me apud literatos malignitatis suspicionem compararent frequentia conuitia, quæ in recentes commentatores, siue interpretes iacio, nisi illis persuasum semper fuisset, tantam esse eorum inscitiam, quanta illorū esse potest, qui nec ingenii, aut iudicii acumine, nec multa accuratáq; lectione sunt commendandi. Proinde si eorum quemq; maximam dudū Latinæ linguæ calamitatem attulisse, & quotidianis sermonibus & scriptis sæpenumero reiitatus sum, neminem rogabo, vt illa non me odio, sed quod ita ferres habeat, sentire arbitretur. Siquidem cum eos omnes execror, detestorq; tum nihil ab iis, doctis aurib. dignum, exaratum fuisse asserere ausim. Huius rei non paucas aliis in locis rationes reddidimus, & plurimæ præterea afferri possent, si tam imperitorum ardelionum lucubrationes dignæ essent, quæ semel aut iterum lectæ, ad amussim examinarentur. Vnicum tamē ex Antonii Volsci in Propertium enarrationibus locum pro tempore recitabo, vt quid ei in literis credere debeas, in operis vestibulo discas. Cumq; Ko. nanus Callimachus (sic enim seipsum is Poeta appellat) primum Elegiarum librum duobus hisce versiculis auspicetur,

Cynthia prima suis miserum me cæpit ocellis,
Contactum nullis ante cupidinibus:

Interpres noster *miserum* sic definit. Miser, inquit, is est, cuius calamitati nullum est remedium. Si Zeno Stoicorum pater hæc pronuntiasset, recte forte eius vocis definitionem traditam existimarem, cum nullum hominum genus in verborum proprietatib. subtilitatibusq; fuerit Stoicis occupatius. Cum autem ex commentatorū ordine nescio quis, miserum eum describat, cuius calamitati nullum sit remedium, quis a ridiculo interprete in re tam falsa nō dissentiat? Nonne si æquo Ioue iudicat Volseus, ita miserum oportet fuisse Propertium, vt eius malum nullo remedio sanari valuerit? Atqui si Cynthia illum vnicum amasset, nonne remedium eius calamitati, & præsentaneum quidem obtulisset? Quid Vergilianus ille Achemenides, cum Troianos ita moneret,

Sed fugite o miseri, fugite, atq; ab littore funem,
Rumpite: an ita *miseros* ei edebat Troianos, vt Polyphemum, alioſque Cyclopas euitare nequirent? Quid magis ridiculum quam Antonii Volsci edictum? Sed & idem Vergilius in sexto Æneidos ita canit,

In foribus lethum Androgeo, tum pendere pœnas
Cecropidæ iussi (miserum) septena quotannis
Corpora natorum.

Miserum dolentis interiectionem esse ait, ex quo miseros fuisse dicimus Athenienses, qui *septena natorū corpora* a Minotauro deuorandā Minoi pro Androgei letho pēderent. An tamē & Cecropidæ

rum, & Thesei calamitati remediũ fuerit, Antonius Volscus cum Vbertinis, Oliueriisque, ac Mancinellis consulter: nam ego in re clarissima pluribus scriptorum testimoniis non vtar. Vtque aliquando *miser* in eo significatu, quem Volscus tradit, apud Latinos auctores reperiatur, nec vera est simpliciter tradita ab illo definitio, nec Propertii sententiæ quadrat. Itaque quantum eius classis interpretibus fidei in grauioribus rebus sit tribuendum, quisque pro suo arbitratu conficiat. *Miser* præter vulgaria significata pro *ægroto* quandoque ponitur. Plautus in Pœnulo,

Miseram esse prædicat buccam sibi,
Fortasse medicos nos arbitratur.

Quatenus quærenda sint in Poetis allegoria, & de Catena aurea *Homeri, item de* duabus Somni portis.

CAPVT XXIV.

QVamuis multa de insulso Christophori Landini in scrutandis Poetarum allegoriis ingenio alibi a nobis scripta sint, facit tamen singularis hominis stultitia, vt & hoc loco quàm vituperanda sit eius in illo negotio diligentia, copiosius aliquanto aperiam: ne forte qui stupidum Landini in explicandis allegoriis iudicium infector, ab aliquibus omnes allegorias pro nihilo habendas sentire existimer. Si quis ergo me interroget, omnesne Poetarum sensus proprie semper, ac non allegorice quandoque capiendos putem: plurima in illis, si simpliciter atque vt verborum contextus sonare videtur, a nobis posita credantur, deridendi esse, ac nihil Poetis deterius viliusque videri respondeam. Quemadmodum si latentes sub verborum cortibus allegorias inueniamus, Poetæ omnibus aliis scriptoribus (de Ethnicis loquor) sunt ante ponendi. Vt enim plurimæ illorum sententiæ si nihil aliud remotius innuentes puris verbis essent contentæ, pueriles, parumque sobriæ merito vocari possent: ita cum eas alias esse, quam quæ prima facie appareant intelligimus, duplici illarum auctores laude ornamus: cum non minus variarum rerum studiosos delectent, quam eisdem remoto verborum pallio profint. Quamobrem quicunque omnes allegorias Poetis adimere niteretur, magno eos, ac forte maxime præcipuo ornamento priuaret. Sicut qui eosdem nullum in illis modum seruasse censent, omnium ineptorum meo iudice sunt ineptissimi. Proinde cum Landinum perstringo, qui non tantum in commentariis quæ in Vergilii Æneida scripsit, sed & in aliis libris qui Camaldulenses disputationes ab ipso auctore vocantur, in ea vnica re suam operam collocarit, vt omnia fere omnium scripta meras esse allegorias ostenderet, allegorias nimis superstitiose, ne dicam stulte petitas, tantum derideo, non veras: alioqui plurimos excellentes scriptores, qui multis in locis eas tum in Homeri, tum in aliorum operibus indicant, declarantque, indoctos arroganteſque, ac denique Landini similes fuisse fateri coge-

cogerer. Itaque vt exemplis in hoc negotio agamus, cum Iupiter apud Homerū, vt se omnium Deorum potentissimum testaretur, *catena aurea* se exiguæ ceterorum potentiæ periculum facturum minatur, si σειρὴν χρυσείην, nullo occulto sensu interpretemur, quid magis erit vituperandum, quam Homericum quo dii suas vires experirentur (vt sic dicam) certamen? An si catenam illam auream alio tendare sciamus, Homerum egregium Philosophum fuisse colligemus? Ceterum diuersis modis eam *catenam* veteres acceperunt. Illam enim quatuor elementorum mistionem quidam esse putarunt, *auream* appellatam, quod pretiosa naturaliter existat. Quam si solares radii imminutauerint, sursum ac deorsum fiēt omnia: vel in magna hyeme diluuio desuper a Ioue immisso, vel in magna æstate propter solis exustionem. At alii *auream catenam* ætatis dies existimarunt, propter solis claritudinem, qui inuicem conneri, ac vitam nostram colligantes, aliquando soluti, omnia in elementa resoluent: cum Iupiter, quem omnium animam veteres erediderunt, nihil pati possit. Plato autem ipsum solem *auream catenam* esse scripsit, cui cuncta sint alligata. Fuere & qui eam planetarum circuitus intellexerint: quorum supremus est Saturnus, terræ autem proxima Luna. In iis vero circuitionibus cum Planetæ diuersis modis congrediantur, multæ circa vniuersum fiunt mutationes. Porro Stoici Iouis minas ad solam referebant exustionem: cum Iupiter æther sit. Quod si sol maximo suo feruore mare siccauerit, atque e terræ visceribus omnes traxerit humores ipsam terram soluet. Ac Iupiter quidem ipse non trahetur: sed inferiora igne prævalente sublimia fient. Nam quidam non multa loqui volentes, Iouis iram monarchiam tantum significare iudicarunt. Sicut enim in terris probandum non est plurium imperium, ita neque in superioribus. Sed Eustathius hæc omnia copiosius exsequitur, cuius hæc sunt verba: Χρυσείῃ δ' σφαιρᾷ, οἱ μὲν φασιν τὸν δίκην αἰνύσσειν ἐπὶ πλοκίῳ τῶν τεσσάρων στοιχείων, κατὰ ζωὴν οὐσιῶδες πιότητος λεγόμενον χρυσοῦ. Διὰ τὸ φύσει πολυτίμητον, καὶ διὰ τῆς ἐν ἡλίῳ εὐαυτοῦ χρυσοειδείας. ἧς δὴ ἐπὶ πλοκῆς μεταποιεῖσθαι ποτὲ, ἄνω κάτω φασὶν ῥοὴν πεττεῖν τὸ παῦ μεταστοιχειώσει, ἢ μεγάλῳ χειμῶνι αὖθις ἐν θεῷ ἐν καταποντισμῷ, καὶ ἐξυδατώσει, ἢ μεγάλῳ θέρει καὶ ἐν πυρώσει. Οἱ δὲ χρυσοῦν νοοῦσι σφαῖραν, διὰ τὸ ἐξ αἰῶνος ἡμέρας, αἰῶνα χρυσοῦν κεκτῆσθαι, τῇ δ' ἡλίῳ λαμπρότητι, καὶ αἰνύσσειν δίκην αἰνύλων ἐξηρτῆσθαι, ἢ καὶ ἡμᾶς βίον σωθῆναι, λεγόμενά ποτε πέρας ἐ αὐτοῦ, καὶ τὸ παῦ αὐξησιχρόνησιν, ἐν θεὸς μόνος ἀπαθὴς, ὢν ψυχικὸν φασιν ἐν παντὶ οἱ παλαιοὶ Γλάτων δὲ αὐτὸν τὸν ἥλιον χρυσοῦν λέγει σφαῖραν αὐτῷ γὰρ ἐνδεδέσθαι τὸ παῦ. ἕτεροι δὲ τὰς κύκλους τῶν πλανωμένων, νοοῦσι χρυσᾶν σειρὰν, ὧν αὖ τὸν μὲν ὁ ἐν κρόνῳ, τὸν δὲ τῆς σελήνης. ἐν οἷς κύκλοις ἄλλοτε ἄλλως τῶν πλανήτων συνιόντων, πολλαὶ τοῦ παῦ γίνονται μεταβολαί. οἱ δὲ Στωϊκοὶ, τὸν θεὸς ἀπειλὴν εἰς μόνον ἀληθορρόσιν ἐκπύρωσιν. ἐπεὶ γὰρ ζεὺς μὲν ὁ αἰθήρ, χρυσῆ δὲ φασι σφαῖρα ὁ ἥλιος, εἰς ὃν κάτωθεν ὥσπερ εἰς καρδίαν ἀπο-

χόντες, αὐκ ἀδημήν ἡ τῶν ὑγρῶν αὐξημίασις, ὅταν χρόνῳ ποτ' αὐτὴν ῥήμη δὲ αὐξημιώσεως ὡς εἰκὸς ἡ ἀναλωσία ἐπιλίπῃ. τότ' δὴ ὃ πῦρ προσπεφυκὸς ἐφιέμενον, αὐτὸ λυσῇ ζῷον τῷ βαθεῖ τῆς γῆς ὑγρᾷ, καὶ λυσῇ αὐτῶν τῶν γῶν. καὶ ὁ μὲν ζῶος ἀναλυθήσεται ζῷ ὃ κατὰ μετέωρον χωρήσει, ὃ περὶ κατὰ γῆν οὐσαν. πῶς ὃ κ πολυλογεῖν ἐθέλοντες, φασὶν τὸν ἀπειλῆσαι τοῦτον μὴ καταίχασαι εἰπεῖν. καὶ ὡς ἐνὸς ἑξῆς τινος ἁπάντων, ὃ μιᾶς ἀρχῆς ἤρτηται ὡς καὶ ἐν τοῖς κάτω οὖσι ἀναγκαῖον πολιτεύεσθαι, ἵνα καὶ ἐν τοῖς ἄνω καὶ πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖ. Et quoniam succincte ab Eustathio Platonis de catena aurea sententia explicata est, ea diffusius ab ipso auctore in Dialogo, qui inscribitur, Θεαιδήτης, ὃν ἀδελφὸς ἐπώνυμος, his verbis profertur, καὶ ἐπὶ τούτοις τὸ καλοφωνότατον ἀκούσεσθε λέγοντος τοῦ χρυσοῦ σφαιρωτοῦ. ὡς ἀδὲν ἄλλο, ἢ τὸν ἥλιον οἴεσθαι λέγειν. ἐπὶ δηλοῦσι τοῖς μὲν καὶ περιφορὰ ἡ κυκλικὴ, καὶ ὁ ἥλιος, καὶ τὰ ἐπὶ τῇ σωζῇ πάντα ἐν ἐκείνῃ τῇ περιφορᾷ, εἰ ἢ σώζηται τοῦτο, ὥσπερ δέδεται, καὶ τὰ χρήματα ἂν ἀφθαρεῖεν, καὶ ἄλλοτε ἄλλα τὸ λειπόμενον ἄνω κάτω πάντα. Quòdq; de celebratissima Homeri catena mentionem fecimus, eos Homeri versus subdemus, quibus Iupiter omnes Deos suo numini subiectos esse prædicans, de illa loquitur. Sunt autem ex Iliados octauo,

Κίκλυτε μὴν πάντες τε θεοὶ, πᾶσαί τε θέαιναι
Ὄφρ' εἴπω, τά με θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι κελεύει
Μήτέ τις ἦν θηλεια θεὸς τό γε, μήτε τις ἄρσην
Πειράτω ἀφαμαρτοεπὴς ἐμὸν ἔπος, ἀλλ' ἅμα πάντες
Αἰνεῖτ', ὄφρα τάχιστα τελεσθῇσιν τάδε ἔργα.
Ὁππόσ' αὖ ἐγὼν ἀπαμύνωμαι θεῶν ἐθέλοντα νόησαι,
Ἐλθόντ' ἢ τρώεσσιν ἀρηξέμεν ἢ δαναοῖσιν.
Πλησθείς δ' κεν κῆρμον ἐλεύσεται ἄλυμπόνδε,
Ἤ μιν ἐλών, ῥίψω ἐς τηρτάρου ἠερόεντα
Τῆλε μάλ', ᾗ χάεσσι βαθύστατον ὑπὸ χθονός ἐστι,
Ἔνθα σιδήρειαί τε πύλαι, καὶ χάλκεος οὐδός
Τόσσον ἔνερθ' ἀΐδεω, ὅσσον ἔρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης.
Γνώσεσθ' ἔπειτ' ὅσσον εἰμὶ θεῶν κάρτιστος καὶ ἄριστος.
Εἰδεί δ' ἄγε πειρήσασθε θεοὶ ἵνα εἰδῆτε πάντες,
Σειρὴν χρυσείην ἐξ ἠρανόθεν κρεμάσαντες,
Πάντες δ' ἐξάπτεσθε θεοὶ, πᾶσαί τε θέαιναι.
Ἀλλ' οὐκ ἂν ἐρύσαιτ' ἐξ ἠρανόθεν πεδίονδε
Ζῆν' ὕπατον μήστωρ, οὐδ' εἰ μάλα πολλὰ πονήσαιτε.
Ἀλλ' ὅτε δὴ ἐγὼν ἐθέλοιμι ἐρύσσαι,
Αὐτῇ κεν γαίῃ ἐρύσσαιμ', αὐτῇ τε θαλάσσῃ.
Σειρὴν μὲν κεν ἔπειτα περὶ πρῖον ὄλυμπον
Δησαίμην, τὰ δ' ἅπαντα μετέωρα πάντα γένοιτο,
Τόσσον ἐγὼ περί τ' εἰμὶ θεῶν, περί τ' εἰμὶ γυναικῶν. Hoc cla
Diique deæque omnes, animis ea figite vestris,
Imo qua cupimus depromtæ pectore fari.
Nec Deus ergo alius quisquam, dea nemo laboret
Frangere consilium nostrum, quin protinus omnes, Illud

Illud vt egregie absoluam, mea dicta probata.
Dissentire etenim quemcunque ac ferre Pelasgis
Auxilium, aut Phrygibus, praeter mea iussa videbo,
Is cœlum male pulsatus mittetur in altum,
Proiiciam aut capiens obscura in tartara eundem.
Terra sub infernis vbi tantum sedibus alma
Ferratas cohibet portas, solumq; barathri,
Quantus ad aetherium cœli suspectus Olympum.
Viribus atque ita me vobis praestare scietis.
Imo agite, experti vt credatis quae loquor, aureae
E cœlo suspendentes cuncti ecce catenam,
Mox trahite in terram, simul omnis turba Deorum.
Non tamen e summo in terram vt, quae trahetis Olympo.
Eximium diuum patrem, non quidl oet ausi.
At mihi cum visum fuerit, tum tempore eodem
Ipse traham terras, pelagiq; hu addita regna.
Inde poli summa relegata parte catena,
Omnia reddentur rursum firmata. Deum sic
Numina, sic homines post me virtute relinquo.

Cum ergo aliquid simile in poetis reperitur, docti interpretis est altius rem expendere: quod sine dubio Seruius Grammaticus in Vergilii libros fecit, non vt Æneam bonum virum, quemadmodum Landinus somniat, ad bonum finem tendere, sed vt Maronē in eo, quid animi, quid corporis virtus possit, Homeri exemplo effinxisse scripserit. Quod, si aliis in locis poetam aut aliquid a se allegoricum fingere, aut ab aliis sumtum allegorice ponere videt, rem ipsam, vt est absque fuco aperit: idq; cum in omnibus, tum in *geminus somni portis* diligenter praestat.

De quibus hi sunt Vergilii libro sexto Æneidos versus:

Sunt gemina somni porta, quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus vmbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto,
Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes.

Inquit enim: *Per portam eburneam oculi significantur, quia & cornea sunt coloris, & duriores ceteris membris, cum frigus non sentiant*: sicut etiam Cic. dicit in libris de Deorum natura. *Per eburneam vero portam, os significatur, a dentibus. Et scimus, quia quae loquimur falsa esse possunt: & quae videmus, sine dubio vera sunt. Ideo Æneas per eburneam mittitur portā.* Idem & Didymus de duabus his portis scribit, atq; hoc ad eburneā tantum spectās, addit: ideo quæ ex ore exeūt, falsa esse posse: qa q̄ cibo qs potuq; repletus p somniā viderit, cōfusa, atq; adeo a vero remota esse nō ignoramus. Inquit autē: οἱ μὲν φασιν κερατίνην πύλην σημαίνειν τὰς ὀφθαλμάς· κερατώδης γὰρ ὁ τοῦ ὀφθαλμοῦ χιτών· ἢ ὀφθαλμὰς ἐλεφαντίνην ἢ κέρατος ἐποίησε, τὸ μὲν ἐλεφαντίνην ἐλεφαντώδεις τὰς ὄψεις. ἐπεὶ ἴσως πίστεως εἶναι δοκεῖ τὰ ὁρώμενα τῶν λεγομένων,

κὴ ὁπ Δὶὸ μὴν κέρατος νῶν τε κὴ ἰδεῖν, Δὶὸ δὲ ἐλέφανθος ἔ. ἤτοι αὖ τι ἐμπλησμονὴ τροφῆς ἰδυι, τεῦπε ἔπεα ψεύδη. Aliter quoque eundem de portis locum enarrat Seruius, ex aliorum opinione ita scribens: *Est & alter sensus. Somnium cum cornu nouimus pingi, & qui scripserunt de somniis, dicunt ea qua secundum fortunam & personæ possibilitatem videntur habere effectum, & hæc vicina sunt cornu. Vnde, cornea vera fingitur porta. Ea vero, quæ supra fortunam sunt, & habent nimium ornatum, vanamq; iactantiam, dicunt, falsa esse: vnde eburnea quasi ornatior porta fingitur.* Pulcre hæc Seruius. At idem Didymus duobus etiam ab his diuersis sensibus, hasce portas interpretatur, *cum quidam corneam, veram claramq; ac splendentem vtique: eburneam autem falsam atq; obscuram esse disserunt. Alii vero cornibus cœlestia somnia, elephanto terrestria exprimi existimauerint, quod cornua in altum tendant, elephantorum autē dentes ex inferiori parte moueantur.* Τινὲς δὲ ἅτοι ἀπέδοσαν. κεραὸν μὲν, τὸν ἀληθῆ, καὶ Δημφανῆ, κὴ λάμπουσαν, ἐλεφαντίνην δ', τὸν ψευδῆ, ἀσαφῆ, κὴ συγκεχυμένην. οἱ δὲ φασὶν, κέρασι ἀπεικάζειν τοὺς ἀρτίους ὀνείρους. οἱ πῖνες κὴ κλῃδοῦχοι, τῷ τὰ κέρατα εἰς ὕψος αὐξάνειν, ἐλέφαντος δὲ τοὺς χθονίους. τὰ γὰρ ἐλεφάντων κέρατα, κήτεα νεύει. Et Homerus quidem de his portis carmina in Odyss. 19 ita se habent: Δοιαὶ μὲν πύλαι ἀμβρότων εἰσὶν ὀνείρων. Αἱ μὲν γὰρ κεράεσσι τετεύχαται, αἱ δὲ ἐλέφαντι. Τῶν οἱ μὲν κ' ἔλθωσι Δι' πριστὸν ἐλέφαντα, Οἱ ῥ' ἐλεφαίρονται ἐπὶ ἀκράαντα φέροντες, Οἱ δὲ Δι' ξεστῶν κεράων ἔλθωσι θύραζε, Οἱ ῥ' ἔτυμα κραίνουσι βροτῶν ὅτε κέν τις ἴδηται. Quod si circa hæc, aut his similia Landini ingenium versatum fuisset; quis tam esset stupidus, quin eius operam nobis vehementer vtilem fuisse concederet? Sed amens rabula ea secum de allegoriis comminiscitur, quibus nihil a sano iudicio remotius esse potest. Nouimus porro Æneam ideo ab antiquis *Veneris filium* fuisse appellatum, ꝙ forma excellens Veneris fauore natus visus est. Sed hoc leue ac nullius ponderis Landino visum esset, nisi magnis allegoriarum acervum omnia complens, suam orbi temeritatem patefecisset. Hoc igitur concludemus, nihil esse Landino vilius abiectiusque, cum in disquirendis P. Vergilii allegoriis, nihil in illo doctis auribus gratum repererit: quando Seruius quæ allegoriam habent, vnice docuit. sicut Græci in Homero interpretes, & Plato philosophorum princeps a plerisque appellatus. Est autem illorum vterque in allegoriis frequens, sed frequentior Homerus: omnium autem scriptorum Dantes Ethruscus poeta frequentissimus. Nisi huius rei palmam Ouidio tribuere malimus, qui in Metamorph. libris omnes prope fabulas complexus, in iis omnibus allegoricos sensus inseruit. Veluti cum Phaetontem Solis filium ad patrem accessisse, eumque ab eo, vt semel aurigæ munere fungeretur impetrasse, a summo Ioue, quia paternos equos male rexisset, maximumq; propterea in terra atq; aere incendium excitasset, fulmine percussum in ter-

in terram secus Padi ripas cecidisse scripsit. Nec Soli enim filius vnquam fuit: nec cuiquam præter dominum. Solis currum conscendere licuit. Hæc tamen fabula inde sumsit originem, quod Phaetontem Solis cursum non vere deprehendisse, ac morienté imperfectam eam artem reliquisse constat. Atqui & Dædalus cum filio volasse traditus, ob hoc ipsum astrologiæ studium fabulæ locum tribuit. Cum enim ipse cœlestium causas contemplando mediocritatem seruasset, illæsus quidem euasit. At eius filius Icarus nimis alta quærendo, a vero plurimum aberrans cecidit. Scripserunt de veris fabularum sensibus Palęphatus Græce, ac Fulgentius Carthaginensis Episcopus barbare.

FINIS LIBRI SECVNDI.

FRANCISCI FLORIDI SABINI LECTIONVM SVBCIsiuarum, Liber Tertius.

Diffuse explicati Iunii Iuuenalis ex 15. Satyra versus: & de Ægyptiorum Diis non pauca.

CAPVT I.

IVnius Iuuenalis, qui nostræ Satyræ meo iudicio summam manum imposuit, omnibus numeris id poematis genus absoluēs (licet Marullus Byzantius vni Horatio illud cum chely aliquid debuisse mentitus sit) monstrosam Ægyptiorum in quibusdam Diis adorandis superstitionem, leuitatemque elegantissime deridens, decimam quintam Satyram sic auspicatur, ad Volusium Bithinicum scribens:

Quis nescit Volusi Bithinice, qualia demens
Ægyptus portenta colat? crocodilon adorat,
Pars haec: illa pauet saturam serpentibus ibim.
Effigies sacri nitet aurea cercopitheci,
Dimidio magicæ resonant vbi Memnone chordæ,
Atque vetus Thebe centum iacet obruta portis.
Illic caeruleos, hic piscem fluminis, illic
Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam,
Porrum & cœpe nefas violare, ac frangere morsu.
O sanctas gentes, quibus haec nascuntur in hortis
Numina.

Qui versus, cum haud dubie altius, quam leuissimi nostri interpretes soleant, sint explicandi: quod non obiter, sed data opera Satyricus vates satis ample pro poetarum more de Ægyptiorum Diis mentionem fecerit: ita tamen a Ioanne Britannico enarrantur, vt veram rationem, quare Ægyptiorum animi tam friuola religione imbuti, non Deos, sed Deorum portenta co-

luerint, nõ reddiderit, cũ tamen duas in mediũ afferat, quarũ altera ita se habet, vt quoniã Ægyptii frequẽter p̃ multitudine in suos reges conspirare solebãt, cuiusdã eorum regis consilio factũ sit, vt diuersorũ animaliũ cultus diuersis ciuitatibus tribueretur. Hocq; pacto cũ illæ in religione ac Deorũ cultu minime conuenirẽt, imo vnaquæq; aliarũ superstitionẽ contemneret, nõ possent cõcordes, vnanimesq; vti consueuerant, in suos principes coniurare. Altera vero ea est, q̃ ab Ouidio recensetur. Cũ enim Dei Gigantũ impetũ fugientes in Ægyptũ venissent, in diuersaq;, ne agnoscerentur, animalia se transformassent, inde arrepta occasione Ægyptii Deorũ cultũ ad varia animalia, in quibus illos latuisse putarent, retulere. Verum cũ hæc tota sit fabulosa, illam etiã improbare vel hoc maxime nomine cogor, q̃ ea quę ad religionẽ pertinent, nequaquam ita nobis obtrudi debent, vt inuiti illa imbibamus: alioqui cũ iugum abiiciendi, aq; eã excuriendi facultatẽ sic obstricti nanciscũtur, nihil prius habent, quam vt p̃ religiosis irreligiosissimi, vniciq; Deorũ contemtores efficiantur. Proinde Lucianus Samosatensis in eo dialogo, qui inscribitur περὶ ἀστρολογίας, mihi verissimã causſam, qua nobrẽ brutorũ cultus Ægyptiorũ mentibus sic olim insederit, reddidisse videtur his verbis: Ταῦτα μὲν δὴ αἰδιόπες τὸ πρωτον ἐπέδειξαν. μετὰ δ̃ γε ἐκείνους ἔσχε αἰγύπτιοισιν ἀπελθεῖν τὸ λόγον. περὶ δὲ τῶν αἰγύπτιοι δ̃ παρὰ σφίσιν αὐτοὶ δεξάμενοι ἡμερολόγια τῷ μαντικῷ ἐπὶ μεῖζον ἤγειραν, μετὰ τε τὴν ἡλίου κίνησιν ἐσημήναντο καὶ ἐπὶ σελήνην, καὶ μῆνας, καὶ ὥρας διετάξαντο. καὶ μῆνα μὲν σφίσι μέτρον ἡ σελήνη, καὶ ἡ τούτης ἀναφορὴ ἐγένετο ἐπὶ δὲ ἥλιον. καὶ ἡ μὲν ἡλίου περίοδος, ἣν δ̃ καλοῦσι ἐνιαυτὸν, ἐν ἑξακοσίοις καὶ ἑξήκοντα ἡμέραις ἐτελεῖτο. καὶ ἡ μὲν τοῦ ἡλίου περίοδος ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ χρόνοις ἐτελεῖτο καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἐπὶ τὰ αὐτὰ ἐπανήκουσα. ἡ δὲ τῆς σελήνης οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ χρόνοις ἐτελεῖτο, οὐδὲ ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἐπὶ τὰ αὐτὰ ἐπανήκουσα. ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἐπεμηχανήσαντο τὸ ἐκκαιδεκαετηρίδα ποιήσασθαι. ἐν ταύτῃ γὰρ ἡ σελήνη ἐς τὰ αὐτὰ ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἐπανήκουσα

his qua mouentur: & suis animalibus, velut figuris, vnamquamque ipsarum effinxerunt, atque imitati sunt, partim maritimis, partim humanis, partim feris, partim etiam volatilibus, ac pecudibus. Vnde etiam Ægyptiorum sacra diuersa fiunt. Neque enim Ægyptii omnes ex duodecim partibus omnibus vaticinabantur, sed alii alijs partibus vtebantur. Itaque aretem colunt, quicunque ad aretem spectabant: piscibus non vescuntur, qui pisces annotarunt, neque hircum cadunt, quicunque capricornum viderant, & alii alia colebant. Taurum quidem in honore habent, ob cœlestem taurum. Et Apis res apud illos maxime sacra, regionem sortitus est: eiq; oraculum dicarunt, diuinationis videlicet, quam a cœlesti tauro petunt indicium. Hæcille. Ex quibus quis non videt apertissime colligi, astrologiam, atque ex ea diuinationem in caussa fuisse, vt diuersa animalia maximo in honore apud Ægyptios habita fuerint? Porro autem facile est, vbi semel quis animum ad eiusmodi nugas appulerit, precedente tempore id superstitionis genus eo prouexisse, vt ab animalibus ad porrum etiam & cæpe adorandum prolabatur:

Quæ vt a nobis hoc loco prætermittantur, de iis præcipue aliqua dicemus, quæ apud celeberrimas olim Ægypti vrbes maximo in honore habita sunt. Sequemur autem hoc in negotio duos Græcos scriptores præcipue, Strabonem atque Herodotum. Ac quamuis multo antiquior hic sit, pluraq; de Ægyptiorũ moribus tradat, quam alii, vt mihi quidem videtur, vniuersi, distinctius tamen, quæ ad Deorum summam, varietatemq; pertinent, a Strabone, quã ab Herodoto traduntur. Strabo itaq; libro Geographicorum vltimo, in quo exactissime (vt in aliis solet) Ægyptum describit, inter alia, quæ de Ægyptiorum Diis tradit, hæc quoq; refert: Momemphitas Venerem colere, & sacram vaccã alere, quemadmodum Memphitæ Apim, & Heliopolitani Mneuim, cum ii apud eos Dii putentur, alii vero apud alios. Sed inferius multo copiosius de eadem re ait, cum ita scribit: ἐν δὲ τῇ περαίᾳ ὀξύρυγχος πόλις, καὶ νομὸς ὁμώνυμος. τιμῶσι δὲ τὸ ὀξύρυγχον. καὶ ἔστιν αὐτοῖς ἱερὸν ὀξυρύγχου. καί τοι καὶ τἄλλων αἰγυπτίων κοινῇ τιμώντων τὸ ὀξύρυγχον. πανταχοῦ γὰρ τὰ ζῶα ἅπαντα κοινῇ τιμῶσιν αἰγύπτιοι: καίπερ τὰ μὲν ἱερὰ ἔθνη, κυνὸς, αἰλούρου. τὰ δὲ πίνοη δύο ἱερογλυφικὰ ἴδιόν. λιπιδωτὸν ἰχθύν, ὀξύρυγχον. ἄλλα δέ ἐστιν ἀλλαχοῦ καθ' ἑαυτὰς ἑκάστη πόλεις σέβεσθαι, καὶ θηρία τινὰ λάτρα πολίτευμα λύκον δὲ λυκοπολίτευμα κυνοκέφαλον δὲ ἑρμοπολίτευμα. κείνει δὲ, βαβυλώνιοι, οἱ κατὰ μέμφιν. ἔστι δ' ὁ κεῖνος τὸ μὲν πρόσωπον ἐοικὼς σατύρῳ, τἄλλα δὲ κυνὸς καὶ ὄρτυν μεταξὺ γεννᾶται δ' ἐν αἰθιοπίᾳ. ἀπτὸν δὲ θηβαῖοι: λέοντα δὲ λεοντοπολίτευμα. αἴγα δὲ καὶ τράγον μενδήσιοι μεγάλως δὲ ἀγριβοῦται, ἄλλοι δ' ἄλλοθι. τὰς δὲ αἰτίας οὐκ ὁμολογουμένως λέγουσιν. Id est, In vlteriore autem regione est Oxyrynchus ciuitas, & prefectura eodem nomine. Colunt vero Oxyrynchum, & apud eos

Oxyrynchi templum est. Quanquam ceteri omnes Ægyptii Oxyrynchum colant. Quædam namque animalia vniuersi Ægyptii colunt, vt ex terrestribus tria, bouem, canem, felem: ex volatilibus duo, accipitrem & ibim: ex aquatilibus duo, lepidotum piscem, oxyrynchum. Alia autem sunt, qua quisque seorsum colit: sicut Saita & Thebani, aurum: latum quendam in Nilo piscem, Latopolitani: lupum, Lycopolitani: cynocephalum, Hermopolitani: ceipum, Babylonij, qui circa Memphim sunt (est autem ceipus facie latyro similis, cetera inter canem & vrsum habet), gigniturque in Æthiopia) aquilam, Thebani: leonem Leontopolitani: capram & hircum, Mendesij: murem arancum, Atribitæ. Item alij aliud: *Cauere vero neque quaquam idoneæ asserunt.* Hæc ille. At Herodotus Ægyptum, licet Africæ finitima sit, feris non admodum abundare ait: quæcunque tamen in ea sunt, eas omnes pro sacris haberi tradit. ἔσυσι δὲ αἱγυπτίων ἱρὰ τῇ λιβύῃ, πολλὰ ἐμφανέως ἐόντα. Τὰ δὲ, ἔοντα οὐκ ἀκριβέως ἐστὶ νενόμισται. Et mox, ferarum educandarum curam Ægyptios, Ægyptiasq; seorsum ab aliis suscipere, eoque honore filium patri succedere asserit. Ac si quis volens aliquod forte sacrorum animalium occidisset, morte mulctabatur: si nolens, mulcta a sacerdotibus indicta. Sed enim si quis volens, aut viuiosue aut felem, aut accipitrem necauisset, morte affici omnino debebat. Quamuis tam superstitiosæ eorum mentes fuisse memorantur, vt nemo, si quam earum ferarum peremisset, vllum supplicium recusarit. Propterea que Marcus Tullius libro quinto Tusculanarum quæstionum: *Ægyptiorum*, inquit, *morem quis ignorat? quorum imbutæ mentes prauitatis erroribus, quamuis carnificinam prius subierint, quam ibim, aut aspidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum violent. Quorum etiam simprudentes quippiam fecerint, pœnam nullam recusent* Idem quoq; auctor libro primo de natura Deorum, de eorundem Ægyptiorum ergabestias magna religione ita scribit: *Nobis fortasse si occurrat, (vt dicis) apparuisse Iouem, Iunonem, Mineruam, Neptunum, Vulcanum, Apollinem, reliquos Deos ea facie nouimus, qua pictorum fictoresque voluerunt. At non Ægyptii, nec Syri, nec fere cuncta barbaria. Firmiores enim videas apud eos opiniones esse de bestiis quibusdam, quam apud nos de sanctissimis templis, & simulacris Deorum. Etenim fana multa exspoliata, & simulacra Deorum de locis sanctissimis ablata videmus a nostris. At vero nefandum quidem auditu est, crocodilum aut ibim, aut felem violatum ab Ægyptio. Quid igitur censes, Apim illum sanctum Ægyptiorum bouem nonne Deum videri Ægyptiis? Tam hercle, quam tibi illam nostram Spitam: quam tu nunquam, ne in somnis quidem vides, nisi cum pelle caprina, cum hasta, cum scutulo, cum calceolis repandis.* Hæc Cicero. Qui non sine caussa eodem libro bruta animalia pro Diis ab Ægyptijs haberi docet: cum varia ab iis beneficia accipiant.

Ijjj

Ipſi, ait, qui irridentur, Ægyptii, nullam beluam, niſi ob aliquam vtilitatem, quam ex ea caperent, conſecrauerint: veluti ibes maximum vim ſerpentum conficiunt, cum ſint aues exceſſa, cruribus rigida, corneo proceroque roſtro, auertunt peſtem ab Ægypto: quum volucres angues ex vaſtitate Libya vento Africo inuectas interficiunt, atque conſumunt, ex quo fit, vt illa viua nec morſu noceant, nec odore mortua. Poſſum de ichneumonum vtilitate, de crocodilorum, de felium dicere: ſed nolo eſſe longior. Ita concludam tamen, beluas a barbaris propter beneficium conſecratas. Hactenus ille: qui in reddenda feratum cultus apud Ægyptios ratione Herodoto in hoc ſimilis fuit, quod de vna *ibi* multis verbis egit, cuius etiam deſcriptionem ab eodem ferme ſumſiſſe videtur, cum illius de ea hæc ſint verba: εἶδος δὲ ἧς ἴβος τόδε. μέλαινα ὀλοσχερῶς πᾶσα, σκέλεα δὲ φορέει γεράνου, στόμα δὲ καμπύλον ἐπίκαν μέγεθος ὅσον περ ἔξ. Id eſt: *Ibis autem forma hæc eſt: Tota vehementer nigra crura gruina habet roſtrum ad modum aduncum, eadem qua grex magnitudine.* Et huiuſmodi quidem eæ ſunt, quæ contra angues pugnant, nam aliis (duo enim ſunt illarum genera) pedes humanis ſimiles ſunt, gracile caput, tortumque collum, pennæ candidæ, præter caput, cerui cemque, ac extrema alarum, natiumque. Iam crocodili, quem Iuuenalis nominat, naturam magnitudinemque, idem Herodotus graphice expreſſit ſecundo libro, ita ſcribens: τῶν δὲ κροκοδείλων φύσις ἐστὶ τοιήδε. Τοὺς τέσσερας μάλιστα μήνας τῆς χειμερινῆς τροπῆς ἐσθίει οὐδέν. ἐὸν δὲ τετράπους χερσαῖόν τε καὶ ἑλειοβάτον ἐστί. τίκτει μὲν γὰρ ὠὰ ἐν γῇ, καὶ ἐκλέπει καὶ τὸ πλεῦνος τῆς ἡμέρης διατρίβει ἐν τῷ ξηρῷ, τὴν δὲ νύκτα πᾶσαν ἐν τῷ ποταμῷ. θερμότερον γὰρ δὴ ἐστὶ τὸ ὕδωρ τῆς τε αὐγῆς, καὶ τῆς δρόσου. πάντων δὲ τῶν ἡμεῖς ἴδμεν θνητῶν τοῦτο ἐξ ἐλαχίστου μέγιστον γίνεται. τὸ μὲν γὰρ ὠὰ χηλέων οὐ πολλῷ μέζω τίκτει, καὶ ὁ νεοσσὸς κατὰ λόγον τοῦ ὠοῦ γινόμενος αὐξάνεται μέχρι δὲ γίνεται, καὶ ἐν ἐπτακαιδέκα πήχεσι, καὶ μέζων ἔτι. ἔχει δὲ ὀφθαλμοὺς μὲν ὑὸς ὀδόντας δὲ μεγάλους καὶ χαυλιόδοντας κατὰ λόγον τοῦ σώματος. γλῶσσαν δὲ μοῦνον θηρίων οὐκ ἐφύτευσε. οὐδὲ τὴν κάτω γνάθον κινέει γνάθον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο μοῦνον θηρίων τὴν ἄνω γνάθον προσάγει τῇ κάτω. ἔχει δὲ καὶ ὄνυχας κατηρεῖς καὶ δέρμα λεπιδωτὸν ἀρήκιον ἐπὶ πᾶσι. τυφλὸν ἐν δὲ ὕδατι, ἐν δὲ τῇ αἰθρίῃ ὀξυδερκέστατον. ἅτε δὴ ἐν ὕδατι δίαιταν ποιεύμενον, τὸ στόμα ἔνδοθεν φορέει παῦ μεστὸν βδελύων. τὰ μὲν δὴ ἄλλα ὄνειρα, καὶ σμικρὰ φύγει μιν. ὁ δὲ τροχίλος σιτέεται οἱ ἐπ' ἀμφοτέροισι· ἅτε γὰρ ἡδόμενος τούτῳ τῷ θηρίῳ τοιάδε ποιέει. ἐπεὰν μὲν ἐξ τὴν γῆν ἀναβῇ ἐκ τοῦ ὕδατος ὁ κροκόδειλος, καὶ ἐπαπτὰς χάνῃ, ἐωθὼς γὰρ τετὸς ἐπὶ πᾶν ποιέειν ἐστὶν ζέφυρον, ἐνταῦθα ὁ τροχίλος ἐσδύνων ἐς τὸ στόμα αὐτοῦ κατατρώγει τοὺς βδέλλας. ὁ δὲ ὠφελεόμενος ἥδεται, καὶ οὐδὲν σίνεται τὸν τροχίλον. Hoc eſt: *Crocodilorum autem natura huiuſmodi eſt. Quatuor hybernis menſibus nihil comedit hoc animal: cum quadrupes ſit, terreſtre atq; aquatile eſt. Oua humi parit, excludit q; bonamq; diei partem in ſicco degit: noctem vero totam in fluuio, calidior enim aqua eſt, ſerena & roſcida nocte. Porro ex omnibus quæ mortalia nouimus, hoc ex minimo maximum procreatur. Ouum enim non multo maiora ouis anſerum parit, atq; adeo pullus pro*

oui magnitudine nascitur. At vero excrescit ad septemdecim cubitos & his altior crocodilus visitur. Oculos suillos, dentes autem pro corporis proportione magnos exserto q; habet. Linguam huic soli animalium natura negauit, neq; inferiorem mouet maxillam: ceterum superiorem inferiori admouet. Vngues ei validi: pellis in dorso squamosa, dimissiora contumax. In aqua nihil videt at sub dio acutissime. In aqua igitur agens, os introrsum totum hirudinibus repletum fert. Quippe aliis fere volucres q; illud fugiunt. Trochilus autem ei pacatus est, quod ab eo iuuatur. Cum enim ex aqua egressus est crocodilus, deinde hianti: hic enim plurimum facere, conuersus ad Zephyrum solet) tum trochilus eius os intrans, hirudines absorbet: hic vero adiutus latatur, trochilum que nihil lædit. Hęc Herodotus de crocodilo, cui hianti non tam prodest trochilus, quam obest ichneumon: qui & ipse præcipuus eius hostis, id tempus obseruans, quo is hiare solet, in eius fauces insilit, hostique alium erodit, vt Plinius octauo Natur. historiæ libro testatur, omnia fere de crocodilo scribens, quæ ab Herodoto dicta sunt. Quapropter & eius verba subiiciam: *Crocodilum alit Nilus*, ait, *quadrupes malum, & terra pariter ac flumine infestum. Vnum hoc animal terrestre lingua vsu caret, vnum superiore maxilla imprimit morsum, alias terribile, pectinatim stipante se dentium serie. Magnitudine excedit plerumque duodeuiginti cubita. Parit oua quanta anseres, eaque extra eum locum semper incubat, præ diuinatione quadam, ad quem summo auctu eo anno egressurus est Nilus. Nec aliud animal ex minori origine in maiorem crescit magnitudinem. Et vnguibus hic armatus est, contra omnes ictus cute munitus. Dies in terra agit, noctes in aqua, temporis vtrumque ratione. Hausturum cibo piscium, & semper escuiento ore in littore somno datur, parua auis, qua trochilos tibi vocatur, rex auium in Italia, munus ad hiandum pabuli sui gratia, os primum eius aduolitans repurgat, mox dentes, & intus fauces quoque, ad hanc scabendi dulcedinem maxime hiantes. In qua voluptate somno pressum conspicatus ichneumon per eadem fauces, vt telum aliquod immissus, erodit illum.* Et inferius: *Hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua, extra acerrimi visus: quatuorque menses hyemis, media semper transmittere in specu. Quidam hoc vnum, quam diu viuat, crescere arbitrantur: viuit autem longo tempore.* Hactenus Plinius de crocodilo, qui vt apud aliquos Ægypti populos in summa honore habetur, ita ab aliis sacer esse non censetur: imo & a quibusdam contemnitur. Qui enim circa Thebas, Mœridosq; lacu incolunt, crocodilos pro sactis habent, maximeq; colunt. At qui circa Elephantinam vrbem, iis vescuntur, nisi Herodoti testimonium aspernamur. τοῖσι μὲν δὴ τῶν αἰγυπτίων ἱρὸι εἰσὶ οἱ κροκόδειλοι, τοῖσι δ' οὔ. Et mox: οἳ μὲν δὴ περὶ Θήβας, καὶ τὴν μοίριν λίμνην οἰκέοντες, νομὴν κροκοδείλων ἡγήσαντο ἑωυτοῖσι εἶναι ἱρούς. Et inferius: οἱ δὲ περὶ ἐλεφαντίνην πόλιν οἰκέοντες, καὶ τοῖσι οὐκ ἱρούς, οὐκ ἡγεόμενοι ἱρούς τινας. Sed & Strabo eos qui Herculis vitulos colebant,*

colebant, non tantum summo odio crocodilos prosecutos fuisse dicit sed & ichneumones, illorum, atq; aspidum perpetuos hostes, colere dicit. Ac quonam pacto aduersus tam pestiferas bestias illi pugnant, his verbis docet: μᾶ δὲ τὸν Ἡρσινοήτων, καὶ τὸν Ἡρακλεοπολ-ν νομὸν, Ἡρακλέους πόλις. ἐν ᾗ ὁ ἰχνεύμων πεφυκὼς, ὑπὸ ἀνθρώπου τοῦ ἀρσινοΐτου. οἱ μὲν γὰρ τοὺς κροκοδείλους τιμῶσι, καὶ Διὸς τοῦτό ἐστιν ἱερὸν αὐτῶν μετ' ἐκείνων τῶν κροκοδείλων, καὶ ἔμψυχα θρέπτουσιν, καὶ ἀπίασιν τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἐλθόντας τοῖς κροκοδείλοις, καθάπερ καὶ τοὺς ἀπίδας καὶ ὁ τὸν ὠὰ Διαφθείρουσιν αὐτῶν, καὶ αὐτὰ τὰ θηρία τὰ πλησιόχωρα κυνιδίοις τοῦτο γὰρ αὐτῷ ξυμφέρειν τῷ θεῷ τὸν ἥλιον, εἶναι τοὺς ἀπίδας μὴ ἢ τῆς κεφαλῆς, ἢ τῆς οὐρᾶς λαβόμενοι καταπατοῦσιν εἰς τὸν ποταμὸν, καὶ Διαφθείρουσιν, τοὺς δὲ κροκοδείλους ἐνεδρεύσαντες, ἡνίκ' ἂν ἡλιάζονται κεχηνότες ἐμπίπτουσιν εἰς τὰ χάσματα, καὶ Διαφαγόντες πάντα λάσχνα, καὶ τὰς γαστέρας, σὺν ὠοῖσιν ἐν ὑγρῷ τῶν σωμάτων. Hæc ille, quæ quam inepte puerilitereque ab eo versa sint, qui Strabonem Latino sermone donauit, hi intelligent, qui nostra hæc cum vulgata editione contulerint. *Est Arsinoiticam, Heracleoticamque præfecturam, si Herculis ciuitas, in qua ichneumon colitur, contra quam faciant Arsinoitæ. Hi enim crocodilos colunt propterea que apud eos fossa est crocodilorum plena, & Muridis lacus: nam eos colunt, ab eisque abstinent. Hæc vero* (Herculis inquam vrbs) *ichneumones, crocodilis aspidibusque nocentes. Ipsas enim & earum ova delent, intoq; interficiunt. In eo siquidem inuoluti; postquam ad solem siccati sunt, aspides vel per caput, vel per caudam capientes in flumen trahunt, & occidunt. Crocodilis vero, quum aperto ore adpricantur, in oris hiatum intrant, visceribusque ac ventre exesis, mortuorum corporibus egrediuntur.* Caius item Plinius Histor. natural. libro octauo, quomodo ichneumon contra aspides pugnet, postquam de illis egit, sic ostendit: *Habet deinde internecium. cum ichneumone. Notum est animal hæc gloria maxime in eadem natum Ægypto. Mergit se limo sæpius, siccatque sole. Mox vbi p uriens eodem modo se coriis loricauit, in dimicationem pergit. Insultantem attollens, ictus irritos auersus excipit, donec obliquo capite speculatus, inuadat in fauces. Nec hoc contentus, aliud haud mitius deuellat animal.* Intelligit autem (vt ex iis, quæ ex eodem, & Strabone dicta sunt colligitur) crocodilos, quos idem Herodotus auctor est chæpias ab Ægyptiis dictos, ab Ionibus crocodilos vocatos fuisse, illi crocodilorum generi, quod apud eos in sepibus gignitur, hos comparantibus. καλέονται δὲ ὁ κροκοδείλοι, ἀλλὰ χάμψαι. κροκοδείλους δ' ἴωνες ὠνόμασαν εἰκάζοντες αὐτῶν τὰ εἴδεα τοῖσι παρ' σφίσι γινομένοισι κροκοδείλοισι τοῖσι ἐν τῇσι αἰκιάτῃσι. Verū vt Strabo inquit 17. lib. Suchus (illic opinor, qui inaluetus sacerdotibus est) alio nomine dicitur. Quomodo autem apud Arsinoitas a sacerdotibus hæc belua alatur, eodem loco declarat his verbis: παρατιθέασι δὲ τοῦτα ἐφ' ἑκάτερα τοῦ ἱεροῦ, πολὺς ἐστὶ ἄρτος, κρέατα ἑφθὰ τῶν ἱερείων, οἶνος

σφόδρα δὲ ἐν τῷ νομῷ τούτῳ λιμνάζει τὸν κροκόδειλον, καὶ ἔστιν ἱερὸς παρὰ αὐτοῖς ἐν λίμνῃ καθ' αὐτὴν τρεφόμενος, χειροήθης παῖς ἱερεῦσι, καλεῖται δὲ σοῦχος· τρέφεται δὲ σίτοις, καὶ κρέασι, καὶ οἴνῳ, ὃν προσφέρονται αὐτῷ οἱ ξένων, τῶν ἐπὶ τὴν θέαν ἀφικνουμένων. ὁ μὲν οὖν ἡμέτερος ξένος αὐτῷ τοιούτων, ἀντὶ δὲ μυσταγωγῶν ἡμᾶς, σωθέντας ἐπὶ τὴν λίμνην, ἡμιζέων δὴ ἐπὶ τοῦ ὠμοῦ πλακοῦντα εἶχεν, καὶ κρέας ὀπτὸν, καὶ οἶνον ἱερεῖον μελικήρατον· εὑρόμενος δὲ ἐπὶ τῷ χείλει εἰκάθισεν τὸ θηρίον. προσιόντες δὲ ἱερεῖς, εἰρὰ διδοσαν αὐτῷ τὸ στόμα. ὁ δὲ ἐπέβηκε τὸ πέμμα, καὶ πάλιν τὰ κρέα, εἶτα τὸν μελικράτου κοτύλην σπ. καταλιπόμενος δὲ εἰς τὴν λίμνην, διῆξεν ἐς τὸ πέραν. ἐπελθόντος δὲ καὶ ἄλλου τῶν ξένων, ἡμιζέοντος ὁμοίως ἀπέχθη, λαβόντα καὶ ἐπὶ τὸν ἕτερον ἐλθεῖν δρόμον, καὶ καταλαβόντες ἀπαντῶντα ὁμοίως τὰ αὐτὰ ἐποίησαν. hoc est. *Praternauigantes hac ad centum stadia, ciuitas est Arsinoe, crocodilorum vrbs prius vocata. In hac præfectura magnopere colitur crocodilus, & apud eos sacer est, in lacu seorsim nutritus, sacerdotibus mansuetus, appellaturque Suchus. Nutritur autem pane, carne, & vino, quæ peregrini semper afferunt, ad huiusmodi spectaculum venientes. Qui nos igitur hospitio excepérat, vir inter alios honoratus, nobis quibus sacra commonstrabat, ad lacum venit, placentulam quandam carnemque assam, & quoddam mulsi vasculum, ex cœna ferens. Inuenimus autem in littore iacentem beluam. Quumque ad eam sacerdotes accessissent, alii eius os aperuerunt, alius bellaria imposuit, & postea carnem, deinde mulsum iniecit. At illa in lacum se demittens, in vlteriorem partem traiecit. Sed & quum alius hospes superuenisset itidemque primitias attulisset, eas capientes, cursu lacum circumiit, similiterque inuento crocodilo, allatas obtulere.* Hæc ille. In quibus, aliisque eiusdem vertendis: quod τὰς νομὰς præfecturas Latine dixerim, secutus sum Plinium quinto de Natur. historia libro, inscribentem cum de Ægypto loquitur: *Diuiditur in præfecturas populorum, quas nomos vocant*, quod vero Mœridis lacu, qui a Strabone quidem μόρις, ab Herodoto autem μοίρις λίμνη vocatur (ne inter eos dirudicarem) *Mœridis lacum* verti eodem auctore vsus sum, cuius ex eode & libro, & capite, hęc verba sunt: *Inter Arsinoitem autem ac Memphiten* (de Ægypti præfecturis loquitur) *lacus fuit circuitu CCL. M.P. aut, vt Mutianus tradit, CCCCL. M. altitudinis L.P. manu factus, a rege qui fecerat, Mœridis appellatus.* Atq; vt quod de crocodilis instituimus, aliquando absoluamus: Arsinoite, aliiq; (vt est ensum est) eos impense venerentur, nonnulli partim eos comedant, partim etiam abominentur, nullū tamen hominum genus iis est inimicitius, quam Tentyrita, ab insula, in qua habitant, id nomen trahentes: qui naturalem quandam, vtri inter pentes Psylli, aduersus eam beluam vim, facultatemque habentes, omnibus modis eos, vti libet, capiunt, domantque: quod & Ro-

μαῖοι εἶπε τέντυρα πόλις. ἐντεῦθεν δὲ ἀμφίεσται καὶ πᾶσαι τὰς ἄλλας ὑπερβάλλουσι κροκοδείλων ἐπιμανίαι, καὶ ἔχθιστοι ἀπάντων ἀνθρώπων εἰσὶν αὐτοῖς. ἐπιμανίαι δὲ

μις αν. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι, καίπερ εἰδότες τὴν κακίαν τοῦ ζώου, καὶ ὡς ὀλέθριόν ἐστιν αὐτοῖς ἀνθρώποις, χρῶνται σφόδρα τιμωμένοις καὶ ἀπέχονται. ὅτου δὲ πάντα τρόπον αὐχενοῦσι, καὶ ἀμφοτέρωθεν αὐτούς. ἔνιοι δ' ὥσπερ τοὺς ψύλλους ἰοὺς τοῖς τῆ κυβωλώδει φυσικῶ πνα αὐτῶν πάθει ἰσχύειν τοῦ ἑρπετὰ, ὅτων καὶ τὰς τεντυρίτας τοῦ τὰς κροκοδείλους, ὥστε μηδὲν ὑπ' αὐτῶν πάσχειν, ἀλλὰ καὶ κολυμβᾶν ἀδεῶς, καὶ ἀμφοῖν μηδενὸς ἄλλο ἀπρόσω τοῦ εἶναι τὴν ῥάμνον κρεμαστὴν τοῖς κροκοδείλοις ἐπὶ δίξιος χάλαν συνηκολάθησαν οἱ τεντυρίτηγυμνῶντες δεξαμενῆς, καὶ τρήματος τινὸς ὑπὲρ μιᾶς τῶν πλευρῶν, ὥστε καὶ τοῖς ἠπείροις ἐκβαίνειν καὶ ὕδατος ἡλιαστέρου εἶναι. ἐνταῦθα ἦσαν οἱ τότε μὲν ἐξελαύνοντες διὰ τύφου τοῦ τὸ ἡλιαστέρου, ὡς καὶ ὑπὸ τῶν θεατῶν ὁρᾶσθαι. ἀμβαίνοντες ἄμα εἰς τὸ ὕδωρ. τότε δὲ πάλιν εἰς τὴν δεξαμενὴν καταπαύοντες.

Id est: *Post Abydum autem est parua Diospolis, postea Tentyra ciuitas. Hic contra aliorum Ægyptiorum morem crocodilus nullo in honore habetur: & ex omnibus animalibus inimicissimus censetur. Alii enim quamuis eius animalis malitiam norint, humanoque generi perniciosissimum intelligant, venerantur tamen, atq; ab eo abstinent. Hi autem omnibus modis id persequntur, atque occidunt. Sunt qui dicant vt Psylli in Cyrenaica regione naturalem quandã contra serpẽtes vim habent, ita Tentyritas aduersus crocodilos, vt nihil ab eis patiantur, vtinterepide natent fluuiumque, quod nemo alius audet, transeant. Sed & Romam allatos, vt spectaculo essent, crocodilos secuti sunt Tentyrita, factaque piscina quadam, & foramine in vno laterum, vt egredientes ex aqua bestiæ apricari possent, Tentyrita aderant, qui interdum eos ad solem rete extraherent, vt a spectatoribus videri possent, simul in aquam intrantes, rursusque eos in piscinam retrahentes.* De Tentyritis quoq; Plinius lib. Naturalis historiæ 8. sic ait: *Quin & gens hominum est, huic belua aduersa, in ipso Nilo: Tentyrita ab insula, in qua habitat, appelluta. Mensura eorum parua, sed præsentia animi in hoc tantum vsu mira. Terribilis hæc contra fugaces belua est, fugax cõtra insequentes, sed aduersum ire hi soli audent. Quin etiam flumini innatant, dorsoque equitantium modo impositi, hamatibus resupino capite, ad morsum addita in os claua, dextra ac læua tenentes, extrema eius vtrinque, vt frenis in terram agunt captiuos. Ac voce etiam sola territos cogunt, euomere recentia corpora, ad sepulturam. Itaque ei vni insulæ crocodili non adnatant: olfactuq; eius generis hominum, vt Psyllorum serpentes, fugantur.* Ac ne singula, quæ vel Iuuenalis attingit, vel etiam alii recensent, ad bruta, quæ pro diis adorantur, spectantia persequamur, quis nescit Isidem ac Serapim præcipuos Ægyptiorum deos fuisse? tametsi tam diuersa, tam contraria de eorum vtroque a scriptoribus traduntur, vt vix Pythius Apollo rem explicare queat: Non solum enim magnæ de eorum parentibus temporibusque inter Poetas, historicosque dissensiones sunt, sed vix vbi vitam duxerint, quoue modo naturæ concesserint, inter eos cõuenit. Et primum quidem quę ab Ouidio de Iside, quamuis magna ex parte fabulosa, memorentur, satis nota sunt, ab eo tamen pleri-

que ita dissentiunt, vt non Inachi, sed Promethei eam filiam esse voluerint: licet in hoc eorum aliqui non dissimilia doceant: Isidē, siue Inacho illa, siue Prometheo nata fuerit, Epaphum ex Iouis cōcubitu peperisse, sicut hoc quoque apud nonnullos receptum est, eandem Apis Ægyptiorum regis fuisse vxorem: qui quum in Ægypto vita functus esset, omnium Ægyptiorum Deorum maximus habitus, Serapisque appellatus est. Quid quod alii Apim a Typheo fratre membratim discerptum, atque ab Iside diu quæsitum, postremo eius membra in vanno collecta, in semotaque quadam insula sepulta fuisse autumant? Sed cum plerique non maritum ab Iside, sed filium sic quæsitum: alii vero tradant Osirim eundem, qui & Serapis, Iouis ex Niobe Phoronei filium extitisse: ego meam super his tricis sententiam non interponam, præsertim quod Diodorus quoque, vt rem magis permisceat, inuoluatque, Osiris filium Anubim, qui Ægyptiorum lingua *canem* significat, sub cuiusque forma, tanquam sagacissimi animalis Mercurium apud eos coli Seruius perhibet, *canem* tanquam amorum insignia gestasse affirmat: atque hinc factum putat, vt Ægyptii *canem* venerentur, Anubimque Deum canino capite effingant. Hoc tamen non prætermiero, multos sic asserere, Ægyptios vt Isidem, siue filium, siue maritum quærentem imitarentur, Apim quærentibus, bouem apparuisse, eumque ab iis Apim existimatum. Quem cum Ægyptios appareret, summum gaudium afferre solitum testatur Herodotus: ita quidem, vt quem multo luctu quæsissent, inuentum pulcerrimis vestibus ornati honorarent: quod eius sacerdotibus magnum malum attulit. Enimuero cum Cambyses Persarum rex magna copiarum parte, tum fame, tum pulueris arenarumque turbine amissa, Memphim esset reuersus, eoque tempore Apis, quem Græci Epaphum vocant, Ægyptius apparuisset, rex eorum lætitiam a sui exercitus clade emanasse, eoque propterea ab iis contemni ratus, cur nam id facerent, se absente copiarum parte reuerso, interrogauit, quod cum incolumi exercitu proficiscente non fecerant? Cumque illi ad Deum Apim lætitiæ caussam referrēt, Cambyses sacerdotes tanquam mendaces interimi iussit. mox etiam cum bouem eum ad se adduci imperasset, in eum irruens, educto mucrone Apis femur percussit, cum vitem vellet: dignos Ægyptiis Deos exclamans, qui ferrum carne actum guinem habentes sentirent. Cuius facinoris mox pœnas Cambyses dedisse Ægyptii crediderunt, vt qui insanus redditus, in domesticos, aliosque iæuierit. Atqui cum non omnes nigri boues Apim facerent, quo nam pactos is dignosceretur, quibusque signis esset ornatus, Herodotus in Thalia his verbis declarat: ὁ δὲ Ἆπις μόσχος ὁ θηλυγενὴς βούκερως λέγεται εἶναι· ἐπὶ τῷ μετώπῳ λευκὸν ἔχει ἐπίσημον τετράγωνον, κατὰ μὲν τὸν τοῦ ἀετοῦ πτερὸν τὸν ἄνω. ἔχει δὲ ὁ μόσχος οὗτος καὶ κανόνιον ἐμφερὲς

ἐπὶ

σημεῖα τοιάδε, ἐὰν μέλας, ἐπὶ μὲν τῷ μηδαμῷ λευκὴν τετράγωνον φορέει· ἐπὶ δὲ τῇ γλώσσῃ κάνθαρον. id est: *Hic autē Apis, ideq; Epaphus, e vacca, qua nullo dum alio modo vterum gerere potest, gignitur. At Ægyptii ea fulmine de cœlo tactam, Apim parere dicunt. Habet vero hic vitulus, Apis vocatus, signa eiusmodi, cum niger sit, album in fronte tetragonum, in tergo aquilæ effigiem, duplices in cauda pilos, in lingua autem cantharum habet.* Sciendum tamen est, in Aldinis codicibus, apud Herodotum pro μέλας, perperam μέγας legi: cū Strabo lib. 17. bouem Apim, qui in vrbe Memphi in fepto quodam alebatur, præter frontem, paruasq; quasdam corporis partes, totum nigrum fuisse, iisq; signis, q nā ad successionē essent idonei, alio vita functo dignosci solitos asseueret. ὅπου ὁ βοῦς ὁ ἄπις ἐν σηκῷ τινι τρέφεται, ἡδὺς ὡς ἔφλω, νομιζόμενος ἀφ' ἑλεύνης τὸ μέτωπον, καὶ ἄλλα τινὰ μικρὰ τοῦ σώματος, τὰ δ' ἄλλα μέλας, οἷς σημείοις αὖ καὶ κείνους τὸν ἐπιτήδειον εἰς τὴν ἀφοδεχλὼ, ἀπὸ γυμένης ἐς τὴν ἡμιὼ ἔχοντος. Porro Caius Plinius & eadem ferme, quæ ex Herodoto ac Strabone recitata sunt, de Api scribit, & alia non pauca de eadem bestia refert octauo libro: *Bos, ait, in Ægypto etiam numinis vice colitur, Apim vocant. Insigne ei, in dextro latere cādicans macula, cornibus Luna crescere incipientis. Nodus sub lingua, quem cantharum appellant. Non est fas, eum certos vitæ excedere annos: mersumque in sacerdotum fonte, enecant, quæsituri luctu alium, quem substituant, & donec inuenerint mœrent, derasis etiam capitibus, nec tamen vnquam diu quæritur. Inuentus deducitur Memphim a sacerdotibus. Sunt delubra ei gemina, qua vocant Thalamos, auguria populorum. Alterum intrasse latum est, in altero dira portendit. Responsa priuatis dat, e manu consultantium cibum capiendo. Germanici Cæsaris manum auersatus est, haud multo post extincti. Cetero secretus, quum se proripuit in cœtus, incedit summoto strepitu lictorum: grexque puerorum comitatur, carmen honori eius canentium: intelligere videtur, & adorari velle. Hi greges lymphati, futura præcinunt. Fœmina bos semel ei anno ostenditur, suis & ipsa insignibus: quanquam alius semperque eodem die, & inueniri eam, & exstingui tradunt. Memphi est locus in Nilo, quem a figura vocant phialam: omnibus annis ibi auream pateram argenteamque mergentes, diebus quos habet natalis Apis: septem hi sunt, mirumque neminem per eos a Crocodilis attingi: octauo, post horam diei sextam, redire belua feritatem.* Macrobius quippe non simpliciter interpretatur, Serapim atque Isidem, maximos Ægyptiorum Deos: sed hanc aut terram, aut rerum naturam soli subiacentem: illum vero solem ipsum fuisse non solem putat, sed & rationibus quoq; & ipsius Serapis oraculi responso commonstrat. Inquit autem libr. 1. Saturnaliorum: *Eidem Ægypto adiacens ciuitas, qua conditorem Alexandrum Macedonem gloriatur, Serapim atque Isim cultus penè attonita venerationis obiectu, omnium tamen illam venerationi*

nem Soli sed sabillius nomine testatur impendere, vel dum calathum capiti eius infigunt, vel dum simulacro signum tricipitis animantis adiungunt, quod exprimit medio, eodemque maximo capite leonis effigiem, dextera parte caput canis exoritur, pars vero laua cernitis rapacis lupi capite finitur, easque formas animalium draco connectit volumine suo, capite redeunte ad Dei dexteram, qua conspicitur monstrum. Quibus Macrobius simulacri huius expositionem subiungens, ita ait: *Accipe nunc quod de Sole vel Serapi pronuntietur oraculo. Nam Serapis, quem Ægyptii Deum maximum prodiderunt, oratus a Nilo creonte Cypriorum Rege, quis Deorum haberetur, his versibus sollemnem religionem Regis instruxit:*

Εἰμὶ θεὸς δὲ μάθειν, εἶον κάγὼ εἶπω,
Οὐρανὸς ἡ κόσμος, κεφαλὴ, δ' ἀὴρ δὲ θάλασσα,
Γαῖα δὲ μοι πόδες εἰσὶ, τὰ δ' ἔνδοθεν οἰφθιμεῖται,
Ὄμμα τε τηλαυγὲς, λαμπὰς δ' ἡέλιος.

Ex his apparet, Serapis & Solis vnam esse & individuam naturam, cuius cuncta religione celebratur, quæ est vel terra, vel naturarum omnium sator, quia vel terra, vel rerum natura alit, nutritur vniuersitas. Et Macrobius de Iside & Serapi. Quanquam eodem libro non solum hos Deos, sed Martem quoque, Liberum, Mercurium, Herculem, Adonim Osirim, Horum, aliosque nihil aliud quam Solem apud veteres fuisse declaret. Herodotus quoque de veteribus rebusque Diis non pauca scribit, quæ breuitatis caussa præterm tenda duximus. Hoc tamen silentio inuoluere nō possum, Dianam (licet Iuuenalis eam ab Ægyptiis minime coli queratur) maxim in honore ab iis habitam, tradi ab eodem Herodoto: cum eam sit Ægyptiace βούβαστις, quæ Græce ἄρτεμις, atque ille in Euterpe verbis id palam faciat: ἡ δὲ βούβαστις κατ' ἑλλάδα γλῶσσαν ἐστὶ ἄρτεμις. Et inferius Αἰγυπτίοισι δὲ πόλιων μὲν ἄρχων, δημήτηρ δὲ ἰσις, ἄρτεμις δὲ βούβαστις. Ouidius præterea, cum plurimos Ægyptiorum Deos recenset, præter hanc Bubastim, Harpocratem etiam inter eos numerat, libro Metamorphoseon octauo ita canens:

Inachis ante thorum pompa comitata sacrorum,
Aut stetit, aut visa est: inerant lunaria fronti,
Cornua, cum spicis nitido flauentibus auro,
Et regale decus, cum qua latrator Anubis,
Sanctaq; Bubastis, variisq; coloribus Apis,
Quique premit vocem, digitoque silentia suadet.
Sistraque erant, nunquamq; satu quæsitus Osiris,
Planaq; somnifera serpens peregrina veneno.

Quid igitur? an Iuuenalem in tam manifestum errorē prolapsum dicemus? Ego vero omnia potius commentari, quam id imprudentem inducere velim. Proinde eius verba sic intelligenda autumo vt non omnibus Ægyptiis Dianam fuisse incognitam dicat, sed cum

cum variæ Ægypti vrbes variis sacris vterentur (neque enim vt ostensum est, omnes eadem animalia pro diis colebant) pleræq; forte aut Ibim, aut Crocodilum, aut Anubim tanquam Deos venerabantur, quæ Dianam ignorarent, quod summopere carpit Satyricus. Et sane vt quæ ad Ægyptiorum in sacris leuitatē spectant, paucis absoluamus, Flauius Vopiscus Saturnini vitam scribens, multis conuitiis eam gentem incessit, ac ne id absque exemplo facere crederetur, hæc de ea ex Adriani Cæsaris ad Seruianum consulem epistola verba refert: *Ægyptum, quam mihi laudabas Seruiane carissime, totam didici leuem, pendulam, & ad omnia fama momenta volitantem. Illi qui Serapim colunt, Christiani sunt: & deuoti sunt Serapi, qui se Christi Episcopos dicunt. Nemo illic archisynagogus Iudæorum, nemo Samarites, nemo Christianorum presbyter, non mathematicus, non aruspex, non aliptes. Ipse ille Patriarcha cum Ægyptum venerit, ab aliis Serapim adorare, ab aliis cogitur Christum. Genus hominum seditiosissimum, vanissimum, iniuriosissimum.* Sed hęc de suorū temporum Ægyptiis ab Adriano exarata crediderim, cum, vt in nostra aduersus Latinorum scriptorum calumniatores Apologia copiosius attigimus, plurimas egregias artes inuenerint veteres Ægyptii omnium hominum sapientissimi quondam habiti, plurimaq; ab iis desumta excellentissimi Græcorum philosophi sibi vindicauerint. Fieri autē potuit (vti in ceteris fere omnibus vsu venire scimus) vt quæ regio prudentissimos olim viros produxisset, mox pro viris magna ex parta fœcem tulerit.

Verum de his plura nō dicemus, sed multa quę huc cōmodissime veniebant, missa faciemus, si de dimidio Memnone, qui Satyrici Poetæ versibus nominatur, ac de Thebis Ægyptiis pauca subdemus. Quæ enim de *Cercopithece*, aliisque quibusdā magis dici possunt, vtcūq; a Ioanne Britannico absoluta sunt. Nos ad institutum pergamus. Fuit is Memnōn, de cuius statua loquitur Poeta Tithoni atq; Auroræ filius, qui Troianis ex Oriente aduersus Græcos opem tulit, ab Achilleq; pugnās interemtus est. Ad cuius sepulcrum (prope Ilium conditus fuit) aues quotannis ex Æthiopia volabant, quæ propterea *Memnonia* appellantur Ideoque P. Ouidius lib. primo Amorum Auroram sic precatur:

Quid properas Aurora mane, sic Memnonis umbras
Annua solemni cæde parentet suis.

Idem quoque Poeta multa de hoc Memnone, decimotertio Metamorphoseon libro scribit, quę in ipso auctore vnusquisque, nisi indoctissimus sit, legere valet. Huius templum (quanquam Plinius illud Serapidis dicat) quod Thebis Ægyptiis erat, duos habebat colossos, Memnonis, vt putant: quorum alter, qui terræ motu fractus erat, atque iccirco *dimidius* a Iuuenale appellatur, singulis diebus oriente sole strepitum quendam emittere dicebatur, quam rem alii ad fabulam referentes, Auroram matrem illum singulis

diebus salutare dicebant. Et profecto inauditum videri debebat lapidem vocem per se emittere. Propterea quæ miror T. Lucretium Carum excellentem philosophum, qui eiusmodi rerum quæ contra naturam fieri videntur, rationem libentissime reddere solet, & huius causam versibus non comprehendisse: cum de aliis vocibus, quas vulgus Faunorum, Satyrorumq; esse affirmabat, libro quarto ita scribat:

Sex etiam, aut septem loca vidi reddere voces,
Vnam cum iaceres: ita colles collibus ipsis
Verba repulsantes iterabant dicta referre.
Hæc loca capripedes Satyros, Nymphasque tenere
Finitimi fingunt, & Faunos esse loquuntur:
Quorum noctivago strepitu, ludoque iocanti,
Affirmant vulgo taciturna silentia rumpi,
Chordarumque sonos fieri, dulcesque querelas,
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum.

Verum quod Lucretius prætermisit, C. Plinius lib. Nat. histor. 7. de Basalte lapide loquens assequi voluit eiusmodi sonitus caussam ad lapidis naturam referens, qui solaribus radiis contactus crepet. *Non absimilis illi*, ait, *narratur in Thebis delubro Serapi, vitrum. Memnonis statua dicatus, quem quotidiano solis ortu contactum radiis crepare dicunt.* Hæc Plinius. At Poeta, cuius carmina enarranda suscepimus, *magicas chordas* dimidio Memnone resonare scribit; quod aut ipse, aut alii quidam, quæ contra naturæ leges fieri putantur, ad magicas vanitates referebant: quas tamen miris modis Cicius Plinius insectatur. Strabo quidem eo se in templo, vbi Memnonis statua erat, eum Ælio Gallo fuisse testatur. Sed quam nam ad rem eius strepitus caussam referat, non aperit, nisi is ab eorum aliquo qui circa statuæ basim sedebant, fieret. Inquit autem Geographicorum libr. 17. εἰσὶ δὲ καὶ δύο κολοσσῶν ὄντων μονολίθων ἀλλήλων πλησίον, ὁ μὲν σῴζεται, τὸ δ' ἕτερον τὰ ἄνω μέρη τὰ ἀπὸ τῆς ἕδρας πέπτωκεν σεισμῷ ῥηχθέντ@, ὡς φασι. πεῖσαι δ' ἔστι καὶ αὐτοὺς ἐκφανὴς ψόφος, ὡς ἂν πληγῆς ἐ μεμάλης ἀπτηλείτης ἀπὸ ῥήματος τοιούθρόνου, & τῇ βάσει μέρος. κἀγὼ ἤκουσα περὶ ὄρθρον ἐπὶ τῶν πόδων μετὰ Γαλλικοῦ, καὶ πλήθους τῶν συνόντων αὐτῷ φίλων τε καὶ στρατιωτῶν. δοκεῖ δὲ μοι καὶ τοῦτο ἐκ τῆς βάσεως εἶναι τὸ φθεγγόμενον. εἴτε γὰρ ἀπὸ τῆς βάσεως, εἴτε ἀπὸ τοῦ κολοσσοῦ, εἴτ' ἐπιπέδου τινὸς κλωῦ & δεῖ τὴν βάσιν ἱδρυμένου τινὸς πεποιωτος τὸν ψόφον, κινούμενος ἀφ' ἑαυτοῦ. ἀφῆ γὰρ τὸ ἄδηλον τῆς αἰτίας πῶν μᾶλλον ἐπιχειρεῖν πιθανόν, ἢ τὸν ἐκ τῶν λίθων ἔτι τεθραυμένων ἀπειμπολῆ τὸν ἦχον. Id est: *Hic cum duo colossi sint ex integris lapidibus inter se propinqui, unus quidem servatur, alterius autem superiores partes a sede ceciderunt, facto (ut aiunt) terræ motu. Creditum est etiam, semel in die strepitum illum non magno a parte effici, quæ in sede ac basi manet. Atque ego cum eis locis essem cum Ælio Gallo, eorumque qui cum eo aderant amicorum, militumque multitudine circiter horam primam strepitum au-*

dia:

dicui: a basine, an a colosso, an ab eorum aliquo, qui circa basim sedebant factum, affirmare nequeo: quamuis propter occultam caussam omnia mihi potius credere in mentem veniat, quam a lapidibus sic compositis strepitum emitti. Hæc se vidisse memorat Strabo. At Tychiades apud Lucianum fabulosius, se cum adolescens in Ægypto, in quam a patre doctrinæ gratia missus erat, versaretur, quæque de Memnone dicebantur audisset, miro eum videndi desiderio accensum fuisse memorat. Itaque cum ad eum venisset, non vulgari modo illum ab se auditum, vt inanem quendam sonum perciperet, sed oracula sibi ab eo septem versibus edita subiicit. Hoc tamen quam fide dignum sit, ex hoc præclare dignoscitur, quod in Philopseude ita scriptum est: ἀπὸ τοῦ ὀνόματος ἀρξάμενος διῆγεν, ἐπὶ νέους ὧν ἀπὸ τοῦ πατρὸς πὶ πολλὰ εἰς σοφίαν ἀποσταλείς, ἐπιθυμήσας εἰς κροκόδειλον ἀπαλύσας, ἐκεῖθεν ἐπὶ τὸν μέμνονα ἐλθὼν, ἀκούσας τὸ θαυμαζόμενον ἐκεῖνο ἠχοῦντα πρὸς αὐλαγόνα τὸν ἥλιον. ἐμοὶ μὲν οὐκ ἤκουσε, καίπερ τὸν κρανίον τοῖς πολλοῖς ἄσημόν τινα φωνὴν, ἀλλά μοι καὶ ἔχρησεν ὁ μέμνων αὐτὸς, αὐλοίσας τὸ στόμα ἐνέπεσιν ἑπτώ. Neque dubium est, quin e toto fere terrarum orbe omnes ad hunc Memnonem videndum, audiendumque concurrerent, huiusmodi rerum studiosi. Namque vt Ælius Spartianus testatur, Seuerus Imperator e Parthica expeditione reuertens, cum Syriam & Ægyptum, aliasque quasdam regiones lustrasset, gratam sibi eiusmodi peregrinationem propter religionem Dei cuiusdam, animaliumque accolorum (vt eius verbis vtar) nouiratem fuisse semper postea ostendit: quando & Memphim, & Memnonem, & Pyramides, & Labyrinthum inspexit. Siquidem Thebæ Ægyptiæ, quæ vrbs (vt Strabo ait) postea Diospolis appellata est, antea autem centum portis insignis fuerat, eo tempore ita diruta erant, vt pauca earum superessent vestigia: quod neque Aquinas dissimulauit, dum vetus Thebe centum portis obruta ab eo iacere dicta est. Quanta vero fuerit ea vrbs, non tantum ex portarum multitudine, sed ex eo etiam colligi potuit, quod eodem Strabone teste, 80. stadia in longitudine habuisse, ex ruinis postea collectum est. Homerus quidem eam in vtroque opere, tum ab amplitudine, tum a diuitiis celebrat. In qua semel Plammeniti Amasis filii temporibus pluisse, quod neque prius vnquam, neque postea ad suam vsque ætatem contigisse addit, Herodotus in Thalia pro maximo apud Ægyptios portento memoriæ prodidit.

An Penelope casta fuerit: & de Vlyssis morte.

CAPVT II.

FRanciscus Petrarcha Ethruscus Poeta, qui restituendæ Latinæ linguæ qualemcunque potuit operam nauauit, Ethrusca autem sic excelluit, vt neminem ad parem in ea re laudem aspirare posse receptum sit, inter alia poemata, quæ materno sermone composuit, & illa in suo genere elegantissima nobis re-

liquit, quæ ipse triumphos appellauit: qui operis titulus nequaquam illi tanquam primo eius auctori, vt vulgo existimant, est assignandus, sed ad veterem quendam Poetam est referendus, qui (vt Lactantius libro primo Diuinarum institutionum testatur) non insulse triumphum Cupidinis inscripsit: cuius argumentum eiter hoc versabatur, vt non modo omnium Deorum potentissimum, Cupidinem, sed etiam victorem faceret. Ceterum an quemadmodum in titulo, ita etiam in reliquis omnib. conuenerint, neq; quisquam coniicere potest: quod alterius lucubrationes exciderunt, alterius exstant? neque ad rem nostram quicquam pertinet, cum non de tota eius operis, de quo loquimur, summa, sed de iis tantum, hos loco verba simus facturi, quæ de Penelope, atque Didone in illo traduntur. Quamobrem, cum in secundo Triumpho Petrarcha vtranque inter castas mulieres referat, Penelopen simpliciter, quasi quæ sine dubio pudicissima fuerit, nominat. At de Didone loquens, indocti vulgi linguis de ea silentium indicit: neue P. Vergilii fidem secuti, illam Æneæ amore captam sese coniecisse credant, omnes admonet: quasi sic erret, qui Didonem castam fuisse, quam qui Penelopem neget. Verum tam mihi non probantur, quæ vulgus Maronem sequens, de Didone credit, quamquæ ab Homero de Penelope memorantur. Sicut enim noster Poeta diuino scribendi genere, id apud posteros est cõsequutus, vt quod ipse sine dubio falsum esse sciebat, pro maxime vero acciperetur, ita Græcus, cuius noster pene in omnibus æmulus esse voluit, hac excellentissimis suis poematibus effecit, vt eam, quam impudicam fuisse, compertum habemus, eandem pro maxime casta, qui post eum viuerent, cuncti fere amplecterentur. In hoc tamen deterior fuit Maronis, quam Homeri conditio, quod hic omnium Poetarum, quorum quidem aliqua scripta exstent antiquissimus, facilius quod volebat posteritati, quam ille persuadere potuit: qui in maxima Græcorum, Latinorumque scriptorum frequentia & luce versatus, si quid præter rei veritatem in suum opus referre voluit, bonam fidei partem vel ideo deperdere quiuit, quia apud plerimos vulgatissimum erat, Didonem pio mariti amore sese, ne in Hiarbæ Mauritaniæ regis potestatem veniret, interfecisse: cum de Penelope omnes fere in Homeri sententiam irent. Neque hoc dictum velim, quo minus Didonis tempora antiquissima fuisse putem: sed vt Penelope, tanquam castissima, paucis refragantibus ab Homero laudata est, magnisque laudibus ornata ad sequentium ætatum viros emanauit, ita Didonis negotium non Poetica, sed historica fide, ab iisdem acceptum est. Verum in dispari causa, adeo enituit Vergilii ingenium, vt quod volebat, quoad eius fieri potuit, haud dubie præstiterit. Quapropter cum Franciscus Petrarcha, rei veritati adhærens, relicta nostri Poetæ sententia, Didonem castam fuisse asseuerarit, cur non idem de Penelope fa-

cere

cere debuerit, non intelligo: nisi aut ea ignorarit, quæ de illa ab aliis tradita fuerunt: aut potius, tanquam falsa, sciens volensque respuerit. Sed nobis non tam quid Petrarcha de Penelope crediderit, quam quid de eadem pro Sibyllæ folio habendum sit, propositum esse debet. Itaque hac in parte Etruscum Poetam aut memoria, si quæ dicemus, vnquam legerat, aut indicio, si eadem improbauit, vacillasse dicentes, Penelopem absenti marito fidem non seruasse, sed meretricio more vixisse, constanter asserimus: tum quod a Lycophrone in Alexandria, βαθυπέδιλος κυνοσφάλακτος appellatur: tum quod Duris Samius antiquus scriptor, cuius Plutarchus, Pliniusque, aliique non pauci egregii scriptores mentionem faciunt, idem asseruit, vt Ioannes Tzetzes Lycophronis interpres ait: quamuis eum communi Græciæ cauſſæ fauens, mentiri dicat. Illam vocem κυνοσφάλακτον, πορνόβοσκον, hoc est, scortantem exponens. Inquit autem: Νῦν δὲ βαθυπέδιλον ἄρεσιν λέγει τὴν πόρνην λόπην. κυνοσφάλακτον δὲ, αὐτὴ δὲ πορνόβοσκον. Δύρις γὰρ ὁ σάμιος ἐν τῷ κατὰ ἀγαθοκλέους, φησὶ αὐτὴν συγχωρεῖν πᾶσι τοῖς μνηστῆρσι, καὶ γυνῆσθαι τὸν τερψιγενέτην Πᾶνα. ὅπερ οὐκ ἀληθεύει. ὁ γὰρ ἑρμοῦ καὶ ἄλκης πηνελόπης. καὶ ἕτερος δὲ πανὸς, διὸς καὶ ὑρίης. Id est: *Nunc* Bassaram *dicit Penelopen*, κυνοσφάλακτον *autem, hoc est*, scortantem. *Duris enim Samius in libro de Agathocle, ipsam cum omnibus procis coiisse, ac Pana, hircina crura habentem genuisse inquit. Quod verum non est. Hic enim Mercurii, & alterius Penelopes filius fuit: alter autem Pan, Iouis & Hybreos.* Sed quid verbis opus est? cum & ipse Homerus, cuius præconio Penelopes laus constat, ex suis operibus, id colligi posse voluerit? An forte ille propositus procis arcus, aliud significat, quam eam, vt iuuenum vires experiretur, id præcipue certamen, quo se iuuenes exercerent, delegisse? At hoc quidem, vel ex eo patet, quod his verbis, τόξοιο ἐντανύσαι, id est *neruum intendere*, ad id quod volebat exprimendum, accommodatis admodum, frequenter vtitur. Nam & Ouidius Homerum idem innuisse vult, cum ait libro primo Amorum:

Penelope vires iuuenum tentabat in arcu,
Qui latus argueret, corneus arcus erat.

Cum enim idem, Epistolam Penelopes nomine ad Vlyssem scripsit, vulgatam opinionem non ignarus fouit. Nec minus, cum ita caneret eiusdem operis lib. 3.

Penelope mansit, quamuis custode careret,
Inter tam multos intemerata procos.

In eo tamen scribendæ ex notioti Homeri sententia Epistolæ argumentum captauit, hoc vero de industria versibus inclusit, vt falso exemplo ei imponeret, quem ab vxoris custodia remouere cupiebat. Subdit enim,

Rusticus est nimium, quem ladit adultera coniunx,
Et notos mores non satis vrbs habet:

In qua Martigena non sunt sine crimine nati,
Romulus Iliades, Iliadesq; Remus. Et mox,
Si sapis, indulge domina, vultusq; severos
Exue, nec rigidi iura tuere viri.
Et cole quos dederit, multos dabit vxor amicos:
Gratia sic minimo magna labore venit.
Sit poteris iuuenum conuiuia semper inire,
Et qua non tuleris multa videre domi.

Atqui & inter obscœna carmina, argutissimum legitur Epigramma, quod verum (quantum ego iudicare valeo) Homeri sensum pulcerrime exprimit, cum omnem Iliados, Odysseæque materiam ab amoribus pendere ostendit: ex quo, hæc ad nostram rem attinent, licet vnica voce rigidas Catonum aures offensura videantur. Alloquitur autem eis Penelopen Hellespontiacus Deus:

Quæ sic casta manes, vt iam conuiuia visas,
Vtq; futurorum sit tua plena domus.
E quibus vt sires, quicunq; valentior esset,
Hæc es ad arrectos verba locuta procos:
Nemo meo melius neruum tendebat Vlysse,
Siue illi laterum, seu fuit artis opus.
Qui quoniam perijt, modo vos intendite, qualem
Esse virum sciero, vir sit vt ille meus.

Quin & Horatium tacite eodem alludisse reor, cum apud eum se inter se loquantur Tiresias atque Vlysses:

Scortator erit, caue te roget: vltro
Penelopem facilis potiori trade: putasne
Perduci poterit tam frugi, tamq; pudica?
Quam nequiuere proci recto deducere cursu,
Venit enim magnum donandi parca iuuentus,
Nec tantum Veneris, quantum studiosa culinæ.
Sic tibi Penelope frugi est: qua si semel vno
De sene gustarit, tecum partita lucellum,
Vt canis a corio nunquam absterrebitur vncto.

Est autem Poetarum moris (vt ad Homerum reuertar) licet aliquid a vero quam remotissimum, vt verisimilimum sit, verborum sententiarumque ornatu faciant, aliquo loco obiter id attingere, quod toto operis contextu dissimulant. Itaque & Vergilius in hoc Poetico colore (si modo is color est vocandus) sic Homeri vestigiis insistit, vt cum nihil vnquam notius fuerit, quam Aeneam atque Antenorem Græcis patriam prodidisse, ipseque eorum alterum, vt operis scopum, omnibus heroicis laudibus ad cœlum efferendum suscepisset, rei tamen veritatem ambiguo versu aperuerit, cum Aeneas pictas in Carthaginensium tem-

templo Græcorum Troianorumque res gestas oculis percurrens,

Se quoq; principibus permixtum agnoscit Achiuis.

Quem enarrans Seruius: *Aut latenter*, ait, *proditionem tangit, aut fortitudinem, qua inter hostium tela versabatur.* Quid igitur in causa erit, quo minus Penelopem pudicitiam non seruasse, & falsam esse de ea re Petrarchæ censuram, ex tot veterum testimoniis, & ex ipso denique Homero concludamus? Qui cum ab aliquibus Ithacensis, ab aliquibus etiam Telemachi filius existimatus sit, quamuis ex animo Penelopem, vt maxime pudicam celebrasset, peculiari quodam in suos affectu laborasse forte crederetur. Huc accedit, quod propria summorum Poetarum laus (vt & paulo ante attigimus) in eo præcipue versatur, vt præter illa, quæ nunquam fuerunt, ea etiam quæ esse nullo modo potuere, nobis suadere studeant. Quare elegantissime de Poetica licentia Ouidius libro Amorum tertio,

Nec tamen vt testes, mos est audire Poetas:
Malueram verbis pondus abesse meis.
Per nos Scylla patri canos furata capillos,
Pube premit rabidos, inguinibusq; canes,
Nos pedibus dedimus pennas, nos crinibus angues,
Victor Abantiades alite fertur equo.
Idem per spatium Tytion porreximus ingens,
Et tria vipereo fecimus ora cani.
Fecimus Enceladum iaculantem mille lacertis,
Ambigua captos virginis ore viros.
Aeolios Ithacis inclusimus vtribus Eurus:
Proditor in medio Tantalus amne sitit.
De Niobe filicem, de virgine fecimus vrsam,
Concinit Odryssium Cecropis ales Ityn.
Iuppiter aut in aues, aut se transformat in aurum,
Aut secat impositam virgine taurus aquas.
Prothea quid referam? Thebanaq; semina dentes:
Qui vomerent flammas ore fuisse boues?
Fleregenis electra suis auriga sororis?
Quaq; rates fuerint, nunc maris esse deos?
Auersumq; diem mensis furialibus Atrei:
Duraq; percussam saxa secuta lyram.
Exit in immensum fœcunda licentia vatum:
Obligat historica nec sua verba fide.

Ac si quis iis contemtis, quæ de vero Homeri sensu dicta sunt, contra diuina humanaque iura vnico fabulosi Poetæ testimonio (nam ab eo potissimum omnis huius rei fides effluxit) Francisco Petrarchæ subscribere non dubitant, cur Herodotum non

cum quidem Poetam, sed historicum (licet aliqua & ipse fabulosa in suas Musas retulerit) non audiunt: quo teste Græci Panaerpenelope & Mercurio natum affirmant: ὁμ τούτῳ γὰρ, inquit, de Penelope loquens, τῷ ἑρμείᾳ λέγεται γενέσθαι τὸν Πᾶνα ὑπ' αὐτοῦ, hoc est: *Ex hac enim & Mercurio Pana Græcis genitus dicitur.* Et de Penelope quidem hactenus.

De Vlyssis vero morte Lucianus lib. Verarum historiarum 1. ita scribit, ex eius ad Calipsonem literis, ἀπέκτεινας δ' ἅπαντας, ὑπὸ τηλεγόνου τοῦ ἐκ κίρκης σοι γενομένου ἀφικόμενος, id est: *Cum autem omnes* (de procis sentit) *interfecisses, a Telegono denique, quem ex Circe susceperam, cæsus sum.* Quomodo vero id factum sit, Didymus satis succincte refert, ait enim: οἱ νεώτεροι τῶν περὶ τηλέγονον αὐτόθεν, τὸν κίρκης καὶ ὀδυσσέως, ὃς δεκάτῃ καθ' ζήτησιν ἦλθε πατρὸς εἰς ἰθάκην, ὑπ' ἀγνοίας τὸν πατέρα ἀλεχθέντα τρυγόνι κέντρῳ. Id est: *Recentiores hæc de Telegono Circes Vlyssisq; filio dicta confinxerunt, qui cum ad quærendum patrem in Ithacam esset profectus, eum per ignorantiam turturis ossi occidisse existimatur.* Et sane id occulte denotat apud eundem, quem modo nominabamus, Homerum Thebani Tiresiæ de Vlyssis mortem præcedentibus signis apud inferos hoc ære vaticinium:

Ὅππότε κεν δή τοι ξυμβλήμενος ἄλλος ὁδίτης
Φήνῃ ἀθηρηλοιγὸν ἔχειν αὐὰ φαιδίμῳ ὤμῳ
Καὶ τότε δὴ γαίῃ πῆξας εὐῆρες ἐρετμόν,
Ῥέξας ἱερὰ καλὰ ποσειδάωνι ἄνακτι
Ἀρνειὸν, ταῦρόν τε, συῶν τ' ἐπιβήτορα κάπρον,
Οἴκαδ' ἀποστείχειν ἕρδειν θ' ἱερὰς ἑκατόμβας
Ἀθανάτοισι θεοῖσι, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν.
Πάντ' μάλ' ἐξείης, θάνατος δέ τοι ἐξ ἁλὸς αὐτῷ
Ἀβληχρὸς μάλα τοῖος ἐλεύσεται, ὅς κέ σε πέφνῃ
Γήρᾳ ὑπὸ λιπαρῷ ἀρημένον, ἀμφὶ δὲ λαοὶ
Ὄλβιοι ἔσονται, τῷ δὲ τοι νημερτέα εἶπον.

Hoc est,

Occurrens alius tibi quandocunq; viator,
Flabrum humeris gestans insignibus aspicietur:
Tunc postquam remum in terram defixeris aptum,
Et bona reddideris regi sacra Ennosigæo,
Custodemq; suum, taurumq; agnumq; trucidans,
Perge domum, & diuis solemnia perfice magna,
Qui mortem ignorant, summoq; fruuntur Olympo,
Omnibus vt par est: at mors tibi talis ab alto
Dura mari veniet, qua te voluentibus annis,
Maturo domet in senio, populi quoq; circum
Pollibunt opibus, vera hæc tibi singula narro.

Quare autem ἀθηρηλοιγὸν *flabrum*, ἀβληχρὸν vero *durum*, verterim: redderem hoc loco rationem, si omnia vbique persequi vellem.

Cumque

Cumque ita se habeat, vt declarauimus, Vlyssis mors, magis explicite eam nobis exponit septimus Dictys Cretensis de bello Troiano liber, in cuius calce hæc de ea re legimus: ad Vlyssem nempe frequentibus auguriis somniisq; territum, quod a filio sibi timeret, propterea q; Telemachum in Cephaloniæ campos relegasset, Telegonum ex eo & Circe genitum, ab Ææa insula, vt patrem cognosceret, venisse, qui cum ab Vlyssis custodibus aditu ad patrem prohiberetur, eorumq; nonnullos trucidasset, ab Vlysse ad clamoris nuntium excitato, lancea petitus, fatum quidē ipse euitauit, hastili autem, cuius summitati marinæ tuturis os præfixerat, patrē insciius interfecit. Idem tamen scriptor, alia signa Vlyssi a mari edita tradit. Sed quænam ea fuerint, latius non docet.

Cur homines μίροπες ab Homero dicti sint.

CAPVT III.

MVltam esse naturę tum in rebus omnibus, tum in hominum ingeniis varietatem, neque quenquam ignorare arbitror, & ipse (vt de hac vna verba faciam) qui eam quantum iuueni licuit, tam in iis, qui aliquid memoria dignum scripserunt, quam in plerisq; quorum omnis eruditionis laus cum vita interiit, cognoscēdi gratia non parum laboraui, si mihi aliquanto exactius perspectam affirmem, nullam fortasse arrogantiæ notam iure subierim, E quibus cum plurimos mediocriter, non paucos vero vehementer laudandos compererim, idem mihi in quibusdam vituperandis vel ideo contigisse opus fuit, quod eosdem sæpe numero virtutū, vitiorumque gradus esse videmus. Verum quando mihi hoc tempore, quid de singulis iudicarim, pronuntiare non est in animo, summum tantū in ineptum quoddam hominum genus, nostrum odium paucis ostendam, quorum in liberalium scientiarū linguarumq; cognitione studia, cum ad nullā viro dignā metam peruenire valuerint, in hoc pcipue desudant, totisq; viribus adnituntur, vt quoniam suam imperitiam plurimis notam esse intelligunt, hoc se nomine vnice venditent, quod summorum virorum auditores fuerint. Itaq: cum nihil ferme nostris auribus tritius fit, quam cum multos video, aut etiam ex lucubratiunculis quibusdam cognosco, qui bonis se literis mancipatos esse, omnibus esse perspicuum velint, illud protinus subiungi, hic Erasmi se, ille Budæi discipulum prædicat, hic a Marco Musuro, ille a Lazaro Philagatho, alius a Lascare, aut a Lampridio, similibusq; doctissimis viris, Græcas literas didicisse gloriatur: huisce verbis cum iis agere soleo, *O vos etiam atq; etiam infelices, qui cum in liberalibus studiis nihil prorsus profeceritis, neque quam meras nugas aucupamini, cum præstantissimorum virorum nomina vestra insciitia prætenditis: quasi qui Budæum, aut Erasmum audierunt, eosdem omnes ipsis doctoribus eruditiores euasisse necesse sit, aut hoc apud cordatos homines inualuerit, eos solos doctrina esse commendandos, qui excellentes magistros*

nacti fuerint. Neq; hoc ideo scribo, q̃ parum ad cuiusq; eruditionẽ conferre putẽ, eorũ quos audierint amplitudinẽ, qui quidẽ nihil magis expetendum existimẽ, quam eminentissimos in quibuslibet disciplinis præceptores: atq; hac in parte non multis inuideã. Sed quid mihi ꝓfuerit Platonis, Aristotelisq;, aut M. Tullii, si inter vtuos agerent, quantumlibet domestica propter disciplinas cõsuetudo, ũ eo essem ingenio, q̃llorũ præcepta nullo modo possem capere? Non igitur quẽ quisq; audierit, sed quantum sibi doctrinæ cõparauerit, est dispiciendũ. Nã si sub eximio magistro quis nihil, aut nõ multa discat, nõ illũ, sed seipsum ꝓpetuo dedecore afficiet. Nec refert vbinã Græcas literas quis didicerit (de hac enim re quãdã etiam adeo solliciti sunt, vt malint mediocriter doctũ in Creta quam in Italia aut Germania, aut Gallia doctissimũ audire) cum multi olim Athenis Atticis eas imbiberint, neq; tamen tantum in iis ꝓfecerint, quantum Horatius, qui posq̃ illis Romæ imbutus fuerat philosophiæ causſa, postea se Athenas contulit, vbi eius Professores, qui maxime dum florebant, audiret: quod ipse de se testatur libro Epistolarum secundo, his versibus:

Roma nutriri mihi contigit, atq; doceri
Iratus quantum Graiis nocuisset Achilles:
Adiecere bonæ paulo plus artis Athenæ,
Scilicet vt possem curuo dignoscere rectum,
Atque inter syluas Academi quærere verum.

Sed vt ad eos redeam, qui Cleanthis lucerna superbi, inanibus se huiusmodi magnorum virorum vmbris turantur, superioribus annis, satis longam cuiusdã (quem nominandum non duco) epistolam ad Erasmum Roterodamũ, non semel, sed iterum atq; iterum perlibenter legi: quo i nullus pictor tam eximie humani corporis lineamenta exprimit, quõ ille suos omnes animi affectus depingebat, in hoc potissimum insistens, vt quoniã nullis proprijs monumentis Erasmi se vel auditorem, vel amicũ fuisse cognitum iri speraret, vnicã saltẽ illi, quamuis inuito epistolam: id quomodocunq; testantem, extorqueret: quod quidem facile est consecutus. Vt enim Erasmus peracri iudicio præditus erat, non difficulter perspecto hominis consilio, sic ei respondit, vt quod ille omnibus manifestum esse enixe optabat, non sine gloriolæ suæ iactura in vulgus emanare viderit. Nam & de aliquibus erratulis, quibus eius epistola referta erat, ipsum admonuit, & in plerisque summarum rerum imperitiæ conuicit. At quemnam exitum hæc res sortita est? Tanta eum de quo loquimur, etiam mediocris laudis prurigo inuaserat, vt cum absque aliqua sua labecula, suam Erasmique epistolam in lucem dare non posset, contemta inscitiæ nota, vtramque e uestigio typis excudi, ac per ora virum volitare voluerit. Cetera quamuis non me lateat, quæ ab Erasmo scripta sunt, nunquam mi per totius literariæ rei naufragium ex doctorum manibus

manibus casura: non tamen tantus vir, quin illius, cuius nomini parco, epistola sub ipsum statim ortum occideret, suæ epistolæ præsidio efficere potuit. Cum enim nihil sit odiosius, quam captatum inuitis auibus contra diuina omnia humanaque iura argumentum, quis ea æquo animo legat, in quibus nulla sit non triualis sententia, nulla nõ insulsitatis, veræque assentationis plena periodus? Quod si is tã gloriosum putabat, vel cum Erasmo aliquandiu vixisse, vel alio quouis modo non postremũ inter eius amicos, auditoresve locum tenere, nouum aliquod argumentũ, vt Erasmũ non semel fecisse nouerat, tractandum suscipere debebat, atq; itaqu dem, vt ab Erasmo sibi non auditoris tantum nomen, sed magnos etiam eruditionis fructus contigisse omnes intelligerẽt. Sed id, dixerit quispiam, vt potuit, fecit. Suam etenim ad Erasmum epistolam, plus sexcentis adagiis conspersit, vt bene Erasmo addictus cognosceretur. Cuius lucubrationes omnes cum maxima laude dignæ sint, nulla tamen ad prouerbiorum Chiliadas, multis de caussis accedit. Imo si hoc animo egregium illud opus immensis laboribus compositum scirem, vt vel in familiari sermone, vel in scriptis etiam nihil quam meras parœmias creparemus, magis eius manibus essem infensus, quam propterea sum amicus, quod alium scopum spectauit, nempe vt non modo collectis vnum in opus innumeris adagiorum centuriis, sed ostensis quoque eorum significatibus, altiusque repetita illorum origine, rem literatam mirum in modum iuuaret, ne scilicet prouerbiis vtentes, prouerbiorum vim caussasque ignoraremus. Et sane vt nihil in oratione gratius, nitidiusque esse potest, quam apte moderateque in eam insertæ parœmiæ: ita nihil tam doctorum aures offendit, quam totus eis contextus sermo: quod tum in hoc, tum in aliis orationis ornatibus vitandum esse proculdubio docet Marcus Tullius libro tertio de Oratore, cum ait: *Quanto molliores sunt, & delicatiores in cantu flexiones, & falsa vocula, quã certa & seuera? quibus tamen non modo austeri, sed si sapius fiunt, multitudo ipsa reclamat. Licet hoc videre in reliquis sensibus, vnguẽtis nos minus delectari summa & acerrima suauitate conditis, quam his moderatis, & magis laudari, quod ceram, quam quod crocum olere videatur: ita ipso tactu esse modum & mollitudinis, & leuitatis. Quin etiam gustatus, qui est sensus ex omnibus maxime voluptarius, quique dulcedine præter ceteros sensus commouetur, quam cito id quod valde dulce est aspernatur, ac respuit? Quis potione vti ac cibo dulci diutius potest? cum vtroque in genere ea, quæ leuiter sensum voluptate mouerunt, facillime fugiant satietatem. Sic omnibus in rebus, voluptatibus maximis fastidium finitimum est. Quo hoc minus in oratione miremur, in qua vel ex poetis, vel ex oratoribus possimus iudicare continuam, distinctam, ornatam, festiuam, sine intermissione, sine varietate, quamuis clarus sit coloribus pictus,*

vel poesis, vel oratio, non posse in delectatione esse diuturna. Atque citius in oratoris, aut Poetæ cincinnis aut fuco offenditur, quod sensus nimia voluptate, natura, non mente sæpe fatiantur in scriptis, & inuditis, non aurium solum, sed animi iudicio etiam magis infucata noscuntur. Hæc Cicero: qui si ea, quæ admodum appositè collocata sunt, nauseam doctis auribus frequentia parere affirmat, quanto magis ea, quæ præter rem in medium adducuntur? Siquidem in hoc quoque egregius ille Erasmi auditor vehementer peccauit. Dum enim ne verbum quidem absq; adagio proferre audet, plurima in suam epistolam coniecit, quibus nihil est intempestiuius, nihil ridiculum magis: prout apertissime dignoscere potuit quicunq; eā aliquando lectitauit. Verum facile hæc ei condones, qui Græcas literas non mediocriter laudat: vtq, ad eas capessendas animumquemq; hortetur, iccirco homines ab Homero μίεγπας dictos docet, quod variis linguis vtantur. Iam si eam ob rem homines ab Homero *meropas* vocari manifestissimum esset, non tamen inde varias linguas ab hominibus discendas esse colligeremus. Quandoquidem si aliter Itali, Galli aliter, aliter etiā Hispani, Germaniq; loquuntur, an tamē ideo omnes Italicum, Gallicum, Hispanicū, Germanicumq; idioma cognoscere debemus? At pulchrè est ita loqui posse, vt aliæ nationes faciunt. Recte quidem: Atque hoc addo, fieri nō posse, vt aliquis exactam disciplinarum cognitionem acquirat, quin Græcas literas idem didicerit, quamus aliquos nō mediocriter eruditos eius imperitos fuisse sciamus. Verū non ideo diuersas linguas quis acquirere cogitur, quod illæ inter homines diuersę habeantur. Non tamen homines ideo *meropas* Homero vocatos esse, quod variæ humano generi linguæ sint, sed quod distinctā vocē habeant, q̄ omnibus aliis animantibus est negatū, eius Scholiastes his verbis declarat: Μερόπων, μεμιγμένην φωνὴν ἐχόντων, ὡς πᾶσι σύγκεισιν ἢ ἄλλων ζώων, οἵ εἰσι μεμιγμένοι εἰς συλλαβὰς, καὶ ἐναρθρον ἐχόντων τὴν ὄπα, τοῦτ' ἐστι τὴν φωνὴν. Idē latit & Suidas his verbis: Μέροψ, καὶ μέροπες οἱ ἄνθρωποι, διὰ τὸ μεμιγμένην ἔχειν τὴν ὄπα, ἤτοι τὴν φωνὴν. Eustathius vero distinctius: μέροπες δὲ οἱ ἄνθρωποι παρὰ τὴν φύσει μεμιγμένην ἔχειν τὴν ὄπα, ἐκ λέξεις, καὶ εἰς συλλαβὰς, καὶ ἐς στοιχεῖα. ὁ μηδεμίαν ἔχει φωνὴ παρὰ τὸν ἀνθρώπων αὐδὴν. αἱ δὲ ἄλλαι ἔτε ὄπες λέγονται, ὥσπερ ἐδὲ αὐδὴ, ἀλλὰ ἐπιμιξίζοντα. Nec ignoro hunc cuius mentionem fecimus Eustathiū, ea verbis a nobis recitatis subiungere, quæ ex aliquorū sententia ideo homines ab Homero dictos significent, q̄ posteaquam filii Adam turrim, quæ a linguarū confusione *Babel* appellata est, in terra Sennaar ædificare ausi sunt, a Deo opt. max. in omnes terræ partes diuisi fuerint, variisq; inde idiomatibus locuti sint. Sed peruersa nimirū est hæc Homericæ vocis expositio, cū Homerum antiquissimos veteris instrumēti libros, & quinq; præsertim a Mose scriptos, a quibus eius historiæ fidē petimus, nunq̄ vel per somnia vidisse

omissis paucis admodum antiquissimis huiuscemodi poetis, neq; Pythagoram, neque Platonem, quos Ægyptum, aliasque plurimas regiones peragrasse scimus, sacra Hebræorum volumina legisse asserat, quarto diuinarum sustitutionum libro ita scribens: *Vnde equidem solemnis mirari, quod eum Pythagoras, & postea Plato, amore indaganda veritatis accensi, ad Ægyptios, & Magos, & Persas usq; penetrassent, vt earum gentium ritus & sacra cognoscerent (suspicabantur enim sapientiam in religione versari) ad Iudæos tantum non accesserunt, penes quos tunc solos erat, & quo facilius ire potuissent. Sed auersos esse arbitror diuina prouidentia, ne scire possent veritatem: quia nondum fas erat alienigenis ingeniis religionem Dei, iustitiamq; cognoscere. Statuerat enim Deus, appropinquante vltimo tempore ducem magnum cœlitus mittere, qui eam perfido ingratoque populo ablatam], exteris gentibus reuelaret.* Meropes præterea aues quædam vocantur: ad earumq; fortasse differentiã, idem Eustathius illud *ἀνθρώπων* ab Homero appositum fuisse putat. Inquit autem: *δῆλον δὲ, ὅτι οἱ ὄρνιθές τινες λέγονται μέροπες, ὧν πέρι καὶ διαξολὴ ἐνθάδε τεθύηται τὸ ἀνθρώπων.* Quænam vero sint hæ aues, Seruius in Vergilianum illud ex Georgicorum quarto:

Meropesque, aliaque volucres:

diligenter exprimit: *Dicendo*, ait (aliæ volucres) *ostendit meropes esse aues. Sunt autem virides, & vocantur* apiastræ, *quia apes comedunt.* Quin & eodem Eustathio teste, in Co insula populi sunt, qui gentili nomine *Meropes* appellantur. *Εὕρηται δὲ καὶ οἱ κῶοι, τοῦτ' ἔστιν οἱ τῆς κῶ τῆς νήσου ἔποικοι ἰδίως καλούμενοι ὀνόματι ἐθνικῷ, καὶ ἡ νῆσος ὠνομάσθη κῶος, μερόπεις.*

Quid Erasmo sit in literis tribuendum, & de Delio natatore: item de Pythagorica Philosophia.

CAPVT IIII.

QVamuis non me fugiat, vti nos de aliorum lucubrationibus libere quod sentimus proferre non veremur, ita plurimos de meis scriptis, qualiacunq; ea sint, diuersa esse pronuntiaturos: sic tamen ab iis, quibus nostra non arriserint (nec enim omnibus me satisfacturum spero) vellem improbari, vt quemadmodum ipse nullum aduersus alios sine ratione verbum proferre audeo, eodem alii instituto, quæ a nobis emanarunt, probabilibus argumentis confutarent. Nam si vnico nutu simpliciter plerique a nobis dissentire pergent, mihi quidem nihil obfuerint: se vero inuidiæ, malignitatiq; morbo laborare, candido ingenio præditis ostendent. Quid enim ineptius, quid stultius est, quam eos liuoris spiculo impetere, quos manifestis rationib. cõuincere non queas? Ac ne pulcrã mihi hoc loco fabulam confingere quis arbitretur, vt quicunq; in nostrã sententiã non ierint, primus erraturos asseram, cum neminẽ ipse sine caussa pstringere soleam, quenã pacto

aliquos feram, qui nulla eruditione commendandi, eo mihi nomine maledicant, quod hunc aut illum iure reprehenderim? Ediderat superioribus annis Apologiam nostram in Latinæ linguæ calumniatores, quæ nunc non modo multis locis, sed & argumentis etiam aucta, iterum emittitur, & cum ea de Iuris ciuilis interpretibus liber, qui itidem non mediocriter auctus, legi poterit: vt illa nonnullos Latinæ linguæ odores, hoc vero eos carpere, qui recentiores legum interpretes, vel propter non redditam in multis elegantiã, vel quod aliquando (vt alii veteres fecerũt) lapsi fiant, infectantur: vtq; non ferendos esse, qui Accursio, verbi caussa, infensi, cũ eum taxarẽt, pueriliter ipsi decepti essent, exemplo commõstrarem Ioannem Ferrarium, virũ equidem adprime eruditũ, ea de caussa damnaui, & Accursium carpens, quia Iustinianũ Flauium, a Flauiis populis deuictis appellatum putarit, cum nouum se quippiã in reddenda eius vocis ratione, commentum crederet, manifeste hallucinatus est. At hoc meum erga Accursii manes, vel rei potius veritatẽ officium, tam ægre tulit non Montanus (qui ea suum erratum agnouerit, humanę sortis memor, id sibi quod alii omnibus, qui vnquã fuerint, summis heroibus contigisse intellexit) sed Seleſtadiensis quidã rabula, vt insano me cerebro esse dicerare non dubitarit, eo libro, quem Iuris Ciuilis Lexicon inscripsit, quippe qui nec italis quidẽ pepercerim. Quin tu omnium hominum homo insulsissime, indoctissime, leuissime, qui illo operi, quod tibi vindicas, solos Alberici, Alciati, Zasii, Ferrariique achilleos centones assuisti, tuum autẽ præter paucas nugas prorsus nihil, si me praue Ferrarium notasse putabas, cur non meum mihi erratum ostendisti? Atqui, inquis, fateor in ea voce illius esse errorem, sed humanius fuisset, id meliore, pducta sententia cõmonstrare. Ego vero, quid tibi humanius, inhumaniusve videatur, non quæro, dum te nihili hominem esse, omnibus liqueat: qui me in circo insanum putes, & nec a quibusdã Italis lacerandis abstinuerim. Quasi vero eos tãtum mihi hostes delegerim, qui extra Italiã nati sunt, iis omnibus parcã, quos Italia, pduxerit: cum potius vnumquemque inculcem, parum referre, quo nam quisq; in loco natus sit, dummodo se dignum exhibeat, qui ab omnibus vbicunq; natis summopere celebretur. Proinde vt eiusmodi nugatorem, non patria, sed inscitia, italis, Gallis, Hispanisq;, odiosum reddidit: ita non mihi homines Italia, Gallia, Hispaniaq;, sed doctrina, commendat, qui tãtum eos, qui nostra hæc legere non grauabuntur, admonitos velim, nunquam me tam temerarium fuisse, vt quod ipse de quocunq; re existimem, aliis omnibus me persuasurum sperarim, sed vt ea tantum proferrẽ, mihi semper insedisse, quæ rationibus possem comprobare. Quod si in illis eligendis nonnunquã vacillasse deprehendar, non recuso quin id in meis lucubrationib. damnet,

quod

quod ipse omnibus modis, si id animaduertissem, eram vitaturus. Alioqui insanos omnes latratus magnopere aspernor, & Selestadiensis pcipue: cui quid tribuere debeam, a Germano iuuene mihi quam familiarissimo doctus sum. Enimuero vbi locum ei ostendi, in quo frigidus vappa quendam Floridum nimis acerbe calamũ in Montanum strinxisse decernebat: Non est, inquit ille, cur huius edentuli morionis debacchationibus vel tantillũ commouearis, cum idem sit apud Germanos Selestadiensis hic vetulus, quod apud Italos Thomas Fanutius. Erat autẽ hic Thomas (an enim iam sit, nescius sum) garrula quædam cornicula, insigni quadã loquacitate omnes aniculas facile vincens: cumq; obscurum de poetarum comparationibus opusculum composuisset, typisq; Bononiæ idem suo ære excudi curasset, nec quodquam eius exemplar vllo pacto distrahi posse videret, in malam crucem de suis rebus desperans erupit. Verum relicto hoc ranarum genere, quod neq; viuum, neq; mortuum cuiquam officere valet, de DES. Erasmi eruditione, quia non alius fuit nostra memoria, tot tantisq; contentionũ procellis expositus, aliqua scripturi, ab iis quæ ad Græcarum ac Latinarum quæ in illo fuit, literarum cognitionem pertinent, auspicabimur. His igitur temporibus natus Erasmus, quibus Græcæ literæ a paucis, Latinæ autẽ a non multo pluribus, tyrannice quodammodo tenebantur, cum in his primo, tũ in illis adultus, iam nõ mediocriter ꝓfecisset, vt iuuenes ad earũ studia, velut ꝓposita esca alliceret, duos Theodori Gazæ Grammaticæ libros in Latinũ sermonẽ conuertit, Lucianiq; mox, ac Plutarchi nõ pauca Latinæ itidẽ linguæ donauit. Qua in re mirifice felix fuit, nec multos illi in eo negotio ꝓferre audeas. Quæ cũ non mediocrẽ illi gloriã peperissent, maiorẽ sane ex adagiorũ Chiliadibus est adeptus. Quid dicam de multis eiusdẽ ad Latinã linguam ꝓmentibus opusculis? Quid de dialogis, in quibus supra modũ est facetus? Ceterum non maiorẽ ex iis in se inuidiam concitauit, quã gloriã deriuarit. Nam pleriq; eũ, edito etiã Stultitię Encomio, vti male de religione sentientẽ, exsecrari cœperunt. Deinde vero cũ Nouum Testamentum vertisset, in idq; scripsisset annotationes, palã a plerisq; in certamẽ est ꝓuocatus. Nam primus in eũ inuectus est Martinus Dorpius, summæ spei iuuenis, nec multo post Iacobus Faber Stapulensis: quibus ita respondit Erasmus, vt integra inter eos amicitia ꝓpetuo durarit. Prosiliit post hos in medium Eduardus Leus, cum illo quasi cum acerrimo hoste agens. Succesit Eduardo Iacobus Latomus, totis viribus in Erasmũ debacchatus: & post hunc Ioannes Stunica, ac Sanctius Caranza, tribus dũtaxat in locis Stunicæ defensor. Petrus quoq; Sutor Carthusiensis monachus, & Beda Parisiensis Theologus, plurima in eundẽ ediderunt. Ad quẽ post hos, quos dixi, amice scripsit Albertus Pius princeps excellentissimus, illius prouocatus epistola, qua non leuiter querebatur, quod

Romæ apud summum pontificem, purpuratosq; patres, eius opera male audiret. Cui sic respondit Pius, vt nihil modestius, nihil sanius a doctissimo principe exspectare licuerit. Eum cum scripta ad hoc Apologia iterum lacessisset Erasmus, diffusius ille rem egit, de plurimis Theologicis quæstionibus, vt summũ heroem decebat, multis libris disserens. Quod sane opus, cum auctor morte preuentus, summam ei manum imponere non potuisset, vtcunq; partim ab eo, partim a nobis recognitum in lucem exiit. At id tam finistre accepit Erasmus, vt immerentẽ heroem, præter decorum calumniari non sit veritus scommatibus parœmiisq; tanti viri maiestatem deuitans, atq; illud sæpissime repetens, Parisienses Theologos alios ei phrasim, alios loca, alios alia suggessisse: quod tamẽ a vero plurimũ abesse, cum omnes qui Lutetiæ Parisiorum eum paulo familiarius nouerant, tum ipse constantius quam ceteri omnes asserere queo: quando per ea tempora, quibus is princeps illud opus scribebat, neminem qui literis operã dedisset, in domestica consuetudine habebat, præter me vnũ, iuuenem admodum, quẽ Romæ ex Decii Syllani ludo, inter suos familiares admiserat, quod & nos alio loco testati sumus, & Ioannes Sepulueda Cordubensis, exactissimus idẽ Theologus, Philosophusq;, & bonarũ literarum cognitione eminentissimus, in ea quã p̃ illo scripsit defensione, non dissimulat. Sed ne in his, & reliquis, q̃ Theologica sunt, diutius immoremur, aliud exstitit hominũ genus, qui Erasmũ inexpiabili odio prosecuti sunt, atq; adeo plurimi hodie p̃sequuntur: ii nimirũ, qui Ciceroniani vocari cupiunt, p̃pter editũ in illes dialogum, qui Ciceronianus inscriptus est. Eorum vero cum magnus numerus sit, tũ in Italia, tũ in aliis quibusdam Europæ partibus, nemo tamen qui immodestius, furiosiusq; in eum scripserit, inuentus est, quam Stephanus Doletus Aurelianus: cuius frustrationibus, cum ipse parũ Ciceronianis amicus respondemus, hoc tamen de eadem re in p̃sentia dixero, duas res, quare Doletus ad id certamen descenderit, fuisse in caussa. Quarum alteram cum suo loco ostenderimus, altera ita se habet, vt cum nihil Ciceroniana superstitione sit absurdius, Erasmus autem per omne scriptorum genus vagandum, & ex singulis optimum quidq; deligendum esse, commonstrarit, maximam gratiæ partem (si id omnibus esse persuasum) amissura fuerit immensa illa Doleti commentariorum farrago, ex Roberti Stephani thesauro, Mariique Nizolii in Marcum Ciceronem obseruationibus compilata. Qui enim id opus antequam hæc ederentur, viderunt, non maius illud antea fuisse, mihi pro certo asseuerarunt, quam sex Laurentii Vallensis de Latinis elegantiis libros, cum aliorum postea sudoribus magnopere locupletata, absque aliqua eius, cui adscripta sunt, laude conferantur. Quam ob rem Doletus, quodcunque potuit, in Erasmum virus effudit, ita quidem vt Erinnybus agitatus, non honestæ

honestæ contentionis gratia, cum eo congressus videatur: qui licet facile iis responderet, a quibus quocunq; modo lacessitus fuisset, Doletum, vti mente captum quempiam, nulla responsione dignum duxit. Proinde id cõspicatus egregius Latinæ linguæ commentariorum auctor, qui tertium se eorum tomum scripturum pollicitus, omnem de eo cogitationem, rei difficultate perterritus, abiecisse dicitur, nisi aliquis interim prodeat, qui paratam ei, illius materiam porrigat: qui se & literas, & natare, vt si alius quisquam, scire gloriatus est: qui inquam, vnicus Aristippi germanus animam mortalem esse, ac summum bonum in corporis voluptate consistere, non dubitat, pro Erasmi calumniatore vnicus eius laudator repente factus est, composita de eius vita functi laudibus ode, quo nihil turpius est, nihil tertius. Atq; ego quidem, quamuis, cum primum animum ad scribendum appuli, Gulielmiq; Budæi in Latinos odium plane non perspexissem, omnium qui viuerent eum eruditissimum, non sine multorum querimonia, dixi. Vbi vero eius lucubrationes accuratius perlegi, paulo in eum inclementior fui, quasi in Romanæ linguę, eiusq; scriptorum, obtrectatorem. Quod tamẽ ad doctrinæ palmã attinebat, sic reliqui, vt primo nostro opusculo erat expressum, quod sine dubio improbaret Doletus, qui eum laudare valuit, cui nullam alicuius rei cognitionem reliquerat, cuius prouerbiorum centurias, quasi nullius ponderis, vellicat: cuius denique epistolas florulentas, stylum autem flaccidum, eneruatumque, & omnibus vitiis scatentem, irridet: cum ille facilis potius sit, & a viuido quodam fœcundi ingenii flumine emanasse dignoscatur. Quod si parcius aliquãto scriptorum numero indulsisset, non dubito, quin ea (de styli candore loquor) assequi valu:rit, quæ summis quibusdam viris in eo genere tribuuntur. Sed quid facias? Ipse eam laudem respuit: nec solum durissimas pleraſque Theologorum voces non est aspernatus, sed quandoq; de medio foro ea sumebat, quæ suis scriptis complecteretur: illud frequentissime in ore habens, se de huiusmodi dictionis candore minime anxiũ, omnia quærere, omnia moliri, vt quocunq; pacto bonarum literarum, sacræque Theologiæ studiosos iuuaret. Ex quo factum opinor, vt non exiguo, neque floccifaciendo, se temporis spatio, se defraudarit, vt Plautum, Terentium, Suetonium, aliosque quosdam Latinos auctores: Theologos vero Cyprianum, Hilarium, Hieronymum, Augustinum, Ambrosiumq;, a multis mendis vindicaret, quod quatenus perfecerit, doctissimo cuique perspicuum esse opinor. De adagiorum autẽ Chiliadibus, hoc tempore non multa dicã, quod tum præcedenti capite, tum aliis in locis, non semel earum mentionem fecimus. Id porro ipse fatebitur Momus, excellens Erasmi ingenium, in eo opere maxime enituisse, cum nulla fere parœmia cum fugerit, cum omnium ferme veram rationem reddiderit,

cum demum, siquando obscurior aliquis in eis nodus occurrebat, (vt in tanto opere accidere oportuit) ingenue se ad eum soluendum parum aptum quandoq; affirmarit. Et per Deos immortales, quis est, qui nunquam sæcutierit?

Ex aliquot igitur, quæ Erasmus in prouerbiis, meo iudicio, exacte non explicauit, illud est, quod curnam obscurissimam difficilimamq; rem Delio natatore indigere, in prouerbium abierit, nō docet, sed de eo sic ait: Δήλιος κολυμβητής, Delius natator *olim vulgo dicebatur, admodum natandi peritus, quicq; posset in summa natare aqua. Natum adagium, aut certe factum illustrius, ex Socratis Apophtegmate. Cum enim huic Euripides librum obtulisset Heracliti, cui cognomen σκοτεινῷ, propter affectatam scriptorum obscuritatem, rogaretque, cuiusmodi videretur, respondisse fertur hoc facto: ἃ μὲν συνῆκα, γενναῖα. οἶμαι δ' καὶ ἃ μὴ συνῆκα, πλοῦ δηλίου δεῖται κολυμβητοῦ, εἰς τὸ μὴ ἀπανιχθῆναι ἐν αὐτῷ.* Id est: *Quæ quidem intellexi, præclara, arbitror autem & ea, quæ non intellexi, quamquā natatore Delio opus, vt ne quis in eo prefocetur.* Hæc Socrates, *alludens simul & ad prouerbium, & ad Heraclitī sensus nimium abstrusos ac profundos, vt nisi natator insigniter peritus emergisset, periculum esset, ne lector in eo libro suffocaretur, mergereturque. Laertius in Heraclito, refert hoc dictum ad Cratetem quendam, qui primus Heracliti librum de Natura, Græcū inuexit, & hoc elogio commendarit.* Hæc Erasmus, quibus quomodo id adagium, aut natum, aut certe illustrius factum sit, non male declarat: at causam ob quam *Delio*, & non alio *natatore*, in intelligendo Heracliti libro opus fuisse, vel a Socrate, vel a Cratete dictum sit, nequaquam ostendit, cum id esset in primis aperiendum. Sed quoniam nemo eam aperte docuit, ac coniecturis in illam perienda, est agendum, ab Erasmo illam fuisse præteritam, neutiquam est mirandum. Neque enim sic ea a me redderetur, quam aliunde emanare nequiuerit: sed & ipse, quæ mihi videbuntur, de illa modestissime, non vt Erasmum carpam, verum vt quicquid possum, in communem studiosorum vsum referam, indicabo. Cum itaque Socrates, *Delium natatorem* eum esse oportuisse, qui in Heracliti libro non suffocaretur, Euripidi responderit, nec Delios homines aliis, siue insularum, siue continentis habitatoribus, in natando præstitisse vsquam, quod sciam, legatur: eum ego interpretor *Delium natatorem*, qui omnia sciret, hocque modo obscurissimum Heracliti librum intelligeret. Potuit autem vel Apollinem, qui in Delo insula natus, *Delius* abea appellatus est, cuique nihil occultum fuisse antiquitas credidit, intelligere: vel si ab hominibus, qui pro diis habiti non sint, omniaque itidem sciuerint, non est recedendum, Pyrrhum Delium piscatorem (quod genus melius ceteris natare soleat) eo significare, vt facilis a piscatore ad natatorem sit allusio.

Cur

Cur vero Pyrrho Delio nihil fuisse incognitum, olim existimatum sit, Pythagoræ Samii causla factũ est q. μετεμψύχωσιν, hoc est, *animæ ex alio in aliud corpus trãsmigrationem*, cum magna celebritate inter Græcos docuit, quiq; nihil nescire pdicabat, ita dicere solitus, se Æthaliden quondam Mercurii filium fuisse, cui cum a patre quis pter immortalitatem donũ perendi, optio facta esset, hoc poposcit, vt viuens, & vita functus, omnia q cõtingerent, in memoria haberet. Inde cum paulo post in Euphorbum Panthoidẽ q. Troiani belli tẽpore, a Menelao (vt Homerus Iliados libr. 17. testatur) interfectus est, immigrasset, atq; idem de Æthalide affirmãs, hoc adderet, se a patre accepisse, vt perpetuo errore, per quascunque veller arbores, animaliaque cõmmigraret, mox in Hermotimũ transisse: vtque eius rei fidem faceret, cum Branchidas iuisset, in Apollinis fanum ingressum clypeum, quem illic Menelaus suspenderat, vti suum petisse, tum ex hoc Hermotimo in Pyrrhum Delũ piscatorem se transtulisse, qui eadem omnia de Æthalide, Euphorbo, Hermotimoq; confirmarit. Ex hoc Pyrrho demũ in Pythagoram veniisse, quã genealogiam ex Heraclidis Pontici sententia his verbis Diogenes Laertius in Pythagoræ vita recenset: τὸν φησιν ἡρακλείδης ὁ ποντικὸς αὐτὸ αὐτὸ πάλιν λέγειν, ὡς εἴη ποτὲ μεγήνωρ αἰθαλίδης, καὶ ἑρμᾶ υἱὸς νομισθείη. τὸν δὲ ἑρμῆν εἰπεῖν αὐτῷ ἑλέσθαι, ὃ, τι αὐ βούληται, πλὴν ἀθανασίας. αἰτήσασθαι δὲν ζῶντα καὶ τελευτῶντα μνήμην ἔχειν τῶν συμβαινόντων. ἐν μὲν ἐν τῇ ζωῇ, πάντων διαμνημονεύοντα. ἐπὶ δὲ ἀποθανόντι, τηρήσαι τὴν αὐτὴν μνήμην. χρόνῳ δὲ ὕστερον εἰς δόρβον ἐλθεῖν, καὶ ὑπὸ μβρίλεω τρωθῆναι. ὁ δὲ δόρβος ἑλεγεν, ὡς αἰθαλίδης ποτὲ γένοιτο, καὶ ὅπως παρ' ἑρμοῦ τὸ δῶρον λάβοι, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς μετάπλησιν ὡς μετεπλήθη, καὶ εἰς ὅσα φυτὰ καὶ ζῶα μετέβη. καὶ ὅσα ἡ ψυχὴ ἐν τῷ ἅδῃ ἔπαθε, καὶ ὡς λοιπαὶ τίνα ὑπομένουσιν. ἐπεὶ δὲ δόρβος ὑπεθαύμαζε, μετενεγκεῖν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς ἑρμότιμον, ὃς καὶ αὐτὸς πάντα δεῦμαι βέλων, ἐπανῆλθεν εἰς βραγχίδας, κ) εἰσελθὼν εἰς τὸ τοῦ ἀπόλλωνος ἱερὸν, ἐπέδειξεν ὧν ῥμβίλεως ἀνέθηκεν ἀσπίδα. ἔφη γὰρ αὐτὸν ὅτ' ἀπέπλευσεν ἀπὸ τροίας ἀναθεῖναι τῷ ἀπόλλωνι τὴν ἀσπίδα, διασωθεὶς ἀπὸ μόνον δὲ διαμνῆσαι τὸ ἐλεφάντινον ἀσθενὲς. ἐπειδὴ δὲ ἑρμότιμος ἀπέθανε, γυνὴ πύῤῥου τοῦ δηλίου ἁλιέως, καὶ πάντα πάλιν μνημονεύειν πῶς ἀποθάνοι αἰθαλίδης, εἶτα πύῤῥος γένοιτο. ἐπειδὴ δὲ πύῤῥος ἀπέθανε, γυνὴ πυθαγόραν, καὶ πάντων τῶν εἰρημένων μεμνῆσθαι. Quando igitur vnicus a Pythagora, qui nihil sibi ignotum esse dicere solebat; ad Pyrrhum Delium piscatorem gradus fuit, cur non ex ea re data prouerbio occasio videri possit? Sane de Pythagoræ temporibus alibi multa.

De eius autem doctrina pauca admodum diximus, hoc est, illum quæ de animæ immortalitate Græcos docuerat ab Ægyptiis, ac Pherecyde Syro cuius auditor fuit, suppresso eorũ nomine accepisse, cũ in eo quidem non parũ laudandus fuerit, quod animam immortalem illis crediderit: in eo autem summopere sit carpendus,

quod hominis animas in porcos, aliasq; bestias marinas, terrestresque, ac volucres migrare crediderit, quod est sine dubio absurdissimum. Ideoq; minime miror Lucianum Samosatensem cõmodissime arrepta ex falsa eius opinione ansa, in eo Dialogo qui ὀνειρος ἢ ἀλεκτρυών inscribitur, & in alio, cui βίων πρᾶσις titulus est, mitis modis eum derisisse, cum in illo Pythagoræ animam gallo inesse iocose fingat, in hoc vero primum ei in philosophorum auctione locum tribuerit, credo quod Græcorum philosophorum vetustissimus exstiterit. Hunc optime Arithmeticam, Astronomiam, Geometriamque calluisse, fuisque auditoribus silentium in quinquennium indixisse, memoriæ proditum est. Ab omnium animalium idem esu abstinebat, cetera omnia præter fabam comedens. Quod Cicero non sine ratione factum censet, in primo de Diuinatione ita scribens: *Ex quo etiam Pythagoricis interdictum putatur, ne faba vescerentur, quod habet inflationem is cibus, tranquillitati mẽtis quærenti vera contrariam.* Cur autem ab animalibus abstinuerit, manifestissimum est. Propterea quæ P. Ouidius decimoquinto Metamorphos. libro ex ipsius Pythagoræ persona nõ minus docte, quam eleganter hæc de ea re cecinit:

O genus attonitum gelida formidine mortis,
Quid stygia, quid tenebras, & nomina vana timetis?
Materiam vatum, falsiq; pericula mundi?
Corpora siue rogus, flamma, seu tabe vetustas
Abstulerit, mala posse pati nonulla putetis.
Morte carent anima, semperq; priore relicta
Sede, nouis domibus viuunt, habitantq; recepta.
Ipse ego (nam memini) Troiani tempore belli
Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quondam
Hæsit in aduerso grauis hasta minoris Atrida.
Cognoui clypeum læua gestamina nostra
Nuper Abantei templo Iunonis in Argis.
Omnia mutantur, nihil interit: errat, & illinc
Huc venit, hinc illuc, & quoslibet occupat artus
Spiritus, eque feris humana in corpora transit,
Inq; feras noster, nec tempore deperit vllo.
Vtq; nouis facilis mutatur cera figuris,
Nec manet vt fuerat, nec formas seruat easdem,
Sed tamen ipsa eadem est: animam sic semper eandem
Esse, sed in varias doceo migrare figuras.
Ergo ne pietas sit victa cupidine ventris,
Parcite, vaticinor, cognatas cade nefanda
Exturbare animas, ne sanguine sanguis alatur.

Lactantius porro tertio Diuinarum Institutionum libro Pythagoræ de animæ in diuersa non tãtum corpora, sed & animalia immigratione sententiam sic contemnit, vt cũ q̃ obscuris parentib. esset o. tus

ortus, suum genus ad Euphorbum retulisse putet. *Qua ignorantia, ait, effecit, vt quosdam dicere non puderet, siccirco nos esse natos, vt scelerum pœnas lueremus, quo quid delirius dici possit, non inuenio. Vbi enim, vel qua scelera potuimus admittere, qui omnino non fuimus? nisi forte credamus inepto illi seni, qui se in priori vita Euphorbum fuisse mentitus est. Hic credo, quod erat ignobili genere natus, familiæ sibi ex Homeri carminibus adoptauit. O miram & singularem Pythagoræ memoriam, o miseram obliuionem nostrum omnium, qui nesciamus, quid ante fuerimus: Sed fortasse vel errore aliquo, vel gratia sit effectum, vt ille solus Lethæum gurgitem non attigerit, nec obliuionis aquam gustarit, videlicet senex vanus, sicut otiosæ aniculæ solent, fabulas, tanquam infantibus credulis finxit. Quod si bene sensisset de iis, quibus hæc locutus est, si homines eos existimasset, nunquam sibi tam petulanter mentiendi licentiam vindicasset. Sed deridenda hominis leuissimi vanitas.* Hactenus ille, qui maius, vt mihi videtur, a Deo optimo maximo beneficium accepit, quam Pythagoras: cũ Lactantius verum ab illo fidei lumen habuerit, cuius expers Pythagoras in eo (vt dixi) summam laudem est consecutus, q animam immortalẽ esse suis auditoribus omnibus rationibus persuadere conatus sit. Nonne magis illi vituperandi sunt, qui vt eã eodẽ quo & corpus tẽpore exstingui cõuincerẽt, nihil intẽtatũ reliquere? Quorũ innumero non tantũ Græcorũ q̃ plurimi, sed & non pauci Latini fuerunt, ac inter ceteros Titus Lucretius Carus, Caiusq; Plinius maior. Cum enim eorum alter multis id rationibus comprobare nitatur, quam nam Philosophorum sectam secutus sit, his de Epicuro versib. plane ostendit, quos sine stomacho mihi q̃dem legere nunq̃ contigit:

E tenebris tantis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuisti, illustrans commoda vitæ,
Te sequor o Graiæ gentis decus, inq; tuis nunc
Fixa pedum pono pressis vestigia signis.
Non ita certandi cupidus, quam propter amorem,
Quod te imitari aueo: quid enim contendat hirundo
Cycnis, aut quidnam tremulis facere artubus hœdi
Consimile in cursu possint, & fortis equi vis?
Tu pater es rerum inuentor, tu patria nobis
Suppeditas præcepta, tuisque ex inclyte chartis
Floriferis vt apes in saltibus omnia libant:
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea, perpetua semper dignissima vita.

Alter vero dignus propter singularem eruditionem, cui sanior mẽs in ea parte fuisset, sic de anima garrit lib. Naturalis historiæ 7. *Post sepulturam alia atque alia manium ambages, omnibus a suprema die eadem quæ ante primum: nec magis a morte sensus vllus aut corpori, aut animæ, quam ante natalem. Eadem enim vanitas in futurũ etiam se propagat, & in mortis quoq; tempora ipsa sibi vitam mentitur: alias*

immortalitatem animæ, alias transfigurationem, alias sensum inferendo, & manes colendo, Deumq; faciendo, qui iam etiam homo esse desierit: ceu vero vllo modo spirandi ratio hominem a ceteris animalibus distet, aut non deturpiora multa in vita reperiantur, quibus nemo similem diuinæ immortalitatem. Quod autem corpus animæ prosequitur materiam? vbi cogitatio illi? quomodo visus, auditus? aut quo tangit? qui vsus eius? aut quod sine his bonum? Quæ deinde sedes quæue multitudo tot seculis animarum velut umbrarum? Puerilium istæ deliramentorum, audaqueque nunquam desinere mortalitatis commenta sunt. Verum & Plinio & Lucretio, & quibuscunque eiusdem hæreseos) vt ea nunc fileamus, q̄ non ab homine sed ab ipso omnium rerū parente atq; opifice accepta, absq; nulla cōtrouersia veritima esse fateamur) innumeri excellentissimi viri possunt opponi, frater nus Plato, pluris q̄ infinitæ Epicureorū hæræ est faciendus: cuius libri de animæ immortalitate cum legisset Vticensis Cato, sibi ipsi mortē conscisscere non dubitauit. Sed & Ambraciotes Cleombrotus, cū in eiusdē Phædonē incidisset, animāq; post corporis mortē superesse in eo scriptū inuenisset; extemplo se e muro præcipitē dedit. In quā antiquus Poeta elegantissimum illud Epigramma fecit.

εἶπας, ἥλιε χαῖρε, κλέομβροτος ἀμβροσιώτης,
ἦλθας ἐφ' ὑψηλῶ τείχεϊ καὶ πόλει,
ἄξιον οὐδὲν ἰδὼν θανάτε πηνίν, ἀλλὰ πλάτωνα
ἐν τῷ ᾅδι ψυχᾶς χρῆμ' ἀθανίξάμενος.

Quid dicam de Cleanthe, Chrysippo, ac Zenone, qui sibi ipsis, quidem de anima crederent, manus intulerunt? Iam & Empedocles cum in eadem esset persuasione, sese in craterem, hoc est in ardentes Ætnæ specum deiecit, quamuis Horatius id eum fecisse, vt pro Deo a posteris haberetur, existimarit:

Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles ardentem frigidus Ætnam.
Insiluit. De M. Tullio satis est notum, quam de ostenda animæ immortalitate vbiq; sit sollicitus. Nam de aliis plenissime tacebo, quoniam hoc argumentum plene ac pro rei dignitate tractandum non suscepimus, neue cuiquam rerum copia fastidii pariamus, multa quidem quandoq; transimus: cuius rei hoc vnum indiciam exemplum, q̄ cum de *Stipulationis* etymologia agerem, M. Varronis testimonium, qui a *Stipe* eam, hoc est a *pecunia* (sic enim ea dicebatur) q̄ nobis dari stipulamur, non adduxerim, tum quod is auctor nonnunquam in vocum deductionibus nimis est subtilis, tum q̄ aliud quam pecuniam stipulatione nobis obligamus.

De diuitiis Narcissi, & prodigiosa Messalinæ libidine.

CAPVT V.

NVnc vt ad Erasmū reuertamur, cū is non tantū aliqua in ea re reddendis quorundā Adagiorū cauſſis prætermiserit, sed aliqua etiam, q̄ in puerbii vſum tranſlerunt, tanq̄ prouerbia in hoc

Chiliadas non retulerit, nō posſum quin ſummopere demirer eū, qui Craſſi, Crœſiq; diuitias in Adagium abiiſſe faſtus ſit, Narciſſi Claudii Cæſaris liberti opes ab eo ordine reiecisſe: cum præſertim Iun. Iuuenalis ſimili modo eas ac Crœſi fortunas pro maximis, ſeu potius infinitis poſuerit in 14. Satyræ calce ita ſcribens:

Sed nondum implenti gremium, ſi pandit vltra,
Nec Crœſi fortuna vnquam, nec Perſica regna
Sufficient animo, nec diuitiæ Narciſſi,
Induſit Cæſar cui Claudius omnia, cuius
Paruit imperiis, vxorem occidere iuſſus.

Caiuſque Plinius libr. 33. eo capite, quo de immodica pecunia, & quorum maximæ opes fuerint ſcribit, poſtquam de Crœſo Craſſoque non pauca retulit, tres Claudii libertos, quorum in numero Narciſſus fuit, Crœſo etiam opulentiores fuiſſe docuerit, his verbis: *Nec fuit ſatis, niſi totum Parthorum eſuriſſet aurum. Atq; vt nomen quidem opimi* (de Craſſo loquitur) *occupauerit (iuuat enim inſectari inexplebilē iſtam habēdi cupidinem) multos poſtea cognouimus ſeruitute liberatos opulentiores, paruterq; tres Claudii principatu, Pallantem, Calliſtum, & Narciſſum.* An forte q̄ hoc de Narciſſo adagium, tā a Græcis aut a Romanis, q̄ de Crœſo, Craſſoq; celebratum non erat, iccirco erat omittendum? Ego vero tam libenter illo, q̄ alio quouis ſummam opulentiam ſignificante vterer, tum q̄ Iuuenalis celeberrimi Poetæ exemplo id facerem, tū q̄ Narciſſum neq; Crœſo, neq, Craſſo poſtponendum duco: cum difficilius fuerit ei, qui ſeruus natus eſſet, q̄ iis qui in paternas diuitias aut regna ex teſtamento venerunt, ſummas opes acquirere, niſi forte qui Romani Imperii clauū in puppe ſedens teneret, aut Halyattis filio, Lydiæq; rege, aut priuato ciue Rom. inferior ſit habēdus. At nō vnius Narciſſi ea ſors fuit, reſpondebit, q̄ Eraſmū excuſare geſtiet. Quin potius cū & Pallas & Calliſtus eandē ſibi apud Claudiū gratiam comparauerint, ideo Narciſſi mentionem non fecit, q̄ is non ſolus ad eum opū gradum a fortuna euectus eſt. Imo vero non q̄d illis, ſed q̄d Narciſſo contigiſſet, ab eo ſpectari æquum erat: quando & Iuuenalis (vt oſtenſum eſt) ſic eum vt Craſſum, cuius fortunæ in adagium erant, relatæ nominauit. Suetonius q̄ dē in Claudii vita, poſtq̄ eum principem plurimos opulētiſſimos libertos ad maximos honores extuliſſe tradidit, duos eorum p̄termiſſo Calliſto, Narciſſum ac Pallantem p̄cipuos fuiſſe docet. *Sed ante omnes Narciſſum*, ait, *ab epiſtolis, & Pallantem a rationibus: quos decreto quoque Senatus non præmiis modo ingentibus, ſed & Quæſtoriis Prætoriiſque ornamentis ornari libenter paſſus eſt: tantum præterea acquirere & rapere, vt quærente eo quondam de ſe ſi exiguitate, non abſurde ſit dictum, abundaturum, ſi a duobus libertis in conſortium reciperetur.* Et ſubdit: *His, vt dixi, vxoribuſq; addictus, non principem ſe, ſed miniſtrum egit. Compendio cuiuſq; horum, vel etiam ſtudio ac libidine, honores, exercitus,*

impunitates, supplicia largitus est, & quidem insciis plerumque & ignaris. Quid ergo mirū, si, vt Satyricus ait, pro Narcissi arbitratu Messalinam vxorem mulierem impudicissimam Claudius interemit? Non mehercle, qui sic apud eū principem potuit, a quo inter alia stultitiæ documēta hoc quoq; editum nouimus, q̄ adulto iam Britannico filio Neronem priuignum adoptarit, adulteram, sed castissimam quoque fœminam necare impune potuit Quanquam iusta de causa Claudio in tam perditam, flagitiosamq; vxorem uire licuerit, cum eam præter cetera flagitia atq; dedecora, Caio iam Silio nuptisse deprehenderit.

Dignum sane inhonesta muliere facinus: quod q; non facile deres, nisi Plinius lib. 10. cum insatiabilem in muliere libidinē exprimere vellet, de ea hisce verbis ageret: *Messalina Claudii Cæsaris coniunx, hanc regalem existimans palmam, elegit in certamine meretricium impudentissimam e prostitutis ancillam mercenariæ stipis, eamq; die ac nocte superauit quinto ac vigesimo concubitu.* Atqui & idem ille Satyricus Poeta festiuius de ea, copiosiusque:

Quid priuata domus, quid fecerit Hippia, curas?
Respice rituales diuorum, Claudius audi
Quæ tulerit: dormire virum cum senserat vxor,
Ausa Palatino tegetem præferre cubili
Sumere nocturnos meretrix augusta cucullos,
Linquebat comite ancilla non amplius vna:
Et nigrum flauo crinem abscondente galero,
Intrauit calidum veteri centone lupanar,
Et cellam vacuam, atque suam: tunc nuda papillis
Constitit auratis, titulum mentita Lyciscæ,
Ostendit q; tuum generose Britannice ventrem,
Excepit blande intrantes, atque ora popposcit:
Mox lenone suas iam dimittente puellas,
Tristis abit: sed quod potuit tamen, vltima cellam
Clausit, adhuc ardens rigida tentigine vulua,
Et lassata viris, nondum satiata recessit:
Obscurisque genis turpis, fumosque lucerna
Fœda lupanaris tulit ad pulluinar odorem.

De Io. Iouiano Pontano, Actioque Syncero.

CAPVT VI.

IN his itaq;, ac eiusmodi non paucis, quæ singula hoc loco [illegible] sunt, p ferenda, aliquam in Erasmo diligentiæ partem desi[derare] re q s valuerit. Iis tamen tam non cōmouemur, quam parum [illegible] (sic enim mihi videtur) illius de q busdā excellētibus viris [illegible] in eo præsertim Dialogo, quem auctor ipse Ciceronianū vo[cat] licet eius argumentum (vt sæpe testatus sum) non parum mihi [illegible] rideat, quod praue eos sentire ostendit, qui vnico nos M. Tullio [illegible] dictos esse debere dictitant, si quid cultum, limatum, ac dentis [illegible] mortali

mortalitate dignum componere moliamur. Nec sane diffitebor, Erasmum ita rem quandoque exaggerasse, vt post validas, quibus in eo vtitur rationes, frigida nonnunquam, ac prope deridenda consectatus sit, & occulta quædam in M. Tullium spicula cõiecerit. Sed & in eo Dialogo, & in ceteris, tam recentium quam veterum (paucos in quibus etiam vitia, si vitia dicenda sunt. pro virtutibus a nobis accipi æquum est, exceptos volo) non minutissima quæque, sed maxime vera ac neruosa, & operis scopus in primis spectanda sunt. Proinde cum plurima Erasmus in illo opusculo erudite admodum, ingenioseque doceat, rationibusque cõfirmet, in aliis leuioribus floccifaciendum est nimium eius in quibusdam rebus acumen. Cumq; de plurimis, quos ad Cic. normam examinat, verissimam sententiam tulerit: de duob. eum, nempe de Iouiano Pontano, Actioq; Syncero inique iudicasse, ac friuolis rationibus eorum vtrumq; impugnasse non dubito. Ac primũ quidem cum eos, qui omni studio se ad Cic. phrasim formasse crediti sunt, in postremam Ciceroniani Dialogi partem reiecisset, vt de iis scil. Christophoroq; Longolio copiosius ageret, id Pontano, Sannazarioq;, vt in inuidiam eos adduceret, versute tribuit, quod ab eorũ vtroq; fuit quam remotissimum, summum videlicet Ciceronem imitandi studium. Atq; hoc palam professus est, cum post Longolium, Bembum, Sadoletũ, Casaliumq;, Pontanum collocauit, hæc de eo ex Nosoponi persona scribens: *Certe Pontanum vno ore prædicant omnes, huic Ciceroniana dictionis palmam tribuunt eruditorum centuriæ.* Sed enim vndenam hoc collegerit Erasmus, non video. Vtq; de Longolio, aliisque, quos Longolii similes esse vult, in præsentia nihil dicam, quisnam Iouianum Pontanum (de Actio enim postea agemus) superstitiose M. Tullio se obstrinxisse asseuerare audeat? An si ille eo quo Erasmus fingit studio fuisset detẽtus, plurimas suis scriptis voces inspersisset, quas M. Cic. vitauit? At nõ de simplicium vocum (dixerit ille) sed de orationis potius cõtextu, structuræue ratione loquor, cum eũ ad Cice. regulã excutio. Quin ego neq; in hoc vtiq; tam anxie eum laborasse cõiicere queo, quãdo ea orationis genera elegit, in quibus M. Cic. nunquam se exercuit: cuiusmodi sunt elegãtissimi illi Dialogi, quos Lucianico more ab eo conscriptos Erasmus ait. Sed nec in iis, quæ de profanis, Christiano tamen cõuenientib. scientiis tractauit, idem scribendi institutũ, quod M. Tullius in libris de Officiis, aliisq; Philosophicis secutus est. Ad hæc neq; orationes, in quib. idem Cicer. mirifice excelluit, neq; Epist. attigit, quarum is multos libros omni candore elegantiaq; conspicuos reliquit, ac de quib. sinistre admodũ iocatus est Erasmus, Longolianas cum illis conferens: primũ, quod in Ciceronianis nihil esse accersitum, aut elaboratum autumat, cum multæ inter illas adeo graues, elaboratæque legantur, vt ad ipsam pene orationũ grauitatem asceẽdant: deinde quod multa eiusdem,

quæ interciderunt, Epist. volumina peritura non fuisse fabulatur, si docti ea immortalitate digna iudicassent: quasi aut M. Tullio aliquid immortalitate indignũ scribere licuerit, aut multæ absolutissimæ eius orationes, diuiniq; de Reip. lib. ideo nobis in manib. sint, quod nihil illis absolutius condi potuerit. Verũ nea Pontani caussa longius digrediamur, cum eam potissimum scribendi viam delegerit, quam Cicero intactam reliquit, quisnam sanus loquatur Pontanum ad Ciceronem se effinxisse dixerit? An forte quod historias soluta oratione, multaq; carminũ genera composuit, in quib. Tullius suũ studium nũquam collocauit? Cum igitur hoc Ciceroniane imitationis prurritu eum minime laborasse plane videamur, non protinus multa in illius lucubrationib. ad Ciceronem proxime accedentia (si ad eius pleraq; quenq; proxime accedere fuerit) inueniri inficiamur: cum (vt alib. de eo scripsimus) nemo meo iudicio omniũ nostrorum scriptorum (de eminentissimis intelligo) artificium, aliasq; siue solutę orationis, siue poematis virtutes, propius accuratiusq; inspexerit, quam Pontanus: neq; quisquam felicius Ciceronem imitari potuerit, si hoc ei studium arrisisset, quam idem ipse, qui nulla earum partium, quę eximio imitatori necessariæ sunt, esset destitutus. Ceterum cum suũ scribendi genus plurimum tenuerit, id mihi in eo perfecisse videtur, q; post illos eximios Latinæ linguæ proceres, quorũ reliquias, vt rem sacram amplectimur, prorsus nemo. Nam eius stylus ita compositus, sedatus, puruſque fluit, ita cum opus est assurgit, vt qui illi parũ æqui sunt, liuoris stimulis actos in eum inuehi arbitrer, ad cuius vel in inuentione, vel in luculentissimæ dictionis sono, vel etiam in grauitate felicitatem se peruenturos desperent. A quorum classe ne ipsum quidem Erasmum excluserim, qui cum aliud minus candidũ dictionis genus (vt dictum est) parit, *dignus fuit* (quod de Seneca refert Fabius Quint.) *qui meliora vellet, quando qua voluit effecit.* Quocirca cum de Pontano ita scribit: *Ex meo iudicio nihil illius laudi vel accesserit, vel decesserit*: qualisnam eius rei exitus esset futurus præclare diuinauit. Cum. n. sic Pontanum laudat, vt parcius nõ potuerit, quærã illi ex Erasmi iudicio laus accedere valuit? Cum vero insulsis quibusdã cauillis eundem ludificetur, quis illi aliquam in eo negotio integri iudicii micã tribuat? *Quædã illius degustauit*, inquit. Age autem, si quędã illius degustasti, hoc est summis tantũ labris attigisti, cur de eo sententiam fers, cuius opera accurate non legeris? Et sequitur: *Tractat materias profanas, quasiq; locos communes, de Fortitudine, de Obedientia, de Splendore, qua tractata facilime mitestant, atq; ex se facile suppeditant sententiarum copiam: eaq; sic tractat, vt ægre possis agnoscere, Christianus fuerit, nec ne. Similiter temperat stylũ in libello de Principe. Præterea nõ memini me quicquã illius legisse præter aliquot Dialogos ad Lucianũ effictos.* Egregie sane. Materias profanas tractat, inquit, & ita quidem, vt in eo opere nõ agnoscas Chri-

Christianus fuerit necne. Quasi quicquam ad rem faciat, vt Christianusne, an vt Ethnicus de iis virtutib. scripserit, dum nihil in eis libris, in quib. de illis agit, Christianis auribus asperũ docuerit: aut Pontanũ etiam, si Christianus non fuisset, pro doctissimo viro non essemus amplexuri. Iam si singulares scriptores ex Christianis dogmatib. metiamur, eosq; qui Theologiã quamuis barbare tractarint, aliis qui Ethnici de Ethnicis reb. scripsere eo nomine in Latina puritate præferamus, q; hi minus Christianã causſam fouerint, pluris Remigiũ, aut Bedam, aut Anselmum, q̃ Ciceronem, Liuium, Sallustiũ in ea æstimabimus. Vt ergo neq; illi probandi sunt, qui cũ Christianos se esse profiteantur, Christianæ religioni vel clanculũ, vel aperte aduersantur: ita qui aliquot sibi argumentum Latinitatis capax desumserit, neq; in eo Christianam pietatem quicquam offenderit, non modo non carpendus, sed vehementer etiã est laudandus, si suscepto oneri suffecerit, q; Pontano proculdubio videmus vsu veniſſe, cum quasi communib. (vt Erasmus vocat) locis, nõ tantũ in sententiis apte distincteq; connectendis, sed in quodam æquabili orationis genere contexendo, summam lucem attulerit. Idem fecit in Meteoris, & Vrania: in quib. itidem materiam ab eo quæsitam ait Erasmus, quæ facile splẽdescat. At potius ea quærant inepti, ex quibus obscure tractatis summũ dedecus referant. Nam Pontanus Horatianum illud præceptum diligenter legerat,

Sumite materiam vestris qui scribitis æquam
Viribus, & versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humeri, cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.

Demum quod Erasmus illũ infrequentem in manib. esse, atque in Epigrammatib. plus laudis, si obscœnitatem vitasset, quod nec in Dialogis satis cauet, ferre potuisse addit, meras nugas (q; eius pace dictum sit) scriptis mandauit. Siquidem Pontani lucubrationes doctorũ manib. frequenter teruntur, nisi omnes forte eius exemplo quẽdã illius degustasse existimauit: nec si integris seculis cõtemnerentur, essent paruipendendæ, cum Ciceronis opera, Senecæ, aliorumq; quorundam indoctorũ malignitate diu nullo fermè in honore fuerint: quæ fortuna & Homerũ diu insectata est: Epigrãmataq;, sicuti de Priapeii carminis auctore disserẽtes docuimus, nullã Venerem habere soleant, nisi iocosa atq; inhonesta sint: cũ laudatissimũ ferme quemq; eorum scriptorem ob nullam aliam rem magis, quam ob similem verborum sententiarumq; festiuitatem commendemus. De dialogis autem Luciani more ab eo editis, cur illũ excusem? cum nemo vnquam Luciano magis addictus fuerit, quam ipse Erasmus? quem tum ea de causſa, tum quod in Familiaribus colloquiis ac Stultitiæ encomio nimiam sibi in homines ac Christũ dicacitatẽ desumsit, [illegible] pleriq; Germani apertissime appellare nõ erubuerunt: cum plurima in Theologia scripserit, euã-

gelicamque pietatem frequentissime prætendat, louianoq; Pontano propterea magna ex parte infensus fuerit, quod Ethnicum se potius quam Christianum in plerisque ostenderit: cuius etiam criminis complicem reddidit Actium Syncerum Sannazarium, tam ornatum, tam candidũ, tam argutum, tam denique admirabilem Poetam, vt cum multis (nisi fallor) antiquorũ dubia palma certet. Et tamen de illo in eodem Dialogo ita scribit. *Pontano successit Actius Syncerus, cui quia partum Virginis matris mire fuit carmine descriptit, supra modum applausum est a Romano theatro. Testantur hoc abunde Leonis & Clementis Breuia, sic enim bulla vocant: tum Ægidii Cardinalis addita præfatio, ne ceteros commemorem, nec sine caussa tanto opere placuit. Mihi certe magna cum animi voluptate perlectum est opus vtrumq;. Nam & Eclogas scripsit piscatorias. Quis autem talem indolem in iuuene patricio non exculetur? Hoc nomine præferendus est Pontano, quod rem sacram tractare non piguit, quod nec dormitanter eam, nec inamœne tractauit. Sed meo quidem suffragio plus laudis erat laturus, si materiam sacram tractasset aliquanto sacratius: qua quidem in re leuius peccauit Baptista Mantuanus, quanquam & alias in huiusmodi argumentis vbertor. Nunc quorsum attinebat hic toties inuocare Bacchum & Phœbum? Quid quod Virginem fingit intentam præcipue Sibyllinis versibus? quod non apte Protheum inducit de Christo vaticinantem, quod Nympharum, Hamadryadum, ac Nereidum plena facit omnia? Quam dure respondet Christianis auribus versus ille, qui (ni fallor) Virgini matri dicitur,*

Tuq; adeo spes fida hominum, spes fida deorum.

Scio Deorum metri gratia positum, loco diuorum. Me quidem laudem offendit in tot virtutibus, quod synalœphæ frequentes hiulcam reddunt compositionem. Ne multis: Si carmen hoc profert, vt sæpenumero adolescentis Poeticen meditantis, exosculabor: si vt carmina vere scriptum ad pietatem, longe præferam vnicum hymnum Prudentianum de Natali Iesu tribus libellis Actii Syncери: tantum abest, vt hoc carmen sufficiat, & ad prosternendum funda Goliam Ecclesiæ minitantem, & ad placandum cithara Saulem furentem. Atque haud scio, vtrum sit magis reprehendendum, si Christianum profana tractet profane, Christianum se esse dissimulans: an si mauult Christianus tractet paganice. Siquidem Christi mysteria non solum erudite, verum etiam religiose tractanda sunt. Nec satis est tenuia delectatiuncula delinire lectoris animum, excitandi sunt affectus. Deo digni: quod fieri non potest, ni penitus cognitum habeas argumentum, quod versas. Nec enim hic inflammabis, si frigebis ipse. Accedat ad morem veri cœlestium accedes lectorem, si tibi talium vel eum adesse dũ, vel nulla cura est. Hic si præsto sunt vel vltro, nec accersita, vt magno cõstantia dictionis ornamẽta, figurarũ illecebra, quib. fortasse lectorẽ allicimus, allectũq; remoramur nõ arbitror reuicta, [illegible] pr[illegible]

primas teneant ea, quæ præcipua sunt. Quale porro sit, materiam piam ob hoc ipsum putere nobis, quod pie tractata sit? At pie tractari qui potest, si nunquam dimouens oculos a Vergilijs, Horatijs, ac Nasonibus? Hæc Erasmus, & alia non pauca in eandem sententiam: post quæ in profundam pietatis syluam ingrediens, dicendaque tacendis commiscens, hoc ad summam concludit, Horatiano de poetica licentia præcepto illos eiusdem versus esse opponendos:

At non vt placidis coeant immitia, non vt
Serpentes auibus geminentur, tigribus agni.

Inquit enim: *Minus opinor conuenit Musis, Apollini, reliquisque diis poeticis cum Christiana pietatis mysterijs, quam serpentibus cum auibus, aut tigribus cum agnis, præsertim in argumento serio. Alioqui si quid obiter per iocum aspergatur ex veterum fabulis, ferendum arbitror magis quam probandum. Oportebat enim omnem Christianam orationem respere Christum, sine quo nec suaue, nec splendidū est quicquam, nec vtile, nec honestum, nec elegans, nec facundum, nec eruditum. Licet sane præludere ad seria pueris. In veris, in seriis, quod q; grauius est, in pijs materijs, quis ferat ista paganica progymnasmata?* Quibus verbis, longius hic a nobis recitatis, vt meram Erasmi in Sannazarium odij vim vnusquisq; ex eis cognoscat, cum nihil sit malignius, nihil candidum minus, nihil denique rancidius, singula quæ Syncero obiiciuntur singulatim sunt expendenda. Ac si ante omnia Erasmum in arte poetica, & in ea præsertim, quæ ad heroicam maiestatem pertinet, non ita, vt in aliis eruditionis partibus excelluisse dixero, nullā prorsus ei iniuriam mihi facturus videor, si Erasmo meliores, hoc est, Græcorum Latinorumque præstantissimos, aliqua laudis parte caruisse nemo est qui nesciat. Nec ego hanc illius exiguam in rebus poeticis gloriam ad illa refero, quæ metrorum rationem continent (ea namque ad vnguem illi cognita fuisse, ex multa hominis in quibusdam poetis recognoscendis diligentia, duabusque nisi fallor Euripidis tragœdiis Latinis versibus redditis, plane concedimus) sed ad lenem quandam, nitidam, amœnam (atq; vt in pauca conferam) egregio poeta dignam carminum compositionem, quæ nō magis arti quam naturæ ipsi debetur, vt vtrumque in præclaro poemate perficiendo æqualem sibi partem vindicet, iuxta illud Horatij:

Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est: ego nec studium sine diuite vena,
Nec rude quid prosit ingenium: alterius sic
Altera poscit opem res, & coniurat amice.

Quamobrem cum eorum alterum Erasmo non contigisse, ex hexametris ab eo scriptis perspicue appareat (nec enim si in Euripide vertendo felicem eum fuisse fatear, omnia illi poeta ornamenta adfuisse cōcesserim) cur nam is Sannazarii libri de Partu Virginis, Piscatorijsque Eclogis tam iniquus, fuerit facile est cognitu. Itaq;

cum Actium verbis vtcunque ornat, non dubium est, quin aliquot honorificis verbis eorum aures, quibus illius poemata arridere delinire voluerit, ne in ipso edicti limine statim offenderentur. Ac cum post mel illico venenum, & illud quidem tetterimum lector propinat, nihil esse difficilius, quã liuorem dissimulare posse, pro clare ostendit. Sed quocunque in Actium animo Erasmus fuer illud mihi satis constat, nihil esse cur qui elegantissimo Poetæ uent, quicquam eius calumniatori deferant. Sed ad rem ipsam o niamus. Quam a Romano theatro probata fuerint Sannazarij mina, inquit ille, ex eo palam fit, quod duo Rom. Pontifices id tribus appositis (sic enim vocantur) testatum esse voluerunt, Le diuisque Cardinalis addita præfatione idem fit molitus: quasi q tribus placuerit (addo etiam quartum, Antonium Thebaldeum qui & ipse iisdem operibus epigramma præfixit) a Rom. omnia cuestigio fuerit commendatum, ac nõ suum quisq; tum in scripto tum in aliis rebus laudandis viruperandisve iudicium sequatur. subdit Erasmus, cum magna sibi delectatione vtrumq; illius opus fuisse perlectum: *Quis enim*, ait, *talem indolem in iuuene patricio exosculetur?* Pulcra meherele animi delectatio, quæ Actij libros non viri, sed iuuenis patritij opus existimet. At alij non in adolescente, sed diuinum in diuino Poeta ingenium, nec minorem elegantiam amplectuntur. Cumque Erasmus nec dormitasse eum, nec inamœne sacram rem tractasse affirmauerit, idemque amœnissime & accuratissime eum omnia perfecisse iurarit. Qui Erasmi suffragio plus laudis erat laturus, si materiam sacram actasset aliquãto sacratius) qua in re leuius peccauit Baptista Mantuanus, quanquam & alias in huiusmodi argumentis vberior factorum certe suffragia rem sacram maxime sacro more tractasse pro certo asseruntur. hoc etiam ab Erasmi censura non mediocriter dissidentia, quod cum de Actio loqueretur, Baptistam Mantuanum recoctum poetam, si modo Poeta est vocandus, cuius quo comparatus Alexander in Villa Deinarum pecus, Virgilium aut Homerus videri queat, nominare non puduerit, cum nihil antiquius fuerit, quam vt pauca, quę volebat, omni leporeelegantiaque condiret: Mantuanus vero monachus, solus laborantibus succurrere valeat, quippe qui

In hora sæpe ducentos,
Vt magnum, versus dictabat, stans pede in vno.

Et mox Erasmus: *Nunc quorsum attinebat hic toties inuocare Musas & Phœbum?* Si mediusfidius Syncerus causam in iudicium esset dicturus, Phœbum ac Musas neutiquã inuocasset. At quia prima erat scripturus, Phœbum & Musas, quod alij omnes vel mediocres Poetæ fecerunt, inuocauit. Et sequitur: *Quid? quod Virgilius fingit intentam præcipue Sibyllinis versibus? quod non apte Prudentius inducit de Christo vaticinantem? quod Nymipharum, Hamadryadum*

dum, ac Nereidum plena facit omnia? Hæc ab Erasmo emanare potuisse non mirabitur, qui ab eodem ita scriptum paulo inferius legerit: *Quale porro sit, materiam ptam ob hoc ipsum putere nobis, quod pia trhëæta sit? At pie tractari qui potest, si nunquam dimoueas oculos a Vergilio, Horatijs ac Nasonibus?* Quid est dii boni his verbis insulsius? cum ei qui poema scribere velit, in Poetis versandi facultatem adimat? At hoc mihi potius expedi: Si vel tantillum a Vergiliis, Horatiis ac Nasonibus oculos dimoueas, quonam pacto tolerabilis Poeta esse valueris? An forte Poetas in metrorum tantum ratione imitandos credis? An, vt Horatii exemplo agam:

Si quis pedibus quid claudere senis
Hoc tantum contentus amet, scripsisse ducentos
Ante cibum versus, totidem cœnatus, Hetrusci
Quale fuit Cassi rapido seruentius amni
Ingenium, capsis, quem fama est esse, libriss.
Ambustum propriis: omnes Poeticas virtutes expressisse dicetur? Nihil minus. Nisi enim aliis coloribus, quorum exempla a Maronibus, Horatiis ac Nasonibus quærēda sunt, poemata, quæ quis composuerit, suis locis scateant:

Vt gratas inter mensas symphonia discors
Et crassum vnguentum, & Sardo cum melle papauer,
Offenduntur, poterat duci quia cœna sine istis.

Cum igitur Syncerus Virginem libris Sibyllinis intentam, Protheumque de Christo aptissime vaticinantem, aut similia finxit, ita suos libros, vt egregium, cultum, recteque distinctum poema æquum est, ornauit. Quandoquidem si simplicem rei, vt erat, narrationem expressisset, verendum ei erat, ne pro Poeta historicus repente prodiret. Sed quid Mariæ cū versibus Sibyllinis? Imo quid Sibyllinis libris cum nostra religione? Ex iis tamen de Christo & Virgine eius matre respōsa citant Lactantius Christianus scriptor, & Augustinus, nō minus vitæ sanctitate, quam excellenti doctrina inter splendidissima nostræ fidei lumina merito referendus, in libris de Ciuitate Dei. Cur autem Prometheus omnia scisse ab antiquis Poetis dictus, cōmodius de caussa Aristei luctus ac Græcorum reditu, quam de Christo vaticinari potuit? Nonne eodem iure, quo Horatius, Vergiliusque de hominibus, sic Actius de venturo Christi filio eundem loquentem inducere valuit? At illa figmenta sunt: quasi hæc pro veris affirmet Sannazarius. Verum in fabulosis ludere licet, in sacris non item. Quin potius si sacra quis poetico more tractet, iure apud æquos iudices eam licentiam dummodo pudenter sumtum impetrabit. Alioqui Gregorium Nazianzenum, qui de Christi morte tragœdiam scripsit, postius detestabimur, quod prophano poemate rem omnium maxime sacram sciamq; tractarit: in quo plurima leguntur quæ ipse sibi, vt Poeta

cum Actium verbis vtcunque ornat, non dubium est, quin aliquot honorificis verbis eorum aures, quibus illius poemata arrident, delinire voluerit, nec in ipso edicti limine statim offenderentur. At cum post mel illico venenum, & illud quidem teterrimum lectori propinat, nihil esse difficilius, quã liuorem dissimulare posse, præclare ostendit. Sed quocunque in Actium animo Erasmus fuerit, illud mihi satis constat, nihil esse cur qui elegantissimo Poetæ fauent, quicquam eius calumniatori deferant. Sed ad rem ipsam veniamus. Quam a Romano theatro probata fuerint Sannazarij carmina, inquit ille, ex eo palam fit, quod duo Rom. Pontifices ijdem breuibus appositis (sic enim vocantur) testatum esse voluerunt, Ægidiusque Cardinalis addita præfatione idem fit molitus: quasi ea ipsis tribus placuerit (addo etiam quartum, Antonium Thebaldeum, qui & ipse iisdem operibus epigramma præfixit) a Rom. omnibus euestigio fuerit commendatum, ac nõ suum quisq; tum in scriptis, tum in alijs rebus laudandis vituperandisve iudicium sequatur. Et subdit Erasmus, cum magna sibi delectatione vtrumq; illius opus fuisse perlectum: *Quis enim*, ait, *talem indolem in iuuene patritio non exosculetur?* Pulcra meherele animi delectatio, quæ Actij libros, non viri, sed iuuenis patritij opus existimet. At alij non indolem in iuuene, sed diuinum in diuino Poeta ingenium, nec minorem elegantiam amplectuntur. Cumque Erasmus nec dormitanter eum, nec inamœne sacram rem tractasse affirmauerit, idem illi & amœnissime & accuratissime eum omnia perfecisse iurant. Qui si Erasmi suffragio plus laudis erat laturus, si materiam sacram tractasset aliquãto sacratius) qua in re leuius peccauit Baptista Mantuanus, quanquam & alias in huiusmodi argumentis vberior) doctorum certe suffragia rem sacram maxime sacro more eum tractasse pro certo asseruntur. In hoc etiam ab Erasmi censura non mediocriter dissidentia, quod cum de Actio loqueretur, Baptistam Mantuanum recoctum poetam, si modo Poeta est vocandus, cum quo comparatus Alexander in Villa Deinatum pecus, Vergilius aut Homerus videri queat, nominare non puduerit, cum illi nihil antiquius fuerit, quam vt pauca, quę volebat, omni lepore elegantiaque conderet: Mantuanus vero monachus, solus laboranti Lunę succurrere valeat, quippe qui

In hora sæpe ducentos,
Vt magnum, versus dictabat, stans pede in vno.

Et mox Erasmus: *Nunc quorsum attinebat hic totus inuocare Musas & Phœbum?* Si mediusfidius Syncerus cauissam in iudicio fuisset dicturus, Phœbum ac Musas neutiquã inuocasset. At quia poema erat scripturus, Phœbum & Musas, quod alij omnes vel mediocres Poetæ fecerunt, inuocauit. Et sequitur: *Quid? quod Virgilium fingit intentam præcipue Sibyllinis versibus? quod non apte Protheum inducit de Christo vaticinantem? quod Nympharum, Hamadryadum,*

dum, ac Nereidum plena facit omnia? Hæc ab Erasmo emanare potuisse non mirabitur, qui ab eodem ita scriptum paulo inferius legerit: *Quale porro sit, materiam ptam ob hoc ipsum putere nobis, quod pie tractata sit? At pie tractari qui potest, si nunquam dimoueas oculos a Vergilio, Horatijs ac Nasonibus?* Quid est dii boni his verbis insulsius? cum ei qui poema scribere velit, in Poetis versandi facultatem adimat? At hoc mihi potius expedi: Si vel tantillum a Vergiliis, Horatiis ac Nasonibus oculos dimoueas, quonam pacto tolerabilis Poeta esse valueris? An forte Poetas in metrorum tantum ratione imitandos credis? An, vt Horatii exemplo agam:

Si quis pedibus quid claudere senis
Hoc tantum contentus amet, scripsisse ducentos
Ante cibum versus, totidem cœnatus, Heluscî
Quale fuit Cassi rapido feruentius amni
Ingenium, capsis, quem fama est esse, libriscq.
Ambustum propriis? omnes Poeticas virtutes expressisse dicetur? Nihil minus. Nisi enim aliis coloribus, quorum exempla a Maronibus, Horatiis ac Nasonibus quærēda sunt, poemata, quæ quis composuerit, suis locis scateant:

Vt gratas inter mensas symphonia discors
Et crassum vnguentum, & Sardo cum melle papauer,
Offendunt, poterat duci quia cœna sine istis.

Cum igitur Syncerus Virginem libris Sibyllinis intentam, Protheumque de Christo aptissime vaticinantem, aut similia finxit, ita suos libros, vt egregium cultum, recteque distinctum poema æquum est, ornauit. Quandoquidem si simplicem rei, vt erat, narrationem expressisset, verendum ei erat, ne pro Poeta historicus repente prodiret. Sed quid Mariæ cū versibus Sibyllinis? Imo quid Sibyllinis libris cum nostra religione? Ex iis tamen de Christo & Virgine eius matre respōsa citant Lactantius Christianus scriptor, & Augustinus, nō minus vitæ sanctitate, quam excellenti doctrina intersplendidissima nostræ fidei lumina merito referendus, in libris de Ciuitate Dei. Cur autem Protheus omnia scisse ab antiquis Poetis dictus, cōmodius de caussa Aristei luctus ac Græcorum reditu, quam de Christo vaticinari potuit? Nonne eodem iure, quo Horatius, Vergiliusque de hominibus, sic Actius de venturo Christi filio eundem loquentem inducere valuit? At illa figmenta sunt: quasi hæc pro veris affirmet Sannazarius. Verum in fabulosis lūdere licet, in sacris non item. Quin potius si sacra quis poetico more tractet, iure apud æquos iudices eam licentiam dummodo pudenter sumtum impetrabit. Alioqui Gregorium Nazianzenum, qui de Christi morte tragœdiam scripsit, potius detestabimur, quod prophano poemate rem omnium maxime sacram tractarit: in quo plurima leguntur quæ ipse sibi, vt Poeta

pheum quidem animalia arboresq; ad se cantus dulcedine traxisse; Amphionem autem lyram pulsantem, saxa sonum sequentia in urbis speciem congregasse. Vnde Propertii versus 3 Elegiarum libro:

Orpheu, te tenuisse feras & concita dicunt
Flumina Threicia detinuisse lyra.
Saxa Cytheronis Thebas agitata per artem
Sponte sua in muri membra coisse ferunt.

Hæc tamen fabulosa quomodo sint capienda, ab Horatio docemur, in arte Poetica, ita scribente:

Syluestres homines, sacer, interpresq; Deorum,
Cædibus & victu fœdo deterruit Orpheus,
Dictus ab hoc lenire tigres, rapidosq; leones:
Dictus & Amphion, Thebanæ conditor arcis,
Saxa mouere sono testudinis & prece blanda
Ducere quo vellet. fuit hæc sapientia quondam,
Publica priuatis, secernere sacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno:
Sic honor, & nomen diuinis vatibus, atq;
Carminibus venit.

Si igitur tot commoda a Poetis emanarunt, quisnam eos pie damnare audebit? At Hieronymo, qui illos Christianæ religioni aduersari asseruit, maxima in hoc fides est adhibenda, egregie sane: si poetas ita legimus, vt plenam illis in omnibus rebus fidem adhibeamus. Sed neque qui illos nostris temporibus legunt (nisi nomine Christiani, re autem ἄθεοι sint) Deicultum ab illis petunt: neq; ipsi Ethnici, quę a Poetis de religione tradita sunt, pro Delphico responso acceperunt: cum summa poetarum laus in fingendo plurimum consistat. Quæ autem vera sunt, qui fingere possumus? At præclari allegorici sensus sub illis fictionibus latent. Pulcre hercle. Sed ij quorsumnam tendunt? Nonne ad humani generis vtilitatem? Maxime. Qui ergo figmentis delectant, interioribus vero sententiis ad mores animosque recte formandos plurimum prosunt, quanam fronte reiicientur? Proinde si Hieronymus poetarum versus *dæmonum fabulam* appellauit, ita de illis sententiam tulit, vt si tanquam vera de Deo Deique cultu tradentes a nobis legantur, abiici prorsus debeant: sin autem vt multis eorum fictionibus delectati, illa tantum quasi certa ex eisdem colligamus, quæ Christianæ pietati non aduersantur, assidue nobis in manibus sint. Nam si Poetas omnino legendos non existimasset, Diuum Ioannem Chrysostomum, qui Aristophanem facetissimum quidem, sed & obscœnissimum veteris comœdiæ scriptorem sub puluino semper habuisse dicitur, impium ac sacrilegum vocare cogeretur. Porro duram prouinciam cepero, si singulos Christianos scriptores (vt de Ethnicorum myriadibus taceam) recensere velim, qui cum veteres Poetas legissent, non pauca ex ijs ipsis

ipsis pro Christianis dogmatibus confirmandis testimonia sumserunt: tantum abest, vt eos simpliciter odio habuisse credantur. Demum, si ideo Poetas detestamur, quia veræ fidei lumine caruerint, eodem nomine omnes Græcæ Latinæque linguæ proceres, quod in eadem caussa fuerint, exsecrabimur: vt ex quorum scriptis ea eliciantur, quæ Christianæ religioni ad vnguem sint contraria. Quod si ipsam forte poesin vituperant, multos sacros libros poetice conscriptos fuisse meminerint. Possem hoc loco multa ex diuersis scriptoribus de Poetarum laudibus producere, cum M. Cicero in oratione pro Archia, Poetarum genus mirifice laudet, alique nō pauca de eisdem scribant: sed Ouidii solum, Propertiique, de vatum excellentia versus subiiciam, cum ille iccirco ab inuidis ignauus diceretur, quod militia, iuris ciuilis scientia, oratoriaque arte contemtis, ad poemata se tanquam ad rem vilissimam vulgatissimamq; contulisset: hic autem, maius amicæ carminū præmium poll ceatur, quam si quæuis ei alia monumenta erexisset, cum hæc quidem tempori succumbant, illa autem nullam temporum patiantur iniuriam. Ouidius itaq;, postquam multos Poetas, quorum nomen immortale est, recensuit, sic ait in Amoribus:

Ergo cum silices, cum dens patientis aratri,
Depereant æuo, carmina morte vacant.
Cedant carminibus reges, regumq; triumphi;
Cedat & auriferi ripa beata Tagi.
Vilia miretur vulgus, mihi flauus Apollo
Pocula Castalia plena ministret aqua.
Sæpe mea q; coma metuentem frigora myrtum,
Atq; ita sollicito multus amante legar.
Pascitur in vitis liuor, posit fata quietis;
Tunc suus ex merito quemq; tuetur honos.
Ergo etiam quum me supremus adusserit ignis,
Viuam, parsq; mei multa superstes erit. At Propertius li. 3.
Nam neq; Pyramidum sumtus ad sydera ducti,
Nec Iouis Elei cœlum imitata domus,
Nec Mausolsi diues fortuna sepulcri,
Mortis ab extrema conditione vacat.
Aut illu flamma, aut imber subducet honorem,
Annorum aut ictu pondera victa cadent.
At non ingenio quæsitum munus ab æuo
Excidet: ingenio stat sine morte decus.
Cur Horatius suas Satyras Sermones *appellarit.*

CAPVT VIII.

QVod nihil neq; in literis, neque in quauis alia re tam esse clarum, tamque compertum video, de quo non multiplices grauesque, ne dicam inextricabiles quæstiones, a nouarum rerum studiosis excitētur, minime miror, postquā Acron Q Horatium Flac-

cum suas Satyras *Sermones* appellasse, eo quod humili stylo ac non sublimi, qualis heroicis carminibus conuenit, eas composuerit, vere, atque vt se res habet scriptum reliquit, Ioannem Britannicum aliosque quosdam moriones, spreta illius ratione multo sudore aliam reperire conatos fuisse: quæ tam pro meo deliramento est habenda, quam quæ a furiis agitati se videre putãt. Et sane si inter Acronem tantum ac Britannicum, paucosque alios Britannico suffragantes Grammaticulos hæc cõtrouersia vigeret, nequaquam me ipse hac in re tanquam arbitrum constituissem. Verum quoniam multis in locis de eodem negotio non mediocriter (vt vulgo credebantur) eruditos, nimis aspere disceptantes audiui, atq; idem alus in locis assidue factum accepi, cum nodum (si modo nodus est dicendus) ita dissoluere constitui, vt Acronis sententiam multis in locis ab Horatio confirmari, Britannici autem somnium ex eburnea porta emissum, pro certo affirmare nõ verear. Quod ita se habet: Horatium ideo Satyras *Sermones* appellasse, vt Epistolas ab eis distingueret: quando sermones cum præsentibus habentur, Epistolæ vero ad absentes scribi solẽt, quo quid absurdius dici potest? Atq; vt de epistolis ita esse concedam, vti omnes censent, & Britannicus garrit, Satyræ porro non propterea *Sermones* vocatæ sunt, quod præsentes iis alloquatur: cum eorum plurimæ tam ad præsentes, quam etiam ad absentes scribantur, cuiusmodi ferme omnes sunt, quæ primo libro continentur, bonaq; earum pars quas in secundo legimus: quod nemo, qui eas vel semel legerit, negare audebit. Hoc igitur, vt Acronem recte sensisse asseramus: Horatio peculiare fuisse fatebimur, vt & Epistolas, & Satyras, & Artem etiam poeticam tam comminuto stylo conscripserit, quã qui omni studio versus ad solutam orationem depresserit. Qua in re non modo nihil eius gloriæ esse detrahendum, sed plurimum potius addendum arbitror: licet plerique (vt alio loco copiosius cõtra eos de hac parte differentes docuimus) illum in hexametris reijcere non dubitarint. Proinde cum is, de quo agimus, Horatius, ad heroicam illam maiestatem sese suos versus efferre non posse egregie intellegeret, suas Satyras *sermones* appellauit, quasi familiaribus sermonibus maxime propinquas. Huc accedit, quod cum idem aliud in componendis Satyris institutum secutus sit, quã Lucilius, Persius ac Iuuenalis: nempe vt quæ illi cum stomacho atque acerbitate quadam condiderant, hic lenitate ac risu quodam lenierit, quod ipse de se innuit, & ex Persii de eo carminibus colligitur, æquius fuit ridentem comminuto carminum genere, quam alto & sonoro suas sententias exprimere: quando indignatio verborum grauitatem, lenitas vero ac risu pleni lusus humilitatem desiderant. Quod facit, vt in eo quoque a Britannico dissentiam, quod Horatiũ suas Satyras ex abrupto, quemadmodũ alii Satyrici fecerunt, incoasse affirmarit, cum nihil ut illis versiculis sedatius:

Qui

Qui fit: Mœcenas, vt nemo quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa
Contentus viuat? laudet diuersa sequentes?

Et hæc quidem non de sensu, sed de carminum structura dico, cum Iuuenalis Persiusque concitatioribus verbis sine dubio eandem sententiam fuerint prolaturi, eorumque alter sic sua poemata auspicatus fuerit:

O curas hominum: O quantum est in rebus inane,
Quis leget hæc? alter autem non minus iracunde:
Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam?
Vexatus toties rauci Theseidæ Codri?

Non est igitur cur leues Grammatistæ, aut etiam iis grauiores, de Sermonum vôce diutius rixentur, nisi prorsus (vt in reliquis consueuerunt) præter rationem insanire pergant. Ceterum non pauci eiusmodi putaminum numero, quare Horatius suos hexametros sermoni propiores reddiderit, dubitare solent. An quod eo genere magis quam alio delectatus fuerit? An potius, quod suam naturam illis aptiorem sit secutus? Sed iis ipse sic respondet, secundo Epistolarum libro ad Augustum Cæsarem scribens:

Nec sermones ego mallem
Repentes per humum, quam res componere gestas,
Terrarumq; situs, & flumina dicere, & arces
Montibus impositas & barbara regna, tuisq;
Auspicijs totum confecta duella per orbem,
Claustraq; eiusdem pacis cohibentia Ianum,
Et formidatam Parthis te principe Romam,
Si quantum cuperem, possem quoq; sed neq; paruum
Carmen maiestas recipit tua: nec meus audet
Rem tentare pudor, quam vires ferre recusant.

In primo quoque secundi libri sermone, a Trebatio monitus, vt nisi a pangendis poematibus desistere vellet, missis Satyris ad celebrandas Augusti res gestas animum conuerteret, si Criticorũ morsus fugere vellet, illi se oneri imparem ingenue testatur. De quare hi sunt eius versus:

Aut si tantus amor scribendi te rapit, aude
Cæsaris inuicti res dicere, multa laborum
Pramia laturus. Cupidum, pater optime, vires
Deficiunt: neq; enim quiuis horrentia pilis
Agmina, nec fracta pereuntes cuspide Gallos,
Aut labentis equo describet vulnera Parthi.

Atqui & in quarta primi libri Satyra, in qua multa aduersus Lucilium scribit, plane poeticos spiritus sibi in heroicis versibus defuisse ait, eam ob rem ex Poetarum se numero excerpens: cum is tantum eo nomine dignus sit, *qui os magna sonaturum natura debeat.* quod tamen cauſſæ deseruiens, ac sibi ipsi detrahens scripsisse cre-

dendus est: cum, vt alibi a nobis dictum est, qui similia Horatianis carmina composuerit, inter heroicos quidem Poetas non sit referendus, sed Poeta sine dubio sit vocandus: si forte Horatius, vt Lucilium, qui ad Heroicam amplitudinem non peruenerat, a Poetarum ordine excluderet, sibi ipsi in primis eam laudem ademerit: luscus nimirum ipse redditus, vt cœcum Lucilium efficeret. Quod ex eo quo vtitur exemplo colligitur, in eorum qui vere Poetæ sint carminibus etiam disiectis seu dissipatis, Poetarū partes seu membra apparere ostendens: in suis ac Lucilii verbis non item, quorum verba e certa carminū structura remota promiscuum sapiant sermonem. Ad summam, vt quam pro tempore causam foueret, illud etiam in dubium reuocauit, an *comœdia* recte *poema* nuncupetur, cum neque verbis neque rebus id nomen mereatur, sed certo tantum pede a puro sermone differat. Verum si hoc etiam simpliciter ab Horatio scriptum fuisset, nullo tamen iudice Comicos *Poetas* non esse conuinceret: ac ne se quidem ipso, qui eos multis in locis sic appellat. Porro autem, an comœdia *poematis* nomen mereatur, ita disceptat:

Iccirco quidam Comœdiæ, necne poema
Esset, quæsiuere: quod acer spiritus ac vis
Nec verbis nec rebus inest, nisi quod pede certo
Differt sermoni sermo merus. at pater ardens
Sæuit, quod meretrice nepos insanit amica,
Filius vxorem grandi cum dote recusat:
Ebrius & magnum quod dedecus, ambulat ante
Noctem cum facibus. nunquid Pomponius istis
Audiret leuiora, pater si viueret? Ergo
Non satis est, puris versum perscribere verbis,
Quem si dissoluas, quiuis stomachetur eodem
Quo personatus pacto pater. hiu, ego quæ nunc,
Olim quæ scripsit Lucilius, eripias si
Tempora certa, modosq;: & quod prius ordine verbum est
Posterius facias, præponens vltima primis:
Non, vt si soluas, postquam discordia tetra
Belli ferratos postes, portasq; refregit:
Inuenias etiam disiecti membra poetæ.
Hactenus hæc: alias iustum sit, necne, poema.
Quamobrem Catullus ab antiquis doctus *vocatus sit.*

CAPVT IX.

CONcesseramus nuper in suburbanum quoddam ciuis vtriusque nostrum amantissimi, ego, & Ioannes Baptista Bentiuolus Bononiensis, iuuenis cum propter Græcarum ac Latinarum literarum studia, tum propter singularem quendam animi candorem, elegantissimosq; quibus ornatus est mores, stricto admodum mihi amicitiæ nexu deuinctus, non tam vt æstiuos calores (qui bonarum

bonarum artium studiosis inimici esse solet) subterfugerem, quam vt animum quibusdam curis, quæ me mirifice angebant, leuarem: Bonoramque, sole iam ad occasum vergente, de nostris aliquot negotiis sermonem conferentes, commodum reuerti cœperamus, cum magna nobis eorum manus paululum extra eius portas progressa occurrit, a quibus luris ciuilis scientiam sectantibus, quasi eius desertor, quod legalibus tricis solutus me quodammodo in libertatem asseruerim, magnam lucri spem amisisse arguor: tanquam qui leguleus non sit, nulla suorum laborum præmia sperare debeat. Cumq; eos omnes amice salutassemus, Quonam tam frequentes? inquam. Et illorū quidam mihi ceteris notior, pauci sunt, inquit, qui æque nobis grati, ac tu, obuij fieri potuerint, cū ea inter nos dubitatio orta sit, de qua haud scio an vnquam prius ea sit disceptatum: quæque aut a te aut ab alio nullo, hoc tempore nobis solui posse videtur. Tunc ego: Vtinam eiusmodi sit, inquam, de quo inter vos ambigitur, vt a me ita vobis extricari queat, quē admodū de nobis quæ vestra est humanitas, fore coniecistis. Quicquid tamen fuerit, quam primum id nosse cuperem. Et ille: Hoc ego a nostris hisce amicis quæsiram, inquit, censeretne Valerium Catullum Veronensem Poetam alia scripsisse poemata, quam quæ nobis hodie in manibus sunt? Tunc ego, Quamobrem, inquam, de Catulli scriptorum numero tam es solicitus? Quia scilicet, inquit, Catullum a coætaneis, & posteris quoque, *docti* cognomen (vt ita dixerim) promeritum, alia composuisse credendum est, quæ maiorem præ se eruditionem ferrent, quam quæ circumferuntur, non aspernenda quidem illa, sed eximiam aliquam doctrinam in eorum auctore nequaquam fuisse iudicantia. Ergo si Catullus nihil omnino scripsisset, inquam, ac *doctus* nihilominus a suorum temporum hominibus fuisset appellatus, prauc illos sensisse iudicares? quasi plurimos antiquorū ac nostra etiam memoria vixisse nesciamus, qui cum doctissimi exstiterint, nihil tamen scriptum reliquerunt: quos vt hoc loco non recenseam, cum Catullus a veteribus peculiari epitheto *doctus* vocatus sit, etiamsi nihil ab eo compositū fuisse pro comperto haberem, recte illos iudicasse constanter asseuerarem: quādo tot simul egregiorum procerum censura non facile est aspernenda. Quod si ea sola composuisset Catullus, quæ hodie legimus, nōne *doctus* ex iis, imo doctissimus vidēri deberet? Quid pōt obsecro in argumētis, quæ ab ipso tractata sunt, desiderari. An q̄ quibusdā durior visus sit, eum vt minus doctum explodemus? Porro M. Varro, & Nigidius Figulus, vt doctissimi, ita & durissimi ab antiquis dicti sunt, & tamen eorum alter (nam omnes Nigidii lucubrationes exciderunt) cum Catullo in suo genere comparatus nō lapide, sed ferro etiam durior existimatur. Sed vt quæcunq; duritiei in Catullo notanda sit, præsertim quod vterque Plinius eam in illo deprehendit, in præsentia nō di-

scutiam, cũ ea sane qualis ac quanta existimanda sit, doctrinæ non aduersetur, qui in Iambis omnibus Latinis optimo iure prælatus est, vt in quibus & inuentione & nitidissimo verborum apparatu supra quam credi potest emineat, in hendecasyllabis est inimitabilis, in elegis omnium Latinorum candidissimus habetur: qui inquam tam est in heroicis rarus, quam qui a non parum multis nemini in iis præterquã Maroni postponatur, qui in multis etiam se Catulli imitatorem ostenderit, cur *doctum* & peculiari quidẽ vocabulo non fuerit appellandus, neutiquam intelligo. Verum & qui tot virtutibus decoratus iuuenis, trigesimum nempe aut circiter annũ agens excessit, quanto si diutius vixisset Romanis ornamento erat futurus? Quid? quod non alius (vt mihi videtur) inter Latinos inuẽtus est, qui tam iuuenis (Vergilium semper excipio) tãtam sibi gloriam compararit? Huc pertinet, quod hominum doctrina non semper plene ex eorum scriptis colligitur: quod vt exemplo comprobemus, cum Vergilium omnium Latinorum Poetarũ non magis aliis virtutibus quam summa eruditione præstantissimum fuisse, præter ipsam temeritatem nemo sit negaturus, quis tamen parem in illius atque in Lucretij operibus doctrinam nitere affirmet? Doctrinam autem non omnes poeticas dotes, operumq; artificium, sed philosophiæ cognitionem voco. At Vergilius (dixerit quispiam) alium in scribendo scopum, alium spectauit Lucretius. Cumq, ille tum tãtum philosophica tractet, cum exactissimi poematis locus eorum scientiam patefieri exigat, non modo absolute ea, sed absolutius quoq; quam Lucretius calluisse credetur, qui sex libros de rerũ natura composuit. Eximie is mecum sic egerit: quoniam aliis argumẽtis veterumq; testimoniis quid Vergilius in philosophia potuerit, præclare docemur. Verum si, vt dixi, ipsa opera spectentur, non tantum is, de quo loquimur Lucretius, sed Horatius quoq;, ex iis Marone doctior videri valuerit. Quorsum hęc igitur? eo nimirum spectant, vt Catullum non præter rationẽ *doctum* ab antiquis appellatum sciamus: cum magnam quidẽ ex eius, quæ supersunt carminib. eruditionem in illo fuisse colligatur, sed maiorem forte ab eius coætaneis in eodem perspectam fuisse credendum sit. Quod si ex operibus hominum excellẽtiam æstimare pergimus, Archimedem Syracusanum omnium, qui vnquã fuere mathematicorum eminentissimum, ex scriptis nequaquam talẽ fuisse dicemus, qualis a veteribus cunctis est habitus. Nam M. Antonius egregius orator, nullam orationem in lucem dedit: quod & multi alii excellentes homines fecerunt. Neq; hæc dico, quod Catullum aliud quam illa, quæ restant condidisse inficias eam, cum pleraque eius carmina a Grammaticis citentur, quæ in reliquis eius poematibus non leguntur, Plinius que amatorium de incantamentis carmen ab eodem editum referat, ac Terentianus ex eius Ithyphallicis quædã citet. Sed nisi ex iis lucubrationibus, quæ per tot naufragia

gia euaserunt, Catullus *doctus* vocari meruit, multo minus ex aliis hoc epithetū merito ei tribui potuisse putauerim. Quæ cum a me dicta, attente ab omnib. audita essent, tum qui mecum sermonem instituerat, Grata mihi admodum fuere, inquit, quę de Catulli doctrina protulisti. Verum id abs te pronūtiari velim, arbitrerisne alium quēquam præter Catullum, ab antiquis *doctum* fuisse appellatum? Tunc ego: Istuc, inquam, haud facile dictu est, quando mihi quid de poetis antiquitas senserit, cum nihil tale suspicater, interrogato omnia tam cito nō succurrunt. Sed Horatius, nisi memoria vacillo, secūdo Epistolarum libro, de Accio ac Pacuuio tragœdiæ scriptoribus loquens, Pacuuium *docti* famam abstulisse asseuerat: Et Propertius Licinium Caluum, non vulgarem Catulli amicum, lib. 2. Elegiarum *doctum* itidem vocat, cum ait:

Hæc eadem docti confessa est pagina Calui,
Cum caneret miseræ funera Quintiliæ.

Verum & alios non paucos *doctos* appellari autumo. De Catulli tamen doctrina vt vulgatior, ita & constantior fuit opinio. Illud prętera prætermittendum non est, eundem Catullum, qui a Gellio vt elegantissimus mundissimusq; celebratur, a Fabio Quintiliano ac Diomede Grammatico inter Iambicos, ab aliis quibusdam inter Lyricos reponi. Sed ego in Quintiliani sententiam libenter eo. Atque vt vltima cum primis connectam, quid mirum si Catullus a coætaneis *docti* epitheto est insignitus, cum Maroni a quibusdam sit oppositus? Hinc illi versus:

Tantum parua suo debet Verona Catullo,
Quantum magna suo Mantua Vergilio.

De Tyrtæo Poeta.

CAPVT X.

TVm ille: Non omnino hæc nobis dies perierit, inquit, cum mihi quidem credo & hisce aliis, de Catullo ita satisfeceris, vt de te futurum animo conceperam. Ceterum quando te semel mediocribus huiusce modi quæstionibus exercere cœpimus, illud nobis expedire non grauaberis, corrūptene an syncere potius legi censeas Horatianos illos in arte poetica versus:

Post hos insignis Homerus,
Tyrtæusque, mares animos in martia bella
Versibus exacuit. Enimuero cum Horatium eum Poetam Homero subiunxisse existimādum sit, qui celeberrimus inter Græcos sit habitus, non Tyrtæus, sed Dyrtæus ab eo scriptum fuisse putandum est: nimirum vt de Pindaro Thebano, Lyricorum Poetarum principe intellexerit, qui vnus ex tanta Græcorum Poetarum caterua mihi cōmodissime Homero opponi potuisse videtur. Aut enim Tyrtæus nunquam fuit, aut obscurus admodum exstitit, qui nunquam fere aut a Græcis aut a Latinis scriptoribus nominetur. Ego: Caue, inquam, ista hæc inter doctos posthac vnquā dixeris.

Nam neque Dyrcæus in Horatiano carmine vllo pacto legi potest, neque quisquam repertus est, cui æque Horatii sensus conuenire valent, ac Tyrtæo Athenienſi poetæ itidem ac duci. Atque vt rem ita se habere compertam habeas, ac quosdam bardos Grammatistas, qui veram in Horatio lectionem in dubium reuocarunt, dementiæ queas conuincere, quænam Homero cum Pindaro similitudo esse valeat? cum ille rebus summorum Regum Ducumq; gestis scribendis, hic amoribus cantandis, equisq; aut hominibus, qui in certaminibus vicissent celebrandis intentus fuerit? cum ille denique heroicus, hic Poeta lyricus exstiterit? An quod Horatius quarto Carminum libro ita de Pindaro cantet:

Laurea donandus Apollinari,
Seu per audaces noua dithyrambos
Verba deuoluit, numerisq; fertur *Lege ſolutis:*
Seu Deos, regesq; canit, Deorum
Sanguinem, per quos cecidere iuſta
Morte Centauri, cecidit tremenda *Flamma Chimæræ.*

Ideirco cum Homero mares animos inflammasse dicetur? Nihil minus, quando commodius heroico metro, quam Lyricis versibus militum animi accenduntur: Pindaricque propria virtus in ea parte nō splenduit, vti Tyrtæi, quemadmodum veterum testimoniis ostendemus. Fabius porro Quintilianus 10 Oratoriarum institutionum libro, cū de Tyrtæi scriptis sententiam se neget latturum, de Pindari carminibus quid sentiret ostendit: ex quo vnico argumento eos errare colligere licet, qui vel Tyrtæum vnquā vixisse, vel Horatii in arte poetica versus ei conuenire negant. Artifex fuit, ignobilis est ducēdus, inquis. Imo ego & aliorum scriptorum auctoritate non tantum eum vixisse aliquando, sed & celebrem a posteris fuisse iudicatum comprobabo. Vtque de postremo, verso ordine, prius agam, an qui Homero ab Horatio subiunctus est, inter vulgares Poetas est recensendus? Sed Quintilianus Horatium in hac parte secutus non est, qui Tyrtæum tantum nominans, data opera eius scripta excutere noluit: aliter sine dubio facturus, si illum excellentem poetam putasset. Magna fateor ex Quintiliani censura Tyrtæo laus accedere valuit. Non tamen protinus quasi nullius ordinis scriptores videri debent, qui ab eo nominati non sunt: cum aperte ipse omnes se omnium generū auctores sua lance nō expensurum professus sit. Alioqui Euphorionem, Nicandrum, aliosque multos non mediocres Poetas nihili faceremus, cum potius summis laudibus ab antiquis ornati fuerint: quanq; a Quintiliano inter præcipuos non reponantur, cuius de illis verba hæc sunt: *Audire videor vndique congerentes nomina plurimorum poetarum. Quid? Herculis acta non bene Pisandros? Quid? Nicandrum frustra secuti Macer atq; Vergilius? Quid? Euphorionem frustra transibimus? quem nisi probasset Vergilius, idem nunquam certe iudicium* Chalci-

Chalcidico versu carminum fecisse in Bucolicis mentionem. Quid? Horatius frustra Tyrtæum Homero subiungit? Nec sane quisquam est tam procul a cognitione eorum remotus, vt non iudicem certe ex bibliotheca sumtum transferre in libros suos possit. Nec ignoro igitur quos transeo, nec vtique damno, vt qui dixerim in omnibus vtilitatis aliquid. Sed ad illos tam perfectis constitutisque virtutibus reuertemur: quod in cœnis grandibus sæpe facimus, vt cum optimis satiati simus, varietas tamen nobis ex vilioribus grata sit. Hæc ille. Qui etiamsi totus viribus Tyrtæum depressisset, ab Horatio tamen eundem Homero subditum fuisse negare non potuit: sicut eundem a Platone *diuinissimum* vocari, ipse Momus quantumuis inuitus asseuerarit. Sed quid de vno epitheto ago, cum multis verbis apud illum de eiusdem præstantia inter se loquantur Athenienſis hospes & Clinias Gnosius, circa hoc præcipue sermonem habentes, quod excellentibus laudibus eos decorarit, qui in bello excelluerint: non illo quidem quod seditionis plenum omniumque grauissimum est, sed quod eo multo mitius aduersus externos atque alienigenas geritur. Sic etiam cum alloquuntur tam Athenienſis hospes, quam Gnosius, libro primo Νόμων, ἦ πολὺ νομοθετικώτατος. ὦ ξένε παῖ Διός φαμεν. δοκεῖς γὰρ δὴ σοφὸς ἡμῖν εἶναι, καὶ ἀγαθὸς, ὅτι τοὺς ῥᾴδιον ἐν τῷ πολέμῳ διαφέροντας, διαφερόντως ἐγκεκωμίακας ἤδη καὶ τὸν ἀγαθὸν ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ, καὶ κλεινίᾳ ὁ κνωσσίῳ ἑτοῖ, ξυμφερόμενοι σοι πολὺ τετιμῆσθαι ὡς δοκεῖμεν, εἰ δὲ πολὺ ὧν τοιοῦτος ἐτύγχανον ἀνδρῶν, ἢ μὴ βελόμενοι ταῦτα εὐθὺς ἐλέγομεν ἂν ἡμῖν. ἀρχαιοδη δύο πολέμου, καθ' οὓς ἡμεῖς, ἢ καὶ πᾶσαι φῶς, ἢ πῶς; πῶς δοκεῖ σοι μάλα πολὺ φαυλοτέρᾳ ἐστὶ πολεμεῖν τῶν ἄλλων, ὅτι δύο. ἐμοὶ, ὦ κλεινίᾳ ἅπαντες εἰσιν, ὃς δὴ πάντων πολέμων χαλεπώτατοι, ὡς ἐμοὶ μὲν ἡμεῖς νῦν δή. ἐμοὶ δ' ἂν πολέμων ἁπάντων οἶμαι ἐγὼ ἅπαντες (ὦ ὡς τοὺς ἐκεῖ τῆς ἀλοφύλους χρώμεθα διαφθείρωσι) πολὺ πρώτους ἐκείνου. Quod est: *O Tyrtæe, diuinissime poeta: sapiens enim nobis probusque esse videris, quod excellentibus laudibus eos, qui in bello eminuissent ornasti: de qua ego & hic Clinias Gnosius admodum tibi assentire videmur: vtrum de eisdem viris dicamus, an non, manifeste scire vellemus. Dic igitur nobis, an, quemadmodum & nos, duo belli genera esse perspicue arbitreris, an secus? Ad hæc puto quemuis Tyrtæe vilhorem vere respondurum, duo esse: alterum, quod seditionem vocamus, omnium bellorum, vt nunc sane diximus, grauissimum: alterum vero, quod ponimus belli genus (quo quidem contra externos atque alienigenas contendentes vtimur) illo multo mitius existimo.* Hæc Plato: præter quæ & alia non pauca de eodem Tyrtæo ibidem leguntur. De quo quid sentiret interrogatus quondam non Cleomenes, vt Britannicus mentitus, sed vetus Leonidas, si Plutarcho credimus, ita respondisse fertur, bonum eum sibi ad iuuenum animos incitandos videri: cum lectis illius carminibus, quasi furore aliquo correpti, nulla periculi timentes in pugnam ruerent. λιπαίδων μὲν γὰρ ὅτι πολλῶν

λέγουσιν, ἐπερωτηθέντα, ποῖός τις αὐτῷ φαίνεται ποιητὴς μελοποιῶν τυρταῖος, εἰπεῖν, ἀγαθὸς νέων ψυχὰς αἰκάλειν. ἐμπιπλαμένου δὲ τοῦ πνεύματος ἐνθουσιασμῷ, παρὰ τῶν μάχας ἠφείδει ἑαυτῶν. Hunc Tyrtæum Diogenes Laertius in vita Socratis, Heraclitis testimonio, mentis imporem ab Athenien sibus dictum tradit. Eiusdem & Strabo pulcerrimos versus, lib. 6. Geographicorum citat. Suidas Laconem eum, aut Milesium fuisse inquit: τυρταῖος δημοθοίνου λάκωνι, ἢ μιλησίῳ, ἐλεγειοποιὸς, καὶ αὐλητὴς. ὃν λόγοις μέλεσιν ἐκπρεπεσάμενον παρηγεμόνα καὶ σύμμαχον, καὶ πολεμικῶς μεσσηνίοις ἑαυτὴν ἐπικρατεστέρους ποιῆσαι. ἐπὶ δὲ παλαιόχρονος, σύγχρονος τοῖς ἐπὶ κλειθενίου σοφοῖς ἦν παλαιστής. ἦκμαζε γοῦν κατὰ τὸν λε ὀλυμπιάδα ἔγραψε πολιτείαν λακεδαιμονίων, καὶ ὑποθήκας δι' ἐλεγείας, καὶ μέλη πολεμιστήρια βιβλία ε. Id est, *Tyrtæus Archembroti filius, Lacon, siue Milesius, Elegiarum conditor actricem: quem ferunt tantibus utentem Lacedæmonios excitasse, eo quum Messenijs bellantes, ideo fortiores reddidisse. Est autem antiquissimus, vt qui septem sapientum tempore, siue etiam ante eos vixerit. Floruit igitur trigesimo quinto Olympiade, scribitque de recto ciuitatis regimine ad Lacedæmonios, ac documenta elegis, & bellicorum carminum libros quinque.* Ac quasi duo fuerint Poetæ, quorum vtrique Tyrtæo esset nomen, ita subdit: τυρταῖος οἱ λακεδαιμόνιοι ὠμισταὶ ἦσαν, ἢ μισοξένοις αἰεί, ἦσάν, ἢ αὐτοὶ πεφήνασι. χρήσαντος δὲ τοῦ θεοῦ στρατηγὸν περὶ πολέμου λαβεῖν, λαμβάνουσι τυρταῖον τὸν ποιητὴν, χωλὸν ἄνδρα, ὃς ἐπ' αὐτοῖς αὐτοὺς παρακαλῶν, εἶλε τὸν κ' ἔτει τὸν μεσσηνίων, καὶ ἔφθησε κρατήσας, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους σὺν τοῖς εἴκοσι κατέπαυσε, hoc est, *Tyrtæus. Iurarunt Lacedæmonij aut Messenam destruere, aut ipsi perire. Cumque responsum a Deo accepissent, vt ducem ab Athenien sibus sumerent, Tyrtæum claudum poetam capiunt: qui ipsos ad fortitudinem hortatus, vigesimo anno Messenam cepit, ipsamque euertit, captiuos in seruitutem redactis.* Sed aut postremus hic locus ab ipso Suida, vt latius rem explicaret, alteri subiunctus est, aut ab alio quouis, cum vnus tantum fuerit idem claudus Poeta, & dux. Nam quod eum aut Laconem, aut Milesium fuisse ait, cum Atticus Poeta dicatur, vel ex aliquorum sententia ita scribit, vel potuit Lacon aut Milesius natus Athenien sis ciuis esse, qui postea, Platone teste, Lacedæmonius quoque ciuis fuerit. Vtque duo Suidæ testimonia ad vnum esse referenda fateamur, sic de eo ac gesto eo duce contra Messenios bello inquit Iustinus, libro tertio, Trogi Epitomatum: *Interea Messenij cum virtute non possent, per insidias expugnantur. Deinde cum per annos LXXX. grauia seruitutis verba plerumque, & vincula, cæteraque captiuitatis mala perpessi essent, post longam pœnarum patientiam bellum instaurant. Lacedæmonij quoque eo conspirantius ad arma concurrunt, quod aduersus seruos dimicaturi videbantur. Itaque cum hinc iniuria, inde indignitas animos acueret, Lacedæmonij, de belli eventu oraculo Delphis consulto, iubentur aucem belli ab Athenien sibus petere. Porro Athenienses cum responsa cognouissent, in contemtum*

tum Spartanorum Tyrtæum Poetam claudum pede miserè qui tribus prælijs fusus, eo vsq; desperationis Spartanos adduxit, vt ad supplemẽtum exercitus, seruos suos manumitterent, hisq; interfectorum matrimonia pollicerentur, vt non numero tantum amissorum ciuium, sed etiam dignitati succederent. Sed reges Lacedæmoniorum, ne contra fortunam pugnando maiora detrimenta ciuitati infligerent, reducere exercitum voluerunt, ni interuenisset Tyrtæus, qui composita carmina exercitui pro concione recitauit: in quibus hortamenta virtutis, dumnorum solatia, belli consilia conscripserat. Itaq; tantum ardorem militibus iniecit, vt non de salute, sed de sepultura solliciti, tesseras, insculptis suis & patrum nominibus, dextero brachio deligarent: vt si omnes aduersum prælium consumpsisset, & tempore spatio confusa corporum liniamenta essent, ex indicio titulorum traditi sepulturæ possent. Cum sic animatum reges exercitum viderent, curant rem hostibus nuntiari. Messenijs autem non timorem res, sed æmulationem mutuam dedit. Itaq; tantis animis concursum est, vt raro vnquam cruentius prælium fuerit. Ad postremum tamen victoria Lacedæmoniorum fuit.

Veteres Poetas in fabulis admodum variauisse.

CAPVT XL.

QVæ cum dixissem, ac qui mecum de Catulli doctrina Tyrtæoque Poeta egerat, hilaris, meæque sententiæ, quantũ ego coniicere potui, subscribens, cum reliqua iuuenum caterua a nobis discessisset, tum Bentiuolus: Quando, inquit, de aliquibus, quę ad literas pertinent, semel quid sentias pronuntiare cœpisti, Græcosq; ac Latinos auctores mihi iamdiu enarrasti, illud abs te pernosse cupio, quidnam mihi agendum sit, cum egregios auctores admodum inter se de eadem re dissimilia scribere video. Tũc ego: Amice, inquam, ac pro tuo more agis, cum meo in rebus omnibus iudicio vti cupis. Sed ne multis, iam enim nox ingruit: cum aliquos forte viles scriptores aliter fabulam quampiam, quam alios excellẽtiores tradere animaduerteris, me iudice illos insciiæ carpes. in horum autem sententiam libentissime ibis: nisi forte quæ infimi subsellii homines memorię produnt, a celebrioribus ita desumserint, vt eorum fidem ab iis petamus. At cum vel æquales, vel etiam inferiores a summis diuersa docere obseruaueris, hoc scito, illos neutiquam esse vti mendaces reiiciendos, quod his aliter de eisdem rebus visum sit. An enim si Homerus melior Poeta exstitit quam Hesiodus, ideo Hesiodum reiiciemus, quod Homerum in plerisque secutus non sit? quin etsi Hesiodo peiores, dummodo non abiectissimi, aliquid scriptum reliquerint, quod Homeri opinionem non cõfirmet, vt ipsi nihil Homero detrahent, ita & nihil eis Homerus. Quid igitur faciendum erit? inquis. Diuersis scil. modis eam fabulam recitari dices, vt aliter ex Homeri, aliter ex aliorũ sententia accipiatur, cum non tantum in fabulis, quæ magna ex parte figmenta complectuntur, sed & in historiis etiam maximæ

fuerint de eadem inter multos scriptores dissensiones: neq; tamen si Fabius Pictor, verbi caussa, a Catone in aliquibus dissensisset, eorum alter aberrasse, alter rei veritatem attigisse vere diceretur. Atque hæc quidē de iis dico quæ quis oculata fide non viderit. Tūc enim qui rei cum gereretur interfuit, vel plus fidei ipse in illa, si historicus sit, quam alii omnes mereri dicetur, vel facile inter duos pluresue diuersis modis eandem rem explicantes diiudicare poterit. Verum vt ad fabulas, de quibus noster hic sermo institutus est, redeamus, exemplisque pro negotio vtamur (fabulas autem intelligo, non quæ nihil prorsus veri habeant, sed quę omnino veræ esse non possint) Homerus Aedonem in luscíniam auem versam, Pandarei filiam, Ityli matrem, Zethi mariti suumq; filium interfecisse, ac propterea semper queri inquit, Odysseæ 19. his versibus:

Ὡς δ' ὅτε παιδὸς ἐὴς κάρη χλωρῆς ἀηδὼν,
Καλὸν ἀείδησιν ἔαρος νέον ἱσταμένοιο,
Δενδρέων ἐν πετάλοισιν καθεζομένη πυκινοῖσιν,
Ἥτε ποικιλὸν ὄρνιθα χέει πολυηχέα φωνὴν,
Παῖδ' ὀλοφυρομένη ἴτυλον φίλον, ὃν ποτε χαλκῷ
Κτεῖνε δι' ἀφραδίας, κοῦρον ζείδωρος Ἀκαιός.

At Ouidius lib. Metamorph. 6. Prognem Pandionis Erechthei filii Tereiq; Thracis vxorem, Itym filiū, vt maritum qui Philomelam sororem vitiauerat, eidemq; linguam absciderat, vlciscereturque, interfectum patri escam apposuisse: ipsamque in hirundinem, Philomelam autem in luscíniam mutatam docet, quibus quid magis esse inter se contrarium potest? An igitur Homerum mentitum, an Ouidium putabimus? Neutrum me hercle. Sed neque quem nam eorum magis in hac fabula sequi debeamus interpretarer, cum Homeri quidem maxima sit auctoritas, maxima etiā Ouid. quem plures Latini Græcique scriptores hac in parte quam Homerum probarunt: qui vt hanc fabulam magis magisq; commisceret, in sequenti eiusdem operis lib. alia de Pandarei filiabus longe abhinc omnibus quæ diximus remota canit, cum ait,

Ὡς ὅτε παιδοφόνος κόρη αἰόλος ἠϊθέοιο
Τέρσι τοκῆας ῥᾳδίως φθίσειν ἠοῖ, αἱ δὲ λίπουσι
Ὄρφνην αἰὲν μιχάρσιοι, κήμιστε δὲ δὶ ἀφραδίτη
Τυρῷ, ἧς μέλλῃ γλυκερῷ ἧς ἡδέϊ οἴτῳ.
Ἥρη δ' αὐτῆσιν ἀεὶ πυκάσειν δώκε γυναικῶν
Εἶδος ἐπιπυτίῳ μήκος δ' ἔπορε ἄρτεμις ἁγνή.
Ἔργασε δ' ἀθηναίη δέδαε κλυτὰ ἔργα ἰδυίη.
Εὖτ' ἀφροδίτη δία θεοσέϊσιν μακρὸν Ὄλυμπον
Κέρης αὐτήσασα τέλος γλυκεροῖο γάμοιο,
Ἐς Δῆλ' ἐρατεινὴν ἀνόησε, ὅθ' ἁδὺ τ' ἐλοίεν ἄπαυστοι
Μοῖραί τ' ἀμμορίην τε, καὶ ἀθανάτων εὑρήσειν.
Τόφρα δ' ἐὺς κάρας ἀρπυίας αἰνήσασθε.
Καὶ ῥ' ἔδοσαν συνερῆσιν ἐεννύσιν ἀμφιπολεύειν.

Ex

Ex quibus versibus licet filiarum Pandarei fabula vtcunque elici queat, planius tamen illa a Didymo explicatur: quemadmodum te admonitum meminisse potes, cum ea tibi Homerica carmina interpretarer. Sed Pandareo ac Pandione prætermissis, idem Homerus Prœti vxorem, quæ Bellerophontis amore capta est, Antiam vocat, libro Iliados 6. cum ex Glauci persona de Bellerophonte ait,

Τῷ δὲ γυνὴ ἀγαθὴ ἐπεμήνατο δῖ' ἀνάκτεια
Κρυπτάδιη φιλότητι μιγήμεναι.

Hyginus vero eam Sthenobœam appellat, ita scribens: *Bellerophon cum ad Prœtum regem exsul in hospitium venisset, adamatus est ab vxore eius Sthenobœa: qui cum concumbere cum ea noluisset, illa viro falso mentita est, se ab eo compellatam.* Sed hæc nominis vt apparet diuersitas, non tantū a multis Græcis scriptoribus, & a Lycophronis præcipue interprete, verum etiam ab ipso eodem Hygino in concordiam redigitur: nimirum vt eadem Antia & Sthenobœa vocata sit. *Alii dicunt*, inquit idem Hyginus secundo libro de signis cœlestibus, *quo tempore Bellerophontes ad Prœtum Abantis filium Argiuorum regem deuenerit, Antiam coniugem regis, hospitis amore inductam, petiisse ab eo, vti sibi copiam faceret, promittens ei cōiugis regnum: quæ cum impetrare non potuisset, veritus ne se ad regem criminaretur, occupat, eum sibi vim afferre voluisse Prœto dicit. Qui quod eum dilexerat, noluit ipse supplicii sumere: sed quod æquum esse iudicabat, mittit eum ad Iobatem Antiæ regnæ patrem, quam alii Sthenobœam dixerunt.* Ceterum non tantum in huius reginæ nomine aliqua inter scriptores dissensio quibusdam visa est, cum reuera non sit dissensio, sed & in eo quoque, quod plerique eodem Hygino teste, non criminatum ab Antia Bellerophontem, verum ne iæpius quod nollet audiret, aut eius precibus moueretur, Argis profugisse dixerunt. Iam vt ad alia quædam veniamus, Orpheum nonnulli Oegari & Polymniæ filium, plerique Apollinis & Calliopes scripserunt. Daphnem, eam quæ in laurum mutata est, Ouid. aliique complures Penei Thessaliæ fluuii filiam fuisse docent: at alii Ladone eam, Arcadiæ amne natam autumant. Sed de Ladone apud Homeri tantum interpretem in primum Iliados me legere memini, cuius hæc sunt verba: λάδων δ' ὁ ποταμὸς ἡ δάφνη ὑπῆρξε θυγάτηρ εὐπρεπεστάτη. ἐρασθεὶς δ' αὐτῆς ἀπόλλων, καὶ βυλόμενος συγγενέσθαι, ἐδίωκε· καταλαμβανομένης δ' αὐτῆς ὑπὸ θεοῦ, αἰτησαμένη τὴν μητέρα γῆ, κόσμῳ αὐτὴν δεχθῆναι γενομένην δ' ταῦτα, καὶ τῆς γῆς ἀναδόσης ὀμφανυμένην φυτὸν, ἀπόλλων θαυμάσας, ἐξεπλάγη. καὶ τὸ μὲν δένδρον, ἀπὸ τοῦ παρόντος δάφνην προσηγόρευσεν, ὁμωνύμως. λαβὼν δὲ κλάδον αὐτῆς, ἐστέψατο. h.e. *Daphne Ladonis in Arcadia fluuii filia formosissima fuit, quā Apollo diligens, eaq; potiri cupiēs, insequebatur. Illa autē a Deo capta, matri terræ supplicauit, vt hiatu se susciperet. Quo facto, cū terra eiusdem nominis plantam emisisset, Apollo id videns obstupit, arbo-*

remq; eam a virgine Daphnem, id est laurum, eodem nomine appellauit. eiusdemq; ramum accipiens, se coronauit. Hecate pro *Luna* sæpissime ponitur: ea tamen aliud præter *Lunam* numen fuit. Quamobrem Seruius Vergilium ita canentem,

Tergeminamq; Hecaten, tria virginis ora Diana,

de *Luna* tantum ea carmine scripsisse arbitratus, sine dubio lapsus est. Si enim hæc in cœlo *Luna*, in syluis *Diana*, apud inferos *Proserpina* dicta est: quod & ex iis de illa versibus colligitur,

Deniq; cum Luna est iubla stri splendet amictu:
Cum succincta iacit calamos, Latonia virgo est:
Cum subnixa sedet solio, Plutonia coniux.

Hecate tamen non eadem ratione, vel *triformis*, vel *triplex* dici potest sed *triceps*, quia Orpheus eam τριοσοκέφαλον vocat: nempe quod dextrum caput equi, sinistrum canis, medium hominis agrestis habuisse perhibetur, siue etiam *tergemina*, qua voce vsus est Vergilius. Et de huius quoque patre inter scriptores non conuenit. Aliqui enim eam Persæ filiam docuerunt, iuxta illud Ouidianum in 7. Metamorphoseos,

Ibat ad antiquas Hecates Perseidos aras.

Verum Bacchilides eandem noctis filiam fuisse, Musæus Iouis & Asteries, Pherecydes Aristæi Pæonis filii, Orpheus Tartari, docuit: quibus nihil est, meo iudicio diuersius. Procris fabulam ita recenset Seruius in sextum Vergilianæ Æneidos. *Hac vxor Cephali fuit: qui cum venandi studio teneretur, labore fessus locum quendam adire consueuerat, & illic ad se recreandum auram vocare. Quod cum sæpe faceret, amorem in se mouit Aurora, qua ei canem velocissimum Lelapa nomine donauit, & duo hastilia ineuitabilia, eumq; in amplexu rogauit. Ille ait: iusiurandum se habere cum coniuge, mutua castitate. Quo audito, Aurora respondit, vt probes igitur coniugis castitatem, muta te in mercatorem. Quo facto, ille iuit ad Procrin, & oblatis muneribus, impetratoq; coitu, confessus est se esse maritum. Quod illa dolens, cum audisset a rustico amare eum Auroram, quam inuocare consueuerat, ad syluas profecta est, & in frutetis latuit ad deprehendendū maritum: qui cum more solito auram vocaret, Procris egredi cupiens, frutera commouit: sperans Cephalus feram, hastam ineuitabilem iecit & ignarus interemit vxorem.* At in duobus a Seruio dissentit Ouidius. Cum enim ille duo iacula & canem Cephalo ab Aurora dono data dicat, hic vnum iaculum cum cane, non *Cephalo*, sed eius vxori ab Aurora donata dicit: quæ postea ipse Cephalus a Procri acceperit. Sic enim ipse de vxore loquitur apud Phocum Æacidem, lib. 7 Metamorphoseon,

Hæc mihi confesso, lesum prius vlta pudorem,
Redditur, & duces concorditer exigit annos.
Dat mihi præterea, tanquam si parua dedisset
Dona, canem munus, quem cum sua traderet illi

Cyn-

Cynthia, currendo superabit dixerat omnes.
Dat simul & iaculum, manibus quod cernis habere.

Atque vt vnum tantum iaculum fuisse credamus, sic de eo ibidem ait:

Aspicit Æoliden, ignota ex arbore factum
Ferre manu iaculum, cuius fuit aurea cuspis.
Pauca prius mediis sermonibus ante locutus,
Sum nemorum studiosus, ait, cadisq; ferina,
Qua tamen a silua teneas hastile recisum,
Iam dudum dubito: certe si fraxinus esset,
Fulua colore foret: si cornus, nodus inesset.
Vnde sit, ignoro: sed non forme situs isto
Viderunt oculi telum iaculabile nostri. Et mox de eodem,
Consequitur quocunq; petit, fortunaq; missum
Non regit, & reuolat nullo referente cruentum.

Quid in his facias? nisi Seruius ab aliquo antiquo scriptore de duobus iaculis, & munere ab Aurora Cephalo donato accepit, sine dubio hallucinatus dici valuerit. Sed quid plura de his, aut similibus exempla proferam? cum nusquam maior suppetat eorum copia. Domum proinde iam abeamus: ibique copiosius de eadem re, si libuerit, verba faciemus.

Quam necessaria sit Græcarum literarum cognitio iis, qui cuiuscunq; generis scientias profitentur, & quam ad illas discendas conferat Græca in Romanum sermonem vertere. Curitem Callimachi in Dianam Hymnum Latinis versibus reddiderim.

CAPVT XII.

MVltis rationibus ostenderem, non posse quenquam ad exactam cuiuslibet scientiæ cognitionem absque Græcarum literarum peritia peruenire, nisi vererer ne nimis nota siue probabilia argumenta a me tractari, liuor pro suo instituto interpretaretur. Verum vt illas quæ plurimæ sunt missas faciam, ita non tolerandam esse quorundam insulsitatem dixero, qui cum vetuli atq; edentuli in barbarie cõsenuerint, neq; aut Latinæ linguæ rudimenta didicerint, aut Græce se discere posse sperent, Latinã ita vel Medico, vel Philosopho, vel Theologo, vel Mathematico (nã ius ciuile licet illius cæstimoniam desideret, Græca minus quam aliæ scientiæ indiget) necessariam affirmant, vt nihil in ea exquisitũ sit quærendum, sed vel millies singulis horis Prisciano caput absq; reprehensione comminuere liceat, in Greca autem nihil prorsus esse laborandũ prædicant. Cur enim (vt de Latina sileamus) vel tantillum in Græca discenda insudes, inquiunt, cum omnes pene Græci auctores Latine iam loquantur? idq; doctissimorum virorum industria, qui in Græcis literis adeo profecerũt, vt facile eis cedere valeamus, etiamsi integram ætatem in ea re contriuerimus. Digna mehercle asinis sententia. Iam primum qui sic loquũtur, suo ingenio

non fidunt: quod facit, vt eorum voces nihili faciendas credamus, tum aliis vel viuentibus vel vita functis tam tribuunt, quantum plane homini tribuere nefas est. An enim qui plurima feliciter in Latinum sermonem conuertit, is nunquam in toto opere dormitasse dicetur? Vtinam tales fuissent, per quos Græci auctores Latino sermone magna ex parte frigere didicerunt, in quorum lucubrationibus plures vomicæ non essent deprehensæ: ac non potius summi eius ordinis proceres, quales fuerunt Theodorus Gaza, cui primæ in eo genere communi doctorum consensu iure tribuuntur, Nicolaus Leonicenus, aliique in leuissimis vocibus lapsi, maximas quandoque de lana caprina rixas Græcæ linguæ imperitis reliquissent. Sed etsi ii eiusmodi exstitissent, quos nulla difficultas induxisset in errorem, quam est miserum aliena inniti gloriæ? An si Theodorus Gaza nunquam vixisset, ideo illa Aristotelis opera non legeremus, quæ a Theodoro versa sunt? Imo vero quicunque iudicii micam habuerit, non modo vt Theodoro par, sed vt multo etiam eo præstantior fiat enitetur. Verum id non succederet, inquiunt nebulones. At ego vel si quod in votis habeo assequi nequeam, mea, non Theodori fide Aristotelis Theophrastique scripta pernosse cupiam. Ac quamuis in totius negotii summa Gazæ essem cōcessurus, cur nō in multis eum erroris cōuincere valerem? Sed recte cum Græcis scriptorib. qui Romani redditi sunt fauste; ageretur, si omnes a Gaza, aut a Gazæ similibus fuissent translati. Quin pro vno Theodoro sexcentos impuratos nebulones inuenias, qui cum omnis literaturæ experres, neque Græcam, neque Latinam linguam calluerint, infelicissimi interpretis munus obierint necesse est: quod non tantum in iis auctoribus, qui politiores appellantur, sed in iis quoq;, & maxime, qui ad disciplinas pertinent factum est, vt nihil esse abiectius fateamur, quam non posse cum erres (ferme enim fieri non potest, vt quiuis vbique iusta reprehensione vacet) aliquam quare erraueris, vel mediocrem rationem afferre.

Neue de re nimis per se perspicua multis agam, cum certum sit Græcas literas iis qui vere eruditi vocari cupiunt summopere esse necessarias, nullo pacto, me iudice, magis in eis proficimus, quam cum Græca, Latina reddimus. Enimuero & copiam ex ea re, & absolutam vocum proprietatem ita acquirimus, vt nihil nostris mentibus validius hæreat quam quod sic imbiberimus. Neque hoc eo circo dictum velim, quasi illos ab hac laude excludam, qui nihil verterint. Verum ita sentio, eam rationem in illo negotio præcipuam esse habendam. Quid multa? nisi ea mihi maxime omnium arrisisset, nunquam profecto illam mihi duxissem deligendam. Siquidem cum quædam Homeri, Plutarchi, Lucianique, ac similium animi gratia verterim, Callimachi quoque in Dianam hymnum totidem Latinis versibus quatuor dierum spatio expressi, nempe

pempe vt ad poesim, quæ me a primis annis supra quam credi potest delectauit, aliquando me referrem. Eum autem in præsentia edens, illud præcipue lectores admoneo, me verbum verbo, quod imperiti consueuerunt, nequaquã reddere conatũ, cum nihil turpius sit, in carmine præsertim, quã Poetæ quem vertere in animo habeas, verbis nimis anxie se addicere. Nec sane cum commode fieri potest, vt & carminis maiestati sufficias, & Poetæ verbũ verbo reddas, ab eo recedendum arbitror (nam & mihi id quandoq; non pessime cessit) sed quando in paucis admodum hoc feliciter succedere videmus, superstitiosam illam diligẽtiam omnino vitandam autumo. Ac ne quis me absq; veterum exemplo Callimachum ita vt dico vertisse calumnietur. Varronem Atacinũ, qui Apollonii Rhodii Argonauticorum interpres fuit, proferam, cum eum ex aliquibus operis reliquiis illud quod amplexus sum institutũ probasse dignoscamus. Ceterum & alii non in poematibus modo, verum & in soluta quoq; oratione id fecerunt: cũ M. Cicero Æschinis in Ctesiphontem, Demosthenisq; in Æschinem orationes hoc pacto Latinas fecerit. Porro Callimachi hymnũ ideo delegi, quod Catullus olim eiusdem de Coma Berenices elegiam Latinis carminibus expressit, nuper vero Angelus Politianus in Palladis lauacra idem fecit: nec præterrem, cum huic Poetæ palma de elegia a veteribus delata sit: quamuis Ouidius arte illum, non ingenio valuisse scripserit. Illud certum est, ipsum Ouidium in eo opere, quod inscribitur Ibin composuit, & argumento, & titulo, Callimachũ fuisse imitatum. Vertit autẽ omnes qui supersunt eius Poetæ hymnos Beroaldi temporibus Iacobus quidã Crucius Bononiensis, qui Callimachum proculdubio cruci affixerit, ipse quouis cruciatu dignus.

FINIS.

CLARISSIMO ET PRÆSTANTISSIMO VIRO D. GVLIELMO PAGETO, LANCASTRIÆ CANCELLARIO, ac supremo Regiæ aulæ præfecto Petrus Nannius S. P. D.

NAtura hoc facit amplissime & eruditissime Paget, vt animalia eiusdem ingenii non solum se ament, sed a primo statim conspectu agnoscãt: In hominibus quidẽ eadẽ propensitas animi, non eadẽ sagacitas. Amant se quidẽ quæ sunt eiusdẽ studii, sed nõ continuo suas indoles mutuo intelligunt. Non enim ingenitã habemus illã scientiam, atq; ea parte infra ceterorum animaliũ dotes subsistere videmur. Sed hoc rursum vincimus, quod illa non nisi ex præsentia notitiã hauriũt. Nos procul dissitos, atq; adeo oceano diremtos facile agnoscimus. Διὸς *enim* ἀκλεὴς *fama nullius virtutes aut vitia in abdito finit. Qua cũ te nobiũ publico quasi ore celebrat (nũc tuã adulescentiã in docenda Rhetorica,*

maximam laudem in amplissima Academia retulisse commemorans, nunc grauiorem aliquanto ætatem iuris professione insignem fuisse, ac cum literis annisque pariter crescentibus semper ad altiores honores assurrexisse. In Gallia apud regem Franciscum, in Belgica & Germania apud Carolum Cæsar. principis tui grauissimas legationes obisse, bella in pacem commutasse: mox amplissimi & illustrissimi regis arcanis secretisque admotum esse: postremo regia aula præfecturam tuo ingenio morumque integritati concreditam esse: neque tamen in tanta luxuriæ affluentis fortunæ, quicquam a tua modestia amoreque in literas literatosque degenerauisse, quos partim tuis ædibus, partim regia munificentia, salariisque publicis foues ac sustines) dici non potest, quam multos transmarinos homines in tui admirationem pellexeris, maxime cum quod fama iactat, tui Richardi Brandisbai quotidiano testimonio approbetur. Qui mihi aliisque quibusdam familiaris est, omnes annos tuos cum singulis tuis virtutibus & laudibus, vt quæque in te cum ætate creuerunt, graphice depingit. Quod quidem ab illo cupide fit. Amat enim (vt si quis alius) impensissime patriam, & eius decora, quæ olim fuere, & nunc supersunt literatissime recenset, & nos auidissimos intentissimosque auditores habet. Videmur enim nos per id temporis non peregrinari apud exteros in Britannia olim hospitibus fera sed inter Heroas in insulis fortunatis versari. Si enim Æneas nequibat expleri picturis, in quibus bella Troiana recognoscebat, quid voluptatis credas haurire eos, quibus hominum clarissimorum literatissimorumque memorias actaque decurrunt? Sic ille me sæpius in Angliam abducit. Tandem voluit me non ἀνυμέδλως venire, & mercem aliquam Belgicam illuc deferri. Fuere mihi in manibus variæ annotationes in diuersos auctores. Quod opus, quia multiplicem habebat supellectilem, ipse suo iure, suaq; auctoritate, qua omnia apud me potest, appellauit Miscellanea, honestiore vocabulo, quam ego constitueram. Destinaram enim nomen Coniectaneorum siue Diuinationum illis intingere. Ibi ille, cui (inquit) numini hanc prolem consecrabis: opus est alicuius Dei efficacissimo amuleto. Habebis enim infinitos obtrectatores, cum tot nouas res adferas, toties ab aliis dissentias, & ab aliis oppugnata defendas, circumspiciendus est omnino aliquis Hercules ἀλεξίκακος. Nosti quam Antiquitas omnia deorum tutelis consecrarit. Habent singuli homines suos genios, singula familiæ suos lares, singula gentes suos penates. Quod ergo tutelare numẽ nouo huic tuo partui adsciscis? Tu (inquam) dispices, qui nomen indidisti, quod perinde est, ac si adoptasses, in tuæ familiæ dedisses. Scis igitur quantopere hæc soboles ad tuam curam pertineat. Ibimus (inquit) in Angliam, idque recta ad aulam D. Pageti, viri, vt scis, multiiuga eruditione eximie ornati. Tam multiiuga rerum supellex tam varia eruditioni non male conueniet. Is optime intelliget, quid in hoc opere præstiteris, & sub vmbra amplissimæ illius auctoritatis securissime latebis. Et vel eo nomine gra-

ua,

rij, quod istis tuis commentationibus, filij ipsius studia, qui in tolendis Musis patrem sequitur magno pro ætate gradu, nonnihil adiuuabis. Placuit consilium optime & eruditissime Pagete, & sub tui nominis auspicio has lucubrationes prælo dedimus, nihil sinistri suspicantes ex re, tanta amplitudinis viro consecrata. Bene vale. Louanij, Calend. Iunij.

MISCELLANEORVM PETRI Nannii Alcmariani.

Liber Primus.

Quid sit argumentatio violenta.

CAPVT I.

IN Andria Terentiana actus secundi Scena tertia, hæc verba afferuntur a Dauo, quibus omni ratione incumbit persuadere Pamphilo, vt simulatis nuptiis assentiatur.

Hæc reddes, inquit, *omnia*
Quæ nunc certa ei consilia incerta vt sient,
Sine omni periculo. Nam hocce haud dubium est quin Chremes
Tibi non det gnatam, nec tu ea caussa minueris,
Hac qua facis, ne is mutet suam sententiam.

Mira difficultas in hoc verbo, *minueris*, quod totam sententiam vel infuscat, vel perturbat. Ego re diligenter pensitata, existimo vitium esse in duabus literis, & pro *minueris* legendum esse *timueris*. Deinde in his verbis: Hæc quæ facis, subintelligendum esse præpositionem *ob*, vt sit sensus. Nec tu ea caussa timueris, ob hæc quæ facis, nuptiis videlicet assentiendo, ne Chremes mutet sententiam, vt eum generum velit, quem hactenus repudiauit. Iam quod sequitur.

Nam quod tu speres, propulsabo facile, vxorem his moribus
Dabit nemo, inuentet inopem potius, qua te corrumpi sinat.

hunc habet intellectum: Nam quam spem tu tibi persuades, non futurum, vt quisquam filiam suam committat tibi ita morato, facile refutabo. Nam pater potius indotatam tibi dabit, quam te apud Glycerium perire sinat. Est autem hic argumenti genus, quod Rhetores violentum appellant, quo tum fit, cum aduersarii pro se allegationem ipsi infestam esse ostendimus. Non vis patri assentiri, ne in nuptias incidas, verum id ipsum efficiet, vt in nuptias coniiciare. Dictum est autem, corrumpi sinat, non stomacho aut iudicio serui, sed quasi ex prosopopœia Simonis. Alioqui non tulisset hanc censuram a seruo suo Pamphilus amator, qui se felicem putat consuetudine amicæ, quod pulcre a Plauto expressum est, in Curculione, dum inquit:

Sibi sua habeant regna reges, sibi diuitias diuites,
Sibi honores, sibi virtutes, sibi pugnas sibi pralia,
Dum mihi absteneant inuidere.

Pueros olim in Cantharo exponi solere. Ex eadem Comœdia, Actus quarti, scena quinta.

CAPVT II.

Dauus. Quæ ego heri vidi, ad vos adferri vesperi.
Myso. O hominẽ audacẽ. Da. Verum vidi cantharã suffarcinatã.

Is qui hoc loco pro Ælio Donato se venditat, cum nihil strictis verbis Donati, sed potius assutela indoctissimi nebulonis, quod non vno in loco sagax lector deprehendet Cantharam, inquit, nomen est anus. Id sibi persuasit, quia id nominis in Phormione inuenitur. Hoc commentum ceteri tanquam ἀπόκλητον sententiã sequentes, idem interpretati sunt. Primum quæro, cur, vt nota persona a Dauo allegatur, quæ nunquam antea introducta fuit? id ne ex arte Terentiana est? vbi nihil struitur, quod non suis, & firmissimis fundamentis nixum est. Apud Homerum, vbicunque ignota ꝓsona inducitur, multis titulis & descriptionibus exornatur. Ista nec antea fuit, nec postea comparet. Nec dici potest, quod sit πρόσκηνον πρόσωπον. Id enim in principio ad argumenti narrationem extra ordinem adhibetur. Ista in mediam fabulam irrupit. Nec quicquam simile habet, cum Lesbia illa: vbi dicit: Audiui Archylis, iam dudum Lesbiam adduci iubes. Ea enim postea a moribus describitur, cum inquit: Sane pol illa temulenta est mulier, & temeraria, neque satis digna, cui committas primo partu mulierem. Istius indolis nihil adfertur, cum hoc addi oportuerit, illam solertem & famosam esse, in supponendis partubus, aut aliquid simile. Quod si hæc non sufficiunt ad eliendam ineptiam istius interpretationis: cur quæso adfertur, ac non potius suis pedibus ingreditur, quo pauciores habeat conscios in fraude struenda. Nimirum quia anus est, gestanda fuit? Nam illud verbum, adferri, per Zeugma a superiori, etiam ad cantharam reflecti arbitror, cum nullum aliud occurrat, cum quo possit construi. Hactenus luctati sumus cum nugis istis, nunc aperiendum quid veri sit. Mos fuit in Græcia, cuius ritus Comœdia palliata, qualis hæc est, imitari debet, vt liberos in vasis fictilibus ad compita exponerent, quo magis obvii inuenirentur, & faciliores asportatu essent, si quis eos forte educare non grauaretur. Cuius consuetudinis Aristophanes, eiusque interpres alicubi mentionem faciunt. Versus sunt isti in Ranis de Oedipode expositi:

Πῶς γὰρ ὅτε δὴ πρῶτον μὲν αὐτὸν γενόμενον
Χειμῶν' ἐν ὀστράκῳ. Hoc est:
Qui mox vt aluo matris esset aditus,
In vase fictili per hyemem exponitur.

Quo

Quo in loco interpres addit, quod in ollis pueri exponi soleant. Existimo igitur pro cantharo, cantharum legendum, aut ἀνθοίωσιν esse, ex commutatione generis. Dauus enim tergiuersantis more ea obiicit, quæ facile refutari possunt. Nam ita pugnat cum Myside vt vincere nolit. Primum igitur dicit ipsum puerum esse allatum, id crimen, quasi conuictus, statim remittit, & ad minora delabitur, & cantharum allatum esse prædicat, quod vt pro vero agnoscatur, nihil probat partum istum suppositicium esse. Nam cantharus etiam ad alios vsus adferri potest, cum vas sit liquoribus gestandis deputatum.

Quæ sit recta vertendi ratio. Ex prologo Eunuchi.

CAPVT III.

Quæ bene vertendo, vt eas describendo male: Ex Græcis bonis, Latinas fecit non bonas.

Carpit hîc Terentius anxiam interpretationem, quæ quasi calculatrix, verbum verbo reddere curat, nec pensare pondera, sed numerum quærit, cum Poeta imitari debeat, & potius paria, quam eadem facere, nonnunquam leuiter alludere, interdũ procul respicere, ac subinde pressioribus oculis intueri. Quod cum nõ faceret Lauinius, iure incessitur, vt qui in describenda imagine, quam depingendam susceperat, longius aberret. Est enim describere, idem quod depingere, & Archetypi lineamenta reponere. Video autem in omni translatione tria esse seruanda. Vt verba, quatenus licet, retineantur, quale est, verbum verbo expressum, quod isto in loco vestitum appellabimus. Vt sententia vbique incolumis maneat, quod pro corpore imputabimus. Denique vt indoles incorrupte seruetur, quam (si libet) animam rationis nominare posses. Ea autem consistit in ipsis figuris dictionis, & moratam actuosamque sententiam reddit. Multum enim interest, an per ἀπόρησιν, an per εἰρωνείαν, an interrogationem, insultationem, optationem, vel affirmationem, enuntiaueris. Iam superiori seculo, quidam verba verbis ita admensi sunt, vt sententiam deprauarint, non aliter quam indocti pictores, qui operosi in cultu effingendo, membra secundum vestem distorquent: cum Apelles, Parrhasiique prius nudum' corpus efformare, quam amictum superinducere soleant. In quorum numero Argyropilum reponas. Et Ruffinum, alterum interpretem Aristotelis, alterum Gregorii Nazianzeni, de quibus vere id hemistichii dici potest. *Dant sine mente sonum.*

Fit autem illud vel ex insciția, vel ex κακοζηλία. Cum enim sententiam apprehendere nequeunt, verba reddunt, quasi ꝙ ipsi non intellexerint, alius ex illorum verbis intelligere queat. Cũ verba nõ minus ex sententia vim suã, & significatũ accipiant, quã sententiã

constituant. Aliqui rursus fidem existimant a numero verborum non discedere. Alii aliquanto feliciores, verba simul & sententiam reponunt, sed indole prorsus exstincta. Ex quorum translatione, quid auctor dixerit, vides, sed quomodo dixerit, nō vides. Vis enim affectuum, gratia figurarum, lepor, venustas, elegantia, dignitas, acrimonia, argutiæ nusquā apparet. Talis est (haud dubie) Marsilius Ficinus, ex cuius quidem traductione sentimus quid Plato velit, sed ita, vt si ipse Plato legeret, pro suis non agnosceret. Vbi enim in Latinis heroica illa vis, & sublimitas grandiloqua? vbi illa beata, nec tamen otiosa verborum luxuries? Mentior, nihil statim iudicaturus es, lecto Platonis Axiocho, ab Agricola verso. Est quidem illud opus adulterinum, & e familia Platonis eliminatum, sed tamen dexteritate vertendi, ius legitimorum filiorum, & adoptionem emeruit. Qui igitur in reddendis verbis sententiam corrumpunt, monstra gignunt. Qui sententiam incolumem indole exstincta afferunt, cadauer edunt, vel (si mauis) sceleton. Omne autem punctum tulit, qui tria ista officia absoluit. Pro exemplo adduci posset Angeli Politiani Moschus, vbi verbum verbo, sententia sententiæ, versus versui, seruatis iisdē numeris redditur. Sed quia operosius, hoc est, ideo eruditissimi quiq; circa sententiam & indolem diligentius versantur, tenui verborū cura habita, qualis est Hermolaus Barbarus, atq; adeo ipse Cicero, nec longe abest ab istis Guilielmus Budæus, religiosiores autem Erasmus & Rodolphus Agric. Sed de his alibi prolixius.

Quid sit Comœdia duplicis argumenti. Ex prologo Heautontimorumeno.

CAPVT IV.

HOdie sum acturus Heautontimorumenon.
Duplex qua ex argumento facta est simplici.

Quid sit ex simplici argumento duplicem fieri, quia id non omnibus obuium, & aliquando a non indoctis hominibus quæsitum, & ab interpretibus omissum: paucis dicam. Sæpius obiectum fuit Terentio, eum in inueniendis argumentis parum felicem esse, dum nodos Catastrophes vno quasi medicamento curat. In Andria Glycerium, in Eunucho Pamphila, in Heautontimorumeno Antiphila, in Phormione Phanium, agnitæ a suis parentibus, difficultates Catastrophes expediunt. Certe qui olim optime voluerunt Terentio, ita palmam in re Comica distribuerunt, vt Cecilium inuentione, Plautum dictione, Terentiū tractatu morum, principem facerent. Nunc Cecilii quoque laudem Terentius sibi vindicat. Nihil enim difficilius, quam intra vnam Periochen comœdiæ duplex argumentum contineri. Id autem fit, cum omnes personæ, aut plerçque geminantur, vt sint duo senes, duo amatores, duæ amicæ, quæ res ingeniosissimæ dexteritatis est, ita vt omnia vnius corporis videantur.

Vnius

Vnius enim adulescentis amores plenam ex se comœdiam absoluere possunt, vt videre licet in Hecyra. Quanta autem comœdia πολυπραγμονέστερος: tanto elegantior & doctior habetur. Hic autem duo filiifamilias amatores, duæ amicæ, duo senes, duo serui. Ista omnia simplicia erant in Menandro.

Quid sit Musicum studium. Ibidem Terentius in hunc loquitur modum.

CAPVT V.

Tum quod maleuolus Poeta vetus dicitat,
Repente ad studium hunc sese applicasse musicum.

Nihil hic omnino difficultatis, sed vilum est mihi adferre verba interpretis, qui sub nomine Donati fucum facit, vt liquide appareat omnibus, quam stulta & ridicula commentariis Donati affusa sint. Hunc musicum (inquit) videlicet Poetam elegantem, vbi cæcus iste nugator ex adiectiuo, substantiuum facit, & id a vocabulo, studium, cui vt adiectiuum inseruiebat, obtorto (quod aiunt) collo ad Poetam transtulit. Pergit deinde, & stultitiam stultitiæ connectit. Musicus Latine, inquit, dicitur elegans. ἄμουσος vero Græce inelegans, plane ἀπαίδευτος: cū Terentius hic per studium musicum, studiū Poeticum intelligat. Obiicitur enim ei, quod nuperus, nouitius, & tyro sit in hac arte. Certe in prologo Hecyræ artem musicam, Poeticen appellat:

Prope vereor tum iniuria aduersarium,
Ab studio, atque labore atque ab arte musica

Vtinam tandem sit aliquis Hercules, qui Augiæ stabulum expurget, eaque eiiciat e commentariis magnorum virorū quæ illis falso adscribūtur. Doctissimus & elegantissimus est interpres Acron, cæterum ita obtusus est insulsissimis nęniis, vt ne speciem quidem suæ retineat. Tum commentaria in Vergil. Æneida, quæ sub Donati nomine circumferuntur, ausim iurare, ne verbum quidem Donati habere. Aliquis indoctus indoctissimis verbis paraphrasin scripsit in Donatum, id iam mundo obtruditur pro Donato, & a magnis viris tum in Italia, tum in Germania pro legitimo agnoscitur, tantum est philtrum in magnificis titulis. Stomachari me fateor, quis enim non ægre ferat tot doctis & studiosis impositum fieri? per istas insciti simas nugas, nec rebus, nec elegantia sermonis instructas.

Quæ sint tibiæ dextræ ac sinistræ. Modos fecit Flaccus Claudi filius, tibiis paribus, dextris ac sinistris.

CAPVT VI.

Quid sint tibiæ dextræ ac sinistræ, quid item pares, ad liquidum hactenus deprehendere nequeo. Subiiciam tamen varias auctorum sententias, vt præbeam auctoribus cōsiderandi materiam. Varro in primo de re rustica, vbi agriculturam cum pastionibus comparat: ad istum modum loquitur. Et vt dextra tibia alia,

quam sinistra, ita tamen vt sit quodammodo coniuncta, quod altera est eiusdem carminis modorum incentiua, altera succentiua. Ex quo loco facile intelligas, incentiuam ab eo pro prima & initiatrice, succentiuam pro secundaria siue succidanea existimari. Dicit enim, primum homines coluisse pastoritiam vitam. Deinde ad agriculturæ studium descendisse. Contra, quam ex Bibliacis libris ostenditur, vbi prima vita in agricultura, secunda in pastionibus describitur. Ceterum, quia Varro pastoritiam vitam primam censet: agriculturam secundam, hinc est, quod incentiuam pastoritiæ, succentiuam agriculturæ comparandam ducat. Canendi igitur principium in incentiua tibia, subsecutio in succentiua constitui videtur. Iam videndum, vtra harum dextra ac sinistra sit, & quæ grauioris, aut acutioris soni. Plinius lib. 16. cap. 36. ex capacitate cannæ id satis indicat. Eam enim cannam, quæ proxima & antigua est radici, congruere ait ad tibias sinistras conficiendas, quæ ad cacumen assurgit, ad dextras tibias Iam arundinem esse capaciorē sub radicem, ac proinde amplioris & grauioris soni, quam quæ ad acumen vergit, quis ignorat? Sed (me hercle) valde mecum abdubito, num Plinius isto in loco vitiatus sit. Donatus certe tibiam dextram grauiores sonos edere: sinistram acutiores asserit. Diomedes non cōtentus duplici genere tibiarum, triplices eas facit, dextras, sarranas, & sinistras, Donatus rursus hanc triadem ad dyada contrahit. Sarranas enim & sinistras easdem esse vult. Seruius autem in noua sententia est. Arbitratur enim sarranas, quæ pares & æquales habent cauernas (quas ego propemodum dextras puto ab eo intelligi, & easdem Lydias, ob grauitatē soni, a Donato appellari) Phrygias vero, quę impares & inæquales, adeo vt mihi videantur Romani non nisi duplicem harmoniam agnouisse. Græci contra quadruplici genere eam distinxerint, in Lydium, quod bacchicū, in Phrygium, quod diuinum, in Doricum, quod graue. in Ionicum, quod lætum quiddam sonaret. Alii contra, pares esse tibias volunt, cum duæ simul concinunt, ipsumque concentum synædium appellant. Contra, si vna moduletur tibias impares, ipsum vero cantum, monædiū vocant. Mihi si in re obscurissima diuinare fas est, admonerem lectorem, num dextras tibias pares credi oporteat, cum ambæ sint dextræ: impares, quum ambæ sinistræ. Hanc diuinationem mihi colligere videor, ex inscriptione ἰωσὼν πρωτόλμου. Acta est, inquit, primum tibiis imparibus, deinde duabus dextris, vt sit quędam contrarietas in duabus dextris, & impatibus tibiis Sed obstare videtur titulus Andriæ Modos fecit Flaccus Claudi filius, tibiis paribus, dextris & sinistris. Nec Sexti Pompeii sententia nobis amica est, quæ dicit, impares tibias numero foraminum esse discretas. Ceterum videndum, ne quid sit mendæ in ista Andriæ inscriptione, & num legendum: Modos fecit Flaccus Claudi filius tibiis paribus, deinde dextris & sinistris, vt bis eam actam intelligas.

relligas. Sane titulos istos non bona fide niti, vel ex sola Eunucho obseruaueris, sic enim ibi habetur. *Acta ludis Magalensibus. L. Posthumio, L. Cornelio, Ædilibus curulibus, egit L. Ambiuius Turpio, L. Attilius Prænestinus, tibiis duabus dextris.*

Hæc donatus habet, eam actam fuisse non a L. Attilio Prænestino, sed a L. Numidio Posthumio, nec duabus dextris, sed modulante Flacco, tibiis dextra ac sinistra, ob iocularia multa permixta grauitate. Hæc (vt illud obiter annotem) si modulante capias, pro modulos faciente, nihil omnino obstrepit: sin pro modulos ipsos canente, necessum est, vt idem alternatim bis tibiis sit vsus, aut simul ambas inflauerit, qualem aliquando Marsiæ imaginem depictam vidimus. Cererum huic opinioni infesta occurrat sententia Varronis, quæ primas vices in incentiua, secundas in succentiua posuit. Aduersatur item Sextus Pompeius, qui dextras tibias, eas esse ait, quæ dextra tenentur: sinistras, quæ sinistra, quod hic geri non potest. Sed vt redeam ad meam diuinationem, qua nihil efficere volo, nisi vt studiosorum attentionem exacuem, videtur Heautontimorumenos, quæ ter acta est, in singulis actionibus modulos variasse. Ita enim inscribitur. Modos fecit Flaccus Claudi filius, acta primum tibiis imparibus, deinde duabus dextris, acta etiam tertio C. Cornelio, M. Iuuencio Consull. fieri non potest, quin duæ dextræ tibiæ diuersum quiddam sint ab imparibus, nihil autem iis magis diuersum, quam sinistræ tibiæ. Asterscus autem, qui in hoc titulo defectum indicat, fortasse olim ista aut similia verba habuerit. Acta etiam est tertio, tibiis dextris ac sinistris. C. Cornelio, M. Iuuencio consulibus. Hoc pro auctario adiiciendum est, non solum modulos euariatos esse, cum denuo comœdia in scenam reduceretur, vt in hac fabula contigit, sed aliquando per singulas scenas pro eius loci conditione tibias immutatas fuisse. Ex sono enim cantici, antequam histrio prodiret, admonebatur spectator, quid læti aut tristis, concitati aut placidi in argumento contineretur. Choros autem inductos fuisse post singulos actus, actum adhibitum fuisse canticum, nemo dubitat. Porro tres olim partes comœdiæ fuerunt. Canticum, quod duabus tibiis vna persona aut ad summam altera constabat. Chorus, qui incerto numero personarum., sed omnium vocibus in vnum sonum confusis vtebatur. Diuerbium, quod colloquio trium, aut ad summum quatuor personarum confertum erat. Nunc vero in comœdiis Plautinis & Terentianis præter Diuerbia nihil habemus.

Quæ sint significationes venusti. Ex Andria Terentii, Actus primi, Scena quinta.

CAPVT VII.

A *Deon' hominem inuenustum aut infelicem quenquam, vt ego sum?*

Verba sunt Pamphili suas miserias conquerentis. Adfert hæc Donatus acutam & perquam elegantem distinctionem. *Innuenustus (inquit) sine Venere, id est, sine gratia. quem omnes respuant, repudientque pulcra: & quem deformes appetant. Rursus, innenustum, cui displicens obiicitur, infelix, cui placens negatur*: acute (*me hercle*) & perquam diserte. Ceterum, dum obiter obuiam Syllæ apud Plutarchum cum me Richardo Branaisbæo perlegerem, viro non minori eruditionis quam humanitatis, peruenissemque ad ista verba.

καὶ πέρας ἐπέλοσεν ἐπὶ τὰ τύχης ὄνυχῆ προσαγορεύεσθαι. τοῦτο γὰρ ἐφιλεῖτο βούλεσθαι μᾶλιστα δηλοῦν, αὐτὸς δὲ τοῖς ἑλληνιστὶ γράφων, καὶ χρηματίζων ἑαυτὸν ἐπαφρόδιτον ἀναγράφεσθε, ὃ παρ' ἡμῖν οὐ τοῖς τυχοῦσιν ὀνομάζεται.

Hoc est:

Ac tandem se ob ista iussit ὄνυχῆ appellari, hanc enim significationem vocabulum felix præ se fert. Ipse certe in suis ad Græcos rescriptis, venustum semet nuncupauit, qui titulus apud nos in eius trophæis visitur, subditiuus admirabundi, cur homo, cui in obsidione Athenensi, de muro adulteria vxoris obiiciebantur, & cuius filia, Fausta nomine, mœchatu infamis erat, sese venustum & in edictis, & trophæis ad æternitatem memoriæ inscripserit: qui Venerem haberet magis infestam, quam ipse Diomedes, qui eam vulnerauerat. Huic enim vxor adultera fuit, de filiæ probris nihil legitur, incœpi cogitare, fieri non posse, quin olim venustus felicem significauerit. Certe Plutarchus in eodem significatu vtrumque agnoscit. Hæc mihi obiter in mentem venit, is versiculus Terentianus.

Adeon' hominem inuenustum aut infelicem quenquam, vt ego sum?

Credidique inuenustum non (vt nunc illepidum, nec quem pulcræ despuant, vt solummodo ad amoris infelicitatem hæc vox pertineat, sed in genere ad infortunatum pertinere, atque in eodem significatu etiam olim faustum fuisse, alioqui nec ipse se, nec liberos suos *faustos* appellasset. Quin in Hecyræ vltima scena, vbi Pamphilus etrorem suum & partum agnoscit, exsultans ob insperatam felicitatem, in hæc verba erumpit. *Quis me est fortunatior? venustatisque adeo plenior?* Aulus Gellius quoque, Noctium Atticarum libro decimo quarto, capite primo, etiam aliam adhuc istius vocabulo significationē attribuit. *Disciplinam, inquit, istam Chaldæorum tanta venustatu non esse, quanta videri volunt, hoc est, non tanta auctoritatis aut magnificentiæ.*

Quid sit Bona dicere. Ex prima Scena Andriæ.

CAPVT VIII.

TVm vno ore omnes omnia
Bona dicere, & laudare fortunas meas.

Non

Non est hæc, bona dicere, virtutes Pamphili deprædicare, vt vulgo creditur, sed bene ominantis vox, quod Græci vnico verbo εὐφημεῖν efferunt. Est enim hæc bona dicere, læta precari, & in futurum secunda diuinare, adeo vt hæc sit species quædam gratulandi de præsagio futurorum bonorum. Laudant ergo eius fortunas, qui gnatum haberet tali ingenio præditum, cuius indoles læta omnia in futurum polliceri videbatur. Eadem quoque ratione dictum est in proxima scena, bona verba quæso. Non enim hæc seruus maledicta in se deprecatur, nec tam molles habet aures, vt minacias illas grauetur audire homo mastigia, neque ex decoro est, quicquam tale a seruo simulari: sed dehortatur herum, ne tam tristia omina aduersus se concipiat, ipsum scilicet a seruis ludibrio haberi, aut falli denique posse, cum sit tam sagacis pectoris. Vnde subiicitur statim a Simone, Irrides, indicans se falso a seruo palpari. Nam ridere, & irridere apud veteres pro adulari ponebatur. Sic Actus tertii Scena secunda, vbi hæc Daui verba sunt, in quibus sagacitatem Simonis sese admirari fingit, inquiens. *Eho an tute hoc intellexti assimulariier? Simo Irrideor, id est, palpationibus & adulationibus tentor, & quasi titillor.* Ita quoque ab Horatio dictum est:

Derisor vero plus laudatore mouetur

Quo in loco aliam significationem torqueri non possunt. Ita quoque Plautus in Captiuis. Scio absurde dictum, hoc derisores dicere, id est, parasitos & palpones. Quod si cui in istis locis vulgatæ interpretationes placent, non inuidemus illi sua frigora, hyberet in illis niuibus, quam diu illi volupe est. Sed nos iam ad alia procedamus.

Vecordia quam significationem habet. Actus quarti Scena prima.

CAPVT IX.

HOccinne credibile aut memorabile?
Tanta vecordia innata cuiquam vt siet,
Vt malis gaudeat, atq; ex incommodis
Alterius, sua comparent vt commoda?

Quid autem sit hoc in loco vecordia, & Donatus tacuit, & alii meo iudicio ἀσκοπῶς interpretati sunt. Non enim hæc Terentius intelligit per vecordiam amentiam, aut socordiam, aut stultitiam, aut denique aliquid istis affine: sed animum prauum, malignum, & inhumanum, quod vitium Græci ἀγνωμοσύνην vocant, huic humanitas vt contraria virtus opponitur. Inuenies hanc vocem apud Demost. in epistola pro filiis Lycurgi. *Vt Veiones sunt, non qui nocent, sed nocent: ita vecors, non qui humanitate ad bene merẽdum, sed malignitate ad offendendum paratus est.* Ceterum quia ista sunt verba Charini, admoneor, vt ad scenam primam actus secundi me reflectam, vbi hæc verba Charini habentur:

Va misero mihi, vt animus in
Spe atq; timore antehac attentus fuit,
Ita postquam ademta spes est, lassus cura confectus stupet.

Nusquam Terentius in tam præcipiti loco stetit. Vt enim cogitur inuenire amatorem Philumenæ, ne tragicum quid fiat, si illa repudietur a Pamphilo nullo substituto amatore: ita si Terentius hunc amatorem industrium & solertem finxisset, caruisset suis difficultatibus Pamphilus, traducto Chremete ad partes Charini. Atqui si ista perplexitas & periculum affinitatis absit ab amoribus Pamphili, Epitasis omnem vim suam amisisset. Necessum igitur fuit, vt Charinum segnem & inopem consilii induceret. Rursus si illum torpido & socordi ingenio fingeret, nauersaturus erat talem generum Chremes, quamobrem stupor ingenii & illa inopia consilii, non ingenio illius, sed aliis causis imputatur. Hinc est quod dicit.

Va misero mihi, vt animus in
Spe, atq; timore antehac attentus fuit,
Ita postquam ademta spes est, lassus cura confectus stupet.

Quibus verbis tacite Poeta suam Oeconomiam communit. Nunc mihi dicendum est, quid hoc in loco, attentus, significet. Donatus, aut alius sub illius nomine, rem ita tractat. Attentus (inquit) fuit, vt attentus audire dicitur. Præterea nihil addit, quod sententiam explanet. Est autem hic attentus idem, quod distentus & arreptus, vt qui vtrimque hactenus & a spe, & a metu detinebatur. Impar ergo duobus antagonistis, addit se lassum, & cura confectum animum ad consilium intendere non posse. Hinc est, quod ab aduersario suo Pamphilo, nimirum riuali, vt ipse putat, consilium petit. Ceterum ne id ridiculum sit, per Prolepsin magna amicitia inter Charinum & Pamphilum ostenditur, vt hac fiducia ad opem petendam descendat, quod ex his verbis obscure quidem, sed tamen colligitur. *Pamphile si id facis, hodie postrimum me vides. Nemo enim abitum suum e patria comminatur nisi amico, nam inimico hoc ipsum in votis est.* Postea id ipsum liquidissime apparet, cum dicit. *Nunc te per amicitiam & per amorem obsecro, principio ne ducas.* Ceterum mirum videri potest, cur Charinus nusquam se conscium amoris Pamphili erga Glycerium ostendat, homo sodalis & amicus? Ego id propterea existimo factum, ne nihil ex anxietate Charini relaxaretur, quod futurum erat, si ei constaret Pamphilum alio amore occupatum esse. Iam quod sequitur. *Birrhia, quid tibi videtur? adeon' ad eum? Quid ni, si nihil impetres, vt te arbitretur sibi paratum matrimonium, si illam duxerit.* Ego plus argutiæ in hoc sensu esse credo, quàm ab interpretibus indicatur, vt hic sit intellectus. *Quid ni adeas?* aut enim impetrabis per gratiam, vt puellam cedat, aut si hoc

si hoc amicitiæ non indulserit, metu adulterii coges illum a suspectis nuptiis abstinere, vt duplex sit ratio, cur adeundus sit Pamphilus. Porro in illa interrogatiuncula, *Hodie vxorem ducit* vltimum votorum suorum Charinus includit. Vltimum enim erat, vt peteret dilationem nuptiis, ergo quærit, an hodie ductus sit? quasi qui interiecto tempore id pati posset. Subiungitur deinde. *Sic de facie, hodie postremum me vides.* Mire illud hodie quod ipsum exercitat iterum reponit, & exitium suum & nuptias Pamphili in idem tempus coniecit. Rapior quadam dulcedine in hac scena pergendi. *P. Quid ita? Ch. Hei mihi vereor dicere, huic dicam? Birrhia. B. Ego dicam. Sponsam hic amat tuam.* En rusticum interpretem alienæ voluntatis, qui sine proœmiis, sine communitione, omnem causam nudam simul effundit.

De generibus παροιμίων. Ex quarti Actus Scena quinta.

CAPVT X.

NI puerum tollis, iam ego hunc in mediam viam
Prouoluam, teq; ibidem peruoluam in luto.

Donatus in his verbis παροιμίαν agnoscit, quod certe aut nullum hic est, aut perquam insciti. Ita enim inquit. *Teque ibidem peruoluam in luto, de proximo παροιμίαν repetit, & quando nomina sunt, παρονομασίαν: quando verba, παροιμίαν dicitur. isthic enim præterquam in præpositionibus pro & per, quæ verbis adhærent, nihil innouatur in sono, in significatione certe nihil, aut fere nihil diuersi apparet, adeo vt omnis argutiæ absit, qua sola hanc figuram commendare possit. Plana.n.gratia consistit in vocibus sono aliqua parte similibus, sensu diuersissimis, vt est, orator, arator, prator, prædo, patres conscripti, & circonscripti. In istis autem verbis, prouoluam & peruoluam, quid est diuersum? quod in exspectato sensu mentem iuncto quasi ictu feriat.* Ego, si mihi censura permittatur, παροιμιολογίαν id potius, quam παροιμίαν dicerem. Credo igitur Donatum ad hunc modum legisse.

Ni puerum tollis, iam ego hunc in mediam viam
Prouoluam, teq; ibidem prouoluam in luto.

Vt minetur illam se tanquam scropham tractaturum, quę in volutabro prolui & versari soler. Ceterum quia semel in hoc genere figuræ insistimus, docendum est paucis, quam dives & varia supellex istarum rerum apud Homerum reperiatur, quo intelligant isti vernaculi rithmatopoei, qui se rhetores dici volunt, eo quod omnes versus suos, code sono ὁμοιοτελεύτους claudunt, nihil apud illos esse repertum, quod non prius apud Homerum alioſque auctores vsurpatum sit. Breuissima in vna dictione consistit, cum aliud verbum exprimitur, aliud non expressum

ſubintelligitur. Vt Nero dixit, patrem ſuum Claudium deſiiſſe inter mortales mo(ῳρ)ari prima, longa: quum in exſpectatione eſſet, vt idem verbum prima breui enuntiaret, ſcilicet vt intelligeres eum deſiiſſe inter mortales agere. Et vt Cicero dixit, *tu coqui* pro coniunctione *quoque*, obiiciens ei homini culinaria miniſteria. Secunda in duabus dictionibus expreſſis tenetur, vt apud Homerum ὦπίδεϊ πείθοντο. Plautus in Truculento, *amanis manibus*. Huic diuerſum eſt, cum idem verbum bis poſitum, in alia atque alia ſignificatione capitur. Terent.

Tu homo, ſi homo eſſes. Sed hoc etiam alio nomine inſignitur. Vocant enim Ploceu. Aut eandem vocem in multos caſus variant. Vergil.

Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum, Sed tum quoque aliud nomen meretur παρηχηθὸν enim dicitur, quo genere loquendi veteres comici ſupra modum delectati ſunt. Iam idem recurrit verbum, ſed inuerſis literis, vt plane aliud videatur, quam quidem Rhetores doloſam vocant παρήχησιν. Quale eſt apud Lycophronem λέπας καὶ πέλας, & apud Homerum ῥηϊδίως καὶ μαλθακῶς, apud diuum Bernardum *Aue & Eua*, quæ mutato ordine iisdem literis conſtant. Ceterum iſtæ figuræ infrequenter apud Poetas, diſſimulatiſſime apud Rhetores inueniuntur, tum quia nimiam habent artis oſtentationem, tum quia a Cacozeliæ finibus non longe abiuncti ſunt.

Quam ſibi excidant perturbati. Actus quinti Scena ſecunda.

CAPVT XI.

IMo vero indignum Chreme iam facinus faxo ex me audias.

Neſcio quis ſenex modo venit, ellum, conſidens, catus
Cum faciem videas, videtur eſſe quantiuis pretii,
Triſtis ſeueritas ineſt in voltu, atq; in verbis fides,
S. Quidnam apportas? D. Nihil equidem, niſi quod illum audiui dicere. S. Quid aut tandem: D. Glycerium ſe ſcire eſſe ciuem Atticam.

Dauum eſſe perculſum, & ab omnibus ſuis vafriciis & callidi tate deſtitutum, nihil eſt miri, quum egreſſus domo Glycerii (qui res illi omnem purgationem adimebat) ſubito incidat in iratiſſimum ſenem. Quod autem pro ſui Pamphilique defenſione deſtinauerat allegare ex ſubita conſternatione tale eſt. Cum interrogatum eſſet a Simone, *Cur igitur hæc eſt?* & ſubiecciſſet per iro neam Chremes. *quid illum cenſes?* cum ea litigat, tanquam ſen dictum, pro ſe arripit Dauus, ac inducere volebat, præter ver res offenſas inter Glycerium & Pamphilum, quas apud Simone hactenus iactauerat, nouam & pra grandem cauſſam litigandi peruen

peruenisse. Pamphilum enim, & se (audita iactantia Critonis, quâ asseuerabat Glycerium ciuem Atticam) in domum Glycerii concurrisse, vt hominem refellerent, ipsumque indignabundum in mediis iurgiis prorupisse, vt querelas istius rei ad herum referret, eamque esse & ingressionis & egressionis caussam. Sed hoc speciosum commentum animus perculsus exsequi non potest, adeo vt in magno metu ingeniosus a stupido nihil differat, & qui hactenus fuerat Dauus. hoc est, callidissimus, nunc simplex ille Birrhia videatur. Bene autem secundum obseruationem Grammaticorum dictum est, Glycerium esse ciuem Atticam, non Athenien sem. Auctor enim est Eustathius, viros ἀθηναίους, mulieres ἀττικὰς appellari. Et rursus, virum fortem ἀνδρεῖον, mulierem non ἀνδρίαν, sed ἀνδρείαν dici.

Nothos esse, qui ex altero parentum non ciue nascuntur. Sequitur deinde in proxima scena.

CAPVT XII.

Adeon' impotenti esse animo, vt præter ciuium
Morem, atq; legem, & sui voluntatem patris
Tamen hanc habere studeat cum summo probro?

Quæ sit il'a lex, quam his nuptiis contemnit Pamphilus, & subticet Donatus, nec ab aliis declaratur.

Lex erat, eaque lata a Pericle, vt in ipsius vita refertur a Plutarcho: nothos esse eos, qui non ex duobus Athenien sibus nascerentur, prolemque illam honorum, magistratuum, aliarumque commoditatum ciuilium minime capacem censeri. Simo autem Glycerium vt Andriam peregrinam esse credit. Supra enim dixit. *Sed quid hoc? adeon' est demem ex peregrina?* Horatius de Cleopatra. *Sequitur, nefas Ægyptia coniunx.*

De nominibus parasitorum. Ex Eunuchi prologo.

CAPVT XIII.

Colacem esse Neuii & Plauti veterem fabulam.
Parasiti personam inde ablatam & militis.

Parasiti nomina plerunque etymo suo ad mores alludunt. Sic *Gnato* a maxillis dictus auiditate edendi, Manducem aliquem maxillas inter se claro sono collidentem repræsentare videtur. Sic *Gelasinus*, quia ridiculus est, nomen inuenit, quod & ipse his verbis in Sticho confitetur, *hoc adeo nomen repperi, quia iam inde a pusillo puero ridiculus fui.* Sic *Saturio* in Persa per antiphrasin a saturitate dictus, quasi qui nunquam expleri posset. Sic in Milite glorioso. *Artotrogus*, a deuorandis panibus nomen sortitur. Sic *peniculus* in Menechmis, quod tanquam spongia mensam, ita ipse reliquias omnes ciborum detergat. Sic *Curculio* quasi *gurgulio* a vermiculo edaciss imo frumenti vocabulum adeptus est: Eadem ratione quoque *Colax* appellatus videtur, qui vel ἀπὸ τῆς κολακείας,

hoc est adulando, vel vt D. Alciatus in quarto Parergō, capite 16. ab aue Colace, nūcupationem obtinuit, quam eandem existimat cum Melancorypho, eamque vulgo parrhaciolam dici, ac nomen inditum ab appetentia ciborum. Veteres enim κόλον cibum vocauerunt, eamque originationem κοιλία venter, & κολοιὸς graculus respicere videntur.

Triplex genus parasitorum. Ex Eunuchi scena secunda, Actus secundi.

CAPVT XIV.

AT ego infelix, neq; ridiculus esse, neq; plagas pati
Possum, quid tu his rebus credis fieri, tota erras via.

Duplex olim parasitorum genus, vnum, quod ridiculis dicteriis cibum alienum captabat, qui a Plauto in Captiuis *derisores* appellantur, alterum, quod verbera aliasque indignitates vltro patiendo, victum quæritabat. Qualis omnino apud Homerum Irus fuit, cuius antagonistam se Vlysses simulat. Isti a flagris, quibus olim cædebantur, flagrones dicebantur. In vetustis tamen codicibus inuenio, non flagrones, sed flagriones. Ac propterea quod scapulas suas ad plagas venditabant: elegantissimo vocabulo a Plauto nuncupantur *plagipatidæ ac Lacones*. Pueri enim Laconici in ara Dianæ, se vltro flagris concidere solebant. Sed neutro generi se miser iste idoneum dicit, admoneturque a Gnatone, non duplex genus esse parasitorum: sed sua etiam inuentione tertium exsistere, liberum ab istis miseriis, & extra ludibria positum, adulatores scilicet, qui vbique ad omnia aliorum & dicta & facta illud euge accinunt, seque istius disciplinæ & scholæ dogmatistem asseuerat.

Cur meretrices calamitates dicantur. Ex eadem fabula Scena prima primi actus.

CAPVT XV.

SED ipsa egreditur, nostri fundi calamitas.
Nam quod nos capere oportet, hac intercipit.

Donatus interpretatur calamitatem, grandinē, quod calamum comminuat, nec dubium, quin optime & rectissime. Quid enim nō eximium, quod vere illius est? Ceterum αἰτιολογία illa, cur sit calamitas, cum dicit: *Nam quod nos capere oportet, hac intercipit*, parū mihi cum hac interpretatione cōgruere videtur. grando enim non intercipit, sed contundit & demolitur. Est autem intercipere, cum quod alteri destinatum est, antequam ad eum perueniat, ab altero arripitur. Cogor igitur nonnihil oculos meos reflectere ad Idyllia Theocriti, vbi optimus Boucoliographus in Messoribus, puellam depastricem alieni patrimonii κλαμωνίαν appellat, hoc est, locustam, quæ messem destinatam agricolis intercipere consueuit. Fundus autem (vt id obiter dicam) teste Paulo Iure. C. de rerum & verborum

verborum significatione, *est integrum aliquid*, & plerumque fundum sine villa accipimus. Alii latius, *omne id quod solo continetur*, dictus quasi fundamentum sit patrimonii. Apud Plautum in Truculento (si modo id opus eius est) pro fructuosissimis prædiis capitur. Ita enim loquitur de nouitio & munifico amatore. *Nunc is est fundus nobis*, quod optime cum Varronis interpretatione consentit, qui fundum inde dictum asserit, *quod fundat quotannis plurima.*

Quid scrupulus significet, Ex Andria.

CAPVT XVI.

VT regrediar ad Andriam (nam vt quidq; primũ in memoriã venit, ita non pro gradu naturæ suæ, sed pro recordationis nostræ ordine in principio collocatur, atque hoc modo vere Miscellanea facio) Actus quinti Scena quarta, hæc verba sunt Chremetis Glycerium pro filia fere in totum agnoscentis, ac non nisi vna dubitatiuncula suspensi.

At mihi vnus scrupulus etiam restat, qui me male habet.

Hæc Donatus. *Scrupulus*, inquit, *a scrupo lapide dictus, lapillus minimus. Nam nimis molestæ sunt pedibus scrupulosæ viæ.* Vergilius. *Scrupea tuta lacu.* Ego istam interpretationem (in quam tamen omnes pedibus concedunt) vt nec approbo, nec reiicio: ita sine suspicione dimittere non possum, alii viderint, an ea Donato asserere debeant. Ego interim dicam opinionem meam, quam tamen sine vlla asseueratione profero, credoque *scrupulum*, non lapidem qui pedes offendat, sed genus ponderis esse, quem nonnulli *scriptulum* malunt dicere, nimirum quia idem sit cum Grammate, vtpote vigesimaquarta pars vnius vnciæ. Est autem iste sensus, Chremetẽ agnoscere, sibi in examinanda filia pleno pondere satisfieri, nisi quod vnus scrupulus desit, nomen scilicet puellæ non congruere, id in tantis signis, vt rem minimam scrupulum vocat, qui est assis pars ducentesima, & octogesima octaua.

Quod & Quoad eandem dictionem esse. Ex Eunucho, Actus secundi, Scena prima.

CAPVT XVII.

MVnus nostrum ornato verbis, quod poteris, & Istum amulum, quod poteris abilla pellito.

Quod hoc in loco per crasim contractum est, plenum est, si dicas: Quoad, hoc est, quatenus, quousque, quod veteres cum genitiuo construebant. Quoad eius fieri potest. Nihil existimat Linacer inter hæc Imperatiua interesse, orna & ornato, pelle & pellito: Antiqui tamen quod in perpetuum volebant fieri, per futurũ imperatiui enuntiabant, hinc est, quod Edicta legum hac formula vbique concipiuntur. Et haud scio, an hoc ipsum hãc a Terentio sit obseruatũ. Donatus certe videtur tacite aliquid huiusmo-

di innuere, *pellito*, inquit, *ab ea, ab eius animo, & non pellifacito, sed pellito.* Qui locus mihi de vitio suspectus est, vt opiner legendum ad istum modum. *Pellito ab ea, id est, ab eius animo, & non pelle, sed pellito*, sed ad veteres codices esto prouocatio.

Graciſmi Terentii.

CAPVT XVIII.

IN eadem Scena omnino Græcissat Terētius, nec mirum, quippe interpres Menandri. *Vtg labis lassus hoc plus facies.* Græce id vnico verbo dicitur πλειονεκτήσεις, hoc est, *tantum proficies hoc plus habebis.* Ad eandem quoque formam in Heautontimorumeno. *Quod in opere faciundo opera consumis tua*, Si sumas in illis exercendis, plus agas, vbi plus effeceris, significat. Neq; illud in Eunucho. Actus tertii Scena secunda ἐλληνισμῷ caret.

O Thais mea, meum suauium, quid agitur? ecquid nos amas
Desidicina hac? Mollius illud apud Græcos φίλημα dicitur, quod simul & osculum & amorem significat, vt merito quam amet φίλημα appelles. Ita quoque actus quarti scena sexta, Græcam locutionem nonnihil respexit. *Vsque adeo ego illius ferre possum ineptias & magnifica verba, verba dum sint? verum si adrem conferentur, vapulabit. Adrem, Ad opus.* Sic Aristophanes in Ranis.

Νῦν γ' ἀγὼν ὁδὶ σοφίας μέγας χωρεῖ πρὸς ἔργον ἤδη.

Sic quoque in Heautontimorumeno. *Vis amare vis potiri, vis quod des illi effici, tuum in potiundo periculum non vis, haud stulte sapis.* Græci stulte sapientem μωροσοφον vocant.

Diuerticulum alterius significationis quam vulgo persuasum. Ex Eunucho actus quarti Scena secunda.

CAPVT XIX.

VBi adipsum veni diuerticulum, constiti.
Occepi mecum cogitare, hem biduum hoc
Manendum est soli sine illa.

Duplicem significatum reperio in hoc vocabulo, *diuerticulo*, nonnunquam mansionem significat, sed temporariam, vbi declinandæ aeris intemperiæ gratia: vel fessus ab itinere pernoctationis caussa, viator subsistit, Græci ἀπόμπνον appellant. Aliquando diuerticulum est, vbi incipit semita, quæ te digredientem a publica via in alicuius villam deducit. Sic Suetonius in vita Neronis: *vt ad diuerticulum ventum est, dimissis equis, inter fruticeta ac vepres, per arundineti semitam egre, nec nisi strata sub pedibus veste, ad aduersum villa parietem euasit.* Quod autem Græci παράπηγμα vocant, id Latini diuerticulum operis appellant.

Extrema linea quid sit.

CAPVT XX.

Est

Est quoque aliquid in hac eadem Scena, vbi interpretes meo stomacho non satisfaciunt, idque in his verbis.

Si non tangendi copia est,
Eho ne videndi quidem erit? si illud non licet,
Saltem hoc licebit. Certe extrema linea
Amare, haud nihil est.

Mirum & hoc quoque Phædriam vt parceret oculis, ne amicam videret in alterius potestate. rus concedere voluisse: nunc hoc ipsum videre, pro aliquo fructu amoris existimare, & appellare istam vsurpationem oculorum, extremam amoris lineam. Ceterum vnde linea pro gradu siue ordine dicatur, & quid huic metaphoræ occasionem dederit, nondum ad liquidum inueni: nisi hoc ipsum sit, quod iam dicam, est autem ea pars theatri, vbi spectatores sedent, primum diuisa in cuneos, postea in lineas, quasi in quædam interscpta, ne compressio alicubi orta in totum theatrum inundet, & vniuersos spectatores affligat. Vnde illud quoque Ouidii, ad puellam vitabundam alterius consessus, ait.

Cogit nos linea iungi. Atque ita factum arbitror, vt vltima linea pro vltimo ordine dici cœperit, atque ex eodem fonte emanasse illud.

Mors vltima linea rerum. Aliam opinionem habet Erasmus, in hoc ipso adagio, refertque ad carceres, quod mihi parum probatur.

Quid rerum, quo significatu dicatur. Ex Heautontimorumeno.

CAPVT XXI.

Exigua res videtur primo intuitu, sed si penitus introspicias, operam non videberis ludere. Est autem illud apud eundem in Heautontimorumeno actus secundi Scena tertia, *Non oportuit relictas, portant quid rerum.* Quo sensu, quane indole illud dictum sit, interpres silentio transmittit. Est autem hèc *quid rerum*, pro magnas siue multas res, non aliquas res, non enim alioqui subsequutus fuisset gemitus amantis, qui ex mole istarum sarcinarum arbitratur puellam corruptam esse, & flagitio vulgati corporis, tantas res sibi parauisse, hei mihi. Sed ne mea sententia simplici coniectura nitatur, allegabimus in subsidium Vergilianum carmen.

Aspice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse, bonum sit?
Nescio, quid certe est, & hilax in limite latrat.

Maximum est augurium, e cinere, vbi prunarum nullæ reliquiæ sunt, exsistere flammam. Quod Vestales, sacrificante Terentia vxore Ciceronis, cum contigisset, auspicatissimum ostentum interpretatæ sunt, ad opprimendam Catilinariam coniurationem. Puella igitur perculsa tanto prodigio, pro magno id habet, etsi eius

significationem ignoret. Vnde illa vox, bonum sit? nescio, quid certe est, hoc est, res magnifica certe, & quæ graues in alterutram partem effectus denuntiet. Græci pro eo χρῆμα dicunt. Synesius.

ἡμῖν δὲ τὸ μυσικὸς χρῆμα ἐπιχώριον ὡς κἀδεν ἄλλο.

Quod ita translatum est a Budæo in suis in Græcam linguam commentariis. Nobis autem Musica quoque vernacula res, vti si quid aliud præstantissima. Nec abludit illud Heautontimorumeni Actus tertii Scena prima. *Nam vt alia omittam, pitissando modo mihi, quid vmi absumsit.*

LIBER SECVNDVS

LÆTISSIMA DIFFICVLTER CREdi, diffidentia animi.

In eadem fabula Scena secunda, Actus quarti.

CAPVT I.

TEneone te Antiphila, maxime animo exoptata meo?

Nihil ego heic ab aliis dissentio, sed hunc affectum dubitandi de maximis suis gaudiis, quasi quæ fidem superent: non potui omnino tacitum dimittere. Cum videam hoc ipsum luculentissime etiam a Vergilio seruatum. In tertio enim Æneidos, subito Aeneas apparens Andromachæ, attonita præ gaudio, nec satis suis oculis credens, in hæc verba erumpit.

Vera ne te facies, verus mihi nuntius affers
Nate Dea? Viuis ne? aut si lux alma recessit,
Hector vbi est?

Interrogatio autem ista (vt hæc obiter dicam) bimembris est. Tune vera mihi facie appares, ac viuis, an sub idoli specie, simulacrum tui exhibes, vt mortuus? quod si mortuus (nam in eam partem magis suspicio Andromaches inclinat) Hector vbi est? Solet vetustas credere, certis temporibus anni, terram patere, ac tum manes libere vagari. Putat ergo Hectoris vmbram in comitatu Æneæ esse, vt socii quondam carissimi. Eadem addubitatio repræsentata est a Terentio in Heautontimorumeno, cum ait.

Me. Nunquid nam de gnato meo audisti Chreme?
Chre. Valet, atq; viuit. M. Vbinam quaso est? C.
Apud me domi. Me. Meus gnatus? C. Sic est. M.
Venit? C. Certe. M. Clinia meus venit? C. Dixi.
M. Eamus, duc me ad eum obsecro.

Vides quanta inculcatione opus est, vt tantum suum gaudium senex credat? vt per partes fidem concipiat? vt singulis insistat? quasi qui totum simul nec in aures, nec in animum admittere queat.

Quid sit magnifice tractare & poscere. Actus tertii, Scena secunda.

CAPVT

CAPVT II.

CHre. Non vsus veniet spero. Sy. Spero equidem hercle ego quoque.
Neq; eo nunc dico, quod quicquam in illum senserim.
Sed si quid: ne quid, qua sit eius ætas vides,
Et ne ego te (si vsus veniat) magnifice Chreme
Tractare possum.

Si Calphurnius diligentior esset in nodis explicandis, libenter supersederem huic nostro labori, sed ille, vt sedulo imitatur Donatum, ita illius virtutes non assequitur. Nec hoc in loco quicquam monet, quid sit magnifice tractare, cum in eo lateat mirifica vis & calliditas Syri. Supra adhortatus fuit Chremes, vt aliqua fallacia emungeret a Menedemo pecuniam, vnde esset adulescenti, quod daret amicæ, quo ita vel inuitus seruari posset senex. Id verbum pro se arripuit Syrus, atque in ea specie decipere herum, seruationem atque magnificam tractationem videri vult. Ceterum quia hæc multa dicta sunt per ἐπιφώνησιν, id quod subintelligitur, adiiciam.

Neq; eo nunc dico, quod quicquam in illum senserim, subaudiendum tale quid competere, aut accusatiuus pro ablatiuo positus pro quicquam in illo senserim. *Sed si quid*, subaudi, tale exortum fuerit: *ne quid*, subaudi, irascere. *Qua sit eius ætas vides*, videlicet quam obnoxia rebus istis. Omissum est deinde quod intelligi voluit, nimirum, quod si tale quid euenerit, certe ego hac in re dete præclarissime mereri possum, scilicet, si seruem te istiusmodi circumductione & fraude: omnino enim instat, vt in futurum quasi spondeat immuniatem. Quod autem sequitur maioris difficultatis est.

Chrem. Quid tum? Sy. Clinia orat, sibi vti nunc det illam, illi tamen
Post daturum mille nummum poscit. Chrem. Et poscit quidem. Sy. Hui
Dubium ne id? Chrem. Ego sic putaui, quid nunc facere cogitas?

Tota vis sententiæ sita est in hoc verbo poscit, quod quia non intelligitur: inexplicabiles adfert lectori tenebras. Calphurnius duplici in errore est, & quod hoc verbum ad Bacchidem refert, & quod poscit pro petit interpretatur. Sic enim ait: *Dubium id ne?* id est, quod meretrix auara poscat? Est autem hæc poscere idem, quod spondere, & pretium pro re emenda offerre. Apud Plautum in Mercatore, adulescens amator, & senex non minus amore corruptus, ad hunc modum licitationibus inter se contendunt in emenda puella. Actu secundo Scena tertia.

Demiph. Viginti minis opinor me posse illam vendere
Char. At ego si velim, iam dantur septem & viginti minæ.
Demiph. At ego. Char. Quin ego inquam. De. At nescis quid

Dicturus sum, tace, tres minas accudere possum, vt triginta sient.
Char. Quo vertisti? D. Ad illum qui emit. Char. Vbinam est is homo gentium.
De. Ecce illum video, me iubet quinque addere etiam nunc minas.
Cha. Hercle illum dii infelicitent, quisquis est. D. Ibidem mihi,
Etiam nunc adnutat, addam sex minas. C. Septem mihi
Nunquam ad pol me vincet, hic commodius posset patier.

Hoc est, maiori commodo nostro licetur, vtpote qui maius pretium offerat. Rursus Demipho. *Nequicquam poscit, ego habeo.* Idque pulcre ex more auctionantium. Fingit enim senex sibi esse addictam puellam, ac proinde frustra, vtpote sero alterum maius pretium offere. Id vt refellat, subiicit Charinus. *At illic pollicitus est prior*, hoc est, licitatus est. Nam in eo sensu hoc omnino capitur. Ipse quoque Alitus ferme eandem significationem huic voci in suis parergis attribuit. Vult enim ille pollicitationem esse illud primum pretium, quod vltro offert emtor, antequam preco rem venalem proclamet, quod ab eo tempore possit fieri licitatio. Rursus Demipho. *Nihil facio.* Cha. *quinquaginta poscit.* De. *non, centum dantur.* Vides omnino hic poscere, proliceri & auctionari positum. Sed hoc me male habet, quod quadruplo plus in mutuo est, ob quod puella oppignorata fingitur, quam in pretio quo poscitur, cum ab auara meretrice vix tantidem impetrari possit. Deinde illa admiratio Chremetis, de magnitudine pretii. Et poscit quidem, locum non habet, si quadruplo minoris petitur, quam quanti pignori data est. Ego autem omnino opinor, nomina pretiorum hinc inde in alienas sedes immigrasse, atq; ad istum modum debere legi. *Fuit quedam anus Corinthia*

Hec, huic nummorum hac argenti mille dederat mutuum.
Chrem. Quid tum? Sy. Ea mortua est, reliquit filiam adulescentulam.
Ea relicta huic arrhaboni est pro illo argento. Chr. Intelligo.
Sy. Hanc secum huc abduxit, ea qua nunc est ad vxorem tuam.
Chr. Quid tum? Sy. Clinia orat, sibi vti det illam, illi tamen
Post mille daturum drachmas poscit. C. Et poscit quidem.

Vbi *tamen* pro *tandem* ponitur, vt intelligas Cliniam non statim ad tantum pretium prosiluisse, sed vt in auctione fit, paulatim eo attractum esse. Vt in hac sententia firmius constitam, id quoque in causa est, quod figmentum verisimilitudine careat. Non enim credibile est, puerculam tantum mutui petiuisse, aut si illud recipias, contra omnem fidem est, quadruplo minoris quam res constet ab auara meretrice addictam esse. Nisi hoc obtendere velimus, Cliniam non in mancipium puellam, sed in aliquod horas petere, vt pro serua patri vendi possit.

Quid

Quid sit Scena in dramatis. Actus secundi Scena tertia.

CAPVT III.

MIhi idem euenit in hoc negotio, quod obliuioso viatori, cui sæpius ob res omissas recurrendū, magna iam itineris parte confecta. Nunc enim in mentem venit, quod superius, quantū ad ordinem attinet, rectius explicari potuisset. Sed, vt dixi, miscellanea facimus. Id autem est in Actus secundi scena tertia.

Syrus. Adducimus tuam Bacchidem. Cli. Hem quid Bacchidem Eho sceleste, quo illam ducis? Syr. quo ego illam? ad nos scilicet. Cli. Ad patrem ne? Syr. ad eum ipsum.

Nulla est comœdia Terentiana, quæ non scenam suam in ipsa vrbe Athenienſi habeat, hoc est, quæ non fingitur Athenis agi. Vbicunque enim res agitur, ibi scenam suam habet. Sic Hecuba Euripidis scenam habet in Chersoneso Thraciæ. Sic Orestes Argis, Phœnissæ Thebis. Ad eum quoque modum Captiui Plautini in Ætolia, quod ipse his verbis testatur. *Ita nunc belligerant Ætolicum Aulide. Nam Ætolia hæc est: Amphitrio Thebis suum theatrum habet. Menechmi Epidamni.* Nec hoc tacuit Plautus: *Hæc vrbs Epidamnus est, dum agitur fabula.* Miles gloriosus Ephesi. Sic Pœnulus Calydone, Rudens Cyrenis, idque perpetuo egregius ille comicus profitetur. Solus Terentius scenam in prologo non indicat, nec mirum cum omnes fingantur agi in ipsa vrbe Athenarum excepta hoc vnica fabula, vbi scena ruri haud dubie est constituta? Sed ego hoc rus suburbanum puto, alioqui vrbana Bacchis cum tanta familia & sarcina rerum (si longus ab vrbe iter fuisset) tantam viam pedibus non confeciſſet. Excusatur igitur Terentius, quod suburbana loca pro ipsis Athenis habet, ac proinde cum venia omissam esse scenæ indicationem. Meminit istius obseruationis Plautus in Menech.

Atq; hoc Poeta faciunt in Comœdiis,
Omnes res gestas esse Athenis autumant.
Quo vobis illud Græcum videatur magis,
Ego nusquam dicam, nisi vbi factum dicitur.

Quid sit in hastam, velin clypeum sese inclinare. Actus quarti scena secunda.

CAPVT IV.

NIhil est, triumpho, si licet me latere tecto abscedere.

Nihil hic difficultatis, sed tamen multorum error non sinit me istam rem tacitam præterire. In plerisque codicibus super hac voce, *latere*, tonum circumflexum inuenias hoc modo, *latere*, ac si verbum, non nomen esset, & a multis quoque ita interpretatur. Totus autem sermo iste militaribus translationibus scatet. Est enim Syrus vt callidus, ita etiam iactabundus, ac grandiloquentiæ adamans. Vtitur ergo imperatoriis verbis, &

in translatione perseuerat. Supra enim dixerat: *Ita hæc res in angustum oppido nunc mea coguntur copia.* Quibus verbis indicat militariter, in arctum contrudi consilia. Vt exercitus, qui vel iniquitate loci, vel numero hostium vndique assultantium, oppressus in angustum, & postremo in orbem contrahitur, quod nunquam, nisi in vltima necessitate fieri solet. Hoc malum si euitare velis, exercitus ad tutiora loca est abducendus, verum in agmine ob viarum angustias protensiore, multa incommoda accipi solent, dum hostis transuerso impetu in latera impingit quę nisi tum munita & tecta habeas: magnum periculum est, ne acies perrumpatur. Solet igitur exercitus (si hostis a sinistro latere appareat) in scuta sese inclinare, & ita frontem obuertere hosti, si in dextro latere, in hastam, vt rursus e regione infestis armis consistat. Quod si a tergo immineat, sed versus sinistrum latus: bis sese inclinare in scutum: si a tergo dextram versus: bis in hastam, adeo vt miles, qui primo orientem spectabat: dum semel in clypeum vergit, faciem habeat obuersam septentrioni. Si iterum in clypeum se flectat, occidentem intueatur. Contra, si se in hastam detorqueat, primum ex oriente incipiat videre meridiem, si denuo id faciat, ex aduerso occidentis consistat, toto corpore circumacto. Ad has res alludit est hoc loco a Syro. Miror (me hercle) rem tam facilem a quoquam ignorari potuisse. Nihil adfert Calphurnius, nisi frigidissimum interpretamentum. *Triumpho, si licet me latere tecto abscedere.* Verba proprie, inquit, seruorum, quoties vident se, quod incœperant, perpetrare non posse. Imo verba proprie sunt imperatorum, qui pro victoria habent in rebus desperatis, si sine clade ab hoste discedere liceat. Eadem quoque metaphora sæpius obuia in literis sacris. vt in Psalm. 30. *Nec conclusisti me in manibus inimici, statuisti in loco spatioso pedes meos.* Atque hinc factum, quod angustiæ pro periculis & calamitatibus vsurpentur.

Gloriare, mutandum in hariolare. Ex Actus quarti Scena quinta.

CAPVT V.

Syr. At si scias, quam scite in mentem venerit.
Chrem. Vah, gloriare euenisse ex sententia. Syr. Non Hercle vero, verum dico.

Vtinam Riuius, qui ex vetustis codicibus multa loca insigniter restituit, nobis quoque hoc scrupulum (qui me pessime habet) ademisset. Mihi enim nunquam ea felicitas affulsit, vt scriptum aliquem Terentium viderem. Alii fortasse nullam hic salebram percipiunt, mihi locus iste non salebris, non Charybdis, sed vasto hiatu abruptus apparet. Quid enim respondet Syri cum verbis Chremetis conuenit? Ita enim respondet, quasi illi vanitas & menda-

mendacia obiecta fuissent. *Non hercle vero, verum dico.* Atque in verbis Chremetis nihil est huiusmodi. Castigat enim eum, quod sit gloriosus, eo quod res ex sententia ceciderit. Tria hic me torquent. Vnum, quod senex qui hactenus laudibus blanditur seruo de vafricie, nunc eum subito de gloriatione increpet. Alterum quod seruus non minoris iactantiæ, quam astutiæ, inficiatur se esse gloriosum. Tertium, quod res dicitur euenisse, quæ non nisi cogitata erat, & consiliis tantummodo, vt ageretur instituta. Nondum enim Menedemus circumductus erat argento, sed dolus struebatur, vt id fieret. Ego igitur locum hunc corruptum esse opinor, & sub sana cute huscus aliquod latere. Meamque diuinationem hactenus amplector, dum meliora ab aliis inueniantur, credoq; ad istum modum legendum.

Syr. Ati si scias, quam scite in mentem venerit.
Chrem. Vah, hariolare euentisse ex sententia.

Hariolari autem de inani iactatione verborum dici, indicat leno in Phormione, actus tertii, scena secunda. *Hariolare,* inquit, irridens vanitatem promissionis, vt hic sit sensus: Vah, tu inani diuinatione iactas, te egregiam fraudem excogitasse, & qualem optas. Vult enim senex ista tergiuersatione prolicere seruū, vt indicet commentum sui doli. Syrus igitur, qui laudem istius calliditatis, vt propriam sibi vindicat, asserit se non inania iactasse, ac proinde respondet, *Non hercle vero, verum dico.* Tum Chremes instantius. *Dic quid est.* Vides, vt nunc egregie inter se cohærent, quæ antea nimis hiulca erant? Sed vt huic vel sanitatem, vel speciem sanitatis inducere videor: ita huic loco qui sequitur, nullum remedium inuenio.

Est autem ille in eodem actu scena octaua.

Chrem. Et illum aiunt velle vxorem, vt cum desponderim
Des qui aurum ac vestem, atque alia quæ opus sunt comparet.
Minus dest profecto, id amica dubitur. Chr. Scilicet
Daturum. Illud daturum, valde huic mihi ignauum videtur, nec respondere pecuniæ, quod sibi per totam Comœdiam vsurpat Chremes. Nam etiam si interpreteris (quod sequenti verba necessarium est) daturum scias Clitiam hanc pecuniam amicæ, quid aliud quam iterat sententiam Menedemi? qui id iam olfecit, idque ex verbis ipsius. Expendat igitur diligens lector, quid de hac re statuendum putet.

Lectos olim exemtiles fuisse; non loco affixos. Actus quinti, scena prima,

CAPVT VI.

Est mihi vltimis conclaue in ædibus quoddam retro
Huc est introlatus lectus, vestimentis stratus.

Lectos olim fuisse exemtiles, & deportari potuisse ad alia atque alia loca, & ex istis versibus Terentii, & ex Homeri

Iliade, libro vigesimotertio apparet, vbi Penelope iubet Vlyssi maritalem lectum afferri e thalamo, vt in agnoscendo tentaret eius conscientiam: nam ipsis solis constabat eum lectum affixum esse oleagino trunco, idque præter aliorum lectorum conditionem. Quod cum sciret Vlysses: irrefutabili edito signo, ab vxore agnoscitur. Versus hi sunt:

Αλλ' ἄγε δή σόρεσον, πυκινὸν λέχος Εὐρύκλεια,
Ἐκτὸς δὴ θαλάμοιο, τὸ ῥ' αὐτὸς ἐποίει. Hoc est:
Sed mollem huic lectum sterne as precor Euryclia,
Verum extra thalamum, manibus, quem condidit ipse.

Sequitur:

Ἔνθ' ἰσαμένη πυκινὸν λέχος ἐμβάλεθ' ὑπνῳ,
Κώεα καὶ χλαίνας, καὶ ῥήγεα σιγαλόεντα. Hoc est:
Huc effer spondam, lectum simul intus opertum,
Vestes & lanas, & pallia tincta colore.

Cuius efficacia sit, iurare nolle esse factum, & quam magna satisfactionis. Ex Adelphis, Actus secundi scena prima.

CAPVT VII.

TV quod te posterius purges, hanc iniuriam mihi nolle
Factam esse, huius non faciam, credo hoc, ego meum ius persequar.
Neque tu verbis solues vnquam, quod mihi re malefeceris,
Noui ego vestra hæc, nollem factum, iusiurandum dabitur, te esse
Indignum iniuria hac, indignis cum egomet sim acceptus modis.

Expressit hoc Terentius solemnem morem satisfactionis. Olim iurabant se agnoscere, quod in digno eam iniuriam intulissent, eaque res vindicabat lesum ab infamia. Qui enim sine ea satisfactione huiusmodi offensas condonabat, habebantur veluti ignaui, quod vltionem non audebant expetere, vel ita flagitiosi vt in legibus & iudiciis spem nullam vindictæ haberent. Idem licet videre apud Plautum in Amphitryone, vbi Alcumena stupri arguta a marito, ac iam diuortium parans, non placatur, nisi istiusmodi satisfactione. Hæc sunt verba Alcumenæ.

Durare nequeo in ædibus, ita probri,
Stupri, dedecoris a viro argutam meo,
Ea quæ sunt facta, infecta esse clamitat.
Quæ neq; sunt facta, neque ego admisi, arguit,
Atq; id me suspq; deq; habituram putat.
Non adepol faciam, neq; me perpetiar probri
Falso insimulatam, quin ego illum aut deseram,
Aut satisfaciat mihi, atq; aduiret insuper
Nolle esse dicta, quæ in me insontem protulit.

Vides iratissimam fœminam, hoc genus satisfactionis exspectare

ctare? & in ipso conatu diuortii placari posse, quod & statim factum a Ioue simulatitio marito.

Iuppiter. Mane, arbitratu tuo iusiurandum dabo,
Me meam pudicam esse vxorem arbitrarier.
Id ego si fallo: tum te summe Iuppiter
Quaeso, Amphitryoni, vt semper iratus sies.
Alc. Ah propitius sit potius, Iup. Confido fore,
Nam iusiurandum verum te aduorsum dedi,
Iam nunc irata non es. Alc. Non sum.

Hæc ergo apparet, quantum momenti sit in istiusmodi iureiurando, sed leno id se quod ab aliis tanti fit, nihili existimaturum dicit. Is qui hæc se pro Donato supponit, iusiurandum, inquit, dabitur, id est, iurabimus te esse indignum, cui iniuria fiat huiusmodi. Aut separatim iusiurandum dabitur, & separatim te esse indignum iniuria hac, & sic melius. Verba enim satisfaciunt, cum res colligitur in generalibus caussis. Nam sæpe iræ ac lites iureiurando sunt terminatæ. Quis ea verba Donati credat, vbi mens nulla est? quæ enim hæc generales caussæ? non enim θεσεις intelligit. Aut quæ significatio in his vocibus, cum res colligitur in generalibus caussis? Iam quod sequitur, sæpe iras ac lites terminatas esse iureiurando, aliquid habet boni. Iræ enim haud dubie ita consopiuntur. Lites autem terminari iureiurando, potissimum spectat ad ea iudicia, vbi deficientibus testimoniis, altera pars suam caussam iuramento confirmat. Hæc autem iuratur, ne ad litem progressus fiat.

Erit melius, minantis affectum habere. Ibidem.

CAPVT VIII.

ANte ades non fecisse, erit melius hæc comitium.

Habent hæc verba speciem suadentis, cum interim graues minas denuntient, Ac propemodum vox solemnis videtur fuisse, quando sub denuntiatione periculi admonebatur aliquis, vt desisteret. Ita quoque Appius Decemuir violentissimus apud Liuium libro tertio Decadis primæ. *Non erit melius*, inquit, *nisi de quo consulimus vocem misisse.*

Lora vnde dicta sint.

CAPVT IX.

NAm si molestus pergis esse, iam intro arripiere, atq; ibi
Vsq; ad necem operiere loris. San. Loris liber. Aes. Sic erit.
San. O hominem impurum, heicine libertatem aiunt æquam esse omnibus.

Optime Donatus. *Lora*, inquit, *apud veteres laura dicebantur, alauro triumphorum, sub qua mos erat captiuos vinciri* (ego hanc præpositionem *sub*, detrahendam existimo. Nam & lauri virgulta inter vitilia sunt, vt intelligas captiuorum manus lauro in-

nexas fuisse. Addit deinde, *duci per pompam, ideo vt conditionis reminiscatur, loris enim cæduntur mancipia.* Hactenus ille. Duplex ergo indignatio lenonis, & quod cædendus esset, & quod seruiliter, vnde exclamat, loris liber, & leges oppressas esse quiritatur, si liberum corpus seruili pœna mulctetur: *Huccine,* inquiens, *libertatem aiunt æquam esse omnibus?* Certe vt magistratus virgis in noxios vtebantur: ita domini in seruos loris, id manifesto deprehendas in Penulo Plautino, vbi inquit:

Seruiine obsideant, liberis vt sit locus.
Vel ex pro capite dent, si id facere non queunt,
Domum abeant, vitent ancipiti infortunio,
Ne de hac varientur virgis & loris domi.

Cur Diphili comœdia Synapothniscontes sit dicta, & argentarii officium. In Adelphis, Actus secundi, scena quarta.

CAPVT X.

AES, *Ah stultitia est isthæc, non pudor, tam ob paruolam Rem, pene ex patria, turpe dictu, Deos quæso, vt isthuc prohibeant.*

Chr. Peccaui. Æsch. Quid ait tandem nobis Sannio? Syru. Iam mitis est.

Æsch. Ego ad forum ibo, vt hunc absoluam.

Mirificum hic se præstat Donatus, vt vbique, nisi vbi imperitorum sordibus aspersus est. Pene ex patria ἀποστώπτους δ' ἔφυμεν κακῶν. Menander mori illum voluisse fingit, Terentius fugere.

Videat quæso accuratus lector, num pro Menandro legendum sit Diphilus. Certe vel tota comœdia, vel pars istius argumenti, quod hic tractatur, ad verbum e Diphilo translata est. Sic enim fatetur Terentius in suo prologo:

Synapothniscontes Diphili est comœdia,
Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.
In Græca adulescens est qui lenoni eripuit
Meretricem, in prima fabula eum Plautus locum
Reliquit integrum, eum hic locum sumsit sibi
In Adelphos, verbum de verbo expressum tulit.

Iam cum Diphili comœdia a commoriendo nomen habeat, & ibi dicatur adulescens mori voluisse, quod Terentius in fugere mutauit: omnino adducor eam imitationem a Diphilo, nona Menandro mutuatam esse, & ex isto commoriendi cum puella studio συναποθνήσκοντες nomen fabulæ inditum esse. Est autem hic fugere, græca significatione in exsilium abire. Quia autem puella in Cyprum erat ad mercatum auehenda, vna quoque Ctesipho vult fugere, adeo vt licuisset Terentio, hanc comœdiam Fugientes appellare, nisi maior pars argumenti Æschini amoribus

burabsumeretur. Iam quod sequitur, *ego ad forum ibo, vt hunc absoluam.* Itum fuisse ad argentarium, satis constat ex verbis Donati, sic enim ait: *Tunc enim in foro, & de mensa scriptura, magis quam ex arca domoque, vel cista pecunia numerabatur.* Non debemus ex his verbis intelligere, pecuniam ab argentario acceptam, obstant enim verba Syri, sed eos nummos a Mitione datos esse, sic enim inquit:

Omnem rem modo seni
Quo pacto se haberet, enarramus ordine.
Nihil quicquam vidi latius, collaudauit filium,
Mihi qui dedissem consilium, egit gratias,
Argentum adnumerauit illico.

Ex quibus verbis clare apparet, eos nummos nec in solutum, nec in creditum ab argentario acceptos esse, obstat enim vocabulum adnumerandi. Videturque argentarii adhibiti fuisse, vt in solutionibus contrahentium interessent, actaque ab vtraque parte in suas rationes referrent. Eosque id munus de publico habere pro testimonio, est titulus de edendo.

Argentarius rationes edere iubetur, nec interest, an cum ipso argentario controuersia sit, an cum alio (ex quibus verbis euidens est, argentarium alienas quoque rationes conficere) Additum deinde est. Ideo autem argentarios tantum, neque alios vilos absimiles eis, rationes edere cogit, quia officium eorum atq; ministerium publicã habet caussam, & hæc principalis eorũ opera est, vt actus sui rationes diligenter conficiant. Cicero pro L. Flacco. *Cum ciuitate mihi res est acerrima, & conficientissima literarum, in quanullus moueri potest nummus, sine quinque praetoribus, tribus quaestoribus, quatuor mensariis.*

Bone vir, quo significatu dicatur. Ex actu quinti Scena secunda.

CAPVT XI.

DE. *Quid ais bone vir? hem, est frater domi:*
Syr. Quid (malum) bone vir mihi narras, equidem perii?

Videtur illa ἐπαινόξωσις Syri, qua castigat Demeæ orationem; plane absurda, & quod Græci dicunt, ἀπροσδιόνυσος esse, si bonum virum capias pro viro probo. Quod enim non sit bonus vir, hinc probat, quod perierit. Quasi inter se pugnarent, bonum virum esse, & perire. Vt ergo rem paucis transigam, Dittologia est in istis verbis. Alio enim sensu, *bone vir*, dicitur a Demea, alio sensu accipitur a Syro. Demea bonum virum intelligit, sed εἰρωνικῶς, qui probus non sit. Syrus eum, qui felix & fortunatus sit. Quale est & illud: *Vna tecum bona malaq; tolerabimus*, id est, felicia & infelicia. Et rursus illud Vergilianum:

Bonum sit? nescio, quid certe est.

Se autem minime esse bonum, hoc est fortunatum, qui plagis perierit. Affectata (me hercle) significatio, nec mirum: voluit enim seruus alio detorquere sermonem, vt captaret occasionem conquerendi de Ctesiphonte, quasi ab eo pulsatus esset.

Diuinatio super hoc vocabulo Babylo. Actus quinti Scena septima.

CAPVT XII.

IVbe nunc iam
Dinumeret Babylo illi viginti minas.

Video alios interpretes plane silere, quid sit Babylus. Alios opinari esse proprium nomen trapezitæ inter quos Barlandus vir lane accuratus & politæ dictionis. Donatus nihil certi adfert, & se in multas dubitationes spargit, sic enim ait: *Iube nunc iam dinumeret Babylo illi viginti minas. Insultantis est verbum, inuit tanquam præstet Mitioni. Hoc dicit Demea (ego legendum arbitror) tanquam præsenti Mitioni, hoc dicit Demea, aut apud se dicit. Non contentus hoc semel dixisse, eandem rem iterum atque iterum retractat. Iube nunc iam, quasi insultantes dicere solemus, nunc minari, hunc assistere, quem afflictum tenemus, ita Mitioni Demea dicit, Iube nunc. Verba ista ita corrupta sunt, vt sensum nullum habeant, nec Donati arbitror, Idem tertio in manus resumit. Iube nunc iam, dinumeret illi viginti minas. Nimis morale est, cum de absente tanquam de præsente agimus.* Hoc aliquid Donati sapit. Quanquam illud *nimis*, nimium mihi suspectum est. Nimis enim pro *valde* apud castiores scriptores vix vnquam inueniás. Similis forma loquendi in illo Ecclesiastico sermone. *Nimis honorati sunt amici tui Deus.* Eodem quarto recurrit. *Est autem, iube nunc iam*, figura etiam apud Plautum frequentissima. *Iube nunc*, sic dicit, quemadmodum supra ille, qui cum alius nullus adesset, alicui diceret. Vides quam inaniter hic cuculus tautologus est, qui sub nomine & quasi persona Donati occultat? Pergit deinde. *Dinumeret* dixit, quasi multum numeret. Sit hoc genuinum, quanquam si acrior censura habeatur, etiam hoc libenter a familia Donati summouerim. Qui enim pluribus numerat, dinumerare dicitur. Ac valde mecum dubito, num olim dictum sit, denumeret, Pergit deinde. *Illi, cui illi?* Ctesiphoni, Lenoni, an Æschino, an Syro? Vt hoc libenter admiserim esse Donati: ita illud quod sequitur plane reiecerim. *Babylo.* Fratrem Babylonem ob nimiam liberalitatem vocat, at Æschinum nimis prodigũ? Non immerito Barlandus auctoritatem istorum verborum, non respexit, quam si respexisset, nunquam ex Babylo proprium nomen trapezitæ effeciisset. Quomodo enim propriũ trapezitæ, vel Mitioni, vel Æschino conuenire posset? Ego hanc vocem Babylo, quæ nusquam alibi occurrit, plane arbitror supposititiciã esse, & legendũ, vel babalon, quem Græci loquacem appellant, vel batalum, quod molle signi-

ficat,

ficat, Vel, quod omnium maxime mihi arridet, *bacelum*, hoc est, stultum. Qua dictione Augustus Cæsar libenter vti solebat, teste Suetonio. Eo autem stomacho hæc verba à Demea secum loquente pronuntiantur. Mitio viginti minis ad fidicinæ emtionem datis, gratiam Æschini & Ctesiphonis sibi comparauit. Ego autem hac mea comitate illos ad me retraxi, periit igitur ipsi suus sumtus, ego enim iam lepidus vocor, ego lepidus ineo gratiam, atque hinc insultatio. *Dinumeret nunc illi bacelo viginti minas.* Bacelum filium vocat, quod parentes non ob veras virtutes, sed ob indulgentiam amet, vel quod nuptias cum indotata contrahat.

Quid sit referre Comœdiam. Ex Hecyra prologo.

CAPVT XIII.

NVnc hæc plane est pro noua,
Et is qui scripsit hanc, ob eam rem noluit
Iterum referre, vt iterum possit vendere.

Omnia hîc difficultatis essent plena, & propemodum inexplicabilia, nisi Donatus vno aut altero verbo subueniisset. sed quia ibi tam pauciloquus est, videntur plerique non satis intelligere, quid sibi prologus velit. Certe omnes hunc locum conniuentibus oculis transeunt, neque id non sine caussa. Mirum enim videri potuit, cur Terentius, qui hanc fabulam tertio in scenam induxerit, dicatur eam noluisse referri, cum postea sequatur, *Hecyram ad vos refero*, ac paulo post, *refero denuo.*

Ex his verbis videtur Terentius secum pugnare. Quin ipse Comœd. titulus sic habet: *Acta primum sine prologo. Data secundo Cneio Octauio, T. Manlio Coss. relata est L. Æmilio Paulo, ludis funeralibus, non est placita. Tertio relata Quint. Fuluio, Lucio Martio ædilibus Curulibus.* At quæ toties relata est, & sine consensu Terentii referri non potuit: cur illam dicatur ipse referre noluisse? Nodum hunc paucis dissoluit Donatus, *Cur ergo non post funambulum relata est, vbi ille cesserat, in quo maluit auarum partam populo inducere, quam suo operi diffidentem.* Hactenus ille. Mirifica me hercle interpretatio, cui ob imperitiores aliquid lucis addemus. Solent Poetæ suas fabulas diuendere histrionibus, quod ex fine istius prologi clare patet, vbi sic inquit:

L. Ambiui, vel L. Sergius Turpio
Mea caussa caussam hanc accipite, & date silentium,
Vt libeat scribere alii, mihi vt discere
Nouas expediat posthac pretio emtas.

Quum ergo Terentius ob funambuli studium auditorio destitutus esset: noluit post ludos petauristæ desertam fabulam denuo introduci. Quod ne factum videatur desperatione, qua denuo se explosum iri putaret: fingitur alia caussa, nimirum relationi

isti non diffidentiam, sed auaritiam Poetæ obstitisse. Nam si tum peracta fuisset: pro noua iterum vendi non potuisset. Quod si exspectaret alios ludos, eamque de integro ederet, nouam illi pecuniam sperare licere. Atque ita sanatur illa hypophora. Si comœdia bona fuisset, reduxisset illam statim in scenam, a funambuli ludo. Simul ipsa obiectio auaritiæ, quæ tanquam crimen aliquod illum lædere videtur, gratiam & auctoritatem Comœdiæ conciliat. Non enim denuo ab histrionibus emeretur, nisi præclare de ea & magnifice sentirent.

Romanos peregre redeuntes, vxori nuntios de suo aduentu præmittere. Ex Hecyra, Actus tertii, Scena prima.

CAPVT XIV.

Ai Parmeno intro, ac me venisse nuntia.

Mirum est adulescentem amantem vxoris, conueniendæque eius ex tam longa peregrinatione cupidissimum, non statim sine internuntio domum accurrere, sed præmitti seruum, qui domini aduentum significet. Ceterum id ex consuetudine Romana est. Solent enim mariti, teste Plutarcho, in libello de Romanis institutis, peregre reuersi, multis de caussis suum aduentum prænuntiare: tum quia suspicioni videtur, & diffidentis de vxoris suæ moribus, de repente superuenire, & quasi inexspectatam opprimere velle: tum, vt matronæ excussis negotiis molestiisque quas cum familia plerumque habent, iucundius maritum excipiant. Sed hoc rursus admodum mirum, cur in palliata comœdia togatos mores induxerit? quod omni cautione vitare solet. Nescio (me hercle) an eadem ista consuetudo & apud Atticos, & Romanos pariter fuerit. Certe Plautus in Amphytrione fingit, Amphytrionem Sosiam seruum præmittere a portu, qui heri sui aduentum indicet. Sic enim seruus ille secum loquitur.

Me a portu præmisit domum, vt hæc nuntiem vxori.

Sed Plautus huius comicæ legis, vt & nonnulliarum aliarum valde incurius est. Nec verisimile est, Plutarchum cum distinctim traderet vtriusq; gentis consuetudines, non admoniturum fuisse, si quid in ritibus hac in parte conuenirent.

Populares qui sint. Ex Phormione Actus primi, scena prima.

CAPVT XV.

Amicus summus meus, & popularis Geta.

Populares apud Athenienses sunt, qui apud Romanos, tribules, δημόται ab illis dicti. In decem enim populos Attica diuisa fuit. Ita quoque Hetruria, in duodecim olim populos discreta fuit. Vergilius:

Gens illi triplex populi sub gente quaterni.

Qui

Qui certis etiam sedibus distincti fuere. Sed non ea significatione hæc capi potest. Serui enim in nulla tribu censentur, vt qui nullum caput in republica habeant. Est autem hæc popularis, quasi συμπατριώτης, hoc est, vnius patriæ. Sunt enim Getæ & Daui, siue quod idem est, teste Strabone, Dacæ gentes inter se conterminæ. Cuius hæc sunt verba libro Geographiæ secundo. *Fuit & alia eius regionis diu sic, ex antiquis permanens temporibus, alios enim Daos, alios Getas appellant. Getas quidem, qui ad Pontem in orientem vergunt, Daos autem, qui in oppositum versus Germaniam, & ad Istri fontes, quos olim Danos vocatos esse reor.* Ex quo apud Athenienses Dauorum & Getarum nomina seruilia plurimum abundabant. Hoc obiter adiiciam, populares aliquando socios consortes & gregales dici a Sallustio in libello Catilinario. Quod factum primo populares coniurationis concusserat. Quod autem nunc gens pars sit populi, nunc populus pars gentis: id in causa est, quod gens ex familia procreatur, rursus ex gentibus populus, sed quia totus populus vnius nomine censetur, fit rursus, vt vniuersa natio gentis appellationem nanciscatur.

Laterem esse aliud, quam Erasmo videatur. Actus primi Scena quinta.

CAPVT XVI.

QVod cum audierit, *quod eius remedium inueniam iracundiæ? loquarne? incendam? taceam? instigem? purgem? laterem lauem.* Inter ἀδύνατα quæ prouerbiali schemate efferuntur, etiam illud est. πλινθον πλυνεις, hoc est, laterem lauas. Meminit huius Theocritus in Charitibus: καὶ ὕδατι νίζειν ἰολεσσαν ἰοειδέι πλινθον. Quod Erasmus ita transtulit. *Et nigram silicem lacuisse liquentibus vndis.* Miror (mehercle) tanti viri lapsum, sed illum in errorem abduxit communis nostri seculi opinio, qua existimant glebam ex argilla vel luto factam, & in quadrum circumcisam, atque igne excoctam, quæ plane lapidescit, laterem esse, atque inde est quod Erasmus silicem hoc ipsum sit ausus interpretari. Atqui quicquid ex terra in lapidem coquitur, testa dicitur, quasi tosta, eaq; omnia, vt & cetera figulina facile lauantur, si immunda sint, neque in illis lauandis opera luditur. Sed laterem nihil aliud intelligere debemus, quam massam, vel ex argilla, vel luto maceriis ædificandis idoneam non igne, sed sole induratam, quæ cum non sit nisi lutum exsiccatum, quanto magis eam lauas, eo magis lutescit, & in cœnum resoluitur. Hoc ipsum ita esse, ipse Theocritus epitheto indicauit; qui πλινθον ἰολεσσαν hoc est, lutulentam appellauit. Certe Latini auctores κατ' ἐξοχὴν laterem coctilem appellant, quod nos vulgo simpliciter laterem dicimus:

Quid Dica significet. Actus quarti Scena tertia.

CAPVT XVIII.

Geta. His rebus pone sane inquit decem minas.
Demi. Sexcentas perinde potius scribito dicas,
Nihil do.

Dicam, litem, pœnam iudicium esse, satis constat, sed in hoc loco aliud diuersum ab istis significare videtur, nimirum rationes siue causas expensarum. Hinc ego arbitror natam occasionem vulgati erroris, quo *dicam* superiori seculo fere omnes id genus tesserę appellabant, quod crenis & incisuris acceptilationes ostendit.

In Neruum ire quid sit. Actus quarti Scena quarta.

CAPVT XIX.

Ceterum
Cum argentum repetent, nostra causa scilicet
In neruum potius ibit.

Hunc locum exponens Erasmus in Chiliadibus : subdubitare videtur, sit ne is Donatus, qui Phormionem interpretatur, & paulatim ab illius sententia, sed dissimulanter discedit. Eius verba hęc sunt.

Donatus, inquit, aut quisquis is fuit interpres Phormionis Terentiana, demonstrat esse prouerbium, pro eo quod est decipere sumta a sagittariis metaphora, quibus illud euenit interdum vt dū nimium tendunt arcum, rumpant: aut sibi neruum aliquem fatigent, vt consimile sit illi, de quo dictum est alias.

Ἀπὸ τῆς ἐρμῆ τὸ κοιλώδιον πίνυ τετόρθαι.

Hactenus Erasmus alienam sententiam ita recitat, vt mihi subscribere non videatur, nec suam eam faciat. In iis certe quæ nunc sequuntur, diuersa constituit.

Dictum est autem, *in neruum ibit*, pro eo quod est in vincula ibit. Antiquitus enim, qui soluendo non essent, vincti tradebantur creditoribus, donec opera compensarent creditam summam. Recte Erasmus. Est enim, teste Pompeio Sexto, *neruus vinculum ferreum, quo pedes impediuntur*. Quanquam Plautus eo etiam seruices vinciri dicat. Ceterum quæ interpres iste adiungit huic adagio, (si modo adagium est, nam nulla mihi isthic figura apparet) ad aliud prouerbium spectant, quod est, *In neruum erumpere*. Nec tamen ob id vituperandus Erasmus, quod etiam hoc inter prouerbia retulerit, cum illarum rerum se & collectorem & interpretem, non censorem profiteatur. Ac deinde nescio an verum sit (quod ipsum tamen non leuibus indiciis increbuit) ipsum sæpe aliena opera in hos negotio vsum fuisse, quorum scripta dum leui cura recognoscit, quædam admiserit in contextum Chiliadum, quæ reliquæ eruditioni istius operis non ad plenum satisfaciant.

Quid

Quid sit suo capiti fuere. Ex Phormione, Actu tertio Scena secunda.

CAPVT XX.

HEei, metuo leonem, ne quid suo suat capiti.

Egregie exponit & Donatus & Erasmus hunc locum, sed ea significatio additur huic pronomini *suo* quæ plane ἀκυρόλογός est, nam amittit omnem reciprocationem. Sic enim ait Donatus, *suo capiti dixit, cum dicturus esset Phædriæ.* Erasmus sic, *Ne quid suo suat capiti, pro eo quod est, ne quid mali illi conciliet.* A quo vitio non plane liber est vbique, disertissimus ille Rodolphus Agricola, (vt annotatum est alicubi ab Erasmo) non hercle insciitia, quis enim quicquam insciitum in tam erudito viro notare ausit? sed culpa & consuetudine eius seculi, qua tum omnes loquebantur, vt nec nostro tempore plane sit abolita. Nam etiamnum sunt, qui *sibi* pro *illi* dicunt, quemadmodum *suo* capiti hic pro *illius* capiti dictum esse videtur.

Has licentias siue offensas loquēdi plurimas annotatas inuenies apud Budæum in Commentariis Græcæ linguæ. Ego autem valde mecum ambigo, an is sit legitimus sensus huic adagio, qui vulgo tribuitur. Videat ergo diligens lector, num & illum possimus dicere suo capiti aliquid fuere: qui dolis se, vel fraude instruit. Quod si recipimus, non opus erit illa importuna ἀκυρολογίᾳ, vt metaphora ducta sit ab illis, qui spleniis focalibus aut lana apposita, vel vulnus vel morbum simulant, vt Demosthenes fecit, dum anginam ementitur, vt ita desistere posset a susceptо officio contra Harpalum dicendi, iam pecunia corruptus. Eodem quoque modo Antipho veretur, ne leno, non tueatur pacta in fidicina seruanda ad diem constitutum, atque aliqua fraude eludat promissa. Ego, vt nihil tale affirmare ausim: ita iudicium ampliandum puto super vero sensu istius prouerbii.

Ecce re, Aduerbium iurantis per eadem Cereris. Actu secundo, Scena secunda.

CAPVT XXI.

PHor. *Ita ne patris ais conspectum veritum hinc abiisse. G. Admodum.*

Phor. Phantum relictam solam? G. Sic. P. Et iratum senem?

G. Oppido. P. Ad te summa solum Phormio rerum redit.

Tute hoc intristi, tibi omne est exedendum, accingere.

G. Obsecro te. P. si rogabit. G. Interspes. P. Ecce re

Quid si reddes? P. Tu impulisti. Sic opinor. G. Subueni.

Pulcerrima in istum locum tradit Donatus, ac prorsus aurea, qui vtinam haberet vbique eandem synceritatem. Est tamen aliquid, quod nonnullam adhuc illustrationem quærit. Ego arbitror, ista verba Getæ continuam orationem inter se constituere. *Obsecro te,*

in te spes, tu impulisti, subueni. Nam verba quæ interloquitur Phormio, potius cogitantis secum, quam respondentis esse videntur. Quid Phormio cogitet, partim exponitur a Donato, partim tacetur *G. Obsecro. P. Si regabit*, nimirum vnde sit cognata. G. *In te spes* est P. *Eccere.* Dubium vna ne sit dictio, vt Eccere, pro eccere res, siue eccere rem sit positum, an eccere sit iusiurandi aduerbium, hoc est, per ædem Cereris, quale est ædepol, ecastor. Certe in Andria vbi habemus, *Ego Crisonem video, & certe is est*, legendum est, *eccere is est.* Idem error est in Eunuchi actu quinto scena secunda, & in Adelphis Actu primo scena prima. Vt si eccere pro eccę positum sit, ipse Phormio admiretur dexteritatem commenti sui, quur sit cognata, aut si sit iusiurandi aduerbium, iuramento asseueret, optime esse excogitatum responsum. Postea sentiens suo inuento aliquid responderi posse, subiicit. *Quid si reddet?* hoc est, respondebit, cui cum antipophora esset parata, qua eũ nodum dissolueret ac ad plenum se argumentationibus instruxisset. *Sic opinor*, inquit, ac deinde ad conflictum paratus, expoſcit aduersarium, subiiciens. *Cedo senem*, quem virum appellare dedignatur, sed *senem*, hoc est, ætate imbecillem, & annis confectum, & de quo facile victoriam reportari possit.

Damnati Athenis sibi pœnas æstimare solent. Ex Andria Actu tertio Scena quinta.

CAPVT XXII.

PAruum quiddam est, sed studiosis elegantiarum non contemnendum. Verba sunt Pampili ad Dauum incusantis, quod eius hortatu protrusus sit ad consensum nuptiarum:

Pam. An non dixi, hoc esse futurum?
Da. Dixti, Pam. Quid meritus? D. Crucem.
Sed paululum sine ad me redeam, iam aliquid dispiciam.

Non temere hoc fit, quod Dauus ad interrogationem Pamphili de suo merito ipse suam pœnam æstimat, ac dignum se cruce pronuntiat. Plane id ex moribus Athenienſis populi, vbi rei conuicti capitalis facinoris primum condemnantur, nullo expresso supplicio, deinde ipsi interrogantur, quid se meritos putent, illi autem (quo magis miserabiles appareant) in maius suam pœnam æstimare solent: atque ita non raro mollitis iudicibus, caput saluum auferunt. Quod quia non factum est a Socrate nec pœna, sed præmio tali se dignum æstimante, vt publicitus in Pritaneo alleretur: exacerbati iudices ob contumax responsum, virum innocentissimum ad cicutam condemnarunt. Meminit huius rei Plato in Critone, Xenophon in Apologia Socratis, & Diogenes Laertius in vitis Philosophorum. Magno igitur ex decoro est, quod in palliata comœdia tam oportune allusum sit ad forenses consuetudines populi Athenienſis. Verum hactenus ex Terentio. Nunc

Nunc ad Horatium progrediamur, nec ibi ordinem seruaturi. Vt enim prius aut posterius aliquid in mentem venerit, ita in seriem coniicietur.

LIBER TERTIVS.

NANNII APVD DOCTISSIMOS AVlicos gratia.

Ex Horatio Flacco.

CAPVT I.

CVm Gandaui hererem ob causſam fratris, grauem illam quidem non culpa, sed casu, & inimicorum hominum omnia exacerbantium calumniatione. Id autem quale fuerit, tibi mi Henrice, amicorum synceriſſime paucis exponam, quo tanto ſolidius mecum gaudeas, & patruum tuum Epiſcopū Cōſtantienſem (cuius ampliſſimæ fortunæ te non tam iure cognationis, quam merito virtutum ſucceſſorem exſpectant) de ea quoque re certiorem facias. Amauit enim ille nos plurimum, noſtraque omnia curæ habuit. Res ita accidit. Frater cum ſe ſub noctem in lectulo cōpoſuiſſet, truci rumore excitatur, vnum e lictoribus ſuis, multis vulneribus eſſe trucidatum, eandemq; vim ceteris parari. Conuocat ſuos, vt pro prætoris officio noxios comprehenderet, illi numero freti, [quinq; enim erant fratres, & præterea duo alii gregales eiuſdemque factionis participes] armis occurſant, inter quos etiam erant, qui bombardas ſecum extulerant. Frater qui ſubito in tale periculum inciderat, nec niſi duos ſatellites circum ſe haberet, tertio præ ebrietate ita inſaniente, vt ſuos pro aduerſariis oppugnaret, videretque fugam nonminus ſibi pernicioſam quam turpem futuram, iubet vt ſeſe dedant in Cæſaris poteſtatem, & in cuſtodiis ſint, donec de cauſſa cognoſceretur. Illi contra arma expediunt, fit pugna eaque acerrima. Frater totus in hoc erat, vt bombardarios, ignem iam machinæ admouentes, anteuerteret, quorum vnus ſtatim gladio in caput adacto collapſus eſt, & poſt dies aliquot, e vulnere periit. Alii nihilo ſegnius dimicare, & a propugnatoribus omnē vim in fratrem conuertere, quem multis fruſtra petitum ictibus, ob armaturam, quam ſub veſte gerebat, tandem euertunt: ille ſubinde aſſurgere, ſubinde recidere, tandem in pedes conſiſtere, frequenter quidem gladium rotare, ſed tamen ægre ſalutem tueri. Multi interea lapidibus prætorianos (quia ex tenebris impunitatem ſperabant) inceſſere, & cœcis iactibus nunc hunc, nunc illum vulnerare, adeo vt degrandinatio lapidum, cohærentem adhuc quaſi conſertis manibus pugnam diremerit, huius cædis cauſſam dum defendere ſatago, & ob id Gandauum adeo, vbi tum temporis Cęſar verſabatur, nec tamen ob aulicorum abſentiam quicquam proficere poſſem. Interim dum illorum aduentum præſtolor, adeo bibliothecam S. Petri in monte Blādinio, vbi inueni antiq ſſimum

Horatium, voluo ac reuoluo omnia. Annoto diligenter quicquid operæ pretii mihi videbatur. Perfunctis iis laboribus, confero me ad Episcopum Atrebatensem, virum & egregie eruditum, & perquam humanum, nostrique in primis studiosum, vt qui me rudiendis suis germanis, meam quoque operam adhiberi voluerit. Causſam fratris liquide expono, postuloque vt mihi sua auctoritate, in re æquissima, diploma abolitionis procuret, cuius principium ab officio prætorio, finis a necessitate profectus erat. Id fieri non poterat, nisi consulto Senatu Hagiensi, quem vt mihi promtiorem haberem, impetro commendatitias a D. Pratensi præfecto Hollandiæ, incomparabili heroe, literarum, literatorumque vero patrono, quem ideo fidentius accedebam, quod vt illum antea in nulla re mihi difficilem sensissem: ita in miserrima fortuna propitium omnino mihi futurum pollicebar. Neque frustratus sum voto. Scripsit quam diligentissime ad Senatum Hagiensem. Nec tanti viri postulata irrita fuere. Redditur responsum a Senatu Hagiensi satis benignum, vulgo id ausamentum, doctis attestatio vocatur, quo ostendebant, causſam fratris venia, non pœna dignam esse. Tali fundamento salutis iacto, cetera, quæ ad tutelam fraterni capitis agenda erant, commisimus Nicolao Nicolai Grudio, homini inter homines omnium candidissimo, viro & industria efficaci, & fide summa, pietate in omnes præsertim doctos incredibili, & ob visæ synceritatem apud omnes ordines gratioso, & potentissimæ cuiusdam auctoritatis. Hunc si cum priscis comparare velis, Pomponium Atticum iure appellabis. Adest illi peritia literarum eximia, fides, integritas, facilitas, humanitas summa, indefessa pro amicis cura. Solus (mehercle) videtur virtutem sine vllo pretio & gratuito amare, bonus orator, melior Poeta. Fratresque habet in re Poetica nostro æuo doctissimos. Quorum alter est Adrianus Marius, alter Ioannes Secundus, cuius opera nuper ad te missi. Is sibi statim adiunxit Cancellarium aurei velleris Philippum Nigrum, virum antea præter illustrem famam mihi incognitum, sed eum primo congressu tam pium, facilem, & humanum sensi, factisque item & dictis tam benignum & comem, vt gratias ipsas hominem finxisse mihi persuaserim. Phocionem vocauere Græci χρηστὸν, ob bonos suauesque mores cum integritate coniunctos. Has dotes vere in isto viro deprehendas. Istorum opera ita celeriter negotium ex sententia confectum est, vt literæ Episcopi Atrebatensis, qui fratris causſam summa intentione commendabat Senatui secretioris (vt nunc aiunt) consilii propemodum sero venerint, tam celeriter res cõfecta fuit, vt quosdam amicos, quorum opem statueram implorare, nullo modo conuenire potuerim. Visa est causſa æquissima; & Nannii gratia et-

tia etiam aliquid potuit, videbanturque mihi illi proceres mundo testatum esse voluisse in adiuuando Nannio, quantum literas & literatos amarent. Ne vnus quidem doctus suum patrocinium nobis subtraxit. Nam & Scepperus vir insignis eruditionis & grandiloquentiæ, multum nobis in hoc negotio & fauit, & facilem se præbuit. Dices mihi, cur Franciscus a Burgundia, delitiæ tuæ, in hoc catalogo non attexitur? vir politissimæ dictionis, & multæ apud multos gratiæ. Cæsaris legationes illum abduxerant, ea res obstitit quo minus eius eruditissima & præsentissima opera vti potuerim. In ea bibliotheca inueni vitas Horatii plurifariam conscriptas, sed indoctissime, inter quas tamen vna eximia fuit, quæ tametsi nullo titulo auctorem suum præferebat, styli tamen genio satis declarabat, se vnum ex libris Suetonii esse. Hanc cum suis mendis, nam multa inerant vitia, vt inueni, exhibebo, postea subiiciam, quomodo quædam curari posse mihi videantur.

Vita Horatii.

CAPVT II.

HOratius Flaccus Venusinus, patre (vt ipse tradit Libertino, & exactionum coactore, vt vere creditum est salsamentario, cum illi quidã in altercatione exprobrasset: Quotiens ego vidi patrem tuum cubito emungentem? Bello Philippense excitus a M. Bruto imperatore tribunus militum meruit, victisque partibus, venia impetrata scriptum quæstorium comparauit. Ac primo Mecœnati, deinde Augusto insinuatus: non mediocrem locum in amborum amicitia tenuit. Mecœnas quantopere eum dilexit, satis monstratur illo Epigrammate. Vbi inquit.

Ne te visceribus meis Horati
Plus iam diligo † Titum sodalem
† Minio videas strigosiorem.

Sed multo magis † extremis tali ad Augustum elogio.

Horati Flacce, vt mei memor esto.

Augustus ei Epistolarum officium obtulit, hoc ad Mecœnatem scripto significat. *Ante ipse scribendis Epistolis amicorum sufficiebam, nunc occupatissimus & infirmus Horatium nostrum a te cupio abducere. Veniet ergo ab ista Parasitica mensa ad hanc regiam, & nos inscribendis Epistolis iuuabit.* Ac ne recusanti quidem aut succensuit quicquam, aut amicitiam suam ingerere desiit. Exstant Epistolæ, ex quibus argumenti gratia pauca subiecí. *Sume tibi aliquid iuris apud me, tanquam si victor mihi fueris, recte enim & non temere feceris, quoniam id vsus mihi tecum esse voluit, si per valetudinem tuam fieri possit.* Et rursus. *Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimo quoque nostro audire, nam incidit, vt illo coram fieret a me tui mentio. Neque si tu superbus amicitiam nostram spreuisti, ideo nos quoque † ἀντιφάνεμεν.* Præterea

sæpe inter alios iocos, puriſſimum pœnæ, & homuncionem lepidiſſimum appellat, vnaque, & altera liberalitate locupletauit. Scripta quidem eius vſque adeo probauit, manſuraque perpetuo, † vt non modo ſeculare carmen componendum iniunxerit, ſed & Vindelicam victoriam Tiberii Druſique priuignorum. Eumque coegerit, propter hoc tribus carminum libris, ex longo interuallo quartum addere. Poſt ſermones quoque lectos nullam ſui mentionem habitam ita ſit queſtus: *Iraſci me tibi ſcio, quod non in pleriſq; eiuſmodi ſcriptis mecum potiſſimum loquaris, an verèrù, ne apud poſteros tibi infame ſit, quod videaris familiaris nobis eſſe?* Et preſſitque elogium, cuius initium eſt.

Cum tot ſuſtineas, & tanta negotia ſolus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes: in publica commoda peccem,
Si longo ſermone morer tua tempora Cæſar.

Item.

Horatius habitu corporis breuis fuit, atque obeſus, qualis a ſe ipſo & in Satyris deſcribitur. Et ab Auguſto hac Epiſtola, *Prætulit ad me Onyſius libellum tuum, quem ego vt † accuſantem, quantuluſcunque eſt, boni conſulo. Verer autem mihi videris, ne mauires libelli tui ſint, quam ipſe es, ſed ſi tibi ſtatura deeſt: ... vnde eſt, itaque licebit in ſextariolo ſcribas, cum circuitus voluminis tui ſit † ὡς μακὲ & ſicut eſt ventriculi tui*

Ad res Venereas intemperantior traditur, Nam ſpeculato cubiculo ſcorta dicitur habuiſſe diſpoſita, vt quocunque reſpexiſſet, ibi ei imago coitus referretur. Vixit plurimum in ſeceſſu ruris ſui Sabini aut Tiburtini, domuſque eius oſtenditur circa Tiburtini lucum. Venerunt in manus & elegi ſub titulo eius, & Epiſtola proſa oratione, quaſi commendans ſe Mecœnati, ſed vtraque falſa puto. Nam elegi vulgares, Epiſtola etiam obſcura, quo vitio minime tenebatur. Natus eſt ſexto Idus Decembr. Lucio Cotta, & Lucio Torquato Conſulibus. Deceſſit quinto calendas Decembres, C. Mario Cenſorino, & Caio Aſinio Gallo Conſulibus, poſt nonum & quinquageſimum annum, herede Auguſto palam nuncupato, cum vrgente vi valetudinis non ſufficeret ad obſignandas teſtamenti tabulas. Humatus & conditus eſt extremis æſquiliis, iuxta Mecœnatis tumulum. Hactenus Suetonius. Mutilum eſſe Epigramma Mecœnatis de Horatio, (cum verſus ſint Phalecii) nemo non ſentit, & quia nulla veſtigia literarum relicta ſunt: non auſim lacunas temeraria diuinatione implere. Sequitur deinde. Sed multo magis † extremis, tali ad Auguſtum elogio, *Horati Flacce, vt mei memor eſto.* Videtur hæc aliquid deeſſe, vt ſic legas: Sed multo magis extremis verbis, vel multo magis in extremis, tali ad Auguſtum elogio. *Horati Flacce mei memor eſto.* Iſta eſt extrema obteſtatio teſta-

menta

menta condentium vel morientium ad eos quos caros habent. Tale fere quiddam inuenies & in testamento Cuspidii. Et rursus. *Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimo cognoscere*, puto legendum *Septimio*, qui Horatio perquam familiaris fuit, vt ex illo carmine patet. *Septimi Gades aditure mecum.* Deinde. *Neque si tu superbus amicitiam nostram spreuisti: ideo nos quoque ἀντιφανέμεν*, credo veram vocem esse *ἀντικαταφανούμεθα*, hoc est, vicissim superbimus. Postea: scripta quidem eius vsque adeo probauit, mansuraque perpetuo, deest vox credidit, aut aliquid simile. Vocem item Horatius quæ videtur nouam vitam promittere, eradendam puto, nouum enim caput est, non noua vita. Sequitur deinde. *Pertulit ad me Onysyus.* Videat diligentior lector, num pro *Onysio* Dionysium velit subiici. Rursus: *Quem ego vt accusantem, quantuluscunque est, boni consulo.* Nescio an ita scribi oporteat: *Quem ego (vt non accusim breuitatem,) quantuluscunque est, boni consulo.* Postremo, vox illa *ἐπικωμώτατον* commutanda videtur in *ἐγκωδίζωτον*, vt tumor libelli ad aqualiculum Horatii alludat. Iam quod omissum est, præterea sæpe inter alios iocos purissimum pœnæ. Persuadeo mihi, legendum *pœne*, genitali scilicet membro, antiphrastice enim eum libidinosum dicit. Quod autem hæc vita sit Suetonio conscripta, vt omittam indolem tractandi, dictionisque naturam: satis pro testimonio est ipse Porphyrio, cuius hæc verba inuenias in Epistola ad Augustum.

Apparet hunc librum, vt supra diximus, hortatu Cæsaris scriptum, cuius rei etiam Suetonius auctor est, Nam apud eum Epistola inuenitur Augusti increpantis Horatium, quod non ad se quoque plurima scribat.

Quid sint Manubia. O de secunda, libri primi.

CAPVT III.

Iam satis terra niuis, atq; dira
Grandinis misit pater, & rubenti
Dextera sacras iaculatus arces,
Terruit vrbem,

Acronis verba, in omnibus exemplaribus impressis ad istum modum se habent: *Omnes manubia alba & nigra esse dicuntur, Iouis nigra & sanguinea.* Mutilata omnino & corrupta sententia. Nos eam integritati ex isto vetusto codice restituemus. Omnes manubiæ albæ & nigræ Palladis esse dicuntur. Iouis rubræ & sanguineæ. Obiter annorandum, manubias fulmen dici Hetruscorum lingua, idque pro ratione numinum, a quibus mittitur, diuersum colorem accipere. Seruius hos Deos fulminatores enumerat: Iouem, Vulcanũ, Mineruam. Ab aliis etiam Summanus additur,

qui summus est manium. Apud Vergil. Pallas non contenta suo fulmine, Iouis ignem (quo magis sæuiret) eiaculatur. Ipsum carmen tale est.

Ipsa Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem.

Vnde colligimus, Deos nunc suis, nunc alienis fulminibus vti. Seneca libr. secundo naturalium quæstionum, capite 41. Ioui attribuit tres manubias, quarum prima monet & placata est, & ipsum Iouis consilio mittitur. Secundam quidem mittit Iupiter, sed ex consilii sententia. Duodecim enim Deos aduocat, quæ prodest quidem, sed non impune. Terciam manubiam idem mittit Iupiter, sed adhibitis in consilium diis, quos superiores & inuolutos vocant, quæ vastat & includit, & iniquè mutat statum priuatum & publicum quem inuenit. Auctor est Asconius Pædianus in tertio contra Verrem. Spolia quæsita de viuo hoste nobili per deditionem, veteres manubias dixisse. Et erat imperatorum hæc præda, ex qua quod vellent, facerent. Aulus Gell. libr. 13. cap. 23 Manubias esse vult, pecuniam vel ex hoste captam, vel ex præda venditam redactam. Suetonius contra, simpliciter pro qualicunque præda vsurpare videtur, nec ab hoste solum, sed etiam a ciue petita. *Sero*, inquit, *ad manubias conuersus est, cum de confiscationibus nullo iure subnixis mentionem faceret.* Et quanquam apud Gellium quidam existimat manubias dictas, quod manu capiantur, ego tamen arbitror a duabus vocibus eius etymon coalescere, a manu & vi, vel a Græca βία, vt hybridam dictionem faciamus.

Hysteron Proteron, mutandum in Zelotypoteron, Carminum libro primo, Ode octaua ad Lydiam, Erotice.

CAPVT IV.

VErba hæc sunt Acronis, in vulgatis exemplaribus perquam corrupta. Nos pauca e multis annotabimus, quia in animo est, semel totum Acronem edere. *In Lidyam dicit, vulgaris forma mulierem, & sibi aliquando dilectam. Cur ita Sybarim diligat nunc nem, vt eum ab omnibus officiis amore sui desistere fecerit, intermissa exercitatione campestri, & sic apud eum lateat, sicut apud virgines Lycomedis Achillem ferunt, quod per hysteron proteron in riualem dicit.* Verus exemplar, quod zelotypoteron in riualem dicit.

Ode decima. Hymnus Mercurio. Nam addo titulos, quos etiam illic inueni.

CAPVT V.

TE boues olim nisi reddidisses
Per dolum amatas puerum minaci
Voce dum terret, viduus pharetra
Risit Apollo.

Acron.

Acron. *Sensus est, abegisti boues Apollini pascenti pecus Admeti regis, & cum tibi minaretur sagitta, nisi eas reddisses: volenti proferre telum pharetra, prastigiatam ademisti.* Vetus exemplar, *volenti telum proferre e pharetra, prastigiatura ademisti.*

Ode duodecima, Prosphonetice. Hymnus de laudibus Deorum & hominum. Tetracolos.

CAPVT VI.

PRalijs audax neque te silebo
Liber, & sauis inimica virgo
Belluis, nec te metuende certa
Phœbe sagitta.

Acron. *Apollinem dicit sagitta metuendum propter Amphionem, qui cum filijs peremtus est. Nam Apollini & Diana certa & ineuitabiles ad feriendum sunt sagitta.* Vetus. *Propter Niobem, qua cum filijs interemta est, nam Apollini & Diana certa & ineuitabiles ad feriendum sagitta.*

Ode decimatertia ad Lydiam, Erotice.

CAPVT VII.

NOn si me audias
Speres perpetuum dulcia barbare
Ladentem oscula, qua Venus
Quinta parte sui nectaris imbuit.

Acron. *Quinta parte sui nectaris imbuit, id est, luxuria sui amoris repleuit.* Quis hoc credat esse Acronis: Audi nunc Blandinium codicem. *Quinta parte sui nectaris imbuit eleganter, quia in quinque partes, amoris fructus esse partitus dicitur. Visu, alloquio, tactu, osculo, concubitu.* Vnde & Terentianum illud: *Tamen extrema linea amare, haud nihil est.*

Ode decimanona, Erotice.

CAPVT VIII.

HEic mihi viuum cespitem, heic.
Verbenas pueri ponite, thuraq;,
Bimi cum patera meri.

Acron. *Dicit autē, se amore Veneris & delicijs occupatum, scribere bella non posse*, plura non habent vulgata exemplaria. Blandinius codex pulcerrimam coronidē addit. *Herbas sacras, id est, verbenas vt est, Verbenas adole pingues & mascula thura. &, Ex ara sume verbenas tibi. Bene autem verbenas, cespitem & thus, Veneri promittit, qua non placatur sanguine.* Vergilius.

Haud equidem tali me dignor honore. Item,

Centumq; Sabao thure calent ara, sertisq; recentibus halant.

Ode vigesima.

CAPVT IX.

DAtus in theatro
Quum tibi plausus

Chare Mecœnas eques, vt paterni
Fluminis ripa simul & iocosa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.

Acron: Ordo est. *Chare Mecœnas eques potabis vile Sabinum mo-dicis cantharis, quod ego ipse leni conditum Græca testa, cum datus est tibi plausus in theatro, vt ripa fluminis paterni, simul & iocosa ima-go Vaticani montes redderet tibi laudes.* Post ista verba hæc quo-que adduntur in scripto exemplari. *Tantus enim fuit plausus, vt ri-pa fluminis, mons q; Vaticanus per Echo resonarent.*

Ode vigesimaseptima.

CAPVT X.

NOn erubescendis adurit ignibus,
Ingenuoq; semper
Amore peccas, Quicquid habes age
Depone tutis auribus.

Acron. *Ingenuoq; semper a.p. impudendo non erubescendo, laudan-doq; electione vel iudicio.* Nulla hoc integritas sensus, optime igitur Blandinius codex. *Ingenuo, id est, nobili, laudandoq; electionem cogit illum fateri quam diligit.*

Ode tricesimaquinta. Prosentice.

CAPVT XI.

O Diua gratum, qua regis Antium.

Acron. *Apud Antium autem est Fortuna templum famosissimum, multorũ etiam principum donis ornatum. Vnde etiam ciuitas Fortuna ipsius tutela dicta est.* Blandinius codex plenius & purioribus verbis sententiam absoluit: *Apud Antium Fortuna tem-plũ est, multis donis ornatũ, vnde ciuitas ipsius tutela addicta subsistit.*

Libro tertio, Ode tertia.

CAPVT XII.

DVm longus inter sauiat Ilion
Romamq; pontus, qualibet exsules
In parte regnant beati.

Acron. *Tolerabilius se ferre confirmat, vt longo spatio maris inter-iecto Roma regnent potius Romanorum nepotes, quam vt illo fruantur imperio.* Nihil hoc integri. Sic vetus. *Roma regnent potius Roma-rum nepotes, quam vt Ilio seruetur impertium.* Ego autem hoc addo, legendum esse. *Roma regnent potius Romani eorum nepotes.* In reli-quis cum vetusto codice consentio.

Ibidem.

Qua parte debacchentur ignes,
Ceraumenen dixit inhabitabilem, Recte Blandinium volu-men *Cecaumenen dixit inhabitabilem.*

Ode quarta.

CAPVT XIII. Nec

Nec perdit
Impositum celer ignis Ætnam.

Acron. *Ætnam montem Siciliæ Encelado superpositum, quem ad pœna perpetuitatem semper ardere commemorat.* Accommodatius ad Horatianos versus codex vetustus, *Ætna mons est Siciliæ Encelado superpositus, quem ad pœna perpetuitatem non perardere commemorat.*

Ode sexta.

CAPVT XIIII.

Delicta maiorum immeritus lues.

Infinita prætermitto, vt tamē specimen exhibeam, quam vulgo corruptis exemplaribus vtamur, libet in hac ode omnia excutere. Acron. *Non cultu Deorum Romam creuisse refert, & sumsisse principium a Deorum cultu, eandem suadet felicitatem debere vsq; ad exitum custodire.* Lego, sed citra suffragia codicum, eodem suadet nimirum cultu Deorum, felicitatem debere vsque ad exitum custodiri. Hinc omne principium, hoc ex tradita persuasione sumtum est, quam aiunt pœnas in posteros expertes sæpe differri, quas maiores effugerunt, arbitror deesse vocem culpæ, vt legas, qua aiunt pœnas in posteros culpæ expertes sæpe differri, sed & hoc quoq; citra attestationem veterū codicum. Sequitur, Quia ante crassum, post Decium Saxam. Quid rectius ex historiis scrutandum, quę mihi hoc tempore ad manus non aderant. Occupatis enim Ciuili bello Romanis, data est occasio hostibus commouēdi bella. *Vetus*, moliendi bella. Quidam volunt, Augustum tangi his versibus, qui alienam coniugem tulerit, & genus bonum sanguinis patris, alieni coitus admixtione polluerit. *Vetus*, Genus, id est, bonū paris sanguinis, alieni coitus admixtione pollutum. Vah, quanto, hoc est, purius & sanius? Sed pergamus ad cetera. Significat autem per hoc institui meliores saltus. Vetus, significat per hoc institui molliores saltatus. Rursus, *Impermessa*, interlassata gaudia, voluptates. Vetus, *Impermissa*, inconcessa, &c. *Non his orta parentibus*, tanquam non legitimis nuptiis fuerint, stulte id & praue. Vetus integerrime, Tanquam legitimis conceptæ nuptiis fuerint. Rursus. *Tulit nos peiores.* Nequitiam parentum dixit augeri in posteros. Vetus, per posteros. Neutrum improbo. *Mox daturos* nos scilicet, nos allaturos *peiores* filios. Vetus habet vitiosiores.

Ode vigesimanona, Ad Mecœnatem, Prosphonetice.

CAPVT XV.

Iam clarus occultum Andromedæ pater.

Acron. *Andromedæ pater, Cephius Æthiopum rex Zethium qui inter sydera collocatus dicitur proximus Orioni.* Vetus, *Andromedæ pater, Cepheus Æthiopum rex, qui inter sydera collocatus dicitur proximus Orioni.*

Libro quarto. Ode quinta.

CAPVT XVI.

Hinc ad vina latus, & alteris
Te mensis adhibet Deum.

Acron. *Hinc ad vina redit lætus, a labore ad conuiuia, & alteris te mensis adhibet Deum.* Heic pulcerrima sententia deest in impressis codicibus. Antiquorum consuetudo fuit, vt sublata prima mensa, poneretur secunda, atque in ea positis pomis, infusoq; vino libaretur diis.

Ode decimatertia.

CAPVT XVII.

Fœlix post Cynaram, notasque & artium
Gratarum facies.

Acrõ. *Probata & artifex, nihil inuenies præterea glossematis, in hunc locum.* Vetustus codex hoc quoque adiungit. *Artium gratarum facies dicitur illa, quæ motu oculorum, supercilioriũ, cruciu placet.* Deinde hi versus, qui vulgo sic leguntur, *Possent vt iuuenes visere, Multo non sine risu delapsam in cineres*, Antiquus codex habet, *dilapsam in cineres*, quod & elegantius & rectius puto. Illud enim dilabitur, quod per partes disparet.

Ode decimaquarta.

CAPVT XVIII.

Vindelici didicere nuper
Quid Marte posses, milite nam tuo
Drusus Gelonos implacidum genus
Brennosq; veloces, & arces
Alpibus impositas tremendis.

Longe aliter scriptus liber. Nam pro *Gelonos* habet *Genaunos*. Additum in margine, esse eos Galliæ populos, & pro *Brennos, Brennos*. Videat ergo diligens lector, num pro *Genaunos* legendum sit *Genabos*. Nam Geloni inter Alpinas gentes, Gallos & Germanos nullum locum habere possunt. Non enim res in Scythia aut Thracia gesta est. Ibidem,

Sic tauriformis voluitur Ausidus.
Qui regna Dauni perfluit Appuli. Vetus.
Qui regna Dauni præfluit Appuli. In quem locum vulgata Acronis nomine sic habent. *Omnium famosorum fluminum vultus cum cornibus fingũtur, ideò tauriformis propter impetus & mugitus aquarum.* Longe aliter vetus. *Tauriformis, tauri formam habens. ideo autem flumina cum cornibus pinguntur, quoniam mugitum habent veluti boues, ideoq; eorum cornua harundinibus coronata perhibentur, quoniam eorum ripa harundinetis præfiguntur.*

Ibid m.

Nam tibi quõ die *Portui*

Portus Alexandria supplex
Et vacuam patefecit aulam,
Fortuna lustro prospera tertio
Belli secundos reddidit exitus.

Hæc verba in omnibus exemplaribus desunt. Quia post quindecim annos, quam Augustus Alexandriam, iste vicit Vindelicos. Iam in Epode secunda, nihil habet scriptus codex cum impressis commune. Adderem heic quoq; nisi & longum esset, & integram Acronis editionem pararemus.

Epode tertia.

CAPVT XIX.

Edat cicutis allium nocentius. Acron. *Edat autem dicendum potius quam edit, quoniam sic declinatur, Edo, es, est. deinde modo optatiuo, vtiam edam, edas, edat.* Vetus. *Edit potius dicendum, quam edat. Antiqui enim dicebant, vtinam edim, edis, edit, edimus, editis, edint.* Hactenus ille. Videtur autem edim dictum esse, eadem forma, qua velim, velis, velit, & faxim, is, it, & in multis olim verbis hanc fuisse speciem declinandi deprehendere licet.

Epode decimaseptima.

CAPVT XX.

Defixa cœlo deuocare sydera. Antiqui refixa. *Perambulabis astro sydus aureum,* Antiq. astra sydus aureum. *Neque in sepulcris pauperum impudens anus.* Antiq. *prudens anus.* & adiunctum in margine, id est, *docta*, scilicet, vt negetur perita esse feralium magicarum. Sagæ autem eiusmodi, quæ cadauerum partibus instruunt suam officinam, a sepulcris dicuntur Græce τυμβίδες.

Telephus & Peleus quales fuerint. Ex arte Poetica Horatij.

CAPVT XXI.

Si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi, tunc tua me infortunia ladent,
Telephe vel Peleu, male si mandata loqueris,
Aut dormitabo, aut ridebo.

Telephus (inquit ille, quie heic personam Acronis gerit) *& Peleus, hi ambo diuites fuerunt, & omnibus suis bonis consumtis, ad tantam inopiam deuenerunt, vt exsules factis mendicando sibi victum conquirerent.* Audi nunc quid vera luscinia canat, *Peleus pater Achillis, ipse filius Æaci duos habuit fratres, Telamonem ex eodem patre & matre, Phocum, ex patre tantum, sed natum Dea marina Salmace nomine, quē ipse interfecit, inde furiis exagitatus & exsilio damnatus est. Tandē receptus hospitio, a Ceice filio solis a cede expiatur.* Hactenus ille. Hos reges Euripides in scena pannosos mēdicosq; exhibuit. Vnde ab Aristophane in Ranis per ludibrium vocatur πτωχοὺς καὶ ῥακιοσυρραπτάδης. Mandata heic intelligit

partes alicui personæ a Poeta commissas, vt eos affectus gestusque exhibeat, quos ille voluit:

Intererit multum, Dauus ne loquatur, herusne.
Intererit multum, diuus ne loquatur, an heros.
Intererit multum, diues ne loquatur, an Hirus.

Cum tot diuersitates lectionũ in antiquis codicibus inuenirem, nõ putaui me omnino nugas agere, si illas oculis subiecissem, quarum prima distinctione antitheseos valde est commendabilis. Secunda discrimen adfert, sed in rebus nõ longa dissimilitudine se inuicem abiunctis. Ira enim quidam diuisiones inire solent, vt homines discriminarent in mortales & heroas. Immortales, in diuos, quos alij dæmones vocant, & in Deos. Tertia rursus eandem commendationem antitheseos habet. Sequitur.

Sit Medea ferox inuicta aq; flebilis Ino.

Acron. *Ino flebilis propter amissionẽ filiorum, Athamas enim maritus vnũ persecutus, occidit. Alterum dum sequitur, cecidit in mare, quorũ exitum fiet.* Copiosius illa in vetusto codice. *Ino vxor Athamantis, & ex eo mater duorũ filiorum, Learchi & Melicerte. Athamas de venatione rediens, in furorem versus, cum vidisset vxorẽ cum duobus liberis, putans se leænam cum duobus catulis videre, irruit in eam, & vnum de pueris rapiens discerpsit. Illa autem cum altero fugiens, se in mare precipitauit.* Cetera conueniunt, quod ad hunc locum attinet, cum vulgatis.

Quid actor & auctor differant, & de officio chori.

CAPVT XXII.

Actoris partes chorus officiumq; virile
Defendat, neu quid medios intercinat actus, &c.

Habet vetus codex, *auctoris partes*, quod rectum nõ puto. Nam tametsi in veteri comœdia sæpius chorus indicet, maxime in parabasibus, quid sibi Poeta impetratum velit a populo, tamen puto Horatium intelligere, chorum debere idem argumentum tractare cum ceteris histrionibus, & aliquam personam sustinere. Quod ab Æschylo, Euripide & Sophocle bene obseruatum est. Nec discessit ab hac lege Seneca tragicus in Troade. In Agamemnone vero, & Octauia, & Hercule Ætheo, ad dimidium neglexit. Partim enim chorus per se cantat, non admixtis vllis colloquiis aliarum personarum, partim dialogum confabulatione absoluit. In ceteris vero omnibus omnino repudiauit.

De noua & minime vulgari Beati significatione.

CAPVT XXIII.

Si vero est, vnctum qui recte ponere possit,
Et respondere lautis pro paupere, & erepere atris
Latibus implicitum, mirabor si sciat inter
Nescere mendacem, verumq; beatum amicum.

Quid hoc loco sit *beatus*, nulli interpretes admonent, & quam rem

rem facilem & obuiam, conniuentibus oculis transmittunt, cum huic abstrusa quædam, sed tamen elegantissima significatio istius vocabuli, totum hunc locum obscuritatibus inuoluat. Non enim hic beatus est, cui fortuna fauet, aut qui dives est, vt aliquando capitur, sed cum quo bene agitur, quod ob stuporem, suas aduersitates & mala non intelligat. Ita quoque a Terentio dictum est in Adelphis?

Derides? fortunatus qui isto animo sies.

Et rursus in epistola Auli Cecinnæ ad Ciceronem: *Nemo nostrorum est, opinor, quin vota victoria sua fecerit. Nemo, qui etiam cum de altare immolaret, tamen eo quidem ipso tempore, vt quam primum Cæsar superaretur, optarit, hoc si non cogitat, omnibus in rebus felix est, si sit & persuasus est, quid irascitur si, qui aliquid scripsit contra voluntatem suam?* Est autem charientissimus, qui sub specie quasi gratulationis, alterius stuporem carpit, Sed redeamus ad superiora.

Quid sit Morata fabula.

CAPVT XXIIII.

Ita enim interpolata memoria iubet.
Respicere exemplar vitæ morumq; iubebo
Doctum imitatorem. & † vitas hinc ducere voces *Veras.*
Interdum speciosa † locis, morataq; recte *Iocis.*
Fabula nullius Veneris sine pondere & arte
Valdius oblectat populum, meliusq; moratur,
Quam versus inopes rerum nugæq; canoræ.

Ridicula sunt & stulta, quę sub nomine Acronis hic adscribuntur. Neq; quicq̃ melius, imo plane eadem in veteri exemplari. Dicam igitur paucis, quid sit morata fabula. Mores hic nihil aliud significant quã ingenia, indoles, & studia personarum, quæ a Græcis ἤθη dicuntur, si quis igitur argumentum adferat non elaborata nec eleganti dictione, sed plebeia & vulgari, modo illic militis iactantia, senis φιλαυτολογία, meretricis insidiosa blandiloquentia, aulicorum fumi, rusticorum asperitates, aliarumq; personarum dicta factaque pro eorum natura recte repræsentẽtur, magis illam fabulam placituram, quam carmina elaborata, nullis rebus, aut imitatione morum instructa.

Ad præpositio, & At coniunctio, olim ijsdem literis scribebantur.

Ex sermonum libro, Satyra prima.

CAPVT XXV.

Quid iuuat immensum te argenti pondus & auri
Furtim defossa timidum deponere terra?
† Quid si comminuas vilem redigatur ad assem. *Quod.*
† At nisi fit, quid habet pulcri constructus aceruus? *Ad.*

Vetus codex nihil nos in Sermonibus adiuuat: Nam præter ipsa carmina Horatii nihil habet. Olim autem, ad præpositio,

& at coniunctio iisdem literis scribebantur, vt quod relatiuum & quot numerale. Postea Grammatici, vt discrimen facerent, alterum per d, alterum per t, cœperunt exarare. Ego autem hos versus in hoc dialogismo sic intelligo. Postquam damnasset Horatius, qui pecuniam suam terræ infodiunt, per antipophorā subiectum est ab aduersario, infodiendos esse thesauros: nam si comminuas, tandem summam ad nihilum recidere. Replicat Horatius, At si vt nō diminuas, ab omni vsu arces pecuniam, quid tandem boni habebit cumulus ille congestitius pecuniarum?

De Dimenso seruorum.

CAPVT XXVI.

Millia frumenti tua triuerit area centum,
Non tuus hoc capiet venter plus, quam meus, vt si
Reticulum panis venales inter † onusto
Forte vehes humero, nihilo plus accipias, quam
Qui nil portarit.

Honusto.

Libuit hic rem exiguam paucis verbis annotare, sed tamen talem, quæ ignorari non debeat. Qui viaticum inter venalitios seruos gestant, ideo non plus in alimentum accipiunt, quam ceteri, quia serui ex dimenso viuebant, & σίτομετρον illud singulis æquales portiones tribuebat. Videmus igitur, quam concinne a Poeta ista comparatio adducta sit.

Quales Tyndarides.

CAPVT XXVII.

At hunc liberta securi
Diuisit medium fortissima Tyndaridarum.

Tyndaridas appellauit matricidas, quod Tyndari filiæ, Helena Deiphobum, Clytemnestra Agamemnonem occiderint. Atqui illud nos male habet, quod genitiuus Tyndaridarum descendit a patronymico masculino Tyndarides. Nam Tyndaris habet in eo casu Tyndaridū, nisi fortasse a Tyndarida Tyndaridæ, genitiuum pluralem Tyndaridarum deducere velimus, vt accusatiuus in nominatiuum mutetur, quemadmodum æther, ætheris, ętheri, ętheram, inde facimus æthera, ætheræ. Aut quia masculū opus perfecere in occidendis maritis. Quasi de viris mentionem faceret, Tyndaridarum genitiuo vti maluit, quam Tyndaridum. Hoc obiter admonendum est, eum, qui a liberta ita mactatus est, in quibusdam libris Humidium, in quibusdam Vuidium appellari per ἀντίφρασιν, cum nihil eo fuerit siccius.

Solum auarum sua vitia amare.

CAPVT. XXVIII.

Illuc vnde abij, redeo, nemo vt sit auarus
Se probet, at potius laudet diuersa sequentes.

Locus iste mire confragosus, sed aliquid subsidii est a Porphyrione, cuius hæc sunt verba: *Ad sermonis sui sensum quem inuenerat re-*

tat recurrit, cum cœperit ante dicere, nullum hominem statu rerum suarum gaudere, & laudare diuersa, a quibus dissentire tamen auarum ait, qui proposito suo gaudet solus. Hac autem admiratio pronuntiantis non ad illud pertinet, quod auarus se probet, sed quod nemo amplius. Secunda ista sententia cum priore collidit, ac nescio an sit Acronis, superior certe rem ex fide tractat. Repetit enim Horatius, quæ in principio carminis proposuerat.

Qui fit Mecanas? vt nemo quam sibi sortem
Seuratio dederit, seu sors obiecerit, illa
Contentus viuat? laudet diuersa sequentes? Sed quomodo hanc regressionem ex verbis istis conficiamus, non video. *Nemo vt sit auarus*) Inueniuntur exemplaria, quæ habent, *Nemon vt auarus:* quod iste siue Porphyrio, siue alius quispiam est, videtur agnouisse, cum dicat, hæc autem admiratio pronuntiantis, &c. Ergo subaudiendum est, mirum neminē se laudare, vt auarus se laudat, de quo supra dixit: *Populus me sibilat, at mihi plaudo.* Quod si mihi vlla exemplaria suffragarentur, libenter ad istū modum legerem:

Illuc vnde abij redeo, cur nemo vt auarus
Se probet, ac potius laudet diuersa sequentes.

Id si reciperemus, sermo careret omni molestia, quæ certe iam non mediocris obstrepit. Volumus tamen rem in suspenso esse, nec fidem adhiberi nostris coniecturis, nisi auctoritate veterum codicum, præsertim hoc in loco fulciantur.

Hi tituli Magni & Maximi quo fonte profluxerint.

Satyra secunda.

CAPVT XXIX.

Macte
Virtute esto, inquit sententia dia Catonis.

Multæ sunt orationes, quæ habent vim naturamque aduerbiorum ac propemodum interiectionum. Præter enim affectū quendam nihil significant, hoc tantummodo a specie interiectionum diuersæ, quod voces sint artificiales, non naturales & inconditæ. E multis autē, quę nunc occurrunt, paucas subiiciam, vt, fodes, quod est blandientis, apagesis, auersantis, quid malūm? detestantis. amabo, & amabo te, & amabimus te, blandientis. Io Bacche, afflati. Io triumphe, exsultantis. Ita in hoc loco Macte est gratulantis & approbantis alienam virtutem. Sic quoque Vergilius de Ascanio supra ætatis conditionem fortia patrante.

Macte noua virtute puer, sic itur ad astra.

Itidem & Liuius Decadis primæ, libro quarto: *Tum Dictator Macte virtute, inquit, Seruili esto, liberata Republica.* Atque ex hoc macte & hac solennitate gratulandi, puto illas appellationes esse profectas, vt Romani quosdam Magnos, quosdam Maximos nuncuparent.

Peruidere insolenti significatione dictum.

CAPVT XXX.

EGomet mi ignosco Meuius inquit,
Stultus & improbus hic amor est, dignusq; notari.
Quum tua peruideas oculis mala lippus unctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum?

Notatur his versibus philautia, quæ ad sua vitia cæcutit, aliena perspicacissime intuetur. De sententia mihi cum omnibus interpretibus fere conuenit, in verbis a pleriſque dissideo. Non enim peruidere hic idem est quod perspicere, sed parum videre, & cæcutire. Quale est apud Græcos παραβλέπειν, quum acies oculorum sine animaduertentia rei visæ præterlabitur. Per, certe in quibusdam compositis ἀλάπαξιν significat, vt perdo, pereo, perfidus. Adiunctæ autem sunt multæ αἰτιολογίας, cur parum videat. Primum, quia lippus. Deinde, quia oculos collyrio inunctos habeat. Reliqua deinde per antithesin opponuntur.

De malignis virtutum interpretationibus. Sequitur paulo post.

CAPVT XXXI.

SYncerum cupimus vas incrustare, probus quis
Nobiscum viuit, multum demissus homo, illi
Tardo cognomen pingue damus.

In hunc locum ista sunt Acronis verba: *Illum qui pinguis est, tardum appellamus, naturam vertentes in vitium, pro pingui, tardo. Pinguedo enim prægrauat & tardos facit.* Nec Porphyrio ab ista interpretatione discedit, *illi*, inquiens, *pingui, tardo cognomē damus.* Ego hos versus ita legendos arbitror:

Syncerum cupimus vas incrustare, probus quis
Nobiscum viuit, multum demissus homo ille est.

Certe in quibusdam exemplaribus inuenitur, *multum demissus homo illi &.* Magna autem vicinitas est, inter, &, coniunctionem, atque, est, verbum. Vt sit sensus. Probus & modestus qui nobiscum viuit, statim nobis est & habetur pro demisso, & minime erecto atque alacri. Deinde eum, qui tardus est, & non præteruidæ naturæ, sed lenti & cunctabundi ingenii, pinguem appellamus, hoc est, hebetem & ignauum. Plus enim conuitii est in pingui, quam in tardo, & quia in peius omnia amicorum indoles interpretantur, debet etiam heic (quod in ceteris factum est) id quod leuius est, in grauius commutari. Ne quis me audacem vocet, quod a tantis viris dissentiam, sciat me magnopere dubitare, num ista verba ante citata reuera sint Acronis & Porphyrionis. Si quis omnibus titulis credere velit, ille sæpius pro Iunone (quasi alter Ixion) inane simulacrum nubis in complexibus habebit.

LIBER

LIBER QVARTVS.

Merces quid significet.

CAPVT I.

Odisti & fugis, vt Rissonem debitor aris,
Qui nisi cum tristes misero venere calendæ,
Mercede aut nummos vnde vnde extricat amaras
Porrecto iugulo historias captiuus vt audit.

Satis hæc bona fide tractantur ab Acrone, vt vbiq;, nisi vbi supposititius aliquis nebulo falso titulo se ingerit. Significat hūc Rissonem fœneratorem fuisse, & eundē historiæ malum scriptorem, qui solitus sit a debitorib. suis audientiam exigere. Ordo est, Qui nisi vnde vnde extricat, qui debitor, nisi parauerit vsuras aut tortem, audiet historias Rusonis fœneratoriis. Iam quod subsequitur adulterinum esse puto, audiet historias, id est, lites & conuitia. Nos vt tudiorum ingenia non nihil adiuuemus, operosiuscule hūc locum interpretabimur. Tu ob leue vitium ita amicum odisti & auersaris, vt debitor fœnebris pecuniæ fugit Rusonem. Mire in hoc vocabulo variant codices. Alii enim habent *Ruffonem*, alii *Ruzonem*, alii *Russonem*, alii *Rissonem*. Qui debitor si non (ita enim vox, nisi, interpretanda est, vt Græcis, εἰ μή) extricat, hoc est, expedit alicunde vel mercedem, hoc est, vsuram vel nummos, hoc est, sortem, audit (vt captiuus porrecto iugulo, extento ad securis ictum excipiendum) historias Ruffonis. Debitor enim non soluendo, demulcet fibi fœneratorem, dum illius recitationi attentionem simulat, alioqui non facturus, nisi necessitas eum compelleret. Calendis enim apud Latinos, sicut apud Græcos neomeniis vsura dependenda est, nam erant olim omnes vsuræ menstruæ. Hinc est, quod quidam apud Aristophanem in nebulis, Lunam in area concludere exoptat, ne vnquam cum neomeniis exoriatur dies solutioni præstituta. Veteres autem omnes pensitationes, mercedes appellabant. Suetonius de Iulio Cæsare: *Publicanos remissionem petentes tertia mercedum parte releuauit.* Idemque Horatius supra dixit: *Quinas hic capiti mercedes exegit.*

Aquam præbere in conuiuiis quid sit, Satyra quarta.

CAPVT II.

Quibus vnus auet quauis aspergere cunctos,
Præter eum qui præbet aquam, post hunc quoq; potus,
Condita cum verax aperit præcordia Liber.

Non dubiū est, quin per eum qui præbet aquam, conuiuatorem ipsum intelligere debeamus. Acron hoc tacet. Porphyrio rē diuinandam proponit. *Sic enim*, inquit, *præter eum qui præbet aquam, id est, pascit.* Sed videamus, an commoda sit hæc Synecdoche, vt aquam præbere dicatur pro pascere, nec plura addit. Apud Iudæos satis constat hospitis munus fuisse, vt aquam præberet lauandis

pedibus eorum, quos tecto & mensa dignatus fuisset. Eo enim modo Abraham & Loth, aduenas illos angelos suscipiunt. Et Christus in enumerandis officiis hospitalibus obiicit Simoni, quod aquam suis pedibus non dedisset, non obiecturus (opinor) nisi recepti moris fuisset. Verum vt illa consuetudo apud Iudæos inualuerit, non statim sequitur, idem obseruatum fuisse ab ethnicis hominibus. Nam tametsi verum est, in quibusdam rebus eorum mores consensisse, in plurimis tamen in infinitum dissentiunt. Certe olim insignem fuisse apud gentiles pietatem in hospitibus excipiendis vel inde patet, quod honestum sit habitum, si filiæ regum hospites in balneis lauarent, vt non vno in loco apud Homerum inuenias. Ego quicquid eius rei est, in medio relinquo. Certum est, hospitem conuiuis præbuisse aquam, siue ad diluendum vinum, siue ad lotionem vel manuum vel pedum, pro certo a me constitui non potest, veruntamen ab ista notatione officii hospes isto in loco describitur, nec abludit quod postea subiicit libro Sermonum secundo, Satyra 2.

Nec sic vt simplex Neuius vnctam
Conuiuis præbebit aquam, vitium hoc quoq; magnum.

Seuerus Sulpitius in vita D Martini, scribit, eum aquam manibus hospiti præbuisse, siue ex communi consuetudine, siue peculiari quadam humanitate, ad liquidum sane diiudicari non potest.

Nymphas olim dictas esse Lymphas. Libro Sermonum primo, Satyra quinta.

CAPVT III.

Postera tempestas melior, via peior adusque
Bari mœnia piscosi, dehinc Gnatia Lymphis
Iratis exstructa dedit risusq; iocosque.

Mirum videri posset, cur Horatius tam audaci Meronymia sine necessitate vti voluit, vt Lymphas dixerit pro nymphis. Nam vt pronum est, in transnominationibus Martem pro bello, Vulcanum pro igne, Cererem pro frumento, Bacchum pro vino appellare: ita vicissim non solum arduum, sed improbi conatus est Cererem frumenti, Bacchum vini, Martem belli nomine salutare. Ceterum nulla isthic Metonymia, simplex locutio est sine omni figura. Quas enim nunc Nymphas dicimus, Græci Naiadas, vetustas olim appellauit Lymphas. Vnde etiamnum lymphati, lympharum nomine agitati. Vt apud Apuleium laruatus, laruarum furiis incitatus. Fidem facit nostris dictis M. Varro de re rustica, lib. 1. cap. 1. vbi omnes Deos, studium quibus arua tueri, religiosa nomenclatura inuocat. Iouem & Tellurem, Solem & Lunam, Cererem & Liberum, Robigum & Floram, Mineruam & Venerem, Lympham & bonum Ventum (quanquam ibi Euentum legendum opinor) Subiungit enim, quoniam sine aqua omnis arida ac misera agricultura. Sine successu & bono euentu fructus, nō cultura. Boni euentus

tus simulacrum Romæ fuisse, quod dextra pateram, sinistra spicam ac papauer teneret, Auctor est Plinius, lib. 33. cap. 8

Quid sit Obire sua prædia.

CAPVT IIII.

NOn ego me claro natum patre, non ego circum
Me Satureiano vectari rura caballo,
Sed quod eram narro.

Acron hunc locum ita interpretatur. Ordo est. *Non ego narro, me circum rura vectari caballo Satureiano. Satureiani fundi sunt in Apuleia fertiles, & equorum nobilium genitores.* Nec Porphyrio plura aut meliora. *Satureiani* (inquit fundi nomine) *in Apuleia illis temporibus fuisse dicuntur satis ampli & nobiles, per quod Appulum equum significat.* Vt de Acrone dubito, num hæc eius verba sint: ita extra controuersiam puto, ista non Porphyrionis, sed impostoris esse. Mens autem poetæ, quæ a neuto satis explicatur, hæc est. Respondeo me non esse diuitem, nec mihi opus esse equo, vt mea iugera obeam & circumuisam. Nam quibus tam amplæ possessiones sunt, vt pedibus eas circumerrare nequeant, equo ad id vti solent. Ea forma quoque dictum est a satyrographo, Quantum non miluus oberret. Postremo existimo, hæc esse vel antiptosin, vt sit Satureiano pro Satureiana. Puto enim ad rura id epitheti referendum esse, aut certe olim scriptum fuisse Satureiana breui syllaba per pentimimerim producta, quod sciolus non ferens, casum mutauit. Indicat enim Poeta, se nec bona, nec magna latifundia habere, qualia sunt Satureiana, vt ea inuisendo ob amplitudinem equo circumuectari oporteat.

Mox ibidem. Quid sit Curtus.

CAPVT V.

NVnc mihi curto
Ire licet mulo, vel si lubet vsq; Tarentum.
Mantica cui lumbos onere vlceret atq; eques armos.

Quid sit curtus mulus, ab interpretibus non indicatur, Nec certe est, quod vulgo existimant, Horatium curtum eum intelligere mulum, cui aliqua pars membrorum mutilata sit, sed eo modo hic dicit curtum mulum, quo paulo post vocat curtos Iudæos. *Vin' tu, inquit, curtis Iudæis oppedere?* hos autem dixit *Apellas* antea. *Credat*, inquit, *Iudæus Apella*, quod præputii pelle careant. Ita quoque mulum detrita alicubi pelle, nec integro corio curtum nominauit, & propemodum seipsum exposuit, cum postea addat, *Mantica cui lumbos onere vlceret & eques armos*, indicans nimio onere pellem atteri. Si quis tamen aures abscissas, aut oculum exemtum credat in curto mulo intelligendum, non magnopere repugno. Vt enim libertatem in Republica, ita iu› æquum & ἰσηγορίαν maxime in literis amplecti debemus.

Satyra decima, Quod dictus habeat senarius.

CAPVT VI.

Pollio regum
Facta canit pede ter percusso, forte epos acer
Vt nemo Varius ducit molle atq; facetum
Vergilio annumerant, gaudentes rure Camœna.

Multa heic præclara habet Acron, sed admixtis zizaniis. Quis enim hoc Acronis existimet. *Epes*, inquit, *pro Epodos. Epos autem dictum, quod unum versum maiorem habet, alterum minorem, vt nemo Varius ducit molle atque facetum. Varius delicatum versum componit, id est, nemo vt Varius dulciter canit molle atque facetum, Annumerant Vergilio rure Camœna.* Non puto mihi laborandum, vt probem Epicum & Heroicum carmen idem esse, & diuersissimum a natura Epodon, quod nugator iste qui squis est, tam constanter affirmat, cum inter Epicos Poetas Homero primo partes attribuantur, Deinde quod Vergilio adiunctum fuit, nimirum molle & facetum carmen, ad Varium traducit, confusis limitibus regionum. Ceterum in scriptis exemplaribus longe aliter is versus deprehenditur, sic enim habent:

Molle atque facetum
Vergilio annuerunt Capuo de rure Camœna.

Vt ad Nolam studiorum Vergilii domicilium alludere videatur. Deinde dictum est per Systolen, *Annuerunt* pro *annuerint*, vt & illud Vergilii in Bucolicis:

Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

Satyra secunda, Quid sit Metatus ager.

CAPVT VII.

Integris opibus novi non latius vsum
Quam nunc aceisis videas metato in agello
Cum pecore & gnatis fortem mercede colonum.

Silentio transmittunt interpretes, quid sit metato in agello. In quo nostris temporibus summa difficultas, quia antiquitatis notitia magna ex parte obliterata est. Sensus autem est, Offellum cum agri eius belli ciuilis proscriptione in ditionem veteranorum redacti essent, eosque non iam vt dominus, sed vt conductor excoleret, non minus tamen laute eum in alieno vixisse, quam antea in proprio. Mos fuit olim imperatoribus, vt iuberent agros metari, hoc est, in certa iugera distingui, vt æqua diuisio inter milites, quibus is ager assignandus erat, iniri posset. Quod si præsentia ad id non sufficerent, etiam vicina loca in supplementum addebantur. Vnde illa conquestio Vergiliana in Bucolicis: *Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ.* Mos autem ille originem a Romulo traxit, qui centuriatum agrum militibus suis dedit, hoc est, ducenta iugera in centum capita diuisit.

Satyra sexta. Quid Proprium apud veteres.

CA-

CAPVT VIII.

Nil amplius oro
Maia nate, nisi vt propria hæc mihi munera faxis.

Propria dicuntur, in quibus nemo alius quippiam iuris habet, & quæ perpetuam adferūt domino possessionem. Qua ratione quoque a Vergilio dictū est: *Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.* quum nuptias liberas a diuortio & vindicatione alterius mariti polliceretur. Ita quoque in sexto Æneidos: *Nimium vobis Romana propago Visa potens Superi, propria hæc si dona fuissent.* Nam in commodatitiis & deposititiis temporaria possessio est. Neque etiam in vsu, & vsufructu æterna est auctoritas, cum vel capitis diminutione, vel morte amittantur. Neq; Malliana verba ab hoc modo abludere existimo:

Vitaque mancipio nulli datur omnibus vsu. Vt in vitæ possessione proprietatem, quæ in rebus mancupi est, mortalibus hominibus conciliare non liceat. In iure tamen sæpe diuersa vnius rei est proprietas, & vsus, aut vsusfructus, quos consolidatio in vnum coniungit, sed hic ita non capitur.

Libro secundo, Satyra prima, Non esse diuturnos in vita, quibus eximia virtutes.

CAPVT IX.

Qui squis erit vitæ scribam color, O puer, vt sis
Vitalis metuo.

In istis versibus *vitalis* pro *viuax* ponitur. Timet enim Trebatius, ne satyrica libertas Horatio breui exitium conciliet. Ceterum alludit ad celebertimum illum Homeri versum Iliados 18.

ὠκύμορός νυ μοι ἔσσι τέκος ἔσσεαι οἰ ἀγορεύεις. Hoc est,

Instant fata tibi mignate, ita verba profaris.

Verba sunt Thetidis ad Achillem, quibus indicat, se præsagire ex illius dictis, non longe ab eo mortem abesse, cum nimia auditate vltroneus ad bellum fatale deproperaret. Abiit autem hic versus postea in Adagium, adaptatumque in eos vsus, vbi quem ob nimiam virtutem nō diu in vita superstitem futurum auguramur, optimas enim res citissime aboleri. Eadem quoque ratione Dauus apud eundem Horatium ita loquitur: *Dauus amicum mancipium domino & frugi, quod sit satis, hoc est, vt vitale putes.* Vbi virtutibus se instructum dicit, sed nō summis, alioqui se vitalem non futurum.

Libro primo, Satyra decima. Quid sit ligna in syluam ferre.

CAPVT X.

Licitū est in Miscellaneis, a meta ad carceres redire, nec fluuiorum decursum seruare, quam obrē ad superiora regrediamur. Cum meis interpretarer Satyram decimam. lib. 1. inter docēdum mirum sensi difficultatem, quæ se in tacita lectione, & solitario illo studio non aperuerat. Est autem ea in his versibus:

Atq; ego cum Græcos facerem natus mare citrà
Versiculos, vetuit tali me voce Quirinus
Post mediam noctem visus, Cum somnia vera.
In syluam ne ligna feras, insanius ac si
Magnas Græcorum malis implere catervas.

Longe alius sensus ex verbis istis sese offert, quam qui oportunus est huic loco. Scilicet, maioris esse insaniæ, si ligna in syluam feras, quam si Græcorum librorum numerum tuis scriptis adaugeas. Cum contra Horatius maioris insaniæ esse velit, Græca volumina tuis scriptis locupletare, quam si ligna in syluam feras. Mihi omnia tentanti, visum est istius perplexitatis remedium inueniri posse si pro *ac si*, legas *at si*, hoc ordine: *In syluam ne ligna feras, at insanius est, si magnas Græcorum malis implere catervas.* Vt agnoscat insaniam esse, ferre ligna in syluam, sed insanius esse, si quasi supplementum librorum addere velis tot cohortibus Græcorum auctorum.

Satyra 3. lib. 2. Qui libertini vendi possint.

CAPVT XI.

VT in iudiciis nunc absoluimus, nunc damnamus, cum in manifesto est vel innocentia, vel noxia, nonnunquam rursus iudicium ampliamus hoc elogio. Non liquet. Ita mihi quoq; in isto lib. faciendum puto. Nodus est lib. 2. Satyra tertia, quem interpretes partim dissimulant, partim tractant, sed ita vt rem implicatiorem relinquant, quam acceperint. Versus Horatiani hi sunt:

Libertinus erat, qui circum compita siccus
Lautis mane senex manibus currebat, & vnum
Quiddam magnum addens, Vnum me surpite morti.
Dijs etenim facile est, orabat sanus vtrisq;
Auribus atq; oculis, mentem nisi litigiosus
Exciperet dominus cum venderet.

Primum quæro, cur libertinus pro mancipio venditus, cum seruus non sit? & dominus in eo possessionem amiserit ipsa manumissione? Deinde cur patronus hic dominus appelletur? Tertio, cur litigiosus vocetur is, qui vitabundus est litis, quippe qui in venditione indicet, libertinum suum mentis vitio laborare, ac ita rehibitionem, & omnem actionem ædilitiam caueat. Si vellem alazon esse, simularem me ista scire, & ad acuenda studiosorum ingenia, id ipsum indiscussum relinquerem, sed non est meæ ingenuitatis. Fateor me plane ignorare, ac ideo solum modo proponere, vt ab aliis discam. Adscribam tamen, quid hic interpretes blaterent. Acron. Ostendit etiam superstitiosos sanos nō esse, id est, confitetur mentē sanam nō habere seruum superstitiosum, quē vendebat, nisi forte amet litem, quia liceret emtori agere cōtra venditorem, si inueniebatur postea seruus vitiosus. Porphyrio vero ad istum modum, hic incipit de superstitiosis & religiosis loqui. *Qui circum compita siccus.* Augusto enim lares dii domestici in compitis positi sunt,

sunt, ex libertinis sacerdotes dati, qui Augustales sunt appellati. Postea ita addit. *Mentem nisi litigiosus exciperet dominus*, id est, interposita fide asseueraret. Hactenus interpretes. Ego arbitror, Horatium loqui de Latinis & dediticiis libertis, quorum alii in vita serui, in morte liberi efficiebantur, alii in vita liberi, in morte in seruitutem recidebant. Istorum libertatem Iustinianus vocabulum inane existimat, Codice de dediticitia libertate tollenda. Is igitur qui per omnem vitam seruus erat, recte poterat à domino vendi. Sed litigiosum capi pro vitabundo litis, præterquam in isto loco, nusquam legi. An quia mangones sæpe cogantur litigare, litigiosum istum venditorem appellet?

Sermonum lib. secundo, Satyra septima, deprauate legi, superne peccare, pro supine.

CAPVT XII.

Est ne marito
Matronæ peccantis in ambos iusta potestas
Incertum est: illa tamen se
Non habitu mutatue loco, peccatus superne,
Cum te formidet mulier, neq; credat amanti.

Conferuntur hoc in loco inter se delicta adulteræ & mœchi, docetque mœchum stolidius peccare, qui famam, fortunas omnes, denique vitam mulierculæ committit, cum nihil tale vicissim ab illa fiat. Ceterum quid illud sit, quod eam neget superne peccare, non hercle intelligo. Tacent omnes interpretes. Solus Badius hæc verba adfert. Peccat superne, inquit, a superiore parte, aut in fidem, cuius superos testes facit. Prima sententia stulta est, secunda affectata, vtraque incommoda. Nihil enim vult Horatius indicare, quam matronam se non tot periculis obiicere, & in ipsius delictis nequaquam esse parem stultitiam. Ego, si mihi exemplaria suffragarentur, pro *superne* olim scriptum fuisse *supine* existimarem. Ceterum quia in tali vsu Veneris nullum flagitium, sciolum, vt flagitium adesset, mutauisse supine in superne, cum hæc nullo modo de Venere agatur, interpretorque supine, pro stulte, subide, inconsulte, & incaute. quæ significatio in hac voce perquam frequens est. Cum istiusmodi diuinationes scriberem, in animo erat huic libro titulum indere Coniectaneorum, qui & Miscellaneis, quæ in vnum temere coniiciuntur, & coniecturis ex æquo congruisset, sed cessi amicis, qui Miscellaneorum inscriptionem, vt familiariorem auribus, commodioremque existimauerunt. Optoque, vt alii vel meliora adferant, vel iudicium in suspenso habeant, donec certius aliquid compererint.

Quid Ianus summus, medius, & imus. Ex libro Epistolarum, Epistol. prima.

CAPVT XIII.

Hac Ianus summus ab imo
Perdocet, hac recinunt iuuenes dictata senesq.

Acron duos Ianos facit, ibiq; esse conuenticula fœneratorum. Quot autem Porphyrio constituat, incertum: plures eum intelligere satis liquet, cum sic inquiat. Ad Ianos, eos qui sunt e regione Basilicæ Pauli, fœneratores consistunt. Rursus libri secundi Satyra tertia super hoc versu.

Postquam omnis res mea Ianum
Ad medium fracta est.

Iani, inquit, statuæ tres erant, ad vnam illarum solent conuenire creditores & fœneratores, alii ad reddendum, alii ad locandum fœnus. Porphyrion. Omnes ad Ianum in Basilica stabant fœneratores. Glareanus vir accuratus imprimis, & doctus, tres Ianos existimat, quia hic de medio Iano mentio fit, vt itidem apud Ciceronem in secundo Officiorum sub finem, vbi inquit, *Sed isto hoc genere de quærenda, de collocanda pecunia, etiam de vtenda commodius a quibusdam optimis viris ad medium Ianum sedentibus, quam ab vllis Philosophis vlla in schola disputatur.* Ianos autem fuisse plures, sibi ex hoc carmine Ouidiano persuadent. *Cum tot sint Iani, curstas sacratus in vno?* Sed Scopas, non statuas sibi aut templa Iani intelligit, sed peruias transitiones, in quem significatum etiam Suetonius vsurpauit in Domitiano, *Ianos, inquit, arcusque cum quadrigis insignibusque triumphorum per regiones vrbis exstruxit.* Idemque affirmat, non nisi vnicum templum Iani in tota vrbe fuisse, idque in vico Thusco, mercatoribus & fœneratoribus frequentatissimo, atque inde factum esse, vt ille vicus Ianus appellaretur. Caputque eius vici, summum Ianum, infimam partem, imum Ianum, medium, medium Ianum appellari, ibidemque esse puteal, vbi debitores non soluendo damnarentur. Idque Ouidium eo versu subindicare. *Qui Ianum putealque timent, celereq; calendas.* Auctor eius rei Cornutus Philosophus de vrbis Romanæ antiquitate.

Paridis pertinacia in tuendo adulterio.

CAPVT XIV.

ANtenor censet Belli præcidere causſam.
Quid Paris? vt solus regnet, viuatq; beatus,
Cogi posse negat.

Vulgo hic locus ita intelligitur, Paris vt possit solus regnare, & beatus viuere, ait se cogi non posse, vt Helenam restituat, vt qui in non restituendo, causſam regnandi & beate viuendi: sic proponas præmia, vt & solus regnet, viuatque beatus, si Helenam a se velit segregare, ne tali quidem mercede ait se posse cogi, hoc est, induci, vt illicitos suos amores relinquat. Alludsumque opinor ad verba Antenoris, Iliados septimo.

Κεκλο-

Κλυτὶ μοὶ τρῶες καὶ δαρδανοι ἠδ' ἐπίκουροι,
ὄφρ' εἴπω τά με θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι κελεύει.
Δεῦτ' ἄγε δὴ λείλαιον ἐλένην, καὶ κτήματ' ἀμ' αὐτῇ
δώομεν ἀτρεΐδῃσιν ἄγειν, νῦν δ' ὅρκια πιστὰ
ψώμεθα μίμνοι μαχόμενοι, τῷ ἐ νύ περ κέρδιον ἡμῖν
ἔλπομαι ἔμμεναι, ὅττι μὴ ῥίζομεν ὧδε.

Hoc est.

Audite o Troes, socijq; & Dardana pubes,
Vt dicam quæ nunc animo sententia surgat.
Eia, nunc Spartanam Helenen, Helenes quoq; cuncta
Atridis demus, quia nunc vbi fœdera sancta
Mentiti, pugna tentamus sæua pericla,
Nil lati sperare licet, nisi talia fiant.

Hanc autem sententiam Antenoris Alexander diuidit: bona enim, quæ in raptu puellæ asportauerat, libenter se tradituru etiam cum auctario pollicetur, ipsam autem puellam & bellorum & exitii causam apud se retinere constituit. Sic enim respondet Antenori.

Ἀντήνορ οὐ μὰν σὺν ἔτ' ἐμοὶ φίλα ταῦτ' ἀγορεύεις
οἶσθα γὰρ ἄλλον μῦθον ἀμείνονα τύδε τοῆσιν.
Εἰδὲ τὸν ὃν τρόπον ἀπὸ σπεῦδῃς ἀγορεύεις.
ἐξ ἀρχῆς δή τοι ἐπιείσω θεοὶ φρένας ἄλεσσαν αὐτοί.
ὡς περ ἐγὼ πρώτοισι μετ' ἀμφοτέρωσιν ἀγορεύσω
αἰνῶς δὲ σφῶϊν μυθήσομαι, γυναῖκα μὲν ἐγὼν ἀποδώσω.
κτήματα δ' ἅσσ' ἄγαμαι ἐξ ἀρχῆθεν ἐμὲ περᾶν δὲ
πάντ' ἐθέλω δόμεναι, καὶ ἔτ' ὀπιθεν ἄλλ' ἐπιθεῖναι.

Hoc est.

Antenor non grata mihi iam verba profaris,
Nam facile hæ meliora potes deprendere mente.
Quod si hæc vero animo cum sedulitate loquaris.
Ingenium e Diuis aliquis tibi sustulit omne.
Verum ego quid placeat, Troianis nunc semel adam,
Dico edico palam, Helenen me reddere nolle,
Sed spolia ex Argis quæcunq; ad Pergama vexi,
Restituam, rebusq; meis cumulata reponam.

Ex eadem Epistola. De morbo Veterno.

CAPVT XV.

VT ingulent homines, surgunt de nocte latrones
Vt teipsum serues, non expergiscere? atqui
Si nolis sanus, cures hydropicus.

Natura veterni morbi est, vt ex nimio otio colligatur, ac tandem perpetuo somno, vel in mortem, vel in hydropem desinat, ad quod scitissime ab Horatio alluſum, qui hominem torpidum, & perpetuo otio indormientem, vigilare iubet, nisi hydropicus fieri velit, ac tum necesse habiturum, vt curam quam con-

seruandæ valetudini non adhibuit, recuperandæ indulgeat. Huius pathos mirifice superius his versibus descripsit Satyra tertia, libri secundi de Opimo auaro.

Quondam lethargo grandi est oppressus, vt heres
Iam circum loculos & claues lustraret ouansq;
Curreret. hunc medicus multum celer atq; fidelis
Excitat hoc pacto. Mensam ponit iubet, atq;
Effundi saccos nummorum, accedere plures
Ad numerandum, hominem sic erigit. Addit & illud
Ni tua custodia, auidus tam hæc auferet heres.
Men' viuo? vt viuas igitur, vigila, &c.

Ceterum auctores subinde lethargum, veternum, & lydropem, pro eodem genere ægritudinis vsurpant. Exignauissimum morbi factum est, vt veternus pro quouis torpore sit positus. Vergilius.

Nec torpore graui passus sua regna veterno.
De ludo Basilinda.

CAPVT XVI.

ALiquid omissum est ex prima Epistola, quod vel serius reprehendere licet, idque in istis versibus:

Roscia dic sodes, melior lex, an puerorum
Nænia, qua regnum recte facientibus offert.

De ludo isto regio, qui auctore Iulio Polluce βασιλίνδα appellatur, meminit etiam D. Alciatus in castigationibus Cornelii Taciti. Ex legibus istius ludi, cum Cyrus adhuc puer rex esset creatus, ministros simulatitios tãquam veros seruos ob contumaciam admissam flagellis cęcidit, atque ita regno Persarum, quod primus ipse constituit, puerili simulacro prælusit. Vt autem regem contingeret talis sortiri consueuere, ita quoque regnum pueris dari solitum fuit, pro dexteritate administrati ludi. Hinc illa solemnis adhortatiuncula puerorum. Rex eris, si recte facies, quam nunc Horatius ad suum commodum deriuauit.

Ex Epist. tertiæ lib. primi. Turres cur vrbes dicta.

CAPVT XVII.

IVli Flore, quibus terrarum militat oris
Claudius Augusti priuignus, scire labora,
Thraca ne vos, Habrusq, niuali compede vinctus.
An freta vicinas interturrentia turres,
An pingues Asiæ campi collesq, morentur?

Huic loco, quia difficultas non est, non tam lucem, quam amœnitatem aliquam adiungere studeo. Oppida Sestos & Abydos ita ginta stadiis inuicem Hellesponto intermedio diremtas, tutus appellauit, quæ loquutio adeo vernacula est linguæ Germanicæ figuram συνεκδοχὴς nullam habeat. Burgum enim ipsi oppidum vocant, Burgers, oppidanos. Haud dubie deducto nomine a Gra-

co vo-

co vocabulo πύργος enim in β mutari, etiam solemne est in Romana lingua. Sic ipsi πύρρον burrum, aliaque ad consimilem modum euariant.

Ex Epist. quinta. Quid sint Archaici lecti.

CAPVT XVIII.

Si potes Archaicis conuiua recumbere lectis.

Quid sint Archaici lecti, Acron ad istum modum docet. *Archaici lecti humiles ab Archaico fabro, qui non magna statura dicitur.* Sic ille nugatur, quisquis est. Nam Acronem non esse, vel cæco apparet. Porphyrion vero sic. *Archias breues fecit lectos, vnde Archiacus.* Ne id quidem sanum, aut dignum, quod ex tanti auctoris officina profectum existimetur. Ceteri horum sententias aut tacite dissimulant, aut suffragiis confirmant. Mihi videtur per Archaicos lectos Græco vocabulo priscos intelligi, & antiquæ consuetudinis, non recentis luxuriæ. Id enim ipsa vox significat, quæ alio nomine πύλαι quoque dicitur. Vnde in iure canonico sæpe palæa deprehendas, quo verbo nihil innuitur, nisi prisca & vetusta esse, quæ ibi adferuntur, tametsi vulgo palea paleas, intelligat siliquas nimirum & folliculos, vnde grana frumenti excussa sunt, sed nimis ridicule & absurde.

Ex Epistola sexta. Quid Species significet.

CAPVT XIX.

Si fortunatum species & gratia præstet.

Speciem, hic non formam significat, sed splendorem & magnificentiam, quo intellectu etiam a Cicerone in Epistolis ad Lentulum vsurpatum est. *Hic mea vita cursus*, inquit, *offendit eos fortasse, qui splendorem & speciem huius vitæ intuentur.* Hactenus ille. Dicta est autem species a spectabilitate, quod magnificentia honoris, ordinis, & cultus, omnium oculos in se conuertat.

In eadem Epist. Mimnermus qualis fuerit.

CAPVT XX.

Si in (Mimnermus vti censet) sine amore iocisq;
Nil est iucundum, viuas in amore iocisq;

De Mimnermo Acron tacet. Porphyrion ista verba allegat. *Mimnermus elegans quidam scriptor fuit, ecloga Hieronymi sectam commendans, qui summum bonum indolentiam, quam Græci ἀοχλησίαν nominant, dicebat molestias amores plus quam gaudii habere demonstrans.* Falsa hæc esse, ipsius controuersia aperte demonstrat, ex diametro enim a verbis Horatianis dissentit, cum Mimnermus sectam Epicuream potius fouisse videatur, vt qui vitam non putet, nisi ea in amoribus & iocis transigatur. Ego cum duo carmina ipsius Mimnermi inueniissem, quæ propria videantur istius loci, visum fuit ea in gratiam studiosorum apponere.

Τίη δὲ βίου; πόθεν ἡδονὴ ἀτερ χρυσέης Ἀφροδίτης;
Τεθνάιην ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι. Hoc est,

Quid vita est quaeso? quidue est sine Cypride dulce?
Ah peream, cum non sint ea grata mihi.

Fuit autem Mimnermus Ligyrtiadæ filius, Colophonius, siue vt alii volunt Smyrnæus, vt nonnullis placet, Astypalensis genere, elegiarum scriptor. Vixit trigesima septima Olympiade, adeo vt 7. Græciæ sapientum ætatem antecedat, quibus tamen cum non pauci contemporaneum esse volunt. Aliqui hunc ipsum *Ligystiadem* vocant a suauitate vocis, nonnihil corrupto patronymico, quod *Ligyrtiades* esse debuerat.

In Epistola septima. De Lictoribus atris.

CAPVT XXI.

Dum ficus prima calorq;
Designatorem decorat lictoribus atris.

Designatorem esse, qui loca spectatoribus designent in theatro, apud Plautum inuenies in Penulo.

Scortum exoletum, ne quis in proscenio
Sedeat, neue lictor verbum, aut virga mutiant,
Neu designator praeteriens obambulet,
Neu sessum ducat, dum histrio in scena siet.

Ceterum hæc eius officii nulla significatio est. Sunt enim designatores in hoc loco, qui choragium locant, & reliqua ornamenta ad res funebres, iisque spectaculis omnia suppeditant. Circumferre autem illos atratos lictores, ex ipso Horatio liquet. Fasces item fuisse atratos, ex Ascanio in Milonem facile colligas, eosque desumi solere ex puluinaribus Libitinæ. *Tum fasces*, inquit, *ex lecto libitina aratos attulit.* Sed ego pro *aratos*, vt in omnibus exemplaribus, quæ mihi videre contigit, *atratos* esse legendum puto.

Ex Epistola decima. Quid Ducere funem significet.

CAPVT XXII.

Imperat aut seruit collecta pecunia cuiq;
Tortum digna sequi potius, quam ducere funem.

Operæ pretium est videre, quidnam lucis in re tam obscura adferant interpretes. Acronis verba sunt hæc. *Imperat pecunia, quia vtitur, parcus, qui in amplianda illa laborat. Tortum dicit funem, hoc est, qui magis vinci debet, quoniam vinci est trahi, non trahere.* Porphyrion omissa interpretatione verborum, sententiam hanc adfert. *Non debere quenquam amore pecuniæ flagrare, vt in potestatem eius veniat. Illa homini subiecta esse debet, non homo illi, vt supra ad hunc sensum.*

Et mihi res non me rebus submittere conor.

Præterea nihil addit. Ascensius idem cum illo balbutit, *pecunia*, scilicet, *collecta imperat aut seruit cuiq., existens digna potius sequi funem tortum, id est, trahi & impelli a possidente, quam ducere funem tortum, id est, implicitum.* Ita elegantissimam Poetæ translatio-

tionem non elucidant, sed eludunt. Sumta est autem metaphora, a comica saltatione, quam Græci κόρδακα appellant. Eo allusum est in Terentii Adelphis: *Tu inter eos restim ductitans saltitabis.* Quæ isto in loco adduntur sub nomine Donati, non libet apponere. Nihil enim in illis verbis vel mediocri Grammatico dignũ. Apud Aristophanem in Nebulis propemodũ eius saltationis modus describitur. Sic enim ait: Οὐδὲ κόρδακος εἴλκυσεν. Rursus ibidem: Τὸ κόρδακος & οὔνεκα. In his choreis, qui præsultor est & moderator, funem ducit, quem alii eodem fune apprehenso præeuntem sequuntur. Ex eodem genere est illa metaphora apud Ciceronem in Epistolis, *familiam ducere*, pro *principem esse*, & *auctorẽ alicuius sectæ*. Pecunia igitur debet alterius ductum & imperium sequi, non ipsa ducere. Et hoc est, quod dicit Horatius:

Tortum digna sequi potius, quam ducere funem.

Ex Sermonum libro, Satyra decima. Quid mutare significet.

CAPVT XXIII.

REgrediendum mihi ad superiora. Agimus enim desultorio modo, & quæ memoria primum obuia dat, ea primum arripimus. *Nil comis Tragici mutat Lucillius Acci?*

Quid mutare sit hoc loco, non omnibus animaduersum est, vt neq; illud apud Terentium. *Haud muto factum.* Est autem mutare hîc idem, quod reprehendere. Moris autem fuit in media Comœdia (quales sunt Aristophanis Ranæ) ludibriis & sannis exagitare scripta Tragicorum, quam consuetudinem obseruauit Lucillius satyrica mordacitate in carpendo Accio Tragico Poeta.

Ibidem. Quid sit Epos.

CAPVT XXIV.

SVnt in eadem Satyra aliquanto superius, quidam versus male a commentatoribus interpretati, quæ caussa fuit, vt hunc locum potissimum retractandum desumerem.

Pollio Regum
Facta canit pede ter percussо, forte epos acer
Vt nemo varius ducit, molle atq; facetum
Vergilio annuerant gaudentes rure Camœnæ.

Hæc Acron: *Pollio Tragœdiam scripsit trimetro, quia trimetri dicuntur Tragœdiarum. Ter percussо.* id est, *trimetro iambico, quoniam tres cæsuras habet.* Ego potius *pede ter percussо*, dictum ab Horatio arbitror, quia in senario Iambico duo pedes σὺν διποδίαν pro vno imputantur, alioqui in trimetro senos ictus reperias, quod & ipse Horatius in arte poetica ostendit:

Syllaba longa breui subiecta vocatur Iambus
Pes citus, vnde etiam trimetris accrescere iussit,
Nomen Iambeis cum senos redderet ictus.

Imo duodecim, si Terentianum sequamur. Qui & in arsi & in thesi ictum constituit.

Ceterum quod posteà subiicit, multo absurdius. *Forte*, inquit, *eposacer*, id est, *ipse fortis ipse Pollio. Epos pro epodos. Epos autē dictum est, quod vnum versum maiorem habet, alterum minorem.* Insanit homo quisquis est, nam Acronem non esse, certum est, est autem Epos καὶ ἑξοχὴν Heroicum carmen, atque ideo forte dicitur, quod maximeres gestę & hominum & deorum & heroum, ibi describantur.

Ex Epistola vigesima. Quid argui significet, & de Homero vini Encomiaste.

CAPVT XXV.

Laudibus arguitur vini vinosus Homerus.

Non magnæ rei hæc negotium, sed tamen quia nō pauci sunt, qui hunc versiculum ita intelligunt, tanquam Homerus reprehendatur, id est, vituperetur de temulentia, visum est istiusmodi versui legitimum suū sensum vindicare. Nimirum deprehendimus, hoc est agnoscimus, Homerum esse vinolentū, quia assiduus est in laudibus vini. Id vt liqueat, adducemus ex duobus locis eius de vino præclara encomia.

Odysseiæ quarto:

Αὐτίκα ἀρ' εἰς οἶνον βάλε φάρμακον, ἔνθεν ἔπινον
Νηπενθὲς' ἀχολόν τε κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων.

Hoc est:

Iniicit in vinum mox pharmacon vnde bibebant
Luctifugax, sine bile, malorum obliuia donans.

Et rursus Odysseiæ nono:

Ἀλλὰ τοῦ' ἀμβροσίης καὶ νέκταρος ἐστὶν ἀοιδή.

Hoc est:

Is liquor Ambrosiæ est, & pars de nectare ducta.

Quid tristis sermo, quid iocosus in Satyra, & de duritie Lucilliani carminis.

CAPVT XXVI.

NOn statuerā amplius in rebus Horatianis versari, sed ex Liuio decerpere aliquid in nostrā istam αὐτολογίαν, cum de repente superueniens Richardus Brandisbæus, vir (sit quis alius) syncerissimi pectoris, & p̄clarę eruditionis, & qui fiducia familiaritatis, quiduis apud me & audet, & potest, excussis Miscellaneis, quęrit, nūquid plura ex tam diuite penu Horatii in meos vsus vellem? meq; respondente nihil, mihi amplius a memoria suggeri, q̄ vulgus lateat, & in protritis nolle hærere. Ibi ille explicato Horatio, incidit in Satyram decimam primi libri, vnde iam aliquid mutuatus eram. Quid, inquit, hos versus, vel ex commentariis, qui exstant, vel a plebeis ingeniis intelligi putas?

Et ser-

Et sermone opus est modo tristi, sæpe iocoso,
Defendente vicem modo rhetoris atq; poetæ,
Interdum vrbani parcentis viribus, atque
Extenuantis consulto.

Ac rursus: *At magnum fecit, quod verbis Græca Latinis*
Miscuit, o seri studiorum.

Rursus: *Quid vetat & nosmet Lucilli scripta legentes*
Quærere, num illius? num rerum dura negaret
Versiculos natura magis factos, & euntes Mollius.

Quid, inquam, mi Brandisbæe, vis me integros commentarios describere? ego in Horatianis non tanquam colonus domiciliũ habeo, sed topiarii in morem inter progrediendum, hinc inde florem vellico. Tum ille. Si me audis, & istos nodos quoq; explicabis, præsertim cũ quædã ex eodẽ loco attrectaueris: alioqui videberis ea, quæ taces, vel nescisse vel inuidisse. Inuidiam, inquam, vt omnibus modis deprecor, ita inscitiam facile agnouerim. Ceterum vt tuo animo satisfaciã, age tentemus, si quid adferri possimus, quod studiosis sit vel vtilitati, vel voluptati. Sæpius iaciendo aliquando Venerem iaciemus. Ego puto Horatium in his versibus:

Et sermone opus est modo tristi, sæpe iocoso,
Defendente vicem modo rhetoris atq; poetæ.

non loqui de officiis cuiuslibet poetæ, sed Satyrici duntaxat, qui nunc salibus, nunc seueritate, multiplices formas orationis edit, & nunc frontem im rugas contrahit, nunc in iocos relaxat. Qualis autem in hoc genere fuerit Lucillius, magis possumus credere, quam certo cognoscere, nihil enim integrum illius supereſt. De Horatio, Persio, Iuuenale, id affirmare licet (quamquã omnes nũc salibus ludunt, nunc morsibus sæuiunt, nunc iocis lasciuiunt) Horatium tamen ad reliquorum comparationẽ iocosiorem, Persium tristiorem, Iuuenalem petulantiorem esse. Vt primum, festiuũ derisorẽ. Secundum, supercilioſum censorem. Tertium, procacem luparcum recte dixeris. Verum ea omnia ex indole satyrica, quã- uis enim Latina satyra plurimum discesserit a Græca forma, in nõ paucis tamen eius naturam retinuit. Dicaces enim ambæ, salsæ ambæ, proteruæ ambæ. Id autem ita se habere, ex Horatio non obscure deprehendas, vbi inquit:

Carmine qui Tragico vilem certauit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudauit, & asper
Incolumi grauitate iocum tentauit, eo quod
Illecebris erat & grata nouitate morandus
Spectator. Et mox:
Verum ita risores, ita commendare dicaces
Conueniat Satyros, ita vertere seriæ ludo. Rursus:
Intererit Satyris paulum pudibunda proteruis.

Quantum igitur ad iocos, sales, morsus, nihil in vtroque genere differentiæ reperias. Qualitas carminis discrimen facit, deinde personæ. Tertio, quod Satyra Græca dramatici generis est, Latina mixti, & ex magna parte exegematici. Nostri isti μιξοδραματικοὶ siue ἡμιοπερδολικοὶ, quos Rhetores appellamus, aliquid simile habent in tristi argumento. Interserunt enim dialogismos affectuum sub specie personarum, qui multis ridiculis & facetiis fessum auditorem recreant. Mimi quoque venustate salium, & mordacitate insignes fuerunt, nisi quod fere totum argumentum allegoris adumbrabant, vt exempli caussa Laberium proferamus. Is finxit, patrem familias aliquos ex familia verberare. Vnde nata est occasio, vt vnus exclamaret: *Pol ciues libertatem perdidimus*, figurato morsu Iulium Cæsarem oppressorem Reipub. notans. Idemque cum vellet sub iisdem ambagibus offendere, non minus timendum Cæsari, quam timeretur, induxit familiam adiram heri omnibus interminantis, ita respondere: *Necesse est, vt timeat multos, quem multi timent.* Sic alter quidam mimus sub persona Paridis, & Oenonæ mutuo inter se dissidentium, Domitiani diuortium cum vxore insinuauit. Simile ferme esset, si quis Cæsaris & Francorum regis indoles, & mores sub titulis aquilæ & galli exhiberet. In Mimis hoc vitium a Cicerone est annotatum in oratione pro M. Cluentio, quod cum clausulam Poeta expedire non potest: *Fugit aliquis e manibus, deinde scabella concrepant, aulæum tollitur.* Sed longius digredior a proposito. Hunc versiculum:

Defendente vicem modo Rhetoris, atq; Poetæ,

Epexegesin & interpretamentum arbitor superioris, vbi dicit:

Et sermone opus est, modo tristi, sæpe iocoso.

Nam Satyrici nunc criminose, & accusatorio spiritu aliquem incessunt, quod proprie Oratorum est, & ab Horatio tristem sermonem appellari existimo, nunc ridiculis ludunt Comicorum more, & sales aspergunt, vt id euidentius appareat. Exempla proferantur, sed cuiusque generis non nisi vnum. Quæ autem narratio potest acerbior esse ad exaggerandum crimen, quam illa de Canidiæ veneficiis? Satyra octaua:

Vidi egomet nigra succinctam vadere palla
Canidiam pedibus nudis, passoque capillo.
Cum Sagana maiore vlulantem, pallor vtrasq;
Fecerat horrendas aspectu, scalpere terram
Vnguibus, & pullam diuellere mordicus agnam.
Cæperunt, cruor infossam confusus, vt inde
Manes eliceret animas responsa daturas.
Lanea & effigies erat, altera cerea, maior
Lanea quæ pœnis compesceret inferiorem.
Cerea simpliciter stabat seruilibus vt q;

Iam

Iam peritura modis, Hecaten vocat altera ſauam,
Altera Tiſiphonem. Serpentes, atq; videres
Infernas errare canes, Lunamq; rubentem.

Dira (me hercle) facinoris deſcriptio, & quæ Medeæ officinam tranſcendat. Quid rurſus lepidius Satyra nona? Satis eſt indicaſſe locum. Quid magis cenſorium decima? Quid æque ridiculum ac ſeptima? Quid diſſimulatioris naſi, quam quarta.

Quid ſtomachi apertioris, quam quæ proxime inſequitur? Ceterum vt Satyra Latina multum in numeris euariauit, & ab Iambis ad Hexametrum defecit, ipſoſque pedes, quantum licet in proſam fregit, vt plane oratio ſoluta videatur, ac proinde non poemata appellarunt, ſed ſermones: ita Lucianus inter Græcos Satyram (exſtinctis omnibus poeticis numeris, ad ſolutam orationem traduxit, & dialogis ſuis implicuit. Idem apud nos fecit Eraſmus in Colloquiis. Eſt adhuc aliud genus Satyræ, a Petronio Arbitro frequentatum, quod partim carmine, partim ſoluta oratione conſtat.

Illud autem, *o ſeri ſtudiorum*, ita interpretandum exiſtimo. Notari ſcilicet hoc verbo, quos Græci ὀψιμαθεῖς vocant, qui iam prouecti ætate ſerius ad literas adhibentur, & ob id raro ad verum iudicium ſenſumque diſciplinarum perueniunt. De quibus ita Aulus Gell. libro decimoquinto, capite trigeſimo: *Qui ab alio vitæ genere detriti iam & retorridi, ad literarum diſciplinas ſerius adeunt, ſi forte iidem garruli natura, & ſubargutuli ſunt, oppido quam fiunt in literarum oſtentatione inepti, & friuoli.* Eos Horatius hic deridet, quod miſcellam linguæ Latinæ & Græcæ in ſatyris confuſæ pro magno habent.

Laboraſſe autem Lucillium hac Cacozelia Græcolatinitatis, paucis verſiculis planum faciemus. Verſus autem eos inuenies apud Aul. Gellium lib. 18. cap. 8.

Quo me habeam pacto, tametſi non quaris, docebo.
Quando in eo numero manſi, quo in maxima non eſt
Pars hominum, vt periiſſe velis quem nolueris, cum
Debueris, hoc nolueris, & debueris, te
Sin minus delectat, quod ἄπεχνον Iſocratium † eſt
ὀχληρώδεσ᾽ q, ſimul, totum καὶ σὺ μεσοχωιώδης.

Ego hos verſus ita legendos exiſtimo:

Quo me habeam pacto, tametſi non quaris, docebo.
Quando in eo numero manſti, quo maxima non eſt
Pars hominum, vt periiſſe velis quem nolueris, cum
Debueris, hoc nolueris & debueris te
Sin minus delectat, quod ἄπεχνον Iſocratium
Οχληρώδες᾽ q, ſimul totum & μεσοχωιώδης.

Vt prima ſyllaba in ὀχληρώδης ad verſum ſuperiorem pertineat, & *manſti* pro *manſiſti*. Nam vt vulgo hic locus habetur,

nullam legitimam sententiam conficit. Cur autem durior sit in versu Lucillius, materia ne argumenti asperioris, an contumacia difficilioris ingenii, an vtroque in istis pauculis versibus facile deprehendas, non minus esse in ingenio culpæ, quam in materia. Sententiam autem Lucilliani carminis hanc esse arbitror. Quo me pacto habeam, tametsi non quæris, docebo, quoniam in eo numero hominum non es, in quo plerique, vt eum quem debent adiuuare, cum nolunt, periisse cupiant, vt morte interueniente ipsius pudore destituti amici liberentur.

LIBER QVINTVS

Ex Tito Liuio historico.

CAPVT I.

NEmo omnium, quos vidi, diligentius versatus est in Liuio, quam Guido Morillonus, nec maiori fide & fruge commentarios in hunc auctorem conscripsit, sæpeq. ob id illi auctor fui, vt sua in lucem ederet, magno enim id emolumento studiosis omnibus & sibi gloriæ futurum. Ceterum nondum persuadere potui, gloria enim nihil capitur, longa iam ætate omnium fere terum satur, præterquam studii de omnibus bene merendi, vt qui inter ceteros, Erasmi fortunas illas primas & sustentauit & auxit, impetrata ei a Carolo Imperatore Senatoria dignitate. Nunquam autem existimat ille, satis sua elaborata esse, homo minime philautus, videturque mihi ex præcepto Horatii non nonum annũ, sed posthumum (vt sic dicam) exspectare. Nec dubito, si ipse in vita sua non euulgarit, quin filii eius iuuenes doctissimi, sint euulgaturi. Is ad eas lucubrationes, non suo solum ingenio, sed omnium etiam amicorum vti solet, saltem in pauculis rebus, iisque nõ sine nomenclatura. Candidissimus enim est, & plagii summus detestator. Vidi aliquando rescripta Budæi super quibusdam locis, in quibus meum quoque iudicium consuluerat. Nonnulla igitur, quæ tum cum illo meditatus sum, & quæ posthac deprehendi, studiosorum oculis libenter offeram, vnde spero nonnihil lucis in rebus obscurioribus nasciturum.

Gerundia in dum pro Participiis præsentis temporis, passiuæ significationis capi.

CAPVT II.

QVæ ante conditam condendamue vrbem poeticis magis decora fabulis, quam incorruptis rerum gestarum monumentis traduntur, ea nec affirmare, nec refellere in animo est. Magnorum virorum aliquando super hoc loco contentiones audiui, neq;

siui, neq; id sine caussa, nam cum duo tempora Liuius significet, in vnam tamen vicē ambo coincidere videntur. Siue enim dicas, *ante conditam*, siue *ante condendam*, vtroq; modo tempus, quod natalem vrbis anteceſſit, innuitur, Quamobrem alii, vt discrimen inuenirent, *conditam* faciunt præsentis temporis passiui generis, quod apud Poetas frequentibus exemplis probari potest. Vergilius

Et qua vectus Abas, & qua grandæuus Achilles.

Cicero de lege Agraria contra Rullum. *Cui errato nulla venia, recte facto exigua laus, & ab inuitis expressa proponitur non dubitandi fidele consilium, non laboranti certum subsidium nobilitatis ostenditur, pro erranti, recte facienti.* Atque ex eadem origine profluxisse, quod participia illa quæ nominalcunt, præsentis temporis significationem retinere videntur. Cautus enim esse dicitur, non qui cauit, sed qui cauet, circumspectus, qui non circumspexit, sed circumspicit. Iurisconsultus, qui non consuluit, sed qui consulitur. Discretus qui non discreuit, sed qui discernit. Et quod habitum significent, vi presentis temporis fieri. Sic amans pro amatore, præsens enim tempus assiduitatem facultatemque denotare solet. Erit ergo hic sensus. Dum conditur, dumque nondum condita esset) Sed hoc videmus inamœnam illam figuram, & in historico vix tolerabilem hysteroproteron. Alii, vt hoc malum cauerent, conditam voluerunt esse præteriti temporis, condendam vero, paulo post futurū, quod Græcis μετ' ὀλίγον μέλλον dicitur, putantes se hoc modo, intercapedinem iustam in temporibus constituere, vt intelligeremus tempora quæ diu ante initia vrbis, & quæ sub ipsum natalem fuere. Mihi periculosius id videtur, quia exemplo caret, nec vllius auctoritate comprobatur. Ego autem sic censeo, & vsque dum meliora docear, in ea opinione futurus, nimirum, *conditam* esse præteriti temporis, *condendam*, præsentis, vt primum interuallum temporis ea habeat, quæ antequam vrbs exsisteret secundum quę in ipsa cūstituenda vrbe dum conditur, obtigerunt, atque ita in vicibus nulla erit perturbatio, nec exiguo fine distinctæ erunt. Participia autē in dus, esse præsentis temporis ac passiuæ indolis, operose docetur a Thoma Linacro, vnde vnum pro multis exēplum mutuabimus. Vergil.

Turne quod optanti Diuum promittere nemo
Auderet, volucnda dies en attulit vltro.

Non diem quæ voluetur, & adhuc in futurū imminet, sed præsentem diem, quæ iam volueretur indicauit.

Quid Situs, & qua religio in euulgandis nominibus Deorum.

CAPVT III.

SItus est, *quemcunque eum dici ius fasque est, super Numicum flumen, sine* (vt alii codices habent) *Numicum flumin, Iouem Indigetem appellant.*

Non temere est illa ἀλάβεια T. Liuii, exhorrentis nomen Æneæ in diuos recepti, euulgare. Sed mox de ea re. Summa autem proprietate de sepulto situm esse dixit. Hinc enim siticines dicti, quod apud sitos, hoc est, sepultos canere solebant, idque ex auctoritate Capitonis Attæi, vt in Noctibus Atticis ab A. Gellio memoratum inuenias. Ceterum vt ad religionem Liuianam reuertamur. Nefas olim fuit, indigitati & inter diuos recepti nomen edere, quod illis a consecratione nouum solet indi, neque fas erat mortali, diuinis nominibus vti, quod Iudæi seruant in suo Tetragrammate, quod ab ipsis ἀνεκφώνητον dictum. Id enim in mysteriis latere debet. Quamobrem olim taciti heroa hoc templa heroum præterire solent, iram offensi herois metuentes, nisi id facerent. Sunt tamen alia consecratis nomina, quæ citra piaculum effari licet. Quale est dum Romulum Quirinum, Melicertam Portunum, Inonem Leucotheam, Io Isidem appellamus.

Potitii Pinariique vnde dicti. Paulo post, vbi de Herculis ara tractat.

CAPVT IV.

Forte ita euenit, vt potitii ad tempus præsto essent, iisque exta apponerentur. Pinarii (extis adesis) ad ceteram venirent dapem, inde institutum manst, donec pinariorum genus fuit, ne extis solemnibus potirentur. Longe elegantior lectio est in duobus scriptis codicibus, quorum alter a Buslidio relictus, qui primus in orbe Christiano Collegium trilingue instituit. Alter est Atrebatensis collegii, quorum testimoniis subinde vtemur: ac proinde ab cõpendium, alterum Buslidianum, alterum Atrebatẽsem, perpetuo appellabimus, in quibus ita scriptum inuenias. *Forte ita euenit, vt Potitii ad tempus præsto essent, iisque exta potirentur, Pinarii ad ceteram dapem venirent.* Quod omnino castigatius arbitror. Per τροπὴν enim ἐτυμολογικὴν originationes eorum vocabulorum docet. Nimirum, quod alteri a Potiẽdo Potitii sunt dicti, alteri ἀπὸ τοῦ πίνειν. Nec remorari nos debet, quod alterum sit Græcum, alterum Latinum: verisimile enim est, aduenas & sua, & indigenarum lingua locutos esse, vt fere semper fieri solet.

Quid Tarpeia, & quibus verbis petierit. Rursus, vbi de Tarpeia agit.

CAPVT V.

Svnt qui eam ex pacto tradendi, quod in sinistris manibus esset, decreto arma petisse dicant, & fraude visam agere, sua ipsam mercede peremtam. Liber Buslidianus ad istum modum legit. *Sunt qui eam ex pacto tradendi, quod in sinistris manibus esset, directo arma petisse dicant, & fraude visam agere &c.* Quam lectionem veram arbitror. Opponitur enim ambagiosæ illi petitioni, qua vel arma, vel armillas poscere videbatur, dum paciscitur, vt id sibi trade-

traderent, quod in sinistris manibus haberent. Nunc autem plane explicitis verbis arma petiit, quamobrem non auara, sed insidiosa est habita, tanquam quæ illos nudos hosti obiicere vellet. Rursus. De diminutiuis propriorum nominum. *Vt Hostius cecidit, confestim Romana inclinatur acies, fusaque ad veterem portam palatii. Romulus & ipse turba fugientium.* Libri quos supra allegaui, sic habent. *Vt Hostilius cecidit, confestim Romana inclinatur acies, fusaque ad veterem portam Palatii. At Romulus & ipse turba fugientium actus.* Videat diligens lector, num idem sit nomen Hostius & Hostilius, & aliquo modo κατ' ἀποκοπὴν deductū. Vt Quintilius a Quintio, Sextilius a Sexto. Petilius a Peto, Manlius siue Manilius a Manio. Lucilius a Lucio, ea forma, qua Græci dicunt βραχύλλιον, εἰδύλλιον, μειρακύλλιον. Nam tametsi lambda in his dictionibus non geminetur, non mirum, quum veteres ἀπλῶς eandem consonantium valde exhorruerint.

Rursus.

Legendum Equiti erant, pro Equites erant.

CAPVT VI.

Tanto multiplici terrore perculsi Fidenates, prius pene, quam Romulus, quique cum eo equites erant. Vetusti libri, *Quique cum eo equiti erant*, Quod mihi non paulo venustius videtur.

Rursus.

Ibi viribus nulla parte adiutis, tantum veterani robore exercitus rex Romanus vicit. Quanquam nullum suffragium corrogare possim ex vetustis codicibus, ausim tamen deierare, ad hunc modum legendum esse. *Ibi viribus nulla arte adiutis, tantum veterani robore exercitus Rex Romanus vicit.* Vt intelligas, Romulum aperta vi, sine vllo stratagemate hostem vicisse. In tam affinibus vocibus parte & arte facilis lapsus fuit.

Rursus de Numa. De varietate Mensium & Annorum.

CAPVT VII.

Atque omnium primum ad cursum Lunæ in duodecim menses descripsit annum, quem (quia tricenos dies singulis mensibus Luna non explet, desuntque dies solito anno, qui solstitiali circumagitur orbe,) intercalares menses interponendo ita dispensauit, vt vigesimo quarto quoque anno ad metam eandem solis, vnde orsi essent, pleni annorum omnium spatiis dies congruerent. Buslidianus codex hunc ad modum habet.

Atque omnium primum ad cursus Luna in 12. menses describit annum, quem (quia tricenos dies singulis mensibus Luna non explet, desuntque dies solido, qui solstitiali circumagitur orbe) intercalares menses interponendos, ita dispensauit, vt vigesimo quoq; anno admetam eandem solis, vnde orsi essent, pleni annorū omniū spatiis dies cōgruerent Nō adscripsisse diuersam lectionē, nisi inter Macrob. (qui hūc locum quasi ex professo interpretatur) & M. Ciceronem in quarta

Verrinarum actionum ingens esset discordia, videturque scripsi codicis Buslidiani lectio, Ciceronis caussam vulgata Macrobii sustinere. Ait enim Macrobius libro Saturnalium primo. Capitibus 12. & 13. *Romulum annum instituisse decem mensium, trecentorum & quatuor dierum. Numam his adiecisse dies quinquaginta, quibus duodecim Luna cursus confici credidit, postea adhuc vnum diem adiecit Ianuario, in honorem imparis numeri, ita vt trecenti quinquaginta quinque dies in anno computarentur. Quum ergo Romani, ex hac distributione Pompilii ad Luna cursum, sicut Graci annum primum computarent, necessario & intercalarem mensem instituerunt more Gracorum. Nam & Graci quum animaduertrent temere se trecentis quinquaginta quatuor diebus ordinasse, quoniam appareret ad Solis cursu, qui trecentis sexaginta quinque diebus & quadrante ziodiacum conficit, deesse anno suo 11. dies, & quadrantem, intercalari statuta ratione commenti sunt. Ita octauo quoque anno nonaginta dies, ex quibus tres menses tricenum dierum composuerunt, intercalarent. Id Graci fecerunt, quoniam erat operosum atque difficile, omnibus annis 11. dies & quadrantem intercalare. Itaque maluerunt hanc numerum octies multiplicare, & nonaginta dies (qui nascuntur, si quadrans cum diebus undecim octies componatur) inserere, in tres menses vt diximus, distribuendo. Hos dies ἐμβολίμους, menses vero ἐμβολιμαίους appellabant.*

Hunc ergo ordinem Romanis quoque imitari placuit, sed frustra, quippe fugit eos, quod vnum diem (sicut supra admonuimus) addiderant ad Gracum numerum in honorem imparis numeri. Ea propter octennium conuenire numerus atque ordo non poterat. Sed nondum hoc errore comperto, per octo annos nonaginta quasi superfundendo Gracorum exemplo computabant dies, alternisque annis binos & vicenos, alternis ternos vicenosque intercalares expensabant in intercalationibus quatuor. Sed octauo quoque anno intercalatores octo effluebant dies ex singulis, quibus vertentis anni numerum apud Romanos super Gracum abundasse iam diximus. Hoc quoque errore cognito, hac specie emendationis inducta est. Tertio quoque octennio, ita intercalandos dispensabant dies, vt non nonaginta, sed sexaginta sex intercalarent, compensatis quatuor viginti diebus, pro illis, qui per totidem annos Gracorum numerum creuerant. Hactenus Macrobius. Vbi vides, singulis octenniis apud Græcos ternos menses intercalari. Contra apud Ciceronem non menses intercalantur, sed mensibus dies aliquot per intercalationem inseruntur. Verba eius asseribam quo res fiat manifestior.

Est consuetudo Siculorum, ceterorumque Gracorum quasi suos dies menseſque congruere volunt, cum Solis Lunaque rationibus, vt nonnunquam si quid discrepet, eximant vnum aliquem diem, aut saltem biduum ex mense. Quos illi ἐξαιρετίους dies nominant. Item nonnunquam vno die longiorem mensem faciunt, aut biduo. Hic aperte intuetur

intueri licet, non ex superfluis diebus menses constitui, sed mensibus ordinariis, vt quicquid redundat aut deficit, vel detrahi vel addi. Ego controuersiam tantorum virorum satis habeo indicare, nam litem meam, vel iudicium facere, plane exhorreo. Iudicent peritiores, & qui antiquitatis magis consulti sunt. Ceterum, quo res instructior sit, adiiciam ex Libanii argumento contra Androcionem, eius in intercalando rationem. Attici mēses suos calculabantur, non secundum solarem cursum vt nos, sed secundum Lunarem. Nam secundum Solis periodum, habet annus trecentos 65 dies, vnde euenit in mensem computari 30. dies & diei trientem, & duodecimam. Decies enim 30. trecentos, bis 30. 60. conficiunt. In residuo sunt 5. dies, quorum quatuor ex duodecim trientibus resultant, superest vna, verum illam reperies in duodecimis vnius diei, quum duodecim menses singuli in se singulas habent. Secundum autem Lunarem cursum annus habet trecentos, quinquaginta quatuor dies, mensis vero viginti nouem & semissem. Dies enim viginti sunt ducēti, bis viginti quadraginta, bis nouem octodecim. Horro duodecim illi semisses, sex dies absoluunt. In vniuersum igitur trecenti quinquaginta quatuor dies sunt, destituturque vndecim diebus, quibus annus ille solaris abundat. Illos autem Athenienses tertio quoque anno contrahentes, mensem intercalarem efficiebant, dies triginta tres in sese complectentem.

Græca sic habent.

Ισέον ὅτι οὐκ ἐψηφίζοντο οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς μῆνας καὶ τὸν ἡλιακὸν δρόμον ὡς ὑμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν σεληνιακὸν. καὶ γὰρ τὸν ἡλιακὸν ἔχει ὁ ἐνιαυτὸς ἡμέρας τριακοσίας ἑξήκοντα πέντε. ὥστε συμβαίνει ἔχειν τὸν μῆνα ἡμέρας τριάκοντα, καὶ τρίτον καὶ δωδέκατον τῶν δώδεκα. Δεκάκις γὰρ τριάκοντα, τριακόσια. δὶς τριάκοντα ἑξήκοντα. λοιπὰ πέντε. τὸ τρίτον τῶν δώδεκα τέσσαρα. λοιπὴ μία. τὸ δὲ δωδέκατον τῶν δώδεκα ἡ μία ἐστὶ καὶ δὶς τὸν σεληνιακὸν δρόμον ὁ ἐνιαυτὸς ἔχει τριακοσίας πεντήκοντα τέσσαρας. ὥστε συμβαίνει τὸν μῆνα ἔχειν ἡμέρας εἰκοσπέντε καὶ ἥμισυ τῶν δώδεκα. Δεκάκις γὰρ εἴκοσι διακόσια. δὶς εἴκοσι τεσσαράκοντα. δεκάκις εἰκοσι ἑκατὸν πεντήκοντα, δὶς εἴκοσι δεκάκτω. ☾ τὸ ἥμισυ τῶν δώδεκα, ἓξ. ὥστε εἶναι ὁμοῦ ἡμέρας τριακοσίας πεντήκοντα τέσσαρας. ὑπολείπουσι δὲ καὶ τὸν ἡλιακὸν δρόμον ἡμέρας ἕνδεκα. ὡς Ἀθηναῖοι καὶ τριετείαν συνάγοντες, ἐποίουν τὸν ἐμβόλιμον μῆνα τριάκοντα τελῶν ἡμερῶν. ἔχει γὰρ οὕτω ὁ ἐνιαυτὸς καὶ τὸν σεληνιακὸν δρόμον τριακοσίας πεντήκοντα τέσσαρας ἡμέρας, καὶ τὰς μὲν τέσσαρας ἡμέρας ἐκάλουν οἱ Ἀθηναῖοι ἀρχαιρεσίας, ἐν αἷς ἀναχωρεῖ ἡ Ἀπιὴ ἦν, ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐπεβάλλοντο τοὺς ἄρχοντας. ἦρχον γὰρ οἱ πεντακόσιοι, τὰς τελευταίας πεντήκοντα ἡμέρας. Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ ἦσαν καὶ δυσχερῶς ἦνυον τὰ πράγματα, δεῖλον ἑαυτοὺς εἰς δέκα μερίδας, καὶ τὰς φυλάς, ἀνὰ πεντήκοντα, τούτους δὲ ἐκ μιᾶς φυλῆς ἐπεβάλλετο, ὥστε συμβαίνειν τοὺς πεντήκοντα ἄρχειν τῶν ἄλλων ἀνὰ

τελάκοντα πέντε ἡμέρας. αὗται γὰρ αἱ τελακοντα πέντε ἡμέραι εἰσὶ τὸ δέκατον μέρος ἐνιαυτοῦ. δεκάκις γὰρ τελάκοντα τελακόντα, πεντακισχίλιαι δέκα πεντήκοντα. Ἀλλ' ἐπειδὴ πάλιν οἱ πεντήκοντα πολλοὶ ὄντων εἰς τὸ δέχεσθαι ἄμαξαι. οἱ δέκα ἀπὸ κλήρου μίαν ἡμέραν τῶν ἑπτὰ. Ὁμοίως δὲ ἐκ τῶν ἄλλων δήμων ἀπὸ κλήρου ἦρχε τῶν ἑαυτοῦ ἡμέρων, ἄχρις οὗ πληρωθῶσιν αἱ ἐπιβολὴ ἡμέραι, καὶ συνέβαινε τοῖς ἄρχουσι τρεῖς μὴ ἄρχειν ἐκτὸς ἢ ἄρχων ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐκκλείστο ἐπιστάτης. Διὰ δὲ μιᾶν μόνην ἡμέραν ἦρχεν, ἐπειδὴ αὗτος τὰς κλεῖς τῆς ἀκροπόλεως ἐπίστευτο, καὶ πάντα τὰ χρήματα τῆς πόλεως, ἵνα οὗ μὴ ἐφοβεῖτο τυραννίδα, διὰ τοῦτο μίαν ἡμέραν ἐποίουν αὐτὸν ἄρξαι. Ἰσέον δ' ὅτι οἱ μὲν πεντήκοντα, ἐκαλεῦντο πρυτάνεις, οἱ δὲ δέκα πρόεδροι, ὁ δὲ εἷς ἐπιστάτης. Quod autem cuario ab exemplaribus Demosthenimium in isto argumento corruptis, id debeo Ioanni Deonsio viro eruditissimo, & incomparabilis memoriæ, vt qui subinde integras orationes nunc Demosthenis, nunc Ciceronis ad verbum memoriter recitat. Is mihi suum Demosthenem ad censuram Budæi castigarum, hac in parte vtendum dedit. Est autem multiplex annus mundanus, cuius meminit Cicer. in somnio Scip. Complectitur is secundum Macrob. 15. millia solstitialium annorum. Secundum Seruium 12. millia & 344. annos. Solstitialis proprie Solis ambitus est per zodiacum. Ita quoque singulorum Planetarum suus annus est, Lunæ menstruus. Mercurii & Veneris eiusdem fere spatii, quo solaris Martis, huius temporis duplum habet Iupiter duodecuplum, Saturnus trigecuplum. Rursus potes ita nouam diuisionem inire, si alios annos naturales, alios ciuiles dixeris. Naturalis enim cursum solis, Ciuilis, ciuitatis aut gentium sequitur morem. Naturalis 365. dies, horas sex propemodum continet. Ciuilis, incerto dierum numero fluctuat, & ab auctore nomen sortitur, vt annus Romuli 304. habebat dies. Numæ 365. dies Arcadum tribus mensibus explicabatur. Acarnarum sex. Est rursus annus vtilis, qui liber est ab omnibus diebus nefastis, & tantummodo consummatur iis diebus, qui iuris actionem habent. Sed & addi solet: Si reus præstat sui conueniendi facultatem, & & iudicis copia fiat.

Aliquanto post.

Pontificem deinde Numa Martium Marci filium ex patribus legit, eique sacra omnia exscripta, exsignataque attribuit. Non integrum videtur *Marci filium, Martium*, non *Marcum* appellari, quum nomina patrum in filios iterari, gentilitii iuris sit. Auget suspicionem, quod mira isthic est in scriptis libris discrepantia. Alii habet *Marcum Flauium*, alii *M. Fuluium*, nonnulli *M. Furium*. Quid melius sit, in medio disceptandum relinquimus.

Rursus. Legendum pro ipso, non, propulso.

CAPVT VIII.

EA pietate omnium pectora imbuerat, vt fides ac iusiurandum proximo legum ac penarum metu, ciuitatem regerent. Alia exempl.

templ. habent, *vt fides ac iusiurandum propulso legũ &c.* Quod tametsi inquinatius videtur, affinius tamen veritati, quam illud superius. Omnino mihi persuadeo legendum esse, *vt fides ac iusiurandum pro ipso legum & pœnarum metu, &c.* Vt pro *ipso* corruptum sit in *propulso*. Nimirum religionem successisse in vicem metus legũ, ac pœnarum Sed vt mihi hoc persuadeo, ita aliis necessitatem credendi adferre non velim. Sequor enim meam diuinationem, non testimonia codicum. Habet autem Fabius Pictor similem sententiam, lib. primo, *Nullo tunc vinculo aut metu, sed sua sponte retinebant fidem & rectum.*

Sequitur deinde paucis verbis interiectis.

CAPVT IX.

Lucus erat, quem medium ex opaco specu fons perenni rigabat aqua, quo quia se persæpe Numa sine arbitris, velut ad congressum dea inferebat, Camœnis eum lucum sacrauit, quod earum sibi consilia cum coniuge, vel quod Dearum sibi consilia cum coniuge sua Ægeria esset. Scripti codices per omnia cum vulgatis consentiunt, nisi quod pro *medium*, *medius* legant, mihi illud, *Sibi*, non arridet, arbitrorque mutandum in *sibi*, & ob id lucum illum Musis esse dicatum, quod ibi colloquia vxori eius cum Deabus essent. Sub nomine autem *Dearum* Musas intelligit, quas Theocritus perpetuo Nymphas appellat. Habet id quoque magnificentiam, cum genus pro specie subiicitur.

Qui sint Argei.

CAPVT X.

Annectamus de proximo, quod mire implicitum est, *Multa alia sacrificia, locaque sacris faciendis, quæ Argeos pontifices vocant, dedicauit.* Ridicula est eorum interpretatio, qui putant, argeos scyrpeos hic esse homines, qui cum facibus de ponte deiiciebantur ex instituto Herculis. Nam ipsa sacra & loca, vbi sacris operam dabant, a Pontificibus Argei dicebantur. Sacra ob antiquitatem cum suis ritibus iam pridem abolita sunt. Loca multa Romæ Argeorum nomea retinent, vt videre est. apud Varronem libro quarto de lingua Latina, vbi nunc quintum, nunc sextum Argeorum sacrarium citatur, monteſq; certis finibus distinguuntur, ex Argeorum libris ritualibus. Fabius pictor vniuersum campum septem collibus subsidens, vsque ad Tyberim duplici nomine Lybissum & Argeum vocat.

Ex vita Tulli Hostilii. De Ceremoniis Patris Patrati.

CAPVT XI.

Rex facis ne me tu regium nuntium, populiq; Romani Quiritium, vasa comitesque meos? Rex respondit, Quod sine fraude mea,

populique Romani Quiritium fiat, facio. Fœcialis erat M. Valerius is patrē patratū Sp. Fusiū fecit, verbena caput capillosque tangens, habet Buslid. codex non *tangens*, sed *tegens*. In sacris Deorū caput operiri & tegi solet, & apud Plutarchum in vita Numæ, *Numa capite operto sedet, cum de eo in regem creando auguria captantur*, quid tamen rectius non ausim definire. Id ad vtilitatem rudiorum adiiciendum, Fraudem hic appellari malitiosam fœderis interpretationem, quum sententia violata, verbis satisfacimus, vt ille, qui cum certos dies induciis asseripserat, noctu hostilia fecit, quasi de noctibus nihil omnino cautum esset. Pulcre admodum hæc distinguit Paulus Iureconsultus. ff. de legibus & Senatusconsultis. *Contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet, in fraudem vero legis, qui salvis verbis legis, sententiam eius circumuenit.*

De Tarquinio Priseo. Quid sit Sentire.

CAPVT XII.

Lvcumoni contra omnium heredi bonorum, quum diuitiis animos facerent, auxit ducta in matrimonium Tanaquil, summo loco nata, & quæ haud facile iis, in quibus nata erat, humilora sineret.

Integrum hoc prima specie videtur, & approbatur omnium codicum consensu, mihi tamen isthic hulcus subesse persuadeo. Credo enim, illud *sineret* in *sentiret* mutandum, vt idem sit cum φρονεῖν, nimirum. Eam pares animos suis natalibus & opibus habere. Sino tamen, vt suum *sineret* retineant, qui alterius opinionis sunt. Ceterum id pro auctario adiiciendum, Lucumones dici solitos reges Hetruscorum, qui duodecim erant, secundum duodecim populos, qui autem istis omnibus imperitabat Lartem appellabant, vnde adhuc Angli satrapas suos Lordas vocant.

Alterum tantum, quid significet.

CAPVT XIII.

Neque tum Tarquinius de equitum centuriis quicquam mutauit, numero tantum alterum adiecit. Atrebatensis codex habet. *Numero tantum alteram adiecit.* Buslidianus. *Numerum tamen alterum adiecit.* Sed vulgata lectio probatior est, indicat enim numerum in centuriis equitum duplicatum esse. Hac forma loquendi Cic. de oratore perfecto vsus est. *Pes qui adhibetur ad numerum partitur in tria, vt necesse sit partē pedis, aut æqualem esse alteri parti, aut altero tanto, aut sesquimaiorem esse, vt aut sit æqualis Dactylus, duplus Iambus, sesqui paeon.* Alterum tantum dicimus, quum tantundem adhuc semel est, quantum antea in numero aut magnitudine fuit. Sumta autem est ea forma loquendi a Demosthene contra Midiam, vbi inquit. ὑμεῖς δὲ ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι τριήρων δίκην πλειόνων ἐλαμβάνετε, καὶ σκέψασθε τοσούτων ἐτέρων.

Legendum

Legendum Dono pro dolo.

CAPVT XIV.

IBi Tarquinius maledicta ab stirpe vltima orsus, seruum serua natum, post mortem indignam parentis sui, non interregno (vt antea) intto, non comitiis habitu, non per suffragium populi, non auctoribus patribus, muliebri dolo occupasse regnum. Buslidianus codex pro *dolo dono* habet, vt id regnum, quod a Senatu & populo dari solet, mulier sui doni fecerit, quod ego genuinum omnino arbitror. Sermo enim ex contentione ὠνητικὸς acrior est, & de Tullia æmula Tanaquilis paulo ante hæc verba fecit. *Nec conquiescere ipsa potest, si quum Tanaquil peregrina mulier tantum moliri potuisset animo, vt duo continua regna viro ac deinceps genero dedisset: ipsa regio semine orta, nullum momentum in dando, adimendoque regno faceret.*

Quid sit vulgo dici.

CAPVT XV.

TVrnus Herdonius ab Aricia, ferociter in absentem Tarquinium inuectus, haud mirum esse superbo inditum Roma cognomen. Iam enim ita clam quidam mussitantes, vulgo tamen eum appellabant.

Mihi is locus perpetuo suspectus fuit, neque sine caussa. pugnat enim inter se, quod dam *clam mussitantes*, & vulgo *eum appellasse Superbum*, vulgo enim dicitur, quod a nemine non iactatur, a quibusdam dicitur, quod a paucis. Recte igitur ad istum modum liber Buslid. *Iam enim pridem clam ita mussitantes, vulgo tamen eum appellabant*, dictione, *quidam* mutato in *quidem*, vt intelligeremus clam quidem ita eum vocitari, sed tamen passim.

Ex libro secundo. Legi Vulscos, pro Volscos.

CAPVT XVI.

MVlta igitur blandimenta plebi per id tempus a Senatu data, nanona imprimis habita cura, & ad frumentum comparandum. missi alii in Volscos, alii Cumas, salis quoque arbitrium vendendi, quia immenso pretio venibat in publicum omni sumtu ademtum priuatis, portoriis quoque & tributo plebe liberata.

Buslidianus sic:

Et ad frumentum comparandum missi alii in Vulscos (idque perpetuo) alii Cumas, aliis quoque arbitrarium, quia impenso pretio venibat. In ceteris consensus fuit. Mihi hic locus mutilus videtur. dispiciendum igitur num ad istum modum legi oporteat. *Et ad frumentum comparandum missi alii in Volscos, alii Cumas. Salis quoque arbitrium vendendi, quia impenso pretio venibat in publicum. sine omni sumtu ademtum priuatis.* Vt hic sit sensus. Arbitrium salis vendendi ademtum priuatis, quia impenso preti, hoc est, permagno veni-

bat. Venditum autem fuisse publice sine omni sumtu, detractis oneribus itinerum & vectigalium, vt præter pretium salis nihil sit solutum.

Mox ibidem de Coelite. Legendum Transitui, non Transitum.

CAPVT XVII.

Deum & hominum fidem testabatur, nequicquam deserto præsidio eos fugere, si transitum pontem a tergo reliquissent. Nisi interpreteris *transitum* pro *transibilem*, vt inuictum pro inuincibilem, infractum qui frangi non potest, non video qui sensus emergere possit. Euslidianus codex, pro *transitum, pontem* legit, *transitum potem*, quod possibilem interpretari liceat. Iuxta illud Catulli. *Hoc facies non pote sine pote.* Sed nescio quo pacto mihi ista affectatio non arridet, & propemodum mihi persuadeo legendum esse. *Si transitui pontem a tergo reliquissent, Transitui*, hoc est, *ad transeundum*, putoque librarios *i* tertium eius ex *vi*, pro *m* aspexisse, veluti scriptum fuisset transitm, & *u* ex ingenio addidisse, quasi id necessario requireretur.

De Mutio. Crassari olim dictum prograssari.

CAPVT XVIII.

Tunc Mutius quasi remunerans meritum. Quandoquidem, inquit, est apud te virtuti honos, vt beneficio tuleris a me quod minus nequisti, CCC, coniurauimus principes iuuentutis Romanæ, vt in te hac via grassaremur, mea prima sors fuit. Ceteri, vtcunque cecideris, primi quoad te opportunum Fortuna dederit, suo quisque tempore cederunt. Buslidianus. *Vt in te hac via crassaremur*, taque sæpius in eadem voce, vt antiqui Caium, pro Gaium, Cneum pro Gneü dixere. Quanta autem affinitas sit in his literis, ipsa forma docet C. G, quum nihil differant, nisi quod inferius cornu in G nonnihil sursum versus repandum est, quare non immerito inter *mutuo* referri possunt. Addit deinde. *Mea prima sors fuit, ceteri, cuiq; cecideris.* Vnde ego hanc germanam lectionem censeo. *Ceteri vt cuiq; cecideris, primi quoad. &c.*

Iniquum Tributum, quod supra censum, & quod ante tempus exigitur.

CAPVT XIX.

Sabino bello ait se militantem, quia propter populationes agri non modo fructu caruerit, sed villa incensa fuerit, direpta omnia, pecora abacta, tributum iniquo suo tempore imperatum, as alienum fecisse. Bushd. *Tributum iniquo non suo tempore imperatum.* Adiutus istius lib. scriptura, legendum puto, *Tributum iniquum, ac non suo tempore imperatum.* Vt duplex sit conquestio super hoc tributo, & quod magnitudine iniquum fuerit, vltra censum iniuncto onere, & quod non exspectato tempore, quo dandum erat, extortum sit.

Quid differant Confidere & Concredere.

CAPVT XX.

Et Consules magis non confidere, quàm non credere fuit militibus. Nihil hæc vitii, sed difficultatis plurimũ, & in gratiam studiosorũ

tectabimus enodare. Credimus illis, quos soluendo putamus. Confidimus his, quorum beneuolentia nos securos facit. Consules igitur potius non confidunt suis militibus, quos alienos a se, auersosque existimabant, quam quod de viribus illorum desperarent. Sic animo confidimus & moribus, si inde officia exspectamus, credimus facultati, cum id eos præstare posse nobis persuademus, posse suos milites vincere credebant, velle eos vincere non confidebant.

Diuinatio, num legendum iratos inuocat Deos, An iuratus inuocat Deos.

CAPVT XXI.

Victor, inquit, *M. Fabi reuertar ex acie, si fallat. Iouem patrem, Gradiuumq; Martem, aliosque iuratus inuocat Deos.* Ita quoque sanum est, vel sanum videtur, vt nusquam vel vna verruca mali appareat. Sed est in Buslidiano codice saltem speciosior sententia. Sic enim legitur. *Aliosq; iratos inuocat Deos*, nimirum, si fallat quod præcesserit, exsecratione seipsum obligans, nisi victor e prælio regrediatur.

Sequitur continuo.

Inde deinceps omnis exercitus in se quisq; erat. Buslid. *Item deinceps*, &c. Nescio quid melius, in æquilibrio mihi res pendere videtur. Nam inde *deinceps* non plane illepidum. significat enim postea per ordinem singulos in se diras concepisse, nisi victores redirent. Item *deinceps* exemplo alterius imitationem significat.

Actor legis, & auctor, quomodo differant.

CAPVT XXII.

Sed vt inuentor legis Volero, sic Lectorius collega eius, auctor tum recentior, tum acrior erat. Hæc sententia vere introrsum turpis, speciosa pelle decora est. Si Volero erat inuentor legis, cur Lectorius eiusdem auctor dicitur? cum auctor idem sit, quod inuentor, hoc est, qui aliquid primus & præcipuus instituit. Recte igitur Buslidianus codex pro *auctor*, *actor* habet, hoc est, exercitator, & exsecutor, vt Volero habeat laudem institutæ legis. Lectorius de opera ferendæ legis primas obtineat.

Quid iras incitet.

CAPVT XXIII.

Eadem in militia sauitia Appii, qua domi esse, eo libentior, quod sine Tribunitiis vinculis erat, odisse plebem plusquam paterno odio, quod se victum videbat ab ea, se vnico consule obiecto aduersus tribunitiam potestatem, perlatam legem esse, quam minore conatu nequaquam tanta patrum spe, priores impedierant. Nihil hæc est, nisi αἰνολογία indignationis Appii, quæ frigidor est, & dilutior in istis verbis. Si enim ipse vnicus consul obiectus sit contra tribunitiam potestatem, quid mirì, si victa sit

vnius auctoritas destituta a socio atque collega altero consule, ac proinde minor causa irascendi, cum nihil subitum & inexspectatum eius animum percellat. Sed rursus, qui potuerunt patres habere tantum spei in impedienda lege, si vnum tantummodo consulem pro se habebant. Tot difficultates sanantut vnica dictione, quam habet codex Buslidianus, vbi pro *obuecto*, scriptum est, *electo*. Vt sit sensus. Ideo se tanta odia in plebem concepisse, quod vnice ad id electus consul, cum summa spe patrum, vt ipsius viribus & constantia resisteretur legi, non tamen potuerit sustinere violentiam plebis. Non memor est sui Liuius, supra enim ita dixit. *Patres ad vltimum dimicationis ratirem venturam: Appium Claudium Appii filium, iam inde a paternis certaminibus inimicum infestumq; plebi, Consulem faciunt.*

LIBER SEXTVS
EX BOYCOLICIS VERGILIANIS.

Mystica vrbium nomina.

CAPVT I.

Postquam nos Amaryllis habet, Galathea reliquit.

Seruius hunc locum ita exponit. ἀλληγορικῶς, inquit, *hoc dicit, postquam relicta Mantua, Romam me contuli. Nam Galatheam Mantuam vult esse, Romam Amaryllida*, nec plura addit. Eandem allegoriam tanquam festiuam continuo repetiuit Verg.

Nam q; (fatebor enim) dum me Galathea tenebat,
Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.

Seruius hæc nihil dicit, quasi superiori expositione per omnia satisfeciisset. Debet autem allegoria ita esse αἰνιγματώδης, vt tamen aliqua vestigia indagandi arcani de se præbeat. Nec dubito, quin plurima olim signa nota fuere, quæ ad verum intellectum deducere poterant, quæ antiquitatis obliteratione a nobis nequaquam deprehendi possunt. Cur enim non tam bene Galatheam Romam, quam Mantuam intelligas, si temere a puellarum nominibus vrbes significare liceat? Tentandum ergo, si quid inuenire possimus, quod huic mysterio lucem adferat. Politianus auctor & elegans & curiosus, dicit, Romanam vrbem triplici olim nomine insignitam fuisse. Appellari enim vulgato nomine Romam, arcano Amaryllida, sacro & rituali Florentiam, seu quod idem est, Anthusam. Venustissime igitur, cum puellæ vbique idem nomen sit, sub vocabulo Virginis Romam indicauit. Vtinam simile quid in Galathea haberemus, vbi nihil ambigo, quin sit eadem allusio. Fortasse ideo Mantuam Galatheam dixit, quod ibi Galatæ, hoc est, Galli Togati suas sedes habuerunt, vel quod Mantuani originem traxerunt a Venetis, quos Strabo quoque dicit e Venetis Gallis Oceani accolis oriundos esse. Certe Seruius super eo versu,

Qui

Qui muros matrisq; dedit tibi Mantua nomen,

Venetos & Tuscos conditores Mantuanæ ciuitatis facit, ac Venetiam alio nomine Cisalpinam Galliam dici. Hoc non admodum in Politiano probo, quod Amaryllida ab amore deductum putet, quasi Latinum sit nomen. Ego (quia & apud Theocritum puella eius nominis reperitur, & quia personæ bucolicæ fere omnes Græcæ) Græcam originationem potius requirendam arbitror, & in eius etymologia latere aliquid, quod cum rebus rusticis sit cognatũ, quale est in Galathea, Phyllide, quarum altera a lacte, altera a frondibus nomẽ ducit, ἀμαρὶς certe incile significat, per q̃ aqua ad irrigationem vel horti, vel alterius generis agri deriuatur. Id si admittas, forma diminutiua inde Amaryllis declinata videtur. Fabius Pictor tradit, Argeum campum, qui septem montibus includitur in speciem arcus vsque ad Tyberim, quæ instar cordæ eum præcingit, inundationibus fluuii inhabitabilem fuisse. Sed Vertumno sacris factis aquas in alueum reuertisse, arbitrorque ab incilibus, quibus palus siccata est, Romam Amaryllida esse dictam.

Aliud. Antrum esse domicilium pastorum.

CAPVT II.

Non ego vos posthac viridi proiectus in antro
Dumosa de rupe procul pendere videbo.

Pastor iste non ita in antro cubat, tanquam in temporario diuerticulo, sed veluti in legitimo domicilio. Nam veteres in speluncis ouilia sua constituebant, quod ex Polyphemi moribus patet. Nec suffragium leue est a Græca lingua, qua μανδρα nunc pro stabulo, nunc pro antro vsurpatur. Atque inde est, quod D. Basilius in oratione de natali Domini, Mandran appellat stabulum, in quo Christus natus est. Quamobrem summi Pastores Archimandritæ etiamnum a Græcis appellantur. Fuisse autem hanc speluncam Tityro pro domo, vel illud argumento est, quod ibi suum penum habuerit, cum ita subiungit.

Hæc tamen hac mecum poteris requiescere nocte
Fronde super viridi, sunt nobis mitia poma,
Castaneæ molles, & pressi copia lactis.

Eandem sententiam in Cyclope Theocriti inuenias.

ἔσθιον ὦν τ' ἀντῳ παρ' ἐμοὶ καὶ νύκτα μένοις.
ἔνθα δάφνες πυκιναὶ, ἔνθα ῥαδιναὶ κυπάρισσοι.

Vter Poeta hic præstantior censendus est, non nostri est iudicii, nisi quod hoc aperte licuerit dicere, quæ apud Theocritum parata sunt deliciis, ea a Vergilio consolationi adhiberi. Nescio quam oportune, cum alienæ felicitatis ostentatio magis dolorem in calamitosis exacerbet, quam mitiget.

Ex Alexide. Quid sibi velit vox Incondita.

CAPVT III.

VBi hæc incondita solus.
Montibus & syluis studio iactabat inani.

Incondita (inquit Seruius) *hoc est incomposita subito dicta, agrestia, vel insana mentis dicta verba, vel incondita, id est, inconscripta.* Recte Seruius. Obseruaui tamen, incondita ea sæpe dici, quæ natura, non arte fiunt. Sic Donatus solas interiectiones voces incondítas appellat, quod natura eas gignat, ac proinde apud omnes homines esse easdem, reliquas vero orationis partes artificiales, & hominum ingeniis variari. Hinc quoque est, quod milites in triumpho Cæsaris apud Suetonium incondita carmina cecinisse describantur.

Ibidem. Iolas vnde dictus.

CAPVT IV.

NEc, si muneribus certes, concedet Iolas.

Inter reliquas opiniones refert Seruius, Alexim fuisse puerum Augusti Cæsaris, atque ab eo in deliciis habitum. Id si verum est, valde eleganter Vergilius Iolam sibi riualem fecit. Ego enim per *Iolam Iulum* intelligo, nimirum Augustum Cæsarem, qui ab *Iulo* originem suæ gentis trahit, ac proinde cum eo ambitu munerum certari non posse. Nec admirationi esse debet, si Poeta in personis suis nomen nonnihil a vero declinet, vt Bucolicam conditionem accipiant. Quid enim Iulus faceret in re pastoritia, aut Alexander? hoc enim est verum nomen Alexidis. Heroica sunt ista vocabula, nihil apta pastoritiis casis. Est alioqui familiare Poetis (vt habet Apuleius in sua Apologia) amicorum amicarumque nomina nonnihil inflectere, seruato fere numero syllabarum. Sic *Clodia* a Catullo *Lesbia* dicta est. Sic a *Tinda* fœmina quidem, sed (vt auctor Eustatius) poetria insigni, ea quæ Metella erat, *Perilla* est nominata. Sic *Hostia*, a Propertio *Cinthia*. Sic *Plania*, a Tibullo *Delia*. Sic *Gratidia*, ab Horatio *Canidia* appellatur.

Ex tertia Ecloga. Malo petere, quo sensu dictum.

CAPVT V.

MAlo me Galathea petit lasciua puella,
Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.

Quid sit malis petere, tacitum prætermisit Seruius, credo quod eam rem suo tempore omnibus notam videret. Verum quia nostro seculo eius dicti festiuitas non ab omnibus sentitur, curiosius istum locum tractemus. Tota ista Ecloga ἀφελῶς αὐτολόγως, hoc est, de se loquentes, suaque iactantes pastores habet, vt & Theocritus Idyllio quinto. *Primum se laudant, quod cari sint numinibus, deinde quod pulcri.* Gloriatur igitur his verbis, se vltro a Galathea ad amoris commercia affectari & ambiri, id enim est Græcis μνᾶσθαι, vt auctor est interpres Theocriti, Idyllio sexto. Vnde quo-

que

quoque μηλοδληθλῶσα ab Aristophane dictum est, pro amore percelli. Sic enim inquit.

μὴ δ' εἰς ὀρχηστρὶδ' ἐσπέναι ἵνα μὴ τοξῇ τοῦπι κεχηνὼς
μηλοδληθείς τοῦ περιδέρη τῆς αὐλείας ἀπορραωδῆς. Id est.
Nec, in aedes saltatricis introire, ne ad ista inhians,
Malo percussus a meretricula, gloria desringatur.

Pastor igitur aduersarius, vt paria vel maiora adferat, vt lex est Amoibæi carminis.

At mihi sese offert (inquit) vltro meus ignis Amyntas,
Notior vt iam sit canibus non Delia nostris.

Hoc autem diuersi est apud Theocritum, quod ibi pastores suos amores efferunt, alienos vituperant, hoc posterius Vergilius omisit. Sunt autem isti versus Theocriti, quos Vergilius omnino adæquauit, vt in Noctibus Atticis tradit Aul. Gell. dum quædam reponit vt imitator, quædam vt æmulator immutat, paria substituens, non eadem.

Βάλλει τὰ μήλοισι τὸ ἄμπελον ἁ κλεαρίστα
Ἐς αὖγας παιζολόγως ἀδύπνοα πασιλίσδει.
Hoc est.
In me mala iacit Clearista filia, capras
Dum praterduco, & dulci poppismate laudat.

Vnde metaphora sit accepta, docet Erasmus in Chiliad. Mirum autem est, quam hoc vocabulum μῆλον, vnde nostrum malum deductum est, πολύσημον sit apud Græcos. Nam & certum genus pomi, & pecus, & mamillam significat.

Ex Sileno, Rerum affinium historias confundi.

CAPVT VI.

Quid loquar aut Scyllam Nisi quam fama secuta est,
Candida succinctam latrantibus inguina monstris.

Alciatus vir admirandæ eruditionis, ac paris facundiæ, in libello suo quem παρέργων inscripsit, existimat Vergilium naturam famæ sequutum, quæ plerumque mendax est, falso historiam de Scylla tradidisse, atque ideo quæ Scyllæ Phorci filiæ congruebant, Scyllæ Nisi attribuisse. Bonus (mehercle) istius loci tuendi color. Nec semel inueniuntur istiusmodi personarum confusiones. Apud Aristophanem in Auibus, Progne, non in hirundinem, sed in luscinam transformatur. Idemque in Ranis, quod mirabilius est ἀηδόνιον, non luscinæ, sed hirundinis cantum appellat, cum tamen omnes Græci ἀηδόνα pro luscinia agnoscant, nec Latini olim aliter sensere, vt ex illo Calphurnii versiculo facilime comprobatur.

Astyle credibile est si vincat Acanthida cornix,
Vocalem superet si turpis Aedona bubo.

Iam cum fabula ex etymo Philomenæ (quæ alias Philomela dicitur, a studio canendi) sit orta: mirum est, Aristophanem in di-

uersam partem ita præcipitem abiisse. Sed, vt dixi, in rebus affinibus confundunt historias, nec Vergilius longe discessit ab illa miscella, quippe qui statim subiungat.

Quas illi Philumela dapes, quæ dona parauit.

Certum enim est, Prognem suum filium Itym patri epulandum apposuisse. Quod si istos colores non recipimus, præsto est aliud effugium, si antiquorum voluminum fidem sequi non recusemus, quorum aliqua sic habent. *Quid loquar aut Scyllam Nisi, aut quam fama secuta est*, Alii rursus. *Quid loquar an Scyllam Nisi, an quam fama secuta est.* Rursus alii. *Quid loquar vt Scyllam Nisi, aut quam*, &c. Quæ lectio mihi præ ceteris arridet, vt subiungatur per Zeugma ab inferiore, narrauerit, hoc pacto. *Quid loquar*, vt narrauerit Silenus, qui cum Deus sit, errare non potest in cognitione historiarum. Si quis tamen rerum gestarum confusiones malit, habet etiam exemplum apud Ouidium in Heroinis. *Sinu quis Antilochum narrabat ab Hectore victum.* Cum non ab Hectore, sed a Mennone trucidatus sit.

In Pharmaceutria. Quis sit improbus.

CAPVT VII.

Sæuus Amor docuit, natorum sanguine matrem
Commaculare manus, crudelis tu quoq; mater.
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer, crudelis tu quoq; mater.

Seruius, vt epanalepsin verborum sæpius redeuntium excusaret, arbitratur hoc syllogismum esse plenum, in quo necessariò est, vt iidem termini sæpe recurrant. Ceterum id mihi nullo pacto verum apparet. Non enim hæc vlla ratiocinatio pernecessaria aut probabilia decurrit, aut alterum ex altero ad complexionem faciendam elicitur, sed multiplex Damonis affectus repræsentatur, qui cum quæuis opprobria in Cupidinem coniiciat, atque adeo illum magistrum fuisse Medeæ ad parricidium affirmet, tandem veluti dubius subsistens, ac propemodum conuitium recantans, quasi non totum illud scelus sit Cupidinis, non enim nisi immani naturæ talia persuaderi posse culpam, inter vtrumque diuidit, ac ipsam quoque matrem crudelem pronuntiat. Deinde quasi libripens pondus vtriusque culpæ examinat, seque ipse per Epicrisim interrogat. *Crudelis mater magis, an puer improbus ille?* ac tandem sententiam absoluit, & vtrumque condemnat. Verum pares ne, an impares vtrobique sint culpæ, in incerto reliquit. *Improbus*, inquit, *ille puer, crudelis tu quoq; mater.*

Ne quis autem nimis dilutis verbis iudicium peractum existimet, quod in tanto scelere vtrumque *improbum* appellat, non immanem, aut dirum, aut tetrum, sciat, apud veteres omne genus scelerum hoc modo condemnari solere. Improbe factum videri. Ibi-

Ibidem. *Qua Emphasi dictum, Orpheus in syluis.*

CAPVT VIII.

CErtent & cygnis vlula, sit Tityrus Orpheus, Orpheus in syluis, inter Delphinas Arion.

Inter *adynata*, quæ nunc tandem posse fieri arbitratur, hoc quod absurdissimum erat, cum magna emphasi explicuit. *Sit Tityrus Orpheus.* Nec contentus tali paradoxo, resumit cum ingenti additamento, Sit *Orpheus* non quiuis, sed ille qui cantu suo arbores ad se allicit. Ne hoc quidem acquieuit illius animus, sed vltra progressus est. Sit *Arion* non quiuis, sed ille Arion, qui ita belluas marinas demulcebat, vt eorum dorso pro vectabulo vteretur.

Ibidem. *Morituros rerum posterarum curam abiicere. Et de modis verborum.*

CAPVT IX.

OMnia vel medium fiant mare, viuite syluæ.

Non dira vota concipit, vt omnia velit inundationibus perire, sed vt moriturus nihil ad se pertinere indicet, quicquid post fata sua sit euenturum. In verbo enim *fiat*, etiam concedendi affectus est, qui inter alios modos verborum solet adnumerari. Diligentiores enim Grammatici has *Δηλώσεις* verborum enumerant. Indicatiuum, promissiuum, imperatiuum, optatiuũ, permissiuum, potentialem, subiunctiuum, infinitiuum. Tale vere & illud adagiale est, *Me mortuo terra ardeat*, latetq; in istis verbis cõsilium necis conscisc endæ, cum curam rerum supernatum a se reiciat. Vnde statim subiungit. *Præceps aerii specula de montis in vndas Deferar.* Et satis atrociter duo instrumenta necis copulauit, & præcipitium, & vndas. Nisi forte allusum sit ad Leucadum petram, vnde se amantes in mare Ambracium abiicere solent, atque eo pacto remedium infelicis amoris expiicari. Meminit eius Ouidius in Epistola Sapphus. Eadem forma loquutus est Horatius libro carminum tertio, Ode. 23. *Ille potens sui, latusque deget, cui licet in diem dixisse, vixi, cras vel atra nube polum pater occupato, vel sole puro.*

Ex Melibœo. Poetas sub nominibus aliarum personarum, de suis carminibus censere.

CAPVT X.

HÆc memini, & victum frustra contendere Thyrsum.

Sæpius mecum cogitaui, quidnam illud esset, cur Vergilius Corydoni potius, quam Thyrsi canendi palmam adiudicarit? Non enim temerario iudicio id ab eo factum mihi persuadeo. Obseruaui, Vergilium sub alieni iudicis persona, incorruptissime de suis carminibus censuram facere, atque ideo cum maximi faceret octauã Eclogam, suum id iudicium tacitum non habuit.

Pastorum, inquit, Musam Damonis & Alphesibœi,
Immemor herbarum, quas est mirata iuuenca,
Certantes quorum stupefacta carmine lynces,
Et mirata suos requierunt flumina cursus,
Damonis Musam dicemus & Alphesibœi.

Vbi tacite eas vires sibi in carmine asscribit, quas Orpheus habuit, neque id immerito. Nihil enim venustius aut eloquentius hac Ecloga in toto opere Bucolico. Nec imitatitiis rebus, sed suis inuentis minor est Theocrito. Sed vt ibi iustus est arbiter pastor, ita hsic quoque eum vsum esse accuratissimo iudicio non debitandum. Vigilantissimus enim Poeta, vt euentis canendi nomen quoque personæ congrueret, elaborauit, alterum *Thyrsin* a Bacchica hasta, alterum ab aue vocalissima alias alauda dicta, & post lusciniam in canendo primæ dignationis, *Corydonem* appellauit. Quo nomine & in Alexide seipsum dignatus est, per ambages indicans, quicunque secum Bucolico carmine decertaret, quantumcunque Bacchi numine afflatus sit, nullam spem victoriæ habere posse. Principio fere illos æquales dotibus exhibuit, memor, quod statim in fronte Idylli dixerat.

Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, & respondere parati.

Ceterum in fine tantum est discriminis, quantum inter lances Iouis, quibus Hectoris & Achillis fata expenduntur. Scribam igitur Corydonis carmina:

Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho.
Formosæ Veneri myrtus, sua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi

Primum, se Corydonem sub nomine Coryli adamari a puella, sed obscure significat. Deinde quanta maiestas, & quasi numen sit in sua puella, clare expressit. Enumerat enim quatuor deos, quibus pulcerrimę arbores dedicatæ sunt, quæ tamen non minus numinum gratia, quã suis dotibus in pretio habentur, populũ myrtum, vitem, laurum, hisq; omnibus corylum parẽ facit, neque id aliunde, quam ex gratia puellæ, quæ hanc in delictis habet. Sic igitur vnica puella quatuor numinibus respondet, vnica item arbor, cum quatuor arboribus paria facit, tantum esse philtrum in sua Phyllide. Non potuit Vergil. in anacephalęosi omnes arbores intra vnum versum includere, quamobrem contentus duabus, reliquas subintelligi voluit, *Nec myrtus*, inquit, *vincet corylos, nec laurea Phœbi.* Theocritus in Eunica, cum multos docuisset deos & deas, qui pastores amarent, ex omnibus non nisi tres repsuit.

Εὐνίκᾳ μόνα τὸν κόλον ἐφίλασεν,
Ἀκυδίλας κρέοντι, καὶ κύπελλον, ἁ Παλάμας.

Hoc est:

Paste-

Pastorem Eunice sola haud dignatur amore,
Vt Cybele melior, Dyctinna, & Cypride diuis.

Nunc videamus, quid Thyrsis ad ista respondeat:

Fraxinus in syluis, pulcerrima pinus in hortis,
Populus in fluuiis, abies in montibus altis
Sapius at si me Lycida formose reuisas,
Fraxinus in syluis, cedet tibi pinus in hortis.

Cum in carmine Amoibæo is qui respondet, aut paria aut maiora adferre debeat, quippe qui alioqui vincere nequeat, cū laus inuentionis sit apud primum cantorem, & ὁ ὑπάιδων imitator videatur, inspiciendum, quid iam a Thyrside sit præstitum. Adfert & ille quidem quatuor arbores, verum populos, quæ quarta est, iam a Corydone præoccupata fuit, quod est signum ingenii in aliqua partis deficientis. Nonnihil quidem assurgit acumine varietatis, quod singulis arboribus natales sedes attribuit, docetque quibus in locis pulcerrimæ nascantur, atque illis ita felicissime natis, ac proinde formosissimis, suum Lycidam antepositi. Verum, vt sint pulcerrimæ, præter suam naturam non habent aliunde commendationem: atqui in enumeratione Corydonis, singulis arboribus sua numina associantur, vt & sua natura gratæ, & deorum religione venerabiles sint. ὑπάιδους quoque comparationis apud Corydonem longe dextetior, vbi puella (quam quasi Nympham esse vult) cum numinibus committitur, arbor deinde corylus cum arboribus re congenere in comparationem mittitur. Contra apud Thyrsim adolescens arboribus anteponitur, cum quibus nihil simile in natura habet, nisi fortasse procerritatem. Frigidum, me hercle, & dilutum encomium. Porro, vt cetera omittamus, quis hoc ferat, quod vt Corylo ex gratia puellæ adnascitur dignitas, adeo vt in æquilibrio hæreat cum duobus 4. pulcerrimarum arborum: ita Lycidas non de se aliis rebus addit venustatem, sed recipit, idque non sua natura, sed aliena vi, nimirum si Thyrsim subinde frequentet. Non ergo Lycidas ex se formosus, sed certa conditione formosus esse potest, si amatorem suum sæpicule inuisat. Philtrum igitur non in Lycida, sed in Thyrside, at Phyllidis formositas non de conditione pendet, sed sua natura fixa, & ita venustatum copia redundans, vt in Corylum exuberet. Hoc vere amatorium, illud alterum φίλτρον ἐκ τῆς ἀλλοτριολογίας, alienam pulcritudinem sibi imputare & expensum ferre.

Ex Æneide Vergiliana. De consiliis Tucca & Vari, cur mutilata loca non impleuerint.

CAPVT XI.

NActus eram scriptum codicem Æneidos Vergilianæ, quem cū intentiore cura reuoluerē, superuenit meis studiis homo meo animo carissimus, tum ob elegantiam ingenii & mirificā do-

ctrinam, tum ob morum, & præcipue fidei syncritatem, Richardus Brandisbæus, primoq; ingressu quæsiuit, num oportune mihi (inquam) oportune, studiis importune. Scis enim, interrupto ardore commentandi, quam ægre ad incepta redire soleam, nosti-que tuam de me sententiam. Nannium nec facile ad studia assilire, nec resilire. Sed tamen, vt dixi, oportunissimus. Tum ille, Nec ita me temere iecissem, nisi recens veniissem a D. Nicolao Wottono, principis nostri olim apud Cæsarem, nunc apud regē Galliarum Oratore, viro & eloquente inprimis, & perquam erudito, prudentiaq; ea prædito, quam in paucis reperias. Is multa & aratissima de te mentione habita, plurimam tibi salutem renuntiari iubet. Sed quid nunc Vergilio manū admoliris? & simul cū dicto codicē arripit, miraturq; hemistichia nōnulla, quæ Tuccę & Varii censura detruncata erant, integro corpore ibi, & sarta tecta apparere, quorum hæc nonnulla in medium adducemus:

Huc cursus fuit, huc ventis cita classis abibat.
Talibus Ilioneus, cuncti simul ore fremebant
Dardanidæ, mutuaq; eadem vultuq; professi.
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pingues centum cum matribus agnos
Munera, lætitiamq; Dei, liquidissima vina.
Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab vno
Disce omnes, vultumq; & verba vt finxerit idem.
Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis
Audierat, sed eum damnatum fata trahebant.
Prima tenet, sociumq; furens a naubus agmen
Ferro accincta vocat, tradaq; ostentat ab alto,
Vos agitate fugam, mihi viuere non datur vltra,
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero, tum te confestim onere ipse leuabo.
Congeritur, pueri & pauida longo ordine matres
Stant circum, gemitu & lacrymis terra ipsa madescit.
Quid puer Ascanius, superat ne? & vescitur aura?
Quem tibi iam Troia peperit fumante Creusa. Alias:
Quem tibi iam Troia obsessa, est enixa Creusa.

Tum sic Brandisbæus. Ista supplementa an aliquis ex ingenio finxerit, an ex fide reposuerit, alias disputandum. Id velim in præsentia doceas, cur istos versus, qui sine controuersia Vergilii sunt, ipse auctor operi suo prætexere, Tucca autē rescindere voluerit.

Illo ego qui quondam gracili modulatus auena.
Carmen, & egressus syluis vicina coegi
Vt quamuis auido parerent arua colono,
Gratum opus agricolis. At nunc horrentia Martis
Arma virumq; cano.

Quin tu, inquam, tibi alteram partem istius quæstionis desume, al-

sume, alteram mihi relinque. Nam etiamsi ad dimidium operæ partiarius sim, satis laborabo. Diuinare enim caussas, quas Vergilius, quas Tucca sequutus sit, nō opis est nostræ, ac ppemodum supra humanas vires. Altissimæ enim rationes vtriq; suum iudicium attulere. Dic igitur, cur Vergilius hos versus quasi anteambulones præmiserit, nos cur reiecti sint addiuinabimus. Tum ille, non possum defugere, quin quod ipse intriuerim, ipse quoque aliqua ex parte deglutiam: audi igitur, quid mihi vt verisimile persuaserim, non quod pro vero haberi velim.

Passus erat aliquando plagiarium in suis carminibus Vergilius, idem furtum ne denuo pateretur, quasi per catalogum recensuit, quicquid a se vnquam conditum esset, & Bucolica Georgicaque ἀνακεφαλαιώσει operi Æneidos, quasi conferruminauit, fecitque id more Orphei, qui in Argonauticōn principio omnia sua poemata breui enumeratione complexus est. Apud veteres enim duplex formido fuit, ne scripta vel a fure occuparentur, vel subditiis versibus adulterarentur. Atque hinc est, quod Theognis singulis suis carminibus sigillum apprimi desiderat, ne nothorū subreptionibus in genua familia poematis coinquinaretur.

Κύρε σφιζομένῳ μὴ ἐμοὶ σφρηγὶς ἐπικείσθω,
Τοῖς δ' ἐπιεσι, λήσει δ' ὕστατι κλειπομένη.

Hoc est:

Cyrne diserti mihi fida sigilla parabis,
Quæ clam de versu tollere nemo queat.

Sed tamen ne sic quidem falsarios euitauit: multa enim illegitima eius operi aspersa sunt, inter quæ nonnulla Soloni attribuuntur, vt interim taceam de inferioris notæ scriptoribus. Non igitur vano metu sollicitus Vergilius, hanc cautionē contra plagiarios & falsarios adhibuit. Quod Homero summisq; viris acciderat, de eo securus esse non potuit. In ipsa autem anacephaleosi, antequam ad propositionem veniat, humili phrasi vtitur, & adhuc Bucolica, vtpote de Bucolicis, mentionem faciens, ac nonnihil, sed molliter assurgit, vbi dere Georgica loquitur. Postmodum ad ipsum operis ingressum pertingens, quasi relicta fistula, lituum inflare videtur.

At nunc horrentia Martis Arma, virumq; cano.

Sed Tucca cum suis hanc inæqualitatem versuum non ferens, præsertim in ipso vestibulo, vbi omnia sunt conspectiora, ista carmina, quasi superflua reddit. Id quoq; cum incitauit, vt ppositionem Homericam in primo versu æmularetur μῆνιν ἄειδε θεὰ.

Cui magna similitudine respondet, *Arma virumq; cano.* Postremo, vt prima auis ad augurium obseruatur, ita primum verbum in poemate pro omine haberi solet, vt dum audis in prima voce *arma*, non nisi bella exspectanda putes. His caussis (vt arbitror) inuitatus Tucca, Vergilii indicem de suis operibus Æneidi præfixū,

vt inutilem amputauit. Vtpote qui Vergilii carmina videbat ipsius morte quasi consecrata, & Augusti cura defensa, nullum defraudatorem, aut adulterum passura. Ita ardore loquendi proiectus noster Brandisbæus non sensit se partes, quas mihi delegarat, absoluisse. Laudaui igitur, vt par est, tam pulcram ratiocinationem, simulq; ei gratias egi, quod me hoc onere liberasset.

Ibidem. Cur Vergilius abstinuerit a monomachiis Deorum.

CAPVT XII.

Musa mihi causas memora, quo numine laso,
Quidue dolens regina Deum, tot voluere casus,
Insignem pietate virum tot adire labores
Impulerit, tanta ne animis cœlestibus ira?

Apud Homerum præcipua numina factionibus dissident, altera pars Troianos fouet, altera oppugnat, odii tamen & amoris caussæ non exponuntur, quæ a Vergilio omissæ non sunt, sed eas per σωαθροισμὸν in vnum collegit. Omnino enim Vergilius (vt carmini maiestas accresceret) numinum studia humanis rebus interesse voluit. Homerus, quia in ea re immodestior est, dum deorum pugnas, vulnera, & monomachias describit, furere ab hominibus sui temporis dictus est. Vergilius eam calumniam reuentus, potius studia affectusque numinum, quam pugnas descripsit: præter enim Iuturnam & Opim, nulli omnino dii operam vllam μαχικὴν in bello gerendo, vel aduersus Deos, vel aduersus homines edunt. Iunonem autem iratam Troianis, vt apud Homerum inuenerat, reseruauit. Neptunum publice quidem hostem Troianorum, priuatim vero Æneæ fauentem, ex hoste Troianis amicum refinxit: in huius locum successit Æolus, ambo tamen numina a bello abstinent, in tempestatibus suas vires exerunt. Mars apud Homerum ἀλοσπόρδην, sed frequentior tamen in partibus Troianorum, apud Vergilium nusquam apparet. Vulcanus in Homeri poemate Græcis addictus est, in Vergilii Troianis, credo quantum Zelotypiam deposuerat. Homericus Iupiter, & Vergilianus plane idem, in neutram partem propensus. Palladem Vergilius nusquam nec iratam, nec amicam adhibuit, in caussa est, quod eam infensam Troianis describere noluit, fauentem non potuerit, ne nimium ab Homerico archetypo dissentiret.

Apollinis & Dianæ exigua mentio, atq; ita vt priuatis videantur fauere. Publice in hanc vel illam gentem affectus nō habeant. Xanthus topicus Deus, qui sedes habet in Phrygia, reb. Italicis adesse nō potuit. Huius vicem implet Tyberinus, sed ab armis feriatur, idq; necessario: non enim debebat aduenis Troianis contra Italos indigenas studere, nec rursus sustinere partes Italorum, ne ex diametro cum persona Xanthi dissideret, Troianis addictissimi.

Nunc

Nunc autem dicam latentem rationem, cur Homerus Neptunum, Palladem, Iunonem, Vulcanum, Græcorum partes tueri dicat. Rursus a Troianis Apollo, Diana, Venus, Mars, Xanthus consistere videantur.

Græci semper rebus maritimis excelluerunt, latq; ex eo studio ipsi Neptunum videntur habere propitium. Pallas lanificium armorumq; peritiam tenet, his quoque dotibus Græci eximii fuerunt, Iuno pronuba est, & matrimonii sanctitatem inuiolatam cupit. Atque ideo Græcos amat vt coniugii sanctiores cultores. Troiani contra (vt barbari) impetu potius quam arte in bella vadunt, ergo in eorum factione Mars annumeratur. Idem libidinosi & matrimonii violatores, habent igitur tutelarem deam Venerem. Arte quoque sagittarum præstabiles sunt, adduntur igitur iis dii iaculatores Apollo & Diana. Et Apollo qui in monomachiis nunc Æneam, nunc Hectorem a periculo eximit, inducta nube nihil aliud denotat, quam nube sagittarum victores hostes deterritos esse, ne in victos vlterius grassarentur. Non potuit igitur Vergilius Palladem assignare Italis, quia illi respectu Troianorum barbari erant, nec eandem assignare Troianis, ne Homericæ œconomiæ repugnaret, nec rursus retinere Martem Troianis, quia ille potius per ea tempora moribus Italorum, quam Troianorum congruebat, si vtramq; gentem de humanitate in comparationem mitteres. Ita factum est, vt Vergilius, vel consilio, vel necessitate abstinuerit a monomachiis deorum.

LIBER SEPTIMVS.

Ibidem. De duplici genere ventorum.

CAPVT I.

Nimborum in patriam, loca fœta furentibus Austris
Æoliam venit. Hic vasto rex Æolus antro
Luctantes ventos, tempestatesq; sonoras
Imperio premit, &c.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,

Æolias insulas alii nouem, alii septem tradunt, quarum hæc sunt nomina, Lipara, Hiera, Strongyle, Didyme, Eriphusa, Phœnicusa, & Euonymos. Eadem a Plinio in 3. libr. Vulcaniæ & Ephestiades dicuntur. Alii inter istas septem Prochytam adnumerant. Interpres Hesiodi duplices Æolias facit, alteras circa Mytilenem, alteras circa Rhegium. Homerus non nisi vnam Æoliam agnoscere videtur, quem Vergil. secutus est. Stephanus quoq; non nisi vnam Æoliam ponit. Ventorum autem origo secundum Hesiodi Theogoniam duplex est, alia cœlestis, alia terrestris. Cœlesti prosapia sunt Boreas, Notus, Zephyrus, & Subsolanus, parentes illis Aurora & Astreus. Reliqui terrestris seminis, & ex Typhone oriundi. Caussa figmenti est, quod quidam venti ictu

syderum fiant, & sub diluculum magis increbrescant, alii ex euaporationibus paludum, & spiraculis antrorum in sublime erumpentium ortum trahant. Carmen autem Hesiodi sic habet:

Ἐκ δὲ τυφωέος ἐστὶ καὶ ἴφθιμοι μένε ὑγροὶ αἴνυσι
Νόσφι νότου δοξίωτε καὶ ἀργέστεω Ζεφύροιο. Hoc est:
Nymbosis ventis patrem esse Typhoea dicas,
Exceptis Borea, & Zephyris, Euroq; Noto q.

Typhoeus autem fingitur a Ioue fulminitus subinsulis, quæ ignem edunt, iacere, & quoties anhelitum reddit, toties nunc ventos, nunc fumum, nunc ignē exspirare. Certe venti præsertim noxii, & qui mare perturbant, ex cauernosis locis & speluncis erumpunt. Sed videtur Hesiodus sentire, etiam inferne sub alueo maris exire huiusmodi ventos, atque inibi cuanescere, quos proprietate μαψαύρους appellat, nisi hoc epitheton ad omnes ventos terræ originis referre placeat.

Οἱ μὲν οἵ γε θεόφιν γενεὴ θνητοῖς μεγ' ὄνειαρ.
Αἱ δ' ἄνεμοι μαψαῦροι ὑπαντιόωσι θέλοισαι
Αἵ δή τοι τρίψασαι ἐς ἠερόεντα πόντον
Πήματα μέγα ὀνήσουσι, κακὴν δύσουσι δίκην
Ἄλλοτε δ' ἄλλας ἄησι, διασπεδὸν ναῦτάς τε νῆας,
Ναύτῃσι τε φθείρουσι κακὸς δ' ὑπόπρηστος ἀλκὴ
Ἀνδράσιν, οἵ κεν ἴδωσι σαώσαντες κατὰ πόντον. Hoc est:
His quibus est generis Deus auctor, ad omnia prosunt,
Vani alii, quorum hæc flatus subit æquoris undas,
Hic ruit ex alto præceps in cærula fonti.
Pestis magna virum, dum currunt turbine vasto,
Atq; alias alii spirant, spargunt q; carinas,
Et nautas perimunt, huius fuga nulla periclo,
Si quis in aduersos istos occurrat in alto.

Annotandum, quod quatuor ventos cardinales, quibus diuina natalia asscribit, in genere masculino vsurpet, reliquos in genere fœminino. Atque hinc factum puto, quod Harpyis (per quas Homerus tempestates intelligit) sexus muliebris sit attributus. Recte igitur hos ventos in antris, vbi eorum naturalis origo est, cohibet Æolus, iidemque in vsum & operam nauigantibus aptissime a Iunone postulantur.

Valerius Flaccus primo Argonauticῶn, probe hunc locum imitatus est:

Continuo Æoliam, Tyrrhenaq; littora tendit,
Stat rupes horrenda fretis, quot in æthera surgit
Molibus, infernas totidem demissa sub undas
Has nymbis ventisq; domos, & naufraga seruat
Tempestas.

Hoc discriminis est inter Vergilium & Homerum, quod Homerus aulam Æoli vt regiam, Vergilius vt carcerem describit. Por-

bit. Porro ad hanc ignobilitatem generis terrestrium ventorum, postea alludsum est a Neptuno, cum dicat.

Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?

Nec minus attigit vilitatem patriæ. *Illa se iactet in aula Æoli, & clauso ventorum carcere regnet.*

Ibidem. *Heroes mortem in aquis precipue exhorrere.*

CAPVT II.

EXemplo Æneæ soluuntur frigore membra,
Ingemit, & duplices tendens ad sydera palmas,
Talia voce refert, O terq; quaterq; beati
Queis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere.

Pulcre reddita est causa a Seruio, *fortissimum Heroa non mortem timere, sed mortis genus. Graue enim est secundum Homerum perire naufragio, quia anima ignea est, & exstingui videtur*, nec plura adduntur a Seruio. Synesius autem in 3. epistola de tempestate dicit. Homerū mortē in aquis, interitū animę existimauisse, ac proinde illū duntaxat de Aiace submetso ad istum modum scripsisse:

Αἴας δ' ἐξαπόλωλεν ὑπὲκ πίεν ἁλμυρὸν ὕδωρ.

Aiax interiit, postquam imbibit aquoreas undas.

Nullum enim alium dixit interisse, sed vt quisq; a corpore seiungitur ἀϊδηλος θεοῖκεν. Quod Vergilius etiam animorū immortalitatem persuasus, ad hunc morem æmulatus est.

Vitaq; cum gemitu fugit indignata sub umbras.

Totus autem locus sumtus est ex Iliados lib. 21. vbi Achilles talem mortem λυγρότατον appellat, hoc est, indignā, & pernicioſam. Adeoq; ea res vulgo credita fuit, vt milites apud Synesium, ne naufragio perirent, statuerint sibi necem sua manu conscisscere, vt heroicam, & animæ nequaquam exitialem. Sunt autem heroes apud Homerum φιλοδάκρυοι. Non ergo mirum, si Vergilius suo Æneæ gemitum attribuerit.

Ibidem. *Quid sit Nauem in puppim ferire.*

CAPVT III.

VNam qua Lycios, fidumq; vehebat Orontem,
Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
In puppim ferit, excutitur, pronusq; magister
Voluitur in caput.

Hunc locum mihi videtur Seruius non intellexisse, nec interpretes alii, quos mihi saltē videre contigit. Id vt liqueat, addemus Seruii verba: *A vertice aut a puppi, qua vertex nauis est, aut ab Aquilone, qui flat a mundi vertice, hoc est, septētrione, vt ipse alibi, Hic vertex nobis semper sublimis.* Hactenus ille. Qui quæso pontus in puppim ferit, si a puppi (quā ipse verticē interpretatur) feriat? planeid absonum & cū natura pugnans. Iā q; secundo verticem a quilonē exponit, non tam ridiculū, nequaq; tamen verum est. Mirorq;

Seruium illum accusatiuum, vnam, in constructione verborum non respexisse. Pontum scilicet vnam nauem a vertice in puppim ferire. Describit autem Vergilius mirabilem subuersionē nauis, & quę vix vnquam nisi in sęuissimis tempestatibus contingere solet, vndas scilicet sublata in altum prora nauem in puppim statuisse, adeo vt gubernator cū pedes illi in altū tollerentur, pronus in caput necessario excideret. Nec abludit ab ista imagine equus Mezentii.

Tollit se arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effusumq; equitem super ipse secutus
Implicat, et ecclo incumbit cernuus armo.

T. Liuius libro quarto, de secundo bello Punico. *Ferrea manus firma catena illigata, eum iniecta prore esset, graui libramento plumbi recelleret ad solum, sic pensa prora nauem in puppim statuebat.* *Ibidem. Cur Vergilius Emblemata Enniani carminis amauerit.*

CAPVT IV.

AC veluti magno in populo, cum sæpe coorta est
Seditio, sæuit q; animis ignobile vulgus,
Iamq; faces & saxa volant, furor arma ministrat,
Tum pietate grauem, ac meritis si forte virum quem,
Conspexere, silent.

Versus isti mihi nescio quid Ennianum, aut Lucillianum sapere videntur, præsertim illud carmen:

Tum pietate grauem ac meritis si forte virum quem, & numero & sono inconditum est, Monosyllaba enim dictione sine vlla legitima caussa hexametrum Heroicum claudere, idque per Anastrophen, omnino intolerabile videtur. Deinde in ὁμοιοτελεύτοις illis, grauem, & virum quem, inamæna παρήχησις est, nec concinnior quam illa Ouidiana.

Quot cœlum stellas, tot habet tua Roma puellas.

Ennianos autem versus suo operi interspersisse etiam Macrobius auctor est, qui multa eius generis collegit. Et Seneca, quiid Vergilium ait tribuisse auribus sui seculi, quo Ennius erat apud plerosque in miris deliciis, ac proinde Vergilium non suo iudicio, sed alienis emblematis horridiore & incomtiorē videri. Cuiuscūq; autem iste versus est, Grecorum phrasim imitatus est, illi enim πῶς cum non interrogatiuū, sed infinitum est, appellatiuis subiiciunt.

Obiter id quoq; annotemus, in primo versu parenthesin esse, idq; in verbo (*sæpe*) ita enim sententia est ordinanda: *Ac veluti magno in populo cum coorta est seditio (sæpe)* nimirum vt sæpe fit, quod clarius pateret, si versum ad istum modum legas.

Ac veluti magno in populo cum (vt sæpe) coorta est seditio.

Ibidem. De Etymo Carthaginis. CAPVT. V.

DEuenere locos, vbi nunc ingentia cernis
Mœnia, surgentemq; nouæ Carthaginis arcem.
Mercatiq; solum facti de nomine Byrsam
Taurino quantum possent circumdare tergo.

Con-

Coniunxit Vergilius hæc duo nomina Carthaginem & Byrsam veres vicinas. Βύρσα enim Græce, corium. Carthago a Cartha deduci videtur, vtrobique vocabulo ex Taurino tergore deriuato, postea tamen diuersa significata accepere. Byrsa enim, teste Strabone; Carthaginis arx est, vt Athenis Acropolis. Thebis Cadmeia. Carthago autem vniuersa vrbs est, quæ a Stephano & καινὴ πόλις & Cadmea & Oenussa dicitur. Condita autem est, vt Appianus tradit quingentos annos ante Ilii captiuitatem.

Ibidem. Quid sit inter principes versari.

CAPVT VI.

SE quoq; principibus permixtum agnouit Achiuis.

Seruius hæc duplicem adfert interpretationem. *Aut* (inquit) *latenter prodit onem tangit, aut virtutem eius vult ostendere. Nimia enim fortitudinis est, inter hostium tela versari.* Atqui Vergilius Homerum secutus Iliados quinto, qui eandem rē de Diomede narrat & prosumma laude asscribit.

τυδείδην δ' οὔτις ἀὺν γνοίης ποτέροισι μετεῖη.
ἢ μετὰ τρώεσσι μιχαλείοιτ' ἢ μετ' ἀχαιοῖς.
Tydidem haud noris, quorum nam in partibus esset,
An sactus Graiis, an miles in agmine Troum.

Indicat autem, Æneam non post principia vt miles ille Thraso, sed in media acie inter vtriusque exercitus principes versatum fuisse, vel potius, se altius in hostium cuneos immersisse longe summotum a suis. Locus autem qui medius est inter vtramque aciem, Græci μεταίχμιον vocant.

Ibidem. De mutatione Vergilii ex Aristotele.

CAPVT VII.

EST locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atq; vbere gleba
Oenotrii coluere viri, nunc fama minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.

Hæc Vergilius interpretem egit Aristotelis, quod vt manifestum fiat, ipsius verba libro 7. Politicorum asscribam. φασὶ δ' οἱ λόγιοι τῶν ἐπιχωριαζόντων Ἰταλὸν ὄνα ἡγεῖσθαι Βασιλέα τῆς Οἰνωτρίας, ἀφ' οὗ τότ' ὀνομα μεταβάλοντας Ἰταλοὺς αὐτ' Οἰνωτρῶν κληθῆναι, & τὴν ἀκτὴν ταύτην τῆς Εὐρώπης Ἰταλίαν τοὔνομα λαβεῖν ὅση ἐντὸς οὔσα & κόλπῳ θαλαττίῳ καὶ λαμπικῷ. Non interpretabor, cum Vergilius eius verba summa fide retulerit. Quidam autem libri, quos castigatiores puto, non *Oenotrii coluere viri*, sed *Oenotri*, trisyllabicōs legunt, vt ω in dictione Græca incolumis maneat. Oenotria autem dicta fuit, ab Oenotro Lycaonis filio, qui ex Arcadia huc cōmigrauit, eumque quintum numerant ab Ægeo & Phoroneo qui primi in Peloponneso regnum obtinuerunt. Nonnulli hunc eundem & Noe & Ianum fuisse existimant, idque ex linguarum etymologiis deducunt.

Bitias cur bibax inducitur.

CAPVT VIII.

Dixit, & in mensa laticum libauit honorem,
Primaq; libato summo tenus attigit ore,
Tum Bitia dedit increpitans, ille impiger hausit
Spumantem pateram, & pleno se proluit auro.

Non temere Vergilius nomen Bitiæ induxit, nam id non ficti-tiũ, sed de historiis mutuatum. Bitias enim Cypri sacerdos, ad quẽ cum veniisset Dido, ipse se et coniunxit cum magna manu puellarum. Fuit autem & alter Bitias magister equitum, quo tempore Carthago capta est ab Africano minore. Merito igitur Regina vel sacerdoti, vel magistro equitum, vt primæ inter suos diguitatis viro, primum propinauit. Est tamen iucunda allusio, quasi non Bitias, sed Bibias dictus sit, & propterea illi auiditas meri attribuitur, qui quum reginam tenuiter degustasse vidisset, ipse totum poculum ingurgitauit. Olim autem si diis superis libarent, poculo supino id faciebant, si diis inferis, prono & inuerso. Magnæ autem id poculum æstimationis habebatur, quo libatio peragi solebat. Atque ideo Amphitryoni apud Plautum talis Phiala pro ingenti præmio donata fuit. Ægyptii eo poculo augurari consueuere. Genes. 44. *Quare reddidisti malum pro bono? scyphus quem furati estis, ipse est, e quo bibit dominus, & in quo augurari solet.*

Ex secundo libro. De religione Thensarum.

CAPVT IX.

Diuidimus muros, & mœnia pandimus vrbis
Accingunt omnes operi, pedibusq; rotarum
Subiiciunt lapsus, & stupea vincula collo
Intendunt, scandit fatalis machina muros
Fœta armis, pueri circum, innuptaque puella
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.

Cur tanta religione equum durateum in vrbem induxerint, latens quædam & obscura caussa est, vt multa sunt in Vergilio, quæ vulgo minus aduertuntur. Quæ enim ἀλλάβεια est in thensis, eandem Vergilius in hoc equo constituit. Sunt autem thensæ Deorum vehicula, de quibus videamus quid Asconius dicat in tertium Verrinarum. *Thensa* (inquit) *sacra vehicula, pompa ordinum & hostiarum. Thensas alii a diuinitate dici putant, alii quod ante ipsas lora tenduntur, quæ gaudent manu tenere, & tangere qui eas deducunt.* Vides ipsa verba quæ Asconius habet, Vergilium suis carminibus implicuisse. Ceterum apud Ciceronem pro Cn. Plancio, quo significatu thensæ capiantur, nondum mihi patet: verba eius hæc sunt. *Sed hoc nescio quomodo frequenter in me cecidisti, saneque in eo creber fuisti, te eo circo in locos caussam conicere voluisse, ne ego consuetudine mea aliquid de thensis misericordia caussa*

dicerem

dicerem: ac paulo post. *Deridebor si mentionem thensarum fecero, cum id prædixeris, sine thensis autem quid potero dicere.*

Alibi.

Omnes personas vel ex historiis mutuatas esse, vel etymo suis fatis consentire.

CAPVT X.

I Am proximus ardet
Vcalegon. Sigea igni freta lata relucent.

Vix vllum apud Vergilium proprium nomen, quin illud, vel ex historia sumtum, vel euentibus suæ personæ, cuius appellatio est, accommodatum videas. Id vt verum appareat, pauca exempla subiiciemus.

Sinon nomen accepit ἀπὸ τοῦ σίνους, quod noxam significat. Inde σίνη βλαπτικοὶ καὶ κακοῦργοι: huius dolo Troia capta est. Ac proinde Vergilius de eo. *Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab vno Disce omnes.* Fuit autem ille patruelis Vlyssis, nec dispar indoli suorum: nam hoc quoque obseruant Poetæ, ne personæ degenerent a suorum ingeniis. Calchas (vt auctor est Eustathius) ἀπὸ τῆς κόλχης, id est, ferrugine siue purpura, nimirum ὁ πορφύρων ὁ ἐστιν ἐν βάθει βυσσοδομῶν μαντικῇ. Genus huic a Melampode, facile intervates primario, periit dolore, victus a Mopso diuinandi peritia, patria illi Bæotia fuit. Machaon quasi Machiaon, ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι τοὺς μαχομένους ἤτοι μαχήτας. Palamedes, ἀπὸ τοῦ παλάσσειν τὰ μήδεα, hoc est, ab excutiendis inueniendisque consiliis. Fuit enim omnium heroum sagacissimus, ac secundum Plinium libro septimo capite 56. ordinem exercitus, signi dationem, tesseras, & vigilias inuenit. Alethes ἀπὸ τῆς ἀληθείας a fide & veritate, quę præcipua est in senibus, vnde eum Vergilius grandæuum appellauit. Et qua vectus Abas & qua grandæuus Alethes. Nam secundum Homerum Iliados tertio, in iuuenibus fides fluctuat, in senibus firmioribus radicibus nititur:

ἀϊστὸν δ' οὔπλοτέρων αὐδὴν φρένες ἐμπεδόωσιν.
Mens etenim iuuenum sine pondere fluctuat vsq;

Helene autem etymon habere videtur, quod nauibus capta, & a Paride auecta sit in Phrygiã. ἑλένη, quasi ἑλεανὴ ἀπὸ τοῦ ἕλεσθαι τὴν νηῦν. Ita quoq; Vcalegon ex nõ curando factus est ἀνὴρ ἀλέγων, & quia res incurii hominis & negligentis proximæ sunt periculo, festiuiter a Vergilio dictum est:

Iam Deiphobi dedit ampla ruinam
Vulcano superante domus, iam proximus ardet
Vcalegon.

Triton nomen a fluctu, qui Græce τρίτων dicitur. Crimothoe a cursu vndarum, hæc duo numina naues vado impactas a syrtibus liberant, & in altum deducunt, quod Vergilius his verbis innuit.

Cymothoe simul & Triton adnixus acuto
Detrudunt naues scopulo.

Nam vbi maior vis aquarum hærentibus in sicco nauibus superuenit, facile ex eo vado explicari solent. Ceres vnde appellationem habeat, ex ablatiuo melius agnoscas Cerere. Cũ enim veteres notũ sit C pro G vsurpasse, fac ex Cerere Gerere, & vim numinis intelliges. Illa enim messem quam terra gerit, procurat, vt Proserpina eius filia semenrem, dicta nimirum a proserpendo, quod in germinatione proprium est. Iopas vero ab emittenda voce ἰυμηλοχίᾳ, ac propterea a Vergilio citharœdus fingitur, vt Calliope a pulcritudine vocis.

Cithara crinitus Iopas
Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.

Qui ideo crinitus est, vt auricomum Apollinem imitetur. Et syderum cursus enarrat, & eorum deliquia, vt Orphei se æmulum præster, cuius studium fuit, mundi origines & causas rerum describere. Ira quoque,

Rex Anius, rex idem hominum Phœbique sacerdos, cum Apollinis nomine Hyperione conueniens, a mundi lustratione vocabulo sumto.

Aliud. *Quid sit* ψευδόθυρον.

CAPVT XI.

Limen erat, cœcæq; fores, & peruius vsus
Tectorum inter se Priami, postesq; relicti.

A tergo Magna arte describit, quod Latini quidem, sed Græco vocabulo ψευδόθυρον appellant. Cicero in quarto Verrinarum. *Ea pecunia quemadmodum ad istum per pseudothyrum reuertantur, tabulis vobis & testibus planum faciam.* Est autem pseudothyron siue, quod rectius puto, pseudothyrion, latens ianua, & quæ a prætereuntibus non animaduertitur, per hanc obsessa regia, verisimile est Æneam intrare potuisse.

Ex tertio Æneidos, De amicitia Romanorum cum Molossis. Et Poetu res iam actas tanquam futuras describere, quo diuinationi sit locus, & de votis conditorum.

CAPVT XII.

Cognatasque vrbes olim populosque propinquos
Epiro Hesperia, quibus idem Dardanus auctor,
Atq; itidem casus, vnam faciemus vtramq;
Troiam animis, maneat nostros ea cura nepotes.

Conditorum vota in vtramque partem rata esse solent. Dido. 4. Æneidos.

Nullus amor populis, nec fœdera sunto.
Exoriare aliquis nostris ex ossibus vltor,
Qui face Dardanios, ferroq; sequare colonos,
Nunc, olim, quocunq; dabunt se in tempore vires.

Littora

Littora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis, pugnent ipsi q; nepotes.

Vides acerrima bella terra marique optasse Didonem, & consequuta esse, nec inimicitias positas esse, nisi alterius gentis internecione? Poetæ igitur, quia tantum numen est in votis conditorum, quicquid alicui genti vel bello vel pace obuenit, id in imprecationibus complecti solent. Sic tria illa punica bella cum ipso Hannibale inter deuotiones Didonis comprehenduntur. Ceterum quęnam fuerit ista tanta amicitia inter Molossos & Romanos, ad quã haud dubie Vergilius alluſit, nemo omnium interpretum mentione dignatus est, cum œconomia Poetæ, & virtus illius ingenii hinc potissimum innotescere posset. Dionysius Halicarnasæus ista libro 1. scribit. *Ex Ambracia Anchises cum nauibus terram legẽs Buthrotum portum Epiri deuehitur. Æneas & florentissimi quiq; ætate ex toto exercitu, iter bidui emensi, Dodonam perueniunt, oraculum numinis cõsulturi, ibiq; Helenum cum Troianis reperiunt: acceptis autem responsis de condenda vrbe donariisq; Troicis, ac inter alios duobus craterib. æreis numini consecratis, quorum nonnulli etiamnum supersunt, titulis admodum vetustis consecratores suos præ se ferentibus, ad classem redeunt quatridui ad summum itinere cõfecto, ex Buthroto vero secũdum littus vecti, vsq; ad portum tum quidem Anchisen nomine nunc propemodum obsoleto, ac ibidem Veneris templo excitato Ioniũ transmittunt, ducibus illis istius nauigationis, qui vltro se comites huic profectioni addiderant, allectis quoq; illis, qui cum Patrone Thurio aduenerant. Horum pleriq;, cum exercitus saluus in Italiam traiecisset, ad suos redierunt. Patron autem persuasus ab Æneæ, vt socius esse vellet, istius noua colonia, vna cum quibusdam amicis in castris mansit, quos tamen nonnulli aiunt in Aluntio Siciliæ sedes cœpisse. Recordatione istius beneficii, Acarnanibus Romani Leucadem & Anactorium, ademta Corinthiis progressu temporis largiti sunt: concessum quoque vt Oeniades recuperarẽt, & in insula Echinadum communia vectigalia cum Ætolis haberent.*

Alibi. Agamenides verum nomen, non Achemenides.

CAPVT XIII.

SVm patria ex Ithaca, comes infelicis Vlyssis,
Nomine Achemenides.

Omnia exemplaria, tam scripta, quam impressa, in nomine *Achemenides* consentiunt. Ego tamen ausim quemuis quouis pignore prouocare, olim scriptũ fuisse *Agamemnides*, vel *Agamenides*. Cum n. sciam nullum proprium nomen temere vel a Verg. vel Homero vsurpari, coactus sum requirere etymon in *Achemenides*, quod nullũ apparuit. Iam cum Poetæ ipsi subinde latenter indicant, & multa allusione celebrant causas ἐτύμων, putaui & hoc quoque Vergiliũ tale aliquid feciſſe, idque consistere in his versibus.

Hæc me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores socii vasto Cyclopis in antro

Deseruere. Persuadeo enim mihi, hunc Agamemnidem dictum, quod nimium diu manserit in spelunca Polyphemi, dum socii abeunt. Atque eadem ratione Parmenonem esse vocatum, quod assidue permanserit apud fores Thaidis, vnde scomma Gnathonis. *Etiam tu hic stas Parmeno? Eho? num nam hic relictus es custodiae quid forte interuentus clam ad eam curriret.* Ita quoque Agamemnon, quod tam diu in bello Troiano hęserit, nomen sortitus est, interprete ipso Platone in Cratylo. Ex eodem fonte profluxerunt ἀριπλήμους καὶ μαχεσόμενος, quod in bello & pugna assidui essent.

In Tonitru & Fulmine esse auguria nuptiarum. Ex quarto lib. Æneidos.

CAPVT XIV.

Prima & tellus & pronuba Iuno
Dant signum, fulsere ignes, & conscius æther
Connubii, summoq; vlularunt vertice Nymphæ.

Signum autē pro indicio & nota, aut vt Græci pro ostento posuit. Sic Lucæ primo: *Erunt signa in Sole & Luna.* Hic autem per signum illud quod terra edit, intelligimus terræmotum, vt per Iunonis signum terrestre tonitru, χθονίας id βροντὰς appellant. *Auditum* (inquit Trebellius Pollio) *tonitruum terra mugiente, non Ioue tonante, quo motu multæ fabricæ sunt deuoratæ, multi terrore mortui.* Iunonem capi pro terra, vel vnicus Vergilii versus arguerit.

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Coniugis in gremium læta descendit, & omnes
Magnus alit magno commistus corpore fœtus.

Ætherem hic pro aere, *Iunonem* pro terra posuit, astipulante etiam Seruio. Ceterum in terrestri tonitru, vt in cœlesti fulmine esse auspicium nuptiarum, nondum apud certos auctores deprehendere potui. Quod autem est in hominibus nutus, id in Ioue & Iunone est tonitru. Vnde est illud

Annuit, & totum nutu tremefecit olympum.

In fulmine autem omen esse nuptiarum multis testimoniis probari potest. Claudianus lib. 2. de raptu Proserpinæ.

Ni Iuppiter æthere summo
Pacificas rubri terfisset luminis alas,
Confessus generum nymbis Hymenæum hiulcis
Intonat, & testes firmant connubia flammæ.

Hic autem & Iupiter & Iuno non approbant nuptias, sed eas contractas esse & celebrari, suis ostentis demonstrant. Id quoque ad ritus nuptiales pertinet, *Summoque vlularunt vertice Nymphæ.* Moris enim fuit, vt puellæ ante thalamos, vbi nouipti inerant, vesperi vsque ad mediam noctem concinerent, quæ carmina ὑμεναικὰ, hoc est, somni conciliatoria vocabantur. Fiebat autem id, ne quid foris audiretur quod intus fieret. Rursus alia ab iisdem canebantur carmina matutina, quæ ἐγερτικὰ, hoc est, excita-

excitatoria nunc cupantur. Huius generis egregium exemplum habes apud Theocritum, in Idyllio cui nomen, Helenes Epithalamiū. Nymphæ siue illę Oreades sunt, siue Naiades, siue Napeæ, hoc genus officii impleuerunt. Ceterum, vt supra se ἀδιαφόρως tenuit in ostentis nuptialibus, quæ nec approbationem nec improbationem clare præ se ferebant, ita hic quoque dubium verbum elegit, *vlulare*. Est enim & luctus & lætitiæ, id vocabulum capax. Vnde Lucanus. *Et latis vlulare triumphis.* Quamobrem Vergilius in incerto reliquit, lugubriter an festiuiter concinuerint, naturam prodigiorum sequens, in vtramque partem dubia significatione replicatilem. Operosior hic fui, quia Seruiana mihi non satis enucleata videntur. Ille enim omne fulmen ait aduersari nuptiis, cum Claudiani carmina longe aliud doceant.

Ibidem. Quinam sit illa auis, quam Graci Larum vocant.

CAPVT XV.

Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Constitit, hinc toto præceps se corpore ad vndas
Misit aui similis, quæ circum littora, circum
Piscosos scopulos humilis volat æquora iuxta.

ἥδε aurium Mercurio, quia alatus est, attribuit. aues enim vbi volando fatigatæ sunt, in summis montibus interquiescunt. Macrobius in recensendis carminibus, quæ Vergilius ex Homero transcripsit, nihil istius loci meminit, cum inter synepias ista carmina vel primo loco adferri debuerint. Id vt clarum fiat, versus Homericos adferemus.

Πειρήνη δ' ἐπιβὰς ἰξ αἰθέρος ἔμπεσε πόντῳ
Σοῦσατ' ἔπειτ' ἐπὶ κῦμα λάρῳ ὄρνιθι ἐοικώς
ὅς τε κατὰ δ' εἰνὴς ἁλὸς ἄλεται ἀτρυγέτοιο
ἰχθῦς ἀρπάζων πυκινὰ δόσιν ἁλμυρὴν.

Pieria insecensa, se misit ab æthere in vndas,
Deinde Lari similis volitat iuxta æquora summa,
Qui maria indomiti sinuosa ad littora sæpe
Captando pisces aspergine tingitur vndæ.

Valde admiror, cur Vergilius nomen auis omiserit, & in genere versari potius, quam in specie maluerit. Cum non sine causa Homerus Larum ex omnibus piscatricibus auibus exemerit, cui Mercurium in volando assimilem vellet. Vt enim Aquila Ioui, Pauo Iunoni, Gallus gallinaceus Marti: ita Larus Mercurio dedicatus est, qui a leuitate nomen inuenit. λάρος enim quasi λάλος dictus, ac propterea in tutelam eius Dei ascribitur, qui loquendi artifex perhibetur. Omnia mihi versanti nihil verisimilius videtur, quam etiam tum in controuersia fuisse, quo nomine hæc auis a Latinis appellari debeat. Sunt enim qui in-

terpretantur Fulicam, vt beatus Augustinus, sunt qui Gaueam, inter quos est Theodorus Gaza. Alii Herodion, alii Ciconiam, alii Ibidem, quæ & ipsa auis sacra est Mercurio. Vergilium igitur, ne litem suam faceret, nullum nomen Latinum huic aui imposuisse existimo.

Ibidem. Quid Stemma sit.

CAPVT XVI.

Præterea fuit in tectis de marmore templum
Coniugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niueis, & festa fronde reuinctum.

Priuatim cuique licebat, quem vellet ex suis consecrare, Æneæ familiare templum erigere, quod hæc a Didone factum est, eoque alludit ab Ouidio in Epistola Briseidos ad Achillem

Perq; trium fortes animas (mea numina fratrum
Qui bene pro patria, cum patriaq; iacent.

Seruius autem illud, *velleribus niueis*, longe aliter intelligit, quam ego intelligendum puto. Sic enim ait, *Exhibendo ea qua circa vites fieri solebant. Moris enim fuerat, vt nubentes puellæ simulacra vitis ad limen mariti, postes ornarent laneis vittis, vnde ait, Velleribus niueis.* Hactenus Seruius. Atqui hoc faciebat noua nupta, non coniunx, aliquandiu matrimonio inueterata, nec nisi semel fiebat. Iam Dido maritum non sponsum colebat. Ceterum omnes dii stemmatis solebant coli, *Est* autem *stemma*, teste Sophocle interprete, in Oedipode tyranno, *lana ramo circumuoluta*, quam rem Vergilius periphrastice extulit, & Ouidius eandem periphrasin retinuit.

Est mihi marmorea sacratus in æde Sichæus,
Appositæ frondes, vellera & alba tegunt.

Deorum autem simulacra huiusmodi stemmatis integi solere, apud Iulium Obsequentem inuenias, vbi inter prodigia refertur, ea ab statuis decidisse. *In lectisternio*, inquit, *Iouis, terræmotu deorum capita se conuerterunt, lana cum integumentis qua louerat apposita, decidit.* Quinimo supplices alicui numini, lana & virgultis se coronare solebant. Sophocles in Dramate supra allegato.

ὦ τέκνα Κάδμου τοῦ πάλαι νέα τροφὴ
Τίνας ποθ' ἕδρας τάσδε μοι θοάζετε
ἱκτηρίοις κλάδοισιν ἐξεστεμμένοι.
Noua soboles Cadmi vetusti, filii
Cur sedibus fulcitis istis corpora
Frontes reuincti vellere & ramusculis?

Hæc sunt interpretis verba, ἐξεστεμμένοι, αὐτὶ τοῦ κεκοσμημένοι, τὸ δὲ στέφειν χρῆναι αὐτὶ τοῦ κοσμεῖν. στέμμα δέ ἐστι τὸ περιπεπλεγμένον ἔριον περὶ θυμιάματα. Antiquissimæ certe coronæ olim lanæ fuerunt, vtin

suo lexico docet Sextus Pompeius. Plinius autem lib. 35. cap. 11. de stemmatis hanc traditionem facit. *Stemmata vero lineis discurrebant ad imagines pictas*

Ibidem. *Quid sit Fatum, & Mors merita.*

CAPVT XVII.

NAm quia nec fato, merita nec morte peribat.

In rebus humanis, aut fatum, aut natura, aut casus, Sed de his Seruius. Ceterum supra fatum aliquid contingere, testis Homerus est.

σφῆσιν ἀπερ θαλίησιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.
Stultitiis præter fatum patiuntur acerba.

Ita hîc quoque præter fatum Dido exstinguitur, id est, ante diem fatalem, idque nullo suo scelere, quod indicatum est his verbis, *Merita nec morte peribat*, quippe quæ nullam culpam admiserat, cur mori deberet. Seruius tamen meritam mortem pro naturali exponit, quod mihi non per omnia arridet. Quæ enim a Vergilio adduntur, nostræ interpretationi fidem astruunt, dum dicit per epexegesin. *Sed misera ante diem*, nimirum præter fatum, *subitoq; accensa furore*, quæ verba eius rei interpretationem habent, *merita nec morte peribat*. quippe quam nullum peccatum, sed furor e vita sustulerit. Memor est enim Vergilius quod supra dixit.

Ergo vbi concepit furias euicta dolore
Decreuitq; mori.

LIBER OCTAVVS

QVIS SIT CHORAGVS, QVIS Demagogus.

In Apophthegmata Plutarchi.

CAPVT I.

INhærentem me libris die admodum luculento & amœno, quidam ex amicis ambulatum extraxerunt, nescio quod μιμαξεῖον nouorum libellorum pollicitantes. Erant autem isti Laurentius Dacholius, & Ioannes Berzosa, ambo Græce & Latine ad miraculũ vsq; periti. Ibi cum in itinere essemus, occurrit Guilielmus Pictauia, fortuna, genere, & virtutibus illustris, & qui ex professionibus trium linguarum non ignobilem sibi famam Louanii comparauerat. Huic a latere adhærebat Gysbertus Cœlius, quem nobis Italia doctissimum medicum remisit, ii me in equis amantissime salutant, & quantum licet, amplectuntur. Postquam discessum est a carissimis capitibus, exigo ab illis meis pollicitatoribus nouos illos libellos. Quid multa? depromuntur e sinu. Video illic multa in variis auctoribus pulcerrime castigata, & non pauca in Erasmo reprehensa, iure quidem aliquando, sed tamen nimia acerbitate, & piis animis prorsus intoleranda.

Auctor istius operis Franciscus Robertellius, iuuenis (eam enim in eo ætatem esse audio, quod cum ipsius laude dictum velim) multiiugæ eruditionis & generosæ indolis, sed tamen in Batauos homines ferocioris animi, & importunioris maledicentiæ, quam decet. Id eius verba, quæ iam hic subiicio, planum facient.

Erasmus, inquit, *vir doctissimus, si illius opera legas, ita aliquid videtur dormitasse, vt mireris. In Apophthegmatis, quæ ex Diogene Laertio vertit in Latinum, legendis, deprehendi hunc virum, qui vt pateat apertius, subscribam primum Laertii Græca verba, Deinde Erasmi conuersionem & interpretationem, Postremo, cur putem illum lapsum esse. Laertius in vita Diogenis Cynici.* τοὺς δὲ διονυσιακοὺς ἀγῶνας μεγάλα θαύματα μοχθηρὰ ὄντα, καὶ τοὺς δημαγωγοὺς ὄχλον ἀχρηστον. *Erasmus.* Dionysiaca certamina, quæ Athenis in honorem Bacchi magnis impendiis, pompaque celebrabantur, appellabat magna stultorum miracula. *Labitur Erasmus, primum, quod ex vno duo facit* ἀποφθέγματα, *fudit enim separatim. Oratores, qui summo in pretio habebantur Athenis, dicebat turba ministros, quod ad gratiam loqui cogerentur. Rursus labitur in vertenda dictione* δημαγωγοὺς, *quam cum non satis intelligeret, in priorem incidit errorem diuidendi Apophthegmatis in duas partes.* δημαγωγοὶ *appellantur a Græcis, qui populo præsunt. Hesychius ait,* δημαγωγεῖν, *idem esse quod* προστατεῖν, *vnde* δημαγωγὸς ὁ ἄρχων καὶ τοῦ δήμου ἡγούμενος, καὶ διοικῶν. *Iulius Pollux libr. octauo nominat* δημάρχους, *qui sunt* κατὰ δῆμον ἄρχοντες, *olim dicti* ναύκληροι, *eodem libro nominat* ἀδηλήτας, *qui dicti erant.* εἰς κατὰ φυλὴν ἐπὶ τῷ ἀμφιθέατρον τὸ παιδικὸν πομπικὸν, καὶ γυμνικὸν καὶ τῶν ἱπποδρομιῶν. *Demosthenes in oratione contra Midiam hos vocat χορηγούς, eius orationis argumentum facile potest locum hunc declarare Laertii, nam cum esset χορηγὸς παιδικὸς, tribus suæ, & ludos Bacchanales, de quibus nunc mentio Laertius, populo exhiberet, pulsatus fuit a Midia insolentissimo homine, in medio theatri. Libanius rhetor doctissimus in argumento eiusdem orationis explicando de Dionysiacis sic ait.*

ἐορτὴν ἦγον οἱ Ἀθηναῖοι τῷ Διονύσῳ, ἐν ᾗ καλεῖν δεῖ τὸν θεοῦ διονύσια· ἐν δὲ ταύτῃ τῇ ἑορτῇ καὶ αὐλητὰς, καὶ κωμικοὺς χορεῖ διηγωνίζοντο. κρίνουσιν δὲ χορεύσαι φυλαὶ δέκα τυγχάνουσι γὰρ ὄντες φυλῶν τοσούτων. ἐπεὶ δὲ ἐνέστησε φυλὴ ὁπόταν ἀναλώμασι τὰ περίεργα τὰ εἰς τὸν χορόν. *Hæc est.* Festa celebrabant Athenienses in honorem Bacchi, quæ vocabant ab ipsius Dei nomine Bacchanalia. In his autem & Comici & Tragici, etiam Aulædi inter se de præstantia, & summa artis laude, certabant. Chori constituebant singulæ tribus quæ decem erant, Choragus autem singularum tribuum sumtus in ea re faciebat. *Verum de his satis, quivis enim intelligere potest, quam præter Laertii sensum & dictionis significationem* δημαγωγοὺς *Erasmus vertat, cum*

oratores. *Sensus igitur Laertij est huiusmodi. Dionysiaca certamina stolidis magna esse miracula, atque* choragos, *seu praefectos horum ludorum, turbæ esse ministros. Etiamsi fuerit satius interpretari ὀχλον pro tumultu & perturbatione.* Hactenus Robertellus. Duo obiicit Erasmo, & quod ex vno simpliciq; Apophthegmate duplex fecerit, & quod ὁ δημαγωγὸς vocabulum non bene intellexerit. Ceterum nisi doceat δημαγωγοὺς eosdem esse quos χορηγοὺς, ab vtraque culpa liberatur Erasmus. Videndum igitur primum, quibus probationibus vtatur in asserēda istiusmodi significatione. Hesychius (inquit) δημαγωγεῖν idem esse ait, quod στρατηγεῖν, vnde δημαγωγὸς ὁ ἄρχων, οὐκ ἔξω τῶν δήμων ἄρχειν καὶ διοικεῖν. Si eo sensu hoc dictum esse ab Hesychio intelligimus, iam ratiocinatione ista confectum est, hos tres magistratus eosdē esse. ἄρχοντα, στρατηγὸν, καὶ δημαγωγὸν. limit. b. quibus lōgissime distant, in vnum confusis. *Archontem* n. Libanius in Androtionem magistratus porrecta manu creatos: *Choragos* suffragiis electos dicit. Sed nondum probatum est δημαγωγὸν & χορηγὸν eiusdem esse functionis. Addit deinde δημάρχους eosdem esse, qui στρατηγοὶ & ἄρχοντες, & δημαγωγοί. Ne nunc quidem vllum documentum dedit δημαγωγοὺς & χορηγοὺς eiusdem significati esse participes, quod solummodo in quęstione est. Tandem aggregat huic cumulo ἀθλοθέτας, qui decem erant, vt singulæ tribus vnum istiusmodi haberent ad Panathenæa procuranda. Heic aliquid affine videtur poni cum choragis, qui & ipsi decem erant. Iam si docuisset, ἀθλοθέτας eosdem esse qui δημαγωγοὶ, esset quiddam quod illius ratio videretur effecisse. Ceterum quid id contra Erasmum, si secundum tuam ὑποθεσιν, ἀθλοθέται καὶ χορηγοὶ sint ijdem? quod tamen nequaquam tibi concedimus, vt suo loco planum faciemus. Porro, quæ adfert ex Libanio, nihil demonstrant, nisi decem Choragos fuisse, nihil id quoque ad controuersiam pertinet. Euincendum est enim δημαγωγοὺς esse χορηγοὺς, cuius rei nullum omnino indicium ex auctoribus dedit. Sed redeamus ad Hesychii verba, δημαγωγεῖν idem esse quod στρατηγεῖν. Nihil aliud Hesychius attulit, quam etymologiam vocabuli, vt dicas *Prator*, quasi *praitor*, quod præeat, nullo indicato vel officio, vel functione istiusmodi personæ. Quod si quis cū alicubi legat, dux qui præit in itinere, & quem alii sequuntur, statim inferat, dux & prætor idem sunt, non ne pulcre ratiocinatus fuerit? aut *Nicolaus* & *Nicodamus* idem sunt, quia etymon nominis idem est, quam scite scilicet ille personas distinxerit, & ἄρχων & δήμαρχον & στρατηγὸς & δημαγωγὸς populum gubernant, non tamen iidem magistratus. Longius etiam distant quam Nili fontes a suis ostiis. ἄρχοντες enim sunt, qui Remp. administrant, & a quorum nominibus Fasti notantur, vt Romæ a Consulibus. Nec mirum, cum teste Velleio Paterculo depulsis a Republ. regibus, *Archontes* illis successerint, primum perpetui, deinde in denos annos creati, postremo in singulos. Δημάρχους non

immerito *Tribunos* appelles. Hi enim singularum tribuum præfecti erant, hi tabulas conficiebant prædiorum cuiusque tribus, eorũq; nomina recipiebãt, qui suæ tutelæ iam facti essent, populumque (vbi opus erat) conuocabant, & a debitoribus pignora capiebant. στρατηγὸν vero ducem belli ex multis historiis intelligas. In Euangelio etiam earum excubiarum præfecti sunt, qui templum tuuant, & apud Aristotelem Politicorũ septimo, *Polemarchi* & *Strategi*, pro eodem genere magistratuum ponuntur. Apud Aristophanem in Vespis *Polemarchi* idem officium habent, quod Romæ *prætores peregrini*, vt qui de caussis peregrinorum cognoscunt. Ἀθλοθέται vero eatenus Romanis Ædilibus similes, quod spectaculis præsident, cum *Choragis* nihil commune habent, quibus sumtu spectacula instruunt, iudicandi munus aut Corollarii dandi nequaquam ius habent. Δημαγωγὸς vero is est, qui populares auras captat, siue is sit Orator quod plerunq; fit, ac proinde non raro pro oratore ponitur, siue alterius generis homo, certe ea de caussa ab Aristotele appellantur publici adulatores. Sic enim ait Politicorum, lib. 4.

καὶ ὁ δημαγωγὸς καὶ ὁ κόλαξ οἱ αὐτοὶ, καὶ ἀνάλογον, καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῖς ὀχλικοῖς τῶν πολιτειῶν· οἱ μὲν κόλακες παρὰ τυράννοις, οἱ δὲ τοῖς δήμοις ὑπάρχουσιν. Hoc est: *Et demagogus & assentator idem sunt certa quadam similitudine & proportione, & ambo prapotentes sunt. Assentatores quidem apud tyrannos, demagogi vero apud populos.* Rursus libro quinto: Ἐπὶ δὲ τῶν ἀρχαίων, ὅτε γένοιτο ὁ αὐτὸς δημαγωγὸς καὶ στρατηγὸς εἰς τυραννίδα μετέβαλλον. σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων τυράννων, ἐκ δημαγωγῶν γεγένηνται. αἴτιον δὲ τοῦ τὰ μὲν γενέσθαι, νῦν δὲ μὴ, ὅτι τότε μὲν οἱ δημαγωγοὶ ἦσαν ἐκ τῶν στρατηγούντων, οὐ γὰρ πω δεινοὶ ἦσαν λέγειν, νῦν δὲ τῇ ῥητορικῇ τελειωθείσῃ, οἱ δυνάμενοι λέγειν δημαγωγοῦσι μᾶλλον, ἀλλ' ἀπειρίᾳ δὲ τῶν πολιτικῶν οὐκ ἐπιχειροῦσι. Hoc est: *Olim cum idem esset & demagogus, & belli dux, in tyrannum euadebat. Plerique enim veterum tyrannorum ex demagogis facti sunt. Caussa cur id tum contigerit, ac iam non fiat, quod tum demagogos se præstabant, qui rebus bellicis præfuissent, nondum enim per id tempus eloquentes erant. Nunc autem arte dicendi amplificata, qui eloquentes sunt, demagogos sese exhibent. Verum quia belli peritiam non habent, nec sinunt se ab occupanda tyrannide.* Fac mihi quæso in istis locis ex Demagogo *Choragum* ut audes. Non errauit igitur Erasmus, qui *oratorem* id verterit. Certe Iulius Pollux *Demagogum* & *Rhetorem* eodem titulo complexus est, libri quarti capite quarto: περὶ ἐπιτηδευμάτων ῥητορικῶν καὶ δημαγωγοῦ, neque toto capite in tot elogiis vllum inter eos discrimen facit. Rursus capite quinto eiusdem libri, περὶ ψόγων τούτου inquit, numero singulari vtens, tanquam res eadem sit, vocabula autem duo, multaque ibi commixta sunt, quæ ad nullum nisi ad *Oratorem* referri possunt, quale est, συκοφάντης, δημαγωγός,

δημοβόφθορ, λέγων ἐπὶ χρήμασι, πρὸς ἀργύριον λέγων, μηδὲν ῥήμα πρὸς εἰπών. μισθοῦ φιλοχάλκορ, πρὸς χάριν λέγων, πρὸς ἡδονὴν δημηγορῶν, περὶ τῆς κυκλίου χορῶν. *Calumniator litium conceptor, controuersiarum consutor, pro pecunia loquutuleius, ob nummos dicens, nullum verbum gratis proferens, pro mercede vocem edens, ad gratiam loquens, ad voluptatem conciones fingens, apud tribunalia semper viuens.* Postremo Libanius in argumento contra Androtionem cum magistratus diuidat Athenienses, alios facit sortitu obuentios, quos ille appellat κλῆρος κληρωτούς, quales sunt iudices, alios χειροτονητούς, porrecta scilicet manu creatos, in quorum classe τραπεζοποιοὺς collocat, alios αἱρετοὺς suffragiis electos, in quorum numero *choragos* constituit, ex quibus vel cęco apparet, quam omnino nihil istæ functiones conueniant. Ego tamen, vt dicam quod sentio, mihi istud ἀπόφθεγμα corruptum videtur, τοὺς δὲ δικανικοὺς ἀγῶνας μειράκια ἓν μέσῳ μαχόμενα ἔλεγε. Salsum id & acerbũ, & probe ex indole Diogenis. Id autem quę sequitur, ignauum & vapidum, καὶ τοὺς δημαγωγοὺς ὄχλου ἀφηγητάς, *& demagogos esse vulgi mimos.* quid acrimoniæ habet istud dicterium? credo igitur vocem ἀφηγητὰς esse corruptam, & olim fuisse scriptum ἀφαγωγοὺς & ex *gemma* quod Græce γ, Latinum *e* repræsentat, in eam literam, cui forma affinis est, commutatum esse, rursus ex γ, quod multum accedit ad ν, præsertim in literis exolescentibus ὖ psilon esse factum, atque ita pro ἀφαγωγοὺς ἀφηγητὰς nobis emersisse, vt hic sit sensus, *demagogos* publica inter se diuidere, ac prædæ habere. atq; ita aderit nobis venustas παρηχήσεως, quæ frequens est in dictis Diogenis. nobis illam vtcunque imitari licuerit, si dicamus *Publicolas* esse *Publicoras.* Sed hęc, etsi malo iure Erasmum carpat, maledicus non fuit. Nunc pergamus ad secundam in Erasmum annotationem.

Annotaui, inquit *supersius Erasmi Roterodami erratum quoddam in vertendo e Laertio Diogenis Cynici apophthegmatis, sed cum ea paulo post omnia perscrutassem, & cum Græco contulissem, multo plura perperam versa deprehendi. Libuit igitur sigillatim hęc adscribere, vt videant eruditi, quanto opere a vero Laertij sensu aberrarit. Si, cum hæc scriberem, plus otij fuisset nactus, adnotassem & in aliorum apophthegmatis vertendis Erasmi errata, sed hæc alio complectemur libello. Interim sat erit, studiosos literarum monere, ne magnopere eam apophthegmatum ament translationem. Nam etsi multa rectę cõuersa sunt, multo tamen plura perperam expressa visuntur, atque huc facilè cognitu erit ijs, qui Græca legerint.*

Quid sit Μὴ πολιτεύεσθαι

CAPVT II.

IN decimooctauo Apophthegmate ita scriptum est: ἐπήνει τοὺς μὴ πολιτευομένους, καὶ μὴ πολιτεύεσθαι, καὶ τοὺς πωδοτρεφεῖν, μὴ παιδοτριβεῖν. Erasm sic vertit. Laudabat eos, qui ad Remp. accessus

non accederent, qui pueros alituri, non alerent. Παιδοτροφῶν *heic significat* seruos nutrire, *etsi* pueri serui *dicuntur*, *tamen dilucidior sensus esset si dixisset*, qui seruos alturi, nō alerent. *Nam iuxta illud:*

σώματα πολλὰ τρέφειν
ἑτραπὸς εἰς πυθμὴν ἐστὶν ἑτοιμοτάτη.

Hactenus ille. Quis quæso hic error? Nam ipse fateris *pueri seruos* dici. Iam si id verum est, vt est longe verissimum, id redditur quod tu vis. Sed inquis, dilucidior esset sensus, si *seruos alere* vertisset. Ego tibi nequaquam id concedo, putoque potius de liberis tollendis dictum esse a Diogene, quum olim illos occidere liceret, atque adeo seruus apud Terentium dementiam appellet, quod horus, quicquid Glycerium peperisset, statuerat educare, ac proinde magnis priuilegiis ad educationem prolis inuitabantur. Verum donemus tibi, tuum sensum esse illum vnicum, ad quem reperent Diogenes, quid quæso peccati, vocem πελυσμοι æque πλυσμα interpretari. Cum inde in nullam partem absurda sententia emascatur, & in ipso ambiguo tota vis gratiæ & leporis sæpius sit constituta. Olim in ecclesia legebatur: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem tuam, vt destruas inimicum & defensorem*, vt narrat Sulpitius in vita D. Martini, nunc legimus, *vt destruas inimicum & vltorem*, Græce est ἐκδικητὴν, quod vtramque significationem in se retinet. Iam si quis reddat, *vt destruas inimicum & vindicem*, & fide translationis seruata, iudicium lectoris integrum reliquat, rectius ne tibi facere videtur, quam ille, qui litem suam facit, & alteram partem præoccupat, cum res in æquilibrio pendet? Ceterum quia hoc apophthegma nulla ratione ita trāsfundi in linguam Lat. nam potest, quin perdat natiuam suam & perquam rapidam argutiem, paucis indicabo, ad quæ allusum sit a Diog. nempe μέλλοντας πολιτεύεσθαι, & ij dicuntur, qui aliquando Rempublic. sunt administraturi, quales sunt magistratus designati, & qui procreatores sunt in Republ. suscipienda. Deinde valde mecum ambigo, num etiam in hac voce μέλλοντας allusum sit ad hanc dictionem μέλοντας, hoc est, *meditantes*, quanquam & ipsum verbum μέλλω fit deo significat. Nā Hesychius, inquit, μελλόντων, μελετώντων. quamobrem prope adducor, vt credam sic esse vertendum. Laudabat eos qui studerent Reipubl. gubernandæ, non gubernarent. & pueros alendis, ac non alerent. vt intelligas, eum istarum rerum meditationem probasse, vsum, functionemque vituperasse

Quid sit Manum porrigere complicatis digitis.

CAPVT III.

RVrsus idem Robertellius carpit Erasm decimonono Apoph. nus sic enim inquit. *Erasmus ait: Illi tribuitur & hoc ænigma, Manum non esse porrigendas amicis complicatis digitis. Inimicum autem esse, si comes nos præbeamus amicis, sed comitate adumbrandam benignitatem.* Apud Laertium sic exprimitur hoc ænigma, ὑγιὲς δὲ χεῖρα [illegible]

δεῖν ὡς χεῖρας ἐκτείνειν, μὴ συγκεκαμμένας τὰς δακτύλους. *Addit ex se Erasmus* amicis, *quod si addatur, tollitur ænigmatis ambiguitas tota & venustas. In Græco ita legitur*, Aiebat manus oportere extendere, non confusos digitos, *vel dicebat* manus esse extendendas, non confusis digitis. *Et sane hoc melius. Sensus esse poterit, omnia esse aperto animo & simplici facienda, non autem fucato & simulato, vel non oportere esse rapacem. Nam qui aliquid in vola abdunt, manum non extendunt. Vel si referas ad orationem, sicut olim Zeno aiebat, orationem oportere esse planam & apertam, non concisam, confusam, aut obscuram.* Hactenus Robert. Qui cum promiserat, se errorem allegare, nihil quod vel affine errori esset, allegare potuit. An propterea male audiet Eras. quod de suo addidit, *amicis* in hoc opere Eras. nunc anxium interpretem, nunc liberum paraphrastem, nunc sedulum commentatorem agit? Iam quod tu ais, ea additione omnem ambiguitatem tolli & venustatem, vehementer admiror, qui ipse adhuc incerta interpretatione fluctuare videris, & de sententia vna in aliam desilis, si nihil est obscuri, quid ita subinde eius Apophthegmatis significationem refingis? quod proprie est hominum, qui sibi ipsi dum alia atque alia tentant, non satisfaciunt, nec venustas ex ænigmate tollitur, si aliquantulum lucis affundas. Optima enim sunt illa ænigmata, quæ ita se abdunt, vt tamen latentem viam ad sua mysteria subindicent. Ceterum vbi tu legis συγκεκαμμένας, Erasmus videtur legisse συγκεκαμμένας, hoc est, *contractos*, & id rectius videtur. Valde enim improba est metaphora digitos confundi, nec scio, an vsquam alibi eam locutionem reperire liceat. Quod autem Erasmus benignitatem comitati adiungendam esse, ex hoc ænigmate intellexerit, non leui neque futili ratione nisus est. Primum quia dextra fidei, amicitiæ, & comitati consecrata fuit, vnde illud Vergilii. *Pars mihi pacis erat, dextram tetigisse tyranni.* Inde Græci verbum δεξιοῦσθαι finxerunt, hoc est, *dextra complecti.* Digitos autem contractos significare tenacitatem, vel vnus Martialis arguerit:

Litigat, & podagra Diodorus Flacce laborat,
Sed nil patrono porrigit, hac chiragra est.

Rursus idem, de Demagogo.

CAPVT IIII.

IN trigesimo quarto rursus Erasmus vertit δημαγωγὸν oratorem, quod non probo. Laerttus. οὗτος ὑμῖν ἐφηγήσηται ὁ Ἀθηναίων δημαγωγός. *Erasmus*, Hic est, inquit, ille Demosthenes Athenensium orator. *Sed sic melius*, En vobis o hospites, Athenensium ducem ac principem, *vel*, En qui Athenensium aures capiat ac demulceat. *Nam probrum in se habet hac demonstratio per μείωσιν dicitur.* Hactenus Robertellius. Nihil hic peccasse Erasmum, superius demonstratum est quamobrem non est consilium ea repetere.

Rursus idem. Quid πυρὸς significet.

CAPVT V.

IN trigesimoseptimo. Laertius: τὰς πλείστους ἔλεγε πορρὸ δακτύλου μόνου σθαι, ἐὰν σωφρονῇς ὃν μέσον σωφρονεῖν παρδύνεται δεῖν μόνου σθαι, ἐὰν δὲ ὃν λιχανὸν, ἀνεῖπ. Erasmus. *Dicebat plurimos insanire præter digitum. Nam si quis assidue medium digitum intendat vice indicis, vulgo insanus habetur, si quis indicem, sanus videtur. At plurimi sunt homines, qui grauius insaniunt rebus seriis, quam si digitum pro digito porrigant, & tamen vulgo hi non habentur insani.* Hactenus Erasmus. Nunc audite quid Robertellius dicat: *Quoniam πορρὸ cum accusatiuo iunctum sæpe accipitur pro* apud, *vel* prope, *lepidus sensus mihi videtur, si dicas:* Multos aiebat insanire prope digitum medium, *q eo magis probo, quia sequitur* ἐὰν δὲ ὃν λιχανὸν ἀνεῖπ, *id est*, si quis ndicem non amplius. *Ecce vicinitatem insaniæ, sunt digitorum. Multorum insania est occulta, sed fortasse nō minor quam ea, quæ aperta esse solet. Vnum me torquet in hoc dicto Diogenis, quod video consuetudinem fuisse apud veteres, vt medio digito commonstrarentur insani & infames. Neque satis memini, me legere apud vllum, eos habitos insanos, qui alterum commonstrarent digito, vel qui medium exstantem, a ceteris conclusis gestarent, hoc videndum. Nā quanquam ita, vt exposui sit accipiendum dictum Diogenis, non est dubitandum.* Hactenus Robertellius. Qui cum omni ratione conatus sit emendare Erasmum, nihilo meliora in medium attulit, nec argutiem istius dicti percepit. Est enim sensus, *pleroſque vno digito ab insania distare.* Nam si impudico digito commonstrationes facerent, vt faciunt indice, insani haberentur. Id quia non faciunt, spatium discrimenque vnius digiti interest, quo minus sint vecordes. Præter enim absurdum gestum ostendendi nihil refert, quin sint pro insanis habendi. Formulas istius locutionis vide πορρὸ *interuallum* significat, abunde apud Budæum reperies.

Rursus ibidem. Quid sit Κράνιον.

CAPVT VI.

IN quadragesimo sexto, Laertius, ὃν τῷ κρανίῳ ἐλεγχόμενον τῷ Ἀλεξάνδρῳ ἐπιφὼν φησὶν αὔτησον μεί, ὃ θέλεις. Erasm. *Cum Alexander Magnus inuiseret Diogenem, reperit eum in cranio sedentem pro dolio*, Hactenus Erasmus. Robertell. Cranium *per* i *in penultima* caluariā *significat, cranium mortuorum.* κρήνειν *vero per* e *diphongum in penultima, significat* Craneum, *qui erat locus gymnasij regionis Corinthi. Hoc patet ex alio loco Laertij, vbi ait:* Ἀλέξανδρος τὸ κρανεῖον τῶν ἐκτὸς τῆς κορίνθου γυμνασίου. *Erasmus deceptus est vocis similitudine, nam vertit in* cranio, *id est, in* caluaria, *neque est quod quis illum excuset, posse etiam intelligi de gymnasio, sic scriptam illam dictionem Latine, vt i præferatur longum. Nam cur addidit pro dolio, quod non est in contextu Græco? ex quo satis patet, Erasmum deceptum esse.* Imo nihil minus patet, cum enim inquiat Erasmus, eum sedentem in cranio pro dolio, satis indicat se diuersum putare cra-

nium

nium & dolium. Nam si idem existimasset, nullo modo pronuntiasset, eundem & in dolio sedere, & ante dolium. Et quod tu dicis, vertit *in cranio*, id est, *in dolio*, illam epexegesin de tuo addidisti, nec ea in verbis Erasmi reperitur. Pergit deinde Robertellius. *Laertius dicit* ἀλικμᾶσθαι, *vertit Erasmus*, Lacera schedas glutino cõmittentem. *Dij boni, quale somnium? Quis dicat, in schedis glutinandis fuisse occupatum Diogenem? Labitur igitur & heic Erasmus, dum sibi nimium indulget in vertendo, & addendo multa, quæ in Graco contextu non leguntur.* Cur errat Robertelli? an quia plura addit, quam tuus Laertius habet, quando vnà Erasmus, in verba Laertii iurauit? Quicquid vbiq; inuenit, quod ad præsens apophthegma spectat, vel in Græcis, vel in Latinis auctoribus, id vnum congerit, ideone error, rem ampliorẽ & instructiorem facere? non est professus, se verborum Laertii interpretem, vt illi religio sit, quicquam vel detrahere vel addere.

Rursus idem. Diuersa transferri ex discordia exemplarium.

CAPVT VII.

IN sexagesimooctauo, *Laertius*, μακρόπνους κἀναγνώσεως καὶ ἐκείνῃ τῷ τέλει ἐν βιβλίῳ ἄγραφον παρεδείξατο. Ἰδὼν ποτέ φησι ὦ ἄνδρες γῆν ὁρῶ. Erasmus. *Quodam tempore, cum diutissime legens tandem eo venisset, vt videret cartam vacuam, bono inquit animo estote viri, terram video. Labitur Erasmus, quod ait ipsum Diogenem legentem ea dixisse, γῆν ὁρῶ, cum alius hoc dixerit.* Quid si aliud exemplar Græcum secutus sit, ac ita inuenerit, μακρόπνους, ac nõ μακρόπνους, nonne vnica aut altera litera aliter inuenta ab omni errore Eras. vindicauerit? Eadem certe gratia apophthegmatis, siue Diogenes legerit & dixerit, *terram video*, siue alius quispiã legerit subiiciente Diogene *terram video.*

Rursus idem.

CAPVT VIII.

IN 56. Erasmus. *Cum primum cœpisset philosophari, cum in dolio solus rancido vescens pane, audiret totam vrbem lætitia perstrepentem, erat enim dies festus, sensit animo nonnihil tædij, diuque secum deliberauit relinquendo vitæ instituto cogitauit. Sed cum tandem mures videret adrepentes, micas panis edere, quid dissimules, inquit, tibi o Diogenes, sat magnificus es, ecce etiam parasitos alis.* Audi nunc Robertelli quiritationem. *Ego profecto nescio, vnde hic paraphrastes egregius tam multa præter rem in medium attulerit. Nam in Greco ita legitur, breuissime & politissime.* ὡς εἶδε ἁρπάσαντας ἐπὶ τράπεζαν μῦς, ἰδοὺ φησί, καὶ Διογένης παρασίτους τρέφει, id est, *ad mures perrepentes in mensam En ait, & Diogenes parasitos alit.* Robertellius præter copiam, nihil heic arrodere potest. Mirum autem vnde Diogeni mensa, qui nihil supellectilis habuit, præter peram. Certe priori loco (nam bis hoc apophthegma habet) mensam omisit.

Rursus idem. Quam facile librarij peccent.

CAPVT IX.

In septuagesimo secundo. Erasmus ait: *Huc veni inspecturus insaniam tuam, qui non contentus regno.* In Græco scribitur κατάσκοπος τῆς σῆς φιλοπλουτίας, id est, *explorator tuæ cupiditatis, quæ est inexplebilis.* Hîc nescio cur ἀπληστίαν verterit Erasmus *insaniam*, in vno vocabulo tota culpa. Videtur Erasmus fiducia memoriæ libros aliquando non consuluisse, ac propterea aliquando non eadem, sed cognata vertere. Ceterum tam aperta res imperitiæ adscribi non potest. Postremo valde mecum addubito, num principio scripsum sit *insutiam* pro *insatiabilitatem*, quæ dictio scriba non intelligens, verterit *insaniam*.

Rursus ibidem. De licentia in deducendis etymis.

CAPVT X.

IN 73. *cum dicit Erasmus* ἄθλιος *Græce*, miserum *sonat, multisque affectum laboribus, unde &* Athletis *nomen decipitur. Nam* Athleta *non dicitur παρὰ τὸ* ἄθλιος, *id est*, a misero, *sed a verbo* ἄθλω, *quod est* loctor, certo, *vel παρὰ τὸ* ἆθλος, *id est*, a certamine. *Est quidem apud Græcos verbum*, ἀθλιόω, *id est*, infelicem esse & aduersis confligere, *sed non* Athletæ *ab hoc dicti sunt, imo e diuerso* ἀθλητὴς *παρὰ τῶν* ἀθλητῶν, *propter labores eorum immensos* Hactenus Robertellius, qui præter originationem nihil carpit. Atqui in etymologijs mitè ludunt auctores, id si non patitur, auferatur lis reconsultis, *testamentum* a *testatione mentis* esse dictum, a Cicerone *fidem* inde appellatum, quod *fiat id quod dictum est.*

Rursus idem. Errores magnorum virorum esse emendandos, non conuitijs exagitandos.

CAPVT XI.

IN 74. *Erasmus.* Inuitatus, vt ad Alexandrum veniret, recusauit, at Perdiccæ præfecto minitanti necem ni veniret. *In Græco nulla sit de Alexandro mentio, sed tantum de Perdicca,* ἀξιόκατα ἀφοσιούμενος *Errat turpissime in reddendo Latine responso Perdiccæ, aut enim* ne dubitauit vicissim minitari Perdiccæ, se feliciter victurum, si finem illi viuendi, indicans esse infelices, qui cum Perdicca viuerent. est in Græco ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἀπειλεῖν ἤξιε, ὡς εἰ καὶ χαλεπὸς ἐμοὶ ζῶν, δαιμόνιος ζήσοιτο. *Sensus est, Cum mortem minitatus esset Perdiccas Diogeni, inquit Diogenes, nil magnum: nam & phalangum hoc efficere possit, putabat magis Perdicca dignū, si sic minitaretur.* Vt libet, o Diogenes, vel veneris vel non veneris ad me, dabo tamen operam, vt etiam sine te recte viuam. Recte tu quidem Robertelli, ac nunc primum legitimam habes caussam reprehendendi, quæ antea vel iniusta fuit, vel nulla, vel friuola. Sed cur quæso tot auctaria huic Apophthegmati adiicere placuit, cum tu eam legem verterendi tories, tam odiosè, in Erasmo prædamnaris? Nam hæc omnia, (*vt libet o Diogenes, vel veneris, vel non veneris, dabo tamē operam*) in Græco

in Græco nusquam deprehendas. ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἀπειλεῖν ἠξίου, ὡς εἰ καὶ χωρὶς ἐμοῦ ζῶσιν αὐδαιμόνως. *Id autem eum minari dignum censebat, si diceret, etiamsi sine te vixero, beate vixero.* Libertatem tuam in transferendo non culpo, sed ad legem quam in alios condis te reuoco. Errauit Erasmus? certe tam fœde suggillandus non erat, post tot lucubrationes marcidus vigiliis alicubi cum bono Homero dormitat. Tu non contentus priori suggillatione, hanc coronidem in fine tuæ annotationis adiungis. *Iam patet, opinor, turpissimus Erasmi error.*

Rursus idem Quæ significata habeat Vita.

CAPVT XII.

IN 75. *Alter hic grauis apparet Erasmi lapsus, nam sic vertit.* Aiebat faciles esse Deos ad donandam hominibus vitam, ceterum hanc ignorari ab his, qui quærunt dulciaria, vnguenta, aliasque id genus delicias. *Cum apud Laertium legatur*, ἐδόα παιδάκις λέγων τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον ῥᾴδιον ὑπὸ τῶν θεῶν δεδόσθαι, ὑπεκρύφθαι δὲ αὐτὸν ζητοῦντων μελιπηκτα καὶ μύρα καὶ παραψωλήσια. *Quorum verborum hic est sensus.* Vociferabatur sæpe affirmans facilem & parabilem admodum Deos hominibus dedisse victum, sed latere eos, dum intenti sunt mellitis placentis, vnguentis, & aliis id genus quærendis. *Vides quantum interfit inter hunc & illum sensum? Sed multo magis animaduertes, si leges, quæ in sua commentatione super hoc dicto addit Erasmus.* Hactenus Robertellius. Si Erasmus *vitam* pro *victu* posuit, nihil errauit. In eo enim significatu inuenitur apud Donatum in Phormione, cuius hæc sunt verba: *Vita autem & mores significat, & animam, & alimentum, & spatium viuendi.* Recte igitur Erasmus vocabulum πολύσημον πολυσήμαντον extulit, vt διχόνοια eadem esset. Est autem alluſum ad hos versus Hesiodi in libro operum & dierum, vbi sic ait:

Κρύψαντες γὰρ ἔχουσι θεοὶ βίον ἀνθρώποισι,
ῥηϊδίως γάρ κεν καὶ ἤματι ἐργασσαίο
ὥστέ κε εἰς ἐνιαυτὸν ἔχῃς καὶ ἀεργὸν ἐοῦσαν.

Hoc est:

Occultant superi victum mortalibus agris,
Nam facile obtineas tantum sub luce diurna,
Suppetat vt penus (quamuis otieris) in annum.

Quod si in commentatione euagatur, nihil possum dicere, nisi liberrimum eius ingenium liberis aliquando habenis currere. Ceterum rursus ex te quæro, quæ tua quoque licentia, cū Græca verba habeant, *victum latere* & in occulto haberi tu ad personas trāstuleris, tanquam illos *victus latet*, ἐδόα enim inquit, παιδάκις λέγων τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον ῥᾴδιον ὑπὸ τῶν θεῶν δεδόσθαι, ὑπεκρύφθαι δὲ αὐτόν. *Clamitat subinde dicens, victum facilem a deis donatum esse, sed eum in occulto haberi, dum homines requirunt placentas ex melle, & vnguenta, aliaq; consimilia.*

Rursus idem. Metaphoras sæpe improbiores videri, non esse.

CAPVT XIII.

IN 88 *Delirat Erasmus, nam sic vertit*: Præteriens prodigi cuiusdam ædes, inscriptionem habentes, *Venales*, facile, *inquit*, diuinabā fore, vt præ immodica crapula domum euomeres. Iam enim domum absumserat, antequā venalem proscriberet, vomitus erat ille verius, quā venditio. Hactenus ille. *In Græce scribitur*: γραμμὸν ἐπὶ οἰκίᾳ ἐπιγεγραμμένον, παρώμην, ἤδειν (εἶπεν) ὅτι ἤδη κραιπαλῶσαι ῥᾳδίως ἐξεμέσεις τὸν κεκτημένον. *Sensus est.* Conspicatus Diogenes in prodigi cuiusdā domo inscriptum, *Venalis*. Sciebam, *inquit*, fore aliquando, vt tantum crapulans, o domus, eras eomitura tuum herum. *Quid hoc sensu lepidius? At cuius non offenduntur aures, cum Erasmus ait*, virum euomere ædes? *Aptior quippe illi locus*, domum euomere herum. Recte tu quidem, sed non putore aliud cogitare, quam hunc lapsum esse potius incuria & inaduertentia (vt mihi hoc vocabulum vsurpem) quam insciti aut delirii. Quod autem eam metaphoram de domino euomente ædes, tanquam absurdissimam exagitas, scias ei non dissimilem in dictis Catonis Censorii inueniri, sic enim ait: *Quendam qui agros mari vicinos ob luxū vendere coactus est, aiebat se mirari, quasi plus posset, quā ipsum mare, quod enim illud vix paulatim alluebat, ille facile deuorarat.* Eiusdem immunitatis est, *deuorare agros*, & *euomere ædes*.

Rursus idem. Erasmum ingenue, sed tamen latenter sua emendare.

CAPVT XIIII.

IN 162. *Erasmus.* Cuidam per conuitium dicenti, Sinopenses te exsilio damnarunt, at ego, inquit, illos mansione, significans se, quod solū vertere cogeretur, nihilo infeliciorem esse iis, qui in patria manerēt, nec exsilium æquo animo pati possent. Tam enim miserum est, manere coactum, quam exsulare coactum. *Quis nō videt, vt miser Erasmus in sua commentatione fallitur. Nam cum dixit Diogenes, ἐγὼ δὲ ἐκείνους τῷ μένειν, significare voluit, Sinopenses habitare regnobile & asperam regionem, & ideo feliciorem multo esse, si qui exsulabat, profecturum in loca amœna & vrbes præclaras Græciæ. Hunc sensum spreuit opinor Erasmus, quod ingeniosus sibi videbatur, cum excogitabat aliquid absurdum. Ideo vero hoc dixi, quia paulo post ait ex Plutarcho afferri eum sensum, quem ego exposuerat sibi videbatur Plutarcho ingeniosior, neque illius interpretatione contentus.* Hactenus Robertellius. Qui fatetur, Erasmum & bonam & malam commentationem super apophthegmate fecisse, verum illum non in intelligēdo, sed in deligēdo aberrare. Erasmus homo multi pudoris, & eximiæ ingenuitatis, si cubi in primis editionibus lapsus esset, plerumq; in secundis editionib. id addebat, quod rectius erat, noua illa interpretatione tacite damnans quod antea scripū fuisset, vt & pudori suo consuleret, & lector nō falleretur, cui ex duob. scripti

scripti generibus facile licebat meliora eligere, aut alio in opere, quod alibi infelicius exierat, retractabat. Rem ita se habere comperiet, quisquis editiones Adagiorum inter se committat. Quod si quis statim hominem esse nihili existimet, qui, vbi errarit, resipiscat, quid existimandum de illis, qui errores suos nunquam agnoscunt? In tanta πολυχεφαλίᾳ somnum obrepere, quid mirum est? Si in viam non rediisset, erat cur ei te ducem præstares: cum vero suo Marte ad rectum iter reuertatur, quid opus est ista acerbitate verborum.

Rursus idem. Quid sit χείρων.

CAPVT XV.

IN 110. *Erasmus.* Conspiciens duos centauros pugnantes, in tabula pessime pictos, Vter horum, inquit, deterior est, notans pictoris imperitiam, quasi dubitaret, vter esset deterius pictus. *Vsus est autem voce ambigua. nam χείρων & peior dicitur, & in pugna inferior.* Hęc ille. *Laertius sic, ἰδών ποτε δύο κενταύρους κάκιστα ἐζωγραφημένους, ἔφη. πότερος τούτων χείρων ἐστί*, id est, Conspicatus aliquando duos centauros male pictos, ait, Vter horum est deterior? *In Graco, sicuti patet, non est illa dictio*, pugnantes. *quam addit, quia aliter non intelligebat iocum. Sed reuera Diogenes alluśit ad nomē proprium* Chironis. *Sic πότερος & χείρων, nam poterat accipi dictum ambigue*, vter est deterior, *id est*, deterius pictus? *& sic*, vter est Chiron. *Quid ad hęc o bone Erasme?* Heic ego te laudo Robertelli. Nam & bene castigas, & præter iroeniam non immaniter insultas.

Rursus ibidem. Quatenus indulgendum venustis agnominationibus.

CAPVT XVI.

IN 125. ἐρωτηθείς ποτε πότε γαμεῖν ἄνδρα δεῖ, ἔφη. τοὺς μὲν νέους μηδέποτε, τοὺς δὲ πρεσβύτερους μηδεπώποτε. *Erasmus vertit.* Interrogatus, quando iuueni ducenda vxor? Iuueni, inquit, nondum, seni nunquam. *Sed non recte. Nam μηδέποτε & μηδεπώποτε idem significāt apud Græcos, id est*, nunquam, *nam sentiebat neque iuueni, neque seni vnquam esse ducendam.* Ego puto, Erasmum iustissima de caussa a vulgatis libris recessisse. Quid enim gratiæ habet de diuersissimis ætatibus ἀκαίρολογον responsum? ducendam nunquam esse vxorem nec iuueni nec seni, ac proinde Erasmum ita legisse: τοὺς μὲν νέους μηδέπω, τοὺς δὲ πρεσβύτερους μηδεπώποτε, vt indicet, iuuenes nondum maturos esse ad nuptias, senes iam desiisse esse maturos, & in iuuenili ætate esse exspectandum ante quam ducas, vbi exspectaueris, superuentu senectutis frustra fis ducturus, vel certe importune. Ego (si Erasmus heic errat) talem errorem lubens amo & amplector, qui in exiguo deflexu sententiæ tantum gratiæ & varietatis vni dicto, tanta parsimonia verborum addere potest. Nam inter cetera seruata est illa dulcissima παρήχησις, μηδέποτε & μηδεπώποτε in his verbis, *nondum & nunquam.*

Rursus ibidem Cynicorum dicteria acria esse.

CAPVT XVII.

IN 127 *Eras.* Cum videret adulescentem quempiam sese ornantem, si ad vires, *inquit* frustra, si ad fœminas, iniuste. *Festivum apud Græcos propter vocum affinitatem* ἀνυχές, ἀδικές. *Nam frustra se tentat mulier masculo, inter quos non potest esse coniugium.* Hæc ille. Ἀνυχεῖν *apud Græcos praterquam quod significat* voti esse impotem, *significat etiam* infelicem esse. *Erit igitur lepidior sensus.* Si te ornas masculo, miserrimus es: si mulieri, iniquè facies. An lepidior sit (mehercle) ignoro, mihi certe non videtur. Est enim illa magistytrica & Cynica, ista tua ignauior & dilutior. Vt vt est, pro errore, etiamsi iniquissimus sis, imputari non potest, cũ verba etiam hunc sensum capiant.

Rursus idem. Studium carpendi dissimulat se videre remedia offensarum.

CAPVT XVIII.

IN 129. *Eras.* Canis Diogenes est dictus, & hoc vitæ genus a multis laudabatur, nemo tamen imitabatur. Itaque dicebat, se canem esse laudantium, sed laudatorum neminem cum laudato cane venatũ ire. *Sensum dicti optime explicat Erasmus, sed verba pessime, atque ita ob scure, vt non intelligantur. Faciat periculum per se unusquisque legens, decipitur in una dictione* ἐπαινετῶν, *quam vertit* laudantium, *cum sit passiue accipiendum, hoc sensu, se canem esse unum ex iis, qui laudantur, decipitur rursus in dictione* ἐπαινουμένων, *id est,* laudantium, *quam passiue videtur reddidisse,* laudatorum, *nisi modo accipias positum tanquam nomen verbale, verba Græca sunt hæc:* ὥστε ἐμαυτὸν εἶναι κύνα τῶν ἐπαινετῶν, ἀλλὰ μηδένα φάναι τῶν ἐπαινουμένων ξυνιέναι ἐπὶ τῷ θήρᾳ. *Sensus est,* dicebat se canem esse ex laudatissimis vnum, sed neminem eorum qui laudabant se, secum ad venationem velle prodire. Quid si Robertelli idem loquatur Erasmus quod tu, atque adeo vt tu, num quid causſæ est, cur ferula verberetur, tanquam qui peccet in vltimas minutias Grammaticæ artis? Reddantur verba Erasmi suis locis, vnde imperitia librarii detorsit, videbis illum pulcre ad tuum sensum loqui. Faciam igitur quod tu noluisti: nam te animaduertisse facile ex sagacitate tui ingenii diiudico. *Itaque dicebat, se canem esse laudatorum, sed laudantium neminem cum laudato cane venatum ire.* Iam ne sentis, quam iniquus sis præstudio carpendi? Iam quod tu dicis sensum dictio optime esse explicatum ab Erasmo, falsum est. Si enim verba (vt nũc leguntur) eluxata suis sedibus maneant, quis quæso in his verbis intellectus? *Sed laudatorum neminem cum laudato cane venatum ire.*

Rursus idem. Quid sit ἰυγξῶν.

CAPVT XIX.

In

IN 141. *fœdissime labitur Erasmus.* Nam, *inquit*, cuidam opprobranti hoc ipsum, obtentu iuuentutis, crimen defendit, dicens: Tunc celerius reddebam lotium, nunc non item. Cynica circuitione notauit iuuenilem ætatem, quæ facilius reddit humorem vesicæ, cum senibus molesta sit dysuria. Hactenus Erasmus. *Audi nunc Robertellis eulogia. Tum opinor tuus ille carnifex calculus torquebatte o Erasme, cum has scripsisti de dysuria Diogenis, O lepidum caput, verba Græca sic sese habent:* πρὸς ἄκρον ἐπὶ τῷ νεότητος ὀνειδισμῷ, ἔφη, κρίνῃ δ' ἐνεόν ἐγὼ ἦν τότε, ἀλλὰ νῦν οὔ. *Putauit Erasmus esse* ἀπὸ τοῦ ἐρεῖν, *id est*, mingere, *sed cur non animaduerterit compositionem verbi? an frustra componitur?* Οὐρεῖν *significat præterm ngere, & secunda vtor nauigatione & vento, idem* ἐρέζειν *Est igitur dictio composita* ἀπὸ τοῦ ἐρεῖν, *id est*, secundo vtor vento, & vi©-, *id est*, iuuenis. *Οὐρεῖν igitur appositissime se dixit in iuuentute Diogenes, id est*, secusum esse tum secundo iuuentutis afflatu in viuendo. *Transuersi enim aguntur homines in vitia, tum a nimia felicitate, tum a iuuentute, qua turbationum est plena. Sensus igitur erit lepidissimus.* Ego tunc ob iuuentutis secundum afflatum celerius nauigabam, sed nunc non: *deferbuerant enim cupiditates, a quibus antea impellebamur huc & illuc. Quo igitur spectat illa dysuria Erasmi?* O impotentem debacchationem in re lubrica, vbi sistitubat Erasm. nec tu certe firmo vestigio consistis. Ego si tuum verbum retinere vellem, non tam laciniosam adderem interpretationem, scilicet *se esse vsum tum secundo iuuentutis afflatu, transuersi enim aguntur homines in vitia*, &c. ac tandem post longam verborum ambagem non nisi ratiocinatione eo peruenire, quo cursum intenderat, sed simpliciter, *tum facile & temere velificabar, tam non item*, vt præceps audacia iuuentutis, caussam culpæ dedisse videantur. Sed tu qui dicis Erasmum non animaduertisse, vide ne ipse heic minus oculatus videare. Primum asseueras ἐνεόν non componi nisi ex νέος, id est, *iuuenis*, & ἐρεῖν. In tam insolenti compositione cur nullum exemplum adducis, vt nobis faceres necessitatem credendi? Quid si potius componatur ἀπὸ τοῦ νεώς, hoc est, *a naue*, & ἐρεῖν? sic enim componitur νεολκεῖν, & νεωλκία. quid si a præpositione ἐν & ἐρεῖν constituatur, quod omnino verum puto, vt significet *immingere*, quo vitio tenera pueritia subinde laborat, vt stratis suis & cunabulis immingat, eoque id dictum sit a Diogene, quod puer olim parum continens fuerit, ac proinde culpam eam non tam suam, quam ætatis fuisse. Ceterum iam se ætate emendatiorem factum esse.

Rursus idem. Quid Venter significet.

CAPVT XX.

IN 145. Anaximenes Rhetor obeso erat corpore. Hunc adiens Diogenes ita locutus est, Impartire nobis tenuibus ventrem: nam & ipse leuaberis onere & nobis commodabis. *In Græco est* ἐπιμέρισαι λεπτοῖς, *id est*, nobis impendicis, tenuibus *vertit Erasmus.*

Melius est, vt dicas, mendicis: *nam si mendici magno essent ventre, non congerentur toties esurire semel expleti.* Et id scilicet dignum erat annotatione, si in genere *tenuibus* vertit pro *mendicis*. Neque hoc *tenues* referuntur ad habitum corporis, sed fortunæ, ne hoc *exiles* & *castigato ventre* intelligas. *Venter* autem hoc præter notam significationem etiam *alimentum* significat. Nam ex ambiguo luxit Diogenes, inde χορίσαι saturare, & χορίζως rapidius deglutire.

Rursus ibidem. Erasmum aliquando alienis oculis contentum esse.

CAPVT XXI.

IN 152. & 154. Apophthegmate haud dubie errauit Erasmus, & recte sentit Robertellius, laudemque acuminis non exiguam meretur, nisi illam corrumperet nimia debacchandi petulantia. Hoc enim Epiphonema in fine suæ castigationis accidit. *Verum, quid non fœdare tuo contactu o nequissime Erasme? Ego puto Erasmum ideo non animaduertisse, allusum esse ad propria nomina centaurorum* Ευρυτίων καὶ Χείρων, *quod alieno ingenio fretus parum Græca verba inspexerit. Nam per omnia sequitur fratris Ambrosii translationem, cuius ista sunt verba:* Formoso adulescenti ad conuiuium euntí, deterior, *inquit*, remeabis, illo redeunte & postridie dicente, & abii, & deterior effectus non sum. Deterior inquit, nam prorsus mihi persuadeo, Erasmum aliquoties Græcum Laertium non consuluisse, & aliena fide contentum fuisse. Quale est & illud, quod superius a nobis excusatum est. *Alteri sibi idem exprobrati, atqui, inquit, immigebam tum celerius, modo non ita.* Nec mirum, magis studuit colligere apophthegmata quam interpretari.

Rursus idem. Mordacia dicta conuenire Cynico.

CAPVT XXII.

IN 153. *Iam consequitur dictum, quod non recte distinxerat apriori Erasmus. Sic autem exorditur in Græco* ἤτει δὲ δύσκολον, *in quo video Erasmum vertisse*, vt te suspenderes, *cum in Græco legatur* ἀπαλλάξαος, *nisi forte habebat scriptum in suo* ἀπάγξαος. *Si legis* ἀπαλλάξαος, *mollior est sensus*, tibi suasisse, vt hinc discederes, procul a nobis, cum improbus sis. Recte diuinas Robertelli, nam ita quoque transtulit Ambrosius. Sed quid erroris, vel adeo offensæ? nam quod tu mauis, minime Cynicam mordacitatem refert.

Rursus idem.

CAPVT XXIII.

IN 154. *Erasmus.* Inuiserat Lacedæmonem, inde Athenas reuertentem, percunctabatur (vt fit) quo iret, & vnde veniret? a vinis, inquit, ad fœminas. *Sic Erasmus vertit, & addit*, notans Athenienſium delitiis effœminatos mores, cum Lacedæmone dure instituentur. *Græce sic legitur:* πόθεν ἔρχῃ καὶ ποῖ πορεύῃ; ἐκ τῆς ἀνδρωνίτιδος, ἔφη, εἰς τὸν γυναικωνίτιν. Ἀνδρωνίτις a Græcis dicitur locus, vbi soli versantur viri, γυναικωνίτις, vbi solæ mulieres inhabitant.

tent. *sic notans mollitiem Athenienſiũ, & laudans robur & optima disciplinã Lacedæmoniorum* Quo ego audio? etiam hoc peccant Eraſmus, quod per metonymiam extulit, quod propriis vocabulis non potuit? an venuſtiorem putas illam longiſſimo ſyrmate ambagioſam circumlocutionem, quam quæ in rotunditate & verborum compendio conſiſtit?

Rurſus idem. Anxietatem vertendi gratiam ſententiæ corrumpere.

CAPVT XXIIII.

IN 177. *Eraſmus*, Si Philoſophum ſimulo, inquit, hoc ipſum eſt philoſophari. *In Græco eſt*, εἰ καὶ φιλοσοφίαν σοφίαν, καὶ τὸν ἐξ φιλοσοφεῖν, *id eſt*, Si ſapientiã ſimulo, hoc ipſum eſt philoſophari. ἀπὸ μικρολογίας? inclinationem τῶν συζύγων non tulit, *Philoſophum, Philoſophari*. nam σοφίαν capi pro *philoſophia*, ne ipſe quidem negare poteſt. iam dulcem illam inflexionem, quã Græci παρηχήσεις dicunt, & quam Eraſmus affectauit in his verbis, *Philoſophum, philoſophari*, ſi hunc vertendi ſcrupuloſum & nimis anxium auctorem ſequi volumus, omnino exſtinguemus.

Rurſus idem. Quid ſit libertas.

CAPVT XXV.

IN 202. *Eraſ.* Quid eſſet in vita optimum interrogatus, ait, libertas. At vere liber nõ eſt, qui ſeruit vitiis, nec liber eſſe poteſt, qui multis eget. plurimis aũt eget auarus, ambitioſus, ac deliciis deditus. *In ſanis o Eraſme in iſtis tuis cõmentatiunculis*, Græce ſcribitur παῤῥησία, *id eſt*, libertas in loquendo. *Hãc dicebat optimã Diogenes.* παῤῥησιάζεσθαι *eſt* libere loqui, *ſed hoc non ſit niſi a liberis hominibus, in libera ciuitate, ij igitur, qui hac potiuntur* παῤῥησίᾳ, *vere beati ſunt.* Poſtquam tibi cullubitum eſt commentationes Eraſmi cõmentatiunculas appellare, age videamus quid hoc tu cõmenteris. *Libere loqui, non ſit*, inquis, *niſi a liberis hominibus in libera ciuitate*, ergo Diogenes, qui in caſtris Philippi pro exploratore captus regi obiecit inexpiabile auiditatẽ παῤῥησίας nõ erat, vtpote nõ in libera ciuitate, ſed ſub Regno & in Tyranni caſtris. Non (me hercle) tibi hoc pro crimine obiicio, ſed quæ calumniæ ex moroſitate interpretandi naſci poſſunt, oſtendo. Eraſ. *libertate loquendi* non meteri exiſtimauit tãtum elogium, vt in vita optimũ ſit habendũ, quamobrem a ſpeciali libertate, quæ in dicendo eſt, ad generalem deflexit. Libere enim agere multis modis præponderat, cum Therſites, qui videtur habere verba quam minime obnoxia, factorum libertate careat, eoq; magis ad hanc interpretationẽ inuitabatur, quod ſciret παῤῥησίαν, καὶ ἐξουσίαν, καὶ ἄδειαν ſignificare, teſte Heſychio, ſimile quiddam videas in *ἰσηγορίᾳ*, qua nõ parem ſolũmodo libertatem dicendi, ſed etiam agendi ſignificamus.

Rurſus idem. Verecundia Eraſmi in transferendis obſcænis.

CAPVT XXVI.

IN 205. *Erasmus.* Cum in foro in conspectu omnium fuisset operatus, vtinam quoque liceat, *inquit*, sic perfricto ventre a fame esse quietum, sentiens agitatione corporis acui stomachi orexim, a qua necessitate cupiebat esse liber. Itidem studiosi grauiter ferunt, a literis naturæ necessitatibus auocari. *Iam vero hac commentatione nihil indoctius, aut magis præter rem excogitari potest, in Græco est χειρουργεῖν, verbum obscenum.* quo facto, *inquit*, vtinam & sic per ventris attrectationem fames pelli posset, sicuti cocundi libido. Desine delirare miser Erasme. Ad istum modum Robertellius suas censuras definit, ac tali epiphonemate claudit, Ego puto Erasmum optime intellexisse fœdam rem, sed dissimulasse, nec ector ex ipsius verbis id disceret, quod antea ignorabat. Deinde secutus est Ambrosium veterem interpretem, qui eodem modo hoc dictum expressit. Postremo χειρουργεῖν non est proprie flagitiosum, sed honestum vocabulum, quod longius translatum, verecunde & obscure rem turpem significat, quale est quod Aristophanes in Vespis γλωττοποιεῖν dicit. Est enim χειρουργεῖν proprie *manibus operari*, vnde *chirurgi* quoque *medici vulnerum hulcerumq;* appellati sunt. Hesychius χειρουργεῖ, id est, χέρσιν ἐργάζεται. Verecundiam ergo, quę in Græco est, Erasmus retinuit. Hic quædam omisimus ex Robertellianis, ob nimium apertam in re fœda descriptionem. Ceterum quia & Robertellius minatur censuras, in omnia Apophthegmata Erasmi, & quidam in Flandria idem meditantur, statui nonnulla, quæ in hoc libro obnoxia calumniis videri possint, annotare, & si qui ibi sunt lapsus, cum summa modestia indicare, vt ea loca præripiam hominibus nimium dentatis & calumniosis. Doleo (mehercle) vicem hominis optime de literis humanioribus meriti, qui in Venere pingenda, vbi propemodum humanum ingenium transgreditur, laudatores non habet, vbi negligentior est in fibula vel ligula, aut cincinnis capitis exprimendis, nō emendatur, quod tolerabile erat, sed conspuitur, cum neminem vnquam ille scriptorem in literis humanioribus suggillauerit, & suggillandi vel in solis Apophthegmatis mille oportunitates occurrerent. Qui enim nō vider, quoties Philelphus, quoties Ambrosius, Diogenis Laertii interpres impingat? Magno igitur honore digni sunt & Petrus Victorius. & Andreas Alciatus, qui cū iure ab Erasmo dissentiunt, ciuiliter id faciunt docendi ratione non hostili petulantia, quorum mores hoc imitabor, quo obtrectandi materiam aliis vel tollam, vel mitigem.

De Agesilao. Paruis copiis in arcto contra magnas pugnandum.

CAPVT. XXVII.

CVm hostes Agesilai exercitum fossa cingerent, id quod facile poterant ob multitudinem, ac Nectabius, cui suppetias ferebat, ten-

sent

feret erumpendum, & cum hoste conserendas manus, ne quod instituerat, perficeret: ille negabat impediendos hostes, qui pares hostibus esse studerent non superiores, siquidem fossa utrisq; dirimebat confligendi copiam. Græce habetur. ὁ δὲ ἔφη κωλύσειν τοὺς πολεμίους ἴσους αὐτοῖς χωρὶς βαλόμενος. *Hoc est, non se, inquit, prohibiturum hostes, qui pares ipsis esse vellent.* Non hîc corrigo Erasmum, sed explano, malignior interpres possit colligere ex verbis Erasmi, quasi approbasset Agesilaus circumuallationem, cum eius mens sit, ob paucitatem suorum, in angustiis pugnare, qua parte fossæ nondum coierant. In tam arctis locis non poterant hostes erumpenti Agesilao suam multitudinem, qua abundabant, obiicere, sed inter pares numero prælium erat conserendum, qua ex re sibi victoriam (quia præstantiorem habebat militem) spondebat, quod & euenit. Hanc historiam inuentes apud Gemistum Plethonem.

Aliud. Pacem ab Imperatoribus peti, a Senatu dari.

CAPVT XXVIII.

IDem cum in Lydia Tisaphernem vertisset in fugam, ac quam plurimis interemtis tam in agros regios fecisset incursionem, Rex Persarum per Legatos quorum præcipuus Tithraustes ingentem vim pecuniarum vltro ad illum misit, petens vt a bello desisteret. Agesilaus respondit, pacis quidem tempore Reipubl. vigere auctoritatem. Sic Erasmus, Græce est, τὴν μὲν εἰρήνης ἔφη τὴν πόλιν εἶναι κυρίαν. Hoc est, *Ciuitatem ius auctoritatemque habere pacis dandæ.* Quibus verbis legatos a se Lacedæmonem reiecit, idque more Romano. Imperatores enim hostes de pace solicitantes ad Senatum relegare solent.

Aliud. Incusandos auctores malorum, non eos qui culpa vacant.

CAPVT XXIX.

Ἀκούσαντος δέ τινα δίκην αὐτῷ, καὶ τοῦ κατηγόρου μὲν εἰρηκότος, τοῦ δὲ ἀπολογουμένου φάσκοντος, λέγοντος δὲ αὖθις ἑκάτερου, Ἀγησίλαος δὲ ἐπιβαλὼν τῇ γνώμῃ βοηθεῖν. καὶ τὸν ἀκούσαντα (ἔφη) εἴ τίς σοι διέσκαψε, καὶ τὸ ἱμάτιον εἰ ἀφῄρέτο, οὐκ ἂν δέχοιο αὐτὸν οἰκέτην, ἢ τὸν ἱμάτιον ὕφανταν ἐπαινέσαις σοι. Erasmus. *Idem cum in quadam causa sederet iudex, & is qui accusabat recte dixisset, patronus contra male, sibinde tamen repeteret inter dicendum: Agesilaus, decet regem opitulari legibus, perinde quasi bonam haberet causam, & ab ipse starent. leges, hominis improbitatem interpellans Agesilaus, Si quis, inquit, domum tibi perfoderit, aut vestem abstulerit, num exspectatus es, vt architectus, aut qui vestem contexuit, tibi sit auxilio futurus?* Subindicat, regem esse veluti legum architectum, nec conuenire vt is opituletur iis, qui contra leges aliquid admisissent. Ita visum est Erasmo. Mihi videtur ad istum modum etiam transf-

ferri posse. *Iudicante illo litem quandam, & ab accusatore probe perorata caussa, cum alter male respondaret, & ad singula verba subiiceret, oportet Agesilaum regem legibus praesidio esse. Si quis*, inquit, *tibi domum suffodisset, & vestem tuam suffuratus esset, an ibi scibicet exspectares, vt vel faber, vel textor tibi succurreret?* In translatione nihil mihi est controuersum cum Erasmo, istam tamen priorem eorum verborum sententiam puto, suffossa domo abdefractore ac suppilata veste, fur conueniendus est de damno sarciendo praestandoue, non faber aut textor. Indicans per hoc, cum debere agere cum suo accusatore, qui vi dicēdi ipsius caussam subverteret, non cum rege, qui ex allegatis iudicaturus esset.

Aliud de Agide primo. Duas esse Lacedaemone regias familias.

CAPVT XXX.

Πρὸς τὲς φάσκοντας ὀλίγους τινὲς αὐτῶν ἐκ τῆς ἑτέρας οἰκίας, ὧν ἦν καὶ ἰδία αὐτὸς ἡγεμὼν πρότερον, ἐᾶσθαι τοὺς τῶν ἡμετέρων φίλων ἀγρούς. Erasmus. *Cum quidam apud illos dicerent, esse nonnullos alienae familiae, qui ipsi insiderent, &c.* Ego malim, *alterius familiae*, non *alienae*. Certam enim gentem significat. Nam duae erant apud Lacedaemonios regiae familiae, earum altera ipsi infesta esse renuntiabatur. Puto Amanuensem pro sua libidine vocem mutasse, quod non infrequenter factum videas in optimis quibusque auctoribus.

Ex Anaxandrida. Qui se curant, non agros, agris & mancipiis locupletari.

CAPVT XXXI.

Percontanti cuidam, *cur Lacedaemonii Helotis (sic apud illos dicebantur, quorum conditio media erat inter seruos & ingenuos) committerent colendos agros? quoniam*, inquit, *non ipsorum caussa, sed nostra Helotas nostros comparauimus. Videlicet stultitiam illorum taxans, qui mancipia ad ostentationem aluntotiosa, & seruos otiosos, ac ministros voluptatum habere malunt, quam frugiferis agris occupatos.* Haec Erasmus. In Graecis longe alia & arguitor sententia.

Πωθανομένου δὲ τινος ἀφ' ἑαυτοῦ τοῖς εἵλωσι τὲς ἀγρὲς ἐγχειρίζειν, ἢ σφίσι αὐτοῖς ἐπιμελεῖσθαι, οὐ (ἔφη) ἀ τέτων ἐπιμελησόμενοι μᾶλλον αὐτῶν, αὐτὲς σπουδάζομεν. Fieri potest, vt hallucinet, dicam tamen, quod mihi videatur. *Percontante vero quodam, cur seruis agros committerent, ac non ipsi potius eorum curam gererent? quoniam*, inquit, *non illorum curam gerendo, sed nostrum ipsorum bona comparauimus.* Indicans si agros curassent, ac non seipsos non futurum fuisse, vt eos possiderent.

Aliud. Cur Spartani pericula in bello contemnant.

CAPVT XXXII.

Ἄλκα

Ἀλκιδὰς ἐρωτώντος Δίφιλον ἐν τοῖς πολέμοις παρακινδυνεύειν θαρραλέως κωδυνεύοντας, ὅτι ἔφη δεῖ τὸν βίον μελετᾶσθαι, ἐκ ὧν τοιοῦτοι ἄνθρωποι φοβεῖσθαι. Erasmus. *Alii cuipiam percontanti, quamobrem Spartani semet impaudè obiicerent periculis, quoniam*, inquit, *pro vita timere consueuimus, non aliorum more expauescere.* Arbitror in Græcis vitium esse, & pro δεῖ legendum δηλοῖ, vt sit mens Aophthegmatis, Ideo Spartanos in bello pericula audacter subire, *quod exercitati sint, pro vita pugnare, non timere.* Nam *timere pro vita* nullum vitæ subsidium adfert, *acriter pugnare* periculum prepulsat. Non dissimile illud Salustii verbum, *Semper in prælio is maximum est periculum, qui maxime timent. Audacia pro muro habetur.*

Aliud Antalcidæ. Erasmum alibi hoc ipsum habere rectius, quod alibi infelicius exit.

CAPVT XXXIII.

Ἀνταλκίδας τὸ Σαμοθρᾴκη μυηθῆναι, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Διφίλου εἰ δεινότερόν τι δέδρακεν ἐν τῷ βίῳ, εἶπε μοι πέπρακται τοιοῦτον, οἷον τοὺς ἴσους ἀνθρώπους ἰδεῖν. Erasmus. *Antalcidas cum in Samothracia initiaretur, rogantes quid egregium patrasset in vita. Si quid*, inquit, *tale mihi peractum est, scimus ipsi dii.* Existimans ineptum, commemoratione suorum gestorum se diis commendare, quia hæc prædicaret, siue fileret, nihilo minus nouerant. Nam apud sacerdotem poterat etiam falsa narrare. Sit hoc modestiæ exemplum, ac de Deo præclare sentientis. Vox δεινότερον multæ & variæ significationis est, sed puto tamen hic potius *grave*, quam *egregium* interpretari licere. Hunc enim intellectum istius dicti mihi persuadeo. Sacerdotem interrogasse ex Antalcida, quid nam in vita grauissimum peccasset, vt post confessionem habitam lustratione expiaretur, quo sacris Samothraciis purus & integer initiari posset. Post exaratam istam annotationem incidi in linguam Erasmi, vbi per omnia mecum contentit, vt cuiuis potius rei, quam impetitiæ sit imputandum, si quid hic a Græcis dissentit.

Aliud Archidami Agesilai. In prælio non locus cursui, sed occasio victoriæ quærenda est.

CAPVT XXXIV.

Ἐν δὲ τῷ πρὸς Φίλιππον πολέμῳ συμβουλευόντων τινῶν ὅπη πορρωτέρω τῆς οἰκίας τὸν μάχιμον στῆσαι δεῖ, ἀλλ' οὐ μαχόμενοι, κρεῖσσον τοῦ πολεμίου ἐσόμεθα. Erasmus. *In bello quod gerebatur cum Philippo, quibusdam suadentibus, vt procul a patria pugnaretur. Haud istud spectandum est*, inquit, *sed bene pugnantes hostibus erimus superiores.* Significans non perinde referre, vbi confligas cum hoste, vt quam strenue se gerat dux aut miles in bello. Recte Erasmus secundum Græca verba, sed existimo legendum pro οὐ μαχόμενοι, ἢ μαχόμενοι, hoc est, ὅπου, nimirum hoc sensu. Non curandum, num procul a domo, sed vt ibi prælium conferetur,

vbi vincerent, victoriæ opportunum locum, non longe dissitum a patria respectandum.

Aliud. Mortem pœnam esse minime sumtuosam.

CAPVT XXXV.

Ἐκπαιδύσης καταγνόντων αὐτὸ θανάτου τῶν ἐφόρων, ἀπήει μειδιῶν, καί τινων τῶν παρόντων ἐρωτησάντων εἰ μετὰ καταφρονεῖ τῶν τῆς σπάρτης νομίμων, ἔφη εἰπεῖν, ἀλλὰ χάριν ὅτι δεῖ μὴ τίνα ζημίαν ἀλλὰ τοσούτου πρᾶγος ἐκτίσαντα με κατὰ δανείσασθαι. Hæc hic vertit Erasmus. *Thectamenes postea quam Ephori capitis sententiam in ipsum pronunciassent, abiit ridens, Rogantibus qui aderant, an etiam contemneret leges Spartanorum? Nequaquam, inquit, quin gaudeo potius, quod hac mihi mulcta soluenda est, cum eam nec dixerim cuiquam, nec a quoquam mutuo acceperim.* Hactenus Erasmus. Sed ego arbitror hunc sensum esse, Thectamenem respondere, non ideo se ridere, quod sibi leges Spartanæ pro ludibrio essent, sed quod talis ipsi mulcta soluenda esset, quam de suo posset dependere, a nemine ad eam rem vel mutua vel fœnebri pecunia accepta. Contemnens & irridens mortem quasi minime sumtuosam. Obiter, cum hæc scripsi, incidi in antiquissimum volumen Tusculanarum quæstionum, vbi istius Apophthegmatis Cicero mentionem facit. *Sed quid ego Socratem aut Thectamenem viros virtutis & sapientiæ gloria insignes commemoro, cum Lacedæmonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum, mortem tantopere contemserit, vt cum ad eam duceretur damnatus ab Ephoris, & erat vultu hilariori, latoque, dixisset ei quidam minutus, Contemnisne leges Lycurgi? respondit. Ego vero illi maximam gratiam habeo, qui me ea pœna mulctauerit, quam sine mutuatione & sine versura possem dissoluere.*

Ex Apophthegmatis Socratis. Initium magnitudine paruum, efficacia maximum esse.

CAPVT XXXVI.

Dicebat *bene incipere non esse pusillum, sed iuxta pusillum.* Græca sic habent. οὐ ἀρχὴ μικρὸν μὲν εἶναι, πλεῖστα μὲν δὲ. Quod Laertii interpres ita reddidit, Bene incipere paruum non esse, sed maximum. *Quanquam aliud exprimunt verba Socratis, sed sensu (ni fallor) bene incipere non esse quidem paruum, sed parui fieri.* Hactenus Erasmus. Quod si post tantos viros aliquid addiuinare liceret, libens dixerim, bene incipere non esse paruum, sed in re parua confici, vt hic sit intellectus: Bene incipere, esse rem arduam, licet in re parua versetur. Primordia enim respectu reliquæ voluntatis valde quidem minuta, sed tamen difficillima confectu, cum tota ratio sequentium inde suam originem trahat.

Aliud. *Diuinatio Socratis de sua morte.*

CAPVT XXXVII.

Cum

Cvm in somnis ipsi quidam visus esset dicere:
Ἡμαῖ βλ' ἐς Φθίην ἐριβώλακα κῆρα φέρεσθαι
Ad Phthiam venies, simul ac lux tertia surget.

Æschini dixit, tertio die moriar, versum Homericum pro oraculo interpretans, idque euenit. Phthia *erat patria Achillis, & amici conati sunt persuadere Socrati, vt in Thessaliam fugeret, quod illic haberet bonos amicos.* Hactenus Erasmus, nec plura addit. Mihi autem operæ pretium videtur, si causam dixero, cur inde mortis præsagium collegerit. φθὶς deduci videtur ἀπὸ τοῦ φθίνω, quod est *tabesio, & corrumpor. Phthiam* ergo pro *sepulcro* interpretatus est, vbi cadauera putrefiunt.

Aliud. *Diogenis Apophthegma. Quid sit excidere.*

CAPVT XXXVIII.

SEruum fugitiuum videns ad puteum sedentem, vide, *inquit*, adulescens ne excidas. *Ambiguo ludens verbo. Nam* excidit *qui in puteum cadit, &* ἐκπέπτωκεν, *id est*, excidit, *qui de loco pellitur. Arbitror autem, puteos olim fuisse sacros, & ab his non fuisse fas quenquam vi detrahere, quemadmodum e templis aut statua principis.* Non dubito, quin Erasmus magnis rationibus nitatur. Mihi tamen hæc sententia non parum arridet, videlicet Diogenem sub specie admonendi, vt caueret adulescens, ne in puteum excideret, obscure illi obiecisse fugæ consilium. Nam ἐκπέπτωκεν etiam is dicitur *qui elabitur & effugit.*

Aliud eiusdem. *De symbolis & symbolorum præfecto.*

CAPVT XXXIX.

Cvm aliquando stipem posceret, ita ἱραναρχῶν, id est, *qui stipitibus erogandis erat præfectus, Homerico carmine compellauit.*

Τὸς ἄλλους ἐνάριζε· δόρυ δ' ἐμὸν ἴσχεο χαλκῷ.
Despolia reliquos, teneas sed ab Hectore dextram.

Dicti festiuitas in hoc est, quod pro ἱρανάριζε *dixit* ἐνάριζε, *quorum prius est*, da stipem, *alterum*, armis spolia, *se Hectoris nomine signans. Spoliat autem qui negat egenti, & solet hoc hominum genus esse furax.* Hactenus Erasmus. Inter genera conuiuiorum ἔρανον quoque est, vbi de symbolis comeditur. Is autem qui illis colligendis præest, ἐρανάρχης dicitur, qualis est Chærea in Eunucho Terentiana. Cum igitur *Symbolum* a Diogene peteret, Homerico versu repulsus fuit. Non enim hæc Diogenes petit *stipem*, sed ab ipso petitur.

Ex Ciceronis Apophthegmatis. Alia tempora aliam rationem bellandi quærere.

CAPVT XL.

POmpeio vitio dabat, *quod ciuitate deserta Themistoclem potius, quam Periclem, fuisset imitatus, cum illis res nequaquam pares*

essent. Themistocles enim fugit ad Persas, Pericles mansit Athenis. Mihi videtur & alia ἀποδοχία adduci posse. Themistocles enim ciuibus in naues impositis, vrbem vacuam hosti reliquit, atque hac in parte Pompeius similis Themistoclis, quod deserta Roma transmarinas regiones petierat. Pericles contra vrbem summa vi tutatus sit, eo quod illam cum suis classibus incolumem, facile putabat agrum amissum recuperare posse, vt abunde docetur a Thucydide. Volebat autem Cicero, Pompeium potius institutis Periclis, quam Themistoclis vti in bello ciuili.

Aliud. Adrastum appellari, qui generos habet exsules.

CAPVT XLI.

M. *Aquilium duos habentem generos, sed ambos exsules, Adrastum appellauit*, quod solus locum tueretur, alludens ac Graecam nominis etymologiam. Nescio anne ista sit iustior caussa, ideo M. Aquilium appellari *Adrastum*, quod vt *Adrastus* duos habuit generos exsules Tydeum & Polynicem, ita quoque ipse duos generos relegatos haberet.

Ex Cyro. Quid sit Ἀγρὸς.

CAPVT XLII.

HOrtabatur *insuper, vt viros ad se mitterent, pollicens se peditibus daturum equos, equitibus currus, agrum possidentibus se daturum vicos, vicos qui haberet, se facturum vrbium dominos.* Recte Erasmus. Sed tamen ἀγρὸν, quod Erasmus *agrum* vertit, posset & non sine venustate *villa* dici, vt in hac Epiploce ex cognato genere multiplicatio insurgat, nimirum vt iis, qui haberent villas, vicos se daturum, qui vicos, vrbes. Ita Lucae 14. ἀγρὸν ἠγόρασα, & ἔχω ἀνάγκην ἐξελθεῖν, & ἰδεῖν αὐτόν.

Ex Themistocle. Optimus interpres alicubi infelicius vertit.

CAPVT XLIII.

ADimantus *abhorrens a pugna nauali, ad Themistoclem, qui Graecos huc adhortaretur incitaretque, ita locutus est. O Themistocles, qui in certaminibus ante alios prosiliunt, mos est flagris caedere. Cui Themistocles. Sic est Adimante, vt dicis, sed nec eos qui se subducunt, coronant.* Hactenus Erasmus. Quod in Apophthegmatis datur *Adimanto*, hoc in vita Themistoclis attribuitur *Eurybiadi*. Ceterum in hoc verbo, *subducentes*, non admodum feliciter tractata est translatio, in Graecis Apophtheg. sic habetur. τὰς δὲ λειποψύχους & στεφανοῦσιν, in vita Themistoclis. ἀλλὰ τοὺς ἀπολειφθέντας & στεφανοῦσιν. Est enim antithesis, inter moratore, & ante alios et caeteribus praesilientem flagellari scilicet, qui ante alios prosiliunt, ceterum nec illos tamen coronari, qui a tergo relinquuntur.

Ex Alcibiade. Erasmi librarios saepe peccauisse.

CAPVT XLIV.

Imbu-

IMbutus Philosophiæ præceptis, voluptates atque artes indecoras aspernatus est, disciplinas liberales semper amplectebatur. Lyram hoc argumento reiiciebat, quod vocem hominis imitaretur. Ex quo colligere licet, olim lyra qui canebant, simul & voce cecinisse. *Plectrum, quod habitum, formamque liberalem immutaret in illiberalem.* Ingens ille error in istis verbis obortus est (vt arbitror) amanuensis culpa, qui interlita verba Erasmi, & crebris superscriptionibus sinuosa, cum nec legeret nec intelligeret, pro libidine animi sententiam effinxit. Verba Græca sic habent.

Επὶ ᾧ εἷς τὸ μανθάνειν ἦκε, τῆς μὲν ἄλλοις ὑπήκοος διδασκάλοις, τόσ' ὠλέν ἔφυσεν ὡς ἀγωνιᾶν καὶ αὐλοῦ χέρν. πλῆκτρα μὲν & λύρας χρῆσιν, ἀδὲν ἄπρεπὲς ἢ τὸ μεσφῆς ἐλευθέρου πρεπόντως ἀφιστέρναι, αὐλοὺς ἢ φυσῶντος ἀνθρώπου φωνὴν, καὶ στενάζοις ἂν μᾶλλον ἀφιγνῶναι τὸ σχῆμα. ἐπὶ δὲ τῷ μὲν λύραν τῷ χρωμένῳ σωφρονεῖν καὶ σωφρονεῖν, τὸν δ' αὐλὸν ἐπιστρέφειν, ἢ ἀπεφαίνειν ἐμέσῃ τῷ τε φωνῇ & τὸν λόγον ἀφωμοιωμένου. Hoc est: *Postquam se ad disciplinas contulit, alius quidem obtemperabat magistris, tibia autem canere refugiebat, vt ignobile & illiberale. Plectri enim & citharæ vsum, nihil neque ex habitu, neque ex forma ingenio digna depravare. Contra vultum eius qui ora tibias inflat, vix etiam a familiaribus agnoscas: citharam præterea cũ citharœdo colloqui, & coaccinere. Tibiam e diuerso os occludere, & vnius ius quasi vocem & sermonem intersepire.*

Ex Aristide. Collegas tamen si inter se offensos, in Repub. foris administranda consentire debere.

CAPVT XLV.

ERat illi simultas cum Themistocle, huic cum delectus esset collega ad peragendam legationem. Vis, inquit, *o Themistocles, vt in his montibus simultatem deponamus? nam si videbitur, reuersi illam resumemus.* Nescio, an commodius verti potuerit non *his montibus*, sed *his finibus*, vt indicet, antequam exeant fines patrios, simultatẽ esse deponendam, quo liberi a mutuo odio, rectius peregre sine offensa aut occursatione Rempubl. administrent. Græce est: Βούλει (φησὶν) ὦ Θεμιστόκλεις ἐπὶ τοῦ ὁρίων τῶν ἔχθραν ἀποθώμεθα; ἐπειτα.

Hæc ideo a me præoccupata sunt candidissime lector, vt violẽtiori ingenio & effrenatioris maledicẽtiæ materiã subducerẽ, cũ multos, pro viribus id agere compertũ habeã. Nec dubito, quin multos offensos iratosq; habiturus sim, qui ægre ferunt vllũ genus patrocinii Erasmo ab aliquo accõmodari. Ego omnibus ingeniis mire faueo, atq; aliũ ab alio eruditionis copia puerti exopto, sed in victoria modestiã requiro. Aliud enim est ἐλέγχος, aliud est odiũ. Refutare, est meliora docere. Conuitiis debacchari, est maledicentiorem sese ostendere. Quotidie & accusatur & defenditur Cicero super hoc verbo, *Entelechia*. Nemo tutus est a morsibus, vbi maligniorẽ habuerit interpretẽ. Quamobrẽ a lectore candidiori petẽdũ, vt vbi incogitantior, aut minus circunspectus fuerit aliqs scriptor, potius

multas eius viri dotes, plurimaque in literis merita, quam vnam aut alteram offensam aut maculam in oculis habeat.

LIBER NONVS.

Ex Cicerone loci quidam obscuri explicati.

CAPVT I.

NIhil statueram amplius addere meis Miscellaneis, aut saltem si quid superfuisset, id reseruare in secundum volumen. Verum vbi mihi ex Italia superueniisset, cum literis Angeli Papii Romæ in capitolio Iurisprudentiam cum summa laude omniumque admiratione profitentis, carissimus omnium quotquot habui discipulos Henricus a Wesa, Episcopi Constantiensis e sorore nepos, qui partim sub Alciato, partim sub Socino lauream Iurisprudentiæ emeruit, iuuenis prudentia & humanitate fere sine exemplo præditus, rerum mearū vnicum præsidium, & in quo solo omnem spem meam collocaui, quam alibi fallacem, hic firmā & certam esse scio, isq; me super quibusdam locis in Cicerone consuluisset, visum est illi, vt quod disputando inter nos conuenerat, pro auctario Miscellaneis istis adiicerem. Sunt autem illa huiusmodi.

Quid sit Sectio. Ex Ciceronis lib. 1. de Inuentione.

CAPVT II.

CIceronis de elidenda vi enumerationis hæc verba sunt: *Quoniam habes istum equum, aut emeris oportet, aut hereditate possideas, aut munere acceperis, aut domi tibi natus sit, aut, si horum nihil est, surripueris necesse est. Sed neq; emisti, neq; hereditate venit, neq; domi natus est, neq; donatus est. Necesse est ergo surripuerit. Hoc commode reprehenditur, si dici possit ex hostibus equum esse captum, cuius præda sectione venerit.* Hactenus Cic. Videtur mihi hic sectio longe alia significatione dicta esse, quam adhuc ab aliquo Grammatico sit annotatum. Referemus igitur Asconii sententia, in quam vere omnes pedibus animisq; conceduntur. *Sectores* (inquit) *sunt dicti, qui spem lucri sui secuti, bona condemnatorum semel auctionabantur, proq; his pecunias persitabant singulis, ac in posterū pro compendio singula quaq; pecunia venditurī.* Ego pro, semel auctionabantur, existimo intelligendum, simul auctionabantur, vt bona damnatorum intelligas, non singulatim per partes, sed in vniuersum simul emta fuisse. Verum secundum hunc significatum sectionis bona erat enumeratio, ac omnibus suis partibus instructa, cum sectio videatur esse species emtionis. Quid igitur omissum est in enumeratione? vt tanquam imperfecta & aliquo membro deficiens a Cicerone reiiceretur. Meam tamen ratiocinationem oppugnat Varro libro de re rustica secundo. *In emtionibus*, inquit, *dominum legitimum, sex fere res perficiunt, si hereditatem iustam adit, si, vt debuit, mancipio ab eo accepit, a quo iure ciuili potuit,*

potuit, aut si in iure cessit, cui potuit cedere, & id vbi oportuit, aut si vsucepit, aut si e præda sub corona emit, tum ve, cum in bonis sectione ve cuius publice venit. Vbi haud dubie emtionem rerum mancipi, emtionem hostilis prædæ, & sectionem, natura diuersas, & quasi non congeneres constituit. Ego (me hercle) vt nihil affirmo, ita quoq; videndum reor, num sectio id sit aliquando quod Græcis αὐκδυπμός, cum præda hostilis inter milites secatur, hoc est, diuiditur. Certe Sextus Pompeius lib. 17. vtramque etymologiam ponit. *Sectores*, inquit, *& qui secant dicuntur, & qui emta sua persequuntur.* Vt vt est, admirandum certe est, cur vterq; auctor, cum in transferendo dominio pretium interueniat, quod in sectione eam rem emtionem haberi noluerit, credoq; illos seruisse formulis vetustis, quibus olim actiones concipiebantur. Id quoq, non omittendum, sectorē interdum etiam venditorem significare. Lucanus. *Sectorq, fauoris ipse sui populus.* Cum indicaret, plebem sua suffragia pretio candidatis addicere. Arbitrorque inde eam significationem increbuisse, quod sectores primum bona damnatorum simul emant, postea particulatim diuendant, vtiidem vices personasq; & emtorum & venditorum sustineant.

Ex Ciceronis Epistolis. Quid sint Lecythi.

CAPVT III.

LOnge alia significatio est ληκύθε apud Plinium & Ciceronem, quam ab interpretibus, qui Græca vocabula eorum verborum exposuerunt, tradita est Sed operæ pretium est, vt primum vtriusque auctoris verba subiiciam. Cicero ad Atticum epistola nona. *Quid multa? totum hunc locum, quem in Aristocratia ego variis meis orationibus, quarum tu Aristarchus es, soleo pingere, de flamma, de ferro (nosti illas ληκύθες) valde grauiter pertexuit.* Hæc interpres ληκύθες inquit, *copiam dicendi vniformem, & fortasse alludit ad illud Aristophanis* ληκύθιον ἀπώλεσεν. Hactenus ille. Certum est, Aristophanem eo verbo Euripidi obiicere ὁμοιόπλωτα in suis prologis, quod eos semper eodem modo inciperet, iisdemq; commatis, & numeris temperaret. Ceterum nihil istud ad præsentem Ciceronis locum, cur ille enim sibi pro laude vsurparet quod alteri pro vitiis obiectum fuit? Addam nunc Pliniana verba, ea sunt in secunda epistola libri primi.

Nec materia ipsa huic (vereor ne improbe dicam) æmulationi repugnauit. Erat enim prope tota in contentione dicendi, quod me longa desidia indormientem excitauit, si modo is sum, qui excitari possum, non tamen omnino Marci nostri ληκύθες fugimus, quoties paulum itinere decedere non intempestiuis amœnitatibus admonebamur. Acres enim esse, non tristes volebamus. Hæc enarrator dictionum Plinianarum ληκύθες lucubrationes interpretatur, quod multo minus, quam illud superius arridet. Opinorque Plinium

& item Ciceronem per λήκυθος locos communes intelligere, quibus orationem quasi picturatã reddis additis topographiis, ethologiis, Chresterismis, aliisque figuris, quæ moratam & florentem efficiunt dictionem, & quasi colorem addunt rebus. Videtur enim Plinius contentioni dicendi hos lecythos opponere. Est enim λήκυθος inter cetera significata, vas vnguentarium. Iam metaphoricῶς, vt corpora nitent & fragrant ex vnguento, ita squalor & tristitia orationis huiusmodi amœnitatibus locorum schematumque recreatur.

Quid sit prævaricatio, quid prævaricator. Ex Partitionibus Ciceronis. De tractatu definitionis.

CAPVT IV.

NOn enim argumentando hoc genus tractatur, sed tanquam explicando excutiendoq, verbo, Vt, si in reo pecunia ablouto, rursusq: reuocato, prævaricationem accusator esse definiat, omnem iudicii corruptelam ab reo, defensor autem non omnẽ, sed tantummodo accusatoris corruptelam ab reo. Sit ergo hæc contentio prima verborum, in qua etiamsi propius accedat ad consuetudinẽ mentemq; sermonis defensoris definitio, tamen accusator sententia legis nititur. Negat enim probari oportere, eos qui leges scripserunt, ratũ habere iudicium, si totum corruptũ sit, si vnus accusator corruptus sit, rescindere (Ita enim verba distinguenda sunt, nam hoc sensus exigit, nec auctoritas exemplarium inter se praue consentientiũ, magni habenda est) nititur æquitate, vt illa quasi scribenda lex sic esset, quæque tamen complecteretur in iudiciis corruptis, ea vno verbo prævaricationis comprehendisse dicitur. Quorum verborum hic intellectus est, vt subueniamus rudiorum imperitiæ. Lex est iudicium in eum, qui per prævaricationem absolutus est, iterum dabo: quidam reus iudices corrupit, non accusatorem, reuocatur ad eandem causam dicendam, negat se repeti debere ex veteri crimine, id enim licere, vbi prævaricatio versata esset, prævaricationem autem esse, cum accusator corrumpitur, id autem se non fecisse, qui iudices corruperit, non accusatorem. Non igitur æquum esse, se iterum de eodem crimine reum fieri. Accusator per argumentum a minori ad maius ostendit, illum denuo posse accusari. Si enim ob vnum accusatorem corruptum renouatur actio, multo magis renouabitur, si omnes iudices corrupti fuerint. Sed hinc vtcunque eludari licuit, quæ sequuntur, miram habent obscuritatem. Defensor autem testatur consuetudinem sermonis, verbique vim ex contrario reperiet, quasi ex vero accusatore, cui contrarium est nomen prævaricationis, quorum verborum hæc est sententia, Si vero accusatori opponitur falsus accusator, qui prævaricator dicitur (est enim is, qui se simulat accusatorem, sed ex fide crimen

men non instruit) non potest fieri, prævaricationis ibi hærere nomen, vbi accusator corruptus non est, ergo vbi iudices corrupti sunt, quia prævaricatio abest, hoc crimen locum non habere, ex contrariis argumento deducto. Contraria enim verus accusator & prævaricator. Subdit deinde ex consequentibus, quod ea litera de accusatore soleat dari iudici. Quid hîc sit litera, duplici interpretatione exponit Strabæus, vir multæ sedulitatis, & reconditæ eruditionis. *Notum est*, inquit, *tabellas, in usque literas aut absolutionis, vt A, aut damnationis, vt C. aut ampliationis, vt N.L. solitas dari, iudicibus, quarum nuncupatione in vrnam, sententia colligebantur. An non significat eiusmodi literam, sed eam, qua calumniatoribus affigebatur, illam dicit accusatoribus inimicam in oratione pro Sexto Roscio. Si ego hos bene noui, literam illam, cui vos vsque eo inimici estis, vt etiam omnes oderitis, ita vehementer ad caput figent, vt postea neminem, nisi fortunas vestras accusare possitis. Hæc imprimebatur fronti, ignominiæ signum*, Hactenus Strabæus. Latomus & excellentis ingenii & eloquentiæ, priorem sententiam, quasi suo calculo approbat, posteriorem reiicit, sine refutatione, sine suffragatione. Cuius hæc verba sunt: *Item ex consequentibus, quod in prævaricationis iudicio litera ad condemnandum, absoluendum, ampliandum reum dari soleat iudici, non de iudicio corrupto, sed de accusatore iudicando.* Hæc ille. Cum istiusmodi literæ de omni reo dari soleant, non solum in causa prævaricationis, frigidum est argumentum a consequentibus, quod omnibus actionibus est commune. Strabæi secunda sententia ab ipsis Ciceronis verbis oppugnari videtur. Sic enim inquit Cicero, quod ea litera de accusatore soleat dari iudici, quomodo ergo affigitur reo, quæ de accusatore iudici, datur? Quid me impulerit, vt a clarissimis viris dissentirē, planum feci, nunc quid mihi videatur declarabo. Ego per hanc literam nihil intelligo, nisi libellum accusatorium, hoc intellectu, quando prævaricationis crimen intenditur, libellus dari solet, non in iudices, sed in accusatorem, qui cum reo collusit, ergo quia in tali crimine rei fiunt simulati & supposititii accusatores, notū est ex eo, quod post tale crimen sequitur, nimirum datio libelli de accusatore corrupto caussam prævaricationis nihil cum alligare, qui accusatorem non corrupit. γραφὴ certe vocant Attici nomen actionis de publico crimine, id, si etymologiam sequeris, literam interpretari licet. Est enim eiusdem originationis cum grammate & Grammatica, quam nonnulli literaturam vocant. Græcis certe γράφειν est accusare, præsertim in publicis iudiciis, etiam Latini verbum scribere ad eundem modum vsurpant Terentius: *Dicam tibi scribam grandem.* Et Martialis in præfatione libri primi: *Absit a tocorum nostrorum simplicitate malignus, nec epigrammata mea scribat.* Est igitur litera libellus

accusatorius, qui de corrupto accusatore iudici porrigitur. Ex cuius consuetudine prævaricationē interpretatur solum modo pertinere ad eum, qui accusatoris fidem nummis vitiauerit,

De memorabili controuersia Vlpiani, Pomponii & Seruii, in definiendis his seruitutibus, Itinere, Actu, Via.

CAPVT V.

MIre inter se collidunt in definiendis his seruitutibus, itinere, actu, & via, Vlpianus, Pomponius, & Seruius Honoratus. Vlpianus. ff. de seruitutibus rusticorum prædiorum. *Iter*, inquit, *est ius eundi, ambulandi hominis, non etiam iumenti agendi, vel vehiculi.* Ex quibus verbis existimares, illum itineri itionem, actui agendi iumenti potestatem, viæ vehiculi ducendi ius tanquam propria & peculiaria assignare, nisi sequentia reclamarent, vbi inquit. *Actus est ius agendi vel iumenti vel vehiculi.* Itaq; qui iter habet, actum non habet, qui actum habet, iter habet, eoque vti potest & sine iumento. Quæ definitio aut plenioris aut paris iuris est, cum illa ipsa, quæ statim ab eo additur viæ. *Via enim*, inquit, *est ius eundi, agendi & ambulandi*, nisi enim sub vocabulo *agendi* intelligas has voces, quæ in definitione actus præcesserunt, vel vehiculum vel iumentum, minus habet via, quam actus. Si subintelligas, paris ambæ sunt momenti. Nam ambulatio, quod est tertium membrum, sub itinere comprehenditur. Nihil differt ire & ambulare, nisi quatenus imus ob negotia persequenda. ambulamus ad voluptatem vel sanitatem, nec pergimus semper vlterius, sed incessum subinde reflectimus, sibiq; Vlpianus in ista definitione constat, titulo eodē, l. Qui sella. Qui actū habet, & plaustrū ducere, & iumēta agere potest. Pomponius vero. ff. de seruitutibus. l. Si tā augusti loci, euidentibus limitib. hæc tria distinguit, *Si tam angusti* (inquit) *loci demonstratione facta, via concessa fuerit, vt neque vehiculum, neq; iumentum ea ire possit, iter magis quam via, aut actus acquisitus videtur. Sed si iumentum per eam duci poterit, non etiam vehiculum, actus videtur acquisitus.* Hactenus Pomponius. Vbi distertis verbis ducendi vehiculi ius actui derogat, & viæ vt proprium reseruat. Pro Pomponio est ipsa etymologia vocabuli Via enim vehia dicta est, quod ea vectari & commeare vehicula solent, vt actus ab agendis pecoribus nomen habere videtur. Ceterum spatia, quæ debeantur itineri, actui & viæ, apud eos descripta non sunt. Seruius autem Honoratus ita eos dimetitur *Semita*, inquit, *est semis viæ. Via vero actus duplus, qua potest ire vehiculum. Nam actus duo carpota capit, propter euntium & venientium vehiculorum occursum.*

Quid sit iudicium recuperatorium. Quid in iure versari. Quid subscribere. Ex 2. lib Ciceronis, de inuentione.

CAPVT VII.

Locus

LOcus est apud Ciceronem libro secūdo de Inuentione, si quis vspiam, difficultate implicatissimus: *Exēplum*, inquit, *translationis in caussa nobis positum sit huiusmodi, Quum ad vim faciendam quidam armati venissent, armati contra praesto fuerant, & cuidam equiti Romano quidam ex armatis resistenti, gladio manum praecidit. Agit is cui manus praecisa est iniuriarum, postulat is, qui cum agitur a praetore exceptionem, extra quam in reum capitis praeiudicium fiat. Hoc is qui agit iudicium purum postulat, ille qui cum agitur, exceptionem addi ait oportere. Quaestio est, excipiendum sit, an non? Ratio. Non enim oportet in recuperatorio iudicio eius maleficii, de quo inter sicarios quaeritur, praeiudicium fieri. Infirmatio rationis. Eiusmodi sunt iniuriae, vt de his indignum sit, non primo quoque tempore iudicari. Iudicatio, atrocitas iniuriarum satisne caussa sit, quare dum de ea iudicetur, de aliquo maiore maleficio, de quo iudicium comparatum sit, praeiudicetur.* Hactenus Cicero. Nunc tentanda omnia, vt aliquid de tam crassis opacisque tenebris detrahamus. Solent litigaturi prius seorsum, & vt sic dicam, in plano ipsum praetorem conuenire, quod est in ius ambulare, ibique petitor allegatis caussis certam formulam actionis petere, qua litem suam persequatur. Reus vero contra niti, ne talis actio illi concedatur, atque interim postulare, certam sibi exceptionem ad caussae suae defensionem, quae concertatio in iure dicebatur fieri, non in iudicio. Assignata enim huic actione, illi exceptione, lis ad tribunalia, hoc est, ad iudicium deducebatur. Quod ex verbis superioribus Ciceronis patet, quibus translationem ait potissimum in iure versari, atque id ita se habere etiam ex Aulo Gellio colligas, libro septimo, capite primo. *Et quodam die* (inquit) *ius in castris sedens dicebat, atque ex eo loco id oppidum procul videbatur. Tum e militibus, qui in iure apud illum stabant, interrogauit quispiam ex more, in quem diem, locumque vadimonium promitti iuberet? Et Scipio manum ad ipsam oppidi, quod obsidebatur, arcem protendens, perendie* (inquit) *se sistant illo in loco, atque ita factum est; die tertio, in quem vadari iusserat, oppidum captum est, eodem die in arce eius oppidi ius dixit.* Ex his verbis liquet, non eodem in loco in iure versari, & iudicium dari solere, & dum in iure versantur, arma illos a Praetore accipere, quibus ad tribunalia ad victoriam caussae decertent. Hoc quoque huc factum est, inter grassatores, alter enim actionem, alter exceptionem sibi dari postulat. Nunc reliqua verba expendamus. Vult laesus habere liberam actionem iniuriarum, vt & poenam & damnum quo ordine velit, persequatur: reus contra eam limitatam esse cupit, vt prius ad damni recuperationem agat, omissa interim actione caedis: accusator vicissim iudicium purum sibi postulat, hoc est, actionem non inquinatam vlla exceptione. Adiungit reus rationem suis postulatis, non oportere in iudicio recuperatorio eius maleficii, de quo inter sicarios quaeritur, praeiu-

dicium fieri, id est, primo loco de cæde cognosci in recuperatorio iudicio. Iam nobis declarandum est, quid sit recuperatorium iudicium. Est autem illud, quo quid nobis debetur, persequimur, teste Theophilo qui in Institutionum, titulo. Quibus ex causis manumittere non licet. Hæc verba adfert. *Tempore conuentus* (inquit) *ad lites dirimendas, multos Romani constituebant iudices, qui res recuperatores dicebantur, quia per eos vnusquisque debitum recipiebat.* Hactenus ille. Recuperatorium autem iudicium maxime inductum est opera Ælii Galli, de quo edictum perpetuum ita loquitur. *Quanti ea res erit, tanta pecunia recuperatorium tuaticium dabo.* Adhibebantur ergo tres plerumque recuperatores a Prætore, hoc est, æstimatores damni illiati, vt videre licet in Verrinis Ciceronis. Et quia hæc actio duo capita habet, alterum damni dati, alterum iniuriæ factæ. Primo loco vult actor, iudicium fieri de cæde, non de damno, vt quam primum ad caput rei perueniat, eiusque supplicio perfruatur. Opponit autem reus solemnia recuperatorii iudicii, non enim solere prius de iniuria, quam de damno inquiri. Pendente igitur iudicio damni, liber est a periculo capitis reus, & ex tempore & mora aliquam ansam elabendi sperat, murato, vt fieri solet, iudice, aut alia oborta caussa, quæ accusationem eludere possit. Conflictatio igitur ista tota est de ordine capitum istius actionis. Iam quod sequitur, multum quoque obscuritatis habet, sed tamen non parum, superiorum rerum interpretatione elucidatum. Atrocitas iniuriarum satis ne caussæ sit, quare dum de ea iudicetur, de aliquo maiore maleficio, de quo iudicium comparatum sit præiudicetur, id est, An atrocitas iniuriarum satis ne caussæ sit, vt dum de iniuria agitur, de maiori scelere prius iudicium fiat, quod caussam dedit, cur in ius iretur. Actionem autem iniuriarum etiam damni significationem habere, & non solum contumeliæ, testantur Instit. Imperatoriæ. *Generaliter*, inquit, *iniuria dicitur omne, quod non iure fit. Specialiter alias contumelia, qua a contemnendo dicta est, quam Graci ὕβριν appellant, alias culpa, quam ἀδίκημα vocant.* Non est igitur mirum, duo esse membra istius actionis, & actorem velle agi prius de cæde, quam de damno, reum contra damni actionem præire cupere, interim se, si nihil aliud, vel moram temporis lucraturum. Hæc mea est diuinatio, quam libes depoluero, simulatque alii compertius aliquid in medium protulerint. Cœlius Calcagninus in secundo Quæstionum, hunc locum attigit, sed lucem tamen quam in Victorino desiderabat, tantis tenebris ipse non inuexit. Libet hic aliquando altius recurrere. Habet Cicero & alterum exemplum status translatiui, neque id admodum facile. *In quodam*, inquit, *iudicio, quum venefici cuiusdam nomen delatum esset, & quia parricidii caussa subscripta esset, extra ordinem esset acceptum, quum in accusatione alia quadam crimina testibus & argumentis confirmarentur, part. cidii autem merito solum-*

modo

modo facta esset. Defensor in hoc ipso multum oportet vt diu consistat, quum de nece patris nihil demonstratum sit, indignum facinus esse, ea pœna afficere eum, qua parricida afficiuntur. Id autem si damnaretur, fieri necesse esse, quoniam & ea caussa subscripta, & ea re nomen extra ordinem acceptum esset. Ea igitur pœna si affici reum non oporteat, damnari quoque non oportere, quoniam ea pœna damnationem necessario consequatur. Hsic defensor pœna commutatione ex translatiuo genere inducendo, totam infirmabit accusationem. Hactenus Cicero. Antequam aliquem reum facere posses, necesse erat eius nomen ad iudicem deferre, in cuius potestate erat, delatum vel inter reos constituere, vel accusatorem cum omni suo conatu reiicere. Adrianus Cardinalis ita censet, subscribere causſæ, esse accusatorum, cum nomen suum in accusando profitetur, subscribere causſam esse iudicum, cum causſam adscribunt, cui quis sit reus factus. Ita Cicero in bello Catilinario noluit Crassi nomen inter coniuratos referre. Atrocitas igitur parricidii fecit, vt & nomen delati inter reos acceptum sit, idque extra ordinem, hoc est, vt comperendinationes, aliaque solemnia iuris huiusmodi in eo accusando seruata non sint, sed vt quam primum de ea causſa cognosceretur. Iam in libello accusatorio titulus criminis asscribendus erat, quod hic subscribere dicitur, & secundum eum damnatio tanquam ad scopum dirigenda. Non enim alia pœna, quam quæ actionis erat, olim infligi poterat. Accusatus igitur parricidii, ab eo crimine purus, sed aliis obnoxius, quia in eo crimine reus non peragitur, quod aduersus ipsum institutum erat, pœna alterius criminis, de quo nulla subscriptio facta esset, plecti non debebat. Pro corollario id quoque adiiciemus. Extra ordinem apud Ciceronem pro A. Cluentio habito, ita capi, vt significet, supra ordinem, hoc est, supra ceteros sui ordinis. Loquitur enim de Staleno, qui plus nummorum ex sordibus, quam reliqui corrupti iudices acceperat, vtpote interpres & proxeneta eius corruptionis. Nam fuisse hunc hominum sermonem recordari potestis Cethegum, quod hominem odisset, & quod eius improbitatem versari in Repub. nollet, & quod videret eum, qui se ab reo pecuniam, cum iudex esset, clam & extra ordinem accepisse confessus esset, saluum esse non posse, &c. Ita ff. mandati. Le. 7. *Salarium procuratori constitutum, si extra ordinem p. ti ceperit, considerandum erit, an laborem remunerare voluerit, atque ideo fidem habere placitis oporteat. An in euentum litium contra bonos mores procuratorem redemerit.* Nisi velis hic extra ordinem, hoc est, supra ordinatum accipere.

Quid sit Sortiri dicas, contra vulgatam opinionem. Ex Verrinis actionibus.

CAPVT VII.

NIsi recte intelligatur q d sit Sortiri dicas, nulla ratione cuoluea quæda loca in quarto Verrinarũ. Budęus in suis græcolatinis

commentariis, *Dicas sortiri* idem esse vult, quod *caussas sortiri*. Sic enim ait. *Sortes a iudicibus educebantur, & qua prima dica ex urna exierat, prima agebatur.* Vnde illud Vergilianum.

Nec vero hæ sine sorte datæ, sine iudice sedes.

Et illud Satyrici.

Improbæ quamuis Gratia fallacis Prætoris vicerit urnam. Cic. in Verrem. *Deinde ceteras dicas omnes illo foro M. Postumius Quæstor sortitus est, hanc tu illo conuentu reperiere sortitus.* Alibi. *Aduenit dies, quo die ex instituto dicas sorturum edixerat.* Hactenus Budæus, qui diligenter quidem hunc locum tractauit, sed tamen scopum mihi attingere non videtur, aut saltem non eam lucem addere, quæ tantis tenebris debebatur. Quid autem sit *Sortiri* iudices, satis liquet ex Asconio Pæd. nimirum quando prætor non arbitrio iudices constituit, sed sorte ducit. Ego autem in ea opinione sum, *Sortiri dicas* hoc in loco, & *sortiri iudices* idem esse, nec vel pilo differre. Id vbi planum fecero, intelliget iuuentus me non sine caussa a Budæo dissensisse, cuius auctoritatem, vt maximi facio, atque veneror, ob eruditionem (vt sic dicam) Heroicam plane, & indefatigabilem scrutandi solertiam: ita illam veritati non antepono. Ciceronis verba sunt in quarto Verrinarum: *Scribitur Heraclio dica, interea dies aduenit, quo se ex instituto ac lege Rupilia dicas sorturum Syracusis iste edixerat, paratus ad hanc dicam sortiendam venerat, tum eum docet Heraclius, non posse eo die sortiri, quod lex Rupilia vetaret diebus 30. sortiri dicam, quam scripta esset, dies triginta nondum fuerant.* Subsistendum hic aliquantulum in expendendis verbis Ciceronis, vt sequentia rectius intelligamus. denuntiata fuit lis Heraclio, addita quoque dies, ad quam se iudicio sisteret, ac responderet. *Interea* (inquit Cicero) *dies aduenit, quo die se ex instituto & L. Rupilia dicas sorturum edixerat.* Si dies agendæ caussæ visa est Prætori aduenisse, cur quæso, sortem de caussa suo ordine intro ducenda in vrnam coniiceret, quæ tum demum agi posset, quum vices temporum, & tenor seriei illum in iudicium venire paterentur? Atqui Verres hic statim ad iudices dandos paratus erat, non ad caussam (pro interpretatione Budæi) sortiendam, properabat intra tempus prætoræ suæ hoc iudicium includere, quod vix possibile erat in tam breui spatio. nam iam ad finem decurrebat prætura, nisi in primis sors issius caussæ exisset. Sed pergamus ad sequentia, vbi certiori fundamento nitemur. *Iste omnibus iudiciis diem dixerat, vt hanc Heraclii dicam sortiri post dies triginta ex lege posset.* Hæc iam plane vides, ordinem admittendarum caussarum in potestate Prætoris fuisse, nec de sorte pependisse, quum Prætor omnibus iudiciis diem distulerit, & vadimonia procrastinatus sit, vt nihil huic caussæ Heraclii antecederet. Sed pergamus viterius. *Postea quam ea dies venit, incipit iste simulare se velle sortiri, Heraclium cum*

cum aduocatis adit. Iam hinc quoq; apparet, Heraclium tanquam iam ad cauſſam dicendam patronos ſibi circumpoſuiſſe, quod non opus eſſet, ſi de ordine cauſſæ ſortiendum fuiſſet. ſed ne hoc quoque pedem figamus. *Et poſtulat, vt ſibi cum Palaſtritis, hoc eſt, populo Syracuſano aquo iure diſceptare liceat, Aduerſarii poſtulant, vt in eam rem iudices dentur ex his ciuitatibus, quæ in ea forum cognouerint, electi qui Verri viderentur. Heraclius contrà, vt iudices e lege Rupilia dentur, & cetera.* Vides inter partes concertari, non de ordine litis, quæ iam iudicanda erat, ſed de iudicibus conſtituendis. Sed & vlterius promoueamus pedem, vt omnem dubitationem abſcindamus. *Negauit ſe iudices e lege Rupilia ſorticturum.* Quod toties dixit, *dicas ſorticturum*, id nunc *iudices ſorticturum* appellauit. Quod ſi ſors fuiſſet de ordine cauſſarum, id reus qui mora elabi ex prætoris manibus cupiebat, omnibus modis poſtulaſſet, neque tantam iniuriam omiſſæ ſortis tacitus pertuliſſet. Sed obſecro lector, intentos oculos habeas, nam quod nunc dicit, *Iudices ſortiri*, ſtatim *dicas ſortiri* dicet, ſic enim inquit. *Iſte poſtero die mane, cum multo maturius, quam vnquam antea ſurrexiſſet, iudices citari iubet, iubetq; (id quod initio e lege Rupilia fieri oportuerat) citari Heraclium, & eos qui dicam ſcripſerant, aitq; Iudices e L. Rupiliæ velle ſortiri, quod ab eo pridie cum multis lacrymis cum oraret, atque obſecraret Heraclius, impetrare non potuerit, id ei poſtera die venienti mentem, e lege Rupilia ſortiri dicas oportere.* Plane iam conſpicuum eſt, *dicas ſortiri, & iudices ſortiri* idem eſſe. Nam cum dixerat ſe prætor proximis verbis *dicas ſortiri velle*, non cauſſas educit, ſed iudices, ita enim ſubiungit Cicero: *Educit ex urna tres, vis vt Heraclium condemnent, imperat, itaque condemnant.* Illud pro auctario adiiciemus Ciceronem ſortiri iudicium, ſortiri iudices, ſortiri dicas pro eodem iſthic poſuiſſe. In ſequentibus hæc verba addit: *profecto negare non potes, te ex lege Rupilia ſortiri iudicium debuiſſe.* Vbi in antiquis codicibus non *iudicium*, ſed *iudices* legis, vt ſententias alterum alterius eſſe interpretamentum. Ceterum ſortitu conſtitutis iudicibus inducebatur & alia ſortitio, quæ ſeriem ſententiarum dicendarum oſtenderet, cuius enim nomen primum exiſſet, primum iudicabat. Cicero pro A. Cluentio Habito. *Ecce tibi eiuſmodi ſortitio, vt in primis Butbo & Staleno & Gutte eſſet iudicandum.*

Aliud ex eodem, quid ſit Duci.

CAPVT VIII.

Est in eadem oratione locus non minus confragoſus, cuius verba ſubſcribam.

Metellus ſimulac venit Syracuſas, vtrumque reſcindit, & de Epirate, & de Heraclio, in vtriuſque bonis nihil erat, quod reſtitui poſſet, niſi quod moueri loco non poterat. Fecerat hoc egregie primo aduentu Metellus, vt omnes iſtius iniurias, quas modo poſſet, reſcinderet, & irritas faceret. Heraclium reſtitui iuſſerat non reſtituo.

batur, quisquis erat ductus Senator, duci iubebat, itaque permulti dúcti. Epicrates quidem continuo restitutus est. Hactenus Cicero. Quid autem, *duci*, hoc loco sit, non temere apud quenquam inuenias, mihi certe omnia indaganti, nihil occurrit in vllis commentariis. Sunt qui putent hoc *ducere* esse, quod Græcis ἀπάγειν, quod *ad supplicium rapi* Hesychius interpretatur, & Latinos id vsurpare haud difficulter probes. Sic enim Seneca in ludo de morte Claudii. *Ille autem febrim duci iubebat, illo gestu soluta manus, & ad hoc vnum satis firma, quo decollare homines solebat, tulerat illi pracidi collum.* Ita quoque Suetonius in Caligula. *Stans tantummodo intra porticum mediam, a caluo ad caluum duci iubebat.* Sed hoc ante nos Erasmus animaduertit. Ceterum ista significatio huic loco vel non sufficit, vel non quadrat. Quæ enim sententia est, cum duci iubere ad supplicium, qui iam ductus est. Omnino igitur alius intellectus huic loco addendus, si vel tolerabilem atq; humanum sensum colligere velimus. Ego autem existimo, primo loco *duci* esse, *ad iudicium rapi*, vt non solum sit, nomen alicuius deferri, & inter reos accipi, sed ad ipsa tribunalia abduci. In eum certe sensum Demosthenes ἀπῆχθαι vsurpat, in epistola ad Heliodorum οὐδ' ὅπως χρὴ πιστεύειν οἷς ἀπήγγελε μοι Μενεκράτης οὐδ' ὅπως ἀπιστεῖν ὑμῖ, ἔφη γὰρ Ἐπίτιμον οὐδὲν ἔχθαι μὴ καὶ ἀπῆχθαι τῶι Ἀράτωι. Quibus verbis indicat, Epitimum & delatum esse, & in ius raptum ab Arato, mihique persuadeo educere idem esse. Nam sic postea Cicero addit. *Ita illi non procrastinant, Stenium statim educunt*, vbi quidam scriptus codex habebat, *ducunt*. Secundo autem loco *duci* accipiendum pro *condemnari*. Superius certe M. Tullius ita locutus est, quum formulam Verrini edicti recitaret. *Si non accepit, quod ei debere dicis, accuses si petitur, ducas.* Vbi Asconius hanc interpretationem adiungit. *Sensus* (inquit) *hic est Si non acceperit creditor, quod se debere debitor dicit, accusetur, si petitur, condemnetur.* Constituo igitur hanc sententiam. Quisquis Senator erat ductus, hoc est, in iudicium adductus, eum duci iubebat, hoc est, abduci in custodiam Heraclii. Nam ad supplicium rapi, in caussa ciuili, & in Senatoris capite, perquam absurdum est. Testatius hoc ipsum faciunt verba Ciceronis pro L. Flacco: *Itaque recuperatores contra istum rem minime dubiam prima actione iudicauerunt, cum iudicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus est.* Plurima sunt in quarta & quinta Verrinarum actionum, quæ vulgo deprauatissima & mutila circumferuntur, sed quia edito libello, pleraque emendauimus, non libuit pluta attexere. Transibimus igitur ad Officia Cicer. vbi nonnulla huic cumulo annotationum adiiciemus, quo manifestum fiat, quam multis in locis fide lubrica sint impressa exemplaria.

Ex primo libro Officiorum loca non nulla emendata.

CAPVT IX.

Sunt

SVnt autem priuata nulla, sed aut veteri occupatione, vt qui quondam in vacua venerunt, aut victoria, vt qui bello potiti sunt, aut lege, aut pactione, cõditione, sorte. In vetustis exemplaribus adiectum est inter reliquos modos, etiam cõsuetudo, sub qua puto comprehendi vsucapionem & præscriptionem. Sic enim habent. *Aut lege, aut consuetudine, aut pactione, conditione, & sorte.*

Aliud.

Quoniam autem viuitur non cum perfectis hominibus, pleneque sapientibus, sed in quibus non praclare agitur, sed sunt simulacra virtutis. In vetustis ad hunc modum. *Quoniam autem viuitur non solum cum perfectis, pleneq; sapientibus, sed cum his, cum quibus praclare, agitur si sint simulacra virtutis.*

Aliud.

Homo qui erranti comiti viam monstrat. In vetustis. *Homo qui erranti comiter viam commonstrat.*

Mox deinde.

Ex quo sunt illa communia, non prohibere aquam profluentem.

In vetustis.

Non prohibere aqua profluente. Et id quoque rectius. Non enim agitur de aqua arcenda, sed de homine prohibendo, ne ex flumio (id enim vocant profluentem) vsum aquæ petat, nam a domesticis fontibus & riuis arcere licet.

Aliud.

O domus antiqua, quam dispari domino dominaris. Ita omnia exemplaria, sed Iacobus Latomus vir acri ingenio, & multiiugæ eruditionis, existimat legendum integro dactylico metro. *O domus antiqua, quam dispari hero dominaris*, quod quia scitum est, & elegans, visum fuit annotare.

Ex secundo libro Officiorum.

CAPVT X.

NAm siue oblectatio quæritur animi, requiesque curarum, qua conferri cum eorum studiis potest, qui semper acquirunt aliquid, quod spectat & valeat ad bene beateq; viuendum.

In vetustis.

Qui semper aliquid inquirunt, quod spectat & valeat ad recte beateque viuendum.

Aliud.

Quorum error eripiendus est omnisque opinio ad eam speciem traducenda, vt honestis consiliis, iustisque factis non fraude & malitia se intelligant ea, quæ velint, consequi posse. Pro, *speciem*, habent vetusti codices, *spem*, quod oppido arridet.

Aliud.

O miserum, qui fidelierem, & barbarum, & stygmaticum puta-

ret, quam coniugem. Alii pro *ſtygmaticum*, habēt *ſtygmatian*, priſcum haud dubie vocabulum, & Græcæ originis.

Aliud.

Nam Lucius quidem Craſſus, quum eſſet admodum adoleſcens, non aliunde mutatus eſt, ſed ſibi ipſi peperit maximam laudem. Legēdum haud dubie (quanquam refragantibus omnibus exēplaribus) non *mutatus*, ſed *mutuatus* eſt.

Aliud.

Huic ergo a maioribus noſtris in tota dignitate principatus eſt datus.

In vetuſtis.

Huic quoque ergo a maioribus in toga dignitate principatus eſt datus. Arbitror autem legendum. *In toga*, (hoc eſt, in rebus pacatis) *dignitatis principatus eſt datus.*

Ex tertio Officiorum libro.

CAPVT XI.

Cum autem aliquid actum eſt, in quo media officia comparantur. In vetuſto codice, pro *comparantur*, inuenies *compareant*, quod maioris eſt ſyncerītatis.

Aliud.

Quo circa nec id quod vere honeſtum eſt, fas eſt, cum vtilis vi repugnantia comparari, nec quod communiter appellamus, honeſta. Plurimum inquinata eſt iſta lectio. Vetuſtus codex ita ſcriptum habet. *Quocirca nec id quod vere honeſtum eſt, fas eſt cum vtilitatis ratione comparari, nec id quidem quod communiter appellamus honeſtum.*

Aliud.

Hinc ab auguribus illud idem denuntiatum eſt, itaque Calphurnius non demolitus eſſet, &c. Sequitur deinde. *Arbitrum illum adegit, qui quicquid ſibi de ea re facere oporteret.* Vetuſtus codex. *Qui quicquid ſibi dare facere oporteret.*

Aliud.

Vides ne igitur hoc prouerbio, neque Gygi illi poſſe veniā dari, quam paulo ante fingebam digitorum percuſſione, omnium hereditates poſſe conuertere. Vetus codex, *conuerrere*, & rectius.

Aliud.

Fide ſacrata ius perpetuo falleret. Vetuſtus codex. *Sacratum.*

Aliud.

Eſt enim iuſiurandum affirmatio religioſa, quod autem affirmatius quaſi Deo teſte promiſeris, id tenendum. Sordidam iſtam locutionem in priſco codice non inuenies, habet enim ſic. *Eſt enim iuſiurandum affirmatio religioſa, quod autem affirmate quaſi Deo teſte, &c.*

Aliud.

Magnus vir inprimis, & qui ſuper indulgens in patrem. Vetus habet. *Et qui perindulgens in patrem.*

Aliud

Aliud.

A quo quum quæreretur, quid maxime in re familiari expediret? Respondit, bene pascere. Quid secundum? Satis bene pascere. Quid tertium? Bene vestire. Quid quartum? Arare. Vetustus liber pro *vestire* habet *vitire*, quod rectius conuenit agricolationi. Sed de his satis, iam ad alia transeamus.

De Capitis diminutione.

CAPVT XII.

Capitis diminutio est prioris status (inquit Caius) *permutatio, vel vt in aliis commutatio.* Multi hanc definitionem vt malam & ambiguam oppugnarunt, dum docent: si aliquis ex honesto infamis fiat, vel cõtra ex plebeio patritius, ex priuato magistratus, statum haud dubie mutari, capitis tamẽ diminutionem nullam esse. Rursus si seruus liber fiat, ne tumquidẽ capite diminui. Postremo si filius morte suorum, in quorum potestate fuit, sui iuris efficiatur, quod eiusdem in multis naturæ est, cuius est emancipatio, ne hæc quidem esse in tanta permutatione status, capitis diminutionem. Sed nos suis ne viribus se defendere possit definitio, an iusto crimine incessetur, iurisperitis discipiendum permittamus, ac solum id quod nostri fori est, in manus sumamus, nimirum vnde capitis diminutio dicta sit. *Tria sunt* (vt inquit Paulus Iureconsultus) *qui habemus, libertatem, ciuitatem, & familiam. Igitur cum omnia hæc admittimus, hoc est, libertatem, ciuitatem, & familiam, maximam esse capitis diminutionem constat.* Hactenus Pau. Capite diminutus siue capite minor, ita enim Horatius in Odis loquitur, is est, qui caput non habet, quod peregrinus dicitur, vt qui caput non habet in Repub. caput non habet si in numero ciuium, quamobrem in classibus qui bonis carent, ciues tamen sunt, capite censentur. Nam solum ipsorum personæ in catalogum & æstimationem veniunt. Apud Dionysium tamen Halicarnasseum, aliquid discriminis inuenias inter capite censos, & proletarios. Qui inter liberos caput non habet, seruus est, & capite hac parte diminutus, ac propterea manumissio, capitis diminutio non est, quia ibi caput non periit, sed nouum caput constituitur. Ita quoque qui familiam suam amisit, ac in gente suorum non amplius censetur, caput amisit, nec amplius inter agnotas connumeratur. Hinc fit, vt amissis parentibus, vbi quis eorum morte sui iuris effectus est, capite diminutus non dicitur, quia inter suos caput retinuit. Omnino enim caput diminuere, est caput perdere. Hinc est illa truculenta Chremetis apud Terentium in Eunucho comminatio, quum mortem denuntiaret. *Diminuam* (inquit) *ego tibi caput, nisi abis.* Atq; adeo emancipationem habitam esse, pro imaginaria morte, argumento est, quod olim minima capitis diminutione, vsusfructus extinguebatur, qui non nisi morte perimi solet.

LIBER DECIMVS.

Ex Pandectis. De in Ius vocando.

CAPVT I.

VErba Caii sunt *Plerique putauerunt, nullum de domo sua in ius vocari licere, quia domus tutissimum cuique refugium, atq; receptaculum sit, eumque qui inde in ius vocaret, vim inferre videri.* Annexum deinde hoc Pauli dictum. *Satisque pœnæ subire, quum si non defendatur, latitet.* Glossa eum locum, cũ res ex peritia antiquitatis p ẽdeat, mirifice exponit. *Nemo* (inq;) *debet vocari de domo sua in ius, id est, non debet extrahi inuitus, & duci ad ius.* Hactenus ille. Facile hic attentus lector animaduertet, vocare non simpliciter esse citare, & denuntiare, vt ad litem suscipiendam adsis, sed inuitum quoque rapi, nisi vltro in ius ambulet. Olim enim licitum fuit, actorem, eum quem reum facere vellet, vel inuitum in ius adducere, vt videre est apud Horatium Sermonum libro primo, Satyra nona.

Casu venit obuius illi
Aduersarius, & quo tu turpissime magna
Exclamat voce, & licet attestari, ego vero
Oppono auriculam, rapit in ius clamor vtrinq;

Eadem consuetudine vsus videtur Euangelicus ille creditor & ingratus, qui conseruum statim ob leue debitum, in carcerem pertraxit. Neq; abludit ab isto more q̃ritatio illa in Curculione Plauti.

Proh Deum atq; hominum fidem,
Hoccine pacto indemnatum, atq; intestatum arripi?

Arbitror autem legendum esse, *inattestatum*, non *intestatum*, qui enim id faciebant testes conrogabant, se iuris caussa eos arripere, testium autem aures, peruellebant, vt memores istarũ rerum essent. Arq; hinc quoq; est, quod ambo senes in Phormione, Phormionem per vim in ius arripere conantur.

De origine quorundam Germanicorum vocabulorum.

CAPVT II.

SÆpius mihi disputatio fuit, cum viris præclaris, cur in toto illo tractu Brabantiæ, quam ob planitiem Campaniam appellamus & in Hollandia, vbi palustria pascua, quibus a fœno (vt arbitror) fœni nomen, multo infra terram ingentes arbores reperiantur. Non defuere, qui eas ibi natas existimarent & radicum moture, liberum aerem non requirere, quod prorsus ridiculum est, nullum enim germen in illis aut fruticatio apparet, deinde non vt nascentes plantæ, in rectum assurgunt, sed stratæ omnino iacent. Alii ex fama maiorum per manus tradita, opinati sunt, illic olim fuisse ingentes syluas, & vel vi ventorum, vel terræ motu concidisse, atq; adeo ipsam Hollandiam olim Holtlandiam esse dictam, atque ita in antiquissimis libris eam appellari, auctor est Martinus Dorpius, ac ma-

ac magnopere eos irrider, qui Hollandiam a cauitate terræ, quod admodum depresso sit situ, nominari existiment. Alii rursus a fœno eam Hoylandiam (quia tota regio pascuosa est) nuncupatam sibi persuadent. Ego eam rem quæ etymo nomen inuenerit, indiiudicatam relinquo, verum a quibus ita dicta sit, libenter indicauero. Mea opinio est, Danos qui magnis exercitibus littoralem oram fere omnem occuparant, mutandi nominis auctores fuisse, & amore veteris patriæ, Hollandiæ vocabulum in nouis suis Coloniis retinuisse. Est enim in mari Cymbrico, insula Ollandia, est Zielandia, est Ziericzee, est Scagen, ita vt non mala aut improba coniectura sit, iis auctoribus (quorum tum arma late dominabantur) patriam nostram, veterem Batauiæ appellationem amisisse, suscepto nouo Hollandiæ vocabulo. Sed vt redeamus ad arbores sepultas, quas plane inuectitias credo. Nam si hæ terræ tam auide has syluas genuere, cur hocidem nostro tempore non fiat? natura quiddam æternum habet in suis doribus, nec indolem suam vnquam mutat. tam pleraque Hollandiæ loca arbores auersantur, neque vel insititias ferunt. Non igitur credendum, eam vim naturæ ita prorsus exstinctam, vt in contrarium abierit. Iustiorem autem caussam mihi videor ex Plinio collegisse, libro decimo sexto, capite primo, vbi narrat, Romanos, dum circa Batauiam agerent, procul quasi ingentem hostium classem vidisse, cui dum occurunt conflicturi, non in aciem hostilem, sed in arbores vna cum insulis natantes, incidisse, quæ ad proxima quæque littora rapebantur. Sed præstat ipsius verba in medium afferre.

Haud procul supra dictis Cauchis circa duos præcipue lacus littora ipsa obtinent quercus, maxima auiditate nascendi, sæpe ipsæque fluctibus, aut propulsi flatibus, vastas complexu radicum insulas secum adferunt, atque ita librata stantes, nauigant ingentium ramorum armamentis, sæpe territis classibus nostris, cum velut de industria fluctibus agerentur, & in prospectu stantes, inopesque remedii, prælium nauale aduersus arbores inirent. Hactenus Plinius. Sunt autem *Cauchi* vel Bremenses vel finitimæ Bremensibus. Mea igitur opinio est, eas insulas, cum suis arboribus aduectas fuisse in humilima Hollandiæ, ibique procubuisse. Idem euenisse arbitror in Brabantica Campinia, cum certum sit vsque ad Tungros olim Oceanum alluisse, atq; ita alluuione Rheni paulatim sepultas esse. Memoria teneo auum meum, qui vixit ad nonaginta annos & octo, narrare solitum, cum auulsa insula ex Dania se superfudisset iis stagnis, vbi nunc sunt Fœni siue Fenen, Danos repetitum venisse suas terras, ac litem super ea re institutam fuisse, iudicatumque, vt alienum solum vel liberarent peregrina insula, vel possessione cederent. Certe Cornelius Tacitus Batauiæ, vt syluosæ nusquam meminit, vt paludosæ perquam

sæpe. Quod si penitius liceat in origines inquirere, omnino mihi persuadeo Hollandiam munus Boreæ & Rheni esse, ac principio nihil præterquam altius quoddam æstuarium Oceani fuisse, ac paulatim aggestu arenæ, quam plurimam ibi Boreas excitat, primum in littus, postea in montes assurrexisse. quos ibi quotidie & nasci & petire videmus. Rheni vero vndas ad istud obstaculum, quasi ad aggerem retentas fuisse, ac magno cum limo quem secum trahit, circum has omnes subsedisse, atque ita longa alluuione hæc pascua nata esse. Cæterum quia ingressus sum Hollandiam, etiam de Alcmaria, natali meo solo pauca liber attexere. De cuius nomine non minor ambiguitas. Aliis eam ab Halecum mari nominatam existimantibus, quod genus piscium Paul. Iouius vir doctiss. Menades appellat. Aliis quasi Alcmariam, hoc est omnino mariam, eo quod ingentibus vndecunque lacubus instar marium cingatur. Certe nostri stagna latiora, vernacula lingua, maria appellant, dialecto non nihil immutato. Aliis contradicta videtur, quasi Admaria, quod non procul sit ab Oceano, vt littera D. sit diuisa in C. & L. vnde constitui videtur, deinde in situ elementorum metathesin esse factam L. ante C. posito. Quicquid id sit, in medio relinquo. Id certe ausim affirmare, oppidum illud ex castris, cuius formam etiamnum retinet, natam esse, quippe cuius omnes plateæ per cardines & decumanos limites dirigantur. Nam aut ab oriente æquinoctiali in occasum æquinoctialem recto tramite descendunt, aut ab arpactio in meridiem nusquam vllo obliquamento aut ambage. Sæpe comites Hollandiæ hunc locum castris suis insederunt: deinde quia sda ea parte ex Frisia in Hollandiam eruptio patebat, trinis arcibus eum aditum occupauerunt, quarum duæ mea ætate integræ supersuerunt, excisæ a Gelris duce Martino Roscio tertiæ fundamenta conspicatus sum, cum vallo & fossa Alcmaria cingeretur. Distabant inuicem ad iactum teli, vt mutua ope sibi succurrerent. Nam Frisiam reliquam ab Hollandia, præterquam vbi Alcmariæ adhæret, aut æstuaria Oceani, aut Rhenus diuidebat, cuius etiamnum ibi alueus siccus videtur, non procul a pago, cui nomen Schorel, vetusque suum nomen obtinet. Cæterum facies loci nunc plurimum immutata stagnis quibusdam exsiccatis, montibusque arenosis in paludes ventorum deuolutis, ita vt nunc vitata Alcmaria copiæ hostium per litora Oceani circumire queant. Dulce est meo animo, in patriis locis commorari. Est ad proximum lapidem, in Occidentem versus, pagus, nomine Heiloo, vbi ratio eius loci multum degenerauit a vetustate. Huic quondam laborauit ingenti siti cum suis comitibus D. Willibrodus, cum primum in Hollandiam peruenerat. Nihil enim ibi erat, nisi ingentes arenarum cumuli, fons nusquam, aut vlla spes aquæ. ibi sanctus vir cuiusdam ostensu loco puteum effodit, vberrima & limpidissima aqua stagnantem. Id quo-

quoque monumentum noſtris temporibus ſupereſt. Nunc autem ibi adeo non ariditas loci eſt, vt in proximo ſit, atque adeo ſub oculis ſtagnum, in longum ad duo millia paſſuum, in latum fere dimidio minorem. Limpidiſſimæ ibi vndæ & piſculentæ, inſulæ crebræ, auium, piſciumque tanta multitudo, vt nuſquam maior, fundus ſtagni durus, vtpote arenoſus, nec altior quam ad viri vmbilicum, prorſus multa amœnitas, cymbis & pedibus omnia permeare licet. Pagum iſtum Apoſtolus ille (nam noſtram gentem ad fidem Chriſtianam conuertit) appellauit, heiligeloof, nonnihil inflexo nomine alludens ad ſanctam fidem, quæ noſtrate lingua ita nuncupatur, verum tamen nomen eſt Heiloo, quam appellationem habuit ex Iouis Saluatoris ſylua, id enim Heyloo vocitamus. Fuit autem huic diuo familiare, ita mutare nomina ad ſpeciem Chriſtianiſmi, pauculis literis immutatis, quod etiã in Hæmunda factum eſt, qui & ipſe pagus eſt litoralis, olim portu inſignis, duplo longius Alcmaria diſſans. Ab anguſto enim oſtio Engmond etiamnum dicitur, credo quod ſtagna Rheni ibi ſuũ emiſſarium in Oceanum haberent. Certe intra ſecundum lapidem ad viculum nomine Crabbedam, viſitur alueus Rheni, qui nomen ſuũ antiquum retinuit, licet a Rheno deſtitutus. Suffragatur meæ opinioni, quod claſſes Danorum ſæpius eo appulerint, quod ſine oſtio aut portu impoſſibile erat. Nunc certe cum portus periit: ne ſtatio quidem nauibus eſſe poteſt. Sed Willibrodus ſolita ſua feſtiuitate ex Engmonda fecit Hæmunda, quod ibi primum homines mundæ religionis, hoc eſt, Chriſtianæ inueniſſet. Mihique omnino perſuadeo, tum Anglicæ gentis linguam cum hac noſtrate plane eandem fuiſſe, quod ex reliquiis idiomatum vtriuſque gentis liquido appareat, cum in pleriſque eadem vocabula retineant, ac proinde diuum Willibrodum in gentem ἐμοχλοτέρον promtius & facilius Chriſtianam fidem ſeminare potuiſſe. Libet etiamnum aliquanto vlterius pergere: Sunt apud nos pagi, qui a fontibus ſiue baptiſteriis Chriſtianorum, nuncupationes ſuas habent: Haringkerſpoil, Sybekerſpoil, Bouekerſpoil, Ourkerſpoil. Kers enim veteri lingua Chriſtum, vnde & Kerſtenen Chriſtianos appellamus, poil vero paludem dicimus. Solent enim olim in paludibus, ſtagnis, riuis, fluminibus, aut fontibus baptizari. In Bouekerſpol aliquid vetuſtate detritum eſt, dicẽdus eſt enim pagus ille Bouenkerſpoil, quod ibi ſuperior palus eſſet Chriſtianorum. Kerek vero ex Græco originationem habet κυριακὸν, vnde Alemanus adhuc ſuum Kyrch vſurpat. Sic ex dominico factum eſt dom, vnde dominici templi ſacerdotes Dom heeren appellantur. Leges autem vvetten dicimus, ſed Germanico vocabulo ab albo prætoris, vnde legitimos teſtes vvittachtige tuigen appellamus. Deus quoque apud nos ex bonitate, ſed Germanica originatione, Goid dicitur. Homo a potiore ſui parte, nempe mente, menſch. Hyems

inde nomen habet, quod domina sit ventorum, vvinter, hoc est, vvintheer. Æstas quod solis domina, somer, hoc est, sonheer. Mensis appellationem Græcis debemus. Dorice enim μάν, nos manen dicimus. Deinde quia vsura menstrua erat, mense que exacto debiti appellationes fiebant, inde quoque factum est, quod nos, Manen, pro appellare dicimus. Solis dies sondach, Lunæ maendach, nam & Græcis μάνη Luna est. Martis dies dinxdach. Dingen, enim apud nos litigare est. Mercurii dies nobis a lucro dictus est, vvoenesdach siue vvonnesdach, quia hic Deus lucro præest, vt Mars litibus & bellis. Iouis dies, donderdach, hoc est, tonantis dies. Hinc quoque aizon herba, Latinis Iouis barba, nobis donderbaert, hoc est, tonantis barba dicitur. Diem veneris multi existimant a Dea libertatis nuncupatam esse. Ego magnopere addubito, num a voce Ἀφροδίτης, sit hoc ipsum corruptum. Verbum enim vrien apud nos sponsam siue Venerem ambire significat. quasi ex ἀφροδιτήζειν descenderit. Saturni certe dies mutilato vocabulo saturdach siue saterdach dicitur. Olim Gallis magna erant commercia Græca linguæ, non minus quam Latinæ, quod multis vestigiis deprehendas, nostramque linguam, ait Glareanus, vere Gallicam esse. Nam qua nunc vtuntur Franci, potius Latinum quam patrium idioma præ se ferre, quod certe ex non paucis vocibus apparet, citatis apud auctores, qualis est bulga een buil, nebba, rostrum, ganza, anser, quæ Plinius aliique maximi viri pro Gallicis vocabulis agnouerunt. Nos vt id apparcat, pauca e multis degustabimus. Λαός luii, id est, populus, volgus volc. ὀλκὰς hulc, πυλότης een piloot, & a verbo πέλω pluym graef, diicgraef, quod harum rerum scripturis præstant. πῶλος, pullus equinus, een vool. Vnde Westualia quasi westpalia, quod equitatu abundaret, & tale insigne in suis vexillis olim circumferebant, vt non semel memini me audisse ex Conrado Goelenio westphalo. Libet hic rursus aliquantulum exspatiari: Geltiis nomen dedit Gelduba, teste Carolo Bouillo. Leucos alii Louanienses, alii Leodienses existimant, ab albedine corporum videntur appellationem sortiti, si Græcam originationem velis admittere. Flandri, teste Sceppero, a Germanica dictione, Flandren, quod sagittam significat, nuncupationem suam traxerunt. Brabantinorum nomen vix vnde deducas, inuenias. Non absurdum videtur, si a Brenno illo vrbis Romæ expugnatore, & ortum & vocabulum duxisse affirmes, vt vetus appellatio fuerit, non Brabant, sed Brenbant. Certe in Gallica Brabantia multa loca insignia reperias istius Brenni vocabulo.

De characteribus planetarum & signorum Zodiacorum.

CAPVT III.

Non

NOn temere efficti sunt characteres planetarum, aut notæ signorum zodiacorum. Sol enim circulo suo ☉ orbem suum Latinis indicat. Græci vero circulo iubar addunt, sed sursum versus hoc modo ☉. Luna corniculata facie facile se prodit ☾ Mercurius ex suo caduceo agnoscitur ☿. Mars spiculo suo recto minacem se prebet ♂. Venus suis radiis quos inferne habet cõmonstrabilis est ♀, qui tanti sunt in illa, vt etiam vmbras faciat. Iupiter ab acrosticho suo ϛ incipit. Ζεὺς enim Græce dicitur, cuius hæc figura est ♃, ita quoque κρόνος, hoc est, Saturnus ♄, quam figuram arbitror κ & ϛ per abbreuiaturam in se concludere. Aries reflexis cornibus arietinis sese indicat ♈. Taurus taurinis ♉. Gemini cõplexum duorum describit ♊. Cancer ♋ duplici motu sursum deorsumque solis recursum denotat ad signa australia e borealibus. Leo corpus caudamque suam sinuat ♌. Virgo Grẽce νύμφη a primis literis incipit NY. Libra ♎, suam bilancem præ se fert. Scorpius suo aculeo terribilis est ♏. Sagittarius intentam sagittam habet ♐. De Capricorno non habeo quod statuam. Aquarius suas vndas crispat ♒. Pisces duobus piscibus a dorso se in ventrem curuantibus cognoscitur ♓.

De Notulis numerariis.

CAPVT IV.

INter notulas numerarias, quas vetustas habuit, hæc quoque in vsu fuit, ∞, quo chilias vna significabatur. Testes eius rei complures vetustissimi codices. Fuitq; aliquando in ea opinione, eam notulam ex ω deformatam esse. ω enim ex duobus. ο. μύριοις coalescere videtur. Sed meæ opinioni obstabat, quod hæc litera apud Græcos nongentarii numeri est index. Postea incidi in vetustissimum Hegmondanæ bibliothecæ librum Martianum Capellam, cui iste titulus præfixus erat. *Felix Asper com consist. Rhetor. vrb. v̄ ex mendosissimis exemplaribus emendabam, contra legente Euterio Scholastico Discipulo Romæ ad portam Capenam cons. Paulini v̄ sub die non. Martiarum, Christo adiuuante.* Formulas ipsas cum suis abbreuiationibus apposui, vt cuiusque diuinationem instruerem. Mihi autem is sensus videtur: *Felix Asper comes consistorii, Rhetor vrbis Romanæ, ex mendosissimis exemplaribus emendabam, contra legente Eleuterio.* Nam primæ literæ manifesto abrasæ erant. Quod autem huic Rhetor comes appelletur, ne cui id mirum videatur: Omnis præfectus honestior, temporibus Iustiniani comes dicebatur, ita & comes laborum, comes domorum, comes horreorum, comes stabuli, comes sacrarum largitionum, comes scholarum, appellationem suam sortius est. In hoc libro inueni millenariam hanc notam istiusmodi imagine depictam. ⊳◁, quam rectam & synceram arbitror: est

enim deformata ex X quæ prima litera est in Xiliade, vt m prima litera a ex mille. Sæpe ἀνεφίχ pro integris nominibus vsurpantur vt. ι. pro ἰφν, certe etiamnum Græci hoc modo χ vnum mille, χχβ duo millia, χχχγ tria millia significant. Huius igitur dimidium est Δ quæ triangulari forma literam D repræsentat, omninoque puto sequentes annos in hac forma aliquid immutasse, ac cum olim pingeretur ⊳, vt literam delta exhiberet, latera eius inuersa fuisse. Quod si cui magis arridet Alciati opinio, eam inueniet libro Paregon decimo cap. vlt.

De Emancipatione liberorum, & cur illic triplex venditio, & cur filius familias permittente patre testamentum non condat.

CAPVT V.

QVæstio est, eaque non absurda, recte ne fecerit Iustinianus? quod solemnitatem trium venditionum, trium emtionum, totidemq; manumissionum ex emancipatione liberorum sustulerit: An veteres Iurisperiti peccauerint? qui tot ambages in re simplicis (vt videbatur) negotii induxerunt. Ad quod paucis respondendum: Neutros peccasse, cum id quod fecerint, legitima & rationabili causa fecerint. Magna fuit olim patria potestas in liberos, non solum in bona illorum, sed etiam in corpora. Editos a partu statim abiicere vel occidere licebat. Id correxit aliqua ex parte Romulus, qui puerum minorem triennio vetuit necari, trimos permisit, & reliquos deinde cuiuscunque ætatis. Atque hinc factum est, quod parentes liberos triumphales e comitio detractos, populoque gratissimos (nemine se audente opponere) patrio iure domi interfecerint. Vendendi prætereà eos, mira fuit licentia, non enim cœlibes tantum filios, sed & nuptiis (idque ipsorum iussu) copulatos, atque inde iam parentes vna cum nepotibus venum dare poterant. Numa hic eatenus obstitit, vt rex consensu patentum, coniugatos emtori addicere prohiberet, ceteros omnes permitteret, idque non tantum semel, sed tertio. Venditus enim a patre filius, si benignitate fortunæ libertatem recuperasset, iterum redigebatur sub patris potestatem. A quo denuo venditus, atque iterum sui iuris factus, quasi duabus venditionibus nihil actum esset, tertio subiiciebatur patris sui dominio, a quo si tum quoque venalis habitus fuisset, & ab emtore tertio emeruisset libertatem: tum denique asserebatur a patris tyrannide Auctores istius rei Dionysius Hal carnassæus in libris Antiquitatum Romanarum, Plutarchus Cheronæus in vita Numæ. Durauit illa immanitas distrahendi liberos vsque ad tempora Theodosii, qui primus istiusmodi venditiones irritas esse voluit, quod in codice Theodosiano clare deprehenditur. Ceterum in vltima venditione licebat patri stipulari a filio tertiam partem bonorum, quæ emancipatus acquisiturus esset. Atque illud tam sanè ius Iustinianus

nus mitigauit, non sustulit, permittens patri paciscendi am partem ad vsumfructum, proprietatis iure exstincto. *In institutione, Per quas personas nobis acquiritur.* Istæ igitur vere tres venditiones, tres manumissiones causſam dedere, vt tres imaginariæ venditiones, & manumissiones in emancipandis liberis adhiberentur, ne simplici aut duplici manumissione pater nō satis repulsus, a domino veteri, suum ius in filio reuendicaret. Non enim æquum videbatur, plus posse imaginariam venditionem, quam verā. Ac proinde idem numerus totidemq; vices vendendi, emendi, manumittendi, sunt vtrobiq; obseruatæ. Et summo iure dicta emancipatio est, hoc est, actio, qua quis desineret patri suum esse mācipium. Nam vt intelligeret se in emancipando, quasi vere vendi, seruumq; fieri, verberabatur ab emtore, quam iniuriam Iustinianus in Codice suo *Rapismata* appellat. Certe filii familias apud Plinium iuniorem libro 8. epistola ad Ruffinū, mancipia appellantur. Plurimaq; illis communia cum seruis, peculium, *reuocatio* in seruitutem, si ingrati sint, & patronorum successio, si intestati & sine libris decedant. Ac proinde non vno in loco pandectarum, eorū emancipatio manumissio dicitur. Non igitur ridicule fecerunt veteres illi IC. quod triplici solemnitate, tertio redeuntem patri suam potestatem exstinxerint. Nec in illorum formulis tanta absurditas, quantam Marcus Cicero pro Murena videri voluit. Seruierunt suis temporibus & moribus sui seculi. Ceterum postquam immanitas illa occidendi filios, veteri iure esset prohibita, venditionemque Theodosius irritam fecerat, corpusque a patris sæuitie liberum factum esset: in bona tantum & acquisitiones filii, patres potestatem retinuissent, neque tamen eam illi ibatam, subductis omnibus aduentitiis bonis, peculiisque castrensibus, & quasi castrensibus: alienatio quoque a familia, (quam emancipatio induxerat) vires suas amisisset, cum & prætor illos pro cognatis agnosceret, Iustinianusq; eosdem cum suis heredibus coæquasset, re iam euanida & propemodum exhausta, & tantummodo vocabulo nitente: optime fecit optimus Imperator, quod rem sine vsu, noluerit tot ambagibus solemnitatum celebrari, sed vna manumissione emancipationē peragi. Quando autem in adoptionem quis dabatur, duæ tantummodo olim manumissiones adhibebantur, nec mirum, quia mutata patria potestate, sui iuris non efficiebantur. *Codice de adoptionibus. lege vltima.* Atque istam iuris patrii (vt sic dicam) fere indissolubilem tenacitatem nexus, causſam dedisse arbitror, cur filius familias etiam ex consensu parentis testamenti factionem non habeat, ne faciendo testamento, emancipatus videatur, cum solummodo penes illos sit faciendi testamenti potestas, qui sui iuris sunt: eundem tamen causſa mortis donare permissu patris, quod donationes, venditiones aliaq; huius modi, etiam seruis nedum filiis familias

ex consensu domiuorum indulgeri soleant, eo quod huiusmodi actus, nullum certum signum emancipationis ostendant, sed quasi procuratoriam administrationem præ se ferant.

Quid inter se differant Tributa, Curiata, & Centuriata Comitia.

CAPVT VI.

SÆpius a me quæsitum est, neq; ego infrequentius ab aliis quæsiui, quidnam inter se differrēt, Tributa, Curiata & Centuriata Comitia? parum tamen vel meo, vel aliorum studio proficere potui. Quicquid tamen id sit, quod deprehenderim, in medium proponam, vt alii (quorum feliciori industria) id augeant, quod in nobis curtum, vel non satis plenum apparebit. Præcipua difficultas ex eo nascitur, quod tribus & curiæ, nunc eadem res sit, nūc diuersa, ex quorum confusis limitibus, confundi videntur curiata & tributa comitia. Populum Romanum a Romulo diuisum in tres tribus, tribus in denas curias, notissimum est. Sed tamen magnitudo populi semper increscentis id effecit, vt quæ principio curiæ fuerint, postea pro tribubus sint habitæ. Vt enim classes in centurias, ita tribus in curias distinguebantur. Ea ratione, vt illinc numerus militum, isthinc ciuium iniri posset. Asconius in secundum Verrinarum: *Vtrum legitimos habent omnes tribus diuisores suos, Quos Plautus magistros curiarum vocat in Aulularia.* Rursus: *Tribus enim vrbana rusticaque omnes triginta quinque numerantur.* Vbi plane vides, omne discrimen inter curias & tribus sublatum esse, quam rem confirmatiorem facit in tertio Verrinarum, his verbis: Tribus principio tres fuerunt. Tatiensis vna a Tatio rege. Rhamnes altera a Romulo. Luceres tertia a Lucumone siue Lucretino, siue a Luco, quem asylum vocauerat Romulus. Post de nominibus Sabinarum plures factæ, quibus precatricibus, parentum bellum maritorumque finitum, ad postremum triginta quinq; factæ. Hactenus ille. Per transitum adiiciendum, xxx. illas curias non a nominibus raptarum Sabinarum, cum multo plures sint captæ, vt vult Liuius, sed a nominibus earū, quæ suo interuentu bellum inter parentes & maritos diremerunt appellatas esse, vt traditum est a Seruio. Ceterum omnino discrimen vetus seruandum est, si tributa & curiata & centuriata distinguere velimus. Quæ certe peculiari ratione & iure suo distincta fuere. Cum enim (inquit Aulus Gell. lib. 15. cap. 17.) ex generibus omnium suffragium ferantur, curiata comitia esse: cum & sensu & ætate, centuriata: cum ex regionibus & locis, tributa. Ex quibus verbis colligas, Curiata comitia & centuriata ex diametro pugnare. Curiata enim esse, vbi singuli ciues idem ius suffragii habent, plebeique patritiis, pauperes diuitibus, iuuenes senioribus adæquantur. Quæ non ablurde δημοκρατικὰ appellari possunt. Nisi quod Cicero de lege Agraria contra Rullum, tributa potius populariа

pularia velit. Curiatis, inquit, ea comitiis, quæ vos non finitis (siue vt quidam scriptus codex habet) quæ vos non initis confirmauit tributa, quæ vestra erant sustulit. Ceterum cur tributa magis sint popularia, causſam inuenies apud Dionysiũ Halicarnassæũ lib 9. Quod tributa sine auspiciis fiebant, neq; obnuntiato vitio impediebantur, deinde comperendinationem non recipiebãt. Necessum enim erat, vbi ea semel instituta fuissent, eodẽ die perfici, neq; requirebatur, vt de iis Senatusconsultũ fieret, antequã ad populum promulgari possent. Verba eius (si quis forte requirat) hæc sunt. Τὶς ὁ τούτων διαφορὰ τῶν ἀρχαιρεσιῶν, ἐγὼ σημανῶ. τὰς μὲν φαύλας καὶ ὑποφηγείας ἐδεὶ ἀποδεδόσθαι πρότερον τὴν βουλὴν, καὶ τὸ πλῆθος κυρίας δὲ ὑποφὰς ἐξενεγκόντες, καὶ μεῖ' ἀμφότερα ταῦτα τὸ πρᾶτε τὴν ἀκρισίαν σημεῖον τοῦ θείων μηδὲν ἐναντιωθέντων, τότε κυρίας εἶναι, ὡς ὁ φυλάττων μήτε ἀποδεδόσθαι μήτε τὰ ἱερὰν ὀιωνοσκόπων ἐπιβατεύοντων, ὧν ἡμέρα μία τελευτήσας ὑπὸ τῶν φυλετῶν τάλαντον ἔχει. Hoc est: Quæ sit horum comitiorum differentia, ego indicabo. Curiata suffragia tum demũ rata habebantur, vbi & Senatusconsultum præcessisset, num ad populum id promulgari oporteret, suffragiis curiatim collectis, nulloq; vitio ex auguriis vel ostentis obnuntiato: Tributa vero suffragia sine senatus, c. vel sacerdotum vel augurum approbatu fiebant, oportebatq; ea intra vnum diem confici. Quam ob rem Cic. in oratione supertus citata dicit centuriata, & tributa comitia in vsu manfisse, curiata propemodum in desuetudinem abiisse, nisi captandi augurii causſa. Ait enim: *Nunc quia prima illa comitia tenetis, centuriata & tributa, Curiata tantum auspiciorum causſa remanserunt.* A principio populus Romanus non vtebatur nisi centuriatis comitiis. Primum in causſa Martii Coriolani tributa comitia introducta sunt, vt videre licet apud eundem Dionysium libro Antiquitatum Romanarum septimo, cuius verba Græca libenter subiecissem, ni locus tam prolixus fuisset. Attamen Latina bona fide reddemus. Habet autem adhunc modum: *Posteaquam Senatusconsultum impetrarũt, vt ad populi iudicium causſa referretur, progressi in forum, populum in concionem conuocarunt. Et cum multa laude Senatus decreta recitantes, diem prædicunt, in quam eius rei iudicium fieri oporteret. Postulantes vt omnes ciues præsto esse vellent, tanquam in certamine maximarum rerum. Id cum fama celebraretur, ingenti studio apparatuque & popularium, & patriciorum res agi cœpta est. Illorum quidem, vt victione puniretur ferocissimum istorum, nec in aduersariorum potestatem deueniret, tanquam si de optimatium statu certamen esset. Videbaturque vtrisque & vita & libertatis periculum in ea causſa versari. Tertiis igitur nundinis vulgus rusticorum, quantum nunquam alias, in vrbem confluxit, maneque forum detinebat. Tribuni vero conuocabant multitudinem ad tributa Comitia, loca fori restibus circumuincientes, in quibus singulæ par*

se tribus consisterent. Ac tum primum concio virilim suffragium da-
tura, hoc est, tributa comitia, habita fuit. Magnopere patritius aduer-
santibus, ne hoc fieret, postulantibusq; centuriata comitia ex more pa-
trio. Retro enim temporibus, cum suffragium populus inturus esset de
re quapiam ex Senatus permissu, consules ipsi cogebant centuriata co-
mitia, sacris quibusdam adhibitis, vt lex dictat.

Quin nonnulla etiam ad hæc nostra vsq; tempora obseruantur. Coi-
bat autem multitudo ad Martium, qui ante vrbem est, campum, or-
dinibus instructa sub centurionibus & signis, tanquam in expeditio-
ne. Neque omnes sumtis calculis suffragium ferebant, sed singuliper
suas centurias, cum euocati a consulibus essent. Caterum cum sint in
vniuersum, centum & nonaginta tres centuriæ, eaque distincta in
1. Classis. *sex classes: Prima classis vocabatur, & calculum prompebant, qui-*
rant maximi census, & qui primum locum in acie obtinebant, in
quibus erant equitum septemdecim centuriæ, peditum vero octogin-
2 *ta. Secunda classis suffragium ferebat minoris patrimonii, & qui*
proximo ordine in acie consistebant, & quibus non eadem arma cum
principibus, sed minora fuere, eius classis numerus in viginti centu-
rias distinguebatur. His duæ tribus ex fabris lignariis, ferrariisque
adiuncta erant, aliisque qui bellica instrumenta conficiunt. Qui ve-
3. *ro e tertia classe vocabantur, centurias explebant viginti, iidemque*
& sensu & ordine infra secundanos subsidebant, nec eadem arma
cum illis gestabant. Iam qui post istos accersebantur, minori censu æ-
4 *stimati sunt, locusque illis & in bello tutior, & leuior armatura, di-*
uisi erant & isti in viginti centurias, sed addebantur ipsis duæ centu-
5. *riæ buccinatorum & tubicinum. Qui vero in quinta classe, tenui*
isti admodum pecunia censi, quibus arma erant pila & funda, hi in
acie locum non habebant, sed nudi & expediti grauis armaturæ le-
gionibus commilitio associabantur, ipsi quoque in triginta centurias
6. *discriminati. Pauperrimi autem ciuium reliqui omnibus numero*
non inferiores, vltimas vices suffragandi nunciebantur. In vnam
omnes centuriam coniecti. Isti erant & liberi a delectibus & tri-
butis immunes, atque ideo in serendis suffragiis minime auctoritatis.
Si igitur in primis centuriis equitum & peditum, quibus in acie pri-
mus locus attribuebatur, eiusdem sententia fuissent omnes illa septē
& nonaginta centuriæ: finem sutum habebat suffragatio neque dein-
ceps reliquis sex & nonaginta centuriis calculi permittebantur. Sin
minus, secunda classis duarum & viginti centuriarum vocabatur,
ac tertia deinde. Idque ordine procedebat, donec idem decernere-
tur a septem & octoginta centuriis. Et plaraque controuersa primis
calatoribus deciderentur, vt extremorum operam non requirerent.
Raro autem negotium ita anceps incidebat, vt ad tenuissimorum suf-
fragia progrederetur, & hoc erat quasi finis, dissectis in duas par-
tes pari numero, centum & nonaginta tribus centuriis, cum vlti-
mum suffragium illis superduceret, ac in alteram partem ponderanti

meri

meri inclinaretur. Qui igitur partes tutabantur Martii, comitia istiusmodi pro censu habenda calari postulabant, persuasi, facile ex prima calatione a septem & nonaginta centuriis hominem absolutum iri: sin minus, a secunda saltem vel tertia. Verum id ipsum suspectantes Tribuni, tributa Comitia cogi malebant, & eorum iudicio hanc litem decerni, ne pauperes deteriori conditione, quam diuites essent, neue tribules quam milites peiori loco consisterent, aut reiectis ad vltimam calationem, excluderetur plebs a pari iure suffragiorum, sed aquales in suffragando, similisque inter se omnes & eiusdem auctoritatis, vna calatione per tribus calculos ferrent. Visque sunt iustiora, quam alteri petere, cum pro vniuersi populi, non pro paucorum sententiis iudicium populi peragi oportere censerent, & in iaiurio publicis cognitionem ad omnes pertinere, contenderent. Hactenus ille. In vnum igitur omnia contrahenti, ista differentia constitui posse videtur, tributa & curiata comitia inter se loco congruere, cum ambo in foro habeantur, ambo viritim pro numero capitum, suffragia edant: sed ea in re dissidere, quod in curiatis, qui vnius curiæ sint, simul vocentur, vt suam quisque sententiam declaret. In tributis, singuli, qui sunt eiusdem regionis. Fit enim, vt qui nomina professi sint in aliqua curia, domicilium mutent, & commigrent in alterius curiæ locum. Is ergo cum vicinis suis in comitia tributa accersitur, non cum iis, inter quos nomen suum professus est. Ita quoque Athenienses, δήμους, nunc homines vocant contribules, nunc certos pagos & regiones, vbi eæ gentes sedem habent. In ea re quoque discrimen est, quod tributa comitia non opus habent nec sacris, nec ominum auguriorumque obseruationibus, nec Senatusconsultis, quæ omnia necessaria sunt in curiatis. Rursus in eo conueniunt, quod popularia videantur, cum centuriata ὀλιγαρχικὰ appellentur in vitio, vel ἀριστοκρατικὰ in laude. Nonnunquam quoque militaria, nimirum vbi singulæ centuriæ singula suffragia conficiunt. In qua classe ergo plures centuriæ, plura ibi quoque suffragia reperiuntur. Ac proinde maior vis in prima classe, quæ ceteris classibus omnibus vna centuria antecellit, & prærogatiuam perpetuam habet, hoc est, eorum sententiæ ante omnes alios interrogantur. Neque illud quoque futilis differentiæ est, quod centuriatis Comitiis postea solummodo censores, Curiatis ceteri, patritiique magistratus creati sint. In summa, omnia in hanc similitudinem consentiunt, quod in declarandis magistratibus bina semper comitia fiunt, quorum prima prærogatiua, secunda iure vocata appellantur.

FINIS.

PETRI NANNII ALCMARIANI APOLOGIA SVPER ANNOTATIVNCVLIS IN THEOPHILVM, ADuersus quendam Iacobum Curtium.

ETsi cum meo vulnere Græcarum Theophili Institutionũ translatio prodiit, gaudeo tamen studiosorum nomine, eum librũ Latinũ esse factum. Multi nobis hunc spem dederunt, inter quos facile princeps eruditissimus ille Franciscus Craneueldius, Cæsareæ Maiestatis Consilarius, & vtriusq; Iuris Doctor, qui mihi ferme ante biennũ, primũ ac secundũ huius Theophili librũ exhibuit, ea fide & castimonia verborum translatũ, vt nihil vnquã viderim, aut integrius, aut elegantius. Sed quia ille grauissimis & amplissimis negotiis implicitus, vellerius absolut, vel cunctantius edit, quæ in manibus habet, gratũ hunc Curtio qualescunq; agenda sunt, quod maturauit. Futurum est enim, vt interim eius versione vtantur studiosi, donec aliorũ lucubrationes publicentur. Nec enim puto, incepta de manibus propterea deponent, quod ille præuertit. Nam si felix hac in re visus fuerit, ad æmulationẽ gloriæ accẽdi debent, qui illi nec ingenio, nec eruditione cedunt, sin autem infelix, abiis corrigendũ est, quod apud hunc infelicius natũ est. Omnino enim curandũ est, ne quid studiosa inuentuti desit, cũ quantum optime agitur, cũ multi eiusdẽ rei interpretes exstiterint. Alius enim alio significantius, fidelius, elegantius reddit, & cum omnes eodẽ ictu destimant, fieri non potest, quin saltem aliqui scopum attingant.

Video enim priscis temporibus priorem interpretationem posteriores semper elicuisse. Sic post Septuaginta interpretes, Aquila, Symmachus, Theodosion, Hieronymus, alii post alios Biblia transtulerũt. Nec retardauit Trapezuntius studium Gazæ, quo minus libros Aristotelis de animalibus denuo in linguam Latinam retexeret, nec Rodolphi Agricolæ prior in Isocratem translatio, Erasmum ab iisdem libris vertendis deterruit. Nunquam ita prior apicula florem delibauit, quin secunda suos succos inueniret. Hæc mihi eo dicta sunt, vt ad eos fructus adferendos, quos Curtius studiosis vel attulit, vel studuit adferre, etiam alios adhortarer. Quibus cum iam labor transferendi, aut in totum, aut magna ex parte exantlatus sit, non debent suppressis suis lucubrationibus sibi gloriam, iuuentuti magnam vtilitatem inuidere. Curtii gloria, si qua illa est, non inuideo, illud deleo, quod nobis suggillandis magnum gaudium attulerit ostribus linguarum, quibus nihil latius, quam homines eiusdem linguæ studiosos inter se conflictari. Ego igitur quo illis subtraham materiam gaudendi, nihil in Curtiũ dicam, nisi quod ratio defendendi mei exegerit, eo enim & meus animus inclinat, & amicorum adhortationes impellunt, inter quos primus est D. Haloinus Brugensis Canonicus, vir apprime & eruditus & humanus, Curtiique amantissimus, cui si parere volo, aut nihil, aut

bil, aut sine stomacho scribendum est, quod alterum magni animi, alterum mansueti sit. Quare exemplum Curtii non imitabor, qui primos ingenii sui fœtus, alieno sanguine rubere voluit, ac clypeo magis quam telo vtar. Quod si denuo prouocer, alia mihi ratio pugnæ habenda fuerit. Vellem autem Curtium si omnino ladere statuerat, meam caussam a Rutgeri Rescii caussa secreuisset. In meilli quidlibet licebat, in Rescium præceptorem mihil illi pietas concedebat. Sed dulcis semper vndecunque gloria, voluit suo præceptore doctior videri, quo sibi etiam illud Adagii competeret, πολλοὶ μαθηταὶ κρείσσονες διδασκάλων. Atqui licebat illi eodem tendere, & quidem longa etuitiori modo, nimirum si sua sine conuitiis tradidisset. Contumelia verborum non eruditiorem aliquem, sed petulantiorem demonstrat, aut si stomachus bilem non continebat, potuisset aliunde resarcire, quod alibi læserat. Erant sane multa bene a Rescio annotata ac emendata, qua licet sit secutus Curtius: tamen immemor Plinii sententia, minime agnoscit per qua profecerit. His si album calculum addidisset, & grauior iudex & syncerior in paucis illis, qua mittur condemnare, apparuisset. Nunc arrosis pauculis, cum de aliis mentionem non faciat, videtur libidinem carpendi habuisse, laudandi voluntate caruisse. Id quantum candoris habeat, ipse sentit, præsertim cum se simulat alia nulla vidisse, nisi in qua obeliscum figit, eaque non e libris accepta, sed a fama ad se allata. Sic enim scribit: Nannius quidam, vt audio, sic legit. Et rursus alibi: Nannius quidam, vt fertur, &c. Atqui bona vir, non solum mendacem, sed & simulatorem memorem esse oportet. Frustra simulas te non legisse, cum postea oblitus tua ἀυτοκάλυπτος, Louaniensem editionem citas. Non me fallit, quo consilio fingas, te nostra non legisse, ne scilicet vbi nostram castigationem sequeris, videare aliena opera adiutus, & quo fidem facias, quam nihil indigeas alienis inuentis, paucula arrodis, non e libris, sed ex fama, vt tua simulatio habet, cognita. Credemus tibi, si credi vis tantum tibi inertiæ adesse, vt in re quam tractas, quamque vitiosam ipse fateris, non consulas, quid alii senserint. Forsitan dices, quid mihi vobiscum? Iurisperiti non estis: Tale enim quiddam indicat tua ista præclara quiritatio. Vide quid agant, qui tam temere eius studii libris manus admouent, in quibus parum versati sunt. Atqui Iurisconsultissime Curti, sæpe etiam est holitor valde opportuna loquutus. Vis audire quid egimus? Plus minus septuaginta loca a nobis restituta sunt, hoc nostrum crimen, hoc scelus, hoc piaculum. Parasuastarium, vncos, Gemonias scalas. Habes reos sua crimina agnoscentes, peroraste, parce clepsydris, sua ipsi confessione conuicti sunt. Nostra ista opera, qua tibi tam audax & temeraria videtur, multis multorum & magnorum virorum epistolis collaudata est, non me Hercule Grammaticorum (ne id cauilleris) sed Iurisperitissimorum, nisi D. Cranevelditus, vt de aliis taceam, Iurisperitus non est.

Certe tu tam acer censor, non nisi septem loca, ex toto acervo attrectas, & ex illis ipsis septem, non nisi tria lacessere ausus es. non parsurum reliquis, si potuisses. Hic ego non parum vereor, ne lector me putet iracundum, vel otii abundantiæ, qui ob tria vellicata loca. Apologiam parē. Suggillat ille fateor, non nisi tria loca, infamia tamen in omnia spargitur. Solent enim homines leonem ex unguibus æstimare, & mercatores ex pauculis granis, specimen totius acervi exhibere. Quamquā quod ad me attinet, facile hanc indignitatem tolerauero. Reſcii pares deserere, nec debeo, nec possum, quondam præceptoris mei, nunc amici syncerissimi, & mecū in eadem criminatione connūcti, præsertim cum ab eo tam indigne tractetur, cui olim vigilias suas, & doctrinam, vt præceptorem decuit, sedulo impartitus est. Hactenus de Curtio, nunc de Curtii censura agamus.

APOLOGIA.

SCripseram in Titul Quibus modis ius patriæ potestatis soluitur, parag. Prærerea. ἐπὶ πράσει αὐτὸν τῷ πάτερι, legendum esse pro πάτερι, ὁ πατὴρ, alioqui tres emancipationes, & tres manumissiones, quæ olim in soluenda patria potestate in vsu erant, suū numerum non habere. Deinde quomodo potest patri vendi, qui tacita ratione in patriam potestatem rediit, vt plenius postea docetur. Tit. de bonorum possessione, parag. Sunt. εἰ πατὴρ μὲν τὸν υἱὸν πωλήσας ἐμαγκιπάτον ὁ ἀνὴρ αὐτὸν εἰς ἐλευθερίαν μαγκιπίου δὲ ὄντος τὸ τρίτον Si in emancipando filio eum tibi tradidero in primū, secundum, & tertium mancipium. Patrē autem filium ter solere vendere, satis apparet ex commentariis Caii. Titul. prioris libri sexto, vbi sic loquitur: Sed filius masculus, tribus emancipationibus de patria potestate exit, & sui iuris efficitur. Emancipatio autē, hoc est, manus traditio, quædā similitudo est venditionis, quia & in emancipationibus præter illum, hoc est, certū patrē, alius pater adhibetur, qui fiduciarius nominatur. Ergo naturalis iste pater, filiū suum fiduciario patri mancipat, hoc est, manu tradit, a quo fiduciario patre, naturalis pater vnum aut duos numos, quasi in similitudinem pretii accipit, & iterum eum acceptis numis, fiduciario patri tradit. Hoc secundo & tertio fit, cū fiduciario patri mācipat ac tradit. Et sic de patris potestate exit. Hæc verba Caii videtur Theophilus suis Græcis institutionib⁹ attexuisse. Curtius ex πατρὶ τρίτον facit, p me si libet vel tritonē, vel tritura ex eadē voce refingat, ac ita loquitur. Nannius quidā (vt audio) p πάτερι πατὴρ legit, ego vero lego, vt & verti, τὸ τρίτον. Hæ sunt illius rationes, quas adducit, credamus, ὡς πίστις ἔφα. Ille autē ne cogeretur me seq. cū Græce haberetur ἐπὶ πράσει, hoc est, vendebat, vertit vendebatur, ne opus esset persona venditoris, cū haud dubie ex contextu Græcorū verborum, & Caii narratione, patrem constet illum venditorem fuisse, quod mea annotatio vnica mutata litera planum faciebat

Titul.

Titul. de nuptiis, parag. Affinitatis, ita Curtius loquitur, Maiore prohibitione, Græce est, in editione Basilien si κωλωσιν, quod nihili verbum est, ideoq; κόλασιν legendum est, aut κώλυσιν. Editio Louanien sis habet κόλασιν, ego malui κώλυσιν. Hactenus ille. Castigatio autem illa nostra in indicem annotatiuncularum relata nō est, vt multa maluimus castigare quam annotare, vel quod minimi momenti putabamus, vel quod verebamur minutilis illis attexendis, in notam ostentationis incurrere. Nolo hic tecum φιλονεικεῖν, probas enim & nostra, quamquam tua anteponas, facile ferimus suum cuique placere: Quod autem κόλασιν, hoc est pœnam, potius legendum sit, quam κώλυσιν, quod prohibitionem significat, indicat statim subsequentia verba, quibus interpretatur, quid per κόλασιν intellexit, dicens: λέγω ὴ τὼ κεφαλικὴν πμωρίαν, hoc est ipso interprete, de capitali pœna loquor.

Titulo, de inutilibus stipulationibus, parag. Si scriptum. Hæc verba Curtius in margine adiecit, Hic in Græcis additum erat χωρὶς ᾧ ἢ ἀξιζολικῶ, quod nihil ad præsentem literam facit, quapropter ego id in sequentem transtuli, quoniam ibi nonnihil de coniunctionibus agitur. Nānius quidam legere fertur, χωρὶς ᾧ ἢ ἀξιζολικῶ, quod non intelligo, nisi dicere voluit ἀξιζεπιλικῶ, Recte coniicit, ita enim a me scriptum erat, sed errauit chalcographus, omittens ex media dictione duas literas, & certe facilis est lapsus in ἐπαγκηλία duarum syllabarū, ferme inter se similium, πη π, quam iustissimā excusationē si mihi nō permittit, quo tandē colore elabetur, vbi ipsius librarius sæpe ad eundē modū peccat.

Titulo, de fideiussoribus, parag. In omnibus. Hic Curtius ita scribit. Hunc locū aliqui inuertunt, eo (vt videtur) offensi, q̄ dicat Theophilus ex solutione eius, quod iure ciuili debetur, repetitionem non dari: quo quid verius dici potest: quamuis id ciuilis cū naturali obligatione commune habeat. Hactenus Curtius.

Nisi intelligas de obligatione ciuili & naturali simul, hoc est, quę mixti generis sit, falsissima adfers, quæ enim ciuilis tantummodo obligatio est, ea sola repetitionem admittit, cum naturalis idem non faciat. Quare eam particulā de non repetendo soluto, potius ad naturalem obligationem pertinere arbitratus sum. Certe si ἔκων legas pro ἄκων, vt ego existimaui legendum, non possunt ista verba nisi importune, ciuili debito attribui. Naturalis enim debitor, vt cogi non potest, ita si soluerit, repetere solutū nequit. Nunc autem cur ἄκων in ἔκων mutandum censui, rationes addam. Primū tamē ab æq ssimo lectore stipulabor, vt totū locū excutiat. Diuiserat Theophilus stipulationes in ciuiles & naturales. Et ciuiles eas esse dicit, vnde nascantur actiones, quæ obligatū condemnari faciant, & quod inde solutū est, repeti nō posse. Plena, me hercle, definitio. Sed nunc audi quomodo naturales definiat, eas esse, q̄ nec actionē nec condemnationē pariant. An plena sit definitio, alii vi-

derint, certe ex hac definitione nullam efficaciam, aut vires huius obligationis reperias. Quod si hic tantummodo pro ἄκων ἑκὼν legas, vnica solũ litera mutata, addasq; ea verba, quæ mihi de suo loco translata videntur, nempe hæc, si tamẽ sponte quis soluerit, solutũ repetere nõ potest, nihil video q̃ plenitudini definitionis deesse possit: contra si ἄκων retineas, eademq; verba definitioni ciuilis obligationis assuas, vide q̃ frigeat sermo Sed reddamus omnia eius loci verba, quo cuncta oculis euidentius pateant. Ait Theophilus, ciuiles obligationes esse, ex quibus nascantur actiones, quę institutæ contra obligatum eum condemnari faciunt, & solutio inde facta, non admittit repetitionem Nam si inuitus, qui obligatus est conueniatur, vbi soluerit, repetere non potest. Obsecro cui rei seruit, hæc vox *inuitus*, siue enim volens siue nolens soluerit, q̃que solutum repetere non potest. In naturali autẽ obligatione, non nisi a volente solutionem impettes. Vnde ibi mentio volentis peropportuna fuisset. Deinde quorsum ille battologismus, vt quod statim dixerat, eisdem verbis repeteret, non aliter quam Mercurius ille apud Ouidium Et me mihi perfide prodis, Me mihi prodis ait. Age mi Curti, qui hunc locum vt sanum, integrumque transfers, ac tam ægre sustines, quicquam a nobis attredari, dic mihi rogo per tuam istam incomparabilem iurisprudentiam, cur, cum Theophilus exorsus, de bifida natura obligationum, statim non obligationem, sed stipulationem in duas species diuidat, aliam ciuilem, aliam naturalem asserens. Commonstra mihi si potes naturalem stipulationem, quæ ea natura contenta est, vt ciuilis non sit.

Ego si hunc locũ transtulissem pro ἐπερωτήσεων legissem σχέσεων, aut si Græcam vocem retinere voluissem, quo minor offensa esset, eam nomine pactionum exposuissem. Plures adhuc sunt scrupuli in eodem loco. Sed quid agas in tanta morositate hominum. Vtinam Curtius tam diligenter in reliqua vitia non emendata oculos intendisset, quam in alienos labores seueriter inquirit. Obiicit mihi, quod locum inuerto. Ne litera quidem a me mutatur, sed quid mihi videatur, in catalogo annotatiuncularum admoneo, liberum cuiq; suum sensum relinquens.

Mutatum est a chalcographis in Louaniensi exemplari κοινὸν in κοινῶν, id quia recte mutatum dixi, ac eo elogio meam quodammodo litem feci, vna cum Rurgero Rescio vapulo.

Pie certe Curtius facit q̃ Rurgerum Rescium præceptorẽ suum ita propalam fugillat, vt eius verba mentẽ habere neget. Θρίψ ἐλυκιδεὺς, θρίψ καὶ νύμφας, ὡς τὸ φάγωμεν Sed dicit mihi Curtius. Amicus Socrates, amicus Plato, magis amica veritas. Recte. Sed vbi erat ista veritas in tot bonis Rescii castigationibus? Præclara veritas, quæ vbi se multa laudanda offerunt, tacet, linguam non habet, vbi chalcographi error carpendi occasionem dedit, plus ni-

plus nimio loquax est. Atqui dicet, suppresso nomine egi. Qui potuisti euidentius? qui bis me nominatim citas, citas etiam Louaniensem editionem. Adhuc scilicet latebimus, & ignorabitur in quos spicula cõtorqueas, quasi non æque indices, siue dicas Homerum, siue Troiani belli scriptorem. Plus certe aliquando lucis habent ἀνωνυμίαι, quam propria nomina.

Sed audi lector, quomodo res acta sit. Cum annotationes Rutgeri Rescii meis adiectæ essent, ne aliena mihi cederent, singulas illius castigationes ipsius nomini asserui, subinde accinens hoc elogium, recte mutauit Rescius, securus nimirum de fide auctoris. Animaduerti enim eum multa religione libros tractare, quãobrem nihil ab eo temere mutatũ credidi, nec iam credo, quicquid enim hic vitii est, chalcographorum culpa datum est. Tibi fortasse durior excusatio videtur (vt debet discipulus ἀνεξοδιάστως cum præceptore agere) mihi tamen verissima habetur, scimus enim omnes quantopere peccent chalcographi, præsertim in affinibus vocabulis, id si nescires, ex tuo isto libro addiscere poteras. Pag. enim 33. Titul. De capitis diminutione, Par. Cum autem, ita transfers. Quod si plures sint cognati, non ad omnes tutela pertinet. Nisi culpa in chalcographos reiecta, te eripias, vt illis attribuas pro hac voce *agnati* cognati posuisse, quomodo quæso elaberis? Atqui minor hic est similitudo vocum, quam in κοινὸν & κενὸν. Et rursus de legitima patro. tutel. ita tuus liber habet: Libertus & liberta tutor indigebant, pro tutore. Scimus tuam culpam non esse, non tumus tam iniqui, tantum experiem te eadem erga nos æquitate vti. Me certe κενὸν legisse, vti tu vis, testes sunt D. Petrus Amicus. LL. Doctor, literatumque humanarum & iuris peritissimus, D. Daniel secretarius Episcopi Brixinensis, nunc etiam laurea vtriusque iuris a D. Alciato condecoratus. Filii Buslidiani & illi nequaquam indocti. Sed afferam si vis testes etiam tibi domesticos, M. Iacobum Haloinum, M. Gerardum Bacchusium, canonicos Brugenses municipes tuos, viros & eruditione & humanitate ac fide insignes.

Titul. De actionibus, Parag. Tripli, vbi in nostram annotationem ita scribit. Sunt, inquit, qui hanc literam mutent, & quidem corruptus innumeris locus videtur, sed recte nec ne, an falso: item quomodo corrigendus sit, non possum dicere, quoniam constitutio Cæsaris, qua modũ sportularum fecit, maiorum incuria in Codice non exstat, hactenus ille. Videtur Curtius intellexisse, quasi certam quantitatem sportulis præfinierim, qui si mea verba perpendisset, sentiret me potius existimasse, a Theophilo hanc summam pecuniariam sportulis assignatam, non quod religiose definiret, sed quod vel exemplum fingeret, vel secũdum leges posteriores eisdem nominibus pecuniarum diuersum pretium statueret, quod & ipse Iustinianus fecit Institu.

De libertorum succeſſ. Parag. Sed noſtra, vbi mille ſeſtertios pro vno aureo computat, cum centũ ſeſtertii tantũdem conficiant. Sũt autem hæc noſtra verba, hic numerus cum ſequenti numero non conuenit, vbi fingit ſex numos vltra æquum, ratione ſportularum eſſe petitos, mille enim numi pro ipſius hypotheſi non conficiunt, niſi quinque numos ſportularum nomine præſtandos. Quam procul autem abſim ab aſſeueratione, ipſa verba per ſe clamant. Non enim neſcii eramus, quam ſæpe in ſportulis variatum eſſet, quæ nunc decimas, nunc plus minus duodecimas eorum, quæ in lite petebantur, auferebant. Nihil autem in tota annotatione a me dictum eſt, niſi Theophilum ſibi non conſtare, atque huic malo vnica litera π ſubueniri, quæ ſi adiecta ſit, Theophilum ſibi cõcordem fore.

Titul. De replicatione, Pagin. 444. verſu a fine 8. pro ἐχέγνη Reſcius ſubſtituit χέγονεν. Nunc audiamus illius cenſuram. Græce eſt, inquit, ἐχέγνεν, quod nihili verbum eſt, ego vero lego εὐ χέγνεν, ſic enim ſcribit Iulius Paulus in lege, ſi vnus, de pactis. Pactus ne peteret, poſtea conuenit vt peteret, prius pactum per poſterius elidetur, non quidem ipſo iure, &c. Quare videant quid agant, qui tam temere eius ſtudii libris manus admouent, in quo non ſatis verſati ſunt. Quid ais Iuriſconſultorum alpha Curti? adeo ne male fecit Reſcius, quod ex ἐχέγνεν voce (vt ipſe ais) nihili germane Græcam fecit? neque in ea re approbatorem habet. Verum quia τὸ εὐ quod in omnibus exemplaribus deerat, nec a Viglio vigilantiſſimo & Iuriſconſultiſſimo homine emendatum erat, non adiecit, vt ἀναλφάβητος iuris, a te alpha Iuriſconſultorum, quaſi ferula conuerberabitur homo ad annos aliquot in ſtudio iuris non oſcitanter verſatus. Probe rependis τὸ δίδακτος pius diſcipulus. Atqui quod iſte locus iam ſanatus eſt, in eo ille tecum partiarius eſt. Ille literam, quæ ſupererat reſecuit, tu duas literas quæ deerant adieciſti. Non audet tecum agere de communi diuidundo, quia tuum beneficium duas literas, ipſius tantummodo vnam habet, id tantum cupit ne vapulet. Libenter tibi etiam ſuam literam cedit, vt tres habeas ad vberiorem materiam exſultandi. Libere triumphes, modo ne ipſe triumphetur. Vide quantum habeat momenti vnica litera, quos animos, faſtus, inſultationes faciat.

Si tam male accipiendus eſt, qui ex duobus vitiis vnũ ſuſtulerit, alterum reliquerit, qua cruce dignus erit medicus, qui morbũ non tollit, ſed mutat, vt quotidie fit in ægrotationibus peracutis, magno cum bono ipſius ægroti, qui inſtantibus ſatis cupitur. Age mi Curti, docebo te tuis exemplis, veniam nobis deberi, ſi non vbique εὐ χέγνεν, cum tu tantus Iuriſconſultus, vt videri vis, & tantæ Græcitatis, non ſemel in reddenda ſententia impingas, neque per totam tuam translationem decurras (id fortaſſe alias factu-

facturus, si denuo respondendum fuerit.) Sed mihi vt te tui commonefaciam, pauciſſima loca ſufficiunt, nec tibi illa obiicia, quod meliora non potueris, ſed quod meliora non feceris. Habes antidotum etiam ab aduerſario: cupio enim non te lędere, ſed me cum Rutgero Reſcio defendere.

Tit. Ex quibus cauſſ. manumit. non poſſ. §. Licet. οὐδὲ γὰρ ἐξεῖναι τοῖς διαφθείρουσι τὰ πατρῷα ἐπιορκοῦντας εἰσπλεῖν κληρονομίαν, ἐξ ἧς κέρδος μὲν οὐδὲν τῷ ἀδικουμένῳ, ὕβρεις δὲ μυρίαι, καὶ ζημίαι, καὶ οἱ ἐπὶ δικασπολίαν ἕλκυσμοί. Hæc Curtius ita vertit. Nemo enim, qui modo mentem aliquam habeat, hereditatem admittet, ex qua adiens nullum emolumentum ſperare poſſit, ſed quæ multorum arrogantiam, moleſtiaſque, damna & lites ſecum afferat. Quam iniqua lance pondera Græcorum verborum rependis. Vbi illic arrogātia? vbi moleſtia? aut quid deniq; hic facit arrogantia? Quam ignaua & diluta ſunt iſta, lites ſcilicet præ Græcis illis, οἱ ἐπὶ δικασπολίαν ἕλκυσμοί. Quanto ſimplicius & fortius Græca ſonant, quæ ad hunc modū interpretari poſſis. Nullus enim prudens eam ſuſtinebit adire hereditatem, ex qua adeunti, lucri nihil, contumeliæ autem & damna & raptationes in iudiciis infinitæ. Ac ſtatim pro ἐνπαλίζειν quod eſt euileſcere, tranſtulit lacerari ac minui, præpoſtera ὠλιγώσει. Sed habeat hoc impune, permitto enim vt verbis ludat, modo ſententiam non lędat. Poſt aliquot deinde verſus μέχρι γὰρ ἑνὸς τὴν οἰκείαν παραχαράττει νομοθεσίαν. Hæc Curtius ita reddit, nam vſque ad vnum lex conſtitutionem ſuam vitiat ac corrumpit. Cū ſenſus ſit Legem Æliam ſententiam, vnum tantummodo ſuæ conſtitutioni aſſcribere.

Mox §. Eadem, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν ἑαυτῶν ἐλαττοῦσι τὴν ὑπόστασιν, id eſt, hoc modo bona ſua diminuunt. Curtius tranſtulit. Et ita facultates leuiter diminuere. Leuiter ſi hic intellig s pro parū, ſententia vitiatur. Sed puto Curtium per hanc vocem intelligere temere ſiue facile. Id admonendum viſum eſt, ne lector deciperetur ambiguitate vocis in illam quam in hanc ſignificationem pronioris.

Tit. De his qui ſui aut alieni iuris ſunt. Par. In poteſtate, ἢ χεῖρας ἐπίβαλεν τούτῳ, ὁ δὲ φθάσας ἐξέφερε τοῦτον αὐτοῦ. Curtius ſic. Aut cū domino manus iniicere vellet, dominus eum ferro occupatum interemerit. Bona quidem ſententia, ſed non horum verborū. Græcus enim intelligit dominum in feriendo priorem fuiſſe, & illius ictus anteuertiſſe.

Tit. eod. Par. Sed mater. ἀλλὰ συγχρῆσθαι δικαίῃ καὶ ἀμφισβήτησιν τὸ μεταξὺ ὠφεῖ. Curtius ad hunc modum. Sed iudicem cauſſam vtriuſque cognoſcere, & apud ſeſe ſtatuere τὸ συγχρῆσθαι δικαίῃ, pro apud ſeſe ſtatuere vertit, cum ſit ſenſus, iudicem debere partes conuocare, atque ita de vtriuſque cauſſa cognoſcere. Tit. De nuptiis. Par. Affinitatis. ἀγχιστεία δέ ἐστιν οἰκειότης σωμάτων. Curtius ſic. Eſt autem affinitas propria quædam perſonarum qualitas, cum ver-

tendum erat. Est autem affinitas personarum necessitudo, quod certum genus, & non tam vagum definitioni addit. Tit. De excusationibus tutorum vel curatorum. Par. Item tria. ἐπειδὴ ἀπαλλαγὴν ἐαυτοῦ δώσει τῆς τῶν τριῶν ἐπιτροπῆς ἢ κουρατορείας ὑπεισελθὼν οὗτος διὰ τελεσιδίκην, οὐκ ἀπομηχώσει τὸν τῶν τριῶν ὄχλον. Curtius ita vertit. Quia si forte huius vel illius tutelam vel curationem affectauerint, suscipere, cum opulenta esset, ea numerum trium tutelarum non explebit. At qui Græcus non loquitur de opulentis tutelis affectatis, sed de non onerosis, nec scio cur quisquam ad defugienda onera tutelarum, opulentam tutelam affectare velit, nisi ad prædam inhiet. Tit. tul. Quibus alienare licet vel non, εἰκῆ πως οὖν τὰ μὴ τῆς ὑποθήκης λέγει τὰ οἰκεῖα ἠσφαλίσατο νομοθεσίας. Curtius sic. Non iniuria ergo ita rogationem hypothecarum cauſſam subuertit, cum Theophilus intelligat, id quod ad hypothecam attinet fundi dotalis, lege communitum esse.

Non deesset mihi occasio hic mi Curti reponendæ tuæ exclamationis, Vide quid agant, qui tam temere eius studii libris manus admouent, in quo non satis versati sunt. Possem singulas tuæ interpretationis offensas magno odio exagitare, sed nolui gratum facere osoribus linguarum, nolui te hac in parte imitari. Statutum mihi fuit ἀπολογεῖν ἢ μὴ κατηγορεῖν. Tu si scribere velis, sic id ciuiliter agas, ne ad secundum ictum, non de defensione solum, sed etiam de vltione mihi cogitandum sit. Ad quam si incubuero, vt nec cauſſa, ita fortasse nec industria, nec animi mihi defuturi sunt.

FRANCISCI ROBORTELLI Miscellanea.

CLARISSIMO DOCTISSIMOQVE IVRISCONSULTO Lælio Taurello, Franciscus Robortellus S.D.

NOn dubito, quin, quãuis occupatissimus sis, libellũ hunc nostrum, quem proxime scripsi de ea facultate, & artificio, quod in scribendis historijs requiritur, libenter sis lecturus, id vero ego tũ spero humanitate tua, tũ etus singulari, tum vt confidam, faciunt magna tua erga me beneuolentiæ signa, quæ mihi ante hac perspexisse videor. Ardeo sane cupiditate incredibili aliquid scribendi, quo quantum tibi debeam apud homines testatum relinquam, sed nimirum ita nunc occupata sum opera, & impedito animo, vt nullum mihi vacuum relinquatur tempus. Leges igitur in præsentia libellum hunc mea erga te præclara voluntatis, & obseruantiæ testem, quem, cũ multis ante propediem subnegassem, nunc non tribuere non potui, cum idem, tua tutela subiectus vt exiret, postularet. Eum vero ego ordinem in disputando seruaui, quem Aristoteles ipse in Rhetoricis tenuit scribendi, sic enim

quam

quam planissime, & minime vulgari modo eam totam rem scribi posse existimaui. Omnia praterea, quæ a me in hoc genere scripta sunt, ita sum commentatus, vt neq; multa scrutari, neque omnia curiose consectari voluerim, sed prorsus ad artem, & μέθοδον illam præclaram redigere totum hoc scribēdi genus conatus fuerim, vt noua veluti quadam peculiari nomine a ceteris distincta exstaret facultas, siue ars historica nam qui de eadem re aut tā accurate scripserit, aut eo ordine, quo nos, plane noui neminem. Quod si intellexero, te doctissimum virum a me prorsus non dissentire, aut, si rem minus aliquam probabis, gratam tamen hanc meā erga te obseruantiæ testificationem tibi fuisse, mirum in modum lætabor, sed omnino huic disputationi nostræ ex animo, sin minus, humanitatis caussis suffrageris velim, vt vna cū plurimis & quā ornatissimis tuis de me iudiciis etiam hoc exstet, nihil enim mihi ad omnem laudem illustrius, aut ad cōmendationem maius, per quam Optimo ac Max. Duci Floren. COSMO. Med. indies gratior, acceptiorque sim (id enim inprimis mihi optatissimum est) contingere posse puto, quam si me a te amari, & probari intellexerit: Is enim multum tibi tribuit, & tam amplis honoribus, atq; præmiis propter innumerabiles, & maximas virtutes tuas, ac singularem sapientiam, & doctrinam te decorauit, vt non olim apud Alexandrum Augustum Vlpianus, aut alius quiuis apud Maximos Reges, & Principes honoratior vnquam fuerit. Vale, Pisis. IV. Calen. April M. D. XLVIII.

Disputatio de Historia facultate.

NVnc dicendum, qualis sit Historica facultas, sic enim in præsentia libet appellare, quem habeat sibi finem propositum, quam materiem subiectam Ac de fine primum, nam cetera facilius cognoscentur. Proclus doctissimus Platonis interpres in suis quæstionibus Poeticis refellit nonnullos, qui Poetices finem esse statuebant, oblectationem: asseritq; finem ipsius esse, imitari, quod hac ratione satis probabili confirmat: *Omne Poeta imitatur, ergo finis Poetices dicendus est ipsa imitatio.* Quasi normam quandam, ac viam nobis ostendat doctissimus vir eo loco ad inueniendū cuiusuis artis, & facultatis finē, ex eo, ꝙ perspicitur quælibet ars agere. Alia est ratio inueniendi finis in qualibet arte, & facultate, q̄ mihi videtur Aristoteles secutus in Rhetoricis ad Theodecten, cum ait: *Finem rhetoricæ facultatis esse perspicere, quid in vnaquaq; re probabile sit.* idque exēplis confirmat, tū medicæ artis, tum geometriæ. Hæc vero posterior ratio indagandi finis ad id respicit, ꝙ qlibet facultas, & ars docet, sed nos priorē sequentes, dicimus *Historica facultatis finē esse narrare, Historicū, ipsum narratorē quēdā, & explanatorē.* Et quoniā narramus, & explanamus aut res, q̄ naturales sūt aut q̄ ex opificio aliquo pueniunt, aut q̄ ab hominibus geruntur, non earū quæ primo, & secundo loco a me dictæ fuerunt sed quas ipsi homines gerūt. Lucianus Samosatēsis priorē rationē secutus in eo libello, q̄ inscribitur, πῶς δεῖ γράφειν ἱστορίαν, finē histor. cōstituit,

vt iuuet τὸ χρήσιμον, quod Græci vocant, non τὸ πρεπὸν, nam illud ex veritate, qui vltimus est finis, proficiscitur; Quod si per se subsequatur τὸ πρεπὲν nō extrinsecus adductum, aut accersitū id quoq; magnopere ad historiam spectare. Hæc ita Lucianus exposuit, belle quidem, & docte. Nos vero apte hæc cum superioribus coniungi posse existimamus; (*nam officium, & finis affinitatem inter se habent maximam*) vt dicamus historiæ finem esse, narrare res gestas, vti gestæ fuerint, iuuandi gratia. Quod si res ita se se habet, patet historiæ finem esse *narrare res gestas, vti gesta fuerint, iuuandi gratia*, ex quo etiam patet historici esse, narrare τὰ μεγαλεῖα, nam non est effictor rerum, sed explanator, atq;, vt verbis Luciani vtar οὐκ ἐστιν αὐτῷ πράγματων ποιητὴς, ἀλλὰ μηνυτὴς. Hinc vero tam multa incommoda emanarunt. nam dum maxima historicorum pars ipsam narrationem prætermittens τὰ μεγαλεῖα insistit nunc huius, nunc illius viri laudibus, aut sæpe etiam studet hostes adducere in contētionem suorum magis, q̄ illorum studiosus. Fœdissime corruptum fuit totū hoc scribendi genus. Non minus igitur vere, q̄ polite fuit a Cic. dictum in Bruto; *historiam esse factam mendosiorem laudationibus funebribus, & domesticis aliquarum familiarum*, nam ita factū est, vt falsi consulatus, falsi triumphi recenserentur. In vtroque peccat aliquando Liuius noster, dum plus nimio Romanorū laudi studet, & hostium gloriam oppugnat. Quid enim opus fuerat quodam in loco de Gallis, quæ gens fortissima, & honoris appetētissima semp habita fuit, illud tam iniquo, & exulcerato animo, pferre, eos dulcedine vini allectos, primū in Italiæ alpibus subiectam planitiem venisse, locaq; multa occupasse, sed multi, qui Historiam scribunt, plane ignorant, qua in re historica facultas Poeticæ dissimilis sit, nam Poetice considerat tantū τὸ δέξαν, & illud, q̄ Aristoteles vocat εἰκὸς, id est, verisimile, si igitur sibi proponat virum aliquem laudandum, potest pro suo iure illa proferre. Os Ioui, humeros Marti, pedes Mercurio similē effe: ad historicam vero facultatem si hæc applicentur, cum ipsa habeat sibi propositum τὸ ἀληθὲς, & τὸ γεγονὸς, nihil aliud omnino fuerit historia, *quam pedestris quædam Poetice*. Iam vero summatim vt dicam, historicorum mēdacia aut cōfinguntur παρὰ τὸ εἰκὸς, nam ne verisimile quidem recipit historia, vt si quis dicat *hostium quinquaginta millia cæsa, ex nostris duces cæsos, tres vulneratos*: Aut cum longissime discedunt a verisimili, vt si quis asserat *Imperatoris clamorem tantum fuisse, vt illius voce perculsi octo simul interierint*, neque aliunde, quam aut ex ignorantia indoctorum, aut ex adulatione improborum hominum proueniūt. Quorum vtrum turpius sit, plane nondum cōstitui, cum vtrunq; sit turpissimum. Exemplum insciticæ hoc poterit esse: Si quis vrbem aliquam in littore positam, in monte dicat, hoc enim portento simile est, quasi aliquis vrbes loco suo dimoueat, & veluti Hercules Atlantem montem humeris, sic ille oppida alio transportet. Nō sine risu

risu nuperrime legi in cuiusdam Germani Geographia Pisanæ vrbis, in qua nunc sumus, mœnia mari ablui. Adulationem in historia Alexander Magnus vsque adeo detestatus est, vt Aristobuli librum in amnem proiecerit, idemque dixerit, *cupere se aliquando post mortem redire ad viuos, vt perspiceret, an homines se postquam è vita cessisset tantopere laudarent.* Extimescebat quippe Rex sapientissimus teterrimum hoc portentum, quod iamdudum appello *Adulationem.* Est enim dolosum, vafrum, ac veritati maxime infensum, viuosque vorat homines, coruis multo nocentius, qui cadaucra tantum edunt. Quantoque quis potentior, & opulentior, tanto illi maius ab hoc portento imminet periculum. Vsque adeo autem cum adulatione eidem Alexandro colluctandum fuit, vt, nisi sibi diligenter consuluisset, Statuarius veluti quidam adulationis emissarius montem Atho, qui tanta est altitudine, vt eius vmbra pertingat Lemnon insulam, in illius effigiem effinxisset. Præterquam quod ex inscitia, & adulatione mendacia oriuntur: est & aliud quoddam in historia vitii genus, quod *Reticentia* appellatur: cui *(sicuti testatur Cicero)* pœna est a Iurisconsultis constituta. Eo apud nos vitio laborauit Salustius in coniuratione Catilinæ describenda: nam quod Ciceroni actæ a senatu fuerint gratiæ, quod pater patriæ dictus, quod eius nomine supplicatio decreta, quod illi Capuæ a Decurionibus statua inaurata fuerit erecta: hæc omnia, quæ verissima erant, & multum ad Ciceronis gloriam spectabant odio adductus reticuit. Reticere fortasse nonnulla licet, quæ si proferantur, neque multum augeant historiæ dignitatem, & plurimum detrahant ornamenti aliorum laudibus. Ea igitur aptissime vsus est Thucydides libro octauo, vbi narrat quidem Antiphontem rhetorem, virum disertum, soluendæ Athenienſium Democratiæ auctorem exstitisse, subticuit tamen vltimo supplicio affectum fuisse, eiusque cadauer, vt a feris discerperetur, proiectum; voluit, scilicet, hoc condonare suæ erga præceptorem pietati, a quo fuerat in arte bene dicendi institutus. Testatur Ælianus libro decimo ex Critiæ libro, Chiloehum propria vitia, & probra patefecisse, quæ si ipsemet non protulisset, pauci admodum scissent: nam se ex serua natum, inopia coactum ad Thasios venisse, eosdem paulo post omnes in se irritasse, eo fuisse ingenio, vt de amicis non secus, ac de inimicis obtrectaret, se denum, quod multo maius, & magis turpe est, in adulterio deprehensum, & fugientem e prælio clypeum reliquisse. Possunt plane hæc aliquando, aut ego fallor, sine reprehensione silerii: sed reticere ea, quæ ad augendam viri alicuius gloriam spectant, in re aliqua bene, fortiterque gesta, hoc prorsus improbi, ac flagitiosi est hominis. Et quoniam mendacia, ac fabulas diximus ab historico in primis esse vitari debere, videndum, quid de Thucydide, & Herodoto scriptum reliquerit Marcellinus doctissimus rhetor. Sunt

autem ferme hæc. ὅπου γὰρ καὶ παρ' ἡμῖν δάτω καὶ ὁ δελφὶς ἐστὶ ὁ φωνήκοος καὶ ἀρέων ὁ κυβερνώμενος μουσικῇ, καὶ ὅλως ἡ δευτέρα τῶν ἰσομοιρίων ὑπόθεσις ψεύδεται. ὁ δὲ Θουκυδίδης αὖ ἀκριβὴς δοκεῖ τισὶ εἶναι, ἀλλὰ μὰ τὼ αὐὼ τὼ λίγει, ὀλιγέπεια δὲ μόνον ἐς γνῶσιν τῶν ἀκουόντων. Idem Thucydides cautius viperino sanguine vitat veterum fabulas, quod vt facilius intelligatur, proferam ipsius verba, quæ sunt libr. sexto, vbi de Cyclopibus, & Læstrigonibus loquitur. παλαιότατοι μὲν λέγονται οἰκῆσαι μέρει τινὶ τῆς χώρας κύκλωπες, καὶ λαιστρυγόνες οἰκῆσαι, ὧν ἐγὼ οὔτε γένος ἔχω εἰπεῖν, οὔτε ὁπόθεν ἦλθον, ἢ ὅποι ἀπεχώρησαν, ἀρκείτω δὲ, ὡς ποιηταῖς τε εἴρηται, καὶ ὡς ἑκάστῳ τὴν γνώμην ἔχει περὶ αὐτῶν. Itidem libro secundo vbi recenset Terei, & Prognes fabulam. Satis, opinor, hactenus declaraumme fuit, historicum explanatorem quendam, & narratorem esse rerum, vti gestæ fuerunt, ideoque illi inprimis dandam operam, vt veritatem omnibus in narrationibus suis persequatur, & mendacia vitet, quæ vnde proueniant, & qualia sint aperte demonstraui. Quoniam, vero historicæ facultatis finem quoque esse diximus, *vt iuuet*, hoc ipsum, quale sit, breuiter explicandum. Atque hinc primum exordiar. Historia rerum memoriam conseruat, iuuat igitur, quis id non videt. Plato in Phædro sub finem copiose declarat: multisque probat rationibus, quas ego, ne longior sim, prætermitto. Idem Plato in Timæo, vbi sermones refert Ægyptii sacerdotis habitos inter eum & Solonem, dum antiquitatem omnem persequitur, illum prorumpentem inducit in hæc verba, magna cum indignatione, *o Solon Solon, vos Graci semper pueri, iuuenisq; semper vobis est animus, in quo nulla uetustatis cognitio, nulla cana scientia.* Pueros ignaros historiæ appellat, nam sicuti pueri neque hominem ab homine (nam omnes patres vocant) neque rem a re diiudicant, sed sensu tantum mouentur, nihilque, quod procul sit, cogitatione complecti possunt: neque præterita respiciunt, neque futura præuident: Sic de eo existimandum omnino, qui historiam, & antiquitatem non nouit, longamque seriem annorum, & rerum gestarum non percepit animo: quid enim hic aut recensere potest in consultatione maximarum rerum, aut quid habet in promtu, ex quo futuros perspiciat euentus? Plane rudis, plane hebes, plane puer, imo infans dicendus. Insita est animis hominum vis reminiscendi, ac præterita, & absentia recolligendi animo, quamuis longissime absint. Hanc qui non excolit, qui non exornat, qui non exercet, haud equidem scio, an homo dicendus sit, cum eam negligat partem, quæ in homine maxime excellit, neque brutis inest. Prudentes facit historia, iuuat igitur. An hoc eget probatione? dicam tamen, vt res tota facilius intelligatur. Omnes, qui in tractatione literarum versantur, & Philosophi, qui de moribus

tibus agunt, & Poetæ, & historici vnum hoc sibi videntur habere propositum, vt iuuent. Et iuuant mehercle, sed diuersa ratione. Philosophus finem homini constituens felicitatem, qualisque sit exponens, docet, quo eam consequamur modo, ostendensque virtutem esse vitiorum vtrinque (vt Horatius ait) redactam, perturbationesque animi procul fugandas: qualeque sit vitæ genus eligendum, demonstrans, homines paulatim a vitiis ad virtutem reuocat, atque ita effingit, vt nihil laudandum putent, nisi sit cum virtute, & honestate coniunctum: Studet idipsum assequi etiam Poeta suis imitationibus tum Comicis, tum Tragicis, id autem qua fiat ratione, satis est a me in Poetice declaratum. Historicus quoque huic est vni rei intentus, exemplis hominibus satis proponens, ac suadens, quid sit honestum, quid vtile, quid turpe quid inutile, multo fortasse plenius, ac melius, quam Philosophi. Oratio autem cum duplex sit, qua aliquid persuademus, altera, quæ exemplis contexitur, altera quæ enthymematis conficitur, affert hæc quidem animis audientium maiorem fortasse vim, nam maiore cum impetu ruit, & est, vt ait Aristoteles in Rhetor. ἐμφυσώδέστερον. At quæ exemplis suadet multo lenior est, & apertior, fluitque quadam cum suauitate, ac in intimos animi recessus illabitur. Quærit in Problemat. Aristoteles, *Cur homines exemplis magis gaudeant, quam enthymematis*, affertque rationem, quæ illic facile legi, ac cognosci potest copiosius, nam ego breuitatis caussa non profero. Quatenus autem ad Philosophos, & historicos pertinet, si quis ante vniuersalia a Philosophis perceperit, postea eadem singillatim recognoscat apud historicos in singularibus, hic quidē est primus discendi modus, si vero singularia primum ab historicis didicerit, eadem postea in vniuersalibus agnoscat Philosophorum præceptis, alter est & hic discendi modus. Vterque igitur, & Philosophus, & historicus optimus virtutis, ac prudentiæ magister est, qui enim animum habuerit imbutum optimis præceptionibus, qui multa legerit, multa audierit, is prudens sit, plane est necesse, non secus, ac qui multa fuerit expertus, tanquam alter Vlysses, nam & eo modo, sed illiterato (vt ita dicam) & indocto paratur prudentia. Iam vero si Poetarum tragicorum περιπέτειαι mouent, animosque inflectunt ad commiserationem, metum, religionem, mansuetudinem, & omnem denique virtutem incitant, quantam denique vim credendum est inesse historiæ, nam si περιπέτειαι, hoc habent ab historia, homines enim cognoscentes ea, quæ vera sunt, facilius credunt similia vero. Quanta demum ea censenda est vtilitas, quæ ex historia percipitur, in qua rerum humanarum vicissitudo, fortunæ inconstantia, regnorum euersiones, vrbium vastationes, hominum cædes, eorundem ambitio, libido, auaritia, liberalitas, fortitudo, ingenium,

prudentia, calliditas perſpicitur. Adde, quod, qui hiſtoriam ſcribunt, ſi quando magna repente morborum vis aliqua ruperit, non quidem ægrotationes, quæ, cum ſanguis corruptus eſt, aut pituita redundat, aut bilis in corpore, naſcuntur, ſed eos morbos, qui graues, ac mortiferi ſunt, quorum contagione, cum late ſerpant, ſæpe infici ſolet tota ciuitas, & regio aliqua, ſi quando eluuiones, incendia, motus terræ, ignium eruptiones, & aquarum, vrbium ſubuerſiones, montium ruinæ, fluuiorum inundationes acciderint, & eluuionum, & incendiorum, & peſtilentiæ euentum ſimul omnem, & cauſſas ſingillatim perſequuntur, vt, quoniam certo temporum interuallo aliquando prope infinito, ex ſyderum conſenſu, vt nonnulli putarunt, rurſus ingruunt, poſteri diſcant ſaluti ſuæ diligentius, & cautius conſulere: Id quod eſt prudentiſſime a Thucydide factum, nam in eo genere peſtilentiæ recenſendo, qua vniuerſa Græcia vaſtata fuit, tam diligens eſt, vt non doctius, aut melius ab Hippocrate ipſo recenſeatur. Hæ ſunt magnæ ac multæ vtilitates, quas affert hiſtorica facultas. Nunc quoniam hactenus de illius fine ſatis multa a me dicta ſunt, reliquum eſt, vt breuiter conſideremus, qualem habeat ſibi materiem ſubiectam. Qualis hiſtoricæ facultati materies ſubiiciatur, ex qua opus ſuum conficit, facile intelligemus, ſi qualis ipſa ſit, & quam ſequatur, habuerimus ante perſpectum. Subnectitur hiſtorica facultas Rhetoricæ: Eſtque vna eius pars, ſeu particula, quod antequam probem, nonnulla prius dicam, hactenus, vt opinor, inaudita, neque ab aliis, quod equidem ſciam, prius dicta. Sex. Empiricus Græcus auctor, qui literis mandauit omnia Pyrrhoneorum dogmata, aſſerit, *hiſtorica facultatis nullam eſſe μέθοδον certam*, omniumque veterum de ea re contur ſententias refellere. Tauriſcus Cratetis auditor, quemadmodum & alii Critici eam ſubnectit Criticæ, id eſt, ei facultati iudicandi, quam vocant γραμματικὴν. Criticæ autem partes eſſe tres. λογικὸν, τεχνικὸν, ἱστορικὸν, λογικὸν τρίφυλλον φασὶ δεῖν λέγειν, καὶ περὶ πνευμάτων καὶ γραμμάτων. τεχνικὸν δὲ ἀναλογίαν, ἱστορικὸν δὲ ἀσχολίαν τῆς ἀμεθόδου ὕλης. Hæc ille, ex quibus ſatis intelligas, voluiſſe Tauriſcum hiſtoriam ſubiungere Grammaticæ. Aſclepiades quoque eandem eſt ſententiam ſequutus, & Dionyſius Halicarnaſſeus. Ait enim ὑποτάσσεται τῇ ἱστορικῇ τῇ περὶ γλώττας, καὶ ἀφ' ἑαυτῆς γραμματικὴν εἶναι μέθοδον. Sed vrget nos Empir. his rationibus, ait enim. *Grammatice eſt ars, & methodo continetur, ſed hiſtoria eſt quiddam ἀμέθοδον, ideo non poteſt dici pars Grammaticæ. Subſequitur alia ratio, qua eſt huiuſmodi. Hiſtorica facultas, ἐλλιπὴς ἀπὸ καθολικῆς ἕξεως μεθόδου, καὶ τεχνικῆς ὁμοίως, ſicut medicus, qui non conſiderat, τὸ ἐπὶ μέρους ὑγιεινὸν, καὶ νοσῶδες, ſicuti etiam muſicus, qui non reſpicit ad τὸ ἐπὶ μέρους ἁρμοστὸν, καὶ ἀνάρμοστον. Sicut & ipſe Grammaticus, qui poteſt, ἅπαν γένος λόγου*

πρὸς καθολικῆς μεθόδου, καὶ θεωρίας. *Sed quoniam historia πάντων τῶν καθ' ἕκαστα μέρη ποιεῖται ἀνάληψιν ὡς τῆς ἐντυγχανούσης τοῖς καθ' ἕκαστα μέρη, nulla continetur artificiosa methodo.* Probatur idem alia ratione magis firma in hunc ferme modum. Historia alia est τοπική, alia χρονική, alia περὶ τὰ πρόσωπα, alia περὶ τὰς πράξεις. Quod si narratio, & explicatio locorum, & temporum non est μεθοδική, neque illa fuerit, quæ circa personas & actiones versatur; vt siquis narret Hymettum montem in Attica esse Platonem natum Olympiade 92. Eundem Platonem fuisse philosophum, & ante vocatum Aristoclem. Cumque adhuc adulescens esset in perforata auricula gestasse τὸ ἰμάβιον; vel si quis recenseat Pythiadem Aristotelis filiam tribus nupsisse viris, Nicanori primum Stagyritæ: deinde Procleo, qui ex Demarato Lacedæmoniorum rege fuit oriundus, qui ex ea liberos suscepit duos, Procleum & Demaratum, qui philosophiæ operam dedit apud Theophrastum, tertio illam nupsisse Metrodoro medico Chrysippi Gnidii discipulo, Erasistrati explanatori, qui filium ex ea genuit Aristotelem. Talium quippe narratio, nullâ in se μεθόδου habet, neque τεχνικῶν (vt Sex. Emp. ait) ἐμφαίνει δύναμιν: Ex quo patet illud esse verissimum, *historiam nullo contineri artificio.* Est & alia ratio: Eorum, quæ infinita sunt, neque certo numero possunt colligi: Eorum quoque, quæ ἄλλο τι ἄλλως γίνονται, non est vlla certa methodus, ἐδὲ τεχνικὴ γνῶσις. Historiam vero patet esse eiusmodi: nam est ἄπειρος καὶ πολύθρους, & non sibi consentiens propter variam de eadem re multorum narrationem. Sed velit, nolit Sex. Emp. cogitur fateri, hoc vnum in historica facultate μεθοδικὸν esse, & artificiosum, quomodo recte scribatur, nam hoc habet a rhetorice. Fatendum quidem est, si eo scribatur modo, quo a veteribus primum cœpit scribi historia, esse prorsus ἀμέθοδον, neque referri ad rhetoricem; Erat enim historia nihil aliud (vt ait Cicero, lib. 2. de Orat. *nisi annalium confectio; nam res singulorum annorum memoriæ publicæ retinendæ caussa, mandabat literis Pontifex Max. efferebatque in album, & proponebat tabulam domi, potestas vt esset populo cognoscendi; atque ij Annales maximi nominabantur*; sed si copiose, distincteque & ornate scribatur; si mores alicuius, & oratio effingantur (quod in concionibus fieri solet, & primum a Thucydide factum fuit: ex eo, quod verisimile est, & decens; vnde est a Luciano polite dictum, *licere historico in concionibus ῥητορεύειν*, id est, *Rhetorico more loqui.*) plane est affirmandum, ex rhetorice enasci historicam hanc facultatem. Rhetorice historicam parit; atque alit tanquam mater, Ea rursus rhetoricæ tanquam optimæ matri a quo fuit educata, parem gratiam refert, & vt Græci aiunt, ἀντιπελαργεῖ. nam suppeditat exempla, ex quibus suas argumentationes conficit rhetorice. Verum quoniam satis declaratu est, quali sit historica facultas, & qua ratione pars dici debeat rhetorices; Reuertor eo, vnde sum digressus, explicoq; quâ breuissimè, qualem

habeat subiectam materiem. Subiiciuntur, tanquam materies, historicæ facultati ipsi homines, sed non quatenus mouentur, spirant, ratiocinantur: nam hæc ad philosophos spectant, sed quatenus agunt, & loquuntur de publicis negotiis: nam priuatas actiones non respicit historicus, eas, inquã, quæ humiles fuerint, & quales in quotidiano conuictu agi inter homines solent. Quod si priuatas considerat, insigniores solum, & eas, quæ ad publicas pertinent. Neq; vnam tantum vnius hominis persequitur actionem, sed plures: versatur quidem historia circa vnum hominem, cuius fuerint plures actiones. Hinc in Probl. rationem explicat Aristoteles; *Cur iucundius audimus, quæ ad vnum spectant, quam quæ ad plures, his verbis:* ἢ διὰ τῆς γνωριμωτέρους μᾶλλον εἶναι συνέχεσθαι ἡδὺ τῶν ἀκούσματι; γνωριμώτερον δὲ ἐστὶ τὸ ὠφελημένον τοῦ ἀορίστου. τὸ μὲν γὰρ ἓν ἴσως ἔσται. τὸ δὲ πολλὰ τοῦ ἀπείρου μετέχει. Idem Aristoteles in lib. Poet. ait: *Epopœiam debere dissimilem esse ab historiis, quia illa vnam tantum actionem: hæc non vnam tractat, sed plures.* Quod si actiones historia persequitur eius, a quo fuerint actæ, nomen quoque proferat necesse est. Ideo idem Aristoteles in eodem libello prudentissime scriptum reliquit, φιλοσοφώτερον quiddam esse poesim, quam historiam: *quia poesis vniuersale sectatur; historia vero singularibus inharet, quid Alcibiades dixerit, aut fecerit.* Atque ideo fortasse vera nomina retinet historia, quia res gestas persequitur, ab aliquo homine, vti gestæ fuerunt. Ideo scimus (nam docet Aristot.) in Poesi licere vnicuique nomina comminisci; quia non sectatur verum poesis, sed verisimile. In historiis igitur legendis multum diligentiæ adhibendum in nominibus hominum diiudicandis: nam sicuti nos aliquando in nostris explicationibus historiarum ostendemus, magnæ sæpe tenebræ offunduntur rebus ob nominis alicuius deprauationem. Quod si plures actiones historia persequitur, aut eas, quæ diuersæ quidem sunt, sed iisdem temporibus gestæ. Ideo autem diuersæ a me dicuntur: quia non spectant ad eundem exitum. Aut quæ diuersæ quidem non sunt, sed deinceps altera post alteram, gestæ, hæc quidem prius: illa autem posterius. Aristoteles in Poetice *diuinum* appellat Homerum, vel ob hoc vnum, quod in Iliade cum tractaturus esset bellum Troianum; in Odyssea narraturus Vlyssis labores, & varias iactationes, antequam Ithacam appelleret: non a primo rerum initio exorsus est, & ab eo paulatim progressus deinceps ad media, & extremas: sed vnam tantum partem, & eam quidem a medio arripuit, vnde exordiretur. Reliqua episodiis plurimis explicauit. Quasi innuat eo in loco Aristot. ordinem poeseos, multũ esse dissimilem ab ordine, quo historia in rebus vtitur explicandis: nam deinceps, vti gestæ fuerint, ab initio ad extrema paulatim pgrediens historicus res persequitur omnes. Iam vero si in historia requiritur illud, sicut diximus, quod Græci τὸ ἐφεξῆς, vocant: patet, cum aliud prius, aliud posterius sit, subiici

historiæ

historiæ longam annorum seriem, quia persequitur ea, quæ gesta fuerint ab hinc seculis pene innumerabilibus. Quod si mundus, vt multi ex Philosophis existimarunt, aliquando ortus est, facile est videre, vnde principium rerum narrādarum sumere oportet, nam vna cum rebus ipsis narratio ipsa progreditur: Sed si (vt alii existimarunt) ortum nunquam habuit, eiusque perpetuitas quædam est animo concipienda; admirabitur fortasse quispiam, & ambiget, vnde in historia sit exordiendum; Et cur, cum infinita semper fuerit hominum, rerumq; propagatio, tam paucorum, vix bis mille annorum memoria ad nos peruenerit; sed mirari desinet, si scierit in rebus humanis vicissitudinem esse quandam, & mutationē, sæpeque aut aquarum illuuione, aut incendio, aut bello, aut pestilentia homines exstinctos interiisse, & eam ob vnā inprimis caussam oppida, & vrbes fuisse vastatas, mox instauratas crescente noua hominū prole. Ante Ianum. Ante Aborigines quis credat Italiam celebrem non fuisse frequentia nobilissimorum populorum, & maximarum vrbium. Si igitur certo quodam siderum circuitu, mundi modo hanc, modo illam partem mutari, ac corrumpi verissimū est, necesse fuit, vt pereuntibus hominibus, memoria quoque rerum, & artes, ac scientiæ interirent, quæ subinde eædem rursus inuentæ, & post multum temporis auctæ fuerunt, quia res eandem naturam semper retinent, homines enim noui ab initio quidem rudem, & agrestem degunt vitam, qualis sæpe a Poetis describi solet, mox cœli faciem, & circumuolutionem siderum, ac solis, terræ vbertatem, fructuum varietatem admirantes, causlas perquirere incipiunt, donec ad summum scientiarum peruenerint. Huc respiciens, in Poetice, Aristoteles ait, *Ante Homerum nullum quidem tale poema nos habere, sed plura exstitisse credere par esse.* Verum illuc redeo, vnde digressus fui. Si seriem hanc annorum quam longissime debet respicere historicus, patet totius antiquitatis, quæ ad mores, ad victum antiquorum, ad vrbium exædificationes, ad populorum commigrationes spectant, bene peritum esse debere. Thucydides nobis exemplo sit, qui libro sexto omnem antiquitatem vrbium, ac populorum totius Siciliæ diligentissime ac veritissime explicat. Et quoniam ad hanc antiquitatem cognoscendū multum nos iuuant vetustorum ædificiorum reliquiæ, atq; aut marmoribus, aut auro, ære & argento incisæ literæ, hæc quoq; teneat oportet. Idem Thucydides (*quid enim opus est ab huius tā præclari historici auctoritate discedere?*) ex inscriptione marmoris ꝙ in arce fuerat positum, vt posteris esset monumentum probat, quod multi aliter recensebant. Hippiam Athenienſium fuisse tyrannū, & liberos quinque suscepisse. Et quoniam, vti dictum est, actiones publicas, & insignes hominum debet historicus persequi, videndum est, ne grauiora quæ sunt prætermittat, & leuioribus immoretur. Erit enim ridiculus, non secus, ac qui Iouis Olympii

templum, ac simulacrum, quale a Pausania in Eliacis describitur volens laudare, aut culmen templi, aut basin simulacri laudet, ac reliqua prætermittat. Præterea si historica facultas rhetoricæ pars est quædam (vt ante probatum fuit) consequitur necessario, vt præterquam quod ipsius imaginem refert; eorum quoque referat omnium naturam, ex quibus ipsa rhetorice conflatur. Conflari autem eam docuit copiose Aristoteles lib. 1. Rhetor. ad Theodecten; ex iis philosophiæ partibus, quæ de moribus, & ciuitatum administrandarum ratione pertractat, ideoque esse veluti quoddam germen, seu (vt ipsius vtar verbo) παραφυὲς τῆς Διαλεκτικῆς, quamquam hæc parum ad historicam facultatem spectat, & ἠθικῆς, & πολιτικῆς. Has igitur quoque historica facultas refert, nam & in moribus hominum explicandis, & rerum publicarum forma; magistratuum sortitione, iudiciorum ratione describenda multum operæ ponit, quæ alioqui aut perperam describet, aut non satis vere, si quæ politice continentur, ignorauerit. Et quoniam ipsa quoque politice prægnans est, & multis fœtibus turgentem habet vterum; omnium horum particeps est historica facultas; Est politice (vt docet Aristoteles) Ars quædam, cui multæ subseruiunt, tanquam pedisequæ, &, vt ipse vocat, κυρίως οὖσα, καὶ μάλιστα δεσποτικὴ. ipsa in primis militaris, quam Græci στρατηγικὴν appellant, & χωρογραφικὴν. Has igitur dicimus omnino ad historicum pertinere, sæpe enim est necesse, vt castra, agminis instructi formam, cuneos peditum, alas equitum, phalangis, quadrati agminis rationem explicet; amnes, lacus, paludes, montem, planitiem, vrbis situ describat. Quis putasset tam multis rebus instructam esse oportere historicam facultatem, tantarumq; rerum, quæ per se singulæ sunt magnæ, materiam ipsi subiectam? Atqui res ita sese habet. Addo etiam, cum duplex, vt ante diximus, historicæ facultati materies subiecta sit. Rerum de qua hactenus locuti fuimus, & verborum; quantus denique hic labor est? Plane maximus, quo haud scio, an vllus maior, pure, polite, & emendate loquendi? Obscura fuerit historia, nisi clarissimis verborũ luminibus, & sententiarum fuerit illustrata. Cicero in eo libro, qui inscribitur Orator, postquam docuit, qualis oratorum, philosophorum, sophistarum oratio esse debeat; historicis quoque quale dicendi genus conueniat, exponit, his verbis: *Huic generi orationis qua vtuntur sophistæ, historia finitima est, in qua & narratur ornate, & regio sæpe aliqua, aut pugna describitur; Interponuntur etiam conciones & hortationes; Sed in his tracta quadam, & fluens expetitur, non hæc contorta, & acrior oratio.* Hu usmodi orationis genus, huiusmodi, inquam, requirit historia apertum, graue, politum, ornatum, splendidum. Narratur apud ve e. Callimorphus Medicus, cum historiam scripsisset, in proœmio st tim, dum vellet probare, medici quoque esse scribere historiam, his verbis vsus esse: ὁ ἀσκληπιὸς ὑὸς ἀπέλλων & ἐμοὶ δ, ἀπέλλων δὲ μουσηπ-

πεῖ,

τος, καὶ πάσης παιδείας ἄρχων. Spectare igitur etiam ad medicum historiam scribere. Alius quoque dialecticus, vt refert Lucianus, historiam scribens, omnia contexebat syllogismis probans; Primum soli sapienti conuenire historiam scribere, solum dialecticum esse sapientem. Inde alius subsequebatur syllogismus, mox alius, & sic deinceps omnia sub syllogismorum formis proferebantur. Ridicule sane; nam hic glyphis, aut sorite, aut ceratinis argumentationibus opus est: Illis vtantur licet, vsque ad satietatem, cum inter suos loquuntur; Historia ornari vult, & expoliri, planamq;, & nitidam requirit orationem. Adnotanda ea, quæ Cicero lib. 2 de Orat. profert de Ephoro & Theopompo: *Postea vero quasi ex clarissima rhetoris officina duo præstantes ingenio Theopompus, & Ephorus ab Isocrate magistro impulsi, se ad historiam contulerunt.* Ibidem paulo post de Xenophonte & Callisthene: *Denique a philosophia profectus princeps Xenophon Socraticus ille; post ab Aristotele Callisthenes comes Alexandri scripsit historiam, hic quidem rhetorico plane more; ille superior vehemens fortasse minus, sed aliquanto est, vt mihi quidem videtur, dulcior.* Auditu dignum quoque est, quod de Timæo profert: *Hic longe eruditissimus rerum copia, & sententiarum varietate abundantissimus, & ipse compositione verborum non impolitus, magnam eloquentiam ad scribendum attulit.* Quid de Thucydide? De eo sane hæc profert, quæ multo diligentius consideranda: *Thucydides omnes dicendi artificio, mea sententia facile vincit, qui ita creber est rerum frequentia, vt verborum prope numerum sententiarum numero consequatur; ita porro verbis aptus & pressus, vt nescias, vtrum res oratione, an verba sententiis illustrentur.* Iam satis declaratum, opinor, est, quale dicendi genus historica requirat facultas; quod vt magis perspectum sit, profero Luciani dictum quoddam, quo omnis nostra cõtinetur disputatio. In eo qui scripturus est historiam duo insit oportet, Σύνεσις πολιτικὴ, & δύναμις ἑρμηνευτική. Atque hactenus quidem a nobis dictum sit de *fine* & *materie* historicæ facultatis.

LACONICI, SEV SVDATIONIS, QVÆ ADHVC VISItur in ruina balnearum Pisanæ vrbis.

AD FRANCISCVM LOTINVM VOLAterranum, Francisci Robertelli Vtinensis Explicatio.

QVanti veterum Romanorum monumenta, si quæ adhuc nostra ætate alicubi exstant, sint facienda, tum propter admira-

bile artificium, quod in iis exstruendis perspicitur a summis architectis, & perit issimis fabris adhibitum, tum propter elegantiam ipsorum operum, & vetustatem, tute ipse scis Lotine præstantissime, aut nemo potius teipso melius scit: habuit enim olim quædã ætas sub optimis principibus & Impp. architectos, fabros, artificesque omnium rerũ peritissimos. Quædam rursus alia ætas, culpa plane, vt ego existimo, principum, qui ea negligebant, prorsus ineptos, ac rudes. Verissimum enim illud est: *Honore alit artes, iacentque ea, ac dediscit, prorsusque ignorari, quæ negliguntur.* Atque maioribus sane Illustriss. ac Maximi Ducis Florent. I I. COSMI, quem honoris caussa nomino, viris clariss. ipsi Optimo Duci COSMO tota non modo Hetruria, sed vniuersa etiam Italia, hac ætate, quicquid vbique venustatis est, ac nitoris in omni genere non solum scientiarum, & artium, quæ literis continentur, verum & harum, quæ aut pigmentis, aut ære, aut marmore opera effingunt posteris spectanda, acceptum referre debet: multos enim magno sumtu alit architectos, ærarios fabros, marmorarios, pictores, qui antiquitatem illam non modo apte imitantur, sed etiam adæquant, & superant. Exstabunt igitur passim in illius vrbibus præclara monumenta, quę annis permaneant innumerabilibus: & testatum relinquant apud posteros, quam multæ eius generis artes, quæ fere extinctæ videbantur, virtute illius rursus excitatæ, & singulari liberalitate sustentatæ, ampliss imisque honoribus cohoneſtatæ viguerint. Verum hæc aut agam ego alias diligentius, aut alii, qui me doctiores sunt, de illo copiosius prædicabunt. Nunc te oro, & obsecro, mi Lotine, vt hæc mea, quæ ad te mitto, libenter legas, Illustriss imoq; Duci nostro, si videbitur, legenda tradas. Is enim quod a multis audiui, ita omnem totius antiquitatis rationem tenet, vt nihil sit aut ære, aut auro, aut argento, aut marmore effictum, aut literis vetustioribus consignatum, quod ille non exacte calleat, dignoscat, ac diiudicet. Verũ audi quæso, quid me impulerit ad scribendum: In Pisana hac ciuitate antiquissima: si qua in Hetruria est, monumentum exstat perantiquum ad portam Lucensem, ipso etiam aspectu sanctum prope, ac venerandum. Atque vtinam superioribus annis maior aliquanto eius habita fuisset ratio a publicis ædilibus, & curatoribus viarum: aut enim integrum esset, aut in eius ruina saltem appareret vestigium aliquod formæ illius ædificii, vt quicquid ab antiquis de eo genere, summo ingenio scriptũ fuit, facile perspici posset. Atque, vt propius rem ipsam attingam. Balneas exædificabant veteres, quibus tum propter curationem corporum, tum propter oblectationẽ etiam (*vt opinor*) plurimum vtebantur. Earum vero ædificandarum eadem vbique semper fuit ratio ab antiquis architectis, Romæ primum, mox in aliis vrbibus instituta: tanto quidem artificio excogitata, vt non difficile sit ad iudicandum, quantum ea ætas in omni genere artium excelluerit. Balnearum vero situs ac forma huiusmodi erat. Domicilia quæ-

tuor constituebantur, quorum nomina hæc erant, *Frigidarium*, *Tepidarium*, *Caldarium*, *Sudatio*, seu *Laconicum*, quæ inseruiebant viris, & totidem rursus, quæ inseruiebant fœminis: ita inter se disposita, vt Tepidarium virile, coniunctum esset Tepidario muliebri, & reliqua eodem modo cohærerent. De his quatuor domiciliis, præter Vitruuium, libro quinto, meminit etiam Lucianus in Hippia. Eam descriptionē, qui cōferet cum hac, videbit belle conuenire. Necnon Galen. lib. 10 Methodi, declarat his verbis: εἰσελθόντες μὲν γὰρ ὁμιλοῦσιν ἀέρι θερμῷ, μεῖτα δὲ ἅπτονται εἰς ὕδωρ εἰσπῶσι θερμόν, εἶτ' ἐξελθόντες εἰς ψυχρόν· εἶτ' ἐπιμάπτονται τῶν ἱδρώτων. & quæ sequūtur. Paulo post idem lib. 11. ait: ὁκόσα μὲν δὴ πρῶτα μέρεα τῶν λατρῶν μιμηθῆναι χρὴ, ἄκουε· ὑπάρχουσι γάρ οἱ ἐν κεμῶ λέγοντες, & quæ sequūtur. Intelligit Caldarium, μετὰ ταῦτα δὴ πρὸς τῷ δεύτερῳ αὖ τῶν μέρεων ὅπερ ἐν αὐτῷ τὸ κυρεώτατον καλεόμενον λατρεῖον. Intelligit Tepidarium, μετέλθωμεν ἔν αὖθις ἐπὶ τὸ τρίτον οὗ ψύχεται μὲν ἀλύπως τὰ πεθερμασμένα. Intelligit Frigidarium, πάντα δὲ εἰς τὸν κατὰ φύσιν ἐπαυξήσεται συμμετρίαν, ὡς δηλοῖ καὶ τὸ πάροθεν ἐν λατρεῖ μέρεϊ, ἐφ' ὧν γὰρ ἐπεξῆλθε καλῶς πάντα, ἐκ μεῖζον τῶν ἐν ψυχροῦ ἱδρῶσιν ἔπι. Intelligit Sudationem, seu Laconicum, de quo nos in præsentia loquimur. Idem Galenus non multo post inquit: εἰ μὲν ἐν αὐτάρκως εἴη θερμὸς ὁ πρῶτος οἶκος οὗ αὐτῷ γυμνωθεὶς ἐκμένων εἰς τὸν δεύτερον εἰσομιζέσθω. In his verbis Caldarium innuit, & Tepidarium sicuti prius, & ordinem ipsorum demonstrat: ἔστω δὲ ὁ μέσος οἶκος ἐμφανὴς τῇ ὄψει, ἀλλὰ καὶ τῇ κράσει βραδύλῳ τοῦ πρώτου θερμοτέρου, ὅσῳ δὲ τρίτου ψυχρότερος. ἔστω δὲ ἀὴρ τοῦ οἴκου ἀπύλων μήτε θερμὸς ἄκρως μήτε ψυχρὸς ἄκρατος ἱκανῶς καὶ μετρίως ὑγρός. ἔστω δὲ καὶ τέτο πρὸς ἐκκλήσεις ὕδατος ἄκρατος δαψιλῶς ἐν τῆς δεξαμενῆς ὡς ἀμφὶ ῥῆνας ἀμφὶ πύλωνας τῶν οἴκων. Hęc verba diligēter adnotanda, qa omnia ex iis facile intelligi possunt, quæ ad balneatum antiquitatem spectant. Paulo post, ἐκκομισθεὶς δ' ἐντεῦθεν εἰς ὕδωρ ψυχρὸν ἠρέμα βαπτίσθω μηδ' ἐπὶ βραχὺ χρονίζων ἐν αὐτῷ. In prioribus verbis de tepidario, & caldario locutus est, in his postremis de frigidario. Erant igitur *vt redeam ad rem*) balnearum simul ædificata domicilio octo, sicuti etiam nunc Pisis ex amplitudine loci, vbi parietinæ sunt, & rudera, cognosci potest. Exstat vero hoc tempore ibidem inter parietinas integrum ferme *Laconicum*, seu *Sudatio* a veteribus dicta, de qua præter Vitruuium, libro quinto, meminit etiam Corn Celsus, libro secundo, capite decimosexto, his verbis: *Sudor etiam duobus modis elicitur, aut sicco calore, aut balneo. Siccus calor est, & harena calida, & laconici, & clibani, & quarundā naturaliū sudationes, vbi e terra profusus calidus vapor ædificio includitur, sicut super Baias in myrteto habemus.* In Laconico hoc Pisano, quoniam ante congesta terra, & ruderibus erat oppletum, præter hemisphærium superius, nulla pars conspiciebatur: nunc vero postquam ædilium opera effodi locus cœpit, omnes ipsius partes visuntur. & pauimen-

tum etiam ipsum; & pilæ, quæ pauimentum sustinent, & testudines, quæ sub pauimento sunt, & aluei quidam, qui inter parietem sunt, & pluteum, & concameratæ quædam structuræ, quorum omnium singillatim explicare rationem conabor, ita, vt si cum antiquorum descriptione, ac Vitruuii præsertim, etsi breuiter de ea re scripsit, voluerit aliquis conferre, plane videat omnia belle conuenire. Ac primum eorum explodenda sententia, qui quod nunc sub pauimento in testudinibus aqua visitur, aquæ ductum fuisse putant, per quem ex balneis calidis, quæ ad tertium lapidem ab vrbe Pisana absunt, sub Iuliani montis radicibus politæ, aquæ in balneas vrbanas influerent; nam satis constat, cum esset sudatio, non opus fuisse aqua; deinde quis credat sub testudines pauimenti aquas defluxisse; cui enim vsui fuissent? aut quis veterum de tali ductu, & fluxa aquarum est locutus? Ea igitur, aqua pluuia est, ibi stagnans, quod eminentior propter ruinas erat ille locus factus; sicuti nunc satis patet intuentibus pauimentum. Verum de hac re satis; Nunc reliqua persequor. *Laconici* vsus hic erat, vt homines in loco eo vaporibus flammæ a testudinibus concameratis per alueolos egredientibus excalfacto desudarent, & mox aut in *tepidario*, aut in *frigidario*, aut in *caldario* lauarentur. Eius vero ædificandi ratio hæc fuit, vt rotundum esset, seu potius octogonum: id vero necesse erat, cum hemisphærium esset superstruendum; altitudo tanta parietum vsque ad hemisphærii inclinationem, quanta latitudo erat in inferioribus pauimenti partibus; id quod aperte visitur in hoc Pisano Laconico. Hemisphærium in medio lumen ad circinum factum habebat, ad quod vapores, qui ascenderant per alueolos, communi concursu ferrentur, & exirent. Obstruebatur vero lumen illud in hemisphærio magno quodam æreo instrumento, quod clypeum vocabant? erat enim clypei militaris instar, rotundum; nam eiusmodi fuisse clypeum satis declarat Polybius in lib. de castrametatione Romanorum. & si Lascares parum apte vertit, neque quale esset scutum, qualis Clypeus apud Romanos, scisse videtur; Clypeum igitur catena ferrea, aut reducebant, aut demittebāt, vt pro hominū arbitrio, qui lauabātur caloris tēperatura aſieret; Verba Vitruuii hæc sunt: *Medium autem lumen in hemisphærio relinquatur, ex eoq; clypeum aneum catenis pendeat, per cuius reductiones, & demissiones perficietur sudationis tēperatura.* Visuntur vero Pisis in Laconico etiam minora quædam, & crebra lumina circa hemisphærii lumen medium rotundum; de quibus etsi Vitruuius nullam facit mentionem, facile tamen credi potest, ea facta, vt facilius exirent vapores e *Sudatione*; Atque sane id postulabat magnitudo caloris, cum præsertim hemisphærium clypeo erat obstructum; Ea vero lumina crebra, cum selquipedalia fere sint, contecta crediderim operculo æreo, ita tamē, vt ab vna parte, quæ ad hemisphærii summitatē vergit, exitus pateret vaporibus. Hemi-

sphæriū

sphęrii curuatura ima innititur firmo parieti, vbi alitudo *Sudationis* tanta est, quanta latitudo; Concamerationum solum sesquipedalibus sternebatur tegulis, quæ in Pisana hac sudatione non obscure cernuntur. Erant super eo solo exstructæ pilæ laterculis bessalibus, aut aliquanto etiam minoribus; dispositæ æqualibus interse interuallis, adeo laris, vt supra binas pilas collocarentur singulæ tegulæ bipedales; Pilas vero vocamus *fulcra* quædam, seu *columnas* paruas, quæ eo, quo diximus, modo collocatæ, & exstructæ pauimentum sustinebant; Altitudo earum pilarum erat duorum pedum, nam testudinum concamerationem ampliorem esse non oportebat; vt facilius excalfieri posset *Sudatio*. De his pilis intellexit Statius, cum ait:

Quid nunc strata solo referam tabulata crepantes
Auditura pilas; vbi languidus ignis inerrat;
Ædibus & tenuem voluunt hypocausta vaporem;

dicant alii quicquid velint; nam etiam Rhodiginus lib. 16. cap. 47. locum hunc aliter interpretatur; meam vero sententiam verissimam esse demonstrabunt multo magis ea, quæ postea a me dicentur; Pauimentum supra testudinem superstruebatur innixum pilis, & tegulis bipedalibus. Atque eius conficiendi ratio hæc erat. Trullissabatur testa calci mista; sicuti & hac nostra ætate fit in ædium pauimentis; Eam vero compactam esse oportebat ita, vt in tantam crassitiem excresceret pauimentum, quanta esset opus; tectorio, seu albario opere, ex marmore ita exciso, vt eius altitudo tenuis esset vnius ferme digiti, quales laminæ plumbeæ, aut ferreæ visuntur; si enim maior tectorii illius operis altitudo fuisset, peruadere ad summum vis caloris non potuisset; Iam vero, cum tanta esset pauimenti altitudo, & tectorii operis, mira quadam proportione tantus conficiebat calor, vt superstantium pedes oblectaret, & cum esset marmore ad vnguem exciso politum, facile stratos etiam, ac iacētes homines recipiebat. Hæc omnia apertissime visuntur, & conueniunt cum antiquorum descriptionibus. Pauimentum inclinatum esse oportet ad hypocausin mediam; sicuti etiam in Sudatione Pisana nunc licet videre; *Hypocausin* voco locum, vbi subter testudines pauimenti ignis subiiciebatur, a quo digrediens flamma sese per totam suspensionem sursum eleuati pauimenti diffundebat, & euagabatur; donec ad alueolos peruenisset. Alueoli inter parietem Sudationis, & Pluteum collocabantur ex testa facti; *Pluteum* voco alterum veluti quendam parietem e regione alterius ædificatum, non admodum latum, sed simplici tantum tiassuersarum tegularum positione exstructum; Crebri autem erant alueoli, vt a multis partibus vapor se posset tollere; Longitudo alueolorum adæquabat altitudinē pauimenti; neque enim pertingebant solum testudinis, nam recipere nō potuissent vapores. Alueolos hos, *tubulos* vocat Proculus Titulo de Seruit. Vrb. præd. vbi

ait, *Quidã Iberius nomine, qui habebat post horreamea Insulam, balneariam fecit secundum parietem communem: nõ licet autem tubulos habere admotos ad parietem communem, sicuti neque parietem quoque suum super parietem communem: de tubulis eo amplius hoc iuris est, quia per eos flamma torretur paries.* Huius loci me monuit Ioannes Ronchegallus Iurisconsultus clarissimus, dixitque, cum ante difficilis haberetur, mire illustrari posse inspectione eorum alueolorum, qui in Laconico Pisano sunt, atque ideo inserendum putaui. Vnum me angit, quod video scriptum apud Vitruuium inter parietem, & pluteum esse latitudinem sex pedum, cum exigua latitudo cernatur, ne vnius quidem pedis. Crediderim igitur, aut Vitruuium respexisse ad multo maiores *Sudationes*, quales Romæ erant propter hominum frequentiam, aut dictionem eo in loco esse corruptam: diligentius igitur res tota considerãda. Super alueolorum situ paries sudationis cautus, concameratusque fiebat, eo ferme modo, quo solet fieri, cum simulacrum aliquod marmoreum, aut ligneum alicubi statuendum est. Suprema autem superficies eius concamerationis sursum versus vergebat ad hemisphærium, atque id sane optima ratione videtur factum: nam vapor sese attollens in eam cameratam superficiem illidebatur, & repercussus ab ea ad medium hemisphærii prouoluebatur: patet spectantibus res tota, nam adhuc fumosa fuligine cameræ illæ nigræ visuntur. Præfurnii cuiusdam os satis amplum cernitur in Sudatione hac Pisana, quod omnino sub pauimento erat, atque per illud a balneatoribus (*opinor*) ignis subiiciebatur, cumque *caldarium*, aut *tepidarium* esset coniunctum sudationi, ab altera quoque parte vsum caldario, aut tepidario præbebat. de quibus, quoniam nullum ipsorum exstat vestigium, non ausim quippiam pro certo affirmare. Hæc ego diligenter in Sudatione Pisana intuitus sum, quamuis a Vitruuio omnia non exprimantur. Vir enim ille, quod suæ ætatis hominibus nota esse putabat, multa prætermisit, neque posteritatem respexit, dum ea scriberet, argutius enim & subtilius fuissent singula describenda. Te autem oratum velim, mi LOTINE, vt pro tua auctoritate, qua maxima es ob incredibilem virtutem tuam & sapientiam apud Illustrissimum Florentinum Ducem, ei suadeas, vt ædilibus Pisanæ vrbis mandet, curent loca ea omnia quamprimum effodienda, & expurganda. Sic enim, si ad pauimentum (quod erit facile factu) deuentum fuerit, omnia fortasse perspici poterunt, & cum antiquorum descriptione conferri. Non contemnenda hęc est antiquitas monumẽti huius, in hac præsertim vetustissima & nobilissima vrbe, in qua Optimus Dux omnium liberalium artium studia, pro sua singulari clementia, & liberalitate constituit, sedemque esse voluit Musarum, hoc est, vt ego interpretor, omnium earum disciplinarum, quæ literis continentur,

tur. Spectabunt studiosi antiquitatis, qui plurimi sunt, Sudationem hanc, seu Laconicum Pisanum, magna cum animi voluptate & miris modis ad totum hoc studiorum genus excitabuntur. Efficie igitur, vt Optimus Dux, velit, iubeatque *Laconicum* hoc, vti integrum nunc est, diligenter asseruari, & occludi, ne in illud passim ab omnibus eatur, rursusque superstrui tectorium, quod nuper inde ablatum fuit, &, si libuerit etiam, clypeum ad medium lumen apponi, & omnia, quæ videbuntur diruta, resarciri. Hoc si ab Opt. Duce (vti plane confido) impetraris, non solum me, sed etiam omnes antiquitatis studiosos in perpetuum beneficio tuo tibi deuinxeris. Confido autem, quoniam iamdiu perspexi, nihil maiore studio illum curare, quam eorum commoda, & voluptatem, qui se se literis totos dediderunt. Vale. In Pisana Academia. Idibus Ianuarii, M. D. XLVIII.

NOBILISSIMO OPTIMOQVE adolescenti Floriano And. Fil. Antonio Vtinensi, Francisc. Robertellus S. D.

GAudeo mirum in modum te ita libenter Pisis, vbi iam triennium bonis artibus operam nauasti, commorari, vt nusquam libentius sis: tum quia meo hortatu huc primum venisti, tum quia tantum vtilitatis tibi attulit commoratio ista, quantum & ipse speraſti, nec ego vnquam dubitaui: nam quod, mea causſa, ais crebro, peramanter tu quidem vt soles, loqueris, neque ego aliter dicti accipio, te enim mei studiosissimum semper cognoui. Tantum igitur tibi debeo pro tam syncero tuo in me animo, quantum plane me a te amari confido. Confido autem plurimum, nec minus sane, quam semper optaui, ac polliceor daturum me operam, vt intelligas, me in te amando a nemine vinci, quamuis doleam, non dari mihi occasionem aliquam mea erga te beneuolentiæ tibi declarandæ: nam leue signum esse iudico, quod tu maximum putas, vt tibi petenti descriptam mittam eam disputationem, quam domi incoatam habebam, de nominibus veterum Romanorum: res enim perpusilla est, & vix te digna, et si tam multa in eo genere mihi collegisse videor, vt, cum nihil, quod a ceteris dictum sit prætermiserim, multa etiam addiderim, quæ ab ipsis fuerant prætermissa. Alia, quæ iamdiu tibi destinaui si te illis delectari intellexero, propediem mittam, nondum enim propter summas occupationes, quibus distineor, publice legendi absoluere potui: nam quicquid mihi superfuit temporis ab hinc vno mense, fuit mihi magna ex parte necessario luctui eãdum ob mortem optimi patris, qui et si (vt scis) perhonorifice inter nostros ciues longam ætatem vixit, incommode tamen absenti mihi accidit illius e vita discessus: verum de hac re satis. Tu vale, & me, vt facis, ama. Pisis IIII. ante Calendas Aprilis, M. D. XLVIII.

Quæstio an Rhetores recte dicant a nominibus propriis duci argumentationes.

Hermogenes in libro περὶ στάσεων sic ait: τῶν δ' αὖ ἐξωθουμένων ἰσχυρότατον ἔχει δύναμιν τὸ ἀφελησθαι καὶ κύκλα, οἷον Πιεχλῆς ὁ Δημοσθένης, καὶ ὁ Τιμαῖος.

Latini a nominibus aut pronominibus nunquam, a cognominibus quandoque, vt a Verre,

Neque tamen argumentatio est sed potius delusio quædam. Idem apud Ciceronem lib. 2. de Orat. *Quid fers Cinciole.* ibi est delusio in ipso nomine, sicuti patet.

De Nominibus Romanorum.

Primum obseruo, Romanos vno nomine vsos fuisse, vt *Romulus.* *Remus.*

Postea, vbi in vrbem migrarunt Sabini; duplicari cœpisse nomina, quod fortasse factum ex commigratione illa, & cõiunctione duorum populorum,

Numa Pompilius
vt *Seruius Tullius*
Lartes Porsenna. quamuis hoc nõmen Hetruscum fuerit.

In quo prænomine; *LARTES*, sciendum eo veluti prænomine vsos veteres. Seruius interpres Vergilianus ab *oppido* dictum putat, itidem Plut. *in Publicola* existimat, qui tamen Λαίρτης scribit; sed male: nec mirum tamen, quia homo Græcus, multis in locis perperam profert nomina Romana, quod est aliquando etiam a Dionysio Halicarnasseo factum. Idem Plutarchus in Ciceronis vita. κουανδριαρίαν vocat Clodiam, quam Latini sæpe vocant *QVADRANTARIAM*, vt Quintilianus lib. 6. cap. 8. *Dionysium in hoc nomine A VERGINII, qui COELIMONTANVS ista Latinis vocatus, scripsit MONTANVS.*

Obseruo etiam apud auctores Latinos & Græcos, duo nomina tantum proferri consueuisse aliquando, etiam tum, cum Romani tribus aut quatuor vtebantur. Plutarchus *in vita MARII* ait; *se non reperire in veterũ monumentis tertium nomen; quamuis nonnulli appellarint NEPOS*, quod non probatur satis. Videretur enim prodigus vocatus. Sic enim Cicero *lib. 6. Epist. ad Att. Epist. 2* his verbis: *Sumtu iam nepos euadit Scaptius.* Liuius sæpe duo tantum profert nomina, neque caret reprehensione, quia Historici est omnia explicare, & debet sane scriptor posteritatis habere rationem magis, quam suorum temporum.

Romani postea tribus vti cœperunt nominibus. Sed de iis antequam aliquid dicamus; volo, vt veterum & recẽtiorum aliquot sententias, de hac re diiudicemus.

Video nonnullos ita sensisse.

PRÆNOMEN. P.
COGNOMEN. CORN.
NOMEN. SCIP.
AGMOMEN. AFRICANVS.

Hanc

Hanc diuisionem ita distinctam secutus est Victorinus interpres Rhet. & alii, quos sileo breuitatis caussa; Cognomē hi videntur statuere in familia, vt sit: *TVLLIVS, CORNELIVS, IVLIVS,* Sed in tali re duo illorum apparent errores; qui grauissimi sunt. Primum enim consequeretur nomen esse postpositum cognomini, quod est valde absurdum. Deinde falsissimum est, quod illi asserere videntur, *AGNOMEN* extrinsecus dici aut ex animo, aut ex corpore, aut ex fortuna, vt *SVPERBVS, PIVS, CRASSVS, PVLCER, SILO,* quod a *Sileno* ductum est, qui superciliis pingebatur hirsutis.

	prænomen,	*P.*	*M.*	*M.*
Alii sic distinguunt.	Nomen,	*CORN.*	*TVI.*	*POR.*
	Agnomen.	*SCIP.*	*CIC.*	*CATO,*
	Cognomen,	*AFRIC.*		

Sed & hi turpiter errant, nam *agnomen* familiæ est appellatio, & gentis, vnde *agnati*, & *gentiles* dicebantur, qui ex eadem erant familia, vt Cicer. in Top. ait; & idem in Bruto SER. Tullium regem gentilem suum ea de caussa nominat. Itidem errant; quia quod cognomen est, vt *SCIPIO*, ipsi vocant agnomen. Sed prætermissis aliorum erroribus, conemur nos aliquid, quod rectum sit, statuere in hac nominum ratione. Ac sane antequam aliquid statuamus, primum videndum, an hę appellationes sint vsitatę apud Latinos. *Prænomen*, dici solitum, probamus duorum testimonio grauissimorum auctorum; Horatii ac Cic. Horatius enim in Satyr. lib. 2. ait:

Gaudent prænomine molles Auricilæ,

Cicero in Epist. ad Volumnium: *Quod sine prænomine familiariter, vt debebas, ad me epistolam misisti, primum addubitaui, numa Volumnio senatore esset, quo cum mihi magnus est vsus.* De nomine non est magnopere necesse, vt vllam afferamus probationem; satis enim notum est. Horat. lib. 1. Epist.

Mercemur seruum, qui dictet nomina.

Cic. lib. de Inuen. secundo: *Nomen cum dicimus, sæpe etiam cognomen intelligimus. Agnomen.* multi asseruerunt non esse dictionem Latinam, etsi semel tantum eam protulit Cicero in Rhet. lib. 2. *Nomen autem cum dicimus, cognomen quoque, & agnomen intelligatur oportet.* Probus quoq; probatissimus auctor hanc appellationem non reiicit, sed agnoscit. Iurisconsulti vero prorsus recipiunt. Verba enim sunt in Iustitutionibus Iustiniani hæc: tit. de leg. lib. 2. *Si quis in nomine, cognomine, prænomine, agnomineve legatarii testator errauerit*, quæ res impulit omnes vere Iurisconsultos antiquos, & recentiores, vt de hac re, quę nobis proposita est, dissererent, a quibus quoniam alicubi dissentio, vestrum erit iudicare, quam recte dissentiam. Recipimus igitur istam appellationem, vel propter Iurisconsultos ipsos. *Cognomen* sæpe a veteribus prolatum, & *cogno-*

mentum. Cic. in somn. Scip. *Erit q; cognomẽ tibi id per te partum, quod habes ex nobis adhuc hereditarium.* Idem in oratione pro Milone, *C. Cassinius, cognomento Schola.* Horatius:

Pingui cognomen Tardo damus.

Plutarchus. τρίτον ὄνομα vocat in Coriolano. Dionysius Halicarn. ἐπώνυμον, vbi de C. Mutio loquitur: ὃν ἦν ἐπώνυμον κόρδης. His ita declaratis. Duobus modis sententiam meam in hac disputatione constituo. Primum, secundum Iurisconsultos, qui in hanc seriem recipiunt *AGNOMEN.* Sic *Prænomen* & *Nomẽ* simul, nam idem est *AGNOMEN.*

Cognomen, quod aliquando simplex, aliquando dupler. Quod *Prænomen* & *Nomen* idem esse dixi, ne quis putet nouum esse: legat Plutarch. in Coriolano, vbi ait: *Et sic tertium nomen est aditum, cum illi ante tantum esset proprium nomen,* C A I V S, *& alterum familiæ, aut commune generis,* M A R T I V S. *Verba Græca sunt hæc:* ἐκ τούτου τρίτον ἔσχεν ὄνομα ᾧ πρεσβεύουσι, καὶ μάλιστα δῆλον ἐστὶ τῶν ἐπωνύμων, ἴδιον μὲν ὁ γαίου, τὸ δὲ δεύτερον, οἰκίας ἢ γένους κοινὸν ὑπάρχειν. Secundus modus a me statuitur secundum veteres, qui purius locuti sunt, & prætermiserũt Agnomen, sic, *Prænomen, Nomen, Cognomen.* Tribus nominibus senatores fuisse appellatos olim obseruauit: Equites autem, & plebeios, maiori ex parte duobus. Liuius vbi de tribunis militarib. loquitur, hos plebeios nominat, sic, *C. Sextilium, M. Albinum, P. Titinium, L. Antistium.*

Senatores autẽ ita vocabantur, *C. Ælium Patus, M. Licinium Crassus, M. Portium Cato.*

Dicamus igitur primum de *Prænomine,* quod propriam appellationem personæ significabat: Erat *Prænomen* signatum, Aut vna litera tantum, vt *M. P. Q. L: C. D.* id est, *Decimus,* non *Decius,* vt multi inepte proferunt. *T.* id est, *Titus,* vt T. Ampius, quamuis in Sempronio Gracco *Tiberium* significet, in quo multi errant.

S P. de quo satis multa Plutarch. in Problem. terum Rom.

Aut duabus litetis, vt

A P. vnde emendatus ille locus in Epistol. famil. lib. 1. *Tito Ampio,* non *Appio,* quia *Ap.* semper Prænomen, vt patet.

C N.

Aut tribus, vt

SER. Reperio aliquando prænomina ex integris dictionibus, vt *Agrippa Menenius Lanatus. Licinius Menenius Lanatus.*

SEX.

Agnomen (si sequaris Iurisc.) aut *nomen* (si ceteros Latinos) illud est, quo significatur *GENS,* seu *FAMILIA,* vt *Portius, Iulius, Cæcilius, Sempronius, Cornelius.*

Has familias esse satis constat, & testatur Dionysius Halicarnasseus, vbi de Bruto loquitur, *Ex familia Iunia, quæ a Sexto Ænea deducta*

ducta erat. Idem, vbi de familiis Albanorum Romam transmigrantibus loquitur, ait: *Migrarunt hæ, Iulia, Seruilia, Gegania, Quintilia, Cloelia.*

Sciendum vero, omnia nomina, quibus familiæ significantur, proferri in IVS, *vt Portius, Cæcilius, Iulius, Tullius.*

Reliquum est, vt dicamus tertio loco de Cognominibus.

Adnotat Plutarchus in Coriolano apud Romanos nomina poni cõsueuisse, a rebus gestis, σατῆρα, κηλίνιον, a forma φύσκωνα, a virtute itidem apud Græcos, vt ἀνδρεῖτιν, φιλάδελφον, a fortuna δαίμονα, de qua re Plinius, libro decimooctauo, capite tertio, & Macr. libro primo, capite sexto. Mordacitas etiam quandoque & maledicentia imponebat cognomina, vt etiã apud Græcos. Antigonus δόσων, apud Latinos. Metellus vittatus, seu diadematus, quia frontem obligatam gerebat propter vlcus, Plut. in Coriol.

Ego vero in cognominibus statuo duas Classes. Primum in iis, quæ ducuntur a laude animi, a vitio corporis, a consuetudine seu studio, a forma corporis, vt Cato, Pætus, Cincinnatus, Longus, Aruina, Bubulcus, Pictor, Verrucosus.

Secundam classem in iis pono, quę ducuntur ab euentu, seu fortuna, vt Macedonicus, Dalmaticus, Creticus, Africanus, Isauricus, a prouinciis, ab vrbe.

Ideo conqueritur Cicero, libro Epistol. ad Attic. quinto, cum esset in Cilicia Procos. & expugnasset oppidum Pindenissum, non esse aptum ad cognomen parandum. *Qui (malum) Pindetisse:* nam Seruilius ante ab Isauro vrbe præclara fuerat appellatus. Quandoque tamen etiam ab euentu primum cognomen cernere est, vt Cneius Pompeius Magnus. Et quærat aliquis fortasse, Pompeiusne ante haberet duo tantum nomina antequam Magnus fuisset a P. Sylla appellatus. Sciendum igitur patrem ipsius Strabonem vocatum a vitio corporis, quod cognomen reiectum postea opinor a Pompeio, sicuti etiam de Qu. Fabio Maximo legimus, qui Verrucosi nomen omisit, & si retinebant aliquando. Non me latet hoc loco plura potuisse a me dici, de iis cognominibus, quæ a leguminibus sunt deducta. Item a forma, & vitio corporis, vt Vopiscus, Pansa. sed hæc satis nota sunt, & de iis Quint. libro secundo, & Macrob. libro tertio. Dionysius Halicarnasseus, vbi de Tarquinio rege loquitur ait: λέγ. ζεῦ. ἐπωνυμίαν τίθεντες αὐτῷ ῥωμαῖοι τοῦ Σουπέρβου. τοῦτο δὲ δηλοῦ, βούλεται καὶ τὸν ἀμείνονα γλώτταν τὸν ὑπερήφανον; τὸν δὲ παπποῦν αὐτοῦ ἐξέσουμε ἐκάλουν, ὡς δὲ ἡμεῖς εἰποιμεν εὐσεμνέστερον, ὀμμύμονα. γὰρ ἦν τῷ νεωτέρῳ κατ' ἄμφω ὠνόμασται. Quod pertinet ad superiora intelligenda. Glareanus ibi hæsitabat propter verba interpretis, quæ sunt: *Erat enim vtroque nomine cognominis iunior seniori.* Illud non prætermittam. CÆSAREM non ab *vtor, usus* dictum, quod multis video placere, sed, quod ait Seruius, &

Spartianus, *ab Elephanto primum caso*; nam lingua punica CÆSAR elephas dicebatur; Quare, in quibusdam argenteis numismatis apud me videre est, ab altera parte Elephantem cum hac inscriptione *CÆSAR*: ab altera autem instrumenta, quibus elephantos Romani perimebant. Obseruaui quandoque cognomen Græcum fuisse apud Romanos, vt Sex. Furius Philus, Q. Minutius Thermus, M. Boebius Pamphilus. In quo Cognomine tamen sciendum, legendum esse *TAMPILVS*. Huius veræ lectionis vestigium adnotauit Glareanus *TAMPHILVS*. Ego veroin numismate argenteo, quod est apud me, video scriptum *TAMPILVS*, & aliis multis ostendi. Atque hæc de cognominibus dicta hactenus sint: Dicendū modo de nominib. Mulierum, nominibus legum, nominibus Libertorū, nominibus Adoptiuis. *Mulierum* a nomine gentis vocabantur, & vno tamen nomine, vt Portia, Cornelia, Iulia, Tullia, Clodia, Seruilia, Cæcilia, Terentia. In Epistolis tamen Cælii ad Cicer. Epist 8. legere est *Paulam Valeriam*; & alibi eandem a Cicerone *Polam* vocatam. Sicuti Tertullam a Plutarcho, quod diligenter considerandum. Plutarchus in Problem. vbi quærit, *Cur maribus nono, fœminis octauo die nomina imponerentur*, ait: *Mulieres vno, aut duobus appellabantur nominibus*. Ego duobus appellari nunquam obseruaui ni fortasse prænomen illud significare voluit Plutarchus, quod est omnibus mulieribus commune, vt dicerentur *Caia*, quod ab vxore Tarquinii, quæ Tanaquil vocabatur, deductum est. Hinc Cicero vsurpat in orat. pro Muræna verba illa auspicata in nuptiis: *VBI TV CAIVS, EGO CAIA*. Est apud me inscriptio antiquissima, quam multis ostendi, in qua tale prænomen signari videtur tali nota Ↄ. Ↄ. TI. *BVLLA*, & quæ sequūtur. Hanc tamen inscriptionem animaduerti postea legi in impressis libris, scioque addubitare an vetusta sit, vel potius ab aliquo ficta; probat tamen quod volumus, in nominibus mulierum Romanarum sæpe per iocum inuersio fiebat quædam, atque mutatio in nomina Græcarum mulierum, ob morum similitudinem; Hinc apud Quintilianum lib. 8. a Cæcilio oratore legimus Clodiam vocatam *quadrātariam Clytemenestram*, & in Trichinio *Coam*, in cubiculo *Nolam*, qui locus hunc, opinor, sensum habet, vt in conuiuiis vocaretur *Coa*, quasi Venus altera, quæ Coa olim dicta etiam in lusu talorum, in cubiculo *Nola* quia nollet, & reluctaretur amatoribus, nam etiam Catullus: *Malus ille est mulier* dixit.

Non dissimili ratione, nomina *legum* a suis auctoribus ducebantur sumta appellatione ab agnomine, seu nomine gentis, sicuti etiam in mulierum appellationibus est factum. Lex Iulia, Cornelia, Pompeia, Semproniа, Oppia, Cincia. Apud Ciceronem pro Archia mentio fit de lege Papia, qui illam tulit. Multi asserunt fuisse Q. Æmylium Papum. Hoc igitur si verum est, obseruationi nostræ videtur

videtur aduersari. Factum autem est, (vt ego opinor) vt dignosci posset a familia Æmyliorum, qui Pauli cognomen habebant. Scribit Asc. in Orat. pro Mil. fuisse Milonem ante ex familia Papia, mox Annium dictum ab auo materno, a quo fuerat adoptatus. Nomina *libertorum* semper ab agnomine patronorum, a quibus fuerant in libertatem asserti, ducebantur, vt lib. Epistol. famil. Epistol. 15. Item in Epistol. ad Attic. vbi sæpe Tullium *libertum suum* nominat. Idem factum obserua in nominibus quibusdam barbarorum, qui similitudinem nominum a Romanis iam victoribus & obtinentibus prouincias aucupabantur. Eiusmodi multa apud Cæsarem in Comment. de bello Gall. obseruari possunt.

Nomina *Adoptatorum filiorum*, talem habere videntur rationem, vt agnomen quidem accipiant eius, a quo adoptantur, suum vero agnomen mutent in aliam quandam terminationem in *Anus* de qua re Dion lib. hist.

Cicero lib. primo Epistol. ad Attic. Cæcilium Pomponianum vocat Atticum, nuper adoptatum a Cæcilio auunculo, qui Atticus postea filiam suam vocauit Cæciliam, de qua Cicero libro sexto Epistol. ad Attic. Epistol. 2. cum tamen soror ipsius *Pomponia* vocaretur ex priore agnatione. Idipsum factum est in nomine *Æmyliani*. Idem Cicero libr. Epistol. sexto ad Attic. *Scipio hic Metellus, proauum suum nescit censorem fuisse*. Significat enim Scipionem, Asiatici illius filium, qui adoptatus fuit a Quinto Metello Pio, & dictus Quintus Metellus Scipio. In qua adoptione plane diuersam rationem cernere est ab ea, quam adnotauit Dion.

Nomina quoque *gentilia*, seu *agnomina* mutationem quandam recipiebant, cum possessionem significaturi ita loquebantur, vt Cicero libro secundo Epist. ad Attic. *in Anniana Milonis domo*, nisi forte id factum, quia Milo ab Annio auo materno in suam familiam ascitus fuerat. Obseruaui quoque in nominibus Romanorum, ea quæ olim prænomina essent facta, vt *Menenius*, *Licinius* de quibus ante diximus, nam postea ita dictum est in eo nomine. *M. Licinius, Crassus*, cum enim *Licinius* ante prænomen. Sic etiam in *Agrippa*. Illud vero sciendum, cum tot nomina Romani haberent, vt a nobis dictum fuit, Ciceronem, & alios in suis libris, sæpe vnum, aut alterum proferre reliquis omissis, vnde sæpe oritur ambiguitas, de quo sit intelligendum, vt in nomine *Lucullian* de *L.* an de *M.* qui fratres erant, qualis locus est in oratione pro Archia Poeta. Sed hæc facile diiudicentur ab historiæ peritis, qualis etiam ambiguitas erat in nomine *Curionis* lib. 2 Epist. fam. an quæ re multi decepti sunt, non distinguentes patrem Curionem, a filio, nam ille Epistol. *Nondum erat auditum*. Et *Seralgratulatio*, scribuntur ad patrem. Hoc exemplum appposui, vt cognoscatis, quam in his

rebus sæpe difficile versari. Sæpe etiam affinitate & similitudine nominum decipimur, vt in illo loco, qui est in somnio Scipionis. *Manilio Cos.* non *Manlio*, itidem in hoc agnomine *Tullo*, & *Tullio*, itidem in agnomine *Æmylio*, nam & de *Lepidis*, & de *Paulo* dicitur. Sæpe etiam decipi possumus in cognominibus, vt cum *Lentulum Scipionem Pisonem* scribi videmus, nam de multis intelligi potest idem, quod tamen diiudicatur ex historia. Aliquando tamen non sunt ambigua vt in eo loco: *Marcellinum tibi tratum esse scio*: nam *Cn. Lentulum Marcellinum* intelligit, cum scribat ad *P. Corn. Lentulum*, in quibus quoque appellationibus videre est *Lentulum* modo *agnomen*, modo *cognomen*. Itidem in Epistolis ad Atticum, vbi *Actinos* nominat, scire enim omnes appellationes necesse est, alioqui res fuerit obscura. Eodem modo se se habet in Tusc. prima cum *Calatinos* nominat. In lib. quoque de Amicitia, vbi ait. *Vidimus Papum Æmylium C. Lusscinio familiarem fuisse, quaret aliquis, quis fuerit Lusscinius & ignorabit, nisi scierit illud fuisse C. Fabricii cognomen.* In Epist. quoque ad Sulpitium, vbi ait, *noster Gallus, quæret quispiam quis fuerit Gallus frustra, nisi scierit hunc esse C. Sulpitium Gallum.* Item lib. primo Epist. fam. prima, vbi ait, *Philippus, nam hic vocabatur L. Martius Philippus.* Ibidem cum ait *Libonis*, hic enim appellabatur *L. Scribonius Libo*, quod etiam antiqua ostendunt numismata explicantia illud Puteal, de quo apud Horatium fit mentio. Sæpe etiam Cicero agnomen solum ponit, vt *Sulpitius, Servilius, Rutilius, Afranius*, sæpe cognomen tantummodo, vt *Lucullus, Crassus, Balbus*, sæpe prænomen tantum. vt Publium, cum Clodii significat, & Q. de fratre loquens. & Cn. de Pompeio, quod tamen familiariter inter familiares videri potest factum. Sæpe prænomen videas coniunctum cognomini proferri, vt *M. Crassus, M. Cato, L. Lucullus.* Raro prænomen cum agnomine. *Sic M. Portius, & Tullius* aliquando tamen, *vt P. Clodius, C. Antonius.* Nec putovilius rei, nisi consuetudinis cuiusdam habitam fuisse rationem, & soni, qui suauior accideret auribus. Rarissime vero agnomen cum cognomine, sic, *Portius Cato, Iul. Cæs. Corn. Scipio, Cland. Marcellus.* Nunquam vero præposteto ordine, sic, *Crassius Marc. Lucullus.* Neque sic, vt præcedat cognomen, subsequatur agnomen, *vt Cicero Tullius.* Vnde non satis placet opinio eorum, qui iocum illum in lib. de Amic. ita emendant, *Vidimus Papum Æmylium, nam appellationes hæ sunt. Q. Æmylius Papus, vt ipsi etiam affirmant, res igunt diligentius considerandæ.* Atq; hæc a nobis hactenus dicta sint, de omni ratione nominum Romanorum, ita tamen, vt monitos vos velim, me in hac explicatione mea non transgredi *Augusti* tempora, satis enim patet, post ciuilia bella, cum vniuersa fere nobilitas fuisset exstincta, in vrbem Rom. ascitos vndiq; barbaros, & alienigenas, qui militarent sub Augusto, atq; ita magna ex parte corrupta fuisse antiquam illam consuetudinem, quę magna cum religione etiam in nominibus seruabatur.

Illud

Illud quoq; nolim lateat legentes explicationem hanc meam, potuisse me pro meo iure, si voluissem sequi eorum sententiam, qui agnomen prorsus tollunt, nec enim vsitatum vnquam reperias dictionem hanc apud veteres, & quamuis in Institutionib. Iurisc. semel legatur, credi tamen potest, additum a nõnullis per insciti am, quod facile monstratur ex Theophilo Græco interprete, qui de Agnomine ne verbũ quidem protulit, & vetustioribus libris, in quibus ea vox non est scripta. Ego tamen, vt sequeret vulgatam rationem ab omnib. acceptam, & retinerem *Agnominis* appellationem, commode omnia, vti mihi videor, interpretatus sum, etsi aliter sentire video doctissimos viros multos, qui de hac re scripserunt.

FRANCISCVS ROBORTELLVS VTINENSIS PHILIPPO MELIORIO, PATRITIO FLORENTINO, ACAdemiæq; Pisanæ Curatori optimo S. D.

NOlim putes, mi Philippe, disputationem hanc, quæ est a me hoc anno habita in Academia Pisana, de ea facultate, siue arte, qua præcipiones tradit artificiose, & ornate dicendi, ad te missse, quod putarim posse me ea ratione apud homines testatum satis reliquere, quantum tibi pro tua singulari in me humanitate, ac multis officiis debeam, aut vllam tuorum erga me meritorum gratiam tibi voluerim referre. Nam & hæc tot, tantaque sunt, vt eorum magnitudinem, nisi memoria recolendo, gratiq; animi significationem dando, assequi non possim. Et illud maiore quodam nixu mihi faciendum est, vt perpetuum aliquod, & stabile exstet aliquando mea erga te observantia, ac pietatis monumentum, quod me omnino facturum pro viribus non solum spero, sed etiam tibi polliceor, ac spondeo. Verum cum libros Ciceronis Rhetoricos, quos vulgus de Inuentione inscriptos putat, quod μεθοδικῶς, & perpetua oratione descripti sunt, ita explanandos mihi proposuissem hoc anno, vt quicquid in aliis libris a Cic. ab Hermogone, reliquisq; Rhetoribus Græcis, & Aristotele ipso de hac tam præclara facultate scriptum relictum fuit, ad id, quod mihi declarandũ esset, ex Ciceronis præscripto proposítum, referrem, conatus sum efficere dicendo, vt qui in luce fori versari cum dignitate statuissent, hanc sibi necessario ediscendam putarent, neq; tam id probabilibus rationibus, & ornata laudatione aliqua ipsius artis, quam explicatione earum rerum, ex quibus ars constat, quasque efficere studet, ac potest. Sed cum nostra fuerint duorum dierum schola, alteram tantum ad tempestiuitatem mitto, vt aliquid ex ea degustes. Opto autem hac tibi vtro diserto, sapienti, ac plane ad dicendum, & agendum a natura facto probari, cum enim nullus sit, qui tibi eloquentiæ laudem non libenter tribuat, propterque incredibilem tuam virtutem, ac sapientiam Maximus atque Opt. Florent. Dux Cosmus curationem tibi

Academia huius demandarit, multum me tu vnus incitare poteris ad ea de hac arte literis mandanda, quæ adhuc animo comprehensa tantum, & cogitatione, ac rudia, incoataq; habeo, Vale. Pisis IV. Cal. Maii. M. D. XLVIII.

FRANCISCVS ROBORTELLVS VTINENSIS, IN ACADEMIA PISANA PRIDIE CAL. NOVEMB. M.D. XLVII. in libros Ciceronis Rhetoricos, qui de Inuentione inscribuntur, ita præfatus est.

SI qui sunt inter tot, qui hic adsunt adolescentes, qui aut iuris ciuilis scientiam sectantur, aut Philosophiæ operam nauant eo consilio, & ratione adducti, vt, postquam se in iis tantum affectos viderint, quantum aut ad res intelligendas & scribendas in otio, aut agendas in negotio, & ad gloriam sibi parandam inter homines satis sit, in foro, & præclarissimorum virorum luce, cum laude versari omnino statuerint: eos oratos velim, vt quæ hodie de Rhetorica facultate breuiter dicturus sum, attente audiant, spero enim me dicendo effecturum, vt non modo intelligant sibi facultatis huius, siue artis cognitionem esse necessariam, sed etiam desperent se sine hac quicquam, quod aut ad laudem insigne, & illustre, aut ad æternitatem nominis, & perpetuitatem firmum ac stabile sit futurum, efficere posse. Si qui item adsunt eloquentiæ contemtores, nitidæque orationis, & artificiosæ deriores, cum & ipsi temere de omni re, confuse, sordideque loquantur, (*inualuit enim vsus, si diis placet, & iam inueterauit opinio inter nostrates homines, quod sine magna indignatione proferre non possum, vt aut tacendo, aut barbare, impureq; loquendo, doctiores se habentium existiment*) si qui, inquam, adsunt tam tetra morbi huius peste corrupti, ii quoque velim se mihi attentos hodie præbeant: nam eos omnino ad sanitatem redigam, &, nisi fallor, prorsus eloquentiæ studiosos, ac (vt Cicero ait scribens ad Atticum) φιλογλώσσους reddam: non quidem quod mihi in animo sit, eloquentiæ aut Rhetorices laudes proferre, nam, vt Plautus in Pœnulo ait *Prudens & facile emtorem reperit*, sed dum explico qualis sit Rhetorica, quantasque habeat vires, confido, nisi quis plane ferreo, aut plumbeo est ingenio, omnes facile perspecturos, quantum posthac sibi in hac perdiscenda sit elaborandum. Aristoteles πολιτικὴν vocat μάλιστα πραγματικὴν τέχνην, quod ipsi multæ artes, & facultates inseruiunt, eguique suum, quo vtatur, tradunt, non secus ac lignarius equorum domitori, ac lignario ædificatori. Interea τὴν πολιτικὴν subiecit etiam Rhetorica facultas, & est ipsius, vt Græci vocant, ὑπουργὸς seu ὑπηρέτης. Cum enim politice sæpe necesse habeat leges suadere, in concione de maximis rebus loqui, pra-

mia viris fortibus constituere, pœnam improbis irrogare, nihil plane horum sine Rhetorices adiumento conficere potest, ideo Cicero in Rhetoricis suis, hanc politicæ tanquam partem attribuit, his verbis: *Ciuilis quadam ratio est, qua multis, ac magnis rebus constat, eius quadam magna, & ampla pars est artificiosa eloquentia.* Quintilianus quoque idem asserit ex hoc Ciceronis loco: *Rhetoricen quidam eandem ciuilitatem esse iudicauerunt, Cicero ciuilis scientiæ partem vocat, Ciuilis autem scientia idem quod sapientia.* Videtur in postremis verbis sentire Quintilianus, Rhetoricen esse partem sapientiæ, sed hoc quale sit vix intelligo, mihi certe verba Ciceronis non videtur intellexisse, nam Cicero περὶ πολιτικῆς loquebatur. Aristoteles quoque in libello de Poetica ait. ὅσαι ἐπὶ τῶν λόγων τῆς πολιτικῆς, καὶ ῥητορικῆς ἐργάζονται, οἱ μὲν τὰ ἀρχαῖα πολιτικῶς ἐπέσυν λέγοντες, οἱ δὲ νῦν ῥητορικῶς. Ex quibus satis patet, Rhetoricen politicæ subseruire. Et ideo Aristoteles in Rhetor. ad Theod. eam vocat παραφυὴς τῆς πολιτικῆς. Sed an pars politicæ sit Rhetorice, an potius instrumentum, alius erit quærendi locus. Cum igitur Rhetorice subseruiat politicæ, plane hoc ipsum efficere debet, vt sermonem doceat, qua ratione aliquis conscribere possit πολιτικῶς. Hoc in suis Rhetoricis libr. animaduertens Hermogenes ait, ὁ πολιτικὸς πάντων λόγων καλούμενος γένεσιν ἔλαβε παντῶν τῶν εἰρημένων ἰδεῶν, οὐ μόνῳ ἁπλῶς γεγραφεισῶν ἀλλὰ πάνυ, & quæ sequuntur. Plane enim politice languet, ac muta est sine Rhetorice. Alexander Aphrod. libro primo Topicorum hoc videns, ait. *Rhetoricen, & Dialecticen non habere sibi vnum subiectum genus, sicuti cetera artes, & scientia, sed versari circa ea, nam dialectici minus est differere circa ἰατρικῶν, μυστικῶν, φυσικῶν, γεωμετρικῶν, nec, vero principia sumere ἰατρικῶν, nam hoc est ἰατροῦ, neq, γεωμετρικῶν, nam hoc est γεωμέτρου, sed probabilia sequi. Sic etiam Rhetoricen, si si non de omnibus rebus adeo generatim sicuti dialectice loquitur, non habere tamen propriam vllam subiectam materiem.* Ideo Aristoteles in Rhetor. ait, eas esse περὶ ἑδέντος ἀφωρισμένα πράγματα. Nam de musicis, de astrologicis, & geometricis rebus loquitur. Aratum Poetam testatum reliquit Cicero libro primo de Orat. de astris scripsisse ex alterius præscripto, cum ipse esset eius scientiæ ignarus. In primis autem de politicis verba facit, in quibus potissimum versatur. Atque hæc fuit ratio, quæ Ciceronem adhuc adolescentem impulit, vt insectaretur Hermagoram doctissimũ Rhetorem, vbi de quæstione infinita agit, de qua re cõmodius suo loco dicemus. Nam ipse Cicero postea aliter & sensit, & scripsit. Hermogenes vero doctissime idem sentiens, quod Alexand. Aphrod. rem totam hanc diiudicat, his verbis in libro de Ideis. Cap. περὶ σεμνότητος, περὶ ἰδεῶν ὁ λόγος ἐστὶ σεμνὸς, πῶς δὲ εἰ μὴ ὅτως ἐξεπαίδευται πρότερον ὑπ' αὐτῶν, σεμνὸν μόνον, ἃ μέλλῳ & πολιτικὸν ὁ ῥήτωρ ποιεῖν λόγον, εἰ δὲ τις κατ' ἐκφρασιν μόνον λέγοι αὐτὰ, ἀλλὰ μὴ αὐτὰς ζητῶν κατ' αὐ-

ρίνεται πολιτικὴν ὁμοῦ, καὶ στρεμνὸν ποιησάμενον τὸν λόγον. Sicuti Aristides orator agens de decem ducibus humandis hyemem describit. Idem Alexander Aphrod. in Topicis paulo post, vbi interpretatur Aristotelis verba hæc, περὶ πάντος προκειμένου πράγματος. *Hoc*, inquit, *Rhetoricen diuidit a dialectice, nam Rhetorice non disputat περὶ πάντος.* Dicat igitur aliquis, aduersari sibi Alexandrum, & Aristotelem, nam Aristoteles (vt superius est dictum) ait περὶ ἑκάστου πράγματος & ἀφορισμένου. Crediderim ego rem ita esse intelligendam, vt Rhetorice quidem loquatur de omnibus rebus, sed eas disputationes applicet ad quæstionem finitam forensem, & politicam, vt ea de caussa non videatur (sicuti dialectice) loqui de omnibus rebus, nam dialectice non applicat. Et ideo Rhetorice locos sibi communes desumit ex quæstione generali, nam (vt inquit Cicero in eo libro, qui inscribitur Orator) *latius est disserere de genere, quam de partibus.* Patet iam, opinor, quomodo Rhetorice subseruiat politicæ, dum sermonem conficit πολιτικὸν, quo in concione, & foro vtitur. Nunc igitur videndum qualis debeat esse sermo hic πολιτικὸς, quem profitetur Rhetorice facultas se conficere posse. Eum esse oportet.

1. Prolixum, seu, vt Græci vocant, διεξοδικὸν. 2. Moratum. 3. Ornatum, seu vt Græci appellant ἠθικὸν καὶ παθητικόν. 4. Probabilem. 5. Artificiosum, seu Callidum. 6. Vehementem, & παθητικὸν. Ac de his quidem singillatim dicendum, eo ordine, quo proposuimus. Sermonis duplex est genus. Alterum interlocutione, & dialogismo interpellatum, alterum vero διεξοδικὸν, vel vt Cicero vocat, perpetuum, atque per hoc sermonis genus Rhetorice differt a dialectice, nam hæc sermonem suum conficit ἐν ἐρωτήσει, καὶ ἀποκρίσει, vt ait Alexander libro primo Topic. *Magnum quippe est, & valde difficile διεξοδικῷ vti sermone, &, sicuti vere ait Cicero. Vnum ceteris omnibus tacentibus, & audientibus loqui:* subeunt enim ii, qui loquuntur in concione, tacita hominum iudicia, & dum diuersorum hominum vultus intuentur, quos, sibi aut iratos existimant, aut parum amicos, expallescunt, hæsitant, & in medio sermone concidunt. Est quidem sermo διεξοδικὸς etiam, quo vtuntur Demonstratores, dum docent, ac tradunt alicuius rei scientiam, sed differt ab eo, quo vtuntur Oratores. Nam ille ἐκ τῶν ἀναγκαίων ducitur, & ἐκ τῶν ἀστείων δεῖται, sicuti docet Aristoteles in libris de Demonstratione, hic vero ἐκ τῶν ἐνδόξων, καὶ πιθανῶν, καὶ αὐτοσχεδίων, ideo Aristoteles in Rhetor. libr. primo vbi de auditore apud quem verba facit Orator, loquitur, significans illum esse imbecilliorem aliquanto, nec procul prospicere, ait, καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἀκροατηρίοις, οἱ δυνάμενοι μόλις πόρρω συνορᾶν ἐκεῖ λογίζεσθαι πέφυκεν. Alia est etiam differentia interlocutionem ἠθικὴν διεξοδικὸν, & ῥητορικὸν διεξοδικὸν, nam illeatior est, & salebrosior, hic amplior, magisque fluens. Secundum, quod

quod requiritur in sermone politico, vt sit *Moratus*. Atque hoc sane commune habet Rhetorice cum Poetice, nam etiam hæc moratam conficit orationem.

Ideo Horatius de fabula Poetica loquens ait:

Morataque recte.

Valdius oblectat populũ. De qua re multo plura Arist. in libro de Poet. Non autem omnis oratio Morata. Nam ea, qua vtuntur Mathematici, quatenus de triangulo aut circulo loquuntur, expers morum est. Dialectici quoq; quatenus de syllogismis, & omni suo artificio loquuntur, moratam non conficiunt orationem, de qua re consulose Arist. lib. 3. Rhetor. Mores sunt, iuxta quos πρέπουσες καὶ ἀπρεπεῖς τὰς λόγους, inquit Halic. ἔστι δὲ ὑποκειμένων πραγμάτων τὴν λέξιν τὴν ἁρμόττουσαν, ᾗ μὲν ἔστιν ὅλον ὁτιοῦν, ᾗ δὲ ὅλον ὁτιοῦν. Exemplo nobis sit Homerus, volens enim describere improbi hominis mores, eos effingit in Paride. Hinc noster, ille:

Quid Paris vt solus regnet, viuatq; beatus
Cogi posse negat.

Periuri mores, & irreligiosi in Pantharo effinguntur ab eodem Homero. Et sane præclare Plato ob hoc ipsum de Poetica inquit: τὰ δὲ παλαιῶν ἐργα κατὰ μίμησιν τὰς ἐπιτυγχάνοντας παιδεύει. Nam institutio hominum fit ex quotidiana consuetudine, in qua diuersi hominum mores perspiciuntur, & (vt Halicarnassæus ait) παιδεία ἐστὶν ἐπιδοξις τῶν ἠθῶν. Ideo sapienter Horatius:

Troiam belli scriptorem maxime Lolli
Dum tu declamas Roma, Praneste relegi,
Quicquid sit pulcrum, quid turpe, quid vtile, quid non,
Plenius, ac melius Chrysippo, & Crantore dicit.
Stultorum regum, &c.
Quicquid delirãt reges plectũtur Achiui. Idipsum etiã, sed diuersa ratione efficit historia: vnde prudenter a Thucydide dictum fuit ἱστορία φιλοσοφία ἐστὶν ἐκ παραδειγμάτων. Mores vero exprimũtur ab oratoribus: κατὰ ἔθνη, γένη, ἡλικίας, πεπαιδεύσεις, τύχας, ἐπιτηδεύσεις. Vultis summatim vt dicam? Oratori duplex est propositus labor: Alter quidem in agendo de re, de qua suscepta est negotium. Alter vero in effingenda oratione morata. Multo sane antiquior, magisq; præcipuus, qui in moribus exprimendis versatur, nam res per se syluã inhuitam habet, q̃ oratori suppeditat. Aliter quippe loquitur Barbarus, ac Romanus, aut Græcus: nã Barbarorũ mores inculti sunt, & agrestes: sicuti Plato in Timæo Ægyptium hominẽ loquentẽ facit: ὦ Σόλων Σόλων ἕλληνες ἀεὶ παῖδες ἐστε, μάθημα γὰρ οὐδὲν ἔχετε χρόνῳ πολιόν. Sic etiam Herodotus barbarum Candaulem loquentem facit ὦ πρηξίνη αὐθρώποισι πίστο πρὸς τῶν ὀφθαλμῶν. Quæ verba, vna cum superioribus a Dionysio Halicarn. diligenter considerantur. Quis enim non videt, quam horridum hoc sit sermonis genus. *Aures hominibus certiores, ac fideliores*

sunt oculis, nam cum sensus ipsos nominare debuisset, non ad eos qui sem, sed tanquam homo rudis ad partes corporis respexit, in quibus sensus insunt (αἰσθητήρια Græci vocant) hoc vero plane barbaricum est, & rude. Quid dicam de eo, qui vinum insaniæ potionem, hoc est μανίας πόμα vocabat. Atque sane huiusmodi sunt barbarorum mores in loquendo effingendi. Athenienses vero (inquit Dionysius) πυροί, λαλοί, σοφοί: Iones ἄβροι, ἀειθαλεῖς. Vnde noster ille in Odis.

Mœnia dicerigaudet Ionicos.

Bœotii δύσνοι. Vnde noster ille. *Bœotum crasso iurares aere natum.* Thessali, διπλόωες ποιμένες. Nam Plato in Timæo recensit: καὶ τοὺς ἐμφανοῦς πίονας κρᾶσιν ἠθῶν χρῆσθαι. Hinc Cicero in libro de Fato ait: *Athenis tenue cœlum, ex quo etiam acutiores putantur Attici, crassum Thebis, itaque pingues Thebani, & valentes.* Nationes igitur sæpe reprehenduntur ex moribus, quos Græci vocant ἐπιτηδεύσεις, nam optima ratione hæc connectuntur simul. Vt primum ex aere, & loco in singulis hominibus, hoc scilic. & illo, mores effingantur. Deinde ex iis in vnum collectis vniuersa natio talis, vel talis fiat, voceturque. Commiscentur interdum ab oratoribus ea, quæ ad mores spectant, vt Athenienses, senex, pater, pictor, comparatum vero est natura, vt vnusquisque ex arte sua, quam exercet, loquatur, hinc milites videas a rebus militaribus, medicos ab arte medendi, Musicos a Musice, agricolas a cultura agrorum ducere loquendi formulas. Quale illud apud Platonem adnotauit Dionysius Halicarnassæus, vbi Demodocus Rusticanus homo ita loquitur: ἐμοὶ μὲν ὦ Σώκρατες τουτουὶ ἐμὰ παῖδα φυτείαν, id est, *huius mei filii plantationem*, cum debuisset dicere παιδοποίαν. Nonnulli oratores sermones faciunt suos (inquit Halicarnassæus) ἤθων ἀμοίρους: putantes, eos de re ipsa proposita, & quæstione tantum debere loqui: mores igitur prætermittunt tanquam rem minime necessariam, ac (vt Græci aiunt) οὐ πολιτικήν. Alii moratam quidem faciunt orationem, sed mores aptè parum miscent: nam si simplicibus fuerit opus moribus, tum multiplici vtuntur morum mistione: Si autem fuerint duplices, aut multiplices adhibendi, non vident sibi in eorum mistione esse elaborandum, quare nil mirum, si oratio ipsorum parum vehemens est, aut splendida: nã oportet rebus mores immiscere, non secus, ac corpori anima immixta est, & implicita. Sed declarandũ, quomodo oratio morata efficienda, & qualis mistio optima. Id vero omniũ optimè docuit Dionysius Halicarnassæus in suis Rhetoricis hac similitudine. *Sicuti*, inquit, *in anima rationem imperare, ac dominari oportet, iram vero, cupiditatem, & reliquas affectiones parere rationi. Quod si aliquando ire, dolori, cupiditatiue indulgemus, id parce faciendũ est, & temperate. Sic etiam in oratione existimat oportet, prater ceteros, vnũ aliquod morũ genus, cui reliqui subseruire, exempli*

exempli cauſſa: ſit graue, ac ſeuerum, ſubſequi vero vrbanitatem, mollitudinem, iucundiam, inuidentiam, ita tamen, vt apte miſceãtur, & ex eo primario genere dependere videantur. Nam ſummatim (vt dicam) debet orator vbiq; ſeruare τὸ ἦθος μεγαλοπρεπὲς. Hoc vero primum docuit Plato, qua ratione eſſet faciendum, nam ſophiſtarum, mulierum, adoleſcentum, ſeruorum, ingenuorumque hominum, & grauiſſimorum ciuium mores commiſcuit. Demoſthenes igitur, qui (ſicuti teſtatur etiam Plutarchus) Platonis auditor fuit, vbique in ſuis orationibus iudicialibus mores ſeruat & μεγαλοπρεποῦς. In deliberatiuis autem, vbi de maximis rebus conſultatio fit, perſonam ſuſtinet πολιτικῆς, eiuſmodique mores ſubſternens: adulatoris, aſſentatoriſque mores, conciliandorum auditorum gratia, ſæpe commiſcet. Moratam vero orationem alia quadam, ſubtili certe & ingenioſe ratione excogitata docuit Hermogenes in libro περὶ ἰδεῶν, quas illic varias nominat. σαφήνειαν, μέγεθος, καθαρότητα, & reliquas. Πολιτικὸς λόγος, inquit ille, fit ex miſtione ἰδεῶν, non quidem omnium (ſunt enim fere omnes numero xx.) ſed earum, quibus fuerit opus. Atque plane is eſt optimus orator, qui has inter ſe optime miſcet. Quod ſi quis quærat, quæ ſit omnium optima in oratione miſtio. Reſpondeo primum ex ipſo Hermogene, & profero aitiore voce, vt vnuſquiſq; facilius intelligat. Τοῦτο δὲ αὐτὸς φέρει ἄριστος τῆς πολιτικῶν λόγος ὁ δημοσθενικὸς, ὅτι τῶν δημοσθενικῶν λόγων τῆς πολιτικῶν ἄριστος. Hinc illa Ciceronis acclamatio tam præclara: *Demoſthenem imitemur*, Dii boni, quid aliud agimus. In ſermone igitur oratorio, & politico alia debent ex ideis deſumta (vt inquit Hermogenes) πλεοναζειν, alia parce inſeri, alia prorſus abeſſe, alia vero mediocriter ineſſe. Ex cauſſa. Σαφήνεια, id eſt, *perſpicuitas* (ſic enim vocat Quintilianus) plurima debet vbique eſſe, itidem ἀληθεία. Nam illa facit vt intelligantur omnia, hæc grauitatem & dicentibus, & rebus, quę dicuntur, aſſerre: τραχύτης, ſeu μέγεθος ineſſe quidem debent: ſed parce, nam parum grandem, & nulla ex parte fere aſperum eſſe decet ſermonem oratoris: λαμπρότης, καὶ σεμνότης, aliquanto parcius, quam ſplendor præmeditationis affert ſuſpicionem. Grauitas vero prorſus contraria eſt perſonæ, quam ſuſtinet orator, oportet enim in cauſſis agendis apud iudices, quorum ſumma eſt poteſtas, ſupplicem eſſe. καθαρότης autem in ſermone politico debet quidem ineſſe, ſed minimũ appurens: oratio enim, vbi aliquid probandũ eſt ſubtiliter, aut refellendũ, exilis ſæpe fit, & tenuis, tunc igitur intermiſcendum καθαρότητα, nam αἱ ἐπιμέλειαι τῆς λέξεως ταῖς πυκνότησι, τῶν ἰδεῶν ἐπιθήσουσι, vt idẽ, inquit Hermogenes, quia illa pulcritudine inſperſa mitigatur τὸ αὐστηρὸν τῆς λογισμῶν, καὶ ζητημάτων. Præterea excitantur audientiũ animi, & leuantur, ac recreantur: Eſſent enim alioqui defatigati crebritate ratiocinationum, & ſubtilium nimis ſententiarum. Verum hæc de morata oratione, & moribus,

& eorũ miſtione, hactenus a nobis dicta ſint, alias fortaſſe copioſius res tota declarabitur, appoſitis ex Ciceronis exemplis. Propoſitum eſt ex facultate Rhetorica, oratori cõficere etiam orationem ornatam, ſeu figuratã Græci ἐχημαπορφον λόγον vocant. De hac igitur dicamus, nam iſta poſtulat ordo. Ornatus in oratione, ſicuti declarant Rhetores Græci, tribus modis ponitur, aut κατὰ γνώμην, aut κατὰ χῆμα, aut κατὰ ἀπαγγελίαν. Ariſtides Rhetor in libro περὶ λόγου πολιτικοῦ, de ſingulis in hunc fere modum ait: γνώμην λέγω τὴν ἔννοιαν, ἐν ᾗ τὰ ἐπινοήματα, ἐν οἷς δύναται τὰ πράγματα: quæ verba diligenter conſideranda non tantum propter id, quod volumus confirmare, ſed etiam quia apta ſunt ad totam eam quæſtionem diudicandam: quæ eſt inter recentiores agitata: An Rhetorica, ſicuti, & Dialectice, verba tantum, aut res etiã ſibi proponat conſideranda, de quibus agat: Ἀπαγγελία eſt ipſa dictio, per ipſam enim enũtiantur τὰ ἐπινοήματα. χῆμα δὲ eſt ſermonis quidã τύπος, ſub quo prolatę res orationi modo grauitatem, modo lenitatẽ, modo vim, modo lenitudinem afferunt, efficiuntq; vt diuerſas ſumat formas. De hac in præſentia mihi eſt dicendũ: nam de reliquis generibus alias dicemus. Dictus eſt autem a Græcis λέξις ἐχημαπορφος, vel a ſaltantibus hominibus, qui diuerſos induunt perſonarum habitus, quos Græci χήματα vocant, vel a limo, ſeu teſta, ex qua ſimulacrum aliquod effingitur, aut hominis, aut alterius animantis. Alexander Rhetor Græcus in libro περὶ χημάτων ait, inſermone ἐχημαπορφῳ nihil aliud eſſe, quam μετάπλασιν πρὸς ἕτερον, quæ transformat ſermonem hominum, & in aliam quandã verit figurã vtilitatis gratia. Argumentatione igitur huiuſmodi illi vtebantur: *Omnis hominũ ſermo, ex animi affectu proficiſcitur*: cum autem variis affectibus animus permoueatur, varĩ quoq; inde ſermonem exiſtere neceſſe eſt, ex quo patet ſermonem potius naturalẽ eſſe, quã artificio vllo & ornatu ἐχημαπορφον. Nã ſi quis vere dolet, ita loquitur, vt dolet. Si quis vere iraſcitur, pro illa affectione animi ſermonẽ effingit: quid igitur erat, cur Rhetores confingerent vllũ genus ſermonis ἐχημαπορφον, aut quo ſpectant tãmultę illorum præceptiones. Sed refelluntur ii duabus rationibus. Sic Si non eſſet animorum notio, alia quidẽ naturalis, alia vero ἐχημαπορφη nihil differrent a vulgaribus hominibus, & indoctis, docti Rhetores, & Oratores; neq; ipſi inter ſe rurſus eſſent diuerſi: aut alius alio magis excelleret. Sed patet & oratores multum eſſe diſſimiles ceterorũ in dicendo, & ex oratoribus aliũ alio eſſe præſtantiorẽ, ſi quis aptius, & melius in oratione ornatũ adhibeat, ex quo ſatis patet, dari quandã ſermonem ἐχημαπορφον dictum. Altera ratio eſt Quamuis omnis ſermo propriam quandam formam habeat, quã ab ipſa natura accipit, oratorum tamẽ ſermo politicus, non ex natura ipſa deſumitur, ſed ex naturalis ſermonis ſimilitudine quadã, & imitatione conficitur. Ideo Ariſtoteles in principio

Rhetor.

Rhetor ad Theod. ait. πάντες μέχρι τινὸς ἐξεπίτηδες, ἐ λόγου ὑπάρχει. Et quæ sequuntur. Et hoc ipsum esse τέχνης. Exemplū vero eius, quod diximus esto huiusmodi. Est quidā sermo naturalis. *Ambigo, ire ne debeā, vel non ire.* Est & alius κατὰ μίμησιν illius naturalis. *Eamne non eamne non ibo, etiam si me roget.* Hic est ἐσχηματισμένος. Sic sæpe etiā oratores non dubitantes, simulant se dubitare, & dubitantes in sermone imitantur. Dicendum igitur, quamuis omnis sermo suam quandam peculiarem habeat naturam, tamen aliū quendam ex similitudine, & imitatione illius confici, qui maiorem habet vim. Multum enim in omni re potest imitatio, tum ad mouendum, tum ad delectandum, sicuti in libro de Poet. copiose declarat Aristoteles. Magnam vero, ac multiplicem affert vtilitatem sermo ornatus, seu ἐσχηματισμένος, de quo locuti fuimus. Attenteaudite quæso, primum quidem multum valet ad augendas res, vt si quis huiusmodi vtatur Ironia, qualis vsus est Demosth. οὐ γὰρ ὁ σεμνὸς ἀὴρ, καὶ ἀλαζὼν τὰς ἄλλας. Quali vsus est Cicero pro Milone. *Tolerabilia fuerunt illa. P. Clodii mortem scilicet aquo animo ferre nemo potest. Luget senatus, mœret equestris ordo, tota ciuitas confecta senio est, squallent municipia, afflictantur coloniæ, agri denique ipsi tam beneficum, tam salutarē, tam mansuetum ciuem desiderant.* Deinde, facit vt mores dicentis laudatiores videantur, quæ res multum conciliat animos audientium. Quale illud est apud Æschinem. ἆρα μοι δοίητε συγγνώμην εἰ κινυνδεύων αὐτὸν σώσειποιμι, καὶ μὴ καθαρὸν τὸ σῶμα, μηδ' ὅθεν τιὼ φωνὼ ἀφίησι. In quibus verbis satis patet, quādo sit oratoris pudor in rebus obscœnis proferendis. Talis locus est etiam sæpe apud Ciceronē in oratione in Pisonē, in secunda in M. Antoniū, & reliquos improbos, in quos inuehitur. Tertia vtilitas est, ꝙ orator sermone vtens ornato, & ἐσχηματισμένῳ, tem minime videtur cum p̄meditatione, p̄ferre, sed fortuito, & e re nata loqui. Debet enim in primis orator p̄meditationis suspicionē vitare: nā dolo aliquo tū se suspicatur circumuentū iri auditor, siue iudex, cū p̄meditatū fuisse diu videt oratorē ea, quæ loquitur. Id vero aptissime facit Demosthenes, cum ait: τοῦτ' μικρῷ μὲ παρῆλθεν εἰπεῖν. Et Cicero in Verr. *Et quod pene præterii, Capella quadam.* & quę sequuntur. Quarta vtilitas est, quod sermo ornatus, & ἐσχηματισμένος orationi affert varietatem, quā Graeci ποικιλίαν vocant, In primis enim hæc oratori quęrenda in omnib. causis, quæ ad iudicia pertinent Exempla peti possunt ex Demosthene & Cicerone, vbi de statu ciuitatis loquuntur, vterque enim cū id sæpenumero faciant, variā etiā in ea re adhibent rationē: Sic igitur omnis tollitur satietas; vnde auctor scholiorum in librum περὶ σχημάτων ait, μετοχήμων, καὶ εὐσχολῆ λόγον. τὸ γὰρ ἀεὶ ὁμοίως ἔχον ἐμποιεῖ κόρον, καὶ ἀχθηκεν ἡδὺ ἀνθρώποις ἡ μεταβολή, ὁ γὰρ ἀηδίαν.

Quinta vtilitas est ꝙ sermonē τὰ σχήματα efficiunt πιθανώτερον,

quæ summa virtus est in oratore. Qua vero id ratione fiat, apertum erit superiora attente considerantibus. Atq; hæc hactenus a me dicta sint de sermone ornato, qui a Græcis vocatur, ἐγκατεσκευασμένος. Nunc de probabili dicamus. Probabilem oportet esse sermonem politicum, quo vtitur orator, vt facilius persuadeat auditoribus: probabilem dixi, non quod verum quidem esse non deceat, nam magis decet, ac debet orator si potest, libentius ex vero ducere argumentationem, quam verisimili, aut probabili. Ideo Aristoteles libro εἰς τὰ ἐλεγχικὰ τοπικῶν, sub finem, vbi de enthymemate loquitur, ait, εἰ δὲ τὸ συμπέρασμα ἀληθὲς ἢ ὅλως, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ: itidem in Rhetoricis ad Theodectem libro primo, nam paulo ante definierat vtrunque, sic: ἐπεὶ δὲ τὸ πιθανὸν ἴδιόν τι μερίον ἐστὶ βέλτιστε εἶναι τοῦ πιθανοῦ ἀπὸ τέχνης, ἢ ἀναγκαῖα. Sed probabilem saltem esse oportet orationem oratorum: nam falsum non decet: est enim impudentis hominis falsa loqui. Differt quidem probabile a vero (vt inquit Alexander in Top.) non πίστει μόνον, nam sunt quædam probabilia vera ἐπιστήμης ἐπιμελῶς eorum, qui audiunt. Rectissime igitur idem Alexander ibidem asserit, probabilia esse neque vera, neq; falsa: Dialecticus quoque, & Pirasticus argumentantur ex probabilibus, sed probabilia Dialecticus non solum sumit ea, quæ plurimi iam probarunt, sed etiã, quę pauci, & sapientiores. Pirasticus vero eadem, sed posteaquã extorserit aduersario, arripit. Rhetor vulgaria sequitur, probabilia fere plurima, qui am foro, & concione apud populum versatur: Ideo Cicero libro de Orat. primo ait: *Orator non vult ita sapiens inter stultos videri, vt aut illum ineptum putent, aut seuideri; Sunt igitur probabilia ea, quæ sunt similia veritati: Vnde Plato in Parmenide, inquit: fac te exerceas, dum iuuenis es, in ea quæ a multis vocantur δόξαι.* Alioqui εἰ ἀληθοῦς ἅπτοιτο ἡ δόξα. Quasi innuat ibi doctus Plato, veritatem facilius cognosci ab eo, qui consueuerit diiudicare τὰ πιθανὰ, q̃ proxime accedunt ad ipsam veritatẽ, Is igitur optimus fuerit orator, q̃ probabiliter de omni re proposita potuerit disputare in vtranq; parte: & quantũ in ipso fuerit, nihil prętermitet, psuadendi causla. Non semper quidẽ persuadet orator, quid multis de causlis accidere solet, sed satis sit, si nihil ab eo fuerit prętermissum ex iis, q̃ credat esse apta ad psuadendum. Debet omnis Dialecticus, qui artis suę bene peritus sit, aduersariũ, cũ quo disputat, deducere εἰς ἀπόφασιν, at nõ semp id assequitur, quis id nesciat? Medicus quoq; sanare, neq, tamẽ id semp efficit: satis igitur fuerit, si acõmodate vterq; omnia faciat, vt id assequatur: Cõnumeratur Rhetorice inter eas artes, q̃ a Græcis vocantur στοχαστικαὶ (vt docte in Top. asserit Alexan. Aphrod.) qualis medicina quoq; est, & κυβερνητικὴ. & ideo egent hę solertia, ingenio, & prudentia, οὐ στοχαστικῆς τέχνους (inquit idem) nõ est positus finis in ipsa artifice, sicuti patet, In aliis vero, quæ ποιητικαὶ vocantur, finis est in ipso opifice, sicuti patet

patet in texente, & ædificante. Cum igitur rhetorice huiusmodi sit, elaborandum est oratori, vt probabiliter de omni re loquatur. Id cum effecerit: plane munus suum confecerit, neque fuerit vere reprehendendus, etsi non persuasisse videbitur. Nunc postquam de probabili sermone politico, quo vtuntur oratores, dictum est, duo adhuc supersunt ex iis, quæ a me proposita fuerunt, vt de sermone Artificioso, & Callido, mox de vehementi, quem Græci πυρῶνα vocant loquamur, sed quoniam hæc tam breui spatio copiose (vt æquum est) explicari nō possunt, satius fuerit in proximum diem, totam hanc disputationem nostram reiicere.

FRANCISCVS ROBORTELLVS VTInensis Antonio Philippi. F. Meliorio S. D.

Mirifice delectatus sum tum tuo illo vetere erga me amore recognoscendo, tum incredibili studio, quo te flagrare video, bonarum artium, totius q; antiquitatis pernoscēdæ. Nam quod Horatium totum iam diligenter perlegeris, est mihi vehementer gratum. Spero enim ex doctissimi Poetæ lectione multo locupletiorem fact'u, nec sane etium iniucundum fuit intelligere magno tibi explicationes illas nostras, quas ab hinc duobus ferme annis vna cum Benedicto Pisculla Lucensi iuuene ingenioso, & docto, ac Floriano Antonino Vtinensi ciue meo nobilissimo, atq; optimo, Pisis confeceram, & superiore æstate Florentiæ vna cum Ioanne Maria Castelluitreo auxeram, quem ob singularem doctrinam, summam virtutem, atq; admirabile ingenium tanti facio, quanti omnes sciunt, & tu ipse in primis facile intelligere potuisti. Ac sane facit tua ista tam ingenua professio, vt tanto magis doleam, quod mihi in mentem venit, nuper quo dam, qui collationes easdem locorum (me concedente) ex meis transcripserunt, non modo mihi parem gratiam retulisse (retulissent autem, si grati tantummodo erga me fuissent) sed etiam eam, quantulacunq; mihi pro meis laboribus debebatur, laudē totam sibi vindicasse. Verum vberius hæc inter nos coram. Nunc mitto ad te explicationes meas, quas petis in Catulli Epithalamium, quæ cupio tibi alicui sint vsui ad tam præclarum Poetam intelligendum. Ineiusdem quoq; Comam Berenices, Atyn, Pelei, & Thetidis alterum Epithalamium, aliaque omnia Epigrammata, eius generis explicationes mittam ad te, cum voles, multa enim iam mihi collegisse video, quæ ad hunc Poetam illustrandum pertinent: Sed in tanta antiquorum exemplarium inopia, vix sperare audeo, me locis aliquot corruptis medelam posse afferre. Efficiam tamen profecto aliquid, atq; (nisi fallor) aliquanto plus, quam ceteri, qui illum hactenus interpretati sunt. Tu ita hunc legas velim, vt attente suspicias omnem verborum venustatem, & sententiarum pondera diligenter perpendas, habeasq; semper in animo, Catullum non temere a veteribus fuisse doctum appellatum. Sed quid pluribus? noui enim ego ingenium tuum, nouis indolem præclaram, perge igitur, vt cœpisti, & tantum in omni studiorum genere statues tibi esse capo-

randum, quantum nobilitas tua, & exspectatio, quam de te apud omnes concitasti, postulat. Si te propediem (vt spero) hic habebimus; non diffido me tibi tum in Poetis intelligendis, tum grauioribus etiam aliis rebus percipiendis, alicui tibi adiumento fore. Vale. Pisis. IV. Calendas Maii. M. D. XLVIII.

FRANCISCI ROBERTELLI VTINENsis explicationes in Catulli Epithalamium.

CArmen hoc inscribitur *Epithalamium*, sic etiam Theocritus Idyllio 17. Helenæ *Epithalamium*, Stesichorum imitatus vocauit, vt interpres ait, his verbis, καὶ ὁ αὐτῷ πίπτει ὁμοίως τῷ Στησιχόρου Ἐλένης ἐπιθαλαμίου. Idem testatur *Epithalamium* duplex fuisse genus. Alia, quæ canuntur vespere aduentante, & vocantur κωμαστικὰ, ἄπνα ἐως μέσης νυκτὸς ᾄδουσι. Alia, quæ vocantur matutina, quoniam mane canebantur, πνὰ δὲ (inquit interpres) ὀρθρικὰ ὰ καὶ ἐπεγερτίδια λέγεται. Epithalamium a virginibus concinebatur. Verba sunt hæc, quibus id declarat idem interpres Theocriti. τὸν δὲ ἐπιθαλάμιον ᾄδουσιν αἱ παρθένοι τοῦτο τοῦ θαλάμου, Causam quoque explicat, cur concinerentur. ἵνα τὸν παρθένου διαζωμένης ὑπὸ ἀνδρὸς ἡ φανερὰ ἐξακουσθῇ, λανθάνῃ δὲ κρυπτομένη ἀφ' ἑτέρων παρθένων φωνή. Hymenæum vero canendi in nuptiis antiquissima fuit consuetudo. Athenæus lib primo scribit hymenæum ab Aristoxeno cantatum, cuius tale exordium. Γάμε θεῶν λαμπρότατε. Dionysius Halicar. quoque de hac consuetudine multa scribit, vbi artificium tradit, quo in oratione nuptiali sit vtendum. Iulius Pollux αὐλητικὴς seu κιθαριστικῆς dicit poeseos proprium fuisse Hymenæum canere, de qua re nos copiosius logmur, in nostris explicationibus in librum Aristotelis de Poet. Hymenæus a Græcis, Thalassius a Romanis. Plutar. in Problem. rerum Rom. & Liuius libro primo ab Vrbe condita.

Hymen o Hymenee) sic etiam Theocritus ὑμὰν ὦ ὑμέναι. & Plautus in Cassi. Io hymen, o hymenæe.

Suaue olentis amaraci) Coronabatur enim amaraco hymenæus, Amaracum ponit Verg. lib. 1. Æn. in luco Veneris, cum ait.

Idalia lucos, vbi mollis amaracus illum
Floribus, & dulce aspirans complectitur vmbra.

Suaue olentis) vt graueolentis Auerni, & Suaue rubens Hyacinthus a Vergilio dicitur.

Flammeum) a Flaminibus dictum, eo enim regmine vtebantur capitis, colore autem erat luteo, quem colorem adamarunt in nuptiis. Plin. lib 21. *Lutei video colorem antiquissimum in nuptialibus flammeis fœminis concessum.* Flaminibus non concedebatur diuortium, ideo Flammeo vti sunt veteres in nuptiis, vt bene ominatum, ac firmum esset coniugium, mortua vxore, sacerdotio se abdicabant Flamines, de qua re copiose Plutarch. in Problem. Rom. Dicitur tum

uortium non sine graui aliqua causſa olim fiebat, ideo sponsio in nuptiis fiebat, siquis sine causſa vxorem dimisisset, de qua Plutarchus in vita Catonis. Leges tulit de connubiis Romulus has, vt vxor omnium, quæ mariti essent, fieret consors. Ne connubium vnquam dissolui posset, de qua re Plutarchus in vita Rom. & Dionysius Halicarnasseus libro secundo copiose: nam diuortium primus introduxit Sp. Carbilius, vt ait A. Gellius libro quarto, cap. tertio Legem etiam tulit Romulus de Confarreatione, de qua nonnulla Boetius in Topicis, vbi de matre familias loquitur, nam farre vtebantur in sacris veteres, hinc Horatius lib. 5. Od. ait.

Farre pio, & saliente mica.

Molam salsam significans. Legem etiam tulit, vt morienti marito sine liberis vxor esset heres, sicut patri filia. Quod si prolem habuisset, vt æqualem haberet partem cum filiis. Adulterio aut ebrietate delinquétem vxorem sanxit capite puniendam iudicante marito vna cum agnatis ipsius vxoris. De his copiose scribit Dionys. Halicarnasseus.

Luteum) Vergilius luteam caltham vocat in Buc. cum ait.

Mollia luteola pingit vaccinia caltha.

Luteo quoque socco vtebantur sponsæ, vt asserit Seneca in Hippolyto, his verbis.

Crura distincto religauit auro,
Luteo plantas cohibente socco.

Variis vero coloribus vtebantur mulieres pro temporum ratione, sicuti etiam albis in luctu, de qua re Plutarchus in Probl. Rom. *Flammeo velabant capita*, mos autem velandi capita fuit mulieribus in sacris Saturni, & Honoris. Plutar. in Probl. Rom.

Pelle humum pedibus) id est, salta, sic etiam Horatius libro tertio Odarum Ode 18.

Gaudet inuisam pepulisse fossor
Ter pede terram.

Spineam quate tadam) de spina arbore Plin. lib. 21. cap. 19. Quinque tædis vtebantur olim in nuptiis in honorē quinq; deorum Iouis adulti. Iunonis adultæ. Veneris. Suadelæ. Lucinæ. de qua re Plu. in Probl. Rom.

Idalium) Vergilius lib. primo Æneid.

Idalia tecos, vbi mollis amaracus.

Nam cum amaracus sit Veneris, ideo coronam exhibet Hymenæo, qui cognationem quandam habet cum Venere.

Ad phrygium iudicem) Lucianus in iudicio dearum, & Suidas in dictione Paris.

Bona alite nubet) de auguriis nuptialibus Valer. Max. Vergilius quoque libro quarto Æn. cum ait.

Primisque iugarat Ominibus.

Alite) Augurio. Horat. in Epod. Ode 10.

Mala soluta nauis exit alite.

Et libro tertio Od. ode tertia.

Troia renascens alite lugubri.

Myrtus Asia) alii legunt Hagia, alii Agtia, Ego nihil decerno, & si sequor Asia, vt sit simile. ἀσίῃ ἐν λειμῶνι.

Hamadryades) quas etiam Melias Græci vocant, de quibus diximus in Callimachi scholiis.

Nutriunt in humore) alii legunt honore, alii odore, alii humore, sublata præpositione. *In.* Ego ita censeo legendum, & si non magnopere affirmo.

Luditram sibi roscida

Nutriunt in humorem.) Vt appellet humum *roscidam*, sicut Vergilius. Lunam roscidam, mala, & mella roscida.

Dominam.) Non. Marcellus. Vide quoque Plutar. in Probl. Rom. vbi antiqua verba explicat. *Vbi tu Caius, ego Caia.* De quibus Cicero in orat. pro Muræna. Alludit enim Catullus ad coemtionem, de qua superius, nam materfamilias domina erat.

Vt tenax hedera.) Vergilius Hederas sequaces dixit. Horat. in Epod. ode 15.

Arctius atq; hedera procera astringitur ilex
Lentis adharens brachiis.

Huc spectant tres illi Gallieni Imperatoris Augusti versus, quos prætermitto, quia satis noti sunt. *Agite in modum.*) Horatius libro quarto, Ode sexta.

Lesbium seruate pedem, meique
Pollicis ictum. Paulo post.
Docilis modorum
Vatis Horati.

Idem libro tertio, Ode vndecima ait.

Dic modos Lyde, quibus obstinatas
Applicet aures.

Quem colãt homines magis) propter vtilitatem, quam ab eo percipiunt, sicuti etiam de Pluto dixit Aristophanes.

Virgines Zonula soluunt) sic etiam in secundo epigrammate ait. Quod Zonam soluit diu ligatam, de qua re plura diximus in scholiis nostris in Callimachi hymnos.

Tu fero Iuueni) alii legunt. Tu feri in. alii, tu fero.

Matris a gremio) idem Catullus paulo post ait.

Qui natam possis complexu auellere matris,
Complexu matris retinentem auellere natam,
Et iuueni ardenti castam donare puellam.

Nil potest sine te Venus) Venus sæpe iuncta cum aliis diis colebatur non sine aliqua causa, vt Venus & Cupido. Venus & Gratiæ. Venus ac Ceres, & Bacchus ex illo Terentii dicto. Sine Cerere & Baccho, friget Venus. Sic etiam in eodem templo colebantur Virtus &

rus & Honos. *Parens stirpe vincier*) alii legunt *dicier*, alii *nitier*, n. spurii, qui non nascuntur ex legitimo coniugio, sequuntur m. trem. Seruius in eo versu Verg. lib. 4. Æneid.

Si Paruulus aula.

Non queat dare Præsides.) Plutar. in Problem. Rom. ait *patrem patratum fieri non potuisse, nisi patrem haberet viuentem, & liberos* Sic igitur respexit Catullus ad sobolis fœcunditatem, cui etiam legibus proposita olim fuerint præmia. Hinc ius trium liberorum, quod tam enixe petit a Traiano August. Plinius Suetonio suo familiari, quale hoc sit video adhuc quæri a doctis. Plutarch. in libr. περὶ τῆς εἰς τὰ ἔκγονα φιλοστοργίας, ait, πρῶτον οὐκ αὐταρμεῖ νόμους ἀγαμοῖ, καὶ ὀψιγάμοις, καθάπερ οἱ λυκοῦργου πολῖται καὶ Σόλωνος, οὐδὲ τιμίας ἀτέκνων δέδωκεν οὐδὲ πικὰς διώκει πρὶ παιδῶς, ὡς ῥωμαίων πολλαχοῦσι, καὶ γυναῖσιν, οὐχ ἵνα κληρονόμους ἔχωσιν, ἀλλὰ ἵνα κληρονομεῖ δύνωνται. sed quale hoc fuerit ius non explicat. Diogenes Laertius quoque in Socrate narrat, lege cautum ab Athenien sibus de fœcunditate sobolis. φασὶ γὰρ βουληγενῆς ἀθηναίους λαβὼ τὸ λειπανδρεῖν σωσασθῆναι τὸ πλῆθος, ψηφίσασθαι γαμεῖν μὲν ἀσὴν μίαν, παιδοποιεῖσθαι δὲ καὶ ἐξ ἑτέρας, ὅθεν τοῦτο πεισθῆναι καὶ σωκράτη.

Faces quatiunt comas.) Comas in facibus dixit, & igne, ac fortasse veteres ex tali similitudine crinitas quoque vocarunt stellas, quos Græci κομήτας, quia capillati semper apparent.

Ingenuus pudor.) in pueris, ac puellis pudor commendatur, est enim certissimum signum futuræ virtutis, in senioribus & viris iam prouectioris ætatis damnatur, rationem explicat Aristoteles in libris de Moribus.

Non tibi

Herculeia periculum est) ita omnes fere legunt, & interpretantur locum hunc corruptum. Ego puto legendum, ex vetustis libris lectionis huius vestigium secutus, *Arunculeia*, quod appellarit Catullus Iuliam sponsam *Aruncleiam* ab *Arunca* oppido vetustissimo, quod ædificatum in Latio fuit ab Ausone rege, a quo Ausonia Italia dicta fuit. Innuit igitur hinc maiores illius profectos, vt nobilitatem, & antiquitatem generis laudet, sicuti & paulo post, cum ait:

Tam vetus sine liberis Nomen esse.

Hoc genere laudationis vtitur Hor. quoque cum de Mœcenate loquitur libro Od. 3. ode 29.

Tyrrhena regum progenies

Et eodem libro Ode 17. ad Lamiam, cum ait.

Ælî vetusto nobilis a Lamo
Quando & priores hinc Lamias ferunt
Denominatos, & nepotum
Per memores genus omne factos,
Auctore ab illo ducis originem

Qui Formiarum mœnia dicitur.
Princeps, & innantem Marica
Litoribus tenuisse Lyrim
Late tyrannus.

Stare flos.) Comparat virginem cum flore, & paulò post in hexametro nuptiali ait:

Vt flos in septis. Et quæ sequuntur.

Ideo vero *stare* dixit, vt non *languentem*, sed *viuidum* florem significaret.

Vitis implicat arbores) paulo post etiam in hexametro nuptiali eadem vsus est similitudine, seu collatione Hinc Horatius in Epodis. Ode secunda.

Aut adulta vitium propagine
Altas maritat populos.

Et Verg. lib. 1 Georg. *Vlmisq; maritat. O cubile quot omine candido pedes lacteo)* Locus hic corruptissimus est, quem facilius aliquis interpretari coniectura possit aliqua, quam emendare.

Fescenina locutio) Fesceninos innuit versus, quales testatur Macrobius aliquando animi relaxandi gratia scripsisse Augustum. De iis meminit Liuius lib. 7. Glyconiisque similes fuisse recenset Plinius lib. 15 cap. 22. *Fescenninorum nuptialium nuces comites.*

Da nuces pueris) Sex. Pompeius scribit *nuces spargi* consueuisse intrante sponsa in domum sponsi. Seruius in Bucol. Vergilii versum exponens, ait fieri consueuisse, quod significaret se omnia puerilia relinquere, nam eo respicit etiam dictum satis omnibus notũ Persii. Horatius quoque in Satyris ait, vbi patrem alloquentem facit filium:

Te talos, Aule, nuceſque
Ferre sinu vidi, nam nucibus, & talis ludebant pueri, talos Græci vocant ἀστραγάλους. Ludentes talis facit Apollonius tãquam pueros libro tertio Argonaut.

ἀμφ' ἀστραγάλοισι δὲ παῖδα
χρυσείοις, ἅτε νῦν ὁμηλῆες ἐψιόωντο.

Ludebatur paruo, talis, olim, ipsis. Patet ex eodem loco Apollonii, cum ait:

δοιὼ δ' ἔχεν ἄλλον ἔθ' αὕτως
ἄλλῳ ἐπιπρεπέες, κεχάλωτο δὲ καλχαλόωντες. Lucianus quoque in Saturn. ἀλλ' οὐ σοὶ παιδιά τινων, καὶ μυελάδων, ἀλλὰ σοὶ κρυῶν, ὡς μὴ αἰτιᾶσθαι τὸν ἀτιμήσαντα καὶ μὴ δικρύειν. Ecce, vt nuces nominat. Talis fiebat ludus a veteribus vocatus μαντεία, quo respexit apud Aristoph. in Pluto cum ait ille, anum illudens, πόσους ἔχεις χρησίους. In eodẽ Pluto seruũ ita facit loquentẽ Poeta. σπᾶσον ἀρπάζοντα. Lucianus quoq; in Saturn. legẽ hanc refert, in qua *nuces* nominat, σοὶ λευρᾶ κρύα, καὶ πέτροι ἔσονται. Sed tesseras antiqui κύβους nominabant. Aristophanes conquerentem facit Plutũ, quòd esset expostus

tus πέρνας καὶ κύβους. Tesserarū formam innuit Athenæus lib. 3 ex Eubulo. ὅτι κύβοι εἰσὶν οὐχὶ ἀεὶ μεταχειριζόμενοι, ἀλλὰ τετράγωνοι ἄρτι ἡδὺ μένοι αὐθῳ, τυρῷ, καὶ ἐλαίῳ. hinc enim elici potest quadratas fuisse. ποσοὶ quoq; dicti, & sic vocat Homerus, vbi ludentes facit procos, his verbis. ἆσθ' οἱ περὶ μὲν θοῶν ἐτέρποντο ποσοῖσι. Hinc Athenæus lib. 7. ex Antiphane in Cyclope refert. καὶ μὴν ὁ εἶπον πᾶς κατ' ἄνθρωπος μάθοι, πάθοι, τίλθοι, κόπτοι, δύοι, χαίροι, παίζοι, πηδᾷ, πίνοι, σιωπᾷ, κέντοι, ὄνοι. Ab appellatione τῶν κύβων exstitit adagium, quod refert idem Athenæus lib. 13. ex Menandro in Auletride. γεγάμηκα δ' αὐτὸς, ἀφ' οὗ τὸ παροινᾶν σοι μὴ γαμεῖν, αὐτὸ ἔφθορδὸ κύβων. Plutarchus quoque in libro περὶ εὐθυμίας ait, κυβεία γὰρ ὁ πλάτων τὸν βίον ἀπέικασεν, ἐν ᾧ καὶ βαλεῖν δεῖ τὸ σῶφρον, καὶ βαλόντα χρῆσθαι καλῶς τοῖς πεσοῦσι, quæ verba diligenter sunt expendenda, quia exprimunt ludendi rationem omnem quæ non diuersa est ab ea, qua vtimur adhuc nostra ætate. Nec dissimile illud est, quod scribit Lucianus in Saturn. vbi Deum cum Sacerdote loquentem facit his verbis οὐ μικρᾷ δὲ, εἰ μὴ τοῖς ἄλλοις ἐς τὸν μηνὰ δεκυλιομένῳ τοῦ κύβου σε τὸν ἑξάρα ἀεὶ φαίνεσθαι. Lusores tesserarū insignes nominat Athenæus lib. 1. Diodorum Megalopoliten, Leontem, Mytilenæum, & ait. ἀπέθανε δὲ ἐπὶ τῶν τοῦ πατρὸς πάππου. Libro Epigrammatum primo narratur quoddam ludi genus inuentum a Zenone Aug. sed adeo obscurum, vt a nemine, quod sciam adhuc, intelligatur. Hæc ego, digrediens a nucibus, referre volui de talis & tesseris, quia videbam ab aliis præteriri, qui de ludorum generibus scripserunt: nam & Leonicus, & Calcaguinus viri doctissimi multa scripserunt: hæc mea si illorum narrationibus addita fuissent, non putaui ingrata fore studiosis antiquitatis.

Satis diu lusisti.) Horatius quoq; Epistola vltima lib. 2. ait.

Lusisti satis, edisti satis, atq; bibisti.

Cimr rarius.) Horat lib. 1 Sat. 2.

Custodes, lectica, cinisones, parasiti.

Et Cicero in Bruto translate ait. *Cæsar ineptiis facit gratum, qui volunt illam calamistru inurere.* Idem in oratione pro Sestio. *calamistratam vocat comam,* & rursus in oratione pro M Cælio, *aliquo ex barbatis illa barba illahorrida, quam in statuis antiquis videmus. Vnguentate glabris*) Apuleius amorem vocat glabellum.

Hæc tibi cœlibi) alii legunt, *quæ licet.* Si cœlibem legas, opponitur alteri dictionum, *Marito.* Budæus in suis Comment. Græcis Cœlibem putat a Græcis vocati κίθεον. & probat ex Plutarc. quod nobis valde placet. *Caue ne negas*) Plut. in lib. quē inscribit, γαμικὰ παραγγέλματα, ait Solonē iussisse, vt sponsa priusquā coiret cum sponso, malū cotoneū comederet, significans placidā eam esse oportere, & suaue in loquendo. Idem Plut. in cod. lib. ait. Sponsas olim in Bœotia asparagine coronari solitas: cū enim asparago inter spinas oriatur, & ipsa mollis sit, significabat sponsam non difficilē, sed facilē, nō

immitem sed mitem esse debere: quod ibidem doctus vir monet esse omnino faciendum, ex similitudine ducta a speculo. Sicuti v. nusquisque illic videre potest.

Cana anilitas) Sic senectutem significauit, in qua *cani* nascuntur, & apte addidit *anilitatem*, nam aliquando iuuentus cana est, vt Pindarus ait in Olymp.

πολιαὶ γὰρ ἐν νέοις
φύονται πολιοὶ.

Limen) Sponsa ingrediens mariti domum, non attingebat limen, huius rei causam explicat Plutar. in Probl. Rom. & Seruius libro secundo Æneidos Vergilianæ.

Tyrio in thoro) Verg. in Georg.

Sarrano dormiat ostro.
Illi non minus ac tibi
Pectore vritur intimo.
Flamma

Si sic legas hos versus, multo magis probarim.

Illi non minus, ac tibi
Pectus vritur intimum
Flamma.

Penita.) ego legendum puto *penite* pro *penitus*, more antiquorum.

Brachiolum teres) Horatius libro primo, Oder. j.

Ceruicem roseam, cerea Telephi
Laudas brachia Idem alibi.

Teretis pueri longam renodantis comam

Prætextate) Macr. libro primo Satur. A. Gell libro primo, cap. 21. Plutarchus sæpe prætextam ἀδιπόρφυρα vocat exprimens qualis sit, mox adolescentibus dabatur toga pura solemni quodam ritu. Cic. lib. 6 Epist. ad Att.

Vos vnis senibus
Cognita bene fœmina
Collocate puellulam

Pronubæ matronæ erant, quę vnum tantum habuissent maritum, (vt sex. Pompeius scribit) hæ sponsam in lecto sponsi collocabant.

Alba Parthenice) Plinius lib. 25. cap. 5.

Luteumue Papauer. Subrufum intelligit, nam eius tria sunt genera.

Bona Venus) Vergil. Bonam appellauit Iunonem, libro primo Æneidos.

Adsit latitiæ Bacchus dator, & bona Iuno.

Quod cupis capis) Paronomasia lepida.

Bonum non abscondis amorem) nam amor malus, & impurus occultari solet, vnde Venus Cytherea a Græcis dicta παρὰ τὸ κεύθειν τοὺς ἔρωτας. Plutarchus in lib. γαμικῶν παραγγελμάτων ait Catonem quendam

quendam e senatu mouisse, cum esset censor, quod vxorem, spectantibus filiis esset deosculatus. Idem Plutar. narrat eodem loco, Reges Persarum, cum ebrietati, & lusibus operam darent, amota coniuge, id facere consueuisse cum ancillis & meretricibus.

Atmaritæ tuum celites) id est *celes*, quasi innuat, non cõuenire mulieribus aperte profiteri, atque ostentare amorem, sicuti viris, sed pudentes esse, & verecundas.

Nihilo minus pulcra es) alii legũt *pulcer es*, alii *pulcra res*. Egoputo legendũ *pulcra eris*, vt sit sensus coniunctus cũ superiorib. Decet mulierem occultare amorem, & nihilo minus erit pulcra, ac si patefaceret, multæ enim mulieres dum suos amores iactant, putant se pulchriores habitum iri, & Veneri gratum facturas. Plutar. ἐν γαμικοῖς παραγγέλμασι recẽset Lacænam interrogatam, num adhuc accessisset ad virum, respondisse, non se ad virum, sed virum ad se accessisse.

Puluere is Erythræi) puluerem pro *arena* posuit, sic etiam in alio dixit epigrammate, vti satis omnes sciunt, cum ait.

Quam magnus numerus Libyssæ arenæ
Tam vetus sine liberis

Nomen esse) innuit legitimum coniugium, in quo liberi sequũtur patrem, & ideo addidit, indidem semper ingenerari.

Torquatus paruulus) sic etiam Vergilius lib 4. Æn.

Paruulus aula luderet Æneas.

Dulce rideat) Horatius lib. 1. Ode 22.

Dulce ridentem Lalagen amabo
Dulce loquentem.

Rideat ad patrẽ) Verg. in Bucol. sic vero exprimitur mira φιλοστοργία

Micante labello) alii legunt *Hiante*, suo similis patri. Verg. quoq;.

Qui te tantum ore referret. Idem.
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

Similis) Augusti. Cæsar hospitem Romæ cum vidisset sibi similem, interrogauit, an illius mater vnquam Romæ fuisset. Respondit hospes matrem suam nunquam, patrem vero sæpe Romæ fuisse. Sic lepide retorsit dictum.

Pudicitiam matris) nam matris effigiem referens, illius cõmendabat pudicitiam.

Telemacho Penelopeo) qui laudatissimus fuit propter matris Penelopes pudicitiam.

Claudite hostia) sub finem Epithalamii hoc fieri solebat discedentibus virginibus.

Valentem exercete iuuentam) Dum iuuenes estis florenti ætate, date operam liberis, & in coniugio exercete iuuentam. Translate. Horat Epist. Ode 2.

Rura paterna bobus
Exercet suis.

FRANCISCVS ROBORTELlus Arnoldo Arlenio suo S. P.

ODen, quam Grace me cum Musis oblectans scripsi, ad te mitto, vt legas, quidque de ea sentias libere, vt solus, & familiariter ad me scribas velim. Vides me Pindaricos non expalluisse hausius, me miserum, quid dices? vel potius quid alii? Audacem appellabunt. Quid tum? ipsi viderint. Ego hac iocans scripsi, nec magnopere laboro, quid maleuoli loquantur. Tu videbis etiam, atque etiam hanc βιοχειρωμφδίαν appellari, Calliopenque ita sam non me de meipso loqui, qua olim etiam versus Ciceroni de illius consulatu dictauit tam praclaros. Vale, meque, vt facis, ama. Pisis. Calendis Iunijs M. D. XLVIII.

FRANCISCI ROBERTELLI VTInensis Βιοχειρωμφδία.

Στροφὴ α κώλων ιζ.

Ἔγειρον κραδίης νῶϊ ἐμῆς
ὦ θεὰ βίαν, ἥν τοπεῖν μοι ἔδωκας, ὁππότε μ' εἰδύσ' ἀπὸ μητρὸς τίθου
ὄντα ἀβηκάλοῖς ἐνὶ
Δώκασιν πατὴρ, πᾶϊ
φοίβᾳ ἦλθε μουσέων
σὺν μίσῳ ἀοιδᾶν χορῷ,
ἐδέξατ' ἐρχόμουν ἐς φῶς,
ὀδωίας τε τῆς τεκού-
σης κατέχες, ἰλαὴς παρ-
οῦσά τ' ἐμοὶ, καί μιν ἐ-
φίλεο τόσον ἦμυε-
τῆρα, (τὸν δ' ἐκ σοῦ ἔ-
λεγες ἠύθρονον ὁμοῦ,
ἄπαντας τε ἡμέων ἀοιδοὺς.
μοῦσαι, καὶ μίν' ἔδως ἐπώνυμον.)

ἀντιστρ. κώ. ιζ.

ὅσον μὴ ποτε τὶς θεὸς
ἀφθίτους φθίτον ἄνδρα.
οὐδὲ θέτις τον ἠΐθεον
ἀχιλῆα, τὸν συμμιγεῖσ' ὀδύ-
ρῃ ἐπικτε πηλέῳ.
οὐδὲ τὸν μεγάθυμον
ἥρω ἠὸν ωἰσονος.
μήτε κηλὸν ἄοδα-

νιν ἡ θεὸς κυθέρεια, μήτε λάτμιον πάρ κεφαλὰν δονεῦσα μακρὸν ὕπνον ἡ Σελλωΐς μίσῃ
Δρόμον ὃν ἔνι κατέχουσι νύκτα, ὁπόταν θεοὶ πάντες σὺν θαλάμοις πύκα ἠρανὲ ὑψηλοῖο τοῖς ποιηθῖς ἀφίανται, καὶ βροτοί
ἐπω. κω. ιη.

Καμμορπίες ὄλιον τιὼ νύκτα γλυκεῖ ὕπνῳ ἠδόμενοι ἐμεῖο ἀέκοντα φέρεσθαι τῶν κάλπιν μητρὸς ἐς θαλάσσας βαθὺ αὔτρον ἐς κάλον, ἦχι ὑψὸν ἵσταται ἄρ' ὄρος πελασκεπὲς μάλιστα θύμνοισι, καὶ ῥόος ἔρρεεν μάλ' ἐνυδρος, δίεσή τε πυλὺς διχῶς κατ' ἄγχος πολύσκιον ὤιεί, ἠνεμόεντ', ὁππότε, ζέφυρος λαὸς λιγὺ ἄκρα εἰαρινὰ κινεῖ ἐν ὥρῃ φύλλα χλοερὰ πίεων, δόμος νυμφέων κάλων τε χειμώνων πατρὸς παρ δίος ἐστὶν ὕτος, ὁς
ερο. κω. ιζ.

Νέμει πάντα ποῖς, καὶ βροτοῖς κληρίων κόκκῳ, καὶ τὼ ὄλβια καὶ βίος ἀγαθὼ, μὴ ἀπάλον δέμας φαιδρύνασα λείκῳ ὦν χερὶ πέφωσμοίμισας, ἑτερόφις τε κυελίῳ μιλίσσης πεινακρὶς ὅς, ἀγλὺ ἐστὶν ὄντως πίνειν βροτὸν τῶν θεῶν, μηδὲ τρωγέειν Νέκταρ ὃν φόνῳ ἄτειρον, ἀμβροσίῳ μήτ' αἰόνιον, ἀπάρ ὅταν ἴδες μελίχροις ἔπεσσι πείζοντα τότε ἀθανάτες. ὦ πεῖ φίλ' ὦ πέπον κάλ' μῦ' αὐ-

ξάνθε, σὺ τυλέως τε καὶ βίης.
ἀντιστρ. κώ. ιζ.
ἄκμονα πυρὸς ἐμεῦ, πάρα σοι
σθένος ἔνεστι μαλεᾶν πάρα
δέδενός τε σιδάρου, δέδε
σκοπέοντ' ἄρμα, μήπω τις οἰά-
νῃς, ἄκμονα ὦ φίλε
πάτ, ὡς δηλέομαι εἶπεν,
ἀμφιέρων πέλεκυν τὸ μακ-
τὸ μεμμηρὸς δόπο δια-
φοίνιος ὕλης ἐληλυθὼς, ἐν
ἔχων χερσὶν σὺν ὁλκάδι
πλὴν λύρῃ, λήγ' ἔπαυθ', ἡμῖν
πῶν γε βροτῶν ἄλγε-
α βαρύπαθα, μελε-
δῶνας, ἡδὲ κῆνόσους
ἀπηκέσεις καθαλύει.
θαλάσσης τε τρηχέος κύμαθ' ναῦς
ἐφορμῶν θ' μελαίνας ἀπερη-
ἐπωιδ. κώ. ιζ.
τύει δ' χαλκέαις ῥάβδοις
ἀνδροκτόνους τ' ἔριδας
ἐκλύει, μάχας τε
τοιούτων τότε κρέων τιμᾶτ' ἔπιτ.
ὦ θεὸ ἐπειδαὶ ὀ-
ρῶσι φρενοπίδας
ἐν θυμῷ κατέχε σὸν
παῖδ' ἔτι ὑπὸ κηλῖδ' τε-
τυφ', σοὶ φρόσυνα,
ἃ ἐν φρεσὶν ἀνάκυ-
κλῶ. πατρὸς μὲ εἰσὶν ἡδὲ
παῖδες ὁμέσιοι. ἀπὸς
πατέρ' ἀγαθοῖο,
σύσσοος τε, κ' ὅλως
ἀμωμήτοιο ῥυόμενο
κόρ' γ' ἔτ' ἔστ' πολὺ μᾶλλ' ἔ
ἀρείων ῥυστῆρ', ἔχ' ὁμως
στροφ. κώ. ιζ.
κακῶν λοιδορίας, ὀνει-
δη τε φθόνον αὐέ-
ρων λαφυσσέμεν, ἀχρυ-
σοφανὴς δ' ὥσπερ ὁ, τὸν ἀ φθίμε-
σιν νέφη σκότον δνοφε.
ῥὸν δὲ ἠέρ' εἰσά-
γειν, ἥλιο, ἔ ἄ-

τως τοσσ̃τ' ἔστ-
τιμ ὐν νέῳ τὸ φῶς κ̃αλλ̃ῆ ἡ-
ϑέων κ' ἀρεπῶν χάρις.
σωφρεσσωίνης τε, κ̃ὴ δί-
καιοσωίνης, ὥστε φο-
βερώτα Θ' μμ' ἔστ-
τιμ κ̃ακ̃ῆς, κ̃αλῶν τε κ̃ήσ-
μος αὐδρῶν, μεγάτε πολίταις
ὠὐ ἀψει κλέος. σὺ δὲ χ̃αῖρε ϑεὰ, κ̃αὶ
φέρυ μοχϑον ἔκυσα Ϝ τεῖφειν,
ὠὐπεῤ.κώ.ις.

πάρ ὠὐτ̃ὸ δ' ἔχυσα πτε-
πληρίων χάρας. ἔστ-
αι πολὺ, ἢ τὸ νῦν ωί,
ἐπισημοτέρα δι ἀϑδνῖ Θ·
τ̃ύτ τ ἀίνεσῆς, ὅτε
ἠΘεῖον, κ̃αλὸν ἤξε-
τιμ ἐς ὠὐΘ' Θ· ἄκρον ἀκ-
μῆς, τύσσυσ δ' ὁ γέρων
κ̃αλοῖς ἔχυσ' ὐν ἤρεσιν τρίφων φιλ-
λύρας παῖς, μήτε πηλίως
ἠὸν, ὀνπω Ϝ οἱ τέκεν ϑέ-
τις ῥοδέη, μήτε πο-
λύμοθον ὐν ἁλινέ-
ων δέρα Θ· εἶνεκ̃α
χρυσοτίς: φθονερὸν ἀπάρ ὐ-
δ' ἀλσύσῆ ἐὼν κ̃αλὸς μῶμον, Σὺ δὲ μῶ-
μι τρηχὺς ϑεὸς. ἦ γε, ναὶ τὸν ὠὐ-
ἐπω.κώ.ις.

λυμπον, ὡς ἐμὸν ἔστ
σ κ̃πολὺ μεῖζον ὠῦτις
κρᾴτ Θ· ὠὐ τεν ἀχων πικρῶς φαίης.
ἐπ' πῶς μέσῃ, ποτὲ
κ̃αὶ συ εἶδες, ὅταν πεϑὴς
ὠὐτ̃ὸ ἤλϑομμ τὸ δῶ.
κ̃αὶ πυρήμμ Θ· ἀρ-
γείων γε ϑυσίαις ἐγὼ, κ̃ὴ
ἐμοὶ, ὡς φιλῶ ἴσως
ὀμμάτεσσιν, εὖ μοι αἰὲν
ἐπόρμυσ κ̃αλῶς τ' ὄπ-
πόμπ Θ· λὺπ' γλυκε-
ρὸν χέυσυ, ὀρχέου-
τιμ, αἰεὶ πόδ' ἐσιν ἀπιλοῖ-
σι, τῇ δ' αὖ πτερόμυσθα φρένας, λαμ-
πῶς αὴρ. ἐπισημ Θ· ἠμμῶν.

στροφ. κώ. ιζ.

ὄντως κόσμον αὐτοῖ θεοὶ
ἠδὲ καὶ μέρπτις καλέσσιν ἱπαλῶν πολ-
λυτρόφων κυδιανείρας γαίας
ἔτος ὀρθὸν ἐς κλιὰ
ἔτι τ' ἀστρωπὸν ἐς τὸ
περίγραμμ' ἔτος ὁλόον οἱ
δειξέτην μαχόμεναν
βίον, αὐδάντε, τὼ πύλαι ἔ-
τρεσσον, πρὸς τὸ ἕρμα
ὕψος αἰνοδώντες ἀκρην:
κόσμε φίλ', ὃς δόξαν λάχες,
μέγαντε κλέος ἀπ' ἐ-
μεῦ, τ' ἀνδέχυ, καὶ σὺ
ἀπάσῃ πίθεσο κραδίῃ.
ἐγὼ σοὶ πολὺ αἶεν κλέος ὀπίσ-
σομαι, πελίῳ σὺν δὶ ὅλεον.

ἀντιστρ. κώ. ιζ.

ὅταν δὲ σὺς μὲ πόνες ἔτλη,
μεγάλως, πολυόλεον
ἐς βίον ἵξεται, αὐ-
ὲν ἔχων χάρτας ἐπελθόυσας
ὃν δόμον δὲ, περί-
δας δὲ ἐμὲ τοῖα
μοι τότ' εἶπες, ὦ θεὰ
περ' ἀπόλλωνος, ὅς
τότε ὄντα, καὶ τὰ πύλαι ἐόν-
τα, καὶ τά τοι ἔσεσθαι
οἶδεν, αὐτὰρ ὦ θεαινα
δύτυχέως μοι, ἀ τό-
τ' ἔλεγες, ἐπιτέλε-
σαν, διὸ δὲ τε μοι φίλοις ἔρ-
μμαι φίλον ἀγαθὸν, πι-
σὸν, ἐχθροῖς πᾶσι τοῖ φοβερὸν αὖ-
ὲν, ἠδ' ἀθάνατον μετὰ θεοῖς.

Sequuntur

EXPLANATIONES IN PRIMVM ÆNEIDOS, VERGILII librum.

COLLECTÆ A IOAN. BAPTISTA BVSDRAGO Lucensi, ex doctissimis interpretationibus Francisci Robertelli Vtinensis præceptoris sui.

IOAN-

IOANNES BAPTISTA BVSDRAGVS FRANCISCO CINAMO BERNARDINI filio S. D.

CVm superioribus diebus, mi Francisce, inter nos (vti scis) incidisset sermo de literarum studiis: multum, sæpeque percunctatus es, Ecquid ageret noster Robertellus, quoque e Græcis, & Latinis auctoribus publice interpretaretur. Cumq; audisses a me rem totam ordine expositam: mirari mihi videbare, eum ab equis ad asinos, vt aiunt, descendisse. Ab hinc enim duos, tresue annos consueuerat ille in maximis rebus declarandis versari, eaque aggredi potissimum, qua in se multum eruditionis habere viderentur. Nam & tres præclaros illos de Oratore libros, & Quintiliani duos, quibus potissimum de Arte oratoria quæstiones continentur, Ciceronis præterea Tusculanas quæstiones, Officiorum libros, Epistolas ad Atticum, & Horatii Epistolas magna ex parte interpretatus est ita, vt cum ii, qui in his expurgandis, & interpretandis versati sunt, magnam nobis attulerint vtilitatem, non minorem tamen fructum ex illius interpretatione percipere mus: nam & multa addebat noua, & illorum scripta diiudicabat ingeniose, docteque loquendi formulas sub quadam, veluti regula, ac compendio tradebat. Vera hæc sunt, mi Cinami: sed scis eorum semper habendam esse rationem, qui audiunt. Postea enim quam tu, Nicolaus Balbanus, Ioannes Baptista Santuccius, Vincentius Bucellius, Libertus Moriconus, Martinus Nobilis, Iosephus Bernardinus, aliique quam plurimi discessere, fuerunt illi, velut optimo parenti, tenuiore cibo imbecilliora aliorum ingenia educanda. Quale autem fuerit consilium meum isthac edendi, velim scias, ea me in primis ratione adductum, vt hoc anno, quo propter acerbissimam matris meæ mortem, & longam ægritudinem meam, qua profectioni meæ cunctatio allata fuit, me non penitus operam lusisse ostenderem, tibique rem gratam facerem. Iam diu enim facile perspexi, quantum hoc literarum genere delecteris, a quo si te maiora, magisque necessaria negotia non auocassent: vnus tu profecto extitisses, qui, cum iam nihil esset abstrusum in Latinis & Græcis literis, quod non haberes cognitum, & dicendo, & scribendo, multarumque rerum cognitione omnes tuos æquales superasses. Neque vero ob hoc de tua laude quidquam detractum opinor: ita enim animo retines istam, quam ex literis capiebas delectationem, ac voluptatem, vt cum tibi per occupationes licet, te statim ad intermissa studia conferas. Verum vt ad rem redeam, non deerunt fortasse, qui mirentur Robortellum adeo leuia consectari, vt ea, quæ a sexcentis declarata fuerunt antehac viris, sua conetur interpretatione illustriora reddere, aut rideant tam inanem fuisse ab eo in Vergilio declarãdo susceptum laborem. Sed velim hi sciant, non eo fuisse illum animo, vt hæc edere vellet: neque enim ille conscripsit, sed ego excerpsi ex illius publicis interpreta-

tationibus: in quibus cum viderem & multa esse, quæ aut melius, aut dilucidius declarata essent, quam a ceteris, & quam plurima adnotata, quæ fuerant ab aliis prætermissa, admiratus hominis doctrinam singularem, & industriam, non committendum putaui, vt ea negligentia quadam omisisse viderer. Etsi enim audiens magnam capiebam voluptatem, & vtilitatem: semper tamen existimaui, firmius hærere animo, quæ literis mandantur, diuturniorem que, ac maiorem fructum afferre, & delectationem. Est, vti scis, Robertelli ignobilium quorundam nostra, aut etiam maiorum nostrorum ætatis interpretum, summus derisor, veterumq; amator. Nec sane temere: in illorum enim scriptis, præterquam quod multa perperam exponunt, neque auctorum sensa explicant, adeo confuse, ac inepte omnia posita animaduertas, vt nescias, vtrum magis displiceat, literarum ne scitia, an solidi tas. Eorum igitur ne nominat quidem vllum vnquam, nedum velit illorum inniti auctoritate. Veteres, & Seruium in primis multum amat, laudatq; sæpe interpretandi illius rationem, quæ quam similima est Græcorum, qui nihil sine summo ingenio, & artificio vnquam egerunt, aut dixerunt. Huius itaq; opinionem sicubi elegantius, & acutius illi visus est dixisse, apponit: reprehendit nonnunquam: sed non illum (etsi nomen illius profert) at eos, qui suas glossulas illi improbe impinxerunt. Macrobii, Auli Gellii, Prisciani, Diomedis, Nonii Marcelli, sicubi illi locum aliquem Vergilii citarunt declarandi gratia, auctoritatem semper affert in medium. Donati illius, qui Terentii comœdias est interpretatus, doctissime & politissime, semper promit explicationes in versus Vergilii, quos protulit, vt Terentiana confirmaret magis, ac corroboraret. Priscianum, inquies, quid erat, quod tanti faceret, ac Diomedem? Ecquid, mi Francisce, non suus & his est tribuendus honos? nonne & hi rem iuuarunt literariam? De ceteris non loquor Latinis, quia Grammatici non sunt, aut aliorum interpretes, sicut ii, quos paulo ante nominaui. Nam & Ciceronis, & Quintiliani, & Ouidii, & Catulli, & aliorum auctoritate ita apte ac breuiter suis locis vtitur ad res comprobandas, vt nihil aptius excogitari possit. E Græcorum vero libris tam multa recitat, vt nihil apud Latinos egregium esse videas, quod non inde acceperint: planeq; verissimum esse existimo, quod ille sæpe affirmat, ne dignum esse quidem, qui legatur, Vergilium, si Græcorum imitationem, ac vestigia non præ se ferat: atq; hanc in primis captatam esse gloriam ab eo, dum scriberet poema hoc: quiq; Latine tantum sciant, non posse frui suauitate illa, qua Vergilio inest. Nam percipiunt illi quidem dictiones Latinas, earumq; proprietates, locutiones, & formulas: at nil præterea. Siquis enim ad cognitionem etiam pertinere putat historias fabulosas Poetarum, magnopere erret. Suida igitur, Etymol. Strabonis, Apollonii, eiusq; interpretis, Sophoclis, Plutarchi. Lycophronis interpretis, Callimachi, Athenæi, Pausaniæ, Aristotelis, & aliorum etiam adducit auctoritates: nam Homerum superuacaneum erat ferme nominare, a quo maxima pars

pars desumta fuit. At Macrobius, inquies, Homeri loca demonstrauit pauca tamen, hic multo plura. Macrobii tamen illa non omisit vnquam, & illi suus tributus vbiq; est honos. In colligendis vero, & scribendis e Græcorum libris locis, quæ subinde proferebat, cum ego non satis me ad id aptum esse viderem, vsus sum opera quorundam meorum condiscipulorum. Vnum erat, quod me mirum in modum angebat, quod verebar ne alii etiam pari studio aliquid in hac re obseruassent, edidissentque. Id autem me facile latere poterat: scis enim quanta Lutetiæ sit nouorum librorum penuria, quod huc non conuehantur, quia venales paucis exponũtur. Leges igitur hæc potius, tanquam a me ipso collecta, & scripta, quam a Robertello dicta. Si quid errati fuerit, id totum meum puta, neque enim histrionum inscitia poetæ laudibus debet quicquam detrahere. Vale.

SCHOLIA ET EXPLANATIONES IN P. VERGILII ÆNEIDOS LIbrum primum.

OMnes fere προλεγόμενα quædam (sic enim Græci appellant) antequam antiquorum libros interpretandos aggrediantur, exquirunt: sed nos (cum hæc omnibus sint perspecta, quod ab aliis quæsita ac declarata fuerunt) sequemur Plutarchi sententiam, ait enim ille, cum se accingit ad Homerici poematis perscrutationem, ἄξιον ἴσως πολυπραγμονεῖν. De Vergilii autem Æneide, idem dicam, quod Plutarchus de vtroque Homeri poemate (vno enim duo complexus est hic noster) Δεῖ δὲ τὴν Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας ψυχὴν ἠνωμένην, εἰδὲ μὴ μόνον ἀριθμὸς, ἀλλὰ καὶ κακίας καὶ ἀρετῆς σὺν τῇ ποιήσει παρέχεσθαι λύπας τε, καὶ χαρὰς, καὶ φόβους, καὶ ἐπιθυμίας. ὃ χρὴ αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν ποιητὴν, παρόντα ἢ μιμεῖσθαι μόνον τὰ χρηστὰ ἐθέλοντα, ἀλλὰ καὶ φαῦλα, οὐδὲν ἧττον τῶν παραδόξων καὶ ἐκφύσεις ἀγόντων, ὧν ἀκούοντα ἥδιον ἢ ἀφελῆ τὰ θέλγοντα.

Arma virumque cano.) Martianus de Grammatice, item Macrobius lib. 5. Item Pontanus in actio. Quintil. lib. 9.

Virum.) ἀντονομασία.

Troiæ qui primus ab oris.) Primus, id est, princeps. Fulgentius. Item Macrobius lib. 5. Saturnal. cap. 2.

Italiam.) Pro ad Italiam. Quintil. lib. 1. Item Priscianus libro 1. de Constructione.

Laviniaque.) προέκλειψις, Aulus Gellius libro 9. capit. 16. Item Diomedes.

Venit.) pro, venerat. Priscian lib. 4.

Lauinaq.) Hic male Seruius.

Vi superum.) Prisc. lib. 7 de Partibus.

Multum ille & terris.) Quintil. lib. 9. πολυσυνδέτων.

Multum.) pro multæ. Priscian. lib. 1. de construct alibi Verg. *Nec longum tabebere.* Et illud. *Æternumq; sedebit.*

Multum ille.) ἔκθλιψις, id est collisio difficilis ex concursu vocalium. Diomedes, Pontanus in Actio, Donatus in Eunuchum, Homerus libro 4. ὀδυσ.

ἦ γὰρ πολλὰ παθὼν, καὶ πολλὰ ἐπαληθεὶς
ἦλθεμεν σὺν νηυσὶ Item lib. 1.
πολλὰ δ' ὅγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα.

Memorem Iunonis ob iram) Donatus in And. Item hoc in eius adnotationibus.

Tot adire labores.) Pontan. in Actio.

Multa quoq; & bello.) Priscian. lib. 16. de partibus. Item lib. 2. de construct. Item Pontanus in Act

Saua.) Nonius Marcellus. Vel: *Saua*, id est, *magna*, vt alibi,

Iunonis magnæ primum prece numen adora.

Τὴν μεγάλην. Alibi:

Adsit lætitiæ Bacchus dator & bona Iuno.

Τὴν χρυσῆν. Alibi:

Deamq; potentem τὴν δυνατὴν nominat.

Dum conderet vrbem) Priscianus de construct.

Genus vnde Latinum.) Priscian. lib. 15. de partibus.

Genus vnde Latinum,

Albanique patres, atq; altæ mœnia Romæ.) Seruius notat Vergilium præclare iungere hæc: vt & infra. cum ait:

Priscos docuit celebrare Latinos,
Albani docuere suos, nunc maxima porro
Accepit Roma. Et in sexto:
Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus vrbes
Albanæ coluere sacrum: nunc maxima rerum
Roma colit.

Alta.) Ille retulit ad tecta, cum ait, quod si quis altitudinem tectorum addat, dignam profecto existimabit, Fateaturq; nullius vrbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari. Sed hæc copiosius apud Aristidem in Encomio Romæ.

Musa mihi causas memora.) Priscianus libro 8. Apollonius, μοῦσαι δ' ὑποφήτορες εἶεν ἀοιδῆς.

Musa.) Inuocatio. Hoc facit Homerus in primo statim versu:

ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα. Hesiodus:
ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι.

Apollonius:

Ἀρχόμενόν σε φοῖβε παλαιγενέων κλέα φωτῶν. In Schol. Ἴσως δὲ καὶ θεῶν ἀποιμιάζουσι.

Nouem musæ, quibus hac ratione imposita nomina: *Clio* dicta ob gloriam: *Euterpe*, propter voluptatem, quæ ex literis percipitur, & varia rerum cognitione. *Thalia*, quod doctorum virorum gloria vireſcat: *Melpomene*, a suauitate poetarum, qua omnes delectantur. *Therpsichore*, ob delectationem, quæ & literis capitum

Erato,

Erato, quod docti homines a cunctis amentur: *Polymnia*, quia ab omnibus laudantur: *Vrania*, quod cœlo donat: *Calliope*, ob suauitatem sermonis.

Tot voluere casus.) Priscianus lib. 2. de Constructione.

Insignem pietate virum tot adire labores
Impulerit, tantæne animis cœlestibus iræ?) Homerus:

Ἐπεὶ οὔπω ἀχαιῶν
Τόσσ' ἐφόβησε, ὅσον ὀδυσσῆϊ
Θοῶν ὀλ' ἑσπόμενοι μύθων.
Λῃϊάδης δ' ὅλος ἡὸς ὁ γὰρ βασιλῆι χολωθείς
Νέσσον αὐὰ φρατὸν ὦρτο ἠκέλιον.

Dum conderet vrbem. Id est, dummodo: Diomedes.

Vrbs antiqua.) Priscianus primo de constructione. ἐπιξήνησε, quia subintelligitur, quam. Item Pontanus in Actio.

Tyberinaq; longe Hostia.) Plinius, vbi Tyberina hostia, & Roma rerum domina.

Dives opum,) Seruius, cum genitiuo, more antiquo: vt alias, *Dives equum, pictai vestis, & auri.* Item Nonius Marcellus in capite de numeris & casibus.

Quam Iuno fertur terris magis.) Priscianus libro primo de constructione, & 2.

Posthabita coluisse Samo.) Donat. in Andr. *Samos insula iuxta Varronem prius Parthenias dicta, vbi Iuno Ioui nupsit: ibi erat simulacrum nubentis Iunonis, sacraque anniuersaria ritu nuptiarum fiebant.* Lactantius: *Samos, dicta propter altitudinem, ex ea enim apparet Ida.*

Progeniem sed enim,) Prisc. lib. 16. de partibus.

Hoc regnum Dea.) Prisc. lib. 1. de constructione.

Hic illius arma.) Prisc. lib. 2. de constructione. Item libro 8. Item Diomedes.

Arma. Hic currus.) ἅρμα, id est, *currus.* Iusit in dictionibus Vergil. & Græcis & Latinis.

Studiisq; asperrima belli.) Seruius, *studiis*, inquit, *non studio: quia ter rebellauit.* Inepte sane: nam studia ponunt Latini pro cupiditate & exercitatione, atq; animi propensione, vt paulo post: *Studia in contraria vulgus scinditur*, &c.

Prima quod ad Troiam.] Prisc. lib. 14. de partibus.

Samo.) In Samo, Iuno: in Papho, & Gnido, Venus: in Delo, Apollo colebantur.

Pro curru gesserat Argis.) Prisc. lib. 2. de construct.

Id metuens.) Nam Iuno audere non poterat, aut Carthaginem defendere, vbi arma eius, & currus fuit, aut Romanis nocere, quia progeniem Troiano a sanguine duci audierat, Tyrias olim, quæ verteret arces. Lactantius libro 2.

Manet alta mente repostum.) Nonius Marcel. in verbo *manere*, item in verbo *ponere*.

Repoſtum.) Elegans eſt Seruii ſuper hoc verbo annotatio, ait enim: *Cum omnes ſermones, aut integri ſint, aut habeant πάθος hi qui habent πάθος, ita, vt lecti ſint, debent reponi, vt facit Maro: Repoſtus. Porgite. Horatius, Quando repoſtum cubum*, &c.

Ganymedes.) οἰνοχοεῖν τῷ διὶ γανυμήδης, ἐ ἥβη, quam luuentatem Latini vocant. Ex Suida: Tros miſit filium ἐπαγειν θυσίαν τῷ διὶ. *putans Tantalus eſſe exploratorem, comprehendi iuſſit. Ibi moratus aliquot dies, repentino occubuit morbo, ſepelitur a Tantalo. Remittuntur nuntii ad Troem de morte Ganymedis.* οἱ δὲ ποιηταὶ ἁρπαγῆναι τ γανυμήδη ὑπὸ τῶ διὸς ἔγραψεν, τὸ δὲ ὄντως μυθολογοῦσιν. Idem de Paride: *Parion, nomen agri a Paride dictum: eo miſſus eſt a patre, vbi omnem didicit ſapientiam: edidit autem οὐκ ὤμων ἀφροδίτης λέγων μείζονα εἶναι τῆς ἀθηνᾶς, ἢ ἥρας. τῷ γὰρ ἀφροδίτῃ, εἶπεν eſſe ἐπιθυμίαν ἐξ ἧς πίπτουσι πάντα τὰ κακὰ τοῖς ἀνθρώποις. Hinc φέρεται μῦθος ὅτι πάρις ἔκλεψε μειρᾳξὺ παῖδα ἄδης, ἥρας καὶ ἀφροδίτης, & dedit μῆλον, τούτῳ τῷ νίκῃ Veneri, εἰπεῖν ὄμνον ἐς αὐτῷ..*

His accenſa ſuper.) Priſcianus lib. 14. de præpoſitione *ſuper*. Ità & Horatius: *Mitte cuiles ſuper vrbe curas.* ὑπὲρ πόλεως. Græciſmus eſt obuius paſſim.

Achilli.) Propter ὁμοιοπλόκιον. Priſc lib. de conſtructione.

Tanta molis erat Romanam condere gentem.) Quintilian. libro 8. Epiphonema rei narratæ vel probatæ. Sic illud: *Sed & maiora rerum ducentibus fatis.* Et illud: *Semper magno conſtitit aduerſari Diis.* Et illud: *Sed debebatur* (vt opinor) *fatis tanta origo vrbis.* Item Pontanus in Actio.

Maria omnia circum.) Priſcianus lib. 14. de Partibus.

Vix e conſpectu Sicula.) Macrob. lib. 5. Non omnibus obſeruatū, quod cum primo promiſſiſſet ſe producturum Æneam de litoribus Troiæ, vbi ad ianuam narrandi venit, Æneæ claſſem non de Troia, ſed de Sicilia producit, a medio incipit, & ad initium eſt reuerſus. Pontanus in Actio politiſſime obſeruat locum hunc. Notat etiam hunc verſum Priſcianus lib. 9. de Partibus.

Lati.) Non veloces, vt Seruius, ſed ad excitandam iracundiam Iunoni ex obiecto. vt alias, *tum Æneam Siculo proſpexit ab vſque Pachinno.*

Spumas ſalis ære ruebant.) Nonius, in verbo *Ruere* Ære ruebant, id eſt, roſtris, quæ fiebant ex ære. Victorinus, Plinius. Vergilius alibi. *Ærea puppis.*

Cum Iuno æternum ſeruat ſub pectore vulnus.) Seruius, de præterito, dolorem, de præſenti, metum: de vtroque vulnus.

Hæc ſecum.) Priſcianus in primo de conſtructione. ἐλλειψις eſt. Item Pontanus in Actio. Item Donatus in Terent. *Metum*, intra me. Vergilius: *Hæc ſecum.* Citat enim locum hunc.

Vna cum gente tot annos.) Priſcian. lib. 2. de conſtruct.

Mene incepto deſiſtere victam.) Macrobius libro 4. Opus eſt, vt oratio

oratio pathetica, aut ad indignationem, aut ad misericordiam dirigatur. Principium abruptum, vt Vergilius: *Mene incepto, &c.*

Nec posse Italia Teuc.) Priscian. lib 2. de construct.

Quis pe vetor.) Pontanus in Actio.

Pallas ne.) πάθος ab exemplo.

Vnus ob noxam.) Quintilian. lib. 1. Item Macrobius lib. 4. cap. 5. Item Pontanus in Actio.

Aiacis Oilei.) Duo fuerunt Aiaces furiosi, alter amore, alter ira. Plutarchus in vita Sertorii: ἐπεὶ σ' ἀγαπῶντες ἕνιοι τὸ θειῶδες σωφρόνως ἰσχύειν καὶ ἀληθῆ καὶ βέβαιον ἡγοῦνται, ὅταν λογισμὸς, καὶ παθήμασιν ἔρρωσις ἴσχυσε. οἷον, ὅτι δυοῖν αἰτίων ἡλωμένων ἐμφανῶν: τὸ μὲν σῶμα, ᾧ ζῶμεν ἅπαντες. ἐκάτερος τοῦτο σῶσαι πάλιν. δυοῖν δ' ἀκτημόνων, ὁ μὲν τοῦτο κτωμένων, οὐ τοῦτο τῶν ἐρασθέντων διεπαίθη. δυοῖν δ' σωτηρίων, ὑφ' ἑ μὲν σωθήσεται παρεχθέντι, σφέτερον. ὑφ' οὗ δ' ὕστερον ἄρδην ἀπολέσθαι ἑάλω δ' τὸ ἴλιον ὑφ' ἡρακλέους ἀφ' ὧν λαομέδοντος ἵππους, καὶ τοῦτο ἀγαμέμνονος ἀφ' ὧν δ' ἀχιλλεὺς κεκτημένος ἵππους, ἀφ' ὧν δ' τοῦτο χαλεπὸν μὲν τεῖχος πύλαις ἵππου δ' ἄνδρας ἐμπεσοῦσιν, ἀπόκλεισαι ταχὺ τὴν ἰλιέων δ' ἀνοήτων, δυοῖς δ' ὁμωνύμων τοῖς αὐδήσασι φυλάττειν πολέων ἴα, ἓ σμύρνης τὴν ποιητὴν ὁμήρου. ἐν ἡ μὲν ψυχὰς λίσσεται, ἐν ἡ δ' ἀποθανεῖν. Φέρε ἓ τὸν πάντα θῶμεν αὐτὸς, οὐ καὶ τὴν τραπεζῶν οἱ πελεμικῶν παῖδες, ἓ πολέσαι ὅλον κατεσκευάσμενοι μὴ δεινότητος, ἐπεσφθαλμοὶ γεγάασι φίλιππον. αὐτίχ' ὧν, αὐτίκα, καὶ ὧδε ἀ ζῶδε τὸ συγκεκραμένον στρατιῶν. Hæc Plutarchus. Αἰαντειος ζῆλος, prouerbium apud veteres.

Tu mihi quodcunq;) Donatus in Phormion. Item Priscianus lib. 1. de constructione.

Cauum conuersa cuspide montem.) Ex Homeri 4 ἰδυσ.

Ὣς εἰπὼν σὺν ἄρα νεφέλας, ἐπάερσε δ' πόντον
Χερσὶ τείαινε ἐλάων, &c.
Σὺν δ' ἔβρον, νότος τε, ζέφυρός τε δυσαὴς
Καὶ βορέης αἰθρηγενέτης μέγα κῦμα κυλίνδων.

Notauit hunc locum Macrobius lib. 5 Quintil. lib. 8 ait: Amplificatio ducitur ex insequentibus. Idem præstant antecedentia: cum Æolum rogatus a Iunone, impulit in cauum, apparet enim quanta sit futura tempestas.

Diuum pater atque hominum rex.) Homerus.

Tyrrhenum nauigat.) Quintilianus lib. 9. τυρσηνὸς filius ἄνθ, a quo Tyrrheni.

Submersas obrue puppes.) Notat hunc locum Diomedes sic: Furens Iuno, & irata quod potissimum graue putabat optauit. Deinde quod grauius, vt: *Incute vim ventis.* Et: *Disice corpora ponto.* Donatus in hæc Terentii verba: *Saltem aliquot dies profer, vt proficiscar aliquo, ne videam sic:* Primo, quæ maiora sunt petit: postremo, quæ ex his videntur minima, & hoc arte, vt Vergilius: *Incute vim ventis, submersasq; obrue puppes.* Et ad postremum: *Aut age diuersas, & disice corpora ponto.*

Penates.) Macrob. Qui veritatem inquisierunt esse dictos putarunt, per quos penitus spiramus, per quos vitam habemus, per quos rationem animi possidemus.

Corpore nympha.) Nymphas Iunoni attribuunt, quod dea aeris creditur: aer autem fœcundus, ac vitalis. Vitalitatem autem commode declararunt veteres per nymphas. Critici reprehendunt Vergilium, quod duas vxores Æolo tribuat, sed inepte.

Qua forma.) Forma in fœminis grata Hinc Iuuenalis.

Formam optat puer is, modico, maiore puellis
Murmure, vbi Veneris fanum videt anxia mater.

Quippe vetor fatis.) Hic Seruius male. Nam locus est intelligendus per Ironiam.

Ipse Iouis rapidis iactans e nubibus ignes.) Seruius de hac re abunde & doctè.

Aiacis Oilei.)

Καστιγδην ἤλασεν ὀϊλέος ἰόκελος υἱὸς
Θυμῷ τ' ἠδὲ βίῃ, καὶ ἐπήρατον εἶδος ἔχοντα.
Η' δ' αἰὲν ἀντιθέοιο παρὰ πλόον, ἐν πόντῳ φέρετο
Ε'μβαλε νηὶ κεραυνὸν. Quint. Calaber.

Disiecitq; rates.) Quint Calab.

Illum exspirantem.) Prisc. lib. 1. de part. orat.

Et soror & coniux.) Macrob. in primo commen. libri de Somnio Scipionis ait: *Iupiter mundi est anima.* Hinc illud: *Ab Ioue principium.* Hinc Iuno, & soror eius, & coniux vocatur. Est autem Iuno aer: & dicitur soror, quia iisdem seminibus, quibus cœlum, aer est procreatus: Coniux, quia aer est subiectus cœlo. Seruius etiam de hac re disserit.

Et quisquam numen Iun.) Et quandoque ponitur interrogatiue, vt: *Et quis tanta fuit Romam tibi caussa videndi?* Quandoq; cũ indignatione, vt: *Et quisquã numen Iunonis adoret.* Quint. li 9. notat.

Adoret.) Ab ador fortasse: vnde & *gloria Adorea.*

Praterea aut supplex aris.) Pontanus in Actio.

Loca fœta.) Pontanus in Actio.

Ni faciat, maria ac terras cœl. prof.) Pont. in Actio.

Talia flammato secum Dea corde vol.) Donat. in Eunuch. *Secum,* id est, *intra se.* Pontan.

Nymborum in patriam loca fœta furentibus aust.

Æoliam venit. Prisc. lib. 1. de constructione.

Homerus.

ἵκετο δ' αἰολίην ἀνέμων ὅπι λαὸς ἔγειρεν ἐέντων αἰγιόχοιο πέλει.

Æoliam venit.) Pont. in Actio. Steph. αἰολία νῆσος αἰόλου.

Item Homerus:

αἰολίην δ' ἐς νῆσον ἱκώμεθα.
αἰόλος Ὑππότης, φίλος ποικίλος. Suidas.

Strongyle vna ex Vulcaneis insulis, Æoli domus: ex eius fume cogno-

cognoscunt incolæ triduo ante, qui sit ventus flaturus, quo factum, vt Æolus rex ventorum sit dictus.

Imperio premit.) Nonius Marcellus.

Incute vim ventis.) Donatus in Andriam.

Speluncis abdidit atris.) Diomedes metalepsin esse ait.

Circum claustra.) Pont. in Actio.

Verrunt q; per auras.) Non. Marc. in verbo, *Verrere.*

Celsa sedet Æolus.) Seruius. Sedet, non otiatur, nam apud antiquos id significat, sed curat. Sedere est igauæ cessationis, vt:

Sedeant, spectent q; Latini Itidem Pontanus.

Homer. οὐ τᾷ κ. ὀδυσ.

Κεῖνον γὰρ πρείην ἀϊόμεον πολιπερρηνίων
Ἠ' μ πανέμβραι, ἠὲ ὀρνύναι οὐκ ἐθέλησι.

Vna Eurus q; Notus q; ruunt.) Priscian. lib. 1 de construct.

Et premere & laxas) Nonius Marcellus in verbo *Premere.*

Æole nam q; tibi Diuum.) Priscian. lib. 16.

Gens inimica mihi.) Pont. in Actio.

Et tollere vento.) Nonius Marcellus in verbo *Tollere.* Itidem Pont. in Actio.

Tu mihi quodcunq; hoc regni.) Prisc. lib. 1 de construct.

Cauum conuersa cusmon.) Pont. in Act. Item Quint. lib. 8.

Impulit in latus. Priscian. lib. 14 de partibus orationis.

Qua data porta ruunt.) Pont. in Actio. Item Priscian. libr. 15. de Partibus.

In puppim ferit.) Donatus in secunda editione.

Eripiunt subito nubes cælum q; diem q;,
Teucrorum ex oculis, ponto nox incubat atra.

Homerus sic:

ξυὼ ἅ νεφέεσι κάλυψε
γαῖαν ὁμῶ, ἔ πόντον, ὀρώρει δ' ἐρανόθεν νύξ.

κρή τότ' ὀδυσσῆος λύτο γούνατα, καὶ φίλον ἦτορ
ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν.

Duo posteriora carmina, sic expressit Vergilius:

Ex templo Æneæ soluuntur frigore membra,
Ingemit, & duplices tendens ad sydera palmas,
Talia vocerefert, o ter q; quater q; beati, &c.

Apud Homerum sic:

ὤμοι ἐγὼ θεῖλός.

τέλε μάκαρες θανατοί, ἔ πεφάκις, οἱ τότ' ὄλοντο
τρωσὶ ἐν εὐρείῃ κάρηα ἀκρεϊδῆσι φέρεσθαι
ὃς δὴ ἐμοὶ ὄφελον θανέειν, καὶ πότμον ἐπισπεῖν

Contigit oppetere.) Pont. in Act. locum hunc notat.

O terque quaterque beati. Macrob libro 1. in Somnium Scip. Item lib. 4 cap. 6.

Clamorque virum.) βοὴ δ' ἴκετο αἰθέρα δῖον.

Stridorq; rudentum.) Rudentes ea de cauſſa ſapientiſſimi dici volunt funes nauium, quod funes, cum vento verberantur, rudere exiſtimentur, atque hunc ſonum funium proprium, non aſinorum putant. Nonius Marcellus.

Ouidius:

Quippe ſonant clamore viri ſtridore rudentes,
Inſequitur clamorq; virum ſtridorq; rudentum.) Pont. in Actio. & Priſcian. lib. 7. de partibus. Naufragio perire, malum Homerus putat, lib. 5. ὀδυσ.

Τῶν κ' ἔλαχον κρειῤῥέων, ὅτ' μοῦ κλέος ἦγον ἀχαιοί,
Νῦν ᾗ μὲ λοὐχαλίῃ ζωὸν ἅτῳ εἱμαρτο ἁλῶναι.

Item copioſius libro vltimo illic: ἤτε σὺν πόντῳ φάρον ἰχθύες. &c.

Præruptus aquæ mons.) Pont. in Actio.

Animam hanc effundere dextra.) Terentius: *Hancego vitam.* Donatus: *Hanc.* quaſi dicat. quæ nos perturbat. Vergilius: *Tuaque animam hanc effundere dextra.*

Sanus vbi Æaciæ) Pont. in Actio. & Priſcian. lib. 15. de partibus.

Sarpedon) Homerus:

Κεῖον μὲν λύκιοι σαρπηδόνα τὸν ποτὶ μήτηρ
Ἐς τροίην πέμψεν μάλα γρηϋμένη διὸς υἱῷ
Αὐτὰρ ὁ πατρόκλοιο μνησάμενος ἑτάροιο.

Item:

Τρωσὶ μὲν ἠρεμόεντα μίγας κορυθαίολος ἕκτωρ.
Σαρπηδὼν δ' ἦρχεν λυκίων, ἠδὲ γλαῦκος ἀμύμων.
Sanus vbi Æacidæ telo iacet Hector, vbi ingens
Sarp. vbi tot Sim. cor.)
Ἔνθα μὲν αἴας κεῖτο ἀρήϊος ἔνθαδ' ἀχιλλεύς
Ἔνθα δὲ πάτροκλος θεόφιν μήστωρ ἀτάλαντος.
Ἀντίλοχος.

Talia iactanti.) ὡς ἄρα μιν εἰπόντ' ἔλασεν μέγα κῦμα. & quæ sequuntur.

Pronuſque magiſter voluitur in caput.) πλήξει κυβερνήτην κεφαλήν.

Micat ignibus æther.) Nonius Marcellus in dictione Micare.

Saxa vocant Itali.) Quintilians lib. 8 & Diomedes. Synchyſis eſt, vel Hyperbaton obſcurum.

Magno miſceri murmure pontum.) Vt murmur maris exprimant Græci, illud appellant μυκηστὸν, ἀχάτειον, πελυφλοισβον. Taurumq; ideo Neptuno ſacrificabant, vt maris truculentiam ſignificarent. Pont. in Actio locum hunc notat.

Dorſum immane mari.) Nonius Marcell. in cap. de improprijs

Grauiter commotus.)

ὀδὺ' ἐχώσατο κηρύϑι μᾶλλον
Κινήσας ᾗ κῆρι ϑοῷ· τὸν μυήσατο ϑυμῷ.

Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiſcunt.) Priſcian. libro 8. de Partibus.

Placi-

Placidum caput extulit vnda.) Prisc lib. 2. de constructione.

Tenuit fiducia.) Donatus super his verbis Terentii. O ingentem confidentiam.

Iam cœlum terramque.) Donatus super verbis Terentii, *O cœlum, o terra.*

Quos ego.) Donatus in Eunuch. *Nō potest complere orationē, qui & secum loquitur, & dolore vexatur.* Et Macrob. lib. 4. cap. 6. *Nam amat Aposiopesin animi indignatio.* Quintil. lib. 9.

Meo sine numine,) Prisc ian. lib. 4. de partibus.

Maturate fugam.) Vide Aul. Gellium, Macrob. Beroald Franc. Floridum. Nam omnes hi locum hunc declararunt. Item Nonius Marcell. in dictione Maturum.

Non illi imperium pelagi.) Homerus.

-Τελχῖνά τ' πάντα δέδωκεν
Ἦ τοι ἐγὼν ἕλκων πολίην ἅλα ναιέμεν αἰεὶ
Παλλομένων αἰόλης ὑ ἔλαχεν ζόφον ἠερόεντα
Ζεὺς δ' ἔλαχ' οὐρανὸν εὐρύν, &c.

Illa se tractet in aula.) Donatus in Eunuch. ait, dici pronomina cum maximo pondere.

Aula.) Αὐλὴ ὁ ἀξιοτέλειχισμβρ τόπος ἢ ὕπαιθρ, παρὰ τὸ ἄω, τὸ πίω. Adagium est apud Græcos, αἴπολος τὰ τέλα ἐπὶ τὰ αὐλῆς. Sed hoc præter rem.

Sic ait, & dicto citius,) ἅμ' ἔπος ἅμ' ἔργον aiunt Græci. Pont. in Actio. item Prisc ian lib 10. de partibus orationis.

Chymothoen.) Suidas, κυμοθόη ἡ κυμοδόκη ὀνόματα ἡιῶν ἁλίων. Notat hunc versum Prisc. lib 1 de Construct.

Triton.) Τρίτων υἱὸς ποσειδῶν, ἢ ἀμφιτρίτης, τὰ μὲν ἄνω μέχρι τῆ ὀμφαλῆ ἄνθρωπ τὰ δὲ ἐξ ὀμφαλῆ μέχρις ἰχθυοκένταυρος. Hæc ex Lyco. h. interprete. τρίτων etiam Nilus dictus Etiam palus, vnde *Pallas Tritonia.*

Tridenti) Tricuspide telo

Contendunt petere.) Notat hunc versum Nonius Marcell. in dictione *contendere.* Ait enim: *Contendere aliquando est festinare*, vt Vergilius:

Qua maxima littora cursu
Contendunt petere, &c.
Ac veluti magno in populo, cum sæpe coorta est

Seditio, &c.) Similitudo tres habet partes: Imaginem, quam Græci vocant εἰκόνα. Collationem, quam dicunt παραβολήν. Exemplū, quod παράδειγμα nominatur. Imago est, quæ in rebus diuersis similitudinē ostendit, vt Vergil. *Os humerosq; Deo simili.* Collatio est, quæ res diuersas ex simili comparatione iungit, vt: *Ac veluti in magno populo cum sæpe coorta est.* Hæc Victorinus in librum primum Cicer. de Inuent. Quintilianus etiam hos versus ita notat lib. 12. *Orator vir bonus, dicendi peritus, vt Cato dixit, an*

non talem finxisse videtur Vergilius, quem in seditione vulgi, iam faces iaculantis, moderatorem dedit animi?

Tum pietate grauem ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus astant?

Habemus igitur ante omnia virum bonum: postea, dicendi peritum: sic, ille regit dictis animos, & pectora mulcet. Cicero pro Plancio: *Nostrum autem est, qui in hac tempestate populi iactamur & fluctibus, ferre modice populi voluntates.* Et paulo post: *Campus atque illa vnda comitiorum, vt mare profundum & immensum, sic efferuescunt quodam quasi æstu, vt ad alios accedant, ab alio recedant.* In his verbis Ciceronis est similitudo ducta a mari ad populum, in his Vergilii est similitudo a populo ad mare, & ventos.

Est in secessu longo locus, insula portum
Efficit.) Homerus:

φόρκυνος δέ τις ἐστὶ λιμὴν ἁλίοιο γέροντος
ἐν δήμῳ ἰθάκης, δύο δ' ἀκταὶ λῆτες ἐν αὐτῷ
ἀκτὴ ὑποπρόβολος λιμένος ποτὶ πιπλήσιαι
αἵτ' ἀνέμων σκεπόωσι δυσαήων μέγα κῦμα
ἔκτοθεν, ἔνδοθεν, δ' αὖτ' ἀσφαλέες δεσμοὶ μίμνουσι
νῆες δ' οὔ σφιν μοῖραι, ὅταν ὅρμου μέτρον ἵκωνται,

Apollonius in Argonaut. lib. 4.

κεῖνη μὲν πόντοιο διήλυσις, ἔνθα μάλιστα
βένθος ἀκίνητον μελανεῖ, ἠμὲν περ ὅτε λάβρακα
ῥηγμῖνες φορέουσι διαυγέες. ἡ δ' μετοπωρὸ
ῥηγμίνων σεινὴ πλέεται οὐδ' ἐκτὸς ἐλάσσῃ
αὐτὰρ ἐπὶ κρατὸς λιμένος πανύφυλλος ἐλαίη

Vltimum hunc versum apte expressit Vergilius, cum ait:

Tum syluis scena coruscis
Desuper, horrentique atrum nemus imminet vmbra.

Lucan. lib. 2. Pharsal.

Nec tamen hoc arctis immissum faucibus æquor
Portus erat, si non violentos insula Cauros,
Excipere saxis, lassasque refunderet vndas.
Hinc illinc montes scopulosa rupis aperto
Opposuit natura mari, flatusque remouit,
Vt tremulo starent contenta fune carina.

Geminique minantur in cœlum scopuli.) Quint. lib. 8. Virtus ex diuerso par augendi, atq: minuendi, fit pluribus modis. Aut enim plus facto dicimus, vt: *Geminique minantur in cœlum scopuli.*

Vnco non alligat anchora morsu.) Et illic: *Tum dente tenaci Anchora fundabat naues*: pari vsus est locutione.

Horrenti.) Horror ad odium, metum, & honorem. Lucanus: *Arboribus suus horror inest.*

Syluis scena.) Seruius ait, *olim ex frondibus fieri solita vmbracula in scenis.*

Nym-

Nympharum domus.) Homerus

αὐτὸν ἔπειτα τὸν ἡρωϊάδες
ἱερὸν νυμφάων, αἱ νηϊάδες κεκλήονται.

Intus aqua dulces.) Non. Marc. in cap. de improp.

Vinoque sedilia saxo.) Non sedilia, sed crateras, ait Homerus:

ἐν δὲ κρητῆρες καὶ ἀμφίφορῆες ἔασι λάινοι

Egressi optata potiuntur Troes arena.) Notauit hunc locum Donatus super his verbis Hecyræ, *O fortunate, nescis quid mali prætexerit, qui nunquam es egressus mare.* Donatus, *Qui tam nauigauit egressus dicitur:* vt Vergilius, *Egressi optata potiuntur Troes arena.* Notat hunc versum etiam Prisc. lib. 2. de Const.

Scintillam excudit.) Prisc. lib. 10. de partib.

Scintillam.) Græce σπινθῆρας Alibi in Georg. proprietatem seruans huius dictionis ait:

Scintillare oleum, & putres concrescere fungos.

Raputaq; in fornice flam.) Solœcismus decimi modi.

Achates.) Allusio ad lapidem: erat eius generis in annulo Pyrrhi, de quo Plin.

Tum Cererem corruptam undis.) Quintil. libr. 8. vbi de Metonymia.

Et torrere parant flammis ac fr. sa.) Histerologia: quam Seruius confutat.

Torrere.) Plin. lib. 18. ca. 11. *Ossa bilibres ex aqua & hordeo, feruenti foco, vel fictili patina torrentur cinere, & carbone, donec rubeant.* Panis, vt ab eodem declaratur, alius vocatus ab obsoniis, vt *Ostrearius* alius a delitiis, vt *Artolaganus*: a festinatione, vt *Speusticus*: a modo coquendi, *Furnaceus*: *Artoptitius* idem, ac *Clibanicius*: tostus panis lautioribus: item *Parthicus*, & *Aquaticus*. Pistores Romam venere ab vrbe cond. an. DLXXX Hinc quæstio apud eruditos super dictione *Artoptam*, in Plauti Aululatia.

Æneas scop. consc.) Seruius hic notat τὸ πρέπον in persona Æneæ, vt etiam alibi: *Aepius Æneas arces, quibus altus Apollo præsidet*, sed interest etiam sepulturæ, officii gratia: *Nec non Æneas opera interualla primus Hortatur p. qua ac er.* Homerus:

ἔρχον δὲ σκοπιὴν ἐς πεπταλόεσσαν ἰκέλθων
ἔνθα μιν οὔτε θεῶν. οὔτ' ἀνδρῶν φαίνετο ἔργα

Celsis in puppibus.) Notat Diomedes.

Celsis in puppibus arma Cayci.) Id est, insignia. Græci vocant τὸ παράσημον τῆς νεὸς. Erant autem vt plurimum animantium formæ: vnde naues dicebantur κῆτοι, πρόχοι: Centaurus, Pistris apud Vergilium alibi. Omnia autem quæ ad hanc antiquitatem pertinent, copiose adnotauit eruditissimus vir Laz. Bayfius in lib. de re nauali, ibi igitur legat, qui volet.

Treis littore cernos.) Locus ex Homero:

ὧρτο νύμφα κάρη. διὸς ἀγγελίοιο

ἀίξας ὁρσοκούτας, ἵνα δ' εἰπὴ σιον ἐῷῆσι
αὐτὴ κὰμπύλα τέξα, καὶ αἰγανέας δολιχαύλους
εἰλόμεν' ὤμνηων. Ἀμφὶ δὲ τεῖχα κορυθεῖντες
βάλλομεν αἰψα δ' ἔδυκε θεὸς μνοεικέα θῆρα.
νῆες μὲν μοι ἔπειτα δυωδέκα, ἐς δὲ ἑκαστον
ἐννέα λάγχανον ἀίγες, ἐμοὶ δὲ δέκ' ἔξελον οἶω.

Idem alibi.

καὶ τότε τὶς μεθέων ὁλοφύρατο μοῦνον ἑοῖο
ὅς ῥα μοι ὑψίκερων ἔλαφον μέγαν εἰς ὁδὸν αὐτὴν
ἦκε.

Prospici: errantes.) Simile est illud Horatianum *Aut valle reducta Mugientium prospectat errantes greges.*

Fides qua tela gerebat Achates.) Apollonius:

σὺν δὲ κὴ ὕλης ἐσθλὸς κίεν ὀπτῆρ
πεῳθήσης, ἰῶν τε φορεὺς, φύλακής τε βιοῖο

Cornibus arboreis.) ἐλάφειον Græci vocant, τὸ δ' ἐλάφειον κέρας φόρει a Græcis cerui vocantur, quod etiam ἐπὶ τῶν θηλειῶν, dixit Callimachus.

Ductoresque ipsos.) Pontanus in Actio.

Cyclopea saxa (Hesiodus in Theog.

κύκλωπες δ' ὄνομ' ἦσαν ἐπώνυμον οὕνεκ' ἄρα σφέων
κυκλοτερὴς ὀφθαλμὸς ἐῷ ἐνέκειτο μετώπῳ.

Alibi Vergilius.

Ingens, quod torua solum sub fronte latebat,
Argolici clypei, & Phœbea lampadis instar.

Ante malorum.) Quintilianus lib. 8. Instit. lib. 2. de Cõstruct.

O socii.) Homerus.

τλῆτε φίλοι, κὴ θάρσος ὀὶ φρεσὶ βαλέσθε

Idem alibi.

ὦ φίλοι οὐ χάρτι πω κακῶν ἀδαήμονες ἐσμὲν
οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἔπει κακὸν ἢ ὅτε κύκλωψ.

& quæ sequuntur. Hæc etiamsi scio ab aliis fuisse animaduersa, & adnotata, appono tamen ne prætermisisse per imprudentiam videar. Multi enim secus ac oportet sæpe rem interpretari solent. Macrobius lib. 5. cap. 11. locum hunc Vergilii comparat cum Homerico, atque Æneam non tantum sui exemplo, sicuti Vlysses, sed etiam spe futuræ felicitatis animasse suos.

O passi graviora, dabit.) Priscianus lib. 9. de partibus.

Mœstumque timorem Mittite.) Nonius Marcel. in dictione *Mittere.*

Durate, & vosmet rebus seruate.) Sueton. in Caio: *Sicut erant, loricatos monuit, vt d. scumberent, illo notissimo versu Vergilii, vt durarent, & secundis se seruarent rebus.* Donatus in Adelph. *Durate verbum, perferendis malis conuenit.* Notat hoc verbum etiam Prisc. lib. 8. de partibus. Sic loquitur apud Horatium Teucer:

Qui

Quo nos cunque feret melior fortuna parente,
Ibimus o socii, comitesque.
Nil desperandum Teucro duce, & auspice Teucro
O fortes, peioraq; passi.
Mecum sæpe viri, nunc vino pellite curas,
Cras ingens iterabimus æquor.

Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes.) Diomedes hic notat Synchysin.

Homerus:

ἤμεθα δαινύμενοι κρέατ' ἄσπετα, καὶ μέθυ ἡδύ,
οὐ γὰρ πω νῆες ἐξέφθιτο οἴνοιο ἐρυθρῆς
ἀλλ' ἔτι ἔην, πολλῶν γὰρ ἐν ἀμφιφορεῦσιν ἕκαστος
ἡ φύσαμεν.

Forsan & hæc olim meminisse iuuabit,) Priscianus lib. 15. de partibus.

Scyllæam rabiem.] Ex interprete Lycophron. Σκύλλαι δὲ τυρρηνικῶν πλάγιαι θηρίον ἐμυθεύετο εἶναι μέχρι ὀσφύος γυναικὸς χῆμα ἔχον, ἐκπέρωθεν κυνῶν κεφαλὰς τὸ δ' ἄκρον σῶμα ὀφιώδες, τὸ δ' ἀληθὲς οὕτως ἔχει. ὠδὶ τὸ ῥήγιον τῆς σικελίας ἐστὶν ἀκρωτήριον ἐξέχον εἰς θάλασσαν, οὗ κατώθεν πέτραι πολλαὶ, καὶ μεγάλαι ἠχοῦσαι κοίλους τόπους, καὶ σπήλαια, ἐν οἷς κατοικοῦσιν θηρία θαλάσσης. De ea Homerus:

ἔνθαδ' ἔνι οκυλλη ναίει δεινὸν λελακυῖα.

Tergora diripiunt costis, & viscera nudant.]

Pars in frusta secant, verubusque trementia figunt.]

Notat hunc versum Priscianus libro primo, de Constructione.

Homerus:

αὐτὰρ ἔπειτα μὲν πρῶτα, καὶ ἴσφαξαν, καὶ ἔδειραν.
μηρούς τ' ἄρα τ' ἄλλα, καὶ ἀμφ' ὀβελοῖσιν ἔπειραν.
καὶ ἐπὶ χίζης.

Victum revocant vires.] Lucretius.

Præterea capitur cibus, vt suffulciat artus
Et vires recreet. Hinc Homerus ait: ἄλφι δὲ μυελὸν ἀνδρῶν. Et alibi. ἡδὺ μὲν ἔπι καὶ ἄλκι.

Veteris Bacchi.) Horatius: *Est qui nec veteris pocula Massici.* Plin. *Falernum, nec nimia nouitate, nec nimia vetustate optimum est, & corpori salubre.* Sapientes putat ille Plautinus, qui vetere vtuntur vino.

Aheña.] Ad lauandum se: nam veteres non elixabant, quod cœptum est fieri postea. Ouidius:

Atq; ita semineces partim feruentibus artus
Mollit aquis, partim subiecto torruit igni.

Pinguis q; farina.] θῆρην Græci vocant Homerus.

αὐτὰρ ὁ ἔδωκε δ' ὃς μυρσινέα θήρην.

Mensaque remota.] per mensas intelligit opinor τὰ πέμματα, vel simpliciter dictum.

Postquam exempta fames epulâ, mensæq; remota.) Homerus:

ὡς ὅτε δεῖπνον ἕλοντο, ἠδὲ ποτῆτος
τοῖς ἄρ' μυθῶν ἦρχε. Idem.
ὡς ὅτε δεῖπνον ἕλοντο, ἠδὲ ὕπνου ἔξ ἔρον ἔντο

Extrema pars. Hom. τέλος ἐσχατόφιο.

Fata Lyci.) Prisc. lib. 12. de Partibus.

Acris Cronii.) Prisc. lib. 6.

Fontemque Gyam.) γύα Græci appellant pedes, ac manus, vel membra, quibus incessus fit: in his enim potissimum consistit robur. Hucego crediderim alludisse Vergilium, cum ait, *Fontemque Gyam*: quasi inde deducatur nomen.

Longo sermone.) Nam, vt inquit Prætextatus apud Macrob. solet cibus, cũ sumitur, tacitos efficere homines: potus, loquaces. Hinc in curiosa illa etymologia Græcorum. Bacchũ didicimus dici παρὰ τοῦ βάζω, ἔξω, πλεονασμῷ τοῦ κ', μεθύοντες γὰρ πολλοὶ φωὴν χέουσι.

Et tam finis erat.) Seruius ait, sciendum Vergilium non semper dicere occasum, vel ortum diei, sed relinquere intelligendum: est autem Poetica κολοβολογία, non omnia exprimere, vnde Horat.

Nec verbum verbo curabit reddere fidus
Interpres. Quem locũ ideo adscripsi, quia alium habet sensum: sed de eo nos alibi. Vergilius in tota hac narratione imitatur modum Homeri, cum Minerua alloquitur Iouem lib. 1. ὀδυσ.

Cum Iuppiter æthere summo despicit.) Iuxta illud:

ἔχει θεὸς ἐκδίκην ὄμμα.

Mare veliuolum.) Macrob. lib. 6. cap 5. *Veliuola maria.* Liuius Andronicus, *Naues veliuolas* dixit. Ennius, *Rapit ex alto veliuolas naues.* Hinc alibi Verg. persistens in translatione ait:

Velorum pandimus alas. Et alibi.
Cornua velatarum obuertimus antennarum.

Vnde adagium illud. *Opus est volare sine linteo.* Lucretius lepido epitheto nauigerum dixit mare.

Qua mare nauigerum, qua terras frugiferentes (χειρόμακα.

Et Libya desixit lumina ter.) Seruius hic ait, seruatam a Poeta ei-

Spemq; metumq; inter dubii.) Donatus in Terent. *Duo carnifices futurarum rerum sunt Spes & Metus: Dolor enim & Gaudium præsentium sunt.*

Et alto prospiciens.) Prisc. lib. 2. de Construct.

Terrasq; incentes.) Terram inertem dixit Horatius libro 3. Odarum.

Voluentibus annis.) Homerus.

ἀλλά δὴ ἔτος ἦλθε περιτροπέων ἐνιαυτὸς

Alibi Vergilius:

Atque in se sua per vestigia voluitur annus.

Idem alibi.

Interea magnum sol circumuoluitur annum.

Trist

Tristior & lacrymis.) Prisc. libr. 3. de Partibus orat. idem libr. 1. de Constructi.

Lacrymis oculos suffusa nitentes.) Quasi contrarium sit ei, quod dicunt Graeci φιλομειδὴς ἀφροδίτη: praeterque morem fleat Venus: nam & Horatius eam ridentem facit. Hom. δεδακρυωτι δὲ μοι ὄσσε. Idem alibi ὄσσε δ' ἄμ' ἀμφὶς ἔων δακρυόφι πίμπλαντο. Paulo post. δεδακρυωτι δὲ παρειαί. Alibi Verg. de Eurialo adolescente loquens, pulcerrimo epitheto vsus est, cum ait, *Lacrymaque decora.* Macrob. lib. 4. cap. 1. notat hunc versum.

O qui res hominumque deumque.) Vt ille:

O qui perpetua mundum ratione gubernas.

Horatius.

Nec fulminantis magna Iouis manus. Alibi:

Scimus vt impios
Titanas, immanemque turbam
Fulmine sustulerit caduco.
Qui terram inertem, qui mare temperat,
Ventosum, & vrbes, regnaque tristia,
Diuosque, mortalesque turmas,
Imperio regit vnus aquo.

Fulmine terres.) Elegans est Seruii obseruatio, aliud esse *fulmen terrificum*, aliud *puniendi gratia*, aliud *praesagum.* Terrificum, cum ait alibi: *Fulminis afflauit ventis.* Puniendi gratia, cum ait: *Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbras.* Praesagum: *De cœlo tactas memini praedicere quercus.* Macrobius libro 6. cap. 2. ait locum hunc Vergilii sumtum a Nævio. Non dissimili oratione vtitur apud Homerum Minerua pro Vlysse:

ὦ πόπε μὴ τέρεα κρυοῖδη ὕπνῳ κρειόντων
ἄλλα μοι ἀμφ' ὀδυσῆι δαΐφρονι δαίεται ἦτορ
δυσμόρῳ, ὃς δὴ πατρὸς ἑοῦ φίλου ἐκτὸς πήμασι πάσχει.
νῦν δὲ τέως ὀδυσῆα.

Hinc est λόγος οἰκτρὸς, vel δέησις. Cicero de Inuentione. *Conquestio, est oratio captans auditoris misericordiam: id autem locis communibus efficere oportebit.*

Nota tibi, & nostro doluisti saepe dolore.) Priscianus lib. 2. de Constructi.

Inte.) Quasi dicat, qui es ἀβλαβὴς. Hic multos reperias locos conquestionis, sumtos ab arte. Diomedes.

Prodimur, atq; Italia.) Nonius Marcell. in dictione Prodere.

Antenor.) Victorinus notat hunc locum, cum ait. *Exemplum est, quorem aliquam alicuius hominis, aut negotii, auctoritate, vel casu hortamur, aut dehortamur. Hortamur autem sic.*

Antenor potuit mediis elapsus Achiuis
Illyricos penetrare sinus, &c. Macrob. sic: *Pathos ab exemplo, quasi dicat. Si regnat proditor, cur pius eiicitur?* De Antenore est legere

apud Homerum, Horatium, Liuium Seruius Liuii testimonio probat illum fuisse proditorem, simul & Æneam. Item illo versu Verg.

Se quoque principibus permixtum agnouit Achiuis. Ite Horatium excusare, cum ait.

Ardentem sine fraude Troiam.] Sed alio modo hæc interpretanda esse ostenderem, si aut illa Seruii existimarem, aut per se satis esse nota non viderem. Donatus in secunda editione ait esse παρὰ δειγμα hortantis.

Illyricos penetrare sinus.] ἰλληλικὰς κόλπους. Illyria vt Steph. ait ἀπὸ ἰλληλέου τοῦ κάθμου παιδὸς.

Liburnorum.] λιβουρνοὶ ἔθνος πρὸς τοῖς δεπίροις μέρεσι τοῦ ἀδριατικοῦ κόλπου, ἀπὸ τινὸς λιβουρνοῦ λιβουρνικὴ σκάφη, καὶ λιβυρνικὴ μάλιγγος ἐσθὴς.

Liburnæ naues.] de quibus Fl.Veget.lib.4.cap.33.

Ille vrbem Pataui.] Prisc.lib.7.de partib. Idem lib.11.

Fontem Timaui.] Seruius hic notat circumlocutionem, quam amant Poetæ. vt *Aram Bruthoti, Vrbem Pataui*, sic, *Fontem Timaui.*

Vnde per ora nouem.] Strabo sic de Timauo: *Subit terra, deinde stadiis circiter CXXX. plurimis ostiis in mare erumpit.* Hoc est falsum, nisi de ortu eradicibus montium intelligatur, nam multiplex est, & confluit in vnum, sudo cœlo vna & altera exsiccatur scaturigo. Hinc nouem Vergilius, septem Martialis. Plinius ait, *Contra Timauum amnem insula parua est in mari, cum fontibus calidis, qui pariter cum maris æstu crescunt minuunturque.* Vulgo nunc *Balnea Montis Falconis* ex vicinitate loci dicuntur. Sed nunc, vbi erat insula, factum est continens alluuionibus aquarum. Quod ait Strabo ex Polybio, habere vnum *fontem salsum*, quem *Matris fontem* inquit vocari ab indigenis, reliquos dulces, falsum est, nam in eruptione tantum falsus est fluuius, sicuti ceteri. Plinius posuit iuxta agrum Istrorum, & alibi appellat Aquileiensem, & Vergilius alias lapidium, quia ab altera ripa protenditur lapidia. Hinc error patet illorum, qui affirmant Timauum esse, quam nunc vulgo vocat Brentam: nam Medoacus hic est Martialis Euganeum dixit Timauum, id est, Venetum. Hæc ex cõmentariis Forojulienſium rerum a Ioanne Candido Vtinensi ciue meo conscriptis excerpta. Ea loca etsi ego olim spectaui admodum puer, quoniam tamen nõ eo erat iudicio ac doctrina ea ætas, vt satis res agnoscere posset, nihil magnopere adnotaui, post multos autem annos, ex quo tempore discessi, illic nunquam fum reuersus. Libuit igitur pauca ex Candido sumere. Ille enim hoc, sicuti cetera, quæ ad regionis situm, & antiquitatem pertinẽt, copiose est persecutus: nam in rerum gestarum narratione, præsertim recentium, existimatur vulgo grauis, & amicitiæ plurima concessisse.

Cæli arcem.] Macrob.lib.4.cap.6. Locus insignis ad mouendum pathos.

Prod.mur

Prodimur.) Donatus in Hecyram.

Certe hinc Romanos.) Prisc. libr. 8. de partibus. Item. 1. de Constructi.

Infandum.) Pædianus pro Interiectione positum dixit: vt alibi *Miserum.* Item Priscianus lib. 15. idem affirmat. Sic positum est apud Cicer. *Malum*: item apud Plautum sæpe.

Pollicitus.) Prisc. lib 2. de Constructi.

Hic pietatis bonos.) Donatus in Hecyra. Priscian. lib. 1. de Constructi.

Subridens.) Subridentem Dianæ Iouem inducit Callimachus sic:

ὡς ἡ πᾶς ἀπ᾽ ὄσσε γλυκὺ καὶ ὑπ᾽ ὀφρύσι μείδη
ἤϊθεε πατρὸς
ἄψοδος, πατὴρ δὲ ἑ πεύθετο γελάσας.

Alto a sanguine Teucri Proderet.) Id est, propagaret. Notat Diomedes.

Sator.) Cicero de Natura deorum mundo hoc epitheton assignat, sic: *Omnium rerum sator, ac seminator mundus est.* Alibi, *Tuq; cæleste sator.*

Oscula.) Donatus in Eunuch. super his verbis, *Meum suauium: Tria sunt*, inquit, *osculandi genera, Oscula officiorum: Basia, pudicorum affectuum: Suauia, libidinum.* Hæc ille. Exemplis vero confirmari possunt his. Cicer. ad Atticum: *Atq; vtinam ad complexum meæ Tullia, & osculum Atticæ venire possem.* In Somnio Scipionis: *Ille me amplexus & osculatus flere prohibebat.* In oratione pro Muræna: *Scientiam iuris tanquam filiolam osculari.* Basia, & Basiationes vsurpat aliter Catullus, quam Donatus adnotarit, nisi modo & illius Basiationes atque amores pudicos intelligere velis: sicuti multi stolidi hac etiam ætate summa contentione, quasi illud magnum sit, de Petrarchæ amoribus affirmant. Verum ad rem. Catul.

Quaris, quot mihi basiationes
Tua Lesbia sint satis. Alibi:
Basia multa basiarem. Alibi:
Da mihi basia mille. Homerus:
κῦσε δὲ μιν κεφαλὴν, ἠδ᾽ ἄμφω φάεα καλὰ:

Suauium. Catullus:

Iucundum os oculosq; suauiabor.

Parce metu.) Prisc. lib. 1. de partibus.

Cytherea.) Suidas, κυθέρεια· οὐχ ὅτι πεφυσικύρηκε κυθήρα, ὡς φησὶν ἡσίοδος, ἀλλ᾽ ὅτι κατὰ κύθηρα ἔχουσι τὸν ἔρωτα οἱ πάντες ἐφίλησι. Etymol. παρὰ τὸ κεύθειν τὸν ἔρωτα, ἤγουν κρύπτειν αἰσχρὰ μειξιν. Hinc Tibul. lib. 1. *Celari vult sua furta Venus.*

Olli.) Donatus in Andria: *Illum, & Ollum, veteres dicebant, pro Illum.* Albi in Adelph. *Ellum.* Donatus: *Vel pronomen est, vel aduerbium demonstrantis. Illum, Ellum, & Ollum veteres dicebant.*

Sublimem q. feres.) Terent. in Andr. *Sublimem intro rape.* Donatus: *Sublimem, vt est, in sublime, per altum.* Cicer. *Aer extenuatus in sublime fertur. Sublime, pro aduerbio in Tusc. Sublimens an humi putrescant Graci vno verbo ὑψιλοφοῦσιν.*

Quando hæc te cura remordet.) ἐπέγναμψιν δὲ φίλον κῆρ. Notat. Prisc. etiam libr. 15. de part. Terent. *Quod illum mordeat*, quo vtitur Cicero lib. 1. Epistolarum familiarium. De Lauinio & Alba plura non dicam, quia satis per se nota sunt, quæ dici possunt.

Fatorum arcana.) Non Marcel. in dictione Arcanum.

Triginta mag. vol. mens. orb.) Similis est huic versiculus Homeri:

ἑμπλῆσθ', ἔννατον δὲ περιτροπέων ἐνιαυτὸς.

Macrob. *Phœnices annum significantes draconem fingebant in orbem redactum, caudamq; ore tenentem. Arcades annum 3. mensibus. Acarnanes 6. mensibus. Græci reliqui CCCLIV. diebus. Solis annus est, quem peragit, ab vno sino, ad idem rediens, vnde Annus vertens vocatur, & habetur magnus, cum Luna annus breuis putetur.*

Bellum ingens.) Victus Latinus Lauiniam despondet Æneæ, nec multo post Turno inferente bellum Latinus occubuit Æneæ regnante. Dionys. *Cumque Æneas regnasset tres annos post obitum Latini, quarto & ipse anno occubuit. Latini ei templum construxere inscriptione tali, Patrio Diui Terrestri, qui fluuii Numici vndas gubernat.*

Rutulis hyberna subactis.) Nonius Marcel. in dictione *Subigere.*

Regina sac.) Ilia Numitoris filia. Horatius

Et inuisum nepotem,
Troica quem peperit sacerdos,
Marti redonabo.

Liuius & Dionys. plura.

Marte grauis.) Alii Martis, alii Veneris, alii Neptuni dicti sunt filii. Causa patet ex Gellio.

Lupæ vulnus.) Nota morem tegendi se pellibus: vnde λεοντῆ Herculis, caprina Iouis Liu. *Pudenda pellibus cinctis Lupercalia agebant.* Romulus a Lupa: Cyrus a cane: Iupiter a capra fuerunt nutriti. Lupus in tutela Martis: vnde alibi Martialis a Vergilio appellatus. *Lupos visos in Capitolio ferunt a canibus fugatos, ob id prodigium ferunt lustratum Capitolium.* Liuius.

Prolem.) Quintil. lib. 8. cap. 3. de ornatu: *Ærumnas quid opus est tanquam parum sit, si dicatur labor: Horridum reor, tolerabile animo. Tragicum prolem dicendo vniuersam eius prosapiam, insultans, quid multa? totus prope mutatus est sermo.*

Mecum q. fouebit.) Prisc. lib. 18. de Construct.

Gentem q. togatam.) Quint. libr. 11. ait *Togam fuisse vsq; ad tales longam*: quod considerandum diligentius.

Suppu-

Supputatio autem annorum hæc est ex historiis. Putatur expugnata Troia viginti dies post solstitium æstiuum: tertio anno post illi expugnationem Æneas appulit in Italiam: quarto anno occubuit Latinus, & regnum Æneæ relictum, qui eo suscepto, imperauit tres annos: septimo anno ad Numicium videri desiit. Ascanius, qui mortuo patre regnum susceperat regnauit annos 38. post conditum Lauinium. Inter conditam Albam longam ab Ascanio, & Romam a Romulo interceßere anni quadringenti. Alba deinde diruta fuit sub Tullo Hostilio, 3. Romano rege, annis 87. post vrbem cond.

Lustri.) Varro de *Lustro* libr. 5. de lingua Latina. Item Liuius lib. 1 *Non idem plane Lustrum ac Olympias, quæ annorum tantum quatuor fuit.* Sed hoc iam satis notum inter eruditos. De Phthia & Mycene vide Steph in lib. de Vrbibus.

Nascetur pulcra.) Victorinus: *In distorta membra virtus cadere non potest*: vnde Verg & ceteri, Pulcros fortes vocat. Sueton. de August. *Forma eximia, & per omnes gradus venustissima, vultu tranquillo, oculis clariis, & nitidis.* Florus de Pseudophilippo *regiam formam, & regium nomen animo regio impleuit.*

Hunc tu olim cœlo) Nonius Marcel. in dictione Olim.

Imperium Oceano, famam qui term. astr.) Accia mater Augusti dicebat, se eum concepisse ex Apolline mistam serpenti: somniasseque, viscera sua in cœlum tolli, & per omnem terram extendi. In dictionibus versus est redditio.

A Iulo) Gloriabatur hoc nomine C. Iulius Cæsar plurimum.

Vocabitur votis.) In Georg.

Et votis iam nunc assuescere vocari, Horat.
Maturos tibi præsentes largimur honores,
Iurandasq; tuum per nomen ponimus aras.

Cana fides.) Horatius: *Et albo*
Rara fides colitur panno velata.

Quod non videtur intellexisse Seruius. Sueton. in Aug. *Fidei solemne instituit, & ad id sacrum Flamines bigis vehi, manuq; constricta ad digitos rem diuinam facere solti.*

Cana fides.) Cic. lib. Offic. 3. Præclare Ennius: *O Fides alma, apta pinnis, & Iusiurandum, Iouis. Qui igitur Iusiurandum violat, u fidem violat, quam in Capitolio vicinam Iouis Opt. Max.* (*vt in Catonis est oratione*) *maiores nostri esse voluerunt.*

Vesta.) Legem de pudicitia tulit, & sumtuariam.

Remo cum fratre Quirinus.) Puto concordiam significari.

Claudentur belli portæ.) Ex historia sumtum. Vide Liuium lib. 1. Huc alluſit Horatius:

Et vacuum duellis
Ianum Quirini clausit & ordinem
Rectum, & vaganti frena licentiæ

Iniecit: amouitq; culpas:
Et veteres renouauit artes:
Per quas Latinum nomen, & Itala
Creuere vires.

Furor impius.) Macrob. *Illud nimium pathetice, Furor impius intus: non aliter fremunt & reluctantur sani affectus, bellorum, in hoc templo conclusi, ac venti ab Aeolo, qui indignantes magno cum murmure montis circum clausi fremunt.*

Saua sedens super arma.) Imago, seu ὑποτύπωσις. Pontanus in Actio, notat in dictionibus his Alliterationem.

Mata gentium.) Homerus ὀδυσ. ο.

ἑρμείαο ἔκητι Διὸς θέμις ἔπλετο ὅς ῥά τε πᾶσιν
ἀνθρώποισιν ἐρῆσι χάριν καὶ κῦδος ὀπάζει.

Idem in hym.

ἑρμῆν ὕμνει μοῦσα διὸς καὶ μαιάδος υἱόν,
κυλλήνης μεδέουσαν ἐυδρήεσσάς τε πολυμήλου,
ἄγγελον ἀθανάτων ἐριούνιον, ὃν τεκε μαῖα
νύμφη εὐπλόκαμος, διὸς ἐν φιλότητι μιγεῖσα

Hospitio Teucr.)

ζεὺς δ' ἐπιμὰ πάντας ἱκετίδας τε ξείνους τε.
ξεινίος ὃς ξείνοισιν ἅμ' αἰδοίοισι πέδηται Item,
ἀγγέλοι δέ οἱ εἰσιν ἅπαντες,
ξεῖνοί τε πτωχοί τε.

Est Iupiter appellatus ξένιος, Mercurius alata talaria fert, quod respondet epitheto Homeri, cum ait, ἐπὶ πτερόεντα.

Fati nescia,) Scilicet Troianorum. De Didone extat lepidissimum Epigramma Græcum, item alterum Ausonii, quæ omitto breuitatis causa.

Noua Carthag.) Steph. καρχηδὼν καινὴ πόλις ἀπὸ καρχηδόνος φοίνικος ἐκαλεῖτο δὲ καὶ καινὴ πόλις.

Remigio alarum) In 4. Georg. conuersa est vsus tranlatione, cum ait:

Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen. Seruius hanc translationem vocat reciprocam.

Volente Deo.) Simile illud,

τοῦτο θεῶν σὺ γε ταῦτα κελεύεις.

Mentemq; benignam.) Vnde Benignitas, & Benigne facere Catullus:

Omnia sunt ingrata, nihil feciſſe benigne,
Immo etiam tædet, tædet, obestq; magis.

Sed de hoc in aduotation. Robertelli

At pius Æneas.) Prisc. lib. 2. de Construct.

Per noctem.) Hinc sæpe videas Sophoclem & alios Poetas appellare σώφρονα, ἐξ ἀλλ. ἄκρο, ἢ ἀλλ. τὸ σώφρονεῖν ἐν αὐτῇ. Versus est Epicharmi,

εἰπ

εἴ τι νὺξ ζητεῖς σοφὸν, τῆς νυκτὸς ἐνθυμητέον.

Homerus:

ἀχνὴ πανύχιον δύεν εὐηλφόρον αὔρα.

Lux alma.) ἱερὸν ἦμαρ, inquit Homerus, vt lib. 10. Iliados.

ὄφρα μὲν ἠὼς ἦν, καὶ ἀέξετο ἱερὸν ἦμαρ.

Exire loco sq.) Non. Marcell. in dictione Oræ. Imitatio loci Homerici:

δὴ τότ' ἐγὼν εἶῤῥυες ἀρεῖεν πένθεα ἰόντας
οἰπνες αὐέρες εἴεν ἐπὶ χθονὶ σίπυ ἐόντες
τίς γῆ, τίς δῆμος, πῖνες αὐέρες ἐγγεγάασι.

Idem alibi:

ἄμμοι ἐγὼ τέων αὖτε ἔροΐ κ' γαῖαν ἱκαύω
ἢὲ φιλόξενοι καὶ σφι νόος ἐστὶ θεοσεβὴς.

Notat hos versus Vergilii Prisc. lib. 2. de Construct.

Sub trupe cauata.) Ammonius: αὖτρον τὸ αὐτοφυὲς κοίλωμα, σπήλαιον δὲ τὸ χειροποίητον.

Vno comitatus Achate.) Prisc. lib. 6. de Part.

Crispans hostilia.) Homerus:

κραδάων δολιχόσκιον ἔγχος.

Hinc Gradiuum dixere, ἀπὸ τοῦ κραδάειν, id est, *a vibratione.*

Bina manu.) Pont. in Actio. Homerus, ἐν τῷ μ. ὀδυσσ.

αὐτὰρ ἐγὼ καθόδους κλυτὰ τόξα, καὶ δύο δοῦρε
μακρ' ἐν χερσὶν ἐλών.

Cui mater media sese tulit.) Homerus Vlyssi sæpius Mineruam occurrentem inducit: sic Vergilius Æneæ Venerem. Homerus 15.

- ἀλλ' ὅτε δὴ ἀρ' ἔμελλε
γουνάσεσθαι σε θεὸν πόλιν ὑψιτάλην ἐρύσασθαι.
ἔνθα οἱ αὐτὸς ὀλισθε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη.
παρθένικῃ εἰκυῖα νεηνίῃ καλὰ ἔπεσσιν.

Item.

- Σχεδόθεν δὲ οἱ ἦλθεν Ἀθήνη
εἰσαντύχον ἀμφ' ὤμοισιν ἔχων σύριγμα λώπιον.

Nuda genu.) Prisc. lib. 1 de Partib. Idem lib 2 de Construct.

Tulit obuia syluas.) Nonius Marcellus in dictione *Tollere.*

O quam te memorem virgo, namque haud tibi vultus Mortalis.) Homerus:

γουνάσομαί σε θεὸν, θεὸς ἤ τοι ἠβητὴς ἔσσι
εἰ μὲν τις θεὸς ἐσσι, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν
ἀρτεμιδί σε ἐγὼ εἰσάντα διὸς κυδρὴ μεγάλοιο
εἶδός τε μέγεθός τε, φυήν τ' ἄγχιστα ἐοικα.

Locum hunc quia annotauit Macr. lib. 5. cetera prætermittam: petet enim illinc, qui volet cognoscere.

Maculosa tegmine Lyncis.) Nonius Marc. in dictione Maculosũ.

Et vacet annales.) Prisc. lib 2. de Construct.

Erramus vento.) Pont. in Actio.

O Dea, si prima repetens.) Prisc. lib. 1. de Constr.

Spumanti u apri.) Id est, irati. Horatius:

Dentem fulmineum exserit
Haud tibi vultus mortalis.) Homer.

ὅ γὰρ πω τοιῶτον βροτὸν ὀφθαλμοῖσιν
ὁρῶ, οὐδ' οὔ πω γυναῖκα τόσσας μ' ἔχει εἰσορόωσαν.

An Phœbi soror.) Prisc. lib. 16. de Partibus.

Haud equidem tali me dignor honore.) Homer.

ἔπος τοι τόδε εἶμι, τὸ μ' οὐκ ἀνήσεται ἔσεσθαι;

Ditissimus agri.) Prisc. lib. 2. de Construct.

Multa malus.) Expressit dictionem Græcam πανοῦργον. Diomedes notat.

Scelere ante alios immanior.) Prisc. lib. 1. de Construct.

Vana spe lusit.) Ludificatus est, lib. 6.

Inhumati) Nota morem veterum. Aut tu mihi terram iniice. Humatus, humo tectus: Sepultus, quoquo modo: Plinius.

Crudeles aras.) A facto. Alias:

Heu fuge crudeles terras, fuge littus avarum.

In somnis imago. (χρηματισμὸς.

Auxiliumque viæ.) Τὸ εὐφόδιον.

Odium crudelis tyranni.) Iuxta illud Aristotelis in Rhetor. δεῖ εἶναι φίλοι, οὓς φοβεῖται.

Metus acer.) Cicer. Opinio impendentis mali.

Auri.) Quas appetebat.

Nova Carthaginis.) καινὴ πόλις

Quove tenetis iter.)

καὶ μοι ταῦτ' ἀγόρευσον ἐτήτυμον ὄφρ' εὖ εἰδῶ
πῇ πόθεν εἰς ἀνδρῶν· πόθι τοι πόλις ἠδὲ τοκῆες.

Homerus libro α. κ. ξ. Quintus Calaber:

εἶπατε δ' ἐπτόθεν ἐστέ, καὶ οἵπινες.

Sed vos qui tandem.) Notat hunc locum Quint. lib. 9. cap. 2. *Simplex est sic rogare. Sed vos qui tandem, quibus aut venistis aborti? Figuratum autem quoties non sciscitandi gratia, sed instandi assumitur: ut, Quid enim tum ille Tubero districtus in acie Pharsalica gladius agebat?*

Forte sua Libycis.) Prisc. lib. 5. de partib.

Ni frustra augurii vani doc. par.) Non. Marc. in dictione *Vanus.*

Aspice bis senos lætantes agmine cygnos.) Prisc. lib. 2. de Construct. Homerus:

πλήμαχ' ὅτε πῶυ θεᾶς ἅλυθεν ὄρνις
κύκνος ἀπὸ ῥώων ἰσχύς ἀγέλας, ὃν δὲ πόδεσσι.
πάντες πέλειαν ἔχον. &c.
αὐτάρ τοῦ τι ἐγὼ μυθήσομαι. & quæ sequuntur.

Callimachus:

ἐν κύκνος οὐ πάσῃ καλὸν ἀείδει.

κύ-

κύκνειον dicitur & ἡ κύκνος μέλος. κυκνίον· ὄρνεον φιλῳδόν, Suid.

Ætheria quos lapsa plaga.) Nonius Marcellus in dictione *Plaga.*

Puppesq; tuæ pubesq; tuorum.) Quintil. lib. 9. Item Donatus in secunda editione.

Ambrosiaque coma diuinum vertice odor. Spir.) Homerus: κόμας ἀμβροσίας appellat: quod fortasse est dictum præter rem, lib. 1. Iliados.

Dextra iungere dextram.) δεξιὰς.

Et multo nebula.) Homerus οὐρανόν.

-ὣς εἰ γὰρ Ζεὺς ἠέρα χεύῃσιν
παῖδας ἀμυναίνων κεφαλῆς ὀφρύα μιν αὐτὸν
ἄγνωστον πύξειεν. Alibi:
-καὶ τότ' ὀδυσσεὺς
ἄρρῳ πόλιν εἰ ἴμεν ἀμφὶς ἀθήνη.

Macrob. etiã locum hunc adnotauit, ideo prætermitto reliqua.

Molirive moram.) Nonius Marcel. *Moliri est facere: vt, Vergil. Molirive moram.*

Hic portus alij effodiunt.) Cotones sunt portus arte fabricati. Fest. Pompeius.

Fundamenta locant alij.) Pontanus in Actio.

Sanctumq; senatum.) Augustus instituit, vt illi Deo sacrificaretur, in cuius templo haberetur senatus. Sueton. Dictionem Senatus notat Macrob. lib. 3. cap. 3.

Miratur molem.)

θαύμαζεν εἰ ὀδυσσεὺς λιμένας, καὶ νῆας ἐΐσας
αὐτῆ θ' ἠεώων ἀγορὰς, καὶ τείχεα μακρὰ
ὑψηλὰ σκολόπεσσιν ἐρηρῶτα. θαῦμα ἰδέσθαι.

Mapalia.) Ædificia Numidarum agrestium oblonga, quasi carinæ nauium, Mapalia vocant. Sallustius.

Et vera incessu patuit dea;) Pontanus in Act.

Ipsa Paphum sublimis abit.) Homerus:

ἦος ἔπειτ' ἄρα κύπρον ἵκανε φιλομμειδὴς ἀφροδίτη
ἐς πάφον, ἔνθα τε οἱ τέμενος βωμός τε θυήεις.
ἔνθα τε μιν χείσαντες λοῦσαν, καὶ χρῖσαν ἐλαίῳ
ἀμβροσίῳ, οἷα θεοὺς ἐπινώσιθι αἰὲν ἐόντας.

Aut onera accipiunt.) Lib. 3. Georg. Notat hunc locum Diomedes, aitque esse περιφολὴν per factum.

Qualis apes.) Homerus:

ἠύτ' ἐθνια εἰσὶ μελισσάων ἀδινάων.
πέτρης ἐκ γλαφυρῆς. Et quæ sequuntur.

Fervet opus.) Prisc. lib. 9. de Part.

Ignauum fucos pecus.) Prisc. lib. 6. de Partib.

Apollonius lib. 1.

ὡς εἰ ὅτε λείρια καλὰ καθυδρομέουσι μέλισσαι,
πέτρης ἐκ χύμβρῳ συμβλήδην ἀμφὶ δὲ λειμὼν
ἱρσῆεις γεμύουσι, τερὶ δὲ γλυκὺν ἄλοπε τ' ἄωτον

κηρὸν ἀμείρουσιν πεποθημένην. ὡς ἄρα.

Moliri, arcem.) Non. Marc. in verbo, *Moliri.*

Infert se septis nebula.) Homerus ὀδυσ. η.

Ἔνθ' ἄρα Φαίηκες νωσίκλυτοι ἔκ ῥα πάροιθεν
ἑρχθμὸν καθ' ὑψηλὸν ἀολλίσθησαν. ἀγὸν δὲ ἀθήνη
εἶσεν εὐπλοκάμος. θεὶνὴ θεὸς, ἥρῳ οἱ ἀχλὺν
θῆκεν ἐπιφρονέουσα κατὰ χθονὸς φίλα φρονέουσ' ἐν θυμῷ,
ὡς τὰρ ὁ βῆ ἀθήνη δῶμα πολύτλας δίου ὀδυσῆος.
πυκνὴ νὴ ἔχων, ἣν οἱ αὐτὴ γουνὸν ἀθήνη.

Miratur portas strepitumq; & strata viarum.) Non. Marc. in verbo, *Strata.*

Lucus in urbe fuit) Pont. in Actio.

Caput acris equi.) Iustinus lib. 18. quiddam simile narrat, de capite bubulo. Item Pont. in Act.

Artificumq; manus) Plane voluit significare Vergilius antiquitatem picturæ, quod etiam Plinius demonstrat, lib. 36. Notat hunc versum Prisc. lib. 7. de Partib. Item lib 2. de Construct.

Sunt hic etiam sua præmia laudi.

Sunt lacrymæ rerum & mentem mortalia tangunt.) Suspicabatur quippe Æneas antea, quod apud Homerum est libro κ.

μηδὲ πὺ αὐτρώπων ἀσφαλὲς ὀσσε φυλάσσῃ, μηδ' ἐρέεινε.
ἐπεὶ ξείνους οἱ δὲ μάλ' αὐτρώπους ἀνέχονται
ἠὲ μάλ' ἀγαπάζονται φιλέουσ' ὅς κ' ἄλλοθεν ἔλθῃ.

Hæc fugerent Graij, premeret Troiana iuuentus.) Nonius Marcel. in verbo, *Premere.*

Troilus.) τρῶϊλον θνητῶν. Quintus Calab.

ἀλλὰ μὲν εἰς πόλεμον φθισήμβροτον βεβλήκει μοῖρα.
ἥδης δ' ἐχθρὸν πολῆος.

Infelix puer.) Notat Donatus in secunda editi.

Comæ trahuntur.) Nonius Marc. in verbo, *Trahere.*

Rhesus) Homerus:

ὡς δὲ σφιν ῥῆσος βασιλεὺς πεῖς ἠϊόνηφι
ἦλθ' ἠμὲν ἵππους ἴδεν, ἠδὲ μιγέντας.
λευκὴ περὶ χροῒ εἷσται. θεῖαντ' αὐτόμασιν ὄμμοι.
ῥῆσον μὲν δρήϊτες ἑκώκυον & quæ sequuntur.

Fabula gustassent Troia.) Macr. lib. 1. cap. 3. Item Quint. Calab.

Et versa pulvis inscribitur hasta.) Inscribitur, id est, *fœdatur*, Servius, Plautus: *Corpus tuũ virgu vimeis inscribã.* Adde illud Catulli:

Ne læneum latusculum, manusq; mollicellas,
Inusta turpiter tibi flagella conscribillent.

Notat hunc versum Diomedes.

Crinibus Iliades passis.) Nonius Marc. in dictione *Passum.*

Peplumq; ferebant.) πέπλος γυναικεῖον ἱμάτιον καὶ ποικίλον, οἷον ἀσπίλος τις ὤν: Suidas.

Peplum etiam dono, cuius mirabile textum

Nulla

Nulla manus sterilis, nec dissociata marito
Versarat, calathis casta velamina diua
Haud spernenda ferunt. Statius.

Ter circum Iliacos.) Macrob. lib. 4. cap. 3.

Tendentemque manus Priamum.) Homerus in fine 10. Iliados:

χερσὶν ἀχαιὴ θ' λάβε γουνάζοντ', καὶ κύσε χεῖρας
δεινὰς ἀνδροφόνους, αἵ οἱ πολλὰς κτάνον υἷας. Item:
φέρω ἀπειρεσίας δῶρα.

Et suum ambobus Achillem.) Prisc. lib. 2. de Construct.

Sequoque principibus permixtum agnouit Achiuis. Homer. lib. 4. Iliad. de Diomede:

τὸν εἶδ' ὧκ' ἀγοίης πεπίθοις μετείη.

Medis in millibus.) Diomedes.

Medius in millibus ardet.) Homerus simile quiddam expressit in co versu:

ὣς δ' ἑποιθ' ὅπ δῆμος ἰὼν θ' ὡρμᾶτο ἰσχυρὸν.

Eoasque acies.) Suidas, μέμνων ὁ ἐκ ἰλιου στρατεύσας ἠγεῖτο μὲν αἰθιόπων, ἦκε δὲ αἰθίοψ, ἀλλ' ἀπὸ σύσεων τῶν ἑῴων. καὶ τοῦ χάριν ἐπεμψε θώρακα ἐκ σίδηρου ὑπερχρύσου ἔχων.

Item Quint. Calab.

μέμνων ὁμοθυμαδὸν ἄγων ἀπειρέσια φῦλα
λαῶν, οἱ ναίουσι μελαμβρόχθων αἰθιόπειαν.

Amazonidum.) Iustinus de his & earū regno. Nomina quædam talia commemorat Quint. Calab.

ἐνθ' ἄρα ἦν κλονίη, πολεμίζουσιν δὲ γυναῖκες,
ἀμαζόνες, καὶ αὐτάνδρη, καὶ ἀλφεβρέμισται.

Qualis in Eurotæ ripis.) ex Homero: sed vide Macrob. & Aulum Gellium lib. 8. Notat Diomedes, aitq; esse περιβολὴν per habitum. Nos alios versus iungemus ex Apoll. qui lib. 1. comparat Iasonem cum Apolline incedentem, videlicet:

οἷος δ' ὁπ νηοῖο γιγάσδε θ' εἶσιν ἀπόλλων
δῆλον ἀν' ἠγαθέην, ἢ ἐκ κλάρου, ἢ ὅγε πυθὼ
ἢ λυκίην, ἀμύκλας ἐπὶ ξανθοῖο ῥοῆσιν,
τοῖος αὖτ' ἀλήθεω δήμου κίεν.

Quod facit Vergilius locum hūc imitatus, lib. 4. Æneid. *Qualis ubi hybernam Lyciam.*

Tum foribus diua med. test. temp.) Non. Marc. in dictione Testudo.

Postquam introgressi, & coram data.) Prisc. 14. de Partibus.

Troes te miseri.) Pont. in Actio.

O regina, Nouum. Prisc. lib 15. de Partibus.

Est locus, Hesperiam.) Macr. ait Ennii esse, lib. 6. Pont. etiam in Actio. hunc locum adnotauit.

In vada caca tulit.) Iuxta illud, *Illidit q; vadis.*

Procacibus austris.) Non. Marc. in cap. de Impropriis. Item Donatus in Hecyram.

At sperate Deos memores fandi, atque nefandi.] Homerus:

ζεὺς σφίσι πᾶσιν ἐπιτέλλεται, ὅς τε καὶ ἄλλους
ἀνθρώπους ἐφορᾷ, καὶ τίνυται ὅστις ἁμάρτῃ. Idem alibi:

ὣ μὴν βέλτιόν ἐστι θεοὶ μάκαρες φιλέεσθαι
ἀλλὰ δίκλυθι πᾶσι καὶ αἴσιμα ἔργα νοήσας.

Rex erat Æneas nobis, quo iustior alter
Nec pietate fuit, nec bello maior, & armis.)

Quintil. Calab κρατερόφρων & αἰνέας. Item, φρασὺ τέν & αἰνέαν. Item. αἰνείας ἐλλόμενος.

Quem si fata virum seruant, si vescitur aura] Συλλογία, Diomed.

Simile est illud Homeri:

ἤτοι ἔτι ζώουσιν ὑπ' αὐγὰς ἠελίοιο
ἠδὲ θεοὺς ἐσάασιν καὶ ἐν ἀίδαο δόμοισιν
ἦ οὐκ ἔτι πόντιμοι. Idem alibi:

εἴ που ἔτι ζώει, καὶ ὁρᾷ φάος ἠελίοιο.

Nec te certasse priorem.] Donatus in Phorm.

Dum breuiter Dido.) ἀ μάθιον γὰρ ἡ σιωπὴ καὶ γυναικὶ, μὴ μόνον πᾶσι νέοις ὡς φησὶ σοφοκλῆς: Lycoph. interpres.

γύναι γυναικὶ ἡ σιγὴ κόσμον φέρει: Sophocles.

Soluite corde metum.] Nonius Marc. in verbo, *Soluere.*

Non obtusa adeo gestamus.] Donat in Eunuch.

Vultis & his mecum pariter considere regnis.] Homerus:

οἶκον δὲ ἐγὼ, καὶ κτήματα δοίην.

Item Donatus in Phorm.

Certos dimittã.] Cic. *Quoties mihi potestas erit certorũ hominum.*

Vrbem, quã statuo.] Nonius Marc. in cap. de numeris & casibus.

Item Prisc. lib. 1. de Constructione.

Subducite naues] Donatus in Eunuch.

Atque vtinam.] Prisc. lib. 8. de Partib. Item lib. 15.

Scindit se nubes.] Homerus:

καὶ τότε δὴρ' ὠὴ τοῖο πίλνι χθὼ ἠεσφαλὲς ἀλῆ.

Os humeroq; Deo similis.) Non. Marc. in dictione Ora. Homer.

ὤμω τε κὴ κεφαλὴν χύσε πολὺ καὶ & ἀγήνη, &c.

Quale manus addunt ebori.) Homerus cũ γ. Macrob. lib 5.

Argentum, Pariusve lapis, (Prisc. lib 2. de Construct.

Latos oculis efflarat honores.) Donatus in Eunucho. Suetonius Tranquil. *Oculos habuit claros & nitidos, quibus etiam volebat existimari inesse quiddam diuini vigoris.*

Coram, quem quaritis.) Prisc. lib. 4. de Partib.

Troius Æneas adsum) Prisc. in 1. de Construct.

Dij tibi si quæ pies.) Homerus:

θεοὶ δέ τοι ὄλβια δοῖεν. Idem alibi:

ζεῦ τοι δοίη ξείνη, καὶ ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.
ὅτι μάλιστ' ἐθέλεις, ὅπα μοι κεφόφρων τ' ἐπιδέξῃ. Item:
τοί δὲ θεοὶ δώσουσιν, ὅσα φρεσὶ σῇσι μέμηνας.

Atque

Atque equidem Teuc.)Prisc.lib.16 de Partib.

Ilioneapetit dextra.) Prisc.lib 12 de Partib.

Omnium egenos.) Pontanus in Actio.

Genuere parentes.) Macrob.lib.4.

Petit dextra.) Simile illud.

- Σέθεν μ' ἔχει εἰσορόωντα.

Obstupuit primo aspectu.) Prisc.lib.1.de Construct.

Tunc ille Æneas, quem Dardanio Anchisæ.) δὲ δεξάμενον αἰπήσασαν ἓν ὠμῳσι πίλοντι δύναι ὅπου κυδρειαν ἐν ἀγκοίνῃσι δαμάσσει.

Alma Venus.) Sic & Lucretius.

Simoentis.) Σιμόεις καὶ σιμοῦς, ὁπόεις καὶ ὁπαῖος.

Diuum templis indicit honorem.] Feriæ imperatiuæ sunt, quas Coss.& prætores pro arbitrio potestatis indicunt. Macrob.

Sociis ad littora mittit Viginti tauros.) Homerus κ.

- ἴφρ' ἐν νηὶ θοῇ βεβάωσι τε πόντια
μηκάσμεθα βεβάμενοι, μηδὲ τρεχόμεθα λιμῷ.

Parant conuiuia.)

αἶψα δ' ἀϊδηλα πεμπὶ παρίθηκε φέρεσθαι
εἴδατα πολλ' ἐπιδεῖσα.

Neque enim patrius.) Donatus in secunda edit.

Aurea composuit sponda.) Prisc.lib.2.de Construct.

Munera latitiamq; dij.) Aulus Gellius lib.9.cap.14.

Ingens argentū.) *Vasa coquinaria ex argento fieri questus est Caluus orator: nostraque ætate soleas ex argento tumētis indui vidimus.* Plin.

Aligerum dictu affatur Amorem.) Diomedes notat, vbi de epitheris loquitur.

Nate patris summi.) Diomedes, item Donatus in 2. editione.

Hunc Phœnissa tenet Dido, blandisque moratur.) Priscian. lib.2.de Construct.

Celataque.) Non. Marcel. in verbo, *celare*,

Celataque in auro Fortia facta patr.) Antiquitas poculorum significatur. Charon Lampsacenus apud Athenæum ait, *apud Lacedæmonios ostendi poculum, quod Iupiter in Amphitryonem versus edit Alcmena.*

Ad te confugio.] Prisc lib.14.de Partib.

Paret Amor dictis.) Non. Marcel in verbo, *parere.*

Quocirca capere ante dolis.) Prisc.lib 14. de Partib.

Super alta Cythera.) Stephan. κυθηρα νῆσος πόλιν ὁμώνυμον ἔχουσα ἐπὶ κράτη.

Idalium.) πολίς κύπρου, παρὸ τὸ ἰὸ εἶν ἅλιον. Vide Stephan.

Vrit atrox Iuno.) Prisc.lib.14.de Partibus.

Regales inter mensas.) Athenæus: βίων ἔλεγεν εἶδέναι δὲ τῆς τραπέζης ἡδονὰς πολλοὺς, ἀλλὰ δὲ τὸ φεύγειν.

Vnde etiam illud, οἶνον τινες γάλα τῆς ἀφροδίτης.

Falle dolo.) Prisc.lib.2.de Construct.

Noctem vnam.) Ibidem.

Et fotum gremio.) Pont. in Actio.

Nequa scire dolos.) Prisc. lib. 15. de Partib.

Placidam per membra quietem irrigat.) In porticu Sicyonia, vt Pausanias ait: κεῖται ἄγαλμα ὀνείρου, καὶ ὑπνῳ καθαπερ μειζονως λέοντα.

Iamq; ibat dicto parens.) Diomedes notat.

Cereremq; vanistris expediunt.) Homerus:

ζέειν δ' ἀμφὶ πυρὴ νήϊον ἐν κανέοισιν.

Dant famuli manibus lymphas.)

χέρνιβα δ' ἀμφίπολοι θεράπνας ἐπέχευον ἐφύδρου.

Discumbitur.)

οἱ μὲν ἔπειτ' ἐξείης ἔζοντο κατὰ κλισμούς. Item:

τοῖσι δὲ κήρυκες μὲν ὕδωρ ἐπὶ χεῖρας ἔχευαν.

Cum dabit amplexus.) Diomedes notat.

Laquearibus aureis.) Plinius lib. 33. *Laquearia, quæ nunc in priuatis domibus auro teguntur, post Carthaginem euersam primo inaurata sunt.*

Adsit latitiæ Bacchus dator.) Prisc. lib. 9. de Partib.

Bona Iuno.) Macrobius.

Summo ore.) χείλεσι ἄκρου.

Crinitus Iopas.) Quintilianus lib. 1.

Impleuit q. mero pateram.) Homerus

ἔνθ' ὅ γε δῶν κρητῆρα κεραίνυτο, πολλὰ δ' ἀοιδὴν
ἄρχετ' ἀποσμυδῶν κούρη διὸς αἰγιόχοιο.

Tum facta silentia.) οἱδὲ σιωπῇ εἵατ' ἀκηδουπες.

Iupiter hospit.) De hoc superius. Homerus

ἴσχω μὲν ζόος ἀθανάτοισι θεοῖσιν ξυνίητε πάντα.

Longumque bibebat amorem.) Longum, sæuum, perniciosum. Nonius Marc. vt Vergil. Longumque bibebat amorem.

Multa super Priamo.) Prisc. lib. 14. de Partib. Idem lib. 1. de Constr. Item Donatus Grammat. in editione secunda.

Multa super Priamo rogitans.) Alias lib. 10.

Multa super Lauso rogitat.

FINIS.

INDEX MEMORABILIVM IN HOC PRIMO TOMO CRITICORVM CONTENTORVN.

A

A Pedibus seruus, mensa. Calde. observ. lib 3. c. 1. Pius Annot. pr. cap. 1

A Senatu stare, a caussa stare bonorum, Calder. lib. 3. obser. cap. 1

Ab epistolis serui. Pius Annot. pr. c. 1

Abaton quid Pius Annot. post. c. 82

Acanthus quid. Pius Annot. post cap. 168.

Acco, nomen vetulæ insanę, Pius annot. post. cap. 67. vnde ἀκκιζεσθαι. ibidem.

Aceruus Chrysippi Persio quid. Beroal. Annot. app. cap. 9

Acetabula, quid Beroal. Annot. app. cap. 15

Acipenser in mensarum honore. Beroal. Annot. app. cap. 5.

Acrisius an filius Iovis. Parrh. Ep. 39

Acrisii ne duo fuerint. Parrh. Epist 39

Acronis non esse ea cõmentaria, quę leguntur in Horat. Parrh. Epist. 5. Seruio antiquior. ibid.

Actii Synceri Sannazarii laus, Florid. Sub. lib. 3. cap. 6.

Actor legis & auctor quid differant, Nann. Misc. 5. cap. 22

Acus crinalis, an obliqua. Flav. Con. cap. 67

Ad præpositio & At coniunctio olim nildem literis scripta. Nann. Misc. 3. cap 25

Ad & in particulorum differentia. Cruc cap. 12

Ad Dianæ, subaudi, templum. Beroald. Annot. cap. 49

Ad Vestæ subaudi templum, ib.

Adiicere quid, Bart. Auct. cap. 47.

Addicere quid, Bart. auct. ca 47.

Ἀδικεῖν quid, Pius Annot. post ca. 28.

Admittere equum pro concitare, Fl. Sub. 2. cap. 8.

Admihilata vox ablata libris Ciceronis Polit. Misc. cap. 34

Adoptatorum nomina ducta ab agnomine adoptantis, &c. Robor. de Nomin.

Adoptio in nomen & familiam quo modo facta. Polit. Misc. cap. 31

Adscititium, an Latinum Flor. Subc. 1. cap. 4

Aduenæ & sua & indigenarum lingua fere locuti, Nann. Misc 5 ca. 4

Aduocari, in auxilium vocari, Cruc. cap. 17.

Ædes D. Iulii diuersa a Basilica Iulii, Parrh. Ep. 57

Ædiles in magistratu suo venationes, gladiatoresve exhibebant, Beroald. Annot. ca. 70

Ædilesne cõueniendi si quis aliquid scriptorum vulgaret, Scoppa c ol. 2. cap. 7.

Ædiles ludos celebrabant aucupandæ gratiæ popularis. Vitel. cap. 22

Ægis Pallados, Vergilianæ simil s, Romæ adhuc visenda, Polit. Misc. cap. 47

Ægyptii, cur invidi Statio. Annot. ca. 37. Beroald.

Ægyptii nec dogmata nec disciplinas suas aliis communicabãt, Beroald Annot. cap. 37.

Ægyptusne dicendus an Ægyptus ad-

alter Clytemneſtræ. Pius An. poſt. cap. 180.
Ægyſtho vnde nomen, Parrh. Epiſt. 11
Ælurus, idem cum fele, Beroald. annot. capit. 56. eorum oculi ad Lunam augeſcunt ac minuũtur, Beroal. annot. c. 56
Æoliæ inſulæ numero ſeptem, non nouem. Beroal. in Serv. §. 4 earum nomina, Nann Miſc. 7. c. 1
Æolus quomodo rex Tyrrhenorum Parrh Ep. 37.
Æmylia via, quæ, Pius annot. poſt. c. 27
Æneas & Antenor patriæ ſuę proditores, Flor. Sub. 3. c. 2. poſt obitum dictus Iupiter indiges, Sabell. annot. in Plin. libr. 3. cap. 5. cur habitus filius Veneris Flor. Sub. 2. cap. 24. f.
Æruſcator quid, Pius annot. poſt. cap. 59
Æs rude, loco pecuniæ ævo veteri, Beroal. in Plin lib. 18 Pro ferro ſępe poſitum Parrh. 863. m. Curionum quale, Beroald. Annot. capit. 51
Africanæ, an eædem cum Pantheris, Beroal. annot. c. 77
Africani liber Græcus, *De Re militari*. Pol. Miſc. c. 15
Agamemnonis etymon, Nann. Miſc. 7. cap. 13
Agelades, fictor egregius, Pius anno. poſt. c. 157. 1
Aglauros ſcopulo ſe præcipitem dedit, Parrh. Ep. 47.
Agnus Curio, qui macet. Beroal. annot. cap. 51. incurioſus, pro pingui, Beroal. annot. c. 51
Agon' victimarii verbum, Pol. Miſc. cap. 60
Agri metati, militum emeritorum, Nann. Miſc. 5. 4. c. 7
Ἀηδόνιον, pro cantu hirundinis, Nan Miſc. 6. c. 5
Aiax tragœdia Auguſti. Beroald. in Serv. §. 45. vno tantum loco venerabilis, Parrh. Ep. 44. vocatus Actos ibid.
Æmilius ſcriptum veteribus, loco *Æmilius*. Pol. Miſc. c. 43
Aio locutio templum in via noua. Beroald. annot. c. 57.
Aius, Deus Romæ quis, & vbi, Beroal. annot. c. 57.
Alcmaria, vnde dicta, Nann. Miſ. 10. cap. 2
Alatores inter venatores Scoppa Col. 1. c. 23.
Alba in Marſis, Romana Colonia quando deducta, Vitell. c. 27
Albulæ aquæ nura natura, Parrh. Epiſt. 51
Album Prætoris, Pol. Miſc. c. 82.
Alcon ſagittarius eximius, Pius annot. poſt. c. 17
Alea legibus vetita, Pius annot. poſt. cap. 72
Alector Martis comes cur in gallum mutatus. Parrh. Ep 43
Alethes, vnde dictus, Nann. Miſc. 7. cap. 10
Alexander ne an Megabyrus ventitate ſolitus in officinam Apellis. Pol. Miſc. c. 48
ἄλλο δρυῶ βαλάνῳ, Pius annot. poſt. cap. 7
ἄλις δρυὸς, prou. Pius Anno. poſt. c. 7
Allia prima ſemper producta; contra quam placet Servio. Beroal. in Serv. § 34
Alope, nomen fabulę quam compoſuit Carcinus, Parr. Ep. 12
Alogiſta, quis, Bart. Auct. c. 43
Alpes & Rhipæi montes, veterib. pro iiſdem, Parrh. 867. pr.
Alterum tãtum, duplicat numerum priorem, Nann. Miſ. c. 13

Alueus, pro naui, Beroald. in Serv. §. 28
Aluei apum, Beroal. in Seru. §. 28
Amaracinum aduersantur sues, Ber. annot. app. c. 14
Amaryllidos etymon, Nann. Misc. 6. cap. 1
Amicorum amicarumque nomina, nonnihil inflexa a Poetis, seruato fere numero syllabarum, Nann. Misc. 6. c. 4.
patia quot inueniri in omni historia antiqua, Scoppa Coll. 1 c. 10
Ammi, quid, Pius annot. post. c. 17
Amnestia, iniuriarum oblitio, Beroald. annot. ca. 61. inducta post discordias ciuiles, Beroald. annot. c. 61
Amomum non esse florem, vt placuit Servio, sed arborem, Beroald. in Serv. §. 44
Amphyctiones, qui & quale concilium eorum, Beroal. Annot. c. 67
Ampulla olearia, pro lecytho, Beroal. ann. c. 46
Ampliatio, in Iudiciis quid, Beroal. annot cap. 51
Amoris linea extrema quæ, Nann. Misc. 1. cap. 20
Amuletum ab amoliendo, Parrh. Epist 37
Amurca insulsa, quid, Pius Ann post. cap. 33.
Amystis, potio vnico sumenda haustu, Parrh. Epist 26
Amystis a balneis bibi solita, vomitus ciendi caussa, Parrh. ibid.
Ancillariolus Senecæ ac Martiali, quis? Vitell. c. 8.
Ancillæ ad codicē vinctæ pensa trahentes, quæ, Parrh. Ep. 22.
Ancon Dorica, vnde dicta, Egn. Racem. cap. 18
Androgeus & Androgeon, vnus & idem, Flau. Con. c. 11
Anien, Anienus, Anio, vnus & idem, vnde ei nomen. Cruc. c. 5.
Anii nomen vnde, Nann. Misc. 7. capit. 10.
Animalium sonos quomodo expressserint Græci, Pius Annot. post. capit. 20
Annalium atque Historiæ differentia, Beroal. in Serv. §. 11.
Annotinum, idē quod hornum, Pius annot. post. c. 90
Annus vnde dictus, Vitell. c. 28. ciuilis quid, Vitell. cap. 28. aut naturalis aut ciuilis. Nann. Misc. lib. 5. cap. 7. XXI. XLII. LXIII. maxime periculosus & quare, Beroald. annot. c. 47. vertens, an idem cum Solari. Vitel. cap. 28. quisque septimus homini periculosus, Beroal. annot. cap. 47. climactericus, Latine scalaris, Beroald. annot. cap. 47
Annus partim naturalis partim ciuilis, Parrh. Epist 63.
Annus magnus, quot sit annorum vertentium, Vitell. cap. 28
Annus intercalaris quādo recurrat, Beroald. annot. c. 9.
Annus Iulii Cęsaris quot dierum. Beroald. annot. c. 9
Anni in Sacris literis iidem cum nostris, Flor. Subc. 2. c. 2. Anni Iuliani. Beroald. annot. c. 9. intercalandi auctor quis. Vitell. c. 28.
Annorum diuersorum vetus obseruatio, Vitell. cap 28.
Annos solidos vixisse veteres illos ante diluvium, non lunares, Flor. Sub. 2 c. 2.
Anseris exsta grata sacris Isiacis, Beroal. annot. c 5
Antia eadem cum Stenobæa. Florid. Sub 3 c. 11
Anticato, Cald. Obser. lib. 3 c. 11
Anticlus in equo Troiano exstinctus Vlyssis manu. Pius Ann. post. c. 151

Antimachus, Poeta Epicus, &c. Flav. Con. cap. 98.
Antipathes quid, Pius Annot. post cap. 197.
Ανπαπλάεγωσις, Pius Annot. post. capit. 69.
Antra veteribus pro domo, certe pastoribus, Nann. Misc. 6. cap. 2
Anuli cur fere in læua manu. Sabell. Annot in Plin. lib. 33. cap. 1.
ἀοεγησαν vituperandam in pueris. Polit. Misc. cap. 101.
Aphæa dicta Britomartis, Parrh. Ep. 30.
Aphthæ, aphthiphus quid, Egnat. Racem. cap. 9
Apio coronata sepulcra, Pius Annot. post cap. 115 coronati victores certaminis Nemæi, idem prior. ca. 11
Apis Ægyptiorum Deus qualis, Florid. Subc. 3. cap. 1
Apollo Smintheus, vnde dictus, Beroal. Annot. app. cap 12.
Apollinis ara in Delo ex cornibus compacta, Polit. Miscell. cap. 52. ad Apollinis, subaudi, templum, Beroald. Annot. cap. 49
Apollonii vita tota fictitia, iuxta Eusebium, Pius Annot. post. cap. 99
Apollonius quomodo euanuerit in Iudicio Domitiani, Pius Annot. post. cap. 99
Apostolorum templis non sepeliendi mortui, Bart. Auct. cap. 71
Aqua & ignis inter solemnes nuptiarum ceremonias, Cruc. capit. 5. præbita pedibus lauandis apud Iudæos. Nann. Misc. 4. cap. 2. præbita in conuiuiis Romanorum vel vino tẽperando vel lavandis manibus, Nann. Misc. 4 cap. 2
Aquai veteres scribebant pro *Aquæ*. Polit. Misc. cap. 43
Aquis immori fortibus grauissimũ, Nann. Misc. 7. cap. 52.
Ara Apollinis in Delo, compacta ex cornibus, Pol. Misc. cap. 52
Arabarches quid, Pius Annot. post. cap. 93. Parth. Ep. 23.
Arabia felix, odorum vnguentorumque ferax, Pius Annot. post. cap. 93
Aracynthus Acarniæ mons, non thebanus, vt arbitratur Serv. Beroald. in Serv. § 40. mons in Attica. Scopp. Coll. 1. cap. 21. item in Acarnania. ibidem
Arattrum adhibitum, vt condendis vrbibus, ita & euertendis, Scoppa Coll. 1. cap. 28
Arbores vnde in Brabantia & Batauia multo infra terram reperiantur, Nann. Misc. 10. cap 2
Arboretum, quid Quadrigario Beroal. in Serv. § 41
Arbustiua vitis quid, Beroal. in Serv. §. 41
Arbustiuum mustum, Beroal. in Ser. §. 41
Arbustum quid, Beroald. in Serv. §. 41. pro castaneto Palladius, Beroald. in Serv. §. 41
Arcades cur musices peritissimi. Cruc. cap. 2
Αρχεῖα, quæ, Pius Annot. post. capit. 57
Αρχὴ συνεχία, idem post. cap. 57.
Archiuum, locus in quo acta vrbis, idem post. cap. 121
Archon, summus magistratus Athenis. ibid. cap. 57. quid, Nann. Misc. 8. cap. 1
Area locus sine ædificio, siue in vrbe siue extra vrbem. Flor. Subcis. 1. cap. 9.
Areę significationes variæ, Flor. ibidem.
Argæi, quænam simulacra. Beroald. Annot. cap. 65
Argæi, loca Romæ quæ, Nann. Misc. 5. cap. 10

Argentarii adhibiti cum quid contraheretur, actaque in suas rationes referebant. Nann. Misc. 2. cap. 10.

Argestes, qui ventus, Beroald. Annō. cap. 2

Argiletus, Romæ vnde dictus, Scoppa, 1. Coll. cap. 2

Argiui olim appellati Græci qualescunque, Beroald. Annot capit. 65.

Argo navis, fatidica ac vocalis. Parr. 875. pr.

Argum quo pacto Mercurius occiderit. Cruc. cap. 21

Argumentatio violenta quid, Nann. Misc. lib. 1. cap. 1

Arietis pellis substrata somnia captantibus diuina, Pius Ann. post. cap. 10

Arion stirpis divinæ equus: possessorem nactus Adrastum; inde Adrastæus Parrh. Ep. 54

Aristotelis & Platonis concordia. Polit Misc. cap. 1

Aristotelei codices iam olim corrupti. Polit. Misc. cap. 1

Arne Æoli filia a Neptuno compressa, Egnat Racem. cap. 11

Arne oppidum: vnde ei nomen. Egn. Racem. cap. 11

Artifices operibus perfecti inscribebant titulos pendentes, & quare, Polit. Misc. cap. 47

Aruncus, Plinio quid, Beroal. in Ser. §. 60

ἀπαντήσεις quid, Polit. Miscell. capit. 20

Asinæ calva agris noxia excludere putata, Scoppa. Collect. 1. capit. 27

Asini Arcadici, notæ optimæ, Scoppa Coll. 1. ca. 27

Astarte an eadem cum Luna. Flor. Sub. 2. c. 7

Astra cur Titania dicta Vergilio, Beroal in Serv. c. 31.

Astragalis pueri fallendi, iureiurando viri. Beroald. Annot. capit. 27

Atabulus, Apuliæ ventus, Beroal. Annot. c. 54

Atarnides cur insutus pelli iuuencæ, Parrh. Ep. 46

Atheniēsium cicadæ aureæ quid denotent. Parrh. 836. pr.

Athlothetæ qui, Nann. Miscell. 1. cap. 1

Atlas quidam nomine, sed re nanus temporibus Iuvenalis, Polit. Misc. cap. 23.

Atrienses, qui, Bart. Auct. c 45

Attagen Ionicus indelitiis ganeonū, Beroal. Annot. c. 3

Attentus pro distentus, Nann. Misc. 1. cap. 9

Attica, cur prima tellus, Verg. Parrh. 835. m.

Attonitus proprie quis, Cruc. c. 5

Auctor non is, qui tantum facit, sed qui primus suadet iubetue, vt aliquid fiat, Parrh. 836. m.

Auditores dipondii Iustiniani Imp. qui, Pol. Misc. c. 93

Aventinus vnde dictus, Vitell. cap. 27

Averruncare quid. Beroald. in Serv. § 60

Averruncus, Deus quis, Beroald. in Serv. § 60

Augiæ stabulum purgauit Hercules, Flau. Con. c. 93

Augurium Salutis quid, Polit. Misc. cap. 13

Augustus Cæsar, nunquam dictus Quirinus, vt voluit Servius. Beroal. in Serv. § 11

Augusti nomen vnde. Scoppa Coll. 1 cap. 9

Aves terrestre magis quā aerium a-

nimal. Cruc. in Ouid. lib. 1. met. vers. 307. oscines, lætæ aliquando, aliquando non lætæ in auguriis, Pius annot.
Auis pia, ciconia, cur, Pius annot. post. c. 69
Auium species duæ enchotiæ. Pius annot. post. c. 69. voces quomodo expresserint Græci Latiniq;. Pius annot. post. c. 20
Aurea mala Hesperidum, quid historice, Cruc. c. 5
Aurei velleris fabula, quid sibi velit. Cruc. c. 5
Aurigarum factiones Romæ quatuor, Beroal. annot. c. 92
Auspicium sinistrum, optimum, Beroal. annot. in Seru. § 20
Auster Siculo mari maxime infestus, Flau. Con. c. 57
Automata quid, Pol. Misc. c. 97
Αὐτομάτης, Pol. Misc. c. 97

B

B & V. literæ ferme pro iisdem positæ in veterum monumentis, Polit. Misc. c. 14
Βάναυσος, quid Pius annotat. post. cap. 26
Barba, singulari numero item quadrupedum, contra quam Seruio placuit. Beroal. in Seru. § 18
Βασιλικὸν, genus ludi quale, Nann. Mis. 4. c. 16
Basilica Iulii alia ab æde Iulii Parr. epist. 57
Basilicæ, quo loco faciendæ, quibus rebus seruientes, Parrhas. epist. 57. actiæ in iis caussæ, centum vocales, ibid.
Basilicas aliud esse, quam ecclesias veteribus, Bart. auct. c. 72
Bacchæ, cur coronas sibi plecterent, ex populo alba, Parrh. 852. pr.
Balneæ veterum ad corporum vel curam, vel oblectationē, Robor. lib. de Laconico. Balnearum forma quæ, Robort. ib.
Balanus, quale concharum genus, Pius annot post. c. 3
Balista cur Phocaica Silio., Pius annot. post. c. 156
Baptistæ Pii stylus carpitur. Flor. Sub. cap. 19
Baptæ, fabula Eupolidis Polit. Miscel. cap. 10
Bardi Gallorum, quales, Pius annot. post. cap. 62
Batauorum lingua quondam eadē cum Anglicana, Nan. Miscell. 10. cap. 2
Bæoti, cur sues dicti, Parrh. ep. 25
Bæotus ex Neptuno & Arne natus, vnde nominatus, Parrh. ep. 42
Belgica vocabula multa, origine Græc. Nan. Misc. 10. c. 2
Belleropharon, quo in loco excideret Pegaso, Parrh. ep. 24
Benedictus Latine dicitur, Florid. Subc. l. c. 8
Berones quid, Pius annotat. post. cap. 83
Berecynthii furores, qui Beroal. annot. c. 25
Bera pronuntiandum, non vita, Fla. Con. c. 85.
Βίσσος quæ saltationis species, Egn. Racem. c. 17.
Bitias Didonis in mensa quis. Nann. Misc. 7. c. 8
Bichinium, Calder. Obseruat. lib. 3 cap. 11
Bilis arca Herculis, Polit. Miscell. cap. 90
Bombyces non prouenire, iuxta Seruium, apud Seras, sed in Assyria insula Cos Beroald. in Seru. § 55
Bona dicere, pro bene ominari. Nann. Misc. l. c. 8
Bonus vir, ἀγοραῖος, Nann. Miscell. 2. c. 11

Bononiæ ciuitatis origo, Pius annot. post. c. 27
Bononia, an denominata a Boiis, iuxta Catonem ac Strabonem, an a Bono Thusciæ principe, Crue. cap. 20
Boreas, cur *dictus Alpinus*, Parrhas. 843. pr.
Bootes cur piger dictus, Parrhas. 834. f.
Bootis ortus circiter vigiliam secundam, Parrh. ep. 1
Brechotrophium quid, Pius annot. post c. 42
Brettii Græcis, qui nobis Brutii, Parrh. ep. 37
Brephotrophium, quid, Bart. auct. cap. 56
Britomartis cur dicta Aphæa, Parrhas. ep. 30
Broteus terræ filius lucis odio mortuus, Parrh. ep. 9
Brutus in honorem patris primus edidit munus gladiatorum, Parrhas. ep. 43
Brutiorum origo vnde, Parrhas. epist. 37
Brutii Bilingues Lucano cur. Parrhas. epist 37. Osce, & Græce locuti, ibid.
Buficus, bulimos, bupais, bupina, &c Pius annot. prior. c. 9
Bunias, bunion, e genere naporum, Pius annot. post. c. 174
Bupædæ, iidem cum exsoletis, Pius annot. post. c. 129
Bupresti s, quid Bart. auct. c. 13
Burg. Bugers: a Græco πύρ, Nan. Misc. 4 c. 17
Buteones ex familia Fabia, Beroald. anno. app. c. 16
Buteo, quid, Beroald. annot. app, cap. 16
Buteo inter accipitrum genera, Pius annot. post. c. 16

C.

CAcoethes tetrasyllabum, Polit. Misc. c. 46
Cadmi Milesii, lib. 4. de *soluendis amoribus*, Pol. Misc. c. 16
Cadmus literas in Græciam attulit, Polit. Miscell. cap. 39. & Beroald. annot. c. 98
Cæsar, an ab cæso matris vtero dictus, an ab elephanto cæso, &c. Beroal. in Seru. § 9
Cæsaris libros non videri, qui sunt de bello ciuili, Flor. Subc. 1. ca. 13. iterum lib 2. cap. 2
Cæsaris nomen vnde, Robort. de nominibus.
Caius, dictio etiam trisyllaba, Beroald annot. c. 38
Calamitates cur dicantur meretrices, Nan. Misc. 1. c. 15
Calantica, quid, Bart. auct. c. 15
Calathus, quid, Pius annot. post. cap. 168. 1
Calcei Sicyonei, quales. Beroal. annot. app. c. 18.
Calcei carbatini, Pol. Misc. c. 2
Calceorum varia genera, Parrh. ad Cic. Milon 829 f.
Calchantis etymon, Nann. Miscel. 7. cap 10
Caldarium, balnei pars, quæ, Robort. lib. de Lacon.
Calices amariores Catulli, an meraciores, Sabel. annot.
Callamus, genus lapidis, quod Bar. auct. cap. 23
Callimachi Ætia, quo argumento, Parrh. 873 m.
Callisthenes cauea inclusus ab Alexandro Magno, Parrh. ep 9. Olynthius cauea circumlatus, misereq; habitus, Abstem. annot. c. 2
Calobatarii qui, Pius annotat. post. cap. 82
Caluaria quid, Scoppa. Coll. 1. c. 27

Camelopardalis dicta Nabuna Æthiopibus, Beroald. Annot. cap. 14. animal quod Itali gyrapham vocant, idem cap. 14. Horatii. Polit. Misc cap. 3. item cap 14. quid & quando visa in Italia, & quibus nominibus censeatur, Polit. Misc. ca. 3 quando primum visa Romæ. Beroal. Annot. c. 14

Campe quid, Beroald. in Plin. libr. 28

Camus, species freni, Pius Ann. post. cap. 68

Canephoræ, cistellatrices Vestæ. item prior. c. 9

Canephoræ virgines quæ, Beroald. Annot. c. 63.

Caper, pro fœtore alarum, ibidem cap 13

Capitis diminutio vnde dicta, Nan. Misc. 9. c 12

Capitis diminutio quid. Pius Anno. post. cap. 44.

Capite censi, & proletarii, an discrimen aliquod, Nann. Miscel. 9. capit 12

Capiti suo aliquid fuere, Nan. Misc. 2. c. 20

Cappadoces simpliciter dicti, serui e Cappadocia, Beroald. Annot. capit. 17

Capræ olidæ, Horatio conuiuæ male olentes, ibid. 13

Capteivei Plauti Comœdia per diphthongum. Pol. Misc. c. 43

Caput tectum Deos adorantibus, quare, Cruc. in Ouid. libr. 1. met. ver. 381. Vno digito scalpere, signum viri mollis. Polit Miscel. capit. 7

Carbones substrati terminis agrorū, Pius Annot prior c. 10

Carcini Poetæ fabula, nomine Alope. Parrh. Ep. 12

Cares non esse insulanos, vt placuit Servio. Beroald. in Serv. §. 36

Carna Chaldeis, pro *Cornu*. Pol. Misc. cap. 14

Caros, qui morbus. Pius Annot. pr. cap. 1

Carthaginis etymon, Nann. Misc. 7 cap. 5

Carthaginensis dicendum, non Carthaginiensis, Abstem. c. 8

Caryas Laconiæ oppidum, in quo lucus Dianę solemni virginum cantu celebratus, Parth. Ep. 55

Caryatides statuæ quales; earumque origo, Pius Annot. post. c. 19

Caryotis, vnde dicta item, prior. capit 1

Caseus caprinus recens laudatur. Vitel. cap. 2

Casei Trebulani. Beroald. in Serv. §. 34

Castoris equus. Parrh. Ep. 57

Castrari libidinis causa quid, Barto. Auct. cap. 75.

Castrati in delitiis, item cap 75

Castum quem, parum pudice scribere posse citra nominis dispēdium. Flor. Sub. 1. c. 6

Catalecta Vergilii iam ab ævo Ausonii. Pius Annot. post. c. 43

Catellorū exsta quibus virtata, Parr. Ep. 18

Catena aurea Homeri, quid allegorice notet. Flor. Subc. 2. c. 4.

Cathros Chaldæis pro *Cithara*. Poli. Misc. c. 14

Catonis non esse Distticha illa moralia pueris in schola prælegi solita. Flav. Con. c. 95.

Catullus an præter rationem appellatus ab antiquis, doctus. Florid. Sub 3. c. 9.

Caudam nigram quod habet ne gustemus, cur vetet Pythagoras, Pius Annot. post c. 36

Cave ne, vitatum auctoribus contra regulam

regulam Grammatices, Beroal. in Seru. § .49
Cauneæ venales inclamatę, M. Crasso omen infaustum. ibid. cap. 69.
Caunus ciuitas pestilentiæ obuia, ibid cap. 69.
Caussariæ milites, qui. Polit. Misc. cap. 92
Caussariæ missio quid. Pius Annot. prior. cap 4
Caussia, tegmen capitis. Beroal. Annot. cap. 92
Cebetis tabulam adumbratam de sacris literis. Pius Annotat. post cap 100
Cellarium, locus, non res: contra ac placuit Seruio. Beroald. in Seruio. § 16.
Cellarius quid, Beroald. in Seru. § 16
Censeri, pro in pretio esse. Vitell. cap. 6
Centaurus, nauis sic appellata a tutela. Pius Annot. prior. cap. 9
Centauri an fuerint vnquam, Flor. Subc. lib. 2. cap. 6
Centauri arboribus solidis pro telis vsi. Parrh Ep. 4
Centumuiralis hasta. Vitell. cap. 21
Centumuirorum iudicium circa res hereditarias. Vitell. cap. 21
Cephali iaculum vnde. Flor. Sub. 3, cap 11
Cera miniatula, quid. Polit. Misc. cap. 53
Ceratinæ apud Quintilianum quid. cap. 54
Cercopes, impostores ac plani. Parr. 866 m
Cerealia primus fecit C. Memmius. Polit. Misc. cap. 85
Cerealia, quid cap. 85
Ceteis tabulis scripsisse veteres. Vitell. cap. 3
Ceteris ἰσοχ ἄρρητα. Pius Anno. prior. cap. 9 etymon. Nann. Misc. 7. c 10
Ceres profunda, quæ. Parth. Ep. 15
Ceretanæ pernæ, a Ceretanis Hispaniæ populis dictæ: non a Ceritibus Hetruriæ. Beroald. Annotat. cap. 28
Ceritus, cur dictus homo mentis emotæ. Abstem. cap. 3.
Ceruix pro superbia in singulari, cõtra Seruium. Beroal. in Seru § 51
Ceruus, aeripes an æripes. Parrhas. 846. m.
Cerix cuius apud Athenienses auctoritatis, Pius Annot. post. ca 96
Cessim ire. ibid. cap. 13
Chameteræ Plinii, quæ. Beroal. Annot. cap 63
Chœnix, mensura qualis. Pius Ann. post. cap. 35
in Chœnice non sedendum. prouer. id. post. cap. 35
Chauci, finitimi Bremenses. Nann. Misc. 10. cap. 2
Charadrius auis quæ. Pius Annotat. post. cap. 29
Charisius fere Seru. coætaneus. Parr. Ep. 5 item Donato. ibid.
Charon porthmeus. Pius Ann. post. cap. 48
Charondæ leges Egnat. Racem. c. 12 ibid. Pius Annot. post. cap. 195
Chiliarchus, qui præest mille militibus ibid cap. 127
Chimera Lyciæ mons qualis. ibid figmentum Poeticum. Flor 2. cap. 6
Chimeræ & Bellerophontis fabula quid velit. Cruc. cap. 21
Chiridotæ Dalmatarum, quid. Pius Annot post cap. 58.
Chommoda, pro Commoda. Polit. Misc. cap. 19
Choragi quid, Nann. Mis. 8. c. 1
Chorobates quid. Beroal. Ann. c. 66
Chriæ quid. Parrh. Ep. 57. § 2
Chrysippus per Soritē solitus argu-

mentari, Beroald. Annot.app.c.9
Cibos ne in schaphio ponas, Pythagoræ scitum, Pius Ann. post c.36
Cicatrices argumenta fortitudinis, Parrh.ep.56
Cicero Græcæ linguæ doctissimus, Polit.Misc.c.1. editus Mediolani, sed mendosissime, Parrh.epist.17 cur librum inscripsit de Officiis, Scoppa,Col 1.c.8.eius non esse libros 4. Rhetor. ad Herennium, Florid. Sub.1.c.2. & ca.4.eius scriptorum examen, Florid. Subc.c.2 eius vnde cognomen, Scoppa, Coll.1.c.5.eius an genus ab Tullo Volscorum Rege, Scoppa,Coll.1 cap.5
Ciceromastix,Beroal.Ann.c.11
Ciconia,cognomine pia, Ann.post. c.69
Cicutæ vis exstinguitur vino,Polit. Misc.c.61
Cimmerii populi,qui,Ber.Ann.c.84
Cinara,carduus quis,Pius Annotat. post.c 168.1
Cingali populi, an ab eis fluxerint circulatores isti mendici, coloris fusci,ibid.c.42
Circe, post mortem, Marica dicta, Parrh.845.m.
Circenses Cerialcs, Polit.Misc.ca.85 ludi, plebeii & magni, iidem,Sabell.in Liu.l.b.2.
Circus Delphinos habuit. & ad oui speciem machinas quibus indicarentur spatia decursus,Parr.c.28
Cisiarius,Beroal. Ann.c.64
Cisium,genus vehiculi biroti, Bero. Annot.c.64
Cispius mons Romæ, vbi, Beroald. Annot.c.55
Cistophori, genus numismatis quale,Bart.Auct.c.1
Cistiferi, Sacerdotes Cybeles, Pius Annot.pr.c.9
Cistula,ad suffragia,Beroa.Ann.c.53
Cistulæ prælatæ Thesmophoriis, Pius Annot.pr.c.9
Clatra:fenestræ clatratæ, Pius Ann. post.c 159.rusticis quid,Pius Ann. post.c.159
Clibanarii,in exercitu qui,Pius,c.81
Climax, gradatio Quintiliano. Beroald.Annot.c.47
Climactherici anni, qui & quam periculosi,ibid.
Climactericus annus, Plinio lex fœsilis,ibid.
Clinici qui,Parrh.ep.61
Clipeus armorum, clipeum imaginis,Parrh.ep.19.
Clupeare brachiū, Pius An. post.c.18 in Clipeum inclinare, quid, Nann. Misc.2.c.4
Cœli filius,inopinato apparens,Pol. Misc.c.18
Cœli cardines quatuor, quibus nominibus,Pius Annot post.c.66.
Coactum pro coctum,Parrh.ep.31
Cochleæ, inter pauperum munera, Saturnalitia,Beroald.Annot.c.36
succi optimi,quarum regionum, Beroal.ibid.
Cognomē Romanis aliquādo Græcum,Robert. de Nomin.
Coctana, in vasculis missa formatis in metam,Beroal.ibid.
Cognomina ducta partim a laude animi, a vitio corporis,a consuetudine, a forma corporis:partim ab euentu seu fortuna.item a prouinciis Robort.de Nomin.
Codex, liber in quo accepta atque impensa perscripta, Ber.Ann.c.31
Colacis etymon,Nann.Mis.1.c.13
Coliphium,vnde dictum,Vitel.c.12
Colonia quid,an nō oppidū & vrbs, vt differat a municipio.Vit.c.19
Coloniam omnem municipium omne, & oppidum & vrbem dici posse, Vitel.ibid.

Color Prasinus, viridis, Beroal. Ann. c.92. Venetus, cæruleus, Beroald. Annot.ibid.
Colossis vnde nomen, Parrh.ep.57
Colostrum, non esse proprie Lac nouũ, vt arbitratur Seruius, sed spõgiosam lactis densitatem, Beroal. in Seru § 42
Colostra æ Palladio & Colũellæ itẽ Plauto frequentato, negante id Seruio, Beroal.ibid.
Columba, hieroglyphicis nota ingrati, Egnat. Racem.c.3
Colura, animalia sine cauda, Pius Annot post.c.112.
Colurus quid. Pius Ann.post.c.112
Comæ suggestus, Parrh.ep.57 §.2
Comici an habendi inter Poetas, Flor.Sub.3.c.8
Comitis nomen, Iustiniani æuo cuicunque præfecto honestiori tributum. Nann.Mis.10.c 3.
Comitia tributa cur popularia, Nã. Mis.10.c.6 non habita Ioue tonãte, fulgurante, Bero.Ann.c 44. tributa, curiata, centuriata quid inter se differant, Nann Mis.10 c.6 ibid. curiata contraria centuriatis, Nann.Mis.10.c 6
Commẽtarienses officium quod, Pius Ann.post c.77
Comædia duplicis argumenti, quid. Nann.Mis.1.c.4 imago vitæ, Scoppa, Coll.1.ca.25. media sannis exagitata Tragicorũ scripta, Nann. Mis.4.c.13
Comædiæ inuentor quis, Parrh.ep. 64. origo nominis vnde, ibid. lex vt Dramata tres agerent personę, quarta muta, Vite.c 5 partes tres, Canticum: Chorus, diuerbium, Nann.Mis 1 c 6. veteris inuentor, Flor.Sub.1.c 15
Compaginis, genitiuum casum auctoribus vsurpatum, contra ac voluit Seru. Beroal. in Seru. §. 10
Comparationem poni posse sine libri, Pius Annot.post.c 103
Comtus scrib. non *comptus*, Egnat. Racem.c.10
Conciuis non dicitur, sed *ciuis*, Flau. Con.c 79.
Concordia insignis gemina tæda, Parr.Ep.57.§.2
Concordiæ ædicula supra Græcostasin, Parrh. ep. 52. videntur apud vett. Symbolum cornicem, Polit. Mis.c 67
Condilium, quid, Cruc. in Ouid.1 met.ver.711
Condus in familia quid, Beroal. Annot.c.19
Confidere & credere quid differant, Nann.Mis.5.c.20
Congylis, rapa, Pius Ann. post c.174
Conion, non esse Aconitum, Polit. Mis.c.61
Coniux absque n litera scribendum, contra Priscianum, Abstem.c.6
Conniuere quid, Pol.Mis.c.66
Conon Vergiliano duxne fuerit Athenienssium, vt voluit Ser. an potius Astrologus, Beroal. in Ser.43
Consanguineum, etiam de fratribus dicitur, Parrh. 844.f
Conscientia virtuti maximum præmium, Parrh.ad Cic.Mil.832.f
Consecrare & in deos refere cuique quem vellet ex suis, priuatim licitum, Nann Mis.7.c.16
Consequentiam esse Latinam vocem Scoppa, Coll.1.c.19
Consualia, ludi Neptuno sacri, cur sic dicti, Sabell. Annotat.in libr.1 Liuii.
Conterraneus, an Latinum, Fla.con. c.79
Contus nautarum, quid, Pius Ann. post.c.19
Copta Rhodia, quid, Vitel.c.4

Coramble, brassica agrestis. Parrh. Epist 13
Cornicem videri apud veteres concordiæ symbolum. Polit. Miscc. cap.67
Cornicula, inter dona militaria quę, Pius Annot. post. cap.77
Cornicularius quid. Pius Ann. post. cap 77
Coronæ antiquissimæ laneæ. Nann. Misc.7.cap.16
Coronæ lemniscatæ. Polit. Misc. cap.72
Cors, quid, Vitell cap.15
Corus idem cum Argeste. Beroald. Annot.cap 2
Corporis dehonestamēto lætari posse, contra ac visum Gellio. Parrh. Ep. 56
Corycæus auscultabit. prou. Beroal. Annot.cap.59
Corycæi, pro curiosis, Beroal. ibid.
Corydonis etymon, Nann. Misc. 6 cap.10
Cotidie scrib. non quotidie Abstem. cap.9
Cottaborum lusus qualis. Parrhas. Ep.36
Coturnices, an qualeæ nostræ. Pius Annot. post. cap.54
Cotys ad quem scripsit Ouid. quis fuerit Egnat. Racem. c.14
Coturnicum mutuæ pugnæ, Flau. Con. c.76
Cotytto, & Cotyttia, quid, Pol. Misc.10
Cotys dea, Polit. Misc. c.10
Crambe bis posita mors, Polit. Misc. c.33. quid, Polit. Misc. c.33
Crassari, pro grassari, Nann. Misc. 5 c.18
Crepidæ carbatinæ. Polit. Misc. c.2
Cretenses mendaces, Polit. Misc. c.35
Crocodilitæ apud Quint. quid, Pol. Misc. c.55
Crocodili graphica descriptio, Flor. Subc. 3. c.1
Crorone salubrius, prou. Pius Ann. post. c.37.
Crotus, sagittarius excellens, Pius Ann. c post. 158. ib. Pfamatē filiam vitiatam necauit, Parrhas. ep. 45
Ceaton & Eryton fratres ex Neptuno concepti & Moline, Parr. ep. 41
Cuba Dea, quæ præesset infantibus cubantibus, Pius Annot. prior. c 3
Cucuma, genus vasis. Pius Ann. post. post. epa. 61. vox ratior, Pol. Misc. c.30
Cucumeres aquæ amantes, Pius Annot post. 173
Culleus parricidarum, ascoperæ similis, Pol. Misc. c 20
Cumæ, vnde dictæ, Scoppa Coll. 1 c.24
Cupressum Fauni gestabant, Parrh. 803 f
Curio maximus, Sacerdos qualis, Beroal. Annot. c. 51. ibi. agnus, pro macilento, Plautus. Beroald. Ann. c 51
Curiones, dicti a Curiis, Beroal. Annot. c. 51. eorū æs, quale, Beroal ib. iidem qui præcones, ibid. eorum sacra, quæ, Beroal. ibid
Curti Iudæi, curtus mulus, quid, Nann. Misc. lib. 4. c 5
Custodia, tam quæ custodit, quam quæ custoditur, Beroald. in Seru. c.29
Cybele, & Dea Syria, numina fere eadem, Beroal. Annot. c 25
Cyclopum interemtorum ob fulminatum Æsculapium, item seruientis apud Admetum Apollinis fabula, Pius Annot. post. c. 145
Cycnea caro nunquam in deliciis ganeonum, Beroal. Ann. c.3
Cycni cantus an in morte, Pius Ann. post. c. 128

Cypse-

Cypselus, Corinthi tyrannus, Pius Annot. post. cap. 108. vox, vario significatu, ibid.
Cyrene, colonia Thertorum, Cruc. c. 13
Cytorum montem non esse in Macedonia, vt voluit Seruius, sed in Paphlagonia, Beroald. in Seru. §. 56

D.

ADcur hodie repræsentet notã quingentalem. Nann. Misc. 10. c. 5
D. E. R. I. C. notarum explicatio, Egnat. Racem. c. 3
Dædali & Icari fabula, quid sibi velit, Florid. Subc. 2. c. 24. f
Dædalus quomodo dictus Tibullo Cres, qui alioquin Athenienſis, Beroal. Ann. c. 39. in Lycia periit, non in Creta, Parrh. epist. 15
Dalmaticarũ chiridotæ, quid, Pius Annot. post. c. 58.
Damigeron, cur inter magos, Parrh. epist. 11
Damnati Athenis sibi pœnas æstimabant, Nann. Misc. lib 2. c. 22
Danaidum dolium, prou. Pius Ann. post. c. 140
Daphne aliis Penei filia, aliis Ladonis, Florid. Sub. 3. c. 11. ibid. amans Leucippus virginem se mentitur, sed infauste, Egnat Racem. c. 16
Dardanus: artes Dardaniæ, quę, Pius Annot post. c. 195
Dea persuadendi, quæ, Polit. Miscel. c. 91
Debere hortos, &c. criminib. quid, Beroal. Annot. 30
Decadarchus idem cum decurione, Pius Annot. post. c. 127
Decaproti, quid, Bart. Auct. c. 39
Decumani fluctus, Polit. Misc. c. 86 genus publicanorum quale, Beroal. Ann. c. 19. oua, Pol. Misc. c. 86. scuta, ibid. porta castrorum, Polit. Misc. ibid.
Decumanum pro grandi, Beroald. Annot. app. c. 5
Decumanus acipenser, limes, porta scuta, Beroal. ibid.
Dedititii libertini qui, Polit. Misc. c. 84. peregrini, qui, Polit. ibid.
Defrutum quomodo fiat, Beroal. in Seru. §. 54. differre a passo: contra Seru. Beroal. ibid.
Dei inuiti non cernebantur impune, Polit. Misc. c. 80
Deidamia Pyrrhi filia, vt interfecta, Parrh. epist. 48
Delatores notati literis, Vitell. c. 23
Delius natator, prou. Flor. 3. lib. Sub. c. 4.
Delphin ancliorę circumplexus, nota lente festinantis, Egnat. Rac. c. 3
Demagogus quid, Nann. Miscel. 8 cap. 1
Demarchi quid, Nann. ibid.
Demogorgon, magus quis, Pius Annot. post. c. 195
Demtum scrib. non *demptum*, Egnat. Racem. c. 10
Deprecari pro valde precari, item pro detestari ac recusare, Florid. Sub. lib. 1. c. 8
Designare quid, Beroal Ann. c. 16
Designatores ludorum qui & quales, ibid.
Designator qui loca spectatoribus designat in theatro: itẽ qui choragium locat & reliqua funebria, Nann. Misc. 4. c. 21
Deus etiam de fœmina, Pius Annot. post c. 70
Deum Deam ve quisque habere creditus, Polit. Misc. c. 89
Diadematus, cognomen Metellorum, Sabell. Annot. in Plin. libr. 7 c. 44

Diana Ægyptiis Bubastis. Flor. Subc.3.c.1. quasi Iouiana, Sabell. annot. ad Catull. Rhoccæa, vbi culta, Parrhas. epist. 30. Caryatis in pretio Lacedæmonibus, Parrhas. epist. 55.
Dianium, lucus Dianæ consecratus, Cruc. c. 14
Dicam scribere quid, Nann. Miscel. 2. cap. 18
Dido castissima, neque vnquam Æneæ cognita, Flor. Sub. 2. c. 2
Διζωρικὸν ante cubiculum sponsi ac sponsæ puellarum, Nann. Miscel. 7. cap. 14
Dies menstrui & annui, quot. Polit. Miscell. c. 94. Diffisus in digestis, quid, Polit. Miscel. c. 41. genere fœminino, pro tempore, Vitul c. 28
Dies intercalares, quot instituti a Numa Sabel. annot. in Liuii, lib. 1. vt annus & mensis partim naturalis, partim ciuilis, Parrh. ep. 63 aut naturalis, aut ciuilis, Vitell. c. 28 Dominicus, Polit. Misc. c. 8
Dierum nomina Belgica, vnde deducta, Nan. Misc. 10. c. 2. numerus cur sumtus ab errantibus syderibus Parrhas. ep. 63
Diebus & noctibus singulis attributæ horæ duodecim æquales apud Romanos, Parr. ibid. nomina antiqua mutata ab Imp. Constant. Pol. Mis. 8. nomina, cur a Planetis desumta, Egnat. Racem. c. 20. nomina cur a Planetis, Pol. Misc. c. 8
Digestæ cur notuntur gemino F. sic ff. Scopp. Col. 1. c. 9
Digitus medicus quis, Polit. Miscel. cap 62. tollere, mos in auctione publica. Calder. obser. lib. 3. c. 3
digiti contracti, tenacitatē arguunt, Nann Misc. 8. c 3. f.
Digitorum nomina quæ, Polit. Misc. cap. 62.
Dii nostri, qui fuerint, Parrh. ep 35
Dii velleribus niveis, seu stemmatis cultri, Nan. Misc. 7. c 16
Deorum insignia, quæ, Pius annot. post. c 153
Dimidium, quomodo plus toto, Beroal. annot. app. c 3
Diomedæa necessitas, quæ, Pius annot. post. c. 1
Dioptra quid, Beroal. annot. c. 65
Diphthongi non septem solum, sed decem, maiorum seculo vsitati, Polit Misc. c. 43. veterum quot & quales, Polit. Misc. ib.
Directe quid petere, Nan. Mis. 5. c. 5. δὶς κεφαλὴν ἥνατος, Pol. Mis. c 33
Diuerticulum, significationis duplicis, Nan Misc. 1. c. 19
Diui fratres, in iure qui, Bart. auct. cap. 58
Diuisores in comitiis, genus hominum quale, Beroal. annot. c. 91
Δημήτης, vnde deriuetur, Pius anno. post. c. 95
Druydes Gallorum quales, Pius, ibid. cap 62
Dodonæi Lebetes quid, & cui bono, Parrh. 842. f.
Dodonæum ahenum, quid, Pius annot. post. c. 54
Dolabella nomen, vnde ductum, Cruc. c 16
Domitio Calderino quid & quatenus in literis credendum, Polit. Misc. c. 9
Donati non esse, quæ circumferuntur in Vergilium, Nan. Misc. 1. c 5 Fla. Con. c. 95. non videri expositiones in Terentium, Parrh. ep. 59.
Ducere funē, quid, Nann. Mis. 4. c. ferrū, 22. quid, Parr. 868. pr. fomiquid, lia, Nann. Misc. 4. cap. 21
Ducitur, qui ad iudicium rapitur, item ad carcerem, item ad supplicium. Nann. Misc. 9. c. 8

Durica nox, Polit. Misc. c. 5
Durateus equus, ibid.
Dytrachium quæ antea Epidanum. Pius Annot. post c. 137

E.

Ecbatana, imperii Medici caput, Pius Ann. post c. 130
Eccere, an iurantis, Nann. Misc. 2. c. 21
Echini tergus ad pectines, Bar. Auct. c. 41
Echo Græcula quid recantet, Polit. Misc. c. 22
Edulia, Dea initiandorũ cibo, Pius Annot. pr. c 3
P. Egnatius Bareæ accusator, Tarsensis, non Bæotius, Parrh ep. 24
Eiresione quid, Pius Annotat. post. c. 75
Electrum an reperiatur in Eridano, Flor. Sub. 1. c. 16
Electri genᵒ cuius auro quinta pars argenti inest, ibid.
Elegans, in vitro, Pius Annotat. post. c 8
Elegorum repertor quis, Flor. Subc. 1. c. 15
Elephantidos libelli, Pius Annotat. post. c. 41
Emãcipatio habita pro morte imaginaria, Nann. Misc. 9. c. 12. liberorum qualis vett. Rom. Nann. Misc. 10. c. 5.
Emasculare, inter flagitiosa, Pius Annot. post. c. 51. se herbis, ibid.
Embamma quid, Bart. Auct. c. 44
Emblemata, quid, ibid. Bart. Auct. c. 44
Emphyteuma, quid, Bartol. Auct. c 46
Emtio non vsitata antiquis, Pius Annot. post. c. 152
Endelechia Aristotelis ac Ciceronis, Polit. Misc. 1
Ennæ siculæ fertilitas, Abstem. c. 11
Ennii versus aliquot Latini, versi ex Medea Euripidis, Polit, Misc. c. 27. versus de *risu*, Polit. Miscell. c. 89
Ennius Euhemeri sacram historiam vertit. Pol. Miscel. cap. 35. sepulcro Scipionum conditus, Parrhas. 858. f
Ennium de Græco vertisse Tragœdiam Euripidis Medeam, Pol. M. c. 27
Epaphus idem cum *Api*. Cruc. in Ouid 1 met v. 748
Epibatæ qui, Pius *Annotat*. post. c. 82
Epidamnus, vbi, Beroald. in Seru. § 57
Epidaurus, non in Epyro, vt placuit Seru. sed in Peloponneso, ibid.
Epithalamiorum genus duplex, Robor. ad Catul. Epith.
Επὶ τῇ φάκῃ μύεσι, prou. Beroal. *Annot*. app. c. 13
Epitogium quid. Cald. Obser. lib. 3 c. 11
Epityrum non esse casei genus, Vit. c. 2. vnde fiat, Ibidem.
ἡπεδόμενοι qui, Pius *Annotat*. prior. cap. 3
Equire, mulierum libidinosarum, Beroal. *Annot*. c. 83
Equi Cappadoces notæ melioris, Pius *Annot*. post. ca. 39. Sybariticorum saltatio, Pol. Misc. c. 15
Equus durateus, idem cum Troiano. Pol. Misc. c 5. Seianus ex prosapia equorum Diomedeorum, Parrh. 839. m
Ερανον, conuiuium, vbi de Symbolis comeditur, Nann. Mis. 8. c. 39
Eridanus item fluuius prope *Athenas*, Cruc. in Ouid. lib. 1. met. v. 580
Erasmo quid in literis tribuendum, Flor. Sub. 3. c. 4

Ergo, item pro causſa, contra quam placet Seru. Beroald. in Seru. c. 31
Es, ſubſtantiuum, an aliquando producatur, Pius Ann poſt. c. 150
Fualida haſta, quid, Pius ibid. c. 192
Eueni diſtichon in *Caprum vites rodentem*, Polit. Miſc. c. 26
Euentus bonus, quando inuocatus, Pius Annot prior. c. 6
Euippe Chironis filia, Parrh. ep. 7
Eumolpus quis, quarumque rerum auctor, Pius Annot poſt. c. 96
Euocatio, euocati milites, quid, Cruc. c. 11
Eupolidis aliquot verſus, de Peitho Pericles. Polit. Miſc. c. 91
Euripidesne melior an Sophocles, ambiguum, Flor. Subc. 2. c. 13. eius odium erga mulieres, mors, & ſepulcrum, Pius Annot. poſt. c. 28
Euhemerus quis & quantus in hiſtoria de Diis, Polit. Miſ. c. 35
Euxini ponti collatio cum Gadib. Beroal. Annot. c. 40
Exſilium quãto grauius oſtraciſmo, Pius Annot. poſt. c. 91. teſtularum, quale, Beroal. Ann. c. 80
Expeculiati Plauto qui. Beroald. Annot. c. 95
Expoſiti olim pueri in cantharo, Nann Miſc. 1 c. 2
Extet honos, pro extrario, Pius Annot. poſt. c. 5
Extra ordinem, id eſt, ſupra ceteros ſui ordinis, Nann. Miſc. 9. c. 6
Extrema linea quid, Nann. Miſcell. 1 c. 20

F.

FAbula morata quid, Nann. Miſ. 3. c. 24
Fabulæ Plautinæ aliæ a Plautianis, Parrh. ep. 64
Faciem lacte aſinino erugari, Cald. Obſer. lib. 3. c. 6
Fæx populi. Flau. con. c. 30
Familiam ducere quid, Vide ducere,
Famoſus, etiam in laudem, Cruc. c. 5
Faſces Conſulares, ex betula, Pius Annot. poſt. c. 14
Faſtus, etiam pro Annalium libris, Beroal. in Seru. §. 22
Faſti quid, Vitell. c. 28
Fauonius idem cum zephyro, Flor. Sub. 2. c. 5
Fauorinus Philoſophus, natione Gallus, Flau. Con. c. 15
Febris querquera, Beroal. Ann. c. 76
Femen feminis: an prima correpta, Pius Annot. poſt. c. 198
Feminas ſuperfœtare, contra quam D. Auguſtino placuit, Pius Ann. prior. ca. 3. peregrinæ male audiebant, Polit. Miſc. c. 27
Feelix in nomiſmatis vetr. per e duplex, & quare, Polit. ibid. 43
Feroniæ luci plures, Sabell. Annot. in Liuium, lib. 1
Ferrugineum, quid, Beroal. Annot. c. 92
Ferulæ & thapſiæ differentia, Pius Annot. poſt. c. 167
Fertum, quod genus ſacrificii, Pius ibid. c. 147
Feſtucæ vſus in manumittendis ſeruis, Polit. Miſc. c. 98
Ficulneus, pro ficulnus, vſitatiſſimũ auctoribus, Scoppa. Coll. 1. c. 6
Ficus, & arbor, & fructus, genere maſculino, Scoppa, ibid.
Ficus, ſignificationes non vnius, Pius Annot. poſt. c. 101
Fides fluctuans in iuuenibus, firmior in ſenibus, Nann. Miſcell. 7 cap. 10
Filius Terræ, cuius genus incertum, Polit. Miſc. c. 18
Filiusfam. cur patre permittente nõ condat teſtamentum, Nann. Miſ. 10. c. 5

Filiusfam. cauſſa mortis donare poteſt, patris permiſſu. Nann. ib. cœli qui inopinato apparet, Polit. Miſc. c. 18
Flammeum vnde dictum, Robor. ad Catul. Epith.
Flammeolo amicitur nubens, Pius Annot. poſt. c. 80
Flaminia via, quæ, Pius ib. c. 27
Florales ludi. cur plebeii, Vitell. c. 22
Flos vini, pro odore, Pius Annotat. poſt. c. 205
Fluctus decimus, ſeu decumanus, quis, Polit. Miſc. c. 86
Flumium domitorum imagines in triumphi pompa, præferri ſolitæ, Parrh ep 57
Fœderibus confirmandis iurabatur Iupiter lapis, Pius Ann. prior. c. 10
Forma donum fugiens, Parr. epiſt. 57 §. 2
Forum Latium pro Romano, ibid.
Formica veſpertilionis ala obumbrata, hieroglyphicis nota tardi. Egnat, Racem. c. 3
Fortis viri, ex Ariſtotele Phyſiognomia, quæ, Pius Ann. poſt. c. 141
Fortuna globo volubili inſiſtens, Cruc. c. 11
Fortunatiani Chriæ, Parrh. ep. 57 § 2
Fouri in numiſmate pro Furi, Polit. Miſc. c. 42
Fraterculus Gigantum eſſe, quid, ib. c. 18
Fraus pro malitioſa fœderis interpretatione, Nann. Miſ. 5. c. 11
Frigidarium, pars balnei quæ, Robort. lib. de Laconico.
Fritillus, minime tabula luſoria, Beroald. Annot. c. 22. idem cum orca cum turricula, ac pyrgo, ibid.
Frons occipitio prior. prou. Pius Ann. poſt. c. 30
Fumus Troes, prouerbium, Polit. Miſc. c. 88
Fulgetræ adoratæ poppyſmis, Polit. Miſc c. 3
Fulmen ſiniſtrum, optimum auſpicium, Beroal. Ann. c. 44. Ploleon, quale, Pius Annot. poſt. ca 41 habet omen nuptiarum. Nann. Miſ. 7. c. 14. ibid. vtuntur Iupiter, Pallas, Vulcanus, Nann. Miſc 3 c. 3
Fundus quid, Nann. Miſ 1 c. 15
Funem omnem mouere, prou. Pius Annot poſt. c. 107
Funepeus pro Funambulo. Beroald Annot. c. 74
Funeri adhibitæ tibiæ, Pius Annot. poſt. c. 118
Furiis anguis item in manu, Parrh. ep. 55
Furuum, idem quod nigrum, Polit. Miſc. c. 39

G.

GAdir, vnde dicta, Egnat. Race. c 14
Galeare puellas, Pius Ann. poſt. c. 18
Γαλῆ pro fele, non modo pro muſtula, Parrh. ep. 37
Gallina Medica, quæ, Fiorid. Subc. 2 c. 19
Gallis duo genera Sacerdotum vaticinantium, Bardi, ac Druydes, Pius Ann. poſt. ca. 62. matris Deũ, vnde nomen, Parrh. 854 pr.
Ganymedes vnde dictus, ac cur amatus a Ioue, Flau. Con. cap. 14. quomodo raptus Ioui, Pius Ann. poſt. c. 98
Garum ſociorum, vnde dictum, Vitell. c. 10. non habet nomen Latinum, ibid.
Γαστρίζειν, ſaturare, Nan. Miſ. 8. c. 20
Gaulus, genus nauigii, Cruc. c. 16
Gellium nõ fuiſſe natione Gallum, Flau. Con. c. 15
Gemellos non ſemper concipi vno eodemq; concubitu, Pius Annot. prior. c. 3

Gemina, ea quæ robusta firmaque, Parrh.ep 57 §.2
Genas ne raderent feminæ in funere interdictum, Calder. Obseru.lib. 3.c 7
Genii nascentibus additi, Parrh.ad Cic.Mil.833 p
Genium quisque habere creditur, Polit.Mis.c.89
Gentilis,qui simili nomine appellatur, Beroal. Annot.c.79. qui eiusdem nominis, quamuis non gentis, Scoppa, Coll.1.c.5
Genu crure propius, prou. Pius Annot.post.c.30
Gerana apud Pygmæos diuinis culta honoribus: ideoque a deabus conuersa in gruem, Parrhas. ep.40
Gigantum fabula,Cruc.c 21
Gigni hominem, septimo, octauo, nono decimo mense,Pius An.pr. c.3
Gith,quid,Pius Annot.post.c.161
Gladiatores rudibus exerciti,Parrh. epist. 60. eorum munus in honorem patris primus edidit Brutus, Parrh.ep.43
Glans, pars in viris obscœna, Beroa. Annot.app c.17
Glauci & Diomedis permutatio, qualis,Beroal.Annot.c 48
Glossa,quid,Scoppa Coll.1.c.9
Glus & gluten idem,Parrh.ep.43
Gonorrhæa, quid, Pius Annotat. post. cap.123. gonorrhoica mors, Ibidem.
Graccorum cognomen, vnde natũ, Egnat.Racem.c.10
Graccus scribend. sine aspiratione, Scoppa, Coll.1.c.20.Egn.Rac.c.10
Gradus grallatorius, qualis, Pius Annot.pr.c.1
Grallatores, qui, Beroald.Annotat. c.94
Grallatores, qui, Pius Annot.prior. cap.1
Γρῦφη, nomen actionis de crimine publico,Nann.Mis.9.c.4
Graphiaria,pro repositoriis graphiorum,Beroal.Ann c.26
Græca statim an discenda pueris, Flor.Sub.1.c.1
Græcæ linguæ cognitio necessaria cuiuscunq; generis scientias profitentibus,Flor.Sub.3.c.12
Græcostasis. Sabel.Ann.in Plin.lib.7 c.60.Romæ quid, & vbi, Beroald. in Plin.33
Grus vindices necis Ibyci, Parrhas. ep.43
Grumi,λίθων συροί,Parrh.ep.31
Gymnasia frequentata disputationibus Philosophorum, Parrhas. ep.24

H.

HAbitare secum,quid,Polit.Mis. cap.4
Habitus pacificator,quis,Pol.Misc. c.65
Hariolari quid, Nann.Misc. libr.2. c.5
Harmonia Romanis duplex,Græcis quadruplex,Nann.Misc.1.c.6
Harpocrates digito imperans silentium,Pol.Mis.c.83
Harpocratem facere quem, quid, Pol.Mis.c.83
Harpyiæ quibus nati parentibus, Pius Annot.post.c.148
Hasta centumviralis, circa res hereditarias,Vitell.c.21
Hasta cœlibari comtæ nubentes, Beroal.Annot.c.1
in Hastam inclinare, quid, Nann. Mis.2.c.4
Hecalene,diminutiuum, Pol.Misc. c.24
Hecalesion sacrum quod,ibid.
Hecate, numen a Luna diuersum, Flo-

Florid. Subc.3.cap.11. quibusdam Persæ filia, quibusdam Noctis, aliis Iouis & Asterues, aliis Aristæi; nonnullis Tartari, Florid. Subc.3 cap.11. alia a Proserpina, Parthas. ep 55
Hecates potentia quanta, Parthas. 844 pr.
Helena Zeuxis, cur meretrix vocata, Pol Mis.c.74
Helenes crater, virtutis quantæ, Beroal. Annot.c 75
Helenæ vinum, quid, Macrobio, ibid.
Helenæ etymon, Nann. Miscell.7 c.10
Heliotrapeza Æthiopum quid, Beroal. Annot.c.82
Herba, victoriæ signum, Cruc c.2
Herculeius, vnus ex iis qui Marii partes propugnarent, Pius Anno. post.c.76
Herculi oblatæ patrimoniorum decimæ, & quare, Beroal. Annotat. app.c.11
Herculis templo cur prohibitæ mulieres ac sues, Cruc.c.9
Heredes adoptati in nomen familiamque, Pol. Mis.c.32
Heredium, & herediolum quid, Beroal. in Plin. lib.19
Hereditariæ causlæ iudicatæ per centumuiros: & quidem bis, Vitell. c.21
Heroici carminis inuentor quis, Fl. Sub.1.c.15
Hiennientium dulcedines, Pius Annot. post.c.198
Hieronicis aditus in patriam per murum deiectum, Polit. Miscell. c.99
Hierophantæ, Sacerdotes qui, Pius Annot. post.c.51
Hionii fluctus, pro Ioniis, Pol. Misc. c.19
Hippocentauri fabula vnde orta, Flor. Sub.2.c.6. an fuerint, ibid.
Hippolytus cur dictus Tyndarides, Scoppa, Coll.1.c.12
Hippomanes in veneficiis, Pius Annot. post.c.198
Hircus cum muliere coiens, Florid. Sub.2.c.6
Hircus pro fœtore alari, Beroal. Annot.c.13
Hirquitallire, Hirquitalli, ibid.
Hirundines ripam munientes contra Nilum, Beroal. Annot.c.37. & Pius Annot. prior.c.9
Hirundines, Cecropiæ & Atticæ, Beroal. Annot.c.37
Historia quid differat ab Annali. Beroal. in Seru.§.12
Historiam scribenti & otio opus & tempore, Flor. Sub. lib.1.c.2
Historiæ finis, narrareres gestas iuuandi gratia, Robort. lib. de Hist. facult.
Histricum imperium Plauto quid, Beroal. Annot.c.89
Histrionum nomen vnde, Beroald. Annot.c.89
Hollandia munus Boreæ & Rheni, Nann. Mis.10.c.2
Hollandia, an dicta olim Holtlandia, Nann. Misc 10.ca.2.a quibus adepta nomen, Nann. ibid.
Homerus cur Troianis tribuerit Apollinem, Dianam, &c. Græcis vero Neptunum, Palladem, &c. Nann Mis.6.c.12
Homerus an hortorum curam damnauerit, Pius Annotat. post. c.178
Homeri libros oppugnauit Zoilus, Beroal. Annot.c.11
Homeri patria controuersa, Cruc. c.19
Homeri octo numero, Cruc. cap. 19

Homeromastix, cognomen Zoili, Beroald. Annot. c. 11
Homo albus, quid, Beroald. Annot. c. 38. ater, quid, ibid. nouus, quis, Scoppa, Coll 1. c. 5.
Horatii vita ex schedis veteribus, Misc. 3. c. 2
Horat. lib. 1. Sat *Regibus hic mos est: vbi equos mercantur, apertos inspiciunt*, Pius Annot. post. c. 194
Horatius, Persius, Iuuenalis, comparati inter se, Nann. Miscell. 4 c. 25
Horatius cur Satyras suas, Sermones vocarit, Flor. Sub. 3. c. 8
Hornæ, hornatinæ fruges, Pius Annot. post. c. 90
Horologia ex clepsydris, Vitell. c. 28
Horti pensiles Semiramidis, Pius Annot. post. c. 178
Hospites peregrinos lauabant vel filii regum, Nann. Misc. 4. c. 2
Hyades siue Suculæ, in qua animali sedem suam habeant, Sabell. Annot. ad Plin. lib. 2. c. 41
Hymera, canis Erigones. Pius Ann. post. c. 13

I.

IAnitores in caterna excubabant, Parrh. 867. f
Iani Parrh. vita Parrh. ep. 65
Iani porta aperta bello, clausa pace, Scoppa, 1. Coll. c. 2
Iani nomen, vnde, ibid. eius transitiones peruiæ, Cruc. c. 16
Ianthinæ vestes quæ, Bartol. Auct. c. 61
Ianus medius Romæ vbi, Scoppa, 1 Coll. c. 2. summus, Ianus imus, nomina Romæ vicorum, ibid.
Ianus medius, Romæ locus vbi cõsistebant fæneratores, Beroal. Annot. c. 20
Ianus item quadrifrons, Cruc. c. 8
Iasus & Iasion idem, Flau. Con. cap. 11
Ibyci neces vindices Grues, Parrhas. epist. 43.
Ichneumonis natura, Florid. Subc. 3. c. 1
Icterus an differat a Galbula, Pius Annot. post. c. 29
Iduum nomen vnde, Vitell. c. 28
Ignis & aqua inter solemnes nuptiarum ceremonias, Cruc. c. 5
Ilicet, quid notet, Parth. ep. 59
Illotis pedibus, illotis manib. Pius. Annot. post. c. 178. 2
Imaginare, pro reddere imagines, Beroal. Annot. c. 38
Imaginosum, pro speculo positum Catullo, Beroal. Annot. c. 38
Impetigo pro impetu pituitæ, Parr. epist. 13
Impp. aliquando statuas arasque toto orbe Rom. consecrari sibi iubebant, Parrh. ep. 57
Impp. imaginibus supplicatum thure: vino: victimis, Parrh. ep. 57. ibi. & vota suscepta, ibid.
Improbum, omne genus scelerum complectitur, Nann. Miscell. 6 cap. 7
In & *ad* particularum differentia, Cruc. c. 12
Inæ, nerui quales, Pius Annot. post. c. 176
Incitatus equus famosissimus Caligulæ æuo: item nomen aurigæ celebris sub Domitiano, ibid. c. 24
Incondita, quę natura fiunt, non arte, Nann. Misc. 6. c. 3
Incrustatio quid differat a tectorio, Bart. Auct. c. 73
Incuruiceruicum pecus, *Pius Ann.* post. c. 18
Incusare & Accusare idem esse, secus quã voluit Seru. Beroal. in Ser. §. 13
In-

Indicatum, an idem quod indicta causſa, Pius Annot. poſt. c. 202
Indigitatorum, atque inter deos receptorum nomina edere nefas, Nann. Miſ. 5. c. 3
Infantes Celtarum explorat Rhenus, Pius Annotat. poſt. c. 25. quibus nondum erant dentes humati, non cremati, Beroal. Ann. c. 29
Inferna, nihil aliud Philoſophis aliquot quam affectus noſtri in nobis ipſis, Beroal. in Seru. §. 30
Ingenium hominum quale cœlum ſub quo agunt, Florid. Subciſ. 1 cap. 17
Ingratitudo, quatenus Latinum, Flau. Con. c. 79
Inimicitia in ſingulari an apud vnũ Ennium, Scoppa, Coll. 1. c. 19
Iniurias amoliri ac propulſare licitum, Scoppa, Coll. 1. c. 9
Inſanus pro aſpero atque intractabili & moroſo, Pius Annot. poſt. c. 115.
Inſanum pro nimium vehementi, ibid.
Inſcriptum, quod titulum præfert, Flau. Con. c. 47
Inſitionis quanta vis, Beroal. in Ser. §. 53
Inſulæ, quæ domus Romæ, Beroald. Annot. c. 55
Intercalandi ratio, Nann. Miſcell. 5 cap. 7
Intercalares dies quot inſtituti a Numa. Sabell. Annotat. in Liuii lib. 1
Interfemineum, in feminis, Pius Annot. poſt. c. 198
Intergerini, quid, ibid. c. 83
Inuenire ac Reperire, ſignificationis eiuſdem, Flo. Sub. 1. c. 7. an ſemper fortunæ ſit, non operæ aut Conſilii, ibid.
Inuoluulus idem cum iulo, Pius Ann. poſt. cap. 34. alas non habet, ibid c. 170
Io, vox inclamantis: prima Syllaba breui, Flau. Con. c. 3
Ioannes, an prima longa, Pius Ann. poſt. c. 155
Iocularis diſputatio, ioculariũ malum, Parrh. ep 59
Iolas Vergilian. an Auguſtus, Nann Miſc. lib 6. c 4
Iones delicati, Polit. Miſc. c. 16
Iopas, vnde nomen, Nann Miſcel. 7 c. 10
Iouem lapidem iurabant Romani, Pius Annot prior. c. 10
Iouis Hammonis templum apud Naſamonas, nec ædificiis nec opibus inſigne, Polit. Miſc. c. 52
Iouiani Pontani laus, Florid. Subc. 5 cap. 6
ἴσως & δυσχερὲς, Polit. Miſ. c. 5
Ira in pueris an laudabilis, Pol. Miſc. cap. 101. eam qui non habet mentem non habet, ibid.
Irenarcha quid, Bart. Auct. c. 51
Iſis eadem cum Cybele, Pius Annotat. prior. cap. 9. patronymico nomine *Inachis*, Beroald. Annotat. cap. 5
Iſis dextra ſiſtrum geſtans, læua ſitulam, Pius Annot. poſt. c. 40
Iſidis cognatio, Florid. Subciſ. 3. cap. 1
Iſthoc vilius, vnde ortum, Parrhaſ. epiſt. 59
Ithyphallus quid, Pius Annot. poſt. c. 157. 1
Iton Aonia, ad differentiã Theſſalicæ, Parrh. ep 55
Iubane Leoni tantum, ac non etiam leænæ, Pius Annotat. poſt. c. 102
Iudicem ſortiri idem quod ſortiri dicas, Nann. Miſc. 9. c. 7

Iudicum decuriæ quot, Vitel.c.21
Iudicium centumvirale, quale, Vitel.cap.21
Iudicium recuperatorium, quid. Nann.Misc.9.c.6
Iudiciaria res Venetorum, qualis, Vitell cap.21
Iudicia Romæ, nunc penes Senatũ, nunc penes Equitem, nunc penes vtrosq; &c.ibid.
Iudiciorum genera, quot & qualia Romanis, ibid.
Iulii Cæsaris commẽtariorum Gallicorum examen,101. Subc 1.c.2
Iulio Ascanii filio, vnde nomen, Pius annot.post c.34
Iulium Cæsarem minime sic dictũ, quod natus cæso ventre matris, Beroal.in Ser.§ 9
Iulus,& lanugo, & vermis, & piscis, & adhuc alia, Pius Annotat. post. cap.34
Iuno pronuba, culta in vico iugario Romæ, Parrh.ep.57.§.2
Iuno nocturna quæ, Par.ep.55
Iunonem fœmina quæque habere credita, Pol.Misc.c.89
Iupiter pro pluuia, Pius Annot.post. cap.117
Iupiter Munichius, vnde dictus. ib. cap.74
Iupiter Hecalus, Polit.Misc.c.24
Iupiter indiges dictus post mortem Æneas, Sabel.annot.in Plin.lib.3. cap.5
Iupiter cum tribus oculis cultus Troiæ quare, Scoppa Coll. lib.2 cap.9
Iupiter pluuius, Pius Annot. post. cap.117
Iupiter Supremus cognomine.ib.c.3
Iurare, nolle esse factum, formula satisfactionis, Nan.Mis.2. c.7
Iustinianus, cur Flauius dictus, Scoppa Coll.1.c.9
Iustitiæ oculus quid, Pius Annotat. prior.c.7
Iuuenales ludi, quales Pius Annot. post.c.21
Iynx nec motacilla Latinorum, nec Græcorum σεισοπυγὶς aut σεισόβη Pius Annot. post c.2
Iynx eadem cum verticilla, ib.
Iynga videri eandem, quæ sit σεισοπυγία, Flau.Con.c.50
Iynges in magicis, Pius Annot.post. cap.198

L

LAconica in orbem constructa, Pol.Misc.c.38
Lacones cur dicti parasiti. Nannius Misc.1.c.14
Laconici, in balneis vsus quid. Robort. de Lacon. eius ædificandi ratio quæ, ib.
Laconicum vaporariũ, quid & quale, Polit.Misc.c.38
Laconica Scytale, genus epistolæ, quod, Beroal.Ann.c.62
Laconismus quid, Beroald. Annot. cap.62
Lactantius, Firmianus, nc an Formianus, Flau.Con.c.89
Lacus erant Romæ sordibus excipiendis, Parrh. ep.28
Lætissima difficulter credi, diffidentia animi, Nann. Misc.2 c.1
Laius rapuit Chrysippum, &c. Parrhas.839.f.
Lampas cursoria Promethei, & genus ludi, Ber.Annot.app.c.18
Lampsana reponendum in Plinio & Suetonio, electo *Lapsana*, Pius Annot.post.c.186
Laniena Varroni locus, vbi caro venditur, Beroal Annot.c.73
Lanuuium iuxta Prænestum est, nõ Lauinium, Cruc.c.16
Laodamia Pyrrhi filia occisa in templo Dianæ, Abstem. Annot.c.3

Lapis in foro Ro. editior, de quo præco populũ alloquebatur, Pius annot. prior.c.10
Lapis in extremitatibus agrorum vice termine collocatus, ib.
Lapis in foro Rom. iuxta quam sectio, auctio, distractio, venditio & permutatio venalium, ib.
Lapidem omnem mouere, prouerb. Pius Annot.post.c.107
Lar, familiaris domorum custos, Parrh.ep.43.
Lardum pro suilla carne quoquo modo salita, Sabell. Ann. in Plin. lib.28.c.10
Lara vel Larunda mater Larum, Parrh.ep.43
Ἀάγος, quo nomine Latine dici debeat, incertum, Nan.Misc.7.c.15
Larus Mercurio sacræ. ib.
Lastauros quis, Pius Annotat. post. cap. 84
Laterem lauare quid, Nann. Miscel. 2.cap.16
Latiæ tribus, quæ Vitell.c.17
Latii ius quid.ib.
Latium pro Romano, Parrhas. epist.57
Latina Græcaque non discenda pueris vno tempore, Florid. Subc. lib.1.c.1
Latinæ Linguæ tres, quasi ætates, ibid. cap.2
Latinis populis, an id nomen ante Æneam, Beroal.in Seru.§ 2
Latini recentiores, ne in consonantibus quidẽ retinere aspirationẽ, Polit.Misc.c.19. Veteres etiam in loquendo vocalibus aspirabant, ibidem.
Latinorum nomen in Italia ante aduentum Æneæ, Scop. Coll.1.c.22
Latinum sermonem veterum Romanorũ tempore omnibus fuisse promiscuum. Flor.Sub.2.c.1.
Latona vbi pepererit controuersum, Parth.870 m.
Laurus præmium certaminis Pythici, Pius annot. prior.c.11
Laudare testem, pro nominare, Pius Annot post.c.3
Laudatorium idem cum Græco *Psalterio*, Polit. Misc.c.14
Laurentius Valla laudatur, Florid. Sub. c. 20
Lautia Legatorum, quæ Beroald. Annot.c 52
Lautitia, quid veteribus, Beroald. ibidem.
Lecti Archaici quid, Nann. Miscel. 4. cap.18
Lecticariola Martiali quid, Vitell. cap. 8
Lectum commeientes opulenti, sudasse dicuntur. Parrh.ep.36
Lecythus, vas olearium, quod capsaces Cypriano ac Hieronymo, Beroald. Annot.c.46
Lecythi, pro flosculis ac pigmentis orationum, ibid.
Lecythus vas vnguentarium, Nann. Misc.9.c 3
Lecythi in oratione, quid. b.
Leges 12. tabularum incisæ, nec tabulis eburneis an æneis, Scoppa Coll.1.c.14
Leleges non esse in Thessalia, vt autumat Seruius, Ber.in Ser.§ 36
Legum nomina ducta ab auctoribus suis, Robor.de nomin.
Lentiscus ad dentifricia, Pius Annotat.post.104
Leo Nemæus de Luna cecidisse putatur, Polit.Misc.c.17
Leonis os.fœtidi odoris, Pius Anno. post.c.15
Lepidii herba, an cicatrices tollat inustas cauterio, ib.c.162
Lepores diuersi a cuniculis, ibid.c 39
Lepores albi, ibid.c.39

Lessum funeris ergo habere, quid. Calder. Obseruat. lib. 3. c. 8. 7.
Lethargus idem cum veterno, Pius Annot. pr. c. 1.
Leuana Dea recens natis, ib. c. 3
Leucippus amans Daphnem, virginem mentitur, sed exitu non bono, Egnat. Racem. c. 16
Leucus & Leucon, idem. Flau. Con. cap. 11
Lex Ælia Sentia. Polit. Misc. c. 84
Laia, quid. Parrh. Ep. 23
Libera Dea, pro Hecate, Parrh. Ep. 55
Libero patri, cur λήϑην ac νάϊϑηκα cõsecrauerint, Parrh. c. 14
Liberorum triplex olim venditio, Nann. Misc. 10. c. 5
Liberorum trium ius quod, Robor. ad Epith. Cat.
Libertinus dedititius; quis. Pol. Misc. cap. 84
Libertorum nomina semper ab agnomine patronorum ducta, Robor. de nomin.
Libidinis caussa castrari, quid. Bart. Auct. c 75
Libraria, ancilla quæ, Parrhas. epist. 18.
Libri e philyra. Polit. Miscellan. cap. 72
Libri elephantini, cur dicti, Scoppa. Coll. 1. c. 18
Ligustrum inter flores, Seruio male poni, Beroald. in Seru. §. 59
Liminarcha diuersus ab Irenarcha, Bart. Auct. c. 51
Liminarchæ, qui, Pius Annot. post. cap 3
Linea extrema quid. Nann. Misc. 1. cap. 20
Linigeri sacerdotes Isidis. Sabel. Annot. in Lucan lib. 10
Litera pro libello accusatorio. Nan. Misc. 9. c. 4.
Literæ Ægyptiorum ex animalium figuris, Pius Annot. prior. c. 7
Littorales Dii, quinã, Flor Sab. c. 10
Littus proprie maris, Ripa fluminũ Flor. subc. lib. 1 cap. 10
Liuii historia, quanti facienda, ibid. cap. 2.
Longæui Dii, Parrh. ep. 34
Longæuum pro perpetuo, ib.
Longobardi, vnde dicti, & victoriæ eorum. Scoppa Coll. 1 c. 9
Loquentia aliud ab eloquentia, Cruc. cap. 12.
Lordi satraparum nomen apud Anglos; an a Larte Hetruscorum, Nann. Misc. 5. c. 12
Loris cæduntur mancipia tantum, non etiam liberi, Nan. m. 2. c. 9
Lucani vnde dicti. Scop. Coll. 1. c. 18
Lucerum nomen vnde, ib.
Luci Deis consecrati, ib.
Luciani libro cur datus titulus Lexiphanis, Pius Annot. post c. 67
Lucius, quasi lucenatus. Beroald. Annot. c. 45
Lucmon pro Lucumone, Pius Annot. post. cap 25
Lucretii liber de rerum natura, cui Memmio inscriptus. Polit. Misc. cap. 85
Lucumo vnde dictus. & quem notet. Scoppa Coll. 1. c. 18
Ludi Tarentini, cur seculares dicti, Polit. Miscel. c 57. & Beroald. Annot. c. 23. Plebei, cur & quando instituti, Beroald. Annot. c. 8. Plebeii diuersi a Megalesibus, & Cybeles, qui & Megalesia, ib. Romanis, qui permissi, qui vetiti, Pius Annot. post. c. 72
Ludi Cereris, qui & quales. Pol. Mis. cap. 85
Ludis quæ supererant vendi solita, Sabell. Annot. in *Plin. lib. 15. c. 4.*
Ludis Tarentinis, vnde nomen, Beroald. Annot. c 23

Ludo-

Ludorum secularium origo, causſa nominis, item quo ritu, & quando iterati, &c. Pol. Miſc. c. 58
Luna, pro nocte, Parrh. Epiſt. 1. qua facie primum a Deo creata iuxta Seuerianum. Pol. Miſc. c. 94. Eius ſilentium, quid, Parrh. Epiſt. 1. ſilentia apud Maronem quæ. Pol. Miſc. cap. 100. eam habitari fluuioſque illic &c. ibid. c. 17
Lupus quem prior viderit, mutum reddit. Flav. Con. cap. 83
Lupus eſt in fabula, prouerb. ibid.
Luſcioſus, quis & vnde dictus. Beroa. Annot. cap. 81
Luſcioſi ſeu luſcinii, qui. Pol. Miſcel. cap. 66
Luſtrum quot annorum ſpatiũ, Vitell. c 28.
Lyde Iuvenalis, Polit. Miſc. cap 46
Lyncei perſpicacitas quanta, Scoppa lib. 2. cap. 13
Lyrici Poetæ diuerſorum rythmorũ auctores, Flor. Sub. 1. c. 15
Lyſimachi, regis facies in numiſmatis cur cornigera, Polit. Miſc. cap. 79
Lytæ luſtiniani Imp. qui, ibid. c. 93 ſtudioſis iuris quid, Scoppa. Col. 2 cap. 13

M

MAcco, nomen vetulæ deliræ, Pius Annot. poſt. c. 67
μακκόα quid, ibid.
Macedonum regum ſeries enumerata, ibid. c. 12
Machaonis etymon, Nann. Miſc. 7. cap. 10
Macte virtute, Nann. Miſc. 3. c. 29
Macula, retis genus quale, Parrh. Ep. 50
Magiſtratus vitio creati, Ioue tonãte, fulgurante, Beroal. Annot. capit. 44.
Magni & Maximi titulus, a quo fonte, Nann. Miſc. 3. c. 29
Magnificus, in vitio, Pius Ann. poſt. cap. 7
Magnifice tractare quid, Nann. Miſ. 2. cap. 2
Malache eadem cũ malva, Pius Annot. poſt. c. 168. 2
Malleoli ad incendium, Parr. ad Cic. Mil 832. pr.
Mali corui malum ouum, prouerb. vnde ortum, Pius Annot. poſt. capit. 73
Malo petere, inter amatoria, Nann. Miſc. 6. c. 5
Malobathrum quid, Bart. Auct. cap. 20
Maluam verti ad Solem, Pius Anno. poſt. c. 168. 2
Manceps operarum, Beroal. Annot. cap. 91
Mancupes Ciceroni, quinam, Beroal. Annot. c. 91
Manicatæ veſtes, non omnium populorum, Pius Annot. poſt. c. 58
μαντεία, ludus talorum quis, Robor. ad Epithal. Cat.
Manii multi Ariciæ. prouerb. Beroald. Annot. c. 45. nomen vnde, Polit. Miſc. cap. 18. quaſi mane natus, Beroal. Annot. c. 45
Manticora, animal quod, Pius Ann. poſt. c. 39
Manticularius pro fure, ibid. c. 111
Manubiæ Palladis ac Iouis quales, Nann. Miſc. 3. c. 3
Manumittendi cur circummacti, Pol. Miſc. c. 98
Manus ſiniſtra, Ægyptiacis notabat auaritiam, iuxta Diodorum, æquitatẽ iuxta Apuleium, Pius Annot. prior. c. 7
Mappa ſignum datum in Circenſibus, Calder. Obſerv. lib. 3. c. 14
Marcipor, ſeruile nomen, a domini prænomine, Beroal. Ann. c. 79

Mare Myrtoum vnde dictum, Scoppa Coll.2.c.7
Marræ, fodiendi instrumenta, Pius Annot.post.c.159
Mars communis, Parth.ad Cic. Milon.831.m.
Mars & Saturnus cur Anaretici, Pius Ann.post.c.49
Marsilii Ficini verfio Platonica qualis, Nann.Misc.1.c.3
Martia aqua Romæ, eius ductus & Parrh.Ep.51
Martis lucus, Romę locus quis, Egn. Racem.c.6
Martyrũ ędibus non inferendi mortui, Barr.Auct.c.71
Mathematici, in malam partem, Pius Ann post.c.59
Matris Deum festus dies, Megalesia, Beroald Ann.c.8
Maturare fugam quid, Beroald. in Serv. § 6 idem cum festinare, Florid Subc.2.c.10.
Maturate idem quòd mature, ib.
Mausolæa, quæ, Pius Ann. post.c 86. omnia sepulcra magnifica, Scoppa Coll.1.cap.29
Medea tragœdia Ouidii, laudata Quinctiliano & Martiano Capellæ, Beroald.Ann.c.24
Medica gallina, quæ Flor.Subc.2.capit.19
Mediolanium, non Mediolanum, Abstem.c.9
Medoaci duo, Vitell.c.18
Megalensis purpura quid Martiali, ibid.c.22
Megalesia, vnde dicta, ibid.cap. 22.f. dies dicatus ceremoniis Matris Deum, Beroald.Annot.c.8. Megalesibus mutua conuiuia agitabãt patritii, ib.
Melancholici cur maxime libidinosi, Pius Annot.post.c.64
Melica nihil commune cum medica contra Georg. Merulam, ibidem, cap.32
Μέλ, prima item producta Scoppa Coll.1.c.34.
Melia Nympha, ab Inacho amata, Parth.Ep.6.
Melistus Euboicus, Pius Anno. post. cap.3
Melo idem qui Nilus, Polit. Miscel. cap.39.& Beroald.Annot.cap.98. Melonis alba pagina, quid, ib.
Melos apud Græcos & Latinos prima breui, ib c.44
Memnon Thebis Ægyptiis cultus, qui singulis diebus oriente sole strepitum ederet, Flor. Sub 3.c.1
Menæchmei Plauti Comœdia per diphthongum, Pol.Misc.c.43
Mensa Genio conuenit, Polit.Misc. capit.89. Solis quid Æthiopibus. Beroal.Annot.c.82
Mensæ citreæ, & circa eas procerum lautiorum insania, Beroal. Ann. cap.41. Citreæ, auro æquiparatæ, ibid. apud Romanos argenteæ, ibidem. antiquorum, e vulgari materia, ibid.
Mentiri etiam inanimata Sab. Obs. in Plin.lib.5.c.28
Mẽsis, vt & dies & annus partim naturalis partim ciuilis, Parth.Epist. 63. hyperbereteus, Pius Ann. post. cap. 65. a luna dictus, Vitell.c 28
Mẽsium naturalium alius solaris, a-Lunaris, ibid. Hebræorum nomina, Pius Annot. post. c. 65. Græcorum nomina, ibid. Ægyptiorum nomina, ib.
Mensurnum, mensis spatium, ibid. cap.64
Meraca potio, quænam ib.c 87
Mercedes, pro pensitationibus, Nan Misc.4.c.1
Mercurius quo pacto Argum occiderit, Cruc.c.21.

Μίσητις cur homines dicti Homero, Flor. lib 3. Subc. c. 3
Meropes & apiastræ, eędem, ibi. Merepum etymon, Flav. Con. c. 60
Merata, quæ, Bart. Auct. c. 62
μεσόχριον, quid, Nann. Miscell. 7. cap. 6
Milarium, genus vasis quale, Beroal. Annot. c. 102
Milesia vellera, Polit. Misc. capit. 16. Milesiaca Aristidæ, ibid. Milesius sermo, ibid. Milesiæ delitiæ, ibid.
Milesiacarum veretrum coriaceum, ibid.
Mileti texta chlamys, ibid.
Miliatiæ porticus, Beroald. Annot. 102
Miliarium aurum, columna quæ, ibidem. aureum Romanum, quid Sabell. Annot. in Plin. lib 3. c. 5
Milites caussarii, Polit. Misc. cap. 92. Militum in expeditionibus fascis iniustus, quid, Pius Annot. post. cap. 14
Mimus, quid Cruc. cap. 16. Mimi, ludiique probrosi, Pius Annot. post. cap. 185. Mimorum species multæ, ib. cap. 157, 1. argumenta, allegoris adumbrata, Nann. Misc. 4. capit. 25
Minerua, an virgo patrona, Sabell. Annot. in Catulli Epigr. 1
Minerual, quid, Polit. Mis. c. 21
Miniatula cera, Pius Annot. post. c. 105
Minium labrorum, nauiumque, ibid. Sisaponense celeberrimum, Beroal. Annot. c. 31
Mimnermus quis & qualis, cur Ligystiades dictus, Nann. Misc. 4 c. 20
Minor ne numerus semper prępondus maiori, Flor. lib. 2 Subc. c. 21. f.
Minuriens Progne. Pius an. post. c. 20
Miser, pro ægroto, Flor. Sub. 2 c. 23
Miseri cordiæ Ara Athenarum, Pius Annot. post. cap 47.
Μισῶ μνήμονα συμπότην vnde dictum Parrh. Epist. c. 14
Mitis, pro quieto atque otioso Parr. Ep. 57
Milto, Latinis nimium, Pius Annot. post cap. 105
Mittere pro omittere, & relinquere, Beroald. Annot. c. 33
Μνηστῆναι, quid, Nann. Mis. 6 c. 5
Μῆλον, apud Græcos πολύσημον, ibid.
Μῆν illiberalis naturæ signum, Pol. Misc. c. 101
Μνάμονα Dorienses arbitrum bibēdi cur dixerint, Parrh. Ep. 14
Molere in rebus Venereis, Bero. Annot, capit. 97. inter Venerea, Pius Annot. post, c. 64
Molles honores Dianę apud Martialem quid, Pol. Misc. c. 51
Molonis Crotoniatæ robur & mors. Pius Annot. post. c. 37
Molorchus, Molorchæa, leo Molorchæus, ib.
Molorthus, an instrumētum nauticum vadis explorandis aptum, ib.
Molossorum cum Romanis quæ & quanta amicitia, Nan. Misc. 7. c. 12
Moribundo similis, Ber. in Serv. §. 26
Moro, an vlla sit lacryma, Pius Ann. post. c. 101
Μορόσοφος quid, Nan. Misc. 1. c. 18. f.
Μορόσις, qui morb. Pius Annot. pr. c. 1
Mors vltima linea rerum, vnde ductum, Nann. Misc. 1. ca. 20. merita, an naturalis, Nann. Misc. 7. ca. 17. soror somni, Parrh. 844 f.
Mortem in aquis exhorrere Heroes, Nann. Misc. 7. c. 2
Morituros rerū posterarum curam abiicere, Nann. Misc. 6 c. 9
Mortuo an bonum & malum contingat, sicut viuenti, Cruc. c. 15
Morycho stultior, prou. Pius Annot. post. cap. 101
Moses magiæ insimulatus ab Ethnicis, ibid. c. 195

Muli mutuum scabunt, prouerb. Beroal. Annot. app. cap. 2. pumili vel mulæ, in pretio & delitiis ævo Iuuenalis, Polit. Misc. c. 23. cur non gignant. Pius Annot. post. c. 35
Mulierarius, amore muliebri nimiũ insaniens, ibid. c. 87
Mulieres vno tantum nomine, Rob. de Nomin.
Municipia cur præfectaræ dictæ, Vitel. c. 19. Municipium quid differat ab oppido. ibi. quomodo differat a Colonia, Vitell. cap. 19. interdum tamen idem esse, ibidem. Municipiorum duo genera, ibid.
Musæ perpetuo Theocrito dictæ Nymphæ, Nann. Misc. 5. c. 9
Musici antiquitus vates habiti, & sapientes, Beroal. Annot. c. 58
Mutines, Annonis æmulus in Sicilia ibid. c. 77
Mutitare, pro mutua agere conuiuia, Beroald. Annot c 8
Murcea, dea desidiosorum, Beroald. annot. cap 49
Muri pars deiecta Hieronicis, quare Pol. Mis. cap. 98. sancti cur, Scoppa Col. 1. c. 28 Muris vox, inter blandientes, Polit. Misc. c. 96. Murum salacitas, ibio.
Murtia Dea, eadem quæ Venus, Beroald. Annot. cap. 49. quæ. Sabell. Annot. in Liv lib. 1
Mylæ oppidum Siciliæ. Flav. Con. cap. 6
Myopes, qui, Beroald. Annot. c. 8.
Myrmidones cur formicæ facti dicantur, Cruc. c. 21
μυρσὶν pro oleo condito, Pius Annot. post. cap. 183.
Myrothecium; arcula medicamentaria, Beroal. Ann. append. c. 6. Isocratis, quid Ciceroni, Beroal. Annot. c. 46
Myrrha, herba hortensis quæ, Pius Annot. post. cap. 165.
Myrsines puellæ transmutatio, Egn. Racem. c. 16
Myrtoo mari vnde nomen. Scoppa Coll. 2. c. 7

N

N. F. id est, Nonis Febr. Egn. Rac. c. 3.
Nabla, idem cum *Psalterio*. Pol. Misc. cap. 14.
Nablia diminutiuum a *nabla*, ibid. cur dicta *genialia*, ibid.
Narcissus, natione Thespiens. Flav. Con. c. 5.
Narthecion pro repositorio medicamentorum, Beroal. An. app. c. 6.
Narthecophori, qui. Beroal. ibi.
Naso suspendere, nasutus, &c. Calde. Observ. lib. 3. c. 7.
Nates glande pastæ, quid. Martiali, Beroal. Ann. app. c. 17.
Nauem quomodo ventus feriat in puppim, Nann. Mis. 7. c. 3
Nauigantes eundo atq; redeundo in littore Diis sacrificabant, Florid. Subc. 1. cap. 10 Nauium prora ære munita, Parrh. 838
Nauel Chaldaicum idem cum Græcorum *Naulon*. Pol. c. Misc. 14
Naxos, vnde dicta, Parr. 843.
Nauirhalamus, an nauis pompatica Pius Annot. post. c. 182.
Neapolis cur Parthenope dicta, Sco. Coll. 1. c. 30.
Necessitas Diomedæa, quę. Pius An. post. cap. 1
Nectar Pegasæium, Pol. Misc. c. 44.
Nemea silua, Beroal. in Serv. § 35
Nemesis Dea, cur Rhamnusia, Pius Annot. post. c. 70. cur Adrastea ib. Dea quæ & qualis, Pius Ann. post. c. 70. Nepa cade cũ Scorp. ib. c. 158
Neptuno ludi sacri, cur dicti Consualia. Sabell Annot. in Livii lib. 1
Neptunus marinus alius, alius equestris, ibid. Neptunum minime exci-

excitasse *Equum, cum contenderet de nomine dãdo ipsis Athenis.* Egn. Racem. cap. 8
Neruus vinculum pedum ne an cerucis, Nann. Misc. 2. c. 19. Neruorũ ortus e cordene, an e cerebro, Pius Annot. post. ca. 176
Nigri intestinum quale, ib. ca. 92. Nestis, quæ Dea Empedocli, ib.
Nestoris ætas quæ fuerit. Flor. Subc. 2. cap. 2
Neuel, fistula vtricularia, iuxta R. Emanuel, Polit. Misc. c. 14. Chaldaicum idem q̃ Græcum *Naulon*, ibi.
Nigris Æthiopiæ fluuius. Scoppa Coll. 1. c. 4
Nihil cum fidibus graculo, prouerb. Beroal. Annot. app. cap. 14. cum amaracino sui, prouerb. ib.
Nilomerrion, puteus in quo annota ta Nili omnia incrementa, Pius Annot. prior. c. 9
Nilus æstiuus exæstuat flantibus Etesiis, ib.
Nitela, pro re lenigante sordem, Pius Annot. post. c. 104
Noctuæ suffixæ crucibus, ib. c. 33.
Nodi Gaidii quid, Polit. Misc. c. 39. aliter Beroald. Anno. c. 98. Nodos Latine Edentulus. Ber. Annot. c. 81
Nomen Romanis vnũ tantũ, anteq̃ eo immigrassent Sabini. Robort. de Nomin. tria eis qui e seruitio liberabantur, Polit. Misc. c. 31. pro titulis debitorum, Beroal. Annot. cap. 31. in *bundis* desinentia non tam similitudinem significant, quam copiam, Beroal. in Seru. §. 26. bona, nõ appellando mala fiunt. Beroald. Ann. c. 31. quibus familiæ significantur proferri in, *ius* Robort. de Nomin. hominum inter Deos relatorum dicere nefas, Nann. Misc. 5. cap. 3. Nominib. tribus Senatores, duobus equites fere & plebeii, Rob. de Nomin. Nomos, in carmine quid, Cald. Obs. lib. 3. ca. 9. Non liquet, verba cum ampliaretur reus. Beroal. An. c. 51.
Nothi Athenis, qui nati ex altero parentum non ciue, Nann. Misc. 1. c. 1
Νωθρότης, qui morb. Pius Ann. pr. c. 1
Notæ pro cicatricibus, Parrh. Ep. 56.
Nota millenaria deformata ex X. Nann. Misc. 10. c. 14
Nox durica. Polit. Misc. c. 5
Noxa pro damno ac detrimento, Beroal. in Serv. §. 3. non modo pœna sed etiam culpa, Beroal. in Serv. §. 3
Noxia sæpius adiectiuum est, quam substantiuum, ibid.
Nubentes oleone, an potius adipe suillo siue adipe lupino, maritorũ postes vnxerint ib. §. 25
Nucibus & talis ludebant pueri, Robor. ad Epist. Cat.
Numerus impar nonadhibitis sacris inferis, Parr. Ep. 55. finitus frequẽs Poetis pro infinito Flor. Sub. c. 10
Numina læua, quid, Ber. in Ser. §. 60
Nummi veteribus in Zonis. Beroal. Annot. c. 15
Nuptę nouæ, velatę caput flammeo. Pius Annot. c. 80. nouæ hasta comebantur, & quare, Ber. Ann. c. 1. *Nuptiarum auguria in tonitru, & fulmine.* Nann. Misc 7. c. 14. Nuptiis quot adhibitæ tędæ, Robor. ad Epith. Catulli. Nuptiis interueniebat aqua & ignis Cruc. c. 5.
Nutare an capitis, annuere vel innuere narium vel labiorum, nictare oculorum, Pius Annot. post. c. 128
Nutus quod est in hominibus, id tonitru in Ioue Nann. Misc. 7. c. 14
Nux molluscа, quæ, Pius Ann. post. cap. 205
Nymphæ, olim dictæ Lymphæ. Nan. Misc. 4. cap. 3
Nymphea, thalami nuptiales, Pius

Annot.post.cap.126. salientes ibidem.
Nysa, vrbs a Baccho condita, Beroal. in Serv. §. 32. in monte Helicone, ibid.

O

OAtion in Catullo pro Orion, Polit. Misc.c.69
Oaxim non videri Cretæ fluuium, Flor. Subc. lib.1.c. 6. Oaxis Cretæ fluuius, Polit. Misc cap. 37. Oaxis tellus, pro Creta, ibid.
Obliquus, idem cũ transuerso, Parr. Ep. 51
Obnuntiatio, in auspiciis quid, Beroal. Annot c.44.
Obsequii voce an primus vsus Terentius, Parrh. Ep. 58
Obsonium potissimum fames, iuxta Socratem, Beroal. Annot. c.19
Occasionis imago Ausonianæ, in quo discrepet ab Posidippæa, Pol. Mis. cap. 48
Oeni pigri asellus spartum arrodẽs, Pol. Misc.c.81
Octauo mense nati cur minus vitales, Pius Ann. prior. c.3
Oculus Iustitiæ quid, ib c.7
Ocymi atque ozymi differẽtia quæ, Pius Annot. post c.169
Odæa, quæ, ibid.c.86
Odysseus, cur ita dictus, Scoppa Col. 1.cap. 32
Oenomaus procos Hippodamię curuli certamine victos interimebat, Parrh. Ep. 57 §. 2
Oenomeli quid, Bart. Auct. c. 4.
ὄιηοι τὰ μιλήσια, μὴ γᾶ ἐνηδεῖ, Politia. Misc.c.16
Oleastrum prœmium ludis Olympicis, Pius Ann. pr. c.11
Oletum pro loco oleis cõsito, Scop. Col. 1. c. 17. Oleum viride, oleum conditum. Pius Annot. post. c.183. Oleo vncti in balneis, Ber. An. c.46
Oliua Delia Catulli quæ, Sabell. Annot. in Catull. Ollis expositi infantes, Naon. Misc. 1. c. 2
Olor, vnde dictus iuxta Fulgentium. Pius Annot. post. c.128
Olympi montes quatuor, Cruc. in Ouid. 2 met. ver. 225
Olympias quatuor annos expletos continens, tamen pro quinquennio accipitur, Vitell. c.28
Opera, tam officium diuruũ, quam is qui aliquid facit, Ber. Ann. c.91
Operæ cãpestres, in comitiis q nã, ib.
Operarum manceps, Ber. Ann. c.91
Opisthoton, quod morbi genus, Sabell. Annot. in Plin. lib.28. c.10
Oppedere, quid, Beroal. An. c.18
Oppidum & vrbs eadem. Scop. Coll. 1 cap. 28
Orbis Lacedæmonius quid, Pol. Mis. cap 38. saltationis species quæ Egnat. Racem. c.17. pro parte postica, Flav. Con. c.51
Orbona Dea cur culta, & vbi, Sabell. Annot. lib. 2. c. 7 ad Plin.
Orca in re talaria, idem cum pyrgo, cum fritillo, Beroal. Ann. c.22
Ordinarius pugil, ordinarium par, quid, Pius Annot. post. c.190.
Organorum nomina Græca Latinaque nomina vsurpata ite a Chaldæis, Pol. Misc. c.14
Orphei lyra, feras & siluas post se trahens quomodo intelligenda, Flo. Sub. 3. c. 7
Ortus scribendi non hortus, Scoppa Coll. 1. c. 27
Ortygocopus, genus ludi quale, Pius Annot. post. c.54
Oscen Phœbeius, ibid cap. 50
Oscines aues, augurii læti & cõtra, i.
Ὀσφὺς idem quod cinctus, ibid. cap. 142
Ostracismos Atheniensium, cui rei repertus, Beroal. Annot. c.80

Ostra-

Ostracismus, quanto lenius exsilio, Pius Annot. post. c. 91
οὐκ ἀχλύω, nequaquam, ib. c. 38
Quadecumana, Pol. Misc. 86
Ouidium videri auctorem carminis Priapei, ibid. c. 59
Ouidii versus, *Rides si sapis, o puella rides*, vnde desumtus, ibid. Item Beroal. Ann. c. 24
Ouile, locus in campo Martio, alius a septis. Beroal. in Seru. §. 38. veterum in speluncis, Nann. Miscell. 6. cap. 2

P.

PAcem ab Impp. peti, a Senatu dari, Nan. Mis. 8. c. 28
Pacificator habitus quis, Polit. Mis. cap. 65
Pædicatores qui, Pius Annota. post. cap. 53
Pætus, pætulus, pro lasciuiore, Pius Annot. post. c. 97 Palæa in Iure Canonico quid, Nan. Misc. 4 c. 18
Palæologus quid signet, Scoppa Coll. 1. c. 18
Palamedes, homo astutissimus, Parrhas. epist. 11. Palamedis etymon, Nann. Misc. 7. c. 10
Palladia nulla fabre facta a Mamurio, vt Seruio placitum, Beroal. in Seru. §. 17. Palladium de cœlo ceciderit, Parrh. ep 57. Παλλαδιὸν ἦτοι ἄλειμμα μιλήσιον, Pol. Misc. c. 88
Pallantis Vergiliani cadauer, quando & vbi inuentũ. Flau. Con. c. 91
Palmæ inter munera Saturnalitia, Beroal. Annot. c. 36
Pan, Deus belliger. Pol. Misc. c. 28
Pandectarum, Pisanarum seu Florentinarum auctoritas, ib. c. 41
Panici terrores quid, ibid c. 28
Pantomimus quid, Bar. Auct. c. 48
Papyri, ductor Nilus, Pol. Mis. c. 39
Parasitorum in comœdiis nomina, etymo ad mores alludebant, Nan. Misc. 1. c. 13. Parasitorum genus triplex, ibid. c. 14
Parentes taxantur ob negligentiam liberorũ instuendorum, Flor. Sabin. 1. c. 1
Παράφρων, operis diuerticulum, Nan. Misc. 1. c. 19
Parmenonis etymõ. Nan. Mis. 7. c. 13
Pares, p fratribus geminis, Par. ep. 41
Parietes intergerini qui, Pius Anno. post. cap 83
Parnassum non diuidi in Citheronem Liberi & Heliconem Apollinis, vt placuit Seruio, Ber. in Ser. §. 33. Pernassum montem Phocidis nõ Thessaliæ, vt Seruio visum est. ibid.
Parochus quid, Vitel. c. 7
Παροιμιῶν genera, Nan. Mis. 1. c. 10
Parotides & circa aures, & circa gingiuas, Beroald. Annot. c. 70
Parisiorum vrbs, an a Cæsare condita, Pius Annot. post. c. 63
Parthenopæ quis primus imposuerit nomẽ Neapolis, Flau. Con. c. 32
Parthorum regũ libertas, Cruc. c. 8
Pascophori, sacerdotes Ægyptiorũ, qui, Pius Annot. post c. 96.
Pascophoria quæ loca Iudæis, Pius Annot. post. c. 96
Passer pro parte corporis obscœna, Polit. Misc. c. 6 Catulli quid apud Martialẽ, ib. Catulli nihil habere allegorici, Flor. Subc. 1. c. 5
Passum differre a defruto, contra Seruium, Beroal. in Seru. §. 54
Passum quomodo fiat, ibid.
Patalion quid, Scoppa Coll. 2. c. 7.
Patauinitas in Liuio quid. Fla. Con. cap. 45. Sab. Sub. 1 c. 2
Patria potestas in liberos Romæ olim maxima, Nan. Mis. 10. c. 5
Patroa Virgo Catulli quæ Sab. Ann.
Patrochus an iunior Achillis, Polit. Misc. cap. 45

Pausanias matre adiuuante enectus fame, Parrh.ep.45
Pausias pictor nobilis, Beroald. in Plin. lib.21
Pecunia ne dicta a peculio, vt visum Seruio an vero a pecore, vt placitum Varroni Ouidio, Columellæ, an denique a nota pecudis, vt autumat Plinius, Ber. in Ser.§.34.
Pellacia feminarum, quid, Pius Annot. prior.c.3
Pelle iuuna, locus vbi pelles veniunt, Beroal. Annot.c.73
Penates qui dii, Parrh. 839 f.
Penelope, vnde nomen sortita, Flau. Con. c. 23. an impudica, Scoppa Coll. 1.c.32. Arnæa prius cur dicta, ibid. absente marito vixisse more meretricio. Flor. Sub 3 c.2. ex quo auium genera, Flau. Con. cap. 23.
Penus quid & vnde dictum, Beroal. in Seru. §. 16
Peplus, inter vestes pretiosas, Pius Annot.prior,c.8
Perdix an effingat vocem humanã, Sabell. Annot. in Stat. silu. lib.2
Peregre redeuntes vxori nuntios de suo aduentu præmittebant, Nann. Misc. 2.c.14
Peregrinus dedititius, quis, Polit. Misc.c.84
Permolere, inter venerea, Pius Annot.posit.c.64.
Permutatio magis in vsu veteribus, quam emtio c.152. Glauci ac Diomedis qualis, Beroal. Ann.c.48
Persii Sat. 5. delineata ad exemplar Dialogi Platonis, qui Alcibiades primus dicitur, Pol. Misc. c.4
Peruidere, pro parum videre. Nann. Misc 3.c.30. v 56. *multum demissus homo, illi, &c.* Nann. ibid.c.31.v 86 *Odisti & fugis, vt Druſonem, &c.* Nann. Misc.lib.4.c.1
Petasus Mercurii, an in pedibus, Pius Annot.posit.c.201.
Petaurus quid, Vitel.c. 13
Petra, Aornis nomine, Beroald. Annot. c.96
Phœcasia, e genere calceamentorũ, Flau. Con.c.41
Phaethõtis fabula, quid vere notet, Flor. Sub.2.c.24.f.
Phalanx in acie quid, Beroald. in Seru. §. 19.
Phaon a Venere factus hominum formosissimus. Egnat. Racem. cap.1.
Philetas Cous Poeta qualis, Parrh. epist.57 §.2
Philippus Amyntæ, a Pausania, cur trucidatus, Pius Annotat posit. cap.12.
Philoctetes, nomen fabulæ, quam fecit Theodectes, Parrh.ep.12
Philosophi disputabant in Gymnasiis, Parrh.epist.24.
Philotheorus, quis. Polit. Miscell. cap.84.
Philyra, an apud Plinium alibi nomen proprium, feminæ coronariæ. Beroal. Annot.c.4.
Philyra, quid. Polit. Misc. c.72. item Beroal. Annot.c.4
Phlegræus campus pluribus locis, Scoppa Coll.1.c.24
Phocæ cur rurpes Vergilio. Cruc.c.2
Phœbi cantus. Pius Annotat. posit. cap.168.
Phœnices an in Africa ante Pœnos, Sabell obseru.in Plin.lib.3.c.1
Phragmon, fictor egregius, Pius Annot. posit.cap.157.1
Phryges sero sapiunt prouerb. Bero. Annio.app.c.4
Phryxi genus quod nam, Pius Annot.posit.c.140
Phryxus cur nubigenus dictus, ibid. cap. 165

Picis

Picis vsus ad condienda vina, Bero. in Seru. § 51.
Piissimus, minus latinũ seculis prioribus, Flau Con. c. 79
Pilea facta ex tritis lacernis, Calder. lib. 3. obseru. c. 5
Pileus & duo pugiunculi in Bruti numismate symbolum patriæ liberatæ, Pol. Misc. c. 70
Pinea cõrona victorum in Isthmicis, Pius Annor. prior. c. 11
Pinguedo & pinguitudo, Latina sunt, aliter quam placuit Seruio, Beroal. in Seru §. 58
Pinus conigera, Sabel. annot. in Catulli Nuptias.
Piriaterium Agrippæ quid, Polit. Misc. c. 38
Pityliſma, exercitationis genus, quod, Polit. Misc. c. 38
Πιτυλίζειν, ibid.
Pityocampę, genus insectorũ quod, Bart. Auct. cap. 12
Pithyusæ insulæ, vnde dictæ, Beroa. Annot. c. 101
Plagipatidæ, cur dicti parasiti. Nan. Mis. 1. c. 14
Planetarum characteres, quales, Nann. Misc 10. c. 3
Planus subſtantiuum corripitur, adiectiuum producitur, Beroal. annot. cap. 12
Planus pro scurra Ciceroni, Laberio, Horatio Gellio, &c. ibid.
Platyophthalmon idem cum Latinorum Stibio, ib. c. 86
Plauti vita qualis, Parrh. cp 64
Plautinæ Amphytruonis argumentum, ibidem.
Plautus Farsinas, non Sarsinas, ib.
Plerique omnes, aliter explicatum, quod placuit Seruio, Beroald. in Seru. §. 14. Pleriq; vno tantum digito distant ab insania, Nan, Micel. 3. cap. 5
Plumatile opus, Pius ann. post. c. 194
Pœna honorificentior a centurione illata, quam a lictore, Sabel. Annot. in Plin. lib. 14. c. 4
Pœnitentiæ vocabulo læpe vsus Cicero, Flau. Con. c. 34
Poesis veterum defensa, contra Platonem & D. Hieronymum. Flor. Sub. 3. c. 7
Poetæ fabulas suas vendere soliti histrionibus, Nan. Misc 1. c. 13
Poetę melici, iidem cum Lyricis, Beroal. Annot. c. 58. veteres in fabulis admodum variasse, Flor. Subc. 3 c 11. Poetis omnes personas, vel ex historiis mutuatas, vel etymo suis fatis consentire. Nan. Misc. 7. c. 10 Poetarum interpretibus, quã multa legenda, Pol. Misc. 4
Poetica melica, Ber. ann. c. 58
Poetica ne dicendum, an poetica. Scoppa Col. 1. c. 16
Polemarchi quid, Nan. Mis. 8. c. 1
Politianus repreh. in Ouid. epist. Penelop. *Siue quis Antilochum, &c.* Parr. ep 29. prælatus Budæo, Flor. Subc. 2. c. 7
Pollen, pollinis quid, Pius Annotat. post cap. 85
Pollinarium cribrum quid, ib.
Pollices premere, pro fauere, Polit. Misc. c. 42. Pollicem vertere, convertere res odii, Pol. Mis. c. 42
Pollincere, pollinctor quid, Bart. Auct. c. 5. vnde dictus, ibid.
Pollucere quid, Bero. ann. app 11
Polymita quid, Pius ann. post. c. 194
Polypi flagella, Beroal. annot. post cap. 15. Polypus insidiatur conchis apertis, ibid.
Pomo an coronati Olympionicæ, Pius Annot. prior. c. 11
Pompeius notatus, quod *vno digito caput scalperet*, Polit. Miscell. cap. 7

Pompeius Macer, quis Augusti æuo. Pius Annot. post. c. 184
pomum, an etiam lauri bacca, Pius Annot. pr. c. 11
ponti Euxini mira natura, Beroald. Annot. c. 40. pontis vsus in Comitiis, ferendo suffragio, Beroald. Annot. c. 6
popeanum erugandæ cuti medicamentum, Calde. obser. lib. 3. c. 6
Poppysma tis, & poppysmus, quid, Polit. Misc. c. 32
poppysmus adoratæ fulgetræ, ib.
populares qui sint, Nann. Misc. 2. cap. 15
porcus adhibitus fœderibus, ac lapide ictus Pius ann. pr. c. 10
porcæ, in agris quid, ibid.
portæ Ratumenæ, vnde nomen, Beroal. in Plin. lib. 8. portæ vnde nomen, Scoppa Coll. 1. c. 28
porthmus, quid, Pius An. post. c. 48
porticus miliariæ, Beroald. annot. cap. 102. Miliarensis, ibid.
portisculus a portu, non a pertica, Pius Annot. post. c. 102
portitor, item qui portat. Cruc. c. 4.
portitor Helles, Pius ann. post. c. 163
portitor literarum, an Latinum, ibidem.
portitor a portu, non a portando, ibidem.
poscere pro spondere, & pretium offerre pro re emenda, Nan. Misc. 2. cap. 2
posthuma proles, quæ postremo nata, etiam patre viuo, Parrhas. epist. 34
potestur & poteratur, prolatum Pacuvio ac Lucretio, Polit. Mis. cap. 71
Potina, infantium Dea imitandorũ potu, Pius Annot prior. c. 3
potio sacra quid, Pius Annot. post. cap. 40
potitiorum & pinariorum etymon, Nann. Misc. 5. c. 4
præcones de lapide excelsiorem populum alloquutos, Pius Annot. prior. c. 10
prædes & vades quid differant, Ber. Annot. c. 96
prænomen quid, Robort. de nominibus.
prænomen & nomen, idem. Robort. de nomin.
Prætexta vsi prætores Ædilesque cum ludos exhiberent populo, Vitel. c. 22
Prætidum furor, & nomina, Polit. Misc. c. 50
prætores ludos celebrabant aucupandæ gratiæ popularis, Vitell. cap. 22
prævaricatio quid, Nann. Miscel. 9. cap. 4
prandia in vsu antiquis prærer Seruii placitum, Beroald. in Seru. §. 24
prandium etiam in vsu veterum, Parr. ep. 57. §. 2
preimus pro primus in numismatis, Polit. Mis. c. 85
Priamus antea vocatus Podarces, Scoppa Col. 1. c. 32
Priapeia plurium videri, etiã aliquot non satis emunctorum, poetarũ, Flor Sub. 1. c. 6
Priapeia aliquot esse posse Vergilii, ibidem.
Priapei caminis non Vergilium, sed Ouidium auctorem videri, Pol. Misc. c. 59
Priapo templa dicata in littore, & cur, Pius Annot. post. c. 157. 1.
Priapismus, qui morbus, Pius Annot. prior. c. 2
Priapus cum pompa cultus Lampsacenis, Pius Annotat. post. cap. 146

Priapus non hortorum modo ſed agrorum etiam cuſtos, Flor. Sub 1. cap.6
Principū ſtatuæ numen habere creditæ, Parrh. Ep.57
Priapeiorum, auctores varii, Pius annot. poſt c.41
πρίων quid vocent Dialectici, Polit. Miſc.c.55
primignæ herbæ, quæ transferuntur in aliam terram, Pius Annot. poſt. cap.164
προαγωγεύειν, producere ac proſtituere, Parr. Ep.27
producere pro proſtituere, Parrh. Epiſt.27
Progne in luſciniam, Philomela in hirundinem mutata, Cruc.c.2
prolytæ Imper. Iuſtiniani qui, Polit. Miſc.cap.93
promercale quid, Pius An. poſt.c.94. aurum, promercale triticum, promercalis veſtis, quid, ib.
Promethei ara in Academia Athenis a qua cum lampade currebatur, Scoppa Coll.1.c.28
promus alius, alius cōdus in familia potentiorum, Beroal. Ann.c.19, in familia quid, ib.
proprium in quod nemo alius quippiam iuris habet, Nan. Miſc.4.c.8.
Prora pelago obuertuntur. ſtant littore puppes, Flor. Subc.1.c.3.f.
proſeucha quid, ib. vox ratior. Polit. Miſc.cap.30
Protei ſedes vbi potiſſimū, Parr.ep.3
pryranes, magiſtratus qui, Beroald. Annot.c.51
pſalteria conuiuiis adhibita incitandæ libidinis, Pol.c.14
pſalterii forma quæ, ibi.
pſaltriæ in Comœdiis, ibi.
Pſanteria Chaldæis pro *Pſalterio*, ib.
plephodectæ, calculo ſuffragia ferētes, Pius Annot.poſt.c.91
Pſycholutres Senecæ quid, Beroald. Annot.app.c.71
ψαλδόθυρον quid, Nann. Miſc.7.capit. 11
ψῆφος, ψηφοδίτης, ψηφολόγος, ψηφοπώκτης. ψήφισμα, ψηφοφορία, Pius Annot. poſt cap.91.
ψωλοὶ qui, Pius Annot.poſt.c.41
prochii, qui, Pius Annot. poſt. capit. 42.
ptochotrophia, diuerſoria medicorum, ibid.
Ptolomæus primus Lagi filius opinione vulgi, ſed revera Philippi, Sc. 1.Coll.c.1
Ptolomæorum Ægyptiorum origo a Macedonum regibus, Pius Ann. poſt.c.106
puerarius inter flagitioſa, ib.c.53
pueros initiantes cibo & potu, ſacrificabant Eduliæ, & Potinæ, & Cubæ; Pius An. prior.c.3
pueros olim expoſitos in cantharo, Nann. Miſc.1.c.2
pueris an hodie incipiendum a literis Græcis, Flor. Subc.1. c.1
puerperæ ſtatim a partu lauabant, Parrh Ep.38
Punicani lecti, qui, Cruc.c.15
publipor, nomen ſeruile, a domini prænomine, Beroald. Annot. cap. 79
pugillares tabulæ cereæ, Vitel.c.3
Pulcer ſcribendum, non *pulcher*, Egnat. Racem c.10.
pullarii feles, qui, Pius Annot. poſt. cap.53.
pulſare ac verberare, an & quid differant, Flor. Sub.1.c.8
purpura Megalenſis Martiali quid, Vitel.c.22. quomodo inuēta, Pol. Miſc.c.12.
puteal, quid, Scoppa 1 Col.c.2.
pycta, pro pugile vſitatum item ſcriptoribus Latinis. Elav. Con.c.9

pyra locus Oetæ montis, & cur sic dictus Beroal. Annot. c. 71
pyramidum etymon, Flav. Con. c. 99
pyrgus circa rem aleatoriam quid, Beroal. Ann. c. 22
Pyrrhicam & de saltatione Pyrrhica, Bart. Auct. c. 11
Πυῤῥὸς deriuata an omnia breuia, Fl. Con. c. 99
Pythagoras an Numę tempore vixerit, Florid. Subc. cap. 13. Pythagorę sententiæ explicatæ aliquot, Pius Annot. c. 36. anima de vno in aliũ hominẽ vt migrauerit, Flor. Subc. 3. cap. 4
Pythiocampæ, quid, Beroal c. 101
Pytis a Pane & Borea adamata, trãsmutata in nominis sui arborem, Egnat. Racem. c. 16
Pyxis condita, Polit. Misc c. 46. & Beroal. Annot. c. 34

Q

Quadragesima, genus tributi ℔, Ber. Ann. ca. 90
Quadrigæ albæ, an Rhesi, Pius Ann. post. c. 3
Quæstorum origo, genera, officia, &c. Scoppa Col. 1. c. 14
Querquerum in febri, Beroal. Ann. cap. 76
Quintipor, a domini prænomine seruile nomen. Ber Ann. c. 79
Quiritem appellari in castris, insolens, Pius Ann. c. 187
Quod pro Quoad, Nan. Misc. 1. c. 17
Quotidie ne scribẽdum, an Cotidie, Abstem. c. 9
Quum & cum, differẽtia quæ, Scoppa Coll. lib. 3. c. 7

R

Rapæ Nursinæ, notæ melioris, Pius Annot. post c. 174.
Recuperatoriũ iudicium quid, Nan. Misc. 9. c. 6
Regiones an eodem semper animi corporisque robore præditos homines producant, Flor. Sub. 1. c. 17
Regioni qua degunt homines ingenium simile habent, ib.
Regulus, Regaliolus, auis quæ, Pius Annot. post. c. 29
Reiicula armenta quæ, ib. c. 94
Remoræ aues in auspiciis quid, Pius Annot. prior. c. 1
Remoræ pisces quanta vis in mari, ibidem.
Remulco trahere quid, Flor. Subc. 1 cap. 3. f. Remulcus, nec nauis, nec scapha iuxta Doletum, Flor. ib.
Reperire atq; invenire significatione eadem. Flor. ib. cap. 7. an operæ semper & consilii, ib c. 7
Reponere, parẽ referre gratiam, bonam malamue, Parr. Ep. 23
Res, pro Venere, Pius Annot. post. cap. 35
Restio, qui restes intorquet, Pius Annot. post. cap. 189
Resina duabus priorib. syllabis producta, Pius Annot. pr. c. 1
Martial. lib. 3. Epigr 67. *Veterno resinaque pigriores.* ib.
Rettiarius de genere gladiatorum, Pius Ann. post. c. 88
Reus nemo fiebat nisi nomine antea delato ad iudicem, Nann. Miscel. 9. cap. 6
Rex ℔ potẽtiore ac diuite, qui a clientibus colitur ac paratis, Plauto, Horatio, Iuuenali, Martiali, Beroal. Ann. c. 17. alias regnator, alias dominus, alias diues, Ber. An. c. 17.
Rheno explorati infantes, Par. 875. m
Rheubarbarũ aut Ponticũ non esse inter potiones sacras, Pius Annot. post. cap 40
Ridere & irridere pro adulari, Nan. Misc 1. cap. 8. Rhinoceroti vnicum cornu tantum, Polit. Misc. c. 56

Risus quid, Parth. ep. 59
Robur, locus ille carceris, vnde dictus, Beroal. annot. ap. c 10
Roboris supplicium quale, ib.
Roma triplici insignita nomine, vulgari suo item arcano Amaryllidis, & sacro Florentiæ, Nan. Misc. lib. 6. cap. 1. Romæ septem colles quæ, Parr. ep. 57. Romanum forum, ib.
Romulus, cur Quirinus, Scoppa Coll. 1 c. 18
Rosa tincta cruore Veneris, Pol. Mis. c. 11. Rosæ laureç, quæ & quarū virium, Pius annot. pr. c. 5
Rudibus exerciti gladiatores, Parrh. epist. 60
Rumore incerto collecta, plerunq; falsa, Parrh. ep. 29
Ruta cæsa quid, Beroal. an. c. 62
Rutilii exsilium, eiusque tum innocentia, tum constantia, Egnat. Racem. c. 9.

S.

SAbbathum non accepit nomē a numero, vt Lactantio visum, Flor. Sub. 2. c. 4
Sabecca Chaldæis idem, quod *Sambuca*, Pol. Mis. c. 14
Saccariam facere, an sagariam, Ber. annot. c. 76
Sacra nocturna, reprehensa, Polit. Mis. c. 10 Sacrum idem cum exsecrabili, Flau. Con. c. 35. Auri fames sacra ibid. Sacrum populare, Martiali, quid, Vitel. c. 22
Sacrificantibus omnia sint oportet, resoluta, Cruc. ad Ouid. lib. 1. met. cap. 381. Sal grumus, oppositus trito, Parrh. ep. 31
Salamis insula, controuersa inter Athenienses & Megarenses, Beroal. ann. c. 43. Salerni etymologia, Scoppa Coll. 1. c. 30
Sallustianæ historiæ examen, Flor. Sub. 1. c. 2. Sallustius ne & Cicero scriptis inter se pugnarint.
Salutio, & mimi nomē, & Scipionis cognomen, Pius ann. post. c. 185
Salutis Augurium Romæ quid. Polit. Misc. c. 13
Sambuca, & organū & qui organum mouet, Pius Annot post. c. 3
Samia vasa quæ, Cruc. c 15
Samphonia Chaldæis pro *Symphonia* Polit. Misc. c. 14
Samnites, optimi gladiatores, Cruc. c. 18. Samnitium, quæ fuerit armatura, Parrh. ep. 60
Sanqualis auis inter diras. Pius Annot. post. c. 16
Sapa, quomodo fiat. Ber. in Ser. §. 54
Saperda, genus piscis quale, Parrh. Epist. 37
Sappho, altera Psaltria, altera poetria, Egnat. Rac. c. 1
Sardonius risus, vnde ductus, Parrh. ep. 15. Pius annot post. c. 6
Satisfactionis species, iurare nolle esse factum, Nann. Miscell. lib. 2. cap. 7
Satirane scribendū, an Satyra Scoppa Coll. 2. c. 1
Satura, quod genus edulii, Pius annot. prior. c. 2
Saturatos etiam bis de die veteres Romanos Græcosque, Beroal. in Seru. §. 24
Satureiani rura, Nann. Miscel. 4. cap 4
Saturnalia, pro muneribus Saturnalitiis, Pol. Mis. c 21
Saturno filios suos immolabant Carthaginenses, Beroald. annot. app. c. 20
Satyræ inuentor, Flor. Sub. 1. c 15
Satyrion quid, Pius Annotat. prior. cap. 2.
Satyri, an vnquam fuerint, Flor. Subc. 2. c. 6
Satyrorum forma qualis, Pius ann. post. cap. 175

Scatiniæ legi vnde nomen, Parrhas. ep. 23
Scazontes versus quales, Pol. M c. 24
Schedi quid, Vitell. Def. c. 3
Schedium, scriptum omne subitaneum, ibid.
Scholæ, quid, Parrh. ad Cic. Milon. 831. pr.
Σκιαμαχεῖν, Pol Mis. c. 34
Sciamachia quid, ibid.
Scipio, cognomēto Magnus, Parrh. 857. f
Σκυτοτρῶγες, adagium in quos, Pius Annot. post. c. 104
Scopæ olim ex palmis, Sabell. Anno. Plin. lib. 13. c. 14
Scopæ pl. numero, non singulari, Pol. Mis. c. 20
Scorteæ, quid Pol. Mis. c. 62
Scribere, pro tradere, Pius Annotat. post. c. 181. an γράφειν, pro accusare, Nann. Mis. 9. c. 4
Scriptorum metus erat: ne sua, vel occuparentur a furibus, vel adulterarentur, Nann. Mis. 6. c. 11
Scrupulus an lapillus minimus, Nā. Mis. 1. c. 16
Scuta quid, Parrh. 871. m. vox rarioris vsus, Pol. Mis. c. 30
Scylla vtraque, & Phorci & Nisifilia, monstrum marinum, Cruc. c. 2
Scyllæ mater quæ, Parrh. 838. pr.
Scytale Laconica, genus epist. quod, Beroal. Annot. c. 62
Sectio, sector, quid, Nann. Miscell. 8 c. 2. circa damnatorum bona, Beroal. Annot. c. 85
Sectores, qui damnatorum bona subhastata, emebant, Beroal. Annot. c. 85
Secus pro sexus, Parrh. ep. 43
Secutor, de genere gladiatorū, Pius Annot post c. 88
Semenstria mss. sæpe pro *semestria*, Cruc. c. 16
Seminarium, locus consitus nouellis arboribus, Bart. Auct. c. 76
Seminarii fructus, qui, ibid.
P. Sempronii Tuditani, cur nulla mentio inter Oratores Ciceroni, cum Liuius tamen facundissimū vocarit, Flor. Sub 1. c. 14
Senacula in quibus Senatus habebatur, Romæ tria, Pius Ann post c. 60
Senarius versus quod habeat ictus, Nann. Mis. lib. 4. c. 6
Senec. lib 2. c. 42. nat. quæst. *Iouis tres manubiæ, &c.*
Senectus cur dicta tristis Vergilio, Flor. Sub. lib. 2. c. 12. cur dicta tristis, Bero. in Ser. §. 28
Senes, depontani cur dicti, Beroald. Annot c. 6
Seplasia, Cœpuæ forum, Beroal. Annot. 77
Seplasiarius, pro effeminatore vnguentorum, ibid.
Seps, quod genus serpentis Beroald. Annot. c 100
Septa, in Campo Martio, quid, Berold. in Seru § 38. loca omnia munita, ac vallata quodam sepimento, ibid.
Septimontium, dies festus Romæ, Parrh. ep 57
Sepulcra ne fiant in ædibus Martyrum atque Apostolorum, Barr. Auct. c. 71
Sepulcra extra Romam, Scoppa, Coll. 1. c. 28
Serapæa, quæ, Pius Annotat. post. c. 86
Sericum non prouenire ex bombycibus, vt placuit Seruio, Beroald. in Seru §. 55
Sero fit, quicquid amissa temporis occasione frustra fit, Parr. ep 57
Sero sapiunt Phryges, prou. Beroald. Annot. app. c. 4

Serra, quid Dialecticis, Polit. Misc. c55
Serui circumagebantur iam manumittendi, Polit. Misc. c. 98 manumissi vindicta a Prætore, ibid. a manu, serui a pedibus, qui Calder. Obseru. lib 3. c. 1. quot, tot hostes, Pius Annot. post c. 26. circum pedes, Calder. Obseru. lib. 3. c. 1. Pius Annot pr. ca. 1. obsonatores, qui, Beroald. Annot. c. 103. ex dimenso viuebant, Nann. Mis. lib. 3. c. 26. ad pedes, Pius Annot. pr. c. 1
Seruis nomen datum a regionibus ex qua venales, hinc Lydi, Syri, Geræ, Daui, Cappadoces, Beroal. Annot. c. 17. manumittendis iniecta festuca, Pol. Mis. c 98
Seruitus itineris, actus, viæ, quid differant, Nann. Mis. 9. c 5
Sybaritici libelli, quales, Polit. Misc. c. 15
Sibilus paruirudentum, Pius Anno. post. c. 18
Sibyllarum nomen vnde, quot numero, quibus nominibus, libri quales, Scoppa, Coll. 1. c. 11
Sibyllini versus de ludis secularibus, Pol. Mis. c. 58
Siccans, pro sobrio, Pius Anno. post. c. 202.
Sicilia Italiæ quondam coniuncta, Flor. Sub. 1 c. 17
Sicomorus inter arbores quæ Nili aggeres colligant, Pius Annotat. post. c. 101
Sicyonia, quod calceamentorũ genus, Beroal. Ann. append. c. 18
Sidon, secundam & producit & corripit, Vitel. c. 14
Signorum rodiacorum characteres quales, Nann. Mis. 10. c. 3
Silentia Lunæ tacitæ, quid Vergil. Parth. epist 1. in auspiciis, dictum quod omni vitio carer, Pol. Mis. c. 100. Siloniani sub Impp. qui, Pius Annot post. c. 3
Simiæ multæ in Africa, Beroald. in Plin. 5
Sinonis etymon, Nann. Mis 7. c. 10
Sinopis, color quis, Beroald. Annot. c. 86
Sinuessanæ aquæ, molles, Vitell. c. 26
Sirenum nomen vnde, Scoppa, Col. 1. c. 30
Sirrentinũ ne dicendum an Surrentinum, Scoppa, Coll. 1. c. 30
Sisapones in Hispania duæ, Plau. Con. c 20
Sisyphus Æoli filius omnium vaferrimus, Parth. ep 11
Sitella, ad suffragia, Beroald. Annot. c. 53. aut situla, pro vasculo, in quo sortes coniiciuntur, Beroald Annot. c 53
Siticines vnde dicti, Nann. Misc. 5. c. 3. in funere, quid, Pius Annotat. post. c. 188
Sicoma quis, Batt. Auct c 49
Smigma, omne quod purgat & abstergit, Beroal. Annot. c. 88
Smictica vis, Beroal. Annot. c 88
Solariatiorum inuentor quis, Vitel. c. 28
Solem bis vbi nunc occidit exortũ voluere Ægyptii. Flor. Sub. 1. c. 17
Solis mensa, quid Æthiopibus, Beroal. Annot. c 82. oculum nihil latet, Pius Annot. pr. c. 7
Solisterrea tela, Liuio quæ, Beroald. Annot. c. 50
Solitaurilia, quod genus sacrificiorum, Beroal. Annot. c 50
Solstitialis orbis, aliud ab anno vertente, Vitell. c. 28.
Somni geminæ portæ, quid allegorice. Flor. Sub. 2. c. 24
Somnia captabant ægroti in templis, Pius Annot post. c 10

Sophocles ne melior an Euripides ambiguum, Flor. Sub. 2. c. 13
Sophron Menographus quis, Cruc. c. 15
Sorex suo indicio perit, prou. Parrh. cp. 59
Soriorarene, an fratrare dicendum, cum vbera crescunt, Florid. Con. c. 88
Sortilegi in Circo max. morabantur, Parrh. ad Cic. Mil. 832 m
Sortiri dicas, quid, Nann. Miscel. 9 c. 7
Sortiri iudicem idem, quod sortiri dicas, Nann Mis. 9. c. 7
Spartacus gladiator, quam acre bellum excitarit, Pius Annotat. post. c. 52
Sparta cur sine muris, Cruc. in Ouid. metam.
Spatia itineris actus, & viæ, quænã, Nann Mis 9. c 5
Spathalium, ornamentum quale, Flau Con c. 41
Species, a spectabilitate, Nann. Mis. 4 c. 19
Speculum rogatur, cum inspicitur, Beroal. Annot. c. 38
Speculum a Catullo dictum imaginosum, & cur, ibid.
Σφῦρα, tali, Pius Annot. post. c. 144
Spiegelius perstringitur, Flor. Subc. 3 c. 4
Spintriæ Tiberii, vnde dictæ, Pius Annot post. c. 16
Spinthurnix, auis qualis, Pius Ann. post c. 16
Splenium, quid, Vitel. c. 23
Spoletinus, an Spoletanus, Abstem. cap. 7
Spõgia in vsu post deiectam aluum, Vitell. c. 9
St, silentium indicans sibilus, Pius Annot. post c. 4
Stare a Senatu, stare a caussa bonorum Calderin. lib. 3. Obseru. cap. 1
Statius Papinius serio vituperatur, Flor. Sub. 2. c. 20. f.
Stat. 4. Theb. *& te bacchate Cithæron*, Parrh. 843. f
Stat. 1. Subc. 2. ver. 255. *hunc ipse Coe plaudente Philetæ*, Parrh. cp. 58 § 2
Stenobæa eadem cum Antia, Flor. Sub. 3. c. 11
Stentoris vocalitas, *Pius* Anno. post. c. 138
Stibium, quo mulieres oculos pingebant, quid, Ber. Ann. c. 86
Stilbon idem cum Mercurio, Pius Annot. post c. 129
Strenua, Dea industriosorum, Bero. Annot. c. 49
Suada eadem cum Suadela, Pol. Mis. c. 91
Subare, proprie suum, Beroal. Ann. c. 83
Subsellia sedes in theatro, Vitel. c. 2 vbi rei sederent, vbi item accusatores, ibid. in iudiciis, quorum magistratuum, ibid.
Subsellium, quo sedetur ad mensam, ibid.
Subulones, qui, Pius Ann. post. c. 53.
Sudas in *Astarte*, Flor. Subc 2. c. 7
Sudatio seu Laconicum, pars balnei quæ, Robort. lib. de Lacon.
Sues feminæ, castratæ, Vitel. c. 1. odere vnguenta, & præcipue amaracinum, Beroal. Annot. app. cap 14
Suffragia per albos nigros ve calculos, Pius Ann. post. c. 91. per testulas, ibid. in creandis magistratibus per pontes ferebantur, Bero. Annot. c. 6 per folia, Pius Annot. post. c. 51
Sufforaneus, Sabel. Ann. in Plin. lib. 7 c. 43
Suggestus comæ, Parrh. cp. 5 § 2
Summanium locus Rom. *vbi* meretrices prostabant, Vitel. c. 25

Sumtus scrib. non sumptus Egnat. Racem. cap. 10.
Superfœtare etiam fœminas. Pius annot. prior. cap. 3
Sybarites per plateam, quid. Polit. Misc. cap. 15. Sybaritarum luxus. ib. Sybariticæ fabulæ quales. ibid.
Sybaritidos, quis auctor, & quale eius argumentum, ib.
Συωμοσιζειν. testudinem facere, quid Parrh. ep. 20.
Syrophœnix, pro enervi & molli. Pius annot. post. cap. 93.
P. Syrus in delitiis Cæsari Iulio. Pius annot. post cap. 179.

T.

T Finalis syllaba, communis. Polit. Misc. cap. 71.
Talarius ludus, non talaris. Parrh. ep. 17.
Tali mira velocitas. Parrh. epist. 15.
Tali statione famigerata creta. Parrhas. ep. 15. Tali quatuor in lusu. Beroald. annot. cap. 27.
Talos in pyrgum mittere, quid. Beroald. annot. cap. 22.
Talis & nucibus ludebāt pueri. Robor. ad Epith. Cat.
Talus quod Græcis Astragalus Beroal. annot. cap. 27. Talus, Cretum custos qualis. Pius annot. post. cap. 6.
Tamen pro tandem. Nann. Misc. 2. cap. 2.
Tantali phiala. Beroal. annot. app. cap. 1.
Tantali fons in India, qualis. Beroa. annot. append. cap. 1.
Taras Neptuni filius, qui & amni nomen & oppido dedit in Calabria. Parrh. ep. 57.
Tarentus, vnde ei nomē. Polit. Misc. ca. 58. Tarentini lasciui & Parrh. ep. 57. Tarentini ludi, minime itetati anno 30. Beroal. annot. cap. 23
Tarquinios Lucium & Aruntem nō fuisse filios Tarquinii Prisci. Sabell. annot. in Liu. lib. 1.
Tarsus vnde dicta. Parrh. epist. 24. a quo condita. idem. cap. 25.
Tau Gallicum. Pius annot. post. cap. 43. Tau crucis pœna. ib. Taurea, vinculorum genus. Parrh. epist 18.
Taurea, matronæ nomen vnde. ibid. Taureæ, quid in pœnis. Pius annot. post. cap. 124.
Taurominium Siciliæ quis condiderit, & vnde ei nomen. Egnat. Racem. cap. 13.
Taurus, pars corporis obscœna, Pius annot. post. cap. 84.
Tectorium quid. Bart. Auct. cap. 73.
Templa statuæque decretæ a prouincia proconsuli suo, qui eidem præfuerat. Flau. con. cap. 78. Templum in augurū disciplina, quid. Cruc. in Ouid. lib. 1. met. v 381. Templum priuatim cuicumque suorum erigere licitum. Nann. Misc. 7. cap. 16. Templum nomen loci etiam non sancti. Parrh. ep. 57 Templis Martyrū Apostolorumue non sepeliendi mortui. Bart. Auct. cap. 71.
Tenebræ Cimmeriæ. Beroal. annot. cap. 84.
Tepidarium, balnei pars quæ. Robort. lib. de Lacon.
Terque quaterque, numerus finitus pro infinito. Florid. Subcisiu. 2. cap. 10.
Terentius naufragio periit. Beroal. annot. cap. 10.
Terminus Ioui cedere noluit. Polit. Misc. cap. 36.
Terræ filius, cuius nesciuntur parentes. Polit. Misc. cap. 18. Terræ longitudo quot stadiorum.

Sabell. annot. in Plin. lib. 2. c. 108.
Tessera, idē quod Græcis cubus, Ber. annot cap 27 forma quadrata, Robert. ad Epi. Car. tres in lusu, Beroal. annot cap. 27.
Testem laudare, pro nominare, Pius annot post c. 3.
Testiculi Arietini, Polit. Misc. ca. 62.
Testudinem facere, in bello, quid, Parrh. Ep 70
Testudines marinæ sectæ in laminas ad vestiendum lectos & repositoria, Beroal. annot. c. 36.
Testula Athenienſium in Ostracismo, Beroal. annot. c. 80. Testularum exsilium quale, ibid.
Tetraones apud Suetoni. quæ aues, Polit. Misc. c 57.
Theuthrantia turba, quomodo dicta filiæ Thespi Ouidio, Politia. Misc. c. 29.
Texebantur telæ in atrio, Flau. con. cap. 14.
Thalamegus genus nauis quale, Pius annot. post. c. 182.
Thamnus quid, Pius annot. post ca. 171.
Thanatos insula, Scoppa coll. 1. c. 30
Thapsiæ & ferulæ differentia, Pius annot. post c. 167.
Theano Pausaniæ mater, Parrh, Ep 45.
Thebaicæ, palmæ generosiores, Beroal. annot c. 36.
Thebani cur dicti pubes Martia. Parrh Ep 55. Thebarum Ægyptiacarum amplitudo quanta, Florid. Sub 3. cap. 1.
Thensarum religio quanta, Nann. Misc. 7. c. 9.
Theodectæ fabula Philoctetes, Parrhas. Ep. 12.
Thericlea, quæ, Beroal. unnot. app. cap. 21.
Thermodoon flumen Cappadociæ, non Thraciæ, vt autumat Seruius, Beroal. in Seru. § 36.
Thermopolium quid, Pius annota. post c. 205.
Thesei amore inimicitias aduersus Athenienses deposuit Minos, Parrhas. Ep. 16.
Thesmophoria quid, & vnde dicta, Pius annot. prior c 9.
Thespias Bœotiæ vrbs, Flaui. con. cap 5.
Thespius, filius Teuthrantis, Politi. Misc. c. 29.
Thesprotos, in Epiro. Parrh. Epist 3. Tesprotos an item in Italia, ib.
Thusci & Tyrrheni iidem, Parrhas. 834 m.
Thymelici, histriones qui, Beroald. annot. cap. 89. quid, Bart. auct. capit. 2.
Θυμὸς in ingenui animi hominib. Polit. c. 101.
Thyrsis, etymon. Nann. Misc. 6. cap. 10.
Tibia sarrana, eadem ne eum sinistra, Nann. ibi. quæ dexteræ; quæ sinistræ, Nann. Misc. 1. cap. 6.
Tibicines in funere, Pius anno. post cap 188.
Tituli artificum operibus perfectis, non sic inscripti, tanquam adhuc imperfecta essent, Polit. Misc. c. 47.
Tmolus non mons Ciliciæ, vt visum Seruio, sed Lydiæ, Beroal. in Seru. § 48. croco florentissimus, ibid.
Tomus quid, Vitell. c. 24.
Tondere Leonem prouerb. Pius annot. post. cap. 15.
Toparchia, quid, Pius anno. post. ca. 122.
Topica Aristotelis vnde dicta, ibi.
Torquatum non necasse filium fustuario, vt voluit Seruius, Beroal. in Seru. § 32.
Tot hostes quot serui, Pius annot. post

post cap. 26.
Tragœdiæ inuentores qui, Flo. Sub. 1. cap. 15.
Tragicum corrugari, quid, Politian. Misc. 59.
Tragus Tragizein, Beroal. annot. capit. 13.
Transenna quid, Beroal. annot. capit. 93.
Transire plurium significationum, Parrh. Ep. 24.
Trapezontus serio vituperatur, Parrhas. Ep. 60
Traulus quis, Flau. con cap. 27.
Trebia flumen vbi. Beroald. in Seru. §. 54.
Trebula, oppidum vbi, ibi Trebulã a Trebia diuersam; secus quam Seruio visum ibid
Trepidare, pro festinare, Pius anno. post c. 158.
Tribuarius, a tribu, Sabell. Obseru. in. Cic. pro Plancio.
Tribus Romæ principio tres ad postremum 35. factæ, Nann. Misc. 10. cap. 6.
Tribus latiæ, quid, Vitell. c. 17.
Tribuum Romanorum triginta nomina quæ, Scoppa coll. 1. c. 18.
Trichila, trium labrorum vasa, Pius annot. post c. 173.
Triclinium pro cœnatione in vsu; contra ac voluit Seruius. Beroal. in Seru §. 15. & lectos notat discubitorios, & cœnationem ipsam ibid.
Trieterica Bacchi, vnde eis nomen, Vitell. c. 28.
Trimeter, sex habet ictus, Nann. Misc. 4. cap 24
Tristis, pro amaro, Flor. Sub. 2. c. 13.
Tristis senectus quid Vergilio, Flor. Sub. 2. c. 12.
Tritonis nomine amnes tres, in Bœotia, Thessalia, Libya; &c Parrh. Ep. 55.
Tritonis etymon, Nann. Misc. 7. ca. 10.
Triumpus, sine aspiratione in nummis, Polit. Misc. cap. 19.
Trochilus auis eadem cum regulo, Pius annot. post. c. 29.
Troia, & regio & vrbs, Scoppa coll. 1. c. 2.
Troiæ auctor, an, & quomodo, Phœbus, Parrh. 836.
Tuba in funeribus maioribus, tibia in minoribus, Pius annot. post ca. 188.
Tumores Syrii Martialis, quid, Beroal. annot. c. 25.
Tumuli apio coronati, Pius annot. post c 115.
Tunica pallio propior, Pius annot. post. c 30.
Turbo ruens, idem quod meta, Beroal. annot. c 36.
Turbinis figura, contraria metæ, ib.
Tutulus matronarum quid, Parrha. Ep. 57 §. 2.
Tutus Olympus columellæ quid, Pius annot. post. c 158
Tychius artifex non vulgaris fabricandorum clypeorum Homero, Ouidio, Straboni, Beroa. ann. c. 7.
Tyndarides pro Hippolyto, Scoppa coll. 1. c. 12.
Tyrannus in bonam partem, Pius annot. post c. 31.
Tyrrheni quomodo transfigurati in Delphines, Cruc. cap. 21.
Tyrtæus, poeta non e multis, Florid. Subc. 3. cap 10.

V.

Vaccinia an inter flores ponideb eat cum Seruio, & non potius inter arbores cum Plinio, Beroal. in Seru. §. 39.
Vades & prædes, quid differant, Beroal. annot. ca 96.

Valerium Flaccum perſtringi a Iuuenale Satyra prima, Parrh. Epiſtola 2.
Vaſatus bene, quid, Pius annot. poſt cap. 60.
Vaſis fictilibus expoſiti ad compita liberi. Nann. Miſc. 1. c. 2.
Variæ, abſolute, pro Pantheris, Bero. annot. c. 77.
Varro forte lapſus, lib. Lat. ling. vbi citat ex Terentio, *ſcortatur; potat &c* Polit. Miſc. cap. 63.
Vaties Gallorum, qualis, Pius *An*not. poſt c 62.
Vcalegon, vnde ei nomen, Nann. Miſc. 7. c. 10.
Vecordia pro *ἀγνωμοσύνῃ*, Nann. Miſc. 1. cap. 9.
Vegrandis faba, pro minuta; vegrãdis meſſis pro parua, vegrandes oues, pro imbecillibus, Beroald. in Seru. § 59.
Veiovis, quis Romanis, ibid.
Vellera pro infulis, Parrh. 847. f. Vellera & rami in vſu ſupplicibus, Nann. Miſc. 7. c. 16. Velleris aurei fabula, quid ſibi velit, Cruc. c. 5.
Venditio liberorum triplex vett. Rom. Nann. Miſc. 10 c. 5.
Veneta conditura, Veneta factio, Beroal. annot. c. 92.
Venetis Italis vnde nomen, Beroal. in Seru. §. 8.
Venit in mentem legis, temporis, viarum, &c. Cruc. c. 10,
Venter pro alimento, Nann. Miſc. 8. cap 20.
Ventus quid, & vnde dictus, Flor. Subc. 2 cap 5
Ventus Argeſtes ex frigidiſſimis, Beroal annotat. c. 2. Ventus Cæcias, quis, Pius annot. poſt cap. 78. Ventus Thraſcias quis, ibid. Ventus Apariotas quis, ibid. Ventorum, duplex genus, & quare, Nann. Miſc. c. 7. Ventes cur *μαψάυρας* vocarit Heſiodus, Nann. Miſc libro 7. cap. 1.
Venuſtum quid, Nann. Miſ. 1. cap. 7.
Venus Murtia, Sabell annot. in Liu. libr. 1. Venus Lacedæmoniis barbata, Pius anno. pr. c. 3. Paſcophores cur dicta, Pius annot. poſt ca. 96. prodeſt phlegmaticis, & cur, Pius annot. poſt c. 64. Venus Myrtea, vnde dicta, Beroal. annot. c. 49 Veneri Murtię ſacellum ſub Auẽtino, Beroal annot. c. 49.
Vergiliomaſtix, Beroal annot. ca. 11.
Vergilius dicendum ne ſit, an Virgilius, Polit. Miſc. c 77.
Verginius, non Virginius in marmore Romano, ibid.
Vertendi ex Græco in Latinum ratio recta quæ, Nann. Miſc. 1. c 3.
Vertumni nomen vnde, Pius annot. poſt. cap 33.
Veruex quid, Bart. auct. cap. 10.
Veſcæ frondes ſalicum, veſcum papauer, veſcum ſal; quid, Beroal. in Seru. §. 59.
Veſculi, pro gracilibus & male curatis, ibid.
Veſcum, quid ſit, ibid.
Veſpaſiani templum in foro Roma. iuxta Pauli Baſilicam, Parrah. Ep. 52.
Veſperna, pro cœna, Pius anno. poſt cap. 40.
Veſtæ ignis virginibus cuſtoditus in operto, Parrh Ep. 57.
Veſtis Coa, quæ Bombycina, & quare, Beroal in Seru § 55.
Veſtes expoliti tergore echinorum, Bart. auct c 41
Veſtes chirodotæ, quales, Pius annot. poſt c 58.
Veterinarii qui, Bar. auct. cap. 7.
Veternoſus, Catoni hydropicus, Beroal. annot. cap. 60. veternus, qui morbus

moth. Pius ann pr. c.1. Veternus, pro quovis torpore. Nan. Misc. 4. c.15.
Veternus, morbus quis. Beroald. annot cap. 60.
Via, quasi vehia. Nann. Misc. 9. cap 5.
Victi victorum nomine insigniti. Scoppa coll 1. cap. 22. Victores an victis nomina mutarent. Beroal. annot. in Seru § 62. Victoriæ signa sustentat manu simulacrorum aliorum Deorum. Parth. ep. 57.
Viduæ nomen vnde. Pius annot. post cap. 52.
Virtus, in nummo veteri scriptum per 1 duplex & quare. Polit. Misc. cap 43.
Vinum homines exhilarat. Parrh. ep 33. Vinum cicutæ resistit. Polit. Misc. cap. 61. Vinum maluaticum quomodo fiat. Beroal. in Seru §. 54. Viaum infusum capitibus stantium sub ictu cultroque victimarum. Polit. Misc. cap. 26. Vina condita pice. Beroald. in Seru. §. 51. Vina crocei coloris, optima. Beroal. in Seru §. 48. Vina sacco lineo colabantur. Beroal. in Plin lib. 19.
Vinaria vasa pice lita. Beroa. in Seru. c. 51. Vergilium non videri auctorem carminis Priapeii. Poli. Misc, ca. 59. Vergiliana loca cur nō suppleuerint Tucca & Varus. Nann. Misc. 6, cap. 11. Virgiliana Culicis fabula, vbi gesta fingatur. Parth. ep. 32
Virgo fons aquæ frigidissimæ. Beroal. annot app. cap. 7.
Virgineusis Dea Scoppa Coll. 1. ca. 33
Virgines canephoræ, quæ Beroal. annot cap. 63.
Virgines Veitales, cur taciræ Horat. Polit. Misc cap. 100
Virtuti nullu maius præmium quā conscientia. Parth ad Cic. Milon. §. 2.
Viscératio quotannis in monte Albano Latinis. Beroald. in Plin. lib 3.
Vita minus diuturna quibus virtus eximia. Nann. Misc. 4. cap. 9.
Vitæ longæuæ homines recēsentur. Flor. Subc. 2. cap. 2. Vita, victu, Nann. Misc. 8. c. 12.
Vitiliginis, species quot. Pius Anno. post cap 120.
Vitis quomodo in delictis pœnam honoret Sabell. Annot. in Plin. li. 14. cap. 1.
Vitiosi magistratus, qui creati abdicentibus auspicijs. Beroal. Annot. cap 41.
Viuaria, quid Vitell. c. 15.
Viuerræ. Græcorum Ictides Beroal. Annot. cap. 68.
Vixerunt, pro exstincti sunt. Politi. Misc. cap. 88.
Vlmi lauris insitæ. Flor. Subc. 1. capi. 12.
Vlulare, & luctus & lætitiæ. Nannius Misc. 7. cap 14.
Vlysses cur dictus Polydes Parrh. Epist. 39. Vlysses a Troia redux cani tantum notus. Pius Annot. c 13. Vlysses quomodo obierit. Flor Sub 3. c. 2. Vlysi follem ventipotentem dedit Æolus. Beroal. Annot. ca. 75. Vlysses scrobs apud inferos Beroal. Annot. cap. 75.
Vndeoctoginta, vndeviginti, vndetriginta; quibus vnum deest. Beroald. Annot cap 21.
Vnguenta item bibi solita, Pius Annot. post. cap. 183. Vnguentum in lente, prouerb. Beroal. Annot. ap. cap. 13.
Vocales producendas geminabant veteres, Polit. Misc c 43
Voluera, quod genus lolecti, Pius Annot. post cap. 34.
Vox asia, quid, Pius Annot. post cap.

71.
Vrbibus mystica fuisse nomina, Nãn Misc. lib. 6. c. 1. vrbs idem cum oppido; nisi quatenus hoc illa ignobilior. Scopp. Coll. 1. c. 28. Vrbs vnde deriuetur, quo ritu ædificetur, & quomodo conueniat cum oppido, Scop. coll. 1. c. 28.
Vri boues, qui & quales, Beroald. in Seru §. 27. Vri, an nascantur in Pyrenæis, iuxta Seruium, Beroald. in Seru. §. 27.
Vrsos, an non gignat Africa. Sabell. Annot. in Plin. lib. 8. c. 36.
Vsura pro fœnore, Pius Annot. post c. 201. Vsuraria vxor quæ, Pius An. post. c. 3.
Vsus atq; vsus fructus, non est auctoritas æterna, Nann. Misc. 4. c. 8.
Vt pro vbi, Cruc. Annot. in Ouid. li. 1. met. ver. 16.
Vtricularia fistula, an *Nebel* Chaldæorum, Polit. Misc. c. 14.
Vulcanus cur præcipitatus, de cœlo, Polit. Misc. c. 89.
Vulua suis grãidæ, in pretio. Vit. c. 1.
Vxor vsuraria, quæ, Pius annot. post cap. 3. Vxor, quasi vnxor, Sabell. anno in Pli. li. 28. c. 9. Vxoris nomẽ, ab vngendis postibus, Beroald. in Seru. §. 25.
Virgilius cur abstinuerit a monomachiis Deorum, Nann. Misc. 6. cap. 12.
Virgilius cur amauerit emblemata carminis Enniana, Nann. Misc. 7. c. 4. Virgilius cur Æneidi prætexerit versus quatuor opuscula ipsius complectentes. Nann. Misc. c. 11.

W.

Willebrodi puteus, Nann. Misc. 10. cap. 2.

X.

Xenia quid, Bart. auct. c. 6.
Xenones, & xenodochia quid, Pius annot. post c. 42.
Xerolophon, columna qualis, Pius annot. post c. 177.
Xystus quid, Pius annot. post c. 191.
Xystus pro ambulatione, in qua arbores, &c. Beroal. annot. c. 89 Xystici, athletæ quales, Beroald. annot. ca. 89. Xystici certatores, qui, Pius annot. post c. 191. Xystici, athletarum genus quod, Bart. auct. cap. 3.

Z.

Zephyrus idem cum Fauonio, contra Vegetii sententiam, Fl. Sub 2. cap. 5.
Zoilus libros scripsit, aduersus Homerum, Beroal. annot. c. 11.

FINIS.

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA DE SARAGOSSA

Duc de Lorraine

D. P. Verdugo